

D. DIONYSII CARTHVSIANI, DE HIS QVAE SECVNdum sacras scripturas & orthodoxorꝝ patrum sententias, de rerū creatione, naturæ angelicæ & humanæ statu ac conditione, catholice credantur,

LIBER SECVNDVS.

Ecclesiastici. XVIII.

Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Quis sufficiet enarrare opera illius? Quis em̄ inuestigabit magnalia eius? Virtutem autem magnitudinis eius quis enūciabit? aut quis adijciet enarrare misericordiam eius? Non est minuere, neq; adijcere, nec est inuenire magnalia dei.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

Impressum Coloniæ expensis Petri Quentel,
ANNO M. D. XXXV.

Ad iſtius picturæ ſpectatorem, elegidion Bartho lomæi Laurentis Neomagenſis.

NE tibi ſit mirum, ſpectator imaginis huius,
Hic depictorum quid ſibi quæque uelint,
Neu ridere queas non intellecta, parumper
Auſculta: breuis hic rem tibi ſermo dabit.
Qui procumbit humi, doctor Dionyſius ille eſt,
Carthuſam amplexus nomine req́; uiam:
Doctor, ab extaſibus, quas pertulit ipſe frequentes,
Haud ſane immeritò dictus & extaticus.
Hunc prope quæ cernis congeſta uolumina multa,
Multa & magna eius ſunt monimenta uiri,
Ingentes Crœſi tantum ſuperantia cenſus,
Exuperat quantum flaua moneta cuprum.
Nam uirgo, cuius ſinui tener inſidet infans,
Qui librum oblatum captat utraque manu,
Notior atque magis clara eſt, doctißime lector,
Quàm tibi uel cuiquam dicier ut ſit opus.
Sed quæ uirgo ſuis monachum complectitur ulnis,
A dextris & cui myſtica turris adeſt,
Quæq́; uolumen uti medians porrectat IESV,
Eſt Carthuſiacæ magna patrona domus,
Agrippinatum celebri notißimæ in urbe.
Cui domui, quòd nunc Riclus in ora hominum
Prodijt, acceptum ſoli referatur oportet.
Hæc niſi enim egiſſet, forte lateret adhuc.
Forte lateret adhuc? imò hæc certißima res eſt,
Nunquam emerſurum té ue tuós ue libros
Ricle fuiſſe, Agrippinas Carthuſiani illud
Sedulò iampridem ſuſtinuiſſet onus.
Hoc igitur uoluit confictor imaginis huius,
Vt ſcires quorum ſedulitate uirûm
Prodiſſet clarus doctor Dionyſius, utq́;
Ingratus ne tu lector amice fores.

PRAESTANTISSIMIS,

DOCTISSIMIS, AC SVMMA INTER CHRISTIANOS AVTOritate uiris, D. Rectori, sacræ theologiæ & aliarum facultatum doctoribus, licentiatis, baccalaureis, studiosis, ac membris om̃ibus almæ Vniuersitatis studij Parrhisiensis: F. Theodoricus Loher à Stratis, Carthusiæ Agrippinensis Vicarius, in Christo Iesu Salutem.

PArrhisii priscis æquati gloria Athenis,
Nobile Gallorum præcipuumq; decus,
Quo sibi constituit primam Tritonia sedem,
Et uoluit sophiæ duplicis esse caput.

Libuit hoc tetrasticho amplissimi doctissimiq; uiri, uos primũ salutare, uestramq; captare beneuolentiam, priusquam munus quod in manibus est, deponeremus. afferimus enim rarũ & uobis forsitan non ita pridem cognitum autorem, Dionysium à Rikel, scriptorem (si quid Carthusiaca potest solitudo) extra omnem aleam, cum eruditissimum tum pijssimum, ut ueterem illum Areopagitam uestrum, tam eruditione quàm pietate æmulatus uideri possit. Sane neminem arbitramur ignorare, Dionysij uestri spectatas eruditionem & pietatem, at hunc nostrum (martyrij tantum laurea excepta) illi proxime certare, solus ignorat ille, ad quem fama uiri & libri eius nondum peruenerunt. Scatent libri sanctimonia, eruditione fulgent, & cæleste quiddam resipiunt, ac plane suam testantur originem, spiritum scilicet patris, qui in ipso secundum Christi promissa aperte loquutus est. Nisi fatale sit, Dionysios præ cæteris theologis extaticos & illuminatioris esse ingenij. Qua huius ad illum affinitate, nihil ambigimus chariorem ipsum uobis futurum, & nulla magis commendatione indigere, quàm eum ipsum qualis est exhibere. Eos fortasse scriptores opus sit anxie patronis commendare, aut excusatione conquisita censuræ subducere, uel fucis ornare, qui sibi ipsis parum constant, quorum est causa suspecta, & parum iustitiæ fidens, in quibus cupiditas rationem, aut affectus ueritatem temerarint, qui'ue honoris, quæstus aut luxuriæ causa sanctum dei uerbum adulterarint: quales hoc seculum non paucos habet scriptores, à quibus hic noster Dionysius quàm longissime abest, integer, purus, uerus, neque ad dexteram deflexus, neque ad sinistram, sed recto ubique tramite incedens, atq; ab omni uitio scriptorum alienus. proinde nullos requirit fucos, nihil habet cuius nos pœniteat, quod nolit patrocinio suo doctus quisq; (modo sit Christianæ religionis amator) tutari, quod'ue excusationem difficilẽ poscat, adeoq; uel nudus expositus, sese ipsum satis commendarit. Quapropter bona animi fiducia eum uobis, qui arcem tenetis omnis cum humanæ tum diuinæ philosophiæ, probandum, tuendũ, & sacræ theologiæ studiosis quibusq; impertiendum offerimus & dedicamus. Eamq; uestrã operam nos non modo facile impetraturos, uerum ultro expositam reperturos, persuadet nobis illa studiorum uestrorum infracta maiestas perpetuusq; in ueteri religione tenor, ut quibus per iactatas istas studiorũ pietatis procellas, inuiolata adhuc & intemerata permanserit sacrosanctæ theologiæ autoritas, debitusq; honor: cum uix alibi sit reperire quicquam inoffensum & intactum, confundẽtibus omnia hæreticis, apud quos nec ueritati fides, nec literis honor, nec pietati habetur reuerentia, per quos deniq; scholastica theologia plus quàm scurriliter apud imperitum uulgus traducitur: ut iam pudeat referre, non quàm inhonorata sit, quod rusticitati & ignorantiæ poterat imputari: sed quàm male passim in uulgo theologia audiat, non sui merito, sed flagitiosissimorum hominum uitio. Eo enim insaniæ res progressa est, ut reuerentia & pudore sublatis, passim ad stiuam arator, ad crepidam sutor, inter malleos & incudem ferrarij, inter pocula & uomitum potores absolutam sibi polliceantur theologiæ professionem, sine dialectica, sine naturalium rerum cognitione, absq; ullius artis præsidio: tanta animorum fiducia, quasi de cælo auectam & numine quodam diuino afflatam mentem habeant. Tum deus bone, quanto fastu, quali contemptu, qua nausea sacrosanctam theologiam isti impietatis au

tores exibilant. Hinc tot errorum magistri, hinc tot perditionum sectæ, ut penè nunquam tam inuolutus opinionibus & sectis terrarum orbis fuerit, quàm sit hodie. Apud ueteres olim non negamus fuisse hæreticos, sed alij alijs successerunt: non simul Arriani & Photiniani, non simul Manichæi & Sabelliani fuerunt, sed per longa secula succenturiati sunt alijs alij. Hoc uero nostrum seculum omnes omnium hæreses simul exuscitauit, ut mirum sit, tam breue tempus tot annorum spatia simul posse complecti. Proinde non timet sibi Dionysius noster à doctis & pietatis amatoribus, non etiam ab institutis in omni doctrinæ genere uiris, uerum ab impijs istis, ab hæreticis, ab imperitis, à sciolis istis, quibus uile est quicquid ueræ theologiæ est affine, & quicquid ipsi non assequuntur. Etsi enim forsan Dionysius non omnibus doctis uideatur qualibet in re pro cuiusque ingenio satisfacere, ut non probant semper eadem omnes (uerum est enim quod Horatius ait, Millia quot capitum, totidem studiorum millia) tamen ut doctus quisque & amator pietatis fuerit, ita modeste fert alienum ingenium: & licet interdum non admodum singula probet (tametsi de Dionysio nostro nihil tale formidemus) non damnat tamen neque refutat. Et sicubi, ut possibile est, inueniat in quo desideretur acrimonia & eloquentia purior, ignoscit balbutienti nonnunquam sponte pietati. Pietatem enim reprehendere quis possit? At hæretici & plebeij isti theologi, impudenter sibi permittunt & quasi pro iure usurpant, sine ratione, sine literis, & pro libidine sola in ueram theologiam debacchari, proscribere, repudiare. Ab istis quis, nisi eiusdem sit farinæ, liber euadat & securus? Quod pietatis in Dionysio est, hæretici: quod eruditionis, theologiæ hostes & indoctus quisque ex professo insectabuntur. Nunc uero cum sit uiri pietas ab eruditione qua pollet, inseparabilis: & tam erudita eius pietas, quàm pia eruditio, fit hac utriusque rei inseparabili connexione, ut morsibus istorum nunquam non reddatur obnoxius. Temperare enim sibi hoc genus hominum ab iniuria non potest, & ut desint uiri probi quos insectentur, ipsi deo omnis probitatis autori bellum indicunt. An non qui nuper damnarũt omnem humanam probitatem, mox deo congressi, illi cœperunt omnem improbitatem & quicquid apud prauos homines uitij est imputare? propterea quod stolida arrogantia se credant cæteris mortalibus altiores, & plane gigantes esse inter pygmæos. Nimirum hoc est quod Salomon in Prouerbijs ait: Vir qui errauerit à uia ueritatis, in cœtu gigantum commorabitur. Profecto uerum est, hæreticos Christianis pijs & bonis omnibus esse animosiores, audaciores, uiolentiores. Quas enim turbas in uniuerso orbe prisci illi gigantes, seu quorum poetæ, aut quorum sacræ historiæ meminerunt, mouerunt, quas isti uel in Germania, uel in Europa non exciuerint? Lutherus libertate carnis pro euangelica rusticis promissa, protraxit omnem fermè Germaniam in arma. ibi rapinæ, ibi urbium & templorum excidia, ibi cædes innumerabiles omnia implicuere. Post hunc Zuinglius Heluetios exciuit, & in mutuam cædem armauit. Statim sequuti sunt anabaptistæ, quorum furorem quis suffecerit deplorare? Si nullum aliud, certe uel solum Monasterium inclyta Vestphalorum urbs, sectarum perditarũ horrorem mortalibus incusserit, ut interim de perturbatis tot seditionibus Amstelredamo, Leida, Vesalia, Dauentria, Frisia, Hollandia, Selandia, & alijs tum prouincijs tum urbibus taceamus. adeoque ponunt in cælũ gigantæo more os suum. Bellum hominibus, bellum ecclesiæ, bellum sanctis ac beatis in cælo, bellum ipsi deo indicunt, & Babyloniam turrim moliũtur. Nec aliter dissident, quàm qui eam turrim ædificabant. Prostrati sunt gigantes & condemnati, eadem manet sors hæreticos. Iam uero si deo non parcitur, æquũ est nos nostram iniuriã moderate ferre, & propter alienam insaniã à bono non cessare. Proinde gigantum istorum temerariam animositatem nihil ueriti, hoc secundum opus librorum Dionysii nostri in sententias orthodoxorum patrum, sub uestro patrocinio pijs ac studiosis omnibus exposuimus, illud à uobis unum enixissime postulantes, ut uestra autoritas, qua non est alia inter uniuersitates omnes maior, Dionysium hunc nostrum ab improbis tueatur & malignis. nã bonis ipsum per se satis placiturũ speramus. Molimur iam dudũ editiones eorum, quæ nr̃ Dionysius in uestri Dionysij explanatione laboriosa meditatus est, cõicaturi ea propediẽ, si p̃sentem editionẽ speratus exitus subsequat̃. Interim fruimini mõ oblatis, Dionysiũ nr̃m quo dignus est fauore prosequentes. Valete, Coloniæ ex solitudine nr̃a. xv. calen. quintil. ann. M.D.XXXV.

¶Liber Secundus Sententiarum est de rerum, creaturarumq; creatione. Et habet quadragintaquatuor distinct.

Compendiosum memoriale libri Secundi Sententiarum.

Distinc.

1 s. deus in principio celum ⁊ terram ex nihilo. **Creauit**	2 s. simul creauit cum celo empyreo ⁊ materia. **angelos**	3 s. sunt angeli, ⁊ psonaliter distincti in essentia. **difformes**	4 s. creauit angelos, nō miseros, non beatos. **perfectos**	5 gratia data est bonis angelis cooperans. **reformās.**
6 s. inter omnes angelos cecidit, scilicet lucifer, **Maior**	7 s. diabolus volūtate obstinata. **malefacit**	8 s. proprio non sunt vestiti angeli. **corpore**	9 s. sunt chori angelorum. **nouem**	10 s. omnes angeli deo ⁊ hominibus. **ministrāt.**
11 s. angeli boni homines. **Custodiūt**	12 .i. materiam informem fecit deus in principio. **terram**	13 s. facta est prima die. **lux**	14 s. fecit deus in medio aq̄rum secunda die. **firmamētū**	15 s. factus est sexta die post omnia. **⁊ homo.**
16 s. ⁊ similitudinem suam posuit deus in homine ⁊ angelo. **Imaginē**	17 s. deus Adam in paradisum terrestrem. **locat**	18 formatio facta est de costa Adę dormiētis in paradiso. **Eue**	19 s. fuit factus primus homo quodammodo ⁊ immortalis. **mortalis**	20 s. fuisset natus in statu innocentię sine corruptione ⁊ pruritu. **puer.**
21 s. diabolus primum hominem in specie serpentis ex superbia ⁊ inuidia. **Tentat**	22 s. dicit Euam principali peccato inobedientię. **peccātem**	23 s. Adam plenum triplici cognitione. **scientem**	24 s. habens arbitrium. **liberum**	25 s. gaudet nonsolum homo, sed ⁊ deus ⁊ angelus. **libertate.**
26 s. duplex est, operans ⁊ cooperans. **Gratiaq;**	27 s. numeratur inter magna bona, ⁊ quid sit. **virtus**	28 Pelagiū opinio hęretica de virtute liberi arbitriū. **monachi**	29 s. fuerunt nostri parētes gratia ⁊ virtutibus. **spoliati**	30 s. peccatū primi hominis in omnes homines pœnaliter ⁊ culpabiliter. **transit.**
31 s. tenet fides animam a deo, non ex traduce, **Infusam**	32 s. baptismus animam a peccato originali. **purgat**	33 s. est status puerorū decedentiū in originali. **pœnalis**	34 s. mali est bonum. i. bona natura. **origo**	35 s. diffinitio est multiplex. **peccati.**
36 s. deus vnum peccatum per aliud. **iuste punit**	37 s. omnium bonorum est deus. **autor**	38 .i. ex fine est voluntas bona vel mala. **finalem**	39 s. volūtatis inordinatū malū, nō aliarū potētiarum. **actum**	40 malo iudicatur oīs actus exterior mal⁹: nō sic de bono. **ex fine.**
41 s. non in omni actu peccāt **Infideles**	42 homines volūtate ⁊ operatione tanq̄ vno pctō. **peccant**	43 blasphemię est sceleratissimum genus peccati. **spiritus**	44 s. ⁊ potentia peccandi vtitur homo quam habet a se vel a diabolo. **potestate.**	

EPITOMAE SINGVLARVM DISTINCTIONVM LIBRI SECVNDI SENTENTIARVM, CVM VERSIBUS memorialibus clarissimi uiri, D. Arnoldi Vesaliensis, canonici quondam metropolitanæ ecclesiæ Coloniensis, olim inter exponendum publice Sententias, ab eo dictatis.

Liber Sententiarum secundus continet distinctiones xliiij.

DISTIN. I. QVAE INCIPIT, Creationem rerum, &c. epitoma.

Omnium rerum, uisibilium scilicet & inuisibilium, deum esse creatorem, & eas in temporum principio creasse, scriptura sacra in sui ostendit primordio, elidens per hoc errores Platonis & Aristotelis: quorum alter deum non creatorem, sed quasi opificē rerum esse posuit, supponens scilicet materiam in opere dei, cum creatio sit ex nihilo, quo etiam modo aliquid facere soli deo conuenit. Aristoteles autem ponens duo principia, scilicet materiam & formam, & tertium operatorium, mundum æternum dixit. Dicitur autem deus aliquid facere uel agere, nō quia operādo mutetur, sed æterna uoluntate sine sui motione, cuius simile aliquod in calore solis est inuenire. Causa autem rerum creatarum est bonitas creatoris. Qui etiam ut creatura beatitudinis ipsius particeps fieret, rationalem fecit creaturam, eam scilicet quæ summum bonum intelligeret, amaret, possideret, & per hoc ea frueretur. Quæ quidem distincta est in corporeā seu angelum, & corpoream seu hominem. Non quasi ipse creator his indiguerit, sed ut ei seruirent, ac eo fruerētur. Deniq; & ipse mundus ad seruiendum ulterius homini factus est, & homo ad seruiendum deo, non ad dei, sed totum ad hominis utilitatem, ad dei autem gloriam. Insuper & angeli, licet nobis superiores sint natura, nostri tamen sunt. quia ad usum nobis sunt, & seruire nobis debent, ut in simili, res dominorum dicuntur famulorum propter usum. Nec propter angelorū ruinam factus homo dicitur principaliter, licet illa sit una concausa. Est autem anima corpori unita: primo, quia deus ita uoluit: dehinc, ut unio hominis cum deo per amorem possibilis ostenderetur: atque ut in corpore deo deseruiens homo, maiorem mereretur coronam. Inter angelum autem & hominem alia est creatura quædam corporalis tantum, & de his tribus tractabitur in hoc libro secundo.

Prodijt ex uno rerum natura creata,
Id tamen ante sophis non placuisse ferunt.

DISTIN. II. QVAE INCIPIT, De angelica itaq; natura &c. epi.

¶ Angelica natura (quę & in scriptura sapiētia quādoq; dicitur) omnium prima creata est, non quidem quasi tempore omnes præcedens, sed dignitate. Ipsa enim & cælum empyreum, tempus & quatuor elemētorum materia, simul sunt condita. Vnde quod dicitur, in principio creauit deus cælum & terram, per cælum secūdum Augustinum intelligitur spiritualis creatura, per terram autem corporalis. Quamuis autem angelum alias creaturas omnes duratione quadā præcessisse Hiereronymus dicere uidetur, hoc tamē non ex propria, sed ex aliorum opiniōe locutus putari debet. Deniq;, sicut ex scripturæ autoritate colligitur, in cælo empyreo creati sunt angeli. Vnde & mali p peccatum inde corruerunt, & boni in eodem permanserūt. Quod quidem cælum tale dicitur quasi igneum, & est id de quo dicitur, quod in principio deus cęlum creauit &c̄. Est autem angelus primo creatus informis, quo ad habitum gratiæ: postea autem secundum eandem formatus, & ad deum conuersus. Notādum tamen extra textum, quod secundum quosdam creatus in gratia angelus tenetur.

Tam mens spirituum quàm rerum cætera moles,
Mox à principio nuda creata fuit.

DISTINC. III. QVAE INCIPIT, Ecce ostensum est &c. epi.

¶ Circa naturam angelicam quatuor in primis consideranda occurrunt, essentiæ scilicet eorum immaterialis simplicitas, distinctiōis eorum personalis diuersitas, intelligendi pspicacitas, & uolendi libertas. Quæ quidē oēs angeli in eorū acceperunt creatione, non tamen æqualiter. Verum sicut in naturæ gradu unus alterum excedit, sic & in cognitione & etiam gratiæ collatione, in arbitrij quoque libertate, prout scilicet uoluntatem sequitur. Nam quo ad id quod cogi non potest arbitrium, omnes sunt æquales. Neq; uero angeli aliqui mali creati sunt, ut nihil morę intercesserit inter creationem & lapsum, ut aliqui opinati sunt: sed omnes boni creati sunt, quātum ad naturam attinet. Vnde & mora aliqua interuenit inter creationem & lapsum malorum. Nihil enim mali deus producere potest. Insuper & mox creati angelici spiritus, omnes naturalem cognitiōem sui ac creatoris ac cæterarum creaturarum habuerunt, intelligētes quid bonum aut malum. Habebant et naturalem quendam dei et sui amorem, licet secundum Magistrum nondum meritorium, eo quod (ut dicit) gratiam tunc nondum acceperint.

Non eadem angelicas ornabant munera mentes,
Hæc minor ingenio, promptior illa fuit.

DISTINCT. IIII. QVAE INCIPIT, Post hæc uidendum &c. epi.

¶ Nec in beatitudine, neq; in miseria angeli creati sunt, eo quod miseria non est nisi sit peccatum, in quo ipsi creati non sunt. Neq; etiam boni angeli status sui certitudinem habuerunt, sicut nec alij post lapsi, illius sui lapsus præscij fuerunt. Quamuis autem beatus Augustinus bonos præscios suæ confirmationis fuisse dicere uideatur, hoc tamen (ut ex uerbis suis patet) non assertiue, sed inquirendo potius dicit. Possunt autem dici angeli creati perfecti & imperfecti, perfecti quidem pro illo statu & tempore, quia habebant quicquid ille requirebat status. Imperfecti autem respectu eius cuius erant capaces, ut quod adhuc eis restabat conferendum. Quo tamen etiam accepto, à perfectione diuina in infinitum distant.

Non miser aut felix primo fuit angelus æuo,
Conscius euentus nec fuit ille sui.

DISTIN. V. QVAE INCIPIT, Post hæc consideratio adducit &c. epi.

¶ Post creationem suam angeli quidam creatori amore adhęrētes, p gratiā illuminati sunt: alij uero ab eo auersi, excæcati: non quasi obcæcationem deus eis

immiserit, sed quia gratiam ipsis non apposuit. Per dictam autem conuersionem hi facti sunt iusti, sicut per auersionem alij peccatores. In hac etiam sua conuersione boni gratiam cooperantem acceperũt, sine qua scilicet ad meritum uitæ nemo proficit. Nam gratia iustificante non indigebant, eo quod mali nunquam fuerint. Vnde quod boni conuersi sunt à bono quod habebant, ad bonum quod non habebant, ex gratia ipsis prouenit. Hæc autem gratia licet malis collata non fuerit, non tñ per hoc excusari poterant: quia quousque eis conferretur, stare nolebant. Alijs autem dicentibus, quod boni per gratiam eis collatam beatitudinẽ tunc meruerint, alijs uero quod non, sed magis per ea quæ mõ circa nos faciunt, Magister dicit sibi hoc ultimum magis placere. In hoc autem Magister non tenetur, sed primum amplectuntur doctores.

Mox è spiritibus malesuada superbia quosdam
Damnauit, reliquos constabiliuit amor.

DISTIN. VI. QVAE INCIPIT,
Præterea fieri oporret &c. epito.

¶ De omnibus angelorum ordinibus aliqui ceciderunt. Inter quos & supremus omniũ Lucifer, propria excellentia male conspecta, cecidit primus. Qui & in hũc aerem caliginosum usque ad iudicij diem detrusi sunt, quasi ad locum ob eorum tenebrositatẽ sibi debitum & ob exercitium nostrũ. Vltimo autem ad infernum detrudẽtur. At usq; ad iudicij diem tam inter bonos q̃ malos officia prælationis & subiectionis permanent. ubi & mali à uitijs, in quibus tentãt, quandoque denominantur. Est autem uerisimile, quotidie aliquos dæmonum ad infernum descendere, ad animas illic cruciandas deducendum. Lucifer uero ibi relegatus à quibusdam putatur ab eo tempore, quo à Christo uictus est, circa tẽpora Antichristi soluendus. Quidam tamen ab initio peccati sui illic eum fuisse dicũt. Sed & alij dæmones cum à nobis uincuntur, tentandi potestatem amittere uidẽtur: & hoc maxime in uitio, in cuius resistentia uicti sunt.

Obscurum quamuis habitet malus aera dæmon,
Attamen hunc poterit uincere castus homo.

DISTIN. VII. QVAE INCIPIT,
Supra dictum est &c. epit.

¶ Perstantes angeli in bono per gratiam sunt confirmati, ita q; iam peccare non possunt: cadẽtes uero, obstinati, qđ iam etsi bonum aliquando sit quod uolunt, bene tamen uelle non possunt. Neque tamen per hoc uel hi uel illi liberum amiserunt arbitrium, nõ obstante q; hoc ad utrunq; se habet, cum boni adiuti gratia, spontanee hoc faciãt: mali etiam à gratia deserti & corrupti, surgere ad bonum nolunt. imò per hoc boni arbitrium habent liberius, quia peccato seruire non possunt, quod ante potuerant, prout loquitur Hieronymus. Quamuis autẽ mali angeli per malitiã obdurati sunt, uiuaci tamen sensu nõ sunt penitus priuati, sed magno scientiæ acumine uigent, tam natura q̃ experientia, q̃ etiam bonorum spirituum reuelatione, q̃ eis quandoq; fit deo id uolente. Quorum & malorum scientia magicæ artes deo permittente fiunt ad fallendum fallaces, & ad monendum fideles, & ad probandum patiẽtes. Neq; uero per hoc uisibilis rerum natura malis angelis ad nutũ deseruit. Nec ipsi ex hoc creatores dici possunt, cum hoc sit solius dei, sed per occulta quædam & latentia in rebus semina ea perficiunt: sicut nec parentes filiorum dicuntur creatores, sicut in simili homo exterius docere potest, licet difficili⁹: sed solus deus intrinsec⁹ iustificare. Possunt tamẽ & multa per naturæ subtilitatem dæmones, quæ à deo facere non permittuntur, prohibentibus etiam quædã bonis angelis.

Non male conatur bonus angelus, aut bene prauus,
Sit licet arbitrio liber uterq; suo.

DISTIN. VIII. QVAE INCIPIT,
Solet etiam in quæstione uersari &c. epi.

¶ Corpora naturaliter sibi unita angeli siue boni, siue mali, non habent. Et licet Augustinus eos corpora aerea habere, dicere uideatur: hoc tamen non assertiue, sed magis recitatiue ponit. Assumunt autem corpora, ut uisibiliter nobis ꝓ uoluntate aut permissione dei appareant, & circa nos operentur. Vnde & iterum illa corpora deponunt. In quibus etiam corporibus assumptis locuti sunt quandoq; ex parte totius trinitatis, quandoque autem in persona patris, quandoque filij, quandoque & spiritussancti. Vtrum autem deus aliquando in formis corporalibus apparuerit, & utrũ angeli in corporibus apparentes, in suis tantum corporibus hoc faciant ea ingrossando (dato quod corporei sunt) an grossiora quædam superinducant, sub dubio relinquit Magister. Sed extra textum dicitur, quod faciunt in corporibus assumptis. Ipsi enim corpora non habent. Essentia autem dei quia immutabilis est, nunquam in se uideri potuit ab aliquo. Neq; uero diabolus uel etiam angelus bonus substantialiter menti humanæ illabi potest, sed solus deus, licet dæmones corpora ingredi possint & ea uexare.

Angelus interdum commissa negocia complens,
Aere de liquido sumere membra solet.

DISTIN. IX. QVAE INCIPIT
Post prædicta superest &c. epi.

¶ Nouem angelorũ ordines esse scriptura tradit, q in tres distincti sunt hierarchias, ut Seraphim, Cherubim, Throni & Dñationes, Virtutes, Potestates & Principatus, Archangeli & Angeli. Dicitur autẽ ordo multitudo cælestium spirituum, qui inter se in aliquo munere gratiæ assimilantur, ut Seraphim in charitatis ardore, Cherubim in scientiæ plenitudine, & sic de alijs. Hæc autem nomina ipsis cõueniunt propter nos. Et ab his nominantur quæ in ipsis præcellunt, non q; alij ordines hoc non habeant, sed quia illi in hoc excellunt, scilicet respectu inferiorum. Et hi ordines in angelos ab initio creationis eorum secundum Magistrum non fuerunt, eo quod à gratuitis denominantur, quæ postea secundum eundem acceperunt. Vnde nec dæmones cecidisse dicuntur, quia in ordinibus fuerint: sed quia postea fuissent, dũ ꝑstitissent. Neq; uero omnes eiusdem ordinis angeli sunt æquales, sed sicut in ordine apostolorum aut martyrum alius alio dignior est. Ad hos autem angelorum ordines, homines saluandi assumentur, & per hoc decimum dicuntur efficere chorum. Saluabuntur etiam tot ex hominibus secũdum Gregoriũ, quot ex angelis perstiterũt. Quod nec Augustin⁹ abnuit, licet ad minus tot quot ceciderunt, saluandos putet.

Consecrata choris cæli nitet aula nouenis
Spirituum, summo qui famulantur hero.

DISTIN. X. QVAE INCIPIT,
Hoc etiam inuestigandum est, &c. epi.

¶ De angelorum missione & assistentia opiniones sunt. Nam quidā aliquos mitti putant, alios uero nunquam, sed semper assistere, iuxta Danielis & Dionysij autoritatē. Alij uero omnes mitti dicunt, eo ꝙ ad Isaiam de Seraphim (qui supremus ordo dicitur) aliquis missus legatur, & Apostolus omnes eos administratorios spiritus esse commemorat. At his contrarium est, ꝙ unus tantum ordo angelorum, id est, nunciorum dicitur. Ad quod tamen dicunt omnes eos angelos dici quando mittuntur. Nam ab officijs angeli & dæmōes nomina sortiuntur, ut de Michael & Gabriel ac similibus patet. Similiter & de dæmonum nominibus, qualia sunt, diabolus, Sathan, Belial & similia. Vnde hi autoritates Danielis & Dionysij exponere nituntur. Sed extra textum, notandum ꝙ neoterici primam communiter affirmant opinionem. Vnde & Magister alios esse dicit, qui omnes præter primos tres ordines mitti dicunt. Et hi Seraphim ad Isaiam missum, dicunt nō de ordine supremo fuisse, sed sic dictum propter inflāmandi officium. Angeli autē & administratorij spūs oēs dicūt, qa supiores medijs, & hi infimis denūciāt q̄d ad homines perferant. Vel per ly omnes, non nisi eos qui de inferioribus sunt, intelligitur.

Angelus ad nostras quoties delabitur oras,
Officio proprium nomen habere solet.

DISTINCT. XI. QVAE INCIPIT,
Illud quoq; sciendum est, &c̄. epit.

¶ A natiuitate sua quiuis homo angelum habet bonum pro sui custodia, habet & malum ꝓ exercitio. Et cum omnes angeli boni nostram uelint salutem, specialiter tamē illi qui alicui deputatus est. sic & specialiter malus ille plus alijs eundem ad malū incitat. Quicquid autem sit de maiori numero angelorum uel hominum bonoꝝ, siue maloꝝ, tn̄ singuli homines actualiter existentes, singulos habere possunt angelos ꝓ sui exercitio uel custodia. Quamuis & pluribus hominibꝰ unus deputari posset, & eis sufficere, & unum angelū possibile sit plures homines successiue custodire. Proficiunt autem secundum quosdam (quod & Magister magis approbat) omnes angeli usq; ad diē iudicij, tam in merito q̄ in præmio, hoc est, in dei cognitione & dilectione. Alij autem oppositum dicere uolunt, ꝙ scilicet quo ad præmium non proficiant, habentes pro se autoritates Gregorij & Isidori, quas tamen Magister soluit. Sed solutione illa non obstāte, ꝙ in præmio saltē essentiali proficiant angeli, non tenetur.

Mox puerum, postquam liquido caput intulit orbi,
Custodes subeunt: hic bonus, ille malus.

DISTINC. XII. QVAE INCIPIT,
Hæc de angelicæ naturæ &c̄. epi.

¶ Elementoꝝ materiam deus in principio cum angelica natura produxit informem & confusam seu indistinctam, quam postea sex diebus distinxit atq; formauit secundum quosdam sanctoꝝ, licet secundū alios illa materia simul creata sit & distincta. At primum magis consonum uidetur literæ sacræ, quod & Magistro placet. Est autē materia illa multis & usitatis nominibꝰ appellata, scilicet terræ, abyssi & aquæ, ne unius tantum forma receptiua putaretur, & ut rudes (quibꝰ loquebatur Moyses, facilius docerentur. Tenebræ autem illæ, quæ super faciem abyssi fuisse dicuntur, iā lucis significant absentiā, & nihil sunt: iam uero aerē obscuꝝ, & tunc sunt aliqua creatura. Nec tn̄ dictam materiā informē fuisse hoc modo accipiendū est, quasi om̄i forma caruerit: sed quia cōfusam habuit formā, postea distinguendā. Erat aūt illa materia ubi modo mundus est, & extendebatur ultra locū firmamenti, inferius quidem grossior, supra autem rarior. Vnde & aquæ illæ factæ sunt, quæ supra firmamentum esse dicuntur. Sic ergo deꝰ sex diebus materiā creatā distinxit, & opere perfecto septima die quieuit, s. à faciēda noua creatura. Nihilominus tn̄ & usq; modo operatur. Nō em̄ solum om̄ia in uerbo disponendo & temporaliter creando ac distinguendo operatus est, sed & alia ex alijs producendo, quod ultimum usq; modo facit.

Primum materies sub inerti pondere rerum
Condita, per senos est renouata dies.

DISTINC. XIII. QVAE INCIPIT,
Prima autem distinctionis operatio &c. epit.

¶ In opere distinctionis deus primo congruenter fecit lucem, quæ alia habet manifestare. Quæ qdem lux & spiritualis intelligi potest, scilicet angelica natura ꝓcedenter per cælum significata. hic autem per lucem, id est, per gratiam formata. potest & intelligi corporalis, scilicet pro nubecula aliqua lucida de præiacēti materia ꝓducta, in ea scilicet parte, ubi mō sol est seu mouetur, cuius & uices habuit, noctem & diem illo triduo distinguens. Quæ nec ab aquis impediebatur propter earundem tunc raritatem. Potest autem dies tunc dicta, intelligi aut lux prædicta, aut ipsius illūinatio, aut spatiū uiginti quatuor horaꝝ. At prima dies naturalis à plena luce exordium sumens, aurora & mane caruit, & per uesperam in mane sequentis diei tendēs, excreuit in spatium supradictum. Postea autem in mysterio dies à uespere incepit. Dicta uero lux, solum superiores illuminabat partes: nec ita clare, ut sol modo facit. Vnde nec frustra post quarta die sol formatus est. Et hoc aut de eadem luce, uel saltem eam coniunctā habet. Porro deus pater mundum producens, nullum uocis sonitum edidit, sed uerbo suo (id est, filio) non q̄dem ut instrumento, sed uno secum opifice ex se æternaliter genito, cuncta creauit. Quod incidēter dicit Magister contra hæreticos, qui in scripturarum intellectu enormiter oberrabant.

Tempora quo certis deus intercideret horis,
Mox à luce suum nobile cœpit opus.

DISTIN. XIIII. QVAE INCIPIT,
Dixit quoq; deus &c. epit.

¶ Secunda die deus fecit firmamentum, quod secundum Bedam dicitur cælum sidereum, quod quidem secūdum scripturas habet aquas supra & subtus se: quod qualitercūq; fiat, diuinæ tamē uirtuti possibile non dubitatur. Est autem firmamentum à firmitate dictū, siue moueat, siue non. Nam etiāsi moueatur secundum substantiam, tamē est firmum. ꝙ si non moueatur, possibile tamen est sidera in ipso moueri. Extra textum tamē dicendum est, ipsum unà cum sideribus fixis moueri. planetas autem singulos, suos habere orbes cum q̄bus moueant. Die uero tertia deus aquas quæ sub cælo sunt, in unum locum congregauit: ubi tunc alia corpora clariora apparuerunt, herbæ & ligna fructifera ꝓducta sunt. Dicta autem aquarum congregatio, facta est aut aquis inspissatis, aut partim terræ concauitates intrantibus, quæ & occultis meatibus sibi continuantur. Cum autem præcedentibus tribus diebus opus suum post creationem ipsius deus distinxerit, sequentibus tribus diebus ipsum ornauit. Nam die quarta ornatum est firmamentum sole, luna & stellis, ut per eas illustretur pars inferior mundi, per quorum & motū, tempora, dies & anni designantur. &c̄. Quinta ue-

ro die aer uolatilib⁹ & aqua piscibus ornatum accepe runt, & sexta demum die terra iumentis, reptilibus & bestijs ornata est, post quæ ultimo factus est homo, de terra quidem formatus, sed ad cælum possidendum ordinatus.

Sidereos orbes lux admirata secunda est,
Tertius obstupuit facta elementa dies,
Hinc firmamentum statuit, mox dispulit undas,
Protulit & quarto lumina magna die.

DISTINC. XV. QVAE INCIPIT,
Dixit etiam deus &c. epit.

¶Die quinta deus fecit opus ornatus aeris & aquę, creans uolatilia, & ea in aera sursum leuans, pisces uero in aquis relinquēs. Sexto autem die terras ornauit iumentis, reptilibus & bestijs de ea formatis. Animalia tamen nociua & uenenata, creata fuerūt innoxia: sed homine peccāte, facta sunt noxia, ut per ea peccata puniantur, & bonorum probetur patientia. Ea uero quę ex putrefactione nascuntur, tunc producta non fuerunt nisi materialiter. Nouissime uero factus est homo tanquam omnium dominator animalium. De creatione autem rerum quidam dicunt per interualla sex dierū res esse formatas & distinctas, quod & scripturæ magis uidetur cōsonum, & ab ecclesia approbatum. Alij autem dicūt omnia simul facta esse, quædam quidem formaliter, quędam autem materialiter tantū, & postea distincta de quo & supra habitum est. Die autem septimo deus quieuisse dicitur, & opus suum complesse, per hoc ꝙ ultra creaturam nouam non condidit, quæ scilicet materialiter uel in suo simili non præfuerit. res tamē productas sanctificauit & benedixit. Sic ergo die sexto compleuit opus suum deus operando. septimo autem, ipsum opus sanctificādo. Vnde dies ille mystica quadam ratione dicitur sanctificatus.

Aera quinta dies, tellurem sexta repleuit,
Septima completum sanctificauit opus.

DISTIN. XVI. QVAE INCIPIT,
His excursis &c. epit.

¶Quòd scriptura narrat deum dixisse, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, intelligendum est, locutum patrem ad filium & spiritum sanctum, non autem ad spiritus quoscūq; creatos. Nā aliorum spirituum ut angelorum, non est eadem imago cum deo. Neq; homo factus est imaginem unius ꝑsonæ, sed totius trinitatis. Vnde falsum est ꝙ quidā dixerunt per imaginem filium intelligi debere, et nō hominem. Neq; approbatur ꝙ alij dicunt per imaginem intelligi filium, et per similitudinem spiritumsanctum. Est ergo homo factus ad trinitatis imaginem secundū naturam, scilicet animam: et ad similitudinem, quo ad superaddita, ut sunt uirtus et innocentia. Dicitur autē filius imago patris, non ad imaginē: quia non creatus, sed nat⁹ æqualis est patri, et in nullo dissimilis. Homo uero imago dei et ad imaginem dicitur, quia nō ęqualis et creatus: et per hoc longe distans à modo existēdi imaginem, quomodo filius est.

Optimum ad exemplar præstans homo factus, imago
Vnius & trini dicitur esse dei.

DISTINC. XVII. QVAE INCIPIT,
Hic de origine etc. epit.

¶Animam hominis deus non de sua substantia inspirauit, nec faucibus aut manibus corporis, sed eam de nihilo creādo, et corpori de terra facto ad modum flatus indendo. Et quicquid sit de primi hominis anima, de alijs tamen certum est ꝙ in corpore creantur, & sic creando infunduntur, et infundendo creantur. Est aūt homo nō uirtute naturæ, sed diuina in ætate uirili & extra paradisum creatus, & sic positus in paradisum: ut sic, quia inde pellēdus erat, agnosceret ex gratia, nō ex natura illic se fuisse. Qui quidem locus licet secundū quosdā sit corporalis præcise, secundū alios aūt spiritualis, potest tñ dici esse utrunq;. Corporalis enim est locus à terra habitabili longe distans, altitudine usque ad globū lunarē pertingens, gerens spiritualiter typū ecclesiæ præsentis uel futuræ. In quo erant ligna diuersa, inter quæ unum fuerat dictum lignū uitæ, cuius fructus diuinitus acceperat uirtutē conseruandi à morte & infirmitate. Fuerat aūt & ibi lignū scientiæ boni & mali, quod sic ab euentu dictum est, dum homo de eo prohibito gustans, boni & mali distantiam experimēto didicit.

Primus homo ualidi sub tempora conditus æui,
Delicias tenuit quas paradisus habet.

DISTINC. XVIII. QVAE INCIPIT,
In eodem quoq; paradiso &c. epit.

¶Intra paradisum mulier formata est à deo. Postꝗ̄ eñ Adam illic positus est, & animalibus ad eū adductis, nomina eis imposuerat, immisit deus soporem in ipsum, & ex una de costis eius Euam formauit. Noluit autem deus mulierem simul cum uiro creare, & ad cōfundendam diaboli superbiam, qui principium aliud à deo esse uoluit, & ut similitudo dei, qui est om̄ium rerum principium in homine per hoc fieret manifesta. Est aut mulier facta non de capite aut pedibus, sed de costa uiri, ut nō domina aut ancilla, sed socia illius haberetur. Et hoc ipsius dormientis, ne scilicet dolorē sentiret, & deus potentiam suam in non excitando eum per hoc ostenderet, utq; sacramentoꝝ processus de latere Christi figuraretur. Nec ad costam illam aliqua fuit addita materia, sed (ut cum quinq; panibus factū est) materia illa uirtute dei fuit multiplicata. Licet autem angeli ad hoc ministrauerint, solus tamen deus quod creationis est effecit. Neq; organizatio corporis illius fuit ex aliqua rōne seminali, sicut in reb⁹ à natura productis fieri solet, sed uirtute diuina supernaturali. Anima uero ipsius mulieris non (ut quidam sentiebant) de anima Adæ, cum indiuisibilis sit ac incorruptibilis, formata est, nec præcedenter etiam est creata, sed creando (ut cæteræ) infusa, & infundendo creata.

Olim formosi grauido de corporis osse
Scilicet enata est fœmina prima uiri.

DISTINC. XIX. QVAE INCIPIT,
Solent quæri plura &c. epit.

¶In innocentię statu homo mortalis erat quodam modo, & quodammō immortalis. Poterat enim mori, poterat & non mori. Habuit ergo tunc posse nō mori, post peccatum habet necesse mori, post resurrectionem autē non poterit mori. Erat ergo tūc corpus ipsius hominis animale, cibis indigens. unde & mortale, sed postea factum est mortuū, necessitatē moriēdi habēs: post resurrectionē uero erit spūale, nec cibis egēs, nec mori potens. Quā tamen immortalitatē, nō ex cōditione naturæ, sed dono gratiæ habuit hō, ex esu scilicet ligni uitæ, de quo si non edisset, peccasset, eo ꝙ de hoc edere præceptū sibi fuerat, unde & moreretur. De hoc aūt ligno quidam dicunt, ꝙ non fuit totalis causa

immortalitatis, sed coadiuuans. Alij autem, quod immortalitatem omnino habuit homo ex usu ligni uitæ. Sed & quibusdam uidetur quod à natura quandam habuisset immortalitatem, at perfectionem eiusdem ex usu dicti ligni assecutus fuisset. Magister aūt sentit quod ex eodē etiā primā immortalitatem habuerit.

Dum paradisiacis diuersaretur in hortis,
Nulla mortis erat lege reuinctus homo.

DISTIN. XX. QVAE INCIPIT,
Post hæc uidendum &c. epi.

¶ Etiam in innocentiæ statu homines contra falsam quorundam opinionem filios generassent, absque libidinosa cōcupiscentia. genitalibus em̄ membris ad hoc opus, ut cæteris, pro uoluntate usi fuissent. Quod autē non generauerint, inde euenit, quia deus hoc nondum præceperat, & paulo post mulieris formationem peccauerūt. Posteaquam autem in paradiso generassent, an parentes illic relicta posteritate, statim translati fuissent ad requiem beatitudinis, uel expectassent om̄es quousque beatorum numerus compleretur, ex scripturis sacris certum non est, ut Magister dicit. Tamen extra textum communiter primum amplectuntur doctores. Generassent autem etiam in hoc statu paruulos filios pro strictitudine uteri materni, qui filij secundum magis probabilem opinionem in statu corporis, loquela, alijsque huiusmodi per temporis successionem profecissent. Nam ut supra dictū est, cibis quoque in eodem statu indigebant. Sed & in pertinentibus ad animā cum tempore profecissent, neque tamen pœnosa eis fuisset rerum inscitia, nec ob id ignorantia dici potuisset, eo quod respectu eorum quæ nec scire tenebātur, fuisset. Parauerat ergo deus homini sicut bonum temporale & uisibile pro natura corporis, sic inuisibile & spirituale pro anima. Vnde si præceptum dei seruādo perstitisset, ultimo ad requiem beatitudinis sine mortis interuentu ipsa & tota posteritas sua fuisset translatus.

Spumat perpetuo caro fœda libidinis æstu.
Quam nimium primus commaculauit homo.

DISTINC. XXI. QVAE INCIPIT,
Videns igitur diabolus &c. epito.

¶ Inuidens diabolus homini quem per obedientiā ascensurum sciebat, unde per superbiā ipse corruerat, in debiliori eum parte, scilicet muliere, tentādo aggressus est, dolo supplantare uolens, quos uirtute superare non poterat, apparens scilicet eidem in specie non qua uoluit, sed qua permissus est, in qua tamē fraus eius facile perpendi posset, per serpētem scilicet, quasi per instrumentū eidem locutus, ut angelus bonus per asinā Balaam, quem tamē mulier loquelam à deo accepisse credebat. Hinc ergo interrogatiōe solicitauit, ut qua uia tentando incederet, ex ipsius disceret responsione: Vnde & cum quasi dubitādo responderet mulier, statim intulit quod uoluit, metum scilicet mortis, si cōederēt, mendaciter excludēs, & dignitatis excellentiam falso promittēs. Tētauit autem eā de gula, de uana gloria & auaritia per dictam promissionem. Est nēpe duplex tētatio, exterior scilicet & interior, quę ultima qn̄que ab hoste tātum fit sine peccato tentati, qn̄que & à carne: & tunc non est sine peccato, quæ & quia difficilior est quàm exterior qua homo cecidit, ideo grauius puniendus erat. At quamuis leuem habuit ad peccandū occasionem, quia tamen ad alterius suasionem peccauit, ideo remediabilis fuit: non autem diabolus, qui nullo suadente peccauit, præsertim etiā quia non tota angelica natura ceciderat ut humana, per quam & angelica ruina fuerat reparāda. Præceptum autem domini de non comedendo utrique datum, ad mulierem per uirum conuenienter peruenerat, eo quod ipsa uiro subdita esse debebat: quos & deus fecerat, ut inuicem loqui possent, & ab alijs (si essent) discere.

Callidus accendens muliebria pectora dæmon,
Persuasit miseræ sumere poma necis.

DISTIN. XXII. QVAE INCIPIT,
Hic uidet diligenter inuestigandū &c. epi.

¶ Protoparentum primi peccati origo fuit quædā præsumptionis elatio reprimenda, ex q̄ primo mulier, post hoc uir in pctm̄ consensit, non q̄si illa elatio diaboli suggestionem, sed opus peccati præcesserit. Quæ tn̄ aliter in animo mulieris fuit quæ serpenti credebat, non autem uir. unde & aliter q̄ mulier illectus fuit. Hinc etiā & grauius peccauit mulier, tum quod serpenti contra deū credidit, tū quod elate nimis se æqualem deo fieri posse putauit, quod uir non fecit: tū etiā quod nedū in se & proximū ut uir, sed etiā in deū peccauit. Nec obstat quod parē fastū in utrisque fuisse Augustinus dicit. Hoc em̄ de excusatione intelligitur, sed non quo ad prædicta. Sed nec hi qui & uirum dei æqualitatē appetijsse dicunt, mulierē in hoc magis exarsisse tacent. Denique & si mulier peccauit ex ignorantia quo ad hoc quod seducta est, uir autē seductus non est, non tn̄ ignorauit dei præceptum. unde nec per hoc excusari potest. Nō em̄ om̄is ignorātia excusat, sed inuincibilis tm̄. Vincibilis aūt potius aggrauat. Porro cum hominis natura bona esset sine uitio, cōsensus mali ex libero uoluntatis arbitrio præcessit, diabolo id suggerente. Vnde nec uoluntas mala inquātū actus, pctm̄ præcessit, licet inquantū q̄dā natura seu naturalis potētia.

Esse dei similis dum falsa cupiuerit uxor,
Degustanda uiro noxia poma dedit.

DISTINCT. XXIII. QVAE INCIPIT,
Præterea quæri solet &c. epi.

¶ Quanq̄ deus hominem casurum præsciret, tentari tn̄ eum permisit ad dignitatē hominis ostendendā, q̄ potior est ille que tētari quidē pōt & nō consentire, q̄ nec cōsentire nec tentari posse. Quē & licet malū futurū sciret, creauit tamen ob bonum quod inde nouit euenturum. Nec eum impeccabilem facere uoluit, licet melius esset, eo quod hoc sit sanctorum angelorum. Neque à cōsensu eum præseruauit, ut sic nec infructuose esset bonus, nec malus impune. Sed nec uoluntatis diuinæ præter ipsam alia causa est quærenda. Dedit autem homini mox cum ipsum creauit, scientiā rerum creatarum, suiipsius, & creatoris, per quandā interiorem inspirationem, infra tamen eam quę in patria est. qua quidem scientia quid cuique deberet, satis agnouit. Et quamuis agendorum tantam habuerit scientiam, casus tamē sui præscius non fuit, ut supra de angelo malo dictū est.

Primum hominem ornabat numerosa scientia, quāuis
Non fuerit casus præscius ipse sui.

DISTIN. XXIIII. QVAE INCIPIT,
Nunc diligenter inuestigari oportet &c. epi.

¶ Habuit protoparens ex ipsa sui creatione rectę uoluntatis auxiliū, q̄ resistere malo potuit, licet non mereri. alioqui si hoc nō habuisset, non fuisset sibi imputabile pctm̄. hinc fuit uoluntas illa recta per mali carentiam. Nec sequit̄, per eā malo resistere potuit, ergo & mereri, cum hoc ipsum resistere sit mereri. Hoc em̄ nō in primo homine, sed in nobis tenet, qui ad malum incita

mur quod in innocẽtiæ statu nõ fuit. Fuit aũt auxiliũ hoc ipsum liberũ arbitriũ gratia adiutũ, q̃d quidẽ est facultas uoluntatis & rationis, quo & bruta carent, quæ sensum tñ habẽt & sensualitatis appetitũ. Nã id quod cũ brutis cõmune habemus, per rationem excedimus. Quæ & in portionẽ superiorẽ & inferiorẽ diuidit, non q̃si duæ sint potentiæ, sed ꝓpter distincta potentię unius officia, quæ sunt intendere æternis, & disponere tẽporalia. Contingit autem in nobis peccatum ad instar peccati primorum parentum, ut s. uice serpentis habeatur sensualitas, ratio inferior uice mulieris, & superior uiri. Motus ergo peccati si in sola sit sensualitate, erit uenialis: q̃ si ad superiorẽ rõnem ꝑueniat, fit mortale: & hoc est uiri cõedere. Si uero in inferiori sit, nec diu teneat, sed statim repellat, manet ueniale: at si ibi diu uoluntarie teneat, erit item mortale, etiã si perficere nolit, & hoc est comedere mulierẽ. Aduertendũ q̃q̃ q̃ ratio inferior q̃nq̃ ꝓ ipsa sumit sensualitate, quod inter legendum autores perpendi debet.

Arbitrium, summæ partem rationis amœnam,
Quo mala uitaret, primus habebat homo.

DISTIN. XXV. QVAE INCIPIT,
Iam uero ad ꝓpositum redeamus. &c. epi.

¶ Apud philosophos liberũ arbitriũ dicit esse liberũ de uolũtate iudiciũ, eo s. q̃ libere ad hoc uel aliud moueri possit, & hoc, respectu futurorũ cõtingentiũ. Quod quidẽ aliter est in deo, scilicet ab omni seruitute peccati liberũ: & in angelis beatis, s. per gratiã confirmatũ: & in nobis, s. flexibile ad bonũ & malũ. Nã & in nobis secundũ status diuersos, diuersa q̃q̃ inuenit libertas. In statu nanq̃ primo potuit homo peccare & non peccare, in beatitudine non poterit peccare. Ante reparationẽ non potest non peccare mortaliter, post reparationẽ aũt uenialiter. Vnde patet, per pc̃m uulneratũ esse liberũ arbitriũ, quo ad naturalia: & spoliatũ, q̃ ad gratuita: à quibus sine gratia reparari non potest, sicut in simili patet de occiso, quia implicat. Est aũt triplex libertas, s. à coactione quæ manet homini semꝑ, & à miseria, & hãc libertatẽ habuit in statu primo, & habebit in gloria: & à pc̃õ, quã ꝑ gratiã assequetur in uia. carẽtia autẽ iustitiæ, non libertas, sed seruitus est dicenda. Quãuis aũt & posse in bonum & malũ, utrunq̃ sit à libero arbitrio, tñ alterũ habet ex se. primum aũt à gratia, sine qua in bonum non nisi multum debiliter potest. Hinc & liberũ arbitrium ꝑ pc̃m quodãmodo corruptum est et imminutũ, eo q̃ ante pc̃m potuit sine difficultate moueri ad bonum, post aũt non sic. Neq̃ eñ libertas naturæ seu à coactione sufficit ad bonum agendũ, nisi gratia concurrente. Nempe non est currẽtis nec uolentis, sed dei ꝑ gratiam miserentis.

Arbitrij fœdo pulcherrima munera lapsu,
Primi hominis quodam sunt temerata modo.

DISTIN. XXVI. QVAE INCIPIT,
Hæc est gratia operans etc. epi.

¶ Duplicem deus gratiã libero cõfert arbitrio, operantem s. qua uoluntatem præparat ut bonum uelit, et cooperantem, ne frustra, sed effectualiter uelit. Hinc male sentit hæreticus, putans hominem posse et uelle bonum operari ex libero arbitrio sine gratia, cũ dicat Apostolus: Non est uolentis neq̃ currentis, sed miserẽtis dei. Neq̃ enim ideo deus alicuius miseret, quia uelit & currat: sed ideo uult & currit, quia deus sui miseretur, ita ut totum deo tribuat, qui hominis uoluntatẽ præuenit & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam ad efficaciter oꝑandum. sicq̃ gr̃am comitat bona uoluntas, non gratia uolũtatem. At eadem gratia quæ dicta est oꝑans & cooꝑans, quandoq̃ & præueniẽs & subsequens nominat. Quæ oꝑans seu præueniens, fides cum dilectione existens, uoluntatem bonam non quidem tempore, sed natura & causalitate præcedens, ab ipsa uoluntate non aliquo merito acquirit, sed à deo gratis dat: habita tamen gratia, et ipsa uoluntas cum eadem multa alia dei dona præcedit. Deniq̃ et (ut ex uerbis Augustini colligit) gr̃am præuenientẽ et operantem, qua bona in homine uoluntas præparat, bona quædam ex dei gr̃a et libero arbitrio præcedent, quædam etiam ex solo libero arbitrio: s. ut uideamus bonas esse dei iustificationes, deinde ut eas desiderare concupiscamus: et tunc tandem, faciẽte gratia, earum delectet operatio.

Hoc opus humanum merita bonitate decorum est,
Præuia quod uestit gratia, quodq̃; sequens.

DISTIN. XXVII. QVAE INCIPIT,
Hic uidendum est quid etc. epito.

¶ Vna est essentialiter gr̃a oꝑans & cooꝑans, secũdum diuersos effectus aliter & aliter nominata. Inquantum eñ uoluntatem à malo liberat, oꝑans dicit: inquantum autem eandẽ adiuuat ad bonum ulterius faciendum, cooꝑans appellat. Sunt aũt hominis tria bonorũ gñ̃a, magna s. ut uirtus quibus nemo male uti potest: minima, ut bona tꝑalia: & media, ut potentiæ animæ, quibus ultimis duobus & bene & male homines uti possunt. In medijs aũt bonis etiã liberũ arbitrium continet, cui⁹ etiã bonus usus, uirtus est: quæ in magnis bonis computat, quæ oĩa à deo esse constat. Propriet̃ñ uirtus non est actus uel usus, sed bona mentis qualitas, qua recte uiuit, & qua nullus male utit, quam deus solus in homine operat. q̃d scd̃m magistros de uirtute intelligit infusa, quod de uirtute iustitiæ & fidei apte ex scripturis ꝓbat, sicq̃ uirtus non est animi motus uel affectus, sed qualitas seu habitus. Quod & de gratia censeri debet, cum ipsa q̃q̃ uirtus q̃nq̃ nominatur. Quãuis aũt nullũ sit in hoĩe meritum sine libero arbitrio, principalis tñ merendi causa est gratia gratũfaciens, q̃ uoluntas hoĩs sanat & iuuat. Vnde ex gr̃a & libero arbitrio bonus animi motus & meritũ ꝓcedit. Vnde & ꝑ gr̃am uirtutes mereri recte dicũt, ex quarũ actibus iuste uiuimus. Hinc q̃d supra dictũ est, usum liberi arbitrij uirtutem esse, ꝓ actu uirtutis est accipiendũ. Hinc etiam male opinati sunt, q̃ fidẽ & charitatẽ et similes motus animi fore dicebãt, cum sint uirtutes animum ad actum mouentes, iuxta quod et uerbum Augustini accipiendum est, quo dicit fidem esse credere quod nõ uides: hoc est, fides est uirtus mouens ad credendum id quod non uides.

Omne licet meritum capiat deuota uoluntas,
Hoc tamen in primis gratia sola parit.

DISTIN. XXVIII. QVAE INCIPIT,
Id uero inconcusse &c. epit.

¶ Indubitãter tenẽdũ est, liberũ arbitriũ sine gr̃a ꝓueniẽte et adiuuãte ad salutẽ non sufficere, nec meritis nostris gratiã aduocari, sicut tñ hæresis asseruit Pelagiana: q̃ adeo gratiæ dei cõtrariat, ut oĩa ipsius mãdata implere hoĩem sine ea posse dicat: nec gratiã dari uoluit, nisi ut facilius ea impleant, ip̃m liberũ arbitriũ per naturã illã fore gratiã asserens, sine q̃ nihil boni facere

ualemus, deo p legẽ suã nos instruẽte. Itaq; p hæc concedebãt Pelagiani dari qdem gratuito scientiã, at non sic charitatẽ & gratiã, sed qsi ex meritꝫ eã acqri. Destruunt aũt & p hoc ecclesiæ orationes. Et insup paruulos sine originalis peccati uinculo nasci contendebãt. Autoritates uero Augustini quibus erronei innitebant, ad sanũ intellectũ acceptę, nihil p eis faciũt, ut in textu. Igit liberꝫ (ut Hieronymus inqt) sic cõfitemur arbitrium, ut dicamus nos semp indigere dei auxilio: & tam illos errare, qui cũ Manichęo dicũt hominem peccatũ uitare non posse, quàm illos qui cum Iouiniano asserunt hominem non posse peccare. Quo simul & error Pelagij eliditur.

Nemo implere potest leges aut uincere crimen,
Cuius in arbitrio gratia nulla sedet.

DISTIN. XXIX. QVAE INCIPIT,
Post hæc considerandum est. epit.

¶Indiguit homo primus gratia operãte, non quidẽ ut ea à malo seu pctõ (qd non habuit) liberaret, sed ut ad bonũ uolũtas eius pparet. Habuit aũt (opiniõe cõtraria nõ obstãte) uirtutes, ut iustitiam & similes, qs tñ actualiter peccãdo amisit. Hinc & in peccati pœnam à uoluptatis horto exclusus fuit, similiter ab esu ligni uitæ phibitus. De quo nõ quidẽ post pctm̃, sed ante cõedens, uiuere in ęternũ poterat. Vñ ꝙ in Genesi legit, Videte ne sumat de ligno uitæ &c̃. Accipiendũ est, scilicet quo indignus nũc est, de quo dũ ante pctm̃ comedisset, immortalis manere poterat. Et in hũc etiã modum posita est custodia, ne ad paradisum homo rediret. Quanq̃ autem de ipso ligno uitæ ante pctm̃ manducasse, pbabiliter putari potest, non tñ statim immortalitatẽ permansiuã assecutus est: quia ad hãc cõsequẽdam requirebatur sępe iterata eiusdẽ ligni comestio.

Exturbatus homo felicibus exulat hortis,
Mox uetitum cupido dum capit ore cibum.

DISTIN. XXX. QVAE INCIPIT,
In superioribus insinuatum est &c̃. epi.

¶Id pctm̃, quod (iuxta Apl'm) p primum hoĩem in mundũ intrauit, nõ actuale, ut qdam uolebãt, sed originale debet intelligi. Quod nec solũ imitatiõis exemplo, ut Pelagiani dicebant, ut sic sit actuale cuiuslibet, sed uitio, ppagationis in posteros puenit. Est itaq; hoc pctm̃ scdm ueritatẽ culpa quædã, à primo parente p originẽ in posteros traducta. Quæ quidẽ nõ est actus hominis, sed concupiscentia quędã uitiosa habitualis, concitans in ipso desideria prauitatis. Quæ iã dicit languor naturæ, iam lex membrorꝫ, iam fomes peccati, iam lex carnis, concupiscentia, concupiscibilitas uel tyrannus. Quod quidem pctm̃ ex inobedientia primi, puenit parentis, in quo uoluntariũ fuit, licet posteri necessario ipm incurrant. Alij em̃ homines scdm corpora fuerunt in Adam p seminalem rationẽ, & ex eo lege, ppagationis descenderũt. Quod aũt Magister adijcit de alimento in humani corporis ueritatẽ nihil trãsire, & id quod de ipsius ueritate est, in Adam actualiter fuisse, non tenetur.

Vt generis nostri primo deducta parente
Est caro, sic primæ uulnera carnis habet.

DISTIN. XXXI. QVAE INCIPIT,
Nunc superest inuestigari &c̃. epitom.

¶Contrarium est fidei catholicæ, qd quidẽ opinati sunt originale pctm̃ trahi scdm animã, non solũ secundum carnem: dicentes animam quoq; esse ex traduce, quæ tñ scdm ueritatẽ ex creatione est, ut superius patuit. Trahitur aũt originale à parentibus scdm carnẽ, eo ꝙ in feruore libidinis concipit, & in corpus formatur, ex cuius contactu infusa anima & ipsa polluit. fitq; rea concupiscentiæ illius, quæ supra originale uocatur. Quod quidem dicit manere in carne non sicut in subiecto, cum ipsa culpæ subiectum esse nõ possit, sed sicut in causa ipsum uirtualiter continente. Est itaque ipm originale quidam carnis defectus & fœditas, quę ipsius uitium & corruptio recte dici potest, quam & in carne ante animæ infusionem esse, hinc patet, ꝙ ipsa infusa ilico commaculatur. Nec mirum, filios originale cõtrahere à parẽtibus baptizatis, quorꝫ iam originale dimissum est, cum & ab homine circunciso filius habens præputium nascatur, & ex grano purgato arista. Vocatur autem originale hoc pctm̃, eo ꝙ ab origine sua, ples ipsum contrahit, faciente hoc carnis seminali commixtione libidinosa.

Est caro, quæ miseram conspurcat origine prolem.
Nempe animam soboli non dat origo sequax.

DISTIN. XXXII. QVAE INCIPIT,
Quoniam supra dictum est originale &c. epi.

¶Remittitur in baptismo originale, quantũ ad culpam: quamuis concupiscentia etiam post baptismum remaneat, quæ tamen p ipsum minuitur & debilitatur, sicut in actuali peccato reatus manet actu transeunte, ut in homicidio uel consimili. An uero etiam ipsa caro à fœditate quã in conceptione contraxit, baptismo liberetur, quidam cõtraria sentiunt: ubi & Magister declinat ad partem affirmatiuam. Doctores uero alij oppositum tenent. Dictæ autẽ concupiscentiæ deum causam esse, inquantum pœna est, non dubiũ: licet inquantũ culpa est, à diabolo fit & à primo peccante. Imputatur insup animæ originale, non qa in sui infusione carni maculatæ condelectetur (Etem̃ sic actuale pctm̃ esset) sed ob id, ꝙ primi hoĩs anima peccatrix carnem infecit, à q̃ ulterius anima, plis inficitur. Est autẽ pctm̃ originale necessariũ, p eo ꝙ uitari nõ põt: at uoluntariũ est ideo, ꝙ ex primi hoĩs uolũtate, pcessit. unde & alij ipm contrahunt. Quo non obstãte, deus animã carni cõiungit secundũ suæ bñplacitum uolũtatis, ut sic saluetur, ppagationis humanæ institutio. Ex quibus & patet animas dum corporibus infundũtur, nõ omnino tales manere, quales à deo creantur, cũ ex mũdis fiant inquinatæ. Quæ nec æquales à deo creantur, sed aliæ alijs in naturalibus quoq; potiores.

Sit purgata sacro quamuis baptismate culpa,
Non tamen insano fomite membra carent.

DISTIN. XXXIII. QVAE INCIPIT,
Prædictis adijciendum uidetur &c̃. epi.

¶Actualia parentũ suorꝫ uel etiã priorꝫ, paruuli ab origine nõ cõtrahũt. alioq nõ eẽt mitissima pœna eorũ q sine baptismo in originali decedũt, ut tñ Augustinus asserit. Quãuis aũt idẽ in qbusdã dicere uideatur, eos etiã actualia parẽtũ cõtrahere, hoc nõ assertiue, sꝫ magis inqsitiue dicit. Quod etiã in Psalmo dicitur, In iniqtatibus cõceptus sum, nõ ẽ incõtrariũ. Ibi em̃ plurale, p singulari iuxta morẽ scripturæ ponitur. Quãq̃ etiã priorꝫ parentũ pctm̃ maximũ intulit nocumentũ, non tñ fuit oĩm grauissimum, ut patet de pctõ in spm̃ scm̃, qd nec in futuro remissibile dicitur. Deniq; ꝙ totã naturã corrupit, nõ rõne grauitatis suæ, puenit, sed qa in Adã tota tũc cõsistebat humana natura. Quod

etiã maiora damna intulisse dicitur, nõ quo ad pœnã æternam, sed quo ad defectus ex eo sequentes, accipi debet. Porro in filijs parentum peccata non puniuntur, nisi in quibus eorundem filij imitantur nequitiã. Et sic intelligi oportet scripturas, quæ dicũt in filijs parentum peccata uisitari. Nam & alia scriptura dicit, Filius non portabit iniquitatem patris.

Multa licet nostros damnent errata parentes,
Sola tamen pueris tristis origo nocet.

DISTIN. XXXIIII. QVAE INCIPIT,
Post prædicta de peccato actuali & c. epi.

¶Origo & causa prima primi peccati, res bona fuit, cum ante id malum nullũ extiterit, & hoc in primo angelo peccante initium cepit. Sequentium tamen peccatorum causa fuit prima uoluntas mala. Ac per hoc causa peccati prima, bona est, non autem secũdaria & ꝓxima. Oĩe quoq; malum siue pœnæ siue culpæ, in bono esse oportet, nec subiectum mali esse potest nisi bonum, cum malũ non sit nisi boni corruptio seu priuatio. At ubi bonum non est, ibi nec eius priuatio. Ac per hoc nec malum eẽ potest, sicut nec morbi aut uulnera sunt nisi in corporibus. Hinc cum homo malus dicitur, perinde est ac si dicatur bonum malũ. Nec habet ibi locum dialecticoꝝ regula de contrarijs, quæ in eodem non simul existunt, quamuis in alijs contrarijs tenere comperiantur. Neq; etiã contra est quod ꝓpheta imprecatur, Væ dicentibus bonũ esse malum. Hoc eñ intelligitur de eo, qui causam qua bonus malus efficitur, ut fornicationem, bonam diceret: non autẽ, q dicat hoĩem natura bonũ, ex uitio malum esse.

Hæc mala quæ primum nimis infecere parentem,
Non nisi principio desiliere bono.

DISTIN. XXXV. QVAE INCIPIT,
Post hæc uidendum est quid sit peccatũ etc. epi.

¶ Definitur peccatũ, esse dictum uel factũ uel cõcupitum contra legem dei. Vel, est uoluntas uolendi uel retinendi quod iustitia uetat. Vel, est præuaricatio legis & cælestium inobedientia præceptoꝝ. Quaꝝ definitionum prima & ultima actus tam interior q̃ exterior, secunda autẽ interior ostenditur pct̃m esse. Et cũ pct̃m sit in actu tã interiori q̃ exteriori, nõ obstãtibus opinionibus extraneis quorũdam, principalius tñ est in actu interiori, ꝓcedens ut fructus malus ex arbore mala, s. praua uoluntate. Quamuis autem uoluntas & ipsius actus, mala quędam dicuntur, inquantũ sunt cõtra legem dei, quia tũc nihil sunt: bona tñ quædã sunt, inquantũ sunt à deo, à quo nihil mali esse põt. A deo aũt eos esse patet. alioq ad ipsius non pertinerent ꝓuidentiam. Adulterium ergo, homicidiũ & hmõi actum quidẽ nominãt, insup & actus deformitatẽ, & secundũ hãc à deo non sunt. In peccatis quoq; omissionis licet negatiões importare uideant̃, tñ aliqd positiuũ in eis intelligitur, s. recessus à bono. Neq; tñ pct̃m tale malũ est, quale pœna, quæ s. à deo ẽ: sed est corruptio actiua, quæ nihil est. unde sic à deo non est. corruptio tamen passiua effectus est peccati. Nã per ipsum anima spoliatur gratuitis, & homo in naturalibus quo ad animam & corpus uulneratur. Et per hoc cessant quorũdam obiectiones, ut in textu.

Finitur uaria sceleris substantia lege,
Quam mag is hoc cõplet, quod latet intus, opus.

DISTINC. XXXVI. QVAE INCIPIT,
Sciendum tñ quædam sic esse peccata & c. epi.

¶Vnius peccati pœnã esse pct̃m aliud, ex utriusq; testamẽti scriptura oñdi põt, ut quod Genesis dicit nõdũ cõpletã esse pctã Amorræoꝝ. Et Apocalypsis, Qui in sordibus est, sordescat adhuc, & sic de alijs ut in litera. Est aũt hoc intelligendũ de pc̃tõ, nõ inquantũ tale: qa sic est malũ, nec est à deo: sed inquantũ corruptio quæ dã sequẽs pct̃m. Et licet eẽ corruptionẽ oĩ pc̃tõ cõueniat, nõ tñ oĩe est pœna peccati: sed illud tm̃, quod ab alio causat̃ & est effectus ipsius. Absurdũ tñ nõ est, si qs dicat etiã alia q̃dam pctã pœnas esse eorũ quorũ effectus nõ sunt, sed essentialiter esse aliorũ pœnas, ut de rebelliõe carnis Augustinus dicit. Sed & ira, inuidia, superbia & similia, spũalem quandã pœnã annexam habẽt, quæ tñ pct̃m nõ est. Cũ aũt Augustinus dicat peccata quædã fieri ex necessitate, Hieronymus uero dicat semꝑ in hoĩs esse ptãte peccare uel non peccare, nõ tñ intelligendi sunt sibi contradicere, cũ hic de uenialibus, ille uero de mortalibus loquatur gratiæ auxilio succurrente. uel de statu añ pct̃m uult intelligi. Sũt igitur actus aliq, boni q̃dem essentia, mali aũt inquantũ deordinati, ut peccata: aliq uero boni sunt ex genere, ut opera misericordię: quidam etiã absolute boni sunt ex causa & fine, & hi sunt perfecte boni.

Sæpe scelus sceleri comes indiuisus adhæret,
Vt fiat sceleri pœna subinde scelus.

DISTIN. XXXVII. QVAE INCIPIT,
Sunt & alij plures & c. epi.

¶Prædictæ sentẽtiæ q̃ dictũ est, uoluntatẽ malã & actũ malũ, inquãtũ actus, aliqd eẽ, & bona eẽ, ac à deo fore, licet nõ inquãtum deformitates quædã sunt: plurimi cõtradicunt, asserẽtes ea nulla rõne bona eẽ, nec aliquo mõ à deo fore, cũ scriptũ sit: Sine ipso factũ est nihil, i. pct̃m. Soluuntq; rõnem supra adductã, s. oĩa q̃ sunt, inquantũ sunt, bona sunt & c. Dicẽtes hoc ueritatẽ habere in esse naturale & substantiale habẽtibus, q̃lia pctã nõ sunt. Dicũt eñ illud ꝑ qđ hõ fit deterior, q̃le ẽ peccatũ, à deo eẽ nõ posse: neq; ip̃m causam esse eius quod ẽ nihil, ut ẽ peccatũ & c. Magister ergo haꝝ opinionũ iudiciũ lectori relinquẽs, nihil ibi ex pſſe cõcludit. Doctores aũt extra textũ sentiunt cũ prima, iuxta dicta, Nec difficile est soluere alteri⁹ motiua, distinguẽdo inter pct̃m inquantũ actus, & inquantũ deformitas, scd̃m quã etiã distinctionẽ diuersæ autoritates accipi possunt & cõcordari. Porro cũ dicitur, deũ mali causam nõ eẽ, qđ oẽs tenẽt, noĩe mali pœna intelligẽda nõ ẽ, sed pct̃m. Alioq uerũ nõ eẽt quod dicitur, Nõ ẽ malũ in ciuitate quod deus nõ fecit. Et, Ego sum deus creãs malũ. Pœnæ eñ malæ q̃dẽ sunt malis, inquãtũ aũt iustæ sunt, à deo sunt & bonæ. Sicut & deus dicitur mortẽ nõ fecisse, i. hoc ꝑ q̃ mors infligitur, scilicet pct̃m: & tñ scriptũ ẽ, mortẽ à deo eẽ, s. inquãtũ pœna ẽ.

Nulla deo quenquam premit auspice culpa, tametsi
Causa uoluntatis sit deus ipse malæ.

DISTIN. XXXVIII. QVAE INCIPIT,
Post prædicta & c. epi.

¶Ex fine suo uoluntas rectitudinẽ uel ꝑuersitatem accipit, ut à bono bona fiat, & à malo mala. Est aũt finis bonus charitas, q tñ ad ulteriorẽ finẽ ordinatur, s. ad deũ. Hinc bonæ uolũtatis finis ẽ charitas, beatitudo, uita æterna, & deus ipse. Finis aũt malus ẽ delectatio in aliquo uitioso. Possunt ergo tã bonæ q̃ malę uolũtatis eẽ plures fines intermedij, q sunt q̃si iter quoddã & uia ad ultimũ finẽ perueniẽdi. Cui nec obstat, q Augustinus dicit nõ posse duos simul fines constitui. Hoc eñ ueꝝ est, ubi unus in alteꝝ non ordinet̃, qđ tñ fit in ꝓposito. Notãdum etiã nõ idẽ esse oĩno uolũtatẽ, q̃ nominat potẽtiam: & intẽtionem, q̃ motus ẽ q̃ ad

ipm finem tēdimus, & finem in quē tendimus. An etiā idē actus sit quo q̄s uult finē, & ea q̄ sunt ad finem, uel sint actus diuersi, Magister sub dubio relinq̄t. Sed doctores cōcedūt utrūq; sub distinctiōe. Pōt em̄ in utrūq; uolūtas absolute & scd̄m se ferri, & sic sunt duo motus uoluntatis, uel in unum propter aliud, & sic erit unus.

Recta uoluntatem profert intentio rectam,
Et probat intenti regula finis opus.

DISTINC. XXXIX QVAE INCIPIT,
Hic autem oritur quæstio, &c. epi.

Volūtas qdē de se bona est, inq̄tū s. naturalis potētia: mala tñ dr̄ ob deordinationē q̄ in ea contingit. Et hic quidē ē modus dicēdi seu sentētia eoꝝ, q̄ dicūt oīa esse bona inq̄tū sunt. Sed fm Mgr̄m q̄ri tūc ab eis pōt, cur nō ita sit & in cæteris aïæ potētijs, ut memoria & cęteris. Vbi ulterius illi dicūt, q̄ in actibus haꝝ nō cōtingit deordinatio eo mō, q̄ in actu uolūtatis, sed rōne inordinatę uolūtatis actus earꝫ mali fiūt. Qd̄ qdē inde ē, q̄ earūdē actus nō sunt eiusdē gn̄is cū actibus uolūtatis, ꝓ eo q̄ ad cōcupiscēdū uel respuēdū nō ordinat̄, ut actus uolūtatis, q̄uis actib⁹ eoꝝ uolūtas abuti possit. Vtrū aūt idē sit uolūtatis mot⁹, q̄ bonū eligit & malū respuit, uel diuersus, Mgr̄ refert cōtrarias opiniōes, nec definit. doctores aūt cōiter sentiūt q̄ sint diuersi.

Sola uoluntatis mala dicitur actio, quamuis
Cætera uirtutum sit maculata cohors.

DISTINC. XL. QVAE INCIPIT,
Post hæc de actibus, &c. epi.

¶Actus exteriores boni sunt quidē oēs, inq̄tū sunt iuxta qd̄ supra scd̄m opinionē magis ꝓbatā dictū ē. Moralit̄ aūt boni aut mali, ex recta uel inordinata uolūtate iudicari habēt, sic s. ut hi boni simplicit̄ dicāt̄, q̄ bonā ac rectā causam hn̄t ex bona facti intentiōe, hoc est, ad bonū tēdūt finē: mali uero simpliciter, q̄ ex peruersa ꝓcedūt intētiōe. Hinc & dn̄s uolūtatē arbori, & fructibus opa cōparauit. Hęc opiniōibus alijs dimissis de oībus actibus uniuersalit̄ intelligēda sunt, exceptis tñ eis q̄ de se mali sunt, ut adulterari & hmōi. Hi em̄ p uolūtatē boni fieri nō pn̄t. malū nēpe etiā si pia itētiōe fieri uideat̄, bonā tñ causam ueracit̄ hr̄e neq̄t. Neq; em̄ bonū pōt eē furtū, etiā si ideo fiat, ut paupi subueniat̄, neq; rapina. & sic de alijs, q̄uis bonas cās hr̄e uideātur.

Præcipua commendat opus bonitate uoluntas,
Quamuis & propria sit ratione bonum.

DISTINCT. XLI. QVAE INCIPIT,
Cumq; intentio, &c. epi.

¶Nō oīs infideliū actio, pctm̄ ē, sed multa in gn̄e bona opari pn̄t etiā fide carentes, q̄uis p hmōi uitā beatā nō mereāt, utpote extra gr̄am fctā. Bonū nāq; multiplicit̄ dr̄, q̄nq; s. q̄d ē licitū, q̄nq; q̄d utile, q̄nq; etiā q̄d ē aut signū boni, aut speciē boni hꝫ. Aliq̄n aūt hoc bonū dr̄, quod dignū est remuneratione uitæ, q̄ quidē mō licet carentes fide bonū agere nō possint, p̄cedētibus tamē possunt modis. Vñ & opinio cōtraria nō ualet. Porro pctm̄ oīe uolūtariū est, ita q̄ siue actuale sit mortale, siue ueniale, imò & originale, uolūtas tñ aliq̄ mō in eo cōcurrat, q̄d cū in originali min⁹ uideat̄, uolūtariū tñ in uolūtate primi parētis. Deniq; & sic uolūtariū ē pctm̄, q̄ nedū actus malus pctm̄ dr̄, uerꝫ & ipsa uolūtas qua peccat̄, pcti noīe p Augustinū censeat̄, seu pctm̄ dicat̄.

Non satis est fecisse bonum, nisi feceris apte.
Is solus meritum, qui bene fecit, habet.

DISTINC. XLII. QVAE INCIPIT,
Cum autem uoluntas, &c. epi.

¶Vnū ē pctm̄ mala uolūtas, & actus exterior malus, nec obstāt oppositæ opinionis rōnes. Etsi em̄ sint duo actus, interior s. & exterior, qa tñ ex uno fiūt cōtēptu, unū reputāt̄ pctm̄. Qd̄ uero pl⁹ punit̄, si q̄d int⁹ cōceptū ē malū, ope pficiat̄, q̄ si in sola psisiat cogitatiōe, nō ideo ē, qa diuersa sunt pctā, sed qa ex pluribus hoc pctm̄ ꝓcedit. Nec etiā obstat q̄ diuersis p̄ceptis, peccādi uolūtas, & opus pcti ꝓhibet̄, ut de furto uel adulterio: q̄d à simili patet de charitate, q̄cū una sit, diuersis tñ mādatis ē p̄cepta. Trāseūte aūt actu pcti simul & peccādi uolūtate, pctm̄ tñ reatu ad pœnā obligāte, manere dr̄. Notādū etiā q̄ oē pctm̄ si mortale ē, ꝓuenit aut ex cupiditate male incēdēte, aut tiore male hūiliāte. & fit aut uerbo, aut facto, aut cogitatu. Et hoc aut i deū, ꝓximum, aut seipm̄. Dr̄ aūt pctm̄ à facto, delictū uero à facti omissiōe. Insup pctm̄ in septē cap. Grego. partit̄, s. inanē gloriā, irā, inuidiā, acediā, auaritiā, gastrimargiā atq; luxuriā, ex q̄bus mortiferæ corruptelæ oēs q̄si ex fontibus q̄busdā manāt. Vñ & capitalia uocāt̄. nec tñ per hoc minus recte ex superbia similiter & auaritia, omnia mala oriri dicuntur diuerso respectu.

Qui labor externus mentis secretus ab actu est,
Huic eadem sceleris noxa subesse potest.

DISTINC. XLIII. QVAE INCIPIT,
Est præterea quoddā peccati genus, &c. epi.

¶Grauissimū oīm pctoꝝ ē id, q̄d in sp̄mſctm̄ fieri dr̄, q̄d s. nec in hoc seculo, nec in futuro remittit̄, nec ꝓ eo dē orādū scriptura dicit. Qd̄ tñ uarie à diuersis scribit̄. nā fm q̄sdā ē induratę mētis obstinatio, & aïus ptinax in malitia, p quā hō fit impœnitēs, ac de dei mīa desperat, malitiā suā excedere putās diuinā bonitatē. An uero oīs talis obstinatio pctm̄ i sp̄mſctm̄ dici debeat, etiā ea à q̄ hō adhuc añ mortē resipiscit & cōuertit̄, nec ne, duæ sunt opiniōes, q̄ꝝ prima hoc ipm̄ affirmās, pctm̄ in sp̄mſctm̄ dicit irremissibile, ꝓ eo q̄ difficulter remittat̄. Alia uero dicēs q̄ illa solū obstiatio q̄ ē cū finali impœnitētia, sit pctm̄ in sp̄mſctm̄, sicut & cuiuslibet pcti finalis impnīa, & hoc ipm̄ penitus irremissibile dicit. & utraq; ē uera fm modum q̄ accipit hoc pctm̄. Sed scda magis cōuenit scripturę. Definit̄ etiā hoc pctm̄, q̄ ē inuidētia seu oppugnatio fr̄nę ac supnę gr̄e, q̄ tñ tale pctm̄ ꝓprie nō ē, nisi cū finali ipnīa, q̄ nō solū neget pœnitēdi actū, sꝫ etiā sit in ꝓposito. deniq; & definit̄ eē pctm̄ cōtra bonitatē & uirtutē sp̄ūſcti cōmissū. Qd̄ tñ nō sic in sp̄mſctm̄ cōmitti dr̄, q̄si p hoc alię psonæ nō offendāt̄: sꝫ qa cōtra appropriatū sit sp̄ūiſctō, s. bonitatē diuinā.

Tunc animam uitiat teterrima culpa nocentem,
Flaminis irridet cum pia dona sacri.

DISTINC. XLIIII. QVAE INCIPIT,
Post p̄dicta consideratione dignū, &c. epi.

¶Opinati sunt quidā peccādi potentiā à deo nō eē, sed à nobis ipsis & à diabolo, à deo aūt nobis esse tātū rectæ actionis potentiā, sicut de mala uolūtate dr̄. Sed hoc scripturis cōtrariū est, ex quibus constat potentiā oēm, nedum bene agendi, uerumetiā peccādi, à deo fore. Non enim est ptās (fm Apostolū) nisi à deo. Ad q̄d & alia pleraq; astipulant̄, ut in litera. Neq; uero p hoc malitia uolūtatis, sed ptās q̄ male agēs uolēs abutitur, à deo esse dr̄. Nec cuiusquā rei potestas aliunde eē pōt nisi à deo æquo, q̄uis æquitas illa nos lateat. Hinc nec ualet quod in oppositū dici posset: Ergo potestati tyranni uel diabolo non est resistendum, eo quod Apostolus dicit: Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Etsi enim sp obediendū sit à subdito ipsi ptāti, non tñ abusui eius, qua contra deū potestas aliqua p̄cipit. Nā tunc p̄cipiente contēpto, ipsi deo est obtēperandū.

Omnis ut æterno uenit ex autore potestas,
Patrandi sceleris sic uenit ipse uigor.

DE ANIMAE RATIONALIS HOMINISQVE PRIMA CONDITIONE, EX TOMO PRIMO OPERVM MINORVM D. DIONYSII CARTHVSIANI.

DE origine & finali institutione animæ rationalis multo aliter docet scriptura, quàm philosophorum phalanx, quoniā tam Platonici quàm Peripatetici philosophati sunt, ab æterno fuisse animam rationalem: Platonici autem uniuersas animas rationales dixerunt simul cum intelligentijs ab æterno creatas, atq; in stellis animarum numero paribus collocatas: opportunis quoq; temporibus sigillatim uniri corporibus. Peripatetici uero dixerunt in uno eodemq; actum non præcedere potentiam, nec formam substantialem suam materiam: ideoq; animas rationales produci de nouo, dum suis uniuntur & infunduntur corporibus. Attamen quoniā mundum putabant ab æterno fuisse, posuerunt hominum generationem, ac animas æternaliter extitisse. At theologica ueritas animam rationalem protestatur nequaquam ab æterno fuisse, sed de nouo creatam, infra aut post temporale mundi exordium: sicq; primo corpori humano infusam, quod corpus non fuit motu cœlestium corporum ex semine humano successiue modo naturali nunc consueto formatum, complexionatum, organizatum, sed omnipotentis dei uirtute repente, perfecte, supernaturaliterq; ex limo terræ paratū, cui tunc protinus anima à deo immediate creata unita est & infusa. Deinde ex costa & latere primi illius hominis facti in sexu, statura atq; ætate uirili, formatum est corpus primæ mulieris, uiro illi matrimonialiter sociatæ, ad propagandum genus humanum, tam propter complendum ordinem uniuersi, quàm ad reparandum in cælo empyreo ruinā creaturæ angelicæ, & ad obtinendum finaliter post huius uitæ decursum in cælo empyreo felicitatem plenariam carnis & animæ. Interim hæc doctrina nequaquam naturali ratione inuenta est neq; innotuit, aut conficta est, sed diuinitus reuelata, & supernaturaliter tradita. Primos itaq; generis humani parentes condidit deus, non solum in naturalibus, sed & in gratuitis donis, quia (ut in Genesi recitatur) hominem primum extra paradisum plasmauit, & protinus in paradisum transtulit illum, adduxitq; coram eo animalia cuncta, quibus ipse cōuenientia illorum naturis imposuit nomina: quo probatur, quod naturalium scientiam sibi habuit concreatā. De ruina quoq; naturæ angelicæ, & modo colendi deum, ac causa finali suæ creationis fuit instructus excellentiori modo q̃ coniunx ipsius. Insuper (sicut testatur scriptura) deus fecit hominem ab initio rectum: quoniam originalem iustitiam concreauit ambobus, per quam corpus animæ fuit subiectum, & sensitiua pars rationi, ac ratio deo, ita quod si mens mansisset obediens, nulla rebellio aut inordinata motio potuisset cōsurgere aut oriri in carne sensitiuaq; parte: hinc de sua nuditate non erubescebant. Vñ in Ecclesiastico legitur: Deus de terra creauit hominem, & secundum imaginem suam fecit illum: posuit timorem illius super omnem creaturam: creauit ei scientiam spiritus: sensu impleuit corda illorum. addidit illis disciplinam spiritus, & lege uitæ hæreditauit illos. Deniq; paradisus terrestris cum sit amœnissimus, pulcherriums & temperatissimus locus, in quo nec tempestates, nec pluuiæ generātur, nec meteorologicæ fiunt impressiones, ualde competebat proportionatusq; fuit primis parentibus & habitationi eorum: quia in magna conditi erant mentis & interiorum tranquillitate, & temperatissima corporis complexione, ac quadam immortalitate, qua potuerunt non mori, si uidelicet non peccarent. Sic quippe fuerant instituti, ut in eis malum pœnæ non præcederet malitiā culpæ: quia non decuit rationali creaturæ tam sublimiter & supernaturaliter institutæ infligi pœnam antequam incideret culpam: cum pœna sit effectus, merces & ultio culpæ in huiusmodi creatura. Attamen concreatio originalis iustitiæ, translatio in paradisum, mansio tam tranquilla, immortalitas quoq; iam tacta, erant supernaturalia dona: unde & propter transgressionem primorum parentum sublata sunt eis. naturalia uero quamuis per culpam aliquo modo lædantur & indisponantur, non tamen omnino tolluntur, cum & in dæmonibus manserint integra, ut quarto capitulo de diuinis nominibus magnus Dionysius contestatur.

Gene.1. Gen.1.2. Eccles.7. Eccl.17. Dionysi.

TITVLI SEV RVBRICAE LIBRI SECVNDI SENTENTIARVM, AB IPSO MAGISTRO PRIMVM SIC DIGESTI.

Dist.1. QVod unum est principium rerum, & non plura.
Quid sit creare, quid facere.
Secundum quam rationem dicitur de deo huiusmodi uerba, agere, facere.
Quare rationalis creatura facta sit, id est, homo uel angelus.
Quomodo dicitur homo factus propter reparationem angelici casus.
Quare ita homo sit institutus, ut unita sit anima corpori.
Di.2. ¶De angelis quando facti sunt.
Quod nihil factum est ante cælum & terrā.
Quod simul cum tempore & cum mundo cœperit spūalis creatura & corporalis.
Vbi angeli mox creati, fuerint.
Quod simul creata ē uisibilium materia & inuisibilium natura, & utraq; informis.
Quō dixit Lucifer, Ascendam in cælum.
Di.3. ¶Quales facti fuerint angeli.
An oēs angeli fuerint æquales in essentia, sapientia & libertate arbitrij.
Quæ cōmunia & æqualia habuerunt angeli.
An boni uel mali creati sint, & an aliqua mora fuerit inter creationem & lapsum.
De triplici sapientia angelorum ante casum uel confirmationem.
An aliquam habuerunt dei dilectionem uel sui ante casum.
Di.4. ¶An perfecti & beati creati sint, an miseri & imperfecti.
Di.5. ¶De confirmatione & conuersione stantium, & auersione & lapsu cadentium.
De libero arbitrio breuiter tangitur.
An aliquid datum fuerit stantibus quo conuerterentur.
Qua gratia indigebant angeli, & qua non.
An lapsis sit imputanda auersio.
Vtrum beatitudinem quā acceperunt in cōfirmatione stantes, meruerunt per aliquā tunc appositam gratiam.
Di.6. ¶De maiorib⁹ & minoribus qdā ceciderūt, inter quos unus fuit celsior, s. Lucifer.
Vnde & quomodo deiecti sunt.
Quare non est eis concessum habitare in cælo uel in terra.
De prælationibus dæmonum.
An omnes dæmones sunt in hoc aere caliginoso, uel aliqui in inferno.
De potestate Luciferi.
An dæmones semel uicti à sanctis, ultra accedant ad ipsos uel ad alios.
¶Vtrū boni angeli peccare, uel mali recte uiuere possint. Di.7.
Quod cum utiq; habeant liberum arbitriū, non tamen ad utrunq; flecti possunt.
Quod boni post cōfirmationem liberius habent liberum arbitrium quàm ante.
An possunt ex natura peccare sicut ante.
Quibus modis angeli mali noscant ueritatē temporalium rerum.
Quod magicæ artes uirtute & scientia diaboli ualent, quæ est eis à deo.
Quod malis angelis non seruit ad meritum materia uisibilium rerum.
Quod non sunt creatores, licet per eos magi ranas & alia fecerūt, sicut nec boni, & si per eorum ministerium fiunt creaturæ.
Quod solus deus sic operatur creationem rerum, sicut iustificationem mentis.
Qđ angeli mali multa possunt per naturæ uigorē, quæ non pñt ꝓpter dei ꝓhibitionē.
¶De formis quibus apparuit deus, & de illis in quibus angeli apparent. Di.8.
Quod deus in specie qua deus est, nunquam apparuit mortalibus.
Quō dicitur dæmones intrare in homines.
¶De ordinum distinctione. Di.9.
Quid appelletur ordo, & quæ sit ratio, cuiuscunq; nominis.
Quod noīa illa sumpta sunt à donis grāe non propter se, sed propter nos eis data.
Vtrum hi ordines ab initio creationis distincti fuerint.
Vtrum omnes angeli eiusdem ordinis sint æquales.
Quomodo dicat scriptura decimum ordinem compleri debere de hominibus.
Vtrum homines assumātur iuxta numerum stantium uel lapsorum.
¶An omnes cælestes spiritus mittantur. Di.10.
An Michael, Gabriel, & Raphael sint nomina ordinum uel spirituum.
¶Quod singulæ aīæ habent angelū bonum ad custodiam, malū uero ad exercitium. Di.11.
Vtrum angeli proficiant in merito & præmio usq; ad iudicium.
¶De distinctione operum sex dierum. Di.12.

Distinctionum libri Secundi Sententiarum, tituli.

D. DIONYSII CARTHVSIANI, IN SECVNDVM LIBRVM SENTENTIARVM FIDEI CATHOLICAE, IN QVO DE RERVM CREATIONE ET HOMINIS LAPSV PRAECIPVE AGITVR.

Prologus.

Job.12. QVis ignorat quod manus domini fecit hæc oĩa, in cui⁹ manu est aĩa oĩs uiuẽtis & spiritus uniuersę carnis hominis? Quamuis nanq; omipotens deus in seipso à uiatorib⁹ clare ac facialiter in hac uita uideri non queat, attamẽ in suis effectibus oĩpotentiã, beneuolentiã, ac sapientiã suam tã euidenter multipliciterq; mõstrauit, ut iã oĩbus constet, q omne quod citra deũ est, aliudq; ab ipso, ab eo, pfluxerit, à quo & (teste philoso- Eccl.42. pho) oĩbus deriuatũ est esse & uiuere. Propter quod in Ecclesiastico habetur: Gloria domini plenũ ẽ opus eius. Nõne dñs fecit sanctos enarrare oĩa mirabilia sua, quę confirmauit oĩpotens dñs, stabilis in gloria sua? Itaq; de ignorãtia summi & ueri dei nemo se iam poterit excusare: Imo ut in Sapientiæ lib. scriptum ẽ: Sapiẽ.13. Vani sunt oẽs homines, qbus nõ subest scientia dei. & de his quę uidenẽ bona, nõ potuerunt intelligere eũ q est. A magnitudine eñ speciei creaturæ, cognoscibiliẽ poterit creator horũ intelligi. Hinc & in Isaia legitur: Isaię.11. Repleta est terra scientia dñi, sicut aquæ maris operientes. ¶Præterea quãuis deus ita ex suis ualeat creaturis per naturalẽ rõnem cognosci, clarius tñ atq; pręclarius potest p supernaturalem reuelationẽ ac fidem intelligi, put in pręcedenti diffusius declaratũ est libro. In quo qm̃ de ipso supergloriosissimo deo tractatum est, de suę uidelicet deitatis unitate & superessentialiũ ac supersubstantialium psonarum trinitate: recto nũc ordine de eius agitur creaturis, de productione mundi sensibilis, totiusq; uniuersi, de natura angelica, & psonis eius tam electis q̃ reprobis, præsertim de homine & ipsius originali institutione, & circunstantibus pertinentibusq; ad eum: quę omnia in themate tãguntur inducto, utpote omnipotentia creatoris, cum dicitur, Manus domini: mundus sensibilis totumq; uniuersum, cum additur, Hæc omnia: & ipsorum creatio, in uerbo hoc, Fecit: specialiter quoq; homo, dũ subditur, Et spiritus uniuersæ carnis hominis.

S.Tho. ¶Deniq; sanctus Thomas: Aliter, inquit, consideratio creaturarum pertinet ad philosophos, & aliter ad theologos. Philosophi nanq; creaturas considerãt secundum quod in propria natura consistunt. unde, p prias causas & passiones seu, pprietates rerum inquirunt. Theologi uero creaturas considerant, prout à primo principio exierunt, atq; ad finẽ ultimũ qui deus est, ordinant. De hac manu creatoris fertur in psalmo: Psal.103. Aperiente te manũ tuã, oĩa implebuntur bonitate. Psal.94. Siquidẽ in manu eius sunt oẽs fines terræ, qm̃ ab æterno nõ nisi in eius potestate fuerunt. Aperta autẽ hac manu claue amoris, prodierunt creaturæ in esse, de q̃ manu loquitur Isaias: Ecce non est abbreuiata manus Isaię.59. eius, quoniã infinita sua uirtute rerũ naturam in esse produxit. Quam utiq; dei manum abbreuiare conati sunt, qui asseruerũt à deo nihil fieri posse ex nihilo. Insup de his exponi potest illud Iob: Spiritus eius ornauit cælos, & obstetricante manu eius, eductus est coluber tortuosus. In quibus uerbis ostẽditur trinitas psonarũ, uidelicet spiritussanctus, cũ dicit, spiritus eius: & persona patris, in hoc, pnomine, eius: unde & in Sapiẽtia, Spiritus dñi repleuit orbẽ terrarum. Atq; in nomine, manus, exprimiẽ filius, qui & brachiũ patris uocaẽ, cum ipse sit uirtus & sapiẽtia patris. Ex parte q̃q; act⁹ duo tanguntur, puta ornatus, q ptinet ad rerũ dispositionẽ, qm̃ uaria eas pulchritudine decorauit, secũdum illum Ecclesiastici, Magnalia sapientiæ suæ decorauit: & itẽ obstetricationis officium, quod spectat ad prouidentiæ gubernationem, qua creaturas propria uirtute subsistere non ualentes, instar obstetricis conseruat in esse, & necessaria ueniẽdi ad finem largiẽ, ac impedimenta salutis repellit, etiam mala ordinando in bonum. ¶Amplius, ex parte effectus tangit duo, uidelicet cælum & colubrum tortuosum. In cælo duo pensantur. Primum est eius stabilitas, iuxta illud Prouerbiorum: Stabiliuit cælos prudentia. Secundum est indeficiens claritas eius, de qua in Ecclesiastico: Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens. Sicq; p cælos intelligi possunt creaturæ, quæ in suo decore firmiter perstiterũt. Similiter in colubro tortuoso duo signantur. i. obscuritas atq; obliquitas. Coluber quippe dicit quasi colens umbram, quæ sonat lucis priuationem. Obliquitas uero exprimitur, dum additur, tortuosus. Distortum est enim, quod à rectitudine obliquatur. Sicq; per colubrum denotãtur creaturæ, quarum pulchritudo per peccatum est obscurata, & rectitudo obliquata, præsertim diabolus, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Itaq; recte dicitur deus cælos ornasse, quia in creaturis quæ suum ordinem seruauerunt, diuina bonitas clarius splendet, & decoris ornatus non extat mutatus. Recte quoq; dicitur obstetricante manu eius coluber tortuosus eductus, q à in malis relucet diuina potentia, per hoc quod cohibentur: atq; diuina prouidentia, per hoc quod eorum mala in bonum ordinantur. Hæc Thomas.

Job.26. Sapiẽ.1. Luce.1. Hebr.1. Eccl.42. Prouer.3. Eccl.24. Sapiẽ.2.

¶Circa hæc scribit Bonauentura, inducens pro themate illud Ecclesiastis: Sõlum hoc inueni, quod deus fecerit hominem rectum, & ipse se immiscuerit quæstionibus infinitis. In his nanq; duobus clauditur terminus totius humanæ cõprehensionis, ut cognoscat originem boni, & cognoscendo eam requirat, atq; ad illam perueniat, & in ea quiescat, ut insuper noscat originẽ mali, & illud deuitet. ¶In his quoq; clauditur tota intentio tractatus libri istius. Qui circa duo uersatur, uidelicet circa hominis conditionem & deuiationem. Quorũ primum tangitur, cum dicitur, fecit deus hominem rectum, dando uidelicet ei gratiam ac uirtutes. Tunc nempe dicitur homo rectus, dum intelli-

Bonauẽt. Eccle.7. De hoĩs rectificatione.

gentia eius adæquatur summæ ueritati in cognoscendo, uoluntasq; eius conformatur summæ bonitati in diligendo, & uirtus eius continuatur summæ potestati in operando. Et hoc est qñ homo ad deum cõuertitur ex se toto. Adæquatur autem nostra intelligentia summæ ueritati non per omnimodam completionem, sed aliqualem imitatiõem, Si enim (ut ait Anselmus) ueritas est rectitudo sola mente perceptibilis, & rectititudini nõ potest æquari nisi rectum, dum intellectus noster ęquatur ueritati, necessario rectificatur. Tuncq; rectificat, quando se actualiter cõuertit ad ueritatem. Veritas nanq; in actu diffinit, quod est adæquatio rei & intellectus. Hinc sine ueritate nullus iudicat recte. Secundo homo rectificatur, qñ uoluntas sua summæ bonitati cõformatur. Sũma etẽm bonitas, est summa æquitas seu iustitia. Vnde quãto quis iustior, tãto est melior: qm̃ teste Anselmo, Iustitia rectitudo est uoluntatis. Nihil aũt conformatur rectitudini, nisi rectum. Tunc ergo uoluntas summæ bonitati æquatur, & æquitati conformatur, cũ ad ipsam diligẽdo cõuertitur. Vnde Hugo: Scio, inqt, ô anima, qa dum aliquid diligis, in eius similitudinem trãsformaris. Hinc q summam diligit bonitatẽ, rectus est. Propter quod primo Canticorum inducitur: Recti diligunt te. Recti eñi, o dñe, ad tuã sunt bonitatem conuersi, & tua ad eos bonitas inclinatur. Quod expertus uir sctũs, fatetur: Quàm bonus Israel deus his q recto sunt corde? Et qa hoc soli recti experiuntur, ideo rectos decet collaudatio. Nihilominꝰ rectificatur homo, dũ uirtus sua summæ bonitati cõtinuatur. ¶Rectũ eñ est, cuiꝰ medium non exit ab extremis. Porro extrema sunt primum & ultimũ, alpha & ω, principium & finis. Medium inter hæc, est opatio p quã effectus ptingit ad finem. Illa ergo uirtus est recta, cuius operatio est à primo principio, & ad ultimũ puenit finem. Cumq; diuina uirtus oĩa operetur, etiã ppter ipsum met deum, rectissima est in operando. Nihil demum cõtinuatur recto nisi rectum. Cum igitur uirtus nostra diuinę potestati continuatur, sine dubio rectificatur. atq; ex hoc efficitur homo non solum rectus, sed & rector ac rex, iuxta illud Deuteronomij: Erit apud rectissimum rex cõgregatis principibus populi cũ tribubꝰ Israel. Hoc nanq; erit in gloria, quando continuabitur uirtus nostra ueritati diuinæ. Tunc quippe erimus omnipotentes uoluntatis nostræ, quemadmodum deus suæ. sicq; omnes erimus reges. Hinc uniuersis promittitur regnum cælorum. At uero intelligentia nostra à summa ueritate se auertendo, ignara effecta est & quæstionibus se immiscuit infinitis. Vna etenim quæstio generat aliam, & aliam parit cõtentionem, & incidit homo inextricabilem dubitationem. ¶Præterea uoluntas discordando à summa bonitate, infecta, immiscuit se infinitis quæstionibus per concupiscentiam & cupiditatem. Propter quod Salomone testante, Auarus non impletur peccunia, quemadmodum ignis nunq̃ dicit, sufficit. Cõcupiscentia etiam nunquam satiatur infinitis quęstionibus uoluptatũ. Sic & uirtus humana se à summa potestate discontinuando, infirma facta, miscuit se infinitis quęstionibus per instabilitatẽ. Vnde semper quærit quietem, nec inuenit nisi in deo. Resecanda sunt ergo uana, inutilia, immoderata, & sola utilia sunt quærenda. Hæc Bonauentura.

[Margin: Anselmꝰ. — Anselmꝰ. — Hugo. — Cantic. 1. — Psalm. 72. Psalm. 33. — Quid sit rectum. — Apo. 1. 22. — Deut. 33. Hõ rex &c — Ecclẽs. 5.]

¶Amplius, Petrus de Tarantasia, qui fuit Papa Innocẽtius V. hic assumit p prologo: Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. In quibus uerbis opus creationis sufficienter exprimitur, in quo etiam huius secundi libri Sententiarum materia designatur. Tangit nanq; Ecclesiasticus summi opificis dignitatem, dicendo, Qui uiuit in æternum: operandi quoq; modũ singularem, subdendo, Creauit: tertio operum perfectiõnem, addendo, Omnia: quarto, operationis ordinẽ, subijciens, Simul. Quatuor nãq; pręcipui opifices sunt inter creata, quorum indignior atq; inferior est natura, quę (ut ait Boethius) ẽ uis insita rebus, ex similibus similia procreans. ¶Secundus est quinta essentia, scilicet cælum, puta congeries cælestium corporum. Vnde ẽm philosophũ primo de gñatione, ẽm allatiõem solis in circulo obliq̃ generat̃ inferiora. ¶Tertius ẽ humana industria. ¶Quartus natura angelica, p quã corporalis regit̃ creatura. Hi sunt q̃tuor fabri, de q̃bus Zacharias ait: Oñdit mihi dñs q̃tuor fabros. Sup quos ẽ q̃ntus faber oĩm fabricator, de q̃ fert̃ in psalmo: Tu fabricatus es aurorã & solẽ. ¶Deniq; Aristoteles posuit mũdũ nõ eẽ creatũ in tẽpore, sed ab æterna causa ęternũ, ut Boethius atq; Ambrosius referũt. Plato uero posuit mundũ nõ eẽ æternũ, sed de æterna materia factũ. Epicurus q̃q; dixit mundũ nõ eẽ æternũ, sed ex ęternis atomis casu cõcurrentibus factũ. Deniq; pfectio mũdi q̃tuor indicijs declarat̃. Primo, nũero dieꝝ in q̃bus ẽ factus, qa in sex diebus. Senariꝰ qppe ẽm Augustinũ, ẽ primus nũerus pfectus, qm̃ cõstat pcise ex aggregatiõe suaꝝ partiũ aliquotarũ. Secũdo, in rotũditate suę figuræ. Nẽpe (ẽm Platonẽ) ut mundus q̃si pfectũ aĩal eẽt, unũ pfectũ ex impfectis oĩbus citra seniũ dissolutionẽq; cõstitit, formãq; cõgruã, puta rotundã & globosam, omnium formarum intra se cõtentiuã, ei donauit. Tertio, ipsius mũdi unitate seu singularitate: qa ẽm Platonẽ, ut mũdus suo exẽplari similis eẽt, unicus à deo est factus, q̃ unitas attestat̃ mũdi pfectiõi. si q̃dẽ de speciebus impfectis deus plura singularia fecit. de pfectis uero sensibilibus, unũ solũ, ut patet de sole & luna. ¶Quarto, additiõis impossibilitate. Perfectũ nãq; (ẽm philosophũ) ẽ, cui impossibilis extat additio. O pibus aũt dei nõ ẽ addere neq; minuere, ut in Ecclesia sti co asserit̃. Hæc Petrus. In cuius uerbis obscuꝝ uidet̃, q̃ ait ẽm Platonẽ mundũ non esse æternum. sed de hoc infra dicetur.

¶Richardꝰ q̃q; de Media uilla, in plogo suo sup secunCũ: Quædã, inqt sunt facta p uerbũ dei nõ de aliq̃, ut prima principia, quæ sunt de essentia rerum creatarum, ut prima materia. Quædã uero sunt facta p uerbũ dei de principijs unũ p essentiam cõstituentibus, ut Adã ex limo terrę & aĩa. Quædã facta sunt p uerbum dei de cõpositis nõ cõstituẽtibus unũ p essentiã, sed p ordinẽ q̃ndã, ut machina mũdi seu uniuersum de q̃tuor elementis corporibusq; cęlestibus & alijs partibus eius. Hæc Richardus.

¶At uero sicut hic scribit Albertus: Descẽdẽte Moyse de mõte, ignorabat q cornuta & splẽdida esset facies sua ex cõsortio dei. Ita & utinã nobis descẽdentibus de monte cõtẽplationis. i. de sublimitate materiæ primi libri, in q̃ de ente increato supaltissimo, de simplicissima deitate & incõprehensibili supgloriosissima trinitate tractatũ ẽ, ad materiã libri ij sentẽ. puta ad cõsideratiõnẽ creaturaꝝ & pductiõis distinctiõis atq; ornatꝰ eaꝝ, resplẽdeat facies mẽtis, & in eadẽ lucis imaginẽ trãsformemur à claritate in claritatẽ: reuelataq; facie, gloriã speculemur: & ex tali illuminatione de libri huius materia digne tractemus, & in lumine dei quæ uera sunt uideamus. Hæc Albertus.

[Margin: Petrꝰ de Tarãtasia — Eccl. 15. — Boethius — Philosophus. — Zach. 1. — Psal. 7. — Boethꝰ Ambros. Plato. Epicurꝰ — Mũdi pfectio q̃tuor declarat̃ indicijs. — Senariꝰ nũerꝰ pfectꝰ — Plato. — Idem. — Diffinitio pfecti ẽm philosophum — Eccl. 18. — Richardꝰ — Albertus — Exod. 34. — 2. Cor. 3.]

SENTENTIARVM FIDEI CATHOLICAE, DOCTISSIMI VIRI PETRI LOMBARDI STVDIO COLLECTARVM, LIBER SECVNDVS, DE RERVM CREATIONE AC HOMINIS LAPSV PRAECIPVE TRACTANS.

Epilogus libri primi, huc tamen necessario pertinens.

QVæ ad mysterium diuinæ unitatis atque trinitatis, licet ex parte, cognoscēdum pertinere noscuntur: quantum ualuimus, diligenter executi sumus. Nunc ad considerationem creaturarum transeamus.

Vnum esse rerum principium ostendit, non plura, ut quidam putauerunt. Distinctio I. A

CREATIONEM rerum insinuans scriptura, deum esse creatorē, initiumq́ temporis atq; omnium uisibilium uel inuisibilium creaturarum, in primordio sui ostendit, dicēs: In principio creauit deus cælum & terram. His etenim uerbis Moyses spiritu dei afflatus, in uno principio à deo creatore mundum factum refert: elidēs errorem quorundam, plura sine principio fuisse principia opinantium. Plato nanq; tria initia existimauit, deum s. exemplar, & materiam: & ipsa increata sine principio, & deum quasi artificem, non creatorem. Creator em̄ est, qui de nihilo aliquid facit. Et creare proprie est, de nihilo aliq̄d facere. Facere uero, nō modo de nihilo aliquid operari, sed etiam de materia. Vnde & homo & angelus dicitur aliqua facere, sed non creare: uocaturq́ factor siue artifex, sed non creator. Hoc enim nomen soli deo proprie congruit: qui & de nihilo quædam, & de aliquo aliqua facit. Ipse est ergo creator & opifex & factor, sed creationis nomen sibi proprie retinuit, alia uero etiam creaturis communicauit. In scriptura tamen sæpe creator accipitur tanquam factor, & creare tanquam facere sine distinctione significationis.

De creatione hūanę naturę

Gene. 1.

Plato dixit tria p̄ncipia esse.

Ex q̄ rōe p̄prie dr creator. & q̄d sit creare. et q̄d facere.

Quod hæc uerba, scilicet agere & facere & huiusmodi, non dicuntur de deo secundum eam rationem, qua dicuntur de creaturis. B

Veruntamen sciendum est, hæc uerba, scilicet creare, facere, agere, & alia huiusmodi, de deo non posse dici secundum eam rationem, qua dicuntur de creaturis. Quippe cum dicimus eum aliquid facere, non aliquem in operādo motum illi inesse intelligimus, uel aliquā in laborando passionem: sicut nobis solet accidere, sed eius sempiternæ uoluntatis nouū aliquem significamus effectum: id est, æterna eius uoluntate aliquid nouiter existere. Cum ergo aliquid dicitur facere, tale est, ac si dicatur iuxta eius uoluntatem, uel per eius uoluntatē aliquid nouiter contingere uel esse: ut in ipso nihil noui contingat, sed nouum aliquid, sicut in eius æterna uolūtate prædestinatum fuerat, fiat sine aliqua motione uel sui mutatione. Nos uero operando mutari dicimur, quia mouemur. Non enim sine motu aliquid facimus. Deus ergo aliquid agere uel facere dicitur, quia causa est rerum nouiter existētium: dū eius uoluntate res nouæ esse incipiūt quæ ante nō erant, absq; ipsius agitatione: ut actus proprie dici non queat, cum uidelicet actus omnis in motu consistat, in deo autem motus nullus est. Sicut ergo ex calore solis aliqua fieri contingit, nulla tamen in ipso uel in eius calore facta motione uel mutatione: ita ex dei uoluntate noua habent esse sine mutatione autoris, qui est unum & solum & omnium principium. Aristoteles uero duo posuit principia, scilicet materiam & speciem: & tertium, operatorium dictum: mundum quoq; semp esse & fuisse.

Ex q̄ sēsu dr deus aliq̄d facere.

Per simile ostēdit.

Arist. circa fine secundi de gnatiōe.

Quod catholicum est, docet. C

Horum ergo & similium errorem spiritussanctus euacuans, ueritatisq; disciplinam tradens: deum in principio temporum mūdum creasse, & ante tempora æternaliter extitisse significat, ipsius æternitatem & omnipotentiam commendans. Cui uoluisse, facere est: quia

Gene. 1. 1.

ut prædiximus, ex eius uolũtate & bonitate res nouæ existũt. Credamˀ ergo rerꝝ creatarꝝ cælestium uel terrestrium, uisibilium uel inuisibilium causam non esse, nisi bonitatem creatoris, qui est deus unus & uerus. Cuius tãta est bonitas, ut summe bonus beatitudinis suæ qua æternaliter beatus est, alios uelit esse participes: quam uidet & cõmunicari posse, & minui omnino non posse. Illud ergo bonum quod ipse erat, & quo beatus erat: sola bonitate, non necessitate aliis communicari uoluit: quia summe boni erat, prodesse uelle: & omnipotentissimi, nocere non posse.

Beda.

Quare rationalis creatura facta sit. D

Et quia non ualet eius beatitudinis particeps existere aliquis, nisi per intelligẽtiam, quæ quanto magis intelligitur, tãto plenius habetur: fecit deus rationalem creaturam, quæ summum bonum intelligeret, & intelligendo amaret, & amando possideret, ac possidẽdo frueretur. Eamqꝫ hoc modo distinxit, ut pars in sui puritate permaneret, nec corpori uniret, scilicet angeli: pars corpori * iungeretur, scilicet animæ. Distincta est utiqꝫ rationalis creatura in incorpoream, & in corpoream: & incorporea quidem angelus, corporea uero homo uocatur, ex anima rationali & carne subsistẽs. Conditio ergo rationalis creaturæ primã causam habuit dei bonitatem.

* unitur.

Quõ distincta sit rõnalis creatura.

Quare creatus sit homo uel angelus. E

Ideoqꝫ si quæratur, quare creatus sit homo uel angelus, breui sermone respõderi potest: Propter bonitatem eius. Vnde Augustinˀ in libro de doctrina Christiana: Quia bonus est deus, sumus: & inquantum sumus, boni sumus.

Ad quid creata sit rationalis creatura. F

Et si quæritur, ad quid creata sit rationalis creatura: respondetur, ad laudãdum deum, ad seruiendum ei, ad fruẽdum eo: in quibus proficit ipsa, non deus. Deus eñ perfectus & summa bonitate plenus, nec augeri potest, nec minui. Quod ergo rationalis creatura facta est à deo, referẽdum est ad creatoris bonitatem, & ad creaturæ utilitatem.

Breuissima responsio, cum quæritur quare uel ad quid facta sit rationalis creatura. G

Cum ergo quæritur, quare uel ad quid facta sit rationalis creatura: breuissime responderi potest, propter dei bonitatem & suam utilitatẽ. Vtile nempe ipsi est, seruire deo & frui eo. Factus ergo angelus siue homo propter deum dicitur esse, nõ quia creator deus & summe beatus, alterutrius indiguerit officio, qui bonorum nostrorum non eget: sed ut seruiret ei, ac frueretur eo, cui seruire, regnare est. In hoc enim proficit seruiens, non ille cui seruitur.

Psalm. 15.

Sicut factus est homo ut seruiret deo, sic mundus ut seruiret homini. H

Et sicut factus est homo propter deum, id est, ut ei seruiret: ita mũdus factus est propter hominem, scilicet ut ei seruiret. Positus est ergo homo in medio: ut & ei seruiretur, & ipse seruiret: ut acciperet utrunqꝫ & reflueret totum ad bonum hominis, & quod accepit obsequium, & quod impendit. Ita enim uoluit deus sibi ab homine seruiri, ut ea seruitute non deus, sed homo seruiens iuuaretur: & uoluit ut mundus seruiret homini, & exinde similiter iuuaretur homo. Totum ergo bonum hominis erat: & quod factum est propter ipsum, & propter quod factus est ipse. Oĩa enim (ut ait Apostolus) nostra sunt, scilicet superiora & æq̃lia & inferiora. Superiora qdẽ nr̃a sunt, ad pfruendũ, ut deˀ trinitas. Aeq̃lia, ad cõuiuendũ, s. angeli. Qui etsi nobis modo superiores sint, in futuro erunt æquales: qui & modo nostri sunt, quia ad usum nobis sunt. Sicut res dominorum dicuntur esse famulorꝝ, non dominio, sed quia sunt ad usum eorum. Ipsiqꝫ angeli in quibusdam scripturæ locis nobis serui re dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur.

1. Cor. 3. Quõ oĩa nr̃a sunt.

Hebr. 1.

Quomodo dicitur aliquando in scriptura, homo factus est propter reparationem angelici casus. I

De homine quoque in scriptura interdum reperitur, quòd factus sit propter reparationem angelicæ ruinæ: quod non ita est intelligendum, quasi non fuisset homo factus, si non peccasset angelus: sed quia inter alias causas, scilicet præcipuas, hæc etiam nõnulla causa extitit. Nostra ergo sunt superiora & æqualia. Nostra etiam sunt inferiora, quia ad seruiendum nobis facta.

Quare ita sit homo institutus, ut anima sit unita corpori. K

Solet etiam quæri, cum maioris dignitatis uidetur esse anima, si absqꝫ corpore permansisset, cur unita sit corpori. Ad quod primo dici potest, quia deus uoluit, & uoluntatis eius causa quærenda non est. Secundo autem potest dici, quòd ideo deus uoluit eam corpori uniri: ut in humana ostenderet conditione nouum exemplum beatæ unionis, quæ est inter

Pr̃a cã. Sc̃da cã.

deum & ſpiritum: in qua diligitur ex toto corde, & uidetur facie ad faciem. Putaret enim creatura ſe non poſſe uniri creatori ſub tanta propinquitate, ut eum tota mente diligeret & cognoſceret, niſi uideret ſpiritum qui eſt excellẽtiſſima creatura, tã infimæ, id eſt, carni quæ de terra eſt, in tanta delectatione uniri, ut non ualeat artari ad hoc, ut uelit eam relinquere: ſicut oñdit Apoſtolus, dicẽs: Nolumus corpore expoliari, ſed ſuperueſtiri. Per quod oſtenditur, ſpiritum creatum ſpiritui increato ineffabili amore uniri. 1.Cor.5. Pro exemplo ergo futuræ ſocietatis, quæ inter deum & ſpiritum rationalem in glorificatione eiuſdẽ perficienda erat, animam corporeis indumentis & terrenis manſionibus copulauit: luteamq́ꝫ materiam fecit ad uitæ ſenſum uegetare, ut ſciret homo quia ſi potuit deus tam diſparem naturam corporis & animæ in fœderationem unam & in amicitiam tantam coniungere, nequaquam ei impoſſibile futurum, rationalis creaturæ humilitatem, licet longe inferiorem, ad ſuæ gloriæ participationem ſublimare. Quia ergo pro exemplo rationalis ſpiritus in parte uſqꝫ ad conſortium terreni corporis humiliatus eſt, ne forte in hoc nimis depreſſus uideretur, addidit dei prouidentia, ut poſtmodum cum eodem corpore glorificato, ad conſortium illorum qui in ſua permanſerunt puritate, ſublimaretur: ut quod minus ex diſpenſatione creatoris ſui acceperat conditus, poſtmodum per gratiam eiuſdem acciperet glorificatus. Sic ergo conditor noſter deus rationales ſpiritus uaria ſorte pro arbitrio uoluntatis ſuæ diſponens, illis quos in ſua puritate reliquerat ſurſum, in cælo manſionem: illis uero quos corporibus terrenis ſociauerat, deorſum in terrã habitationem conſtituit, utriſqꝫ regulam imponens obedientiæ: quatenus & illi ab eo ubi erant, non caderent: & iſti ab eo ubi erãt, ad id ubi non erãt, aſcẽderent. Fecititaqꝫ deus hominem ex duplici ſubſtantia, corpus de terra cõponens, animam uero de nihilo faciens. Ideo etiã unitæ ſunt animæ corporibus, ut in eis deo famulantes, maiorem mereantur coronam.

Poſt ſacramentum trinitatis de creatura tripartita agendum eſt: & prius de digniori, id eſt, angelica. L

Ex præmiſſis apparet, rationalem creaturam in angelicam & humanam fuiſſe diſtinctã: quarum altera eſt tota ſpiritualis, id eſt, angelica: altera ex parte ſpiritualis & ex parte corporalis, id eſt, humana. Cum itaqꝫ de his tractandum ſit, ſcilicet de ſpirituali & corporali creatura, de rationali & de nõ rationali: primo de rationali & ſpirituali, id eſt, de angelis agendum uidetur, ut à contuitu creatoris ad cognitionem creaturæ dignioris ratio noſtra intendat: deinde ad conſiderationem corporeæ, tam illius quæ eſt rationalis, quàm illius quæ nõ eſt rationalis, deſcendat: ut trinitatis increatæ ſacramentum tripartitæ creaturæ, eiśqꝫ cõcretorum atqꝫ contingentium ſequatur documentum.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN .II. LIBRVM SENTENTIARVM COLLECTANEA.

SVMMA DISTINCTIONIS .I.

POſtq̃ in I. lib. de deo creatore tractatũ eſt, hic de creaturis tractat̃: & primo in gñali, ſecũdo in ſpeciali diſt. 2. q̃ de angelis agit̃. Deniqꝫ, in exordio diſtinctionis p̃ſentis prmo ponit intentũ, affirmans, deum eſſe omnium creatorẽ ex tempore, uel potius ſimul cũ tẽpore, ita ꝙ non ab æterno. Deinde circa hoc primo excludit Platonis errorem, ponentis plura principia increata: q̃circa declarat, q̄d ſit creare & qualiter diſtinguat̃ à factiõe, itẽ ꝙ ſoli cõueniat deo. Oſtendit q̊qꝫ ꝙ facere & agere, nõ ſ̃m eandẽ rõnem cõueniunt deo & creaturis. ¶Deinde excludit errorẽ Ariſtotelis, mundum ad æterno fuiſſe ac futuꝝ eſſe ponentis. ¶Inſuꝑ docet ꝙ deus cuncta produxit non neceſſitate naturæ, ſed ex ꝓpria bonitate ac libera uoluntate. Et circa hoc exprimit cauſam finalẽ inſtitutionis atqꝫ plaſmationis rationalium creaturarum. Specialiter uero cur factus ſit homo, curq́ꝫ rationalis aĩa corpori ſit unita.

QVAESTIO .I.

CIrca hæc ad literã quærit̃, cur primo tractauit de creatore quã creaturis, cũ tñ nr̃a cognitio a creaturis incipiat, & cõnaturale ſit ab iperfectioribus ad ꝑfectiora cõſcẽdere, imo a ſenſitiua notitia ad intellectualem ꝓcedere. Bonauẽt.

¶Ad hoc Bonauẽtura rñdet, ꝙ res nõ põt cognoſci, niſi cognoſcat̃ eius principiũ. Cũq́ꝫ deus ſit uniuerſoꝝ principiũ primũ, recte de ipſo actũ eſt primo. Vñ nũc determinat̃ de creaturis, ſ̃m q̊d cognitio dei adminiculat̃ eaꝝ agnitiõe. Alij dicũt, ꝙ philoſophia & theologia oppoſito modo ꝓcedũt. Cũ eñ philoſophia ſit hũana & acquiſita ſcientia, ex impꝑfectioribus & ſenſibilibus ad ꝑfectiora & intellectualia ſurgit. Theologia aũt cũ ſit ꝑ diuinã reuelationẽ accepta, à ſuperioribus ad inferiora deſcẽdit. Porro quod ait Magiſter in litera, Moyſes ſpiritu dei afflatus .i. diuinitus inſpiratus & doctus, in uno principio refert mũdum à deo creatũ, tripliciter explanatur: Primo ſic, in uno principio .i. ſimul ſeu ante oĩa. Secundo, in uno principio .i. in filio. Tertio, in uno principio .i. in exordio tẽporis.

¶Præterea quærit̃, Utrũ ſit tm̃ vnũ principium increatũ. Videt̃ ꝙ nõ, qm̃ ubicũqꝫ eſt inuenire maius & minus, ibi aſſignatur & maximũ. Malorum autem quædam ſunt magis mala, aliqua minus. Ergo eſt ali Qð nõ ſit tm̃ vnum ꝑncipium increatũ.

quod maximum malum. In omni autem genere primum & maximum, est causa secundorum & posteriorum. Ergo sicut est unum primum principium uniuersorum bonorum, ita & malorum. Et ita sunt duo prima principia increata, quoniam maximum malū esse non potest à summo bono. ¶Secundo, in creaturis sunt multa animalia uenenosa, fœda, nociua, turpissima, imò & crudelissima, ad nihil (ut apparet) utilia: quæ & bestiarum mansuetarum, innocentium, utilium, imò & hominum sunt deuoratiua: & nequaquā uidetur congruere, q deus naturaliter bonus, pius ac sapiens, instituerit atq; produxerit illa. ¶Tertio, in rebus est contrarietas tanta in omni genere ac specie rerum, tanta impugnatio mutua, ut patet in auibus, piscibus & iumentis atq; hominibus, ut à principijs primis contrarijs processisse originaliter uideantur, uerificariq; æstimetur opinio Empedoclis, asserētis litem & amicitiam esse formalia seu effectiua rerum principia. ¶Quarto, secundum Philosophum secūdo cæli & mundi, si unum contrariorum fuerit in natura, & aliud. Ergo sicut est summum & primum bonum, ita & primum & maximum malum. ¶Quinto, bonū & malum sunt genera aliorum, secundum quod genus dicit ambitus prædicabilium secundum rationem eādem. Ergo unumquodq; eorum est principium om̄ium in suo ambitu contentorum. ¶Sexto, om̄is ꝓcessio causatorum, à suis causis per similitudinem quandam efficitur, cū effectus sit participata quædā suæ causæ similitudo. Cū igitur deus lucis sit essentialiter bonus, pulcher, pius, sapiens, simplex & prorsus immaterialis, non apparet quod ista corporea, sordida, inordinata, confusa, ab ipso profluxerint. ¶Septimo, causa bona & pia ac prouida, est suorum effectuum conseruatiua: nec sic eos instituit, q unus sit alterius destructiuus. Cernimus autem queadmodum undiq; una res sit corruptiua alterius.

(Margin: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.)

In opposi tum. ¶In contrarium est quod uidemus totum uniuersum esse ordinatum, & ordinem esse intimum rebus: ipsa quoq; spiritualia & corporalia sibi inuicem deseruire, prodesse & cooperari ad bona. Insuper sicut probat Philosophus, impossibile est aliquid esse summū & pure seu essentialiter: quia corrūperet semetipsum malum, & hoc consequenter multipliciter ostēditur.

Philosophus.

Alexāder ¶Ad hoc doctor irrefragabilis Alexander respondet: Boni & mali non sunt duo principia, ex æquo diuidentia ipsum ens siue principium. quamuis enī malum aliquo modo habeat principium in eo quod factum, non tamen ex æquo se habet ad principium boni. Augusti. Deniq; Augustinus in libro de moribus Manichæorum: Primum, inquit, principiū boni, est summū bonum. Sed in summo bono nihil potest esse de non bono, hoc est, de imperfectione, priuatione, nocibilitate aut uiolatiōe. Ergo nullum malum potest ei nocere, læsionem aut uiolationem inferre, imo nec efficaciter reluctari, quia omnipotens est. Ideo falsum est quod asserit Manichæus de mutuo bello inter summum bonum & summum malum. ¶Amplius, summum malum aut est aliquid positiuum, aut pura negatio siue priuatio, Si est aliquid positiuum, non est summe atq; totaliter malum, cum ipsum esse sit bonitas quędam. Si autem est mera negatio aut priuatio, non potest inuadere regnū boni regionemve lucis. Quod enī non est, non agit, cum actus secundus supponat primum. Augusti. Hinc Augustinus in Enchiridio ꝓbat, q ex bonis orta sunt mala, & q non subsistunt nisi in bonis, & depēdent ex illis. Etenim bonum & malum moraliter dicta, reducuntur ad unum principium, quod est uoluntas liberumve arbitrium. quod inquantum ex nihilo, potest deficere & esse principiū mali moralis seu culpæ. Hæc Alexander in Scripto secundi, qui & in Summa sua de his plenius scribit.

¶Porro sanctus doctor, uidelicet Thomas, his cōsonans: Primum, ait, dupliciter dicitur, puta simpliciter, & in certo genere seu ordine. Si secundo modo sumatur, sic secundum genera plura causarum sunt plura prima principia, ut primum materiale principium, quod est materia prima: & primum formale, quod est esse. Primum uero principium simpliciter sumptum, impossibile est esse nisi unum. quod patet tripliciter: S. Thom. Primo, ex ordine uniuersi, cuius partes sunt inuicem ordinatæ, quemadmodum partes seu mēbra animalis in toto quæ mutuo sibi deseruiunt. Talis uero ordinatio partium non est, nisi intendat aliquod unum. Idcirco necesse est esse unum summum ultimum bonum, à cunctis desideratum, quod est primum principium. Secundo, patet hoc sic, qa in rebus est aliud esse, aliudq; essentia. Oportet ergo quod habet esse suum ab aliquo, cum esse non sit de intellectu earū, sicut essentia: sicq; oportet deuenire ad unum primum, cuius essentia est suum esse, & à quo omnibus esse communicetur. & hoc esse non ualet nisi unum, & ista est probatio Auicennæ. Tertio patet idem ex immaterialitate dei. In immaterialibus quippe non potest esse diuersitas, nisi secundum quod natura unius est magis in actu atque perfectior quàm natura alterius. Hinc quod pertingit ad plenitudinem actualitatis & summam eius perfectionem, esse non potest nisi unum à q̄ proficiscitur omne quod potentialitati admixtum ē, quoniam actus præcedit potentiam & completum diminutum, ut nono Metaphysicę demonstratur. Veruntamen circa hoc tripliciter est erratum. Quidam nanq; ut primi naturales materiales, non posuerūt nisi causam materialem. Vnde qui ex eis posuerunt plura materialia principia, posuerunt plura principia prima simpliciter, ut elementa quatuor. Quidam uero cum causa materiali posuerunt & causam agentem, dicentes duo esse cōtraria prima principia, utpote litem & amicitiam, sicut Empedocles. Cuius opinio concordat Pythagorę, qui diuisit omnia, etiā in ordines duos, & ordinem unum reduxit in bonum, sicut in primum principium: alterum autem in malum, & inde pullulauit hæresis Manichæi, qui duos posuit deos: unum, creatorem inuisibilium incorruptibiliumq; bonorū noui testamenti: alterum, creatorem malorum uisibiliū & corruptibilium ueteris testamenti. ¶Tertius error fuit ponentium causam agentem atq; materiam, sed causam agentem non esse principium effectiuum materiæ, quamuis sit tantum unum agēs, & hæc fuit opinio Anaxagoræ ac Platonis, nisi quod Plato semper addidit principium tertium, scilicet formas separatas, quas exemplaria nuncupabant: nec unam earum esse causam alterius: mundum quoq; & res ex quibus cōstat, causari ex tribus istis principijs. Hæc Thomas in Scripto.

(Margin: 1. 2. 3. 1. Error 2. Error Error Manichei. 3. Error Opinio Anaxagoræ.)

¶Præterea in prima parte Summæ, quęstiōe quadragesima nona disseruit: Non potest esse unum principium primum malorū, sicut est unum principium primum bonorum. Primo, quoniam primum bonorum principium est per essentiam bonum. Nihil autē potest esse per essentiam suam malū, quia ens inquan 1.

tum ens est bonum. Secundo, quoniam summum bo-
2. num oportet esse omnino perfectum. Summum uero malum esse non ualet. Nam etsi malum semper diminuat bonum, nunquã tñ potest totaliter illud cõ-
3. sumere. Tertio, quoniam ratio mali repugnat rationi primi principij. Malum nanq; esse non potest nisi per accidens: ideo esse non potest prima causa. Causa eñ per accidẽs, posterior est causa per se, ut 2. dicitur Physicorum. Deniq; ponentes duo prima rerũ principia, unum bonum, aliud malum: ex eadem radice in hunc corruerunt errorem, ex qua aliæ quoq; antiquorũ positiones erroneæ ortum duxerunt: quia uidelicet non considerauerunt causam uniuersalem toti⁹ entis, sed solum particulares particularium effectuum causas. Hinc quod uiderunt alicui particulari naturæ nociuum uirtute suæ naturæ, dixerunt naturam illius esse malam, uelut si dicatur natura ignis mala, quia cõbu rit alicuius pauperis domum. Sed iudicium de rei bonitate non est accipiendum secundum ordinẽ ad aliquod particulare, sed secũdum seipsum, atq; secundũ ordinem ad totum uniuersum, in quo quælibet res suum locum ordinatissime habet. Conformiter, quia uiderunt duorum particularium effectuum contrariorum duas particulares causas esse contrarias, nescierunt causas illas particulares contrarias reducere in causam uniuersalem communem. Hinc usq; ad principia prima contrarietatem in causis esse putabãt. Verum cum cuncta contraria conueniant in uno communi, oportet supra causas contrarias proprias ponere causam unam communẽ, quemadmodũ supra q̃litates proprias elementorum, inuenitur cælestis corporis uirtus. Sicq; supra omnia quocunq; modo existentia, est unum primum commune essendi principium. Hæc Thomas in prima parte.

Idẽ Tho. ¶At uero in Summa contra gentiles libris secũdo ac tertio, de hac re scribit diffuse per diuersa capitula: Impossibile, inquiẽs, est esse aliquod summũ malum cæterorum malorum principium, quoniam malum illud oportet esse absq; omnis boni consortio. Om̃is autem essentia est bonitas quædam. Nihil quoq; agit, nisi inquantum est in actu & uirtute. Ens autem, inquantum tale habet rationem perfecti & boni. Item contrariorum agentium extant contrariæ actiones. Eorum ergo quæ per unam actionem producuntur, non sunt contraria ponenda principia. Bonum uero & malum eadem actione producũtur, sicut eadẽ actione aqua corrumpitur & aer generatur. Non igitur sunt ponenda contraria principia, propter differentiã boni ac mali existentem in rebus: imò ut patet ex dictis, malum nõ est nisi priuatio boni nati debitiq; inesse. Priuatio uero non habet causam per se agentem habere, quoniam omne agens agit, inquãtum est habens formam. Idcirco effectũ eius per se oportet formam habere, cum omne agens agat simile sibi. Ideo malum incidit per accidens in effectibus causarum per se agentium. Idcirco non est unum per se principium primum malorum, Sed primum uniuersorum principium, est per se bonum, in cuius effectibus consequitur malum per accidens. Propter quod deus per Isaiã

Isaiæ. 45. testatur: Ego deus & non est alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creãs malũ, ego dñs faciens oĩa hæc. In Ecclesiastico quoq; conscriptũ est:

Eccl. 11. Bona & mala, uita & mors, paupertas & honestas à deo

Eccl. 33. sunt. Itemq;: Contra malum bonum est, & contra uitam mors: sic contra uirum iustum peccator, & sic intuere in omnia opera altissimi, duo cõtra duo, unum contra unum. Porro deus dicitur facere mala, inquantum creat ea quæ s̃m se bona sunt, & tamen alijs sunt nociua: quemadmodum lupus quãuis in sua specie sit quoddam bonum naturę, nihilominus oui est malus: & ignis aquæ, inquantum corruptiuus est eius. Cõformiter deus est in hominibus causa malorum, quæ pœnæ dicũtur, iuxta illud Amos: Si erit malum in ciuitate quod dominus non fecit? Hinc ait Gregorius: Creare mala dominus perhibetur, dum res in se bonas creatas nobis male agentibus in flagellum conuertit. Postremo, per hæc excluditur error ponentiũ prima rerũ principia esse contraria in natura: qui error ab Empedocle cœpit, qui dixit litẽ & amicitiã esse prima principia cõtraria & actiua, & amicitiã esse causam generationis, litem corruptionis. Posuit quoq; Pythagoras duo prima contraria, scilicet bonum & malum, non tñ per modum agẽtium, sed formalium principiorũ: asserens hæc duo esse genera, sub q̃bus omnia alia cõprehenderentur, ut primo Metaphysicę habetur. Hos antiquissimorum philosophorum errores, qui etiam à posterioribus philosophis satis sunt reprobati, quidam peruersi sensus homines Christianæ doctrinæ p̃sumpserunt inserere, quorũ primus extitit Marchus, à quo dicti sunt Marciani hæretici, quem sequuti sunt Marchionitæ, & ultimo Manichęi, qui istum errorem maxime diffuderunt. Hæc ibi.

Amos. 2.
Gregori⁹.
Creare mala q̃n dñs d̃r.
Pythagoras.
Errores & rudiũ hæreticorũ antiquorum.

¶Præterea doctor deuotus, dominus Bonauentura: Hæc, inquit, est ueritas, q̃ mũdus in esse productus est nõ solũ secundum se totũ, sed etiam secundum intrinseca sua principia, q̃ non ex alijs, sed de nihilo sunt producta. Quæ ueritas quamuis nunc cunctis innotescat fidelibus, latuit tñ philosophos, qui in horũ inquisitione diu deuiauerũt. Nam quidam eorum dixerunt mundum factum à deo de sui ipsius essentia. Nõ enim uiderunt quomodo aliquid fieri possit ex nihilo, solusq; deus extitit ab æterno. Ideo dixerunt q̃ fecit oĩa de seipso, q̃d philosophis q̃q; postea uisum ẽ irrõnabile esse, q̃ s. inuariabilis ac nobilissima dei essentia fieret corpaliũ rerũ materia, q̃ de se impfecta cõsistit. Alij ergo dixerũt mũdũ ex p̃existẽtibus factũ principijs, scilicet forma & materia, & formas ĩ materia latuisse, antequã intellectus ipsas distingueret. Verũ q̃m omnes formas simul in materia esse non capit rõ recta, tertij posuerunt mundum ex p̃existentibus principijs esse formatũ, uidelicet ex forma atq; materia, & materiã primo seorsum fuisse & formas separatas, ac postmodum ex tempore ab opifice esse coniunctas. Et hi fuerunt Platonici. Fuerunt & quarti, puta Peripatetici, quorum princeps & dux Aristoteles fuit, qui ueritati magis propinquantes, dixerunt mundum esse factum, non tamen ex p̃existentibus principijs. Vnde 2. uegetabilium Aristoteles loquitur: Mũdus semp fuit plantis & animalibus plenus. Vtrum autẽ posuerit materiam & formam factas ex nihilo, nescio: credo tñ quod non peruenit ad hoc. Vbi aũt defecit philosophorum doctrina, subuenit nobis sacrosancta scriptura. Porro error Manichæorum non solum est cõtra fidem, imò & adeo contra rationẽ, ut uix credã hoĩem aliquid de philosophia scientem, errorẽ hunc posuisse aut defendisse, cũ error iste sit pessimus. Attñ q̃m aliquã uidetur speciẽ pietatis p̃tendere, attribuendo deo bona & pulchra atq; nobilia, cætera uero principi tñbrarum, hinc mag̃s subintrauit ac fœdauit ecclesiam. Nam & à simplicibus facilius capi potest ac false ima

Bonauen.
Opinio dicẽtiũ mundũ factũ a deo & eius essentia.
Opinio dicẽtium mũdum factũ ex p̃existẽtib⁹ p̃ncipijs.
Aliorum opinio.
Opinio peripateticorũ dicẽtiũ mũdũ factũ, nõ tñ p̃exĩstẽtib⁹ p̃ncipijs, magis ũitati consona.
Manichæorũ error hac in re pessimus.

ginari. Sed ad errorem hunc pessimum alij consequū
tur errores uanissimi, ut constat scientibus sectā Mani
chæorum. Confundit em̄ ordinem rerum, & om̄ipo-
tentiam dei coartat, dicendo, ꝙ non possit corporalia
facere: essentiamq; circūscribit diuinā, dicendo ꝙ deus
bonus sit tm̄ in regione lucis. Idcirco deceptus est stul
tus & impius Manichæus, quod & sensibiliter decla-
ratur. Videm⁹ quippe, quod idem artifex per eādem
artem domificādi, facit aulam regiam & cloacā. Nec
ad hæc agenda duo exiguntᷣ artifices. Sic summus de-
us per eandem sapientiam suam fecit pulchra & uilia.
Quod pessimus Manichæus non intelligens, est dece
ptus ac perijt. Fuitq; error eius omnibus uilior, q̄a cir
ca primum deuiauit principium. Nec eius errorē cre-
do inuenisse humanam malitiam, sed diabolicam ꝓr
sus uersutiam, ut ipse diabolus se alium deum persua-
deret mentibus peccatorum. Hæc Bonauentura.

¶Insuper Albertus Magnus hæc eadem magis ꝓli
Albertus
xe ac resolute prosequitur. Circa hanc, inquiens, quę-
stionē quadruplicicer diuersificati sunt philosophi, ut
11. metaphysicæ recitat Commentator. Quidam nan
Cōmentator.
q;, ut Anaxagoras & sui sequaces, posuerunt formarū
latentiam, dicentes oīa esse in oībus infinite, ita ut in-
finitus sanguis sit in aqua, & infinitum uinum in uite,
infinitumq; oleum in oliua & in eius humore, infini-
tos quoq; homines in homine & in humore ipsius, &
semen hominis esse homines paruos non distinctos ꝑ
membra, quemadmodū 16. animalium ē tractatū. Et
ita de omnibus homogenijs & heterogenijs, nisi ꝙ ho
mogenia dicebant ibi esse in actu distincta, tm̄ latere:
heterogenia uero dicebant ibi nō esse, nisi reducta in
homogenia. Hi dicebant generationem nō esse muta
tionem de non esse in esse, sed segregatiōem distincti
& manifesti de latenti atq; occulto. Hos reprobat Ari
Aristot. ꝯ Anaxagoram.
stoteles, dicēs: Quicquid est in re finita, est finitum dī
mēsione & numero. Cumq; materia ex qua fit gene-
ratio, sit finita, quicquid in ea est, utroq; modo extat fi
nitum. Omne autem finitum ab om̄i finito totaliter
segregabile ē, ita quod nihil sui maneat in illo. ¶Alij
sicut Democritus & Leucippus, dixerunt oīm princi
Opinio Democriti et Leucippi.
pium esse atomos ab æterno in uacuo discurrētes, for
masq; rerum non esse nisi figuras, actus quoq; forma
rum nō esse nisi motus consequētes figuras hmōi ato
morum. Hos reprobauit Philosoph⁹, quoniā atomi
sunt indiuisibiles: om̄e autem figuratum, est diuisibi-
le. Diuisibile uero ex indiuisibilib⁹ nequit cōponi, cū
indiuisibile additum indiuisibili, non faciat ipsum ma
ius. Itē tales figuræ non sunt nisi formæ accidentales,
Opinio Epicureorum.
consequentes naturam specificam, sicut figura leonis
sequitur formam ipsius. Post has Epicureorꝫ opinio
nes superuenerunt Socrates & Plato, dicentes uniuer
sas formas esse à datore formarum efficienter, forma
liter autem à formis separatis, per se existentibus, qua
rum semētem facit dator formarum, & tradit dijs de
orum. Contra hoc arguit Aristoteles: Quia extrinse-
Aristot. ꝯ Socratē & Platonē
cum non potest dare esse intrinsecum substātiale. In-
terea uenit Anaxagoræ tractatus, dicentis ꝙ materia
oīm fuit chaos confusum, in q̄ erant formę omnium
indistinctę, & ad ꝓpria subiecta non determinatæ ne
q; continuatæ. Diuidebatᷣq; secta illa in duas. Nā Ana
xagoras dixit, quod intellectus agens qui solus immi
xtus est, purus, & nulli cōmune q̄d habens, lumīe suo
superueniens mixto, distinguit mixtum in formas spe
ciales, alicui dans formam intellectualem, ut homini:
alicui formam depressiorem, secundum q̄d magis aut
minus participat de lumine & perfectione intellectus
agētis. Porro Empedocles & Mellesius & collega eius
Opinio Empedoclis, Mellesii et Parmenidis.
Parmenides asserebant, ꝙ distinguens oportet esse in
materia: q̄m omne distinguens in aliquo, oportet esse
in illo. Hinc dicebant ꝙ lis & amicitia distinguūt for-
mas in mixto separando & cōgregādo. Amicitiā q̄p
pe dicebant, congruentiā cognatorū cōuenientiū ad
unū & idē naturaliter cōstituendū. litē uero, disconue
nientiā repugnantiū ad idē cōstituendū. ¶Postremo
his oībus superueniēs Aristoteles, dixit formam esse
in potētia naturæ, i. potētia formali & effectiua. Quā
uis em̄ materia scd̄m quod materia, nullo modo pos
set esse causa formæ, sicut nec ecōuerso: tm̄ in materia
sunt formalia q̄dā principia effectiua, q̄ faciunt mate-
riā esse huius aut illius materiā ꝑ analogiā seu habitu-
dinē, quā habet ad hanc formā uel illā. Hæc aūt prin-
cipia scd̄m eū colliguntur ex tribus, uidelicet ex calo-
re aut uirtute cælesti, in q̄bus est uirtus primi moto-
ris & motoris secundi ac tertij, sicq; deinceps q̄ uirtus
immittitᷣ materiæ per respectū lūinis cælestis, uirtute
cuius principia, q̄ sunt in materia, mouēt & mutāt ma
teriā ad formā istā aut illā. Colligitᷣ q̊q; ex uirtutibus
elemētalibus, sicut ex calore ignis dirigēte uel digerē-
te & purificāte materiā, spūali humido aeris spirāte in
materia, & undiq; differente uirtutē corꝑali hūido aq̄,
cōtinuāte ꝑtes materię, atq; terrestri siccitate ꝑtes ma
teriæ cōtinēte in sua cōsistētia ac figura. Colligitᷣ etiā
ex ui formatiua, q̄ est ex gn̄ante in semine, ex q̄ fit gn̄a
tio: & est in his cōplexus sicut in fato. Formatiua nāq;
mouet uirtute & informatiōe, q̄si instrumētaliter uir
tutibus cęlestibus uirtutes elemētales. Demū in om̄i-
bus his principatᷣ causā prima scd̄m ꝓuidētiā q̄ singu-
la ꝓducit ad eē alia rōne ꝓducēs hoīem, alia equū. At
tm̄ aīam rōnalē ꝓducēs ꝑ se ad imaginē & similitudi-
nem suam, non ad imaginem aut similitudinem uir-
tutum cælestium, aut elementaliū seu formatiuarꝫ ge
Philosophus.
nerātiū. Hinc 11. primæ philosophię ait Philosophus,
ꝙ gn̄atio ē ex cōuenieēti. Prīcipia nāq; in materiā gn̄a
biliū sunt influxa, ex q̄b⁹ materia fit ad hāc aut illā for
mā cōueniēs, & ꝑ q̄ ipsa forma in esse ꝓducitᷣ. Deniq;,
si subtiliter inspiciatᷣ prima causa in oībus his, hn̄s pri-
matū ex ꝓuidētia sua & legitimę suæ bonitatis in oī-
bus, dat esse formæ ꝑ creationem, q̄a creatio ē ꝓprius
actus eius. In alijs aūt scd̄is & deinceps principijs, q̄ si-
ne ipsa nil possunt, opatᷣ ad formæ determinationē &
distinctionē, ꝑter hoc ꝙ aīam intellectualē seipsa ac
ꝓpria opatiōe ꝓducit. Propter ꝙ 16. de aīalib⁹ ait phi
Philosophus.
losophus, ꝙ solus intellectus est ingrediens ab intrin-
Solus intellect⁹ ē ingrediens ab extrinseco.
seco: idcirco nullius corꝑis actus est. Estq; subiectū ue
ritatis æternæ scd̄m Platonē, & immortalitatis habet
radicē, ut ait Alphorabius, in li. suo de intellectu & in
telligibili. Et hāc fateor meā esse opinionē de ꝓducti
one formarꝫ, q̄a & philosophię cōgruit, atq; catholicę
fidei & dictis sctōrꝫ in nullo cōtradicit. Hæc Albert⁹.

¶Cuius dicta recitatiue cōmemoro, in cuius uerbis
Dionysius
etiā uidetᷣ obscurꝫ, ꝙ ait, post ista, uicꝫ post opinionē
Socratis & Platonis, Anaxagorę uenit tractatus, q̄ di
xit, ꝙ oīm materia erat cōfusum q̄d & chaos, &c. Ana
Anaxagoras ante Platonē claruit.
xagoras nāq; fuit an̄ Platonē & Socratē, ut etiam ex
p̄inductis patet Alberti uerbis. Rursus, opinio illa de
chaos seu confusa materia & indistīcta, ab Aristotele
Platoni ascribitᷣ, ac primo Timęi habetᷣ. Insuꝑ q̊d ait
Albert⁹, esse oīm formarꝫ dari à prima causa ꝑ creati
onem, uidetur obscure prolatum. Forma nanque nō
habet nisi unum esse substantiale & actuale: & si illud

esset à deo immediate per creationem, formæ de potentia materiæ eductæ, essent à deo creatę, atq; ab ipso immediate productæ. Nempe ab illo res uere ac immediate ꝓducitur ac creat̃, à q̃ suum esse substãtiale & actuale immediate per creationẽ suscipit & sortitur. ¶Amplius, in uerbis p̃habitis uidetur Albert⁹ formarũ inchoationẽ insinuare ac tãgere, & illa sua opinio multis patet calũnijs seu obiectis, ut alibi habet õndi.

¶Præterea de q̃stione ꝓposita scribit Albertus in prima q̃stione Scripti sui sup scd̃m: Dũ q̃ritur de uno principio, q̃rit̃ de principio efficiẽti & formali seu exẽplari & finali, de principio inquã uniuersi esse ueri & boni, id ẽ, de causali principio toti⁹ esse & ueritatis ac bonitatis oĩm causatoꝝ. Hoc aũt principiũ in prima reꝝ ꝓductione nõ potest habere aliq̃d p̃iacens, ex q̃ & in quo operet̃, ut in materia: nec põt uti instrumento, nec dispositionibus materiam ipsam aptãtibus. In omĩbus em̃ principijs quæ præsupponunt materiam, & instrumẽto dispositiõibusq; utunt̃, aliquid de ipso esse est à materia, & aliquid ab instrumẽto. Aliq̃d q̊q; à dispositionibus, & sic illa principia nõ sunt causa toti⁹ esse & ueritatis ac bonitatis, q̃ sunt in causatis. Nec sunt sufficientes potentiæ ad producendum in eẽ sua causata. sicq; nequeunt esse prima principia. Sic ergo loquendo de primo principio, non est nisi unũ. Mundus nanq; archetypus in mente diuina cõsistens, principium est oĩm, quæ sunt facta, eo ꝙ sint in ipso, sicut artificiata in artificis arte. In omnibus autem genera-
Aristote. liter uerum est, quòd una est ars & una scientia oppositorum, similium & dissimilium, æqualium & inæqualium, quod & maxime uerum est in arte prima, cum teste Philosopho 6. Ethicorum, ars sit factiuum principiũ cum ratione omniũ de quibus est ars. Mundus uero archetypus, est ars prima & una notitia boni ac mali: boni, ꝑ formam idealem: mali, ꝑ priuationem: & item rei corporalis ac spiritualis, ordinati & inordĩati, mobilis & immobilis, materialis & im-
S. Dionysius. materialis, unius quoq; & multi. Vnde; 7. ca. de diuinis noĩbus sanctus Dionsius ꝓtestatur, ꝙ deus cognoscit materialia immaterialiter, mobilia immobiliter, confusa inconfusibiliter in ordine ad unũ, multa unite. Omnium ergo horum deus artifex primus, unicum extat principium. Hæc Albertus.

Udalric⁹. ¶Concordat Vdalricus Alberti discipulus in Summa sua li. 4. Primum, dicens, principiũ unũ esse suprà ꝓbauimus uia physica ꝑ rationẽ primi motoris. Nũc idem ꝓbabimus ex ratiõe primi principij, qd' primã causam uocam⁹, Platonis philosophiã in hoc Aristoteli p̃ferentes. In omĩ etem̃ genere rerũ, in quibus inuenitur medium compositũ ex extremis, q̃ꝝ utrunq; est substantia, & habent ratiões oppositas, necesse est inueniri extrema simplicia: q̃a compositum resoluit̃ in principia componentia. Præcipue quoq; hoc uerũ est in quolibet genere causæ. In omni quippe genere causaꝝ inuenitur quod est causa & causatũ, quod ex multis uirtutib⁹ extat cõpositũ, puta causantis & causati. Quæ q̃n diuersæ sunt, diuersas important substãtias, habentes oppositas rationes. Ergo resoluitur in id qd' est ante se, ut causans: & in id qd' est post se, ut causatum. Aut ergo in hac resolutione contingit ueni re in primum causans & in ultimũ causatum, aut nõ: si non, infinita erunt media causantia causata, qd' ẽ impossibile. Est ergo in gñe causæ efficientis, aliquid efficiẽs tm̃, quod uocamus primum principium: & aliq̃d effectum tm̃, quod est ultimum: & aliquid efficiẽs & effectum, quod est medium: & ita in alijs causis. Deniq; hoc principium appellatur principium primum. i. ante quod nihil, nõ ita quod ordo ad nihil maneat affirmatus, sed dicitur principium secundũ ordinis rationem, secundũ qd' ipsum ordine prioris nihil habet ante se, quod se habeat ad suũ esse: uel priuatiue, qm̃ nõ ꝓcessit ex priuatione sui esse: uel negatiue, qm̃ eẽ suũ nunquã potuit negari: uel potentialiter, qm̃ esse suũ nunquã potuit radicari in aliquo ante se. Si enim ordo maneret affirmatus, tunc nihil esset ante ipsum, & ipsum ex nihilo processisset. Vocat̃ ergo primũ principium secundũ ordinis rõnem, ex eo quod oĩa scd̃m ordinẽ reducantur ad ipsum, ipsum scd̃m esse suũ non reducit̃ in aliq̃d añ se: q̃a ut dicit Boethius, in omĩ qd' Boethius.
est citra primũ, aliud est esse, & aliud qd' est: qd' aliqui uocant, qd' est, & q̊ est. In primo aũt hæc penitus idẽ sunt. Id nanq; qd' nihil habet ante se, negatiue aut priuatiue aut potentialiter, oportet esse suũ non habere ab alio. Sicq; oportet, ꝙ esse suũ, sit ipsum qd' ẽ, seu q̃dditas sua. Si em̃ differret ab ea, accideret quidditati, & haberet illud non à se. Cum ergo quælibet res quidditatem suam habeat à se formaliter, qm̃ quidditas rei ẽ de intellectu ac rõne ipsius: patet ꝙ primum principium nec secundum qd' est, nec secundum esse, reducit̃ in aliud. Porro quę sunt citra primum, à se habent qd' sunt, ut patet per hoc ꝙ negatio habet affirmationẽ causam sui. Cũ em̃ dr̃, hõ non est asinus: causa est, qm̃ hõ est homo. Quæ uera est, siue hõ sit, siue non sit, eo qd' ibi dicat̃, qd' est de quo est. Et sic qd' est per seip̃m, refertur ad seipsum, & non ꝑ aliud quod influat super ipsum. Patet igit̃ ꝙ omne quod est, habet à seipso qd' est. Esse aũt suũ necessario habet ab alio, cũ sit ex nihilo: Ex quo sequit̃, quod possibile fuit ad esse & ad non esse: & tale esse, differt ab eo quod est: & quod esse suũ non est ei substantiale, sed accidentale, secundum qd' accidentale uocatur omne quod non conuenit alicui per se, id est, secundum quod ipsum, sed per accidens .i. ab alio. Cumq; omne per accidẽs reducatur ad per se, omnia secundum esse suum reducũtur ad primum principium tanquam ad causam. Hæc Vdalricus.

¶At uero dicta Petri de Tarantasia, de hac quęstione, in præinductis uerbis Thomæ continentur. Tarãtasi⁹.

¶Similiter dicta Richardi de Media uilla, q̃ addit: Si essent duo principia creaturaꝝ, quoꝝ unum nõ esset ab alio, quodlibet illoꝝ esset necesse esse ꝑ seipsum: quoniam esse nullius illorũ dependeret ab alio. Sicq; illorum quodlibet summe esset, & ita quodlibet illorum esset uerus deus. Probatum autẽ est in primo libro impossibile, esse plures aut duos ueros deos. Richard⁹.

¶Concordat Aegidius, qui ista prolixe declarat. Aegidius

¶Antisiodorensis, quoq; episcopus, dominus Gulielmus, in Summa sua libro secundo diffuse tractat de malo, ostendens quod non sit aliquid positiuum, ut Manichęus confinxit. & allegat Augustinum in libro contra epistolam fundamenti dicentem: Ideo deceptus est Manichęus, quoniam prius uoluit scire unde sit malum, quàm quid sit malum. Si enim sciuisset qd' malum nihil est, nũquam aliquod ens posuisset principium mali. Antisiod. Augusti.

¶Deniq; Hanibal: Oĩs, inq̃t, res cui⁹ eẽntia nõ ẽ suũ esse, habet esse suum ab alio sibi influxum: quia si esse rei est præter essentiam eius, oportet ꝙ ei coniũgatur per aliquam causam. Quę quidem esse nõ põt ipsa rei essentia, sicut subiectum causa est accidentis, qm̃ nihil potest esse causa alicui⁹, nisi per hoc quod esse habet. Hanibal.

Quid uocetur primum principiũ.

Vnde relinquitur quod cuiuslibet rei quæ non est suū esse, sit causa essendi aliquid separatū ab eo. Nulla demum res pōt esse, cuius essentia sit suum esse, nisi una tantum: quoniam huius rei esse, nō additur alicui per quod diuidatur uel contrahatur: sicut non posset esse nisi una albedo separata seu per se subsistēs. Relinquitur ergo, quod nō potest esse nisi unum increatum, & per consequens in ipsum sicut in causam, oportet res alias omnes reduci. Hæc Hanibal.

¶Cuius responsio procedit secundum uiam dicentium, q̄d esse & essentia in creaturis realiter differunt. Vnde & hanc rationem etiam Auicenna in sua metaphysica tangit, Thomas quoq;, Aegidius & Petrus.

Gulielmꝰ.

¶Præterea contra prætactam Manichæorum perfidiam dominus Gulielmus Parrhisiensis episcopus, in primo uolumīe suo de uniuerso, plenissime scribit. Hic, inquiens, error cœpit in Perside, & autor eius dictus ē Manis, cuius sequaces à Christianis uocati sunt Manichæi. Sed & ipse Manis, frequenter uocatur Manichæus. Fuitq; error iste & adhuc est non solum perniciosissimus, sed etiam pestilentissimus. Quapropter ipsum etiam igne & gladio persequi & exterminare plebs Christiana non cessat. Decepit autem hic error præsertim uulgares intelligentiæ paruæ & exercitationis permodicæ. Præfatus ergo seductor, atq; falsiloquus, posuit duo principia, duosq; deos: quorum unum uocauit deum lucis, quem dixit eē benignum, alterum uero deum tenebrarum, quē dixit malignū.

Manis Manichæus, cuiꝰ error pessimꝰ a christianis igne & gladio ꝑsequēdꝰ.

¶Conformiter posuit duo uniuersa, duoq; regna, uidelicet regnum lucis & regnum tñbrarum. Duas q̄q; gentes, quas iuxta nominationes iam tactas nominauit gentem lucis, & gentem tenebrarū. Sed & substantias nobiles diuisit iuxta hunc modum, & quas Græci uocant eudæmones, Latini uero angelos bonos, dixit à deo bono, principe lucis, esse creatos, & esse ipsius ministros. Quas autem Græci uocant cacodæmones, Latini angelos malos atq; diabolos, posuit creatos à principe tenebrarum deo maligno, & eius esse ministros, ad oīa mala promptissimos. Posuitq; contrarietatem inter hos principes, nō solum perpetuam, sed & æternam: & inter regna ac gentes eorū: imò & alia innumerabilia deliramenta confinxit. Dico ergo, q̄a cum erronei isti ponāt duo principia, & illa esse cōtraria & coæq̄lia ac coæterna, cogūt fateri utrūq; esse necesse esse, ideo simplex in ultimitate seu fine simplicitatis. Si enim alterum eorum esset compositum: haberet partes, nec esset primū principiū, cum haberet partes se priores & depēderet ex illis, nec esset necesse eē.

¶Prosequitur autem hic doctor disputationem suam multum prolixe, & uirtus rationum suarum cōpetenē præhabita est: ideo breuitati studens pertranseo. Nam & Thomas in Summa sua de malo, contra insaniam illam plenissime scribit. Iamq; hæresis illa (deo laus) undiq; est extincta, q̄ & facillime potest confundi. Si enim deus ille tenebrarum est tantæ potentiæ, ut à deo lucis nequeat superari, & intellectuales creauit substantias, habet in se notitiā ueritatis, & sapiētiam, uitam, essentiam, potestatem, perfectionem. Notitia autem ueritatis, sapiētia, uita, esse, sapere, posse, potestas, perfectio, sunt quædam bonitates secundum se, & appetibiles sunt. Non ergo sunt puræ malitiæ, nec deus ille essentialiter malus est. Deniq;, teste præfato doctore, intantum desipiunt Manichæi, ut deum tenebrarum dicāt esse corporeum, totumq; regnum eius esse tenebrosum tenebrositate etiam corporali, & ipsum cum gente sua habitare in terra tenebrosa infinita, & infinita caligine cooperta, atque in igne teterrimo. Manifestum est autem, quod secundum hoc non poterit dici simplex, nec necesse esse: imò hæc omnia ab Aristotele & melioribus philosophis satis sunt improbata, uidelicet nullum corpꝰ posse infinitum consistere. nec intellectuales substantias esse corporeas, nec infinitam uirtutem in corpore esse finito. Et breuiter ut sanctus Leo recitat Papa: Prodigiosus ille signifer mendaciorum, inexplicabilium falsitatum monstra contexuit.

Manichæorū error facile confundi pōt.

Nullū corpus pōt finitū consistere.

Leo papa

¶Præterea in Summa uirtutum & uitiorū tractatu de fide, deliramenta Manichæorum diffusius exprimuntur atq; clarissime reprobantur. Dixit itaq; Manichæus deum tenebrarum corporalia & corruptibilia produxisse, & ipsum fuisse deum legis ac prophetarum: deum uero lucis, intellectuales & spirituales ꝓduxisse substantias: ipsumq; esse deum euangelicæ legis, & ipsum ante formationem huius sensibilis mundi, bellum gessisse contra deum ac principem tenebrarum, atq; intantum præualuisse, quod de corpali materia à principe tenebrarum creata, fecit cælos ac cęlestia corpora, tanquam muros & fortalitia in munimine regni sui, aduersus impugnationes principis tenebrarum, admiscens corporibus illis cælestibus lucem uisibilem pro decore. Insuper dixit stolidissimus Manichæus in quolibet homine esse animas duas, unam naturaliter malam, nec ad uirtutes flexibilem, à deo tenebrarum creatam & missam, ac omnia mala, quæ fiunt ab homine, operantem: aliam uero animam, bonam, de substantia boni dei productam, & iugiter uirtuosam: quam dixit à principe lucis missam in corpus, ad reprimendū & temperandum mala animę naturaliter malæ, ita quod deus lucis uidit quanta labes ac uastitas suo regno immineret, nisi animas bonas corporibus immitteret, ad temperandum tyrānidem atq; facinora, ipsasq; animas bonas ex mixtiōe cum animabus malis, aliqualiter inquinari, ligari, & retardari à reditu ad regionem ac populum lucis, & ob hoc liberatore indiguisse: ideoq; Christum uenisse, non uere in carne, sed in similitudine ac phantasmate carnis, ad reducēdum animas bonas ad luminis regionem. Alia multa, uana, stulta & friuola, imò ridiculosa, insipientissimus Manichæus ac eius sequaces finxerūt. Sed & turpia q̄dam ac prorsus sacrilega in suis sacris exercuerunt: contra quę omnia doctores catholici, potissime beatissimus Augustinus, qui longo tempore fuit perfidia Manichæi seductus, scripserunt. Ipseq; Augustinus in pluribus locis, uidelicet in libro contra Faustum quendam episcopum Manichæorum, atq; in libro contra Fortunatum Manichæorum præsbyterū, in libro quoq; de duabus animabus, & in libro contra epistolam fundamenti & alibi. Legitur in uita sancti Thomæ de Aquino, quod inuitatus à sancto ac pijssimo rege Franciæ Ludouico ad prandium, in ipso cōuiuio speculationi suæ intentus, uenit ad raptum. Tādem reuersus ad se, sumpto in manu cultello sup mēsam percutiens: Modo, inq̄t, conclusum est cōtra Manichæū. Tūcq; Prior secum ad mensam sedens, traxit eū cū cappa, dicens: Frater, attende te esse in mensa regis. Mox Thomas exteriora aduertens, humili capitis inclinatiōe petijt sibi à rege ignosci. Rex aūt delectatus in his, iussit notariū aduocari, ad scribendum q̄ sanctus doctor in illa eleuatione considerauit.

Errores Manichæi

Quibꝰ in locis Aug. maxime Manichæorū hęresim im...

Nota S. Tho.

¶Nunc obiecta in principio q̄stionis inducta, sol-

uenda sunt, q̄ ex præhabitis multipliciter atq; faciliter queunt dissolui. Nempe ad primum dici potest, ꝙ etiam inter mala ē maximū malū, sed nō ut posuit Manichæ⁹. Cum em̄ duplex sit malum, uidelicet culpæ & pœnæ, inter mala culpæ est maximum malum. i. grauissimum uitium, ex quo & cætera oriunť eo mō, quo unum pct̄m ex alio nasci ac procedere ꝓhibetur, non quasi ex causa positiua & effectiua, sed dispositiue aut concomitanter seu demeritorie uel alijs consimilib⁹ modis. Sic equidē amor priuatus fertur omnium uitiorū origo, superbia quoq;: sed & odiū dei, grauissimū & maximum malum ē. Deniq; inter mala pœnæ, pœna ignis infernalis dicitur maxima, seu aliudquodcūque tormentum inferni.

Duplex malum.

Thom. in Scripto. ¶Thomas uero in scripto respondet, quod summū malum non cōtrariatur summo bono secundum rē, sed solum secūdum uocem. Primo, quoniam summū malum esse nō pōt, q̄m nihil est essentialiter malum, cū ens & bonū, unū & uerū, conuertibilia sint: nec aliquid sit adeo malum, quin in ipso sit aliquid boni ad minus esse. Propter qđ philosophus 4. asserit Ethicorū: Si esset malum ita perfectum, ꝙ ꝓueniret ex oīm corruptione circūstantiaꝝ, non sustineret seipsum. Secundo, q̄m summo bono quod nullo mō pōt auferri nec minui, nihil opponiť priuatiue neq; contrarie. Vnde nec particulare malū opponitur summo bono directe, sed particulari bono quod per ipsum priuatur. Et dico aliqđ directe opponi alteri, q̄n opponiť ei secundum q̄d hmōi, sicut albedo manus nigredini manus, nigredini autem parietis opponiť indirecte, utpote non inquantū est albedo istius aut nigredo illius, sed inq̄tū albedo & nigredo. Cumq; adijcit, ꝙ in omi genere primum & maximum est causa sequentiū, uerū est in positiuis, quibus potest competere ratio & efficientia causæ. ¶Ad secundum dicēdum, ꝙ aīalia oīa illa aliquid bonitatis, entitatis, decoris & utilitatis participant, prout diuinus Dionysius contestatur, & spectant ad ordinem ac pulchritudinē uniuersi: & quamuis unū alteri sit nociuum, non tamen omnibus neq; simpliciter. ¶Insuper ad moralem instructionem, ad uirtuosam exercitationem, ad multiplicem considerationem, ad incutiendum salubrē timorē, ad prouocandum gratiarū actionē, aīalia huiusmodi conferūt, sicut & experiētia docet. ¶Per quod patet solutio tertij. Talis nanq; contrarietas ordinem rerum naturalē & complexionum diuersitatem consequitur: nec simpliciter ac uniuersaliter, sed quantū ad quid, & particulariter est nociua. Sapiētia etiam creatoris ordinauit inferiora ac minora, in usum & pabulū superiorū. ¶Ad quartū, ꝙ autoritas illa uerificať de his. quæ uere ac proprie extant contraria, & habent fieri circa idē. Sic aūt ut patuit, nihil cōtrariatur bono altissimo, nec summū malū dicit quid positiuū. ¶Ad quintū rn̄det Albertus: Error Manichæoꝝ ex ignorantia uenit. Putabant enim ꝙ sicut bonū est quod uenit à bono, atq; plantatū est in forma boni à q̄ est, ita malum sit quod est malo, & plantatum in forma mali, à quo est, quod reprobatum est alibi: q̄m malū non est in forma mali, & malitia non est forma. Ait nanq; sanctus Dionysius 4. capitulo de diuinis noībus, ꝙ malū non est qđ existens, nec aliqđ in existētibus. Ideo nō ē forma, sed defectus boni & pulchri ƒm formā, Hinc illud in quo est malū, malo nō formať, sed deformať, ac priuať modo, specie & ordine in esse, & forma ueri & boni. Propter q̄đ nō pōt habere principiū directe & ꝑfecte efficiens, sed deficiens, ut asserit Aug. & hoc est liberū arbitriū hoīs aut angeli, à summo bono deflexū. Qđ uero ait philosophus, ꝙ bonū & malū nō sunt in gn̄e, intelligit ꝙ nō sunt in gn̄e uno tm̄, scd̄m qđ una coordīatio ꝓdicabiliū cōstituit unū gen⁹. Imò sunt in omi gn̄e, ita ꝙ bonū in gn̄e substātię est substātia, & in quātitate quātitas, & in qualitate q̄litas. sicq; de alijs, Malū aūt in omi gn̄e ē ut priuatio boni. Quēadmodū etiā ens ƒm formā & actū. atq; priuatio entis ƒm formā & actū, nō reducunť in diuersa principia agētia in natura, sed in unū agēs & in alteꝝ deficiēs: sic bonū & malū reduci nequeūt in diuersa actiua prīcipia, sed in unū agēs, & in alteꝝ ab illo deficiens. Causa aūt deficiēs, in nullo pōt esse primū principiū. Hinc in libro 83. q. loquiť Aug. Ōme qđ deficit ab eo qđ est esse, deficit & tendit in non esse. Hæc Albert⁹.

Ad 1. Quemadmodū summū malū cōtrariet̄ summo bono.

Philosophus.

Ad 2.

Ad 2.

Ad 2.

S. Dionysius.

Ad 3.

Ad 4.

Ad 5.

Dionysi⁹ diuinus c. 4. de diuinis noīb⁹.

Bonum et malū quēadmodū nō sunt in genere.

Aug. in 83 q̄stio.lib.

¶Dictum est quoque, quod malum priuatiue sumptū, nō est ꝓprie genus, sed reductiue in gn̄e. ¶Ad sextū, ꝙ oīs creatura aliqđ diuinæ ꝑfectiōis ꝑticipat, nō tn̄ oīa, sed eādem noīationē, rōnē & mēsurā. Deus uero oīa idealiter & exēplariť opať, & q̄dā ab ipso intelligentiā sortiunť, q̄dā esse tm̄, q̄dā eē, uiuere, & sentire. Ad 6.

¶Ad septimū, ꝙ deus cūcta ꝓduxit ut eēnt, & conseruat eaq; in esse, scd̄m capacitatē & dispositionē ipsorū. De necessarijs q̄q; prouidet eis, nec directe intēdit destructionē & corruptionē eoꝝ, sed indirecte & q̄si ꝑ accidēs, inq̄tū ad unius gn̄ationē, cōseruationē & pabulū, sequiť siue reqriť alterius corruptio atq; destructio, sicut ad cibationē uni⁹ aīalis, seqť mors cuiusdā alteri⁹. Ideo scriptū ē in lib. Sap. Deus mortē nō fecit, nec lætať in ꝑditione uiuoꝝ. Creauit em̄ ut essent oīa, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum. Ad 7. Sapien. 1.

¶Preterea Damas. li. 1. c. 5. cōpēdiose demōstrat, impossibile eē plures cōsistere deos, nec mūdū posse ꝑsistere, nisi regať ab uno summo prīcipio. Qđ si pugna & cōtrarietas eēt inť rectores, dissolueret. Libro itē 2. testať, ꝙ malū sit priuatio boni, & tn̄bræ priuatio luminis. Quas rōnes Alexāder ꝓsequiť clarius. Quēadmodū etiam Bonauētura ondit, Magna & rudis fuit imperitia Manichæi, sic arguentis: Oppositorū & cōtrarioꝝ oppositæ atq; cōtrariæ sunt causę. Qđ de causis intrinsecis, nō extrīsecis uerificatur. Alioquin aliud eēt primū causale principiū calidi, aliud frigidi, Verū tn̄ dici pōt, ꝙ deus unumq̄dq; propria condidit rōne. sicq; diuersoꝝ & oppositoꝝ ideales in deo rōnes exēplaresq; causæ distinctæ sunt. Nihilominus ab eodē libero arbitrio potest esse bonum uirtutis, inquantum participat aliquid diuinæ ꝑfectionis: & malum culpę, inquātū distat à creatore & ex nihilo ē: ac iꝑfectū, uertibile atq; mutabile in seipso. nisi ꝑ dona grā aut gloriæ adiuueť ac confirmetur. Vn̄ in libr. Iob habeť: Ecce q seruiunt ei, nō sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatē. quanto magis hi q habitāt domos luteas, cōsumenť uelut à tinea? Itaq; cū deus sit causa uoluntarie ac libere operans, ac totum ordinem rerum instituens, potest contrariorum & oppositorum esse causale principium: sicut & idem pictor, pulchrę ac fœdę imaginis causa est: imò pulcher pictor frequenter turpem facit imaginē, & turpis pictor formosam. Nō em̄ oportet, imò neq; possibile est effectum suæ causæ in omnibus conformari. Imò omne creatū quantūcunq; perfectum, necessario occumbit ac deficit infinite ab excellentia creatoris.

Damasce.

Alexāder Bonauēt.

Iob. 4.

QVAESTIO II.

Arguit. 1. SEcundo quæritur, An omnia profluxerunt a deo per creationem. ¶Videtur quod non, quia commune est apud philosophos dictum, ex nihilo nihil fieri. 2. Secundo, quoniā quod fit, fuit in potentia antequam fieret: & illa potentia fuit passiua, & fundabatur in aliquo, puta in materiali pricipio, sicq; ex illo est orta productio. 3. Tertio, in pmanentibus fieri est uia ad factum esse, atq; præcedit illud. sed quod creatur, fit: ergo antequam creatum ē fieri illud, in aliquo subiectatur, non ergo ex nihilo pducitur. 4. Quarto, si creatio est aliquid: aut est creator, aut creatura: non creator, quia non denominaret formaliter creaturam: nec creatura, quia sic crearetur, & creationis esset creatio, cum tamen secundum philosophū 5. Physicorum, Generationis non sit generatio, nec mutationis mutatio. (Philosophus.)

In oppositum. ¶In oppositum est scriptura, & illud libri Causarū: Prima rerum creatarum est esse.

Thom in Scripto. ¶Ad hoc Thomas respondet: Creationem esse, nō tantum fides tenet, sed ratio quoq; demonstrat. Omne nanq; imperfectum in aliquo genere, manat ab eo in quo natura generis illius reperitur perfecte. Cumq; omnia citra primum sint entia imperfecta, & ipsum esse participent, oportet ut totū quod sunt & habent, à primo & perfecto esse originaliter oriatur, quod est creari. Creare enim est in esse producere secundum totam suam substantiam. Deniq; ad rationem creatiōis pertinent duo. (Ad creationis rōnē duo pertinent.) Primum est, quod nihil præsupponit in re quæ creari dicitur: & in hoc ab alijs mutationib⁹ differt. 1. Generatio nanq; præsupponit materiam, quæ non generatur, sed per generationem completur, trāsmutata & actuata per formam substantialem. In reliquis uero mutationibus præsupponitur subiectum quod est ens completū. Hinc causalitas ac alterans nō se extēdit ad omne id quod reperitur in re, sed ad formam quæ de potentia in actum educitur. 2. Secundum est, ut in re quæ creatur, non esse præcedat esse, nō prioritate durationis aut temporis, ita ut res prius nō fuerit, sed prioritate naturæ: sic quod rem creatam, si sibi relinquatur, cōsequatur non esse, quoniā esse non habet, nisi ex influētia causæ superioris. Prius etenim unicuiq; naturaliter conuenit, quod non conuenit ei ex alio, quàm quod conuenit ei ex aliquo: & per hoc differunt creatio à generatione æterna, in qua non esse non præcedit esse: nec dici potest quod fili⁹ dei si sibi relinquatur, non habeat esse, cum à patre suscipiat idem ipsum esse quod patris est: quod est esse absolutum, non dependens ab aliquo. Itaq; secundum hæc duo creatio dicitur esse ex nihilo: tum, ita quod negatio neget ordinem creatiōis importatum per præpositionem ex, ad aliquid præexistens, ut dicatur esse ex nihilo, quia non est ex aliquo præexistenti: tum, ita q; remaneat ordo creationis ad nihil præexistens natura affirmatus, ut dicatur creatio esse ex nihilo, quoniā res creata naturaliter prius habet non esse quàm esse. Et si hæc duo sufficiant ad rationem creationis, potest creatio demonstrari. sicq; eam quidam philosophi posuerunt. Si uero dicatur tertium exigi, ut scilicet nō esse duratione præcedat esse, demonstrari nō ualet: nec à philosophis conceditur, sed fide tenetur. Hæc Thomas in Scripto.

Idem in Summa. ¶Porro in prima parte Summæ, quæstiōe 45. Nō solum, inquit, cōsiderare oportet emanationem particularis entis ab ente particulari, sed emanationē q; totius entis à causa uniuersali quæ deus est: quā emanationem, creationis nomine designamus. Quod autem secūdum emanationem particularem procedit, non præsupponitur emanationi: sicut dum homo generatur, prius non fuit homo, sed homo fit ex non homine, & album ex non albo. Similiter quod pcedit secundum emanationem uniuersalem, non præsupponitur emanationi huiusmodi. Vnde si consideremus emanationem totius entis uniuersalem à primo principio, impossibile est quod aliquid ei præsupponatur. Idem uero est, nihilum & nullum ens. Hinc sicut gn̄atio hominis est ex non ente, q̄d est non homo: ita creatio quæ est emanatio totius esse, est ex non ente, q̄d est nihil. Hæc in Summa.

¶Præterea de hac re subtilius atq; diffusius scribit in Summa contra gentiles libro secundo per diuersa capitula: (Idē in Summa c̄ gentiles.) Omne, inquiens, quod alicui conuenit non secundum quod ipsum, per aliquam causam cōuenit ei. quod enim causam non habet, primum & immediatum consistit. Idcirco oportet ut sit per se, & secūdum quod ipsum. Impossibile autem est aliquid conuenire duobus, & utriq; secundum quod ipsum: quod nanq; de aliquo dicitur secundum quod ipsum, non illud excedit, sicut esse rationale siue risibile, nō excedit hominem. Impossibile ergo est aliquid de duobus prædicari, ita quod de neutro p causam dicatur: sed oportet aut unum esse alterius causam, sicut ignis est causa caloris mixto, aut quod aliud tertium sit causa utriq;, quemadmodum duabus candelis ignis est causa lucēdi. Esse autem dicitur de omni quod est: impossibile igitur est, esse aliqua duo, quorum neutrū habeat causam essendi. Ab illo ergo cui nihil est causa essendi, necesse est esse omne quod qualitercunq; est. Præterea, si dicatur ens non prædicari de cunctis uniuoce, nihilominus pinducta cōclusio sequitur. Non enī de multis æquoce dicitur, sed per analogiam. sicq; necesse ē fieri reductionem ad unum. Insuper, quod alicui cōuenit ex sua natura, non ex aliqua causa, non potest in eo esse minoratum neq; deficiens. Si enim naturæ aliquid essentiale subtrahatur siue addatur, nō manet ipsa natura, sicut in numeris patet. Itaq; si natura integra permanente, aliquid minoratum inueniatur in ea, id nō dependet simpliciter ex illa natura: sed ex aliqua alia causa, per cui⁹ remotionem minoratur. Quod igitur uni conuenit minus quā alteri, non conuenit ei ex sua natura tantum, sed ex aliqua causa. Illud ergo est causa omnium in aliquo genere, cui maxime competit illius prædicatio generis: sicut quod maxime calidum est, est causa caloris in alijs. Deo autē potissime ac perfectissime competit esse. (Deo pfectissime cōpetit.) Idcirco est alijs omnib⁹ causa essendi. ¶Amplius, secundum ordinem effectuum oportet ordinem esse causarum: quia effectus suis pportionati sunt causis. Cumq; esse uniuersis effectibus sit commune, oportet ipsum reduci in primam causam. Quemadmodum enim effectus proprij reducuntur in proprias causas, ita quod effectibus proprijs est commune, oportet reduci in causam communē. Rursus, quod per essentiam dicitur, causa ē omnium quæ per participationem dicuntur. Solus autē deus est ens per essentiam. Hæc ibi. Vbi & istud multipliciter comprobatur. Verum breuitati studens, abbreuio.

¶Concordat Petrus: (Petrus concordat Thomæ.) Triplex, dicens, est modus pductionis alicui⁹ ex aliquo, scilicet aut de sua natura, aut de aliena, aut de nulla. Prim⁹, est generatio: secundus, factio: tertius, creatio. Cumq; omnis actus nobilis includatur in omnipotētia, oportet hos tres actus

omnipotenti deo asscribere. Omipotentię quippe est totum effectum ,pducere sine alterius indigentia causæ. ¶Porro quod dr̄ de nihilo, tripliciter potest exponi. Primo, ut designet causam materialem, sicut cultellus factus fertur de ferro, Secundo, causam efficientē, quemadmodum op⁹ est de artifice. & his modis de nihilo nihil fieri potest. Tertio, ut dicat rationem ordinis tātum, & hoc dupliciter. Primo, ut dicat ordinem naturæ duntaxat, sicut de informi materia fit forma. Secundo, ut dicat etiam ordinem durationis, ut de mane fit meridies. Primo modo dicunt philosophi mundum creatum, quamuis ęternum: quoniam totū suum esse à deo sortitus est. Secundo modo dicūt theologi mundum à deo creatum. Amplius, nobilior atq; potentior est causa sibi sufficiēs ad totum effectum causandum, quàm non sufficiēs ad hoc. Causa prima potētissima ac nobilissima est totum, ergo producit, Hæc Petrus. Idem Richardus.

Philosophi. *Theologi*

Bonauēt. ¶Bonauentura demum hic loquitur: Secundū theologos atq; philosophos, omnes res mundanæ habuerunt principium ,pductiuum, tum propter rerum uarietatem, tum propter earum mutabilitatē, tum propter rerum ordinem, tum propter earū imperfectionem. Multitudo nāq; ortum habet ab unitate, & motus ac mutabile ab immutabili. Ordo q̄q; ad primū, & imperfectum ad perfectum originaliter ac ultimate reducitur. ¶Denique, quod non est ab alio, est à se ipso: & tale non indiget alio ut sit, sed omne intrinsecum principium indiget alio ad hoc quod sit: qm̄ forma eget materia & ecōtra. Vtrūq; ergo à deo est. Rursus, efficiens & finis, sunt causæ correlariæ, ut 2. metaphysicæ dicitur. Ergo quod non est ab alio, nō est ad aliud. Sed omnia sunt ad aliud secundum om̄e quod sunt: quia secundum om̄e quod sunt, appetunt bonū, & status non est nisi in summo bono. Et quod rō ista existat idonea, sic probatur: Bonum & ens conuertūtur, ergo quod seipso est ens, seipso est bonum ens: q̄d autē seipso est bonum, non est propter aliquid aliud. ergo quod non est ab alio, nō est propter aliud. Cum ergo mundana omnia, imò omnia quæ sunt citra deum, secundum se tota sint propter aliud, cōstat quod sint ab aliquo. Hæc Bonauentura.

Quā ob rē res mūdanę habuerūt p̄n cipiū ,p du ctiuum.

Albertus ¶At uero Albertus: In huius, ait, quęstionis solutione laborat Magister, dicendo q; uerba hæc facere & creare, de deo & creaturis dici nequeunt scd̄m rationem eandem: quia cū dicimus deū aliquid facere, non aliquem in operando motū intelligimus ei inesse, nec aliquā in laborando passionē, ,put nobis solet accidere: sed eius æternæ uoluntatis aliquem nouū significamus effectū, hoc est, æterna eius uolūtate aliquid nouiter existere. estq; ista solutio bona ac sumpta ex uerbis Augustini & Strabi super illud Genesis: In principio creauit deus cælū & terrā. Creatio quippe actiua, non est aliquid medium inter creantem & creatum: quia creatum obedienter se habet ad creatoris uoluntatem, siue accipiatur in potentia creatoris, siue in esse secundū quod actū est. Nec aliter uerū esset illud Apostoli ad Romanos: Deus uocat ea q̄ nō sunt tanquam sint. Hinc creatio est exitus in esse eius quod fit ex nihilo, & est ,pprie actio primi principij. Sed hæc actio de ipso non dicitur, sicut dicitur actio de creaturis, in quibus temporalem motū significat: quia in eis agēs ut agens, nō cōparatur ad patiens, nisi p influxū actus ac uirtutis in patiens. In deo autem non designat aliquid actus & uirtutis influi patienti, sed quod ad imperium uoluntatis diuinæ totum creatum secundum id quod est, & secundum esse suū, uocetur ad esse ex nihilo sine motu agentis. Hæc Albertus.

Augusti. Strabus. Gene. 1. *Roma. 4.*

¶Hinc Vdalricus in Summa sua li. 4. Actus proprius dei, est creare, quod est ex nihilo facere, ut asserit Damascenus libro primo. & sumitur ibi facere ,p actione artificiali, sicut sumit philosophus 7. Ethicorum, distinguendo factibilia contra agibilia. Attribuitur q̄ q; hoc facere deo per excellentiam, quemadmodū cætera quæ deo & creaturis communia sunt, omni uidelicet imperfectione exclusa. Deus quippe sola uoluntate ex non ente ad esse cuncta deduxit: sicq; inquantum per suam scientiā operatiuā seu practicam ē uniuersorꝫ principium, sic actio sua ē factio. Cūq; dicitur ex nihilo, ,ppositio ex, nō tenetur causaliter, qm̄ nihil nullius est causa, sed ordinalit̄. Hinc actiua creatio tria includit, secundum q̄ omnis effect⁹ causatur à deo: pura potentiam dei, q̄ semp in actu est in seipsa, & scientiam semp se eodem mōhabentem, ac uoluntatē quę inuariabiliter stat in hoc, q; hęc aut illa res procedat in actum non ab æterno, sed tpe opportuno, secundum dispositionem ac rationem diuinæ scientiæ. Cōnotat aūt nomen creationis istius effectum in creatura: idcirco deo non conuenit ab æterno. Insuper super ista fundaī atq; consequiī quędā relatio, qua deus noīatur creator, & ad creaturā referī, imo creatura magis ad ipm̄, qm̄ est relatio rationis dūtaxat. Ideo quidā dicūt creationē non dicere actionem, sed relationem, intelligentes hoc de actione q̄ diuersa est ab agente. Cōuenit itaq; deo creare, cū ei solum cōueniat causare alio nullo causante, ita q; nihil p̄exigit, nil supponit, q̄d p se influat in eius effectum, Mentiī ergo Auerrois, q sup octauū physicorꝫ affirmat non derogare diuinæ potentiæ, si dicatur non posse illud qd̄ non potest fieri .i. creare: qa cōmunis conceptio animi est, in q̄ cuncti consenserunt philosophi, ex nihilo nihil fieri. Ipse nanq; æquocat fieri, qd̄ uno modo dicit naturalē mutationē ut est gn̄atio: & sic uera est cōceptio illa. Alio mō dicit productionē ipsius esse post non esse, p simplicem primi principij actionē sine p̄suppositiōe cuiuscunq; alterius causæ: & ita derogaret diuinæ potentiæ, non posse creare, qm̄ sequereī ipsam non esse primā uirtutē: quia in quolibet gn̄e causæ primū causat sine alijs, non ecōtra. ¶Præterea quāuis actiua creatio dicat tria, passiua tn̄ creatio non dicit nisi duo, uidelicet effectum creatiōis actiuæ, & relationē fundatā super exitū illū in esse: non autem dicit passiuā potentiā corrn̄dentem actiuæ potētiæ creatoris, qa sic creatio actiua aliqd præsupponeret, in quo potentia illa fundaretur passiua. Hæc Vdalricus.

Vdalric⁹. *Damasce. Philosophus.* *Actiua creatio tria includit.* *Auerrois mentiri cōuincitur.*

¶Albertus aūt hoc loco de creatione pauca inquirit. Sed in exordio libri sui de q̄tuor coæquæuis, octo quæstiōes mouet de ea: uidelicet, an sit, quod sit, cui⁹ sit proprius actus, an sit communicabilis causis creatis, an sit opus naturæ uel uoluntatis, an sit actus separabilis ab operatione naturæ atq; propositi, an sit magis ostensiua potentiæ quàm sapientiæ seu bonitatis, utrum sit actus naturalis aut miraculosus. Et nunc patuit quod oportet ponere creationem, & q; sit, itēq; quod sit actus proprius omnipotentiæ dei. Dicit q̄q; quod non sit communicabilis creaturis, cum sit actus infinitæ uirtutis. De hoc tamen suo loco plenius est tractandum. ¶Addit etiam quod creatio est opus uoluntatis & naturæ. Secundum enim quod uolūtas est principium operans super essentiam sibi extrinsecam,

Albertus in lib. de q̄tuor coęq uis.

quemadmodum ars, sic est opus uoluntatis. Sed quia in deo realiter idem sunt natura & uoluntas, sic creatio etiam dicitur opus naturæ atq; substantiæ. Proprie uero natura ē principiū intrinsecum in eadem essentia, producēs sibi simile secundū formam & speciem: sicq; creatio non est opus naturę, sed gñatio. pręcipue q̄q; creatio oñdit potentiā. Cætera suis locis patebūt.

Hanibal.

¶Postremo Hanibal: Deus, inquit, ab oībus intelligitur id quod est primū in genere causa℞ agētium, inter quas effectus primæ causę per causas secundas determinatur: quemadmodū actio solis determinat̄ ad productionē pomi, per uirtutem actiuā exist ētem in plāta. Oportet ergo q; causa secūda causet esse scd̄m, quod est in determinata natura solū, sed causa prima secundum gñalem rationem effectus. Ideo deus q̄ est simpliciter prima causa, est uniuersalis causa entis, inquantum huiusmodi: quemadmodū ignis causa ē calidi, inquantū est calidum. ideo ad causas secundas naturales spectat efficere res secundū formā tm̄, p quam unumquodq; determinat̄ ad ppriam speciē. Dei uero est producere rem secundū totū entitatis qđ est & habet, hoc est, fm̄ formā atq; materiā. Hæc Hanibal.

Rñsio ad prędicta.

¶Rñdēdū ergo ad primū, sicut ī uerbis Vdalrici nūc tactū est. Ad scd̄m Thomas, Petrus & Richardus rñdent: Scd̄m Auicennā duplex est agens, unū naturale qđ agit p motū: aliud diuinū, q̄d simplici emanatione pducit: & hoc nō p̄supponit potentiā passiuā ex pre pducti: sed posse rem fieri, nō est aliud q̄ deū posse eā efficere.

Duplex ē agēs secū dū Auicē.

¶Ad tertiū, q; in permanētibus q̄ fiunt seu, pducuntur per mutationē & motū proprie dictū, fieri est uia ad factū esse, nec est totū simul. Verum in his q̄ creantur, fieri (.i. creari) est totū simul: nec est uia ad rē nisi secūdum modum significādi, put est acceptio q̄dam ipsi⁹ esse: sicq; res simul creatur & creata est, sicut simul sunt illūinari, illuminatūq; eē. ¶Ad quartū Thomas rñdet: Creatio sumitur actiue & passiue. Actiue ē opatio dei & eius essentia cum quadam relatione, ut dictum est. Passiue uero est quoddam accidens in creatura, nec pprie dicit passionē, sed relatiōem. Est eñ habitudo habētis esse ab aliquo, consequens operationem diuinā: estq; in re creata ut in subiecto, quemadmodum filiatio est in Petro, inquantum recipit naturam humanam à patre suo.

Creatio actiue et passiue sumitur.

¶Ex pinductis innotescit solutio quæstionū, quas quidam hic mouēt doctores. ¶Quærit eñ Richard⁹, An creatio sit mutatio, Et rñdet, secundū Gregoriū 2. Moralium, Mutari est, ex alio ad aliud ire. qđ si intelligatur de duobus extremis realibus, creatio non extat mutatio, cum non habeat reale extremum, nisi terminum ad quem. Si uero intelligatur etiam de extremo secundū rationem, annihilatio quæ est de ente in non ens, & creatio quæ est de non ente in ens, dicunt̄ mutationes. Negationes nanq; bene sunt entia ratiōis, inquantū intelligunt̄ per oppositas affirmationes. ¶Veruntamen cum esse solū secundum rationem, sit diminutū, creatio improprie uocat̄ mutatio. ¶Insup quærit Richard⁹, An creatio actiua sit creator, & patet ex dictis rñsio. Iterū, An creatio passiua sit creatura. Respondet, Quum creari sit sine motu & mutatione, pprie dicta, quibus subtractis, non remanet in passo nisi ad agens relatio: ideo creatio ista passiua, est relatio quædam. quia creari non est aliud, quàm nunc primo esse ab aliquo, non de aliquo: quod importat relationem creatæ essentiæ ad creatorem. Hęc Richardus.

Richard⁹ An creatio sit mutatio Gregori⁹.

Richard⁹ An creatio actiua sit creator

An creatio passiua sit creatura.

¶Veruntā aliqui dicunt, q; passiua creatio seu creari, sit ipsamet res creata: quod intelligi potest materialiter. Formaliter uero est habitudo. Nec creatio creatur alia creatione, sicut nec relatio refertur alia relatione, nec differentia una differt ab alia differentia alia. Imò creatio proprie non creatur, cum creari sicut & fieri ac generari, sit proprie existētium per se. Vnde dicunt aliqui, q; concreatur, & improprie fert̄ creari.

¶Præterea Bonauentura respondēdo ad istud, An creatio dicat medium inter creatorem & creaturam, affirmat: Creatura uno modo uocatur, omne qđ est à deo, & esse suum habet ab eo: & sic creatio est creatura. ¶Secundo creatura nominatur, substantia rei pducta ex nihilo. sicq; creatio dicit quid medium, nō secundū naturā & rem, sed fm̄ rōnē & habitudinē, quæ tñ nō dicit aliquid p essentiā diuersum à creatura. Creatio quippe dicit habitudinē ad nō esse pcedens, & ad principiū productiuum: q̄ habitudo est quædā mutatio, nec est aliud quàm res ipsa. Est etenim triplex mutatio, puta mutatio ad esse, mutatio ab eē, & mutatio in esse. Mutatio ad esse, nihil ponit à parte termini ad quem. Mutatio ab esse, nihil ponit nisi à parte principali .i. à parte termini à quo. Mutatio in re, ponit aliquid à parte utriusq;. Ideo mutari primo modo, nihil aliud est, quàm nunc primo esse. Mutatio secūdo modo, nil aliud quā nunc ultimo esse. Mutatio in re, utrūq; habet extremum atq; subiectum, quod est prius natura quàm terminus. ideo talis mutatio potest aliq̄d esse natura præcedens terminum, & diuersum ab illo secundum rem. Hinc creatio non est medium int̄ creatorem & creaturam, sed generatio inter generātem & genitum. Deniq;, triplex existit relatio. Vna, quæ fundatur super proprietatem accidentalē, ut similitudo fundata super albedinem. Secunda, quæ fundatur super dependētiam essentialem, ut habitudo materiæ ad formam. Tertia, quæ fundatur super originē naturalē. Prima relatio aliquid addit reale, tertia nihil, ut patet in diuinis. Media uero relatio dicit aliquid, qđ est quodammodo idē, quodammō aliud. Creatio autem dicit relationem hoc medio mō, qm̄ creatura essentialiter ac totaliter à creatore dependet. Et concedendum quod creatio non est aliud secundum rem à creatura, sed secundum rationem & habitudinem, ut est dictum. Hæc Bonauentura.

Bonauenturæ responsio.

Mutatio triplex.

Relatio triplex.

¶Concordat Alexander, quantum ad hoc qđ dicit creationem passiuam non esse quid medium inter deum & creaturam.

Alexander Bonauenturæ concordat.

¶Porro Albertus, Aegidius & Vdalricus cōtestantur creationem passiuam esse realem relationem. Nihilominus Vdalric⁹ post hæc paulopost asserit, quod sit relatio secundum dici & non secundum esse.

Vdalri.

¶Quæ non uidentur constare, quia relatio secundū dici non uocatur realis.

¶Thomas quoq; in Scripto fatetur, q; creatio passiua sit accidens creato inhærens, & sæpius ait q; sit realis relatio, Nihilomin⁹ in 1. parte Summæ q̄stione 45. disseruit, quod creatio nō ponit aliquid in creato. q̄d intelligendum uidetur de aliquo absoluto, nō de aliquo respectiuo. Nam subdit, sed relationem tantum. Vbi & addit: Creatio significatur ut mutatio. Mutatio autem media est quodammodo inter mouens & motum, idcirco creatio significatur ut medium inter creatorem & creatura: creatio tamen passiue sumpta, est in creatura, estq; aliquo modo creatura. Creatiōis etiam prout significatur ut mutatio, creatura est terminus: sed ut est uere relatio, creatura est eius sub-

Thomas

iectum, & prius ea in esse sicut subiectum pri⁹ est accidente. Habet tamē creatio ita quandam rationē prioritatis ex parte obiecti, ad quod dicitur, quod est principium creaturæ. Hæc Thomas in Summa.

Petrus. ¶Concordat Petrus, dicendo: Creationem passiuā dicunt quidam nō esse aliud, q̄ ipsam creaturam quæ creatur realiter: & tñ differre ab ea ſm rationem, qm̄ dicit creaturam comparatam ad creatorē. Alij ꝓbabilius dicunt, ꝙ differt secundū rem, quia est accidens quoddam in creatura, & significat rē q̄ non est ꝓprie in prædicamento passionis, sed relationis. Est enim habitudo & dependētia habentis totum esse suū à creatore, consequens creantis actionem & rei creatæ existentiam seu actum existendi, non aliquā passionem, sicut filiatio in filio cōsequitur actionem patris & existentiam filij à patre. Hæc Petrus.

Dionysi⁹. ¶Qui in hac re totaliter sequitur Thomā, quorum positio uerior reputatur q̄ alia. ¶Præterea q̄d Bonauētura effatur relationem fundatam super naturalē originem, nō addere aliquid, uerum est in diuinis: sed in gñatione creaturaꝝ paternitas super generationē fundata, est realis relatio subiecto aliq̄d supaddens reale.

QVAESTIO III.

Tertio principaliter quærit, An cuncta creata, sint a deo immediate creata, ita quod vna creatura nō est effectiue instrumētaliter ve creata ab alia. ¶Quod uniuersa creata non sint immediate à deo producta, primo uidet, quia ab uno simplici nō procedit immediate nisi unum, ut peripatetici dicunt.

Arguit 1.

2. ¶Secundo, idē eodem modo se habens, facit idem, non uaria & diuersa. Deus aūt est inuariabiliter idem, & æternaliter se uniformiter habens, ergo non facit diuersa immediate ac plura.

Roma. 13. 3. ¶Tertio, quæ à deo sunt, ordīata sunt, teste Apostolo ad Rom̄. ergo creata ꝓcesserūt ab eo, ordine quodā, nō immediate, sed unum alio prius, ut ordo requirit.

4. ¶Quarto, ꝓcessus rerum à deo, est ꝑ similitudinē quandam, ut Proclus Platonicus in Elemētatiōe sua theologica, ꝓbat. Philosophus. Nam & teste Philosopho agēs ꝓducit simile sibi. Cū ergo deus gloriosus & adorandus, sit purus & supsimplicissimus actus, nō uidet ꝙ corporalia aliqua ab ipō immediate ꝓfluxerunt: imò nec aliquid, nisi una quædam actualissima mens.

S. Dionysius. 5. ¶Quinto, sanct⁹ Dionysius frequēter fatetur, ꝙ deus se habet uno modo ad oīa, quāuis non oīa habeant se uno mō ad ipm̄. Propter quod etiā in libro fertur Causaꝝ, ꝙ causa prima est in oibus rebus ſm unā dispositionē, quāuis non ecōtrario. Si autem deus est causa diuersitatis ac ordinis rerū, & plura immediate producens, non habet se uno modo ad oīa: nec æque scd̄m unā dispositionē in omnibus.

6. ¶Sexto, Auicēna & Algazel in metaphysica sua & autor libri de Causis, ex intentione probant & tenent istud.

¶In contrariū est scriptura & ratio, autoritasq̄ sanctorum, sicut patebit.

Rñsio Bonauenturę ¶Ad hoc Bonauentura respondet: Dicere ꝙ deus produxerit res per aliud agens, est cōtra rationem & fidem, nec capi potest, quod agens finitæ potentię, aliquid ex nihilo producat: nec credo aliquem philosophorum hoc posuisse. Sed supposito possibili seu materiali principio, plures fuerunt philosophi, qui posuerunt ordinem in producendo, gradatim descendendo hoc modo. Deus cum sit omnino simplex, nō produxit nisi intelligentiam primā & unicam. Illa uero propter distare ipsius à prima causa, intelligit se & primū: sicq̄ æquo modo fuit composita. & ita produxit orbem suum & intelligentiam orbis secundi, & ita deinceps, usq̄ ad orbem lunæ & intelligentiam decimam, quæ irradiat super animas nostras: & sicut est ordo in ꝓducendo, ita in irradiādo. Veꝝ hic error falsum habet fundamentum, uidelicet ꝙ materiale principium non sit productum. Falsam q̄q̄ habet rōnem, dicēdo, ꝙ quia simplicissimus est deus, non ꝓducit nisi unum imò rō illa magis concludit oppositū, qm̄ quanto q̄d est simplicius in natura, tanto potentius est: & quanto potentius, tanto in plura potest. Cum ergo deus simplicissimus potentissimusq̄ consistat, potest in oīa sine medio. ¶Rursus, hæc ratio eis repugnat. Si em̄ ob suam simplicitatem non producit nisi unum, cum intelligentia secūda inferioribus extet simplicior: cur in orbe eius maior est multiplicitas diuersitasq̄ stellaꝝ, q̄ in aliquo orbe inferiori? ¶Dicendum ergo ꝙ om̄ia in prima conditione sunt immediate à deo ꝓducta. Hæc Bonauentura.

Rñsio Alberti ¶Deniq̄, huic recitationi & positioni Bonauēturæ satis concordat responsio Alexandri, qui tñ nō ait ꝙ scd̄m philosophos ita ponentes, materiale principium fuerit nō productum seu increatum. Nec em̄ uidetur hoc fuisse de intentione Auicennæ & Algazelis, imò dixerunt totum orbem ab intelligentia esse productum, & si dixerunt unam intelligentiam potuisse creari ab alia, quid mirum si unum orbem dixerūt ab intelligentia una creatum? Materiam quoq̄ inferioꝝ posuerunt ab infima intelligētia esse productam, imò & elementa. Itaq̄ secundum Alexādrum, multitudo, distinctio atq̄ diuersitas rerum, fontaliter prodierūt à primo productiuo principio, iuxta dispositiōem sapientiæ eius & exemplarium rationum ac mundi archetypi. Nempe cum deus sit rerum causa per intellectum, ipse qui uniuersa & singula simul perfecte intelligit, simul producere potuit plura, & tot ac tāta & talia, sicut in sapientia sua concepit, & prout placuit ei: cuius tam oipotentia, q̄ sapientia ac libertas, prorsus sunt infinitę, incoartabiles, efficacissimę, penitusq̄ immensæ: cui nihil ualet resistere, imò cui non impossibile, neq̄ difficile oē uerbū. Hæc sentētialiter Alexāder. Lucę. 1.

Thomas. ¶Porro Thomas: Circa hoc, inquit, est triplex opinio. Quidam nanq̄ philosophi posuerunt, ꝙ à prima causa ē unum primum creatum, quo creata sint alia. Opinio 1. Posueruntq̄ unam intelligentiam creari alia mediante, & animam mediante intelligentia, & corporalem creari naturam mediante spirituali, quod pro hæresi condemnatur: quia honorem deo debitū, tribuit creaturæ. Vnde propinqua est ad trahendum in idololatriam. Alij ergo dixerunt, ꝙ creatio nulli conuenit creaturæ, neq̄ cōmunicabilis est, sicut nec infinita potentia quam creationis opus requirit. 2. 3. Cæteri posuerunt creationem nulli creaturę communicatā, sed communicabilē esse, quod & Magister 4. libro defendit. Haꝝ autem utraq̄ opinionum, aliquid habet cui innititur. Cum em̄ de ratione sit creationis, ut nil ei ꝓexistat saltem ſm naturæ ordinem, potest hoc accipi uel ex parte creantis, uel ex parte creati. Si ex parte creantis, sic illa actio appellatur creatio, quæ non fundatur neq̄ firmatur super actionem alicuius causæ prioris: & talis tm̄ est actio causæ primæ, super quam oim̄ sequentiū actiōes causaꝝ fundant. Hinc sicut nulli creaturæ cōicabile est ꝙ sit causa prima, ita nec uis aut actio creatiua. Si aūt sumatur ex parte creati, sic creatio illius est actio, cui nō ꝓexistit aliquid in re: & hoc est esse, quod

est prima rerum creatarum, quod etiā (ut in libro de Causis asseritur) est per creationem, cæteræ uero perfectiones per informationem, atq; in cōpositis præcipue illud esse quod est primæ ptis cōpositi, puta materiæ. sicq; creatio cōicari potuit creaturæ, ut in uirtute primæ causæ operantis in ea, aliqd esse simplex uel materia produceret ab ipsa. Sicq; posuerunt philosophi intelligentias creasse, quāuis hæreticum sit. Hæc Thomas in Scripto.

Dionysi⁹. ¶In quibus uerbis fatet creatiuā uim seu actionem intelligentijs seu causis secundis esse communicabilē, quāuis aliter alibi sentiat. Nēpe in prima pte Sūmę, q. 45. Vniuersaliores, ait, effect⁹ in uniuersaliores ac priores causas oportet reducere. Inter omes aūt effectus uniuersalissimū est esse, idcirco est ꝓprius primæ causæ effectus. Vñ in libro de Causis habetur, ꝙ nec intelligentia nec anima nobilis dat esse, nisi inquantū operatur opatione diuina. Porro ꝓducere ipsum esse absolute, non inquantū est hoc aut tale, ad crationis ptinet rationem. Vnde manifestū est, ꝙ creatio est propria actio dei. Contingit aūt ꝙ aliquid participat ꝓpriam actionem alterius non uirtute propria, sed inquantum agit instrumētaliter in uirtute alterius, quēadmodū aer uirtute ignis calefacit. Sicq; opinati sunt aliqui, ꝙ quamuis creatio sit ꝓpria actio dei, tñ aliqua inferiorū causaꝝ, inquantū agit in uirtute primæ causæ, possit creare. Et ita posuit Auicenna, ꝙ prima substātia separata, à deo creata, creauit aliam immediate se sequētē, & substantiā orbis ac animam eius, & qđ substātia orbis creat materiam corporū inferiorum. Sed hoc esse non pōt, qm̄ causa secunda instrumentalis non participat actionē causæ superioris, nisi inquātum per aliquid ꝓprium dispositiue operatur ad effectum principalis agentis. Si ergo nihil ibi ageret, secūdum id quod sibi ē proprium, frustra adhiberetur ad operandum. Nec oportet esse determinata instrumēta determinataꝝ actionum. Sic nanq; uidemus ꝙ securis scindendo lignum, quod habet ex proprietate suæ formæ, producit formam scamni, q̄ est effectus principalis agentis. Id autem quod est proprius effectus dei causantis, est quod præsupponitur omnibus alijs causis, uidelicet esse absolute. Idcirco non potest aliquid dispositiue ac instrumentaliter ad hunc opari effectū, cum creatio nō sit ex aliquo p̄supposito, quod possit disponi per actionem instrumentalis agentis. Sic ergo impossibile est ꝙ alicui creaturæ conueniat creare, uidelicet uirtute ꝓpria, neq; instrumentaliter p ministeriū. & hoc pręcipue inconueniens est de aliquo corpore ꝙ creet, cum nullum corpus agat, nisi tangendo atq; mouendo: sicq; requirit in sua actione aliquid p̄existens, quod possit tangi & moueri, quod est cōtra rationem creationis. Hæc Thomas in Summa.

¶Veruntñ ista materia pro utraq; parte satis ꝓbabilis est, nec ratio illa ꝙ causa instrumentalis non participat actiōem causæ superioris, nisi per aliquid, &c. uidet ꝓcedere, præsertim cum deus oīpotens interdū ꝓduxerit quosdam effectus supernaturales, per causas secūdarias instrumētales: q̄ ex propria uirtute nō solum non disponebant, nec dispositiue cooperabantur ad illum effectū, imò etiā directe impeditiui erāt effectus huiusmodi, queādmodū in Isaia habet, ꝙ Isaias p̄cepit ut tollerēt massam de ficis, & cataplasmarēt sup hulcus Iezechiæ, & sanaret. Vbi p hulc⁹ Symmachus & Aquila ac Theodotiō intellexerunt regiū morbū, alij apostema, quoꝝ utriq; cōtrariat applicatio dulciū, & tñ per ea sanatus est Iezechias diuina uirtute. (Isaię.38.) Propterea circa hoc scribūt expositores, & sanctus testatur Hieronymus, ut curatio Iezechię ostenderet miraculosa ac diuina, p res noxias & aduersas extat collata. (Hierony.) Similiter legit 4. Regū, ꝙ Eliseus propheta misit sal in aquas Ierichūtinas amaras, salsas ac steriles, ut ab amaritudine illa eruerentur, & factū est ita, cum tñ adiectio salis ex sua natura amaritudinē illā auxisset. (4. Reg.) Conformiter Reg. 4. legit Naaman Syrus à lepra in Iordane mundatus, ad quā leprę expurgationem non uident aquę illæ ex sua uirtute ullā habuisse dispositoriam cooperationē. (4. Reg.) Rursus, recitatur ibidē, ꝙ manubrio cuiusdā submerso, misit Eliseus lignum in aquā, enatauitq; ferrum, ad quem supernaturalē effectū non disposuit lignum illud ex sua uirtute. Nihilominus ob rōnabiles causas deus iussit illa instrumētaliter adhiberi ad producendum illos effectus. Istud pro scholastica exercitatione sic tango.

¶Insup in Summa contra gētiles lib. 2. p uaria media probat, ꝙ soli deo creatio cōpetat, nec alijs ualeat conuenire. Cap. 20. & præcedenti ibidem capitulo ꝓbat, ꝙ nullū corpus possit creare. (Thom.) Vnde in fine concludit capituli: Patet ergo falsitas positionis quorūdam, dicentiū substantiā cęlestium corpoꝝ esse causam materiæ elementoꝝ. In fine q̄q; capituli infert uicesimi: Per hæc destruitur error quorundā philosophoꝝ, qui dixerūt deū creasse primā substantiā separatam, & ab ea fuisse creatam secundā: & sic quodam ordine usq; ad ultimam. Vnde & Damascenus 1. lib. testatur: Quicunq; dicūt angelos esse creatores cuiuscunq; substantię, hi omnes sunt patris sui diaboli. (Damasc.) Eodem libro 41. cap. Thomas infert, Ex p̄dictis excludit opinio Auicēnæ, dicentis ꝙ deus intelligēdo se ꝓduxit unam intelligentiā primam, in qua sunt actus atq; potētia, q̄ f̄m qđ intelligit deū, producit & creat intelligentiam secundam. Inquantum uero intelligit se secundū id qđ est, ꝓducit animā primi orbis: inquantū uero intelligit se f̄m quod est in potētia, ꝓducit primi orbis materiam. ¶Excludit q̄q; per hæc error antiquoꝝ hæreticoꝝ, q dixerūt deū non creasse hūc mundū, sed angelos. cuius erroris primus inuētor fert fuisse Simō magus. (Error hæreticorum antiquorum excluditur dicentium mundum angelos creasse.) Hęc ibi. ¶Ex q̄bus constat ueꝝ esse q̄d dixi Auicēnā & Algazelē asseruisse, materiā corporaliū reꝝ ab intelligentijs esse creatā, q̄d etiā ex sequētibus elucescit.

¶Consonat his Richardus, qui de hac quæstiōe satis solide scribit: (Richard.) Quidā, inquiens, de quoꝝ opinione extitit Auicēna, dixerunt ꝙ à deo nō processit immediate nisi una creatura, uidelicet intelligētia prima, in qua ut 9. metaphysicæ suæ loquitur Auicēna, eo ipso quo fluxit ab alio, est possibilitas seu potentialitas aliqua. (Opinio Auicennæ de creatione.) Intellexit igitur intelligētiā illa tria, uidelicet causam primam, propriam actualitatem, & propriā potentialitatem. Inquātum intellexit primam causam, ꝓcessit ab ea intelligentia scđa. Inquantum intellexit suam actualitatem, produxit animā primi cæli, quā dixit formam cæli illius. Inquantū uero intellexit suam possibilitatem, ꝓcessit ab ea corpus illius orbis. Veꝝ ista opinio extat erronea, potestq; reprobari ex his, q̄ concessit alibi Auicenna. Concedit equidem 3. metaphysicæ suæ capitulo secundo ac tertio, quod esse & essentia realiter differunt in intelligentia: essentia autem intelligentiæ non potuit proprium esse producere, ergo à deo fuerunt plura immediate, uidelicet esse atq; essentia intelligentiæ primæ. ¶Præterea, in octaua sphæra magna est multitudo atq; diuersitas ꝓpter

diuersitatē multitudinemq́ stellarum, & si orbis ille secundum Auicennam est primus, est ab intelligentia prima: si secundus, est à secunda. Aut ergo in intelligētia creatrice orbis illius, fuit tanta multitudo intentionum intelligibiliū, quāta in orbe illo multitudo est rerum, uel non. Si non, tunc non est uerum quod 9. Metaphysicæ dicit: Si ex intelligentia prouenit esse multitudinis, hoc est, propter multitudinē intentionū existentium in eadē. ¶Et pterea, si maior multitudo ex minore potest oriri, pari rōne pauca multitudo immediate pōt oriri ex unitate: sicq́ à primo principio poterunt aliqua plura immediate pcedere. Si autē in intelligentia causa octauæ sphæræ tāta est multitudo intentionum, quāta est in sphæra illa multitudo rerum seu siderū: quęro, à quo ē illa multitudo in intelligētia immediate? Si à deo, ergo plura à deo immediate pcesserūt, q̄d Auicēna negauit. Si à seipsa, aut ergo à seipsa mediante alia multitudine isti æq̄li, aut nō. Si nō, tūc maior multitudo immediate orirer à maiori. & sic argui pōt ut prius, q scilicet simili rōne parua multitudo immediate posset ab uno pcedere. Itaq́ Auicēna oñdit sibi ipsi cōtradixisse, atq́ phātastice esse locutus. Insup in libro de Causis habet, q intelligētia ē plena formis. i. intelligibilibus speciebus sibi cōcreatis, sicq́ ipsa cū multitudine formarum illarum ē immediate à deo. ¶Amplius, cū uniuersę pfectiōes in cunctis rerum gñibus reperibiles, excellētissime & cū infinita eminētia sint in deo, & creatæ sint q̄dā participatiōes pfectionū illarū immediate, imitabilis est à multitudine creaturarum fm diuersas participatiōes pfectionū illarum. Vñ nō solū poterunt ab eo aliqua plura immediate manare, sed etiā oñia q̄ sunt in gñibus entiū, ab ipso immediate fluxerūt: quāuis q̄dam illorum immediate & mediate simul. Dico ergo q oēs creaturæ sunt immediate à deo, sed q̄dam immediate tm̄, ut oēs angeli rōnalesq́ animæ, & corporalia primo pducta, institutiōes q̄q́ & leges naturales rerum primitus pductarum. Quędā uero mediate & immediate, ut ea q̄ sunt ab ipso mediātibus causis secūdis, sicut ostēsum est primo libro. Hæc Richard⁹.

Auicenna sibiipsi cōtradixisse ostendit.

Albertus Philosophus.

¶Insup de his scribit Albertus: Queadmodū 6. Ethicorum ait Philosophus, sapiēs est q rōne finis demōstrat rōnē operis in q̄libet ope suo, & facit ac ordinat ea, q̄ sunt ad illius opis finē. Cūq́ bonū uniuersi cōsistat in deo tanquā in duce exercitus, put 11. Metaphysicæ dicit, ars in deo cōprehendēs & disponēs q̄liter bonum uniuersi participetur ab oībus, licet in deo sit, una tñ multa includit, & respicit unūquodq́ fm analogiā & habitudinem quā habet ad bonū & ordinē uniuersi: sicut ars domificādi concernit oñia, quæ requiruntur ad domū, atq́ ad eius finem necessaria sunt. Et qm̄ bonitas, oīpotentia & sapientia dei, repsentari nō quiuit pfecte in uno ente creato, sed poti⁹ in toto uniuerso ac ordine ei⁹: ideo uniuersa pduxit, & plura immediate creauit. Ideo stare non potest opinio Auicēnæ, imō secūdū eā intelligētia aliquid posset, uidelicet plura immediate pducere, quod deus non posset. ¶Preterea, si intelligētia per hoc est multitudinis causa q intelligit plura, cū etiam prima causa intelligat se & alia, poterit esse immediata causa rerum multarum. ¶Rursus, intellectus practicus non est principium formæ in ope, nisi illi⁹ ad quā refert opus. Cum autem intelligentia intelligit se & illud à quo est, ad illud intellectum ipsa nō refert opus. Ergo ex hoc nihil resultat in opere, & ita nec unitas, nec multitudo pōt eē in re creata, ex hoc q intelligētia ītelligit se & id à q̄ ē. Hęc Alber. ī Scripto.

Idem.

¶Porro in cōmento suo super librū de Causis, Albertus opinionē illā Auicennę & cōsentientiū ei diffusius narrat, eamq́ multū cōmēdare uidet & approbare, affirmās propositiōem illā, Ab uno simplici nō est nisi unū immediate fm naturę ordinē, à nullo philosopho esse negatam, nisi ab Auicebron in libro fontis uitæ, ubi ait binarium immediate ab unitate procedere. Verum ut ipsemet Albertus in illo fatetur commento, ipse non loquitur ibi nisi peripateticorum sententiam exponendo, nec quicquam de proprijs interserēdo. In scripto autem suo super hunc librum Sententiarum, secundum propositionem illam exponit, prout paulopost in argumentorum solutione patebit. Veruntamen obiecta quędā nunc tacta, quę obijcit Auicennæ, ex his quæ in præfato suo scribit commento, faciliter soluerentur.

Vdalric⁹.

¶His cōcordat Vdalricus, cuius dicta opportunioribus locis infra ponentur.

Petrus.

¶Petrus quoque circa hæc contestatur: Duplex est rerum ordo. Vnus primæ institutiōis in primis suis principijs, alt ppagatiōis & cōseruatiōis. In primo ordine solus de⁹ immediate est opatus, in secūdo aūt ordine operatur nunc per ministerium creaturarum. Primus etenim ordo fuit institutio naturarum & naturalium legum, quæ pertinet ad solum totius naturæ dominum. Secundus uero ordo est multiplicatio & conseruatio naturarum iam institutarum secundum inditas sibi leges, quæ & per alterum fieri potest. ¶In primo ordine facta sunt, quæ per generationem fieri nequeunt. in secundo fiunt etiam ea, quæ per generationem possunt produci. Porro quę non habent esse nec possunt fieri per generationem sicut spiritualia, & quę nō habent contrarium ut cælestia corpora, & quę nō habent ante se simile suæ speciei, ut generabilium & corruptibilium hypostases primæ: facta sunt immediate à deo, quoniam omnis generatio naturalis fit ex materia aliqua per actionem contrariorum, uirtute naturæ ex similibus similia producentis. Hæc Petrus.

Gulielm⁹ Quatuor emanātia ab intelligētia pma

¶Postremo in primo libro Gulielmus Parrhisiensis de his scribit diffuse: Posuerunt, inquiens, philosophi, maxime Peripatetici, id est, sequaces Aristotelis, & qui famosiores erant de gente Arabum in Aristotelis disciplinis, primum creatum ex necessitate fuisse unum & unicum, quod dixerunt esse nobilissimam intelligentiam emanantem à creatore per intellectum ipsius, quo intellexit seipsum ut lucidissimum illius exemplar. Illa demum intelligentia prima, primum intelligens creatorem suum in magnificentia sua & gloria, uelut tanto lumine exhuberāter irradiata atq́ impleta, emicuit tanquam splendorem quendam à se intelligentiam secundam: intelligens uero potentialitatem suam, eiecit tanquam umbram à se materiam primi cæli: intelligens autem seipsam in perfectione sua, emicuit de se splendorem secundum: sicq́ exiuit de ea tanquam radius minoris secundiq́ luminis, forma primi cæli. ¶Quarto quoq́ intelligentia hæc intelligens suum esse spirituale, quo est intelligētia, emicuit de se tertiū radiū animā primi cæli, q̄ est uirtus ipsum mouens localiter. Cælū qppe animatū esse dixerunt, atq́ compositū ex corpore primo moto tanquā materia, & ex anima sic mouente tanquā ex forma. ¶Decimā uero intelligentiā dixerunt esse quasi intelligibilē solē animarū nostrarū, quas ab illa causari putabāt, & inferiora ista etiā ab illa produci. ¶Hęc Gulielmus, cui⁹ narratio à pinductis aliqualiter dissonat, in eo quod

1. 2. 3. 4.

dicit quatuor emanare ab intelligentia prima ac alijs usq; ad decimam, secũdum Peripateticorum opinionẽ. Præallegati uero doctores sic recitant, quasi tria tantum ab intelligentijs fluxerunt secundum illorum positionem. Verum hoc facile concordatur, quoniã formam & materiam orbis præfati doctores comprehẽdũt sub uno, præsertim quoniam Peripatetici communiter dixerunt formas orbium esse animas primas, quas nobiles appellabãt, quod & autor libri de Causis manifeste uidet sensisse. ¶Consequenter Gulielmus contra errores hos disputat multum prolixe, & breuiter tangam pauca ex multis. Intellectus, inquit, seu intelligere, quo creator intelligit se in se & p se, non magis respicit unum creatorum q̃ aliud: & generaliter, quicquid est creator in se, hoc est sine comparatiõe ulla & respectu ad alia, & hoc æqualiter est omnibus, nec magis est intelligens, uidens aut noscens unum, q̃ aliud. Itaq; quod est intelligens se per se, non magis ad unũ quàm ad aliud pertinet, idcirco per hoc nõ magis est ex eo unum q̃ aliud, nec magis exit ab eo intelligẽtia una seu prima, q̃ secunda seu tertia, sicut ex Socrate, p hoc q̃d est Socrates, nõ potius egreditur artificiũ unũ q̃ alterũ: qm̃ quod est Socrates, æqualiter habet se ad artificia omnia. ¶Rursus, creator æqualiter & perfecte intelligit uniuersa, cũ sit oĩm splendidissimum expressissimumq; exẽplar: ideo ex se non determinatur aut aliqua necessitate limitatur ad productionẽ unius duntaxat, neq; unius magis q̃ aliorum. sed omnipotens sua libertas atq; electio, rõ est, q ab eo emanauit unũ aut plura, & quę uoluit, & itẽ ut uoluit. ¶Deniq; cũ deus sit penitus infinitæ cõicabilitatis, excellẽtiæ atq; potẽtiæ, quõ fluxit ab eo finitus & limitatus effectus, & & nec dignior neq; indignior, nisi qm̃ in seipso libere determinauit, elegit & uoluit qđ crearet? Attñ q intellectus iste quo oĩa condidit, est intellectus ab eo genitus, cuius gñationis reuelatione atq; notitia soli Christiani gloriant in dño, uocantq; eum sapientiam genitam, artem ac uerbum dei: hæc est altissima profunditas, ad quã nec Hebræorum gens attigit, nisi forsan in paucis sanctis ac sapientibus suis, puta prophetis, & si qui alij à prophetis hoc acceperunt. Gens demũ Arabum s̃m suã communitatem nondũ hoc nouit, imo iuxta errorẽ quo seducta est, id tanquã impossibile negat. Porro Auicebron theologus, stylo & noĩe (ut uidetur) Arabs, euidẽter id apphendit, quia in libro quẽ fontẽ sapiæ nominat, expressam inde efficit mentionem, specialemq; edidit librũ de uerbo dei cuncta agẽte, & ob hoc puto eum Christianum fuisse, cum ex historijs innotescat, totũ regnũ Arabũ olim fuisse Christianæ religioni subiectũ. Nonnulli quoq; ex antiqs philosophis hoc nouisse uidentur, ut Plato, & præserim Mercurius, q de uerbo pfecto integrum scripsit librum, quem ob hoc Logisteleos uocauit. Hæc Gulielmus.

Auicebrõ q̃lis fuerit

Nota de regno Arabię.

Mercuri⁹

¶Qui contra præfatum errorem alia quædam inducit: quæ idcirco omitto, qm̃ contra intentionẽ philosophorum sic opinantium parũ militare uidẽtur, & ab ipsis faciliter soluerẽtur: quorum positionem & intẽtionem Scotus compẽdiose in Scripto suo sup primũ expressit, & infra tangetur. ¶Porro q̃d de hoc uideatur tenẽdum, an scilicet Plato & Mercurius trinitatẽ personarum aut saltem deitatem patris ac filij nouerũt, iam supra primum huius uoluminis librum diligenter exposui. ¶Præterea quod Gulielm⁹ ait intellectũ quo pater omnia fecit, esse intellectum genitum, scilicet filium dei: non est sic intelligendum, quasi intellectus & intelligere non dicantur in diuinis etiam absolute, & quasi per ea sic dicta, non sint omnia facta, prout super primum expressum est. ¶At uero Auicebron iste, quem Gulielmus uocat theologũ, & putat fuisse Christianum ac Arabem, atq; ante Machometũ (qui Arabes decepit) fuisse, ipse est Auicebrõ, q, ut narrat Albertus in libro de mirabili scientia dei, fuit Platonicus, & liber quem Gulielmus uocat fontem sapientiæ, communiter nuncupatur liber fontis uitæ, in quo Auicebron fassus est deum patrem omnia operari per uerbum suum ad intra cõceptum, iuxta illud Iohannis: Omnia per ipsum facta sunt.

¶Nunc obiecta soluenda sunt, & ad primũ respondet Albertus, quod uerbum illud, Ab uno non est nisi unum, seu idem facit idem, intelligendum est de agente per necessitatem naturæ, quemadmodum calidum calefacit: non autem de operantibus per intellectũ & uoluntatem, quæ agunt per rationem & similitudinẽ suorum effectuum, & iuxta exigentiam finis intenti. Idem dicit Richardus, & de hoc dictum est plenius super primũ, per quod etiam patet ad scđm solutio. Nihilominus sicut p̃habitum est, Deus in se summe & incomparabiliter unus & simplex, idem & inuariabilis, diuersa distinctis agit rationibus ac ideis, & ita q̃dam modo uario modo se habet ad ea: quæ uarietas nullã ponit uariationem aut diuersitatem in ipso, sed attenditur per respectum ad creata ac ideata. ¶Ad tertiũ, qđ utiq; creata à deo manãtia, inter se ordinata sunt, non confusa: & sic ordinate fluxerunt a creatore, non per intermedias causas & causalitates diuersas, sed p moderatricem increatam sapientiã, oĩa ordinantẽ ac proprijs rationibus producentẽ. ¶Ad quartũ, q omẽ creatum aliquid diuinæ participat bonitatis, sed deus excelsus & gloriosus uoluit suã perfectionem, bonitatem & eminentiam à summo creato usq; ad infimũ diuersimode rerum ordinibus declarare, faciens angelum ppe se & materiã ppe nihil: & tñ etiã primum creatũ quantũlibet eminẽs alijs, occũbit & deficit penitus infinite ab excellẽtia, pfectiõe & gloria supgloriosi creatoris. ¶Ad quintũ, qđ autoritas diuini Dionysij sumitur de cõparatione dei ad creata, s̃m quod ipsis iã cõditis influit, puidendo & tribuẽdo uniuersis iuxta capacitatẽ & dispositionẽ ipsorum. Deus quoq; eodem mõ se habet ad oĩa, ita q in ipõ non cõsistit diuersitas, quãuis ex fonte sapientiæ suę ordo atq; distinctio rerum originaliter duxerint ortũ. ¶Ad ultimũ, q Auicenna, ac sui, in hac parte non recipiũtur, quia scripturæ & rationi ac fidei contradicunt.

Iohan. 1.

2.

3.

4.

5.

6.

¶QVALITER MVNDVS A creatore effluxit & factus sit, & qualiter de hoc diuersi diuersimode sint loquuti.

Gulielm.

Opinio.

PRimo libro de uniuerso, uigesimosecundo capitulo, ait Gulielmus Parrhisiensis: Declarabo qualiter uniuersum exiuit à deo, & qualiter exeãt ab eodem quotidie, quę creantur ac generantur, seu alio modo ab ipso efficiuntur. Itaq; quidam dixerunt creata exire à creatore, p modũ emanatiõis riuorũ ex fonte, ponentes creatorẽ ut fontẽ: creata uero iuxta magnitudinẽ paruitatemue suam, esse riuos aut riuulos seu distillationes fluentes ex ipso. quorum error destruitur, quia quod manat ex fonte per modũ istũ, fuit in fonte pro parte aut toto anteq̃ emanauit ex illo. Cumq; in fonte qui deus est, nil sit q̃d nõ sit ipse, oĩa fuissent uel ipse creator aut pars ipsius, ipse uero indiuisibilis ẽ, & summè ab omĩ creatura diuersus. Alij dixerũt uniuer

sum exisse à deo, queadmodũ forma inspectoris ĩ speculo exit ab inspectore. & isti similiť q̃uis intenderint ac senserint ueritatẽ, nõ tñ ꝓprie expresserunt, cũ uniuersum nõ sit in alio tanq̃ in speculo suscipiẽte & sustinente, nisi dicať ꝙ possibilitas eius sit q̃si recipiẽs & sustinens eã, cũ tñ illa ante uniuersi ꝓductionẽ nõ fuerit extra deũ aliq̃d positiuũ. Alij dixerũt Vniuersum exisse à deo instar umbræ à corpe, sed isti minus circunspecte loquunť, cũ umbra nõ sit aliquid exiẽs à corpe, sicut egrediť lumẽ à corpe luminoso, nec aliud ẽ umbratio iact⁹ ve umbræ, nisi ꝓhibitio luminis, quã facit corpus umbrosum sua interpositiõe inter corp⁹ luminosum & id q̃d obumbrat. Corp⁹ q̃ppe umbrosum non est aliquid iaciẽs ex se, sed potius prohibẽs ne luminosum oppositũ iaciat lumẽ, in id q̃d est post ipsum umbrosum. Alij dixerũt ꝙ uniuersum emanat à creatore per modũ uestigij à calcante & imprimẽte, cũ tñ ꝑter creatorẽ nil fuerit cui imprimeret, aut sup q̃d graderet. Alij posuerunt ꝙ uniuersum à deo egreditur sicut odor ex odoramẽto, ita ut uniuersum nõ sit nisi odor ꝑtenuis bonitatis diuinæ increatæ. Quidã asseruerũt uniuersum fluxisse à deo, sicut artificiũ ab artifice, seu fabrica q̃cunq; à fabricatore. & isti uideñt magis ueritati appropinquare, q̃uis nõ exprimãt eã satis perlucide. imò sermo eoꝝ obscurus est & incõpletus, cum diuinæ fabricationis seu oꝑationis nõ exprimãt modũ. Deniq; ꝑinducti sermones q̃stionẽ propositã nõ dissoluunt, sed reuera dicũt cõparatiões ac similitudines utiles ad imaginandũ supereminentiã creatoris super uniuersum & cũcta creata, atq; ad erigendũ intellectũ humanũ ad cõtemplandũ utcunq; magnificentiã gloriæ cõditoris. Cũ nanq; uniuersum diciť q̃si umbra creatoris, intelligunt hoc q rite intelligunt talẽ esse eminentiã creatorꝫ sup uniuersum, q̃lis est eminentia corpori sup umbrã, q̃ nõ est nisi tenuissima & q̃si inanissima designatio corpis, & nulla ex parte cõparabilis corpori in uirtute aut bonitate, sicut nec uniuersum creatori, saltẽ unitate. Sic q̃ppe oĩs gloria, ꝑtãs, pulchritudo, suauitas, sapiẽtia, bonitas, beatitudo totius uniuersi singularumq; partiũ ei⁹, ad gloriã, ꝑtãtem, pulchritudinẽ, suauitatẽ, sapientiã, bonitatẽ, beatitudinẽ, perfectionemq; dei cõparatæ, sunt uelut umbra ꝑmodica. Sicq; cõparationes ac similitudines istæ nõ parũ te iuuant ac erigunt ad cõtemplãdũ ꝓ posse, aut saltẽ imaginandũ utcunq; maiestatẽ supereminẽtissimã creatoris. ¶ Confimiliter habet se similitudo de inspectore speculi & suę imaginis: tñ ĩ hoc differũt, ꝙ interdũ imago resultãs in speculo, penè eiusdẽ apparet pulchritudinis ut inspector. Vniuersum uero dissimilitudine incõparabilis ꝓrsusq; infinitæ distantię, lõge extat ac deficit à creatore ac pulchritudine ei⁹: queadmodũ etiã iuxta diuersitatẽ speculoꝝ in claritate, magis aut min⁹ apparet in eis pulchritudo inspiciẽtis: sic iuxta diuersitatẽ creaturarũ, magis aut minus relucet in eis similitudo pulchritudinis creatoris, ẽm q̃d Plato uere dixit de deo in 1. Timæi: Optimus erat. Porro ab optimo inuidia lõge est relegata. Itaq; cũcta sui sĩl'ia, ꝓut cuiusq; natura capax btitudinis. i. bonitatꝫ ẽẽ poterat, effici uoluit. Hęc uideť intellexisse Auicebron: Creaturę, inquiens, erexerũt me ad creatorẽ, feceruntq; mihi umbrã. ¶ At uero qui dixerũt uniuersum esse uelut uestigiũ creatoris insinuauerũt nobis remotissimã distantiã uniuersi à deo in bonitate & oĩ perfectione, ipsumq; uniuersum ac singulas partes eius, esse q̃dam signa ac uias ducẽtes ad creatoris notitiã, sicut feraꝝ uestigia ducunt uenatores ad ferarũ latibula. q̃ntum etiã deus uoluit nos excitari & adiuuari ad cognoscendũ maiestatem ipsius, quibus tot ac tãta donauit signa atq; uestigia ad obtinendũ sui notitiã? Insup quantũ ad similitudinẽ illã odorꝫ ac odoramẽti, diligẽter aduerte ꝙ oĩs bonitas, oĩs suauitas, oĩs utilitas uniuersi, ẽ q̃si quidã odor diuinæ bonitatis atq; dulcedinis, excitãs & alliciens ad degustandũ & appetendũ dulcedinẽ illã increatam. quã ex hac cõparatione cõstat esse immensam, q̃ cõstat q̃ uile sit odorib⁹ istis creatis plus affici & gauderi, q̃ interminabili illa dulcedine. Et si suauitates istæ ꝑmodicę cõsistunt tam magnę & ualidę, ꝙ cor humanum eis interdũ nõ solũ impleť & inebriat, sed etiã immergiť ac absorbeť: q̃ summa & infinita est suauitas creatoris, & q̃ inæstimabiliter gloriosum est, illã in seipsa gustare, et absorberi in eã? ¶ Præterea qui uniuersum dixerunt emanasse à deo, tanq̃ artificiatũ & fabricam ab artifice, uerꝰ locuti sunt, cũ uniuersum sit opus pulcherrimũ dei, ab increata ipsius arte ꝓcedens. Veruntñ pars uniuersi q̃ primo creata est, nõ uideť ꝑ modum artificij ꝓcessisse, quantũ ad hoc q̃d non ꝑ instrumenta extitit facta, siľr nec sp̃uales substantiæ. Hæc Gulielmus, q de his scribit ꝓlixe. & q̃uis cõparatiões illas emanatiõis mundi à deo, primo redarguere uideatur, postea tñ eas cõpetẽter collaudat. Nã & pie queunt saluari, cũ non deñt nisi ꝑ similitudinẽ quandam, & omne simile existat dissimile. Verũ de ista materia infra plenius dissereť.

QVAESTIO IIII.

Quarto principaliter quæritur. **An mũdus sit æternus**: & nũc supra multipliciť ẽ ostensum, q̃d sit ꝓductus à deo, & q̃d Aristoteles sensit hoc, Plato q̃q; & alij meliores philosophi, q̃d & sup primũ est demonstratum. Est ergo hæc quæstio, **An mũdus ab æterno, ꝛ sine oĩ tẽporali initio sit creatus**. Videtur q̃d sic, primo apparet autoritate ꝓbationibusq; Philosophi, q istud in pluribus locis ex intẽtiõe ꝓbat & tenet. An mũd⁹ ab ęterno ꝛ sine oĩ tpali initio sit creat⁹.

1. Primo, q̃a materia prima ingenita ẽ & incorruptibilꝫ. q̃d eñ gñať, ex subiecto seu materia aliq̃ gñatur: & q̃d corrumpiť, in subiectũ corrumpiť.
2. Scd̃o, cælum nõ habet contrariũ, ergo ingñabile & incorruptibile extat, ꝓut primo cæli arguit Philosoph⁹.
3. Tertio, si machina mũdi de nouo & ex tꝑe est creata, ergo uacuum ab æterno fuit ubi nũc cælũ est.
4. Quarto, de tꝑe nõ habemus nisi Nũc fluẽs, cuius rõ est, q̃d sit finis ꝑteriti principiumq; futuri ergo ante oẽ nũc tꝑis fuit tꝑs.

Multa his cõsiľia, ad istud ꝓbãdũ inducuñt argumẽta q̃ omitto, q̃a nil aliud ꝓbant, nisi q̃d mũdus nõ incepit nisi ꝑ aliquẽ primũ motũ, aut naturalẽ mutationẽ, neq; ꝑ uariationẽ primi agẽtis: nõ aũt q̃d nõ inceperit ꝑ simplicẽ emanationẽ ab inuariabili atq; liberrimo creatore, q in se incõmutabilis ꝑmanẽs, in primo Nunc ac tꝑis primo instãti condidit mundũ, in q̃ ab æterno ipsum creare decreuit, sicut & aliq̃ multa q̃tidie facit et creat de nouo. Porrò Auicenna & Algazel, Auerrois & alij quidã peripatetici, acutiores ad probandũ mundi æternitatẽ rõnes introduxerũt, q̃ ipse Philosophus: utpote q̃d uoluntas dei naturaliter & necessario opatur, q̃d intellectus diuin⁹ dictat & oñdit melius & cõueniens, imò optimũ cõuenientissimumq; cõsistere et ei potissime cõgruere ac decere, utpote suã immẽsam bonitatẽ rebus coĩcare, atq; diuitias gloriæ suæ oñdere, & suæ maiestatis habere ministros ac regnũ ac dominium, quod totum absq; suę beatitudinis detrimento peractũ est, ꝑ hoc quod se æternaliter per creationẽ communicat; imò istud uidetur ei naturalissimum iu

Plato. (margin)

cundissimumq́; fuisse, cum bonum & tale bonum ut ipse est, sit sui naturaliter diffusiuum: & tenacitatis & quasi inuidentiæ uideatur, nõ impartiri alijs, quod eis optimum saluberrimumq́; consistit, & sine impartientis incommodo eis poterit impartiri. ¶Præterea non uidetur posse causa rationalis assignari, cur distulisset mundum creare. ¶Et rursus, multi sancti inter doctores Græcorum, dixerunt intellectuales creaturas seu angelos diu omnino ante sensibilis mundi creationẽ esse creatos: quoniam indecens ipsis apparet, q̃ summa & superoptima illa maiestas, per tot secula absque ministris & effusiõe suæ liberalitatis ab æterno fuisset usq; ad sensibilis mundi productionem. Sed simili ratione potest probari, quod ante quęcunque secula assignabilia & imaginabilia numero ac duratione finita, creatus sit mundus, cum ante secula illa ac talia, adhuc imaginari queãt secula infinita, in quibus deus sine regno & ministris ac munificẽtia extitisset. ¶Insup causa potissime intellectiua ac bona, naturalit in suo delectatur effectu, & complacentiã habet in eo. Vnde & scriptura testatur: Lætabitur dominus in operibus suis. Plato quoque disseruit deum gaudio fuisse elatũ, dum mundum produxit, sicut in libro de ciuitate dei recitat Augustinus. Has autẽ delicias gloriæ deus ante mundi productionem per infinita secula non habuisset, si mundum produxisset de nouo. ¶Amplius, sicut nunc melius est mundum esse quàm non esse: sic ab æterno melius (ut apparet) fuisset, mũdum esse quàm non esse: quod autem melius æternaliter fuit, decuit ab æterno fieri ac compleri à deo. ¶Postremo Augustinus sic arguit: Vel deus potuit ab æterno gignere filium sibi æqualem, aut non potuit. Si non potuit, nequaquam omnipotens fuit. Si potuit, aut ergo etiam uoluit, uel non uoluit. Si uoluit, ergo genuit: si nõ uoluit, ergo inuidus fuit. Conformiter argui põt ad istud propositum, quia aut potuit & uoluit mundũ ab ęterno creare, aut non. si non potuit, non fuit omnipotẽs. si non uoluit, nõ fuit munificus, liberalis & charitatiuus, sed tenax & inuidus. Ista hisq́; similia sunt, q̃ humana sapientia uel potius humana fatuitas cõtra immẽsam creatoris sapientiam obijcit, excogitat, fingit. ¶Deniq; rationes non minus fortes ad probandũ huius oppositum inducũtur, & tam ex philosophia quã ex theologia sumuntur, prout paulopost elucescet.

Grecorũ doctorum opinio. — *Psal. 103.* — *Plato.* — *August.* — *Augusti.*

¶Ad hæc Thomas respondet: Circa hanc quæstionem est triplex positio: 1. Prima est philosophorum, q dixerunt quod non solum deus extitit ab æterno, sed etiam alia. & circa hoc diuersificati fuerũt. Nam quidam ante Aristotelem posuerunt mundũ generabilẽ ac corruptibilem esse: quia ita ẽ de toto uniuerso, sicut de quocunq; particulari, cuius unum indiuiduũ corrumpitur, & aliud generatur. Et ista Empedoclis fuit opinio. ¶Alij dixerunt quod res ab æterno mouebãtur motu inordinato, & postea ad ordinem sint redactæ, aut casu, ut dixit Democrit⁹: uel à creatore, ut Plato, ut patet tertio cæli. Alij dixerunt quod res ab æterno fuerunt secundum ordinem in quo nunc sunt, & illa est opinio Aristotelis & omnium philosophorum sequentium eum, estq́; probabilior alijs, quanquam omnes sint falsæ atq; hæreticæ. 2. ¶Secunda positio est, dicentium quod mundus incepit esse, cum prius non fuit, & omẽ quod est præter deum, & quod deus non potuit mundum ab ęterno facere, non ex impotentia sua, sed quoniam mundus ab æterno fieri non potuit cum sit creatus. Volunt quoq; quod mundum incepisse non solum fide teneatur, sed etiam demonstratiue probetur. 3. ¶Tertia positio est, quod omne quod est pter deum, incepit esse, attamen q mundũ incepisse, ne queat demonstrari, sed reuelatione innotescit ac creditur, quæ positio innititur autoritati Gregorij, asserentis quod est quædam prophetia de prẽterito, ut cũ Moyses dixit: In principio creauit deus cælum & terram. Cui positioni consentio, quia nõ credo quod ad hoc ualeat ratio demonstratiua adduci, sicut neque ad summam trinitatem, quamuis impossibile sit eam nõ esse. quod ostendit debilitas rationum, quæ ad hoc p demonstrationibus adducuntur, quæ omnes à philosophis ponẽtibus mũdi ęternitatẽ, inductæ sunt & solutę: ideo potius in fidei irrisionẽ q̃ in eius cõfirmationẽ uertũt, si qs talibus rõnibus innitẽs, mũdi nouitatẽ cõtra philosophos pbare intenderet. Dico ergo q̃d ad neutrã partẽ q̃stionis istius sunt demonstrationes, sed rationes ad utranq; partem probabiles siue sophisticæ. quod insinuant uerba Philosophi, primo Topicorum dicentis, quod sunt quædam problemata de quibus rationem non habemus. ut, Vtrum mundus sit æternus. Vnde hoc ipse demonstrare nunquam intendit. quod patet ex modo suo procedendi, quoniam ubicunq; quæstionem istam pertractat, semper adiungit aliquam persuasionem uel ex opinione multorũ, uel ex approbatione rationum, quod ad demonstrationẽ nullatenus pertinet. Causa autem cur demõstrari non potest, est ista: quoniam natura rei uariatur secundum quod est in esse perfecto, & secundũ q̃d est in primo fieri suo, quo à causa sua ęgreditur, quemadmodum alia natura est hominis iam nati, & secundũ quod adhuc in utero est materno. Hinc si quis ex conditionibus hominis iam nati & perfecti, uellet argumentari de conditionibus eius secũdum quod adhuc est imperfectus atq; in utero matris existens, deciperetur: prout refert Rabbi Moyses de quodam puero, q mortua matre, cum mensium esset paucorum, in sylua solitaria est nutritus. perueniẽsq́; ad annos discretionis, interrogauit à quodam an homines essent facti & quomodo. Cui cum iste exponeret ordinem natiuitatis humanæ, non credidit puer, obijciens quod nisi homo respiret & comedat, superflua quoq; expellat, nec uno ualeat uiuere die. Similiter errant qui ex modo fiendi res mundo iam perfecto, uolunt necessitatẽ uel impossibilitatem inceptionis mundi ostẽdere: qa quod nunc incipit esse, incipit esse per motum. pter quod oportet q mouens præcedat duratiõe, & quod præcedat materia, & contrarietates existant: quæ necessaria non fuerunt in primo egressu uniuersi à deo. Hæc Thomas in Scripto.

Rñsio Thomę. — *Gregori.* — *Gene. 1.* — *Philosophus.* — *Rabbi Moyses de quodam puero.*

¶Insuper in prima parte Summę, quæstione 46. Voluntas, inquit, dei causa est rerum. sic ergo aliqua necesse est esse, sicut necesse est deũ illa uelle: qa necessitas effectus ex necessitate causæ dependet, ut 5. Metaphysicæ dicitur. Ostensum est autem in primo, q absolute loquendo non necesse est deum aliquid uelle nisi seipsum: non est ergo necessarium, deum uelle q mũdus fuerit semper. Vnde nec demonstratiue potest pbari, nec Aristoteles demõstratiue probauit hoc, imò specialiter intendebat probare, q non incepit eo mõ quo quidam posuerunt philosophi. Vnde tam 8. Physicorum, quàm primo cæli, pręmittit opiniones Anaxagoræ, Empedoclis & Platonis. Hinc mundum incepisse ex tempore, est articulus fidei. ¶Nouitas qppe mundi demonstrari non ualet ex parte mundi ipsius.

Idem Th. — *Articulus fidei ẽ, mũdũ incepisse ex tẽpo.*

Principiũ nanq; demonstrationis est q̃d quid est. Vnũ quodq; autem secundum rationem suę speciei, abstrahit ab hic & nunc. propter quod uniuersalia dicuntur esse ubiq; & semper. Vnde demonstrari non potest ꝙ homo, lapis aut cælum non fuerit semper. Similiter demonstrari nõ potest ex parte causę agẽtis, quæ agit per uoluntatem. Voluntas autem dei, ratione nõ potest inuestigari, nisi circa ea quæ necesse est deum uelle, Talia autem non sunt quæ circa creaturas uult deus. ¶Deniq; utile est hoc pensare, ne forte quis quod fidei est demonstrare præsumens, rationes non necessarias introducat, quæ infidelibus præbeat materiã irridendi, æstimantibus illis ꝙ propter huiusmodi rationes consentiamus credendis. Hæc in Summa.

Volũtas dei rõne nõ põt inuestigari.

Idem. ¶Porro in Summa contra gentiles libro 2. sc̃tus doctor de hac materia scribit multũ diffuse, defendẽs etiã ibi quæ dicta sunt, & rationes uarias introducens philosophorum tam ex parte dei, q̃ ex parte rerum, q̃ etiam factionis, ad probandum mundi æternitatẽ: quas diligẽter soluit ibidẽ. Rõnes q̃q; conatiũ demõstrare impossibilitatẽ æternitatis mundi, quas ibidem soluit.

Petrus. ¶Præterea Petrus in hac materia tenet ꝙ mundus non potuit fieri ab æterno, imò ꝙ nulla creatura potuit deo esse coæterna, non ex impotentia dei, sed ex repugnantia & incapacitate naturę creatæ, sicut fortior uinci non potest à minus forte. Et quamuis deus potuit ab æterno creare, secundum quod ly ab æterno, determinat uerbum hoc, potuit: non tamen secundũ q̃d determinat hoc uerbum, creare. Huius positionis motiua infra ponentur. ex qua etiam sequitur, ꝙ mundũ incepisse non sit articulus fidei, sed ualeat demõstrari.

Richard⁹ ¶Idem tenet hoc loco Richardus, Petro concordans, & multas ꝑ se rõnes adducens, quę infra tãgẽt.

Albertus. ¶Albertus quoq; tenet hoc ipsum, & multipliciter probat, quemadmodum iam patebit.

Vdalric⁹. ¶Et sequitur eum Vdalricus in Sũma sua libro 4. ubi declarat Philosophum in hac materia non assertiue, sed opinatiue esse locutum: & ꝙ dicẽdo mundum esse æternũ, sumpsit æternitatẽ nõ nisi ꝓ tota duratione primi mobilis motiõisq; eius, & ita nõ derogaret fidei ueritati, ponere mũdũ esse æternũ: Hæc Vdalricus.

Diony. & Vdalricũ. Aristote. ¶Veruntamẽ Aristoteles potius opinabatur hoc tempus & ipsum mobile primum, eiusq; motum non incepisse de nouo, nec deum ea præcessisse duratione. idcirco in hoc nõ debemus Aristotelem nostræ fidei concordare. nec est concordatio, nisi ad uocem & aerem, non ad intentionem & ueritatem.

Bonauen. ¶Insuper Bonauẽtura hic loquitur: Ponere mũdũ æternaliter esse productum, & res omnes ex nihilo eẽ productas, om̃ino est cõtra ueritatẽ & ratiõem: intm̃ ut nullum philosophorum quantumcunq; parui intellectus, id crediderim posuisse, quia hoc implicat manifestam contradictionem. Ponere autẽ mundum esse æternũ, ꝑsupposita æternitate materiæ, rationabile & intelligibile eẽ uidetur duplici exemplo. Egressus em̃ rerum mundanarum à deo, est per modũ uestigij: ideo sicut nil prohiberet uestigium esse æternum, si pes eẽt æternus, & etiam puluis in quo formaretur uestigiũ, & tamen uestigium esset à pede: sic si materia esset deo coæterna & non producta, nil prohiberet rem ex ea factam esse æternam. ¶Aliud exẽplum est, quia creatura ꝓcedit à deo ut umbra, filius dei ut splendor: sed q̃ cito ẽ lux, est etiã splendor ac umbra, si sit corpus opacũ obiectũ. Si ergo materia coæterna est autori tanquã opacũ, tũc sicut rõnabile est, ponere filiũ q est splẽdor patris, patri coæternũ: sic rõnabile uidet, mũdum q est umbra summæ lucis, esse æternum: imò rõnabilius est hoc q̃ eius oppositũ, utpote ꝙ materia fuerit æternaliter absq; forma, ut quidã dixerũt philosophi: & intm̃ rõnabilius, ut & excellentior ille philosophus Aristoteles in illam opinionem dilapsus sit, ut sancti ei imponũt, & cõmentatores eius exponunt, ac uerba ipsius ꝓtendũt. Quidã tñ moderni dicunt eũ hoc nunquã sensisse, nec intẽdisse, ꝓbare ꝙ mũdus om̃ino non cœperit, sed ꝙ motu nõ cœpit naturali. Porro q̃d horum sit uerius, nescio: hoc unũ scio, ꝙ si posuit mundũ non incepisse, sed naturã. i. naturali mutatione ac motu, uerũ dixit: & rõnes eius sumptæ ex motu & tẽpore, ad hoc sunt efficaces. Si uero sensit ꝙ nullo mõ incẽpit, manifeste errauit. atq; ad uitandũ cõtradictionẽ necesse fuit eũ ponere aut mundũ nõ esse factum, aut non esse factũ ex nihilo: ad uitãdum uero actualẽ infinitatẽ, necesse ei fuit ponere aut rõnaliũ animarũ corruptionẽ, aut unitatẽ, aut circulatiõem: & ita auferre uerã eẽ felicitatẽ: sicq; error de mũdi æternitate, malũ habet initium & pessimum finem. Hæc Bonauẽtura.

¶Sed sicut iã patuit euidẽter, etiã magni Peripatetici, q dixerũt om̃ia q̃ sunt citra deũ, eẽ ꝓducta, materiã q̃q; creatã, posuerũt nihilominus creaturas ab æterno sine tẽporali fuisse initio, & unã intelligentiã eẽ creatam ab alia. Nota.

¶Auerrois demũ ꝓcipuus Aristotelis cõmentator, in libro suo de substãtia orbis, aptissime ꝓtestat, ꝙ nunquã fuit de mẽte Aristotelis, dicere ꝙ cælũ eẽt à prima causa solũ ꝑ depẽdentiã, sed etiã ꝑ realẽ ꝓductionẽ seu uerã creationẽ. Idcirco nec posuit mũdũ nõ eẽ factũ, nec etiã ꝙ nõ sit fact⁹ ex nihilo: imo dixit, à deo oĩbus deriuatũ ẽ esse & uiuere. atq; 2. primæ philosophiæ, Illud q̃d ẽ maxime ens & maxime uerũ, uidelicet, deũ oĩbus cæteris eẽ causam ueritatis ac entitatis nõ solũ finalẽ, sed etiã effectiuã, cũ dicat ab ip̄o oĩbus eẽ deriuatũ & cõmunicatũ ipsum eẽ & uiuere, his clarius, his uero obscurius. Nec putãdũ, ꝙ tãti philosophi, q nouerũt nobilissima illa, utputa intelligẽtias eẽ creatas, ignorauerint infinitũ & imperfectissimũ entium, puta materiã primã, eẽ ꝓductã, imo creatã. i. aliũde habere hoc ipsum ꝙ ẽ, & hoc infra oñdã. Et hoc clarius dicit in libro quẽ fecit de natura deorũ, & in epistola de principio uniuersi. Auerrois.

¶Deniq; Alexãder idẽ ꝓtestãs: Triplex ẽ, inq̃t, cognitio, puta ꝑ inspirationẽ, ꝑ scripturaꝝ declarationẽ, ꝑ opum reuelationẽ. Oĩbus modis his cõtingit uenire in cognitionẽ creatiõis, uidelicet ꝑ fidei inspirationẽ, cũ fides ponat creationẽ: per scripturaꝝ inspectionẽ, q̃ ẽ ex lege, ꝓphetis & euãgelio, ꝑ operꝝ reuelationẽ. Nã operũ reuelatio. i. manifestatio effectuũ dei, indicat oĩpotẽtiã eẽ in deo. Oĩpotentia uero ponit creationẽ & ꝓductionem ex nihilo. Si em̃ nõ posset creare. i. ꝓducere nisi ex nihilo, nõ eẽt oĩpotẽs, cũ maior potẽtia posset ſm ueritatem intelligi. Alexãder.

Qd' aũt q̃dã philosophi nõ ꝑuenerunt ad cognitionẽ creatiõis, ẽ, q̃a nõ ascẽderunt ultra rõnẽ materiæ. Qd' aũt ꝑuenerũt q̃dã ad eã tã ex scripturis q̃ operꝝ cõsiderationibus: cõstat ex hoc, q̃d 12. cõfessionũ asserit Augustin⁹: Oñdisti mihi ꝑ hoĩem quẽdã q̃sdã libros Platonicorũ ex Græco in latinum uersos, in q̃bus legi nõ q̃dẽ his uerbis, sed multis & multiplicibus suaderi rõnibus, ꝙ in principio erat uerbũ, & uerbum erat apud deũ: usq; ad illud, Et mũd⁹ eũ non cognouit. Porro q̃d sequitur, In propria uenit: & rursus, Verbum caro factum est, ibi non legi. Itaque philosophi meliores creationem nouerunt. Ait quippe Auicẽna in sua prima August.

Auicẽna.

philosophia: Si fuerit esse rei post non esse absolute, tunc aduentus eius à causa erit creatio, qui est dignior modus dandi esse, quia priuatio remouetur omnino atq; inducitur esse. sed si ponatur priuatio taliter, q; esse præcedat eam: sic generatio est impossibilis, nisi ex materia: & inductio ipsius esse rei ex re, quod ē debile & breue & futurum. Item in libro de cælo & mūdo habetur: Per hunc numerum, puta ternarium, adhibuimus nosipsos magnificare deum creatorē, eminētem proprietatibus eorum quæ creata sunt. Vnde accipitur quod philosophi peruenerūt ad cognitionem creatoris inquantum creator. Hæc Alexander.

Durādus de sancto Portiano.

¶ Amplius, Durādus de sancto Portiano, circa hæc multa inducit: Creaturam, inquiens, semper fuisse, ita q; non habuit suæ durationis initium, sed suæ entitatis causam atq; principium, negari non potest, nisi uel propter defectum diuinæ potentiæ, quod nemo affirmat: uel propter repugnātiam creaturæ, quod dici nō ualet, quoniam repugnantia illa esset aut propter defectum passiuæ potentiæ ab æterno, aut ex repugnantia intellectuum. Primū dici non potest. Nam pari ratione nihil omino posset creari nec ab æterno, neq; de nouo, cū creatio nihil supponat ex parte facti. Nec secundum, quia cōtradictionem non implicat. Tria ergo probanda sunt. primum, quod nō repugnat creaturæ permanenti ab æterno esse productum. Secundum, quod motui & omī rei successiue repugnet. Tertium, quod dato quod iste motus uel creatura sub motu non potuerit esse ab æterno: tñ nō est dare primum instans, ante quod non potuit esse creatura sub motu. Primum apparet tripliciter, secūdum tria quæ sunt de ratione creaturæ. Est eñ creatura ens productum ab alio. Et ratione qua creatura est ens, nō potest ei repugnare esse ab ęterno. Alioquin repugnaret deo, cui potissime competit eē. Si igitur creaturæ repugnet, hoc erit uel ex parte causæ producētis, quia ab alio: uel ratione productionis, quia ens productum: uel ratione termini à quo, quia de nihilo. Quod autem nō sit necesse causam agentem duratione præcedere suum effectum, patet: quia hoc esset de ratione agētis, inquantum est agens absolute, aut inquantum tale agens, puta per uoluntatem. primum nō potest dici, quia sunt multa agentia, quorum effectus sunt statim cum eis, ut calor seu lumen cum igne, & sol eodem instāti quo conditus est, hemisphærium illuminat. Nec est de ratione agentis per uoluntatem, nisi uoluntas sit de nouo accedēs, ita ut de nō uolunte fiat uolens, aut uoluntas deliberatiōem sit sequens, quorum nullum in deo est. Item uoluntas diuina nō minuit eius potentiam, sed omnes cōcedunt, quod si deus ageret necessitate naturæ, res fuissent ab ęterno. ergo nō obstāte q; agit per uoluntatem, creaturæ potuerunt esse ab æterno. Nec est repugnātia ex parte productionis, quamuis hoc magis appareat. Nam siue creatura dicatur ꝓducta in instanti, siue in tempore, sequi uidetur quod sit de nouo. Ad quod remouēdum distinguendi sunt modi fiendi, qui in uniuerso sunt quatuor. Quædā nā-

Quatuor modi fiēdi i uniuerso

q; fiunt per motum solum, ut aqua per motum calefactionis fit calida. Alia fiunt per mutationem sequē-
1. tem motum ex necessitate, quemadmodū forma sub-
2. stantialis per pręuiam alterationem. Quædam ꝑ mu-
3. tationē q̄ sequit motū, sed nō ꝑ motū neq; ex necessitate, sicut illuminatur hemisphæriū nostrū à sole, quā illuminationem pręcedit motus solis localis, per quem efficitur nobis præsens. In primo autē instanti quando factus est sol, fuit aër illuminatus absq; præuio solis motu. ¶ Quarto, aliqua fiunt non per motum aut mutationem, sed simplicem emanationem, quemad- 4.
modum quę creatur, in quib⁹ fieri & factum esse sunt simul, sic q; mensura creationis est Nunc stans, quod coexistere potest pluribus Nunc temporis. nec necessarium ē aliquod Nūc temporis, cui primo coexistat, cū nullus motus creationē ꝑcedat. Sic non est necessarium dare à parte post ultimum Nunc tēporis, cui duratio creaturæ ultimo coexistat. Ex his ita arguitur:

Argumentum.

Actio quæ non est successiua, sed subita, nec mensuratē Nunc fluente, quod non cōtingit pluries accipere, sed Nunc stante: talis actio nō impedit, quin productum per eam, possit semper coexistere producenti. Si enim esset successiua, impediret coexistentiā respectu cuiuslibet agentis. Rursus, si subita esset, & mensurarē Nūc fluente: non impediret coexistentiam respectu tēporalis agentis, impediret tamen respectu æterni, quoniam tale Nunc non contingit pluries accipere. idcirco cum semel acceptum sit, prius accipi nequit. Sicq; ab ęterno nō fuit. His uero amotis, nihil impedit ex parte actionis coexistentiam effectus cum agente æterno. Creatio autem est subita, nec mensuratur Nūc fluente, sed stante. non ergo repugnat creaturæ ratione suæ productiōis, quin possit ab ęterno coexistere creatori, loquendo de creatura permanentis naturę. Porro motui seu creaturæ sub motu repugnat ab æterno fuisse. In quibuscunque enim est dare primum & ultimum, illa sunt finita: sed in reuolutionibus cæli præteritis & acceptis, oportet dare primam & ultimam, ergo non præcesserunt infinitę. Minor probatur, quia

Minor probatur.

in omnibus pręteritis reuolutionibus fuit ordo durationis, ita quod nunquam fuerunt duæ simul, sed una post aliam in postsumendo, uel una ante aliam in antesumendo. ergo cum quilibet accepta sit & omnes, aut est accepta ante quàm nulla, aut non: si sic, habeo propositum: quoniam illa est prima, & hodierna est ultima. si non, contrà ante omnes nulla fuit. Si ergo omnes acceptæ sunt, non potuit esse alia. Et confirmatur hoc, quia in postsumendo non essent omnes acceptæ, nisi acciperetur una claudens: ergo nec in antesumendo omnes accipiuntur, nisi sumatur una prima claudens omnes. hoc demum manifestius fieret, si loco cuiuslibet reuolutionis præteritæ sumeretur aliqd permanens, scilicet granum milij, & deducerē in eis ratio præinducta. In tota quippe multitudine granorum quodam ordine acceptorum, uidelicet quod unū fuit acceptum ante aliud, uel post aliud, nullumq; aliter: necessario esset dare aliquod granum ante quod nullum esset acceptum, uel non omnia grana essent accepta, propter ordinem acceptionis, ratione cuius unum includit aliud. Potest quoque ratio sic formari, quod necessarium esset ponere in accipiendis reuolutionibus seu granis, si deueniretur ad hoc quod essent acceptæ, necessariū est ponere in iam acceptis: sed in accipiēdis, si deuenirē ad hoc quod essent acceptæ, eēt dare primā & ultimā, ergo & in acceptis. Pręterea, reuolutio hodierna aut distat in infinitū ab alia posita, utpote prima, aut nō: si sic, cum nō possit infinita distantia dari maior, sequit q̄d illa reuolutio fuit prima, sicq; habeē ꝓpositū: si nō, ergo nō ꝑcesserunt infinitæ. ¶ Insup, si gñatio potuit eē ab æterno, hoc maxime fuisset, ponendo uiꝝ & mulierē creatos ab æterno: imò nō uidet possibile aliter, cū opus ꝓpagatiōis supponat opus creatiōis. & ita fuissent duo hoies primi, inter q̄s

& eos q̃ nunc sunt, non potuissent esse intermedij infiniti. Itẽ si gñatio potuit esse ab æterno, ergo & corruptio, cũ gñatio unius sit corruptio alterius. corruptio autẽ non potuit esse ab æterno, qm̃ præsupponit aliquid se prius duratione, uidelicet gñationem seu genitum aut corruptibile, cũ sit alicuius præexistentis corruptio. ¶Amplius, homo creatus ab æterno, aut prius fuisset, & posterius genuisset, & sic generatura non fuisset ab ęterno: aut nõ prius fuisset, q̃ generasset. hoc autẽ impossibile est, qm̃ agens per motum præexistit termino, motus nõ solum natura, sed etiã duratione: sicq; generatio non potuit esse ab æterno. Concludit quoq; hæc ratio non solum de generatione ista uel illa, sed & de generatione simpliciter. Nam sicut hic generans præcedit hanc generationem, sic generans simpliciter & absolute. ¶Iterum, hominem creatum necesse est præcedere hominem à se genitum, & sic inter creatum & quemcunq; alium genitum nõ fuissent homines infiniti, nec duratio infinita, cũ ille creatus non fuisset tempore infinito ante genitum à se, & tempus ab illo genito usq; nunc, esset finitum. Motui ergo & successiuis repugnat ab æterno fuisse, cum natura motus requirat ordinem partium, in quibus acceptis necesse est dare primam & ultimam, sicut probatum est. Hæc Durandus, qui alia plura de hac ipsa scribit materia, quæ forsan tangentur infra.

Gandau⁹. ¶Atuero Henricus de Gandauo, qui uocatur doctor solẽnis, quodlibeto primo super hac materia mouet duas quæstiões: Vtrũ creatura potuit esse ab æterno, Vtrum repugnet creaturæ ab ęterno fuisse. quę cũ parum aut nil differant, una responsione determinat: Opinio, inquiens, erat philosophorum, quod creatura potuit esse ab æterno, & q̃ hoc non repugnat eius naturæ, imò q̃d nõ potuit nõ esse ab æterno: quoniam prima causa per suam essentiam causa est rerum. Vñ sexto Metaphysicę suæ asserit Auicenna: Quod aliqd sit causa existẽdi causatum, cum prius non fuerit, hoc contingit quia nõ est causa eius per suam essentiam, sed per aliquam determinatam * cõparationem, quã habet ad illud, cuius * cõparationis causa est motus: sicq; dixerunt quod deum esse causam creaturæ, non sit ex uoluntatis dispositione, sed necessitate naturæ, prout primo Hexameron ait Ambrosius: Plerīq; philosophi mundum deo coęternum esse uolebãt tãquam umbraculum diuinæ uirtutis. ¶Porro fides catholica tenet quod deus liberali ac libera uoluntate mundum creauit atq; conseruat, ita quod potuit non creare, & posset nõ cõseruare, sicut ait Ambrosius, Pulchre ait Moyses, Fecit deus cælum & terram: nec dixit, causam dedit mũdo ut esset, sed fecit. Ex ipso nãq; est principium & origo substantiæ uniuersorum, id ẽ, ex eius uoluntate & potestate, nulla necessitate naturæ coniuncta: quoniam absolute loquendo, non est necesse deum uelle aliquid nisi seipsum, & ea quę sunt intra ipsum, non aliquid extra se.

(margin: * opationem / * operationis; Ambrosi⁹.; Gene. 1.)

Philosophorũ opinio. ¶Philosophi ergo dixerunt mundum habere esse suum à deo, modo quodã uix intelligibili, ita q̃ nõ habuit durationis initium, nec habuit fieri sui facti esse, quemadmodũ 9. de Ciuit. dei loquitur Augustinus: Si pes ex ęternitate semper fuisset in puluere, semper subesset uestigium, quod tamen à calcante nemo ambigeret factum, nemo inquã dubitaret à calcante factum esse, non in ipso fieri, sed in solo facto esse. Vestigium enim in puluere non fit, nisi depressione partium pulueris, quæ necessario fit aliquo motu aut mutatione ante quã pes nõ fuit in puluere, & ante illã nõ fuit uestigiũ. Hinc aptior eẽt similitudo de sole eiusq; radio, qui naturali necessitate fluit à sole: & sic esse creaturæ à deo, non esset nisi conseruatio sua continua atque perpetua in suo facto esse absq; omni fieri pręcedente: uel quod esse creaturæ non esset nisi in continuo fieri, ut æternaliter simul essent fieri eius & factũ esse, quemadmodum iuxta quosdam radius solis nõ habet esse, nisi in continuo fieri. ¶Deniq; communis omnium tam philosophorum quàm fideliũ fuit opinio, quod creatura inquantum creatura, non habet eẽ nisi participatum: ideo nõ à se, sed ab alio. Verum circa esse creaturę duplex putatur fuisse philosophorum opinio: Vna, quod creatura ita haberet esse ab alio, q̃ ex se & ex sua natura non haberet non esse, neq; secundum rem, neq; secũdum intellectum, sicut creditur de productione filij dei, dempto quod filius habet esse in eadem natura cum patre, creatura in aliena: quod oĩno absurdum est, quoniam nulla substantia ex sua natura aliena est à non esse, nisi illa q̃ est esse per essentiam, non per participationem. Alia ergo fuit opinio, quod creatura cũ hoc quod habet esse suum ab alio, ita habet ipsum, quod quantum est de se ac sua natura, habet non esse. sed in hoc uariatur quorundam philosophorum & catholicorum sentẽtia. Habere enim non esse de se, intelligi potest dupliciter. Vno modo apud intellectum solummodo, ut creatura prius intelligatur in nõ esse, quàm in esse. Alio modo ut in se realiter prius duratione sit non ens, quàm ab alio accipiat esse. Primo modo quidam philosophi dixerunt creaturam habere esse post non esse, & hoc uocabant creationem. Vnde 6. Metaphysicæ suę loquitur Auicenna, q̃ apud sapientes uocat̃ creatio, sic simplici emanatione habere esse post nõ esse, seu dare esse post nõ esse, absolute. Causatũ eñ quantũ est in se nõ est. ¶Secundo modo dicunt catholici creaturam habere esse à deo non necessitate naturæ, sed libera uolũtate: sicq; loquendo de tali productione, est quæstio nostra, an creatura potuit esse ab æterno producta. & dicunt aliqui q̃ hoc non repugnat: & quod deus creaturam ꝓduxit ex tempore, hoc meræ est uoluntatis dei, cuius causa quærenda non est: quia hoc esset q̃rere causam primæ causæ, seu eius cuius non est causa, ut Augustinus expressit. Hi quoq; dicunt, q̃ sola fide tenetur creaturam non semper fuisse, & quod demonstrari non queat: quia quod quid est rei. i. q̃dditas creaturæ, abstrahit ab Hic & Nunc seu ab omni duratione. ¶Qđ autem non possit probari creaturam incepisse, secundum modum quo ponebant philosophi, bene uerum est: probare uero eam incepisse, secundum modũ quẽ ponunt catholici, bene possibile est, quibusdam suppositis, quæ recta ratione sunt supponẽda. Nec ualet opinionis alterius ratio. quamuis enim quidditas rei absolute accepta, abstrahat ab Hic & Nunc, nõ tamẽ actualis existẽtia eius semper sic abstrahit. Nam q̃uis quod quid est eclipsis lunę, abstrahit ab hic & nũc, ita ut simpliciter sumptũ, non possit ꝓbari esse: tñ actualis existentia eius nõ abstrahit ab hic & nũc, ideo ualet ꝓbari hic & nunc esse. Sic quamuis quid est creaturæ, & esse ut sequitur essentiam eius, non possit probari esse tamen actualis existentiæ suæ, bene potest probari nouum esse, inquantum esse in effectu ostendit creatura mundi non posse habere nisi post nõ esse ꝑcedens duratione. ¶Dicendũ igit̃ absolute, q̃ mundus non solum incepit ex tempore, sed nec potuit esse ab

(margin: Augusti.; Duplex philosophorũ opinio circa esse creaturę.; Habere nõ eẽ de se dupliciť itelligi põt; Auicenna; An mund⁹ potuit eẽ æternus.)

Ambrosi⁹ æterno: q̄a repugnat naturæ eius, dicente Ambrosio, in Hexameron: Quid tam incōueniēs, ut ꝙ æternitas operis cum omnipotentis æternitate coniungeretur? ¶Deniq; hoc ita probatur: Creatura quę ex se est non ens, ita ꝙ nec effectiue neq; formalit̄ habeat esse ex natura suæ essentiæ, non solum habet ab aliquo esse, sicut dei filius in diuinis, uel sicut radius à sole, si uterq; sit æternus: sed oportet ꝙ creaturæ acquiratur esse suū, ita ut deus nō solū det causam ei ut sit in facto esse, sed etiā ut faciat eā esse de non esse, quod appellatur creatio. Si eñ deus creaturæ daret esse in solo facto eē, nec præter hoc faceret eam alio modo, nō aliter pater in diuinis daret esse filio, & deus creator creaturæ, ꝑter hoc ꝙ filio datur esse in substantia patris, creaturis uero in aliena natura: q̄a cum om̄is trāsitus factionis de non esse in esse sit transmutatio, & hæc transmutatio naturalis est, q̄ñ est circa subiectum præexistens: om̄is actus creationis, quāuis nō sit transmutatio, sicut illa quæ dicitur naturalis, att̄ñ cū sit de nō esse in esse, modum mutationis habet, nō motus, instar actionis qua rei acq̄ritur esse per generationē naturalē. nec est differētia, nisi ꝙ g̃natio est ex materia, creatio ex nihilo. ¶Porro omnis transmutatio quæ est subita actio, est indiuisibilis durationis, non successiua. creatio ergo q̄ cuicunq; rei acquiritur esse, non potest esse ab ęterno. ¶Actio quoq; qua rei acq̄ritur esse, ꝓcedit actionem qua fit rei conseruatio, quæ continuat esse in posterū. hinc ualde insipienter dicunt quidam, ꝙ eadem actiōe deus res creat & conseruat, quemadmodū sol eadem actione causat & conseruat lumen in medio. ¶Dicendum est igitur absolute, ꝙ creatura, eo ꝙ creatura est, à deo de nihilo uoluntarie facta, non pōt esse ab æterno, cōtradictione repugnante. Hęc Henricus, q̄ in ista responsione interserit alia multa, circa quæ infra inquisitio erit.

Idē vbri. ¶Præterea 9. quodlibeto inq̄rit, an secundum fundamenta Aristotelis sit dicendum, ꝙ semper fuerit homo & unus ab alio in infinitum. In cuius quæsiti decisione multa inducit, quæ nimis ꝓlixum est recitare. Asserit t̄ñ ꝙ secundum intentionem Philosophi in infinitum generatus sit homo ex homine, nec aliquis fuerit homo, q̄ nō sit g̃natus ex homine se priore: & hoc infinities in tempore infinito, ita ꝙ om̄es opiniones, leges, religiones, sectæ, doctrinæ & hæreses quæ nūc sunt, infinities præcesserunt & postmodum infinities erunt, quia infinities reiterātur: & ita de aliarum indiuiduis specierum, præsertim quæ ex commixtione gignuntur. Deinde oñdit hic doctor, ꝙ quāuis ista fuerit Aristotelis intētio, nihilominus ponit ꝙ naturaliter simpliciter & essentialiter semē potius procedit ab homine, quàm homo ex semine. Ait q̄ppe 2. Metaphysicæ, reprehendendo illos qui dicunt ꝙ principia rerū non sunt bonum & nobile, quia sunt imꝑfecta, ut sunt semina rerum: sed bonum & nobile seu perfectū sunt in generatis ex illis, quæ perfecta sunt entia, ut plantæ & animalia. cōtra quos dicit, Non est uerum quod æstimāt, q̄m imperfecta ut semina, non sunt absolute principia ꝑfectorum, sed econtrario, Semina nanq; ex quibus perfecta sunt entia, sunt ex alijs præcedētibus perfectis. Primum eñ ut dicit, non est semen factum, sed aliquod perfectum. Verbi gratia, ꝙ hominē oportet esse ante sperma, nō illum hominē qui generatur ex spermate, sed alium ex quo fit sperma. ex quo patet ꝙ philosophus iste quamuis ex fundamētis suis q̄bus principaliter innitebatur, nō posuit hominē ante quē nullus, sed iugiter fuisse hominē ante hominē, & hominē ex spermate, & sperma ex hoīe in infinitum: hic t̄ñ ipsa ueritate coactus, aperte ponit quod secundum ueritatē, naturā'q; rei, simpliciter ac naturaliter homo prius factus sit semine naturali, essentialiq; ordine, quo perfectum oportet pręcedere imꝑfectius, & ita necesse est ponere hominē aliquē à deo immediate productum, aut unum aut plures, & ita de alijs primis suppositis. Vnde & rursus 9. Metaphysicæ testatur, ꝙ quamuis in eodē potentia actū præcedat, sicut in hoc ouo potētia pręcedit actum in gallina quæ generatur ex eo: simpliciter t̄ñ & in diuersis actus præcedit potentiam, nec hoc procedit in infinitum: imo necesse ē stare in gallina, quæ non habet esse ex ouo, sed omne ouum præcedit, & omnē gallinam generatam ex ouo. & ita de homine, equo, cōsimilibus'q; dicendum. Hęc Henricus.

¶Adhuc autē de his prolixe scribit Gulielmus Parhisiensis primo libro de uniuerso: Sic, inquiens, arbitrati sunt philosophi uniuersum exire à primo, sicut splendorē à sole & calorē ab igne. sic'q; ex bonitate ei⁹ bonitatē uniuersi, & ex uita eius uitam q̄ ē in uniuerso. Hinc creatorē dixerunt nec aliud, nec aliter facere potuisse: quod om̄ino erroneum ē. Creator nanq; sic habet suam bonitatē, potētiam ac sapientiam suam, ut non producatur ab ea ad extra nisi quod uoluerit, & cum uoluerit, & quomodo uoluerit. & hæc ē nobilitas atq; subtilitas potētiæ eius ac libertatis. Ponam ergo in primis opinionem Aristotelis & ratiōes eius. unde, quicquid dicatur, & qualitercunq; quis eum excusare conet̄, hæc fuit indubitanter opinio eius, ꝙ mūdus sit ætern⁹, quod etiā asseruit Auicēna ac sequaces ipsorum. Et prima eorum ratio fuit, quia creator ꝓcessit mundum uel non, Si non, ergo mundus ē ei cōsempiternus. Si ꝓcessit mundum, aut ꝓcessit tempore, aut æternitate: non tēpore, q̄m ante mundum non fuit tēpus. ergo non ꝓcessit mundum, nisi sicut causa effectū: & cum ante mūdum & tēpus nō fuerit nisi æternitas, q̄ in infinitum ꝓcessit tēpus, seq̄tur quod deus in tota sua æternitate infinite oē tēpus ꝓcessit. Imaginare ergo quod aliqua creatura fuerit ab æterno cum creatore, & cogitauerit apud se, an mundus eēt futurus, & potuit dicere, mundus erit: aut igitur nullo intermedio, aut intermedio aliq̄: si nullo intermedio, ergo mox ac subito fuit futurus. Quare iam instans erat inceptionis ipsius, & fuit simul cum creatore ex tunc. Etenim simul sunt, inter quorum existentia nihil est medium, Si uero dicatur, quod tota æternitate creator mundū præcessit, in infinito ergo præcessit: & post dictum illud, mūdus erit, in infinitum post subsecutum est esse mundi. Cum'q; infinitum nequeat pertrāsiri, nunquā esset peruentum ad instans q̄ mundus incepit. Quod si creator intra se ante tempus dixit, Creabo mūdum: & post aliquantulum creauit, quantum fuit intermedium illud: quia aut fuit tota ęternitas, aut pars eius, uel tempus. Non tota æternitas, quoniam illa nō potest pertransiri, neq; finiri, & ita uentū nunquam esset ad mundi inceptionem: nec pars æternitatis, q̄a æternitas indiuisibilis est, tota'q; simul, nec aliquid intra se dixit creator, quod non dixerit ab æterno: nec tēpus, q̄m nondum fuit. ¶Secunda ratio Auicennę est: Intellectus uerus testatur, quia si essentia aliqua omnibus modis ita se habet nunc dū aliquid operatur, sicut q̄ñ non operabatur, necessario sequitur quod si nunc aliquid operat̄, etiam ante idē operabatur. Alioquin nō

Gulielm.

Opinio Aristotelis fuit: mundū æternum

Secunda ratio Auic.

potius operaretur nunc, q̃ prius, cum eodem modo se habeat: & idem eodem modo se habens, faciat idẽ. Nam & artifex, si om̃ibus modis ita se habet qñ ædificat, sicut ante, seqtur ꝙ & ante ædificabat queadmodum nunc. Constat autem ꝙ nulla facta sit nouitas in posse & scire aut uelle creatoris. ¶Tertia ratio Auicennæ est, qa creator ante mũdum, aut potuit creare corpus aliquod, quod haberet motũ durãtem usq; ad mũdi creationem, aut nõ potuit: & friuolum est dicere ꝙ nõ potuit hoc. Si igitur potuit, ponatur ꝙ fecerit hoc, & nullum impossibile inde sequetur. Si aũt motus corporis illius durauit usq; ad mundi creationem, ergo & tempus tunc fuit mẽsurãs huiusmodi motũ: ergo mũdi creatio nõ fuit in initio temporis.

Tertia rõ Auicẽnę.

¶Ad primam rationum istarum rñdeo, ꝙ creator pręcessit mũdũ ęternitate, nõ temporis prioritate. Deniq;, ante nõ dicitur uniuoce de æternitate & tempore, quemadmodum nec duratio ęternitatis & duratio temporis. Ideo comparatiões secũdum prius & posterius, locum nõ habẽt inter æternitatem & tẽpus: nec inter ueri nominis ęternum & tẽporale. Vniuoca gppe comparabilia sunt, secũdum Philosophum. Quemadmodum ergo nõ est recipiẽda comparatio inter tẽpus & locum seu numerum, ut dicatur, Tẽpus est maius loco aut numero, nec ecõtra: ita nec inter æternitatem & tẽpus, nec inter creatorem & mundum seu aliud tẽporale. Attẽde quoq; ꝙ ante & post, prius & posterius, fuit & erit, intẽtiones seu differẽtiæ sunt tẽporis: & ob hoc fluxus & successiões ac præteritiones tẽporis sunt. Idcirco cum dicitur, aliquid fuit ante mundum, tale est quasi dicatur aliquid esse extra mũdum uel ultra mũdum. Itaq; ante muudum non fuit locus nec tempus, neq; in æternitate est mora, aut diuturna ꝓtractio nec expectatio aliqua respectu futuri: ideo argumentatio illa ex falsa & imperita imaginatiõe ꝓcedit. ¶Ad alia duo facilis extat responsio, qa creator excelsus & gloriosus in seipso est prorsus inuariabilis, & in seipso inuariabiliter sapientissime atq; liberrime ordinauit, qñ & qualiter seu in quo Nũc uniuersa crearet, nec aliquid noui ei accessit. Potuit etiam ante mundum creare quodcunq; corpus, & illud nouissime in tempore. Sed cum mũdus dicit̃ factus in initio temporis, capitur mundus pro primo uniuerso creato. Consequenter soluit Gulielmus Aristotelis rationes, quæ & infra soluent̃: imò pro maxima parte solutæ sunt. Infert demum argumenta quorundam, dicẽtium: Cum nihil aliud induxerit deum ad creandum mundum, nisi bonitas sua pura, inuariabilis atq; largissima, neq; de nouo uidit utilitates propter quas mũdus erat creandus, nec maiores eas uidit in ipsa mundi creatione q̃ in æternitate, nec sibi facilior fuit creatio tũc q̃ ab ęterno, cur ergo poti⁹ tũc q̃ ab ęterno cõdidit mundum? Ad quod dico, ꝙ nõ stetit nec impedimẽtum fuit ex parte creatoris, quominus crearetur mũdus ab æterno, sed ex parte mũdi fuit defectus atq; impedimẽtũ: qa natura mũdi nõ fuit ab æterno creabilis nec susceptibilis æternitatis, qm̃ sua natura, quæ est possibilitas, est qd ꝓhibitũ ab esse æternitatis. Conformiter respondebis ad similes quęstiones, dum q̃ritur: Quid intẽdebat creator in mũdi creatiõe? aut mũdi & mũdialium rerum utilitatem, aut laudem & gloriam suam, aut utrũq;. Quodcũq; uero istorũ dicatur, constat ꝙ tãto maior fuisset deo laus & gloria, creaturis quoq; tãto maior utilitas de mũdi creatiõe, si ab æterno fuisset creatus, quanto æternitas maior est tẽpore. Ab æterno ergo debuit eum creasse. ¶Quod si dicatur, ꝙ nihil horũ intendebat creator, sed propter seipsum tm̃ & gratis ipsum creauit: ex hoc sequi uidetur, ꝙ multo magis debuit ipum ab ęterno creasse. Verum istud non sequitur, qm̃ impossibile fuit mũdum ab æterno creari: queadmodũ si dicat̃, Si de⁹ creasset te impassibilem, maior gloria esset deo de tua creatione, & tibi maior utilitas: debuit ergo te impassibilem creasse. Non sequitur. Quia te impassibilem fieri, naturaliter nõ fuit possibile. Hæc Gulielmus. q etiã multipliciter probat impossibilitatem æternitatis mundi ex parte incapacitatis creaturæ, ita ꝙ implicet, quemadmodum & præfati doctores. Diffusius tñ & inter cætera arguit sic: Ex dictis Aristotelis sequitur, nõ prius fluxisse horam de toto tempore pręterito, q̃ diem uel mensem aut annũ, imò nec antequam mille millia annorum. Aut eñ horam quamcunq; nullũ tempus pręcessit, & ita tẽpus habuit initium à parte ante, aut tempus præcessit: & hoc fuit uel finitum, uel infinitũ: si finitum, ergo tempus non fuit ab æterno. Si infinitũ, habetur propositum: quia mille millia sunt pars temporis infiniti. Hoc autem cõsequẽs impossibile est, quia oportet partem præcedere totum: & cum sit ordo in partibus temporis, oportet fuisse primũ, puta initium. ¶Præterea ut ipsemet Aristoteles fassus est, infinitum pertransiri nõ potest. quomodo ergo infinitum tempus iam transiit, præsertim cum fluxus eius non sit in finitę uelocitatis? & ponam exemplum de aqua. Si eñ imagineris aquã infinitam, cui⁹ fluxus sit per fistulam finitam uelocitate finita, nõ erit possibile ipsum unq̃ totaliter effluxisse. Amplius, totum tempus futurum (secũdum Aristotelem) infinitum est in potentia, nec unquam finietur. Non igitur minus futurum est de tẽpore toto, q̃ q̃d ṕterijt de eodẽ, cũ æq̃les sint uelocitates, q̃bus totũ præteritũ fluxit atq; ṕterijt, & totũ futurũ prętereundũ est. Ventum est autem ad finẽ præteritionis eius, quod de tempore modo præterijt tãta uelocitate fluxus ipsius, non obstante infinitate eiusdẽ. Venietur autẽ ad finẽ præteritiõis totius temporis futuri, cum æquali uelocitate prætereundum sit qua illud præterijt, non obstante infinitate eiusdẽ: ergo necesse est ipsum finiri. ¶Adhuc imaginemur ꝙ cælum ab æterno duplo uelocius fuerit motum, ergo duplo fuerunt plures reuolutiones: & illę quę iam præterierunt, sunt in media proportione ad illas, infinitũ autẽ medietatẽ non habet. ¶Quod si in duplo fuissent plures in tali casu reuolutiones, & cælum non fuit cõpletum plures reuolutiones eis quæ præcesserunt & eis q̃ futuræ sunt simul acceptis: tot aũt iam cõpleuisset, duplo maiori uelocitate reuolutum: ergo finisset iam penitus motum suũ, & staret. Hæc Gulielmus.

Infinitũ ꝑtransiri nõ potest scdm̃ Aristotelem

¶Cuius rationibus multæ possent adiungi: quia si mundus fuisset ab æterno, infiniti fuerunt phœnices, cum tñ tot centenarijs annoꝝ phœnix uiuere asserat̃. Sol quoq; semel in anno cõplet reuolutionem suam in proprio orbe. & infra uitã unius phœnicis tot fiant quotidianæ reuolutiones cæloꝝ: sicq; proportio gñationum phœnicis erit in distante ualde proportione ad reuolutiones cælestes, & quasi modica pars illoꝝ.

¶Præterea sicut dñs Petrus de Candia, & alij quidam conscribunt: Quidam Christiani philosophi uolentes Aristotelem facere theologũ, asserunt eũ nunquam sensisse mundũ ab æterno fuisse. Primo, qa nequaquam uidetur putandum, ꝙ tantus philosophus fuerit sibijpsi contrarius: quod tñ oportet concedere,

Petrus de Candia

Dion. Uniuoca cõpabilia sunt

ſi dicat̃ ſenſiſſe ꝙ mundus ab æterno creatus ſit. Siqui
dẽ in diuerſis locis multa locutus eſt, ex quibus demõ
ſtrat̃ oppoſitũ. Tertio quippe phyſicoꝝ diſſeruit: Im-
poſſibile eſt infinita eẽ ꝑtranſita. Si aũt mũdus extitit
ab æterno, infiniti iam dies, infiniti anni, imò infinita
millia annoꝝ eſſent ꝑtrãſita, effluxa, finita, præterita.
¶Secũdo, qm̃ apud Ariſtotelẽ impoſſibile ẽ eẽ multi-
tudinẽ actu infinitã. ſi aũt ab ęterno creatus ẽ mũdus,
fuiſſent hoĩes infiniti, & ita iã eſſent aĩæ ſeparatę actu-
alit̃ infinitæ. Rurſus, ſi q̊libet die p̃terito deus creaſſet
lapidẽ unũ, & poſteriorẽ q̊tidie uniſſet priori, iã ex illis
cõſtaret lapidib' moles immẽſa. Tertio, iuxta Philoſo
phũ, unũ infinitũ nõ ẽ altero mai'. ſed ſi mũd' ab ęter
no ẽ cõditus, multo plures fuerũt reuolutiões lunæ in
ꝓprio orbe, q̃ ſolis in circulo ſuo. ¶Quarto, ſm Philo
ſophũ, infinito neq̃t fieri additio. ſi aũt ab ęterno fuit
cælũ & circulatio ei', iã q̊tidie adderet̃ infinito motui
cęli p̃terito circulatio una, infinitę q̊q; multitudini aĩa
rum aĩæ multæ, & ſaxo immẽſo lapis q̊ q̊tidie crearet̃.
¶Quinto, ſequeret̃ partẽ eẽ æqualẽ ſuo toti. Cũ eñ in
finito nõ fiat additio, nec unũ maius ſit altero, & dies
ſit pars mẽſis, mẽſis q̊q; pars anni: ſeq̃tur ꝙ tãta ſit q̃n
titas dieꝝ ut mẽſiũ, & menſiũ ut annoꝝ. imò cũ infini
tum nõ cõſtet ex finitis, oportet q̃libet eius partẽ cõ-
ſiſtere infinitã, & ꝑ cõſequens ei æqualẽ. ¶In libro itẽ
de morte & pomo, Ariſtoteles fert̃ dixiſſe, ꝙ deus ſa-
pientia ſua cõdidit ſeculũ, atq; ſcd'o Metheoroꝝ, ꝙ ma
re factũ eſt de nouo, & alibi, ꝙ hõ eſt prius ſemine. In
libro etiã de ſecretis ſecretoꝝ, ꝙ deus cũcta fecit ex ni-
hilo. ex q̃bus ſeq̃ uidet̃, ꝙ mũdus incepit de nouo, & ꝙ
Scot' Hẽrici inſectator. ipſe hoc ſenſit. Hæc ille. ¶Poſtremo Scotus harum
opinionũ motiua diligẽter & ſatis ꝓlixe ꝓſeq̃t̃, quãq̃
ea q̃ ꝓbant mundũ nõ potuiſſe fieri ab æterno, ſpecia
ter aſſcribat Hẽrico, quẽ p̃ cęteris inſeq̃ ſolet: cũ tñ à ſeni
oribus, imò ꝑ mille annos añ Henricũ, nõ ſolũ à fideli
bus, ſed ab ipſis q̊q; puris philoſophis ſint inducta. Sol
uit etiã opinionũ iſtaꝝ motiua, & q̃liter unaq̊q; queat
defendi, ꝓſeq̃tur: nec ad aliquã earundẽ declinare ui-
det̃. & ea q̃ ſcribit, ſentẽtialit̃ ſatis uidet̃ p̃habita. ¶Præ
Queſtio. terea q̃rit, Vtrũ prima cauſalitas reſpectu oĩm creabi
liũ in q̊cunq; eẽ, de neceſſitate ſit in tribus diuinis pſo-
Cauſalitas perfecta neceſſario eſt in trib' pſonis. nis, ita ꝙ eẽ nõ ualeat niſi in eis. ¶Rñdet, Cauſalitas ꝑ
fecta neceſſario ẽ in tribus pſonis. Primo; q̃a principiũ
duaꝝ opationũ, uidelicet neceſſariæ & cõtingẽtis, ne-
ceſſario ẽ prius principiũ neceſſarij q̃ cõtingẽtis. Nõ
eñ effectus neceſſari' pſupponit cõtingẽtẽ, ſed aliq̃d
in diuinis ẽ principiũ ꝓductiõis intrinſecæ, q̃ ẽ neceſſa
ria: & aliq̃d principiũ ꝓductiõis extrinſecæ, q̃ ẽ cõtin-
gẽs: ergo prius neceſſario eſt in deo aliq̊d principiũ ꝓ
ductiõis intrinſecæ: atq; in iſto priori cõpleta ꝓductio
ne ad intra, cõcomitat̃ tribus pſonis oĩs fœcũditas q̃ nõ
repugnat in eis: & ꝑ cõſequẽs cõcomitat̃ eis illud q̊d ẽ
principiũ ꝓductionũ coĩcationis ad extra: ergo in illo
inſtãti in q̊ eſt ꝓximũ principiũ in deo, ad ꝓducẽdũ ali
q̊d cõtingẽs ad extra, illud concomitabit̃ trib'. ¶Itaq;
de neceſſitate cauſalitas pfecta reſpectu oĩm creabili-
um ẽ in tribus pſonis, & hoc reſpectu oĩm creabiliũ in
q̊cunq; creabili ſiue ſimplicit̃, ſiue ſm q̃d, ita ꝙ nõ poſ-
ſit nõ eẽ in illis. Attñ ſi ꝑ ĩpoſſibile ponat̃ in diuinꝭ una
tm̃ abſoluta pſona, cõſequenter eẽt dicendũ, ꝙ in tali
pſona eẽt pfecte talis cauſalitas. ſicq; cauſalitas pfecta
ex rõne termini ſui, nõ uidet̃ neceſſario includere ꝙ ſit
in tribus pſonis, queẽadmodũ nec ex rõne termini illi'
inducit rõnẽ ꝓductiõis ad intra. Hæc Scotus.
Idẽ Sco. ¶Amplius, Creare, inq̃t, ẽ aliq̃d de nihilo ꝓducere
in effectu: & ꝙ dicit̃, de nihilo, põt notare ordinẽ na-
turæ & ordinẽ durationis. Primo mõ cõcedunt Philo-
ſophi deũ poſſe creare, ut patet ꝑ Auicẽnã 8. Metaphy
ſicæ ſuæ, quod intelligo de prioritate naturæ, ꝓut pri
us natura põt aliq̃d dici eẽ poſitiue, q̃ ipſum ineſſe ali
cui. Sed ꝓut de nihilo, dicit ordinẽ durationis, creatio
à philoſophis coĩter negat̃, qm̃ dicũt deũ neceſſario ꝓ
ducere q̃cquid immediate ꝓducit. ¶Deniq;, ꝓut de ni
hilo, dicit ordinẽ durationis, diſtingui põt de hoc q̊d ẽ
nihil: qm̃ accipi põt de nihilo ſm eſſe exiſtẽtiæ, aliq̊ tñ
ſm eſſe eſſentiæ. & ponit̃ à q̃buſdã exemplũ, ꝙ quãuis
de' poſſit cauſare de nihilo ſcd'o mõ, nõ tñ primo mõ:
q̃a nõ põt aliq̃d aliud ꝓducere, q̊d nõ eſt ex parte ſui
poſſibile, ut ait Auicẽna 2. Metaphyſicę ſuæ. Nihil aũt Auicen.
non eſt poſſibile ex parte ſui, qm̃ nõ eſt rõ q̃re unũ ni-
hil eſſet poſſibile, nõ aliud. Confirmat̃ q̊q; hęc rõ: q̃a in
oĩ creatura eſt cõpoſitio ex actu & potẽtia, in q̃bus &
ordine naturæ potẽtialitas prior ẽ: & tũc iſta potenti-
alitas nõ eſt nihil, ſed aliq̃d entis ſm aliq̊d eſſe: nõ eſſe
exiſtẽtiæ, ergo eſſe q̃dditatiue: & hoc, ꝓut dictũ ẽ pri-
mo lib. per potentiã dei ꝓducit̃ in eſſe poſſibili paſſi-
ue: & tũc ultra põt ꝓduci in eſſe exiſtẽtiæ, nõ tñ niſi pri
us natura ꝓducta in eſſe q̃dditatiuo & in eſſe poſſibi-
li paſſiue. Itaq; de nihilo. i. de nõ aliquo, ſm eſſe exiſtẽ
tiæ põt deus aliq̃d creare. Et eñ eſſe eſſentiæ nunquã
ſeparatur ab eſſe exiſtẽtię. Nõ tñ põt aliq̃d creari. i. ꝓ-
duci ad eſſe ſimpliciter de nihilo. i. nullo mõ exiſtẽte,
nec ſimpliciter, nec ſm q̃d. Nihil eñ creat̃ quod nõ ha
buit prius eſſe intellectũ, ac uolitũ in ipſo eſſe intelle-
cto, fuit formaliter poſſibile. & tũc fuit quaſi in poten
tia ꝓpinqua, ut poſſit eſſe ſubiectũ oĩpotentiæ, & po-
ni in eſſe ſimpliciter. Verũtñ aliq̃d põt etſi non creari,
tñ ꝓduci de ſimplicit̃ nihilo. i. de nõ aliq̊, ſm eſſe eſſen-
tiæ, nec ſm exiſtẽtię, nec ſm aliq̃d eſſe, nec ſm q̃d: quia
creatura ꝓducit̃ in eſſe intelligibili, nõ de aliq̊ eſſe, nec
ſimpliciter, nec ſm q̃d, nec poſſibili ex parte ſui in iſto Dion.
eſſe. Hæc Scotus. ¶Cuius uerba partim obſcura ſunt,
& à cõi modo loquendi doctoꝝ non minime aliena,
quãuis pie accipi poſſint. ¶Itaq; p̃inducta ſumma- Impoſſibile ẽ creaturam æternã eſſe pd. ſcdm doctores catholicos.
tim pſtringẽdo, p̃allegati doctores, Albert', Bonauẽ-
tura, Petrus, Richardus, Vdalricus, Hẽricus, concordi
ter tenẽt, impoſſibile eſſe creaturã ab æterno fuiſſe ꝓ
ductã, & hoc ex ſua incapacitate ſeu repugnãtia ſuę na
turæ: q̃a potẽtialitas in ea p̃cedit actũ, & non eſſe, pri-
us eſt eſſe ipſius. qui & dicunt poſſe monſtrari mundũ
factum de nouo, non ab æterno, nec hoc eſſe directe
articulũ fidei, quibus & Alexãder conſentire uidetur.
¶Porro ſanctus Thomas ſenſit hoꝝ oppoſitum. Du-
randus uero mediã ſecutus eſt uiã, dicendo ꝙ quantũ
ad res permanẽtis naturæ, non repugnet creaturæ ab
æterno eſſe productam, ſed ſucceſſiuis & ſucceſſioni
motuiq; ſubiectis repugnet. Nunc itaq; plenius ſunt
tãgenda cuiuſlibet opinionis motiua.

¶Albertus ĩgitur: Ariſtoteles, inq̃t, inducit rationẽ,
quã putat eſſe fortiſſimã ad probãdum motus ac mũ-
di æternitatem, aſſumens propoſitionẽ hãc tãquam ꝑ
ſe notã, ꝙ prius & poſterius non poſſunt eſſe niſi in tẽ
pore, nec eſſe q̃unt niſi tempore exiſtẽte. Deinde aſſu-
mit hãc, ꝙ tempus non poteſt eſſe niſi ſit motus, cum
ſit numerus & menſura motus. Conſequẽter probat,
quòd tempus nec incepit nec deſinet, autoritate omi-
um philoſophorum præter unum. i. Platonẽ. quo dẽ-
pto, omnes dicunt tempus eſſe ingenitum & non fa- Ambro. q̊ tota antiquitas
ctum. & hoc probat à ſigno per Democritum, cui (ut
ait Ambroſius in Hexamerõ) tota antiquitas autori-

tatem detulit magnam, qui dixit impossibile esse oĩa
eē facta, q̃a impossibile est tēpus factum esse: solusq́
Plato genuit (.i. genitum seu factum esse perhibuit)
tempus simul cum cælo. Ex hac autoritate Democri-
ti arguit Philosophus, ꝙ de tempore nihil est accipe-
re nisi nunc. Præteritum nanq́ iam abijt, futurū uero
nondum est. Porro nunc instans accipi nequit, nisi in
ratione finis respectu præteriti, atq́ in ratione princi-
pij comparatione futuri. Accipiatur igitur nunc, in q̃
motus incepit: illud fuit finis præteriti, ergo ante hoc
fuit tēpus. & si tempus, ergo & motus. sicq́ fuisset mo
tus ante primum motum. Eodē modo probat ꝙ non
desinet motus, qm̃ idem illud instans, principium est
futuri: & ita post ipsum erit tempus, ergo & motus.
¶ Insuper probat mundum istum sensibilem inferio-
rem semper & ab æterno fuisse: qm̃ causa eius, uideli-
cet motus cælestis, extitit ab æterno, quod probat oĩ-
um autoritate philosophorum. Vnde in libro de plā-
tis, fatetur ꝙ mundus iste nunquam cessauit produce
re plantas & animalia, sicut modo producit, neq́ cessa
Rabbi bit. ¶ Ad cuius rationis confortationem Rabbi Moy
Moyses. ses introducit in libro ducis neutrorum illud Philoso
phi primo de cælo & mundo, dicentis ꝙ omnes philo
sophi conuenerūt in hoc, ꝙ cælum est sedes dei. quod
idcirco dixit Philosophus, qm̃ sicut deus ē sine initio,
ita & cælum. ¶ Amplius probat hoc, quia si mo-
tꝰ incepit, aut incepit sicut dixit Anaxagoras, aut sicut
Empedocles, aut sicut Plato, & probat quod nullo il-
lorum modorum, ut tactum est supra. Item hoc pro-
Abuba- bāt ex eius doctrina sequaces ipsius, sicut Abubather
ther. ac alij. quia si prius motus incepit, hoc non potuit eē
nisi per motum seu mutatiōem mouentis, scilicet pri-
mi causantis, aut mobilis. & sic ante primum motum
fuisset motus, & quæreretur de illo motu: quia & ipse
incepit, aut non, & si incepit, quæretur de illo, & ibi-
tur in infinitum. Insup contra has rationes arguit Al-
bertus primo ex Aristotelis uerbis, 5. primæ philoso-
phiæ dicentis, omnium quæ in uno sunt genere, prin-
cipium est id quod simplicissimum est in genere illo.
Cumq́ æternum & æuum ac tempus sint aliquo mo-
Gilbertus do in uno genere moræ, quia ut ait Gilbertus Porre-
Porretanꝰ tanus, Aeternitas est mora indeficientis & incommu
tabilis esse. Aeuū uero mora est eius quod extensam
habet potentiam, non extensam essentiam. tēpus ue-
ro mora illius est, quod extensam habet substantiam,
potentiam & actum. Aeuum ergo & tempus principi
antur à motu. ¶ Præterea, salua pace Aristotelis, ipse
non ponit rationem Platonis. quam si poneret, ratio
sua parum ualeret, & est hæc: Id quod non est factum,
sed æternum, semper sibi præsens est, totumq́ simul,
nihil sui abijciēs in pͥteritum, & nihil sui expectās in fu-
turum, sed totum se possidet in uno indiuisibili nunc
stante, non mouente se. Idcirco non nouit fuisse nec
fore, sed esse tantum. quod uero est factum, habet esse
distentum, nec statim in uno simul, sed aliquid sui abij
cit in præteritum, & expectat in futurum. Cum igitur
unumquodq́ propria ac sui generis mensuretur men
sura, factum non potest mensurari æterno: sed sicut se
habet factum ad æternum, sic tempus ad æternitatē.
factum autem habet sui esse principium à non facto.
Aliter iretur in infinitum. ergo tempus secundum eē
suum principiatum est ab æternitate, & serpit (ut lo-
quitur Plato) ad imitationem ipsius secundum per-
manentiam suam: queamadmodum forma quę est in
materia, imago est formæ secundum se acceptæ, ser-
pens pro posse ad imitatiōem illius: ut quod in uno
simul & totum habere non ualet, saltem per uices &
successionem obtineat: ideo esse temporis per creati-
onem incepit. quod concedendum est. hoc enim na-
turæ est consonum, & rationi ac fidei. Ad primam er
go Aristotelis ratiōem dicendū, ꝙ nos negamus mo-
tum cæli semper sine initio extitisse. & quod ait oēs
philosophos dixisse, falsum est: quoniam Plato, q̃ in- Plato īter
ter philosophantes fuit præcipuus, dicit oppositum. philoso-
Ait nanq́: Deus faciēdo mundum sensibilem, primū phos ꝑci-
puus.
cælestem circulum fecit, & eundem diuisit in duos, ui
delicet in circulum aplanes, utpote nouam sphęram:
& in circulum planes, quemadmodum & Eudoxus
asseruit. Deinde circulum planes in octo distribuit: ui
delicet in circulū stellarū fixarū atq́ imaginū cæli, &
in septem circulos planetarum: qui descendendo sic
numerant, Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mer-
curij, Lunæ. quibus sic distributis, motus adhibuit ꝓ-
prios. Cum motu quoq́ tempus adesse fecit, partesq́
temporis quæ sunt anni, mensis, septimana, dies & ho
ra. ¶ Ad aliud respondendum, ꝙ non ideo cælum di-
ctum est sedes dei, quod sit sine initio sicut deus: imo
hoc esset contra Philosophum in epistola de princi-
pio uniuersitatis, in qua probat ut Alphorabius con-
testatur, ꝙ principium uniuersitatis non est nisi unū,
à quo tanq̃ ab efficiente, & in quo sicut in regente ac
mouente sunt alia omnia tanq̃ in duce exercitus: sed
idcirco hoc dictum est, quoniam cælum impressiōes Cęlū īpssi
peregrinas non suscipit: ideo deus per ipsum & motū onesꝑegri
eius regit & ordinat uniuersa, quæ in inferioribus ge nas non re
cipit.
nerantur & corrumpuntur siue mouentur. Ad id ue-
ro quod contra chaos confusum obijcit Aristoteles,
dicimus secundum theologiam ac fidem catholicam,
quod mixtum hoc, id est, confusum ex materia quatu
or elementorum, primo fuit, ut Moyses scribit, nō tñ
tempore infinito qeuit. Sed deus dum uoluit illud se-
cundum intellectum idealem, quē in se habuit, in for
mas distinxit, prout ab æterno præuidit atq́ præor-
dinauit, sicut Magister noster Moyses spiritu dei affla
tus edocuit. Nec per litem & amicitiā factum est hoc,
ut dixit Empedocles: quoniam ratio non admittit,
quin omnis distinctionis & ordinationis ac segrega-
tionis prima causa sit intellectus utiq́ dei, qui secun-
dum sapientiam, scientiam & prouidentiam suam or
dinat, quādo & qualiter & quomodo uniuersa & sin-
gula fieri debeant: producitq́ omnia secundum ordi
nem & tempus ac modum unicuiq́ magis conueni-
entem, quemadmodum Plato fatetur: Nulli, inquiēs,
negat aliquid horum quæ accōmoda sunt suæ natu- Plato.
ræ & ordini ac tempori, cū sit summæ bonitatis prin-
cipium, à quo omnis longe religatur inuidia. Sic ergo
motus incepit, facto primo mobili simplici emanati-
one, non præuia mutatione. Cumq́ Aristoteles obij-
cit, quod secundum hæc in primo mouente præcessis-
set mutatio: dicendum quod in illa obiectione multū
oblitus est suipsius. Ipse etenim tertio de anima atq́
undecimo primæ philosophiæ probauit, quod intel-
lectus agens absque omni alteratione suipsius, quan
doque agit, & quandoq́ non agit, pro libertatis suæ
arbitrio. Ideo multum fuit oblitꝰ sui, cum dixit quod
intellectus diuinus non potest interdum agere, & in-
terdum non agere, nisi recipiat peregrinas impressi-
ones, quæ eum excitent ad agendum. ¶ Postre-
mo, quod obijcit de tempore, quod nunc semper ē fi-
nis præteriti principiumq́ futuri, ac medium illa con-

tinuans, multum mirandum est, cum ipsemet docuerit, quod omne continuum fluit ab indiuisibili, sicut linea à puncto. q̄uis ergo de tēpore nihil sit accipere, nisi nūc continuās ac medians, loquēdo de tēpore s̄m esse suum atq; decursum & fluxum, non tamen loquēdo de tempore secūdum suam originem & naturam, qua fluit ab æuo seu æterno. imò sic naturalius sumitur in primo Nunc à quo fluit, & in ultimo ad quod terminatur, quàm in medio q̄d est continuans ipsum secūdum esse & decursum ipsius in re temporali. Hinc ratio illa Aristotelis nihil ualet. Hæc Albertus.

Idē Alber ¶Præterea in libro suo quem fecit de homine, Albertus prolixe tractat hanc quæstionem, & ponens solutionem quorundam: Aliqui, inquit, respondēt quod rationes philosophorum bene concluderent mūdum ab æterno fuisse, si deus ut causa naturalis seu necessitate naturæ causasset mundum. sed quoniam hoc nō est uerum, imò creauit per uoluntatem, quæ est causa dilatoria, ideo distulit quādiu uoluit & creauit. Si uero quæratur ab eis causa dilationis illius, respōdēt q̄ una atq; pręcipua est, quoniam noluit quod mundus sibi in æternitate æquipararet. Ex qua solutiōe sequuntur hęreses duæ: Vna est, quod mundus potuit esse ab æterno, sed deus non uoluit. Alia, quod uoluntas dei existat mutabilis secundum uolita. Sequitur enim ex hac solutione, quod mundus susceptibilis fuit seu capax duratiōis æternæ. sed beatus Dionysius ait, quod deus communicat communicabilia, id est, ea quorū creaturæ sunt susceptiuæ, eo quod inuidia longe sit relegata ab eo. Si igitur mundus fuit susceptibilis æternę durationis, deus ei communicasset. alioquin inuidus esset. Item causa dilatoria differt ex ratione, nisi sit stulta. Prætacta uero dilationis causa ex parte est uolitorum. sicq; deus secūdū uolita disponeretur. quod hæreticum est. Hæc Albertus.

Hęreses duę sequūtur ex hac solutione.

Diony. ¶Quocirca dicendum, quod solutio illa non censetur ita erronea, nec hęreticum est dicere mundum seu creaturam fuisse æternæ durationis capacem, sumendo æternum pro eo quod temporali caret initio, absolute loquēdo, cum & sanctus Thomas & multi doctores catholici dicant hoc, nec ecclesia determinauit positionem illam esse hæreticam. ¶Insuper ex illa responsione non sequitur, quod dei uoluntas consistat mutabilis: quia æternaliter ex certis & sapientialibus rationibus instituit & decreuit mundum de nouo p̄ducere tunc & taliter, quando & qualiter ipsum p̄duxit. ¶Idcirco nec causa illa dilationis fuit originaliter aut principaliter ex parte creaturæ, sed ex fonte & immensa atq; imperscrutabili profunditate increatæ ac superliberrimæ sapientiæ dei, quamuis ratio illa quēadmodum & idea, habitudinem quandam seu relationem ad mundum includat, quæ habitudo non est realis ex parte dei. ¶Insuper Albertus in his uerbis uidet̄ sibiipsi contrarius. Nam sicut iam patuit, in scripto secundi testatur, quod deus secundum sapientiam, sciētiam & prouidentiam suam prędordinauit, quando & qualiter uniuersa fieri debeant. Quod uero ex autoritate diui Dionysii introducit, soluendum est: quod deus iuxta censuram sapientiæ suæ dona sua largitur, & sicut ordo rerum requirit, non secundum extremitatē suæ uirtutis & communicabilitatis: imo posset plures species angelorum supra eas quas creauit, producere, & multa communicabilia communicare tam in naturalibus quàm in gratuitis, quæ nusquam communicat: nec idcirco est inuidus, quia ex irreprehensibili cēsura suæ fontanæ, p̄rsusq; infinitæ sapiētiæ hoc omittit.

Albertus sibiipsi videt̄ cōtrarius.

¶Rationes demum, per quas Bonauentura probat impossibilitatem æternitatis mundi, & quod creatura non quiuit ab æterno creari: uirtualiter, imò q̄si formaliter sunt inductæ.

¶Porro Richardus multipliciter probat hoc: Primo sic, si mūdum ab æterno produxit, produxit eum in aliquo instanti, ante quod nō fuit aliud instans: sicq; duratio mundi incepit ab illo instanti, & à parte ante terminata fuit ad illud: non ergo ab æterno durauit. ¶Præterea si mundus ab ęterno creatus fuisset, infiniti iam dies præterissent. sed deus non potuit facere aliquid pręteritum, nisi fuisset futurum: impossibile ergo fuit quod faceret infinitos dies præteriri in accepto esse, nisi fuissent infiniti dies futuri in accepto esse. infiniti autem dies futuri, non poterant produci in accepto esse, sed solum in accipiendo esse aut fieri. aliàs nō fuissent infiniti, sed finiti & terminati. Rursus, sicut creatio est à non ente in ens, sic annihilatio est de ente in non ens. Quemadmodum ergo annihilatio & perpetua duratio à parte post, non stant simul, ita nec creatio & infinita duratio à parte ante. Amplius, si deus mundum ab æterno creasset, non potuisset eum non creare, quia nec ante, quia nō fuit ante: nec tunc quando creauit, quia (ut primo perihermenias dicitur) eē quando est, necesse est esse: nec postea, quia quod factum est, non potest non factum esse. Item si deus potuit mundum istum ab æterno creasse, pari ratione & unum equum unamq; equam mox generare potentes: & quod generatio ab illis continuata esset usq; in præsens. sicq; inter equum ante quem alter non fuit, & equum nūc generatum, fuissent equi infiniti. quod omnino impossibile est, eo quod inter duos terminos signatos non ualeat esse infinita successio, nec multitudo infinita. Hæc Richardus.

Richar.

De' nō potuit facere aliqd p̄teritū nisi fuisset futurū.

¶Cuius ultima ratio fortior uidetur de homine. si enim potuit deus mūdum ab æterno creasse, eadem ratione & duo indiuidua speciei humanæ, à quibus infiniti homines essent progeniti. ex quo sequeretur nō solum inconueniens iam prætactum, sed etiam quod essent infinitæ aīæ rōnales nūc à corporibus separatę.

¶At uero quamuis Henricus in quodlibetis suis pauca induxerit argumenta ad istud probandum, in Summa tamen plura inducit robusta (ut apparet) motiua, quæ etiam tangit Petrus de Candia, & alij quidam. Aliqua tamen illorum sunt introducta. Henricus itaq; & Aureolus ac alij quidam, duodecim rationes potiores adducunt: Vna, quod deus non potuisset mundum non produxisse, si ab æterno produxisset eundem. quæ ratio est inducta. Secunda est de annihilatione & creatione, sicut præhabitum est. Tertia est, quia de ratione creaturæ est ut non esse præcesserit eius esse: aut ergo tempore, quo concesso, habetur propositum, quod scilicet non extitit ab æterno: aut natura, sed contrà, quæcunq; sunt prius solum natura, possunt simul sine repugnantia esse in tempore. Sicq; non esse creaturę & esse eius simul essent, ita quod creatura simul esset & nō esset. Quarta est, quia si creatura fuisset facta ab æterno, & hoc per creatiōem, factū esset hoc in instanti. & sic inter illud instans & nūc q̄d est iā præsens, fuisset infinita distantia. sicq; inter duos terminos finitos, fuisset infinita distantia. Hæc quoq; ratio satis prætacta est. Quinta est, quandocunq; duæ distantiæ sunt æquales, non uidetur cur unum mobile motum uersus unum extremum illius distātiæ pos

Henric.

1. duodecim rōnes p̄tes mūdum ab eterno nō fuisse productum.

4.

5.

ſet tranſire illã diſtantiam, q̃ ſi moueatur econtrario
retrorſum. Si ergo de⁹ creaſſet aliquã creaturã, illa ne-
ceſſario duraſſet ꝑ tempus infinitũ: & ſi interim mota
fuiſſet, pertranſiſſet ſpatium infinitum in rectũ. Si er-
go rurſus moueatur ꝑ ſpatium idẽ retrorſum, quæro
an unquã inueniet terminũ, an non: ſi inueniet, nõ eſt
ſpatium infinitũ: ſi non inueniet, hoc dici nõ poteſt, cũ
ſit æqualis diſtantia. ergo ſicut peruenit ad terminum
iſtum, ita pertranſibit tandem totũ ſpatium illud ecõ
6. trario. Sexta, ſi mundus potuit fieri ab æterno, potuit
euacuari diuiſio continui. fuiſſent etenim dies infini-
ti, in quorꝫ quolibet poterat compleri una diuiſio. &
ſic factæ eſſent in illo continuo infinitæ diuiſiones. ſta
ret ergo diuiſio. uel igitur ſtaret in partes diuiſibiles,
& ſic non eſſet cõpleta: aut in partes indiuiſibiles, &
ſic continuum ex indiuiſibilibus eſſet cõpoſitum. Se-
7. ptima, ſi deus potuiſſet mundũ producere ab æterno,
potuiſſet ſe facere non omnipotentem: qa non potuiſ
ſet mundũ deſtruere ſeu etiam lapidem unum, niſi ex-
pectando per tempus infinitum. Non enim potuiſſet
eum deſtruere ab æterno in illo inſtanti, in quo eum
produxit: quia ſi ſic, contradictoria fuiſſent ſimul ue-
ra. ergo in alio inſtanti aut tempore. Sed inter inſtans
illud æternitatis & quodlibet inſtans, ſequens eſt infi-
nita diſtantia: ergo oportuiſſet deũ tam diu tardare.
8. Octaua, ſi deus feciſſet mundum ab æterno, aut ergo
fuiſſet dies, aut nox: ſi dies, ergo ille fuiſſet prim⁹ dies.
non igitur inter ipſum & inter diem iſtum fuiſſent in-
finiti dies, nec temp⁹ etiam infinitum. ſi dicatur ꝙ nõ
fuiſſet primus dies, ergo mundus non fuit ab æter-
9. no. Nona, ſi deus fecit cælũ & luminaria eius ab æter-
no, aut ergo fecit ſolem ſuper terram, uel ſub terra. Si
ſuper terram, ergo ſol fecit aliquẽ diem, & ille fuiſſet
primus dies, & à principio diei illius uſq; diem ſequen
tem fuiſſet tempus finitum: ergo interim non fluxit tẽ
10. pus infinitum. Decima, ſi ꝓduxiſſet mundum ab æter
no, contingens eſſe fuiſſet neceſſarium eſſe: quia non
potuiſſet annihilari nec deſtrui, niſi poſt tẽpus infini-
tum, ut patet ex dictis. Vndecima, ſi mundum, cælũ &
11. ſolem fecit ab æterno, ergo ſolẽ fecit in aliquo ſitu cæ
li, & ex illo cœpit moueri, non igitur ab ęterno motus
eſt. Duodecima, ſi creatura potuit fieri ab æterno, po
12. tuit deus ab æterno creare mulierem pręgnantẽ, eãq;
dimittere communi curſui. ergo poſt nouem menſes
peperiſſet, ergo à partu eius uſq; in præſens nõ fuit ni
ſi tempus finitum, & ante non erant niſi nouem men
ſes, qui etiam ſunt tempus finitum. ergo totum tẽpus
fuit finitũ. ¶ Conſimilia multa poſſunt induci, qa po-
tuiſſet deus ab æterno producere uirum & mulierem,
q non potuiſſent generare niſi poſt tempus infinitũ,
& ſic uellent nollent, per tempus infinitum continuiſ
ſent, atq; ꝑ infinitũ tempus uixiſſent, & conſeruati fuiſ
ſent antequam genuiſſent: quod non fuiſſet naturale,
nec à philoſopho concedendum. Conſequentia tamẽ
probatur, quia quicunq; generaretur poſt hoc, uide-
licet poſt creationem ipſorum, in alio inſtanti tempo
ris generaretur: ſed à quocunq; tempore ſeu inſtãti tẽ
poris poſt ęternitatem ſignato, eſt infinita uerſus ęter
nitatem diſtantia. Has rationes breuiter tango, quas
quidam prolixe deducunt.

¶ Nunc reſtat uidere quid inter hæc probabilius ui
detur: & quantũ capere queo, apparet quod ſanctus
Thomas de hac materia uerius ſcripſit. ratiões etiam
aliter ſentientium rationabiliter ſoluit, quamuis non
omnes, quoniam quaſdam nõ tãgit. Petrus quoq; de
Candia, magis uidetur poſitioni Thomæ fauere. Ve- Impoſſibile ẽ mũdũ creatũ eſſe ab ęterno
runtamẽ ſolutiones quas aliq ponũt ad alterius opi-
nionis obiecta, non uidẽtur idoneæ. Itaq; de hac ma-
teria ſub correctione loquẽdo, uidetur ꝙ abſolute lo
quendo iuxta ſenſum præhabitum, non ſit impoſſibi-
le mũdnm eſſe ab æterno creatum. Cumq; obijcitur,
ꝙ ſtãte tali poſitione adhuc fuiſſet ordo rerum à deo
& prima indiuidua rerꝫ gñabiliũ, quæ nõ niſi ex com-
mixtione maris ac fœminæ gñant̃, fuiſſent creata: fuiſ-
ſet quoq; & prim⁹ dies, & creatio prima: ſicq; fuiſſent Ad obiecta rñſio.
infinitæ reuolutiões, infiniti dies & noctes, infinita in
diuidua, inter duos terminos certos & aſſignatos. Ad
q̃ oĩa uideret̃ dicendũ, ꝙ mundus motuſq; cæli, tẽpus,
ſpecies rerꝫ & indiuidua prima earꝫ, habuerũt eſſe ſuũ
à deo, & ita ꝑ cõparationẽ eorꝫ ad primã cauſam effi-
ciẽtẽ & creatorẽ, fuit primũ in eis, & indiuidua prima
primuſq; mot⁹ & gñatio prima. Attñ aſcẽdẽdo nũq̃
ueniret̃ ad primũ ſeu prima illa, qm̃ int̃ primũ inſtans
inſtãtaneæ ꝓductiõis ſeu creatiõis eorꝫ & horã hanc,
infinitũ tẽpus effluxit, & inter tales duos terminos, q
infinita diſtãtia diſtãt ab inuicẽ, nõ ẽ mirũ neq; abſur-
dũ, eſſe intermedia infinita. Nã q̃uis in illis fuerit pri-
mũ ꝑ cõparationẽ ad cauſam efficiẽtẽ, nõ tñ quãtũ ad
tẽporalẽ inceptionẽ ſeu q̃ ad inceptionẽ in tẽpore, qa
ſimul cũ tẽpore & ab æterno eſſẽt ꝓducta. Nec ſic po
nẽdo, oporteret dicere ꝓut aliq dicũt, ꝙ prima illa in
diuidua fuiſſent infinito tẽpore conſeruata à deo, añq̃
genuiſſent, infinitoq; tẽpore cõtinuiſſent, & expectaſ-
ſent tẽpore infinito, antequã genuiſſent: nec rõ natu-
ralis hoc dictat, nec Ariſtoteles id putauit. Sed genuiſ
ſent tpe determinato, ꝓut eis cõueniſſet, ſiue poſt diẽ
ſiue poſt annũ ſe cognoſcẽdo, & naturali ordine pari-
endo. Cũq; obijcit̃, ꝙ totũ tẽpus ab hora hac uſq; ad tẽ Alia obiectio & rñſio
pus illi⁹ cõmixtiõis ſeu parturitiõis ẽ finitũ: Rñderet̃
ꝙ totũ tẽp⁹ ſimul ſumptũ, ẽ infinitũ. quælibet uero ei⁹
pars ſm ſe fuit finita. Oẽs uero ſimul acceptæ, ſunt in-
finitę: nec aſcẽdẽdo eẽt deuenire ad tẽpus illius primę
cõmixtiõis, neq; ad reuolutionẽ cęli ſecũdã aut tertiã:
qa nec fuit prima neq; ſecũda aut tertia, q̊ ad tẽporalẽ
inceptionẽ: imò añ unãquãq; tꝑalẽ & diurnã reuoluti
onẽ, gñationẽ, ſeu p̃teritionẽ in tꝑe aſſignabilẽ, innu-
merabiles ac infinitæ fuerũt. nec quãtũ ad hoc fuit ꝑ
ſe & neceſſario ordo ſeu ordinatio int̃ ipas, ſed mera in
finitas, uidelicet q̊ ad tẽporalẽ fluxũ, curſum, ſucceſſio
nẽ atq; durationẽ: qm̃ infinite duraſſet hic rerꝫ curſus.
Et iſtud puto fuiſſe de mẽte Philoſophi, q de iſta ma-
teria p̃ cæteris philoſophis rõnabilius uidet̃ eẽ loquu
tus. Porro in horꝫ cõſideratiõe oportet imaginando
imaginationẽ traſcẽdere, alit̃ q̊q; loq de tẽpore toto,
& de ſingulis qbuſq; partibus eius. nec ex his ſeqtur, ꝙ
de⁹ de neceſſitate ꝓduxit mũdũ: imò potuit mũdũ nõ
creare in illo inſtanti q̊ eũ creauit, qm̃ libere fecit hoc.
Nec ſeqtur ꝙ ſimul potuit mũdus creari & nõ creari.
qm̃ unaq̃q; ꝓpoſitio illa ꝑ ſe ſumpta, põt poni in eſſe,
nõ ambæ ſimul. quẽadmodũ deus ab ęterno p̃deſtina
uit electos, p̃ſciuit, reprobauitq; reprobos, nõ de neceſ
ſitate, ſed libere. Sic eñ & ſimul ſtãt inuariabilis p̃ſciẽ
tia dei, & rerꝫ cõtingẽtia ac libertas. ¶ Præterea int̃ ar-
gumẽta q̃ fiũt, difficultatẽ inducit, q̊d de infinitate rõ-
nalium aĩarũ ſepatarꝫ obijcit̃: ad quod diuerſi diuerſi-
mode rñderũt, & ipſemet Ariſtoteles in iſta materia, ꝓ-
pter eius difficultatẽ argumẽtorumq; uim, q̃ ꝓ utraq;
parte fiũt, fluctuaſſe uidet̃, quẽadmodũ & Hẽricus te-
ſtat̃, & ex uerbis Philoſophi q̃ ſcripſit hinc inde ꝑpẽdi
tur. Nihilomin⁹ dato ꝙ iuxta q̊rũdã opinionẽ, opinio

ista de mūdi æternitate saluari non posset in successiuis & gñabilibus & corruptibilib⁹, neq; in creatura humana: ex hoc tñ non sequeret̃, q̃ absolute loquēdo saluari nō posset de aliqua creatura p̃manentis naturæ, præsertim de angelis. Nec ad rõnem creationis exigit̃ temporalis p̃cessio seu durationis prioritas: imò sufficit prioritas naturę, qua causa naturaliter prior est suo effectu, quãuis non tẽpore, ꝓut beatus Augustinus in multis locis testatur, uidelicet sup Iohannẽ, in lib. q̃q; de Ciuit. dei, & in lib. de Trinitate. Nēpe super Iohannem exēplificat de uirgulto sup aquã, & imagine eius in aqua: q̃ simul sunt tẽpore, quãuis unũ sit causa alterius. Alibi uero de pede, si æternaliter stetisset in puluere, & eius uestigio: alibi de sole & radio, de igne & calore. Natura etiã specifica, causa est proprietatis seu speciei ꝓprij: & eodẽ momẽto quo gñatur albedo, in luce similitudinem suam diffundit, nec istud uidet̃ ad intelligẽdum difficile, q̃d & tot ac tãti philosophi dixerunt cõcorditer. Vñ q̃d qdã dicũt, q̃a si deus aliquid ab æterno creasset, illius creaturę nõ esse, nõ p̃cessisset eius esse prioritate naturæ, stare q̃q; nõ ualet: nec uerificatur q̃ in tali casu creatura esset à deo solũ q̃ ad suã cõseruationẽ, quãuis Hẽricus hoc dicere uideat̃: imò realiter, uere & effectiue esset creata à deo. ¶Hinc q̃q; non stat quod ait Durãdus: Cõmuniter dicitur q̃ creatura prius est nõ ens, q̃ ens, ita q̃ prius natura sibi cõuenit nõ esse q̃ esse. nõ intelligo quõ sit uerũ: q̃a quod inest & cõuenit alicui ex sua natura, non est destructiuum suæ naturę. Istud inquã debiliter dictũ censetur, cũ certũ sit mixtis ex sua natura conuenire causam suæ corruptionis, puta cõtrarietatem, qualitatẽ, om̃iq; creaturæ ex sua natura ac rõne cõuenit incessanter, q̃diu est, depẽdere à primo & labi in nihil, si illius manutenẽtia seu cõseruatio tollat̃ ab ea, ꝓut theologi sancti philosophiq; præstãtes sunt fassi. Sancti q̃q; unanimiter protestãtur, q̃ rõnali creaturæ ex seipsa conuenit deficere & peccare. quod q̃ uerũ sit, in excellẽtissima illa creatura angelo summo, q̃ post suã creationẽ mox cecidit, patet. Nec tamen non esse sic cõuenit naturæ ex se, q̃si nõ esse sit aliq̃d: unde nec effectiue corrumpit sicut nec agit, nec est, cum agere presupponat esse: sed eo ipso quo ex nihilo est, nec esse habet ex se, atq; hoc ipsum esse, quod habet, limitatum est, & finitæ perfectiõis ac uanitati subiectum, id est, à uera & incõmutabili esse deficiẽs, dr̃ esse de se non ens seu defectuosa, peccabilis, uana, & indigẽs. Nec hoc intelligere uidet̃ difficile, q̃a eidẽ ẽm diuersas considerationes diuersa cõueniunt. ¶Præterea quod obijcit de lapide primo creato, quẽ deus interim auxisset in infinitũ: soluendũ est, q̃ iuxta Philosophũ o͂ibus rebus natura cõstantibus, certa quãtitas & magnitudinis rõ cõuenit: nec capax est creatura augmẽti quãtitatiui infiniti, quemadmodũ & natura uacuũ abhorrere asserit̃, & infinitum horrere tã infinitũ in magnitudine, q̃ in actuali multitudine p̃manẽte. Ideo si cõcederet̃ gñatio hominũ ab æterno durasse, potius exegisset natura easdẽ aĩas rõnales p̃ creationẽ Platonicã diuersa corpora informare, q̃ eas in infinitũ augeri, q̃uis Algazel in metaphysica sua eas cõcedat numero infinitas: nec inconueniens arbitret̃ hoc ponere in his, q̃ nõ essentialẽ, sed accidentalẽ ad inuicẽ ordinẽ sortiunt̃. Mirũ q̃q; q̃ Auicenna & ipse tã absolute dicãt mundũ ab æterno fuisse, & gñationẽ cessaturã nõ esse, infinitasq; aĩas actu existere: cũ ambo fuerint de lege Machometi, in qua om̃ia illa reprobant̃, mũdusq; incepisse & primus homo in paradiso fuisse, ac gñale iudiciũ ac infernale æternũ suppliciũ futura narrant̃, sicut in Alchorano alijsq; diuersis codicibus legis illius frequenter legisse me recolo. Vñ uidẽt̃ fuisse hæretici Saraceni, & magis secuti philosophiã q̃ legẽ illã, sicut in lege Mosaica & euãgelica diuersos fuisse hereticos innotescit. Ex his itidẽ elucescit, q̃ quãuis mũdus ab æterno fuisset, nõ tñ esset cõtinui euacuata seu consummata diuisio, ꝓpter incapacitatẽ naturæ: q̃ multitudinẽ actualiter infinitã nõ sustinet. Ex his reor cõpetẽter patere, qualiter & reliqua solui queãt obiecta, q̃ à diuersis diuersimode dissoluuntur. Hinc breuitati studẽs trãsilio, præserrtim cum & nũc questionis huius tractat⁹ in uerbo℞ excreuerit molẽ.

Durand⁹. Rom. 8. Aristote. Algazel.

QVAESTIO V.

QVinto principaliter quæritur, **An Plato posuit tria principia increata, & in quibus positio sua deficiat.** ¶Videt̃ q̃ non posuit tria principia increata. Nã in primo Timæi pulchre & eloquenter demonstrauit, q̃ deus mũdum produxit iuxta propriæ mentis æternum increatum & nõ elaboratũ exemplar. & in hoc Augustinus ipsum commẽdat ac sequitur in libro 83. quæstionum. ¶Secũdo, quia secundum Platonem omnis multitudo procedit ab uno, & tota uniuersitas rerum à primo principio mediate aut immediate, efficiẽtialiter fontaliterq; ꝓfluxit. Et hoc Proclus Platonis discipulus in Elemẽtatione sua theologica efficaciter probat. ¶Tertio, Plato in primo Timęi testatur deũ in rerum ꝓductione nequaquam ad exemplar extra se positũ respexisse, ergo ideam mũdi sensibilis, hoc est, archetypum mũdum, asseruit esse in deo. & q̃m deum esse simplicissimum nouit, mũdum illum archetypum idealemq; rationẽ disseruit realiter esse ipsummet deum.

Argu. ueritat. Error Platon.

¶In cõtrarium sunt autoritates Ambrosii ac Magistri, ut patet in litera.

In contrarium.

¶Ad hæc respondet Albertus: Quemadmodũ sancti dicunt, & Platonis uerba ostendunt, ipse Plato circa principia errauit tripliciter: Primo, q̃m tria principia sine principio ab æterno esse dixit, puta opificem, exemplar atq; materiam. Secundo, Nam dixit exemplaribus rationibus, quas uocauit mundum archetypum, ita constitui mundum istum sensibilem, q̃ om̃ium rerum sementem in ipsis exemplaribus seu formis æternis, d[...]s secundis attribuit. Sicq; formas uniuersi extra dei mentem positas, per deos cælestes (.i. stellas & orbes & q̃litates elementales) materiæ inuehi. Illas quoq; formas appellat rerum essentias ac ueritates, ex quibus (ut ait) constituitur esse rei ac ratio cognoscendi. ¶Tertio errauit gemino errore circa materiã. Hãc quippe dixit æternam & increatam, receptionẽq; eius qua recipit formam, esse receptionẽ loci: sicut est motus ad cælum, ita esse motum à datore formarum ad materiam, quod est erroneum. Formam nanq; quæ ẽ essentia & ueritas rei, secũdum Philosophum ac theologiam, educitur de potentia materiæ, & nõ ab extrinseco aliquo in ipsam inducitur, quod nõ conuenit loco & locato, quorum neutrum de alio educitur. Hęc Albertus.

Resp. Alberti. Platon. errores.

¶Porro Vdalricus in Summa sua libro quarto fatetur: Platonis intentio est, quod supra probauimus, utpote creatam esse materiam. quamuis enim in Timæo dicat mundum ex materia ab opifice generari, tamen ipsam materiam ab opifice conditam seu creatam testatur, omnesq; formas ei ab extrinseco influi. Cum etenim forma sit ab alio, si materia non esset p̃

Udalr.

ducta, sed ens per se & ex se, esset perfectior forma: quia quod est ens per se, pręstantius est eo quod est ens ab alio. Hæc Vdalricus. Sicq; uidetur dissentire Alberto, dicens materiam secundum Platonem esse creatam, quam Albertus asserit increatam secundum Platonẽ.

Thomas. ¶At uero Thomas: Quidam, inquit, posuerunt agẽs atque materiam, sed agens non esse principium materiæ, quamuis unum tantum sit agens. & hæc fuit opinio Anaxagoræ & Platonis, nisi quod Plato superaddidit tertiũ principium, scilicet formas separatas à rebus, quas exemplaria dixit, & nullã earum esse causam alterius: atq; per hæc tria causari mundum & res ex quibus mundus constat. Hæc Thomas in Scripto, in quibus concordat Alberto, & tñ in cõmẽto suo super librum de Causis, aliter sentire cõuincitur. Bonauentura demum, Petrus, Richardus, aliiq; commẽtatores communiter dicunt, sicut in textu ex uerbis habetur Ambrosii, quod scilicet Plato posuit tria principia increata, & mundum non esse æternum &c.

Obiectio. ¶Verum istis obiicitur, quia ut constat eruditis in philosophia principiisq; Platonis, tota rerum pluralitas secundum Platonem effectiue manauit ab uno, & quicquid bonitatis & entitatis est in totius entibus uniuersi, à summo & per se bono & à primo ente profluxit.

Proclus. ¶Deniq; Proclus Platonicus, qui (ut Thomas in cõmento suo super librum de Causis affirmat) totã magistri sui Platonis mentem in elementatione sua theologica expressit atq; redegit, in eadem elementatione, theoremate 2. disseruit: Omnia quæ in participantibus subiectorum habent rationem, ex perfectioribus procedunt & totalioribus causis. participantia autem uocat inferiora, quæ superiorum perfectiones participant, & quæ in participantibus habent rationẽ subiecti, ut quæ aliis subiiciuntur ac substant. hæc asserit à perfectioribus & totalioribus seu uniuersalioribus causis procedere. Nec dubium quin etiam secundum Platonem ratio subiecti, primo & maxime competat materiæ: idcirco ipsa quoq; ex prima summa & uniuersalissima producta est causa, quod &

Proclus. Proclus in præallegati theorematis commento aperit, dicens: Propter quod materia quidem ex uno subsistens, entis secundum se expers est speciei. Itemq;, Materia quidem subiectum existens om̃ium, ex omnium causa ens processit. Hoc idem fatetur ac probat theoremate 59. & in eius commento, inter cætera loquens: Propter hoc extremum entium est simplicissimum, sicut & primũ, quia à solo primo processit. Et palam quod per extremum entium intelligat primam materiam, quæ simplicissima perhibetur per totius actualitatis exclusionem & priuationem, quñ secundum se sumitur. Istud demum in multis propositionibus libri sui exprimit Proclus, ut cum 5. propositione effatur: Om̃is multitudo secunda, est ab uno. Propositione quoq; 11. Omnia entia procedunt ab una prima causa. atq; sequenti propositione ibidem: Omnium entium principiũ & causa prima, est bonum. & istud Plato probauit ex concatenatione, coniunctione & ordine entiũ uniuersi. Vñ & Proclus theoremate 13. subtilissime atq; uerissime ẽ loquutus: Omne bonum unitiuũ est participantium ipso, & om̃is unitio bonum, & bonum uni idem. Itaq; innotescit ꝙ iuxta mentem Platonis totus mũdus & quicquid in ipso est, tam materia q̃ exẽplar extra mẽtem diuinam consistens, totam suam substantiam habet à summo deo. Nec hoc tacuit Proclus. Nempe propositione 34. Omne, inquit, quod secũdum naturam conuertitur, ad id facit conuersionem, à quo & processum propriæ subsistentiæ habet. Ex cuius propositionis probatione & declaratione tandem in commento concludit: Ex his manifestum, ꝙ appetibile omnibus est intellectus, & procedunt omnia ab intellectu, & totus mundus ab intellectu substantiam habet. Itaq; quamuis Plato posuit extra mẽtem diuinam ideas seu exẽplares separatasq; formas, quas appellauit uniuersalia ante rem: attamen fatebatur eas à summo bono procedere, & bonitatem ab ipso participare: quãuis id quod eis ẽ proprium in suo ordine, formaliter ex se haberent: quẽadmodum homo formaliter ex se, id est, ex propria ratione est homo seu animal rationale, quod Proclus frequenter testatur. Deniq; & Albertus istud fatetur in Scripto secundi, dicendo: Plato dixit quod deus ex fine operis rationẽ sumens, formas q̃ sunt rerum essentię & ueritates ab æterno ex se productas fecit. & rursus formas illas ab æterno ab opifice productas, in semetipsis subsistere dixit. sicq; recitatio ista Alberti de positione Platonis circa creationẽ materiæ, uidetur sibiipsi contraria. ¶Insuper quod Albertus reprehendit Platonem de hoc, quod receptionem materiæ dixit receptionem loci, debiliter est prolatũ. Plato enim cõsueuit metaphorice & quasi poetice ac mystice loqui. Vnde & materiam rebus uariis comparauit, uidelicet matri, gremio, loco, &c. ut infra patebit. Sicq; receptionem materiæ qua recipit formam, dixit receptionem loci metaphorice per similitudinẽ quandam, iuxta quem etiam modum attribuit formę motum. Dicit item Albertus, quod formas illas exemplares extra mentem diuinam consistentes, æternaliterq; productas, Plato nuncupauit mundum archetypum, quod non uidetur, quia (ut patet manifeste in primo Timæi) mundum archetypum Plato uocauit mundum idealem rationemq; primam exemplarem, increatam, in mẽte diuina inuariabiliter existẽtẽ, aliũde nõ sumptũ, ad cui⁹ similitudinẽ & imitationẽ cõdidit deus mũdũ. ¶Iterum scribit Albertus, ideas & exẽplaria ponere in mẽte diuina, nõ ẽ error: sed ita nõ posuit Plato. q̃d denuo non apparet, sed uerum est quod non solum hoc modo posuit Plato ideas. ¶Adhuc autem affirmat quod Boethius dicendo de deo:

> Quem non externæ pepulerunt fingere causæ
> Materiæ fluitantis opus, Metr. 9. lib. 3. de cõs. phil.

correxit positionem Platonis: quoniam Plato posuit causas externas, quæ deum impellerent ad causandũ. quod nequaquam uerum censetur: imò Boethius in uerbis illis expressit metrice, quod Plato in primo Timæi dixit prosaice, ut rite intuentibus constat. Plato quoq; ibidem determinat, quod nihil induxit deum ad mundi productionẽ, nisi propria sua uoluntas, q̃ uoluit singula quęq; creata iuxta suam possibilitatem eẽ participatiua, imitatiua atq; capacia bonitatis beatitudinisve diuinæ. Deũ etiã dixit inuariabilẽ simpliciterq; pfectũ, à nullo passibilẽ neq; cogibilẽ. Nec obstat q̃d octauo physicorum habet, Platonẽ dixisse primũ motorẽ existere mobilẽ: quia p motionẽ illã nõ intellexit nisi processum in actũ, quẽadmodũ primo capitulo de diuinis nominib⁹, sctũs Dionysius, ptestat diuinas illuminatiões procedere patre moto. i. in actum pgresso.

Questio. ¶Iuxta hæc q̃rit, An sm intẽtionẽ Platonis deus dicẽd⁹ sit mũdi creator. Ad q̃d rñdet magister ꝙ nõ, sed potius opifex & artifex mũdi. qm̃ nõ ex nihilo, sed ex piacẽti materia fecit mundum. Idem dicit Magister in historiis, & Albertus ac alii multi.

¶Porro Vdalricus in Summa sua libro quarto, sicut iam patuit, contestatur quod secundum Platonem materia quoq; à summo bono creata est. & ꝙ ad hoc, potest deus ueraciter dici creator mūdi, uidelicet quo ad primordialem uniuersorum atq; ipsius materiæ ꝓductionem ex nihilo, sicut ostensum est. Videtur autem sanctus Ambrosius positionem Platonis superficialiter & recitatiue inducere, prout suo tempore forsan communiter ferebatur, sicq; multi sequuti sunt eū.

¶Præterea quærit, An uerū sit qđ in Hexamerō (.i. in lib. de opibus sex dierū) ait Ambrosius, ꝙ Plato dixit mūdū nō semꝑ fuisse, sed semꝑ fore. ¶Ad qđ rńdet Albertus: Socrates & Plato dixerūt mūdū istū inferiorem, uidelicet gńabiliū corruptibiliumq; uniuersitatē, sæpe incipere ac frequēt desinere: quā opinionē refert Gregorius Nysenus in libro suo de hoīe. Dicebāt ꝗpper circulū cælestē suo motu esse causam oīm motuū inferiorū. Ideoq; ꝗtiescūq; uterq; circulus cælestis, uidelicet aplanes & planes. i. sphæra noua & sphæra stellata seu octaua, in eādē redit figurā imaginū & positionis stellarū, incipit nouus mūdus, q oīa etiā nūero eadem cū ꝓcedēti cōtinet mūdo: ita ꝙ in mūdo nouo idē Socrates idēq; Plato redibūt, cū eisdē socijs atq; discipulis, eadem ꝑtractātes ꝗ olim in priori seculo tractauerūt: qm̄ eadē causa eodē mō se habens, facit idē: quā reuolutionē Calcidius in cōmēto sup Platonē, in quibuslibet quindecim millibus annis fieri dixit. Epicur⁹ uero & Democritus dixerūt hoc fieri in uigintiseptem millibus annis, & utrūq; sine rōne ē dictū. Ptolemæus nāq; in Almagesti demōstrauit, ꝙ stellæ fixæ sup polos orbis signorū, q ē motus planes. i. cæli stellati, non mouent in centū annis nisi gradu uno, & in eodē temporis spatio mouent auges planetarū. & hoc secundū diuisionē circuli in trecētos ꝗdraginta, nō cōplet nisi in 36. millibus annis, in ꝗbus secūdū uerā rōnē astronomicā cōplet magnus annus, Nec tñ ꝓbatū est, ꝙ in tota illa reuolutiōe imagines reuertant in easdē figuras, nec ꝙ respectus planetarū seu radiatiōes eorū ad figuras reuertant easdē. Radiatiōes nāq; tā stellarū ꝗ planetarū, fiūt sm descriptionē polygonij in circulo. estq; demonstratū in geometria libro 4. ꝙ si polygonij descripti in circulo anguli in infinitū multiplicēt, ꝙ polygoniū illud nec ad quātitatē, nec ad circuli figurā deueniet. Certū est aūt ꝙ figura radiationū cælestis circuli mouet inferiorē naturā ad gńationē & corruptionem. sicq; secūda circulatio non erit eadē, eo modo se habēs cū prima. Hinc radix positionis illius ē falsa: ꝓpter quod totū qđ ei innitit, erroneū est. Præterea Aristoteles 2. de gńatione ꝓbauit, ꝙ ꝗcunq; habēt substātiam corruptibilē motā, nō reiterāt eadē numero. Cōstat uero ꝙ primæ circulationis indiuidua habuerunt corruptibilē substantiā motā: idcirco nō redeunt eadē numero, nec redibit idē Socrates, idēq; Plato, cū eisdē amicis eadē ꝑtractantes. Attñ Socrates & Plato ita dixerunt, ꝙ dij quorū uitæ tēpus longū est, in una circulatione discūt qđ in secunda prædicere debēt. Dixerūt quoq; ꝙ mundus taliū circulationū successione in infinito tēpore stetit, & stabit sine fine. Et mirū ꝙ tāti uiri dixerūt hæc. Etiā Ptolemæo in quadripartito, capitulo 10. edocēte, ꝑ ꝓbationē efficacē didicimus, ꝙ uirtutes astrorū nō deueniūt ad inferiora, nisi ꝑ aliud atq; ꝑ accidens. Per aliud, qa ꝑ uirtutes elementorū: ꝑ accidens, qm̄ ꝑ uirtutes ꝗ in materia sunt. Sicq; sola astra non sunt causa oīs mutatiōis ꝗ in inferioribus fit, sed etiā dispositiones materiæ inferioris. ꝓpter qđ in centilogio asserit Ptolemæus: Sapiēs dñabit astris. & Haly dat in cōmento exēplum, ꝙ si corpora cælestia scintillant ad quartanas atq; ad melācholiā, sapiens medicus corpora disponet ad sanguinē, & nō inducent ꝗrtanæ. Mesohallat quoque ait in lib. de sphæra mota, ꝙ sapiens homo circulū mutat cælestē, sicut mutatur terra aratiōe & seminatione. Philosophus etiā in lib. de somno & uigilia ꝑtestat, ꝙ in talibus est sicut circa principē de cōsilio ꝓcerū ac familiariū secretorū, q frequenter mutāt cōsilia ꝓcerū. Hinc nil ualet positio illa, nec solū theologicæ ueritati, sed etiā demōstrationi tā astronomicæ ꝗ geometricæ ac naturalis sciētiæ cōtrariat, & irrefragabiliter reprobat. Ideo mirū ꝙ à tantis uiris hoc potuit æstimari. Hæc Albertus.

¶Ex ꝗbus ośdit, ꝙ secūdum Platonē & Socratem mundus extitit ab æterno, & in æternū durabit. Vñ & 5. de cōsolatiōe philosophiæ profert Boethius: Nō recte qdā, dū audiunt uisum Platoni, mūdū nō habuisse initiū tēporis nec habiturū defectū, cōditori cōditum mundū putāt fieri coæternū. Aliud em̄ est interminabilē duci uitā, qđ mundo tribuit Plato: aliud, interminabilis uitæ totā simul cōplexū esse pñtiā, quod diuinæ mentis est proprium. Hæc Boethius.

¶Verū his obijci pōt, ꝙ secundū Ambrosiū Plato ꝑhibuit mundū nō semꝑ fuisse, qđ etiā ex primo Timæi ꝓbat, q legit: Omne uisibile corporeūq; motu importuno fluctuās, neq; unquā qescēs, ex inordinata iactatione redegit in ordinē, sciēs ordinatorū formā cōfusis inordinatisq; præstare. i. præstātiorē existere. Vbi & Plato ꝓseqtur mundi & eorū quæ in mūdo sunt, ꝓductionē ordine quodā & quasi ꝑ interualla cōpletam.

¶Dicēdū ꝙ nec uerba Platonis, nec dicta aliorū de positione Platonis, ꝗunt faciliter cōcordari. Superius ꝗppe inducta sunt multa ex Proclo, ex quibus consequit mundū ab æterno fuisse. atq; ex recitatiōe Alberti habet, ꝙ cælestiū circulationū uicissitudo seu alternatio durauit absq; initio, & sine termino ꝑdurabit. Dicit ꝗq; Albert⁹, ꝙ secundū Platonē aīæ ab æterno sunt simul creatæ, & secundū eundē exēplaria extra mētem diuinā existētia, ab æterno ꝓducta sunt. Introducta sunt etiā aliqua in oppositū militātia, sicut iā patuit. Vñ & Albertus testatur, ꝙ secundum Platonem motus cælestis nō durauit sine initio. & rursus: Solus, inquit, Plato generat tempus. Deniq; Aristoteles 3. cæli & mundi, disseruit posuisse Platonem ꝙ res ab æterno mouebātur motu inordinato in chaos cōfuso, & postea in ordinem sunt à deo redactæ, sicut & Thomas refert in Scripto. Pro quorū cōcordia posset forsan quis dicere, sicut & Augustinus ait de Moyse, ꝙ quamuis uideatur sensisse res primo creatas in quadā inordinata & cōfusa materia, deinde per interualla dierū redactas in ordinem: nihilominus sensit oīa simul esse creata distincte atq; ornate, quātum ad ea quæ ad decorem & ordinem pertinent uniuersi, etiam quantum ad indiuidua prima, Ita & Plato intēdit, ꝙ realiter ab æterno simul distinctē producta sunt, quamuis prætacto modo loquatur ex certis causis. Nam & modum loquēdi habuit ænigmaticum & obscurum. Nec inconueniens forsitan esset, si cōcedatur Plato de hac re in diuersis suis tractatibus diuersimode opinatus, quod & doctoribus catholicis aliquando noscitur in quibusdam materijs cōtigisse. ¶Veruntamen quod de præfata circulatione refert Albertus, Plato utiq; censetur sensisse, cum Augustinus in libro de ciuitate dei hoc fateatur, ita quod infinita secula seu periodi generationum

Marginalia: Albertire sponsio. — Gregori⁹ Nysenus. — Calcidij somnium. — Ptolemę⁹. — Habentes substātiam corruptibilem motā, nō reiterātur eadem numero. — Haly. — Mesohallat. — Positio Socratis & Platonis reprobat. — Boethius, prosa. 6. — Obiectio. — Responsio. — Aristoteles.

Eccles. i. præcesserunt hunc mundum secūdum Platonem: q̄d & alij quidam senserunt, eo q̄ Salomon in Ecclesiaste loquutus sit: Quid ē quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendū est. Nihil sub sole nouum, nec ualet quisquam dicere, ecce hoc recens est. Iam enim præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos. Et forsitan ex his uerbis Plato suæ sumpsit opiniōis radicem. Siquidem libros ueteris testamenti creditur Plato legisse, prout hæc opportunioribus locis diffusius referentur.

Veteris instrumēti libros credi tur Plato legisse.

¶Præterea quæritur, quomodo uerū sit, quod Magister ait in litera Aristotelem posuisse duo principia rerum, uidelicet materiam & speciem, i. formam substantialem, & tertium addidisse quod operatorium appellauit. Nempe secundum Aristotelem sunt quatuor causæ rerum, ergo & quatuor principia, cum causa & principium idem sint. ¶Secundo, multæ sunt res in quibus non est materia, ut substantiæ separatæ. ¶Tertio, quia Philosophus primo Physicorum ponit tria naturalium rerū principia, utpote materiā, formā & priuationem: quibus si addatur principium operatorium, erunt principia quatuor.

¶Quærit̄ q̄q; q̄d uocet operatorium principium.

Bonauen. ¶Circa hęc scribit Bonauentura: Aristoteles posuit duo intrinseca principia, utpote materiā & formam. ¶Tertiū uero principiū extrinsecū effectiuū, q̄d potissime dixit deū. Priuatio uero non differt à materia uel à forma. Siue em̄ priuatio nominet appetitū formæ cū eius carentia, siue essentiā formæ, put est potentialiter in materia, non differt realiter ab his duobus. Appetitus em̄ ad materiā reducit̄, nec aliud ē ab ea: essentia uero formę, ad speciē: p opatoriū uero principiū, accipit primā causā seu primū motorē. Hæc Bonauent.

Albertus. ¶Albertus q̄q;: Scd̄m Aristotelem, inq̄t, duo sunt principia entis compositi, tria uero sunt principia motus & rei mobilis: q̄a materia secundū se sine priuatione non subijcit̄ mutationi. Patet itē q̄ duo sunt numero, scilicet materia & forma: tria uero secundū rōnem, q̄a priuatio nil numero addit sup materiā, q̄d sit actu ens, nisi rationem informitatis formabilis.

QVAESTIO VI.

Sexto principalit̄ quærit̄, An tantum sit vnus mundus. ¶Videtur q̄ non, q̄a ad excellentiam dei ptinere uidetur ut habeat plura regna. cū igitur mūdus sit quasi regnū ac regio dei, uidet̄ q̄ plures sunt mundi. ¶Secūdo, Omnipotētia dei innumerabiliū est ꝓductiua mūdorum, ergo nō decet eam unius mundi productiōe esse cōtentā. ¶Tertio, Christus as-

Johan. 18. seruit: Regnum meum non est de hoc mundo.

In oppositum. ¶In oppositum est scriptura, doctrina quoq; Aristotelis ac Platonis. Nam & mundi nomine uniuersitas rerum accipitur.

Alexāder. ¶Circa hoc loquitur Alexander: Aliter sumit̄ unū, dum dicitur, sensibilis mūdus est unus: & cum dicitur, unumquodq; creatum est unum. Mundus em̄ sensibilis secundum rationem uniuersi, i. inquantum uocat̄ uniuersum, ab unitate nomen accepit, quemadmodū asserit Augustinus cōtra Manichæos. Hæc autem est unitas multitudinis ordinatę ad maxime unum, multitudinis inquam habentis completionē in partibus. De hac unitate loquitur Augustinus in libro pręfato. Tanta est uis atque potentia integritatis ac unitatis, ut quæ multa sunt bona, amplius placeant, dū in uniuersum aliquod conueniunt atq; concurrunt, secundum

Mūd⁹ ab vnitate nomē accepit.

Gene. i. illud in Genesi; Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erāt ualde bona. Necesse igit̄ dicitur q̄ mundo archetypo tanquā uni exēplari perfecto, correspondet mūdus sensibilis tanquā unū exemplatum completum. Et sumitur mūdus sensibilis large, put cōtinet in se etiam spirituales substātias. Vn̄ si aliæ res crearent̄ aut fierēt, ad mundum sensibilē pertinerent. Aliter uero dicitur unum de unoquoq; creato, quia non dicit rōnem oīno pfecti in conditione seu in ratione entis creati. Cū itaq; mūdus dicat q̄d totale, uniuersum, pfectū, optime ordinatum ad suum productiuum principium, nō est nisi unus. Hæc Alexander.

Gulielm⁹. ¶Gulielmus Parrhisiensis primo libro de uniuerso: Aggrediar, inq̄t, inuestigare de unitate uniuersi, & q̄ mūdus sit unus. Dico ergo quod om̄e totū est unum, ut patet ex ratione & nomine eius. Totū nāq; & pars relatiue dicunt̄ ad inuicem. & totū uerissime diffinitur esse quid adunatiuū ex partibus. Aggregatio autē & adunatio non est, nisi unitio partis & partis partiūve adinuicē: quę rursus unitio, unitas est totius. Sic quoq; interdū sumit̄ om̄e, ut cum in primo Timęi loq̄tur Plato: Dicendū cur conditor genitorq; uniuersi om̄e hoc .i. totū uniuersum instituēdum putauerit. Quēadmodum ergo cum in unoquoq; dicit̄ totum, nihil extra relinquitur q̄d pars illius possit uocari: ita cū mūdus seu uniuersum dicit̄ totū, om̄is in eo creatura includit̄. sicut q̄ dicit uniuersitatē animalium, omne animal comprehendit nullo relicto. Nec ꝓhibet hoc contrarietas aliquorū. Ideo sicut dici potest uniuersitas coloratorū seu totalitas hominum, quamuis quædā sint alba, q̄dam nigra, & q̄dam hoīes sint iusti & sani, q̄dam iniusti & ægri: sic uniuersitas bonorū & malorū pariter collectorum, uniuersitas una est, non obstante cōtrarietate quæ est inter bona ac mala. ¶Amplius, uniuersitas (ut patet ex nominatione ipsius) non est nisi in unum uersa multitudo. Non aūt est uersa in unum, nisi collectione & adunatione in unum, quod tota illa multitudo cōmunicat siue participat. Sic & uniuersitas entium nuncupat̄ tota multitudo atq; cōmunitas rerū, q̄ sub uno esse quod participat, adunatur atq; colligitur.

Uniuersitatis etymologia.

¶Præterea sicut non capit intellectus duo omnia, ita nec duo tota seu uniuersa simplicit̄: imò si talia essent duo, nullū eorum esset totū aut uniuersum. Itaq; uniuersum seu mundus, unum est opus, unum artificium, unaq; fabrica creatoris, sicut etiā ipse un⁹ ē, & unū principiū, un⁹q; fons uniuersalis emanatiōis. Nec em̄ aliud est mūdus, q̄ redūdātia q̄dā primi, & uniuersalis fontę totius bonitatis, & artificiū artis ac sapiētię eius: quod euidēt̄ oñdit decor & mirificētia nō solū uniuersitatis totius, uerū etiā operū singulorū, quorū inuestigatiōi & admiratiōi nec eruditissimorū & subtilissimorū uirorū sufficit intellectus. ¶Mūdus itaq; ē q̄si scriptū uerbū, q̄ deus loq̄tur semetipsum, nō tn̄ locutiōe pfecta, cū infinite deficiat à repñtatiōe plenaria oīpotētiæ, sapiētiæ & gloriæ suæ, sed ꝓut capere potuit. Verbū uero ęternū ē pfecta ac plena patris imago, q̄ plene oīno se exprimit. Est q̄q; uniuersum hoc q̄si scriptura & liber corā positus, in q̄ rōnalis creatura addiscat ac uideat sui magnificētiā & eminētiā creatoris. Vn̄ constat q̄ totū ordinet̄ & cōgreget̄, unūq; sit p cōparationē ad ipsum.

Mundus quid sit.

Philosophorū opinio de mūdo.

¶Porro philosophi q̄ dixerūt mūdū eē domū seu ciuitatē, habitaculūq; deorū ac hominū, nō irrationabiliter sunt locuti, nisi q̄ nomine deitatis abusi sunt, q̄ nō nisi uni summo ac primo uniuersorum principio conuenit. ¶Deniq;, ideo dixerūt mundū esse habitationē deorū & hominum, non animaliū irrationalium: quoni

am illa ad hominum utilitatem sunt facta, sicq; nihil iuris aut possessionis conuenit eis in mundo. Nec obstat quod quædam sunt spiritualia & immaterialia, alia uero corporalia, cum omnia inuicem sint connexa atq; coordinata à summo usq; ad infimũ. Nam & ipse homo quamuis ex spirituali & corporali substantia constet, attamen unus est & unum suppositũ. Hæc Gulielmus. qui libro prætacto disputationem istam prolixe prosequitur, probando non esse mundum extra ultimam sphæram uniuersi istius, nec esse regionem tenebrarum extra hunc mundum, prout Manichæi finxerunt, sicut in libro primo poteris inuenire.

Albertus. ¶Insuper Albertus non in Scripto secundi, sed libro suo de homine, ad hoc respondet quæsitum: Mundum, inquiens, dicimus esse unum, non multos, ut quidam dixerunt hæretici, quorum sectæ sunt quadripartitæ: Quidam enim dixerunt infinitos esse mundos per successionem, quorum autor fuit Empedocles, dicens q; cõpleto anno motu cæli secundum motum orbis decliuis, omnia reuertuntur in primam materiam: & incipiẽte alio motu cęli, regnãt alia numero eadẽ, & incipit alius mundus inferior: completurq; motus ille cæli secundum fixarum motus stellarum ab oriente in occidentem, quo motu mouentur planetæ proprio motu. completur inquam in triginta sex millib⁹ annis, & uocant hoc spatium magnum annum. Alia secta dixit quod sunt mundi infiniti, uno extra alium existente, quam reprobauit Philosophus primo cæli & mundi. Tertia Manichæorum, ponentium regionem lucis regionemq; tenebrarum in mundis duobus, ut legitur in epistola Manichæi quam nominat fundamentum, qui error reprobatus est supra. Quarta est Iudæorum, qui dogmatizant alium mũdum futurum post istum, in quo ipsi in aurea & gemmata Ierusalem existentes, clienticulos habebunt gentium reges, & reginas nutrices: non quod mundus ille erit extra hunc mundum, sed quod erit uita beata. porro mũdum esse unũ probauit Philosophus, quoniã est ex tota sua materia: & rursus, quoniam omnia corpora seu leuia mouẽtur ad unum locum determinatum. Sicq; omnia grauia naturaliter mouerẽtur ad centrum terræ istius, & alibi uiolenter detinerentur, quod ordini rerum naturali non conuenit: nec semper duraret, cũ nullum uiolentum perpetuum. Hęc Albertus.

(Margin: Empedeclis opinio hęretica. — Alia opinio. — Tertia. — Quarta.)

Thomas ¶Amplius, Thomas in prima parte Summæ, quæstione 47. Vnitatem, inquit, mundi manifestat ordo in rebus creatis existens. Mundus quippe hic dicitur unus unitate ordinis, secũdum quod quædam ad alia ordinantur. Quæcunq; uero à deo sunt, ordinem habent ad inuicem atq; ad deum, sicut ostensum est, & ordo entium indicat. Vnde Philosophus contestatur, quod uniuersum refertur & cõparatur ad deum, sicut exercitus ad militię principẽ. Hinc oportet ut om̃ia ad unum pertineant mundum. Ideo illi poterant plures ponere mundos, qui causam mundi non posuerũt aliquam sapientiam ordinantem, sed casum: sicut Democritus, qui dixit, ex concursu atomorum factũ esse hunc mundum & alios infinitos. Itaq; ratio cur mundus est unus, est, quoniam oportet omnia esse ordinata ordine uno & ad unum. Hinc 11. Metaphysicæ, ex unitate ordinis existentis in rebus, concludit Philosophus unitatem dei gubernantis: & Plato ex unitate exemplaris. probat unitatem mundi quasi exemplati. Si autem obijciatur, quod melius esset esse plures mundos, & natura facit quod melius est: respondẽdum q; nullum agens intendit pluralitatem materialem ut finem, quoniam materialis multitudo nõ habet terminum certum: sed de se tendit in infinitum, quod ratio ni finis repugnat. ¶Porro plures mundos esse meliores quàm unum, esset secundum multitudinem materialem: & tale melius non est de intentione dei agentis. Nam eadem ratione, si fecisset duos, dici posset melius esse si fecisset tres, & ita in infinitũ. Hęc Thomas.

(Margin: Rõ cur un⁹ sit mund⁹. — Obiectio.)

¶Idem Vdalricus in Summa sua libro 4.

Ad 1. ¶Ad primum igitur respondendum, q; unum solẽ regem & monarcham altissimum, decuit unum habere regnum totale, & unam duntaxat monarchiam imperialem, in qua cuncta à se procedentia, atq; ad se iure creationis spectantia, continerentur. Hinc ex conuenientia regiminis uniuersi, & decore ordinis gubernationisq; omnium, Aristoteles 12. atq; 11. primæ philosophiæ probauit unitatem principis summi omnibus præsidentis, unitatem quoq; uniuersi gubernati p ipsum: Entia, inquiens, nolunt male disponi, Pluralitas principum mala, unus igitur princeps. ¶Ad secundum, q; deus omnia operatur secundum censurã & ordinem sapientiæ suæ, non secundum extremitatem suæ potentiæ. Idcirco ut ait scriptura, In numero, pondere & mensura constituit uniuersa. ¶Ad tertium, q; saluator in uerbis illis per mundum intellexit homines impios, reprobos & mundanos. Sicq; in euãgelio, præsertim sancti Iohannis, mundus frequenter accipitur iuxta quod asserit Christus: Non pro mundo rogo.

(Margin: Ad 2. — Sapi. 11. — Ad 3. — Johan. 17.)

Platonis opinio de mundi unitate. ¶Postremo, de unitate mundi Plato & (ut uerbis utar beati Ambrosii) disertissimus Plato, qui ut sanctus loquitur Augustinus libro de ciuitate dei, Aristotelem longe uicit eloquio, ait in primo Timæi: Nunc considerandum, utrum rectè mũdum dixerimus unũ, an plures dici oporteat, innumerabiles quoq;, unum plane, quoniam iuxta unum exemplar formatus est. Id nanque quod uniuersa continet intelligibilia, cum alio secundum esse non poterat. ut ergo exẽplari, cuius imitationem æmulabatur, assimilaretur etiam numero. i. principio numeri, utpote unitate, similis esset: idcirco nec duo, neq; innumerabiles, à deo est factus. Hæc Plato.

Ambrosius. ¶De erroribus demum philosophorũ quorũdam scribit in Hexameron suo Ambrosius: De mundo, dicens, nõ mediocris inter illos quęstio est. Pythagoras enim unum asserit mundũ, alij innumerabiles, ut opinatur Democritus. Alij mundum æstimãt esse deum, ita q̃d ei mens insit diuina. Alij partes eius, alij utrũq;. Hinc diuino spiritu præuentus sanctus Moyses, in exordio sui sermonis hos hominũ excludẽs errores: In principio, ait, creauit deus cælum & terram. (Margin: Gene. 1.)

¶Deniq;, circa hæc aliqui quærunt, An soli deo cõueniat res ipsas producere, & utrũ deus in omni operatione causæ creatæ ac secundæ, immediate ac principaliter operetur. De quibus pertranseo, quia iam sup primum discussæ sunt. Quidam uero hic quęrunt, An deo conueniat creata conseruare in esse, & quid sit cõseruatio ista, atq; an à creatione realiter distinguatur.

QVAESTIO VII.

(Margin: An deus cuncta conseruet.)

SEptimo ergo principaliter quæritur, An deus cuncta conseruet, & quid sit conseruatio ista, uidelicet, An sit actio aut passio, uel idem quod ipsa creatio. ¶Videtur q; nõ. Quædam enim creata secundum Philosophum 2. perihermenias, non possunt non esse: & sicut in Metaphysica

loquitur, habēt necesse esse. ergo nō indigēt cōseruari.

Henricus. ¶Circa hoc scribit Henricus quodlibeto primo, 7. quæstione: Actio qua rei acquiritur esse, necessario p̄cedit actionē qua res conseruatur, quæ continuat esse in posterum. *De eadē actiōe res nō creat aut conseruat.* Hinc ualde insipienter dicunt nōnulli, ꝙ deus eadem actione res creat atq; conseruat, quemadmodū eadem actione lumē causat & conseruat in medio. Si enim sol haberet esse à se, nec aliquo modo ex sua natura conueniret ei non esse, & lucentia seu diffusio lucis naturaliter ab ipso procedens, de natura sua non haberet esse post non esse, quanquam eius conseruatio sit in continuo fieri: non necesse esset præcedere aliquid fieri, quo primo esse reciperet. ideo ponendo solem ab æterno, & non habere de se non esse, necesse est ponere radium eius ab æterno non habentē esse post non esse, nisi intellectu: & forsan nec intellectu, nisi ponamus solem non necessitate naturæ, sed libera uolūtate producere radium. Magnum quoq; inconueniens esse uidetur, ꝙ esse creaturæ cū sit esse substantiale ac permanēs, sit semp in continuo fieri, q̄uis non possit nisi ad præsentiam suæ causæ manere. Vnde sicut uidemus in generatiōe naturalium rerum, ꝙ agens particulare cum solum sit causa fieri rei, qa non habet in se ratiōem speciei totius, causat per speciem suam simile sibi in materia: quo generato, cessat actio eius, nec illud conseruat in esse. Agens uero uniuersale, habens in se rationem totius speciei, ut corpus cæleste & eius motor, causa ē fieri & facti esse: cessanteq; fieri, conseruat rem in esse, ut sit alia generationis conseruationisq; actio. Consequenter si agens uniuersale, primo per se & immediate similitudinem suam generaret, & generatā conseruaret, actio eius alia esset generandi & conseruandi: & sicut tunc esset circa generatum, sic in proposito circa creatum. Hinc utriusque *August.* actionis distinctionem tangens Augustinus libro de immortalitate animæ, protestatur: Vis & natura incorporea, effectrix corporis uniuersi pręsente potentia, tenet uniuersum. Non enim fecit, atq; discessit effectumq; deseruit. & effectiua uis illa uacare nō potest, quin id quod ab ea factum est, tueatur: & ea specie carere non sinat, qua est, quantūcunq; est. Quod enim per se non est, si destitueretur eo quo factum est, profecto non erit. Nec possumus dicere id, dum factum est, accepisse ut seipso possit esse contentum, etiamsi à conditore desereretur. Hæc Henricus.

Thomas ¶At uero Thomas in Scripto secundi q̄stiōes istas non mouet, sed in prima parte, quæstione 104 de hac *Dupliciter aliquid ab alio cōseruatur.* scribit materia, aliterq; sentire uidetur q̄ doctor præfatus: Necesse est, inquiēs, secundum fidem & rationē, ꝙ res conseruentur à deo in esse. Conseruatur autem aliquid ab alio dupliciter. Primo, indirecte & quasi p accidens, ut is qui remouet corrumpēs, uelut si qs puerum retrahat ne cadat in ignem. Sicq; deus quædam conseruat in esse, non omnia. qm̄ quędam non habēt corruptiua, quæ pro eorum conseruatione necesse sit remouere. Secundo, directe & per se, ut dum id quod conseruatur, dependet à conseruante, ita ut sine illo eē non queat. Sicq; cuncta creata indigent conseruatiōe diuina, sine qua nec ad momentum possent subsistere: imò mox in nihilum redigerentur, nisi uirtute opationis diuinę conseruarentur in esse, ut ait Gregorius. *Gregori⁹.* quod sic perspici potest. Om̄is effectus dependet à sua causa secundum quod est causa eius. Porro aliquid est causa alterius secundum fieri tantū, & non directe secūdum esse ipsius, quod in artificialibus & naturalibus ita est. Nam esse domus, cōsequitur formam eius: forma uero domus, est ordo & cōpositio partium illius, quæ forma consequitur naturalem unitatē rerū quarūdam. Quemadmodum enim cocus coquit cibum adhibendo naturalem uirtutem ignis actiuam, sic ędificator facit domum adhibendo cementum, lapides, ligna, quæ sunt susceptiua & conseruatiua talis cōpositionis ac ordinis. Hinc domus dependet ex naturis rerum illarum, sicut fieri suum ex ædificatore: sic in naturalibus est considerandū. Si etem̄ duo aliqua eiusdē sint speciei, unum non potest per se esse causa formæ alterius, secundū quod est talis forma. Alioquin esset causa ꝓpriæ formæ, cū eiusdem sint rationis. sed potest esse causa huius formæ secundum quod est in materia. i. ꝙ hæc materia acquirat hanc formam: & hoc ē esse causam secundum fieri, ut cum homo generat hominem, ignis ignem. Hinc qñcunq; effectus naturalis est natus recipere impressionē agentis secundum eandem rationem, qua est in agente: tunc fieri effectus, ab agente depēdet, non esse ipsius. Cū aūt effectus nō est aptus recipere formam f̄m rationem qua est in agente, tale agens potest esse causa formæ secundum rationem formæ huiusmodi, & non solum secūdum quod est in ista materia. & agens tale non solum est causa fiendi, sed & essendi. sicut ergo fieri rei non potest manere cessante actione agētis, sic esse effectus remanere non ualet cessante cōseruatione eius, q̄d est causa effectus nō solū sc̄dm fieri, sed etiā sc̄dm esse. Et ista est ratio, cur aqua calefacta retinet calorē actiōe ignis cessante, aer uero nec ad momētum manet illuminatus cessante actiōe solis: qa uidelicet materia aquæ susceptiua ē caloris ignis, f̄m eādem rationē qua ē in igne. *Nō cur aq calefacta retinet calorē actiōe ignis cessante.* unde si pfecte perducat ad formā ignis, retinebit semp calorē: si aūt impfecte participet aliqd de natura ignꝭ, calor non semp manebit in ea. Porro aer nullo modo natus est suscipere lumē secūdū eandē rōnem qua est in sole, ut scilicet recipiat formā solis quæ est principium luminis. Ideo qm̄ lumen nō habet radicē in aere, mox cessat actiōe solis subtracta. Sic aūt se habet oīs creatura ad deū, sicut aer ad solē illuminātē. quemadmodum em̄ sol est lucens per suā naturā, aer uero fit luminosus participando lumen à sole, non solis naturam: sic solus deus est ens per essentiā, qm̄ sua essentia est esse suum. Omnis aūt creatura est ens per participationem. Veruntamen conseruatio rerum à deo nō est per nouam aliquam actionem, sed per continuationem actionis qua dat esse, quæ actio est sine motu ac tempore, sicut & conseruatio luminis in aere est per cōtinuatum influxum à sole. Hinc Augustinus 4. sup Genesim ad literam dicit: Si uirtus dei à creaturis cessaret, simul illarum species omnisq; natura concideret. *August.* Hæc Thomas in Summa.

¶Si autem quæratur, An deus immediate omnem creaturam cōseruet. & uidetur quod sic, quia ut dictū est in uerbis iam positis, eadem actione deus est conseruator, qua & creator: sed ipse immediate omnium est creator, ergo & conseruator.

¶Ad hoc prællegato loco respondet Thomas: In naturalibus quædam sunt cōseruatiua aliorum, utroque modo præfato: uidelicet corrumpentia impediendo, ut patet de medicina: & item esse causando, ut patet in causis subordinatis. Sic enim cælū motu suo ē causa ꝓductiua & cōseruatiua inferiorꝝ. Ideo conseruatio reꝝ principalit̄ & primarie ē à deo: secūdario uero & q̄si instrumētalit̄, à causis sc̄dis. & tāto eminēti⁹

est ab eis, quãto ꝓpinquiores sunt primæ causæ. Ad obiectũ ergo dicẽdum, ꝙ deus immediate creauit, sed in ipsa creatione ordinẽ rebus instituit, ut quędã ab alijs causarentur de cætero ac dependerent, per q̃ scđario conseruarent, ꝓsupposita principali cõseruatiõe ipsius dei. Deniq; nulla creatura põt esse causa alterius, quo ad hoc ꝙ nouã formã aut dispositiõem acqrat, nisi ꝑ modũ mutatiõis alicuius: qa nõ agit nisi subiecto sup posito. Postquã uero dispositiõem aut formã induxit effectui, talẽ dispositionẽ seu formã sine noua mutatiõe cõseruat: sicut in aere est q̃dam mutatio, qñ illuminatur de nouo, sed cõseruatio luminis est absq; noua mutatione ex sola illuminãtis ꝓsentia. Hæc Thomas.

¶De hac quoq; materia pulchre tractat in Summa cõtra gẽtiles 3. li. inter cętera loquẽs. Oportet ꝙ idem sit causa rei & cõseruatiõis ipsius. Cõseruatio etẽm rei nõ est nisi cõtinuatio sui esse. Cũq; deus ꝑ intellectũ & uoluntatẽ sit causa essendi oĩbus rebus, cõstat ꝙ ꝑ intellectũ suum & uoluntatẽ eas in esse cõseruet. ¶Amplius, sicut opus artis ꝓsupponit opus naturæ, sic op⁹ naturæ presupponit opus dei creãtis. Materia quippe artificialiũ est à natura, naturaliũ uero ꝑ creatiõem à deo. Artificialia uero conseruant̃ in eẽ uirtute naturaliũ, queadmodum domus fortitudine lapidum. ergo & naturalia uirtute diuina. Et qm̃ iuxta fidei ueritatẽ deus ẽ causa reꝝ de nouo ꝑ creationẽ ut uoluit, ita & uoluntate eas conseruat Hæc ibi.

Dionysi⁹. ¶Veꝝ id qđ ait Thomas artificẽ non esse causam artificialiũ s̃m esse, sed solũ s̃m fieri, uidet̃ in multis pati instãtiam. Multę sunt eñ artificialium formæ, quæ directe & effectiue uidentur ab artifice causari ac introduci, ut forma scamni, figuraq; apicum.

Richard⁹. ¶Richardus demũ in hac materia uidet̃ à Thoma in aliquibus dissentire: Creatio, inquiens, & cõseruatio quantũ ad id qđ dicunt ex parte dei, realiter idem sunt, cũ sint actio dei, q̃ est ipsemet deus agẽs, sed differunt rõne. Nã alia scđm rõnẽ est relatio dei ad creaturam, inquãtum creator: alia, inquãtum cõseruator. Inquãtum uero ad id qđ dicunt ex pte creaturæ seu cõnotant, realiter differunt, qa creari est accipere esse nõ de aliquo, uel nunc primo referri ad creatorẽ: conseruari autẽ, est teneri in esse prædicto, qđ idẽ est ꝙ duratio & permanẽtia rei in eẽ illo. Accipere autẽ eẽ ab alio & duratio ipsi⁹ esse, realiter distinguunt̃: ergo etiã relatio esse creati ad deũ, & relatio durationis eius ad deũ, relatiões sunt differẽtes, Sicq; siue creatio dicatur nunc accipe esse nõ de aliquo, siue nunc referri ad creatorẽ, realiter differt à cõseruatione. Alij dicũt, ꝙ creari & conseruari nõ differunt scđm aliqd positiuũ & absolutũ, qa creari est nunc primo esse ab aliquo, nõ ex aliquo: cõseruari uero est esse ab aliquo, nõ nunc primo, nulla ꝓcedẽte interruptiõe essendi. Et hi dicũt eãdẽ creaturã esse à deo sine interruptiõe quãdiu ẽ, quãuis non sꝑ creet̃ quã diu est. qđ etiã (ut affirmãt) cogunt̃ fateri & illi q sunt cõtrariæ opinionis, qa quãdiu aliqs rẽ cõseruat, tã diu facit eã durare: sicq; dicunt, ꝙ eadẽ actione deus rẽ creat atq; cõseruat. Similiter dicũt, ꝙ eadẽ actiõe, qua sol ꝓducit lumẽ in medio, illud iugiter cõseruaret, si staret immotus sup aerẽ semper. Insuper aduertẽdum, ꝙ ab eodẽ est rei creatio & cõseruatio, puta à deo: & sicut quædam sunt à deo immediate tm̃, quædam uero mediate & immediate, ut quæ sunt à deo mediantibus causis secundis: sic q̃dam conseruantur ab eo tantum immediate, q̃dam utroq; modo. Itaq; idcirco cũcta indigent conseruari à deo, qm̃ ipse solus est prima & prĩcipalis atq; ꝑ se causa uniuersorum. Dicunt autem nonnulli, ꝙ generans nõ sꝑ est causa geniti, quantũ ad esse ipsius, sed quantum ad fieri: ideo fieri illud non manet, nisi quãdiu conseruatur à generante: sed quo ad esse, non est à generãte dependens. Propter qđ 6. metaphysicæ suæ asserit Auicenna, ꝙ fabricator & pater & ignis, nõ sunt uerę causæ existentię reꝝ quæ fiunt ab eis, nec causa ipsius esse. Nã & unaquæq; causa simul est cũ suo effectu. sed cõtra res accipit esse per suũ fieri, ergo cũ generãs sit causa fieri ipsius esse geniti, ẽ etiã causa ipsi⁹ esse mediãte fieri. Hęc Richard⁹, q etiã q̃rit, An cõseruare sit agere.

Auicenna

Questio.

Responsio Richardi

¶Ad quod rñdet, ꝙ duplex est actio: una radicata in motu quę est ab agente in passum, & uocatur actio extra transiẽs. Alia est actio immanẽs, & est duplex: una, per quam nihil fit extra agentẽ, ut intelligere speculatiuum. & sic conseruare nõ est agere, sicut nec primo modo. Alia est actio immanens seu in agente persistẽs, per quam causatur aliquis effectus in alio. & sic conseruare dei, est agere. Est eñ diuina actio, manẽs in deo cũ relatiõe rationis ad creaturam ut conseruatam, per quam actionem causatur permanentia creaturæ in suo quandiu est. Hæc Richardus.

Dionys⁹ ¶Qui in hoc uidetur consentire Hẽrico, ꝙ alia actione deus creat ac conseruat, & ꝙ creari sit aliud quàm conseruari. In hoc autem quod Richardus uidetur insinuare, quod agens particulare ut generans, sit non solum causa fieri, sed etiam ipsius esse rei genitę, à Thoma & Hẽrico dissentit. Videt̃ autẽ positio sancti Thomæ quantũ ad primum istorum, rõnabilior esse, Non tamen Thomas uult dicere, quod esse rei creatæ & cõseruatio sit continuum fieri, sed esse cõtinuatum. Verum quantum ad secundum, uerius reor quod ait Richardus, quod scilicet generans sit causa esse ipsius geniti, non tamen causa totalis nec principalis: imò causæ sup̃iores, & uniuersales, potissime causa prima, magis suut causæ ipsius esse horum inferiorum. Attamen causa particularis uere dicitur causa esse sui causati.

Aristot. Nam & teste Philosopho, proles non potest parẽti rependere æquiualens, quoniam habet esse ab illo. Pater quoq; uocatur, qui de sua substantia producit simile sibi, quod est generare & facere absolute. Deniq; super illud in Exodo, Honora patrem tuum & matrẽ tuam, ut sis longæuus super terram, dicunt expositores, quod proles suos parentes honorans, idcirco meretur uitæ prolongationem, quoniam à parẽtibus habet esse & uiuere. ¶Sed obijci potest prædictis, quod in Elementatione sua theoremate 34. Proclus loquitur in commento, quãuis perpetuus sit mundus, propter hoc non procedit ab intellectu. neq; enim propter hoc non est conuersus, quoniam semper ordinatus est, sed & procedit semper. Ex quo uidetur ꝙ creatura quàm diu subsistit, incessanter procedat atq; creetur. Et si quis autoritatem despiciat Procli tãquam Platonici, quid ad autoritatem diuini Dionysij respõdebit, qui quarto capitulo de diuinis ait nominibus, quod deus est bonitas summa, omnium productiua, non quasi nũc ꝓducens, & nunc non causans, sed quoniã indesinenter omnium causa est, & oĩa causans? Verum ad hæc respondetur, quod propter incessabilem dependentiam uniuersorum à primo fonte, ista dicuntur: qua res tam incessanter indigent sustentari à creatore, ac si omni momẽto ab ipso de nouo susciperent esse.

Exodi. Cur proles honorans parentes lõgiorẽ uita sit digna.

Proclus

S. Dion.

¶Præterea Durandus: In his, inquit, quæ fiunt per

simplicem emanationem, ut ea quæ creātur, fieri & factum esse sunt simul, & utrunq; mensuratur nūc stante. Cum ergo creatio sit sine motu, creare & creari dicunt solos respectus inter deum & creaturā: ita ꝙ creare non est aliud, quàm dare esse alicui nullo supposito: & creari, q̄ sic habere esse à deo: idcirco cū ꝓ quolibet instāti uerū sit dicere, ꝙ creatura habet eē à deo: ꝓ q̄libet etiā instāti uerū est dicere, ꝙ creatur & creatura est, nec oportet mensuram creationis primo coexistere alicui nunc temporis: quia non oportet aliquē motum præcedere creationem, sicut fit in noua illuminatione ratione nouitatis. Sed sicut in diuinis semp uerum est dicere, ꝙ filius gignitur & genitus est necessitate naturæ in identitate substantiæ, ita de creatura q̄ diu est, semper uerū est dicere ꝙ creatur & creata est: attamen libera uoluntate & in diuersitate essentiæ, ut sit eadem actio creationis rerum & conseruationis earum. Et quamuis ita sit sentiēdum, tñ aliter est loquēdum, uidelicet sicut plures. Cum eñ actiones quę fiūt cum motu, nobis sint notiores, ut gñationes naturalium, in quibus res non dicuntur fieri post primum instans in quo suscipiunt esse: ideo iuxta hanc similitudinē nec nos dicimus, quod cælum nunc creatur aut angelus, cum tñ secundum rei ueritatē ita sit sentiēdum. Mensura ergo creationis est nunc stans, q̄d habet pluribus nunc temporis coexistere: nec est necessariū aliquod nunc temporis cui primo coexistat, cum nullus motus creationem præcedat. Hæc Durandus. *Dionysi⁹.*

¶Ex quibus constat quod in hoc cōsentit Thomę, ꝙ deus eadem actione res creat & conseruat. Cætera uero quę dicit Durandus, patiuntur instantiam. Nempe quod ait, ꝙ secundum ueritatem ita sit sentiēdum, ꝙ res q̄diu est creatur, uidetur cōcordare articulo cōdemnato quo dicitur, Deus non plus prius creauit intelligentiam quàm modo, prout tangit Richardus.

¶Præterea aliter loqui quàm corde sentitur, uidetur esse duplicitas, dolus & falsitas, cū ea quæ sunt in uoce, sint notæ & signa eorum quę sunt in mente: atq; ut asserit Plato, ad hoc nobis dat⁹ est sermo, ut mutui cōceptus fiant indicia. Propter quod loquitur Augustinus: Non aliud pectus tegat, aliud lingua proferat. q̄d est intus in corde, hoc foras sonet in uoce. *Augu. in homilia.* Nec rō ualet Durandi. Creari nanq; non est proprie habere esse à creatore, sed potius accipere esse à deo ex nihilo seu nullo supposito. atq; ut Alexāder, Bonauētura & alij addunt, Creari est nunc accipere esse à creatore, præsupposito nullo. creatura aūt nō accipit esse à deo nisi in nūc q̄ creat. ideo falsum est ꝙ quādiu est, uere creet.

¶Præterea quærit Richardus, Vtrum deus conseruet creaturas per aliquem influxum. *Quæstio.* Ad hoc respondet Richardus, *Rñsio Richardi.* Dixerunt quidam ꝙ res conseruantur à deo per influxum medium, qui nō est res permanēs, sed successiua. quia rem conseruari, est ipsam cōtinue fieri. Sed istud est falsum. Si eñ res successiua & debilis immediate & absq; intermedio influxu cōseruatur à deo, quanto magis nobiliores creaturæ quæ habent fixum & stabile esse? Idcirco dicēdum, ꝙ creaturę quæ solum immediate processerunt à deo, cōseruantur ab eo non per influxum mediū: quia ille influxus non potest dici res successiua, ut patuit: nec res permanēs, q̄m oporteret eum alio influxu medio cōseruari: & ita argueretur de illo influxu, nec esset stare. ¶Præterea, cū maius sit rem creare quàm cōseruare, si deus pōt sua uirtute rem immediate creare, potest eam & sine medio conseruare. Hinc in libro de causis uicesima ꝓpositione habetur: Inter agens quod agit per esse suum, & factum suum non est continuatio neq; res media. Creaturæ autem quæ processerunt à deo immediate & mediate, cōseruantur à deo utroq; modo: q̄m causa secunda seu influentia eius, potest dici quidam influxus primæ causæ. Hæc Richardus. Verū ex ista responsione sequi censet, ꝙ cōseruari à deo, nō sit aliud q̄ ab ipso creari, nec reale & absolutū quid addens. Et itē, ꝙ cōseruare in deo nō dicat actionē in ipo manētē cū effectu causato in alio, ita ꝙ actio illa causet pmanētiā creaturę i eē suo. q̄d tñ paulo añ Rich. asseruit.

QVAESTIO VIII.

Octauo principaliter quærit, An deus agat propter finem, et qualiter bonitas eius sit omnium finis. Videtur ꝙ deo non cōpetat agere propter finem. *Arguit. ri* Primo, quoniam ipsemet est omnium ultimus finis, prout in Apocalypsi testatur: Ego sum Alpha & ω, principium & finis, primus & nouissimus. *Apoca. 1.* Secundo, finis perficit eū q̄ operatur propter finē. Deus autem à nullo perficitur.

¶In oppositū est, ꝙ oīs intellectualiter ac sapiētialiter opans, agit intuitu alicui⁹ boni, q̄d ē finis suæ actionis. unde finis (ut dr̄) mouet efficientē ad operandū. Id quoq; q̄d nō fit ꝓpter finē, dicit uane frustraq; fieri.

¶Circa hæc loquit Alexāder: Vna est oīm causa finalis, de qua libro de diuinis noībus S. Dionysius contestatur: Oīa quæcunq; sunt & fiunt, propter pulchrū & bonum sunt & fiunt, & ad ipsum cuncta inspiciunt, ac ipsum desiderant omnia, atq; mouentur & continētur ab ipso: hoc est, à causa illa finali: nec est aliquid existentium, quod nō participet aliqualiter bono & pulchro. ¶Deniq; hoc bonum & pulchrū est ipsemet deus seu diuina essentia, essentialiter, pure & incircūscriptibiliter, infinite & incōparabiliter bona: q̄ ut quarto capitulo de diuinis noībus magnus Dionysius protulit, Oīa ad se conuertit & ordinat, & princeps est congregans dispersa, ac tanquā principalis ac uiuifica uirtus, uniuersa reducit tanquam origo & causa ordinis oīm: ad quā tendit, in q̄ stat ordo atq; reductio oīm.

¶Deniq;, deus est perfectissimum agens, ergo nō agit propter aliquid extra se: alioquin aliquid ei deesset, uidelicet bonum finale, propter quod ageret, & ita non esset perfectissimum agēs. Hinc in prouerbijs scriptū est: Omnia propter seipsum operatus est dñs. *Prouer. 16* Per Isaiam q̄q; ait de hoīe, qui principalis est creatura: Omnē qui inuocat nomē meum, in gloriam meā creaui eū. *Isaie 43.*

¶Insuper duplex est appetitus: *Duplex e appetitus* Vnus ex ꝓuia cognitione conceptus, & ita oīa non appetunt bonū summū ac finem, q̄m eum non noscunt, eo ꝙ intellectualē nō habeant appetitum: quem qui habent, naturaliter appetunt beatitudinem, secūdum quod bonū supremū & beatitudo sunt idem. ¶Secundo sumitur appetitus pro naturali inclinatione seu appetitu. & sic omnia appetunt bonum, non sub determinata ratione felicitatis, sed sub generali ratiōe, qua summum bonum uniuersa conseruat ac terminat. Vnde cum plantæ & alię corruptibiles creaturæ appetant continuationem sui esse, & permanentiam sui in specie, quæ sunt eis à summo bono ubiq;, suntq; participationes increati esse & bonitatis supremæ, constat, ꝙ hoc modo naturaliter appetunt summum bonum.

¶Si aūt obijciatur, ꝙ post resurrectionē cōem cessabunt hæc mixta, sicq; naturalis eorū appetitus frustraretur, quod nō uidet possibile: *Obiectio.* ¶Rñdendum ꝙ quidā est finis corruptibiliū creaturarū, secūdū q̄d sunt, ꝓpter *Responsio*

fine:& illo fine euacuato,cōgruit eis ultra non pma-
Finis creaturę, nere, q finis ē supplemētū necessitatꝫ hūanæ. Estq; ali
us à fine quē naturalit appetūt ſm ꝓprias suas natu-
ras, q finis ex diuina ordinatiōe cedit fini illi naturali.
Bonauēt. Hæc Alexāder. ¶Præterea Bonauētura hic scribit:
Cū uniuersæ creaturæ sint cōditæ ꝓpter dei gloriā &
ꝓpriā utilitatē, sicut ait Magister & Augustinus in li.
de doctrina Chriana, ꝙ dn̄s nos fecit & diligit nō pro
pter suā utilitatē, sed ꝓpter bonitatē suā & utilitatem
Questio. nr̄am: q̄ritur qs sit finis principalis cōditiōis rer̄. Glo-
ria dei, an nr̄a utilitas? Videt̃ ꝙ gl'a dei, qa ad illā refert̃
utilitas nr̄a, nō ecōuerso. Rursus, gl'a dei pfectior est,
ergo rō finis poti⁹ cōpetit ei. ¶In oppositū ē, ꝙ chari
1.Cor.13. tas nō q̄rit q̄ sua sunt. Deus uero essentialit̃ charitas ē
1.Johā.4. ergo in rer̄ creatiōe magis intēdit rerum utilitatē, q̄
gloriā suā. Creatura q̄q; cōiter plus appetit suā utilita
tē, q̄ gloriā creatoris. Rn̄dendū, ꝙ principalis finis cre
Respōsio. atiōis & rer̄ creatarū, est tā gl'a seu bonitas dei, q̄ uti
Proue.16. litas creaturæ, iuxta illud: Vniuersa ꝓpter seipsum o-
Psalm.15. peratus ē dn̄s, nō ꝓpter utilitatē aut indigētiā suā, qa
bonor̄ nr̄orū nō eget. ergo ꝓpter gloriā suā nō augē
dam, sed manifestādā atq; cōicandā, in cuius manife-
statiōe & cōicatiōe seu participatione attēdit̃ summa
utilitas creaturæ, uidelicet glorificatio & beatificatio
eius. Charitas igit̃ increata q̄ deus diligit se & nos, q̄rit
dei gl'am & honorē: qm̄ ipsemet deus ē summum &
cōssimum bonū, & bonū oīs boni. Tota q̄q; salus &
uera utilitas creaturæ attēdit̃ in ordinatiōe sua ad de-
um. Ideo charitas dei rectissima, oīa fecit & cōuertit
Sal⁹ creaturę vnde attendat̃. ac ordinat ad se. Creatura etiā bn̄ disposita, maxime
appetit finē istū: sed incuruata & puersa, reflectit̃ inor
dinate ad cōmoda sua. Si uero obijciat̃ ꝙ fruitio ma-
gis pficit sctōs q̄ laus creatoris, ergo fruitio illa ē maxi
Laus dei duplex. me finis ipsor̄: dicēdū ꝙ laus dei ē duplex, uidelicet im
perfecta & pfecta. Laus itaq; impfecta, minus perficit
sctōs q̄ fruitio: sed laus dei pfecta, magꝫ pficit eos: qa
beati plus gaudēt de dei gloria & honore, q̄ de sua glo
rificatione. Hæc Bonauentura.
Thomas. ¶Porro Thomas: Agere, inq̄t, ꝓpter finē, intelligi
pōt dupliciter, Primo, ꝓpter finē opis. Scdo, ꝓpter fi-
nē operātis. Finis opis est id, ad q̄d opus ab agēte ordi
nat̃, & dr̄ rō opis. Finis aūt operātis ē, quē opans prin
cipaliter intēdit: q̄d patet in domificatore, q cōgregat
lapides ut eos cōponat, & compositio illa in q̄ cōsistit
dom⁹ forma, finis ē opis. Vtilitas uero ꝓueniēs domi
ficāti, ē finis ex pte agētis. Sicq; finis opis pōt eē ī alio.
Finis aūt agētis est semp in ipo agēte. Cūq; om̄e opus
diuinū in aliquē finē sit ordinatū, certū ꝙ deus ex pte
opis agit ꝓpter finē. Sed qm̄ finis semp reducit̃ in finē
opantis, oportet ꝙ etiā ex pte opantis cōsideret̃ finis
Agere ꝓpter finem dupliciť cōtingit. suæ actiōis, qui est bonū ipsius in ipso. Sciēdum ergo
ꝙ hoc mō agere ꝓpter finē, cōtigit dupliciť: Primo ꝓ
pter desideriū finis. Secūdo, ꝓpter amorē ipsius. Desi
deriū aūt est boni nōdū adepti, amor uero est boni iā
habiti. Ideo om̄i creaturæ cōuenit agere ꝓpter deside
riū finis: qm̄ unicuiq; creaturæ acq̄rit̃ bonū ex alio, q̄d
nō habet ex se. Sed deo cōpetit agere ꝓpter amorē fi
nis, cū dei bonitati addi nihil queat. Ipse etem̄ bonita
tē suā amat pfecte. & ex hoc uult ꝙ bonitas sua cōicet̃
p modū possibilē in eius imitatiōe, ex q̄ cōicatiōe orit̃
maxima utilitas creaturæ, inq̄ātū diuinę recipit simi
litudinē bonitatis. Hinc fert̃ in litera, ꝙ deus fecit nos
ꝓpter bonitatē & gloriā suā, quantū ad finē opantis:
& ꝓpter utilitatē creaturæ, quantū ad finē opis. Ideo
S.Dionysius. S.Dionysi⁹ 4.cap. de diuinis noībus: Diuin⁹, ait, amor
nō relinq̄t deū sine germine esse. Et Augustinus: ꝙ qa
deus bonus est, sumus. Hæc Thomas in Scripto. Thomas
¶Insup prima pte, q̄stione 44. Omne, ait, agēs agit
ꝓpter finē. Aliōq̄n ex actiōe agētis nō magis sequere
tur hoc q̄ illud, nisi à casu. Est aūt idē finē agētis & pati
entis, inq̄ātū huiusmodi, aliter tn̄ & aliter. Etem̄ unū
& idē est q̄d agēs intēdit imprimere, & q̄d patiēs inten
dit recipere. Aliq̄ quoq; sunt, q̄ simul agūt & patiunt̃,
q̄ sunt agētia impfecta, q̄ etiā in agēdo intēdūt aliq̄d
acq̄rere. Ver̄ hoc primo agēti nō pōt cōpetere: imò
solū intēdit suā bonitatē cōicare, & q̄libet creatura in
tēdit suā cōseq pfectionē, q̄ est pticipatio & q̄dam si
militudo pfectiōis bonitatisq; increatæ, & ita bonitas Quēadmodū deus ē
dei est oīm rer̄ finis. Dicit itaq; deus finis oīm rer̄, nō nis omnium rerum fi.
ꝙ oīa ipsum cognoscāt, aut ipsum intellectualiter ap
prehēdere aut attingere ualeāt: sed qa uel intellectu-
ali aut sensitiuo, aut naturali appetitu cupiant ipsum
seu bonum, q̄d nō habet rōnē finis aut appetibilis, ni
si inq̄ātū pticipat similitudinē dei. Hæc Thomas in
Summa. ¶Porro in Sūma cōtra gētiles 3. lib. scribit
de materia ista diffusi⁹, primo demōstrās ꝙ om̄e agēs
agit ꝓpter finē: Deinde, ꝙ om̄e agēs agit ꝓpter bonū:
cōsequēter, ꝙ finis cuiuslibet rei ē bonū, & ꝙ oīa ordi
nant̃ in unū finē, q est deus, & ꝙ deus sit oīm finis. Itē,
ꝙ oīa cupiūt deo assimilari, atq; ꝙ res deinde ordināt̃
in suos fines. & int̃ cætera loquit̃: Oīa ordinant̃ in unū
bonū, sicut in ultimū finē. Si em̄ nihil tēdit in aliq̄d sic
ut in finē, nisi inq̄ātū illud est bonū: ergo oportet ut
bonū, inq̄tū bonū, sit finis. Q̄d ergo est summū bonū,
est maxime oīm finis. Summū uero bonū est unū tm̄,
q̄d est deus. Oīa ergo ordināt̃ in unū summū bonū, q̄d
est de⁹. Itē sicut summū bonū est cā om̄i bono quod ē
bonū, ita summus finis q deus est, est om̄i fini cā ꝙ sit fi
nis. Per hoc aūt ꝙ res ita pticipat summā & primā bo
nitatē, deo assimilat̃. ideo deo assimilari, est oīm finis. Assimilari deo oīm finis est.
¶Amplius cernimus ꝙ oīa appetūt esse, & q̄ uiuūt at-
q; intelligūt, naturaliter appetūt uiuere & intelligere:
sed inq̄ātū uiuūt & intelligūt, deo aliq̄liter cōformā-
tur. sicq; deo assimilari, rite asserit̃ oīm ultimus finis.
¶Deniq; om̄e agēs producit simile sibi, ꝓpter quod
effectus uocat̃ q̄dam pticipata suæ causæ similitudo,
& creatura est q̄si q̄dam radius sui creatoris, Sicq; deo
assimilari ē oīm ultim⁹ finis. Ver̄ diuersa diuersimode
assimilationē hāc assequunt̃, ſm q̄d altioris aut infe-
rioris extāt naturæ, & uel p sola naturalia aut p gratu
ita. Hæc ibi. in q̄bus de oībus his ꝓlixe ac sapiēter ꝓ-
sequit̃. ¶Præterea quærit̃ hic, an oīa facta sint ꝓpter Respōsio
hoīem, ita ꝙ homo sit oīm finis. Ad quod Thomas in Thomę.
Scripto: Aliq̄d, inquit, dicit̃ finis alicuius rei dupliciť. Qualiter
Primo, qa in illud naturalit̃ tēdit, sicut oīa dicūtur ap oīa ꝓpter
petere beatitudinem. Secūdo, qa ex eo ꝙ ordinatur in hoīem facta sunt.
ipsum sicut in finē, aliquā consequr utilitatē ſm intē-
tionē ordinēq; agētis. Vtroq; aūt modo hō dicitur fi-
nis creaturar̄. Primo modo ex parte operis, secundo
modo ex pte agētis. Different̃ tn̄ homo dr̄ finis rer̄ &
bonitatis dei. Diuina em̄ bonitas ex parte agētis est fi
nis rer̄, sicut ultimū intētū à deo agente. Natura uero
humana nō est intēta à deo q̄si mouēs uolūtatē eius,
sed sicut ad cui⁹ utilitatē ordinatus est effectus ipsius
dei. Ipse quippe duplicē in uniuerso instituit ordinē, s.
principalē, quo res ordināt̃ur in deū: & secūdariū, quo
una iuuat aliā ad obtinendū similitudinē diuinā. Pro duplicē
pter q̄d 11. metaphysicæ dicitur, ꝙ ordo partiū uniuer- ꝓpter aliū
si est ꝓpter ordinē illum, q est in bonū ultimū ac diui- esse.
num. Sicq; om̄e illud dicitur ꝓpter aliud esse, ex quo

alia ꝓuenit ei utilitas. quod cōtingit dupliciter. Primo sic, ꝙ illud ex quo ꝓuenit alicui utilitas, non habet participationē bonitatis diuinæ, nisi ſm ordinem eius ad hoc cui eſt utile, ſicut ſunt partes ad totū, & accidēs ad ſubiectū: q̄ nō eſſent, niſi illud eſſet, cui ex eis ꝓuenit utilitas. Quædā uero ſunt, q̄ habent participationē bonitatis diuinę abſolutā, ex qua alicui r ei utilitas ꝓuenit: q̄ & talia eſſent: quāuis id cui ex eis ꝓuenit utilitas, nō eſſet. Sicq̧ angeli & cęteræ creaturę ſunt ꝓpter hoīem factæ. Sic quoq̧ homo factus eſt ꝓpter reparationē ruinæ angelicæ: q̄m iſta utilitas creationem hoīs eſt cōſequuta, atq̧ à deo ꝑuiſa & ordinata. Similiter ex parte opis ipſę creaturæ tēdunt in bonitatē diuinā, ſicut in id cui per ſe aſſimilari intendunt. Sed q̄m optimo aſſimilaī aliq̄d per hoc, ꝙ fit ſimile meliori ſe: ideo oīs creatura corporalis tēdit in aſſimilationē creaturæ intellectualis quantū pōt, q̄ altiori modo diuinā bonitatē cōſequiī. Hinc & forma hoīs, utpote aīa rōnalis, dr̄ eſſe finis ultimus à natura inferiori intētus, ꝓut 2. de aīa dicitur. Itaq̧ nō eſt homo finis creaturarū principalis & ultimate intētus, ſed ſicut id ad quod aliquo mō ordinaī opus ſeu effectus dei agētis. Vn̄ 2. dicitur phyſicoꝶ: Sumus & nos quodāmō finis oīm. Si uero obijciaī, ꝙ multæ ſunt creaturæ nobis nociuę, non utiles, baſiliſcus, ſpinæ, pulices: rn̄dendum ꝙ talia nō fuerunt à principio nociua hoībus, ſed poſt culpā: ex q̄bus nihilominus aliquæ utilitates ꝓueniunt nobis, q̄a ex eis humiliamur, atq̧ in eis ſapiētiā & gloriā dei cōſideramus, ex eis q̄q̧ in cognitione & multiplici informatione ꝓficimus. Verūtn̄ autoritas Philoſophi ex 2. phyſicoꝶ inducta, de artificialib⁹ ſumiī. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. ¶ His per oīa Petrus cōcordat, & addit: Duplex eſt finis rei opatæ, uidelicet finis ꝓximus ſeu ꝓprius, q̄ eſt operatio eius, & itē finis ultim⁹ ac cōis, puta bonitas diuina. Sciendū uero ꝙ ſicut duplex eſt agēs, ita & duplex eſt finis. Finis nāq̧ & agens ꝓportionaī ad inuicē, ſicut materia & forma. Eſt eñ quoddā agens improportionatū effectui, ut agēs ęquocū, quēadmodum ſol inferioribus: & tale agēs nō imprimit formā ſuam, ſed aliquā eius ſimilitudinem. Eſt aliud agens ꝓportionatum effectui, ut agens particulare atq̧ uniuocum, ut ignis gn̄ando ignem, & pater filiū. Et tale agens imprimit ſuā formam. Conformiter duplex eſt finis agētis. Vnus ꝓportionatur effectui, & hic non acquiritur ab eo quod eſt ad ipſum, ut eius pfectio, ſed aliqua eius ſimilitudo. Eſt alius finis proportionatus, ꝓut ſanitas eſt finis medicinalis opationis, & hic finis acquiriī. ¶ Porro bonitas dei finis ē reꝶ non proportionatus rebus, imo improportionabiliter eas excedens. ideo nō acquiritur à rebus ut eaꝶ exiſtēs perfectio, ſed aliqua eius ſimilitudo, uidelicet bonitas participata, quę maior eſt in intellectualibus creaturis: quia in alijs eſt aſſimilatio tm̄ ſm naturā in rōne finis, in rationali autē & intellectuali creatura, eſt etiam ſm intellectum in rōe obiecti. Hæc Petrus.

Durand⁹. ¶ Veꝶ Durādus uidetur præhabitis diſſentire pro parte: Hæc, inquiens, quæſtio, Vtrum deus agat propter finem, dupliciter pōt intelligi. Primo, an agat ꝓpter finem agentis. Secūdo, an propter finem actionis diuinæ & rei per eā productæ. Primo modo deus nō agit ꝓpter finem, q̄m finis eſt melior his quæ ſunt ad finem. deo autem nihil eſt melius. Sed ſecundo modo deus agit propter finem, qui eſt ſua bonitas, eſtq̧ finis omnium actionum diuinaꝶ & reꝶ per eas productarum. Deus enim operatur ad extra per uolūtatē: ideo ſicut uult alia propter ſuā bonitatem, ſic facit illa propter eādem. ¶ Hæc reſponſio uideī partim ſibi ipſa contraria, & partim à ueritate aliena. Cum eñ actio dei ſit eius eſſentia, ſicut nihil ē melius deo, ita nec ei⁹ actione. Idcirco ſi non agit propter finem, quantū eſt ex parte ipſius agentis, quia finis melior eſt his q̄ ſunt ad finem, ergo nec agit propter finē actionis. Præterea declaratio Thomæ & Petri ſatis oſtendit, ꝙ & qualiter deus agit propter finē ipſius agentis. Veꝶ eſt autē, ꝙ finis eſt melior his quæ ſunt ad finem. i. medijs q̄ ad finem referunī, in quibus finis realiter differt à medijs: ſicq̧ bonitas dei nō eſt finis nec dei agentis nec diuinæ actionis. & quāuis bonitas dei dicatur finis dei agentis, ut agens eſt ſapiēter ac libere ob aliquod bonum, ac ſuæ actionis: non tñ abſolute cōceditur ꝙ aliq̄d ſit finis dei, aut ꝙ bonitas dei ſit finis eius propter diſtinctionē ſm rationē. Deus nanq̧ eſt oīm cauſa finalis, nō finita: ſicut eſt oīm cauſa efficiens, nō effecta. Dionyſi⁹.

QVAESTIO IX.

Nono principaliter quæritur, An aīæ rōnali immortali, naturale atq̧ conueniēs fuerit vniri corpori, & præſertim corpori mixto, groſſo, mortali. ¶ Videī ꝙ non, quia per unionē huiuſmodi aīa impeditur à ſua actione principali, quæ ē uacare diuinis, & à fine ſuæ creationis, q̄ eſt contēplari creatorē, cū ſcriptū ſit: Corpus quod corrūpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitātē. Sapiē. 1. Vn̄ & Plato loquiī in Phædone, ꝙ corpus decē millia contemplationū impedimenta ingerit aīę. Plato. ¶ Secūdo, natura nō ꝓcedit à diſtante in diſtans niſi per mediū, ut S. Dionyſius ꝓteſtatur, atq̧ ut ait Philoſophus, ſuſceptiuū nō eſt cōtingēs, ſed actus actiuoꝶ ſunt in paſſiuis diſpoſitis. Aīa autē rationalis cū ſit ſimplex, diuina, perpetua: eſt maxime diſſimilis corpori ſpiſſo, cōplexionato, pingui ac ſordido: innaturaliter ergo coniungiī illi. Tertio, aīa intellectualis eſt in ſe ſubſiſtens, cum intelligere ſit actio immaterialis: non ergo eſt corporis forma.

¶ In oppoſitum eſt, ꝙ unicuiq̧ formæ ſubſtantiali autor naturæ aptam coniunxit ac parauit materiam. Homo quoq̧ eſt ens naturale, in ſua natura cōuenienter diſpoſitum, atq̧ ad ordinē pertinēs uniuerſi. Item, ſicut ꝓbauit Philoſophus, forma eſt finis materiæ, nō ecōtra: nō ergo uniī materiæ, niſi ꝓpter ꝓpriū bonū.

Thome rñſio in oppoſitū. ¶ Ad hoc Thomas reſpondet: Cauſa finalis coniūctiōis animæ & corporis, ſufficienter aſſignatur à Magiſtro in litera. Finis nanq̧ accipitur tam ex parte agētis quàm operis. Ex parte autem agentis, uidelicet dei, finis eſt bonitas eius, ſecundum quod cadit in uoluntate ipſius ſuam diffundere bonitatem. Sicq̧ uoluit ſuam bonitatem communicare rebus corporeis, eis aīas ſociando: & hæc eſt ratio prima Magiſtri. Porro ex parte operis, finis intentus eſt pertingere in aſſimilationem beatitudinis dei, cuius beatitudinis quædā ſimilitudo eſt immediata animæ corporiſq̧ coniunctio, & ex hoc, ꝙ deus ita coniunxit immaterialem ac materialem ſubſtantiam, credibile fit ꝙ ſpiritum creatum cū ſpiritu increato immediate per beatificā fruitionē coniunget. Hæc eſt ſecūda ratio quā tangit Magiſter. Tertia eſt, q̄m aīa per actiōes ſuas in corpore beatitudinē ꝓmeretur, & ſic expedit ei corpi immediate uniri. Intellectus quippe aīæ in ſui principio eſt tanq̄ tabula raſa, in qua nihil eſt ſcriptū nec pictū. Ideo naturale eſt ei perfici per ſpecies à ſenſu acceptas, & adipiſci ſcientias, Veruntñ ꝓpter diſſimilitudinē atq̧ di- Intellectus aīæ ē tanq̄ tabula raſa.

stātia inter corpus & aīam. Plato asseruit aīam esse in corpore, sicut est motor in mobili, & nauta in naui, ut Gregorius refert Nysenus. (*Gregori⁹ Nysenus*) Vnde & Plato ꝓhibuit, ꝙ homo non est res constās ex aīa & corpore, sed ꝙ homo sit anima utens corpore. Et propter hoc etiā quidam posuerunt quædam media inter animam & corpus, ut spiritum corporalem & animam uegetabilem atq; sensibilem, lucem quoq; seu aliquid quintæ essentiæ, quibus mediantibus anima corpori uniretur. quæ omnia secūdum philosophiam absurda sunt, & à Philosopho octauo metaphysicæ improbata. Ideo dicimus ꝙ essentia animæ rationalis immediate corpori unitur, sicut forma materiæ figuraq; ceræ, ut dicitur 2. de anima. (*Cōuenientia aliquorum dupliciter attenditur.*) Sciendum ergo ꝙ conuenientia aliquorum attenditur dupliciter. Primo, secundum proprietates naturæ. sicq; corpus & anima multum distant. Secundo, quantum ad proportionem potentiæ ad actum, & ita anima & corpus cōueniunt maxime. Et ista cōuenientia exigitur ad hoc, ꝙ aliquid uniatur alteri immediate ut forma. aliâs nec accidens subiecto, nec aliq̄ forma materiæ uniret̄ immediate, cū subiectū & accidens sint in diuersis gn̄ibus. Hæc Thom. in Scripto.

¶Præterea oportuit talem formam, uidelicet animam rationalem, corpori complexionato uniri, cui⁹ rationem assignat Auicēna: (*Auicennę ratio.*) Oportet, dicens, ordinem ꝑfectibilium esse secundum ordinem perfectionum. Inter omnes autem perfectiones, i. formas perficientes, nobilissima est illa quæ mouet cælū, cui anima rationalis potissime assimilatur. Ideo corpus eius oportet esse similius cælo. De bonitate uero corporis cælestis est, ꝙ non habet contrarium. Ideo corpus illud quod uenit ad maximā æqualitatem mixtionis, & ꝑcipue separatur à cōtrarietate, est cælo similimum. Corpora uero generabilium & corruptibilium non possunt omnino à contrarietate esse absoluta, & tale est corpus humanum. Idcirco dicitur secūdo de anima, ꝙ homo habet meliorem tactum inter animalia uniuersa. & quanto melioris est tactus, tanto & melioris est intellectus: quia subtilitas tactus sequitur ęqualitatem complexionis. Instrumentum nanq; seu organū tactus, debet esse in potentia respectu suorum sensibilium sicut medium, & non per priuationem, sicut pupilla est potentia album & nigrum, ut in eodem dicitur libro. Hæc idem ibidem.

¶Porro in prima parte Summæ, quęstione 76. (*Thomas.*) Necesse est, ait, dicere ꝙ intellectus seu anima intellectiua, sit humani corporis forma. Experitur etem̄ unusquisque se intelligere, quemadmodum & uidere. ergo oportet ꝙ in ipso sit formale principium huiusmodi actionum: & hoc est anima rationalis, habens in se diuersas potentias, inter quas supremæ sunt uires intellectuales. (*Aristotel.*) Hinc Philosophus decimo ethicorum felicitatem hominis cōstituit in operatiōe intellectus. Veruntamen cum intelligere sit sine cōmunione materiæ, mirum uideri potest, quō intellectiuum principium esse ualeat corporis forma substantialis intrinseca. Idcirco cōsiderandum, ꝙ quāto forma extat nobilior, tanto plus dominatur materiæ corporali ac minus ei immergitur, magisq; ipsam sua transcendit uirtute. Vnde uidemus ꝙ forma corporꝫ mixti aliquam habet operationem, quę ex qualitatibus elementaribus non causatur. & quanto plus procedit in nobilitate formarum, tanto amplius uirtus formæ elemētarē excedit uirtutem, sicut aīa uegetabilis plusquam forma metalli, anima quoq; sensibilis plusquam uegetatiua, Anima uero humana in nobilitate formarum, suprema est. Vnde intantū sua uirtute excedit corporalem materiam, ꝙ habet aliquam operationem atque uirtutem, in qua nullo modo cōmunicat corporalis materia, q̄ uirtus dicitur intellectus. Hæc in Summa.

¶Verum in Summa contra gentiles libro secundo (*Idē Thomas.*) de hac difficultate ꝓfundius scribit, ubi capitulo 55. inquirit, qualiter substātia intellectualis corpori possit uniri, & uaria tangit motiua ad probandum ꝙ nō ualeat esse corporis forma. Deinde per diuersa ostendit capitula, non posse saluari quorūdam philosophorum opiniones de essentia & unione animæ cum corpore suo. Tādem capitulo 67. īfert: Ex præmissis cōcludere possumus, ꝙ intellectualis substantia corpori possit uniri ut forma. Nam sicut probatum est, nō unitur ei solum ut motor, prout asseruit Plato: nec continuatur ei solum per phantasmata, ut dixit Auerrois, sed ut forma: nec tamen intellectus quo homo intelligit, est præparatio in humana natura, ut opinatus est Alexander: neq; complexio, ut Galenus: neq; harmonia, sicut Empedocles: nec corpus, nec sensus, neq; imaginatio, ut dixerunt antiqui. Relinquitur ergo ꝙ anima humana sit intellectualis substantia, corpori unita ut forma. quod potest sic fieri manifestū. ¶Ad hoc quippe ꝙ aliquid sit forma substantialis alterius, duo requiruntur. (*Duo requirūtur ut aliqd sit forma substantialis alterius.*) Primum, ut forma sit principium essendi substantialiter ei cuius est forma. Principium dico nō effectiuum, sed formale, quo aliquid est & denominatur ens. Ex quo sequit̄ aliud, scilicet ꝙ materia & forma conueniāt in uno esse, quod non cōtingit de principio effectiuo, & eo cui dat esse: & hoc est esse, in quo subsistit substantia composita, quæ est una, secundum quod est ex materia & forma constans. Non autē impeditur substantia intellectualis ꝑ hoc, ꝙ est subsistēs esse, formale principium essendi materiæ. Non em̄ est inconueniens, ꝙ idem sit esse iu quo subsistit compositum & forma ipsius, cum compositum non sit nisi ꝑ formam, nec seorsum utrunq; subsistat. Nec etiam esse illud eodem modo est esse materiæ atq; intellectualis substantiæ. Est em̄ materiæ, ut recipientes ac subiecti ad aliq̄d alicui⁹ eleuati: substātię uero intellectualis, tanq̄ principium & secundum congruentiam ꝓpriæ suæ naturę. ¶Deniq; in hoc refulget mirabilis rerum connexio. semper etenim infimum superioris generis seu ordinis, inuenitur contingere supremum generis inferioris. Hinc sicut in genere aīalium sunt quędam parum excedentia uitam plantarꝫ, ut ostrea terrę affixa, & solum tactum habentia: ita supremum in genere corporum complexionatorꝫ, uidelicet corpus humanum, attingit infimum generis superioris, utpote animam rationalem, quæ infimum gradum sortit̄ in ordine intellectualiū substantiarꝫ, ut ex modo suo intelligendi perpenditur. Ideo anima rationalis dicit̄ esse quidam corporeorum & incorporeorum horizō atq; confinium: imò quo ipsa plus uincit materiā, tanto plus ex ea & corpore suo efficitur unum. Nec pōt ei communicare materia in omni sua operatione, cū sit partim super omnem materiam eleuata, & cum intellectualibus substantijs separatis aliquid habēs cōmune. Idcirco beatus Dionysius 7. cap. de diuinis nōibus: (*S. Dionysius.*) Diuina, inquit sapientia coniungit fines superiorum principijs secundorum. Hæc Thomas.

¶Concordat Petrus, (*Petrus.*) dicēdo: Aliquid est per se subsistens dupliciter. Primo sic, ꝙ nullo modo aptum est cōicare alteri suum esse, & tale alteri nō unitur nisi ac

cidentaliter, quia unius rei non est nisi unum esse substantiale. Secundo sic, ꝙ aptum est suum esse alteri cōicare, & tale potest materiæ essentialiter counire, ut anima rationalis. Decuit quoqꝫ esse creaturam ita cōpositam ex corporali & intellectuali substātia, propter complementū connexionemqꝫ uniuersi. Est nanqꝫ creatura aliqua pure corporalis, & est creatura pure spūalis: ergo condecuit esse aliquam ex utraqꝫ compositam, quia extrema intantum distantia, nequeunt coniungi nisi per medium. ¶ Insuper creatura facta est ad repꝛsentandū diuinum exemplar, quod omnia continet. Oportuit ergo fieri creaturā, quæ prout effici quit, totum seu cuncta repræsentaret. quod facere non ualebat creatura totaliter corporalis, nec pure spūalis, sed ex utroqꝫ unita. ¶ Præterea quāuis aīa simplex sit in sua essentia, ē tñ multiplex in suis potentijs. Cūqꝫ ſm ordinem perfectionum oporteat esse ordinem pfectibilium, oportuit corpus huiusmodi aīæ esse quodammodo simplex, quātum ad esse, & multiplex opatione. Sicqꝫ oportuit ipsum esse mixtum complexionatum organicū, ut per diuersa mēbra seu organa ei⁹, diuersæ actiones aīæ exercerentur: & quia in contrarietate tanto maior accessus est ad simplicitatem, quāto magis acceditur ad mediū ac æqualitatē, (sic enim in uno conueniūt: qm̄ medium, neutrum extremorū est actu) hinc oportuit corpus humanum in complexione temperatissimum esse. Vnde & in corpore humano necesse fuit plus esse de terra. Nā elemēta quāto plus habent de forma, tanto plus habent de uirtute actiua. Idcirco non posset æqualitas fieri, nisi de his q̄ plus habent de materia & minus de forma seu specie, plus ibi esset ſm quantitatem: qm̄ elementa quanto plus habent de forma aut specie & minus de materia, tāto plus habent de uirtute actiua. Hæc Petrus. *Dionysi⁹.*

¶ De hac materia multi doctores nihil scribūt in distinctiōe pꝛsenti, qm̄ infra diffusius locū sortit. idcirco ptrāseo. & q̄ Albertus lib. de hoīe & alibi, alijqꝫ doctores super his scribunt, infra deo præstante inducam.

¶ Quidā uero hic grandē agunt inquisitionē, quid sit causa multitudinis, distinctionis & ordinis reꝝ: ad quod ex præhabitis patet solutio, quia infinita sapientia dei q̄ uniuersa & singula, ꝓprijs ac idealibus ratiōibus increatis producit, & oēm rerum ordinem fontaliter ex seipsa instituit. Formæ aūt specificę sunt intrinseca atqꝫ formalia principia essentialis distinctiōis & multitudinis reꝝ, sicut Thomas potissime in Summa contra gentiles, Albertus, Bonauētura, ac alij in Scriptis super secundū ostendūt. *Bonauēt.* ¶ Deniqꝫ circa hæc scribit Bonauentura: Decuit deū hūc facere ordinē in rebus creatis, ut quædā essent substātiæ penitus corpales, quædā oīno spūales, quædā medię, ut hoīes ex corporali & spiritali natura cōpositi. Ad perfectionē etenim uniuersi hoc triplex genus exigit, ꝓpter triplicem uniuersi perfectionē, q̄ attendit in ampliatione ambitus, & sufficiētia ordinis, atqꝫ in influentia bonitatis, in qbus tribus uniuersum exprimit & oñdit triplicē pfectionē in deo, uidelicet potētiæ, sapientiæ, bonitatis. ¶ Decuit itaqꝫ deū sic facere cūcta, ut essent manifestatiuę suæ potentię, q̄ manifestat in ꝓductione reꝝ multum distantiū, & in eaꝝ coniunctione ad inuicē. Potentia nanqꝫ tāto uirtuosior cōprobatur, quanto plus potest sup multū distantia. Prima uero & summa substantiaꝝ distantia, est inter incorporeū atqꝫ corporeū. Hæ quippe sunt primæ differentiæ gn̄is. ergo ad hoc ꝙ plene diuina manifestet potētia, necesse fuit substātiā corporalē ac spūalem ꝓducere, ac ꝓductas unire. ¶ Decuit quoqꝫ deū res ita ꝓducere, ut in eis declaret eius sapientia. Sapiētia aūt artificis pꝛsertim patet in ordinis pfectione. Ordo uero de necessitate habet supꝛmū & medium ac infimū. Cūqꝫ infimū sit natura pure corpalis, summū aūt natura spūalis, mediū uero cōposita ex utroqꝫ: nisi deus oīa hæc fecisset, nō oñderet in rebus perfecte sapientia eius. *Sapīa artificis maxime pcet pꝛt in ordinis pfectione.* ¶ Insuper decuit deū creaturas ita ꝓducere, ut ostenderet bonitas eius, q̄ declarat in diffusione & cōicatiōe sui ad alteꝝ, & præcipue in cōicatione nobilissimoꝝ actuū, q̄ sunt uiuere & intelligere: maxime uero in hoc, ut & creatura possit hos actus alij cōicare. Sed uiuēs atqꝫ intelligēs est substātia spūalis, & quod per eā uiuificatur & perficit, corpus ē. Sicqꝫ ad perfectā diuinæ bonitatis manifestationē, necesse fuit fieri substantiā spūalem & corporalē: q̄ non manifestarēt hoc plene, nisi & una se alteri cōicaret. q̄d fieri nequiuit, nisi per unionē ambaꝝ. Sicqꝫ necesse fuit fieri cōpositam ex utraqꝫ. Itē si ponit differētia una cōtrarietatis, ergo & altera. Si igit corporalis, ergo & spūalis. Hæc Bonauentura. ¶ Ad primū igitur respōdēdū, ꝙ intellectualitas aīæ rōnalis, est naturaliter ita decliuis, ꝙ conueniētius pfici nequit in adeptione scientiæ ac uirtutū, nisi per unionem ad corpus, & ex cognitione sensitiua ad intellectiuam ꝓgrediendo. Propter q̄d ait Auerrois, ꝙ sicut se habet materia in ordine reꝝ, ita aīa rōnalis in ordine intellectualiū substantiarum. *Rñdet ad pmum.* *Auerrois.* Itaqꝫ naturalis est unio animæ & corporis, & corpus subseruit ac proficit animæ in multis directe. Ex consequenti tamen & quasi per accidens porpter indigentias, occupationes & necessitudines suas frequenter retrahit animam iam proficientem seu perfectam ab exercitio spūali. ¶ Porro ſm Petrum & Aegidium, in corpore duo considerantur, uidelicet uitium & natura. Vitiū non est à deo & impedit. Natura uero à deo est, nec impedit nisi secundum modum prætactum. *Duo i corpore cōsiderāt, s. vitiū et natura.* Quocirca Thomas & præfati ac alij quidam doctores affirmant, ꝙ corpus quo ad suam naturam, non impedit animam quantum ad modum suam naturalem contemplandi seruiendiqꝫ deo, inditum animæ. Quibus obijci potest, ꝙ naturalis modus contēplandi ac seruiendi deo, inditus animæ, est insistere ꝓfectui scientiæ ac uirtutum ex sensitiua notitia & aliorum informatione, lectione ac studio, & inhęsione ac immoratione spiritualium exercitiorum: à quibus oīs plurimi retrahuntur ac impediuntur ex necessitabus corporis, præsertim egeni atqꝫ mechanici, qui circa exteriora uersantur assidue.

¶ Ad secundum, ꝙ conuenientia aliquorum dupliciter potest attendi. Primo, secundum proprietates naturæ, sicqꝫ corpus & anima maxime distant. Secundo, penes proportionem ad actum, & ita cōueniunt. quę conuenientia ad unionem istam requiritur. *Ad 2.*

¶ Ad tertiū, ꝙ anima non est pure & perfecte in se subsistens. imò & separata naturalem habet inclinationem ad corpus, sine quo plurimas suas exercere nō ualet actiones. Hinc suū esse quo subsistit, potest corpori communicare, nec tamen totaliter comprehendiā corpore, nec ei oīno immergi, sicut expositū est. *Ad 3.*

¶ Circa hæc scribit Bonauentura: In coniunctione animę ad corpus, salua est proportio & absolute & in relatione ad finem. Absolute, nam quamuis supremū spiritus & infimum corporis multam & magnā habeant elongationem, nihilominus supremum corporis & infimum spiritus maximam habent uicinitatē. Spi- *Bonauē.*

ritus enim rationalis habet potentiam uiuendi, potentiam uegetandi & sentiendi. Corpus uero humanum habet complexionis æqualitatem, organorum multiplicitatem, spirituum quoq; subtilitatem. & hoc secũdum differẽtiam triplicem. Nam habet spm̃ uitalem, spm̃ aĩalem & spiritum naturalẽ. Cõparando ergo cõplexionẽ æqualem ad uim uiuificatiuam, p mediũ ac uinculũ spũs uitalis, nexus est optimus. Similit cõparando nõ solũ cõplexionis æqualitatẽ, sed etiã organizationẽ & organizatiõis perfectionẽ ad uim uegetandi ac sentiẽdi, mediante spũ naturali ac aĩali, optima extat ꝓportio atq; mirabilis nexus. Vñ sicut ignis & terra multũ distãtes ab inuicẽ, nectũt duplici medio: uno, quo ignis magis cõicat cũ terra, utpote aqua: & alio, q̃ magis cũ igne, uidelicet aere: ita est in ꝓposito. Attenditur itẽ inter corpus & aĩam pfecta ꝓportio in relatione ad finẽ. Nẽpe cum aĩæ humanæ data sit libertas arbitrij uertibilis & reuertibilis. i. potens stare & cadere, ac iterũ surgere: datũ est ei corpus potẽs mori & potens nõ mori, ac demũ in sempiternũ uiuificari. ¶ Rursus, cum aĩa creata sit tanq̃ tabula rasa, datũ est ei corpus habens multiplicia organa, qbus perfici queat scientijs. Conformiter ex parte corporis, optima cõsistit ꝓportio in relatione ad finẽ. Cum eñ ordo sit in corporalibus formis, cõstat q; forma elemẽti ordinet ad formã mixti, & forma mixti ad formã cõplexionati seu aĩati. ¶ Et rursus, forma uegetabilis ad sensibilem: nec sit status in re corpali & imperfecta: ideo non est status in illis, sed ultimo disponunt ad aĩam rationalẽ, per quã etiam corpus & corpalis natura efficitur æternæ beatitudinis particeps. Sic ergo oĩs intẽtio corporalis naturæ frustratur, aut necesse est pertingere, mediante aĩa rationali in ultimũ finẽ. Hæc Bonauẽtura.

QVAESTIO X.

DEcimo principaliter quæritur, **An angelus sit dignior hoie, & vtrum anima rationalis et angelus differant specie.** Videtur q; non, qm̃ Augustin⁹ in libro de Trinitate atq; in libro de ciuitate dei, testatur q; mẽte humana solus deus est maior. & rursus, q; inter deũ & mentem rationalẽ nil mediat, atq; q; ipsa à solo deo immediate formatur. Item præhabitũ est, q; homo est oĩm finis. & infra habetur, q; angeli ministrant hoĩbus, ergo homines digniores sunt angelis.

¶ In oppositũ est, q; angeli sunt ordinis supioris & deo similiores, nec corpoꝶ formę, nec à corporalibus scientiã adipiscẽtes, sed cõcreatã sibi habẽtes scientiã.

Bonauẽt. ¶ Ad hoc Bonauẽtura respõdet: Quæstio ista intelligi potest de duplici dignitate seu ordine. Primo de dignitate seu ordine p cõparationẽ ad finẽ: & * ista sunt pares, qm̃ ad beatitudinẽ immediate ordinãt, atq; eiusdem patriæ cælestis erũt cõciues: nec homo est simpliciter aut principaliter ꝓpter angelũ, nec econtra, attñ unus quodammõ est ꝓpter alium, & econuerso. Nã sicut in corpore naturali mẽbra inuicem sibi subseruiunt, & unũ alterius indigẽtiã supplet, quemadmodũ & in eiusdẽ urbis uidemus cõciuibus: ita in hoĩe & angelo est pensandũ. Homo nanq; labilitatem habet ad peccandũ, & libertatẽ seu possibilitatẽ ad resurgendũ. Angelus uero stans, habet ppetuitatem in stãdo: & cadẽs, impossibilitatẽ ad resurgendũ. Ideo angelus stãs sustentat humanã infirmitatẽ, & homo resurgens reparat ruinã angelicã. Ideo angelus quodãmõ ẽ propter hoĩem, & ecõtra. Idcirco in isto ordie pares sunt. ¶ Scdo intelligi põt hæc q̃stio de ordine & dignitate

* ita

naturæ. sicq; angelus est dignior hoĩe, utpote substantia simplex, immortalis, incorporalis, altiorisq; speciei. Angelus quippe & aĩa rõnalis differunt non numero solũ, sed etiam specie: similiter homo & angel⁹. Alioquin angelus esset naturaliter corpis forma, sicut & aĩa. Sed tunc remanet quæstio, q̃ sit differentia illa q̃ differũt. Quo circa est triplex positio. Vna, q; specifice differunt p cõparationẽ ad deum, qm̃ differẽtia ultimo cõpletiua, accipit ab eo q̃d nobilius ac digni⁹ est in re. sicq; angelus differt ab aĩa, qm̃ angelus habet intellectum deiformẽ, ut B. Dionysius contestatur. Propter quod habet species intelligibiles sibi innatas & intelligit intuitu simplici. Aĩa uero habet intellectũ potentialẽ & collatiuũ seu inquisitiuũ, & hoc naturaliter, quicquid sit de gloria. Veꝶ ista positio nõ uidetur oĩno cõueniẽs. Primo, quia differẽtiæ reꝶ sumunt fm̃ cõparationẽ quã habẽt à se, nõ in relatione ad deum, respectu cui⁹ cõueniũt. ¶ Amplius, deiformitas intellectus respicit potentiã intellectiuã, nos aũt inqrimus de differẽtia essentiaꝶ, nõ potentiaꝶ. ¶ Postremo deiformitatem intellectus angelici sortitur per gloriam, imò & aĩa separata hanc habet. Anima q̃q; Adæ, etiã habuit species innatas. & ita hæc oĩa ad differẽtiã spectant accidentalem. ¶ Secũda positio est, q; angelus & aĩa differunt specifice p cõparationem reꝶ ad inuicẽ, & qa autores huius opinionis nõ potuerunt inuenire actus differentes formaliter, p quos deuenirent in cognitionẽ diuersaꝶ differẽtiaꝶ angeli ac animæ, sed inuenerunt actus differentes gradu ac dignitate, dixerunt q; differunt specię fm maiorem excessum in simplicitate & bonitate naturæ. & iste excessus in essentialibus uariat speciem, dum exit limitem debitũ speciei, quemadmodum calidum in quarto gradu est alteri⁹ speciei q̃ calidum in primo. sed hoc ualde ambiguum est, q; angelus intm̃ excedit aĩam, q; ex ipso excessu diuersarum sint specierum, cum optima anima, scilicet anima Christi, sit nobilissima creatura, nec tñ humanam exeat speciem. ¶ Præterea, dato q; ibi esset talis excessus, non tamen penes eum sumeretur differentia horum specifica: imò potius uideretur sequi differentiam specificam, q̃ econtra. Potius nanq; res diuersaꝶ bonitatum gradus habẽt in nobilitate propter diuersas naturas, quę sunt aptę capere plus & minus, quàm uiceuersa. Hæc quoq; differẽtia est ualde generalis & transcendens esse uidetur, quia si ita potest hic accipi, pari ratione ubiq;. ¶ Idcirco est tertia positio, quã puto probabiliorem, quæ sumit differentiam istam per comparationem animæ rationalis ad corpus humanum, ex qua parte anima nobis innotescit, nõ solum secundum accidentia sua, sed etiam secundum suam essentiam: nec solum secũdum id quod est indignitatis, sed item penes id quod est nobilitatis. Hoc nanq; quod est, animam corpus uiuificare & informare, nõ dicit actum accidentalem neq; ignobilem, cum anima ratiõe illius sit nobilissima forma, & in anima stat appetitus totius inferioris naturæ. Corpus quippe humanum nobilissima complexione & organizatione quæ est in natura, est organizatum & complexionatum: ideo non completur nec natum est compleri, nisi nobilissima forma. Hoc itaque q; anima unibilis est corpi tali, dicit quid essentiale, respiciens quod est nobilissimum in anima. Sicq; penes illud recte sumitur specifica differentia, secundum quam anima differt à natura angelica. Hæc Bonauentura.

¶ Concordat Albertus: Anima, inquiens, rationa- Albertus

Positio prima. Secunda positio. Tertia positio.

lis & angelus differunt specie & genere. Est enim anima aïalis, intendens in delectabilia corporis, & sic genere differt ab angelo. Angelus nãq; est spiritus, non respiciens ad delectabilia illa. Differunt etiam specie. Anima enim rationalis secundum seipsam & secundum totum officium seu effectum, corpori extat unibilis. Angelus uero separata substantia est. ¶Deniq;, quod anima secundum esse suum corpori uniatur, patet per hoc quod ipsa est actus corporis organici physici, uitam habentis in potentia: quod non est per potentias animæ tantum, ut quidam dixerũt, sed p suam essentiam. & nisi ipsa consisteret hominis forma substantialis, homo non esset homo. Propter quod decimo Ethicorum ait Philosophus: Homo est solus intellectus, eo quod est à sola intellectuali anima tanquam ab ultimo pfectiuo, respectu cuius omnia alia q̃ sunt in homine sicut sunt inferiora, in potẽtia sunt. homo est homo & esse specificum habet. Quod si obijciatur quod intellect⁹ nullus est corporis actus, hæc obiectio est hominis seipsum non intelligentis. Inquãtum enim nullius corporis actus est, est potẽtia omnium acceptiua, q̃d si esset alicui⁹ corporis actus, quem admodum uisus actus est oculi, non acciperet nisi existẽtia de harmonia, cõpositiõeq; corporis sui, sicut uisus nõ recipit ea nisi q̃ sunt de harmõia, cõpositiõe & pfectiõe pspicui humidi & lũinis. Nũc aũt p abstractionẽ recipit omnia. Hinc 6. de naturalibus loquit Auicenna, quod anima rationalis sola secundum esse est actus & anima hominis. uegetabilis autem & sensibilis non se habẽt nisi tãquam potentiæ ad eandẽ. ¶Veruntamen ut ait Gregorius Nysenus, sequens Platonem in hoc uera dicentem, anima rationalis non solum est corporis actus, sed etiam suppositum & subiectum in se perfectum, corpore utens & illud regens: ideo separatur post mortem, & est substãtia uitæ in semetipsa. Atq; in hoc principaliter differt ab angelo. Et si quis instet, quia secundum hoc anima separata non differret ab angelo: dicendũ quod imò, quoniam anima separata manet unibilis corpori, affectũ & intentionem reseruans ad illud intantum, ut p hoc à contemplatione aliqualiter retrahatur. Vnde duodecimo super Genesim ad literã Augustinus loquens de anima rapta, à sensibus corporis alienata, & de statu post mortem, fatetur: Inest animæ quidam naturalis appetitus administrãdi corpus, quo appetitu quodammodo retardatur, ne tota intentione pergat in illud summum cælum intellectuale .i. superbeatissimã trinitatem, quamdiu ei non subest corpus cuius administratione appetitus ille quiescat. ¶Præterea ex hac differentia quæ substantialis ẽ inter angelũ & animã, consequuntur quædam aliæ in eorum potentijs. Ex hoc enim quod anima forma est corporis, intellectus eius coniungitur continuo ipsi. estq; necesse ut à phãtasmate sumat species intelligibiles, quod non facit intellectus angeli. Hinc q̃q; oportet ut intellectus animæ formetur & illuminetur ab inferiori, inquantum inferiora sunt sub lumine intellectus agentis. Intellectus uero angeli non formatur neq; illuminatur, nisi à superiori. Hanc differentiam ponit Alexander, in libro de motu cordis, dicendo: Anima est substantia intellectualis, illuminationũ quę sunt à deo ultima relatione perceptiua. & innuit quod angelus est substãtia intellectualis, illuminationum quæ sunt à deo prima relatiõe perceptiua. Propter quod etiam sanctus Dionysius protestatur, quod angelus est deiformis intellectus. homo autem intellectus rationalis & inquisitiui. Hæc Albertus.

Philosop. — Auicenna — Gregori⁹ Nysenus — August. — Dionys⁹.

¶In cuius uerbis uidetur minus congruenter sonare, quod asserit animam per hoc differre genere, quoniã anima est intendens in delectabilia corporis. Animæ etenim uirtuosæ, præsertim heroicæ à delectationibus illis se retrahunt, & eas cordialiter aspernantur. Et si dicatur qđ ex sua natura affectabiles sunt ad eas, obijci põt quod affectatio illa uenit ex fomite. Vitiũ aũt est contra uel pter naturam. Sed quicq̃d inde dicatur, apparet q; ex intendẽtia illa ad corporis oblectamenta, genus sumi non queat: quia differentia generis etiam essentialis est, non accidentalis. Intẽdere autem ad delectabilia illa, accidentale & separabile ẽ. Attamen forsan quis dicat, q; actualiter in illa attendere, accidentale sit: intẽdere quoq; in illa inordinate, extat culpabile: sed in ea intendere aptitudinaliter & put delectationes illæ sunt pure naturales ac ordinatę, nec accidentale est neq; culpabile.

¶Porro Vdalricus in Sũma sua li. 4. differentiã ac distinctionem ponit in angelis inter se, & inter angelos ac animas rõnales, ex maiori & minori propinquitate ad creatorem seu iuxta distãtiam ab eodem: hoc est, sm quod magis aut minus pticipant de actu & potentia. Quæ enim propinquiores sunt per similitudinẽ mutationis primo principio, quod est purus actus, maioris sunt actualitatis, & minus de potentia sortiuntur. Idcirco earum natura est formalior, spiritualior, atq; perfectior. Anima uero rationalis per hoc differt ab angelis, quod præ ipsis maioris est potentialitatis, minorisq; actualitatis, intantũ quod intellectualitas in ipsa intantũ occumbit ac deficit, ut à sensibilibus scientiam adipisci conueniat ei. Vnde secundum Isaac Israeliticum philosophum, anima in umbra intelligẽtiæ est producta aptius rationalis ac discursiua, q̃ intellectualis ac synceriter intuitiua censetur. Hæc Vdalricus. ¶Cuius rñsio ut mox patebit, est aptior.

¶Insuper de hac re loquitur sanctus doctor in pluribus locis, uidelicet in prima parte Summæ, quæstione septuagesima quinta. In summa quoq; contra gentiles libro 2. 92. capitulo. plenius uero in Scripto secũdi, distinctione tertia dicens: Quidam dixerunt quod anima rationalis non est in genere substãtiæ sicut species, sed sicut principium speciei, cũ sit forma, & ita nõ dicitur proprie differre ab alio specie. Sed hoc non uidetur, quia (ut ait Auicẽna in metaphysica sua) ad hoc quod aliquid sit proprie in genere substantiæ, requiritur quod sit res quidditatem habens, cui conueniat esse absolutum, ita ut per se esse dicatur siue subsistens. Hinc (secundum Auicennam) duobus modis potest contingere, quod aliquid ad genus substantiæ pertinens, non sit in genere substantiæ ut species. Primo, quia res illa non habet q̃ditatẽ nisi suum esse, ideoq; deus non est in prædicamento substãtiæ sicut species. Secundo, quia res illa nõ habet esse absolutum, ut dici ualeat ens per se: idcirco materia prima & formæ materiales nõ sunt in genere substantiæ sicut species. Anima autem rationalis habet esse absolutum, à materia non dependens: ideo est species, inquantum res talis: atq; principium speciei, inquantum est corporis forma. Est ergo positio uerior, quod angelus & anima differunt specie. Quibus autem differentijs specificis distinguantur, diuersimode assignatur, q̃a secundum quosdã differunt specie p unibile corpori & non unibile, secundum alios per rationale & intellectua-

Vdalric⁹. — Thomas. — Auicenna — Duobus modis aliq̃d nõ esse in gñe substantię. — Positio senior quod angelus & anima differunt specie.

le: secundum quosdam, per hoc quod est habere intellectum possibilem respectu superiorum tãtum, quod conuenit angelo, qui à deo & spiritu creato altiori illuminatur, & habere intellectum possibilem respectu superiorum & inferiorum, quod conuenit animæ rationali, quæ à superioribus illustrat, atq; à phantasiis cognitionem uenatur. Secũdum nonnullos, per hoc quod est habere uertibilitatem immutabilem, quod conuenit angelo, qui inconuertibiliter adhęret bono aut malo, ad quod se semel per electionem cõuertit: & per habere uertibilitatem mutabilem, quod conuenit animæ. Secundum cæteros, per uirtutẽ interpretatiuam, quia secundum Damascenum, angelus interpretatur seu loquitur quibusdã signis & nutibus intellectualibus absq; uocis expressione, homo autem loquitur uoce expressa. Nec mirũ q; tã diuersimode angeli ac animæ differentiæ assignantur, quoniam differẽtiæ essentiales nobis ignotę & innominatæ sunt, ut 7. metaphysicæ dicitur, per differentias accidẽtales denotantur, quemadmodum causa per suum effectum, sicut & calidum & frigidum nominantur differentiæ ignis & aquæ. Sicq; possunt plures differentiæ pro specificis assignari, secundum plures proprietates rerum specie differentium, ex essentialibus differentijs causatę: quarum tamen illæ melius assignantur, q̃ sunt priores quasi essentialibus differentijs ꝓpinquiores. Cũ ergo simplicium substantiarum differẽtia in specie, sit secundum gradũ actualitatis & potentialitatis in eis, ex hoc anima rationalis differt ab angelis, quod ultimum gradũ in spiritualibus tenet substantijs, sicut materia prima in sensibilibus reb⁹, ut tertio de anima loquitur Cõmentator. Cumq; plurimum de potentialitate habeat, tam propinqua est materialib⁹ rebus, ut corpus eam possit participare, ideo cõsequuntur illæ differentiæ inter angelum & animã, unibile corpi, & nõ unibile ei, & item rationale & intellectuale. Ex hoc quippe quod angelus plus habet de actu & minus de potentia q̃ anima, participat quasi in plena luce intellectualitatem, propter quod intellectualis uocatur. Anima uero eam participat defectiue & obumbrate, ideo appellatur rationalis, qm̃ ratio in umbra intelligentiæ oritur. Ex his procedit distinctio tertia.

Distinctio prima inter angelũ & aīam.

1\. (unibile corpi / nõ unibile)

2\. (rationale / intellectuale)

Quamobrẽ anima rõnalis dr.

3\. Cum enim sit anima corporis forma, habet quasdam uires organicas, scilicet sensus, ex quibus ad intelligibilium cognitionem ascendit. Porro distinctio quarta nascitur ex secũda.

4\. Cum enim angelus intellectum habeat deiformẽ, conuertitur immobiliter ad quodcunq;, non autem anima, quę per inquisitionem acquirit notitiam. Quinta distinctio ex prima descẽdit, quia

5\. cum anima corpori uniatur organico, potest exteriorem uocem formare, non angelus. Hinc harum distinctionum prima est melior, quia accipitur secundum esse, quod primum est. Secunda uero & tertia sumuntur penes uim cognoscitiuã, quarta penes uirtutẽ appetitiuam, ad quam secundum philosophum spectat electio. Cum electio sit cognitiõe posterior, ideo ista differentia minus ualet q̃ præcedentes. Quinta sumitur penes uirtutem motiuam, per quam fit uocis formatio. Estq; motiua posterior cognitiua & appetitiua: ideo distinctio ista cæteris minus ualet. Hæc Thomas in Scripto.

Idẽ Tho.

¶Quibus consonat quod idem affirmat in suo tractatu de esse & essentia: Qm̃, inquens, in intelligẽtijs ponuntur actus & potentia, non erit difficile, multitudinem & ordinẽ intelligentiarũ inuenire. Quod impossibile esset, si nulla in eis esset potentia. Vnde dicit commentator tertio de anima: Si natura intellectus possibilis, esset nobis ignota, nõ possemus inuenire distinctionem & ordinem in substãtijs separatis. Idcirco distinctio earum ad inuicem, est secundum gradũ actus & potentiæ, ita quod intelligentia superior quæ magis propinqua est primo, maius habet de actu & minus de potentia. Sicq; de alijs: & complet in anima humana, quæ in intellectualibus substantijs ultimum tenet gradum, cuius intellect⁹ possibilis ita se habet ad formas intelligibiles, sicut materia prima ad formas sensibiles, ut 3. de anima loquitur commẽtator. Ideo Philosophus comparat eum tabulæ rasæ, in qua nihil est pictum. Hinc inter substantias intellectuales plus habet de potentia, atq; intantũ efficitur materialibus rebus propinqua, ut materialis res trahatur ad participandum esse ipsius, ita q; ex anima & corpore resultat esse unum in uno composito, quãuis esse illud, ꝓut est animæ, non sit dependens à corpore, & ita post hanc formam, uidelicet animam rationalem, inueniuntur aliæ formæ plus de potentia habentes, ac propinquiores materię, intantum ut esse earum sine materia nõ sit. In quibus inuenitur etiam ordo & gradus usq; ad primas seu substantiales formas elementorũ, quæ propinquissimę consistũt materiæ. Vnde nec aliquam habent comparationem, nisi secũdum exigentiam qualitatum actiuarum & passiuarum, ac aliarũ quibus materia ad formas disponitur. Hæc ibidem.

¶Quibus satis concordãt scripta Alberti in lib. suo de homine, & in tractatu de quatuor coæquæuis, in commento quoq; super librum de Caussis. *Albertꝰ cõcordat*

¶Hinc & Thomas in Scripto secundi: In homine, ait, est intellectus, nec tñ ob hoc in ordine intellectualium ponitur. Illa nanq; substãtia intellectualis uocatur, cuius tota cognitio secundum intellectum est: qm̃ omnia quæ cognoscit, subito & sine inquisitione intuetur, anima uero per inquisitionem & rationis discursum. Ideo rationalis dicitur, quia eius cognitio secundum principium tm̃ & secundum terminũ intellectualis existit. Secũdum principium, quia prima principia statim cognoscit, propter quod habit⁹ principiorum indemonstrabilium dr̃ intellectus. Secundum terminum quoq;, qm̃ inquisitio rationis ad rei intelligentiam terminatur. Idcirco anima intellectum nõ habet ut propriam naturam, sed per quandam participationem. Si autem obijciatur, q; rõ etiam interdum angelis, imò & deo ascribit (nam & Magister rõnalem creaturam in angelum aīamq; distinguit, Gregorius quoq; in homilia, Angelus, inquit, rõnale est aīal, imò & Plato in primo Timæi fatetur, q; de⁹ autor est maximus opis sui rõne atq; ꝓuidẽtia) r̃ndendũ, q; rõ uno mõ accipit, prout contra sensum diuiditur, sicq; cõuenit deo & angelis. Hæc Thomas in Scripto. Idẽ Vdalricus in Summa libro quarto. *Thomas* *Gregor.*

¶Præterea Scotus uidet contradicere p̃inductis de specifica inter angelũ & aīam distinctiõe. Cõcedit eqdem q; specifice differũt, nõ tñ sicut duæ species, cũ aīa non sit species, sed pars speciei, uidelicet hoīs, sed sicut species & pars speciei, quod dictũ à Thoma & Bonauentura satis est improbatum. nec locum habet cauillatio illa in anima separata, q̃ non est actualiter pars speciei. Attamen uerum est quod anima rationalis, præsertim corpori sociata, non est ita proprie species, sicut homo & angelus: nec etiam anima separata est tam proprie separata substantia ac persona, *Scotus*

quemadmodum angelus, cum ex sua natura corpori extet unibilis, tāquam pars eēntialis. ¶ Vlterius addit Scotus, Dicunt quidam, ꝙ prima rō huius specificæ distinctionis, est unibilitas ad materiā & nō unibilitas. sed contra, forma est finis materiæ, 2. Physicoꝝ: ergo distinctio materiæ est propter distinctionem formæ, non econuerso. Hinc alij dicūt, ꝙ gradus intellectualis maior aut minor in angelo & in aīa, ē principiū distinctionum unius ab alio. Asserunt q̄q;, ꝙ iste distinctus modus intelligēdi, est, quod angelus intelligit sine discursu, aīa cum discursu. Sed contra, aīa non discurrit circa principia, sed circa conclusiones, nec circa obiectum beatificum. Si ergo isti duo modi cognoscendi differunt specie, & specificam distinctiōem inducunt, erunt in aīa duæ intellectualitates specie differentes. Hęc Scotus.

Dionysi⁹. ¶ Circa quę dico, ꝙ prima illa obiectio rudis est, & nec contra uerba, nec cōtra mentē doctoꝝ militat p̄fatoꝝ. Nempe Alexander, Albertus, Bonauentura & alij quidā differentiam illā inter angelū & aīam assignantes, non dicunt ꝙ aīa & angelus differūt ꝑ materiā & non materiam, ꝓut Scotus eos dicere innuit & concludit, sed per unibilitatē & nō unibilitatē ad corpus siue materiā: q̄ unibilitas est ex natura aīæ seu ex gradu suæ intellectualitatis extremæ seu ultimæ & penitus imperfectæ, ex qua indiget ministerio corporis ac sensuum eius scientiam obtinere, sicut expositū est: & quæ non unibilitas angeli, est ex natura ipsius seu gradu suæ intellectualitatis perfectiori, qua naturale est sibi cōcreatam habere sciām. Quāuis etiā forma sit finis materiæ, ex hoc tñ non sequitur, ꝙ distinctio materię nullatenus sit à forma, imò scđm philosophū forma est q̄ distinguit & separat. sic & sanitas est finis medicinę, nihilominus sanitatū distinctio à medicinis causatur. ¶ Insuper instantiæ factæ contra secundam positionē, ꝓrsus inualidæ sunt. Differentiæ etem̄ accipiunt & innotescunt nobis nō ex q̄cunq;, sed ex principali & ꝓprio naturaliq; actu naturæ specificę: talis uero actus aīę rōnalis, est rōcinari siue discurrere, ad quē etiā cognitio principioꝝ subseruit ac ordinat. ¶ Dein

Scotus. de Scotus suā positionē exprimendo, incidit hoc ip̄m quod reprobat. Ait em̄: Quicq̄d est & agere pōt, ē aliquod ens habēs actū primum, q scđm naturam prior est illi scđm se, q̄ in comparatione ad actum secūdum cuius pōt esse principium, ita quod licet id q̄d tale ens principiū actus secundi, non sit aliud à sua natura, non tñ prima entitas sua est natura sua, secundū quod est principium talis act⁹ secūdi, sed natura sua ut in se, est hæc. & ista prima distinctio entis nō est per naturam suam, inquantū est principium talis cōparationis, sed ut est hæc natura, quāuis per identitatem ipsa sit principium actus secūdi. Sic dico in ꝓposito, quod licet natura angelica sit principium intelligendi & uolendi, & anima similiter, ita quod duæ potentiæ nihil dicūt additum essentiæ aīæ, tñ primū hic & ibi, scilicet in angelo & aīa est hæc natura & rō naturæ ad se. & ista distinctio primo ē ad se, quā seq̄tur distinctio principioꝝ operādi qa em̄ est hæc natura, ideo est principium talis operationis, non ecōuerso. Hæc Scotus.

Dio. t̄sllo ¶ Ad quod dico, quód eo mō quo res ipsas cognoscimus, noīa eis imponimus. ideo sicut rerum naturas specificas, non nisi per earū proprias operatiōes agnoscimus, sic earum differentias significamus per nomina habitudinem, aptitudinem seu habilitatem quandam signātia ad proprios actus illaꝝ: non quod essen-

tialis differentia unius naturæ ab alia sit prima & immediate per hmōi actus, qui ipsam naturam & actuale esse eius consequunt̄ tanquā effectus. Siquidē actus secundus præsupponit actum primum q est esse. Porro una natura specifice differt ab aliā ꝑ suam ultimatam & supremā essentialem perfectionē intrinsecam, à qua fluit esse & agere, præsertim si esse dicatur realiter distingui ab essentia. Et neq; essentiam neq; esse rei distincte cognoscimus, nisi per actus secundos, potissime principales ac proprios. Et ista est præfatoꝝ doctoꝝ intentio, quos dum Scotus reprobare conatur, in eorum positionem collabitur. Quod uero potentias animæ dicit non superaddere q̄d reale essentiæ animæ, hoc est, realiter non distingui ab anima, improbatum est libro primo.

¶ Amplius quærit hic Scotus, Vtrum creatio angeli sit idem angelo. Et q̄m quæstionis huius solutio dependet à solutione quæstionis qua quæritur, Vtrū relatio creaturæ sit eadem fundamento. i. realiter idem cum substantia, quātitate seu qualitate, in qua fundatur, ideo quæritur & hoc. Primoq; improbat opinionem dicētium, quod relatio est eadem fundamento, quam tñ specialiter asscribit Hērico, & multipliciter probat, quod relatio sit quid reale à fundamento suo distinctū. Nihilominus tenet q̄d relatio ad deū omni creaturæ communis, est idem realiter fundamēto, differens formaliter ab eodē. Insuper de creatione subiūgit: Creatio non tantum uidetur importare relationē ad deum sub ratione causæ efficientis, sed etiā ad non esse p̄cedens, & hoc ordine durationis, prout proprie sumit̄ creatio. sed ordo ille potest intelligi uel ad non esse p̄cedens immediate uel indistincte. & primo modo dicitur res tantum creari in primo instanti, secundo modo dicitur res semper esse creata dū manet. Loquendo igitur de prima relatiōe, uidelicet ad causam efficientem, patet solutio ex prædictis, utpote quod à fundamento non differt. De secunda relatione uidetur quod ista non sit eadem fundamento. Verum quæstio ista in primo libro discussa est. Vbi ostensum est, quod relatio secundum esse differt à fundamento realiter. Vnde irrationabile esse uidetur, quod Scotus concedit hoc ipsum, & nihilominus tenet quod relatio ad creatorem communis omni creaturæ, non differat realiter à creatura. ¶ Tertium uero quod dicit, omni ratione censetur carere. Argumentum quoque quo probat relationem ad deum, communem omni creaturæ, idem esse fundamēto, probatur inualidum. Sic enim arguit: Id quod proprie dicitur inesse alicui, & sine quo illud non potest esse, sine contradictione est realiter illi idē. Hoc quippe faciliter reprobatur, quoniam accidēs proprium proprie inest speciei, nec species sine illo potest esse, sicut homo non potest esse sine risibili: & tamen risibilitas realiter differt ab humanitate tanquam proprietas eius. De his quia præhabita sunt, transeo. Consentiendumq; est Alexādro, Thomæ, Alberto, Bonauenturæ, cæteris quoq; præallegatis, concorditer affirmantibus quod passiua creatio sit realis relatio, distincta realiter à fundamento, sicut ostensum est.

Idē Scot⁹ Questio.

¶ Postremo Richardus hic sciscitatur, an tres personæ, pater, filius, & spiritussanctus, sint æque primæ & immediatæ reꝝ principiū. Et r̄ndet ꝙ imò, qa creare cōuenit eis, non ut sunt distinctæ personæ, sed ut sunt unū in natura & in eēntia. & quāuis p̄r dicat̄ oīa operari per filium, pater quoq; & filius per spiritumsanctum,

Richard⁹

illa tamen mediatio non excludit istam immediatio-nē, sed denotat ꝙ filius habet à patre creatiuā uirtutē, spiritussanctus quoq; à patre & filio. Qualiter autem tres supergloriosæ & superbenedictæ & superadorā-dæ personæ dicantur unus creator & unum principium, in primo ostensum est libro.

Quæ consideranda sunt de angelica natura. Distinctio II. A

DE angelica itaq; natura hæc primo consideranda sunt, q̄n creata fuerit, & ubi: & qualis facta sit, dum primum conderetur. Deinde qualis effecta, auersione quorundam & conuersione quorundā. De excellentia quoq; & ordinibus & donorum differentia, & de officijs ac noībus, alijsq; pluribus, aliqua dicenda sunt.

Quando facti sunt angeli prius dicit, in quo uidentur sibi obuiare autoritates. B

Quædam autoritates uidentur innuere, ꝙ ante omnem creaturam creati sunt angeli. Vn
Ecci.1.a. de illud, Primo oīm creata est sapīa: quod intelligitur de angelica natura, quæ in scriptura sæpe uita & sapīa & lux dr̄. Nā sapīa illa quæ deus ē, creata nō est. Filius em̄ sapīa patris est
1.Cor.1. genita, non facta nec creata: & tota trinitas una sapīa est, quæ nō facta nec creata est, nec genita uel procedens. De angelica ergo uita illud accipiendum est, de qua dicit scriptura q̄n
Gene.1.a. facta est, s. primo oīm. Sed rursum alia scriptura dicit, In principio creauit deus cælum &
Psal.101.a terram. Et in propheta: Initio tu dn̄e terram fundasti, & opera manuū tuarum sunt cæli. Et uidetur contrarietas quædam oriri ex assertionibus istis. Nam si primo oīm creata est sapīa, oīa post ipsam facta uidentur: & ita post ipsam facta uidentur cælū & terra, & ipsa facta ante cælum & terrā. Item, si in principio creauit deus cælū & terrā, nihil factū est ante cælū & terrā, nec ipsa sapientia facta est ante cælum & terrā. Cum ergo hæc cōtraria uideātur, nec in diuina scriptura fas sit sentire aliqd esse cōtrarietatis, requiramus intelligentiā ueritatis.

Quid tenendum sit docet, præmissas autoritates determinando. C

Videt̄ itaq; hoc esse tenendū, ꝙ simul creata ē spūalis creatura. i. angelica & corpalis, secū
Ecci.18.a dū qd accipi pōt illud Salomōis: Qui uiuit in æternū, creauit oīa simul. i. spūalē & corpalē naturā: & ita non prius tpe creati sunt angeli, q̄ illa corpalis materia quatuor elemētorum: & tn̄ prīo oīm creata ē sapīa: qa etsi nō tpe, p̄cedit tn̄ dignitate. Qd aūt simul creata fuerit cor
Aug.li.1. cap.1. palis spūalisq; creatura, Augu. sup Gen̄. apte oñdit: dicēs, p cælū & terrā, spūalē corpalēq; naturā intelligi, & hæc creata sunt in principio, s. tpis, uel in pricipio, qa primo facta sunt.

Quod nihil factū est ante cælū & terrā, nec etiā tēpus, cū tēpore enim creata sunt, sed nō ex tēpore. D

Ante eum enim nihil factum est, nec etiam tempus factum est ante spiritualem, s. angelicam naturam: & ante corporalem, s. materiā illam quatuor elemētorum confusam. Illa enim cum tempore creata sunt, nec ex tempore, nec in tēpore. Sicut nec tempus in tēpore crea-
Aug. libr. 5. cap. 16. tum est, qa nō fuit tempus antequā esset cælū & terra. Vn̄ Aug. in li. de Trin. dicit, ꝙ deus fuit dn̄s antequā tēpus esset, & nō in tēpore cœpit esse dn̄s, qa fuit dn̄s tēporis q̄n cœpit esse tēpus, nec utiq; tēpus cœpit esse in tēpore, quia non erat tempus antequā inciperet tēpus.

Quod simul cum tempore & cum mundo cœpit corporalis & spiritualis creatura. E

Simul ergo cum tempore facta est corporalis & spiritualis creatura, & simul cū mun-
Aug. sup Gen. li. 5. capit. 19. do: nec fuit ante angelica creatura quā mundus, qa ut ait Aug. Nulla creatura creata est ante secula, sed à seculis cū quibus cœpit. Hieronymus tn̄ sup epistolā ad Titū, aliud uidet̄ sen-
S Hiero. sup episto lā ad Titum cap. 1. tire, dicens: Sex millia necdū nr̄i temporis implentur annorum. & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas seculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, dn̄ationes, cæteriq; ordines seruierūt deo absq; temporum uicibus atq; mensuris, & deo iubente substiterunt. His uerbis quidam adhærentes, dixerunt cū mundo cœpisse tempus seculare: sed ante mundum extitisse tempus æternum sine mutabilitate, & in eo immutabiliter, & intemporaliter astruunt angelos deo iubente substitisse, eiq; seruisse. Nos autē quod prius dictum est, pro captu intelligentiæ nostræ magis approbamus: salua tamen reuerentia secretorum, in quibus nihil temere asserendum est. Et illud Hieronymum dixisse, nō ita sentiendo, sed aliorum opinionem referendo arbitramur.

Vbi angeli mox creati, fuerint, in empyreo scilicet, quod statim factum, repletum est angelis. F

Iam est ostensum, quādo creata fuerit angelica natura: nunc autem attendendum est, ubi facta fuerit. Testimonijs quarundam autoritatum euidenter monstratur, angelos ante casum fuisse in cælo: & inde corruisse quosdam propter superbiam, alios uero qui non pec-
Luc. 10. c. cauerunt, illic perstitisse. Vnde dn̄s in euangelio ait: Videbam sathanā tanquam fulgur de

cælo cadentē. Nec appellatur hoc cælū firmamentū, qđ scđa die factū est: sed cælū splendidū, qđ dr̄ empyreū .i. igneū, à splēdore, nō à calore: qđ statim factū, angelis ē repletū, qđ est supra firmamētū. Et illud empyreū quidā expositorꝝ sacræ scripturæ, noīe cæli intelligi uolunt, ubi scriptura dicit: In principio creauit deus cælū & terrā. Cælū, inqt Strabus, nō uisibile firmamentū hic appellat, sed empyreū .i. igneū uel intellectuale, qđ nō ab ardore, sed à splēdore dr̄: qđ statī factū, repletū ē angelis. Vn̄ Iob: Vbi eras cū me laudarēt astra matutia, &c. De hoc quoq; Beda ita ait: Hoc supius cælū qđ à uolubilitate mūdi secretū est: mox ut creatū est, scīs angelis impletū est: quos in principio cū cælo & terra cōditos testat̄ dn̄s, dicēs: Vbi eras cū me laudarēt astra matutina, & iubilarēt oēs filij dei? Astra matutina & filios dei, eosdē angelos dei uocat. Cælū em̄ in quo posita sunt luminaria, nō in principio, sed secūda die factū est. Ex his liquet, ꝙ in empyreo oēs angeli fuerūt an̄ quorundā ruinam: simulq; creati sunt angeli cū cælo empyreo, & cum informi materia om̄ium corporalium. Gene. 1. a. Strabus. Iob. 38. a. Beda sup Genesim.

Quod simul creata est uisibilium rerum materia, & inuisibilium natura, & utraq; informis secundum aliquid, & formata secundum aliquid. G

Simul ergo uisibiliū rerꝝ materia & inuisibiliū natura cōdita est: & utraq; informis fuit scđm aliqđ, & formata scđm aliqđ. Sicut em̄ corporaliū materia confusa & ꝑmixta, quæ secundū Græcos dicta est chaos, in illo exordio cōditionis primariæ & formā cōfusionis habuit, & nō habuit formā distinctiōis & discretionis, donec postea formaret̄, atq; distinctas reciperet species: ita sp̄ualis & angelica natura in sua cōditione scđm naturæ habitū formata fuit, & tn̄ illā quā postea ꝑ amorē & cōuersionē à creatore suo acceptura erat, formā nō habuit, sed erat informis sine illa. Vn̄ Aug. multipliciter exponēs ꝑmissa uerba Gen̄. ꝑ cælū dicit intelligi informē naturā uitæ sp̄ualis, sicut in se pōt existere nō cōuersa ad creatorē, in quo format̄: ꝑ terram, corpalē materiā sine om̄i qualitate, q̄ apparet in materia formata. Augu. sup Gen li. 1. capit. 1.

Quō dicat lucifer secundū Isaiam, Ascendam in cælū, & similis ero altissimo, cū esset in cælo. H

Hic q̄ri solet, si in cælo empyreo fuerūt angeli q̄ statī ubi facti sunt, quō (ut legit̄ in Isaia) dicit lucifer, Ascendā in cælū, & exaltabo soliū meū, & ero similis altissimo? sed ibi cælū uocat dei celsitudinē, cui parificari uolebat, & est tale: Ascēdam in cælum .i. ad æqualitatē dei. Isaie. 14.

SVMMA DISTINCTIONIS II.

Postquam præcedēti distinctione tractauit Magister de creaturis in gn̄ali, nūc de principali creaturarum portiōe, uidelicet de immaterialibus, immortalibus & intellectualibus creaturis prosequitur, & primo tāgit quid de ipsis sit prosequendum, uidelicet quando, ubi, & quales sint factæ, deinde, q̄les proprijs meritis seu demeritis sint effectę: de earꝝ quoq; excellentia, ordinibus & gratuitis donis atq; officijs. Deinceps in ista distinctiōe inducit, An angeli facti sint ante sensibilem mundū: & probat ꝙ simul cum cælo & terra creati sint.

QVAESTIO I.

Hic quæritur primo, An angeli ante sensibilem mundum sint conditi. ¶ Videt̄ ꝙ sic.

Hierony. 1. Primo, autoritate Hieronymi super epistolam ad Titū: Sex millia, inquit, annorꝝ nostri temporis nōdum expleta sunt, ex quo creatus est mūdus iste uisibilis. & quantas prius æternitates, quantaq; tp̄a, quantas seculorꝝ origines fuisse arbitrandū est, in quibus angeli, throni, dn̄atiōes, ac cæteri ordines dn̄o seruierūt absq; tp̄m uicibus ac mēsuris, & deo iubente substiterunt?

2. August. ¶ Secundo, in lib. de ecclesiasticis dogmatibꝰ legitur: Cū adhuc tenebræ ipsam aquā occultarent, facti sunt angeli & oēs cælestes uirtutes, ut nō esset dei bonitas ociosa, sed haberet in quibus per multa an̄ spatia suā ostenderet bonitatē.

3. Gre. Nazianzenus. Tertio, qa Gregorius Nazianzenus cognomēto Theologus, ꝓtestat̄: Primū excogitauit deus angelicas & cælestes uirtutes, & excogitatio eius fuit opus ipsius.

4. Damasce. Quarto, hoc ipsum allegat & approbat Damasc. libr. 2. Quidā, ingens, aiunt, ꝙ an̄ oēm creationē angeli geniti sunt, ut Theologus dicit Gregorius. Alij uero postquā genitū est primū cælū. Ego aūt Theologo consentio Gregorio. Decebat em̄ primū intellectualem creari substantiā, & ita sensibilē, ac tunc ex utroq; hoīem.

5. ¶ Quinto, in collationibus patrum describit̄, quemadmodū abbas Serenus hoc fortiter dixerit.

6. Ecci. 1. ¶ Sexto, in Eccō scriptū est: Primo oīm creata est sap̄ia, & intellectus prudētiæ ab æuo, quod cū de increata sap̄ia neq̄at accipi, de creata uidet̄ sap̄ia exponēdum, imò de natura angelica s̄m Augustinū.

In oppositum. ¶ In oppositum sunt quæ continentur in litera.

Albertus. ¶ Ad hoc r̄ndet Albertus: Quemadmodū ait Magister, qdā nimis adhærētes uerbis Hieronymi distinxerunt duplex tp̄s, uidelicet seculare & an̄seculare, puta æternū, allegātes illud Ap̄li: T p̄ibus æternis taciti. Et illud, An̄ tempora secularia: tempus antesecula re uocantes morā indeficientis æternitatis, quæ omne tp̄s includit. Verꝝ qa absurdū est, secundū Platonē & oēs philosophos, ꝙ aliquod fuerit tempus ante seculū (unde 15. de Ciuitate dei loqtur Augustinus: Mundus nō incepit in tp̄e, sed simul cū tempore, eo ꝙ an̄ mūdum non fuit tp̄s in q̄ mundus inciperet. Imò cū motu cæli incepit tp̄s, qa ut dr̄ 4. Physicorꝝ, Tempus ē numerus motus, secundum prius & posterius) hinc ait Magister & bn̄, ꝙ sp̄ualis & corporalis natura simul sunt factæ cum tempore. Et quod dixit Hieronymus, nō asserendo, sed aliorꝝ opinionē narrando deprōpsit. Nē pe ut dictum est supra, Stoici quorꝝ Socrates fuit princeps, dixerunt ab æterno sibi secula succedere, & uniuscuiusq; seculi esse proprium tempus. illorūq; opinionem refert Hieronymus, quæ iā ante est improbata. Hæc Albertus in Scripto. Rom. 16. Titi. 1. August.

Vdalric⁹. ¶ Hinc Vdalric⁹ in Sūma sua libro quarto. Simul creati sunt angeli cum natura corporali atq; cum tem
Gregori⁹. pore, secūdum positiōem Augustini, Gregorij, Bedæ.
Beda. Alij uero quàm plures dicūt eos creatos ante cætera uniuersa, uidelicet Gregorius Nazianzenus, Damascenus, Hilarius quoque 12. de trinitate, & libro de synodis, dicens: Nō magnum est ꝙ deus pater dñm nostrū ante cælum & terram genuerit, cum etiam angelus creatura cæli & terræ inueniatur antiquior. Vnde & Iob
Job.40. de Behemoth. i. diabolo dicit: Ipse est principiū uiarum dei. i. creaturarum. Et si dicatur ꝙ isti loquantur de dignitate, prioritate dignitatis ordinisq; naturæ, nō durationis, obuiant præinducta uerba Hieronymi. Porro alij, ut recitat Damascenus, dixerunt angelos factos post cæli formationem & ante hominis productionem. Inter hæc autem nil tñ asserentes quod non sufficienter ꝓbamus, Augustino potius consentim⁹. Nam & secundum philosophos intelligētiæ & orbes cælestes semper simul fuerunt cum motu, & Augustinus sup Genesim ex textu hæc ꝓbat. Hęc Vdalricus.

Thomas. ¶ At uero Thomas in prima parte Summæ, quęstione 62. Circa hæc, inqt, inuenit̄ fuisse duplex sanctorū doctorū sententia. Illa tñ probabilior uidetur, ꝙ angeli simul cū creatura corporea sunt creati. Angeli nanq; sunt quędā pars uniuersi. Non em̄ per se constituunt uniuersum, sed tam ipsi q̄ creatura corporea in constitutione unius uniuersi conueniūt. quod apparet in ordine unius creaturę ad aliam. Ordo quippe rerum ad inuicem, bonum est uniuersi. Nulla autem pars perfecta est, à suo toto separata. Nō est ergo probabile, ꝙ deus cuius perfecta sunt opera, angelos ante alias creaturas seorsum creauit, quamuis contrarium non sit reputandum erroneum, pręcipue propter autoritatē
Gregorij Naziãzeni doctrina maxime autoritatis atq; sententiam Gregorij Nazianzeni. cuius est tanta in doctrina christiana autoritas, ut nullus unquā eius dictis calumniam inferre præsumpserit: sicut nec beati Athanasii documētis, ut ait Hieronym⁹. Hæc ibidē.

Idē Tho. ¶ Porro in Scripto secundi: Creatio, ait, rerū ex uoluntate creatoris dependet: qui tunc, & non prius res creare uoluit. Quæ cum nobis ex naturali lumine nota non sit, initium creationis rerum ratione inuēstigare non possumus, sed fide tenemus, prout nobis tradit̄ tum est ab eis, quibus diuinam uoluntatem credimus reuelatam. Sciendum ergo, quod circa rerum inceptionem sancti conuenientes in eo quod fidei est, utpote nihil pręter deū ab æterno fuisse, uaria, ad minus quantum ad superficiem uerborum, inueniuntur dixisse in his quæ de necessitate fidei nō sunt, in quibus licuit eis diuersimode opinari, sicut & nobis. ¶ Plures nanq; eo
Augusti. rum qui Augustinum præcesserūt, sicut Hieronymus, Hilarius, Gregorius Nazianzenus, uidentur posuisse angelos ante corporalem creaturam creatos, corporalemq; creaturam per species successiue distinctam. Augustinus uero corporalem & spiritualem creaturas ponit simul productas: corporalem quoq; simul secundum materiam & species, non tñ secundum indiuidua, quæ successione temporum generantur. Posteriores uero, Gregorius, Beda & alij, cōcordant cum Augustino in coęuitate spiritualis & corporalis creaturæ: cum alijs autem, in successione distinctionis corporum per species diuersas. Hinc tenet̄ communiter, ꝙ angelus nō est factus ante corporalem creaturam. Hoc quippe probabilius uidetur tam ex parte diuinæ potentiæ, cuius non est successiue operari, ad excludēdum errorem, ne uideantur angeli esse corporaliū creatores. Veruntñ alteri sententiæ non est præiudicandum, ut habetur in litera: q̄niam istud nō est demonstratum nec fide expressum. Hæc in Scripto. In Summa etiam contra gentiles libro 2. aliquid scribit inde.

¶ Consonat Petrus: Quatuor, inquiens, ponuntur Petrus.
communiter concreata. i. coæquæua, quasi prima q̄dā principia creaturæ agendæ. Primū exēplar, id est, natura angelica, quę uocat̄ exēplar inferiorꝝ eo modo, quo prima & perfectiora uocantur exēplaria inferiorum sequentium, quæ ad superiorum imitationē producta sunt, prout primo libro ostēsum est. Prima potentia, id est, materia prima. Primus locus, id est, cælū empyreum. & prima mēsura durationis, uidelicet tēpus. Veruntñ Ambrosius in Hexameron loquit̄: An Ambro.
geli & dominationes quamuis aliquando esse cœperunt, erant tñ q̄n hic mundus factus est. quod exponitur sicut autoritates quędam præhabitæ. Hęc Petrus.

¶ Richardus quoq; quęstione qua q̄rit, An æuū cre Richar.
atum sit ante tēpus, affirmat: Tēpus dupliciter sumit̄. Tēpus dupliciter accipitur.
Primo communiter, pro quacunq; mēsura ipsius esse existētis in uariatione. Secundo proprie, prout est cōtinuata motus numeratio ab anima, q̄ mediāte motu cuius tempus est passio. i. proprietas propria ve mēsura, mensurat & anima duratiōes motuum aliorum: quæ continuatio est sicut in subiecto in natura primi mobilis, nobis manifeste noti ex sensibili apparētia siderum ac signorum quæ in ipso cōsistunt. Itaq; primo modo loquendo de tempore, æuum nō fuit creatum ante tempus duratione, sed dignitate: qm̄ simul facta sunt natura angelica, in qua cointelligit̄ sua mensura, uidelicet æuum & cælū empyreū, primumq; tēporis communiter sumpti instans, atq; materia corporaliū aliorum. Loquēdo aūt de tēpore secūdo modo, æuū ꝓcessit tempus non solum duratiōe, sed etiam dignitate, secundum opinionē dicētium opera sex dierum facta per interualla temporum. Hæc Richardus.

¶ Insuper Bonauētura hic scribit: Quatuor fuerūt Bona.
primo creata, cælum empyreum, natura angelica, materia, tēpus. Cuius duplex ratio assignat̄: Vna, quoniā Duplex rō creationis quatuor q̄ fuerit.
in principio debuerunt prima in omni gñe creari, in rebus scilicet ac mensuris, & in spiritualibus ac corporalibus, in corporalibus quoq; actiuis & passiuis: qm̄ prima inter substantias spirituales, est angelus: prima uero inter substantias corporales, cælum empyreum: & prima inter passiua, materia elemētorum: & prima inter mensuras, tēpus: quia non tm̄ dicit mēsuram du Scti.
rationis, sed etiam egressionis: idcirco hæc quatuor dicuntur primo creata. Secunda, quia substantia spiritualis angelica, primum debuit fieri tanquā caput & minus dependens. Et statim ut facta est, simul habuit distinctionem & ordinem. Ordinem uero existentię nō habuit, nisi in aliquo cōtinente: ergo simul factum est cælum empyreum corpus supremum, idcirco & capacissimum. Cumq; uacuum esse non posset, necesse fuit simul fieri materiam corporalem seu mobilem. & qm̄ om̄is productio in aliqua est mēsura, hinc tria ista necessario sequitur tempus. ¶ Præterea si quis instet, qa nihil pōt creari nisi ab infinita uirtute, ergo uirtus diuina se totam exponit in unius creaturæ productiōe, non igitur potest plura simul creare: rursus diuina uirtus cum sit simplicissima, ad quod se conuertit, totalit̄ se conuertit: unum igitur quodcunq; creando, totaliter se conuertit ad illud efficiendum, nec simul aliud facere ualet: Dicendum ꝙ nō cōuertit se ad aliq̄d unū, imò nec ad plura creanda totaliter, id est, secundū ex-

tremum posse suum, nec quasi exhauriendo suam potentiam: nec sic totaliter, quasi nec plura neq; maiora queat efficere: sed ita totaliter, quod nõ partem omnipotentiæ suæ. Nempe diuina potestas dicitur infinita atq; omnipotens, nõ solum quoniam potest de nõ ente facere ens: sed omnia, quia nõ potest in tot, quin plura, imò quantum in ipsa est, potest intensiue & extensiue in infinitũ maiora & plura. Hæc Bonauẽtura.

¶Consonat Alexander, qui de hac quæstione non scribit specialia præter præhabita.

Hanibal. ¶Porro Hanibal refert: Quidam dixerunt q᷑ impossibile fuit angelos ante corporalem creaturã creari, quoniam nequeunt ab inuicem esse distincti, nisi in diuersis locis existãt. Diuersitas autem locorũ sine corpore nequit intelligi. sed hoc non uidetur, quoniam illa solum de necessitate loco distinguuntur, de quorũ ratione est situs, utpote quę dimensiue subiacẽt quantitati. Angeli uero incorporei sunt. idcirco sicut eorũ substantia non dependet ab aliquo dimensiue, sic nec eorum distinctio. Alij uero, ut Basilius & Gregorius Nazianzenus, multiq; antiquorũ doctorum, dixerũt angelos ante corporalem cõditos creaturam. Quod utiq; fuit deo possibile. Quod cum ex diuina depende at uoluntate, improbari efficaciter non ualet, nisi aliqua autoritas in scripturis reperiatur canonicis contra hoc: quæ cum desit, Augustinus probabiliter psuadet angelos simul cum creatura corporali esse productos. Quem sequuntur omnes moderni latinorũ doctores. Nempe ex angelis & corporalibus creaturis unum constituitur uniuersum, cuius partes principales decuit simul creari ac esse, ut ostenderetur omnes unitate ordinis ad unũ aliquid ptinere. Hęc Hanibal.

(Margin: Basilius. Naziãzenus.)

R'ñsio ad autoritates introductas. ¶Ad autoritates in oppositum introductas, breuiter respondetur, quod procedunt secundum æstimationem Græcorum doctorum & antiquorum quorundam latinorum. Alia uero positio probabilior ẽ. Aliqui tamen uolentes quasi concordare positionem utranq; ad inuicem, responderunt quod loquũtur de prioritate & ordine dignitatis, non durationis aut tẽporis, quæ concordatio non est nisi ad aerem, quãuis Albertus, Bonauentura, Petrus, Richardus, & alij quidam sic soluant. Non enim procedit secundum mentem sanctorum illorum, sicut & Thomas fatetur, & ex præhabitis innotescit, ex libro quoq; collationum sanctorum patrum, ubi abbas Serenus mentis suę intentionem apertissime pandit, doctores sequẽs Gręcorũ perfectos. Postremo, autoritates scripturæ quæ hoc uelle uidentur, rite de dignitatis prioritate ac ordine exponuntur.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, An æuum mensura sit angelorum. ¶Videtur quod non, quia in secunda propositione libri de Causis asseritur: Omne esse superius, aut est supra æternitatem, aut in æternitate, aut post æternitatem. Idem sententialiter habetur in Proclo, & per esse quod est supra æternitatem, intelligitur deus & increatum esse ipsius: per esse in æternitate, intelligentia seu angelus. Ergo æternitas est angelorum mensura, præsertim cũ in libro de Causis di-
2. catur, Intelligentia parificatur æternitati. ¶Secundo, Boethius ait deo:

Boethius De,9.li.3.
Qui tempus ab æuo
Ire iubes.

Ergo tempus proficiscitur seu causatur ab ęuo. Causa uero temporis non est nisi ęternitas seu deus ęternus, cum tempus sit unum quatuor coæquæuorum, à deo immediate (ut patuit) productorum. Ergo æuum nõ est mensura ab ęternitate distincta. Tertio, in libro de 3.
Causis habetur: Inter rem cuius substãtia & operatio est in æternitate, & rem cuius substantia & opatio est in tempore, est res media cuius substantia est in æternitate, & actio in tempore: ergo præter æternitatem & tempus, non est alia ponenda mensura quæ æuum uocetur. Quarto, aut esse angeli est totum simul fixũ, 4.
non fluens, aut non: si primum, mensuratur æternitate: si secundum, tempore. Quinto, si æuum est mensu- 5.
ra distincta à tempore, non apparet cur tempus sit potius unum de quatuor coæquæuis, quàm æuum. Imò apparet quod æuum magis, cum sit tempore dignius & secundum aliquos prius illò.

¶Circa hoc quæritur, An sit unum æuum omnium æuiternorũ, sicut unum ponitur temp⁹ temporalium uniuersorum. Itemq;, An in æuo sit uera & realis successio. Hæc cõdependent, & de his nõ scribit hic Alexander, sed potius super primum atq; in Summa. Albertus quoq; non hic, sed in libro suo de quatuor coæquæuis, sicut patebit. Est autem materia ista difficilis, & multa quę de ea dicuntur, certitudine carent, & opinatiue promuntur magis q̃ assertiue. Deniq; Augustinus in libro Confessionum, apertissime tenet ac pro uiribus probat, quod tempus non sit aliquid reale extra animam, sed solũ protensio animi circa rem temporalem.

Thom rñsio ad primum. ¶Itaq; Thomas ad primum horum rñdens: Æuũ inquit, ponitur mensura media inter tempus & æternitatem. Porro de distinctione temporis ab æuo, est triplex opinio. Vna, quod idem sit nunc æui & temporis secundum essentiam, differens ratione: quia nunc temporis mensurat mobile ipsum secũdum quod est in motu, eo quod sicut se habet temp⁹ ad motum, ita nunc temporis ad mobile, ut quarto dicitur Physicorum: sed nunc æui mensurat substantiam mobilis primi, prout consideratur in se. Sicq; tempus & ęuum differunt tantummodo ratione. Attamen æuo mensuratur non solum substantia cæli, sed etiã angeli. Hoc autem stare non ualet, quia duratio respicit esse in actu, non autem est idem actus neq; rationis unius esse cæli quod mensuratur æuo, & mouere ipsius quod tempore mensuratur. Idcirco secundum rem differunt tẽpus & æuum, cum diuersorum generum diuersæ consistant mẽsuræ, ut 10. metaphysicę patet. Hinc alij hoc concedentes, dixerunt q; æuum est mensura rei pmanentis naturæ, tempus uero mensura est rei motæ, & tamen in æuo est prius atq; posterius, sicut in tempore. Sed differunt, quia in tempore est prius & posterius, cum innouatione, in æuo autem absq; innouatiõe & inueteratione. Sed hoc nihil uidetur dictu, quoniã ubicunq; est prius & posterius, oportet intelligere partem priorem & posteriorem, quæ in nulla duratione sunt simul: & dũ est prius, nondum est posterius. Sicq; oportet illud aduenire de nouo. Exemplũ quoq; q᷑ ponunt, falsum supponit. Etenim dicunt, q; sicut inuenitur fluxus alicuius ab alio continuus cum innouatione, eo q̃d semper aliud & aliud est quod fluit, quemadmodum in exitu riui à fonte: sic etiã inuenitur fluxus continuus sine innouatione, ut in emanatione radij à sole, qui semper est idem. Hoc autem non est uerum, quod in exitu radij à sole prius atq; posterius attenduntur, cum illuminatio sit instãtaneus motus, & consequens motũ corporis illuminantis. Esse autem

angeli nō reducitur in innouationem alicuius motus sicut in causam, neq; innouaī in se: qm̄ nihil fit qd' prius nō fuit, ergo impossibile est q; aliquo modo sit ibi prius & posterius. Idcirco dicendū, q; tempus est mensura habens prius & posterius, æuum uero est mensura non habens ea. Oportet nanq; rationem mensuræ ex mensurato accipere. Cum'q; esse angeli quod æuo mensuratur, sit indiuisibile, carens uariatione, æuum prius & posterius non habet, sed motus qui tp̄e mensuratur, successione quadam perficitur. Ideo'q; in tempore prius & posterius reperiuntur. Deniq;, æuum differt ab æternitate, quemadmodum esse angeli ab esse dei in duobus. Primo, qm̄ esse diuinū est per se stās, cum sit realiter id quod est seu diuina essentia seu ipsemet deus. In angelo autem aliud est esse, & quod est. Secundo, Nam esse angeli fluxit ab alio, est'q; participatio quædā esse diuini & increati. Ideo sicut esse angeli est non ipsum esse diuinum, sed participatio eius: sic mensura esse angeli seu æuum, non est ipsa æternitas proprie sumpta, sed participatio eius. Hinc autores parum loquuntur de differētia æternitatis ac æui, imò beatus Dionysius utroq; utitur indifferēter. Hęc Thomas in Scripto.

Aeui & ęternitatis differētia.

¶Præterea in prima parte Summæ, quæstione 10. Aeuum, ait, differt ab ęternitate & tempore, medium inter ea existens, sed horum differentiam quidam assignant, quia æternitas principio caret & fine. Aeuum uero principium habet, nō finem. Tempus autē principium finem'q; habet. Verum ista differentia est p accidens. Nam quāuis æuiterna semper fuissent & semper essent futura, ut aliqui ponunt, uel etiam tandē deficerent, quod deo esset possibile: adhuc æuū ab ęternitate & tempore distingueret̄. Alij ergo distinguunt inter hæc tria per hoc, quod æternitas non habet prius & posterius, tempus autem habet prius & posterius cum innouatione. æuum uero hæc habet sine innouatiōe & ueteratione, quod supra iam improbatum fuit. Est igitur respondendum, quod cum ęternitas sit mensura esse permanentis, hinc secundum quod aliquid recedit à permanentia essendi, secundum hoc recedit ab æternitate. Quædam itaq; ita recedunt à permanentia existendi, quod esse eorum est transmutationis subiectum, uel in transmutatiōe consistit, & hæc tempore mensurātur, ut motus est esse omnium corruptibilium rerum. Quædam minus recedunt à pmanentia essendi. Quoniam esse eorum nec in transmutatione consistit, nec est transmutatiōis subiectum: tamen habent transmutationem adiunctam in potentia uel in actu, quemadmodum in corpibus patet cælestibus, quorum esse substantiale intrāsmutabile est cum transmutatione secūdum locum. Angeli quoq; intransmutabile esse habent, cum trāsmutabilitate secundum electionem, quātum ad eorum naturam: & cum transmutatione intelligētiarum & affectionum atq; locorum, iuxta modum ipsorum: ideo mensurātur æuo, quod inter ęternitatem tempus est medium. Sic'q; tempus habet in se prius & posterius, æuum uero non, attamen possunt ei cōiungi: æternitas nec habet ea, nec possunt coniungi eidem. Hæc in Summa. In Summa etiam contra gentiles libro primo, capitulo 15, hinc aliqua tangit.

Idē Tho.

Aeuū mediū ē inter ęternitatē & tempus.

¶Idem Petrus, qui & apertius loquens: In angelis, inquit, est esse substantiale, & hoc semper manet inuariabile, mensuratur'q; æuo. Est quoq; in eis esse accidētale, secundum affectiones & operationes uariabile, quod non mensuratur æuo, sed tempore, non propriè dicto, quod est mensura motus primi mobilis: sed large accepto, quod est mensura cuiuscunq; mutationis. Vnde in æuo secundum se, non est fuisse, nec futurum esse, sed per comparationem ad tempus cui coexistit. Hæc Petrus.

Petrus.

¶Porro Richard' circa hæc scribit diffusius: Primo dicens declarandum est quid sit tempus: secundo, qd instans: tertio, quid æuum: quarto, quod angeli sunt in æuo. Itaq; dico q; tempus est continuatio seu duratio seu mora ipsi' motus primi, numerata ab anima, qua continuatione (motu mediante, cuius tempus est passio. i. proprietas) mensurat anima continuationes seu durationes motuum aliorum. Quod autem tempus non sit motus, dicit expresse Philosophus 4. Physicorum: quoniam motus dicitur uelox aut tard', tempus uero non, sed longum aut breue. Aliqui tamen dicunt, quod tempus non differt à motu primi mobilis secundum rem aliquā absolutam. Sūt nanq; (ut dicūt) prius & posterius in motu primi mobilis, inquantum ab anima numerantur. Et allegant pro se illud Augustini 5. sup Genesim, Tempus ē creaturæ motus. Cū'q; motus sit aliquid in re, dicunt se non impingere in illū articulum cōdemnatum seu excommunicatum, tempus & æuum nihil sunt in re, sed solum in apprehensione. Verum prima opinio est securior, cum & motus mobilis primi tempore mensuretur. Quod autē tempus sit cōtinuatio, uidetur dicere Auicenna secundo suo Physicorum, capitulo ultimo loquens: Non est tēpus aliquid, cui accidat continuatio propria illi, imò ipsum est continuatio illa: atq; ad hoc ut habeat plenā temporis rationem, oportet ut numeretur à ui apprehensiua, sic'q; imaginabiliter uel intelligibiliter reducatur quasi ad modum, quia cum tempus sit mēsura, & ratio mensuræ principaliter inueniatur in discretis, præsertim in principio discretionis, quod est unitas secundum philosophum decimo Metaphysicæ, & consequenter ad continua deriuetur: oportet nos imaginabiliter uel intelligibiliter aliquam facere discretionem in continuatiōe motus, quam dicimus tempus, cum per ipsam aliquid mensuramus. Sic ex dictis patet quod eē in tempore, ē tempore mēsurari. Et quia nil tempore mensuratur nisi motus uel ratione motus, hinc motus per se est in tempore, & illud cui' esse est in motu, est in tempore ratione motus: & quies, in quantum est motus priuatio. Quātum ad secundum, dico quod instans est quid indiuisibile, habens connexionem ad tempus, non pars temporis, sed initiū eius aut terminus, & id quo sine reali discōtinuatiōe temporis, partes temporis ab anima numerātur, ut patet ex quarto & sexto Physicorum. ¶Porro instās quod est terminus præteriti, initium'q; futuri, non est in tempore actualiter atq; realiter, quia sic tempus discontinuaret̄, sed est ibi potentialiter tantum, aut aliqua ui apprehensiua actualiter, signatum imaginabiliter seu intelligibiliter. Et quia hanc signationē efficit anima aspiciendo ad mobile, idcirco secundum quosdam dicit Philosophus quarto Physicorum, quod instans sequitur id quod fertur, & quod est idem in essentia in toto tempore, quemadmodum mobile manet idem: quamuis secundum alios & communius uerum illud intelligatur de instanti, quod idem est in essentia, uariatum secundum diuersa esse, secundum quod mobile in toto motu manet idem, & uariatur quantum ad esse. Sed de illo instanti non intendo nunc loqui. Ex

Richar. Ad pri.

Quid tempus.

August.

Auice.

Esse in tempore

Ad se.

Quid instans.

prædictis patet, quod instans est mẽsura mobilis sub rõne qua mobile, & si est mobile motu quo disponatur ad perficiendũ in esse, uel ad defectum essendi, sic mẽsuratur instanti, realiter differẽti ab instanti æui. Si autem est mobile motu non tendente ad esse substantiale, aut ad eius corruptionem siue defectũ, sicut sunt corpora cælestia & angeli: sic inquantũ mobilia sunt, esse eorum substantiale, mensuratur instanti, quo sola ratione differt ab indiuisibili æui. ¶Quantũ ad tertium, dico quod æuum est mensura esse creati uniformiter se habẽtis, ad rationẽ relata, qua (ipso esse mediãte cuius est passio) potest intellectus mensurare oẽm existentiam creatã uniformiter se habentem. Quod autẽ æuũ nõ sit ipm esse æuiterni, sed eius passio: declaratur sic, æuum non conuenit ipsi esse uniformiter se habenti, nisi inquantum est limitatum superius atque inferius. Estque limitatum superius per hoc, quod est ab alio: inferius quoque, per hoc quod recipitur ab alio. ergo æuũ nõ cõuenit ei nisi mediante habitudine eius ad aliud à se diuersum: & tale oportet esse diuersum à se, quoniam inter ea quæ sunt realiter idẽ, nõ cadit realis relatio media. ¶Præterea in eodẽ instanti in quo creatum est æuiternum, habuit totũ suum esse substantiale, non autẽ durationẽ, sed durationis initiũ. Vnde si possibile fuisset ipsum eodem instanti destrui, & destructũ fuisset, uerum esset ipsum fuisse seu esse habuisse, non tamen durasse. Cũ ergo æuũ sit duratio æuiterni, non est ipsum æuum esse æuiterni. Veruntamen quidam dicunt, quod æuũ non differt secundum aliquid absolutum ab esse æuiterni in quo est. Nã si duratio esse æuiterni esset aliquid aliud superadditũ illi esse, pari rõne cum duratio eius duraret, duraret per aliam durationem superadditã sibi, & sic esset procedere in infinitum. Aeuũ autem idem est quod duratio esse æuiterni. Videtur igitur istis quod æuum nil aliud sit, quam esse æuiterni simplicissimi uniformiter cõseruatum, inquantum intellectus põt per ipsum mensurare oẽm creatam existentiam uniformiter se habẽtem. Cum esse simplicissimi æuiterni sit aliquid in re atque secundũ rem absolutam differens ab alia existentia uniformiter se habente, dicunt se non offendere in excommunicatum illũ articulum, Aeuũ & tempus nihil sunt in re. Sed contra hoc est, quoniam pari ratione posset dici quod tempus nõ differt à motu mobilis primi, quod 4. Physicorũ Philosophus probat. ¶Rursus, ipsum esse simplicissimi æuiterni mensuratur æuo, nec tamen mensuratur seipso. Hinc opinio prima securior est. ¶Quarto, ex inductis concludit propositũ, utpote quod esse substantiale actualeque angelorum, est in æuo, non in tempore, nec in instanti realiter distincto ab æuo: quoniam esse illud non est motus, nec de necessitate existens in motu, nec quies, ergo non est in tempore. Veruntamen uicissitudo cogitationum & affectionũ suarum alia mensura tur mensura. Hæc Richardus.

¶At uero Albertus li. de 4. coæquæuis, æuum diffinit, dicendo: Aeuum est mensura durationis rerum habentium principiũ & non finẽ tota simul. Ad esse etenim temporis, exigitur motus secundũ locũ, iuxta philosophos, uel ad minus uariatio secundum sanctos. Vnde cũ multipliciter sint aliqua uariabilia (quædã enim habent in seipsis causam uarietatis, & hæc sunt quæ habent contrarium in se, ut mixta: uel extra se, ut elemẽta. Et quædã quæ non propria, sed diuina uirtute resistunt uarietati, ut angeli & incorruptibilia corpora, ut ait Boethius) illa sunt in tempore, quæ sunt primo mõ uariabilia, non illa quæ secũdo modo. Et si obijciatur quod ista sunt media inter æternum & temporalia, ergo esse eorum nõ est totum simul: dicendũ quod nõ sequitur, quoniam etsi sit totum eorum esse simul, non est tamen eiusdem rõnis cũ toto simul esse æternitatis, quoniam non est à seipso, sed à uirtute diuina uere & perfecte æterna. Si rursus obijciatur, quod omne creatum ex se tendit in non esse, ergo est uariabibile, non uniforme neque in æuo: respondendum quod ex se in nihil tendere, multipliciter dicitur. Quædam nanque tendunt in non esse per principium pugnæ intra se, ut mixta: aut extra se, ut elementa: quædam ex hoc, quod habent diuisibilitatẽ continui: cuius diuisionis causa nõ est in ipsis, sed posset esse, si in ipsa ageret uirtus superior, scilicet deus, ut sunt incorruptibilia corpora. Quædã ob hoc, quod conseruatio eorum non est ex ipsis, sed ex superiori, ut angeli & orbes cælestes, qui sunt in æuo. Aliqui tamen dicunt, quod solum spirituales substantiæ in æuo consistant, faciuntque differentiam inter nunc temporis & æuũ: quia nunc dicit id quod est de tempore accipere secundum substãtiam suam, & dicũt hoc esse mẽsurã ipsius esse corporũ incorruptibilium. Instans uero dicit ipsum indiuisibile, quod est causa priori & posteriori. Atque in hoc dicunt esse ipm esse corporum mutabiliũ. Sed hoc nobis nõ uidetur. Quocunque enim modo accipiatur, aut est stans in sua duratione, aut non. Si est stans, manet in ratiõe æui. Si nõ, sic cadit in essentiam temporis. Esse itaque cælestium corporum est in æuo, & motus eorum in tempore. Hæc Albertus.

¶In commento quoque suo super librum de Causis, de his multa scribit consonantia istis, aliqua quoque obscura, & quæ prima facie non uidẽtur recte sonare, ut quod idem sit Quando & Nunc æternitatis ac temporis, differens secundum esse. Hæc enim uel simpliciter in aĩa sunt, uel maximam sui rõnem habent in aĩa. ¶Quo circa dicendum, quod secũdum Aristotelem tempus est utrũque ens imperfectum, non habẽs completã sui rationem formalem extra animum considerantem: non tamen est solum neque totaliter in aĩa, sed & partim in re. Denique iuxta Boethium, æternitas non est tantum protensio animi circa rem æternalẽ: imò realiter est ipsemet deus æternus, utpote interminabilis uitæ tota simul perfecta possessio. Nunc quoque & Quando æternitatis, sola rõne ab æternitate distincta sunt: idcirco à Quando & Nunc temporis realiter distinguũtur. Multa alia scribit ibidem, de quibus pertranseo. Ipse quoque Albertus alibi fassus est, quod tempus sit partim in re, partim in anima, sicut & numerus: quia materialiter & fundamentaliter est in re, formaliter uero & completiue in anima.

¶Vdalricus demũ in Sũma sua libro 4. fatetur quod tempus sit aliquid extra animam, & realis mẽsura motus, realiter à motu distincta. Insuper eodem libro, scribit de æuo, quæ à prædictis partim dissonare uidentur: Mẽsura, inquiens, esse cæli & motoris eius & angelorum, est æternitas participata: quã moderni uocãt æuum, potius secundum uocabuli apparitionem, quam proprietatem. Nam & autores communiter utuntur æuo pro æterno, ut Plato in primo Timęi, & Boethius in de cõsolatione, aliique philosophi, sanctus quoque Dionysius. Et sic sumitur in Ecclesiastico: Sic exigui anni in die æui i. æternitatis secundum Glossam. Vnde grammatici dicũt, quod æternum dicitur per syncopam ab æuiterno. Nihilominus prædicta appropriatio autoritatem ex scriptura sortitur, cum in Ecclesiastico dicatur: Omnis sapientia à domino deo est, & cũ illo fuit semper & est ante æuum, id est, ab æterno antequam fuit æuum. Sic rursus in Ecclesiastico: Nomen bonũ per-

Marginalia: Ad tertiũ. Quid sit æuum. Ad quartũ. Quod angeli sunt in æuo. Albertus. Aeui diffinitio. Ad obiectũ responsio. Idẽ Alb. Vdalricus. Eccl. 18. Eccl. 1.

manebit in æuum, Sic ergo sumēdo æuum, ipsum est mensura esse necessarij, nō necessitate absoluta, sed dependente ad suam causam, siue hoc sit esse primum, siue esse secundum, quod consistit in naturalibus operationibus creaturæ intellectualis, quę sunt intelligere & uelle. Quapropter in talibus æuum mensuratur ipsorum uiuere & intelligere ac uelle. Cōstituitur autem hæc mensura etiam à Nunc, stante in infinitum à parte post, non tñ sicut æternitas. Inquātum enim hoc Nunc, adiacet enti necessario, inquantum est ens necessarium, id est, inquantum eius actus est esse non exiens de potentia in actum, uidelicet intrāsmutabile: sic ipsum est omnino stans, & statu suo principiat æuum ut mensuram inuariabilem secundum successionem, uel uicissitudinem necessarij esse. Inquantū uero adiacet eidem enti, prout est secūdum esse suum secundum: sic idem nunc uariatur secundum esse prioris & posterioris, quemadmodum & primum ens illud creatum uariatur, per suorum operum uices. Sicq̧

Aeuū habet prius ac posterius.

æuum principiatum ab ipso, mēsurans hoc esse secundum, est mensura habēs prius & posterius. Quæ cum non habeat continuans aliq̄d, eo quod nec opera sint inter se continua: idcirco uocantur uices seu uicissitudines, ex quibus non constat aliquid successiuum cōtinuum, & sic deficit à permanētia ueræ æternitatis: atq̧ ob tactā similitudinē ęui ac temporis, Augustinus

Augu. sup Gene. capit. 8.

ipsum æuū nominat tēpus, dicendo: Spiritus creator mouet seipsum sine loco & tempore: creatū uero spiritum, per tempus sine loco: corpus, per tempus & locum. Nam addit ibidem, uidelicet octauo capitulo super Genesim, quod per tempus moueri, est per affectiones cōmutari. & ex hoc cōstat, quod non sumit proprie tempus, cū primo libro de immortalitate animæ dicat: Omne quod tempore mouetur, corpus est. Nec tamen angeli mutationi subduntur in contemplatiōe creatoris. de cuius bonitatibus quanto plus sortiuntur, tanto plus unum sunt ac magis simplificant. Propter quod duodecimo libro Confessionum loquitur

Idem.

Augustin⁹ deo de natura angelica: Prę dulcedine felicissimæ contemplationis tuę, uariabilitatem suam cohibet sine lapsu ex quo facta est, inhærendoq̧ tibi, excedit omnem uolubilem uicissitudinem temporum. Hæc Vdalricus.

Dionysi⁹.

¶Cuius positio in hoc à pręinductis dissentire uidetur, q̄d ponit ęuū habere prius atq̧ posterius & per ipsum etiam mensurari intellectiones, uolitiones, & actiones angelorum uicissitudinatas & nouas ac inuicem succedentes: quæ secundum præfatos doctores, nō æuo, sed tempore cōmuniter sumpto & discreto mensurātur. Asserit tamen Vdalricus, æuum secundum se & in sua essentia, esse simplex & indiuisibile, nihilominus prius posteriusq̧ habere, inquātum suum esse non est totum simul. Alia plura de hac re scribit Vdalricus, quæ uel præhabita sententialiter sunt, aut infra tangentur.

Bonauēt.

¶Insuper Bonauētura: Dum quæritur, inq̄t, An natura angelica propriam habeat mēsuram distinctam à tempore, distinguēdum est: quia aut loqueris de mēsura spiritualium secundū esse eorum, quod non mutatur, aut secundū affectiōes. Si primo modo, sic mensuratur angelus æuo: si secundo modo, nō. Sic autem consueuit ab antiquis doctoribus responderi: aut loqueris de diuersitate in genere mensuræ, aut in genere entis. Si in genere mensuræ, sic oportet ponere differētiam mensuratum spiritualiū & corruptibilium,

Opinio triplex, qualiter spiritualia habeant mensuram distinctā à corporalibus.

Si in genere entis, sic triplex fuit opinio. Vna, q̧ sicut locus & superficies unum sunt & idem per essentiam, differentes p cōparationem: sic idem sit Nunc æui ac temporis, sola comparatione differens. Nūc, enim respicit substantiam rei: substantia uero primi mobilis, quantum ad esse, est omnino immobilis: sed comparata ad situm, est mobilis. Et primo modo mensuratur 1. Nunc æui, secundo modo Nunc tēporis, ita quod idē est Nūc, diuersimode comparatum: quemadmodum idem ultimum comparatum ad corpus ambiens, est superficies: comparatum uero ad corpus ambitum, est locus. Sed istud stare non ualet, quoniam circa ultimum corporis hæ duæ comparationes sunt incompossibiles. Nunc uero temporis & Nunc æui, habent proprietates incompossibiles. Nempe ut asserit Augustinus in libro 83. quæstionum, Nunc æui est stabile, Nunc temporis fluxibile. Impossibile autem est, unum & idem secundum idem moueri ac stare. Hinc secunda tenet opinio, quod ipsum Nunc sequtur essen 2. tiam materiæ primæ. Sicut ergo materia in omnibus est eadem per essentiam, differens secundum esse, ita nunc ęui ac temporis idem est per essentiam, non sicut indiuiduum, sed instar materiæ, idem per essentiam, differens per esse. Et isti dixerunt quod cuiuslibet rei quidditas mensura eadem per essentiam mensuretur. Verum nec istud est multum intelligibile. Cum enim æuum esse stabile & quietum respiciat, quod materia habet à forma perfecta, & ista mensura non respiciat nisi esse actuale & modum essendi completum: uidetur quod æuū non possit accipi ex parte materiæ, qcquid sit de tempore. Cum ergo modus durandi essentialiter atq̧ formaliter differat, hinc inde sequitur q̄d propria etiam mensura. Tertia ergo opinio est, quod 3. spiritualia habent mensuram diuersam à tempore, nō solum in gñe mensuræ, sed etiam in genere entis: nec solum in comparatione, sed etiam secundum substantiam & formam. Quicquid autem sit de diuersitate in genere entis, diuersitatem secundum modum mensuræ nemo potest negare, & hoc sufficit quæstioni præsenti, qua quæritur, utrum spiritualia habeant mensuram diuersam à corporalibus. Ad quod dicendum, q̧ imò, & illa secūdum sanctos atq̧ philosophos ē æternitas participata seu æuum. Cumq̧ æternitas proprie sumatur pro increato, & æuum frequenter accipiatur pro tempore, potest mensura hæc proprio noīe æternitas nuncupari. Sicq̧ respondendum est, dum quæritur de mensura, quæ respicit ipsum esse spiritualis creaturæ immutabile atq̧ perpetuum. Si uero quæratur de mensura angelicarum affectionum, an sit diuersa à tempore, infra discutietur. Nuncq̧ constat quod æternitas uariationem affectionum illarū non mensurat, prout ad Orosium loquitur Augustinus. Aeuum q̧ppe, solius incommutabilis esse mensura est.

Spiritualia mensuram habent diuersam à corporalibus.

Augu. ad Orosium.

¶Præterea aduertendum, q̧ hominis beati seu glorificati & angeli, eadem est mensura, uidelicet æuum: quoniam similē habent modum durandi, non tamen homo uiator habet modum essendi huiusmodi. Mensura uero non tm̄ concernit esse, sed modum q̄q̧ essendi. ¶Quod si quæratur, in quo genere sit mensura angelicæ durationis: dicunt nonnulli q̧ non sit quantitas, nisi quantitas uirtutis, ideoq̧ non sit proprie in genere quātitatis. Sed si uere mēsura est, quomodo non est quantitas uera? Hinc alij dicunt quod est in genere quantitatis sicut principium. Si tamen quęratur, cuius sit principium, cum dicat mensuram diuersam à tem-

pore, difficile erit assignare. Ideo sanius dici potest, quod sicut temp⁹ ponitur in substātijs spiritualibus, quātū ad affectiones, secundum Augustinum, quamuis consideratio philosophi ad illud non conscenderit: sic & mensura ponitur differens specie à quātitatibus alijs, quamuis de illa loquatur Philosophus, quoniam inferiorum rerum naturas determinare intendit, nec ex hoc ponitur in ipso insufficientia. & si poneretur, non tamen ob hoc esset à ueritatis tramite discedendum. Hæc Bonauentura.

Henricus

¶ Præterea super his scribit quædā in suis quodlibetis Henricus. Nono equidem quodlibeto quæstiōe septima quærit, An æuum sit substantia uel accidens. Respondet, Cum æuum sit mensura, oportet modos mensurarum uidere, & per hoc ex comparatione æui ad alias mensuras, patebit pro parte cuius mensura sit. Itaq; in qualibet re actualiter existente, duo considerantur: uidelicet eius essentia, & existentia, & secundū utrunq; correspondet ei mensura. Ex parte nanq; essentiæ dei, mensura eius est immensitas, quæ sola ratione differt à diuina essentia. Porro in essentia creaturæ est duplex ratio mensuræ: una, secundum quod est essentia simpliciter: alio modo, secundum quod ē extensa seu multiplicata per partes. Primo modo quælibet creatura duplicem habet mensuram: unam intra, quæ est limitatio in gradu essentiæ seu naturæ: aliam extra, id quod est primum uerissimū atq; dignissimū ens in genere suo. Vniuersaliter q̄q; quo ad res omnium generum, id quod est primum ens simpliciter, qd' est diuina substantia, est per se uniuersorum mensura, secundum quod est ex se quid absolutum, & non inquantum habet respectum ad creaturam, nisi quia creatum habet respectum ad ipsam, quatenus ex hoc quod creatura habet respectum ad deum, ratiōes perfectionales considerētur in ipso: quemadmodum aliqui dicunt quod rationes attributales non ponantur in deo, nisi quia per intellectum creaturę secundū correspondentiam horum quæ deo attribuuntur, referuntur ad deum: ut quantum ad hoc, contrario modo considerentur rationes ideales & rationes perfectionales. Ideales etenim considerātur in deo ex hoc, quod creaturæ habent ad deum referri, non econtrario. Deniq; in prætactis modis mensurarum, nulla cadit accidentalitas, nulloq; horum modorum æuū mēsura est. Considerādo autem mēsuram essentiæ ut est extensa, sic eius mensura, quantitas est continua: sub cuius partibus partes substantiæ materialis extensæ sunt & contentæ, atq; per quantitatem istam accidentalem intrinsecā, conuenit substātiæ corporali quantitas dimensionalis extrinseca, quæ dicit̄ locus, & simpliciter accidens est. Prout autem multiplicata est, accidit substantijs materialibus numerus. Nec adhuc de natura & ratione talium mēsurarum est æuum. ideo nihil est in re pertinens ad eius essentiam ratione ipsius essentiæ, imò solum est de ratione mensurarum ratione sui esse, cuius mēsura est duratio in esse, & diuersificatur secundum diuersum modum durādi in esse. Estq; in triplici genere. Est enim duratio absq; omī uariabilitate, quæ est dei, & uocatur æternitas. Quędam uero est uariabilis secundum cōtrarias dispositiones, & dicitur tempus, quæ est per se mēsura motus, & nō alterius, nisi inquantum mutabile est secundum contrarias dispositiones in esse. Tertia duratio est, quæ est uariabilis secundū contradictorias dispositiones duntaxat. & est duplex. Quædam transiens, quæ non est mensura, nisi ei⁹ quod est medium inter terminos uariationis, cuiusmodi est instans, quod est per se mensura subitę mutatiōis, atq; ipsius rei mutabilis, inquantū est subiectū talis mutatiōis. Quædā uero manens, quæ est mensura esse rei manētis in esse post non esse, inquantum manens, tamen possibilis cadere in nō esse, si sibi ipsi relinquatur, quod est simpliciter mēsura, fixa & stans absq; innouatione & successione, sicut & esse cuius mensura est. Si autem obijciatur, quia secundum Philosophum 10. metaphysicæ mensura est unigenea suo mensurato, ergo sicut angelus est substantia, ita & æuum eius mensura: dicendum, quod autoritas illa est intelligenda de mensura extrinseca, cōueniente rei rōne essentiæ suæ simpliciter, prout in omī genere primum est mensura sequentiū. Quod cū̄ est sicut mensura substantiæ, substātia est. Hæc Hēricus.

An æuū sit substantia vel accidens.

Duplex rō mēsurę in essentia creaturę.

Obiectio.

Scotus.

¶ Porro hæc rationabiliter posita, Scotus more solito impugnat & expugnare conatur, sic arguēdo. Videtur Henricus contradicere sibijpsi, quia expresse dicit quod angeli esse habet terminari. Ergo potest in quolibet instanti quantum est ex se, deficere. Ergo si illud æuiternum habeat formaliter esse cum illo Nūc, hoc non potest esse secundum illud esse, quoniam illud esse habuit terminari cum illo Nūc: ergo oportet ut uel alio esse sit cū secūdo nunc, uel eodē iterū posito.

Dionysi⁹.

¶ Verum ista obiectio impertinens & puerilis censetur, nec secundum mentem doctoris solennis procedit. Ipse enim, ut ex præinductis eius eloquijs elucescit, affirmat esse angeli terminari non duratione aut desitione, sed intrinseco gradu suæ perfectionis specificæ, sicut & eius essentia & omnis entis creati natura limitatur ac terminatur, cum omnia in numero & pōdere & mensura sint cōstituta. Idem igitur permanet esse substantiale angeli, nec desinit neq; repetitur. Nihilominus omni instanti & momento potest deficere, sicut & quælibet entitas creata depēdens, si manutenentia supergloriosi creatoris cesset & abstrahatur ab ea: quæ duo stant simul, ut patuit.

Sapiē. 11.

Scot⁹ de æuo.

¶ Amplius, de æuo scribit hic Scot⁹, quęstione qua quærit, Vtrum in angelo actualiter sit ponere aliquid mensurans existentiam eius, seu durationem existentiæ eius: realiter aliud ab existentia eius: Mēsurare, est quantitatem ignoratam certificare per quandam magis notam. Quæ certificatio aliquādo fieri potest per quantitatem existentē in re uel in imaginatione, quēadmodum artifex expertus per quātitatem quam in sua habet imaginatione, mēsurat quātitatem quamcunq; sibi occurrentem. Quandoq; fieri potest p quātitatem aliquam in re, & hoc tripliciter. Primo per excedentem, sicq; certificat intellectus de quantitate minore per accessum eius ad maiorem, aut per recessum ab ea: & sic ponitur mensura in quidditationibus rerum. Hæcq; mensura est perfectior mēsurato, quæ & mensurato notior naturaliter esse debet, sicut albedo ponitur mensura in genere colorū, & est prima mensura in genere primo. Secundo, per quantitatē excessam, quoniam quantitas nota maior est, & pars quantitatis maioris ignotæ, & tunc quantitas minor p sui replicationem mensurat illud totū quod dicitur maius. Sicq; minor motus potest esse mēsura maioris ex rei natura. Tertio mensurat̄ quantitas ignota p aliam quantitatem notam, distinctam, sibi æqualem: quod fit per applicationē superpositiōem ve sui. Itaq; dico, quod in actuali existentia angeli, non oportet quęrere mensuram aliquam intrinsecam, aliam à natura ipsius rei,

Mensura quid sit

1.

2.

3.

quoniã nihil aliud ibi est à natura rei mensuratę. Mensura autem à natura rei aliud est à mẽsurato. & cõstat quod si poneretur in angelo aliqua mensura, non poneretur ibi nisi hoc tertio modo. Neq; eñ esset excedens neq; excessa, sed æqualis. neq; existentia ista uidetur posse esse mensura sui ipsius, sicut in alijs quantitas ut distincte cognita, potest concipi per partes in se cõfuse, & esse mensura suijpsius. non ita est hic, cũ ista existentia sit indiuisibilis: idcirco nequeunt partes ei⁹ confuse concipi in se, quia non habet partes simpliciter. Ergo non est necesse in angelo existẽte ponere aliud ab actuali existentia eius, q̃d sit mensura actualis existentiæ suæ: & cũ non sit ponẽda pluralitas sine necessitate, nec hic ẽ necessitas ponere eam, nõ uidet̃ hic esse ponenda. Non solum autem non est necesse ponere absolutum aliquid pro mẽsura, sed nec aliquam relationem: quia non est necesse aliquam relationem hic ponere, quàm istam quæ est ad causam efficiẽtem. & ista relatio non est aliud à fundamento, ut probatum est ante. Hæc Scotus.

Scoti opinio reprobatur. ¶Innotescit itaq; quod Scotus dicit ęuum non esse mensuram distinctam ab existẽtia angeli: ad cuius reprobationem reor sufficere, quod tot præclari doctores iam allegati concorditer tenent atq; idonee probant oppositum. Videtur quoq; impingere iuxta p̃inductam recitatiõem Richardi, in excommunicatum articulum, quòd tempus & æuum non dicant aliquid extra animam, nisi excusetur per hoc, quod dicit æuũ esse ipsam existentiam æuiterni.

Gulielm⁹. ¶Insuper de æternitate, æuo, & tempore, scribit diffuse Gulielmus Parrhisiensis primo de uniuerso, de q̃bus breuiter tangam: Opinati, inquit, sunt quidã æternitatem nõ aliud esse in essentia, quàm tempus. Vnde & diffinierunt tempus esse partem æternitatis. Et isti fuerunt Italici, secundum quos non differt tempus ab æternitate, nisi sicut totum tempus à parte sua, & sicut maius tempus à minori. Et sicut ante æternitatem nihil fuit esse ve potuit, ita nec ante totum tempus. Sed hoc stare non ualet. Aeternitas nanq; impartibilis est secundum prius & posterius, cum esse æternitatis sit permanens, imò ipsa æternitas interminabilis permanentia est. Permanentia autem & fluxibilitas, contraria sunt. Ergo nil fluxus nihil'q; fluens est in æternitate. Idcirco nec prius neq; posteri⁹ sunt in ea. Quid eñ est tempus, nisi fluens esse & nullatenus permanens? non ergo sunt unum, nec unum pars est alterius. Præterea mirum uidetur, q̃ inter fortissimum esse æternitatis & debilissimum esse temporis, medium non est, ut apparet. Illud nanq; aut esset fluens totaliter sicut tempus, aut totaliter permanens ut æternitas, & neutro horum modorum esset medium: aut partim fluẽs partim'q; permanens, & hoc nõ esset unum, sed quid ex æternitate & tempore aggregatum. ¶Quod si q̃s dixerit, quia horizon æternitatis ac temporis, quẽ ponunt philosophi, est medium, quia utriq; cõmunicat, nec aliud est quàm perpetuitas, quæ per inceptionem uidetur communicare cum tempore, & per indiuisibilitatem cum æternitate. Propter quę duo dixit Philosophus ipsum esse horizontem æternitatis ac temporis, & post æternitatẽ ac supra tempus. ¶Hanc materiam prosequitur Gulielmus diffuse, & qualiter æternum & æuum ac tempus, seculum quoq; & perpetuitas, uarijs modis accipiãtur, ostẽdit. Aeuum quoq; seu perpetuum attribuit angelis, ipsas'q; mẽsuras à mensuratis esse distinctas, satis insinuare uidetur. De æuõ tamen non loquitur absolute.

Philosop.

Thomas. An ęuum vnum sit oim ęuiternorum. ¶Nunc elucidandum, an unum sit ęuum omnium æuiternorum. Et circa hoc loquitur Thomas: Ponendo unitatem æui, oportet eam inuestigare ad similitudinẽ temporis, cuius causa tripliciter assignat̃. Quidã etenim dicũt, q̃ cum tempus sit numerus motus: hinc sicut eodem denario numerantur decem canes & decem equi, ita idẽ est tempus quo numerantur omnes motus. Sed hoc improbat Commẽtator quarto physicorum, quoniam unitas numeri diuersorum numeratorum, nõ est nisi unitas numeri mathematice sumpti. Temp⁹ autem nõ est quid mathematicum, sed naturale. Præterea omnia mathematica multiplicantur secundum esse quod habent in rebus, sicut non est realiter eadem linea in cupro & ligno: ideo sequeretur q̃ tempus secũdum esse seu realiter numeraretur ad numerum motuum, essent'q; simpliciter tempora plura, unum tantum in imaginatione seu abstractione. Alij, dixerunt, quod cum tempus sit mensura uariationis: & omnis uariatio est ex potentialitate materiæ: ideo tempus est unum ab unitate materię. Sed hoc non est uerum. Tempus nanq; non mensurat uariationem in potentia, sed uariationem in actu. Actus autem uariationis in materia non est unus tantum, sed plures. Prima tamen potentia ad uariationem est una. Veruntamen hoc non est per se notum, imò potius forsan est falsum, quod omnium mobilium sit una materia. ¶Insuper tempus cum sit numerus, de necessitate respicit aliquam multitudinem numeratã. In prima uero materia secundum essentiam non est aliqua multitudo, sed solum secundum esse, id est, secundum actualem & realem existentiam eius, seu per respectum ad durationem & operationem: atq; secundum hoc esse non est unã in pluribus. Vnde nec tempus correspondet materiæ secundum eius essentiam, sed solum secundum esse ipsius, secundum quod uariatur per motum. Idcirco ex unitate materiæ nullo modo potest esse tempus unum. Idcirco dicendum cum Commentatore quarto Physicorum, quod temp⁹ est unum ab unitate motus primi mobilis. Tempus quippe comparat̃ ad illum motũ, non tantum ut mẽsura ad mensuratum, sicut ad aliquos motus: sed etiam sicut accidens ad subiectum, q̃d ponitur in diffinitione ipsius, à quo unitatem multitudinem'q; sortitur. Nam primo mensurat motum diurnum, & per illũ cæteros oẽs. Quemadmodum enim decimo metaphysicę dicitur, Vnumquodq; mensuratur per primum & minimum sui generis. Conformiter dicendum de æuo, quod sit unũ ab unitate simplicissimi esse æuiternorum, quorũ unum oportet esse simplici⁹ alio, ut infra probabitur. Si autem obijciatur quod mẽsura multiplicatur iuxta multitudinem mensuratorum: rursus, primus & summus angelus creditur cecidisse & factus diabolus pessimus: ergo iuxta nũc dicta, esse omnium angelorum sanctorum mẽsuratur ad ęuum diaboli tam maligni. ¶Rñdendum ad primum, quod mensura est duplex. Vna intrinseca, quæ est in mẽsurato quemadmodum accidens in subiecto. Et hæc multiplicatur iuxta multitudinem mensurati, sicut plures sunt lineæ quę mensurant longitudinem plurium æqualium corporum. Alia est mensura extrinseca, quam non oportet multiplicari secundum multiplicationem mensuratorum, sed est in uno sicut in subiecto, ad quod multa mensurãtur, ut multi panni longitudine ulnæ unius.

Auerrois.

Temp⁹ est vnũ ab unitate motus primi mobilis.

Isaię. 14.

Sicq́ multi motus mensurantur ad numerum unius primi motus, qui numerus est motus: multa q̃q́ permanentia ad unitatem unius permanentis, quæ est æuum. ¶ Ad aliud, quod cum æuum sit participatio æternitatis, quanto plus aliquid est in participatione æternitatis, tanto per prius mensuratur æuum. Cumq́ angelus beatus magis sit in participatione æternitatis quàm ille qui corruit, non sequitur quod angelus beatus mensuretur ad æuũ diaboli, sed econtra. Hæc Thomas in Scripto.

Idem Tho. ¶ Atuero in prima parte Summæ, quæstione decima addit: Quidam assignant causam unitatis temporis ex unitate æternitatis, quæ est principium omnis durationis. Sicq́ omnes durationes sunt unum, si attendatur earum principium, seu per respectum ad illud. Plures uero sunt, si consideretur eorum diuersitas quæ durationem recipiunt. Verum istud non sufficit, quoniam ea quæ sunt unum principio aut subiecto, præsertim remoto, nõ sunt unum simpliciter, sed secundum quid. Præterea de substantijs spiritualibus
1 duplex fuit opinio: Vna, ꝙ omnes processerunt à deo
Origenes in quadam æqualitate, uniusq́ speciei specialissimæ, ut Origenes, uel saltem multæ earum secundum quosdam.
2 Alij, ꝙ profluxerunt à deo quodam gradu & ordine: quod sanctus Dionysius sensisse uidetur, qui di-
Diony. cit decimo capitulo cælestis hierarchiæ, ꝙ inter spirituales substantias sunt primæ, mediæ, & ultimæ, etiam in uno choro seu ordine angelorum. Itaque secũdum primam opinionem dicere oportet, ꝙ plura sunt æua sicut æuiterna prima æqualia. Sed secundum aliam est dicendum, ꝙ sit unum æuum, sicut ostensum est. Interdum quoque accipitur æuum pro seculo, quod est alicuius rei periodus. & ita dicuntur mul-
3. Esd. 4. ta æua. Sicq́ in apocryphis Esdræ habetur: Maiestas & potestas æuorum est apud te domine. Hæc idem in Summa.

Petrus. ¶ Amplius, Petrus positionem hanc plene hic recitat: qua recitata, mox addit: Vnum est æuum, cuius subiectum quidam dicunt esse angelum primum, deo in habitudine magis propinquum. Sed cum ille nullam uniuersalem habeat rationem respectu aliorum, alijs conuenientius esse uidetur, ꝙ sicut primum subiectum temporis est primum mobile, quod est omnium regula motuum, sic primum subiectum æui sit primum immobile, id est, cælum empyreum, quod est cõtinentia omnium creaturarum, id est, omnium uisibilium & inuisibilium.

Tempus multipliciter sumit. ¶ Quærit quoque Petrus hic, An sit alia mensura creata præter tempus & æuum. Respondet, tempus multipliciter sumitur. ¶ Primo cõmunissime, pro mẽsura cuiuscunque mutationis siue actualis, siue possibilis solum. Sicq́ accipitur, cum dicitur unum de quatuor concreatis, id est, coæquæuis. sic enim complectitur æuum.

¶ Secundo sumitur minus communiter, pro mensura cuiuslibet actualis mutationis siue sit subita, siue successiua. Sicq́ deus dicit̃ cœpisse dñs esse ex tẽpore.

¶ Tertio proprie, pro mensura cuiuscunque actualis mutationis successiuæ, siue continuæ, siue non. & ita secũdum quosdam asserit Augustinus, ꝙ deus mouet creaturam spiritualem per tempus.

¶ Quarto proprijssime, pro mensura mutationis actualis successiuæ, continuæ, & præter tempus. sic sumptum, est mensura alia qua mensurantur affectiones angelorum, & qua mensurabuntur uariationes q̃ erũt post finale iudicium, quoniam tunc cessabit hoc tempus. Hæc Petrus.

¶ Qui iterum quærit, Vtrum æuum incepit ante tempus. Respondet, Secundum Augustinum duodecimo confessionum, alterum altero dicitur prius quatuor modis: uidelicet æternitate, sicut deus cũcta præcedit: tempore, ut flos fructum: electione seu dignitate, ut fructus florem: origine, quemadmodum sonus cantum. ¶ Dico ergo quod æuum præcedit tempus proprie sumptum, dignitate seu electione & duratione: quoniam tempus illud non fuit à principio creationis, sed à motu primi mobilis. Tempus uero acceptum communiter pro mensura cuiuscunque actualis mutationis, præcessit mensurã quæ dicitur æuum, dignitate non duratione. Hæc ille. — Augusti.

¶ Procedit autem ista responsio, secundum positionem dicentium, opera sex dierum facta per temporis interualla. Porro secundum Augustinum tempus proprijssime sumptũ & æuũ simul duratione fuerunt.

¶ Richardus demum in hac quæstione parumper ab inductis uidetur recedere, dicens: Non sic potest dici unum æuum omnium æuiternorum, sicut unum tẽpus omnium temporalium, quamuis omnium æuiternorum saltem spiritualium ualeat aliquo modo dici unũ æuum. Nam iuxta præhabita, tempus est continuatio motus numerata ab anima, qua (motu mediãte cuius passio est motus) mensurat anima duratiões motuum alioꝝ. Mẽsurare aũt durationem unius motus per alium, est ex comparatione motus unius ad alterum, certificari de duratione alterius motus: quemadmodum mensurare pannum per ulnam, est ex comparatione quantitatis panni ad quantitatem ulnæ, certificari de panni illius quantitate. Maior uero certitudo habetur de re per causam, q̃ per effectum: atq́ p simplex, q̃ per compositũ. Hinc unitas certior est mensura q̃ numerus. Certitudo quoq́ acquirit̃ de minus noto per magis notum. Motus autem primi mobilis manifeste nobis noti (quod dico propter nouum orbem) inter omnes alios motus nobis manifeste cognitos, plus habet de causalitate respectu motuum inferiorum. Est item simplicior, quoniam regularissimus: & mobile illud in minori mora plus transit de spatio, q̃ aliquod corpus inferius. Est etiam notior nobis ex parte sui, ob maiorem sui simplicitatem, & per cõparationem ad nos propter sensibilitatem distinctionũ signoꝝ, quæ in ipso consistũt, per quam ab hominibꝰ certius uniuersaliusq́ cognoscit̃. Ideo sola cõtinuatio motus illius, ut numerata ab anima, plene habent rationem mensuræ respectu motuum alioꝝ. Ideo sola est tempus proprijssime dictum. Hinc loquitur Auicẽna in suo physicoꝝ: Non oportet ut unũ quenq́ motum comitetur per se proprium tempus, nec ut quicquid mensurat aliquid, sit accidens illi. ¶ Porro nullius æuiterni esse habet causalitatem ad alia æuiterna, cum omnia illa sint à deo immediate creata: ideo nullius æuiterni duratio tam plene habet rationem mensuræ respectu durationis alioꝝ æuiternoꝝ, sicut de motu iam dictũ est. ¶ Verũtamen quoniam inter æuiterna est unum, cuius naturale esse actualius atq́ simplicius est naturali esse alicuius alterꝰ æuiterni: & angeli naturali cognitione sciũt ipm tenere summũ gradũ inter æuiterna, ac comparando esse suũ ad esse illius, magis cognoscũt quem habeant gradum essendi inter æuiterna, quantum ad naturalia sua: idcirco duratio illiꝰ nobilissimi æuiterni ad intellectũ relata, q̃ — Richardꝰ. Tẽpꝰ quid. Auicenna.

dammodo habet rationem mensuræ, quamuis non plenam respectu cuiuslibet actualis existentiæ creatæ uniformiter se habentis: & ista mensura dicitur æuũ. Si autem obijciatur ꝙ summus angelorum ceciderit, sicq; esse angelorum sanctorum mẽsuraretur per esse illius: respondent quidam non esse inconueniens, ꝙ omnes angeli alij naturali cognitione comparando suum esse naturale ad naturale esse illius, magis cognoscant quem gradum essendi quilibet eorum teneat in ordine entium creatorum: quoniam naturalia illius angeli non sunt ei per casum ablata, secundum Dionysium: ideo naturale esse ipsius nobilius remanet naturali esse cæterorum. Nihilominus angeli sancti supernaturali cognitione aspiciendo esse diuinum & se in comparatione ad illud, certò sciunt quem habeant gradum in ordine rerum tam quoad esse naturæ, ꝗ quo ad esse gloriæ. Hæc Richardus.

Ad obiectũ rñsio.

¶ Videt aũt in his responsio Thomæ conuenientior esse, quia de ratione mensuræ durationis, de qua nũc sermo, non est ut sit causa esse mensuratorum. Nam & tempus mensura est temporalium rerum, non ꝓprie causa: imò potius radix quædam desinendi ab esse, iuxta illud: Omnia quæ sunt in tempore, tempore labũtur & tabescunt. Et sicut in libro sex principiorum habetur, Quando est infectio quædam in re temporali, ex adiacentia temporis derelicta. Aliter quoque sumitur mensura, dum primum in unoquoq; genere perhibetur mensura secũdorum: & dum æuum & tempus dicuntur mensuræ durationis rerum, ut cõstat ex introductis, quod tamen Richardus in uerbis suis iam habitis non uidetur pensasse.

Rñsio Thomę magis cõueniens.

Albert⁹.

¶ Albertus demum in libro de coæquæuis, prædictis concordat: Potest, inquiens, dici quòd æuum sit in uno sicut tempus atq; æternitas. In reductione eñ mensuratorum ad mensuram, nõ attenditur ratio causæ neq; carentia termini, sed simplicior & notior quãtitas. Et hoc euidenter patet in reductione grauiorũ ad medium, & in reductione massæ ad factionem. In alijs quoq; similiter, in quibus non attenditur in primo mensurãte nisi simplicior ac notior quãtitas, quæ ut aliquota se habet ad totum mensuratum. Cumq; talia sit inuenire in æuiternis, (Non enim unum æuiternum infinite excedit aliud in simplicitate) patet quòd reducuntur ad aliquod unũ in suo genere primo mensurans. Hæc Albertus. ¶ Ex quibus patet uerũ esse, quod dixi de ratione mensuræ durationis non esse, ꝙ sit causa esse mensuratorum aut durationis eorum. Idem Vdalricus in Summa sua libro quarto.

Bonauẽ.

¶ Bonauentura autem super his aliter sentiens: Ad huius, inquit, quæstionis intelligentiam, prænotandũ qualiter accipiatur unitas temporis, quam quidam tripliciter tentauerunt accipere, ẜm quod accidens comparatur tripliciter ad subiectum. Habet enim accidẽs in subiecto causam & existentiam ac apparentiam. Dixerunt ergo aliqui quòd tempus est unum ratione subiecti, in quo est primo & per se: quo remoto, remouetur & tempus. Vnde dixerunt quidam quòd tempus est unum, quoniam est in primo mobili, cui⁹ motu cessante, cessat & tempus. Sed istud nõ sufficit, quia ut ait Augustinus, si cessaret motus primi mobilis adhuc posset moueri rota figuli: & constat quòd mensuraretur ille motus, ergo non tantum est ibi tempus, imò & in alijs rebus mobilibus. Item tempus est in affectionibus & cogitationibus liberi arbitrij, quod nõ subest motui cæli, ut asserit Augustinus. Alij ergo dixerunt quòd tempus est unum ratiõe subiecti in quo apparet. Cum enim tempus sit numerus mensurave motuum, & numerus iste secundum essentiam sit in re mobili seu re mota, in qua est prius atque posterius: secundum actualem uero mutationem sit à parte animæ, ut uult Philosophus & Augustinus, cum anima omnes motus & numerationes numeret, aspiciendo ad mensuram motus primi mobilis, s. per diem, annum & horam, uoluerunt dicere quòd unum est tempus ratione subiecti in quo apparet. & si omnia habeant proprias periodos, mensurantur tamen & numerantur per mensuram motus regularis, certi ac nobis notissimi, utpote motus mobilis primi. ¶ Verum istud non sufficit, quoniam dicit Philosophus libro de cælo & mundo, quòd si essent duo mobilia prima, adhuc unum esset tempus: nec tunc posset dici unum ratione subiecti in quo primo esset, nec in quo primo appareret, cum utrunque esset æque primum & euidens: nec ratione animæ, quoniam tempus non est numerus numerans, sed numerus numeratus, ut uult Philosophus. Estq; tempus dispositio rei ad extra, non fictio animæ. Hinc tertij dixerũt profundius, quòd unitas temporis sumitur penes unitatem subiecti à quo causatur, quod est materia in quantum mutabilis, & ita ut ens in potentia. Materia quippe ut est in acquisitione formæ, mutatur: & sic est ens in potentia. Hinc tempus potissime inter omnia accidẽtia tenet se cum materia. Quemadmodum ergo materia una est per essentiam, differens per esse: una inquam non unitate uniuersalis, nec singularitatis: ita & tempus est unum in temporalibus uniuersis. Et si quæras unde hoc est quòd tempus est unum, cum motus sint uarij: dicendum quòd motus diffinitur per id ad quod est. Vnde motus respicit motorem & mobile & terminum. Tempus uero respicit durationem uariam & successiuam, quæ uenit ex potentia rei mobilis. Cumq; motus consimilis sit naturæ durantis, & natura super quã fundatur, est numero una, hinc tempus non solum est unum specie, sed etiam numero, in temporalibus omnibus differens penes esse, ut posuerunt sapientes communiter circa materiam istam loquuti. Porro si quæras cur ita non sit in quantitatibus cunctis, cum oẽs concernant materiam: respondendum, ꝙ aliæ omnes etsi esse completum habeant in materia (sunt enim in materia dimensiones infinitæ) attamen esse earum cõpletum est à materia existente sub forma. Tempus autem habet esse ex hoc, quòd materia tendit ad formã propter hoc quod causatur à motu, qui est endelechia seu actus entis in potentia, ideo tenet se maxime ex parte materiæ. idcirco non est distinctum. Nec dico quòd tempus sit in materia omni forma circunscripta, & quamuis sit à materia quę est sub forma, magis tamen causatur à materia prout tendit ad formam. & hoc est, ut uidetur, ratione suæ potentialitatis. ¶ Denique, iuxta hunc triplicem modum, nisi sunt aliqui in æuo ponere unitatem. Primo, ratione subiecti in quo primo est. Posuerunt nanque in intelligentijs ordinem secundum continentiam uirtualem, sicut in uisibilibus continentia reperitur localis: & sicut tempus in primo mobili fundatur, sic ęuum in prima est intelligentia, quę uirtualiter continet alias, & influit illis. Hæc autem positio stare nequit. Primo, quoniam omnis intelligentia in corruptione habet

Augusti.

Aristot.

Aristo. ...

Aliqui æuo ponere rũt unitatẽ.

æqualitatem, ut infra dicetur. Secundo, quoniam conseruatio intelligentiarũ immediate pendet ex eo. Tertio, quia si illa intelligentia destrueretur, fundamentũ æui periret. Possibile quoq; fuit illam peccare, imo statim peccauit, ita ut credatur diabolus fuisse excellentissimus angelorum. Hinc alij assignauerũt unitatem æui ratione subiecti in quo primo apparet, quod est cælum empyreũ, in quo non cadit uariatio, imò oĩno quietũ &. Sed nec hoc sufficit: quoniã immortalitas & impassibilitas per prius est in substantijs spũalibus, q̃ corporalibus, cum sint digniores, & dignius mensurari non habeat per respectum ad minus dignum. Propterea alij nisi sunt sumere unitatem æui ex parte causæ, dicentes q̃ duratio & conseruatio intelligentiarũ continuatur per diuinam influentiam. quæ cũ sit una, æuum est unum. Verum nec hoc stare potest: quoniam influentia illa actiue accipitur, aut passiue. Si actiue, non est aliud q̃ deus influens: & ita non habet æuũ mensuram. Si passiue, tot sunt influentiæ, quot qui suscipiũt eas. Idcirco non restat alius modus, nisi per unitatem materiæ, ut dictũ est de tempore. Sed multi negant intelligentias habere materiam. Attamen quicquid sit de hoc, æuum respicit esse actuale & stabile, tẽpus uero materiam ut est in potentia. Ideo sicut unitas temporis conformatur materiæ, sic unitas æui formæ, non inquantum est ista aut illa, sed inquantum immutabilis. Hinc sicut linea in corporibus quamuis diuersis, est eadem specie: sic æuum habet unitatẽ uniuersalis, non unitatem quam habet tempus. Idcirco concedendæ sunt rationes, probantes non esse unum æuum æuiternorum, sed multa. Hæc Bonauentura.

¶ Cuius opinio in multis differt ex dictis secũdum Thomam, Albertum, Petrum, Richardũ, Vdalricum, Henricum, ac alios: ex quorum etiam dictis patet ad persuasiones has Bonauenturæ, solutio: nec uacat singula eius uerba discutere. Principalis quoque eius opinio de unitate temporis, ex unitate materiæ, à sancto Thoma satis improbata censetur. Patet item ex tanta dissensione doctorum, difficultas atq; incertitudo huius materiæ. Vnde & opinatiue magis q̃ assertiue loquendum est hic.

Durãd⁹. ¶ Preterea de his satis notabiliter ait Durandus: Videndum est primo quid sit de ratione mensuræ, de cuius ratiõe est ut per eam habeatur certitudo de re mẽsurata, uel quantum ad id quod est, si sit mẽsura quidditatis & naturæ: uel quantum ad permanentiam sui esse, si sit mensura durationis. Vtrunq; autem horum cõtingit dupliciter: quoniam certificari possumus de re, uel quantum ad id quod est seu quãtum ad sui esse durationem. Primo per se atq; directe, quod fit solum per causam rei: sicut de eclipsi lunæ per interpositionem terræ inter solem & lunam. Per causam nãq; res per se & directe cognoscitur. Secundo certificamur de re indirecte & comparatiue. Sicq; certificamur de oĩbus quæ sunt in aliquo genere per id quod in genere illo existit perfectius, quasi habens in se omnem generis illius actualitatem: ut est albedo in genere coloris. Nam per albedinem mensurantur colores indirecte & comparatiue: quoniam tanto perfectius participãt naturam coloris, quanto propinquius accedũt ad naturam albedinis. Ratio mensurationis istius est, quia per notius natum est certificari minus notum: quando maius & minus notum, inter se habitudinem sortiuntur, ut quæ eiusdem sunt generis. Porro quod actualius atq; perfectius est in genere, hoc ex sua natura ẽ notius. Idcirco per illud nata sunt cætera in genere illo mensurari. Hæc quoq; mensura dicitur indirecta & comparatiua respectu primæ mensuræ: quoniam nõ est ita directa, & per se habitudo ad inuicem eorum q̃ sunt in eodem genere, quantum ad esse & cognitionẽ, sicut est habitudo effectus ad causam. Hinc patet q̃ de ratione mensuræ uniuersaliter non est q̃ causa sit mẽsurati. Nam si lapis moueretur sursum ab angelo, motus ille mensuraretur per motum primum, tamen ab eo non causaretur. Aut ergo quęritur quæ sit mensura quidditatis & perfectiõis naturæ æuiternorum, aut quæ sit mensura durationis ac permanentiæ eorundem. Si primum, dicendum q̃ sola diuina essentia accepta sub ratione ideæ imitabilis à creatura, est per se ac directe mensura quidditatis & perfectionis naturæ ęuiternorum. Esse autem supremi æuiterni, est mẽsura eorum indirecte & comparatiue. Sola etenim causa prima habet rationem mensuræ per se simpliciter & directe. Primum uero in genere, indirecte & cõparatiue, ut dictum est. Sola uero diuina essentia sub ratione ideæ est causa æuiternorum. Porro si quæratur de mensura durationis ac permanẽtiæ, sic quæstio ista magis est dubia: An scilicet sit una duratio alicuius ęuiterni, per quam mensurentur cæterorum durationes æuiternorum. & de hoc est duplex responsio. Vna, q̃ sic, ita quòd duratio primi & perfectissimi æuiterni, est mensura durationis reliquorum: quoniam sicut se habet essentia ad essentiam, & esse ad esse, ita duratio ad durationem. Quemadmodum ergo essentia primi æuiterni mensura est essentiarum aliorum æuiternorum: sic esse atq; duratio eius, mensuræ sunt ipsius esse ac durationis illorum. Secunda responsio est, quòd p̄ter beneplacitum dei ac ordinationem diuinam circa durationem æuiternorum, non est inter æuiterna duratio alicuius quæ sit mensura durationis aliorum. Quæ enim sunt ęqualis uniformitatis ac certitudinis, non sunt apta ad hoc ut unum mensuretur per aliud, cum mensura sit uniformior, potior ac certior mensurato. Sed æuiterna sunt æqualis uniformitatis ac certitudinis in durando. Nam quamuis esse unius æuiterni sit ex sua natura perfectius ac notius esse alterius, tamẽ duratio cuiuslibet æuiterni est æque uniformis: quoniam nulla uarietas est in esse unius potius quàm in esse alterius, quandiu durant. Verum hæ & consimiles rationes, quamuis sint probabiles, attamen solui possunt. Hæc Durandus.

An sit vna duratio alicui⁹ ęuiterni. R̄nsio .1.

2

¶ Qui utriusque opinionis motiua ponit ac soluit, nec ad aliquam specialiter diuertit. Imò per modum inquisitionis, non assertionis se loqui fatetur. Dicit quoque in hac quæstione, quòd tempus sit realiter idem cum primo motu: quod quamuis & alij quidam defendant, communius tamen probabiliusq; tenetur oppositum, præsertim cum Philosophus quarto physicorum ex intentione formaliter & expresse dicat, ꝓbet teneatq; contrarium.

Tẽp⁹ nõ est realiter idẽ cũ primo motu.

Henric⁹ ¶ Insuper circa hæc scribit quodlibeto undecimo, quæstione undecima Henricus: Quæstio ista, an sit unum æuum omnium ęuiternorum, potest plures habere sinus ac plures intellectus. Primum, an singuli angeli habent æuum proprium sibi, ita quòd æuum primi angeli est mensura aliorum æuorum, & per hoc mensura aliorum angelorum. Aliud, an sit unum ęuũ unius primi angeli, quod sit omnium aliorum angelorum mẽsura, sic q̃ nullus illoꝝ habeat propriũ ęuũ, quemadmodum unum tempus mensura est omnium

motuum. Et dico quòd pluriũ nunquam est una mẽsura secundum numerum pluriũ, quæ est propria unius illorum, sic quòd nullum aliorũ habet propriam mensuram, nisi illa connexionem & connaturalitatẽ habeant inter se, secundũ rationem causæ atq; causati: & sic eẽ oĩm aliorꝶ depẽdet ab esse primo, sicut oẽs motus naturales causant à motu primo. ꝓpter q̃d, tps q̃d ẽ mẽsura motus illius, mensura est oĩm motuũ aliorꝶ. Cumq; unus angelus nullam habeat causalitatẽ in esse super alium, dico ꝙ non est aliquod æuum propria mensura unius angeli & aliorum per ipsum, sic ꝙ nullum illorum proprium habeat ęuum. Imò dico ꝙ quilibet angelus habet suum proprium æuum. Attamen æuum unum est mẽsura aliorum æuorum, quo ad dignitatẽ naturæ. Sicq; æquiuoce dicitur ęuum hinc inde. Et de mensura quantum ad dignitatem naturæ loquitur Philosophus, dicens ꝙ in omni genere est unũ primum mensura sequentium in genere seu ordine illo. Sic quippe mensura in unoquoq; genere appellatur id, in quo nobilissime & perfectissime reperitur generis illius natura. & hæc mensura dicitur unigenea. i. unius generis mensuratio, & minimum q̃d in genere illo, id est, simplicissimum, à cuius simplicitate cætera aliq̃ modo recedũt. Est autem duplex genus, uidelicet metaphysicum & logicum. Genus metaphysicum accipit penes communitatem merè analogicam, quæ continet aliquid cui principaliter nomen & ratio cõpetũt, quod & alijs est mensura, atq; per attributiuam quandam participationem cõuenit eis, & sic ens dicitur genus unum, in quo est unum primũ minimũ, quod mẽsura est aliorum. & hoc est deus, cui perfectissime conuenit esse uniuersorum mensuram, qui est extra & supra omne genus prædicamenti, quod est logicum genus. Et sicut ens est genus tale ad decem prædicamenta, sic accidens ad nouem generalissima accidẽtis: quæ in genere quoq; logico inuenitur mensura, sic ꝙ species eminentior est mensura inferioris, sicut substantia incorporea, corporalis, & homo, cum sit species excellentior in rebus corporeis, mẽsura est rerum corporearum. Indiuiduo autem nõ competit esse hoc modo mensuram, nisi per accidens, eo ꝙ species specialissima nõ nisi in indiuiduo uno existat, ut patet in corpore orbis primi, quod ponitur mensura oĩm corporum, secundum quod corpora sunt: & in primo angelorum, si sit unicus sub specie sua, si tamen sit ponere primum aliquem & supremum. quod dico, sed nõ assero. Si enĩ esset aliqua substantia separata, quæ esset aliarum mẽsura, in ipsa esset status. Sed secundum quendam articulum damnatum Parrhisijs, nulla creatura habet statum in supremo, quin superior ea possit esse, eo ꝙ semper in infinitum distet à substantia increata. In infima uero est status, uidelicet in anima rõnali. Quod si aliquis angelus secundum speciem aliquam esset mensura omnium angelorum simpliciter, reuera non posset superior fieri: quoniam status est in mensura simpliciter. Itaq; sicut in substantijs in quolibet genere est ponere mensuram & mensuratum, ita in accidentibus. Quia tamen ponendo æua differre secundum differẽtiam angelorum, est genus unum æuorũ subalternũ, sicut & angelorum: & secundum eundem modum q̃ ponendum aut non ponendũ est, esse mensuram unã angelorum secundum substantiam in una specie angeli: sic similiter est ponendum in æuo, ponendo scilicet uel non ponendo æuum illius esse mensuram aliorum æuorꝶ. Sed nullo modo ponẽdum est, esse æuum mensuram aliorum æuiternorum propter mensuræ æquiuocationem. Hæc Henricus.

Qualiter vnus angelus habeat suum proprium ęuũ

¶ Qui de isto scribit multum, prolixe & inuolute, & hæc eius responsio uidet in multis à præhabitis dissonare. Estq; ostensum, non exigi ad rationem mensuræ ꝙ sit causa mẽsuratorꝶ, cũ & ipsemet dicat albedinem esse mensuram in genere seu uniuersitate colorꝶ, cũ tamen albedo non sit causa nigredinis & aliarꝶ specierꝶ coloris. Insuper non est cõtra articulũ Parrhisien sem, ponere statum in angelis de facto, hoc est, secundum ordinem rerum iam institutum, cum certum sit unum esse actualiter supremum in angelis in quibus est ordo. i. summum ac infimum, mediaq; cõnexa: nõ tamen ita est status in angelis, quin quacunq; specie assignata, deus per omnipotentiam suam creare posset eminentiorem. Denique tandem concedit Henricus, ꝙ summus angelorꝶ, mensura est inferiorꝶ, & summũ æuum mensura est inferiorum æuorum. Et tamẽ nec summus angelus causa est inferiorum angelorum, nec summum æuum causa est inferiorum æuorum. Si uero pro concordantia horum dicatur, ꝙ summum ęuũ non est mensura inferiorum æuiternorum, quia hoc oporteret intelligi de mẽsura duratiõis, de cuius ratione est ꝙ habeat causalitatem super ea quorum fert mensura: iam patuit hoc uerum non esse, cum nec tẽpus sit causa temporaliũ, q̃rꝶ ꝓhibetur mensura, iuxta sensum iam introductum. Probabilior ergo censetur positio illa Thomæ, Alberti, atq; sequacium eorundẽ, quamuis in his nõ habeatur certitudo demõstratiua.

¶ Postremo Scotus hic recitat, primo prætactam opinionem Henrici: Hic, inquiens, dicitur ꝙ tot sunt æua quot æuiterna. Sed ista positio uidet ponere pluralitatem sine necessitate. Idcirco dicendum aduersus eam, ꝙ æuum uocatur aut actualis existentia angeli æuiterni: & ita tot sunt æua quot æuiterna. Aut ęuum dicitur aliquid intrinsecum actualiter existenti, mensurans existentiam eius, & sic ęuum nihil est: aut dicitur aliquid extrinsecum, aliud ab existentia actuali æuiterni, quod tamen extrinsecum ex sua natura natum est mensurare actualem existẽtiam æuiterni. Et sic potest poni tripliciter: quia uel potest negari oẽ tale extrinsecum, ponẽdo omnia æuiterna habere existentiam æque inuariabilem. Nam quamuis una existentia sit perfectior alia, & per hoc possit illam mensurare mensuratione quidditatiua, de qua ait Philosophus, In omni genere est unum primum mensura sequentium: attamen mensuratione duratiua, quæ reducitur ad quantitatem, nullo modo uidetur una existẽtia inuariabilior alia, quoniam unicuiq; repugnat successio partium in ipsa: tuncq; diceretur ꝙ cum æuum ponatur mẽsura, inquantum est inuariabiliter durãs, & illud extrinsecum oporteat esse notius ex natura rei secundum rationem inuariabilis, & nõ sit talis differentia inter existentias ęuiternorum, nihil esset ęuũ. Alio modo potest dici, quòd quælibet existentia superior, consistit simplicior qualibet existentia inferiori, & nata est ex natura rei ipsam certificare. & pro tãto quælibet existentia superior, dici potest æuum respectu inferioris. & sic quoque tot sunt æua, quot æuiterna, hoc dempto, quòd in ultimo æuiterno nullum est æuũ. quia ex sua natura nullam aliam existentiam inuariabilem mensurat. Similiter existentia supremi angeli est tantum æuum aliorum inferiorum, q̃m inuariabilis existẽtia eius oẽs alias mẽsurat. nec habet hoc mõ aliq̃d ęuũ, q̃a nullã aliã existẽtiã habet superiorẽ se.

Scotus

Opiniones tres de ęuo.

1.

Aristot. In omni genere unum primum mensura sequentium.

2.

Tertio modo dici potest, ꝙ scilicet æuum non dicatur quæcunq; existentia simplicior alia, & illam nata certificare, sed ista simplicissima, quę ex ratione sua formali in se, est certissima & primo nata certificare de alijs. Sic etiam potest dici unum æuũ tantummodo, scilicet existentia primi angeli respectu omnium æuiternorum. Hæc Scotus. ¶Cuius opinio fuit, ut supra q̃q; innotuit, ꝙ æuum non sit aliquid realiter distinctum ab existentia æuiterni, quod improbatum est pauloante. Verum quia hic loquitur sobrie, nõ assertiue, nõ est immorandum. ¶Porro ꝙ dicit primum angelum non habere existentiam superiorem se, nõ est uerum secundum quod uerba sonant, cum creatoris existentia sit infinite superior ipsa. Verum est tamẽ secundũ mentem dicentis, intendit enim quòd non habet existentiam sui ordinis superiorem se, Nihilominus existentia animæ Christi, beatissimæ quoq; atq; deiferæ uirginis inesse gloriæ, superior est omni existentia angeli primi. Nulla demum harum triũ uiarum seu opinionum quas hic recitat Scotus, de æuo uidetur tenẽda, ut lucet ex dictis. Nec apte sonare censetur, ꝙ angelus primus qui communiter appellatur primum & summum æuiternum, non habeat æuum, cũ æuiternũ dicatur ab ęuo, quemadmodum coloratum à colore. Rursus secundum illam opinionem uideretur dicendum, ꝙ existentia infimi angeli possit dici æuũ animarum separatarum, quæ aliquo modo ad substantias p̄tinent separatas. Rationabilior ergo apparet positio illa Thomę, Alberti, Petri, Richardi, Vdalrici, & imitantium eos. Ex diuersitate quoq; & imbecillitate opinionum istarum patescit, quàm uere sit scriptum: Difficile inuenimus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit?

Nulla de ęuo harũ opinionũ tenenda.

Sapię. 9.

RESTAT iam tertium in quæstione præhabita tactum, uidelicet an in æuo sit uera & realis successio. ¶Porro Bonauentura respõdet: Circa hoc fuit duplex opinio. Vna, ꝙ unum est totũ simplex ac simul, quemadmodum id quod mensurat, scilicet esse substantiæ æuiternæ: & quod eius duratio ẽ tota simul, non habens successionem proris & posterioris. Vnde dixerunt æuum non proprie esse quantitatem, sed in genere quantitatis solũ esse per reductionẽ, sicq; simplex est sine extensione: attamen quantũ est uirtute, & adeo quantũ, ꝙ sua uirtute excedit omne esse temporale, ad similitudinem æternitatis increatę. quemadmodũ enim anima simplex est, quoad quantitatem molis qua caret, & tamen propter suam uirtutem & simplicitatẽ est in qualibet sui corporis parte: sic in proposito est intelligendum de ęuo, quòd scilicet totum simul sit in qualibet temporis parte. ¶Alia opinio probabilior intelligibiliorq; cõsistit, uidelicet ꝙ in æuo sint prius atq; posterius, id est, successio, alia tamen quàm in tempore. In tempore nanq; est successio cum uariatione, & prius ac posterius cum inueteratione & renouatione: in uero æuo est prius & posterius, quod dicit durationis extensionẽ, quod tñ nullam dicit uariationem nec innouationem. ¶Quod si forte quęratur, quomodo potest esse prius & posterius sine nouitate, dicẽdũ ꝙ sicut uidemus ꝙ aliter egreditur fluuius ex fonte, aliter radius à sole, sic in proposito intuere. Fluuius nanque seu riuulus sic manat ex fonte, ꝙ noua aqua continuo exit. Non sic radius à sole, quia non iugiter aliquid nouũ emittitur, sed quod emissum est, continuatur seu cõseruatur, ita ꝙ solis influentia non est aliud quàm cõtinuatio dati. Similiter in motu & in esse rei mobilis aliqua proprietas habita amittitur, uel nõ habita acquiritur. Sed in esse rei æuiternæ quod primo datum est, per cõtinuam dei influentiam continuatur. Quælibet enim creatura incessabiliter indiget diuina uirtute cooperante. Ideo esse totum esse suum habeat, tamen continuationem esse nõ habet totã simul: idcirco est ibi successio sine innouatione circa rem seu absolutam eius proprietatem. Tamẽ ibi est uera cõtinuatio, respectu cuius creatura habet esse quodammodo in potentia, & per hoc habet successionẽ. Solus igitur deus q est purus infinitusq; actus, totum suum esse & totam eius possessionẽ habet simul. ¶Deniq; probat̃ ista positio. Ait nanq; Hieronymus: Tantum deus est, cuius esse nõ nouit fuisse neq; futurum esse, Itẽ Anselmus in prosologion: Dei æternitas est, quæ tota simul est & creaturæ æternitatem excedit, quæ non omnino tota est simul. ¶Preterea sicut unitas angeli deficit ab unitate dei, ita simplicitas angelica à simplicitate diuina: ergo in æuo angeli est compositio aliqua, qua differt ac deficit à simplicitate æternitatis. Cõpositio autem in duratione ponit prius & posterius. ¶Rursus, duratio angeli est infinita. Si ergo ẽ tota simul in actu, ergo aliquod creatũ in actu est infinitum. Insuper in eo q̃d habet totum esse simul in actu, idem est esse, fuisse, atq; futurum esse. Sed quod fuit, impossibile est cogitari non fuisse. Si intelligatur fuisse, ergo si idem est æuiterno fuisse & fore, impossibile est cogitari ipsum non fore: q̃d falsum est, cum hoc sit proprium deo. ¶Amplius, si totum esse præsens est, ergo nõ differt esse & fuisse. ergo quod est nunc, fuit: & si fuit, est. Sed deus nõ põt facere id q̃d fuit, non fuisse: ergo non potest facere ęuiternum non esse. ¶Adhuc, si totum esse æuiterni simul est, & tota eius duratio sine priori & posteriori, ergo nõ est ibi lõgius & breuius. Anima igitur sancti Petri non fuit diutius in gloria q̃ sancti Francisci. Hæc Bonauentura.

Bonauẽt. Duplex opinio. *Opinio alia.* *Quęstio.* *Hierony. Anselmus* *Deꝰ nõ potest facere id q̃d fuit nõ fuisse.*

¶Porro Richardus utriusq; opinionis tangit motiua, & soluit non declinans ad aliquam, sed declarans qualiter utraq; queat defendi: Ad hanc, inquiens, quęstionem dicunt aliqui magni, ꝙ in æuo angelorum nõ est successio absolute loquendo, quãuis aliqualiter ualeat ibi poni per comparationem ad nostram durationem & nostram imaginationem: quod non est secũdum rẽ ponere in æuo successionem, sed tempore, cuius partes per successionem æuo coexistũt. ¶Pro hac opinione sunt multæ autoritates. Ait nanq; Philosophus duodecimo Metaphysicæ: Nec possibile est esse prius & posterius, cum non sit tempus. ¶Auicẽna q̃q; nono metaphysicæ suæ: Hoc, inquit, uocamus tempꝰ prioritatem seu mensurationem quæ non habet statũ nec stabilitatem, sed est secundũ uiã successionis. Vndecimo quoq; physicorum: Cui ex se accidit ante & post, tempus est. In libro item de intelligentijs, dicitur: Nullum immutabile mensuratur succedente. Esse autem intelligentiæ est immutabile. Rursus Augustinus duodecimo confessionum, loquens deo de angelo: Te sibi semper præsente, ad quem toto affectu se tenet, nõ habẽs futurum quod expectet, nec in preteritũ traijciens quæ meminerit. Ecce ꝙ creatura angelica quantum ad esse suũ & q̃tũ ad cõtemplationẽ q̃ deũ immutabiliter beatifice contẽplat̃, nullã habet in duratione successionem. Hinc Gregorius sup illud Iob, Ibi requieuerunt fessi robore: Quid est, ait, statem semper in p̄senti & quietem quęrere, nisi ad illud cui nil aduenit,

Richardꝰ. *Aristotel.* *Augusti.* *Gregori9 Iob. 3.*

nil præterit, æternitatis gaudium anhelare? Deniq; libro 83. quæstionum asserit Augustinus: Inter æuum & tempus hoc distat, q illud est stabile, istud mutabile. Nullum autem successiuum est stabile. quod enim succedit, non stat. Duodecimo quoq; libro de ciuitate dei Augustinus testatur: Immortalitas angelorum nõ transit in tempore. nec præterita est quasi modo nõ sit, nec futura quasi nondum sit. tamen eorum motus quibus tempora peraguntur, ex futuro in præteritum transeũt. ¶Insuper sanctus Dionysius 2. capitulo de diuinis nominibus: Aeuũ, inquit, dicitur quieta & tota simul uita. Et infra de æuo loquens, sub noĩe æterni, disseruit: Proprietas æterni est antiquum & immutabile. Successio autẽ immutabilitati repugnat. ¶Ad idem sunt rationes. Dictum est enim q æuum est mẽsura esse creati uniformiter se habẽtis, & constat q tali uniformitati repugnet successio. ¶Rursus, in æuo non est successio cum uariatione: quoniam esse æuiterni, inquantum est æuiternum, inuariabile est. Nec est successio sine uariatione, quia in omni successione est transitus à futuro in præteritum per præsens, quod sine uariatione cõsistere neqt. Hæc Richardus.

Augusti.

S. Dionysius.

Richard⁹ doctor solid⁹ vocari solet.

¶Quocirca sciẽdum, q uenerabilis iste Richardus, qui solet uocari doctor solidus, communiter sequitur sanctum Thomam, quamuis non nominet eum. Sed dicendo, Aliqui magni dicunt, communiter denotat sanctum doctorẽ. & sicut ex præinductis circa principium huius patuit quæstionis, Thomas & Petrus eũ sequẽtes, sunt positiõis istius, q in æuo nõ existat successio, quorum motiua ibi sunt tacta.

Durand⁹.

¶At uero Durandus eis consentit: quia (ut ait) simplicius est esse æuiternorũ quàm generabilium & corruptibilium, quorum tamen esse non est successiuum: qm̃ omnis successio, est essentialiter aliquod fieri sm̃ formam aut locum. Si ergo esse generabiliũ & corruptibiliũ in successione consisteret, idem dicẽdum esset de se fieri eorundem: & sic quicquid esset causa in fieri, esset & causa conseruatiua in esse, quod falsum est. Idem patet ex incorruptione æui, cuius esse proportionatur æuo. In om̃i quippe successione amittitur aliquid, & aliquid uere acquiritur: quia cum prius & posterius sine quibus non est successio, non sint nec esse ualeant simul propter manifestam contradictionem, quæ in ipsis terminis implicatur: posterioris acquisitio, ẽ prioris amissio. Sed in esse angeli atq; cuiuslibet æuiterni, nulla est noua acquisitio neq; amissio, cũ incorruptibile sit. Hæc Durandus.

Albertus

¶Concordat Albertus libro de coæquæuis dicendo: Cum enim respiciat esse secundum se, non in comparatione ad quãtitatem quæ ordinatur ad motum, constat q æuum adiacet esse indiuisibili & indiuisibiliter. Impossibile autem est intelligere, qualiter id q̃d est cum priori & posteriori, sit mensura eius quod nõ diuiditur: ita q partim sit in termino à quo, & partim in termino ad quem. Hæc Albertus, qui in commento super librum de Causis, plenius inde scribit.

Henricus

¶Porro Henricus quodlibeto 7. quæstione 13. de hac re scribit diffuse, & tenet q in æuo nulla consistat successio: Aeternitas, inquiens, æuum & tempus, non sunt nisi quædam moræ rei in essendo. Sicq; sunt mensuræ ipsius esse rerum, inquãtum morantur seu durãt in essendo, respicientes esse rei nõ sub ratione eius q̃d quid est aut quale, sed sub ratione qua quantum. Mensura enim est id per quod cognoscitur quantitas rei. Cumq; mensura sit unigenea mensurato, species qualitasq; mensuræ debet cognosci secundum qualitatem & speciem mensurati, quemadmodũ econtrario quãtitas mensuratur secundum quantitatẽ mensuræ. Proprio etem̃ modo essendi correspondet proprius modus duratiõis in essendo. Deinde prolixe prosequitur qualiter modus essendi quãtum ad durationẽ in uniuersitate rerum non nisi triplex existat, uidelicet in oĩmoda independenti incõmutabilitate, & in cõtinua defluxione, successione seu uariatiõe, atq; in medio inter hæc modo, cui æuũ correspondet, de quo testatur: Mensura moræ in essendo secũdo modo dicitur æuũ, quæ propter ipsius esse actualem immutabilitatẽ necessario est tota simul, qm̃ nihil restat acquirendum. Aeuum ergo oĩno partes non habet, nec est in eo ulla sucessio, sicut nunc in esse substantiali ipsius æuiterni. Consequenter recitat duas opiniones huic contrarias, & improbat eas, sicut patebit.

Mensura quid.

¶Præterea in hoc loco pulchre declarat, cur & qualiter ipsi esse substantiali generabiliũ & corruptibiliũ, potius conuenit esse mensurariq; tempore, quàm ipsi esse æuiternorũ: qualiter etiam diuersis diuersimode conueniat esse in tẽpore: Sciendũ est, dicẽs, quod proprie, per se & primo, non mensuratur tẽpore nisi motus habens partes defluentes, & nõ mobile nisi inquãtum est in motu. Sed motus iste potest esse duplex, puta continuus secundũ partes suas diuisibiles & connexas, ut est mutatio in corporalibus rebus existens: uel discretus, secundũ partes incõnexas, cuiusmodi sunt conceptus affectionesq; angelorum & cõsimiles actiones eorum, quæ large motus uocantur ac tempore mensurantur, alterius generis à tempore corporalium rerum. Et quoniã transmutatio secundũ illos motus nil abijcit à substantia angeli, nec ab eo à quo dependet substantia eius seu esse substãtiale: hinc operatio eorundem tẽpore mensuratur. Substantia uero ei⁹ in esse non mensuratur nisi æuo. Porro motus continuus in rebus corporalibus duobus fit modis. Primo, secundũ dispositiones non imprimẽtes per se in substantiam rei, ut est uariatio secundum situs & secundũ illuminationes & obscurationes: quæ dicuntur nõ imprimentes in substantiam rei, quoniã uariatio in eis p se, nil abijcit à substantia rei, neq; ab eo à quo in re dependet esse substantiale: ideo in cælestibus repitur corporibus, quorũ uariatio secundũ illas tempore mensuratur, cum eorũ substantia mensuretur æuo duntaxat. Secundo fit motus iste secundum dispositiones p se imprimentes in substantiam rei, quarũ uariatio q̃uis nihil abijciat de esse rei substãtiali, quia non habet partem & partẽ, ut una abijciatur post aliam, abijcit tamen ab eo à quo depẽdet, esse rei substantiale, ut est uariatio secundũ calidum & frigidũ, humidum & siccũ, quæ solũ in rebus generabilibus corruptibilibusq; consistit, in quibus motus huiusmodi primo & per se tempore mensuratur: non ipsa mobilia, nisi inquantũ talis trãsmutatio abijcit aut adijcit quid in eis, quæ abiectio uel adiectio aut fit successiue, aut tota simul. Primo modo quãtitas & qualitas ad quas uel à quibus fiunt motus per se, tempore mensurãtur, sed non primo: ut dũ albedo continue generatur motu augmenti, quo ipsa augetur secundum quod per partes continue acquiruntur albedinis partes, album & albedo p se, quamuis non primo, tẽpore mensurãtur. Secundo modo esse substãtiale, quod gñatiõis mutatione acquiritur, & mutatione corrũpitur in fine augmẽti aut alterationis, tempore mensuratur, inquantũ per tpalia

Mot⁹ cõtinu⁹ duobus modis.

determinatur, sic quod per alterationem secundum qualitates imprimentes, necesse est ipsum in fine corrumpi: ita quod esse talium generabilium & corruptibilium dupliciter consideratur. Primo, prout inter generationem & corruptionem manent res illæ in toto suo esse substantiali, sine adiectione ad illud, nec sic tempore mensurantur. Alio modo, inquantum à generationis instante continue secundum periodum currit motus alterationis secundum qualitates imprimentes, quibus in fine necessario corrumpuntur, sicque tempore metiuntur. Hæc Henricus.

Diony. ¶Qui ibidem de his plura conscribit. Verumtamen unum addit, quod non uidetur ueritate subnixum: Non solum, inquit, substantiæ spirituales atque cælestia corpora, sed generabilia quoque & corruptibilia inquantum esse suum habent simul, æuo mensurari dicenda sunt. Nempe hoc dictum non apparet idoneum, cum iuxta præhabita æuum non sit mensura nisi æuiternorum, id est, perpetuorum & incorruptibilium. estque mensura esse creati uniformiter se habentis.

Scotus. ¶Denique circa hæc Scotus scribit prolixe, non tamen determinando se finaliter ad aliquam opinionem de hac quæstione prætactam: sed utriusque opinionis rationes autoritatesque recitat ac dissoluit. Verumtamen ait quædam probabiliter posse teneri, quæ nequaquam uidentur posse saluari: ut quod incessabilis conseruatio angeli sit continua eius creatio, & infinitæ creationes ipsius: quod supra & alibi ac circa primum est reprobatum. Item quod nunc æui assidue diuersificetur, cum tamen secundum Philosophum Nunc temporis maneat idem. Itemque, quod in æuo sit successio, non tamen in actuali existentia æuiterni, cum tamen secundum ipsum æuum non sit nisi ipsa æuiterni existentia actualis: & iuxta Philosophum prius & posterius non sint in mensurato, nisi quia

Philoso. sunt in mensurante. Vnde quarto asserit Physicorum, quod prius atque posterius in tempore sunt propter prius ac posterius in motu. Rationabilior ergo censetur positio illa Thomæ, Alberti, Petri, Henrici, quod scilicet in æuo non sit successio.

Udalric⁹. ¶Vdalricus uero in Summa sua libro quarto aliter sensisse uidetur, cuius positio quantum ad hoc, quod etiam

Henricus. ab Alberto recedit, improbata est supra. ¶& de hoc sic scribit Henricus: Huic positioni duæ opiniones con-

Opiniões duę ɜrię. trariantur. Vna dicentium quod æuum deficit ab æterno & abundat in temporali: quia æternum est res fixa, stans immobiliter secundum substantiam & operationem. Tempus uero est res fluens, secundum utrumque. Aeuum autem mensura est media, conueniens cum æternitate in indiuisibilitate, secundum quod respicit substantiam æuiterni: atque cum tempore habens protensionem & partes, prout respicit & mensurat operationes. ¶Sed plane apparet quod dictum istorum est defectiuum, quoniam in re quæ fixa est secundum substantiam, & fluens secundum operationem, aliud est esse secundum rem ipsius substantiæ, aliud operationis: quemadmodum alia res est substantia, aliud operatio. Cumque iuxta diuersitatem speciei & qualitatis rei mensuratæ, sit diuersitas mensurarum, cum mensura sit unigenea mensurato, sicut aliud est esse substantiæ, & aliud operationis: sic alia & alia mensura conuenit eis. Nec dicendum quod mensura ipsius esse substantiæ protenditur ut fiat mensura operationis: imò hoc implicat contradictionem, uidelicet quod idem sit simplex, fixum, & indiuisibile respectu unius mensurati, fluens autem & diuisibile respectu alterius, quod etiam in corpore patet cælesti, cuius substantia mensuratur æuo: motus uero quo operatur circa inferiora, tempore.

Alia est opinio, dicentium quod in æuo est accipere successionem & partes, aliter tamen quàm in tempore, sicut expressum est, ita quod in æuo sit durationis extensio sine innouatione, uariatione ac ueteratione: quia secundum eos nullum creatum unico actu simplici totum suum possidet esse. Nam ut in libro de Causis probatur, Nullum creatum accipit bonitatem fluentem à primo secundum modum simplicitatis quo est in primo. Sicque cum nequeat recipere esse suum totum simul, accipit illud secundum fieri per partes & partes, ut sic æuiterna nec secundum substantiam nec secundum operationem habeant immobilitatem. Hesternum quippe esse eorum, & hodiernum ac crastinum, non sunt simul neque unum & idem. Esse enim secundum istos, non est nisi continua influentia à primo principio. Sed istud stare non potest, quia secundum hæc successio illa innouationem includeret, scilicet recentem seu nouam influentiam illam indesinenter: & quod dicunt nullum creatum totum suum esse possidere simul, negandum est, siue intelligatur de esse rei, siue de fieri, quo habet produci & conseruari. Verum est tamen, quod non possidet esse suum simul quasi ex se ac propria potestate, sicut possessio sumitur in diffinitione æternitatis. Hinc falsum est quod esse creaturæ hesternum & crastinum, non sit idem & simul: quamuis intellectus noster continuo & tempori alligatus, accipiat illud cum quadam protensione ad dies diuersos, quibus coexistit. Hæc Henricus. — Opinio 2.

¶Qui consequenter argumenta illius soluit opinionis, quæ & Richardus soluit, dicendo quod autoritas illa Anselmi in prosologion intelligenda sit de mensura angelorum, non quantum ad esse eorum, sed quantum ad operationes inuicem succedentes & uicissitudinatas. Potest etiam responderi quod æternitas creata seu æuum non est totum simul ita perfecte ac propria uirtute, sicut æternitas increata. nam & successionem quantum ad actiones secum admittit, quæ tamen non æuo, sed tempore quodam discreto metiri feruntur. ¶Ad aliud respondetur, quod utique simplicitas æui à simplicitate æternitatis plurimum distat ac deficit, non tamen intantum quod prioris & posterioris successionem includat, sed quia dependet, & potentialitatem habet admixtam, nec successionem prorsus excludit à suo subiecto seu mensurato. ¶Ad tertium, quod loquendo de infinitate qua æuum est infinitum, non est inconueniens, infinitum esse simul in actu: quia infinitas illa non est infinitas perfectionis, neque essentiæ, sed durationis: quæ ultra finitatem suæ entitatis & perfectionis, non addit nisi negationis, destructionis seu desitionis ab esse. ¶Ad quartum quod in æuo realiter & ex sua natura non est nisi esse, non autem fuisse, nec fore, nisi per coexistentiam ad tempus, ut dictum est. Ideo quamuis æuo impossibile sit non coextitisse præteritum, quod ei iam realiter coextitit, nihilominus possibile atque intelligibile est ei non coexistere tempus futurum: quoniam deus potest conseruationem suam ab æuo in præsenti subtrahere. & per hoc patet solutio quinti. Quamuis enim æuum non queat simul esse & non esse, tamen in ipso instanti quo est, potest ei conseruatio dei auferri: & ita non erit, queadmodum dictum est supra, quod quamuis deus mundum diceretur ab æterno creasse, tamen potuisset eum non fecisse: quia in illo instanti in quo fecisset, potuisset non fe

Richard⁹. Qualiter Anselmi autoritas intelligenda sit. 2. 3. 4.

cisse, qa libere operatur. Sed posito uno, tollitur aliud, quēadmodum posito quod antichristus erit, non potest non produci. ¶ Ad ultimum dici potest quod illa obiectio sit puerilis. Nam simili modo argui posset, quod deus non fuit diutius felix quàm anima sancti Francisci, quia in æternitate non est longius nec breuius, nec prius neq; posterius. quemadmodum ergo deus diutius fuit beatus quàm aliquis sanctus, inquantum æternitas sua omni tempori uel reali uel imaginabili coexistit aut coexisteret, si esset huiusmodi tempus: sic æuum suo modo omni tempori coexistit & illud includit: & æuum quo anima sancti Petri fuit in gloria, diuturniori coextitit tempori, quàm æuū quo anima sancti Francisci fuit in gloria, secundum quod æuum respicit animam eius.

Quæstio. Durād⁹. ¶Quæritur etiam hic, Vtrum nunc æui sit idem quod æuum. Respondet Durandus clarum esse quod sic, quoniam in duratione indiuisibili non habente in se extensionem neq; successionem, nequeunt differre realiter duratio & nunc durationis. Rursus, mensuræ & durationes differentes realiter, sunt durationes seu mensuræ rerum realiter differentium. Sed in æuiterno non sunt aliqua realiter differentia, quibus correspondeant æuum & nunc æui: imò unum & idem esse angeli est, quod correspondet utrique. Porro difficilior quæstio est, An realiter idem sint nunc temporis & tempus. Hæc Durandus.

Vdalric⁹. ¶Vdalricus uero in Summa sua libro quarto contradicit, & dicit: Differt etiam æuum realiter à principio suo intrinseco, quod est nunc æui: sicut in creaturis semper differt quod est, cuius mensura in perpetuis est nunc æui, ab esse cuius mensura est æuum: quia mensuræ differunt secundum rationem mensuratorum: quod patet ex eo, quia cum nunc æui sit omnino unum & indiuisibile ac simplex, tamen æuum est mensura seu numerus aliqualiter compositus ex uicibus, & diuisibilis in eas, licet alio modo sit simplex, uidelicet in quantum est mensura inuariabilis esse. Aeuū enim comparatur ad æuiternum, ut mensura propria & adæquata in modo essendi: quoniam sicut æuiterna secundum id quod sunt, stant simul, sed suo posse & agere non sunt simul: ita æuum est mensura, quæ secundum aliquid est simul, & secundum aliquid nō est simul. Hæc Vdalricus.

¶Cui⁹ positio in hoc deficit, quod ponit æuum in se includere uices, & prius posteriusq; habere: & quoniam ita sentit, consequenter habuit dicere quod nunc æui differt re ab æuo. Cumq; iuxta præhabita æuum non habeat uices neq; successionem, aptius dicitur quod nunc æui non differt ab æuo realiter.

Albertus. ¶Albertus demum libro de coæquæuis, sciscitatur de nunc æui, & quādo æui, & dicit quod nunc æui differt ab æuo non in substantia, sed in esse. Esse etenim æui, est in tota duratione simul manente. Sed nunc cōparatur ad ipsum durans secundum quod est indiuisibile unum. Sicq; non re seu substantia, sed proprietate seu ratione uidentur differre. Si autem quæratur, an ex æuo relinquitur quando: dicendum quod sic, sed non distinguibile per præteritum & futurum, nisi forte per accidens, scilicet per comparationem ad tempus cui coexistit. Vnde dicimus quando angelus fuit, est uel erit. Hæc Albertus. de cuius uerbis dictum est paulo ante.

Thomas de Argētina. ¶Thomas quoque de Argentina testatur, quod in angelis sit inuariabile esse totum simul, quamuis sit in eis reuelationum & quorundā gaudiorū successio.

Richar. Quæstio. ¶Postremo Richardus hic quærit, Vtrum esse alicuius corporis habeat mensuram unigeneam cum æuo angeli. Et respondet: Videtur quibusdam quod non, quia in angelis aut nulla materia est: aut si est, ibi non est unigenea, id est, eiusdem rationis aut generis cum materia cuiuscunq; rei corporalis, nec forma illorum cum forma horum, nec esse unius cum alio: ideo dicunt quod æuum cæli empyrei æuumq; angeli sunt diuersa. Alij dicunt quod propria mensura intrinseca ipsius esse cæli empyrei & mensura esse angelici, unigeneæ sunt, & ipsorum unum sit æuum. Hęc Richardus.

¶Qui utriusque opinionis ponit & soluit motiua, nec declinat ad aliquam. Sed iuxta præhabita, secundum Thomam, Henricum, Petrum ac alios multos, secunda probabilior reputatur. Substantiæ enim spirituales & corporales in eodem sunt genere saltem prędicamentali. & sicut declarat Henricus, non nisi tres sunt differentiæ mensuræ seu moræ durationis, puta æternitas, æuum & tempus. Motus quoq; cælestium corporum & inferiorum, multū differunt specie, imò & quodam genere subalterno. Similiter elementa à mixtis, & mixta inter se: quorum quædam sunt animata, quædam inanimata: & animatorum quædam uegetatiua, quædam sensitiua: quædam secundum locum motiua, aliqua rationalia. & tamen omnium horum unum est tempus. Cur ergo non omnium perpetuorum illorum tam spiritualium quàm corporaliū, unum sit æuum?

QVAESTIO III.

Tertio principaliter quæritur de cælo empyreo, de quo quidam, potissime Alexander, plures faciunt quæstiones. Verum ut immoderata uitetur prolixitas, quæro Quid sit cælum empyreū, & quare sit conditum, et de ꝓprietatibus atq; efficientijs seu effectibus eius. Itaq; quæritur primo, Quid sit cælum empyreum. ¶Videtur primo quod non sit, quia philosophi qui naturā uniuersi diligenter rimati sunt & scrutati, de hoc cælo nihil loquuti sunt.

¶Secundo, quia nec sacra scriptura de ipso loquitur euidenter.

¶Tertio, quoniam non uidetur habere connexionem ad ordinem uniuersi, qui pulcherrimus esse ostēditur ex dictis philosophorum, secluso nec posito cælo empyreo.

¶Quarto, in libro de cælo & mundo probat Philosophus, quod extra cælum, id est, primum mobile, nullum sit corpus. Deinde, apparet quod non sit corpus, quoniam Strabus & Beda dicunt ipsum esse intellectuale, contemplationisq; locum. Contemplatio autem quæ est spiritualis actio, corporeum non exigit locum. Strab. Beda.

¶In contrarium est sanctorum autoritas.

Alex. ¶Ad hæc Alexander respondet: Cælum empyreum est, & propter causas creatum est. Causa uero suæ creationis non est continuatio generationis & corruptiōis, nec cōtinuatio aut conseruatio esse corruptibilium rerum, sed ut compleatur uniuersum in genere corporum secundum determinata extrema, & secundum medium inter ea, ad ostensionem summę sapientiæ, omnipotentiæ, bonitatisq; creatoris. Extrema autem in genere corporum sunt, corpus maxime luminosum, & corpus summę opacum. Primum est cælū empyreum, secundum est terra.

¶Præterea, licet spiritus à corporibus separati, non

indigeant quantum ad suum esse aliquo corpore, tamen est congruentia corporis alicuius ad ipsos propter conuenientiam magnam in simplicitate, claritate ac puritate: & hoc est cęlum empyreum, ut patebit. ¶Insuper, spiritus rationales qui coniunguntur corporibus, cum peruenietur ad corporum resurrectionē, incorruptionem & glorificationem, congruenter collocabuntur in corpore, quod est ultimæ, id est, maximę nobilitatis in uniuerso, eo quod corpora illa maximam habebūt nobilitatem: imò & ante corporum suorum glorificationem conuenienter collocantur in cælo illo propter merita sua. Vnde de hoc cælo loquitur Damascenus, Cælum est continentia uisibilium & inuisibilium creaturarum. Hinc continet Christum secundum naturam humanam, secundum quàm Christus in ipso est diffinitiue seu circunscriptiue. Ideo cū Christus dicit esse, ascendisse & residere super omnes cælos, intelligendum est quod dignitate sit super eos. Hæc Alexander.

Damascenus de cęlo empyreo.

Albertus. ¶Circa hæc scribit Albertus: Dicendum cum sanctis, quibus de cęlo empyreo est credendum, eo quod ipsi patrem cælestem præ cæteris cognouerunt, quod cælum empyreum est cælum supremum & uerū corpus, in quo angeli sancti & animæ beatę sunt, non circunscriptiue, sed diffinitiue, de quo cælo ait saluator: Vidi sathanam sicut fulgur de cælo cadentem. quod uocatur empyreum, id est, igneum, nō à calore, sed claritatis splēdore: quod factum, mox sanctis angelis est repletum. De quo supra illud, In principio creauit deus cælum & terram, loquitur Strabus: Cælum appellat non uisibile firmamentum, sed empyreum. Dicitur autem hoc cælum angelis sanctis repletum, non corporali repletione, nec sicut anima replet corpus, sed proportionata decoratione ad mansiones patriæ, quæ per sapientiam dei in ipso creatæ sunt, ita quod nulla earum est uacua, sed angelo in beatitudine sibi proportionato inhabitata. Hæc Albertus in Scripto.

Luc.10.

Strabus sup Genesim.

Idē Albe. ¶Porro libro de coæquæuis, affirmat quod cælum empyreum sit inter omnia corpora simplicia nobilissimum corpus, & maxime uniforme, non habens diuersitatem dexteri & sinistri. & angelis sanctis repletum est, non sicut locus locatis, sed per distinctionem hierarchiarum & ordinem & multitudinem condecentem. Hæc ibi.

Vdalricus cōcordat. ¶Quibus cōcordat Vdalricus in Summa sua libro quarto: Angeli, inquiens, creati fuerunt in cælo empyreo & simul cum ipso. Propter quod astra matutina uocantur, quæ sunt ornamenta cęli illius, ut dicitur in libro Iob: Vbi eras cum me laudarēt astra matutina? id est, in principio temporis creata. Quoniā hora matutina est prima hora diei, de quo cælo cecidisse lucifer perhibetur. Ex quo patet quod cum dixit, In cælū conscendam, ut dicitur in Isaia, cęlum metaphorice intellexit altitudinem maiestatis diuinæ, cui uolebat ęq̄ri. Hæc Vdalricus. ¶Et illa celsitudo seu excellentia dei, inquantum est omnia continens, ambiens & conseruans, uocatur metaphorice cælum. éstque cælum trinitatis.

Iob.40.

Isaię.14.

Thomas. ¶Insuper Thomas: Cælum, ait, empyreum ratione inuestigari non ualet. Quicquid enim de cælis cognoscimus, uisu aut motu scimus. Cælum uero empyreum nec uisui nec motui subiacet, sed per autoritatem est habitum. Hinc intellectuale uocatur, quia nō uisu, sed intellectu cognoscitur, non quod in se non sit uisibile. Est autem præcipue lucidum. Omnis nanque res determinatur à fine, quoniam secundum exigentiam finis oportet ipsam disponi. Cumq; cælum empyreum ordinetur ad statum beatorum & corporū glorificatorum, quibus conuenit maxima participatio lucis diuinæ, quietis æternæ, & æternitatis supremę: ideo decet cælum empyreum potissime, lucidum, immobile & incorruptibile esse. Et quoniam beatitudo illa supernaturalis inuestigationem excedit humanam, etiam cælum illud empyreum excedit eam, latuitq; philosophos. ¶Verum his obijci potest, quia, ut ait Auicenna, causa luciditatis est congregatio partium diaphani, ut patet in crystallo. Idem asserit Commentator libro de substantia orbis. Cælum autem empyreum subtilissimum simplicissimumq; consistit, non ergo est lucidum: imò si tam lucidum esset, magis causaret nobis iugiter diem, quàm sol super nostrum existens horizōtem. Rursùs, secundum opinionem probabilē in cælo empyreo erit laus uocalis, quæ sine respiratione, emissione, fractioneq; medij esse neq̄t. Imò & corpora glorificata per donum agilitatis mouebūtur in eo, ergo scindetur: & ita non uidetur esse incorruptibile neq; indiuisibile. ¶Amplius, natura est principium quietis & motus. secūdum Philosophum. Sed cælum empyreum est corpus naturale, ergo & mobile. ¶Respondendum, quod prima obiectio illa conuincit, quod cælum empyreum non est taliter lucidū, quod radios uisui nostro uisibiles emittat. Propter q̄d nec ignis elementaris in propria sphæra lucet. Ad aliud dicendum, quod dubium est an post resurrectionē communem laus uocalis erit in cælo, quibusdam dicentibus quod ibi solum erit laus mentalis, quæ dignior est: quia nec respiratio erit ibi, sine qua uox non formatur, ut dicitur secundo de anima. Alij dicunt ibi futuram laudem uocalem, ut nihil in sanctis uacet à laudibus dei, neq; mēs, neq; lingua. Quomodo autem esse ualeat, dicunt quod in pulmone & instrumētis uocalibus est aer inclusus, per quem poterunt uoces formari, quemadmodum animalia habentia spiritum cōplantatum, ut dicitur in libro de somno & uigilia, formant uocē. Et hoc, quantum ad aliquid, uidetur cōueniens: quoniam ad formationem uocis non est necessaria expulsio uel attractio aëris. Nam respirando aut expirando non potest animal uocem formare, ut dicitur secundo de anima. Sed quantum ad aliquid, non uidetur sufficiens: quia ad uocem non tantum exigitur aer interior, sed item exterior, cuius cōfractione & motu sonus deferatur. Ideo plus addendum est, utpote quod quædam sensibilia deferuntur ad sensum secundum esse spirituale tantum, ut species colorum: quedam secundum esse materiale, sicut in gustu & tactu. Quædam utroque modo, ut species odoris cum euaporatione fumali. & similiter est de sono & motu. Ibi tamen species soni defertur secūdum esse spiritale tantum. ideo non oportebit ad hoc ibi consistere motum aut confractionem, nec condensationem. Potest quoq; dici quod ibi erit confractio cæli empyrei. nec hoc erit ignobilitatis, quod erit instrumentum motum à lingua glorificata atque diuinæ laudis materia. nec inde consequitur quod generabile aut corruptibile erit, quoniam raritas & densitas æquiuoce competunt corpori illi & inferioribus istis. Sic & astrologi inter duas sphæras quæ scindi nequeunt, aliquod ponunt spatium repletum corpore diui-

obiectio.1.

Auerrois.

2. Laus uocalis erit ī cęlo empyreo.

3.

Rñsio ad 1.

Ad.2.

Qualiter laus uocalis sit in Sanctis.

Aristote.

sibili, cum in spatio illo mot⁹ sit planetarū in epicyclo. Veruntamen quid de his uerum sit, est incertum: quia nec fide determinatur, nec ratione probatur. Ad ultimum, quod naturale dupliciter dicitur. ¶Primo, prout diuiditur contra ens in anima. Sicq; dicitur naturale, quicquid habet esse firmum in rerum natura. & ita cælum empyreum ac angeli dicuntur naturalia, nec omne tale naturale est mobile. ¶Secundo, prout diuiditur cōtra ens diuinum, quod abstrahit à motu atq; materia. Sic naturale uocatur id tantum, quod mouetur & ad generationem ac corruptionem entium ordinatur: & ita cælum empyreum non est naturale, sed diuinum, ad electorum gloriam ordinatum. Hæc Thomas in Scripto.

Ad tertiū

Idē Tho. ¶Insuper de hac re scribit in prima parte Summæ, quæstione sexagesimasexta: Cælum empyreum non inuenitur nisi per autoritates Strabi & Bedæ, & rursus per autoritatem Basilij, in cuius cæli positione partim conueniunt, puta in hoc quod sit locus & mansio beatorum. Dicunt etenim Beda & Strabus, quod factum, mox angelis est repletum. Basilius quoque in secundo Hexameron: Sicut damnati in tenebras ultimas abiguntur, sic remunerandi pro dignis operibus, restaurantur in ea quę extra mundum est, luce, & quietis domicilium sortientur. Differunt autem in ratione ponendi. Strabus quippe & Beda idcirco ponunt hoc cælum, quoniam firmamētum per quod cælum sidereum intelligunt, non in principio, sed secunda die dicitur factum. Basilius uero ideo ponit hoc, ne uideatur deus opus suum à tenebris inchoasse, quod Manichæi calumniantur. unde & deum ueteris testamenti, deum nominant tenebrarum. Hæ autem rationes non multum cogunt. Quæstio nanq; de firmamento quod secunda die dicitur factum, aliter soluitur ab Augustino ac alijs sanctis. ¶Obiectio uero de tenebris, secundum Augustinum soluitur per hoc, quod informitas quæ per tenebras designatur, non præcessit formationem duratione seu tempore, sed origine seu ordine naturæ. Porro secundum alios cum tenebræ non sint creatura aliqua, sed priuatio lucis, diuina sapientia attestatur, quod ea quæ produxit ex nihilo, primo in statu imperfectionis instituit, postea uero ea ad perfectum deduxit. Potest autem conuenientius ratio sumi ex conditione gloriæ. Expectatur equidem in futura remuneratione gloria duplex, uidelicet spiritualis & corporalis, non solum in glorificandis humanis corporibus, sed etiam in toto mundo innouando. Inchoata est autem spiritalis gloria à mundi principio in beatitudine angelorum, quorum æqualitas sanctis ꝓmittitur. Hinc fuit conueniens, ut etiam à principio corporalis gloria inchoaret in aliquo corpore, quod ab exordio seculi fuerit absq; seruitute corruptionis & mutabilitatis, atq; totaliter lucidū, quemadmodum tota corporalis creatura expectatur post resurrectionem futura. ¶Deniq; Augustinus secundo de Ciuitate dei testatur, quod Porphyrius discernebat à dæmonibus angelos, ita ut aerea loca dæmonum, ætherea seu empyrea esse diceret angelorum. Sed Porphyrius tanquam Platonicus cælum sidereum posuit igneum esse: ideoq; uocauit empyreum siue æthereum, prout nomen ætheris ab inflammatione accipitur, non ut Aristoteles ait, à motus uelocitate. Quod dico, ne qs opinetur Augustinum posuisse cęlum empyreum, sicut nūc ponitur à modernis. Nec ex his sequitur quod

Strabus. Beda. Basilius. Gen. 1. Manichæorū calumnię. Duplex glīa expectat in remuneratione. August.

illuminet aerem, quia ut in secundo Hexameron fatetur Basilius, cęlum factum est rotunditate conclusum, habens corpus spissum ac adeo ualidum, ut possit ea quę habentur extrinsecus, ab inferioribus separare. ob hoc necessario regionem relictam post se, luce carentem constituit, utpote fulgore superradiante cæli empyrei, excluso à regione inferiori. Sed quoniam corpus firmamenti etsi sit solidum, tamen diaphanum ē, quod non impedit luminis transparentiam, ut patet per hoc quod lumen stellarum statim uidemus, non obstantibus medijs cælis: potest aliter responderi, uidelicet quod cælum empyreum habet lucem non condensatam, propter quod radios non emittit: sed subtilem, uel habet claritatem gloriæ, quæ non est claritati naturali conformis. Hæc Thomas.

¶Circa hæc dubitatio oritur ex eo, quod Thomas affirmat Porphyrium tanquam Platonicum æstimasse cælum sidereum igneum esse. per quod innuit Thomas Platonem ita sensisse, quod non uidetur. Dixit enim cælum illud aqueum esse, & stellas ex igne, ut infra patebit. Rursus, quod Thomas scribit cælum empyreum non inueniri positum, nisi autoritatibus Bedæ & Strabi atque Basilij, impugnatur: quia quod ait Damascenus libro secundo, Cælum est continentia uisibilium & inuisibilium, non uerificatur proprie nec secundum Damasceni intentionem, nisi de cælo empyreo. Propter quod libro de coæquæuis scribit Albertus: Sancti dicunt, Damascenus potissime, cælum empyreum continere sanctos angelos & beatos. De eodem cælo secundum Damascenum & antiquos expositores, dixit Apostolus raptum se usque ad tertiū cælum. de quo rursus: Scimus, inquit, quia si terrestris domus nostra dissoluatur, quod ædificationem à deo habemus, domum non manufactam in cælis. Gregorius quoq; multa de hoc cælo uidetur dixisse diuersis in locis. Et quod ad Hebræos scripsit Apostolus, Nō in manufacta sancta Iesus introijt, exēplaria uerorū, sed in ipsum cælum: non nisi de cælo empyreo aptissime sumitur. Atque in hoc cælo ait Gregori⁹ peccasse diabolum, ac inde delapsum. De quo itidem cælo Hieronymus in sermone de assumptiōe gloriosissimæ uirginis multa deprompsisse probatur.

¶Circa hæc loquitur Petrus: Omnia corpora facta sunt propter corpus humanum, quod est forma naturali perfectissima informatum. hinc secundum intentionem naturæ, finis est corporum aliorum. ¶Corpus autem humanum duplicem habet statum, unum mortalitatis in præsenti, alium immortalitatis in futuro. Ideo deus quædam ei præparauit secundum præsentem statum præcipue, ut uisibilia corpora: quædam uero secundum statum futurum, ut cælum empyreum. & hæc est causa creationis illius præcipua, quamuis & aliæ possint esse causæ creationis illius nobis occultæ. ¶Hoc igitur cælum in propria natura sensibile est, quamuis intellectuale dicatur quo ad nos, & propter contenta seu habitantes in ipso. Inducuntur etiam rationes quod sit. Nam sicut simplex est ante compositum, & unum ante multa: sic uniforme ante multiforme, ergo ante cælum firmamenti multiforme, est cęlum uniforme per totum, puta empyreum. Item dum aliquid compositum est ex duobus, si unum illorum inuenitur per se, & aliud. In genere autem cælorum est unum, constans ex luminoso & non luminoso, ut cælum stellatum: & unum to-

Basilius. Dionys. Thom. Plato. Dama. 2. Cor. 2. Cor. Hebr. Grego. Hieron. Petrus.

tum non luminosum ex se, ut orbis lunæ. Ergo est aliud totum luminosum. ¶Rursus, centrũ & circunferentia sunt contrariarum proprietatum. Vnde & ipsa sunt termini motuum oppositorum. Cẽtrum autem mundi est totum opacum, ergo extremum mundi est totum clarum & splendidum. Hæc Petrus.

Richard'. ¶Idem Richardus, qui etiam quærit hic, Vtrum cælum empyreum sit stellatum. Ad quod respondet, Cælum illud non est stellatum, sed per totum uniformiter luminosum, quamuis luminositas illa lateat sensus mortalium. quod est uel ideo, quoniam improportionabilis est oculis non glorificatis, quemadmodum lux corporum glorificatorum. ¶Vel quoniam aquæ quæ sunt supra firmamentum, nõ sunt illius luminis traductiuæ: uel quia ob nimiam eius distãtiam multiplicatio sui luminis non protenditur usque ad uisum nostrum, nisi forsan ita debiliter, ut à uisu nostro nequeat percipi: uel quia non adest ei influentia dei ad hoc, ut se multiplicet sensibiliter usque ad nos. Gene. 1. Psal. 148. Veruntamen cum aquæ quæ super firmamentum eẽ dicuntur, sint ita perspicuæ, ut ab autoribus cælũ crystallinum uocent, quod impediant illius luminis transfusionem, non uideo nisi adesset alia causa. ¶Voluit demum deus cælum empyreum esse absque ornatu stellarum, quoniam ciues ipsius & corpora beatorum erunt ei pro clarissimo ornamẽto. Vnde ad illud cælũ Apoc. 21. forsitan pertinet illud Apocalypsis: Ciuitas non eget sole neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus.

Bonauen. ¶Insuper de his scribit Bonauentura diffuse. Verũ sententia sua quasi tota præhabita est. Fatetur in primis quod de hoc cælo empyreo exponit Damascen' Gene. 1. quod scriptum est, In principio creauit deus cælum & terram. & addit, Ponendum esse hoc cælum, persuadet triplex ratio finis, id est, causæ finalis, propter quã factum est. ¶Prima est perfectio uniuersi. Cum enim cælum quoddam sit luminosum & difforme, si non esset cælum totum luminosum & uniforme, deesset uniuerso quædam perfectio.

¶Secunda est, ut cælum supremum mobile habeat orbem fixum, infra quem & in quo tanquam in loco moueatur.

¶Tertia, ut cõgruũ habitaculũ beatorum, præsertim hominũ glorificatorum cõsistat. Finis autem necessitatẽ imponit his quæ ordinantur in ipsum. Nec putãdum quod cælum empyreum illuminetur à sole. Nõ enim ab inferioribus recipit lumen, nec indiget. (Cælũ empyreũ lumẽ ab inferiorib' nõ recipit.) Talis quoque est limitatio uirtutis ipsius solis, quoniam nihil agit ultra terminum sibi à deo cõstitutum. Hinc quẽadmodum ignis quiescit perueniẽs ad horizonta seu sphæram lunæ, & terra ad centrum perueniens: sic radij solis non protenduntur ultra firmamentum. Sol nanque lucerna est huius sensibilis mundi. Tãta quoque est influentia & luminositas cæli empyrei, quod lux & influentia solis non pertingit ad ipsum, sed absorbetur ab ipso sicut lumen candelæ à solis luce. Est ergo hoc cælum, quoniam in quolibet genere mobile præsupponit immobile, & fluxum influxibile, ad quod terminatur. & ideo supra omnes mobiles cælos, est cælum quoddam immobile, quieti beatorum correspondens. ¶Habitatio nanque habitatoribus proportionanda est.

¶Rursus, in quolibet genere in quo ponitur infimum & medium, ponitur & supremum. Porro gradus corporum attenditur penes gradus lucis atque perspicui, quæ sunt proprietates corporum principales. Cumque terra sit corpus opacum simpliciter, exigit ordo ut sit corpus luminosum simpliciter, quod dico cælum empyreum. Hæc Bonauentura.

Diony. Quale cælũ posuere philosophi. ¶Quocirca sciendum, quod & philosophi posuerunt quoddam cælum simplex, lucidum, diaphanum, uniforme, sphæricum, non stellatum: uidelicet nonam sphæram, quam dixerunt mobilẽ esse, & de hac sphæra asserit Damascenus: Quoniam qui foris sunt sapientes, id est, philosophi, ipsam sine stellis sphæricæ esse figuræ aiunt. Damasce.

Durand'. ¶Amplius, præinductis pro maiori parte concordat Durandus. Aliqua uero quasi corrigere uolens: Aliqui, inquit, dicunt quod cælum empyreum principaliter factum est propter ordinem uniuersi. quod ita declarant, Inferiora in entibus secundum sui supremum, attingunt superiora secundum illorum infimũ, ut beatus Dionysius contestatur. Intelligentia autem est motor immobilis, ergo oportet quod sit aliquod corpus ipsam attingens, quo ad eius immobilitatem, quæ quid infimum est in ea, intellectualitas uero est supremum in ipsa. Sicque oportet esse quoddã immobile corpus cæleste, quod est cælum empyreum. Istud insufficienter dictum uidetur. Præfatus etenim ordo rerum penes essentialia est pensandus. Sed esse immobile, non est essentiale neque intrinsecum cælo empyreo: quoniam posset moueri sicut & alij orbes possent quiescere, non mutata natura eorũ. Hæc Durandus. S. Diony.

Dionysi'. ¶Sed reprobatio ista non ualet, quoniam ordo ille prætactus tam quantum ad essentialia, quàm quo ad accidentalia rerũ perpenditur. Vnde & diuinus Dionysius in libro de angelica hierarchia assignat hoc modo connexionem & ordinem inter angelicam & ecclesiasticam hierarchiam, quod infimi in ordine angelicæ hierarchiæ, proprie angeli nuncupantur, qui de choro sunt infimo: supremi quoque in ordine ecclesiasticæ hierarchiæ, utpote sacerdotes, potissime præsules, angeli appellantur, iuxta illud Malachiæ: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quoniam angelus domini exercituum ẽ. Apostolus quoque: Mulier, ait, debet uelata esse & propter angelos, id est, sacerdotes, certumque est quod ordo iste penes accidentalia perpendatur. Sic rursus diuinus Dionysius fassus est, quod status euangelicæ legis medio modo se habet inter statum ueteris testamenti statumque angelorum, quæ coordinatio in accidentalibus sumitur. S. Diony. Malach. 2. 1. Cor. 11. S. Diony.

¶Denique, quamuis homines uniuersi unius sint speciei specialissimæ, nihilominus multiplex ordo est inter eos in officijs, gradibus, dignitatibus, gratijs, uirtutibus, donis, prout ad Corinthios docet Apostolus, quod tam in spirituali quàm in ciuili statu atque regimine facile est pensare. 1. Cor. 12.

¶Insuper iuxta hunc modum in tricesimaprima propositione libri de Causis, asseritur: Inter rem cui' substantia & actio sunt in momento æternitatis, & inter rem cuius substantia & actio sunt in momento temporis, existens est mediũ, & est illud cuius substantia est in momento æternitatis, & actio in momento temporis.

¶Postremo essentiales ac propriæ differentiæ rerum, præsertim cælestium, latent nos: ideo circunloquimur, designamus atque exprimimus eas per accidentalia quædam. Illa itaque reprobatio nullius censetur ualoris. Addit quoq; Durandus, quod non propter angelos factum sit cælum empyreum: quia ut aliqui probabiliter dicunt, angelis non conuenit esse in loco, nisi secundum operationem quam habent circa locum: & adhuc secundum illam dicuntur ibi metaphorice esse. Verum ista obiectio satis soluta est. Angelis nanque non propter necessitatem, sed congruentiam locus ille ē deputatus: qui etiam proprie sunt in loco diffinitiue, non circunscriptiue aut commensuratiue: quamuis absolute loquendo, non dicantur proprie esse in loco, iuxta quod ait Boethius, quod propositio apud sapientes per se nota est, angelos seu incorporalia non esse in loco. Itaque angelis seu cōtemplationi deputatur pro loco cælum empyreum: quēadmodum orationi & laudi diuinæ in hac uita materialis ecclesia: non quod extra illam deus orari ac laudari non possit nec debeat, sed per congruentiā quandam, ut etiam Thomas disseruit: & sicut materialis ecclesia ex sua consecratione quādam idoneitatem sortitur, ut in ea oratio lausq; diuina efficacior ac deo sit acceptior: ita credendum uidetur, quod cælum empyreum sit domus à summo legislatore totius benedictionis cōsecrationisq; fonte ab exordio dedicata ac deputata ad ipsius beatificam fruitionem, plenissimum cultum, perpetuumq; præconium. Rursus, quamuis angeli non sint pars uniuersi corporei, pertinent tamen ad illud tanquam administratores & gubernatores ipsius. & decentissimum fuit, ut uniuersitas creaturarum tanquam unus creatoris exercitus, ad inuicē & ad deum principaliter coordinatus, uno contineretur ambitu, palatio, sphæra ac zona, in signum q; omnipotentis imperium nullum creatum queat euadere. Ideo apte prolatum est, quod cælum empyreum est continentia, id est, mãsio contentiua uisibilium & inuisibilium creaturarum.

Durand⁹. | Boethius | Thomas.

¶Insuper de hoc cælo ait Gulielmus prima parte de uniuerso: Quoniam tanto prophetæ, uidelicet Moysi, primum credidit gens hebræorum, inducta signis ac mirabilibus in quibus missus est, ut ei crederetur ab ipsis, per quem etiā humiliato rege Aegyptiorum, & flagellata Aegypto flagellis quibus nec dij Aegyptiorum resistere poterant, populum hebræorum à seruitute liberauit Aegyptia. Gens quoq; Christianorum non minus credidit eidem prophetæ, quin etiam magnificentius atque sublimius sentit de ipso, eiusq; sermones reputat, sicut uerè sunt, dei sermones, & nefas esse contradicere eis. Prosequar eiusdem narrationes prophetæ, & declarabo ueritatem in qua utraque lex concordat. Dico itaque quod cælum summum, id est, empyreum, est ultra & supra nouem notos nominatosq; cælos, supereminens eis distantia multa, quod est habitatio angelorum: & terra est eius contrarium, non secundum se totam, sed secundum medium sui, quod uocant infernum. Quemadmodum enim infernus locus est pure & maxime ac solius miseriæ, sic cælum illud est pure & maxime ac solius felicitatis & gloriæ. ¶Porro indigentia pars miseriæ est. Cumq; omnis motus sit propter indigentiam, & si fuerit localis, erit propter indigentiam loci aut situs, qui per motum quæritur: ergo cælum illud immobile est.

Gulielm⁹. | Exo. 5.6.7.8.10.11. | Infernus loc⁹ miseriæ, celū uero felicitatis.

¶Præterea sicut infimo corpori, uidelicet terræ, debetur infimus locus tanquam ei naturalis & proprius, & ob id naturaliter in eo quiescit quiete perpetua: ita supremus locus in mundo, debetur alicui corpori tanquam ei naturalis & proprius, atque ob hoc in ipso quiescit perpetue. Est igitur ultra nouem cælos mobiles cælum aliud quietissimum. Isa. 4.

¶Adhuc autem manifestum est, mansionem hominum beatificandorum esse seorsum à tempestate & turbine tantæ rapiditatis, utpote pacatissimam: nec alius locus cōuenit illis corporibus quàm cælestis, quoniam corpora illorum maioris incomparabiliter gloriæ erunt, quàm aliquod ex nouem cælis aut stellis. ¶Rursus, corpus quod non indiget motu, neque ut perfectione, neque ut uia ad perfectionem, prius ac melius est corpore indigente alterutro dictorum modorum. Primum ergo & summum corpus est immobile. quod si tale corpus uniuerso deesset corporeo, magna ei deesset perfectio, sicut & mundo sublunari, si ei deesset ignis aut aqua. Nec extraneum debet uideri, quod & propter angelorum congruam ac condecentem habitatiōem factum perhibetur hoc cælum, cum & unusquisque in seipso ualeat experiri, quãtum ad animas spectet humanas incorporales de habitatione in suis corporibus, quæ habitacula sunt earum, quantum corporum suorum diligant speciositates, sanitates & alias habitudines bonas: imò & domorū & atriorum, hortorum, urbium & prouinciarum eminentiam & decorem. Qui ita attendit, conspicere potest ad angelos pertinere de nobilitate & speciositate cæli empyrei. Ipsum quoque uniuersum quasi contrario modo se habet ad hominem. Quemadmodum enim homo habet cor intus & corpus extra, sic uniuersum uiliorem & corpulentiorem habet sui partem, uidelicet terram, inferius: subtiliorem uero sui partem, utpote cælum empyreum, tanquam cor, habet exterius ipsum circundans. Et sicut cor hominis paruum est comparatione corporis sui, sic econtrario uniuersum habet quasi cor incōparabiliter maius parte sua inferiore. Cor nanque est quasi uas & receptaculum uitæ atque uitalium, & sedes animæ totum residuum regentis & administrantis. Sic cælum ultimum seu empyreum, ea quæ maxime uitalia sunt in mundo, continere necesse est, & esse thronum ac solium creatoris, cuncta gubernantis ac disponentis. Hinc sæpe loquitur in prophetis: Cælum mihi sedes est. Et, In cælo sedes eius. Et quicunque de gloria dei dignum quid locuti sunt, cælum sedem eius esse dixerunt, quemadmodum & in libro cæli & mundi Aristoteles narrat.

Cælū est factū propter decentē angelorū habitationem. | Isa. 66. Psal. | Aristoteles

¶Porro sedem oportet esse quietam & stabilem. Est igitur cælum empyreum uelut amictus splendoris totius mundi, & quasi tectum pulchritudinis præclarissimi palatij dei, dominatoris omnium seculorū, & uelut operimentum speciosissimum templi ipsius, quod utique totus mundus est. Estq; habitaculum gloriæ eius penetrale ac intimum, & alia ratione tanquam sacrarium dei, continens atque recipiens quæcunque in toto uniuerso sunt sancta ac digna in tanto reponi sacrario. Cuius item utilitas est manifestatio gloriæ ac magnificentiæ creatoris. Quemadmodum enim in regali palatio in hoc mundo ex assistētibus regi ex multitudine & uarietate ministrorum, ex

Cælum est tectū palatij dei. | Simile

ornatu & apparatu ipsorum, & ex ipsis obsequijs eorundem: ex ipsa etiam mirificentia & decore palatij, elucet magnificentia & gloria regis: ita in cælo empyreo gloria dei inæstimabiliter cernitur, ubi innumerabilium cælestium militiarum chori laudes ipsius ineffabilis concentus suauitate resonãt incessanter. Idem demum est ordo substantiarum atque locorum. Ideo sicut angeli sancti primo creati sunt, ita cælum empyreum, Nam & ipsum est quasi aula palatij regis summi. Aula autem ædificatur in primis.

Ridiculũ cuiusdã dictum. ¶Postremo de materia cæli huius merito dubitatur. Et fuit unus, quem Hebræi reputant fuisse philosophum, dicens quod deus de splendore pallij sui fecit hoc cælum: terram uero, de niue quæ fuit sub pedibus eius. Quod cum iuxta superficiem planitiem'q; uerborum nequeat stare, alter hebræorum philosophus dixit illum per uerba ista intellexisse, quod de alia & puriori materia factum sit cęlum quàm terra. Sed de materia cælestiũ corporũ infra tractabit. Hæc Gulielmus.

QVAESTIO IIII.

Arguitur primo. QVarto principaliter quæritur, An cælum empyreum agat in alia, præsertim in corpora inferiora. ¶Videtur quod sic. Nihil est expers propria operatione. & quanto substantia est dignior, actualior atque formalior, tanto est ad operandum influendum'q; alijs magis aptum, potens & efficax. Cælũ aũt empyreũ inter oĩa corpora formalius, actualius, dignius'q; cõsistit.

2. ¶Secundo, In omĩ creato sunt, eẽ, posse & agere: & q̃ eẽ pstantius ẽ, eo posse est efficacius & actio altior. Altius aũt & pfectius ẽ, alijs bonitatẽ ꝓpriã cõmunicare & cõseruatiua influere, q̃ in seipsum tm̃ pagere, ut diuinus Dionysius sępius protestat. Quãto igitur cęlũ empyreũ alijs orbibus nobilius splẽdidius'q; cõsistit, tãto causali⁹ ẽ in alia corpora.

3. ¶Tertio, Platonici quædam corpora dicebant deificata, eo quod diuina ꝓprietate, utpote generali causalitate in hęc inferi *ora ornata sint, prout etiã in elemẽtatiõe theologica Procli, & in libro pater Causarũ. Sed cęlũ hoc inter corpora cũcta deiformius iudicat. [margin: ordinata]

4. ¶Quarto, Locus est conseruatiuus & saluatiuus locati, secundum Philosophum quarto Physicorum. Cum ergo cælum sit uisibilium & inuisibilium locus secundum præhabita, influit omnibus eis.

In oppositum. ¶In contrarium est communis positio, imò si in inferiora influeret, patuisset philosophis. Omnia quoq; quæ naturaliter fiunt, saluantur non ponẽdo cælum empyreum, ut philosophi atque astrologi docent.

Bonauen. ¶Ad hoc Bonaueutura respondet: Circa hoc duplex fuit opinio. Quidam etenim naturales dixerunt, quod cælum empyreum influit in hæc corpora inferiora etiam nobilissima influentia. Opinio.1. Cum enim sit corp⁹, necesse est influentiam eius, si qua est, consistere corporalem. Cum'q; sit nobilissimum inter cælestia corpora, super nobiliora corpora influentiam habet. & illa sunt corpora humana, quæ ad nobiliores formas, utpote rationales animas ordinantur. Nobiliorem quoq; dispositiõem requirunt in suis corporibus. Cũ ergo natura lucis disponat ad uitam, & triplex sit uita, secundum triplicem differentiam animæ differens gradu ac dignitate, deus condidit cælos inter se ordinatos gradu ac dignitate non solum naturę, sed etiam influentiæ: ita ꝙ cælum sidereũ ex se ordinatur ad cõciliationem elementorum in mixto, ad recipiendum animam uegetatiuam: crystalli, ad susceptionem sensitiuæ: empyreum, ad susceptionem rationalis. Et hoc rationabile esse uidet, non solũ ratione ordinis influentiæ, sed etiam ratione conformitatis naturæ. Cælũ quippe empyreum locus est spiritualium substantiarum, locus quoq; corporum glorificatorum. Cum'q; cõuenientia sit loci ad locatum occulta uel manifesta, uidetur influentia cęli illius esse nostris corporibus cõsona, & nostris animabus amica, non ratione earum, sed corporum quæ informãt. ¶Alia opinio fuit huic omnino contraria, utpote, cęlum empyreum nullam sortiri influentiam in ista inferiora, quoniam corpora non influunt mutuo, nisi secundum ordinem conditoris, habito respectu ad finẽ. Cum'q; empyreum ad perfectionem uniuersi sit conditũ, atq; ut locus sit beatorum: regio eius & lux à nobis semota est & occulta, quemadmodum gloria ipsa quã sola fide tenemus, Ideo dicunt ꝙ empyreum non est ad hominis obsequium in præsenti, sed in futuro: nec meliorabit, imò uniformiter in sua dignitate subsistet. [margin: Secũda opinio] Quælibet uero harum opinionum satis extat probabilis: quæ autẽ sit uerior, non plane apparet. Quis etẽm nouit an de⁹ cælo illi hanc occultam indidit influentiam super corpora nostra ratione suę nobilitatis & conformitatis? quod nec autoritate, nec ratione faciliter potest refelli. ¶Rursus, nec ratio efficax neq; autoritas pãdit, quę sit necessitas influentiæ huius, præsertim cum cæterorum influentia corporum uidetur sufficere. Idcirco in neutram partem declinando, dicendum uidetur ꝙ cũ cælum empyreum sit primum creatum inter corpora, maximum uirtute ac mole, oĩa corporalia locat per ambitum & cõtinentiam. Et quoniam maximum est uirtute, cætera uegetat & conseruat per suam influentiam. Omittendo igitur influentiam quam habere dicitur super corpora humana, sustineri potest, ꝙ aliquã habeat influentiam & effectum super corpora inferiora, tãquã primũ causatũ corporeũ sup sequẽtia. Et rõnes ad hoc inductę, sunt cõcedendę. Hęc Bonauẽtura.

Albertus. ¶De hac re breuit & obscure scribit Albertus. Nẽpe in Scripto secũdi sic arguit: Secũdũ ordinẽ naturæ, primũ & supremũ influẽtiã habet sup inferiora. & sicut ait 2. de gñatione Philosophus, Idẽ eodẽ mõ se habẽs, semp facit idẽ. Si ergo cęlũ empyreũ est uniforme in lumine, scd̃m cælũ cui influit formã atq; uirtutẽ, eẽt uniforme in lumine. Sed hoc ẽ falsũ: qa scd̃m cælũ ẽ firmamẽtũ, q̃d ẽ ualde difforme in lumine, ut patet in difformitate stellaꝝ, in partib⁹ etiã nõ stellatꝫ. ¶Ad istud rñdet: Nõ est semp uerũ ꝙ idẽ eodẽ mõ se habẽs, facit idẽ, nisi & recipiens etiã eodẽ mõ se habeat. Hinc q̃uis dicam⁹ ꝙ primũ cęlũ influit sup scd̃m, nõ tñ oportet ꝙ scd̃m sit uniforme ut primũ, qa scd̃m nõ se habet eodẽ mõ in recipiẽdo. Nã in q̃dã sui parte receptiuũ ẽ luminis, in quadã nõ. Hęc in Scripto. ¶Porro lib. de coæq̃uis, eãdẽ obiectiõnẽ sic soluit: Cęlũ empyreũ influit in ferioribus. Verũ ut ait Philosoph⁹ in li. de substãtia orbis, & itẽ Boethi⁹, Actio agẽtis nõ ẽ sm potestatẽ agẽtis tm̃, sed etiã sm ptãtẽ & dispositionẽ recipiẽtis, propter hoc cũ inferiores cæli nõ sint æque nobiles cũ cælo empyreo, nõ ita uniformiter suscipiũt lumẽ sicut influit eis. [margin: Philoso. Boethi⁹.] ¶In his uerbis fatet Albertus, q̃d cęlũ empyreum influit inferioribus cælis, pręsertim proximo sibi cælo, formam, uirtutem & lumen. Videtur quoq; hic insinuare, quod cælum stellatum sit cælo empy- [margin: Dionysi⁹.]

reo proximum, quanquam tam in Scripto quàm alibi dicat cælum crystallinum seu nonam sphæram uel primū mobile inter hæc mediare. Nec Albertus uult dicere, quod cælum empyreum influat alicui cælo formam substantialem.

¶Dicit rursus, Bene concedi potest quod cælū empyreum innouabitur. & addit: Sententia ista de cælo empyreo, quod sit uniforme atque immobile, sub opinione est, non de his quæ ponit fides. Philosophi uero non ponunt ipsum, quia loquuti sunt de superioribus quantum ex sensu cognoscitur, aut secundum cōsequentiam rationis. Et secundum sensum apparent nobis tantummodo octo sphæræ. Nona uero probatur secundum consequentiam rationis. Decima uero quæ ponit immobilis, nec sensu nec forti ratione manifestatur. Hæc Albertus.

Thomas. ¶At uero Thomas in his aliter sentiens: Cælum, inquit, empyreum nullam super alia corpora influentiam habet, quæ rationabiliter poni possit. Non enim ponimus corpus aliquod influentiam habere super aliud nisi per motum: quoniam ut in libro de Causis asseritur, etiam anima in hoc ab intelligentia deficit, quia non imprimit in res nisi mouendo eas, multoq̧ minus corpus. Nullum uero corpus mouet nisi motum, ut probant philosophi. Cælum nanque per motum suum causat generationem & corruptionem in inferioribus. Propter quod octauo dicitur Physicorum, quod motus eius est quasi uita existentibus omībus. Vnde & Rabbi Moyses loquitur, quod cælum in uniuerso est sicut cor in animali: cuius cordis si motus ad horam quiesceret, uita corporis finiretur. Cūq̧ cælum empyreum ponatur immobile, non potest rationabiliter dici influentiam super inferiora habere. Constat quippe quod non habet influētiam sine motu ad motum creantis: nec tamen negatur quin deus potuerit ei dare influentiam absque motu. Sed quoniam hoc nec autoritate confirmatur, nec ratione: idcirco præfata illa opinio eadem facilitate contemnitur, qua recipitur: præsertim cum in talibus non quęratur quid deus per miraculum facere queat, sed quid rerum naturæ conueniat, prout secundo super Genesim disseruit Augustinus. Vnde opinio illa super tria falsa fundatur.

Nullū corp⁹ mouet nisi motū scd̄m philosophos.

Rabbi Moyses.

¶Primum est, quod dispositio quæ est in corpore humano, esse non ualeat ex solis uirtute, cum tamen nobilissima dispositio quæ unquam potest esse in corpore ad formam, sit infra cæli nobilitatem, ita quod eadē est uirtus cælestis qua corpus disponitur ad formam elementi & mixti, & animæ uegetabilis, sensibilis, ac rationalis. Nec oportet si hoc cælum disponatur ad animam uegetatiuam, quod disponere nequeat ad sensitiuum, nisi probetur quod illud sit ultimum suæ uirtutis. quod falsum est.

¶Secundum est, quod lux sit corpus materialiter ueniens in aliquam compositionem.

¶Tertium, quod sit medium inter animam & corpus. quæ sunt absurda. Hæc Thomas in Scripto.

Diony. ¶Præterea Thomas uidetur hoc loco de incerto nimis assertiue loquutus, nec ratio eius cōcludit. Multa etem̄ agunt in alia sine motu suo locali, quemadmodum magnes attrahit ferrum, & lupus etiam si immobiliter stet, influit oui inimicitiæ speciem ac timorem & fugam. Et candela stans fixa, illuminat rem ei obiectam. Nec positio illa quam reprobat, ponit lumen esse corpus aut materialiter aduenire in compositionem inferiorum: sed uirtualiter eis influere, ac diuersos ibi effectus producere: quod negari non ualet, & ipsemet Thomas alibi hoc concedit. Nec inconueniēs est quod lux dicatur media inter animam & corpus, medium inquam conciliatiuum, præparatiuum atque aptificans ad hoc, quod corpus immediate receptiuum sit animæ. Hinc demum idem sanctus ac uenerabilis doctor in prima parte Summæ, quæstione sexagesima sexta de hac re consultius loquens, sic arguit: Secundum Augustinum tertio de Trinitate, Inferiora corpora per superiora quadam origine diriguntur. Si ergo cælum empyreum est quoddam corpus supremum, oportet quod habeat aliquam influentiam in corpora inferiora. Ad quod respondet ibidem: Satis probabile est, quod cælum empyreum secundum quosdam cum sit ordinatum ad gloriæ statum, non habet influentiam ad corpora inferiora, quę sunt sub alio ordine tanquam deputata ad naturalem rerum decursum. Probabilius tamen uidetur dicendum, quod sicut supremi angeli qui assistunt, influentiam habent super medios & infimos angelos, qui nituntur quod ipsi (secundum beatum Dionysium) non mittantur: ita cælum empyreum influentiam est sortitum super corpora quæ mouentur, quāuis non ipsum moueatur. Ideo dici potest quod cælum empyreum influit in primum mobile cælum, non aliquid transiens adueniensq̧ per motum, sed aliquid stabile & fixum, puta uirtutem continendi & causandi, aut aliqd tale ad dignitatem pertinens. Hæc in Summa.

Idē Tho.

Respon.

¶Idem Petrus, & addit: Inconueniens uidetur ꝙ corpus tam magnum ac nobile, influentia & operatione careat usque ad resurrectionem futuram. Ideo dici potest quod cælum empyreū comparatˀ etiā ad corpora inferiora, atque ad hominem propter quem creatum est: & secundum statum præsentem influit corporibus inferioribus, mediāte multitudine stellarum ac orbium, continendo conseruandoq̧ ea. Sed principalis eius utilitas est respectu status futuri, in quo erit hominum electorum regio gloriosa. Hæc Petrus.

Qualiter cęlū em[pyreum] ... in prim[um] mobile

¶Richardus quoq̧: Mihi, ait, uidetur quod cælum empyreum ordinatum est ad obsequium hominis nō solū in uia, sed item in patria: & forsitan influentia eius pręsertim cooperatur ad debitam proportionem dispositionis corporis humani, cum cælum illud sit nobilius inter cęlos, quemadmodum corpus humanum inter corpora generabilia & corruptibilia: imò & nobilius cælo, inquantum anima informatum, cum cæli sint inanimati, ut infra probabitur. Si autem obijciatur quod corpora cælestia non agunt in inferiora, nisi per lumen & motum: cælum autem empyreum non spargit lumen inferius, neque mouetur, ut patuit: Respondendum, quod uirtus cælestium corporum interdum bene pertingit ad inferiora, quando lumen eorum non pertingit ad ea. Luna nanque existente sub hemisphærio nostro, bene fit fluxus & refluxus maris, ubi lux lunæ non pertingit, uidelicet uersus hemisphærium nostrum. Sic & uirtus aliqua empyrei cęli potest inferiora attingere, quamuis lumen eius ad eadem non pertingat. ¶Denique motus non fuit cælestibus corporibus necessarius propter influentiam, sed propter influentiarum contemperantiam.

Rich.

Ad ... cta ...

Nam quamuis sol staret, tamen lumen & calorem influeret. Sed quoniam influentiæ nequeunt proportionari, nisi alternentur ad quod motus cælestium requiritur, ideo datus est illis motus. Et sicut omne mobile reduci oportet ad immobile, sic forsan influẽtiæ cælorum mobilium quæ alternantur, iuuantur & contemperantur per influentiam cæli empyrei, nec eius influentia alternatur. Veruntamen quidam dicunt quod alia uirtus ab una parte eius influitur quàm ab alia: quoniam etsi sit uniformiter luminosum, non tamen est uniformiter uirtuosum. Nam quarto Moralium ait Gregorius: *Gregorius.* Terra aere fœcundatur, aer cæli qualitate disponitur. Cum ergo ut dicunt, uideamus terras æqualiter ab utroq; polo distantes, sicq; habentes omnem influentiam cælestium corporum mobilium æqualem, dispositiones habere diuersas, corpora quoq; humana in terris illis inclinationes habere diuersas ac semper ita fuisse ex quo terræ illæ inhabitari cœperunt: uidetur hoc esse, quoniam terrę illę diuersas influentias cæli receperunt empyrei, quæ non alternantur. Nec dici potest hoc esse, quoniam sphæra octaua continue mutet polum: quia tunc terrę illę nõ semper fuissent in dispositionibus ita sibi repugnantibus, sicut fuerunt. *Opinio aliorum.* Alij dicunt quod sicut cælum illud est uniforme in lumine, ita & in uirtute, omnesq; partes eius uirtutem uniformiter influunt. Dicunt quoq;, diuersitates naturales quæ sunt in diuersis partibus terræ, non oportere reduci in influentiam cæli, sicut in totam causam creatam: quoniam elementa proprias suas influentias habent ex sua natura, & terram in diuersis partibus diuersam ex diuersis dispositionibus, quas à sua conditione recepit in diuersis partibus suis. Sed prima opinio euidentius uidetur reddere rationẽ. Hæc Richardus.

Hanibal. ¶Porro Hanibal sequitur responsionem Thomæ in Scripto, quãquam & Thomas in quodlibetis quęstione qua quæritur, An cælum empyreum agat in inferiora, illam suam reuocet responsionem. Quamuis enim cælum empyreum principaliter ordinetur ad gloriam beatorum, non tamen oportet ut solum ad illam conferat atq; deseruiat directe & immediate.

Gulielmus. ¶De influentia demum cæli empyrei in alia non uidetur Gulielmus loqui diffuse, nisi quod comparat cælum illud interdum cordi, aliquando capiti. Cordis autem & capitis est, corpori suo influere uitam & motum ac conseruationem.

Durandus. ¶Durandus uero magis declinat ad hoc, quod cælum empyreum agat in inferiora. Dicitq; ipsum ex natura sua tenere gradum & ordinem inter naturalia corpora, atq; eiusdem ordinis esse, quamuis de beneplacito dei sit locus & mãsio beatorum. Quod dictũ uidetur posse probari ex hoc, quod species rerũ se habent ut numeri, & coordinatæ sunt mutuo, & unũ cõstituunt ordinem uniuersi.

Obiectio. August. ¶Veruntamen obijci posset, quia ut super Genesim asserit Augustinus, In rerum creatione non quæritur quid deus potuerit, sed quid rerum conueniebat naturis. Si ergo cælum empyreum ex sua natura gradũ, ordinemq; sortitur inter naturalia corpora, & eiusdẽ cum illis est ordinis: apparet quod ex sua natura cõpeteret ei moueri, quẽadmodũ cęteris cælis, & qes conueniret ei uel contra naturam, seu supra naturam, siue miraculose: sicq; in exordio deus non instituisset creata, sicut eorum naturis conueniebat.

¶Dicit quoq; Durandus, quod nihil cõseruatur ab alio per se, nisi illud sit causa ipsius per se. *Nihil cõseruaꝛ ab alio p se.*

¶Cui obijci potest, quod teste Philosopho, locus *Aristote.* naturalis est naturaliter conseruatiuus locati. Propter quod leuia tendunt sursum, grauia uero deorsum. nõ tamẽ locus est per se causa locati. Quædam quoque sunt naturales occultæ ac ualidæ uires gemmarum, quæ uitam animalis conseruant, non solum impediendo corruptiua, sed etiam naturam in se uigorando, ut legitur. sic & medicinalia quædam. ¶Concedendæ sunt itaq; rationes, quæ probant cælum empyreum influere alijs, tam cælestibus quàm inferioribus corporibus: imò & cunctis cælestis palatij ciuibus, quos delectat mansio tam congrua & præclara, prout ex dictis iam patuit Gulielmi Parrhisiensis. In cuius nihilominus uerbis incertum aut certe non uerum est, q̃d ait omnem motum localem propter indigẽtiam, seu ex indigentia esse. quod & Albertus & alij quidam negant, cum & quidam motus ex lætitia, imò & ex quadam exhuberantia iucunditatis procedere uideantur. Quod & in corporibus glorificatis creditur affuturũ, quæ dono agilitatis ornata, tanquam scintillæ in arũdineto discurrent. *Sap. 3.* Et quidam in uita hac ex iucundæ deuotionis plenitudine & consolationis supernæ redundante dulcedine, se continere atq; reprimere non ualentes, in quosdã motus, saltationes ac cursus erumpunt. Cuius rei ueritas & figura in sancto Dauid, ante arcam domini totis uiribus subsiliente, p̃cessit. Nec *2. Reg. 6.* defuerunt nec desunt hoc ipsum experti, qui & ex sententia grata mente dicere queunt: Quàm magna *Psal. 30.* multitudo dulcedinis tuæ domine? Verum istud plenius discutere spectat ad quartum, & ibi domino concedente tractabitur. Postremo quod in contrariũ adducitur, nihil probat. Non enim patuerunt philosophis uniuersi effectus cælestium inferiorumq; corporum, nec causæ eorundem effectuum. & breuiter sicut empyrei cæli proprietates, uires, & excellentiæ pro maxima parte nos latent, ita effectus causalitates ac influentiæ eius. Idcirco de talibus nil temere asserendum.

QVAESTIO IIII.

Quęstiones quorundam doctorum. Præterea, circa hanc distinctionem quidam doctores quasdam mouent quæstiones difficiles de motu locoq; angelorum, uidelicet: An angelis cõueniat esse in loco corporeo, & an plures angeli ualeant esse in loco eodem: an etiam angelus possit esse in loco punctali, & utrum unus & idem angelus queat simul & semel in pluribus esse locis. Ad quas quæstiones super primum distinctione octaua introductę sunt respõsiões Thomæ, Petri, Richardi, Alberti, Vdalrici, Aegidij & Durandi: quæ modo non sunt repetendæ, sed aliorum quorundam responsiones ponendæ sunt modo. Quæstiones quoq; de motu angelorum, statim post hęc secundum eosdem determinabuntur.

Alexãder. ¶Itaque circa quæstiones de locationibus angelorum, loquitur Alexãder: Secundum Augustinum libro de spiritu & anima, solus spiritus increatus, est incircunscriptus: spiritus uero creati, loco circunscribuntur.

¶Querit ergo, an angeli creati & collocati fuerũt in cælo empyreo. ¶Videt q; non, q̃m in Isaia angel9 apostata fert dixisse: In cælũ cõscẽdã, supra astra *Isa. 14.* cæli exaltabo soliũ meum. ergo infra cælum & astra cæli creatus est. Et si ipse, ergo & alij, præsertim cum

August. dicatur primus angelorum fuisse. Secundo, Augustinus super genesim tertio libro ait: Superior pars aeris propter puram tranquillitatem cælo communi pace coniungitur, & eius uocabulo nuncupatur: in qua fortasse parte si ante transgressionem suam fuerunt angeli transgressores cum principe suo, nunc diabolo, tunc archangelo: non mirum, si post suum peccatū in hanc sunt detrusi caliginem. Vnde elicitur quod angeli in suprema aeris parte transgressi sunt, & inde collapsi: ergo & ibi sunt facti, quia de loco suæ creationis non sunt nisi pro culpa sua eiecti. Tertio, Damascenus lib. secundo loquēs de angelis impijs, protestatur: Ex angelicis istis uirtutibus, qui terrestri præerat ordini, & cui terræ custodia erat commissa, sua electione factus est malus. Non ergo in cælo empyreo, sed in aere est creatus.

Damascenus lib.2.

¶In oppositum sunt autoritates & rationes prehabitæ. per Iezechielem quoq; dominus huic angelo loquitur: Posui te in monte sancto dei.

Ieze.28.

Alexander. ¶Ad hanc quæstionem respondet Alexander: Angeli uniuersi in cælo empyreo sunt creati. nec decuit creaturas illas intellectuales nobilissimas, alibi quàm in summo cælo creari. Vnde & super illud, Draco iste quem formasti ad illudendum rei, asserit Glossa: Secūdum substantiam eum formasti, in qua fuit bonus, & in cælo empyreo collocatus. Idcirco quod angelus ille dixit, In cælum ascendam, non est intelligendum de ascensu corporeo, sed metaphorice sumpto, ut ascensus ille dicatur rei excelsioris affectus, uidelicet immoderatus diuinæ æquiparantiæ appetitus, quo uoluit esse instar dei, id est, alteri non subesse. Ad autoritatem Augustini dicendum, quod loquitur opinatiue & iuxta æstimationem quorundam philosophorum, dicentium dæmones habere aerea corpora, angelosq; similiter: propter quod dæmonibus cōueniret aer inferior, angelis uero aer superior. Ad autoritatem etiā Damasceni poterit dici, quod præsidentia illa angeli super orbem terrestrem, non exigit localem propinquitatem, cum & angeli sancti in cælo empyreo existentes p̄sint hominibus. Hæc Alexander. Qui in alia quæstione testatur: Angelus habet esse in loco corporali, non quantum ad illam loci proprietatem, quę est saluare locatū, cū angelus sine huiusmodi loco potuerit fieri, & extra ipsum possit subsistere & saluari: sed quo ad illam, quæ est continere locatum ac diffinire. Attamen ualde dubitabile est, quomodo hoc sit possibile: quoniam in corporibus cernimus quod corpora contenta sunt potentialia seu possibilia respectu continentium, & per continentiam terminantur. Propter quod corpus continens est superius, ut eum aqua continet terram, aerq; aquam. Ponimus quoq; corpora continentia inquantum huiusmodi, esse ut species respectu contentorum inferiorum. Sicq; in corporalibus semper ponimus aliquam formalem naturam in continente, secundum quam natum est cōtinere. Nec uidetur possibile reperire in corpore talem naturam respectu spiritualium substantiarum, quæ dicuntur eē in ipso: nec ex parte substantiarum illarum aliquam potentialem aut materialem naturam, qua ualeat à corpore contineri. Hinc ualde dubitabile est, quomodo angelus possit contineri à corpore. Ideo aduertendum quod aliter corpus & aliter spiritus continetur à corpore. Aliqua nanq; proprietas est in corpore superiore, secundum quam natum est angelum continere,

Psal.103.

Isaie.14.

De autoritatibus Augustini & Damasceni quid dicendum.

Qualiter angel' habet esse in loco corporali.

Non tamē dicimus quod sit proprietas corporalis ex corporis parte proueniens, sed diuinitus data. Cōformiter est aliqua proprietas angeli, qua natus est contineri: & hoc dicimus sine præiudicio sententiæ melioris. Nō enim inuenimus hoc plane determinatum in scripturis, nec à sanctis, nec ab expositoribus scripturarum. Ad quod clarius explanandum, aduerte quod deus ex sua natura habet duo, uidelicet quod omnia continet, & quod est ubiq;. Quæ duo cōmunicat creaturæ, prout illa capere potest. Rationem ergo continendi communicat creaturę, sed creatura spiritualis q̄ est angelica, eam nequiuit suscipere, quoniam angeli ad inuicem sunt distincti secundum suas naturas: nec ita unus ordinatur ad alium, sicut ex parte corporum est. Similiter dicimus ex parte animarum. Cōgruit ergo creaturæ corporali prout possibile est, ut quod in deo est indiuisibiliter, in ea sit secundum diuisionem. Vnde potentia ista in deo est infinita, in creatura uero corporali finita. Nēpe ut ait Philosophus: Omnis uirtus unita magis est infinita quàm multiplicata. Et p̄cipue congruit illi corporeæ creaturæ, quæ est composita in uniuerso: & hoc est ipsum uniuersum, quod unum est, & ex se habet uirtutem continendi tam corpora quàm spiritus. quod præcipue communicatꝰ creaturæ quæ existit nobilior, utpote cælo: & alijs magis & minus, secundum maiorem & minorem gradū nobilitatis eorum. Sicq; nobis uidetur dicendum, quod in creatura corporali est proprietas diuinitus data, q̄ potest spiritus continere: quam non habet ex ea parte qua corpus est. Deniq; deus non solum habet uirtutem omnia continendi, sed etiam esse ubiq;, & hoc cōmunicat creaturæ secundum quod creaturæ possibile est. Sed esse ubiq;, nulli potest competere creaturæ, sed solummodo esse hic, prout in libro de spiritusancto, scribit Ambrosius, quod unaquęq; creatura finibus atq; limitibus entis est definita. Et ita spiritus angelicus habet ad minus ex parte sua, q; loco debeat diffiniri: & quod ita sit hic, quod non alibi. Sicq; hæc duo conferunt ei quod sit in loco. Posset nihilominus dici, quod angelus non dicitur esse in loco, nisi quia præsens est loco: & sic non oportet esse aliquam dependētiam eius ad locū corporalem, aut ad aliquod corpus. Hæc Alexander.

Quedā[m] proprietas angeli...

Aristote.

Ambros.

¶Insuper ad quæstionem qua quæritur, An angelus possit esse ubiq; simul & semel: respōdet quod nō, arguit tamen quod imò. Primo, quoniam anima rationalis est tota in toto, & tota in qualibet corporis sui parte. Cumq; angelus aliquis motor sit cæli, uidetur esse in q̄libet cæli parte: & q̄a per cælū immutat & agit in inferiora, puta in elementa & mixta, uidetur quod sit in omnibus istis: quoniam ubi operatur, ibi est, secundum Damascenum. Dicendum quod quāuis moueat cælum, non tamen est per totum cælum. Nō enī unitur ei sicut forma materiæ, neq; sicut perfectio suo subiecto, sed ut motor moto aut mobili. Motor autē indiuisibilis, potest mouere diuisibile mobile, etiam p̄ essentiam separatum ab illo. Et si esset in aliqua parte mobilis ut in loco, posset inde cæteras partes mouere, quemadmodum nauta sedens in parte nauis. Si rursus obijcias quod angelus indifferenter se habet ad omnem locum, nec plus est in uno quàm in alio: ergo si est in uno, pari ratione in quolibet alio, & ita ubiq;. Dicendum quod angelus ita indifferenter se habet ad omnem locum, quod ex sua natura non determina-

Quest...

tur locus determinatus, ut sursum aut deorsum: tamē cum nunc hic est aut operatur, pręsens est huic loco, & continetur ab eo, ita quod non ab alio: & hoc ideo, quoniam determinatæ uirtutis est, ad differētiam dei cuius uirtus est infinita.

Questio. ¶Præterea si quæratur, an angelus possit esse in pluribus locis: apparet quod imò, quoniā ubi operatur, ibi est. Si ergo mittatur ad subuertendam aliquam ciuitatem, sicut dum missi sunt duo angeli ad Sodomā subuertendam, (Gene. 19.) oportet quod sit in tota ciuitate, aut in aliqua eius parte. Si in tota, ergo in pluribus locis. Si in parte, non simul euerteret totam, sed partem post partem: nisi destructio unius partis dependeat ex destructione alterius, sicut motus totius nauis ex motu incipiente in una parte. ¶Respōdemus quod angelus non est nisi in uno loco impartibili, secundum quod ipsum ponimus in loco ratione suæ limitatæ ac finitę essentiæ. Nihilominus potest moueri corpus grande, & esse tantum in unica eius parte. Attamen uirtus & operatio eius extendent se ad quamlibet partem illius, diceturq́ præsens cuilibet parti per suæ operationis influxum. (Damasceni verba quomodo itelligēda) Sicq́ intelligi potest quod loquitur Damascenus, quod ubi est, ibi operatur, non quod oporteat eum essentialiter esse ubicunque seu in quacunq́ parte operatur, sed solum per effectum suæ operationis, secūdum quod sua uirtus se pōt extēdere. Nam & corpora quædam mouent alia corpora à se essentialiter distantia & distincta, sicut adamas mouet ferrū, & multo plus potest hoc in angelicis esse spiritibus. Vñ secūdum hoc dicimus quod angelus per essentiam nō est nisi in uno loco etiam impartibili. Hæc Alexāder.

Diony. ¶In cuius uerbis hoc potissime uidetur inepte sonare, quod dicit angelum secūdum suam essentiam nō esse nisi in uno loco impartibili, seu in loco punctali, ut constat ex dictis in primo, distinctione octaua.

¶Amplius, contra id quod ait de uirtute continendi spirituales substantias, obijci posset: quia aut uirtus illa est naturalis, aut supernaturalis. Si supernaturalis, non conueniret ordini rerum primordialiter instituto, in quo secundum Augustinum non quęritur quid deus potuerit, sed quid rerum naturis conuenit. Si naturalis, non transcenderet corporalem cæli naturam. Cumq́ quod in alio recipitur, in ipso recipiatur secundum naturam ipsius: sequitur quod uirtus illa in cęlo recepta, sit secundum naturalem corporis cælestis cōditionem, & esset uirtus in corpore.

Opinio q̄rūdā. ¶Præterea aduertendum, quod illi qui dixerūt primum angelum apostatam fuisse de infimo choro, & terrestri orbi prælatum, etiam fatebantur eum creatum in cælo aereo. Et huius opinionis fuit Damascenus, ut Thomas tam in Scripto quàm in Summa testatur: quanquam aliqui aliter Damasceni uerba exponant, ut infra patebit.

Bonauen. ¶De prima quæstionum istarum, uidelicet qualiter angelis competat esse in loco corporeo, scribit Bonauentura: Locus triplicem comparatiōem habet ad locatum. Primo nanq́ comparatur ad locatum in ratione continētis: secundo, in ratione mensurantis: tertio, in ratione conseruantis. Continet enim ut uas, mensurat ut quantitas, conseruat ut natura. Secundū hanc triplicem habitudinem, substantiæ finitæ corporales & corruptibiles sunt in loco. Nam quia finitæ seu limitatæ sunt, in loco cōtinentur: & quia sunt corporales, sunt in loco mensurante: quoniam corruptibiles, sunt in loco conseruante, commensurante & circunscribente. Porro secundum primas duas comparationes, sunt in loco substantiæ finitæ & corporales, sed incorruptibiles, ut corpora cælestia. Secundum primam uero, sunt in loco substantiæ finitæ spirituales & incorruptibiles, ut angeli: qui tamen habent locum spiritualem conseruantem, uidelicet dei uirtutē: locum quoque commensurantem seu circunscribentem, propriæ essentiæ ac uirtutis limitationē seu clausionem. Locum uero habent continentem, non tantū spiritualem, sed etiam corporalem. Ratio autem cur angeli continentur in loco absq́ aliquo ambiente, est ordinatio partium uniuersi. Si enim non haberent aliquod continens, non esset eorum existentia ordinata ad inuicem, nec haberet ordinem unus ad aliū: quod non condecet uniuersum, nec summum opificem. Ratio quoq́ quare continentur loco corporeo, duplex est. (Ratio. 1.) Vna ipsa limitatio spiritus creati. Nempe cum spiritus increatus, qui deus ē, habeat in se simplicitatem per quam est intra omnia: atq́ immensitatem per quā continet omnia & est extra, communicat illas proprietates creaturæ, quatenus natæ sint recipere. sicq́ simplicitatem communicat spiritui, sed spiritus non potest recipere uirtutem continentem. Cum enim simplicitas eius finita sit, est hic & nunc: & quia non habet partem & partem, ideo secundum se totum est hic & nunc, nec potest uniuersalem habere rerum capacitatem. Corpus uero quia compositum & innumerabiles habet partes, non potuit participare simplicitatem, sed propter partium extensionem potuit accipere capacitatem. Hinc deus fecit unum nobilissimum corpus, quod natum est cuncta ambire, & extra quod nihil est, quod est cælum empyreum: ideo necesse est angelum esse intra ipsum. Alia ratio est, quia in solo corpore est distinctio hic & ibi. (Ratio. 2.) Cum etenim cæteræ creaturę habeant ordinem in mundo, distinctiōem & positionem habent secundum gradus: ita quod una ē hic, alia ibi: una sursum, alia deorsum: atq́ in solo corpore existat possibilis distinctio secundum hic & ibi, hinc inter creaturas soli corpori debuit dari uniuersalis potentia locandi respectu uisibilium & inuisibiliū: ut sic uniuersum esset unū, in cunctis suis partibus ordinatum. Hæc Bonauentura de isto quæsito.

Bonauen. Questio. ¶Insuper de hoc, An unus angelus simul & semel sit in pluribus locis, an solum in uno, scribit: Cum angelus habeat esse indiuiduatum, habet esse hic & nunc. Quia uero habet esse limitatum & limitatam uirtutē, habet esse in hoc uno seu in uno loco tantum. Cumq́ tam indiuiduatio q̄ limitatio inseparabiliter insint angelo, oportet eum simul esse tantum in uno loco. Quod autem in libro de ciuitate dei asserit Augustinus, (Augusti.) Angelus ibi est ubi uult: non est intelligendum, q̄ in eodem Nunc sit ubicunq́ uult esse, sed q̄d uelle eius est efficax ad essendum ubi uult absq́ temporis mora notabili, imò ad nutum est ubi uult: quia non uult, nisi quod congruit ei. Sciēdum quoq́ quod operari alicubi contingit dupliciter, s. mediate & immediate: sicut anima immediate operatur in manu, mediate in naui per manum mouendo temonem: & mouendo temonem, mouet totam nauē. (Opari duplex.) Nec oportet ut sit in tota naui, sed ubi operatur primo & immediate. Sic intelligendum est quod angelus est ubi operatur.

Questio. ¶Præterea si q̄ratur, An angelus sit in loco pūctali: dicēdū q̄ circa hoc fuit triplex opinio. (Opinio. 1.) Vna, q̄ q̄uis angelus sit in loco corporali, non tamē corporaliter, sed spiritualiter solum: quoniam nō est in loco situaliter,

ideo nec secundum totum, neq; secūdum partem, nec secundum impartibile: quoniam nulla omino est cōmensuratio angeli. Sed ista positio non uidetur intelligibilis esse, ꝙ scilicet aliquid sit in loco diffinitiue, & q̄d continetur in eo: nec tamē primo & immediate sit in toto uel in parte, aut in impartibili loci. Quicquid etenī est in aliquo toto, est in illo aut ratiōe totius aut

Opinio 2. ratiōe alicuius partis ipsius. Ideo alia est opinio, ꝙ angelus est in loco impartibili seu punctali: qm̄ angelus habet materiam à corporalium materia differentem, uidelicet inextensam & simplicē instar pūcti, ita ꝙ angelus habet simplicitatē, ꝓportionabilem puncto. Sed hæc positio falsa est, nec intelligibilis. Quicquid enim sit de materia, q͂a de hoc infra dicetur, uerum est ꝙ oīs locus corporalis est partibilis: ideo sicut est oppositio in adiecto, dicere corpus impartibile seu punctale, ita & dicere locum punctalē. Et rursus, cum punctus nō sit locus, ponere angelum in puncto, est eū ponere nō

Opinio. 3. esse in loco. Est ergo positio tertia, ꝙ cum angelus cōtineat̃ loco corporali, ē in loco partibili tanq̄ in loco primo. Et q͂a nō pōt extēdi in eo, necesse ē ꝙ sit in toto: ita ꝙ tot⁹ in toto suo loco, & tot⁹ in q̄libet ei⁹ parte. Et in hoc simplicitas angeli quodammodo similis est simplicitati diuinę, sed deficit: qm̄ angelus ita ē in uno loco, deus autē ubiq;. Verum his obijci potest primo, qm̄ Damascenus affirmat: Angelus est in loco non figurabiliter, sed intelligibiliter. Cum ergo nihil ipsius loci sit infigurabile & solum intelligibile nisi punctus, uidetur ꝙ angelus sit in puncto. Secundo, cum sit proportio loci ad locatum, uidetur ꝙ angelo magis conueniat esse in puncto, cum tā angelus q̄ pūctus sit simplex. Tertio, ponamus angelū esse in loco in quo minori non possit esse: quæritur, an locus ille sit diuisibilis, an non. Si diuisibilis, ergo cum angelus simplex sit, potest esse in loco minori: & si esse non ualeat in minori, apparet ꝙ ille sit indiuisibilis. Nil autē indiuisibile est in loco nisi punctus. Dicendum ad primū, ꝙ an-

Ad. 1. gel⁹ dicitur esse in loco corporali insignabiliter (.i. nō commēsuratiue) & intelligibiliter: quia hoc solum capit intellectus, ꝙ & qualiter simplex substantia sit in

2. loco. Ad secundum, ꝙ nō oportet ut sit proportio secundum speciales & proprias conditiōes angeli & loci, qm̄ angelus non est proprie in loco. Est tn̄ ibi proportio quantum ad finitionē & limitationē, per quæ duo angelus diffinitur & est in loco. Quemadmodum enī angelus habet substantiam & uirtutē finitam, sic

3. locus eius est arctatus ac limitat⁹. Ad tertiū, ꝙ in hoc differt existētia angeli in loco, & existētia animę in corpore suo, ꝙ anima cum sit perfectio corporis nati uiuificari uita rationali, quod est in determinata corporis quantitate: ideo pōt esse in corpore ita paruo, ut esse nequeat in minori: qm̄ corpus min⁹ nō eēt organizabile & uiuificabile. Angelus uero cū non sit formalis, atq; intrinseca perfectio loci, & simplex consistat, quia in qualibet parte loci est totus: ideo quantuncūq; paruus sit locus, saluatur in eo: nec potest esse locus tam paruus, quin esse ualeat in minori. ideo non est dare locū, in quo minori esse nō possit. Veruntn̄ est dare locum in quo maiori esse non queat, sicut est dare corpus & locum, in quo maiori esse nequeat anima: quia

Idem Bonauētura. hoc uenit ex limitatiōe substātię angeli ac suæ uirtutę.

Vtrū plures angeli eē possunt in eodem loco. ¶ Amplius, ad quæstionem hanc, Vtrum plures angeli simul esse possint in loco eodem, primo rn̄det: Dixerunt quidam ꝙ sic, propter angelorum simplicitatem: & qm̄ locum sua simplicitate replēdo, nō minuunt eius capacitatem, quemadmodum nec similitudines rerum in medio, nec species in aīa quæ in eodem sunt & secundū idē, nec tn̄ similitudo ponitur in similitudine, nec species in specie, nec lumen in lumine: ita dicunt de angelis pluribus in loco eodē. Alij dicunt, ꝙ quāuis angelus spiritualiter sit in loco, plures tamen simul in eodē nequeunt esse, repugnante habitudine distinctionis, quę est loci ad angelum. Quemadmodum enī duæ species albedinis in eadem aīa esse non ualēt, nō ob hoc ꝙ repugnet repletio, sed q͂a repugnat ipsi⁹ animæ informatio: qm̄ aīa informata una albedinis specie, non potest denuo cōsimili specie informari: sic locus diffiniens aliquid, nō potest aliud quod eodem modo in loco est, diffinire. Vnde sicut unū corpus nequit duabus perfici animabus, sic nec locus unus primus potest duobus deputari spiritibus. Verū hāc quęstionem melius possumus terminare, si pensemus cur angelus ponatur esse in loco corporeo. Hoc q̄ppe nō est propter indigentiā angeli, nec ꝑpter indigentiam loci, sed propter ordinē uniuersi, ut patuit. Qm̄ angelus locū nō occupat, indigētiam loci corporalis nō terminat, nec simpliciter, nec in parte: ideo quantū est de spirituali natura sui ac loci, nil ꝓhiberet plures spirit⁹ esse simul, sicut plures species sunt simul in anima. Sed qm̄ ordo uniuersi sic tolleret̃ per omnimodā indistantiam, sicut & per infinitam distantiam: hinc sicut non patitur ordo uniuersi, ut unus angelus infinite distet ab alio, sed requirit ut omnes infra unā cæli circūferētiam cōtineant̃: ita nō patit̃, ut un⁹ angelus in eodē loco primo sit simul cū alio angelo. Hæc Bonauētura. Ang. locū non occupat.

¶ Pręterea de his scribit Hēricus quodlibeto nono quæstione nona: Loquendo de loco proprię, prout locus ambigendo circunscribit superficie sua locatum, ut Damascenus lib. primo sententiarum suarū descri- bit suarum describit locū, Angelus simplex non est in loco. Sed q̄ritur, an angel⁹ sit in loco, extēdēdo nomē loci ad omnē sitū, ut illud dicat̃ esse in loco, q̄d aliquē sibi determinat situm per præsentiam suā alicubi. q̄d (ut credo) Damascenus intellexit, cum ait: Est autem intelligibilis locus, ubi intelligitur: & est intellectualis & incorporea natura, ubi nimirum est & operatur: & non corporaliter, sed intelligibiliter cōtinetur. Nō enī habet figuram, ut corporaliter comprehendatur. Dicitur autē esse in loco, qm̄ adest & intelligibiliter circūscribitur, ubi & operatur. Non enī potest simul in diuersis locis operari. Velocitate autem naturę, & quia parate ac cito ꝑtransit, operatur in locis diuersis. Deniq; libro secundo testatur: Circūscriptibiles sunt angeli. Cū enī sunt in cælo, non sunt in terra: & cum ad terram mittūtur, nō manent in cęlo. Intellectus etenī existentes, non sunt corporaliter circūscripti, sed intelligibiliter operant̃, & assunt ubicunq; missi fuerint. Et quia non possunt secundum idē tēpus hic & ibi esse & operari, sed confestim ubiq; inueniuntur, ubicunq; diuinus iusserit nutus. Quocirca sciendū, ꝙ sicut duplex est locus, uidelicet naturalis & mathematicus, sic duplex est situs. Naturalis situs uocatur, ad quem habet se res ꝑ depēdentiam naturalē, ita ut naturale sit ei eē in illo: & uiolentum ac extra naturam, alibi esse. Situs uero mathematicus ē, applicatio rei ad aliquod Vbi determinatum, uel supra uel infra, siue in oriente, siue in occidente, absq; naturali depēdentia & determinatiōe plus ad unū q̄ ad aliud, ita tn̄ ꝙ necesse est rei ex sua natura esse in aliquo illorum: quemadmodum si punctus separatus esset à cōtinuo, necessario esset hic

aut alibi, & uel superius aut inferius. Et dum esset hic, nullatenus alibi esset. Primo modo angelus nō est in loco, nec in situ, cum secundum suam essentiam nec à loco corporeo, neq; à situ locū illum sequente dependeat, nec substantia angeli secundum se est sibi rō existendi in loco. Vnde nō restat dubitatio, nisi an angelus sit in loco aut situ mathematico. Et circa hoc nihil agēdum est, nisi ut consideret natura angeli, qualiter sit determinata aut limitata: ut ex hoc uideat, an limitatio suæ naturæ requirat situm an non. Primo igitur aduertendū, qualis sit simplicitas angeli in sua natura. Cūq; duplex sit compositio rei, una in se ex alijs, alia cum alio: determinatio rei ad sitū, importat cōpositionem seu unionē eius cum alio, quāuis nullā habe ret compositionē ex alijs. Illud ergo qd' cū hoc q̄d nō est cōpositum ex alijs, non requirit cōpositionem cū alio, maioris est simplicitatis, q̄ quod requirit compositionē cū alio. Et penes hoc differūt s̄m maiorē & minorē simplicitatem principia quantitatis, q̄ sunt punctus & unitas. Vnitas nanq; simplicior pūcto ē, q̄a nō dicit nec requirit positionē in quantitate ut punctus. Porro angelus in sua natura simplicitatē habet, nō instar pūcti, sed unitatis: q̄m à natura magnitudinis est oīno abstractus. Oīno ergo impossibile est, ut angel⁹ secundū substantiā suā sit in loco aut situ, ita ut sua eīsentia ei sit rō existendi in hoc aut illo situ seu loco determinate: imò adhuc oīno impossibile est, ut necesse sit ipsum esse in aliquo situ aut loco ad modum pūcti. Vnde dicit Auicenna 3. metaphysicę suæ: Natura quę est aliquid aliud præter hoc quod nō diuidit, si illa natura est situs, aut quod conuenit situi, hoc est pūctus: uel si natura illa nō est situs, nec quod conuenit situi, erit sicut intelligentia & aīa. Qui ergo nequeūt angelum intelligere scdm rōnem substantiæ suæ, ut unitatem absq; rōne puncti, sunt illi de quibus loq̄tur Cōmentator super 2. metaphysicæ, q̄ uirtus imaginatiua dn̄at in eis super uirtutem intellectiuam: qui (ut dicit) non credunt demonstrationibus, nisi eas imaginatio comitetur. Non em̄ credere possunt, nec plenū nec uacuum, nec tempus esse extra mundum: nec credere queunt, hic esse incorporea neq; in loco neq; in tēpore. Primum credere nequeūt, quia imaginatio eorum non stat citra infinita, ideo mathematice imaginantur: & quod est extra cælum, eis infinitum uidet. Secūdum non possunt credere, quia imaginationē non ualet transcēdere intellectus ipsorū. Hinc tales sunt melancholici, fiūtq; optimi mathematici, sed pessimi metaphysici. Et fiunt naturales inepti, q̄m sub finito non possunt intelligentiā suā concludere. Oīm quippe natura constantiū, ē terminus & rō magnitudinis & augmenti, ut 2. de aīa dr̄. At uero in angelo præter eēntiam suā sunt eius potentiæ, intellectus uidelicet & uoluntas, quæ considerari possunt in ipso dupliciter. Primo, ut sunt in actu circa corporalia. Secundo, ut sunt in habitu seu in actu circa incorporalia. Primo modo, indubitanter uerū est, substantiam angeli esse in situ & loco, quod tn̄ nihil determinatiōis ponit in eius essentia uel natura. Nā & hoc mō deus habet eē in loco, & dr̄ eē in loco, dicēte Damasc. Dr̄ deus eē in loco, & dr̄ locus dei, ubi manifesta operatio eius. Scdo mō nō est angelus in loco aut situ rōne suæ potentiæ aut operationis magis, q̄ rōne suæ essentię, q̄m nō minoris abstractionis est sua potētia q̄ eēntia, &c. Hęc Henricus.

¶ Sed quia hæc eius determinatio uidebat incidere articulū Parrhisijs à dn̄o Stephano p̄sule cōdemnatū, quo dr̄, substantiā intellectualē separatā, uidelicet angelū aut intelligentiā, nō esse in loco nisi p̄ opationē suā, error. Et rursus, q̄ substātię separatæ sunt alicubi, & q̄ non possunt moueri ab extremo in extremū, nec in mediū, nisi q̄a possunt uelle opari aut in medio aut in extremis, error: si intelligat sine opatione substātiā illā nō esse in loco, nec trāsire de loco ad locū: hinc doctor iste solennis subiūgit, ne incauta locutio simplices protrahat in errorē, Pontificalis sententia districte talia dici seu fieri ꝓhibet: talesq; articulos totaliter dānat, excōicans oēs q̄ dictos errores aut aliquē eorundē dogmatizauerint, aut defendere p̄sumpserint. Dico ergo scdm iam ꝓpositā determinationem pontificalē, angelū sine opatione esse in loco. Sed tn̄ ut dictū est, eadē pontificalis sententia dicit quod uerū est, q̄. s. substātiæ separatæ nusquā sunt, si intelligat q̄ substantia sit rō existēdi in loco. Et hoc ideo, q̄a substātia ipsa nō est rō essendi substantiā angeli in loco, etsi sit in loco. In hoc nanq; concordabāt oēs magistri in theologia, sup hoc cōgregati, quorū ego eram unus. Cōsimili quoq; rōne uerū est, q̄ si angelus p suā potentiā, utpote p intellectū ac uoluntatē nō applicat suā uirtutē ad locū operando circa ipm, q̄ potētia eius nō est rō existēdi ipsum in loco, nisi forsan potētia eius sit minoris abstractionis quàm sua essentia. Quod si ita est, ego in hoc intelligēdo deficio, sicut in alijs multis. Ergo si potētia angeli nō sit forsitā rō existēdi ipsum in loco, quod ad præsens nō determino, neq; sustineo, nec defendo, oportet q̄rere aliquid aliud, qd' sit rō existendi angelū ipsum in loco: in quo alios mallē audire, q̄ aliquid dicere. Estq; tutius mihi in ꝓposito profiteri me ignorare q̄d dicā, q̄ aliquid de meo indiscrete ingerere. Quid em̄ illud sit nescio, nisi forte dicamus substātiā angeli sine opatiōe esse in loco, s. per passionē quā in se recipit à corporalibus rebus, quæ sunt in loco, ut dæmones ab igne infernali, ꝓpt̄ qd' est in inferno, ubi ignis ille ē. Sed istud ut credo, nihil ad quæstionē. Aequalis em̄ error forte iudicabit, substātiā nō esse in loco sine passione, sicut sine opatione: ita q̄ intētio Episcopi sit, substantiā angeli eē in loco, quāuis circa corpus locale nil opet̄, neq; ab ipso q̄d patiatur, si tn̄ possibile sit q̄ nihil opet̄. Nō restat ergo nisi limitatio naturę angelicæ, sed forte q̄d aliud, maxime tn̄ limitatio: ut ex hoc q̄ limitata est natura angeli, oporteat q̄ ipse sit alicubi in uniuerso corpali, nō nusquā, nec ubiq;, quāuis nō determinate hic aut ibi. Veruntn̄ q̄d sit illud, p quod angelus ita sit in loco, & quid sit in eo, rōne cuius sit in loco, siue sit ipsa limitatio, siue aliud, reuera ignoro. Attn̄ bene credere possum, q̄ sit ipsa suæ naturę limitatio, quāuis nō intelligā, quatenus credēdo intelligere ualeā, cū scriptū sit: Nisi credideritis, nō intelligetis. Veruntn̄ scio duplicē eē creaturæ limitationē: unā in sua eēntia & natura, q̄ in sua pfectione & specie est finita, & terminis certis cōtenta: aliā, q̄ est ad sitū, qua ita finita ē, ut necesse sit eā esse alicubi, nō nusquā nec ubiq;: q̄ limitatio ptinet ad p̄dicamētū Vbi. & certū est, eā esse p substantiā in q̄libet creatura sub quātitate extēsam, uel sub rōne pūcti intellectam. Porro q̄ oīs creatura differat à deo p primā limitationē, clare cōspicio: quō aūt necesse sit oēm creaturā distare atq; differre à deo p limitationē secūdā, & an limitatio prima sit causæ secūdę istius, ignoro: nec de hoc aliq̄d doceo aut affirmo. Hęcq; induxi, ut rei difficultatē insinuem, & aliquē ad eius declarationē sic ꝓuocē. Et secundū iā dicta, dico q̄ angelus secundū substantiā suā ha-

Margin notes: Duplex cōpositio rei. — Impossibile quiddā. — Auicenna — In eos q̄ demōstratiōib⁹ non credūt, nisi eas imaginatio comitetur. — Intellect⁹ & volūtas in angelo dupliciter cōsiderāt. — Dionysi⁹. — Angel⁹ sine opatione est in loco. — Isaię. 7. — Limitatio creaturę duplex. — Angel⁹ secundū sub-

stantiã suã habet esse in loco. bet esse in loco: & huius rõ põt eẽ, uel opatio eius, uel limitatio sua, aut aliqd aliud. Vñ cũ opaẽ in loco quãto ac per hoc diuisibili, uerũ est φ est in loco p suã quãtitatẽ uirtutis. Nihilominus tñ cũ est in loco nõ opando, bñ põt esse in loco scđm substantiã suã p aliqd qđ illius est rõ, licet nõ in diuisibili quãto, sed in simplici & indiuisibili, & forte etiã in quãto ac diuisibili. Quõ tñ, & in quanto loco, puta pedali aut bipedali, maiori uel minori, uel in simplici & indiuisibili, ut uerum fatear, nescio. Hæc Henricus.

Gulielm⁹. ¶Cuius rñsio prima usq ad id qđ tactũ est de articulo Parrhisijs condẽnato, satis cõcordat rñsiõi Thomæ supra primum dist. 8. inductæ. Et multi doctores Parrhisiẽses antiq senserũt hoc, queãdmodũ & Albertus, ut patuit supra primũ, pſertim illi q dñm Stephanũ pcesserũt. Richardus uero, Petrus & alij multi consentiunt Stephano, queãdmodũ & Hẽricus in ultima ista rñsione. Nihilominus qdã posteriores, pſerti non Parrhisienses, primæ rñsioni adhærent, & de excõicatione illa à Stephano facta, nõ curãt, dicẽtes φ excõicatio episcopi nõ ptendiẽ extra puinciã eius. Postremo hoc in uerbis Hẽrici uideẽ magis obscurũ, qđ ait, determinationẽ angeli p suã opationẽ seu uirtutẽ extẽtam, ad opationẽ circa corporalia, non ponere aliquã determinationẽ in eius natura, qa & hoc mõ deus in loco ẽ. Si eñ hoc ait, sentiẽdo φ ex illa determinatiõe p opationẽ, nõ sequaẽ realis ac psonalis pſentia angeli, ubi immediate & p se opatur, nõ uidereẽ posse saluari, & Damasceno oppon ereẽ. ¶Adhuc aũt, de hac ipsa materia tractat Gulielmus lib. de uniuerso: Si qs, inqens, dicat: qd ad spũales substãtias de loco uel habitatione corpali? queãdmodũ eñ nihil ad corpa de habitatiõe uel domo spũali, sic nihil ad spũales substantias de loco habitatiõe ve corporali. Posset ne, inqunt, grãmatica esse in bursa tua, quãto minus substãtiæ spũales in locis corporeis? Quæro ab his qliter intelligant deũ habitare ĩ tẽplis, qđ utiq oĩs secta & natio tenet. Necessariũ ergo eis est, Vbi spũale ab ubi corpali scire distinguere. Dico ergo φ Vbi spũale, solũ ac pprie cõueniẽs spũalib⁹ substãtijs, multipliciter differt ab Vbi corporali: qđ solũ ac pprie corpalibus substãtijs congruit. Prima & principalis differẽtia, est circũdatio seu

Differẽtia prima. continẽtia, q̃ corpus circundaẽ seu cõtineẽ ab interiore supficie corpis illud ambientis. Scđa ẽ repletio cõ-

2. cauitatis istius, hoc ẽ, interioris supficiei iam dictæ: ob quã repletionẽ nec corpus aliud, nec partes corporis alterius secũ cõpatiẽ in eadẽ concauitate seu loco. Ter-

3. tia ẽ adæqtio loci & locati, non solũ supficiei ipsius locati, sed etiã concauitatis, quam replet corpus locati. Quarta ẽ situs seu positio ac ordinatio ptiũ locati, per

4. quã assignanẽ ibi sursum & deorsum, añ & post, longũ q̃q & latũ atq pfundũ, prĩcipiũ & finis ac mediũ. Ecõtrario aũt se habet in Vbi spũali. Spũales qppe substãtiæ magis circũdant & continent id in q̃ esse dicũtur, q̃ circũdentur & contineanẽ ab ipso, qđ de incircũscriptibili deo est planũ. Propẽ qđ unus philosophorũ Ita-

Philosop. qdã Ital⁹. liæ dixit in libro quẽ scripsit de natura deitatis: Deus oĩa intra se continet & enutrit q̃si ptes suas. i. ac si eẽnt partes ac uiscera eius, qm̃ oĩbus puidet. Sic & aĩam dixerunt corpus suũ continere & q̃si circũdare, & corp⁹ potius eẽ in aĩa q̃ ecõtra. Hinc qdã dixit philosophorũ: Aĩa est corpus circũdãdo illũinans, & illuminando circũdans. Sicq in hoc cũ creatore aliqualiter similitudinẽ habet: qm̃ ille totũ uniuersum circũdat, continet, ac multiplici influxu illũinat. Sic & de cæteris differentijs facile est uidere: quia contraria earũ comitanẽ Vbi spũale. ¶Præterea si q̃ratur, quantã partẽ cæli empy- Quæstio curiosa. rei unusq̃sq occupet angelorũ: rñdendũ uideẽ iuxta ea q̃ dixi de limitatione & diffinitiõe uirtutũ huiuscemodi substantiarũ. Verisimile etem̃ ẽ, φ q maioris gloriæ nunc sunt aut tunc erunt, maiores seu sublimiores, nobilioresq partes cæli illius obtineant, quanquã uerũ sit φ etiam in partibus æqualibus, dissimilis seu inæqualis gloriæ angeli ualeant collocari, queãdmodũ & in corporibus hũanis æqualibus, sępe sunt aĩę in sapiã ac uirtutibus plurimũ inæquales. Cæterũ sicut nullũ corpus ex sua natura tã aptũ est perfici præsentia, inhabitatione atq uirtutibus animæ rõnalis, ut corpus hũanum: sic nullum cælum tam idoneum ẽ inhabitari ab angelis sanctis, & eorum resplendere ac decorari fulgoribus, ut cælum empyreum. Hæc Gulielmus.

¶At uero Scotus hic scribit: Dicũt qdã φ angelus Scotus. est in cælo p opationẽ pcise. Quibus obijciẽ, φ hoc sit articulus cõdẽnatus. Et si dicãt φ excõicatio nõ trãsit diœcesim, obijciẽ qa si ẽ dãnatus articulus, tanquã hæreticus dãnatus ẽ, nõ solũ autoritate episcopi Parrhisiensis, sed etiã Papæ, extra de hæreticis, c. ad abolẽdã & in can. de reuersis ultro, C. mõtanus: ubi dr̃, φ oẽs hæreses q̃s episcopi eorũq discipuli discernũt uel scripserũt nõ solũ republica, uerũ etiã ab oĩ ecclesia Romana eliminatas, atq cũ suis autoribus & autorũ sequacibus sub anathematis indissolubili uinculo in æternũ confitemur esse dãnatas. Vel saltẽ sentẽtia est suspecta, qa in aliq̃ uniuersitate articulus solenniẽ est dãnatus. Alij nõ uolẽtes uti uerbo suspecto, uidelicet angelũ esse in loco p opationẽ, dicũt eũ eẽ in loco p applicationẽ sui ad locũ. Verũ hi sub alio uocabulo idẽ occulte insinuare uidentur. Nõ eñ uideẽ applicatio aliqd posse intelligi, nisi actus prim⁹ aut act⁹ secũdus. Nõ actus prim⁹, uidelicet esse, ut patet: nec secũdus, qm̃ ille ẽ opatio & nõ immanẽs, ut intellectio aut uolitio: qa opatio immanẽs abstrahit à loco, sicut & esse, ergo applicatio ẽ opatio trãsiẽs in corpus. Sicq erit in loco p opationẽ eius circa corpus in loco. Cõtra istud arguiẽ, qa sic dicẽs, cõtradicit sibiipsi, qa in q̃stiõe, an deus sit ubiq, pbat φ imõ: qa ſm philosophũ 7. Physicorũ, mouẽs ẽ si- Aristo. mul cũ moto. Deus aũt est causa efficiẽs, & ideo potẽs mouere oẽ mobile, ex q̃ cõcludit φ sit pſens oĩbus & ubiq. Quæro qd intẽdit p hoc cõcludere. Aut eẽ pſentẽ mouentẽ, & sic ẽ petitio principij, cũ idẽ sint pmissa & cõclusio, & nihil ad ppositũ: qa ibi intendit pbare dei immẽsitatẽ, ſm quã pſens ẽ reb⁹. Aut intẽdit pbare illã pſentiã, q̃ cõpetit deo inquãtũ immẽsus: & tũc ex opatiõe alicubi ſm ipm̃ sequiẽ pſentia dei, q̃ ptinet ad immẽsitatẽ diuinã, q̃ est ipsius dei inquantũ ẽ de⁹: ita φ naturaliẽ prius ẽ de⁹ pſens, inquãtũ immẽsus, q̃ inquantum est operans. Et tamen hoc excluditur per hoc, quod per operationem est pręsens, sicut ex posteriori prius. Ergo à simili, in pposito angelus prius naturaliter præsens est alicui per essentiam quàm p operationem. Itaq dico qđ angelus non est de necessitate in loco in actu seu actualiẽ: qm̃ posset eẽ, creatura corporali non existẽte: nec est in loco determinato æq̃li, nec ẽ in loco p cõmẽsurationẽ. quantũ eñ, simplici & immateriali nõ ẽ æq̃le, nec cõmẽsurabile. Sed q̃stio ẽ, Angelus sit in loco hoc determinato vel in isto. an sit in loco hoc determiate uel in isto. Et ad hoc ptinet q̃stio ista, an possit eẽ in loco quãtũcũq magno. Et teneẽ cõiẽ φ nõ, qm̃ hoc ẽ ppriũ deo. Ex q̃ apparet φ nõ possit eẽ in loco quãtũlibet puo. De isto igiẽ articulo uideẽ tenendũ, φ angel⁹ habet locũ determinatũ,

tamen indeterminate hoc mō, ꝙ aliquis locus est quo maiorē non possit habere, & aliquis locus ꝗ non posset habere minorē, loquēdo de loco cōtinuo, quāuis forsan possit eē in puncto. Et de hoc, an possit eē in pūcto, nō uidet̄ rō necessaria ad unā ptē aut alterā: qm̄ licet sit indiuisibilis, nō tñ habet indiuisibilitatē limitatā ad sitū ut pūctus: ideo nō oportet eū esse in puncto sicut in loco. Nec forsitan sibi repugnat, qa nullū incōueniens inde seq uidet̄. Nā si ex hoc inferat̄, ꝙ nō posset se mouere localiter, nisi spatiū esset ex punctis, nō sequit̄. Posset nāq; se immediate transferre de puncto in continuū, cuius pūctus est terminus. Vtrū uero angelus determinatū locū reqrat & determinate, utpote ꝙ habens certā & limitatā quantitatē uirtutis, si p̄sens ē loco, de necessitate p̄sens ē tāto loco, queadmodū corp⁹ reqrit locū sibi æqlē. Aīa q̄q; rōnalis necessarie ē in toti⁹ sui corpis loco, nec in eius ē ptāte eē in loco maiori aut minori. Istud itaq; de angelo, dubiū est, nec una pars nec altera uidet̄ necessarie posse ꝓbari. Qd̄ eñ incōueniēs est, si quātitas suæ uirtutis ꝑ quā p̄sens est alicui loco, si sit naturalis rō eēndi in tāto loco suo mō, queadmodū quātitas corpis ē naturalis rō essendi in tāto loco mō suo? Vel si ponat̄, ꝙ quātitas uirtutis ipsoꝝ habeat locū cōem adæquatū, ꝗ maiorē nō possit habere, cū ipsa subsit āgeli uolūtati, ut possit nō semꝑ habere hūc locū, sed maiorē uel minorē, nō seqt̄ incōueniens. Et quāuis angelus pōt esse sine loco corporeo, corpalīq; creatura, attñ in angelo ē passiua potētia, ꝗ posset esse in loco. Quæ potētia fundat̄ immediate in eius substantia, uel in ipsa ut ē limitata natura actu existēs, uel in aliq̄ qd̄ sit extrinsecū angelo, quicqd sit illud. Ideo nō oportet q̄rere aliā intrinsecam rōnē essendi angelū necessarie in loco, qa in eo nō est: sed tm̄ ē in ipso passiua ptās, qua pōt esse in loco, eo ꝙ sibi nō repugnet. Pōt q̄q; concedi, ꝙ supficies aliq̄ corporis cōtinet angelū: nō tñ seqtur, ꝙ superficies illa sit agens seu influēs aut cōtinens respectu angeli: qm̄ cōtinentia loci, est alterius rōnis à cōtinentia formæ seu speciei. Nihil eñ aliud ē hoc in angelo, nisi contētum esse infra hāc supficiē cōtinentē, uel eē extra eā: & hoc uerꝫ est in quocūq; diffinitiue existente in loco, qm̄ nihil eius est extra locū diffinientem. Hæc Scotus.

In angelo passiua ē potētia ꝗ possit eē in loco.

¶ Circa cuius dicta non oportet hic immorari, qa nō assertiue, sed opinatiue hæc loquit̄. Veruntñ q̄d in principio refert de positione cuiusdā, quē sibiipsi dicit esse contrariū, uidet̄ dictū de Thoma. Quo circa sciendū, ꝙ inepte recitat uerba sancti doctoris. Nō eñ sanctus doctor probat existentiā dei in oībus ꝑ hoc, qd̄ Philosophus 7. Physicoꝝ affirmat ꝙ mouens & motū sunt simul, sed autoritatē illā ꝑ modū declarationis adaptat, ad oñdendū, ꝙ oē agens oportet cōiungi ei, in qd̄ immediate agit, & sua uirtute illud cōtingere. Sic equidē arguit prima pte Sūmę, quæst. 8. Oportet oē agens coniungi ei in q̄d agit immediate, & sua uirtute cōtingere illud. Vñ 7. Physicoꝝ ꝓbat̄, q̄d monēs & motū oportet esse simul. Cum aūt deus sit ipm esse per suā essentiā, oportet ꝙ esse creatū sit proprius eius effectus, & ita in oībus est tanquā causa ei⁹ quod est intimū rebus. Hæc rō efficax est, nec est in ea fallacia, p̄sertim cū deus sit sua uirtus, qd̄ non conuenit angelo, idcirco nec simile est de ipso.

Dio. Scotū taxat.

Thomę verba.

¶ Insuper quærit Scotus, Vtrū unus angelus possit simul esse in pluribus locis. R̄ndet, Angelus de facto non est in duobus aut pluribus locis, ut asserit Damascenus. De ptāte q̄q; angeloꝝ naturali uidet̄ ꝓbabile, ꝙ non possunt simul in duobus consistere locis, quoꝝ uterq; sit eis adęquatus ꝺm extremū seu ultimū suæ potentiæ: sed utrū in duobus locis discontinuis angelus possit eē, quoꝝ nec unus nec alter sibi sit adæquatus, est dubiū. Nec uidet̄ necessaria rō pro, nec cōtrà. Porro ꝙ in duobus locis, siue adæquatis, siue nō adæq̄tis, ualeat simul esse ꝑ diuinā potentiā, certum puto: quia nō implicat, sicut in quarto probabitur. Hæc Scotus.

Scotus.

Quęstio

¶ Verum paulo ante & supra primum dist. 8. introductæ sunt uariæ rōnes doctorum, probātes oppositum horum quorūdam, quibus rōnabilius consentit.

¶ Iteꝝ q̄rit, an duo angeli possint simul esse in loco eodem. R̄det, in hac quæstione non est ueritas tā clara & certa de facto, ut in p̄habita q̄stione, An angelus simul sit in duobus aut pluribus locis: qa Richardus 4. de trinitate arguit dæmones corpora nō habere, quia legio dæmonū fuit in corpore uni⁹ obsessi, q̄d nō fuisset possibile, ut apparet, si corpora habuissent. Ergo uidetur arguere, ꝙ si habuissent corpa, fuissent corpora eoꝝ simul in eodem loco, ergo modo nō habent corpora. Sicq; dicendū uidet̄, ꝙ simul fuerunt sine corporibus. Veꝝ quicqd sit de facto & de naturali potentia angeloꝝ, uidetur possibile per diuinā potētiā, ꝙ plures sint simul. Hæc Scotus. Qui de his opinatiue effat̄. Tñ ex argumēto Richardi nō sequit̄, ꝙ plures angeli boni uel mali, sint simul in eodem loco immediato ac proprio.

Idē Sco. Quęstio

Marc. 5. Luc. 8.

QVAESTIO IIII.

Amplius quæritur, An angelo cōpetat moueri. Et circa hoc inuestigatur, an moueatur localiter, & in tempore, atq; per medium: de q̄bus dictū est in primo, dist. 8. ꝺm p̄fatos doctores. Nūc addenda sunt aliqua ꝺm eos, q̄ ibi nō sunt allegati.

¶ Itaq; Alexāder circa hęc loquit̄: Cōcedimus ꝙ angelus mouet̄ de loco ad locū, qa ut ait Damasc. mittūtur de cælo ad terrā. Atq; (ut ait Ap̄ls) Oēs sunt administratorij sp̄us, in ministerium missi. Gregori⁹ quoq; sic inquit, Ad nos angeli ueniunt, ut ab intima contēplatione nequaquam recedant. Deniq; simul esse non ualent in pluribus locis, imò in uno sunt loco diffinitiue. Dum ergo de cælo mittuntur, in terram mouentur de loco ad locum. Sed obijci potest: Omnis motus est propter indigētiam suiipsius, siue alterius. Nā & cælum quod est corpus perfectum, etsi non mouetur ꝓpter indigentiā sui, tñ propter indigentiā inferioꝝ istoꝝ, uidelicet causa gñationis & innouatiōis inferiorum istorum. Angelus autem non mouetur propter indigētiam sui, cū iam sit ultimā suā perfectionē, uidelicet btitudinē, assecutus: nec ob indigētiā creaturæ, quia completo finali iudicio, adhuc poterit deo iubente moueri. Dicendū ꝙ in creatura pōt indigentia assignari dupliciter. Primo, ut dicat diminutionem respectu perfectionis ꝗ est in deo: sicq; conceditur quod in omni creatura etiā in quocunq; statu, est indigētia. Hæc nāq; non opponitur perfectioni quæ creaturæ debetur. Alio modo, ut dicat diminutionem contrariantem ultimatæ perfectioni creaturę: ꝺm q̄d dicim⁹ ꝙ angeli ultima seu finali pfectiōne perficiuntur: sicq; dicimus quod nec in angelis, nec in corporibus glorificatis est: idcirco nec motus eorum est ex indigentia, quæ eorum perfectiōi opponat̄. Nec enim q̄n mouentur, inueniunt in medio resistentiam: imò tā cito sunt ubi uolunt esse, ut uolunt. Et uerum est ꝙ si aliter eēt, quod in ipsis quoq; ad motum ipsorum esset & sequeretur indigentia eorum pfectioni opposita. Dicimus

Alexāder.

Hebr. 1.

Gregori⁹ homi. 34.

Obiectio.

Respōsio

Indigētia in creatura dupliciter assignatur.

ergo de angelis, ꝙ mouentur ob reparandam indigētiam nostram, & quamuis in hoc non mereantur prēmiū principale seu essentiale, merentur tñ secundarium accidentale ue pmium: sicut prælatus regendo sub-

Simile. ditos suos, non acquirit prēmiū principale, sed secūdarium. Et hoc pmium bene merentur angeli, quamuis modo beati, usq; ad diem iudicij: nec tñ ob hoc ē in eis indigentia eorum perfectioni opposita, sicut ōnsum est. Dicimus quoq;, ꝙ quāuis non mouerentur ꝓpter nostram indigentiam reparandam, sed solum ad obediendum creatori: adhuc mererentur secundariū præmium, quod tñ tunc esset alterius generis, possetq; dici aureola. Hæc Alexander.

Dionysius. ¶In cuius uerbis miꝝ uidetur, ꝙ ait prælatos regēdo subditos suos non acquirere seu mereri prēmium principale, sed secundariū: cum oīs actio ex charitate procedens, meritoria censeatur btīficæ uisionis. Cūq; bonum cōe sit diuinius q̄ propriū: & charitas sit tanto perfectior, quanto ad plures extēdit, sicq; magis meritoriū uidet pmij principalis, ꝓcurare plurimoꝝ salutē ac bonum cōe ex charitate, q̄ propriam. Porro q̄d ait præfatum angeloꝝ præmiū esse aureolam, reseruetur ad quartū, ubi tractabitur, an angelis debeāt aureola.

Alexāder. Quæstio. ¶Insup ad q̄stionē hanc, An necesse sit angelis moueri p mediū, rñdet: Dū angelus mouet localiter, mouetur per medium. Notandum tñ quod moueri p me-
1. dium, dupliciter dr̃. Primo, dum una pars eius quod mouetur, ē in una parte loci, & alia in alia parte, sicut fit motus per commensurationē mobilis & magnitudinis: sicq; angelus nō mouet per medium, sed corpus tm̄modo. Secundo sic, ꝙ licet secundum unā partem
2. suam non sit in termino à quo, atq; secundū aliā in termino ad quem, nec sit motus per præfatā cōmensurationē: respicit tñ & terminū à quo, & terminū ad quē: sicq; angelus mouet per medium. Vnde cū est in illo medio spatio, non est in illo loco à quo recedit, nec in illo ad quē tendit, sed habet relationē ad utrunq;. Ve-

Alia q̄stio rum tunc quæritur, cur necesse sit angelo ptrāsire medium in motu suo. Dicendum ꝙ rōne motus localis, oportet eñ in motu locali, & gñaliter in omni motu differente à mutatione esse rōnem medij differētis ab extremis, uidelicet à termino à q̄, & à termino ad quē, quod non oportet in mutatione. nam cū mutatū est, statim res est in termino ad quē, nec oportet ibi mediū esse differēs ab extremo. Cum ergo in motu oporteat esse rōnē medij differētis ab extremo utroq;, hinc dū angelus mouet localiter, necesse ē ꝙ moueat p mediū: q̄a aliter non posset intelligi moueri localiter. Sed ob-

Obiectio. Augu. in libro 6. q̄st. ijci potest, q̄m angelus simplicior est luce corporea, de qua testatur Augu. in lib. 6. quæst. Nō citius peruenit radius ad propinqora loca, q̄ ad remotiora, sed repente fit immutatio in medio & extremo. Spūs autem angelicus nobiliori modo participat motū localē, q̄ radius: ergo minus ptransit mediū q̄ radius ille. Rursus Augustinus fatet, ꝙ deus mouet creaturam corporalem per locū & tempus, spiritum uero nō per loca, sed tempora: angelus ergo non mouet per locum. Et rñ-

Ad primū dendum ad primum, ꝙ quamuis nobilior atq; simplicior sit spiritus angelicus quàm lux corporalis, nihilominus in hoc conueniunt, quod utrunq; mouetur per mediū. Hoc nanq; exigitur non ex parte eius q̄d mouetur, sed ex parte motus, in quo necesse est esse medij rationem ab utroq; termino differentē. In hoc tamen abundat nobilitas spiritus angelici super lucem corpoream, quod in motu suo non est secundum unam partem sui in termino à quo uel in quo, uel in spatio in quo, & secūdum aliam in termino ad quem: quemadmodum lux cum pertrāsit, commetitur se partibus loci. Ad secundū, quod Augustinus non intelligit hoc de motu locali, sed interiori, quo angelus mouetur secundum cognitionem & affectionē. Hæc Alexander. [Ad secū.]

[Dionys.] ¶Qui in his uerbis nō uidet cōsentire Augustino, dicēti ꝙ lux nō citius peruenit ad loca propinquiora quàm remotiora: imo uidetur Alexāder sentire, quod illuminatio illa fit repente, id est, in tempore imperceptibili non tamen simpliciter in instanti.

[Idē Alex. Quæstio] ¶Præterea quærit hic doctor, An angelus ex se moueatur localiter: an ad hoc q̄d taliter moueatur, oporteat eum corpus assumere. Respondet, Sicut corpori & spiritui diuersimode conuenit esse in loco, sic differenter conuenit eis moueri localiter. Moueri quippe proprie est corporum tantum: nec spiritibus cōuenit nisi ex ordinatione ad corpus, non in sua natura neq; secūdum se, sed solum per accidens: quēadmodū moto hominis corpore, dicimus animam moueri per accidēs: similiter dicimus moueri corpus quod assumit angelus, & angelum in corpore illo per accidens: sicq; loquitur super Cantica sanctus Bernardus. Vnde ad talem motum angelus requirit corpus, quod & potius est propter indigentiam nostram quàm eius. Angelis uero ex se conuenit esse in loco diffinitiue. sicq; quantum est de natura eorum, cōuenit eis moueri de loco ad locum modo prætacto sine corporis assumptione, præsertim cum & animæ separatæ sic moueantur, sine assumptis corporibus. Aut enim assumerent corpora sua, aut aliena: non sua, cum illa iaceant in sepulchris, aliena uero non uident ad hoc eis cōgruere. Hæc Alexander. Veꝝ de hoc plenius infra dicet. [Bernard.]

[Henric.] ¶Amplius de hac re scribit Henricus quodlibeto quarto, decimasexta quæstione: Motus localis non debetur nisi existenti in loco, ita quod iuxta modum quo habet esse in loco, debeatur ei motus localis de loco ad locum. Porro de modo existendi angelum in loco, in alia dictum est quæstione, ubi dictum est, ꝙ angelus non habet per se esse in loco secundum substantiam, nisi forte in assumpto corpore: & ita per accidēs competat ei esse in loco, ut contentum & circunscriptum à loco. Hoc etem̄ ꝓprium est magnitudinū extensarum, quæ & ꝓprie habent moueri localiter, partim existēdo in termino à q̄, & partim in termino ad quem: quod nō cōuenit angelis, nisi per accidens per corpora quę ab ipsis mouētur localiter per se, si tñ uerum sit ꝙ per accidens moueantur, & non potius moueāt sine sui mutatiōe locali, quemadmodū dixerunt philosophi intelligentias orbium motrices, in mouēdo nō moueri neq; per se, neq; per accidens. Alio mō, sicut expressum est in ptacta quæstiōe, dicitur aliquid esse in loco, extendendo rōnem loci ad situm, ut dicat esse in loco, q̄d aliquem sibi situm determinat in loco quo est nunc uel tūc, ita ꝙ non alibi. Qđ intelligi pōt uno mō, determinatiōe facta per applicationem uirtutis in agendo aliquid ubi dicitur situari. Alio mō, determinatione seu applicatiōe facta per substātiam solam absq; omni applicatione uirtutis & operationis. Primo mō fieri potest dupliciter, scilicet naturaliter & uoluntarie. Naturaliter animæ habent esse determinatum in suis corporibus, quę determinantur eis per essendi initium, in quibus ipsæ aīæ mouētur p accidēs motis corporibus. Sicq; angeli nō sunt dicēdi moueri per accidēs, nisi quis ponat ꝙ cōnaturalia sibi habeāt [Angeli mouentur per accidens]

corpora, quemadmodum animæ: aut ꝙ diuersi angeli in esse suo naturali diuersis partibus uniuersi determinātur, quibus naturaliter p̄sint, & circa quas, actiones aliq̄s naturales exerceant, quibus erigātur in suū finem, quāuis non sint formæ atq; p̄fectio partiū earundē, queādmodū philosophi posuerūt diuersas intelligētias inclusas diuersis orbibus cælestiū corpoꝝ. Vterq; autem hoꝝ modoꝝ impossibilis est circa angelos, q̄m non sunt corpoꝝ actus ut animæ: & quoniam ꝓprij essentialesq; actus eoꝝ ab oī corp̄ali substantia abstrahunt, ut sunt, uelle, intelligere, ad q̄s nullo indigēt corp̄ali instrumēto aut organo. Vñ si ꝑ applicationē uirtutis intelligātur applicari loco, hoc nō est, nisi quia locus aut situale indigent angeli op̄atiōe, ac influentia uoluntaria. Sic quippe ẜm fidem angeli mouent orbes cælestes uolūtarie, ergo angelus p̄ōt dici moueri localiter, innouando op̄ationes & influentias suas circa loca & corpora, & hoc uel continue influendo ab extremo in extremū, ꝑ mediū in cōtinuo & t̄pe: uel alternādo influentias mō in uno extremo, mō in altero, & nō in medio: tuncq; mouebit̄ de extremo in extremū sine medio, & hoc uel continuando in utroq; extremoꝝ aut in altero opus, aut trāsferendo opus à signo in signū per atoma tempoꝝ, sed hoc improprie est moueri, atq; per accidēs: & est ꝓprie istud moueri non ipsius angeli, sed rei circa quā operatur. Quia hmōi motus inquantū respicit angelū, est actus p̄fecti, inquantū perfectū est: inquātū uero respicit id, circa qđ angelus operat̄, est passio: & est act⁹ imp̄fecti ut imperfecti. Et quāuis in tali operatiōe angelus nequeat dici uere moueri ẜm substantiā suā, uere t̄n dicitur ꝙ substantia eius est in loco: quia nil operatur, nisi applicatione uirtutis suæ circa illud in quod operat̄. Et hoc nō ꝑ emissionē uirtutis ei⁹, sed uia ḡnationis & multiplicatiōis eius extra se: quemadmodū sol multiplicat lumē & uirtutes suas in medio toto, & ẜm hoc per uirtutem suam habet esse in toto medio. In angelo eñ hmōi ḡnatiua uis non est ad transmutandū aliquod corporale. Oportet ergo ꝙ applicatio suę uirtutis sit per p̄sentiā substantiæ suæ, illi cui applicat eā, unde ꝑ eā moueat illud, & sic operet̄ mō hic, mō ibi: sitq; p̄sens mō hic, modo ibi: & dū operat̄ alicubi, p̄sens sit ibi, non alibi, ut uidet̄ Damascenus sentire. Si t̄n ita sit ꝙ per suam essentiā ad oēm situm æqualiter habet se, dū nihil omino circa corporalia operat̄, imò ꝙ improprie dicat̄ ꝙ propior sit essentia sua orienti, q̄ occidenti, uel per æqualem distantiā habeat se ad ea, eo ꝙ natura angeli secundū essentiam suā nullo mō habet esse, ꝓpe aut lōge, sicut neq; albedo habet esse dulcis uel amara. Nempe prope & lōge solū conueniunt, situm in sua natura habētibus, queādmodum dulce & amarum saporibus. Hinc angelicus intellectus sine oī operatione circa rem corporalem sic intelligitur eē in uniuerso, sicut pars in toto, quod est unum non continuatione, aut situatione, sed ordinatione partium, secundum diuersos gradus perfectionis, respectu unius finis: & secundū hoc, q̄a substantia angeli non determinatur loco oīno, sed solū uirtus eius applicat̄ non per ḡnationem alicuius transeuntis ꝑ aliquid, in quo non sit eius substantia: quemadmodū uirtus solis transit ꝑ medium, in quo non est solis substantia, nec per substātiæ determinationē illi loco, sed per naturalē naturæ gradū, quo superius natū est influere inferiori uirtutē, sicut angelus superior inferiori. Et ẜm hoc angelus non dr̄ proprie moueri localiter, neq; ꝑ accidens, propter applicationē uirtutis ab una medij parte ad aliā: sicut nec sol dr̄ moueri per accidens in substantia sua per mediū, quāuis uirtutem suā undiq; mittat & spargat. Et multo minus angelus q̄ sol, inquantū sol uirtutē suam non multiplicat, nisi per naturalē contactū, atq; continuā ḡnationem, ꝓcedētem ab una medij parte ad alterā, angelus uero nō nisi per intellectū suum ac uoluntatē. Et ita si angelus scđm hanc positionē aliquo mō dicat̄ moueri, hoc solū erit accidentaliter per accidens: q̄a uidelicet uirtus ab eo corpori influxa, mouet̄ per accidens, puta per corpus cui influitur, & angelus per uirtutē illā influxā, nō accidentalitate existente in ipso, sed in illa uirtute. In hoc etiā mō accidētaliter per accidēs habet angelus esse determinate ubi agit, & intercludi parietibus. Hæc Henricus.

¶ Veꝝ hæc eius positio uidet̄ dictis p̄ipateticoꝝ, dicentiū intelligētias loco & operatione immobiles, immoderate & forsan periculose cōsentanea, imò manifeste cōtraria determinatiōi D. Stephani, de loco motuq; angeli in p̄cedenti q̄stione inductæ. Vnde & ipse Henricus, ne uideret̄ periculū illud incidere, mox adiecit: Nec t̄n negabit̄ angelus esse scđm substantiā absq; omi determinatione ubicunq; operet̄. Qđ iteꝝ male sonare uidetur, cū iuxta p̄habita, & iuxta doctrinā Damasc. ac D. Stephani, angel⁹ ita sit ubi immediate operatur, quod non alibi, hoc est, cū determinatiōe. Hinc Hēricus ꝓtinus addit: Sed tūc quid esset dicendū, si angelus ponat̄ esse absq; omi applicatiōe & actione uirtutis suæ circa q̄dcūq; corporale? Nunq̄d dicend⁹ est nusquam esse & ita nullo mō moueri de loco ad locū? Hoc nō dico, Est eñ cōtra articulū condemnatum. i. hoc dicere est incidere talē articulū, uel est contra articulum condemnantē tale dictū, q̄ articulus est, Qđ substantiæ separatæ sint alicubi per operationē, & q̄d non possunt moueri ab extremo in extremum, nec ꝑ medium seu in medium, nisi quia possunt uelle op̄ari in eis. Error, si intelligat̄, substantiā separatā sine op̄atione nō esse in loco, nec transire de loco ad locū. Cui sententię nō cōtradico, imò sic credo, quāuis intelligere hoc sit mihi ualde difficile. In q̄ me impedit, ꝙ nō est uere motus à termino in terminū, nisi ꝑtrāseundo medium: ita ꝙ oīa æqualia sibi existentia in medio, pertrāseat successiue. Cū ergo angel⁹ in sua natura sit indiuisibilis ac pūcto simplicior, oportet eū, ut uidet̄, oīa sibi æq̄lia inuēta in medio successiue ꝑtransire añq̄ deueniret ab uno extremo in aliud, cūq; æq̄lia illa in medio indiuisibilia, utpote pūcta, sint in q̄libet cōtinuo, etiā minimo, infinita, oporteret eū omia illa, unū post aliud, ꝑtrāsire. Infinita aūt ꝑtransiri neq̄unt, nisi in t̄pe infinito. Et quāquā nō appeat mihi in isto rōnis solutio, non t̄n me coget hęc argumentatio dogmatizare aut defendere, q̄d docere, sustinere, seu defendere ꝓhibet pontificalis interdictio. Hæc Henricus.

¶ Quæ excusatio uideret̄ sufficere, nisi r̄nsio sua includeret id, ex q̄ directe & insolubiliter sequitur id q̄d pontificalis illa traditio reprobat. Deniq; argumentū istud non uidetur ad soluendū difficile, siquidem ex erronea uidetur imaginatione ꝓcedere. Nam ita ꝓcedit quasi angelo ꝓprie cōpetat esse in loco pūctali seu pūcto: cuius oppositum patuit supra, & super primū distinc. 8. ex dictis Thomæ, Bonauenturæ ac alioꝝ. Rursus uidet̄ ꝓcedere, ac si in cōtinuo essent puncta actualiter infinita. Supponit q̄q; ꝙ simplicitas angeli æq̄lis sit simplicitati puncti, à q̄ t̄n specifice differt: & quasi simplicitas angeli sit sumenda per exclusionē totius

Hęc Hēri ci positio ītricata

Henrici purgatio

Articulus cōdēnat⁹.

Infinita ꝑtrāsiri nequeūt nisi in t̄pe infinito.

Dionys⁹.

extensiõis, cũ tñ in angelo sit magnitudo quãtitasve uirtutis, iuxta cuius mensurã & ꝓportionẽ est in angelo extensio quædã essentiæ, nõ utiq; extensio quantitatiua corporalis, materialis, partibilis: sed qualis conuenit aĩæ rõnali, quæ (ut sic loquar) sine extensiõe extensa est extẽsione corpis sui: imò & imitatiua quadã ꝓportiõe, sicut supsimplicissimus deus in deitatis suę natura extẽsus est, ita ꝙ uere immẽsus, incircũscript⁹, oĩa penetrat, uniuersaq; replet: & sicut p Ieremiam testatˀ, Cęlum & terrã implet. De q̃ in infinitũ simplicissimo deo in lib. Iob fertˀ: Excelsior cęlo ẽ, & qd facies? ꝓfundior inferno, & unde cognosces? Lõgior terra mẽsura eius, & latior mari. Vñ & supra in uerbis Gulielmi est tactum, quemadmodum ꝓbabile sit, angelos altioris perfectiõis atq; maioris uirtutis, plus spatij occupare seu replere etiam in cælo empyreo, eo uidelicet modo, quo occupare & replere spiritibus incorporeis queunt competere.

Iere. 33. Iob. 11.

Scotus. Questio.

¶Præterea circa hęc Scotus scribit prolixe, q̃stione qua quęrit, An angelus possit moueri de loco ad locũ motu continuo. Et rñdet ꝙ sic, qm̃ om̃e receptiuũ formarũ alicuius gñis, quod ex se non est determinatũ ad aliquam unam illarũ, nec illimitatũ ad eas, põt moueri seu mutari ab una illarũ formarũ ad aliã. Ista ꝓpositio patet per se, quia subiectum includit prædicatum. Sed angelus est receptiuus alicuius Vbi, diffinitiõe & circunscriptione, ut patuit pauloante in quęstione de locatione angeli: nec est illimitatus ad oĩa, quia nõ est immensus. Ergo potest cõtinue mutari ab uno ubi in aliud. Et ꝙ continue, patet: qm̃ inter duo Vbi, sunt infinita Vbi media: quod probatur ex continuo corporis motu per oĩa illa Vbi. Et per oĩa illa angel⁹ potest transire, ita ꝙ in nullo eorũ sit, nisi indiuisibiliter. Et ꝑ consequens non potest hæc oĩa pertransire nisi continue moueatur. Quod confirmatur, qm̃ anima beata æqualiter angelis beatis, imò beatissima anima Chrĩ mouebatˀ localiter descẽdendo ad inferos. Patet etiã ex scripturis, ꝙ angeli sæpius missi sunt & moti interdum in assumptis corporibus. Et si tunc à corpe mouebantur, uidetˀ ꝙ alia sit motio passiua ipsorum à corporis motione passiua. Sic & frequenter missi creduntur sine corpe, ut angelus missus ad Ioseph, ad annunciandum ei conceptũ uirginis gloriosæ. Nec est inconueniens om̃e creatum quatũcunq; perfectum, esse capax & possibile seu potentiale respectu alicuius perfectionis, quamuis illa absolute minor sit natura illius creati: sicut & intellectio angeli est aliq̃ eius perfectio. & tñ sua essentia, perfectior digniorq; consistit illa ei⁹ perfectione: ideo moueri põt angelo conuenire. Cũq; arguitˀ ꝙ angel⁹ nequit moueri, quia est indiuisibilis, quamuis posset faciliter rñderi, ꝙ angelus occupat locum diuisibilem, & ideo respectu loci se habet ac si diuisibilis esset: aut si occupat locũ indiuisibilẽ punctualem, ut punctualiter existens, non põt moueri ut semper habeat esse possibile: tñ quia non uidetur rõ quare negatur indiuisibile posse moueri, etiam si esset indiuisibilis quantitatis per se existens: ideo potest concedi quod angelus habens ubi punctuale, potest continue moueri, ut est in puncto existens. Nam sphæra mota super planũ, describit lineam in plano: & tamen non tangit nisi in pũcto, ergo punctũ illud pertransit lineam totam, & tamẽ linea ista quæ sic pertrãsitur à puncto, non componitur ex pũctis. Ergo à simili nec hic sequeretur. Porro de causa successionis in quocũq; motu, dico ꝙ causa illius est resistentia mobilis ad motorem: non talis, ꝙ mouens non possit uincere mobile, tunc enim non moueret ipsum. Nec talis ꝙ mobile reinclinetur aut renitatur ad oppositum: qm̃ hoc solũ est in motu uiolento, sed talis resistentia, ꝙ mobile est sub aliquo Vbi, cui non potest immediate succedere terminus intentus à mouente: & resistentia ista est ꝓpter defectũ uirtutis mouẽtis, & etiã propter resistentiã medij ad mouẽs ac mobile. Tñ si uirtus mouentis esset infinita, posset mobile statim ponere in termino ad quẽ. Hinc quãuis angeli nulla sit resistẽtia ad se, tñ quoniã agit ex uirtute finita, quando est in cælo, non potest mox esse in terra, sed oportet medium pertrãsire. Hæc Scotus, qui de his scribit diffuse, & argumẽta soluit Henrici.

Inter duo ubi sunt infinita ubi media.

Matth. 1.

Moueri angelo cõuenit.

Simile.

Quę causa successionis in quocunq; motu.

¶Insuper quærit Scot⁹, An angelus possit se mouere. Quæ q̃stio non uidetur difficultatẽ habere, cũ angelus sit liberæ ptãtis & sapientissimæ apprehẽsionis, & habens naturam in qua considerantur actus & potentia: ideo sicut quo ad aliquid, potest moueri & perfici seu actuari, ita in ipso est aliquid, quo se põt mouere, perficere, actuare. Veruntñ de isto facit Scotus inquisitionem prolixam, quæ necessaria non uidetur.

Idẽ Scotus. Questio.

¶Amplius quærit, An angelus possit in instãti moueri. Rñdet, Hic dr̃ ꝙ angelus põt moueri in instanti, non q̃dem tp̃is cõtinui, sed discreti. Videtˀ doctor iste, uidelicet Thomas, contradicere sibijpsi. Dicit nãq; angelum esse in loco per operationem, & si intelligat de operatione transeunte in corpus, illa operatio aut est in tempore, aut in instante temporis cõis. Si autem intelligat de operatione immanente, uidelicet intellectione uel uolitione, illa non est in tempore nostro, nec alio, sed in æuo secundum eum.

Alia q̃stio.

¶Sed ista obiectio inepta ac debilis est. Aliud ẽm est loqui de motu angeli & de operatiõe eius, præsertim cum ista quæstio sit de locali angeli motu, ad quẽ cõmuniter sequitur operatio eius in loco. Deniq;, secundum Thomam non quælibet nec quæcunq; operatio immanens angeli mensuratur æuo: sed illa duntaxat, in qua non est innouatio neq; successio, qualiter præsertim sunt beatifica uisio atq; fruitio. Cætera uero in quibus contingit successio, mensurãtur tempore discreto seu nũc eiusdem, s̃m sanctum doctorem, ut patuit supra. Hoc quoq; sciendum, quod Thomas non dicit prout recitat iste. Siquidem in prima parte Summæ, improbat opinionem dicentium motum angeli consistere in instanti, & tandem ibi concludit: Vnde relinquitur quod motus angeli sit in tempore, in tempore inquam continuo, si motus eius sit continuus: & in tempore non continuo, si motus eius non existat continuus. Vtroq; enim modo contingit esse angeli motum, ut dictum est. Ista super primũ distinc. 8. diffuse sunt introducta.

Dionys.

¶Consequenter Scotus dicit non esse ponendum tempus discretum. Ad cuius dicti reprbationem reor sufficere, quod tot p̃clari doctores, Alexãder, Thomas, Albertus, Bonauentura, Petrus, Richardus, Henricus, ac alij sæpe expresse ponunt hoc tempus: & rationabiliter ac multipliciter probant ipsum esse ponendum, sicut præhabitum est.

Positio Scoti reiecta.

¶Postremo quærit Scotus, An angelus possit moueri de extremo in extremũ, non pertranseundo medium: & ea quæ circa hoc scribit, concordare competenter uidentur dictis de hoc supra primum, distin. 8. nec circa hoc immoderata assertione, sed potius opinatiua inquisitione uti censetur, idcirco pertranseo.

Questio.

Quales facti fuerunt angeli, & quod quatuor eis attributa sunt in ipso initio suæ conditionis.
Distinctio III.

A

Ecce ostensum est, ubi angeli fuerint mox ut creati sunt, nunc consequens est inuestigare, quales facti fuerint in ipso primordio suæ conditionis. Et quatuor quidem angelis uidentur esse attributa in initio subsistentiæ suæ, s. essentia simplex (id est, indiuisibilis & immaterialis) & discretio personalis: & per rationem naturaliter insitam, intelligentia, memoria & uoluntas siue dilectio, liberum quoque arbitrium, id est, libera inclinandæ uoluntatis siue ad bonum, siue ad malum facultas. Poterant enim per liberum arbitrium sine uiolentia & coactione ad utrumlibet propria uoluntate deflecti.

An omnes angeli fuerint æquales in tribus, scilicet in sapientia, in essentia, in libertate arbitrij.

B

Hic considerandum est, utrum in sua substantia spirituali, & sapientia rationali, & libertate arbitrij, quæ omnibus inerant, omnes æquales fuerint: ut sit prima consideratio de substantia, secũda de forma, tertia de potestate. Persona quippe substantia est, sapientia forma, arbitrium potestas. Et ad substantiam quidem pertinet naturæ subtilitas, ad formam uero intelligentiæ perspicacitas, & ad potestatem rationalis uoluntatis habilitas. Illæ ergo essentiæ rationales quæ personæ erant, & spiritus erant, naturaque simplices & uita immortales: differentem essentiæ tenuitatem, & differentem sapientiæ perspicacitatem, atque differentem arbitrij libertatem & habilitatem recte habuisse intelliguntur, sicut in corporibus nõ nulla differentia est secundum essentiam ac formam & pondus. Quædam enim alijs meliorẽ ac digniorẽ essentiã & formã habent, & alia alijs leuiora atque agiliora sunt. Ad hunc ergo modum credendum est, illas spirituales naturas conuenientes suæ puritati & excellentiæ, & in essentia, & in forma, & in facultate differentias accepisse in exordio suæ conditionis: quibus alij inferiores, alij superiores dei sapientia constituerentur: alijs maiora, alijs minora dona præstantis: ut qui tunc per naturalia bona * alijs excellebant, ipsi etiam post per munera gratiæ eisdem præessent. Qui enim natura magis subtiles & sapientia amplius perspicaces creati sunt, hi etiam maioribus gratiæ muneribus præditi sunt, & dignitate excellentiores alijs constituti. Qui uero natura minus subtiles, & sapientia minus perspicaces conditi sunt: minora gratiæ dona habuerunt, inferioresque constituti sunt, sapientia dei æquo moderamine cuncta ordinantis. In ipsa facultate arbitrij, differentia animaduertenda est secundum differentem naturæ uirtutem, & differentem cognitionis & intelligentiæ uim. Et sicut differens uigor & subtilitas naturæ infirmitatem non adducit, minorque cognitio sapientiæ ignorantiam non ingerit, sic libertas inferior nullam arbitrio necessitatis uoluntatem imponit.

* alios

Quæ communia & æqualia habuerunt angeli.

C

Et sicut in prædictis angeli differebant, ita & quædam communia & æqualia habebant: quod spiritus erant, quod indissolubiles & immortales erant, commune omnibus & æquale erat. In subtilitate uero essentiæ, & intelligentia sapientiæ, & libertate uoluntatis, differẽtes erant. Has distinctiones intelligibiles inuisibilium naturarum, ille solus comprehendere potuit & ponderare, qui cuncta fecit in pondere, numero & mensura. Sapie. xi.

An boni uel mali, iusti uel iniusti creati sint angeli: &, an aliqua mora fuerit inter creationem & lapsum.

D

Illud quoque inuestigatione dignum uidetur, quod etiam à pluribus quæri solet: utrum boni uel mali, iusti uel iniusti creati sint angeli: &, an aliqua mora fuerit inter creatiõem & lapsum, uel sine mora in ipso creationis exordio ceciderint.

Opinio quorundam dicentium angelos in malitia creatos, & sine omni mora ruisse.

E

Putauerunt enim quidam angelos qui ceciderunt, creatos esse malos, & non libero arbitrio in malitiam declinasse, sed in malitia à deo factos esse: nec aliquam fuisse moram inter creationem & lapsum, sed ab initio apostatasse: alios uero creatos fuisse plene beatos. Qui opinionem suam muniunt autoritate Augustini, super Genesim ita dicentis: Non August. li. 11 cap. 19.

frustra putari potest, ab initio temporis diabolum cecidisse, nec cum sanctis angelis pacatum aliquando uixisse & beatum, sed mox apostatasse. Vnde dominus ait: Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit. ut intelligamus quia in ueritate non stetit, ex quo creatus est: qui staret, si stare uoluisset. Idem in eodem. Nõ frustra, inquit, putandum est ab ipso initio temporis uel conditionis suæ diabolum cecidisse, & nunquam in ueritate stetisse. Vnde quidam in hanc malitiam libero arbitrio non esse inflexum, sed in hac, quamuis adeo, putant esse creatum, secundum illud beati Iob: Hoc est, inquit, initium figmenti dei, quod fecit deus ut illudatur ei ab angelis eius. Et Propheta ait: Draco iste quem formasti ad illudẽdum ei. tanquam primo factus sit malus, inuidus & diabolus, nec uolũtate deprauatus. His alijsq; testimonijs utũtur, qui dicũt angelos qui ceciderunt, creatos fuisse malos & sine mora corruisse. Eos uero qui perstiterunt, perfectos & beatos fore creatos, astruunt autoritate Augustini qui super Geñ. dicit, per cælum significari creaturam spiritualem, quæ ab exordio quo facta est, & perfecta & beata est semper.

[Margin: Johan. 8. — August. li. 11. cap. 23. — Job 40. secundũ 70. — Psalm. 103 — August. li. 1. cap. 1.]

Aliorum sententia probabilis, qui dicunt omnes angelos creatos esse bonos, & aliquam morulam fuisse inter creationem & lapsum. F

Alijs autem uidetur omnes angelos creatos esse bonos, & in ipso creationis initio bonos extitisse, id est, sine uitio: iustosq; fuisse, id est, innocentes: sed non iustos, id est, uirtutum exercitium habentes. Nondum enim præditi erant uirtutibus, quæ stãtibus appositæ fuerũt in confirmatione per gratiam. Alijs uero per liberum arbitrium superbiẽtibus, & ideo cadentibus, aliquam etiam fuisse morulam aiunt inter creationem & lapsum & confirmationem: & in illa breuitate temporis omnes boni erant, non quidem per usum liberi arbitrij, sed per creationis beneficium: & tales erant qui stare poterant, id est, non cadere per bona creationis, & cadere per liberum arbitrium. Poterant enim peccare, & nõ peccare: sed nõ poterant proficere ad meritum uitæ, nisi gratia superadderetur, quæ addita est quibusdam in confirmatione. Et ad hoc confirmandũ utuntur testimonio Augustini, qui super Gene. dicit angelicam naturam primo informiter creatam, & cælum dictam: postea formatam, & lucem appellatam, quando ad creatorem est conuersa, perfecta dilectione ei inhærens. Vnde prius dictum est: In principio creauit deus cælum & terram. & postea subditur, Dixit deus: Fiat lux. & facta est lux. quia in primo agitur de creatione spiritualis naturæ informis, postea de formatione eiusdem. Ratio quoq; obuiat illis, qui dicunt angelos creatos fuisse malos. Non enim potuit creator optimus, autor mali esse: & ideo totum bonum erat, quod ex ipso illis erat: & totũ bonũ erat, qm̃ ex ipso totũ erat. hoc mõ probat̃, q boni erant omnes angeli quando primo facti sunt: sed ea bonitate, quã natura incipiẽs acceperat.

[Margin: Augu. li. 1. cap. 4. 2. 6 — Gen. 1. — Ratiõe idẽ astruit.]

Probationem Augustini contra illos inducit, qui dicunt angelos factos malos. uerba etiam Iob determinat, quæ illi pro se inducebant. G

Ideoq; Augustinus exterminãs opinionem eorum, qui angelos creatos fuisse malos putant, autoritate & ratione probat bonos omnes fuisse creatos: & uerba præmissa beati Iob, quæ illi pro se inducebant, quomodo sint intelligenda, aperit, dicens super Geñ. Omnia, inquit, fecit deus ualde bona. Naturam ergo angelorum bonam fecit. Et quia iniustum est ut nullo merito hic in aliquo quod creauit, deus damnet: non naturam, sed uoluntatem malã puniendam esse credendum est: nec eius naturam significatam esse, cum dicitur, hoc est initium figmenti dei &c. sed corpus aereum quod tali uoluntati aptauit deus: uel ipsam ordinationem dei, in qua eum etiam * inuitum fecit utilem bonis, uel ipsius angeli facturam. Quia etsi præsciret deus uoluntate malum futurum, fecit tamen eum, prouidens quãta de illo sua bonitate esset facturus. Figmentum ergo dei dicitur, quia cum sciret eum deus uoluntate malum futurum, ut bonis noceret: creauit tamen illum, ut de illo bonis prodesset. Hoc autem fecit, ut illudatur ei. Illuditur enim ei, cum sanctis proficit tentatio eius. Sicut & mali homines, quos deus malos futuros præuidens creauit, tamen ad sanctorum utilitatem, illuduntur, cum præstatur sanctis eorum tentatione profectus. Sed ipse est initium, quia præcedit antiquitate & principatu malitiæ. Hæc autem illusio fit angelis malis, & hominibus malis per angelos sanctos: quia subdit eis angelos malos & homines malos, ut nõ quantum nituntur, sed quantũ sinuntur, possint nocere. Ecce aperte ostendit, qualiter præ

[Margin: August. super Gene. li. 11. ca. 19. — Gene. 1. — Augu. super Gene. li. 11. ca. 22 — Jacob. 1.]

dicta uerba Iob intelligenda sint, & angelicam naturam bonam creatam esse asserit.

Quomodo intelligenda sint uerba præmissa domini, disserit: euidenter tradens angelos esse creatos bonos, & post creationem cecidisse. H

Deinde qualiter uerba domini quæ supra posuit, accipiẽda sint, Augustinus aperit. Vbi etiam sua quæ prædixit, uerba determinat, euidenter docens angelos bonos fuisse creatos, & post creationem interposita aliqua morula cecidisse, ita inquiens: Quod putatur diabolus nunquam in ueritate stetisse, nunquam beatam uitam duxisse: sed ab initio cecidisse, nõ sic accipiendum est, ut malus à bono deo creatus esse putetur, quasi ab initio nõ cecidisse diceretur. Non enim cecidit, si talis, id est, malus factus est. A quo enim caderet? Factus ergo prius, statim à ueritate se auertit, propria potestate delectatus: beatæq; uitæ dulcedinẽ nõ gustauit, quam acceptam non fastidiuit, sed nolendo accipere amisit. Sui ergo casus præscius esse non potuit, quia sapientia fructus est pietatis. Continuo autem ut factus est, cecidit: non ab eo quod accepit, sed ab eo quod acciperet, si deo subdi uoluisset. Ecce hic aperte declarat, angelos bonos creatos fuisse, & post creationem cecidisse: & fuit ibi aliqua morula, licet breuissima. Quod Origenes confirmat, super Iezechielem dicens: Serpens est hostis cõtrarius ueritati: non tamen à principio neq; statim supra pectus & uentrem suum ambulauit, sicut Adam & Eua non statim peccauerunt: ita & serpens aliquando fuit nõ serpens, cũ in paradiso deliciarum moraretur. deus enim malitiam nõ fecit. Ecce aperte dicit, post creationem interposita morula cecidisse. Ideoq; illa uerba sic accipienda uidentur: Homicida erat ab initio uel mendax, id est, statim post initium, quando sibi æqualitatem dei promisit, & seipsum occidit: qui homo dicitur in euangelio. Nec in ueritate stetit, quia in ea non fuit, sed ab initio temporis, id est, statim post initium tẽporis apostatauit. Potest etiam & sic accipi illud, ab initio homicida fuit, uel mendax, id est, ex quo homo fuit conditus, quem per inuidiam in mortem præcipitauit & fallaciter seduxit. Ex prædictis ergo liquet, angelos bonos omnes esse creatos, & post creationem quosdam cecidisse à bono: quod habuissent, si perstitissent.

Aug li. xi. ca. 23.
Iohan. 8.
Origen. super Iezechie. Cap. 11.
Gene. 3.
Sapi. 1.
Ioh. 8.
Isa. 14.
Matt. 13.
Angeli omnes boni principio creati.

Quod triplex fuit sapientia in angelis ante casum uel confirmationem. I

Hic inquiri solet, quam sapientiam habuerunt ante casum uel confirmationem. Erat in eis triplex naturalis cognitio, qua sciebant q; facti erant, & à quo facti erant, & cum quo facti erant: & habebant aliquam boni & mali notitiam, intelligentes quid appetendum uel respuendum illis foret.

An aliquam dei habuerint dilectionem uel sui inuicem. K

Solet etiam quæri, utrum aliquam dei uel sui dilectiõem inuicem habuerint. Ad quod dici potest, quod naturalem dilectionem habebant: ut memoriam, intellectum & ingeniũ, qua deum & se aliquatenus diligebant, per quam tamen non merebantur.

SVMMA DISTINCTIONIS III.

DEclarato præcedenti distinctione q; angeli sunt, & ubi ac quando creati existãt, nũc inquiritur, quales sint conditi: & primo, quales in naturalibus: secundo, quales in gratuitis, utpote an facti sint boni & iusti, an praui atq; iniusti. Et circa hoc ponit ac reprobat quorundam opinionem erroneam, & sciscitat̃ an inter creationem & lapsum reproborũ spirituũ fuerit mora notabilis. Tertio inuestigat, quales sint facti q̊ad felicitatẽ & miseriã. & exponit uerba scripturæ, ex q̄bus q̄dã occasionẽ sumpserũt sui erroris. Oñdit aũt Magister, q; angelis in sua creatione attributa seu collata sunt q̃tuor: utpote simplex essentia, p̃sonalis discretio (creari enĩ est suppositorũ) sapiẽtia q̊q; quantũ ad intellectũ, & libertas seu amor quantũ ad uolũtatẽ. Quocirca determinat in quibus cõueniebant, & in quibus distinguebantur.

QVAESTIO .I.

De angelorũ simplicitate.

HIc quærit̃ primo de angelorũ simplicitate, uidelicet An sint puræ & immateriales essentiæ seu formæ in se subsistẽtes: an potius aliquid materiæ, saltem sp̃ualis, sit in eis.

¶ Videtur quod in eis sit spiritualis materia. ¶ Primo, quia si non est eis materia, actualitas eorum esset illimitata, utpote nõ recepta in aliq̃. Hoc aũt est p̄priũ deo, eẽ actũ illimitatũ. ¶ Scd̃o ens diuidit̃ in actũ & potẽtiam. Si ergo essentia angelorum est simplex actus, 2
nõ admixt⁹ materiæ, sed forma in se subsistẽs, uidetur esse actus purus, quod deo est proprium. ¶ Tertio, 3
in omni creatura reperiuntur proprietates materiæ, quæ sunt recipere, indigere, moueri, mutari substare: recipit nanque esse & alia multa à deo, & incessabiliter indiget eo: & sicut iam patuit, etiam angelis conuenit moueri, mutari, successionemq; pati. ¶ Quarto, angeli sunt in prædicamento substantiæ, ergo sunt 4
materiales. Ait nãque Boethius, quod Aristoteles extremis relictis, uidelicet forma atque materia, agit de medio, id est, de substantia composita. ¶ Quinto in libro de Causis asseritur, quod intelligentia est habens 5
hyliathim. hyle autem uocatur materia. sicq; uidetur habere materiale principium. Rursus, in eodem dicit̃ libro, q; esse creatũ componit̃ ex finito & infinito. & p̄ finitum intelligit̃ act⁹ limitat⁹, p̄ infinitũ indetermina ta materia, ut uidet̃. Cũ ergo angel⁹ sit ens creatũ, uidet̃

Arguitur primo.
Esse creatum cõponitur ex finito & infinito.

Boethius ex illis cōpositus. Ad idem possunt multa adduci similia, sicut quod libro de Trinitate testať Boethius: Forma simplex subiectū esse nō potest. Et rursus, In omi, inquit, creato differūt quod est & quo est. Sanctus quoq; Dionys⁹. Dionysius ac Damascenus fatentur, ꝙ angeli quo ad deum, sunt materiales, imò & corporales: atq; ꝙ solus deus gloriosus & adorandus est prorsus immaterialis. Idem senserūt Plato & magni Platonici, utpote ꝙ in omni ente participato particulari subsistente, inueniatur materia, ut patet in Elementatione Procli, & in libro Auicebron de fonte uitæ.

In oppositum. ¶ In oppositū est autoritas Peripateticorum, q sub stantias illas intellectuales nominant separatas. Magnus etiam Dionysius quarto capitulo de diuinis nominib⁹, angelos uocat immateriales. Porro de hac materia, puta de simplicitate angelorum & animarū, tractatum est primo libro, distinctione octaua, & alibi in eodem: uidelicet, an in illis differūt realiter essentia atq; potentia. idcirco nūc breuius pertransibo.

Thomas. Opinio .1. ¶ Itaq; Thomas: Circa hæc, inqt, est triplex opinio. una, ꝙ in omni substantia creata existit materia, atq; ꝙ omniū est una materia. Cuius positionis autor uidetur Auicebrō. Auicebron, qui fecit librū fontis uitæ, quem multi 2 sequūtur. Secūda est, ꝙ materia non est in substantijs 3 incorporeis, sed in omni corporali substantia etiā specie una. Et hæc positio Auicennæ. Tertia positio est, ꝙ corpora cælestia & elementa non cōmunicant in materia. Et hæc est opinio Rabbi Moysi atq; Auerrois, q̄ & Aristoteli magis concordare uidetur. idcirco eligimus eam, dicentes ꝙ quicqd sit de corporibus, tamen in angelis nullo modo potest esse materia, tū ratione intellectualitatis, tū ratiōe incorporeitatis. Quod em̄ nullum intellectuale sit materiale, communiter tenēt philosophi. Nam ex immaterialitate intellectualitas naturæ cōcluditur qa materia prima recipit formam, non inquantū est forma simpliciter, sed inquantū est hæc. Hinc forma existens in materia, nō ē intelligibilis, nisi in potentia: qa intellectus est formæ inquantū est forma. Idcirco intellectus habēs materiā, non posset per formā suā intelligere, nec forma sua esset intellecta nisi in potentia. Cuius signū est, ꝙ forma materialis non est intelligibilis, nisi abstrahatur à conditionibus appendicijsq; materiæ. Sicq; efficitur perfectio intellectus ei proportionata. Et ista necessitas abstrahendi conseqtur materiā, nō ex parte alicuius formæ, cū om̄is forma per abstractionem à materia intelligibilis fiat: sed consequitur eam secundū se, siue sub forma corporali, siue spirituali. Secūdo, ratione incorporeitatis. Cū em̄ uni perfectibili debeať una perfectio, & in materia prima non sit ulla diuersitas: oportet ꝙ omnis forma, ante quā non potest in materia eē neq; intelligi ulla diuersitas inuestigat eā totā: sed ante corporeitatē nō pōt in materia intelligi diuersitas aliq, qa diuersitas ꝓsupponit partes q̄ nō possunt eē, nisi ꝑintelligať diuisibilitas, quæ cōsequiť quātitatē, quæ sine corporeitate nō est. Vnde oportet ꝙ tota materia sit forma corporeitatis uestita: ideo om̄e incorporeū oportet esse immateriale. Veruntamen cōpositionem quādā in angelo ponimus. Nempe in rebus ex materia & forma cōpositis, natura rei quæ quidditas uel essentia dicitur, ex coniunctione formę ad materiā resultat, ut humanitas ex coniunctione animæ & corporis. De ratione aūt quidditatis, inquantū est quidditas, nō est ꝙ sit cōposita: quia nunquā inueniretur simplex natura, quod ad minus de deo est falsum. Nec est de ratiōe naturæ ꝙ sit simplex, cum quædā sit composita, sicut humanitas. Esse aūt, secūdū quod res dicitur esse in actu, diuersimode habet se ad diuersas naturas seu quidditates. Quædā nanq; natura est, de cuius intellectu nō est suū esse: quia intelligi potest ignorando an sit, ut phœnix. Alia natura est, de cuius ratiōe est suū esse, imò ipa est suū esse, taleq; esse non potest esse acquisitū: qa q̄d res habet ex sua quidditate, habet ex se. Porro om̄e q̄d est citra deū, habet esse acquisitū ab aliquo: idcirco in solo deo suū esse est sua essentia. Sed cū quidditas quę sequitur compositionem, depēdeat ex partibus, oportet ꝙ non sit subsistens in esse quod sibi acquiritur, sed ipsum compositū quod uocatur suppositū: ideo qddi tas composita non est ipsum quod est, sed est hoc quo aliquid est, sicut humanitate est homo. Quidditas uero simplex cum non fundetur in partibus, subsistit in esse, quod ei à deo cōfertur. Hinc quidditas angeli est quod subsistit, & esse suū est quo est. Sicq; angelus fertur compositus ex quod est & quo est, seu ex esse & essentia. Idcirco in libro de Causis asseritur, ꝙ intelligētia non est esse tantū ut causa prima, sed est in ea esse & forma, quæ est quidditas sua. Cūq; om̄e ens sit in potētia, q̄ ad id quod habet aliūde & nō ex se, quidditas est sicut potētia, & esse suū est sicut actus ipsius. Vnde ex consequenti est ibi compositio ex actu & potentia: & si ista potentia uocetur materia, angelus dicetur compositus ex materia & forma, quamuis hoc sit omnino æquiuoce dictum. Sapientis aūt est de nominibus nō curare. Hæc Thomas in Scripto.

¶ At uero in prima parte Summæ, quinquagesima quæstione, primo probat angelos incorporeos esse: Necesse est, dicens, aliquas creaturas incorporeas ponere. Id nanq; quod deus præcipue in rebus creatis intendit, est bonū, quod consistit in assimilatiōe ad deum. Perfecta aūt assimilatio effectus ad causam attēditur, quando effectus imitatur causam secūdum id ꝑ quod causa producit, quemadmodū calidū efficit calidū. Deus uero operatur per intellectū & uoluntatem. Hinc ad perfectionem uniuersi reqritur, ꝙ sint aliquę creaturæ intellectuales. Porro intelligere non potest esse actus corporis, nec alicuius uirtutis corporeæ: q̄niam om̄e corpus determinatur ad hic & nūc. Ad hoc ergo ꝙ uniuersum sit ꝑfectū, oportet ꝙ sit aliqua incorporea creatura. Antiqui uero ignorantes uim intelligendi, nec distinguētes inter intellectū & sensum, putabant nihil esse in mūdo, nisi quod sensu imaginationeq; capi potest. Et quia sub imaginatione non cadit nisi corpus, æstimabant nullū ens esse nisi corpus, ut quarto physicoꝝ ait Philosophus. Inde processit error Saducæoꝝ, dicentiū non esse spiritū nec angelum. Sed hoc ipsum ꝙ intellectus est altior sensu, rationabiliter ꝑādit esse res incorporeas quasdam solo cognoscibiles intellectu: & istæ sunt mediæ inter deum atq; corporea. propter quod comparatiōe dei dicūtur corporeæ: quoniam mediū comparatū uni extremo, uidetur aliud esse extremū: sicut tepidum calido comparatum, uidetur ut frigidū: & iuxta hoc autoritates sancti Dionysij ac Damasceni sunt exponendæ.

Consequenter probat ibidem angelos esse immateriales; Quidam, inquiens, dicūt angelos ex materia & forma compositos. Quod Auicebron in libro fontis uitæ conatur astruere, supponens ꝙ quæcunq; distinguuntur intellectu, distinguantur & re. In substantia aūt incorporea intellectus aliquid apprehendit, ꝑ quod distinguitur à substantia corporali: & aliquid ꝑ

quod cum illa communicat. Vnde concludit, quod id quo substantia incorporea differt à corporea, sit ei pro forma: & id quo cum ipsa cõmunicat, quod & subijcitur formæ, sit eius materia. Hinc ponit ꝙ spiritualium & corporalium eadem sit communis materia, ita ꝙ forma substantiæ incorporalis impressa sit materiæ spiritualium, sicut forma quãtitatis impressa est materiæ corporalium. Sed primo aspectu apparet hoc impossibile esse. Forma etenĩ spiritualis & corporalis recipi nequit in eadem parte materiæ: quia sic una & eadem res numero esset corporalis & spiritualis, nec materia diuidi potest nisi per quantitatẽ: qua remota, substãtia manet indiuisibilis, ut primo physicorum habetur. Oporteret ergo materiam spiritualium quantitati eẽ subiectam, quod est impossibile. Hinc impossibile est, unam spiritualium corporaliumq; esse materiã.

Non esse vnã materiam spũalium et corporaliũ.

Impossibile quoq; est, ꝙ substantia intellectualis materiam habeat qualẽcũq;. Operatio nanq; cuiuslibet rei ẽ secundũ modum substantiæ eius. Intelligere aũt ẽ opatio prorsus immaterialis: qd apparet ex eius obiecto, à quo actus sumit rõnem ac speciem. Sic quippe unũquodq; intelligit, secundum qd à materia abstrahitur, Nam formæ in materia sunt indiuiduales, quas intellectus nõ apprehẽdit ut tales, nisi p reflexionem &c. Nec oportet distincta secũdũ intellectũ distingui realiter, qm̃ intellectus nõ apprehẽdit res secundũ modũ rerũ, sed suũ. Vnde materialia infra intellectũ existẽtia, simpliciori mõ sunt in intellectu, q̃ in seipsis. Angeli uero sunt supra nostrũ intellectũ: idcirco nõ ualet ptingere ad apprehẽdendũ eos secũdũ qd sunt in seipsis, sed p modum quo apprehendit composita. Sic quoq; apprehendit & deum. Hæc in Summa.

Idẽ Tho. in Sũma.

¶Amplius, de hac re loqtur Thomas diffusi⁹ in Sũma contra gẽtiles lib. 2. p diuersa capitula, primo ostẽdẽs ꝙ ad pfectionẽ uniuersi exigi eẽ quasdã substantias intellectiuas, ad deũ creatorẽ reditiuas, nõ solũ q̃tũ ad similitudinẽ sui eẽ, qd est actus primus, sed etiã opationis, quæ est intellectio ac uolitio: ita ꝙ creatorẽ suũ cognoscerent, amarent & colerẽt. Deinde, ꝙ tales substantiæ nõ sunt corpus, nec corpora, nec corporeæ, cũ illæ substãtiæ sint oĩm receptiuæ, cõtentiuæ, & cognitiuę, immaterialiter & abstracte, non cõmensuratiue, nec quantitatiue, ideoq; immateriales existant, & formæ in se subsistentes, non tamẽ omnimode simplices, Et de his multa conscribit ibidem iuxta sua principia, quæ tamen faciliter soluerentur ab aliter sentientib⁹. Attamen angelos immateriales esse, simpliciter reor tenendũ, præsertim ob autoritatẽ diuini & magni Dionysij, qui in pluribus locis id insinuare uidetur, uocãdo eos simplices & deiformes intellectus, ac lumina q̃dam pura, mentes & animos supermundanos. Vnde & quarto de diuinis nominibus ait capitulo: Propter diuinæ bonitatis radios substiterũt omnes intellectuales substantiæ, quæ sicut incorporales, ita & immateriales censentur.

Angelos eẽ immateriales.

S. Diony.

¶Veruntamen Petrus præfatas duas narrans opiniones, primam dicit planiorem, & ei magis consentire uidetur, utpote ꝙ in angelis sit spiritualis materia. Cõcedit tamẽ ꝙ in omni creato differũt realiter esse & qd ditas, & ipsum quod est angeli, dicit esse eius essentiã, prout est in potẽtia ad esse quod recipit: atq; hoc ipm quod est, concedit esse compositum ex materia spũali & forma. Verũtamẽ sobrie opinatiueq; loquitur, utriusq; opinionis motiua mouens & soluens. Porro ad q̃stionem hanc, utrum substantia angeli sit simplex, cõpendiose respondet: Aliquid dicitur simplex dupliciter. Primo uniuersaliter, à priuatione compositionis. & sic nulla creatura pręsertim subsistens, est simplex. differunt enim in ea, esse & agere, essentia & actio, qd est & quo est. Secundo, in genere creaturarum seu cõparatiue. Sicq; angelus simplex est, quoniam minimã inter omnes creaturas subsistens habet compositionem. Materia autem secundum suam essentiam ẽ simplicior angelo: sed ipsa est pars rei subsistẽtis, non per se subsistens. Ipsa quoque secundum esse suum non est simplicior angelo, sed econtra. Componitur enim diuersitati substantialium accidentaliumq; formarũ. Quatuor uero attributa sunt angeli: utpote simplex essentia, personalis discretio, potentia imaginis, & libertas arbitrij. Hæc Petrus.

Petrus.

Utrũ substantia angeli sit simplex.

Attributa angeli sunt quatuor.

¶Præterea pinductis obijci posset, ꝙ in lib. de mirabilib⁹ scripturę loqtur Augustinus: Deus oĩpotens ex informi materia quã prius de nihilo pduxit, cunctarũ rerũ sensibiliũ & insensibiliũ, intellectualiũ & intellectu carentiũ species multiformes diuisit. Et rñdendum ꝙ August. in uerbis illis materiã primam sumpsit largissime, p oĩni eo, qd ẽ in potẽtia ad aliud: sicq; nõ solũ materia corporaliũ, sed qdditas q̃q; substãtiarũ immateriali aliũ, noĩe materiæ cõtinet, Proprie aũt sumẽdo materiã, Augustinus phibet angelũ & materiam simul creatos: angelũ, pp̃e deũ, materiã prope nihil. Hinc & Boethius libro de duab⁹ naturis Christi, fatet: Oĩs natura ĩcorporalis substãtiæ, nulli materiæ fundamẽto ĩnitit.

August.

Augustini verba qualiter intelligenda.

Boethius.

¶Præterea Richard⁹ hic satis fortiter tenet, ꝙ in angelis sit spiritalis materia, alterius rõnis à materia corporali. Ad istã, ingens, q̃stionẽ aliq dicunt, ꝙ angeli essentia nõ ẽ cõposita ex forma atq; materia: siue loquamur de materia unigenea. i. uni⁹ rõnis seu gñis cũ materia corporaliũ, siue nõ: nec tñ essentia angeli pure est actualis, sed aliquo mõ possibilis seu potentialis. Non eñ oportet ꝙ quælibet possibilitas requirat materiã: qm̃ omnis forma creata, inquãtum à deo, est depẽdẽs atq; possibilis. Pro hoc uidetur esse qd primo suæ metaphysicæ loquit Auicenna, ꝙ esse substantiæ, inquantum est substantia tantum, non pẽdet ex materia. Alioquin non esset substantia nisi sensibilis. Sed hi debili innituntur fundamento. Non enim dicitur materia eẽ necessaria ad hoc, ut sit res sic possibilis respectu primę causę: sed ad hoc, ut sit possibilis respectu sui ipsius, seu alicuius inferioris. Angelus autem cum moueat se de uno uelle ad aliud, & de una cogitatiõe ad aliã, atq; de loco ad locũ, q̃uis nõ p cõmensurationem, possibilis ẽ aliq̃ mõ respectu sui ipsius: qm̃ oĩne motũ, inq̃tũ tale, possibile ẽ respectu motoris. Autoritates aũt B. Dionysij & Boethij, q̃ ad oppositũ allegãt, intelligẽdæ sunt de materia unigenea materiæ corporaliũ, Nec debent inniti autoritati Auicẽnæ, qm̃ Auicẽna & Aristoteles & autor de Causis, senserũt intelligẽtias nũq̃ incepisse, nec eas eẽ possibiles nisi respectu causæ primę, nec ullo mõ mutabiles. Ideo nõ ẽ mirũ, si in hoc errore manentes, negauerũt in ipsis materiã. Si aũt credidisset Auicẽna eas incepisse ac eẽ mutabiles, posuisset in eis materiam, cũ 4. metaphysicę suæ loqt: Oĩne qd ĩcipit eẽ post nõ eẽ, habet sine dubio materiã. Scdo q̃q; metaphysicę suæ: Quod res scdm̃ qd ẽ in potẽtia & in actu, ẽ alia & alia. Si demũ credidisset Aristoteles, ꝙ intelligẽtię à se ipsis eẽnt mutabiles: posuisset ĩ eis materiã, cũ 2. metaphysicę dicat: Materiã in oĩ qd mouet, itelligere ẽ necesse. Hinc mihi uidet, ꝙ eẽntia angeli cõposita est ex forma & materia, extendendo nomẽ materiæ ad omnẽ

Richard⁹.

Auicenna.

Autoritates Dionysij et Boethij qualiter itelligẽdę.

Angeli essentia vñ cõposita.

naturam possibilem, ex qua & alia natura actualiori cõstituitur unum per essentiam. Quod sic declaro: Idẽ respectu eiusdem, nõ est agens & patiens simul ratiõe eiusdem rei: quia cum agẽs agat inquãtum est in actu, & nõ inquãtum est in potentia: & patiens patiatur inquãtum est in potẽtia, non ut in actu: si idem respectu ac ratiõe eiusdem simul esset agens & patiens, sequeretur quod idem respectu ac ratiõe eiusdem simul eẽt in actu & nõ in actu, & in potentia & nõ in potentia. quæ cõtradictoria sunt. Sed mouere est agere, & moueri pati: ergo idem respectu eiusdem, nõ est mouens & motum simul ratione eiusdem. Cumq̃ mõ præfato angelus se moueat ac mutet, patet ꝙ idem angelus est mouens & motus respectu eiusdem, uidelicet suiipsius. Ergo in eius essentia est una res per quam ipse se mouet, & alia per quam mouetur, quartum primam, dicimus formam: secundum, materiam. Ad hoc facit quod in libro cõfessionum asserit Augustinus: Omne mutabile insinuat notitiæ nostræ quandam informitatem, quæ accipit formam. Et quod undecimo metaphysicæ loquitur Commentator: Causa potẽtiæ in rebus in quibus est potẽtia, est materia. Super octauũ quoq; physicorum: Hæc, inquit, propositio est cõuertibilis: Quod simplex est, caret potentia: & quod caret potentia, simplex est. Potentia enim est causa cõpositionis alicuius ex duabus substantijs. Vnde & primo de Trinitate testatur Boethius: Formæ simplices subiecta eẽ nõ q̃unt. Nã q̃d cæteræ formæ accidẽtib⁹ subiectæ sunt, nõ ita accidentia suscipit in eo ꝙ ipsa est, sed in eo ꝙ materia ei subiecta est. Interpositis quoq; paucis, subiungit: Quod forma quæ est sine materia, nõ põt esse subiectum. Angelus autem q̃rundam accidentium est subiectum. Ad hoc ualet q̃d ait libro de uno & unitate, de angelo & anima, ꝙ unũquodq; eorum unum est cõiunctione formæ atq; materiæ. Hæc Richardus.

Angeli essentia vnde cõposita. *Augustin.* *Commentator.* *Boethius*

¶ Amplius quærit Richardus, Vtrum in angelis sit aliqua realis cõpositio ex esse & essentia. Et quamuis de hac quæstiõe introducta sint multa super primum distinctione octaua secundum Thomam, Albertum, Bonauenturam, Aegidium, Vdalricum, præsertim q̃q; secundum Henricum: hic tamen aliqua addam, & primo secundũ Richardum, qui de hoc frequenter scribit opinatiue, & super primum differt ac refert se ad secũdum. Itaq; ait, Eo mõ quo essentia angeli & esse ipsius differunt, est cõpositio ex eisdem. Dicuntq; aliqui ꝙ eẽ angeli nõ differt realiter à sua essentia, sed ratiõe duntaxat: idcirco ex esse & essentia nõ est cõpositio in angelo, nisi secundum ratiõem. Sed hæc opinio stare nõ ualet: quia quæ sola differunt ratiõe, de se inuicem prædicant, ut genus de specie, ut species de indiuiduo: hæc autem est falsa, Esse angeli est sua essentia. Præterea Hugo primo didascalon, ca. 6. In solo, inquit, deo idẽ est esse & quod est. Alij dicunt ꝙ cum essentia angeli sit cõposita ex actuali & possibili, sic ꝙ id quod est actuale in eius essentia, est actuale esse ipsius. Et si obijciatur, ꝙ essentia potest intelligi simplici intellectiõe præter actualem eius existentiam, nec põt intelligi præter ea quæ sunt de eius ratiõe, seu præter id quod ipsa est: Respondent, quod angelus intelligi nequit, non intellecta re quæ est eius existentia actualis, quamuis non sub ratione actualis existentiæ. Nec mirum. Quod enim est unum in re, potest esse plura ratiõe, atq; intelligi sub una sua ratiõe, nõ sub alia. Sicq; id q̃d est actuale in essentia angeli, sub alia ratiõe est pars suæ essentiæ, atq; sub alia ratiõe est illius essentiæ actuale esse, seu existentia actualis. Hinc secundum istos esse angeli nõ prædicatur de eius essentia, sicut nec pars de toto. Sed cõtra hoc arguitur: Per id quod est possibile in essentia angeli, aut intelligunt carentiam perfectiõis actualitatis, aut aliquam materiam intelligibilem, quæ est natura potentialis nõ simpliciter, sed respectu formæ angeli: aut aliquam naturam pure potentialem. Si primum, cum illa carentia nõ dicat reale aliquid positiuum, nõ põt esse pars essentiæ angeli. Atq; secundũ hoc, esse actuale essentiæ angeli, esset realiter sua essentia, nõ differens ab ea secundum aliquid positiuum ab solutum seu relatiuũ. sicq; nõ eẽt essentiæ pars, sed tota essentia. Si secundum, adhuc nihil esset de essentia angeli nisi actualitas: quoniam sicut possibilitas formæ non esset eius essentia, ita nec possibilitas materiæ, sed tantummõ cõstitutum ex actualitate materiæ incompleta, & actualitate formæ cõplente. Sicq; adhuc sequeretur ꝙ actuale eẽ angeli, esset realiter sua essentia, nõ pars eius. Si tertium, ꝓbabilis esset opinio, supposito ꝙ in natura angeli posset esse aliqua natura pure potẽtialis de eius essentia, utpote spiritalis materia. Sed q̃niam id quod est loco materiæ in angelo, nõ est natura pure potentialis, sicut patebit: uidelicet quia spiritalis illa materia est alterius ratiõis à materia corporalium, ideo illi opinioni nõ cõsentio. Alij dicunt ꝙ esse angeli ultra suam essentiam addit rem aliquam absolutam, ita ꝙ eẽ est actus essentiæ: nec est accidens, imò est quid nobilius accidẽte: quia essentia plus habet de possibilitate, q̃ eẽ suum. quod intelligũt de esse actuali: quia in hoc cuncti cõueniunt, ꝙ esse essentiæ nõ differt realiter ab essentia saltem re absoluta. Alij dicunt, ꝙ esse nil absolute dicit super essentiam angeli seu aliorum, sed tantum realem relatiõem ad datorem ipsius esse. Talis nanq; est distinctio inter substantiã & accidens, ꝙ substantia nata est existere in se, accidens autem in alio. Si igitur eẽ esset absolute aliud ab essentia, cum nõ ualeat existere in se, sed in ipsa essentia, esset accidens essentiæ. Quod esse nõ potest, cum esse sit actualius q̃ essentia. Deniq; secũdum philosophum primo de generatione, Substantia nõ habet esse simpliciter ꝑ aliquod accidẽs, sed esse tale. Sequeretur itaq; ꝙ essentia angeli per suum esse nõ haberet esse simpliciter eo modo, quo esse simpliciter competit creaturæ. Esse ergo ultra essentiam angeli seu alterius creaturæ non dicit nisi relationem ad deum, inquantum est causa efficiens & dator ipsius esse. Ideo non cõceditur ꝙ eẽ creaturæ est sua essentia, sicut nec ista currere ẽ cursus: quia quod cursus dicit absolute, currere significat in relatione ad currentem. Veruntamẽ quoniam relatio creaturæ ad datorem ipsius esse, res aliqua est, quãuis non absoluta: ideo siue dicatur ꝙ esse creaturæ dicat rẽ aliquam absolutã ultra essentiam, siue solam relationẽ: concedendum est ꝙ in angelo omniq; creata substantia, est compositio quædam realis ex esse atq; essentia. Et si huic obijciatur opinioni, ꝙ possumus intelligere actualem existẽtiam angeli, non intelligẽdo eam sub ratiõe qua creatus est: dico ꝙ eo modo quo intelligo actualem existentiam angeli, intelligo relationem ei⁹ ad creatorem. Si enim intelligo actualem existentiam eius in communi, intelligo relationẽ eius ad datorem sui esse implicite atq; in generali. Si aũt intelligo actualem existentiam eius distincte & in speciali, intelligo

Richard⁹ *Hugo.* *Ad obiecta rñsio.* *Argu contra* *Opinio Thom.* *Opinio Henr.* *Arist.* *Obie.*

relationem ipsius ad sui esse datorem in speciali & di-
stincte. Hæc Richardus.

Diony.

¶Qui diuertit ad hoc, ꝙ esse superaddit essentię q̄d
reale. sed an relatiõem duntaxat, an quid absolutum,
nõ determinat, sed per modum indifferentis se habet,
utriusq; opinionis argumenta dissoluens, & inter cęte
ra dicens, ꝙ secundum nonnullos Boethius per quod
est, nõ solum designat essentiam, sed suppositum crea
tum, quod dicit creatam essentiã cum naturalibus su-
is proprietatibus. Et per esse seu quod est, quidam
intelligunt esse diuinum & increatum, quo om̃ia sunt
efficienter, non formaliter. Argumentum q̊q; quo
Thomas pręcipue utitur ac inniti uidetur, ꝙ s. essentia
potest intelligi præter suum esse, imò & intellecto illo
non esse, dicit sic posse solui: Quamuis essentia angeli
nõ queat intelligi præter id quod realiter est suum eẽ,
attamen potest intelligi nõ sub formali ac propria ra
tione qua dicitur eẽ, quia eiusdem materialiter seu re-
aliter possunt esse rationes diuersæ. Vnde intelligi po
test color, non sub rõne q̃ specialis color, nihilominus
idem sunt color & specialis color.

Argumẽtũ Thomę queadmo-dum soluit.

Henricus.

¶Pręterea quid hac de re sentiat Hẽricus, dictum ẽ
supra primũ, ubi inducta ẽ eius respõsio in primo suo
quodlibeto, quæstione 8. Verũ tertio quodlibeto, quę
stione 9. quęrit, An ponenda sit essentia aliqua in cre
aturis, per indifferẽtiam se habens ad esse & nõ esse. Et
arguit ꝙ sic: quoniam ad scientiam habẽdam de re, nõ
requiritur eẽ neq; non esse. Nam siue res actualiter sit,
siue non sit, nihilominus scitur de ea quid sit. Et respõ
det, Sicut uult Auicenna primo metaphysicę suæ, una-
quęq; res in sua natura specifica habet certitudinẽ pro
priam quæ sit eius quidditas, qua est id quod est, & nõ
aliud à se. Hinc conuenit ei intentio seu ratio qua dici
tur res, quæ intentio alia est ab intentione ipsius esse,
quæ sequitur intentionem essentiæ. Ex hoc nanq; ꝙ
certitudo rei est id quod est secũdum se, ex hoc inquã
habet eẽ in anima seu in cõceptu intellectus creati aut
increati, non in singularibus extra. Certitudo quippe
naturæ cuiuscunq;, quantum est de se, habet conceptũ
absolutum quo scitur quid est res, absq; communican
tia uel concomitantia intelligendi eam esse ullo mõ
iam tacto. Veruntamẽ non dico ꝙ extra animam seu
intellectum, & extra singularia habeat esse absolutum
aut separatum, sed ꝙ natura secundum se habet abso-
lutum conceptum absq; omnibus conditionibus quæ
sequuntur. Nec sequit̃ inde ꝙ sit realiter separata, imò
rei sic absolutè acceptæ, solum cõuenit esse quod est.
Sic nanq; de ratione humanitatis non est uniuersalitas
nec particularitas, nec unum, nec multa, sed solum hu
manitas. Deniq;, circa rei quidditatem possum⁹ habe-
re triplicem intellectum uerum, & unum falsum. Tri-
plicem quippe habet intellectum uerum, sicut & tres
modos in eẽ. Vnum enim habet esse naturæ in rebus,
alterum uero habet esse ratiõis, tertium autem habet
eẽ essentiæ: quemadmodum animal acceptum cum ac
cidentibus suis in singularibus, est res naturæ: acceptũ
uero cum accidentibus suis in anima, est res rationis:
sed acceptum secundum se, est res essentiæ: de qua dici
tur, ꝙ essentia eius est prius q̃ esse suæ naturæ uel rati-
onis, sicut simplex est prius composito. Hoc esse essen
tiæ, propriè dicitur eẽ diffinitiuum & quidditatiuum:
quod nulli cõueuit, nisi cuius ratio exemplaris ẽ in in-
tellectu diuino, per quam natum est produci realiter,
ita ꝙ sicut ex relatione & respectu ad deum tanquam
ad causam efficientem, habet ꝙ sit ens in effectu & eẽ

Auicenna.

Circa rei quidditatẽ triplex intellectus.

existẽtiæ habẽs: ita ex relatione & respectu ad ipsum,
sicut ad causam & formam seu rationem exemplarẽ,
habet ꝙ sit ens aliquod per essentiam seu esse essentiæ
habẽs. Cęteris non conuenit, esse, sed magis priuatio.
Intellectus autem falsus circa id quod secundum se ẽ
quidditas aliqua, est intelligere ipsum esse aliq̄d secun
dum se, absq; omni conditione alterius tam extra in-
tellectum quàm extra singularia. Sićq; aliqui imaginã
tur esse essentiæ rei, quod distinguunt ab esse existẽtię,
& ab esse rationis. sed male sic opinãtur. Quemadmo-
dum enim esse naturæ seu existentię rei, appellat̃ certi
tudo eius cum cõditionibus seu ꝓprietatibus eius, q̃s
habet ab efficiente in ipsis rebus: & esse rationis ac cer-
titudo quam habet cum cõditionibus, quas habet ab
intellectu in eius conceptu in relatione ad aliquid ali
ud: sic esse essentiæ rei appellatur certitudo eius abso-
lute accepta, absq; om̃i conditione & proprietate quã
nata est habere in esse naturæ & rationis. Dum itaq;
quæritur, an sit ponere aliquam essentiam, habentem
se per indifferẽtiam ad eẽ & non esse: si intelligatur de
non eẽ eius quod non habet exẽplar in deo, nec natũ
est eẽ, ut eẽ Chimęrę, nec ẽ positiua natura: aut de non
eẽ, quod negat eẽ secũdum unum modum essendi, po
nit tamẽ eẽ secundum alium modum, uidelicet quod
negat eẽ actualis existẽtię. Loquẽdo igitur de non eẽ
primo modo, & de quocunq; eẽ sibi opposito, non est
ponere in rerũ natura, neq; in intellectu aliquam essen
tiam, quæ ꝑ indifferẽtiam se habeat ad eẽ & ad non eẽ:
quia quod illo modo est non eẽ, de se est necesse non
eẽ. Quòd aũt ex sua natura est uera essentia, nõ potest
sic nõ eẽ, imò natum ẽ eẽ. Loquẽdo aũt de non eẽ secũ
do modo, puta de non eẽ actualis existẽtiæ, & de esse
sibi opposito, bñ ẽ ponere essentiam indifferẽter se ha
bentẽ ad esse & non eẽ: sicut essentia rosæ est eẽ florẽ,
qui tẽpore hyemali non est, tempore æstiuali est. Ve-
runtamen distinguendum est de indifferẽtia. Nam ali
quid per indifferentiam se habere ad esse & non eẽ, in
telligi potest dupliciter. Primo, ꝙ de se habeat neutrũ,
sed æqualiter habet se ad utrunq;. Alio modo, ꝙ quã-
tum est de natura & essentia sua, non ita sibi determi-
nat unum, quin possit habere alterum. Isto secũdo mo
do essentia cuiuslibet creaturæ inquantum est creatu
ra, per indifferentiam se habet ad esse & non esse: imò
relictum sibi, cadit in non esse, est́q; à deo creabile aut
creatum. Si demum loquamur de indifferentia ad esse
& non esse primo modo, ita uidelicet ꝙ de facto neu
trum habeat, sed æqualiter se habeat ad utrunq;, hoc
modo per indifferentiam se habere ad esse & non esse,
intelligi potest dupliciter. Primò modo, quo ad con-
ceptum mentis de ipsa essentia. Secũdo, quantum ad
ipsam rem in seipsa. Primo modo, dico ꝙ essentia cu-
iuslibet creaturæ per indifferentiam simpliciter & ab
solute se habet ad esse & non esse. Esse etenim & non
esse, sunt extra & præter essentialem rei diffinitionem,
intentionem & rationem, ut patuit. Mentis ergo con
ceptus essentiam rei concipit absolute, sup quam fun
datur per se ueritas enũciationum de inhærẽtia essen-
tiali, ut quòd homo est homo seu animal, & super hoc
fundatur per accidens, quod habet esse in particulari
bus. Nempe ꝙ homo est homo & animal, ꝓ certo ha
bet ex certa ratione suæ naturæ, non ab alio: quoniam
quantum ad hoc, non est aliquod factum, sed solũ ha
bet hoc, quia formaliter est in intellectu diuino. Hinc
ueritas enunciationum sup certitudinem talem funda
ta, potest esse æterna in intellectu æterno: & æquali-

Simile.

Esse naturę seu existentię.

Esse essentię rei.

Aliquid ꝑ indifferentiam se habet ad esse et nõ eẽ dupliciter.

Hh

ter uera est, re existente & non existente: quoniã actuale esse extra ueritatis rectitudinem est. Si uero loquamur de essentia creaturæ, quo ad certitudinem eius in seipsa: sic dico, ꝙ nullo modo ꝑ indifferẽtiam se habet ad esse & non esse in effectu seu actu, ita quod de facto neutrũ habeat. De quolibet enim affirmatio aut negatio, & nõ simul de eodem. Quamuis enim essentia creaturæ neutrum illorum in sua ratione includat, semper tñ alterum illorum habet. Hæc Henricus.

Actuale esse est extra ueritatis certitudinem.

Ex cuius dictis habetur, quod esse actuale seu existentia actualis & essentia, non differunt realiter, sed ratione & relatione: ita quod unum & idem, relatum ad deum sicut ad causam exemplarem, uocatur essentia seu esse essentiæ: relatum uero ad deum ut ad causam efficientem, dicitur esse existentiæ. Verum uerba hæc eius iam tacta, uidelicet, Nempe ꝙ homo est homo & animal, habet ex ratiõe suæ naturæ, non ab alio effectiue: quia quãtum ad hoc, non est aliquod factũ, sed solum habet hoc, quia formaliter est in intellectu diuino: istud inquam, non uidetur satis resolute ac secure prolatum. Nam iam secundum rei ueritatem atq; de facto, hominem esse hominem & animal, est aliquid positiuum reale: ergo creatum est. Rursus, hominem eẽ hominem, nõ est nisi ipsemet homo qui creatura ueraciter dicitur. Iterum, quicquid habet creatura, habet effectiue à deo: ergo ꝙ hõ est animal, habet à deo. Denuo, hominem esse hominem, & hominẽ esse, sunt realiter idem secũdum Henricum. Sed hominem esse, & effectiue à deo, ergo & hominẽ esse hominẽ, est aliq̃ mõ à deo efficienter: & non solum habet hoc, quia formaliter est in intellectu diuino, per rationem uidelicet exemplarem præsertim. Et ẽ alia ratio ac cõfirmatio prædictorum: quia q̃d deus de rebus in seipo formaliter exemplariterq; cõcepit, hoc eis effectiue & executiue per creatiõem seu efficientiam cõtulit. Ideo sicut hominem esse animal, est à deo formaliter ꝑ ęternam præcõceptionem exemplaremq; institutionem, ita est ab ipso per realem & effectiuam productionem & executionem.

Qualiter esse actuale & essentia differãt

Idẽ Henri.

¶ Præterea decimo quodlibeto mouet idẽ doctor hanc quæstionem: utrum ponens essentiam creaturę idẽ cũ suo esse, possit saluare creationem. In cuius quęsiti determinatione, prolixe ac diffuse, imo & profunde de ista tractat materia, ponẽs fortiora alterius opinionis motiua, ac eadem soluens, & inter cætera loquens: Hic oportet primo uidere, quomodo esse se habeat ad essentiam. Et de hac re in primo nostro diximus quodlibeto, & adhuc dicimus, quod esse creaturæ non est aliquid re absoluta aliud à creaturæ essentia, additum ei ut sit actualiter seu in effectu: imo creatura sua essentia seu quidditate, qua est id quod est, habet esse: nõ inquantum est essentia secundum se & absolute considerata, sed ut considerata in comparatione & ordine ad diuinam essentiam. Etenim inquantum ipsa secundum se absque omni addito absoluto, est similitudo diuinæ essentiæ secundum ratiõem causæ formalis seu exemplaris, cõuenit ei esse essentiæ: inquantũ uero ipsa in se absq; omni absoluto adiuncto, est effectus diuinæ essentiæ, uel mediate uel immediate: uel mediate cõuenit ei esse existentię, ita ut nec esse essentiæ, nec esse existentiæ aliquid sup̃addat formale & absolutum creatæ essentiæ, sed solũ respectũ ad aliud. Sed obiecit nobis aduersans, quia essentia de se est in potentia ad esse: ergo recipit illud aliũde, nec est realiter idem cum illo. Dicendum ꝙ aliquid ex se est potẽtiale dupliciter. Primo, ut subiectum transmutatiõis à nõ esse in esse, sicq; materia sola in naturalibus est in potentia. Secundo ut terminus productiõis. & sic forma quæ educitur, est in potentia seu ipsum compositum. & tale ens ut relatum ad causam efficientem, est quid actuale, inquantum participat actualitatem & ꝑfectionem illius. Secundo sic arguit: Ex eo ꝙ creata essentia habet respectum ad deum, nõ existit, sed est ad aliquid: ergo relatio ad primam causam efficientem, non confert essentiæ quod sit ipsa existentia actualis. Dicendum quod existere creaturæ re uera nõ est existere absolute, sed sub quadam depẽdentia ad manutenentiam creatoris, & ita in quodam respectu. Denique quod esse nihil reale superaddat essentiæ, probauimus. Primo, quoniam ueritas, bonitas, & unitas, nihil reale absolutum addunt essentię, ergo nec entitas. Ad quod aduersarius ille respondit: Ens uno modo dicitur, prout diuiditur in decem prædicamenta, quod est ens ab eẽ essentiæ, nec aliquid addit quidditati, sicut nec ueritas, unitas, seu bonitas. Secundo dicitur ens quod existit in rerum natura, quod est forma addita quidditati. Aliter creatura tantæ esset actualitatis, ꝙ ex seipsa posset existere. Contra quod, dico ꝙ non sequitur: quoniam essentia creata ex seipsa nõ habet eẽ, sed effectiue à deo. Secundo sic probo intentum: Si essentia nõ habet esse nisi per absolutum quid additum, hoc additum est creatura, de se nõ habens existere, neque secundum se, neq; in alio: ergo ei per creationem acquiritur seu cõfertur esse aliud à se, eademq; ratiõe illi eẽ aliud esse, & ita in infinitum. Iuxta hoc aduersarius arguebat ad idem aduersus se, sic: Sicut essentia est possibilis ad esse & nõ esse, ita & illud esse: ergo nõ nisi per aliquid additum habet existere, quemadmodum neq; essentia, & ita in infinitum. Ad quod respõdit, ꝙ illud esse est possibile esse, cui acquiritur esse. Sed hoc est per accidẽs, uidelicet quia nõ habet esse nisi in ipso possibili ad esse. Veruntamen quantum est de se, semꝑ habet esse sicut dicunt philosophi, quod omnis forma quantum est de se, est actus quidam & necesse esse: sed ꝙ nõ est necesse eẽ, uenit per accidens, s. quia recipitur in possibili eẽ, hoc ẽ, in materia. Idcirco non itur in infinitũ, q̃m illud primũ eẽ nõ recipit aliud eẽ à se: q̃ non recipit eẽ nisi q̃ recipit in alio q̃d eo habet eẽ. Verũ ex hoc dicto apparet mox falsitas periculosior, ꝙ s. formæ creaturarum ex se, & ipsum esse quo creatura formaliter existit, non sunt possibile esse, sed necesse esse, nisi quia sunt in possibili eẽ, cum tamẽ non sit nisi unicum necesse esse, puta esse diuinum & increatum. Tertio arguo sic: Tale esse nõ põt esse accidens neque substantia, quia nec est materia, nec forma, neque compositum. Ad quod ille respondit, quod licet non sit substantia recipiẽdo de se substantiæ prædicationem, est tamen de genere substantiæ, sicut principium & forma quædam dans actualitatem essentiæ, sicut forma dat actualitatem, & hoc suo modo, quemadmodum punctus est de genere quantitatis, quamuis quantitas non prædicetur de eo. Sed hoc stare nõ ualet, quoniã eẽ nõ ẽ de prædicamẽto substantiæ, ut forma substantialis. Tũc em̃ rerũ essentiæ seipsis, seu suo eẽ essentiæ nõ constituerẽt prædicamẽtum, sed suo eẽ existentiæ. Nec eẽt aliquod prædicamẽtum, nisi essentijs rerũ existẽtibus. cuius cõtrarium uult Auicẽna, atq; Themistius sup̃ prędicamẽta. Præterea Algazel in logica sua dicit expresse, ꝙ hm̃oi eẽ existẽtiæ accidẽs ẽ entis. Auicenna q; ait, ꝙ essentiæ rei accidit esse q̃d nõ est ipsa, ut

Alit. esse po- tiale citer.

Argu- cundo

Solu

Esse reale addit ẽ.

Ali- s cõ.

Argu- tertio

Ad obiecta rñsio.

ꝙ sit uniuersalis uel particularis, ĩ anima aut extra animam, & uniuersaliter quod sit seu non sit. Auerrois q̃que super quintum metaphysicæ contestatur, quod istud eẽ est de prædicamento accidentis, & illud quod est esse essentiæ, est de prædicamento generis substantiæ. Quod & ipse sufficienter confessus iam supra ubi ait, ꝙ eẽ existentiæ, est forma superaddita essentiæ. Et constat ꝙ non sit forma substantialis, quia sic nequaquam pertineret ad prędicamentum accidentis. Et si spectat ad illud, non est de gñe substantiæ sicut principium: sicut nec esse essentiæ, quod est extra omne genus. Vnde & super illud Boethij, Vnumquodq; habet eẽ ex his ex quibus est, id ẽ, ex partibus suis, asserit Cõmentator: Esse nanq; & id quod est, nullo ꝓrsus cõueniunt gñe. Et super illud de duabus naturis Christi, q̃ est dei hominisq; coniunctio: Esse, inquit, & quod est, nec eiusdem gñis, nec eiusdem sunt rõnis, idcirco non componũtur, cõstituendo aliquod totum quod sit in gñe per se. Sentiendum est itaq; ꝙ eẽ nõ sit quid absolutum essentiæ additum, nec tamẽ essentia ex se sola ꝓprietateq; sua est suũ eẽ, sed ex hoc ꝙ est effect⁹ dei. Differũt q̃q; essentia & eẽ, nõ re nec sola rõne, sed medio mõ, uidelicet intentione. Verũ cõtra hoc clamat ille: nõ intelligo quid sit differre intentiõe aliud, q̃ rõne differre. Declaro ergo ut capiat. Ecce albũ & rõnale inter se differunt, rõnale etiã & animal inter se differunt, similiter homo & animal rationale. Homo autem & animal rõnale sola differunt ratione, sicut diffinitio & diffinitum, ita ut nullam faciant compositionem. Rationale uero & album differunt realiter, sed rationale & animal differunt intentione, cum unum non sit de intellectu alterius, & possunt ab inuicem separari. Baptizetur ergo medius ille modus differendi, quatenus detur congruum nomen, si dici non potest differentia secundum intentionẽ. Sed fatuum est disputare de nomine, dum constat de re. Cum igitur quæritur, Vtrũ ponens essentiam idem cum suo eẽ, possit creationem saluare: dico ꝙ imò, dummõ dicat ea distingui mõ prętacto: nõ autem, si dicat esse nullam addere relationẽ ad causam efficientem super essentiam, ita ꝙ essentia habeat eẽ sua ꝓprietate absq; extrinseca participatiõe. Sic enim sola diuina essentia habet eẽ. Veruntamẽ nõ est ruditer imaginandum, ꝙ essentia creaturæ participet eẽ quasi quid absolutũ diuersum à se, sicut aer participat lucem: sicut hoc dictum est plenius primo q̃dlibeto, & super octauam primi libri distinctiõem. Alio igitur modo intelligitur ista participatio, intelligẽdo essentiam creaturæ ut quoddam potentiale obiectũ, & sicut terminum actionis de nihilo ꝓductum: ipsum uero eẽ intelligendo eandem essentiam, ut est actuale obiectum & terminus actionis, ipsum de nihilo ꝓducentis. Præcedens autem phãtastica imaginatio, quodammodo fingẽs modum creatiõis, ꝓcedere secundũ modum naturalis gñationis, hoc dempto, ꝙ gñatio illa pręsupponit subiectum, non potest tam perfecte rõnem creatiõis saluare, ut ista positio. Proprie nãq; creatio nõ ẽ de aliquo. Vnde si quis ponat eẽ ꝓductũ nõ de nihilo, sed de aliquo, ut de essentia tanquam de potentiali suo creato, secundum hoc ipsum eẽ non eẽt ꝓprie creatum, sed essentia. Hinc uolẽs dicere ꝙ eẽ sit q̃d ꝓductum in essentia, realiter differẽs ab ea, melius saluaret creationem, dicẽdo ꝙ eẽ non ꝓducitur de essentia ut de suo potẽtiali subiectiue, sed ꝙ eẽ ꝓducatur in essentia simul cum ea, & ꝙ utrunq; eorum sit quoddam potentiale: ut ꝓducatur obiectiue de nihilo ipsa quidem essentia in se, esse uero in essentia, non de ea: quemadmodum si deus crearet ignem, crearet formã eius atque materiam simul, nec formam ex materia ignis illius. Hæc Henricus. Qui in decimo quodlibeto de hac materia prolixissime scribit, cuius uerba possent multum abbreuiari, nihil omittendo de sensu.

Auerrois

Boethius

Quid sit differre intentiõe.

Iocose dictum.

Ad quæstionẽ rñsio.

¶Nunc redeundo ad principale quæsitum, an uidelicet angelus sit ex materia & forma compositus, ponenda est responsio Bonauenturæ, dicentis: Certum est angelum non habere essentiam simplicem per totius compositionis priuationem. Potest enim considerari per comparationem ad suum principium productiuum: & ita compositus est, quia dependens. Simplicissimum quippe, absolutissimum est: & omne dependens, eo ipso quo dependẽs, cadit in aliquam compositionem. Cõsideratur quoq; quo ad suum effectum, sicq; habet compositionem ex substantia atq; potẽtia. Cõsideratur nihilominus ut ens in gñe. sicq; secundũ metaphysicum componitur ex actu & potentia: secũdum logicum uero, ex gñe & differentia. Rursus consideratur ut ens in se. & ita quantum ad eẽ actuale indiuisibile, est in ipso compositio ex ente & esse: quantum uero ad eẽ essentiale, ex quo est & quod est: & q̃tum ad eẽ indiuiduale seu personale, ex q̃d ẽ & q̃s est. Aliquæ tñ compositiones à substantia angeli remouẽtur, ꝓpter quod simplex uocat: utpote compositio ex partibus quantitatiuis, compositio ex partib⁹ heterogeneis, compositio ex natura corporali & spũali. sed de compositiõe materiæ & formæ hic specialiter q̃stio ẽ. Dixerũtq; aliq̃ ꝙ non sunt in angelis. sed cũ in angelis sit rõ mutabilitatis, & rõ cuiusdam passibilitatis, rõ itẽ indiuiduatiõis & limitatiõis, postremo rõ eẽntialis cõpositiõis secundũ ꝓpriam naturam: nõ uideo quõ possit defendi, ꝙ in substãtia angeli nõ sit compositio ex diuersis naturis, similiter in eẽntia omnis creaturę ꝑ se entis. Cũq; naturæ illæ se habeant ꝑ modũ actualis & potẽtialis, & itẽ ꝑ modũ formæ atq; materię, uerior apparet positio, ꝙ cõpositio ex materia & forma cõsistat in angelo. Hæc Bonauẽtura, q̃ ad istud multas autoritates & motiua satis præhabita introducit.

Bonauẽ.

De cõpositiõe materię et formę.

¶Porro hanc quæstionẽ nõ inuenio in scripto Alexandri. Sed quærit an angelus sit incorporea substantia, & rñdet ꝙ imò. An uero in angelis sit spiritualis materia, in scripto eius determinatũ non cerno.

Hales

¶Albertus uero: Angelus, inquit, nõ constat ex forma atq; materia, nec est ponenda aliqua simplex materia: quia ut dicitur in libro de substãtia orbis, materia non est nisi corporalium, & determinata ad motum, & quantitas sequitur eam. Boethius quoque in libro de duabus Christi naturis, fatetur: Incorporalia ex nulla materia sunt, ut angelus & anima. Si autem quis dicat, ꝙ secundum librum Auicebron (quẽ librum quidam nominãt fontẽ uitæ, quidã uero de forma & materia) duplex extet materia, s. spiritualis & corporalis, & ꝙ in angelis sit spiritualis materia: obijcitur contra hoc, quoniam Augustinus sup Genesim ad literam disputat, Vtrũ anima rõnalis sit ex incorporali materia, & cum multum uẽtilet quęstionẽ, an materia illa sit uiua uel nõ uiua, uel ubi sit illa materia, tandẽ diffinit, ꝙ ex nulla materia sit anima: ergo multo minus angel⁹, qui deo ꝓpinquior atq; simplicior phibetur q̃ aĩa: imò secundum Augustinum & Boethium, nulla ẽ materia spiritualium. Si uero obijciatur, quia secundum Damascenum libro 2. angelus dicitur immaterialis & incorporalis, quantum ad nos, nõ quantum ad deum (Omẽ

Albertus

Boethius

August. su per Gene.

Nulla materia ẽ spiritualiũ se cũdũ Augustinũ et Boethium

eī creatum cōparatum ad deum, grossum & materiale inuenitur. solusq; deus eēntialiter immaterialis & Corporeū & incorporeū dupliciter dicit incorporalis cōsistit) dicēdum q; corporeum & incorporeum dupliciter dicit: Primo, à forma corporis q̄ p eēntiam suam in corpore ē, quæ ē eē longum, latū, profundum, & p huius corporeitatꝫ carētiā, angelus & anima incorporales censentur. Imo hoc fuit hæresis Tertulliani, q; dixit angelū & animā corporalib⁹ lineamētis figuratos, qa interdum uisibiliter sic apparēt. Secūdo à ꝓprietate corpus cōsequēte, quæ est localitas. Nēpe ex hoc q; corpus terna dimensiōe determinatur, circūscribitur loco, & supficies sua ad loci superficiem terminatur: hinc omē ens, cuius esse, uirtus seu extēsio, terminat, & loco cōtinet, uocatur corporeū: sic q̄q; angelus & anima dicuntur corporei, quia sunt diffinitiue in loco. Solus quoq; deus sic appellatur incorporeus, q̄niam eius essentia est simpliciter infinita, & nusquam ac termino nullo inclusa. Hæc Albertus.

Idē Alb. ¶Insuper de his in alia loquitur quæstiōe, q; angel⁹ est substantia composita ex q̄d est, & quo est, & differunt in eo, habens & id quod habet, essentia quoq; & potētiæ. & q; est compositum ex essentialib⁹ partib⁹, nō tñ ex materia & forma substantiali. Quæ omnia q̄liter sint sumenda, super primum distinct. 8. inductū est. Veruntñ improprie dictū uidetur, angelū ex essentialibus partibus esse cōpositum, præsertim scd̄m eos qui in eo nō ponūt materiam. Per q̄d est, in angelo accipit Albertus suppositum: per quo est, naturā seu formam. Et hæc in angelo idem censentur, quia in eo suppositū nihil de gn̄e substantiæ addit essentiæ: & sic ista in eo nō uidetur realem facere compositionem. Et tñ Albertus hic scribit: Angeli compositio dinoscitur in hoc, q; angelus est, & hic angelus. Constat autem, q; angelus & hic angelus, realiter idem sint: nec indiuiduū, præsertim in substantijs separatis, aliquid substantiale adijcit speciei, & de se inuicem essentialiter atq; idētice prædicantur. Diuinus etiam Dionysius & Augustinus Dionysi⁹ & Augustinus dicūt angelū eē simplicem essentiam. euidenter testantur, q; angelus est simplex essentia: qa uidelicet ad eius substātiam seu naturam nil pertinet, nisi simplex immaterialisq; forma: forma inq̄ non informans, sed foris manens, ut ait Boethius, non tñ sic- Boethius ut de ideis asseruit Plato, q; sint formæ p se separatim subsistentes ac foris manētes. Præterea in libro de Causis, propositione septima dicitur: Intelligentia est substantia quæ non diuiditur. Nō est ergo ex essentialib⁹ composita partibus, cum omne compositum diuidat̄ in cōponentia sua, ac omne totum in partes. Rursus, 28. propositione libri de Causis asseritur: Omnis substantia stans per essentiam suam, est simplex, quod inter creata nulli tam uere ac ꝓprie cōpetit, ut intelligen- Albertus. tiæ seu mēti angelicæ. Albertus quoq; in cōmentario suo sup de Causis, frequenter appellat intelligentias essentias, siue substantias simplices. Et si anima rationalis est simplex spiritus, quanto magis angelus?

¶At uero in libro de quatuor coæquæuis, tractatu de angelis, ait: Quatuor sunt principia substantiæ compositæ, s. materia & forma, quod est, & quo est. Et per quod ē, intelligo id q̄d substat formę, & p̄cipue id, ratione cuius subsistit. Esse autem seu quo ē, uoco formā compositi, quæ prædicat̄ de ipso cōposito. Hæc ibi.

¶Ex quibus cōstat uera esse quæ dixi, & q; Quod ē, Uerba Alberti qualiter intelligenda. & Quo est, non faciunt in angelo compositionem realem, secundum uerba Alberti, q̄uis uerba eius in multis locis oppositum prætendere uideantur. Et forsan uult dicere q; formaliter, id est, secundum proprias rationes, nō substantialiter distinguantur. Aliqua item ad subsistentiam personalem concurrunt ac pertinēt, quæ nō sunt de ratiōe naturæ, imò superaddunt̄ eidē.

¶Insuper Vdalricus in Sūma sua lib. quarto tuetur Vdalricus positionem dicentium in angelis non esse materiam, & quod in solis corporalibus materia sit ponenda, ꝑut supra primū distinct. 8. ostensum est ac relatū.

¶Henricus uero quodlibeto quarto disseruit: Aliquorum fuit opinio, quam tenet Auicebron in libro Triplex opinio q̄ oīa citra deū habēt materiam Henricus 2 fontis uitæ, quod omnia citra deum (uidelicet cuncta creata) subsistentia, habent materiam, & quod in omnibus eis materia sit rationis unius. Alij ponunt materiam in rebus corporalibus tantum, dicuntq; eandem in omnibus illis eiusdem cōsistere rationis: quia materia secundum se est pura potētia, nullam in se habens actualitatem, per quā una possit differre ab alia. Tertia opinio est, quod materia quāuis in solis sit corporalibus, diuersæ tamen rationis sit in diuersis. Porro philosophus duodecimo metaphysicæ, loquens, de intelligentijs quas nos appellamus angelos, ut quarto metaphysicæ suę loquitur Auicenna: Hæ, inquit, substantiæ sunt extra materiam, quibus non admiscetur Auicenna potentia, neque in substantia, neque in loco, id est, passiua potentia, neq; ad generatiōem & corruptionē, neq; ad loci mutatiōem. Hinc alij dicunt, q; in angelis est materia specialis ac ꝓprię rōnis. Q̄d si rōnabiliter dicitur, oportet ut de hoc nos doceat transmutatio aliq̄: quia ut asserit Cōmentator circa finē primi physicorꝫ, Commentator secundum mētem philosophi transmutatio docuit ac mōstrauit esse materiam. Vnde & 2. metaphysicæ ꝓtestatur: Oportet imaginari materiā in re mota. Porro trāsmutatio quā ī angelis rōne cōuincere possum⁹, est quędā receptio, ꝓpter quā si in angelis materiā ponere possum⁹, illa receptio nō est nisi scd̄m intellectū & uolūtatē: q̄m illa quę est fm̄ locum ponitur, ꝓpter limitatiōem quæ indifferēter in angelis ponit̄, siue sint formæ puræ, siue materiales. Sed hoc, puta materiā talem esse in angelis, nequit nos docere aliqua transmutatio fm̄ intellectum: quare neq; fm̄ uoluntatem, cum actio intellectus magis cōsistat in recipiēdo, q̄ uoluntatis. Cuius summa ꝓbatio, est ex rōne opatiōis intellectualis: & hoc, p ea q̄ dicit philosophus circa nr̄i intellectus immaterialitatē: q̄ cū angeli sint digniores in specie, magisq; separati, oportet q; simpliciores & immaterialiores sint eo. Vñ 3. de aīa asserit cōmētator, q; ex his q̄ de nr̄o cognoscim⁹ intellectu, ad eorꝫ notitiā ascēdim⁹, q̄ circa intellect⁹ sunt separatos. De nr̄o aūt Idem Philosophus ītellectu docet Philosophus 3 de aīa, q; nō habet de rōne passiōis, nisi q; accipit intelligibilē spectē, & in potētia ē ad eā, nec trāsmutat̄ à forma illa ut sensus: qa nō est materialis, nec corpus, nec uirtus in corpore. Deniq; q; oporteat eū talis eē naturæ, ꝓbat ex eius opatiōe, quia uidelicet intelligit materialia oīa: nec posset oīm esse receptiuus, si esset de natura alicui⁹ in speciali quo ad proprietates materiæ. Rursus, sicut philosophus & cōmentator ostendunt ibidem, ad hoc q; intellectus intelligat, oportet q; recipiat formas simpliciter ut sunt formæ, & uniuersale non secundum q̄d est hoc aliqd. Materia uero & omīs forma materialis, præsertim de cuius eēntia est materia, non recipit formas nisi ut hoc aliquid & particulare, quæ sunt solum potentia intelligibiles, non in actu. Si ergo intellectus ita reciperet, non intelligeret p formā ita receptā. Cūq; angeli sint summæ intellectuales substātiæ, necesse ē q; sint oīno immateriales, maxīe ita, q; materia non sit de eorum

essentia. Hoc nãq; plus impediret actionẽ intellectualẽ, q̃ si eẽt actus materiæ. Hæc itaq; uia ẽ ꝓbãdi immaterialitatẽ intellectualis naturę. Idcirco si cõpositio in ea ẽ, illa nõ est ex forma atq; materia, sed ex aliq̃ se hñte ad modũ materię, & ex aliq̃ se hñte instar formæ: hoc ẽ, ex actu & potẽtia, inq̃tũ oĩs creatura deficit à simplicitate diuina. Et de tali mõ cõpositiõis loqᷓ cõmẽtator sup tertiũ de aĩa, dicẽs: Queadmodũ oẽ sensibile diuidit in materiã & formam, sic intellectuale in cõsimilia istis. Hinc solus deus ẽ pura forma & actus purus. Cætera cõpositionẽ habẽt ex eẽntia & q̃dditate, seu ex q̃d ẽ, & q̃ ẽ: appellãdo q̃dditatẽ, Quo ẽ: & eẽntiã, Quod ẽ. Vel ipm̃ suppositũ dr̃, quod est. Hæc Hẽricus. Tñ in cõmuni mõ loquendi, essentia & quidditas pro eodem sumuntur: & per quo est, intelligitur esse.

Commentator.

Gulielm⁹ Parrhisi. Error quorundã

¶Preterea Gulielmus Parrhisieñ. scđa parte libri de uniuerso: Scire, inq̃t, debes q̃sdã, q̃ inter sapiẽtes noĩari uoluerũt, posuisse oẽm receptibilitatẽ formarũ, ꝓpriam eẽ materiæ, ideoq; nullã substãtiã eẽ immaterialẽ: q̃a ut opinati sunt, receptibilitas illa nõ nisi ꝑ materiã adest substãtiæ. Errauerũt aũt hoĩes isti multipliciter
1 in isto ſmone. Primo, in ĩtellectu ac rõne materiæ. Receptibilitas nãq; simpliciter nõ ẽ dispositio materiæ,
2 sed magis substãtiæ, queadmodũ Aristo. ait: Quia maxime ẽ substãtię ꝓpriũ, eẽ susceptibile cõtrariorũ. Scđo errarũt in rõne receptibilitatis, nimiũ extẽdentes receptibilitatẽ materiæ, cũ nullatenus se extẽdat nisi ad formas corporales, q̃rũ acq̃sitione fit gñatio, & q̃rũ amissione, corruptio. Alias eñ formas q̃ sunt post ipsas, siue sint substãtiales, siue accidẽtales, sola substãtia cõposita recipit & sustinet. Tertio errãt in hoc, q; ponũt mate-
3 riã primo exire à creatore: sicq; oĩm substãtiarũ impfectissimã, eẽ ꝓpinquissimã deo, & primo emanare à creatore q̃ aliquam aliarũ: & ita impfectũ, ordine naturali
4 prius erit pfecto. Quarto errãt in rõne substãtiæ, non intelligentes uel non aduertentes q; substantia est ens per se, id est, nõ indigens sustinẽte aut sustentante. Cũ ergo omnis forma substãtialis substantia sit, nõ oĩs forma creata indiget sustentante aut recipiente materia. Nec indiget ea propter receptibilitatem congruẽtiũ sibi formarũ, q̃a hanc habet ex sua natura seu parte,
5 quia substãtia, cuius est substare. Hinc quinto errãt in nomine substantiæ, nõ attendentes etymologiã ipsi⁹. Substantia etẽñ dicta est ab eo q; stat sub, nõ ab eo q̃d
6 stat supra, sicq; põt recipere atq; substare. Sexto errãt in superfluitate positionis huius materiæ, quod manifestum est ex cõsideratione formarũ, quarũ susceptibiles sunt substantię huiusmodi. Quemadmodum enim intelligere nõ est in corpore, nec per corpus, nec adiuuatᷓ in anima humana corpore suo, intelligere inq̃ q̃d desuper irradiatᷓ: sic intelligere hm̃õi substantiarũ, uidelicet intelligentiarũ seu angeli, ab hm̃õi nõ iuuatᷓ materia. Intelligere uero q̃d ab inferiori ẽ, ĩdiget adiuuatᷓq; corpore: q̃m̃ formæ sensibiles à q̃bus fit abstractio, recipiuntᷓ in sensibus corporis. Porro in materia quã ponunt in intellectualibus illis substantijs, nulla fit receptio formarum desuper aduenientium: ideo propter intelligere illud, & ꝓpter receptionem intelligibilium specierum, radiorũ, seu luminũ desuper ꝓuenientium, nequaq̃ indigent substantiæ illæ materia. Considera eñ oẽs formas substantiarum hm̃õi, & uidebis eas nihil oĩno habere in materia: sicut scia & uirtutes, ac similes formæ, quæ sunt in animab⁹ humanis, nihil ha-
7 bent in corpore. Septimo iam patefactũ est tibi, q; sicut corpora impediunt nobiles hominum perfectiões desuper uenientes: ita materiæ spiritualium illarũ substantiarum impedirent perfectiones earum, cum illæ perfectiones sint oĩno formales. De his consequenter scribit hic doctor diffuse & multum acute contra aliter opinantes, quorum opinionem uocat deliramẽta & somnia, ac figmenta, uarias quoque autoritates Aristotelis atq; Auerrois & quorundam catholicorũ ad positionis suæ corroborationem allegans. Veruntamen scribit hoc loco, sicut & alibi, quod in angelis sicut & in inferioribus, realiter distinguuntur Quod est seu ipsum ens, & Quo est, id est, ipsum esse seu existentia actualis. Amplius, in eodem uolumine introducit grande capitulum, ad demonstrandum intellectualium illarum substantiarum immaterialitatem: In omnibus, inquiens, uiuis compositis forma uiuificat suam materiam. materia autem substantiarum illarum non est capax uiuificationis intellectiuæ, quia nec intellectio neq; uolitio potest subiectari in ea. Insuper inuenitur substantia omnino corporalis ac materialis, ut lapis: & substãtia partim corporalis partimq; spiritualis, ut homo: ergo est substantia creata omnino spiritualis & immaterialis. Posuit quoque Auicenna exemplum de oxymelle, quod est ex aceto & melle compositum: quod cum sit in rerum natura, oportet tam mel quam acetum esse seorsum & separatum. Adhuc autem cum tam infinita sit speciositas, simplicitas ac unitas dei, non decet in præclarissimis eius creaturis uilem materiam ponere, & compositionem realem ex ipsa & forma in illis asserere, cum processus creaturarum à creatore per assimilationem contingat. Postremo agnosce quod homines qui negauerunt uel adhuc negãt puritatem & immaterialitatem substantiarum illarum, non fecerunt hoc nisi propter causas prætactas, & quoniam terruit eos & adhuc terret eorum aliquos nomen formæ. Ridendus autem in eis est, qui philosophi uolunt uocari, hic error, utpote puerilis & ridiculosus. Non enim materiam ad formam simpliciter dicitur, sed ad formã generalem, sicut mater ad prolem. Inde & nomen materiæ sumptũ ẽ ac deriuatum, uidelicet à nomine matris. Forma uero agentis ac generantis, est quasi pater genitę formę. & in hoc laudanda est Platonis sententia, qua posuit formas esse immateriales & separatas, quamuis hoc non intellexerit de his formis. In hoc tamen reputo eum laudandum, quod formas ad materias non retorsit, nec retulit, sed abstraxit. Hæc Gulielmus, qui nõ intelligit hoc, quasi ponẽdæ sint ideæ, sicut posuit Plato.

In angelis distinguuntur q̃d est seu ipsum ens et quo est.

Ridendus error Philosophorũ atq; puerilis

¶In his uerbis uidetur hic doctor fundamentaliter satis ꝓbare intentum. Aliqua tamen scribit non certa nec clara, utpote receptibilitatem materiæ se nequaq̃ extendere, nisi ad generabiliũ & corruptibilium formas: ex quo sequeretur, in corporibus cælestibus nõ esse materiam. Quod quamuis Commentator in lib. suo de substantia orbis persuadere conatus sit, opinio tamen sua nequit saluari, & à doctoribus cõmuniter reprobatur, præsertim cum iuxta Philosophum oĩe quantum & dimensionatum, omne quoq; corpus, & item omne sensibile, sed & omne localiter mobile ac commensuratiue locabile, uerã sortiatur materiam.

Dionysi⁹.

Philosop.

¶Insuper Durandus in conclusione cõcordat Thomæ, Alberto, Henrico, Gulielmo &c. Dicit tamen argumenta quædam prætacta non procedere, ut dum ita arguitur: Illud cuius propria & per se operatio est intelligere, non habet materiam, sed angelus est huiusmodi. Secundo, dum ita arguitur: Anima rationalis

Durãdus

non habet materiam, ergo nec angelus. Primum argumentum dicit inualidum, quoniam operatio intelligēdi potest esse alicuius dupliciter. Primo, sicut principij immediate elicientis aut actionem illam suscipientis. sicq; conuenit animæ & eius potentiæ, & de illo procedit obiectio. Secundo, sicut personæ agentis, & ita non ualet instantia, cum homo sit suppositum intelligens, & tamen materiam habens.

Dionysi. ¶ Verum cauillatio ista modici est mometi. Primo etenim dici potest, quod nec hominis nec animę eius nec potentiæ eius propria & per se operatio est intelligere, sed potius discurrere & ratiocinari, ut tam subliminores theologi, Dionysius, Boethi⁹, Damascenus, q̃ clariores philosophi, Plato, Aristoteles, Auicenna, Auerrois, contestantur. Imo propria & per se operatio substātię separatæ, est intelligere: propter quod ab actu illo, substantiæ huiusmodi, intelligentiæ à peripateticis appellantur: à diuino autem Dionysio, deiformes intellectus, uidelicet quia ad imitationem increatæ mentis simplici intuitu siue discursu intelligunt. Secundo dici potest, q; inducentes primum illud argumentum, intelligunt ipsum de principio elicitiuo, & de incorporeis illis substātijs, de quibus ē quæstio ista: non de homine, de cuius materialitate nulla est quæstio. Secundum quoque argumentum dicit Durādus inefficax, quoniam anima est pars speciei, non angelus.

Dionysi. Ad quod dicendum, quod argumentum est euidenter idoneum, cum multo maior ac copiosior ratio simplicitatis, immaterialitatis & puritatis sit in angelis, presertim superioribus, quàm in anima. Nec anima rationalis ita omnifarie est pars speciei, ut formæ inferiores corruptibiles, quibus nulla conuenit actio transcendens materiam: propter quod inseparabiles à materia corruptibilesq; censentur. Porro anima rationalis inquantum intellectiua ac libera, transcendit materiam, & separabilis est & separata: atq; ut sic, per se subsistens: ut Thomas, Albertus, Aegidius, Hēricus, & alij plures fatentur ac probant. Nec anima separata est actualiter pars speciei.

Durādus ¶ Deinde Durandus efficacius alijs uolens arguere, arguit sic: Si angelus ex materia & forma est compositus, aut forma illa separabilis est à materia, aut nō. Si ē separabilis, angelus esset corruptibilis: si non separabilis, ergo imperfectior est anima rationali separabili: quoniā forma inseparabilis à materia, imperfectior est forma separabili, utpote magis dependens.

Dionysi⁹ ɔ̄ Duran. ¶ Sed huic argumento obijcitur, quod formæ cælestium corporum sunt inseparabiles à suis materijs. nihilominus perfectiores sunt (secūdum philosophos ponentes corpora illa animabus nobilibus animata) animabus humanis separabilibus, atque secundum ueritatem perfectiores sunt formis mixtorum saltem non uiuentium, quæ per corruptionem separantur à suis corporibus. ¶ Secundo arguit sic: Quod nō habet cognitionem nisi intellectiuam, ut angelus, nullatenus indiget corpore. ¶ Ad q̄d alterius fautor opinionis dicere posset, quod angelus indiget corpore, quoniam mouet atque mouetur & uariatur, uicissitudinemq; operatio sortitur, actum quoque & potentiam, & ex genere & differentia compositionem. Hinc efficaciores uidentur præhabitorū rationes doctorū.

In angel̄ nō eē verā materiā, positio ꝓbabilior. ¶ Hanc autem quæstionem non repperi motam in Scoto: postea tamen patebit eius intentio. Verior demum, probabilior, subtilior, & peripateticis magis cōformis uidetur positio, q; in angelis nō sit uera seu nominis ueri materia, & q; nō sit in aliquo spiritualis materia. Ad primum ergo in oppositum est dicendum, q; actualitas substātiæ separatæ quādoq; uocatur actuale esse ipsius: quod secūdum quosdā receptum est & limitatum in eius essentia, sicut Quo est in Quod est. Melius uero respondendo, dicendum q; actualitas angeli est quidditas eius, quo ad perfectionē suam specificā, essentialem, intrinsecā, & supremā: & hæc in seipsa est per ꝓpriam differētiam limitata atq; finita. i. in certo determinatoq; gradu intrinsecæ perfectionis locata & constituta, quia differētia rei ultimatā eius essentialem perfectionem designat, nec opus est ut in aliquo materiali suscipiente ac sustentāte recipiatur. Sed

Obiectio. obijci potest quod sanct⁹ Thomas in tractatu suo de esse & essentia scribit: Intelligentiæ superius sunt finitæ, inferius infinitæ. Finitæ sunt em̄, quātum ad esse suum quod à superiori recipiunt: non tamen finiuntur inferius, q̄a earum formæ nō limitātur ad capacitatem alicuius materiæ recipientis.

Ad pr. Ad quod respondetur, q; utiq; earum formæ atq; essentiæ limitatę sunt & finitæ, quāuis nō in aliq̄ recipiente, q̄a limitibus suæ essentialis perfectionis sunt terminatæ, & circunscribūtur terminis suæ perfectionis, deo creatore eos ita determināte, cuius solius esse est indeterminatum atq; incircunscriptum, prout lib. 2. loq̄tur Damascenus.

Damas. Thomas aūt loq̄tur secundū suā opinionem, q̃ inter eē & essentiā ponit in angelis distinctionem realem.

Ad se. Ad secundum, q; in angelis sunt actus & potentia non realiter ab inuicem differentes: q̄a ipsa essentia, ꝓut ex se nihil est, & distās atq; deficiens à plenitudine infinitæ actualitatis primi principij, iugiterq; dependēs ab ip̄o, & indigens cōseruatione ipsius, multas quoq; bonitatum ac luminū influētias ab ipso mediate aut immediate recipiēs, rite uocat̄ potētia. Et hæc ipsa essentia, ut primi ac puri actus, q̄ deus est, ꝑfectionē participās, ac creatori, ꝓpinquās ac similis, eiusq; donis referta, recte uocatur actus. Potētia etiā appellat̄, quātum ad suā rōnem ac perfectiōem communem, q̃ cū alijs multis cōmunicat, à q̃ sumitur eius genus, uidelicet ꝓut est substātia intellectualis. Sed dr̄ actus, quātum ad suā perfectionem essentialem, specialem & ultimatā, à q̃ sumit̄ differentia eius quæ latet nos, iuxta illud Damasceni li

Dam. bro 2. cap. 3. Cuius substātiæ speciē specialissimā & terminum solus, q̄ creator est, noscit. Alij dicunt q; in angelis actus, & quo est, sit esse seu actualis existētia eius. ex quo sequeretur, q; angeli in sua natura & specie, secluso eo quod aduenit ipsi naturæ, non haberent actū atq; potentiā: imò secundum esse suum q̄dditatiuum & ꝓpriā rōnem, essent uel purus actus, uel pura potētia. q̄d censetur erroneum.

Ad ter. Auer. Ad tertium respōdet Auerrois, q; ꝓprietates materiæ inueniūtur æquoce in corporeis & incorporeis reb⁹. Formę aūt creatę eo ip̄o q̃ creata est, competere queunt proprietates istę q̃ sunt, recipere, substare, perfici, moueri, eo modo quo angelis asscribuntur, sicut ostensum est.

Ad q. Boet. Ad quartum, q; auctoritas Boethij intelligenda est in genere & ordine certo: q̄a in substātijs materialibus uerum est q; extrema ex q̄bus constāt & componuntur, non sunt in prædicamēto proprie, sed potius reductiue, tanq̄ partes & principia substātiæ compositæ quę per se existit. Substātijs uero separatis multo eminentius cōuenit ratio

Ad q. substātiæ quæ est per se esse, q̄ substātijs compositis, q̄ innituntur sustentamento materię. Ad quintum, q; p hyliathim intelligentiæ designatur potētialitas eius, sicut ostensum est: & quoniam in natura intelligentię

est considerare aliquid potētiale & indeterminatum, & etiā aliquid actuale ac determinatum ac specialissimā speciē, phibetur ipsa seu eius essentia cōponi ex diuisibili & indiuisibili. Ad alia patet ex dictis respōsio. Ad instantias quoq; Richardi, q idem sm idem se, respectu eiusdem uniformiter se habētis, & uno tm̄ modo cōsiderati, nō est in actu & potētia: & per hoc oīa eius argumenta faciliter dissoluūtur. Postremo, quamuis Thomas in Scripto & in tractatu suo de esse & essen-
Auicebrō. tia, dicat ipsum Auicebron fuisse autorem huius opinionis, q in intelligentijs existat materia: nihilominus diu ante Auicebron fuit illa opinio, imò potius Plato fuit autor ipsius, quem in hoc sequutus est eius di-
Auicebrō Chrianus & Arabs sc̃dū Guilielmum. scipulus Proclus. De Auicebron autē opinatur Gulielmus in libro de uniuerso, q fuit Chrianus & Arabs, antequā Sarraceni legem Machometi tenentes, occupārūt Arabiam: præsertim quia in libro fontis uitæ loquitur de deo patre & uerbo eius æterno atq; interno, per quod asserit omnia esse facta. ¶Quidam interea quærunt hic, Vtrum omnium intellectualium substātiarum sit una & eiusdem rationis materia spiritualis: & rursus, an spūalis illa materia sit eiusdem rōnis cum materia corporali. Sed quia nunc tanquam probabilius tentum est, non esse spiritalem materiā nec in angelis neq; in alijs, quæstiōes istas dimitto. Infra tñ ubi quæret, An oīm corporalium sit una materia, aliquæ inde tangētur. Postremo posuit Plato aīam rōnalem non esse huic grosso corpi immediate unibilē, nisi me-
Procl' in elementatione theologica. diante spiritali materia, quā & in intelligentijs posuit, quam & Proclus schema appellat. Vnde ducentesimo decimo theoremate Elementationis suæ theologicæ fassus est: Omnis aīa susceptaculum connaturale & schema semper idem habet & magnitudinem. Maius autem & minus uidetur, & dissimilis schematis, propter aliorum corporū ablatiōes & appositiōes.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, An in angelis sit personalis discretio .i. personalitas seu suppositalis distinctio ac indiuidua. ¶Videtur q nō, quia
Arguitur primo. uel materia, uel quantitas, uel materia hæc, s. quāta & qualis atq; signata, fertur indiuiduationis & suppositalis distinctionis principium, causa & radix. In ange-
2. lis autem nullum illorum est. Secundo angelus est simplex forma: ergo communicabilis est, non incommu-
3. nicabilis. Tertio, hic angel' magis est immaterialis q̃ abstracta humanitas. Humanitas nanq; includit materiam in communi, angelus nullam: ergo ratio communicabilitatis & uniuersalitatis plus conuenit huic angelo q̃ humanitati. Natura eñ indiuiduata & particularizata per abstractiōem à determinata ac determinante materia, rationem uniuersalis & communicabilitatis sortitur. Cū ergo humanitas sit cōmunis, communicabilisq; natura, multo plus hic angelus: & ita hic angelus non est persona, nec est in angelis pso-
4. nalitas ulla. Quarto, species intelligibilis nō indiuiduatur in intellectu: aliàs non repsentaret uniuersale. ergo nec intellect' ille angelusve, indiuidualis cōsistit.
In oppositum. ¶In contrarium est, quod suppositorum est esse & agere, mouere atq; moueri. Si ergo angeli non essent supposita nec personæ, non conueniret eis actualiter esse, deo frui, ascendere atq; descendere.
Albertus. ¶Ad hoc respōdet Albertus: Personalis distinctio conuenit angelis, quæ distinctio sola proprietate cognoscitur. Quilibet etenim angelus est per se una substantia, sub hoc communi quod est rationalis seu intellectualis natura. Persona quoq; est nomē ciuile, & homines indiuiduales insigniti platuris, personæ uocantur: ut pses, tribunus, pconsul. Tales uero platuræ ad dignitatē pertinētes, sunt in angelis, utpote hierarchici actus atq; officia, ac psidentiæ, prsus pclaræ. Personatus aūt non cōmittunt nisi his, qui sm naturam psonæ sunt distinctæ sub hoc cōi, q̃d est rōnalis natura.

Richard'. ¶Porro Richard' in lib. suo de Trinitate: Persona, inquit, tribus distinguit modis, uidelicet origine, proprietate & utroq;. Origine tm̄, sicut in deo tres supgloriosæ personæ relatione originis distinguunt, non accidentali proprietate. Proprietate tm̄, ut angeli, quorum unus non originat ab alio: sed in hoc discernuntur ab inuicē, q ppria unius conuertunt cū ipso, & singularitatē eius demonstrant, nec cōpetunt alteri. Homines uero utroq; mō ab inuicē distinguūt, cū un' generet ab alio: & proprietatibus accidentiū differunt, q̃
Boethius sm Boethiū sunt patria, parentela, locus, tēpus, actio,
Obiectio. passio & consimilia. Verum his obijci pōt, quia secundū hæc angeli distinguerētur ab inuicem accidentaliter tm̄, non substantialiter, cum tñ sint diuersæ substātiæ. Dicendū q in angelis aliud est discretionē substātiæ faciens, aliud substantiā discretā ondens. Quēadmodū eñ in materialib' indiuiduatio naturæ cōis, in hac materia determinata ac ppria facit hoc aliqd: ita in natura spūali, in q̃ differt Qd' est, à Quo est: natura cōis q̃ significat per quo est, particulata in ipso Quod est, singulariter demonstrato, facit singularis existentiæ modū & spiritalis naturę indiuiduū. Et sicut in corporalibus est collectio accidentiū, q̃ iudicat in hoc corporali indiuiduo singularis & incōicabilis existentiæ modū: ita in spūali indiuiduo q̃dā pprietatū collectio est, ut localitas diffinitiua, officiū, pprius act', q̃ in codē singulari & incōicabilis existētiæ indicāt modum. Cūq; Richardus testet, q psonæ angelicæ sola pprietate distinguant, tangit principiū, distinctionē ondēs, nō faciens. Itaq; quāuis in angelis nō sit materia, est tñ in eis Qd' est uelut materiale, in hoc q̃d ē principiū indiuiduatiōis naturæ cōis in angelo, atq; p hoc fit diuisio substātiæ, p quā psonæ illæ differūt sm substātiā, q̃ differentia ondit collectione incōicabiliū pprietatū.
Dionys'. Hæc Albertus. ¶Cui' positio uidet obscura, qa (ut habitū est) sm ei' doctrinā, eē & eēntia realit idē sunt in angelo: similiter Qd' est, i. suppositū, & Quo est, i. natura: qa in angelo suppositum nihil de gñe superaddit naturæ. Si ergo q̃d substantiæ est, est realiter idem q̃d, quo est, non pōt unū indiuiduari p aliud. Attñ sæpe dicit Albertus, q̃d est & quo est, esse diuersa in angelo & esse essentiales partes ipsius: q̃d ut interdū probatum est, non uidet posse saluari: tū, quia realiter idē sunt. idcirco non faciunt cōpositionē: tum, qa essentiales partes substantiæ nō sunt nisi forma substātialis atq; materia, quā informat hmōi forma, quā materiā
Hanibal. non ponit ipse in angelis. Hinc etiā Hanibal ait, q differentia naturæ & suppositi non inuenit nisi in habentibus materiā. Propter quod asserit Auicenna, q quidditas simplicis est ipsum simplex.

Vdalric'. ¶Aduertenda sunt ergo hic uerba Vdalrici, si forte ex eis clarior fiat positio, intentioq; Alberti: Negātes, inqt, cōpositionē intelligentiæ ex forma & materia, dicimus tñ eā multiplici cōpositione esse compositam. Est enim composita ex quod est, & esse: eo quod in ipsa aliud est quod ipsa est, & aliud, esse ipsius. Est quoque in ipsa compositio totius potestatiui, secundum tres naturales uires, seu proprietates quas habet

in se:utpote ,put in sua natura habet uim intellectiuā & uim habet cæli motiuā,estq́; grāæ minister per cōparationē ad deū,& neutra harū cōpositionū est essentialis. Est ergo intelligentia hoc aliqd ita compositū, habens duo in sua natura:uidelicet actū, inquantum est à prima causa:& potentiam,inquantum per distantiā cadit à primo actu:sicq; sunt in intelligētijs act⁹ & potentia,ſm q̄d sunt in oī creato:& in natura intellectus potentia illa ē potentia formalis,& actus ille est actus materiæ nulli immersus. Idcirco Auerrois soluēs q̄stionem Theophrasti, qualiter differat potentia intellectus possibilis à potentia materiæ,dicit q̄ necesse ē esse alia principia rerū corporearū,alia incorporearū: q̄a corporea habent materiā & formā, incorporea autē oīno sunt formæ. Hinc intellectus possibilis nihil habet de proprietatib⁹ materiæ nisi æquiuoce. Est itaq; intelligētia hoc aliquid,ſm q̄d oīe suppositum per se subsistens,atq; naturæ cōi substans, siue sit cōis uniuoce siue analogice,nuncupetur hoc aliqd. Porro suppositum in unoquoq; est hoc q̄d ipm est , & hæc intelligētia est id q̄d à deo ,ductum est ad receptionē esse: ideo est in potentia dependentiæ ad ipm, & est in priuatiōe,inquantū ex nihilo est: quia sic ſm se nihil est, sicq; suppositū illud in his conditionibus similat̄ materię. Esse autem uniuscuiusq; est sua natura cui substat suū quod est .i.suū suppositum . Propterea fertur in libro de Causis, q̄ intelligētia habet hyliathim.i.formā. Qualiter uero intelligentia per p̄dicta efficiat̄ hoc aliquid,sic accipi pōt:Intelligentia ſm aliquid sui ē in potētia,q̄ in unaquaq; intelligētia est ,ppria & distincta à potentia cuiuslibet alterius intelligentię, quēadmodum & ipsæ intelligentiæ ab inuicē sunt distinctę. Cū ergo q̄libet intelligentia habeat ,ppriā suam potētiam, q̄ fundat atq; determinat ſm eē sibi ,pportionatū actum suū ad oīe ratum & determinatū in natura, & ita indiuiduat actum illum:sicq; intelligentia ē indiuidua substantia, sicut in corpalibus indiuiduatio est p potentiā materię fundantē & determinantē formā. Quāuis eñ unitas rei consistat in forma,numerus tñ inquantū diuisionē cōsequit̄,causat̄ à materia uel à potentia materiæ simili,quantū ad hoc q̄ potentia ē causa diuisionis formæ ſm esse. Hæc Vdalricus,

In intelligētia sunt act⁹ & potentia.

Intelligētia q̄modo fiat hoc aliquid

¶Cuius scripta concordant Alberto,& tā obscura uidentur ut uerba præhabita. Si eñ intelligentia ē forma tm̄,& forma illa est quo ē,seu sua natura,quomodo Quod est,indiuiduat illā naturā seu formā,cū Qd̄ est,sit ipsa eadem forma & ipm hyliathim,quod uocat Vdalricus formam,nisi forte ipsum Quod est seu suppositum,inquantū est potentia,indiuiduare dicat̄: Veruntñ indiuiduationem oportet intelligere añ suppositum ordine naturæ,tanquā rōnē seu causam formalē suppositi seu indiuidui quod indiuiduationē supponit:quemadmodum album,ſm q̄d album, albedinem. Sed horū intellect⁹ ex sequētibus magis patebit.

Dionysi⁹.

¶Deniq; libro de coæquis scribit Albertus eadem q̄ iam ex Scripto ei⁹ inducta sunt: Nil aliud,ingens,facit psonā p se unā:nisi pticulatio formæ sup hāc materiā. Cumq; in angelis sit esse,& Qd̄ est, eē distinctū super Qd̄ est,facit angelū per se unū in natura angelica & esse psonā. Hæc ibi. Quibus consonant scripta eius in cōmentario sup de Causis,ubi sępissime scribit,q̄ in intelligentijs aliud est Quo est seu esse,aliud Quod ē: & tñ dum uerba ipsius resoluunt̄,p esse intelligentiæ, intelligit formā,naturā seu essentiam ei⁹: per Qd̄ est, suppositū seu personā eiusdem,q̄ non est nisi hæc forma separata,per se subsistens,nihil reale de genere substantiæ superaddens essentiæ. Et si dicatur superaddere proprietates seu accidentalia,illa ſm Albertum indiuiduationē non faciūt,sed oñdunt, sicut nūc patuit.

Albertus.

¶At uero Thomas:Personalitas,ait,in angelo ē aliter q̄ in hoīe. q̄d patet,si tria q̄ sunt de rōne psonæ,cōsiderentur:uidelicet subsistere, ratiocinari,indiuiduum esse. Subsistit q̄ppe hō in partibus suis ex quibus componitur. Angel⁹ uero in simplici sua subsistit natura, nullo indigens partiū neq; materię fundamento. Rōcinatur homo discurrendo & inquirendo lumine suo intellectuali p tempus atq; continuū obumbrato, ex hoc q̄ cognitionem à sensu imaginatiōeq; accipit: q̄m ſm Isaac,rō in umbra intelligētiæ orit̄, sed angelus lumē intellectuale purū & impermixtū participat. Hinc ſm beatum Dionysium,sine inquisitione deiformiter intelligit. Similiter incommunicabilitas seu indiuiduatio est in hoīe ex hoc, q̄ sua natura in materiæ fundamento recepta est atq; determinata . In angelo aūt in seipsa determinata est,ex hoc q̄ in alio recipi non pōt sicut forma determinabilis:& ex hoc ipso satis incōicabilis est,& non per determinationem recipientis: quēadmodum Deum esse, est proprium & determinatū non per additionem alicuius contrahentis,imò p negationem oīs additionis. Propter quod dicitur in lib. de Causis, q̄ indiuiduatio sua est bonitas pura. Multo ergo nobili⁹ personalitas est in angelo q̄ in homine, sicut & cætera quæ eis cōueniunt, ut sanctus Dionysius loquitur. Hæc Thomas in Scripto.

Thom. *Subsist. re hoīs angeli.* *Isaac philosop.* *Indiuiduationis hominis angeli.* *Dei indiuiduatio pura tas.*

¶Consonat Alexander,concedens q̄ indiuiduitas seu psonalitas non fit in angelis ex parte materię,sicq; uidetur in angelis spiritualem materiam non ponere. Nempe qui materiam in angelis ponūt,indiuiduationem ei attribuunt. Insuper quærit,secundum quā rōnem conueniat personalitas angelo , & circa hoc ponit tres modos,quibus secundum Richardum diuersi angeli diuersimode inter se personalit̄ distinguuntur, sicut iam in rñsione Alberti p̄tactū est. Atq; ad q̄stionē rñdet, q̄ in angelis est distinctio psonalis ſm absolutā & naturalē qualitatē hypostasis naturę angelicę, quæ qualitates sunt,perspicacitas intelligentiæ ac uoluntatis facultas,quæ sequuntur simplicitatem essentiæ. Deinde qualitates sic distinguentes,sunt officia,dignitates & opera. Verum quia distinctio per accidentalia ista non inducit substantialem distinctionem,ut tactum est,concedit Alexander, q̄ personæ illæ differunt,seu distinguuntur seipsis : quod uidetur concordare uerbis Thomę,dicentis q̄ natura angeli in seipsa determinata incōicabilisq; cōsistit , quia in alio recipi nequit. In idem uidetur coincidere Alberti respōsio, secundum quam dici non ualet, q̄ indiuiduatio angelorū fiat per aliquid reale superadditum eorū naturæ, quamuis per talia ostēdatur ac innotescat.

Alex. *Ad q̄stionem.* *Thom.*

¶Amplius Petr⁹ responsionē Alberti assequitur,& addit q̄ indiuiduatio ſm q̄sdam fit non tm̄ per sensibilem,sed spūalem q̄q; materiā. Insup quęrit qualiter distinguant̄ quatuor attributa angelorū p̄fata. Rñdet, In unoquoq; ente cōpleto inueniuntur substātia qua est,& potentia qua agit. Substātia dupliciter dr̄,utpote natura & res naturæ. i. suppositum. Penes primum attribuitur angelo simplicitas essentię, penes secundū discretio psonæ. Potētia etiā duplex est. Quædā determinata,q̄ agit p modū naturæ: q̄dā indeterminata,q̄ agit p modū liberæ uolūtatis. Penes primā accipit̄ perspicacitas intelligentię,seu triplex potentia imaginis

Petr.

penes secundam, libertas arbitrij. Idem Alexander.

Richard⁹ ¶Præterea q̃rit Richardus, Vtrũ angelus sit substãtia una nũero formalit̃ p aliqd supadditũ suæ eẽntiæ. Quæ q̃stio p̃inductã respicit q̃stionẽ. Rñdet, q̃dã dixerunt q̃ sic, de quorũ opinione uidet̃ Auicẽna fuisse. Dicunt ẽm q̃ denoĩatiua significant accidẽs. unũ, aũt est denoĩatiuum. Itẽ aliter esset nugatio, dicere una substãtia. Sed ista opinio irrõnabilis eẽ uidet̃. Propter q̃d Commẽtator sup quartũ metaphysicæ de hoc redarguit Auicennã, dicendo: Auicẽna multũ peccauit, æstimando q̃ ens & unũ designant dispositiones additas eẽntiæ rei, & mirũ est de hoĩe isto quõ errauit tanto errore. Si ẽm res esset q̃d unum p aliquid superadditũ, nihil esset unũ p se & p suã substãtiã, sed per rẽ substantiæ additã: & illa res q̃ est una, si dicatur una p intentionẽ additã suæ essentiæ, q̃ritur etiã de illa per quã fit una: an sit una per se, an p intentionẽ additã. & sic reuertet̃ ac procedet in infinitum. Hęc Cõmentator. Videtur ergo mihi dicendũ, q̃ substantia angeli est nũero una formaliter, non per q̃d superadditum, sed per suam essentiam sub rõne qua indiuisibilis, salua sua integritate: q̃d dico, p̃pter unitatẽ speciei. Natura nanq̃ humana ut intellecta p̃ter unitatẽ & multitudinem, intelligit̃ non ut multiplicata, tñ ut multiplicabilis, salua sua integritate. Q̃m quicquid debet̃ hoĩ unde hõ ẽ, totum saluatur in quolibet hoĩe singulari. Porro indiuisibilitas non dicit rem aliquam positiuã: & sic naturalis unitas eius & sua essentia, non differunt nisi rõne, eo q̃ unitas super essentiam non addat nisi indiuisibilitatẽ prædictã. Hinc Cõmentator sup q̃rtũ metaphysicæ, loquens de ente & uno: Eadẽ, inq̃t, designant rẽ, sed modis diuersis, non diuersas dispositiones adiunctas: & substantia cuiuslibet rei est essentialit̃ una, non per rem addit̃ ei. Hæc Cõmentator. Et sic unitas indiuidualis est ipsa eẽntia, inquãtum indiuisibilis salua sua integritate. Sed obijci põt, quia f̃m Damas. 3. li. c. 11. indiuiduatio fit per accidẽtia. Idẽ affirmat Porphyrius. Auicenna q̃q̃ 3. metaphysicæ suæ ait: Vnitas substantiæ non recipitur in certificatione quidditatis alicuius substantiarũ, sed est quiddam substantiã cõcomitãs. Dicendum q̃ autoritates illæ Damasceni atq̃ Porphyrij, intelligunt̃ de principio indiuiduationis manifestatiuo, non factiuo. Autoritas uero Auicẽnę in hoc abijcitur. Hæc Richardus.

[margin: Vtrum angelus sit substãtia vna numero formaliter. — Auerrois ꝯ Auicẽnã — Responsio. — Auerrois. — Obiectio. — Auicenna]

Bonauen. ¶Bonauentura q̃q̃ hic scribit: Quidam dixerunt q̃ in angelis est discretio personalis, sed non pura: q̃a ut dicunt, in angelis tot sunt species, q̃t indiuidua, q̃d reprobabitur infrà. Est ergo sobria & catholica positio, q̃ in angelis est distinctio p̃sonalis tãmmõ, aut in omnibus, aut in aliquibus saltem. Et si obijciat̃, q̃ distinctio solum personalis causat̃ ex diuisione materiæ: dicẽdũ q̃ falsum est. Sed multitudo per generationem uenit ex materię diuisione, q̃m generans dat genito partem suæ substantiæ. Diuersitas autem angelorũ nõ est per gñationem seu multiplicationẽ unius ab altero, sed oẽs immediatè à deo creati sunt. Hæc Bonauentura.

Bonauẽt. Quęstio ¶Qui insuper q̃rit, Vtrũ personalis p̃prietas sit in angelis accidentalis: & est eadẽ quæstio hæc cũ mox p̃habita q̃stione Richardi. Ad quã Bonauentura rñdet: Circa hoc triplex opinio. Vna, q̃ p̃sonalis discretio est accidentalis p̃prietas: q̃m dicit id q̃d est in gñe accidentis, & q̃d causatur etiam ab accidentibus, sicut discretio numeralis. In hoc tñ differentia ẽ, q̃a differẽtia numeralis causat̃ à diuersitate proprietatum, in q̃bus cõicat creatura rõnalis cũ irrõnali. Discretio uero p̃sonalis à p̃prietatibus p̃prijs creaturæ rõnali. Hinc dixit Porphyrius: Indiuiduũ constat ex proprietatib⁹ q̃rũ collectionẽ impossibile est in altero reperiri. Sed ista opinio nequit saluari, cũ indiuidua differant f̃m substantiã, non f̃m accidentalia tm̃. Magister q̃q̃ in litera loquit̃: Prima cõsideratio circa angelũ est de substantia eius: & sub illa consideratiõe cõp̃hendit discretionẽ angeli p̃sonalẽ, illa ergo est substantialis. Secunda opinio est, q̃ p̃sonalis discretio dicit p̃prietatẽ accidentalẽ, q̃ tñ nõ ab accidentibus, sed à substantialibus causat̃ principijs: queãdmodũ unitas q̃ ẽ principiũ numeri, est in gñe accidentis, tñ à substãtia immediate accipit ortũ. ¶Verũ tã huic q̃ p̃cedenti opinioni obijcitur, q̃ p̃sona nõ est aliud q̃ indiuidua substãtia naturæ rõnalis: indiuidua aũt substãtia rõnalis naturæ, ẽ directe in prædicamẽto substantiæ, non reductiue: non ergo includit aliquid accidentale. Præterea nullum accidens est, nisi in substantia indiuidua. ergo indiuiduitatem consequitur accidens tã in rationali quàm in irrõnali natura: ergo prioritate naturæ est substãtia indiuidua q̃ habeat accidens. Tertia ergo opinio est, q̃d discretio personalis si uideat̃ dicere accidẽs, eo q̃ dicat̃ p modũ accidentis, principaliter tñ dicit q̃d substantiale: & si aliq̃ mõ importat accidens, hoc est consequẽter, & à principijs substantialibus ortũ habet immediate. Q̃d patet sic, discretio p̃sonalis addit super distinctionẽ indiuidualẽ, discretio uero indiuidualis duo includit, uidelicet indiuiduationẽ, & consequẽter distinctionẽ. Indiuiduatio aũt est ex principiorũ substãtialiũ indiuiduatione & appropriatione. Ipsa q̃ppe rei principia dum inuicẽ coniungunt̃, approprian se & indiuiduũ faciũt. Ad q̃d consequtur, esse discretũ, siue distinctũ ab alijs, & inde oritur numerus, & p consequens accidentalis p̃prietas substantiã sequens: sicq̃ indiuidualis discretio dicit aliquid accidẽtale & aliquid substantiale. Porro personalis discretio sup hanc addit dignitatẽ p̃sonalitatis, q̃ dignitas duo dicit, uidelicet nobilitatẽ naturæ rõnalis: q̃ ẽ, q̃ rõnalis natura inter creata tenet primatũ. Prop̃ q̃d nõ est ordinabilis ad formã perfectiorẽ, q̃ nobilitas quãuis per modum qualitatis intelligat̃, nihilominus rõnali creaturæ est essentialis. Dicit q̃q̃ nobilitas illa eminentiũ actualẽ, ita q̃ in supposito nulla sit natura tã principalis ut rationalis. Dicendum ergo, quod sicut indiuidualis discretio est ex existentia formæ naturalis in materia, sic personalis discretio ẽ ex existẽtia naturę intellectualis ac supereminentis in supposito. quamuis utrobiq̃ importetur quid substantiale, & item quid accidẽtale, quod consequtur formam in materia, seu naturã in supposito. Hæc Bonauentura.

[margin: Respõsio Opinio 1. — Porphy. — Opinio 2. — Obiectio. — Opinio 3. — Ad obiecta rñsio.]

¶Qui denuo q̃rit, Vtrũ discretio p̃sonalis seu indiuiduatio fit ex p̃te formę uel materiæ seu principij formalis aut materialis. Rñdet, de hac q̃stione fuit contentio inter philosophos. Quidã nanq̃ innitentes uerbis philosophi, dixerũt quod indiuiduatio uenit à materia, quia indiuiduum supra speciem non addit nisi materiam. Quod dixerũt, quia senserunt uniuersalia non dicere nisi formas, & tunc primo tangi materiam, quando ad aliquid peruenitur. Alijs uisum est, q̃ indiuiduatio uenit à forma, ita quod ultra formã speciei specialissimę est forma indiuidualis. Et quod mouit istos hæc dicere, fuit quod acceperunt ordinem in formis esse f̃m gñationem & naturam, f̃m eundẽ modum quo ordinantur in gñe: ita q̃ forma generis gñalissimi primo aduenit materiæ, & sic aliæ, descendẽdo

[margin: Bonauẽtu realia q̃st.]

usq; ad speciē: nec illa forma cōstituat indiuiduū, qm̄ nō est oīno in actu: sed forma indiuidualis ē ,prsus in actu, sicut materia fuit oīno in potētia. Denicq; q̄libet harū opinionū aliqd habet, q̄d hoi nō multū intelligēti rōnabiliter uideri improbabile poterit. Valde nāq; difficile est uidere, quō materia q̄ in oībus est cōis, sit principale principiū indiuiduatiōis. Rursus ualde difficile est capere, qn̄ forma sit tota atq; p̄cipua causa numeralis huius distinctiōis, cū oīs forma creata quātū ex sui natura, nata sit habere aliā similē sibi: uel qn̄ dicim⁹ duos ignes differre formaliter, seu etiā alia quæ plurificantur ac numero distinguuntur, etiam ex sola diuisione continui, ubi nullius est nouæ formæ inductio. Idcirco est tertia positio planior, quod indiuiduatio consurgit ex actuali coniunctione formæ cū materia, ex qua cōiunctione unum sibi appropriat aliud: quemadmodum patet, dum fit imp̄ssio multorū sigillorum in cera, nec sigilla plurificari possunt sine cera, nec cera numeratur nisi fuerit diuersis in partib⁹ sigillata. Quod si q̄ras, à q̄ principaliter ueniat indiuiduatio ista: dicendum q̄ indiuiduū est hoc aliquid, & q̄ est hoc, principaliter habet à materia, à qua habet formā positionē in loco & tp̄e. Qđ uero sit aliqd, habet magis à forma. Indiuiduatio ergo in creaturis ex duplici consurgit principio. Hæc Bonauentura.

Positio tertia planior.

¶Cuius positio procedit secundum ipsum & eos, qui materiam spiritualem ponunt in angelis & numerum de gn̄e quātitatis, quorū nullū ponit positio alia.

¶Præterea circa hæc scribit Hēricus quodlibeto 2. Questio ista tāgit difficultatē de causa indiuiduatiōis, quō, s. id q̄d de se est unū & simplex ac indiuisibile ſm essentiā, fieri q̄at plura ſm numerū, de qua diuersimode loquunt philosophi. Aristoteles nāq; 12. metaphysicæ ponit causam huius esse materiā, ubi ait, Quęcūq; sunt multa numero, materiā sortiuntur. In q̄ uerbo sistit, & de hoc nihil plus dicit. Per quod dat intelligere q̄ in solis materialib⁹ possibile est sub eadē specie naturaq; simplici indiuidua eē plura: quia materia cū sit, quantum est in se, in potentia ad omnia, & sua natura sit esse sub forma corporea quantitatiua, ut ,pbat Auicenna. forma autem corporea quantitatiua diuisibilis est naturę: idcirco materiæ est, ut per quantitatē diuisibilis sit: forma aūt ex sua cōi rōne cōicabilis multiplicabilisq; cōsistit, cū sit subiectū uniuersalitatis. Pōt tn̄ ſm philosophum esse aliunde impedimentū, ut dū tota materia sub una forma conclusa est, sicut in sole & luna: ex quo primo cęli concludit Philosophus, qđ nequeunt esse plures cæli seu mundi, qm̄ cælū & mundus ex tota sua constāt materia. Hinc in formis immaterialibus nō posuit Philosophus plura indiuidua sub specie una. Veruntn̄ quicquid circa hoc dicat & sentiat, opinio sua nullam habet necessitatē, nec in formis materialibus, q̄ s. in materia sunt aut esse possunt, neq; in formis immaterialibus, q̄d de formis materialibus declarat. Nam quāuis quædam earū stent sub tota sua materia, q̄ possibilis est ad eas possibilitate naturę, nō tn̄ simpliciter continēt oēm materiam possibilem ad eas: qm̄ deus posset alias materias similes creare, quāuis hoc multū abhorreret philosophus, qui diceret deum nō alia posse facere in rerū naturis, q̄ quæ fecit. Patet etiam idē ex immaterialiū parte formarū: qm̄ eēntia creaturæ quantūcūq; immaterialis & simplicis, nō est actu existēs ex hoc, q̄ est absoluta essentia, qm̄ esse est extra rōnem essentiæ, nec conuenit essentiæ ex se, sed ex causa prima efficiente seu creatore. Quod uero

Henricus

Aristotel. Quęcūq; sunt multa nūero, materiam sortiūtur.

Philosop.

Error phi losophi.

ita in se quædam essentia est, indifferentiam habet ad esse in uno aut in pluribus: quod etiā bn̄ declarat Auicenna 5. metaphysicæ suæ. sed per existentiam quā habet à deo, essentia determinat ad existendū in isto aut illo. & sic pōt multiplicari effectiue quidē à causa agēte: cōpletiue uero siue formaliter, per actuale esse seu subsistere, q̄d suppositorum est, sicut & operari. Hinc multum errant, qui in intelligentijs ponunt spūalem materiam, ad saluandum earum indiuiduationem & multiplicationem: q̄si aliter indiuiduari & multiplicari non ualeant: quæ utiq; fieri queunt p̄ actualē existētiā illā, quā à causa efficiēte suscipiunt. Hæc Henricus.

Auicen.

¶Qui in determinatione q̄stionis istius fatet, q̄ materia & quantitas sunt causa & rō indiuiduationis in corpalib⁹ & in inferioribus reb⁹. Veruntn̄ in ista q̄stione inserit multa, quæ & alibi sæpe affirmat, uidelicet quod intentio & mens Aristotelis fuit, intelligentias non esse ,pductas ab aliquo, nec creatas à deo: sed unāquāq; earū esse quendā deū in ordīe suo, & habere necesse eē, nec in ea distingui eē ab essentia. Verū istud nunquā fuisse de mēte Philosophi, euidentissime sup primū ōndi ex uerbis & doctrinis philosophi, p̄sertim cum in metaphysica sua solidissime tractet de actu atq; potentia, & tandē insolubiliter inferat & cōcludat, q̄ solum primum ens est purus actus & oīm princeps ad quem totum uniuersum, sicut exercitus ad principem ordinatur. In cæteris oībus ponit actum & potētiā esse, solumq; deū asserit simpliciter & absolute pfectum, & per consequens intrinsece formaliter & perfectionaliter infinitum, De q̄ & alibi protestat, qđ ab hoc ente oībus deriuatū est esse & uiuere. Itēq;, q̄ ipse sit cæteris cunctis causa entitatis & ueritatis. Scribit etiā hic Henricus, q̄ Auerrois in p̄dictis Aristoteli cōsensit, cum tn̄ in libro de substātia orbis, Auerrois ap̄tissime fateatur nunquam fuisse de mente Aristotelis, q̄ cælū sit à deo solū p̄ cōseruationem aut depēdentiā, sed quod sit ab ipso per uerā emanationē seu productionem realē, imò q̄ oīm cæterorū esse à deo effluxerit, nec ulla rō hoc permittit, ut dicātur plura increata ad unū principiū non relata: quanto minus putādum est, ingeniosissimum illum Philosophū hoc sensisse, quę & à magistro suo Platone toties didicit, qđ omnis multitudo procedit ab uno?

Dionys.

Aristo… defen.

¶Denicq; de his secūda parte libro de uniuerso, multa scribit Parrhisiensis, quasi Peripatetici p̄cipui nullā discretionē numeralē aut p̄sonalē diuersitatē in separatis posuissent substātijs: Restat, inquiens, p̄scrutatio de hmōi substantijs, an sit diuersitas apud eas & multitudo. & intelligo an diuersentur numero, & an numero tm̄, an etiam specie. Et de primo horū fuit sermo Aristotelis & Alphorabij ac Auicennæ, aliorūq; qui in his Aristotelē sunt secuti: qui omnes concordarunt in hoc, q̄ oīs diuersitas, oīs numerus à materia est corporali. Propter quod animas nostras cum fuerint separatæ, dixerunt numerū non habere nec facere: sed oēs eas unam substantiam esse, & prorsus unum, nec inuenire apud eas hoc & hoc. Hæc Gulielmus, qui consequenter hæc reprobat.

¶Sed agnoscendū q̄ uerba, nō mentē philosophorum illorū redarguit. Non eīn quēcunq; numerū abstulerūt illis substantijs, sed eū q̄ ē de gn̄e quantitatis, & ex diuisione causat continui. uocatq; numerus materialis, atq; in solis corporalibus locū sortit. Alioqn uerū non esset, quod ipsemet Gulielmus multoties refert Aristotelem posuisse intelligētias nouem aut decē, in

Aris…

Auicenna & Algazel. xta numerū cælestium orbiū. Auicenna quoq; & Algazel contestantur anīas hominū separatas esse actualiter infinitas, ut dictū est supra. Nec omēs peripatetici cōcorditer asseruerunt anīas hominū post separationem fieri unā aut unum quid: sed Auerrois & quidam perpauci eum sequentes, mentiti sunt animas hominū corruptibiles esse & mori cū corpore: sicq; post destructionem earum non remanere nisi intelligentiam quandam cōmunem, quā & animabus nostris in hac uita coniungi dixerunt p irradiationē, applicationēq; quandā. Nec uerisimile ē Aristotelē hoc sensisse, quāuis Auerrois ex uerbis illi⁹ hoc conet̄ ꝓbare. Propt̄ q̄ sanctus Thomas in speciali tractatu cōtra hoc edito diligentissime probat oppositū, Aegidius quoq; in libello suo de unitate intellectus: prout domino concedēte, suo patebit in loco. Hinc demum in libro de causis habetur, quod causa prima est de se maxime hęc, & quod ipsa nō habet hyliathin. Et si dicatur habere hyliathin, hyliathin illud est indiuiduū eius: quoniā ipsa indiuidua est per propriam bonitatem, quę omnia secula bonitatibus & gratijs implet. De⁹ quippe eo ipso quo est purus actus & bonitas pura, nulli est cōmiscibilis, neq; alicui secūdorum essentialiter communicabilis: sed in se & per se summe cōsistens, ab uniuersis & singulis infinita excellentia segregatus, nec comparē habens, nec coæquæuum, neq; contrarium.

Thomas. Aegidius.

Scotus. ¶Præterea Scotus de his tractās: Primo, quærit de materialiū indiuiduatione substantiarū, ut ex hoc clarius pateat, qualiter substātijs immaterialibus indiuiduatio competat. Itaq; quærit, utrū materialis substātia indiuidua sit ex se, uel ex sua natura. uidet̄ quod sic, quia Philosophus septimo metaphysicæ contra Platonē probat, q̄ substātia cuiuslibet rei est ꝓpria illi cuius est, nec alteri inest: ergo per eā est distincta ab alijs, & propriū q̄d subsistens. i. indiuiduū. Hic respōdetur, q̄ sicut natura formaliter est natura, ita ex se est singularis, ita q̄ non oportet quærere aliā causam singularitatis naturæ, q̄si natura pri⁹ tēpore aut naturali ordine sit natura antequā sit singularis, & tūc per aliquid adueniens trahat̄ ut fiat & sit singularis, q̄d probat̄ per simile. Nā sicut natura per se habet esse uerū extra animā, non aūt habet esse in anima nisi ab alio. i. ab ipsamet natura ī re, uidelicet p abstractionē à singularib⁹ (etēm ēē uerū cōuenit rei simplicit̄, sed esse in aīa, ē esse ꝑm q̄d) ita uniuersalitas nō cōuenit rei nisi ꝑm q̄d habet esse secundum q̄d, puta in anima. Singularitas aūt conuenit rei secundū suū uerū realeq; esse, & ita ex se atq; simpliciter. Hic ergo q̄renda est causa, cur natura sit uniuersalis, & dādus ē intellect⁹ q̄siti. Itaq; dico q̄ substantia materialis ex sua natura non est de se hęc: quia si sic, intellectus non posset eam intelligere sub ratiōe opposita. Aliq̄ ergo est unitas in re realis absq; oī operatione intellectus, minor unitate reali seu unitate ꝓpria singularis. Nempe ut 5. metaphysicæ suæ asserit Auicenna, equinitas est tātum equinitas, nec ex se est una nec plures, nec uniuersalis nec particularis. Nō est inquā una ex se unitate materiali, nec plures pluralitate opposita huiusmodi unitati, nec uniuersalis actu eo modo quo aliquid est uniuersale, prout est ipsi⁹ intellect⁹ obiectum, nec particularis de se. quāuis enim realiter nunquam sit sine aliquo horum, non tamē est de se aliquid istorum, sed est naturaliter prior omnibus istis, & secūdum prioritatem hanc naturalem, est quod quid est seu quidditas rei per se, & est obiectum intellectus per se, atq; ut sic, consideratur à metaphysico, & per diffinitionem exprimitur. Prima ergo intellectio est naturæ, prout ei non cointelligit̄ aliquis modus, neq; quem habet in intellectu, neq; quem habet ad extra: & sicut secundum illud esse non est natura de se uniuersalis, imò uniuersalitas accidit ei secūdum primam rationem eius, ꝑm quam est obiectū intellectus: ita etiā in re extra, ubi numerus est cū singularitate, nō est illa natura de se determinata ad singularitatem, sed prior est naturaliter ratione contrahente ad singularitatem: & inquantum est naturaliter prior hmōi contrahente, non repugnat sibi esse sine illo. Quemadmodū etiā obiectū in intellectu ꝑm illā suā prioritatē & uniuersalitatē, habet uere esse intelligibile, ita in rerū natura ꝑm hāc entitatē, habet uerū ēē reale extra aīam, atq; ꝑm illā entitatē habet unitatē sibi proportionalē, estq; indifferēs ad uniuersalitatē & singularitatē, ita q̄ illi unitati nō repugnat de se, q̄ cum quacunq; unitate singularis ponatur. Hæc Scotus.

Ex quib⁹ materialis substantia sit indiuidua.

Cur natura sit uniuersalis.

Auicenna

Dionysi⁹. ¶Cuius positio uidetur erronea & sibijpsi cōtraria. Res eēm creata non habet esse nisi in intellectu causante seu cognoscēte: & in re & in intellectu duntaxat cōuenit sibi ratio cōitatis, seu uniuersalitatis, seu absoluti aut qualitercunq; abstracti, nec eqnitati aut hūanitati conuenit rō illa tā absoluta & propria, qua dr̄ tm̄ esse eqnitas siue hūanitas ꝑm q̄d est re, sed solū ꝑm q̄d constat in consideratiōe intellectiua, eā ꝑm se nude & absolutissime apphenderi. Hinc cōiter dicūt Philosophi Aristotelē assecuti, q̄ intellectus facit uniuersitatē in rebus. Et rursus, q̄ uniuersale est dū intelligit̄: particulare seu singulare, dū sentit̄. Et rursus, ut ait Boethius: Om̄e q̄d est, extra intellectū uidelicet, ideo est, quia unū numero est. Siquidē esse actualiter & in re, nō cōuenit nisi enti determinato limitatū & ꝓpriū esse habēti. Hinc Damas. 1. lib. c. 11. pandens q̄liter natura increata, puta diuina essentia, & natura creata sicut hūanitas, diuersimodi sint in pluribus seu in distinctis ꝑsonis: Oportet, inquit, scire q̄m aliud est re cōsiderari, & aliud rōne & cogitatione: q̄a in oībus creaturis diuisio. i. distinctio hypostasium seu suppositorū, consideratur re. i. realiter ac substantialit̄ sunt distinctæ. Ideo subdit: Re eēm Petrus à Paulo separatus consideratur. Intelligimus autem intellectu, q̄ Petrus & Paulus eiusdē sunt naturæ, & cōem habent naturā: q̄si dicat, cōitas ista est p intellectus conceptū fundatū in reb⁹, in q̄bus est realis distinctio: nō unitas neq; cōitas actualiter, ꝑm q̄d realiter sunt subsistētes: imò ut sic, non conuenit eis unitas neq; cōitas, nisi aptitudinaliter & quasi in potētia. Hinc addit Damasc. Hæc ergo cōis natura, rōne est cōsiderabilis. Neq; eēm hæ hypostases, s. Petrus & Paulus, in se inuicē sunt, sed seorsum unaq̄q;, & ꝑm seipsam separata. In summa aūt trinitate est econtrario, q̄a in illa unū re cōsiderat̄, i. diuina eēntia realit̄ una est, ꝑmanens una & eadē ac indistincta. Hęc Damas. Erroneū ergo ē dicere, imò oppositū in adiecto, q̄ natura creata habet eē uerū reale extra aīam, indifferēs ad singularitatē & uniuersalitatē: q̄m eo ipō q̄d est in rerū natura, est ad singularitatem seu particularitatem cōtracta, seorsum & separatim cōsistens. Nihilominus uerū est q̄ in natura sic existēte fundabilis est p actū intellectus rō uniuersalitatis & cōitatis, imò speciei ac gn̄is, & etiā absoluti secundū se, ita q̄ nihil illorū est de sua intrinseca rōne & proprio intellectu ac quidditatiua diffinitione, prout Auicenna intendit, & Henricus diffuse explanat. Idcirco substantia materialis non est indiuidua ex sua natura, ita quod indi-

Boethius

Damasce.

uiduitas sit de ratione ipsius, aut quasi communitas ei repugnet. Attamen secundum esse quod habet in rerũ natura, indiuidua est & numero una, iuxta intentionẽ Boethij, aliterq́ꝫ sentire, reputatur Platonicum.

Scoti secũda q̃stio. ¶ Secundo interrogat Scotus, Vtrũ substantia materialis per aliquid positiuum intrinsecum, sit de se indiuidua. Quocirca narrat quorundam opinionem, dicentium quod indiuiduum dicit negationem, uidelicet indiuisionem à se, & priuationem identitatis ad aliud: propter quod non potest partes subiectiuas habere, nec prædicari de pluribus. Contra quod arguit, quia nihil simpliciter repugnat alicui enti per solam priuationem: quod probat, quoniam quantumcunq; negatio tollat potentiam proximam, non tamen ponit repugnationem formalem. Ad quod uidetur dicẽdum quod negatio, imò & priuatio, sic ponit repugnãtiam formalem, quod eis inexistentibus rei, nequeunt eidẽ rei conuenire opposita: sicut nec cæcus, stante cæcitate sua, potest uidere: nec surd⁹ ut sic, audire. Rursus sic arguit: Negatione non ponitur aliquid in entitate perfectiori, sed prima substantia seu indiuiduum est maxime substantia secundum philosophum, ergo non ponit̃ in tali eminentia sola negatione. Contra quod argui potest, ꝙ essentia diuiditur in essentiam creatã & increatam. Increatũ uero dicit negationem, & tamen increata essentia incomparabiliter dignior est q̃ creata. Multa similia obijci possent. Attamen uerum ẽ, ꝙ negatio ut pura negatio, positiuum & dignificatiuum nõ habet effectum, sed per positiuum substratum seu subintellectum. Agere equidem præsuppouit esse. De

Opinio Scoti. inde Scotus suam ponit opinionem: Necesse est, inquiens, huic lapidi seu materiali indiuiduo per aliquid positiuum intrinsecum tanquam per rationem propriã repugnare, partes habere subiectiuas: & illud positiuũ erit, quod dicitur per se esse causa indiuiduationis: quia per indiuiduatiõem intelligo indiuisibilitatem seu repugnantiam ad diuisibilitatem præfatam. Hæc Scotus. Qui adhuc non exprimit quid sit illud. Ideo tertio

Quæstio quærit, An substantia materialis per actualem existẽtiam sit indiuidua. Ad quod dicit quod nõ, quoniam existentia est extra coordinationem prædicamentalẽ

Dionysi⁹. substantiæ, & ipsa existentia de se communis est sicut essentia. Ad quæ faciliter respõdetur, ꝙ existentia uel realiter est ipsa essentia, uel non extranea ab eadẽ: sed immediate reducenda ad idem genus, nec in prædicamento accidentis ponẽda. Et insuper ipsum esse ut est terminus realis productionis est quid limitatum & indiuiduale seipso. Ista scholastice tango, infra dicturus

Quæstio. quid potius uideatur tenendum. Quarto quærit, Vtrũ substantia materialis, per quãtitatem indiuidua sit. & multipliciť atq; (ut reor) efficaciter probat quod non, imò ex multis præhabitis constat quod non, & in hoc specialiter confligit contra Aegidium, cui⁹ positio nõ

Quæstio uidetur probabilis. Quinto igitur quærit, Vtrum materialis substantia indiuidua sit per materiã. Quocirca fatetur & probat, quod ex uarijs autoritatibus philosophi uidetur sic esse, propter quod à multis tenetur quod imò. Et quia quæstionis illius, autoritatumq́ꝫ Philosophi pendet solutio ex alia quæstione: ideo quærit, an materialis substantia sit indiuidua per entitatẽ aliquam positiuam, per se determinantem ipsam naturam ad singularitatem. Circa hoc loquitur & tuet quod imò, quod ꝓbat sic: quemadmodum unitas in communi per se consequitur entitatẽ, unitatem in cõmuni, ita quæcunq; unitas consequitur per se aliquam entitatem: ergo unitas simplex, qualis est unitas indiuidui, consequitur in se aliquam per se entitatem. Nõ autem consequitur entitatem naturæ, quia illius ẽ aliqua unitas propria per se realis: ideo sequit̃ aliquã entitatem aliam, determinantem istam entitatem naturæ, cum qua faciet per se unum: quoniam totum cui⁹ est unitas, perfectum est de se. Si dicas, si est aliqua unitas realis minor unitate numerali, aut est alicuius numeraliter in eodem, aut in aliquo alio. Non in eodem numero: qm̃ quicquid in eodem numero ẽ, unum est numero: non in duobus, quoniam in duobus nihil est unum idemq́ꝫ numero. Dicendum, quod naturaliter natura prior est, quàm hæc natura & unitas proprie consequens hanc naturam: nec natura prior est numeraliter sua unitate, ut hæc natura. sicq́ꝫ considerat Metaphysicus eam. In eodem ergo quod unum ẽ numero, est aliqua entitas, quã consequitur minor unitas q̃ nũeralis. Porro q̃ sit entitas ista, declarari põt ꝑ simile ad entitatẽ à q̃ sumit̃ differẽtia specifica: differẽtia nanq; specifica, seu entitas à qua sumitur ipsa, cõparari potest ad id quod supra se, uel ad id quod est infra se, uel ad id quod est iuxta se. Primo modo differentiæ specificæ & entitati illi specificæ repugnat per se diuidi in plura essentialiter specie uel natura: atq; per hoc repugnat toti, cuius entitas illa est per se pars: ita in proposito huic entitati indiuisibili repugnat diuidi in partes subiectiuas, & ꝑ ipsam repugnat talis diuisio toti, cuius ista entitas est pars. Estq́ꝫ solum differentia in hoc, q̃d unitas ista naturæ specificæ minor est unitate hac numerali. propter quod ista non excludit omnem diuisionem quæ est secundum ꝑtes quantitiuas, sed tantum eam quæ est partium subiectiuarum. Sicq́ꝫ realitas indiuidui similis est realitati specificę, cum sit quasi actus determinans realitatem specificam tanquã potentialem. Sed quo ad hoc, dissimile est: quia realitas indiuidui nunquam sumitur à forma addita, sed præcise ab ultima realitate formæ. Realitas autem differẽtiæ seu speciei, aliquãdo sumitur ab eo quod aliud est à forma generis, quãdo uidelicet species addit realitatem aliquam super naturam generis. Item quo ad aliud, dissimile est: quia realitas specifica constituit compositum, cuius ipsa est pars in esse q̃ dditatiuo. Ista autem realitas indiuidui, est primo diuersa ab omni entitate quidditatiua: quoniam intelligendo quamcũq; entitatem quidditatiuam limitatã, non habetur in q̃ditate intellecta unde ipsa sit. Hęc itaq; quidditas specifica constituit in esse formali & quidditatiuo, realitas uero indiuisibilis constituit pręcise in esse materiali. Verum si quæras, quæ est ista entitas indiuisibilis à qua sumitur differẽtia indiuisibilis, seu indiuidualis & numeralis, est ne forma aut materia aut certe compositum? Respondetur quod entitas ista nõ est materia nec forma neq; compositum, inquantum quodlibet istorum est natura: sed est ultima realitas entis, q̃d est materia, uel entis quod est forma, aut quod est compositum: ita quod quantumcunq; cõmune, adhuc potest tamen determinabile distingui, quãtumcunq; sit una res, in plures realitates formaliter distinctas, quarum una non est formaliter alia: & hæc est formaliter entitas singularitatis, & ita est entitas naturæ formaliter: nec possunt istæ realitates esse res & res, sicut possunt esse realitas, unde accipitur genus: & realitas, unde accipitur differentia, ex quibus realitas specifica sumitur: sed semp in eodẽ, siue parte, siue toto, sunt realitates eiusdem rei formaliter distinctæ. Hæc Scotus.

Dionysi⁹. Positionē Scoti ficti tiū q̄d p̄ se ferre.

¶Cuius uerba sunt intricata, & positio sua uidetur esse fictitium. Quid em̄ sunt istæ realitates, quas dicit non esse accidentia, sed potius in gn̄e substantiæ, si nō sunt forma nec materia, nec quid compositū ex eisdē? Si aūt uult dicere ꝙ non realiter, sed formaliter, iuxta suum modum loquendi, ab inuicem distinguūtur, nō erunt nisi entia rationis, seu entia sola ratione distincta, seu unum & idem multipliciter consideratū. Manifestum est em̄ iuxta omnem doctrinam peripateticorum, imò & Platonicorum, ꝙ species specialissima dicat totum esse quidditatiuū & essentiale indiuiduorum suoꝝ plenarie: & ea quæ ultra in indiuiduo considerantur, nil prorsus essentiale adijciunt: quāuis uariæ consideratiōes formales ac propriæ, in tali esse q̄d ditatiuo indiuidualiter participato q̄ant fundari, uel potius fingi, quæ in re ipsa nil addunt, nec ponunt realem hunc effectum. Nempe q̄d reale de gn̄e substantiæ superaddit humanitas Socratis humanitati secundum se absolute & abstracte consideratæ, quo illa cōtrahatur ac indiuiduetur?

Durand⁹. Opiniōes duę de principio indiuiduationis.

¶Durandus demum hic narrat duas de principio indiuiduationis opiniones. Vnam, dicentium ꝙ materia sit illud principiū, q̄m ei non conuenit esse in multis, sed alia potius recipere in se. Quę persuasio est inutilis. Materia em̄ secundum se est q̄d cōmune, & ipsa est in materialibus rebus tanquam pars substantialis in toto. Aliam, ꝙ quantitas sit indiuiduationis principium. Quod reprobatur, q̄a subiectū naturaliter prius est accidente. Cum ergo quantitas accidens sit subiecti indiuidui, naturali ordine sequitur illud. Rursus, si quantitas esset de rōne indiuidui in genere substantiæ, indiuiduum illud nō esset ens per se, neq̧ ens unū, nec in p̄dicamento substantiæ: q̄a in suo intellectu includeret accidens. Istud quoq̧ superius satis est improbatum. Hinc addit Durandus: Dicendum ergo ꝙ nihil est principium indiuiduationis, nisi quod est principium naturæ & q̄dditatis. Quod primo ꝓbatur sic. Species & indiuiduum sunt idem secundū rem, & differunt secūdum rōnem: quia quod dicit species indeterminate, indiuiduū dicit determinate, quæ indeterminatio & determinatio sunt secundum intellectum. Vniuersale nanq̧ est unum tantummodo secundum intellectum, indiuiduum autem solum secundum esse singulare. Quemadmodum em̄ actio intellectus constituit uniuersale, sic actio agentis naturalis terminatur ad esse singulare. Eadem ergo secundum rem differentia secundum ratiōem, sunt speciei & indiuidui. Secundo, q̄m id quod cum ente conuertitur, & de eadē re p̄dicatur, non dicit aliq̄d additum super ea de quibus prædicatur: sed esse indiuiduum, cōuertitur cum ente accepto secundum esse reale. Nil enim existit ad extra in re nisi indiuiduum, nec conuenit alicui per aliquid sibi additum, sed per id quod est esse indiuiduū: omnisq̧ alia unitas est rationis. Per quid itaq̧ Socrates est indiuiduum? utiq̧ p̄ id quod est existens, quod extrinsece sunt causa finalis & causa efficiens, cuius est ꝓducere singulare. Intrinsece autem sunt hæc materia & hæc forma. Quod si quæsieris, per quid forma est hæc: dicendum, ꝙ per id quod est in re extra: & hoc extrinsece est agens, intrinsece autem materia: q̄a materia communicat esse formæ, quæ absq̧ materia non existeret. Idē dico de materia, nisi ꝙ indiuiduatio sua plus dependet à forma q̄ econtra. Forma q̄ppe ē magis causa essendi materiæ q̄ uiceuersa. Porro substantiæ separatæ nullo alio intrinsece indiuiduantur, nisi seipsis. Itaq̧ quamuis duo indiuidua speciei eiusdem conueniāt in natura abstracte absoluteq̧ sumpta secundum rationem, differunt tn̄ in ea secūdum realem existentiam sumpta. Similiter differunt in principijs seu partibus suis essentialibus, existentialiter sumptis.

Duo indiuidua eiusdē speciei q̄liter & q̄ differant.

Cumq̧ opponitur ꝙ forma non est hæc, nisi q̄a recipitur in materia signata, hoc est, per quantitatem determinata atq̧ diuisa: Dicendum ꝙ falsum est, quoniam forma per seipsam intrinsece est hæc, & nō per hoc ꝙ recipitur in materia, nisi concomitanter: q̄a ꝙ sit hæc, non habet nisi in materia, nisi sit separabilis forma ut anima. Hæc Durandus.

Diony.

¶Cui⁹ opinionē recitatiue induco, q̄m multa includit quę à communi doctorum doctrina dissentire uidentur, præsertim ꝙ dicit materiam communicare eē ipsi formæ: quod tn̄ uidetur ad hunc sensum dixisse, quia est causa sine qua non.

Ad primū

¶Ad primum in principio quæstionis obiectū, dicendum ꝙ in uniuersitate corporaliū rerum causa indiuiduationis fertur materia, aut materia hæc uel quātitas. Angeli autē superioris sunt ordinis, & alius modus indiuiduationis iuxta præhabita cōpetit eis. ¶Ad secundum, quod angelo secūdum esse abstractū sumpto, & inquātum est forma secundum communē ratiōem formæ, conuenire potest communicabilitas & ratio uniuersalis: tn̄ inquātum est talis forma, conuenit ei per se indiuidualiter substātialiterq̧ existere. Verum de hoc paulo post plenius referetur. ¶Ad tertiū, quod in rebus materialibus abstractio à materia ponitur uniuersalitatis communicabilitatisq̧ causa. De immaterialibus uero est aliter iudicandum: imò quo angelus minus habet de ꝓprietate & natura materiæ atq̧ potentiæ, eo plus competit sibi per se suppositaliter esse, utpote plus de formalitate & actualitate habenti. ¶Ad quartum, Species intelligibilis est quid commune p̄ repræsentationem, non p̄ existentiam, neq̧ p̄ inhærentiam in subiecto. Postremo de indiuiduatione materialium substantiarū loquitur Thomas in tractatu suo de esse & essentia: q̄a materia indiuiduationis principium est, ex hoc forte sequeretur, ꝙ essentia quæ materiam & formam complectitur, sit tantū particularis. Idcirco sciendum ꝙ non quęcūq̧, sed solum signata materia, quę sub determinatis dimensionibus continetur, indiuiduationis consistit principium. Et hæc materia non ponitur in diffinitione hominis, sed Socratis, si diffinitionē haberet. Hæc ibi. Quibus obijci pōt, ꝙ materia signata quæ in diffinitione indiuidui poneret̄, si diffinibile esset, ē materia indiuidua seu indiuiduata. Materia nanq̧ de se nominat q̄d commune, quod per quantitatem certam seu determinatam & qualitatem indiuiduatur: ergo ipsa non est indiuiduationis origo & radix, sed quod eam indiuiduat, limitat & designat. Quod si quis dicat ipsam esse principium indiuiduationis materialium substantiarum primarum, puta indiuiduorum, non autem simpliciter totius indiuiduationis in genere corporalis substātiæ: Obijcietur, q̄a quod est causa causæ, est causa causati, & quod prima causa in om̄i ordine plus cæteris influit. Id ergo quod est causa indiuiduationis materiæ, erit potissima causa indiuiduationis eorum quæ p̄ materiam signatam indiuiduantur. Deniq̧ materia signata in sua ratione seu intelligentia includit non solum materiā de genere substantiæ, sed & aliquid de genere quantitatis aut etiam qualitatis, quemadmodū homo albus. Ergo nō est quid unum simpliciter, neq̧

Obiectio.

in prædicamento substantiæ, sicut nec albũ. ergo nec indiuiduum, de cuius intellectu seu ratiõe est talis materia. Sicq; primæ substantiæ materialium rerum ac specierum, ut Petrus, Iohannes, non essent in prædicamento substantiæ. quod prorsus absurdum est. Insup posset sic argui: Compositio prima, uidelicet unio formæ substantialis cum materia, præcedit compositionem secundam, quæ est coniunctio materiæ cum forma accidentali, qualis ẽ dimẽsio. Cũ ergo indiuiduationis principium, quod secundum hanc opinionem, materia est signata, includat compositionem secundam, utpote coniunctiõem materiæ cum quantitate, includit & compositionem primam: sicq; talis materia eẽt iam quid informatum forma substantiali: & ita non esset pars substantialis substantiæ primæ, quæ dicitur indiuiduari per eam. Præterea si materia secundum se sumpta, dicatur indiuiduationis principiũ, utpote terminans fluxum formæ, ut Albertus & alij multi uidẽtur sentire: obijci potest, quod iuxta Philosophum forma est quæ distinguit & separat, actuat atq; determinat. Et sicut forma generaliter sumpta dat esse materiæ, ita hæc forma dat materiæ huic hoc esse indiuiduale & substantiale. Sicq; forma multo plus limitat, determinat, indiuiduatq; materiam quàm econtra: præsertim cum materia sit de se pura potentia, indifferens & indeterminata ad formam quãcunq;, aut saltem ad istam seu illam. Quomodo ergo conferet alteri determinationem indiuidualem, potissime ei à quo eius indeterminatio specificatur ac terminatur, atq; ad indiuiduale esse perducitur? Videtur ergo mihi magis dicendum, quod cum res ab eodem habeat esse, & hoc esse ab eodem inquam efficienter, atq; secundum realem influxum: quemadmodum etiam in eodem realiter idem sunt, esse & hoc esse, loquẽdo de esse simpliciter, cum unius & eiusdem non sit nisi unum & idem esse simpliciter dictum, illud est effectiua causa indiuiduatiõis in omni indiuiduo supposito & persona, q̃d est effectiua causa illorum: ipsumq; esse actualis existẽtiæ, inquantum est terminus productionis realis ac effectiuæ, est proxima formalis atq; intrinseca causa indiuiduationis. Hoc etenim esse de se, est quid indiuiduale, eo ipso quod est terminus realis productionis, cũ producere & produci sint suppositorũ seu indiuidualium aut particularium rerum. Essentia quoq; seu forma ut hoc esse actuata, subsistens est seu consistens, & incommunicabilis pluribus, imò & alteri cuicunque. Porro quid huic positioni obijci possit, cum sua solutione prætactum est. Quamuis etiam esse, communissime accipi queat sicut essentia, tamen ut est terminus realis productionis, necessario est quid indiuiduale & limitatum. Ista quoq; positio potest teneri tam secundum eos qui inter esse & essentiam statuunt distinctionem realem, quàm secũdum aliam traditionem. Nec oportet indiuiduationem fieri per quid realiter ab indiuiduato distinctum, ut etiam Thomas fatetur in angelis. Præterea si obijciatur quod iuxta hæc esse existẽtiæ esset de intellectu & ratione indiuidui, & mentiretur Porphyrius loquens, Siue Socrates sit, siue non sit, Socrates tamen est homo: Dicendum quod multa cõcurrunt, requiruntur ac pertinent ad esse actuale seu indiuidualem existentiam hominis, quę nõ sunt de intellectu & ratione ipsius, ut accidentales dispositiones diuersæ. Istud scholastice dictum sit, ut studiosis præbeatur inquisitionis acutioris occasio. Nec enim in opinabilibus istis materijs, in quibus etiam magni tã diuersimode opinantur, aliquid cum temeraria assertione est proferendum aut quasi certitudinaliter determinandum: quanquam nonnulli in talibus nimis assertiue loquantur, quasi ipsi soli sano ac præcellenti pollerent ingenio.

Dionysũ opinio.

QVAESTIO III

An omnes angeli eius[dem] sint spe[ciei]

TErtio principaliter quæritur de differẽtia essentiali angelorum inter se, uidelicet, **An omnes angeli sint eiusdem speciei.** ¶Et ista quæstio complectitur multas, quæ simul sunt expediendę, ut uitetur immoderata prolixitas. Potest etenim quæri: An sub una specie angeli sint aut esse ualeant plura indiuidua seu personę, præsertim si in ipsis nulla cõsistat materia. Item quæri potest, an angeli uniuersi sint speciei eiusdem. Deinde, an cuncti angeli unius chori seu ordinis, sint speciei unius. Circa quas quæstiones uaria fiunt argumenta ad partem utranq;, quæ in processu partim tangentur.

¶Itaq; ad quæstionem qua queritur, An angeli differant specie, Alexander respondet quod imò. Quoniam angeli supremæ hierarchiæ plus differunt ab angelis infimæ hierarchię, q̃ angeli infimę hierarchiæ ab inuicem. Sed angeli qui sunt in eadem hierarchia, aut idem sunt specie, & differunt numero: uel idem sunt genere, & differunt specie. Ergo angeli qui sunt in superiori hierarchia, cum plus differunt ab his qui sunt in infima, differunt ad minus specie ab eisdem. Insup angeli de ordine Seraphin inter se magis conueniunt quàm cum angelis de ordine Cherubin. Aut ergo cõueniunt specie, & differunt numero: aut conueniũt genere, & differunt specie. & quodcunq; horum dicatur, consequens est quod angeli inter se differunt specie. Præterea chori seu ordines angelorum inter se distinguuntur secundum officia & dignitates atq; prælationes unius super alium, sicut & nomina ordinum pandunt, quæ sunt: Archangeli, Principatus, Potestates, Virtutes & Dominationes. sed ipsa officia differũt specie, ergo & angeli. Iuxta hoc quæritur, An ordo naturaliter angelis insit uel accidentaliter tantum, uidelicet ex meritis. Videtur quod naturaliter, quoniam sapientis est ordinare, & ordinatio sapientiæ attestatur. angeli autem à diuina sapientia omnia ordinante, creati sunt. Respondendum, quod secundum Augustinũ duodecimo de Ciuitate dei, ordo inæqualitatem requirit: ideo ab exordio creatiõis inerat angelis ordo. Ordo tamen ille non tantum respicit naturam, sed etiam gratiam. Vtroq; enim modo ordinem habent angeli boni. Mali uero angeli quamuis non habeãt ordinem gratiæ, tamen ordinem habent naturæ: ita quod ex natura quidam sunt perspicacitatis maioris, quidã minoris, & ita de alijs naturalib[9] donis. Quemadmodum etiam in hominibus aliqui constituti in officijs, deijciuntur propter suam indignitatem & transgressionẽ: sic angeli mali de cęlo eiecti & ab honore, quem habuissent, si perstitissent.

Alexan[der]

Ordo angelo[rum] inter se disting[uuntur]

Questio

Respo[nsio]

¶Præterea ad quæstionem hanc, An in angelis sub una specie sint plures personæ, respondet Alexander quod sic. Maior nanq; est uirtus, essentiam suam communicare pluribus sine diminutione, quàm uni soli: ergo hæc uirtus in eminentioribus ac uirtuosioribus plenius inuenitur. Cumq; spiritualis creatura sit uirtuosior corporali, & in corporalibus talis uirtus consistat, multo plus in spiritualibus erit. Nam & diuina essentia indiuisa & simplicissima perseuerans, tribus communicatur personis. Cumq; natura angelica præ

Alexan[der]

Questio

cæteris similior atqꝫ uicinior sit diuinæ essentiæ, conuenit ei communicabilitas ista secũdum modum ipsius.

Obiectio. Veruntamen obijci potest, quoniam causa multiplicatiōis indiuiduorum sub una specie, uidetur esse corruptibilitas indiuiduorum, contingens ex parte materiæ ut species conseruetur. Rursus spiritualis creatura magis assimilatur creatori in unitate, quàm corporalis: sed in corporalibus rebus superioribus, inuenitur unum indiuiduum tantum esse sub specie una, ut in sole & luna, ergo magis in angelis.

Respōsio. Dicendum quod alia est ratio multiplicationis indiuiduorum in spiritibus sub specie una, quàm in rebus corporeis. In spiritibus quippe est ad manifestationem bonitatis diuinæ, quę uult alijs communicare participatiōem beatitudinis suæ, quatenus sicut multiplicatur numerus indiuiduorum in specie rei naturalis, ita multiplicetur numerus angelorum sub quacunqꝫ specie ad fruitionem beatitudinis.

Simile. Deniqꝫ, potentia regis terreni & decens dispositio in aula eius ostenditur, dum multi consimilis dispositionis seruiunt ei in officio aliquo, magis quàm si unus duntaxat: ut dum multi pincernæ sunt, nō unus tantummodo. Cumqꝫ potestas & magnificētia regis superni sit prorsus improportiōalis, atqꝫ in infinitum sublimior omni potestate regis terreni, dispositio quoqꝫ aulæ cælestis in immensum decentior sit omni dispositione terreni palatij, conueniens est, angelos qui sunt serui ministeriales altissimi, plures esse sub specie una.

Ad aliud. Ad aliud, quod diuina essentia non se communicat nisi ei quod unum cum ea est, cum non sit possibile plures consistere ueros deos: nō autem ita in angelis est, imò eis plus congruit pluralitas personarum. Nec est simile de domino & ministris: quoniam unitas & indiuisio perfectioni domini amplius conuenit, iuxta illud Philosophi, pluralitas principum mala. seruis uero plus conuenit multitudo atque pluralitas, quum & Salomon in prouerbijs protestetur: In multitudine populi dignitas regis. In paucitate plebis, ignominia principis. (Pro.14.) Angeli autem sunt administratorij spiritus. Nec est simile de sole & luna, quia in eis plurificatio suppositorum sub specie una obesset ordini & bono communi.

Alexāder. ¶Consequenter quærit Alexander de causa tantæ multitudinis angelorum. Respōdet, Ad hoc dicendũ uidetur, quod cum angeli sint ministri potestatis diuinæ in creaturis mundi, cum eius iussa per angelorum obedientiam desuper ministrātur, peruenit iussio dei non solum ad homines, aues & pecora, imò & ad ea quæ latent sub aquis, sicut ad cœtum qui deglutiuit Ionam, & ad uermem qui corrosit (deo iubente) cucurbitam seu hederam. (Ione.2.et 4.) Si enim dominium donauit deus homini, ut carnem portans possit non solum pecora & iumēta suis usibus deputata, nec solum aues domesticas, uerum etiam ferocissimas bestias capere, mansuetasqꝫ facere, & eis imperio rationis, nō robore corporis pręsidere: quanto magis hoc angeli possunt, qui iussa dei quem perpetuo intuētur, incommutabili ueritate perspecta, ualent efficere & implere, mouēdo se per tempora & corpora sibi subdita, per locum & tēpus mira agilitate, ut quocunqꝫ uenire opus est, imperceptibiliter adducantur? Ex quibus Augustini uerbis elicitur, quod necessaria est multitudo angelorum secundum congruentiam: non quod mediantibus paucis, deus non queat creaturas has dispensare ac ministrare, sed quoniam potius condecet fieri ista per multos ministros, quemadmodum & in terreno cernimus regno. Veruntamen quamuis nō essent ista terrena, adhuc deceret esse multitudinem angelorum ad assistendum regi supremo, tanquam paratam semper parere eius imperio. Deniqꝫ in pluribus uerum est, quod distantiam à deo secundum similitudinem concomitatur maior multitudo rerum distantium. Propter ꝗd maior est multitudo mineralium quàm plantarum, & plantarum quàm animalium: sed utrũ ita sit de angelis, soli deo est cognitum. Attamē finitus est numerus eorundē, hominibus uero incertus est, ut ait Glossa super illud Iob: Nunquid est numerus militum eius? (Iob 25.) Illud etenim est de his quæ spectant ad altitudinem sapientiæ dei, cuius incomprehensibilia extant iudicia. Verum quod maxima sit multitudo angelorum, cōijci potest ex dictis. Quo circa quæri potest, Vtrũ numerus angelorum certus sit angelis. (Utrũ numerus angelorũ certus sit angelis) Dicendum, quod sicut ex Enchiridio Augustini habetur, angeli sancti noscũt ex quot electis hominibus eorum ruina sit reparanda. Vnde uidetur quod uident in uerbo æterno numerum omnem suorum conciuium. Hæc Alexander. Cuius dicta & rationes inæstimabilis multitudinis angelorum sanctorum, infra magis patebunt.

Bonauentu. ¶His per omnia concordat Bonauentura, qui etiã addit: Quidam dixerunt quod in angelis tot sunt species, quot indiuidua: quorum opinio uidetur præsumptuosa, cum non appareat ad hoc aliqua ratio cogēs, & neqꝫ per scripturas, neqꝫ per dicta sanctorum, neqꝫ per officia angelorum, innotescat nobis tantam eis inesse diuersitatem: imò sicut in inferioribus cernimus quod omne animal naturaliter appetit consortium similis sibi in specie, & delectabilius illi cōuiuit, ita in angelis esse uidetur, quorum naturale desideriũ frustrari non ualet. Hæc Bonauentura.

Petrus. ¶Petrus uero hic recitat aliorum opiniones, non se diuertens ad unam potius quàm ad aliam: sed declarans qualiter quælibet possit defendi. De numero autem angelorum dicit sicut iam tactum est, & sicut post pauca ex Thoma dicetur. dicit quoqꝫ angelos eē in genere, & sub illo diuersas species specialissimas accipi, posse consistere, sicut hoc supra clarius est ostensum.

Thomas. Opiniōes tres de angelorũ differentia. ¶Pręterea de hoc, An sint plures angeli unius speciei, scribit hic Thomas: De hoc sunt tres opiniones. 1. Quidã nanqꝫ dixerunt, quod omnes angeli sunt speciei unius, intantum quod quidam etiã posuerunt angelos & animas rationales unius consistere speciei. 2. Alij dicunt quod angelus & anima differunt specie, & & item quod angelus unius ordinis differt ab angelo alterius ordinis specie. Omnes uero angelos unius ordinis, eiusdem esse speciei affirmant. 3. Alij dicunt quod quilibet angelus differt à quolibet alio, specie, ita ꝙd tot sunt species in angelis, quot personæ: quod consonat dictis Philosophorum & sancti Dionysii, qui decimo capitulo cælestis hierarchiæ in eodem ordine perhibet esse primos ac medios & infimos. Huic autē positioni est necessarium consentire, tum ex angelorũ immaterialitate, tum ex eorum incorporalitate. Si enĩ immateriales ponantur, cum nulla natura seu forma multiplicet nisi ex diuersitate materię, oportet ꝙ forma simplex & immaterialis nō recepta in materia aliqua, tantum sit una: ideo quicquid est extra eam, alterius est naturæ, & distat ab ea secundum formam. Talis uero differentia causat diuersitatem in specie. Insuꝑ idem de necessitate sequitur, quamuis ponantur materiales, dummodo non ponantur corporales. Quotũcunqꝫ nanqꝫ materia secundum se differre asseritur,

oportet si illa materia eiusdem sit ordinis in utroque, quemadmodum materia generabilium & corruptibilium una est, quod diuersæ formæ secundum quas diuersum esse accipitur, recipiantur in diuersis materiæ partibus. Non enim una pars materiæ, diuersas formas oppositas & disparatas, simul recipere potest. Diuersitas autem partium in materia intelligi nequit, nisi præintelligatur in ea quantitas dimensiua ad minus interminata, ut libro de substãtia orbis, & primo Physicorum loquitur Commentator. Hæc Thomas in Scripto.

Diuersitas ptiũ i materia quõ neqt intelligi.

¶Hoc idem fortiter asserit in prima parte Summæ quinquagesima quæstione: Impossibile, inquiens, est angelos eiusdẽ hierarchiæ aut ordinis esse speciei unius. Ea quippe quæ conueniunt specie & differunt numero, in forma conueniũt & materialiter distinguuntur. Cumq; angeli non sint ex materia & forma compositi, impossibile est duos eiusdẽ speciei angelos esse. Si etiam angelus haberet materiam, nec sic possent eẽ plures angeli speciei unius: oportet enim quod principium distinctionis unius ab alio, esset materia, non secundum diuisionem quantitatis, cum sint incorporei, sed potentiarũ: quæ diuersitas materiæ causat diuersitatem non solũ speciei, sed generis. Hæc in Summa.

¶Amplius in Summa contra gentiles libro secundo capitulo nonagesimoprimo idem defendens: Substantiæ, ait, separatæ, sunt quidditates per se subsistentes. Species autem rei est quam significat diffinitio. Quidditates igitur subsistentes sunt species subsistentes. Ideo substantiæ separatæ nequeunt esse plures, nisi sint specie differentes. Multiplicatio quoq; specierũ magis confert ad nobilitatem, perfectionem, decorẽ & ordinem uniuersi, quàm multiplicatio secundum numerum: idcirco plus competit ordini ac decori uniuersi, quod singuli angeli differant specie. Hæc ibi.

3 dẽ Tho.

Substãtię sepatę neqũt eẽ plures nisi differant spẽ.

¶In his uerbis Thomas non solum testatur, quod angeli omnes ac singuli differant ab inuicem specie, sed etiam quod impossibile sit plures esse speciei eiusdem. Et si intelligit hoc sic quod simpliciter impossibile sit, ita ut nec à deo fieri queat, eo quod implicet, saluari non poterit, ut infra patebit. An uero secũdum naturam impossibile sit, infra discutietur.

¶Deniq; Thomas in his à doctrina Magistri sui Alberti extreme recessit, cum tamen Albertus motiua Thomæ soluerit clare. Qui item Albertus in doctrina peripateticorum eminẽter fuit exercitatus, qui scribit hoc loco: Circa istam materiam sunt tres opiniones solennes: Vna, quod singuli angeli à singulis differunt specie, propter rationes præhabitas. Alij probabilius tenent, quod omnes angeli unius ordinis eiusdem sint speciei, dicentes quod sapientia increata multiplicat sub uno communi, quod est spiritus, personas angelicas, propter multiplicitatem ministeriorum atque officiorum ad cælestis regis ornatum spectantiũ. Tertij dixerunt, quod omnes angeli unius sunt speciei, hierarchijs ordinibusq; differẽtes, eo quod quidam eorum sunt algamata seu exemplaria iuxta deum existentia. Alij uero secundum diuersa dona, dignitates & opera diuersimode distinguuntur. Et quia sententia ista plus congruit dictis sanctorum, & in eam magis consentire uidentur: ideo apparet ei consentiendum. Nam & diuinus Dionysius in libro de angelica asserit hierarchia, quod omnes dicuntur cælestes essentiæ, & omnes dicuntur cælestes uirtutes, omnes quoq; angeli appellantur: redditq; causam nominum

Thomas ab Alber. dissentit. In Sũma de qtuor coæquis vi det Alber. sentire qd qlibet ab alio differt spẽ & nõ numero tñ, vt hic fatetur.

Oẽs angelos eẽ speciei eiusdẽ magis dictis sctõrũ congruit.

horum, dicens quod omnes uocantur cælestes essentiæ, quoniam hoc commune, quod ẽ cælestis essentia, æqualiter participant. Omnes quippe in cælo creati sunt, omnes etiam ad ministerium regni cælestis sunt ordinati. Dicũtur demum cælestes uirtutes, quoniam omnes ad actus ministeriorum suorum uirtutem efficaciãq; sortiti sunt plene: propter quod in singulis ordinibus extant dispositi. Omnes insuper angeli nuncupantur, quoniam angeli infimum habent chorum: idcirco omnes superiores perfectionem ipsorum includunt. In omnibus etenim potestatibus uirtualibus, superiores dona inferiorum continent eminenter, nõ econtrario. Apparet ergo quod omnes unius sint speciei secundum naturam, quæ est cælestis essentia, & nõ nisi donis ac potestatibus differant. Ad huc autem, ꝓportio est & quædam similitudo militiæ regis terreni ad militiam regis cælestis. In militia autem regis terreni, omnes unius sunt speciei, inter se differentes dignitatibus ac potestatibus, & ornatu pertinente ad illos. Rursus, ut sanctus Dionysius contestatur, omnes diuina sunt lumina & clarissima specula, increati luminis manifestatiua: & ipsorum est una perfectio, unusq; modus deiformiter intelligendi, atq; ad finem ordinati sunt unũ. Cum ergo obijcitur, quod multiplicatio ex æquo facta sub uno communi, quod commune est ad multa differentia non per materiam, fit per differentias & species diuidentes illud commune: angeli autem multiplicantur sub genere hoc communi, quod est substantia spiritualis intellectualis, ergo ꝑ differẽtias & species distinguũtur: ꝓterea, cõmune substãtiale nõ cõtrahit ad hoc aut illud, nisi ꝑ differẽtiã cõstitutiuam aut materiam: in angelis uero cõmune illud substantiale præfatum, non contrahitur per materiam, ergo per formam seu differentiam constitutiuam: dicendum quod maiores obiectionum istarum non semper sunt ueræ, sed in logicis & naturalibus tãtum, non autem in ciuilibus. In ciuilibus nanq; multiplicatio est ad ministeria per ordinationem politici sapientis. Distributio autem, dispositio seu ordinatio regni cælestis, similior est politicis atq; ciuilibus, quàm logicis ac naturalibus. Cuius signum est, quod regnũ cælorum, ciuitas & domus ac patria nũcupatur. Hæc Albertus.

¶Cuius positio uidetur deficere in hoc, quod uniuersos & singulos angelos unius dicit speciei consistere, sicut partim ostẽsum est, & infra probabitur. Idcirco in hoc Vdalricus q̃q; eius discipulus recessit ab ipso, scribens quarto suæ Summæ libro:

¶Quãuis præfata naturæ angelicæ attributa cunctis cælestibus essentijs existant communia, nulla tamen earum participat aliquod eorum ęqualiter cum altera, sicut nec in essentia sunt æquales. Cum enim secundum Dionysium sanctum, illuminationes descendant à superioribus in inferiores, nec solum ueniant à hierarchia in hierarchiam, atq; ab ordine uno in alium hierarchiæ eiusdem, imò etiam in eodem ordine ueniant ab angelo uno in alium: propter quod diuinus Dionysius in eodem ordine ponit primum medium, & ultimum: patet, quod omnes angeli inter se differant, sicut differunt plura gradatim descendentia ab uno principio: quia non esset ratio, cur angeli eiusdem ordinis, essent in gradibus primi & medij ac ultimi, & non alij. Porro in talibus nec in essentia, nec in perfectionibus, nec in essentialibus attributis est æqualitas unius cum aliquo alio: sed ille angel⁹ est alijs spiritu-

alior, cuius natura consistit formalior, ex eo quod sua actualitas est potentialitati minus permixta, & hoc ex propinquitate sua ad actum primum ac purum. Simplicior quoque est ille effectus præ omnibus, qui ordine naturæ emanauit immediate à simplicissimo primo. Minus etiam habet mutabilitatis, quia plus habet actualitatis, & altioris est immortalitatis. Sed & propter minorem à creatore distantiam, manet in clariore plenioreque lumine intellectus. Ex his soluitur quęstio de differentia angelorum, an quilibet ab alio differat specie, uel aliqui tantum numero à se differant, an etiam differant genere. Differunt namque sicut diuersi gradus eiusdem naturæ, causati ex distantia ab uno primo eorum principio, eiusdem inquam naturæ, nō secundum unitatem uniuocationis realiter, sed solum secundum unitatem analogicę cōmunitatis: talia autem nec genere nec specie unum sunt. Ideo uero dixi, loquendo realiter: quoniam si sumamus illam naturā secundum logicam intentionem, & non secundum esse reale, tunc ipsa est unum genus subalternatum substantiæ, quod uocatur natura intellectualis. Et ultra diuiditur in genera sibi subalterna, & illa rursus subdiuiduntur, donec tandem deueniatur ad singulas species, quarum quęlibet non habet nisi indiuiduum unum. quemadmodum etiam secundum dona & gradus gratiæ quibus correspondent gradus naturæ, diuiduntur primo in tres hierarchias: quælibet quoque hierarchia in tres ordines, & unusquisque ordo in primos & medios ac ultimos. Cumque natura rationalis non sit proprie natura intellectualis, sed umbra eius: cōstat, quod anima rationalis nec in specie nec in genere proximo conuenit cum angelis. Hæc Vdalricus. Cuius positio consonat Thomæ.

De angelorū differētia.

Durand⁹.

¶Præterea de ista materia, scilicet, An plures angeli possunt sub eadem specie esse, scribit Durandus satis subtiliter ac diffuse: Hic est, dicens, unum præintelligendum, uidelicet quod quando effectus dependet ex una sola causa, tunc tota possibilitas seu impossibilitas illius effectus, dependet ex conditione & potestate illius causæ. Entitas autem seu esse angelorum, & per consequens unitas pluralitasque eorum, immediate ac solum dependet à causa prima. Hinc tota possibilitas unitatis ac pluralitatis ipsorum sub specie una, ex natura diuinæ potētiæ est pensanda. diuina autem potentia ad omnia quæ contradictionem non implicant, se extendit. Quærendum est ergo, Vtrum plures angelos esse sub una specie, implicat. Et dicunt quidā quod sic, propter rationem præhabitam, utpote quia differentia secundum formam, est differentia secundū speciem, præsertim quando accipitur secundum absolutam rationem ipsius formæ. Itaque primo inquirendum est hic, quid sit principium multitudinis indiuiduorum, & an quantitas sit talis plurificationis principium. Est autem aduertendum, quod si in materialibus natura speciei prius esset una secundum numerū, & postea diuideretur in plura secundum numerum, quemadmodum unum numero lignum in ligna numeraliter plura diuiditur, nemo ambigeret quantitatem esse principium plurificationis huiusmodi. sic autem non diuiditur natura communis in indiuidua plura, sed ipsa præcedit & una solum secundum ratiōem: imò nec proprie in plura diuiditur, sed potius unitas eius ex indiuiduis multis colligitur per actum intellectus, qui uniuersalitatem facit in rebus. Hinc ista diuisio differt ab illa in tribus. Primum est, quoniam quātum est unum secundum rem, species autem secundū rationem. Secundum est, quod partes quanti diuisi, sunt partes integrales, nec totum illud prædicatur de unaquaque earum. Indiuidua uero sunt partes subiectiuæ speciei, de quibus & species prędicatur. Tertium est, quia in diuisione quanti, surgit multitudo præcedente unitate reali: in diuisione autem speciei seu uniuersalis, ex multitudine actuali seu potentiali indiuiduorum, oritur unitas speciei operatione intellectus abstrahentis. Vniuersale nanque aut posterius est, aut nihil est, ut dicitur primo de anima. Postquam uero ita formatus est conceptus specificus, rursus secūdum rationem diuiditur in indiuiduorum pluralitatem. & ita secundum rationem unitas pluralitatem aliquo modo præcedit. Cumque tam differens sit diuisio quanti, à diuisione speciei, patet quod quantitas non est causa plurificationis indiuiduorum sub specie modo prętacto. Veruntamen aliquo modo causa est eius secundum quosdam, inquantum uidelicet materia quæ est altera pars indiuidui in corporalibus, non posset plures recipere formas, nisi mediante quantitate, non secundum esse subiectum formæ, sed secundum quod ē medium in transmutari aut fieri, tamen nec istud est uerum. Primo, quoniam eadem ratione quātitas esset causa plurificationis specificæ: quia sicut duæ formæ eiusdem rationis non recipiuntur in materia nisi per quantitatem diuisa, uidelicet cum diuisio facta est secundum rem: ita nec plures formæ diuersarum rationum recipi queunt in materia tali, nisi eodem modo diuisa. Nec tamen propter hoc ponitur quod quantitas sit causa plurificationis secundum speciem, ergo nec propter hoc ponendum est quod sit causa pluralitatis secundum numerum. Secūdo, quia opinio ista non assignat causam plurificationis formæ, sed solum materiæ, Tertio, Nam quamuis diuersæ formæ coexigant diuersas materiæ partes in quibus sint, nec tamē oportet id esse causam plurificationis formæ, quod ē causa diuisionis materiæ. Non enim ex hoc sunt diuersæ formæ, quia recipiuntur in partibus diuersis materiæ: imò econtra, quia diuersæ sunt formæ, idcirco requirunt diuersas partes materiæ in quibus recipiantur, cui tamen receptioni præintelligitur, formarum diuersitas. Cum ergo principalior pars rei sit forma, cuius multiplicationis causa non redditur, ideo insufficienter assignatur principium pluralitatis indiuiduorū sub specie ex sola materiæ plurificatiōe per quantitatem. Dicendum quod causa principalis atque intrinseca quod aliqua forma sit plurificabilis, est latitudo suæ naturæ, ex qua conuenit ei posse esse in pluribus. Porro quod possibilitas seu aptitudo ista perducatur ad actum, possunt esse uariæ causę extrinsecę seu concausæ, Denique quædam formæ ut animæ rationales manent naturaliter multæ sine materia & quantitate: & formæ inferiores per omnipotentiam dei possunt à materia separari & separatim manere. Hæc etiā latitudo conuenit formis à causa agente seu creante, & potest omni naturæ competere, ut probabiliter dicitur: cum materia & formæ accidentales ac naturales insint pluribus sub speciæ una. De substantijs quoque separatis idem probatur autoritate ac ratione. Ratio talis est, Omīs natura quæ producitur ab agente actione reiterabili, potest secundum numerum plurificari: sed omnis natura creata est talis. Quemad-

Quęstio.

Vniuersale aut posterius ē aut nihil est.

Plures angeli possint eē sub vna specie.

modum enim agens una productione producit unū, sic pluribus plura. Et sicut actio iterabilis est, ita & terminus actionis. In his nanq; tota possibilitas unitatis pluralitatisq; actionis & producti, est ex uirtute & efficacia producentis. Hinc in diuinis esse non ualet nisi filius unus: quoniam actio qua producitur, non potest interrumpi nec iterari sicut creatio. Omnis igitur creatura potest plurificari numero, præsertim substātiæ separatæ, cum tota ex deo dependeat. Autoritate etiam patet hoc Augustini, tertio libro de libero dicētis arbitrio, ubi loquens de angeli peccato, supposito quod omnes peccassent, ait: Nec bonitas dei tædio aliquo, nec omnipotentia eius difficultate deficeret alios creando, quos in eisdem sedibus collocaret. Postremo, fundamentū alterius opiniōis quo dicitur, Omīs differētia secundum formam, est differentia secūdum speciem, falsum est: imò breuiter dico, quod nulla differentia est nisi per formam. Siquidem per materiam quę est pura potentia, res non possunt differre ab inuicem: quia differre supponit esse. Per materiam autē nihil habet esse, sed tantum per formam. Quęcunque ergo differunt & qualitercunq; differūt, totum est per formam in habentibus formam atq; materiam. Nihilominus materialia ab immaterialibus penes materiam differunt secundum affirmationem & negationem. Nam unum habet materiam, aliud non. Hoc itē sciendum, quod quamuis conseruatio speciei fit causa multiplicationis indiuiduorum sub specie corruptibiliū rerū, nontū est causa in omnibus, nec sola nec tota causa. Aliâs non multiplicarentur plus quàm necesse est ad speciei conseruationem. Multiplicantur ergo & propter alias multas utilitates, quas deus præordinauit prouenire ex eis, tam in corruptibilibus quā in incorruptibilibus. Hæc Durandus.

¶In cuius dictis sunt aliqua, quæ recitatorie tango: attamen satis uidetur probare, possibile esse plures angelos sub una specie esse, quod & infra clarius ac efficacius ostendetur.

Scotus. ¶Scotus quoq;: Dicentes, inquit, principium indiuiduationis esse quantitatem aut materiam, consequenter dicunt in angelis non posse plures sub una specie esse. & habent dicere quod hoc non solum impossibile sit ex proprietate intrinseca, sed etiam proprietate extrinseca, ita quod impossibile sit, quia naturæ huic repugnat distinctio solum indiuidualis, eo quod sibi repugnet id quod præcise potest esse principium talis distinctionis. Fundamenta autem huius opinionis improbata sunt supra: idcirco tenenda est conclusio simpliciter opposita. Omnis etenim quidditas quantum est de se, communicabilis est, etiam quidditas dei. Nulla autem cōmunicabilis est pluribus in identitate numerali nisi sit infinita. Ergo quælibet alia communicabilis est cum distinctione numerali. Porro quidditatem communicabilem esse, probatur: quia hoc sibi non repugnat ex perfectione, cum conueniat diuinæ essentiæ: neq; ex imperfectione, cum conueniat inferiorum naturæ. Iterum, quælibet quidditas potest intelligi sub ratione uniuersalis, ergo & sub ratione cōmunicabilis. Rursum, Deus potest quemcunq; angelum in nihilum redigere, conseruatiōem suam abstrahēdo eidem, & alium eiusdem speciei producere, sicq; ordinem uniuersi recuperare: & sicut potest duos eiusdem speciei producere successiue, ita & simul, cum nō

Oppositū tenendum.

sit incompossibilitas ad hoc. Amplius, nisi in angelis essent plures personæ in una specie, multæ species uniuersi intellectualis naturæ essent totæ damnatę, quod multi habent pro inconuenienti. Dico ergo quod oīs natura quæ non est actus purus, potest communicari & plurificari secūdum illam realitatem quæ est in potentia, quoniam indiuiduatur per eam. Cumq; obijcitur, quod differentia formalis est differentia specifica: dicendum quod differētia formalis dupliciter dicitur, scilicet differentia in forma, & differentia formarum, quamuis non sit in forma ut in ratione distinguendi. Primo modo potest assumptum illud concedi. Quilibet autem angelus, quamuis sit simplex ac forma immaterialis, non tamen superaddit cuilibet alteri angelo gradum essentialis perfectionis: ideo nō distinguitur ab alio quocunq; specifice. Hæc Scotus. Qui plura super his scribit, quæ satis præhabita sunt. & ipse per modum alium saluat pluralitatem angelorum sub una specie, quàm Durandus. Henricus uero adhuc saluat hoc alio modo.

Ad obiectionem responsio.

¶Itaq; quodlibeto secundo, octaua quæstione, disseruit quod essentia intelligentiæ de se communicabilis multiplicabilisq; consistat. & quamuis secundū mētem Philosophi id fieri nequiuerit, quoniā materiam & quantitatem non habet, illa tamen positio sua necessitatem non obtinet: quoniam alio modo indiuiduatio & multiplicatio essentiæ intelligentiæ fieri ualēt, uidelicet per esse actualis existentiæ, sicut expositum ē in fine quæstionis phabitæ. Imò ex illa opinione Philosophi inconuenientia duo magna sequūtur. Primū, quod aliquid sit in potētia creaturę, & in fundamento naturæ, utpote multiplicatio naturæ atq; pluralitas eius in indiuiduis, quę tamen nunquam per quodcunque agens posset ad effectum perduci: sicq; frustra eēt aliquid in natura, quod nec ipse concedit Philosoph'. Secundum est, quod aliquid esset in potentia creaturæ, quod nec per infinitam dei uirtutem posset in actū reduci: & ita non esset deus uere omnipotens, quia nō posset oīe id quod ex parte rei ē possibile, fieri. Hinc inter erroneos articulos nuper ab Episcopo Parrhisiensi, scilicet domino Stephano, qa fuit doctor theologiæ, damnatos, est illa positio. Vnus nanq; illorum fuit articulorum, Quod deus non possit multiplicare indiuidua sub specie una sine materia, Error ē. Alius fuit, Quod formæ non recipiunt diuisionem, id est, multiplicationem nisi secundum materiam, Error, nisi intelligatur de formis ex materiæ potētialitate eductis. Tertius est, Quia intelligentiæ non habent materiam, deus non posset facere plures speciei eiusdem. Error. Hinc sancti nostri testantur in qualibet specie angeli plurima indiuidua esse. Vnde & Damascenus: Creator, inquit, multitudinem specierum instituit. Hypostasim uero secundum unamquanq; speciem constituit differentem, uel hypostasium differentiam & copulationem fecit inter has naturalem. Omnes quippe sub eadem specie hypostases, ratione naturæ unitæ sunt. Differentiam autem hypostasium habēt, quoniam characteristicis proprietatibus discernuntur. Propter hoc aūt quod secundū unumquenq; ordinem angelicarum uirtutum differentes hypostases condidit non solum: sed & secundum unamquāq; speciem, quatenus communicantes naturam, id est, in natura specifica conuenientes, ad inuicē gaudeant: ac naturali ha-

Henricus.

Articuli Parrhisiensis Episcopi.

Angeli plures sunt...

bitudine copulati, secure & amicabiliter ad inuicem disponantur. Hypostasium uero differẽtia propriam discernit ab alieno. Omnis itaq; creata essentia in eo quod est dei creatura, participat esse: & ipsa essentia intelligentiæ seu angeli, nulla alia re adiecta, fit persona, hac sola intentione adiecta, qua habet esse effectus dei actualiter ve subsistens. Hinc duo angeli in solis substãtialibus existentes, dato quod nullum accidens reale ab eorum essentia realiter differens in se habeant, utpote nec actum, nec habitum, nec quicquã huiusmodi, indiuidualiter sunt distincti hoc solo quod subsistũt: nec subsistere unius, est subsistere alterius: sicq; duplicatur in eis speciei natura. Deniq; uniuersaliter uerũ est, quod per nulla accidentia fit substantiæ indiuiduatio. Substantia enim prior est accidente, diffinitione, cognitione & tempore: ideo nullo modo potest intelligi indiuiduatio substantiæ immaterialis per additionem alicuius diuersi à se secundum rem. Oportet ergo quod fit additione alicuius tantum secũdum intentionem: quoniam esse non addit super essentiam, nisi respectum ad causam efficientem, ut supra ostensum est. Hæc Henricus.

Idẽ Henri. ¶Porro quodlibeto undecimo, prima quæstione inquirit, Vtrum deus facere potest angelum de nouo in aliqua specie specialissima eiusdem naturæ cum angelo iam creato.

Dionysi⁹. ¶In cuius decisione quæsiti pro magna parte scribit quæ in quodlibeto nunc allegato, & tenet quod imò, præsertim quia oppositum Parrhisiis est damnatum. Quocirca sciendum, quod sanctus Thomas diu præcessit diuum Stephanum Parrhisiensem Episcopũ, qui de consensu & approbatione uniuersitatis Parrhisiensis damnauit prætactos, aliosq; diuersos articulos. Ideo reor quod si Thomas tempore damnationis articulorum illorum fuisset aut postea, non defendisset scienter contrarium. Hinc non decet nunc quẽquam Thomistam contra illam damnationem defendere Thomæ opinionem, cui & tam multi solennes doctores iam nominati, ac alij plures rationabiliter contradicunt.

Richard⁹ ¶Vnde Richardus: Deus, inquit, potuit creare plures angelos in eadem specie. Illæ nanque creaturæ in eadem sunt specie, quæ similitudinem habent unicam in essentia, nec in aliquo gradu essentiali suæ cõpletæ essentiæ se excedunt. Propter quod Philosoph⁹ tertio Metaphysicæ dicit, quod in indiuiduis eiusdem speciei non est hoc prius & illud posterius in dignitate essentię. Alias eiusdem speciei non essent, cum quilibet gradus in gradu essentiali possit designari in differentia essentiali quæ constituit speciem. Esse autẽ plures angelos tales, nullã cõtradictionem includit, siue habeant materiam, siue non. Nam quãuis supradicto modo sunt similes, adhuc seipsis formaliter possunt distingui: quia ut dictum est in ista distinctione, res formaliter una est per essentiam propriã, inquantum indiuisibilis salua integritate. Per quod autem res est numero una, per id distinguitur ab alijs. Hinc dominus Stephanus Parrhisiensis Episcopus, magister in theologia, excommunicauit istum articulum, Quod deus nõ potest multiplicare indiuidua sub una specie sine materia. Nõ tamen credo quod omẽs angeli unius sint speciei. Hæc Richardus.

Philoso.

Articul⁹ cõdenatus.

¶Præterea, secũdo libro de uniuerso Gulielm⁹ super his scribẽs: Tẽtabo, inquit, scrutari an apud substantias separatas sit diuersitas secundum speciem. Dico ergo quod secundum doctrinam Christianorum, dicentium excellentiorem illarum corruisse, & principem dæmonum factam, difficile est respondere rationibus quibus probatur diuersitas specifica esse in illis. Gulielm⁹: An apud substãtias separatas sit diuersitas scd'm speciem.

¶Primo, quoniam cuncta eiusdem speciei indiuidua, habent omnia essentialia & naturalia sua æqualia, ita quod inæqualitas in his non est, nisi ab accidenti: & quicquid de hoc dicatur in corporalibus, in substantijs tamen simplicibus separatis omnino sic esse conuincitur. Cum ergo supremus & primus angelus ille, apostata factus, longe inæqualis atque dissimilis fuerit alijs in sapientia naturali cęterisque uirtutibus, ex necessitate alterius extitit speciei. Amplius, naturalis dissimilitudo seu inæqualis in angelis, non fuit ex naturali & necessaria influentia creatoris, cui non competit de necessitate, sed libere operari ad extra, nec ex receptibilitate seu capacitate illorum. quia ante eorum creationem reale nil erat nisi creator, ergo ex solo beneplacito creatoris processit. Quod si dicatur, mirum uidetur cur tantam excellentiam dederit ei, quem nouerat mox abusurum omnibus donis illis, conuersurumque omnia illa in cõtumeliam largitoris: inferioribus uero prętitit dona minora, quos pręscierat bene illis usuros, ac conuersuros in cultum gloriamq; ipsius: rursus, si nulla eẽt in angelis dissimilitudo naturalis & essentialis siue specifica, non esset in eis ulla causa seu ratio alterius diuersitatis aut dissimilitudinis nisi ex parte creatoris, quod habet admirationem nõ paruam. Vt quid enim apud eos essent tot gradus dignitatum, ac differentiæ tantæ, ut in scripturis habetur? Itaque alij throni, alij dominationes, alij uirtutes uocantur. & cur Raphael dixit, Ego sum unus ex septem, qui astamus ante deum? Si autem in natura essent æquales, irrationabiliter & sine causa uideretur facta à creatore in illis tãta dignitatum uarietas. Quod si quis dixerit quia secundum istam ꝓbationem non deberet inter homines esse differentia dignitatum ac potestatum, cum sint natura æquales: Respondeo, quia reuera si sola natura in hominibus operaretur, non essent hi gradus aut ordines apud eos, sicut nec in bestijs unus equus uult alijs dominari. In hominibus uero præter naturales perfectiones, unus plus habet industriæ aut sapientiæ uel uirtutis quàm alter. habent quoq; studia ac artificia multa. Thob. 12

¶Denique inter uires sensitiuas exteriores, uisus oculorum, interiori uisui, id est, intellectui rite similior perhibetur. Visus autem exterior in diuersis animalibus multipliciter secundum speciem diuersificari uidetur. Visus etenim cati & uisus uespertilionis ac noctuæ, cæterorumque animalium, quæ uident in tenebris, nequaquam uidentur esse speciei eiusdem cum uisu humano. Similiter nec uisus aquilæ, quẽ iuuat fulgor solaris, qui obtundit uisum humanum. Porro lynceis (ut dicitur) oculis densissimi parietes peruij sunt. Sũt aũt & aliæ multæ differẽtiæ apud sensũ uisus. Nã & uisus colũbæ, ut aucupes Visus cati & vespertilionis differunt.

Visus colūbę noui- es a cęcitate reuiuiscit.

dicunt, à cæcitate noujes reuiuiscit. Si ergo tanta inuenitur diuersitas apud uisum corporalem, qui eousque similis est uisui spirituali: quomodo non tāta aut maior diuersitas est apud uisum spiritualem, quę diuersitas in angelis eē nō ualet in specie una? Dico ergo q̄a difficile ualde est inuenire diuersitatem secundum speciem in substantijs istis, propter elōgationem earum à consuetudine & experientia nostra. Prophetis autē & alijs uiris sanctis qui familiaritatem aliquarum ex illis habuerunt, atq; alloquiorum frequētiam & apparitionum, possibile fuit ac facile, si ad hoc intēdere uoluissent. Quod uero dictum est, quoniam quicquid est naturale uni indiuiduorum cuiuscunque speciei, naturale est omnibus indiuiduis cęteris, non est uerum, ut patet de primis hominibus, quorum naturalis dispositio in corporibus & animabus eorum, alterius fuit habitudinis quā posterorum. Corpora nanque eorū integra facta sunt à creatore in fortitudine & magnitudine. Vnde & decuit eorum corporibus infundi animas sapientia uirtutibusq; perfectas, quæ ad motum & gubernationem illorum sufficerēt corporum. Idcirco scientiæ & uirtutes fuerunt eis naturales, statimq; inditæ & innatæ in plasmatione eorum, quod animabus posterorum non conuenit. At uero uerisimile est, sapientissimum creatorem non omnes spirituales simplicesq; substantias, quamuis eiusdem speciei eas creauerit, creasse eas per omnia æquales & in omnibus similes: quemadmodum neq; in aliqua specie sensibilium substātiarum hoc ei facere placuit, sicut nec omnes ęquos. Præuidit nanq; quod ex ipsa inæqualitate, dissimilitudine ac uarietate augeretur inæstimabiliter speciositas præclarissimæ ciuitatis supernæ, sicut militiam ornat uestium preciosa uarietas.

Oēs angelos eē spēi vni⁹ scd̄m Gulielmū.

Hæc Gulielmus. Qui in his uerbis uidetur ad hoc diuertere ac sentire, quod omnes angeli seu immateriales illæ substantiæ sint speciei unius: quod & ita persuadere conatur, Quemadmodum formæ accidentales eiusdem potestatis & immixtionis seu simplicitatis, sunt unius speciei specialissimæ, ut omnes albedines: sic uniuersæ substantiæ separatæ, quarum una nihil super aliā habet, nihil habet naturaliter admixtū, sunt uni⁹ specialissimæ speciei. Vnde enim esset diuersitas specialis seu specifica inter eas? In coloribus em̄ diuersitatē specificam extremorum ad medios, & mediorum ad inuicem, sola facit admixtio. Cumq; in simplicibus illis substantijs non habeat locum admixtio aut depuratio, nec diuersitas talis specifica int̄ eas cōsistere potest. Rursus, quæcunq; sunt eiusdem simplicitatis & puritatis in esse, non diuersificantur nec dissimilantur ad inuicem. Tales autem sunt om̄es substantiæ illæ. Hæc Gulielmus.

Dio. Car.

¶Quo circa sciendū quod hęc motiua modici sunt uigoris, & ex præhabitis soluuntur facilime, nec aliquam uidentur sapere subtilitatem. Quamuis enim angeli sunt simplices formæ suppositaliter subsistentes, nullus tamen sapientum ambigit aut ignorat formas illas non esse actus puros, sed aliquid potentialitatis habere admixtum, inquantum sunt depēdentes & distantes à puro actu, qui est deus gloriosus ac adorandus: atq; incessabiliter indigentes conseruatione ac influentijs eius. Idcirco eorum puritas ac simplicitas non est om̄ifarie perfecta, aut plena seu impermixta, quamuis careat admixtione & impuritate nō solum omnis peccati, sed etiam omnis materiæ ac diuersitatis essentialiū partium. Imò in eis est compositio uaria & spiritualis permixtio: quia ut diuinus Dionysius, protestatur, diuersificatur in eis, esse, posse, & agere: ac iuxta Boethium, differunt in eis, Quod est & Quo est, Nec sunt esse purum in seipso subsistens. Nec oportet quod actus & potentia, seu Quod est & Quo est, sint in eis essentiæ seu naturæ realiter ab inuicem differentes: sed una eademq; essentia, inquantum est quædam participatio & similitudo primi puri & increati actus, uocatur Actus & quo est, seu Esse: atq; inquantum à primo actu illo distans, occumbens, deficiens, ipsoq; iugiter indigens, nominatur potētia, imò & Quod est, secundum quod recipit influentias eius, prout istud superius frequenter est declaratum. Sic quoq; facile est pensare, qualiter in eis accipiantur genus & differentia, distinctioq; specifica. Hinc itidem elucescit, quod om̄es non sunt ęqualis potestatis & simplicitatis: imò quæ maioris sunt actualitatis & formalitatis, ac puro actui per participationem diuinæ perfectiōis propinquiores, maioris sunt puritatis, unitatis, ac simplicitatis: q̄uis in hac simplicitate & potestate communicēt, quod nō componuntur ex forma atq; materia. Deniq; cum sint simplices formæ, nō habet in eis locum diuersitas illa in naturalibus, quæ ex parte cōtingit materiæ. Remotissima quoq; & debilissima similitudo, est inter formas accidentales & formas illas dignissimas substantiales, non informantes, sed foris manentes, in se personaliter subsistentes. Sed & argumentum à simili debilissimum perhibetur. Nec uerum est quod in angelis essentia unius super essentiam alterius nihil habet adiunctum ac additum: imò una superaddit alteri gradum essentialis perfectionis, quæ specialem constituit speciem, & à qua perfectione differentia cōstitutiua accipitur. Positio itaq; dicentium omnes angelos esse speciei eiusdem, cæteris improbabilior debiliorq; uidetur. Opinio uero dicentium in angelis eē tot species quot indiuidua, sicut iam patuit, à Parrhisiensi Episcopo excommunicata est & damnata, consentiente tota illa uniuersitate, & à magnis & multis doctoribus improbata. Media ergo positio uerior reputatur, uidelicet angelos eiusdem chori ac ordinis esse speciei eiusdem. Nec tamen asserere audeo omnes angelos chori unius in specie specialissima conuenire, obstante sacratissimi Dionysii autoritate, qui iuxta p̄tacta in spiritibus illis eiusdem ordinis perhibet esse supremos & medios ac infimos. Quod quamuis ad distinctionem in accidentalibus posset referri, incertum tamen est mihi qualiter princeps ille theologorum intellexit hoc ipsum. Imò in istis quæstionibus de angelis sanctis, uitanda est omnis incauta assertio, ac irreuerentialis locutio, præsertim disputatio contentiosa. Nempe cum reuerentia, formidine, & cautela de substantijs illis dignissimis, dominis, ducibus, adiutorib⁹, protectoribus & custodibus nostris, nos loqui oportet: ne aliter fando de ipsis, offendamus beatissimos ac benignissimos uultus eorum. Præterea sic loquendo de ipsis, nō apparet cur iustus ac supersapiens deus largitus fuisset eisdem tam inæqualia gratiarum, potestatum & dignitatum charismata, si in natura specifica pares fuissent, nisi forsan propter differentias meritorum ipsorum, quod Gulielmus non exprimit, & infra dicetur probabilius esse, quod qui excellentiores erant in donis perfectionibusq; naturæ, fortius & perfectius se conuerterunt ad creatorē, & ita eminētiores

Angeli sunt p̄ puritate & simplicitate.

Opinio dānata.

Positio uerior angelos eiusdem chori speciei eiusdem.

Cum reuerentia de angelis loquendum.

in donis gloriæ sunt effecti, atque in superiori ordine collocati: ita quod excellentia gratuitorum & gloriosorum donorum correspondet in ipsis, excellentijs ac differentijs naturaliũ. Nã & deus omnipotens unicuiq; influit secundum capacitatem, dignitatem, dispositionem seu merita eius, quemadmodum in euangelio fassus ē: Tradidit illis bona sua, unicuiq; secũdum propriam uirtutem. Postremo, argumenta ad oppositum introducta, satis soluta sunt, hoc dempto quod tangit Thomas, Cum ordo & decor uniuersi in speciebus cõsistat, uidetur potissime ad decorem ac ordinem cælestis patriæ pertinere, q̃d ibi sunt tot species, quot supposita angelorum. Ad quod puto dicendum, quod ordo utranq; diuersitatem includens, utpote tam diuersitatem plurium personarum sub una specie, quàm plurium specierum in uno choro, aut certe in una hierarchia, multo plus confert ad decorem & uenustatē ac delectabilitatem paradisi cælestis atq; angelicorũ spirituum, quàm sola diuersitas specierum, ęqualis numero suppositis angelorum. quemadmodum etiam in ecclesiastica hierarchia multo speciosior atq; iucundior esset sessio, ꝓcessio, multitudo, in qua essent multi archiepiscopi, multi episcopi, multi abbates, multi archidiaconi, &c. multi etiam reges, multi duces, multiq; comites & barones: quàm illa in qua esset de unoquoq; istorum unus duntaxat, quamuis essent tot gradus in unitatibus illis, quod æquarentur numero personarum illarum.

Matt. 25.

Argumẽti Thomę solutio.

Gulielm⁹.

¶Nunc prosequenda est quæstio de nũero & multitudine angelorum, ad quam inducta est responsio Alexandri. de qua re Gulielmus secundo libro de uniuerso, conscripsit: Quæstio ista multam habet difficultatem, tũ propter sermones authenticos & antiquos, qui sibi inuicem uidentur contrarij, tum propter urgentissimas rationes. Quibus responderi oportet: Ait quippe antiquorum sapientum unus, Nunquid est numerus militum dei? quasi dicat, non. quod per hyperbolen dictum esse intelligere, nõ est nonum nec in scripturis insuetum. Alter uero sapiens ait: Omia in numero, pondere & mensura cõstituisti. Verum quia ex tropis seu figuris locutionum & uaria expositione autoritatum, non potest numerus angelorum ad liquidum deprehendi, ad rationes ac probationes est recurrendum. Dico ergo in primis, quia si in angelis est restrictio aut determinatio numeri, illa est aut ex parte creatoris, aut ex parte ipsarum substantiarum, aut utriusq;. Non ex parte creatoris, cum sit potestatis, bonitatis & munificentiæ penitus infinitæ. Nec ex parte angelorum, cum nulla inter eos fuerit contrarietas, qua se inuicem impedirent. Non enim angustant se locis, nec inuicem cõtrariantur: quemadmodum bestiæ feræ, sicut leones, ad paucitatem (deo prouidente) redactæ sunt, ne hominibus noceant. Respõdeo, quod defectus infinitatis angelorum fuit ex irreceptibilitate incapacitateq; rerum, quæ nec infinitę magnitudinis, nec infinitæ multitudinis sunt capaces: imò de ratiõe numeri est, esse finitum. Et sicut mũdo non capaci magnitudinis infinitæ dedit deus magnitudinem limitatam suæ naturæ congruentissimam, qua omnia capere & intra se claudere ualet: ita angelis infinitæ multitudinis incapacibus, præuidit, præfixit & contulit infinita sapientia dei congruentissimum numerum. Quē autem numerum deceat esse angelorum, & quis ille sit, non est leue determinare. propter quod non paruã habet admirationem sermo eius qui dixit: Quod legio una proportionaliter est medio loco inter ordinem unum & angelum unum. quod est dicere, Ordinem unum tot legiones continere, quot angelos cõtinet legio una. Porro huius sermonis declaratio non peruenit ad me, neque quis dixerit hoc. Quia uero notus est numerus legionis unius, facilis est quadrati numeri huius inuẽtio. Hoc eñ est ducere ipsum in semetipsum, seu multiplicare ipsum per se, id est, toties sumere ipsum, quot in se continet unitates. Videri interea potest, ut quoniam iuxta legem atq; doctrinam Christianorum, animæ hominum electorũ ęquãdæ sunt angelis sanctis in felicitate & gloria, etiã coæquandæ sint eis in numero: quod & decor supernæ Ierusalem ex angelis & hominibus construendæ, uidetur requirere. Decet etenim omnem domum ęqualitas parietum, omnemq; ciuitatem æqualitas laterũ. Parietes uero & latera domus ciuitatis supernæ, erunt uniuersitas angelorum bonorum, & uniuersitas hominum electorum: quorum numerus admodũ magnus erit, & nobis adhuc incertus est. Quoniam autem lex & doctrina Christianorum ac hebræorum & utriusq; legis prophetæ crebro nominãt millia millium, & decies millies centena millia, opinabitur forsitã aliquis denarium esse radicem numeri illius, Denarium quoque dixerũt Pythagorici primã quadraturã, ipsumq; esse numerorum consummationem. nec ultra ipsum ꝓprie numerꝝ eē, sed ipsi⁹ cũ additiōe repetitionē. Qm ergo cubitus denarij, millenarius, primus uidelicet cubitus, qui additionē in se nec habet nec cõtinet, sed nec diminutionem à denario, per ipsum maxime uidetur numerari spiritualium militiarum exercitus: similiter & per centesimum medio loco proportionalem, & est quadratus denarij, latus uero millenarij. Cum ergo cubitarius millenariorum excrescat in millies mille millia, nam cum quadraueris millenarium, prouenit quadratus eius, uidelicet mille millia: in quē si duxeris latus ipsius, id est, mille, cubitabis illud, & prouenient millies mille millia. Quem si iterum cubitaueris, excrescet in millia quæ uix capiet imaginatio tua, & erit tertius cubitus in ordine millenariorum: quem si rursus cubitaueris, exurget in tot millia millium, in quorum apprehensione intellectus tuus laborabit, & indubitanter omnium numerabilium mundanorum numerum superabit. Non tamen intelligas aut arenam maris aut pluuiæ guttas uel genera quęque hic me uocare numerabilia, sed ea quæ in mundo solent numerari, sicut exercitus & greges, ac alia quæ uersantur in contractibus hominum. Hi ergo inter numeros uidentur pulcherrimi, atq; ab ipso consurgentes denario, qui numerus est tam cælorum quàm ordinum ꝑ multitudinem perfectissimam, utpote cubitum. Decē aũt dicuntur cæli, uidelicet nouē mobiles, & cælũ empyreum: & decem chori seu ordines angelorũ, ex quibus un⁹ asseritur corruisse, id est, tot de nouem, quod posset inde unus constare, ut infra clarius exponetur. Verisimile ergo uidetur ac decens, elegisse creatorem in hac ordinatiōe numerorum numerum istum, quo numerari ei complacuit militias suas & exercitus tã angelorum sanctorum quàm hominum electorum. Postremo si quis dicat æqualem esse numerum stellarum fixarum, quæ ornamenta sunt cæli stellati: & ciuium supernorum, qui ornamẽta sunt cæli empyrei, non uideo ad hoc ualidam rationem, cum nec stellæ ex illis dependeant, nec econtra: nec ad finem ordinãtur eundem. Hæc Gulielmus.

Iob. 25.

Sap. 11.

Respõsio.

Mirũ q̃d.

Angeli boni hoīes q; electi parētes crũt z latera ciuitatiſ ſupnę. Apo. 5.

Dan. 7. Denarius nũer⁹ a pythagoricis q̃s dict⁹ sit

Decem d. cũtur cęli.

Opinio q̃rundam inualida.

Thomas. ¶Insuper Thomas: Ratio, inquit, humana deficit à cognitione substantiarum separatarũ, quæ tamen notissima sunt naturæ, id est, ex sua natura, utpote excellenter actualia, immaterialia atq; formalia, ad quæ intellectus noster se habet sicut oculus noctuę ad lucem solis. Hinc undecimo de animalibus dicitur, quod de his ualde pauca cognoscere possumus, quod tamẽ delectabile ualde est & amatum: idcirco philosophi de illis quasi nihil demonstratiue, & pauca ꝓbabiliter sunt locuti. Quod ostendit eorum dissensio in ponẽdo numerum angelorum. Quidam namq; posuerunt numerum substantiarum separatarum secũdum numerum motuum cæli, ut Aristoteles undecimo Metaphysicę. Quidam secundum numerum sphærarum, ut Auicẽna. Aliq penitus negauerunt incorporea esse, sicut Empedocles atq; Democritus & Saducæi Iudæi. Nonnulli dixerunt unum tantum angelum esse, qui secũdum actus suos diuersos diuersa sortiretur uocabula, ut quidam hæretici. Rabbi Moyses uero posuit angelos in numero nobis indeterminato: sed per angelos significari asseruit in scripturis omnem uirtutem seu corporalem seu spiritualem, tanquam diuinæ potẽtiæ nuncium, per quam deus suę prouidentiæ exequitur ordinem, intantum quod etiam uim concupiscibilẽ nuncupauit, angelũ concupiscentiæ. Substantias uero separatas perhibuit esse secundum numerum quem posuerunt philosophi. Porro fides catholica docet numerum substantiarum illarũ, quas angelos appellamus, deo esse finitum, nobis autẽ infinitum, id est, innumerabilem. Vnde in Glossa Danielis septimo Gregorius dicit numerum angelorum excedere omnem multitudinem naturalẽ. sanctus quoq; Dionysius decimo quarto cælestis hierarchiæ capitulo, idem fatetur. Et hoc satis probabile est. Videmus namq; corpora nobiliora ut cęlestia, diuinam bonitatem eminentius participantia quasi incomparabiliter excedere corpora inferiora in magnitudine & uirtute. Quod est, quoniã bonitas dei quam creaturis uoluit communicare, est causa & ratio creationis rerum: ex quo uidetur, quod spirituales naturas in quibus bonitas dei relucet, pręcipue creauit in numero, quasi improportionabiliter excedente numerum corporalium naturarum. Si aũt obijciatur quod numerus est species quantitatis discretæ, ergo in materialibus non est. Rursus, secũdum philosophos In his quę sunt sine materia, numerus eẽ non ualet, nisi secũdum causam & causatum: sed unus angelus non est causa alterius. Præterea motor & mobile proportionantur & parificari uidentur in numero, ergo tot sunt substantiæ separatæ, quot orbes. Iterum numerus angelorum determinari uidetur, cum dicitur in Daniele: Millia millium ministrabãt ei &c. ergo & nobis finitus est, præsertim cum secundũ philosophos ea quæ primo uni ac simplicissimo sunt ꝓpinquiora, sunt minus multiplicata, utpote deo similiora. Propter q̃d ait Auerrois ea quæ diminuta sunt, nõ ea quæ perfecta sunt, multiplicari. Vnde diuina essentia multiplicari non potest. Dicẽdum ad primum, quod unum dupliciter dicitur. Primo communiter, prout conuertitur cum ente, quod non determinatur ad aliquod genus. & multitudo seu numerus sequens unum sic sumptum, non est in genere quantitatis, sed transcendens: quia non sequitur diuisionem quantitatis aut materiæ, sed distinctionem naturarum. Talem ergo multitudinem & numerum non posuerunt philosophi in substantijs separatis, neque nos in angelis.

[Margin notes, left: Dissensio philosophorũ in ponẽdo numerũ angelorum. — Gregori⁹ — S. Diony. — Obiectio. — Dan. 7. — Ad 1. — Unũ dicitur dupliciter.]

Secundo dicitur unum, prout est principium numeri, qui est quantitas discreta, ex continui seu materiæ diuisiõe causata. Talisq; nũerus nõ est nisi in rebus corporeis. Ad secundum, quod secundum philosophos q̃ distinguunt numerum substantiarum separatarum ꝑ causam & causatum, causa & causatum non sunt per se distinguentia, imò secundum eos consequũtur ad distinctionis principia. Cum enim distinctio sit (per se loquendo) per hoc quod est compositio maior aut minor, atq; secundum distantiam actus & potentiæ: consequens est secundũ philosophos, id quod est plus in actu, esse causam eius quod minus in actu est. Secũdum quem modum dicunt multitudinem ab uno primo simplici processisse. Quem tamen modum Commentator undecimo Metaphysicæ dicit insufficienter probatum. Vnde concedit ab uno primo simplici potuisse plura immediate procedere, sicut & nos concedimus omnes naturas intellectuales à deo immediate fluxisse, distinctas secundum ordinem sapientiæ disponentis diuersos gradus spiritualium naturarum. Idcirco remoto quod infidelitatis est, uidelicet ordine causalitatis angeli unius ab alio, & retento eo quod fidei consonat, utpote gradu simplicitatis, habemus eundem distinctionis modum quem illi. Ad tertium, Quod motores orbium bene parificantur orbibus inquantum motores, non ut intelligentię aut angeli: sic enim ordinãtur ad finem superiorem, nec propter corporalia principaliter facta sunt, sed ut deo assistant, uacent, inhæreant: honorificẽtiam, laudem, gloriamq; impendant. Ad ultimum, Quod autoritas Danielis à diuersis diuersimode exponitur. Sanctus quippe Dionysius & Gregorius in hoc concordant, quod angelorum numerus non est nobis determinatus. In hoc autem differunt, quia secundum beatum Dionysium cum dicitur, Millia millium: unum mille multiplicat aliud, ac si diceretur, millesies mille. sicq; æqualis numerus importatur, cum dicitur, Millia millium, primo: & cum dicitur, decies centena millia, secundo: prout habet litera una. Tantũ enim sunt decies cẽtum millia, quãtum millies millia. & iuxta hoc datur intelligi quod æqualis sit numerus angelorum ministrantium & assistẽtium. Vel secundum aliam literam quę habet, Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia &c. insinuatur, quod numerus assistentium ob suam nobilitatem excedat ministrantium numerum. Quod cõsonat ei quod dictũ est, quod secundum diuini Dionysii intentionẽ, nobiliores creaturæ sunt plures. Hinc ait quod in præfata autoritate maximus numerus apud nos nomen habens, scilicet mille, multiplicatur per omnes maximos numeros, utpote limites nominatos. Hoc est per seipsum, cũ dicitur, millia millium: & per denarium, cum dicitur, decies millies: per cẽtenarium quoq;, cum dicitur, centena millia. In quo ostenditur numerositas maxima intellectũ nostrũ excedens. Gregorius uero uult quod sit constructio partitiua, dum dicitur, millia millium, quasi dicatur, millia de numero milliũ. Sicq; uult ꝙ designetur maior numerus ministrantiũ q̃ assistẽtium, propter hoc, ꝙ quo ad ministrantes, ponit nũerus nõ determinatus, cum dicitur, millia millium: & q̃ ad assistentes, nũerus determinatus. Autoritas uero peripateticorum bene cõuincit, quod ea quę immediatius à deo procedũt, in seipsis seu in sua natura sunt simpliciora, non tamen per hoc aufertur pluralitas graduũ. Hæc Thomas in Scripto.

Idē Tho. ¶Porro in prima parte Summæ, quæstione quinquagesima: Circa numerum, inquit, substantiarum separatarum diuersi diuersis rationibus processerunt. Plato enim posuit ideas separatas esse species sensibilium rerum. sicq́ue substantiæ illæ separatæ essent secundum numerum sensibilium specierum. quod Aristoteles improbauit, quia materia est de ratione sensibiliũ horum. Posuit tamen quod substantiæ separatæ habent ad sensibilia ista rationẽ mouentis & finis. Hinc secundum primorum seu cælestium motuum numerum, posuit numerum substantiarum illarum. Quod cum repugnet scripturis, Rabbi Moyses uolens concordare utrunq́ue, posuit quod angeli secundum quod dicuntur immateriales substantiæ, numerantur secundum numerum motuum corporumve cælestiũ. Angeli uero ut addidit, dicuntur etiam in scripturis homines diuina annunciantes: & item uirtutes rerum naturalium, omnipotentiam dei manifestantes. Verum hoc à consuetudine scripturarum est alienum, quod irrationabilium rerum uirtutes angeli appellentur: idcirco dicendum quod angeli ut sunt immateriales essentiæ, in maxima multitudine sunt. Propter quod quarto capitulo de diuinis nominibus, sanctus Dionysius protestatur: Multi sunt mentium supernarum exercitus, infirmam & constrictam commensurationem numerorũ materialium corporum excedentes. Cum enim uniuersi perfectio sit id, quod deus principaliter in rerũ creatione intendit, quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in maiori excessu sunt creata. Quemadmodum autem in corporibus attenditur excessus secundum magnitudinem, ita in rebus incorporeis potest attendi excessus secundum multitudinem. Videmus autem quod corpora incorruptibilia quæ perfectiora sunt alijs, excedunt in magnitudine quasi incomparabiliter corruptibilia corpora. Rationabile ergo est, quod substantiæ immateriales ut angeli, excedant quasi incomparabiliter secundum multitudinem materiales substãtias. Hæc Thomas in Summa.

S. Diony.

Idē Tho. ¶At uero in Summa contra gentiles, libro secundo, capitulo nonagesimo: Sciendum, ait, quod Aristoteles non solum probare conatur nõ solum esse * substantiales intellectuales separatas, sed etiam præcise tantas, q̃t sunt motus deprehensi in cælo. Probat nanque non esse aliquos motus in cælo, qui à nobis nequeunt deprehendi, per hoc quod omnis motus qui est in cælo, est propter motum alicuius stellæ quæ sensibilis est. Orbes quippe deferũt stellas, motus autem deferentis, est propter motum delati. Probat quoque quod non sunt aliquæ substantiæ separatæ, à quibus non proueniant motus in cælo: quia cum motus cælestes ordinentur ad substantias separatas sicut ad fines, si essent aliæ substantiæ separatæ, quàm illæ quas numerat, essent aliqui motus ordinati ad eas sicut ad fines: aliter essent motus imperfecti. Hæc autem probatio necessitatem non habet: nempe in his quæ sunt ad finem, necessitas sumitur ex fine, ut ipsemet docet secũdo physicorum, non econtrario &c. ut supra. Restat ergo probandum, multo plures esse substantias separatas, quàm sint motus cælestes. Substantiæ enim intellectuales secundum genus suum trãscẽdũt omnem naturam corpoream. Oportet ergo accipere gradum in ipsis secundum eleuatiõem earum supra naturam corpoream. Sunt autem quædam intellectuales substantiæ eleuatæ supra corporalem substantiam secundum generis sui naturam tantum, quæ tamen corporibus uniuntur ut formæ, ut animæ rationales. Cumq́ue intellectuales substantiæ secundum esse suum nullam ad corpus dependentiam habeãt, inuenitur huiusmodi substantiarum altior gradus: quæ etsi nõ uniantur corporibus ut formæ, sunt tamen proprij corporum determinatorum motores. Similiter natura intellectualis non dependet ab actu mouendi, cum mouere sit actus consequens ad principalem eorum actum qui est intelligere. Erit ergo & adhuc altior gradus intellectualium substantiarum, qui non sunt orbium motores, sed eis superiores. Hæc ibi. Multa quoq́ue cõsimilia inducit ibi motiua ad idem probandum. Concordat Petrus.

* substantias

Substãtiæ intellectuales trãscẽdũt omnẽ naturã corpoream.

Dionys. ¶Quocirca mirum uidetur, quod Aristoteles dixerit non esse aliquos motus in cælo qui à nobis deprehendi non possunt, eo quod omnis motus cælestis sit propter motum alicuius stellæ sensibilis. Non enim omnes stellæ nobis apparent distincte.

Richard. ¶Insuper, qualiter numerus sit in angelis, ostendẽs Richardus: Quædam, inquit est unitas substantialis: quoniam essentia est una numero per substantiam suam, non per accidentale quid additum: quia hęc unitas non superaddit nisi indiuisibilitatem, quæ non dicit aliquid positiuum. sic & qualitas una est formaliter per suam essentiam, quãtitasq́ue similiter, & ita de alijs. Cum ergo tam ex unitatibus substantialibus quàm ex unitatibus quæ sunt quantitas & qualitas, possit cõstitui multitudo, & omnis multitudo sit numerus, sequitur quod numerus circuit omne prædicamentũ quemadmodum unitas. Cumq́ue in angelis sint unitates substantiales, quæ sunt eorum substantiæ sub ratione indiuisibilitatis, constat quod in eis sit numerus, qui super eorum substãtiam non addit quid positiuũ, idcirco reducitur ad genus substãtię. Conformiter est in eis numerus, qui cõstituitur ex unitatibus quæ sunt qualitates. nec superaddit eis nisi rationem indiuisibilitatis seu negationis: sed non est in eis numerus constitutus ex unitatibus quæ sunt quantitates dimensionales. Hæc Richardus.

Ex quib. multitudo cõstituit.

Albertus. ¶Præterea de inæstimabili multitudine angelorũ scribit Albertus: Causa multitudinis angelorũ est duplex. una est multiplicitas ministerij ad indigentiã hominis ordinati, quod fit nõ solũ in rebus uno aut certo numero comprehensis, sed in omnibus huius mundi creaturis, ex quibus erudiri, corrigi aut iuuari corporaliter aut spiritualiter potest. Alia est, quoniam bonitatis ac liberalitatis diuinæ est, non tantum uno modo aut paucis modis, comprehensove numero communicare lucem ac beatitudinem suam in theophanijs, id est, apparitionibus seu illuminationibus descẽdentibus ab ipso, sed omni modo ad regni ornatum pertinente, omniq́ue modo potestatis perfectę, & omni modo operationis completę, ut diuinus Dionysius dicit. ideo infinitos quo ad nos angelos condidit, quatenus omnis modus communicatiõis illuminationum in angelis manifestetur. quod intendit ꝓpheta, dicendo: Millia millium ministrabant ei, per hoc innuens ministerij multiplicitatem: atq́ue addẽdo, Et decies millies centena millia assistebant ei, per hoc innuens superefluentem suæ magnificentiæ bonitatem, in infinitis quo ad nos modis participationis & illuminationis ac beatitudinis suæ: q ad nullũ numerũ materialium & apud nos coartatum redigi queunt. Sic nanq́ue limitaret & coartaretur superefluens modus participatiõis bonitatis ipsius. Ideo scriptũ ẽ in Iob: Nũqd ẽ

Duplex cã multitudinis angelorum. 1. 2.

Dan. 7.

Iob. 25.

numerus militum eius? &c. His causis duabus aliq ter tiam addunt, quæ est quasi ciuilis, dicentes q̄ sicut in humanis de magnificētia est regali, q̄ innumerabiles habeat ministros ad Curiæ regalis frequentiam perti nentes, innumerabiles quoq; proceres regali gloriæ as sistentes: multomagis spectat ad maiestatē immēsam regis cælestis, ut innumerabiles milites ei ministrent, innumerabiles quoq; principes ei assistant: quod insi-

3. Reg. 22. nuatur 3. Regum, ubi Micheas ait propheta: Vidi dominum sedentem, & omnem exercitum cæli assisten-

Mat. 26. tem ei à dextris & à sinistris. Hinc dixit Saluator, Putas q̄ nō possum rogare patrē, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones angelorum? Itaq; sicut in cęlestibus multiplicantur lumina à diuina sapientia nō per materiæ diuisionem, sed in administrationem generationis & corruptionis inferiorum, in q̄bus (ut dicūt philosophi) orbis lunæ mouet aquam, & orbis solis ignem, orbesq; aliorum quinq; planetarū, puta Saturni, Iouis, Martis, Veneris & Mercurij, mouent aerē, ꝓpter quod in aere multi sunt motus, orbis uero stellarum fixarum mouet terrā ad figuras ac formas multiplices generatorum & corruptorum: sic eadem sapientia ordinans cælestis curiæ magnificentiam, causa ē multitudinis cælestium spirituum ministrantiū ac assi-

Rabbi Moyses. stētium summo regi. Porro Rabbi Moyses & Rabbi Isaac, Iudæi philosophi, friuole uolentes dicta philosophorum reducere ad uerba legis Mosaicæ, dixerūt q̄ angeli sunt intelligentiæ, q̄bus datū est mouere cor pora cælestia, atq; ad numerum cęlestium corporum ac motuum multiplicātur. Hinc Rabbi Moyses ait, q̄ angeli non ueniunt ad nos nisi in signis ꝑ uisiones somniales, & in effectibus per corporū immutationes.

Gen. 38. Vnde super illud Genesis, Iudas uidit Thamar in biuio, perhibet q̄ angelus concupiscentiæ tetigit eum. Hæc autem secundum fidem catholicam sunt friuola & absurda. Hæc Albertus.

¶Quocirca sciendum, q̄ iuxta prętacta Rabbi Moyses & eius sequaces asseruerunt per angelos interdū intelligi intellectuales substantias, sicq; esse tot angelos seu intelligentias, quot sunt orbes cælestes. Interdum uero quascunq; uirtutes naturales diuino imperio obsequentes, quandoq; homines angelicum habē tes officium, ut sacerdotes.

Vdalric⁹ Angeli suorū cōciliū agnoscūt nūerū. ¶Concordat Vdalricus per omnia. q̄ etiam uerba sancti Dionysii, ꝓtestantis q̄ angeli sancti agnoscunt suorum conciuium. i. angelorum om̄ium numerum, & uerba Gregorij, affirmantis quod numerus ille soli creatori est agnitus, ita concordat: q̄ angeli nō nisi ex diuina sapientia noscūt hunc numerum. Veruntamē certum est quod etiam naturalem & omnem scientiā

Tot eē species q̄t indiuidua angelorū. suam habent à deo. ¶ Insuper secundum Vdalricum tot sunt species, quot indiuidua angelorum: species autem rerum ad ordinem ꝑtinent uniuersi, angelis uero naturali cognitione competit ordinē uniuersi cognoscere. Melius ergo uidetur dicendū, quod soli deo numerus angelorum dicitur cognitus per inclusionē domesticorum patrisfamilias domus ac patriæ supercælestis: sicut interdum dicimus solū patremfamilias terrenum esse in domo sua, quoniā nullus extraneus se-

Damasce. cum est, iuxta quem modum loq̄tur Damascenus libro secundo, quod soli deo cognitæ sunt species specialissimę angelorum.

Durand⁹. ¶Præterea circa hæc Durandus multa conscribit, probans quod rationes præhabitæ de innumerabili nobis multitudine angelorum, necessitatem non habeant. ¶Ad quod dico, q̄ præallegati doctores nō introducunt huiusmodi rationes tāquam demonstratiuas, sed sicut probabiles ac rationabiles persuasiões, quemadmodum ad cætera quæ fidei sunt, argumenta formantur. Tangit quoq; duos modos intelligēdi uerba sancti Dionysii recitata. Primus est, quod plures sunt species angelorū q̄ sint species materialiū rerum. Secundus, quod plures sunt angeli q̄ res materiales. Iuxta primum modum non sequeretur multū excessiuus numerus angelorū, præsertim si sub una specie non ponantur angeli plures. Species enim materialium non uidetur tam excessiua, sicut de angelis legitur, Millia milliū ministrabant ei, & decies millies &c. Porro secundus sensus uidetur incredibilis. ¶Circa q̄d reor dicendū, quod intētio diuini Dionysii est loqui de multitudine inæstimabili suppositorum angelicorū. Et si obijciatur quod secundum hoc plures essent angelorum personæ q̄ guttæ aquarum, gramina terræ, arena & pili: dicendum iuxta inducta ex Gulielmo, quod per numerum materialium rerū intelligendasunt indiuidua rerum quæ in numerationem hominum solent uenire, sicut sunt supposita communitatis, pecora gregum, & consimilia. Verum contra hoc esse uidetur quod addit Durandus: Nihil ꝓhibet plures esse animas hominum, q̄ supposita angelorum: loquendo de animabus oībus quæ fuerunt, sunt & erūt. Circa hoc dico, hoc probabiliter posse defendi secundum positionem sancti Gregorij, perhibentis quod tātus est numerus hominum prædestinatorum, quātus & angelorum sanctorum: ita quod tot homines saluabuntur, quot angeli sunt beati: Nempe cum numerus hominum reproborum intantum excedat numerum hominum electorum, ut electi respectu reproborum dicantur pauci: de angelis uero multo pauciores ceciderint q̄ mãserunt, uideretur probabile, quod plures essent homines condemnandi q̄ sint electi homines, electiq; angeli atq; diaboli. Verum de positione ista Gregorij, alij longe aliter sentiunt. Scriptura quoque Deuteronomij quam allegat, uidelicet ista, Statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei, alias habet translationes, alias etiam expositiones, ut infra patebit. Porro in reuelationibus sanctæ Brigidæ continetur, q̄ bene tot sunt angeli sancti, quod quãuis uniuersi homines q̄ fuerunt, sunt, & erunt, essent collecti: adhuc unicuiq; homini possent decē sancti angeli deputari, cui narrationi consonant uerba Thomæ iā inducta. Deniq; cum unicuiq; homini etiam infideli, imò & nondum nato ex utero, deputatus sit angelus bonus de infimo choro existens, ad minus sunt tot angeli de infimo choro, quot unquam eodem tempore homines fuerunt in seculo isto. Cumq; inter nouē ordines angelorum, tanto in quolibet ordine plures sint spiritus angelici, quāto ipse ordo est altior, ut infra ex uerbis sancti Dionysii innotescet: consequens est, q̄ in supremis primæ hierarchiæ ordinibus sint q̄si inæstimabiliter plures, q̄ in choris infimæ hierarchiæ. Potissime phalanga illa sacratissimorum seraphim, indicibiliter superat felicem catalogum angelorum ordinis imi. Constat q̄ inenarrabiliter & nobis innumerabiliter multi sint in toto angelici spiritus, quos om̄es ualde diligere ac reuereri debemus, atq; ad eorū gloriosa consortia feruide aspirare.

¶Insuper de his circa principiū secundi libri de uniuerso scribit Gulielmus: Causæ quæ induxerunt Aristotelem ad ponendum nouem intelligentias, fuerūt

Duo modi intelligēdi uerba S. Dionysii.

Ad obiectionem.

nouem motus cælorum mobilium. Dixit nanque in cælis illis esse animas mouentes, animabusque illis posuit proportionata intelligibilia abstracta, uidelicet intelligentias, quarum perfectionem animæ illæ iugiter intuerentur, cupientes intelligentijs illis uehementissimo affectu assimilari: Imo & ipsos cælos, quorũ sunt animæ, conformare intelligentijs. Hanc autem perfectionem dixit esse completam actualitatem, qua nihil haberent in potentia: sed totum quantum ipsis possibile est, in actu: quod ad earum spectat perfectionem, sicut nos ponim⁹ de statu animarum, præsertim post resurrectionem futurã. Hac de causa dixit animas illas continue reuoluere suos orbes. & hoc, quoniam situs posuit perfectiones esse partibus cælorum, quemadmodum natura præfixit corporibus mobilibus naturalia loca. Quoniam ergo cælorum partes nõ possunt simul habere omnes situs, satagit anima cuiuslibet cæli ea uelocitate quã potest quãlibet partem sui cæli, ad hmõi producere situs. Sed istud erroneum est, quoniam ex situum talium acquisitione, nulla perfectio partibus cæli accideret. Contra hanc opinionem doctor iste multipliciter arguit, cuius tamẽ argumenta à peripateticis pro maxima parte faciliter soluerentur, quanquam opinio illa sit falsa.

Opinio Aristotelis erronea.

¶ Veruntamen non uidetur hic doctor Aristotelis positionem recte referre. Aristoteles nanque sicut (præhabitum est undecimo metaphysicæ) dicit tot esse intelligentias, quot sunt motus cælestes. Et ita referũt Thomas, Albertus, Durãdus ac reliqui. Nihilominus alio capitulo iterum refert Gulielmus: Circa numerum intelligentiarum non tam errasse, quàm insanissime delirasse uidetur Aristoteles. Atque interdum affirmat quod Aristoteles posuit intelligentias decem, interdum quod nouem: quia cum illa quam dixit sphæræ actiuorum & passiuorum præesse, essent decem. Deinde satis idonee probat, quod perfectio animarum cælestium seu nobiliũ ultimata ac principalis, non potest esse in unione earũ ad intelligentias, sed ad creatorem, prout hoc suis probabitur locis. Item, quod finis intelligentiarũ non sit ipsos orbes mouere aut animas orbium in mouẽdo dirigere, sed potius contemplationi & amori creatoris intẽdere, sicut & supra probatum est: idcirco ex numero mobilium aut motorum nõ possit intelligentiarum numerus certus aut determinatus probari.

Vdalric⁹.

¶ Præterea Vdalricus in Summa sua libro quarto conatur dicta theologorum & philosophorũ taliter concordare, ut substantiæ separatæ inquantum sunt gratiæ dei ministri, & gloriæ conditoris intenti, quasi innumerabiles asserantur: sed inquantum sunt intelligentiæ ac motores cælorum, ponantur in numero quem taxant philosophi.

Dionysi⁹.

¶ Verum ista cõcordia nõ est ad rem. Peripatetici enim dixerunt, quod substantiæ separatæ non essent plures, quàm motus & orbes cælestes.

¶ Postremo, ut peripateticorum innotescat intentio, præfatos situs partium orbium non dixerunt esse perfectiões partium illarum, inquãtum sunt situs aut propter situs duntaxat: imo dixerunt intelligentias & animas nobiles sub deo & iuxta dispositionem ipsius intẽdere bonum uniuersi, illudque procurare & cõseruare, atque ob hoc generationum ac corruptionum periodos ac uicissitudines cõtinuare, ad quæ necessarij sunt diuersi respectus, situs & influxus cælestium corporũ circa inferiora.

QVAESTIO IIII.

Qvarto principaliter quæritur, An angelus in primo instanti suæ creationis fuerit malus. ¶ Hæc autem quæstio duas complectitur, secũdum quod dupliciter potest intelligi. Primo, an angelus aliquis naturaliter malus. Secundo, an dato quod angelus sit à deo bonus creatus, fuerit tamen aut esse potuerit malus in primo suæ creationis instanti. Circa primum argui potest, quod deus fecerit angelũ malum. Ipse nanque omnipotens per Amos prophetam testatur: Si erit malum in ciuitate quod dominus non fecit? Et item per Isaiam, Ego dominus faciens bonum & creans malum. Insuper malum confert ad uniuersi decorem. Cum ergo ordo & decor uniuersi à deo sint, uidetur quod aliquæ creaturæ sint à deo malæ creatæ. Præterea argui potest, quod angelus in suæ creationis primo instanti fuerit malus atque peccauerit. Quædam enim sensibiles res eodem instãti quo incipiunt esse, incipiunt operari: sicut lux eodem instanti quo producitur, lucet & illuminat. Ignis quoque cum generatur, sine mora ascendit. Angelus uero in natura & operatione est multo simplicior, agilior & actualior sensibilibus rebus: eodem ergo quo creatus est instanti, exorsus est operari. Cum igitur operatio eius ex libero procedat arbitrio, apparet quod in primo suæ conditionis instanti poterat agere male, seu debitum bonum omittere. Amplius, si prius fuit bon⁹ & postea malus, signari potest ultimum instãs, in quo fuit bonus & innocẽs: & primum instans, in quo fuit malus. Aut ergo ẽ unũ & idem instans, & sic simul fuisset bonus & malus: aut aliud & aliud, sicque cum inter quælibet duo instantia sit tempus medium, in tempore illo nec bonus fuisset nec malus. Quod cũ impossibile sit, non est angelus ex bono malus effectus, sed in principio suæ creationis extitit malus.

Amos. 3.

Isa. 45.

¶ In contrarium est illud Apostoli: Omnis creatura dei bona. Et illud in Genesi, Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona.

1. Tim. 4.
Gene. 1.

¶ Ad hæc Bonauentura respondit: Non solum falsum, sed & hæreticum est dicere diabolum innatam sibi habere malitiam uoluntatis. Opus etenim dei eo ipso quo est opus dei, necesse est esse laudabile, ordinabile, acceptabile, perfectum aut perfectibile. Nihil enim facit deus, nisi quod suã cõdecet maiestatẽ. Idcirco cum ipse sit in se & in suis effectibus magn⁹, laudabilis, gloriosus: impossibile est quod opera sua, secũdum quod ab ipso fluxerunt, uituperabilia sint. Malum autem culpæ, de quo nunc sermo, uituperabile est, dignumque pœna, nõ est ergo à deo. Rursus, id quod deus fecit, ordinabile ẽ in finem, & acceptabile creatori atque perfectum aut perfectibile, cum dei perfecta sint opera: quod totum uerum est de opere dei, quantum ad id quod habet à deo. Cumque malũ culpæ non sit ordinabile nec deo acceptum, neque perfectum, constat quod nõ sit à deo.

Bonauen.

¶ Porro ad hoc, An angelus in primo suæ creatiõis instanti fuerit aut esse potuerit malus: Respondet, Antiqua quorũdam positio fuit, quod simul tẽpore fuit diabolus & peccauit, nec unquam fuit nisi malus. Quod Augustin⁹ super Genesim undecimo approbare uidetur, dicendo: Non frustra putari potest in initio temporis diabolum superbia cecidisse, nec ullum ante tempus fuisse, quo cũ angelis sanctis pacatus uixerit & beatus, sed in ipso creaturæ primordio, à suo creatore apostatasse. Si dixeris Augustinum istud non dicere secundum propriã opinionem, sed aliorum: nã & alias multas recitat ibi opiniones, quas non tenet: obijcit cõtra

Idem Bonauen.

August.

hoc, q͂a Augustini opinio fuit, omnia simul esse creata, & per lucem intelligit angelicam creaturam formatā: per tenebras uero intelligit auersam à deo. Ergo si simul facta est lux & diuisa à tenebris, sicut exponit, nō fuit ibi mora inter creationem & culpam. Hinc quidam moderni sic tenent. Sed quia secundum Augusti-

August. num undecimo de ciuitate dei, ista opinio est propinqua opinioni hæreticæ, asserenti angelos malos esse

Creatio angeli lapsum eius duratione præcessit. creatos, & ita quasi hæresim sapit: idcirco communis opinio magistrorum Parrhisiensium tenet, ꝙ creatio angeli lapsum eius duratiōe præcessit: atq̧ de communi magistrorum cōsilio, opposita opinio ab episcopo Parrhiensiēsi ē excōmunicata: ideo illam opinionem, magis catholicam, uerā, probabilē dico, ꝙ inter ꝓductionem & lapsum angeli morula fuit q̄uis paruula. Propter q̄d sancti & expositores ac scriptura, loquuntur de diaboli malitia, quasi fuerit semper in ea, quoniam modicum illud quasi ꝓ nihilo reputatur. Vnde cū dicitur, diabolus ab initio peccauit: sensus est, statim

August. post initium. Augustinus quoq̧ super Genesim uerba inducit prætacta secundum alioꝝ opinionem. Nā ipse

Obiectio. libro de ciuitate dei dicit contrarium. Cumq̧ obijcit ꝙ ipse posuit omnia simul facta, dicendum ꝙ uerum est quātum ad esse, sed non quantum ad bene esse. Posuit quippe ꝙ lux corporalis simul fuit facta & à tenebris diuisa, & ꝙ fuit non materialium ordo dierum: at tamen spiritualium dierum ordinem posuit secundū septemplicem conuersionem intellectus angeli super creata. Hæc Bonauentura.

S. Tho. ¶At uero Thomas: de hoc, inq̄t, An angel⁹ in principio suæ creatiōis potuit eē mal⁹, triplex fuit opinio.

Opinio .1. Vna, ꝙ angelus à deo creatus ē malus, q̄d hæreticū ē & impossibile. Nullus em̄ effectus ꝓgredit̄ ab agēte, nisi scd̄m cōditionē agētis. Cūq̧ causa creatiōis reꝝ fuerit bonitas dei, quā deus uoluit rebus cōicare, impossibile ē à deo aliq̄d fieri, nisi scd̄m q̄d diuinæ bonitatꝭ ē particeps: & hoc est bonum, nō malū. Hinc alij asserebāt,

2 ꝙ angelus in principio suæ creationis fuit malus, non habendo à deo, sed à ꝓpria uolūtate malitiā. Hæc aūt opinio uana & erronea est ac falsa. Vana, q͂a non habet firmum fundamentum quo ꝓbetur, cū malitia angeli ex uoluntate eius dependeat: ideo cum uoluntas ad utrumlibet se habeat, ratione inueniri non potest. Erronea est, quia primæ opinioni ualde uicina, & à magistris damnata. Falsa est, qm̄ impossibile est angelum in primo suæ creationis instanti peccasse: cuius impossibilitatis causa hæc assignatur, quia duarum operationum se consequentiū nō potest terminus esse unus.

Duarum operationem se cōsequētiū nō pōt eē terminus vn⁹. Operatio autem angeli creationem cōsequitur. Hinc esse non ualet unum & idem instans, in quo primo est ens quod est terminus creationis: & in quo primo est malus, quod est terminus operationis. Verum hæc ratio non uidetur cogens: quia cum operatio uoluntatis angeli non sit continua, non oportet quod ultimum eius differat à principio. Principium autem potest esse simul cum termino creationis, ergo & terminus operationis potest simul esse cum termino creationis: nec potest dici ꝙ oportuit actum uoluntatis seq̄ apprehensionem intellectus, nisi ordine naturę, quoniam de eodem potest simul esse cognitio & uoluntas. Nec iterum potest dici ꝙ oporteat collationem præcedere de appetendo, quoniam intellectus angeli nō est inq̄sitiuus nec collatiuus. Ideo aliter est rn̄dendū, uidelicet ꝙ cū intellect⁹ nō sit nisi boni, nō pōt aliq̄d eē uolitū, nisi apprehendat̄ ut bonū ad appetēdū.

Quod si uere bonū est appeti, nō ē pct̄m in appetitu: ideo si sit pct̄m, oportet ꝙ sit bonum uerisimiliter seu apparēter, nō uere. Porro secundū Augustinū in libro cōtra Academicos nō potest aliquid indicari uerisimile, nisi uerū sit cognitum: ergo oportet ut intellectus ueri boni ꝑcedat intellectū uerisimilis boni, sicq̧ appetitus ęstimati boni quo angelus fit malus, nō potest se qui primū actum intellectus, quo considerat uerū bonum, sed secundū quo cōsiderat uerisimile bonū. Vnde cum impossibile sit intellectu creato plura simul intelligere, nō potuit appetitus angeli esse malus in primo instanti suę creationis. Hæc Thomas.

¶ Cuius dicta nō uidentur consonare uerbis Bonauenturæ, dicentis: Quamuis aliqui dicant in nulla creatura simul esse rei productionem et operationē, quia tamen Augustinus uidetur contrariū dicere in luce et splendore, concedamus hoc ipsum in angelo: non tamen fuit simul in actu electionis, qm̄ illum antecedit deliberatio et pręcognitio plurium. Vnde rursus Bonauentura sic arguit: Omne peccatum actuale exit in eē p actū deliberationis. Sed ubi deliberatio, ibi collatio atq̧ successio: ergo si pct̄m seq̄t deliberationē, angeli pct̄m seq̄t creationē angeli, nō solū natura, sed itē duratiōe. Si dicas ꝙ angelus, ꝓpter intellectū deiformē deliberat in instāti, et simul uidet atq̧ deliberat, oñdo quod non. Angelus enim ad hoc quod appeteret, tria necessario pręcognouit, uidelicet appetibile, et cui appetiuit, rationēq̧ appetendi. Aliqua etenim ratio fuit quæ excitauit ad appetēdū. Hæc aūt diuersa sunt, estq̧ impossibile per naturā, potentiā aliquā simplicē simul et semel ad plura conuerti. Propter quod etiam dicit Philosophus, intelligimus unum solum simul. Hęc Bonauentura. Quo circa apparet ꝙ plura ut connexa simul apprehendi nil prohibet.

¶Insuper circa uerba Thomæ uidetur, ꝙ quamuis secundum Augustinum non queat quid uerisimile indicari, loquendo formaliter, id est, sub ratiōe uerisimilis, nisi uerum sit cognitum: nihilominus potest creata mens aliquid cupere quod materialiter est uerisimile, nō pręintelligēdo actualiter ueꝝ bonū sub ꝓpria rōne.

¶ Denique in prima parte Summæ quæstione. 63. loquitur Thomas: Om̄e q̄d est, inquantū est et naturam aliquā habet, naturaliter tendit in aliquod bonū, utpote ex bono existens principio: qm̄ semper effectus in suum principiū cōuertuntur. Contingit autem alicui bono particulari aliquod malū esse annexum, ut igni esse consumptiuū bonorum. Bono autē uniuersali nō potest aliq̄d malū esse annexū. Si ergo sit aliquid, cuius natura ordinetur in aliquod bonū particulare, potest naturaliter tendere in aliquod malū: non inquantum est malum, sed per accidens, inquantū est coniūctū cuidā bono. Si uero sit aliquid, cui⁹ natura ordinetur in aliquod secundū rationē boni cōmunē, hoc naturaliter seu secundū naturā non potest tendere in aliquod malum. Cumq̧ quælibet intellectualis natura habeat ordinē in bonū uniuersale, quod potest concipere, ut q̄d ē uolūtatis obiectū: nō pōt diabolus naturaliter eē mal⁹, nec naturalē inclinationē habere in malū culpę. Q̄d si obijciat̄, q͂a ut decimo de ciuitate dei recitat Augustinus, q̄ddā est dæmonū genus natura fallax, simulans deos ut animas defunctorū. in scriptura quoque dicitur de quibusdam: Erat enim naturalis eorum malitia. Sed et bestiæ quædam uidētur naturaliter prauæ, sicut uulpes et pica sunt subdolæ, lupusq̧ rapax. Dicendū quod Augustinus ibidē rephendit Porphyrium, qui

& ideo dixit hoc, quia putauit dæmones esse animalia naturã sensitiuam animamq; passiuam habentia. Porro hominum quorundam malitia dicitur naturalis, uel propter consuetudinem, quæ est altera natura uel propter naturalem inclinationem ex parte animæ sensitiuæ ad inordinatam aliquam passionem: sicut quidam dicuntur naturaliter iracundi, aut concupiscentes, non ex parte naturę intellectualis. Natura autem sensitiua ordinatur in aliquod bonum particulare, cui potest aliquod malum esse coniunctum. Sic & bruta inclinationem naturalem sortita sunt ad quædam particularia bona, quibus coniũcta sunt aliqua mala: quẽadmodum uulpis ad quærẽdum uictum sagaciter, cui unitur dolositas. Hinc esse dolosum, nõ est malum in uulpe, sicut nec esse iracundum, in cane, ut quarto capitulo de diuinis nominibus beatus Dionysius ait. Hæc Thomas in Summa.

Malitia quorũdã qre naturalis dicatur.

Idẽ Tho.

¶Insuper de hoc, ꝙ diabolus in primo instanti suæ creationis nõ est malus, ita subiungit ibidem: Impossibile est angelum in primo instanti suæ creationis peccasse per inordinatum liberi arbitrij actum. Quamuis enim res aliqua in primo instanti quo incipit esse, possit incipere operari: tamẽ operatio illa quæ simul incepit cum esse rei, est ab agente à quo habet esse: sicut moueri sursum, est igni à generãte. Vnde si aliqua res habeat esse ab agẽte deficiẽte, quod possit esse causa defectiuæ actionis, poterit in primo instãti in quo incipit eẽ, defectiuam operationẽ habere, ut tibia quę nascitur clauda ex seminis debilitate, statim ĩcipit claudicare. Porro causa angelorum, uidelicet deus, nõ potest esse causa peccati: ideo dæmon in primo instanti suæ conditionis, non potuit esse malus: quod etiam ex scripturis probatur, quia de primo apostata angelo in Isaia dicitur sub regis Babylonis figura: Quomõ cecidisti Lucifer qui mane oriebaris? Iezechiel quoq; sub regis Tyri persona: In delicijs paradisi dei fuisti, donec inuenta est in te iniquitas. Verum his obijci potest primo illud Iohannis, Ille homicida fuit ab initio. Secundo, quia angelus in primo instanti suę creationis potuit mereri, ergo & demereri. Dicendum ad primum secundum Augustinum, quòd diabolus peccauit non ab initio creationis, sed suæ trãsgressionis: quia ex quo cœpit peccare, non desijt. Ad secundum, quòd non est simile, quoniam actio meritoria est à deo, nõ culpa.

Isa. 14. Iezec. 28.

Obiectio. Iohan. 8.

Respõsio.

Dionysius. & Thomã

¶Veruntamen huic ratiõi quam assignat hic sanctus doctor, de hoc quòd diabolus non potuit à principio suæ creationis esse malus, sic obijci potest. Videretur enim eadem ratione quòd nunquam potuisset peccare, quia non solum, imò nec plus prima actio eius fuit à causa agente seu creatore, quàm actiones eius sequentes. Prima nanque eius actio, fuit solum ab ipso tanquam à principio elicitiuo actionis illius, immediato & proprio atque subiecto actionis eiusdem. Fuit autem & à prima causa, tanquam à causa prima & principali propria uirtute agenti, quæ plus influit, in omnem effectum cuiuscunque causæ secũdæ, quàm ipsa causa secunda, ut in prima propositione libri de Causis, & in Proclo probatur. sed hoc modo creator causa est cuiuscunque actionis angeli siue diaboli. quod etiam patet de igne, cuius non solum primus motus seu ascensio est à generante eo modo, quo secundum Philosophum, grauia & leuia à generante mouentur, sed etiam motus sequentes. Insuper, deus est prima principalisq; causa non solum actionis bonæ ac uirtuosæ, imò etiam actionis prauæ & uitiosæ, quantum ad id quod entitatis & efficaciæ est in illa, ut probatum est super primum, Sicq; diabolus nunq̃ potuisset peccasse, quia om̃is actio sua fuit principaliter à creante. Amplius, sicut tibia curua primo incipit claudicare, ita & tibia recta infantuli incipientis incedere, qui protinus cadit nisi sustẽtetur, quamuis ex uirtute seminis sufficiente nata sit recta. Deniq;, si deus omnipotens per se immediate producat seu creet hominem claudum in dispositione uirili, ut Adam: etiam ille claudicabit mox in sui incessus exordio, quamuis tibia sua sit facta ab indefectibili, indeuiabili, omnipotenteq; causa. Rursus, prima actio angeli libera fuit, non coacta, presertim cum (secundum doctorem hunc) fuerit aut esse potuerit meritoria. Deus autem influit causis secũdis secundum dispositionem, capacitatem & naturam earum: sicq; in exordio mouit angelos ad primos eorũ actus influentia libera, non cogente, ita quòd angeli libere processerunt in actus potentiarum suarum: ergo poterant agere male ut bene, & demereri sicut mereri. Ista scholastice rãgo, nõ ad probãdum cõclusionẽ hãc ipsam, sed ꝙ ratio illa non sit idonea.

Deus est prima causa tã actionis bonę ꝙ prauę.

Simile.

¶Præterea de his aliter sentit Alexander: Concedimus, inquiens, quòd nec mali angeli semper fuerunt mali, nec boni semper boni bonitate confirmata, quã sunt postea consecuti. Dicimus ergo ꝙ in alio instanti inceperunt esse, & in alio se uerterunt seu operati sunt. Nec oportet inter dua illa Nũc, esse medium tempus: ideo dicimus quòd propositio illa, Inter quęlibet duo Nunc est intermedium tempus, intelligitur de instantibus temporis, prout est mensura continuorum: nec tenet hic, imò possunt esse duo instantia quasi contigua siue intermedio. At uero supposito quòd fuerit aliqua morula intermedia, se quæratur quid angelus egerit in ea: dici potest quòd tunc mouebatur per intellectum, nõ per affectum, motu uidelicet penes quẽ determinatur bonitas actualis seu conuersio, id est, motu meritorio. Non tamen esset inconueniens, dicere quòd mouebatur motu naturali, non gratuito, quo nec merebatur nec demerebatur. Sed obijci põt, quia secundum Augustinũ, cælum & motus eius sunt coæui: ergo eodem instanti quo creatum est cælum, cœpit moueri. Angelus autem simplicior atque agilior cælo est: ergo primo instanti quo fuit, potuit uelle. Dicendum ꝙ nec in cælo, neque in angelo, neque in aliqua creatura contingit hoc ꝙ in eodem instanti in quo primo est, habeat aliquem actum. In omnibus nãque citra deum, prius est potentia quàm actus, non solum natura, sed etiam duratione, quamuis in quibusdam simul sint potentia atque essentia, iuxta quod dicitur, ꝙ in perpetuis non differt esse & posse: ideo non est uerum, ꝙ in primo instanti existentiæ cæli cœpit motus ipsius. Et hoc uerbum, incepit, quamuis significet per modum actus, nõ tamen dicit actum aut motum, sed inclinationem quandam proximam actioni seu motui, quæ inclinatio est quasi media inter potentiam cæli & motum eius. Porro ꝙ motus dicitur cęlo coæuus, nõ ideo dicitur, ꝙ in eodem instanti simul fuit cum cælo, sed quoniam in eodem instanti incepit. sed illud, Incepit nõ dicit motum, sed inclinatiõem ad motum. Hæc Alexander.

Alexãder Quod angeli nec sp fuerũt mali nec boni

Obiectio.

Cõfutatio

In perpetuis nõ differt esse & posse.

Verum hæc eius positio, quãtum ad hoc quòd ait: Nec in angelo nec in cælo neque in aliqua creatura in eodem instanti fuisse primo ipsum esse seu posse & actionem ipsius, manifeste est contra Augustinum in pluribus locis, & improbata est super primum. Eo-

Dionys.

dem quoque instanti quo luna illuminatur à sole, aer illuminatur à luna.

Petrus. ¶Amplius Petrus: Duplex, ait, est malū. unum pœnæ, aliud culpæ. Malum pœnæ seu pœnale, quãuis sit malum per comparationem ad sustinentem, tamē potest bonum esse per comparationem ad agentem seu infligentem, qm̃ iustū. Malum culpæ malum est tam quo ad sustinentem, puta naturam quæ illo corrumpitur, quàm ad agentem, uidelicet uolūtatem, quæ per illud à suo fine auertitur. Hinc malum pœnæ potest esse à deo autore, inquãtum bonum & iustum. Vnde scriptum est: Si erit malum in ciuitate quod dominus nō fecit? Malum uero culpæ nullo modo à deo est, nisi pmissiue. Deus em̃ nō potest directe esse causa auersionis à seipso, in qua auersione cōsistit pfecta ratio mali. Hęc Petrus de hoc, an angel⁹ potuit à deo mal⁹ creari.

Amos. 3.

Tarātasi⁹ ¶De hoc autem, An in primo instanti suæ creationis potuit esse malus, colligit dicta Alexādri, Thomę, & Bonauenturæ in unum, dicēdo: Angelus nec in primo instanti malus creatus est, nec bonus creatus in eodem instanti uoluntarie cecidit: imò nec tunc cadere potuit, triplici ratione. Vna, propter naturam intellectus creati, q plura simul intelligere nequit. Nihil em̃ mouet appetitum, nisi bonum aut uerum aut apparens. Appetitus ueri boni, peccatum nō est: appetitus uero apparentis boni, absq; eius præcognitione eē nō ualet: nec cognitio boni apparētis, sine pcognitiōe boni existentis. & utrūq; bonū angelus non potuit actualiter præcognoscere in instanti. Alia, propter naturā liberæ uoluntatis, quæ cum posset agere & non agere, semper suo actui pręexistit. Tertia, propter naturā malitiæ culpæ actualis, quæ est priuatio alicuius boni. In eodem autem instanti idem bonum esse per creationem, & nō esse p priuationē, non potuit. Hæc Petrus.

Ratio. 1.

2

3

Manicheorū error. ¶Qui etiam refert, q hæretici asserentes angelum malum esse creatum, fuerunt Manichæi. & addit, Quidam dixerunt q angelus in primo instanti suæ creationis fuit malus, non tamē ex creatore, sed ex propria uolūtate: quod tanquam erroneum Parrhisijs per assensum doctorum & autoritatem Episcopi Parrhisiensis Gulielmi reprobatum est: Quia si primo instanti peccasset, peccatū illud ineuitabile fuisset. Hæc Petrus. Qui in hoc Alexandro consentit, q angelus in primo suæ creatiōis instāti nō operabatur saltē elicitiue.

De angeli malitia.

Richard. ¶Præterea de isto secundo scribit Richardus: Angelus in primo instanti suæ creationis, nō potuit se à deo auertere: qa obiectū naturalis actus ipsius uoluntatis, est bonum absolute: obiectum autem uolūtatis deliberatiuæ, est bonum in relatione siue ad finem, siue ad circunstantiam, siue ad obiectum, siue ad aliqd aliud. Regula quoq; creata actus naturalis uolūtatis, est dictamen naturalis intellectus. Regula uero ad actus uoluntatis deliberatiuæ, est dictamen intellect⁹ infusum seu acquisitum. Actus etiam uoluntatis naturalis, est à uoluntate inquantum est natura: actus autem suus deliberatiuus, est ab ea inquantum est libera. Porro bonum in relatiōe nō præcedit ordine naturæ bonum absolutum, nec dictamē acquisitum dictamē naturale, nec uoluntas libera seipsam ut natura: ergo in angelo non potuit esse actus uolūtatis deliberatiuus ante om̃em naturalem ipsius actum, sed primus naturalis actus uoluntatis angelicæ, non potuit esse nisi rectissimus rectitudine proportionata suæ naturæ: quia res nō impedita, tēdit in suum principium naturali motu inquantum potest, cum omne generās seu producēs determinet suum effectum ad aliquem actum, quo conetur suo coniūgi principio. Sic ergo & deus creando uoluntatem angeli, determinat eam ad actum aliquem naturalem, quo nitebatur creatori suo uniri: nec in illo motu potuit esse obliquitas, nec cum actu illo rectissimo poterat simul esse actus uolūtatis deliberatiuus uitiosus. Nam quãuis nō opponatur ei ratiōe speciei, opponitur tamen ei ratiōe generis, inquãtum uno actu tēdebat in suum principium, & alio actu ab eodem recessit: nec unus actuum horum ordinabatur ad alium: Ideo sicut uidemus quòd quælibet tristitia remittit naturaliter perfectiōem gaudij in eodem, & quòd motus nō ordinatus ad alium, naturaliter remittit perfectiōem alterius in eadem substātia, multoq; plus in eadem potentia: sic oportet cōcedere quòd prauus actus uolūtatis deliberatiuæ remittit perfectionem naturalis actus eiusdē: seqt ergo q actus malus uolūtatis deliberatiuę, nō potuit præcedere in angelo primum naturalem actum uolūtatis ipsius, nec simul esse cum illo. Hinc angelus ab instāti suę creatiōis nequiuit habere aliquē uolūtatis actum iniquum, ideo nec peccare peccato commissiōis neque omissionis: quia nō est peccatum omissiōis, nisi cum uolūtas omittit actum ad quem tenetur, pro illo tempore uel instāti quo ad illum tenetur. Angelus autem ab instāti suæ creationis nō tenebatur se ad deum cōuertere aliquo actu uolūtatis deliberatiuo: ergo in illo instāti auertere se nequiuit, nec peccato commissionis, neque peccato omissiōis. Hæc Richardus.

Peccatum omissionis.

Albertus. ¶Præinductis cōcordat Albertus, quãtū ad principale intētū: attamē ait, q angelus nec in primo instāti nec i aliq̄ instāti indiuisibili potuit moueri in bonū aut malum deliberatiue. Non em̃ eodem modo est in motu liberi arbitrij, & in potentijs naturalibus. In motu nanque seu actu liberi arbitrij, exigitur arbitratio & æstimatio eius ac dispositio qualiter pertingatur ad illud, atque sententia de motu quo mouetur ad illud: quæ om̃ia simul exigūt moram temporis, & in uno indiuisibili nullo modo fieri ualēt. Et præter hæc om̃ia exigitur affectus delectatioq; in eo. Hoc dictū Alberti cōsonat præinductis uerbis Bonauēturæ, quamuis aliter senserit Thomas, ut patuit.

Vdalricus. ¶Vdalricus quoq; Alberto cōcordans: Volūtas, inquit, quæ cōcomitatur esse rei perfectæ ad esse & ad operatiōes naturales, nō potest esse uolūtas electiua qua sola cōsummãtur peccata. Cum em̃ eligere sit, duobus propositis, unum alteri præoptare: oportet illa ante comparatiōem absolute cognoscere, & postea comparare in intellectu ac uoluntate. Sicq; præcedūt hāc uolūtatem aliæ operatiōes. Volūtas ergo mox cōcomitās inceptiōem esse rei, est uolūtas naturalis, procedēs ex imperfectiōe habitus naturalis, qua om̃is uolūtas naturaliter diligit suum subiectum, uel obiectū, & deum, in quibus operatiōibus nō cōsistit peccatum, & ita in primo instanti productiōis suæ angelus non peccauit. Hæc Vdalricus.

Electio quid.

¶Veruntamē quamuis hæ actiōes & successiōes requirãtur ad actum deliberatiuum seu electiuū mentis humanæ, nō tamē apparet quòd ad actum talem mētis angelicæ, quæ ponitur nō collatiua nec discursiua, præsertim cū & in superiorib⁹ fiat per pauciora, qd inferioribus fit per plura.

¶Amplius de his scribit Scotus super quintã distinctiōem, & probauit ratiōes quorūdam doctorū præ-

habitas nõ eẽ idoneas, sicut & modo probatũ est partim. Ratio ꝗ́ꝗ illa, ꝙ angelus de necessitate peccasset, si in primo instãti suæ creatiõis peccauit, soluta est supra: ubi ostẽsum est, ꝙ quamuis deus ab æterno creasset mũdum, nihilominus libere, nõ de necessitate creasset eũ, sicut & electos libere ab æterno prædestinauit.

Gulielm⁹. ¶Gulielmus demum libro secũdo de uniuerso: Necesse est, inquit, malitiam angelorũ aduẽtitiam eẽ, non naturalem, neq; innatam. aliâs esset creatori attribuenda. Neq; em̃ possibile est, ut in primo suo Nũc, deprauauerint semetipsas. hoc nãq; est ponere primam eorum operatiõem fuisse malam. Cum autem bene agere cõueniat eis ex naturalibus suis, male uero agere eis sit acquisitum, uel ex acquisito, necesse est prius in eis fuisse bene agere, ꝗ̃ agere male, sicut & prius est eẽ bonas quàm malas: quia priora sunt unicuiq; rerũ essentialia & naturalia sua, quàm aduẽtitia & acquisita. Amplius, proportionabilia sunt bonitas & malitia, bene agere, & male agere: ergo sicut bonitas præcessit in eis malitiam, sic bene agere præcessit in ipsis agere male.

Ad questione rñsio. Quòd si quis quærat, quale bene agere præcessit in eis male agere: respondeo, ꝙ uis apprehensiua & uis motiua nõ fuerũt in eis ociosæ: idcirco in ipso Nũc creationis, fuerũt in actu seu effectu operationum suarum, ita ꝙ uis intellectiua fuit in actu cognoscẽdi, & uis motiua in actu amandi. Cumq; intelligere conueniat eis nõ à rebus, sed ex innato lumine uirtutis intellectiuæ, necesse est eas in ipso primo nũc existentiæ suæ, intellexisse actualiter ea, quorum cognitio innata seu indita eis fuit. De amore quoq; seu actu uolũtatis similiter habet se, nec dubium quin omnis actus cuiuscunque uirtutis naturalis naturaliter bonus sit. Primum ergo intelligere & primũ amare cuiuslibet angeli, bona fuerunt. Hęc Gulielmus.

¶Solutio ad obiecta ex pręhabitis innotescit. Malum quoq; culpæ directe nõ confert ad decorem aut ordinem uniuersi, sed potius bonũ quod bonus ac sapiens deus elicit inde.

QVAESTIO V.

Qvinto principaliter quæritur, **An angeli cognoscant per species vniuersales, tam communia quàm particularia seu singularia distincte ac simul.** ¶Hæc quæstio multa includit.
1 Primum est, An angeli cognoscant per species seu similitudines rerum, & circa hoc inquiretur, an angeli superiores intelligant per species uniuersaliores.
2 Secundum, an per huiusmodi species cognoscant di-
3 stincte tam communia quàm singularia. Tertium, an cognoscant talia, utpote plura simul. De his quidam sigillatim diuersas proferunt quæstiones. Quantum ad primum, apparet ꝙ angeli non cognoscant per species rerum. Ipsa enim essentia angeli eminentius continet & præsentat inferiorum naturas, ꝗ̃ intelligibiles formę seu species, pręsertim ꝗa scd̃m diuinũ Dionysiũ, superiora in rebus sunt exemplaria inferiorum.

Superiora in reb⁹ sunt exemplaria inferiorum.

¶In oppositum est doctrina philosophorũ & theologorum, sicut patebit.

Albertus. ¶Ad hæc respõdet Albertus: Dicũt quidam ut Philippus Cancellarius Parrhisiensis, ꝙ in deo est ratio cognoscendi omnia, & ratio operandi uniuersa: & hanc duplicem potestatem communicauit creaturæ, dans creaturæ spirituali (uidelicet angelo) potestatem cognoscendi omnia quæ sunt in mundo sensibili, naturæ uero cõtulit potestatem agendi ea: ideo angelis in principio dedit rationes seu species aut similitudines intelligibiles uniuersalis ordinis, in quo est creatus est mundus: atque in illa specie ordinis uniuersalis, cognoscunt ea quæ cursu ordinato & consueto fiunt in mũdo. Hi autem innituntur autoritati Maximi, qui super quintum capitulum de diuinis nominib⁹ scribit: Causæ primordiales sunt, quas Græci uocant ideas, hoc est, species seu formas æternas, atq; incommutabiles rationes, secũdum quas & in quibus uisibilis mundus formatur ac regitur. Ideoq; à græcorum sapientibus poryn appellari meruerunt, id est, principalia exempla, quæ pater in filio repręsentat, & per spiritũ sanctum in suos effectos cõtinuo diuidit atq; multiplicat. In his quæcũq; diuina prouidẽtia fiunt, incommutabiliter prædefinita sunt, quæ à Platone Platonicisq; philosophis diuinæ uoluntates appellari solent. quia quæcũq; deus facere uoluit, in ipsis primordialiter causaliterq; instituit. Et addit Maximus: Has diuinus Dionysius ac alij sancti nominãt per se bonitatem, per se essentiam, per se uitam. Nẽpe quæcũq; bona sunt, participatiõe ꝑ se bonitatis bona sunt: & ꝗcũq; sunt, participatiõe per se essentiæ sunt: & quęcũq; uiuũt, participatiõe per se uitæ uiuũt. Nulla siqdem uirtus siue generalis siue specialis, in natura rerum ẽ, quæ ab his primordialibus causis participatiõe inæstimabili nõ procedat. Hinc dicũt hi sancti, ꝙ per tales formas seu species ideales, id est, ab æternis ideis profluentes, intellectui angelico in eorum creatione à deo inditas, angeli intelligunt omnia quæ in hoc mundo fiunt & sunt. Nec obstat ꝙ in deo non est realis pluralitas idearum: quia in mentibus creatis multiplicantur. Ait quippe sanctus Dionysius quinto capitulo de diuinis nominibus: Angelos scire dicunt eloquia ea, quæ fiunt in terra, nõ per sensuum apprehensionem, sed secũdum propriam deiformis mẽtis uirtutem. Et uirtus angeli natura deiformis mentis dicitur esse, propter duas causas. Vna ẽ ex parte medij, per quod cognoscit. Alia est ex parte actus cognoscendi. Nam quantum ad primum, est per speciem & exemplar uniuersalis ordinis omnium rerum, secundum quod fluunt à uerbo æterno, per quod fiunt om̃ia, & in quo tãquam in primo & summo exemplari ratio ordinis uniuersorũ ab æterno præfulsit. Quantum uero ad secundum, cognoscit nihil accipiendo à rebus, & tamen cognoscit res in ꝓprio esse. Angelus nanq; cognoscendo exemplar causæ, ut est exemplar huius atq; illius, cognoscit hoc & illud in esse singulari ac proprio: & hoc est cognoscere secundum deiformis mentis uirtutem ac naturam. Cuius exemplum ẽ forma artis in ipso artifice, per quem artifex cognoscit & operatur in proprio esse unumquodq; eorum quæ exiguntur ad opus, nihil accipiendo ab opere. Etenim forma artis est ad rem cognoscẽdam & operandam, & non est à re per abstractionem accepta. Denique Augustinus quarto & octauo super Genesim scribit: Deus ab initio indidit materiæ causas seminales & causas rõnales, quę ad hoc inditę sunt, ut ex eis producatur omne opus naturæ. Et causæ illæ, ut dicit Anselmus, sunt duplices, utpote seminales: quæ ad hoc inditæ sunt, ut ex eis producatur opus naturæ, de quibus dicitur: Producat terra herbam uirentem, lignumq; pomiferum, cuius semen in semetipso sit. Illæ etenim causæ seminales in plãtis animalibusq; consistunt. Aliæ causæ sunt, quæ magis dicuntur rationales quàm seminales: & illæ sunt secundum quas in natura non est ut ex ipsis fiat, sed ut ex ipsis uoluntate dei fieri possit, ut miraculum. Nihil enim rationa-

Maximus. πόγοι. Diony. August. Anselmus. Gene. 1.

bilius est, quàm ut creatura obediat creatori, ut loquitur Augustinus. Vnde & quarto super Genesim asserit Augustinus: Non erat in costa Adæ ut ex ea fieret Eua, sed ut ex ea fieri posset uoluntate diuina. Porro ordo iste causarum seminalium, quem indidit de⁹ naturæ, ab æterno præfulsit in deo, ut uita & lux, ut ait Iohannes. atque secundum modum ac ordinem quo processit à uerbo in naturam, sic per similitudinem & speciem exemplariter in intellectibus refulsit angelicis. Sicq́ꝫ in specie huius ordinis uniuersalis, angeli oïa naturalia in singulari ac proprio esse ipsorum cognoscunt, etiam dato quòd ea non operētur. Ea uero quę sunt liberi arbitrij, noscunt inquantum uestigia sui relinquūt in corpore. Et si talia nulla relinquūt, cognoscere eam non queunt, nisi angeli boni cognoscant ea in uerbo. Mali uero ea cognoscere nequeunt. Hinc angeli boni ad cognoscendū singularia non indigent inquisitione, sed simplici intuitu ea cognoscunt per exemplar artis diuinæ. Hæc Albertus.

August.

Johan. 1.

Angeli cognoscit p species uniuersales

¶Ex quibus patescit quòd angeli cognoscunt per species, imò p species uniuersales sibi à sua creatiōe inditas, & qualiter per easdem particularia quoq́ꝫ noscant.

Idē Alb.

¶At uero in Commento suo super librum de Causis, declarans qualiter intelligentiæ superiores intelligunt per formas uniuersaliores: Influxus, inquit, formarum ab intelligentijs superioribus descendit ad inferiores. Hinc oportet quòd formæ quæ sunt in itelligentijs superioribus, sint magis uniuersales, eo quòd sint in pluribus atque de pluribus. In inferioribus autem intelligentijs sunt magis contractæ & particulares, quia in paucioribus & de paucioribus sunt. Formæ enim superiorum comprehendunt, tenent ac regunt formas inferiorum, non econtrario: & quicquid potest inferior, potest superior eminentius. In primis quippe intelligentijs propter earum simplicitatem & unitatem ac propinquitatem ad primum, est uirtus præcipua: in inferioribus uero est uirtus debilior, idcirco minoris est ambitus & comprehensionis minoris. Hæc ibi, quæ & in libro de Causis & in cōmēto eius plenius continentur.

Udalric⁹ a magistro suo dissentit.

¶Præterea à dictis istis Alberti uidetur dissentire discipulus eius Vdalricus in Summa sua libro quarto: Angeli, inquiēs naturali cognitiōe secūdum quosdam cognoscūt per species rerum totius ordinis uniuersi, quæ concreatæ sunt angelis. suntq́ꝫ similitudines ideę seu idealium rationum uerbi æterni. idcirco angeli p eas cognoscūt res nō solum secūdum genera & species, sed etiam secūdum indiuidua, quemadmodum deus per sui intellectus ideam singularia noscit. Quod dictum qa nec ratiōe probatur, nec alicui autoritati innititur, fictū uidetur, iuxta errorem Platonis, q̄ etiam nostrum intellectum talibus formis adeo dixit perfectum, ꝙ negauit nos aliqd discere, sed immemores recordari. Insuper seqtur ex hoc dicto, ꝙ angeli eodem modo sciūt om̄ia cōtingētia futura per causas uniuersales, sicut sciunt ea postquam sunt facta. quod est cōtra Augustinum, dicentem: Res futuras cognouerunt in uerbo, factas uero in propria natura. Rursus, quales sint species per quas unus angelus cognoscit alios angelos, difficile est fingere, cum nos ex nostro & non ex aliquo alieno huiusmodi spiritualia cognoscamus. Nos uero in hac materia indubitatam rationem sequētes, atque incertis certa præferentes, dicimus, quòd cū deus in ordine & connexione condiderit uniuersum, ordo est talis, ꝙ posterius semp ꝓductum est mediāte priore. Talis quoq́ꝫ scd̄m sanctū Dionysiū est cōnexio graduū, ꝙ semper ultima seu infima priorū, cōiuncta sunt supmis posteriorꝝ. Hinc sicut anima rationalis uirtualiter in se habet om̄ium rerum, tam superiorum ac spiritualium, quàm inferiorꝝ corporaliumq́ꝫ naturas, ita ꝙ eius cognitio uidetur maxime ad omnem proficere ueritatem, ut dicit̄ primo de anima: sic & multo plus quælibet substantia intellectualis naturæ in sua essentia uirtualiter habet oïm rerꝝ naturas nō solū in gn̄e, sed itē in specie, scd̄m gradus singulos uniuersi, diuersimode tn̄. Nā superiorꝝ naturas habet in se imꝑfecte, sicut & imperfecte eas participat. Inferiorꝝ uero naturas habet in se ꝑfectius, quā sint in seipsis. Cū ergo oïs talis substātia ꝑfecta sit in suipsius cognitiōe, eó q̊d suus intellectus possibilis ad actū ꝑfecte reductus sit, cognoscit suā essentiā in om̄i sua uirtute: quēadmodū aïa rōnalis nō cognosceret se ꝑfecte, nisi sciret in se uirtutē intellect⁹ & rōnis, sensitiuæq́ꝫ potētiæ & potētiæ uegetatiuę, hæc aūt sciēdo scit oēs naturas, q̄s in se uirtualiter habet. sicq́ꝫ aïa rōnalis cognoscendo totā uirtutē suā, cognoscit aïam uegetatiuā & aïam sensitiuā & itelligētiā separatā: ergo & angelus ita scit oïa, sed supiora impꝑfecte, inferiora ꝑfecte, ut patet in exemplo de aïa. Cūq́ꝫ gloria nō tollat naturalē ꝑfectionē, cōstat quod ista cognitio sit etiā angelorꝝ in gloria existētiū. Vn̄ sup Genesim asserit August. In supna gloria sp ē dies in cōtēplatione incōmutabilis ueritatis, & sp uespera in notitia creaturæ. Si aūt quærat̄, p qd hæc cognitio determinet̄ ad indiuidua cognoscēda, q̊m cognitio eis est naturalis, cū in dæmonib⁹ quoq́ꝫ sit: dicimus sine ꝑiudicio q̊d sicut noster intellectus p reflexionē ad phantasmata determinādo speciem uniuersalem ad particularē, cognoscit uniuersale determinatū in isto aut illo particulari, ita q̊d tūc intellectus noster dr̄ phātasia: ita intellectus angelicus speciē indeterminatā intellectualē determinat ad ipm̄ particulare in natura existēs, siue illud particulare sit oïno spūale, qm̄ sine hmōi applicatiōe nō possent inuicē sibi loq angeli signis ac nutibus: siue sit corporale, qm̄ aliter nō eēnt uices in successiua angelorꝝ cognitiōe. sicq́ꝫ in illa specie sic determinata, cognoscit determinate ipsum particulare. Hinc septimo de noïbus diuinis capitulo S. Dionysius ꝓtestatur: Angelos scire dicūt sacra eloqa ea q̄ sunt in terra, nō secūdum sensus cognoscēdo sensibilia, sed scd̄m ꝓpriam deiformis mētis naturā atq́ꝫ uirtutē. quā deiformitatē immediate præmisit, dicēdo: deus existētia cognoscit sciētia quę est suiipsius. Vnde ait Commentator, Corporales esse creaturas spiritaliter perspiciūt angeli in spiritualibus causis. Hæc Vdalricus, de cuius opinione quid uideatur, infra dicetur.

¶Pręterea Thomas ad hoc, an angeli cognoscāt res p species rerꝝ uel p essentiā ꝓpriā, rn̄dēs: Intellectus, inqt, angelicus medius ē inter intellectū diuinū & humanum in uirtute & modo cognoscēdi. In intellectu aūt diuino similitudo rei intellectæ, ē ipsa intelligētis eēntia, q̄ est rerꝝ causa finalis & exēplaris atq́ꝫ efficiēs. In intellectu uero humano similitudo rei intellectæ est aliud à substātia intellectus, & est sicut forma ipsius. Ideo ex intellectu & similitudine rei efficitur unum completū, quod est intellectus actu intelligēs, & huiusmodi similitudo est accepta à re. Porro in intellectu angelico similitudo est aliud à substantia intelligentis, nō tamen est acquisita à re, cum angeli non sint ex rebus diuisibilibus cognitionem congregantes, ut S. Dionysius asserit septimo capitulo de diuinis nominibus: nec

tamen forma illa est causa rerum secundum fidem, sed est influxa à deo ad cognoscendũ. Cuius rõ sumi potest ex cõmentatore 11. metaphysicæ, ubi dicit quod secundum ordinẽ simplicitatis naturarum separatarum, est ordo differẽtiæ speciei intellectæ ab intellectu. Vnde in prima essentia, cui non admiscetur potentialitas aliqua, omnino idem sunt intelligens & intellectum. In alijs uero secundum quod plus admiscetur de potentia, est maior distãtia inter speciem intellectam & intellectum. Nihil enim operatur nisi secundum quod est in actu. Hinc illud cuius essentia est purus actus, intelligit sine receptiõe perficientis, quod sit extra essentiã eius. Illud uero in quo est potentia, non poterit intelligere, nisi perficiatur actu per aliquid ab extrinseco receptũ. Et hoc est lumẽ intellectuale naturale, quod à deo in substãtias intellectuales emittitur. Cũq; unumquodq; recipiatur in alio per modũ recipiẽtis, lumen illud quod in deo est simplex, recipitur in mente angeli ut diuisum & multiplicatũ. Oĩs nanq; potẽtia receptiua, diuisibilitatẽ habet ex se, secundum quod nõ est determinata ad unũ, quod fit per actũ determinantẽ. Hinc dicitur in libro de Causis: Sicut in natura inferiori multiplicãtur singularia, ita & species intelligibiles in intelligentijs. Vtrũq; etenim est propter multiplicitatẽ potẽtiæ, & istæ sunt species per quas intelligũt angeli. Obiectio: uerũ his obijci põt, quia secundum philosophũ 3. de aĩa, aĩa est species specierum: ergo multo plus angelus, qui est simplicior atq; potẽtior aĩa, sicq; angelus per suã eẽntiã intelligit cætera. Rursus, secundum B. Dionysiũ 5. de diuinis noĩbus, Nobiliora in entibus sunt exẽplaria inferiorum. Angeli ergo suã eẽntiã intuẽdo, inferiora cognoscũt. Vnumquodq; enim in suo exẽplari cognoscitur optime. Dicendũ ad primũ, quod aĩa dicitur species specierum, inquantũ per intellectũ agentẽ facit species eẽ intelligibiles actu, sicut manus dicitur organũ organorum: quia per ipsas oĩa artificialia fiunt. Ad aliud, quod res non cognoscitur in exẽplari, nisi à quo ducitur seu formatur secundum totũ quod in ipsa est, sicq; cognoscuntur in exẽplaribus rõnibus seu ideis mẽtis diuinæ. Essentia uero angeli non est causa aut exẽplar totius quod est in re, nec est causa angeli inferioris. Hæc Thomas in Scripto.

Obiectio — *Dionysi.* — *Responsio*

¶ At uero in prima parte Sũmę quæst. 55. Id, ait, quo intellectus intelligit, cõparatur ad intellectũ intelligentem ut forma eius, quoniam forma est quo agẽs agit. Ad hoc autem quod potentia perfecte cõpleatur per formã, oportet quod oĩa contineantur sub forma, ad quam potẽtia se extẽdit. Hinc in corruptibilibus forma non perfecte cõplet potentiam materiæ, quia potentia materiæ ad plura se extẽdit, quam sit continentia formæ huius aut illius. Potentia uero intellectiua angeli, ad intelligendũ omnia se extẽdit: quia obiectũ intellectus est ens uel uerum cõiter sumptum. sed essentia angeli non comprehẽdit omnia in se, cum sit determinata ad genus & speciem, imò hoc propriũ est diuinæ essentiæ, quæ cũ sit infinita, comprehendit simpliciter in se omnia. Idcirco solus deus cuncta cognoscit per suam essentiã. Intellectum igitur angeli oportet speciebus perfici ad res cognoscẽdas. Vnde 4. cap. de diuinis noĩbus Dionysius sanctus testatur, quod angeli illuminantur rõnibus rerum quę eis connaturales existunt. Quamuis ergo tam ea quæ supra angelum sunt, quam ea quæ infra eum sunt, sint in substãtia angeli, non tamen secũdum proprias rationes ipsorum. Deniq; oportet accipere distinctionem & ordinẽ spiritualium substantiarum, sicut est ordo atq; distinctio corporalium rerum. Hinc sicut corpora cælestia & suprema habent potentiam à principio sui omnino cõpletam per formã, potentia uero materiæ corporum inferiorum non completur per formã unam, sed successiue suscipit plures: sic potentia intellectiua substãtiarum superiorum, uidelicet angelorũ, à sui exordio cõpleta est per intelligibiles species sibi cõnatas ad oĩa cognoscenda quę naturaliter cognoscere põt. Potentia uera intellectiua in substantijs inferioribus, scilicet aĩabus, nõ est in principio sui ita completa, sed successiue perficitur per abstractionem specierum à rebus. Ideo aĩæ rõnales corporibus naturaliter uniuntur. Hęc in Summa, de quibus & multa habentur in Sũma contra gentiles libro secundo.

Diony. 4. cap. de diuinis nominibus.

¶ Amplius de hoc, qualiter angeli per formas seu species intelligibiles uniuersales particularia noscant, cõscribit: Præter opinionem dicentiũ angelos particulariũ notitiã nõ habere, quæ hæretica est & ueritati scripturæ contraria, sunt diuersæ opiniones quomodo angelus singularia nouit. Quidam etenim dicunt quod angeli per formas innatas cognoscũt causas uniuersales, sed ex rebus istis accipiunt, unde singularia ex uniuersalibus causis producta cognoscũt. Hoc autem nõ uidetur conueniens. quod nanq; acceptũ est à re singulari, nõ ducit in cognitionẽ singularis eius, nisi quã diu seruãtur in eo conditiones materiales indiuiduantes, quod non põt esse in specie existente in organo corporali, ut in sensu & imaginatiõe. Cũq; angeli organo careãt corporali, etiam si species à rebus abstraherẽt, non possent per huiusmodi species singulariũ cognitionẽ habere. Hinc alij rñderunt, quod omnia singularia ex causis uniuersalibus prodeunt uel producũtur ordinatis in natura: Cumq; in angelo sint formæ ordinis causarum uniuersi, per huiusmodi formas omnia singularia cognoscere ualet, & hæc uidetur positio Auicennę. Non tamen uidetur secundum fidem nostram sufficere, quia in causis uniuersalibus nõ cognoscitur aliquid secundum conditiones indiuiduales. Vnde dicit ipse Auicẽna, quod deus non cognoscit particularia particulariter, utpote nũc eẽ, & nũc nõ esse. & est simile de eo qui cognoscit eclipsim in causis suis uniuersalibus, quia tamen nõ cognoscit hanc eclipsim secundum quod est hæc, ut nũc inchoans, & nũc desinens, nisi sensu percipiat. Ideo ad hanc positionẽ aliqui addiderunt, quod ex applicatione harum uniuersaliũ formarum ad hoc particulare uel illud, determinatur angeli cognitio, ut hoc singulare cognoscat. Sed hoc iterum non uidetur sufficiens: quia hæc applicatio aut est ad singulare quod est in intellectu angeli, sicq; supponeret ista opinio id de quo dubitatur, utpote singularia esse in intellectu angeli: uel ad singulare quod est in re, prout uidentur intendere, ut si lux solis esset intelligens, intelligeret corpora ad quæ sui radij applicantur, sed hoc esse non ualet. Cũ enim cognitio non fit nisi secundum assimilationẽ, impossibile est quod cognitio se extendat ultra id in quo est assimilatio. Si ergo lux solis uel intellectus angeli assimilatur rei quã irradiat, hoc non põt esse nisi uel eo quod illud quod est rei recipitur in intellectu, aut in luce solis: & hoc ipsi nõ ponũt, quia rediret prima opinio. Vel ex eo quod à sole aliquid circa rẽ ponit, & sic non cognosceret de re nisi quod circa eã ponit, sicut sol cognosceret naturã lũinis, nõ propriã rõnẽ huius uel illius coloris, quæ est ex diuersa recipientiũ proportione. Similiter angelus per huiusmodi applicationem non haberet de rebus propriam cognitionem, cum propriam naturam rebus non conferat. Alij dicunt quod ex cõiunctione uniuersalium quæ cognoscunt, resultat cognitio particularis, secũdum quod ex pluribus formis cõgregatis resultat accidentiũ quædã collectio, quã nõ est reperire in alio. Sed neq; hoc sufficit, quoniam indiui-

An angelus noscat singularia — *Auicenna*

duatio formæ, non est nisi ex materia. Idcirco q̃tcunq; formæ aggregent̃, semp remanet collectio illa cõicabilis multis, quousq; intelligat̃ p materiã indiuiduata. Ideo aliter est dicẽdũ, uidelicet q eadẽ est rõ cognitionis singulariũ in deo & angelis. Ideo attẽdendũ qualiter deus singularia noscat. Oportet em̃ illã uirtutẽ seu potentiã q̃ cognoscit singulare, habere apud se similitudinẽ rei, quãtũ ad cõditiões indiuiduantes. Et ista ẽ rõ, q̃re p speciẽ q̃ ẽ in sensu, cognoscit̃ singulare, non p speciẽ q̃ ẽ in intellectu. Oportet q̊q; ut apud artificẽ sit similitudo rei p artẽ cõditæ, ẜm totũ illud q̊d ab artifice ꝑducit̃. Propt̃ hoc ædificator p artẽ cognoscit formã domus quã inducit materię, nõ aũt hãc domũ uel illã, nisi p id q̊d capit à sensu: qm̃ ipse materiã nõ ꝑducit. Porro deus est causa rei non solũ quantum ad formã, sed etiã quantũ ad materiã q̃ est indiuiduationis principium. Vñ idea in mẽte diuina, est similitudo rei quantũ ad utrũq;, uidelicet formã atq; materiã: sićq; p ideã cognoscuntur res non tm̃ in uniuersali, sed itẽ in particulari. Formæ uero quę sunt in mẽte angeli, similimæ sunt rõnibus idealibus in mẽte diuina existentibus, tanquã immediate exẽplariteŕq; deductæ ab eis. Hinc p eas intelligere angeli singularia possunt, cum sint similitudines reꝝ etiã quantũ ad dispositiões materiales indiuiduantes, quemadmodũ & ideæ mentis diuinæ. Itaq; in angelo per lumen intellectuale eis innatum, determinãtur species quibus fit rerum cognitio. Hæc Thomas in Scripto.

Thomas. Quod angeli supiores intelligũt p species vniuersaliores.

¶Insuper de hoc, q angeli supiores intelligant per species uniuersaliores, loquit̃ in eodẽ: ẜm philosophos atq; theologos, oportet ponere fomas intelligibiles supioꝝ angeloꝝ, esse magis uniuersales. In oĩbus nãq; sciẽtijs seu artibus tã speculatiuis q̃ practicis, illa q̃ altior est & ordinatiua aliaꝝ, considerat rõnes uniuersaliores, eo q principia parua sint quãtitate, maxima autem uirtute, & simpliciora se ad plura extendũt. Verbi grã, sub ciuili scientia est militaris, & sub militari eq̃stris, sićq; deinceps. Ciuilis uero scia considerat rõnẽ boni humani absolute, militaris aũt considerat idẽ, ꝑut determinat̃ ad bellica. Ideo accipit sua prĩcipia à superiori scientia, q̃ est quasi demõstratiua ꝑpter quid. In speculatiuis q̊q; sciẽtijs metaphysica q̃ aliaꝝ est ordinatiua, considerationem entis absolute, aliæ aũt secundum determinationẽ: & ita in angelis est ẜm nos & philosophos, qm̃ angeli superiores ordinant actus atq; officia inferioꝝ, eos purgando, illuminãdo, & perficiendo. Hinc 11. metaphysicæ asserit Cõmẽtator. Secundũ ordinẽ differentiæ inter intelligens & intellectum, est etiã ordo multiplicatiõis intellectorum: qa in intellectu superiori qui minus habet de potentialitate, minor est compositio intelligentis & intellecti. Idcirco ĩ eo pauciores sunt intelligibiles formæ, Quo etenim minus habet de potentia, eo lumen intellectuale minus in eo diuiditur & multiplicatur. idcirco intelligit per formas uniuersaliores, minus multiplicatas atq; diuisas. Vñ & scientia dei est uniuersalissima, quia per unam similitudinem quæ est sua essentia, intelligit omnia, ueluti si quis per rõnem entis intelligere possit cuncta sub ente contenta: & quanto quis per pauciores intelligit formas, tãto eius scientia extat pfectior & scientiæ diuinæ similior. Sunt itaq; formæ illæ uniuersaliores in reprę̨sentando, imò uniuersaliores sunt tam quantum ad cognitionem, quàm quantum ad operationem. Quãtum ad cognitionem, tam ex parte specierum ipsarum, quia ad plura extendunt se: quàm ex parte rerum cognitarum, quoniam angeli superiores perfectius clariuśq; cognoscunt eadẽ cognita quàm inferiores. Propter quod illuminant eos. Nec etiam est remotum à ueritate, quin plura subiaceant naturali cognitioni superiorum, quàm inferioꝝ. Similiter quantũ ad operationes, tam secundum philosophos, qui ponunt ordinem intelligentiarum ẜm ordinem motuũ, ex quo oportet quod causalitas formarum illius intelligentiæ superioris sit uniuersalior, cuius motus est in causando communior, quàm secũdum nos qui ponimus angelos ordinatos secundum diuersa officia, ita q superiores angeli ordinant inferiores in suis officijs, non econtra. Hinc relinquitur nobis eadem uia procedendi secundum doctrinam sancti Dionysij, sicut & philosophis. Si autem obijciatur, q cognitio per medium uniuersale est imperfecta: dicendum quod uerum est, loquendo de medio uniuersali quod non est efficax ad cognitionem omnium ꝑpriorum. Si autem per medium uniuersale omnia ꝑpria efficaciter cognoscantur, perfectissima est cognitio: quia quo aliquid est magis simplex & unum, tanto est uirtuosius atq; nobilius. Tales autem sunt formæ seu species uniuersales, per quas intelligunt angeli, præsertim superiores, Hæc Thomas ibidem.

¶Hinc in Summa, quęstione q̃nquagesima prima, disseruit: Ex hoc in rebus sunt aliqua superiora, q uni primo, uidelicet deo, sunt ꝑpinquiora. In deo autẽ tota plenitudo intelligibilis cognitiõis continet̃ in uno, quod est diuina essentia, per quam deus uniuersa cognoscit. Hæc intellectualis plenitudo in intellectibus creatis inferiori minuśq; simplici mõ consistit. Hinc q̃ deus cognoscit per unum, inferiores cognoscunt per multa: & tanto per plura, quãto inferiores extiterint: ideo angelus quanto sublimior, tãto per species pauciores uniuersitatem intelligibiliũ capere põt. Nam & inter homines quidã sunt tardioris ingenij, qui ueritatẽ capere neq̃unt, nisi eis particulatim per singula explicetur: qui uero fortioris sunt intellectus, ex paucis multa capere possunt. Veruntamẽ cognoscere aliquid in uniuersali, contingit dupliciter. Primo ex parte cogniti, ita ut solũ noscat̃ uniuersalis natura ipsius, sićq; cognoscere rem in uniuersali, est imperfecta cognitio, sicut qui solum cognosceret de homine q̊d est animal. Secundo ex parte modi cognoscẽdi, & ita pfectius est cognoscere aliquid in uniuersali. Perfectior quippe est intellectus, qui per unum medium uniuersale potest singula distincte cognoscere, quàm qui hoc nequit. Hæc ibi.

¶Præterea de primo hoꝝ, uidelicet, An angelus cognoscat res p eaꝝ species, an p suã essentiam, rñdet Petrus concorditer dictis Thomæ: Nulla, inquiens, creata essentia, cũ sit determinata & in gñe determinato existẽs, habet distinctã similitudinẽ diuersoꝝ: ideo eẽ non põt sufficiens rõ distinctæ cognitionis diuersoꝝ: In om̃i q̊q; q̊d est citra deũ, differũt Qđ est & Quo est: ergo multo plus, quod intelligit & quo intelligit.

¶Insup de eo q̊d quęrit̃, An angeli per species innatas uel acquisitas intelligũt, sic loquitur: Circa hoc est triplex opinio. Omnes tñ conueniunt in hoc, q om̃is intelligentia plena in formis uniuersalibus, per quas habet cognitionem etiam materialium rerum uniuersalem: sed differunt opiniões istæ circa particularium cognitionem. Quidam enim conformantes se opinioni, q uisus fit extra mittendo, dixerũt q̊d angelus noscit materialia per eoꝝ formas nõ à rebus abstractas,

nec innatas, sed intellectui eorum obiectas, & immediate repræsentatas. quemadmodum enim lux contingendo colorata, uideret ea, si uisiuã haberet potẽtiam: lux quoq; intellectus agẽtis, imaginabiles intelligit species super quas radiat, ita lux intellectus angelici dirigẽdo radios ad res ipsas, quodam cõtactu contingit eorũ formas, sicq; cognoscit eas, q̃si se multiplicando in ipsis. Aliter q̃ppe perficit actiua potẽtia, scilicet se multiplicando: aliterq; passiua, utpote recipiendo. Alij dicunt q singularia quædam, id est, quę habẽt esse necessarium & determinatũ, cognoscit p formas innatas: ea uero quæ habent esse contingens, per formas à rebus acceptas. Habet nanq; naturam speculi in recipiendo, & lucis in agẽdo, multo quoq; perfectior est lux angelici intellectus q̃ nostri. Hinc immediate à rebus materialibus potest abstrahere formas, sicut à phantasmatibus. Tertia opinio est, q omnia noscit p formas abstractas, & nihil per acq̃sitas. Istæ uero formæ exemplatæ sunt à formis idealibus mẽtis diuinæ: idcirco per eas cognoscit perfecte quo ad materiam & formam & accidẽtia ipsas res, quemadmodum filius artificis si à formis paterni intellectus reciperet formas, agnosceret per easdem res à patre fiẽdas. Harum opinionũ secunda probabilior mihi uidetur, quia nõ uideo quomodo (ut dicit prima opinio) possit angelus res cognoscere, nisi informetur earum essentia aut similitudine. Nec uideo quomodo (ut tenet opinio tertia) una forma creata, cũ determinati sit generis, ualeat intellectum angeli ad diuersa in ,ppria rõne cognoscẽda sufficienter informare, cum hoc ,pprium uideat ideæ mentis diuinæ, eo quod non sit in aliquo genere determinata.

Opinio aliorũ 2. — Opinio 3.

Questio. ¶Amplius de hoc, Quõ angeli singularia noscunt: respondet, Om̃es fatẽtur quod angeli noscunt singularia. Veruntñ de modo sunt positiões diuersę. ¶Prima nãq; iam tacta opinio, dicit q cognoscũt ea immittendo ipsi rei intelligibile lumẽ: quemadmodũ sol inferiora cognosceret, si radi⁹ uim uisiuã haberet. ¶Alij dicũt q accipiẽdo speciẽ similẽ speciei materiali ipsarũ materialium rerũ, tñ immaterialem: quia recipit eã secundum modum suum. Quod si obijciatur, quia intellectus non recipit immediate à sensibilibus, sed mediante sensu: dicẽdum q uerum est hoc de intellectu cõiuncto, nõ separato: q̃a lux intellectus separati liberior efficaciorq; cõsistit, q̃ lux intellectus cõiuncti. Hinc sufficit per se formam materialẽ ad intelligibile esse p ducere. ¶Tertij dicũt q per species innatas. Et horũ positio triplex est. Aliqui etẽm dicũt quod species illa qua cognoscunt singulare, uniuersalis est in se, sed per eius applicatiõem appropriatur singulari, sicq; per eã ab angelo singulare cognoscitur. Sed cõtra, q̃a aut angelus prę cognoscit id cui applicat speciem uniuersalẽ, & ita sine illa & ante applicationẽ huiusmodi cognoscit singulare: aut nõ, & sic fortuite applicat eam, non electiue. ¶Alij dicũt quod habet species uniuersales totius uniuersi secundũ genera & species omnium decem generũ, atq; per cõparationem diuersarũ specierũ singulare cognoscit, sicut q̃s noscit aureos montes quos nũquam uidit, cõiungendo aurum cum mõte. Sed cõtrà, quia cõiunctio uniuersalium formarum nunquam facit singulare, nisi determinata addat materia. ¶Alij dicũt q angelus cognoscit singulare, neq; per species uniuersales neq; singulares, sed quasi habẽtes uim singulariũ. Quemadmodũ eñ deus per formam unicam in se, solaq; ratione seu respectibus multiplicatã, multa cognoscit: sic angelus per formas specierum sub diuersis respectibus singularia noscit. Porro hæ species seu formæ intelligibiles uniuersaliores sunt & nihilominus efficaciores, q̃a simpliciores atq; æternis deis similiores tam in superioribus q̃ in inferioribus angelis. ¶Cõtra istud obijcitur, quia sic angelus uno cognosceret multa, quod proprium esse uidetur cognitioni diuinæ. Hæc Petrus. qui inter has opiniões non præeligit unã alteri, sed qualiter unaquæq; probabiliter queat teneri, declarat.

Opinio. 1. — 2. — Obiectionis cõfutatio. — 3. — Positio 1. — Secunda. — Tertia. — Obiectio.

Richard' Questio. ¶Porro Richardus determinãs, An intelligẽtia seu angelus cognoscat p species: Angelus, inq̃t, cognoscit aliq̃d p essentiam suã, uidelicet se: q̃m intellectui, quẽ corruptibile corpus nõ aggrauat, similitudo nõ est necessaria ad cognoscendũ aliq̃d creatum, nisi ad hoc, ut intellectus similior fiat intelligibili actualiorq; respectu illius, & determinetur ad intelligibile ipsum, atq; p similitudinem suã intelligibile aliquo modo fit in intelligẽte. Angelus autẽ per essentiam suam est similior sibijpsi, q̃ per aliquam intelligibilem speciem: actualior quoq; respectu suijpsius, & sufficiẽter determinatus ad se, at uerius in seipso per essentiam suam, quàm intelligibile fit in intellectu per speciem. Deniq; alia à se, realiter in se existẽtia, ut habitus, cognoscit per ipsa nõ per speciem: quia per ipsa intellectus angelicus est sufficiẽter informatus & determinatus ad habitus cognoscẽdos. Nõ tñ est ita de aĩa mole corporis prægrauata, cuius cognitio à posterioribus incipit. Alia etiã à se quæ nõ sunt realiter in angelo, cognoscit per species rerum, ut probatur ex introductis. Si autẽ obijciat illud ex libro de Causis, Oĩs intelligentia scit res p hoc q̃d est intelligẽtia, est aũt intelligẽtia per essentiam, suã ergo cognoscit, ergo per essentiam suã cognoscit res: dicẽdum est, q intelligit res per hoc q̃d est intelligẽtia, quia proprietas intelligẽtię est sciẽtia, uel intelligit res per hoc q̃d est intelligẽtia speciebus entiũ informata.

Sap. 9. — Ad obiecta rñsio.

Idẽ Rich. Questio. ¶Amplius de hoc, An om̃ia quę angelus cognoscit per species, cognoscat per species cõcreatas: rñdet, Nõ om̃ia quæ angelus naturali cognitiõe cognoscit p species, per species cognoscit cõcreatas: imò aliqua p cõcreatas species noscit, ut uniuersalia om̃ium naturalium rerũ, multa quoq; singularia incorruptibilia: quędam uero cognoscit per species à rebus acceptas. Experimur quippe in nobis, quod habemus in intellectu speciem alicuius rei, modo actualiter nõ existentis & postea existẽtis. Si ergo uis apprehẽsiua mea nõ recipit de nouo aliquid à re illa, nec aliter disponitur cognitio, nõ mutatur quam antẽ de re illa habebam: ergo si angelus nil penitus recipit ab his rebus, non aliter cognosceret eas naturali cognitiõe dum sunt, quã antẽ: sicq; sequeretur, q naturali cognitiõe multorũ futurorum cõtingẽtium haberet notitiam: quod est falsum, cum & Damascenus libro secũdo testetur, q futura scilicet cõtingẽtia, nec angeli nec dæmones naturali cognitiõe nouerũt. Vñ quod aliqui cõtra hęc dicũt, q̃d res existẽs aliã habet relationem ad suam speciem q̃ñ est & antequam est, parum ualet: quia manẽte eadem dispositiõe intellectus angelici, res existens non habet aliam relationem sub ratiõe q̃ repræsentata est ad intellectum angelicum, q̃ habuit antequam esset. manẽte uero æquali dispositiõe intellectus, atq; ęquali relatiõe rei ad intellectum, sub rõne qua repræsentata est, potest intellectus æqualiter rem illã cognoscere naturali cognitiõe. Itaq; angeli ab inferioribus istis intelligibilem recipiũt similitudinem, nõ p uirtutẽ infe-

Damasce.

riorum nisi instrumẽtaliter: qm̃ angel⁹ per suũ intellectũ actiuũ principaliter, & p similitudines inferiorꝝ instrumẽtaliter educit de potẽtia sui possibilis speciẽ intelligibilẽ, p quã habet de nouo aliquã inferiorꝝ notitiã: estq; illa opatio naturalis, sicut in nobis est operatio naturalis intellectus agentis. Hæc Richardus.

Dionysi⁹. ¶Qui in his parũper à Thoma recedit, nec apparet quõ p similitudines inferiorꝝ instrumẽtaliter angelus agat hoc, nisi similitudines illæ mentẽ mouerẽt angelicã ad hmõi eductionẽ: nec uidẽt eã posse mouere, nisi ei aliquid imprimẽdo, q̃d nõ uidet possibile. Verꝝ de his nõ audeo assertorie iudicare, cũ certũ sit nos à plena, clara & certa notitia angelicarꝝ ꝓprietatũ, uiriũ & operationũ, tã naturaliũ, q̃ gratuitarꝝ, uehemẽter deficere: quippe qui à sensibiliũ cognitione eatenus caligamus. Euidẽs q̊q; huius est signũ, ꝙ doctores de his tam

Bonauẽt. diuersimode sentiũt. Nã & Bonauẽtura circa hæc recitat p̃inductã rñsionem Alberti, cui & Thomas cõcordat, ac improbat eã: Difficile, inquiẽs, est uidere, qualiter species q̃ant in angelo multiplicari. Species enim unius rei nõ generat speciẽ rei oĩno differẽtis à se, nec eadem species multiplicat se in aĩa ẜm numerꝝ, cum in una sit aĩa, quemadmodũ & unius obiecti una est species in uno speculo indiuiso.

Positionẽ Richardi reprobat Bonauẽt. ¶Deinde positiõem ex Richardo narratã refert & reprobat: Hæc, dicẽs, positio uidet̃ includere duo opposita, puta ꝙ angelus habeat species uniuersalium, postq; suscipiat species singulariũ. Species quippe intelligibiles eiusdẽ naturæ specificę, nõ nisi numero differunt, & impossibile est, accidentia eiusdem speciei in eodẽ subiecto numero esse diuersa. Nullus igit̃ intellect⁹ põt habere duas intelligibiles species hoĩs: ergo si habet unã innatã, non põt aliã eiusdẽ speciei recipere, sicut nec duæ albedines in eodẽ sunt corpe. i. in eadem corporis parte. Quod si dicas duarꝝ albedinũ similitudines in eodẽ aere esse, diuersa q̊q; lumina eiusdem naturæ, ut diuinus Dionysius ait, & facies duorꝝ hominum in eadẽ imagine: non est simile, qm̃ idola seu similitudines & lumina distinguunt̃ in medio per suas origines: sicq; uidet̃ dicta positio implicare cõtraria. Amplius, si species est totũ esse formale indiuiduorum, ut dicit

Boethius Boethius, nec est indiuiduatio nisi ex cõiunctione formę cũ materia, si species in intellectu existens oĩno abstrahit à materia, nullo modo est in eodem intellectu, ponere formas seu species diuersas solo numero differentes. Si ergo intellectus angelic⁹ habet oĩm uniuersalium species innatas, nullã ulteri⁹ recipit speciẽ, sed sufficienter per illas oĩa noscit. Conse-

Positio tertia. quenter tertiã ponit opinionẽ, q̃ cõplectitur in se positionem quã sequit̃ Thomas, & unã earꝝ quã recitat Petrus. Hinc, inquit, est tertia positio, ꝙ angelus oĩa noscit p species innatas, non quia non possit de nouo recipere speciẽ: quia si deus nouã crearet naturã, angelus aut illam nesciret, aut de nouo speciem eius reciperet: ideo hæc nõ est rõ, sed hoc q̃d deus gloriosus & benedictus, intellectũ angelicum possibilem tot speciebus impleuit, ꝙ per eas põt cognoscere oĩa sine noua receptiõe. Ideo dr̃ intellectus angelic⁹ esse in actu respectu rerꝝ, non quia seipso sit in actu, uel q̃a sit act⁹ purus: sed quia per species factus est in actu. Deus etenim angelis cõcreauit species uniuersales rerũ oĩm fiendarum, per quas possunt uniuersa cognoscere etiã singularia: sed non nisi componat eas ad inuicem, ut si habeam apud me speciẽ figuræ hoĩs, speciẽ coloris & temporis, & componã ad inuicẽ, cognoscã sine noua speciei receptione indiuiduũ in ꝓpria natura. Attñ qm̃ talis cõpositio esset fictio atq; deceptio, nisi eẽt ẜm certitudinẽ & corrñdentiã ad rẽ ipsam: ideo angelus singularia nõ cognoscit, nisi dirigat suũ aspectũ supra cognoscibile ipm, & ẜm q̃d illud est in re, ipsę cõponat species in se. sicq; habet tã claram & certam cognitionẽ de re, ac si speciẽ eius statim recipet. Hęc positio magis placet, qm̃ concors ẽ rationi & philosophiæ ac scripturæ. Hæc Bonauentura. Dion.

Obie. ¶Verꝝ huic opinioni obijci põt, ꝑut tangit Richardus, q̊d directio intellectus angelici super cognoscibile, non potest esse nisi illud cognoscat, & ita cognosceret singulare, antequam cõponeret in se diuersas species ad illius habendam notitiam.

¶Insup de his Alexãder multa cõscribit, atq; de mõ q̊ angeli cognoscũt se inuicẽ, tractãs: Quadruplex, ait, ẽ modus cognoscẽdi angelũ unũ ab alio. Primus est p effectũ, q mod⁹ angelo ac aĩę ẽ cõis. Quẽadmodũ eñ una aĩa noscit aliã in suis effectib⁹, ut ẽ, mouere corp⁹, cõferre sensum & locutionẽ, atq; p hmõi actus deuenimus ad cognitionẽ potẽtiarꝝ, p agnitionẽ q̊q; potẽtiarꝝ ad agnitionẽ eẽntiæ, sic un⁹ angelus põt cognoscere aliũ p suos effectus. Sũt nanq; q̃dã opatiões mirabiles, q̃ nequeũt fieri nisi ab angelo, p q̃s etiã hõ põt deuenire ad cognitionẽ angeli. Verbi gr̃a, Scimus ꝙ aĩa ꝓna ẽ ad lapsum, nec ex se habet nõ labi freq̃nter: sicq; dep̃hendimus q̊d nõ labi frequẽter ex alterius habet custodia, uidelicet dei aut angeli. Deiñ elicimus ꝙ hoc non est solũ ex dei custodia, sed magis ex q̃dã speciali custodia, q̃ data ẽ ei ob suã nobilitatẽ. & hæc ẽ custodia angeli. Si ergo nos p cognitionem actuũ angelorꝝ deuenimus ad eorꝝ notitiã, multo fortius unus angelus ad cognitionẽ alteri⁹, qm̃ uidẽt angeli effectus suos inter se magis q̃ aĩæ suos: & angeli boni ac aĩæ sanctæ melius, q̃ angeli mali & aĩæ prauę, ꝓpt̃ maius posse q̊d in sctis est ex gr̃a. Alius modus cognoscẽdi est p scripturas, ex q̃bus cognoscimus eos diuersos ac diuersis modis appuisse, atq; in diuersis locis. Tertius & q̃rtus sunt circũscripta oĩ operatione, & hoc est simpliciter noscere: q̊d cõtingit duplicit̃, utpote in uerbo æterno & in ꝓprio gñe. His etẽm modis unus angelus cognoscit aliũ, & ẜm hũc modũ unus angelus cognoscit aliũ p speciẽ, nõ innatã, sed potius acq̃sitã, quã ipse sibi facit in se. & cõcedimus q̊d in angelo est duplex natura seu potẽtia, una dandi formas intelligibiles, alia recipiendi eas ab alio. Hæ q̊q; naturæ extant in angelo sicut in aĩa. Est eñ in eis ꝓprietas speculi, & sic possunt recipe formas intelligibiles: & rõ lũinis, & sic possunt eas dare, nõ tñ ẜm rõnem luminis proprij, sed diuini supinfluentis. Dicimus ergo ꝙ unus angelus cognoscit aliũ per speciẽ seu similitudinẽ suã, & accipit illã à specie alterius angeli: qm̃ similitudinẽ accipit speciei illius quã fert̃ accipe ac sibi cõferre, qm̃ facit q̊d in se scit. Cõtrario aũt mõ est hoc in intellectu angelico & in intellectu possibili aĩæ. Intellectus q̃ppe angelicus non abstrahit dũ aliũ unus intelligit, cũ immateriales sit angeli. Cõcedimus q̊q; ꝙ nõ sufficit mutua angelorꝝ p̃sentia, sed ultra requirit̃ conuersio cognoscentis supra cognitũ, accipiẽdo similitudinẽ eius, ut dictũ ẽ, nec req̃rit̃ adiutoriũ extrĩsecũ. Vñ Bernar. homilia sup Cãt. 5. Nec brutus nec angelicus spũs ad ea capienda, q̃ beatã & spũalẽ faciunt creaturã, suis aliq̃ mõ corpibus adiuuãt̃: ille q̃dẽ ꝓ innata stoliditate nõ capiẽs, iste uero ꝓ excellẽtioris glĩæ p̃rogatiua nõ indigens.

¶Præterea q̃rit̃, An unus angelus aliũ noscat tripli-

Queſtio citer, puta in uerbo, in ſeipſo cognoſcente, atq; in pro-
prio gñe rei, ſicut tripliciter noſcit cæteras creaturas.
Dicendũ ꝙ imò. Cognitio em̃ q̃ angelꝰ cognoſcit ali-
ꝗd in ſeipſo, non eſt tm̃ de re fiẽda, ſed etiã de re facta:
quemadmodum artifex poteſt uidere in ſe tam rẽ fi-
endam quàm factam. Omnia quoq; cognoſcit in uer
bo æterno atq; in genere proprio.

Queſtio ¶ Inſuper q̃ritur, q̃liter angelus cognoſcat corꝑalia
& inferiora, q̃ in ipſum agere aut ſpeciem ei imprime
re neq̃unt. Dicimus ꝙ ſicut lux habet potentiã multi-
plicandi ſe in diuerſis partibus aeris & etiã ipſa ſpecies
colorati: ſic angelus cum ſit lumen, habet tm̃ poſſe ut
ſimilitudini corporali det eſſe ſpirituale ac intelligibi-
le: ſicq; intelligit illa. Ideo illa nõ agũt in angelum, ſed
ipſe potius agit in illa ſicut nobilius in ignobiliora.

Queſtio ¶ Iterꝝ q̃rit, Quõ angelus bonus ac malus cogno-
ſcãt habitus naturales, & acꝗſitos atq; gratuitos, ut iu
ſtitiã naturalẽ & acquiſitã ac gratuitã. Habitus nanq;
cognoſcunt ꝑ ꝓprios actus. Cũ igit angelus malus nõ
habeat actus illos, uidet ꝙ illos nõ noſcat. Dicendũ ꝙ
noſcũt iuſtitias naturalẽ & acꝗſitã ꝑ ſpecies ſuas, q̃ tñ
August. ſpecies nõ ſunt aliud q̃ res ipſę. Verũtñ ſm Aug. ange
lus bonꝰ cognoſcit iuſtitiã ſpeculatiue & practice, qm̃
p̃ſens eſt in ſuo intellectu atq; affectu. Sed malus ſpe-
culatiue tm̃, habẽdo eã cognitiue tm̃ ĩ intellectu: ſicq;
habet eã ſm ꝗd, bonus uero angelus habet eã ſimpli
citer, imò angelus malꝰ cognoſcit iuſtitiã nõ ſolũ per
ſpeciẽ, ſed itẽ ꝑ priuationem. Si uero q̃rat, unde habet
angelus malus ſpeciẽ iuſtitiæ ac habituũ cæterorꝝ: di-
cendũ ꝙ ab exordio creationis datæ ſunt ei à deo, nec
eas amiſit peccãdo, & eas habere, ẽ ei pœna. Porro de
iuſtitia gratũfaciẽte dicimus ꝙ angelus bonus eã co-
gnoſcit ꝑ ſeipſam. Malus uero ꝑ eius effectũ, uidendo
gratuita opa: q̃ & ſubtilius ac maiori experiẽtia uidet
Idem. q̃ hoĩes, ut aſſerit Aug. lib de diuinatiõe dęmonũ. Gra
tiam aũt nõ uidet, nec ꝑ ſeipſam nec per ſpeciẽ: ꝗa nec
eius intellectꝰ, nec eius affectus ẽ deiformis. Hæc oĩa
Alexander, ꝗ exprimẽdo qualiter angelus cognoſcit
inferiora, loquit iuxta doctrinã illorꝝ ꝗ dixerunt uiſio
nem fieri extrà mittendo: & alia quędam ſcribit, q̃ opi
nabiliter ſunt ꝓlata. Obſcurꝝ quoq; uidet, ꝙ dicit ange
lum malũ cognoſcere iuſtitiã naturalẽ & acquiſitam
per ſpeciẽ, quæ ſit ipſa res, puta iuſtitiæ habitus, cũ ta-
men nullam in ſe realiter iuſtitiam habeat.

Durãdus. Queſtio. ¶ Præterea Durãdus circa hæc ſcribit ꝓlixe rñden-
do ad hoc: An angeli cognoſcũt ꝑ eẽntiã ſuã, an ꝑ ſpe
cies: Duo, inꝗens, ſunt uidẽda. Primo, quõ intelligere
fiat in nobis: ſcdo, quõ in angelis. De primo ẽ duplex
opinio. Vna ꝙ intelligere in nobis ſit actus intellectꝰ
informati ꝑ ſpeciẽ rei: quæ opinio uidet inepta, ꝗa ſm
hoc actꝰ intelligẽdi magis principiaret à ſpecie illa in
telligibili, q̃ ab intellectu, cũ ſpecies illa eſſet quaſi for-
male principium. Alij dicunt ꝙ intelligere & ſentire ꝑ
hoc ſolũ fiũt in nobis, ꝙ obiectũ mouet potentiã, non
cauſando in ea ſpeciẽ aliquã obiecti rep̃ſentatiuam,
nec actionis elicitiuã, ſed immediate cauſando ip̃m in
telligere atq; ſentire. Illud em̃ ad q̊d aliꝗd ſe habet in
potentia, fit actu in ipſo ab agente proportionato, &
non per aliud: ſed potentia apprehenſiua, ut ſenſus &
intellectus, ſolũ eſt in potentia ad app̃henſionẽ: ergo
ꝑ obiectum proportionatũ ſenſui aut intellectui, ſo-
lum fit in actu. Verꝝ ut horꝝ ueritas clarius pateat, ſciẽ
dum ꝙ intelligere & ſentire non dicũt aliquid reale ſu
Actꝰ p̃mꝰ ꝗd peradditum potentiæ ſenſitiuæ & intellectiuæ, faciẽs
compoſitionẽ realem. Nam actus primus eſt forma,
ut intellectus in homine, & calor in igne. Actus uero
ſecundus eſt operatio, ut intelligere & calere. Opera- Actus ſecundus.
tio autem formæ non poteſt eſſe ab ea diſtincta, qui
eſt actus primus: quia tunc operatio nõ eſſet actus ſe-
cundus, ſed primus. Forma nanq; q̃cunq; ſubſtantialis
uel accidentalis, dicit actum primũ. Et rurſus ſi opera
tio ſecundum ſe eſſet aliq̃ forma eius, eſſet aliqua opa
tio, ſicq; procederetur in infinitum: qm̃ formæ eſſet
forma, & operationis oꝑatio. ergo oꝑatio formæ nõ
eſt forma ei addita. Inſuꝑ dico quod intelligere & ſen
tire ſunt in nobis per ſe à dante ſenſum uel intellectũ,
quod eſt creans uel gñans. ab obiecto autẽ, ſicut à cau
ſa ſine qua non. Cum enim nil addant ſupra potenti-
am, ſunt ab eodem à quo ipſæ potentię. Actus quoq; Actus ꝓprius.
proprius ſpeciei, eſt à dante formã per quã res in ſpe-
cie ponitur. Inſuper ſpecies nullo modo requiritur ad
actũ intelligẽdi, niſi ſolũ ut rep̃ſentet obiectũ, & ĩ hoc
eſt cauſa ſine qua nõ. Angelus uero intelligit ſe & alia:
ſe quidem per eſſentiam ſuam, non per ſpecies, ut con
cedunt philoſophi atq; theologi. Alia uero ſm com-
munem opinionẽ intelligit ꝑ ſpecies ei influxas, non
acquiſitas. Sed hoc ſtare non ualet, quia ſm hoc ſempꝛ
de neceſſitate intelligeret actu omnia, quorum ſpeci-
es habet cum ad actualem intellectionem nõ plus exi
gatur q̃ intellectus & obiecti præſentia. Dicendum er
go ꝙ angeli non intelligunt alia à ſe per ſpecies, nec
etiam per ſuam eſſentiam, ſed per ipſarum rerꝝ pręſen
tiam, in ſe aut in cauſis ſuis: quæ præſentia non atten-
ditur ſm ſitum, ſed ſecundum ordinem qui hoc facit
in ſp̃ualibus, quod ſitus in corporalibus. Quem ordi-
nem non puto eſſe niſi proportionẽ intellectus ange
lici ad omne q̊d naturã entis ꝑticipat. Hæc Durãdus.

¶ Verum quid de iſta materia ſit tenendũ, dictũ eſt Dionyſiꝰ.
ſupra primum diſtinctione 7. ubi errores huius opini
onis ſunt reprobati. Ideo ſufficit iſta hic breuiſſime te-
tigiſſe. Et breuiter in hac q̃ſtione ſcribit iſte Durãdus
tot & tam manifeſtos errores, ut uideatur indignũ cõ
tra eos arguere. Sũt etiã cõtra cõem ſolidamq; doctri Indignũ ut contra errores Durandi arguatur.
nam omnium autenticorꝝ ſcholaſticorꝝ doctorꝝ. Alex
andri Thomæ, Alberti, Bonauenturæ. Petri, Richar-
di, Aegidij, Gulielmi Parrhiſiẽſis, & dñi Antiſiodorẽ
ſis. Quid em̃ eſt dicere, ꝙ oꝑatio mẽtis creatę nõ diffe
rat realiter ab eius eſſentia ſeu potẽtia, & q̊d non ſuꝑ-
addat potẽtiæ quid reale, ita ꝙ cõtẽplatio & dilectio
non ſint aliquid ſuꝑadditũ intellectiuæ potẽtiæ ac uo
luntati? Quo dato, mox ſequit q̊d merita & demerita
ſeu actiones meritoriæ & demeritoriæ interiores, nõ
ſunt aliꝗd reale ultra p̃fatas uires, ſicq; nõ ſit aliꝗd rea
le in ſctis & electis angelis mẽtibusq; hũanis, ꝑ q̊d cre-
atori complaceant, & uita æterna condigni ſint, p̃ter
& ultra id q̊d ẽ in dęmonibus atq; iniꝗs hoĩbus. In oĩ-
bus em̃ his ſunt potentia intellectiua, & uolũtas. Et ſi
actiões immanẽtes uiriũ harꝝ, non ſunt aliquid reale
ſuꝑadditum uiribus iſtis, nec realiter diſtinctæ ab eis,
conſtat q̊d nihil reale ſit in electis & uirtuoſis, per q̊d
complaceant deo & btĩtudine digni ſint, q̊d non exi-
ſtit in reprobis ac iniꝗs. Ideo error iſte ẽ ſtolidꝰ, ne di
cã hæreticus. Perſuaſiões q̊q; à Durãdo inductæ, leuiſ Durandi error hæreticus.
ſimæ ſunt ac nulliꝰ ualoris. Vnũ nanq; & idẽ, reſpectu
diuerſorꝝ, uocat actꝰ primꝰ & actꝰ ſecũdus, quẽadmo
dũ etiã unũ ac idẽ reſpectu diuerſorꝝ ẽ formale ac ma-
teriale. Nonne anima eſt actus primus ſui corꝑis, & ul
trà forma ſubſtantialis ſuæ materiæ? & tamen anima
reſpectu creatoris eſt actus ſecundus, & per modũ rei
materialis ſe habens, recipiẽdo influẽtias ſui actoris.

Esse quoq; dr̄ actus primus, & operatio actus secundus: & tn̄ esse per comparationē ad formam seu essentiā, à qua fluere perhibetur, est quasi actus secūdus & sequens. Similiter operatio interior quæ est actus secundus respectu ipsius esse, est actus primus respectu actus exterioris ab interiori actu manantis: quemadmodum loqui & consilium auxiliumq; foris impendere, procedunt ex cōceptu interno & dilectione seu pietate mentali. Deniq;, quamuis species intelligibilis sit principium formale inexistens, atq; ad actualem intellectionem causaliter conferens & concurrens, ex hoc tamen non sequitur quod species illa sit magis causa intellectionis quàm ipsa uis intellectiua: imò dico q̄d ipsum suppositum est potissime principium actionū, deinde forma substantialis, tertio potentia. Suppositorum quippe est, esse & agere atq; pati. Species uero intelligibilis quamuis uno mō se habeat per modum formalis principij, nō tamē per modū formalis principij principalis, sed concausalis: præsertim cum sit accidens debilis entitatis, in intellectu sortiens fulcimētum. Amplius, non est inconueniens quod formæ sit forma, sicut potentia est in anima, & uirtus in potentia, & actio in utroq;. In talibus tamen unum se habet aliquo modo per modum materiæ, & aliud per modum formæ, inquantum unum pficit aliud, sic & operationis pōt operatio esse, secundum quod una procedit ex alia, non tamen in infinitum. Infinita his cōsimilia possunt erroribus obijci iam prætactis, sed his indignum est immorari.

Henricus q̄dlibet 5. ¶Verum Henricus in suis quodlibetis partim concordat cum positione ex Durando narrata, affirmās q; angelus non cognoscat intelligibilia per species eorundem, sed per habitus scientiales: ita quod ad actualem intellectionem sufficiunt tria hæc, intellect⁹ seu uis intellectiua, habitus scientialis, & intelligibile obiectiue pſens & in ipso habitu splendens, non inhærens. Quod autem in angelis non sint ponendæ species intelligibiles, pbat qm̄ seq̄ret q; infinitę essent species in ipsis, sicut in deo sunt infinitæ ideæ, eo quod nati sint intelligere intelligibilia omnia. Et item, si per species intelligerent omnia simul, etiam de necessitate intelligerent, cum species illæ eis indesinēter præsentes cōsistant, naturaliterq; præsentent. Deinde grandem inducit perscrutationem, qualiter intellectus angelicus fiat de potentia actu intelligens: quocirca inter cætera scribit: Intellectus angelicus non intelligit, neq; de potētia in actum perducitur p obiectum sibi ab alio præsentatum, sed habet in se habitum scientialem perfectum ad omnia à se naturaliter cognoscibilia, q̄ habitus est uirtualiter, omnia ab angelo ipso scibilia, naturalemq; colligantiam correlationis habet ad ipā: & angelus in habitu tali creatus, mox naturaliter inclinatur ad concipiendum rerum simplices quidditates: & tanto plus ad istas q̄ ad illas, quanto essentialius ordinatur ad istas q̄ ad alias, ut forte ad cognoscendū q̄dditatem essentiæ suæ seu creaturæ magis abstractę, & actualis plus de intelligibilitate habentis. & tūc demū cum perfectus est in actu primo, libero uoluntatis imperio ex habitu scientiali discurrit ad singularia tā cōplexa q̄ incomplexa intelligēda discursu quo cognoscitur hoc post hoc, non hoc ex hoc. Hęc Henricus.

Dionysi⁹. 5 Sanda. ¶Contra cuius positionem disputatum est satis supra primum, nec enim apparentiam habet, nec ei⁹ motiua concludunt. Non enim oportet in angelis aut intelligentijs tot ponere species, quot in deo benedicto ideas, cum ipse incomprehensibilis & incircunscriptibilis deus in infinitum plura intelligat, q̄ aliqua mens creata, præsertim intelligentiæ simplicis uisione. Sufficit quoq; in angelis ponere species uniuersi, etsi alia q̄q; quædam cognoscere q̄ant, non tn̄ eor; capacitas est immensa. Insup speciebus intelligibilibus suis utūtur secundum suæ dispositionē naturæ, uidelicet intellectualiter & libere, & pūt sunt cognoscitiuæ, sicut paulo infra tangetur. Nec magis necessario utuntur speciebus q̄ habitu scientiali, quorum utrunq; inseparabiliter ad actum intelligendi concurrit, imò secundum Henricum sequi uidetur, quod cuncta cognoscerent simul, cum dicat habitum scientialem unicum esse in quolibet angelo, quod item reputatur erroneū. Quāuis enim plura cognoscant per habitum unum, quàm intellectus humanus, non tamen creatorem & creata, Immaterialia quoq; & materialia, naturalia & supernaturalia, substantialia & accidentalia, unico habitu scientiali cognoscunt: nec omnia ista tam distincta, diuersa, & uaria in eodem habitu scientiali resplendent tam clare, ut per eum distincte intelligantur: ideo, pprie intelligibiles species requiruntur, & habitus plures. De hac quæstione inuenies præfatum doctorem quodlibeto quinto loquentem.

¶At uero Scot⁹ q̄q; hic recitat ac improbat opinionē Henrici, sic arguens: Inconueniens est q; intellect⁹ creatus perfectus ex toto, causarum naturalium ordine non possit in actum intelligendi intelligibile ei proportionatum: quia hoc potest imperfectior intellectus, puta humanus, qui cum phantasmatibus & intellectu agente potest exire in actum suum. Sed hoc sequitur, si angelus non intelligit nisi per habitū istū, quoniam habitus iste à solo deo est, & sic omnes causæ naturales nō possunt habitum hunc causare.

¶Verum hæc ratio Scoti uidetur infirma. Quamuis enim hic habitus scientialis angeli, à solo sit deo per concreationem, tamen cum naturaliter competat angelo, quemadmodum calor igni, inter causas naturales est computandus respectu actus intelligendi. Eadem quoq; ratio contra positionem Scoti posset adduci. Ipse etenim ait, quod angelus intelligit se per essentiam suam, ita quod sua essentia sibi sit ratio cognoscendi se sine aliquo repræsentante actum intelligendi naturaliter præcedente. Certum est autem quod essentia angeli à solo sit deo per creatiōem, quēadmodum scientia illa habitualis seu habitus scientialis. Secundo sic arguit Scotus: Si angelus nō potest intelligere essentiam, nisi ut relucet ī habitu illo: aut hoc est, quia obiectum non est intelligibile nisi sit relucēs in habitu: aut quia non est huic intellectui (puta angelico) intelligibile, nisi ut ita relucens: aut q̄a non est, pportionabiliter præsens in ratione intelligibilis, nisi ut relucens in habitu. Non primo modo, quia sic deus non posset illa cognoscere: quia non potest cognoscere aliquid nisi sit intelligibile. Nec secundo modo: qm̄ huic intellectui, scilicet angelico, ē intelligibile illud, uidelicet eēntia angeli, summe proportionatum. Nā omne intelligibile est alicui intellectui proportionatum, nec est obiectum magis adæquatum & proportionatum alicui intellectui q̄ suo. Nec tertio mō: qm̄ non requiritur præsentia per informationem, ad hoc quod intelligibile aliquod sit intellectui præsens, alioquin deus non cognosceret essentiam suam. Hinc sufficit quod sit præsens sub ratione qua intellectus potest ad eam redire, reditione completa. Est ergo pro-

portionatum intellectui eius, præsentatum eidem, & ita est alio modo intelligibile, quàm per habitum scientialem. Multa consimilia ad idem probandum Scotus inducit.

Scotus. ¶Insuper prætactam suam positionē, uidelicet q̄d angelus intelligit se per suam essentiam, ꝓbat sic: Obiectum habet causalitatem aliquam particularem respectu intentionis, & hoc obiectum (inquātum est intelligibile) & intellectus habent suam causalitatē particularem respectu eiusdem actus, ita ꝙ duo hęc, quādo unita sunt, sunt una integra causa respectu intentionis, & ex hoc arguo sic: Om̄is causa particularis quæ est in actu perfecto sibi proportionato, secundum q̄d talis causa potest causare causalitate sibi correspondēte effectum, quando unita ē alteri causæ particulari in suo actu, potest cum ea perfecte causare: sed eēntia angeli est de se in actu primo correspondente obiecto, quia de se actu intelligibilis est, atq; ex se unita intellectui, sicut obiectum quod est altera causa particularis: ergo potest immediate cū alia causa partibili unita, habere actū perfectum intentionis respectu essentiæ. Hęc Scotus, qui in his rationabilius Henrico loqui uidetur.

Scotus Questio. ¶Insuper quærit Scotus, Vtrum ad hoc quod angelus distincte cognoscat quidditates creatas alias à se, necessario requiratur quod habeat proprias ac distinctas rationes cognoscēdi illas. Quo circa refert & impugnat opinionē Henrici: Gandensis, inquiens, q̄d libeto 5. dicit, ꝙ angelus cognoscit om̄es quidditates ꝑ unum habitum scientialem. Nam quamuis habitus ille sit in intellectu ut forma in subiecto, tamē obiectū non ē in eo nisi obiectiue splendens in habitu: & quāuis habitus ille sit unus, atq; in prima specie qualitatis, tamen in ipso plura obiecta resplendent: quoniam super ipsum fundatur essentialis sui respectus ad scibile, qui respectus ab eo separari non ualet, propter naturalem colligātiam correlationis ad scibile. Per unū quoq; habitum scientialem possunt plura obiecta eē præsentia menti, quoniam habitus ille uirtute continet intelligibilia multa, circa quæ uersatur scientia. & tāto actualius, quāto simplicior est: ita q̄d si essent infinitę species creaturarū, unicus habitus iste sufficeret ad intelligēdum easdē, etiā in infinitū procedēdo, unā post aliā: & hoc tāto facilius atq; lympidius singula intelligendo, quāto habitus ille magis fuerit indeterminatus in sua natura, secūdum quod angeli superiores dicuntur intelligere per habitus uniuersaliores & simpliciores. Alia opinio dicit, quod nō oportet in angelo ponere proprias rationes respectu singularum q̄dditatum creaturarum: quoniam licet inferior angel⁹ intelligat quidditates diuersas per plures rationes noscendi, superior tamen bene potest cognoscere ꝑ unā

S. Diony. aliquam rationem, prout duodecimo angelicę hierarchiæ diuinus Dionysius probat, quod angeli superiores uniuersaliorem habent sciētiam q̄ inferiores. Hæc opinio cum præcedēti coincidit in hoc, ꝙ sicut illa ponit ꝙ infinitę quidditates cognosci possunt per unicū habitū, quātum ex ꝑte ipsius est: sic ista ponere habet, ꝙ in uno seu summo aliq̄ angelo sit una rō repræsentans oīa, & nō tot quidditates q̄n plures aut saltē per paucæ rationes seu species, Sed hæc opinio stare non ualet: q̄m oīs una ratio cognoscendi, habet unum obiectum adæquatum, in quo includunt̄ perfecte om̄ia per hanc rationē cognoscibilia. sed hæc ratio una quā ponit prætacta opinio, nō habet obiectū aliquod includens uirtualiter omnes alias quidditates secūdum totam cognoscibilitatem ipsarum. Ponitur nanq; ꝑ ci se habere pro obiecto cuncta creata, nullaq; creatura sic omnes includit. Hinc etiā prima opinio est inepta. Non enim in uno habitu possunt tam diuersa & multa distincte relucere. Ideo dico ꝙ angel⁹ ad cognoscē dum distinctas quidditates, habet rationes cognoscē di distinctas. Habet enim rationes cognoscendi, alias ab ipsis essentijs cognitis, repræsentantes eas quæ uere & proprie dicuntur rationes seu intelligibiles species: & si ab aliquibus nominent̄ habitus, hoc accidentaliter conuenit eis: ratio etenim habitus accidentaliter conuenit speciei in intellectu à quo difficulter deletur. Insuper dico ꝙ angelus quamlibet quidditatē aliā à se & etiam suam potest cognoscere per species, & itē per ipsarum essentias: per essentiam quidem, cognoscendo rem cognitione intuitiua sub ratione qua præsentatur in actuali essentia: per speciem uero cognoscendo cognitione abstractiua. Hæc Scotus, q contra dicta Hērici argumentat̄ diffuse, & (ni fallor) idonee.

¶Insuper Parrhisiēsis libro secūdo de uniuerso: Restat, inquit, scrutandum de naturalibus angelorū sciētijs, qui à sapientissimis appellantur clarissima specula ac lucidissimi libri rerum ab eis naturaliter cognitarū: & dictum iam est, ꝙ non decuit eas in scientijs naturalibusq; uirtutibus esse æquales propter decorem earū ac uniuersi, q ꝓuenit ex uarietate & inæqualitate pulchritudinum harum. Cumq; scientiæ dicantur æquales aut claritate, aut certitudīe, aut amplitudine, quia scientia propter q̄d, & scīa quia, amplitudine possunt esse æquales: ut q̄n uersantur circa eadem tm̄, aut circa æqualia numero: attamen certitudine aut claritate nequeunt esse pares, cum scientia propter quid, semper luminosior certiorq; consistat, utpote prior, atq; ex ipsis principiorum luminibus tanquā ex maximis splendoribus sciētialibus emicans: scientia uero quia, ex minoribus. Hinc scientiæ angelorum non sunt ꝓm claritatem certitudinemq; æquales, sicut nec naturales eorum uirtutes. Si uero æquales sint secundum amplitudinem & extensionem, ita ut nihil cadat in scientiam unius ipsorum, quod non cadat in scientiam singulorum: nihilominus restat inuestigandum, utrum omnia scibilia in uniuscuiusq; eorū cadant scientiam, an quædam sic & quædam non: & rursus, an cūcta scibilia cadant in quarundam scientiam, in quarundam uero non, nisi quædam: & quę uel cuiusmodi sint illa, & quæ causa diuersitatis huiusmodi. Dico ergo in primis, q̄a si uirtus intellectiua in eis ꝑfecta est sua naturali ꝑfectione, habet totū in effectu seu actu, q̄cq̄d naturaliter in potentia habet: oīa ergo scit actu q̄ in potentia noscit. Constat aūt quod intellect⁹ purus à corruptiōe & obscuratione naturaliter habet sciām oīm ꝑteritorum, præsentium, & futurorū. Quemadmodū enim uisus se habet ad uisibilia, sic intellectus talis ad omnia intelligibilia. Quare sicut si perficeretur potentialiter uisus, ita quod totaliter ac ꝑfecte redigeretur ad actum, omnia uisibilia apud ipsum essent uisa in effectu: sic apud intellectum huiusmodi omnia intelligibilia sunt intellecta seu scita in actu, ergo unusq; sq; angelorum est sciens omnia præterita, præsentia & futura in effectu. ¶Amplius, si quis eorum non est sciens nisi quædā & non omnia, imperfecta est uirtus intellectiua ipsius, & in parte perfecta. Hæc autem dimidiatio non decet diuinæ munificentię largitatem in angelis suis. Amplius, id quod deest perfectioni angeli, — Gulielm⁹.

aut est acquisibile per doctrinam, aut expectat largitionem creatoris. Si per doctrinam, iam dudum est acquisitum, cum tot millia annorũ à creatiõe fluxerint angelorum, nisi forsitan quis delirans, dicat eis defuisse doctorem. Si uero à creatore danda est angelis illa perfectio, quid retardauit aut prohibuit largitatẽ ipsius, ut cum dederit alteram partem perfectionis istius, non donauerit & reliquã? Sed forsan quis dicet, quia earum rerum sciẽtiam contulit angelis deus, quarum scientia eis utilis aut necessaria fuit. Multa quippe esse uidentur, quarum scientia eis non prodesset, ut ẽ scientia numeri arenæ maris, aut guttarum pluuiæ, seu muscarum, quæ quotidie generantur uel pereunt. Dico quod iste est sermo hominis ignorantis perfectionem angelorum & animarum nostrarum, ipsamq́; ueritatem atq; nobilitatem perfectionis. Etenim si nulla uideatur necessitas aut utilitas nosse numerum arenæ maris, aut aliquid de alijs talibus: gloria tamen nõ modica est, scientia tam difficiliũ intellectui nostro in isto statu sciri impossibiliũ. Gloria etiã magna ẽ, imò complementum pulcherrimum gloriæ, qualẽ uis intellectiua naturaliter potest habere, impressio uel impletio possibilitatis naturalis absq; diminutiõe, & ęquatio integra potẽtialitatis & imperfectionis. Nam & imperfectus est liber, qui non est totus inscriptus, indecorumq́; caput, q̃d non est totum pilis ornatum. Cum igitur ista sit natura angelorũ, ut naturaliter creari non ualeant, nisi pfecte naturali perfectione, quantum ad intellectum, cuius naturalis perfectio est completa scientia naturalis, hoc est, naturaliter indita, seu innata eorum quæ naturaliter sunt scibilia: queadmodum pisces multi nequeunt nasci nisi perfecti integritate membrorum suorum, uirtutibus quoque animalibus motiuis & apphensiuis, propter quod nati, mox natant ad pastum, quod & in uolatilibus multis ita se habet: Quanto magis in substantijs separatis ita se habere oportet, præsertim cum earum perfectio nec tẽpus, nec moram ullam requirat, quemadmodũ in hominibus, qui & sine dentibus generantur, & animalibus multis uidemus? Virtus uero intellectiua nihil p partes aut successiue recipere potest, sed ex necessitate tota simul ac subito illuminatur. Similiter uis motiua seu affectiua angelorum, uirtute tota simul & repente perficitur: idcirco in eorum creatione oportuit eos illũinari totaliter ac subito sciẽtia naturali completa, quantũ ad uim intellectiuã: perfici q̃q; totaliter ac subito bonitate integra, q̃ est totus decor naturalium uirtutum quantum ad uim motiuam. Amplius, tota eorum perfectio desuper uenit, nec ab inferioribus quicquam recipiũt. Nec ita prædicta intelligo, quin adhuc à creatore possint recipere dona ipsi⁹. & ipse in eis potest augere naturalia dona sua. De supernaturalibus etiam & secretis mysterijs potest eos docere. Verum naturalis substãtiarum separatarum scientia duobus modis est limitata. Primum, limite seu termino naturalium rerum, quarum fines scientia illa exire non sinitur. Secũdo, necessitate uel utilitate rerum, quarum solarum cognitio ipsis necessaria utilisue cõsistit. Hęc Gulielmus.

Obiectio. Angelis naturaliter notus est numerus arenę maris &c.

Cõfutatio

Scia substãtiarum separatarũ duobus modis limitata

Dionysi⁹.

¶Præterea in his uerbis quædam cõtineri uidẽtur obscura, & à communi doctorum dogmate aliena, ut quod testatur & persuadere conat angelis naturaliter notum esse numerũ arenæ maris pluuialiumq́; guttarum, muscarum & consimilium rerum, omnia quoq; præterita, præsentia, & futura, de quibus in Ecclesiastico habetur: Arenam maris & pluuiæ guttas & dies seculi quis dinumerauit? Per quod insinuari uidetur, quod creatori proprium sit illa cognoscere. ¶Rursus quod ait & probat angelos in sua creatione in omni naturali scientia atq; uirtutibus conditos fuisse perfectos, actualiterq́; suscepisse & habuisse q̃d capere poterant: & tamen postea loquitur quod dona naturalia poterant in eis augeri, non apparet inuicem consonare. Insuper quod ait. Vim intellectiuã eorum nihil p partes aut successione posse suscipere, uidetur à philosophis discordare, secundum quos inferiores intelligẽtiæ à superioribus diriguntur & illustrantur. Vnde in libro de Causis asseritur, quod intelligẽtiæ inferiores projiciunt uultus suos super lumina intelligentiarum superiorum, ut perficiantur ab ipsis. Ait etiam inf hęc: Prophetici splendores & aliæ illuminationes quæ desursum sunt, totaliter simul ac subito infundunt. Contra quod obijci potest, quod propheticæ reuelationes communiter factæ cum imaginaria uisione, diuq́; sæpius durarunt, & successiue completæ, angelis sanctis loquentibus cum prophetis, & exponẽtibus ipsis per allocutionem internam, aut certe externam, seu alio modo significationes imaginariarum & prophetaliũ uisionum, sicut in Isaia, Ieremia, Iezechiele, Daniele & in Apocalypsi sancti Iohannis ostenditur: imò & Paulus apostolus in raptu suo diu detentus fuit, & uerba audiuit arcana, atq; secreta didicit plura, nec totũ hoc factum est in instanti. Denuo scribit: Quis dicat creatorem ab initio instituisse arithmeticum aut geometricum, qui nihil habuit numerare aut mẽsurare? Cui dicto obuiare uidetur, quod secũdum doctores communiter primo parenti concreata est naturalis scientia rerum, quæ & postmodum Salomoni infusa est. Nec dubium qn primus hõ habuit aliqua numerare ac mensurare, suamq́; sobolem de talibus informare. Sed de hoc infra plenius conscribetur.

¶Nũc restat exprimere, An angeli plura intelligãt actu simul. Quocirca loquitur Thomas: Causa quare non possunt plura simul actu intelligi, est, quam assignat Algazel, dicens: Oportet intellectum configurati actu per speciem suam intelligibilem rei quam actu intelligit, ut sit assimilatio utriusq; quæ ad rei cognitionem exigitur. Quemadmodum autem impossibile est, corpus secundum eandem partẽ diuersimode figurari: sic impossibile est, eũdem intellectũ simul diuersis speciebus ad diuersa intelligenda actualiter informari. Hinc quicunque intellectus plura intelligit per species plures, oportet quod ea non simul intelligat, ut patet in intellectu humano secundum statum præsentem à rebus accipiente. Porro intellectus diuinus, quoniam uno (puta per propriam essentiam) uniuersa intelligit, ideo simul actu est omnium. Intellectus uero angeli cognoscit res dupliciter. Vno modo per plures species, q̃ in suo sunt intellectu, sicq; non cognoscit simul plura, nisi inquantum reducuntur ad unam speciem qua noscuntur. Alio modo cognoscit res in uno quod est causa earum, puta in uerbo æterno, & sic potest simul esse in actu cognitionis omnium, & ista cognitio est quasi formalis respectu præcedentis, à qua angeli nunquam cessant. Ideo inuenitur sæpi⁹ dictum à sanctis atq; philosophis, quod in intellectu angelorum nõ est successio nec renouatio, scilicet quo ad cognitionem rerum in deo: quamuis sit in eis uicissitudo, inquantum intelligunt res in propria natura per species concreatas. Si autem obij-

ciatur, quia (ut sanctus DIONYSIVS docet) intellectus angelicus est deiformis, ergo instar dei plura aut omnia simul intelligit: rursus, secundum Augustinum, in patria non sunt uolubiles cogitationes, nõ ergo intelligunt angeli unum post aliud, sed omnia simul. Iterum tertio de anima dicitur de intellectu agente humano, quod non quandoque intelligit & quandoque non, sed semper: multo ergo plus intellectus angeli indesinenter intelligit quod cognoscit.

Ad obiecta rñsio. Dicendum ad primum, quod intellectus angelicus dicitur deiformis, non quod omnia simul & uno actu intelligat nisi in uerbo: sed quia agnitionẽ à rebus non accipit, & sine inuestigatione discursuq́ rõnis, & absq́ adminiculo sensus cognoscit. Ad secundum, quod cogitationes beatorum dicuntur non esse uolubiles, quantum ad cognitionem rerum in uerbo. Ad tertium, quod intellectus agens & possibilis, est in angelis & in nobis modo diuerso: quoniam intellect⁹ noster uocatur possibilis respectu specierum acceptarũ à rebus per lumen intellectus agẽtis actu intelligibiles factas. In angelis uero possibilis appellatur, respectu luminis à deo in eos procedentis. Similiter lumen intellectus agentis in nobis, non sufficit ad distinctam rerum cognitionem habendam, nisi secundum species receptas quas informat, quemadmodũ lux colores. Lumen autem intellectuale in angelis, est ad habendum distinctam rerum cognitionem: quia hoc ipm lumen est, ex quo formæ intellectuales multiplicant̃, quibus intelligentię plenæ dicuntur. Sicut ergo intellectus agens ipsorum, dicitur semper in actu esse, quoniam incessanter ad aliquid intelligendum actu lucet in angelis, quemadmodum & in nobis, quantum in ipso est: non tamen oportet ut semper ad unam speciem fiat conuersio. Hæc Thomas in Scripto.

Idem. ¶Præterea in prima parte quæstione quinquagesima octaua, hoc ipsum declarans: Quemadmodum, inquit, ad unitatem mot⁹ requiritur unitas termini, ita ad unitatem operationis exigitur unitas obiecti. Cõtingit autem aliqua accipi ut plura & ut unum, sicut partes cõtinui (si unaquæq; per se accipiatur) sunt plures, nec una operatione nec simul cognoscuntur per sensum aut intellectum. Secundo accipiuntur ut unũ in toto, sicq́ una operatione ac simul noscuntur tam per sensum quàm per intellectum, dum totum continuum consideratur, ut dicitur tertio de anima. Sic q̃q́ intellectus noster simul cognoscit subiectum & prædicatum, prout sunt partes propositionis unius. Hinc multa secundum quod sunt distincta, non possunt simul intelligi: sed prout in uno intelligibili uniunt̃. Porro unumquodq́ est intelligibile actu, secũdum quod eius similitudo seu species consistit in intellectu. Quæcunq́ ergo per unã speciẽ intelligibilẽ queũt cognosci, cognoscunt̃ ut unũ intelligibile: ideo simul noscuntur. Quę uero p̃ diuersas cognoscunt̃ intelligibiles species, ut diuersa intelligibilia capiunt̃. Quę ergo angeli cognoscunt in uerbo, intelligunt una intelligibili q̃si specie, q̃ est diuina essentia: sicq́ omnia simul cognoscunt, etc. ut supra. Ex his constat qualiter illud philosophi secundo Topicorum sit intelligendum: Contingit multa simul scire, sed unũ solum intelligere. Hæc in Summa.

Idem. ¶Insuper in Summa contra gentiles libro secũdo capitulo ultimo: Omne, ait, hoc est actu intellectum, cuius species intelligibilis est actu in intellectu, ita q̃d intellectus utitur ea. Cum enim substantia intelligẽs sit etiam uolens, atq; per hoc domina sui actus, in potestate ipsius est, dum habet speciem aliquam intelligibilem, ut ea utatur ad intelligendum actu: aut si habeat plures, ut utat̃ una earum. unde & ea quæ scimus non omnia actu consideramus. Substãtia ergo intellectualis per species plures cognoscẽs, utitur una qua uult, cum per hoc simul actu cognoscit omnia, quæ p̃ unam intelligit speciẽ. oĩa quippe illa sunt quasi unũ intelligibile, inquantum per unum sunt cognita. Est ergo in intellectu substantiæ separatæ quædam intelligentiarum successio, non tamẽ proprie motus, cum non succedat actus potentiæ meræ, sed actus actui. Hæc ibi.

¶De hac demum materia in quibusdam aliter sentit Durandus. Negat nanque quod dictum est, quod sicut corpus nõ potest simul figurari diuersis figuris, sic intellectus simul informari non ualet diuersis speciebus. Om̃es enim species intelligibiles in intellectu existentes quantum ad actũ informandi, sunt in actu simpliciter, siue intellectus consideret, siue non. Secundo negat quod dictum est, quod angel⁹ cum sit liber & uolens, potest uti specie una, non alia. Cõtra quod scribit: Non potest esse quin agente & passo approximatis fiat actio, neque possibile est quin præsente obiecto potentiæ cognitiuę necessario fiat cognitio: idcirco in potestate uoluntatis non est, q̃d intellect⁹ nr̃ non intelligat præsentato sibi obiecto in phantasmate, sed quia uoluntas facere ualet, quod phantasia nõ phantasietur de aliquo, potest ex consequenti facere quod intellectus nihil de illo cõsideret. Cum igitur intellectui angelico per species quas habet, omnia obiecta æqualiter pręsententur, impossibile uidetur quod in potestate sit eius intelligere unum, non aliud: & uti specie una, non alia. Ideo respondendum quod angelus semper in actu intelligit se, quoniam indesinenter præsens est sibi. Alia quoque quæ ex solis naturalibus causis dependent, incessanter intelligit actu: quoniam etsi talia non sunt præsentia menti angelicæ secundum esse existentiæ propriæ, attamen ei pręsentia sunt secundum esse quod habent in suis causis. Si uero obijciatur, quoniam sicut unitas motus requirit unitatem termini, sic unitas operationis unitatem obiecti: ergo uno actu non potest angelus intelligere plura: dicendum quod cum intelligere fiat in nobis per hoc quod intelligibilẽ sit intellectui præsens, consimiliter quoque in angelo: quam pręsentiam facit non situs, sed ordo: omnia illa habent rationem unius obiecti intelligibilis, unoq́ actu ab angelo possunt intelligi, quæ ei sub uno ualent ordine præsentari. Omnia nanq́ quæ angelus naturaliter noscit, pręsentantur ei sub ordine uno, atque in ordine ad unum, puta in ordine ad uirtutem cælestem, quam plene nouit, & cui omnes causę inferiores cum suis effectibus subijciuntur in aliquo: & omnia talia habent rationem obiecti, actuq́ uno queunt intelligi: quæ autem angelo reuelant̃, sub alio ordine cadunt, & alio actu intelliguntur. Hæc Durandus.

Durãdus. Obiectio.

Dionysi⁹. ¶Inter has duas opiniones uidet̃ uia media eligenda, utpote q̃d angelus uti potest specie una, non alia, conuertẽdo se libere super unam magis quàm ad aliam. Nec in omnibus uerum est, quod agente & passo approximatis seu applicatis, necessario fiat actio: sed in his quæ naturaliter inuicem agunt. Intellectus quo

que participat libertatem, Vnde secundum Augustinum super Iohannē, Nemo credit nisi uolens. Denique sicut intellectus libere utitur habitu sciētiali, ita & specie intelligibili, quamuis quidam aliter opinentur. In cæteris ut in solutione instantię, defendi potest Durādi opinio: imò si intellectus nō posset simul informari pluribus speciebus, uideretur redire opinio Auicennæ, quod scilicet actuali intellectiōe cessante, species intelligibiles non manerent actualiter seu realiter in intellectu. Denique uisus exterior simul uidet colores diuersos, prout sub aliquo ordine situs ei repręsentantur: ergo uisus interior, scilicet intellectus, qui uisu exteriori multo potentior est, plura simul apprehendere potest, atque ad plures se conuertere species mō præfato. Veruntamen de angelis sanctis sub eorum pia supportatione & correctione omnia dico, quorum eminentia & perfectio pro maxima parte nos latet. Cum enim à certa & plena notitia proprij intellectus & eorum quæ ei insunt & competunt, tam uehementer deficiamus: quanto magis à cognitione angelorū sanctorum, qui præclarissimi sunt omīpotentis dei effectus, ad quorum cognitionem se habet intellectus humanus, quemadmodum ad intuitum solis noctuæ oculus?

August.

QVAESTIO VI.

SExto principaliter quæritur, An angelus cognitione naturali nouit diuinam essentiam in seipsa absque omni medio & creaturæ adminiculo. ¶ Videtur quod sic, quoniam deus pręsentissimus fuit angelicæ menti. Secundo, omne cognoscibile per se, aut cognoscitur per sui essentiam, aut per speciem. Si ergo angel9 deum naturaliter nouit, ut habetur in litera: aut cognouit ipsum per speciem, aut in sua essentia: non per speciem, cum species uideatur esse maioris simplicitatis, abstractionis & puritatis, quàm id cuius est species. Deo autem nihil est purius neque simplicius, ergo cognouit in sua essentia. Tertio, si angelus cognouit deum, aut ergo per medium, aut sine medio. Si sine medio, ergo uidit deum in seipso. Si per medium, hoc est contra Augustinum, dicentem quod inter deum & angelum nullū est medium: imò & contra rationem, quoniam medium illud aut erat magis proportionale deo quàm angelus, aut minus: si magis, ergo creatura aliqua est superior angelo: si minus, ergo potius impediuit cognitionem dei quàm iuuit.

Arguitur primo.

¶ In contrarium est, quod deum clare in seipso uidere, est beatitudo & præmium electorum, ad quod nulla per naturalia sua potest pertingere creatura.

In ɔ̃rium

¶ Ad hoc Bonauētura respondet: Angelus naturali cognitione diuinam essentiam in seipsa seu propria increataque claritate uidere non potuit. Diuina enim lux per eminentiam suam inaccessibilis est cunctis uiribus naturæ creatæ, hinc per quandam benignitatis condescensionem facit & dat se cognosci, ita quod in illa cognitione cognoscens, multo plus agitur quàm agit. Illaque condescēsio bonitatis, est quid gratuitum. Non tamen designat diuinæ essentię humiliationem, cum illa non ualeat minorari, sed importat alicuius radij gratuitam immissionem, per quam mens clare cognoscit, cū immissio illa fuerit in abundantia sicut erit in patria. Angelus ergo diuinam essentiam in seipsa non potest cognoscere per naturam, quemadmodum ex primo capitulo mysticæ theologiæ colligitur. Et quamuis sit præsentissimus menti creatæ ut principium conseruans, non tamen ut obiectum immutans. Cognoscitur quoque naturaliter non per essentiam, neque per speciem proprie, sed per effectus uisibiles & per spirituales substantias, per influentiam etiam luminis naturalis, quod similitudo est cogniti. Sicque cognouit angelus deum per medium, scilicet per effectū, non quia medium illud fuit deo magis proportionale, sed intellectui angelico. Vnde deus naturaliter uidebatur per speculum & per uestigium, quamuis non per ænigma quod obscurationi correspondet. Augustinus autem uult dicere, quod inter deum & mētem non est medium in ratione causæ efficientis. Hæc Bonauentura.

Bonauēt. responsio.

¶ Alexander uero hic loquitur: Deus uno modo sine omni medio cognoscitur seipso ab angelo, & in creaturis cōspicitur per similitudinem seu effectum. Lux nanque non uidetur per idolum, quoniam idolum est rei habentis propriam figurationem. Lux igitur summa & increata idolo caret. Hinc nō intelligitur ab angelo neque ab anima sub similitudine aliqua illo modo iam tacto, sed seipso: nec aliquid aliud ex parte sui requiritur, tamen ex parte cognoscentis requiritur assimilatio: quæ assimilatio fit in intellectu cognoscente, uel per donum naturæ, quo facta est ad imaginem creatoris, & hæc est assimilatio prima: uel per gratiam & ista est maior: siue per gloriam, & ista est maxima. Potest quoque cognosci per suos effectus, ut dictum est primo libro. Hæc Alexander.

Alexāder.

¶ Cuius positio bene intellecta, concordat Bonauenturę. Deus quippe ex sua natura seipso summe cognoscibilis est, & à beatis uidetur sine medio ab ipso re ipsa distincto, hoc est, per suam essentiam seu p speciem increatam.

¶ At uero Petrus: Diuina, inquit essentia consideratur dupliciter: Primo in se, & ita est obiectum omni creato intellectui improportionatum, nec potest ad ipsam attingere, nisi super sua naturalia eleuetur. Secūdo, prout in creaturis resultat & ita deus est aliqualiter menti creatæ proportionatus, ita quod per suos cognosci potest effectus. Intellectus quidem human9 ex sensibilium cognitione incipit ad dei cognitionem ascendere. Angelus uero ex immaterialium notione & propria essentia, utitur tanquam similitudine ad intelligendum deum naturali notitia: seipsum uero cognoscit angelus per suam essentiam, alios uero angelos per eorum species sibi connatas, quamuis aliqui dicant quod per species acquisitas. Hæc Petrus.

Petrus.

¶ Amplius Scotus hic quærit, An angelus habeat naturalem notitiam distinctam diuinæ essentiæ. Ad quod respōdet: Quidam concorditer dicunt q̄d non, quoniam omnis ratio propria intelligēdi obiectum, per adæquationem illud præsentat. Nulla autem essentia species ve creata potest adæquate diuinam repræsentare effigiem, quoniam quodlibet tale finitum est. Finiti autem ad infinitum, non est adæquata proportio.

Scotus. Quæstio.

¶ Alij dicunt quod angelus cognoscat deum per essentiam suam angelicam: quia essentia angeli ē imago similitudoque dei. Circa hæc dico, quod duplex est cognitio de obiecto: Vna abstractiua, quæ est ipsius quidditatis, secundum quod abstrahit ab existentia

Aliorum opinio.

actuali & non existentia. Alia est intuitiua, quę est ipsius rei secundum actualem existentiam eius, seu sicuti est in se, & talem cognitionem expectamus habere de deo, non talem qualis possit haberi de eo, dato impossibile quod non esset. Itaq; dico quod quamuis secundum communiter loquẽtes, nõ ualeat angelus ex puris naturalib⁹ habere cognitionem dei intuitiuam, nõ tamen uidetur negandum, quin naturaliter possit habere cognitionem de deo abstractiuam, sic intelligendo quod species aliqua distincte repræsentet illam essentiam quamuis nõ repræsentet eam ut in se præsentialiter existentem, tuncq; possibile est habere intellectiõem eius distinctam, licet abstractiuam, quoniam abstractiua diuiditur in confusam atq; distinctam, iuxta aliam & aliam rationem cognoscendi entitatem. Et talem speciem repræsentãtem diuinam essentiam, non uidetur inconueniens ponere inditam esse intellectui angeli à principio, ita quod licet species illa nõ sit ita intellectui angelico naturalis, quod possit eam ex naturalibus suis acquirere: neq; quod possit eã habere ex actione alicuius obiecti naturaliter agentis, attamen sicut perfectiones angelo datę in sua prima creatione, licet non necessario sequebantur naturam ei⁹, dicerent naturales, distinguendo naturale contra merè supernaturale gratiæ & gloriæ donum: sic ista perfectio data intellectui angelico, qua diuina eẽntia esset ei præsens, quãuis abstracte, potest uocari naturalis, & ad naturalẽ angeli cognitionem spectare: ita q̊d quicquid angelus de deo cognoscit huius speciei uirtute, aliquo modo naturaliter noscit, & aliquo modo non naturaliter, inquantum species ista non est principium gratuiti act⁹ nec gloriosi, & inquantũ ad ipm angelus nequit pertingere ex naturalibus neq; ex actione aliqua naturali. Deniq;, quod talis species sit ponenda, sic persuadetur. Naturalis beatitudo angeli excedit naturalem hominis beatitudinem, etiam loquẽdo de eis secundum innocentiæ statum. ergo cum homo pro statu naturæ lapsæ possit habere cognitionẽ de ultimo fine in uniuersali, sequit̃ quod pro statu innocentiæ potuit aliquo modo habere notitiam eius distinctã. uolitio quoq; summi boni sequit̃ cognitionem summi ueri. Conseq̃ns est ergo q̊d in tali cognitione summi ueri uolitioneq; summi boni possit angelus felicitatem habere maiorem quàm homo. Præterea aliquis uidens in raptu diuinã essentiam cessante raptu, potest habere memoriam obiecti sub ratiõe eius distincta qua fuit obiectum, quamuis non sub ratiõe actualiter præsentis, quoniam talis præsentia nõ manet post actum in rõne cognoscibilis. Hęc Scotus.

Thomas:

¶Pręterea Thomas in prima parte, quæstiõe duodecima: Impossibile, ait, est quod aliquis intellectus creatus dei essentiam uideat. Cognitio enim est, secundum quod cognitum est in cognoscente: cognitum uero est in cognoscente secundum modum cognoscentis. Hinc cuiuslibet cognoscentis cognitio est secundum modum suæ naturæ. Quod si modus cognoscendi alicuius rei cognitæ, excedat modum cognoscentis naturæ, oportet quod cognitio illius cogniti sit supra modum cognoscentis. Multiplex uero est modus essendi rerum. Quædam enim sunt, quorũ natura non habet esse nisi in hac indiuiduali materia, ut corporalia. Quorundã uero naturæ sunt per se subsistentes sine materia, quæ tamen non sunt suum esse ut angeli. Deo autem proprium est quod est suum esse, Itaque connaturale est nobis cognoscere ea quę habent esse in materia indiuiduali, eo quod anima nostra forma est corporis, quæ tamen duas habet uires cognosciriuas: unam organicam, cui connaturale est noscere res secũdũ quod sunt in indiuiduali materia: Alia est inorganica, scilicet intellectus, cui cõuenit cognoscere naturas in materia indiuiduali existentes, non tamen secundum quod sunt in ea, sed ut sunt ab ea per considerationem abstracta, sicq; per intellectũ noscuntur in uniuersali, quod est supra sensuum facultatem. Intellectui autem angelico connaturale ẽ, cognoscere naturas quæ in materia non sunt, quod excedit facultatem intellectus humani in statu præsenti. Relinquitur ergo quod cognoscere ipsum esse subsistẽs in se, intellectui diuino sit connaturale, & om̃is creatæ mentis facultatem transcendat. Hęc Thomas in Summa.

Multiplex ẽ mod⁹ essendi rerũ.

¶Insuper in eadem Summa quæstione quinquagesima sexta: Tripliciter, inquit, cognoscitur aliquid. Primo, per præsentiam essentiæ suæ in cognoscente, sicut si lux uideatur in oculo, & sic angel⁹ seipsum intelligit, Secundo, per præsentiam similitudinis suæ in potia cognoscentis. Tertio, per hoc quod similitudo rei cognitæ sumitur non immediate à cognito, sed à re alia, in q̃ similitudo illa resultat, ut cũ uidet̃ hõ in speculo. Primę cognitioni assimilat̃ cognitio, qua deus p essentiã cernit̃, ad quã cognitionem nullus per naturalia sua ptingere ualet. Tertiæ cognitioni assimilat̃ cognitio dei, qua eum in uita hac per creaturas cognoscimus. Inter has media est cognitio, qua angelus deum per naturalia sua cognoscit, & assimilatur notitiæ qua res uidetur per speciem ab ea acceptam. Cum uero natura angeli imago sit dei, angelus deum per suam cognoscit essentiam, inquantum ipsa sua essentia est dei similitudo, non tamen dei uidet essentiam per hoc, quoniam nulla similitudo creata sufficiens est ad repræsentandum diuinam essentiam, Vnde & ista cognitio magis se tenet cũ speculari notitia, quia natura angelica est speculum quoddam diuinam similitudinem repræsentans. Hæc ibi.

Trib⁹ mõdis cõtingit aliqd cognosci.

¶Denique de hac ipsa materia scribit subtilius in Summa contra Gentiles libro tertio capitulo quadragesimoseptimo: Causa, inquiẽs, ex suo suo effectu multipliciter potest cognosci. Primo, prout effectus sumitur ut medium ad cognoscendum de causa quod sit, & quod talis sit: ut sit in scientijs: quæ causam per effectum suum demõstrant. Secundo sic, quod in ipo effectu causa conspiciatur, inquãtum similitudo causę in effectu resultat, sicut homo per similitudinem suam uidetur in speculo. Et differt hic modus à primo, quia in primo sunt duæ cognitiones effectus & causę, quarũ una est causa alterius. cognitio quippe effect⁹, est causa cognitionis suæ causæ. Sed in mõ secũdo est una cognitio utriusq;. simul enim dũ uidet̃ effect⁹, uidet̃ & causa in ipso. Tertio, ita quod similitudo causæ in effectu, sit forma qua cognoscit causam sui effectus, quemadmodum si arca haberet intellectum, & per formam suam cognosceret artẽ, à qua forma sua tanquam eius similitudo processit. Nullo horum modorum potest per effectũ cognosci de causa quid sit, nisi sit effectus in quo tota uirtus causæ reluceat. Porro substantiæ separatæ cognoscunt deum per suas essentias, sicut cognoscitur causa per suũ effectum. Non primo modo, qa sic eorũ cognitio esset discursiua: sed

Causa et suo effectu multipliciter põt cognosci.

secundo modo, inquantum una uidet deum in alia. Tertio quoq; modo, inquantum quælibet earum uidet deum in seipsa. Cūq; nulla earum sit effectus adæquatus uirtutis diuinæ, non est possibile ut per hunc modum cognitionis uideat dei essentiam. Hęc ibi, ubi & alia multa circa hęc scribit, quæ & in quarto locum potius habent.

Dupliciter res cognoscitur. ¶ Postremo in commento super Boethium determinate respondet: Dupliciter, dicens, res cognoscitur. 1. Primo, per propriam formam, quemadmodum oculus uidet lapidem per speciem lapidis. Secūdo, per formam alterius similis sibi, ut noscitur causa per similitudinem sui effectus, & homo per formam suæ imaginis. Per formam quoq; suam aliquid dupliciter cernitur. Primo per formam quæ est ipsa res, sicut deus cognoscit se per suam essentiam. similiter angelus se per 2. essentiam suam intelligit. Secundo per formam quæ est ab ipo, siue sit ab ipo abstracta, quādo uidelicet forma ē immaterialior quàm res, sicut forma lapidis abstrahitur à lapide: siue sit impressa intelligenti, ut quando res est simplicior quàm similitudo qua noscitur, iuxta quod Auicenna asseruit, quod intelligētias cognoscimus per impressionē earum. (Auicenna) Cumq; intellectus noster in uita hac habeat similitudinem determinatā ad formas, quæ à sensu abstrahuntur, cū ad phantasmata comparetur, quemadmodum uisus ad colores: non potest nunc deum cognoscere per formam quę est ab eēntia dei, imo sic cognoscitur in patria. Absens enim similitudo quæcunq; à deo impressa intellectui humano, non sufficit ad hoc quod faciat essentiam dei cognosci, cum infinite excedat omnem formam terminatam. Nec in uia cognoscibilis est à nobis per speciē, quæ sit aliqua similitudo ipsius, propter connaturalitatem intellectus nostri ad phantasmata. relinquitur ergo ut solum cognoscatur per formam effectus, sed effectus est duplex &c. ut supra. Hinc non ualemus in statu isto pertingere ad cognitionem, nisi quia est. Veruntamen unus cognoscentium quia est, cognoscit perfectius alio: quoniam causa tanto perfectius cognoscitur per effectum, quanto perfectius per effectum apprehenditur habitudo causæ ad suum effectum: quæ habitudo in effectu non pertingente ad æqualitatem suæ causæ attenditur secundum tria, uidelicet penes pgressum effectus à causa, & secundum hoc quod effectus consequitur de similitudine suæ causæ, atque secundum hoc quod deficit à sua causa. sicq; mens humana tripliciter proficit in dei cognitiōe, quamuis ad cognoscendum quid est, non pertingat. Hæc ibi.

Dionysi⁹. ¶ In eodem commento magis accedens ad rem, sciscitatur an possumus formam siue essentiam in statu uiæ inspicere. & arguit quod non, quia beatus Dionysius in epistola ad Gaium protestatur: Si quis uidentium deum intellexit, non intellexit ipsum, sed aliquid eorum quę sunt eius. Forma autem diuina est deus, ergo non possumus formam illam in hoc statu inspicere. Preterea forma dei est diuina essentia, sed deum per essentiam seu diuinam essentiam nemo in uita hac ualet agnoscere, iuxta illud: Deū nemo uidit unquam. (Iohan. 1. Intellect⁹ nr non pōt intelligere substātias separatas secūdū positionem Thomæ.) Insuper quicunque inspicit formam alicuius, aliquid de re ipsa cognoscit: sed ut primo mysticæ theologiæ capitulo diuinus Dionysius loquitur, Intellectus noster secundum quod melius potest, deo unitur quando omnino nihil eius cognoscit. In oppositum est illud Apostoli, Inuisibilia dei p ea quæ facta sunt, à creatura mundi conspiciuntur. (Rom. 1.) Item super illud Genesis, Vidi dominū facie ad faciem, ait glossa Gregorij: Nisi homo diuinam ueritatem utcunq; conspiceret, non sentiret se nō posse eam conspicere. (Genes. 32.) Respondendum quod dupliciter cognoscitur aliquid. (Dupliciter aliqd cognoscit.) Primo, dum scitur de eo an est seu quia est, Secundo, dum scitur de ea quid est. Ad hoc autem quod de re sciamus quid est, oportet quòd intellectus noster feratur in ipsius rei quidditatem siue essentiam, uel immediate, uel mediantibus aliquibus, quæ sufficienter eius quidditatem demonstrent. Immediate autē ferri non ualet intellectus noster pro nunc in diuinam essentiam, neq; in substantias separatas: quoniam ad phantasmata immediate extenditur. sicq; immediate potest cōspicere quidditatem rei sensibilis, non rei immaterialis. Vnde secundo capitulo cælestis hierarchiæ sanctus Dionysius fassus est, quòd nostra analogia nequit immediate extendi in inuisibiles contemplationes. (S. Diony.) Sed quædam inuisibilia sunt, quorum quidditas & natura perfecte exprimitur ex quidditatibus sensibilium notis, & de talibus intelligibilibus possumus scire quid est, sicut ex hoc quod scitur quid est homo, & quid est animal, sufficienter innotescit habitudo unius ad aliud. Porro naturæ sensibiles intellectæ, non sufficienter exprimunt diuinam essentiam nec substantias separatas, cum non sint unius generis naturalis. Ideo quidditas & omnia eiusmodi nomina ferè æquiuocæ dicuntur de sensibilibus & separatis substantijs. Hinc similitudines sensibilium rerum translatas ad immateriales substantias diuinus Dionysius secundo capit. cælestis hierarchiæ uocat dissimilitudines: idcirco p uiā similitudinis substantiæ illæ ex istis non sufficienter innotescunt. Nec etiam per uiam causalitatis, quia effectus earū in inferioribus istis non adæquauit uirtutes ipsarum. Hinc de illis substātijs scire nequimus quid sunt in statu hoc, neq; per uiam naturalis cognitionis, nec per uiam reuelationis: quoniam radius reuelationis peruenit ad nos secundum modū nostrum, uidelicet p conuersionem ad phantasmata, prout beatus Dionysius fatetur: Impossibile ē nobis superlucere diuinum radium, nisi circunuelatum uarietate sacrorum uelaminum. Separata igitur illa cognoscimus solum cognitione an est, siue loquamur de cognitiōe naturalis rationis ex effectibus, siue de cognitione quę est ex reuelatiōe p similitudines à sensibilibus sumptas. Veruntamen aduertendum quod de nulla re potest sciri an est, nisi aliquo modo de ea sciatur quid est, uel cognitione perfecta, aut saltem cognitione confusa, quēadmodum ait Philosophus in principio Physicorum, (Aduerte lector.) quod distincta sunt præcognita partibus diffinitiōis. Scientem quippe hominem esse, & quærentem quid est hō per diffinitionem, oportet scire hoc nomen homo: sic quoque de deo & separatis non possumus scire an est, nisi sciamus, de eis quid est sub quadam confusione, quod esse non potest per cognitionem alicuius generis proximi aut remoti, eo quod deus in nullo sit genere, intelligentiæ uero seu angeli sunt in genere. Et quamuis logice loquendo conueniant cū inferioribus in genere remoto, quod est substantia: naturaliter tamē loquendo, nō cōueniunt cū eis in gñe. sicut nec corpora cælestia cum inferioribus. Corruptibile nanq; & incorruptibile non conueniūt genere, ut dicitur decimo metaphysicæ. Logicus uero cōsiderat intentiones, secundum quas nil prohibet materialia

cum immaterialibus, & corruptibilia cum incorruptibilibus conuenire. Naturalis uero & metaphysicus cōsiderant essentias, secūdum quod habent esse in rebus: ideo ubi inueniunt diuersum modū essendi, dicūt gnā esse diuersa. Verum in his loco generis habem⁹ cognitionem de eis per negationem, dicēdo ꝙ sunt immateriales, incorporales &c. & quo plura talia negatiua de eis cognoscimus, tanto cognitio est minus cōfusa: q̄niam per negationem sequentem negatio prior contrahitur. Per hęc patet ad obiecta solutio. prima enim procedunt de cognitione quid est perfecta, alia de cognitione quia est imperfecta.

Alia q̄stio. ¶Item querit ibidem, an ad formā seu essentiam dei inspiciendam per scientias speculatiuas possit perueniri. Videtur ꝙ sic, qa tam metaphysica q̄ theologia tractat de deo, & ad eius inspiciendam essentiam ordinatur. Dicendum quod in sciētijs speculatiuis semper ex aliquo prius noto proceditur, tam in demōstrationibus ꝓpositionū, q̄ in inuentionibus differentiaꝝ, nec est ire in infinitū. Ideo omnis cōsideratio scientiarum speculatiuarum reducitur in aliqua prima principia, q̄ quilibet homo non necesse habet addiscere aut inueniri. Hinc nihil potest sciri in speculatiuis scientijs, nec per uiam demonstratiōis, nec per uiam diffinitiōis, nisi ea ad quæ prædicta principia se extendūt. Huiusmodi uero homini naturaliter cognita, mōstrant̄ ei lumine intellectus agentis, quod est homini naturale: quo lumine nihil homini manifestatur, nisi inquātum per ipsum phantasmata fiunt intelligibilia actu. Phantasmata quoq; à sensibus accipiuntur. hinc principium cognitiōis prædictorum principiorum ex sensibus est atq; memoria. idcirco principia illa non ducūt nos nisi ad ea, quorum cognitionem acquirere possumus ex his quæ sensu apprehenduntur, inter quę non cōtinentur substantiæ separatæ. Vnde per nullam scientiā speculatiuam potest hic sciri à nobis de substantia separata quid sit, ut tertio de anima loquitur commētator, quamuis quidam cōtrarium dixerit, quia putauit qdditates sensibilium sufficienter exprimere quidditates immaterialiū: quod ut ibidē commētator testatur, est falsum, cum quidditas de utrisq; dicatur quasi æquiuoce. Hæc Thomas, quæ secundum eius opiniones procedunt, quibus ait omnem intelligentem in ui[illegible] hac oportere phantasmata speculari, cuius oppositum infra probabitur: & ipsum esse ab essentia differre realiter, quod improbatum est supra.

¶Verum de isto, An in hac uita habeam⁹ conceptū distinctū de deo seu de diuina essentia aut solum cōfusam & indistinctam notitiam, dictum est plenius sup primum: atque ut ibi ostensum est, si conceptus seu notitia uocetur distincta & propria, quia uere & solum conuenit rei cōceptæ seu cognitæ, sic multa de deo cognoscimus cognitione distincta, saltem quantum ad quia est, ut quod ipse est purus actus, uirtus omnipotens, ueritas prima, bonitas summa, esse incircunscriptum, simplicissimum, separatissimum, in se subsistēs, & consimilia multa: attamen nihil horum cognoscimus quantū ad quid est. Præterea quod Thomas hic asserit, prædicata præfata perfectionalia, deo & creaturis cōuenire quasi æquiuoce, uidetur parūper dissentire ab eo q̄d alibi ait multoties, talia neq; uniuoce neq; æquoce, sed analogice enūciari de ipsis.

Impugnatur Scot⁹ ¶At uero contra dicta Scoti potest sic argui: In deo ex natura rei penitus idem sunt esse & essentia, ut uniuersi theologi atque philosophi bene fundati fatentur. ¶Ad quod insinuandum, Rabbi Moyses & Auicenna dixerunt causam primam consistere quoddam actualissimum ac purissimū esse sine essentia. Nec minus illimitata illuminata & incomprehensibilis est diuina essentia, quàm esse diuinum, ergo nō potius potest haberi distincta notitia de essentia dei quàm de esse ipsius, præsertim cum & utrūq; sit omnifarie æque inuariabile. Rursus, cū de ratione propria formali intrinseca dei seu diuinæ essentiæ sit, esse perfectionaliter infinitum purumq; actum, & ens absolute perfectum, repugnat & implicat deum seu diuinam essentiam considerare cum abstractione ab existentia actuali. Vnde & in primo ex Anselmo, Alexandro, Alberto, & Bonauentura monstratum est, ꝙ deus non potest cogitari non esse. Amplius, cum omne cognoscere sit quoddam intueri, & intelligere sit spiritale uidere, constat quod omnis cognitio sit intuitio, & intuitiua rite dicatur: idcirco distinctio illa de cognitione intuitiua & abstractiua, modici pōderis esse censetur: tamen de usu terminorum non est superflue contendendum. — Moyses & Auicenna

¶Porro Henricus quodlibeto quintodecimo, sciscitatur: An actus intelligendi quo mēs angelica seu humana intelligit se, sit ei essentialior, quàm ille quo intelligit deum. Ad quod respondēdo multa scribit uel incerta uel communi doctrinæ non consona. idcirco pertranseo, & breuiter dico, quod in omni mente creata actus intelligēdi realiter differt à mente. idcirco in nulla actus intelligendi dici potest essentialis, quasi essentialiter idem menti huiusmodi. Potest tamen dici essentialis, id est, naturalis atque essentiam statim concomitans, quamuis non absque intermedia intellectiua potentia. Si autem quæratur, an mens creata præsens intelligat se an deum: constat de intellectu humano quod eius cognitio ex creaturis ad creatorem ascēdat, & ab uniuersalioribus ad particulariora descēdat, à sensibilibus quoque ad separata ac diuina progrediatur. Et quamuis Henricus quodlibeto ultimo & in Summa affirmet, quod intellectus quoque angelicus primo intelligat uniuersale directo ac lineali aspectu, particulare uero, siue se, siue quodcunque aliud, secundario ac reflexe & quasi oblique, alij tamen probabilius tuentur ac tenent oppositum. Non enim angelus sicut homo, intelligit abstrahendo: eodemq; actu potest uniuersale & particulare saltem aliquod intelligere, & ipse per suam essentiam intelligit se ducem, & ex sui notitia creatorem cognoscit, * quā per suam angelicam essentiam intelligere perhibetur, non sine intermedio actu suę propriæ agnitionis. sicq; intelligere se, conueuit sibi per prius: sed intelligere deum, principalius atque finalius, & istud de naturali intellectione angeli dico. De actu uero intelligendi competente ei per dona gratiæ aut gloriæ, acutius considerare restaret. — Henricus Questio. — Aliorū opinionē ut ꝓbabiliorē affirmat — *quem

QVAESTIO. VII.

SEptimo principaliter quæritur, An angelus dilectione naturali magis dilexerit deum quam seipsum, et proximos suos sicut seipsum. ¶Videt̄ ꝙ non, quia ut asserit Auicenna, Natura creata ex se auara est & cupida proprij commodi. cui consonat quod sanctus testatur Bernardus: Natura semper in se curua est. Vnde & rursus in meta

Auicenna. physica sua loquitur Auicenna: Nullius naturæ actio mere liberalis est nisi solius dei. omnem nanque alterius actionem sequitur aliquod commodum agentis. Dilectio autem qua creatura diligit deū propter ipsmet deum, non fertur ad proprium commodum.
2 Secūdo, intellectualis creatura naturaliter appetit suam felicitatē, quæ est optima operatio eius, & ad eam refert cætera uniuersa. ergo & deum.
3 Tertio, diligere deum ob suam propriam bonitatem non intuitu præmij, uidetur actus præcipuus charitatis: non ergo est actus naturalis dilectionis.

¶In oppositum est, quod nullum pure naturale est uitiosum: sed diligere se plusquā deū, est inordinatū, puersum & uitiosum: non ergo est actus naturalis dilectionis, sed libidinosæ affectionis.

¶Ad hoc Antisiodorensis in Summa sua libro secūdo respondet: Angelus naturali dilectione magis diligebat seipsum quàm deum: nec sequitur, ergo peccauit, propter fallaciam consequentis. Dilectio nanque qua qs diligit se magis quàm deum, dupliciter habet se. Primo sicut libido, ita quod frui uult creatura, qđ est mortale peccatum. & ista dilectio est innaturalis. Secundo ita se habet naturalis dilectio, quod per eam mens diligit suam creatam utilitatem & conseruationem: nec est peccatum, si tali dilectione naturali creatura plus diligat se quàm deum: quoniam non est datum ei aliquid, quo diligat deum plusquam se, nec per seipsam hoc potest. Sed contra, Angelus naturaliter deum cognouit & uoluit, ergo maxime delectabatur in ipso, uidelicet plusquam in seipso, quoniam angelus habuit cordis palatum non infectum. Deus quoque ex sua natura dulcissimus est, ergo maxime delectabat gustum mentis angelicæ: ergo & maxime afficiebatur ad deum. Insuper, omnis potentia magis se habet ad id ad quod principaliter est instituta ac ordinata quàm ad cætera: sed uis concupiscibilis potentiæ appetitiuæ angeli, principaliter & per se ordinata fuit ad summum bonum: ergo ad illud potissimum ferebatur. Amplius, sicut se habet habitus ad habitum, ita potentia ad potentiam: sed habitus quo diligitur creatura, maxime habet se & tendit ad creaturam: ergo & potentia qua diligitur deus, pura uoluntas, maxime tendit in ipsum. Dicendum ad primum, quod uis concupiscibilis magis se habet ad diligēdum deum quàm temporalia seu creata: quia ad diligendū deum se habet naturaliter, quia ad hoc fuit collata, non ad temporalia diligenda. Attamen talis est facta, quod potuit inclinari ad ea. quemadmodum enim intellectus habet apprehendere transitoria & æterna, sic concupiscibilis ei annexa habuit ea appetere. Veruntamen non ualet hoc argumentum: Concupiscibilis magis se habet ad diligendum deum quàm temporalia, sed sola per se potest diligere temporalia propter se & super omnia, ergo sola per se potest diligere deum propter se, & super omnia. Quoniam non concludit quod proposuit. proposuit quippe de simplici dilectione, & cōcludit de dilectione perfecta, ad quam uis concupiscibilis non magis habet se quàm ad diligendum temporalia perfecte, propter quatuor causas.

Antisiodorensis.

Adducūt q̃dā in partē ꝯriam.

Quatuor cuiusdam causę

I. ¶Prima, quia ad opus perfectæ dilectionis requiritur deliberatio multiplex, sed ad actum uitij nulla: quia ut asserit Origenes, uirtus est tarda, uitium præceps.
Origenes
2. ¶Secunda est, qa uis concupiscibilis habet se ad diligendum deum propter se non nisi per charitatem, quoniam aliter ferri non potest sup se. Immediate uero se habet ad temporalia diligēda.
¶Tertia est, quoniam deus hic manifeste non cernitur, tēporalia uero uidentur aperte. III.
¶Quarta est fames & indigentia quotidiana. Ad secundum cōformiter respondendum. IIII. Nam & naturalius habet moueri uis affectiua ad deum, & naturalem habet aptitudinem ad hoc: sed executio exigit charitatis infusæ auxilium atque præsentiam. Hæc Antisiodorensis.

¶Qui insuper quærit hic, utrum angelus naturali dilectione fruebatur se. Videtur quod sic, quia sicut se super omnia & plusquam deum dilexit, sic maxime sibi ipsi inhæsit. & hoc est frui, uidelicet alicui propter se inhærere amore. Contrarium huius probatur, quia hoc fuisset iniquum: & modo inductum est, q̃ amor angeli non fuit culpabilis. Dicendum quod amor naturalis sui, est ille quo quis naturaliter uult sibi bonum, ut esse, uiuere, intelligere, qui amor non tendit nisi ad conseruationem utilitatemq́ꝫ sui. Secundo, amor sui dicitur amor propriæ excellentiæ, qui est superbia, & amor libidinosus uitæ præsentis. estq́ꝫ fundamentū Babylonicæ ciuitatis, & causa ac radix uitiosæ fruitionis, nec fuit in angelis ante lapsum. Questio.

¶Tertio quærit, an angelus illa dilectione fecit de uia finem, & de creatura deum suum. Videtur quod sic, quoniam se plusquam deū diligendo seipsum constituit sibi finem & deum: finis enim summe diligitur. Respondendum quod naturali dilectione, qua quis diligit se propter sui utilitatem, non peccat: quoniam illa dilectione non fruitur se, nec tendit ad sui fruitionem: quod esset, seipsum facere sibi finem supremum. Cum uero quis diligit creaturam propter naturalem aliquam utilitatem, talis dilectio non excludit ultimū finem. imo ex hoc quod diligit se propter suam utilitatem, potest pertingere ad ueram dei dilectionem. Cumq́ꝫ dilexerit deum, tūc perfecte diligit se propter suam utilitatem: quoniam omnia desideria & opera nostra referre debemus ad gloriam dei utilitatemq́ꝫ nostri. Gloriā quippe deus uult sibi ascribi, utilitatem uero uult esse rem nostram: quoniam bonorum nostrorum non eget. Psalmus. Hinc dilectio naturalis non est charitati dei cōtraria, sed potest eē uia ad eam. & quamuis dilectio illa naturalis careat fine, non tamen illum excludit, sed susceptibilis eius est, sicut in actionibus indifferentibus accidit. Questio.

Questio.

¶Iterum quærit, An dilectio illa naturalis in angelo in primo statu fuerit Simoniaca. Videtur quod sic, quia per actum suum spiritualem, uidelicet dilectionem, intendebat acquirere suam utilitatem. Propter hanc obiectionem ac similes, quidam dixerunt quod angelus seu homo in principio diligebat se non propter se, sed propter deum, & deum propter se tantum: atque quod naturali dilectione diligebat deum super omnia, & propter ipsummet deum. Naturali nanque dilectione non diligit quis, nisi propriam utilitatem: ergo maiorem sui utilitatem plus diligit, & maxime summam: sed deus est summa sua utilitas, seu summum utile sibi. Item præceptum hoc, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, morale est: ergo à principio naturaliter fuit scriptū in mēte angelica, & sic illud nō adimplēdo, trāsgressus fuisset legē naturalē. Sed contra, qa deū, ꝓpter se & super omnia diligere, est modus excellentissimus diligēdi, & uera iustitia: qa sic diligens deū, est rerꝫ integer æstimator, iustæ

æstimationi nil addens nec subtrahens. sicq̧ sola naturali dilectione iustè uiueretur, quod fuit hæresis Pelagiana. Respondendum quod duplex est dilectio naturalis, scilicet uolũtaria & inuolũtaria, seu rõnalis & irrõnalis. Dilectio quoq̧ inuolũtaria duplex est: unam, quam habemus cum brutis communem, qua homo diligit se, & suæ uitæ cõseruationem, sanitatem ac mẽbra, sicut & bruta per uim æstimatiuam sequũtur conseruatiua, fugiũtq̧ nociua. & ista dilectio nõ est culpa, cum non sit uolũtaria. Alia ergo est dilectio inuolũtaria, quæ ẽ hoĩ propria, qua naturaliter diligit aĩa summum bonũ, appetẽs beatitudinẽ, sine oĩ deliberatione & prælectiõe. Hæc dilectio cũ sit rõnalis & inuolũtaria, nõ potest eẽ pctm̃. Dilectio uero rõnalis ac uolũtaria, in duas diuiditur species, s. in concupiscentiã & amicitiã seu bñuolentiam. Cõcupiscentia est dilectio q̃ diligimus oẽ id, q̊ frui appetimus habere ve cupimus, sicut gulosus diligit uinũ. Dilectio amicitiæ est, qua diligimus id cui uolumus bonũ, seu cuius bonis cõgratulamur. Vtraq̧ hac dilectiõe diligim' deũ p naturam sine adiutorio grãe, & item per grãm. Per naturam q̃dem, quando dilectio est inducta per testimonia creaturarum, quorum consideratio ostẽdit deũ esse suauem & optimum: sicq̧ accẽdit in aĩa quãdam eius cõcupiscẽtiam. Possunt quoq̧ creaturæ testari ac persuadere deum esse dignum, cuius bonum diligatur & cuius bono congaudeatur, quoniam ipse fecit nos. sicq̧ inducũt in nobis dilectionem dei, quæ amicitia nuncupatur: & talis amor est per naturalia acq̃situs sine grã gratum faciente, nec est Simoniacus: q̃a natura non facit eum uiam ad aliud acquirendum. hinc tali amore summum bonum uolumus deo, & eius bono congratulamur, quamuis nobis nil boni inde eueniat. estq̧ gratuitus ex parte causæ finalis, licet non ex parte causæ efficientis, cum ex naturalibus rationibus sit inductus & innitatur eisdem, quemadmodum amor quo pater diligit magistrum filij sui propter filium suum, qui amor ex parte causæ finalis est gratuitus, licet inductus sit ex filij amore cui uult bonum. Amor uero qui charitas dicitur, gratuitus est ex omni parte, siue sit concupiscentia siue amicitia.

Duplex ẽ dilectio.

Cõcupiscẽtia quid. Dilectio amicitiæ.

¶ Ex his patet solutio ad obiecta. Ad primum enim dicendum, quod amor naturalis quo anima diligit deum tanquam sibi optimum ac ut[illegible]simum, est idem amor quo diligit se: quoniam regula est, quòd diligens se amore concupiscentiæ, diligit quicquid aliud illo diligit. Et dicimus quod illo amore diligit homo deum summe secundum statum in quo est, id est, secundum possibilitatem naturæ. similiter angelus in primo statu naturali dilectione deum dilexit, nec magis nec minus quàm se, neque æqualiter: sicut iste non magis diligit dulce quàm uinum, nec minus, neque æqualiter: quia eadem numero dilectione atque eodem modo se habente, qua diligit dulce, diligit uinũ. Quod uero supra iam dictum est, quod angelus seu homo naturali dilectione plus dilexit se quàm deum, dictum est de dilectione amicitiæ qua diligitur deus. ¶ Ad secundum, quòd præceptum illud dilectionis insitum est cordi creato, quantum ad scientiam, non quantum ad faciendi potestatem: quoniam hæc est potestas solius gratiæ, ut q̃s diligat deũ plusquam seipsum, & ut leuet se supra se.

Quæstio

¶ Postremo circa hęc quęrit, an dilectio angelorum naturalis, fuit ordinata an inordinata. Si ordinata, ergo charitas fuit: q̃a ut loq̃tur Augustinus, charitas est ordinata dilectio. Si inordinata, ergo fuit peccatum, cum ordo dilectionis sit in præcepto. Dicẽdum quod naturalis dilectio angeli in primo statu, differebat à charitate præcipue in duobus, puta in causa efficiente seu originali, & in causa inducente seu motiua. Causa nanq̧ efficiens dilectionis naturalis, est potẽtia seu uolũtas creata. Causa autẽ motiua sunt beneficia dei. sed neutrũ istorũ, imò nec utrũq̧ simul facit contrarietatem inter dilectionem naturalem & charitatem, sed solum finis dilectionis. Dilectio q̃ppe qua tendit mẽs creata ad fruendum creatura, uel delectandum in ea, contraria est dilectioni qua q̃s fruitur deo, uel tendit ad fruendum eo propter seipsum. ¶ Hinc una istarum est uirtus, alia uitium: q̃a de creatura facit deum suum. Itaque dilectio naturalis non est inordinata, prout inordinatum sonat in uitium: tamen non est ex toto ordinata, nec habet aliq̃d contrarium ordini charitatis, sed est disparata, non contraria charitati. Hæc Antisiodorensis, cuius positio ab alijs in aliq̃bus sicut patebit, dissentit.

Quæsit cã efficiẽs & q̃ motiua dilectiõis naturalis.

¶ Igitur Bonauentura respondens: Tempore, inq̃t, naturæ institutæ tam homo quàm angelus habilis erat ad diligendum deum propter se & super omnia. Nam impossibile fuit eum aliter esse rectum. Rectitudo etenim mentis consistit radicaliter in amore diuino. Amor uero rectus esse non ualet, si aliq̃d diligat supra deum uel æque, aut aliquid diligat propter se, & deum propter aliud. Si igitur deus fecit hominem ac angelum rectum, patet quòd unicuique dedit habilitatem ad amandum se deum super omnia & propter se. Hinc affectus angeli deum cupiebat habere propter se, id est, propter ipsummet deum: quoniam summe bonum & summe reficiens fuit, non boni alterius gratia. Deo quoque uolebat bonum propter se deum, multo plus quàm amicus amico. Similiter pro nullo commodo aut incommodo uoluit deũ offendere. ideo dico quod dilexit deum naturali dilectione propter se & super omnia. Hinc autoritas sancti Bernardi intelligenda est de natura ut lapsa est. Nec impossibile est rationali atque intellectuali creaturæ eleuari super se, id est, ad altiora sua natura per contemplationem & dilectionem naturalem, sed super suum posse eleuari non ualet nisi alieno auxilio. Cumq̧ obijcitur quòd deum propter se & super omnia diligere, est perfectissimus actus ac deo gratissimus: Dicendum quòd actus ille aliter attribuitur gratiæ, aliter naturæ institutæ: quia naturæ institutæ conuenit ex quadam habilitate & rectitudine respectu boni: gratiæ uero est, quia captiuatus est affectus in obsequium CHRISTI, quemadmodum intellectus per fidem. Tunc autem captiuatur intellectus in obsequium CHRISTI, dum contra illud quod naturalis ratio dictat, primæ ueritati assentit, sicuti & affectus, quando id ad quod diligendum naturaliter inclinatur, amore CHRISTI est paratus odire: seu econtrario, dum id ad cuius odiũ naturaliter inclinatur, amare paratus est. Talis affectus est, qui contemnit uitam carnalem & honores omnéque desiderabile seculi huius, & diligit odientes, persequentes, atque lædentes se propter deum: & iste est affectus qui deo famulatur & placet, ac coronari meretur, & est à gratia, non à natura. Aliter etiam differt hic actus ab illo: quoniam ille, scilicet actus dilectionis naturalis, est ex naturali cognitione: alius, à cognitione fidei. Et differt cognitio ista ab illa: quia cognitio naturalis cogno-

Rñsio Bonauenturæ.

Obiectio. Solutio 2. Cor. 10.

scit deum summe bonum, ex diffusione & communicatione suæ bonitatis in naturalibus suis effectibus & creatis: fides autem, ex communicatione diuina ad intra. Vtraq; ergo cognitio fatet̃ deum summe bonum & summe amādum. ueruntamē cognitio gratuita fidei multo præclarius. sic & utraq; dilectio deum super om̃ia, ꝓpter se diligit: sed dilectio gratuita multo sublimius. Alia differētia dari solebat, uidelicet ꝙ dilectiōe naturali diligit animus deum, q̃m bonus est sibi: & ideo summe diligit ipsum, quoniam summe bonus est sibi, & om̃e bonū quod est & quod habet animus, pēdet ex deo, & nihil esset nisi per ip̃m. ideo plus diligit deum q̃ seipsum: Porro dilectione gratuita diligit deum, quoniam bonus in se: & quoniam summe bonus, summe diligit eum. Cum'q; nec ipse homo bonus ē, nisi inquantū diligit deū, nō diligit seipsum nisi ꝓpter deum. Sic ergo inter has dilectiones est differentia triplex, prima ex parte modi diligendi, secūda ex parte cognitionis disponentis, tertia ex parte motiui. Hæc Bonauentura.

Magis diligere aliquid tripliciter. Quæstio

¶Qui etiam ad quæstionem hanc, qualiter angelus unus habeat se circa aliorꝫ angelorū dilectionē, respōdet: Magis diligere aliq̄d, potest esse tripliciter: utpote aut rōne boni optati, aut rōne affectus intensi, aut ratiōe effectus. Primo modo magis diligit aliquē qui magis bonum appetit ei, sic ꝙ angelus inferior angelū superiorem plus diligebat, uolendo ei bona desuper sibi collata. Ratione autem intensionis effectus q̄s amplius diligit alium, quando affectio sua plus trahit ad illum, atq; libentius est cum illo, & de ipsius præsentia plenius consolatur. & sic angeli eiusdem ordinis magis se inuicem diligunt, sicut & compatriotę magis se mutuo amant, dummodo moribus sint cōformes. Similiter homines eiusdem officij & professionis seu ordinis, nisi uices suas interponat inuidia, sic ꝙ angelus angelum eiusdem secum naturæ ac conformis officij maiori dilectione amplectit̃ naturali, præsertim cū nō sit ibi morꝫ diuersitas, nec rancoris malignitas. Ratione autem effectus beneficij ve impēsi quis amplius diligit illum, cui plus benefecit, & circa quem magis sollicitatur, quemadmodū mater circa prolem tenellam, in qua indigentiam uidet maiorem: sic angelus inferiorem plus diligit quē purgat, illustrat, & perficit. Hæc idem. Per hanc etiam distinctionē faciliter solueren tur obiecta, quæ fiunt in contrarium.

Alexāder subscribit Antisiodorēsis sniæ.

¶Præterea Alexander in his seq̄tur Antisiodorensem, dicēdo: Dilectione naturali quæ est cōcupiscētię, deus naturaliter diligit̃ maxime, in qua dilectione nō est magis aut minus aut æque diligere deū & se: q̄a dilectio ista non distinguit inter bonum quod cōcupiscitur, & cui concupiscitur, quasi sint duo cōcupiscibilia: imo est una dilectio huius & illius. Vnde assignat̃ hęc regula, quod amore naturali q̄ est concupiscentia, diligitur una dilectione id quod maxime concupiscitur & cui concupiscitur. Si autem diligere dicatur adhærere alicui bono per affectū, seu delectabiliter affici circa bonum, in quantum hm̃oi, ut in dilectione quæ ex deliberatione procedit: sic angelus magis & minus potuit diligere, prout distinguebat unum alio magis aut minus bonum esse. & secundum hæc deus est naturaliter magis diligēdus angelo, q̃ angelus sibijpsi. Sic em̃ diligere seq̄tur electionem, quæ est unum alteri p̄optare, & sic angelus naturali dilectione concupiscētiæ deum maxime diligebat, tanq̃ summe cōcupiscibilē, utilem ac necessarium sibi, sed seipsum maxime diligebat tanquam rationem, ꝓpter quam deum maxime cōcupiscebat. Hæc Alexander.

Dionys. Alexādri & Antisio.

¶Qui in his Antisiodorēsem oīno seq̄ uidet̃, q̃ꝫ opinio, ut infra patebit, minus ē ꝓbabilis: q̄a se facere rōnē diligēdi deū, ē seipsum deo præferre, & deū ad se referre, nō se ad deū, q̄d ē seipsum sibi facere ultimū finē & deū mediū, q̄d est ꝓrsus puersum, & deo uti, seipso'q; frui. In alijs Alexāder Bonauēturæ cōcordat, & ait, ꝙ unus angelus naturali dilectiōe diligit aliū angelū seu ꝓximū suū sicut seipsum, nō tñ tm̃ quātum seipsum.

Thomas. Dilectio cupiscētię

¶Deniq; Thomas: Circa hæc, inq̄t, est duplex opinio. q̄dam nāq; distinguūt dilectionem in dilectionē concupiscētiæ & amicitiæ, q̃ differunt sc̄dm duos actus uoluntatis, quæ sunt appetere q̄d est rei absentis non habitæ, & amare q̄d ē rei habitæ sc̄dm Augustinū. Est ergo dilectio cōcupiscentiæ, qua q̄s aliq̄d desiderat ad adipiscendū q̄d sibi est bonū sc̄dm aliquē modū. & tali dilectione in statu naturaliū angeli deum plusquam se diligebant, uehementius appetendo bonum diuinū q̃ suum, q̄a hoc eis delectabilius erat. sic'q; totam dilectionem hanc in seipsos retorquebāt. Dilectio aūt amicitiæ est, qua q̄s similitudinē eius q̄d in se habet, amat in altero, uolēs bonū ei ad quē similitudinē habet. Propter quod ait philosophus, quod est simile simili amicum, quemadmodum unus uirtuosus diligit alium, in q̄bus tantum est amicitia uera. & tali dilectione angeli quodammodo diligebāt deum supra se, q̄a optabāt ei magis bonū q̃ sibi: uidelicet essedeum, quod sibi nō uolebant. Attamen intensius sibi uolebāt bonum creatum, quàm deo bonum diuinum & increatum. Verum ista solutio stare non ualet, q̄a oportet concedere angelos in statu illo dilectionem amicitiæ habuisse ad deum, cum diuina similitudo resplenderet in ipsis per naturalia sua. Hoc autem est de ratione amicitiæ, quod quamuis habeat delectationes & utilitates sibi annexas, non tamen ad has respicit oculus amantis, sed ad bonum amatum: ergo in corde amantis præponderat bonum amatum omnibus utilitatibus & delectationibus consequentibus ex amato. Nullum autem bonum erat in angelo nisi ex deo amato: ergo plus diligebant deum seu bonum diuinum, quàm seipsos. & hæc est secunda uerior'que opinio. Hæc Thomas in Scripto.

Dilectio amicitię. Aristo.

¶At uero in prima parte quæstione sexagesima: Falsitas, ait, illius primæ opinionis, aperte apparet, si q̄s in naturalibus rebus cōsideret, ad q̄d res naturaliter moueatur. Inclinatio nanque naturalis in his quæ secundum rationem est, demonstrat inclinationem naturalem in uoluntate intellectūalis naturę. Vnumquodque uero in naturalibus rebus, quod secundum naturam hoc ipsum quod est, alterius est, magis principalius'q; inclinatur in id cuius est, quàm in seipsum. & hæc demonstratio naturalis demonstratur ex his quę naturaliter aguntur: quoniam unumquodque sicut naturaliter agitur, ita aptum natum est agi, prout secundo dicitur physicorum. Videmus autem quod pars naturaliter se exponit pro conseruatione totius: & quoniam ratio, imitatur naturam, imitationem huius in uirtutibus inuenimus politicis. Est etenim uirtutis ciuis ac militis, ut se exponat periculis mortis pro conseruatione reipublicæ. & si homo esset naturalis pars huius ciuitatis, hæc inclinatio ei existeret naturalis. Cúmque deus sit bonum uniuersale, sub quo continetur omne bonum particulare creatum, etiam angelus, (Omnis equidem creatura se-

cundum id quod est, naturaliter est dei creatoris sui) sequitur quod tam homo quàm angelus naturali dilectione plus ac principalius diligat deum, quàm se. aliâs naturalis dilectio esset peruersa, neque per charitatem perficeretur. Hæc in Summa.

Petrus. ¶Petrus demum in his omnino sequitur Bonauentură, etiam pene sub uerbis eisdem, & ambo consonant Thomæ.

Richard⁹ ¶Richardus quoq; quantum ad primum, concordat eisdem: Quidam, inquiens, dicunt quod angelus ex puris naturalibus non poterat deum diligere plusquam se, quia ex naturalib⁹ nequiuit deum amare, nisi inquantū est naturæ dator & conseruator: sed cōtra hoc est, quod quidam homines etiam gentiles ex naturali amore ad bonum commune, exposuerūt se morti pro bono huiusmodi. Cum igitur deus sit totius naturæ summum & communissimum bonum, poterat angelus ipsum plusquam seipsum diligere. Porro quantum ad aliud, Richardus paulisper à Bonauentura ac Petro recedit, dicēdo: Angelus ante suam conuersionē seu auersiōem magis diligebat angelum superiorem, quàm sibi æqualem aut magis ꝓpinquum, magis bonum illi uolendo & etiam bonum illius intensius cupiendo: quia cum gloria sit naturę rectę perfectio, & modo in gloria angelus inferior magis diligat superiorē utroque modo præfato, uidetur quod & ante lapsum sic fuit. Hinc mihi apparet, quod quilibet angelus magis diligebat deum quàm seipsum: plus quoq; seipsum quam quemcunque alium angelum, atque inter alios magis dilexit eos qui deo fuerunt propinquiores. Hæc Richardus.

Alber. ¶Præterea Albertus, positionem præhabitam Antisiodorensis & Alexandri secutus est: Antiqui, dicēs, sicut Præpositiuus & Gulielmus Antisiodorensis, dixerūt quod duplex est amor, uidelicet concupiscentiæ & amicitiæ &c. sicut præhabitum est.

Udalri. ¶Vdalricus uero in hoc ab Alberto recedit: Dilectione, inquiens, naturali angelus plus diligit deum quàm se, ut patet per Augustinum, qui in libro de fide ad Petrum, disseruit: Tales deus creauit angelos, ut ipsum præ se diligerent, cuius opere tales se esse creatos agnoscerent.

August. Quod quidam asserunt uerum esse de amore concupiscentiæ, quæ est dilecti propter utile aut delectabile, uel propter utraque quæ amās percipit ab amato, aut percipere cupit, si nō recipit. Cum ergo angelus naturaliter plus concupiscit bonum diuinum quàm proprium, tanquam sibi melius ac delectabilius, patet propositum. Non autem concedunt hoc de dilectione amicitiæ, qua amās uult amato bonum propter ipsum, non propter se: quia ad hūc actū (ut dicunt) charitas perficit naturam in se curuam. Verum hi errant, quoniam naturalis uoluntas sequitur naturale iudicium intellectus. Intellectus uero ex naturali rectitudine sua iudicat summum bonum præ omnibus & supra omnia esse amandum. Hæc Vdalricus, qui de dilectione qua angeli inferiores diligunt superiores, sequitur iam prętactā positionē Richardi.

Henricus ¶Præterea Henricus quodlibeto quarto super his tractat diffuse: Oportet, dicens, uidere quid sit amor, & qui sint gradus eius, quæ etiam differentia inter

Amor qd. amorem naturalem & liberalem. Itaque Amor seu dilectio est inclinatio aut motus in bonum, ita quod amans semper mouetur in bonum amatum, nisi habeat impedimentum, quod in amore naturali (qui est sine cognitione, nec est nisi quidam naturalis appetitus) est unicum, puta contrarium: quemadmodum terra gignēs naturali amore inclinatur in actum pullulandi ac germinandi, & exit in opus, nisi calor uiuificus impediatur per frigus contrarium. In amore uero naturali qui est per cognitionem, est duplex impedimentum: uidelicet ignorantia boni in quod esset tēdendum, & uiolentia seu aliud aliquid impediens exteriorem motum siue tendentiam, quamuis nō interiorem: & iuxta hæc diuersi sunt gradus dilectionis, qbus fit mot⁹ in bonum dupliciter. Primo, per impetum naturæ, cui nō potest resistere motum seu amans uel appetens. Secundo, per libertatem electionis, quæ est dilectionis liberalis seu deliberatiuæ. Hinc dilectio naturalis naturæ impetum sequens, est quasi pondus naturaliter inclinans ad motum & actum, sicut grauitas trahit deorsum. Vnde in libro cōfessionum loquitur Augustinus: Amor meus pōdus meum. eo feror, quocunq; feror. Motus autem dilectiōis liberalis, est quasi pes uoluntarie se extendens ad processum: secūdum quod asserit Augustinus super id Psalmi, Comprehēsus est pes eorum: Pes animę nostrę intelligitur amor. Hæc ergo duæ dilectiones differūt, sicut impetuosum & liberum, suntq; duæ species dilectiōis, distinctæ penes modos inclinatiōis in bonum. Porro hæc quęstio intelligitur de amore naturali intellectualis creaturæ ex cognitione nascente, quę est dilectio uoluntatis ut natura est: atq; per hoc etiam de illa quæ est uolūtatis ut uolūtatis, utpote ut est libera & deliberatiua. Dilectio demū naturalis nō est nisi boni simpliciter, quamuis uolūtas ut libera, habeat se indifferēter ad bonum simpliciter & apparēs. Cūq; nihil queat amari nisi aliqliter cognitū, si deus diligit, hoc est secundū qd cognoscitur. Sed cognitio de deo est duplex. una in particulari, qua cognoscit qd ipse est singularitas quædā, quę est necesse esse absolute, seu finis beatificans creaturā. De hac cognitiōe dei, siue p fidem, siue per speciem, nihil ad ꝓpositū: qm omis talis cognitio solū diligit dilectionem deliberatiuā, q deus est diligēdus in speciali, quēadmodū cognitio illa est in speciali: sed ad ꝓpositū spectat cognitio dei in creaturis aut in seipso, q diligit dilectionē dei pure naturalē, q cognoscit in uniuersali solū, quēadmodū dilectiōe naturali nō diligit nisi dilectiōe in uniuersali. Eodē etem cursu ꝓcedūt cognitio atq; dilectio circa deū. Itaq; loquēdo de dilectione bñplacentiæ, q diligit bonū ipsi amāti, deus diligit naturali dilectiōe à qcunq; uolūtate creata super oīa, inquantū est bonus simpliciter, & qm bonus, & ratio diligendi oīs alterius boni, uniuersaleq; bonū, sine cuius participatiōe nihil ē diligibile: nec diligēs diligit seipm seu aliqd aliud, nisi inquantū aliq rō boni in se aut in alio creato cōsistit, quæ rō perfecte continetur in deo, q in illo bono creato diligitur. Verum ista dilectio naturalis, qua super omnia diligitur deus, ualde est imperfecta, habetq; perfici dilectiōe deliberatiua, q sequitur cognitionē dei in creaturis in speciali: & hoc, q ad bona naturalia seu moralia: & cū informata fuerit charitate, quo ad bona gratuita. Sed utrum dilectiōe naturali amicitiæ & bñuolētiæ deus sup oīa diligat, nō ē ex his manifestū: qa nec in se manifestū ē, utrū tali dilectione absolute diligēdus sit. Est ergo dicēdū, q cū amicitia scdm philosophū quærat æqualitatē, nimia distantia amicitiam corrumpat, deus proprie loquendo nullo mō diligēdus est dilectiōe amicitiæ, qa nō decet eū. Hinc ꝓprie loquēdo, dilectiōe deliberatiua amicitiæ nulla creatura diligit deū. qre multo forti⁹ nec dilecti-

Amor; naturalis duplex impedimentū

August.

Psal. 9.

Duplex ē cognitio de deo.

one naturali amicitiæ, cum dilectio deliberatiua perfi
ciat naturalem: & ſicut deo non debetur dilectio ami
citiæ, ita nec beneuolentiæ, cum dilectio beneuolẽtiæ
ſit pediſſequa dilectionis amicitiæ. Vtraq; enim reſpi
cit bonum quod quis uult ſibi ac alŋ, & incipit à ſe. Ni
hilominus deo debemus aliquo modo dilectionem
amicitiæ ac beneuolentiæ, quandam ſecundum ſuper-
abundantiam uolẽdo ei optimum bonum quod ipſe
eſt, & cætera bona quæ decẽt eum, ut ſcilicet honore-
tur & diligatur ab omnibus. Nempe quicquid recta
ratione conſiliata magis diligibile eſt in quocunq; ge
nere dilectionis, hoc plus diligit uolũtas naturalis, ut
natura eſt, naturali inclinatione abſq; motu extrinſec⁹
inclinãtc, ita quòd appetitus naturæ ut natura eſt, ſem
per eſt in melius ſimpliciter: cui ſi uoluntas deliberati
ua concordaret, ſemper quod melius eſſet eligeret ac
magis diligeret, ad quod etiam eam dirigit charitas,
perducẽdo eam perfecte ad id, ad quod eam inclinat
natura, quamuis per ſe pertingere complereq; neque-
at. Dicendum eſt ergo ſummatim, quod abſolute eſt
concedendum, deum à creatura narnrali dilectione ſu
per omnia diligi, ita quòd dilectione amicitiæ ac com
placentiæ per excellentiam & ſuperabũdantiam quã
dam amatur, nõ proprie: quia ſecundum philoſophũ
in Ethicis, amicabilia ad alterum ſunt ex amicabilib⁹
ad ſeipſum. Hæc Henricus.

Diony. ¶Cuius poſitio ad reſponſionem Thomæ ac Bona
uenturæ facili concordatione reducitur, quibus & Ha
nibal conſonat. Aliqua tamen obſcura in dictis conti
nentur Henrici, ut quod ait particularem dei cogniti
onem non concomitari naturalem eius dilectionem.
Angeli enim naturali cognitione mox ut cõditi ſunt,
cognouerunt deum non confuſe, aut in uniuerſali dũ-
taxat, ſed multo clarius & particularius quàm aliquis
homo in hac uita deum cognoſcere queat, ſaltem na-
turali notitia: & ex illa prima cognitione incitabantur
ad amorem dei ſuper omnia naturalem. Verum hoc Que opi-
dictum Henrici uidetur ex eo procedere, quòd opina nio ſit pro
batur etiam angelicum intellectum primo in uniuer- bilior.
ſali cognoſcere, deinde in particulari, ut ſupra narratũ
eſt & improbatum. Tenendum eſt ergo, quòd omnis
mens creata in naturalibus bñ diſpoſita, naturali amo
re diligit ſuper ſe & ſuper omnia incomparabiliter de
um. Hoc etenim naturalis dictat & exigit ratio. An-
geli uero naturali ſapientia eminebant, & clariſſime
hac nouerunt. imò niſi ſic eſſet, poſſet quis certitudina
liter & experimẽtaliter ſcire ſe eſſe in charitate: q̃m hõ
ſecundum naturam uiuens, ad hoc poteſt pertingere,
ut deũ ſuper omnia naturali amet affectu, & hoc ip̃m
experiatur in ſe: præſertim cum & bonum creatũ uir-
tute politica aut etiam uitioſo amore plus poſſit ama
re quàm ſe, quemadmodum aliqui uirtuoſe expoſue-
runt ſe morti pro bono communi reipublicę ſeu prin
cipis ſui, quidam etiam uitioſe pro uoluptate uenerea
aut certa perſona impie concupita: imò & iuxta euan
gelica documẽta debemus pro proximis naturalem
corporalemq; uitam exponere, dicente glorioſo Iohã
ne: Nos debemus pro fratribus animas ponere. Poſ- 1. Iohan.
ſent autem hic aliqua de libero arbitrio quæri. ſed in
de infra plenius diſſeretur.

An perfectos & beatos creauit deus angelos, an miſeros & imperfectos. Diſtinctio. IIII. A

POſt hæc uidendum eſt, utrum perfectos & beatos creauit deus angelos, an mi-
ſeros & imperfectos. Ad quod dici poteſt, ꝙ nec in beatitudine nec in miſeria
creati ſunt. Miſeri enim ante peccatum eſſe non potuerunt, quia ex peccato mi-
Proue. 14 ſeria eſt. Nam ſi non fuiſſet peccatum, nulla eſſet miſeria. Beati quoq; nũquam
fuerunt illi qui ceciderunt: quia ſui euentus ignari fuerunt, id eſt, peccati & ſupplicŋ futuri.
Si enim lapſum ſuum præſciuerunt: aut uitare uoluerunt, ſed non potuerũt, & ita erant mi
ſeri: aut potuerunt, ſed noluerunt, & ita erant ſtulti & maligni. Ideoq; dicimus quia non erãt
præſcŋ euentus ſui, nec eis data eſt cognitio eorum quæ futura erant ſuper eos. Boni uero
& qui perſtiterunt, forte ſuæ beatitudinis præſcŋ fuerũt. Vnde Auguſtinus ſuper Geneſim,
Augu. ſup Quomodo, inquit, beatus inter angelos fuit, qui futuri peccati atq; ſupplicŋ præſcius non fu
Gene. li. 11. it? Quæritur autem cur non fuerit. Forte hoc deus reuelare diabolo noluit, quid facturus
cap. 23. uel paſſurus eſſet: cæteris uero reuelare uoluit, ꝙ in ueritate manſuri eſſent. His uerbis uide-
tur Auguſtinus ſignificare, ꝙ angeli qui corruerunt, non fuerunt præſcŋ ſui caſus: ideoq; be
ati non fuerunt. Et ꝙ angeli qui perſtiterunt, beatitudinem ſibi affuturam præſciuerunt, at-
q; de ea certi in ſpe extiterũt: unde quodammodo iam beati erãt. Et reuera ſi ita fuiſſet, poſſet
illos dici aliquo modo fuiſſe beatos, alios uero nõ q neſciuerũt euentum ſuum.

Quod opinando Auguſtinus hoc dixerit, non aſſerendo, ſcilicet quod an
geli qui perſtiterunt, præſcŋ fuerunt futuri ſui boni. B

Sed hæc magis opinando & quærendo dicit Auguſtinus quàm aſſerendo. Vnde & huic
opinioni opponens, conſequenter ſubdit: Sed quare diſcernebantur illi à cæteris? Vt deus
iſtis quæ ad ipſos pertinerent non reuelaret, alŋs uero reuelaret, cum non prius ſit ipſe ultor,
quàm aliq̃s peccator. non em̃ damnat ipſe innocentes. Hic uidetur innuere, quòd nec pecca
turis futurum malum, nec permanſuris futurum bonum reuelauerit. Ideoq; nec illi q cecide
Augu. ſup runt, unquam nec illi q perſtiterunt uſq; ad conſummationem, beati fuerunt: q̃a beati nõ po
Gene. lib. terant eſſe, ſi de beatitudine certi non erant, uel ſi dãnationis incerti erant. Vnde Auguſtinus
11. cap. 27 in eodem: Dicere, inquit, de angelis ꝙ in ſuo genere beati eſſe poſſunt damnationis uel ſalu-

tis incerti, quibus nec spes esset quod mutandi essent in melius, nimia præsumptio est. Quomodo enim beati esse possunt, quibus est incerta sua beatitudo?

Summam colligit prædictorum, confirmans omnes angelos ante confirmationem uel lapsum non fuisse beatos, nisi per beatitudinem quis accipiat illum statum innocentiæ, in quo fuerunt ante casum.

C Ex prædictis cõsequitur, ꝙ angeli q corruerunt, nunquam beati fuerũt: nisi beatudinẽ aliquis accipiat illum statum innocentiæ in quo fuerunt ante peccatum. Illi uero qui perstiterunt, aut suam beatitudinem futuram deo reuelante præscierunt, & ita spei certitudine aliquo modo beati fuerunt: uel incerti extiterunt suæ beatitudinis, & ita aliter beati nõ fuerũt, quàm reliqui qui ceciderunt. Mihi autem ꝙ posterius dictum est, probabilius uidetur.

Responsio ad id quod quærebatur, an angeli essent creati perfecti aut imperfecti: & dicitur quod perfecti fuerunt secundum aliquid, & imperfecti secundum aliquid.

D Ad hoc autem quod quærebatur, utrũ perfecti uel imperfecti fuerint creati: dici potest, quia quodam modo perfecti fuerint, & quodam alio modo imperfecti. Non enim uno modo aliquid dicitur perfectum, sed pluribus.

Quod tribus modis dicitur perfectum, secundum tempus, secundum naturam, & uniuersaliter perfectum.

E Dicitur nanque perfectum tribus modis. Est enim perfectum secundum tempus, & est perfectum secundum naturam, & est uniuersaliter perfectum. Secundum tempus perfectũ est, quod habet quicquid tempus requirit, & conuenit secundum tempus haberi: & hoc modo angeli erant perfecti ante confirmationem uel lapsum. Secundum naturam perfectum est, quod habet quicquid debitũ est, uel expedit naturæ suæ ad glorificationem: & hoc modo perfecti fuerunt angeli post confirmationem, & erunt sancti post resurrectionem. Vniuersaliter & summe perfectum est, cui nihil unquam deest, & à quo uniuersa proueniũt bona: quod est solius dei. Prima ergo perfectio est naturæ conditæ, secunda naturæ glorificatæ, tertia naturæ increatæ.

Prædicta breuiter tangit, tradens quales fuerunt angeli in conuersione & auersione.

F Quales fuerunt angeli in creatione, ostensum est: boni scilicet & non mali, iusti, id est, innocentes & perfecti quodam modo, alio uero modo imperfecti. Beati uero non fuerunt usq; ad confirmationem, nisi beatitudo accipiatur (ut iam dictum est) ille status innocẽtiæ & bonitatis, in quo conditi sunt.

SVMMA DISTINCTIONIS IIII

PRæcedenti distinctiõe determinatum est de angelis, quantum ad essentiam & innocentiam atq; malitiã, & quantum ad naturales eorum ꝓprietates seu attributa: iam tractatur de eis quantum ad eorum gloriam quæ debetur innocentiæ, & miseriam quæ infligitur ac debetur malitiæ. & circa hæc primo inquiritur, an creati sint beati aut miseri. Secũdo, an suam beatitudinem uel miseriam præcognouerunt. Tertio, an conditi sint iusti & perfecti, an non. Et hæc est materia distinctionis istius.

QVAESTIO I.

HIc quæritur primo, an angeli creati sunt beati, ita quod beatitudo seu gloria eis sit concreata. ¶ Videtur ꝙ sic: primo quia dei perfecta sunt opera. perfectio autem in felicitate consistit. (Deu. 32.) Secundo, q̃a de primo apostata angelo in Iezechiele habetur: In delicijs paradisi dei fuisti. (Ieze. 28.) Tertio, primi homines facti sunt in donis gratię, ergo angeli in donis gloriæ, cum sint hominibus perfectiores in specie. Quarto, quia aut uiatores aut cõprehẽsores producti sunt. Non uiatores, quia non ambulauerunt per fidem, nec cognouerunt per speculum in ænigmate, ergo comprehensores creati sunt. (1. Cor. 13.) Quinto, In libro de Ecclesiasticis dogmatibus Augustinus effatur: Angeli qui in illa qua creati sunt, beatitudine perseuerant, &c. ergo in beatitudine sunt plasmati. (August.)

¶ In oppositum sunt quæ tanguntur in litera.

¶ Ad hoc Thomas respondet: Beatitudo angeli ac hominis, est perfectissima operatio eius contemplatione altissimi intelligibilis, secũdum philosophos atque theologos, quæ beatitudo inæqualiter inest eis, secundum quod magis aut minus clare intuentur summum illud obiectum: imò & aliter conuenit deo & angelis atq; hominibus secundum eorum naturalia consideratis. (Thomę responsio.) deus q̃ppe se uidet per suam essentiam, non per similitudinem aliquam. Angelus uero uidet eam per similitudinem eius acquisitam seu sibi infusam, & per suam essentiam, inquantum est similitudo quædã increatæ essentiæ, sicut præhabitum est. Intellectus autem humanus ad hanc uisionem non ducitur naturali notitia, nisi per similitudines ex creaturis acceptas. Prima harum uisionum est sicut oculus uidet lucẽ existentem in pupilla, quam uidet per se, nõ per speciem aliam. Visio autem qua angelus deum uidet, est similis uisioni qua quis conspicit hominem per similitudinem ab ipso immediate acceptam. Tertia uero uisio assimilatur uisioni qua quis speculum intuendo, uidet in eo hominem per speciem ab homine in speculo resultantem. & in hac naturali beatitudine uisionis diuinę angeli sunt creati, non autem in supernaturali beatitudine, qua diuinam cõtemplantur essentiam nõ per speciem creatam receptã, sed increatã: per quã increatæ felicitati conformes sunt, quam meruerũt. Miseria quoq; non potuit in eis præcedere culpã. Hæc

Thomas in Scripto. Idem in prima parte Sūmæ, quęstione sexagesimasecunda.

Petrus. ¶Petrus quoq;: Beatitudo, inquit, dupliciter dicit. primo large, pro statu quodam in quo est carentia omnis mali culpæ & pœnæ. sic erant beati. Secundo proprie, ꝓ statu ultimo perfectæ salutis, in quo est copia omnis boni. & sic non erant beati. Hæc enim beatitudo consistit in nobilissimo actu nobilissimæ potētiæ circa summum obiectum præstantissimo modo per immediatam primæ ueritatis uisionem, quæ appellatur uisio per essentiam, quam non habebāt: ideo non fuerunt beati simpliciter. Hæc Petrus.

Richard⁹. ¶Idē Richard⁹: Gloria, dicēs, ꝓprie cōsistit in clara & immediata dei uisione, & perfecta eius fruitione ac tētionis securitate, à qua gloria nullus cadere potest.

Quęstio. Insuper quærit Richardus, Vtrū quilibet angelus prius ordine naturę naturali cognitione intellexerit se q̄ deum. Ad quod respondet quod sic, sicut præcedenti distinctione responsum est. Iterum quærit, An quilibet angelus naturali cognitione certius intellexit se q̄ deum: & respondet quod imò, siue loquamur de cognitione quid est, siue de cognitiōe quia est. Naturali enim cognitione cognouit deū per hoc quod cognouit se. sicq; cognitio sui, præstitit certitudinem cognitioni alterius. Hæc Richardus.

Dionysi. ꝯ Richardū ¶Cui obijci potest, quod iuxta præhabita deus nō potest cogitari non esse. Iterum, pluribus & infallibilioribus rationibus angelus sciuit deum eē, seu q̄a est, q̄ se eē. Rursus, deus ex sua natura cū summa certitudine cognoscibilissim⁹ est. & q̄uis nobis nō sit ita certissime not⁹, atq; notissime cert⁹, quātum ad q̄d est, ob suæ actualitatis excessum: tñ quantū ad q̄a est, nō excedit nostrę mentis intuitum, cum ipse in omni suo effectu clare multipliciterq; reluceat quo ad hoc. Hinc dici solet, quemadmodum nihil incertius incomprehensibiliusq; cōsistit, quàm quid sit deus: sic nihil certius & clarius est, q̄ deum esse. Vnde ad minus uidetur dicendū, quod extensiue loquendo, angelus certius nouit deū esse q̄ se. Reor autem quod etiam intensiue.

Bonauēt. ¶Amplius Bonauentura: Quorundam, ait, opinio fuit, quod angeli in primo instanti suæ creationis fuerunt in actu conuersionis & auersionis. & sicut in prima illa auersione auersi, æternaliter sunt damnati: ita in prima illa conuersiōe cōuersi, æternaliter sunt glorificati. & hoc dicunt intendisse Augustinum, dicendo q̄ aliqui angeli conditi sunt beati, quoniam simul tempore, quamuis posterius natura factum est cælum & lux, id ē, angelica natura informis & formata. Sed ista opinio reprobata est supra, quātum ad hoc, quod dicit angelos in primo instāti fuisse auersos: & nūc quātum ad alterā partē, est improbata. Hęc Bonauētura.

Scoti opinio. ¶Scotus demum hic loquitur: Angeli boni in primo suæ creationis instanti potuerunt esse beati. beatitudo nanq; non potest inesse creaturæ capaci, nisi à deo. ergo in quocunq; instanti potest dari à deo atq; inesse creaturę, potest esse creatura beata: sed pro quocunq; instanti potuit eam deus conferre, & tam bene in primo instanti, ut in secundo uel tertio. creatura q̄que angelica quolibet instanti sui esse, fuit ipsius capax. Attamen angeli boni non fuerunt de facto beati in primo instanti, quia (ut ait Augustinus quarto super Genesim) non plus discernebat deus bonos à malis quàm pro tunc erāt distincti. si ergo fuissent beati in primo illo instanti, ergo oēs fuissent beati: quoniā uniformes erant creati, sicq; nullus eorum peccasset,

August.

cum certitudo assecurationis & confirmatio in bono, ad beatitudinem exigantur. Sed obijci potest. angeli enim in primo instanti fuerunt beati beatitudine naturali, ergo & beatitudine supernaturali: quoniam causa supernaturalis beatitudinis, scilicet deus, efficacior est causa beatitudinis naturalis, quæ fuit ipsa mens angeli seu causa naturalis creata. Item in primo instanti fuerunt in gratia, ut patebit. ergo in eodem fuerunt in gloria, quia angelus sine discursu perfectionem suā confestim consequitur habitis requisitis. Dicendum ad primū, quod non sequitur de causa efficiente, agente sponte ac libere. Ad secūdum, quod dubium est an fuerint in gratia conditi. & esto quod sic, adhuc tamē non sequitur. Nam quamuis sine discursu mox naturalem habuerint unionem, non tamen oportet quod & supernaturalem. Est enim quædam dispositio in fieri tantum, non in facto esse remanens, ad supernaturalem beatitudinem requisita. & huiusmodi dispositio est meritorius actus. idcirco nō pariter insunt. Ad naturalem autem beatitudinem nō requiritur dispositio talis. Hæc Scotus.

Obiectio.

Solutio.

Hanibal. ¶Hanibal etiam scribit: Beatitudo perfectionē importat. perfectio autem est duplex: una secundum genus determinatum, alia simpliciter. Sic & beatitudo ē duplex. una per quam quis habet perfectionem seu operationem perfectam secundum modum propriæ speciei: sicq; homo & angeli sunt beati creati, quia in suæ creationis principio habuerunt perfectam cognitionem de deo, ad quam se eorum extendebat natura: quia natura à perfectis sumit exordiū, ut in de cōsolatione scribit Boethius. Alia est beatitudo supernaturalis, qua creatura intellectualis habet operatiōem perfectam, simpliciter uidendo deū per speciem, quā nullus reproborum habuit angelorū. Hæc Hanibal.

Boethi.

Dionysi.

¶Ad primum ergo dicendum, quod perfectio multiplex est, quemadmodum in textu habetur: uidelicet secundum tempus, secundum naturam, & secundum omnem modum seu uniuersaliter. ¶Dei ergo opera sunt perfecta secundum exigentiam & dispositionem naturæ eorum & tempore suo, quia ad congruam sibi pfectiōem ordinantur ac tendūt. Opera quoq; dei simul sumpta, sunt eminenť pfecta, sicut & ualde bona.

¶Ad secundum, quod per delicias illas intelliguntur naturalis felicitas, omnisq; concreata excellentia angelorum.

¶Ad tertium, quod non sequitur. sed dato quod primi homines facti sunt in gratia, argui potest quod angelis excellentius concessum est hoc.

¶Ad quartum, quod uiatores fuerunt, habuerūtq; fidem aut aliquid fidei correspondens & proportionale, ut infra dicetur.

¶Ad quintum, quod Augustin⁹ per beatitudinem intelligit prætactam angelorum eminentiam in naturalibus donisq; gratiæ eis collatæ, prout Augustin⁹ sentire uidetur. Conformiter sunt soluēdę similes Augustini seu aliorum autoritates, ut quod in libro de mirabilibus scripturæ Augustinus deprompsit: Angelus in summo sui ordinis honore constitutus, collapsus ē. In libro quoq; de fide ad Petrum, Angelici spiritus pro eo quod rationales facti sunt, æternitatis & beatitudinis donum in ipsa naturæ suæ spiritualis creatione diuinitus acceperunt.

QVAESTIO .II.

Secundo quæritur, An angeli in gratia gratū facientē creati sint. ¶Videtur quod sic, ꝑ Au-

gustinum libro de ciuitate dicẽtem: Angelos deus creauit, simul in eis condens naturam & largiens gratiã.

¶Secundo, sanctificatio nõ fit in intellectuali creatura sine gratia gratificante, sed Damascenus libro secũdo effatur, per uerbum dei creati sunt angeli omnes, & à spiritusancto per sanctificationem perfecti.

Oseę. 3. ¶Tertio, super illud Oseæ, Dilexerunt uinacea uuarum, ait Glossa Hieronymi: Per uinacea uuarum, dæmones designantur, qui in magna pinguedine spiritus sunt creati, sed à superabundantia arefacti, corruerunt de cælo. ¶Quarto, primi parentes in originali iustitia & supnaturalib⁹ donis sunt cõditi, ergo plus angeli. Salomõ quippe testatur: Fecit deus hominem

Ecclẽs. 7. rectum. ¶Quinto, infinitam munificẽtiam, bonitatem & misericordiam creatoris * condecuisse uidetur, ut excellẽtissimas illas creaturas non decorarit ab exordio donis gratiæ.

*non decuisse

¶In contrarium est, quia si fuerunt creati in gratia

August. gratumfaciente, ergo & in charitate. ergo primus eorum actus, qui non potuit esse malus, fuisset meritorius, & fuissent per charitatem ad deum conuersi, pręsertim cum nulla passione, nulla suggestione retraherentur aut impedirentur à deo in primo actu: sed conuertentibus se ad deum per charitatem, mox data est merces uisioq́ beata. Cumq́ sit eadem ratio de angelis uniuersis, nullus corruisset ex eis. Insuper Augustinus super Genesim contestatur: Diabolus continuo ut factus est, cecidit, nõ ab eo quod accepit, sed quod ab eo acciperet, si deo subijci uoluisset. cecidit autem à charitate & gratia, ergo eas nondum acceperat. Rursus, Magister in litera fatetur: Angelus in sua creatione accepit id per quod poterat stare, non id per quod quiuit proficere: non ergo charitatem gratiamq́ accepit, quia per illas proficitur.

Alberti responsio. ¶Ad hoc respondet Albertus: In hac quæstione diuersificati sunt aliqui, sicut hic narrat Magister. Quidam enim concedunt, quod omnes angeli in gratia gratumfaciente creati sint, cuius opiniõis fuit Præpositiuus, allegans illud Augustini duodecimo de trinitate: Deus creauit angelos in casto amore, simul in eis condens naturam & largiens gratiam. Ad omnes uero autoritates & rõnes quæ dicunt quod deus primo creauit informes, & postea eos formauit in cõuersiõe ipsorum ad se: dicunt quod prius & posterius nõ notant ibi successionem alicuius moræ aut temporis, sed prioritatem ordinemq́ naturæ, quo ordine naturalia præcedunt gratuita in eodem, sicut & esse est ante bene esse. quod confirmant per Augustinum super Genesim, ubi aliqua scribit, in quibus uidetur absurdum reputare, quod angelus aliquãdo sine gratia fuerit.

Anselmus ¶Anselmus quoque in libro de casu diaboli: Angeli, inquit, qui maluerunt illud quod eis deus nõdum dare decreuit, quàm stare in iustitia, in qua facti erant, eadem iustitia iudicante & illud propter quod deum contempserunt, nequaquã obtinuerunt: & quod tenebant bonum, amiserunt. ex quo patet, q̃ in iustitia facti sunt: & constat quod loquitur de formata iustitia, quæ sine charitate & gratia non habetur.

August. Gene. 1. Augustinus item duodecimo confessionum loquitur deo: Moyses scribens te in principio fecisse cælum & terram, tacet de temporibus, silet de diebus. Creatura etenim intellectualis tibi nequaquam coæterna, particeps tamen tuæ æternitatis, mutabilitatem suam præ dulcedine felicissimæ contemplationis tuæ cohibet, & sine illo lapsu ex quo facta est inhærendo tibi, excedit omnem uolubilem uicissitudinem temporũ. Ex hoc habetur, quod angeli ex quo facti sunt inhærent deo felicissima contemplatione: ergo ex tunc felices, imò & felicissimi sunt. Item duodecimo de ciuitate dei disseruit: Quidam dicunt angelos secundum aliquem temporis processum sine gratia extitisse, dicentes quod primo tenebræ erant. hi non recte dicũt, sed simul ut facti sunt, lux facti sunt. August. His & consimilibus autoritatibus innitentes, dicunt quod intellectualis natura non est perfecte formata, nisi per confirmationem beatitudinis. ideo ante illum statum uocatur aliquo modo informis, quod dicunt sensisse Augustinum, dicendo quod prius facta est informis, & cęlum dicta, postmodumq́ formata, & lux ac dies appellata. Amplius dicunt hi quod per diuisionem lucis à tenebris, non designatur distinctio naturæ ac gratię: q̃a natura angelica nunquam est tenebra, cum per dona gratię gratis datę multũ sit illustrata, per nobilitatem quatuor attributorum ipsius, de quibus præhabitum est. Propter quod etiam beatissimus Dionysius quarto capitulo libri de diuinis nominibus testatur, q̃d hęc naturalia in dæmonibus integra ac splẽdidissima manent. Dionys. Hinc dicunt quod per diuisiõem lucis à tenebris signatur separatio bonorum angelorum à malis, inter quam separationem & eorum creationem concedunt fuisse morã: & quidam eorum dicunt quod morula fuit parua, quæ suffecit ad cogitationem de propria potestate, & ad delectationẽ morosam. Alij dicũt q̃ secũda die facta sit separatio illa, ꝑut Magister in historijs narrat. Propter quod secundam feriam celebrant in honore stantium angelorũ. Opinio secundam. hæc opinio ualde probabilis est, & plura sanctorum originalia uidẽtur consentire in illam. Veruntamẽ quia Magister in litera aliam sequitur uiam, uidelicet quod angeli in solis naturalibus sunt creati, & postmodũ quadam morula interposita gratiã sunt sortiti: opinionẽ eius multi secuti sunt, hac ratione præsertim inducti, quia non est in angelo sicut in nobis. Homo quippe semel conuersus ad gratiam, iterum labi potest: & relapsus, potest rursus resurgere. Angelus uero semel conuersus ad gratiam, denuo cadere nequit: & si semel cadat à gratia, surgere rursus non ualet. Ideo dicunt quod angelus ante suam confirmationem nullam habuit gratiam gratum facientem, & cum dicitur quod angeli in creationis suæ primordio boni fuerunt, glossant sic: id ẽ, sine uitio. & cum fertur quod iusti fuerunt, glossant: id est, innocentes. & dicunt quod postea per gratiam sunt confirmati. Dicunt nanque aliquam fuisse morulam inter creationem & inter confirmationem bonorum ac lapsum malorum. Porro ad argumenta alterius opinionis respondent, quod ubicunque sancti affirmant angelos creatos in gratia, intelligendum sit de gratia gratisdata beneficio creationis. Cumq́ dicitur, quod iusti creati sunt, exponunt hoc de iustitia innocentiæ, non de iustitia naturali formata per gratiam. Quod etiam asseruntur in amore casto conditi, exponunt de ingenita inclinatiõe ad charitatem & gratiam. Cumq́ inquiritur, cur liberalissima bonitas creatoris non contulit eis gratiam in primo creationis instante: respondent, quod sapientia dei uoluit ut primo experirentur quid eis conueniret ex se & ex natura, deinde quid ex gratia. Deus autem dat gratiam creaturis secundum rationem ac ordinem sa

pientiæ suæ. Postremo hi etiam dicunt primum hominem non fuisse in gratia gratumfaciente creatum, sed potius in gratia gratis data: sicq; gratuitis dicitur spoliatus. Et ista positio non habet aliquid figmento simile. Hæc Albertus. qui ut ex his uerbis conijcitur, huic opinioni hic magis consentire uidetur.

Alberti opinio. ¶Veruntamen in libro de coæquæuis, primæ opinioni magis consentiens: Quidam, inquit, testantur q; in solis naturalibus creati sunt angeli. Alij, q; in gratia gratis data, non in gratia gratumfaciente. Tertij, quod etiã in gratia gratificante, quibus consentire uidentur om̃ia originalia sanctorum, siquis ea bene inspexerit. Hæc Albertus.

Vdalric⁹. ¶Concordat Vdalricus in Summa sua libro quarto: Cum diximus, inquiens, angelos primo creatos informes, & postea gratia ac sapientia esse formatos, intelleximus hoc secundum Augustinum de prioritate, qua materia corporalis omnino informis, dicitur prius creata quàm formata, uidelicet ordine naturæ, non temporis, ut dicit Augustinus duodecimo confessionum: Angelica natura mox ut facta est, eleuata est sine tẽporis interuallo ad hoc ut fieret lux eius. Cũq;
August. Augustinus frequenter dicat eos factos in gratia, & alij sancti communiter sentiant ita, reputamus præsumptuosum quod aliqui dicunt oppositum, præser-
Ieze. 28. tim cum de primo angelo dicat Iezechiel: Tu signaculum similitudinis, quantum ad naturam: plenus sapientia, quantum ad intellectũ: & perfectus decore gratiæ ac uirtutum, quantum ad affectum: in delicijs paradisi dei fuisti, per actum fruitionis dei, elicitæ ex utroq; genere donorum tam intellectus quàm ipsius affectus, non tamen loquendo de fruitione gloriæ consummatæ. Et si quis dicat hæc intelligenda esse de sapientia naturali & decore naturalis perfectionis, obuiat quod subditur ibi: Perdidisti sapientiam in decore tuo, id est, cum decore tuo. ex quo patet quod locutus fuit de sapientia & decore gratiæ gratumfacientis quæ peccando perduntur: quę non sunt naturalia, sed gratuita dona. quia secundum diuinum Dionysium, naturalia in dæmonibus integra permanserunt. Dicitur quoque ibi, omnis lapis preciosus operimentum tuum, sardius, topazius &c. per quos secundum expositiones sanctorum, singulæ uirtutes intelliguntur, quæ sunt omni rationali naturæ operimentum decoris. Quod si dicatur hoc de naturalibus uerum eẽ uirtutibus, quę etiam in nobis sunt secundum imperfectam inchoationem, in angelis autem naturaliter sunt perfecte: contra hoc est quod subditur ibi, Foramina tua in die qua conditus es, parata sunt. per quæ secundum Glossam, mẽtis capacitatem significat. quo constat, quod naturalis habilitas ad uirtutes infusas distinguitur contra ipsas. Si uero obijciatur, quod secundum Gregorium per lapides intelliguntur nouem ordines angelorum, obuiat quod additur ibi: In medio ignitorum lapidum ambulasti. quod nequit in-
Psal. 103. telligi, nisi de igne charitatis, per quam deus facit mi-
Hebr. 1. nistros suos ignem urentem. quo patet inferiores angelos in charitate fuisse, multoq; plus cõuenit hoc angelo primo. Hæc Vdalricus.

Thomas. ¶Consonat Thomas hic scribens: Harum opinionum quæ uerior sit, non potest efficaci ratione deprehendi, eo quod creaturarum exordium ex sola ac simplici creatoris uoluntate dependet, quam ratione inuestigare est impossibile: tamen secundum conuenientiam ad alia opera dei, potest una pars uel alia probabilius sustineri. Opinio quippe ponens angelos in naturalibus tantum creatos, consonat opinioni dicentium omnia simul creata in materia, non per distinctas formas seu species. Nam sicut se habet materia informis ad formas corporales, ita angelica natura ad gratiam. Porro positio ponens angelos creatos in gratia, magis concordat positioni qua ponitur, omnia fuisse distincta à creationis exordio, quæ opinio mihi placet absque alterius præiudicio partis, quoniam huic opinioni præcipue quantum ad gratiam angelorum, plures sanctorũ autoritates consonare uidẽtur. Hæc Thomas in Scripto. Opinio Thomæ

¶Denique in prima parte, quæstione sexagesima secunda: Hoc, inquit, probabilius tenendum uidetur, & dictis sanctorum magis est consonum, quod angeli creati fuerunt in gratia gratificante. sic enim uidemus quod omnia quæ processu temporis per opus diuinæ prouidentiæ causantur sub deo operante, in prima rerum productione producta sunt secũdum quasdam rationes seminales, ut Augustinus super Genesim ad literam dicit, quemadmodum arbores & animalia & cuncta huiusmodi. Manifestum est autem, quod gratia gratumfaciens sic comparatur ad beatitudinem, sicut ratio seminalis in natura ad naturalem effectum. Vnde in euangelio gratia semen uocatur. Mat. sicut ergo secũdum Augustinum statim in prima cre- Luca. atione corporalis creaturæ, inditæ sunt rationes seminales uniuersorum naturalium effectuũ, ita mox in principio angeli in gratia sunt creati. Hæc Thomas in Summa. Thomas

¶Petrus quoque circa hæc loquitur: Gratia tripliciter sumitur. Primo largissime, pro omni dono gratis dato, & sic naturalia etiam appellantur gratuita. Secundo minus large, pro omni dono spirituali gratis superaddito donis naturæ. Tertio stricte & proprie, pro gratia gratumfaciente. Primo & secũdo modo, in gratia conditi sunt angeli. Nam & Damasceno testante, Angelus gratia immortalitatem sortitus est. De tertio modo dixit Præpositiuus q̃d in gratia sunt producti, quia ad gratiæ susceptionem sufficit dispositio habitualis quam habebant. Alij tenent contrarium, dicentes quod ad gratiæ susceptionem exigatur dispositio actualis, id est, motus aliquis uoluntatis in habente liberi arbitrij usum. Hæc Petrus, nõ magis unam quàm aliam opinionẽ approbans. Petrus

¶At uero Richardus consentit opinioni dicentium, quod non fuerunt creati in gratia: Non uidetur, dicens, probabile quod à gratia gratumfaciente recessissent, si in ea creati fuissent. Nec uidetur probabile, quod gratia eis data, gloria eorum fuisset dilata. & pro hac opinione est, quod primo super Genesim loquitur Augustinus, dicendo: Principium creaturæ intellectualis est sapiẽtia illa summa, quod principium in se incommutabiliter manens, nullo modo cessabat occulta inspiratione uocationis loqui ei creaturæ cui principium est, ut conuerteretur ad id à quo est, quod aliter formata ac perfecta esse non posset. Idem uidetur sentire Gregorius super Iob, exponens illud Iezechielis, Omnis lapis preciosus operimẽtum tuum: Huius, inquit, lapidis foramina præparata sunt, quoniam capax charitatis conditus est, qua si repleri uoluisset, stantibus angelis tanquam positis in regis ornamento lapidibus, inhærere potuisset. Et interposi- Richard. Ieze.

tis paucis, Habens ergo lapis iste foramina, sed propter superbiæ uitium charitatis auro non sunt repleta. Vnde apparet quod lucifer de quo loquitur, gratiam seu charitatem non habuit. Hæc Richardus.

Bonauẽt. ¶Præterea Bonauentura: Quæstio, inquit, hæc facti est, & nõ inuenimus de ea aliam ratiõem quàm congruitatis. idcirco utrunque de ea possumus probabiliter opinari. quidam nanq; dixerunt quod fuerunt creati in gratia. & ratio eos mouẽs, fuit ex parte dei perfecta liberalitas eius: atque ex parte creaturæ, idoneitas eius. quia enim ab initio erant uasa munda, receptiuaq; gratiæ, & deus promptus est gratiam impartiri nisi habeat obstacula ex parte creati, non dimisit uasa illa uacua ad momentum, sed talia exierunt de manu eius, ut statim essent prompta & apta in usum bonum seu meritorium. Vnde sicut probabiliter coniiciunt aliqui, quod deus in principio fecit arbores fructibus plenas, alia quoque in nobilissimo statu: sic & naturam angeli ornauerit gratia in primo suę creationis instãti, quę in primo usu bono erat perpetua, & in prima deordinatione perpetualiter amittenda. Motiuum uero alterius opinionis, fuit dispositio naturæ angelicæ qua fertur in id, quod appetit, sine retardatione. nam sicut ex conuersione ad malum, in profundum auersi sunt ut redire non ualeant: sic, imò & multo plus ex conuersione ad bonum, & habilitate ad illud, ita bono totaliter adhæsissent, quod nunquam lapsi essent. Huic opinioni tanquam probabiliori est cõcordandum. Hæc Bonauentura.

Cõiectura quorundam.

Hales. ¶Alexander demum frequenter insinuat, & tanquam probabilius tenet, quod nec angelus nec homo in gratia gratumfaciente sit conditus: ad quod potissime introducit, quod in libro de correptione & gratia loquitur Augustinus: Saluberrime confitemur & rectissime credimus, deum qui creauit omnia ualde bona, & mala ex bonis exortura præsciuit, sciuitq; ad omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis bona facere magis quàm mala eẽ nõ sinere: sic ordinasse angelorum & hominum uitam, ut in ea primo ostenderet quid eorum posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæ quoque iudicium. Rursus, per charitatem & gratiam fit spirituale matrimonium inter deum & mentem creatam, cuius lex est, ut sine mutuo non fiat consensu: ergo in mente creata consensus eius gratiæ infusionem præcessit, saltem in utentibus ratione. Hæc Alexander. qui de his tractat diffuse, sed dicta eius uirtualiter sunt inducta.

Durandi sententia. ¶Præterea Durandus doctoribus ordinis sui, Thomę, Alberto, Vdalrico, in his magis consentiẽs: Probabilius, inquit, uidetur quod angeli fuerunt creati in gratia: tum, quia ad hoc sunt expresse autoritates sanctorum: tum, quoniam rationes probabiles hoc conuincunt. Non enim minoris dignitatis fuerunt angeli, quàm primus homo qui fuit creatus in gratia. fuit enim cõditus in originali iustitia, quæ nõ uidetur fuisse sine gratia concomitante: quoniam cõsistebat in perfecta obedientia corporis ad animam, inferiorumq; uirium ad superiores, & rectitudine uoluntatis ad deum. & sicut duo illa prima non uidentur fuisse sine gratia gratis data, sic tertium, scilicet rectitudo uoluntatis ad deum, non uidetur fuisse sine gratia gratum faciente. Item sicut est in esse naturali, sic & suo modo in esse supernaturali: sed sic est in esse naturali, quod quęcunque &c. sicut supra in Thoma. Hæc Durandus.

¶Scotus quoque: Videtur, ait, probabile quod quilibet angelus aliquando fuit in gratia, siue in instanti creationis, seu postea. & quamuis non sit necesse ad hoc quod aliquis peccet, quod prius sit in gratia, congruum tamen est quod illi, uidelicet angeli, non solum non fuerunt iniusti, quoniam acceperunt libertatem naturalem, per quam potuerunt saluare iustitiam naturalem: sed quod etiam acceperunt iustitiam gratuitam, secundum Anselmum libro de casu angeli, duodecimo & sextodecimo capitulis. Denique deus non discernit inter istos & illos, antequã ipsi per actus suos se discernunt: quia secundum Augustinum super Genesim, Non prius est deus ultor quàm aliquis sit peccator. ergo usque ad instans meriti atque demeriti, omnes erant uniformes. & si tũc primo gratia bonis apponebatur, apparet quod debuit tunc apponi & alijs. Nam ante illud instans nõ demeruerunt. quare ergo nõ debuit eis apponi gratia, ut alijs qui meruerunt? Si uero istius erant demeriti, ergo prius illam habuerunt: quia gratia & culpa non sunt simul. Hæc Scotus.

Quid Scotus sentiat

Secundũ Augustinũ deus nõ prius ẽ ultor quã aliq̃s sit peccator.

Antisiod. ¶Antisiodorensis autem dicit in Summa sua libro secundo, quod angeli ante lapsum fuerunt in statu bono ac innocenti. sed responsio hæc ad partem potest flecti utranque. Nam & utraque pręfata opinio hoc defendit, quamuis secundum diuersum sensum, ut patet ex dictis.

Henricus. ¶Amplius Henricus quodlibeto octauo super his scribit: Vtrum gratia iustificans fuerit angelis in eorum creatione collata, nihil iudico nisi quod sic potuit esse factum. sed an fuerit factum, quia à mera dei uoluntate dependet, scio quod nulla naturali ratione ualeat certitudinaliter deprehendi. Modus autem aliquis, quo cõgruentius fieri potuisse apparet, * quæritur, cum semper præsumẽdum sit, deum fecisse quod rationabilius conuenientiusq; erat agendũ. Nempe ut in libro de libero arbitrio Augustinus fatetur, Si recta ratione deprehendi ualet, quod decimum cælum congruat esse, credendum est deum illud fecisse. Itaque secundum decentiorem congruentioremq; modum credendum est, deum gratiam angelis contulisse. Cumq; gratia non ordinetur nisi ad meritum congrui, quo ad gratiam gratisdatam: aut condigni, quo ad gratiam gratumfacientem, & usq; ad horam qua deliberare potest, intellectualis creatura non meretur: actus uoluntatis eius non est nisi pure naturalis, quo nec de congruo, nec de cõdigno habetur aliquod meritum. frustra fuisset angelo gratia data ante horam qua quiuit deliberare. Hinc mihi apparet potius esse credendum, quod usque tunc angelus fuit in naturalibus tantũ, in quibus & fuit creatus: atque in naturali beatitudine perstitit, quousq; deliberare potuerat: deinde deum omibus gratiam contulisse, antequam aliqui peccarunt ex seipsis. Sic ergo secundum Anselmum libro de casu diaboli, creator adiecit creaturæ angelicæ gratiam atque iustitiam, qua non naturaliter tantum, sed & iuste & cõdecenter concupiebant felicitatem. Verum si gratiam istam iustificantem angelis datam censemus, tũc angelos bonos ac malos in gratia pares fuisse antequam mali prolapsi sunt, iudicamus: quod tamẽ Au

* quare

Augusti.

gustinus non audet asserere, idcirco nec nos affirmare audemus. imò rationabilius nobis apparet, quod primo omnibus angelis data sit gratia, & iustitia aliqua gratis data, qua stare & ad gratiam gratificantem se de congruo præparare ualebant: qua qui bene usi sunt, gratiam gratificantem mox acceperunt, atque per eius meritorium usum & actum supernaturalem beatitudinem de condigno meruerunt. Cæteri abutẽtes demeruerunt gratiam gratificantem recipere, qui peccando deiecti sunt, ruinam eorum uidentibus angelis bonis, & ex ea deum reuerenter timentibus, seq́ ad ipsum conuertentibus. quod agendo beatitudinem meruerunt, atque in bono sunt cõfirmati, reprobis prius lapsis, damnatis & obduratis, prout plenius tractat Gregorius, exponens illud beati Iob: Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur. (Gregori⁹. Iob. 41.) Vnde secundum hæc angeli reprobi nunquam gratiam gratificantem sunt adepti. Propter quod moralium libro trigesimoquarto, capitulo octauo ait Gregorius: Secundum hoc ponamus angelos peccatores gratiam iustificantem non habuisse, sed simul illam ac gloriam demeruisse. Hæc Henricus.

(Quę opinio veritati propior.) ¶Inter tot opiniones probabilius reor, quod omnes angeli in gratia gratificante sunt conditi, nõ æquali, sed quod altioribus in natura specifica data sint dona gratuita magis perfecta: quia ex hoc ut mihi apparet, eminentius commẽdatur bonitas, charitas & munificentia dei in ipsis. Electorum quoque angelorum dignitas ex hoc amplius commendatur, sicut & reproborum ingratitudo, facinorositas ac iusta damnatio ex hoc clarius innotescunt. Autoritas uero Augustini ab Alexandro contra istud inducta faciliter soluitur: (Soluūtur autoritates Augustini & aliorũ quorundã.) quia per hoc quod deus omnipotens mentes angelicas per dona gratuita non coegit ad bonum, sed in propria libertate reliquit, satis mõstratur quod illi per naturam, quod isti per gratiam possent. Etenim ex hoc consecuta est reproborũ ruina, in qua naturalis illorum angelorũ fragilitas uel magis quædam malitia patuit: & electorum angelorum libera ac meritoria ad deum conuersio, in qua diuinæ gratiæ efficacia splenduit. Postremo quod Henricus obijcit frustra fuisse datam gratiam in creationis instanti seu ante deliberationis facultatem, nil obtinet: quia ex gratiæ infusione mox disponebãtur ad meliora, & in ea apparuit bonitas, liberalitásque diuina. Infantibus etiam in baptismo diu ante deliberationis horam gratiarum infundũtur charismata.

QVAESTIO. III.

Tertio quæritur, an angeli boni suam felicitatem & gloriam præuiderunt. & utrũ angeli reprobi suam præuiderunt ruinam.

¶Videtur quod sic, quia fuerunt multo maioris scientiæ quàm homines uiatores, qui tamen saltem cõditionaliter seu ex præsuppositione prænoscunt se saluandos, si perseueranter deo adhæserint: aut damnãdos, si à deo finaliter se auertant. ergo & angeli omnes antequam meruerunt aut demeruerunt, prǽcognouerunt hoc ipsum.

¶Secundo, hoc ad diuinam uidetur pertinuisse pietatem atque iustitiam, ut per comminationem ac prænunciationem pœnarum cohibuerit ipsos à culpa, promissioneq́ præmiorũ incitauerit illos ad obedientialem subiectionẽ, quemadmodum facit hominibus, præsertim cum istud ad omnem prudẽtem uideatur legislatorem spectare.

¶Tertio, angeli diuinam pietatem iustitiamq́ nouerũt lympidius, quã aliqs hominum uiatorum. sed homines ex illa sciunt quod deus nullum peccatum deserit impunitum, nec ullum bonum irremuneratum. Angeli ergo hoc agnouerunt. Et quia nec bene nec male egerunt, nisi bonum aut malum præconcipiendo, in illa præconceptione nouerunt pœnam aut gloriam eis retribuendam &c.

(Incõtrarium. Alexāder.) ¶In oppositum sunt quæ habentur in litera.

¶Ad hæc Alexander respondet: Angeli boni non habuerunt præscientiam suæ stabilitatis seu mansionis. (August.) Ait enim ad Orosium Augustinus: Omnes angeli æquales creati sunt. sed cadentibus per superbiam impijs, cæteri domino pia obedientia adhæserunt, accipientes certam scientiam suæ stabilitatis, quam reprobi illi nunquam habuerunt. sicq́ deinceps angeli boni sunt undique gratia dei circundati, ut nequaquam cadere ualeant à uita beata. Porro angeli mali casum suum non præuiderunt. (August.) unde libro de correctione & gratia loquitur Augustinus: Diabolus & angeli eius se in miseriam casuros non præsciebant. (Anselmus) Anselmus quoq́ in de casu angeli, arguit sic: Scientia non est nisi circa ea quæ certa sunt ratione intelligibilia. quod autem potest non esse, non potest certa ratione intelligibile esse, sed angelus potuit non peccare. (Bernard.) ¶Insuper ait Bernardus, loquens Lucifero: Si uidisti præcipitium, quæ fuit insania, ut cum tanta miseria cuperes principatum, ut miserè malles præesse, quàm beate subesse? Nec obstat quod iterum dicit Bernardus: (Cõcordia Bernar.) Si in præsciẽtia dei tuum præuidisti principatum, cur non & præcipitium tuum? quasi dicat, similiter præuidere potuisti utrunque. Dicendum enim quod non est simile de utroque, quoniam principatum proprium præuidere, nõ includit suppliciũ, quemadmodum proprium prænoscere casum, quẽ prænoscere est pœnale. pœna autem in angelis non potuit præcedere culpam. Rursus obijcit illud Augustini (Obiectio Augu.) in quæstionibus ueteris testamenti: Præuidit diabolus quod ad accusationem eius factus est homo. (Dilatio) Accusatio autem non est nisi de culpa, ergo præuidit suam culpam, igitur & ruinam. Dicẽdum quod Augustin⁹ dicit hoc de lucifero pro statu suo, quem habuit post ruinam. Præterea si quæratur, an principatum suum prǽuidit: respondendum quod dominatio duplex est. (Duplex dñatio.) Vna qua peccator subditur diabolo, acquiescendo uoluntati & suggestionibus eius, quæ non est sine peccato diaboli præcedenti, nec hãc præuidit. Alia dominatio est in angelo ex conditione naturæ uel beneficio gratiæ. hancq́ potuit prǽuidere. Hæc Alexander.

(Thomas.) ¶Thomas quoque: Aliqd, inquit, potest cognosci dupliciter, scilicet certitudinaliter, ut quæ habent determinatas & infallibiles causas, quemadmodum solem lucere: & coniecturaliter, ut ea quæ habent causas determinatas ut in parte maiori, sicut medicus noscit sanitatem futuram, nautaq́ tempestatẽ. Cũq́ confirmatio & casus angelorum ex libero dependeant arbitrio, quod non est causa determinata ad unum, non poterant certitudinaliter præsciri, nisi à

deo qui omnia præsentialiter intuetur. coniecturaliter autem poterant præsumere se omnes beatitudinem adepturos, quia ad hoc erat eorum natura instituta ac inclinata. casum uero suum præscire nō poterant, neq; ex se, neq; per coniecturam, neq; per certitudinem, sed tantum cadendi potentiam. Nec congruebat eis desuper reuelari, ne pœna culpam præcederet: si tamen eis hęc reuelata fuissent, intellexissent non quasi per certitudinem, sed cautelam & auisationem. per quod soluitur istud obiectū, Christus Petro prædixit suum peccatum. Dato quoq; quod lucifer præsciuisset se super iniquos dominium habiturum, non tamen sequitur quod casum suum seu culpam præscierit. Dum enim ad aliquid consequens per diuersa media pertingitur, potest consequēs sciri sine hoc quod antecedens determinate sciatur: quēadmodum Ioseph præuidit dominium suum super fratres, non tamen uenditionem suam, & alia, ex q. bus consecutum est illud dominium. Ita de dæmone est dicendum, præsertim quia bonus existens, potuit princeps eē malorū. Hęc Thomas in Scripto.

Implicitę cuiusdā obiectiōis solutio.

Gene. 37.

Petrus.

¶Idem Petrus, qui etiam ait quod angeli omnes habebant spem beatitudinis etiam sine afflictiuo timore contrarij, quoniam non sentiebant in se aliqd retractiuum à bono.

Richard⁹.

¶Concordat Richardus saltem pro parte maiore, qui tamen inter cætera arguit sic: Angeli aut suam futuram conuersionem certitudinaliter præsciebant, aut credebant. sed non credebant, quoniam fides ē ænigmatica cognitio, qua ipsi carebāt. ergo eā cum certitudine præcognouerunt. Ad quod respondet, quod nullū illorū est uerū, quia nec certitudinaliter suam præscierunt conuersionem, neq; credebāt proprie loquēdo de credere, quod actus est fidei: sed probabiliter eam opinabantur ob causam præhabitam. Verum cum hoc dici non queat de illis qui mali fuerunt futuri, quia in eis falsa fuisset opinio ante peccatum: hinc alijs dicendum uidetur, quod angeli post suam creationem statim respicientes suam naturam, fuerūt per modicam moram in quadam admiratiōe suspēsi: & paulo post bonitatē boni dei recogitantes, mox se conuerterunt ad deum: alij suam nobilitatem & excellentiam intuentes, nec eam ad dei laudem referentes, protinus se auerterunt à deo. Hæc Richardus.

Dionysi⁹.

¶In cuius uerbis incertum apparet, quod dicit angelos ante beatificam uisionem fidem non habuisse, cuius oppositum multi tuentur, sicut & Thomas, ut infra tangetur. Item secundum uerba Richardi uideretur, quod nec probabilis coniectura salutis fuisset in angelis reprobis, quia oppositū contigit. sicq; ante culpam fuisset in eis coniectura falsa erronea.

¶Porro ad quæstionem qua quæritur, an angelis reprobis reuelari potuit sua futura auersio siue damnatio: respondet quod non, quia cū certitudine futurę damnationis non stat confidentia, sed necessario sequitur desperatio de salute. sicq; deus compelleret desperare, esset q; causa desperationis & culpę. Idē Alexander & Antisiodorensis. Anselmus quoq; sic arguit libro de casu diaboli: Si angelus adhuc in bona stans uoluntate, casurum se præsciebat, aut uolebat sic fieri, aut non: si uolebat, ergo uoluntate iam cecidit, reusq; fuit: si non uolebat, ergo ante culpam dolebat. Hæc Richardus.

Anselmus

Bonauen.

¶Concordat his Bonauētura, narrans de ista materia duas opiniones, sicut in textu habetur.

Albertus.

¶Albertus quoque super his scribit diffuse, inter cætera recitās uerba Anselmi, libro de casu diaboli inquientis: Quæri potest utrum existimationem uel opinionem aliquam de casu suo potuit angelus habere. Et ostendit Anselm⁹ q̄d non, per deductionē ad impossibile, sic: Si angelus adhuc in bona uoluntate consistens præsciebat, existimabat aut opinabatur se casurum, aut uolebat sic fieri, aut non &c. sicut supra. Insuper Anselmus sic arguit: Est & aliud quo ostēditur angelum malum suam præuaricationem nullatenus præsciuisse. Nam aut coactam eam putasset, aut spontaneam: sed nil erat quo se cogi posse suspicaretur. similiter suspicari nequiuit quādiu in ueritate uoluit perseuerare, se illam ueritatem sponte deserturum, quia adhuc rectam habuit uoluntatem, & in ea proposuit permanere. Quapropter uolendo tenere perseueranter quod tenebat, nullo uideo modo unde potuerit suspicari: nulla alia causa accedēte, desertur; se illam sola propria uolūtate.

Anselmus

Questio

¶Quæritur quoque, an angelus malus ante casum suum sciuit se non debere, id est, licite non posse deflecti à bono in quo erat. Et apparet quod sic, quoniam intellectualis fuit naturæ cū intellectu deiformi, ergo sciuit quid agendum quid cauendum.

Questio.

Quocirca ulterius quæritur, an sciuit tātam pœnam esse infligēdā pro tāta culpa si fieret, an nō sciuit hoc. Et uidetur quod sciuit hoc. sciuit nanque deum esse iustum, ergo sciuit eum unicuique pro suis meritis redditurum. Ad quę respondendum, quod sciuit se non debere deflecti à bono in quo erat. nō enim potuit latere ratio iustitiæ eum, quę deiformis extitit intellectus. Denique ex ratione iustitiæ quam cognouit, sciuit & pœnam debere assequi culpam: attamen eandem pœnam fore secuturam, non præsumpsit. Nam quia iudicia dei abyssus multa, & inuestigabiles uiæ eius, nequiuit comprehendere an deus faceret quod iuste facere posset. Sed & si quis dicat quod nullatenus credere potuit deum damnaturum esse propriam creaturam pro culpa ipsius, quam tāta cōdidit bonitate, præsertim quia adhuc nullum præcessit exemplum ultionis diuinæ iustitiæ: certusque esset numerum illum angelorum, in quo facti erant qui deo fruerentur, tanta sapientia esse certum ac præfinitum, quod sicut nihil superfluum habuit, ita si diminueretur, perfectus non esset nec certus, nec tam præclarum opus dei ex alia parte imperfectum esse mansurum, nequaquam scire potuerit: si, inquā, aliquis dicat hoc, quæ inconuenientia est? utique nulla. Angelus etiam bonus non præsciuit neque prænoscere debuit culpam & casum angeli mali: quia tunc non solum amore iustitiæ, sed formidine pœnæ cauisset peccatum. non autem decuit eum timore supplicij à malo recedere, cum hoc ad imperfectionem pertineat. Hæc Albertus ex uerbis Anselmi, & addit: Beatus Bernardus libro de gradibus humilitatis, aliter ad unum prædictorum respondet, dirigendo sermonē ad diabolū sub his uerbis: Credibilius est q̄d nō præuidisti casum tuū, aut ꝑpter causam quā dixi, uidelicet q̄m bonitatē dei attendēs, dixisti in corde tuo, Nō requiret de⁹. ꝑpterea impie putasti

Psal. 35. Rom. 11.

Bernar.

deum non ulcisci peccatum. aut quoniam uiso concupitóque principatu, quod supra astra cæli exaltares solium tuum, statim superbiæ trabs excreuit: qua interposita, casum tuum uidere non potuisti. Hæc Bernardus.

Elucidat Augustini dicta. ¶Quod autem asserit Augustinus sapientiam esse fructum pietatis, ideóque diabolum non præscisse suam ruinam, intelligi potest de increata iustitia: quę idcirco non fecit diabolum sui casus sapientem seu præscium, quoniam induxisset diabolum reuelatio talis in tristitiam seu timorem ante suum peccatum. Theosebia quid. Potest item exponi de pietate creata, quę dicitur theosebia, & est cultus dei: ex cuius cultu oritur sapor diuinorum internus, qui est sapientiæ quidam affectus, quem impediuisset reuelatio talis. Fortissima Anselmi obiectio. Sed contra hæc fortius obijcit Anselmus: Quoniam primo homini adhuc innocenti deus reuelauit in quo peccaret, uidelicet si de fructu ligni scientiæ boni & mali comederet: pœnam quoque quam sustineret, addendo: Gene. 2. In quacunque die comederis, morte morieris. ergo & angelo potuit & debuit reuelare utrunque. Et respondet quod non est simile de utroque. Hominum nanque natura propter priorum transgressionem parentum innumerabilibus incommodis est subiecta, passibilisq́ effecta, ex q̄ passibilitate multis modis gratia operatur incorruptibilitatē in nobis. Angelus uero nullo præcedēte peccato, nullius mali meruerat passionem. Idcirco per reuelationem sui casus in tristitiam quæ maxima pœna est, induci nō debuit. Duplex pœna. Alij quidam dixerunt quod duplex est pœna, uidelicet promouens & suffocans. Promouens est, quæ ualet ad meritum. Hanc deus interdum infligit sine culpa, ut patet in Iob. Job. 1. 2. Suffocans est, quæ non inducit nisi desperationem atque tristitiam, quę mortem secundum Apostolum operatur. 2. Cor. 7. Hinc deus hāc non infligit sine præuia culpa. Hæc Albertus ex quibus etiam patet obiectorum solutio.

Obiectio. ¶Veruntamen contra hęc obijci posset. quod deus primo homini non reuelauit suam transgressionem absolute, sed conditionaliter: utpote, si de prohibito ederet fructu. Gene. 2. Nempe quod dixit, In quacunq; die ex eo comederis, dixit præauisando & admonendo, ne inde comederet, non præinsinuando quod ex illo manducaturus existeret. Pœnam quoque ei absolute prædixit, si uiolaret preceptum: nec tamen ex hoc primus homo aliquam incidit pœnam, puta tristitiam aut dolorem. Ergo & simili modo decuit angelo reuelari suam culpam pœnamq́, nec tamen ex hoc ullam incidisset afflictionem. Præterea summus ille angelus qui peccauit, non ignorauit deum tam infinitæ esse iustitiæ, quàm infinitæ consistit clementię, idcirco nequaquam permittere culpam inultam: sciuit quoque deum esse omnipotentem, ideo posse eum faciliter reintegrare numerum minoratum, & reparare ac recuperare deperditum. Rursum, sciuit deum esse sanctitatis immensæ, ideo impietatem uehementissime detestari, odire, atque punire: imò talia sciuit multo subtilius quàm aliquis uiatorum. q̄d totum sic esse existimo, ita quod omnia ista habitualiter sciuit, quamuis fortassis ea actualiter non pensauit, neque discussit, an deus suam rebellionem ulcisceretur an non, & forsan de hoc uel actualiter cogitauit. sed agnita dei maiestate, atque propriæ pulchritudini ac eminentiæ cum complacentia & delectatione intentus, mox ei subrepit conceptio pessima & ambitio intoleranda, sequens ex ea, quæ fuit transgressio sua grauissima: quam (ni fallor) non incidisset, si posuisset cor suum sup uias suas. quod non faciendo, negligenter & omissiue se habuit. Agg. 1.

¶Amplius, ea quæ de hac materia scribit Albert' Albertus in libro quatuor coæquis, per omnia consonant pręhabitis uerbis eius ex Scripto. Dicta quoque Vdalrici in Summa sua libro quarto, omnino concordant eisdem.

¶Postremo Antisiodorensis in Summa sua, libro Guliel. refert secūdo: Dixerūt quidā quod de' potuit angelis reuelare casum suum futurum, ipsi tamen non potuerunt illum præscire, quoniam non habebant potestatem hoc præsciendi: quam si deus eis dedisset, potuissent hoc scire: sicut ego non possum miracula facere, quia non habeo potestatem ad hoc: quam si deus mihi conferret, possem miracula operari. Sed hæc Refut. opinio per præhabita reprobatur, quia sic in angelis pœna culpam præcessisset, & desperare coacti fuissent.

¶Si autem obijciatur quia deus potuit dicere angelo, Tu per superbiam cades: quemadmodum dixit Petro, ter me negabis: dicimus quod argumentatio ista nō ualet, deus potuit angelis culpam eorum prædicere, ergo potuit eos de suo casu certificare. q̄niam est fallacia consequentis, à superiori ad inferius affirmando. Matth. Mar. 14. Luc. Joh. 13. Porro si deus dixisset angelo, Tu per superbiam cades, angelus debuit hoc intelligere sub cōditione aut cōminatione aut præauisatione, sicut Niniuitæ intellexerunt uerba Ionæ de eorum subuersione, & Petrus uerba Christi de sua negatione. Jone 3. Matth. Hæc Antisiodorensis. qui etiam in hac quæstiōe ponit prætactam distinctionem de duplici pœna, uidelicet promouente & suffocante.

QVAESTIO .IIII.

Qværitur quarto, qualiter cognitio matutina & vespertina distinguuntur in angelis. Ex cuius distinctionis assignatione patebit, qualiter fuerunt in angelis ante confirmatiōem bonorum & lapsum malorum, & qualiter postea.

¶Quo circa scribit Bonauentura: Circa hæc sunt positiones diuersæ, quæ consurgūt ex diuersificatione uerborum Augustini in ista materia. Diuersæ positiones Angel. Quidam nanque attendentes ad uerba Augustini super Genesim ad literam, dicūt quod dum quæritur, utrum angeli à principio suæ creationis cognitionem habuerunt matutinam, facienda est uis de quibus quæratur: quia aut quæritur de omnibus, aut de aliquibus. Si de omnibus, dicunt quod non omnes eam habuerunt: quoniam lucifer & secum prolapsi, nunquam eam sortiti sunt, quoniam lucem diuinam in seipsa nunquam uiderunt. ¶De alijs angelis dicunt, quod omnes eam habuerant: quia (ut dicunt) simul tempore fuerunt creati, atque per gloriam ad deum conuersi, & in eodem instanti sunt formati, & à tenebris diuisi. In eodem quoque instanti res omnes cognouerunt secundum suum ordinem & connexionem, & hoc in uerbo. que res etsi in eodem instanti ac simul cum angelis sunt creatæ, attamen natura ac dignitate posteriores sunt angelorum productione & conuersione ad deum. ideo dicitur quod angeli in uerbo cognouerunt res fiendas.

¶Istud expresse uidentur prætēdere uerba Augu-

August. stini tertio & quarto super Genesim. Sed quoniam Augustinus undecimo de ciuitate dei uidetur expresse sentire oppositũ: dicẽs quod fuerit mora inter creatiõem & lapsum, & quod ante lapsum nec boni prescij fuerunt suæ beatitudinis, nec mali suæ miseriæ: ita quod in principio nec boni fuerunt lux, nec mali tenebræ: idcirco ne sibi contradicere uideatur, distinguunt aliqui cognitionem matutinam dupliciter. Cognitionem quippe matutinam uocant, cognitionem rerum in uerbo. Porro in uerbo angeli dupliciter dicuntur cognoscere. primo perfecte, uidelicet intuendo ipsum uerbum in se, & alia in uerbo, quæ cognitio facit beatos. Secundo, suscipiendo illuminationem à uerbo & in illa susceptione cognoscere alia. hæcq́ cognitio angelis fuit innata, quoniam indidit eis deus omnium species, & lumen intellectuale expandit super mentes eorum, quo cognoscerent fienda & facta. & ista cognitio matutina est, de qua loquitur Augustinus super Genesim. fuitq́ in angelis oĩbus, quam & dicunt in dæmonibus remansisse, sed obscuratam per culpam, idcirco nec matutinam uocari. Et sicut distinguunt in cognitione, ita in luce & tenebris, quod uno modo dicitur angelus lux propter irradiationem ab illa superna luce prodeuntem, secundum statum naturæ, per quam irradiationem cognoscunt res in proprio genere, cognitione quæ dicitur uespertina, & prout res ad deum dicitur matutina. Tenebra quoque per oppositum dicitur ignorantia, quæ ab angelis est exclusa. propter quod dicuntur sapientia fuisse repleti. Alio modo dicitur lux ipse angelus, propter irradiationem manantem à summa luce secundum plenitudinem gratiæ consummatæ seu gloriæ, qua angeli dicuntur illuminati, ut beate sapienterque uiuerent. atque in hoc statu proprie appellatur cognitio matutina, quæ nunquã nisi in angelis fuit beatis. sicq́ Augustinus diuersimode loquitur. per quod soluuntur rationes & autoritates, quæ hinc inde ad partem fiunt utranque. Istud demum curialius sonat, quàm dicere quod Augustinus sibiipsi contrarius sit, & tanquam instabilis, nunc hoc, nunc illud affirmet. Veruntamen cum sit de opinione Augustini circa rerum productionem, quam ita exponit, quod alijs contradicere sanctis uidetur: non tamen credendum est, quod tantus homo sibiipsi contradicat, maxime in his quæ non retractat. sed qualitercũque uerba eius intelligantur, magis standum est his, quæ in libro de ciuitate digessit, ubi loquitur asserendo. Super Genesim uero ipsemet fatetur se loqui inquirendo. Cumq́ in libro de ciuitate dei testetur, quod mora fuit inter creationem & lapsum angelorum, ac per hoc inter creationem & glorificationem eorum, & cognitio matutina proprie sit gloriosa, tenendum est quod angeli eam non habuerunt à sua creatione, & quod angeli mali nunquam hanc habuerunt. Hæc Bonauẽtura.

Quę cognitio dicatur matutina.

Duplex cognitio matutina.

August.

Bonauen. ¶Qui consequenter respondens ad quæstionem qua queritur, Vtrum in angelis sit cognitio uespertina post eorum glorificationem: Omnis, inquit, creatura quantum est de se, tenebra est, ut uult Augustinus. Deus uero lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ, ut dicitur in prima Iohannis. Dies autem dicit illuminationẽ à luce fluentem super hæc tenebrosa. Mane uero & uespera sunt media inter diem & noctem, secũdum abscessum luminis & regressum. Itaque lux diuina illuminans angelum illuminatione perfecta ad sui cognitiõem, efficit angelum lucem: & ipsa eius cognitio, dicitur dies in se, quia pure est lux & cognitio ac ratio cognoscendi.

Questio.

1. Iohã. 1.

¶Insuper lux ista angelica seu angelus, qui est lux sic illuminata, habet cognoscere creaturam: sicq́ quia cognoscit id quod tenebra est, cognitio eius appellatur mane ac uespere: sed uespera, prout cognoscit creaturam in seipsa: mane autem, prout ex illa cognitione ad creatoris laudem consurgit, & refert ac ordinat eam ad cognitionem ipsius in uerbo. Vnde undecimo de Ciuitate capite septimo loquitur Augustin[9]: Scientia creaturæ comparatione sciẽtiæ creatoris aduesperascit, iterumque lucescit & mane efficitur, cum ipsa refertur in laudem delectatiõemq́ creatoris: nec in noctem uertitur, ubi nequaquam creator amore creaturæ relinquitur. August.

¶Hinc nota quod quamuis ad similitudinem hui[9] uisibilis lucis dicantur in angelis mane & uespera, differt tamen dupliciter. Primo, quoniam ibi uespera in noctem non uertitur. Secundo, quoniam ipsi mane non succedit meridies nec uespera diei, sed totum est simul. Hinc Augustinus super Genesim quarto: Simul, ait, habent diem uesperamq́ & mane. Itaque in angelis beatis est nunc cognitio uespertina cum matutina, nec habent successionem & ordinem temporis, sed ordinem dignitatis: quia ut loquitur Augustinus undecimo de Ciuitate, cognitio creaturę in seipsa decoloratior est, quàm cum in dei sapientia noscitur. Vnde diuersitas huius duplicis cognitionis non est nĩsi ratione diuersi modi cognoscendi: qui tamen non sunt oppositi, sed unus alteri famulatur, & unus perficit alium, non excludit. Hæc Bonauentura. Nota. August.

¶Præterea de his mouet Alexander plurimas quęstiones. Prima est, quare dicatur cognitio matutina & uespertina. Respondet, de hac duplici angelorum cognitione loquitur Augustinus super Genesim, & libro de ciuitate dei, & ad Orosium. Itaque secundum Augustinum, cognitio angelorum dicitur dies, cuius sunt duę partes, uidelicet mane & uespera, uult igitur cognitionem comparare diei seu luci, ignorantiã uero nocti seu tenebris. Cumq́ mane sit principium diei, uespera finis: uult similiter iuxta hoc, quod cognitio angeli in uerbo sit matutina, cum sit tanquam in principio rerum: sed cognitio eius uel rerum in seipso uel rerum in proprio genere, est uespertina, cum sit in creatura: quæ inquantum est creatura, est in declinatione & casu, & à summa luce occumbit. Veruntamen ista similitudo non attenditur quantum ad omnia. Alexãder. Cõparatio

¶Si autem quæratur, cur cognitio angeli non uocetur diurna, dicimus quod bene potest sic appellari. Vnde undecimo de ciuitate dei asserit Augustinus: In uerbo cognoscunt angeli tanquam diurna in cognitione, in seipsis tanquã in uespertina. In quarto quoq́ super Genesim: Cognitio quæ est in uerbo, ad diem pertinet: quæ est in seipsis, ad uesperam. Questio. August.

¶Sed fortassis quæretur, cum meridies sit quasi media pars diei inter mane & uesperam, uidetur quod secundum hoc erit tertia angelorum notitia, quæ dicetur meridiana. Dicendum quod hoc non oportet. nõ enim potest cognoscere angelus, nisi aut in creatore aut in creatura: hoc est, in deo aut in se, aut in proprijs rerum generibus. Secũdo quęritur, An cognitio angelorum matutina seu uespertina sit naturalis. Dicendũ quod cognitio potest naturalis uocari dupliciter. Questio. Dilutio. Questio.

Primo, dum cognoscūtur res in genere suo secūdo, dū ex rebus aut ex natura cognoscentis sine adminiculo gratiæ ascendit angelus ad notitiam dei. Naturale quoque dupliciter dicitur. primo id ad quod sufficit natura: secūdo, q̄d à principio est datū naturæ, reputat̄ ueluti naturale. & hoc secundo mō cognitio uesptina dici poterit naturalis, imò & primo modo, quæ uespertina est, angelorum notitia dicitur naturalis, qua angeli ex sua naturali perfectione potuerunt cognoscere res in seipsis uel in proprio genere.

Naturale dr̄ dupliciter.

Questio. ¶Tertio quæritur, An diuisio ita cognitionis angelicæ in matutinā & uespertinā, sit sufficiens. Videtur quod non: quia secundum Augustinum, Angelus res cognoscit in uerbo & in seipso, & in proprio genere rerum: ergo erit una cognitio matutina, alia meridiana, tertia uespertina. Dicendum quod cognitio dicitur uespertina, non solum qua cognoscuntur res in genere suo, sed item illa qua cognoscuntur in angelo speciebus rerum pleno.

August. Enucleatio.

Questio ¶Quarto quæritur, quæ harum cognitionum sit dignior. Respondendum, quod cognitio matutina: q̄a per illam noscuntur res in deo per speciem increatam clarius ac purius, quàm in aliqua re creata. Potior q̄q; est cognitio uespertina per speciem angelo concreatā, uidelicet quæ est in angelo ipso, quàm cognitio rerum in ꝓprio genere, & prout sunt in ipsa existētia actuali.

Respōsio.

Questio. ¶Quinto quæritur, utrum cognitio qua angelus intelligit uerbum æternum seu increatum obiectum, sit matutina. Videtur quod non, quia secundum Augustinum cognitio dicitur matutina, qua res creatę uidentur in uerbo: ergo sicut aliud est intueri lumen solis, aliud res in lumine: sic aliud aliaq; cognitio est, uidere res in uerbo & ipsum conspicere uerbum. Dicendum ex uerbis Augustini, ad Orosiū sic dicentis: Hoc posse intelligi arbitror, quod deus non in ipso die septimo requieuit tanquam indigens die illo ut in ipso esset beatior: sed ipsum diem septimum, id est naturā angelicam perduxisse ad requiem suam, ut uiderent in deo sicut omnem creaturam formandam, ita & illum qui nullam creaturam pro indigentia sua, sed ex sola sua fecerat bonitate. Ex quo uidetur, quod eadē sit uisio beatifica, qua angeli uident uerbum & ipsas res in uerbo. sic autem non est eadem uisio qua res uidetur in lumine, & qua sol uidetur. Hinc uisio uerbi in ipso uerbo, est cognitio matutina.

August. Enodatio.

Questio. Elucidatio. ¶Sexto quæritur, an dæmones habeant cognitionem uespertinam. Dicendum, quod extendendo nomen uespertinæ cognitionis, dici potest quod naturalis cognitio qua dæmones in principio cognouerunt res in se & in proprio genere, uocari ualeat uespertina respectu cuiuslibet cognitionis gratuitæ. Hæc Alexander.

Dionysi⁹. ¶Qui in harum solutionibus quæstionum aliqua scribit iuxta præhabitas suas opiniones, quibus opinatus est angelos non esse creatos in gratia, & quod à rebus creatis recipiāt species, quarum oppositum supra probatum est. idcirco pertranseo.

Thomas. ¶Porro de his Thomas non tractat in Scripto, sed in prima parte Summæ, quæstione quinquagesima octaua: Id, inquit, quod dicitur de cognitione matutina & uespertina, inductum est ab Augustino, qui sex dies in quibus legitur deus cuncta fecisse, exponit nō de usitatis diebus qui solis circuitu peraguntur, cum sol quarto die factus legatur, sed de uno die, puta cognitione angelica sex rerum generibus præsentato. Quemadmodum autem in die consueto, mane est diei principium, uespere terminus: ita cognitio ipsius primordialis esse rerum, dicitur cognitio matutina. Et hoc est secundum quod res sunt in uerbo. Cognitio autem ipsius esse rei creatæ, secūdum quod in propria natura consistit, dicitur uespertina. Nam esse rerum fluit à uerbo æterno, sicut à quodam primordiali principio. & iste effluxus terminatur ad esse rerum, quod in propria habent natura. Si autem obijciatur, quia inter uespere & mane cadit nox, & inter mane & uespere cadit meridies: ergo si angelis est ponenda cognitio matutina & uespertina, pari ratiōe meridiana atq; nocturna. Dicendum quod matutina & uespertina cognitio spectat ad diem, id est, ad angelos illuminatos, qui à tenebris sunt distincti, id est, ab angelis malis. Angeli uero boni cognoscentes creaturam, non figūtur in ea, quod esset tenebrescere, noctem'q; fieri: sed referunt eam ad dei laudem, in quo sicut in principio omnia noscunt. Idcirco post uesperam nō ponitur nox, sed mane: ita quod mane sit finis præcedentis diei, principium'q; sequentis, inquantum angeli cognitionem operis præcedentis ad laudem referūt creatoris. meridies autem comprehenditur sub nomine diei, tanquam medium inter duo extrema. uel potest referri meridies ad dei cognitionem, qui non habet principium neq; finem. Hæc Thomas.

Obiec. Respō.

¶Denique ad quæstionem hanc, utrum sit una cognitio matutina & uespertina: respondet, Iuxta præhabita, cognitio dicitur matutina, secundum quod angelus noscit esse rerum in propria eorum natura, seu prout in seipsis existunt, quod per medium duplex cognoscit, puta per species innatas, atque per rationes rerum ideales existentes in uerbo. Nempe uidendo uerbum, non solum cognoscunt esse rerum quod habent in uerbo, sed & illud esse quod in propria habēt natura: quemadmodum deus uidendo se, cognoscit esse rerum quod habent in ipso, & etiam esse quod in natura propria habent. Si ergo dicatur cognitio matutina secundum quod angelus noscit res in propria natura, uidendo in ipso uerbo: sic secūdum essentiam, una eadem est cognitio matutina & uespertina, differens solum secundum cognita. Si autem cognitio uespertina dicatur secūdum quod angeli cognoscunt esse rerum in propria ipsarum natura per formas innatas, sic alia est cognitio matutina & uespertina. sicq; uidetur loqui Augustinus, dicendo unam respectu alterius imperfectam. Si autem obijciatur, quod impossibile est unam potentiam simul duas operationes habere: cumque angeli indesinenter cognoscant actualiter cuncta in uerbo, nunquam cognoscerēt ea in proprio genere: respondendum, quod duæ operationes eiusdem potentiæ possunt simul consistere, dum una refertur ad aliam: ut dum uoluntas simul uult finem & ea quæ sunt ad finem. Intellectus quoque simul intelligit principia & conclusiōes per ipsa principia, quando acquirit scientiam. Cognitio uero in angelis uespertina refertur ad matutinam secūdum Augustinū, ideo simul esse possunt. Hæc idem.

Rñsio omi Ce.

Obiec. Solu.

¶At uero Petrus his consonans: Cognitio, inquit, in matutina in uerbo potest dici dupliciter, scilicet imperfecta per speciem cratam acceptam à uerbo: & perfectam per speciem uerbi ipsius. ¶Primam angeli à principio habuerunt, secundam in glorifi-

Petrus.

catione acceperunt. Sed quoniam prima illa cognitio non uidetur differre à cognitione rerum in proprio genere per species innatas, hinc uerius uidetur quod angeli mali futuri, nũquam uiderunt in uerbo. Hæc Petrus.

Richard⁹ ¶Richardus uero: Cognitio, ait, matutina tripliciter dicitur. ¶Primo, cognitio rerum in diuina essentia, quam angeli intuentes, simul in ea intuentur & alia. Sicque ab Augustino accipitur quæstione decimasexta ad Orosium, ubi testatur: Creaturæ cognitio in semetipsa uespera, in deo erat mane, quoniam plus & clarius uidetur in deo quàm in seipsa. Vnde propter claritatem cognitionis istius uo-August. catur ab Augustino aliquando meridiana, ut cum super Genesim hoc affirmat: Cum sit una dies, ea quæ facta sunt in creatore primitus, & in ipsis angelus consequenter agnoscens, nec in ipsis remanẽs, sed eorum cognitionem posteriorem ad dei referens dilectionem, uesperam & mane atque meridiem in omnibus præbuit, non per moras temporum, sed propter ordinem conditoris. hanc cognitionem matutinam angeli mali nunquam habuerunt, sicut nec deum per speciem conspexerunt. ¶Secundo dicitur cognitio matutina, qua angeli cognouerunt res in seipsis per sapientiam eis concreatam, hoc est per species rerum sibi innatas, referendo deliberata uoluntate illam cognitionem ad cognitionem laudemq́; creatoris. sic quoq; angeli mali cognitionem matutinam nunquam sortiti sunt. ¶Tertio, cognitio matutina impropriissime dicitur, clara quædam cognitio creaturæ in seipsa per speciem concreatam, siue referatur uoluntate deliberata in dilectionem laudemq́; dei, siue non. sicq; angeli mali dici possunt ante lapsum suum magis habuisse cognitionem matutinam quàm postea, quoniam per peccatum in eis est obscurata. Angeli autem electi adhuc post suam glorificationem habẽt uespertinam cognitionem, imò simul habent cognitionem matutinam & diurnam ac uespertinam, sicut ostensum est. Hæc Richardus.

Alberti opinio. ¶Albertus demum: Si quis, inquit, attendat uerba Augustini super Genesim: Angelus malus nunquam factus fuit dies ex illustratione luminis diuini, ideo nunquam fuit in uisione matutina aut uespertina, quæ uisiones diem illum distinguunt: & si cognouit res in seipsis naturali cognitione, non tamen attollebatur in laudem creatoris, ut uisio matutina formaretur in ipso, sed potius delectatione propriæ potestatis & sui amore conuersus est in tenebras noctis: ideo cognitio illa non terminabatur ad mane, quod proprium est notitiæ uespertinæ, secundum Augustinum, ut scilicet ad matutinam lucẽ terminetur nõ interposita nocte. Hinc cognitio matutina non appellatur simplex cognitio rerum in seipsis, sed potius rerum in seipsis ex luce diuina ipsas res illustrante atq; ex assurrectione in præconium creatoris. Hæc Albertus.

Dionys⁹. ¶Cuius dicta quamuis à præhabitis uideantur aliqualiter dissentire, nihilominus per distinctiões prætactas faciliter concordantur. Veruntamen quod ait angelum malum nunquam factum fuisse diem ex illustratione lucis diuinæ, uidetur contrariari autoritatibus Augustini præallegatis, in quibus fatetur angelos omes in gratia gratum faciente esse creatos, quod & ipse Albertus libro de coæquęuis, probat & sequit. libro quoque de coæquis plus scribit de his, quæ cum sententialiter sint inducta, pertranseo.

¶Insuper Vdalricus in Summa sua libro quarto super his cõtestatur: Naturalis perspicacitas intellectus in angelis, in duplici consistit cognitione secundum Augustinum in quarto super Genesim, s. in matutina, quæ est in lumine uerbi, & in uespertina, quæ est cognitio rerum in umbra naturarum suarum. Dicit etenim Augustinus quod primi septem dies intelliguntur uel secundum successionem temporum ex illustratione lucis corporalis, uel diffusio luminis intellectus primi in esse formali septem generum operum, ita q mane sit perfectio creaturæ ex participatione lucis diuinæ: & uespere, sit obumbratio lucis illius per imperfectionem & priuationem quas habet omnis creatura ex se. Vel terio dies intelligitur forma operis, uespera terminus, mane initium alterius operis. Vel quarto dies illi sunt diffusio lucis createę intellectualis, id est, angelicæ, per operationem cognitionum super eadem genera operum. Mane autem & uespere distinguuntur modo prædicto. Tria prima istorum nõ consonant Augustino. Nec est intentio Augustini, quod cognitio ista rerum in uerbo, sit cognitio beatorum qui deum clare cernendo omnia perhibentur uidere in ipso. Quod probat Augustinus p hoc, quod etiam primus homo qui non uidit deum per speciem, habuit cognitiõem hanc duplicem. quemadmodum enim in creatione angeli duo dicuntur, uidelicet, dixit deus, fiat lux, & facta est lux: sic in creatione hominis dicta sunt duo, utpote, Faciamus hominem &c. &, Fecit deus hominem. Nam & ista creatura rationalis, est etiam lux sicut & illa. Hinc illa cognitio est naturalis cognitio intellectus possibilis, multo fortioris in angelis quàm in nobis, qui cognoscit uerbum non solum in se, sed etiam ut est omnium idea causalis, ita cunctis communis per sui in se identitatem, q singulis est propria per singulorum singularem ad ipsum relationem. Nec loquimur nunc de illuminationibus gloriæ, sed de illuminationibus in distributionibus naturalibus, quibus uerbum æternũ, in quo omnia sunt uita & lux, sicut dispositis ad formas uitæ & esse, infundit eas: ita dispositis prætacta dispositione ad lucem, se sub ratione lucis intellectualis communicat: in quo etiam philosophi in nobis constituerunt intellectum assimilatum. quod enim in materialibus operatur contactus materialis, hoc in spiritualibus facit propinquitas similitudinis, ut scilicet unum in aliud agat, & unum ab alio recipiat. Vnde constat quod omnes angeli ante casum quorundam, cognitionem hanc habuerunt: sed mali nunc ipsa carent, q a ipsorum amentia & irrationabilitas excludit uerbi illuminationes ab eis. Porro uespertinam cognitiõem omnes moderni doctores dicunt esse per species rerum totius ordinis uniuersi angelis concreatas. Hæc Vdalricus.

Dionys⁹. ¶Qui in his ab Alberto recedit, tam matutinam quàm uespertinam cognitionem attribuendo angelis reprobis, ante eorum lapsum, atque specialiter ab aliis multis, asscribendo illis matutinam notitiam ante ipsorum ruinam. Rursus in hoc, quod hanc duplicem cognitionem dicit in naturali perspicacitate angelici intellectus consistere. In hoc quoque deuiare ostenditur, quod ait intentionem Augustini consistere, quod cognitio rerum in uerbo non sit cognitio beatifica. cuius oppositum constat ex dictis, sed uerum est quod nõ solum illa cognitio dicitur matutina ab Augustino.

De conuersione & confirmatione stantium, & auersione & lapsu cadentium. Dist. V. A

POst hæc consideratio adducit inquirere, quales effecti sint, dum diuiderentur, auersione & conuersione. Post creationem nanq; mox quidam conuersi sunt ad creatorem suum, quidam auersi. Conuerti ad deum, fuit ei charitate adhærere: auerti, odio habere uel inuidere. Inuidiæ nanque mater est superbia, qua uoluerunt se parificare deo. In cõuersis quasi in speculo relucere cœpit dei sapientia, qua illuminati sunt. auersi uero, excæcati sunt. Et illi quidem conuersi sunt & illuminati à deo, gratia apposita: isti uero sunt excæcati, non immissione malitiæ, sed desertione gratiæ: à qua deserti sunt, non ita ut prius dedita subtraheretur, sed quia nunquam est apposita ut conuerterentur. Hæc est ergo conuersio & auersio, qua diuisi sunt qui natura boni erant, ut sint alij supra illud bonum per iustitiam boni: alij, illo corrupto, per culpã mali. Cõuersio iustos fecit, & auersio iniustos. Vtraq; fuit uolũtatis, & uoluntas utriusq; libertatis.

De libero arbitrio breuiter tangit, docens quid sit. B

Habebant enim omnes liberum arbitrium: quod est libera potestas & habilitas uoluntatis rationalis. Poterant enim uoluntate eligere quodlibet, & ratione iudicare, id est, discernere. in quibus constat liberum arbitrium. Nec creati sunt uolẽtes auerti uel conuerti, sed habiles ad uolendum hoc uel illud. Et post creationem spontanea uoluntate alij elegerunt
Gene. 1. malum, alij bonum: & ita discreuit deus lucem à tenebris, sicut dicit scriptura, id est, bonos angelos à malis. & lucem appellauit diem, noctem uero tenebras: quia bonos angelos gratia sua illuminauit, malos uero excæcauit.

Post creationẽ aliquid datũ est stãtibus, per quod cõuerterẽtur, nec merito aliquo, sed gratia cooperãte. C

Si autem quæritur, utrum post creationem conuersis aliquid collatum sit, per quod conuerterentur, id est, diligerent deum: dicimus quia est eis collata gratia cooperans, sine qua non potest proficere rationalis creatura ad meritum uitæ. Cadere enim potest per se, sed proficere non potest sine gratia adiuuante.

Qua gratia indigebat angelus, & qua non. D

Non indigebat angelus gratia per quam iustificaretur, quia malus non erat: sed qua ad diligendum deum perfecte & ad obediendum adiuuaretur. Operans quidem gratia dicit,
Quæ sit gratia operãs et q̃ cooperans. qua iustificatur impius, id est, de impio fit pius, de malo bonus. Cooperans uero gratia, qua iuuatur ad bene uolendum efficaciter, & deum præ omnibus diligendum & operandum bonum, & ad perseuerandum in bono, & huiusmodi: de quibus postea plenius dicemus. Data est ergo angelis qui perstiterunt, cooperans gratia, per quam conuersi sunt, ut deum perfecte diligerent. Conuersi ergo sunt à bono quod habebant non perdito, ad maius bonum quod non habebant: & facta est ista conuersio per gratiam cooperantem libero arbitrio, quæ gratia alijs qui ceciderunt, apposita non fuit.

An sit imputandum illis qui auersi sunt. E

Ideoq; à quibusdam dici solet, non esse imputandum illis qui auersi sunt, & non conuersi: quia sine gratia conuerti non poterant, sed illa non est eis data: nec culpa illorum fuit quod non est data, quia in eis nulla culpa adhuc præcesserat. Ad quod dici potest, quoniam quibus apposita est ipsa gratia, non fuit ex meritis eorum: alioquin iam non esset gratia, si ex merito quod esset ante gratiam, daretur.

Qua culpa gratia non est data eis qui ceciderunt. F

Quod uero alijs non est data, culpa eorum fuit: quia cum stare possent, noluerunt quousque gratia apponeretur: sicut alij perstiterunt, donec illis cadentibus per superbiam, eis gratia apposita est. Aperte ergo cadẽtium culpa in hoc deprehẽdi potest, quia licet sine gratia nequirent proficere, quam nondum acceperant: per id tamen quod eis collatum erat in creatiõe, poterant nõ cadere. i. stare: quia nihil erat quod ad casum eos compelleret, sed sua spõtanea uolũtate declinauerũt: quod si nõ fecissent, quod datũ est alijs, utiq; daretur & istis.

Quod angeli in ipsa confirmatione beati fuerunt, sed utrum eam meruerint per gratiam tunc sibi datam, ambiguum est. de hoc enim diuersi diuersa sentiunt. G

Hic quæri solet, utrum in ipsa confirmatione beati fuerint angeli, & an ipsam beatitudinem aliquo modo meruerint. Quod in ipsa confirmatione beati fuerint, plures contestan

tur autoritates, & ideo pro conſtanti habendum eſt. Vtrum uero per gratiam tunc ſibi datam ipſam beatitudinem meruerint, ambiguum eſt. Quibuſdam enim placet, quod eam meruerint per gratiã, quã in cõfirmatiõe perceperũt: ſimulq́ʒ in eis meritũ & præmiũ fuiſſe dicunt. Nec meritum præceſſiſſe præmium tempore, ſed cauſa. Alijs uero uidetur quod beatitudinem quam receperunt in confirmatione per gratiam tunc appoſitam, non meruerint: dicentes tunc non fuiſſe eis collatam gratiam ad merendum, ſed ad beate uiuendum: nec tũc eis datum eſſe bonum quo mererentur, ſed quo feliciter fruerẽtur. Quod autem tunc in præmium acceperunt, per obſequia nobis exhibita ex dei obediẽtia & reuerentia mereri dicũt: & ita præmium præceſſit merita, & hoc mihi magis placere fateor.

SVMMA D'STINCTIONIS V.

HIc tractat Magiſter, quales effecti ſint angeli in ſua conuerſione & auerſione, hoc eſt, q̃les in ſua conuerſione ad deum facti ſint angeli boni, quales item conſtituti ſint angeli reprobi in ſua auerſione à deo: & circa hæc introducit qualiter in huiuſmodi conuerſione & auerſione aliq̊d donum gratuitum ſit conuerſis appoſitum, & auerſis ſubtractum. Inſerit quoqʒ aliquid de naturalibus attributis uiribus ſeu proprietatibus angelorum, ſicut & ſupra: & quid per naturalia illa, præſertim per liberum potuerunt arbitrium. Prɇterea tangit opinionem ſtultorum quorundam, dicentium angelis prauis nõ eſſe imputandum quòd peccauerunt. quam reprobat. Poſtremo producit in medium, An in angelis bonis meritum præceſſit præmium, an econtra. quo circa tãgit, quid ſibi probabilius uiſum ſit.

QVAESTIO .I.

HIc quæritur primo, **Utrum angeli potuerunt peccare, et qualiter atqʒ qua ſpecie peccati tranſgreſſi ſunt.** ¶In quæſtione hac tria tanguntur. Primum eſt, an angelus fuit peccabilis, fallibilis ſeu deuiabilis. Secundum eſt, qualiter inductus ſit ad peccandũ, an ſcilicet à ſeipſo, uel an unus alium induxerit ad peccandum. Tertium eſt, quod fu
1 it peccatum cadentium angelorum. De primo apparet, ꝙ non potuerũt peccare. Primo, quoniam omnis error uolũtatis procedit ex aliquo errore, defectu ſeu negligentia intellectus, qui eſt director & oculus uoluntatis. Angeli autem ſecundum diuinum Dionyſiũ, habent deiformem intellectum in quo error non ca
2 dit neqʒ fallacia. ¶Secundo, quia ut Ariſtoteles, Auicenna, & alij peripatetici conteſtantur, ſupra orbem lu
3 næ non poteſt eſſe malum ¶Tertio, Auerrois ait ꝙ in- Auerrios.
telligentia eſt agens infallibile, & non errans. Angelus
4 autem eſt intelligentia. ¶Quarto, ſecundum philoſophum, intellectus ſemper eſt rectus. Phãtaſia uero recta eſt, & non recta. In angelis autem non eſt phantaſia, ergo eorum intellectus ſemper fuit & eſt rectus.
Ariſto. 5 ¶Quinto, origo & cauſa errorum ipſius intellectus, ſunt ea quæ fiunt in parte ſenſitiua, uidelicet paſſiões, fragilitas carnis, ſolicitudo & occupatio circa externa, quæ in angelis non fuerunt. Hinc ſecundum philoſophum ſeptimo phyſicorum, omnis uariatio uirtutis ac uitij reducitur in alterationem, quæ eſt ſecundum paſſiones partis ſenſitiuæ, quæ in angelis locum non ha-
6 bet. ¶Sexto, ſi angeli peccauerunt, uel ergo ex habitu, aut ex infirmitate, aut ex ignorantia, Nõ ex habitu, quoniam ante primum eorum peccatum non fuit in eis aliquid uitioſum. Nec ex infirmitate, quia non ex uehementia paſſionis: neque ex ignorantia, quoniam pleni erant ſcientia.

¶In cõtrarium eſt autoritas ſcripturarum, ſicut q̊d Lucę. 10
ait ſaluator: Vidi ſathanam ſicut fulgur de cælo cadentem. Et rurſus, In ueritate nõ ſtetit &c. Illudq́ʒ Iob, Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles. & in angelis ſuis repperit prauitatem, Item omne creatum ex ſe labile eſt, cum ex nihilo ſit productum, id eſt, diſtans à ſuo fine indigensq́ʒ indeſinenter conſeruatione ac manutenentia creatoris. Johan. 8. Job. 4.

¶Ad hoc Gulielmus Parrhiſienſis ſecunda parte libri de uniuerſo reſpondet: Ariſtoteles expreſſe negauit malitiam poſſe ineſſe ſubſtantijs ſeparatis, contra quem dico quia malitiam quarundam talium ſubſtãtiarum indicat idololatria, qua ſe coli uolunt cultu ſoli uero deo debito. Neqʒ enim creator ullam illis irrogauit iniuriam, ob quam hoc iuſte facere poſſint, quaſi exercendo uindictam: imò intãtum proceſſit earum infidelitas atqʒ malitia, ꝙ creatoris cultum & honorificentiam penè exterminauerunt de terra. Crudeliſſimas quoqʒ mortes ueri dei cultoribus procurauerunt per tyrannos infligi. Aliud item indicium maleuolentiæ earundem, ſunt maleficæ artes & opera earum, quibus nocumenta innumera tam corporalia quàm ſpiritualia ſunt innocẽtibus irrogata. Rurſus, indicium harum malitiarum, eſt eorũ eiectio ab arreptitijs & obſeſſis, & ꝙ à ſanctis hominibus fugiunt ac uincuntur, atqʒ ꝙ perſuaſerunt hominibus eſſe ſe deos immortales, prouiſores ac ſaluatores ſuorum cultorum. Porro Ariſtoteles & ſequaces ipſius, uexationes dɇmoniacas interpretati ſunt eſſe morbos. Vnde & incubũ nocturnum, quem ephialtem aliqui uocant, opinatus eſt Ariſtoteles potius eſſe humorẽ cor comprimẽtem quàm dæmonem. Similiter morbum quem medici uocãt lupinum dæmonium, non dæmonium, ſed morbum putauit, Lunaticos quoqʒ & occaſionatos, non à dæmonibus, ſed certis ɇgritudinibus pati uexationes exiſtimauit. Hinc admirationem habet non paruam, qualiter tantum philoſophum quiuit latere tam patens ac ſɇuiens per totum orbem malignitas dæmonum, præſertim cum ipſe quendam dæmonem familiarem habuiſſe, & nefando ſacrificio obtinuiſſe ſe dixerit. Qualiter enim opinari potuit bonũ eſſe ſpiritum, quem ſacrificio tam impio acquiſiuit? uel qualiter potuit eſſe ſpiritus bonus, qui ſibi ſacrificium offerri permiſit, niſi forſitan illud creatori obtulerit? quod ipſa eiuſdem uerba locusq́ʒ ſacrificij nullatenus patiuntur. Cur etiã credidit ſpiritum illum ſibi miſſum de cælo Veneris, magis quàm de alio cælo? Præterea rationes Ariſtotelem inducentes ad præfatum errorem, fuerunt: ꝙ dixit ſubſtantias illas eſſe intelligentias puras, immateriales, nõ receptibiles influentiarum aut paſſionum ab inferioribus: ſed deſuper tantum, à quo nil mali imprimitur ipſis. Præterea malitia non potuit intelligẽtijs eſſe innata aut eſſentialis, ergo eſt eis aduentitia & acquiſita: aut ergo ex ſeipſis, aut aliunde. Non ex ſeipſis, cum ſint ſimplices: ideoq́ʒ non potuerunt ſe mouere & al-

Gulielm. Parrhiſienſis rhiſio.

Ariſtoteles cẽſuit demonum uexationẽ morbũ eſſe

Mirã q̊d

Rõnes quibus Ariſtoteles inductus ſit in p̃fatum errorem.

terare à bonitate ad prauitatem, cum nihil secundum idem sit mouens & motum, alterans & alteratū. Nec à superiori ad malum culpæ inductæ sunt. Verum istę rationes supra solutæ sunt. Nec enim penitus simplices sunt, sed sunt in ipsis actus atq; potentia, uoluntatis libertas, dependentia & susceptibilitas quædā. Vnde & supra ostensum est, q in scientia possunt proficere. inferior quoq; à superiori intelligentia ualet influxum recipere, ex quibus patebit, qualiter angeli potuerunt peccare. Hæc Gulielmus, qui consequenter declarat qualiter peccauerunt, prout infra ponetur.

Gulielmus.

¶Insuper super his in diuersis locis subtiliter & apte conscribit Thomas, & ait in Scripto: Apud uniuersos catholicos certū est, angelos peccasse, dæmonesq; effectos. Quomodo autem peccauerūt, difficile est uidere: quia nō potest esse pctm̄ in uoluntate, nisi sit aliquo mō deceptio in intellectu aut rōne: propter q̄d omnis malus & peccās, est aliquo modo ignorans, ut quarto dicitur ethicorum. quod q̄liter uerum sit, uidēdum est ad quæstiōis propositæ intellectum. Ipse q̄ppe philosophus septimo ethicorum distinguit duplicem operādorum cognitiōem, uidelicet uniuersalem & particularem. Cumq; operationes sint circa singularia, contingit aliquem in uniuersali bene intelligētem circa singularia deuiare atq; peccare. Singularia quoq; cognoscuntur dupliciter, utpote actu & habitu. Hinc contingit aliquem peccātem habere rectā æstimationem de aliquo singulari operabili in habitu, non tñ in actu: quia in homine habitus passione ligatur, ne progrediatur in actum circa considerationem particularis agendi, ut ira & concupiscētia: in tātum, ut etsi uerba ueritatis ac uirtutis pronunciet, sensum tñ mēte nō teneat, inquātum iudicium rōnis absorbetur uehemētia passiōis, iuxta quod sexto ethicorum habetur, q delectatio corrumpit existimationem prudentiæ. Quāuis autem in angelis iudicium intellectus ita corrumpi non ualeat, quoniā passiones in eis nō sunt, potest tñ ligari, inquātum cōsiderādo unum, retrahitur à cōsideratiōe alterius, eo q plura simul intelligere nequeant, nisi inquātum connexa aut condepēdentia sunt, prout supra dictum plenius. Contingit autē aliquid esse eligendum secundum unā rei considerationē, q̄d tñ eligendum non est, omibus conditionibus concurrentibus consideratis. sicq; in angelis error electionis potuit esse peccatum. Hæc Thomas.

Thomas. Aristo. Singularia cognosci dupliciter. Aristo.

¶Porro in prima parte, quæstione sexagesimatertia scribit: Tā angelus quàm quæcunq; creatura rōnalis, si sola sua attendatur natura, potest peccare. & quęcunq; peccare non ualet, dono grę, non conditiōe naturæ, hoc habet: quia peccare non est nisi declinare à rēctitudine actus quę debet habere, siue accipiatur peccatum in naturalibus, siue in artificialibus, siue in moralibus. solus autem actus ille à rectitudine nō potest declinare, cuius regula est uirtus agentis. si enim manus artificis esset regula incisionis, nō posset artifex incidendo errare: sed si rectitudo incisiōis sit ab alia regula, potest incisio recta & non recta consistere. Cumq; nulla uolūtas creata rectitudinem in suo habeat actu, nisi inquātum à uoluntate regulatur diuina, quæ sola est regula sui actus, & ad quā pertinet ultimus finis, quemadmodum quælibet uolūtas inferioris, regulāda est secundum uoluntatem sui superioris, ut uoluntas militis, uoluntate ducis: hinc in sola uoluntate diuina nequit esse peccatum, in q̄libet uero uolūtate creaturæ potest ex conditione suæ naturæ.

Thomas.

¶Sed obijci potest, Appetitus non est nisi boni ueri aut apparentis, in angelis autem non potest esse bonum apparens, quod non sit uerum bonū: quia in eis error esse non ualet, uel saltem culpā non potest præcedere: ergo non possunt appetere nisi quod uere est bonum, quod appetere non est culpabile. Dicendum q pctm̄ in actu liberi arbitrij potest esse dupliciter. primo, ex hoc q aliquod malum eligitur ut adulterari, & tale pctm̄ semper p̄cedit ex ignorātia aut errore. Nā malum sub rōne mali neq̄q̄ eligitur, & adulter in particulari errando decipitur, eligendo actum uitiosum propter delectationem annexam. ¶Secundo peccatur per liberum arbitrium eligēdo aliquid secūdum se bonum, attamen absq; ordine debitæ regulæ aut mensuræ: ita q defectus culpam inducens, sit solum ex parte electionis, quæ debitum ordinem nō habet, nec seruat nō ex parte rei electę, sed solum ex parte electiōis, quæ recto ordine caret, ut si orare eligeret, nō attēdēs ad ordinationem ab ecclesia institutam: & tale peccatum non præexigit ignorantiam in peccante, sed solum absentiam seu defectum considerationis eorum quæ merito consideraret. sicq; peccauit angelus, conuertendo se per liberum arbitrium ad proprium bonum, absque ordine ad uoluntatem diuinam. Hæc Thomas in Summa.

Obiectio. Solutio. Pctm̄ in esse liberi arbitrij dupliciter.

¶Insuper in Summa contra gentiles, libro tertio capitulo decimotertio: Si q̄s, inq̄t, sequi uellet Platonicos, facilis esset responsio. Dicunt enim dęmones esse animalia corpore aërea. sicq; esset in eis pars sensitiua. Vnde & passiones quæ in nobis sunt causa peccandi, eis attribuunt, ut iram, odium. Propter quod ait Apuleius, q animo sunt passiua. Propter hoc quoq; q uniti corporibus perhibentur, posset forsan in eis aliud genus cognitionis poni quàm intellectus. Nempe secundum Platonem, etiam anima sensitiua incorruptibilis est: idcirco oportet quòd habeat operationem cui nō communicet corpus. Verum operationes illæ erroneæ sunt. Ad euidentiam igitur propositæ quæstionis, sciendum quòd sicut est ordo in causis agentibus, ita & in causis finalibus: ut scilicet secundarius finis à principali dependeat, sicut secundarium agens à principali agente. Accidit autem peccatum in causis agentibus, dum secundarium agens exit ab ordine principalis agentis: sicut dum tibia ob suam curuitatem ab executione deficit motus, quem uirtus appetitiua imperauit. unde sequitur claudicatio. Conformiter in causis finalibus cū finis secūdarius non continetur sub ordine primi principalisq; finis, peccatū est uolūtatis, cuius obiectū est bonum & finis.

Thomas. Apuleius.

¶Porro unaquæq; uoluntas naturaliter uult proprium bonum uolētis, uidelicet ipsum esse perfectum, nec potest uelle huius contrarium. In illo ergo uolente nullum potest uolūtatis peccatum accidere, cuius p̄prium bonum est ultimus finis, quod non continetur sub ordine finis alterius, imò sub eius ordine omnes fines alij continentur: talisq; uolens est deus, cuius esse est bonitas summa, quæ est omnium ultimus finis. In omni autem alio uolente, cuius proprium bonum necesse est sub alterius boni ordine contineri, potest peccatum accidere uoluntatis, si secundum propriam consideretur naturam. Quamuis enim naturalis uoluntas unicuiq; insit uolenti, ad uolendum atq; amandum suipsius perfectionem: non tamen naturaliter ei est inditum, ut sic ordinet suam perfectionem in alium finem, quod deficere ab eo non queat, cum finis supe-

Voluntas condi...

In quo differant uoluntatē habentia ab alijs.

rior non sit suæ naturæ proprius. Relinquitur ergo suo arbitrio, ꝙ propriam perfectionem in superiorem ordinet finem. In hoc quippe differūt uolūtatem habentia ab alijs, quòd uolūtatem habentia, ordinant se & sua in finem: cætera, à superiori agente ordinantur & quasi aguntur seu impellūtur in finem. Potuit ergo in uolūtate substantiæ separatæ esse peccatū ex hoc, ꝙ ꝓprium bonum atq; perfectionem suam non ordinauit in ultimum finem, sed inhæsit proprio bono & ultimo fini. Cumq; ex fine necesse sit regulas accipi actionū, consequens est ꝙ ex se regulariter disponeret alia, & ut eius uoluntas non regularetur à superiori, quod soli deo conuenit ac debetur. sicq; intelligendum est quòd appetijt dei æqualitatem, non sic ut suum bonū esset diuino & increato bono æquale, quod sciuit impossibile esse, nec in eius intellectu poterat cadere: imò hoc appetendo appeteret se non esse, cum distinctio specierum secundum diuersos rerum proueniat gradus. Velle autem alios regulare ac regere, uoluntatemq; suam à superiori non regulari, est uelle præesse, non subijci, quod est peccatum superbiæ. ideo cōuenienter asseritur, ꝙ primum pctm̄ dęmonis fuit superbia. Verum quia ex uno errore circa principium uarius ac multiplex error consequitur, hinc ex prima illa inordinatione uoluntatis in dæmone, consecutum & constitutū est multiplex peccatum in uoluntate ipsius, uidelicet iræ & odij, contra resistentem suæ superbiæ, & punientem iustissimè culpam ipsius, inuidia quoque contra hominem, & multa similia. Præterea aduertendum, ꝙ dum propriū alicuius bonum ordinem habet ad plura superiora, liberum est uolenti, ut ab ordine alicuius superiorum recedat, & alterius ordinem non relinquat, siue existat superior, siue inferior: sicut miles qui ordinatur sub rege & sub principe militiæ, potest uoluntatem suam ordinare in bonum principis, & non regis aut econuerso. Si uero princeps militiæ ab ordine regis recedat, bona erit uoluntas militis recedentis à uoluntate principis, non dirigentis uoluntatem suam in regem, & manentis sub imperio regis. mala autem esset uoluntas militis, sequentis uoluntatem principis contra uoluntatem regis: quoniam ordo inferioris principij, dependet ab ordine superioris. Denique substantiæ separatæ non solum ordinantur sub deo, imò & una earum ordinatur sub alia. Cumq; in quolibet uolente post deum secundum se considerato, potuit esse peccatum modo prætacto, possibile fuit quòd aliqua superiorum aut certe suprema secundum uoluntatem peccaret, quod satis probabile est. Non enim in bono proprio quieuisset, nisi illud ualde perfectū & excellēs fuisset. Potuit etiam fieri, ꝙ aliquæ inferiorum sua uoluntate proprium bonum ordinarent in bonum illius superioris substantiæ separatæ, per hoc à diuino ordine recedentes, quæ similiter peccauerunt. Aliæ autem in motu seu actu suæ uoluntatis seruantes ordinem rectum sub deo, & recedentes ab ordine superioris sui secundum naturam, recedentis à suo superiori, uidelicet deo, non peccauerunt: imò sub summi regis obedientia permanserūt. Hæc Thomas ibidem. Ex quibus patet, qualiter angeli potuerunt peccare & qualiter peccauerunt: & item, qua specie peccati transgressi sunt. Attamē circa quædam nunc tacta, quidam aliter opinati sunt, ut patebit.

Thomas

¶Præterea de his etiam alibi Thomas scripsit. Siquidem ad hanc quæstionem, utrum diabolus appetijt dei æqualitatem, respondet: Circa hoc est triplex opinio. Quidam nanque simpliciter & absolute concedunt, quòd angelus peccauit, dei æqualitatem optando, non obstāte rei impossibilitate: quoniam teste Augustino, cæca ambitio semper plus præsumit quàm possit. sed hoc non uidetur conueniens. Nam quamuis homo plus ualeat desiderare quàm queat habere, non tamen plus potest uelle quàm æstimare: quia uoluntas intellectum sequitur, non excedit. Præterea in angelo non est passio, quæ ex appetitu honoris liget indicium intellectus, sicut in nobis. 2 Hinc alij dicunt, quòd dei æqualitatem non appetiuit directe, sed indirecte: quia appetijt aliquid, quo habito, sequeretur ꝙ esset deo æqualis, uidelicet nulli subesse: sed nec hoc conueniens esse uidetur: quoniam totum bonum angeli cōsistit in hoc, quòd deo subest: quemadmodum tota claritas aëris in hoc, quòd subijcitur radijs solis. & ita hoc non potuit ab angelo appeti. Ideo aliter est 3 dicendum, ꝙ scilicet non appetijt æqualitatem dei simpliciter, quantum ad substantiam desiderati, ut scilicet uellet tantam bonitatem & perfectionem habere ut deus. Appetijt tamen æqualitatem secundum qd, & quantum ad modum habendi. Bonitas quippe & beatitudo in deo, est ex sua natura atque fontaliter, ita ꝙ ab ipso alijs communicatur. Videns igitur angelus dignitatem suæ naturæ, qua creaturis cæteris preminebat, uoluit à se bonitatem & beatitudinem in omnia inferiora deriuari. Voluit quoque per naturalia sua in bonitatis perfectionem pertingere: ideo dicitur ꝙ sine merito uoluit obtinere quod ex meritis suis habuisset, si perstitisset. Nec etiam quantum ad modum habendi, uoluit deo simpliciter æquiparari. Non enim uoluit à se felicitatem habere, nec esse primum transfundens in alios, sed à deo, & sub deo, secundum quod deus in omni operatur natura. Hæc Thomas in Scripto.

Triplex opinio. 1 August.

¶Ad quæstionem demum hanc, Vtrum peccatum dæmonis fuit superbia, respondendo: Superbia, inqt, tripliciter sumitur. Primo habitualiter, pro inclinabilitate ad superbiendum ex flexibilitate naturæ aut fomitis corruptione. sicq; superbia uocatur initium oīs mali. Secundo actualiter, prout quis effert se extra & supra limites iussionis, ut pręcipienti non subijciatur. & ita nō est speciale peccatum, sed generalis quædam conditio omne peccatum consequens ex parte auersionis. Tertio superbia dicitur inordinatus propriæ excellentiæ appetitus, præsertim in honore aut dignitate. & sic est speciale peccatum, & unum septem capitalium uitiorum. sicq; primum peccatum angeli fuit superbia: quod patet tam ex re desiderata, quoniam eminentiam dignitatis appetijt: quàm ex motiuo, quia ex consideratione propriæ pulchritudinis corruit in peccatum. Sed obijci potest, quicunque enim non agit quod tenetur, peccat per omissionem, sed angelus debuit intra se conferre & cogitare de diuina ordinatione, ne eam excederet, quod non fecit. Dicendum quòd omissio quandoque est speciale peccatum, quando uidelicet dimittit quod fieri debet, & specialiter iussum est. Interdum est conditio omne peccatum concomitans, secundum quod est dimissio alicuius circunstantiæ in opere obseruandæ. & sic in primo angeli peccato fuit omissio. Attamen dici potest ꝙ non tenebatur actualiter tunc conferre, qa & alio modo potuit peccatum uitare. Hæc idem ibidem.

Superbia tripliciter accipitur.

Eccl. 10

Obiectio.

Cōfutatio

¶Præterea in prima parte quæstione sexagesima- Thomas.

tertia respondens ad istud, quale malū culpæ possit in angelis malis esse: Peccatum, inqt, potest in aliquo eē dupliciter. Primo, secundum reatum. Secundo, secundum affectum. Primo modo uniuersa peccata in dæmonibus possunt esse, qa dum hoīem ad cuncta peccata inducunt, oīm uitiorum reatum incurrunt. Secūdū affectum uero illa duntaxat peccata in eis sunt, ad quę natura spiritalis afficit, quæ non afficitur ad bona corpori propria, sed ad ea quæ rebus inueniri spiritualib⁹ possunt. Nil eñ afficitur, nisi ad id quod suæ naturę aliquo modo est conueniens. In spūalibus autem bonis non potest peccatum dum aliqs ad ea afficitur: nisi p hoc, q in tali affectu regula superioris non obseruatur. & hoc est pctm̄ superbiæ, non subdi superiori in eo q̄ præsidet. Hinc primum peccatum diaboli non potuit esse nisi superbia, consequenter uero potuit in eis inuidia esse. Eiusdem etenim rationis est, quod affectus tendat in aliquid appetendum, & quod renitatur opposito. Inuidus autem de bono alterius dolet, qa bonum illius reputat sui proprij boni impeditiuum: nec poterat bonum alicuius reputari impedimentum boni affectati per angelum malum, nisi inquantum affectauit excellentiam singularem, quæ per alterius singularitatem iam cessat. ideo post pctm̄ superbiæ consecutum est in dæmone peccatum inuidiæ, secundum quod doluit de bono hoīs & de excellentia creatoris, secundū q̄d deus utitur ea contra uoluntatem diaboli. Porro in obscœnitatibus carnalium uitiorum dæmones non delectantur, quasi ipsi ad uitia illa afficiātur: sed hoc totum ex inuidia oritur, q in qbuscunq; hoīm excessibus delectantur, inquantum sunt impeditiua salutis humanæ. Hoc quoq; sciendū, q in superbia & in uidia, prout in dæmonibus esse dicūtur, comprehendūtur uitia cūcta quæ nascūtur ex ipsis. Hæc ibi.

Margin: Pctm̄ pōt in aliq̄ eē dupliciter · *Thomas.*

¶ De hoc demum, q dæmon peccauit dei similitudinem inordinate appetendo, scribit eodem loco: Angelus sine dubio peccauit, appetendo esse ut deus, q̄d intelligi potest dupliciter. Primo, per æqparātiam: secūdo, per similitudinem. Primo modo nō potuit hoc optare, quoniam sciuit hoc naturali cognitione impossibile esse. nec primū actū peccandi præcessit in angelo habitus aut passio ligans cognoscitiuam potentiam, ita ut in particulari errando eligeret impossibile. & dato q esset possibile, adhuc esset contra desiderium naturale. Appetendo nanq; essentialem gradū altioris naturæ, appetisset se nō esse. Verūtamen in hoc imaginatio fallitur. Nam qa homo appetit esse in altiori gradu, quantum ad accidentalia aliqua, quæ crescere queūt absq; corruptione subiecti, æstimatur q possit appetere altiorem gradū naturæ, in quem peruenire nō posset, nisi esse desineret.

¶ Deniq;, appetere esse ut deus per similitudinem, contingit dupliciter. Vno modo, quantū ad id in q̄ natum est deo assimilari: & sic si quis appetat esse similis deo, non peccat, dūmodo similitudinem dei debito ordine appetat adipisci, ut si eam à deo obtineat. Peccaret autem, si appeteret deo assimilari uirtute propria, non diuina. Secūdo potest qs appetere esse similis deo in eo, in quo nō est aptus ei assimilari: ut si qs appeteret cælum & terram creare. quod deo est propriū, in quo appetitu esset peccatum. Sicq; diabolus appetijt esse similis deo, non ut deo assimilaretur quantum ad hoc, quod est nulli subesse simpliciter: quia sic etiam suum non esse appeteret, cum nulla creatura ualeat eē nisi per hoc, q sub deo esse participat, & sub eius conseruatione subsistit: sed in hoc appetijt indebite esse similis deo, quia ad id quod uirtute suæ naturæ poterat peruenire, appetiuit ut finem ultimum beatitudinis suæ, auertens appetitum suum à supernaturali beatitudine, quæ est ex gratia dei: uel si eam finaliter appetiuit, tamen uoluit eam acquirere uirtute suæ naturæ, non ex dei auxilio, iuxta dispositionem ipsius: quod consonat Anselmo, dicenti q appetijt id ad quod per uenisset, si stetisset. Istaq; duo in idem quodammodo redeunt, quia secundum utrūque modum appetiuit finalem beatitudinem per suam naturalem uirtutē habere, quod est proprium deo. Cumq; id quod est per se, sit causa eius quod est per aliud: idcirco ex primo illo, uidelicet habere beatitudinem sua uirtute, consecutum est aliud, q appetijt principatum quendam super alia inordinate, in q̄ etiam uoluit deo inordinate assimilari. Hæc Thomas ibidem.

Margin: Duplex modus appetendi eē vt deus p similitudinem. · *Anselm.* · *Dionys.*

¶ Videtur autem sanctus doctor in Scripto reprobare, quod in Summa contra gentiles affirmat, uidelicet q diabolus uoluit nulli subesse. quod tamen dupliciter potest intelligi: Primo, ut nulli obediret. Secundo, ut à nullo influxū aut conseruationem acciperet. & primo modo (ut reor) intelligit Thomas, & (ni fallor) etiam illi quos improbat.

¶ Porro scripta Petri dictis Thomæ omnino concordant, & comprehenduntur in eis. Attamen Petrus concedit, q in angelis lapsis aliquis error intellectus præcessit uitium uoluntatis, non q error ille fuit proprie culpa, sed imperfectio considerationis seu quædam omissio, iuxta sensum inductum: aut si extitit culpa, in peccato uoluntatis includitur, tanquam uia ad illud.

Margin: Petrus

¶ Circa hæc scribit Richardus: Peccatum Luciferi fuit superbia. Non enim fuit gaudium inordinatum: quoniam gaudiū est quies ipsius appetitus in re amata præsenti: Ideo præsupponit inordinatū amorem. Nec fuit inordinatum odium. Nam quicquid oditur, oditur inquantum apprehenditur ut repugnans rei amatæ: ergo præsupponit inordinatum amorem. Nec fuit inordinatum desiderium, quoniam desiderium est respectu boni futuri, amor autem boni simpliciter, ergo inordinatum desiderium præsupponit inordinatum amorem, quod homo potest experiri in se. quandocunque enim desiderat aliquod bonū non habitum, ideo illud desiderat, quoniam complacet sibi in illo: hoc est, qa in affectu suo est cooptatio quædam ad illud quæ est amor. Nec fuit fuga neque tristitia, ut constat. Nec fuit inordinata spes, quoniam spes est respectu boni desiderati. sicq; præsupponit desideriū inordinatū. Hæc Richardus, q istud ꝓlixe de diuersis passionibus & peccatis ꝓsequitur.

Margin: Richar. · *Dion.*

¶ Veruntamen contra id quod ait inordinatum desiderium non fuisse peccatum Luciferi, obijci potest. fuit enim appetitus propriæ excellentiæ nōdum adeptæ, sed speratæ uel magis præsumptæ, talisq; appetitus desiderium proprie appellatur. & sicut præhabitū est, in angelo ante actualem suam sup̄biam nō fuit aliqs amor habitualis inordinatus aut passio.

¶ Quærit quoque Richardus, An peccatum angelorum cum primo apostata illo peccantium, fuit superbia an pusillanimitas. Respondet, primum peccatum illorum fuit superbia: quia secundum Anselmum libro de casu diaboli, Id quod impij angeli appetierunt, fuit aliquid ad quod crescere potuerunt, quod in sua creatione non acceperunt, quatenus merito suo

Margin: Richar. · *Anselm.*

ad illud ꝓficerent. quemadmodum enim Lucifer excellentiam ad quam conditus fuit, ꝓpria uirtute mox uoluit obtinere absq; merito suo, ita & angeli ei consentientes: tamē ope Luciferi, & hac de causa sibi subesse uolentes. Posset tamen uideri, ꝙ prima ipsorū superbia fuit in diligendo deliberatiue magis excellentiam propriam, quàm diuinam. Hacq; intolerabili superbia obtenebratus Lucifer, putauit obtinere se posse excellentiam suam per naturam uirtutemq; propriam, alij uero per eius potentiam: quæ excellentia eis conuenire nequibat nisi per gratiam. & sicut æstimauerunt, sic appetierunt. Taliter quoq; approbare falsum ꝓ uero, non fuit in eis ante omne peccatum. imò æstimatio talis nec in angelo, neq; in homine fuit ante peccatum. Vnde Augustinus libro tertio de libero arbitrio: Approbare falsa pro ueris, non est natura hoīs instituti, sed pœna dānati. Quod à simili pōt dici de angelo. Porro ꝙ angeli illi peruersi magis uoluerūt subesse seruo quàm domino, seu Lucifero quàm deo: hoc nō fuit humilitatis aut pusillanimitatis, sed elatiōis: quia ad hoc maluerunt subesse Lucifero, ut magis manerēt propriæ uoluntatis, quod fuit superbiæ: quemadmodum quidam superbi malunt subesse principi impotentiori quàm præpotenti, ut minus coërceant. Hæc Richardus.

August.

Obiectio. ¶ Verum his obijci potest, ꝙ actio intellectus, prior est operatione uoluntatis. sicq; æstimatio illa falsa Luciferi, qua putauit se suis uiribus posse excellentiam tantam acquirere, præcessisse uidetur eius supbiā. Nec eīm optasset hoc, nisi possibile æstimasset. & sic æstimatio illa tā erronea, fuisset pctm̄ elationē ꝓcedēs, ꝙd & ī cęteris angelis reprobis magis apparet. si nāq; putabāt se adiutorio Luciferi posse ex uiribus suis excellētiam seu beatitudinem, ad quam facti erant, acquirere, uitiose errauerūt ante commissionem suæ superbiæ. Rursus, nos uiatores scimus per naturalem rationē, ꝙ impossibile sit omni menti creatæ ad beatificam dei uisionem per speciem naturali uirtute pertingere, cū beatitudo illa sit prorsus supernaturalis: ergo multo plus Lucifer & eius societas, omni naturali scientia pleni, sciuerunt hoc: non ergo uidetur ꝙ beatitudinem & excellentiam illam supernaturalem, ad quam erant creati, uoluerunt per naturalia adipisci. Nam & illa fuit hæresis Pelagiana. Sed ad hæc forsan quis dicet, ꝙ quamuis in generali loquendo, actio intellectus præcedat actionē uolūtatis, nō tñ q̄libet actio intellect⁹ q̄libet uoluntatis. ideo Lucifer primo per intellectum apprehendit appetitum excellentiæ suæ, moxq; intense afficiebatur ad eā: & ita ambitioso cæcatus affectu, errauit in intellectu, æstimādo sibi possibile quod sibi impossibile fuit: & quod habitualiter sciuit, actualiter nō attendit.

Suasio.

Obiectio. ¶ Sed tunc denuo obijci potest, ꝙ appetitus excellētiæ non habuit rationem culpæ mortalis, nisi ex consensu intellectus qui consensus fuisset culpabilis, & sic prius fuisset culpa in intellectu.

Refutatio ¶ Ad quod forsan dicetur, ꝙ actiones intellectus & uoluntatis connexæ sunt, Pariterq; concurrūt ad complementum peccati mortalis. & in quibusdam mortalib⁹ principale à quo fit denominatio, se tenet ex parte uolūtatis, sicut & in supbia. De his nil temere assero.

Alber. ¶ Præterea Albertus: Dicēdum, inq̄t, cum sanctis, ꝙ diabolus nihil appetijt nisi beatitudinem. ad quam peruenisset, si stetisset. In beatitudine uero tria principaliter attenduntur, uidelicet perfectio potestatis, per-

Tria in beatitudine principaliter attenduntur.

fectio sciētiæ, & perfectio bonitatis. Desideratum autem ab angelo, fuit pfectio potestatis, non considerata perfectione sciētiæ nec bonitatis. Desideratum autem primi hominis, fuit perfectio scientiæ, non considerata perfectione potestatis & bonitatis. Appetibile demum Antichristi, erit perfectio bonitatis, non cōsiderata scientia ac potestate. quod secundum Anselmum ita est accipiendum: Ad perfectionem potestatis tria exiguntur. Primum est, ut à se & non ab alio habeat potestatem. Secundum, ut statim habeatur, & nō proficiatur ad eam per meritum. Tertium, ut in subiectis non patiatur resistētiam per alterius potestatem. Ad perfectionem quoque scientiæ tria his consimilia requiruntur, ut s. habeatur à se, nec ab alio per meritum expectetur, nec in scibilibus resistentiā seu ignorantiā habeat. Hinc in Genesi dixit diabolus: Eritis sicut dij, scientes bonū & malum. Conformiter tria ad perfectionem pertinent bonitatis. uolet equidem Antichristus à se mox bonitatem habere, non ab alio expectare, & ꝙ in bonitate nihil sit ei comparabile, iuxta illud Apostoli: Extollitur super omne quod dicitur aut quod colitur. Dicimus ... cum sanctis, Augustino, Gregorio & Anselmo, ꝙ primum peccatū dæmonis fuit superbia, ex qua surrexit in eo inuidia, qua hominem uicit. Hinc in tractatu de conflictu uirtutum & uitiorum, asseritur: Quàm densissimus superbiæ uitijs putamus in terra lutum inuolui, si potuit in cælo stella q̄ mane oriebat̄, lucis suæ globos amittere? Vndecimo item sup Genesim loquitur Augustinus: Inuidia sequitur superbiam, non præcedit. Non enim causa superbiendi est inuidia, sed econtra. Amando etenim quisque excellentiam suam, aut paribus inuidet quod ei æquantur, aut inferioribus ne ei æquentur, aut superioribus quod eis non æquatur. superbiendo igitur inuidus, non inuidendo quisque superbus est. Veruntamen secundum Præpositiuum, superbia tripliciter sumitur. Primo generaliter pro appetitu excellentiæ seu altitudinis in quocunque, siue in laude, siue in alio. Hæcq; superbia proprie dicitur tumor mentis. Vnde Gregorius: Tumor mentis est obstaculum mentis. Qui quatuor modis contingit: Primo, dum quis credit se ex sese habere bonum quod habet. Secūdo, dum proprijs meritis credit se id accepisse. Tertio, dum falso se iactat habere quod non habet. Quarto, quando se putat cæteris plus habere. Hæc quatuor antiqui cōprehenderunt hoc uersu:

Anselmus Ad perfectionē potestatis tria requiri.

Gene. 3. Tria ad perfectionem pertinent.

2. Thes. 2.

Isa. 14. August.

Prepositiuus. Superbia triplex.

Gregor. Timor mentis fit quatuor modis

Ex se, ꝓ meritis, falso, plus omnibus, instant.

Secundo generalius appellatur supbia amor proprij boni, cum auersiōe à summo bono, prout super Genesim undecimo libro Augustinus testatur. Nempe per hoc ꝙ se auertit à summo bono, induit rationem supbiæ. & ista superbia non est speciale peccatum, sed initium omnis peccati. Tertio superbia specialissime nūcupatur appetitus excellentię in potestate ad dignitatem spectante. & hæc fuit primum peccatum diaboli & etiam hominis primi. Dæmon nanq; excellere uoluit in potestatis ꝓpriæ dignitate, homo in dignitate excellentiæ ꝓpriæ. Similiter auaritia duobus sumitur modis, uidelicet generaliter & specialiter. Generaliter auaritia nominatur nimius amor cuiuscunque boni creati. & hæc non differt à superbia nisi ratione. siquidem amor ille uocatur supbia, secundum quod à summo bono auertit: auaritia uero, secundum quod ad cōmutabile bonum conuertit. Hinc super illud, Radix omnium malorum est cupiditas, Augustinus: Caueа-

Eccl. 10.

Duobus modis sumitur auaritia.

1. Timo. 6.

mus, inquit, supbiam & auaritiam, non duo mala, sed unum. Hinc supbia fertur initium om̃is mali, q̃a principium culpæ est ex parte formæ, quæ est auersio ab incommutabili bono. Auaritia uero est radix, q̃a ex parte conuersionis ad commutabile bonũ, trahit succum delectationis atq; libidinis, quo nutritur in uitijs. Secundo auaritia specialiter dicitur nimius appetitus pecuniæ seu bonorum fortunæ, quæ secundum philosophum quinto Ethicorum, numismate mensurantur, quæ ꝓprie philargyria nominatur. Ideo undecimo super Genesim asserit Augustinus: Merito initiũ oĩs peccati scriptura diffinit, dicendo: Initium omnis peccati superbia. Cui aptatur illud Apostoli, Radix omnium malorum est auaritia, si auaritiam generalem intelligamus, qua q̃sq; appetit aliq̃d ampli⁹ quàm oportet, propter excellentiã suam & quendam ꝓpriæ rei amorem, q̃ recte amor priuatus uocatur, quod potius à detrimento, quàm ab incremento dictum elucet. Om̃is nanq; priuatio minuit. Vnde itaq; uult eminere superbia, inde in angustias & egestatem contruditur, cum ex communi ad ꝓprium damnoso sui amore redigitur. Hac generali auaritia diabolus cecidit, q̃ pecuniam non dilexit, sed ꝓpriam potestatem. Hic amor ꝑuersus sancta societate priuauit turgidum spũm, eũq; artauit in miseria, iam ꝑ iniq̃tatem satiari optantẽ.

August. Eccl.10 1.Timo.6

Obiectio

¶Porro si obijciatur, quod in omni rationali natura rex, qui in appetibilibus & faciendis regere debet, est ratio, secundum illud Prouerbiorum: Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo: sed ratio tunc ita non rexit, ergo omissio fuit eius peccatum: Dicendum quod ibi error fuit rationi admixtus, qui error (secundum Anselmum) fuit impunitatis præsumptio, nec est speciale peccatum, sed error electionis & inquisitionis, uel ignorantia præcedens om̃e peccatum, prout tertio Ethicorum ait Philosophus, quod omnis malus est ignorans: quæ tamen ignorantia non meretur ignoscentiam aut miserationem, sed obiurgationem & uituperationem. Præpositiuus & Antisiodorensis responderunt ad hoc, q̃ angelus non tenebatur cõferre, quoniam aliter potuit culpam euadere: ideo non omisit. potuit enim euadere, declinando ab appetitu proprij boni ac delectatione propriæ potestatis. Hæc Albertus. Quibus concordant scripta eius libro de quatuor coæquæuis, ubi eadem scribit de his q̃ hic.

Prouer.20

Solutio Anselmus

Aristo.

¶Deniq; Vdalricus in Sũma sua libro quarto: Qualiter inquit, creatura deiformi prædita intellectu, errare potuerit, difficile est uidere: ꝑsertim cum de homine, quia diuina mẽte præditus extitit, dicat Apostolus: Adam nõ est seductus in præuaricationẽ, mulier autem seducta est. Rursus, cum dicat Augustinus, quod omnis actus peruersus, ex aliquo est errore. atque secundum philosophum, omnis malus, ignorans sit: patet difficultas quæsiti. Verum hoc faciliter soluitur, si modus sui peccati perpenditur. Id nanque quod appetijt habuisset, si perstitisset: quoniam debitum fuit naturalibus suis debito congruitatis, non obligationis iustitiæ, cum sit diuinæ beneficium gratiæ. primũ horum actualiter intuens angelus, potestateq; propria delectatus, perdidit secundæ considerationis sapientiam in suo decore, id est, decoris sui occasione: perdidit, inquam, non quantum ad habitum, sed quo ad usum, ita quod ad hoc oculum considerationis nõ deflexit, sed uoluit uoluntate electiua hoc conseq̃ à deo solum naturalium ratione, ad quod etiam gratia requirebatur ac meritum, & hoc fuit superbia. Quemadmodum enim passiones in nobis ignorantiam pariunt particularis in actu, quod scitur in uniuersali, imò & in particulari secundum habitum: sic uehementia affectionis ad propriam potestatem inclinat in angelo ad unam considerationem, excluditq; aliam. Propter quod in libro de ciuitate loquitur Augustinus: Angelus mox ut factus est, continuo se à ueritate auertit, ꝓpriæ potestatis eleuatione seu elatione deprauatus.

Vdalri.

1.Timo.2

August.

Augu

Porro peccando appetijt similitudinem dei, non similitudine imitationis, quia in ea consistit bonum om̃is creaturæ; sed similitudine æquiparantiæ, de qua dixit: In cælum conscendam, quod intelligendum est de cæloo trinitatis: non tamen appetijt simpliciter deo assimilari, cum sciret hoc impossibile esse. Voluntas uero electiua impossibilium non est, secundum philosophum. Appetijt ergo illam æqualitatem tantum inq̃dam modo habendi illud, quod possibile fuit consequi eum: imò quod consecutus fuisset, si debito modo id appetisset. Propterea Augustinus nono sup Genesim dicit eum ab illa altitudine impia superbia cecidisse: quam, si uoluisset, fuerat percepturus. Nempe cũ secundum naturalia angelis data sit maior aut minor beatitudo, & super alios influentia atque prælatio, ipse qui præ omnibus in naturalibus eminebat, maiorem omnibus felicitatem accepisset à deo & super omnes angelos alios: imò per consequens super omnia quæ eorum ministerio gubernantur, influentiam habuisset. Idq; appetijt, dicens: Super astra cæli, id est, angelos, exaltabo solium meum, id est, potestatem prælationis atque regiminis mei, ut Augustinus exponit. Sedebo in monte testamenti, id est, in supremo uertice æternæ felicitatis, quam ab æterno deus ordinauit, & ab exordio seculorum frequenter testatus est se daturum electis. In lateribus aquilonis, qui est locus caliginis, & designat tenebras, quas deus posuit latibulum suum. Vnde & in Paralipomenon fertur: Deus pollicitus est ut habitaret in caligine: quæ (secundum diuinum Dionysium) inuisibilem plenitudinem & incomprehensibilẽ excellentiam luminis increati designat. Hæc Vdalricus.

Augu

Isaiæ

Psalm

2.Par

¶In cuius dictis duo præsupponũtur: unum, quod primus ille apostata summus extitit angelorum. Secũdum, q̃ angeli altioris naturæ, altioris quoq; facti sint gloriæ, per hoc q̃ intentiori affectu se ad deum cõuerterint. Porro q̃ ait, angelum sapientiam perdidisse, nõ quantum ad habitum, sed quo ad usum seu actum, intelligi neq̃t de sapientia supernaturali infusa charitati semper annexa, in qua secũdum præhabita creati sunt angeli, sed de sapientia naturali, quæ donum est gratiæ gratis datæ.

Dion

¶At uero Bonauentura: Aliq̃, inq̃t, dixerunt q̃ diabolus simul tempore peccauit pluribus generibus uitiorum, principalius tamẽ supbia, quod non uidetur. Cũ em̃ affectiua uis dæmonis simplex sit, quemadmodũ intellectus: ideo sicut intellectus non potest simul intelligere plura nec plures cogitationes habere, sic neq; affectus in eodẽ instanti potest plura peccata cõmittere, ꝑsertim quæ ad diuersas pertineant actiões, ut infidelitas, supbia, inuidia. Ideo aliter est dicẽdum, utpote q̃ cõtingit loq̃ de pc̃tõ sc̃dm triplicẽ statũ, uidelicet quantũ ad inchoationẽ, & consummationẽ, & cõfirmationẽ. Pc̃m aũt diaboli initiatũ est in sua præsumptiõe. Mox em̃ ut pulchritudinẽ suã uidit, ꝑsumpsit. Cõsummatũ ẽ in ambitiõe, q̃a ꝑsumẽs de se, appetijt q̃d oĩno supra se ẽ. Sed cõfirmatum ẽ auersiõe inui

Bon

diæ & rācoris. Ex q̄ eñ obtinere nō ualuit q̄d optauit, inuidere cœpit, affectu'q; odij contraire, atq; in hoc pri naciter est firmatus, q̄m hoc separauit eū oīno à deo, & pfectum obstaculū posuit, sicut pfecta charitas deo plene coniūgit. Obiectio. ¶Si uero obijciat̄ q; pctm̄ diaboli fuit ingratitudo, dicendum q; ingratitudo dupliciter dr̄, s. negatiue & contrarie. (Ingratitudo duplex) Negatiue, dum q̄s non est deo gratus ut debet: & ita est circunstātia oīm uitiorꝝ. Priuatiue uero seu cōtrarie, q̄n nō solū nō est gratus, imò & contrarie mouet̄: utpote dū cogitat de beneficio ut est beneficiū, & paruipēdit illud seu benefactorem, & ita est speciale peccatum: & sic non peccauit diabolus, quia non cogitauit de beneficijs dei, ut erāt dei, sed inquantum erant sua propria bona: idcirco elatus est. Hæc Bonauentura.

(Duplex ē similitudo dei) ¶Qui declarās qualiter diabolus uoluit deo parificari: Duplex est, ait, similitudo dei, utpote æq̄parātiæ, seu æqualitatis & imitatiōis. Similitudo imitatiōis potest appeti ordinate & inordinate. Ordinate, q̄n appetit̄ in his quæ nr̄æ sunt aptitudinis, & diuinæ acceptationis, ut sunt pfectiones uirtutū. Inordinate, dū appetit̄ q̄d non decet aut deo non placet, ut p̄esse, ulcisci. Similitudo aūt æqualitatis nullaten' pōt appeti ordinate, pōt tñ (ut credo) aliquo mō appeti in aliq̄ conditione, ut in dñio, p̄sidentia, scientia. Sciendum ergo q; diabolus aliquo mō appetijt similitudinē imitationis, & aliquo mō æqualitatis: q̄d patet, si attendatur appetibile eius, modus'q; appetendi. Diabolus quippe appetijt alijs p̄sidere, propria tamen autoritate. Quod appetiuit p̄esse, fuit imitationis, quod & obtinuisset, si p stitisset. Quod autem propria autoritate, ita quod sine meritis & sine p̄ordinatione datoris, ita quod nulli subesset, æquiparantiæ fuit: quod & multæ sanctorum autoritates testantur. (Gregori'. Bernard'. Anselmus) Ait nanq; Gregorius q; uoluit esse sui iuris, ita q; nulli subesset. Bernardus, q; appetiuit æqualitatem potētię. Anselmus, q; optauit p̄esse sine meritis. Omnes'q; uerum dicunt, & uerbis diuersis idem circunloquūtur, uidelicet quod uoluit p̄esse, ꝑpria autoritate. Hæc idem.

(Pctā angelorū lucifero adherētium.) ¶Quod etiam aliorꝝ angelorꝝ prauorꝝ peccata describit, planum est, dicens ex dictis sanctorꝝ & glossis, q; angeli minores peccato supbię sunt auersi: tñ in mō ponēdi, diuersitas est. Nā aliqui dicūt, q; inferiorꝝ supbia fuit in hoc, q; consenserunt pctō luciferi supbientis, q̄d fuit superbia: queadmodū Adā dr̄ supbisse, q̄m (Gen 3.) supbienti consensit uxori. Sed hoc non uidetur probabile, q; scilicet angeli minores prius appetierunt alteri, puta lucifero, aliq̄d bonū cōmutabile, q̄ sibijpsis, cū uniuscuiusq; affectus maxīe iūctus sit sibi, & pri' appetat inordinate sibi q̄ alteri: etsi alteri, tñ ꝑpter se. (Aliorum opinio.) Hinc alij dicunt, quod supbierunt non solum consentiēdo, sed & sibijpsis excellentiam appetendo. Cum'q; cernerent se non posse ad illud pertingere sine luciferi sublimitate, qui erat ut caput, tam sibi quā illi excellētiam optauerunt: sic'q; ꝑprie supbierunt, atq; supbię cōsenserunt. Fuit quoq; eorum superbia conformis superbiæ principis tenebrarum, q naturalium suorum strenuitatem, excellentiam, præcellentiam'q; conspiciens, uoluit præsidere & in sua autoritate quiescere. Porro dæmones ei subiecti, nō sunt ausi tm̄ appetere: sed naturalium suorum strenuitatem pensantes, uoluerunt sub umbra illius q̄escere, ita q; non ministrarēt, sed q̄dam sub illa potirentur uoluntaria libertate, quā uidebāt se nō posse sub diuino habere imperio. Cognouerūt etem̄ angeli, factos se ad participandā q̄etis britudinem, & ad acquirēdum eam p opera atq; obsequia sua. In hoc ergo superbierunt, q; sine meritis uoluerūt esse beati, & sine ministerio quiescere ac sine limite ꝑpriam uoluntatem implere: quod totum fuit supbię, quamuis non tantæ, sicut omnibus uelle p̄esse, & nulli subesse. Hæc Bonauentura.

¶Cōcordat Alexander inter cætera loquens: (Alexāder.) Peccatū diaboli fuit supbia, & radix eius cupiditas, nec est oppositio inter hæc se ita habentia. Supbia q̄ppe quæ est speciale pctm̄, est amor seu appetitus ꝑpriæ excellentiæ, ita q; hoc q̄d dico, ꝑprie, sonet in culpā. Nā potest quis amare seu uelle p̄esse ꝑpter deum, quod nō est apostatare, nec amare excellentiā ꝑpriam: sed excellentiam quasi cōem, q̄m ad cōem ordinatur utilitatē. Hinc radix supbiæ diaboli fuit cupiditas, q̄a p̄esse appetijt ob proprium commodū uel honorē. Verūtñ non appetijt æqualitatē diuinā in ꝑpria rōne, nec esse ut de' sub hac rōne simpliciter: sed appetijt aliquid, quod si obtinuisset eo modo q̄ appetijt, esset æqualis deo seu sicut deus. Etem̄ cunctis p̄esse & nulli subesse, deo est ꝑprium. Similiter habere btitudinem ex nullo merito, nec suo nec alieno, cōuenit soli deo. Multiplex q̄q; est similitudo, uidelicet naturæ & gr̄æ ac gloriæ, quarꝝ q̄libet pōt appeti ordinate: q̄rta est similitudo æq̄parantię, q̄ nullatenus ē optāda. Hęc Alexāder.

(Antisiod.) ¶Insup de his Antisiodorēsis scribit diffuse, cui' dicta sententialiter sunt inducta. Veruntñ tenet q; angelus reprobus appetijt similitudinē æq̄parantiæ dei. i. æq̄litatē cū deo, uolēs p̄esse & non subesse: sic'q; uoluit rapere deitatē, ꝑpter q̄d amisit felicitatē. ¶Cūq; ob ijcitur q; fuit pspicacissimæ rōnis, ergo sciuit hoc impossibile esse: (Obiectio.) rñdet, q; habitualit̄ hoc agnouit, sed pulchritudinis suæ consideratiōi intentus, actualiter non aduertit nec cōtulit. (Dilutio.) Recitat q̄q; queādmodū quidā dixerūt, primū pctm̄ luciferi esse omissionē, dicētes q; q̄cūq; actualit̄ peccat, peccat etiā p omissionē: sicut qui fornicatur, peccat fornicationē non uitando. Cum'q; à sanctis asserit̄, q; primū peccatū illius fuit supbia, exponūt hoc de primo pctō actuali illius. sed cōtra hoc est, q; angel' potuit uitare pctm̄, pulchritudinē suā nō conferendo: quia cū fuerit liberi arbitrij, potuit flectere illud ad bonū sine collatiōe: ergo nō cōferendo, nō peccauit omissione, imò cōsideratio ꝑpriæ excellētiæ potuit esse uia ad laudē & reuerētiā dei sine collatiōe: q̄d concedimus, dicentes q; ꝑpositio ista, Tenebatur uitare motū supbiæ, dupliciter pōt intelligi: quia hoc uerbum uitare, potest teneri tm̄modo priuatiue, & ualet tantum, tenebatur non moueri elatione. & ita ē uera. Potest quoq; accipi positiue, sic'q; est falsa. Dicimus item quod nullus peccat p appetitum, nisi pri' peccet per consensum illicitum. Vnde & lucifer antequā appetijt præesse & non subesse, consensit in illum appetitū, qui consensus fuit mortale pctm̄, sed fuit idē peccatum cū illa superbia. ¶Si aūt quærat̄ de causa illius primi pctī, (Quæstio Solutio) dicendū q; causa eius fuit nō necessaria causa, sed libera & contingēs, uic; ipa uoluntas ut creata & defectiua: q̄ potius fuit causa deficiēs q̄ efficiēs, inquantū peccans, p̄sertim loquēdo de formali ipsi' peccati. Sed obijci pōt, q̄a si uoluntas angeli fuit causa primi pctī, uel ergo bona uoluntas, uel mala. (Obiectio.) Nō bona, quia bouū ut tale, non est causa mali. Nec mala, quia ante primū pctm̄ uoluntas non fuit mala. (Cōfutatio) Dicimus q; re uera liberum arbitrium fuit causa primæ uoluntatis, sed non fuit eius causa per se nec necessaria. Ideo nihil est causa efficiens primæ malæ uoluntatis. Libe-

rum uero arbitrium est causa ipsius per accidens, s. per
defectum qui duplex est, unus est quasi materialis, qa
ex nihilo: alter, quasi formalis, puta priuatio utilis acti
onis, seu salubris consideratiōis à uitio retrahētis. Ali-
orum autem angelorum peccatum fuit, ꝙ lucifero cō
senserūt, & c. ut infra dicetur. Hæc Antisiodorensis.

Durādus. ¶Porro Durandus: Voluntas, inquit, angeli inni-
titur regulæ defectibili, utpote suo intellectui, in q̄ ca-
dere quiuit defectus, etsi non erroris aut nescientię, tñ
inconsideratiōis. Ideo potuit peccare. In hoc uero dif
Differētia quorundam. ferunt, error, ignorantia seu nescientia, & inconsidera
tio, ꝙ error est approbare falsa pro ueris, ideo falsam
æstimationē includit. Ignorantia aūt est nesciētia ho
rum, q̄ quis scire tenetur & potest. Inconsideratio ē so
lus defectus actualis cognitionis eorum, q̄ habituali-
ter sciunt. Quamuis ergo in angelis non ponatur pro
prie error aut ignorantia, ponitur tñ in eis incōsidera
tio. Non enim oportet ꝙ oīa quę circunstare possunt
& rectificare uoluntatē, angelus semp cōsideret actu,
præsertim in his quæ naturalē rōnem transcēdunt, ut
ea per quę ad beatitudinem est tendendū: atq; ob hui⁹
consideratiōis defectū, fuit in angeli electione pecca-
tum, dum appetijt id quod ex genere suo fuit bonū,
nō cum circunstantia sine qua non fuerat appetendū,
quia de illa non cogitauit. Hæc Durādus.

Dio. Ricl⁹ S. Dion. ¶Quibus obijcit, qa diuinus Dionysi⁹ ponit in an-
gelis nesciētiam seu ignorātiā, à qua supiores sua illu-
Obiectio. minatiōe purgāt inferiores. Itē dictum est, ꝙ angeli
consenserunt in motū superbiæ, qui cōsensus fuit er-
roneus. Rursus, appetere btītudinem non appetendo
media requisita ad eam, non tamē excludendo eadē,
non est malum. sicut nec intellectus est falsus, apphen
dendo unum eorum quæ consistunt in re, non appre
hendendo aliud, nisi apprehendat unū sine alio esse.

¶Præterea Scotus: Cōiter, ait, hic dr̃, ꝙ angelus nō
Scotus potuit æqualitatē dei appetere propter quatuor ratio
Rō prima nes. Prima est, qm̃ non peccauit ex passione aut igno-
rantia, sed electione. Electio autem nō est impossibi-
lium, sed angelum deo esse æqualem, est impossibile.
2. Secunda, quia angelum esse deo ęqualem, includit cō
3. tradictionem, uidelicet ipsum esse & non esse. Tertia,
nihil potest uoluntas uelle nisi sit p̄conceptū ab intel-
lectu: sed intellectus angelicus nequaquā potuit hoc
p̄concipere: imò si hoc pręconcepisset, errasset, sicq; fu
isset in eo error & pœna añ primū suū pctm̃. Quarta,
4. qm̃ angelus nō potuit uelle se nō esse, sed creaturā eē
deo æqualē, includit eā non esse: quia non potest esse
creatura, nisi sit creatore inferior. Veruntñ, qm̃ rōnes
Cōfutatio istæ non concludunt, pōt aliter rñderi, utpote ꝙ ange
lus potuit appetere æqualitatem dei. Voluntas nāq;
Voluntas duplicem hȝ actum amandi. duplicē habet actū amandi, uidelicet amorē amicitiæ
& actū concupiscēdi aliqd amato. Et fm utrūq; actū,
habet totū ens ꝓ obiecto, ita ꝙ sicut q̊dcunq; ens pōt
aliqs amās amare amore amicitiæ, ita q̊dcūq; ens pōt
ipse concupiscere ipsi amato. Ergo angelus potuit se-
ipsum amare amore amicitię. Potuit ergo sibi concu
piscere q̊dcunq; concupiscibile. Cūq; æqualitas dei sit
quoddā bonū concupiscibile fm se, potuit angelus il-
lud bonū concupiscere. Præterea, fm Philosophū ter-
Aristotel. tio Ethicorū, uolūtas est impossibilium: ergo impossi-
bilitas illa non ꝓhibet angelū appetisse dei æqualita-
tem. Insuper, angeli praui odiunt deum, ergo uolunt
eum non esse, quod tñ impossibile est oīno. & sicut uo
lunt deum non esse, ita possunt uelle eminentiam dei
esse in alio: ergo uelle possunt eā esse in se, quod est dei

æqualitatem appetere. Hæc Scotus.

¶Cuius positio uidet̃ ꝓrsus absurda. Primo in hoc, Dionys. cōtra Scot.
q̄d tot solenniū doctorum cōcordi determinatiōi cō
tradicit, imò & tot patrum sanctorum, sicut iam patu
it. Secundo, quia ꝑsuasiones eius nullius uigoris sunt.
& si quid cōcludunt, nō ē ad ꝓpositum, nec cōtra mē-
tem doctorum. Siquidem prima persuasio sua hoc so
lummō probat, ꝙ angelus potuit dei ęqualitatem uel
le atq; appetere obiectiue. & sic angeli boni eam uo-
luerunt, dilexerunt, & appetierunt, ad perfruendū ea
& ad honorandum eam plenarie, & ut conseruaren-
tur ab ea in esse ad honorē gloriāq; ipsius. Angeli ue-
ro iniq uoluerunt & appetierunt dei æqualitatem, ad
utendum ea, & ut conseruarent ab ipsa ad propriū cō-
modum & honorem. Nec istud intendunt sancti pa-
tres ac ꝓbi doctores negare. Verum nec angeli boni
nec angeli reprobi appetierunt neq; appetere potue-
runt deliberatiua electione æq̄litatē dei essetiue: hoc
est, ita ꝙ æqualitas dei essentialiter eis cōpeteret & in-
esset, sic ꝙ ipsi uere essent deo æq̄les, & p consequens
ueri dij: imò & ex consequēti non essent creati, nec de
pendentes, nec indigentes, q̊d certissime cognouerūt
ꝓrsus impossibilissimū eē. Ex his patet ad alia duo rñ
sio, qa (ut habitum est) & beatus August. hoc asserit: August.
Primū peccatum angeli non fuit nec esse potuit odiū
dei, neq; inuidia, q̄ necessario ex inordinato sui amo-
re & elatione nascuntur. Prima quoq; inordinata uo
luntas angelicæ creaturæ nō potuit esse tā cæca & im
possibiliū ac implicantiū rerū, sicut & infra in solutio-
nibus quorundam argumentorum magis patebit.

¶Amplius, de hoc an pctm̃ luciferi formaliter fuit Scotus
supbia, scribit Scot⁹: Cōiter dr̃ ꝙ pctm̃ luciferi fuit su-
perbia. Sed ad uidendū ueritatē, primo est attēdendū
q̄ fuit malitia in angelo primo: deiñ, ad q̄d genus pec-
cati ptinuit. Primo q̊q; uidendū de ordine actuū uolū Actus uoluntatis q̄ sint.
tatis, q sunt, uelle & nolle. Est equidē nolle actus posi
tiuus uolūtatis, q̊ fugit seu resilit ab obiecto disconue
niēti. Velle autem est primus actus uoluntatis, q̊ acce Velle duplex est.
ptat obiectū cōueniēs. & ē duplex, ut dicat̃ uelle ami-
citiæ esse obiecti, cui quis uult bonū: uelle autem con
cupiscentiæ, esse obiecti quod quis uult amato, isto-
rumq; actuum patet ordo: qm̃ omne nolle, p̄suppo-
nit aliqd uelle. A nullo qppe refugio, nisi q̊d stare nō
ualet cū quodā q̊d tanquā conueniens accepto. Velle
quoq; concupiscētiæ p̄supponit uelle amicitiæ. Cum
eñ amatū sit respectu concupiscētis quasi finis cui uo
lo bonum, nā ꝓpter amatū concupio sibi bonū quod
ei uolo, cumq; finis habeat primā uoliti rōnem: patet,
quod uelle amicitiæ, p̄cedit uelle concupiscētiæ. Hinc
similis est processus in uelle & nolle deordinatis. Hinc
primus actus uoluntatis inordinatus, fuit uelle ami-
citiæ primū respectu eius cui uoluit bonum. Hoc ue-
ro obiectum non fuit deus, quia non potuit deū inor
dinate ex intentione amare ex amicitia: quoniam de
us est tale amabile, quod ex sola sui ratione ut obiectū
est, completam dat rationem bonitatis actui perfecte
intenso. nec est uerisimile, quod aliquid aliud à se ni-
mis intense dilexerit actu amicitiæ: tum, quoniam na
turalis inclinatio magis inclinat ad se, quàm ad aliud
quodcunq; creatum amandum: tum, quoniam nō ui-
detur ꝙ aliquid aliud creatum à se, sic intellexit ut se:
tum, qa amicitia sup unitatē fundatur, 8. Ethicorū: &
amicabilia ad alterū ꝓcedunt ex amicabilibus ad sei-
psum, 9. Ethicorū: ergo primus actus inordinat⁹ ange Aug.
li, fuit actus amicitiæ respectu suiipsius. Vñ fm Augu,

amor sui crescens usq; ad contemptũ dei, ciuitatem fecit diaboli, in q̃ contẽptu cõsummata est ista malitia. Porro loquendo de prima inordinatione ipsius uelle concupiscentiæ, apparet q; angelus ille primo cõcupiuit sibi immoderate btitudinẽ. Processit nãq; ex affectione ꝓprij cõmodi, ꝓut cõmodũ cõphendit delectabile. Hinc apparet q; angeli primo cõcupierũt beatitudinẽ. Verũ in hoc potuerũt tripliciter inordĩate habere se. Primo, plˀ appetẽdo btitudinẽ sibi q̃ summo bono, seu plus btitudinẽ cupiẽdo, q̃ deũ amãdo. Secũdo, uolẽdo eã habere nimis cito & añ finẽ morulæ in q̃ q̃si in uia erãt. Tertio, uolẽdo eã ex suis naturalibus adipisci. ¶ Vlterius dici põt, q; angelus inordinate cõcupiuit sibi aliq̃d bonũ creatũ, uiꝫ excellẽtiã respectu alioꝝ. Deniq; de p̃dicto inordinato amore cõiter dr̃, q; fuit supbia: & uidetˀ esse intentio Augustini libro de Trinitate, quo ait q; p̃sumptio est, nimis sibiipsi placere: idcirco supbi, in scripturis dicunt̃ sibi placẽtes. Hæc Scotus. Qui de his scribit ꝓlixe, & tandẽ concludit q; p̃sumptio fuit simpliciter primũ peccatũ luciferi, & nõ ut est prima species superbiæ. Nec peccatũ luciferi fuit simplex & unicũ, imo fuerunt multa peccata. Malitia quippe ipsius incepit ab immoderato amore ipsius, & deuenit ad desideriũ btitudinis inordinatũ: deinde ad excellẽtiæ ac p̃fidentiæ sup alios appetitũ, & cõsummabat̃ in odio dei, q̃d maximũ est peccatũ, q͠a ex hoc sequebatur, q; non potuit habere uolita deo manente. Hinc ex inordinato appetitu prius potuit uelle deum nõ esse & ita odire. Itaq; primũ illud pc̃m̃ luciferi, scilicet inordinata dilectio sui, nõ erat irremediabile seu irremissibile ex sua natura, neq; grauissimum: imo & q̃n peccauit secundo pc̃õ, btitudinẽ inordinate optãdo, adhuc fuit in uia, & potuit pœniterẽ de primo peccato, sicq; recipere ueniã & m̃iam. Ergo primũ eius peccatum ex se non fuit irremissibile: sed quia ex illo deuenit ad terminũ, omnia eius peccata irremissibilia facta sunt. Omne nanq; pc̃m̃ peccatoris perdurans usq; ad terminũ inclusiue, est irremissibile.

Margin: August.

Margin: Pc̃m̃ luciferi nõ fuit simplex & unicũ, sed multiplex.

¶ In his Scoti uerbis uident̃ aliqua contineri documentis sanctoꝝ & præallegatoꝝ doctoꝝ non cõsona, p̃sertim in eo q; uidet̃ sentire pc̃m̃ luciferi formaliter nõ fuisse supbiam, sed magis p̃sumptionẽ, nisi forsan sumat p̃sumptionẽ pro specie q̃dã supbiæ. Cõiter etiã sancti testant̃, q; lucifer ob suã superbiam de cælo eiectus sit: sicq; in superbia illa uidetur sua iniquitas, quã añ eiectionem habuit, consummata: & sicut probatũ est, ante illã eiectionem non optauit deum non eẽ, cũ sciret se sine dei conseruatiõe nõ posse subsistere. Rursus, uidet̃ in uerbis eius contrarietas quędam, dum ait: Primũ pc̃m̃ illius fuisse inordinatum suiipsius amorẽ: & iteꝝ, q; primum eius pc̃m̃ fuit præsumptio.

Margin: Dionys. ꝯ Scotum

¶ Deinceps Henricus quodlibeto 8. In actibus, inquit, intellectualis substantiæ præsertimq; angeli, intellectus primo ex habitu concreato cõprehendit uniuersales rerum essentias, & simul mox complacet naturaliter suæ uoluntati in illis absq; deliberatione: in qua complacentia, q̃ necessario est primus actus ipsius, cum non sit circa particularia, non potest esse bonum aut malum moris. In comprehensione autem particularium sub uniuersali, cum simul plura cõprehẽdere nequeat, sed solum per discursum unũ post alterum, non unum ex altero, sic ut angelus in naturalibus superior, prius suam particularem essentiam tanquam sibi præsentiam intelligat, cognitionem concomitatur complacentia naturalis in ea, & sic in quolibet successiue, s̃m quod ab intellectu comprehenditur unum post aliud. Nec in aliquo actu hm̃oi uolũtatis põt esse bonum aut malum moris, sed solummõ bonum naturę. Vlterius uero, cũ intellectus angeli primi essentiam propriam cõprehendit sub cõparatione ad inferiorum essentias, quibus ex naturalibus suis natus est præesse ac dñari, atq; q; hoc bonũ esset sibi & alijs, in hoc ueꝝ dixit intellectus ipsius absq; errore. Cumq; talem intellectionem sequitur complacentia uoluntatis, complacẽtia illa adhuc purẽ ẽ naturalis & absq; omni deliberatione. Vnde sistendo in ea, adhuc omes actus uolũtatis, qui necessario plures sunt, boni sunt: bonitasq; illorum in deum est retorquenda, quod ita se habet, siue angeli in gratia sint creati, siue non. Si ita q; angelus malus complacentiam illam sub moderamine tenuisset, non peccasset. Sic enim etiam boni angeli superiores p̃rogatiuam suã super inferiores conspexerũt, atq; in hoc eis cõplacuit: sed nõ peccauerũt, quia sub moderamine iuxta exigentiã ultimi finis s̃m instinctũ g̃ræ eis datę sese cõtinuerunt. Angelus uero malus nequaquã, sed cũ eo q; sibi p̃eminentia sua complacuit, in singularitatis tumorẽ erupit, & complacentiæ moderamen excessit, bonum sibi singulare singulariter reputans, & bonũ aliorũ despiciens: sicq; in hoc se sup alios altissimo similẽ iudicãs, ac p hoc se aliorũ constituit finẽ. Et q͠a à fine, ac s̃m finis exigentiã regulãda sunt ea q̃ sunt ad finẽ, idcirco seipso & s̃m seipm disposuit alia regere ac ipsis p̃esse. Cumq; s̃m Gregorium quatuor sint species elationis, Prima, dũ q̃s à seipso habere se bona putat: secũda, dũ data sibi desup bona pro suis se meritis accepisse existimat: tertia, dũ iactat se habere quod non habet: quarta, q̃n despectis alijs singulariter uideri appetit habere q̃d habet: non peccauit lucifer prima superbiæ specie, q͠a ex naturali scĩa nouit se accepisse à creatore quicquid fuit & habuit. Nec secũda specie, quia ex nihilo sciuit se factũ. Nec tertia specie, q͠a de nullo est gloriatus q̃d non habuit, quãuis de eo q̃d habuit male gloriãdo, ulterius habere appetijt q̃d non habuit: ideo quarta specie arrogãtiæ est trãsgressus, q̃n singulariter uideri & præsidere appetijt de eo quod habuit, q̃d non ꝓcessit ex aliqua deordinatione errorẽue rõnis, q͠a non proposuit uoluntati nisi q̃d fuit; nec rõ ante pc̃m̃ uoluntatis errare nequiuit. Vnde rõ in angelo non errauit, nisi postquã elatus fuit. Nẽpe post primã eius elationem rõ in ipso est obscurata, circa appetibilia, q̃ ꝓposuit uoluntati, non ꝑtractando quod sibi ex puris naturalibus nõ cõpetebat: quia uoluntas hoc pertractare intellectui nõ p̃cepit. Hinc ꝑtractationem seu collationẽ huiusmodi non ꝑtractans, p̃lationẽ optauit, eãq; ex naturalibˀ suis assequi, & q̃si in possessionẽ se ponere nisus, nõ curauit de modo ac ordine ꝑtingẽdi ad illã. Verũtñ nõ sic istã cõcupiuit p̃lationẽ, ut quasi non sub deo eam uoluerit obtinere: q͠a ex naturali sap̃ia sciuit nullã creaturã naturali ordine posse alios regere sine influẽtia uirtutis diuinæ: sed p̃sumptuose putauit q; g̃nalis dei influentia sibi sufficeret, & q; ulterius ex puris naturalibus deberet habere alia regere: cum tamen hoc se recepturũ nõ nisi ex speciali dono dei debuerit p̃stolari, & si deus sic uellet. Ideo de eo quod cõcupiuit, suspẽdere debuit iudiciũ rõnis appetitumq; uoluntatis, quousq; præceptum accepisset diuinũ, sicut fecerunt angeli boni. Itaq; nihil optauit inordinate, nisi q̃d à deo ordinate p g̃ram accepisset, si humiliter expectasset. Hinc uanũ ẽ dicere, q; bonũ sp̃uale uisiõis dei aut alicuiˀ hm̃oi

Margin: Henricus

Margin: Quatuor spẽs elatiõnis iuxta Gregoriũ.

ex naturalibus uoluit obtinere. De tali quippe bono nec tunc, nec nunc aliquam potuit æstimationem ex naturalibus puris habere. Hęc Henricus.

Dionysi⁹. ¶In cuius positione multa dicunt̃ ſm cæteras eius opiniones, ut ꝙ non possit esse error in rōne aut intellectu, nisi pcedat culpa in uoluntate: de q̃ re infra dicetur. Atq; ꝙ ait, Angelos non appetiuisse spūale bonū uisionis diuinæ, cuius oppositū ex Scoto probatū est: nec uerisimile reor, ꝙ creator nō manifestauerit angelis mox ut cōdidit eos, ad quē finē creauerit ipos. Alias uideret̃ de sua excusabiles prauitate. imò & primis parētibus reuelauit, ad quā btitudinē instituerit eos.

Gulielm⁹. ¶Postremo Parrhisiensis libro 2. de uniuerso: Attende, inquit, quemadmodū primū peccatum necesse est fuisse superbiā. i. actum euntis sup id quod fuit aut habuit: hoc est, à ministerio in dñium, quasi à seruitute in altum exemptionis. Ex alia uero parte uideri potest primum illud peccatum fuisse auaritię & furti atq; rapinæ, cum scriptū sit, radicē oīm uitiorum auaritiā 1. Timo. 6. esse. Egregiorū q̃q; unus doctorū, phibuit auaritiā nō solū esse pecuniæ, sed etiā altitudinis atq; scientiæ. In Gen 3. Genesi etiā legitur euidenter, ꝙ promissione altitudinis ac sciæ primi parentes ad peccandū inducti sunt. Nam dictū est eis: Quacunq; die comederitis inde, eritis sicut elohim, scientes bonū & malū. Elohim aūt in Elohim quid. terpretat̃, dij aut iudices. Ergo pmissa est eis altitudo deitatis aut iudiciariæ ptātis. In eo uero ꝙ additur, Scientes bonū & malū: pmissa ē eis scīa boni & mali, nō qualiscunq;, sed eminēs ac nobilissima, cū illo in statu pditi eēnt & naturali boni ac mali sciā, & item gratuita, q̃ omni naturali sciētia longe est pstantior. Angelorꝝ ergo peccatū una consideratione fuit superbia, à Superbię etymologia supereundo, hoc est, ab eundo super id q̃d erat, aut q̃d habebat in naturalibus uiribus suis. Alia aūt consideratione fuit auaritia seu cupiditas, à cupiendo seu rapiendo quod fuit alienum. Vendicare nanq; aut usurpare in re aliena dominium, in qua uēdicans seu usurpans non habet nisi ministerium, superbia & auaritia simul est. Sicq; constat nō discordare q̃d dictū est, Initium oīs peccati superbia est, ab eo q̃d dr̃ Radix oīm Eccl. 10. 1. Timo. 6. malorꝝ est auaritia. Porro superbia angeli fuit, ꝙ inordinate appetijt dei similitudinem. non enim uerisimi- Que fuerit sụpbia angeli. le est ꝙ appetijt dei æqualitatē, à qua & ex conditione suæ naturæ sciuit se incōparabiliter plus distare, q̃ distet rusticus ab imperij dignitate. Si ergò rusticus tan quā stultissimus sperneretur, q se ad dignitatē ingereret imperialē: quāto magis angelus ille impitissimus fuisset, si ad dei aspirasset æqualitatē? Amplius, ignorare non potuit quin tanta esset sua à creatore distātia, ut nec genere, imò nec pdicamento ei appropinquaret: ideo certum ei fuit, non nisi p suæ substantiæ corruptionem suæq; speciei mutationem ad creatoris di gnitatē seu æqualitatem posse pertingere. Si aūt quis dicat, ꝙ uidens se signaculum similitudinis dei p̄ omni creatura, inaniter eleuatus in gloriam pulchritudinis ac similitudinis, tam ad ipsum patrem quàm ad eius filium uoluit compar haberi, cum se simillimum prī cōspiceret, ideoq; recusauerit esse seruus, non ꝙ essentialit̃ aut psonaliter uoluerit eē unigenitus prīs, sed sicut ipse in hoc ꝙ non subesset, sed tantum præesset omnibus se inferioribus, quemadmodum unigenitus prīs: cuius exemplum est in magnatibus, qui uehementer exaltati & honorati à regibus, præesse uolunt alijs, & nequaquam subesse eisdem, interdum quoq; seruire renuunt & subesse eis, à q̃bus ita sunt honorati. Porro lex creatoris est, quam Christus expressit ac adim- Matth. Luc. Marc. pleuit, ut quibus unusquisq; præesse uidetur, illis maxime seruiat subditusq; consistat, & tunc quisq; rite ac recte multitudini præest, dum in officijs iniunctis diligenter ac fideliter seruit eis, uel potius creatori in gubernatione illorū. Primus uero ille apostata econtrario habuit se, uolens omnibus se inferioribus per naturam pręesse ac dominari, & nec ipsis nec creatori in ipsorum regimine deseruire: sicut & unigenitū dei dominari conspexit, ipsum imitari uolens peruerse. Deniq; hæc est peruersitas in omni præsidente creato, aliud quærere in subditis, quàm creatori placere atq; seruire, & ipsis prodesse. Quærere autem seu amare ipm dominari, quæstumve aliū ex subiectis, diabolica peruersitas ac ferina existit rapacitas. Itaq; si ita qs dicat, non longe à probabilitate consistet, cum & manifestū sit, homines ad dominandi libidinē esse tam pronos, ut nec magnis subditorum multitudinibus sint contenti: imo totis studijs, uiribus, ac fraudibus dominationem suam in plures extendere enitantur, quanquā à tanta peruersitate angeli tanto longius esse debuerant, quanto & à tenebris ignorantiæ & ab originali corruptiōe creatæ sunt immunes ac liberę. Nec uideo qualiter primus ille peccator præesse uoluit, nō subesse, nisi modo prætacto. Difficilime nāq; maiores ad minorum ac subditorum officia inclinant̃, nisi dei munere adiuuentur, & sua officia ac dignitates difficulter reputant onera esse. ¶Præterea si quæratur unde lucifero tantus ausus tāq; intoleranda prę sumptio, ut creatori subesse modo prædicto noluerit: Respondeo, quia ipsum Præesse tanta libidine ei cōplacuit, ut subesse nō curauerit, adhærens ipsi Præesse amore nō solum peruerso, sed etiam nimio & penè insano. Propt quod pro tunc non uidit, ꝙ uere & rite subesse sit uere præesse: & quod mirabilius est, non sensit iucunditatem quam habet seruitus creatoris, quę incomparabiliter maior est, q̃ delectatio, quā somniat ac mentit̃ ambitio in falsi nōis dominatione. Et quamuis oīme uitium obtenebret suū subiectū, maxime tñ ambitio, q̃ appropriate cæca uocatur, q̃ & tantæ uehementiæ fuit in impio illo, ꝙ tam illuminosam eius cæcauit sci entiam. Si demum quis admiret̃, qualiter tam subito rapere quiuit luciferum honoris illius illusorij pulchritudo: attendat quàm cito, atque faciliter pulchritudo mulieris rapiat in se sapientium corda: ipsæq; fœminæ interdum ex sua pulchritudine tam intense acsa tuc extolluntur, ut alios spernant, & ab hominib⁹ penè cupiant adorari. Multipliciter quoq; constat, qualit̃ quidā sic ambitione uanave gloria, aut amore carnali uincunt̃ & excæcant̃, ut desiderio honoris, uoluptatis aut famę, grauissimos subeāt sumptus, labores, curas, afflictiones & læsiones, quemadmodū in exercentibus torneamenta, in hypocritis, in regibus, & tyrannis, sua dominia augere optantibus patet. Addo & hoc, quia uix separantur ab inuicem tres illæ partes seu species aut rami seu filiæ superbiæ, q̃ sunt dñandi libido, amor inanis glorię, & honoris ambitio. Nec est uerisimile, primū illū apostatā ab aliqua earꝝ fuisse immunē. Porro si dicas, Tu qui hæc dicis & disputas, q̃ audacia te hæc uidere præsumis, & primum angelū illum quem sapientissimū extitisse dubitat nemo, ista non uidisse contendis, psertim cū inuolutus sis tñbris atq; distantia quasi immensa, à luce sapiētiæ eius te lōge esse negare non ualeas. Respondeo, quoniā quantumcunq; expedita & clara sit uirtus uisiua, nō tamen

ita clare, ut cęcutiens seu lippiens oculis intuetur ea, in
quæ aciem non conuertit: sic fidelis & illuminatus ui-
ator clarius cōspicit falsitatem ac uanitatem illusoriæ
dñationis, q̃ angelus ille, qui uanæ illius dominatiōis
amore & ambitione captus & excæcatus, eam interi-
us non perpendit, quàm uana, uilis & enormis cōsiste
ret: imò quemadmodum oculorum quātacunq; clari
tas cespitare permittit ac cadere eū, qui uisum nō diri-
git in discrimina uiæ: sic splendor sapientiæ angeli re-
probi, intentus in alia & profundatus in illis, nō retra
xit ipsum à casu. Ex quibus apparet, subitū & non de-
liberatum fuisse ipsius peccatum, sicut in eo q uisa fœ
mina speciosa, mox ardet in eam, non requirēs nec cō
sulens, neq; deliberans, an sibi sit appetenda. Subitane
Superbia vento assimilatur. itas autem atq; temeritas magis insunt superbiæ q̃ ali
cui uitio, propter quod uento à philosophis ac theo-
logis comparat. Hæc Gulielmus in diuersis capitulis
libri præfati, in quibus de his etiā alia multa cōscribit.

¶ Verum quod peccatū illud luciferi dicit fuisse nō
deliberatum, sed subitum, non uidetur præhabitis cō
cordare, cum in creatura intellectuali locum non ha-
beat mortale peccatum ante plenum consensum & ra
tionis deliberationem.

Augu. vnus sapientiū. ¶ Insuper, Quoniam, inquit, unus sapientiū (ut po-
te Augustinus) primum malum fuisse affirmat auer-
sionem ab incommutabili bono, congruit super hoc
perscrutari. Itaq; maximum malum in moribus atq;
moralibus, est priuatio contraria adhæsioni, qua bo-
no incommutabili adhæretur. Cumq; res cui adhęre-
tur, bona est & salubris siue expediens, bona est adhæ-
sio, sicut dum uirtutibus adhęret: si uero sit nociua ad-
hæsio, mala est, sicut lepra dr̃ alicui adhærere. & de Iu
Isaię. 2. dæis loquit Isaias: Pueris alienis adhæserunt. Adhæ-
rendum est igit maxime creatori, de q̊ ait ꝓpheta, Mi
Psalm. 72. hi aūt adhærere deo bonū est. Ipē quippe sponsus est
cuiuslibet animæ uirtuosæ ſm tres nobiles eius uires,
uidelicet ſm intellectum, inquantū ueritas luminosis
sima: ſm concupiscibilem superiorē, ut bonitas suauis
sima: ſm irascibilem, ut gloria magnificētissima, & ho
nor seu decus, post quem non est alius honor aut de-
cus. Circa hæc enim uersantur cūcta nobilia humana
rū desideria animarū, & ista sunt quæ sola recte & ma
gnifice ac laudabiliter ab eis quęruntur. V[n]de ab a[l]ijs
oibus quæ ꝓpter ista non quærunt, illudit eis, & rema
nēt uacuæ etiā cū ea fuerint assecutæ: sed ad illa tria est
bona animar; nostrar; conuersio, puta ad deū, in quo
ista sunt unū, ad q̊d omne bonū creatū est ordinandū.
Hinc constat primū pctm̃ fuisse separationem, reces-
sum seu auersionē à summo bono, de ipso peccato lo
quendo formaliter: q̃ auersio fuit priuatio debitæ ad-
hęsionis cū deo. Nempe ut Aristoteles bene ait, Per se
est, quo posito, aliquid ponitur: & quo remoto, remo
uetur. Posita autem hac adhæsione cum deo, boni su-
mus: & ea remota, mali: sicq; priuatio ei apposita, est
malitia qua per se mali sumus. Hæc idem.

Thomas. ¶ Pręterea tractat, An luciferi culpa prima fuit in-
uidia: Nec ira, inquiens, nec dolor, nec odium, primo
inesse angelis potuerunt, nisi forsan dolor inuidiæ,
sicut nonnullis est uisum, qui dixerunt luciferum inui
disse filio dei, quem uidit sibi infinita gloriæ supemi-
nentia præcellentem. Conueniens ergo est, de hoc ali
quantulum perscrutari. Non em̃ prætereūdi sunt tan
torum sapientum sermones in rebus tam arduis, & à
nostra consuetudine tam longe distantibus. Dico er-
go q dolor inuidię locum sortitur, ubi ex aliena qua-
cunq; p̄stantia aut p̄eminentia q̊quo mō quis cogno-
scit aut timet extollentiæ suæ diminutionē, lęsionem,
seu obscurationē, suæve apparentiæ minorationem.
Nam ubi nil hor; est, q̃ causa pōt esse inuidiæ aut dolo
ris? nisi forte quis dicat amorem singularitatis in bo-
nis quibuslibet dolorē huiusmodi gñare, q̊d in ange-
lo nequaquā locū habuisse uidet. Eadē etem̃ rōne in-
uidisset patri atq; spūi sancto, quor; uterq; in infinitū
eminet ei. sicq; per unumquenq; eorum impeditur sin
gularitas seu solitudo, quam fertur amasse. Nec singu
laritas illa potuit esse, nisi in hoc q noluit creaturā ha
bere maiorem aut parem, q̊d & ita fuit. Nempe ut di-
ctum est, non concupiuit nec cupere potuit esse sim-
plicit deo æqualis. Alia igit causa fuit, cur filio dei in-
uidit, nec apparet qd uerisimili⁹ dici possit ſm eum q
ista dixit, puta beatū Bernardū, nisi quod lucifer ille
p̄uidit filio dei regnū ex humano gñe acqrendum &
cōgregandum, siue in terra, siue in cælo & terra. Ergo
ſm istam sententiam, ambiuit simile regnum in homi
nibus, quāuis cōtrarium regno illi ordinato ac iusto.
Sed cur non similiter & in angelis regnū sibi ambiuit,
cum uideret filium dei tunc in angelis regnantem ac
postea regnaturū? Adducit autē sanctus ille uerba Io
næ, dicentis: Si propter me tempestas hæc orta est, mit Ionę. 1.
tite me in mare. Hæc, inquā, dicentis in ꝑsona Christi
ad patrē ac spm̃ sanctum. Hancq; tempestatem intel-
lige totius generis humani lapsum in corruptionē ac
mortē. Hanc fili⁹ dei dixit propter se ortā, tanquā in
inuidiā suā à primo angelo concitatā. Veruntn̄ admi-
rationē habet non leuē, quō angelus ille hęc appetiuit
aut appetere potuit, q se sciuit ab oīmoda subiectiōe
filij dei nullatenus eximi posse. Nec ignorauit se nihil
posse in se aut in subditis, nisi inquātū daret aut ꝑmit-
teret de⁹, cū nec hoīes id nesciāt etiā stulti: ergo sciuit
se nec regē nec dñm posse eē cōtra illi⁹ dispositionē,
nisi noīatione stulta & uana, p̄sertim cū sciret oēm
ptātem & regnū in manu consistere unigeniti dei, ex
cuius parte, sua non minuebatur, sed dependebat feli
citas. Cur ergo illi inuidit? Cogimur ergo fateri, pri-
mum illius peccatum fuisse superbiam, quod & sacri
doctores concorditer dicunt, qui & inuidiam prote-
stantur esse superbiæ filiam, aut certe primogenitā ei⁹
prolem. Quod si dixerit quis, quod dederit deus ange
lis non ministerium, sed liberam dominationē in re-
bus ac uiribus suis absq; legis restrictiōe, destruit hoc:
quia secūdum hoc nequaquā peccassent, imò ſm hoc
potuissent omnibus donis creatoris uti in contumeli
am atq; iniuriam ei⁹ sine peccato. Deniq; error hic in- Sarracenorū error.
tm̃ Sarracenos seduxit pro magna parte, ut credant se
omnibus rebus suis libere posse uti siue abuti, ꝓpter
q̊d & seruis masculis abutūtur & aīalibus multis. Rur
sus, nil magis est nostrum q̃ propria membra & ptes
uiresq; aniæ. Ergo & linguis nr̃is libere uti possemus
ad mentiendum & periurandum, imò ad blasphemā
dum, manibus quoq; ad furandum & rapiēdum, & in
tellectu ac uoluntate ad cogitandum ac appetendum
quæcunq; placentia, diuinæq; legi cōtraria. Tenendū
est igitur, angelis legē uiuēdi esse innatā, naturaliterq; Nota.
inscriptam, nec à iure naturali fuerunt exempti. Porro
de eo quod tactum est, principem istum malitiæ inui-
disse filio dei, quoniam sanctus ac sapiētissimus uir in
rebus diuinalibus dixit hoc, nec tutum nec bonum est
contradicere eius sermoni. Reuerētia etem̃ multa ho
norādi sunt tāti ac tales uiri, & eor; sermōes: imò into
lerāda stultitia ē, statim cō tradicere ipsis & putare eos

errasse, quamuis ueritas & causa q̄ induxit eos ad sentiendum atq; dicēdum sic, ignoretur & difficulter inueniatur. Fortassis autem nec uerisimile est, nisi multum exercitatis ac eruditis in diuinis, principem illum præuidisse aut præcogitasse futura in genere humano de colligēdo seu congregando regno sanctorum per filium dei, & de hoc quod filiꝰ dei esset regnaturus in eis in natura humana. Nempe cum angelus ille solum habuerit naturalem cognitionem, nec ex illa prænoscere aut cogitare potuerit ea, quæ supra naturalē cursum & ordinem erant futura, utpote quæ in rebꝰ naturalibus neq; indicia ulla nec coniecturas suę futuritionis habebant: constat, ex illis non potuisse inuidiam principi illi fuisse. Nihilominus uerū est quod ait scriptura, Inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrarū. Potuit nāq; cōijcere ex eminētia in q̄ uidit conditā naturam humanā, præsertim ex supernaturalibus ei adiectis transferendam ad angelicæ felicitatis ęqualitatem, longeq; altius eleuandam, q̄ fuit statꝰ de quo ipse corruerat: quod poterat esse occasio inuidēdi hominibus, cum quanto in naturalibus ipso erant inferiores, tāto futuros perpenderet esse se superiores, ex q̄ & contra filium dei ira suæ malignitatis excandescere potuit ac rancore torqueri. Nō enim ignorabat benignissimam dei solicitudinem circa homines primos, seq; deiectum ac iuste despectum: ideo nō improbabile est, quod inuīdit filio dei regnum quod habiturus fuit in genere humano. Tunc ergo primo in inuidia illa exarsit, dum cōditos nouit homines primos. An uero de deitate & gloria filij dei uoluerit, nō ē mihi adhuc aliq̄ sermone authētico declaratū. Præterea quāuis sciret se aduersus deū nil posse, tñ p̄fato mō ex consideratione excellentiæ suæ in arrogantiā eleuatus, cęcatus fuit: nec actu attēdit, q̄d merito attēdisset. Nā & serui uilissimi à suis dominis magnifice honorati atq; ditati, aduersus dominos ipsos aliquādo intumescūt. Hæc Gulielmus. [Sap 2.]

[Dionysiꝰ.] ¶In quibus non uidetur sufficienter responsum ad uerba sancti Bernardi, qui in sermōe quo scribit hæc, uidetur sentire quod lucifer ante ruinam & eiectionē suam, concepit inuidiam etiam contra hominem protoplastum. Nihilominus idem sanctus frequenter & euidenter testatur, luciferum ob suam superbiam lapsum & condemnatum. Idcirco quod scribit primum angelū primūq; hominē inuidisse filio dei, uidetur intelligendū, non quod primum utriusq; peccatū formaliter fuerit inuidia, sed quod uterq; per quādam appropriationem peccauerit in filium dei, inordinate appetendo similitudinem creatoris: quia cum filio approprietur seu propria sit imago, similitudo atq; æqualitas patris, eo ipso quo angelus primus & homo protoplastus appetierunt inordinanter & immoderāter assimilationem diuinam & quandam quodammodo adæquationem, saltem angelus ille: palam quod appropriate peccauerūt in filium dei, eiusq; maiestati & gloriæ derogauerunt, cui conformari stolide pręsumpserunt: & quia qui alterius excellentiam taliter appetit, eidem inuidere faciliter solet, aut per modum inuidentis se habere, hinc ex sequela & concomitātia quadam, seu æquiualenter uel quātum ad similitudinem effectus, unigenito dei filio inuidisse dicuntur. Postea uero diabolꝰ inuidit deo formaliter. Etenim hoc modo sanctus & illuminatus Bernardus in sermone quodam de aduentu, præallegata uerba Ionæ inducit, pertractat, exponit, in persona filij dei loquens: Duas rationales creaturas condidit deus pater, uidelicet angelum & hominem, sed utranq; propter me perdidit, id est, p̄pter peccatum in me appropriate commissum abiecit. Et rursus: Omnes, inquit, inuident mihi. Pater uero zelans pro filio, iniuriam filij ultus est, filius autē paternæ maiestatis honorem recuperare desiderans, deceptoq; homini subuenire intendens, dixit: Si propter me tempestas hæc orta est. i. uehemens illa uindicta atq; expulsio unius de cęlo, alteriꝰ de paradiso, mittite me in mare. i. per incarnatiōis mysterium in mundum inferiorem, in abyssum tribulationum, & persecutionum profunditatem, ad redimendum genus humanum. Vnde in Psalmo est dictum: Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. [Ione. 1.] [Ibidem] [Psalm.]

¶Rursus de qualitate & specie peccati luciferi, mouet Gulielmus hoc dubium, nec prætereundum, utrū ab initio suæ creationis apostata ille ambierit cultū & honorificentiam creatoris: hoc est, An instar creatoris adorari & coli uoluerit, quemadmodū postea multi ex eius consortio, qui & genus humanum ad idololatriam induxerunt, seq; in idolis adorari ac coli procurauerunt. Nec parum est admirādum, eos ab initio istam incidisse insaniam, cum nullus hoim̄ nisi mente captus, huiusmodi cultum sibi unquam impendi uoluisse legatur, donec hominibus est suasum, quosdam in deos transire ac deificari, p̄pter egregios suos atq; magnificos actꝰ. Inualuit demum hucusq; ista opinio de hominum translatione in deos, ut quidā adhuc in carne uiuentes, uellent dij reputari & coli, ac statuas sibi erigi præciperent uel gauderent. Vnus quoq; ex regibus Babylonis in demētiam eam prosilijt, quod deos omnium gentium exterminari præcepit, quatenꝰ ipse solus à gentibus sibi subditis, deus coleret & adoraretur, sicut in Iudith libro describitur. Ex quibus alicui potest uideri, quod ab initio apostatæ angeli in hanc elationis amentiam proruperunt, hęcq; sit similitudo quam primus eorum optauit: Similis, inquiēs, ero altissimo. utpote in honorificentia huius culturæ. Nec istud à probabilitate & uerisimilitudine lōge est, cum homines qui ignorare nequibant se esse mortales, ad tantam corruerint cordis amentiā: angeli uero se immortales esse sciebant. Hæc Gulielmus. [Gulielꝰ mouet dubium. Utrū lucifer cultū creatoris sibi usurparit.] [Iudith.] [Isa. 14]

¶In sup̄ inductis autē uerbis huius doctoris, aliqua continentur, quæ sibi inuicem non consonare uidentur, ut quod angelum illum primum solam ait naturalem habuisse cognitionem: & rursus, quod p̄supponit & ait eum habuisse notitiam filij dei: imo & totius supergloriosissimæ trinitatis, quamuis nondum per speciem. cognitio autem filij dei seu trinitatis, naturalem trāscēdit scientiā. ¶Amplius, si quis cum sancto Bernardo dicere aut uerba scti illius defendere uelit in eo, quod tangit luciferum ante suam deiectionē homini inuidisse, posset forsitan opinari, quod & supnaturalium & futurorum, quorundam scientia cōcreata aut data fuit lucifero ante ruinā, de quo iuxta p̄babiliorem opinionem tenetur, quod in charitate & gratia atq; in sapientia illa, quę donum est spiritussancti, creatus sit sicut probatum est. Deniq; secundū doctores communiter primo homini ante suam transgressionem desuper fuit reuelatum, unigenitum patris ex suo semine incarnādum. Potuit ergo & tale q̄d angelo illi multum in naturalibus digniori diuinitus reuelari, quāquam de his nil temere sit promendum. [Dicta Gulielmi inuicem contraria.] [Bern.]

¶Restat nunc tertia pars quæstionis huius soluenda: uidelicet, an angeli alij lapsi ex instigatione lucife-

ri peccauerunt, an magis proprio motu atque cõceptu. Quo circa scribit Gulielmus: Restat, inquiens, inquirendum qualiter tanta angelorum peccauerit multitudo, an adhęrendo lucifero in sua stultitia, uel per seipsos superbiendo: & utrum ipse hæc procurauerit aliqua suggestione aut suasione, & utrũ inter eos tractatus aliquis fuerit, seu deliberatio de conspiratione agenda contra creatorem, & de erigendo eligendoque regem alium & principem ex aduerso. Cõstat autem quod apud nos non fiunt tales aggressus sine fautoribus atque complicibus. Aut ergo lucifer non intẽdebat aliquid in creatoris iniuriam attentare, cum sciret se cõtra eũ nil posse: aut fretus fiducia multitudinis ac potentiæ sibi adhęrentium, hoc pręsumpsit. Verum hoc faciliter reprobatur: quoniam sciuit se contra creatorem nihil ualere, etiamsi totus angelorum sibi astaret exercitus. Amplius, quo terrore aut fauore, qua suggestione, promissione, adulatiõe, quibus signis aut miraculis potuit angelos illos inducere, ut se pro summo deo adorarent aut colerent, quem secum simul creatum uidebant, nec sine creatoris uoluntate & influxu posse esse, uiuere aut manere sciebat. Insuper aut isti tractatus latebant angelos alios, aut non: si latebant, cur potius eos latebant quam cęteros, cũ & ipsis posset impius ille propositum suum suggerere, quemadmodũ bonis? si nõ latebant, ergo peccauerunt nõ retrahẽdo nec arguẽdo iniquum. Quicquid ergo de his dicatur, mihi appet quod naturalis ordo institutione naturę hęc prohibeat, etiam si hæc naturalis non efficeret. Multa nãque natura per seipsam plerũque facere nequit, quæ tamen in suis substantijs non prohibet naturaliter ab alio effici: sicut aer seipsum illuminare non potest, sed illuminationem prompte suscipit aliunde. Denique, in substantia intellectuali nõdum peruersa, naturalis institutio habet, ut ex donis sibi à creatore collatis, psit ac seruiat alijs: sicut & pastor suis pecudibus, reges & principes suis subiectis: ergo & angeli sua scia naturali multo plus potuissent, si uoluissent quibusdã pdesse. Idcirco si creatori subesse & inferioribus prodesse spreuerunt aut noluerũt, manifesta fuit eorum superbia. Hinc apparet, superbiam extitisse primum atque commune uniuersorum illorum peccatum, & omnes ex eadem causa, uidelicet ex pulchritudine excitatos ad ipsam superbiam, appetentes præfatam libertatẽ inanem, dominationemque falsam seu inordinatam super inferiores. Itaque probabilius reor, unumquenque illorum pprię malitię fuisse autorẽ, ita quod primus & maximus iniquorum illorum, cæteros non seduxit neque subuertit. Nec enim ex cõtractu aut tractatu uideo seductionem illam peractam. ¶Quod si quæratur, cur potius peccauerunt quidam eorum quam cæteri omnes: dico nullũ illorum uiolento impulsu ad peccandum inductum, sed unusquisque propria uoluntate peccauit, libere eam auertens à uero bono, & applicans eam bono falso: nec aliam causam aut occasionem habuit quisquam eorũ, quam dixi. Porro si quæras cur causæ illæ potius induxerunt quosdã in culpam, quam alios, rñdeo, quia ipsi dederũt se hmõi causis seu occasionibus, quod dare, fuit nisi uelle seu appetere falsum bonũ. Si qris, cur eãdem causam non habuerunt illi quę non peccauerũt, respondeo, quoniam uolũtatem suam falso bono nõ applicuerunt. Cõtingit etenim in duobus gladios ęquales habentibus, quod unus gladio suo se pimit, alter non. Nec in hoc est alia causa, nisi quod alter uolũtatem suam stultissime applicat tanto malo, alter nõ. Conformiter est de duobus, uires & rationes habentibus ad ambulandum aut negociandum: unus graditur desiderio lucri attractus, alter non: quod à uoluntate procedit, quæ tãtæ libertatis & imperiositatis consistit, ut nequaquam cogatur. In actibus igitur malis non habet autorem nisi se, in bonis, uero creatorem, cuius iussio ueuitad eam per lumen innatum, aut per inspirationem gratuitam, uel per legem siue doctrinam. Hæc Gulielmus.

An lucifer ãgelos inferiores ad peccandum induxit.

Cur potius aliqui angeli peccarũt quã cęteri omnes.

Questio

¶Albertus quoque his consonans: Lucifer, inquit, princeps dæmonum, nulli actualiter suam uoluntatẽ persuasit, sed unusquisque propria uoluntate consensit ei. uidentes nanque decorem eius in naturalibus, reputauerũt eum dignũ dei æqualitate, atque quod propria regeret potestate seipsum ac alios, nulli subiectus: & hoc fuit peccatum eorum, nec fuit ibi psuasio nisi occasionaliter, secundum quod excellentia pulchritudinis eius quilibet inferiorum persuasus est. Propter quod super Cantica sermone 14. dicit Bernardus, quod lucifer in lumine diuino pręuidit tãtam dei esse benignitatem, quod aliquam creaturam rationalem deus assumpturus esset in suæ personæ unitatem. Vidẽsque lucifer suæ naturæ decorem ac potestatem, & potestate propria delectatus, æqualitatem dei concupiuit, nolli uolens subesse & cæteris psidere. Hæc Albertus.

¶Quibus obijci potest, quod nullus angelorum tã hebes aut simplex fuit, quin sciuit creatorem omni creatura ac ipso lucifero in infinitum perfectiorem, pulchrioremque esse, cum & ipsis philosophis in lumine naturali hoc ipm constiterit. Denique pretactam respõsionem ponit Albertus etiam libro de coæquis, dicẽs cæteros angelos ppria eligentia & uoluntate peccasse.

¶Porro Vdalricus sup his aliter sentiens in Summa sua asserit libro 4. Ceciderunt isti, uidelicet cæteri angeli, suggestione luciferi. Hæc quippe ẽ cauda, qua (ut in Apocalypsi legitur) draco traxit in terram tertiam partem stellarũ. Nil demũ aliud fuit illa suggestio, nisi cõceptæ malitiæ insinuatio, uniuersaliter oĩbus angelis facta per intellectus locutionem, in quã aliqui consenserunt, cum per eum & cum eo beatitudinẽ uirtute naturaliũ suorum obtinere conati sunt. Alij uero dissentientes, ad creatorem cõuersi sunt, eius bonitate & gratia felicitatem & gloriã adipisci optantes. & de hac appetituum cõtrarietate anagogice exponit prælium illud magnũ factũ in cælo, quod ascribit Michaeli nõ rõne ordinis, cum nõ sit de supremis, sed nominis, quod interpretatur, quis ut deus? Cui cõpetit resistere illis, qui uoluerũt eẽ ut deus .i. esse altissimo similes. Quamuis autem malitia luciferi pcessit casualitate peccatum inferiorum, non tamen duratiõe aut tempore. Cum enim instar fulguris cecidisse dicatur, protinus ut peccauit, peccatum eius non fuisset alijs peccandi occasio, cum eum uidissent deformatum atque damnatum: sed potius fuisset timoris occasio & cautelæ, nec simul corruissent cum ipo. Nec irrationabile, quod plura dicimus simul esse duratione, quorum unum consequitur alterum ut effectus. Hoc nanque contingit in cunctis opribus momentaneis & indiuisibilibus, ab inuicem non discretis, sed simul iũctis: quoniam indiuisibile cõtingit indiuisibile totũ secundum se totum tam in loco quàm in duratione, sicut simul sunt aeris illuminatio, coloris abstractio, ipsorũ in uisu receptio, & iudicium de receptis. Sic enim etiã hic omnia hæc simul fuerunt, appetitio luciferi, elocutio eius ad angelos, consensus malorũ, casus omnium

Albertus.

Bernard⁹.

Obiectio.

Vdalric⁹.

Apoc. 12.

Ibidem

Luc. 10.

simul, conuersio bonorum ad deum, infusio gratiæ. Hæc Vdalricus.

Alber. argumenta soluuntur. ¶Ex quibus solui uidentur argumenta Alberti, dicentis: Si angelus primus persuasit alijs uoluntatē suam iniquam, ad persuasionem illam exigebatur mora, in qua quod persuadere uoluit, concepit & ordinauit ad alios, ut eos ad consensum induceret: ergo aliquo tempore malus fuit in cælo, quod est contra Augustinum, dicentem: Superbiæ suæ demerito mox fuit depressus. August. Rursus, secundum Augustinum qui per alium peccat, per alium redimi pōt: si ergo angeli mali suggestiōe luciferi peccauerūt, redimi possent. Hoc tñ ex uerbis illis Vdalrici nō soluitur, sed infra soluet.

Thomas. ¶At uero Thomas: Hæc est, ait, opinio multiplex. Quidam dicunt quod inter peccatum angeli primi & aliorum, non attenditur aliquis ordo, nisi secundum quantitatem culpæ: quia peccatum angeli primi cæteris fuit enormius: quod non uidetur conueniens, qa ex modo loquendi scripturę designatur causalitas aliqua primi angeli ad aliorum peccatū. Hinc alij dicūt q̄d p̄cessit tam grauitate, quā causalitate: & item duratione. Sed nec hoc uidetur conueniens, quia secundum Damascenū: Damasce. Quod in hominibus est mors, hoc angelis est casus: ideo sicut moriētes in peccatis mox condemnantur, sic angelus peccans statim suā dānationem recepit, & à bonorum consortio est eiectus: sicq; alios non potuisset trahere ad peccandum. Idcirco dicendum, quod peccatum luciferi aliorum p̄cessit peccata non tantum grauitate, sed etiam causalitate, non tamen duratione. Quod qualiter contigerit, sic potest uideri. Angelus primus id consequi uoluit, ut sicut natura alios præcellebat, sic eis quodammodo causa esset obtinendi ultimam perfectionem seu felicitatem. Cumq; modus desiderij indiuisibilis fuerit, non continuus: idcirco principium eius non præcessit terminum eius. Ideoq; motus alius ab ipso causatus, qui incepit in termino eius, simul omnino fuit cum ipso, secundum quod id quod desiderauit ad actum perduceret, alijs suum desiderium exponēdo. & simul cum hoc fuit aliorū inspectio desiderijq; consensus peruersus, sicut contingit in omnibus operationibus instantaneis, ut supra.

Obiectio. ¶Verum his obijci potest, quod si lucifer alios instigauit ad sibi consentiendum: ergo iam uiderunt culpam & turpitudinem eiꝰ, & ita non consensissent ei. Rursus, in angelis bonis non ponitur quod unus fuit alteri causa conuersionis ad deum: ergo nec in malis ponendum quod unus alteri fuit causa auersionis: Euasio. dicendum ad primum, quod deformitas culpæ consecuta est in angelo primo ex actu suo simul cum actu, uisio autem angelorum inferiorum non referebatur in angelum primum, secundum quod ex actu relinquebatur in ipso deformitas, sed secūdum quod actus processit ab ipso. Quæ enim coniuncta sunt tēpore, per actum animæ separantur, præsertim dū unū naturaliter prius est altero. ¶Ad secundum, quod cōuersio efficaciam habuit per gratiam, quæ non est ab aliqua creatura, sed creatura ex se sufficit ad auersionem. Attamen non est remotum à ueritate, dicere ꝙ conuersio unius angeli fuerit occasio & exemplū cōuersionis aliorum: imo uidetur ex eo quod scriptum est, Michael & angeli eius. Nec ex his habetur, ꝙ pec- Apoc. 12. catum angelorum sit remissibile, quoniam alio instigante trāsgressi sunt: quia nec illa est causa, quod peccatum angeli primi est irremissibile, sed est cōgnitas quædam. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte, quæstione sexagesima q̄rta: Thomas. Peccatū, ait, angeli primi fuit alijs angelis causa peccandi non cogens, sed admonens: cuius signum est, ꝙ omnes dæmones illi supremo subduntur, ut manifeste apparet per uerba Christi dicentis: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratꝰ est diabolo & angelis eiꝰ. Mat. 25. Habet enim hoc ordo diuinæ iustitiæ, ut cuius suggestioni aliquis consentit in culpa, eius potestati subdatur in pœna, iuxta illud Petri in prima sua canonica. 2. Petri 2. A quo quis superatus est, huius & seruus est. Hæc in Summa, quibus per omnia Petrus concordat.

¶Cōsonat & Richardus, q̄uis uideat̃ in uerbis aliq̄liter dissentire, dicēdo ꝙ peccatum luciferi non fuit ꝓprie causa peccati aliorum, quia eoꝝ peccatū ex ꝓpria ipsorum ortū est uolūtate. Fuit tñ occasio ꝓ hoc, ꝙ ipsis suū insinuauit conceptum & prauū dedit exēplum. Circa quod dico, ꝙ omne actuale & personale peccatum ex propria peccantis uoluntate procedit. Nihilominus unus dicit̃ causa pc̄ti alterius uarijs modis, puta hortando, comminando, iubēdo, &c.

¶Thomas q̄q; de Argentina, fatetur ꝙ lucifer alios secū traxit ad culpam. Thomas Argentin. Insup Bonauentura recitat hic tres opiniōes, sicut & Thomas, & magis consentit opinioni dicentiū, ꝙ lucifer fuit alijs causa occasioue peccandi. Bonauen. Tertia, dicens, opinio est, ꝙ in peccatis luciferi & aliorum angelorum fuit ordo, quantū ad gradum peccati, quia peccatum luciferi fuit enormius: & quantū ad occasionē, q̄m alijs p̄buit exemplū: & quantū ad durationē, q̄m sicut in lucifero necessario fuit eē prius q̄ actus peccandi, quia in primo instanti nō potuit esse malus: sic in minoribus angelis oportebat ꝙ prius aspicerent quid angelus uoluit, deinde respicerent cōmoda sua. sicq; pc̄tm̄ luciferi duratione p̄cessit eoꝝ superbiam. & quia aspectum habuerunt ad peccatū luciferi, idcirco eodē gn̄e peccati trangressi sunt. Hæc uia intelligibilior esse uidetur, & iuxta hoc diceretur, ꝙ ceciderunt simul. i. non eodem instanti, sed re p̄te quasi in imperceptibili tempore. Vel lucifer non statim cecidit ut peccauit, sed postquā peccatum eius fuit consummatū & confirmatum ꝑ odiū atq; inuidiam, & postquā diuisio facta est bonorum angelorū à malis, de quorum consortio mox, post beatificationē ipsoꝝ, angeli mali repulsi sunt. Nec ex his sequit̃, ꝙ peccatū luciferi fuit aliq̄n sine decore iustitiæ, quia pc̄tm̄ semper habet pœnā internā sibi adiunctā. Vnde quēadmodū hō nō statim fuit eiectus de paradiso postq̄ peccauit, sed protinus internā habuit pœnā, puta carnis rebellionē, & erubescentiā nuditatis: ita de angelo primo uidet̃ dicendum, ꝙ non in eodem instanti cecidit q̄ peccauit. Deniq; iuxta hāc uiā pc̄tm̄ luciferi p̄cessit tā cōuersionē angeloꝝ bonoꝝ, q̄ auersionē maloꝝ. Ipse etenī primus supbiuit, & suā superbiā oībus indicauit. Atq; ex tūc ei aliq̄ adhæserūt, alij restiterunt & deo adhæserūt. sicq; simul isti lux & illi tn̄bræ sunt effecti, ita ꝙ eodem instāti fuit angeloꝝ bonoꝝ conuersio, & malorum auersio. Hęc Bonauentura.

¶Alexander q̄q; de his aliorum narrat opiniones, Alexander nil pro certo determinans.

¶Durādus uero positionē seq̄t̃ Thomæ, tñ ueritatē Durandus huiꝰ quæsiti dicit infra certitudinē esse, cū sit de facto, nec scriptura aliquid clare inde determinat. Scotus

¶Porro Scotus opinat̃ & probat, ꝙ actus p̄fati, uidelicet cōceptio superbię luciferi, & insinuatio qua eā alijs patefacit, suggestio & angeloꝝ alioꝝ perceptio

seu apprehēsio, qua illā apprehenderunt, atq; cōsensio siue adhæsio, nō potuerunt esse in eodem instanti.

Henricus ¶Idē tueť Hēricus, & de hoc infra magis tractabiť.

Quę opinio probabilior. ¶Inter tot opiniōes uideť positio Thomæ scripturis conformior ac rōnabilior, dempto q; dicit omnes actus illos p̄fatos in eodem fuisse instāti: imò quo ad hoc, Bonauenturæ magis cōsentio: nec simile uidetur de illūinatione aeris, diffusiōe & immutatiōe coloris, informatione apphensioneq; uisus, in quibus est con dependentia, seu connexio naturalis, non sic aūt inter actus illos prætactos. Autoritatibus quoq; hæc positio consonantior esse censetur. Ait em̄ Damascen⁹ libro 2. Simul cū lucifero euulsa est quæ secuta est, multitudo infinita eorꝫ qui sub ipso fuerāt ordinati. Isidorus q̄q;, Bernardus & alij sancti, testantur q; dęmones lucifero in malitia consenserunt, consensus uero sequi solet persuasionem, sed & rō consonat. Cū enim quæreret oib⁹ p̄sidere, & sciret se nō posse angelos ad hoc cogere, ꝑbabile est q; nitebať eos sibi ꝑ blāda allicere.

Damasce.

Isidorus. Bernard⁹.

QVAESTIO II.

Secundo quæriť, An angeli indiguerūt gratia ad hoc quod conuerterentur ad deū.

¶Videtur q; nō, quia habebant liberū arbitrium sine intrinseco retrahente & sine culpa grauante, cum ratione perspicaci, intellectuq; deiformi, & per hæc potuerunt se libere ad creatorē conuertere. Nō ergo ad hoc ope gratiæ eguerunt. Secundo, conuersio ad deū, est dispositio ad gratiæ receptionem, si ergo cōuersio illa esse non ualet sine gratia p̄cedēte, nec iterum illa gratia sine præparatione alia, alioquin cunctis dareť, uidetur hoc modo esse processus in infinitum.

In oppositum. ¶In oppositum est, q; ex naturalibus solis nec hō nec angel⁹ pōt saluari, imò nec ꝓmereri, nec uitā gloriæ adipisci, q̄d totū efficiť per cōuersionem ad deum.

¶Ad hoc Thomas r̄ndet: Circa hoc est duplex opinio. Vna, q; ad conuersionem meritoriā exigitur gratia duplex. Vna gratumfaciens, quæ actū conuersionis informat, ac meritoriū reddit. Alia gratia data, ex qua elicitur substantia actus, per quam liberꝫ arbitriū inclinatur ad uolendum: sed hāc gratiā ponere nō uidetur necesse, nisi libertas arbitrij gratia appelleť, quā à deo habemus, uel aliq̄ occasiōes, q̄ interdū cōferuntur à deo hoibus ad conuersionē dispositiue, ut instructio legis, castigatio humilians, &c. sine qbus tn̄ possibile est gratiā obtinere, homine quod in se est faciente, ad quod non exigitur aliquid aliud. Id nāq; ad q̄d per se non ualet, nec sufficit liberum arbitrium, nō est in homine ut faciat illud. Hoc quippe in nobis dr̄ eē, cuius nos dn̄i sumus. Hinc ista positio implicat, ponēdo q; liberum arbitrium nr̄m non sufficit ad faciendū q̄d in nobis est. Hinc dicendum, q; liberum arbitrium sufficit ad eliciendum actum conuersionis, per quem disponit se ad gratiam obtinendā. Veruntn̄ efficacia conuersionis ad meritū, non est nisi per gratiam gratificantem. Vnde unus & idem est actus in quo gratia infundiť, & est dispositiu⁹ ad gratiam, secūdum q̄d exit à libero arbitrio: & meritorius, secundum q̄d gratia informatur. Et simile est in motu contritiōis, quo primo impius iustificať, quod qualiter fiat, pōt uideri in his quæ in natura contingunt. In eodem nanq; instanti, in quo prima est dispositio necessitatis in materia, forma substantialis inducitur. Cum enim generatio sit terminus alterationis, oportet in eodem instanti alterationem terminari ad dispositionem, quæ ē necessitas, & generationem ad formam substantialem.

Duplex gratia.

Verum cum alteratio sit motus continuus, ideo principium alteratiōis & medium qua materia ad formā substantialem disponitur, pręcedunt tempore formæ introductionē. Motus uero uoluntatis disponens ad gratiam, simplex est, non continuus: & uel unus tantum & sufficiēs ad gratiam dispositio, uel ultimus inter plures, agens in uirtute oīm p̄cedentiū actuum: id circo cū illo infunditur gr̄a. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte Summę, quæstione sexagesima secunda: Angeli, inquit, indiguerunt gr̄a ad hoc, quod conuerterentur ad deum tanquam in supernaturalis beatitudinis obiectū. Naturalis etem̄ inclinatio uoluntatis, est ad conuenientia secundum naturā. Ideo ad supernaturalia ferri non ualet, nisi aliquo supernaturali dono adiuta, quemadmodum ignis naturaliter calefacit, non autem generat carnem, nisi ut instrumentum animæ nutritiuæ. Cūq; uisio dei ꝑ speciem sit supernaturalis, nulla creatura pōt habere motum uoluntatis ad illam, nisi adiuta supnaturali agēte, quod nuncupamus auxilium gratię, loquendo de agente formali. Nec tn̄ itur in infinitum. Nam quilibet motus uoluntatis in deū, dici potest conuersio ad ipsum, Hinc triplex est in deum cōuersio: una per dilectionem perfectam, quæ est creaturæ deo perfectè fruentis, ad quam requiritur gratia consummata, utpote gloria. Alia est conuersio q̄ est beatitudinis meritum, ad quam requiritur gratia gratumfaciens habitualis, quæ est merendi principium. Tertia est, qua qs pręparat se ad gratiam illam, & ad hanc non exigitur gratia habitualis, sed operatio dei animam ad se conuertentis, iuxta illud Threnorum: Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Hæc in Summa. Hoc idē probat in summa cōtra gentiles, tertio libro & q̄rto.

Thomas.

Cōuersio in deum triplex.

Thren. 4.

¶At uero Petrus: Cōuersio, ait, angeloꝝ ad deum, fuit secundum actum dilectionis. Actus autem dilectionis est actus naturæ & gratiæ ac gloriæ. sed ut naturæ, sic est meritorius solum de cōgruo: ut gratiæ, de cōdigno: ut gloriæ, sic est de præmio. Dico ergo q; angeli actu dilectionis naturalis per naturalia, actu conuersi sunt in deum super omnia diligendum: & quia natura nō pōt plus, hinc in ipso actu tanquā in p̄paratione sufficiēti, infusa est eis gratia actum illum informans: & quia natura angelica ad quod conuertiť, tota cōuertitur, infusa est etiā ei gloria confirmās, eam à suo obiecto ac fine immobilē faciens. Fueruntq; tria ista in eodē instāti s̄m pri⁹ & posterius, natura & causalitate, ita q; primo fuit in actu illo perfectio naturę, secūdo pfectio gratię, tertio perfectio glorię Nec fuit necessaria gr̄a * gratis aut gratūfaciēs, ad abijciēdum substantiā actus cōtrarij, ut quidā dixerūt: qa natura illa fuit sana & integra, nulli uitio subdita. Hęc Petr⁹.

Petrus.

* gratis data

¶In cuius uerbis aliq̄ uidenť cōtineri obscura, p̄sertim q; dicit in eodē instanti tria illa fuisse, de quo infra dicetur, nec consonat hoc positioni dicentium, q; angeli fuerunt creati in gratia.

Dionysi⁹.

¶Richardus quoq; Petro concordans: Conuersio, inquit, angelorum bonorum fuit per naturā inchoata, per gratiam gratumfacientem promota, deoq; placita facta, atq; per gloriam consummata. & quamuis inter ista non fuit ordo secūdum prius & posterius in duratione, tamen inter ea fuit ordo secundum prius & posterius ordine naturę, sic enim primo fuit motus liberi arbitrij in deum, in quo motu fuit cōuersionis illius inceptio. Secundo, promota fuit per gratiæ gratumfaciētis adiutorium, dum facta est angelo gratiæ

Richard⁹.

gratum facientis infusio. Tertio recepit angelus gloriæ habitum, per quam facta est suæ conuersionis consummatio. Hæc Richardus.

Bonauen. ¶Deniq; Bonauentura: In conuersione, ait, angelorum ad deum, attenditur & consistit rectitudo spiritualis substantiæ quantum ad eius mentem, pſertim quo ad uim motiuã, nec potest esse recta, nisi actu aut habitu sit ad deum conuersa, quemadmodum ergo duplex est rectitudo, ita & duplex conuersio, Est qppe q̃dam rectitudo naturæ institutæ, & penes hãc est originalis iustitia, & est rectitudo gratiæ, penes quam est iustitia meritoria, quam iudex summus acceptat ad retributionem æternam: quoniam uidet in ea pulchritudinem gratiæ, merito cui⁹ animam traducit in sponsam, eiusq; opera sunt sibi amabilia & accepta. sic est duplex conuersio, quædam à rectitudine naturali, quædam à rectitudine gratuita. Primam absq; gratia angeli potuerunt habere, non secundam: cætera, sicut supra in Richardo. Hæc Bonauentura.

Alexãder. ¶Insuper Alexander dicens angelos non esse creatos in gratia, asserit eos profecisse ad eam, & in conuersione ad deum ipsos eam sortitos.

Albertus. ¶Super his scribit Albertus: Angeli efficaciter conuerti non poterant sine gratia apposita, quam Magister uocat gratiam cooperantem. Distinguit etenim
August. Augustinus gratiam in duo, uidelicet in gratiam operantem, & in gratiam cooperãtem. Vocatq; gratiam operantem, in qua solus deus operatur, quæ est gratia iustificationis impij. Iustificationem nanq; impij deus
Isaię. 43. operatur in nobis, sine nobis, ut per Isaiã ait: Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Et in Euange-
Matth. 8. lio dicitur: Quis potest dimittere peccata nisi solus deus? Hac gratia non indiguit angelus, Omnes eñ erãt iusti iustitia innocentiæ naturalis, Gratia uero coope-
Quę gr̃a cooperãs. rans est, quæ cooperaẗ libero arbitrio sicut uirtus gratuita eleuans potẽtiam liberi arbitrij, ut efficaciter ac meritorie uelit & possit in bonum quod supra se est, quod est bonum æternum, Cumq; conuerti per amorem, sit deo inhærere propter se & super omnia, conuerti est meritorius actus & charitatis effectus. Hinc angelus in actum illum ex naturalibus solis non potuit. Hæc Albertus. Concordat Vdalricus.

Hanibal. ¶Hanibal demum hic loquitur: Motus liberi arbi-
Motus liberi arbitrij in deũ est duplex. trij in deum, est duplex. Quidam imperfect⁹, sicut in homine gratiam non habente, & est quasi tendere ad uirtutem, & ad hunc non requiritur gatia gratum faciens, sed exigitur gratia gratis data secundum quosdã. quod uerum est, si per gratiam gratis datam intelligiẗ quodcũq; diuinum auxilium, sine q̃ nil possumus boni: non autem si intelligatur habituale aliq̃d bonum, quia iretur in infinitum. Alius liberi arbitrij motus in deũ est perfectus, similis actui qui est à uirtute, in quẽ motum non ualet liberum arbitrium sine gratia, quæ ei perfectionẽ largitur. Talisq; fuit conuersio angelorum in deũ, idcirco ad eum gratia requirebatur. Hæc Hanibal. & in ista cõcordant catholici.

¶Verum ut infra patebit, ad actum meritorium p̃ter liberum arbitrium habitualemq; gratiam seu charitatem, requiritur & concurrit actualis quædam motio spiritussancti. Postremo p̃ctis his uerbis Alberti, Iustificationem impij deus operaẗ in nobis sine nobis, obijci potest uerbũ illud Augustini cõmune. Qui
Obiectiuncula. creauit te sine te, non iustificabit te sine te: q̃d in adultis & ratione utentibus cõstat sic esse, quamuis in infantibus baptizatis sit aliter.

QVAESTIO .III.

Tertio quęritur, Vtrum angeli suã beatitudinem meruerunt, ita quod in eis meritum præcessit præmium. ¶Quo circa est inquirẽdum de mora q̃ fuit inter angelorũ creationem & conuersionem ac glorificationẽ, de qua re iam dicta sunt aliqua in q̃stione p̃habita. Videẗ aũt q̃ in angelis meritum eorũ præmiationẽ nequaq̃ præcesserit. Primo autoritate Magistri, q in textu magis hoc approbat. Secundo, ex Petro & Richardo inductũ est, q̃ act⁹ dilectiõis naturalis, cõuersio actualis & glorificatio, fuerunt in angelis bonis in eo instanti. Tertio, angel⁹ se totũ inflexibiliterq; cõuertit ad id ad q̃d se conuertit. Ergo primo actu suæ conuersionis ad deũ, immobilitatus fuit in eo, & per consequens comp̃hensor, nõ ergo meruit beatitudinem actu illo, aut in eodẽ instanti fuit uiator & comprehensor.

¶In contrarium est, q̃ sicut uia est ante terminum, sic meritũ ante pręmiũ. Rursus, deus nõ est personarũ acceptor: ideo sicut non tribuit aĩabus, ita nec angelis felicitatem & gloriam sine præuijs gratia ac merito.

¶Ad hæc Albertus r̃ndet: Magister hic innuit tres opiniones. Prima est, q̃ angeli nec añ nec postea percep̃tam beatitudinẽ meruerunt, & addit, q̃ gratia in cõfirmatione data est angelis nõ ad merendũ, sed ad beãte uiuendũ. Secunda est, q̃ meruerunt gloriã per cõuersionẽ liberi arbitrij gratia informati ad deum, atq; q̃ meritũ illud præcessit beatitudinem causa, non tp̃e, q̃d dictis sanctorũ uidetur magis congruere. Tertia, q̃ meruerũt beatitudinẽ nõ ante, sed postea per obseq̃a hoĩbus exhibita ex iussione diuina, ita q̃ p̃miũ fuit prius merito, nõ causa, sed tp̃e. Hanc opinionẽ Magister dicit sibi magis placere. Verum sequendo Augustinũ & Anselmũ, dicendũ q̃ angeli se cõuertendo ad deum per liberum arbitriũ gr̃a informatũ, meruerũt btificari, & in btitudine cõfirmari: ita q̃ meritũ prius fuit p̃mio causa, nõ tp̃e. Porro p obseq̃a nobis exhibita mereñ p̃miũ accidẽtale, q̃d est gaudiũ de p̃fectu ministerij sui, iuxta illud Lucæ: Gaudiũ est angelis dei sup uno peccatore pœnitentiam agente. Hæc Albertus de primo. Idem Vdalricus in Summa sua, libro quarto.

¶Insuper de mora q̃ fuit inter angelorũ creatiõem & cõuersionẽ seu auersionem, scribit Albertus: Tẽpus & momentũ casus angelorũ malorũ incertũ est, nec ex scripturis determinatũ, Ideo dicit Magister, Alijs uidetur morulã fuisse inter creationẽ & lapsum. Cũq; saluator ait, Ille homicida fuit ab initio: glossaẗ sic, id est, subito post initiũ, Atñ dici põt q̃ aliud sit initiũ tp̃is, aliud initiũ creationis angeli, & aliud initiũ status ei⁹: atq; q̃ uerbum Chr̃i intelligendũ sit nõ de initio tp̃is aut creatiõis, sed status, Status eteñ fuit añ confirmationẽ, sicut res imp̃fecta est in sui exordio, p̃fecta aũt in statu pleno. Magister uero in historijs dicit Bedã & q̃sdã sanctos dixisse, q̃ secundo die angeli ceciderunt, assignãtes ad hoc triplicẽ rõnẽ. Prima accipiẗ ex nũero, q̃a binarius est primus numerus recedẽs ab unitate, per quod competenter significabatur recessus angeli à monade deo. Secũda ratio, quia dum dicitur in Genesi: Fiat lux, intelligitur secundum Augustinũ natura angelica formata per gratiam: similiter cum dicitur, diuisit deus aquas quę sunt super fundamentum, ab his quæ erant sub firmamento: p aquas q̃ erãt sub tus, intelligũtur angeli, qui ad loca caliginosa descenderunt. Vnde duodecimo cõfessionum loquitur Augustinus, Per aquas q̃ descenderunt in p̃ceps, signan-

In solu. Albertus. Tres opiniones. August. Anselm. Lucæ. Johan. Beda. Genesis.

Iob.16. tur angeli qui descenderunt in abyssum, de quibus in libro Iob scribitur: Ecce gigantes gemũt sub aquis, & Gene.1. qui habitant cum eis. Tertia rõ est, q̃m in Genesi opus secundæ diei benedictione caret: quia non dr̃ ibi, uidit deus ꝙ esset bonũ: quod dicunt omissum propter ruinam cadentiũ angelorũ. Hinc in honore stantiũ angelorum faciunt secunda feria celebrari. Hæc Albertus.

Antisiod. ¶Præterea Antisiodorẽsis in Sũma sua libro 2. testatur: Cum dñs ait, diabolus mẽdax fuit à principio, hæc ꝑpositio à, non est inclusiua, sed exclusiua principij: ut sit sensus, paulo post principium. Et creditur ꝙ angeli ceciderunt secunda die: q̃d uidetur reuelatũ fuisse ecclesiæ, quæ secunda die cantat de angelis ad honorem stantium angelorũ, qui confirmati sunt quando alij angeli corruerunt. Sed super illud Genesis, diuisit deus lucem à tenebris: dicit Glossa, angelos bonos Gene.1. à malis, quod factũ est prima die. Vnde uerius credit, Ecclesiæ testimoniũ ꝙ lapsi sint prima die. Ecclesia uero cantat de angelis sanctis secunda die, quia post deũ debemus angelis secũdum honorem, qui nos ex dei præcepto custodiunt, & secundam dignitatem naturaliter habẽt post deum. Hæc Antisiodorensis.

Alexãder. ¶Amplius Alexander ad utrunq; huius pũcti partem multipliciter arguit, & tandẽ rñdet: Vtrunq; opinando dictum est .i. q̃ pro utraq; parte adducta sunt, non assertiue, sed opinatiue prolata sunt. Nõ enim ex August. scriptura alterum horũ est manifestum. Vnde q̃d Augustinus sup super Genesim ait, Angelus factus continuo se à luce ueritatis auertit, superbia tumidus, & ꝓpriæ potestatis delectatiõe corruptus: & q̃d ait Isidorus, Isidorus. Iezec.28. Mox ut fact⁹ est, in sup̃biam erupit, atq; ꝙ in Iezechiele cõscriptum est, Ambulasti ꝑfectus in uijs tuis, donec inuenta est iniquitas in te: non oportet sic accipi, quasi angelus statim post instans suæ conditionis peccauit, aut quod longo tempore in uia iustitiæ stetit: sed quod diu non stabat, nec per tempus notabile perseuerauerit, & quod perfectio naturalis bonitatis fuit in eo quousq; transgressus est. Hæc Alexander.

Questio ¶Qui etiam circa hoc quærit, An diabolus añ hoĩs Isidorus. creatiõem peccauit. Videtur quod sic, quia in libro de summo bono dicit Isidorus, prius de cælo cecidit diabolus, quã homo conditus fuit. Rursus, homo factus est sexta die, diabolus autem lapsus est prima aut saltem secunda die, sicut iam patuit. Dicendum, quod secundum positionem dicentium omnia simul esse creata non solum iu materia, sed item in forma, prius creatus est hõ quàm ille transgressus, sicq; distinctio illa dierum, ad ordinem naturæ rerũ & angelicæ illumi- August. nationis refertur. Vnde iuxta hoc loquitur Augustinus, quod diabolus statim postquam superbiuit, inuidit, utpote homini iam existenti. Ad quod etiam alle- Iob.40. gatur illud Iob: Ecce Behemoth quẽ feci tecũ. Per Behemoth autem designatur diabolus. Si ergo simul cũ homine factus est, & transgressio sua suam creationẽ secuta est, ergo ante eius ꝑuaricationẽ & lapsum homo est conditus. Hęc Alexander.

Thomas. ¶Præterea Thomas de primo horum: Sustinendo inquit, angelos in gratia esse creatos, meritum certissime præcessit præmium, seu beatitudinem angelorũ. Si autem dicantur non esse creati in gratia, sed gratia eis fuit data cum gloria, tunc sunt hic tres opiniones, &c. ut supra in Alberto. Opinio autem dicentiũ ꝙ angeli beatitudinem nequaquã meruerunt, iam improbata est. Illa quoq; quod beatitudinem merentur per obsequia nobis exhibita, improbat, quoniam beatitũdo habet rationem termini: meritum autem cum sit tendens in aliquid, habet rõnem uiæ. Hinc beat⁹ non potest esse in statu merendi. Nihilominus secundũ aliquid potest saluari illa opinio, ut dicantur mereri præmium accidentale: quod est gaudium conceptum ex his, qui per eorum saluantur officia. Hinc cum alijs ui detur dicendum, quod meritum in eis non præcessit ꝑmium tempore, sed natura. Quemadmodum enim actus liberi arbitrij est dispositio ad gratiam, sic actus gratia informatus, est meritum gloriæ. sicq; unus & idem motus cõuersionis, est præparatio ad gratiam, secundum quod ex libero procedit arbitrio: & meritorius gloriæ, ꝓut est gratia informatus: & rursus fruitionis actus, ſm quod completur per habitũ gloriæ. Hæc Thomas in Scripto.

¶Consonat Petrus, q̃ opinionẽ Magistri dicit fuisse Præpositiui. & addit: In angelis duplex est uis, puta contemplatiua, cuius obiectum est de⁹, qua modo non ꝓmerentur, sed ꝑmiãtur. Alia ministratiua, cuius obiectũ est creatura. hac merent̃ nõ essentiale, sed ꝑmium accidentale. Hæc Petrus. Cõcordat Hanibal. Petrus.

¶Richardus quoq;: Opinio, ait, Magistri hic communiter non tenet̃. Magis quippe congruus ordo est ut meritum præcedat mercedem, quã econtra. In hoc etiam magis patescit, quantum deus appreciatur motum uoluntatis ex gratia, & quanta sit gratiæ uirtus, quo uoluntas unico actu tam intense potuit ac perfecte moueri, ita quod unico actu & motu tãtam & tã æternalem potuit beatitudinẽ promereri. Deniq;, dato quod hoĩes non fuissent, angeli eis non ministrassent, & tamen beatitudinem suã promeruissent, sicut & meruerunt. & quamuis meritum illud nõ fuit multiplicatum nec iteratum, hoc tamen recompensatum est intensione perfectioneq; actus seu conuersionis illius. Hæc Richardus. Richard⁹.

¶Concordat Bonauentura, qui tamen dicit Magistrum rationabiliter motum. Cum enim non sit meritum sine gratia, nec magnum meritum sine magno obsequio, atq; in angelis propter naturæ suæ uelocitatem & idoneitatem simul duratiõe datę sint gratia & gloria, uidetur quod in angelis meritum non potuit præcedere præmium. Veruntamen opinio alia rationabilior est, & sufficit quod meritum præcessit mercedem natura & causa. Hæc Bonauentura. Bonauen.

¶Atuero Durandus prædictis in hoc concordat, ꝙ meritum prius fuit præmio angelorũ in hoc uero dissentit, quod dicit meritum illud etiam temporum pręcessisse mercedem: quoniam actus oppositionem circa statum operãtis includentes, nequeunt simul esse: sed tales sunt actus meriti & præmij circa eundẽ. Mereri nanq; est eius, q̃ est in statu acquirentis ac tendentis ad terminum. Præmium uero respicit statum non acquirentis, sed possidẽtis: nec tendẽtis ad terminum, sed iam existentis in termino. Quæ aperte opponuntur: ergo necesse est meritum duratione præcedere ꝑmium, non econtra, quamuis Magister dicat contrarium. Quod & quidam confirmant, dicẽtes per simile, quod miles per actus sequentes strenue præliãdo, meretur equum seu donatiuum sibi prius à rege collatum. Sed istud non ualet, q̃a aut rex dat militi equũ gratis & absolute, aut sub conditione. Si primum, tũc opera sequentia non sunt nisi quædam recompensationes gratitudinis pro bñficio dato, non merita: quia Durãdus. Magistri opinio reprobatur.

per meritum fit aliquid alicui debitũ seu attinens, q̊d
prius sibi nõ debebatur nec attinebat. Nullus aũt me
ret̃ q̊d suũ est. Si secũdũ, tunc miles per act⁹ suę militiæ
nõ mereret̃ q̊d prius fuit suum, sed aliquid sibi accom
modatum. Beatitudo autem confertur à deo, simpli-
citer ergo prius datam nullus meret̃. Hæc Durandus.

Dionysi⁹. ¶Qui in his contradicit Thomæ, Bonauenturę, Al
berto, Petro, Richardo ac aliis multis, & quicquid sit
de ueritate conclusionis, motiuum tñ Durandi nõ cõ
uincit. Non enim incongruum est, unum & idem ali-
cui conuenire ex pluribus causis ac meritis: quẽadmo
dum Christo secundum naturam assumptam conue
nit iudiciaria potestas ministerialis. & quantũ ad ꝓ-
lationem sententiæ, ratione hypostaticæ unionis suæ
humanitatis cum uerbo æterno: & item rõne suæ hu
miliationis, diiudicationis & passionis, sicut ait Apo-
Philip. 2. stolus: Humiliauit se factus obediẽs usq; ad mortem.
Propter quod & deus exaltauit illum. sic q̊q; & ip̃e ꝓ
suæ humanitatis glorificatione accidentaliq; p̃miati-
Johan. 17. one orauit, dicendo: Pater, clarifica filium tuum. Quę
tamen sibi conueniebant ac debebantur ratione uni-
onis præfatæ ac suæ conuersationis sanctissimæ, & pas
sionis amaræ. Deniq; omnis actio ex charitate proce
dens, est meritoria uitæ æternæ, non tñ crescit homo
in præmio essentiali, nisi & crescat in charitate, ut cõ-
munis tenet positio. Qui ergo in charitate est, & ex
charitate eiusdem gradus, plura peragit opera, idẽ p̃-
mium plurib⁹ actibus promeretur, sicq; meret̃ ꝙ ei iã
debebatur, ut ei ex pluribus meritis aut rõnibus debe
atur. Insuper dici potest, ꝙ in casu prętacto rex det mi
liti equum, ueraciter tñ cum onere seu obligatiõe ob
sequii. Iterum, Actus oppositionem circa statum agẽ
tis ponentes, queũt simul inesse, quamuis non secun-
dum idẽ: quemadmodum idẽ hõ potest simul esse ser
uus & dominus, seruitutis q̊q; atq; dñi exequi actus.

Dubiũ in- ¶Verum circa hæc oritur dubitatio grãdis difficul
tricatum. tasq; ingens. Nempe ut præinductis uerbis Thomæ,
Alberti, Bonauenturæ, Petri, Richardi habetur, meri-
tum & præmium angelorum bonorum eodem fue-
runt instanti: nec unum aliud tempore seu duratione
præcessit, sed solum natura seu causalitate. Si ergo iu-
xta Thomam, Albertum, Vdalricum, Præpositiuum,
multosq; alios, dicantur angeli creati in gratia gratũ-
faciente: uidetur quod in primo suæ creationis instã-
ti, habuerunt aut certe potuerunt habere actum me-
ritorium, ex gratia huiusmodi procedẽtem. Cũq; ſm
iam tacta simul in eodem instanti fuerunt meritum
& præmium, sequitur ꝙ in primo suæ creatiõis instã-
ti fuissent beati: quod est contra præhabita distincti-
one quarta; nec à quoquam conceditur: & si om̃es fue
runt creati in gratia, om̃es habuissent meritoriũ actũ.
Cumq; conuersi ad deum, beatitudinem protinus sint
adepti, omnes fuissent glorificati. Deniq; sanctus do-
Thomas ctor in his uidetur sibiipsi contrarius. Siquidẽ hic fate
sibimetipsi tur, quod meritum & præmium simul duratione fue-
videt̃ con runt in angelis. Porro in prima parte Summæ quæsti
trarius. one sexagesima secũda, articulo quinto, scribit in cor
pore quæstionis: Angelus post primum actum chari
tatis quo beatitudinem meruit, statim beatus fuit, ita
quod statim post meritum beatitudo fuit consecuta
in eo. Ex quibus uerbis apparet, quod meritũ fuit pri
us præmio illo, & nõ in eodem instanti. Quod si dixe
ris quia intentio Thomæ est, quod fuit prius non du-
ratione, sed natura seu causa, ut tactum est, obuiat q̊d
in solutione secundi argumenti eiusdẽ quæstionis te-
statur, Angelus est supra temp⁹ corporalium reꝝ. Vñ
instantia diuersa in his quæ ad angelos pertinent, non
accipiuntur nisi secundũ successionem in actibus ipso
rũ: non aũt potuit simul in eis esse actus meritori⁹ bea
titudinis, & ipse beatitudinis actus. i. meritũ & præmiũ,
cum unus sit gratiæ imperfectæ, alius gratiæ consum
matæ. Idcirco oportet diuersa instãtia accipi, in quo
rum uno beatitudinem meruit, atq; in alio beatus fue
rit. Hæc ibi, ex quibus patet propositum. ¶Præterea
in eadem Summa, quæstione 63. articulo quinto sic
arguit: Natura angelica uirtuosior est quã natura cor
porea, sed res corporalis statim in primo instanti suę
creationis incipit operatiõem suam habere, quemad-
modum ignis in primo suæ productionis instanti in-
cipit sursum moueri: ergo angelus in primo instanti
suæ creationis potuit operari, agere & mereri. Aut er
go habuit operationem rectam, aut nõ rectam: si re-
ctam, ergo cum habuerit gratiam, per eam meruit be
atitudinem. In angelis autem statim ad meritum seq
tur præmium, sicut est dictum: ergo fuissent statim be
ati, & nullus eorum peccasset. Hoc argumentũ sic sol
uit: Deus non discreuit inter angelos ante conuersio-
nem quorundam & peruersionem malorum, ut asse-
rit Augustinus undecimo de ciuitate dei. Ideo omnes August.
angeli in gratia creati, in primo instanti meruerunt:
sed quidam eorum statim impedimentũ pręstiterunt
beatitudinis suæ, præcedens meritum mortificantes:
ideo beatitudine quam meruerunt sunt priuati. Hæc
ibi. Ecce in his uerbis Thomas apertissime dicit, quod
angeli condemnati in primo suæ creationis instãti se
ad creatorem actualiter & meritorie conuerterũt, &
uitam meruerunt æternam, ita ꝙ per charitatem erãt
in deum conuersi, sine qua nullus uitam gloriæ ꝓme-
retur. Si ergo meritum & præmium simul fuerunt in
angelis, uniuersi fuissent beati. Si uero dicat̃ ꝙ uerbũ
illud intelligatur de angelis bonis, ergo illi fuissent be
ati in primo suę conditionis instanti. Deniq; solutio il Solutio
la sancti Thomæ non uidetur posse saluari. Si enim lu Thomæ
cifer & angeli ei⁹ fuissent per actũ charitatis in deum futata.
meritorie actualiterq; conuersi, fuissent in dispositio-
ne propinqua: imò & proxima ac sufficienti ad susce-
ptionem gloriæ ac mercedis à deo, præsertim cum &
Thomas testet̃, ꝙ angelo ex sua natura conueniat uni
co actu & meritorio motu beatitudinẽ adipisci. Grã,
inquit, perficit naturam ſm modũ naturæ, sicut & oĩs
perfectio recipitur in perfectibili secundum perfecti- Propr.
bilis modum. Est aũt hoc proprium naturę angelicę, natur.
ꝙ naturalem suam perfectionẽ non ꝑ discursum acq angelic.
rat, sed statim habeat ꝑ naturã. Quẽadmodũ aũt an-
gelus ex sua natura habet ordinẽ ad ꝑfectionẽ natu-
ralẽ, ita ex merito ordinem habet ad gloriam: idcirco
post meritũ statim in eo cõsecuta est gl̃ia. Ex quibus
ipsius sancti doctoris uerbis uidet̃ haberi ꝓpositũ. Si
uero rñdeatur pro eo ꝙ præallegata ipsius uerba sint
uera, & intelligenda, nisi aliũde occurrat impedimen
tum: ideoq; lucifer & angeli eius non fuerunt felicita-
tem adepti, q̃m protinus obicẽ posuerunt, contra hoc
multipliciter argui potest. Deus nanq; om̃ipotens ex
sua bonitate & liberalitate immensa, suam influit lar
gitionem, gratiam & gloriam, ubicunq; uidet sufficiẽ
tem & condignam præparationem: & hoc ſm statũ
ac naturã rei creatæ dispositæ. Cũ ergo naturæ angeli
cæ cõpetat uno meritorio actu sufficienter disponi &
aptari ad gloriã, uidet̃ ꝙ deus cũctis angelis se ad ip̃m
ita cõuertentibus, disponẽtibus, & idonee ac sufficien

ter aptãtibus, mox sine dilatione influxerit gloriam. Rursus faciente mente creata quod in se est, creator mox adest, confert & perficit actum & conatum illius. Iterum, conuersio illa angelorum ad supergloriosissimum creatorem, nõ fuit temporalis successiua, sed instantanea totaq; simul. Non ergo apparet ratio, cur deus in uno magis quàm in altero gloriam addidisset, & felicitatem pro merito tribuisset, aut dignum distulisset præmium impartiri. Amplius, sicut præhabitum est, communiterq; tenetur, angelus se totum conuertit ad id ad quod se conuertit. Vnde & Albertus & alij plures conscribunt, q angeli in suæ productionis primordio se uel inauertibiliter conuerterunt ad bonum, uel inconuertibiliter se uerterunt ad malum. Si igitur Lucifer in primo suæ creationis instanti, aut etiam statim post hoc, conuertit se per gratiam & charitatem ad deum, inauertibiliter atque totaliter se uertisset ad eum, & sic nunquam se auertisset ab eo. & idem argui potest de angelis. Insuper communiter dicitur, & Thomas hoc ipsum fatetur, quòd quanto angeli fuerunt altioris naturæ, tanto eminentiorem gloriam meruerunt, uidelicet quia intensiori affectu ferebantur in deum. Cum igitur Lucifer credatur fuisse summus inter angelos uniuersos, sequeretur q ipse præ angelis uniuersis amorosius, feruentius atque perfectius conuertebatur in superdignissimum creatorem: ergo præ cunctis dispositissimus ac dignissimus fuit pro tanto charitatis ardore, beatitudinem mox sortiri. Adhuc autem, cum perfectio in actu charitatis consistat, sequitur q Lucifer fuit perfectissimus angelorum: sed ut loquitur Origenes, nullus eorum qui in summo perfectoq; gradu extiterit, subito & simul totaliter euacuatur siue subuertitur, sed paulatim atq; per partes. Non ergo apparet pbabile, q Lucifer tam instantanee aut repente, ac prorsus omnino à tanta perfectione & bonitate ad tam extremam corruisset malitiam. Probabilius igitur reor, q tenendo cum Augustino ac alijs multis sanctis, Luciferũ cum suis fuisse creatum in gratia, dicendum sit q nec ipse nec angeli eius unquam usi actualiter fuerint gratia illa, nec ex charitate & gratia se unquam conuerterũt ad supsanctissimum creatorem. Etenim liberi erant arbitrij, poterantq; gratia uti & nõ uti.

Cõmunis opinio. — *In actu charitatis Ois perfectio cõsistit Origenes* — *Augustini opinio pbabilior.*

¶ Præterea, de mora quæ fuit inter angelorum creationem & auersionem seu conuersionem, scribit beatus Thomas in prima parte Summæ, quæstione sexagesimatertia. Circa hoc est duplex opinio. Sed probabilior & sanctorum dictis consona, est q statim post primum instans suæ creationis diabolus peccauit. & hoc necesse est dicere, si ponatur q in primo instanti suæ creationis in actum liberi arbitrij prorupit, & in gratia condit⁹ fuit. Cum enim angeli per unum actum meritorium ad felicitatem pertingant, si diabolus creatus in gratia in primo instanti promeruit, statim post primum actum beatitudinem accepisset, nisi statim impedimentum dedisset peccando. Si uero ponatur q angelus in gratia creatus non fuerit, aut q in primo instanti liberi actum arbitrij habere nequierit, nil phiberet aliquam moram inter creationem & lapsum fuisse. Hæc Thomas.

Thomas.

¶ Et idem dicendum de creatione & conuersione angelorum bonorum, iuxta quod dictum est, eodem instanti bonos conuersos reprobósque auersos. Verũ de hac re alij aliter sentiunt, sicut iam patuit, & patebit.

Dionysi.

¶ Etenim Scotus: De hoc, inquit, quot fuerunt moræ inter angelorum creationem & damnationem siue saluationem, communiter dicitur duas fuisse moras. Vnam in uia, aliamq; in termino. Nam ponitur quòd non simul præmiabantur, & meruerunt nec boni nec mali. Sed utrum prima mora in uia fuit unica, dicit unus doctor q imo: quoniam omnes angeli in primo temporis instanti distincti gratiam habuerũt, per quam in eodem instanti potuerũt meritorium elicere actum, & per consequens instanti temporis obicem posuerunt: ideo non fuerant præmiati. cuius dicti ratio est inducta. Contra quod obijcitur: Quicunque pro tota mora uiæ manet in merito, necessario maxime in termino erit beatus, iuxta illud: Qui perseuerauerit usque in finem, saluus erit. In ultimo nanq; instanti seu in secundo, in quo debuit recipere beatitudinem, non pòtuit ponere obicem. aliter in instanti non fuisset terminus. sed pro mora uiæ, per te boni & mali fuerunt æquales in merito, pro tota mora uiæ siue pro instanti temporis discreti. ergo in termino fuerunt æquales in præmio. Dico ergo q boni & mali angeli fuerunt distincti ad inuicem in uia, aliter non fuissent distincti finali distinctione in termino. In uia ergo fuerunt necessario tres moræ. Vna seu prima mora, in qua fuerunt uniformes in gratia, si uolumus dicere q mali gratiam habuerunt, uel uniformes saltem in natura. Secunda mora, in qua adhuc in uia existentes fuerunt difformes, ita q boni angeli ultimate meruerunt, & mali ultimate demeruerunt. Tertia mora fuit finalis distinctio unius ab alio. Probabile quoque est, q in secunda mora in qua fuerũt difformes in uia, fuerunt morulæ multæ: quoniam in illa peccauerunt multis speciebus peccati, uidelicet superbia, odio, inuidia. & hi actus ordinati non fuerunt uno instanti eliciti, ut patet distinctione secunda, & est autoritas Augustini. Hoc iterum patet per illud Apocalypsis: Factum est prælium magnum in cælo, & dicitur ibi q Michael fecit uictoriam, quæ cessit in laudem angelorum bonorum. quod non fuit, nisi quia peccatum angelorum malorum fuit incentiuum tentationis bonorum, qui tentationem illam uicerunt. Cum ergo Michael non fuerit præscius suorum euentuum, prius fuit elicitum peccatum ab angelo malo, antequam ipsum fuisset bonorum tentatio. Ideo in secunda mora fuerunt multæ morulæ seu culpæ à malis elicitæ. Sed de prima mora in qua fuerunt uniformes, potest probabiliter sustineri, quòd in primo instanti fuerunt uniformes in statu naturæ creati sine gratia, postea in secundo instanti erant uniformes in gratia, deinde in tertio instanti uiæ mali multipliciter demeruerunt, & boni multipliciter meruerunt, & in quarto instãti fuerũt in termino. quod rationabile esse apparet. sic nanque experti erant de omni statu, atque maiorem habebant occasionem eliciẽdi intensius meritorium actum. Postea simul gratiam habuerunt ex hoc, quòd erant experti quòd ex naturalibus in primo instanti hoc non potuerunt. Vel dici potest, quòd in primo instanti erant uniformes creati in gratia, & in secundo instanti boni promeruerunt, & mali demeruerunt ante terminum: quoniam deus non discreuit eos, antequam fuissent inter se discreti. Nec ualet quod dicebatur superius, quòd si stetissent in primo instanti, debebant beatitudinem recepisse. ideo boni tunc fuerunt in termino. Longior enim fuit uia illorum quàm mora unius instantis: imo forte per

Scotus. — *Matt. 24.* — *In via necessario tres fuerũt moræ.* — *Apoca. 12.* — *Quotidiã reprobãt dicta.*

duo aũt tria inſtantia ſequentia habere beatitudinem non debebant. ſi autem dicamus quod in primo inſtanti erant in naturalibus uniformes, ita quod nunquam erant uniformes in gratia, tunc dicendum eſt ꝙ in ſecundo inſtanti dabatur gratia non ponẽtibus obicem, quę fuiſſet data malis, niſi obicem poſuiſſent. Potueruntq́ꝫ obicem ponere reſpectu gratiæ recipiendæ, quamuis non reſpectu præmij recipiendi in inſtanti in quo debuit recipi: quoniam tunc non erat recipiens in uia, ſed in termino. Tuncq́ꝫ ipſi demeruerunt, ac boni promeruerunt omnes adhuc in ſtatu uiæ exiſtentes. atque in termino boni erant beati, mali obſtinati: ita ꝙ non credo ꝙ omnino pares in uia, fuerunt diſpares in termino. Sed quantæ ſint iſtæ moræ, dicit unus doctor ꝙ ſunt diſcreti temporis, ſed alibi dictũ eſt, ꝙ nulla eſt neceſſitas ponendi tempus diſcretum. Hæc Scotus.

Quę opinio magis ſit pbabil. ¶ Ex his conſtat diuerſitas opinionum circa hæc, & ꝙ ueritas horum infra certitudinem nobis ſit, nec aliquid hic aſſerendum incaute. Veruntamen modus ille prætactus, uidelicet ꝙ fuiſſent omnes primo creati in naturalibus pure, deinde in ſecũdo inſtanti om̃es gratiam recepiſſent, improbabilis reputatur. Si enim angeli reprobi adhuc in naturalibus conſiſtentes, profeciſſent ſeu pertigiſſent ad gratiam, ſe diſponendo ad eam, fortius (ut apparet) gratiam iam ſortiti ac per eam roborati, profeciſſent ac pertigiſſent ad gloriam. Hæc quoque opinatio multifariam Scoti, non conſonant documentis dicentium ꝙ angeli totaliter & inauertibiliter ſiue finaliter ſe cõuertũt aut auertũt.

Henricus ¶ Porro Henricus quodlibeto octauo, à poſitione illa Thomæ longe diſcedens: Si quis, ait, non diſtinguat inter actum uoluntatis naturalem & deliberatiuũ, dicere põt ꝙ creatura intellectualis poteſt primũ actum habere malum. Vnde dicentes ꝙ deliberatio naturæ intellectualis fieri ualeat ſubito, quia intelligit ſine diſcurſu, dicere poſſunt ꝙ in primo inſtanti actio eius prima eſſe poterit mala.

Diony. ¶ Circa hæc uerba Henrici dico, ꝙ quamuis Thomas dicit angelum in inſtanti poſſe deliberare, imò & in ſui exordio in primo ſuæ creationis inſtanti delibe raſſe, attamen non concedit primum ipſius actum potuiſſe exiſtere malum ob cauſam ſupra inductam: nec ex dictis Thomæ hoc ſequitur, qui nihilominus inter actum uoluntatis naturalem & deliberatiuum diſtinguitur, quamuis aliter quàm Hẽricus, prout infra magis patebit.

¶ Inſuper loco præallegato ſcribit Henricus, deliberatum motum, affectum ſeu actum uoluntatis angelicæ deliberatiuæ neceſſario præceſſiſſe quoſdam actus, & complacentias uoluntatis naturalis, ut ſupra expreſſum eſt, in quibus actibus naturalibus non conſiſtit ratio meriti neque demeriti: & ita ſecundum eum primus actus uoluntatis angeli, nullatenus fuit nec eſſe potuit meritorius. Vnde ſubiungit: Quod aliqui dicunt angelos fuiſſe creatos in gratia gratum facientes, atque ꝙ omnes in primo inſtanti ſuæ creationis meruerunt, non uideo ꝙ tunc potuerunt mereri, cum quantum eſt de natura ſua, angelus tunc de nullo querit deliberaſſe, imo neceſſe ſit actus ipſos complacentiæ naturalis omnem deliberationem præiſſe. Conſequenter defendit ꝙ omnes angeli per aliquod temporis ſpatium fuerunt in cælo antequam peccauerunt, utpote actibus uoluntatis naturalis intenti & conſiderationibus ſuæ naturæ aliarumq́ꝫ rerum quarundam infixi, quouſque deliberauerunt, & deliberate adhæſerunt uel creatori aut creaturæ. Inſuper addit, Poteſt quis bonũ uelle temperate tripliciter. Primo, ex puris naturalibus ſecundum dictamen ingenitæ rationis. Secundo, ex naturalibus cum adiutorio gratiæ gratis datæ naturam iuuantis. Tertio, ex dono gratiæ gratumfacientis, naturam perfectius adiuuantis, ita ut ex primo actu nullum omnino meritum eſſe ponamus, ex ſecundo autem meritum congrui tantum, ex tertio meritum condigni. ¶ Cumq́ꝫ quod aliquo merito dari alicui poteſt, congruentius (ut uidetur ſecundum communem curſum) datur merito congrui præcedente, & denegatur propter demeritum cõgrui, quàm ut abſque omni merito aut demerito tribuatur aut denegetur, quemadmodum (iuxta Anſelmum) beatitudinem congruentius eſt conferri ex merito quàm ſine eo: hinc quamuis non pono omnes angelos in gratia gratificante creatos, potius tamen puto ꝙ omnibus primo data ſit gratia ſeu iuſtitia aliqua gratis data, qua ſtare potuerunt & bonum temperate uelle atque mereri de congruo: qua qui bene uſi ſunt, gratiam gratũfacientem adepti ſunt, & per eam gloriam meruerunt: cæteri abutendo gratiam demeruerunt, & gloriam perdiderũt. Hæc Henricus.

¶ Poſtremo Gulielmus & Albertus, cæteriq́ꝫ dicentes Luciferum non inſtigaſſe angelos ad ſibi conſentiendum, minorem indigent ponere moram inter angelorum creationem & auerſionem atque conuerſionem, quàm prætacta poſitio.

Quod de maioribus & minoribus quidam ceciderunt, inter quos unus fuit celſior, ſcilicet Lucifer. Diſtinctio VI. A

PRæterea ſciri oportet, quoniam ſicut de maioribus & minoribus quidam perſtiterunt, ita de utroq́ꝫ gradu quidam corruerũt. Inter quos unus fuit omnibus alijs cadentibus excellentior, nec inter ſtantes aliquis eo fuit dignior, ſicut teſtimonijs autoritatum monſtratur. Ait enim Iob: Ipſe principium uiarum dei. Et in Iezechele legitur: Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſcientia & perfectiõe decorus, in delicijs paradiſi dei fuiſti. Quod Gregorius exponens, ait: Quanto in eo ſubtilior eſt natura, eo magis in illo imago dei ſimilitudinis inſinuatur impreſſa. Item in Iezechiele legitur: Omnis lapis precioſus operimentum eius, id eſt, omnis angelus quaſi operimentũ eius erat, quia ut dicit Gregorius, In aliorum comparatione cæteris clarior fuit. Vnde uocatus eſt Lucifer, ſicut teſtatur Iſaias: Quomodo (inquit) cecidiſti Lucifer, qui mane oriebaris? &c. qui non unus ordo, ſed unus ſpiritus accipiendus eſt, Qui (teſte Iſidoro) poſtquã creatus eſt, emi

Iob. 4°. c. Iezec. 28. c. Greg. lib. 32. Moral. ca. 24. et Homil. 34. Iezec. 28. c. Greg. homil. 34. Iſaie. 14. c. Iſidor. de ſum. bo. li. 1. cap. 25.

nentiam naturæ & profunditatem scientiæ suæ perpendens, in suum creatorem superbiuit: intantum, quòd etiam deo se æquare uoluit, ut in Isaia dicitur: In cælum ascendam, super Isai. 14.d
astra cæli exaltabo solium meum, & ero similis altissimo. Similis quidem deo esse uoluit, nõ per imitationem, sed per æqualitatem potentiæ.

Vnde, & quo deiectus fuerit merito suæ superbiæ. B

Et tantæ superbiæ merito de cælo, id est, de empyreo in quo cum aliis fuerat, deiectus est in istum caliginosum aerem cum omnibus suæ prauitatis consortibus. Nam ut Iohãnes ait Apoc. 12.a
in Apocalypsi, Draco de cælo cadens, secum traxit tertiam partem stellarum: quia Lucifer ille aliis maior non solus cecidit, sed cum eo alii multi, qui ei in malitia consenserunt: eosq; cadentes huius caliginosi aeris habitaculum recepit. Et hoc ad nostram probationem factum est, ut sit nobis exercitatiõis causa. unde Apostolus: Colluctatio est nobis aduersus principes Ephe. 6.b
& potestates mundi huius, & aduersus rectores tenebrarum, cõtra spiritalia nequitiæ in cælestibus: quia dæmones qui sunt spirituales & nequã, in hoc turbulento aere nobis propinquo (quod cælum appellatur) habitant. Vnde & diabolus princeps aeris dicitur. Luc. 12

Quod non est concessum eis habitare in cælo uel in terra. C

Non enim est eis cõcessum habitare in cælo, quia clarus locus est & amœnus: nec in terra nobiscum, ne homines nimis infestarent: sed iuxta apostoli Petri doctrinam in epistola canonica traditam, in aere isto caliginoso, qui eis quasi carcer usque ad tẽpus iudicii deputatus est: 2. Petri. 2
tunc autem detrudentur in barathrum inferni, secũdum illud: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Mat. 25.d

Quod dæmones alii aliis præsunt, & habent etiam alias prælationes. D

Et sicut inter bonos angelos alii aliis præsunt, ita & inter malos alii aliis prælati sunt, & alii aliis subiecti: quandiu durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus præsunt. Sed in futuro omnis euacuabitur prælatio, ut docet Apostolus. Habent quoque secundum modum scientiæ maioris uel minoris, prælationes, *alias maiores uel minores: Quidam enim uni prouinciæ, alii uni homini, aliqui enim uni uitio præsunt. Vnde dicitur spiritus superbiæ, spiritus luxuriæ & huiusmodi: quia de illo uitio maxime potest homines tentare à quo denominatur. Inde etiam est, quòd nomine dæmonis diuitiæ uocantur, scilicet mammona. Est enim mammon nomen dæmonis, quo nomine uocantur diuitiæ secundum Syram linguam. Hoc autem non ideo est, quod diabolus in potestate habeat dare uel auferre diuitias cui uelit, sed quia eis utitur ad hominũ tentationẽ & deceptionem.

(margin: *alii; 1. Cor. 15; Luc. 16)

An omnes dæmones sint in hoc aere caliginoso, an aliqui sint in inferno. E

Solet autem quæri, utrum omnes in isto aere caliginoso sint, an aliqui iam sint in inferno. Quod in infernum quotidie descendant aliqui dæmonum, uerisimile est: quia animas illuc cruciandas deducunt. Et quod illic aliqui semper sint alternatis forte uicibus, non procul est à uero: qui illic animas detinent atque cruciant. Quod autem animæ malorum illic descẽdant atque illic puniantur, ex eo constat, quòd Christus ad inferos descendit, ut iustos qui ibi tenebantur, educeret. Si enim iusti illuc descendebant, multo magis iniusti: & sicut tradit autoritas, cum iustos eduxit, iniquos ibi reliquit. Momordit enim infernum, non absorbuit. Zachar. 9 Osee. 13.d

Quidam putant Luciferum esse in inferno religatum ex quo tentauit Christum & uictus fuit, quem dicunt primum hominem tentasse & uicisse. F

De Lucifero autem quidam opinantur, quod ibi religatus sit, & ad nos tentandos nunc accessum non habeat, quia in Apocalypsi legitur: Cum consummati fuerint mille anni, soluetur sathanas de carcere suo, & exiet & seducet gentes: quod erit nouissimo tempore Antichristi, quando erit tanta tribulatio, ut etiam si fieri potest, moueantur electi. Quem ibi religatum dicunt ab eo tempore, quo tentauit Christum in deserto uel in passione, & uictus fuit ab eo. Ipsum putant primum hominem tentasse & uicisse, & secundo deum: sed ab eo uictum esse, & ideo in inferno religatum. Alii autem dicunt, ex quo cecidit, pro peccati sui magnitudine illuc fuisse dimersum.

(margin: Apoc. 20.c; Mat. 24.b; Matth. 4; Luc. 4)

Quod Lucifer non habet potestatem quam habebit in tempore Antichristi. G

Sed siue in infernum dimersus sit, siue non: credibile est, eum non habere potestatem ac-

cedendi ad nos, quam habebit in tempore Antichristi, in quo fraudulenter ac uiolenter operabitur. Et ideo forte dicitur tunc soluendus, quia tunc dabitur ei potestas à deo tentandi homines, quam modo non habet.

Quod dæmones semel uicti a sanctis, non accedunt amplius ad alios. H

Alijs quoque qui à sanctis iuste & pudice uiuentibus uincuntur, potestas alios tentandi
Origenes uidetur adimi. unde Origenes: Puto, inquit, sane quia sancti repugnantes aduersus istos incentores & uincentes, minuant exercitum dæmonum, uel ut quamplurimos eorum interimant: nec ultra fas sit illi spiritui qui ab aliquo sancto caste & pudice uiuendo uictus est, impugnare iterum alium hominem. Hoc autem putant quidam intelligendum tantum de illo uitio in quo superatus est, ut si de superbia aliquem uirum sanctum tentat & uincitur, ulterius non liceat illi illum uel alium de superbia tentare.

SVMMA DSTINCTIONIs VI.

HIc plenius tractat Magister de angelis lapsis, ostendens de quibus fuerint choris, & de quo ordine fuerit primus ille apostata: deinde, de quo loco eiectus sit, & in quem locum fuit detrusus. insuper tractat quomodo inter dæmones sit quædam prælatio, & quo'd diuersi diuersis hominibus sint ad exercitium deputati: specialiter quoque de Lucifero aliqua introducit, ac tandem inquirit, an dæmones ab hominibus semel uicti, amplius eos tentent.

QVAESTIO .I.

HIc quæritur primo, **An primus ille apostata Lucifer fuit non solum cadentium, sed etiam omnium angelorum supremus.** ¶ Videtur quo'd non, quia quo mens creata est increatæ menti propinquior, eo & similior. Cum ergo mens increata sit summè impeccabilis, infallibilis & infinitę actualitatis, sequitur quo'd angelus summus præ omni creatura sit ex suà natura minus peccabilis, fallibilis, & ad passibilitates, ruinas, mutabilitates minime pronus: non ergo tam cito enormiterq́ꝫ
Damasce. peccauit. ¶ Secundo, quoniam Damascenus libro secundo, capitulo quarto aperte testatur: Ex his angelicis uirtutibus, is qui præerat terreno ordini, & cui terræ custodia à deo commissa erat, non ferens illuminationem & honorem quem illi conditor largitus fuerat, eleuatus est aduersus factorem suum, ei rebellare uolens. Ex quibus uerbis probatur, quo'd fuit de infimo choro aut saltem de ultima hierarchia: quia secũ-
S. Diony. dum diuinum Dionysium ministerijs inferioribus ac terrenis atque humanę custodiæ & Ecclesiasticæ hierarchiæ præfecti sunt ac deputati angeli infimæ hierarchiæ. ¶ Tertio, ad apostatam istum dicitur in Ie-
Iezech. 28 zechiele: Tu Cherub extentus & protegens. ergo fuit de ordine Cherub, non Seraphin. Seraphin autem est ordo supremus. ¶ Quarto, secundum philosophum, Deus & natura nil agunt frustra, nec in præci-
Aristo. puis suis frustrantur effectibus: increata ergo & infinita sapientia, quæ omnem rationalem & intellectualem creaturam ad suijpsius beatificam plasmauit fruitionem, non est in præclarissima creatura sua ordinatione, intentione & institutione frustrata.

¶ In oppositum sunt, quæ introducuntur in textu ex scripturis & sanctorum eloquijs, præsertim ex uerbis Gregorij.

In opposi tũ. ¶ Ad hoc Alexander respondet: Multis sanctorum
Alexãder. autoritatibꝰ comprobatur, quo'd impus ille fuit de su-
Gregor. premo ordine angelorum, & summus in ordine illo.
Augu. Ait etenim Augustinus in libro quæstionum ueteris testamenti: Lucifer erat quasi princeps multorum inter quos clarior erat, quorũ societate ad impium descendit certamen. Gregorius quoque Moralium tricesimo secũdo, primum angelũ* deum reliquis angelis, quorum nouem sunt ordines, eminentiorem constituit. Rursus in Moralibus contestatur: Quoniam comparatione claritatis suæ cæterorum claritatem obumbrasse creditur, ipse extentus & protegens perhibetur. Reliquos enim quasi obumbrando operuit, qui magnitudinem eorum excellentia maiore transcendit. Nec obuiat his quod undecimo super Genesim ad literam loquitur Augustinus: Dicere de aliquibus angelis quo'd in suo genere beati esse possint, futuræ iniquitatis uel salutis incerti, uix ferenda est præsumptio: nisi forte dicatur, ita creatos hos angelos mundanis ministerijs distributos, ut pro recte gestis præpositis accipiant uitam beatam, de qua possint certissimi eius spe gaudentes dici beati, ex quorum numero si diabolus cecidit cum socijs iniquitatis suæ, simile est hoc ei, quo'd cadunt à iustitia fidei etiam homines superbia præuaricati. In quibus uerbis insinuari uidetur, quo'd diabolus de ordine fuit inferiori, cui administratio terrenorum commissa est. Ad quod dicendum, q̃ Augustinus hoc scribit non asserendo, sed potius aliorum opiniones narrando. imò in libro quæstionum ueteris testamenti disseruit: Vidit Lucifer infra se multas spirituales creaturas. quippe, cum in paradiso dei præstantior esset cognitione ministerij cælestis. Gregorius item exponens illud Iezechielis, Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei, abietes non adæquauerunt summitatem eius, Omne lignum paradisi dei non est assimilatum ei & pulchritudini eius, ait: Per cedros & abietes, cælestium uirtutum proceræ celsitudinis agmina designantur: quæ quamuis excelsa sint condita, huic tamen non sunt prælata nec adæquata. tanta species illum pulchriorem reddidit, quãta ipsum supposita angelorum multitudo decorauit. Hæc Alexander.

¶ Concordat Bonauentura, dicendo: Sicut testantur scripturæ & autoritates sanctorum, Lucifer ualde fuit excellens, & si stetisset, in supremo ordine collocatus fuisset. Denique ipse appetijt cunctis præesse, & putauit se posse hoc obtinere. quod non est probabile ipsum optasse aut attentasse, nisi uidisset se omnes præcellere dignitate naturæ. & si de minoribus fuisset, sufficere sibi putasset supremo angelo coæquari. Rursus, peccatum eius fuit grauissimum inter peccata omnium angelorum, imo & omnium creaturarũ. Peccatũ aũt est tãto enormiꝰ, quãto eminẽtioris naturę ac gradus ẽ, peccãs. Si autem obiecerꝫ, Lucifer fuit excellẽtissima creatura, ergo & creatori charissima: non est ergo

credibile, quod creaturam ita præclaram permisit sic perire, quã tã facilime potuit conseruare. Dicendum quod in hoc mira dei iustitia commendatur, quæ intantum conseruat iustitiam, ut ordinem institutum nullo modo infringat: atq; intantum odit peccatum, ut propter illud etiam quos charissimos reputauit, abijciat. Hinc credo quod tam pauendum mysterium diuinæ seueritatis in angelo summo ac nobilissimo ac homine primo, quorum utrunque proprijs manibus plasmauit ac decorauit deus, infirmis nobis apposuit & ostendit, ut discamus quantum odit peccatum, præsertim superbiam, q; pro uno motu cordis nobilissima omnium creaturarum æternaliter & sine spe ueniæ est damnata: ac pro uno esu pomi Adam & tota eius posteritas usque ad finem mundi mortalitati & multiplici pœnalitati est subiecta. Quo cõstat, quàm horrendum sit incidere in manus dei uiuentis. Nempe si superbienti nobilissimo angelo nõ pepercit, quid erit de uilissimo cinere & abiectissimo in altum se extollente, cum iacere debeat in cinere & cilicio, imo in sterquilinio ipso? Hæc doctor deuotus.

2. Petri. 2 Iere. 8. 25

Thomas. ¶ Insuper Thomas: Hanc, inquit, quæstionem Augustinus mouet undecimo super Genesim, & indeterminatam relinquit: quia de his quæ ad angelos pertinent, pauca uoluit asserendo conscribere. Postea uero Gregorius expresse determinauit, quod Lucifer altior fuit cæteris non solum peccantibus, sed etiam stãtibus: cui consentit communis sententia. quæ quidem probabilis est: tum, propter multas autoritates scripturæ, quæ hoc figuratiue uidentur exprimere: tum, quia non est probabile quod creatoris æqualitatem ille appetijt spiritus, qui alteri creaturæ fuit subiectus. Hæc Thomas in Scripto.

Thomas.

In peccato duo cõsiderant. ¶ At uero in prima parte, quæstione sexagesima tertia, In peccato, ait, duo considerantur, uidelicet pronitas ad peccandum, & motiuum peccandi. quantum ad primum, minus apparet q; superiores angeli peccauerũt, quàm inferiores propter quod dixit Damascenus, q; maior eorũ q peccauit, fuit ordini terrestri platus. & uidetur ista positio consonare opinioni Platonicorum, quam recitat Augustinus octauo & nono libris de Ciuitate dei. Dicebãt nãq; q; oẽs dij sint boni, sed dæmonũ qdam sunt boni & aliq mali: deos, nominãtes substantias intellectuales, quæ erant à globo lunari superius: dæmones uero, substãtias intellectuales, quæ sunt à globo lunari inferius, superiores hoibus ordine naturæ. Nec est abijcienda ista opinio, scilicet Damasceni, tanq̃ aliena à fide: qm̃ tota creatura corporalis administrat à deo per angelos, scdm Augustinũ tertio de trinitate. Vnde nil ꝓhibet dicere, inferiores angelos diuinitus distributos ad administrandũ corpora inferiora: supiores, ad administrandũ corpora supiora: supmos, ad assistẽdũ creatori. Sicq; loquit Damascenus, q; illi qui ceciderũt, fuerũt de inferioribus, in q̃rũ etiã ordine aliq boni angeli permãserũt. Porro si cõsideret motiuũ ad peccãdum, hoc magis in superiorib⁹ inuenitur. Pctm̃ etẽ m̃ dæmonũ fuit supbia, cuius motiuũ est excellẽtia, quæ fuit in supioribus maior. Hinc dixit Gregorius, q; primus ille peccantiũ, fuit inter angelos uniuersos superior. & hoc ꝓbabili⁹ uidet, qa peccatũ angeli nõ ꝓcessit ex ꝓnitate, sed ex solo libero arbitrio. Hinc magis uidet pensanda rõ ex parte motiui ad peccãdum. Veruntñ alij opinioni nõ est p̃iudicandum, qm̃ etiã in principe inferiorꝝ angelorꝝ potuit esse aliquod peccandi motiuũ. Hæc Thomas in Summa.

Augu.

Gregori.

¶ Cuius respõsio uidetur egregia. obscurum tamẽ apparet, q; ait peccatum Luciferi nõ processisse ex aliqua ꝓnitate, sed ex solo libero arbitrio: quia ex libero arbitrio nõ oritur culpa inquãtum liberum arbitriũ. Alioquin angeli sancti adhuc possent peccare: imo & deus, in quo excellentissime consistit libertas arbitrij. Nõ itaq; peccatum progreditur ex libero arbitrio, nisi inquantum illud est aliquo modo pronum ad malũ. imo secũdum Augustinum in libro de ciuitate & alibi, omnis uoluntas creata inquantum ex nihilo, ex se est prona ad malum. Et nisi Lucifer fuisset ad uitium ꝓnus, quomodo tam cito ac subito ex se, nullo penitus instigãte, ad tã enormissimam corruisset impietatẽ? — Dionysius laudat rñsionem Thomæ. — August.

¶ Petrus præterea consonat, dicẽs: Luciferum summum angelorum fuisse, perpenditur ex motiuo peccãdi. quoniam uniuersalis superioritas mouit eũad appetendum uniuersale omnium creaturarum dominiũ liberum, ac regimen per se usurpandum. Item ex termino, quia ad quandam dei paritatem conscendere uoluit. quod non usurpasset, si aliquem se superiorem inter deum & se uidisset. Item ex consortio, quia de singulis ordinibus ei tanquam principi magna multitudo adhæsit. Hæc Petrus. Idem Richardus. Concordat Albertus in Scripto & libro de coæquæuis, atq; Vdalricus in Summa libro quarto. — Petrus — Alber.

¶ Durandus uero hic scribit: De q̃ ordine fuerit Lucifer, non potest certitudinaliter sciri, quia nec scriptura super hoc aliquid loquitur. quod enim Isaiæ decimoquarto de Lucifero dicitur, de rege Babylonis ad literam exponitur. & quod Iezechielis uicesimooctauo de rege scribitur Tyri, non nisi allegorice exponitur de primo apostata angelo. Hæc Durandus, qui alia plura circa hæc scribit, quæ in responsione Thomæ contenta sunt. — Durãdus.

¶ Verum circa hæc uerba Durandi sciendum, q; uerba illa Isaiæ & Iezechielis à diuersis diuersimode exponuntur. quidam enim totum passum utriusq; prophetæ exponunt ad literam de regibus illis, quidam de primo impijssimo angelo, nonnulli partim de regibus illis, partim de apostata primo: quorum expositio aptior esse uidetur. Quamuis enim totum aliquo modo queat de regibus illis interpretari, & non de angelo illo prauo: attamen certum est, intuentiq; cõstat, aliqua ibi dici quæ exponi non ualent de regibus illis ad literam, nisi multum improprie: aliqua quoq; ibi conscripta accipi nequeũt de perditissimo illo apostata ad literam, nisi improprie ualde: sicq; credendum cẽsetur, q; scriptura illis in locis ad literam de transgressione & damnatione loquitur primi reprobi angeli, iuxta unam septem regularum ad intellectum scripturæ necessariarũ: quæ est, q; scriptura interdum sub eodem contextu sermonis transit à diabolo ad membra ipsius, & econuerso: asscribendo q̃ unius sunt alteri, & econtra. sicq; occasione descriptionis iniquitatis atq; damnationis regum Babylonis ac Tyri, transeunt sancti illi prophetæ ad describendum præuaricationem principis & capitis regum illorum & omnium iniquorum, uidelicet primi apostatæ, sicut in Psalmo loquitur scriptura de bonis ac malis hominibus, quasi de eisdem, dicendo: Cum occideret eos, quærebant eũ & reuertebãtur & diluculo ueniebant ad eum. & cõstat q; q occidebantur, nõ reuertebãtur ad eũ diluculo. — Diony. — Psalm. 77

¶ Ad primum ergo dicẽdum, q; quãtumcunq; Lucifer fuit excellens, tñ eoipso q̃ fuit creatura ac liberæ uoluntatis, ex seipso habuit deficere & peccare sibijpsi — Dilutio obiectiõis primæ.

relictus, nec gratia conformatus: sed quāto minorem habuit inclinationem & pronitatem ad culpam, eo inexcusabilior fuit.

2 ¶ Ad secundum Petrus & Richardus respondent, quod Lucifer fuit ordini terrestri prælatus prælatione generali & mediata, tanquam cunctis ordinibus altior, non prælatione immediata & speciali. Albertus uero & Alexander respondent, q dicitur ordini terrestri prælatus, quia & eos qui terrenis præsidēt, habuisset illuminare atq dirigere.

Damasce. ¶ Veruntamen istæ & similes solutiones non procedunt secundum Damasceni intentionem, cuius si uerba rite pensentur, certum est q dicere intendebat q Lucifer fuit in loco sublunari & de ordine inferiori. propter quod secundum Damasceni intentionem dixit, In cælum, puta empyreum, conscendam. Ideo melius secundum Thomam dicendum, q Damascenus fuit il-

Gregori. lius opinionis, & (ut in Scripto suo testatur Albertus) idem omnino cum Damasceno dixit Gregorius Nyssenus, qui fuit sancti Basilij frater. Hinc quoq Richar-

Richard. dus plenius respondendo: Damascenus, inquit, huius fuit opinionis, q substantiarum intellectualium quædam sunt à globo lunari superius, quarum quædam sunt assistentes, quædam corpora cælestia administrātes: & q nulla istarum peccauit. quædam uero sint infra globum lunarem, & suprema istarum multæq aliæ peccauerunt: & quæ ex eis steterunt, inferiora hæc administrant. Sed opinio Gregorij papæ rationabilior communiorq consistit: ideo ei magis est acquiescendum quàm Damasceno. Hæc Richardus.

Gregori. Dionys. ¶ Deniq melius reor, mentes autorum uere & syncere exprimere, quàm glossis fucatis concordantiā apparentem non existentem inducere: quamuis etiam sanctus Thomas dicat opinioni Damasceni non præiudicandum, tamen ut recitat Alexander, beatus Au-

Augu. gustinus undecimo super Genesim, positionem illam recitatorie tangit & improbare uidetur, dicendo: Mirum si dici hoc potest. & certe secundum concordem patrum doctrinam, omnes angeli sancti sunt in cælo empyreo, quamuis interdum ad inferiora mittantur.

3 ¶ Ad tertium, q apostata ille dicitur Cherub, non quia de ordine Cherubin fuit, sed ad insinuandum suæ iniquitatis incitamētum, qualitatem & enormitatem,

1.Cor.8. quoniam per superbiam corruit. sciētia autem inflat, & eminentia sapientiæ suæ extulit eum, quemadmo-

Iezec.28 dum in Iezechiele habetur: Eleuatum est cor tuum in decore tuo &c.

4 ¶ Ad quartum, q sapientia dei in nullo suo affectu fallitur aut frustratur, nec aliquid ei non præcognitum accidere potest. & q ex una parte uidetur egredi ordinē prouidentiæ dei, ex alia parte relabitur in eādē.

QVAESTIO II.

SEcundo quæritur, **An de quolibet ordine angelorum aliqui lapsi sunt.** Videtur q sic, quia secundum Gregorium in sermone de angelis, ad singulos ordines angelorum aliqui homines assumūtur electi. Hugo quoq aperte hoc dicit. communiter etiam dicitur, q angelorū ruina per homines reparat.

In 3rium. ¶ In contrarium arguitur, quia dæmones nūquam in scripturis designantur nominibus throni & Seraphin, cum tamen aliorum uocabulis ordinum exprimant: ergo saltē de illis duobus choris cecidit nullus.

Bonauēt. ¶ Ad hoc Bonauentura respondet: Sancti ex scripturis accipiunt & affirmant, q de singulis choris aliq lapsi sunt, quod & ratio persuadet. Cum enim de supremo ordine aliqui sunt euulsi, credendum q cæteri inferioresq ordines senserunt ruinam. Veruntamen in scripturis dæmones non uocant throni aut Seraphin, quia hæc nomina in sua significatione & ratione aliquid includunt uirtutis. Seraphin quippe dicitur charitatis incendium. throni uero, sessionis quietem per gratiosam inhabitationem ad iudicandum quæ in dæmonibus non inueniūtur, in quibus tamen sunt principatus, potestates & dominationes &c. q̄uis inordinate. Hæc Bonauentura. Idem Alexander.

¶ Porro Thomas in Scripto quæstionem ista non Alexā. mouet, sed in prima parte, quæstiōe sexagesimatertia eam sic soluit: Secundum dicentes q primus apostata Thom. fuit de infimo ordine, constat q non de quolibet choro quidam sint lapsi, sed de infimo tantum. Verum secundum dicentes q primus impius ille, fuit de choro supremo, probabile est q de quolibet choro aliqui corruerunt: in quo etiam libertas arbitrij comprobat, quæ secundum quemlibet creaturæ gradum flecti potest in malum. Hæc Thomas, cuius cætera dicta de hoc, sunt præhabita.

¶ Ad quæstionem demum qua quæritur, An plures Que. peccauerunt quàm steterunt: Alexander & Thomas Alexā. respondent, q plures manserunt, cum peccatum sit cō Thom. tra naturalem inclinationem, & præter naturam ac ordinem: & talia ut in paucioribus accidūt, quamuis in hominibus ex corruptione fomitis & sensualitatis rebellione aliter fiat. Hinc quod ait philosophus, malū ut in pluribus fieri, bonum ut in paucioribus, quantū ad homines accipi debet. Quod autem plures mansērūt, probatur ex eo quod quarto Regum loquitur Eliseus: Plures nobiscū sunt q̄ cum illis. ubi per plures in- 4.Re. telliguntur angeli sancti.

¶ Concordant Petrus & Richardus: q addit, q p homines electos angelorum ruina dicitur reparanda, nō Petrus q ob hoc principaliter factus sit homo, aut quasi factus non esset, nisi angeli corruissent: sed qa & hoc bonū, uidelicet reparatio illa, creationem hominis est secutū. & ad hoc allegat Hugonem libro de Sacramento id asserentem, atq quorūdam imperitiam increpātem, q ob reparationem illam putant conditū genus humanū: quasi institutū non extitisset, nisi angeli fuissent collapsi. De hoc diffusius scribit Anselmus libro, Ansel. Cur deus homo. Nempe cum homo ad complementū ac ordinem pertineat uniuersi, constat q fuisset creatus, q̄uis angelus nō fuisset trāsgressus. In his cōcordant doctores cōmuniter, nec immorari oportet.

QVAESTIO III.

TErtio quæritur, **An angeli transgressores in aërem caliginosum sint detrusi, et collocati in eo, vel potius in inferno.** Videtur q in inferno. locus nanq congruit locato. Cum ergo peccatū sit uilitas maxima, & ipse mortaliter peccans indignus sit omnium creaturarū obsequio, apparet q nullus locus tam proportionatus & congruus ei sit, sicut infernus. Secūdo, summæ & grauissimæ elationi superbiæ debet ima & extrema depressio, utpote collocatio in inferno. Tertio, in secūda Petri canonica habet, q dæ- 2.Pet. mones rudentibus inferni detracti sunt. rudentes aūt inferni detrahūt in infernū, non in aërem terrū. Quar- Apoc. to, in Apocalypsi legit, Proiect⁹ est draco magnus, serpens antiquus, q uocat diabol⁹ & sathanas, in terram, & angeli eius cum eo missi sunt. Additur quoq ibi: Væ terræ & mari, qa descendit ad uos diabolus, habēs irā magnam. ergo terra & mare, non aer, est locus illo-

rum. Apparet præterea quod alius locus deputetur diabolo ante Christi passionem, & alius postea, aliusq́ post diem iudicij, cum in Apocalypsi scriptum sit: Angelus qui habebat clauem abyssi & catenã, apprehendit draconem qui est diabolus, & misit eum in abyssum, & clausit & signauit super eum. & cum consummati fuerint mille anni, soluetur sathanas, & seducet gentes Gog & Magog, &c. quod Antichristi tempore erit. & nũc tempore gratiæ, quod per mille annos signatur, est religatus.

Apoc.20.

Albertus. duplicẽ ponit locũ, in quẽ præuaricator cecidit.

¶Ad hoc respondet Albertus: Duplex est locus, in quem cecidit dæmon. Vnus, in quem cecidit secundũ meritum suæ superbiæ. Alter, secundum ordinem prouidentię dei, quæ non sineret fieri mala, nisi sciret bona quæ ex malo eliceret. Vnde ait Gregorius: Etiã illud deo militat, quod per malitiã uoluntatis contrariatur & obstat. Primus locus casus illius, est profundũ inferni. Talis etẽm locus, qm̃ infimus est, tãtę debetur superbiæ, ut in Isaia dicitur: Veruntñ ad infernum detraheris in profundum laci. Secũdus locus est aer caliginosus, in quo usq; ad diem iudicij ad tentationis exercitium continetur. Nempe hoc bonum quod est exercitium uirtutis sanctorũ, elicuit prouidentia diuina de tãto malo. Itaq; quantum ad exercitium hoc, potestatem diuersimode habet. Nam usq; ad tempus antichristi habet potestatem ligatam & refrenatam, eo quod in deserto tentauit Christum atq; succubuit. In passione quoq; conatus est per uxorem Pilati passionẽ impedire filij dei. Vnde & tunc uictus, potestatem interim habuit religatam. Sed tempore antichristi propter demerita hominũ, qui ueritate abiecta iniquitati cõsentient, laxabitur eius potestas. Hæc Albertus.

Isa.14.

Mat.4.

Mat.27.

Thom. de Argentina

¶Concordat Thomas de Argentina: Casus, inquiens, diaboli est duplex, scilicet spiritualis in culpam, & localis: qui duplex est, utpote in aerem & infernum. Tria uero considerantur in eo: Natura, peccatum, officium. Naturæ suæ competebat cælũ empyreum, peccato infernus, officio aer caliginosus. Nec conuenit ei superior aeris regio ob suam luciditatem, nec infima, ne homines nimis infestet. Hæc ille.

Vdalric⁹.

¶Hinc Vdalricus in Summa sua libro quarto diffusius scribens: Qm̃, inquit, dæmones superbiæ uitio obdurati fuerunt, de cælo empyreo sunt eiecti, rudentibus inferni detracti in tartarum, id est, in pœnam tartari, non in ipsum locũ: quia in epistola Iudæ apostoli legitur, Angelos qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, id est, cælum empyreum, reseruauit deus uinculis æternis, id ẽ, reatu inexpiabilis obligationis in iudiciũ magni dei, id est, usq; ad diem iudicij, in qua die exaltabitur deus solus, ut dicit Isaias, sub caligine, id est, aere caliginoso, quod à philosophis medium aeris interstitium nominatur. Nam usq; ad diem iudicij non sunt in inferno religati, quia utitur deus eorum malitia ad profectum iustorum: nec concessus est eis locus circa nos, quatenus ipsa loci discretione ostenderet deus uerum esse illud Apostoli: Fidelis deus, qui non patietur uos tentari supra id quod potestis sustinere. Quod nõ uideretur nobis uerum esse, si semper apud nos existentes, continuis intercisionibus nos pulsarent, nec concessum est eis habitare prope cælũ, id ẽ, in sphęra ignis aut æthere, quæ loca sunt luminosa: qm̃ iuxta Christi sententiam, damnationi tenebrarum interiorum debentur tenebræ exteriores. Medium ergo aeris interstitium, quod est tenebrosum & tempestuosum ac frigidum, competens dæmonibus obtenebratis per culpam, inquietis per tẽtationum inuasionem, frigidis à charitate, usq; ad diem iudicij ipsis concessum est. Porro in iudicio congregabuntur congregatione unius fascis cum reliquis condẽnatis, & mittentur in lacum. Isa.24.

Iudæ.1.

Isa.2.

1.Cor.10.

Mat.12.22 25.

Ratio horum est, quia ex ordine naturæ fuit angelus ordinatus à deo, ut ministerialiter cooperaretur in salutem electis. Cumq́; diuina ordinatio ac prouidentia prorsus frustrari non queat, decens est ut permissione diuina per accidens & præter suam intentionem cooperetur ipsis in bonum, ipsas tentando, & succũbendo. Ipse nanq; est draco formatus ad illudendum ei. Psal.103. Hæc Vdalricus.

¶Præterea Thomas: Angelo, ait, secũdum suã essentiam non debetur locus, sed solum quantum ad suam operationem, uel per modum congruentię, ut in actu cõtemplatiõis, uel p modum necessitatis, ut in his quæ circa nos operantur. Operatio autem angeli, cum sit intellectualis substantia, est contemplari. Hinc omẽs in loco contemplationi apto, id est, in cælo empyreo, sunt creati. Operatio uero gloriæ non differt ab operatione naturæ eorum, nisi sicut perfectum ab imperfecto: ideo idem locus debetur angelis conditis & gloriosis. Sed quantum ad statum culpæ aut miseriæ, potest eorum operatio attendi tripliciter. primo, secundum lucem naturæ, quæ in eis angelis peccantibus remansit, quamuis obtenebrata peccato. Secundo, quãtum ad tenebras culpę. sicq́; locus eis debetur tenebrosus atq; pœnalis. Tertio, quantum ad ordinem diuinę sapientiæ, quo ex eorum malitijs elicitur bonum nostræ exercitatiõis. sicq́; debetur eis media regio aeris: quia inquantum est diaphanum per naturã lucis, consonat eorum perfectæ naturæ: quantum ad turbulentiam, competit ut pœnalis contra culpam. inquãtum uero nobis ꝓpinqua, conuenit nobis ad exercitium. Infernus demum competit eis contra culpã, inquantum pœnalis, tenebrosus ac horridus. ¶Verum his obijci potest. Primo, qm̃ dæmones cum sint incorporales, nullam à loco recipiunt impressionem, nec illuminationem, neq; infrigidationem: ergo inutiliter eis locus corporeus deputatur in pœnã. ¶Secundo, Philosophus refert in secundo libro de cælo & mundo, ꝙ Pythagoras dixit ignem esse carcerem iniquorum seu damnatorum: non ergo in aere sunt. ¶Tertio, dęmones cum hominibus sunt libenter non ex charitate, ut ꝓsint: sed ex inuidia magna ut noceãt, ergo hoc eis admitti non debuit, quia cõcessio placiti exhilarat potius q̃ affligit. ¶Quarto, peccatum dæmonum grauius est peccato animarum. sed animę scelerat ę mox ut à corpore separãtur, ad inferos deprimunt̃, ergo multo plus dæmones. ¶Quinto, secundum Glossam Iacobi secundo, Dæmones quocunq; uadunt, secum deferũt ignem suum, puta tartareum. ergo semp in igne sunt. ¶Dicendum ad primum, ꝙ dicuntur esse in loco non quasi à loco aliquid recipientes, sed quasi circa locum operantes aliquid consonum ꝓprietatibus loci. ¶Ad secundum, Pythagoras loquebatur de igne, quẽ in medio uniuersi ponebat, ut ibidem habetur, quem dicimus esse ignem inferni, horridum, tenebrosum, atq; pœnalem dæmonum locum. Ignis uero elementalis est inter generabilia & corruptibilia omnia subtilissimus, magisq́; luminosus: ideo angelis obtenebratis non conuenit. imò deus fons luminis, & angeli lucis, p ꝓprietates ignis & secũdũ metaphoras sumptas ab igne, frequẽtius describuntur, ut in fine cælestis hie

Thomas.

obiectio.1.

2.

3.

4.

5.

Rñsi.ad.1.

ad 2. Pythagor.

rarchiæ diuinus Dionysius docet. ¶Ad tertium, Pœna dæmonum ex præsentia eorum nobiscum non minoratur, nisi quod æstimant sibi pœnale, quod nobis nocere non ualent quando in inferno tenentur. ¶Ad quartum, error Græcorum fuit, animas ante diem iudicij, nec infernum nec regnum intrare cælorum. & diuinatus est à fabulis Pythagoricis ac poetarum, dicentium animas occisorum circuire sepulchra usque ad mortis uindictam, & iterum non redire ad comparem stellam ante completam periodum uitæ, quę ante terminum in naturali morte finita est. Sed ista sunt falsa, nec simile est de dæmonibus & animabus: quia (ut dictum est) dæmones secundum gradum naturæ suæ constituti erant medij inter deum & nos &c. ¶Ad quintum quidam dixerunt, sensibilem dęmonum pœnam esse dilatam usque iudicij diem, quod est contra sanctorum autoritates & contra diuinam iustitiam, quæ animas iniquorum mox pœnis inferni immittit, quarum peccatum peccato dæmonum nō est maius. Hinc alij dicunt quod igne infernali semper ardent, quem etiam secum deferunt, nec tamē ignis ille comburit alia corpora, quoniam agit ut instrumentum diuinę iustitiæ tantum in ea, quæ eius punitionibus sunt addicta. Sed cum dæmones sint incorporei, non uidetur probabile quod corporalem ignem secum deportent. unde dicendum quod igne infernali iugiter ardent, non tamen eis semper præsente secundum locum: quia non agit corporali modo calefaciendo & desiccando, sed modo spirituali, propter quod non requiritur ibi determinata distantia, sicut in actione corporali. Hæc Thomas in Scripto.

ad 3. | ad 4. | Pythagore ac poetarū fabula. | ad 5. Quorūdā opinio. | Quēadmodū demones puniuntur.

¶In cuius scriptis non placet, quod dicit dæmones nō esse in loco quasi aliud à loco recipientes, sed ut circa locum aliquid operantes. Nempe per locum non intelligit proprie superficiem continentis, cum nec circunscriptiuè in loco ponantur: sed corpora quibus alligantur aut deputantur, ut aerem caliginosum &c. à quibus si nihil pœnæ recipiunt, sequitur quod nec ab igne torquentur. Eadem quoque ratione nec animæ defunctorum in inferno aut purgatorio affligerentur tartareo aut purgatorio igne.

Dionysii cōtra Thomam.

¶Simpliciter ergo tenendum, quod à locis illis pœnalibus ignibusq́ materialibus uere realiter, imò inæstimabiliter dure torquentur, atque impressionem recipiunt: quamuis non oporteat dici quod prorsus uniuoce aut omnifarie modo eodem, quo corpora corporaliter calefiant, prout hoc alibi plenius declaraui, ut in tractatu de particulari iudicio, & in libello de quatuor nouissimis, & infra libro quarto, si deus gloriosus & sanctus concesserit, diffusius elucidabo. Gulielmus quoque Parrhisiensis & Henricus idem fatentur. Hæc nunc tantundem tetigisse sufficiat. Quidam uero uolentes de hac re subtiliter loqui, ruditer sunt locuti, quorum etiam opinio timorem dei minueret in cordibus plurimorum. Postremo quod dictum est, peccata animarum prauarum non esse minora uitijs dæmonum, non uidetur uniuersaliter atque simpliciter posse intelligi, loquendo de peccatis dæmonum præcedentibus eorum eiectionem & damnationem, quibus proprie demeruerunt. Quidam enim, ut crucifixores Christi & hæresiarchæ ac persecutores ecclesiæ & alij multi, peccauerunt enormiter, multipliciter & quasi innumerabiliter nimis: ideo potius æstimo, quod quidam homines grauius peccauerunt quàm dæmones quidam, & per consequens acriora ferant supplicia. At uero si dæmones non affligerentur igne infernali, nisi spiritualiter tantum, & quadam (ut dicitur) alligatione, homines reprobi post diem extremi iudicij multo & pene incomparabiliter pœnalius torquerentur ab igne illo quàm dæmones. Multæ quoque notabiles ac fide dignę uisiones, apparitiones, imò experimentationes, frequenter patefecerunt atque testatæ sunt, animas ac dæmones corporeo igne ineffabili modo uere acerrime intolerabiliterq́ torqueri.

Quomodo homines ... tuorsi ... petā ... monum

¶De his demum loquitur Thomas in prima parte Summæ quæstiōe sexagesima quarta, penè eadem quæ hoc loco. Concordat Petrus.

Thomas | Petrus

¶Porro Richardus pro maiori parte his consonans, aliqua addit: Per infernum, inquiens, intelligere infernalem possumus locum, in quem nondum dæmones ceciderunt, & item supplicium infernale. Credo autem quod adhuc non receperunt infernalis supplicij complementum, sed differtur usque iudicium, quamuis magnam & multam ualde habeāt pœnam. Vnde dixisse leguntur in euangelio: Iesu fili dei, quid uenisti ante tempus torquere nos? Quocirca loquitur Glossa, sciebant sibi futuram in dei iudicio damnationem. Princeps quoque apostolorum Petrus: Reseruantur, ait, cruciandi in iudicio, tunc scilicet recepturi suæ damnationis complementum. Vnde Glossa: Restat adhuc ultimi pœna iudicij, quia paratus est ignis diabolo & angelis eius. Non enim permittit eos deus consumi, sed seruat ut grauius puniantur cū membris suis. Hinc adhuc sunt in statu demerendi usq; ad diem iudicij. Hæc Richardus.

Richardus | Matth. | 2. Petri. | Matth.

¶Verū his obijci potest, quod scribit sanctus Thomas prima parte quæstione sexagesima quarta: Quidam dixerunt usque diem iudicij differri pœnam sensibilem tam animarum quàm dęmonum, quod est falsum. Alij uero de dæmonibus, sed non de animabus concedunt hoc. uerius tamē est, quod idem iudicium est de malis animabus & de angelis malis, quemadmodum idem iudicium est de animabus iustis & angelis sanctis. Hinc sicut locus cælestis ad gloriam pertinet angelorum, quorum tamen non minuitur gloria dum ueniunt ad nos: quia considerāt illum locum esse suum eo modo, quo dicimus honorem episcopi non minui, dum actu non sedet in cathedra: sic dæmones quamuis actu non alligentur infernali incendio, dum sunt in aere isto caliginoso, tamē hoc ipso quod sciunt sibi illam alligationem deberi, nō minuitur pœna eorum. Nec obstat quod Christum rogauerunt ne eos mitteret in abyssum: quia hoc petierunt, reputantes sibi pœnam excludi à loco, in quo hominibus possent nocere: quod à Marco describitur, Deprecabantur eum ne expelleret eos extra regionem. Hæc Thomas.

Obiectio | Luc. | Marci.

¶Pro horum concordia forsitan dici potest, quòd dęmonum pœna sensibilis differtur pro parte, nō autem pro toto: atque quod sunt in statu demerendi nō simpliciter, sed quantum ad accidentalia quædam supplicia. Veruntamen pœnam dæmonum aliqualiter minui ex hoc, quod nondum sunt actualiter in inferno: apparet ex hoc, quod in Legēda sancti Bartholomęi apostoli narratur, quemadmodum angelus sanctus dixit diabolo: Pro eo quod apostoli iussionē impleſti idolum confringendo, conceditur tibi ut intres ac maneas in deserto, ubi nulli hominum queas nocere. Vnde uidetur quod cupiant extra infernum con

Dionys.

sistere, non solum ut hominibus noceant, sed item ut per hoc eorum releuetur tormentum. Verum hęc quæstio super quartum potius habet locum.

Bonauen. Quis loc⁹ dęmonum post ruinã. ¶Insuper Bonauẽtura: Locus, inquit, dæmonum post ruinam, est aer caliginosus. utrum autem quidã eorum detrusi sint in infernum, ignoro, nec à sanctis determinatum inuenio: sed credo quod quidam ex eis descendant ad infernum ad animas puniendas, secundum quod inter se habent deputata maledictionis officia. Porro in aere sunt ad exercitium electorum: quia (ut asserit Augustinus) nunquam deus fecisset quos malos præsciuit futuros, nisi pariter agnouisset quib⁹ bonorum usibus eos accommodaret. Vnde diuina dispositio exigit, ut etiam de preuaricatorib⁹ angelis profectum electorum eliciat. Hęc Bonauentura, quibus etiam multæ uisiones & reuelationes concordant.

August.

Questio ¶Præterea quærit hic doctor, utrum dæmones ceciderunt in infernale supplicium, id est, an cruciẽtur ubicunque existunt. Et respondet: Circa hoc sunt diuersæ positiones doctorum. Nam quidam dicunt quod sic, non tamen ita intense, sicut post diem iudicij. Cumq; nõ sit bene intelligibile, quod ignem concremantem ubique circunferant secum, nisi habeãt corpora alligata: fatentur quod à casus sui principio habeant sibi aptata huiusmodi corpora, in quibus torquentur, atque intrinsecus circunferunt reale incendium quocunq; discurrunt, instar febricitantis qui secum suum defert ardorem. Sed quia difficile est istud defendere, alij dicunt quod in dęmonibus pœna ignis usque post iudicij diem differtur. Quæ harum positionum sit uerior, nescio. Nam glossa illa super canonicam Iacobi si tota aspiciatur, non loquitur de ardore aut flamma ignis materialis, sed uitiorum iræ & inuidiæ, quibus torquentur. Hæc Bonauentura.

Dionysii sententia. ¶Circa quæ uidetur non esse ad intelligendum seu credendum difficile, qualiter dæmones sine corporibus sibi taliter alligatis deferant secum ignem materialem, cum materia corporalis quantũ ad motum localem, subsit spiritualium potestati substantiarum, frequentissime etiam exterioribus uisum sit oculis, corporalia quædam hinc inde deferri, nullo uidente à quo deferebantur. certumq; fuit ea deferri à spiritu quodam, prout etiam Gulielmus secunda parte de uniuerso, plenius scribit. Vidi puellam

Nota de Sebela postmodũ religiosa. quæ personaliter retulit mihi, qualiter diabolo scripsit suę perditionis chirographum. In brachio quoq; suo cicatricem uulneris mihi monstrauit, ex quo sanguinem traxit, quo chirographum illud conscripsit. quam diabolus ille frequenter ad loca tulit remota, & subito reportauit. Quamuis etiam dæmones grauiter affligantur, ex hoc tamen eorum impugnatio non impediretur: quia ex suis supplicijs ad phantasiam proteruam & furorem amentem, uehementius excandescunt. Dato etiam quod post peccatum aut lapsum habeant corpora sibi apta & alligata, si tamen ex ipsis & illis corporibus non fit unum simpliciter seu unum suppositum, non uidentur ex illa connexione pati ab igne. Rursus, si in suæ simplicitate naturæ manendo, non possunt ignem circunferre, quomodo possunt circunferre corpora illa?

Alexãder Questiões aliquot. ¶Circa hæc primo quærit Alexander: Vtrum sit dæmonibus pœna, esse in aere isto caliginoso. Secundo, quomodo puniantur ibidem. Tertio, an tantum ille casus localis sit eis in pœnam, an etiam alij casus locales. Quarto, an omnes ceciderunt in habitationem aeris caliginosi, an quidam in illam, quidam in infernum.

ad 1. August. ¶Ad primum respondet quod imò. quia secundum Augustinum super Genesim, sunt ibi quasi in carcere. & uigesimoprimo de ciuitate dei testatur: In hoc cælo aereo & in terris dæmonum & hominum miserrima uita est, erroribus ærumnisq; plenissima. Cælum uero empyreum luminosum & summum, fuit eis locus generalis. Itaque esse in aere tenebroso, pœna est illis: non quod pœna esset angelo bono esse tenebroso in loco, ut si mittatur ad partes terrę inferiores: sed idcirco cedit dęmonibus locus ille in pœnam, quia reuerti nequeunt ad regionem luminis sibi connaturalem. Deferunt etiam secum tenebras interiores, quæ magis sunt eis in pœnam quàm tenebræ exteriores.

ad 2. ¶Ad secundum Alexander respondet: Dicendum uidetur, quod cum status dæmonum in pręsenti mediam teneat rationem inter statum innocentiæ quẽ habuerunt, & statum æternæ miseriæ cui sunt deputati, congruebat ut dum essent in statu hoc medio, haberent aliquid de potentia, & aliquid de passibilitate. ¶Primus quippe ille status ad potentiam pertinebat, alter ad miseriam: & distãt extrema loca his statibus congruentia, scilicet cælum empyreum & infernus. Conuenit ergo ut mediũ locum teneant modo, congruentem duobus prætactis, ut agere queãt & pati in ipso: agere homines impugnando, & pati à caliginoso ergastulo.

ad 3. ¶Ad tertium idem respondet: In libro collectionum de sententijs patrum inducitur, & uerbum Ambrosii esse uidetur: De tribus locis diabolus cecidit. Primo de cælo per superbiam, secundo de paradiso per homicidium Adæ, tertio de terra per inuidiam generis humani in infernum. quod dictum uidetur per quandam coaptationem. Nempe secundum hæc, si diuersi hi casus essentialiter corresponderent diuersis peccatis prætactis, tunc pro primo peccato superbiæ cecidisset in infernum, iuxta illud Isaiæ: Veruntamen in infernũ detraheris. Vbi notatur, q; pro peccato illo superbiæ inflictus est ei casus gehẽnæ. Vnde per coaptationem de diuersis locis dicitur cecidisse. Nam quia peccauit in cælo superbiens, de cælo cecidit per superbiam: quia peccauit in paradiso suggerendo primis parentibus, fertur corruisse de paradiso per homicidium: & quia quotidie peccat in terra tentando homines, dicitur cecidisse de terra, quasi de hominum habitatione. sicq; quantum ad terminum à quo, de tribus cecidit locis: sed quãtum ad terminum in quem, duo loca ponuntur, uidelicet aer caliginosus & infernus. Isa. 14.

ad 4. Gregori⁹. ¶Ad quartum respondet: In moralibus super Iob, beatus Gregorius exponens illud sancti Petri apostoli, Deus angelis peccantibus non pepercit, disseruit: Quantum ad sublimitatem cæli, aer iste caliginosus nõ immerito põt infernus uocari: quẽadmodũ quantũ ad eiusdẽ aeris altitudinẽ, terra q̃ inferius 2. Pet. 2.

iacet, pōt infernus intelligi. Malign⁹ itaq; spūs de superioribus in hæc inferiora deiectus, ne ad cœlestia ualeat euolare, pœnæ suę pondere coartatur, & hic quasi in carcere constringitur: quia tentare bonos quātum desiderat, prohibet: & ut implere mala quę appetit, nequeat, superna districtione religatus angustatur. Ex quibus uerbis colligitur, quod esse in aere caliginoso, est pœna indifferenter cunctis dæmonibus. Loquitur enim de diabolo & angelis ei⁹, & ita indifferenter uterq; locus est dæmonum pœna. Videtur autem quibusdam quod pœna aeris caliginosi, sit pœna eorum usq; in diem iudicij: pœna uero ignis gehennalis, post iudicium. Sed quod pœna gehennalis sit etiam pœna ipsorum in præsenti, patet per uerba Bedæ, dicentis quod ubique deferunt ignem suum secum. Præterea primum peccatum diaboli fuit maius, quàm peccata istud concomitantia. ergo & maior pœna inflicta est. Cum ergo pro illo peccato iam iudicati sint, maior illa pœna, uidelicet pœna inferni, eis inflicta est, q̄uis nōdū locus ille inferior. Insuper in iudicio ultimo cum ꝓponitur sententia iudicis, nulla fit mentio de iudicio ferendo in angelos malos, sed tantum de iudicio ferēdo in homines uitiosos. ex quo probatur, quod iam latum est in eos iudicium, quibus (ut ait saluator) paratus est ignis ille. & ita nunc latum est iudicium contra eos respectu illius pœnæ. Nec pœna aeris tenebrosi est pœna ipsorum principalis: quia in aere illo sunt collocati causa exercēdi gen⁹ humanum. Hæc Alexander. Cuius responsio de ultimo isto quæsito, uidetur responsioni Thomæ penitus concordare.

(Luciferi atq; suorū ꝓmū pctm̄ fuit maius)

(Hanibal.) ¶Hanibal quoque uidetur quasi in omnibus sequi Thomam, & parum aut nihil cōscribere, quod non contineatur in scriptis Thomæ.

(Gulielm⁹.) ¶Amplius de his fatur Gulielmus secundo libro de uniuerso: Cum doctrina Christianorum habeat euidenter, in aeris parte caliginosa dæmones quasi in carcere habitare usque ad diem iudicij: quæritur, qualiter inde tā libere exeant & in multitudine tanta. Aliquando enim quasi totam terram occupasse uidentur in templis & statuis ac receptaculis alijs, in domibus ac penetralibus limitibusq; agrorum ac syluis, in fontibus atque fluminibus & locis amœnis, in quibus colebantur ac respondebant. Aut ergo paucissimi remanebāt in aere, aut incredibiliter numerosa est multitudo eorum. Vnde uidentur liberum habuisse, imò & adhuc habere egressum, cū ad incantationes inuocationesq; magorum & nigromanticorum mox ueniant. Quid etiam dicam de opere maioris minorisq; circuli, in quibus tanta eorum multitudo apparet, ubi & quatuor reges eorum à quatuor mundi partibus cum exercitibus suis innumerabilibus uenire dicuntur? De exercitibus quoq; nocturnis, quid de fatis & fatabus ac dominabus nocturnis, quarū principē uocant Abundiam seu Satiam, ab abundantia & satietate quas largiri creduntur domibus quas frequentant, præsertim à mulieribus quæ anilibus deliramētis intendunt, cum hæc omnia maxime maligni spiritus uideantur? quomodo ligati aut incarcerati censentur, qui ita discurrunt? Nam & euangelium protestatur (Mar. 5. Luce. 8.) in uno homine legionem dæmonum unam fuisse. Veruntamen ob hæc nullatenus debes de ueritate doctrinæ Christianorū prætactæ ambigere. Quod si reminiscaris sermonis eius qui dixit, quod tot legiones in unoquoq; separatarum ordine substantiarum consistunt, quod sunt personę in una legione, uidebis in unoquoque ordine esse sex milia & sexcētas & sexaginta sex legiones. Vnde nequaquam putandum est, quod ad libitum possint sæuire in homines. Nec sine permissione prouidentiæ creatoris egredi queunt & nostram habitationē intrare: imò iusto dei iudicio illudunt & pœnas uarias infligunt iniquis, in quibus omnibus creatoris intentio sancta & recta est, utpote decor iustitiæ, correctio peccatorum, punitio medicinalis culparum, exercitatio electorum. Porro de exercitibus nocturnis & de his quæ fiunt in maiore minoreq; circulis, nō oportet putare quod sint ueri exercitus: uel etiam si ueri essent, quod essent ex dęmonibus illis. non enim omnia quæ sic uidentur, uera sunt, sicut nec ea quæ uidentur à somniantibus & raptis ac mente alienatis. Nam multa huiusmodi in uisione tantum fiunt, nō in re & ueritate. Hæc Gulielmus, qui de his multa disseruit, quorum quædam infra tangentur.

(Audi monium.)

¶Denique de his, & qualiter incorporeus spiritus ab igne corporeo realiter affligatur, scribit Henric⁹ bene, subtiliter, catholice & diffuse quodlibeto octauo, quod tamen ad quartum inserere differo: intantum nunc tangens, quod de hoc ponit sex modos, quorum quinque reputat minus idoneos, sextumq; ponit: Oportet, inquiens, dicere sexto modo, quod ignis ille affligit spiritum inquantum calidus, atque eodem genere afflictionis, quo affligeret corporis sensum. Sed cum non sit actiuum sine passiuo sibi correspondente, non potest ignis agere sua naturali actione in spiritum, ipsum affligendo, nisi spiritus possit pati ab ipso ueram passionem, qualem sensus ab igne reciperet. Propria autem potentia recipiendi huiusmodi passionem, non est nisi sensus, & actus actiuorum sunt in patiente disposito. Diabolus uero uim sensitiuam non habet. Restat ergo difficultas ex parte spiritus, quomodo ab igne corporali possit in se passionem recipere: nec potest dici quod potētia illa passiua sit in spiritu naturaliter, quia tunc indifferenter pateretur existens in igne infernali spiritus peccator & non peccator, & magis peccator & minus peccator, cum peccatū non sit dispositio ad pœnā nisi meritorie, quod falsum est, dicente Gregorio quarto dialogorū: Vnus gehennæ ignis non eodem modo cruciat peccatores. Vnusquisque enim quantum exigit culpa, tantum sentit de pœna. Nec potest dici quod deus in hoc mutet naturam spiritus: quia tunc non sustineret pœnam qui commisit culpam. Restat igitur ut uidetur, quod deus supernaturaliter imprimit naturæ spiritus angelici ac humani communē uim, qua pati queat ab igne corporeo. uel ita naturaliter inest eis, quod latet nos, sicq; illam temperat deus, ut ipse spiritus per illam sustineat pœnā peccatis correspondentem, ut secundum quod dicit Gregorius nono moralium: Quamuis angelorum & hominū sit natura dissimilis, una tamē pœna implicat, quos

(Henricus.) (Gregorius.) (Gregorius.)

unius in crimen reatus ligat. Hæc Henricus.

Dionysi⁹. ¶Postremo ut Magister refert in litera, aliqui dicunt luciferum in inferno religatum à tempore quo à Christo uictus est in deserto, seu tempore passionis. Alij opinantur quod mox ut peccauit, in infernum proiectus sit ob sui enormitatem excessus. Diuersæ quoque uisiones testantur tam in inferno q̃ in purgatorio dæmones plures esse ad puniendum animas reas. & sicut Lazarus per angelos sanctos fuit in sinum Abrahæ deportatus, sic per dæmones ducuntur iniqui ad inferos. quod & multi à morte resuscitati, testati sunt, sanctiq́ aliqui in reuelationibus suis, prout in diuersis chronicis & Legendis describitur.

QVAESTIO IIII.

Arguitur primo. QVarto queritur, **An in dæmonibus sit ordo atque prælatio.** ¶Videtur quod non, quia secundum diuinum Dionysium ordo est optimum quid in rebus. In dæmonibus autem non est
2. quid optimum, sed pessimum. Secundo, peccatum meretur depressionem ac seruitutem: ergo angeli superiores eo ipso quo inferioribus grauius peccauerunt, uehementius opprimi meruerunt & subeẽ.
3. ergo non præsunt inferioribus. Tertio, peccatũ deordinatio est naturæ. In dæmonibus autem grauissima sunt pctã, ergo deordinatio maxima.
4. Quarto, in libro Iob legit: Vbi (uidelicet in inferno) umbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Job. 10.

In 2rium. Job. 40. ¶In contrarium est illud Iob, Vna uni adhæret, quod de squamis Leuiathã dicitur, per quas membra diaboli designantur. Rursus, primus ille apostata appellatur princeps tenebrarum ac dæmonum, Job. 41. Mat. 12. Luc. 11. & rex super omnes filios superbiæ. Christus quoq́ in euangelio loquitur: Si sathanas in seipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius? Habet igitur regnum, ergo & principatum ac ordinem tãquam superior.

Thomas. ¶Ad hoc Thomas respõdet: Ordinẽ prælationis in dæmonibus esse congruit eorum naturæ, diuinę quoque sapientiæ ac pœnæ peccati. Ex natura etenim quidam alijs superiores fuerunt. & quia peccatum naturam non tollit, sequitur quod etiam post Rom. 13. peccatum quidam alijs superiores remaneant. Ad diuinam etiam sapientiam pertinet, ut ea quæ ab ipsa sunt, ordinata consistant. ideo potestas dæmonum ad exercendum homines, puniendumq́ dãnatos, à deo est, & per gradus prælationum debet ordinata consistere. Similiter ex nequitia sua humano generi aduersantur. Eos autem esse inuicem aliquo modo concordes atq́ amicos, qui inimici sunt eiusdem, consequitur: idcirco ut magis hominibus noceant, quasi adinuicem confœderantur, ut concorditer & ordinate impugnẽt, facilius copiosiusq́ præualeant. Quod ergo in inferno dicitur non esse ordo, intelligendum est de habitudine ad ultimum beatitudinis finem, quem nunquã recuperant. Hęc Thomas in Scripto.

Thomas. ¶Insuper in prima parte Sũmæ, quęstione centesima nona de his duas quæstiones inducit. Prima ẽ, utrum in dæmonibus sint ordines. Secunda, an in eis existat prę latio. Atque ad primam respondens: Ordo, inquit, in angelis attenditur secundum gradum naturæ & gratiæ. Gratia uero duplicem habet statum, uidelicet imperfectũ, qui est status merendi: & perfectum, qui est status gloriæ consummatæ. & quo ad hunc statum perfectum, dæmones nunquam in ordinibus extiterunt angelicis. si uero dicantur fuisse creati in gratia, sic fuerunt in illis ordinibus. Quantum uero ad naturalia, adhuc sunt in ordinibus illis: quoniam naturalia non amiserunt, nec illa tolluntur per culpam. Illa quoque ordinatio dęmonum bona est ex parte dei omnia bene ordinantis, & malis bene utentis: sed ex parte uoluntatis dæmonum non est sacra, quoniam abutuntur ad malum sua bona natura. Ordinem uero esse in eis docet Apostolus: Non est, dicens, nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum. Ephe. 6. ¶Ad secundam respondet, Cum actio sequatur ei naturam, quorumcunque naturę sunt ordinatæ, oportet actiones mutuo ordinari, ut motus & actus corporum inferiorum subduntur motionibus actibúsque cælestium corporum. Quemadmodum ergo dæmones quidam alijs dęmonibus sunt naturaliter inferiores, ita in actibus suis subduntur illis: nec illa superiorum prælatio cedit eis in bonum, sed in maius tormentum: & quanto superiores sunt in natura, tanto sunt uiliores in culpa, & magis depressi seruitute peccati: nec ex uera amicitia, sed ex communi & pari nequitia obediunt inuicem, qua homines odiunt, ac iustitiæ dei repugnant, quemadmodum homines praui libenter se subdunt ac sociant illis, quos uiribus uident potiores, ac suæ prauæ uoluntati conformiores. Hæc Thomas in Summa.

Petri obiectio. Jude. 1. ¶Idem Petrus, qui & contra hæc obijcit: De dæmonibus ait Iudas Apostolus: Non seruauerunt suum principatum, ergo nec prælationem. Item omis ordo prælationis & subiectionis, requirit quãdam pacis & concordiæ colligationem, quæ inter dęmones non est, cum sint impij & superbi: atque ut Salomon contestatur, Inter superbos semper sunt iurgia. & Isaias: Non est pax impijs, dicit dominus. Prouer. 13. Isa. 48. Dicendum ad primum, quod reliquerunt suum principatum, id est, obedientiam ad principatum diuinum. uel non seruauerunt suum principatum, id ẽ, ordinem principatus, quia de suis ordinibus ceciderunt, tamen extra ordinem illum quandam prælationis potestatem sortiti sunt. ¶Ad secundum, concordant in uitijs, non in bonis. & sicut inter latrones non est simpliciter regimen iuris, sed secundum qd, inquantum aliquod ius societatis inuicem seruãt, & deprædata quasi ęqualiter inter se diuidunt, sic inter dæmones non est regimen alicuius iuris simpliciter, sed in male agendo aliquam iuris similitudinem seruant. Vnde in Vitaspatrum narratur, quod quidam princeps dæmonum iussit alios flagellari. Hæc Petrus.

Richard⁹. Prælatio duplex. ¶Richardus quoque: Prælatio, inquit, dupliciter sumitur. Primo, pro prælatione de iure: secundo, pro prælatione de facto. Primo modo non est proprie in dæmonibus prælatio, quia in cunctis peruersum finem intendunt. Secundo modo præ

latio est in ipsis: quia quos uident in natura nobiliores & in potestate strenuiores, atque in nequitia subtiliores, libentius illis obediũt, non ex amore mutuo, sed dei ac hominum odio, ut sic fortificati plus noceant: & quia in tribus illis lucifer omnibus eminet, ei uniuersi obediũt. Hinc loquitur Augustinus, (August. 1. Cor. 15.) & habetur in Glossa super illud, Cum euacuauerit omnem principatum & potestatẽ: Dum durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, & homines hominibus præsunt. Hæc Richardus.

¶ Veruntamen prælatio dæmonum potest dici de iure, inquantum ex diuina prouidentia oritur ac procedit, sicut & homines præsidentes, quamuis iniqui, ueram habent autoritatem & ius præsidendi, suntque uere prælati.

Hanibal. ¶ Hinc Hanibal scribit: In dæmonibus aliquid inuenitur dupliciter. Vno modo ex propria uoluntate, & sic nihil pulchrum & ordinatum in eis consistit. Alio modo, ex natura & ordinatione diuina, sicque in eis est pulchritudo & ordo. Nempe ut deus ex ipsorum malitia decentius bonum eliciat, uoluit in ipsis ordinem esse prælationis, qui ad dei ordinationem relatus, est rectus: sed relatus ad ipsorũ uoluntatem, est peruersus: & quantum ad finem, ut patuit: & quantum ad ordinis usum, inquantum superiores per superbiam sibi usurpant dominium, & inferiores coacti renitentesque obsequũtur. Hæc Hanibal.

Albertus. ¶ Cuius hoc ultimum uerbum uidetur non consonum præinductis, cum dictum sit, inferiores superioribus illis libenter parere. Quo circa uidetur, quod forsan in quibusdam libenter obediunt, ut quæ eorum peruersæ uoluntati plus placẽt: in quibusdam inuite, uel ex timore non præualendi & confundendi, siue ex difficultate iniuncti. Metuunt nanque interdum impugnare perfectos & feruidos, quos noscunt fortiter renisuros.

¶ Concordat Albertus: Vnus, inquiens, dæmon subijcitur alteri, quemadmodum inter tortores regis terreni, unus alteri subditur ad obediendum, duplici ratione. Primo, quia hoc spectat ad ordinem familiæ regis. Secundo, ex spontanea uoluntate, ut inferior secundum mãdatum superioris de eodem uitio tentet, de quo alter potestatẽ tẽtandi accepit.

Iosue. 11. Hinc super illud Iosuæ, Omnes bellando cepit, loquitur Glossa: Non est putandum quod unus fornicationis spiritus seducat eum qui in Britannia fornicatur, & eum qui in India seu alijs locis, neque unũ duntaxat esse spiritum iræ qui in diuersis locis diuersos exagitet homines: sed potius puto fornicationis esse spiritum unum superiorem, atque innumeros qui ei in hoc officio pareant: sicque per singulos homines diuersos esse spiritus sub uno principe militantes, qui ipsos homines ad huiusmodi peccata solicitent, Similiter iracundiæ principem unum arbitror esse, innumerosque sub eo, & idem de cæteris uitijs. Ideo plures dicit Apostolus esse principatus, contra quos nobis est pugna. Hæc Albertus. Glossa uero præallegata, ex sermone Origenis est sumpta.

¶ Hinc Vdalricus in Summa libro quarto: Quãuis inter dæmones non sit ordo gratiæ, quo iuxta (Vdalric⁹.) diuinum Dionysiũ media per prima, ultima quoque per media reducuntur in deum, propter quod Iob loquitur: Vbi nullus ordo &c. est tamen ibi ordo prælationis, quo inferiores uoluntarie superioribus subduntur ac parent: quia affectus, quo in principio appetierunt excellentiam propriæ potestatis, quam & inferiores uoluerunt adipisci per superiores, & econuerso superiores per inferiores, manet absque fine in eis: quemadmodum in hominibus decedentibus in peccatis, manent affectus culparum: & hoc in dæmonibus est causa tẽtationum, quia conantur sedere in lateribus aquilonis, id est, dominari multis iniquis. unde & princeps mundi apud Iohannem nuncupatur. Idcirco ad hoc consentiunt inuicem sibi in malo, quamuis simpliciter se mutuo persequantur & odiant. In hac potestate non tenet illud Apostoli: Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Nam quamuis potestas ista à deo sit effectiue, prout in natura fundatur, nõ tamen quantum ad abusum & executionẽ suæ malitiæ, nisi permissiue: imò sic est à deo, non ut ei obediatur, sed resistendo illudatur, quæ illusio non solum consistit in hoc, quod à sanctis uincitur, iuxta quod de Laban in Genesi legitur, Sic delusa solicitudo quærentis est, sed etiam quoniam uictus, confusus & derisibilis redditur. Hæc Vdalricus.

(Iob. — Iohan. 16. — Rom. — Gene.)

¶ Alexander etiam: Præsidentia, ait, angelorum malorum super alios, est ex dignitate naturalium dispositiue, nec deriuatur ex meritis, sed præsunt in ministerio tentandi seu puniendi, sicut inter carcerarios seu tortores unus alij præest, ut expleatur secundum mandatum regis iustitia. Et quia minores consenserunt maioribus in maleficijs suis in pœnã, à deo inflictum est eis, ut subsint eis tanquam participes & coadiutores ad puniendum. Hæc Alexander. (Alex.)

¶ At uero Bonauentura: Prælationem, inquit, atque imperium esse inter dæmões, ẽ probabile: tum, quoniam filij tenebrarum imitari conãtur, quamuis falso & imperfecte, filios lucis: ideo sicut dæmones uident angelos ordinate exequi sua officia secundum imperia sapientiorum atque maiorum, sic & ipsi agunt malitia: tum, quia filij tenebrarum prudentissimi in generatiõe sunt sua. Cumque luctentur aduersus genus humanum, & exercitus diuisus ac capite carens stare non ualet: ideo sicut homines in exercitu præliantes quantũlibet præsumptuosi, tamen ex hostium odio libenter habent ducem exercitus, & subdunt se ei, ita & dæmones. Nec illa prælatio est ex electione, neque ex uiolentia, sed (ut credo) natura & institutione diuina. Vnde loquitur Hugo, quod ministerium illud in malo exercent, quod ex conditione perficiendum in bono acceperunt. sicque sibi inuicem præsunt, sicut præessent si boni essent. & ita de facto est ibi prælatio, non proprie aut omnino de iure, cum nihil præcipiant nisi contra ius, quia ruperunt ius, fregerunt pactum, dissipauerunt fœdus sempiternum. Ideo nulla manet ibi obligatio iuris, uidelicet quantum ad impiam uoluntatem præsidentis & executiõis abusum, sed bene per respectum ad præordinationem prouidentiæ dei. Hæc Bonauentura.

(Bona. — Luc. — Hugo)

Questio. De angelis loq côn git tripliciter. ¶Qui etiam quærit hic, Vtrum in dæmonibus sit distinctio ordinum, & respondet: De angelis est loqui tripliciter, seu quantum ad triplicem statum, uidelicet gloriæ & naturæ institutæ ac lapsæ. Quantum ad statum gloriæ, in eis distinctio ordinum est perfecta: quantum ad statum naturæ institutæ, fuit in eis distinctio ordinum imperfecta, quia perfectio distinctionis illius à gratia est: quantum uero ad statum naturæ lapsæ, est inter eos ordo peruersus. Nempe qui meliora naturalia habuerunt, grauius peccauerunt, & magis fuerunt ingrati, acriusq; uexantur. Hæc Bonauentura.

Gulielmus. ¶Insuper Gulielmus libro secundo de uniuerso, super his multa inducit, quæ ab alijs communiter non tanguntur. Incipiam, inquiens, perscrutari de ordinibus malignorum spirituum, si sint, & qui sint, & unde sint. Itaq; quidam qui dixit se habitasse cũ inhabitantibus lucem annis triginta, & didicisse ab eis opera malefica quæ conscripsit, qui non distinxit inter spiritus bonos & malos, imò nec sensit aliquos esse malos, quantum apparet ex uerbis suis. quo constat, eum intolerabili ignorantia excæcatũ, qui tam diu conuersatus cum ipsis, non deprehendit eorum malitiam: aut mira malignitate deprauatum, qui illorum malitiam non solum abscondit, sed etiam fouit, atque ut foueretur nefarijs cultibus docuit, & omnibus alijs diffusius scripsit. Nec mirum si tam diuturna familiaritate ipsis intantũ consensit. Hic scripsit duodecim esse ordines spirituum abstractorum, & de octo ordinibus ab errore discrepauit Mercurij ac aliorum, qui posuerunt unicuique cælo proprios spiritus. In circulo quoq; signorum posuerunt spiritus ministrantes, similiter in orbe Saturni & sphæra Iouis &c. Vnicuique etiam elemento ordinem unum spirituum. Iste uidetur * suggesse idololatriam ignis, quę primo uiguit in Chaldæis. quapropter ipsi spiritus in igne colebantur. Vnde & princeps eorum à Mercurio deus ignis uocatus est.

Vnicuiq; elẽ nẽtorũ deputatus est vnus ordo spũum.

*suxisse

¶Alium ordinem spirituum aeri deputauit, in quo templa & phana ædificabantur excelsa dijs spiritibúsque æthereis, ut idololatræ ibi per sacrificia obtinerent responsa illorum per garritus seu per exta, aut uolatus earum aut alijs motibus. Hęc templa consecrata erant dijs ęthereis, quorum multitudo magna frequenter in aere se monstrauit, quibus attribuerunt serenitates aeris, tempestates, pluuias, niues, grandines, fulgura, tonitrua ac cæteras aeris passiones. Hinc Latinorum philosophus nobilis Cicero in libro de natura deorum & diuinatione, dixit æthera seu aerem dijs immortalibus esse plenum. ¶Tertium assignauit ordinem horum spirituum aliquis, quorum principes Neptunum & Tethyn asseruit, iuxta fabulas poetarum, ex quibus spiritibus multi in maribus atque fluminibus sæpe apparuerunt, deos marium ac fluminũ esse se præsumentes, ut in periculis marium & fluminum inuocarentur & colerentur, quasi auxiliari ualentes.

Cicero.

¶Quartum ordinem dixit terræ præesse, cuius principes dixit Bacchum & Cererem, in quo ordine posuerunt numina hortorum, quorum principem dixerunt Priapum: numina quoque limitum, quorum principem uocabãt * Lintanum, qui omes credebantur secundũ idololatrarum errorem subesse Baccho & Cereri, propter fructus utilitatesq; terræ. Cæteri demum qui in templis habitare dicebantur, aut in domibus, syluis, desertis, ad hunc ordinem pertinebant, his demptis, quos in cælis habitare dicebant. quanquam uerum sit quod planetæ responsa non dabant, nec aliquid ad numina pertinens operabantur: sed nomina planetarum sibi usurpabant, quatenus dij crederentur cęlestes, atque sublimius colerentur. Nec mirum si aliquis illorum spirituum nomẽ solis præsumpsit, cum permissum sit ei interdum se transfigurare & instar solis se exhibere in idolo eius. ¶Similis quoque ludificatio de alijs planetis à dæmonibus eorũdem nominum interdum est attentata, & facta censetur. Verum q phantasticæ fuerunt huiusmodi apparitiones, hinc constat, quod nullus unquam planetarum recessit ex sphæra sua, nec domum intrauit terrenam, quã nec præ magnitudine ingredi posset.

*Limitanum

2. Co.11.

¶Scito igitur quod homo iste non habitauit nisi cum angelis malis, quos tamen uocat habitatores lucis, & eorum prorsus tacet malitiam. Nec enim angeli boni in arido tali loco commorari elegerunt, quibus altior ac nobilior mansio est possibilis: imò quomodo boni fuerunt, qui impium illum nigromantiam idololatriamq; docebant? Nec uera sunt quæ dicit de octo ordinibus spirituum, iuxta ordinem octo cælorum, cum in nullo ipsis cælis queant ministerium exhibere.

¶Præterea perscrutandum, quomodo homo ille dicit duodecim esse ordines spirituum abstractorum. Nempe si ordinẽ intellexit, prout una hierarchia, est continens tres ordines sublimium ac beatorum spirituum, prout per reuelationem diuinam acceptum est, impossibile est esse duodecim ordines omnium spirituum, id est, bonorum & malorũ in simul acceptorũ. Sed quoniam ex uerbis illius habetur, quod non habuit bonorum agnitionem spirituum (dixit nanque se idololatriam didicisse ab his, cum quibus se habitasse sex lustris annorum asseruit) sed solummodo malignorum, quorum se uocauit familiarem discipulum: sequitur, eum ęquiuoce usum nomine ordinis, aut uim ordinis nõ intellexisse. Alioquin sequeretur plures esse spiritus malos quàm bonos. Ordines enim numero legionum & numerositate spirituum æquales esse necesse est omnes. Iam autem dixi ordinem tot continere legiones, quot legio continet unitates.

Theologi Christiani tm̃ decimũ ordinẽ cecidisse sentiunt.

¶Amplius, doctrina Christianorum non ponit nisi nouem ordines angelorum ab initio conditos. Vnde ergo corruerunt duodecim ordines?

¶Præterea theologi Christianorum ponunt decimum ordinem tantummodo cecidisse: non q unquam fuerit decimus ordo, sed quia tot ceciderunt quot unus continet ordo, ita q ex uno quoque nouem chororum lapsi sunt aliqui, ex quibus omnibus aggregatis completur summa unius. nõ ergo uniuoce sunt duodecim ordines malignorũ spirituum. Malitia uero & iniustitiæ opera nõ constituunt ordines neque multiplicant, nec spiritus

unius ordinis mutatur aut transfertur ad alium ordinem. quare princeps malignorum spirituum nō habet nec unquam habuit potestatem transmutandi uel potius peruertendi ordinationem à creatore cōstitutam, etiam in his qui ceciderunt spiritibus, cum nec ante suam potuerit hoc ruinam.

Probabilis assertio. ¶Dico ergo iuxta ueri similitudinē, non iuxta certitudinem, quod sicut omnipotens bonitas creatoris permittit * homines principes impios diuersos ordines in principatibus ac ditionibus collocare, qui & malos solent exaltare, ac bonos deijcere, imò indignissimos ac pessimos in dignitatibus potestatibusque statuere: ita permisit & principi malignorum spirituum, iuxta suæ peruersitatis malignitatem alios de malignis spiritibus sublimare, uarijsque operibus malis præficere, alios ab eisdem officijs remouere: quod deus permittit propter innumeras utilitates quas elicit inde, cuius signum est quod in Vitaspatrum narratur: Apparuit quippe cuidam sancto uiro princeps malignorum spirituum in solio sedens regali, & ante eum horribilium multitudo spirituum: qui de singulis regionibus uenientes, interrogabantur quid perpetrassent. & quos modicum mali iudicauit egisse, flagellari præcepit. quorum cum unus retulisset se quendam sanctum eremitam per quadraginta annos tētasse, & in ipsa nocte in fornicationis facinus deiecisse, cum ingenti gaudio & * festinatè ab illo receptus ē, ita quod eū iuxta se collocauit: & proprij capitis coronam deponens, dæmonis illius imposuit capiti. Etenim sicut ab initio ambitiosissime affectauit assimilari altissimo, ita nunc usque regnum suum tenebrosum ac sceleratum contendit inanissima impietate conformare regno atque militiæ creatoris, deputando angelos tenebrarum diuersis iniquitatis obsequijs, secundum quod angeli sancti deputata habent ministeria pietatis: sic & ecclesiam malignātium suam assimilare conatur ecclesiæ sanctorum, quatenus sicut deus & saluator in ecclesia sua constituit ueros apostolos, ueros prophetas, sanctos martyres, fidelissimos confessores, uirginesque mundissimas: sic & ipse habere satagit pseudo prophetas, falsos apostolos, martyres uanos, fictos confessores, ac uirgines fatuos. Enimuero qui ab exordio fuit signaculum similitudinis, plenus sapiētia & perfectus decore, factus est simia ridiculosæ ac deformis imitationis: sic & totum regnum ipsius sua uanitate, ambitione, & iniquitatum cōgerie uersum est uelut in simiam quandam ecclesię electorum, quæ uere est regnum dei. Nec mireris malignos spiritus ex suis acerbissimis cruciatibus & tormentis, à suis ambitionibus & impugnationibus nō auerti, cum scias Pharaonem ex tot plagis non emendatum, sed induratum. De diabolo quoque legisti: Indurabitur cor eius quasi lapis, & stringetur quasi incus malleatoris. quemadmodum enim incus malleatoris assiduis malleorum tūsionibus non frangitur, nec mollitur, quin potius induratur: sic malignorum spirituum corda, id est, intimę uolūtates, nullis cruciatibus emolliuntur, neque à malis aliquibus auertuntur. Vitium nanque superbiæ adeo longe facit superbum à fonte gratiæ, adeo inficit & corrumpit intima superbientis, adeo excæcat intellectum atque subuertit affectum ipsius, ut quasi nihil relinquat naturæ illius, sed totum ipsum uendicet sibi, & totum sine contradictione possideat. ¶Præterea opinari quis potest inter dæmones esse ordines contrarios sanctorum ordinibus angelorum, contrarijs quoque nominibus nominandos, ut antiseraphim, anticherubim, antithroni dicantur: sicque antiseraphim appellentur, qui grauiori in creatorem odio exardescunt: anticherubim, qui maiori cæteris præcellunt astutia malignandi: antithroni, qui pestilentissimū officium nocendi sibijpsis assumpserunt, uel à principe militiæ susceperunt. sic & antidominationes, antiuirtutes, antipotestates &c. per contrarium ad sanctas dominationes, uirtutes & potestates sumūtur, & ita de alijs choris: & ista est ordinatio uel potius confusio ecclesiæ malignantium synagogæque sathanę. ¶Nunc patefaciam tibi & alium errorē nigromantici iam præfati. Scripsit nanque ut tactum est, duodecim esse ordines abstractarum substantiarum. Posuitque quasdam earum quotidie creari & cadere, dicens bonitatem dei à talium creatiōe nunquam in toto cessare: & dixit quasdam corruisse in diuersas partes terrarum & aquarum & deserti & fontium ac gemmarum atque herbarum, & unamquanque earum potestatem habere in rebus his, in quas corruit. sicque ab eis tantas esse uirtutes ac uires in gemmis & herbis: quod esse non potest, cum casus ille sit ultio culpæ ac pœnalis calamitas. Quocirca merito inquiritur, an gaudere possint de uitijs hominum aut de uitiosis hominibus aut tormentis eorum. & uidetur quod imò, quia desiderant talia euenire, & placent eis dum fiunt. complacentia autem talis non aliud est quàm delectatio. Quod si ita est, erunt innumerabilia gaudia dæmonum, cum tot & tanta fiant quotidie mala. sicque cruciatus dæmonum absorberi à tot gaudijs iam uidentur. ¶Ad quod dico, quod quamuis plura sunt mala quàm bona in uita hac, & plures iniqui quàm iusti, nihilominꝰ ipsa bona uirtuosa ac meritoria, maiora sunt magnitudine seu intentione incomparabiliter, prout in tractatu de uirtutibus & uitijs declaraui. quapropter intentio & magnitudo bonorum non solum recompēsat ac redimit paucitatem eorum magnitudini multitudinique malorum, imò etiam illos incomparabiliter superat & excedit. Nō ergo necesse est ut gaudiū, si q̄d ē malignis spiritibus de hoīm malis, id est, uitijs & tormētis aut de alijs malis absorbeat dolores & cruciatꝰ eorum, nec etiā ut mitiget eos aut temperet, quamuis mundus duraturus esset in statu hoc sine fine. Licet enim multiplicarentur hominum mala, & tam numero quàm mensura in infinitum excrescerent, bona quamuis malis pauciora, similiter excrescerent: & quod minus haberent in numero, non solum suppleretur eis intensione seu magnitudine, imò longe superabundantius adderetur eisdem. Considerandum quoque quantum doleant de immensitate gloriæ conditoris, de qua indubitanter dolent dolore incomparabiliter maiori omni gaudio, quod de hominum malis ualent habere. Quanti ergo dolores sunt eis de felicitate & gloria angelorum sanctorū

Marginalia: * hoīm; Exēplū e vitas pr̄m; * festiuitate; Exod 7. 8. 9. 10.; Demonū obstinatio; Job. 41; Supbię vitiū q̄d malū operetur.; Psal. Apoc.; Gaudēt demones hominū pecca[tis]

ac omnium beatorum: Nec uerisimile est, quod tormenta in quibus sunt, eos uel ad modicum gaudere patiantur: quemadmodum manifestum est de his qui iam in inferno sunt positi, quorum immanitas atque immensitas tormentorum non ferunt alicuius generis gaudium esse in ipsis. Nec aliquod gaudium posset ei inesse qui cremaretur igne apud nos existente. Et breuiter sicut felicitas illa superna omnem excludit dolorem, sic contraria miseria totius expers est gaudij.

Cruciat⁹ spirituum malorũ est multo maior q̃ damnatorum ¶Porro cruciatus malignorum spirituum longe maior est damnatarum supplicio animarum: quia maligni spiritus cõtra creatorem se erigentes, multo enormius peccauerunt.

¶Si uero quæratur, qualiter tanti cruciatus permittant eos tam studiose intendere insidijs, tentationibus atque interdum flagellationibus hominum, ut quasi à cæteris cunctis uacare nec aliud habere agere uideantur. ¶Ad quod dico, quod uoluntas, id est, permissio creatoris, in hoc est, ꝓpter multiplices utilitates electis inde prouenientes. Tanta quoque est naturalis fortitudo & uigor naturę dæmonum, ut tantis tormentis inde non prohibeantur, impediantur, nec retrahantur: sic uero non est in animabus propter longe minorem fortitudinem earundem. Quod si quis dixerit, quia differuntur dæmonum pœnæ usque in diem iudicij: dico quod in hoc eis inæstimabilis gratia fieret, si eis per septem millia annorũ à debitis cruciatibus parceretur: quod sine dubio esset, si pœnæ eorum differrentur usque in diem iudicij, cum ab exordio mundi usq; ad tempus illud septem millium annorum
Notandũ quid. spatium à sapientibus credatur. Secundum hoc q̃q; maior esset immisericordia dei in homines prauos, quàm in spiritus malignos: quod nemo rationalis unquam dicit. Etenim ira dei in magis peccantes est maior, & in minus peccantes minor. quapropter cum longe grauius peccauerint huiusmodi spiritus mali quàm homines, saltem aliqui: maior est ira creatoris in illos, quàm in istos. Alioquin quæ esset iustitia creatoris, si illis per septem millia annorum parceret à cruciatibus debitis, hominibus uero nec spatio unius horæ post mortem? Hæc Gulielmus.

Dionysi. & Gulielmũ ¶Cuius uerba pro maxima parte consonãt præinductis, Nihilominus quædam continentur in eis obscura.

1. ¶Primum, quod dicit choros omẽs angelorum esse æquales adinuicem numero legionum & numerositate spirituum seu personarum. Nempe ut infra pandetur, chori seu ordines angelorum quanto sunt superiores, tanto personas in se continent plures, iuxta diuini Dionysii documenta. Verum secundum dicta Gregorij est econtra.

2. ¶Secundum est, quod dicit ordinem angelicum continere tot legiones, quot legio continet unitates. hoc quippe incertum est, nec ratione probatur nec autoritate, ut patuit supra.

3. ¶Tertium est, quod ait ab exordio mundi usque
August. Mat 24. Mar.13. ad diem iudicij esse protractionem seu spatium septem millium annorum. Nempe ut asserit Augustinus libro de ciuitate dei, Christus dicendo, De die & hora illa, puta iudicij generalis, nemo scit, repressit digitos omnium calculantium ac uaticinantium de quantitate distantiæ usque ad finem mundi seu diem iudicij. Vnde & dixit apostolis: Nõ est uestrum nosse tempora uel momenta, quæ pater in sua posuit potestate. Actu.1

¶Præhabitis demum de dæmonum ordinatione & principatu, concordant dicta Henrici quodlibeto quinto in pluribus locis, ubi declarat quàm inseparabilis sit ordo à rebus & intimus eis, nec per peccata in toto aufertur.

QVAESTIO. V.

Qvinto quęritur, An dæmõ semel victus ab homine, de cætero a tentatione desistat, & in infernum mox retrudatur. ¶Videtur quod non, quia ut creditur, primus ille apostata tentauit Christum in eremo, fuitq; uictus. & tamen Christus dixit de illo, uidelicet tempore cœnæ: Venit ad me princeps mundi huius, & in me nõ habet quicquam. 1. Mat.4. Johan.14.

¶Secundo quia in euangelio legitur, quod consummata omni tentatione diabolus recessit à Christo ad tempus. Quo uerbo insinuatur quod non recessit omnino, sed redijt postea. 2. Luc.4.

¶Tertio tentatorem toties uincimus, quoties eius suggestioni consensum negamus: sed dæmones quidam leguntur sanctos nonnullos de eodem uitio pluribus annis tentasse, infra quos sancti illi hubertim, imò quotidie uel magis assidue negabãt assensum, ac penitus dissenserunt suggestioni tentantis. 3. Tẽtatorẽ q̃n vincum⁹

¶Quarto, de beatissimo patre Antonio legit̃, q̃ à dæmonibus etiam eisdem frequenter tẽtatus est, & aliquoties crudeliter flagellatus. 4.

¶Quinto, communiter dicitur quod unicuique homini deputatus est angelus bonus ad custodiã, & malus ad exercitium, qui usque in finem uitæ pręsentis non cessat temporibus suis tentare, quanquã interim frequenter uincatur. 5.

¶Sexto, cum diabolus superbissimus inuidiosissimusq; consistat, apparet quod semel uictus, acrius mox inuadat, quemadmodum & de hoc multa leguntur exempla, ut in uita sancti Hilarionis &c. 6.

¶In contrarium sunt quæ dicuntur in litera. Præterea humana iustitia pugilem semel uictum, ad cõflictum ulterius non admittit. Insuper iustus iudex æqualem imponit conditionem seu legem pugnantibus, sed dæmon uincens minuit iustorum exercitum: ergo dum uincitur, ab exercitu tẽtantium remouetur. In oppositum.

¶Ad hoc Bonauentura respondet: Circa hoc difficile est ueritatem determinare. quod enim immiputio fiat in exercitu dæmonum, improbabile non uidetur, cum ita uideamus contingere legem belli, ut superatus amoueatur à bello. Veruntamẽ quantũ & q̃n ac q̃liter remoueat̃ tentator, determinare ẽ difficile. Ideo q̃cquid dicat Origenes, melius est super hoc dubitare, quàm aliquid diffinire. Hæc Bonauentura. Bonauenturę rñsio.

¶Alexander quoque: Adamantius, inquit, (id ẽ, Alexãder

Origenes) disseruit: Qui pudice uiuendo fornicationis spiritum superauit, non fas est spiritum illum uictum, alium hominem impugnare. *Adamātiꝰ* Sed Adamātius opinatiue hoc dicit. Potest tamen esse, ut si plene uictus esset, non ultra tentaret illo genere tentationis. Verum quia in hac uita non est plena uictoria, atq; ut ait Gregorius, *Gregoriꝰ* uictis uitijs remanet aliquid minimum, quod uinci uix potest, ideo uerisimile ē quod semper remanet aliqua materia tentationis. Hincq; non usquequaq; desistit tentare. Caute ergo tanquā opinatiue prolatum sumendū est, quod super illud Iosuæ, In illo tēpore uenit Iosue & interfecit, loqtur *Iosue.11.* Origenes: Sancti cōtra istos, utpote dęmones, incētores pcōrum pugnātes ac uincentes, minuūt exercitū dæmonum. & singuli uicti, in abyssum seu in exteriores tenebras abducuntur à iusto iudice Christo. Vnde accipitur quod dum uicti sunt, ultra tentare non ualeant. Quid enim est mitti in abyssum, nisi potestate tentandi priuari, ac pœnæ magnitudini subiacere? *Ambrosiꝰ* Sed ut super Lucam exponit Ambrosius, Abyssus uocatur profunditas pœnæ. Porro tentatio diaboli permittitur ad probationem electorum, pœnamq; reproborum, quod usque in finem seculi durat: & fieri potest, quamuis diabolus uictus rursus impugnet. & in hoc diabolus seruit deo. Vnde super illud Iob, Nunquid accipies eum seruum sempiternum, lo*Iob.4°.* quitur Glossa: Seruus dei est, dum laudibus dei nesciens seruit.

Questio. ¶Præterea si quæratur, An diabolus uictus super aliquo peccato, queat ultra tentare de illo peccato. Videtur quod non, ex præallegata Origenis autoritate. Respondendum quod ex illa autoritate nō habetur quod non possit, sed quod non audeat ultra inde tentare, saltem tam audacter ut ante. Nec *Monomachia, uniꝰ cū uno singularis pugna.* est simile de pugna corporali quod dicitur monomachia: quoniam uictus in illo, non habet ultra ex iustitia potestatem pugnandi. Nam reputatur infamis tanquam de periurio conuictus. In bello autem spirituali, quia tentationes prosunt electis, permittitur diaboli potestas tentare, propter utilitatem tētati, non tentantis.

Alia qstio. ¶Insuper si quæratur, an potestas diaboli sit ligata respectu alicuius determinatæ personæ, ut eam non possit tentare: Dicendum quod non, quia Christum in quo non fuit fomes, tētauit, nec in prima ten*Mat.4. Luce.4.* tatione uictus cessauit, imò triplici tentatione impugnauit eundem continue. Veruntamen sic est ligata potestas iniqui respectu quorundam, ut non tentet eos usque ad casum. Est quoque tentatio duplex, pu*Tentatio duplex.* ta interior atque exterior. A tentatione interiori cohibetur in illis, in quibus est fomes extinctus, uel ubi non est fomes, sicut in Christo. A tentatione autem exteriori non cohibetur, qua & Christum tētasse cognoscitur. Hæc Alexander.

Thomas. ¶At uero Thomas: Omnes, ait, concedunt dæmonem semel uictum, aliquo modo à tentatione cessare. Sed circa hoc qualiter cesset, tres sunt opinio*Opinionū triū pma* nes. Vna, quod ita repellit, quod nec ipsum uictorem nec alium ultra tentare permittitur, nec de eodē pec*2.* cato, neque de alio. Alij dicunt, quod potest tentare de alio peccato, non de eodem: nec ipsum uincētem, nec alium, & istæ opiniones ponuntur in litera. Cæ*3.* teri dicunt, ex quo aliquis dæmonem de aliquo uitio uincit perfecte, non potest de eodem uitio tentari ab illo, sed de alio: alios uero potest tentare tam de uitio illo, quàm alio. Hæc autem positio habet causam amplius manifestam: quoniam ille dicitur diabolum uincere de aliquo uitio, in quo passiones ad illud uitium totaliter deuincunt, ut in illis in quibus acquiruntur habitus uirtutis consuetudinalis, & tunc non manet magna pronitas ad illud peccatum: ideo non tentantur à diabolo de hoc peccato, quia uires eorum cognoscit. Aliarum demum opiniōum *Rō aliarū opinionū* ratio potest esse, quia cùm charitas opera bona reddat communia in tota ecclesia, ex uictoria actiua unius fidelis omnes aliquod commodum assequuntur, dum eorum hostes minuuntur. Veruntamē qd horum sit uerius, est incertum: quia nec ratione, nec autoritate multum potest probari. Illi quoque qui dicunt dæmones uictos ab omni tentatione cessare, intelligūt tempus determinatum, post quod iterum ad pugnam redeunt. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte Summæ, quæstione centesima decimaquarta respondet: Aliqui dicunt quod dæmon superatus nullum de cætero hominem potest tentare, nec de eodem peccato neq; de alio. Alij dicunt quod alios potest tentare, non eūdem: quod probabilius dicitur, si tamen intelligatur de impotētia illa usque ad aliquod tempus. Nam scriptū est in euangelio: Consummata omni tentatione, &c. Cuiꝰ *Luce.4.* duplex est ratio: una ex parte diuinæ clementiæ, qa (ut dicit Chrysostomus:) non tam diu tentat homines dei ut uult, sed quàm diu deus permittit. qui etsi *Chrys.* permittat illum paulisper tentare, tamen repellit tentantem propter infirmam tentati naturam. Alia ratio sumitur ex astutia diaboli. Vnde Ambrosius asse*alia ratio Ambros.* rit super Lucam: Diabolus instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Quod tamen diabolus aliquando redeat ad eum quem dimisit, patet per illud Matthæi: Reuertar in domum meam unde exiui. Hæc Thomas in Summa. *Mat.12.*

¶Consonat Petrus: Duplex est, dicens, uictoria qua homo dæmonem uincit. Vna plena, quando dę*Petrus* mon nec in multo nec in modico præualet. ¶Quædam non plena, quando in aliquo præualet & aliqualiter lędit. Et quando sic præualet, non recedit: sed quādo uincitur plene, recedit saltem ad tempus, ut usque ad uitam sancti à quo uictus est, nisi ex speciali permissione aliter permittatur, sicut & Lucifer in fine permittetur tentare. Hæc Petrus. in cæteris sicut Thomas.

¶Denique Richardus adhæc clarius respondēs: *Richar.* Diabolum, inquit, uinci ab illo quem tentat, dupliciter potest intelligi. Primo de uictoria tam perfecta, quod diabolus desperat de illo uincente obtinere triumphum de uitio illo, omniq; alio: & quia diabolus est superbus uinci abhorrens, ideo amplius illum nō tentat, nisi coniecturet illum postea debiliorem ac p̄niorem ad malum. Sed non uideo cur non tentet alium quem non æstimat ita fortem, ut illum à quo uictus est. Cur etiam ille qui uicit diabolum inferiorē, non tentetur à diabolo potentiori, non uideo. Hæc Richardus &c. In cæteris sicut Petrus.

¶Sed obijci potest, quoniam Iob à diabolo sæpe *Obiec.*

fuit tentatus, & sæpius uicit. Ad quod aliqui dicunt, quod Iob non habuit tentationes illas ab eodem diabolo: uel diabolus ille uictus à Iob in uno, sperauit uincere eum in alio. Qui autem dicunt diabolum semel uictum non reuerti, possunt allegare pro se illud Iacobi: Resistite diabolo, & fugiet à uobis. ¶Hanibal consonat Thomæ.

Iac.4. Hanibal.

¶Thomas de Argentina nihil determinat, sed opiniones tantum recitat aliorum.

Thom. de Argentina. Durãdus.

¶Durandus magis concordat responsioni Richardi, atque præ cæteris loquitur assertiue: Dæmon, inquiens, homines tentans de aliquo uitio, quantumcunque perfecte sit uictus, alium tamen potest tentare de eodem peccato, sed eundem eodem modo se habentem non potest de uitio eodem tentare. quod totum probatur hac unica ratione: Omnis tentans tentat sub spe alicuius uictoriæ. sed dæmon quantumcunq; perfecte uictus ab aliquo, potest sperare quod alios saltem quosdam uincet simili tentatione: quia non omnes sunt æque uirtuosi, potéstque considere quod uincet eundem de aliquo uitio: quia qui non est pronus ad unum uitium, sæpe est pronus ad aliud. sed dæmon non potest sperare quod eundem eodem modo se habentem uincet eadem tentatione: quoniam idem manens idem, natus est eodem modo resistere. Hæc Durandus.

Dionys. & Durandũ.

¶Quo circa pensandum, quod persuasio ista non tenet. scit nanq; diabolus hominem non tam sua q̃ diuina uirtute atq; angelica ope tentationibus præualere. Quamuis autem deus quantum in se est, nulli suum neget auxilium, non tamen semper uniformiter adest, neque æqualiter præuenit hominem. ¶Homo quoque mutabilis est, & importuna impugnationis diuturnitate deijci solet. Hinc beatissimos uiros, Antonium, Hilarionem, ac similes, nõ solum eodem modo se habentes, imò quotidie fortiter proficientes, dæmon fornicationis interpolatis uicibus acerrime impugnauit, ut in eorum narratur Legendis. ¶Angelus quoque sathanæ sanctissimum Paulum apostolum iugiter proficientem ac præualentem, importunissime impugnauit, ut ipsemet protestatur. Hinc Richardus de sancto Victore, inter modos seu species tentationum, unam nominat importunam.

2.Cor.12.

¶Circa hæc quærit Richardus, Vtrum pœna dæmonum compatiatur secum aliquod gaudium. Et respondet quod sic, ante futurum iudicium, nõ postmodum: quoniam interim pœna dæmonum quamuis magna, non est tamen completa. ideo sustinet admixtionem gaudij alicuius de malorum euentibus, iuxta illud prouerbiorum: Desiderium si impleatur, delectat animam. Vnde & quarto de Ciuitate dei loquitur Augustinus, quod turpibus gaudent. Post iudicium uero ultimatum nullius gaudij erunt cõpotes, repleti miserijs.

Richard⁹. Prou.13. August.

¶ Huic responsioni uidet respõsio Gulielmi paulo ante inducta, aliqualiter dissentire.

Quod boni angeli a deo sunt confirmati per gratiam, ut peccare non possint: & mali ita obdurati in malo, ut bene uiuere nequeant.

Distinctio. VII.

A

SVpra dictum est, q̃ angeli qui perstiterunt, per gratiam cõfirmati sunt: & qui ceciderunt, à gratia dei deserti sunt. Et boni quidem intantum confirmati sunt per gratiam, q̃ peccare nequeunt: mali uero per malitiam adeo sunt obstinati, q̃ bonam uoluntatem habere siue bene uelle non ualẽt, etsi bonum sit quod aliquando uolunt. Volunt eñ aliquando aliquid fieri quod deus uult fieri: & utiq; illud bonum est & iustum fieri, nec tamen bona uoluntate illud uolunt.

Quod utriq; liberum arbitrium habent, nec tamen ad utrunq; flecti possunt. B

Sed cum nec boni peccare possint, nec mali bene uelle uel bene operari: uidetur q̃ iam non habeant liberum arbitrium, quia in utranq; partem flecti nõ possunt, cum liberum arbitrium ad utrunq; se habeat. Vnde Hieronymus in tractatu de prodigo filio, dicit: Solus deus est in quem peccatum cadere non potest. cætera, cum sint liberi arbitrij, in utranq; partem flecti possunt. Hic uidetur dicere, q̃ omnis creatura in libero arbitrio constituta, flecti potest ad bonum & ad malum. Quod si est, ergo & boni angeli & mali ad utrũq; flecti possunt: ergo & boni possunt fieri mali, & mali boni. Ad quod dicimus, quia boni tanta gratia confirmati sunt, ut nequeant fieri mali: & mali in malitia adeo obdurati sunt, ut non ualeãt fieri boni. & tñ utriq; habent liberum arbitrium: quia & boni non aliqua cogente necessitate, sed propria ac spontanea uoluntate per gratiã quidem adiuti, bonũ eligunt & malum respuunt: & mali similiter spontanea uoluntate à gratia destituti, bonum uitant & malũ sequuntur: & mali habent liberum arbitrium, sed depressum atq; corruptum, q̃ surgere ad bonum non ualent.

Hiero. ad Damasum papã de filio pdigo. Luce 15.

Quod boni post confirmationem liberius arbitrium habent q̃ ante. C

Boni uero arbitrium habent multo liberius post confirmationem q̃ ante. Vt eñ Augustinus tradidit in Enchiridio: Non ideo carent libero arbitrio, quia male uelle non possunt. multo quippe liberius est arbitrium, quod non potest seruire peccato. Neq; culpãda est uoluntas, aut uoluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati esse sic uolunt, ut esse miseri non solum nolint, sed nec prorsus uelle possint. Nõ possunt itaq; boni angeli uelle ma-

August in Ench.c.o. 101.&102.

lum, uel uelle eē miseri: neq; hoc habēt ex natura, sed ex gratiæ bñficio. Ante gratiæ nanq; cõfirmationem potuere peccare angeli, & quidam etiam peccauerunt, & dæmones facti sunt. Vnde Augustinus in libro contra Maximinum: Creaturarum natura cælestium mori potuit, quia peccare potuit. Nam angeli peccauerũt, & dæmones facti sunt, quorum diabolus est princeps: & qui non peccauerunt, peccare potuerũt: & cuicunq; creaturæ rationali præstatur ut peccare non possit, non est hoc naturæ propriæ, sed dei gratiæ. Ideoq; solus deus est, qui nõ gratia cuiusquam, sed natura sua non potuit, nec potest, nec poterit peccare. Ecce hic insinuatur, q angeli ante confirmationem peccare potuerunt, sed post confirmatiõem nõ possunt: & q potuerunt, fuit eis ex libero arbitrio, quod est eis naturale. Quod uero mõ non possunt peccare, non est eis ex natura, id est, libero arbitrio, sed ex gratia: ex qua gratia etiam est, ut ipsum liberum arbitrium iam non possit peccato seruire.

Aug. cõ Maximinum. lib. 3. ca. 11.

Quod post confirmationem angeli non possunt ex natura peccare sicut ante: non quod debilitatum sit eorum liberum arbitrium, sed confirmatum. D

Quod boni angeli post cõfirmationem nõ põt peccare, ex gra. nõ natura. Aperit q mõ pdicta verba Hie. sint intelligenda.

Non ergo post confirmationem angeli de natura, sicut ante, peccare potuerunt: non q liberum arbitrium eorum debilitatum sit per gratiam, sed ita potius confirmatum, ut iam per illud nõ possit bonus angelus peccare: quod utiq; nõ ē ex ipso libero arbitrio, sed ex gratia dei. Quod ergo Hieronymus ait: Cætera, cum sint liberi arbitrij, possunt flecti in utrãq; partem: accipi oportet secundum statum in quo creata sunt. Talis eñ & homo & angelus creatus est, qui ad utrunq; flecti poterat: sed postea boni angeli ita per gratiam sunt confirmati, ut peccare non possint: & mali ita in uitio obdurati, ut bene uiuere nequeant. Similiter etiam illud Isidori intelligendũ est: Angeli mutabiles sunt natura, immutabiles sunt gratia: quia ex natura in primordio suæ conditionis mutari potuerunt ad bonum siue ad malum: sed post per gratiam ita bono addicti sunt, ut inde mutari nequeant. Ad hoc enim repugnat gratia, non natura.

Isi. de summo bo. li. 1. cap. 10.

Quod angeli mali uiuacem sensum non perdiderunt, & quibus modis sciant. E

Et licet mali angeli ita per malitiam sint obdurati, uiuaci tamẽ sensu nõ sunt penitus priuati. Nam ut tradit Isidorus, triplici acumine sciẽtiæ uigent dæmones, scilicet subtilitate naturæ, experientia temporum, reuelatione supernorum spirituum. De hoc etiam Augustinus ait: Spiritus mali quædam uera de temporalibus rebus noscere permittuntur, partim subtilitate sensus, partim experientia temporum callidiores, propter tam magnam lõgitudinem uitæ: partim sanctis angelis, quod ipsi ab omnipotenti deo discunt, iussu eius sibi reuelantibus. Aliqñ aũt ijdẽ nefandi spiritus & quæ facturi sunt, uelut diuinando pdicũt.

Isido. de summo bono li. 1. c. 10

Aug. lib. 2. sup Gene. cap. 20.

Quod magicæ artes uirtute & scientia diaboli ualent, quæ uirtus & scientia est ei data a deo uel ad fallendum malos, uel ad monendum uel exercendum bonos. F

Quorum scientia atq; uirtute etiam magicæ artes exercentur: quibus tamen tam scientia q potestas à deo data est, uel ad fallendum fallaces, uel ad * monendum fideles, uel ad exercendam probandamq; iustorum patientiam. Vnde Augustinus in libro tertio de trinitate: Video, inquit, infirmæ cogitationi quid possit occurrere, cur scilicet ista miracula etiã magicis artibus fiant. Nam & magi Pharaonis serpentes fecerunt, & alia. sed illud est amplius admirandum, quomodo magorum potentia quæ serpentes facere potuit, ubi ad muscas minutissimas, scilicet cyniphes, uentum est, omnino defecit: qua tertia plaga Aegyptus cædebatur. Ibi certe defecerunt magi, dicẽtes: Digitus dei est hic. Vnde intelligi datur, nec ipsos quidem transgressores angelos & aereas potestates in imam istam caliginem tanquã in sui generis carcerem, ab illius sublimis æthereæ puritatis habitatiõe detrusos, per quos magicæ artes possunt quicquid possunt: non autem aliquid ualere possunt, nisi data desuper potestate. Datur autem uel ad fallendum fallaces, sicut in Aegyptios: & in ipsos etiam magos data est, ut in eorum spirituum operatione uiderentur admirandi, à quibus fiebant damnandi: uel ad monendũ fideles, ne tale aliquid facere pro magno desiderẽt, propter quod etiam nobis in scriptura sunt prodita: uel ad exercendam, probandam, manifestãdamq; iustorum patientiã. *Quod transgressoribus angelis non seruit ad nutum materia rerum uisibilium.* G

* monendum

Aug lib. 3. de tri. c. 7.

Exod. 7. 8. 8.

Exod. 8. c

Nec putandum est istis transgressoribus angelis ad nutum seruire hanc uisibilium rerũ materiam: sed deo potius, à quo hæc potestas datur, quantum incommutabilis iudicat.

Aug. lib. 3. de Tri. c. 8

Quod non sunt creatores, licet per eos magi ranas & alia fecerint, sed solus deus. H

Nec sane creatores illi mali angeli dicendi sunt, quia per illos magi ranas & serpentes fecerunt: non enim ipsi eas creauerunt. Omniũ quippe rerum quæ corporaliter uisibiliterq; nascuntur, occulta quædam semina in corporeis mundi huius elementis latẽt, quæ deus originaliter eis indidit. Ipse ergo creator est omnium rerum, qui creator est inuisibilium seminum: quia quæcunq; nascendo ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus accipiunt progrediendi hic primordia & incrementa debitæ magnitudinis, distinctionesq; formarum ab originalibus, ut ita dicam, regulis sumunt.

De seminibus omnium corporũ & rũ creator ipse solus creator est.

Sicut parentes non dicuntur creatores filiorum, nec agricolæ frugum: ita nec boni angeli nec mali, etsi per eorum ministerium fiant creaturæ. I

Sicut ergo nec parentes dicimus creatores hominum, nec agricolas creatores frugum, quamuis eorum extrinsecus adhibitis motibus ista creanda dei uirtus interius operetur: ita non solum malos, sed nec bonos angelos fas est putare creatores. Sed pro subtilitate sui sensus corporis semina istarum rerum nobis occultiora nouerunt, & ea per congruas temperationes elementorum latenter spargunt: atque ita & gignendarum rerum & accelerandorum incrementorum præbent occasiones. Sed nec boni hæc, nisi quantum deus iubet: nec mali hæc iniuste faciunt, nisi quantum iuste ipse permittit. Nam iniqui malitia uoluntatem suam habent iniustam, potestatem autem non nisi iuste accipit, siue ad suam pœnam, siue ad aliorum, uel pœnam malorum, uel ad laudem bonorum.

August. li. 3. de Trin. capit. 8. & cap. 9.

Iniquus habet a se voluntatẽ malam: a deo vero ptãtem iuste accepit.

sicut iustificationem mentis, ita creationem rerum solus deus operatur, licet creatura extrinsecus seruiat. K

Sicut ergo mentem nostram iustificando formare non potest, nisi deus: prædicare autem extrinsecus euangelium etiam homines possunt, non solum boni per ueritatem, sed etiam mali per occasionem: ita creationem rerum uisibilium deus interius operatur. Exteriores autem operationes atq; contemplationes siue occasiões ab angelis tam bonis quàm malis uel etiam ab hominibus adhibentur. Sed hæc ab hominibus tanto difficilius adhibentur, quantum eis desunt sensuum subtilitates, & corporum mobilitates in membris terrenis & pigris. Vnde qualibuscunq; angelis uicinas causas ab elementis contrahere quanto facilius est, tanto mirabiliores in huiusmodi operibus eorum existunt celeritates. Sed non est creator, nisi qui principaliter ista format: nec quisq̃ hoc potest, nisi unus creator deus. Aliud est enim ex intimo ac summo causarum cardine uel creaturarum ordine condere ac ministrare creaturam, quod facit solus creator deus: aliud autem, pro distributis ab illo uiribus ac facultatibus aliquã operationem forinsecus admouere: ut tunc uel tunc, sic uel sic exeat quod creatur. Ista quippe originaliter & primordialiter in quadam textura elementorum cuncta iam creata sunt, sed acceptis opportunitatibus postea prodeunt.

Quod angeli mali multa possunt per naturæ uigorem, quæ non possunt propter bonorum angelorum & dei prohibitionem, id est, quia non permittuntur. L

Illud quoq; sciendũ est, q̃ angeli mali quædã possunt per naturæ subtilitatem, quæ tñ nõ possunt propter dei uel bonorum angelorum prohibitionem, id est, quia non permittuntur illa facere à deo uel ab angelis bonis. Possent itaque fecisse cyniphes, qui ranas serpentesq; fecerunt. Quædam uero non possunt facere, etiam si permittantur ab angelis superioribus, quia non permittit deus. unde Augustinus in libro tertio de trinitate, Ex ineffabili potentia dei fit, ut quod possent mali angeli, si permitterentur, ideo non possunt, quia non permittũtur. Neq; eñ occurrit alia ratio cur nõ poterant facere cyniphes q ranas serpẽtesq; fecerũt, nisi quia maior aderat dominatio phibentis dei per spũm sanctum. quod etiã magi confessi sunt, dicentes: Digitus dei est hic. Quid autem per naturã possint, nec possunt propter phibitionẽ: & qd p ipsius naturæ suæ cõditionem facere nõ sinantur, homini explorare difficile est, imò impossibile. Nouimus hominem posse ambulare: & neq; hoc posse, si non permittatur: uolare autem non posse, etiam si permittatur. Sic & illi angeli quædam possunt facere, si permittantur ab angelis potentioribus ex imperio dei: quædam uero non possunt, etiam si ab eis permittantur: quia ille non permittit, à quo est illis talis naturæ modus: qui etiam per angelos suos illa plerunq; non permittit, quæ concessit ut possint.

Exo. 7. 8.

Augu. lib. 3. de Trin. cap. 9.

Quare nõ potuerunt producere cyniphes q ranas & serpẽtes fecerunt.

Exodi. 8. &

SVMMA DISTINCTIONIS VII.

HIc tractatur de angelorum bonorum cōfirmatiōe atq; malorum obstinatiōe, & qualiter nihilominus in utrisq; liberum permā sit arbitriū: & item qualiter in angelis malis post peccatum manet sciētia: & de sciētia eorū multiplici, de operationibus etiam eorundem, præsertim in actibus magicis.

QVAESTIO I.

HIc quæritur primo, Utrum angeli praui sint obstinati in vitijs, ita vt nec pœnitere nec bene agere valeant. ¶ Quo circa quærendum, An om̄is eorum actio sit uitiosa ac pure mala, ita ut nil uirtutis sit ei admixta. ¶ Quod aūt nō sint penitus obstinati, primo ꝓbatur ex textu, q̄a sunt liberi arbitrij, de cuius ratiōe est flexibilitas in utrunq;: ergo de malo ad bonum existūt flexibiles. ¶ Secūdo,

Argruitur primo.

2 necessitas libertati repugnat, sed obstinatus simpliciter de necessitate malo adhæret, ergo nō habet libertatem se inde auertendi bonoq; adhærendi. ¶ Tertio,
3 qui flecti nequit ad bonum, nō peccat: quia peccatum est adeo uolūtarium, q̄ nō esset peccatum, nisi esset uolūtarium. ¶ Quarto, naturalia secūdum diuinum Di
4 onysium in dæmonibus māserūt integra ac splēdida, ergo ratio dictat eis quid ipsis expediat, utpote pœnitere ac ueniam postulare: & possunt hoc, cum unicuiq; sit naturale, nociua ac incōueniētia abhorrere ac fugere. ¶ Quinto, in canonica sancti Iacobi legitur, q̄ dæ
5 mones credūt & cōtremiscūt, qui sunt actus laudabi-
6 les. ¶ Sexto, dæmones si in om̄i actu peccāt, ergo & demerētur, cum culpæ debeat punitio. Cumq; ꝑpetuē sint mā suri, pœna ipsorū augeret in infinitum. ¶ Septi
7 mo, ut Origenes in Periarchon & in libris stromatum ac sup Threnos fatet, decēs uidet ut infinita misericordia operi manuum suarum tādem porrigat dexteram iuxta quod scriptum est: Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Itemq;, Nūquid obliuiscetur misereri deus, aut cōtinebit in ira sua misericordias suas?

Jacob.2

Job.14.

Deute.32.

Psalm.76

¶ In oppositum sunt quæ cōtinentur in litera.

¶ Ad hoc Bonauentura respondet. Sanctorum autoritates testātur, q̄ uolūtas diaboli nullatenus potest rectificari, loquēdo de posse habēte aliquam ordinationem ad actum. Si uero intelligatur de potētia efficiētis absolute, utiq; potēs est deus restituere diabolo bonam uolūtatem: sed ex parte diaboli nō est ordinatio aliqua ad hoc, imo facta est eius uolūtas ad hoc impossibilis, ut sancti testātur, & ratiōes ostendūt. Quod si causa huius impossibilitatis quæratur, dicēdum q̄ ad rectitudinem ac rectificatiōem uolūtatis, per actuale peccatum lapsæ, duo cōcurrūt, uidelicet pœnitētia ex parte uolūtatis, & gratia sanans ex parte dei: quorum utrūq; deest diabolo, ideo deest ei uita rectificationis omnino. Si autem quæratur, quid horum est ratio defectus alterius: respōdendum q̄ in pœnitētia diaboli est ratio, q̄ gratia gratumfaciēs deest ei, quia ad eā pœnitētia informis disponit. Rursus, si inuestiget cur deest seu deficit ei pœnitētia: Dicēdum, q̄ quia deficit gratia gratis data, quæ præuenit uolūtatem ut pœniteat, & sine qua se nemo unquam ad gratiam præparat, ut melius iam patebit. Si quærat unde uenit defectus gratiæ gratis datæ, uel quæ sit ratio eius, absq; dubio defectus nō potest habere causam nisi deficiētem. sicq; nec deus, neq; natura angeli potest esse prima ipsius causa, sed necessario culpa, q̄ diabolus ita ægrotauit & ęgrotat, ut nō pateat in eo aditus gratiæ: & in hoc cōsentiūt communiter om̄es, qui circa materiam hāc sentiūt recte. Sed unde culpa diaboli hāc habeat irremissibilitatem, diuersæ sunt opiniōes. Quidā cū dixerūt hoc esse ex cōparatiōe culpę ad seueritatem iudicātis, ut q̄a diabolus & angeli eius grauissime peccauerūt, deus iustus iudex mox eos dānauit, quēadmodū iudex magnū latronem in latrocinio deprehensum statim facit suspēdi, quāuis suspendiū differat parui latronis, q̄ aliquam forsan excusationem habet: sed hæc ratio cōgruitatis est. Nā esto q̄ diabolus minus peccasset, uideret posse redire: & nos frequenter uidemus, q̄ deus interdū facit misericordiā cū sceleratissimis hominibus, & interdū quosdam q̄ modicū peccauerūt, demergit in infernū. Ideo ratio illa tm̄ cōgruitas est. Alij sumpserūt rationem ex comparatione culpæ ad naturā peccātis, utpote q̄a peccās fuit natura om̄ino spūalis, non habens pondus carnis: & q̄a substātia est spūalis ac semper in actu, propter quod non lassat; imo q̄tidie habet uolūtatem inordinatā gratiāq; impugnat quotidie: ideo ei gratia non offertur. Verū rōnes istæ nō sunt necessitatis: tum, q̄m pōdus carnis nō inclinauit primū hominē ad peccatum: idcirco nec adeo excusauit eius peccatū, ut sortiretur remedium: nec carentia carnis in tm̄ aggrauauit peccatum diaboli, nec ipsum sic impediuit. Cōsimiliter nec alia rō. quoniā gratiā gratis datā frequenter dat deus homini existenti in actuali uoluntate peccādi, quia hæc stat simul cum culpa. Nā Paulus in uia & actu persecutiōis fidelium fuit admonitus & cōuersus. sunt tn̄ congruitates quędā à latere. Alijsum ꝑserunt rōnem ex parte culpæ relatæ ad modum peccādi, per oppositum ad hominis peccatum, ut quoniam homo alio suggerēte peccauit, dignum fuit eum alio liberari. Rursus, quia totum genus humanum ceciderat, ne totum periret, congruum fuit ad rectitudinem illud reduci. Angeli autem per tentationem non peccauerunt, maxime Lucifer. Hinc Gregorius quarto Moralium: Nunquam lumen primi status accepit, quia nō persuasus illud amisit. Similiter, quoniā cecidit secūdum partem, ita q̄ peccatum suum fuit particulare & partiale: ideo rectificari nō debuit. Vnde in Enchiridio Augustinus: Placuit uniuersitatis conditori, ut quia non tota angelorum multitudo deum deserendo perierat, ea quæ perijt, in æterna dānatione maneret. Verū istæ similiter sunt rōnes cōgruitatis: q̄a si homo peccasset propria uolūtate sine alterius suggestiōe, nō uideo quare nō posset recuperare bonā uoluntatem deo restituente. Alij rōnem sumpserunt per comparationem ad statum peccātis, q̄m tempus merendi & stat⁹ meriti fuit præfixum usq; ad primā operationem uel in aliā: ideo sicut homo quantumcunq; parum peccauit, dum tamē mortaliter & qualitercūq; peccauit, ultra nō potest bonā uolūtatem recuperare, postquā tempus merendi pertrāsiuit: ita de angelis est intelligendum. Sicq; assignat Damascenus, dicendo: Quod angelis est casus, hoc hominibus est mors. Augustinus quoq; libro de fide ad Petrum: Sic, inquiens, creauit deus angelos, ut perpetue boni essent: qui nollēt, nunquā eos diuino munere repararet. & ita deus statum & tempus merendi præfixit in angelis usq; ad primum cōflictum. & hāc rōnem propriā & necessariam credo: quia dum aliq̄ passio inest diuersis subiectis, inest eis secundum aliquid cōmune. Diabolus aūt nō ita est obstinatus, q̄ bonā recuperare uoluntatem nō ualet. similiter Iudas & quicūq; dānatus. cōstat autē q̄ hoc eis nō inest rōne naturæ nec rōne modi peccādi, quia nullum horum est eis commune: ergo non inest

Bonauen.

Quęstio

Solutio

Quęstio.

Culpę ... remis... Opinio ... Alia opinio. Actuū 9. Alia opinio. Grego. Augu. Alia. Dama. Augu. Dio... opin...

nitur communitas nisi ex parte status, quia uterq; iam est extra meriti statum. Deus nāq; decreuit dare gratiam, quādiu est tempus merēdi. Cumq; cōtra suā dispositionem nō faciat, nō offert gratiā tempore promerēdi finito, quæ gratia uolūtatem præueniat, atq; ad pœnitētiā formet. sicq; remanet uolūtas in impœnitētia sua in sempiternum.

Obiectio. ¶Præterea si obijcias, deus præuidit diabolum protinus peccaturū: cur ergo præfixit ei tam breue temp⁹ merēdi, ita ut nō habuerit spatium redeūdi? Dicēdum

Cōfutatio ꝙ in cōditione rerum nō attēditur principaliter rō misericordiæ siue iustitiæ, sed sapiētiæ. Decuit nāq; diuinā sapientiā in uniuerso producere duplicem creaturā rōnalem, ad hoc ꝙ uniuersum esset completū: unā corpori unitā, ut animā rōnalem: aliā separatā & spūalem, ut angelum. Et quia substātia omino spūalis, est omino incorruptibilis, nō potuit unus angelus produci ex altero: ideo simul producti sunt. & sicut pariter sunt creati, sic erāt simul glorificādi seu ad glorificādū dispositi. Cumq; spirituales incorruptibilesq; cōsistāt, neq; retardationem habentes, in loco gloriæ (utpote in cælo empyreo) sunt creati: sicq; de pximo ad gloriā erāt dispositi, etiā rōne naturæ loci. ideo tēpus meriti est eis tā breue præfixum, uidelicet usque ad primā deliberatiuā cōuersionem aut auersiōem. Homini uero datus est locus ac tempus, distās ad promerēdum, uidelicet paradisus terren⁹, & spatium uitæ præsentis: quoniā cōditus est in corpore animali ad generādum.

August. hoc est quod loqtur Augustinus in libro de mirabilibus sacræ scripturæ: Angelus de sublimissimo ordinis sui statu cecidit, ideo resurgere nō potuit. Et qm̄ extra statū meriti fuit, certissime fuit sibi reuelata sua dānatio. Vnde ex tūc sperare nō potuit, sicut nec angel⁹ bonus post suā cōfirmationē timere. Hæc Bonauētura.

Alexāder. Irremissibile dupliciter dicit. ¶Insuper circa hæc loquitur Alexāder: Irremissibile dupliciter dicitur. Primo, quod nō remittetur. Secūdo, quod nō potest remitti, quātū est de potentia. Primo modo pctm̄ diaboli irremissibile perhibet. sed adhuc est distinguendum.

Pctm̄ diaboli irremissibile. Dicitur em̄ irremissibile quod nō remittitur, quoniā liberum arbitrium nō est in statu receptibili remissiōis, ut in anima uitiosa post mortem, in qua status merendi finitur. Rursus irremissibile dicitur, q̄niam licet liberum arbitrium sit in statu in quo posset demereri, nō tamen est in statu in q̄ posset ueniam deprecari propter mentis induratiōem ac desperationem: sicq; pctm̄ diaboli est irremissibile. Vn

Isidorus. de dicit Isidorus: Diabolus nō petit ueniā, quoniā nō compungitur ad pœnitentiam. Pœnitere quoq; non potest, quia in eo qui pœnitet, est dolor de peccato, & gaudium de dolore, quæ non sunt in diabolo: imō adhuc est in eo gaudiū de pctō, quod (ut ait Gregori⁹) ap

Gregor. petitū celsitudinis uertit in rigorem mētis, ut iā per duritiā se male esse nō sentiat, ꝙ præesse per gloriam quærebat. Præterea dicit irremissibile pctm̄ diaboli rōne excellentiæ status angelici. Sicut enim dominus prote

Gene.6. statur in Genesi, Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est: sic per oppositū dici potest, permanebit spūs indignationis diuinæ in spiritu maligno, quoniam spūs est. Item rōne excellentiæ sui status. Angeli quippe adhærentes bono aut malo immutabiliter adhæserunt. quemadmodum enim ait

Gregor. Gregorius: Angeli erāt natura mutabiles, quatenus aut sua sponte caderēt, aut ex arbitrio starēt, sed hāc stādi mutabilitatē uicerūt immutabilitate angeli boni: ideo per oppositum, quemadmodum angeli boni acceperūt immutabilitatem in bono, quia steterūt in eo: sic per oppositū, alij obtinuerūt immutabilitatem in malo, quia conuersi sunt ad malum. Est ergo peccatum diaboli irremissibile rōne status p̄fati, uidelicet rōne status excellētiæ suæ. Deniq; pctm̄ propter aliud

Pctm̄ irremissibile & irremediabile ppter aliud. dicit irremissibile, & propter aliud irremediabile. Irremissibile etenim dr̄, q̄a ex parte sui non habet causam motiuam ad remissionem. Irremediabile uero, quoniam nec per se, neq; per aliū est susceptiuū remedij. Peccatū eq̄dem originale, remediabile fuit per aliū: sicut enim homo cōtraxit aliūde peccatum, ita per alium est impensum remediū. Actuale uero hominis pctm̄ remissibile fuit per pœnitentiā. Nam sicut hō per se deliquit, ita per datā sibi gratiam satisfecit. Habet nāq; ho

Hō duplicem habet vertibilitatem. mo duplicem uertibilitatem, uidelicet primā ad bonū seu malū: secundā, à bono in malū, & à malo in bonū: qm̄ anima rationalis est spiritus carni unitus. Angelus uero primam uertibilitatem tantummodo habet. Hæc Alexander.

Dionys. ¶In q̄bus dicit diabolum esse in statu demerēdi, uidelicet quo ad p̄mium seu potius supplicium accidētale. Dicit quoq; gaudium quoddam esse in eo, quod tn̄ dicit omni amaritudini esse respersum, & cōcordat præhabitis uerbis Richardi.

Antisiod. ¶Antisiodorensis aūt in Summa sua libro secūdo. Huius, inq̄t, quæstionis solutionem habemus ex uerbis beati Dionysij, q̄ in libro de diuinis noībus asserit angelū habere intellectū deiformem, animā uero per discursum & collationē cognoscere. Cūq; angelus instar dei in instāti uideat q̄d agendū, hō uero in tēpore, instās aūt infinitè simplicius atq; celerius est tpe: ideo angelus infinite citius conspicit q̄d agere debeat q̄ hō. Vn̄ & pctm̄ diaboli in infinitū graui⁹ ē peccato hominis, ideoq; irremissibile & irremediabile est omnino. Hæc Antisiodorensis.

Diony. cōtra Antisi. ¶In cuius uerbis stare nō ualet, ꝙ dicit pctm̄ angeli in infinitū grauius esse pctō hoīs. Anima q̄q; quædam in instāti intelligere pōt & sine collatiōe, ut prima principia tā operādoꝝ q̄ speculabiliū. Nec illa celeritas cognoscēdi instantanea grauat pctm̄ diaboli infinite. & sicut actio uirtuosa angeli boni nō potuit esse intensiue meritoria aut uirtuosa seu uigorosa in infinitū, ita nec transgressio diaboli fuit infinitæ enormitatis aut infinitè demeritoria: imō sicut potentia om̄is creatæ mentis est finita, ita & actio eius finitæ est uirtuositatis aut uitiositatis, finitiq; meriti siue demeriti. Vnum uero infinitum non excedit aliud finitum, præsertim eiusdem generis, in infinitum.

Thomas. ¶Amplius Thomas: In dæmone, ait, est natura bona à deo creata, sed uolūtas mala, cuius malitiæ ipse ē causa. Ideo oīs actus naturæ eoꝝ, est bonus: actus uero uolūtatis eoꝝ, est malus. Actū aūt cōtingit esse ma-

Actus dupliciter malus esse potest. lū dupliciter. Primo, quantū ad substantiā actus, ut fornicari. Secūdo, quo ad modū agentis, ut dare eleemosynā pro laude humana. Itaq; dæmones facere queūt actū bonū ex gn̄e, non tn̄ bona uolūtate. Cuius obstinationis rō diuersimode assignat̄. Quidā etem̄ dicunt ꝙ liberꝝ arbitrium angeli mediū est inter diuinū & humanū, in hoc ꝙ diuinum & increatū immobile est ante electiōem & post, humanū aūt mobile ante & post: angelicū uero est mobile añ, sed immobile postea. Verum hæc ratio præsupponit id cuius rō quæritur, uidelicet immobilitatē liberi arbitrij angeloꝝ post electionē. Secundū eā quoq; assignari non posset rō cōfirmationis & obstinatiōis animarū post mortē. Ideo

aliĳ rõnem assignant: qa cũ angelus sit indiuisibilis, ad quodcunq; se uertit, se totũ conuertit: quod non uidet̃ sufficere. Nam quãuis indiuisibilis sit essentia, tamẽ diuisibilis est uirtute, secundũ quod uirtus eius se ad multa extendit secundũ obiecta, atq; secundũ quod magis aut minus alicui applicatur. & hoc secũdũ intensionẽ remissionẽve actus. ideo non oportet ꝙ actio sua ꝓcedat ab eo secundũ totam suã uirtutem, cum sit dñs sui actus. Aliĳ dicũt, qa homo per aliũ cecidit, angelus per se. sed nec hoc uidet̃ sufficere: qa per se & per aliũ cadere circunstantiæ sunt peccati, quæ in infinitũ grauare nõ ualẽt, ita ut pctõ recuperabilitas auferatur.

¶Præterea, si homo nunquam reparatus fuisset, nõ tamen ob hoc obstinatus consisteret, ut patet in infidelibus, qui beneficium reparationis non consequuntur. non tamẽ quælibet eorum actio est peccatum, ut infra dicet̃. Ita etsi casus dæmonis sit irreparabilis, non tamen ex hoc sequitur suæ obstinatio uoluntatis. Aliĳ dicunt, quòd quia angelus peccauit contra intellectũ deiformem, &c. ut supra, contra quod est, quòd intellectus angelicus & rõ humana non improportionabiliter distant, ut irreparabile & reparabile, qa utrũque finitum est. Alia rõ assignatur, qa natura humana fuit tota ĩ homine primo corrupta, ut supra &c. sed nec hoc uidetur sufficere, qa secundum hoc, si primo homine non peccãte, aliqs de filiĳs eius peccasset, peccatum eius irremediabile foret. Idcirco dicendum, ꝙ sicut impossibile est à uoluntate indeclinabiliter adhærente recto ac debito fini, procedere culpam: sic econuerso impossibile est, à uoluntate inconuertibiliter adhærente fini peruerso, opus rectũ oriri. Pctm̃ autẽ uolũtatis circa finem cõtingit dupliciter. Primo, ex passione abducente rõnem ab actuali finis recti cõsideratione, & taliter peccans, mox pœnitet passione cessante. Secũdo, ex certa malitia, quæ secũdum philosophum septimo Ethicorum, corruptiua est finis. Dicitur nanq; ex malitia peccare, q ex electione peccat finis peruersi: quoniam qualis est secũdum habitum, talis ei finis uidetur. Cumq; error circa finem in operabilibus sit, sicut principium in speculatiuis, circa quod errantem non contingit ex aliĳs principiĳs dirigi: idcirco sic peccãs, est impœnitẽs, ut dicitur septimo ethicorũ: ergo de peccato nullus potest pœnitere, nisi uel passiõe cessante, uel habitu remoto, q malum finem elegit. Porro habitũ remoueri non est possibile, nisi in eo q est in statu uiæ & mutabilitatis. Vnde quandocunq; aliqs deuenit ad terminum uiæ, non potest deflecti à fine cui adhæsit, siue sit bonus, siue malus. Finis uero uiȩ hominis est mors sua. Finisq; angeli est terminus suæ electionis, qua bono adhæsit aut malo. Hinc sicut homines post mortẽ confirmãtur in bono seu malo, ita angeli post auersionem uel conuersionem. Datur quoque homini longior uia quàm angelo, quoniam magis distãs erat à deo, oportuitq; q, ingrendo in dei notitiã perueniret. Hæc Thomas in Scripto.

Alia ratio

Opinio Thomę.

Pctm̃ contingit dupliciter.

1 (Primo)

2 (Secũdo)

Peccare ex malitia

Aptissima lapsus angelorum & hoim mortis comparatio.

Dionysi. cõtra Tho.

¶In qbus insinuari uidetur, ꝙ angeli reprobi peccauerunt ex habitu prauo. quod stare nõ ualet, qm̃ ante primum eorꝫ actuale pctm̃, non fuit in eis malũ culpæ nec habitus malus. Aut eñ fuisset eis innatus, aut acqsitus. Si innatus, malitia fuisset eis innata, atq; in creatorem redundaret, quod improbatum est supra. Si acqsitus, ergo iam ante peccassent. ¶Insuper, peccatum uoluntatis circa finem non solum contingit ex passione & habitu, sed item ex ignorantia: sicq; potest qs pœnitere, nec habitu nec passione cessante, sed ignorantia illa sublata. ¶Amplius ꝙ philosophus asserit peccantem ex habitu prauo, pœnitere non posse: nõ est intelligendum ꝙ absolute non possit, alioqn ex necessitate omnino peccaret: sed qa non potest de facili, imò & difficilĩ raroq; pœnitet, iuxta quẽ modũ etiã q̃dã peccata in spm̃ sanctum irremissibilia asseruntur. Præterea ista quoq; responsio præsupponere uidetur quod petitur, utpote ꝙ terminus primæ aut secũdæ electionis angeli, sit finis & terminus suæ uiæ. nec hoc est aliud dicere, nisi ꝙ liberum eius arbitriũ immobilitatur in illa electione, cuius rõnem ista non assignat responsio. Antè demum narratum est, quemadmodũ secundum Thomã, oẽs angeli fuerunt creati in charitate & gratia gratumfaciente, & immediate se conuerterunt ad creatorem per gratuitã dilectionẽ ac mentalẽ adhæsionem atq; electionem: & ita secundũ hæc uerba Thomæ nunc recitata, oẽs inauertibiliter adhæsissent illi ultimo fini. ¶Postremo, hæc sancti Thomæ respõsio, ꝓ magna parte concordat præhabitæ responsioni Bonauenturæ, cuius tñ responsio in hoc plenior clariorq; uidetur, ꝙ rationem assignat, cur terminus uiæ angeli, est prima illa eius electio seu ruina: hominis uero, mors: cuius rei rõnem & causam dicit esse supergloriosissimi creatoris dispositionem ac placitum.

Verba philosophi qualiter intelligenda.

Matth. 12. Marc. 3. Luc. 12.

¶Deniq; in prima parte Sũmæ, quæstione sexagesimaquarta, sanctus disseruit doctor: Origenis positio fuit, ꝙ oĩs uoluntas creaturæ propter libertatem arbitriĳ põt flecti in bonũ & malũ; dempta aĩa Christi propter unionem cũ uerbo. Sed hæc positio tollit uerã felicitatem à sanctis, qa stabilitas, imo & securitas æternalis, est de rõne beatitudinis. Vnde & uita æterna uocatur. Cõtrariatur etiam autoritati ac ueritati scripturæ, quæ reprobos in ęternũ dãnandos, electos uero in æternũ saluãdos, ꝓnunciat. Hinc ista positio est tanq̃ erronea atq; hęretica cõfutanda, tenẽdumq; firmiter secundum fidem catholicam, ꝙ uoluntas angeloꝝ sanctoꝝ est confirmata in bono, & uoluntas dæmonum obstinata in malo. Causam uero obstinationis istius oportet accipere nõ ex grauitate culpæ, sed ex conditione naturæ seu status. Hoc est eñ hoibus mors, q̃d angelis casus, ut protulit Damascenus. Oĩa autẽ peccata quãtumlibet grauia, sunt hoĩbus ante mortem remissibilia, non postea. Itaq; ad inqrendum causam obstinatiõis istius, pensandũ ꝙ uis appetitiua in oĩbus ꝓportionatur apprehensioni, à qua mouetur, sicut mobile motori. Appetitus qppe sensitiuus, est boni particularis: uoluntas uero, uniuersalis: quemadmodũ sensus apprehensiuus est singulariũ, intellectus uniuersaliũ. Differt etiã apprehensio angeli ab apprehensione hoĩs in hoc, ꝙ angelus apprehendit immobiliter ꝑ intellectum, quemadmodum nos prima principia. Homo autem apprehendit mobiliter discurrendo per rõnem, habens uiam ad utrunq; oppositorum. Vnde & uoluntas hoĩs adhæret alicui mobiliter, tanquam potens ab illo recedere, & contrario adhærere. Sed uolũtas angeli fixe immobiliterq; adhæret. ideo si consideretur ut ante adhæsionem, potest libere adhęrere huic & eius opposito in his, quæ non naturaliter uult. sed postquam adhæsit, immobiliter adhæret: ideo angeli q peccabant, sunt obstinati. Hæc Thomas. Ex quibus uerbis rursus uidetur, quòd si angeli reprobi deo unquam per actualem charitatis dilectionem adhæsissent, nunquam fuissent ab eo auersi. Insuper, cum dicat cæteros angelos reprobos suggestione peccasse Luciferi, ex quo seq uidetur eos reparabiles eẽ, iuxta q̃d q.

Idẽ Tho. Origenis positio erronea.

Matt. 25.

Damasc.

Differt apprehensio angeli ab apprehensione hominis.

Gregor. Bernard. dam dicunt sanctorum, etiã Gregorius & Bernardus, ideo primos parẽtes liberabiles fuisse, qa psuasione peccauerunt diaboli: respõdet, hoc nõ esse totam reparabilitatis redemptiõisq; causam.

Thomas. ¶ De his etiam scribit beatus Thomas in Summa contra gentiles, libro quarto circa finem: ex qbus multa accipi queunt ad horum declarationem accommoda, quæ tñ ad quartum Sententiarum plus pertinent: & ibi, si deus concesserit, inducentur.

Petrus. ¶ Scripta demum Petri de his, in præhabitis uerbis Thomæ totaliter cõtinentur. sed Petrus ad nullã opinionum tactarum declinat.

¶ Porro scripta Richardi in præinducta positione Richard. Bonauẽturæ contenta sunt. & ipse Richardus causam irrecuperabilitatis atq; impœnitentiæ dæmonum tradens, plures rõnes de hoc præhabitas in unum cõmassat, quasi unaquæq; earum per se non sit sufficiens: sed omnes seu plures simul acceptæ, unà cum dispositione prouidentiæ dei, sapientissimè rõnabiliterq; instituentis, ut uia angelorum terminaretur in prima eorum electione, nec postea eis daretur auxilium redeũdi. Præcipue autem commendat Richardus rõnem illã expressam ex parte simplicitatis naturæ angelicæ, ita q; diabolus se toto conuertit conatu ad suã ambitionẽ, sicut & angeli electi ad diuinã adhæsionem, per quod solui posset obiectio contra hãc causam adducta, uidelicet q; diabolus q̃uis sit simplex in natura, tñ est multiplex in uirtute & dominus sui actus. Idcirco non oportuisse q; toto conatu se ad uanitatem conuerterit. Sed & Thomas obiectionem hãc faciẽs, nihilominus fatetur (ut infra dicet) q; angeli q̃ erãt altioris naturæ, tãto eminentioris facti sunt gloriæ: qa uidelicet toto conatu se conuerterunt aut auerterunt. Vnde & ratio illa multum uidetur fecisse ad obstinatiõem impœnitẽtiamq; diaboli, propter quod & Albertus eã alicubi tãgit.

Albertus. Obstinatio dupliciter sumit. Qui & in Scripto suo hic contestatur: Obstinatio dupliciter sumitur. Primo, p immobili affectu in malo. sicq; pcedit à uoluntate diaboli indurata, quæ nec timore pœnarum retrahitur, nec pietate mollitur, iuxta illud Iob: Ecce cor eius ut lapis indurabitur, & stringetur q̃si malleatoris incus. (Iob. 40.) Secundo sumitur pro pœna, uidelicet pro non posse redire ad bonum, quæ est maxima pœna: & ita à deo ẽ, & inflicta est iusto eius iudicio, quemadmodum omnis pœna pro pctõ inflicta à dei procedit iudicio. Nempe iustissimum fuit quod angelus qui deiformis fuit intellectus, & nihil in se habuit quod ad uitium inclinaret, sed propria spõtanea electione malum elegit, in eodem immobilis perseueret. Itaq; prout obstinatio ista est pœna punitiua, & sapiẽtis effectus nec creaturam facit deteriorem aut turpiorem, sed meliorem ac pulchriorem. Iniquitas nanque impunita, est turpis: punita uero, resplendet decore, sicut sanctus ait Ambrosius, quod fur pulchre est in patibulo, & Iudas residet in inferno uelut carbunculi gemmula in auro. (Ambrosi.) Hinc loqtur Prosper in libro de uita contemplatiua: (Prosper.) Angeli qui se contra creatorẽ typo lætalis supbiæ hostiliter erexerũt, de superna regione proiecti sunt: quos diuina sententia eo iudicio condemnauit, ut qa noluerũt perseuerare cũ possent, nec uelint reparari nec possint. Siquidem præuaricatiõis eorum demeritum fuit, quod irreuocabilis iudicij animaduersione percussi sunt. & ad dãnationem iustissimam profecto pertinuit, q; facultatem redeundi ac uoluntatem penitus amiserũt. Hæc Albertus.

Idẽ Alb. ¶ Qui & in libro de coæquæuis: Propria, inquit, causa confirmationis dæmonum in peccato, est eorũ uoluntas: quoniam ratio sic est creata, quod est boni & mali, propter bonum eligendum & propter summum bonum adipiscendum. Vnde dum illud acquirit finaliter, tunc non est amplius boni & mali, sed stat in illo, estq; indeflexa ab illo. Voluntas quippe quandiu in uia est, quamuis declinet ad culpam, non tamen induratur in ea, ita ut aliud affectare non ualeat nisi culpam: quę uero est in termino uiæ, nil amplius uult quàm peccatum. ¶ Hinc Anselmus in libro de casu diaboli: (Anselmus.) Angeli, ait, qui maluerunt illud quod deus eis nondum dare uoluit, quàm stare in iustitia in qua creati erãt, eadem iustitia iudicante, illud propter quod illã cõtempserunt, nequaquam obtinuerũt: & quod tenebãt bonum, amiserunt. Sic ergo discreti sunt angeli, ut inhærentes iustitiæ, nullum bonum uelle possint q̃ nõ gaudeant: & deserentes illam, nullum bonum uelle queant quo non careãt. Hæc Albertus ibidem. Tamen ut supra in uerbis Thomæ est tactum, in his præsupponitur id cuius rõ petitur, utpote q; dęmones prima electione sua ponũtur in termino.

¶ Concordat prædictis Vdalricus in Summa sua libro quarto: (Vdalric.) Obdurationis dæmonum & omnium damnatorum causa, est quoniã ipse qui ait, Sine me nihil potestis facere: Dũ deserit hoĩem in hac uita, mox sequitur casus in culpã, secũdum id Psalmi: Dimisi eos secũdum desideria cordis ipsorum, ibũt in adinuentionibus suis. (Iohan. 15. Psalm. 80.) Et illud Isaiæ: Auferam sepem eius, & erit in direptionem. (Isaię. 5.) Cum ergo totaliter deserit qualemcũq; rõnalem creaturam, quãtum ad oẽ ordinatiuum in bonũ, nõ põt affectus creaturæ talis consurgere in aliq̃d bonũ, sed semp ad malũ: & hoc est in termino uię, q̃ est hoĩ mors, & angelo casus. Hinc diabolus habere nõ põt bonã uoluntatẽ nec opus bonũ: qa q̃d uult, aut sp est malũ, aut si est bonũ, tñ uult illud male, aut uult illud imperfecta uolũtate, quæ nunq̃ pertingit ad actũ completũ, nisi sub rõne malitiæ, quemadmodũ sanctus Dionysius ait quarto capitulo de diuinis noĩbus, q; dęmones naturaliter appetunt bonũ, uidelicet esse, uiuere, intelligere: (S. Dion.) sed naturalis iste appetitus nõ procedit in actum, nisi cum deformitate deliberatiuæ uoluntatis, q̃ hæc uolũt habere ad usum peccandi. Vnde beatus Dionysius ibi præmisit, q; ipsi nõ uidẽt sua naturalia dona, claudẽtes suas uirtutes boni inspectiuas, ne suideant ad bonũ usum, sed malum. Vel agit ex necessitate naturæ, sicut synderesis sua remurmurat malo: qa in ipsa sunt scripta naturalia iuris præcepta, quę necessario renitũtur suo cõtrario: nec aliter esset in eis cõscientiæ uermis. Aut ex coactiõe diuinæ potẽtiæ, quẽadmodum ex Christi imperio de obsessis exiuit corporibus (Isaię. 66. Matth. 8.) Aut timore seruili, secũdum illud Iacobi: Dæmones credũt & cõtremiscũt. (Iacob. 2.) Aut intẽtione decipiẽdi, ut cum uera profert, quatenus falsa commisceat. (Marc. 1. Lucę. 4.) ideo Christus eũ obmutescere iussit, etiam quãdo uera pronunciauit de se, Paulus quoq; spũm pythonicum uera de ipso dicentem, eiecit. (Actuũ. 16.) Aut simili aliqua prauitate, circũstantia, aut fine peruerso. Nec causam huius credo habitum malitiæ, ut multi dicũt: quoniam ille non inclinaret ad omne malum, sed tãtum ad opera sibi similia secũdum speciem peccati. Cum ergo relictũ sit ei liberum arbitrium, patet q; impotentia ista ad bonũ nõ tollit ab eo libertatem arbitrij. Qm̃ tamen peccatũ uulnerat naturalia, quãtum ad habilitates eorũ ad bonũ, idcirco per immobilem malitiæ habitũ libertas arbitrij multũ in ipso est diminuta, q̃tum ad id in quo

præcipue cōsistit eius libertas, q̄d est habilitas ad bonū. Diminuta est aūt nō per aliquā ablatiōem, sed p inclinationem ad oppositum, per habitū malitiæ atq̧ p impotētiam propriæ suæ naturæ. Hæc Vdalricus.

Dionysius z Vdalricū.

¶In cuius uerbis uidetur obscurū quod ait, Nec huius causam credo malitiæ habitum &c. Cum ei enī habitus uitiosus ex multis malis actibus generetur, constat dæmones prauis actibus iugiter insistētes, uitiosis habitibus esse repletos. Vdalricus quoq̧ in uerbis prætacta uerba sequentibus, fatet̄ habitum malitiæ eē in ipsis. Quod ergo ait Vdalricus, Non credo causam huius esse habitū malitiæ, intelligit uel de habitu malitiæ generali, aut speciali. Nō generali, cū subdat, q̄a ille nō inclinaret ad om̄e malum, sed tm̄ ad opera sibi similia scd̄m speciem culpæ. Nec potest uerificari de habitu malitiæ speciali, q̄a ad specialia uitia ex specialibus inclinantur habitibus. Ipse quoque Vdalricus tales habitus in dæmonibus ponere in uerbis prætactis uidet̄.

¶Præterea Durandus circa hæc recitat aliorum positiones, specialiter Thomæ, quamuis eum non exprimat. Itaque arguit rationem quam Thomas assignat obstinationis diaboli præinductam, uidelicet q̧ sicut impossibile est à uoluntate immutabiliter adhærente recto fini, procedere opus prauum: sic econtrario impossibile est, à uoluntate immutabiliter adhærente prauo fini, procedere opus bonū. Contra quod obijcit sic: Non est aliquis finis unus, cui omnes malę uoluntates adhærent, sicut est unus finis cui omnes bonę uoluntates adhærent. Neque enim est aliquod summum malum, in quo malæ uoluntates quietātur: sicut est aliquod summum bonū, in quo omnes bonę uoluntates concordāt. Et tamē hoc ratio illa supponit. Secūdo, q̄a à uoluntate adhærente recto fini, potest, p cedere opus prauū quando nō refertur ad finem illū: similiter ex uolūtate adhærente prauo fini, potest, pcedere opus bonum quod non refertur ad illum finem, ut pręstituens sibi delectationē adulterinā, p fine, eleemosynam potest cōferre. Hæc Durandus.

Durādus.

Obiectio.

¶Quo circa uidet̄ dicendū, q̧ non arguit efficaciter, imò nec contra mentem sancti Thomæ & aliorū quorū est illa positio, puta Alberti, Petri, Vdalrici, Richardi. & dico in primis, q̧ quāuis nō sit aliquod positiuū summum malum, q̧ sit essentialiter malū, nec aliquod bonū creatū simpliciter cōtentatiuū mētis creatæ, est tn̄ priuatiue aliq̄d summū malū, uidelicet carētia diuinæ uisiōis. similiter est aliq̄d summū malū culpæ, ut odium dei: est item summū malū pœnale. Rursus, sicut honor & gloria dei est generalis q̄dam finis oīm bonorū electorū ac beatorū, ita est aliq̄s finis cōmunis oīm prauorū reproborū & dānatorū, ut bono cōmutabili ultimate inhærere. Nā & Lucifer ac angeli eius perpetue & inauertibiliter manēt in ea affectiōe, in q̄ de cęlo eiecti sunt: similiter aīę prauæ in illo affectu, in quo à corpore migrauerūt. Quod enī hoībus ē mors, hoc angelis casus. Atq̧ ut Salomō fassus est: Vbicūq̧ ceciderit lignū, ibi erit, siue ad austrū, siue ad aq̄lonem. Hoc tn̄ sane est intelligendū, put infra clarius exprimet̄. & de huiusmodi fine ultimato, nō de quocūq̧ fine subalternato p̄fati doctores loquūtur, & de adhęsiōe inuariabili ad hm̄ōi finē. Adhæsio aūt inuariabilis interruptionē nō suscipit. Sed contra hoc Durandus iste inepte assumit, dicēdo: A uolūtate adhærente recto fini, potest, p cedere opus prauū &c. Debuerat q̄ppe sic assumpsisse: A uolūtate inuariabiliter adhęrente &c. q̄ uolūtas oīa sua finaliter refert ad hm̄ōi finem suum præcipuum, & contra hoc non procedūt illæ instantiæ. Insuper dicit Durandus: Bonitate gratiæ oīs operatio dæmonis caret, quoniam gratiam irrecuperabiliter amiserunt. Cumq̧ malum non sit nisi priuatio boni, potest dici q̧ omnes actus dæmonum isto modo sunt mali, tamen improprie: q̄a cū malū sit carentia perfectiōis debitę, gratia aūt non est perfectio debita inesse creaturæ, alioquin gratia nō esset grā: ideo eius carentia facit actū defectuosum, sed non, pprie malū.

Dionysius z Duran.

Eccl. xi.

Durādus inepte assumit.

Idē Durā.

¶Circa quæ uerba Durandi dico, q̧ oīs homo præsertim fidelis adultæ ætatis, tenet̄ esse in charitate & gratia, cū primū generalissimumq̧ præceptū sit, deū toto corde diligere: sicq̧ grā gratumfaciens, est perfectio debita inesse creaturæ ex parte pcepti, q̄a obligatur ad eā: ex parte q̧ præcipientis, inquantū deus req̄rit eā à creatura, illūq̧ expellēs quem nō inuenerit ea ut ueste nuptiali indutū. Nō autem est debita creaturæ, quasi ipsa de condigno eam promereatur, uel quasi eius operibus debeatur, loquendo de gratia prima, quæ de condigno promereri non ualet, prout ad Ephesios docet Apostolus. Porro deus eam, sicut & charitatem ac fidem, req̄rit ab homine: quia si homo quod in se est fecerit, deus utiq̧ eam infundet.

Matth.

Ephe.

¶Præterea Scotus sic quærit, Vtrū angelus malus necessarie uelit male. Et rn̄det, Hic ponit̄ triplex causa cōsummationis malitiæ in angelis malis. Prima, q̄nia angelus apprehēdit immobiliter sine discursu. Homo aūt mobiliter discurrēdo &c. ut supra in Thoma. Secūda, quāto uolūtas est pfectior, tanto perfectius se cōiungit uolibili, ut uolūtas separata, præsertim angelica: nr̄a aūt uolūtas corpori unita, libertatē habet diminutā: separata uero, habet maiorē. Nr̄a q̧q̧ uolūtas existēs in corpore corruptibili, interdū immobiliter se iūgit obiecto, ita ut ab illo resilire non ualeat, iuxta illud Prouerbiorū: Impius cū in profundū pctōr̄ uenerit, cōtemnit. Qn̄ ergo uolūtas perfecte est libera electione præcedēte, efficaciter currit in uolitū, ponendo in eo finem: ueniēsq̧ ad obstaculum synderesis, nō ibi sistit, sed cōtemnendo impingit: imò in eā retūditur, ut se retrahere nec uelit nec possit, uelut si ferrū impingat̄ ossi, retūditur, nec retrahi potest, nec eadē uirtute nec maiori. Istis obijcit: Si uolūtas humana ex se redire posset ad iustitiā, multomagis uolūtas angelica: ergo nec uolūtas angelica propter immobilitatē suæ cognitiuæ potētiæ, nec, pter plenā libertatē ei, q̄a ē separata, est impossibilis ad iustitiā reuerti postquā peccauit. Vel sic: Anima peccās in instāti separationis, est obstinata: q̄a est in termino, & non per actum quē tūc elicit: quoniam in eodem instanti quo separatur, totū compositum corrūpitur, & in illo nō intelligit, nec etiam per actū præcedentē illud instās, est obstinata, q̄a tūc fuit uiatrix. Vel sic: Si uolūtas hoīs, pter hoc q̧ habet apphēsionē immobilē, reddit se obstinatā, uel hoc est, dū ē in corpore, uel qn̄ ē extra corpus. Non primū, q̄a tūc nō habet apphensionē immobilē, cū sit uiatrix. Nec scd̄m, q̄m in instāti separatiōis obstinat̄ atq̧ dānatur: nec tūc habet apphensionē, q̄a illud ē instās corruptiōis. Præterea oportet assignare unā cōmunem obstinatiōis causam in angelo & aīa cōdemnata. Itaq̧ ad horū solutionē sunt duo uidēda. primū, de gradibus bonitatis, & malitiæ. scd̄m, q̄ bonitas possit inesse uolitioni dæmonis. De primo dico, q̧ ultra bonitatē naturalē uolitiōis, q̄ cōuenit ei inq̄tū ē ens positiuū, & cōuenit cuilibet enti scd̄m gradū, ppriæ entitatis, adhuc est triplex bonitas moralis, scd̄m gradū se habēs: quarum

Scotus.

Quæstio

Prouer.

Obiectio

Solutio dictorum.

De gradibus bonitatis triplicis.

prima dicitur bonitas in genere, secunda pōt dici bonitas uirtuosa, seu bonitas ex circūstantia: tertia est bonitas meritoria seu gratuita, & ex acceptatione diuina in ordine ad præmium. Prima cōuenit uolitiōi ex hoc, ꝙ transit super obiectum cōueniens actui tali, ſm dictamē rectę rōnis, & nō solum quia cōueniēs actui naturaliter, ut sol uisiōi. Hęc bonitas moralis uocatur bonitas ex genere, quia est quasi materialis respectu boni ulterioris in genere moris. Nam actus ille ē quasi formabilis per quamcunq; aliam circūstantiam moralem. Secunda bonitas cōuenit uolitiōi ex hoc, quod ipsa elicitur à uoluntate cum omnibus circunstantijs à recta rōne dictatis sibi cōgruere, qm̄ bonū est ex integra causa. Vñ istud est bonum in specie moris, quia iam habet omnes differentias morales contrahentes bonū ex gñe. Tertia bonitas cōuenit actui ex hoc, ꝙ ꝓsupposita duplici bonitate iam dicta, actus ipse elicitur conformiter principio promerendi, quod est charitas seu gratia, siue ſm charitatis & grãæ inclinationē. Huic triplici bonitati opponit triplex malitia ex opposita rōne accepta, ut facile est pēsare: q̄libet q̄q; malitiaꝝ istaꝝ accipi pōt priuatiue, & item cōtrarie. Etenim priuatiue, solum priuat seu aufert bonitatē sibi oppositam: contrarie uero, ultra carentiā ponit aliqd bonitati repugnans. Angelū aūt malū nō est dubium posse habere, imò & habere uolitiones multas bonas ex genere, q̄ transeunt sup obiectum cōueniens actui suo, puta amando se, pœnā q; odiendo. Porro uolitionem bonā ex charitate seu grã, nō pōt habere, intelligendo in sensu cōposito: qa non simul stant, ꝙ sit malus, & talem habeat bonitatem. sed in sensu diuiso potest ibi negari uel potētia logica uel realis, ut ista q̄ dicit rōnem principij, aut ista quæ est differentia entis, q̄ ordinem dicit ad actum. De potentia ergo reali uidēdum est, quō nō habet potentiā, quę sit principiū actionis meritoriæ. Habet aūt passiuum principium, qa uoluntas sua est quoddam receptiuum rectæ uolitionis. Quod em̄ de se est receptiuum rectæ uolitiōis, q̄diu in se manet, nō est nō receptiuū illius, illa autē uolūtas angeli mali aliqñ fuit receptiua bonæ uolitiōis, uidelicet ante lapsum. At uero loquēdo de principio illo actiuo, possumus loq uel de principio partiali, q̄d est uoluntas angeli mali, q̄ integra manet in eo, sicut & naturalia alia, & eandē nunc habet quā in statu innocentiæ habuit. Idcirco non potest ab eo uere negari principiū actiuum partiale uolitiōis meritoriæ, sed principiū totale actiuū eiusdē, q̄d principiū est uoluntas simul cū gratia. si uero intelligatur de potentia logica, q̄ dicit modū compositionis formatæ ab intellectu, hæc impossibilitas est uel ex repugnantia intrinseca terminoꝝ inter se, uel extrinseca: q̄ requiritur ad hoc, ꝙ extrema sint unita. Itaq; impossibilitas ista nō est ex repugnātia intrinseca extremorum. In subiecto em̄ nō est repugnantia ad prædicatū. Si qua ergo est hic impossibilitas, erit ex repugnantia alicuius extrinseci ad unionē extremoꝝ istorū, & illud extrinsecū nō pōt esse nisi deus, qui solus est gratiæ causa. Ergo impossibile erit angelis malis bene uelle, gratiamq; rehabere, quia impossibile est deū eis gratiā dare. Impossibilitas demū ex parte dei est duplex, uidelicet ex parte potentiæ ordinatæ, & ex parte potentiæ absolutæ. Absoluta est respectu oīm q̄ cōtradictionē nō includūt, & sic non est impossibile deū ipsis gratiam impartiri. Sed potētia dei ordinata est, q̄ est cōformis in agēdo regulis ꝓdeterminatis à diuina sapiā, uel potius à

Triplici bonitati dictę opponit triplex malitia.

Impossibilitas ex parte dei duplex est.

uoluntate diuina: ut sunt regulæ in scripturis exp̄ssæ, uidelicet: Vbicunq; ceciderit lignū, ibi erit. Et: Vermis eoꝝ nō morief, & ignis non extinguetur. Itēq;: Ibunt hi in suppliciū sempiternū, iusti aūt in uitam ęternam. Ex quibus regulis Augustinus 22. de ciuitate dei, concludit: Certū est deū nunquā daturū dæmonibus gratiā. sicq; impossibile dr̄ deo, loquendo de potentia ordinata, dare gratiā illis. Cōsequenter uidendū, an possint habere uolitionē moraliter seu ex circūstantia & ex specie bonā. Et dicunt quidā ꝙ non, qm̄ omnē suā uolitionē deformāt ex circūstantia aliqua seu ex fine. Habitus quoq; in eis est perfecte malus, & omnino inclinat ad malum, estq; in termino, contra quæ obijcitur, qa in eis manet remorsus synderesis, & habēt actū naturalē nō uitiosum, atq; ex libertate sua possunt nō uelle: qa ſm Augu. nihil tā est in ptāte uolūtatis q̄ ipsa uolūtas, uidelicet quantū ad opari. Hinc uidef posse dici, ꝙ nō necessario habent aliquē actū malū: nec loquēdo de actu determinato, nec de actu indeterminato seu uago. Pōt em̄ se auertere ab uno actu ad aliū. q̄uis ergo nō posset habere uolitionē moraliter bonā bonitate cōpleta ex circūstantijs singulis: attñ pōt habere eā moraliter bonā bonitate incōpleta. Hęc Scotus.

Eccles. 11. Isa. 66. Marc. 9. Matt. 25.

August.

Obiectio.

August.

Cōfutatio

¶Qui de his scribit multū diffuse uel magis ꝓlixe. & sicut patebit, scripta eius sunt cōtra excellētiores doctores cōmuniter, nec rite ꝓcedūt. q̄d ut clarius innotescat, introducam aliorum scripta de ista materia, ex quibus respondebitur ad nunc tacta.

Diony. ꝯ Scotum

¶Itaq; Hēricus quodlibeto 8. q̄st. 11. Quadruplex, inquit, distinguitur bonū, uidelicet naturę, moris, gratiæ & gloriæ. Damnatis autem non aufertur bonū naturæ, quaten⁹ in ipso ꝑseueret malū pœnæ. Vñ in moralibus ait Gregorius: q̄uis diabolus sublimitatis potentiā perdidit, subtilitatē tamen naturæ rōnalis non amittit: & ita sicut habet bonū naturę, sic habet bonū naturalis actus in sciendo, intelligendoq; multa uera naturali scientia: naturali etiā uoluntate in cōplacēdo bono naturæ & fugiendo malū ipsius, imò per synderesim & cōscientiæ uermē detestando malū culpæ. Si uero intelligatur quæstio de bono moris, quod consistit in actu deliberatiuo: dicēdū ꝙ in actu morali sunt duo, uidelicet substantia actus, & forma quam imponit intentio operantis: quoꝝ primū potest esse in damnatis. Quantum aūt ad formā actus intētionemq; finis, dicūt aliq ꝙ in actū bonū pōt dānatus ex pietate naturali: q̄d uidef sentire Augustinus sup illud, In inferno aūt quis cōfitebitur tibi? Sic cōfessus est in inferno diues ille, adeo ut etiā suos uellet fratres moneri, ut à suis se cohiberent pctīs, q̄d ex plena deliberatiōe uoluit, sicut ex euangelio comprobaf. Contrarium tñ uidef sentire Gregorius 18. Moraliū dicens: Oīs uoluntas damnati iniusta est, uoluntas aūt non est iusta neq; iniusta, nisi ex fine. Idcirco ut mediā uiam teneamus in isto, distinguendum ꝙ uelle bonū ex deliberatione quis pōt dupliciter, Primo per se, ꝓpter ipm̄ bonū & ei⁹ amorē ac odiū mali. Secūdo p accidēs, ꝓpter fugam pœnæ uel propriæ uel alioꝝ. Si propriæ, sic dico ꝙ possunt in actū bonū moris, ut uelle nūq̄ peccasse, ne æternaliter punirentur: quæ tñ uoluntas in hoc non est bona bonitate moris, quia nec recognoscunt ex uera pœnitētia illū actū esse malū, nec displicet eis ꝓpter se, quia malus, sed solū rōne pœnę annexæ, quēadmodū uellēt nō esse ꝓpter acerbitatē pœnæ. Si aūt propter fugā pœnæ alioꝝ, sic posset quis dicere ꝙ nequāq̄, imò absolute atq; simpliciter omnes damnati

Henricus

Gregori.

Psalm. 6.

Luc. 16.

[Oẽs dãnati vellent oẽs secũ esse dãnatos] homines ac dæmones uellent omnes secum esse dãnatos ac puniendos: & ad nullum, neq; ad se inuicẽ neq; ad deum, possunt habere actum amoris deliberatiuũ, sed solum ad seipsos, statuendo finem suum in seipsis peruerse, imo ad se inuicem & ad oẽs odiũ habẽt summum & maximũ. Per accidẽs uero possunt talit̃ uelle [De diuite epulone.] alteri bonum. sicq; diues ille petijt suos moneri, quia putauit se posse restitui corpori, & in eo mitti ad suos, sicq; subtrahi à tormentis, & ita nec p aliũ à se eos moneri uoluit. Vnde dicẽte Abraã, habẽt Moysen & pro- [Luc. 16.] phetas: respõdit, Non pr̃, sed si aliquis ex mortuis, &c. quasi dicat, Magis idoneus sum. ideo fiat per me, qa & mihi plus credent. Glossa tñ aliter hoc exponit: Seruatur, inquiẽs, diuiti ad pœnã memoria fratrũ, q̊s reliquit, ut de pœna inutiliter amatorũ amplius torqueatur. Et uidetur glossa intendere, q; uoluit eos secũ cõuerti, ne si secum in locũ tormentorũ uenirent, ex hoc acrius torqueretur ex pœna sic amatorum. Quod ui- [Gregori. i] detur sentire Gregorius Nysenus, dicens: Quasi quodam iusto etiã post mortẽ à uita detinetur affectu carnali. Nã si quis oĩno carnalis fm mentẽ fiat, nec post q̃ corpus exuerit remouetur à passionibus eius. Sed unde est hoc, q; ex pietate naturali cũ deliberatione non possint pro tanto seu in tm̃ reuerti, ut uelit bonũ moris propter bonũ per se, aut saltẽ propter bonũ, sicut existens hic in peccato mortali hoc potest? Ad quod dicunt aliqui, q; hoc facit alius & alius stat⁹ illorum & horum. quod non sufficit, qm̃ nulla commutatiõe facta seu existente circa uoluntatem, quod potest quis, quantum est ex parte solius uoluntatis, in statu uno, [Aliorum opinio.] potest in alio. Hinc alij dicunt q; uoluntas quanto liberior est atq; perfectior, tanto perfectius se immergit seu impingit in uolitum: & ideo natura intellectualis separata, cum sit omnino libera uoluntate, in tm̃ se inuoluit, immergit, impingit in uolitum, tantoq; illi alligatur amore, ut ab illo auerti non queat, non coactione aliqua impellente, sed ipsa uoluntate immobiliter illi adhærere uolente, ut etiam exinde hõ in statu innocentiæ propter corporis aliquantulam corruptibilitatem anima aliqualiter retardetur, neq; omnino immergat se uolito per adhæsionem omnimodã: sed separata aut existens in corpore incorruptibili, totaliter se immergit ut reuerti non possit: ut propterea quod hominibus mors est, hoc dæmonibus casus sit, [Gregori.] iuxta quod dicit Gregorius: Idcirco diabolus peccãs sine uenia, est damnatus. Magnus quippe sine comparatione fuit creatus: & hoc, quia secundum magnitudinem suam ex creatiõe impegit & immersit se in uolitum. Veruntamen hoc non satis explicat modum, quo fiat istud quod quærimus. Idcirco dicẽdum secun- [Prouer. 18.] dum illud Prouerbiorum, Peccator cum in profundũ uenerit peccatorum, contemnit: quod quando uoluntas est in sua perfecta libertate, habita plena deliberatione, tanta efficacia currit in uolitum pc̃ti, ponendo in eo finem, ut ueniens ad obstaculum synderesis, nec ibi sistat, sed contemnendo impingat in illam: & ibi retunditur, ut retrahere se nec possit, nec uelit, nec possit uelle oppositum: quemadmodũ si ferrum acutum penetrans carnes, in ossibus interioribus retundatur nec extrahi queat. Homo autem uiator, quia tanta efficacia impingere nequit, ideo semp potest reuerti in bonũ. Porro si fiat sermo de bono gratiæ aut gloriæ, siue quo ad habitum, siue q̊ actum: sic damnati nunquam ualent redire, quia hoc bonũ à se habere non possunt, & deus iusto iudicio decreuit se nũquam daturum illis bonum gratiæ aut gloriæ. Quamuis itaque in damnatis sit liberũ arbitrium, hoc tamen sua affectione est ita in malo ligatũ, ut quamuis libertas sit ibi ut in radice, in effectum tamen non ualeat prosilire. Hæc Henricus.

¶In cuius uerbis uidet̃ obscurũ, quod ait diuitem il- [Diony. Gandaui.] lum putasse se posse corpi reddi atq; ad suos mitti, intantum quod non uoluit eos per alium admoneri, cũ tamẽ in euãgelio legat̃ dixisse: Rogo te pater, ut mit- [Luc. 16.] tas eum, uidelicet Lazarũ, in domum patris mei, &c.

¶Præterea Albertus circa hæc multas inserit opi- [Albertus.] niones: Vna est, Vtrum culpa diaboli aliquid secum compatiatur uirtutis. Ad quod respõdet, Malitia dæmonis nihil uirtutis secũ compatitur, nec uirtutis informis, neq; formatæ, nec theologicæ, neq; politicæ. Cumq; obijcitur quod credunt & contremiscunt, di- [Iacob. 2.] cendum quod nec fidem formatam habẽt nec fidem informem. Vtraq; nanq; est in uoluntate electiua, qa ut loquitur Augustinus: Cætera potest homo nolens, [August.] credere autem non potest nisi uolens. Vtraq; quoq; fides, ut diuinus Dionysius contestatur septimo capitu- [S. Dion.] lo de diuinis nominibus, est lumẽ collocans credẽtes [Credere dæmonũ nõ ẽ actus virtutis fidei] in prima ueritate, & primam ueritatem in eis. Credere igitur dæmonum non est actus uirtutis fidei, sed illius fidei, de quo tertio de anima fatetur Philosoph⁹: [Aristoteles.] quod opinio rationibus innata est fides. sicq; dæmones ratione & experimento suæ pœnæ conuicti, credunt: contremiscunt itidem nõ timore initiali, imò neq; seruili. Nam timor seruilis retrahit à peccato formidine pœnæ. quamuis (teste Gregorio) in ira timente ui- [Gregori.] uat peccati uoluntas, & sequeretur effectus, si sperare tur impunitas. Dæmon autem non cessat à peccato propter pœnam. Quod uero contremiscit timens pœnam atq; iudicium, est ex naturali timore qui oritur ex fide, de qua dictum ẽ paulo ante. Præterea quamuis dæmon sit nobilioris naturæ, quàm homo: attamen bonum naturæ plus est corruptum in dæmone: quia corruptus est secundum omnia quibus debebat ordinari ad bonum, secũdum rationem appetitumq; uoluntatis & quamcunq; apparentiam boni. Nempe secundum rationem, ut tertio capitulo de diuinis nominibus beatus Dionysius docet, malum dæmõis est [S. Dion.] furor irrationalis, quo irrationabiliter agitat̃ atq; irascitur cõtra omne bonum. Secundum appetitum uero, malum eius est amens concupiscentia: quoniam nulla mente frenatus, concupiscit malum non bonũ. Malum uero ipsius quantum ad bonum apparẽs, est phantasia proterua, non prout phantasia est potẽtia animæ sensitiuæ, sed à phanos græce, quod apparitio sonat latine: quoniam contra omne quod apparet in specie boni ac ratione, proteruit ac repugnat pro posse. Hæc Albertus.

[Idẽ Al. Vtrũ diabolus iugiter in suo pseueret peccato.] ¶Qui insuper quærit, Vtrũ diabolus iugiter in suo pseueret pc̃tõ. Rñdet, Appetitus dæmonis põt dupliciter cõparari. Primo, ad radicẽ seu iniquã uolũtatẽ, ex qua pcedit appetitio ipsa. Secũdo, ad obiectũ siue ad altitudinẽ dei, in quã pcedit. Et primo mõ adhuc dupliciter: uidelicet, q̊ ad uolũtatis naturã, & q̊ ad iniquitatem q̃ informat uoluntatẽ. Si primo mõ, tũc remorsus cõtradicit appetitui pp̃ter scintillã rõnis, q̃ synderesis nuncupat̃. sicq; aliquo modo desistit à uoluntate iniqua, fm quod ait Glossa super illud Petri: Ibi cruci- [2. Petri.] abuntur iniqui. ubi angeli mali, qui cõtra deum superbierant prius, iãq; puniti sunt, mõ non portãt, sed magis abijciũt iudiciũ supbiendi cõtra deũ, q̊d execrabi-

le est contra ipsos, quia pro illo grauiter puniuntur: & territi magnitudine tormentorum, ab illo præsumptionis desistunt iudicio, sed istud est desistere tñ secundum quid. Porro si cõparetur ad iniq̃ uolũtatẽ, ſm q̃d talis est, q̃ naturalẽ rõnẽ uincit in dæmõe, & trahit ad actũ prauũ, tunc adhuc usurpat sibi q̃d prius, nõ tñ in eodẽ, sed simili, ut s. in malis habeat ptãtem, sicut & deus in bonis. Si uero comparet̃ uoluntas ad obiectum, rursus dupliciter attendit̃. Voluntatis nanq; obiectũ est uolitum, & hoc intelligi põt concretũ siue coniunctũ culpæ tm̃, uel coniunctũ pœnæ per culpã: & si primo modo, sic non desistit à uolũtate iniqua: si secũdo mõ, sic decor iustitię resultat in culpa punita. Cũq; displiceat dæmoni oĩs decor iustitiæ, ideo sic ab iniq̃ uoluntate desistit. Cuius etiã alia rõ est, quia ut dicit Augustinus, pœnam horret bona natura: & qm̃ dęmonis natura est bona ac intellectualis, ideo horret pœnã, atq; horrore pœnæ aliq̃n desistit ab actu peccati, cum tamen culpa semper placeat ei. Hæc idem.

Idem Utrũ diabol⁹ in oĩ actu peccet. ¶Qui etiam quærit hic, Vtrum in oĩ actu seu motu peccet, de quo infra uidebitur. Ei quoq; quod scribit Albertus, dęmones non habere fidem informẽ, uidetur obuiare q̃d secundum quosdã omnes angeli añ conuersionẽ & auersionẽ fuerunt creati in fide, quod etiam Thomas in Secunda Secundæ quæstione de fide tuetur: qm̃ erant uiatores, poterantq; mereri: imò & multi eorum promeruerunt, quę sine fide non fiũt. Nouerunt etiam deum esse trinũ in personis, ut plurimi attestãtur, quod tamen in lumine naturali cognoscere non ualebant. Thomas.

Idẽ Thomas. ¶Verum de hoc suo loco plenius est dicendũ. Pręinductæ autem rñsioni Alberti concordat, quod Thomas ait in Scripto: In dæmonibus manet potentia naturalis ad bonum ut remota & indisposita, atq; p contrarium habitum deprauata: qua potentia possent facere bñ, si uellent: sed uelle nõ possunt, qm̃ habitus malitiæ ab eorum uoluntate remoueri nõ ualet, cum in statu uiæ non sint. Deniq; cũ in angelis natura sit bona, oportet q; naturalis appetitus eorum sit bonus, q tñ per circunstantias deprauatur: quas apponit deliberatiua uoluntas, qua uiuere uolunt sub deformitate peccati, sicut lasciuus uult uiuere in turpi & fœda delectatione. Aliqui aũt opinati sunt, q; synderesis in dæmonibus non remurmurat culpę, sed pœnę: q̃d nõ apparet, qm̃ impossibile est q; aliquis non renitatur suo cõtrario. In synderesi autem sunt uniuersalia iuris naturalis principia. Vnde oportet ut omni ei remurmuret, quod fit contra ius naturale: tñ hoc murmur in dęmonibus est actus naturæ, cui uoluntas repugnat per uersa, per quã claudunt uires suas cognitiuas à debita consideratione. Quamuis etiam aliqui dicant q; culpa dæmonum crescat usq; in diem iudicij, hoc tñ non uidetur, cum non sint in statu uię. Propter q̃d sicut mutari non possunt in bonum, sic neq; in peius. Hinc dicendum q; culpa seu superbia eorum dr̃ semp ascendere seu crescere, non quãtum ad intensionem malitiæ, sed quantum ad actuũ extensionẽ seu multiplicationem. Essentialis quoq; pœna eorũ non crescit, sed accidentalis, quæ est ex multiplicatione dãnatorꝝ, sicut & de beatorum est præmio angelorum. Hæc Thomas, q̃ & supra ex Vdalrico inducta sunt, per q̃ etiam patet instantiarum solutio. Psalm. 7. Autoris sententia

Idem. ¶Hinc item ait in prima parte q. 64. Actus dæmonis duplex ẽ. Vnus ex deliberata uolũtate procedẽs, qui proprie nominatur dæmonis actus, & semper est malus: q; si aliq̃n aliquid boni aut ueri dicat aut faciat, non tamen bene, ut dum asserit ueritatẽ ut fallat. Vñ nec uoluntate credit aut confitetur, sed euidentia reꝝ coactus. Alius dęmonis actus est naturalis, qui potest esse bonus, & attestatur bonitati naturę. Nihilominus etiam tali actu bono abutũtur in malum. Hæc idem.

¶Ad quæstionem autem qua quæritur, An diabolus continue peccet, Petrus respõdet: q̃uis motus naturæ in diabolo nõ sit malus, quia natura bona est: at tamen omnis motus uoluntatis ipsius est malus, & qa uoluntas eius ab aliquo actu non cessat. i. semper alicui actui est intenta. ideo à peccato non cessat, Aut uolendo quod est malum secundum se, aut quod est malum ex circũstantia. Quod si obijciat̃ quia interdũ implet præceptum dei aut sanctorum angelorũ uel hominum, quod agendo non peccat: rursus, qm̃ nullus peccat in eo quod uitare non ualet, sed diabolus uitare non potest malum: dicendum ad primum, q; q̃uis non peccet implendo tale præceptum, quantũ ad substantiam actus, sicut ad Christi pręceptum de obsessis egrediendo, peccat tamen quantum ad modum agendi, quia cũ murmure & inuite exequit̃. Ad secundũ, q; quamuis uitare nõ queat in uniuersali, potest tamen in singulari, sicut de uenialibus quantum ad homines dici solet. Hæc Petrus. Petrus. An diabolus continuepeccet. Continue peccat diabolus. Obiectio. Alia. Cõfutatio

¶Verum his obijci potest, quia nõnulla dei & sanctorũ p̃cepta uidetur libẽter implere, sicut dum iusto ac pio dei iudicio affligit electos seu quosdam reos occidit: sicut Ananiam & Sapphiram, & de quibus loqtur Paul⁹, quos tradidi sathanę. Itemq;, Congregatis uobis in unum, tradere huiusmodi in interitũ carnis. In talibus tamen pecccare censetur, non quia obedit, sed quia peruersa intentiõe aut ex odio seu simili praua circunstantia operatur. Obiectio. Actu. 5. 1. Cori. 5.

¶Circa hæc q̃rit Alexãder, an diabol⁹ potuit, an adhuc possit peccare ueniali pc̃tõ. Videt̃ q; sic, qm̃ posset unũ uerbũ ociosum, pferre. Rñdet, diabol⁹ nõ potuit primo pecare uenialiter, nec consequẽter. Primo, propter excellentiã sui stat⁹: deinceps, pter animi sui malignitatẽ. Nec sequit̃, potuit peccare mortaliter, ergo & uenialiter. Cũ eñ in tanta fuit claritate, ut deo posset adhærere immediate, si claritatẽ suæ cognitionis directe fuisset uoluntas secuta, non peccasset. ideo primo recedẽs, maximo recessit recessu: imò primus hõ rõne sui status non potuit primo uenialiter peccare. Hæc Alexander. De isto tñ infra plenius inquiretur. Alexãder.

¶Insuper Antisiodorẽsis quærit hic, An oĩs actio diaboli sit pc̃m̃. In cuius rñsione uidetur à prætactis aliqualiter dissentire. Non oĩ, dicens, motu suo diabolus peccat, qa nõ peccat motu pure naturali. Cũq; obijcitur q̃d super illud Corinthioꝝ, Quæ conuentio Christi ad Belial, ait Glossa: Christus omnia bñ egit, diabolus oĩa male: intelligẽdum est, quod Christus omnia egit bene. i. meritorie: diabolus oĩa male, qa nil meritorie. Omnia quoque quæ egit ex libero arbitrio & libere, fecit male. Non autem intelligẽdum est de his, quæ fecit per uiolentiam & coactionem, ut de obsessis exeundo corporibus: quod agendo non peccauit, quia nõ fecit cum murmure, sed ex dei coactione, nec fecit ex libertate arbitrij. Hæc Antisiodorẽsis. qui in hac responsione inter cætera dicit: Cum Christus dicitur oĩa meritorie egisse, intelligẽdum est de opib⁹ liberi arbitrij, qm̃ motu sensualitatis nõ meruit Chr̃s, nec motu q̃ timuit mori, uel q̃ uoluit nõ mori. Quo circa uidet̃, qa (ut S. fatet̃ Hieronymus) motus Gulielm⁹. Obiectio. 2. Cori. 6. Elucidatio. Hieronymus.

& affectiones sensualitatis uel potius sensitiui appetitus in Chr̃o fuerunt potius propassiones q̃ passiones: quoniam ex præuio rationis iudicio, atq; uoluntatis imperio, secundum ordinẽ & impulsum diuini amoris seu charitatis, fuerunt in ipso: ideo meritorij fuisse

Gulielmꝰ.

censentur. Amplius quærit Antisiodorensis, An credere diaboli sit peccatum. Respondet, Credere diaboli aliquando est peccatum, interdum non. Quãdo em̃ credere eiꝰ procedit ex mera libertate, peccatum est: quoniam ex superbia credit, ut deũ impugnet aut ea quæ dei sunt. Pigetq́; eum credere, & murmurat in credendo. Illud uero credere quod extorquetur ab eo ꝑ pœnas uel per solas creaturas immittitur, uelit nolit, non est peccatum, nec habet alicuius uirtutis seu fidei habitum formatum neq; informem.

Idẽ Guli.

¶Vlterius quærit hic doctor, Vtrum diabolus habet spem, & an peccet sperando. Videtur quod sic, ꝑ illud Iob: Spes eius frustrabitur eum, & uidẽtibus cunctis præcipitabitur. Glossa quoq; Gregorij ait ibidẽ:

Iob. 40.
Gregor.

Diabolus de misericordia dei blanda sibi promissiõe mentitur. Rursus, Gregorius dicit ibi, quod uerba intelliguntur de membris diaboli. Ad hoc aliqui dicũt, quòd quamuis diabolus æstimet uehementer se æternaliter puniendum, tamen ex p̃sumptione sperat beatitudinem æternalem. Vel quantum ad hoc sperat beatitudinem & impunitatem, quoniam sperat maiorẽ dilationem diei iudicij diutiusq́; regnare in impijs q̃ obtinebit. Attñ posset dici quemadmodũ aliqui dicũt quòd diabolus est tantæ arrogantię & obstinationis, quòd sperat se habiturum à deo multa bona, & tandẽ uitam æternam, quamuis maxime odiat deum, sicut quis cõfidit se habere multa bona ab homine aliquo quem plurimum odit. Verum est autem quod membra diaboli quamuis modo sint in inferno, aliquam spem habent adhuc, propter quòd (ut est apud Mat-

Matth. 7.

thæum) in die iudicij dicent: Domine, nonne in nomine tuo ꝓphetauimus? Et alibi: Domine domine, ape-

Matt. 25.

ri nobis. Vtrũ uero & diabolꝰ ita speret, nemo potest scire, cum non sit in scriptura determinatum. Hęc Antisiodorensis. Cuius dicta recitatiue commemoro, q̊niam quædam incerta continentur in eis: imò multi sanctorum atq; scholasticorum affirmãt doctorum, quod damnatis grauissima pœna est, q̊d sciunt se æternaliter in inferno puniendos, & quod in ipsis est desperatio mera.

Idẽ q̃rit.

¶Quærit quoque hic doctor, an diabolus uelit se esse malum, & utrum uelit deum esse: in quorum solutione prolixus est, ac inserens quædam incerta, idcirco pertranseo.

Richardꝰ.
Diabolus sp̄ peccat & demeret

¶Richardꝰ etiam tenet, quod diabolus semp̄ seu incessanter est in aliquo actu peccati: quia non habet corpus quo retrahatur ab actu, & quod usq; in diem iudicij demeretur, atq; in die illo à Christo pro quolibet suo actu malo recipiet pœnam.

Gulielmꝰ

¶Postremo Gulielmus libro secũdo de uniuerso, tractatu de dæmonibus: Hæc, inquit, societas atq; cõnexio uirium apprehẽsiuarum ac motiuarum nobilium est, ut simul meliorentur aut deteriorentur. Manifestum uero iam est innumerabilibus experimentis, uires motiuas malignorum spirituum tanta esse peruersitate deprauatas, ut nihil boni uelle possint principaliter & propter se. Interdum quippe aliqua bona

Demones hoĩbus bona interdũ suggerunt

hoĩbus suggerunt, non quoniam bona sunt aut prosunt, sed ut sint eis occasio nocumenti seu mali. Cuius exemplum est, quod hominibus quos noscunt esse instabiles, interdũ suggerunt religionis ingressum, quatenus eos ad apostasiam inducãt. Cumq́; deprauatio & obscuratio uirium apprehensiuarum nobilium sit ex deprauatione & peruersione uirium motiuarum, sequi uidetur, ꝙ quanto maior est causa deprauationis huiusmodi, tãto sit maior obscuratio eorum. Cumq́; supremus malignorũ spirituum sit maxime deprauatus in apprehẽsiuis uiribus suis, sequi uidetur, quod & in ui intellectiua sit maxime obscuratꝰ: sicq́; princeps dæmonũ insipientissimus esset atq; astutia minimus, quod nemo dixit usq; adhuc. Dico ergo quod deprauatio affectiuę seu motiuæ, maxime obscurat uim intellectiuam propter mutuam propinquitatem & cõnexionem quemadmodũ in auaro cõspicimus, cuius intellectꝰ ex cupiditatis uitio ita obtenebratur, ut pecuniã intellectualiter dijudicare non ualeat, an pecunia appetenda sit propter se, an contemnenda: imò teterrimum auaritiæ uitium intolerabiliter facit & q̃si cogit errare auaros circa pecuniã, intm̃ quod unus Italicorum dixit philosophorum: Auaritia est inhærens opinio & quasi insita, ꝙ pecunia per seipsam sit bona & propter se appetenda. Hoc ergo est ius ac ordo naturæ intellectualis, ut minus uideat & cognoscat circa rẽ circa quã deprauata est eius uoluntas, & hæc res est creator oĩpotens deus, naturaliter sanctus & bonus, in quem maxima est ira odiumq́; diaboli. Ideo illũ minime noscit ex ea parte, qua illi iratus est: eumq́; odit, quia si odit deum quoniã iustus est, minime cognoscit iustitiam eius, si in eo quod sapiens est, minime cognoscit sapientiam eius. Eodem modo si in eo quod bonus, & ita de alijs. Quod si quis dicat, quia secundum omnem respectum & proprietatem creatoris odit eum princeps hic tenebrarũ, ideoq́; ei ex om̃i parte ignotissimus est creator, uerũ est hoc, iuxta meam intentionem. Vera nanq; eius cognitio est assimilatio cognoscẽtis ad cognitum, iuxta quod scriptum est: Similes ei erimus, quia uidebimus eum sicuti est. 1. Ioh.

Idcirco impius ille dissimilimus deo est sua uitiositate. Per effectus autem & opera dei ip̃m cognoscit, sicut per suam depressionem & pœnam agnoscit creatoris potestatem & æquitatem. Nihilominus dico ꝙ facilimum fuit deo reseruare huic maledicto apostatæ innatam suam notitiam, ac naturale in cognoscendo acumen, & hoc in grauius eius tormentum. Hæc Gulielmus.

¶Nunc perscrutanda sunt breuiter præhabita uerba Scoti. Itaq; quando sic arguit, si uoluntas humana ex se ad iustitiam posset redire, multo magis uoluntas angelica: constat ꝙ istud non seq̃tur, cuius multiplex ratio est inducta. præsertim q̃a increata sapientia creatoris, primam electionem angeli statuit esse terminum suæ uiæ, hominibus uero mortem. Cumq́; assumit anima peccãs in instanti separationis est obstinata, &c. dico ꝙ anima ponitur in termino per ultimũ actum suum in corpore, in q̊ adhuc fuit uiatrix, ideoq́; actu illo meretur aut demeret. sicq́; immediate post actum illum amplius nõ est uiatrix, neq; in statu merẽdi: sed redditur obstinata, si uiam clausit ĩ malo: nec inconueniens aut impossibile esse uidetur, animã ipso instanti q̊ separatur à corpore, esse in aliquo actu quo collocetur in termino, ita ꝙ illud instans sit ultimum nunc suæ uiatiõis. Cum uero sic arguit, si uolũtas hoĩs ob hoc ꝙ habet app̄hensionẽ immobilẽ, reddit se obstinatã, uel hoc est dũ est in corp̄e, uel qñ est extra corpus: dico ꝙ quando est in corpore ad hunc sensum, ꝙ

per ultimum actum suum quem habet in corpore, collocatur i termino, ita quod deinceps seu post illud momentum aut instans nõ est in uia neq; in statu merendi: sed immobilitata in ea dispositione seu affectione, hoc est, conuersione ad deum seu auersione ab ea, in qua à corpore emigrauit, & quamuis aliqui dixerunt animam particulari iudicio iudicari ante egressum de corpore, aliqui in instanti egressionis, tamẽ ut in tractatu de particulari iudicio in obitu singulorum probaui, magis uidetur tenendũ, quod post egressum de corpore, sicut & multi à morte resuscitati, sunt protestati, præsertim cum & Apostolus ad Hebræos testetur: Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium. Aliqui tamen sancti aut etiam scriptores catholici interdum de hoc loquuntur nõ multum præcise seu determinate, dicendo quod hoc fiat in morte.i. immediate seu cito post mortem.

De particulari iudicio vniuscuiusq;.

Hebr. 9.

¶Deinceps dũ Scotus subiũgit, Angelũ malum nõ est dubiũ posse habere, imò & habere multas uolitiones bonas ex gñe, q̃ transeunt super obiectum cõueniens actui suo, puta amando & pœnam horrẽdo, dico iuxta p̃allegatos doctores, quod huiusmodi actus ut naturales, possunt taliter esse boni. Attamen absolute loquendo, & prout ex deliberata uoluntate procedũt, sunt uitiosi: nec dæmões stãt in nudo suo amore naturali, sed in amore inordinato ac improbo, ad se peruerse reflexo: abutunturq; actibus illis, & horrent pœnam non solum ut malum naturæ, sed ut effectum iustitiæ. Insuper cum affirmat, quod diabolus habet passiuum principium bonitatis gratuitæ seu uirtuosę, quia uoluntas sua est quoddam receptiuum rectę uolitionis: negandum est hoc, quia uoluntas secundum statum & existentiam in qua est, utpote conuertibiliter auersa à summo bono, non est receptiua rectæ seu iustę uolitionis, ut clare ostẽsum est. Et cum addit probando assumptum, q̃d de se est receptiuũ rectæ uolitionis, q̃diu in se manet, nõ est non receptiuum illius, istud uidetur ualde pueriliter atq; debiliter dictũ. Nã & simili mõ posset ꝓbare, quod animæ iam finaliter condemnatæ, essent receptiuæ conuersionis seu rectæ uolitionis. Similiter angeli sancti peruersæ uolitionis cuius ante confirmationem suam fuerant receptiui. Idcirco dicendum, quia quod de se est receptiuum rectæ uolitionis, quandiu in se manet, id est, in eodem statu seu dispositione est receptiuum illius, non tamẽ quandiu manet in se, id est, in existentia sua. Hinc quoq; erroneum est, quod dicit de angelo malo non posse negari principium actiuum partiale, ad promerendũ uidelicet uoluntatem ipsius productiuam seu cõproductiuam bonæ uolitiõis. Quemadmodum enim uoluntas eius pro statu & dispositione in quibus nunc est, non est bonæ uolitiõis receptiua: ita nec productiua, aut comprincipiatiua: quia nec gratię capax, & indurata est in malo. Ex his facilis habetur respõsio ad cætera argumenta istius. Quamuis enim potentia angeli manet integra suo modo, quanquam nõ parum sit læsa, debilitata, ligata & coartata, ut patuit: non tamen eadem potest, quia non mansit in statu eodem. & ita est in ea repugnantia intrinseca ex parte subiecti ad bonum uirtutis, non tamen innata, sed accidentaliter culpabiliterq; contracta. Quæ autem contra hæc obijcit iste, nullius uigoris sunt. Quamuis enim sit in dæmonibus aliquo modo remorsus synderesis & actus naturæ bonus, tñ adeo debilis, & ita per liberum arbitrium deliberatamq́; uoluntatẽ repercussus, deprauatus, abusus, oppressus, ut idoneitatem non p̃stet ad actum moraliter bonum. Deniq; cum finis sit potissima circunstantiarum, & ipsi cuncta ad peruersum referant finem, nec aliquam obseruent circunstãtiam ad actum uirtutis requisitam eo modo q̃ est circũstantia talis: sed si quam materialiter uideant seruare, sinistra hoc agunt intentione: ideo nullam possunt habere actionem moraliter bonam, nec bonitate cõpleta, neć incompleta, nec loquendo de actu determinato, neq; de actu indeterminato. Quãuis eñi non necessario indesinenter insistant huic aut huic actui prauo, seq; conuertant de uno actu malo ad aliũ, semper tamen insistunt actui malo, ita q; actui moraliter bono nequeunt inhærere. Postremo, q; allegat Augustinum dicentem. Nihil ita est in potestate uoluntatis ut ipsa uoluntas, certum est debere intelligi de uoluntate secundum se sumpta, non quo ad quemcunq; ipsius statum, aut q̃lificationem. Aliàs beati se possent à deo auertere. Exemplum demum quod doctor solennis inducit de ferro incusso carni usq; ad ossa, & cę. multũ conueniens est, quamuis alter illud subsannet. synderesis nãq; ob suam soliditatem qua iugiter remurmurat uitijs, recte comparata est ossibus. Cæteræ autem uires, actiones seu habitus, quæ facilius cedunt malis, carni rite assimilantur.

Dionys. 9 Scotum.

Dio. sniã.

Obiectiones Scoti nullius uigoris sunt

August.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, An angeli sancti ita sint in gratia confirmati, vt peccare non valeant, & tamen in ipsis vere permaneat liberum arbitrium. ¶Et quod non eisdem potest rationibus persuaderi, quibus in præhabita argumẽtatum est q̃stione, quod in dæmonibus libertas arbitrij non sit inflexibiliter determinata ac uersa ad malum: præsertim quia secundum philosophũ potentiæ rationales sunt ad opposita, liberum autem arbitriũ est rationalis potentia, cum sit rationis ac uoluntatis facultas. Insuper sicut rationale non fit irrationale nec temporale æternum: sic liberum arbitriũ ex sua natura mobile, & ad utrunq; oppositorum flexibile, non uidetur posse fieri immobile & inflexibile in uno illorum. Iterum, in Ecclesiastico scriptum est: Qui potuit transgredi & non est trãsgressus, ergo agere bona cum potentia agendi iniqua, est præcipue commendandum. Hoc igitur potissime conuenit angelis sanctis.

De confirmatiõe bonorũ angelorum.

Eccl. 31.

¶In cõtrarium sunt quæ habẽtur in litera, & quod æterna securitas immobilisq; constantia ad beatitudinem spectant.

In oppositum.

¶Ad hoc Thomas respõdet: Quemadmodum deus ex sua habet natura, q; peccare nõ potest, sic angelus & omnes beati hoc habent ex gr̃a confirmationis. Principium nanq; & causa mutabilitatis rei, est potentialitas eius: nec defectus esse potest in re nisi per potẽtiam incõpletam seu passiuam. Id ergo cui nil admiscetur de tali potentia, nec mutari potest neq; deficere. Illud uero cuius naturæ commiscetur illa potentia, quæ tamen tota per actum completur: potest quidem quantum in se est, deficere & mutari, secũdum quod suum esse & complementũ non habet nisi ab alio, sed rõne perfectę receptionis seu actuatiõis, quæ nihil potentiæ imperfectum relinquit, immobilitatẽ indeficiẽtiamq; sortitur, cuius exemplum in naturalibus & intellectualibus patet. In naturalibus nanq; quibusdã potentia naturalis ad esse om̃ino completa est per suum actũ, sicut in angelis, corporibus q̃q; cęlestibus, q̃ susceptiua non sunt alterius esse aut formæ. Vñ immunes

Thomas respondet.

sunt à priuatione, & per consequens à corruptione. In intellectualibus etiā cum peruenitur ad primū principium per se naturaliter cognitum, terminatur potentialitas rationis ad consensum unius partis cū impossibilitate alterius. Conformiter est de uoluntate angeli beati, ad quam ita se habet lumen gratiæ seu gloriæ ac uirtus, sicut forma uel actus in naturalibus: & finis ultimus, sicut primū principium in speculatiuis. Cūq; per lumen gloriæ coniungantur perfecte ultimo fini, per plenam fruitionem, bonitati illius toti affecti, in contrariū nō queūt deflecti. Hæc Thomas in Scripto.

Idē Tho.

¶Porro in prima parte Summæ, quæstiōe 62. Angeli, inquit, peccare non possunt, cuius ratio est: quia eorum beatitudo consistit in hoc, quod deum per essentiam uident. Essentia autem dei est essentia bonitatis pura & infinita. Hinc angelus deum clare per speciem uidens, ita se habet ad deum, sicut se habet quicunq; non uidēs deum, ad rationem boni communē. Impossibile autem est, quod aliquis attendens ad bonum, uelit à bono diuertere inquantum huiusmodi. Angelus ergo beatus nō potest uelle uel agere nisi bonum: sic uero uolens aut agens, non pōt peccare. Hæc in Summa.

Idem

¶In Summa item contra gentiles multipliciter, ꝓbat, quod de ratione beatitudinis sit æterna securitas, inauertibilis unio, & contentatio plena, cum beatitudo sit status omnium bonorum aggregatione perfectus. Idcirco beati peccare non possunt.

Petrus. Vtrū cōfirmatio aut obstinatio minuat liberum arbitrium.

¶Consonat Petrus, qui etiam quærit hic, Vtrū confirmatio aut obstinatio minuat liberum arbitriū. Respondet, duplex est libertas arbitrij. quędam essentialis, quæ est à seruitute coactionis: quædam accidētalis quæ est à seruitute culpæ atq; miseriæ. Quo ad primam, æque liberum est arbitrium angelorum ac dæmonum ante ruinam, & post. Quo ad secundam, liberius est in bonis, & minus liberū in malis. Hæc Petr⁹.

Richard⁹.

¶Richardus quoq; concordat respōsioni Thomæ in Summa, eamq; clarius ponēs: Principalis, ait, ratio quare angeli nō queunt peccare, est: sicut uoluntas nihil potest eligere nisi sub ratione boni, secundum beatum Dionysiū quarto capitulo de diuinis nominibus,

S. Dion.

sic nihil potest respuere, nisi sub ratione mali seu carētiæ alicuius boni. & quoniam angeli boni deum uidētes, nihil in ipso sub ratione mali apphendere ualent, & quicquid in creatura potest considerari aut desiderari, in deo in infinitum eminentius perfectiusq; conspiciunt, quamuis non secundum eandem rationem, ideo nihil possunt diligere nisi ipsum aut propt̃ ipm.

Anselmus

& hanc rationem tangit Anselmus libro de casu diaboli, dicens: Angeli à deo sunt prouecti, & tantum bonum adepti, ut non uideant quid amplius uelle possint.

Isidorus.

Isidorus quoq; libro primo de summo bono fatetur. Quamuis angeli mutabiles sint natura, non tamen finit eos contemplatio mutari diuina. Hæc Richardus.

Albertus

¶Albertus demum his consonat: Confirmatio, inquiens, angelorum est ex duobus, uidelicet ex dono perseuerantiæ datæ eis secundum actum à deo, & ex immobilitate honestatis secundum uolūtatem eorꝫ, quę immobilitas causatur ex hoc, quod uoluntas iporum coniuncta est ultimo fini: propter quod in his quæ sunt ad finem mutabilibus atq; mobilibus, amplius non patientur mutabilitatē. Hinc ista necessitas non est coactionis, sed immobilis honestatis ex consecutione ultimi finis, cum additione doni perseuerantiæ. Quod uero Augustin⁹ ait in libro de ciuitate dei contra Tullium, quicquid est ex uoluntate, nō est ex necessitate, intelligitur de uoluntate progrediente ad finem, per mutabilia ad finem illum ordinata. Hæc Albertus.

Augu.

Vdalric.

¶Concordat Vdalricus libro quarto Summę suæ: Assiduitas, dicens, ministerij angelorum causatur ex cōfirmatione eorum in conditoris amore, quo nihil possunt uelle nisi diuinæ gloriæ incremētum. Est ꝗppe confirmatio bonorum angelorum ad hoc, ꝙ non possunt uoluntatem habere malam, sed semper uolūt bonum, & bene: aut si nolunt malum, hoc uolunt bñ: quia confirmant omnino uoluntatem suam iustissimæ uoluntati diuinæ: & hoc non posse peccare, non est impotentia, sed grādis potētia, cum habeatur ac si per accessum ad perfectionem omnipotentiæ diuinę: quia hoc habet creatura per gratiam, quod deus per naturam. Vnde cum perfectio potentię non sit minor ratio suæ naturæ uel alicuius suę conditionis naturalis, patet quod uoluntas seu arbitrij libertas per hoc in angelis magis est aucta quàm diminuta. Denique substantiam huius confirmationis Augustinus in Enchiridio, atq; Hieronymus in tractatu de filio prodigo, Isidorus quoq;, dicunt esse gratiam. Decimo uero cōfessionum testatur causam huius confirmationis esse gloriam sempiternam, dicendo: Delectatione felicissimæ contemplationis diuinæ suam cohibent mutabilitatem, & utrunq; est uerum. Cum enim secundum Tullium, habitus uirtutis naturalis sit operatiuus per modum naturæ quæ inclinat tantū ad unum, & quasi immobilitat ad oppositum, multo plus conuenit hoc gratiæ uirtutibusq; formatis per gratiam, quæ sunt habitus diuini & superessentiales, quod & maxime uerū est de charitate, quæ secundum diuinum Dionysium extasim facit .i. transpositionem in amatum, & est uinculum perfectionis, perfecte uinciens ac uniēs nos cū deo. Hoc autem imperfecte habent habitus isti mō in uia, propter imperfectionem subiecti in statu uiæ, secundum cuius subiecti proportiōem extat perfectio habituum in præsenti. Cumq; id quod ex parte ē, euacuandum sit adueniente illo quod perfectum est, tūc habitus isti inclinabunt perfectos cum immobilitate ad actus suos, cum impossibilitate ad oppositum: quēadmodum beatissima uirgo Maria, mater dei, consecrata fuit & sanctificata post cōceptionem filij dei: & charitas semp actualiter transponet & transferet amātem in amatum, puta in deum, ut impleatur ꝓceptū charitatis cum modo diligendi ex toto corde totaq; anima, &c. Hæc Vdalricus, qui consequenter nititur improbare rationem confirmationis angelorum, assignatam à Thoma: Beatitudo, ait, cōfirmat eos non propter hoc quod implendo totam potentiam appetitus, immobilem eum reddat, ut aliqui dicunt: quemadmodum forma cæli totam potentiam materię incorruptibilem eam facit. Beati etenim appetunt multa, quæ sunt extra essentialem beatitudinem suā, suorum scilicet corporum glorificatiōem, sanctorū multiplicationem, & consimilia: sed potius propter hoc, quod mobile coniunctum perfecto motori, sua uirtute uincat nō solum ipsum mobile .i. seipsum, sed etiam omne aliud mouens, & nihil in se aliud habens à uirtute motiua, necessario moueretur secundum uirtutem illius motoris, sed in patria per actum fruitiōis intellectus & appetit⁹ perfecte uniti sunt summo bono, quod est ueritas prima, habēs uirtutem mouen-

Augu. Hieron. Isidorus.

1. Cor.

Nota de beata virgine.

Idē Vdal.

di affectum & intellectum ad desiderium sui: q̃ uirtus uincit oẽm affectũ & intellectũ, & nihil aliud habet in se, ratione cuius possint intellectus & affectus nõ moueri ad ipsum: ideo intellectus semper necessario mouetur ad contemplationem primę ueritatis: & si mouetur in aliud, hoc est sub ratione huius ueritatis relucentis in illo. Affect⁹ quoq; semper necessario mouetur ad summum bonum per fruitionem: & si in aliqd aliud mouetur, hoc est inquantum in illo est aliqua participatio huius boni: & hæc rõ ac præcedens communiter concludunt confirmationẽ angelorum ac hoĩm beatorum, hoc dempto, q; in homine duplex est appetitus, quorum unus est sensitiuus, qui non mouet directe & immediate à summo bono. Vnde uideri posset q; secundũ ipsum possit homo beatus moueri ad malum, sed hoc non est uerum: qm̃ pars sensitiua q̃ nunc solum aliqliter participat, rõne in patria totaliter conuertetur ad rationem, accipiens ab ea per redundantiam obiectum suę perfectionis, & non à corpore. Ideo summum bonum per redundantiam eandem perceptũ ab appetitu sensitiuo, necessario & immobiliter mouet ipsum ad suum desiderium, & retrahit ab omi delectabili secundum corpus. Hæc Vdalricus.

Duplex appetitus in hoie.

¶Quo circa uidetur q; uerbis istis Vdalrici nõ obstantibus, ratio illa Thomæ sit conueniens & subtilis. Increatum enim obiectum implet totam potentiam seu uirtutem appetitus creati, quantũ ad id in quo beatitudo essentialiter est consistẽs, cuius respectu & cõparatione omne aliud in quo accidentalis consistit felicitas, est uelut arena exigua, & etiam uirtualiter ac supereminenter continetur in summo bono, nec ꝓprie appetitur extra illud, sed in illo & secũdum illud: hoc est, intuitu & amore ipsius, & secundum uoluntatem eius, atq; per relationem ad ipsum.

Thomę rõ magis cõueniẽs.

¶Amplius quod scribit Vdalricus, q; summum bonum mouet appetitum sensitiuum per redũdantiam ita ad se, q; retrahit eum ab omi delectabili secundum corpus, non uidetur omnifarie uerum: quia non retrahit uires sensitiuas cognitiuas & appetitiuas ab intuitu & amore creaturarum quarundam, quæ & exteriores interioresq; sensus, imò & appetitum sensitiuũ oblectant, sicut potissime sunt Christi humanitas & gloriosissima uirgo. Probabile etiã ẽ, quod in regno illo superno erit laus dei uocalis, atq; (ut puto) suauissim⁹ glorificatorum corporum odor. Veruntamẽ summũ bonum sic retrahit sensitiuã partem ab his, quod non delectabit in eis carnaliter neq; inordiate, sed ordinatissime: sensibiliter tñ ac multo intẽsius, quàm nũc in quocũq; obiecto sensibili ualeat delectari, sicut & tũc maior erit uiuacitas uirium sensitiuarum, & dispositio multo melior earundem.

Idẽ Vdalricus.

¶Præterea de præhabitis Bonauentura scribit diffuse. Nempe ad istud, Vtrum in dæmonibus sit malæ uoluntatis continuatio, respõdet: Contingit de mala uoluntate loqui tripliciter. Primo, quantum ad eius deformitatem, & in ista iugiter manet diabolus. Secũdo, quantum ad pronitatem, sic quoq; est in dæmonibus prauæ continuatio uoluntatis. Tertio, quantũ ad actuationem ipsius, & sic etiam est in diabolo uoluntatis iniquæ continuatio, quãtum ad aliquem actum peccandi: sed non semper quo ad actum eundem, nec quo ad idem genus peccati: quia nũc per superbiam, nunc per inuidiam peccat, &c.

Bonauen.

¶Insuper ad istud, Vtrũ in dæmonibus sit malę uoluntatis intensio seu augmentum: respondet, De hoc est triplex opinio: Vna, q; sicut in angelis sanctis non fuit profectus seu meritum, nisi usq; ad terminũ primæ electionis, ita q; bonitas eorum amplius non creuit in se, sed solum in effectibus suis circa homines: sic dæmonum uoluntas in prima eorum electione sit in termino posita, nec de cætero in se amplius deprauata, sed in effectibus suis tantum, quoniam plura mala ex æquali efficit impia uoluntate. Cumq; suppliciũ non solum respiciat intentionem uolũtatis, sed etiam actum, ideo grauius punitur diabolus ex his quæ cõmittit. Secunda opinio est, q; diabolus assidue in malitia crescit: quia continue peccat, & nouas nocẽdi excogitat uias. Tertia est, quod in diabolo crescit malitia uoluntatis, quantum ad uim ministratiuam q̃ conuertitur ad hominem, nõ quantum ad uim contẽplatiuam qua à deo simpliciter est auersus: quæ etiam nõ habuit tempus seu statum merendi, nisi usq; ad primã suam electionem inclusiue: administratiuæ uero uirtuti, quia concernit homines, prefixum est tempus merendi usq; ad diem iudicij.

An in dęmonibus sit malę uolũtatis intẽsio, triplex opinio.

1.

2.

3.

¶Porro ad istud, utrum cõfirmatio aut obstinatio mutet liberum arbitrium, respondet q; mutat illud nõ quantum ad suam substãtiam, sed quantum ad statum: uel sic, non mutat illud quantum ad esse, sed quantum ad modum essendi.

Vtrũ confirmatio mutet liberum arbitrium.

¶Ad istud quoq;, Vtrum obstinatio auferat dęmonibus liberi arbitrij usum, respondet: Vsus, prout nũc sufficit, dupliciter sumitur. Vno modo pro actu elicito à potentia, & ita est libere uelle siue eligere. sicq; in dæmonibus manet, quoniam libere uolunt quod uolunt. Secundo, pro actu à potentia elicito ad rectum seu debitum finem, & ita in illis non mansit.

Alia q̃stio

¶Adhuc q̃rit hic doctor, utrũ cõfirmatio uel obstinatio minuat libertatis dominium. Respõdet, duplex est dominium. Vnum quod opponitur coactioni, alterum quod opponitur subiectioni. Primum dominium est libero arbitrio essentiale, q̃a simpliciter & absolute cogi non potest: ideo nec confirmatione augetur, nec obstinatione minuitur, secundum beatũ Bernardum libro de libero arbitrio. Dominium autem libertatis oppositum subiectoni seu seruituti, in prauis & damnatis depressum est & minutum, utpote uitijs miserijsq; subiectum, & ita est obstinatione minoratum. In beatis uero per confirmationem est auctum, in omnibus tamen omnipotenti subiectum. Hæc Bonauentura.

Alia.

Bernard⁹

¶Circa inducta mouet doctor irrefragabilis plurimas quæstiones, in quarum solutione satis cõcordat prædictis, presertim nunc tactis ex Bonauentura. Asserit quoq; quod dæmones nec ante peccatũ nec postea habuerũt fidem proprie dictam, qua fit uisio specularis, sed habuerunt quandam credulitatem ex dei seu Christi operibus sumptam, quę est cognitio acquisita: & de illa credulitate exponit autoritates, quæ fidem ascribunt dęmonibus. Ad id demum quod quęritur, An dæmones uelint deum non esse, absolute & bené respondet, quod deliberata uoluntate odio dei repleta, uellent deum non esse: ad quod allegat Augustinum, Innocentium quoq; papam, in libro de miseria conditionis humanæ id contestantem. Ad hanc autem quæstionem, utrũ diabolus habeat spem plane: respondet quod non, imò certus est de sua damnatione.

Alexãder.

Questio.

Vtrũ diabolus habeat spem

¶Quærit item, An dęmones uelint se non esse: quo circa respõsionem recitat aliorum, dicẽdo: Secũdum quosdam synderesis in dæmonibus extincta est trib⁹

An demones uelint se nõ esse.

modis. Primo, quia nec promouet nec ꝓmouere põt eos ad bonum. Secundo, quia ex superbia uolunt agere contra deum, quamuis sciant inde acrius se puniri. Tertio, quoniam potius uolunt se esse quàm nõ esse, ut pugnẽt aduersus creatorem, quod & ex magna eorum præsumptione ac dominandi libidine põt procedere, homines autem damnati mallent non esse. Paruulis uero in limbo melius est sic esse, q̃ non esse, quoniam nullam actualem habent pœnam. Postremo q̃rit, An dæmones nũc tantum puniantur, quantũ post diem iudicij. Ad quod respondet quod non, & addit, quod malitia dæmonum intenditur seu augetur, ita ꝙ in malitia crescunt & deteriores fiunt peccando quæ superaddunt. sicq; demerẽtur usq; ad diẽ iudicij. Hinc ait, quamuis à principio habeant uoluntatem faciendi quodcunq; malum, tamen actus additus uoluntati auget malitiam. Rursus, determinate uolunt aliquod malum, quod ante non uoluerunt. Vnde nõ tantum augetur eorum malitia ex actu, imò etiam ex ipsa uoluntate: & sicut angeli boni quamuis cõfirmati in bono possunt mereri, sic dæmones quamuis obstinati in malis, possunt magis magisq; demereri. Nec obstat ꝙ sunt in statu retributionis. Nã possunt esse in statu retributionis ex ꝑcedenti peccato, & esse in statu demerendi ratione ulterioris tormenti. Hæc Alexãder, qui in his à quibusdam præinductis dissentit.

Paruuli in limbo nulli pœnã habẽt actualem.

¶ Porro Durandus: Hic, inquit, sunt duo uidenda. Primũ, Vnde conueniat alicui quod peccare non possit: secundum est, an illa causa reperiaᵗ in beatis. Quãtum ad primum, dico ꝙ ex hoc prouenit peccatum in electione, quod præcedit aliquis defectus in ratione: & ubi non potest esse defectus in ratione, nullo modo potest esse defectus in electione, quod patet tripliciter. Primo, quia uoluntas nunquam peccat nisi eligendo malum, aut respuendo bonum, aut præferendo minus bonum bono maiori: sed nullum istorum potest esse in uoluntate, nisi præcedente aliquo defectuum prætactorum in ratione. Voluntas enim nil eligit nisi sub ratione boni, nec refutat nisi secundum quod apparet malum: idcirco non potest uoluntas eligere malum refutareve bonum, nisi malum appareat bonum, aut bonum appareat malum, quorum utrunq; contingit ex rationis errore seu inconsideratione. Secundo, patet hoc sic: sicut se habet habitus ad habitũ, ita act⁹ ad actum, sed impossibile est esse habitum aliquem uitiosum in uoluntate cum perfecto habitu ratiõis practicæ. Prudentia nanq; quæ est habitus rationis practicæ, coexigit cæteras uirtutes morales, quæ & connectuntur in ea, nec ipsa inest uitioso, secundum Philosophum. Ergo non potest in uolũtate esse actus aliquis uitiosus, nisi in ratione sit actus defectuosus. Tertio, patet hoc, cum uoluntas sequatur practicam rationẽ, actus uoluntatis correspondent actibus practicæ rationis. Actus autẽ rationis practicæ duplex est. Vnus respectu primorum & uniuersalium principiorũ operabilium, utpote quod bonum est eligẽdum, malum uero uitandum. Alius respectu particularium, quæ deducuntur ex uniuersalibus illis principijs per deliberationem atq; consiliũ. similiter in uolũtate duo sunt actus, prædictis duobus actibus corrñdentes. Vnus sequens uniuersale iudicium de agendis, alius deliberationẽ & cõsilium sequens de aliquo particulari agibili. Ex his ita arguitur. Quemadmodum se habet primus actus uoluntatis ad primum actum intellectus, ita secundus ad secundum: sed primus actus uoluntatis non potest esse uitiosus, quoniam primus actus intellectus non potest esse defectuosus: ergo secundus actus uoluntatis eligentis aliquid post cõsilium & deliberationem, nequit uitiosus consistere, nisi secũdus actus ratiõis q̃ est deliberare & consiliari, uitiosus existat secundum aliquem prædictorum defectuum. Ex quibus patet secundum, uidelicet quod beati non ualent peccare, cum in ipsis esse non possit rationis defectus aut error. Hæc Durandus.

Durãdus.

Philoso.

Actus rõnis practicæ duplex est

Argumentum.

¶ Verum Henricus quodlibeto primo circa hoc aliter sentiens: Distinguendum est, inquit, de ignorantia rationis & deordinatione uoluntatis, prout fuerunt in primo homine ex primo peccato, & prout in nobis sunt. Nam primo modo absolute dicendum, quod deordinatio uoluntatis fuit causa erroris in ratione. Nescientiam nanq; potuit primus homo habere ante peccatum, sicut & angelus non ignorantiam, cum ignorantia sit pœna peccati. Si uero loquamur de his secundo modo, uidelicet prout in nobis sunt, sciendum quod error seu ignorantia rationis in nobis est duplex. Similiter deordinatio uoluntatis quædam est tantum pœnalis, quædam uitiosa. Pœnalis ignorãtia est, quæ nobis inflicta est ex peccato originali duntaxat, & idem dicendum de deordinatione uoluntatis consecuta ex ignorantia illa. Culpabilis uero ignorantia est ex negligentia nostra discendi, consimiliter deordinatio uoluntatis concomitans. Vnde loquitur Augustinus: Non tibi imputatur ad culpam quod ignoras inuit⁹, sed quod negligis quærere quod ignoras. Nam illud quod ignorans est quisq;, nõ recte facit, & quod recte facere uolens non potest: ideo dicuntur peccata, quia de peccato illo liberę uoluntatis originem ducunt: in se autem non sunt peccata, quoniam sicut ratio est ad capiendum præceptum, ita uoluntas ad obseruãdum. Ex quo autem incipit homo esse capax præcepti, incipit posse peccare. Duobus q̃q; modis peccat. Primo, non dando se ad accipiendũ seu cognoscendum præcepta: secundo, non implendo, cũ nouerit aut merito nosceret. Itaq; ignorantia ratiõis & deordinatio uoluntatis, prout in nobis sunt solum pœnales, præcedũt liberi arbitrij usum: & possumus loqui de eis, ut sunt in habitu aut in actu. Si primo modo, sic neutrum ab altero, sed ambo simul ac naturaliter à parentibus primis contracta sunt. Si secundo modo, cum deordinatio illa uoluntatis naturalis sit, non deliberatiua, ex praua apprehensione rationis deordinatæ non uenit: idcirco adhuc in paruulis est, si qua est deordinatio in uoluntate, uenit à rationis errore. Potest quoq; cum hoc uenire ex passiõe. Verum deordinatio illa non dicitur liberi arbitrij, cum ut talis, sit in his qui nondum habent liberi arbitrij usum. Statim nanque cum quis est capax præcepti, ad ei⁹ notitiam obseruantiamq; tenetur: & mox uitiosæ redduntur ignorantia rationis & deordinatio uoluntatis. Loquendo ergo de eis ut in nobis sunt uitiosæ, distinguẽdum est de errore, Aut enim est error ex ignorãtia scientiæ debitæ haberi, aut ex obnubilatione scientiæ habitæ. Si primo modo, iã error causatus est à deordinatione uoluntatis. Nempe cum ille culpabilis sit, & nõ habet ortum à culpa nisi à uoluntate, ut dictum est, secundum Augustinum: necesse est causam illius culpæ præcedere ipsam uoluntatis deordinationem: & hoc dupliciter, in duplici modo erroris. Vno etenim modo est error ex carentia scientiæ debitæ inesse, quia uoluntas non mouet rationem ad studendum & inqui-

Henricus

Augu.

Hõ ubi [illegible] capax [illegible] incipit [illegible] se peccare

rendũ ea quæ legis sunt, & de necessitate salutis. Alio modo, quia uoluntas non retrahit rationem à temerario studio, quo cadit in erroris excæcationem. estq; utroque modo uoluntatis deordinatio præcedens rationis errorem, ubi error ille uoluntarius dici meretur: quia ut tertio libro de libero arbitrio loquit Augustinus, Nulli homini ablatum est scire utiliter quærere, quod inutiliter ignoratur. Porro si error rationis sit ex obnubilatione scientiæ habitæ, quod contingit ex passionis feruore, de hoc est principaliter difficultas quæstionis istius, ut de peccato incontinentis, qui peccat ex passione, de quo dubitatio est, an passio prius inficiat uoluntatem prauo consensu, & illa mediãte obnubilet rationem, ut in suo erret iudicio uel ecõuerso, passio illa rationem primo obnubilet ut erret, sicq; sequatur deordinatio uolũtatis appetentis secundum rationis errantis iudicium. Hæc Henricus. Qui de his scribit multum prolixe, duas recitans opiniones, quarum una est, quod forma seu species intellectus qua concipitur cognitum sub ratiõe ueri, determinat atque specificat motum uoluntatis, ita ut per consilium finito iudicio & conclusa sententia rationis de agendis, uoluntas mox fertur, & necessario sequitur rationis dictamen, ut si apprehendatur bonum secundum communem rationem boni, cuiusmodi est bonum beatificans, non potest uoluntas illud nõ uelle saltem in generali pro statu uitæ præsentis, in qua non apprehendimus naturam eius, nisi ex particularibus bonis. In futuro autem in particulari, quando uidebimus eum sicuti est, tenentes istam opinionem, affirmant quod omnis ordinatio & deordinatio uolũtatis procedit ex ordinatione & deordinatione rationis. Rationis autem deordinationem in incontinente, dicunt incipere à passione. Sed istud stare non potest, quoniam primus homo peccauit per uolũtatem, nullo præcedente errore in intellectu: imò contra determinatum iudicium rationis agendo, neq; ex passione: & si tunc sic fuit, quando uolũtas fortior fuit nõdum læsa nec passioni subiecta, magis nunc ita est, quando uoluntas debilior facta, difficilius tenet se in rectæ rationis sententia. Dicendum est igitur absolute, & sana fide stante aliter dici non ualet, quod omnis deordinatio per errorem in ratione, procedit causaliter ex deordinatione uoluntatis per prauam affectionem, non econuerso: nisi occasionaliter, inquantũ cognitio est præuia ad uoluntatem. Non enim inordinate cupimus, quæ per cognitionem non capimus. Idcirco ut dicit Philosophus secundo Ethicorum, oportet nos habere circa delectabilia, sicut senes habebant se circa Helenam, dicentes: Fuge fuge, ne eius pulchritudine capiaris. sicq; libere potest agere homo contra certum iudicium ratiõis, ut tertio Ethicorum expresse testatur Philosophus: Videntur, inquiens, nõ idem, eligere optima, & opinari, sed opinari quidem melius. Propter malitiam uero eligere quæ non oportet. Si autem præsit electioni opinio aut sequatur, nihil differt. Opinio autem Socratis fuit, scientem nõ posse esse incontinentem, nec aliquem posse agere cõtra id quod scit esse malum, contra quẽ docet Philosophus, qualiter sciens uereq; iudicans in uniuersali, põtest in particulari decipi passione & uinci. Hæc Henricus.

[margin: August. — 1. Johã. 3. — Aristotel. — Qualiter versari nos opteт circa delecta bilia. — Socratis opinio.]

¶ De hac materia superius introducta sunt aliqua in his, quæ de casu angelorum prolata sunt, ubi ostensum est, qualiter culpam uoluntatis eorum præcessit inconsideratio aliqua intellectus: quæ tamen in se & secundum se non fuit secundum præallegatos culpabilis: infra quoque inde tangetur in his quæ de primorum transgressione parentũ dicentur, & per hoc Henrici soluitur argumentum. Ad obiecta dicendum, q̃d rationalis potentia est oppositorum, quantum ad ea quæ cadunt sub electione, quorum proprie est liberum arbitrium. Electio autem non est de fine, sed de medijs ad illum: & hæc non eliguntur nisi secundum regulam finis, quæ est in æstimatione. Ideo circa finẽ non potest uoluntas contrarie se habere, cum nemo posset affectare miseriam neq; malum ut tale, imò naturaliter appetit bonum atq; beatitudinem, ad quam tamen assequendam diuersi diuersas eligunt uias, secũdum quod per illa æstimant se posse beatitudinem cõsequi. Hinc potest esse error in electione eorũ quæ sunt ad finem. Vnde apud illos quorum est indeficienter recta æstimatio de fine & uniuersali & particulari, ut apud beatos, impossibile est esse uoluntatẽ alicuius eorum quæ à fine deordinant. Attamẽ possunt uelle hoc aut illud, quorũ neutrum à fine deordinat, sicq; saluatur in eis proprietas rationalis potestatis ac libertatis, inquantum possunt hoc facere & non facere, quamuis non possint in ista opposita bonũ & malum. Denique quamuis libero arbitrio ex sua natura competat quædam mobilitas, non tamen est inconueniens, quod per gratiam eleuetur ad sublimiorem proprietatem, ita quod immobilitetur in bono & ultimo fine, cum & præfato modo perseueret in eo libertas. Sic quoque teste Apostolo, mortale corpus & homo passibilis induet immortalitatem & impassibilitatem finaliter. Amplius, uoluntas beatorum non sic determinatur ad unum, quin possit hoc facere & non facere, seu hoc aut illud peragere, nisi in actibus coniungentibus fini: nec inde consequitur quod possit peccare, quoniam posse peccare est impotentiæ, defectuositatis atq; miseriæ: & quãto plus quis potest q̃d sibi nõ expedit neq; laudabile est, tanto miserior impotentiorq; probatur, ut & Anselmus fatetur. Postremo, posse transgredi & non trãsgredi, commendabile est pro statu uiatorum, non quod posse transgredi sit laudandum, sed quia laudabile est potentiam illam à malo compescere & ad bonum conuertere.

[margin: Ad obiecta solutio — 1. Cor. 15. — Anselmus]

QVAESTIO. III.

Tertio quærit, An dæmones sint acuti scientijs, ita quod in ipsis sit triplex scientia. ¶ Videtur quod non. ¶ Primo, quoniam sicut uoluntas eorum est per malitiam deprauata, ita eorum intellectus est multis ac magnis uitijs obscuratus.

[margin: Arguitur primo.]

2. ¶ Secundo, quo in aliquo est maior passionum tumultus, eo obscuratio maior & minus de intelligẽtiæ luce. Passiones nanq; excæcant mentem, præsertim improbus sui amor & odium dei. Hęc autem in dæmonibus præabundant, in quibus etiam teste diuino Dionysio, est amens furor, irrõnalis concupiscẽtia & phantasia proterua.

[margin: S. Dion.]

3. ¶ Tertio, tormẽtorum acerbitas retrahit mentem à consideratione acuta. Si quidem uehemens occupatio & intentio circa unum, impedit atq; dirimit attentionem circa aliud: sed iuxta præhabita in dæmonibus acerbissima sunt tormẽta, etiam acerbiora quàm in animabus damnatis, ergo non uiget considerationibus intellectus.

4. ¶Quarto, in Ecclesiaste legitur: Quodcunque po-
Eccles.10. test manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia, sunt apud inferos. Per inferos autem intelliguntur damnati, de quorum numero sunt dæmones, q & infernū suum, id est, ignem tartareum ubiq; deferūt secum, ergo omni carent scientia.

5. ¶Quinto, illud in Psalmo, Draco iste quem forma-
Psal.103. sti ad illudendum ei, à sanctis exponitur de diabolo, cui à fidelibus faciliter ac frequenter illuditur, dū eius tentamenta deuincunt: ergo uidetur rudis & inconsideratus in suis congressibus, non peritus.

6. ¶Sexto, illuminatio pręsupponit purgationem, ut
S.Dion. sanctus Dionysius tradit. Cum ergo immundi spiritus in sordibus suis iugiter perseuerent, non uidentur aliquam habere scientiam ex illuminationibus angelorum, ut in litera tangitur.

7. ¶Septimo, proficere in scientia per temporis diuturnitatem & experientiam, conuenit his qui ex sensitiua notitia ad intellectualem conscēdunt, Dæmones autem cum sint incorporales, ita non crescūt notitia.

In opposi tum. ¶In oppositum sunt, quæ in textu scribuntur, præsertim quod secundum magnum Dionysium naturalia in dæmonibus integra ac splendidissima permanserunt, inter quæ perspicacitas intelligentiæ computatur.

Alexāder. ¶Circa hæc Alexander multa quærit. Primo, An
Duplex cognitio dei. dæmones sint priuati notitia dei. Respondet, Duplex est cognitio dei. Vna per hoc quod est lumen incom-
Una. mutabile, in quo cognoscuntur causæ cardinales seu principales, & quo illuminantur corda piorum. Hac
Alia. cognitione priuati sunt dæmones. Alia est cognitio dei per temporales effectus uirtutis diuinæ, quæ sunt signa atque uestigia ad cognitionem creatoris seu redemptoris ducentia, & hanc dæmones habent. Est q̄que quædam cognitio dei per effectus suæ iustitiæ, & ita cognoscunt deum ut iudicem suum. Hinc ergo in
August. libro de ciuitate loquitur Augustinus: Innotuit Christus dæmonibus non per id quod est uita ęterna & lumē incommutabile, quod illuminat pios, sed per temporalia quædam effecta & occultissima signa præsentiæ, quę angelicis sensibus malignorum spirituum potius quàm infirmitati humanæ possunt esse conspicua. Et rursus ibidem: Dæmones non æternas temporum causas in dei sapientia contemplantur, sed quorundam nobis occultorum signa maiore experientia multo plura quàm homines noscunt. Hæc Alexander.

Autoris sententia. ¶Quo circa dicēdum, quod dæmones naturali cognitiōe ab exordio deum cognouerūt esse uitam ęternam, & increatam atq; incommutabile lumen, quod & philosophis patuit. Cognoscunt etiam deum naturali notitia non solum per effectus eius temporales, sed item per spirituales cælestes & immateriales eius effectus, per opera etiam suæ pietatis immensæ, per quam electos angelos uiderunt stetisse, & gloriā impetrasse, ac multis hominibus clementer esse subuentum. Sed ideo dicuntur deum non cognouisse p hoc, quod est æternum & incommutabile lumen, uitaq; æternalis: quia priuati sunt suis demeritis cognitione gratiæ & gloriæ, & omni formata ac salutari notitia.

Questio. ¶Secundo quærit Alexander, qualiter uerum sit quod in libro de gradibus humilitatis scribit Bernardus: Puto per aquilonem, reprobandos homines esse designatos: & per sedem, potestatē in illos, quos uti q; lucifer in præsentia dei, quanto cęteris perspicacior præuidens nullo sapientiæ radio coruscantes, nullo spiritus amore feruentes, uelut uacuum repereris locum, affectasti super illos dominium.

¶Ad hoc Alexander respondet: Si aliquam habuit Respons. angelus ille cognitionem de rebus in præsentia dei, quantum ad primum suum statum, non credo quod modo habeat illum modum cognitionis: sed q̄d post casum cognoscit, à parte cognoscit inferiori, uidelicet ex creatis. Qualis autem fuerit illa cognitio, non plene uideo ex scripturis. Vnde si illa cognitio aliqua fuit, fuit naturæ primitꝰ institutæ. Et quamuis naturam habeat adhuc eandem, non tamen cum omni modo cognoscendi eodem. Tunc quippe cognoscere potuit à parte superiori & inferiori, nunc autem ita conuersa est cognitio, ut principium cognoscendi sit tantum à parte inferiori, & priuetur modo superiori. De hac autem autoritate sancti Bernardi etiam suprà facta est mentio.

¶Tertio quærit hic doctor, An dæmones cogno- Questio. uerunt mysterium sapientiæ dei de incarnatione aduentuq; Christi esse impletum: hoc est, ipsum filium dei uenisse in carne. Videtur quod non, per illud Apostoli: Si cognouissent, nunquam dominum gloriæ cru- 1.Cor. cifixissent, id est, ad crucifigēdum instigassent. Ad hoc Respons. respondet quod certitudinaliter non cognouerunt hoc, sed potius ex coniecturis & suspicione: uel si certitudinaliter hoc nouerunt, hæc fuit ex potentia signorum ipsius: nō tamen sciuerunt se morte Christi uincēdos atq; eijciendos. Hæc Alexander.

¶Veruntamen ad istud posset ex dictis Augustini & aliorum plenius responderi, sicut & super tertium, deo respondebitur concedente.

¶Insuper quærit, An cognoscant uirtutes. Respon- An dæmones nōsc. uirtutes. det, Cognoscere uirtutes multipliciter accidit. Est eñ cognitio quædam uirtutis per suam essentiam, quædā per suos effectus, quædam per eius speciem, & quædam per eius priuationem. Cognoscūt ergo uirtutes per earum priuationem & effectum, non per earum speciem atq; essentiam.

¶Amplius quærit, An priuati sint cognitione reꝝ Alia q̄. in proprio genere. Respondet, duplex est cognitio rerum in proprio gñe. Vna, q̄ data fuit angelis à principio, dum res in proprijs gñibus fuerūt creatæ. Alia, q̄ augetur per experientiam temporum. Prima iterum duplex est: Vna naturalis seu cum natura primitus instituta, altera uero ex gratia. Cognitio autem uespertina dicitur illa, quę est cognitio rerum in proprio genere ex gratia. sicq; angeli boni habuerunt notitiam rerū in proprio genere, sed & tertio modo, puta per experientiam temporum. Vnde dicit Isidorus, quod Isidorus. dæmones triplici uigent scientia: Vna, ex subtilitate suæ naturæ: alia, longitudine & experientia temporum: tertia, ex reuelatione angelorum sanctorū. Hæc Alexander.

Bonauen. ¶Bonauentura quoq; hic sciscitatur, Vtrum in dęmonibus deceptio cadat aut error. Respondet, Deceptio seu error uenit ex deuiatione seu ordinatione iu- Iudicium duplex est in ratiocinante. dicij. Iudicium aūt duplex est in quolibet ratiocinante. Vnum cognoscendorū sub ratione ueri, aliud agendorum sub ratione boni. Primum est intellectus speculatiui, nec ad liberum arbitrium pertinet. Secūdum est intellectus practici, & est pars liberi arbitrij. Pri-

mum iudicium quamuis in dæmonibus permaneat integrum, quantum ad substantiam potentiæ, est tamen per culpam aliquo modo obnubilatum, quoniam errant frequenter iudicando de multis, & decipiuntur in multis, præsertim de contingentibus iudicando. Aliud uero iudicium est in eis omnino subuersum, & quantum ad hoc, excæcati sunt angeli mali, sicut quantum ad affectum sunt obstinati, & propter istius subuersionem iudicij, dicuntur tenebræ facti, & in reprobum sensum dati.

Bonauen. ¶Quærit etiam idem doctor, Vtrum in dæmonibus cadat obliuio circa præterita. Respondet, Actus memoriæ accipi potest per modum habitus, ut speciem rei cognitæ retinere, & dicitur esse hic actus per modum habitus: quia continue retinet, magisque notat statum seu conseruationem quàm actionem. Alius actus memoriæ est, actualiter recordari. Primus actus est naturalis, nec subest uoluntati, nec penes ipsum attenditur meritum siue demeritum. Secundus uero actus memoriæ potest ordinari ad bonum, & item ad malum, & secundum hunc duplicem modum, distinguendum est de obliuione. Nam si dicatur obliuio per oppositum ad speciei tentionem, sic est deletio speciei à memoria, nec conuenit dæmonibus. Si uero dicatur per oppositum ad recordationem, sic dicit inhabilitationem ad actum reminiscendi: quod potest esse bonum, ut dum obliuiscimur malorum quæ nobis illata sunt. Potest etiam esse malum, ut dum obliuiscimur utilium ad salutem, & sic cadit ac cecidit in dæmonibus grandis obliuio: quia obliti sunt suæ salutis beneficiorumque creatoris: ac malis iugiter ac memoriter intendendo, fiunt inhabiles ad recordationem bonorum. Hæc Bonauentura.

Thomas ¶At uero Thomas ad quæstionem motam respondens: Cum, inquit, peccatum non tollat naturam, sed tantum diminuat habilitatem ab bonum secundum quod facit magis distare à gratia, oportet in dæmonibus lumen intellectuale perspicuum remanere, cum sint intellectualis naturæ. Cognitio autem eorum de rebus est duplex, quædam sunt enim quorum cognitio per causas naturales aut signa haberi non potest, & talia non cognoscunt nisi supernorum reuelatione spirituum. Alia sunt, quorum cognitio naturaliter potest haberi, & hoc dupliciter: Primo, per causas determinatas ad naturales effectus, & talia noscunt subtilitate suæ naturæ, inquantum in eis resplendent similitudines uniuersi totius: uel per aliqua signa, ex quibus ut in pluribus potest haberi cognitio alicuius, quemadmodum medici prænosticant de sanitate & morte: & talia dæmones noscunt per experientiam temporum, secundum quod talibus signis pluries concurrerunt tales effectus. Reuelatio demum quæ fit dæmonibus ab angelis sanctis, non requirit in dæmonibus puritatem uirtutis & gratiæ, quia non fit per modum illuminationis: ita quod intellectuale lumen dæmonis uigoretur per applicationem claritatis angelici luminis: sed per modum locutionis, ita quod sibi exponuntur cognoscibilia quædam per modum quo prius non exponebantur. Rursus, quamuis in dæmonibus non sit sensitiua cognitio, propter quod à rebus cognitionem non capiunt, acuitur tamen eorum scientia longitudine temporum: quia per species rerum quas habent innatas, cognoscunt res & quæ in eis sunt quando causa determinatur ad effectum: sed antequam ad effectum determinatur causa contingens, præsertim ad utrum libet, non est in ea determinate effectus eius. Idcirco non potest in ea cognosci, qui tamen cognita ipsa causa cognoscitur, quando iam ad effectum est determinata. Hæc Thomas in Scripto.

¶Præterea in prima parte, quæstione sexagesima quarta: Duplex est, ait, cognitio ueritatis. Vna, quæ habetur per gratiam, alia per naturam. Et illa per gratiam duplex est. Vna tantum speculatiua, ut dum alicui quædam diuina reuelantur secreta. Alia affectiua, charitatem inflammans, quæ ad donum sapientiæ proprie pertinet. Harum trium cognitionum prima in dæmonibus nec ablata est, nec diminuta: consequitur enim naturam angeli, qui secundum suam naturam est quidam intellectus seu mens: & propter suæ simplicitatem substantiæ, à natura eius nil abstrahi potest, ut sic per subtractionem naturalium puniatur, quemadmodum homo puniri potest subtractione manus aut pedis. Cognitio quoque per gratiam in speculatione consistens, non est totaliter eis ablata, sed minorata: quoniam de secretis diuinis tantum eis reuelatur, sicut oportet per angelos aut per quædam diuinæ uirtutis effecta, ut nono de ciuitate dei asserit Augustinus: non autem sicut angelis sanctis, quibus plura ac clarius reuelantur in uerbo aut per angelos superiores. Tertia autem cognitione sunt omnino priuati, sicut & charitate. Cognoscunt etiam quædam per experientiam diuturnam, non quasi à sensu accipientes, sed dum in rebus singularibus adimpletur similitudine speciei intelligibilis eis concreatæ: aliqua quoque noscunt præsentia, quæ non præcognouerunt futura, ut de præcognitione & scientia angelorum dictum est supra. Mysterium demum regni dei, quod per Christum impletum est, omnes angeli à principio aliquo modo nouerunt, maxime ex quo beatificati sunt uisione uerbi æterni, quam dæmones nunquam habuerunt: non tamen cuncti angeli hoc nouerunt perfecte neque æqualiter. Hinc dæmones Christo existente in mundo, multo minus quàm angeli mysterium incarnationis cognouerant. Non enim innotuit eis (ut Augustinus disseruit) sicut angelis dei, qui participata uerbi æternitate fruuntur: sed sicut eis terrendis, innotescendum fuit per quædam temporalia gesta. Si autem perfecte nouissent ipsum esse filium dei & effectum passionis ipsius, nunquam dominum gloriæ crucifigi procurassent. 1. Cor. 2. Hæc Thomas in Summa.

Idem Tho.

Augustin.

August.

¶Petrus quoque hic contestatur: Duplex est perfectio rationalis seu intellectualis creaturæ, puta iustitia in affectu. & scientia in intellectu. In utraque creati sunt angeli, sed peccatum opponitur iustitiæ, non scientiæ. ideo per peccatum sunt priuati iustitia, non scientia. Denique euentuum quidam contingunt semper, quidam frequenter, aliqui raro & indeterminate. Primos sciunt subtilitate suæ naturæ, ut defectus luminarium. Secundos experientia temporum, ut grandines, tempestates. Vltimos sciunt reuelatione angelorum, ut ea quæ dependent ex uoluntate humana. Hæc Petrus. Petrus.

¶Quomodo autem sit in dæmonibus obliuio, docet addendo: Triplex est actus officiumque memoriæ, utpote recipere, retinere, & super speciem conuerti reminiscendo, hoc est, actualiter recordari. Quo ad primum & secundum, in dæmone non cadit obliuio: sed quo ad tertium, fuit in eo. Non enim conuertitur ad Idem Pe. Triplex actus officiumque memoriæ.

consíderandum dei misericordiam suamq́ꝫ culpam ac consimilia. Hic enim actus solus potest esse meritorius, uel ad meritorium præparatorius. Vnde quo ad actum hūc, est in dæmone memoria deformata. Hæc Petrus.

Richard⁹. ¶Concordat Richardus: Obliuio, dicens, accipi potest primo, prout opponitur actui atq́ꝫ habitui intelligentiæ conuertentis se super memoriam. Secūdo, ꝑut opponitur actui memoriæ tantum, & sic est amissio aliquorum, quæ memoria quasi habitualiter ante retinebat: quoniam actus memoriæ inquantum est memoria tantum, est retinere duntaxat similitudines rerum. Primo autem modo obliuio est, intelligentiam non conuerti ut debet super id quod in memoria continetur: & sic in dæmonibus inuenitur, quia per obstinationem suam inhabiles facti sunt ad reminiscendum multa bona, quorum similitudines intelligibiles in eorum memoria continentur, quæ species ab eorum memoria non delentur: quoniam accidens in subiecto existens non corrumpitur, nisi per aliquam corruptionem circa subiectum factam, uel per introductionem alterius formæ in illud subiectum, incompossibilis accidenti præexistēti uel per subtractionem uirtutis conseruātis. Potentia autem memoratiua diaboli, est incorruptibilis: species quoq́ꝫ intelligibiles sibi inuicem in eadem potentia non repugnāt. Et qua ratione possunt duæ esse simul, eadem ratione in numero quantūlibet magno, sicut habetur quarto Physicorum, quod qua ratione possunt duo corpora esse simul in loco eodem, eadem ratione possunt in numero quantumcunq́ꝫ magno. Conseruatio etiam speciei intelligibilis in memoria diaboli, non dependet ab aliqua uirtute creata exteriori, ideo inde nequit deleri.

Aristotel. Prӕterea secundum Philosophum primo de anima uirtutes seu potentiæ non deteriorantur, nisi quoniam organa peiorantur. Vnde affirmat quod si senex haberet organum uisus dispositum ut iuuenis, uideret ut iuuenis. Memoria uero diaboli non est potentia organica: non ergo debilitatur, nec deficit in conseruando.

Obiectio. Verum his obijci posset, quia uidetur sequi ex eis, quod nec à memoria nostra intellectiua species delerentur, cuius apparet oppositum ex hoc quod obliuiscimur plurimorum.

Cõfutatio Dicendum quod etiā species non delentur ab intellectiua memoria hominis, sed quoniam species imaginabiles delentur de organo, quæ secundum legem communem necessarię sunt ad intelligendū in statu præsenti. ideo homines multa obliuiscuntur. Hæc Richardus.

Henricus ¶Insuper Henricus quodlibeto undecimo: In diabolo, inquit, sicut in angelis bonis, duplex habetur scientia. Vna à suæ creationis exordio pure speculatiua circa æterna, & circa uniuersales rerum omnium rationes, ei à deo naturaliter indita. Altera ex tempore, practica, experimentalis, ex factis & contingentibus particularibus acquisita. De prima dico, quod circa eam in dæmonibus nulla cadit obliuio: quoniam sicut integra ei manēt naturalia, ita & talis notitia. De secunda dico, quod hæc tria differunt, nescientia, ignorantia & obliuio, quoniam omnis ignorantia & obliuio est nescientia, non econtra. Qui enim ignorat aliquid aut oblitus est eius, nescit illud. Quod uero aliqs nunquam sciuit, nescit: non tamen ignorat illud, neq́ꝫ oblitus est: quoniam nunquam id sciuit. Ignorātia qppe & obliuio proprie præsupponunt habitum fuisse, uel ad minus quo ad ignorantiam potuisse. Nesciētia autem in dæmone est, quoniam multa sciuisset, si stetisset, quæ postea nunquā sciuit. Multa quoq́ꝫ sunt scibilia, imò & scita de seipso, quæ à nulla creatura sciri possunt eo modo, quo sciuntur à deo. Et si nescientia talis large dicat obliuio, sic obliuio inest diabolo suo demerito, dicente beato Gregorio 4. moraliū super illud Iob, Obscurēt eum tenebræ & umbra mortis. Per umbram mortis obliuio debet intelligi. Cumq́ꝫ apostata angelus æternæ obliuioni traditur, umbra mortis obscuratur. Grego. Iob. Porro obliuio proprie dicta, est carentia notitiæ prius habitæ per deletionem alicuius interioris, quo habuit eam, siue hoc dicatur species seu habitus: & quoniam in diabolo nulla interius potest fieri deletio eorum quæ à natura & ex creatione habuit, ideo proprie in eo non cadit obliuio. Ignorantia uero causatur tripliciter. Primo, quia qs nescit quod potuit scire ac discere, sed noluit faciendo aut sponte admittendo, quod eum impediuit ab addiscēdo, aut impotentem reddidit ad discendum. Alio modo, quia ꝑ deletionem alicuius quo sciuit interius, est oblitus simpliciter. Tertio, quoniam propter passionem superuenientem non aduertit ad tempus. Primo modo dico quod multa ignorat diabolus, quæ beati nunc sciunt. Secundo modo nihil ignorat diabolus, quemadmodum nec oblitus est. Nempe ut alibi dixi, Angelus per habit⁹ cognoscit innatos uniuersalia, per q̄ absq́ꝫ omī sua mutatione cognoscit singularia eorundem, secundum quod sibi succedunt & contingunt in tempore: sed ex illis tertio modo aliqua cognoscit interdū certa experientia, aliquando coniecturali, sicut de Christo quod esset filius dei: superueniente tamen motu iræ atq́ꝫ inuidiæ, putauit contrarium: sicq́ꝫ ad tempus ignorauit ad horā quod ante sciuit. Luc. Aut forte quod aliquando sciuit ex habitu interiore, ut quod deus est iustus, post per passiones obnubilatus ad tempus uariatione, non in habitu, sed solum in actu mentis, potuit ad horam ignorare quod sciuit. Quod autem in actibus mentis & uoluntatis ponatur mutatio in diabolo, nullum inconueniens est: sicq́ꝫ ignorantiam istā ad tempus large uocādo obliuionem, in diabolo cadit obliuio non aliter, quæ tamē obliuio in angelis bonis locum non habet. Vnde Iohānes Saracenus quarto capitulo de diuinis nominibus, loquens de dæmonibus, & de eorum obliuione proprie dicta, fatetur: Angeli semper discere possunt, sed nunquam obliuisci. & sequitur, Malitiam omnē superat angelus & obliuionem. Hæc Henricus. Iohã. Saracen.

¶Verum ex autoritate illa Gregorij non uidet̄ ꝓbari, quod obliuio insit dæmōibus subiectiue, sed obiectiue: quia à deo tradūtur obliuioni eo modo quo reprobi & damnati. Proprie quoq́ꝫ nō est in eis obnubilatio passionum, sed meræ malitiæ ac spiritalium uitiorum, quæ corporalibus sunt uitijs grauiora.

Guliel. ¶Præterea de scientia dęmonū, & qualiter in ea crescant ac multa de nouo addiscant & sciant, scribit Gulielmus 2. parte de uniuerso prolixe, in primis declarans q̄d & oībus nobis constat, ipsos dæmones particularia q̄q́ꝫ cognoscere, & q̄busdā aduocantibus aduenire, apparere, loqui, atq́ꝫ ad interrogata proportionabiliter respondere, quemadmodum & idololatris per idola dant respōsa. Quo circa in primis elucidat, quod sicut homines minus astuti ab astutiorib⁹ multa addiscūt, sic dæmones inferiores à superioribus dæ

monijs, qui per inferiores dæmones fraudes exercet innumeras. Deinde subiungit: Omnis affectio siue sit bona, siue mala, multum exacuit mentem apprehensiuas que uires ad ea consideranda seu obtinenda, ad quæ affectio ipsa inclinat: sicut in auaris, gulosis, & libidinosis uidemus, qui ad conquirenda lucra seu oblectamenta carnalia, uarias & astutissimas excogitant uias, qui tamen aliunde sunt interdum rudes ac simplices. Rursus, sicut teste Philosopho, Virtus omni arte certior meliorque consistit, sic utique malitia omni astutia nequior extat & certior. ergo sicut uirtus illustrat scientiam circa pertinentia ad doctrinam, quemadmodum iustitia scientiam iuris: sic & malitia ipsam malignandi astutiam, ita ut quantum crescit malitia, ita & malignandi astutia: quemadmodum etiam in uirtuosis quanto plus in uirtutibus crescunt, tanto plus augetur in eis lumen salutaris ac moralis scientiæ. Hæc Gulielmus, qui & dæmones in malitia crescere & augeri seu intendi, eorum malitiam protestatur, subdendo: Pertinacia crescit ex mora, ideo pertinacia & contumacia dæmonum crescit indesinenter. similiter & ipsorum malitia. Etenim seductionibus, subuersionibus, ludificationibus hominum atque operibus magicis inseruiunt incessanter. Quemadmodum ergo ex frequenter male agere crescit malitia in hominibus, sic & in dæmonibus, præsertim cum tantas renouationes malorum operum prauarúmque dispositionum seu passionum in eis fieri appareat euidenter. Sicut igitur incessanter crescit eorum malitia, sic & uersutia. Amplius, cum inter eos sint principatus & potestates, noua iussa mala incessanter imperant eis, nouasque malitias semper suggerunt ipsis, quomodo ergo non incessanter & noua mala addiscunt, cum & nouis suggestionibus principum suorum & noua faciendi experientia eis assidue reuelentur? Hinc constat eos particularia seu singularia tam hominum, quàm aliarum rerum incessanter addiscere. Insuper cum dicat Aristoteles obtinuisse se spiritum qui de cęlo Veneris ad ipsum descenderit, de cuius obtentu & familiaritate gloriatus est: ergo spiritus ille nouit Aristotelem & facta ipsius, cui familiarissimus & cuius iussionibus obedientissimus fuit, secundum quod ipsemet Aristoteles dixit. Itaque supernaturalia & quæ naturaliter sciri nequeunt, nec præsciri, dæmones non cognoscunt, nisi uel supernorum reuelatione spirituum, uel coniecturis. Vnde de talibus prædicere ac diuinare nituntur. Enimuero dum iustissimo creatoris iudicio quidam homines malignis spiritibus traduntur uexandi, hoc eis ex reuelatione innotescit, quos & quantum debent uexare, ne illos uexent pro suæ malignitatis desiderio, sed pro dei arbitrio, cuius præcessit exemplum in sancto Iob. Porro qualiter nouæ scientiæ particularium & sensibilium rerum in eis fiant, quæstionem habet difficilem, cum à rebus illis nihil recipiant. Dico ergo quod apud Christianos aliosve quoscunque, ponentes animas ante futuram resurrectionem igne torqueri gehennæ, non reputatur multum mirabile, si ab alijs rebus sensibilibus ponantur immateriales & separatæ illæ substantiæ, præsertim passionibus quæ eas non lædant, sed potius iuuent atque erudiant: quamuis modus recipiendi ac patiendi non solum in eis mirabilis & inuentu difficilis sit, sed etiam in potentijs intellectiuis animarum nostrarum. Certum est autem, uim intellectiuam esse intelligibile speculum & intelligibiles apprehensiones ipsius, non esse nisi apparitiones ac resultationes rerum in ipso per ipsarum formas, imagines aut signa. Aut ergo substantiæ illæ incorporales recipiunt à sensibilibus & particularibus rebus talia signa seu formas, aut non generantur in illis substantiis nouæ rerum istarum scientiæ. De modo ergo recipiendi huiusmodi signa, est tota hæc difficultas. Quod si apprehensiones animarum nostrarum profundius perscruteris, occurret tibi de eis similis difficultas. Cum enim organa sensuum corporalia sint, spiritus quoque qui in interioribus neruis sunt, per quos fiunt impressiones in animas nostras, corporales esse noscuntur, uidelicet humores subtiles: necesse est animas nostras pati saltem ab huiusmodi spiritibus, & similitudines istas recipere. Quid itaque mirum, si à corporibus patiantur substantiæ illæ seu dæmones, non obstante spiritualitate ipsarum, cum spiritualitas animarum nostrarum non impediat, quando patiantur à spiritibus illis neruorum, qui spiritus corpora esse non ambiguntur? Præterea ex narrationibus Christianorum & Hebræorum, imò & idololatrarum constat dæmones irasci, dolere, offendi, placari. De ligationibus item eorum atque clamoribus ab exordio euangelicæ legis ipsimet dæmones fidem fecerunt, protestando se cruciari à uiris sanctis ac angelis. libri quoque magorum & maleficorum (si tamen eis credendum est, de ligationibus, incarcerationibus & inclusionibus dæmonum penè incredibilia narrant. Et quicquid sit de eis, dubitari tamen non debet, eos à sensibilibus rebus & per eas acquirere nouas scientias & particulares notitias sensibilium & particularium rerum, quacunque occasione seu modo hoc fiat. Nec mirum tibi uideri debet, mira facilitate & occasione leuissima hoc fieri apud eos, cum in animabus nostris similia fiant. Accidit quippe tempore meo, quod mulier quædam uirum intensissime amans, præsensit illum uenire ad se, cum adhuc abesset per unum miliare aut duo. Interdum uero existente eo in palatio magno, & muliere à foris stante, & de uiro illo nil audiente nec aliter sentiente, non potuit eam latere quod ibi esset. Dic quæso, qualis fuit cognitio aut apprehensio ista? Nulla etenim sensibilis forma uiri poterat in illam agere fœminam: quia uero in ciuitate & à longe per quatuor milliaria potuit eam latere, uerisimile est uim cognoscitiuam mulieris illius, appropinquatione seu propinquitate uiri illius iuuari, quamuis uir nullam in illam imprimeret passionem. Nec ualet negari quin aliquid nouum circa animam mulieris tunc fieret, à quocunque id fieret, dum ita uirum præsensit. Simile huic est quod fœmina quædam interfectorem filij sui charissimi leui deprehendit horrore, quem ei homicida ille ingessit non solum aspectu, sed ipsa quoque propinquitate qua secum in eadem extitit domo. Sed & prope terram natiuitatis meæ fuit cæcus à natiuitate, nihilominus strenuissimus acerrimusque pugnator, qui tandem compunctus se totum contulit deo, & uisum ab eo corporalem suscepit. Ideo scias quod in omnibus his & consimilibus, in animabus nostris aliorumque animalium uis motiua seu appetitiua suæ affectionis uehementia incredibiliter adiuuat uim apprehensiuam, iuxta illud: Vbi intenderit ingenium, ibi ualet. Propter quod uiri sanctissimi in spiritalibus ac diuinis multo profundius ac clarius uident, consulunt & respondent, quàm famosi theologi & doctores. Quemadmodum in Ecclesiastico legitur: Anima

Arist.

Aristoteles demonem habuit familiarem.

Qualiter nouę scientię particularium & sensibilium rerum fiant in demonibus.

Exemplum.

Aliud exemplum.

Aliud.

Sancti viri in spiritualium perscrutatione famosis præferuntur theologis

Eccl. 37.

uiri sancti enunciat aliquãdo ueritatem plus quàm septem circũspectores sedentes in excelso ad speculandũ. Sic putandũ est mulierem illam ad apprehensionẽ uiri illius in sua imaginatiõe nouo q̃dam splẽdore irradiatam, sicut ecõtra ex uehemẽtia imaginatiõis uis cõcupiscibilis nõ mĩnualescit & confortatur, imò & inflãmat. Quòd si quæratur, cur seu ex qua causa uis affectiua sic iuuat apprehẽsiuã: Respõdeo q̃ simili modo quæri posset, cur apprehensiua sic adiuuat affectiuã. Manifestum est aũt quòd uis apprehensiua subest motiuæ ut imperãti, nec solũ imperat motũ, sed & ea quæ adiuuãt motum, ut præcogitationem, deliberatiõem, cõpressionem oculorum & eleuatiõem. In prætactis q̃q; exemplis de ui imaginatiua uerisimile ẽ, uim imaginatiuã aliq̃liter ad splendorẽ accedere, ꝓphetalẽ, qui super uim imaginatiuã solet descẽdere, ad cuius receptionẽ disponit imaginatiua abstractiõe seu alienatione sensuũ exteriorũ: q̃m luminositas naturalis animarũ nostrarũ ex obturatiõe sensuũ multiplicat interius instar aquæ currẽtis, ex obice ac radij reflexiõ e. Quidã tñ philosophi opinati sunt hoc fieri p retẽtionẽ uirtutis apphensiuæ interioris. Simili mõ fit cõfortatio uirium motiuarũ & operatiuarũ, sicut q debiles habẽt pedes ac tibias, plerũq; manus habẽt fortissimas: & q debilis est in una manu aut brachio, restaurat ei in altera: & q cæcus ẽ, acutius audit: surdus q̃q; acuti⁹ solet uidere. sic & in cæco p̃fato q̃d minus in exteriori habuit uisu, suppletũ ẽ in ui imaginatiua aut sensu. Et suppletio ista fuit ei ex multiplicatiõe & corroboratiõe luminis naturalis, uel ex supadditiõe diuini muneris splẽdori ꝓphetico similis. Nihilominus scias multas mirabiles fieri apphensiones sensu naturæ, & apphensionẽ mulieris p̃fatæ fieri potuisse sensu naturæ. Quæ enim inimica sunt naturæ, hoc est, uehemẽter cõtristãtia aut uehemẽter delectãtia ipsã, horret refugitq; natura absque ulla apprehẽsione ipsorũ: atq; ex tali horrore cõtĳcit is qui patitur tale quid, pręsentiã aut ꝓpinquitatẽ huiusmodi rei: sic quoq; fuit de muliere q̃ horrebat interfectorẽ filĳ sui, cũ nihil de filĳ interfectiõe apphendisset. Memini etiã me uidisse mulierẽ, q̃ intm̃ abhorruit suũ maritũ, ut q̃ties introiret domũ in q̃ ille erat, morbo arriperet caduco. Nec istæ horripilatiões seu horrores sine causa cõtingũt in corporib⁹ nostris à corporalibus rebus absq; perceptiõe sensuũ exteriorũ: quẽadmodũ eñ istę sp̃uales substãtiæ agunt in corpora & corporalia, nõ per corporalia organa, cũ omino non habeãt ea, sed tm̃ faciũt abintus, sic & animæ nostræ in rebus huiusmodi totũ patiũtur abint⁹. Viua enim est tota natura animæ humanæ: ideóque tota sentiens in se, etiam dum organis membrisq; sui corporis non iuuatur: quemadmodum natura substantiæ sp̃ualis tota uiua est & tota agens, atq; factiua in se & per se. idcirco nec indigens ad actiões suas corporeis instrumẽtis. Quemadmodum ergo corpora & corporalia patiuntur ab eis sp̃ualibus substantĳs non per medium aliud, sic animæ nostrę patiũtur à corporibus & corporalibus, nõ per medium interueniẽs inter hæc & illa. Cuius exemplũ est in cacodæmonibus, q satyri seu fauni uocant, de q̃bus innumeris constat experimentis, q̃ saxa, ꝓĳciũt atq; interdũ ostia frangũt: ergo uis imperatiua seu uolũtas in eis talis est uirtutis, ut ei in huiusmodi motibus per se solam lapides & alia obediant corpora, ita quòd solo imperio moueant ea. Sic & animæ humanæ mouent corpora sua solo imperio: q̃a si media sunt alia corpora, & illa solo imperio mouent. Itaque ex prædictis nec impossibile nec mirum tibi uideri debet, præter passiones & impressiones occasionaliter generari à rebus sensibilibus nouas cognitiões seu apprehensiones in substantĳs separatis: & q̃m occasiones istæ siue pulsatiões aut excitationes istæ nõ fiũt nisi secundum longitudinem siue distantiam certã secundũ uirtutis actiuæ limitationem. Deniq; ex habitibus scientiarũ atq; uirtutum ac operationum oriuntur cogitationes, passiones & suspiciones, leuissimis excitationibus obuiantium seu occurrentium rerũ, ꝓut Aristoteles exẽplificauit de eo q uidet loq aliquẽ cũ camꝓsore, ex hoc uisu incidit ei opinio, quòd uelit mutuare pecuniam. Sicq; aspectus iste dat occasionem solertiæ, ut ex ea ꝓcedat cogitatio seu suspicio illa. Quod si in nobis per tam exiguas & exiles occasiones seu excitationes generantur nouæ scientiæ, longe minoribus occasionibus hoc fieri extat possibile in substantĳs separatis, præsertim cum incomparabiliter promptiores & expeditiores sint ad omnes cogitatus & apprehensiones: ideóq; minoribus adminiculis rerum exteriorum particularium, excitari ad huiusmodi apprehensiones. Sicq; adminicula quæ animabus nostris præstantur per passiones & impressiones quæ fiunt in organis exteriorum sensuum, suppleat perfectio uirtutis intellectiuæ ac imperatiuæ in substantĳs separatis. Hæc Parrhisiẽsis, qui de his prolixissime scribit. & ista quæ tetigi, ex multis sumpta sunt pauca, quæ etiam pro magna parte recitatiue magis quàm assertiue induxi, præsertim quod dicit cacodæmones seu alias substantias separatas, sola uoluntate atque imperio corpora quædam mouere. De qua re quid uerius sit, infra tangetur.

¶ Præterea Henricus quodlibeto tertio quæstione qua quærit, An dæmones cognoscũt nostras cogitationes occultas, aliq̃d super his scribit, dicẽdo: Quod cogitationes hominum dæmones q̃nq; cognoscũt, aperte loq̃tur Augustinus in retractatiõe libri de diuinatione dęmonũ. Peruenire, inq̃t, hoĩm dispositiões nõ solũ uoce ꝓlatas, sed etiam cogitatiõe cõceptas ad notitiam dæmonum, per nõnulla q̃q; experimenta cõpertum est: sed quõ fiat, aut difficile est, aut nullo mõ potest ab homine inueniri, ut dicit. Vt tamen aliq̃d circa hoc possimus inuestigare siue conĳcere, sciẽdũ q̃ circa cogitatiões nostras duo est cõsiderare, uidelicet naturã actus cogitandi, q̃d pertinet ad intellectum: atq; directionem ipsius actus in finem suum, q̃d ad uoluntatis spectat intentiõem. Ad substantiam actus cogitãdi nõ cõcurrũt nisi & species rei cogitatæ, & habit⁹ secundum quẽ cogitat, si artificiosa sit cogitatio & uerbum cõceptus, qui est effectus actus cogitandi, & ipse actus qui est motus quidam sp̃ualis in intellectu. Oĩa ista cum sint res quædam creatæ intelligibiles secundum naturam suam, & dæmones perspicacissima habeant ingenia ad intelligendum cuncta creata, quoniam naturalia omnia eis subsunt, non uideo quõ substantia cogitationis cuiusquã dæmonẽ possit latere, si se conuertãt ad illã inspiciẽdam, cũ & inferiora subsint intelligẽtiæ superiorũ. Porro q̃rum ad cogitatiõis directionẽ in finẽ seu bonũ seu malum, maior ẽ dubitatio. forsan enim etsi uideat dæmon cogitationes nostras, nõ tamen idcirco oportet ut quo ad rem cogitatam, nõ tamen idcirco oportet ut quo ad rem cogitatam, prospiciat ad quem aut qualem finem dirigimus eas. Cogitare nanque quis potest de pulchritudine mu-

lieris, ita quod diabolus mox actum percipiat cogitandi: imo cum homo cogitationem illā possit dirigere ad uitiosum cōcubitum, & ad cōsulēdum sibi ipsi ne pulchritudine illa decipiatur, non oportet q̄ diabolus hoc statim cognoscat. Hoc etenim pertinet ad internam liberamq́ uirtutem uolūtatis humanæ, quæ soli subest deo, qui & earum est perscrutator. Multorū itaq́ cogitatiões dæmon forsitan noscit & tētat, quorū si uirtutem internam uolūtatis qua cogitationem in finem dirigūt, cerneret, eos tētare cessaret, ne uictus cōfusus recederet. Hinc .12. super genesim asserit Augustinus: Certissimis indicijs apud nos cōpertū est enūciatas à dæmonibus hoīm cogitatiões, qui tamē si uirtutē internā hoīm in hoībus possent cōspicere, nō tētarent eosdem, ne deuicti abirent cōfusi: sicut si illā beati Iob nobilem admirabileq́ patiētiam sathan cernere potuisset, nollet à tētato utiq́ superari. Porro de uirtute patientiæ et alijs, inquantum sunt habitus accidentales in anima, ac res quædam intelligibiles in qualitate & quātitate suæ uirtutis, q̄ latere possint diabolū magis quàm actus cogitationis, nō uideo: cōtrarium tamen non assero. Verū internam uirtutem patientiæ uirtutūq́ aliarum, inquantū in suis actibus dependent ab interiori uirtute liberi arbitrij, qua dirigit actiones suas in suos fines intēsius aut remissi⁹, possibile est q̄ nō possit attingere, sicut nec ipsam uim liberi arbitrij. Et credo q̄ dictum Augustini sic debet intelligi. Verūtamen distinguendum, quia intentio uolūtatis dirigentis potest cōsiderari dupliciter. Primo in se, ꝓut omnino latitat in intimis uolūtatis. Secūdo in suo effectu, ꝓut ex feruore intētionis actus alicuius affectiōis in uolūtate cōcipit̃, & à uolūtate rationabili in uirtute executiua, & etiam forsan in corpore deriuatur: & hoc secūdo modo, nō uideo quomodo plus possit latere diabolū affectio uolūtatis q̄ cogitatio intellect⁹, cū utraq́ res intelligibilis sit extra substātiam animæ, sed nūq̄ intētio uolūtatis, similiter aliqd intelligibile, est sup substātiam uolūtatis. Reuera dicēdum q̄ nō, qm̄ respectus solus est uolūtatis ad finem q̄ fundat̃ in essentia potētiæ uolitiuę, q̄ respectu cogitatiōes dirigūtur ac tēdūt in finē: sicq́ intētio uolūtatis nō est res aliq̄ in se distincta à uolūtate. & q̄a nihil est in se naturaliter intelligibile, nisi sit qd determinatū in se, ideo & si totā substātiam & quæcūq́ aliquid reale rei sunt in ea, diabolus naturaliter potest cōspicere, nō tamē uolūtatis intētionem. Hæc nāq́ est natura respectuū, q̄ ex perfecta notitia subiectorū in quibus sunt, nō de necessitate cognosci nō possunt. Et si dæmon per indiciū affectionis alicui⁹ in uolūtate possit cōijcere uolūtatis intētionē, multo plus hoc potest ꝑ indiciū in sensualitate & corpore, præsertim cū & homines quidam subtiles atq́ periti per indicia uisa in corpore, scrutētur cogitatiões, affectiōes, intentionesq́ aliorū. Hæc Henricus.

Augu.

Intentio uolūtatis dirigētis dupliciter cōsideraṫ.

¶In cuius uerbis q̄d dicit de intentiōe uolūtatis, nō differre ipsam à uolūtate, ꝓcedit ex hoc, q̄ dicit relationem nō distingui à fundamēto. cuius oppositū supra primū ostēsum est. Nec ipsa intētio minus est realis uolūtatis q̄ affectio, quæ intētio scd̄m Ambrosiū imprimit speciem actiōi morali, & ipsa actio est oculus mētis, de q̄ Christus disseruit: Si oculus tuus fuerit simplex .i. intētio recta. Idcirco & ipsa reale qd supaddit uolūtati, sicut affectio. Præterea ex hoc q̄ cogitationes sunt res creatæ intelligibiles, nō seq̄t̃ q̄ dæmōes in particulari & distincte intelligāt cogitatiōes cordiū humanorū, sed q̄ sciāt in gn̄ali qd sit cogitatio ipsa. Scriptura q̄q́ hubertim testat̃, q̄ deo sit ꝓpriū ex sua perspicacia clare & distincte in particulari cognoscere cordiū (id est, intellectuū ac uolūtatū) secreta. sed de his infra dicet̃. Hinc Vdalricus quarto suæ Sūmæ libro testat̃: Intellectus noster in se incognitus est dæmoni, similiter liberū arbitriū. nec eos cognoscit effectu ipsorū in ipsis latēte, sed tūc quādo per signa interiora aut exteriora produntur. Hæc Vdalricus.

Ambrosi.

Matth. 6

Vdalri.

¶Instantiarū solutio ex præinductis habetur. Breuiter tamē tāgendo, dicendū ad primū q̄ in uolūtate nō stāt simul deprauatio uitiorū, bonitasq́ uirtutū, saltē infusarū. In intellectu uero sunt simul uitiositas & claritas, subtilitas atq́ acumē sciētię informis ac naturalis. Ad scd̄m, q̄ utiq́ in dæmonibus sciētia eorūdem per ingratitudines & peccata non modice obscuratur: imo à recto ac debito usu penitus impeditur, nō tamē naturale lumen in eis prorsus extinguitur, quin potius in tanto manet uigore, ut comparatione luminis naturalis humani à diuino Dionysio splendidissimū (id est, ualde splendidū) nuncupetur. quod tamē sanct⁹ ille tam fortiter & quasi per excessum expressit ad cōfutandam hæresim Manichæorū, quæ tempore apostolorū per Marcionem incepit, q̄ dixit dæmones naturaliter malos, & à principio tenebrarū substātialiter malo productos. Ad tertium respōdetur scd̄m Gulielmū Parrhisiēsem, q̄ naturalis uigorositas dæmonum agit hoc, q̄ tanta pœnarū acerbitate ab acumine cōsiderationū suarū in malis nō impediūtur, sicut & obstinata eorū malitia causa est, q̄ tantis tormētis & præsciētia ac timore incremēti eorū à tētationib⁹ hominū nō retrahūtur, neq́ à dei impugnatiōe desistūt: imo ut aliq̄ dicūt, quamuis sciant certissime sibi ex his semper mala prouenire, tamē malūt in tantis calamitatibus esse q̄ nō esse, ut cōtra deum pugnent, & eius honorificentiam ac cultum diminuāt. Aliq̄ uero ut patuit supra, dixerūt dæmonum sensibilem pœnam usq́ ad diē differri iudicij, ęstimantes q̄ pœnarū acerbitas non fineret eos tot & tātis machinationibus dolositatū & tentationū insistere. sed prima respōsio uidet̃ magis idonea. Ad quartū, q̄ utiq́ in inferno nō sunt sapiētia, scientia & intellectus, prout sunt dona spiritussancti. sic enim charitati inseparabiliter sunt annexa, nec est ibi opus meritorium nec ratio, quātum ad rectum iudicium: atq́ ut aliqui opinātur, nō sunt ibi quæcūq́ sapientia, scientia seu ratio, quātum ad actualem cōsiderationem eorum quæ possent ipsorū afflictionē aliquo modo mitigare, & breuiter ad nullū utilem rectumue usum in ipsis sunt. Ad quintū respondet Gulielmus, q̄ diabolus in consideratione salubrium, suæ prauitatis demerito rudis & inconsideratus est sæpe, ita quod nō cōsiderat q̄ facilit̃ homines uirtuosi adiutorio gratiæ dei & suarum uigore uirtutum discretionisq́ luce possint sibi præualere atq́ illudere. Ad cætera ex Thoma responsum est.

Autorꝭ solutio ad p̄inductas instantias

ad secūdū

ad tertiū.

ad quartū

ad quintū

QVAESTIO IIII.

Qvarto quæritur, **An dæmones prænoscūt futura, ita ut ex eorū reuelatione diuinatio, prophetia, seu prænosticatio, fieri queat.** ¶ Videtur quod non, quia si præscirēt futura, non tentarēt eos à quibus uincendi sunt. Secundo, ea quæ sunt hominis, nullus scit nisi spiritus hominis, ergo cum ipsemet homo ignoret quid die aget sequente aut quid uolet, uidetur quod nec dæmōes sciāt hoc. Tertio, futurorum certa pręcognitio aut prenunciatio, signum est diuinę perfectionis ac uerę reuelatiōis,

1. Cor. 2.

Isaię.41. cum in Isaia dicatur: Futura quoque annunciate, & sci
Ierem.28. emus q̃a dij estis uos. Et in Ieremia: Quoniam ille est
propheta quem misit dominus in ueritate, cuius uer-
bum euenerit.

In opposi tū. ¶In oppositum sunt quę dicũtur in litera.

Albertus Magnus. ¶Circa hęc scribit Albertus: Angelus tam bonus
quàm malus ex naturali pręminentia sua supra ani-
mam sensitiuam possunt imprimere in sensus exterio
res & interiores species sensibiles & imaginarias, non
August. tantum in homine, sed etiam in brutis. Vnde Augu-
stinus sexto super Genesim ad literam dicit: Omnis ani
ma mouetur uisis, & quòd ad uermiculum qui (ut in
Iona legitur) percussit hederam, uisus ille quo appare
Ionę.3. bat uermiculo percutiendam esse hederam, ministe-
rio angeli delatus est & impressus animę uermiculi.
Aliqui tamen dicunt quòd per talem angelorum im
pressiõem in sensu tam exteriori quàm interiori, nihil
fit nisi quod etiam per operationem fieret naturalem,
per quam species sensui imprimũtur exteriori, pręsen
te materia seu obiecto: interiori uero sensui imprimun
tur, etiam non pręsente materia. & nisi sic esset, non
esset triplex uisio, scilicet sensibilis, imaginaria, intelle-
2.Cor.11. ctualis. De angelo quoq; malo testat̃ Apostolus, q̃ trãs
figurat se in angelum lucis. atq; in tali transfiguratiõe
sub specie sensibili decipit tam per uisum quàm per au
ditum, quemadmodũ legit̃ apparuisse beatissimis An
tonio & Martino: sic & angeli boni sępe apparuerũt,
& de multis instruxerũt per auditũ & uisum, ut Abra-
am, Lot, Thobiam. Quod uero sic possint super sen-
Gregor. sum interiorem, cõstat ex uerbis Gregorij super illud
Gene.37. Genesis, Hęc ergo causa somnio℞ atq; sermonum, in-
uidię fomitem ministrabat: Nisi aliq̃n somnia ex mi-
nisterio reuelatiõis angelo℞ orirent̃, Ioseph pręferẽdũ
se fratribus suis fore somnio nõ uideret. Quòd itẽ hoc
possit angelus malus, patet: quoniam multis illudit in
somno per tentamẽta & pollutiões imaginationesq;
turpes. Nec uer℞ est q̃ in apparitiõibus istis nil aliud fi
at nisi q̃d õpatiõe fit naturali. q̃uis em̃ nõ fiãt alię spe-
cies scd̃m formam, tñ alia fit abstractio specie℞ atque
impressio in sensum & imaginationem, & eminenti-
ori uirtute & ad aliud designandũ, q̃ in operatiõe na-
Quęstio turali. Ver℞ tũc quærit̃, utrũ possit esse illusio ab ange-
lo bono in tali sensibili aut imaginaria uisiõe. Videt̃ q̃
sic. Angelus nanq; ex sua natura bonus, in uisiõe, ꝓprij
boni potuit falli. Lucifer nanq; deceptus fuit in hoc, q̃
iudicauit q̃ peccatũ suum quod deus ex ordine suæ iu
stitiæ potuit uindicare, propter suam bonitatem non
Solutio taliter uindicaret ut uindicauit. Dicendũ q̃ si angelus
dicat̃ bonus bonitate naturæ tantum, posset fallacia fi
eri. Vix tamen contingit, quia natura intellectualis an
gelica, quæ deiformis est intellectus, naturaliter incli-
natur ad uerum, non ad deceptionẽ. Si autem angelus
dicat̃ bonus bonitate gratiæ cõfirmatæ, nõ potest per
eum deceptio fieri. Vnde in libro de spũ & anima qui
August. Augustino ascribit̃, dicit̃: Humanum sp̃m aliq̃n spiri-
tus bonus, aliq̃n malus assumit: nec facile potest discer
ni à quo spũ assumat̃, nisi q̃ bonus instruit, malus fal-
Idem sup Genesim. lit. Insuper Augustinus duodecimo super Genesim ad
literam dicit: Angeli boni multis modis facili quadã
ac præpotenti unione cum animabus nostris uisa sua
faciũt esse nostra, uisionemq; suam ineffabili quodam
Quęstio modo faciũt esse nostram. Circa quod quæri potest de
illo ineffabili modo. Dicẽdum q̃ angelus tam bonus
Solutio quàm malus per hoc ipsum quòd secundum excellen
tiam suæ naturæ eleuatus est super animam sensitiuã
& rationalem, potestatem habet imprimendi in infe-
August. riora. ¶Præterea aduertẽdũ, q̃ scd̃m Augustinũ & An
selmũ triplex est cursus. Primus est naturalis, & ad hũc
manifestandũ animę sensibili nõ est necessaria impres
sio angeli. Secũdus est cursus uolũtari⁹, q̃ fiũt res à uo-
lũtate, ꝓcedẽtes, quẽ cursum nequeũt angeli manifesta
re: q̃a q̃ subsunt uolũtati, nõ ualẽt cognoscere, nisi in-
q̃tũ manifestãtur in corporalibus signis, q̃uis ex ꝑspi-
cacitate intelligẽtiæ talia signa subtilius celeriusq; ꝑ-
cipiãt, q̃ hoies, dũ apparere incipiũt in corpore uel san
guine aut spũ interiore naturali, aut uitali, aut aïali: &
q̃ in corporalibus istis ꝑcipiũt, ea possunt imprimere
in animã sensitiuã. Tertius ẽ cursus miraculosus, scd̃m
quẽ in oĩ natura reseruauit sibi oĩpotẽtia creatoris,
q̃d de unaq̃q; & in unaq̃q; natura faciet q̃d uult, tem-
pore suo ad ostensionẽ gloriæ atq; potẽtiæ suæ: & q̃d
de hoc angeli sancti à deo per reuelationem percipi-
unt, ut frequentius animabus reuelant per sensibi-
les & imaginarias uisiones. Hæc Albertus.

¶In cuius uerbis uidetur obscurum, quod ait, Lu-
Alberti uerba obscura dentur. cifer deceptus fuit in hoc, quòd iudicauit quòd deus
peccatum suum non uindicaret &c. Nempe ut habi-
tum est, talis deceptio, error seu culpa non potuit esse
in eius intellectu ante suæ uoluntatis subuersionem.
Rursus, solutio illa Alberti immediate sequens uerba
iam tacta, sonat ac si essent angeli aliqui boni natura-
li bonitate duntaxat, utpote nec in charitate & gratia,
nec in peccato, quod nõ est ponẽdum, quamuis iuxta
præhabita aliqui opinentur quòd in solis naturalibus
fuerunt creati.

Quęstio Alberti Solutio ¶Præterea ad quęstionem hanc, utrum angeli bo
ni & mali possint super intellectum humanum, respõ
det Albertus: In hac quęstione ualde diuersificati sunt
doctores ante nos. Philippus enim cancellarius Par-
rhisiensis dixit, quòd solus deus potest super uolun-
tatem creatam, informando conuertendoq; eam ad
quodcunque uoluerit, quod confirmauit autorita-
te Fulgentij protestãtis: Solus deus operatur in cor-
dibus hominum ad inclinandas uoluntates eorum ad
quicquid uoluerit. Dixit quoque q̃ angelus bonus po
test super sensum exteriorem, qui est sensus commu-
nis & phantasia & imaginatiua & æstimatiua atq; me
Auicen. moratiua. Dicit etenim Auicenna sexto naturalium,
quòd quinq; sunt sensus interiores, qui iam nominati
sunt, sicut & quinq; exteriores. Item q̃ possit super in-
tellectũ præsertim possibilem. Et Philippi ratio fuit,
q̃a secũdũ Augustinũ triplex uisio, puta sensitiua, ima-
ginaria, intellectualis, ministerio perficitur angelorũ.
Insuper dixit, quòd angelus malus potest super sen-
sum exteriorem & interiorem obnubilãdo illusiões q;
faciẽdo in sensibus ac phãtasmatibus, sed immediate
sup intellectũ nõ põt, eo q̃ intellectus uero℞ sit & lu-
Iohan. minis spũalis receptiuus. Diabolus uero pater mẽda-
cij est & auersus à lumine. Mediate uero potest, ꝓcura-
re deceptionẽ in intellectu & rõne ꝑ cõuersionẽ intel
lectus ad inferiora turbãdo phãtasmata: quibus tur-
batis, intellect⁹ neq̃t ab eis accipe cla℞ lumẽ ueritatis,
Hieron. sed fallit. Porro q̃ angeli sancti possunt sup intellectũ,
ꝓbauit ꝑ illud Hieronymi: Angeli hoĩbus auxiliũ tri
buũt, ministrãtes eis salutem, & annũciantes eis largil
Gene.4. sima bona. Quòd uero angeli mali nõ possint hoc, ꝓ-
bauit ꝑ illud Genesis, Subter te erit appetit⁹ eius. Di-
xit nãq; q̃ potẽtiæ istæ, intellect⁹ atq; uolũtas, sunt libe
rę. Hæc uero opinio ẽ rõnabilis ualde, & dictis sancto
rũ concordans, ideoq; tenenda. Hæc Albertus.

Autor. in dicium de Philippo. ¶Quo circa sciendum ꝙ iste Philippus fuit Alberto contemporaneus, & forsan consocius. Doctores demum eis antiquiores, ut Antisiodorẽsis in Summa sua & alij quidam, eandem positionem disseruerunt, quã & sequitur Thomas.

Albertus. ¶At uero libro de coæquæuis scribit Albertus: Dæmones nõ possunt nisi super sensum & phantasiã, boni autem angeli possunt super intellectum & nõ super uolũtatem. Dæmones uero super intellectum directe & immediate nõ possunt: quoniam quãuis secundum naturã altioris sint intellectus quàm homines, tamen quia auersi sunt à lumine primo, intellectũ sortiti sunt obscuratum. Vnde, ꝑpter distãtiam à lumine summo, amiserũt uim agendi super intellectum humanum. Supra uolũtatem uero hominis nulla intelligentiarũ habet potestatem: quia uoluntas secundum perfectionẽ sui nõ habet subiectum ueri, sed bonum gratiæ, quod infundi nõ potest nisi à deo. Attamen dæmones cum adhuc habeãt cognitionem uespertinã, quæ est rerum creatarum in seipsis, quæ habent cognosci per sensibiles species, quæ imprimuntur phantasiæ: ideo dæmones possunt in istas uires sic disponendo sensibiles species, ut moueãt ad illicita, quæ persuadere intendunt. Hæc Albertus.

¶Veruntamen quidam affirmant in dæmonibus nõ esse cognitionem uespertinam, sed ista dissensio uidetur in quid nominis stare.

Quæstio ¶Præterea quæri põt, An dæmones ualeãt super appetitum sensitiuũ, q in concupiscibilem irascibilemq́ diuidit̃. Et uidetur ꝙ imò, cum sint uires sensitiuæ organicæ, & ita uident̃ eas posse multipliciter immutare, præsertim cum asserat Augustinus, ꝙ sanguinibꝰ se

August. immiscent cõcitando & inflammãdo ad libidinem, & bulliendo ad irã, atq; grauãdo ad somnolentiã, acediã & torporem. Vnde elicit̃ ꝙ dispositiue agãt ad passiones appetitus sensitiui, quamuis culpam nequeant extorquere. Quo circa pensandum, quod scribit Albertus, respondendo ad quæstionem hanc, Vtrum angeli boni uel mali, sint immissores cogitationum bona-

Albertus. rum siue malarum, aut incentores dũtaxat. Ad hoc, inquit, Philippus cãcellarius Parrhisiensis respõdet: Immittere dicitur multis modis. Interdum quippe refertur ad suggestionem, quandoq; ad opus hanc sequẽs, in quod ex suggestiõe acceptata quis ꝓcedit. Et ita in-

Psalm. 77 terdũ in malo accipit̃, sicut in Psalmo: Immissiões ꝑ an

Johan. 13. gelos malos. & alibi: Cũ diabolus iã misisset in cor Iu

Psalm. 33 dæ ut traderet eum. Quãdoq; in bono, iuxta illud: Immittet angelus domini in circuitu timentium eũ. Aliquãdo uero refertur ad ipsas species intelligibiles, quæ per suggestionẽ inducuntur in intellectum: quæ cum per abstractionem fieri nõ queant in angelo, quia sensitiuas nõ habent potẽtias, per quas fit abstractio, si tales formas immitteret angelus, cum immittere neque at nisi quod habet: oporteret ꝙ faceret eas in intellectu humano, utpote per creationem ꝓducendo: quod falsum est, cum deo ꝓprium sit creare. Hinc sancti fatẽtur, ꝙ nec boni nec mali angeli sunt imissores hoc modo cogitationũ, sed incentores earꝫ sunt, disponendo aut mouendo ad inspectiones intelligibilium specierum, quas uel deus creando immittit, uel intellectus à sensibilibus abstrahit. Quo circa quærendũ est, quibus modis & qualiter fiat ista incensio. Dicendũ ꝙ multimodi inueniuntur à sanctis super hoc assignati, quibus intellectus illuminatur & affectus accenditur: utpote per remotionem impedimenti, item patefaciendo meatus ueritati ad intellectũ, quatenus lumẽ æternæ ueritatis uenire ad intellectũ libere ualeat. Nempe

August. ut in libro octogintatriũ quæstionũ disserit Augustinus, quãdoq; malignus spiritus obstruit meatus intelligentiæ, per quos radius lucis æternæ pãdere solet lumen rationis. Dicitur nanq; in libro de differentia spiritus & animæ, ꝙ ad cellulã quæ dicitur logistica seu rationalis, in qua operatur uis intellectiua in spũ animali, sunt duo meatus: unus ab anteriori, deferens à sensu communi & à ui imaginatiua formas ad cellulam logisticam: alter à posteriori, ad eandem cellulã ducens formas à ui memoratiua: quæ duæ cellulæ interdum obstruũtur dupliciter, quãdoq; uidelicet nigredine ac spissitudine spũs animalis, obnubilationeq́; eius: quandoq; uero quadam carũcula, quæ ibi est, illum obstruente meatum. Cuius signum est, ut dicitur ibi, ꝙ dum homo est in cogitatione subtili & magna, agonizatur, id est, laborat flectendo caput & retro & ad dextram atq; sinistram, per quod natura intendit remouere obstaculũ, quatenus intelligibiles formæ ualeant lucide ac libere ad intellectum transire. Cumq́; iuxta præhabita, angeli tam boni quàm mali in phantasmatibus operentur in somno atq; uigilia, ordinando, illuminãdo seu obnubilando, operatio bonorum angeloꝝ cõfert ad intellectus illuminationẽ: aliquando etiam ad species intelligibiles, de quo conueniens dat̃ exemplũ, ut dũ duo specula directe inuicem opponunt̃, species

Similitudo. existentes in uno, resultant in alio: sic angelo cõiuncto intellectui hominis, species quas habet in lumine diuino cui coniunctus est, resultant in hominis intellectu actione luminis diuini, cuius uirtute species illæ sunt apud hominem: quas cũ intellectꝰ lympide intuetur, affectus incandescit, & charitatis calore accendit̃. Dæmones uero non sunt incentores, nisi phãtasmata disponendo ac perturbãdo. Hęc Albertus.

S. Tho. ¶Circa hæc scribit Thomas: Futurorum quædam sunt in suis causis determinata, quædam uero non habent causas determinatas, ut quæ ad utrũlibet sunt. q libet autem effectꝰ potest in sua causa cognosci, secũdum quod determinat̃ in ea. Si enim determinet̃ in ea, ut ex q̃ necessario oriat̃, certitudinaliter cognoscet̃, ut quæ circa motum cæli contingũt, sicut ortus & occasus, eclipses, luminariũ coniũctiones, quæ omnia multo clarius dæmones sciũt per species causaꝝ sibi innatas, quàm per artem astrologus. si uero determinẽtur in suis causis, ut ex q̃bus frequenter nascant̃ cum potestate deficiendi in parte minori, propter impedimentũ ex parte agentis aut recipientis, præcognitio nõ certitudinalis, sed coniecturalis potest haberi: quemadmodũ astrologus prædicit quædam futura in terris ex motibꝰ cæli, q̃ tamen poterũt impediri ex inferioꝝ defectu causaꝝ. & ista cognitio tanto plus certitudini appropinquat, quanto plures causæ ad eũdem effectum concurrentes noscũtur, & q̃to uirtus seu efficacia causę pleniꝰ scitur. Hinc dęmones in taliũ pręcognitione sunt ualde subtiles. Porro q̃ causas determinatas non habent, ut q̃ ad utrũlibet sunt, aut in parte minori eueniũt, nõ queũt in suis cognosci causis, sed in seipsis dũtaxat, quãdo pręsentia sunt: ideo eorũ pręcognitio soli conuenit deo, cui ab ęterno uelut pręsentia sunt, & q̃bus ipse uoluerit reuelare. Hinc taliũ futurorũ præcognitionem nec homines nec dæmones possunt habere, nisi supernorũ reuelatiõe spirituũ. Ea demũ quæ dęmones præcognoscũt, reuelare homini possunt nõ obijciendo se animę, ut speculũ in q̃ cernunt quę relu-

cent in speculo, ut aliqui dicunt: quoniam anima rationalis in statu uiæ nõ uidet separata à materia, nisi in quantum ex phantasmatibus in illorum pertingit notitiam. Nec species quæ sunt in intellectu angelico, ꝓportionatæ sunt intellectui humano, cum multo simpliciores & uniuersaliores cõsistant. Vnde sicut species quę sunt in intellectu, nõ potest capere imaginatio, nec sensus speciem imaginatiõis: ita nec intellectus humanus secũdum statum uiæ, species quæ sunt in intellectu angelico. Itaq; angelus bonus & malus talia potest homini aliter reuelare, uidelicet per applicationem luminis sui ad phantasmata, sicut applicatur lumen intellectus agentis phantasmatibus, ut ex eis intentiões q̃dam in intellectu possibili eliciantur: & quanto lumẽ fuerit fortius atq; perfectius, tanto plures & certiores cognitiões eliciuntur: sicq; ex phantasmatibus illustratis angelico lumine, resultat aliquorum cognitio in intellectu possibili, ad quam eliciendam illustratio intellectus agentis humani non sufficit, quia debilius est lumen ipsius. Ex prædictis habetur, quod diuinatio est non quorumcunq; futurorum prænunciatio, sed eorum quæ causas determinatas non habent, quæ scire est proprium deo. Hinc ab usurpatione actus dei uocantur diuini, qui futuris prænunciandis intenti sunt. Hæc Thomas in Scripto.

Dionysi⁹ a Thoma dissentit. ¶Cuius responsio procedit secũdum imaginationem ipsius, qua frequentissime scribit, intelligẽtem in hoc statu oportere speculari phantasmata. In qua opinione aliter sentio, propter motiua alibi partim tacta, & plenius infra tangenda: & uidetur mirabile, cum dicat species in intellectu angelico existẽtes, non esse intellectui proportionatas hũano, nec recipi posse in eo propter earum simplicitatẽ et uniuersalitatẽ, cũ tamẽ affirmet lumẽ intellectuale angelicæ mentis posse immediate phantasmatibus applicari. sicq; eis proportionari, cum ipse intellectus possibilis sit simplex, immaterialis & inorganica uirtus, phãtasma uero quid corporale existat: & per consequens species intelligibilis angelici intellect⁹ incomparabiliter proportionatior est intellectui hominis, quàm lumẽ illud angelicę mẽtis phantasmati. Rursus, intellectus angelicus immediate illuminabilis est ab intellectu diuino & increato, q tamẽ incomparabiliter plus trãscendit omnem intellectum angelicũ in simplicitate & uniuersalitate repræsentatiua, quippe qui per diuinam essentiam unam & indistinctam uniuersa cognoscit, quàm angelicus intellectus humanum: cur ergo intellectus humanus non est capax immediate illuminatiõis angelicæ absq; reflexione ad phantasmata?

Thomas. ¶Insuper de dæmonum diuinatiõe scribit sanctus doctor in Summa cõtra gẽtiles libro 3. capitulo. 147. Queadmodũ maligni spiritus ueritatẽ fidei corrũpere molientes, abutũtur operatione miraculorũ, ut errorẽ inducant, argumentũq; fidei ex miraculosis operibus sumptũ debilitent, non tamẽ uere miracula faciendo, sed ea quæ hominibus miraculosa apparent: sic quoq; abutuntur prænũciatione prophetica, non utiq; ueraciter prophetãdo, sed aliqua secũdum ordinem causarum homini occultarum prænunciando, ut futura in seipsis præcognoscere uideãtur. Et quamuis ex causis naturalibus tales effectus proueniãt, dæmones tamẽ subtilitate sui intellectus magis cognoscere possunt q̃ homines, quãdo & qualiter naturalium effectus causarum ualeãt impediri: ideo prænnnciando futura, miratiores ac ueraciores apparent, quàm homines quantumcũq; sciẽtes. Deniq; inter causas naturales supremę & à nostra cognitiõe magis remotæ sunt uires cælestium corporum, quas cõstat dæmonibus secũdum ꝓprietatem suæ naturæ cognitas esse. Cumq; cũcta corpora inferiora secũdum uires & motus cælestium corporum disponãtur, possunt hi spũs multo plus, q̃ quicũq; astrologus, prænũciare uẽtos & tempestates, huiuscemodiq; effectus & pestes, quamuis cęlestia corpora super intellectiuam animæ partem directe nõ queant imprimere. Verũtamen q̃m plurimi impetus passionum inclinationesq; corporales sequũtur, quibus soli sapiẽtes ac uirtuosi resistũt, q pauci sunt, in quas passiones & inclinatiões efficiẽtiam habẽt cælestia corpora: hinc & de actibus hominum multa prædicere possunt, quamuis interdum aliter accidat, propter arbitrij libertatem aut diuinæ prouidẽtiæ dispositionem. Ea quoq; quæ præcognoscũt, prænunciant nõ mẽtem illuminãdo, sicut in reuelatiõe diuina. Nõ em̃ intẽdũt mẽtem ad ueritatis cognitiõem ꝓuehere, sed potius impedire. pronũciãt uero imaginatiõis immutatiõe uel in dormiẽdo, ut cum per somnia aliquorum futurorũ mõstrant indicia: siue in uigilãdo, ut in arrepticijs atq; phreneticis, qui futura quædam pronũciant. Aliquando uero per exteriora indicia, ut per motus garritusq; auium, & per apparẽtia in extis animalium ac in quorũdam descriptiõe pũctorum, & in cõsimilibus, quæ fieri sorte quadam uidẽtur. Quãdoq; uero uisibiliter apparẽdo, sensibiliterq; loquẽdo. Hæc ibi. Vbi & de his diffusius scribit Thomas etiã in capitulis alijs plurib⁹, sed & in Secũda Secundæ, ut infra tangetur.

¶ Præterea Vdalricus in Sũma sua 4. lib. Diuinatio, inquit, per dæmones, fit per ꝑfatũ sciẽtiæ eorũ acumẽ, ut Origenes et Augustinus testãtur. propterea dæmõ uocatur spirit⁹ diuinatiõis, iuxta illud Leuitici: Vir siue mulier in quibus phytonicus seu diuinatiõis spũs fuerit. hinc asserit Origenes: Diuinatio dicitur, quoniã gẽtium natio credidit eẽ diuinũ omne quod per qualẽcũq; spiritũ profertur. quod intelligẽdũ est de futuris, quæ nulla possunt hũana ꝑsciri peritia, siue in nulla causa ꝑ existant nisi in deo, ut sunt mirabilia diuinæ potẽtiæ: siue præexistãt in naturalibus causis, quarum collectio scitur sufficiẽs à dæmonibus ex perspicacitate eorũ, sed à nobis sciri non ualet nisi pars huius sciẽtiæ, per quam nihil certũ de illo effectu præcognoscere possumus: ideo talium præsciẽtia solius est dei. Ideo probãs se solum esse deum, ait per Isaiam: Annũciate quæ uentura sunt, & sciemus quia dij estis. Isai. 4 Dæmones ergo talia nõ sciũt, nisi ex reuelatiõe angelorum aut prophetarum. Vidẽtur autem hominibus prophetare, cum naturales quosdam prædicũt effectus, quorum causæ eis nõ sunt notæ, hominibus uero incognitæ. Hinc tali fallacia schola Stoicorum delusa, dixit omnem diuinationẽ fieri per deos, ita q, per diuinationem probatur q dij sint. iuxta illud in secũdo libro de natura deorum: Prædictiones rerum futurarum declarãt hominibus deos esse qui hęc reuelãt. Cũq; per apparitiões dęmonum dicissent diuinatiões per dæmones fieri, siquidem (ut in libro de deo Socratis dicitur) Pythagorici mirãtur si quis negaret unquam uidisse se dæmonem, dixerũt Plato dæmones esse deos. Ideo Plato qui in libro suo symposio dicit cuncta denunciata & magorum mirabilia omnesq; præsagiorũ species, fieri per dęmones sub primo omnium deorum parẽte, dominatore atq; autore, posuit gñã tria deorum, uidelicet summos deos non solum loci dispositiõe, sed naturę etiam dignitate qui

Udal… Dęmõ cat spi… diuina… nis Leuit…

sunt inuisibiles, quos solo intellectu contemplamur: ut Iuno, Vesta, Minerua, & huiusmodi, Et medios deos quos perhibuit dæmones esse, quia secundum eum compositi sunt ex natura intellectuali atq; aereo corpore: & infimos deos, qui sunt omnino corporales, ut sunt dij cælestes quos uidem⁹, uidelicet sol, luna & stellæ. Vnde patet q; per hoc dæmones traxerunt ad idololatriã homines: qm̃ Plato dicit singulos singulis esse hominibus deputatos, & q; si aliquis dæmonũ ab eo cui deputatus est, rite cognoscatur atq; colatur, fit ei prospector in rebus dubijs & incertis, apparendo ei p somnia aut per signa, aut aliter, & in periculis præmunitor. Ideo in libro de deo Socratis, dicitur ipse Socrates tam perfectus in sapientia extitisse, quia dicit Homerus, officia diuinationis ac sapientię nõ sunt diuisa: sic autem diuinationi intendere, idololatriæ species ẽ, ac diuina lege ꝓhibitum. Vñ Hieronymus in originali super Malachiam: Diuinatio, inquit, nunquã in bono accipitur. quod uerum est de diuinatione propriè dicta. aliter esset contrarium illud prouerbiorum: Diuinatio in labijs regis. Peripatetici uero non posuerũt dæmones, & utentes nomine diuinationis secundum id cui nomen imponitur, non secundum id à quo nomẽ imponitur, dixerunt diuinationem non esse scientiam diuina inspiratione concessam, sed tantum naturalem effectum, Etem̃ diuinationem esse probat Aristoteles secundo de somno & uigilia: q̃a quod ab omnibus experimentaliter est compertum, est uerum & aliquid: sed q; somnia præostendant futura, quilibet sępe experitur, & hoc uocamus diuinationem. Porro q; ista diuinatio non fit immissio dei, ꝓbatur ibi per hoc, q; immissiones dei maxime fiunt illis, qui sunt ei ꝓpinquiores: & qui habẽt in se regimen suæ uitæ, ad quod habendum fiunt huiusmodi immissiones: nullum uero animal habet in se regimen suæ uitæ, nisi homo & inter homines deo similimus ac amantissimus est sapiẽs, ut dicitur 10. Ethicorum. Idcirco est propinquissimus deo. sicq; huiusmodi immissiões nõ fierent alijs animalibus ab homine. Inter homines quoq; magis fierent sapiẽtibus q̃ morionibus & melancholicis. nos uero uidemus totum oppositum. Itaq; isti philosophi nõ loquũtur de diuinatione quæ fit maleficio dæmonum, nec de ꝓphetia quæ fit reuelatiõe supernorum spirituum: quia de his sciri nil potest per rationem naturalem. sed tm̃ loquuntur de, naturali præostensione futuroꝝ, sicut ex cantu galli cognoscimus horam noctis. sicq; uera dicit, neq; illicitum est coniecturare taliter de futuris, nisi quis crederet dei potentiam ac ꝓuidentiam his causis naturalibus alligatam, quasi non possit aliter fieri, q̃ in naturalibus ostenditur causis: q̃ contra legit, A signis cæli nolite metuere. Et in Isaia: Ego dñs irrita faciens signa diuinorum. Si aũt quæratur, qualiter futura contingẽtia etiam quę subsunt libero arbitrio, naturali scientia cognoscantur, respondent philosophi isti, q; omne quod fit in inferioribus istis, præexistit in motore cælesti tanquam in naturali artifice: & explicatur per cælum & eius motum, sicut per instrumentum illius artificis ac motoris. Species ergo euentus futuri, quæ est in intellectu intelligibiliter, & in cælo corporaliter, imprimitur inferioribus, scilicet elementis & mixtis: & plus afficit ea q̃ actio qualitatis naturalis, qm̃ elementa derelictis suarum actionibus naturalium qualitatum, sequuntur formam huius impressionis, ut patet in mixtione. Imprimitur ergo hæc species etiam corporib⁹ animalium, partimq; animæ sensitiuæ, quæ coniuncta est corpori: ideo elementa secundum ipsam cõponuntur. animalia quoq; secundũ huiusmodi formas agunt in motibus atq; garritibus suis. sicq; per huiusmodi cognoscim⁹ effectum futurum certius, q̃ hoc cognoscatur per signa cæli. q̃a per illa tm̃ scitur effectus naturæ uniuersalis esse receptus in natura particulari, sine quo effect⁹ cęli frustraretur. Ideo Ptolemæus in centilogio uocat hæc secundas stellas. Nec tñ ex his adhuc certitudinaliter præscitur iste effectus: tum, quia huiusmodi motus & operationes animalium sæpe fiunt ex alijs causis, quã ex impressione naturæ uniuersalis: tum, quia p multas indispositiones naturales effectus poterit impediri, præsertim in his quæ libero subsunt arbitrio, q̃d resistere potest ac præualere inclinationi ex motu cælesti causatę. ꝓpter quod asserit Ptolemęus:

Sapiens dominabitur astris.

¶Denique impressiões istæ melius percipiunt à brutis, quã ab hominibus: & inter homines melius à stultis & amentibus seu dormientibus, q̃ à sapientibus ac uigilantibus: qm̃ quanto anima per alias occupatiões minus abstrahitur à ꝑceptione impressionum istarũ, tanto melius percipit eas. Sapientes uero in uigilia occupantur multis ꝑtinentibus ad regulam uitæ, quibus furiosi & amentes ac dormientes & irrationalia non intendunt: quemadmodum etiam in somnis paruos motus magis sentimus, q̃ maiores in uigilia, sicut paruo sono terremur tanquam tonitruo. Aer quoq; magis quietus est de nocte circa dormientem, & inquietudines obiectorum tunc cessant, & animus tunc liberior est ad percipiendos huiusmodi motus in se factos. Somnia demum in brutis sunt tantum materialiter, si ꝑut somnium est perceptio speciei imaginabilis, absq; hoc q; ex ipso ut ex signo ueniatur in signatũ. Formaliter uero, inquantum est signum euentus futuri, solius est hominis: qm̃ ordinare species imaginationis ad prænosticationem futuri, non est imaginationis, nisi inquãtũ cõiuncta ẽ rõni. Hinc ait Auerrois, q; solus hõ ꝓprie somniat uisiones, q̃alias uidet: bruta autem tm̃ habẽt fortices somniorum. Hæc Vdalric⁹.

¶Qui de his & de diuersis diuisionibus ac specieb⁹ diuinationis, scribit diffuse ac pulchre: in quibus nihilominus quædam continentur obscura, ut q; ait secũdum Platonem esse tria deorum genera, utpote summos, medios & infimos. & summos esse, Iunonẽ, Mineruam, & Vestam: medios autem, dæmones ex natura intellectuali & aereo corpore compositos: & infimos, oḿino corporales, ut solem, lunã & stellas. Quocirca quærendum, quid per Iunonem, Vestam & Mineruam intelligatur: quia si homines, utpote fœminæ illæ seu animæ earundem, constat q; illæ non sunt secundum Platonem summi dij: imò secundum Platonem post superaltissimum deum summi dij sunt ideę, quas posuit separatas, deinde intelligentiæ. Insuper orbes cælestes, sidera & planetas dixit Plato altioris ordinis inter deos q̃ dæmones, quos animalia corpore aerea nuncupauit. Nẽpe in primo Timæi induxit patrem uniuersorum loquentem ad eos: O dij deorum, quorum pater & opifex ego. ut etiam Thomas & Albertus testantur, atq; ex serie textus ostenditur. Vnde & Aristoteles libro de anima, solem uocat patrem deorum ac uiroꝝ. Nec Plato docuit luminaria cæli esse deos omnino corporales, id est, nõ cõstantes ex natu-

Hieronym.
Prou. 16.
Iere. 10.
Isa. 44.
Ptolemę⁹.
Idem.
Auerrois.
Dionysi. & Vdalricũ.
Arist. solẽ vocat patrẽ deorũ ac viroꝝ.

ra intellectuali & corpore, imò edocuit ea esse nobilissimis animabus animata. Vñ secundum eius sequaces animæ illæ cælorum ac cælestium corporũ, animæ nobiles appellantur: quę oĩa in Elemẽtatione theologica Procli Platonici, & partim in libro de Causis continẽtur. Præterea ꝙ in præinductis uerbis Vdalrici cõmendatur illa peripateticorum positio de diuinatiõe, nõ uidetur recte prolatum: Primo, qm̃ certum est Aristotelem & scholam peripateticorũ errasse in hoc, ꝙ nõ posuerunt dæmones siue diabolos, opinantes angelos seu intelligentias nõ potuisse peccare, nec quosdam eorum factos diabolos, ut dictũ est supra. Deinde errauerunt in hoc, ꝙ diuinationes, apparitiones uariosq; effectus qui secundum ueritatem fiunt per dæmones, dixerunt fieri & posse saluari per influentias & uirtutes cęlestes ac naturales. Quod & Aegidius in tractatu suo contra errores philosophorum apertissime reprobat. Vñ & sanctus Thomas ait in Summa cõtra gentiles 3. lib: ubi uerbis paulo ante ex Sũma illa inductis, subiũgit: Quãuis ultimũ horꝝ manifeste per malignos spũs fiat, uidelicet uisibilis apparitio & sensibilis allocutio, alia tñ quidam conantur reducere in causas naturales &c. Deinde adiungit: Sed quia hoc modicã habet rationem, magis putandum est talia ex intellectuali quadam substantia fieri &c.

Schola peripateticorũ errauit.

Aegidius.

Thomas.

¶De his autem non inuenio scripsisse Albertum in scripto suo super secundum, nec libro de coæquæuis, sed super Genesim & Danielem aliqua inde tangit.

¶Petrus hic Thomæ oĩno concordat, nec supaddit.

Petrus.

¶Porro Richardus narrat hic duas opiniões de prę scientia dæmonum circa impressiones metereoricas in aere, scilicet pluuiarum, tempestatum, uentorum: quarum una dicit ꝙ non præcognoscunt talia certitudinali scientia, sicut iam ex Thoma & Vdalrico probatum est, qm̃ causæ eorum possunt impediri. Alia tenet, ꝙ certitudinaliter illa prænoscunt: quia etsi impedimentum eueniat, de necessitate euenit: qm̃ euenit ꝑ causam naturalem, quæ de necessitate operatur. Vnde si natura disposuerit nubem ad pluuiam, de necessitate resoluetur in pluuiam: nisi supueniat aliqua causa naturalis, qua hoc de necessitate impediatur. A causa ergo necessaria eueniunt, qñ eueniunt: & à causa necessaria impediuntur, quando impediuntur. Cúmque dæmões sciant naturalem uirtutem elemẽtorum corporumq; cælestium, motum quoque, cursum & coniunctionem planetarum inter se & cum stellis fixis, uidetur ꝙ præfatos effectus certitudinaliter præcognoscant sua naturali scientia. Harum opinionum motiua & solutiones tangit Richardus, ad nullã declinans. Verum secunda ista opinio uidetur omnino erronea, imò erroribus Auicennæ ꝓpinqua, qui dixit oẽs naturales effectus in inferioribus de necessitate produci, si totus cęlestium causarum ordo similiter sumatur ac consideretur. quam etiam opinionem Aristoteles sexto metaphysicę reprobat. Etẽm si naturalium causarum concursus semper esset ex necessitate, omnes naturales effectus de necessitate prouenirent: quod Philosophus probat ac reputat esse falsum. Opinio quoq; hæc uidetur incidere in articulum condemnatum à domino Stephano Parrhisiensi episcopo ac doctore, qui ait quod nihil fit à casu, sed omnia de necessitate eueniunt: & quod omnia quæ erũt, necessario erunt: & quę nõ erũt, impossibile sit eẽ: & ꝙ nihil eueniat cõtingenter, cõsiderando oẽs causas, error est: qͣ cõcursus causarꝝ est de diffinitiõe casualis effectus, Et ponit tale exẽplũ, ꝙ aliqd corp⁹ terrestre ignitũ, in superiori parte aeris genereẽ atq; deorsum cadat, habet aliquã causam uirtutẽ cæleste. Similiter ꝙ in supficie terrę sit aliqua materia cõbustibilis, põt reduci in causam cęlestem: sed ꝙ ignis descẽdens huic materię incidat & occurrat, nõ habet huiuscemodi causam, nec causam necessariam seu ꝑ se, sed causam per accidens.

Richard⁹.

Opinio 1.

Secunda.

Opinio 2. erronea.

Dñs Stephan⁹ episcop⁹ parrhisiensis.

Articulus cõdénat.

¶Pręterea huic positiõi & dictꝪ ex Thoma & Vdalrico cõcordat Bonauenturæ rñsio. & addit, qͣ cognitio creaturæ depẽdet ex re, dũ res incerta est in se & in sua causa, nõ põt creatura certitudinaliter illã prænoscere nisi per reuelationẽ: ideo præcognitio taliũ ẽ uel dei uel à deo. Et qm̃ superbissimi dæmones maxime desiderãt sibi impendi diuinũ honorẽ, maxime studẽt ostẽtare se illa ꝑscire, Veruntñ euentũ futurorꝝ aliquo modo præsentiunt, & frequẽter uera prædicũt: & hoc quadrupliciter, ẽm Augustinum 3. super Genesim ad literam. Primo, acrimonia sui sensus atq; ingenij, ut dũ diligenter cõsiderant ad q̃d inclinetur nostra affectio uel quæ sint inducẽtia aut retrahentia. Secundo, multa experiẽtia tẽporum, qͣ ex talibus sæpius uidit dæmõ accidere talia. Tertio, dolo, cautela: ut qñ ꝓponit aliquid facere, & prædicit tale quid euenturum. Quarto, aliena doctrina, ut dũ iusto dei iudicio permittitur ab angelis discere. Itaq; dæmones quãuis possint futura cõtingentia ꝓbabiliter præsentare, non tñ certitudinaliter ꝑscire aut prænũciare. De somnijs uero sciẽdũ, ꝙ q̃nq; de causis fiunt, uidelicet ex dispositiõe corporis, ex solicitudine mẽtis, ex illusiõe diabolica, ex reuelatiõe angelica, ex uisitatione diuina. Prima duo somnia sunt futurorꝝ præsagia, quę causam habẽt in nobis. Nam quę contingunt ex dispositione corporis, signa sunt infirmitatis aut sanitatis: quæ aũt accidũt ex solicitudine mentis, sunt signa eorꝝ ad quę faciẽda uel desideranda inclinatur affectio nostra, Aliorꝝ uero nõ sunt signa: imò si applicentur ad alia, potius præbent occasionẽ errandi q̃ præsciendi. Somnia demũ ex diabolica illusiõe nascẽtia, certũ est roboris esse nullius. sed somnia quæ ab angelis bonis sunt aut ex deo, sunt uera signa in nobis rerꝝ illarum, ad quas præsignãdas aut ostendendas exhibentur. Idcirco ex his non habetur ꝙ ꝓcognitio cõtingentiũ futurorꝝ aliter habeatur q̃ à deo, nisi per aliquã coniecturam. Hæc Bonauentura. quibus Alexander concordat.

Bonau.

Dæmones futura præsentiũt, dicũt uera quadrupliciter.

Somnia q̃nq; causis accidũt.

¶Durandus quoq; consonat præinductis, nisi ꝙ cõcordare uidetur secũdæ opinioni ex Richardo iam recitatæ de ꝓcognitione dæmonum circa cognitionem naturalium quorundam effectuũ, quorum causæ possunt aliquando impediri.

Durãd.

¶Antisiodorẽsis etiã 4. suæ Sũmæ libro cõsentit ꝓhabitis, & qualiter dæmones sint immissores cogitationũ malarꝝ, angeli uero bonarꝝ, explanãs: Reuera, inquit, diabolus immissor ẽ cogitationum: Primo, per hoc ꝙ imagines rerũ sensibiliũ delectantiũ imprimit instrumẽto seu organo imaginatiõis: qm̃ data ẽ ei potestas immiscẽdi se spiritui sensibili, & immittit ipsum q̃nq;, sicut permittitur imaginibus delectabilium rerꝝ: sicq; immittit cogitatiões rerꝝ huiusmodi, quẽadmodum aliq̃s ponẽs añ me speculũ aliq̃d, immittit mihi uisum rei in speculo relucẽtis. Scit nanque diabolus ꝙ delectabiĺe apprehẽsum mouet: ideo immittit apprehensionẽ ut moueat ad appetitiõem inordinatam. sic quoq; potest immittere cogitationẽ, nõ tñ cogitatio-

Antisiod.

nem malam, quæ sit peccatum. & est mala uoluntas, secundum quod dicitur: Peccaui cogitatione. Ideo bene dicit Beda, quod non est immissor cogitationum malarum: quia eas proprie non immittit, nisi per operationem uirium nostrarum. nec enim apprehensio delectabilis malam parit uolitionem tanquam necessaria causa, sed tanquam occasio aut causa uolūtaria: quomodo immittit diabolus cogitationes malas per modum consulentis, quemadmodum angelus bonus immittit cogitatiões bonas. & talis immissio appellatur suggestio. Qua autem lingua utitur angelus bonus aut malus cōsulendo homini aut admonendo, semotum est à sensibus nostris: & hoc ultimo modo potest diabolus tentare hominem de inuisibilibus, sicut dum aliquem inducit ad errorem in fide. Hæc Antisiodorensis.

Beda. Diabolus nō ē immissor cogitationū malarum.

¶Postremo Parrhisiensis tertia parte libri de uniuerso: Diuinatio, ait, imitatio quædam est deitatis, iuxta propriam nominationis huius intentiōem, quāuis usu certissimo sola malignorum spirituum reuelatio diuinatio nominetur: quia nec angelos, nec prophetas dicimus diuinare. Vulgariter uero diuini uocantur, qui reuelatione malignorum spirituum secreta loquuntur. & intellexerunt hoc antiqui de diuinitate qua deos seu diuinos uocabant nonnullos. inde appellabant & dæmones, id est, scientes, ex præminentia scientiæ quam eos habere putabant, quia occulta præteritorum, præsentium ac futurorum eos nosse credebant. Hinc æstimabant eos esse deos atq; colendos, & ad cultum eorum multi prolapsi sunt, & usque præsens labuntur auiditate sciendi ab eis occulta. Ariolos quoque, phanaticos & arreptitios, dixerunt diuinos, similiter illos qui aliqua adhibent instrumenta, quatenus in eis inspiciantur occulta: sicut sunt speculum, unguis puerilis, ouum, manubrium eburneum, gladius elimatus: quibus omnibus apponitur unctio, ut eorum augeatur luciditas. Addunt item deceptores malefici quædam sortismata seu adiurationes, & obseruantias temporū ac horarum, quasi uirtute rerum illarum apparitio fiat seu uisio in præfatis lucidis instrumentis. ¶Præterea certum est, quod in illis instrumentis non sunt res nec rerum similitudines, quæ quæruntur ac inspici ibi uidentur. Alioquin ab omnibus ibi præsentibus inspicerētur. Claruit autem iam multis experimētis, quod dum septem aut decem pueri ac puellæ ad huiusmodi uisiones applicantur, uix unus eorum uidet id cuius reuelatio quæritur, ut furtum aut latrocinium. Hæc Gulielmus. qui consequenter prolixe circa hæc narrat, quemadmodū quidam quasi Platonici, dixerunt animabus nostris scientias ac uirtutes concreatas, & pueros uirgines adhuc immaculatos, ex lucidorum instrumentorum illorum intuitu ad interiora sua reflecti, ac intra se in formis sibi connatis cernere quod sciri optatur. Deinde inquirit quid uerius sit, quod Plato dixit, an quod Aristoteles, asserens animam in principio sui esse ut tabulam rasam, & pulchre diffuseq; probat in hoc errasse Platonem. Inter hæc etiam refert, quemadmodum unus magorū antiquorū apud latinos famosus, illo errore dementatus est, quod credidit animā pueri immaculati uiolenter necati, habere scientiam omnium præsentium, præteritorum ac futurorum: ideoq; puerum talem uiolenter necasse, & ab eius anima accepisse responsa. Quem autem intelligat doctor iste per magū

Gulielm° parrhisiē.

Diuini qui dicuntur.

Arioli.

illum, certum nō habeo: sed suspicor quod Simonem magum, de quo & sanctus Thomas in uno scripsit loco, quod ab anima occisi infantuli responsa accepit. Veruntamen Gulielmus hic scribit, quod diabolica suggestione magus ille in tantum errorem, tamq; crudele facinus est collapsus, & quod diabolus in specie talis animæ apparuit ei.

Nota de Simōe mago.

¶Consequenter describit, qualiter quidam iuxta Aristotelis documenta dicentes sciētias animabus nō esse innatas, dicant per inspectionem lucidorum instrumentorum apparere ac disci occulta per uiam naturæ sine cooperatione diaboli ex irradiatione lucis diuinæ siue angelicæ: Videmus, inquiens, huiusmodi illuminationes irradiationesq; fieri in furiosis & grauiter ægrotantibus ac excessiue timentibus, in dormientibus quoq; & grandem solicitudinem profunde gerentibus: quia hæc abstrahunt animam ab exterioribus proprijsq; corporibus, sicq; approximant irradiationi lucis supernæ. Conformiter isti dicunt pueros uirgines per talium lucidorum inspectionem ab exterioribus reuerberari ac intus redire, sicq; desuper illustrari. perpaucis tamen contingit hoc, quia præ cæteris ex donis naturæ complexionisq; qualitate ac eleuatione ingenij ad illuminationem talem magis dispositi sunt: & quamuis hæc dona disponant ad hæc, attamen multo plus dona gratiæ ac puritas mentis & uitæ. quæ interdum reuelationes obtinent non petitas, præsertim in his qui zelo syncero soliciti sunt de gloria & honorificentia creatoris ac utilitatibus publicis. Vnde Gabriel locutus est Danieli: Nunc egressus sum ut docerem te, & ueni ut indicarem tibi, quia uir desideriorum es. Inueniuntur nihilominus aliquæ animę, quibus huiusmodi superueniunt irradiationes ex fortitudine cogitationum in rebus diuinalibus, atque ex uehementia deuotionis in orationibus suis, & ex ardore sanctorum ac piorum affectuum, quibus superiucundissimam prorsusq; infinitam creatoris pulchritudinem concupiscunt. Galenus uero in libro de melancholia, dicit quosdam ex desiderijs talibus melancholicum incurrere morbum: qui utique desipientia magna est & alienatio à rectitudine intellectus discretionisq; rationis. Porro laborantes hoc morbo, suscipiunt irradiationes rerum particulatas & detruncatas. quapropter instar prophetarum de rebus diuinalibus mira loqui incipiunt, sed locutionem illam non diu continuāt. imò in uerba desipientiæ consuetæ mox recidunt, fumus nanq; melancholicus ascendens intellectiuam uim, confestim offuscat intercipiens mentis fulgorem, & à tantæ altitudine claritatis deijcit eam. Quandoque autem ad modicum cessat ascendere, & tunc mira celeritate eleuantur ad contemplandum & ad loquendū salubria: sed rursus melancholico ascēdente uapore, mira subitatiōe trahunt deorsum, atq; in cogitationes ac uerba alienationis ac delirationis præcipitantur. Porro qui puritati ac contemplationi, ut decet, intenti sunt, familiaritatem ac consortium angelorum adipiscuntur: quemadmodū de magistro suo Socrate testatus est Plato, dicens: Socrates ob egregiam uitam & castimoniam ab infantia numen habuit comes, id est, spiritum bonum se comitantem ac dirigentem. Tullius item in libro suo de natura deorum, disseruit: Si quis temperate uteretur cibis ac potibus, & immaculatum se custodiret, præsertim à Venereis, hic cōsortio frueretur ac uisione de

Daniel. 9.

Galenus.

Socratis numen.

Cicero.

orum. Anima etenim nostra in horizonte est & quasi confinio superiorum ac inferiorum.

¶ Neq; hoc lateat, ꝙ inspectionibus lucidorū instrumentorum frequenter admiscent se dæmones, quatenus fallant, aut saltem illo fulgore oculos intuentium lædant. Hæc Gulielmus. Qui de his multa prosequitur, & de generibus operum magicorum ac miris occultissimis uirtutibus multarum naturalium rerum, arborum & herbarum, animalium & gemmarum, de quibus infra tangentur nōnulla. Ad obiecta patet ex dictis solutio.

QVAESTIO V.

Argumē 1. QVinto quærit, An dæmones naturali uirtute possint vera miracula facere. Et cir-
ca hoc multa occurrunt determinanda, uidelicet an
opera magorum efficaciam habeant à dæmonum po
testate, & an materialia ista obediant ad nutum dæ-
2. monibus quo ad motum localem. Secundo, an mate-
3. ria quo ad receptionem formæ substantialis. Tertio,
qualiter magica opera fiant uirtute, operatione, co-
operationeve dæmonum. Quod autem uera miracu-
la agere nequeāt dæmones, uidetur ex uerbo illo psal
mistæ: Benedictus dominus deus Israel, qui facit mi-
Psal. 71. rabilia solus. Apostolus quoque mirabilia quæ fient
1. Thess. 2. per Antichristum, uocat signa mendacia: tamen illa fi
ent cooperante principe dæmoniorum, cuius pote-
stas præ solito tunc soluetur. Ergo si illa erunt signa
mendacia siue fallacia, multomagis signa dæmonio-
rum inferiorum. Tertio, Apostolus ait, Quæ conuen-
2. Cor. 6. tio Christi ad Belial? ergo nō decet opera dæmonum
in hoc assimilari operibus Christi, quod utraque sint
uera miracula. Quarto, fides præsertim innititur ac ꝓ
4. batur miraculis: ergo si per dæmones fieri queunt ue
ra miracula, robur fidei euacuatur.

In oppositum. ¶In oppositum est, quod super uerba illa Apostoli, Cuius (scilicet Antichristi) aduētus erit in signis mēdacibus (2. Thess. 2.): dicunt expositores quod Antichristus faciet uera miracula, quæ tamen uocātur mendacia, quia ad deceptionem ordinabuntur. Idem affirmat Beda (Beda.) super Apocalypsim, ubi & legitur (Apoc. 13.), quod bestia (uidelicet bestialissimus Antichristus) seducit habitantes in terra propter signa quæ data sunt ei facere. Idemq́; (Apoc. 16.), Sunt spiritus dæmoniorum facientes signa. In Exodo (Exod. 7.) quoque leguntur magi Pharaonis eadem signa fecisse quæ Moyses fecit.

Thomas. ¶Circa hęc scribit Thomas: Duplex error circa hęc fuit. unus gentilium, qui credebant dæmones, quorū uirtute magi operātur, deos esse: sicq́; eos per modum creationis posse nouos effectus producere. Alius est (Error Auicennę.) Auicennæ, qui dixit materiam inferiorum multo plꝰ obedire conceptioni substantiæ separatæ, quàm subdatur actionibus qualitatū contrariorum agentium in natura: quæ solum disponunt ad formam substantialem, quæ secundum Auicennam à substantia separata creatur. Sicq́; ad conceptionem substantiæ separatæ dixit in inferioribus quosdam produci effectus, etiam præter ordinem ac cursum naturæ. posuitq́; exemplum de anima nostra, ad cuius apprehensionem totum corpus ad uarias passiones mouetur, uidelicet tristitiæ, concupiscentiæ seu timoris. Verum huic opinioni contradicitur à philosophis atque theologis. A philosophis, quoniam dicunt corpus cæleste esse intelligentiæ instrumentum: & ita non nisi per motum cæli potest in inferioribus prouenire effectus ab intelligentia. A theologis etiam, quoniam formæ substantiales non sunt ab influentia dæmonum, sed dei, qui eas in potentia materiæ posuit, atque educere potest absq; omni adminiculo agētis creati. Quod uero educuntur in actum secundum cursum naturæ, est ex naturalibus determinatis agentibus. Hinc huius opinionis falsum est fundamentum. Idcirco dicendum ꝙ dæmones sola sua uirtute nullam queūt influere formam in materiam nec substantialem nec accidentalē, nec reducere eā in actum, nisi adminiculo proprij naturalis agentis, quemadmodum artifex non sua, sed ignis uirtute calefacere potest cibum. (Dæmones sola sua uirtute neq̄ influere formā in materiam.) Conformiter dæmones ad certa passiua coniungere possunt determinata actiua, ut sequatur effectus ex naturalibus causis: attamen præter solitum cursum naturæ ex multiplicatione ac uehementia uirtutis actiuæ rerum aggregatarum habilitateq́; passiuorum. Hinc effectus ꝗ non sunt in potestate alicuius causæ naturalis, producere nequeunt, ut suscitare mortuum aut aliquid tale in ueritate, sed in præstigio tantum, ut infra dicetur. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte, quęstione centesima decimaquarta quærit, an dæmones possīt uera miracula facere ad seducendum. (Idē Tho. An dæmones possint vera miracula facere ad seducendum.) Respondet, Proprie loquendo de ratione miraculi, dæmones nequeunt miracula operari nec aliqua creatura naturali uirtute, sed solus deus: quia miraculum proprie appellatur, quod fit super ordinem totius naturæ creatæ, sub quo utiq; ordine dæmones continentur, & omnis uirtus seu potentia creaturę. Interdum tamen miraculum large uocatur, quod facultatem & cognitionem excedit humanā, sicq́; dæmones miracula facere ualent, sicut & unꝰ homo interdum facit, quod facultatem & cognitionem transcendit alterius, & illum in admirationem deducit. Quamuis autem opera talia dæmonum ad ueram & plenam rationem miraculi non pertingant, sunt tamen quandoq; res uera, non phantastica: quēadmodum magi Pharaonis uirtute dæmonum ueros produxerunt serpentes ac ranas (Exod. 7.), & quando ignis de cælo cadens, sancti Iob pecora pueros q́; consumpsit (Iob. 1.), turbo quoque domum eius subuertit, & filios eius filias q́; occidit. Quæ fuerunt non phantastica, sed realia sathanæ opera, ut uicesimo de Ciuitate dei asserit Augustinus (August.). Nihilominus huiusmodi signa diaboli dicuntur mendacia ex parte finis, quoniam ad deceptiōem hominum ordinantur à sathana, nec fiunt solo imperio dæmonum (non enim materia corporalium obedit angelis bonis aut malis ad nutum, ita quod dæmones ualeant immediate sua uirtute transmutare materiam de forma ad formam) sed semina quædam in elementis latentia possunt adhibere ad talia producenda, ut loquitur Augustinus tertio de Trinitate. Hinc omnes corporalium transmutationes quæ talium seminum adhibitione seu naturalium uirtute fieri queunt, operatione dæmonum fieri possunt: ut dum res quædam transmutantur in serpentes ac ranas, quæ & per putrefactionem aliquando generantur. Trāsmutationes autem corporalium quæ fieri nequeunt uirtute naturæ, nequaquam effici possunt uere realiter dęmonum potestate: ut quod corpus humanum mutetur in corpus & figuram alterius speciei seu bestiæ: (Dæm. corp. humani... duplic. cont...) sed hoc fit secundum apparentiam tantum, quod cōtingere potest dupliciter. Primo ab interiori, secundū (1.) quod dæmon potest immutare hominis phantasiam

ac sensus corporeos, ita quod aliquando uideatur aliter quàm est, quod & uirtute quarundam corporalium rerum nonnũquam effici perhibetur. Secun-
2. do ab exteriori. Cum etenim dæmon possit ex aere sibi formare atque assumere corpus cuiuscunque figuræ aut formæ, eadem uirtute ac ratione potest circumponere alteri rei quamcunque figuram & formam corpoream, ut in illius specie uideatur & appa-
August. reat quod non est. Et hoc est quod decimo octauo de ciuitate dei Augustinus testatur, quia phantasti-
capitu. 18. cum hominis, quod etiam cogitando seu somniando per innumerabilium rerum genera uariatur, uelut corporatum in alicuius animalis aut alterius hominis specie, sensibus appareat alienis. Quod non est sic intelligendum, quod ipsa uis phantastica hominis aut species eius, eadem numero incorporata alterius sensibus ostendatur: sed quod dæmon qui in phantasia unius hominis format aliquam speciem, potest similem speciem sensibus alterius præsentare. Hæc Thomas in Summa.

Thomas. An angeli boni seu mali possunt miracula facere. ¶Præterea in eadem Summa quæstione centesimadecima quærit, An angeli boni seu mali possunt miracula facere. Respondet, Miraculum non dicitur proprie dum aliquid fit præter cursum & ordinem alicuius particularis naturæ, aliâs qui lapidem proijceret sursum, operaretur miraculum. Sed miraculum proprie nominatur, quod fit supra ordinem totius naturæ creatæ. Ideo solus deus potest miracula facere. Sancti uero dicuntur operari miracula, uel quia ad eorum petitionem fiunt à deo, uel quia
Quẽadmodũ scti dicunt opari miracula. aliquod ministerium exhibent in miraculosis effectibus. Sicq; ait Gregorius: Virtutes uocãtur illi spi-
Gregoriꝰ. ritus, per quos signa & miracula frequentius fiunt.
August. Augustinus uero in libro octogintatrium quæstionum disseruit: Magi agunt miracula per priuatos contractus, boni Christiani per iustitiam publicam, mali Christiani per publicæ iustitiæ signa. Vnde dum magi uirtute seu ope dæmonum operantur miracula, dicuntur hoc facere per priuatos contractus: quoniam quælibet uirtus creaturæ se habet in uniuerso, ut uirtus priuatæ personæ in ciuitate. Cũq; magus operetur per pactum cum dæmone initum, agit quasi per priuatum contractum. Diuina uero iustitia se habet in uniuerso, sicut publica lex in ciuitate. Hinc boni per diuinam iustitiam miracula facientes, asseruntur ea facere per iustitiam publicam: mali uero per signa publicæ iustitiæ, ut per fidem informem, aut diuini nominis inuocationem seu sacramentorum adhibitionem. Hæc idem ibidem.

Thomas. ¶Insuper in Summa contra gentiles libro tertio, multa super his scribit: Fuit, inquiens, positio Auicennæ, quod substantijs separatis multo magis obedit materia ad productionem effectus, quàm contrarijs agentibus in ipsa. Sicq; asseruit ad apprehensionẽ intelligentię fieri pluuiã, sanitatẽ ac q̃dam miracula, quod reprobatum est alibi. Veruntamen attendendum quod dum angeli boni aut mali adhibent naturalia aliqua ad determinatos effectus, utũtur illis ut instrumentis. Instrumẽtum autem aliquã sortitur uirtutem actiuam ex principali agenti supra propriam uim, sicut serra inducit formam lecti ex motu artificis, quam per se non posset inducere.
Simile. Conformiter ex naturalibus causis ac uiribus illis, ꝓuenire queunt altiores effectus, inquantum sunt spiritualium instrumenta substantiarum, quàm secundum cursum prouenirent communem. Quamuis ergo tales effectus simpliciter miracula non existãt, quia ex naturalibus proueniunt causis, mirabiles tamen nobis reddũtur dupliciter. Primo, quia per spirituales substantias applicantur causæ illæ ad quosdam effectus modo nobis insolito. Nam & ingeniosorum artificum opera illis facilia, mirabilia sunt his qui modum operationis eorum non capiunt. Secundo ex hoc quod causæ illæ sic applicatæ, aliquid sortiuntur uirtutis ad producendum ex hoc, quod sunt spiritualium substantiarum instrumenta. Præterea quidam opera illa mirabilia, quæ magicis artibus fiunt, asscripserunt non spiritualibus substantijs, sed cælestium uirtutibus corporum. Nam & magi certos stellarum situs considerant, herbas quoque & corporalia quædam adhibent auxilia, quasi ad præparationem materiæ ad suscipiendum influxum & effectum cælestium corporum. Verum ista opinio expresse contrariatur his, quę manifeste realiterq; apparent. In operationibus quippe magorũ sunt multa, quæ sunt propria rationalis naturæ, quoniã dantur responsa de furtis & alijs: & apparent in uigilia aliqui colloquentes, ac de uarijs rebus ratiocinantes, & reuelãtur secreta. Ex quibus item probatur, quod substantiæ illæ quarum ope fiunt huiusmodi opera, sint uitiosæ: quia ad multa scelera præstant consilia atq; auxilia, idololatriamq; persuadent. De his multa conscribit ibi supradictus Thomas. Obseruationes magorũ in operãdis mirabilibus.

¶In Secunda quoque Secũdæ, quęstione centesima nonagesimaquinta de his aliqua introducit, & specialiter de speciebus diuinationis compendiose tractat ibidem: puta de diuinatione quæ fit per dæmones, de diuinatiõe q̃ fit ꝑ astra, de diuinatiõe q̃ fit ꝑ somnia, de diuinatiõe quę fit per auguria & obseruationes consimiles, & de diuinatione quæ fit ꝑ sortes: & qualiter omnes species istæ cum genere suo, quod est diuinatio, contrariantur cultui dei, & superstitionis sunt species, quære ibidem. Thomas.

Petrus. An dæmones possũt aliq̃s species rerũ ꝓducere. ¶Circa hæc quærit Petrus, An dæmones possint aliquas species rerum producere. Respondet, Quidam effectus sunt, quorum formæ ultimæ sunt artificiales, ut domus, scamnum. Hos dæmon producere potest artificiosius quàm homo. Quidam effectꝰ sunt, quorum ultimæ formæ sunt naturales. & harum quidam producũtur ex semine, in quos dęmon non potest: quia in generatione commixtioni elementorum additur aliqua uirtus influens ab anima generantis, quam dęmon non potest influere. Quidam ex putrefactione, ut uermes & quidam serpentes: & in his contingit aliquod agens dupliciter operari, uidelicet adminiculando, sicut agricola in productione segetum: & complendo, sicut sol & natura in generatione inferiorum. Primo modo potest operari diabolus, non secundo. Possunt nanque colligere semina, & actiua passiuis contemperare: quo facto, sequitur introductio formæ per operationem naturæ. In cæteris consonat Thomæ. Richardus similiter.

Bonauẽt. ¶Bonauentura uero adiecit: Maligni spiritus possunt formas artificiales inducere propriam per uirtutem, & formas naturales per uirtutem alienam: quoniam operantur per modum artis, non naturæ. Vnde sicut natura non producit formam artificialẽ,

sic nec ars formam naturalem. ¶Et si quæratur ratio huius, dico quod est limitatio potentiæ agentis ad talem seu talem effectum, secundum dispositionem dei & primariam ordinationẽ causarum. Rursus, si quæras quare sic deus disposuit: dico quod ordo sapientię hoc requirit. Cum enim triplex sit agẽs, uidelicet deus, natura & intelligentia, ita se habent, ita quod primum præsupponitur à secũdo. & secundum à tertio. Deus nanque operatur ex nihilo. Natura uero non operatur ex nihilo, sed ex ente in potentia. Ars autem præsupponit operationem naturæ, & operatur super ens completum. Non enim facit lapides, sed domum ex lapidibus. Hinc sicut natura non potest anticipare operationem dei, quæ est de nihilo producere, sic nec ars operationem naturæ. Si quæras, quare non est econuerso, ita ut ars pręcedat naturam, dicendum quod operatio naturalis per naturam, prior est in eodem quàm operatio artis: & etiam, quoniam agens per naturam producit sibi simile secundum ueritatem: agens uero per artem producit simile solum secundum exẽplar. Quoniam ergo in productione rerum seu formæ naturalis, agens aliquid impartitur passo, & nihil impartitur aliquid alteri, nisi id respectu cuius est in actu secundum ueritatem: ideo formas illas de potentia in actu deducere nequit, nisi quod agit per modum naturæ. In artificialibus uero nihil impartitur agens passo, sed aufert uel mutat, ut patet in forma compositionis aut institutionis. Hinc agens per artem non potest uirtute propria formas naturales producere, nisi ille solus qui est actus plenus atq; perfect⁹, respectu omnium tam in cognoscendo quàm operando, uidelicet deus.

Triplex agens.

¶Præterea si quæratur, An magi Pharaonis cooperatione dæmonum produxerunt ueros serpentes ac ranas: uidetur quod nõ, quoniã Strabus ait quod diabolicis figmentis illudebant intuentium oculis. Glossa quoque Augustini dicit in Exodo super illud, Deuorauit uirga Moysi uirgas eorũ: Virga Moysi absorbuit uirgas, non dracones. hoc nanque absorbuit quod erant, non ꝗd nõ erant. Ergo uirgę magorum non fuerunt uerè in dracones seu serpentes conuersæ. Natura etiam non uidetur in tam imperceptibili seu breuissimo tempore, solida ligna, ut erant uirgæ magorum, posse in dracones ueraciter trãsmutare. In cõtrarium est textus Exodi septimo, ubi plane historialiterq; refertur, quod magi proiecerunt uirgas suas, quæ uertebant̃ in serpentes. Hoc etiam tertio de trinitate Augustinus sentire expresse uidetur, describendo ibidem qualiter id fiebat. Vnde & Glossa ex uerbis Augustini super Exodum ait: Dæmones mira celeritate discurrentes per mũdum, colligunt & adducunt semina rerum. sicq; nouas rerum species producunt. Dicendum quod re uera Glossæ uidentur sibi obuiare ibidem. hoc tamẽ plus sonant, quod uirgæ magorum uersæ fuerunt in ueros serpentes. Cumq; uirga Moysi dicitur deuorasse uirgas magorum, dracones nominantur uirgæ à præexistente materia: sicut & uirga Moysi, quæ uere cõuersa extitit in draconem. Cumq; obijcitur quod natura non potest tam subito operari, respondendũ est quod uerum ẽ, loquẽdo de hac natura per se. sed taliter potest esse adiuta & confota conuenientibus rebus ac uiribus, ut quasi repente prorumpat in opus, ut patet de generatione ranarum, quas de quibusdam folijs celeriter nasci contingit. Si denuo quęras, quomodo ab inuicem discernãtur hæc signa seu miracula dei & sanctorum uera & signa magorum: Dicendum quod etsi conueniant in materia, differũt tamen ex parte principalis agentis, & ex parte ministri, atque ex parte finis, & ex parte facti. Ex parte principalis agentis, quia in ueris & proprie sumptis miraculis, operatur omnipotentia infinita creatoris etiam super naturam: in miraculis dæmonum seu magorum, operatur uirtus naturæ multipliciter per alias naturas adiuta. Ex parte quoq; ministri, quoniam uera miracula per publicam fiunt iustitiam, id est, per fidẽ catholicam, qua uiuitur iuste, seu etiam per opera & merita eius: magorum uero miracula, per priuatos contractus, ut per incantationes & quędam arcana. Quo designatur quod ibi sint opera tenebrarum: quia ut ait saluator, Qui male agit, odit lucem. Item ex parte finis, quia miracula dei ordinãtur ad fidei roborationem, ecclesiæ utilitatem, & ad gloriam dei: magorum uero miracula, ad deceptionem ac gloriam uanam. Et rursus ex parte facti. Dæmones nanque faciunt inutilia, uana ac uilia, ut canes cantare, statuasq; moueri, serpentésque & ranas præcipue faciunt: quia hæc operatione naturæ faciliter producuntur. Itaque sic deus dæmonum potentiam atque astutiam temperauit, ut eorum miracula & malos queant decipere, iuxta eorum demerita: & à bonis ualeant deprehendi, ut sic fides cum miraculis habeat locum. Nempe si solus deus ac eius ministri egissent miracula, quis nõ credidisset compulsus miraculis? Nunc uero dum & boni ac mali faciunt ea, hi qui diuinitus illustrantur, ut inter ea queãt discernere, per uera miracula adiuuãtur, & per dæmonum miracula probantur & exercẽtur. Hæc Bonauentura.

An magi ꝓduxerũt ueros serpentes.

August.

Exod. 7.

Idem.

Ad obiectionẽ responsio.

Quæstio

Johan.

Quemadmodũ deus tẽperauit dæmonũ potentiã.

¶Qui etiam quærit hic, An introductio omnis formæ substantialis sit à datore formarum, An aliquid agens particulare possit aliquam inducere. Respondet, de eductione formę in esse, quadruplex fuit opinio, Vna Anaxagoræ, qui posuit latitationẽ formarum, quod dupliciter potest intelligi. Primo, ꝗ posuit formas in materia actualiter pręexistere, sed non apparere extrinsecus instar picturæ pãno optę, & hic modus impossibilis est omnino, quia contraria simul inessent eidem. Secundo, quod essentiæ formarum sint in materia non solum latẽtes, sed in potẽtia entes, ut materia habeat in se seminales formarum omnium rationes, à primaria conditione inditas sibi, & per actionem agentis educerentur, quod concordat philosophiæ ac scripturis. Verum iste nõ fuit intellectus prætactę opinionis, sed primus, ut dicunt expositores. Dixit nanque quod agens particulare nil agat ad formæ productionem, sed detegat eã. ¶Alia fuit opinio philosophorum magis modernorum, dicentium quod omes formæ sunt à creatore: quæ etiam opinio dupliciter potest intelligi. Primo, quod deus sit principaliter agens & causans in omnium productione formarum ac rerum. & positio ista est uera. Vel ita, quod deus sit tota causa efficiens, & agens particulare nil agat nisi adaptando materiam, ut sicut deus producit animas ratiõales, ita & alias formas. Istud uero stare non ualet, quoniam agens particulare aut producit aliquid, aut ni

Quæstio

De formarum eductione quadruplex opinio.

hil:& si nihil, ergo nil agit. Si uero aliquid, ergo aliquam inducit dispositionem: sed qua ratione potest inducere unam, potest & aliam. Ergo positio ista irrationabilis est.

3. ¶ Tertia positio est, quod formæ naturales penè omnes ad minus corporales, ut formæ elemẽtorum & mixtorum, sunt in potentia materię, atque per actionem particularis agentis educuntur. Et hanc uidetur tenere Philosophus, tenentq́ eam communiter doctores in philosophia & theologia: attamen habet duas uias. Aliqui quippe dicunt quod sunt in materia in potentia receptiua, & quodammodo actiua & cooperatiua: quia materia habet possibilitatẽ ad recipiendum, & etiam inclinationem ad cooperandum: & in agente est huiusmodi forma producẽda, ut in actiuo principio effectiuo & originali: quoniam omnis forma per naturam suæ speciei recipit naturam multiplicandi se. Vnde inductio formæ est ab agente, formam suam multiplicante. Et ponunt exemplum in candela quæ multas accendit. Ab uno quoque obiecto relucent multæ imagines in pluribus speculis: atque huiusmodi formæ non habẽt (ut dicunt) ex quo sint materialiter, sed ex quo originaliter: ideo non dicunt creari neq́ ex nihilo fieri. Qd enim creatur, nihil est: talis uero forma ante eductionem suam aliquo modo est, tum ratione agentis, tum ratione materiæ.

4. ¶ Alia uia est, quod formæ sunt in prima materia nõ solũ ut in qua & à qua aliquo modo, sed etiam ex qua: & hoc sic, ꝙ materiæ primæ essentia sit ex q̃ forma producitur: sed quod in ipsa materia aliquid est creatum, ex quo agens dum agit in ipsam, educit formam, non ita ex illo, tanquã ex aliquo quod sit tanquam pars aliqua formæ producendæ, sed quia illud potest esse forma, sicut globus rosæ fit rosa. Et ista positio tenet quod in materia sint ueritates om̃ium formarum producendarum naturaliter, ita quod cũ producitur forma, nulla quidditas, nulla essentia de nouo inducit, sed datur ei noua dispositio, ut quod erat in potentia, fiat in actu. Differunt enim actus & potentia, non quod dicant quidditates diuersas, sed dispositiones eiusdem distinctas, non tamen sunt dispositiones accidentales, sed substãtiales. Nec mirum, hoc esse in potentia agentis creati, ut quod est uno modo, faciat esse alio modo. Hæc positio inter cęteras uidetur eẽ intelligibilior, & ueritati uicinior: quã credo tenendam, non solum quoniam eam suadet ratio, sed & confirmat autoritas Augustini super Genesim, quam Magister allegat, quod quæ producuntur à natura, secundum ratiões seminales producuntur. Quid uero sint rationes seminales, infra patebit. Sicq́ secundum positionem istam dicendum, quod agens particulare educit formas & inducit, ac res ꝓducit. Et si quæras an ex aliquo uel ex nihilo, dicendum quod secundum tertiã positionem ex aliquo: sed non ex aliquo materialiter uel constitutiue, sed ex aliquo originaliter. Vel formæ fiunt ex aliquo, nõ quod ly ex, dicat partem, sed consubstantialitatem: sicut rosa ex globo, quoniam globus fit rosa. Sicq́ materia se habet per modum receptiui: sed seminatum in ea seu inditum ei, se habet quodammodo per modum actiui, & quodammodo per modum passiui, quoniam cooperatur agenti: & nihilominus uariatur ab una dispositione in aliã. Hæc est ergo summa positionis istius, quod agens creatum nullã qddi tatem nec substantialem nec accidentalem producit om̃ino, sed entem sub una dispositione, facit esse sub alia. Hæc Bonauentura.

Ultima positio tenenda.

¶ Cuius hoc ultimum uerbum uidetur prorsus obscurum, cum lux ꝓducat radium, calor calorem, obiecta similitudines suas, & substantia operationẽ. Verum de hac quæstione infra plenius differetur. Tangit nanque difficultatem in philosophia præcipuam, puta de inchoatione formarũ. Hæcq́ positio quam Bonauẽtura magis hic approbat, uidetur esse opinio Alberti, Vdalrici & aliorum quorũdam. Thomas uero, Aegidius & alij multi tenent contrarium, quibus in hoc magis reor consentiendum, propter motiua suo loco ponenda: imò opinio illa, prout eam recitat Bonauẽtura, ponens exemplum de globo rosæ, & formam eductam formæ inchoatæ seu educendæ consubstantialem affirmans, si uere resoluatur ac clare, inuenietur parum aut nihil ab Anaxagoræ opinione differre, ut etiam protestatur & probat Henricus, sicut infra pandetur.

¶ Insuper Alexander circa hæc plura quærit & scribit diffuse, cuius dicta sententialiter pro maxima parte sunt introducta. Concedit quippe iuxta sensum præhabitum, quod opera dæmonum & magorum non sint proprie dicẽda miracula, ita quod deo omnipotenti proprium est operari propria potestate miracula proprie sumpta. Præterea ad quæstionẽ hanc, utrum opera magorum Pharaonis fiebant uere realiter, an apparentialiter ac pręstigialiter tantũ, respondet quod uere realiter, quemadmodum Augustinus probat & tenet, præsertim quoniam uirga Aaron uirgas magorum (id est, serpens serpentes) legitur deuorasse. Circa hoc quærit Alexãder, An dracones magorum redierunt in uirgas. nec audet hoc diffinire, potissime cum nullo modo hoc naturalis habeat ordo, quod dracones uertantur in ligna, sicut quod ligna in dracones.

Alexãder. Exodi. 7

Alexãder An dracones magorũ redierunt in uirgas.

¶ Sed mirum uidetur quare hoc sciscitetur aut ita respondeat, cum dicat colubrũ Moysi uerẽ, nõ phãtastice, dracones illos uorasse.

Dionysi⁹.

¶ Quod autẽ non fuit ibi phãtastica illusio, probat: quia in tota Exodo de tali illusione nil legitur. imò Exodi octauo, ubi magi narrantur defecisse in non ualendo producere cyniphes, sunt locuti: Digitus dei est hoc. quod & ante dixissent, si in faciendo defecissent. Amplius, respondendo ad istud, an opera illa magorum fuerũt miracula, hanc ponit distinctionem: Miracula possunt dici uel quantum ad rem factam, uel quãtum ad modum faciendi solum. Miraculum quantum ad rem factam, & non quantum ad modum faciendi, uocatur, quando suscipiens nullum habet ordinem naturalem ad suscipiendum effectum: ut dum natus cæcus, fit uidens, seu uirgo manens uirgo, parit. Miraculum autem quantũ ad modum faciendi tantum, dicitur, dum id quod mutatur in alterum, habet naturalem ordinem ad hoc, sed nõ quod fiat tam cito, ut dum ex aqua fit uinum, & ex uirga serpens. Porro istud cito, intelligi potest dupliciter.

An opera magorum fuerũt miracula. Miraculũ q̃n fieri dr̄.

¶ Primo, de instanti. & quando sic fit, uere est miraculum, & soli conuenit deo.

¶ Secundo, de tẽpore breuissimo & quasi imperceptibili. & sic nõ ẽ ꝓprie miraculũ, sed q̃ddã mirabile.

Et quia discernere non ualemus quando talia fiant, in instanti aut in tempore breui, utimur nomine miraculi ad utrunque. Est autem triplex modus producendi serpentes, uidelicet ex putrefactione pure naturaliter. Secundo per accelerationem, sicut fecerunt magi. Tertio in instanti: sicq́; diuina omnipotentiǽ uirtute Moyses fecit. Angeli demum boni & mali præparare possunt materiam, non inducere formã substantialem. Hæc Alexander.

Quæstio de illusionib⁹ magicis. Trib⁹ modis fit illusio.

¶Qui iterum quærit, qualiter fiant illusiones atque præstigia in operibus magicis. Respõdet, Quædam illusiones fiunt absque cooperatione dęmonũ, sola agitatione ostendentium & occultantium aliqua, ut in transiectionibus. Interdum quoque sine uirtute dæmonum, uirtute quorundam corporum mineralium: quæ qui habent, possunt per uirtutem illis corporibus inditam, rem monstrare non sicuti est, nec tunc est falsitas ex parte uisi, quin aliquid sit quod uidetur, non tamen est sicut apparet. Tertio fit illusio talis per dæmones, qui ex ordine suæ naturæ habent potestatem super quædam inferiora, quam in illis exercent quantum deus permittit, tuncq́; apparet res nõ sicuti est. Et quamuis sit ista illusio quo ad modum uidendi, subiacet tamen ueritas ex parte rei uisæ, ut de mineralibus dictum est: sed hic fit uirtute dęmoniaca, quod ibi uirtute naturali indita corpori illi. Adhuc tamen illusio ista non appellatur uestigium, quod proprie est illusio dæmonis, non habens causam ex parte mutationis rei, sed cognoscẽtis duntaxat, qui illuditur quantum ad organum, aut quantum ad potentiam. Ad intelligendum demum qualiter fiat, sciendum quod sensibile dicitur

Sensibile dr̃ dupliciter.

dupliciter, scilicet per se, & per accidens. Per se quoq́; dupliciter, ut pote proprium & commune, Dicimus ergo quod in proprio sensibili non decipitur uisus bene dispositus. nam quod album est, semper iudicat album. sed in sensibili communi & in sensibili per accidens, falli potest intus & extra, & organũ ipsum: & hoc per uirtutem dæmonis aliquid ibi agentis, nõ quod mutet tunicas humerosve oculi. uarijs quippe modis potest formas formare ac uisui præsentare, qui uelit nolit obiectas apprehendit existente organo in debito statu, ita quod uisus apprehẽdit species quas offert diabolus. nec dicendum quod diabolus uniat eas uisui, imò naturaliter ex q̃ oblatę sunt sensui debito modo, sensus unit se illis & iudicat de eisdem. Vlterius uero fallitur iudicando sensibile per accidens, cum formam quæ solebat esse huius rei, iudicat esse hanc rem ubi est, ubi uidet talem formam: atque secundum diuersas oblationes aut secundum diuersas mutationes formæ oblatæ, iudicat semper alia & alia. sicq́; deluditur. Vnde Augustinus in libro de spiritu & anima, & idem tangit libro de ciuitate dei: Quædam mulierculæ conuersæ post sathanam, illusionibus phantasmatibusq́; seductæ, credunt & fatentur se nocturnis horis cum Diana & Herodiade atque innumerabili mulierum multitudine equitare, & earum illusionibus ac iussionibus obtemperare. Sathanas nanque qui se in angelum lucis trãsfigurat, cum mentem talis mulierculæ ceperit, & eã sibi per infidelitatem subiugauerit, ilico per diuersarum species fœminarum mentem quam captiuam tenet, in somno deludens, modo tristia, modo læta, modo cognitas, modo incognitas personas ostẽdens, per deuia quæq́; ducit, & tamen solus hoc patitur spiritus infidelis. Istud tamen in somno fit per imaginatiuę illusionem, & proportionaliter fieri potest illusio in sensu incorporeo.

Qualiter dęmones illudunt hõanis sensibus.

August.

2. Cor. 11.

¶Postremo quærit, quid intelligatur per publicã iustitiam, cum in autoritate præhabita asserit Augustinus, quod sancti operantur miracula per iustitiam publicam. & tandem determinat hoc posse exponi de increata iustitia, qua deus gloriosus & infinitus agit miracula pro utilitate communi aut uera, loco & tempore opportuno, secundum exigentiam iustæ piæve causæ, non per quoscunque, sed per præordinatos à se ad talia peragenda. Hinc ait: Diuina potestas publica & uniuersalis, uocatur diuina iustitia, quoniam decenter ac publice oĩa regit: & dum quis in ea confidit, uirtute influentiæ eius fiunt miracula. quod contingit dupliciter: primo sic, quod influit super inuocantem, & super factum pro quo inuocatur. sicq́; boni Christiani faciunt miracula. Influit enim dominus super fidem eorum formatam, & super id quod ex fide requirunt, quod supernaturaliter agitur. Dum uero per malos facit miraculum, influit super factum, non super inuocantem. Hæc Alexander. Qualiter autem Thomas & Bonauentura hæc uerba exponant, patuit supra.

Alexãder.

¶At uero Parrhisiensis tertia parte libro de uniuerso: De præstigijs, inquit, id est, operibus ludificatorijs, quibus dæmones uidentur facere quædã quæ non uidentur eis possibilia esse, non immerito quæritur, Vtrum fiant, & qualiter. nec dubium quin fecerint ranas & serpẽtes, ut Moyses scripsit. Sed cum nec animas illorum creare, nec corpora ualebant formare, constat eos ministrasse magis Aegyptijs uel semina, uel materias illorum animalium, ex quibus facillime generantur. Vt autem clarius intelligatur, qualiter fiant opera magica, ponam exempli gratia aliqua. Primo de nummis aureis atque argenteis, qui reuertũtur ad dantem, quoties dantur seu exponuntur pro alijs rebus. De quibus constat quod propria uirtute non redeunt, nec magi nec dæmones eis pręstare gressibilem queunt uirtutem: ideo non nisi malignorum potestate spirituum reuertuntur. Facile quoque est malignis spiritibus facere apparere similitudines aureorum & argenteorum nummorum, ubi ueritas eorum nulla consistit. Ideo non oportet putare ut ueri nummi sint qui reuerti dicũtur. Nam & uni sanctorum, puta magno Antonio, apparere fecerunt in deserto uas grande argenteum, Et si dæmones apparere creduntur in specie hominum, cur apparere non ualeant in speciebus nummorum siue uasorũ per transfigurationes quas ipsi nouerunt? Nec multum refert an de se ipsis transfigurationes huiusmodi faciant, an de materijs alijs. Denique in specie serpentum & speciosarum mulierum interdũ apparuisse leguntur. Et merito quæritur, an realiter fuerint tales formæ, & in quo ueluti in subiecto, qualiter etiam malignissimis spiritibus patuit tantus ad sanctissimos uiros accessus. Verum ad hoc à sapientissimis Christianorum responsum est, non hoc esse nimis mirandum, cum & sæpius flagellauerint sctõs in corpore, & ipsummet saluatorẽ tẽtator adierit atq; assumpserit secũ ad loca diuersa. Deniq; q̃liter uiros sanctos q̃tidie tentãt, si nõ est eis accessus ad animas eorundem, & si nõ est eis facultas pingẽdi

Guilielm.

Exod. 7.

Qualiter fiant opera magica.

De nummis argenteis ad dantẽ uertentibus.

Iob 1. Matt. 4.

cogitata huiusmodi in imaginatione, & forte etiam in ui intellectiua illorum, præsertim si fuerit tentatio cogitationis blasphemiæ de rebus spiritualibus atque sublimibus, ut de essentia creatoris & de consimilibus, quæ non cadunt nisi in intellectu? Quapropter facile est malignis spiritibus in potentijs animarum nostrarum pingere quæcunque cogitata, quecunque uoluerint, quoties ipsis permittitur. & illa non tantum ut cogitata, sed etiam ut uisa imprimere, quemadmodum in somnis ac somnijs. Et hoc diligenter aduerte, cum sit declaratio ludificationum istarum: interdum quoque cogitata in uigilia, eousque in se rapiunt animas nostras, ut appareat nobis quod ea non solum cogitemus, sed potius uideamus. Hinc potest patere de incantatoribus, qui uidentur equos suos lacerare frustatim: quoniam forma equi uel integri uel detruncati, est in animabus spectantium per procurationem & depictionem (ut dixi) malignorum spirituum. Nec est in eis ut cogitatum & signum, sed magis ut uisum & res: & hoc est ex fortitudine impressionis, cui addere & auferre malignis spiritibus extat possibile. Hinc sicut cogitationes ipsas ingerunt inspicientibus gesta seu figmenta magorum, sic ipsas cogitationes uisiones efficiunt: & quæ erant signa, uideri faciunt non ut signa, sed ut res. Quod ergo magus equum suum fustatim detruncare seu hominem deuorare uidetur, hoc modo est quantum est de natura li uirtute malignorum spirituum. Veruntamen non improbabile ē, alias uias eis esse *possibile, qui multarum rerum uirtutes occultas atque mirificas nō ignorant. ¶Insuper perscrutandum, qualiter spiritus isti qui nec colla nec humeros habēt, homines quosdam & grandia saxa deportent: & qualiter iaciant lapides, qui manus ad iaciēdum non habent, qui & ictibus illis raro aut nunquam aliquem lædunt. quo constat, uirtutem eorum diuinitus esse restrictam: quoniam iacere permittuntur, & lædere prohibentur. Estque mirabile qualiter usque in homines iactent saxa absque hominum læsione. Porro hæc possibilia esse scire potes istis exemplis. Adamas nanque seu magnes sola sua uirtute absque impulsu dat motum ferro contra suæ ponderositatis naturam: quid igitur mirum, ¶ spiritualis substantia tanta uirtute prædita, ¶ sine impulsu & attractu corporali, præstare poterit motum corpori graui, imo corporibus multis? Amplius, dum lapis proijcitur uel sagitta emittitur, quid dat motum illis, nisi uiolentia impulsionis, quæ duo operatur ibidem? Naturalem enim pōderositatem rerum ita motarum à naturali sua actione, quæ est descendere, suspendit & motum illum largitur, Cumque impulsio illa incomparabiliter minoris existat uirtutis quàm substantia spiritualis, quid mirum si talis substātia suspendat sua præsentia corpus, saxum, sagittam à sua actione, possitque ea mouere, quamuis aliqui opinentur ea moueri à uiolenta leuitate per impulsionem causata? Rursus, si anima humana quæ est spiritualis substātia, dat corpori suo graui sursum moueri, quanto magis spiritualis potest corp⁹ sic ferre solo imperio? Præterea si quæratur de equo quem ad uectandum malefici se facere credunt de canna, per nefandos characteres & scripturas, quas in ea scribunt ac pingunt: dico quod malignis spiritibus impossibile est de canna uerum facere equum, nec cannam malefici eligunt ad talem ludificationem agendam, tanquā canna sit aptior ut transformetur in equum, sed forsitan propter superficiei suæ planitiem aptior est, ut in ea execrabiles illæ fiant scripturæ. Congruit etiam canna dæmonibus, cum sit lignum apparens, non uerum, sed uacuum, intus non habens de ligni soliditate & ueritate, nisi quod in ea apparet extrinsec⁹. per quod etiam insinuatur, quàm formidandum & periculosum sit uti equo huiusmodi, in quo totum sit illusione phantasticæ uisionis. Nec mirum si permittitur dæmonibus ita ludificare maleficos, cum ipsi malefici seipsos tradiderunt manibus dæmonum per sacrificia sanguinis, quo & canna diabolicis characteribus literisque inscribitur, de qua equū sic formare insanissime opinantur. De columbis quoque & leporibus ac porcis, quos aliquando uenales exhibuisse ac uendidisse narrant malefici, idē est sentidū quod de equo præfato phantastico. Nam & subito euanescunt, nec ulla relinquunt uestigia existentiæ suæ. Nec arbitror aliud sentiendū de ludificationib⁹ famosis apud partes occidentales, præsertim apud Britanniam, quarum una est hæc: Interdum apparet alicui, quod sit in palatio magnifico atque pulcherrimo, ac speciosissimam ibi uidere mulierem in regio apparatu, splendidissimis etiam epulis interesse: deinde tota nocte per uenerea commisceri & delectari cum illa. Euanescentibus uero figmentis phantasticis, deprehendit se fuisse tota nocte in sordidissimo luto, & inter ossa crurium uaccæ unius, equumque suum alligatum ad arborem, tota nocte illa nil comedisse. Recolo demum me potuisse uidere hominem cui acciderat ista illusio, sed ex negligentia atque acedia mea non uidisse. Facile autem malignis spiritib⁹ est, homines de quibus hoc permittitur, soporare, eósque somnialibus delectamentis tota nocte illudere: eis quoque soporatis, equos eorum arboribus alligare, & corpora eorum ubi uoluerint collocare, cum nihil horū sentiant soporati. Nihilominus raptis per illusoriam uisionem similes illusiones fieri possunt, cum ad huiusmodi uisa suspensi, alia nec uideant, nec attendant, interdum autem nec sentiant.

¶Post hæc prosequar de substantijs apparentibus in similitudine equitantium & bellatorum in prælium currentium, & in similitudine innumerabilium exercituum, interdum uero in paucorum similitudine equitum. Circa quod dico quod substantiæ illæ nō sunt corporeæ, nec enim uulnerabiles: & dum homines quidam conantur eas transfigere, mox experiuntur se frustra hoc attentare. Quod si haberent aerea corpora, mortalissima essent propter teneritudinem ac passibilitatem corporum talium. Et ad quid eis arma, cum ab inuicem passibilia & læsibilia non sint? nec contra homines gerunt arma. alioquin iam omne genus hominum prostrauissent. Ludus ergo est, ut potè hastiludium, si quis inter eas armis agere aut agi uidetur. Equi quoque & arma eorum solum in apparētia sunt, cum similiter inuulnerabiles sint. ideo totum in uisione illusoria atque phantastica est. Et hic est unus modus apparitionum istarum, uidelicet quia ludificationes dæmonum interdum non solum in ista consistunt manerie, ut appareant in similitudine hominum mortuorum, sed & apparent terribiles magnitudine equis & armis. apparēt quoque cū facibus & faculis seu alijs ignib⁹. Sūt & aliæ ludificatiōes malignorū spirituū, quos interdum faciūt in nemoribus & locis amœnis ac frōdosis arborib⁹, apparētes in similitudi-

Marginalia: *possibiles — Exēplū de adamante. — De equo maleficorū quē de cāna effingunt. — De illusionib⁹ parti um Britāniæ. — Idē Guliel. De substātijs apparētib⁹ in similitudine bellatorū.

ne puellarum ac matronarum, ornatu & candore fulgētium. Item nōnunquam in stabulis cum luminaribus cereis.

Itē Guliel. De dñab⁹ nocturnis, vt vocant.

¶Porro de substantijs quæ apparent in domibus, quas uocant dominas nocturnas, quarum principem nominant dominam Abundiam, eo quod domibus quas frequentant, abundantiam temporalem putatur præstare, sentio quemadmodum de prædictis. Nempe quod comedere uidentur ac bibere, illusoria tantum est uisio, cum spirituales substantiæ cibis ac potibus non utantur. Deinde nihil consumptionis aut diminutionis apparet in cibis & potibus, de quibus sumpsisse narrantur, postquam euanuerint. Quapropter intantum inualuit imperitia hominum, præsertim quarundam insania uetularum, ut uasa uini & receptacula ciborum discooperta relinquant, dum illas credunt ad suas domos esse uenturas, quatenus cibos illos ac potus pro beneplacito sine difficultate accipiant. quod idololatriæ genus est: ob cuius eradicationem præcepit deus in lege omnia uasa cooperiri, & uasa operculis carentia reputari immunda.

Idem. de strigib⁹

¶Idem tenēdum de malignis spiritibus, qui uulgo striges & latine appellantur, apparentq́ de nocte in domibus, in quibus paruuli nutriuntur, quousq́ de cunabulis raptos laniare aut assare uidentur, atque apparent in specie uetularum, quæ nec uere sunt uetulę, nec uere laniant pueros. Interdum uero permittuntur pueros trucidare in pœnam peccati parentum, q̃ intantum afficiuntur ad illos, q̃ dei sui obliuiscantur.

De exercitib⁹ nocte apparentibus.

¶Conformiter sentiendum de exercitibus qui apparent de nocte in armis cum gladijs, ueluti interfecti in specie mortuorum: quorum quidam leguntur aliquando reuelasse uiuentibus, se animas esse defunctorum, qui olim in seculo bellis ac prælijs intenderunt, & per quæ peccauerunt, puniri. Nec tamen oportet animas talium essentialiter ac principaliter ibi adesse: imò de eis omnino est iudicandum, sicut de uisis in somno, ita quod similitudines tantum apparent.

Dionysi⁹. De familia Helliqni.

¶De his & quibusdā similibus, multa diffuse scribit hic doctor, specialiter quoque de familia Helliquini, qualiter infra circulum maiorem in terra formatum conuenire uidentur quatuor reges à quatuor finibus terræ, cum exercitibus suis copiosissimis, equis & armis: quæ omnia dicit illusorie fieri per similitudines rerum, ac euanescere subito, nec ulla in gyro aut alibi remanere uel apparere uestigia equorum aut equitū. De quibus si plenius appetis edoceri, ad uolumen illius recursum habeto.

Udalric⁹.

¶Insuper Vdalricus in Summa sua libro quarto super his scribit pulcherrime, cuius scripta quātum ad sensum, pro maiori parte sunt habita: additq́, Multoties dæmones faciunt ueros effectus, & hoc dupliciter: primo, ex sua naturali potentia permissione diuina: secundo, supernaturali uirtute deo per ipsos operante: quemadmodum per homines prauos, qui dicent in die iudicij: Domine, nonne in nomine tuo uirtutes multas fecimus? In prima operatione ueri sunt multi effectus eorum, ut in cōuersione uirgarum magorum in serpentes & aquæ in sanguinem, quamuis Strabus & Rabanus dicant eos non uere illa fecisse.

Matt. 7.

August.

Augustinus uero tertio de Trinitate, expresse dicit cōtrarium. Etenim perspicacitate intelligentiæ suæ semina, id est, necessarias dispositiones ad singulas formas ubicunque dispersæ sint aut latentes, colligunt in natura. Sciunt quoque in quibus locis est uirtus fortior, eductiua formæ ad actum, siue illa consistat in cōtemperantia qualitatum actiuarum & passiuarum, siue in respectu cæli, illucq́ applicant materiam bene dispositam, quibus conuenientibus in natura fit subito, id est, in tempore imperceptibili intentus effectus. Hinc dæmones facilius uocantur sub uno aspectu q̃ alio, & sub uno ascendente quàm alio, & sub una constellatione quàm alia, ut dicitur in libro Imaginum. Vnde & in libro de mansionibus lunæ habetur: Quādo descendit luna ad constellationem existentem in secunda mansione orientis, habens de signo orientis fere tredecim gradus, fac idola ad morem dominatoris terræ, angelos ad te clama. Quo patet, quod dæmō non potest nisi in illum effectum, in quem potest natura. Nec potest in omnem talem effectum, sed solum in ea quæ ita sunt imperfecta, quod ad eorum productiōem sufficit natura uniuersalis: quoniam illa tantum potest uti dæmon, qualia sunt mineralia, quę sola constant permixtione: & plantæ, quarum sol est pater & terra mater, ut Anaxagoras protulit. Quædam quoque animalia facilis generationis, ut ranæ & consimilia quædam. Nam & Augustinus fatetur, quod quandoque ad modicam pluuiam generantur innumerabiles ranæ paruæ: & de capillis mulierum sub terra aliquantulū positis in conuenienti solis aspectu, generātur serpentes. Quod item in terra sua quandoq́ in una nocte inuentus est campus plenus bombycibus in momento, & omnes fecerunt sericum. In his ergo ministerijs ueræ species producuntur, quamuis alchimistę species mutare non ualeāt, ut in alchimia sua disseruit Auicenna: quia à præfata dæmonum sagacitate, potestate & agilitate deficiūt, nec operātur per qualitates causatas ex respectu & uirtute cæli, qua omnis species naturæ causatur, sed per qualitates elementares: idcirco effectus eorum non perficitur in cōsecutione formæ & speciei illius. Porro ea in quæ non potest natura, ut est mutatio unius perfecti animalis, præcipue hominis in figuram aut naturam alterius animalis, nec dæmones nec homines facere uere queunt, quamuis interdum ex dæmonum illusione apparealiter, quemadmodum decimooctauo de ciuitate dei Augustinus: Cum essemus, inquit, in Italia, de quadam audiuimus regione, ubi stabulariæ mulieres imbutæ artibus malis, unctiones uiatoribus dare solebant, quibus in iumenta ilico uertebantur, ac deferebant quæcunque necessaria: ac completis operibus, rursus redierunt ad se. Quod autem illa non fiant in ueritate, hinc demonstratur, quod hi quos dæmon ita ludificare non potest, uident illa sub priori figura: sicut in Vitaspatrum narratur de sanctissimo abbate Machario, quod fœminam sibi adductam, quę alijs uidebatur conuersa in equam, uidit sub figura humana. Conformiter ut fertur in itinerario sancti Clementis, cum Simō magus transformasset faciem Faustiniani in suam, beatissimus princeps apostolorum Petrus uidit in Faustiniano propriam eius formam seu physonomiam. Nec credo dæmones posse producere res perfectas, quæ non causantur ex natura uniuersali, nisi ipsa operetur in natura particulari, ut sunt animalia quę nō generantur nisi p coitū, nisi forsan aliud habeat ueritatis, q̃d de incubis dicit. At uero in secūda operatiōe credo eos eē ministros dei in operib⁹ supnaturalibus, qa Psalmista enumeratis plagis Aegypti, quæ

Liber de mãsionib⁹ lunę.

De ranis subita generatione & ex capillis mulierum.

Mirū q̃d de bombycibus.

August.

abbas Macharius. De [illegible] trāsformata [illegible]

Psal. 77. fuerunt supernaturalia opera dei, subiungit: Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram & tribulationem, immissiones per angelos malos. Permittit autem deus dæmones operari in tentatiõe iustorum & in his quæ sunt uirtutis ipsorum dæmoniorum. Cuius permissionis causam super librum Nu-
Origenes merorum Origenes assignat, dicẽdo: Ex quo deus cõcessit diabolo potestatem tentãdi per magicam artẽ, nõ aufert ei usum eiusdem, sicut nec uniuersaliter potestatem tentandi. aliter uerificaretur quod dixit dia-
Mat. 8. bolus quasi improperans Christo: Venisti ante tempus torquere nos, id est, ante tempus quo non erit locus pugnandi, atqꝫ ut ibi asserit Origenes, intantũ deus detulit huic arti, quod potius aliquando uoluit uocationem dæmonum præueniendo impedire, quàm uocatos à suo effectu arcere, ut patet in libro Numerorum uicesimo secundo capitulo, usqꝫ capitulum uicesimumquintum. Qui effectus est maledictio tantũ
Idem. atqꝫ corruptio. Vnde asserit Origenes: Quamuis uirt⁹ mali aliquid facere potest, tamen restituere in integrũ non potest. Quamuis ergo benedictio diuina qua deus protestat⁹ est populum suum esse benedictum, annihilare poterat maledictionem dæmonum de potentia absoluta, non tamen de potentia ordinata, ratione iam dicta. ideo beneficium præseruationis illius
Mich. 6. commendat populo suo, per Micheam dicens: Populus meus, memento quæso quid cogitauerit contra te Balach. Hæc Vdalricus.

Dio. Car. ¶Qui in his uerbis aperte fatetur, plagas illas supernaturales miraculosas illatas Aegyptijs, esse irrogatas eisdem deo iubente & exequẽtibus dæmonibus. Qđ etiam Lyra defendit & alij quidam, præsertim propter autoritatẽ Psalmistæ præallegatã. Mihi autem omnino
Nota. uidetur oppositum, sicut & supra librum Sapientiæ exposui ac probaui. plenius uero Exodi 12. Quo circa sciendum, ꝙ quamuis Augustinus opinatus sit percussionem primogenitorũ Aegypti factam ab angelo malo, de alijs tamẽ plagis disputatiue inquirit, nec audet determinare ꝙ ab angelis malis illatæ sint. Deniqꝫ in tota illa historia Exodi scribitur deus fecisse mirabilia illa, & interdum Moyses per inuocatiõem ueri dei, & mediante uirga dei: quæ idcirco uirga dei uocatur, quia in ea & per eam Moyses fecit signa illa uirtute diuina, sicut in Exodo fertur. Malefici autem Pharaonis operabantur uirtute dæmoniorum. Nec uerisimile ẽ ꝙ dæmones pugnauerunt contra se inuicem pro defensiõe Israeliticæ plebis & pro dei honore: nec rite sonat, ꝙ tam Moysi quàm magorum opera mira fiebãt executiõe malignorum spirituum. nec dæmones hoc egissent nisi compulsi. Deniqꝫ in libro sapiẽtiæ legitur:
Sap. 18. Dum medium silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus &c. quod ad literam exponitur de spiritu, cuius executiõe percussa sunt primogenita Aegyptiorum: nec aliquo modo de angelo malo hoc potest exponi, sed & Glossa exponit hoc ibi de angelo bono. Imò Exodi duodecimo apertissime recitatur, ꝙ dominus media nocte pertransiuit & ingressus est domus Aegyptiorum, atqꝫ percussit primogenita ibi, quod exponitur de angelo bono, qui in persona dei ex diuino imperio fecit hoc. Nam legitur ibi quod dominus iussit angelo facere illud. nec dæmon uocatur dominus in
Psal. 77. illa scriptura. Nec obuiat illud Psalmistæ, Immissiones per angelos malos. hoc quippe conuenienter exponitur de horrendis inquietissimis ac molestissimis somnijs, quæ patiebantur Aegyptij ex dæmonũ ingestione. de prauissimis quoqꝫ cogitationib⁹, quas ex suggestione dæmonum conceperunt Aegyptij cõtra deum eiusqꝫ populum. Itaqꝫ sicut deus ꝑcussit in castris 4. Reg. 19
Assyriorum centum octoginta quinqꝫ millia hominũ per angelum sanctum, ita & primogenita Aegyptiorum. Præterea quod ait Vdalricus deum omnipoten- Erronea positio Vdalrici.
tem non potuisse de sua potentia absoluta annihilare maledictiõem dæmonum, uidetur incertum, ne dicam erroneum. Maledictio etenim dæmonum nõ fuit nisi imprecatio uel prænũciatio seu practicatio mali, quod deus per gratiam suam poterat facilime impedire. Nec maledictio ipsius Balaam ex se efficaciam Num. 22.
habuit, quamuis Balach adulatorie aut erronee ei dixit: Noui quod benedictus sit, cui benedixeris: & maledictus, in quem maledicta congesseris. Deniqꝫ ipse Ba- Ibidẽ. 24.
laam & per eum diabolus maledixit filijs Israel, sicut in Numeris ait: Reuertens ad populum meum, dabo consilium quid populus tuus populo huic faciat. Imò & alio modo saltem proposito & affectu, quamuis aperte scriptũ nõ sit, cũ in Deuteronomio Moyses dicat: Noluit dominus deus tuus audire uocem Balaã, Deu. 23.
sed conuertit maledictionem eius in benedictionem. Rursus, Deus quotidie arcet dæmonum potestatem uarijs modis, ut dictum est. Nec ex dæmonũ aut ipsius Balaam maledictione liberum arbitrium filiorum Israel necessitabatur ad malum: imò adiutorio gratiæ resistere quiuit ac præualere. At uero quod ipso Balaam eunte ut quæreret augurium & consuleret dæmonem, angelus bonus ei occurrit, non fuit quia deus per suam absolutam potentiam non potuisset præualere maledictionibus dæmonis, sed ob alias causas, uidelicet quia per Balaam, quamuis iniquum, uoluit magna prænunciare secreta & omnipotentiam ac prouidentiam suam ostendere &c.

¶Insuper Durandus: Si, inquit, quæratur qualiter Durãdus.
dæmones possint nobis aliqua reuelare: Dicendum ꝙ per sonos formatos in aere similes uocibus significatiuis, potest nihilominus dæmon facere quod immutationes sensibilium quæ manẽt in nobis, abeuntibus sensibilibus ipsis, ueniant ad organum phantasiæ. sicqꝫ fiant apparitiones eorum quæ dæmon uult reuelare. nec præter hos duos modos uidetur alius esse possibilis. Hæc Durandus.

¶Cui obijci potest, quod angeli boni & mali pos- Dionysi⁹.
sunt nobis aliqua reuelare etiam sensibiliter foris in uigilia apparendo atqꝫ loquendo in assumptis corporibus, ut sæpe factum est. Item exterioribus sensibus species imprimendo, uel procurando quod à sensu cõmuni aut alio sensu interiori influant species ad sensus exteriores, & eos afficiant & informent, ac si obiecta forinsecus apparerent, prout in sequenti distinctione magis patebit.

¶Insuper quærit hic, Vtrum angelus mouet cælum aut aliud corpus quodcunqꝫ per intellectũ & uoluntatem, an per aliam potentiam aliquam. Durand⁹.

¶Henricus autem interrogat, an angelus moueat Henricus.
cælum per prius & immediatius per intellectum quã uoluntatem. Verum hæ quæstiones infra potius locũ habẽt. Porro paulo ante introducta sunt uerba Gulielmi, In qbus affirmat angelũ sola uolũtate & intellectu, seu solo cõceptu atqꝫ imperio cælũ seu alia quis mouere. Alij opinãt oppositũ, ꝓsertim cũ dicat articulus,

Angelus nō mouet sola uoluntate. Sed de isto infra tractabitur. Obiectionum solutio elucescit ex dictis. De hac demum materia adhuc aliqua continentur in distinctione sequenti.

QVAESTIO VI.

SExto quæritur, An liceat dæmonum consilio aut auxilio vti in diuinationibus & magicis factis. ¶Videtur ꝙ sic, quoniam ipsemet deus multa bona ac iusta per dæmones exercet, & ex malis elicit multa magnaq́ꝫ bona. Ergo ministri dei possunt deum suum in hoc imitari. Secundo, Paulus Corinthium incestuosum tradidit sathanæ in interitum carnis.

Arguit ꝯ veritatē. *1. Cor. 5.*

¶In cōtrarium est, ꝙ in lege diuina per Moysen data, ꝓhibita sunt ista sub pœna mortis.

In oppositum.

¶Ad hoc Bonauentura respondet: Huiusmodi artes & diuinationes nequeunt esse sine peccato, nec licet à diabolo cōsilium, auxilium, ministerium uel requirere, nisi forrassis deus subijceret dæmones iusto iudicio alicui homini sancto, ꝓut de aliquibus sanctis audiui narrari. Voluntario autem commercio non licet. Imò aut est infidelitatis peccatū, si diuinum quid dæmoni inesse credatur: aut est idololatriæ crimen in obligationibus, pactis & sacrificijs, quæ in talibus fiunt: aut inobedientiæ uitium, cum sit contra ꝓhibitionem ecclesiasticam ac diuinam. Ratio uero ꝓhibitionis illius, est, qm̄ talis peccat in seipsum, dum se committit discrimini: peccat quoq́ꝫ in ecclesiam, habendo cum illo commercium, qui est ab ecclesia omnino præcisus, & publicus eius hostis. Peccat item in maiestatem altissimi, dum eo relicto, recurrit ad dæmonem in causis huiusmodi, quasi non sit uere deus Christianorum om̄ipotēs, bonus, atq́ꝫ ad exaudiendū paratus. In characteribus demum ideo cōsistit peccatum, qm̄ fiūt ad ministerium dæmonum implorādum: nec ex se efficaciam habent characteres, sed ex pactione cum dæmone aliquid efficientiæ sortiuntur. Sic quippe diabolus pepigit cum familiaribus sibi, ꝙ talia recognosceret signa, & se ad ea exhiberet præsentem. Ostendit quoq́ꝫ seu simulat per illa se cogi, ut ꝑsuadeat aliquid uirtutis inesse artibus illis, in quibus sunt multa nefanda, ꝑ quę abducitur homo à fide & cultu dei: idcirco nequaquam credendum est ꝙ tales characteres aliquid possint, præsertim super spiritus, nisi ex pactione eorum. Omnia ergo carmina illa quæ fiunt ibi, sunt uana atq́ꝫ perniciosa: nec acquiescit diabolus quia in illis delectetur, sed in infidelitate agentium talia. Prohibitum est etiam quærere à dæmonibus de rebus præsentibus ac ꝗ latentibus: qm̄ ipse mendax est, & ueris frequenter falsa miscet: sicq́ꝫ mentiendo seminaret plurima mala sicut dicēdo, ille inuenit aut abstulit hoc uel illud, qui tamen non repperit neq́ꝫ furatus est hoc. Rursus, quoniam dæmon quærit decipere, quædam honesta in diuinationibus suis prætendit, ut ꝙ puero uirgini suas insinuet diuinationes, cum tamen intus ad turpissima incitet. Hæc Bonauentura.

Bonauēt. *Rō ꝓhibitionis.* *Prohibitū est q̄rere à dæmonib᷒ de rebus ꝑsentib᷒ seu latētibus.*

¶Concordat Thomas per omnia, dicens: Ea quæ sunt supra facultatem hominis ac naturæ, à solo deo sunt requirenda. Ideo sicut grauiter peccant, qui ea q̄ dei sunt, creaturæ impēdunt per idololatriæ cultum: sic grauiter peccant, qui ea quæ à deo sunt expetenda, auxilio dęmonū obtinere nitūtur, ut uaticinatio de futuris, cognitio de occultis. Ideo dicitur in Isaia: Nunquid non populus à deo suo requiret? Similiter habet se in alijs operibus magicis, in quibus complementum operis ex uirtute dęmonis expectatur. In quibus omnibus est apostasia à fide propter pactum cum dæmone initum: uel uerbotenus, si interueniat inuocatio: aut facto aliquo, etiam si sacrificia desint. Porro ꝙ Apostolus & quidam sancti leguntur aliqua egisse ꝑ dæmones, non fuit ex pacto cum illis, sed ut exercentes per eos diuinam uirtutem. Hæc Thomas in Scripto. Idem in Secunda Secundæ quæstione 95. In Summa quoq́ꝫ contra gentiles, libro 3. ꝑ duo capitula multipliciter probat, uitiosos esse spiritus, quorum uirtute magica opera exercentur, cum ad multa scelera pręstent subsidia, & delectentur mendacijs. Nam inuocās eos, interdum impossibilia cōminatur, uidelicet ꝙ nisi ille quem inuocat, statim adueniat, ipse inuocans cōminuet cęlos, terram euertet, sidera tollet, prout refert Porphyrius ad Ambontem. Hæc Thomas.

Thomas. *Isa. 8.*

¶Quo circa sciendum ꝙ Thomas hoc sumpsit ex Augustino in libro de Ciuitate dei, ubi recitat Augustinus, quemadmodū Porphyrius scripserit Ambonti præsuli gentili Aegyptiorum, quē & Porphyrius false instruxit, asserendo in illa epistola quoddā esse stolidissimum dæmonum genus, qui talibus comminationibus terrerētur, & ex timore huiusmodi aduenirēt. Quod secundum Augustinum nequaquam credēdū est. Non eñ potest in dæmonibus tanta esse stoliditas aut ignorantia, ut putent hominem fragilem ac mortalem posse comminuere cælos, cum sint de numero substantiarum separatarū, & multa subtilissima operētur, ac iuxta præhabita, triplicis scientię acumine uigeant. Vnde constat & ipsum Porphyrium magum, dæmonibus familiarem, ab ipsis dæmonibus in multis esse deceptum, ut Augustinus libro de Ciuitate dei testatur. Gulielmus quoque ac alij concorditer id fatentur.

August.

¶At uero Petrus: Ministerio, inquit, diaboli contingit uti dupliciter. Primo ut obsequio serui, licita aliqua ei iubendo uirtute diuina omnibus præsidente, quod licet, ut patet de Paulo. Secundo, tanquam obsequio amici aut familiaris, ipsum rogando aut aduocando, quod prohibetur. Sic etiam licitum est uti uirtute desuper data uerbis sacris & herbis ac gemmis, ad usum diuinitus institutum. Verbis autem magorum & characteribus deus nullam uim dedit. imò diabolus artem hanc adinuenit ac tradidit, qua se fingit cōpelli cum pareat sponte, quanquam minores dæmones à maioribus ualeant cogi forsitan metu tormenti. Hæc Petrus. Idem quoq́ꝫ sentit Richardus.

Petrus.

¶Albertus demum cōcordat præhabitis, & uirgas magorum Pharaonis dicit uere fuisse in dracones conuersas, & ꝙ magi uere produxerunt ranas iuxta modum præhabitum. Qualiter autē deludant sensus humanos, etiam tangit, prout in sequenti distinctione narrabitur. Ex quibus uidetur, ꝙ opinio illa stare non ualet quæ ait, Quod uirgæ magorum non fuerunt in dracones conuersæ, sed à dæmonibus celerrime impꝑceptibiliterq́ꝫ subtractæ, atq́ꝫ ab eisdem dæmonibus dracones fuisse suppositos: quia tam subito non quiuit fieri magica arte uirgarum mutatio in dracones, ut illa dixit opinio, quam super Exodum sequitur Lyra. Cuius contrarium probaui ibidem: & ut patet ex dictis, Alexander, Thomas, Albertus, Bonauentura, Petrus, Richardus, Vdalricus, concorditer tenent oppositum, estq́ꝫ contra Augustini doctrinam.

Albert. *Exod. 8.*

¶Præterea Vdalricus in Summa sua libro quarto

Vdalri.

An liceat uti magicis artibus ad præscientiam futurorum. conscribit. Si quæratur an liceat uti magicis artibus ad præscientiam futurorum, uel ad utilitatem aliquam consequendam, credo distinguendum. Aut enim consistunt in inuocationibus dæmonum per uerba aut sacrificia, seu per utraque: & ita non licet. Aut consistũt in uana hominum adinuentiõe, ut sunt sortilegia &c. & sic rursus illicitũ est. Vel consistunt in consideratione fatalis efficientiæ seu cælestis influentiæ, & ita licet eis intendere moderate, inquantum ex causis & influentijs pure naturalibus aliquid potest nosci aut præcognosci, nisi quis arte hac abutatur, aut eis plus innitatur atque confidat quàm prouidentiæ dei: & hoc etiam in medicina, quæ licita est, uituperatur, quemadmodum secundo Paralipomenon refertur de Azarege, quod nec in infirmitate sua quæsiuit dominum, sed magis in medicorũ arte cõfisus est. Hæc Vdalric⁹. Cõcordat Thomas in Sc̃da Sc̃dæ, ubi de his pleni⁹ scribit. 2. para. 16

¶ Postremo Gulielmus in libro de fide & legibus, atque in ultima parte de uniuerso, clare multipliciter que ostendit malitiositatem spirituum, qui magicis artibus efficaciam largiuntur: & quod eis assentire & cõmunicare, sacrilegiũ sit, superstitiosum & prorsus damnabile. Et in his omnes cõcordant doctores catholici. Solutio ad obiecta, habetur ex dictis. Gulielm⁹.

Vtrum angeli omnes corporei sint, quod quibusdam uisum est: quibus Augustinus consentire uidetur, dicens angelos omnes ante casum habuisse corpora tenuia & spiritualia: sed in casu mutata in deterius malorum corpora, ut in eis possent pati. *Distinctio* VIII. A

Solet etiam in quæstione uersari apud doctos, utrũ angeli omnes, boni scilicet ac mali, corporei sint, id ẽ, corpora habeãt sibi unita. Quod aliqui putant, innitẽtes uerbis Augustini qui dicere uidetur, quod angeli omnes ante confirmationem uel lapsum corpora aerea habuerint de puriori ac superiore aeris parte formata, ad faciendum habilia, non ad patiendum. Et angelis bonis qui perstiterunt, talia sunt obseruata corpora, ut in eis possint facere, & non pati: quæ tantæ sunt tenuitatis, ut à mortalibus uideri non ualeant, nisi superuestita aliqua grossiori forma: qua assumpta, uidentur: depositaq;, uideri desinunt. Angelis uero malis mutata sunt in casu corpora in deteriorẽ qualitatẽ spissioris aeris. Sicut enim à loco digniori in inferiorem locũ, id est, in caliginosum aerem deiecti sunt, ita illa corpora tenuia mutata sunt & transformata in deteriora corpora & spissiora, in quibus pati possent in superiori elemento, id est, ab igne. Et hoc Augustinus sensisse uidetur, super Genesim ita dicens: Dæmones dicuntur aerea aĩalia, qui corporum aereorum natura uigent, nec per mortem dissoluuntur: quia præualet in eis elementum aptius ad faciendum, quàm ad patiendum. Ad patiendum enim humor & humus, ad faciendũ aer et ignis aptitudinem præbent. Transgressores uero angeli, cum principe suo nunc diabolo, tunc archangelo, non mirum si post peccatum in hanc caliginem detrusi sunt. Neque etiam hoc mirum est, si conuersi sunt ex pœna in aeream qualitatem qua possunt ab igne pati. Caliginosa tamen aeris tenere tantum permissi sunt, qui eis quasi carcer sit usque ad tempus iudicij. Ecce his uerbis uidetur Augustinus id tradere, quod quidam opinantur de corporibus angelorum. Hoc autem eum alij dixisse astruunt, non ita sentiendo, sed opinionem aliorum referendo: quod ex ipsius uerbis diiudicare uolunt, quibus ait: Dæmones dicuntur aerea animalia, non ait, sunt. ita enim quidam dicebant. De habitatione uero caliginosi aeris, in quem detrusi sunt, non opinando, sed rei ueritatem asserendo, eum tradidisse dicũt: quod ipsius locutionis distinctio ostendit. Dicunt quoque plurimos catholicos tractatores in hoc conuenisse, atque id concorditer docuisse, ꝙ angeli incorporei sint, nec corpora habent sibi unita. Assumunt autem aliquando corpora, deo præparante, ad impletionem ministerij sui sibi à deo iniuncti: eademq; post expletionem deponunt, in quibus corporibus hominibus apparuerunt atq; locuti sunt. Et aliquando quidem locuti sunt ex persona dei sine distinctione alicuius personæ, aliquando ex persona patris uel filij siue spiritussancti.

De potestate demonum quã habẽt sup corpora similia humanis.

Quibusdã uidetur Augustinus nõ ita sentiendo dixisse, sed opinionem aliorũ recitando.

Quod deus in corporalibus illis antiquis formis apparuit. B

Nec dubitandum est, deum in corporalibus formis apparuisse hominibus, sicut Augustinus in secundo libro de Trinitate ostendit, conferens diuersa scripturæ testimonia, ex quibus deum in corporeis figuris hominibus apparuisse probat, & aliquando ex persona dei sine distinctione, aliquando sub distinctione personarum sermonem eis factum esse. Aug. 2. li. de Trinit. cap. 7.

De perplexa quæstione quam ponit Augustinus, quærens an ad exhibendum has corporales apparitiões, creatura noua sit formata, an angeli qui ante erant missi, & si ipsi missi sunt, utrum seruata sui spiritualis corporis qualitate, aliquam speciem corporalem de corpulentiori materia assumpserint, an proprium corpus suum mutauerint in speciem actioni suæ aptam. C

Tr

Augu. lib. 3 de Trin. cap. 1. Sed ubi deum hominibus in corporalibus imaginibus apparuisse asserit, perplexã quæstionem proponit: quam nec absoluit, quærens: utrum in illis corporalibus apparitionibus creatura aliqua crearetur ad illud opus tãtum, in qua deus hominibus appareret: an angeli qui ante erant, ita mitterentur, ut manentes in suis spiritalibus corporibus, assumerent ex corpulenta inferiorum elementorum materia aliquam speciem corporalẽ, quam coaptatã quasi aliquam uestem mutarent in quaslibet species corporales, ueras quidem: an corpus suum proprium uerterent in species aptas actionibus suis, per uirtutem sibi à deo datam. Ait enim ita Augustinus in tertio libro de Trinitate: Quærendum est in illis antiquis corporalibus formis & uisis, utrum ad hoc opus tantũ creatura formata sit, in qua deus sicut tunc oportuisse indicauit, humanis ostenderetur aspectibus: an angeli qui iam erant, ita mittebantur, ut ex persona dei loquerentur, assumentes corporalẽ speciem de creatura corporea in usum ministerij sui: aut ipsum corpus suum cui non subduntur, sed subditum regunt, mutantes atque uertentes in species quas uellent, accommodatas atque aptas actionibus suis, secundum attributam à creatore sibi potentiam. Sed fateor excedere uires intentionis meæ, utrum angeli manente spiritali sui corporis qualitate, per hanc occultius operantes, assumant ex inferioribus elementis corpulentioribus corpus: quod sibi coaptatũ quasi aliquam uestem, mutent & uertãt in quaslibet species corporales, & ipsas ueras, sicut aqua uera in uinum uerum conuersa est à domino: an ipsa propria corpora & sua transforment in id quod uolunt, accommodatum ad id quod agunt. Sed quid horum sit, quoniam homo sum, nullo experimento comprehendere ualeo, sicut angeli qui hoc agunt. Attende lector, quia quæstionem propositam non soluit, sed indiscussam reliquit: utrum angeli qui mittebantur, seruatis suis proprijs spiritalibus corporibus, superuestirentur aliqua corpulentiori specie in qua possent uideri, an ipsum corpus mutarent & transformarent in quãcunq; uellent speciem, in qua possent cerni. In quibus uerbis uidetur Augustinus attestari angelos esse corporeos, ac propria & spiritualia habere corpora.

(Margin: Questio. 2 Augu. lib. 2. de trin. cap. 7. Quest. 3. Augu. de trin. lib. 3. cap. 1. — Cõcedendũ ẽ angelos mitti: sed reliq; expediri nõ ualent — Johã. 2. b — Augu. li. 3. de Trini. cap 1.)

Quod deus in specie qua est deus, nunquam mortalibus apparuit. D

Cæterum hæc uelut nimis profunda atque obscura relinquentes, illud indubitanter teneamus, quod deus in specie essentiæ suæ nunquam mortalibus apparuit, sicut famulo suo Moysi dicit: Non uidebit me homo, & uiuet. Et in euãgelio Iohannis legitur: Deum nemo uidit unquam. Visibile enim quicquam non est, quod non sit mutabile. Ideo substantia siue essentia dei, quoniam nullo modo mutabilis est, nullo modo per seipsam uisibilis est. Proinde illa omnia quæ patribus uisa sunt, cum deus illis præsentaretur, per creaturã facta esse manifestũ est. Et si nos latet quomodo ea ministris angelis fecerit deus, per angelos tamen facta esse dicimus. Audeo ergo fiducialiter dicere: nec deum patrem, nec uerbum eius, nec spiritũ eius qui est unus deus, per id quod est, atq; idipsum est, ullo modo esse mutabilẽ, ac per hoc multo minus esse uisibilem.

(Margin: Exo. 33. d. Johã. 1 b.)

Vtrum dæmones intrent corpora hominum substantialiter, an illabantur mentibus hominum. E

Illud etiam consideratione dignissimum uidetur, utrum dæmones siue corporei siue incorporei sint, hominum substantialiter intrent corpora, eorumq; animabus illabantur: an ideo intrare dicantur, quia malitiæ suæ ibi effectum exercent, dei permissione opprimendo atq; uexando eas, uel in peccatum pro uoluntate sua trahendo. Quod in homines introeant atq; ab eis expulsi exeant, euangelium aperte declarat, commemorans dæmonia in quosdã ingressa, & per Christum eiecta. sed utrum secundum substantiam fuerint ingressa, an propter mali effectum dicantur ingressa, non adeo perspicuum est. De hoc autem Gennadius in diffinitionibus ecclesiasticorum dogmatum ait: Dæmones per energiam operationem nõ credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione & oppressione uniri. Illabi autẽ menti illi, soli possibile est qui creauit: qui natura subsistens incorporeus, capabilis est suæ facturæ. Ecce hic uidetur insinuari, quod substantialiter nõ illabantur dæmones uel introeant corda hominum. Beda quoque super illum locum Actuũ apostolorum, ubi Petrus ait Ananiæ: Cur tentauit sathanas cor tuum? dicit: Notandum quod mentem hominis iuxta substantiam nihil implere possit, nisi creatrix trinitas: quia tãtum modo secundum operationem & uolũ

(Margin: Matt. 18. d Mar. 1. c — Gẽna. ca. 53. — Beda. Actuũ. 5. a)

tatis instinctum anima de his quæ sunt creata, impletur. Implet uero sathanas cor alicuius, non quidem ingrediens in eum & in sensum eius, neq; introiens aditum cordis, siquidē potestas hæc solius dei est, sed callida & frauduléta deceptione animam in * effectum malitiæ trahens per cogitationes & incétiua uitiorum quibus plenus est. Impleuit ergo sathanas cor Ananiæ non intrando, sed malitiæ suæ uirus inserendo. Idem: Spiritus immundus flamma uirtutum de cordibus fidelium expulsus, doctoribus ueritatis uenenū persecutionis infundit. His autoritatibus ostēditur, quod dæmones non substantialiter intrant corda hominū, sed propter malitiæ effectum; à quibus pelli dicuntur, cum nocere non sinuntur.

* affectū Actuū. 5.

SVMMA DISTINCTIONIS VIII

IN hac distinctione tractatur de angelorum bonorum & malorum natura, quantum ad corporeitatem, an scilicet in sua natura sint corporales. Deinde, qualiter in corporibus suis appareāt, an etiam corpora introeant obsessorum: & inter hæc docet, quod etiam simplicissimus deus in corporalibus formis interdum apparuit, qui tamē in sua essentia uiatoribus nunq̄ apparuit, de lege saltē cōmuni.

QVAESTIO I.

HIc quæritur primo, **An angeli habeant corpora naturaliter et inseparabiliter sibi vnita.** ¶ Verum hæc quæstio iam supra satis uideretur expedita, ubi de simplicitate & immaterialitate naturæ angelicæ & intelligentiarum introducta sunt multa, tā in isto libro quàm in primo, nisi quædā uerba Augustini difficultatem hic facerent. Absolute enim loquendo, uidetur Augustinus sublimis ille doctor sentire, quod angeli habeant corpora naturaliter sibi unita, iuxta modum qui in textu exprimitur. Quod super Genesim & in libro de ciuitate dei ac alibi sæpe uidetur sentire. Nempe in his quæ ad naturalem spectant philosophiam, Platonicos præcipue est secutus, quos & in libro de ciuitate dei alijs cunctis præfert. In quæstione uero qua quærit, an aliquam grossiorem induant formam siue materiam dum apparent hominibus, præsupponit eos habere corpora sibi unita, tam tenuia atq; subtilia, ut humanis nequeant oculis percipi. Aliqui tamen tantum patrem excusant, dicentes quod in talibus opinatiue ac recitatiue locutus est. Sed & illuminatus pater Bernardus in sermonibus super Cantica, Augustino in ista materia cōsentire uidetur. Porro ab his longe distat, quod iuxta p̄habita nec spiritalis materia in angelis aut dæmonibus est ponenda.

In quibus magis sequitur Platonicos.

Bernard. sup Cātica

Albertus.

¶ Itaq; circa hæc scribit Albertus: Quia in primo libro distinctione 37. determinauimus quantum potuimus, qualiter angeli assumūt corpora, & qualiter mouentur in ipsis: restat hic inquirendum de alijs &c. ¶ Istud præmitto, ut ea quæ infra ex Vdalrico scribentur de opinione Alberti, clarius intelligātur. Porro in prætacta prima distinctione fatetur & scribit Albertus, quod angeli corpora uere assumant, & in ipsis mouentur, & pergūt de loco ad locum, uisibiliterq; apparent ac loquuntur hominibus. Quod item in libro de coæquæuis testatur, ubi aperte determinat quod uere assumunt corpora, & in eis uere ab extra apparēt, ita q angeli sancti assumūt ætherea corpora, id est, de puriori aeris parte, angeli uero mali de parte aeris grossiori: quæ corpora dicit inspissari, & facta apparitiōe, resolui in præiacentem materiam: ad quæ comprobādā multas inducit autoritates sanctorū Isidori & Bernardi, probatq; ibi diffuse, q non conuenit eis habere corpora naturaliter sibi unita.

¶ Verum his obuiare uidentur pro parte, quæ scribit Vdalricus in Summa sua libro quarto: Angelos, inquit, tā bonos quàm malos apparere hominibus, nullus ignorat qui fidem adhibet sacræ scripturæ. Modus autem apparitionis incertus est, quia occultus est nobis. Nempe ut dicitur in libro de deo Socratis, Dæmones compositi sunt ex intellectuali & corporali natura, habentes corpora de aere subtiliori. suntq; ornatus & habitatores aeris superioris, sicut aues aeris inferioris. Quoniam omnia elementa habent animalia propria, etiam ignis, ut dicitur ibi. Et imponit autor ille hoc dictum Aristoteli. Propter hoc dæmones sunt uisibiles quibus uolūt, cū diuinitus speciem sui offerūt: & sunt inuisibiles q̄bus uolūt, q̄m fila corporū possidēt rara & splendida, qui uniuersos uisus radios raritate * transmittant, splendore reuerberant, subtiliterq; frustrantur. Augustinus quoq; in libro ciuitate dei & sup Genesim, hoc dictū communiter refert ad angelos bonos ac malos: quia & Plato princeps huius opiniōis, utrosq; appellat dæmones, diuidens eos in Timæo in calodæmones, i. bonos dæmones, & cacodæmones. i. dæmones malos. Et q̄uis Augustinus nō asserat hoc, tñ hoc supponendo ac alia inquirendo, uidet̄ ita sentire. Nā super Genesim dicit angelos habuisse corpora sibi concreata de aere superiore, sed in dæmonibus eē mutata in qualitatē aeris grossioris, q̄ pati possint ab igne. & illud Iob, Ipse est initium figmenti dei, dicit nō designare naturā angeli, sed corpus aerium, quod tali uolūtati deus aptauit. Deniq; isto supposito, q̄rit 3. de ciuitate dei, An angeli manente spūali sui corporis qualitate, assumant corpus ex inferioribus corpulentioribus elementis, q̄d sibi instar uestis coaptatum mutēt in q̄slibet species corporales, an propria corpora transmutent in id q̄d uolūt. Sed q̄m iuxta præhabita certū est angelos incorporeos esse, licet hoc olim fuerit dubiū, ideo illa opinio modo à cūctis abijcit̄ tanq̄ philosophiæ ac theologiæ contraria. Hinc Gregorius in Moralibus, p̄bat eos assumere corpora: Nisi, inquiens, angeli ad tēpus ex aere corpora sumerēt, exterioribus nostris obtutibus non apparerent. Et hunc sequitur mō totus cœtus doctorū. Itaq; iuxta hūc modū loquendi dico eos interdū assumere uera animalium corpora, sicut dæmon assumpsit serpentē, & angelus bonus mouit linguā asinæ Balaam. Sed quia per illa p̄sentia angeli nō monstrabat̄, non uocatur hoc apparitio. In hac demum assumptione nō est unio formæ ad materiā, cum intellectus nullius corporis actus sit, nec motoris naturalis ad mobile, sed instrumenti cum artifice. Porro cum angelus apparet, tunc de nouo assumit et format corpus ex aere conuenictius quàm ex aliquo alio elemēto, quoniā cœlū secūdū partes abrūpi nō potest, cū incorruptibile sit. Ignē uero nō sustinerēt hi circa quos angelus apparēs opatur. Terra aūt difficulē est mobilis, aqua etiā figurā corporalē p se nō tenet. Nec ista formatio est formæ substātialis, sed acci-

Vdalri.

Apuleius

* trāsmittant

Iob. 40.

Angelos eē corporeos catholicorū snia est.

Gregor.

Gene. 3. Nume. 22

dētalis inductio. Hāc itē ptātē formādi & assumēdi corpus, habet angel⁹ ex ordine suę naturæ, q̄ altior ē corporali natura: & omne altius alio, potest uti eo ut instrumento. Cumq́; aer sit peruius uisui, oportet eum in apparitione huiusmodi condensari ut terminet uisum, & tangere queat ac tangi, & alia hmōi opa exercere.

Cōdēsatio rari seu subtilis cōtingit dupliciter.

Ad q̄d intelligendū aduerte, q̄ cōdensatio rari seu subtilis, cōtingit dupliciter. Primo, per alteratione alicuius qualitatis naturalis actiuæ: ut dū frigiditate aeris uapor condēsatur in nubem, et nubes in aquā. Et talis inspissatio non est hic, quia aer cōuerteretur in aquam. Secūdo per solam partiū cōpressionē sine omni alteratione, quemadmodū corpus cæleste, quod replet uacuitates existētes inter sphęras, frequēter inspissatur & rarefit, & ita fit in ꝓposito.

Iob. 41.

Sic ergo cōpactum aerem subito format angel⁹ in figuras oīm organoꝝ exterioꝝ aīalis, in cuius specie uult apparere p̄ uehemētiā suæ uirtutis: q̄m nō est potestas sup terrā quæ ei ualeat cōparari. Interiora uero organa aīalis illius nō formar, ut cor, epar, splen: q̄a opa illoꝝ nō exercet in corpore illo, nec habet uires sensitiuas organicas. idcirco p̄ exteriora organa illa nō uidet nec audit &c. faciūt q̄q; angeli, boni & mali corpā sic assūpta eē diuersorū colorū & claritatū, siue p̄ causas seminales īditas reb⁹, siue ex cōmixtiōe opaci & luminosi, siue ex altero horū alterū excedente. Angeli aūt boni hoc etiā possunt miraculose uirtute diuina. Vniuersaliter q̄q; loquēdo, cū angelus corpus assumptū possit mouere, nō uiuificare: pōt oīa opa exercere in corpore illo, quæ cōsistūt ī motu, sed nullū opus uitæ.

Magnificat Vdalr. ꝑceptorē suū Alber.

Aliter autem ab uniuersis p̄missis sentit doctor meus, dominus Albertus, episcopus quondā Ratisponensis, uir in om̄i scientia adeo diuinus, ut nostri temporis stupor atque miraculum congrue possit uocari: in magicis quoque expertus, ex quibus multum dependet materiæ huius scientia. Dicit nanque angelorum apparitionē nō fieri p̄ corporū assumptionē, sed p̄ species corporū quas sensibus ingerūt. & cōsentit Damascenus libro 2. capitulo 3. dicens: Trāsfigurātur ad quocūq; dominator iusserit deus, & ita hoībus supparēt, cū diuina eis reuelant mysteria. Et de dæmonibus eodē dicit libro capitulo quarto: Permissiōe dei facta fortitudinē habēt, & trāsmutātur & trāsfigurātur in quācūq; uolunt figurā secūdū imaginē phantasticā. His ergo quāuis paucioribus, ego quoq; cōsentio: quia natura nō sustinet ea, quæ de copore aereo supra dicti tradunt doctores. Pręterea inutiliter tāta ad hoc opera adhiberetur, q̄d per spūalem operationē spūali substantiæ congruā melius perficit, dum & ipse spūs p̄sens est, suamq́; præsentiam per speciem spiritalē ostēdit. Nec tñ hæc sunt præstigia falsa uel illusiōes, nisi cū ad deceptionem ordinantur, sicut per operatiōes spirituum immundorum, & nō quādo ad instructiōem,

Luc. 24.

cum & Christus in specie peregrini apparuerit duob⁹ discipulis. Quæ species in eorum tantum oculis fuit. Hæc Vdalricus.

Dionysi⁹ Carthu.

¶Cuius scripta magnam mihi ingerunt admirationem: quia (ut patuit) Albertus super primum & in libro de quatuor coæquæuis apertissime scribit, q̄ uere assumunt corpora in quibus apparēt, & q̄ in illis mouentur localiter. imò & tres rationes assignat, cur eoꝝ corpora nominant aerea. Prima est, q̄m habitās & habitaculū, locās & locatū, unius debēt esse naturæ. Propter q̄d terrestria collocāt in terra, aq̄stria in aq̄, aerea in aerē. Cūq; dæmōes durāte tētatiōis exercitio cōmorent in aere, corpora eoꝝ dicunt aerea. Scđa ē, q̄m inter elemēta aer facilius recipit cōdensationē & subtiliationē, potestq́; faciliter cōdēsari in corporales figuras de facili solubiles: q̄ figuræ cōtinēt in corpore tali non uirtute alicuius mixti, de p̄sti ac dēsi, sicut retinent figuræ in organis naturalibus corporalibus, in q̄bus humidū figuralit terminat sicco admixto, sed retinet uirtute spūs apparētis in corpore illo. Tertia ē, q̄m corpora illa disparēdo resoluunt in aerē, p̄ q̄d ꝓbant aereæ eē naturæ. Multa his cōsimilia scribit ibidē, & autoritate diuini Dionysij ꝓbat hoc ipm. Insup soluit rōnes, q̄b⁹ ꝓbat Vdalricus, q̄ corpus nō assumat angelus bonus seu malus. Sic q̄ppe hoc ꝓbat & arguit: Q̄m uni apparet, nō alteri, q̄uis p̄senti: audit q̄q; ab uno, non ab alio licet astāte. Ad q̄d rn̄det Albertus: Quod unus pcipit uoces angeli apparētis, nō alius, ideo ē, q̄a locutio illa extat mirabilis. Quēadmodū em̄ nō ꝓfert p̄ materialia organa scđm naturā, ita nec circulariter immutat mediū, sicut uox naturalis. Huius etiā causa ē, q̄a locutio angeli fit cōuersiōe & ordine ad eū cui loq̄t, idcirco nō sonat nisi apud illū. Idē de apparitiōibus ē dicēdū. Hæc Albertus. Eadē q̄q; argumēta faciliter soluunt ab alijs, ut patebit. Veruntamē nō reor. Vdalricū illa recitasse mēdose, nec suo magistro talē opinionem ascripsisse mēdaciter. Pōt etem̄ eē q̄ de eadē materia in diꝑsis locis atq; tp̄ibus diuersimode senserit ac scripserit: quēadmodū etiā in uno loco cōscripsit, q̄ de forma cōsecrationis sanguinis Christi non sunt nisi hæc uerba, Hic est enim calix sanguinis mei. In alio autē, q̄ & uerba illa, Noui & æterni testamenti &c. sint de essentia formæ consecrationis illius.

Quare unus percipit uocem āgeli nō alius.

Thomas de Arg. Hanibal.

¶Thomas quoq; de Argentina, recitat quosdā esse p̄fractæ opiniōis Vdalrici, q̄uis Albertū nō nominet.

¶Similiter Hanibal: Quidā, inquiens, dixerūt angelos nūq̄ assumere corpora. Totū uero q̄d in scriptura de angelorum apparitione legit, dicūt esse intelligēdū secundum uisionem imaginariam. Vel dicunt hoc factum secūdum corporalem uisionem per modū præstigiorū, ita q̄ species uisibilis formaret in uisu ab angelis. Cui repugnat, q̄ quandoq; angeli apparētes nō uni tantū, sed omnibus præsentibus apparebāt: q̄d nō solet in p̄stigijs fieri, nec in imaginarijs uisiōibus. Hinc communiter tenetur, q̄ angeli q̄nq; corpora uere assumūt. Quod accidit q̄n nō solum mouēt aliq̄d corpus, uel qualitercūq; circa illud operant: sed q̄n sic operant circa illud, ut transferāt ipm in aliquā figurā cōuenientē repræsentare, q̄d angeli nobis de se uolūt manifestare. Quā trāsformationem angeli facere possunt mediantibus uirtutibus naturalibus actiuis, & hoc ex efficacia suæ uirtutis. Angeli uero sancti, in hoc ulterius possunt ex uirtute diuini imperij. Cumq́; angelus figurat corpus ad repræsentādū ꝓprias suas dispositiōes ac ꝓprietates, tūc dicit ipse angelus apparere: quādo uero ad repræsentādum maiestatem diuinā, tunc dicitur deus sic apparere. Angelus quoq; cōparat ad totū corp⁹ assumptū: idcirco ē totus in toto, & totus in q̄libet parte, sicut & anima: nec tñ est simul in pluribus locis, sicut nec anima. Hæc Hanibal.

Angeli aliquā corpora assumere communiter.

S. Tho.

¶Hinc Thomas: Angeli neq; boni neq; mali habēt corpora naturaliter sibi unita, quia hoc esse non posset, ni essent formæ illorum corporum, uel saltem motores proportionati illis corporibus. Cumq́; sint perfectioris naturæ quàm animæ, oporteret q̄ haberēt corpora nobiliora corporibus animarum. Sed inter oīa corpora generabilia & corruptibilia, nobilissimum est corpus humanum: utpote similius corpori cælesti

ꝑpter æqualitatem complexionis. sicq; oporteret corpora illa esse cælestia, & ita rediret error philosophorum ponentium angelos esse formas orbium, & multiplicari secundum eorum numerum: quod tamē multo probabilius esset, quàm eos habere aerea corpora naturaliter unita.

Erroneū est dicere angelos nunquā assumere corpora.

¶Insuper erroneum est, quod aliqui dicunt angelos nunquam assumere corpora, & omnia quæ de apparitionibus angelorum leguntur, in præstigijs esse facta, aut secundum imaginariam uisionem. Sed quia cōmuniter dicunt sancti, angelos etiam corporali uisiōe apparuisse hominibus, & scriptura concordat, ideo sine dubio est dicendum, angelos interdū assumere corpora. Cum etenim natura spūalis superior sit natura corporali, oportet naturam corporalem obedire spūali, nō quidem ad formarū susceptiōem, qm̄ prima inchoatio formarū in materia, secundum q̄d in ea dicuntur esse habilitates ad formas, est ab ope creatoris: sed quātum ad motum localem, ꝑ quem nulla forma ponit̄ in re mota: & ꝑut uirtus motiua mouet corpus, cō iungit̄ ei ut motor mobili. Cumq; angelus format corpus hoc taliter, quòd in eo appareant ꝓprietates suis inuisibilibus ꝓprietatibus congruentes, tunc dicitur corpus illud assumere.

An angelꝰ assumat corpus secūdū ūitatē naturę.

¶Præterea si quæratur, An angelus corpus assumat secundum ueritatem naturæ in qua uidetur: dicēdum q̄ q̄litas corporis assumpti ab angelo, dupliciter pōt inquiri. Primo, quantum ad ueritatem naturæ quam habet. secundo, quantum ad naturam seu materiā de qua corpus assumitur. Quo ad primum, dicendum, q̄ corpus illud non habet ueritatem naturæ quæ ostendit̄. Vnde & si interdum moueat corpus ueri animalis, nō dicit̄ ꝓprie illud assumere: sicut nec angelus dicit̄ assumpsisse linguam asinæ, ꝑ quā alloquutus est Balaam: nec dæmon corpus, q̄d uexat & obsidet: qm̄ ꝓprietates quæ uere sunt in aliq̄ corpore, ducūt in cognitionem principiorū subiecti, & nō actu in cognitiōem spiritualis substantiæ: quæ ductio est finis totius formationis sensibilis, ut sanctus Dionysius docet. Hinc quātū ad finem apparitiōis, oportet q̄ sint ꝓprietates secūdū similitudinem tm̄, q̄tenus nō intelligat̄ illis subesse res aliqua nisi angelus, ut q̄si corpus angeli uideat̄: proprietatesq; eius, ꝓprietates sint angeli. ¶Si aūt quærat̄ de secundo, uidelicet q̄le sit corpus illud scd̄m materiam: dicendū q̄ materia corporis assumpti ab angelo, cōsiderari pōt dupliciter. Primo, quātum ad principiū assumptiōis. Secundo, quātum ad terminū eius. Primo mō materia eius aer, cum sit maxime transmutabilis in q̄dcunq;, cuius signum est q̄ quidā nitētes corpus à dęmone assumptū scindere aut ꝑfodere gladio, nō potuerūt: qm̄ partes aeris diuisi statim cōtinuātur. sed ut figuram queat recipere cōgruentem angelo apparenti, oportet q̄ quātum ad terminū assumptionis aer inspisset̄, sicq; ad ꝓprietates terræ accedat, seruata aeris ueritate. Q̄d agere angeli ualent, tā ꝑ motū localem partes aeris cōgregando, q̄ ꝑ semina in elementis respersa. Hæc Thomas in Scripto.

Nume. 22

Dupliciter cōsiderari potest materia assumpti corporis ab angelo.

Idē Tho.

¶Porro in prima parte q̄stione 51. scribit: Quod accidit naturæ alicui, nō inuenit̄ uniuersaliter in illa natura: ut eē alatū, cum nō sit de rōne aialis, non cōuenit cuilibet aiali. Cūq; intelligere nō sit actꝰ corporis nec uirtutis corporeæ, habere corpus sibi unitū, nō ē de ratiōe intellectualis substātiæ, sed accidit ei ex sua imperfectiōe, qua ministerio corporis indiget scientias adipisci. Angelis ergo in sua natura perfectis, & q̄bus est sciētia cōcreata, nō cōuenit corpus habere. Sed obijci pōt, quia in libro periarchō asserit Origenes: Soli deo (id est, patris ac filij & spūssancti naturæ) id ꝓpriū est, ut sine materiali substātia, & absq; ulla corporeæ adiectionis societate intelligat̄ subsistere. Sanctus q̄q; Bernardus homilia sexta super Cantica loquit̄: Demus soli deo incorporeitatem, sicut & immortalitatem, cuiꝰ sola natura nec ꝓpter se, nec ꝓpter aliud solatio indiget instrumenti corporei. Liquet aūt om̄em spm̄ creatum corporeo indigere solatio. Et rn̄dendum q̄ quidam dixerunt, om̄e q̄d est, esse corpus: ex q̄ æstimatiōe diuinatū uidet̄, q̄ quidā putauerint nullas substantias incorporeas esse, nisi unitas corporibus, intantum, q̄ q̄dam dixerunt deum esse animā mundi, ut septimo de ciuitate dei recitat Augustinus. Sed quia hoc fidei repugnat catholicæ, Origenes recusans de deo hoc dicere, quantum ad alias intellectuales substātias, secutus est aliorum errorem: sicut & in alijs multis deceptus ē, sequendo antiquorum opinionem philosophorum. Autoritas uero B. Bernardi pōt intelligi, q̄ spūs creati indigent corporeo instrumento nō naturaliter unito, sed ad aliquid assumpto.

Bern. sup Cantica.

Ois spūs creatꝰ corporeo indiget solatio.

August.

¶Insuper de assumptiōe corporū ab angelo, scribit Thomas ea q̄ ex Hanibale iā dicta sunt, & addit: Angeli nō indigent corpore ꝓpter seipsos, sed ꝓpter nos, ut cū hoībus familiariter cōuersando, ondāt spūalē societatē quā hoīes cū ipsis in cælis sunt habituri. Illa q̄q; assumptio corporū, in ueteri testamento fuit figura incarnatiōis uerbi æterni. Vnit̄ aūt corpus angelo nō solum ut motori, sed ut motori repræsentato ꝑ corpus mobile assumptū. Quēadmodū em̄ in scripturis ꝓprietates intelligibiliū rerū sub similitudinibus sensibilium describunt̄, sic sensibilia corpora ita formātur uirtute diuina ab angelis, ut cōgruit ꝓprietatibus eorū repræsentandis. Hæc Thomas in Summa.

Autoritas B. Berna. q̄liter intelligēda.

Thomas.

¶Ad idē, ꝓbādū ualēt oīa superiꝰ introducta de simplicitate & immaterialitate intelligentiarū & angelorū. Insuper in Sūma cōtra gētiles lib. 3. cap. 88. multipliciter ꝓbat Thomas, q̄ nulli corpori elemētari aut mixto nisi hūano, uniat̄ intellectualis substātia, ut forma substantialis intrinseca. Aut em̄ uniret̄ ei ut simplici, aut ut mixto. Nō ut simplici, qm̄ elementa imperfectiora sunt mixtis, & ꝓpinquiora primæ materiæ: idcirco imperfectiores formæ cōpetūt eis. Neq; ut mixto, cū inter corpora mixta tēperatissimū sit corpus humanū. Rursus, corpora elemētaria, ꝓpter suarū excellentiam q̄litatum & cōtrarietatum, sunt inuicē actiua atq; passiua: nō ergo immortalibus illis cōueniūt. De ordinibꝰ aūt dæmonū Plato disseruit in Timæo q̄ triplex est. Quidā enim secundū eū sunt supremi, summo opificii iugiter assistentes, q̄s dicit in æthere commanentes: nec aio esse *passiua, qm̄ circa inferiora non uersantur neq; cōpatiūt̄. Alij sunt medij, hoībus ꝓ custodia deputati, eorū ꝓfectibus congaudentes, & de malis eorum dolentes, quos in superiori aeris parte restatur eē manentes. Tertij sunt spiritus mali, ad illicita instigantes ac uitia punientes. Primi uocātur calodæmones: secūdi, cathodæmones: tertij, cacodæmones. Insuper eodē libro capitulo 101. ait: Si quis dicat q̄ hmōi apparētiæ in operibus magorum nō sunt secundū sensum exteriorem, sed tantū secundū imaginatiōem, nō uidet̄ hoc uerum. Nō em̄ alicui apparent formæ imaginatæ q̄si res ueræ, nisi fiat alienatio ab exteriorib⁹ sensibus: qa nō pōt esse q̄ similitudinibus attēdat tanq̄ rebus, nisi ligato naturali indicatorio sensus. hmōi autem collatio

Idem in Summa.

Demonū triplex ordo secūdū Platonē.

*passiuos

Nota.

nes & apparitiões fiūt ad hoīes, q exterioribus sensib⁹ libere actualiterq̧ utunt̄, nō est ergo possibile q̄ hmōi uisa uel audita sint secūdū imaginationē dūtaxat. Verū hoc uerbū S. Thomæ uidet̄ quibusdā præhabitis repugnare, qbus dictū ē, etiā sensum exteriorē posse sic immutari ab interiori, q̄ res aliqua apparebit q̄si ad extra uere obiecta.

¶Præterea in prima parte Sūmæ, q̄stione 111. Natura, inqt, corporalis obedit angelo quātū ad motū localē. ideo q̄ ex motu locali aliqrum corpor̄ queunt causari, subsunt naturali angelor̄ uirtuti. Apparitiões uero imaginariæ q̄nq̧ fiunt in nobis ex locali mutatiōe spirituū corporalium & humor̄, ut in libro de somno & uigilia scribit Philosophus: Quo'd dum animal dormit, descendēte plurimo sanguine ad principium sensitiuū, simul descendūt motus. i. impssiões relictæ ex sensibilium motiōibus, quæ in spiritibus sensitiuis cōseruātur, ac mouent principium sensitiuum ac si à rebus ipsis immutaret̄. imò tāta pōt esse cōmotio spirituum humanor̄, q̄ tales apparitiões etiā uigilātibus fiūt, ut in phreneticis alijsq̧ hmōi patet. Quemadmodū ergo hoc fit per naturalē cōmotionē humorum, & q̄nq̧ per hoīs uoluntatē, q uoluntarie imaginat̄ q̄d prius sensit, ita hoc pōt fieri ptāte angeli boni seu mali: interdū quidem cū alienatiōe ab exterioribus sensibus, q̄nq̧ absq̧ tali alienatione. Hæc Thomas in quæstione hac, Vtrū angelus possit immutare imaginationem seu imaginatiuam uim hominis.

¶Deinde soluēdo hāc q̄stionē, Vtrū angelus ualeat immutare sensum humanū: Sensus, ait, immutat̄ dupliciť. Vno mō ab exteriori, ut à sensibili seu obiecto: alio modo ab interioribus, q̄ uidem⁹ q̄ perturbatis spiritibus atq̧ humorib⁹, sensus mox immutat̄, quēadmodū lingua īfirmi plena humore cholerico, oīa sentit tāq̄ amara: & cōsimiliter agit̄ in alijs sensib⁹, & utroq̧ modo angelus immutare potest hoīs sensum naturali sua uirtute. Potest em̄ exterius opponere sensibus sensibilia ante formata, aut ea de nouo formādo, sicut dū corpus assumit. Similiter potest intus commouere spūs & humores, ut dictū ē, ex qbus sensus diuersimode immutet̄. Hæc Thomas, qb⁹ & reor consentiēdum.

¶Concordat Petrus: Quadruplex, ingens, secūdum Bernardū, ē spiritus, puta diuinus, angelicus, hūanus & brutalis. Diuinus spūs nullo indiget corpore, nec q̄ ad eē, nec q̄ ad opationē. Angelic⁹ q̄q̧ nō indiget quo ad esse, nec quo ad opationes ,pprias, sed quo ad operationes eius ad alterū, utpote ad nos. Hūanus uero spūs nō indiget corpora quo ad eē, q̄m pōt esse sine corpore, sed quo ad operatiões oēs ,pprias: uel per se, ut q̄tū ad sensitiuas: aut p accidēs, q̄tū ad intellectiuas, q̄ nō intelligit sine phantasmate. Hæc Petrus.

Richardus quoq̧ cōcordat, & præter præhabita ponit paucissima. Ad ,pbandū uero q̄ in angelis sit corp⁹, allegat illud ex libro de Ecclesiasticis dogmatibus ca. 11. Creatura oīs corporea ē. Angeli & oēs uirtutes cælestes, corporei sunt, q̄uis non carne subsistant. Itē qd⁹ quinto de consideratione S. pater Bernardus deprompsit: Angeli corpore extāt aerei. Quæ oīa soluit, dicēdo q̄ creatura quantumlibet simplex, tn̄ comparatione simplicitatis & immaterialitatis increatæ potest uocari corporea quemadmodum esse creatum & lux facta, respectu increati esse luminisq̧ æterni, dicuntur non esse ac tenebræ. Propter quod Damascen⁹ libro 2. postq̄ asseruit angelos eē incorporales, adiecit quia comparatione creatoris corporales cēsent̄, cuius comparatiōe omne creatum, grossum & immateriale inuenit̄. Insuper, ad ,pbandum q̄ angeli assumāt aliq̄n corpora, introducit Auicennā 10. metaphysicæ suæ, capitulo primo dicentē de illo q̄ aptus est ad ,pphetiā: Hic ē in cuius aīalibus auribus istæ cōsistūt ,pprietates, ut s. audiat uerbū dei, & uideat angelos trāsfigurātes se corā illo in forma qua possint uideri. Hæc Richardus.

¶Qui tn̄ à pdictis dissentire uidet̄. Credo, ingens, q̄ q̄n dæmō assumit corp⁹ q̄d ipse format, utpote in q̄ apparet, assumit illud ex pluribus elementis: nec tn̄ hoc corpus habet formā mixti, q̄m elementa remanent ibi sub ,pprijs formis cōpletis, naturali uirtute dæmonis ita subtiliter cōfusa, ut corporalis uisus inter distinctionem partiū elementorum illor̄ distinguere nequeat. Ex diuersa quoq̧ cōfusione eor̄ in partibus illis diuersis, lumen cadens super ipm corpus, in diuersis partibus diuersimode est resplendens instar diuersor̄ color̄. Corpus etiā illud plus habet de grauitate q̄ leuitate, attamen facilime atq̧ celerrime pōt à spū illo moueri, ex uehementi excessu uirtutis spiritus talis super huiusmodi corpus. Hæc Richardus. Prætactor̄ uero doctor̄ positio, dicētium corpus illud esse aereum & nō mixtum, rationabilior reputatur.

¶Insup quærit hic doctor, An corpora quæ dæmones assumūt, sint perfectibilia seu informabilia ab anima intellectiua. Et r̄ndet q̄ nō: quia dæmones formare nō ualent corpora perfectibilia ab anima intellectiua, nec immediate ,ppria sua uirtute: q̄ ut dictū ē, pillā nō possunt transmutare materiā ad aliquam formā substātialem. sed in corporibus perfectibilibus ab anima intellectiua, p̄cedit aliqua forma substātialis animam intellectiuam. Nec possunt hoc opere naturæ eo mō quo ranas ,pduxerunt & serpētes. Corpus quippe perfectibile anima intellectiua, nō ē ,pducibile per uiam putrefactiōis: imò ad eius naturalē ,pductionē reqrit̄ cū uirtute cælesti uirtus & influētia particularis agētis, similis in specie. Hæc Richardus.

¶Hanibal quoq̧: Quatuor, inqt, fuerūt circa angelor̄ corporeitatem opiniones. Quidam dixerunt angelos corpora cælestia habere naturaliter sibi unita, animas orbium inter angelos computantes, ut tangit in suæ metaphysica Auicenna. Secūda positio est Rabbi Moysi, qui dixit angelos eē quaslibet naturales uirtutes, quas cōstat corporib⁹ esse unitas. Tertia fuit Platonicorū positio, dicentiū angelos q̄s calodæmones & cacodæmones appellabāt, habere corpora aerea naturaliter sibi unita. qd⁹ etiā Augustinus in pluribus locis sentire uidet̄. Quarta est B. Dionysij, q̄ oēs angeli sunt incorporei. & hęc sentētia tāq̄ rationabilior, ab ecclesia cōmuniter iam tenetur. Hæc Hanibal.

¶Pręterea q̄tenus dicta de ludificatiōe dæmonū clarius intelligātur, aduertēda sunt uerba Richardi, dicētis: Dæmones dū permittūt̄, pn̄t sensus ludificare humanos. A sensibus nāq̧ particularibus exterioribus sunt uiæ ad sensum cōmunē, cuius organū ē in prima parte primæ medietatis cerebri, per quosdā neruos cōcurrētes ibidē tāq̄ in radice particulariū sensuū: atq̧ ab illo ē uia usq̧ ad imaginatiuā, cui⁹ organū ē in posteriori parte primæ medietatis, in quo in absentia sensibilium rerū à quocūq̧ sensu particulari & ab ipso sensu communi, ē uia usq̧ uēritulū, q ē inter primā medietatē & postremā cerebri, ubi ē organū uirtutis cogitatiuæ & æstimatiuæ, q̄ secūdū quosdā sunt una potētia, differēs secūdū respectus, & similiter organū unū. A pfato autē uētriculo, ulterius ē uia ad uētriculū q est in posteriori

Thomas.
Aristot.
Vtrum angelus ualeat immutare sensum humanum.
Petrus.
Quadruplex spūs.
Richard.
Bernard.
Damascen.
Dæmōes corpus assumit ex pluribus elementis.
Richard.
Hanibal. Opiniones quatuor circa angelorū corporeitatem.
Richard.
De sensuū ludificatione.

parte cerebri, ubi est organũ potentiæ memoratiuæ. In p̄dictis q̄q; organis & uijs, inter ipsa sunt quędã corpora subtilia, clara quasi uapores, q̄ Constabulus in libro de spũ & aīa, noīat spūs: nec sunt organis ac uijs p̄dictis continua, sed cõtigua: & deferũt influentias potentiaꝝ animæ similitudinesq; sensibiliũ, ita ꝙ nisi affuerit impedimentũ, similitudines q̄ conseruant̃ in organo imaginationis, possunt multiplicari ad organũ æstimatiuæ ꝑ rectũ incessum, uel ad organũ sensus cõmunis ꝑ regressum, mediãtibus istis spiritibus, sicut ꝑ q̄dã diaphana corpa. Itaq; diabolus põt facere, ut uisibile q̄d nõ est p̄sens exterius, appeat p̄sens ꝑ similitudines uisibiliũ, q̄ sunt in organo imaginationis, faciẽdo illas se multiplicare, mediãtibus subtilib⁹ illis uaporibus usq; ad sensum coēm: uel tã fortiter mouẽdo spm̄ similitudine informatũ in organo imaginationis, ut tã fortiter recolligat̃ intẽtio aīæ sup speciẽ ibi existentẽ, ut appareat sibi ꝙ immutet̃ à re sensata, uel faciẽdo in aere talem dispositionẽ, q̄ reflectat imaginem ad modum speculi, quæ tñ aeris dispositio uisum latebit: sicq; contingere poterit, ut res q̄ est retro nos à remotis, ante nr̃os oculos uideat̃. Põt item facere, ut res q̄ præsens est, lateat uisum, operando extra corpus nr̃m & intra. Extra, quia ut asserit Damascenus lib. 2. uisus uidet s̄m lineas rectas, q̄ à uisibili procedẽtes, tendũt in conũ, atq; cõstituunt angulũ in loco iudicij uirtutis uisiuæ. Propter q̄d idẽ uisibile nõ uidetur ꝑ easdẽ lineas à duobus hoībus iuxta se positis, nec à duobus oculis eiusdem hoīs. Diabolus aũt põt aliquã in medio facere dispositionẽ, q̄ lateat uisum, impedientẽq; transitum lineaꝝ à uisibilibus diffusarum. Cũq; talẽ facit dispositionem oppositam lineis ueniẽtibus ad oculum unum, & non oppositã lineis uenientibus ad oculum aliũ, uidebit idem hõ oculo uno, q̄d uidere non poterit oculo alio. Simili mõ poterit facere, ꝙ id q̄d uidet̃ ab hoīe uno, nõ uideatur ab homine alio prope astante: ꝙ itẽ duoꝝ uisibilium iuxta se positorum hõ uideat unum, non aliud. Potest q̄q; hoc facere operando intra corpus nr̃m, quia s̄m Philosophũ libro de somno & uigilia, simulacra sub die expelluntur, dum operantur sensus & intelligentia, & exterminantur, quemadmodũ iuxta magnũ ignẽ minor, atq; tristitiæ delectationesq; magnæ iuxta paruas. Dũ uero quiescunt, supnatant parua simulacra. Põt aũt diabolus facere, ut simulacrũ q̄d est in organo imaginationis, similitudinẽ suã multiplicet ꝑ spūs q̄ sunt corpa diaphana. Vel ꝑ humorẽ subtilẽ, q̄ ẽ in uia existẽte inter organũ sensus cõis, & organũ imaginatiõis usq; ad spm̄ q̄ ẽ in spũ sensus cõis. Põtq; facere ꝙ spūs ille tã fortiter moueat̃ ab illo simulacro, ut uirtus aīæ ita recolligatur ad sensum cõem, ꝙ ipsos motus particulariũ sensuũ non attendat. Cõformiter facere potest, ꝙ uisibile appareat alterius esse coloris q̄ est, ꝓcurãdo interpositionẽ alicuius uaporis cholerici uel sanguinei aut melancholici inter oculum & locũ iudicij: sicq; uisibile iudicabit̃ esse illius coloris, qui consonat illi uapori, q̄uis alterius sit coloris. Similitudo enim coloris permiscet se similitudini coloris corporis diaphani per quod transit, ut dum albũ uidetur per rubeũ uitrũ. Multos alios ludificatiõis modos possemus ꝓseq; ex datis principijs, q̄ in una q̄stionũ meaꝝ disputataꝝ sunt patefacti. Porro si obijciat̃ ꝙ s̄m Philosophũ sensus ꝓpriorũ semꝑ ẽ uerus, & ꝙ sensibile ꝓpriũ est ꝑ se notũ, ergo circa ea non est deceptio: respondendum ꝙ uerũ est ꝑ se, ut pote nisi fiat corruptio aliq̄ circa organum. Si ẽm diabolus cõgreget uapores humidos circa uisibile, ita ut radij uenĩetes à uisibili ad uisum, frangant̃ à perpendiculari cum ueniunt ad medium rarius, sicq; maiorẽ constituant angulũ in loco iudicij, & per hoc uisus iudicet uisibile maius q̄ sit, non propter hoc falsus est, quoniã iudicat secundum exigentiam speciei receptæ in loco iudicij, quæ rem tanto repræsentat maiorem cæteris paribus, quanto maiorem angulum in iudicij loco cõstituit. Deniq; ludificationes prætactas facit diabolus opere naturæ, plures dispositiones speculares nos latentes faciendo in aere, ita ut pro uno homine appareat sensui magnus exercitus: aut circumuoluẽdo species uisibiles ita, ut res quiescens, appareat sensui circumuolui: seu deprimendo neruum uenientẽ ad oculum unum, alio nõ depresso: ita ut similitudines ab eodem uisibili uenientes per duos oculos, nõ habeant situm eundẽ in loco iudicij, sed diuersum, sicq; unũ uisibile appeat duo. Et ẽm naturale ẽ, ab uno uisibili plures refulgere imagines in pluribus speculis, & similitudinẽ circũuolui circũuoluto ipo spũ deferẽte, ipsisq; circũuoluto naturale est rep̄sentare rem ut circũuolutã: similitudinibus q̄q; ab eodẽ uisibili ad duos oculos uenientibus, naturale est accipere sitũ diuersum in loco iudicij: dep̄sso neruo ueniente ad oculũ unũ, alio non dep̄sso, & ipsis in loco iudicij diuersum sitũ habẽtibus naturale ẽ rep̄sentare unũ tanq̄ duo. Hęc Richardus.

Damasce. | Aristote. | De operationibus dæmonũ & ludificationibus. | Ad obiectionẽ responsio.

¶ Præterea Bonauẽtura: De hoc, inq̄t, an angeli habeãt corpa naturaliter sibi unita, dubitarũt aliq̄ñ magni doctores. Vñ sup hoc dubie loquit̃ tã Aug. q̄ Bernardus. sed nũc certitudinaliter tenet̃, & Richardus de sancto Victore, affirmat ꝙ angeli sunt incorpei. Veruntñ de hoc plures dubitãt, an dæmones habeãt corpora sibi inseparabiliter alligata in quibus torqueantur. Sed planum est satis, ꝙ sicut angeli boni nõ habẽt corpora nisi uolũtate assumpta, ita nec dæmões. Cuius signũ est s̄m Richardũ, ꝙ corpus pusillũ aliq̄ñ obsidet̃ maxima multitudine dæmonũ, quẽadmodum in euangelio legit̃ legio dęmonũ fuisse in hoīe uno. Duo aũt corpora nequeunt simul esse. & si dæmones eẽnt corporei, deceret eos quãtitas satis magna. Hinc dicẽdum ꝙ nec corpa sibi inseparabiliter habeãt coniuncta, nec punitio eorũ ab igne exigit corporis allegationẽ, ut patebit in q̄rto. Gregori⁹ uero dicẽs in homilia, ꝙ angelus rõnale est aīal, intelligit hoc non quãtum ad ueritatem naturæ, sed quo ad similitudinem operationis intellectualis, seu quantum ad apparitionis effigiem. Hæc Bonauentura.

Bonauẽt. | Angeli sunt incorporei secũdum Richardum. | Marci 5

¶ Qui consequẽter declarat, ꝙ corpa ab angelis assumpta nõ sunt uere hũana, nec intus organizata ut illa, sicut hoc supra ex Richardo & alijs oñsum ẽ. De materia uero eoꝝ ponit tres opiniones: unam, ꝙ sint ex quatuor elemẽtis mixta, quã reprobat, cum corpa illa disppareãt tã repẽte. Secũdã, ꝙ ex solo sint aere, quã etiã non commẽdat: cũ corpa illa sint diuersimode in partibus suis disposita, colorata seu lucida & tã spissa. Tertiam, ꝙ partim sunt mixta, non pure aerea: ita q̄d aer prædominatur in eis cum aliqua admixtione alterius elementi, sicut uidemus in nube: sic quod aeri admixtus est uapor terrenus seu aquosus in formatione corporis sic assumpti, ita quod angel⁹ tam bonus q̄ malus, assumit corpus nõ ex natura cælesti, sed elemẽtari: non simplici nec plene commixta, sed medio modo: angelus tamen bonus ex parte aeris superiori, dæmon ex inferiori. Hanc Bonauenturæ positionẽ Richardus, ut patuit, est secutus: imo ambo simul

Corpa ab angelis assumpta nõ sunt uere humana.

in hoc sequuti sunt quorūdam ueterum opinionem.

Alexand. Corpa assumpta ab angelis, aerea esse nō mixta. ¶Atuero Alexander circa hæc multa ingrit, & patet ex p̄inductis responsio. Tenet aūt communē opinionem, dicendo ꝙ corpora assumpta ab angelis, sunt aerea, non mixta neq; cælestia. Idem dicit Durandus.

¶Quid item de immaterialitate & incorporeitate angelorum bonorum atq; malorū sentiat Gulielmus & Henricus, patuit supra.

Scotus. ¶Postremo Scotus: Angelum, inquit, assumere corpus, non est ip̄m informare corpus, nec illud hypostatice sibi unire, sed eē intrinsecus corpis motor: & sic esse diffinitiue in illo, q̄d est alius modus q̄ per operationē esse in loco. Nā & deū esse ubiq;, ꝓbatur per hoc ꝙ ubiq; operatur. Quod si hi modi nō differrent, eēt ibi petitio principij, & argueret̃ ab eodē ad idē. Angel⁹ ergo assumit, i. ad se sumit corpus, quia ad operatiōes sibi proprias exercendas utitur illo ut instrumēto. Nec dr̄ ista assumptio fieri qn̄ corp⁹ assumptum mouetur motu progressiuo, qm̄ talis motus nō cōgruit fini, ꝓpter quem assumitur tale corpus. Deinde uidendū q̄le corpus potest assumere. Et dico ꝙ nō assumit corpus cæleste, nec elementare, qm̄ corpus elementare nō est susceptiuum accidentium in quibus apparet. Corpora aūt mixta gn̄ata pōt assumere, sicut cadauer defuncti aut lapidē uel aliquid tale. Tamen qn̄ assumit corpus quod nō uidetur prius causatū à naturalibus causis, sed qm̄ subito tūc format̃, & cōpleta operatione disparet, tūc uidetur probabile ꝙ illud sit corpus mixtū propter accidentia q̄ apparent in eo, nō tn̄ plena cōmixtione: quia corpus simpliciter mixtū, non formatur nisi ex generatione & determinato ꝓcessu naturę. Hinc corpus quod subito formatur atq; resoluitur, mixtum est mixtione imperfecta, qualis pōt induci ab agentibus naturalibus, quasi subito facta approximatione elementorum. Hæc Scotus.

Dionysi⁹. ¶Qui in his sequut⁹ est primam illam opinionem à Bonauentura narratam, & partim secundā. Atq; ex dictis patet error istius respōsionis, nec uerū est ꝙ aer per inspissationem aliasq; adhibitiones p̄tactas, non sit illorū accidentium capax: experientia q̄q; aliqn̄ docuit, corpus angeli mali nō esse quid grossum, mixtū, secabile, imò neq; tangibile, sicut & Thomas & Durādus testant̃. Nec decet angelos sanctos cadauera assu-

Angelos minime decet assumere mortuorū cadauera. mere mortuorum. Veruntn̄ de dæmonibus non apparet uniuersaliter esse negandū, quin interdum assumant cadauera, sicut de hoc in Cæsario, & alibi aliqua leguntur exēpla, imò dæmones incubi & succubi talia creduntur assumere. Quædā quoq; puella, q̄ mul-

Fabula qd Dionysio retulit to tēpore familiaritatē habuit cū dæmone incubo, ꝑsonaliter retulit mihi se audisse à dæmone illo, ꝙ cadauer solet assumere & illud forinsecus decorare.

QVAESTIO II.

Secūdo quæritur, An angeli boni seu mali in assumptis corporibus vere exerceāt opera vitæ. ¶Videt̃ ꝙ sic, quia in Genesi describunt̃ locuti cum patribus, & manducasse ac ambulasse cū eis. Et quod legit̃ ibi, Videtes filij dei filias hoīm ꝙ essent pulchræ, Iosephus & alij quidā exponūt de dæmōibus incubis. Mercurius q̄q; in libro de deo deorū, asserit angelos in assumptis corporibus deceptos uenereis, Insup angeli sic apparētes, uere loquunt̃ ad hoīes, ergo & uident ac audiunt per organa illa sensus atq; auditus

¶In contrarium est ꝙ non habēt uires uegetatiuas nec sensitiuas, neq; sunt formę corporum substātiales, nec corpora illa uiuificant, nec unū cū illis cōstituunt.

¶Ad hæc Alexander respōdet: Dicendum uidetur q̄d in organis illis corporum taliter assumptorum, nō est uere uis uisiua, neq; auditus aut alius sensus, sed si est, dr̄ ibi esse eo modo quo in lib. de ciuitate dei loqt̃ Augustinus: Angeli præter hoc q̄d intelligunt, etiam sentiunt. Sed non credo unum fieri ex potētia illa sensibili & organo. & puto ꝙ nō aliter fiat immutatio in organo illo, q̄ fit resultatio rei in speculo. In speculo nanq; resultat similitudo sensibilis, sed non est speculo sensitiua uis unita, quæ formam illam accipiat, & ꝑ eam indicet de re. Nec oportet si sit forma similis organis sensitiuis, ideo organa sensitiua existāt. Oculus enim qui uim uisiuā amisit, nihilominus formā oculi tenet. Nec oportet si fiat locutio siue ꝑcussio uel operatio talis, quæ est quasi ab intra, quæ fiunt ad aliquid designandum aut operandum in nobis, ob hoc fiat uisio siue auditio, uel huiusmodi aliquid, quod fit q̄si ab extra, cum ipsis angelis uirtute intellectiua sufficiēter innotescant, quæ per sensus nobis patescunt. *Alexād.* *Augu.*

¶De comestione uero dicēdum, quod uera fuit comestio angelorum, sed duplex est ueritas comestiōis: prima propter necessitatem comedentis, & ita nō fuit ibi comestio. Secunda propter potestatem ostēdendam aut familiaritatem habendam, cum quibus edebāt, & sic fuit uera comestio, Propterea loquitur Augustinus: Potestate comedebant, nō necessitate. Et ponit exemplum de radio aquam consumente, & de terra hanc absorbente. Hinc quod Thobiæ Raphael dixit: Videbar uobis comedere, intelligitur supplēdo ex necessitate. Et quamuis fuit ibi ueritas comestionis q̄ ad manifestationem, non tamen quo ad proiectionē in uentrem aut incorporationem. Deniq; tale corpus celerrime & quasi imperceptibiliter cito mouetur ab angelo dum uult, quantum permittit natura eius q̄d mouetur, & quāta est intentio uirtutis motiuæ ex parte mouentis. Nempe quod corpus illud aereum sit, testatur Gregorius dicens: Nisi angeli quidam nobis interna nunciātes, ad tempus ex aere corpora sumerēt, exterioribus obtutibus nostris non apparerent. Q̄d etiam uere cibum sumpserūt, fatetur Augustinus in libro sexaginta quæstionum contra paganos: Legimus angelos escas sumpsisse non ficte aut phantastice, sed manifestissima ueritate. Si autem quęratur, an nō existente organo ad uocem formandam posset angelus formare uocem sensibilem: respondendum, quod angelus habet potestatem formandi locutionem in aere etiam sine instrumēto ad hoc determinato. Et si obijciatur quod locutio est uox articulata, dicendum ꝙ locutio quæ est operatio animalis, requirit instrumentum corporeū: cū uero est opatio substātiæ separatæ, non requirit instrumentum corporeum, sed determinatam materiam. Quod eīm spiritus coniunctus facit per organū, spiritus separatus sine organo facere pōt. Etenim quod facit uirtus inferior per plura, uirtus superior facit ꝑ unū: nec indiget instrumētis uocalibus, per q̄ hō seu aīa format uocē. Nihilominus pōt qn̄q; in corpe assumpto cōsimilia instrumēta habere ad uocis formationem, sed non est necesse. Nam & per asinam Balaam creditur protulisse sine instrumentis q̄bus fit uox humana. Verum ea quę ratiōem excedūt, magis oportet ex scripturis accipere, q̄ indiscrete scrutari. Hæc Alexander. *De cōmestione angelorum* *Thobia* *Gregor.* *August.* *Quæstio* *Numer.*

Bonauē. ¶Porro Bonauentura uidetur ad hæc pro parte aliter respondere: Spiritus, inquiēs, angelicus in corpore assumpto non habet opationē animæ uegetatiuę, nec

quantum ad cibationem, nec quantum ad generationem: quia nec uim habet nutritiuam, nec generatiuã. Habet tñ aliquo modo operationes his cõformes. In cibatione quippe sunt cibi sumptio, consumptio, conuersio & unio. Quantum ad duo prima, conuenit eis comestio. Nam cibum appositum sumpserũt, cõsumpserunt, nõ autem in substantiã suã conuerterunt, nec sibi incorporauerunt. Ideo fassus est Augustinus: Aliter sorbet terra aquã sitiens, aliter radius calefaciens: ita cibatio aliter cõuenit angelo, aliter homini. Idem dicendum de actu generationis, in quo est seminis cõstitutio secundũ numeros & uirtutes calori talis speciei conuenientes: transfusio quoq; & susceptio seminis sic perfecti. Quorum primum conuenit tm̃ illi, cui deus dedit uim propagatiuam, quod nequaq̃ conuenit dæmonibus assumẽtibus corpus. Secundum uero, utpote seminis transfusio & susceptio, potest eis competere. Primo enim succumbunt uiris in specie mulieris, ex quibus suscipiunt semen, quod quadam sagacitate in sua uirtute custodiunt: deinde deo permittente incubi fiũt, & semen illud in uasa fœminarũ trãsfundũt, ex quo hoĩes poterunt generari. Hæc Bonauentura.

August. — *Qualiter dæmonibus conuenit seminis trãsfusio & susceptio.* — *Idẽ Bonauentura.*

¶Insuper de hoc, An angelus in corpore assumpto exerceat operationes uirium sensitiuarum, scribit hic doctor: Cum anima uniatur corpori ut perfectio seu forma & ut motor, quędam operationes consequuntur animam, ut est motor, & quædam ut est perfectio corporis, quædam partim sic & partim sic. Differẽter q̃q; exercet operationes has anima. Operationes nãq; eã consequenter, ut est motor, sic exercet p corpus, ut etiam exerceat eas in corpus, quia non solum mouet alia corpora, sed & proprium corpus. Operatiões aũt eam consequẽtes ut est perfectio corporis, sic exercet in corpore per corpus, q; exercet eas cũ corpore. ideo primæ competũt animæ ut est hoc aliquid, & motor differens à mobili: secundæ uero, ut est forma coniuncta mobili. Cumq; angelus uniatur corpori assumpto non ut forma, sed motor, primas opationes plene exercet in corpore suo, secundas minime, tertias uero q̃dammodo sic, & quodãmodo non sic. Motũ etenim progressiuum exercet primo mõ, actũ sentiendi, nullatenus: actum ridendi, medio mõ. Ridere nanq; competit animæ partim, ut est motor, & partim ut est corporis forma: quia in risu est quædam exhilaratio cordis, & hęc est ab anima, ut est forma: & est in risu genarum motio, quæ est ab anima ut est corporis motor. Rõne primi ridere non conuenit angelo, sed rõne secundi. Deniq; sentire tripliciter sumitur primo cõmuniter, & ita ẽ idem, q̃d rem ut pręsentem cognoscere. Secundo proprie, & est idem q̃d rem ut hic & nunc apprehẽdere. Tertio proprijssime, & est speciem existentem in materia præter materiam mediante corporeo organo suscipere. Primis duobus modis nõ differt ab intellectu nisi ratione duntaxat, & cõuenit angelis, qa sua ui intellectiua cognoscunt rem ut pręsentem, & ut hic & nunc, non autem tertio modo. Et si obijcias q; imò, quia in organo corporis assumpti ab angelo recipit species sensibilis ab obiecto: dicendũ q̃d in organis hmõi corpis nõ sunt ipsę uires sensitiuę, nec organa illa dicũt unita cũ organis aĩaliũ, nec angelus plus cõspicit hoĩem apertis oculis q̃ clausis. Hæc Bonauentura.

Sẽtire tripliciter sumitur. — *Ad obiectionẽ responsio.* — *Thomas.*

¶Idem Thomas: Angeli, inquiens, corporibus assumptis uitam non influunt, sed motum: ideo operationes consequẽtes corpus uiuum ut uiuum, angeli in corpibus assumptis nequeunt exercere: sed eas, q̃ consequuntur corpus secundum quod mobile. Ideo non proprie comedunt, neq; bibunt, quia etsi cibum diuidant atq; tractent, non tamen proprie actus illi procedunt à potẽtia ualente digerere atq; in nutrimentum cõuertere. Abraã aũt in principio nõ cognouit tres illos, q̃bus obtulit cibos, angelos eẽ, sed in fine. Et si in principio sciuit hoc, obtulit eis cibos in cõmẽdationẽ alicuius mysterij. Aliq̃ q̃q; affirmãt q; dæmones in assumptis corpibus nõ ualeãt gñare: nec per filios dei in p̃habita autoritate dæmões incubos designari, sed filios Seth: & per filias hominum, natas ex Cain. Sed qa à multis contrarium dr̃, & q̃d multis uidet̃, non potest omnino falsum esse secundum Philosophum 7. Physicorum, & in fine de somno & uigilia: ideo dici potest q; per actum illorũ completur generatio, inquantũ semẽ humanum apponere possunt in loco conuenienti ad proportionatam materiã, quemadmodum aliarum semina rerum colligere possunt ad quosdã pducendos effectus: ita ut dæmonibus solum attribuatur id, quod est motiõis localis, nõ gñatio ipsa: cuius principium non est uirtus dæmonis, nec corpis ab ipo assumpti, sed uirtus eius à quo sumptum est semẽ. Hinc natus ex semine illo, est filius hoĩs illius, nõ dæmonis. Insuper taliter natos possibile est eẽ corpore magnos ac fortes uelut gigantes: qm̃ dæmones scire ualẽt uirtutem seminis decisi ex dispositione eius à q̃ decisum est, & mulierem magis pportionatam ad seminis illius susceptionẽ, itẽq; constellationẽ iuuãtẽ ad corpalẽ effectũ, uidelicet optimę complexionis: quibus oĩbus concurrentibus, gignitur huiuscemodi ples. Amplius si quærat̃ an angeli boni seu mali mouẽt in assumptis corpibus: dicendũ q; mouẽt ad motũ illorũ p accidẽs, cũ in eis sint diffinitiue. Deus aũt non mouet̃ ad motũ corpis cuiuscunq;, quia sic est in uno, q; etiam in alio: queadmodum aĩa non mouet̃ ad motũ manus. Similiter motor nõ mouet̃ ad motũ orbis, qa cõiungit̃ orbi secundum totum, ut dicunt Philosophi, quãuis uirtus ei⁹ primo appareat in dextera parte orbis unde incipit motus. ideo non mouetur per accidẽs, qm̃ totus orbis nõ mouet̃, extra suũ locũ: sed sic, q; sit in alio loco rõne, & nõ subiecto. Hæc Thomas in Scripto.

Gen. 18. — *Gene. 6.* — *Aristoteles.* — *Ex incubis nati filij illi⁹ sunt a q̃ semen sumptũ est.* — *Quæstio.*

¶Porro in prima pte, q̃st. 51. Quędã, ait, uiuẽtiũ opa aliq̃d habẽt cõe cũ actibus alijs, ut loq cũ sono irrõnalium, & pgredi cũ motu inaĩatorũ. ideo opa uitę q̃ntũ ad id q̃d est utrisq; cõe, possunt ab angelis fieri p corpora assumpta: nõ aũt, quantũ ad id q̃d sunt uiuẽtium propria. quia s̃m Philosophũ libro de somno & uigilia, cuius est potẽtia, eius est actus. Hinc nihil põt habere opus uitę q̃d nõ habet uitã, q̃ est p potẽtiale principiũ hmõi actiõis. & quia sentire ẽ totaliter actus uitæ, ideo angeli p organa illa nil uident nec audiũt, nec tñ frustra corpus organizatũ assumũt, sed ad designãdũ suas spũales pprietates, & ut hoĩbus se familiariores aut magis pportionatos exhibeãt. De hoc demũ, an dæmones fœminis cõmisceant̃ ac generent, scribit Augustin⁹ lib. de ciuitate dei: Multi se exptos aut ab exptis audisse affirmãt, Siluanos & Faunos improbos sæpe cũ mulieribus extitisse, & earũ expetisse ac pegisse cõcubitũ, unde hoc negare imprudẽtię est. Sed angeli sancti sic labi añ diluuiũ nullatenus potuerũt. idcirco in Genesi p filios dei intelliguntur filij Seth, &c. ut supra. Hæc Thomas in Summa.

Idẽ Thomas. — *Philoso.* — *August.* — *An dæmones fœminis commisceantur.*

¶Qui in Scripto approbare uidet̃ expositionẽ Iosephi, intelligẽtis p filios dei dæmões incubos. Meli⁹ uero ẽ, ut p filios dei, intelligãt̃ filij nati ex Seth, q ad tps

Dionysi⁹.

deuoti fuerunt. Nec incubi illi possent nominari filij dei, nisi forsan propter naturam intellectualem & ratione creationis. Rursus, q̄ Thomas dicit motorē orbis coniungi orbi secūdum totum, maiori indiget inquisitiōe, si intelligat̄ de intelligentia & p̄sonali eius p̄sentia per totū orbē quē mouet, & de hoc infra dicet̄.

Petrus. ¶ Petrus demum inductis concordans. Ex cōsideratione, inquit, finis disponitur medium & instrumētum aptatur. Angeli autem assumūt corpora, ut operentur in eis opera sensibilia, non tamē naturalia, sed uolūtaria. Hinc assumūt corp̄a ut instrumēta artificialia, nō ut naturalia organa. Vn̄ corp̄a illa habent naturaliū corporū similē figurā, nō naturā. Hæc Petrus.

¶ Qui etiā scribit corpora illa non esse pure aerea: Corpora, dicens, assumpta ab angelis, non sunt ex elementis quatuor mixta, quia in eorum depositione fieret corruptio aliqua: ideo corpora illa fiunt diuersorum corporum confusione, nō commixtione, unum corpus figurando, ita q̄ aeri res alias seu uapores apponūt, plus in una parte quàm in altera condēsando: sic q̄ in uno corpore diuersos producunt colores, quēadmodum ex collectione nubium & radio solis apparet coloratio diuersa in aere. Quod autem de generatione dæmonum dicitur, aut non est uerum: aut si est, oportet q̄ prius suscipiant ipsum semē ab homine, & deinde transfundant in mulierem. Vnde prius oportet dæmonem esse succubum quàm incubum. Quod tamen adhuc uidetur impossibile, cū oporteat ipsum semen calidum sicut à uiro descinditur, transfundi in mulierem, secundum naturales. Hęc Petrus.

Pri⁹ oportet demonē esse succubū q̄ incubum

Dionysi. ¶ Quocirca sciendum iuxta præhabita, q̄ dæmōes naturalium rerum uires scientes, occulta uirtute queunt semen in suo seruare calore. Aliter quoq̄ ualēt semen colligere q̄ succumbendo, ut infra tāgetur. Sic q̄ non oportet uniuersaliter dęmonem prius esse succubum q̄ incubum. Nec pōt intellectus nr̄ in p̄senti cognoscere uniuersas dæmonum uersutias circa hæc.

Richard⁹. ¶ Hinc Richardus: Dū, ait, diabolus non prohibetur à deo aut angelis sanctis, pōt assumere corp⁹ ad similitudinē mulieris formosę, semen q̄ uiri recip̄e à uiro secū concūbente, & illud ad aliquantulū in sua conseruare uirtute: deiñ assumere corpus uirile, aut pristinū corp⁹ mutare in similitudinē corp̄is uirilis, & semē illud in matricē fœminæ sibi cōsentientis trāsfundere, ita q̄ ex semine illo & semine mulieris in ꝓportione naturali concurrentibus, fœtus concipiet̄, ut dr̄ de Merlino, q̄ tn̄ non fuit dæmonis filius, sed hoīs, ex cuius semine fuit conceptus. Veruntn̄ quidā dicunt illud potius relinquendū sub dubio, q̄ assertiue determinandū, cū Augu. 3. de ciuitate dei sup̄ hoc dubitatiue loquat̄. Rōnabile mihi q̄q̄ uidet̄, q̄ alterā partē pertinaciter determinare non expedit. Hæc Richardus.

Mirū q̄d.

Udalric. ¶ Præterea Vdal. circa hęc multa inducit, q̄ sentētialiter sunt exp̄ssa, addit q̄ aliq̄. Multi, dicēs, affirmāt dæmones in assumptis coire corp̄ibus ac gn̄are, & uidet̄ ꝓ eis esse scriptura, q̄ s̄m aliā trāslationē cōtinet, Vidētes angeli dei filias hoīm. Ideo q̄stionē hāc mouet Augu. 8. libro sup̄ Gene. & tandē dicit p̄ angelos designari hoīes bonos natos ex Seth, quēadmodū de scītō fertur Iohāne: Ecce ego mitto angelū meū. Dicūt q̄ aliq̄ q̄ dęmones colligūt ab hoībus semen illud. Vel q̄ uni est succubus, alteri est incubus, aut p̄ pollutionē in somno, aut per mollitiē in uigilia suscipiūt illud. Quidā etem̄ doctor magnæ autoritatis, retulit se à q̄dā uere intellexisse, q̄ cū ipse uitio mollitiei subiaceret, semel

Gen. 6. August.

Mala. 3. Matt. 11.

innūerabiles cati circa eū pollutū apparuerūt cū maximo strepitu, q̄ semē lingentes deportauerūt. Sed sup̄posito q̄ sic cū fœminis coeāt, adhuc ē dubiū duplex. Primū, qualiter semē sic dilatū, possit eē gn̄atiōis principiū, cū tota seminis uirtus p̄ quā est gn̄atio, cōsistat in uirtute formatiua, impressa ab aīa gn̄antis, q̄ ut in subiecto est in sp̄ū incluso & cōseruato in seminis uiscositate: ideo ipso exhalāte, uanū efficit̄ semē ad gn̄andū. Hoc aūt nō solū fit p̄ translationē seminis p̄ tantū spatiū, ut isti dicūt: imò philosophi tradunt q̄ propter ineptā longitudinem uēter euaporat semē in egressu; & sp̄ūs expirat ab eo q̄ fit gn̄atiōi ineptū. Ver̄ ad hoc rn̄dent, q̄ dęmō pōt sup̄ sp̄m illū sicut & sup̄ aerē, atq̄ p̄ hoc tenet eū ne exhalet. Insup̄ circūponit ei seminaliū causas uirtutū, p̄ q̄s tā semen q̄ sp̄ūs cōseruat̄ in q̄litatibus aptis ad gn̄andū: sicut uidemus q̄nq̄ p̄ aliq̄ constellationē etiā in semine aīalis alterius speciei imprimi aliq̄d figurę hūanę, ita q̄ Empedocles dixit, uaccas aliquas esse bouigenas atq̄ uirigenas. Scd̄m dubium, cur dæmō q̄ nō uult aliq̄d boni, ita p̄ coitū interposita mora, p̄ijcit semē in fœminā, cū semē fortius in suo maneret uigore, si subito in matricē p̄ijceret̄. Dicūt q̄ ideo, quatenus p̄ coitū inducat fœminā ad iniquitatis cōsensum. Nā & horror retraheret à consensu, si sciret̄ hoc esse dæmonis opus. Hæc Vdalricus. Qui addit: Ecce hæc oīa dicta sunt sine autoritate & ratione, s̄m solam famam popularem, uel potius ficta: q̄m fictum est, quod coactum est ad positionem, ut duodecimo metaphysicæ ait Philosophus.

Dubia duo. 1. 2.

Scotus ¶ Atuero Scotus cōsonat p̄inductis etiā de gn̄atione, qualiter conueniat dæmoni, dēpto q̄ ait comestionē uere cōpetere angelis in assumptis corp̄ibus: quia ut dicit, comestio nō est nisi cibi diuisio, & diuisi ad intra traiectio, tunc q̄ fieri pōt exhalatio & resolutio in humores aut elementa, & hi motus locales fieri queunt circa corpus uirtute actiua angeli.

Dionys. ¶ Ver̄ hæc uerba Scoti, sunt à cōi doctor̄ traditiōe. Tn̄ de isto multū cōtēdere reor inane, q̄m difficultas hæc in q̄d noīs stare uidet̄. Nēpe si illa diuisio atq̄ traiectio ad comestionis sufficiūt rōnē, stare pōt illa opinio. Si uero ultra exigit̄ (iuxta p̄tacta) conuersio nutrimēti in comedētē, & unio seu incorp̄atio, ut asserit Bonauēt. itē q̄ ꝗ actus ille, p̄cedat à ui nutritiua, ut exprimit Thomas, certū q̄ opinio falsa sit. Ver̄ s̄m Guli. li. de uniuerso, diuisio & traiectio cibi nō ē realit̄, sed apparēter comestio. Realit̄ aūt & uere comestio ē cibi in cibatū mutatio, & hor̄ doctor̄ uerior ac subtilior est doctrina. Amplius, si comestio pōt uere cōpetere angelo in corp̄e assumpto nō uiuo nec aīato, Chr̄s non ꝓbasset idonee se uere resurrexisse edēdo. Insup̄ Scotus, p̄nūciat: Chr̄i comestio ordīata fuit ad nutritionē & loq̄t̄ de comestiōe Chr̄i post resurrectionē. Nā subdit: Nō em̄ ē mihi incōueniēs, q̄ corp⁹ gl̄iosum possit in se cōuertere corpus nō gl̄iosum, sicut pōt simul eē cū illo. Posset em̄ comedēs ferre corp⁹ gl̄iosum in parua q̄titate, & illd̄ p̄ comestionē uere augere, nec tn̄ aliq̄d de nutrito uel augmento corrūperet̄. Hęc Scotus. Quę cōibus ac solidis authēticor̄ documētis doctor̄ nō consonāt, ut sup̄ tertiū & quartū plenius ōndetur. ideo leuitati & singularitati ascribenda censentur.

Gulielm.

De Chri comestione

Durādus ¶ Vn̄ & Durādus hic cōtestat̄: Actus secūdus p̄suppōnit actū primū. In corp̄e aūt assumpto ab āgelo, nō est act⁹ prim⁹ uitę, q̄m nō unit̄ corp̄i illi ut forma: idcirco in eo nō sunt aliq̄ op̄a uitæ, q̄ sunt actus scd̄i. Op̄a uero uitæ uocāt̄, nō q̄a actiue sunt in principio uiuente.

alioquin motꝰ lapidis ab angelo diceretur opus uitæ: nec ideo, qa similia sunt opibus uitæ, qa similitudo ex cludit idētitatem. Sed qa sunt in subiecto uiuente & à principio uiuente, ut tale, hinc motus taliū corporum non est opus uitæ seu actus uitalis, cum non sit à motore coniuncto nec successiuus. Hæc Durandus.

Dionysiꝰ. ¶In cuius uerbis uidetur obscurum, quod dicit motum illum non esse successiuum, si tñ hoc dicit. Forsitan enim liber quem uidi, est incorrectus, ita ꝙ pro dictione hac processiuus, scriptū est successiuꝰ. Motusq́ ille nō est ꝓprie ꝓcessiuus seu ꝓgressiuꝰ, cū nō sit aīalis. Et si quis dicat contrarium, nō est de uocabulo cōtendendum.

Gulielmꝰ. ¶Postremo Gulielmus 2. parte de uniuerso, multa super hac disseruit q̃stione, præsertim an angeli boni uel mali uere assumāt corpa in q̄bus apparēt, an in apparentia tm̄. Atq; post perscrutationē & disputationē prolixā uidetur tandē illam incidere opinionē, q̄ pauloante ex Vdalrico est recitata, & Alberto ascripta. In primis aūt disputat cōtra diffinitionē Apuleij Platonici, asserētis ꝙ dęmōes sunt aīalia corpe aerea, aīo passiua, tpe ęterna. Si enim, inquit, sunt passibilia, ergo & corruptibilia ex natura. Nā & aer habet contrariū, & in suis partibus corruptibilis extat. Rursus, si aīalia sunt, ergo mēbra habent, cū aīa sit forma corporis organici physici. Ergo ꝑ amputationē membrorꝝ naturaliter possent mori. Nempe ꝙ dānati resumptis corporibus, protoplasti q̄q; parētes nr̄i añ culpā immortales erunt & erant, fuit & erit super naturā ex diuinę ordinatione iustitiæ. Amplius, si habēt corpora uera, posset eorum motio, progressio, penetratio retardari seu impediri, cum plura corpora in eodem nequeāt esse loco. Sed huius contrarium dicūt experimentatores, q̄rꝝ nōnulli fatent̄ se attētasse pugnare aduersus illos ac ferro ꝑcutere ipsos, & motus eorū fortissimis ꝓhibere obstaculis, funibus, trabibus & catenis, nec aliq̄d ꝓfecisse. Atuero si mouēt, q̄rit an uolēt aut gradiātur, Si uolāt, an habeāt alas, & q̄les, Si gradiāt̄, an habeant pedes, & q̄les. An etiā corpora illa habeant figurā humanā ac staturā erectā. Præterea qui dicunt eos uere assumere corpa, ꝓut uolūt & eorꝝ obseq̄a exigunt, multas patiunt̄ instantias. Si eñ uera sunt corpa & organa habent uera, opteret uires sensitiuas eis inesse, & essent tangibilia uere. Multa his consimilia tāgit Gulielmus, quorꝝ pro parte patet ex dictis solutio, idcirco non immorandū. Iterum arguit ita: Si uera corpora sunt q̄ apparent, ergo & uerę uestes, uera arma, uerię equi sunt, in quibus & cum quibus apparēt. Cūq; interdum appareant absq; numero, & uideatur exercitus omnium regum ac principum terræ, magna & mira est quæstio, ex qua materia sint oīa illa formata: & quamuis potestas formandi hæc omnia tam repente data esset angelis sanctis, qui ea non nisi ad creatoris gloriam uti uolunt aut possunt, non tñ uidere tur data malignis spiritibus, qui non uidentur ea uelle uti nisi ad irreuerentiam conditoris, & ad illusiōes deceptionesq́ hominum. Insuper ob hoc ꝙ aliquid apparet alicui, non oportet nouā substantiā aut nouum corpꝰ formari, assumi aut realiter exhiberi forinsecus.

Gul. Par. Quod primo probatur & patet in dormientibus, qui bus apparet ꝙ ueraciter aliqua uideant, audiant, palpent, deosculent̄. Secundo id patet in febricitantibus,

2\. qui alienationes patiuntur etiam uigilantes, qui territi clamant, & fugere enituntur, quia uidetur eis ꝙ cer nunt latrones & alios hostes super se irruentes, & per angustas fenestras introeuntes. Palamq; est, solas imaginationes ac phantasmata, q̄ in animabus illorū consistunt, sufficere ad appritiōes huiusmodi. Tertio pa

3\. tet hoc in melancholicis quibusdam, quibus apparet ꝙ hostes ingrediantur per muros & portas eorū, nec potest eis persuaderi oppositum. ideo territi & clamātes, diffugiunt. Memini me uidisse uirū religiosum ac bonum, qui dum mihi exponeret ęgritudinem suam, in ipsa narratiōe indicauit se uidere mures magnos & nigros, tentantes caput suum ascēdere: propter quod in continuo fuit pauore. Nec mirum si de rebus quæ extra nos sunt, aliqui illudantur, cum quidam de seipsis per phantasticas imaginationes incredibilius miserabiliusq; fallantur. Fuit etenim tempore meo quidam, qui tam pertinaciter putauit se esse gallum, ꝙ de cætero noluit humanā uti loquela, sed galli cātum ac uocem effigiauit pro posse. Fuit & alter, qui indissuasibiliter æstimauit & dixit se mortuum, ideo non posse amplius inter homines esse nec manducare, quousq; alter similiter se mortuum similans, illi suggessit, ꝙ secum esse & edere posset, quia & ipse mortuus esset, cū uiuentibus autem neuter eorum. Fuit & alius, qui indesinenter credidit se uidere aquā ante se, propter q̄d non audebat unum passum procedere tali perterritus phantasia. Deniq; ad propositum accedendo recordare apparitionum ac uisionum q̄ per nigromanticos fiunt: quarum est una, ꝙ per inspectionē pueri uirginis in proprio ungue, uidet̄ se uidere furē & rē furtiuam ac modum furandi, uiasq́ furis, & ubi posuerit furtū. Certū est autē, res istas nō esse in ungue: ideo intra seipsum uidit & audiuit hæc omnia, & fiunt hæc uniuersa per sola rerꝝ phātasmata, nec aliquis spūs assumpsit corpus furis, nec corpus rei furtiuæ, nec corpora corporibus illis similia, sed solę imaginationes phantasticæ ad hmōi apparitiones sufficiunt. Fiunt ergo hmōi apparitiones seu uisiones, per fortes impssiones phātasmatū siue imaginū in ui imaginatiua uidentis. Eodem mō se habet de alijs inspectionibus maleficis, q̄les sunt q̄ fiunt in ouo, in ebore, in ense, in pelui, in speculo: in speculo quoq; Apollinis, q̄d est in hmōi operibus apud maleficos maximū. Nec dubites oēs istas uisiones esse dæmoniacas q̄sdā arreptiones: idcirco horrores faciunt in uultibus ita uidentiū. Patet ergo duobus modis fieri apparitiones hmōi, uidelicet ægritudinis alienatiōe, & maligni spūs imaginaria depictiōe. In quibus includere nō intēdo splendores ꝓpheticos, neq; sanctorꝝ angelorꝝ collocutiōes & societates. Porro de exercitibus, armis & equis q̄ apparēt de nocte, pōt re uera cōtingere, ut malignus spūs hmōi uisiones suggerat & ꝓcuret. Nihilominꝰ angeli sancti possunt aliqua per apparitiones hmōi reuelare. & q̄uis diuersa sit causa reuelatiōis angelis bonis ac malis, idem tñ eis est modus reuelationis, puta pingendo in ui imaginatiua has uisiones seu species. In Genesi etiam fertur Iacob uidisse angelos sanctos atq; dixisse, Castra dei sunt hæc. Vnde uerisimile est ꝙ apparebant instar castrorꝝ seu exercitꝰ ordinati. In ꝓphetis uero Chrianorum narratur, patrem uisum fuisse in medio angelorum bonorum ac malorum. Estq; probabile, apparuisse ibi species prælantium, & figuram formæ ꝑlij: nec dubiū quin per angelum sanctum uisa sit uisio illa. Nec aliquo mō apparet, ꝓpter quācunq; apparitionū istarꝝ creatū esse tm̄ exercitū uerorꝝ hoīm, aut aliquorꝝ corpora uera habentiū. Quare sicut p̄dixi, multitudo ita apparens, nec uerorum est hominum, nec

Exemplū.

Exēplū de q̄dā q̄ putauit se esse gallum. Aliud.

Aliud.

De inspectione in vngue pueri virginis

De speculo Apollinis.

Duobus modis hui usmodi apparitiōes contingūt

De exercitibꝰ nocte appentibꝰ

Gen. 32.

uerorum corporum humanorum, nec equorum, neq;
armorum, qui essent de nouo. Fuerunt ergo appariti-
ones istæ ex irradiatione angelica super animas ꝓphe
tarum, pingente ac describente in eis huiusmodi uisa,
4. Reg. 2. inter quæ fuit & uisio igneorum equorum & curruũ
ac armatorum ostensa Eliseo, & ad eius preces puero
Quō Samuel fuerit suscitatus. suo. Sicq; puto intelligendum, quod de suscitatiõe Sa
muelis eiusq; apparitiõe facta Sauli regi, narrat histo-
ria. Nec enim mulier illa maga phytonica, nec spiri-
tus aliquis malus potuit illa realiter exhibere, cùm &
tpe illo corpus Samuelis iacuerit in sepulchro emor-
tuum. Manifestum est ergo, quod spiritus ille phyto-
nicus speciem Samuelis pꝛæsentauit animo regis, non
ipsam ueritatem ꝑsonæ ac corporis Samuelis. ¶Præ-
terea quæstionem habet, quod angelus Raphael cir-
Thob. 5. 6. 11. ca Thobiam iuniorem legitur peregisse, ipsum ducẽ-
do, alloquendo, & reducendo, si totum hoc uisio tan
tum fuit, & factum in apparentia, non in existẽtia ue-
ra. Nec enim Thobias ille tanto tempore fuit in spiri-
tu. Hæc Gulielmus. Qui de hac materia disputationẽ
protrahit in prolixum, ad utranq; arguens partem, in-
Gene. 18. troducens quoq; quod in Genesi recitatur de angelis,
qui Abraæ & Lot apparuisse leguntur: nec tamen hãc
opinionem euidẽter aut assertiue determinat, sed tan
dem ita concludit. Et angeli igitur potuerunt esse ho
spites uiri sancti isti⁹, & ueri homines, uel noui uel pri
us à deo creati. i. illi quos sanctus patriarcha Abraam
hospitauit, potuerunt esse ueri angeli. Item potuerũt
esse homines ueri, uel tunc ab omnipotẽte deo de no
uo creati, uel antea conditi. Quo circa uidetur, quod
ex circũstantia literæ libri Geneseos, fateri compelli-
mur, quod fuerunt angeli ueri, non homines: nec usq̃
legitur in scripturis diuinis deum creasse seu produxis
se de nouo homines sine uiri ac fœminę commixtiõe,
exceptis primis parentibus, & Christo ex uirgine na-
to. Vnde Gulielmus adiecit: Puto quod decentius sit,
ueros angelos illos fuisse. Nec ueritas horum ad cer-
tum declarabilis est per uias probationum. Hinc suf-
ficere arbitror, sentire in his q̃d amplius congruit glo-
riæ creatoris & utilitati eorum propter quos talia fi-
unt. Hæc Gulielmus Parrhisiensis.

¶ Ad obiecta patet rñsio. Mercurius uero in hoc q̃d
ex ipso allegatur, errauit, sicut & postea sceleratissim⁹
Machometus, putãtes quosdam angelos incarnatos
uenereisq; illectos, ut recitatum est supra.

¶Insuper de dæmonum commixtionibus & gene
Idẽ Gul. De cõmixtiõibus & generationibus demonum rationibus loquens: Esse, inquit, dæmonum incuborũ
& succuborum libidinosam concupiscentiam, & gene
rationem esse ab eis, credibilia testimonia uirorum ac
mulierum, qui testati sunt se passos illorum illusiões,
improbitates atq; molestias, famosam credibileq; fece
runt. Attestantur quoq; antiquæ historiæ, præsertim
Mira q̃dã cum & gentem Hunorum sic genitam esse orientaliũ
regnorum affirmet historia, imò & totam insulã Cy-
pri populatam habitatamq; esse à filijs dæmonum, ꝑ-
dicet fama. Et q̃d scribit Apostolus, Mulier debet ue-
1. Cor. 11. lare caput suum & propter angelos, intellexerunt qui
dam de angelis malis, quorum libidinem opinãtur ue
Demones ꝓuocãtur ad libidinẽ capillorum muliebrium pulchritudine hementer prouocari ac inflãmari pulchritudine muli
ebrium capillorum. Verum nec concupiscentiam nec
generationem substantijs illis inesse & cõuenire, mul-
tis uijs probatur: quia nec carnem habẽt, nec ossa, nec
uires animæ sensitiuæ. Generatio quoq; est similis à si
mili. Porro si gigãtes ex incubis nati sunt, quomodo
nunc cessauit gñatio gigantum, cum adhuc nõ cesset

commixtio incuborum? Iam enim à mille trecẽtis an-
nis nõ est uisus gigas super terram. Atq; in maiori Bri
tannia multis interfecti sunt prælijs per Brutum quẽ-
dam ducem Troianorum, cum tãta eorum ibi fuerat
multitudo, ut terra gigantum uocaretur regio illa. Itaq;
& gens Hunorum nõ est proprie nata ex incubis, sed
ex illorum seminibus quorum semina incubi college
rũt ac fœminis infuderũt. Deniq; leui ac modico adiu
mento adiuuatur semen fœmineum, ut ex eo genera
tio in quibusdam animalibus fiat, quemadmodum in Nota de
insula quadam Portugaliæ, ubi flante uento fauonio, insula q̃dã
equæ absq; masculorum commixtionibus imprægnã Portuga-
tur. Natura etenim seminis masculini est, quod pl⁹ ha lie.
bet caloris ac spiritus quàm semen fœmineum: & ꝗa
calore coagulatur, & frigiditate dissoluitur: & est aliq̃
modo ad semẽ fœmineum, sicut coagulum lactis ad
lac, iuxta illud: Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut ca Job. 10.
seum me coagulasti? Apparet ergo ex his, quia quod
insufflatur in matrices equarum de uento fauonio ad
semen fœmineum, quod est in eis, est sicut spiritus qui
est semine masculino in eisdem, cum euidenter ope-
retur idipsum quod ille spiritus operaretur in semine
equarum. Non ergo est dubium, quin dæmonibus in
cubis facile sit similes aliquas inspirationes insufflati-
onesq; facere in mulierum matrices, dum illas suo il-
ludunt concubitu. De seminibus demum quorũdam
animalium dum conueniẽter ad generationem se ap-
plicant, uno exemplo notissimo te docebo. In prouin Exemplũ
cia nanq; Saxoniæ ursus quidam rapuit militis cuius- Ursinum.
dã uxorẽ, & detulit eam in suã speluncã, in qua habuit
eã pluribus annis, genuitq; ex ea filios. Qui postea, ma
tre sua restituta suo marito, uixerũt cũ ea, & facti sunt
milites. Cumq; ueri homines essent, hoc de natura ur
sina in ipsis apparuit, quod uultus eorum uultib⁹ urso
rum aliquantulum similes erant. Hinc à patre suo ur- Ursi in du-
so cognominati sunt Vrsini. Vrsi uero in duobus assi obus ho-
milantur hominibus. Primo, quoniam coeunt ut cõ- minibus assimi-
iugati. Secundo, quia dum excoriati sunt, tota corpo- lantur.
ris eorum figura similis humano est corpori. Non igi
tur mirum, si semen ursinum tam simile sit semini ho
minis, ut ei ad generationem conuenienti commixti-
oni ualeat applicari. Talia autem semina possunt dæ
mones faciliter procurare, fœminisq; infundere, Pꝛęte
rea constat eos aquas Aegypti in sanguinem conuer-
tisse. Non autem difficilior esse uidetur cõuersio aquę
in semen humanum, quàm in sanguinem: ergo & sic
possunt semẽ procurare humanum. Amplius, sancta
quædã fœmina à dæmone ludificata, testata est q; tan
to seminis fluxu eam inquinauit, quod mille uiri non
tantum emitterent. Itaq; constat dæmones posse ge-
nerationem hominum ꝓcurare. Nec mirum, cum iã
ab hominibus attentatum & creditum seu traditum
sit, posse ab eis homines fieri per aliam uiam, quã per
uiam consuetæ generationis, prout in libris expꝛimen
tatorum conscriptum est. Interdum quoq; impꝛęgna
tas se putant fœminæ ab incubis, & intumescunt uehe
menter uentres earum. Cumq; tempus pariendi adue
nisse putauerint, sola emissione multæ uentositatis de
tumescũt. Norũt quippe dæmones semina quædam,
quæ uim habent faciendi tumorem, uentositatem &
quasi tempestatem in uẽtribus hominum. Quod au-
tem incubi magis infesti sunt mulieribus pulchros cri
nes habentibus, deo iuste permittente contingit, pro
pter uanitatem, pompam, complacentiamq; inanem
talium mulierum. Postremo de cambionibus. i. par-

uulis qui à dæmonibus supponuntur mulieribus pari entibus, earūdem proprijs filijs sublatis ab incubis, dico iuxta præhabita, quòd dæmones sint in specie talium paruulorum: sicut cum quodam sancto legitur dæmon in serpētis specie habitasse, cum alio quodam in specie serui seu ministrantis. Cambiones uero à cambio tale nomen sortiti, semper macilenti & eiulantes dicuntur, atq; intantum bibuli lactis, ut quatuor nutrices quamtumlibet lacte repletæ, unum nequeāt satiare. Hi cum nutricibus multis annis uisi morari, deinde subito euolarunt, aut potius euanuerunt, nullum prioris existentiæ uestigium relinquentes, quorum sitis illusoria fuit. Hæc Gulielmus.

QVAESTIO. III.

Tertio quæritur, An angeli boni ac mali intra homines esse queunt, et an illabantur animarum corporumve essentijs, et qualiter intrent obsessos. ¶ Videtur quòd intra homines esse non ualeant. Duo enim spiritus simul in eodem esse nequeunt loco. Cum ergo anima sit tota in toto, & tota in qualibet eius parte, non potest alius spiritus simul esse cum ea in corpore. secundo, angelus ubi operatur, ibi est. Sed angelus bonus bonas cogitationes inserit menti, & malus malas: ergo uterque est intra mētē, nec uidet cur poti⁹ sit intra corpus q̃ intra animam. tertio glossa super illud Habacuc, Dominus in templo sancto suo, testatur: Dæmones simulacris p̄sidere possunt exterius, non intus adesse. Habac. 1.

Thomas ¶ Ad hoc Thomas respondet: Omnes angeli boni ac mali, ex sua potentia naturali possunt immutare corpora nostra, sicut & alia naturalia corpora. Cúmque sint ubi operantur, ideo nostris corporibus illabuntur, impressionesq; habent ac faciunt in uires organis affixas: per accidensq; eorum impressio resultat in intellectum, qui inferiorum uirium ministerio utitur: sed non peruenit usque ad uoluntatem, quia uoluntas neque quantum ad actum, neque quantum ad suum obiectum dependet ex organo corporali: quia obiectum suum ab intellectu accepit, secundum quod intellectus aliquid apprehendit in ratione ueri. Sciendum præterea, quòd esse intra aliquid, est esse infra terminos eius. Corpus uero habet terminos duplicis rationis, uidelicet suæ quantitatis & suæ essentiæ. ideo angelus operans infra terminos corporalis quantitatis, illabitur corpori, non ita quòd sit infra terminos essentiæ suæ, neque ut pars, neque ut uirtus dans esse, cum esse sit per creationem à deo. Substantia autem spiritualis non habet terminos quantitatis, sed tātum essentiæ: ideo in ipsam nō intrat, nisi qui tribuit ei esse, uidelicet deus, qui habet operationem influentiamq; intrinsecam in ipsam essentiam. Aliæ uero perfectiones superadditæ sunt essentiæ. Hinc angelus illuminans non dicitur esse intra angelum illuminatum aut animam illustratam, sed extrinsecus aliquid operari. Hæc Thomas in Scripto. Vbi & addit quod allegatum est supra, uidelicet: formæ quę uidentur in pręstigijs, non sunt nisi in sensu. quod dupliciter potest contingere dæmonum operatione. Primo, quòd species quæ sunt in thesauro imaginatiuæ, refluant ad organa sensuum exteriorum, sicut in somno: ideo quando species illæ contingunt organum sensus exterioris, uniuntur ei ac si res esset præsens ad extra. Secundo, ex immutatione organi, quo immutato, fallitur sensus iudicium: quēadmodum habenti gustum corruptum, cuncta uidentur amara. Hoc autem facere ualent uirtute quarūdam naturalium rerum, sicut ad uaporationem cuiusdam fumi, trabes domus uidētur moueri. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Consonat Petrus: Spiritus, inquiens, creati subtilitate suæ naturæ, quasi medij sunt inter spiritum increatum & corpora. Quia respectu dei consistunt corporei, respectu corporum spiritus appellantur. Hinc sicut spiritus increatus sua subtilitate penetrat oēm spiritum alium, sic spiritus creatus sua subtilitate penetrare potest omne corpus. Porro intra animam aliqd dicitur esse dupliciter. Primo p essentiā, scdo p efficaciā. Per eentiā q̄q; dupliciter. Primo ut cōiunctū, sicut principia rei essentialia sunt intra ipsam. uel ut separatum, sicq; solus deus est intra animam. Per efficaciam itēm dupliciter. primo secundum partem intellectiuam, & sic forsitan angelus bonus quando diuino imperio reuelat aliquid animæ, est intra ipsam, suum lumen miscēdo lumini eius, quemadmodum sol mittit lumen suum in domum illuminatā. Secundo, quātum ad partem affectiuam, sicut desideratum dicitur esse in corde desiderātis, quoniā mouet cor eius. Sicq; diabolus praua desideria suggerendo, anima consentiente, dicitur ipsam intrare. Hæc Petrus. Petrus.

¶ Idem Richardus, & aliqua addidit, quæ nunc ex Bonauentura tangentur, qui ait: Secundum Augustinum in libro de diuinatione dæmonum, dæmones per suæ subtilitatis ac spiritualitatis naturam possunt quæcunque corpora penetrare, atque in eis sine impedimento subsistere, & ex sua potestate possunt corpora in quibus sunt, agitare, turbare, uexare, dum desuper permittuntur, tuncq; dicuntur corpora obsidere: & hoc respectu animæ, quam essentialiter ingredi nequeunt, sed quasi ab extra circumuallant. Permittit demum hoc dominus uel ad suæ glorię ostensionem, uel ad peccati punitionem, uel ad peccantis correptionem, seu ad aliorū terrorem & eruditionem. sed * cur ex qua harum causarum euentum permittat hoc deus, ut frequentius latet nos. Præterea in anima rationali idem est supremum & intimum, quia secundum suum supremum deo potissime appropinquat, similiter secundum intimum sui. Nempe quo magis redit ad interiora, tanto plus ascendit & unitur diuinis: & quoniam solus deus superior ē mente humana secundum supremum sui, solus deus potest menti intimus esse & illabi ei. Hæc Bonauentura. Bonauent. *cur siue

¶ Quibus obijci potest, quòd non solū angelus summus, sed etiam infimus altior est mente humana, quo ad suum supremum: altior inquam, natura & dignitate, intellectualiq; perfectione. Siquidem teste diuino Dionysio, supremum ordinis inferioris magnam conuenientiam habet cum infimo ordinis superioris, non tamen attingit neque æquatur illi, imò & Christo testante, Qui minor est in regno dei, id est, infimus beatorum, maior est illo, puta Iohanne Baptista, ut uiatore. Veruntamen cum uerba illa sint Augustini, dicendum quòd solus deus altior est mente humana q̃ ad eius supremum, non sub ratione formæ, sed finis. In solo etenim deo consistit mentis humanę, sicut & & angelorum, beatitudo. Rursus, si iuxta Augustinū dæmones habent corpora aerea naturaliter sibi unita, mirum quomodo dicat eos posse omnia penetrare, cū nec penetratio dimēsionū possibilis sit per naturā. De ludificatiōibus q̄q; dæmonū magicarūq; artiū, diffuse scribit Bonauētura, de qbus satis dctum uidet. Dionysi. Carthu. S. Dionys.

¶ Concordat uero Alexander dictis Bonauenturæ. Alexāder

Durādus. ¶Porro Durandus: Dicentes, inquit, quòd angelis competit locus diffinitiue, & per consequens ratione suæ essentiæ quia finita est, necesse habēt dicere, quòd angelus potest intrare & exire quæcunque corpora circunscripta. Qui autem dicunt angelis non conuenire locum quantum ad eorum essentiam, nec circunscriptiue nec diffinitiue, dicere habent quod angelis quantum ad eorum essentiam, non conuenit intrare, exire ve corpus, sed solum quantum ad operationem eorum: q̄a interdū aliquid agunt infra terminos quantitatis corporis, aliquando extra illos. Hæc Durandus.

¶De cuius opinione dictum est super primum, quēadmodum imaginatus est quēlibet angelum esse realiter in toto uniuerso, nec loco aliquo claudi, nec unquam realiter de cælo in terram descendere, neque de terra in cælum ascendere. Quæ opinio scripturis, rationibus, autoritatibúsque repugnat, ut supra primum ōnsum ē: nec digna ē recitari, sed error fatuus reputari.

Ad primū. ¶Ad primum ergo dicendum, quòd anima non est in corpore sicut in loco, ideo ipsa & dæmon non sunt in corpore ut in loco eodem. Ad secundum, q̄ an-
2 gelus est in mente per influentiam, efficaciam & effectum, non per essentialem illapsum. Ad tertium, q̄ dæ-
3 mon non est in statua interius tanquā forma intrinseca, est tamen infra terminos quātitationis illius.

Gulielm⁹ Denique Parrhisiensis tertia parte de uniuerso super his scribens, tractat qualiter dæmones dicantur ipsos homines obsidere, cum obsidere sit ab extra circundare seu ambire. Dæmones autem intra eos qui obsessi uocantur, consistunt, cum frequenter per ipsos loquantur. Verum ad istud ante responsum est, quia obsidio sumitur per respectum ad animam, cui non illabitur dæmon. Obsessi quoque dicuntur per similitudinem quandam. Nam sicut à uisibilibus hostibus circunuallati egredi prohibentur, & eorum amici ad ipsos ingredi non sinuntur: sic obsessus à dæmone, ad actus rationabiles nequit exire, neque ad interiora sua intrare. Interdum etiam, ut tangit hic doctor, homines à dæmonibus obsidentur forinsecus, dum & ipsos dæmones in horribilibus conspiciunt formis, atque eorum præsentiam sensu quodam naturæ percipiunt & horrescūt: quemadmodum ouis præsentiam lupi, ac homo latronis præsentiam: & hoc secundum determinatam distantiam.

Qualiter dæmones dicant homines obsidere.

¶Consequenter tractat de uexationibus quas hominibus inferunt, non solum iusta, sed & pia creatoris permissione: quod duobus agitur modis, uidelicet à foris & ab intus. A foris dupliciter, puta in rebus atque corporibus, ut patet in sancto Iob, quem nobis præposuit deus non solum in exemplum patientiæ, sed etiam prouidentię suæ diuinæ, qua curat, regit ac tuetur suos electos, ne in aduersis formidemus nos à deo relictos. Abintus uero sunt uexationes, quibus animas hominum multipliciter lædūt ac tribulare noscuntur. Hinc arreptiones uocantur quæ fiunt intrinsecus, quibus arreptitij detinentur, & à malignis infliguntur spiritibus, dum animæ taliter arreptorum ex signis seu formis & passionibus apprehensiuarum appetitiuarumq; uirium operante dæmone ad intra trahuntur, ad intendendum his quorum illa sunt signa, & quæ per similitudines designantur, ac circa quæ passiones illæ uersantur, intantum quòd libertate uoluntatis expeditoq; usu rationis priuantur: ex quo solet accidere, ut noceant sibi ipsis ac alijs nisi ligent̄. In q̄bus itidē ex p̄domināti uehementia passionū robur augetˀ, dū uis impatiua intensius excitat ac instigat, intm̄ q̄ uires executiuę motus plurimū inualescūt, & natura extremū sui posse exercet. Hæc Gulielmus.

De vexationibus q̄s dæmones hoibus inferunt

QVAESTIO IIII.

QVarto quærit, An deus in formis visibilibus corporalibusq; figuris vnquā apparuit. ¶Videtˀ q̄ nō, qm̄ inter formā seu figurā repræsentantē & rem præsentatā, debet aliq̄ esse ꝓportio: aliâs unū nō posset aliud repræsentare aut designare. Sed inter deū eminentiæ infinitæ & creaturas, nulla cōsistit ꝓportio. ¶Secūdo, Talis apparitio eēt rādi occasio, utpote q̄ deus in sua natura corporalis uisibilisq; existat. ¶Tertio, Deus nullibi ē de nouo, imo inuariabiliter extat in oībus. In nullo ergo de nouo apparet. ¶Quarto, Deus legitˀ sæpe p̄ribus apparuisse, & tñ in ueritate q̄ apparuit, angelus fuit, nō deus: & corpus in q̄ apparitio illa fiebat, formatū fuit ab angelo.

¶In contrariū est, q̄ Isaias, Daniel, Amos, Iezechiel, Micheas, scribūt se deū uidisse sub uarijs formis.

¶Ad hoc Alexāder rñdet: Apparitio seu formatio specierū, in q̄bus deus apparuisse describitˀ, facta ē à deo p autoritatē & impialiter, ab angelo aūt executiue & ministerialiter. Hinc libro de trinitate loq̄tˀ Augustin⁹: Dū p̄ribus antiq̄s ante incarnationē uerbi æterni de⁹ apparuisse narratˀ, uoces illæ seu species p angelos sunt formatæ, aut ipsis ex dei psona agentibus aliq̄d. Circa hoc quæritˀ, cur ante diluuiū sp legitˀ dñs apparuisse in se: sed post diluuiū & añ incarnationē ubicūq; legitˀ dominū apparuisse, legitˀ q̄ apparuit in angelo. Q̄d inde ppenditˀ, q̄ ibi p̄mittitˀ aut certe subiūgitˀ de angeli apparitiōe. Vñ aliq̄ñ dicit scriptura, angelū eē locutū, aliq̄ñ deū. Dicēdū q̄ imminēte diluuio oīs caro corruperat uiā suā, in cuius punitionē dñs induxit diluuiū: idcirco tūc dñs minorē habuit familiaritatē cū natura hūana. Ad q̄d innuendū, post diluuiū nō legitˀ apparuisse in se, sed in angelo, ut noretˀ elōgatio dei ab hoīe ob illā corruptionē. Pōt etiā rñderi, q̄ post diluuiū scribitˀ de⁹ apparuisse p angelos, ad insinuandū appropinquationē tpis in q̄ appareret in angelo magni consilij, hoc est, in Chr̄o, in q̄ multifarie multisq; modis locutus ē nobis p̄r. Quāuis etiā deus neq̄q̄ indigeat obseq̄o angelorū in formatiōe corpor̄ & corporaliū specierū in q̄bus apparuit, cōgruit tñ dignitati & excellētiæ eius immēsæ, ut in talibus ei angeli obsequant̄. Propter quod scribitur ad Galatas: Lex ordinata per angelos in manu mediatoris. Hæc Alexander.

Augu. *Hebre.* *Galat.*

¶Hinc Bonauētura in q̄stiōibus circa textū: Corporalis, inq̄t, figura seu sensibilis forma nō ducit immediate in dei cognitionē, sed mediāte spū rōnali, cui⁹ ministerio fiebat apparitio illa. Cūq; in ascēdēdo prius fiat abstractio à corporali figura atq; sensibili forma, q̄ pueniatˀ ad deū, q̄ñ à corpe ascēditˀ mediāte icorporeo spū: hinc talis apparitio poti⁹ scala ē pducēs ad ueritatis notitiā q̄ deuiādi occasio. Vñ q̄d in Exodo habet, loq̄batˀ dñs ad Moysen facie ad faciē, subintelligēdū ē, ī subiecta creatura. Per eadē q̄q; uerba atq; illud Numeror̄, Palā & nō p ænigmata Moyses uidet deū, insinuatur familiaritas dei ad Moysen, q̄tūad apparitionē & cōtēplationē, in q̄bus Moyses alios excellebat prophetas, nō solū corpali & imaginaria, sed & intellectuali ac anagogica intuitiōe cōtēplās. Hęc Bonauentura.

Bonau. *Exod.* *Numer.*

¶Insup Thomas: Deus, ait, in sua essentia corporalibus oculis nunquā pōt uideri, nec etiā intellectu, nisi à beatis. Ver̄ in formis corporalib⁹ apparuit hoib⁹. Diuinæ aūt illuminatiōes scd̄m beatū Dionysiū nō desce

Thomas

dunt in nos nisi mediante hierarchia cælesti. idcirco in uniuersis corporalibus apparitionibus illis corpus formatū, est assumptū ac motū ab angelo. Verūtñ in corporibus sic assumptis, interdū apparere dr̄ deus, aliqñ angelus. Apparitio nāq; atq; formatio hmōi corpoꝝ, fit ad designādū spūaliū ꝓprietates substātiaꝝ. Dū itaq; angel⁹ immediate instruēs hoīem, intēdit hoīem de sua ꝓpria uirtute angelica īformare, repsentat & exprimit similitudines suę uirtutis in corpe, & tūc dr̄ ipse angelus apparere. Aliqñ uero uult hoīem edocere de uirtute diuina supioris ve angeli: & tūc format corpus ad repsentādum eminentiā maiestatis diuinæ, aut ꝓprietates angeli supioris: tūcq; deus dr̄ apparere, uel angelus ille supior. Et hoc etiā affirmat Gregori⁹ in Glossa Exodi 3. assignās causam cur angelus Moysi loquens qñq; uocat̄ angelus, aliqñ deus seu dñs. Fuitq; de⁹ absq; sua uariatiōe in hmōi creaturis nouo mō, sicut signatū in signo. Hæc Thomas in Scripto.

Gregor.

Gene. 32.

¶At uero in prima parte, quæstiōe 12. scribit: In scripturis dicunt̄ aliq deū in hac uita uidisse, inquantū formatæ sunt quædā figuræ sensibiles aut imaginariæ, diuinū aliqd scd̄m aliquā similitudinē repsentātes. sicq; in Genesi Iacob fatet̄, Vidi dñm facie ad faciē: nō ꝙ diuinā essentiā uiderit, sed figurā & creaturā in q̄ deus repsentabat̄, ꝓut 4. capitulo cælestis hierarchię S. Dionysius loqtur. uel dixit hoc ad insinuādum eminentiam quādam suæ intellectualis cōtemplatiōis. Hęc ibi.

Petrus.

¶Idem Petrus, & addit: Deus hominibus in propria forma uisibiliter nunquam apparuit, nec in forma altera sibi unita, nisi in Christo: sed neque in forma à se immediate assumpta, sed angelo mediāte. Deus quippe secundum ordinem prouidētiæ suæ mediantibus angelis illuminat homines. Hæc Petrus.

Dionysi⁹ ad primū.

¶Ad primum dicendum, quod inter creatorem & creaturam non est similitudo naturalis, neque uniuoca, sed analogica & imitatiua seu repræsentatiua. Ad se-
2 cundum est data solutio. Ad tertium, ꝙ deus est in cre-
3 aturis & relucet & in eis ut causa in effectu. In corporibus uero seu figuris ipsum repræsentantibus est sicut signatum in signo, & hoc de nouo, non ꝙ uariatio sit in ipso, sed in re repræsentāte. Ad quartum patet so-
4 lutio, quia per angelum facta est apparitio seu manifestatio illa, nihilominus ipse deus apparuit.

¶ Circa distinctionem hanc quidam aliqua quærunt, ad quæ secundum quosdam iam supra responsum est. Pro quorum intelligentia clariori nunc aliquid addam. Itaque ad hanc quæstionem, Vtrum dæmones sciunt cordium cogitationes, respondet hic Thomas: Cogitatiōes cordium scire, solius est dei: attamen angeli possunt de eis conijcere ex signis exterioribus, sicut ex uultus immutatione, iuxta illud:

Thomas. Vtrum dęmones sciunt cordiū cogitationes.

In uultu legitur hominis secreta uoluntas.

& de motu cordis per qualitatem pulsus, per quem à medicis quoque animæ passiones noscuntur. Porro ad id, An dæmones cogitationes immittunt: respondet ꝙ imò, illustrando phantasmata ita, quod secundum diuersam eorum compositionem possint ab eis diuersæ intentiones ac species sumi ac elici, quas tamē intellectus non cogitur acceptare. Nam præter obiectum atque potentiam requiritur ad actualem cognitionem, intentio cognoscentis per sensum uel intellectum. Sed angeli boni etiam directe in intellectum imprimere queunt, quia secundum Augustinum, operantur intelligentias nostras miris quibusdam modis. Hoc autem est, inquantum lumen intellectus nostri agentis confortatur per intellectuale lumen eorum. hoc uero dæmonibus non conuenit, quoniam quāuis intellectuale lumē eorum naturaliter fortius sit lumine intellectus humani, attamen uitiorum tenebris obuoluti, nequaquam intendunt lumen intellectus nostri rectificare & roborare, sed potius obscurare & fallere.

An dęmones cogitationes immittunt

¶Demum ad istud, Vtrum dæmones sint incentores malorum, respondet: Dæmones dicuntur incentores, inquantum feruere faciunt sanguinem ex quo anima ad concupiscendum disponitur, quemadmodum etiam cibaria quædam & pocula ad libidinem prouocant. In uoluntatem autem directe ac immediate imprimere, solius est dei, eo quod uoluntas sit libera & domina sui actus: nec cogitur ab obiecto, sicut intellectus euidentia demonstrationis ac rationis. Itaque dęmones imprimunt in phantasmata, angeli in intellectum, deus in uoluntatem. Hæc Thomas in Scripto. Eadem scribit in prima parte Summæ quæstione. 55.

Idem. Vtrum dęmōes sint incētores malorum.

¶His Petr⁹ cōcordat: Cogitatiōes, ingens, cōtingit cognosci dupliciť. primo clare & certe in se, sicq; deo est proprium eas cognoscere, & cui reuelauerit ipse. secundo, incōplete & per coniecturam, ut per effect⁹ & signa. Sed cū signa sint pluriū significationi apta, ideo talis cognitio nō est certa. ¶ Præterea cogitationes immittere, dicit actum cuius effectus intra terminatur: idcirco immissio ista intelligi potest dupliciter. primo intrinsecus imprimendo, sicq; non immittunt dæmones cordibus cogitationes. secundo, extrinsecus excitando, & ita immittunt. phantasmata nanque dæmon componit, & lumine suo naturali irradiat ac pręsentat: ad quorum susceptionem anima, si uult, se cōuertit: si non uult, se auertit. ¶Insuper incendere dicit actū à corporalibus ad spiritualia translatum. Dupliciter quoque dicitur homo incendere. primo materiam ministrando, seu applicando, ut ligna in fornacem ponendo. secundo, formam imprimendo, quemadmodum ignis incendit domum. Primo modo potest diabolus cogitationes & affectiones malas incendere, non alio modo &c. Hæc Petrus.

Petrus. Cogitationes cognoscūť dupliciter.

Dupliciter dr̄ hō incendere

¶Richardus quoque: Dæmon, ait, non potest esse præsens in anima. idcirco nō ualet uidere quæ sunt in ea, nisi per similitudinē eorūdem. Res aūt quę sunt in anima uolūtariæ, similitudines suas nō multiplicāt nisi ad uolūtatis imperiū: ideo nisi homo cōceptum suū uolūtarie aperiat diabolo, nō potest diabolus ipsum certiue cognoscere. Simplicitas autē animæ ac spūalis creatæ substātiæ nō est simplicitas puncti, nec priuatiua, sed positiua, cū sit limitatę pfectiōis, essentialiterq; finita. Idcirco spiritaliter sunt in ea intus & extra atq; ꝓfundū. Cūq; diabolus essentiā aīæ nequeat introire, nō potest eius cogitatiōes inspicere, q̄ diu eas tenet in suo profundo ad intra. At uero dæmō nō potest cogitationes proprie nostro imprimere cordi: quia nec speciem intelligibilem potest ei imprimere, nec intentionem intellectus directe dirigere ad rem cuius est species, post speciei receptiōem, quorū utrūq; ad actualem cogitationem exigitur. Dispositiue uero potest cogitationem immittere modo prętacto. Cōformiter neq; affectiōem uolūtati ingerere, nec eam ad malum affectū mediate aut immediate necessitare, sed inclinare per imaginarias repręsentatiōes aut passionum commotiōes, per quas uolūtas pronior fit ad mala. Et per istas distinctiōes facile est soluere autoritates, quę cōtrariū uidentur sonare. Hęc Richardus.

Richard⁹

Diabolus nō pōt̄ cōceptum hoīs cognoscere nisi uolūtarie hō reuelet.

Bonauēt. ¶Porro Bonauentura: Deo, inquit, competit cogitiones immittere tanquam principali agenti, dęmoni autem tanquam exercitanti & impellenti. Si uero quęratur, An diabolus possit intellectum compellere ad cogitandū quę ei pręsentat, dicūt quidam ꝙ potest compellere ad cogitationes malorum, non tamen ad cogitationes malas. Cogitatio nanqꝫ de malo, nō est mala nisi eam comitetur affectio praua, quę in potestate est nostra. Aliȷs probabilius uidetur, ꝙ dęmō nō potest facere aliquid, quo facto, cogitemus necessario malum, nisi in casu, ut dū cogitatio nostra non est occupata circa utilia. Nempe dum euagatur & ociatur, potest ei diabolus offerre imaginem turpem ac uanā. Idcirco uolenti malas cogitationes ac turpes imaginationes euadere, solicite est cauendum, ne animus suus ab utilibus abstrahatur. Hoc tamen difficile est, quanquam uiro uirtuoso & perfecto multo facilius delectabiliusqꝫ consistat in cogitationibus bonis uersari, quàm carnalibus hominibus in fœdis & turpibꝰ imaginationibus occupari. Denique sicut in exterioribus incendere est igni pabulum ministrare, non ignem ꝓprie generare, ita in spiritualibus. Et hic ignis est concupiscentia seu libido peruersa, cuius pabulum sunt cogitationes affectionesqꝫ prauę, delectationes fœdæ, quas cum diabolus possit animę pręsentare, & modo pręfacto subministrare, constat ꝙ recte dicatur incentor cogitationum & affectionū illatarum.

Pręseruatio ꝯ cogitationes inutiles.

¶Insuper, sicut deus cōtulit uoluntati rationalis creaturę dominium sui actus liberumqꝫ arbitrium cui nō pręsidet nisi creator, sic potentiæ intellectiuæ cōcessit secretū suę sciētię, qd nō penetrat nisi potestas & sapiētia oīpotentis. ideo apphensiones intellectus dæmones latēt nisi ꝑ signa & cōiecturas ac motus. Cūqꝫ pauca sint cogitationū & affectionū nostrarum secreta, q̄ nō aliq̄ mō ꝓdeant in opera exteriora, aut appareāt ꝑ signa faciei aut per motus uel opa, hinc ꝓ maxima parte cogitatiōes & affectiōes nr̄æ pn̄t à dæmonibus deprehēdi mō p̄dicto, nisi desup arceāt. Hæc Bonauētura.

De ordinum distinctione, qui & quot sint. Distinctio IX. A

Post prædicta superest cognoscere de ordinibus angelorum quid scriptura tradat. Quæ in pluribus locis nouem esse ordines angelorum promulgat, scilicet angelos, archangelos, principatus, potestates, uirtutes, dominationes, thronos, cherubin & seraphin. Et inueniūtur in istis ordinibus tria terna esse, & in singulis tres ordines, ut trinitatis similitudo in eis insinuetur impressa. Vnde Dionysius tres ordines angelorum esse tradit, ternos in singulis ponens. Sunt enim tres superiores, tres inferiores, tres mediȷ. Superiores: seraphin, cherubin, throni. Mediȷ: dominationes, principatus, potestates. Inferiores: uirtutes, archangeli, angeli.

Diony. li. 1. de celesti hierar.

Quid appelletur ordo, & quæ sit ratio nominis cuiusque. B

Hic considerandum est, quid appelletur ordo: deinde, utrū ab ipsa creatione fuerit distinctio illorum ordinum. Ordo angelorum dicitur multitudo cælestium spirituum, qui inter in aliquo munere gratiæ similantur, sicut & in naturalium datorum munere conueniunt. Vt uerbi gratia, Seraphin dicuntur qui præ aliȷs ardent charitate. Seraphin enim interpretatur ardens uel succendens. Cherubin, qui præ aliȷs in scientia eminent. Cherubin enim interpretatur plenitudo scientiæ. Thronus dicitur sedes. Throni autem uocantur, ut beatus Gregorius ait, qui tanta diuinitatis gratia replentur, ut in eis sedeat deus, & per eos iudicia decernat atque informet. Dominationes uocantur, qui principatus & potestates transcendūt. Principatus dicuntur, qui sibi subiectis quæ sunt agenda disponunt, eisqꝫ ad explenda diuina *mysteria principantur. Potestates nominantur hi, qui hoc cæteris potentius in suo ordine acceperunt, ut uirtutes aduersæ eis subiectæ, eorum refrenentur potestate, ne homines tantum tentare ualeant quantum desiderant. Virtutes uocantur illi, per quos signa & miracula frequenter fiunt. Archangeli, qui maiora nunciant. Angeli, qui minora.

Gregoriꝰ homil. 34 & li. 32. moralium ca 24.

*mini stert.

Quod hæc nomina non propter se, sed propter nos eis data sunt: quæ sumpta sunt a donis gratiæ, quæ non habent singulariter, sed excellenter: & a præcipuis nominantur. C

Hæc nomina illis non propter se, sed propter nos data sunt. Qui enim sibi noti sunt contemplatione, nobis innotescunt cognominatione. Et nominantur singuli ordines à donis gratiarum, quæ non singulariter, sed excellenter data sunt eis in participatione. In illa enim cælesti curia ubi plenitudo boni est, licet quædam data sint excellenter, nihil tamen possidetur singulariter. Omnia enim in omnibus sunt, non quidem æqualiter: quia aliȷ aliis sublimius possident, quæ tamen omnes habent. Cumqꝫ omnia dona gratiarum superiores ordines sublimius & perfectius perceperint, tamen ex præcipuis sortiti sunt uocabula, inferioribus cætera relinquentes ordinibus ad cognominationem: ut Seraphin, qui ordo excellentissimus æstimatur, tam dilectionē q̄ cognitionē diuinitatis, & cætera uirtutū dona, cæteris oībus sublimiꝰ & perfectius ꝑcepit: & tn̄ ab excellētiori dono. i. à charitate nomē accepit ille supior ordo. Maius eīm donū ē ipsa charitas q̄ scīa. Itē maius est scire q̄ iudicare, scientia nanque informat iudicium. Ideoqꝫ secundus ordo à secundo dono, id est, co

gnitione ueritatis appellatus est, scilicet Cherubin. ita de alijs intelligẽdum est. Assignatur ergo excellentia ordinum secundum excellentiam donorum. Et tamen (sicut Gregorius ait) illa dona omnibus sunt communia. Omnes enim ardent charitate, & sciẽtia pleni sunt. sic & de alijs. Sed superiores alijs excellentius (ut iam dictum est) ipsa acceperunt, à quibus & nominantur. Vnde Gregorius: In illa summa ciuitate quisque ordo eius rei censetur nomine, quam plenius accepit in munere. Greg. Homilia. 24. Eadẽ homilia 34.

Quæstio ex uerbis Gregorij orta. D

Sed oritur hic quæstio talis: Si quis ordo ab illo dono nominatur quod plenius possidet. tunc Cherubin in scientia pẽminet omnibus, quia à scientia nominatur. Sed qui magis diligit, plus cognoscit. Tantum enim (ut tradit autoritas) cognoscit ibi quisque, quantum diligit. Itaque Seraphin non solum in charitate, sed etiam in scientia pẽminent. Ideoque autoritas illa sic uidetur intelligenda, ut comparatio non referatur ad omnes ordines, sed ad quosdam, scilicet inferiores. Ille enim ordo non plenius Seraphin accepit scientiam in munere, sed plenius alijs ordinibus qui sunt inferiores. Nec nominatur quisque ordo ab omni re quã plenius alijs accepit, sed ab aliqua rerum quas accepit. Vel potest cõparatio referri nõ ad ipsos ordines, sed ad alia dona: nec ad omnia alia dona, sed ad quædam. Sicut enim homines cum plura habeant dona, quædam alijs excellẽtius possident: ita forte & angeli quibusdam muneribus magis pollent, & alijs quibusdam minus. Explanatio illius autoritatis. Alia determinatio eiusdem.

Vtrum ordines ab initio creationis ita distincti fuerint. E

Iam nunc inquirere restat, utrum & isti ordines à creationis initio ita fuerint distincti. Quod ita fuerint distincti à primordio suæ conditionis, uidetur testimonio autoritatis insinuari, quæ tradit de singulis ordinibus aliquos cecidisse. De ordine nanque superiori Lucifer ille fuit, quo nullus dignior conditus fuit. Apostolus etiam principatus & potestates tenebrarum nominat, ostendens de ordinibus illis cecidisse: qui cum in malis ministerium exerceant, non tamen penitus nominibus ordinum suorum priuati sunt. Sed non uidetur illud posse stare. Non enim tunc charitate ardebant, nec sapientia pollebant, neque in eis deus sedebat. Si enim hoc habuissent, non cecidissent. Non ergo tũc erant Cherubin uel Seraphin uel throni. Ad quod dicimus, quia ante casum quorundam non erant isti ordines, quia nondum habebant dona in quorum participationibus conueniunt. Sed quibusdã cadentibus, alijs apposita sunt: eisque qui ceciderunt collata fuissent eadem dona, si perstitissent. Ideoque scriptura dicit de singulis ordinibus aliquos cecidisse, non quia fuissent in ordinibus & postea corruerint, sed quia si perstitissent, eorum aliqui in singulis fuissent ordinibus: qui & in naturæ tenuitate, & in formæ pspicacitate differentes gradus habebant, sicut illi qui pstiterunt. Alij enim (ut pdiximus) supiores, alij inferiores conditi sunt. Supiores, qui natura magis subtiles, & sapientia magis pspicaces: inferiores, qui natura minus subtiles, & intelligentia minus pspicaces facti sunt. Has autem inuisibiles differentias inuisibilium, solus ille ponderare potuit, qui omnia in numero & mensura & pondere disposuit, id est, in seipso, qui est mensura omni rei modum pfigens, & numerus omni rei speciem pbens, & põdus omnem rem ad stabilitatem trahens: id est, terminans & formãs & ordinãs omnia. Ieze. 38. c. Ephe. 6. b. Respõsio. Sap. 11. d.

Vtrum omnes angeli eiusdem ordinis sint æquales. F

Præterea considerari oportet, utrum omnes angeli eiusdem ordinis æquales sint. Ita esse quibusdam placuit: sed non est hoc pbabile nec assertione dignum, quia Lucifer qui fuit de collegio superiorum, ipsis etiam dignior extitit, qui alijs excellentiores creati fuerant. Ex quo percipitur, quod si pstitisset, in ordine supiori fuisset, & alijs eiusdem ordinis dignior extitisset. Sicut enim unus est ordo apostolorum, & alter martyrum, & tamen in apostolis alij alijs sunt digniores, similiter & in martyribus alij alijs sunt superiores: ita & in ordinibus angelorum recte creditur esse. Per simile ostẽdit non oẽs eiusdẽ ordinis pares esse.

Quomodo dicit scriptura decimum ordinem ex hominibus compleri, cum non sint nisi nouem ordines. G

Notandum etiam quod decimus ordo legitur de hominibus restaurandus. Sed cum non sint nisi nouem ordines, nec plures fuissent, etiam si illi qui ceciderunt, pstitissent: mouentur lectores, quomodo scriptura dicat decimum ordinem compleri ex hominibus. Gregorius nanque ait homines assumendos in ordine angelorum, quorum alij assumuntur in ordine Gregorius homil. 34.

superiorum, qui scilicet magis ardent charitate: alij in ordine inferiorum, qui scilicet minus pfecti sunt. Ex quo apparet, non esse de hominibus formandum decimum ordinem, tanquam nouem sint angelorum, & decimus hominum, sed homines p qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelorum. Quod ergo legitur decimus ordo complẽdus de hominibus, ex tali sensu dictum fore accipi potest: quia de hominibus restaurabitur, quod in angelis lapsum est, de quibus tot corruerunt, ⁎ unde posset fieri decimus ordo. Propter quod Apostolus dicit restaurari omnia in Christo, quæ in cælis & quæ in terris sunt: quia p Christum redemptum est genus humanum, de quo fit reparatio ruinæ angelicæ: tamen non minus saluaretur homo, si angelus non cecidisset.

Ephe. 1. c. — Apoc. 1.

Quod homines assumentur iuxta numerum stantium, non lapsorum. H

Non enim iuxta numerum eorum qui ceciderunt, sed eorum qui permanserunt, homines ad beatitudinem admittuntur. Vnde Gregorius: Supna illa ciuitas ex angelis & hominibus constat, ad quam credimus tantos humani generis ascendere, quantos illic contigit angelos remansisse, sicut scriptum est in cantico Deuteronomij: Statuit terminos populorum, iuxta numerum angelorum dei.

Greg. homilia. 34. — Deu. 32. a. iuxta aliam trãslationem.

Quidam dicunt secundum numerum lapsorum angelorum homines reparandos. I

A quibusdam tamen putatur, φ homines reparentur iuxta numerum angelorum qui ceciderunt, ut illa cælestis ciuitas nec suorum ciuiũ numero priuetur, nec maiori copia regnet. Quod Augustinus in Enchiridio sentire uidetur, non asserens de hominibus plus saluari q̃ corruit de angelis, sed non minus, ita dicens: Superna Ierusalem mater noster ciuitas dei, nulla ciuium suorum numerositate fraudabitur, aut huberiore etiam copia fortasse regnabit. Neq; enim numerum aut sanctorum hominum aut immundorum dæmonum nouimus, in quorum locum succedentes filij catholicæ matris, quæ sterilis apparebat in terris, in ea pace de qua illi ceciderunt, sine ullo temporis termino pmanebunt. Sed illorum ciuium numerus, siue qui est, siue qui fuit, siue qui futurus est, in contemplatione eius artificis est, qui uocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Ecce apte dicit, non minus de hominibus saluari q̃ corruit de angelis, sed plus non asserit.

August. in Enchi. ca. 29. — Aug. li. 22 de ciuitate dei c. 1. — Gala. 4. — Isaie. 54. — Rom. 4. c.

SVMMA DISTINCTIONIS IX.

HIc tractat Magister specialiṫ de angelis sanctis, quãtum ad numerum ordinum & hierarchiarum, primo ostendens quid dicatur hic ordo. secundo, quòd nouem sunt ordines angelorum. tertio, qualiter inter se distinguantur. quarto, cur nomina ista eis imposita sint. Deinde circa hæc mouet tres quæstiones, unã ex uerbis Augustini, ut patet in textu. Secunda est, an ordines ab initio suæ creationis ita distincti fuerunt, Tertia, an omnes angeli eiusdem sint ordinis. Consequenter declarat, q̊ sensu dicatur esse ordo decimus angelorum. Postremo determinat quòd homines post hãc uitã ad angelorum ordines assumuntur. Quocirca inquirit, an assumentur iuxta numerũ stantium angelorũ an lapsorũ.

QVAESTIO .I.

HIc quæritur primo, quid hierarchia. ¶Et iuxta diuinum Dionysium dicitur esse sacer principatus. Cui obijcitur φ principatus est unus ac specialis ordo angelicus, imò & pars infimæ hierarchiæ, sicut patebit. Pars autem non prædicatur de toto, saltem pars integralis. sed antequã multiplicentur hic argumenta, ponendæ & exponẽdæ sunt hic descriptiones hierarchię. Multa quoq; eorum quæ in hac distinctione tanguntur, expedita sunt ante: uidelicet, an ordines angelorum à suæ creationis exordio fuerũt distincti, & utrum omnes angeli eiusdẽ sint ordinis. Ex declaratione autem diffinitionum hierarchiæ, clarebit argumentorum quæ hic fieri solent, solutio.

Thomas. ¶Itaq; Thomas hic scribit: Hierarchia dicitur quasi sacer principatus ab ἱερόν quod est sacrum, & ἀρχός princeps. In om̃i autem principatu requiritur gradus potestatis ac congruus finis. Hinc sicut in principatu seculari finis est, ut subiecta multitudo pacifice disponatur ad bonum intentum à principe: sic in sacro spiritalíq; principatu assimilatio ad deum, est finis: quẽ angeli cõsequi nequeunt, nisi per ordinatam actionem, ad quã exigitur ordinata ptãs atq; scientia dirigẽs. idcirco in diffinitione hierarchiæ poniṫ ordo in quo gradus exprimiṫ ptãtis: scientia quoq; ut dirigens, & actio tãq̃ ad finem perducens, ac dei similitudo ut finis intẽtus. Ait quippe quarto cęlestis hierarchiæ capitulo diuinus & magnus Dionysius: Hierarchia est diuinus ordo & scientia & actio, deiforme quãtum possibile ẽ similãs seu imitãs, & ad debitas ei diuinitus illuminationes proportionabiliter in dei similitudinem conscendens. Porro alibi dicit: Hierarchia est ad deũ quãtum possibile est, unitas & similitudo, Finis nãq; ẽ causa causarum. ideo diffinitio sumpta ex fine, cæteris extat formalior, estq; medium alias diffinitiones demonstrãs. Hinc illa descriptio, Hierarchia est ad deum unitas & similitudo, est uelut diffinitio, quę est mediũ demonstrationis. Illa uero, hierarchia est ordo & scientia & actio, si nihil addatur, est quasi demonstrationis conclusio: quia includit essentialia hierarchiæ principia. Propter quod beatus Dionysius eam ex prędicta concludit. Sed prior illa perfectior ẽ, quoniam comprehendit utrunq;. Vnde est quasi demonstratio positione differens.

¶Deniq; ordo dupliciter sumiṫ: Primo, quasi abstractiue, p ordinatiõe quę est relatio inter ordines diffe-

rentes. sicque in diffinitione ponitur hierarchiæ. Secundo concretiue, ut nominat unum gradũ, ut dicatur ordo, uidelicet gradus ordinatus, & ita est pars hierarchię. per quod patet solutio argumenti istius, pars nõ ponitur in diffinitione totius saltẽ ut genus. Insup cõtra diffinitiones has sic argui põt: In angelis non solũ est ordo ſm sciẽtiam, sed etiam secundũ alia dona naturalia atque gratuita, quæ excellentius sunt in superioribus q̃ in inferioribus. ergo ponenda sunt in diffinitione hierarchiæ, sicut scia. Secundo, actio spectat solũ ad ordines ministrantes: ergo nõ est in diffinitiõe hierarchiæ ponẽda, cũ hierarchia ministrantib⁹ & assistẽtib⁹ sit communis, nec commune per proprium habeat diffiniri. Tertio, idẽ in diuersis generibus non subalternatis poni non ualet. Substantia aũt, actio & ordo, non mutuo subalternantur, ergo inconuenienter ponuntur in diffinitiõe hierarchiæ, ut gña. Quarto, in diuinis & increatis supergloriosis ac adorãdis personis, nõ est ordo sciæ & actionis, cum earũ sit una scia, unaque actio, saltẽ ad extra. Ad rõnẽ aũt hierarchiæ pertinet ordo sciæ & actionis, ergo nõ similat deiforme. Quinto, idẽ ẽ deiformitas & similitudo diuina. Ergo unũ eorũ superflue ponit in hierarchiæ diffinitiõe.

Cõtra diffinitiones hierarchię argui tur. 1. 2. 3. 4. 5.

Dicendũ ad primũ. Dicendũ ad primũ, q̃ sicut aĩa existẽs in corpore quendã effectum immediate inducit in omnibus mẽbris, uidelicet esse, inquantũ est corporis forma, aliũ autem effectũ influit uni membro, alio mediante, ut motũ: sic deus oĩpotens & excelsus cunctis cælestibus ordinibus immediate influit uitã naturæ uitamque grãe & gloriæ. Ad diuinorũ uero executionẽ officiorũ mouet eos ordinate, uidelicet medios per primos, ultimosque p medios. Idcirco in diffinitione hierarchiæ non ponit natura, gratia aut gloria, sed scia tanquã dirigens actionẽ in diuinis officijs.
2. Ad secũdũ, actio uiatoribus exhibita, est ministrãtibus propria, nec in diffinitiõe hierarchiæ locat, sed actio cõis, designans transfusionẽ luminis diuinitus dati in aliũ: q̃ actio oĩbus illis extat cõis.
3. Ad tertiũ, sanctus Dionysius in uerbis illis p̃tactis nõ intendit ordinare neque exprimere diffinitionẽ hierarchiæ, sed essentialia ei⁹ principia tãgere. Quorũ unum est uelut materiale, per modum gñis habens se, utpote ordo. Alia sunt tãq̃ formalia complẽtia rõnem hierarchiæ per modũ differẽtiæ, quorũ primũ est luminis diuini receptio, quæ noĩe sciæ designat. Secundum est transfusio luminis in alterũ, quæ per actionẽ datur intelligi. Tertium est consequutio finis in consequutiõe diuinæ assimilationis. Sicque inter hęc sequens est quasi formale respectu p̃cedentis, & põt ex illis dari diffinitio hierarchiæ sub forma hac: Hierarchia est diuin⁹ ordo secundũ sciam & actionẽ ad adipiscendam dei assimilationẽ.
4 Ad quartũ, ſm quosdam in diuinis personis quædam hierarchia consistit, quã supercælestẽ appellãt, q̃ attendit ſm ordinẽ naturæ in diuinis p̃sonis, quã assimilat seu imitat hierarchia angelorũ cælestis, & hoĩm subcęlestis. Sed istud nõ est cõueniens nec sancto Dionysio consonum: qm̃ in diuinis p̃sonis ponere principatũ unius ad alterũ, censet hæreticũ, aut q̃ pater purget, illũinet aut p̃ficiat filiũ: seu id q̃d p̃ris est, recipiatur inferiori mõ in filio q̃ est in p̃re. Quæ tñ requiruntur ad rõnẽ hierarchię ſm intentionẽ beati Dionysij, & ſm significationẽ uocabuli. Ideo aliter est dicendũ, uidelicet q̃ hierarchia similat deiforme, inquantũ per lumẽ desup participatũ assimilat claritati diuinæ, non p æqparationẽ, sed ſm suã possibilitatẽ. Propt̃ q̃d dicit sanctus Dionysius, q̃tũ possibile est. Oĩs q̃ppe perfectio creaturę, est q̃dam similitudo bonitatis diuinę, sed una exp̃ssior alia.

Hæreticũ est, in diuinis p̃sonis ponere principatũ uni⁹ ad alterum.

5. Ad quintũ, agẽti seu imprimenti põt recipiẽs dupliciter similari. Primo, ſm formam tm̃: scdo, penes formã & actionẽ, sicut aliq̃d ita illũinat à sole, q̃ alia q̃que illũinat ut luna: sic angeli assimilant deo, lumẽ ab ipso recipiẽdo, q̃d notat cũ dr̃, Deiforme, in quantũ possibile est. Et itẽ lumẽ à deo receptũ alijs cõicando, q̃d insinuat dũ subdit, ad inditas illũinationes. i. ſm uirtutẽ & regulã datarũ illũinationũ ascẽdẽs ad similitudinẽ dei, opando & influẽdo in alios ſm suã p̃portionẽ. ideo noiat hoc ascẽsum, qa in hoc consistit p̃fectio similitudinis deiformis. Nã oĩm diuinorũ diuinissimũ ẽ, dei cooperatorẽ existere, sicut diuinus Dionysius ait ibidẽ. Ideoque philosophi posuerunt finẽ intelligentiarũ mouentiũ orbes ab eisdẽ intẽtũ, esse assimilationẽ diuinã in causando. Sic itaque prima similitudo correspondet sciẽtiæ, secunda actionĩ. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Preterea Bonauentura circa hæc p̃tim aliter sensisse uidet, increatã hierarchiã ponẽdo: Btũs, inq̃t, Dionysi⁹ li. de angelica hierarchia tres ponit hierarchiæ diffinitiões. Prima ẽ, hierarchia ẽ diuina pulchritudo ut simpla, ut optima, ut cõsummata uel cõsummatiua. Secũda ẽ, hierarchia ẽ diuin⁹ ordo & scia & actio, deiforme q̃tũ possibile est similãs, ut supra. Tertia ẽ, hierarchia est ad deũ q̃tũ possibile est, similitudo & unitas, ip̃m habens sanctæ sciæ & actiõis ducẽ, & diuinissimũ suũ decorẽ immutabiliter diffiniẽs, q̃tũ uero possibile est, suos laudatores reformãs. Harũ diffinitionũ prima est increatę hierarchiæ. Aliæ duæ sunt hierarchiæ creatæ, q̃ inter se differunt, qm̃ prima harũ duarũ principaliter attẽdit penes egressum à deo, sed ultima penes regressum ad deũ, q̃uis in utroque tãgat utrũque. Prima diffinitio q̃ est hierarchię increatę, exprimit eã q̃tũ ad trinitatẽ & unitatẽ, itaque nec trinitas p̃iudicat unitati, nec ecõtrario: imò unitas ad p̃fectionẽ p̃tinet trinitatis, & trinitas ad perfectionẽ unitatis. Vt ergo oñdat ibi esse unitas in trinitate, dr̃: Hierarchia ẽ diuina pulchritudo. Pulchritudo nãque cõsistit in pluralitate & æq̃litate, ut asserit Aug. li. de uera religiõe. Vt aũt oñdat, q̃ pluralitas nõ p̃iudicat unitati, dr̃: Vt simpla, qm̃ sic ẽ ibi pluralitas, ut tñ nõ tollat unitatis simplicitas. Vt itẽ oñdat q̃ unitas non p̃iudicat pluralitati, subiũgit: Vt optima. Quia sic est in deo unitas, ut tñ summa sit bonitas, p quã est p̃fecta cõicatio, & ita p̃sonarũ pluralitas. Postremo, ut oñdat q̃ unitas spectat ad p̃fectionẽ pluralitatis, & ecõtrario, subdit: Vt cõsummata: in quo insinuatur, q̃ in trinitate & unitate consistit oĩmoda & summa perfectio.

Bonauẽt.

Porro secundæ diffinitiõis intellectus sic sumitur: Angelica hierarchia diffinitur secundum egressum à deo. egreditur autẽ à deo ſm rationem imaginis & similitudinis, sicut & hõ. Hinc in illa notificatiõe primo describit hierarchiã egredientẽ à deo per modũ imaginis, dicẽs: Hierarchia est diuinus ordo & scientia & actio, ut ordo. i. ordinata potestas, correspõdeat patri: scia filio, actio spũisancto, instar memoriæ & intelligentiæ ac uoluntatis. Secundo describit eam quantũ ad rõnem similitudinis, dum subiungit: Deiforme q̃tũ possibile est similans, & tangitur ipsa similatio quantũ ad habitũ, cũ dr̃: Deiforme q̃tum possibile est similans. & q̃tũ ad actũ, cum subditur: Et ad inditas ei illuminatiões &c. Similitudines quippe seu gr̃ę assimilantis act⁹, est sursum ducere: sicut eius origo est, desursum descẽdere. In tertia descriptiõe describit p regressum ad deũ. Notat ergo ĩ hac descriptiõe hierarchia regrediẽs seu

Intellect⁹ sc̃dę diffinitionis.

eius regressus primo quātum ad habilitatem, cum dicitur: Hierarchia est ad deum quātum possibile est, similitudo & unitas. Secundo, quantum ad eius actualitatem, cum dicitur: Ipsum habens scientiæ sanctæ & actionis ducem. Tertio, quantum ad eius immutabilitatem, cum additur: Et ad suū altissimum decorē immutabiliter diffiniēs. Quarto, quo ad plenitudinis hubertatem, subdēdo: quantū uero possibile est, referēs suos laudatores in hoc scilicet, quod nō solum sibi sufficit, sed etiam propter plenitudinē charitatis & grāæ, est potēs alios adiuuare. Sicq; ex diffinitiōibus istis innotescit, quid sit hierarchia tā angelica q̃ humana: ex quibus elicitur hæc diffinitio magistralis, omi conueniēs hierarchiæ, non tñ uniuoce: Hierarchia est rerum sacrarum & rationalium personarum ordinata potestas, in subditis debitum retinens principatum, quę tā angelicæ q̃ ecclesiasticæ hierarchiæ cōueniens ē. Hæc Bonauētura, qui addit, hierarchiarum alia supercælestis, alia cælestis, alia subcælestis.

¶Concordat Antisiodorensis in Summa libro secundo: Hierarchia, inquiens, secundum diuinum Dionysium est rerum sacrarum & rationalium sacra potestas, in subditis debitum seruās dominium. In qua descriptione ponitur potestas pro genere: rationaliū, ponitur ad differentiam irrationalium: sacrar̄, ad differentiam dæmonum hominumq; prauorum: in subditis seruans dominium debitum, ad differentiam rerum sacrarum & rationalium, quarū est obedire, non principari, quia subiectos non habent. Triplex quoq; est hierarchia, uidelicet supercælestis, q̄ cōsistit in tribus diuinis personis: cælestis, quæ consistit in angelis: & subcælestis, consistens in prælatis. Hæc Antisiodorensis. *Antisiod.*

¶His consonans Petrus, addit: Cum tria sint genera rer̄ rōnalium & sacrar̄, uidelicet diuinar̄ psonar̄, angelorum & hominum, ideo ab antiq̄s doctoribus triplex consueuit hierarchia distingui. Prima est supcęlestis diuina, ita tñ, ut in ea nō intelligat̄ ordo principandi, sed principiandi quo pater à nullo est, filius à patre solo, spiritussanctus ab utroq;. Secunda est cælestis. i. angelica. Tertia subcælestis. i. ecclesiastica. Mediam intendit sanctus Dionysius describere per quatuor ipsam integrantia. In hierarchia nanque est gradus potestatis alicui⁹, quæ dicitur ordo: & aliquid, q̄d dirigit potestatem in finem ne erret, & hoc est sciētia. i. diuina illuminatio. Aliquid quoq;, quo ptingit potestas in finem, scilicet executio quæ dicitur actio. Et aliquid, tanquam finis intentus ad quē ordinatur potestas, quod est assimilatio deiformis. Hæc Petrus. *Petrus.*

¶Deniq; Richardus istis cōsentiens, sequit̄ Thomā in hoc, q̄d in diuinis psonis nō sit hierarchia: Quia, inq̄ens, hierarchia pricipatū designat inter psonas q̄ sunt in ea, non uidetur concedendū, superdignissimā trinitatem esse hierarchiam, nisi cum ista determinatiōe q̄ in ea est ordo principiandi, non principandi. Nō em̄ in ea una persona alteri principatur, cū sit inter ipsas summa æqualitas. Hæc Richardus. *Richard⁹.*

¶Porro Albertus: Hierarchia, ait, est totum potestatiuum, quod in suis partibus ita se habet, quod prima pars potestatiue includitur in sequēte seu media, & media in ultima. Quod intelligēdum est de primo secundum uiam gñationis, non perfectionis, imò primū s̄m uiam pfectionis, includit potestatiue sequentia. Ideo subdit Albertus, quemadmodum secundo de anima dicit Philosophus, quod uegetatiuū est in sensitiuo, uegetatiuum quoq; ac sensitiuum in intellectuali, propter quod sanct⁹ Dionysius & Boethius dicūt: Quicquid potest potentia inferior, potest supior eminenter, non econtrario: & ista est in istis, cum dicitur: Hierarchia est ordo & scientia & actio. Ordo etenim dicit hierarchiā secundum aliquid suæ potestatis, sciētia uero determinat eam in qua est ordo, actio autem dicit eandem potestatem secundum complemētum. Ordo quoq; dupliciter sumitur, scilicet pro forma rationeve ordinis, & pro re ordinata. Sicq; secundū Magistrum ordo uocatur multitudo cælestium spirituū, qui inter se in aliquo dono gratiæ similantur, sicut in munere naturalium donorum. & ita non ponitur in diffinitione hierarchiæ, sed prout est forma seu rō ordinis in personis ordinatis. Atq; ut asserit Hugo, Hierarchia essentialiter in duobus cōsistit, uidelicet in participatiōe gratiæ illuminationis, & in eius effusione super inferiora. Ad participationem aūt gratiæ illuminationis tria exiguntur, quæ sunt conuersio ad principium illuminationis. Quæ conuersio nomine ordinis designatur. Secundum est receptio luminis, & hoc dicit scientia, quę est lumen ab illuminatore receptum. Tertium est effusio luminis in inferiores, quod exprimit actio. Præterea quæri potest, An sit aliqua hierarchia supercælestis diuina & increata. Videtur q̄d non, Ait q̄ppe diuinus Dionysius, q̄d hierarchia habet deū omnis sapiētiæ actionisq; ducē. Et rursus: Hierarchia est deiforme quantum possibile est similans, & ad indītas ei diuinas illuminationes in dei similitudinē p̄portionaliter ascendens. Et certum est intelligenti, q̄ nullum horum conuenit supergloriosissimę trinitati. Dicendum q̄ antiqui communiter distinxerūt triplicem hierarchiam, utpote supercælestem, &c. Ideo respondendum, quod hierarchia accipi potest secūdum essentialem suam diffinitionem prætactam, & ita nō dicitur in diuinis, sicut uerba nunc tacta demōstrant. Et item secundum nominis compositionem, & ita non est nisi sacra & ordinata potestas. Quod si ordo referatur ad ordinem naturæ patris & filij ac spiritussancti, quo alter est ex altero, non quo alter prior est altero, sic proculdubio in trinitate supermundana supercælestis est hierarchia. Est em̄ sacra & ordinata potestas in filio ex patre, atq; in spiritusancto ex patre & filio. Et hoc intendit Magister in nona ista distinctione, dicendo: In singulis hierarchijs tres ordines, ut trinitatis in eis similitudo insinuetur expressa. Hæc Albertus in Scripto. *Albertus.* *Ordo du-pliciter su-mitur.* *Hugo.* *D. Dio.*

¶In libro demum de coęquæuis, hęc eadem scribit & ait, quod secundum diffinitiones à beato Dionysio de hierarchia digestas, hierarchia non diuiditur in supercælestem, cælestem & subcælestem, & quod illa diuisio fit analogi in contenta sub eo. Ibi quoque latius exprimit, qualiter hierarchia sit totum potestatiuum: Totum, dicēs, potestatiuum est medium inter totum uniuersale & totum integrale. Totum em̄ uniuersale est in qualibet sua parte, & p̄dicatur de ea. quia ut p̄bat Philosophus septimo Metaphysicę, quid est p esse sentiam, idem est uniuersali & particulari. Totum uero integrale non est in aliqua suarum partium, nec p̄dicatur de illis. Sed totum potestatiuū est in qualibet partium, quamuis non æque potēter, sed in prima secundū minus, in secunda uero potentius, & in ultima. i. suprema secundum totum posse, & tale totū est hierarchia. In potestatibus autē ordinatis semper sequēs præsupponit præcedētem, & habet plus, quod proba *Idem.*

tur tã in ptãtibus naturæ ꝗ̃ officiorũ & gratiæ. In potestatib⁹ nãq; naturę, uegetatiuũ est in sensitiuo, & sensitiuũ in rõnali. Sed nõ cõuertitur, ut uult Dionysius lib. de diuinis nominibus, capitulo 6. In officijs quoq; potestas decani est in potestate centurionis, potestas cẽturionis in potestate thearchæ. In gratijs etiã potestas subdiaconi in potestate diaconi, & potestas diaconi in potestete presbyteri, nõ ecõtra. Hinc partes totius potestatiui, scdm ordinẽ cõstituunt totũ. Et prima cõstituit ipsum secundũ qd, secunda aũt secundũ plus, tertia uero perfecte: quemadmodũ etiã dicimus de diuisiõe boni in bonum delectabile & utile & honestũ. Delectabile em̃ est bonũ secũdum qd, & utile ẽ bonũ plus, honestũ autẽ est bonum simpliciter. Rursus honestum includit seu ponit utile & delectabile, nõ ecõtra. Vtile quoq; ponit delectabile, nõ econtra. Cõsimiliter dicim⁹ de partibus essentialibus hierarchiarum, ꝗ̃ sunt ordo, scientia & actio. Nã ordo ponit hierarchiam secũdum qd, & scientia plus, actio uero perfecte. Hæc Albertus.

Vdalric⁹. ¶Idẽ Vdalricus, cuius scripta de ista materia in prę habitis Thomæ & Alberti dictis, ꝓ parte maxima cõtinẽtur. Nẽpe 4. Sũmæ suæ libro disserit: Nũerum supernorũ spirituũ nobis innumerabilem, æterna sapientia redegit in ordinẽ grę. q̃a inordinata multitudo extat confusio, quã eẽ nõ decet in ministris æternæ sapientiæ, cũ & ordo ministrorũ Salomõis reginã Saba duxerit in stuporẽ, & sapiẽtis sit ordinare. ¶Deniq; q̃uis omĩum rerũ perfectio in q̃dã cõsistat ternario, ut Aristoteles atq; Pythagoras contestantur, puta in principio, in medio & in fine, specialiter tñ perfectio ordinis integratur ex his. Hinc cælestia agmina ita in tria diuisa sunt, quæ Apostolus uocat tres cælos, dum raptũ se dicit usq; ad tertiũ cælũ. S. uero Dionysius ipsos appellat tres hierarchias, & ut 3. cælestis hierarchiæ capitulo loq̃tur, Hierarchia est ordo, nõ cõcretiue pro uno ordinis gradu, q̃ est pars hierarchiæ, sed formaliter & in abstracto acceptus, q̃ est ordinatio graduum inter se. & nominatur ordo iste diuinus, nõ ꝙ sit in diuinis personis, ut aliq̃ dicũt ponẽtes hierarchiã supercælestẽ: q̃a hæreticum est ponere in diuinis personis ordinẽ in scientia actibusq; hierarchicis, quãuis ibi sit ordo naturæ. Sed nũcupatur ordo diuinus, q̃a attenditur secũdum donum diuinũ, & secũdum reductiõem in deum. Sciẽtia q̃q; nõ dicitur hic uisio dei, quæ tota ẽ merces: q̃a illã cognitionẽ angelus unus nõ sortitur ab alio, sed oẽs immediate habent eã à deo. nec etiam uocatur scientia seu notitia rerũ in deo per beatificam uisionẽ, nec habitus naturalis sciẽtiæ: sed lumẽ diuinũ, manifestãs ea quæ ad regimẽ pertinẽt uniuersi, atq; ad dispositionem ecclesiæ, & ad notitiã mysteriorũ absconditorũ à seculis in deo. Similiter actio nõ dicit hic actionẽ ministerij circa nos, q̃m hoc nõ cõuenit omĩbus hierarchijs: sed dicit uirtutẽ iã dicti luminis, ad explendum actus hierarchicos, q̃ sunt, purgare, illuminare, pficere. ¶Hoc quoq; sciendũ, ꝙ etymologia nominis nõ est eius significatũ secundum grãmaticos: quẽadmodum id à quo nomẽ imponitur, nõ est id cui nomẽ imponit. Sic in ꝓposito quãuis etymologia huius nominis hierarchia sit sacer principatus, tñ significatum eius est ornatus seu pulchritudo, ꝓpter quod Damascenus lib. 2. capitulo 3. hierarchias appellat ornatus. Beatus itẽ Dionysius post prętactã diffinitionem concludere uolens, dicit: Diuina pulchritudo. Dicitur aũt deus pulchritudo, q̃m instar luminis cum fulgore influit uniuersis pulchrificas fontani radij traditiões, qui & suos theasicos. i. subditos, facit diuina algamata. i. insignes figuras seu expssas imagines, specula q̃q; clarissima. Itaq; s̃m lumẽ prædictũ constat & assignatur distinctio triplicis hierarchiæ s̃m doctrinam diuini Dionysij, quã se à Paulo apostolo didicisse gloriat̃ 6. cęlestis hierarchiæ capitulo, uocans eum diuinum suum & sanctum perfectorẽ. Hæc equidem fuit sapientia quã loquebat̃ Ap̃s inter perfectos, & hæc sunt uerba arcana quæ uidit ipse in tertio cælo, quæ non licet homini loqui. Hæc Vdalricus.

Margin notes: Nũer⁹ supnorũ spũum nobis innumerabilis. — 3. Reg. 10. — 2. Cor. 12. — Dion. tertio cęlestis hierarchię. — Damasce. — S. Dion. — Triplicis hierarchię distinctio. — Paulus pfector S. Dionysii.

Durãdus. ¶Porro Durandus: Considerandũ est, inq̃t, sup q̃d hierarchia fundat̃. Idcirco notandũ ꝙ quamuis omẽs angeli sancti immediate uideãt diuinã essentiam, in q̃ uisione cõsistit ipsorũ felicitas, mysteria tñ gratiæ & ea quę circa nos agere debent ut reducamur in deũ, non nouerunt nisi inquantum eis reuelantur, atq; de ipsis illuminãtur. Et quoniã teste Apostolo q̃ à deo sunt, ordinata sunt, illũinationes angelorũ de mysterijs gratiæ & cæteris quæ circa nos per eos diuinit⁹ ordinata sunt fieri, ordinem habẽt. Nam quidam de his immediate illuminantur à deo, alij mediate. Medij equidẽ per supremos, infimi uero per medios. Itaq; hic ordo recipiendi illuminationes diuinas, quia ab uno descendit originaliter ac dependet, puta à deo, & ad unũ tendit finaliter, ut scilicet reducamur in deum, dr̃ hierarchia. i. sacer principatus seu ordo beatorũ spirituũ sub deo, in recipiendo diuinas illuminationes ab ipso mõ prætacto. Sicq; patet super quid hierarchia fundetur, uidelicet super ordinatam receptionem illuminationum à deo. Hæc Durandus.

Margin note: Sup quid fundet̃ hierarchia.

Gulielm⁹. ¶Insup de his scribit diffuse Gulielmus secũda parte libri de uniuerso: Manifestũ est, dicens, ꝙ hierarchia sit sacer principatus, & iuxta intentionem sapientis ac sancti Dionysij, nominatio ista potissime cõuenit supergloriosissimæ ac beatissimę trinitati, quæ est unus deus, essentialiter sanctus, omnibus dominans, & infinite uniuersis sublimior. Cœtus uero sublimium substãtiarum, uidelicet angelorum seu etiam hominum, ad officia ordinum seu chororum sacrati ac deputati, hierarchiæ dicuntur iuxta sapientissimi Dionysij intentionem. Distinxit quippe hierarchias in tres, puta diuinam, angelicam & humanam. Dicendo autem, quod hierarchia est diuinus ordo, scientia & actio, intellexisse uidetur quod totus ille sacratissimus beatissimorum spirituum principatus, est diuinitus ordinata societas, ordinata inquam pulcherrima distributione donorum, ac decentissima constitutione graduum ad obsequia creatoris iuxta congruentiam exigentiamq; donorum: hoc est, scientiarum & uirtutum, quibus illuminati sunt ab eodem, quoniam una præ alijs perfectior & exhuberantior est in istis. Ideo ei de plenitudine sua iuxta creatoris dispositionem ac placitum conuenit alijs communicare: quæ sacra societas est, deiforme quãtum possibile est similans, id est, increatam formositatem eximie imitans, quantum permittit infinita & inexcogitabilis inferioritas, remotio seu distantia à supereminentissima excellentia creatoris. Vires nanque substantiarum illarum in perfectionibus naturæ & gloriæ, sunt in sua ultimitate, id est, in actu quo possunt maiore, nisi quid nouum eis adijceretur. Non enim se contrahunt, sed magis extendunt, ut queant, nec se restringunt ad parua, scientes quod in hoc gloriæ detraherent creatoris. ¶Rursus quod ait, quãtum possibile est, potest ita intelligi,

quantum fas est & dignum atque cõueniens. Neque enim fas est aut dignum est, ut diuinam & increatam pulchritudinẽ imitentur, nisi quãtum instituit & gratuita cõtulit bonitate. Etenim unaquæq; substantiarũ illarũ superdignissimæ trinitatis exemplũ est atq; clarissimũ speculũ. siquidẽ per uirtuosam potentiã q̃ prædi tus est, exemplũ est dei patris: p luminosam sapiam, q̃ illustrata est, exemplũ est unigeniti filij dei: p ardẽtissimũ etiã suũ amorẽ in deũ, exẽplũ est spũs sancti. Tota q̃q; illa sublimis & beata ciuitas in singulis ciuibus suis, itã cõformis est dñantissimæ ac supmagnificentissimæ trinitati. Sicq; resplendet ad ipsam, ut unusq̃sq; illorũ signaculũ similitudinis sit illius. Propt̃ q̃d tota ciuitas in ipsa sua totalitate, pace, concordia & unitate syncerissimi feruẽtissimiq; amoris eximia pulchritudine similitudinis se cõformat, quantũ fas ẽ ad deiforme. i. formositatẽ diuinã. Præterea sicut igni puro & elemẽtari fortissima & incessabilis inclinatio ẽ ad sursum, sic beatis illis substãtijs inabruptibilis, inseparabilis, uigorosissima ac feruentissima inclinatio est ad subtilitatem assimilationis diuinæ. Hæc Gulielmus.

Henricus ¶ Præterea Hẽricus q̃dlibeto 5. testatur: Cũ perfectus fuerit intellectus nr̃ per habitus sciales oĩm quę per ipsos nata sunt cognosci, & actu intelligit ea ex habitu, hoc est summũ & pfectissimũ, ad q̃d ex puris naturalibus suis potest pertingere ẽm statũ uitæ pñtis. Hoc tñ ẽ infimũ in intellectu angelico, q̃m habet habitum scientialem naturaliter sibi connatum oĩm rerum à se naturaliter cognoscibilium. Deus uero sicut in ordine rerũ, ita in ordĩe intelligentiũ est pura forma, cuius esse est suum intelligere actuale. Angelus autem inter deũ & intellectũ humanũ in principio sui instar tabulæ rasæ nudum, habet se medio modo: q̃m habitus suos scientiales à seipso non habet, nec post suã pductionẽ recepit eos, sed concreati sunt ei. Verũ q̃ ad actus suos est in potẽtia, ut nõ sit necesse eũ oĩa simul intelligere. Sicq; semp inferiora in suo supremo, connexa sunt infimo superiorũ: & q̃ in inferiori sunt ẽm ampliorẽ compositionẽ & potentialitatẽ, in superiori sunt ẽm maiorẽ simplicitatẽ & actualitatẽ, q̃ oĩa finaliter recurrunt & concurrunt in primã & perfectissimã unitatẽ. Vnde 7. cap. de diuinis noĩbus beatus Dionysius ait: Ipse est super omnia compaginans & insolubilis causa cõgruentiæ ordinatiõisq; oĩm, fines primorũ semper coniungens principijs secundorũ, & sic unã uniuersitatis cõspirãtiã & harmoniã efficiẽs, & in hoc fundatũ in angelis rõ hierarchiæ. Hæc Henricus.

QVAESTIO II.

Deinde hic q̃rit̃, **An in angelicis spiritibus solũ sint tres hierarchiæ & ordines nouem.**

1. ¶ Videt̃ q̃ nõ, angeli eñ sunt simplicissimo deo ppinquiores q̃ hoĩes. Ergo in eis est minor multiplicitas atq; diuisio, q̃ in hoĩbus. Sed in hoĩbus non est nisi una hierarchia, uidelicet ecclesiastica. ergo hierarchia angelica non est triplex, sed una duntaxat.
2. Scdo beatus Dion. in quolibet ordine angelorũ dicit esse supiores & inferiores ac medios, ergo in quolibet ordĩe est triplex ordo.
3. Tertio, supremus angelus in quolibet ordine minus distinguitur ab infimo angelo ordinis superioris, quàm ab infimo angelo sui proprij ordinis: quia species rerum se habent in numerum, & immediate sequitur angelum illum in ordine uniuersi. Ergo plus pertineret ad ordinem superiorẽ, quàm ad chorum seu ordinem in quo collocatur.
4. Quarto, numerus impar imperfectior est numero pari: ergo potius ordines angelorum sunt in aliquo numero pari: q̃ nouenario, q̃ est numerus impar. In euangelio quoq; mulier per quam æterna sapientia designatur, legitur dragmam decimam perdidisse, q̃sisse & inuenisse seu reparasse. Ergo uidentur decem esse ordines angelorum. Et breuiter, quæstio hæc inquirit per q̃d hierarchiæ angelicæ ac ordines angelorum distinguuntur. Luca

Albert. ¶ Circa hæc scribit Albertus: Diuisio hierarchiæ angelicæ in tres hierarchias, est diuisio totius potestatiui in partes potestatiuas, nõ totius uniuersalis in partes subiectiuas, nec totius integralis in partes ipsm integrãtes. Dicit autem Magister in litera, q̃ tres sunt hierarchiæ, & quęlibet tres continet ordines. Hinc antiq doctores, ut Præpositiuus & Antisiodorensis, dixerũt esse istas tres hierarchias, Epiphaniam, hyperphaniam, & hypophaniam. Epiphaniam istam diffiniunt: Epiphania est incalescentis affectionis incendio, altioris intellectus fastigio, iudicij libertate, resultatio distributa. Hyperphaniam diffiniunt sic: Hyperphania ẽ diuina illuminatio, sui participes interstalari reuerentia insigniens, usumq; dominandi edocens, & arcens cõtrarium. Hypophaniam diffiniunt, asserentes q̃ hypophania est diuinum principium, legibus naturę occurrẽs, secreta reuelans, secundum participationẽ discretam. Et dicunt q̃ legibus naturæ occurrens, dicit̃ pter uirtutes, quarum secundum Gregorium est miracula facere, q̃ fiunt cõtra uel supra leges naturæ. Secreta reuelans, ẽm participationem secretam, dr̃ propter archangelos & angelos, quorũ est reuelare secreta, ita q̃ archãgelorum est nunciare maiora, angelorũ minora. Similiter in diffinitione epiphaniæ dicunt poni incalescentis affectionis incẽdio, propter seraphim, qui interpretatur totus ardens, seu totus incendens. Altioris intellectus fastigio, propter cherubim, qui interpretatur plenitudo sciẽtiæ. Iudicij libertate, propter thronos, in quibus secũdum Gregorium deus sedet, & per eos sua discernit iudicia In diffinitione demum hyperphaniæ ponitur diuĩa illuminatio sui participes interstalari reuerentia insigniens, propter principatus, quarum (ut dicunt) est interstalarem reuerentiam edocere, ut unicuiq; secundum suum gradum reuerentia exhibeat̃. Vsum dñandi docens, ponit̃ pter dñationes, quarũ (ut dicũt) est usum dñandi docere. Arcẽsq; contrariũ, asserũt poni pter ptãtes, quarũ est contrarias potestates arcere, ne tantum noceant quantum uolũt & possent. Aliam diuisionem ponit sanctus Dionysius in cælesti hierarchia, capitulo sexto: Diuinus, inquiens, noster perfector (id ẽ, Paulus aut Hierotheus) primam & summam hierarchiam dicit esse circa deũ existentem semper, & attente ipsi intendentem, sanctissimos scilicet thronos, & oculosos ac pennosos cherubim & seraphim. Secundam uero hierarchiam, ex dominationibus, uirtutibus & potestatibus dicit constare. Nouissimam uero, ex principatibus, archangelis & angelis constitutam.

¶ Quęrit̃ ergo de harum sufficientia diuisionũ, dicẽdum quod distinctio hierarchiarum proprie sumitur penes duo, uidelicet penes simplicitatem & subtilitatem luminis, quod est in illuminatione, & penes analogiam intelligentiæ angelicę ad tales illuminatiões. Nẽpe ut habet̃ in libro de Causis, bonitates q̃ sunt in causa prima, nõ sunt ab aliq̃ intelligẽtiarũ receptibiles in ea puritate ac nobilitate, q̃ in prima sunt causa. Per spicacius tñ, nobilius atq; simplicius recipiunt̃ ab intelligẽtia superiori q̃ inferiori. Cũq; angelus p intellectũ

deiformē sit quid mediū inter lumen uerbi æterni & animā rōnalē, mediū aūt aliquo mō attingit extremorū utrūq;. hic angeli primi q se habēt in simplicitate essentiæ & pspicacitate intelligētiæ, ad illūinationes diuinas percipiēdas in ea puritate & nobilitate, qua sub deo maior neq̄t intelligi. i. q̄ sub deo maiorē esse non decet in gn̄e primo, habēt se ad illuminatiōes diuinas prima relatiōe, & de prima sunt hierarchia. Illi uero q habēt se ad illūinatiōes easdē, f̄m ꝓportionē puritatis q̄ receptæ sunt ī intelligētia āgelica. habēt se scd̄a relatiōe ad illūinationes diuīas, & sunt de hierarchia scd̄a. Illi uero q se habēt ad illūinationes easdē, f̄m q̄d trāsfusibiles sunt in intellectū hūanū, q coniūctus est cōtinuo & tp̄i, tertia relatiōe se habēt ad illas, & de hierarchia sunt infima. Sicq; scd̄m triplicē ꝓportionē intellectus angelici ad illūinatiōes diuinas, distinguūtur tres hierarchiæ. Hinc 7. cælestis hierarchiæ capit. sanctus Dion. ꝓtestat: Prima cælestiū eēntiarꝫ dispositio in circuitu dei & circa deū immediate stās & simpliciter ac incessanter circuiens, æternā eius sciam excellentissima collatiōe circa creatorē uersat, indesinēterq; chorꝫ ducit circa diuinę illustrationis fulgores ac radios, & circuit eos. Angeli etem̄ primæ hierarchiæ tota & affectuosissima mētis intētiōe iugiter se extēdūt in deū, q̄tenus illūinatiōes diuinas suscipiāt in ea, q̄tū ip̄is possibile ē puritate, q̄ in deo cōsistāt, atq; ī illis feliciter delectent: & ista eorꝫ extēsio circa illūinatiōes diuīas, uocat circularis motus eorꝫ & chor⁹ itēq; tripudiū, q̄d ducūt iucūdissime circa deū. Porro media hierarchia illūinat a fonte illūinatiōis ac principe mediāte prima. In tertia uero hierarchia terminat illūinationū descēsus, q̄tū ad modū influēdi synceriter sine sensibiliū admixtiōe formarꝫ. Hæc q̄q; D. Dion. ꝓbat testimonijs scripturarꝫ. Ait em̄ q; imperiū ac locutio dei ad angelū, significat ꝓportionē & modū primæ illūinatiōis a deo in primā hierarchiā immediate descēdentis, allegās illud Isaiæ: Quis est iste q uenit de Edō, tinctis uestibus de bosra? Vbi filius dei p seip̄m instruit interrogātes. Dispositionē uero secundæ hierarchiæ probat p illud Zachariæ, Angelus clamauit ad aliū angelū, & p illud Danielis, Vnus supior angelus dixit Gabrieli: Gabriel fac istū intelligere uisionē. Dicit qppe q; clamor, eo q̄d lōge sonat, designat illūinationē distātē a primo illuminatore, & per aliū tanq̄ p mediū deportatā. At uero tertię hierarchię dispositionē asserit significari a Zacharia cum dicit: Angelus qui loquebatur in me, &c. Vbi significat illuminatio descedens ab angelo in hominē, q̄d ꝓpriū est tertiæ hierarchiæ. Vnde q̄a theologi. i. autores scripturæ canonicæ ita triplicit loquūtur de illūinatiōibus, dicit eos p hoc significare hierarchiā triplicē angelorꝫ, q̄ constat, q; sufficiens est diuisio hierarchiæ angelicę in tres, eo q; illūinatiōes a deo descēdentes in hac triplici existunt ꝓportione. Postremo, q̄d dictū est primā hierarchiā dici epiphaniā, secūdam hyperphaniā, tertiā hypophaniā, de diffinitiōibus q̄q; earꝫ dicēdum, q; uerba hæc ficta sunt, & nūq̄ a beatissimo Dion. tradita aut expressa, nec q̄tū ad sensum, nec q̄tū ad uerba. Thronis nāq; sanctus Dionysius nunq̄ attribuit iudicij libertatē. Principatus q̄q; non posuit in hierarchia secūda, sed tertia. Similiter uirtutes nūq̄ posuit in hierarchia tertia, sed secunda. Hinc uerba illa tanq̄ ficta sunt abijcienda. Hęc Albertus in Scripto, & consonāt his scripta ei⁹ libro de coæquæuis, ubi de his multa inducit, quæ breuitati studens omitto.

¶ Amplius Vdalricus in Summa sua libro quarto, Lumen, ait, diuinum aut recipit in simplicitate & puritate rationis luminis propter immediatā eius susceptionem a deo uel recipit compositū & permixtū cū ratione principij operatiui eorum, quorꝫ notitiam pandit. Primo mō primam constituit hierarchiam, quam propter puritatē rationis istius. i. immediatam luminis huius susceptionē beatus Dionysius noīat æqformem, q̄uis unus ordo huius hierarchię pfectius istud participet lumen q̄ alius. Cōformiter est sumendū, q; alios ordines eiusdē hierarchiæ idem sanctus equiformes appellat, q̄tum ad cōmunē modū suscepti luminis, non q̄tum ad speciales gradus imperfectione susceptionis. Nempe quo primæ hierarchiæ chori ac spiritus immediatius a deo ꝓcedunt, eo copiosius & magis immediate illuminantur ab ipso, atq; donorū capaces sunt diuinorꝫ f̄m modum diuinum. & quia f̄m capacitatē eorꝫ datæ sunt eis gr̄a & gloria, ideo immediate circa deū consistunt, ueluti in deitatis uestibulis collocati, ut magnus Dion. loquit: ubi occultū dei ornatū interna familiaritate concernūt, ꝓpterea in deificā scientiā prouehunt. Vnde lumen sciale eis immissum, in sua q̄tum possibile ē permanet puritate & simplicitate, nō aliam habēs rōnem q̄ rōnem luminis diuini, inquantū diuinū. q̄d patet per eius effectum. Ita etenim manifestat tribus primis illis ordinibus scientiam dei de rebus, q; nō mouet eos ad aliqua opa, nisi q̄ immediate sunt circa deū. Substantialiter em̄ eis donatum est etiam super seu ultra illam similitudinem, quam habent ex lumine gratiæ & gloriæ, Cūq; simile moueat ad id cui est simile, ideo lucis huius dulcedine semper mouentur in deum magis, quam faciūt ex sola delectatiōe ueræ ac substantialis felicitatis. Et quia per lumen hoc conformantur pulchritudini increatæ q̄ (ut diuinus Dionysius fassus est) distributiua est ꝓprij luminis secundū uniuscuiusq; capacitatē ac dignitatē, idcirco prima hęc hierarchia distribuit lumē hoc hierarchiæ secūdę, q̄a ut asserit sanctus Dionysius, lege deitatis sancitū est, ut secūda reducātur in deū p prima. Porro secūdus modus huius luminis, est ex distantia a fonte primo: q̄a procedit ab ip̄o in secundā ac tertiam hierarchias mediante prima, per quam plane distantiam cadit a simplicitate ac puritate, in quandā cōpositionē & permixtionē rationū, ut patet per ei⁹ effectum. Nō enim solum mouet angelos harum hierarchiarum in deum per scibiles diuinorum operum rationes in deo manifestatas, sed item ad opera rationū illarū causata instar luminis artificialis & practici. quod contingit dupliciter. Vel enim hoc lumen a diuina simplicitate deficiens, manet in sua uniuersalitate habens uirtutem non limitatam, aut deficit in utroq;, ita quod habet non solam compositionem, sed & uirtutis suæ limitationem. Primo modo secundā constituit hierarchiam, cuius omnia nomina sunt nomina potestatis uniuersalis, ut dominationes, uirtus, potestas. Secundo modo secundam constituit, cuius ordines potestatem habent limitatam uel ad unam gentem, aut ad aliquem modum officij, sed ad unam personam. Veruntamen in omnibus his lumen diuinum manet non obumbratum: quia angelicus intellectus, utpote a corpore separatus, est huic lumini proportionatus. Si uero hoc lumen fit uelatū & obumbratū, speculo sensibiliū figurarū in sacramētis atq; figuris & ænigmate mysticarꝫ ac parabolicarꝫ loquutionū, sic cōstituit ecclesiasticā hierarchiā, ut primo ecclesiasticę hierarchiæ capitulo sacer Dionysius contestat. Nā ut

Marginalia: Luca[s] — Albert[us] — S. Dion. — Isaie. 63. — Zachar. 1. — Daniel. 10. — Zachar. 2. — Denotationes hierarchiarū secūdū antiquos, ut supra a Dionysio diuino traditę nō sunt. — Vdalric. — S. Dion.

idem primo cælestis hierarchiæ capitulo loquitur, nõ est possibile aliter nobis radium lucere diuinũ, nisi uarietate sacrorum uelaminũ anagogice (.i. sursumductiue) circumuelatum. Hæc Vdalricus.

Vdalrici ṽba q̃ppiã obscuritatis p̃ se ferunt.

¶In cui⁹ uerbis obscurũ uidet, q̃ asserit angelos primæ hierarchiæ dulcedine lucis hierarchicæ moueri ĩ deũ magis q̃ sola delectatione ueræ ac substãtialis felicitatis, utpote p̄miĩ essentialis. Delectatio nãq; essentialis felicitatis, multo interior p̄stantiorq; consistit, q̃ dulcedo cuiuscunq; alterius doni creati, sicut & ipsa felicitas excedit cætera dona. Rursus, hoc lumen aut est lumen gratiæ, aut lumen gloriæ, cũ certum sit ipsum nõ esse lumen naturæ. Quomodo ergo datum est supra seu ultra similitudinẽ quã habẽt ex lumine gratiæ aut gloriæ, q̃si ipsum nõ sit gratiæ aut gloriæ lumẽ? Si aũt uult dicere, q̃ dulcedo luminis huius una cũ delectatione essentialis beatitudinis fortius mouet ipsos in deũ, q̃ sola delectatio felicitatis, hoc nec difficultatẽ habet nec dubiũ. Conformiter q̃ ait lumẽ hoc in secũda hierarchia habere uirtutẽ nõ limitatã, sano indiget intellectu, cũ om̃e bonũ creatũ uirtutis sit limitatæ .i. finitæ.

Thomas

¶Præterea Thomas: In angelis, inquit, inueniũ triplex distinctio. Vna hierarchiarum ab inuicem, secunda ordinum in eadem hierarchia, tertia personarum eiusdem ordinis. Et quælibet harum distinctionũ accipitur secundum diuersam proportionẽ ad diuini luminis receptionem. Diuersitas nanq; hierarchiarum, est secundum diuersum modum recipiendi illuminatiões diuinas: diuersitas uero ordinum ẽ, f̃m actus diuersos ad quos perficit lumen diuinum, secundũ perfectius & minus perfectum: diuersitas autem personarum eiusdem ordinis, est f̃m diuersam uirtutẽ in executione actus magis aut minus efficaci. Verbi gratia, ecclesiastica hierarchia distinguit ab angelica in hoc, quod ecclesiastica perficitur lumine diuino per similitudines sensibiles uelato, tam in sacramentis q̃ in scripturarum metaphoris: angelica uero perficitur lumine simplici absoluto. Cumq; dictus mod⁹ communis sit oĩbus ecclesiasticæ hierarchiæ personis, earũ tñ sunt actus diuersi, secundum q̃s diuersi ordines distinguũtur. Alius enim actus est sacerdotum, alius diaconorum: imo in exercitio cuiuslibet actuum horum, quidam sunt aliĩs magis idonei. Verum angeli omnes q̃nis in hoc modo conueniant, q̃ sine inquisitionis discursu & sine figurarum uelamine diuinum recipiũt lumen: nihilominus differunt in hoc, q̃ quidam eorum recipiunt illud in maiori uniuersalitate q̃ aliĩ. Propter quod superiores dicuntur habere scientiã magis uniuersalem, & hoc uariari non ualet nisi tripliciter. Aut enim cognitionem diuinorum effectuum recipiunt in prima causa uniuersali, & hic ẽ modus primæ proprius hierarchiæ, quæ proportionata est recipere illuminationes diuinas in ipso fulgore lucis diuinæ: idcirco dicuntur circa deum esse, omnesq; ordines eius denominantur ab actiõe, quæ circa deum uersatur, ut sunt cognoscere & amare: aut cognoscunt res in uniuersalibus rationibus rerum, qui est modus hierarchiæ secũdæ. Ideo angeli huius hierarchiæ cognitionem accipiunt à primæ angelis hierarchiæ, in quibus sunt formæ maxime uniuersales, & nomina sortiuntur ab efficacia operandi in rebus: aut noscũt res in rõnibus propriĩs, qui est mod⁹ infimæ hierarchiæ, in q̃ sunt formæ magis p̃ticulares magisq; p̃portionatæ intellectibus nostris, ut illustretur ab eis. Simile horum uideri potest in p̃cipatu terreno. Ministrorum q̃ppe qui sub uno sunt rege, quidam immediate op̃antur circa personã regis, ut cubiculariĩ, cõsiliariĩ & assessores: & hoc primæ hierarchiæ est competens. Quidam habent officia ad regni regimen in communi, nõ deputati huic aut illi prouinciæ, ut dñi curiæ, principesq; militiæ, iudices q̃q; palatiĩ: & his similes sunt angeli hierarchiæ secundæ. Aliĩ deputantur ac p̃ficiuntur ad regimen alicuius partis regni, ut præpositi & baliui, & huiusmodi minores officiati, & his similes sunt angeli tertiæ hierarchiæ. Hæc Thomas in Scripto. Cuius respõsio concidit cum responsione Vdalrici, imò utraq; cum responsione magistri eorum Alberti.

¶Deniq; in prima parte, quæst. 108. plenius scribit: Hierarchia, inquiens, est sacer principatus. In principatu autem sunt duo, uidelicet princeps & multitudo ordinata sub ipso. Cumq; deus sit princeps nõ solum omnium angelorum, sed etiam hominũ totiusq; creaturæ: hinc non solũ angelorum uniuersorum, sed totius q̃q; creaturæ q̃ sacrorum particeps esse ualet, una est hierarchia f̃m Augustinum 12. de ciuitate dei. Vbi duas ponit ciuitates seu societates, unam angelorum hoĩmq; bonorũ, aliam reproborum. Si uero consideretur principatus ex parte multitudinis ordinatæ sub principe, sic unus principatus uocat̃, f̃m q̃d multitudo uno eodemq; modo põt principis gubernationẽ suscipere: & quæ ita nequeunt ab uno principe gubernari, ad diuersos pertinent principatus: quemadmodum sub uno rege diuersæ sunt ciuitates, q̃ diuersis reguntur legibus ac ministris. Manifestum est aũt, q̃ angeli & hoĩes diuersis modis diuinas illuminatiões recipiunt. Angeli quippe in intellectuali puritate, hoĩes uero sub sensibilibus formis eas recipiunt: idcirco distinguit̃ hierarchia angelica ab hũana. Eodẽq; mõ in angelis hierarchiæ tres distinguunt̃, q̃m angeli superiores uniuersaliorẽ habẽt ueritatis cognitionẽ q̃ inferiores. Cuius cognitiõis triplex est gradus in angelis. Rões etẽm rerũ de q̃bus angeli illũinant̃, triplicit̃ cõsiderãt̃. Primo ut à deo uniuersali principio fluũt, q̃ modus primæ cõuenit hierarchiæ. Scdo, p̃ut hmõi rõnes depẽdent ex uniuersalib⁹ causis creatis & multiplicãt̃. & hic modus secũdæ cõuenit hierarchiæ. Tertio, p̃ut rõnes illæ applicant̃ singularibus reb⁹, & à p̃priĩs causis depẽdẽt, q̃ est hierarchiæ infimæ modus. Præterea in unaq̃q; hierarchia cælesti tres ordines cõtinet̃. Vna etenim hierarchia est unus p̃cipatus .i. una multitudo ordinata sub principe. Nõ aũt esset multitudo ordinata, sed cõfusa, si in multitudine ordines diuersi nõ essent. Hinc rõ hierarchiæ diuersitatẽ ordinũ exigit, q̃ diuersitas p̃pendit̃ f̃m diuersa officia ac uarios actus, sicut alius est ordo iudicãtiũ, alius laborãtiũ in agris. Cũq; multi sint ordines ciuitatis unius, oẽs tñ reducũtur ad tres, f̃m q̃d q̃libet multitudo p̃fecta habet principiũ & mediũ ac finẽ. Sicq; in ciuitatibus triplex ẽ hominũ ordo, uidelicet optimatũ, & inferiorũ, ut est uulgus, ac mediorũ q̃ honorabiles reputãt̃. Sic & in q̃libet hierarchia angelica ordines distinguũtur f̃m diuersos actus atq; officia, & oĩs ista diuersitas ad tria reducit̃, puta ad summũ mediũq; & infimũ. Hinc in q̃libet hierarchia sanctus Dionysius ponit tres ordines. Præterea si obiiciat̃, q̃a in ecclesiastica hierarchia distinguũt ordines penes hos act⁹, q̃ sunt, purgare, illũinare, p̃ficere: nã ordo diaconorũ ẽ purgatiuus, sacerdotũ illũinatiuus, episcoporũ p̃fectiu⁹, ut 5. hierarchiæ ecclesiasticæ, gl'iosus Dion. docet: sed q̃libet angelus purgat, illũinat, & p̃ficit: nõ ergo est distinctio ordinũ in angelis.

Idē Tho.

Aug. 12. ciuitat.

Obiectio

Cõfutatio ¶Dicendum quod etiam inferior angelus superior est supremo homine ecclesiasticæ hierarchiæ, secundum illud Matthæi: Qui minor est in regno cælorum, maior est illo, id est, Iohanne baptista ut uiatore. Ideo minimus angelus hierarchiæ cælestis potest non solum purgare, sed etiam illuminare atq; perficere, etiã eminentius q̃ aliquis ecclesiasticæ hierarchiæ. Idcirco secundum distinctionem actionum istarum ordines cælestes non distinguuntur, sed secundum alias differẽtias actionum, de quibus dicetur. ¶At uero ad istud, Vtrum in uno ordine plures sint angeli, sanctus doctor respondet: Qui perfecte cognoscit res aliquas, potest usq; ad minima, naturas, uirtutes & actus earum distinguere: qui autem cognoscit res imperfecte, neq; distinguere nisi in uniuersali, quæ distinctio fit per pauciora: quẽadmodum qui imperfecte naturalia noscit, distinguit corpora in cælestia & terrena: qui autem perfectius naturalia nouit, potest corporum cælestiũ ordines assignare diuersos, corpora quoq; inferiora diuersis modis diuidere in plantas, in mineralia &c. Nos autem angelos & eorum officia imperfecte cognoscimus, ut 6. cælestis hierarchię capitulo dicitur. Idcirco eorum ordines & officia distinguere non ualemus nisi in generali, secundum quem modum multi angeli sub uno ordine continentur. Si autem angelorũ officia ac distinctiones perfecte cognosceremus, sciremus ꝙ quilibet angelus habet ꝓprium suum officium ac proprium ordinẽ in rebus multo plus, q̃ quælibet stella, quãuis nos lateat. Itaq; specialis distinctio ordinum & officiorum, secundum q̃d quilibet angelus proprium habet officium ac ordinẽ, est nobis ignota. Hæc Thomas in prima parte Sũmę.

Matt 11.

Idẽ Tho. ¶Insuper de his in Summa contra gentiles libro 3. adhuc ꝓfundius scribẽs: Superiores, asserit, inter intellectuales substantias, sicut sunt uniuersalioris uirtutis, ita perfectius diuinæ dispositionis notitiam à deo suscipiunt in hoc, ꝙ usq; ad singularia ordinis rationẽ cognoscunt. Hęc diuinæ ordinationis manifestatio diuinitus facta, usq; ad ultimas intellectualium substantiarum personas attingit, iuxta illud Iob: Nunquid est numerus militum eius? & super quẽ non splendet lumen ipsius? Verum inferiores intellectus non in ea ꝑfectione ipsam recipiunt, ꝙ per eam cognoscere queant singula ad ordinem prouidentiæ diuinæ spectantia, quę per eos sunt exequenda, sed solum in quadam communitate: & quanto sunt inferiores, tanto per illuminationem à deo acceptam minus in speciali diuini ordinis cognitiõem accipiunt: intantum, ꝙ intellectus humanus qui infimus est secundum naturalẽ cognitionem, solum quorundam uniuersalissimorũ habet notitiam. Superiores ergo substantiæ intellectuales, de suæ cognitionis eminentia inferioribus tradũt, quemadmodum cognitio discipuli imperfecta, à magistro perficitur. In qualibet demum prouidentiæ dispositiõe, ordinatio effectuũ ex forma deriuatur agentium. Effectus nanq; à causis suis secundum similitudinem quandam procedunt. Quod autem agens suæ formæ similitudinem cõmunicet effectibus, est propter aliquem finem. ¶Primum ergo principiorum in dispositione ꝓuidentiæ, est finis secundum formam agentis: secũdum, dispositio ordinis effectuum. Sicq; supremum in ordine intellectus est, quod in fine attẽditur ratio ordinis: secundum autem, quod in formas: tertium uero, ꝙ ipsa ordinis dispositio cognoscatur in seipsa, non in altiori principio. Hinc ars cõsiderans finem, uocatur architectonica, id est, principalis & prçceptiua, respectu eius, quæ cõsiderat formã: & quæ cõsiderat formam, respectu eius quæ cõsiderat solũ ordinem motuum, qui ordinantur ad formam. Hęc ibi, quo in loco plenius istud ꝓsequitur, ut mox infra tangetur: quia hoc ad distinctionem ordinũ inter se spectat. Hæc Thomas. Idem Petrus, cuius scripta de ista materia continentur in dictis.

Iob 25.

Richardi responsio. ¶Responsio quoq; Richardi parum differt ab his, quæ tamen breuiter est tangenda, quoniam cõfert ad præinducta clarius intelligenda: Angelica, inquit, hierarchia distinguitur in tres. Quamuis em̃ omnes angeli sancti deũ immediate clareq; uideant, ac alia multa in ipso, hoc tamẽ est magis & minus clare & plene. Quidam nanq; eorum deum contemplantur tam clare, ꝙ non tm̃ in ipso conspiciunt rationes, secundum quas deus de lege cõmuni regit aliquas partes mundi determinate, uniuersumve orbem, sed etiam rationes, secundum quas regit prædicta secundum leges quas dispensat ex priuilegio speciali: atq; ex taliter conspicientibus prima constituitur hierarchia. Sunt alij qui quamuis in deo non conspiciant rationes, secundum quas regit uniuersum & determinatas partes ipsius secundum leges quas priuilegio speciali dispensat, sed rationes huiusmodi eis reuelantur à deo mediantibus angelis primæ hierarchiæ, quando diuinæ complacet uoluntati, attamen in deo immediate conspiciunt rationes quibus regit uniuersum de lege communi: & ex illis constituitur hierarchia secunda. Sunt alij qui nec ad primam, nec ad secũdam cognitionem pertingũt, nihilominus in deo immediate conspiciunt rationes, quibus regit aliquas partes mũdi determinatas de lege communi: & ex illis cõstituta est infima hierarchia. Hæc Richardus.

Nota.

Dionysi. & Richardũ. ¶Qui consequenter exponit distinctiõem nouem ordinum angelorum, ut sequenti quæstione patebit. In cuius uerbis obscurum uidetur, ꝙ ait angelos infimæ hierarchiæ non noscere rõnes quibus deus regit uniuersum de lege communi. Vniuersi etem̃ cælestis curiæ ciues in deo immediate intuentur rationem & ordinem prouidentiæ dei qua uniuersum gubernat secundum dictamen atq; censuram sapientiæ, iustitiæ, pietatisq; suæ, secundum tenorem & cursum legis generalis ac solitę, ut in uniuersis sua maiestas, perfectio, & gloria resplẽdeat ac pateat, ad honorem & laudem ipsius, sicut & ipsum agnoscunt ordinẽ uniuersi, quãq; hæc omnia angeli superiores euidentius ac latius contemplentur in deo. Verum de his cum reuerẽtia & timore sine incauta assertione est differendum, sicut & sanctus Dionysius docet esse agendum.

Bonauẽt. ¶Præterea Bonauentura: Rationes, ait, quæ inducũtur ad partem utranq; de isto, an nouem tãtum sint ordines angeloꝝ, solũ sunt cõgruitatis, nec autoritates super hoc inueniuntur expressę. Idcirco de hoc opiniones sunt uariæ. Vna, ꝙ quamuis omnes homines assumerẽtur ad ordines angelorum, nõ tamen in superna illa Ierusalem essent ordines nisi nouem, ut sic sit expressa configuratio ad supercælestem increatamq; hierarchiam, quę in summa trinitate consistit. Et quãuis angeli non peccassent, tñ ad eoꝝ ordines homines fuissent assumpti, sicut & nunc assumuntur. Sed in hoc differentia est, ꝙ tunc illa assumptio esset hominum beatificatio tm̃, non reparatio ruinæ angelicæ, quemad-

Opinio 1.

Homĩes ad ordines angeloꝝ assumpti fuissent, etiã si nõ peccassent angel

modum modo est. Nec obstat si de beatissima uirgine obijciatur, ꝙ ipsa est super omẽs choros & ordines angelorum sublimata. ergo per se cõstituet ordinẽ, qm̃ sicut speciale priuilegiũ nõ est reducendum ad legem communem: sic singularis prærogatiua, quæ est in sacratissima uirgine, nõ est numeranda cum ordinũ distinctione, quæ est secũdum legem cõmunem: & ista

Alia opinio. opinio satis uidetur probabilis. ¶ Verũtamen, qm̃ autoritas euãgelij uocans hominẽ decimam dragmam, uidetur aliud insinuare, quod & Anselmus in libro de casu diaboli uidetur sentire, apparet alijs magis probabile, ꝙ homines per se cõstituant ordinem unũ, quẽ nominant decimum respectu nouẽ ordinum angelorum. Nõ autem decet, ut dicũt, ꝙ homines ad angelorum ordines assumãtur, nisi qui angelis in uita hac similes extiterũt, utpote uirgines, ex quibus solis dicunt angelicã instaurari ruinam, eo ꝙ angelis multum cognata existat uirginitas. Sed ista opinio nõ uidetur cõueniens: tum, qa per decimam dragmam non solum corrupti, sed & uirgines designantur: tũ, qm̃ multi carne corrupti, ut Petrus apostolus & Maria Magdalena, multis sanctis utriusq; sexus uirginib⁹ sine dubio sunt

Ultima opinio. maiores, feliciores & sanctiores. Hinc tertia extat opinio, ꝙ ultra nouem ordines angelorum addetur decimus ordo ex his, q in hac uita ad tantã meritorum excellentiam non uenerunt, ut ad angelorũ ordines exaltentur, sed meritis Christi saluati decimum tenẽt gradum. Et ista positio apparet ꝓbabilis. tum, ꝓpter imperfectionem meritorum plurium in hac uita: tũ, propter perfectionem denarij, in quo maxima consistit numeralis perfectio: tum ꝓpter decimationis significationem, & propter decimæ dragmæ inuentionem.

Obiectiõis confutatio. idcirco hãc possumus sustinere. Si autem obijciatur ꝙ quilibet ordo cælestis in aliqua cõtinetur hierarchia. decimus aũt ordo in nulla, ergo nõ ẽ dicẽdũ ꝙ sicut p̃ter angelicam hierarchiã nunc ponitur ecclesiastica hierarchia, sic p̃ter tres illas angelicas hierarchias erit decimus ille ordo, & erit saluatio in decimo gradu illo similitudine rationis ordinis ac hierarchiæ, hierarchiæ inquã, per comparatiõem ipsorũ ad inuicem, qm̃ non habebunt omnimodam æqualitatem: & ordinis, per comparationem ad ordines superiores. Hæc Bonauentura, & de hac re plenius infra dicetur, ubi quæretur, an homines ad angelorum ordines assumãtur.

Antisiod. ¶ Porro Antisiodorẽsis in Sũma sua lib. 2. cõscribit ea, quæ Albert⁹ imputat ei & Præpositiuo, quæ tamẽ Antisiodorẽsis ex uerbis S. Dionysii asserit elici, quantum ad triplicem illam distinctionem. Sed de usu nominũ non est superflue contendendum. Scribit & alia quædam de ordinum distinctione, quæ paulo post sunt tangenda.

Gulielm⁹. ¶ Insuper Gulielmus secunda parte de uniuerso: Tempore, inqt, adolescentiæ cum de sacris istis principatibus atq; ordinibus cogitarem, incidit mihi cogitatio de regno terreno bene ordinato ac decenter disposito & de familia regia. & uisum est mihi, ꝙ proximi lateralesq; regis constituere debẽt tres ordines hominum, quos oportet indesinenter ac lateraliter assi-

1 stere regi. Primus est amantissimorum, id est, maxime

Tres ordines hoim circa principẽ terrenũ. regem amantium, & amore ipsius super omnes feruẽtium. ¶ Consuetudo etenim regum est omniũ, ut uelint habere & habeant iuxta se quosdam proximos, qs sibi fidelissimos & amantissimos credunt. ¶ Secun-

2 dus est ordo sapientium, quo ordine nihil conuenien-

tius nilq; decentius regi, cum & sapientia summa te- Prou. 8

stetur: Per me reges regnant. ¶ Tertius ordo est iudi- 3.
cum, qui iura cuilibet reddant, & controuersias litesq;
dirimant. ¶ Quartus ordo est excellentissimorum ho 4.
norabiliumq; magnatum, ut sunt proceres & barones,
in quibus consistit magna pars fortitudinis regni,
¶ Quintus est ordo præsidum prouinciarum. ¶ Sext⁹ 5. 6.
ducum & legionum, ut sunt instructores bellorum,
& capitanei acierum. ¶ Septimus centurionum, qui 7.
uindictas atq; iustitias exequũtur. ¶ Octauus nuncio- 8.
rum magnorum, q legati uocãtur, qui magna & alijs
non insinuanda denunciãt his, quibus rex iusserit nun
ciandum. ¶ Nonus & infimus ordo est nũciorum mi- 9.
norum per totum discurrentium regnum, siue equitũ

siue peditum. Nec numero cocos in ista regali familia, qua nec regni necessitas, nec decor eius aut gloria, sed potius deliciositas noxia ipsorum ministeria exquisiuit. ¶ Idem de pincernis, cubicularijs ac thesaurarijs dico, quorum superfluitati causam dederũt, uoluptas, curiositas & cupido, cum longe minori apparatu & cura possit regibus ministrari, regnaq; gubernari. Et tunc bene erat rebus humanis, dum à delicijs & immoderatis diuitijs ac uanis honoribus reges se abstrahebant, ut quidam ait Philosophus, ut cum philosophi regnauerunt, & reges philosophabantur. Cum ergo hic numerus & ista dispositio regni terreni decentissima sit, & omnis pulchritudo, decor ac condecentia regni terreni exemplum sit & imago atq; expressio quædam decoris ac eminentiæ regni illius superni ac summi: decet in regno primo esse nouem ordines angelorum deseruientium creatori, incomparabiliter uenustissimos & exemplares omnis alterius regni rite dispositi. Vnde & ecclesia militans instar triumphantis fertur disposita. Itaq; ordo ille primus in regno regis terreni, uidelicet amantissimorum regis & feruentissimorum in eius amore, proportionabiliter assimilatur ordini seraphin: & ordo secundus sapientum, ordini cherubin: tertius ordo iudicum, ordini thronorum: quartus ordo excellentissimorum honorabiliúmque magnatum, ordini dominationum, in quibus potissime relucet supereminentissima dominatio creatoris, quemadmodum in gloria & potestate magnatũ, potentia regni terreni, unde barones à fortitudine nomen sortiti sunt. Ordo quintus præsidum prouinciarum, ordini principatuum. Ordo sextus ducum principumq; militiæ, ordini potestatum. Septimus ordo centurionum, ordini uirtutum. Octauus legatorum, ordini archangelorum. Nonus nũciorum minorum, ordini assimilatur angelorum sanctorum. Theologi autem nunc officium faciendi miracula ordini ascribunt uirtutum, quoniam uirtus & omnipotentia dei, in miraculis magis relucere uidetur. Possunt quoque ista declarari in spiritali regno ecclesiæ, in quo pontifex summus est quasi loco ac uice dei altissimi. Cui põtifici iugiter assistere debent tres ordines clericorum. Quorum primus instar seraphin debet esse feruentissimus in amore: secundus, ad similitudinem cherubin, sapientissimus in rebus debet diuinis consistere: tertius, tanquam throni, iura spiritualia & leges ecclesiasticas exhibere, ut põtifex summus, ut in eorum iudicijs quietem inueniat. Et hæc trium ordinum horum hierarchia, est sacer cardinalium cœtus. Dominatiõibus patriarchæ seu primates assimilantur, Principatibus archiepiscopi seu metropolitani, Potestatib⁹ epi-

Notabile [illegible]

Decem ordines angeli summi regi assistentium.

scopi, Virtutibus archidiaconi, Archangelis archipresbyteri, Angelis presbyteri correspondent, iuxta illud Malachiæ: Sacerdos angelus domini exercituum est.

Malac. 2. Cum'qȝ omnis ordinatio & omnis pulchritudo ordinationis in oīni regno terreno, tam spirituali q̄ seculari, exemplum sit, similitudo ac relucētia signum'qȝ pulchritudinis illius summi ac nobilissimi regni, manifestum est huiusmodi pulchritudinem nouenariæ ordinationis noniformis'qȝ ordinis, quamuis incomparabiliter pulchriorē in angelicis esse spiritibus. Hæc Guilielmus.

Ad primū. ¶Ad primum ergo dicēdum, q̄ ea quę primo simplicissimo enti propinquiora sunt, ei quoqȝ similiora, quantum ad hoc q̄ unumquodqȝ eorū in sua natura est ei similius in simplicitate essentiæ & naturali uigore, non autem in cæteris oīnibus quæ ei conueniunt per respectum & nexum ad alios.

2 ¶Ad secūdum, q̄ angeli eiusdem ordinis sunt in quadam distinctiōe, nō tamē tam grandi, quæ ordinis diuersitatem inducat, cum non pariat diuersum modum accipiendi desuper illuminationes diuinas.

3 ¶Ad tertium, q̄ in angelis est ordinatissima subalternario specierū. & quantum ad hoc, angelus supremus ordinis inferioris, similior est angelo infimo ordinis superioris, q̄ angelo infimo proprij ordinis. ¶Veruntamen in angelicis spiritibus est gradus quidam permixtionis actus atqȝ potentiæ, qui in angelicis mentibus paulatim intantum descendit, q̄ in aliquo spiritu angelico est causa seu ratio q̄ in ipso incipit distinctus specialis'qȝ modus recipiendi cognitionem à deo, quæ diuersificatio iuxta p̄habita parit ordinis angelici certam distinctionem.

4 ¶Ad quartū, q̄ aliqui impares numeri pręcipuæ sunt perfectionis, ut tria, septem ac nouem. ¶Ad autoritatem uero euangelij introductam, est data responsio.

QVAESTIO III.

TErtio quæritur de ordinum distinctione, appellatione, proprietate. ¶Et uidetur q̄ non distinguātur ab inuicem. Primo, quoniam omnium ordinum spiritus supernorum, angeli appellātur, item'qȝ uirtures. Secundo, quia in deitatis amore oīnes inæstimabiliter ardent. & sic omnes poterūt seraphin appellari, sic & omnes sapientiali fulgent splendore p̄cipuo, sic'qȝ cherubin sunt uocandi. Sed & tantæ sunt tranquillitatis, ut in eis dominus residere & quiescere affirmetur. & sic throni sunt nuncupandi. Multa consimilia possent argumenta formari, quorum solutio ex declaratione quęstionis patebit.

Bonauēt. ¶Ad hæc Bonauentura respondet: Angeli nominari possunt per ea quæ eis sunt naturalia, & item per ea quæ sunt in eis gratuita, atqȝ ab his quæ sunt eis quodāmodo naturalia & q̄dāmodo gratuita. Cū'qȝ eorū natura nobis nō innotescat in singulari, sed in cōmuni, idcirco dū nominantur per naturalia, habent nominari nominibus communibus sumptis ab eorum natura & forma: & hoc dupliciter, uel à communi remoto, & ita uocantur cælestes essentiæ: uel à communi propinquo, & sic dicuntur cælestes spiritus, cælestes'qȝ intellectus & mentes. Si uero nominentur secūdum dona gratuita, sic quia in ipsis differunt, habent statum & gradum, & per consequens distinctionem. sic per illa habent ordines nominari nominibus proprijs, proprijs inquam, uel respectu dæmonum, uel respectu ordinum aliorum, sicut dicuntur throni & seraphin, quę nomina solis conueniunt angelis bonis. Porro si denominatio sumatur ab his, quæ secundum unam acceptionem sunt naturalia, secundum aliam gratuita, sic nomina possunt esse communia & propria. Communia inquam bonis & malis, ac propria bonis, ut principatus & potestates: quæ si dicantur à naturali p̄prietate, conueniūt angelis atqȝ dæmonibus: si uero à dono gratuito, conueniunt sanctis spiritibus. Vel communia cunctis ordinibus, propria autem quibusdam, ut angeli & uirtutes. Si eīn dicantur à naturalibus donis, ut à lympiditate scientiæ & fortitudine potentiæ: sic quia hæc duo insunt oīnibus illis substantijs, oīnes appellari queunt angeli ac uirtutes, utpote habiles ad reuelandum, & fortes ad operandum. Quod si dicantur à dono gratiæ secundum quod sunt ad ista officia specialiter deputati, uidelicet ad mysteria reuelanda, & ad miracula facienda, sic sunt quorundam nomina propria. Itaqȝ denominatio angelorum, quantum ad nomina singulis ordinibus propria, sumpta est à donis gratiarum secundum diuersos status & gradus, in quibus distinguuntur & ordinātur, ut dictum est. At uero in modo accipiendi hæc nomina, sunt tria consideranda. Primum, quod unum est dignius altero, quēadmodum charitas præminet cæteris. Secundum, q̄ ordo superior in omnibus excellit inferiores. Tertiū, quod denominatio fieri debet à digniori. Cum'qȝ nouem sint status, in quibus ordines angelici habēt disponi secundum differentem gratuitorum præcellentiam, ordo supremus uendicat sibi nomen à dignissimo dono ac statu, ordo'qȝ sequens à statu & dono magis accedente ad primum. & hoc est plenitudo scientiæ. Sic'qȝ de alijs, descēdēdo usqȝ ad infimū. Hinc in denominatione cōsideratur duplex excessus, utpote doni ad donum, & ordinis ad ordinem. quod Gregorius innuit, dicens: Vnusquisqȝ ordo eius rei censetur nomine, quam plenius accepit in munere. Plenius inquam respectu inferiorum, nisi donum tantæ sit dignitatis, quod ab ipso denominetur aliquis ordinum superiorum. Nam ordo cherubin plenius accepit charitatem quàm aliquis ordinum inferiorum: non tamen denominatur ab ea, quia cum sit excellentissimum donum, excellentissimo ordini appropriatur. Nomen uero throni sumptum est ex Daniele, quo narratur: Throni positi sunt. Et quod ait Gregorius, ordinem esse denominandū ab eo q̄d plenius accepit, nō ē intelligēdū de oī eo q̄d pleni⁹ accepit, sed de plenius accepto atqȝ dignissimo, p̄sertim si ordo existat dignissimus: & si ordo immediate sit sequēs illū, denominandus ē ab eo, quod immediate sequitur donum præcellentissimum illud, sic'qȝ deinceps, descendendo usqȝ ad infimum. Veruntamen infimus ordo nomen sortitur ab infimo, non quia id possidet plenius, sed cum alij denominati sint ab eo quod plenius possident, id consequutum est, ut infimus ordo denominetur ab infimo dono. ¶Si aūt quis instet, quod sapientia est excellentissimum donū: ergo cherubin qui à sapientiæ eminentia nomē sumpsit, supremus est ordo. ¶Dicendum quod sapientia ut est donum, dicitur à sapore, non à scire, & ita charitatem includit. Sapientia uero seu scientia à qua seraphin nuncupatur, designat dei cognitionem, quæ ordinatur ab affectione: & quāuis sit præclarissima quędam notitia, non tamen tam digna, ut sapientia quæ dicitur à sapore. Hæc Bonauentura.

¶Præterea Thomas: Ordinum, inquit, primæ hierarchiæ accipi potest numerus atqȝ distinctio secundū tres actus fruitionis, quibus anima beatifice coniūgi-

[Right margin notes: Tria cōsiderāda circa angelorū denominationem. — Gregori⁹. — Dan. 7. Gregori⁹. — Sapientia vn dicitur. — Thomas de hierarchijs & ordinib⁹ angelorum.]

tur deo, & fruitur eo. Quorum unus est comprehendere seu tenere, quo cōpletur memoria: & iuxta hoc accipitur ordo thronorum, quia in eis residet deus & quiescit, dum ipsos in se quiescere facit. Alius est uidere, quo perficitur intellectus. & secundum hoc accipitur ordo cherubin, qui interpretatur plenitudo scientiæ. ¶ Alius actus est amare, quo perficitur uoluntas. & secūdum hunc accipitur ordo seraphin, qui interpretatur ardentes seu incendentes. Et quia in hoc actu completissima unio est ad deum, eo quod amor facit interiora penetrare amati, ideo seraphin est primus, cherubin secundus propter unitatem assimilationis, in qua sciētia completur in actu. Tertius autem thronorum, quia in sessione importatˀ unio solum ſm cōtactum. Ordinum demum secundæ hierarchiæ numerus atq; diuisio, sic accipi potest. Bonum regni seu cōmunitatis consistit in hoc, quod ipsum bonum commune ordinate ac pacifice dispensetur. Hicq; ordo pacis per tria disponitur, uno uidelicet sentētiante, quid unicuiq; debeatur: & ad hoc institutus est ordo potestatum, quæ dicuntur arcere aereas potestates. qui tamen non est ultimus finis, sed quietem & utilitatē bonorum dispensare seu exhibere, quemadmodum potestas secularis suspendit latronem propter reipublicę pacem. Sententia quoq; debet efficax esse & recta. Ad hoc autem quod sit efficax, indiget sæpe aliquo adiuuante & propugnante, ut nihil sit impossibile exequi, quod per sententiam determinatur, ad quod est ordo uirtutum, qui attingit ultimum in om̄ibus difficilibus operandis, & ad ministeria diuina spectantibus. Hinc attribuitur eis miracula facere, quoniā obuiare ac prę ualere legibus naturæ arduissimum est. ¶ Ad hoc uero quod sententia recta sit, indiget aliquo dirigente ac imperante, ad quod dominationum pertinet ordo. ideo supremus est in hierarchia secunda, quia ab ipsis dirigitur ac iubetur, q̄cquid in diuinis ministeriis per angelos agitur. Post quem est proxime ordo uirtutū, à quibus actio potestatum quæ sunt tertius ordo, efficaciam habet: sicut & reges seculares oportet esse armatos, ut uim habeāt coactiuam. ¶ Ordinum insuper tertiæ hierarchiæ numerus atq; distinctio sic sumitur: Nempe cum potestatem habeant limitatam, oportet quod actus eorum limitentur uel ad unam prouinciam, uel ad hominem unum. Si ad unam prouinciam, sic est principatuum ordo, ut princeps Persarum qui præfuit Persis, de quo Daniel scribit. Si uero limitetur ad hominē unū, aut hoc est de his quę ad ipsum ptinēt solum, & ita est ordo angelorum: aut de his quę pertinent ad bonum multorum, quæ per actum unius explentur personæ. & ad hoc est ordo archangelorum, quemadmodum Gabriel nunciauit natiuitatem Christi atq; Iohannis. Hinc dicuntur nunciare maiora. Verum numerus eorum qui in uno sunt ordine, ignotus est nobis. ¶ In ecclesiastica uero hierarchia existunt tres ordines, ut sanctus Dionysius tradit, qui distinguuntur secundum tres actiones hierarchicas: quoniam inferiorum ministrorum est purgare, sacerdotum illuminare pariter & purgare, episcoporum perficere. Sed talis distinctio nō potest in hierarchia esse cælesti, q̄m ordo minimus angelorum, superior est supremo nostræ hierarchiæ ordine. Vnde potest purgare, illuminare & item perficere. Si autem his obiiciatur, q̄ Gregorius ponit ordinem uirtutum primum tertiæ hierarchiæ, ordinem uero principatuum medium hierarchiæ secundæ, beatus autem ac diuinus Dionysius ecō uerso: dicēdum quod ordinatio sancti Dionysii est rationabilior, quia distinguit secundam hierarchiam à tertia penes uniuersale & particulare: ideo uirtutes ponit in hierarchia secunda, principatus in tertia. Gregorius uero non multum intendit ordines distinctim ac proprie ordinare, sed potius numerare. Nihilominus ordinatio illa Gregorii accipi potest secundum actus exteriores, & secundum conformitatem ad ecclesiasticam hierarchiam, in qua prælationem habentes sunt supra priuatas personas: ideo in secunda hierarchia ordinat illos, quorum nomina prælationem designant seu prælationis officium, utpote dominationes, principatus & potestates. In tertia uero, ordines quorum actus sunt priuatarum etiam personarum, ut mirabilia facere, quod est uirtutum, & nunciare maiora atq; minora. Hæc Thomas in Scripto.

Dan. 10. | Luc. 1. | Obiectio. | Thom.

¶ Præterea de nominibus seu appellationibus angelorum, scribit ibidem: Circa nominatiōes ordinum est pensandum, quod sicut ordo seraphin est altior, ita à perfectiori denominatur: & quamuis ea quæ sunt superiorum, ab inferioribus quodammodo participentur: & quæ inferiorum sunt, à superioribus uirtualiter habeantur, non tamen nomina debent esse cōfusa, sed distincta. Ad hoc quippe quod nomen aliquod proprie rem designet, duo requiruntur. Primum, ut id q̄d significatur per nomen, habeatur perfecte secundum actum completum. ¶ Secūdum, ut sit ultima eius perfectio: quoniam omnis determinatio est à forma quæ dat esse & uirtutem seu principium operationis, atq; à digniori, sicut in homine est quædam participatio intellectus. sed quia non habet actum plenum intelligendi, quoniam in principio sui sine discursu & inquisitione intelligere nequit, idcirco in ordine intellectualium substantiarum non ponitur proprie. Similiter quamuis habeat sensum completissime respectu animalium uniuersorum, quoniam tamen sentire non ē ultimata perfectio eius, non ponitur homo in ordine sensitiuorum, sed in ordine rationalium, quia rationis actum habet plenarie. Estq; actus eius inquantum est homo. secundum hoc dico quod donum angelorum superiorum est in inferioribus secundum quandam participationem, non secundum actum completum. Idcirco ab illo nequeunt nominari. E contrario dona inferiorum sunt in superioribus eminentius, quàm in inferioribus, sed in illis actibus non est superiorum ultimū completū. Hinc ab illis non nominantur, ꝓprio nomine. Hinc dicūtur sibi in nominibus cedere, ut scilicet ordo superior ab excellentiori suo actu nomen proprium sortiatur. Deniq; principatus prout in diffinitione ponitur hierarchiæ, & ut est proprium nomen chori seu ordinis, diuersimode iuxta præhabita sumitur. Omnes quoq; angelici spiritus, angeli appellantur. Etenim nomen angeli manifestationē importat, cum angelus nuncius nuncupetur. Vnde esse manifestatiuum simpliciter competit cunctis ordinibus, inquantum secundum descensum ordinum, lumen intellectuale in eis est numerus simplex magisq; ꝓportionatum intellectui sequentium. Ideo decimo cælestis hierarchię capitulo sanctus Dionysius ait: Semper inferior angelus superiorem manifestat omnibus sub se ordinatis. Itaq; esse manifestatiuum omnium superiorum nobis est ultimi ordinis. Hinc ultimum ordinem angelorum, nomine angeli designamus, aliis or-

Princi... | S. Dio.

dinibus nominatis ab his, quæ altiorē modū nunciandi aut manifestādi designāt. Sicq; angelus est nomē naturæ, qa cōditionē naturæ exprimit. Si autem nunciare dicatur secundū exterius ministeriū quod exercēt, sic angelus est nomē officij, nō naturę secundū Gregorium. Gregori⁹. Nomen quoq; uirtutis ꝓut est nomen cōmune cunctis ordinibus, dicit uim seu efficaciam consequentem naturā. Quomodo aūt sit ꝓpriū nomē ordinis specialis, expressum est. Sed & seraphim nō dicūtur incendentes directe in alijs habitū charitatis, sed qa illuminant de his quę ad charitatis spectant feruorē. Præterea nomina illa ordinū superiorꝝ non sumuntur simpliciter ab actibus fruitiōis, sed ab excellētia eorundē, quæ solū in superioribus reperitur, quāuis fruitio cōmunis sit omībus. Non eñ seraphim dicūtur amātes, sed ardentes, in quo consummatio charitatis exprimitur. Similiter cherubim non dicūtur simpliciter uidentes siue sciētes, sed pleni scientia. Sicq; habere scientiā, non omībus est commune. Hoc quoq; sciendū, ꝙ nomina ista, ꝓut terminantur in in, ut cherubin & seraphin, sunt generis neutri pluralis numeri, & ponuntur ꝓ toto ordinis unius collegio: sed ut terminant̄ in im, ut cherubim, sunt generis masculini numeriq; pluralis, & ponūtur ꝓ pluribus ordinis uni⁹ personis. Cherub uero & seraph singularis sunt numeri & generis masculini, & designant ꝑsonam illorum ordinum unam. Hæc ibi.

Idē Tho. ¶Insup in prima parte, quæstione 108. In nominatione, inqt, ordinū angelorꝝ oportet attēdere, ꝙ propria nomina singulorꝝ ordinū ꝓprietates eorū significant, ut 7. cælestis hierarchiæ capitulo diuinus Dionysius loquitur. Ad uidēdum demū quæ sit ꝓprietas cuiuslibet ordinis, oportet aduertere ꝙ in rebus ordinatis aliqd potest tripliciter eē, puta per ꝓprietatem, ꝑ excessum & ꝑ participationem. Per ꝓprietatem est aliquid in re, quod adæquatur & ꝓportionatur naturæ ipsius. Per excessum, dum quod attribuitur rei, est minus q̄ id cui attribuitur: attñ asscribitur ei per excessum, ut dictum est de cunctis nominibus quæ deo attribuuntur. Per participationē autem, dū id quod alicui attribuitur, non plene in eo inuenitur, sed deficienter, sicut homines sancti dicuntur dij. Si ergo qd debeat nominari nomine designāte ꝓprietatem ipsius, nō debet denominari ab eo quod imperfecte participat, neq; ab eo quod excedenter habet, sed ab eo quod sibi est coæquatum: uelut si qs uelit hominem proprie nominare, uocabit eum substantiam rationalem, nō substantiam intellectualem, quod est proprium angeli nomen. qa simpliciter intelligentia conuenit angelo per proprietatem, homini per participationem: sic in ordinibus angelorum, omnes spirituales perfectiones cunctis angelis sunt communes, omnesq; abundantius existunt in superioribus. Cumq; in perfectionibus ipsis sit gradus superior, perfectio superiori attribuitur ordini per proprietatem, inferiori per participationem. Econuerso inferior attribuitur inferiori per proprietatem, superiori per excessum. Sicq; beatus Dionysius exponit ordinum nomina secundum consequētiam ad spirituales ꝑfectiōes eorum. Gregorius uero in expositione nominū horꝝ magis attendisse uidetur ministeria exteriora, nāq; angeli nuncupātur q minima nūciant: archāgeli uero, q summa: uirtutes, ꝑ quos miracula fiunt: potestates, qbus aduersariæ potestates debellantur: principatus, qui bonis quoq; præ sunt spiritibus. Hæc in Summa.

¶Amplius in Summa contra gentiles 3. libro affirmat: Inter intellectus illos qui immediate in deo perfectam cognitionem ordinis prouidentiæ diuinæ percipiunt, quidam est ordo: quia supremi & primi ordinis spūs, accipiunt prouidentiæ rationem in ultimo fine, q est bonitas dei. Quidam tamen eorū clarius alijs, q seraphin appellantur. quo nomine secundum beatū Dionysium 6. cap. hierarchiæ cælestis, designatur eorꝝ mobilitas circa diuina feruens & inflexibilis, & reductio inferiorum in deum sicut in finem. Secūdi autem ordinis spūs, rationem ordinis ꝓuidentiæ in ipsa forma diuina ꝑfecte cognoscūt, & hi cherubim nominātur. Sciētia nanq; per ipsius scibilis formam perficitur. Hinc diuinus Dionysius protestatur, ꝙ nominatio illa significat ꝙ sunt contēplatiui diuinę pulchritudinis in prima operatrice uirtute. Tertij uero dispositionē diuinorum iudiciorum in seipsa cōsiderant, & hi throni dicuntur. Per thronum nāq; iudiciaria designatur potestas, secundum illud: Sedes super thronū qui iudicas ęquitatem. Vnde secundū Dionysium hac appellatione insinuatur, ꝙ sunt deiferi & ad omēs diuinas susceptiōes familiariter apti. Nec ista sunt ita intelligenda, q̄si aliud sit diuina bonitas, aliud diuina essentia, aliud diuina sciētia, dispositionem cōtinens rerum: sed ꝙ secundū hæc est alia & alia consideratio eius. Inter ipsos quoq; inferiores spiritus, q per spūs superiores consequuntur perfectam cognitionem diuini ordinis ꝑ eos exequendi, est differētia. Nam q inter eos sunt altioris uirtutis, etiam sunt uniuersaliores in cognoscēdo, unde cognitionem ordinis prouidentiæ in principijs & causis magis uniuersalibus adipiscuntur. Inferiores uero in causis magis particularibus. Altioris etem intellectus esset homo, q ordinem omium naturalium considerare posset in corporibus cęlestibus, q̄ q ultra hoc indiget ad perfectam naturaliū cognitionem habendā ad inferiora cōspicere. Illi ergo q in causis uniuersalibus quæ mediæ sunt inter deum & causas particulares, possunt ordinem prouidētiæ perfecte cognoscere, medij sunt inter illos, q in ipso deo rationē prædicti ordinis cōsiderare sufficiūt: & eos q in causis particularibus necesse habent rationē ordinis huius considerare, & hi à B. Dionysio in media hierarchia ponūtur, quæ sicut à suprema dirigitur, sic in finem dirigit, ut 8. cælestis hierarchiæ capitulo dicitur. Deniq; inter substātias huius mediæ hierarchiæ ordinem oportet consistere: qm̄ uniuersalis prouidentiæ dispositio distribuitur, primo qdem in multos executores, quod fit per ordinem dñationum. Dominorꝝ qppe est pręcipere qd alij exequantur. Hinc 8. cælestis hierarchiæ cap. fertur, ꝙ nomē dominationis designat quādam anagogen. i. superductionem, superpositam omi seruituti indignæ. Secūdo, ab operante & exequēte distribuitur & multiplicatur ad diuersos effectus, quod per ordinem fit uirtutū: quarꝝ nomen secūdum diuinum Dionysium designat fortem uirilitatem in omes operationes diuinas, non relinquentem ob sui imbecillitatem motum aliquem deiformem. quo constat, ꝙ principium uniuersalis operationis ad hunc ordinem pertinet. Vñ uidetur ꝙ ad ordinē istū pertineant motus cælestium corporū, ex qbus tāquam ex uniuersalibus causis sequuntur in natura particulares effectus. Ideo uirtutes cælorum uocantur apud Lucām, ad quas etiam ꝑtinet facere ea quæ pręter naturę ordinem fiunt.

Idem. Seraphin Cherubin S. Diony. Psal. 9. Throni. Lucę. 21.

Tertio, uniuersalis ordo in effectibus iam cõstitutus, inconfusus custoditur, dũ ea quæ eum possent impedire, arceantur: quod ad ordinẽ pertinet potestatum, quę secundum Dionysium importat bene ornatã & incõfusam circa diuinas susceptiones ordinationẽ. Porro infimi inter intellectuales substãtias sunt, q ordinem diuinæ prouidẽtiæ in particularibus causis cognoscibilem diuinitus accipiunt, & hi immediate rebus præponuntur humanis, per quas intelligũtur oẽs inferiores naturæ & causæ particulares, quæ ad hominẽ ordinantur, & inter hos spiritus ordo est. Nempe in rebus humanis est quoddã bonum cõmune, quod est bonũ ciuitatis aut gẽtis, quod uidetur ad principatuum or-

principat⁹ dinẽ pertinere: quod nomẽ ut sanctus Dionysius docet, designat quoddã diuinum cum ordine sacro: pro-

Dan. 10. pter quod in Daniele fit mẽtio de Michaele principe Iudæorũ, de principe quoq; Persarũ atq; Gręcorũ. Sicq; dispositio regnorũ & mutatio dñationis de gẽte in gẽtem, ad ministerium huius ordinis pertinere uidetur: ad quem etiã ordinem pertinere uidetẽ instructio principum de his, quæ ad ministrationẽ regiminis pertinent eorundẽ. Aliud est bonum humanũ ad unũ ptinens, nõ tñ uni soli utile: sed multis, ut quæ ab omibus & singulis credenda sunt & seruanda. & hoc nũciare & exhibere, ad archãgelos spectat. Aliud est bonũ humanum, ad unumquenq; singulariter pertinẽs, quod nunciare, procurare & custodire, ad angelos pertinet,

Gregori⁹. q custodes sunt hominũ singulorum. Gregorius autẽ (ut patuit) principatus in media statuit hierarchia. & tã sua q̃ beati Dionysii positio ex uerbis Apostoli habet autoritatem. Nam ad Colossenses primo loquutus est: Siue throni, siue dñationes, siue principatus, siue potestates. Vbi principatus inter dñatiões & pote

Ephe. 1. states cõstituit. Ad Ephesios uero disseruit: Cõstituẽs illũ, uidelicet deus pater Chrm, sup oẽm principatũ & potestatẽ & uirtutẽ. Hæc Thomas in Sũma pallegata.

Petrus. ¶Concordat Petrus, nisi q iuxta distinctionem ex Bonauentura inductam, ordini principatuum attribuit pesse principibus: archãgelis uero, regnis seu gẽtib⁹.

Richard⁹. ¶Richardus aũt: Omẽs, ait, ordines angelorũ mediate aut immediate ministrant. Etenĩ diuina puidẽtia supremũ ordinẽ seraphin deputauit ad ministrandum ea, quæ uoluntatẽ disponunt ad diuinæ dilectionis incendiũ. Ordinẽ uero cherubin ordinauit ad ministrandum ea, quæ disponũt ad lucẽ diuinæ cognitionis. Thronos, ad ministrandum quæ uoluntatẽ disponunt ad pacis trãquillitatẽ internã, quæ nomine sessionis exprimitur. Sicq; his choris atq; obsequijs primã hierarchiam cõuenienter distinxit. Hæc Richardus, q in cæteris consonat præinductis, & ordini principatuum asscribit præesse principibus ac prælatis: archangelis uero, prouincijs, sicut Bonauẽtura q asserit plus eẽ præesse principi q̃ cõmunitati ei subiectæ, cũ princeps dignior sit eadẽ. de quo dicto qd uideat, infra tangetẽ.

Albertus. ¶Porro Albertus: Seraphin, inqt, à pprietate ignis sic nominãtur. qa ut sanct⁹ scribit Bernardus sup Cantica sermone 19. Angelos q seraphin appellantur, ipsa quæ deus est, charitas adeo in se traxit atq; absorbuit, & in eundẽ rapuit sanctæ affectiõis ardorẽ, ut unus cũ deo esse spiritus uideantur instar pfecto ignis. Si autẽ

Questio. quæratur, cur potius nominentur seraphin. i. incẽdentes & calefacientes, q̃ incensi & calefacti, prę sertim cũ prima conuersio in deum per ignem amoris sit secun

Solutio. dum accipere & nõ secundũ dare: dicẽdum q ideo, qa perfectio hierarchiæ cõsistit in effusione cõmunicatione q; luminũ desuper sortitorũ in alios: quod magis designat hoc nomẽ incendẽtes, q̃ incẽsi. ¶Rursus, si obijciatur q duæ sunt ipsius ignis proprietates, illuminatiua uidelicet & ustiua, ustiuã uero habet inquantum est elementũ, illuminatiuã ex cõuenientia cũ orbe cælesti, ut secundo de anima dicit Philosophus, illuminatiua ergo proprietas ignis præstãtior est, sicq; seraphin ab ea magis dicerẽtur illuminãtes q̃ incendẽtes. ¶Respondendum q hę duę proprietates dupliciter considerantur, primo in se, secundo in comparatione ad uitam quã faciũt. Vtraq; nãq; uiuificum est principium in naturis. Itaq; illuminosum in se cõsideratum, dignius est ustiuo & calefactiuo. sed ordine ad uitã quã faciunt, ustiuũ pximius est uitę q̃ calefactiuũ. luminosum qppe nõ efficit uitã nisi per calidũ, tã in naturalibus q̃ in spiritualibus. qa in naturalibus cor seu id q̃d ẽ loco cordis, per calorem uiuificum uiuificat totum corp⁹. In spiritualibus quoque uita gratiæ & gloriæ secundum complemẽtum, cõsistit in calore affectiõis: nec ẽ in lumine intelligẽtiæ nisi dispositiue: & sicut calidum cæli secũdum Philosophum operatur in uiuifico humido, illud subtiliando & uiuificãdo, sic calidum diuinum operatur in humido pietatis & deuotiõis. ¶Proprietates uero seraphin tangit magnus Dionysius 7. angelicæ hierarchiæ capitulo, dicẽs: Seraphin manifestatiuo deiformium suarum habitudinũ nomine, declarat mobile semp eorum circa diuina, & incessabile seu incessibile calidum & acutum & superferuidum attente & intime tãquam recalificans & resuscitans in similem caliditatem igneũ cęlitus & inextinguibile &c. Cherubin demum secũdum diuinum Dionysium nominantur à plenitudine acceptionis illuminationis supernæ, & ab effusione seu cõmunicatione eiusdẽ in inferiores. Ad hoc uero q sciẽtia plena sit & perfecta, exiguntur hæc, subtilitas cognoscẽtis, subtilitas scibilis, & efficacia proprij medij ad scientiam faciẽdam. ¶Insuper duplex est actus ordinis throni, à quo denominari habet atque describi. Primus est, q receptiuus est actualiter quietissimę sessionis & immaterialissimę ac tranquillissimæ inhabitatiõis diuinæ. Sic enĩ suscipere thearchicum ac diuinum superaduentũ ac dei insessionem, proprium officium est thronorum. Secundus actus thronorum est, nõ inquantum sunt throni, sed prout referuntur ad autoritatẽ sedentis in eis, q actus est iudicare, quem eis asscribit Gregorius. De his thronis super cantica fatetur Bernardus: In thronis residet deus, & puto q in his spiritibus super omẽs alios & iustior causa & copiosior materia sit diligendi. Nẽpe si intres alicuius regis palatium, nonne cum plenum sit scamnis, sellis & cathedris, regia sedes in eminenti posita cernit, nec opus est quærere ubi sedere rex soleat? Sic quoq; omni decoris ornatu pręcellere cæteros intellige spiritus istos, in quibus stupenda dignatiõe rex ille omnipotens sedere elegit. ¶De hac ordinũ distinctione angelicorum multum diffuse scribit Albertus tam hic, q̃ in libro de coæquæuis, quę breuitati studẽs pertranseo. Et in hoc conformis est positio præhabitis dictis Thomæ, q ad principatus asserit pertinere prouinciarum & regnorum dispositionem atq; custodiam: ad archangelos, denunciare maiora. & hoc uerius reor, q̃ quod præfati dicunt doctores, asserentes q ad principatus pertineat dirigere principes & prælatos. imò cum principes & prælati sint, præcipuę par-

tes ac capita communitatum, magis apparet q̄ ad eosdem spiritus angelicos de ordine principatum, spectet tam prælatorum ac principum q̄ communitatum illis commissarum directio & itē custodia, sicut & Thomas tāgit. Deniq̄, dato q̄ principatuum esset, prælatis principibusq̄ terrenis præesse, non tñ ex hoc sequeretur q̄ superiores essent spiritibus, quorum est prouincijs præsidere. Nam quamuis prælatus seu princeps sit dignior grege sibi commisso, inquantum superior, nō tamen est melior, nec principalius cadēs sub prouidentia dei: imò bonum & beatitudinem cōmunitatis deus magis intendit & quærit, q̄ unius personæ etiā præsidentis. Hinc principes & prælati in Christiana religione censentur subditorum suorum ministri: q̄a ad subditorū profectum, pacē & salutem ipsorū officiatio ac præsidentia ordinātur ac tendunt. ¶In Daniele quoq̄ ut tactum est, principes appellantur angeli sancti, prouinciarum seu regionum præsides & custodes, ut Michael princeps tunc synagogæ. Gregorius etiam in homilia apertissime protestatur archangelos dici, q̄ maiora denūciant, non qui ꝓuincijs præsident. Sic & Bernardus super Cantica, & 5. de consideratiōe de principatibus loquit̄: Sunt principatus qui deum altius speculantes, & uniuersitatis esse principium attendentes, tanta ꝓinde principatus dignitate ac gloria dominātur, ut ubiq̄ terrarū habeant potestatem quasi de summo quodam cardine, regna & principatus quoslibet pro arbitrio mutare, dignitatesq̄ ordinare, quorū meritos faciūt primos nouissimos, & nouissimos primos, atq̄ deponūt potentes de sede, & exaltāt humiles. Et rursus, principatus esse putemus, quorum moderamine & sapientia omnis in terra principatus cōstituitur, regitur, limitatur, transfertur aut mutilatur. ¶Proinde recolo me ante annos 40. dū in pueritia Suollis studerem, uidisse ac legisse tractatum à sancto Bernardo compositum, in quo sanctus ille pœnitentiam agit de hoc, q̄ in assignatiōe, ordinatiōe & distinctione angelicorū ordinū, à traditiōe & assignatiōe diuinissimi, sacratissimi & theologicissimi Dionysii parūper recessit.

(Prælatus grege suo est dignior nō melior.) (prælati subditorū suorū sunt ministri.) (Gregori⁹.) (Bernar.) (Suolli.) (Nota de q̄dā tractatu D.Ber.) (Vdalric⁹.)

¶Adhuc autem Vdalricus in Sūma sua libro 4. disseruit: Cum om̄is operatio huius primæ hierarchiæ sit circa deum, & ꝓprium ei sit, immediate ferri in eum: quod fieri nequit nisi tripliciter, uidelicet secundum diuini superaduentus acceptionem seu tētiōem, uel secundum recepti cognitionem, uel secundum habiti & cogniti fruitionem per amorem: patet q̄ tres sint primæ ordines hierarchiæ, quorum infimus est thronorum: q̄m minus est deum tantū habere, q̄ habere & cognoscere, & q̄ ipso frui. Quamuis autē thronus Græce sit idem quod sedes latine, proprie tñ non quælibet sedes est thron⁹, sed solum sedes regalis, sicut tribunal sedes est iudicis, & cathedra doctoris. Hinc in scripturis thronus frequēter pro regno accipitur, iuxta illud: Thronus tuus deus in seculū seculi. Itaq̄ ad huius sedis similitudinem throni dicuntur. ¶Talis autem sedes altitudinem habet in situ, ornatum in apparatu, atq̄ officium loci in usu. Ideo secundū hæc omnia sumit sanctus Dionysius ab hoc nomine proprium actum ordinis hui⁹, qui est deum in se habere. per hoc ipsi spiritus chori huius in ipso quiescunt ut in lumine manifestāte eis in seipso diuina mysteria. At uero ſm Hieronymū in originali sup Isaiā, Nomē seraphin nusq̄ reperit in scripturis ueteris testamēti, nisi Isaiæ 6. q̄ legit̄: Volauit ad me unus de seraphin, q̄d interp̄tat̄ incendētes. nec ē ſmo de flāma amoris q̄ deo fruūtur ut summo bono, in q̄ fruēdi actu complet̄ felicitatis essentia: sed de illo feruore amoris, quo circa ipsum ut circa delectabilissimū lumē illuminās eos notitia pertinentium ad dispositiōes hierarchicas, afficiūt̄ per ipsam illuminationē, reducti in ipsum immediate: & iste est proprius huius ordinis actus. Cum autem hæc summa hierarchia dicitur nō habere mediū aliquod inter deum & se, à quo medio illustratur, intelligēdū est hoc de lege communi hierarchici ordinis. Nā Christus homo singularis gratiæ priuilegio medius est, & ipsos illuminat, imò & sacratissima uirgo. Dona quoq̄ angelica comparantur dupliciter. Vno modo, cōparando diuersarum ordines specierum inter se secundum nobilius & ignobilius. Sicq̄ distinguūtur inter se, quoniam quāuis ordo superior habeat om̄ia dona inferiorum, tñ cum insuper habeat donum sibi proprium excellētius omnibus illis donis, idcirco denominatur ab eo. ¶Secundo fit cōparatio eorundem donorum secundum rationem perfectioris & imperfectioris. Sicq̄ secundum diuinū Dionysium, superiores ordines inferiorum nomina sortiuntur: quia eorū dona eminentius cōtinent in se, q̄ ipsimet inferiores. Inferiores uero nō sortiuntur nomina superiorum, ut uocentur seraphin, cherubin aut throni: q̄m proprietates superiorū in inferioribus non sunt perfectæ. Sed obuiare uidetur q̄d ait, Gregorius: In summa illa ciuitate quædā sunt specialia singulorū, ut tñ sint cōmunia omniū, sicut oēs ardent cōditoris amore. Dicendū q̄ beatus Dionysius loquitur de donis gratis datis, Gregorius uero de his, in quibus beatitudo consistit. Insuper radius diuinus immixtus practicæ rōni ſm uirtutē nō limitatā, cōstituit mediā hierarchiā. ¶Aut ergo hæc uirtus regendo tm̄ opat̄ circa inferiora, ita q̄ nō deprimit̄ p hoc q̄ opando sit rebus immixta, uel deprimit̄ immisceᵗq̄ rebus p opationē circa easdē. Primo mō sunt dñationes denominatæ à participatiōe diuini dominij, cui cōformāt se p incessabilē appetitū assimilatiōis suæ dñationis ad increatū dominiū, nō immiscētes se subditis p opationē, sed semp in altū se eleuātes, dirigētesq̄ subditos in opib⁹ circa inferiora p lumē diuinū ad hoc eos pficiēs. & hoc ē ꝓpri⁹ act⁹ ordinis hui⁹. Si aūt uirt⁹ opatiua hierarchicarū dispositionū fit inferioribus p opationē immixta, hoc nō pōt eē nisi duplicit̄: q̄a uel ē opatiua ſm rōnē p̄tatis pfectæ, uel ſm rōnē pfectæ iustitiæ uniuersalisq̄ pacis. & quātū ad primū, ē ordo uirtutū, q̄ denominant̄ à similitudine increatæ diuinæ uirtutis. Hæc uirtus creata ē robur naturæ, pfectū dono grāe seu illuminatiōis diuinæ, ponēs in ultimo loco mysteriorū diuinorū: q̄a ſm Philosophū, Virtus ē ultimū de potētia: ideo ministrare deo in actibus hierarchicis ſm pfectionē roboris huius, ē ꝓprius hui⁹ ordinis act⁹. Cūq̄ in oī p̄tāte ordinata potestas ministerij sit immediate sub p̄tāte dominij, patet q̄ ordo uirtutū immediate sequr ordinē dñationū: quāuis Gregori⁹ dicat, q̄ sit prim⁹ ordo infimæ hierarchiæ, ponēs principatū ubi gloriosus Dionysius ponit uirtutes, ut multi ei imponūt, quāuis expresse nō dicat. Solū eñ ex ordine expositionis uocabulorū hoc isti cōijciūt, q̄a gradatim ab inferioribus ascēdendo sic ordinat. Sed isti insufficiēti crediderūt signo. Cū eñ Gregorius, ꝓtestet̄ se uelle exponere nomina officiorū, nomina illa cōiunxit, q̄ magis similes habēt ratiōes, uidelicet potestates, principatus & dñationes, nec attēdit ordinum cōnexionem. Nec

(thron⁹ græce sedē latine significat.) (Psal.44.) (Hierony.) (Gregorius.) (Aristote.)

S. Dionysii sñia de angelis omniũ sanctorũ dictis ꝓferenda.

tñ ueri simile est, q Gregorius uoluerit sentẽtiæ sancti Dionysii refragari. quicquid tñ sit de hoc, sentẽtia Dionysii de angelis, omium sanctorum dictis est præferenda: qa & ipsa sentẽtiarum eius superintellectualis profunditas, declarat eum dicta sua nõ ab homine accepisse nec didicisse, sed p reuelationẽ. ¶Amplius, potestas in ciuilibus desuper data est, quatenus noxio appetitu sub regulis iuris redacto, homines uiuãt honeste nullumq́; lædãt, & unicuiq; suum ius tribuãt, in qbus pax charitatis cõsistit. Ab hui⁹ ergo potestatis seu officij similitudine trãslatũ est nomẽ potestatis ad angelos. Sicq; ordinem potestatum ab actibus istis Dionysius sanctus describit, ad quãs inter cætera pertinet aduersarias reprimere potestates. Cumq; rõnis ordo expostulet, ut potestas uniuersalis ordinata ad finẽ rationali creaturæ cõuenientem, immediate seqtur potestatẽ generalem ordinatam ad omẽ ministeriũ operum diuinorum in omibus inferioribus creaturis, cõstat q ordo iste immediate sequatur ordinẽ uirtutum, ut magnus Dionysi⁹ docet, nec ei præponitur, ut quidam dicũt sensisse Gregoriũ. Porro ultima hierarchia recipit lumẽ per operatiõem inferioribus admixtũ, quæ operatio ẽ limitata, sicut & lumẽ illud nõ ita uniuersale, ut lumẽ mediæ hierarchiæ. Hæc itaq; limitata operatio uel limitata ẽ ad unam gẽtem, uel ad unam personam, secũdum ea quæ redũdant in bonum commune: uel ad unam personam, secũdum ea quæ tantũ illam respiciũt. Primum horum spectat ad principat⁹, qui habẽt potestatem luminis gratiæ, limitatã ad unã gẽtem: & est supremus hic ordo in ultima hierarchia, quia superior est potestas quæ præest cõmunitati gẽtis totius, q̃ quæ personę pręsidet singulari. Actus itaq; ordinis principatus, est multitudinem terrestrẽ reducere ad actum, quo cõseruatur in iure diuino ac ꝓpria libertate cum ordine sacro. i. quo ordine ad secundam hãc libertatem ordinãt principes & prælatos ipsi multitudini. i. ad profectum cõmunitatis cui pręsunt. ¶Archangelorum demũ ordo est medius inter principatus & angelos, secũdum quod medium dicitur p cõmunicationem extremorꝝ, sicut & nomen insinuat.

Act⁹ ppri⁹ archãgelorum.

Proprius ergo actus ordinis archãgelorum, est q ea quæ principatus ꝓpria operatur autoritate per se aut per angelos, utpote pertinẽtia ad bonum statum cõmunitatis, archangeli autoritate principum nunciant nobis per eosdem angelos uel per se. Quemadmodũ em̃ principat⁹ p se exequũtur illa, in qbus directe pax cõsistit, ut quæ ad totius multitudinis spectãt ducatũ uel ad ducatum ducis, inquãtum in ipso consistit bonũ totius exercitus. Vñ 2. Machabæorum: Apparuerunt aduersarijs de cælo uiri quinq; in equis, ducatum Iudæis præstantes, uidelicet qm̃ quinq; sunt ordines qui ad ministeria exteriora mittuntur, quorum omnium uires & actus ibi apparuerunt: ex qbus duo, unus de ordine potestatum, & alter de ordine uirtutum, Machabæum medium habentes: quia uterque circa eum fecit officij sui actum. Vnde sequitur, Armis suis circunseptum incolumem conseruabãt, quod est proprium potestatum. In aduersarios autem tela & fulmina iaciebant, quod est proprium principum. Illa uero quæ indirecte in bonum commune redundant, exequũtur per angelos inferiores: ut quæ pertinent ad singulares personas, inquantum bonum earum refertur ad bonum commune, quemadmodum Philosophus præter bonum commune exercitus quod est bonum du-

2. Mac. 10.

cis. i. intentum à duce, ponit etiam bonum exercitus in se secũdum ordinem partium ad inuicem, quarum una alteri subministrat, ita q per huiusmodi mutuum auxilium ad uictoriam peruenitur, quæ est bonũ ducis. Similiter archãgeli minora, quæ per accidẽs ad bonum spectant cõmune, nunciant angelis, & angeli nobis, ut Dionysius ait. Maiora autẽ in quibus per se bonum consistit commune, nunciant per se, sicut Gabriel per se nunciauit Danieli successiones regnorum & beatissimæ uirgini ac Zacharię de Christo. Inquãtum ergo circa idem est operatio archangelorum, circa qd est operatio principum, sic communicat ordo iste cũ illo, inquantum uidelicet est alius modus operãdi, puta per modum nunciationis & instructionis, sic conuenit cum angelis. Vnde patet q uterq; istorum immediate operatur circa ordinem angelorum, quãuis diuersimode: quia quod principatus exequũtur per eos, hoc archangeli eisdem annunciant & nobis per eos. ¶Ex quibus elicitur, q actus angelorum est illuminare seu nunciare nr̃ę hierarchiæ ea, quæ ipsis ab archangelis nunciãtur in lumine dei: & circa eandem exequi illa, quæ principatus per eos operantur autoritatiue. Angeli demum eiusdem ordinis, differũt ab inuicem penes maiorem & minorem uirtutem exequendi proprium illius ordinis actum. Hæc Vdalricus, qui de his diffusius scribit.

Dionys.

Dan. 9. Luc. 1.

¶In cuius attñ uerbis aliqd cõtinetur obscurꝝ. Primum est, q dicit eos errasse qui beato imponũt Gregorio, q à S. Dionysii dogmate discrepet, ponẽdo ordinem principatus ubi Dionysius ordinem ponit uirtutum: & itẽ q dicit illos istud cõijcere solum ex ordine expositionis uocabulorꝝ à Gregorio introductæ, quod reprobat, dicens: Cũ em̃ Gregorius protestetur se uelle exponere nomina officiorꝝ, qbus uerbis repugnare uidetur quod ipse ait Gregorius: Cur istos persistẽtium angelorꝝ chorosenumerãdo perstrinximus, si nõ eorꝝ quoq; ministeria subtiliter exprimam⁹? Quo constat, q non nomina tm̃ officiorꝝ uelit exponere, sed ipsorũ chororũ seu ordinũ ministeria declarare: q̃ declarãdo, ponit uirtutes in infima hierarchia, principatus in media. Deinde elucidando qualiter homines iuxta diuersitatem meritorꝝ suorꝝ, dignitatũ seu officiorũ, angelorꝝ ordinib⁹ coaptẽtur ac socientꝰ, ascẽdit gradatim ab angelis p archangelos & uirtutes ac potestates usq; ad principat⁹: eosq́; hoĩes q principatibus deputãtꝰ & cõformãtꝰ, docet eẽ multo excelsiores ac meliores, q̃ q uirtutibus cõiunguntꝰ. Nẽpe sic ait: Sũt nonnulli qui mira faciunt, signa ualenter operantur. quo isti nisi ad supernarum uirtutum sortem ac numerum cõgruunt? Et sunt nõnulli qui acceptis uirtutibus, etiam electorum hominum merita transcẽdunt. cumq; & bonis meliores sunt, electis quoq; fratribus principantur. quo isti sortem suam nisi inter principatuum numerum acceperunt? Hæc Gregorius. Ex quibus cõstat, eius fuisse intentiõem, quod principatus sint supra uirtutes in media positi hierarchia, qm̃ tam in ordinum enumeratione, quàm in officiorum eorum expressione, quàm in adaptatiõe electorum hominum ad cõsortia ordinum angelicorum, gradatim ascendat modo præfato. Insuper, quamuis præconia prædilecti & feruentissimi Dionysii specialissimi mei patroni optime ferre queam, nihilominus quoniam duobus existentibus amicis, sanctum est ueritatem pręhonorare, apparet quod laus illa, qua Vdalricus sanctũ

Gregor.

Idem.

illum commendat, dicendo quod dicta sua quæ de angelicorum distinctiõibus ordinum deprompsit ac scripsit, ab homine non accepit nec didicit, uerbis ipsius Dionysii sancti cõtrariet. quippe qui in pluribus suorũ locis uoluminum fatetur & exprimit se à magistro & institutore, duce & directore suo, per quem præsertim Paulum apostolum uel secũdum quosdam Hierotheum intelligit, esse instructum. Et uerum est quod ab utroq; protestatur se esse edoctum, interdum quoq; ab alijs, prẹsertim apostolis aut apostolicis uiris. Vnde communiter fertur, & superius tactũ est, quod ea quæ uas electiõis uidit in raptu, huic Magno Dionysio suo discipulo reuelauit.

Gulielmus. ¶Præterea Parrhisiensis in secũda parte de uniuerso: Quoniam, inquit, quidam dixerũt angelos esse sortitos appellationes præhabitas ex officijs, quæ circa se inuicem uel circa homines exercẽt, exponam tibi horum intentionem. Postmodumq; scrutabor per uias probatiõum an ita sit. Intenderunt ergo hi dicere, seraphim esse uocatos supremos spiritus illos, qui à creatore hanc acceperunt uirtutem, quod angelos inferiores uel homines, creatoris amore queunt accẽdere. cherubin uero, quia ex plenitudine sapientiæ atq; scientiæ sibi collatæ alios ualent illuminare: thronos autem, qui de iure, modo ac regulis iudicandi, alios præsertim iudices habent docere. Dominationes demum esse uocatos spiritus illos cælestes, qui ad domandum ac domesticandos indomitos ferinosq; homines, atq; ad exaltandam & ampliandam diuinæ dominationis honorificentiam diligenter & studiose intenti sunt. Principatus itẽ, qui diligenter docent, adiuuant ipsos homines regere seipsos ac alios. Potestates quoq;, à quibus spiritus reprimuntur maligni, neq; quantum uelint ac possent hominibus noceant. Virtutes autem, per quos miracula fiunt. Archangelos, per quos maiora & secretiora denunciantur. Angelos, per quos nunciantur minora. Cumq; charitas bonitatis dei sit in eo quasi caminus & fornax spiritualis ardoris, supra omnem æstimationem immensa, ideo omẽs ciues supernos in medio huius fornacis constitutos, & ei immediate coniunctos, eoq; perfruentes, constat indesinenter ardere super cæteros uniuersos, qui fornaci illi minus prope uniti sunt. Nisi ergo inter ordines angelorum differentia esset in gradu dignitatis, perfectionis & gloriæ, omnes æqualiter essent seraphin, cherubin & throni: quod quidam ex antiquis theologis cõcedentes, prætactam inter ordines distinctionem cõstituerunt, ita quod seraphin non dicuntur inde pure & per se ex amoris ardore, sed ex officio inflammandi homines diuino amore, sicq; de alijs iuxta prẹtacta.

(Margin: Seraphin. Cherubin. Throni. Dñationes. Principatus. Potestates. Virtutes. Archangeli. Angeli.)

¶Porro si ita est, cur primus ordo potius dicitur seraphin quàm secundus? Et si tres illi ordines æque idonei sunt homines inflãmare charitatis ardore, cur primo ordini hoc magis ascribitur? Et si æqualitas omimoda est in choris angelicis, cur unus dicitur primus, alius secundus, alterq; tertius? Quidam præterea uoluit primam hierarchiã adaptare supereminẽtissimẹ trinitati, adaptans seraphin propter amoris sui ardorẽ spirituisancto, qui sine dubio fornax immẽsa est, & infinitus caminus per omnẽ modum spiritualissimi sanctissimiq; amoris: cherubin uero propter plenitudinẽ communicationemq; sapientiæ, adaptauit unigenito patris filio, qui est sapientia abyssalis: thronos patri, propter omnipotentiam eius & nobilitatem, excellẽtiamq; regiminis eius, quo omia cum summa trãquillitate gubernat. Verum istæ adaptationes nouas ingerũt dubitationes ac pariũt quæstiones, uidelicet cur seraphin qui primus est ordo, adaptetur spirituisancto, qui tertia est in superbenedicta trinitate persona. Hæc Gulielmus. Qui disputationem istam prolixe prosequitur, & sentire uidetur tres ordines cuiuslibet hierarchiæ esse omino ẹquales. ad quod Dionysium sanctum allegat, dicentem quod sunt æquipotentes seu æquipollẽtes. Asserit tamen Gulielmus primum chorum seraphin appellari propter eminẽtiam charitatis. Secũdum cherubin, quoniam sapientia dono charitatis potissime obtinetur. Tertium thronos, quoniam regia uirtus regiminisq; potestas nõ est danda nisi amatoribus dei ac sapiẽtibus, cõsilia atq; iudicia eius sciẽtibus. Quibus uerbis rursus addit hic doctor: Dicit autem sanctus & sapiens iste, uidelicet Dionysius, omẽs spiritus istos, uidelicet primæ hierarchiæ, æquales esse in istis perfectiõibus & in alijs multis. Sed ut tactum est supra, & clarius infra dicetur, intẽtio Dionysii nõ est talis, nec dicit eos esse æquales seu æquipotentes, nisi in generali, per quod conuenit eis in eadem cõsistere hierarchia: imò ipse Dionysius euidenter testatur, etiam in quolibet ordine esse primos, medios ac ultimos. Questio.

Antisiod. ¶Insuper distinctionem illam ordinum angelicorum à Gulielmo iam recitatam, ponit Antisiodorensis in Summa sua libro secundo, uidelicet quod ipsorum seraphin est homines ad charitatem accendere, Cherubin homines illuminare &c. Quẹ distinctio nõ uidetur idonea: quoniam superiores illi angelici spiritus nõ agũt immediate circa ecclesiasticam hierarchiam & circa eius personas, nec à diuersis spiritibus & diuersorum ordinum angelis oportet hominem inflammari, illuminari, ac de diuersis actib⁹ atq; officijs edoceri: imò hæc omnia unus idemq; angelus, etiam infimi ordinis, & proprius hominis custos, potest eum pręsertim ut est priuata persona, docere, eumq; dispositiue accendere. Constat etenim quod iuxta beati Dionysii documenta eiusdem sit angeli, inferiorem angelum seu hominem purgare, illuminare, perficere. Nihilominus esse potest, ut angelus de ordine seraphin altiori modo impendat obsequium ad hominis inflãmationem, saltem mediate. S. Dionys.

Antisiod. ¶Ait quoq; Antisiodorensis: Distinctio ordinum à beato Gregorio assignata, attenditur secundum status. Primus autem status est incipientium, quorum ẽ implere præcepta duntaxat. hinc de sacerdotibus qui talibus præsunt, in Malachia habetur: Labia sacerdotis custodiunt sciẽtiam, & legem ex ore eius exquirẽt: quoniam angelus domini exercituum est. Simplices etenim sacerdotes habẽt officium angelorum infimi ordinis, quorum officium est illuminare homines ad faciẽdum præcepta legis diuinæ. Secũdus est status proficientium, purgatorias uirtutes habẽtium, de quibus uirtutibus ait saluator: Beati mites, Beati qui lugẽt, Beati qui esuriũt & sitiunt iustitiam, Beati misericordes. Per hos quippe usus seu actus uirtutũ purgat hõ ab omi labe peccati, & pertinet status iste ad archangelos, qui illuminant homines lumine ampliori, quo ostendit homini uirtutes Christi ad imitãdum. Tertius est status perfectorum, qui uirtutes iam habent animi purgati, quem statum Christus ostendit, dicendo: Beati mundo corde, beati pacifici &c. Istis nãq; debetur per

(Margin: Malac. 2. Matt 5.)

congruentiam potestas faciendi miracula: quia ad primum reducti sunt statum, in quo de⁹ fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam. Dixitq; Adæ: Dominamini piscibus maris & bestijs terræ. Hinc sanctus Martinus imperauit brutis & auibus, eremitæq; coruis ac eremi feris. & secundum Apostolum tales ædificant aurum, argentū & lapides preciosos. Quemadmodum enim lapis preciosus uariabilem habet uirtutem, ita & ipsi mirabilem. Nec mirum, quia per donum sapientiæ consummatæ desipit eis omnis caro, & uiuunt in carne supra carnem. Ideo proprie debetur eis potestas faciendi miracula, in quibus præsunt eis uirtutes. Sed quia diabolus confidit se posse ipsos deijcere, suscitat eis certamina, in quibus ne succumbant, ab angelicis potestatibus adiuuantur. Hæc Antisiodorensis. ¶Cuius scripta per aliquā forsan appropriatiōem possunt saluari. Siquidem ad religiosos incipientes spectat nō solum seruare præcepta, sed item consilia, quæ tamen facta professione sunt eis præcepta. Officium autem angelorum infimi ordinis, non solum est sibi commissos homines edocere obseruantiam præceptorum: sed & omnium quæ deus requirit ab eis, & quæ ipsis ad profectum expediunt, cum & unus homo uiator de his omnibus instruat alium. Vnde distinctio ordinum horum, secundum Thomam, Albertum & Vdalricum expressa, doctrinæ diuini Dionysii consonabilior ueriorq; censetur. Ad obiecta patet ex dictis solutio.

Gene. 1. 1. Cor. 3. Religiosis pfessis cōsilia sunt p̄cepta.

QVAESTIO IIII.

QVarto quæritur, Vtrum angelis sanctis conueniat inuicem purgare, illuminare, perficere. ¶Videtur quod non, quia secundū Dionysium libro de hierarchia cælesti, Angelus est speculum purum, immaculatum ac splendidum, ergo non conuenit ei purgari. Secundo, purgatio est ab immunditia, culpa seu macula, quorū nihil in angelis est. Tertio, angeli sancti immediate coniuncti sunt luci fontali, & absorpti in illam: ergo non indigent à luce creata illuminari. Quarto, non uidetur posse assignari modus, quo angelus un⁹ illuminet alium. Aut enim hoc fieret per propriæ lucis transfusionem in alium, aut p productionem lucis in alio. Primum non uidetur possibile, cum accidens non transeat à subiecto uno in aliud. Nec uidetur transfusio illa fieri posse sine medio deferente, nec aliud dici ualet, cum angelus non possit lucem intelligibilem creare in alio. Quinto, angeli sunt perfecti & beati ac consummati in deo, ergo perfici eis non competit.

S. Diony. 1 2 3 4

In opposi-tum. ¶In cōtrarium est diuini Dionysii doctrina prorsus authentica, qui affirmat hos tres actus hierarchicos angelis conuenire, atq; quod ordo hierarchicus in hoc consistit, ut angeli superiores purgent, illuminēt, perficiantq; inferiores: ita quod infimus chorus angelicus singulos quosq; homines purget, illustret, perficiat, & infima hierarchia angelica ecclesiasticam hierarchiam.

Albertus. ¶Ad hæc respondet Albertus: Angeli, ut sanctus Dionysius loquitur, purgantur à dissimilitudinis confusione & à luminis minoratione secundum intellectum, non ab immunditia aut peccato. Carentia em̄ luminis ad faciendum actum hierarchicum, est illuminationis priuatio, quæ illuminat ad agenda uel ad causam rationemve huius: qua illuminatione priuata intelligentia, incōpleta est in seipsa atq; dissimilis illuminatori: ea uero accepta, ad similitudinē illuminatoris est reducta, eo quod una illuminatio est in utroque. Purgantur ergo inferiores ab ignorantia, quæ est dissimilitudinis causa. Et si obijciatur quia secundum Augustinum libro de libero arbitrio, Ignorantia aut peccatum est, aut coniuncta peccato. Dicēdum quod ignorantia triplex est, puta negationis & priuationis, & contrariæ dispositionis. Ignorantia priuationis, est ignorantia agendorum, quæ quis scire tenetur: quia priuatio relinquit subiectum cum debito ad sciendū, & de illa uerbum intelligitur Augustini. Ignorantia uero negationis non est, nisi simplex negatio seu carētia illuminatiōis uel agnitionis antequam habeatur: & hæc purgatur in angelis. Si rursus obijciatur, quia secundum Augustinum intelligentia est de incorporeis rebus pura & certa cognitio: cum ergo angeli sint intelligentiæ, puram & certam habent cognitionem. Sicq; nec purgari neq; de nouo illuminari cōpetit eis: Dicendum quod quamuis puram & certam habeant notitiam de omnibus quæ cognoscunt, non tamen sequitur quod de unoquoq; hierarchice exercendo in singulari, & de causa ac ratione cuiuslibet peragendi, certam habeant puramq; notitiam: quia illuminationes de agendis particularibus continue descendunt à uerbo æterno in angelos superiores, & ab illis transfunduntur in inferiores, sicq; illuminantur ad singularia facienda. ¶Deniq; actus isti in angelis fiunt secundum idē quod ē illuminatio. Ex hoc enim quod quis illuminatur à dissimilitudinis confusione, per idē lumen acceptum purgatur, atq; ad proprios actus eiusdem illuminationis perficitur. Itaq; beatus Dionysius considerat ista penes differentiam terminorum & finis. Hoc enim dicit purgatio in motu illuminationis termini à quo, illuminatio autem termini ad quem: perfectio uero coniunctionem cum ultimo fine, quē intendit illuminator in illuminato. Et uerū est quod sic differunt ratione & diffinitione, suntq; tria secundum esse. Attamen sola formę illuminatione perficiuntur hæc tria, ut diuinus Dionysius loquitur. Est etiam inter hæc ordo, quia purgatio passiua prior est in hoc, quod propinquior ēst materiæ seu potētiali principio. Illuminatio autem prior ē in hoc, quod propinquior est agenti: quoniam ipsa est quā dat agens. Perfectio uero habet rationem primæ causæ, puta finalis: quoniam mouet agentem ad illuminandum. Certum ē equidem, quod purgatio & illuminatio ad perfectionem finaliter ordinentur. Hæc Albertus.

Obiectio. Solutio. Obiectio alia. Responsio.

¶Qui etiam quærit hic, Vtrum tres actus isti conueniant angelis ex æquo, an per prius & posterius. Et respondet quod hi actus tripliciter conueniunt eis, uidelicet secundum ordinem hierarchiæ, & secundum dispositionem ordinum in hierarchia, & secūdum dispositionem personarum in ordine. Primo modo prima hierarchia illuminata à dēo, illuminat mediā hierarchiā ac ultimā, nō illuminata ab aliqua hierarchia. Ideo maximę hierarchię maxime conuenit illuminare. Media autem hierarchia est illuminata à prima, & illuminans tertiam: ideo secundum analogiam se habet ad illuminatiōem. Tertia uero illuminata est, nō illuminās aliquā angelicā hierarchiā, sed ecclesiasticā tm̄: ideo tertiā habet ad illuminationē analogicam. In ordinibus q̄q; cuiuslibet hierarchię, ut D. Dionysius scribit, ē primus, medius & infimus: atq; in hoc ordine primus est illuminans, non illuminatus: secundus, illumi

Idē Alb. S. Dion.

natus atq; illuminans: tertius, tantum illuminatus. Similiter in quolibet ordine sunt personæ supremæ, mediæ ac postremæ: & personæ illæ supremæ semper potentiores sunt ad illuminandum quā mediç, & mediç q̄ extremæ. imò inferior illuminat in uirtute superioris, quia illuminatio illa à superiori inferiorem descendit. ¶Insuper decimo capitulo hierarchiæ cælestis tāgit sanctus Dionysius quadruplicem synagogam, id est, connexionem angelicç dispositionis. Vna est hierarchiarum adinuicem, secunda ordinum cuiuslibet hierarchiæ, tertia personarū in quolibet ordine: quarta, illuminatio in eadem persona existentium. Hęc Albertus.

Idem.

Vdalric⁹. ¶Vdalricus præterea in Summa sua libro quarto: Actio, inquit, hierarchica per quam diffinitur hierarchia, triplex est, utpote purgatio, illuminatio, perfectio: quæ tria realiter in angelis unum sunt, utpote assumptio diuinæ sciētiæ, ut septimo cælestis hierarchiæ capitulo Dionysius protestatur. Diuina nanq; scientia seu lumen diuinum, in quo habetur & continetur scientia mysteriorum dei, est emanatio ideæ diuinæ, cōtinentis in se scibiles rerum rationes. ideo tria habet in se, scilicet quod est species rerum cognoscēdarum, & quod est lumen, & quod est similitudo luminis intellect⁹ diuini, ex quorum primo purgat intellectum creatum iuxta sensum prætactum. Intellectus eñ creatus etiam angelicus, respectu cognitionis secretorum diuinæ sapientiæ, est in potentia quo ad ea quæ ei nondum sunt reuelata. Cuius potentiæ indeterminatio uocatur confusio, cum septimo cælestis hierarchiæ capitulo beatus Dionysius dicat, quod inferiores angeli à dissimilitudinis confusione purgantur. Porro ex secundo illuminat. Quemadmodum enim corporali uisu nihil uidetur nisi sub lumine manifestetur, sic uisu intellectuali nihil intelligitur nisi sub lumine intellectuali, atq; ad hoc in naturalibus sufficit lumen intellect⁹ agentis. In supernaturalibus uero requiritur superadditum lumen, quod superinfunditur lumini naturali, quatenus intellectus possibilis utroq; lumine informatus, uideat quæ ante nesciuit. Ex tertio autem perficit: quia per ipsum intellectus reducitur ad actum cognitionis, non solum illius rei cuius illud lumē extat idea, sed etiam dei, cuius similitudo est lumen illud, ut aliter cognoscatur quàm prius, uidelicet ut exemplar & causa illius effectus, qui in ipso cognoscitur. Sic quippe philosophi quoq; posuerunt ultimam nostri intellectus perfectionem in hoc, quod per lumen diuinum ascendit per contemplationem in deum. Ordinantur uero hæc tria inter se uarijs modis: quia si ordo sumatur ex parte subiecti circa quod sunt, sic primum est purgatio, per quam aufertur priuatio formæ inducēdæ contraria. Secundum est illuminatio, quæ est p formam seu habitum. Tertium est perfectio, quæ est per operationem, potissime illam, quæ reducit in ultimum finem, atq; ut tertio cælestis hierarchiæ capitulo magnus Dionysius addit: Purgatores oportet abundare in puritate, illuminatores in sapientiali splendore, perfectores in finali perfectione quatenus ex plenitudine & exuberantia sua influant alijs. Deo quoq; excellentissime competunt, purgatio, illuminatio & perfectio sumptæ actiue. Deniq; illuminatio ista non est manifestatio, qua deus ut lumen offert se mentibus beatorum uidendum per speciem, ex qua illuminatiōe est uisio q̄ tota est merces: sed qua deus offert se intellectui creato, ut exemplar pertinentium ad dispositionem uniuersi, & ad mysteria ecclesiæ uel mediate uel immediate. Et ex hoc duo elidun-tur errores quorundam intelligentium hæc peruerse. Vnus, dicentium quod deus non uidetur ab inferiorib⁹ angelis ut obiectum beatitudinis & per speciem: sed inquantum resplēdet in superioribus, non obstante quod de infimis angelis ait saluator: Angeli eorum in cælis semper uident faciem patris mei. Et de hominibus dixit apostolus: Videbimus eum sicuti est. Alij ut Hugo de sancto Victore, commentator sancti Dionysii super angelicam hierarchiam, & alij plures hugonem sequentes, non intelligētes aliquam diuinam illuminationem, nisi illam quæ est substantia beatitudinis, potius præsumpserunt cōtradicere sermonibus sancti, negantes aliquam illuminationem descendere ab angelo uno in alium, quàm suam imperitiā humiliter faterentur: cum tamen secundum expositionem Hieronymi Apostolus dicat se illuminare principes & potestates in cælestibus de multiformi sapiētia dei. Præterea si quæratur, qualiter lumen in uno angelo indiuiduatum in alium deriuetur: Dicēdū quod non est idem numero lumen, sed est effectus similis lumini illuminantis. Nempe cum lumē hoc diuinum formalius sit actiuum quàm lumen corporale, & quā lumen naturale intellectus agentis, constat quod angeli ipso repleti, ipsum agere, deriuare & diffundere possunt in sibi subiectos, multo completius quàm secundum philosophos intelligentiæ superiores lumen suum diffundunt in intelligentias inferiores, & intellectus agens in intellectum possibilem, atq; phantasmata, & item quàm sol & luna possunt alia illuminare. Quod enim in corporalibus facit coniunctio tactus ad recipiendum actionem agētis, hoc in spiritualibus facit coniunctio ordinis: quia per hoc inferius fit instrumentum superioris, cui superius imprimit formā qua agit. ¶Amplius, illuminationes huiusmodi uocātur theophaniæ, id est, apparitiones, à theos quod est deus, & phanos quod est apparitio: quæ in uia hac est per uelatum lumen scripturæ, in patria uero est in lumine non uelato, & hoc tripliciter: primo, dum deus apparet in luminis sui effectu, facientis scire ea circa q̄ illuminationes angelorū præfatç uersantur, nō ipsum deum: & hanc apparitionem suscipit angelus unus ab alio. Secundo, quādo in lumine creato uidetur lumē increatum, iuxta illud, In lumine tuo uidebim⁹ lumē, non sicut in similitudine per quam cognoscitur res, sed sicut in dispositiōe eleuante & aptificante intellectum creatum ad luminis increati aspectum. Tertio, quando deus est intellectui creato ut lumen, sub quo ipse uidetur: & ut obiectum, quod beatifice cernitur. & his duobus modis deum per theophanias uidere, est eum immediate aspicere & sicuti est. Hæc Vdalricus.

S. Diony.

S. Diony.

Idem.

Errores duo.

Matt. 18.

1. Johan. 3.

Ephe. 3.

Questio.

Psal. 35.

¶In cuius uerbis grandem mihi ingerit admirationem, quod asserit Hugonem de sancto Victore contradicere sermonibus sancti, puta Dionysii: nec intellexisse aliquam esse illuminationem diuinam, nisi illam quæ est substantia beatitudinis, id est, beatifica uisio, qua deus sine medio est lux omnium beatorū, ideoq; negasse aliquam illuminationem descendere ab angelo uno in aliū. Istud etenī uenerabilis atq; doctissim⁹ ille Hugo nō uidet sensisse, nec cōscripsisse: imò ex cōmētario suo sup angelicā hierarchiā clarissime ac frequēter scribit oppositum, imò q taliter sentit, apertissime

Contra Vdalricū.

& quasi omnino à beatissimi Dionysii recedit doctrina, quam Hugo cum ingenti reuerentia amplectitur & commendat. Itaq; libro commētarij sui quarto loquitur Hugo: Quoniam hierarchia secūdum dispositionem qua diuinam pulchritudinem imitatur, laudatores suos efficit tales, ut digni sint lumen diuinum accipere, & lucere ex lumine: specialiter autem quosdā mundans sic perficit, ut principalis luminis sint capaces, & immediate illuminent à deo, ac deinde ad eos q sequūtur post se, & constituti sunt sub se, lumen suum transfundant copiose ex abundantia perceptiōis suæ primæ. ¶Rursus ibidem: In hoc, inquit, consistit hierarchiæ perfectio, ascendere ad imitationem dei, & fieri cooperatricem ipsius, ita ut diuinam actionem in se relucentem repræsentent: & quod desuper receperunt, transfundant ad alios: & ita qui purgantur, purgent: & qui illuminantur, illuminent: & qui perficiuntur, perficiant. ¶Amplius, hoc ipsum sanctus Dionysius ibi in textu euidenter expressit: Ordo, inquiens, hierarchiæ est quosdam quidem purgari, quosdam uero purgare: & quosdam quidem illuminari, quosdam uero illuminare: & quosdam quidem perfici, quosdā perficere. Super quæ uerba Hugo inter cætera scribit: Sūt quidam superiores sublimesq; angeli, qui deitati propinquiores, ab ipsa immediate suscipiunt purgationē, ut sint mūdi: & illuminationē, ut sint clari: & pfectionē, ut sint sancti: atq; ab illis, qui sequuntur purgant, illuminantur, & perficiuntur. Idem asserit Hugo in pluribus locis. idcirco nō parum excessiuum fuit, eum sic reprobare non uere, de quo in libro Apum narratur, ꝙ propter eminentiam scientiæ suæ uocatus est alter Augustinus, quem Iohannes Gerson cācellarius Parrhisiensis in libro suo de mystica theologia annumerat sanctis uiris, Bernardo alijsq; nonnullis, qui mysticam theologiam experti sunt.

(Marginal notes: Hugo. — S.Dionỹ. — Hugo. — Thomas.)

¶Insuper circa hęc Thomas disseruit: Actio esse nequit nisi secundum dispositionem exigentiamq; agentis. Cumq; hierarchia perficiatur sciētia, ut patet ex eiꝰ descriptiōe præhabita, oportet ꝙ actio hierarchica in trāsfusiōe cōsistat sciētiæ. Vñ septimo hierarchiæ cælestis cap. diuinus Dionysius fassus est: Purgatio, illuminatio & perfectio, est scientię diuinę assumptio. Ad scientiam autem in sua acquisitione duo concurrunt, uidelicet contrarij seu priuationis expulsio & cōsummatio eius, quemadmodum in acquisitione cuiuslibet formæ. Consummatio quoq; scientiæ in duobus consistit, sicut & uisio corporalis, ad quam requiritur lumen, sub quo uidetur uisibile, & cōsequitur cognitio rei uisibilis. Conformiter per lumen intellectuale habetur cognitio intellectiua. Itaq; quantum ad remotionem priuationis, est purgatio: quantum ad influentiam luminis, est illuminatio. Sed quantum ad cognitionem consequentem, in quam dirigit lumen sicut in ultimum terminum, est perfectio. Hinc perfectores à sancto Dionysio appellantur, à doctrinarum traditione sanctarum. Quamuis ergo purgatio à culpa, fit per gratiam quæ à deo solo confertur, purgatio tñ à nescientia est per lumen doctrinæ, & potest esse ab angelo. Talis purgatio est à dissimilitudinis confusione, ut dicitur 3. cælestis hierarchiæ cap. Confusio equidem intellectus est ex hoc, ꝙ est in potentia respectu pluriū, à qua confusione eripitur per hoc, ꝙ per lumen sibi cōmunicatum determinatur ad unum, id est, ad certę ueritatis notitiam. ¶Deniq; omnes angeli immediate diuinam cernunt essentiam, non tamen in ea uidēt uniuersos eius effectus. Nec oportet eum qui causam cognoscit, cognoscere cunctos ipsius effectus, nisi eam secundum totam suam potestatem agnoscat, secūdum quod deus se cognoscendo scit oīa. Aliorū uero qui ipsum uidendo nō cōprehendunt, unusquisq; tāto plura in eo cognoscit, quanto plenius ipsum per fruitionem gloriæ capit, sicut ex speculatiuis principijs q melioris est intellectus, plures conclusiōes elicere potest. Hinc in diuinorum cognitione effectuum angelus superior inferiorem illuminat, quantum ad statum naturæ seu gratiæ, qui effectus angelorum officijs dispēsantur seu exhibentur, ꝓut 7. hierarchiæ cælestis cap. & in principio quarti capituli de diuinis nominibꝰ expresse habetur. Hinc grauiter errarunt qdam, dicentes ꝙ omnes angeli ita à deo immediate illuminationem recipiūt, ꝙ ab inuicem nō illuminātur, negantes totum quod beatus Dionysius inde tradit autoritatibus scripturæ munitum, & consonum dictis philosophorum. Si autē obijciatur, ꝙ solus deus interius docet atq; illuminat, dicendum est ꝙ uerum est tāquam principalis docēs, intellectualeq; lumē ꝓducens. Quemadmodum autem in cognitionem coloris sensibilem puenit homo ex duobus, uidelicet ex obiecto & ex lumine, sub quo uidetur, & tam is qui repræsentat obiectum, q̄ q lumen adducit, dicitur rem mōstrare: ita ad intellectualē cognitiōem duo exigūt, uidelicet ipsum intelligibile & lumen quo uidetur. Ideo dupliciter dicitur quis docere: Primo, ut ꝓponens intelligibile: secundo, ut prębens lumen ad intelligendum. Hoc autem lumen est duplex. Vnum intrinsecum, connaturale intellectui cui assimilatur lumen quod de compositione est oculi: & per collationem huius luminis deus solummodo docet. Secundum est lumen superueniens ad confortationem luminis connaturalis, cui in corporali uisu assimilat lumen solis siue candelæ. Sicq; potest angelus angelum ac hominem illuminare, non tamen potest homo hominem sic docere, cum in eo lumen intellectuale debilissime recipiatur. Aliqui tamen dicunt ꝙ nullo modo angelus docet ut lumen prębens, q̄d dictis sancti Dionysii expresse contrariari uidetur. Similiter intelligibile duplex est. Vnū, ad cuiꝰ intellectum sufficit ratio hominis, dummodo sibi cōsiderādum ꝓponatur: ideo sic proponēs, dicitur alium docere, id est, in cognitionē deducere, sicut in uisu corporali rem mōstrat, qui eam coram oculis ponit. Aliud est, ad cuius intellectum non sufficit discipulus, nisi per aliqd sibi magis notum manuducat. Sicq; ex hoc ꝙ homo ꝓponit illi aliquid magis notū, instruit ipsum: quemadmodum qui alicui rem exteriorem à remoto digito monstrat, facit eum uidere: & his duobus modis dicitur homo hominem informare. & ista doctrina non est per modum illuminationis, sed locutiōis. Hoc quoq; sciendum, ꝙ istæ tres actiones interdū iunguntur, nec differunt nisi secundum rationem: quoniā oīs perficiēs, perficiendo illustrat & purgat, & oīs illuminans purgat, non econtrario, sicut in ecclesiastica hierarchia patet præcipue. Non eñ quamlibet purgationem sequitur luminis receptio, sed perfectam. Similiter nō quamlibet illuminationem sequitur cognitionis perfectio, sed consummata. Hæc Thomas in Scripto.

(Marginal notes: S.Dionỹ. — Obiectio. — Solutio.)

¶In cuius uerbis, q̄d ait informationem hominis nō esse per modū illuminationis, sed locutionis, uidetur

obscurum, cũ iuxta doctrinam sancti Dionysij in ecclesiastica hierarchia, prælatorum sit purgare, illuminare, atq; perficere subditos: qbus & ait saluator, Vos estis lux mundi: imò secundum Dionysium, sacerdotum est illuminare. Apostolus quoq; ad Ephesios: Mihi, inquit, data est gratia hæc, illuminare om̃es quæ sit dispensatio sacramenti.

Matt. 5.

Ephesi. 3.

Thomas.

¶At uero in prima parte quęstione decima sexta testatur: Lumen, prout pertinet ad intellectum, nõ est nisi manifestatio ueritatis, secũdum illud ad Ephesios: Omne quod manifestatur, lumen est. Vnde manifestare non est aliud, quàm manifestationẽ cognitæ ueritatis alteri tradere. Sicq; unus angelus dicitur alium illuminare, inquãtum ei manifestat ueritatem quam ipse cognoscit. Cumq; ad intelligendum duo concurrant, uidelicet uirtus intellectiua, & similitudo rei intellectæ: secundum hæc duo, unus angelus potest alteri cognitam à se ueritatem notificare. Primo, fortificando uim intellectiuam illius. Quemadmodum em̃ uirtus imperfectioris corporis fortificatur ex situali propinquitate formæ corporis perfectioris, ut minus calidum ex calidiori: sic uirtus intellectiua angeli inferioris, confortatur ex conuersiõe angeli superioris ad ipsum. Hoc quippe agit in spiritualibus ordo conuersionis, quod in corporalibus ordo localis propinquitatis. Secundo, unus angelus manifestat alteri ueritatem ex parte similitudinis rei intellectæ. Superior etenim angelus notitiam accipit ueritatis in uniuersali quadam conceptione, ad quam ita sumendã uirtus angeli inferioris non extat sufficiens: sed connaturale est ei, ut particularius ueritatem accipiat. Superior itaq; angelus ueritatem quam uniuersaliter accipit, quodammodo distinguit ac diuidit: sicq; eam inferiori angelo cognoscendam proponit, quemadmodum apud nos doctores, quod in summa capiũt, multipliciter distinguunt ac diuidunt, prouidẽtes inferiorum capacitati. Et hoc ẽ quod decimoqnto cęlestis hierarchiæ capitulo sanctus Dioysius ait: Vnaquæq; intellectualis substantia datam sibi à superiore uniformem intelligentiã prouida uirtute diuidit & multiplicat ad inferioris sursum ductricem analogiã. Si autem obijciatur quod triplex est lumen in angelis, scilicet naturæ, gratiæ & gloriæ: angelus autem illuminatur lumine naturali à creante, lumine gratiæ à iustificante, lumine gloriæ à beatificante, quod totum dei est, ergo unus angelus non illuminat alium: dicendum quod unus angelus non illuminat alium, tradendo ei lumẽ naturæ aut gratiæ uel gloriæ: sed confortando lumẽ naturale ipsius, & manifestando ei ueritatem de his q̃ pertinent ad dispositionem naturæ, gratię aut glorię. Hæc Thomas in Summa.

Ephesi. 5.

S. Dion.

Obiectio.

Cõfutatio

¶Cuius hoc ultimum uerbũ quo ait, q; angelus superior non illuminat inferiorem, tradendo ei lumen & cætera. uidetur aliqualiter dissonare à prætacto uerbo Scripti, quo profert: Quidam dixerunt quod angelus nullo modo docet ut lumen prębẽs. Ad quod poterit dici, quod non præbet alteri lumen per creationem infundendo.

Questio.

¶Si autem quæratur, An angelus superior illuminat inferiorem de uniuersis quæ nouit, respõdet Thomas: Om̃es creaturę ex diuina bonitate participant, ut bonum quod habent, in alia aliquo modo diffundãt siue communicent: quia de ratione boni est, se alijs communicare. Hinc corporalia & naturalia agentia, similitudinem suam pro posse alijs tradunt. Quanto igitur agentia aliqua diuinam excellẽtius bonitatem participant, tanto copiosius perfectiones suas cõmunicant alijs. Cumq; angeli superiores in plenissima diuinæ bonitatis participatione consistant, quicquid à deo percipiunt, subiectis communicant & reuelant, quamuis ab inferioribus non recipiatur tam eminenter atq; perfecte, sicut in superioribus continent: ideo superiores in altiori remanẽt ordine &, perfectiorem habent sciẽtiam. Hinc decimoqnto capitulo angelicę hierarchiæ beatus Dionysius contestatur, quod unaquæq; cælestis essentia intelligentiam sibi à superiori communicatam tradit inferiori. Gregorius quoq;: In illa, ait, cælesti patria, quamuis quædam data sunt aliquibus excellenter, nihil tamen possidẽt singulariter. Hæc ibi. Idem Petrus.

S. Diony.

Gregori⁹.

¶Concordat Richardus: Cum angeli superiores deum clarius contemplentur quàm inferiores, idcirco in deo quasdam speciales leges & rationes conspiciunt, ad quarum intuitum inferiores per lumen gloriæ suę non attingunt: & quasdam de illis reuelant inferioribus, quando diuinæ est placitum uoluntati, non efficiendo ut inferiores conspiciant leges illas in deo, sed ad hoc tantummodo disponendo. Nam solus deus efficere potest, ut ueritas aliqua auide uideatur in ipso. His cõsonat quædam glossa sup illud Psalmi: Da mihi intellectum ut discam mãdata tua, sic dicens: Ita angelus dicitur dare homini intellectum, sicut quis dicitur lumen domui dare cui facit fenestram, cum eam sua luce non penetret nec illustret. Ergo similiter angelus angelum non illuminat, nisi dispositiue, loquendo de illo modo illuminationis altissimo: qa loquendo de modo illuminationis, quo tantum significatur intellectui de ueritate quia est, uel de illo quo ueritas intellectui insinuatur in aliquibus causis secundis, superior angelus potest inferiorem illũinare effectiue, si aliquid illorum ignoret quæ in causis secundis possunt ostendi. Hæc Richardus.

Richard⁹.

Psal. 118.

¶Qui etiam quærit hic, An angeli inferiores illuminent superiores. Et respondet quod non, quamuis loquantur superioribus. Illuminatio nanque est manifestatio ueritatis pertinentis ad secundariam intellectus perfectionem in ordine ad primum lumẽ, ipm̃q; intellectum acutiorem & clariorem efficientis. Sic autem nil sciunt angeli inferiores quod lateat superiores. Cum igitur manifestare intellectui ueritatẽ, quã prius nesciuit uel non ita clare cognouit, sit ipsum docere, constat quod angeli inferiores non illuminãt superiores. Quod si obijciat, quod angeli inferiores loquendo superioribus, manifestant illis suos concept⁹ quos ante nesciebant: dicendum quod hoc non sufficit ad rationem illuminationis, quia nõ pertinet ad secundariam superioris angeli perfectiõem scire inferioris conceptum, quemadmodum discipulus non illustrat magistrum, q̃uis dicat ei, Ego cogito hoc aut illud. Hæc Richardus.

Richardi questio.

Obiectionis confutatio.

¶Eandem q̃stionem mouet Thomas in prima parte Summæ, & consonat iam inductis eius rñsio, q̃uis exquisitius inde scribat.

¶Bonauentura demum & Antisiodorensis de actibus istis hierarchicis hic specialia non inducunt, sed quæstione sequente, qualiter animas nostras illuminent angeli, Bonauentura scrutatur, ut ibi discutietur, & illa ad horum quoq; intelligentiam ualent.

¶Porro Gulielmus secunda parte de uniuerso, de hac triplici actiõe hierarchica disputat multum diffu

Gulielm⁹.

 se: & quæ scribit prolixe, iam sententialiter sunt expressa. Itaque tangit in primis, quemadmodum noĩa ista, purgatio, illuminatio, & perfectio, accipi queunt dupliciter, actiue uidelicet & passiue, & quod non sumũtur passiue, prout uniuersi angeli sancti à deo purgantur, illuminantur atq; perficiuntur, sed actiue: q̃d probat ex hoc, q̃d uir sanctus & sapiens, utpote diuin⁹ Dionysius, tractat de eis ut sunt angelorũ officia. Officium autem non dicitur ad passiones aut receptiones, sed magis ad actiones ac distributiones. Non eñ comburi dicitur esse officium combustibilium, ut lignorum, quia officium sonat in potestatem. Vnde & apud oratores officium diffinitur cõgruus actus uniuscuiusq; personæ secundum mores instituta'q; priæ. Intellexit ergo Dionysius de illũinatione actiua, qua angeli superiores illuminant inferiores. Consequẽter subiungit: Tria hæc adhuc sumuntur dupliciter, uidelicet secundum habitum & secundum actum. Secundũ habitum nõ aliud est illuminatio quàm luminositas, & purgatio quàm puritas, & perfectio quàm plenitudo quædam ad esse uel ad bene esse. Sanctus autem & sapiens iste, intendit interdum hęc actus esse officiorũ. Conuenit autem eis illuminare angelos inferiores, & animas nostras, sicut hoc exemplo potes doceri. Nã homo scientificus lumen scientiæ animæ suæ adhibet per uocem & scripturas, seu per alia signa intellectui eius quem uult docere. Quamuis ergo occult⁹ sit modus ille illuminationis angelorum, hinc tamen potes aduertere, quod longe plus possunt docere & illuminare subditos sibi quàm humani doctores. Nempe de spirituali luce nullo modo est dubitandum, quin ex ea descendant ac oriantur influentiæ luminales & sciẽtiales ad inferiores & ad animas nostras, pręsertim ad animas ꝓphetarum, aliorum'q; sanctorum uirorum, quibus reuelationes fiunt per raptum aut per extasim siue per somnum, non naturali necessitate, sed libera uoluntate. Vnaquæq; enim huiusmodi substantiarũ, uere spiritualis ẽ liber lucidissimę inscriptionis naturalium ac diuinalium scientiarum, & applicat se inferiori non corporali cõtactu, sed spirituali coniũctu, cum ipsa sit liber spiritualis & speculum purum, propter quod applicatio cuiuslibet talis substantiæ est essentialis & immediata ad inferiorem, cui se offert ac obijcit, intuendam. Ingreditur quoq; in animam, sicut unus protulit prophetarum: Angelus qui loquebatur in me, egrediebatur. Et de præsentia luminosæ talis substantiæ effulget in aĩa lumẽ reuelationis, quam uoluerit facere in eadem. Hæc Gulielmus.

S. Dion. — *Officiũ diffinitio.* — *Zachar. 2.*

¶Cuius positio cum præhabita positione Alberti uidetur pro magna coincidere parte, dicentis ꝙ sicut ex oppositione speculorum duorum similitudines rerum quæ sunt in uno, resultant in alio: sic angeli applicatio ad mentem angelicam seu humanam, facit species quæ in superiori sunt angelo, apparere in inferiori: quæ tamẽ positio ut patuit supra, à Thoma, Richardo, Durãdo, multis'q; alijs reprobatur. Attamen Thomas de Argentina approbat eam. Responsio ad obiecta, claret ex dictis. Etenĩ uerũ est q̃d in clara ac faciali deitatis inspectione essentiale præmiũ situm est, q̃d etiam per se plene satiatiuũ & contentatiuum est mẽtis creatæ, nisi quod deus superpijssimus ac immensus ex sua liberalitate prorsus interminata, ultra illud uoluit suis electis adijcere multiplex gaudium & pręmium accidentale. Vñ & sancti & beati cupiũt illa, & ad superplenam contẽtationem habendam aliquo modo indigent illis: quanquam omnia illa ita se habeant ad præmium essentiale, sicut punctum ad lineam.

Dionysi⁹.

QVAESTIO V.

Qvinto quæritur, An angeli eiusdem hierarchiæ aut saltẽ eiusdẽ ordinis sint æquales. ¶Videtur quod sic, quia beatus Dionysius libro de hierarchia cælesti angelos eiusdem hierarchiæ aliquoties nominat æquipotentes, ergo multo plus angeli eiusdem ordinis pares sunt. ¶Secundo, sicut angeli conueniunt in naturalibus, ita in gratuitis: sed omnes angeli primæ hierarchiæ purgant, illuminant, & perficiuntur immediate à deo, ut diuinus Dionysius tradit: ergo in naturalibus atq; gratuitis consistunt æquales. ¶Tertio, inęqualitas causa est diuersitatis distinctionis'q; ordinum. Si ergo angeli in dignitate & gradu perfectionis sunt impares, ad distinctos pertinent ordines. ¶Quarto, Augustinus libro de uera religione testatur: In omnibus conuenientia placet, qua salua & pulchra sunt omnia. Conuenientia aũt æqualitatem & similitudinem, non disparitatem requirit.

1. 2. 3. 4.

¶In oppositum est autoritas Dionysij, qui (ut frequẽter præhabitum est) decimo angelicæ hierarchiæ fatetur, in eodem ordine primos esse & medios ac ultimos. Lucifer quoque dicitur summus fuisse in primo ordine angelorum, ergo in ordine illo alij erant inferiores. Rursus ordo secũdum Augustinum est imparium parium'q; connexio apta. ergo in eodem angelico choro imparitas reperitur.

In oppositum. S. Dion.

¶Ad hoc Bonauentura respondet: In angelica hierarchia reperitur pulchritudo perfecta in genere creaturæ ex quadam gradatione disparium. In hoc enim conuenientia & pulchritudo consistunt. Cum eñ nullus angelorum in seipso omnino perfectus sit, necesse est ut ex quadam conuenienti diuersitate ac proportionali gradatione consurgat conueniẽtia ordinata, & ꝑfectio maior, ac pulchritudo in genere creaturæ ꝑfecta. Hinc sicut un⁹ dicitur ordo apostolorum, unus'q; ordo martyrum, & unus ordo confessorũ, unus'q; uirginum, & tamen in quolibet horum est gradus perfectionum, unde de quolibet legitur sancto, Non est inuentus similis illi: sic in angelicis extat ordinibus. Nec conuenientia surgit ex sola æqualitate, sed ex disparium congruenti ordinatione, ut præallegato libro loquitur Augustinus. Veruntamen in supbeatissima trinitate ex sola æqualitate & similitudine constat pulchritudo & conueniẽtia summa, cũ quælibet diuina & increata persona sit in se absolute perfecta, cuius perfectionẽ cum ordo angelicus plene nequeat imitari, supplet in ipso diuersitas, quod repræsentare non ualet unitatis simplicitas. Hæc Bonauentura.

Bonau. — *Eccle.*

¶Præterea Thomas: Angeli, inquit, secũdum diuersitatem naturalium diuersimode in gratuitis sunt perfecti. Cum'q; iuxta præhabita in angelis tot sint species q̃t indiuidua, semper un⁹ angelus est superior alio. Hinc angeli unius chori dicuntur æquipotẽtes seu æqpollentes, non simpliciter, sed ꝑm quid, uidelicet quantum ad modum accipiendi illuminationes diuinas cõuenieñtem suæ hierarchiæ. Similiter angeli eiusdem ordinis sunt æquales seu æquipotentes ꝑm conuenientiam actus ordinis sui, non simpliciter in omnibus. Nec quælibet distinctio gradus facit distantiã ordinis, sed illa quæ est secundum actus diuersos, quamuis etiam omnium spirituum unius chori sit idem donũ in gr̃a li, non tamen omnes æqualiter illud participant. Hęc Thomas in Scripto.

Thomas.

Petrus. ¶Concordat Petrus: Quemadmodum, inquiēs, in hierarchia ecclesiastica est distinctio statuum generalium, ut prælatorum, & clericorum, ac laicorum, atque in quolibet statu distinctio graduum & officiorum, ut in clericis sunt pſbyteri, diaconi, & cę. in officijs quoque distincta idoneitas personarum ad exequēdum illud officiū, ita in angelica hierarchia inuenit diuersitas multa ad actus naturæ, & ad actus gloriæ, & item ad act⁹ officij, secundum quod maior est uirtus naturalis unius quàm alterius, maiusque donum & maior illuminationum capacitas. Hinc quod libro 2. asserit Damascenus, Ordo est uniformis cælestium spirituum multitudo: intelligendum est quod uniformes dicuntur participatione unius officij, nō æqualitate participati. Hæc Petrus.

Richard⁹ ¶Richard⁹ quoque, Angeli, inquit, eiusdem ordinis non sunt æquipotentes, nec in scientia dirigēte, nec in potentia officium exequente, nec in uoluntatis perfectione. Cum enim secūdum Augustinum nono de ciuitate dei, ordo sit parium dispariumque rerū sua cuique loca tribuens dispositio, uidetur quod in eodem ordine angelorum in aliquo existat disparitas & in aliquo paritas. Paritas in hoc, quod ad idē in specie officij deputati sunt: quia tamen propter ipsarum personarum disparitatem, quamuis proportionatum illud officium exequuntur dispariter, quamuis proportionaliter, non sunt absolute æquales seu æquipotentes, sed tantum secundum quid. Hæc Richardus.

¶Concordant Albertus, Vdalricus, aliique communiter, & etiam Alexander, non tamen omnimode. Vt enim superius patuit, ipse opinatur angelos eiusdem ordinis saltem aliquos esse speciei unius, sicut & Bonauentura: quoniā sub una specie specialissima indiuidua ponunt plura in angelis.

Gulielm⁹. ¶Veruntamē ut tactum est supra, Gulielmus dicit angelos eiusdem ordinis, imò & omnes angelos eiusdem hierarchiæ esse omnino æquales. Sic quippe secūda parte de uniuerso effatur: Scito q̄d uir sanctus & sapiens iste, uidelicet magnus Dionysius, nō ponit ordinationē prioritatis aut posterioritatis, similiter nec maioritatis aut minoritatis, neque omnino præcellentiam dignitatis inter tres ordines supremæ hierarchię angelicę: imò potius asserit eos immediate collocatos circa creatoris superpræstantissimam maiestatem, & ab ipso primum ac immediate donainfluentiarum suscipere. Hæc Gulielmus, qui sensum eundem frequenter ponit in alijs locis. Veruntamen sicut iam claruit, istud nō est de sancti Dionysij mēte, quamuis dicat angelos eiusdem ordinis esse pares, quod intelligēdum est modo præfato, præsertim cū in eodem choro esse supremos, medios, ultimosque affirmet. ¶Ad obiecta pro maiori parte innotescit solutio, Nihilominus ad secundum dicendum, quod sicut omnes angeli eiusdē ordinis aliquo modo cōueniunt in gratuitis, ita in naturalibus, puta in genere. In speciali uero, sicut distinguuntur specifice in natura, sic & dona gratiæ ac gloriæ habent distincta & magis seu minus perfecta.

QVAESTIO VI.

Sexto quærit, An animæ rōnales post hāc uitam seu homines post resurrectionē generalem ad angelorum ordines assumentur.

Arguitur primo. ¶Videtur quod non, quoniam homines & angeli diuersas constituunt hierarchias, ergo & distinctos efficiunt ordines, cum plus sit distingui hierarchia quàm ordine, eo quod ad eandem hierarchiam diuersi pertineant ordines. Secundo, quæ eiusdē sunt ordinis, sunt eiusdem naturæ: quoniam ordines p dona gratiæ distinguuntur, homines autem & angeli non sunt eiusdem naturæ. 2. Tertio, inferior angelus nō potest ad superiorem pertingere ordinem, ergo nec homo ad aliquem angelicum ordinem: quia plus distat homo ab angelo, præsertim superiore, quàm angelus unus ab alio. 3. Quarto, hominibus post hac uitam non conueniunt actus, qui ordinibus competūt angelorum, uidelicet nunciare minora siue maiora. 4.

In opposi tum. ¶In oppositum est, quod apud Matthæum ait saluator, quod homines post resurrectionem erunt sicut angeli dei. Matt. 22. Sanctus quoque Dionysius primo capitulo de diuinis nominibus, loquitur: Homines angelorum gloriam sortiētur. Gregorius item in homilia affirmat, quod homines secundum diuersitatem meritorum suorum ad diuersos transferuntur ordines angelorum. Gregori⁹.

Thomas. ¶Ad hæc Thomas: Circa hoc, inquit, est triplex opinio. Vna Eustrachij Græci episcopi, qui super sextum asserit Ethicorum, quod nemo tantum animę suæ pfectum potest sperare, ut operationem intellectuum separatorum pertingat. Eustrachius. Sicque hominum electorum esset decimus ordo, inferior alijs nouem. Quæ opinio ē dictis sanctorum contraria, & uidetur hæresim sapere, cum beatissima uirgo super angelorum choros sit exaltata, nisi forte dictum illud Eustrachij intelligat de operatione, ad quam homo ex naturalibus suis ualet pertingere. Opinio 2. Secūda opinio, quod aliqui hominum ad ordines perueniunt angelorum. Alij uero decimū constituunt ordinem, iuxta parabolam decimæ dragmæ perditæ ac inuentæ. Hoc quoque diuersimode assignatur, quibusdam dicentibus quod solæ uirgines ad ordines assumunt angelicos, cæterique electi homines faciant ordinem decimum: quod non uidetur, cū multi non uirgines, ut Petrus & Magdalena, multis uirginibus eminentiores consistant. Alia opinio. Hinc alij opinantur, q perfecti duntaxat ad ordines angelorum pertingant, cæteri decimum ordinem compleant. Sed cum ex hominibus & angelis una ecclesia sit futura, unaque hierarchia, nō est probabile quod numerus ordinum cælesti competens hierarchiæ, per tria trina distinctus, qtenus numer⁹ ordinum ac hierarchiarum summæ trinitatis repræsentet uestigium, per hoīes augeatur. Opinio 3. Hinc tertia positio amplius mihi placet, quod scilicet cūcti electi homines assumantur ad ordines angelorum, q dam ad superiores, quidam ad inferiores, quidam ad medios secundum diuersitatem meritorum suorum, Sacra aūt uirgo super omnes est eleuata. Porro an tot homines assumentur, quot angeli permanserunt, an quot corruerunt, aut quot fuerunt utrique, uel plures an potiores, ille scit cui soli cognitus est numerus electorum, in superna felicitate locandus. ¶Deniqꝫ meritum hominum potest efficacius esse merito angelorum: tum propter difficultatē, quæ est maioris conatus occasio: tum propter assiduum & diuturnum profectum in charitate & gratia, cum homo sit multo diutius uiator quàm angelus: tum, quoniam merita hominum efficaciam sortiūtur ex merito & gratia Christi, qui non angelos, sed semen Abrahæ apprehendit. Hebr. 2. Ideo homines magis transferuntur in gradum gloriæ altioris naturæ ac ordinis, quàm angeli. Fit itaque ex cunctis electis una hierarchia cælestis. Quemadmo-

dum enim se habet hierarchia ecclesiæ ad hierarchiam angelicam, sic hierarchia synagogæ ad nostram, ut sanctus Dionysius docet. Hinc sicut uetus hierarchia fuit uia & figura hierarchiæ ecclesiæ, atq; ad eam & ad eius ordines est assumpta, sic nostra hierarchia est uia, signum seu figura hierarchiæ cælestis, & ad eā eiusq; ordines eleuatur. Non tamen conueniunt beatis animabus officia angelorum circa inferiora, quoniam officia illa cōsequunt ordines angelorum, quantum ad gradum naturæ: quia angelica natura inter deum & nos, media est magis quàm secundum ordinū proprietates. Ideo sicut animæ damnatorum non deputantur nobis in exercitium, ita nec animæ sanctorū in custodiam. Hæc Thomas in Scripto. per quæ patet obiectorum solutio.

Thomas ¶ Præterea in prima parte, quæstione centesima octaua: Ordines, ait, angelorum secundum conditionem naturæ attenduntur, & secundum dona gratiæ. Quantum ad primum, certum est homines non assumi ad ordines angelorum, quoniam semper manet naturarum distinctio: quam quidam considerantes, dixerunt homines ad angelorum ordines nō posse assumi, quod repugnat promissioni Christi, protestantis quod filij resurrectionis erunt æquales angelis in cælis. Quod enim est ex parte naturæ, habet se ut materiale in ratione ordinis. Completiuum autem atq; formale, est id quod est ex dono gratiæ, quæ ex dei liberalitate, non ex gradu naturæ dependet. Idcirco per gratiam homines possunt mereri gloriam tantam, ut angelis in merito & præmio coæquentur secundum gradus singulos angelorum. Augustinus quoq; duodecimo de ciuitate dei testatur, quod non erunt in cælo duæ societates angelorum & hominum, sed una: quoniam omnium beatitudo est, uni adhærere deo. Hæc in Summa.

Luc. 20.

August.

Bonauēt. Concordat Bonauentura: Ad perfectionem, inquiens, ordinis duo concurrunt, uidelicet natura tanquā fundamentum, & dispositio & gratia, ut complementum & cōsummatio. Et quoniam aliud dicitur esse secundum quid, quando est in sola dispositione: tunc uero simpliciter, quando est in sua perfectione, cum angeli sancti & dæmones in naturalibus conueniāt, aliquando dicuntur dæmones fuisse de diuersis ordinibus angelorum, quamuis nunquam fuerint in aliquo ordine. Propter quod intelligendum est hoc secundū quid, non simpliciter. Sed cum homines ualeāt eleuari ad excellentiam gratiæ & gloriæ, in qua sunt angeli, potest ex hominibus & angelis idem ordo cōstitui. Si

Obiectio. uero obijcias, quod non potest esse cōformitas in perfectione, ubi non est conuenientia in præambula dis-

Cōfutatio positione: dicendum quod uerum est in dispositione necessitatis, non in dispositione cōgruitatis, qualis est

Psal. 44. hic. Hinc super illud in Psalmo, Constitues eos principes, ait Glossa: Elegit pauperes, ut exaltaret eos ad ordines cæli, qui ex angelis & hominibus fiunt. Et super

Iosue. 1. illud Iosuæ, Omnem locum quem calcauerit pes uester, Glossa fatetur: Si diabolum uicero, si meruero ut

Rom. 16. eum conterat deus sub pedibus meis, consequenter locum eius in cælo habebo. Hæc Bonauētura. De cuius responsione ad istud quęsitum, dictū est plenius supra in q̄stione secūda distinctiōis istius. Et illi responsioni concordat omīno Richardi respōsio. Bonauentura autem in hac quæstione loqui uidetur de dæmonibus secundum illam opinionē, quæ ponit eos nunquam fuisse in charitate & gratia gratum faciente. Responsio etiam Petri in dictis Thomæ iam tactis totaliter continetur. Albertus quoq; & Vdalricus responsioni consonant Thomæ.

Durand. ¶ Porro Durandus aliquid speciale hic scribit: Homines, dicens, assumi ad ordines angelorum, intelligi potest dupliciter. Primo, quantum ad æqualitatē officij: secundo, quantum ad æqualitatem præmij. Primo modo non assumuntur, quoniam actus atque officia angelorū sunt, purgare, illuminare, perficere, custodire, & annunciare, quæ non conueniunt sanctis angelis post resurrectionem, nec modo conueniunt sanctis animabus secūdum legem communem. Si uero intelligatur de æqualitate præmij, dicendum quod homo per æquale meritum non peruenit ad æqualē uisionem cum angelo, nec per æquale lumen gloriæ uidet æqualiter deum. Primum patet, quoniam magis distat homo seu eius cognitio naturalis à uisione dei per essentiam, quàm naturalis cognitio angeli, ergo ampliori indiget merito ad hoc, quod perducatur ad æqualem uisionem cum angelo. Secundum patet, quia si inæqualibus addantur æqualia, remanent inæqualia: sed lumen intellectus angeli, & lumen intellectus nostri, sunt inæqualia: ergo addito æquali lumine gloriæ in utroq; ad eleuationem amborum, remanent inæqualia in uirtute: ergo si homo perueniet ad æqualitatem uisionis cum angelo, oportet quod ei superaddatur amplius lumen quàm angelo: quod totū bene fieri potest, quoniam angeli meruerunt tantum unico actu, homo autem multis actionibus & passionibus, quas propter iustitiam tolerat, eiusq; meritum meritis Christi innititur, & sacramentis iuuatur. Hæc Durandus.

¶ Cuius positio uidetur diuinæ repugnare iustitiæ, quæ pro æqualibus meritis æqualia utiq; tribuit præmia. Inferioritas quoque naturæ in homine & debilitas luminis naturalis, magis commendant eius diligentiam, meritum & conatum, quemadmodum & multiplicitas ac uehementia tentationum. Insuper secundum Augustinum & alios sanctos concorditer, beatifica uisio correspondet actuali charitatis perfectioni: ergo si homo in uita hac ad tantam charitatis perfectionem & actualitatem ascendat, quantum habuit angelus in sua ad deum meritoria conuersione erit æqualis angelo in beatifica uisione. ¶ Amplius, omnipotens iustus ac sapiens deus, unicuique influit secundum suam dispositionem, capacitatem, dignitatem, seu meritum. Perfectio autem charitatis disponit potissime, immediate & proxime ad fruitionē beatam: ergo quo uiator magis perfecte & syncere ad deum afficit, eo clarius ipsum cernet atque suauius eo fruetur. ¶ Adhuc autem ut asserit Augustinus: In his quæ sunt super naturam, tota ratio operis ē omnipotentia dei agentis: uisio uero deitatis per speciem, est maxime super naturam: ergo ad eam sufficit omnipotentia creatoris, præsertim ubi æqualem inuenerit rationem siue par meritum.

Beatifica uisio correspondet actuali charitatis perfectioni.

¶ Argumentum quoque Durandi ex præhabitis Bonauenturæ soluitur uerbis, quoniam dispositio naturalis ad beatificam uisionem habet se ut dispositio congruitatis, non ut dispositio necessitatis. Deniq; lumen gloriæ satis corroborat & coaptat mentem humanam, & omnipotens æquitas dei supplet defectum naturæ. Ad hæc, ꝓbanda plures possunt rationes adduci, sed non uidetur necesse.

Thom. de Argētina. ¶Postremo Thomas de Argētina, addit p̄habitis: Quidam dixerunt q̄ duo parietes erūt in cælo. Vnus hoīm, alius augelorum, & q̄ ruina angelica restaurabitur per uirgines, qui cum angelis in eodem erūt pariete: & in alia pariete tot erunt beati, quot in angelorum pariete erunt uirgines ac angeli sancti. Hæc ille.

¶Quo circa cū tota illa cælestis curia sit una domus & una triumphans ecclesia, non uidetur dictum illud abijciendū, quantū ad hoc q̄d imaginatur de similitudine illa parietum, cum & in militāte ecclesia duo populi, utpote Iudæi & gētiles, instar duorum parietum in Christo lapide angulari dicantur coniuncti. Ephe. 2.

Questio An tot homines saluabunt q̄t angeli perstiterunt. ¶Quærunt demum hic aliqui, An tot homines saluabuntur, quot angeli perstiterūt. Ad quod ex dictis habetur partim responsio, & quid ad hoc Thomas in Scripto responderit, nunc patuit. Albertus quoque & Vdalricus concordant cum præhabitis Thomæ uerbis, q̄ scilicet istud certitudinaliter sciri sine reuelatiōe non queat. Probabilius tamen fatentur, q̄ tot saluabūtur, quot angeli stantes manserūt: quia etsi angeli nulli peccassent, nihilominus genus humanum fuisset creatum & pro parte saluatum. Preterea iuxta Thomam Thomas. in prima parte, quo ordo angelicus extat superior, eo plures personas continet in se: & q̄ sicut corpora cælestia excedunt corpora inferiora in magnitudine q̄si incomparabiliter, sic angelorum multitudo dignissima excedit quasi sine comparatione inferiora in numero, & iuxta hoc plures eēnt angeli sancti, q̄ uniuersi homines electi simul ac reprobi. Sancta uero Brigida sibi asseruit reuelatū tot esse angelos bonos, q̄ q̄uis homines uniuersi qui unquā fuerunt, sunt, & erūt, essent actualiter simul collecti, adhuc cuilibet eorum decem angeli possent deputari, ita q̄ decies plures essent angeli gloriosi q̄ homines cūcti simul accepti. Petrus. Petrus etiam ait, probabilius esse q̄ tot homines saluabūtur, q̄t angeli p̄manserūt, ut utriq̄ in numero sint æq̄li.

QVAESTIO VII.

Arguitur p̄mo pro parte affirmatiuā. SEptimo quæritur, **An ordines angelorū manebunt post diem iudicij.** ¶Videtur q̄ sic, q̄a in ordine rerum ac specierum pulchritudo uniuersi consistit, q̄ post diē iudicij augebitur magis q̄ minuet̄. Scd̄o, q̄a distinctio ordinum attendit̄ penes dona naturæ & gratiæ, q̄ utraq̄ manebūt in eis p̄petue. Tertio, q̄ à deo sunt, ordinata sunt, f̄m Ap̄l'm: & ordinata, Roma. 13. imò ordinatissima, p̄sertim in cęlo, sine fine manebūt, Job. 10. sicut econtrario in inferno dicitur esse nullus ordo.

1. Cor. 15. ¶In contrarium est illud Apostoli: Cum euacuauerit omnem principatū & p̄tātem & dominationē.

Albertus ¶Ad hoc r̄ndet Albertus: In hac q̄stione sunt multæ opiniōes. Aliq̄ em̄ dicunt, q̄ q̄dā ordines noiant̄ à principatu & p̄tāte p̄tinente ad uiā, queadmodū p̄tātes dicunt̄ dæmones cohibere, uirtutes miracula facere, principatus uero regna, p̄uincias q̄ deponere, q̄rū usus nō erit post diē iudicij. sic q̄ cessabūt hi ordines, q̄ ad hoȝ usus officioȝ, q̄uis maneāt q̄ ad gradū naturę ac dona gr̄æ gratūfaciētis. Hanc q̄ positionē reputo uerā, ac alijs p̄babiliorē. Alij noiant̄ ab illūinatiōib⁹ gr̄ę cōuertētibus in deū, siue f̄m charitatē, ut Seraphī: siue f̄m sapiam, ut Cherubī: siue f̄m pacatissimā q̄etē, ut throni. Et illi nunq̄ cessabūt. Veruntn̄ usus dn̄antiū, q̄ est disponere q̄d cuiq̄ agēdū sit, cessabit tunc. Vsus itē archāgeloȝ & angeloȝ, q̄ est maiora & minora nūciare, tūc desinet. Custodia q̄q̄ angelorū, & purgatio, illūinatio, ac p̄fectio quā interim impēdūt ecclesiasticæ hierarchię, oīa itē officia ad militiā Chr̄ianā spectātia.

August. Hinc glossa August. super p̄allegata uerba Ap̄l'i dicit: Dum durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonib⁹ & hoīes hoib⁹ p̄sunt ad exercitiū uel p̄fectū. Sed uniuersis infra receptacula sua collectis, omnis cessabit prælatio. Hęc Albertus.

Gulielm⁹. Albertus ¶Insup Gulielmus 2. p̄te de uniuerso, & Albert⁹ in ista distinctiōe, testāt̄ ea q̄ dicta sunt de illūinatiōibus hoīm ab angelis summis, & de immediata sup̄mæ hierarchiæ cōiunctiōe ad deū, esse intelligēda f̄m legē cōmunē: q̄a ex priuilegio eminēti ac singulari, duab⁹ cōcessum est aīabus, utpote Chr̄i & g̃rosissimæ m̄ris ei⁹ eminētius & immediatius deo uniri, & ineffabilit̄ exuberātius illūinari ab ipso, q̄ alicui ex hierarchia sup̄ma, int̄m q̄ Chr̄s etiā f̄m naturā assumptā talit̄ g̃rificatā, & p̄electissima uirgo Maria, ex tā īæsti mabili plenitudīe sua purgēt, illūinent atq̄ p̄ficiāt etiā q̄scūq̄ hierarchiæ sup̄mę. ¶Præinductis cōcordat Vdal. & addit: Vdalric. Cessabit in fine p̄latio. Nō em̄ necessaria erit. Et q̄uis nō erūt actus hierarchici ad nouoȝ diuinoȝ cognitionē effectuū, attn̄ erit cōtinua īfluētia luminis à supioribus in inferiora, p̄ quā inferiores cognoscāt rōnes diuinoȝ secretoȝ in lumine superioȝ. Hæc Vdalricus.

Tho. Aq. ¶Deniq̄ Thomas hæc clarius exprimēs: In ordinibus, inq̄t, angelicis duo cōsiderāt̄, puta distinctio graduū & executio officioȝ. Distinctio graduū ē in angelis f̄m differentiā naturæ & gr̄æ, q̄ȝ utrūq̄ p̄petue in angelis manet. Executio uero officiorū aliq̄ mō manebit in angelis, & aliq̄ mō nō. Cessabit nāq̄ f̄m q̄d officia illa ordinant̄ ad p̄ducēdū q̄sdā ī finē: remanebit uero, f̄m q̄d cōiūgit & sistit ī ultima finis cōsecutiōe, sicut & alia sunt officia militū ī pugna, & alia in triūpho. Distinctio gradunm & executio operū notādę in angelis. Sic q̄ innotescit, quō p̄tātes & p̄ricipat⁹ euacuabūt. Amplius, actiōes unius angeli sup aliū, sunt p̄esandæ f̄m similitudinē actionū ītelligibiliū q̄ sunt ī nobis: q̄ȝ aliq̄ sunt ī nobis coordiatæ f̄m habitudinē causæ atq̄ causati, ut dū p̄ multas p̄missas gradatī in unā deuenimus cōclusionē, cuius cognitio ex p̄missis depēdet, nō solū q̄tū ad nouæ sciæ acquisitionē, sed itē q̄ ad eius cōseruationē, cuius signū ē q̄ si q̄s obliuisceret̄ medioȝ seu p̄missaȝ, nō haberet de cōclusiōe illa sciam, sed fidem aut opinionē posset habere de ea. Cūq̄ angeli inferiores rōnes q̄rundā diuinoȝ op̄m cognoscāt p̄ lumē supioȝ, nō solū q̄tū ad nouā adeptionē, sed etiā cōseruationē sciē, patet q̄ post iudiciū q̄q̄ à supiotibus illūinabunt̄, q̄uis nō p̄ficiēt ex tūc. sicut & hoies salutē tūc cōsecuti, aliquā illūinationē habebūt p̄ angeloȝ obseq̄a. Hæc Thomas in Sūma.

Bonauen. Preferetur vnū alteri tripliciter. ¶Bonauētura q̄q̄: Tripliciter, ait, unū alteri p̄fert̄. Primo, p̄ modū excedētis tm̄, ut auȝ p̄fert̄ argēto. Scd̄o, p̄ modū excedētis & influētis, ut cælū elemētis. Tertio, p̄ modū imperātis, ut dn̄s seruo. Et ad p̄lationē p̄fectā cōcurrūt hæc tria, & in cęlesti sunt hierarchia, cū ordo supior sit dignior & influens atq̄ p̄cipiēs ordini inferiori. & q̄tū ad primū hoȝ triū, nō cessabit p̄latio angeloȝ adinuicē, cū unus p̄manens sit alio eminētior ī naturalibus atq̄ gratuitis: sed q̄tū ad alia duo, euacuabit̄: q̄a nō erit influētia noua superioris in inferiores, nec iussio. Hæc Bonauentura.

QVAESTIO VIII.

Alexāder & Damasce. POstremo, p̄ clariori hoȝ intelligētia q̄rit̄, **Quid sit angelus.** ¶Ad q̄d Alexāder r̄nder: Damascenus li. 2. diffinit sic angelū, Angelus ē substātia intellectualis, incorporea, semp mobilis, arbitrio libera, deo ministrās, gr̄a nō natura immortalitatē suscipiēs. Pro cuius intellectu sciēdū, q̄ duplex est diffinitio. Vna ex gn̄e & differētia cōuertibili, uel ex pluribus differētijs, Duplex ē diffinitio.

quaꝝ unaq̄q; p se ē in pl⁹, tñ simul sumptę, ueniũt ad
æq̄litatē, seu cõuertibiles sunt cũ diffinito, & talis dif-
finitio notificat eē rei substãtiale, dũmõ sint differētiæ
ueræ & eētiales. Alia ē diffinitio q̄ cognoscimus sub
stãtiã p potētias. atq; potētias p ꝓprios act⁹, & ista no
tificat uirtuale rei eē. talisq; ē p̄fata diffinitio ãgeli. De
niq; q̊ ad hoc, põt angelus notificari dupliciter, puta in
se, & ĩ cõparatiõe ad aliud. In se q̊q; dupliciter, primo
s̄m uirtualē potētiã, quã habet ad cognoscendũ. sicq;
dr̄ substantia intellectualis. Scd̃o, ad mouendũ, et hoc
rursus duplicit̄. Primo, q̃tũ ad cõditionē loci, & sic dr̄
semp mobilis. scd̃o, q̃tũ ad conditionē affectionũ, sicq;
addit̄, arbitrio libera. & itē ad pfectionē suã, s. ad gr̄am
hinc subdit̄, immortalitatē suscipiēs gr̄a, nõ natura. &
ad exercitiũ suũ, unde adiungit̄, deo ministrans. Quali
ter aũt cõueniat angelo mobilitas, dictũ est supra: Dif

Angeli & aīę rõnalis differētia.

fert demũ descriptio hæc angeli à descriptione aīæ rõ
nalis, in eo q dicit̄, arbitrio. i. iudicio, libera, s̄m q̊d ali-
q̃s potest eligere libere bonũ seu malũ, q̊d diuersimo-
de cõuenit angelo & aīæ: q̃a sine collatiõe atq; discur
su cõpetit angelo, qui ꝓprie intellectualis uocatur, &
aīæ cũ discursu, q̄ idcirco rõnalis rite asserit̄. sed & esse
substantiã incorporeã, cõuenit angelo ꝓprie magis q̃
aīæ: q̄ q̃uis in se corporea sit, corpori tñ unit̄, nõ ange-
lus, ad faciendũ unũ cõpositũ. Dr̄ etiã angelus immor

Angel⁹ est immortalis gr̄a nõ natura.

talitatē suscipiēs per gratiã, non p naturã. Vel quia ex
sua natura, inquantũ creatura uertibilis ē in nõ esse eo
mõ, q̊ asserit Damasce. q oē ex nihilo factũ & aliunde

Damasce.

eē sortitũ, est in nihil uertibile ex sua natura, ita q si si-
biipsi relinqueret̄, mox in nihil redigeret̄, uel q̃a est q̃-
dã immortalitas, i. oĩmoda ĩmutabilitas, soli deo ple

1. Timo. 6.

ne cõueniens, iuxta illud Apl̄i: Qui solus habet ĩmor
talitatem. Et istã participat angelus, per gratiã cõsum
matam. i. per gloriã: quia inquantũ deo beatifice frui
tur, nunq̃ mutat̄, imò iugiter in eodē permanet actu,
& in dispositione inuariabiliter fixa. Vnde in diffiniti
one p̄dicta, p gratiã, designat̄ & gl̄ia. Hæc Alexãder.

¶Insup Alexãder exponēs diffinitionē magni Di-
onysii de angelo traditã, scribit: Sanctus Dionysius 6.

Dio. mar.

cap. libri de diuinis noĩbus, diffinit angelũ, dicens: An
gelus est imago dei, manifestatio occulti luminis, spe-
culum purũ, splendidissimũ, immaculatũ, incõtamina
tum, recipiens totam (si iustum est dicere) speciositatē
bene formatæ deiformitatis, & pure declarãs in seip̄o
sicut possibile est, bonitatē q̄ in abditis est. Dr̄ itaque
angelus dei imago, extēse sumēdo imaginē, pro eo, q̊d
est ab alio, & est similitudo ipsius. Qualiter aũt ange-
lus & anima diuersimode dicantur imago dei, & quid

Intelligēdi actus q̄ requirat.

magis proprie, dictũ est super primũ. Ad actũ uero in-
telligendi exigitur primo, q sit essentia aliqua potēs
intelligere: & quantũ ad hoc, angelus habet rõnē ima
ginis, Requirit̄ quoq; lumen, q̊ effectiue intelligit, sicq;
angelus appellatur manifestatio occulti luminis. Exi
gitur item quo intelligit formaliter, utpote species re
cepta ab intelligente. & quantum ad hoc, dicitur specu
lum. Quemadmodum enim in speculo recipiuntur at
q; resultant species reꝝ sensibiles, ita in angelo species
intelligibiles. Qui dr̄ speculũ lucidissimũ, ad differētiã
aīæ, q̄ post originalis pc̄ti contractionē, ꝓpter assidua
sua uenialia saltē q̊tidiana, nõ põt lucidissimũ speculũ
nũcupari. Speculũ nãq; potest sordidissimũ eē, uel q̃a

Angelus triplici macula caret

in se maculã habet. Quo cõtra angel⁹ dr̄ speculũ splē-
didissimũ. Per seq̄ntia uero uerba remouet̄ triplex ma
culæ gen⁹ ab angelo, s. macula innata & cõtracta ac su
padiecta. Nã speculũ põt sordidũ esse. Primo, q̃a in se
maculã habet, ad quod remouendũ ab angelo, dr̄ spe-
culum immaculatũ: uel quia in se recipit maculã ab ex
trinseco, & hoc dupliciter. Primo, q̃a res sordida adiũ
git̄ ei. Secundo, q̃a ei iã sordidæ iũgitur. Remouet̄ er-
go ab angelo peccatum originale, cum dicitur imma-
culatũ: & actuale, cũ dr̄, incoinq̃natũ. Hęc Alexander.

Bonau.

¶Bonauētura q̊q;: Describitur, inq̃t, angelus à Da-

Damas.

masceno, quantum ad substantiam, quantum ad uir-
tutem, quantum ad operationem, & quantum ad du-
rationem. Substantia angeli tangitur, cum dicitur, q̊d
est substantia incorporea. Cumq; additur, intellectua
lis, semper mobilis, arbitrio libera: tãgitur triplex uir
tus angelica, scilicet cognitiua, operatiua, imp̄atiua.

Angelo triplex uirtus.

Cognitiua, cum dicitur, intellectualis: operatiua, cum
subditur, semper mobilis: qm̄ angelus põt sine fatiga-
tione incessabiliter operari. Imperatiua, dũ sequit̄, ar-
bitrio libera. Quã potētiã angeli nõ oportet realiter à
p̄dictis distingui. Opatio, cũ subditur, deo ministrãs.
Duratio, dũ subdit̄, gr̄a immortalitatē suscipiēs, ubi p
gratiã nõ intelligit̄ aliq̃s habitus gratis datus, sed gra-

Dion.

tuita influentia dei, Sanctus aũt Dion. diffinit angelũ,
nõ solũ q̃tũ ad esse naturę, sed etiã q̃tũ ad bñ esse. ideo
notificat̄ hic, inq̃tũ habet in se dei imaginē p naturã,
& inq̃tũ habet similitudiuē dei p gratiã, atq; inq̃tũ ha
bet deiformitatē p gloriã. Rõ aũt imaginis exprimit̄,
q̃tũ ad duo, uicz q̃tũ ad illud q̊d sursum est, & q̃tũ ad
id q̊d deorsum. Primũ tangit̄ cũ dr̄, angelus ē dei ima-
go. scd̃m, cũ subdit, manifestatio occulti lũinis. Imago
em̄ ē dei, inq̃tũ capax est eius, & pticeps esse põt. Ma-
nifestatio q̊q; ē lũinis, qm̄ illũinatiões q̄s desup accipit,
inferioribus tradit. Cõformit̄ q̃tũ ad similitudinē grę
describit̄, q̃tũ ad duplicē respectũ, hoc ē, ad sursum p
opationē, & ad deorsum p priuationē. Primũ tãgit̄ ibi
speculũ claꝝ, splēdidissimũ. ubi tãgit̄ q gr̄a desursum
ueniēs, naturã cõseruat, decorat atq; cõsummat, & q̃-
tũ ad hęc tria, dicit, speculũ claꝝ splēdidissimũ. Opatio
demũ ad id q̊d deorsum notat̄, cũ dr̄ immaculatũ & in
cõtaminatũ & incoinq̃natũ, p q̄ tria remouet triplicē

Fœditas triplex ab angelo repugnans.

fœditatē ab angelo, gr̄æ repugnãtē. Primo, fœditatē
actiuã, q̄ ē fœditas actualis pc̄ti, cũ ait, ĩmaculatũ. scd̃o
fœditatē adueniētē, q̄ ē fœditas uenialis pc̄ti, cũ subiũ
git̄, incõtaminatũ. tertio, fœditatē cõtractã, q̄ ē origia
lis pc̄ti, cũ addit̄ incoinquinatũ. Similiter deiformitas
gl̄iæ tãgit̄ s̄m duplicē cõpationē, s. ad id q̊d sursum, &
ad id q̊d deorsum. Ad sursum, cũ dr̄, suscipiēs sicut con
ueniēs ē, seu q̃tũ possibile ē, totã speciositatē bonifor-
mitatis & deiformitatis. Cõpatio nãq; ad deũ, deifor
mis efficit̄ dũ speciositatē à deo sortit̄. cõpatio q̊q; ad
deorsũ notat̄, cũ seq̃t, & in se resplēdere faciēs bonitatē
silētii q̊d ē in abditis. Qđ' ē dũ refulgētiã suã ĩferiorib⁹
manifestat, quã uocat silētiũ: qm̄ nemo intime deo cõ

Albert.

iũgit̄, q̃n q̃etet in ipso. & strepit⁹ q̃escat exterior. ideo
uocat silētiũ in abditis. Hæc Bonauētura. ¶Insup Al-
bertus: Diffinitio ait, Damasceni data ē de bonis ange
lis in cõi, scd̃m q̊d ab optimo creatore ad esse deducti
sunt, & iuxta causam finalē à creatore intētã. Et notifi
cat angelũ q̃tũ ad eē & posse ac nosse. In q̄ diffinitiõe

Angeli cur semper mobilis.

intellectualis ponit̄ ꝓ differētia, ꝓut ĩtellectuale radi
cat̄ in eētia, nõ ꝓut dicit̄ à potētia cõsequēte eētiã.
Dicit̄ etiã ãgelus sp mobilis, q̃a s̄m intellectũ & appe-
titũ indesinēter mouet̄ in deũ. Quæ & arbitrio libera
noĩat̄, ad differētiã potētiæ naturalis, q̄ necessario de-
terminat̄ ad unũ. Nec obstat q nõ põt peccare, cũ pos
se peccare sit impotētiæ, nec ē libertas, neq; ps liberta
tis. Veꝝ ĩ hoc cõsistit libertas cõfirmatoꝝ ĩ bono, q si

ne coactiõe & obligatiõe ad aliqd alterꝫ uolũt: libertas uero obstinatorꝫ in malo, cõsistit in hoc quod sine coactione uolunt & eligunt malum ex pertinacia & obduratione proprię uoluntatis. Sciendum quoqꝫ ꝙ corporeum dupliciter dicitur. primo, à forma quantitatiua corporis, quæ per essentiã est in corpore, quæ est, esse longum, latum, profundum. sicqꝫ angelus & anima rationalis sunt simpliciter substantię incorporeę. Secundo, à proprietate corpus consequente, quæ est localitas. nempe ex hoc quod corpus longitudine, latitudine & profunditate determinatum est, circunscribitur loco. & iuxta hanc proprietatem, angelus & anima similitudinarie appellantur corporeæ, cum sint terminatæ, non infinitæ. imò ad omnem situm terminatur eorum essentia, cum nihil eorum sit extra terminos suæ essentiæ. Dicitur item angelus natura mortalis, quia de se ad nihilum tendat, nisi à creatore conseruaretur. & quia aliquo modo compositus est, utpote ex quod ẽ & quo, seu actu & potentia, iuxta quẽ modum loquendi Plato in primo Timæi inducit deũ altissimum, dijs sub se constitutis loquentem: O dij deorum, quorum opifex idemqꝫ pater ego. opera siquidem mea uos estis, natura dissolubilia, me tamen ita uolente indissolubilia. Omne etenim iunctum, est dissolubile, quia uoluntas est maior nexu uestro. Postremo beatus Dionysius decimo capitulo de diuinis nominibus, non intendit angelum diffinire uera & essentiali diffinitione, sed ex boniformitate angeli intendit ostendere, ꝙ in angelo non est malum, quemadmodum ante ostendit ꝙ malum non est aliquid ex istentium, nec aliquid in existẽtibus. Dicitur autem angelus speculum purum puritate naturæ, clarissimum perspicacitate intellectualis essentiæ, quasi in profundo suo recipiens boniformitates lucis diuinæ, & incontaminatum, id est, alienum à terreneitatis ac materialitatis cõtagiõe, incoinquinatũ labe originalis pcti & immaculatũ p carentiã cuiuslibet uitij. Hęc Albertus.

Corporeũ dupliciter dicitur.

Plato.

Dionysius martyr.

¶Has insuper angeli descriptiões Vdalricus quoqꝫ in Summa sua libro quarto exponit: Angelus, inquiens, est substantia (non solum à substando, sed etiam à subsistẽdo) intellectualis essentialiter siue totaliter, nõ secundum partem ut anima, semper mobilis motu de quo asserit Damascenus, ꝙ om̃e creatum uertibile est in nihil, & motu per tempora, non per loca, ut loquitur Augustinus, motu quoqꝫ circulari & recto atqꝫ obliquo, per contemplationẽ, ut quarto capitulo de diuinis nominibus sanctus testatur Dionysius. Arbitrio libera, quoniam habet intellectum & uoluntatem, quę duo complent liberum arbitrium. Incorporea, non enim est corpus, sed spiritus: nec uirt⁹ corporalis, cum sit substantia: nec uirtus in corpore, cum sit pure intellectualis. Porro secundum diuinum Dionysium, angelus est dei imago. imò (ut in Iezechiele asseritur) ipse signaculum seu sigillum similitudinis. Sigillum quippe seu signaculum, impressam sibi habet exemplaris figuram. unde & homo in Ecclesiastico dicitur secundũ deum uestitus uirtute imaginis, speculum quoqꝫ luminosum. Speculum nãqꝫ ẽ diaphanum, & ex natura sua luminosum, sed tamẽ terminatum per aliquid opacum, propter quod figura ei impressa non transit, imò reducitur ad uisum inspiciẽtis, & significat intellectum possibilem angeli, qui intellectus est luminosus, inquãtum intellectus: sed inquantum possibilis, occumbit à lumine & tendit ad tenebrositatem. Purum, à materia & materialibus: clarum, per informationem intellectus agentis: clarius, per lumen gratiæ informantis lumen naturæ: clarissimum, per lumen gloriæ perficientis utrũqꝫ. Hinc in libro de motu cordis habetur, quod angelus est substantia illuminationum quæ sunt à primo prima relatiõe receptiua, quia uidelicet instar speculi habet in se dispositionem ad suscipiendum immediate à deo saltem in multis, illuminationes à creatore, à quo solo scientiam sibi innatam lucemqꝫ gratiæ & lumen gloriæ est sortitus. Et ita immediate ac prime ad conditorem suũ refertur, reducitur atqꝫ conuertitur, tanquam ad causam efficientem, finalem & exemplarem. Vnde & manifestatio occulti luminis perhibetur, quoniam incomprehensibile increatumqꝫ lumen in ipso resplendet ac repræsentatur. anima uero rationalis est substantia, illuminationum quæ sunt à deo, secunda relatione perceptiua, sicut inferius exponetur. Hæc Vdalricus,

Vdalric⁹

Damasce. Augusti.

S. Dion.

Idem.

Eccl. 17

An omnes spiritus cælestes mittantur, & ponit duas opiniones & autoritates quibus innituntur. Distinctio. X.

A

HOc etiã inuestigandum est, utrum oẽs illi cælestes spiritus ad exteriora nuncianda mittant̃. Quidã putãt aliquos in illa multitudine esse, ꝙ foras pro officio exeũt: alios, ꝙ intus semp assistunt, sicut scriptũ est in Daniele: Millia milliũ ministrabãt ei, & decies centena millia assistebant ei. Item Dionysius in hierarchia (quæ sacer principatus dicitur) de prælatione spirituum ait: Superiora illa agmina ab intimis nunquam recedunt, quoniam ea quæ præeminent, usum exterioris officij nunquam habent. His autoritatibus innituntur, qui angelos mitti, nisi inferiores, inficiantur.

De ministerio missiõe angelorũ quantum ad angelos ministrãtes. Daniel. 7 Diony. celestis hierarc. ca. 13 Gregori⁹ homil. 34.

Obiectio contra illos.

B

Quibus obijcitur quod Isaias ait, Volauit ad me unus de seraphim, qui ordo superior est & excellentior. Ideoqꝫ si de illo ordine mittuntur, non est ambigendum quinetiam & de alijs mittantur. Apostolus quoque ait: Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi. His testimonijs asserunt quidam omnes angelos mitti. Nec debet indignum uideri, si etiam superiores mittantur: cũ & ille qui creator est omniũ, ad hæc inferiora descenderit.

Isaie. 6. b

Hebre. 1. b

Ephe. 4.

Quæstio, si omnes mittuntur, cur unus tantum ordo nomine angelorum censetur.

C

Hic oritur quæstio: si omnes mittuntur, & nuncij dei existunt: quare unus tãtum inter nouem ordines, angelorũ nomine censetur? Ad quod quidam dicunt, omnes quidem mitti, sed alios sæpius & quasi ex officio iniuncto, qui proprie angeli uel archangeli nominantur.

Alios uero rarius mitti, scilicet maiores, causa extra communem dispẽsationem oborta: qui cum angelorum ministerium suscipiunt, etiam nomen assumunt. Vnde in Psalmo: Qui facit angelos suos spũs. quia illi qui natura spũs sunt, aliquãdo angeli (id est, nuncij) fiunt. Psalm. 103.

Putant quidam Michael, Gabriel, Raphael, de superiori ordine fuisse: & sunt nomina spirituum, & non ordinum. D

Gre. hom. 34. & lib. 17 moral. tam cap. 7. Et putant illi Michael, Gabriel, Raphael de superiori ordine fuisse. Michael interpretatur, quis ut deus? Gabriel, fortitudo dei. Raphael, medicina dei. Nec sunt ista nomina ordinum, sed spirituum. Et dicunt quidam singulum horum unius proprie ac singulariter spiritus esse nomen. Alij uero non unius singulariter & determinate, sed nunc huius, nunc illius esse nomẽ, secũdũ qualitatem eorum ad quæ nũcianda uel gerẽda mittũtur. Sicut & dæmonum quædam nomina sunt, quæ quidam putant esse unius propria, alij uero pluribus cõmunia. Diabolus quippe, qui Græce ita uocatur, & criminator interpretatur, uel deorsum fluens, Hebraice dicitur Sathan, id est, aduersarius. Dicitur & Belial, id est, apostata & absque iugo. Dicitur etiam Leuiathan, id est, additamentum eorum. & alia plura reperies nomina, quæ uel unius spiritus sunt propria, uel pluribus cõmunia.

Quomodo determinent prædictas autoritates, quæ uidentur aduersari, qui dicunt omnes angelos mitti. E

Daniel. 7. Diony. cœlest. hiera. cap. 13. Qui autem omnes angelos mitti asserunt, præmissas autoritates, Danielis scilicet & Dionysij, ita determinant. Dicuntur superiora agmina deo assistere, & ab intimis nunquam recedere: non quin aliquando mittantur, sed quia rarissime ad exteriora prodeunt: neq; tunc ab intimis recedunt, sed dei præsentiæ & contemplationi semper assistunt; quod etiam faciunt qui frequenter mittuntur.

Quos alij dicant mitti, & quos dicant non mitti: cum determinatione autoritatum, quæ uidentur sibi aduersari. F

Gre. hom. 34. Alij uero dicunt tres ordines supremos, scilicet cherubim, seraphim, & thronos, ita creatori assistere, ꝙ ad exteriores non exeunt. Inferiores autem tres, ad exteriora mitti. Tres uero medios inter utrosq; consistere non modo dignitate uel loco, sed etiam officio: quia præceptum diuinum à superioribus accipiunt, & deferunt ad inferiores. Ideoq; cum supremi medijs, & medij imis, atque hi hominibus præceptum dei nuncient, merito omnes angeli nominari debent. Et ob id forte Apostolus ait: Omnes spiritus administratores esse filij, & mitti in ministerium. Vel per omnes, non singulos ordines, sed de inferioribus ordinibus singulos angelos complexus est. Illud uero quod Isaias ait, per uerba Dionysij determinant, dicentes: Hi spiritus qui mittuntur, percipiunt horum uocabulum quorum gerunt officium. Vnde dicunt illum angelum qui missus est ad Isaiam, ut mundaret & incenderet labia prophetæ, fuisse de ordine inferiorum. Sed ideo dictus est ore de seraphim, quia ueniebat incendere & consumere delicta Isaiæ. Hebr. 1. Diony. cœlestis hierarc. ca. 13. Isaię. 6.

SVMMA DISTINCTIONIS X

IN hac distinctione inquiritur, an omnes spirit⁹ cælestes seu singulorum ordinum personæ, ad exteriora agenda mittantur. Et circa hoc Magister, ꝓcedit scholastice, arguendo pro parte utraq;, caute tamen aliorum responsiones narrando, non ex proprio quicquam temere asserẽdo. & ea quæ scribit, potissime sumpta sunt ex homilia beati Gregorij, quæ in festo legitur beatissimi Michaelis.

QVAESTIO .I.

Gre. hom. 34. CIrca hanc diuersi uarias mouent quæstiones, uidelicet, an omnes angeli sancti ministrent seu ad exteriora mittantur, an omnes assistant. Et rursus, an ijdem ministrent & assistant. Itemq;, qui ministrent, et qui assistant. Verum cũ istæ condependeant quæstiões, de omnibus facio unã hanc, Vtrum omnes angelici spiritus ministrent seu in ministerium mittantur. ¶Videtur quod sic, quia Apostolus ait, Nonne omnes administratorij spiritus sunt, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? ¶Secũdo, quoniam Isaias ait: Volauit ad me unus de Seraphim, qui est ordo supremus. Si ergo mittũtur de illo, magis de quolibet ordine inferiori. ¶Tertio, diuinæ & increatæ personæ filius & spiritussanctus, missi sunt, & filius ministrauit, qui etiam secundum naturam assumptam propter hypostaticam eius cum uerbo unionem, cunctis angelis extat sublimior. & ipsæ diuinæ personæ in infinitum cuncta transcendũt creata. multo igitur plus etiam summis angelis conuenit ministrare ac mitti. ¶Quarto, angeli ex charitate, dignatione, & humilitate nobis ministrant ministerio dignitatis, administrationis atq; prælationis, quod superioritati non derogat. sed quanto sunt superiores, tanto abundantiore charitate, dignatione & humilitate sunt pleni. ergo supremis potissime competit ministrare. ¶Quinto, Serui boni & humiles suo se domino libẽter conformãt, & eius sectantur uestigia & exempla. cum igitur uniuersi angeli uideant suum creatorem, deum ac dominum se tantum humiliasse, ꝙ missus uenit & seruiuit hominibus, uidetur ꝙ eum in hoc passim sequantur. Quis enim baronum aut militum non libenter ministret uulgari plebi ad mensam, si uideat ipsummet re-

Hebr. 1. 2 Isaię. 6. 3 4 5

6 gẽ id agere? ¶Sexto, Ad Hebræos ꝓbat Apostolus ex
Hebre.1. cellentiam filij super angelos uniuersos, quod angeli
omnes dei existunt ministri, Chrus uero est hæres & filius naturalis, quæ probatio non haberet processum,
7 nisi omnes ueraciter ministrarent ac mitterentur. ¶Se-
Daniel.10 ptimo, Michael appellat̃ præpositus paradisi, nihilominus mittitur, ut Daniel insinuat.

Thobi.12. ¶Econtra uidetur ꝙ omnes assistant. primo, qm̃ Raphael q missus fuit ad Thobiã, disserit: Ego sum Raphael unus de septẽ q astamus ante deũ. Sed ante deũ astare seu stare, est deo assistere. Ex eodẽ arguitur sic se
2 cundo: In uerbis illis per septenariũ numerꝝ uniuersitas designata est angelorꝝ, quemadmodũ in Apocaly
Apocal.1. psi quo dr̃: Gr̃a uobis & pax à deo, & à septem spiritibus q in conspectu throni eius sunt. ergo uniuersi assi stunt. Quid eñ est deo assistere, nisi in cõspectu thro
3 ni eius esse & stare? Tertio, regi assistere, est præsentem eius uultũ cõspicere. sed de angelis infimi chori, q hoĩm
Matth.18. sunt custodes, Chrus fatetur: Angeli eorꝝ in cælo semper uident faciem patris mei. Quarto, in Iob habetur:
Iob.1. Factum est quadã die, cum assisterẽt filij dei corã dño, affuit inter eos etiã Sathan. ergo & angelus malus deo assistit, multomagis quilibet angelus bonus. Gregori
Gregorius homil.34. us quoq testatur: Assistunt, q intima contemplatione fruuntur, sed hoc angelis cõuenit uniuersis.

Dio.mar. Daniel.7 ¶In contrarium est doctrina diuini Dionysij in hierarchia cælesti, & quod Daniel ait, Millia milliũ ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant
Gre.hom.34. ei, quo circa fatetur Gregorius, Alij sunt qui assistunt, & alij qui ministrant.

¶Circa hæc multa interrogat Alexãder. Primo, an angeli à solo deo mittant̃. Videt̃ ꝙ sic, qa oẽs sunt ministratorij spũs dei, nõ unus alterius. Rñdet, A solo deo est missio angelorꝝ autoritatiue. Unus uero ab alio mittit̃, autoritate & cõmissione diuina, iuxta illud Zacha
Zacha.2. riæ: Angelus q loquebatur in me, egrediebatur. & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit: Curre & loquere ad puerꝝ istũ. Circa quod ait Gregorius:
Gre.hom.34. Cũ angelus ait ad angelũ, curre: dubiũ non est qn angelus angelũ mittat, supior inferiorẽ. Hinc dr̃, In cõspectu conditoris angelica ministeria ordinata sunt, ut cõmuni felicitate beatitudinis opificem suũ uidentes, gaudeant, cũ ꝓ cõmuni dispositione dignitatis alij alijs subministrant. Sic nanq & in regno terreno superior officiatus mittit inferiorẽ. Secundo quærit̃, utrum tã boni q̃ mali angeli mittantur à deo. Respondet ꝙ imò, quod cũ certũ sit de angelis bonis, ꝓbat hoc idẽ de angelis malis per id, quod 3. Regũ legit̃ deus dixis-
3.Regũ.22 se angelo malo: Vade, egredere & fac ita. Atq in Psal-
Psalm.77 mo, Immissiones per angelos malos. Veruntamẽ in tali missione alia est intentio dei mittentis, alia Sathanæ missi, cuius malitia utitur deus in bonũ, q de ma-
Exodi.12. lis elicit multa bona. Hæc Alexander: ¶Qui in huius quæstionis solutione concedit primogenita Aegyptiorꝝ ab angelis malis percussa, de qua re aliter dictũ est supra. Tertio quæritur, utrũ angeli mittant̃ de quolibet ordine. Ad quod nihil assertorie dicit determinando, sed recitatorie tantũ, sicut in litera respondet Magister. Ex hoc, ingens, quod ait Gregorius, utrũ per se hæc faciant superiores angeli, an per subiecta agmina, nos affirmare non audemus, quod certis testimonijs non probamus. Vnde accepit Magister ꝙ duplicẽ inde ponit opinionem. Vnã dicentiũ ꝙ de q̃libet choro mittant̃: aliã, ꝙ supiores angeli nũciant angelis inferioribus, & illi hoĩbus. ideo inferiores ꝑ se mitti dicunt̃.

Atq ad illud Gregorij, Hi q pminẽt, usum officij exterioris nõ habẽt, rñdẽt illi q dicũt de q̃libet ordine mitti, ꝙ faciẽda est uis in hoc, q̃d ait, exterioris officij: qa ẽ q̃ddã officiũ exterius, ad q̃d deputati sunt angeli inferiores ac medij, ut nũciare, punire: aliud ẽ officiũ interius, ut purgare, illuminare, ad q̃d deputati sunt angeli de ordine supiori, ut purgatio Isaiæ facta ministerio Seraphim. Similiter cũ dr̃, Millia millium ministrabãt ei. Isaię.6.
&c. nõ dat̃ intelligi ꝙ q assistũt nõ ministrẽt, aut econ Daniel.7
uerso: sed ꝙ oĩm sit duplex officiũ, scilicet ministrare atq assistere. Quarto quærit, ad qd principaliter mittant̃. Rñdet ꝙ ad cõplendũ diuinæ bñplacitũ uoluntatis, deinde, ꝑpter electorꝝ salutẽ, iuxta illud Apl̃i: In ministeriũ missi, ꝑpter eos q hæreditatem capiũt salutis. Quinto scisitat̃, utrũ singuli mittant̃ ad determinata Hebrę.1.
officia adiplẽda, an singuli indifferent̃ ad oĩa. Rñdet, Videt̃ dicẽdũ ꝙ singuli sint prõpti ad oĩa officia pagẽda. Sed qm̃ q̃dã sunt ꝑ appropriationẽ q̃rundã, apparet ꝙ illi mittãt̃ ad illa frequẽtius: & si q alij de alio choro ad illa mittũtur, accipiunt q̃ ad hoc denoĩationem ipsorum. Hæc Alexander.

¶Porro Bonauẽtura primo hic quærit, utrũ angeli Bonauẽt.
mittãt̃ ad hoĩes. Et rñdet, Angeli absq dubio mittunt̃ ad hoĩes. & q̃uis huius possint rõnes plurimæ assigna Angeli
ri, una tñ potissima ex lege sumitur charitatis. Hęc ete cur mittantur ad homines.
nim missio cõcordat charitati diuinæ, charitati angelicæ, & charitati humanæ. Charitati diuinæ, quia in hoc manifestat̃ bonitas dei: & quãtũ nostrã amet salutẽ, ꝙ nobilissimos spũs illos, qui ei intima charitate iungũtur, & ipso beatissime pfruunt̃, dirigit ac transmittit ad ꝑcurãdũ nostrã salutẽ. Cõpetit q̃q charitati angelicę. est eñ charitatis ardẽtis maxime desiderare aliorꝝ salutã, ꝑpter q̃d Isaias dño dixit: Ecce ego, mitte me. Cũq angeli ualeant nos iuuare, & uideant nos piclitari, & Isaię.6.
suo auxilio maxĩe indigere, malosq angelos indesinẽter nos impugnare, ideo eorꝝ charitati cõcordat & cõuenit, ut suo ad nos aduentu nos adiuuẽt. Cõuenit etiam charitati humanæ, q̃ cũ paruula sit in statu pſenti, indiget foueri, nutriri & excitari. Et qm̃ angeli sunt cõciues hoĩbus, cũ nõ sint iuncti per specificã similitudinẽ naturæ, quæ excitat ad amorem, oportet eos nobis nunc iungi per obsequm bñficentiæ suæ, ut sic eorum ualidius accendamur amore. Hæc Bonauẽtura.

¶Qui quęrit secũdo, an oĩm angelorꝝ sit mitti. Respõdet, sicut ait Magister in lr̃a: Quidã dixerunt ꝙ soli angeli ultimæ hierarchię mittunt̃ ad nos, ꝙ beatũ Di Dio. mar. Hebrę.1.
onysiũ dicunt sensisse, Apl̃m uero ad Hebræos dicũt solum de angelis hierarchiæ infimæ esse locutum, utẽdo distributione accommoda. Sed quia non cõsonat hoc intentioni Apostoli, intendentis ꝓbare Chrm̃ eẽ cunctis angelis altiorem, alij dicũt ꝙ uniuersi mittunt̃. nec esse hoc contra Dionysium, qui idcirco dicit ange Diony. martyr.
los superiores non mitti, quia nõ mittunt̃ ita frequenter, nec pro cõmunioribus causis, nec directe ex ꝓprio officio conuenit eis ut angelis infimæ hierarchię. Sed quia expositio ista est ualde extranea, cum sanctus Dionysius dicat ꝙ angeli supiores usum exterioris officij nunq̃ habent, & indubitanter credendum est, uera eẽ uerba tam Apostoli q̃ diuini Dionysij eius discipuli, Dio. mar.
idcirco est positio tertia, per distinctionẽ saluans utrũq, & dicens ꝙ duplex est missio. Vna exterior ad nos, q̃ nõ cõpetit superiorũ agminibus ordinũ. alia interior ad angelos, sed ꝑpter nos. sicq mitti cõpetit oĩbus angelis, quia supiores mittunt̃ à deo ad medios, & medij ad infimos, dũ reuelãdo eis q̃ nobis expediũt, pur-

gãt atq; illuminãt infimos, q̃d totũ est, ꝑpter nos. Hinc signãter dixit Apl'us: Missi ꝑpter eos, nõ ad eos. Missio aũt unigeniti dei, fuit ad redimendũ & saluãdum. q̃ missio tãtę est excellẽtię, ꝙ angelis nõ potuit cõueniri. idcirco nõ sequit̃ instãtia ista facta de filij missione. Itaq; uniuersi angeli multipliciter nos iuuãt, ꝓtegunt & succurrũt, immediate aut mediate reuelatiões ministrãdo, orõnesq; nr̃as deo assidue offerẽdo. Nã superiores simul cũ inferiorib' ꝓ nobis altissimũ interpellãt, & nr̃as orõnes ei exponũt, nõ ut istruãt deũ, sed ut nostras oratiões impfectas & tepidas igneis suis affectibus reddãt deo acceptas, queãdmodũ aduocati ornatis eloquijs aliorꝝ causam tuent̃, sicq; etiam ad suorum ordinum instaurationẽ cooperant̃, & charitatis legẽ pietatisq; curã implẽt in nobis. Hæc idem.

¶Insup q̃rit hic idẽ doctor alia q̃dã, ad q̃ q̃uis ex ꝓhabitis innotescat solutio, attñ q̃m circa ea tangit q̃dã nõ habita, breuiter tangã ea. Itaq; sciscitat̃, ad q̃d angelus mittat̃. & primo, an ad inflãmãdũ affectũ. Et r̃ndet, Affectũ nr̃m ab aliq̃ inflãmari, cõtingit dupliciter. primo tãq; à principali agẽte, & directe imprimẽte seu efficiẽte, & ita nõ põt ab angelo inflãmari. Scd̃o, tanq̃ à causa excitãte & disponẽte, & sic põt. Huic uerę r̃nsioni addit Bonauẽtura: Primo mõ dixerũt q̃dã philosophi intellectũ nr̃m ab intelligẽtia inflãmari. Dixerunt nãq; ꝙ aĩa eẽt instrumẽtũ intelligẽtiæ, & ꝙ intelligentia influeret sup aĩam, sicut agẽs sup instrumẽtũ. Vñ dixerũt ꝙ aĩa triplicẽ haberet oṗationẽ, uidelicet aĩalẽ, itellectualẽ, & diuinã: aĩalẽ ex se, itellectualẽ ex ĩfluẽtia angelica, diuinã ex diuino influxu. Hæc Bonauẽtura.

¶Quo circa sciẽdũ ꝙ ea q̃ dicit posuisse philosophos, ipsi philosophi ꝓtulerunt de aĩa nobili, i. cælesti: quia cælestia corpa eẽ aĩata asseruerũt, ut euidẽter patet in lib. de Causis, & in elemẽtatiõe theologica Procli Platonici. Auicẽna uero & Algazel, dicẽtes aĩas hũanas ab ĩtelligẽtia ultima eẽ creatas, etiã fassi sunt eas posse directe illũinari & accẽdi ab illa tãq; à creatore, q̃d, p̃rsus hęreticũ ẽ. Nihilomin' ad pium intellectũ põt cõcedi, ꝙ & aĩa rõnalis in hac uita triplicẽ habeat actionẽ, utpote aĩalẽ ex se, inq̃tũ corp' informat: intellectualẽ, inq̃tũ lumẽ suum naturale ab angelo cõfortat̃, ac modis ꝓhabitꝭ illustrat̃: & diuinã, inq̃tũ à creatore ꝑ supnaturalia dona accẽdit̃, eleuat̃ atq; ĩ deũ q̃dãmõ trãsformat̃. Quarto inuestigat, An aĩa ab angelo illũinet̃. R̃ndet, Aĩam q̃ ad supiorẽ rõnis portionẽ illũinare, solius ẽ dei, ut frequẽter Augustinus oñdit. q̃uis quidã nõ intelligẽtes, posuerũt intellectũ nr̃m nõ peruenire ad lumen primũ, sed illũinari ac ꝑfici ab eodẽ ꝑ mediũ intelligẽtiæ lumẽ, q̃d extat hæreticũ. Hinc tractatores catholici aĩam nr̃am quãtũ ad partẽ rõnis inferiorem. posuerũt ab angelis ꝑ eorꝝ reuelatiões illuminari. Q̃d tripliciter põt intelligi. primo, ꝑ modũ luminis irradiantis. secundo, ꝑ modũ speculi ostẽndentis. tertio, per modum linguæ uiuaciter exprimentis, qui modus rõnabilior esse uidet̃, ita ꝙ angelus illuminat mentẽ non lumẽ infundẽdo, nec solũ offerẽdo instar obiecti aut speculi, sed uiuaciter excitando ut doctor exterior. Hæc Bonauentura.

¶Cuius uerba ex ꝓhabitis patẽt, ita ꝙ deo ẽ ꝓpriũ, aĩam q̃ ad supioris rõnis suæ portionẽ q̃ intẽdit æternis, illũinare directe, ꝓducẽdo in ea lumẽ naturę uel gratiæ aut gloriæ. imo hæc habet à deo immediate, & põt immediate in solo deo beatificari, & in pñti ꝑ donũ sapiẽtię illustrari: simili' ꝑ donũ intellect', cõsilij atq; sciẽtiæ, nihilominus potest ab angelo præfatis modis hierarchice purgari, illuminari ac perfici.

¶Præterea Thomas ad q̃stionẽ hãc, an angeli oẽs assistãt, r̃ndet: Assistere in angelis, dr̃ ad similitudinẽ horũ q̃ regib' terræ assistũt, q̃bus assistere ꝓhibent̃, q̃ circa eos sunt. Cũq; B. Dionysi' dicat primę hierarchiæ ꝓpriũ eẽ, ut sic circa deũ sint eius agmina, tãquã in ei' uestibulis collocata, ei dũtaxat conuenit deo assistere, inq̃tũ immediate ab ipso capax ẽ illũniationũ in ipa luminis diuini simplicitate, ut supra expositum ẽ: inferiores uero illuminatiões seu cognitiões accipiũt ex ipso lumine iã diuiso, & ad particularia applicato. ideo nõ dicũt̃ circa deũ eẽ seu ei assistere. Verũtñ oẽs immediate uniti sunt deo, ut beatificãti obiecto: & q̃ntũ ad multa q̃ immediate cognoscũt in eo, nõ tñ oĩa cernunt in ipso. Rursus, tripliciter dr̃ q̃s deũ intime cõtẽplari. primo, ꝑ hoc ꝙ eius cõsideratio ad exteriora sensibilia nõ distrahit̃, & sic angeli boni ac mali deũ intime cõtẽplãtur, q̃a à sensibilibus aut sensu nõ sumũt rerꝝ notitiam. Secũdo ꝑ hoc, ꝙ nõ indigẽt exteriori similitudine q̃ deum cõtẽplent̃, q̃ similitudo sit extra dei essentiã, sed eũ uidẽt in sua eẽntia. sicq; eũ cõspiciũt uniuersi beati. tertio per hoc, ꝙ nõ tm̃ uident dei essentiam, sed ipsam q̃dammõ penetrantes, in ipsa cõspiciunt suorꝝ effectuũ rões. sicq; intime cõtemplari, est assistere, & soli supremæ conuenit hierarchiæ. Secũdũ alios uero modos dr̃ assistere hõ secundũ q̃d, nõ simpliciter. Hæc Thomas in Scripto. ¶Deniq; de hoc, an oẽs angeli in ministeriũ mittant̃, loq̃tur in eodem: Hanc quæstionem mouet Gregorius, & indeterminatam relinq̃t. Quidam uero dicunt aliquos angelos ex officio ad ministerium deputari, uidelicet angelos inferiores. attñ aliqua causa speciali extra communem dispensationem seu administrationem exorta, superiores quoq; in ministerium mitti. Sed hoc necessarium non uidet̃, quoniã ad quãlumcunq; magna nuncianda seu exequenda inferiores sufficiunt ordines. & iterum, quãuis aliqua talia fiunt præter communem cursum naturæ, non tamẽ præter ordinem gratiæ, secundũ quem attendit̃ distinctio ordinum. Hinc cũ B. Dionysio respondendum, ꝙ superiores angeli nunquã immediate circa nos ministerium habent. Cuius ratio ex tribus accipi potest. Primo ex dispositione diuinæ sapientiæ, cuius ordinatione pro lege sancitũ est, ut à superioribus in ultima ꝑ media actiones perueniãt, ut sit ordinata cõnexio in partibus uniuersi, & nulli sua auferat̃ nobilitas, q̃ cõsistit in hoc q̃d quodãmodo causa est inferiorꝝ. secũdo, ex parte illuminationũ. quemadmodũ eñ in actionibus corporalibus req̃rit̃ ꝓportio inter agẽs & patiẽs, q̃d præcipue in sensibus patet, q̃a ab excellẽti sensibili corrũpuntur, ita ẽ & in intellectualib'. ꝓpter q̃d intellectus hebes ad subtilissimas ueritates nõ ꝑtingit. cũq; lumẽ intellectuale in supmis angelis simplicissimũ uniuersalissimũq; cõsistat, nõ ẽ ꝓportionatũ intellectui nr̃o, nisi prius cõtrahat̃ & determinet̃ in inferioribus angelis, qui minoris sunt simplicitatis. tertio ex parte actionũ, q̃s circa nos exercẽt. Cũ eñ actiões ministerij sint particulares, & circa ꝑticularia, opt̃et ꝙ earꝫ executio sit ꝑ formas maxiẽ ꝑticulares atq; cõtractas. & hæ sunt formę quę in angelis inferiorꝝ sunt ordinũ. idcirco spectat ad eos ministeriorꝝ executio diuinorꝝ. Hinc q̃q; philosophi posuerũt motores orbiũ duplices, puta cõiunctos, q̃s uocabãt orbiũ aĩas, q̃rũ cõceptiões sunt determinatæ & particularę, q̃s etiã Auicẽna uocat angelos ministrãtes: alios uero sepatos, q̃s ĩtelligẽtias noĩant, ĩ q̃b' sunt formę simplices & uniuersales, q̃s Auicẽ. appellat

Margin notes: Affectus hominis quõ accendat̃ ab angelo. — Bonauen. — Dionys. — Proclus. — Animę rõnalis triplex actio. — Angelus q̃ro aĩam illuminet. — Augustin. — Thomas. — Dionys. — Triplr ter deũ cõtẽplatione. — Dionys. — Angeli ...

angelos assistentes. Vnde constat ꝙ ista positio rationabilior sit, tum q̃a sanctus & diuinus Dionysius apostoli Pauli discipulus tradidit eam, qui & Apostoli uisiones creditur conscripsisse, & ipsum Apostolum frequenter allegat ac tanquam autorem inducit. Et sicut 13. cælestis hierarchiæ cap. innuit, ista positio fuit uulgata tempore primitiuæ ecclesiæ: tum, quoniam dictis meliorum philosophorum plus consonat, ut accipiamus ab eis ea quæ fidei non repugnãt, alijs resecatis.

S. Diony.

Isaie. 6.

Porro obiectiõem ex Isaia inductam de Seraphim, beatus Dionysi⁹ 13. cælestis hierarchiæ capitulo soluit dupliciter, primo, ꝙ angelus missus purgare labia Isaiæ, fuit de ordine inferiore. & dictus est Seraphim æquiuoce, quoniam uenerat purgare per ignem ardentem. secundo, ꝙ uere fuit de ordine seraphim, non tamen angelus ille qui uisiõem reuelauit Isaiæ, imò is fuit de ordine inferiore, sed cum uirtus hierarchica quæ est in inferioribus angelis, sit primo à deo, & consequenter à superioribus angelis in inferiores descẽdens, angelus uisionem formans, reduxit prophetam non solum in cognitionem uirtutis immediate agentis, sed etiam uirtutis diuinæ, unde ostendit dominum super soliũ sedentem, & per cõsequens duxit in notitiam supremarum uirtutum. unde ostendit Seraphin stantia circa thronum, ostenditq́ uirtutem purgatiuam ab eis per angelos inferiores usq́ in homines deuenire, per hoc ꝙ Seraphim uidebatur ad eum uolare. Et ponit exemplum de sacerdote, qui absoluit potestate à pontifice descendente. ac si diceret, Pontifex te absoluit, qui mihi tradidit potestatem te absoluendi. sic & angelus ostẽdit Seraphim purgantem, quoniam ipse in uirtute illius purgat. Conformiter omnes dicuntur administratorij spiritus, inquantum inferiores uirtute superiorum ministerium exequuntur. Põt quoq́ dici, ꝙ Apostolus probare intendit præminentiam nouæ legis ad ueterem, per excellentiam Christi qui nouam contulit legem, ad angelos per quos lex uet⁹ est tradita. propterea loquitur de angelis ultimi ordinis, per quos data est lex. Hæc Thomas ibidem.

S. Dion.

Seraphi quõ Isaie labia purgarit.

Isaie. 6.

Angeli oẽs sunt administratorij spiritus.

¶Insuper ad hoc, an uniuersi angeli ordinum mediæ hierarchiæ mittantur, respondet: Quidam dicunt angelos primæ hierarchiæ nullatenus mitti, angelos autem infimæ hierarchiæ mitti ad homines, angelos uero mediæ hierarchiæ mitti ad illos de tertia. Et tangitur opinio ista in litera. Sed non uidetur cõueniens, quia secundum eam non esset differentia inter hierarchiam primam ac mediam. Non enim potest intelligi missio angeli ad angelum, nisi per hoc ꝙ unus illuminat alium: sed sicut illuminat media ultimam, sic prima secũdam. Rursus, opinio illa dictis sanctorum nõ consonat, qui ascribũt angelis hierarchię secũdę actus, qui in executiõe ministerij exterioris complentur, ut miracula facere, dæmonesq́ arcere. Hinc sequendo rationes nominis in sacra nobis pagina traditorum, ex q̃bus oportet colligere proprietates atq́ officia ordinũ, prout à Dionysio assignantur, dicimus quod duo ultimi ordines mediæ hierarchiæ, uidelicet potestates & uirtutes, in ministerium extra mittuntur, quod ordini dominationum non cõpetit, sed dirigere omnes ordines inferiores in ministerijs suis. hoc quippe spectat ad dignitatem, actiones inferiorum ad nutum dirigere, eorumq́ actibus non misceri. Hinc ordo uirtutum est supremus inter eos qui mittuntur, quasi pertingẽs ad ultimum in diuinis ministerijs, quia uirtus est ultimum in re de potentia, ut dicitur primo cæli. Sicq́ sex ordines mittũtur, & tres proprie assistunt, inter quos ordo dominationum quasi medio modo se habet: tamen ad ministratiuam pertinet dispositionem, inquãtum præcipit ministrantibus, & ostẽdit eis quid agãt. Ordo uero potestatum, actum sortitur circa ea quæ ꝑtinent ad tranq̃llitatem totius, inquantũ habet, non limitatam potẽtiam ad istam aut illam communitatẽ: & talia efficit ordo ille per se. Alia spectant ad statum alicuius regni siue prouinciæ, & hæc non faciunt potestates, nisi mediantibus principatibus, qui per se talia exequuntur. quędam uero sunt pertinentia specialiter ad aliquem uel aliquos, & hæc principatus non exequuntur per se, sed per inferiores, & maiora per archãgelos, minora per angelos. Hec Thomas in Scripto.

Dio. mar.

¶Eadem cõtinentur in Summa, prima parte duodecima quęstione, quamuis partim sub alijs uerbis, & aliqua addit, specialiter de hoc an plures sint qui ministrant quàm q̃ assistunt: De numero, ingens, assistentium & ministrantium duplex cõsideratio potest haberi. Gregorius q̃ppe affirmat plures esse ministrantes: q̃a quod scriptum est, Millia millium ministrabãt ei, exponit non multiplicatiue, sed partitiue. ac si diceretur, Millia de numero millium. sicq́ ministrantium numerus ponitur indefinitus, ad designandũ excessum: assistentium uero finitus, dum subditur: & decies millies centena millia assistebãt ei. Et procedit opinio ista secũdum positionem Platonicorum, dicentiũ ꝙ quanto aliqua sunt uni principio ꝓpinquora, tãto sunt pauciora, sicut quo numerus est unitati uicinior, tanto est minor. Et ista saluatur opinio, quãtum ad numerum ordinum: q̃a ut dictum est, ordines sex ministrant, & tres assistunt. Verum magnus Dionysius 14. cælestis hierarchiæ capitulo ponit, ꝙ multitudo angelorũ transcendit omnem multitudinem materialem quasi in infinitum, sicut & corpora cælestia excedunt corpora inferiora in magnitudine. sicq́ naturæ superiores incorporeæ, transcendunt multitudine omnes naturas corporeas: q̃a quod melius est atq́ præstantius, est magis à deo intentum & multiplicatum. sicq́ plures sunt assistentes quàm ministrantes. Et ita quod dicitur, millia millium, legendum est multiplicatiue, ac si diceretur, millies millia. cumq́ decies centum sint mille, si diceretur, decies centena millia, daretur intelligi ꝙ tot sit assistentes, quot ministrantes. sed quoniam dicitur, decies millies centena millia, multo plures dicũtur esse assistentes quàm ministrantes. Nec tamen hoc ita est accipiendum, quasi tantus duntaxat sit numerus angelorum, sed multo maior: q̃a omnem multitudinem naturalem seu materialem excedit, quod designatur per multiplicationem maximorum numerorum supra se ipsos, puta denarij, cẽtenarij & millenarij, ut sanct⁹ Dionysius dicit ibidẽ. Hęc Thomas in Summa.

1. p. q. 112 ar. 4. ad. 2

Gregori⁹ homil. 34. Daniel. 7.

Diony. martyr.

Angeli assistentes plures sũt ministrantibus.

¶Concordat Petrus, dicendo: Duplex est actus cõtemplatiõis angelorũ. uuus earum rerũ, quæ pertinẽt ad essentiam gloriæ, alius rerum quæ ad officium pertinent. Et iuxta hoc assistere, quod est immediate contẽplari, dupliciter potest intelligi. Vno modo quo ad actum contemplationis beatificantis, sicq́ cum angeli oẽs immediate deũ cõtẽplent, oẽs ei assistũt. Alio modo q̃ ad actũ cõtemplatiõis ad officiũ pertinentis. & sic cum non æque immediate contẽplentur ea, circa quæ uersatur officium, non oẽs assistunt: quoniam primi immediate à deo, secundi à primis, ultimi à secũdis seu medijs illuminationes recipiunt. Hæc Petrus.

Petrus.

Assistere dupliciter intelligit.

¶Porro de effectibus circa nos propter quos mittuntur angeli, concordat prætactis nunc Bonauenturæ responsis Petrus: Affectum, dicens, humanũ ab ali

Affectus hoīs triplex ẽ incẽtiuus.

quo incẽdi aut inflammari, tripliciter potest intelligi. primo efficienter, sicq́ solus deus hoc potest. secundo motiue, sicut obiectum mouet potentiã, sicq́ desideratũ inflammat affectum. tertio excitatiue, & ita q offert speciẽ rei optatæ, & sic angelus accendere potest. Hæc Petrus. Hæc supra plenius sunt inducta.

¶Circa hæc scribit multa Richardus, quæ sententialiter sunt præhabita, consonantq́ prædictis. Specialiter quoq; inqrit quomodo angelus doceat hominem in corpore assumpto, & item sancti assumpto corpore. De qbus dubijs etiam sparsim multa sunt dicta. **Richard.** Loquitur autem Richardus secundum imaginationem dicẽtium intellectum possibilem nihil intelligere posse, nisi phantasmata intuendo. Ideo angelum sine corpore non posse illuminare aut instruere hominem, nisi super phantasmata radiando, & super species in sensu interiori cõtentas agendo, easdem diuersimode diuidendo, componendo & ostendendo. Qui autem dicunt intellectum iam specie intelligibili informatum & actuatũ, posse absq; phantasmatis speculatione in- **Dionysius martyr.** telligere, secundũ quod sanctus Dionysius ponit quãdam anagogicam & pure intellectualem cognitionẽ, subtilius & (ni fallor) uerius dicere queunt, ꝙ angelus sanctus ipsum intellectum immediate & pure potest illuminare, sup species intelligibiles abstractas ac depuratas in ipso consistentes irradiando, suoq́ spũali lumine refulgentiam quandam ibi causando, quemadmodum lux sensibilis emicat & splendorem causat in reb9 corporeis, ut supra in uerbis Gulielmi expressum est. Nempe si phantasmata & formæ sensibiles capaces sunt irradiatiõis, influentiæ, compositionis & diuisionis angeli sancti, cur non potius ipsa uis intellectiua & similitudines spiritales existentes in ea, cum inter illud actiuum & istud passiuum sit maior proportio?

Albertus ¶Amplius circa hæc Albertus plurima sciscitatur, in quorũ solutione cõcors est dictis secundũ Thomã. Veruntamen de missiõibus angelorum, præsertim de hoc, an de singulis mittantur ordinibus, loqtur recitatiue, non assertorie, narrando quæ in textu habentur, & ait ꝙ illi q dicunt omnes de cunctis ordinibus mitti, affirmant Michaelem & Gabrielẽ de superiore ordine esse, cũ & Gabriel altissimũ illud incarnationis filij dei mysterium annunciauerit uirgini gloriosæ, additq́, Etiã hæc uidetur fuisse opinio Magistri in litera, & Præpositiui atq; Gulielmi Antisiodorensis. Insuper **Angeli ad qd mittãr** quærit ad qd mittantur. Et respondet ꝙ sicut secundũ philosophos intelligentiæ ac animæ nobiles mouent cælestia corpora principaliter, ut se conforment uirtuti, causalitati & cõmunicationi summi & increati principij: deinde propter utilitatem adiunctã, quæ est generatio & conseruatio inferiorꝝ: sic angeli mittũtur ad homines, & ipsis ministrant principaliter, ut diuinæ obtemperent uoluntati, eãq́ exequantur. Vtilitas aũt adiuncta & quasi secundarius finis, **Hebre. 1.** est procuratio saluationis humanæ, sicut ait Apostolus, in ministerium missi propter eos q hæreditatem capiunt salu- **Albertus.** tis. Rursus quęrit Albertus, Vtrum qlibet angelus circa homines exercet tantum actũ illius doni à quo denominatur, ut Seraphim actũ incendij charitatis, Cherubim actũ lucis scientiæ, Throni actũ iudicij & determinationis iustitiæ, sicq́ de alijs, uel unusqsq; angelus missus, promptus sit & paratus per ministerium exercere actus om̃ium donorum, oĩm aliorum angelorũ. **Gre. hom. 34.** Et respondet, Dicendũ in ueritate, sicut & ante nos qdã antiq dixerunt secundũ dictũ beati Gregorij, ꝙ qlibet angelus promptus est atq; paratus exercere officium oĩm aliorꝝ. & ꝙ ordo denominatur ab aliquo dono, non qa solus accepit illud, sed qa plenius accepit illud, & frequenter exercet actus ipsius. & ita Magister determinat. Hæc Albertus. ¶Qui in hac respõsione uidetur à doctrina beati Dionysij parumper deflectere. Ego uero in his ac cæteris sacratissimi Dionysij documentis absolute simpliciterq́ cõsentio, obtẽpero, acquiescendumq́ reor.

¶Porro Vdalricus in Sũma sua libro quarto: Quoniam, inqt, in Daniele legitur, Millia millium ministrabant ei, beatus Dionysius diuisiones angelorꝝ ad bimẽbrẽ reducens, diuidit eos in assistẽtes ac ministrantes, & ex uerbis Danielis habemus ꝙ alij sunt assistentes, alij ministrantes: qa per numerꝝ & officia in prætacta autoritate distinguũtur. Assistere demũ deo, uno modo idem est quod exhibere paratũ ad executiõem uoluntatis dei uel signi uel beneplaciti, siue exhibitio illa fiat bona intentione, siue peruersa. sicq́ conuenit angelis bonis ac prauis, cũ & Gabriel dicat: Ego sum Gabriel, q asto ante deũ. & in Iob, ꝙ Sathan affuit inter filios dei coram domino. Om̃es aũt ordines angelicos præter tres primos, sanct9 Dionysius nominat ministrantes, cũ & eorꝝ noĩa ab officijs sint accepta. Verũtamen sicut ad artificiatum nõ solũ facere perhibetur tectonicus, q suis manibus operatur, sed etiam architectonicus, q manus artificũ regit, eisq́ imperat, quamuis manũ propriã non apponat: sic ministrare ferũtur non solũ angeli q circa exteriora operantur, ut sunt angeli sex inferiorꝝ ordinũ, sed etiã ordo dñationum, q in agendis regit ac dirigit eos, q tamen non dr̃ mitti ut alij qnq;: qm̃ mitti est extra locũ contẽplationis autoritate superioris destinari, ut missus per opus aliqd inferioribus misceatur. Nec his obstat quod ait Apostolus, Oẽs sunt administratorij spũs: qm̃ loqtur de ministerio, de quo ex autoritate Psalmistæ præmisit: Qui facit angelos suos spũs, & ministros suos flammam ignis. Nempe ꝙ ait flammam ignis, de Seraphim dixit, eo modo quo in Isaia legit̃ unus de Seraphim ad purgationis ministeriũ missus, inquantũ per inferiorẽ angelũ à se directũ, hoc fecit. Deniq; Apostolus ad Hebręos p[illegible] missionẽ angelorꝝ probat Christum dei filiũ, introductum [illegible]missionem in carnẽ in orbem terrarꝝ, esse maiorem angelis, sicut filius est maior ministro: & sicut adorandus est maior his qui tenentur ei latriæ cultum impendere, & sicut præsidens in throno regis, dispensatoribus eius: & sicut sedẽs ad dexterã patris, maior est ministris in solio residentis: qm̃ sicut Christus propter naturã assumptã est minoratus ab angelis, sic propter personã missam per incarnationis mysteriũ maior est angelis, & patri mittenti æqualis. Idcirco nõ approbo solutionẽ quorundã, dicentiũ Apostolũ tantũ loq de inferioribus angelis, per quos data est lex: qñ rõnes Apostoli concludunt de uniuersis angelis. Psalmista quoq; in uersu pręallegato loqtur de angelis supremis, uidelicet Seraphim, ut Glossa exponit. Hæc Vdalricus.

¶Cuius hoc ultimũ uerbũ est contra id quod Thomas (sicut iã patuit) tangit in Scripto, dicens Apostolũ loq de angelis, per quos data est lex, quos dicit fuisse de ultimo ordine. Quod etiã uidetur pati instantiã, cũ lex illa pertinuerit ad cõe ac maximũ bonũ, seu uerã salutẽ totius Israeliticæ plebis. Vnde angeli per quos data est, potius uidet̃ fuisse de ordine principatuũ q communitatibus præsunt, secundũ unã expositionẽ: uel sal

tem archāgelorum quorum est nūciare maiora, & ea quæ concernunt bonum commune: nisi forsitan Thomas per ultimum ordinem intellexerit ultimā hierarchiam. Fateor quoq; Apostolum ad Hebræos loqui de angelis uniuersis, prout consideranti circunstantiā connexionemq; literæ ibi patescit. (Hebr. 1.)

(Durādus.) ¶ At uero Durādus circa hęc recitat duas prætactas opiniones de isto, utrum omnes angeli mittuntur in ministerium, & ea quæ quidam obijciunt contra primam, tāgit sicut ex uerbis Thomæ obiectum est ei. Contra quæ arguit sic Durandus: Congruit ordini gratiæ, ut sicut infima nunciantur per infimos angelos, sic maiora nuncientur per medios, & suprema per supremos. quod & utile est, quatenus ministeria illa angelica cōgruentius & ordinatius fiant. Neq; enim decet regem magna per infimos nunciare. Item, cum omnes ordines qui sub dominationibus sunt, secundum illam opinionem mittantur, & inter nos & uirtutes sint quatuor intermedij ordines, constat quod quando uirtutes mittuntur, & circa nos aliquid operantur, quatuor ordines medij intermittūt. sicq; in hoc ordo gratię nō seruat. Hæc Durandus. ¶ Et bene apparet q; opinio illa probabiliter posset defendi, nisi sancti Dionysij autoritas obuiaret. (Dionysi.) Non tamen conuincunt persuasiones Durādi, quia & secundum beati Dionysij documenta, maiora nunciantur per maiores, ut per archāgelos, inter quos etiam sunt maiores, minores & medij, & maxima per supremos archāgelos aut per principatus secundū q̄sdā. Alia Durandi obiectio soluit, quia uirtutū non est nunciare, sed miracula operari. quod directe ac proprie ad nullum inferiorum ordinum dicitur pertinere. ideo quando uirtutes mittūtur ad nos propter agenda miracula, & angeli ad nunciādum minora, nō intermittitur aliquis ordo medi⁹ inter illos, ad quem (Luce. 1.) directe spectet aliquod officiorum illorum. Insuper mysterium incarnationis filij dei, inter omnia nuncianda fuit dignissimum. & tamen Gabriel qui illud electissimæ uirgini nunciauit, ex scriptura probatur non (Daniel. 8.) fuisse de hierarchia suprema aut ordine summo, imò inferior extitit Michaele, cum ipse sanctus Daniel dicat: Factum est autem cum uiderem ego Daniel uisionem, & quærerem intelligentiam eius, ecce stetit in cōspectu meo quasi species uiri, id est, angelus in similitudine uiri. & audiui uocem, dicentem: Gabriel, fac istū intelligere uisionem, id est, ò tu Gabriel, expone huic Danieli hanc uisionem. In his uerbis secundum expositores catholicos & Hebræos, per angelum illum qui istud commisit Danieli, intelligitur Michael & siue ille, siue alius, certum q; fuit superior Gabriele. Michael autem princeps fuerat synagogæ. & sic fuit de ordine principatuum, & Gabriel de choro (ut fertur) archan- (Luce. 1. Daniel. 12 Gre. hom. 34.) gelorum. Præterea, si iuxta Durandum suprema nunciantur per supremos, & media per medios, cur idem Gabriel nunciauit Christi incarnationem, & sancti Iohannis natiuitatem? imò & alia quædam minora, ut in Daniele describitur. Verūtamen obijci potest, quod in homilia de angelis beatus testatur Gregorius: Ad hoc quippe (uidelicet incarnationis) mysterium nunciandum, summū angelum mitti dignum fuit, qui omnium summū uenire nunciabat. Sed & beatus Bernard⁹ super Missus est, Non arbitror, inquit, hunc angelum de minoribus esse. Ad quę poterit dici, q; fuit summus in ordine suo, uel summus, id est, ualde altus, & forsan inter archangelos primus.

(Argētinē.) ¶ Præterea Thomas de Argentina: Differentia, ait, est inter ministrare & assistere angelorum, quia assistere est dei faciem contemplari. sicq; assistunt omnes angeli boni. Item assistere est illuminationes à deo immediate recipere, sic tres ordines supremi assistunt. Ministrare uero est nūciare pro tēporis opportunitate, uel secundum officium operari. Ministerium nanq; est nūcij atq; officij, & sic ministrant deo ordines duo angelorum & archangelorum. Rursus, assistere est appropinquare deo, & extraneum esse à missione. sicq; assistūt quatuor reliq ordines, utpote dominationes, uirtutes, potestates, & principatus. Hæc ille. ¶ Quæ phabitis non concordāt, cum dictum sit, ad ordinem uirtutum spectare, miracula facere: ad potestates, dæmones coercere: ad principatus, regnis & prouincijs seu prælatis & principibus præsidere: & ita mittuntur atque ministrant. (Ministrare & assistere differūt) (Dionysi⁹)

¶ Insuper Scotus cōcedit uniuersos angelos mitti uel intra uel extra, & addit: Videtur tamen q; supremi aut aliqs de supremis mittuntur quandoq; ad extra, quoniam incarnationem uerbi multi angeli nescierūt ante tempus incarnationis passionisve Christi. propter quod in Isaia quęrūt, Quis est iste qui uenit de Edom? Et in Psalmo, Quis est iste rex gloriæ? Cum ergo mysterium illud non latuerit Gabrielem tam diu, seqtur ipsum de superioribus esse. Hæc Scotus. (Joh. Scot.) (Isaie. 63.) (Psalm. 23.)

¶ Cuius uerba quid cōtineant ueritatis, distinctiōe patebit sequente. Et quamuis præmissæ essent uerę, nō tamen concluderent quod Gabriel fuisset de sup̄ma aut media hierarchia, sed q; non fuit de infimo choro. (Dionys.)

¶ Amplius de his scribit quodlibeto quinto Henricus, specialiter qualiter unus angelus illuminet aliū, & ei loquatur. Deniq; super primum introducta est eius opinio, qua dicit actualem intellectionem non fieri per intelligibilem speciem, nec ad actualiter intelligēdum requiri speciem talem, sed sufficere habitum scientialem, quæ opinio (sicut ibidem expositum est) contrariatur communi ac ueræ tam philosophorum quàm theologorum doctrinæ. Deinde ad hanc quæstionem, utrum unus angelus possit aliqd de nouo cognoscere per alterius angeli operationem, id est, illuminationem, locutionem &c. respondēs: Quęstio, ait, hæc tres comprehēdit articulos: unum de angelorum illuminatione, secūdum de eorum locutione, tertium de utriusq; nouitate. Itaq; de illuminatione sciendum, q; ipsa ad intellectiuam potētiam pertinet, ita q; omis cognitio ex illuminatione procedit, ita q; scire, intelligere seu cognoscere, nō aliud est quàm intellectum lumine quo illuminatus est, lucere. Sciētia nanq; secundum actum, nihil est aliud quàm cogniti manifestatio, quæ est per obiectum actualiter splendens in intellectu. Vnde & obiectum ut actualiter cognitum, dicitur lumē: qa cognitio fit per assimilationem cognoscētis ad cognitum. Vñ dixit Apostolus: Omne quod manifestatur, lumē ē. Quēadmodum em̄ lumē in corporibus ē uisibile primo & p se, p quod uidētur & alia, inquantū participant lumē & lumine illustrantur, sic in spūalibus iuxta prima quæ deus ē, ē primum intelligibile p se, cuius participatione in eē formali & illustratione omnia alia intelligūt. Hinc sicut is dr̄ domū seu oculos corporales illuminare, q facit quocunque modo ut lumē in medio splēdeat, & ad actū uidēdi immutet, sic spiritaliter dr̄ angelum illuminare, q quocūq; agit in intellectu angelico aliqd, quo actualiter immutetur ad intelligēdū. Quod dupliciter fieri potest in spūalibus, proportionabiliter illuminationi quæ fit (Henricus) (Ephe. 5) (Angelus quō illuminet ab angelo.)

in corporalibus, uno modo lumē infundēdo, alio modo aliquid faciendo. quo facto, lumen infundit, tñ ab alio. Primus modus contingit dupliciter. Primo ipm lumen in oculo corporali aut spirituali causando, quēadmodum sol lumen suum infundit omni oculo corporali sibi opposito. secundo proponendo ipsi oculo aliquid participans lumen, ut eo illuminetur ad uidēdum, quemadmodum exponeres oculo aperto in tenebris piscium squamas aut putridum lignū, cuius lumē ex se uidetur in tenebris. Primo modo solus de⁹ illuminat intellectum angelicum, causando in eo lumē naturæ aut lumē gratiæ uel gloriæ, aut etiam increatū lumē infundēdo, nō faciendo ipsum esse ubi prius nō erat, sed faciendo quod aliter sit ibi q̃ prius, uidelicet aut tanquam rationem & medium cognoscendi obiectiue alia à se, non seipsum, secundū quod Augustinus posuit omne uerum in lumine primæ ueritatis cognosci, præsertim om̄e uerum supernaturale, aut tanq̃ obiectum cognitum, sicut se manifestat beatis. Cum q́ angeli esse nō ualeant creatores alicuius luminum horū, nec increatum lumen manifestare, constat ꝙ isto modo unus angelus alium illuminare non queat, sed potest hoc proponendo intellectui aliquid participans lumen, illuminans intellectum ad cognoscendum. Verum iste modus ad doctrinam & locutionem pertinet angelorum. Porro loquendo de illuminatione secundo modo principali, inferiores angeli à superioribus habent illuminari. Possunt etem̄ superiores angeli aliquid facere circa inferiores. quo facto, lumen quod illuminat ad cognoscendum, infundatur inferioribus, quod ipsimet angeli nequeunt infundere. & hoc dupliciter: primo, merè contrarium impediens remouēdo: secundo, dispositionem necessariam inducendo. Primo modo dicitur lumē infundere, qui facit fenestram in pariete: secundo modo medicina illuminat oculum uitiatum, remouēdo ab ipso ęgritudinis uitium impediēs uisum. sic q́ un⁹ angelus illuminat alium. Quocirca notādum ꝙ cum om̄ia naturaliter & ordinatim ad inuicem sint cōnexa, cōnexio ista nō solum est accipiēda secūdum gradum & ordinem naturarum, sed etiā principalius secūdum gradum influētiarum & operationum, ita ꝙ natura inferior semper quo ad aliquid ē in potentia respectu superioris, à qua potest per superiorem reduci ad actum. & hæc est influētia uniuersalis, quæ incipit à primo principio, & gradatim ꝓtenditur per media usq́ ad infimam creaturam, quæ est materia prima: quam cōnexionem appellauerūt philosophi auream catenam, qua uniuersa inuicem cōnectuntur ad cōstituendum uniuersi unitatem, ita ꝙ si connexio talis per influētiam nō esset in uniuerso, ipum uniuersum nō esset unum, nisi ordine aggregatorum, quēadmodum murus lapidum ve aceruus, est unus. & quoniam influētiam istam nō ponebāt philosophi nisi per motum cælestium, idcirco iuxta numerum motuum mobilium ve cælestium, posuerūt numerum intelligētiarū, ita quod si qua esset quæ nō moueret corpus, illa eēt ociosa & frustra, ꝓut duodecimo metaphysicę asserit commentator. ¶ Præterea de angelorum locutione aliquorum fuit opinio, q̃d sit aliud ab intelligere eorundē, utpote nutus seu signū, quo angelus unus alteri indicat suū cōceptum. sed secūdū hoc nutus illi essent q̃d operatū ab angelo operatiōe intellectuali, cū loqui sit actus rōnis & intellect⁹. Si ergo loqui nō est intelligere, nutus huiusmodi essent aliquid operatum ab intellectu præter actum intelligendi, non ipse conceptus mentis: & ita nō essent uerba, nisi quemadmodum sensibilia facta nutus q́ monachorum dicuntur uerba. Si ergo loqui proprie ponamus in angelis, ꝓ uerbo mentis, quod uerius est uerbum quàm uerbum oris, cum nullus tali uerbo loquatur nisi actualiter intelligendo, quo actu concipit uerbum, non est dicendum quòd uerbum angeli seu loqui eius sit aliud quàm intelligere, præsertim cum non sit proprie loqui sine uerbo proprie sumpto, ideo uerbum angeli non nisi ratione differt ab actuali intellectione. Nam dicitur intelligere, inquantum intelligentem respicit absolute, & in uerbo suo aliquid apprehendit. dicitur uero loqui, inquantum ordinatur ad indicandum alteri rem quæ uerbo concipitur. Huiusmodi ergo uerbū seu conceptus indicatiuus, qui dicitur uerbum locutionis, prout in intelligente absolute consideratur, conceptus uocatur. Vt uero ordinatur scilicet ad alterum conceptum alij indicandum, dicitur nutus. ¶ Quo circa sciēdum ꝙ notitia angeli duplex est, uidelicet naturalis & supnaturalis. Naturalis nō ē, nisi quidditatū uniuersalium atq́ essentiarū om̄ium creaturarū, uel in uerbo, uel in propria natura. Viso etenim uerbo æterno naturaliter, quidditates & essentiæ illæ uidentur in ipso, & pertinet quodammodo ad beatitudinē essentialem. est quoq́ naturalis notitia angeli singulariū participantium quidditates, quæ singularia mox ut fuerint existētia, angelus naturaliter noscit: q̄a in ipso uniuersalia cognita, sunt rationes cognoscendi singularia. Cognitio autem supernaturalis, est cognitio singulariū futurorum, dependētium à sola uoluntate diuina & præscientia dei, qualis fuit notitia, quando & ubi & de quo populo Christus nasceretur. De his ergo quæ naturaliter noscūt, proprie non loquuntur angeli: quoniam om̄ia illa q̄libet angel⁹ nouit, nisi forsan ad admirationem aut excitationem laudis diuinæ. Hinc angelorum locutio proprie est de particularibus factis, quę speciali reuelatiōe ab uno primo supernaturaliter cognoscūtur, quę unus in alio naturaliter cognoscere neq̄t, neq́ in uerbo, neq́ in existētia rerum, nisi cū actu sunt. Hæc Henricus, qui de his scribit ꝓlixe.

¶ Verum his Scotus cōtradicit pro parte: Videndū est, inq̄ens, de locutiōe angelorum. Et prætermissis opiniōibus multis, una est remouēda, in qua dr̄. primo, ꝙ angelus cognoscit singulare nō primo, nec per aliquā rōnem propriam, sed per uniuersale suo intellectui cōcreatum: q̄m unumquodq́ sicut se habet ad esse, ita ad cognitiōem. forma autem singularis nil addit super uniuersale nisi negatiōem, ergo nec in cognitiōe. Contra quod arguitur, q̄a (ut supra distinctiōe tertia est ostēsum) singulare aliquam entitatem addit super uniuersale. ergo uniuersale cognitū, nō est ratio perfecta cognoscēdi singulare. Rurs⁹ cū singularia in infinitū multiplicētur, sequeretur ꝙ uniuersale cognitū esset infinitæ efficaciæ in repræsentādo. Iterum ex illa opiniōe sequeretur, ꝙ quodlibet singulare mox ut est existēs, notū esset cuilibet angelo: & ita localis distātia nō impediret angeli intētionem: quod negat à multis, & esse uidet cōtra Augustinū in libro de cura ꝓ mortuis agēda. Amplius probatiōes q̄bus ꝓbat singulare nō posse intelligi ab angelo, procedere uidētur ex hoc, quod imperfectiōis est in intellectu cognoscere singulare, quod est falsum: q̄a secūdum hoc intellectus diuinus nō intelligeret singularia. ideo cōclusio ab illo intēta, nō est cōcedenda: quia probabile est quòd sicut sensus aliquis communis potest sentire om̄e sensibile, sic aliquis in-

August.

Rerū cōnexio vocatur aurea catena.

Nota de locutione angelorū.

Johā.

tellectus creatus potest intelligere omne per se intelligibile. Insuper non uidetur quod dispositio illa ad formam mere supernaturalem, possit causari ab angelo: quia licet ad formam immediate à deo producibilem, cooperante communi cursu naturæ, posset aliqua causa naturalis disponere, ut patet de corpore organizato respectu animæ intellectiuæ, ad formam tamẽ omino supernaturalem, nõ cooperãte communi cursu naturæ, dispositiõem immediatam agere agẽs naturale, uidetur incõueniens esse.

Dionysi⁹. ¶Hæc & multa cõsimilia inducit Scotus cõtra Hẽricum, quorum quædam non militãt cõtra eum. Non enim negat angelum singularia ista cognoscere, sicut obiectio illa Scoti uidet prætẽdere. Nec est incõueniens, angelum dispositiue agere ad infusiõem supernaturalis effectus seu formæ, utpote luminis gratiæ & gloriæ & aliorum diuinorum charismatũ gratiæ gratumfacientis, cum & homo hoc possit, ut uiri catholici cooperatores dei in conuersione & saluatiõe errãtium, sicut ait Iacobus apostolus, Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ suæ. Et Paulus, ut saluos, inquit, faciam quosdam ex eis. Jacob. 5

Scotus. ¶Insuper Scotus: Circa hæc, ait, sunt difficilia duo. primum, quomodo angelus loquẽs nõ loquitur cuilibet angelo. si enim loqui est præcise exprimere cõceptum qui in ipso loquẽte uidetur sicut in libro, & hoc expressum à quolibet potest uideri, æqualiter ergo exprimens illud, cuilibet æqualiter loquitur. Aliud est, quomodo angelus loqtur ei in quo nihil causat. Nulla erit igit ratio, quare & quomodo nũc magis intelligat quàm prius, si nihil aliud fiat in eo. Hæc Scotus.

¶Verũ ut ista materia de angelorum locutione clarius intelligatur, scribenda sunt hic doctorum seniorum responsa.

QVAESTIO II.

Grego. Augustin. Alexãder August.

QVærit ergo hic secũdo, **Vtrũ angelus vnus loquatur alteri.** ¶Videt q̃ nõ, quia secũdũ Gregorium in moralibus super Iob, & Augustinũ lib. de ciuitate, Beatorum corda & cogitatiões inuicem sibi patescũt & nota sunt. ergo nõ indigent mutuo sibi ea manifestare. Deinde si loquunt adinuicem, quærit de medio deferẽte, & de instrumẽtis loquẽdi.

¶Circa hæc primo quærit Alexãder, utrũ loqui cõueniat angelis. Respõdet, Duplex est spiritualis locutio angelorum. Vna qua deo loquũtur, de qua asserit Augustinus libro de Trinitate: Habet deus nũcios, id est, angelos suos, nõ q̃ ei aliquid quod nescit annuncient, sed bonũ eorum est, de ipsius operibus eius cõsulere uolũtatem seu ueritatem. Alia est ipsorum adinuicem locutio. Si aũt obijciat, q̃a Commẽtator super angelicam loquit hierarchiam, angeli nõ indigẽt locutiõe, quoniam conscientias suas adinuicem contemplãtur. Dicẽdum quod ex fine autoritatis illius patet eius solutio. Sic quippe finitur: Quoniam conscientias suas adinuicem contemplantur, ad alterutrum quodammodo sine uoce loquũtur, quasi dicat, non sensibiliter, sed intelligibiliter spiritualiterq́ loquuntur. Vel dicendum quod duplex est manifestatio conscientiæ in bonis dei ministris. (De malis nanq́ non loquimur.) Vnam habent per cognitiõem in uerbo, & secũdũ hanc uerũ est q̃ conscientiæ eorum sunt sibiinuicẽ manifestæ. nam unus in uerbo cõscientiam uidet alterius. Hinc Gregorius de nobis ut glorificatis in patria, ptestatur: Vniuscuiusq́ mentem ab alterius oculis corpulentia nõ abscõdet. Corporum enim glorificatorum tãta conformitas erit ad spũm, q̃ ad affectus q̃ erunt in spiritibus, sequẽtur qdam nutus in eorum corporibus, in qbus poterũt dinosci ipsi affectus in illis nutibus relucẽtes. Similiter dicimus esse manifestas angelorum conscientias inuicem, quo ad cognitiõem quam habent in uerbo. sed hoc nõ est ex natura propria angeli, sed uerbi. Vnde hoc magis est ex gratia quàm ex natura. nec ideo ẽ negandum quin alij alijs plura cognoscunt in uerbo pro uoluntate ipsius uerbi. nec in angelis est locutio quo ad illa, quia potestas manifestandi illa non residet apud angelum, sed apud uerbum, ita quod siue uellet, siue nollet angelus qui plura cognoscit in uerbo, ipsum uerbum hæc eadem manifestaret angelo pauciora scienti. Alia est cognitio quam habent angeli in seipsis, & de hac non est uerum quod conscientiæ eorum sunt sibi inuicem manifestæ, imò plura scit unus quàm alius. & plura sciens, naturalem habet potestatẽ, manifestandi ea illi qui nescit. Hæcq́ manifestatio uocatur locutio. Hæc Alexander.

Obiectio solutur.

Angeli duplicem habẽt mutue cõscientię notitiam. Gregor.

¶Secundo quærit, Vtrum locutio sumatur uniuoce, aut secũdum eandem rationem, dum deus dicit loqui angelo seu animæ, & dum angelus dicit loqui deo, atq́ dum angelus dicitur loqui animæ seu angelo. Respondet, Locutio quandam rationem sortit seu habet ex parte finis, & ita non dicit secũdum eandem rationem respectu dei & angeli ac animæ, ordinatur nanq́ locutio ad indicandum aliquid ei seu instruendum, & ita creatura non loqtur creatori omnia æternaliter cognoscenti. Porro ex parte formæ secundum eandem dicitur rationem, tamen per prius & posterius. sic nanq́ est expressio, euidentia aut insinuatio seu interpretatio desiderij aut conceptus. Vnde de animæ locutione ad deum fatetur Gregorius: Animarũ uerba sunt desideria ipsa. Si enim desiderium sermo nõ esset, propheta non diceret: Desiderium cordis eorũ audiuit auris tua. Similiter per hoc, quod de locutione angeli mali testat Gregorius: Diabolũ loq ad deum, est ptãti maiestatis ac sapientiæ eius nil posse celare. Hinc locutio angeli nõ aliud est, quàm cogitatio seu desideriũ eius expressum. respectu aũt alterius angeli aut animæ, est indicatio horum ut cognoscat ab illis. Vnde & Augustin⁹ lib. de Trinitate affirmat: Formata cogitatio de re quam scimus, est uerbum quod corde proferimus.

Questio

Locutio q̃ rõne p̃ueniat deo angelis ac animabus

Gregori. Psalm. 9

Gregori⁹

August.

¶Tertio quærit, an una sit locutio dei & angeli, qñ de⁹ per angelũ loqt. Et circa hoc sciscitat, an semp p se immediate loqt creaturæ præsertim rõnali, an semp p angelũ. Ad primũ horũ respõdet, q̃ una ẽ locutio quæ ẽ dei ut primo mouẽtis ac impantis, & angeli ut exequẽtis & obsequẽtis. etenim una ẽ actio principalis agẽtis & instrumẽti ut artificis, & securis ẽ una sectio. Sicq́ loqt de⁹ p angelũ, iuxta illud Apocalypsis: Loquẽs p angelũ suũ suo Iohanni. Sic quoq́ una ẽ dei ac prophetæ locutio. Si uero obijciat, q̃ diuersorum agẽtiũ diuersæ sunt actiões: dicẽdum q̃ uerũ est quando una non operatur per aliam, nec una in uirtute ac uice alterius. Et rursus hoc uerum est, loquendo de actionibus elicitiue ac immediate productis ab ipsis agentibus. Ad secundum respondet, Deus aliquando loquitur animæ per seipsum, quandoque per angelum, quẽadmodum ex scripturis probatur. Propter quod ait Gregorius: Spiritum dei quasi quędam uerba nobis dicere, est occulta quæ agenda aut cognoscẽda sunt, homini intimare, atque cor hominis non adhibitis strepitu ac tarditate sermonis, peritum de absconditis red

Questio.

Apocal. 1

Diluitur obiectio.

Gregor.

Loq̄r de⁹ hōi ꝑsubie ctā creaturam multipliciter. dere. Cum enim loqtur per angelum, aliquando uolũ
tatem suam rebus seu factis indicat, aliquãdo imagi-
nibus oculis cordis ostensis, interdũ imaginibus ante
corporeos oculos ex aere assumptis, interdum cælesti
bus substantijs, quandoq; terrenis, nonnũquam cæle-
stibus pariter ac terrenis humanis cordibus per ange
lũ loqtur, ut ipse quoq; per angelũ mentis obtutibus
præsentet. Verbis nanq; per angelum loqtur, dum p
imaginem nihil ostendit, sed supernæ locutiõis uerba
Johã. 12. audiũtur, sicut in euangelio legit: Clarificaui, & iterum
clarificabo. Neq; em̃ deus qui sine tempore ui intimæ
impulsionis clamat, in tempore uocem suam per sub-
stãtiam edidit, quã incircũscriptam tẽpore per huma
na uerba distinxit: sed de cælestibus loquẽs, uerba sua
quæ audiri ab hominibus uoluit, administrante ratio
nali creatura formauit. Aliquando autem per angelos
loqtur deus reb⁹, dũ uerbo nil dicitur, sed futura (sum-
Jezech. 1. pta ex elemẽtis imagine) nunciant, sicut Iezechiel spe-
ciem uidit electri in medio ignis. Interdum uero p an
Gene. 3. gelos rebus simul & uerbis loqtur, ꝓut in Genesi scri-
bit: Cũ audisset Adam uocem domini deambulantis,
abscõdit se. Interdũ imaginibus oculis cordis ostensis,
sicut Iacob uidit scalam in somnis. Nonnũq̃ imagini-
Gene. 28. bus ante corporeos oculos ex aere ad tempus assum-
Gene. 18. ptis, sicut Abraam uidit tres uiros, q nũc angeli, nunc
dominus appellant. Qñq; loqtur cælestibus substanti
mat. 3. & 17 is, sicut dũ uox de nube insonuit: Hic est filius meus di
Nume. 22 lectus. Interdũ terrenis, quemadmodũ ore asinæ p an
gelum uerba humana formauit. Aliquando cælestib⁹
Exodi. 19 20. 32. simul & terrenis per angelos loqt deus, sicut ad Moy
sen in monte, cũ iussionis suæ uerba edidit, ignem ru-
bumq; sociauit. Aliquãdo immediate per angelos sua
secreta humanis cordibus inspirauit, quemadmodum
Zachar. 2. Zacharias testat: Dixit ad me angelus q loquebatur in
me. Ex quibus patet, qualiter deus diuersis modis per
angelos loqtur. Nihilominus potest per seipsum uer
ba efficere, & res per quas loquat, sine ministerio ange
lorum formare: quatenus sicut angeli sunt medij inter
deũ & creaturam rationalem, ita deo ministrent, & ra
tionali naturæ diuinam naturam insinuent. Hæc Ale-
xander uel potius Gregori⁹. Qui Gregorius denuo ꝓ
Gregori⁹ testat: Dei locutio ad nos intrinsecus facta, uidet poti
us q̃ audit: quoniam dũ seipsum sine mora insinuat, re
pentina luce tenebras ignorantiæ nostræ illustrat.

¶ Quarto q̃rit, qd dicat locutio secundũ q̊d angeli
mutuo loquũtur. Et ait Damascenus lib. 2. q locutio
Questio. illa est intelligẽtiæ siue cõsilij cõmunicatio sine sermo
Damasce. ne uocali. Quo circa ambigit, q̃liter intlligentia unius
Intelligẽtia vni⁹ angeli quõ trãsferat in alium. angeli possit transferri ad aliũ, cũ id q̊d tradit aut com
municat, ad alterũ per aliqd transferat. Dicẽdum q cõ
municatio ista fit per similitudinem quandam, quem-
admodũ si speculum suam similitudinem cõmunicet
alteri speculo: sic angelus cũ uult, suam intelligentiam
communicat alteri angelo. Si uero quærat, quæ sit dif
ferentia inter traditionem intelligẽtiæ atq; cõsilij: re-
spondendũ q intelligentia est de re cognoscenda, tra-
ditio consilij de re fienda. Hæc Alexander. Qui de hac
materia adhuc multa inqrit, quę infra tangent.

¶ Insuper de hoc an in angelo idem sint locutio &
Bonauen. cognitio, Bonauẽtura respõdet: Loq dupliciter sumit.
primo mõ loq dicit actũ in se seu intrinsecũ: secundo,
actũ ad aliũ & q̃si extrinsecũ. primo modo loq, est idẽ
q̊d uerbũ formare seu gignere. scdo, idẽ ẽ q̊d formatũ
uerbũ exprimere. Primo modo locutio siue in deo si-
ue in angelo siue in anima, nõ est aliud q̃ cogitatio. se

cũdo mõ plus dicit q̃ cogitatiõem, diuersimode tñ in Locutio angeli fert addit cogni.
diuersis: qa in deo loq ad alterũ, ultra intellectũ notat
effectũ, uidelicet reuelatiõem. nõ em̃ dr̃ de⁹ homini lo
q solũmodo, qa in seipo intelligit, sed qm̃ ultra hoc ali
qd reuelando illustrat. in hoie aũt nõ solũ addit effe-
ctũ in alterũ, sed & mediũ signũ, uidelicet uocẽ sensibi-
lem per quam mẽtis cõceptus alteri notificat. in homi
ne em̃ est alius actus cõuersiõis supra se, & alius actus
cõuersiõis super aliũ. in cogitatiõe cõuertit anima su
pra id quod habet in se, in locutiõe aũt offert hoc al-
teri. sicq; aliud est cogitare, q̃ exterius loq. Anima q̊q;
q̃diu degit in corpore, nõ est nata suscipe nisi mediãte
ui sensitiua. idcirco reqrit signũ sensibile, q̃tenus sicut
hõ cõpositus est ex anima & corpore, sic locutio eius
aliqd habeat spũale & aliqd corporale. in angelis aũt,
cũ sint spũales substantiæ, locutio habet se medio mõ.
nam ultra cogitatiõem addit effectũ siue respectũ, non
sensibile signũ. Addit aũt effectũ siue respectũ, qm̃ co-
gitatio q̃ntũ ẽ de se, extat secreta. ideo nõ fit alteri ma-
nifesta, nisi cogitãs aliqd offerat alteri, & q̊dã nutu me
diãte aperiat se, id q̊d in se habet, faciẽs ad alterũ q̃si ad
aurem ꝑuenire. Necessari⁹ q̊q; est actus nouus, qm̃ an
gelus nõ eadem cõuersiõe cõuertit se ad se & ad alterũ.
nõ aũt reqrit sensibile signũ aut deferens mediũ, cũ in
angelis non sit sensitiua cognitio. propterea sufficit eis
intelligibilis species, q̃ ex uirtute angeli intellectiua ad
uolũtatis suæ imperiũ põt ꝓtendi ad alterũ: queãdmo
dũ etiam species illa dũ eam sibi & in se intuebat, fuit
uerbũ interius, ita dũ eam extẽdit ad alterũ, efficit qua
si nutus seu signũ & uerbũ exterius. Cũq; tam species il
la, q̃ uirtus ꝓtendẽs eã ad alterũ, & ipsa ꝓtẽsio, spũales
cõsistant, nõ egent medio deferente. Veruntñ qm̃ uir
tus illa finita est, ad hoc q angelus angelũ ꝓtendẽdo il
lam speciem excitet, oportet q nõ nisi finita distantia
abinuicẽ distẽt. Itaq; locutio angeli ultra cognitiõem
addit ulteriorem actũ atq; respectũ, rõne cuius cõcer-
nit finitam distãtiam, q̃uis cognitio & intellectus abs-
trahãt ab oĩ distãtia. & angeli scti cogitatiões suas ad
Obiectio. nutũ uolũtatis mõ cõmunicãt, mõ occultãt. Verũ his
obijci põt. Locutio nãq; differẽs à cogitatiõe, addit ali
q̊d exprimẽs signũ. si ergo angel⁹ uult speciẽ suã intel
ligibilem alteri angelo manifestare loquẽdo, & in ipo
differũt cognitio & locutio, optet q differãt etiã speci
es illa & signũ q̊d exprimit. tũc quæro de signo illo, qa
aut est species, aut est res. si species, pari rõne indiget ali
q̊ signo. similiter de tertio signo, nec erit status. Si ue-
ro est res, aut ergo sensibilis aut intelligibilis. nõ sensi
bilis, cũ nihil sensibile existat ĩ angelo. Si intelligibilis,
quæro quare illam magis intelligit angelus cui fit ser-
mo, quàm speciem ipsam quæ est in intellectu angeli-
co. Et rursus, res quæ est in uno angelo, nequit fieri in
alio, ergo fit secundum similitudinem. sicq; ratione spe
cies existens in unius angeli intellectu, potest gignere
similem sui in alio. & si non, quæritur quare.

¶ Et respondendum quòd non oportet nutum &
speciem differre realiter, sed sufficit quòd differant cõ
paratione. Eadem quippe species est, quæ considera-
tur in se & quæ potest protendi ad alterum differens
relatione. Actus uero cõsiderandi, qui est cognitio &
actus protẽdendi eam ad alterum, quæ est locutio, est
alius & alius actus: quibus actibus intellectus angeli-
cus eadem re diuersimode utitur, ita quòd una consi-
deratione est uerbum & species. alia uero uocatur eti-
am nutus. Nihilominus dici posset quòd sicut species
quæ est in speculo, dum se protendit ad oculũ, non est

penitus eadem, sed se multiplicat, ita & species intellectus angelici. Porro si quæratur de uirtute qua fit, seu de luce speciali: Dicendum quod concurrit ibi lux duplex, uidelicet lux intellectus angelici offerentis, & lux summæ ueritatis, ut sicut in luce corporali ad immutandum uisum, uidemus concurrere lucem oculo incorporatam, & lucem solis superinfluentem, ita in spiritali cognitione duplicem concurrere lucem intelligamus, pura diuinam atque creatam, ut sæpius innuit August. Hæc Bonauentura.

August. De⁹ uidetur tripliciter

¶Qui item ad istud, utrum eadem locutio possit esse à deo & angelo sancto, respondet: Sicut tripliciter dicitur quis deum uidere, utpote uisione corporali, imaginaria & intellectuali, ita quod uisione intellectuali uidetur deus in cælis in seipso lucens, uisione imaginaria & corporali in creatura subiecta apparens, sic tripliciter dicimur audire: primo, per signum sensui exteriori adhibitum: secundo, per signum in interiori sensu seu imaginatione formatum. tertio, per uerbum inspirationis menti instillatum. Et sicut tripliciter deus auditur, ita tripliciter loquitur, secundum quod triplicem excitat in nobis auditum, quemadmodum sensum nostrum ad suspirius apprehensionem signo sensibili, in quo angelus apparet in dei persona, uel deus ex ministerio angeli, aut mentem nostram per semetipsum informat ut ipsum agnoscat: sic in locutione intelligendum est, quia locutio quam deus loquitur nobis per signum sensibile siue interius siue exterius, aut semper, aut frequenter exhibetur per angelum, ut Gregorius ait 3. morali. Nempe dum deus loquitur nobis per angelum, aliquando uoluntatem suam rebus indicat, aliquando imaginibus &c. ut supra in Alexandro. & tunc est eadem locutio, sicut est eadem operatio principalis mouentis ac instrumenti &c. ut supra. Præterea si quæratur, an angelus in dei persona apparens, debeat adorari ex parte dei, sicut apparet in persona dei & loquitur: dicendum quod sicut sermo quem format angelus in subiecta creatura, dupliciter potest referri ad deum, uidelicet immediate & mediate: immediate, dum angelus pronunciat ac si deus pronunciaret: mediate, dum angelus pronunciat ut nuncius dei: ita in apparitione sensibili est intelligendum, quoniam forma illa aut principaliter ducit in angelum, sicque potest dulia adorari: aut in deum, & sic potest adorari latriæ cultu. Postremo, de hoc, an huiusmodi apparitiones & locutiones sensibiles semper fiant mediante ministerio angelorum, Augustinus tertio de Trinitate, dubie loquitur, attamen potius innuit quod omnes factæ sint ministerio angelico in nouo ac ueteri testamento. Gregorius uero tertio moralium expressius hoc affirmat, ut patet in uerbis ex Alexandro. Hæc Bonauentura.

Loquitur deus homini tripliciter.

Gregori⁹

Augustin.

Gregor.

Tho. aq. Illuminatio & locutio differunt.

¶Præterea Thomas: In angelis, inquit, est quædam locutio, quæ tamen ab illuminatione differt in duobus. primo, quantum ad ea de quibus sunt. quoniam illuminatio proprie est de his quæ superior angelus in lumine diuinæ essentiæ apprehendit, quæ inferior angelus in ea non uidet, propter quod indiget ut in lumine superioris angeli magis contracto ac determinato, quam est lumen diuinum & increatum, illa cognoscat. Locutio autem de motibus liberi arbitrij, quos unus non uidet in alio. His etenim modis duobus aliquid potest esse notum angelo uni, non alteri. secundo, quantum ad modum quo utrumque perficitur, differentem secundum duo, quæ ad uisionem intellectualem requiruntur ad corporalis similitudinem uisionis. uidelicet res ipsa quæ intellectui proponitur, & lumen sub quo uidetur. Illuminatio ergo fit per hoc, quod lumen intellectus unius angeli per fortius lumen superioris angeli confortatur ad aliquorum cognitionem. sed locutio fit per hoc, quod aliqua prius occulta proponuntur ad cognoscendum sine hoc, quod uirtus cognoscentis fortificetur, ut patet in recitatoribus fabularum, in quibus aliquis cognoscit quod prius nesciebat sine hoc quod suus intellectus clarificetur. Qualiter autem aliquid possit proponi angelo ad cognoscendum ab ipso, patet ex simili in nostra locutione. Est enim aliquid in homine, quod alius homo de ipso naturaliter percipere ualet, ut quæ exterioribus sensibus subiacent: aliquid uero, quod ita ab alio nequit cognosci, ut interioris mentis conceptus. Species ergo conceptæ interius, secundum quod manent in simplici conceptione intellectus, habent rationem intelligibilis tantum: sed prout ab intelligente ordinantur ut alteri manifestandæ, habent rationem uerbi, quod dicitur uerbum cordis: secundum autem quod adaptantur & quodammodo coordinantur signis apparentibus foris, si sunt signa ad uisum spectantia, dicuntur nutus: si ad auditum, uocatur proprie uocalis locutio. Hi enim sunt duo sensus disciplinæ. Conformiter in angelis interior mentis conceptus libero arbitrio subiacens, ab alio uideri non potest. quando ergo conceptam speciem ordinat ad manifestandum alteri, dicitur uerbum cordis: quando uero coordinat eam alicui horum, quæ unus angelus in alio naturaliter potest uidere, illud naturaliter cognoscibile, fit signum expressiuum interioris conceptus: & talis expressio uocatur locutio non uocalis, sed intellectualis, uirtusque exprimendi nominatur illorum lingua. Nec his obuiat dictum Basilij, si nuda & intecta omnia uideremus, ex solis motibus intentionum cogitationes alterutrum panderentur: quia per uerba hæc intendit Basilius ab anima separata indigentiam locutionis uocalis, non intellectualis negare. Et pari modo exponendæ sunt multæ autoritates, quæ idem uidentur prætendere. Nec cogitandi sunt incorporei angeli, quasi situaliter abinuicem distantes, & quasi per medium deferens colloquentes: imo quod in corporalibus agit situs, hoc in spiritualibus ordo. hinc ad istam locutionem sufficit solus ordo intentionis ad manifestandum quod alteri. Porro angeli sancti indesinenter sunt in actuali suijpsorum consideratione, & per consequens eorum quæ ad ipsos pertinent, quorum omnium ipsemet quicunque angelus est ratio cognoscendi. Nil etenim prohibet plura simul intelligi, quorum una est ratio cognoscendi. Verum quam cito angelus unus ordinat locutionem suam ad alium, efficitur locutio eius de pertinentibus ad alium illum, sicque ab ipso cognoscitur. Quo constat, quod unus angelus plures sibi loquentes simul potest audire, unusque sanctus plures ipsum inuocantes. Hæc Thomas in Scripto.

Basilius

Unus sanctus quo plures est inuocantes simul possit audire

¶Præterea in prima parte quæstione 107. In angelis, inquit, extat locutio. sed ut secundo moralium ait Gregorius, Dignum est ut mens nostra qualitatem corporeæ locutionis transcendat, quatenus ad sublimes atque incognitos modos locutionis intime suspendatur. Itaque ad intelligendum qualiter unus angelus alteri loquatur, aduertendum quod uoluntas mouet intellectum ad suam operationem. Intelligibile autem est in intellectu tripliciter. primo, quasi habitualiter uel secundum memoriam, ut loquitur Augustinus. secundo, ut actualiter consideratum. tertio, ut ad aliud relatum. Atque de primo gradu in secundum transit per uoluntatis imperium. Vnde in diffinitione habitus dicitur, quo quis cum uoluerit utitur. Similiter de secundo transitur per uoluntatem in tertium, quia per uoluntatem mentis conceptus ordinatur ad alium, ad aliquid operandum manifestandum ue alteri. Dum uero mens conuertit se ad considerandum actu quod nouit habitu, loquitur sibiipsi. Hinc conceptus mentis angelicæ ordinatus ad manifestandum alteri per uoluntatem unius angeli, alteri innotescit, sicque unus loquitur

arti. primo. Gregor.

Intelligibile est in intellectu tripliciter August.

tur alteri, cũ nil aliud sit ad aliũ loq, q̃ cõceptũ mẽtis ei manifestare. Si aũt obijciat̃ ꝙ loquẽs ꝑ aliq̃d signũ, excitat audientẽ ut suæ locutioni attẽdat, sed non apparet per q̃d angelus unus sic excitet aliũ: Dicẽdum ꝙ q̃- tum ad angelos beatos qui incessanter se inuicẽ uidẽt in uerbo, non esset necesse ponere aliq̃d excitatiuũ: q̃m sicut unus semper conspicit aliũ, sic iugiter uidet quicquid in illo est ad se ordinatũ ac ptinẽs. sed quia in statu naturæ conditæ sibijnuicẽ loqui poterãt etiã angeli mali, & nũc inuicẽ sibi loquunt̃: dicendũ ꝙ sicut sensus mouet̃ à sensibili, ita intellect⁹ ab intelligibili. hinc sicut per signũ sensibile excitat̃ sensus, ita ꝑ aliquã uirtutẽ intellectualẽ excitari potest mens angeli ad attendẽdũ. Hæc Thomas in Sũma. ¶ In qua quærit secundo, an angelus inferior loquatur superiori. tertio, an angelus deo loquatur. & ex præhabitis constat ꝙ imò. si quidem om̃is illuminatio in angelis ẽ locutio, nõ ecõtra. Quarto quærit, an localis distãtia aliquid agat ad locutionẽ angelicam. Quinto, an locutionẽ unius angeli ad aliũ, angeli oẽs cognoscant, ad quæ etiam ex dictis habetur in promptu respõsio. Operatio nanq; intellectualis angelica, est om̃ino à loco & tempore separata. & in eo ꝙ ita est separata, neq; diuersitas temporis, neq; distãtia loci aliq̃d operat̃. Vnde in locutiõe angeli nullũ parit impedimentum distãtia loci. Rursum, cum dictũ sit, conceptũ unius angeli per hoc percipi posse ab alio, ꝙ unus angelus ordinat eũ sua uolũtate ad manifestandũ alteri, certum q; sit ꝙ sic possit eũ ordinare ad unũ quod nõ ad aliũ, cõstat ꝙ sic possit loqui angelo uni, ꝙ nõ alteri. Hæc Thomas ibidem.

Albertus. ¶ Albertus quoq;: Loquuntur, inq̃t, angeli sermone intus disposito, non ꝓlato, sc̃dm Damascenũ, ideo nõ sunt in eis loquentiũ organa, ut linguæ, aures & cõsimilia, nisi secundum anagogicã seu spiritalem significationẽ. Hinc lingua in angelis, est intellectualis ptãs interpretandi seu significandi suos cõceptus ad alterũ. Loqui etiam cõuenit oĩbus ad oẽs, loquẽdo de locutione simpliciter, quãtũ ad interioris cõceptus significationẽ. Hoc em̃ est de naturalibus angelorum, nec ptinet ad ministrantiũ & assistentiũ distinctionẽ. alia uero ẽ locutio ad illuminationẽ relata, & ita supiores angeli inferioribus loquunt̃, nõ ecõuerso. Deniq; ad locutionem in angelis tria exigunt̃, puta cõuersio luminis intelligentiæ angelicæ sup speciẽ rei, de qua uult loq. & hæc species dr̃ signum, ꝑ q̃d angelus alteri loquit̃. secũdum est uolũtas manifestandi alteri angelo suũ cõceptum. & hoc à Basilio uocat̃ cogitationum interio. ad hũc quippe finem angel⁹ tẽdit loquẽdo. dicitq; Augustinus, ꝙ intentio est uolũtas cũ fine. Tertio exigit̃ innuitio cum lumine intelligẽtiæ ad rẽ quã uult manifestare, & hoc dr̃ nutus. Hæc Albertus. Qui de his plura cõscribit hic & in libro de coæquæuis.

Durãdus. ¶ Porro Durãdus hic recitat & impugnat q̃rundã opiniões circa angelorum locutiões, q̃ etiã opiniões modicũ apparẽtiæ sortiũt̃: nec ipsa Durãdi opinio certitudinẽ habet, imò finaliter puto ꝙ sicut natura angelica nr̃m intellectũ uehemẽter trãscẽdit, intm̃ ꝙ mens nr̃a ad eius cognitionẽ & intuitionẽ se habet, queãdmodũ ad lumẽ solare oculus noctuæ: sic & modũ locutionis angelicæ reor nobis, ꝑ maxĩa parte ignotũ, imò (ni fallor) tã ꝑ lumẽ suum naturale q̃ ꝑ lumẽ grãe pñt uarijs modis nobis ignotis loq ad inuicẽ & ad nos, atq; purgare, docere, influere, opari: nec sapiẽtiæ est de talibus multũ assertorie loq, sed poti⁹ deo & ipsis ipsorum secretũ cõmittere. Nihilominus positiones solẽniũ doctorum sunt recitãdæ, q̃tenus ex diuersis, quãtũ nobis possibile ẽ, ueritatis notitiæ ꝓpinquemus. Placet demũ & angelis sanctis, ut cũ humilitate, modestia & reuerẽtia & timore de ipsis loq̃mur. Itaq; Gulielmus sc̃da parte de uniuerso: Q̃m, ait, ingressussum hũc sermonem de illuminatiõibus angelorũ & applicatiõibus ꝑ q̃s fiunt, aggrediar ꝑscrutari diffusi⁹ de allocutiõibus illorum ad inuicẽ, & ad aĩas nr̃as, q utiq; nõ naturali necessitate, sed uolũtate & libertate lumina reuelationũ cõicant. Cui⁹ exẽplum ẽ in eo q tenet librũ multorum uoluminũ ac foliorum, liberã habẽs uoluntatẽ claudẽdi illum atq; aperiẽdi, aspiciẽdi ad inspectionem unius folij aut uersus, & oñdendi in eo quicquid uoluerit & q̃ties. Quilibet nã q; eorum uerus ẽ liber spũalis lucidissimæ inscriptiõis naturalium ac diuinalium seu supnaturalium scientiarũ: & quantum uoluerit, aperit se, & aspicientes in se, legere sinit ex iussiõe & bñplacito creatoris, sine quibus & extra q̃ nil penitus faciunt. Nec sunt ꝓrsus ut materialia specula, sed sunt reuera clarissima specula, imagines uisibilium & inuisibilium lucidissime repñsentantia secundum mẽsuram perfectionis eis à creatore supgloriosò collatæ: sic tñ, ut in eis nullus uideat, nisi quãtum ipsi uoluerint. Atq; in hoc similitudinẽ gerunt altissimi ac sapiẽtiæ eius: qui cum sit speculum sine macula, attñ in eo null⁹ uidere aut noscere potest, nisi quantum sua dignatio dederit. Deniq; in allocutiõe humana ꝑ positiua & sensibilia signa excitat̃ audiens ut applicet se ad intelligendum: quãto magis signa naturalia, quib⁹ utũtur angeli, poterunt excitare & intentũ exprimere, tãq̃ ueræ & expressæ imagines rerum? Formæ etem̃ q̃ in hm̃oi substantijs sunt, ueræ ac propriæ imagines rerum sunt, quarũ scientia est in ipsis. ideo nõ sunt alia signa necessaria beatis illis substantijs, ad loquendum & designãdum quod uoluerint animabus nostris alijsve spiritualibus substantijs. Loqui ergo earum adinuicem uel ad animas nostras, non est nisi applicatio earum adinuicem siue ad animas nostras: quemadmodum neq; loqui nostrum ad alios, aliud est quàm applicatio nostræ uocis ad auditum illorum. Cum ergo unusquisq; illorum uox naturalis sit, non positiua: & totus liber naturalis ac proprius totus, signum: applicatio eorum adinuicem & ad animas nostras, est locutio eorum adinuicem & ad animas nostras, spiritualis reuelatio quoque, atq; instructio, imò & linguagium naturale. Deniq; uox hm̃oi non tm̃ uox spiritualis est, sed etiam fortissimus & clarissimus clamor, spirituali auditui audibilissimus. Hæc Gulielmus. ¶ Amplius, ultra ꝓhabita quinto asserit q̃dlibeto Hẽricus: Locutio angelorũ nõ ẽ nisi cõceptus exꝑssus in cõceptu uni⁹ angeli, possibili uideri in se ab intellectu alterius angeli: quemadmodum si legeret in libro quo eidẽ explicat conceptũ alicuius quem, quẽ naturaliter uidere non potest, neq; in illo, neq; in re ad extra: quod alter uidere non ualet illi sic esse reuelatũ, q̃m absq; innuitione cognitiõis & absq; nouo cõceptu fit reuelatio illa. Hæc Henricus.

¶ Qui circa hæc multa scribit difficultatem gignentia, sicut & uerba ista nunc tacta. Nam quomodo potest reuelatio ista fieri sine nouo conceptu eius cui fit, si per eam aliquid cognoscit de nouo? Verũ circa hoc scribit hic doctor multa obscura, & q̃ uerbis diuini Dionysij cõsona non uidentur. Puto, inquit, q̃d angelus unus de nouo nihil põt cognoscere per alterius angeli operationem, de nouo circa ipsum illuminando. tamen de hoc ambigue loquitur.

¶ At uero Scotus à nõnullis ꝑdictis dissentiẽs. Ange

lus, inqt, loqtur angelo, causando immediate conceptũ aut cognitionẽ obiecti, de q̃ loquit. Loquẽs em̃, principaliter intendit exprimere suũ conceptũ intellectui cui loqt. Quodlibet aũt agẽs naturale, stati, si posset, induceret q̃d principaliter intẽdit. angelus aũt põt ꝑfatũ effectũ inducere. q̃d em̃ sufficiẽt ẽ in actu primo respectu alicuius effectus, põt effectũ illum ꝓducere in receptiuo ꝓportionato & approximato. angelus aũt actualẽ habẽs notitiã alicuius obiecti, ẽ sufficiẽter in actu primo ad causandũ intẽtionem seu conceptũ actualẽ ipsius. ergo põt effectũ illũ causare in q̃cunq; intellectu receptiuo. Intellectus autẽ alterius inferiorisq; angeli, ẽ receptiuus illius effectus seu notitiæ aut cõceptus. põt ergo angelus loquẽs causare in alio solũ actũ, ut si loquat ei de aliq̃ q̃d ille habitualiter noscit. põt q̃q; in illo causare speciẽ simul & actũ, ut si angelus cui loquit, nõ habeat speciẽ singularis, de q̃ fit sibi locutio. Quẽadmodũ em̃ species sensibilis põt speciẽ causare sensibilẽ eiusdẽ rõnis, ita species intelligibilis intelligibilẽ rõnis eiusdẽ. ¶De his scribit Scotus ꝓlixe, in quibus à senioꝝ & maioꝝ documentis recedit. quibus, q̃a rõnabiliora sunt documẽta, magis ẽ cõsentiendũ. Nec em̃ ea q̃ scribit, plus ꝓbant nisi q; unus angelus causat in aliq̃ actũ aut speciẽ dispositiue, excitatiue & coopatorie. Ipa aũt intellectualis actio seu actualis intellectio angeli, cui fit locutio, effectiue & immediate ꝓcedit à potentia sua intellectiua. nec angelus põt in angelo aliq̃d ꝑ creationẽ efficere. Nec uerũ est q; forma seu species sensibilis, uerbi gr̃a, color est species diffusa ab eo in mediũ, eiusdẽ sunt rõnis, cũ color habeat esse ratũ, specificũ, denoĩans suũ subiectũ, species uero esse intẽtionale. Asserit etiã Scotus iste, q; localis distãtia impedit locutionẽ angelicã, q; à ꝑnoĩatis doctoribus satis est reprobatũ. ¶Insuꝑ q̃ritur hic, an angeli ꝑ exteriora ministeria sua, uel ꝑ missionẽ & allocutionẽ retardentur aut impediantur à contẽplatione bẽfica & diuina. Ad q̃d cõcorditer ab oĩbus r̃ndet q; nõ, q̃a inauertibiliter plene & cõsummate spĩq; actualiter uniti sunt deo, & ipse est eis causa & finis & regula operãdi in oĩ q̃d agũt. ¶Hinc Thomas testatur: Angeli nullã opationẽ habent q̃ nõ sit essentialis felicitati eoꝝ. i. ad essentiã felicitatis eoꝝ ꝑtinens, uel in qua ꝑ cõtẽplationẽ nõ dirigant. Hinc contẽplatio eoꝝ se habet ad ministeria eoꝝ, sicut consideratio regulaꝝ artis ad executionẽ opeꝝ artificis, eo q; deus sit finis oĩm operationũ hierarchicaꝝ, atq; à fine sumit rõ cuiuslibet opis, ꝓpter q̃d cũ ita se habeat finis ad opabilia, sicut principiũ ad speculatiua, ideo sicut artifex simul considerat rõnẽ artis & exeqtur opus, sic angelus simul contẽplatur deũ & ministrat. Si aũt obijciatur q; Raphael dixit Thobiæ, Tẽpus ẽ ut reuertar ad eũ, q me misit, nõ aũt reuertitur ad deũ nisi ꝑ contẽplationẽ: dicendum q; sicut angelus à deo recessit nõ contẽplationẽ intermittendo, sed se uisibilem exhibẽdo, ita ad deũ reuersus est inuisibilitatẽ pristinã resumẽdo. Hæc Thomas in Scripto.

¶Cõcordat Petrus, dicẽdo: Oĩs actio agẽtis s̃m ꝓpositũ regulat ꝑ apꝑhensionẽ. apprehẽsio uero regulãs motũ, non impedit per motũ ipm̃: quẽadmodũ apꝑhensio artificis de regulis artis, non impedit per opus artificiale: nec apꝑhensio locutionis exprimẽdæ, per actum locutionis. In angelis autem omnis eorũ operatio siue sit circa deum, siue circa angelum alium, siue circa nos, regulatur per lumen contemplationis diuinæ, unde non minuit contemplationẽ eorum. Si autẽ quis instet & dicat, quod una & eadem potentia non potest simul exercere diuersas operationes, dicẽdum quod uerum est de operationibus non coordinatis neq; connexis. Hæc Petrus. Idem Richardus, Vdalricus, & alij. Vnde saluator: Angeli eorum semper uidẽt faciem patris mei. Dicit quoq; angelus ad deum reuerti, inquantum redit ad cælum empyreum, in quo deus specialiter eẽ & habitare asseritur, quoniam ibi clarius cernit, & gratiosius ac gloriosius operatur. Hinc fatetur Gregorius: Angelus ad exteriora sic mittitur, quod ab interna contẽplatione non elongatur. Et iterum, Quocunq; mittitur, intra deum currit, ut Raphael q dixit, Tempus est ut reuertar, se nihilominus deo præsentem esse insinuauit, ego sum, dicens, unus de septem qui astamus ante deum.

Margin notes: Dionysi⁹. — Species coloris in aere nõ est eiusdẽ rõnis cum colore. — Questio — Tho. Ad. — Ministerium angelicum felicitati nõ officit — Thob. 12 — Obiectio diluitur — Petrus. — Matt. 18. Isaię. 66. — Gregor.

Quod quæq; anima habet angelũ bonum ad sui custodiã delegatũ, & malum ad exercitiũ. Distinctio. XI. A

Illud quoq; sciẽdũ ẽ, quod angeli boni deputati sunt ad custodiã hoĩm, ita ut q̃sq; electoꝝ habeat angelũ ad sui profectũ atq; custodiã specialiter delegatũ. Vnde in euãgelio ueritas à pusillorum scandalo prohibens, ait: Angeli eorum semper uidẽt faciẽ patris. Angelos dicit eorũ esse, quibus ad custodiã deputati sunt. Super quẽ locum Hieronymus tradit, unamquanq; animam ab exordio natiuitatis habere angelum ad sui custodiã deputatũ, inquiens ita: Magna dignitas animarum est, ut unaquæq; habeat ab ortu natiuitatis in custodiã sui angelũ delegatum. Gregorius quoq; dicit, q; q̃sq; bonũ angelũ sibi ad custodiã deputatũ, & unũ malũ ad exercitiũ habet. Cũ em̃ oẽs angeli boni nr̃m bonum uelint, cõmuniterq; saluti oĩm studeant: ille tñ qui deputatus est alicui ad custodiã, eũ specialiter hortatur ad bonum, sicut legitur de angelo Thobiæ, & de angelo Petri in Actibus apostolorũ. Similiter & mali angeli cũ desiderẽt malũ hoĩm, magis tñ hoĩem ad malũ incitat, & ad nocendũ fortius instat ille, q ad exercitiũ eius deputatus est.

Margin notes: De angelorũ ministerio in missione ꝑ cõpationem ad hoĩne cui ministrant. — Mat. 18. b Hiero li. 3. sup Matt. capit. 18. Eze. li. 4. Mor. c. 31. — Tobię. 5. 6. & 8. a. Actu. 12. b

Vtrum singulis hominibus singuli angeli, an pluribus deputatus sit unus. B

Solet etiã quæri: Vtrum singuli angeli singulis hominibus, an unus pluribus ad custodiam uel exercitiũ deputatus sit. Sed cũ electi tot sint, quot & boni angeli sunt, plures constat esse omnes simul bonos ac malos homines, quã boni angeli sunt. Et cum tot sint electi quot angeli boni, & angeli boni plures sunt q̃ mali: plures q; sint hoĩes mali q̃ boni: non ẽ ambigendum, plures esse bonos homines q̃ sint mali angeli: & plures esse malos homines, q̃ sint mali angeli uel boni angeli.

Margin note: Arguit quod non.

Confirmat unum angelum pluribus hominibus deputari, siue simul, siue temporibus diuersis. C

Ideoq́ dici oportet unū, eundeḿq angelū bonū uel malū, pluribus hominibus deputari ad custodiā uel ad exercitiū siue eodem tempore, siue diuersis temporibus. Ideo autem dicimus eodem tempore uel diuersis tpibus: qa uidet̄ quibusdā, q̄ oēs hoīes q sunt simul in aliquo tempore, singuli singulos angelos habere possunt bonos uel malos: qa licet maior sit numerus hoīm, cōputatis in unū oībus q fuerūt & sunt & futuri sunt. q̄ angelorū: tñ qa hoīes decedentibus hoībus succedunt, & ideo nunquā simul sunt in hac uita: angeli uero nunquā decedūt, sed simul oēs sunt: ideo esse pōt, ut singuli hoīm dū in hac uita sunt, singulos habeāt angelos bonos uel malos, ad sui custodiā uel exercitiū destinatos. Cæterum siue ita sit, siue non: non est dubitandum, unumquenq habere angelū sibi deputatū, siue pluribus simul destinatus sit, siue uni singulariter. Nec est mirandum, unū angelū pluribus hominibus ad custodiam deputari, cum uni homini plurium custodia deputetur, ita ut eorū quisq suum dicatur habere dominum uel episcopum uel abbatem.

Eccl. 1.

Vtrum angeli proficiant in merito uel in præmio usq ad iudicium. D

Præterea illud considerari oportet, utrum angeli boni in præmio uel in merito proficiant usq ad iudicium. Quod in meritis proficiāt, atq quotidie magis ac magis mereantur, quibusdam uidetur ex eo, quia quotidie hoīm utilitatibus inseruiunt, eorumq́ profectibus student. Quibus etiam nihilominus uidetur, q̄ & in præmio proficiāt, s. in cognitione & dilectione dei. Licet enim (ut aiunt) in confirmatione beatitudinem acceperint æternam atque perfectam, augetur tamen quotidie eorum beatitudo, quia magis ac magis diligunt atque cognoscunt: & est eorum charitas, qua deum & nos diligunt, & meritum & præmiū. Meritum, quia per eam & obsequia ex ea nobis impensa merentur, & in beatitudine proficiunt: & ipsa eadem est præmium, quia ea beati sunt.

Autoritatibus confirmant quod dicunt. E

Et q̄ angeli proficiant in cognitione, ac per hoc in btitudine, testimoniīs sanctorū cōfirmāt. Dicit em̄ Isaias ex persona angelorū, Christi ascendētis magificentiā admirātiū: Quis est iste qui uenit de Edō, tinctis uestibus de Bosra? Et in Psal. Quis ē iste rex gloriæ? Ex quibus apparet, q̄ mysteriū uerbi incarnati plenius cognouerunt angeli post impletionem q̄ ante. Et sicut in cognitiōe huius mysteriī profecerunt, ita dicunt eos in deitatis cognitione ꝓficere. Quod aūt in hmōi mysteriī cognitiōe profecerint, euidēter docet Apostolus, dicēs: Quæ sit dispēsatio sacramēti abscōditi à seculis in deo, ut innotescat multiformis sapiētia dei ꝑ ecclesiā principibus & ꝑtātibus in cælestibus. Sup quē locū dicit Hieronymus, angelicas dignitates ꝑfatū mysteriū ad purum non intellexisse, donec cōpleta est passio Christi, & apostolorum prædicatio per gentes dilatata.

Isaię. 63. a
Psal. 23. b.
Ephe. 3. b.
Hiero. li. 2. super epi. ad Ephe. capite 1.

Quod in hac sententia uidetur Augustinus aduersari Hieronymo. F

His aūt uidetur cōtradicere Augu. sup eundē locū epistolæ dicēs: Nō latuit angelos mysteriū regni cælorū, quod opportuno tēpore reuelatū est pro salute nr̄a. Illis ergo à seculis innotuit supra memoratum mysterium: quia oīs creatura non ante secula, sed à seculis est. Attēde lector, qa uidentur dissentire in hac sentētia illustres doctores. Ideoq́ ut oīs repugnantia de medio tollatur, ꝓdicta uerba Haymonē sequētes ita determinemus, ut illis angelis q maioris dignitatis sunt, & ꝑ quorū ministeriū illa nūciata sunt, ex parte cognita à seculis fuisse, utpote familiaribus & nunciīs: illis uero q minoris dignitatis sunt, incognita extitisse dicam⁹, usq quo impleta sunt & ꝑ ecclesiā ꝓdicata: & tūc ab oībus angelis ꝑfecte fuerunt cognita. Constat itaq oēs angelos in cognitione diuinorū mysteriorū scd̄m ꝓcessum tpis ꝓfecisse. Vn̄ nō incōgruēter ipsi dicūt angelorū scientiā ac btitudinē augeri usq ad futurā cōsummationē, qn̄ in sciētia ac btitudine ita ꝑfectissimi erūt, ut nec augeatur amplius nec minuatur.

Augu. sup Gen. li. 5. capite. 19.
Determinatio ꝓdictarū autoritatum
Haymo super epistolam Pauli ad Eph. 3.

Aliorum opinio, qui dicunt angelos in quibusdam prædictorum non profecisse. G

Aliī autem dicunt angelos in confirmatione tanta deitatis dilectione atq notitia fuisse præditos, ut in his ulterius nō profecerint nec profecturi sint. Profecerūt tamen in scientia rerum exteriorū, sicut in cognitiōe sacramenti incarnatiōis & hmōi: sed nō in cōtēplatione deitatis, quia trinitatē in unitate, atq unitatē in trinitate nō plenius intelligūt siue intellecturi sunt q̄ ab ipsa cōfirmatione ꝑceperūt. Ita etiā dicūt eos in charitate nō profecisse

post confirmationẽ: quia eorũ charitas postea nõ est aucta, & sic dicũt eos non profecisse in meritis, sed hoc quantũ ad uim merẽdi, sed nõ quantũ ad numerũ meritorũ. Plura eñ bona fecerũt postea, quæ tũc nõ fecerãt: sed eorũ charitas ex qua illa ꝓcesserũt, nõ est aucta: ex qua tñ meruerũt antequã ista adderent, quantũ postea his adiectis. Illud uero quod alij superius dicũt, probabilius uidet, scilicet ꝙ angeli usꝗ ad iudicium in scientia & alijs proficiant. Quid sit ꝓbabilius

Quædam autoritates uidentur obuiare probabiliori sententiæ. H

Quibus tñ uident obuiare quarundã autoritatũ uerba. ait eñ Isidorus de summo bono: Angeli in uerbo dei oĩa sciunt antequã fiãt, sed nec oẽs, nec oĩa perfecte angelos scire dixit: & ideo eos in scĩa proficere nõ remouit. Gregorius quoꝗ in lib. dial. ait: Quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt? Vbi uidetur dicere quod omnia sciant angeli, & nihil sit quod nesciant. Sed accipiendum est hoc de his, quorum cognitio beatum facit cognitorem, ut sunt ea quæ ad mysterium trinitatis & unitatis pertinent. Isido. li. 1. de summo bono. c. 10. Gre. li. 4. dial. c. 33.

SVMMA DISTINCTIONIS XI.

PRæcedẽti distinctiõe tractauit Mgr̃ de actibus angelorũ, q eis cõueniũt ꝑ respectũ ad deum atꝗ ad inuicẽ, puta de purgatiõe, illũinatiõe & ꝑfectiõe, de assistẽtia, ministratiõe, missiõe & locutione: hic specialiter loquit de q̃dã actu ac ministerio, q̃d inferiores ãgeli circa uiatores exercẽt: hoc ẽ, de custodia q̃ custodiũt hoĩes ipsos dirigendo, tuẽdo, cõfortãdo, ac alijs modis subueniẽdo. Deiñ circa hæc mouet q̃stiões utiles. Prima ẽ, an angeli talit custodiẽdo hoĩes, proficiãt in merito ac p̃mio usꝗ ad diẽ iudicij. Scd̃a ẽ, utrũ ministeriũ incarnatiõis à principio suæ glorificatiõis nouerũt. Et circa has q̃ritur, an circa hoc ab ecclesiastica hierarchia aliq̃d didicerunt.

QVAESTIO I.

HIc q̃ritur primo, **Utrũ angelis cõpetat homines custodire.** ¶Videt ꝙ non, q̃m angeli sunt superiores ac digniores hoĩbus, ergo ẽ contra ordinẽ rerũ, ut ministrent hoĩbus tã defectuosis. Scd̃o, si custodiũt hoĩes, cũ ipsi angeli sint ualde potẽtes ac sapiẽtes, apparet ꝙ nullus hõ periret. Tertio, q̃a si custodiũt hoĩes, tenent eos ꝓ posse informare & ab oĩ piculo saltẽ animarũ suarũ iugiter ꝑseruare, imò & ipsis hoĩbus saltẽ aliq̃n uisibiliter apparere ꝓ ipsorũ salute. Insup circa hæc plurimæ q̃stiões nascũt, uiz ad quẽ ordinẽ angelorũ ꝑtineat ista custodia: & itẽ, q̃rũ hoĩm sit custodiri, utpote an primi parentes añ lapsum suũ angelos habuerunt custodes, an etiã Chr̃s, & utrũ antichr̃s habebit angelũ sctm̃ custodẽ. ¶Circa hæc scribit Antisiodorẽsis in Sũ. lib. 2. sup illud euãgelij, Angeli eorũ in cælis, &c. dicit autoritas: Magna ẽ dignitas aĩarũ, q̃bus ad custodiã deputati sunt angeli, atꝗ ut ait autoritas, cuilibet aĩæ deputati sunt angeli duo, unus ad custodiã, reliquus ad exercitiũ. Bonus igit angelus tãq̃ fidelis amicus, custodit hoĩem diligenter, ita ꝙ q̃tũ in ipso est, hõ nõ peccat, nec errat, nec perit. Nõ tñ aufertur per hoc hoĩ peccãdi libertas, sicut nec ꝓ ꝓuidentiã dei. nec seq̃t, hõ sp custodit ab angelo, ergo nõ peccat: sed est ibi fallacia cõsequẽtis, q̃uis eñ illa sint cõnexa, nõ tñ ex necessitate, sicut hic, iste est cõptus & errabundus de nocte, ergo est adulter. Angelus tñ sp cõsequit finẽ q̃ in se ẽ, q̃m nihil omittit de ꝑtinẽtibus ad se, quẽadmodũ orator seu medic⁹ uult istũ curari, sicut & de⁹ q̃tũ in se ẽ. Circa hoc q̃rit, utrũ angel⁹ malus sit dat⁹ à deo hoĩ ad exercitiũ, q̃tenus hõ cautior atꝗ hũilior fiat. Et testat autoritas ꝙ sic. Sed obijcitur: Deus deputauit hoĩ angelũ malũ, ut hõ cautior hũiliorꝗ reddat. Similit angelũ bonũ cõtulit ad custodiã, ut saluet nec peccet, & tñ ita nõ fit, ergo intẽtio dei frustrat, nec fit q̃cq̃d uult deus. Ad hoc q̃dã r̃ndẽt, ꝙ in illis locutiõibus, hæ dictiões, ut seu ad, diuersas hñt significatiões.

Arguitur primo contra ueritatem.

Gulielm⁹.

Angeli custodia peccãdi libertatem non tollit.

Obiectio.

Interdũ nãꝗ significant causam finalẽ, sicut cũ dr̃, Paulo ap̃lo datus ẽ stimulus carnis, ut hũiliaret uel ad hũiliatiõnẽ. Interdũ notãt cõcomitantiã, ut ibi: lex subintrauit, ut abundaret delictũ. aliq̃n uero debitũ seu obligatiõnẽ, ut in p̃nti. Nos uero dicimus, ꝙ dictiões illæ in uerbis p̃tactis designãt causam finalẽ. nec ualet argumẽtatio illa, deus dedit angelũ ad exercitandũ illũ, ergo directe & causaliter uult ut exercitet, saltẽ ea intẽtiõe, q̃ hoc uult angelus malus. Verũtñ ad istud argumẽtũ aliter r̃ndẽt, q dicũt ꝙ oĩs actio ẽ à deo: & illi, q affirmãt ꝙ actio mala nõ ẽ à deo. Hęc Antisiodorẽsis. 2. Cor. 12. Rom. 5.

¶Porro Alexander primo hic sciscitat, utrũ angelus habet ptãtẽ custodiẽdi hoĩem s̃m aĩam. Videt ꝙ non, q̃a s̃m Aug. mẽs hoĩs à deo ĩmediate format, & iterũ ait, ꝙ inter creatorẽ & mẽtẽ rõnale nullũ ẽ mediũ, ergo nec intermedius custos. Dicendũ, ꝙ angelus habet ptãtẽ custodiẽdi aĩam seu hoĩes q̃tũ ad aĩas, quemadmodum S. Iob loquit deo: Quid faciã tibi o custos hominũ? Quẽadmodũ eñ s̃m corpus indiget hõ custode & duce atꝗ magistro dũ puulus ẽ, ne erret & ruat, ita s̃m aĩam q̃diu durat hæc uita, in q̃ spiritaliter debilis ẽ, hostibusꝗ uallatus, ꝓnus ad mala, facilit q̃ꝗ fallibilis. Ad autoritates uero Aug. aliq dicũt ꝙ mẽs hũana duplicẽ habet uim seu respectũ, uiz supiorẽ, q̃ intelligẽtia nũcupat, ꝑ quã creatorẽ cognoscit: & inferiorẽ, q̃ cognoscit creata. Et de prima ui mẽtis, q̃ est apex intellectiuæ, loquit Aug. Nobis uero uidet aliter r̃ndẽdũ, uiz ꝙ mẽs hũna utroꝗ mõ habet custodiã angeli, s̃m aliquã rõnẽ custodię, tñq̃to plus descẽdũt potẽtię, tãto ẽ in eis rõ maior custodiæ. Et q̃uis q̃libet uis aĩę tã cognitiua q̃ affectiua, immediate à deo formet forma ultimatæ cõpletionis, nihilominus angeli habent uim disponẽdi ac p̃parãdi eas ad talẽ cõpletionẽ. Et q̃uis deus per seip̃m oĩa possit, attñ cõuenit ordini rerũ, ut inferiora ꝑ superiora regãt & custodiant. Scd̃o q̃rit, an angelus habeat ptãtẽ hãc, custodiendi hoĩes à natura uel à gr̃a. Dicẽdũ ꝙ ex utroꝗ, sed differẽter: q̃a à natura sicut à principio primo dispositiuo & fundamẽtali, & à gr̃a tanq̃ à principio ꝓximo cõpletiuo. Dona eñ naturalia q̃ angel⁹ habet eminẽt respectu aĩæ, sunt hæc q̃tuor attributa: simplicitas eẽntię, discretio personalis, ꝑspicacitas intelligẽtiæ, libertas arbitrij, q̃ sunt dispositio naturalis in ãgelo ad custodiã aĩæ. Sed non sufficit excellẽtia ista naturæ, imò supaddita ẽ angelis bonis gr̃a cõfirmationis, & ita sunt iugiter & inauertibiliter stãtes, aĩæ uero cõiter in hac uita labũtur freq̃ẽter aut labiles sunt: imo cõuenit regi & custodiri per angelos tanquã firmiores in uera sap̃ia & oĩ uirtute immobiles, non aũt cõpetit angelo custodiri, cum non possit errare. Hæc Alexander.

Alexãder.

Obiectio. August.

Dilutio.

Iob. 7. Angeli etiam aĩas custodiunt.

Angelus ꝑstat hominẽ quãtũ ad attributa

Bonauẽt. Bonauẽtura quoq;: Cõueniẽs, inqt, ẽ hoĩem lapsum deputari seu cõmitti angelicæ custodię, & angelos deputari ad hoĩes custodiẽdos: tũ, qm̃ decet altitudinẽ diuinæ potẽtiæ: tum, qm̃ decet ordinẽ sapiẽ: tũ, quia decet dulcedinẽ miæ. Altitudinẽ nãq; diuinæ potẽtiæ decet duplici rõne. Vna est, qm̃ deus uult honorari non solũ in se, sed etiã in suis ministris. Vñ non sufficit altitudini potẽtiæ dei, q; angeli ei ministrent, imo ad oñsionẽ superexcellentis potẽtiæ suæ, requirit ab eis ut suis quoq; creaturis ministrẽt. Scd̃a est, qa diaboli sunt aduersarij dei, & decet ut illos uincat p suos ministros angelos sanctos, ut in hoc declaret dei ptãs, q̃ nõ solũ in se, sed etiã in suis ministris tã ppotẽs est, ita ut merito dominus exercituũ ac deus oĩpotens appellet. Cõformiter decet hoc sapiam dei, qm̃ hic est condecẽs ordo, ut deus infima p media deducat ad summũ. cũq; tam rõne suæ excellentis naturæ q̃ rõne grã cõsummatę seu glĩæ mediũ teneãt locũ inter deũ & hoĩes, decẽs fuit ut de⁹ hoĩem adiuuaret & custodiret p angelũ. Decet etiã dulcedinẽ diuinæ miæ, quæ aperuit sinũ grã suæ, nec in aliq̃ defecit ei q̃d spectet ad suæ salutis ꝓmotionẽ. cũq; habeat dæmonẽ impugnantẽ, dedit ei angelũ custodẽ & adiutorẽ. Decet quippe, ut oĩe malũ habeat bonũ sibi oppositũ, iuxta illud Ecci: Cõtra malũ

Eccl. 33. bonũ, &c. & sic intuere in oĩa opa altissimi. Nec ex his sequit q; hõ sit dignior angelo, ista em̃ ẽ ministratio dignitatis & ministeriũ, q̃d exhibet inferiori, non ꝓpter ip̃m principaliter aut dũtaxat, sed intuitu alicuius supioris: queãdmodum miles seruit familiæ aut ministro, ꝓpter regẽ aut dignitatẽ mittẽtis, Rursus sicut deus cõicauit creaturis suis esse, posse & agere, ad suæ bonitatis oñsionẽ, ita intellectualibus creaturis cõicauit ptãtẽ psidẽdi, custodiẽdi ac multiplicit influẽdi, ad suę liberalitatis, charitatis, & pietatis declaratiõem. Hæc Bonauẽtura. ¶ Cõcordat Thomas dicẽdo, s̃m Bo-

Tho. Aq. Boethius. ethiũ lib. de cõsolatiõe, Deus ꝓuidentiã suã de rebus exequit, mediãtibus qbusdã causis scd̃is, Et q̃uis oĩm rerũ ꝓuidentiã habeat, specialiter tñ rõnales creaturæ ꝓuidẽtiæ diuinæ subdunt, inq̃tũ eminẽtius cõseq possunt participationẽ bonitatis diuinæ, imo btĩficã eius fruitionẽ. cumq; inter deũ & hoĩes angelica natura sit media, deus p angelos ꝓuidẽtiã suã exeqt, hoĩem adiuuãdo ad suæ salutis ꝓfectũ ac finẽ, & remouẽdo obstacula horũ, seu ab ĩpedimẽtis eripiendo. Istaq; executio ꝓuidẽtiæ diuinæ p angelos circa hoĩes, appellatur actiua custodia angelorũ. Deus uero ẽ custos primus, prĩcipalis ac gñalis, i q̃ summa residet ac plena autoritas ꝓuidẽdi atq; custodiẽdi, respectu cuius alij sunt ministri & q̃si causæ instrumẽtales, sicut ĩ artificialib⁹ instrumẽta disponũt ad formæ susceptionẽ quã artifex introducit, sic ãgeli & p̃lati disponũt sibi cõmissos ad

Obiectio. grãm & glĩã, q̃s solus de⁹ largit. Si aũt obijciat, q; custodiẽtis ẽ custodire creditũ sibi s̃m modũ ipsius cõmissi & custoditi, sed cõnaturale ẽ hoĩ à sensibilibus cognitionẽ accipe, ergo ãgeli custodiẽtes deberẽt hoĩbus uisibiliter appere & instructionẽ impẽdere, q̃d nõ passim,

Dilutio. sed raro cõtingit. Dicẽdũ, q̃d uisibiles seu sensibiles angelorũ apparitiones, cũ sint supra naturã, incutiunt stuporẽ quendã hoĩbus, & q̃dammõ uiolẽter ad cõsensum inducũt, in q̃ deperit aliq̃d hoĩs bonũ, q̃tũ ad conditionẽ naturæ, q̃d est inquisitio rõnis. Hinc hm̃oi apparitiões aliquibus factæ sunt ad fidei cõfirmationẽ, non multis, sicut & mirabilia alia. Nihilominus angeli p modũ nobis conuenientẽ nos instruunt, illustrãdo phãtasmata, & lumẽ intellectus nr̃i confortando, atq; ad considerandũ aliquid certius excitando. Hęc Thomas in Scripto.

¶ At uero in 1. parte q. 113. Scd̃m rõnẽ, inqt, diuinæ ꝓuidentiæ hoc in oĩbus inuenit, q; uariabilia & mobilia ab immobilibus & inuariabilibus mouent & regulant. Corporalia quoq; p sp̃uales substãtias, & corpa inferiora per superiora, & nos per prima principia immobiliter nota, dirigimur circa cõclusiões, in qbus cõtingit diuersimode opinari. cũq; affectiões & cõsiderationes humanæ multipliciter uariabiles fallibilesq; cõsistãt, expedientissimũ est eas per angelos in bonis immobilitatos, moderari ac regi. Hęc Thomas in Sũma, idẽ Petrus & Richardus. Alberti etiã & Vdalrici trãsio in p̃habitis continet. Etem̃ dicũt q; ꝓpter pericula uiæ & ea quæ resistunt hierarchiæ ecclesiasticæ ad pfectũ ac salutẽ adipiscẽdos, necesse ẽ angelorũ custodia, iuxta illud: Angelis suis mãdauit de te, ut custodiãt te in omnibus uijs tuis. Vnde ultra tres actus hierarchicos, qui sunt purgare, illuminare, pficere, q̃s angeli in hominibus nunc exercẽt, requiritur præfata custodia.

QVAESTIO II.

Secũdo quærit, **Quorum hominum sit custodiri.** ¶ Et uidet q; pusillorũ duntaxat, qa Chrs de pusillorũ custodia facit solũmõ mentionẽ, angelos quoq; custodes noĩat pusillorũ: Videte, inquiens, ne cõtẽnatis unũ ex his pusillis. Dico em̃ uobis q; angeli eorũ, &cę. Insuper apparet q; primi parentes in paradiso ante lapsum angelicam non habuerunt custodiam, quia scĩentia atq; uirtutibus erãt ornati, & sine difficultate poterãt agere bona. Amplius quæritur, an obstinati, potissime antichristus, habituri sint angelos sc̃tõs custodes. Videtur q; non, quoniam frustra eam haberẽt, cũ inflexibiles sint & indurati in malis, Præterea quæstio est, an Christ⁹ habuit angelum sanctum custodem, & utrum quilibet homo habeat etiam specialẽ dæmonem impugnatorem.

¶ Circa hęc scribit Thomas: Prouidẽtia proprie est ad conferendum promouentia in salutem seu ultimũ finẽ, & ad remouendũ impedimenta. Vltimũ uero in adiutorijs istis, est quod coniungit ultimo fini, seu cõiunctio ipsa cum deo, q̃d est solũ effectiue ab eo, uidelicet lumẽ glorię seu btã fruitio. Hinc ab angelis custodibus qui diuinã prouidentiã circa singulares exequuntur personas, sunt p̃parationes quædã iuuãtes ad consequendum ultimũ finem: p̃parans aũt nõ habet opationem circa rẽ ordinatam in finem, nisi ante finis cõsecutionẽ. ideo cunctis hoĩbus ab infusione animæ rationalis per quã ad salutẽ ordinantur, debetur custodia usq; ad mortẽ, in qua uia proficiẽdi finitur, aut per hoc quod fiũt impœnitibiles, ut damnati: aut gloriam cõsequũtur, sicut beati. Deniq; quamuis in primis parentibus ante lapsum non fuerit periculũ ex corruptione carnis instigante ad malum, erat tamẽ periculum ex peccãdi potentia & dæmone oppugnante. Erant quoq; debilioris cognitiõis & uirtuositatis quàm angeli, nec erãt confirmati in gratia. ideo indigebant angelicæ ope custodię. Similiter confirmati in gratia, qa proficere queunt & à profectu retardari, uenialiterq; peccare. Pueri demum in aluo materno q̃uis nõ sint ecclesiasticorũ sacramẽtorũ capaces, qm̃ non subduntur actibus ministrorum ecclesię, nihilominus subduntur opationibus dei ac ministrorũ ipsius: ideo ab instãti infusionis animarum eorum assignantur eis angeli sancti custodes, per quos dæmones cohibentur à multis nocumentis, quæ possent illis inferre, deteriorando

cõplexiones eorum, p qd fieret ad uitia pniores, & extin
guendo uitã ipsorum, & in his etiã psunt paruulis natis.
Antichr⁹s angelũ habebit custodem. — Præterea antichrist⁹ angelum habebit custodem, qm
lex communis non est propter unum mutanda, & in
hoc eius dãnatio iustior apparebit, quia beneficia to-
ti naturæ humanæ prouisa & communicata, non sunt
ei subtracta. Nec tamen ei frustra adhibebitur custo-
dia illa. Nam etsi ad bona per eam non conuertetur, à
multis tamen malis cessabit ab angelo custode retra-
ctus. Hũc quippe effectum consequetur angelus per
suam custodiam in quantumlibet obstinato. Ampli-
us, Christus non habuit angelum custodientem: tum,
quia superior fuit angelis uniuersis anima eius, ppter
unionem cum uerbo, à quo immediate illuminabat:
tum, quoniam uerus extitit comprehẽsor, propter qd
bonum eius nec impediri potuit nec iuuari. Et si obij
Obiectio S. Diony. — ciatur quod quarto cælestis hierarchiæ capitulo diui-
nus Dionysius loquitur, φ subdebatur paternis tradi
tionibus mediãtibus angelis, item quod passione in-
Luce. 22. Dilutio. — stante apparuit ei angelus ipsum confortãs. Dicendũ,
quod subditus fuit paternis traditiõibus per angelos
quodammodo indirecte, inquantum angeli instrue-
bant beatissimam uirginem matrem eius, ac sanctum
Angelus quõ Chrm cõfortauerit. — Ioseph de agendis circa puerum ipsum. Postremo an
gelus ipsum dr̃ confortasse, non ei aliquid imprimen
do, sed per modum ministerij, inquantum congratu-
labatur fortitudini eius, quemadmodum homo in tri
bulatione naturaliter confortatur ad præsentiã ami-
corum, sicq; fuit uera cõfortatio, sicut & uera tristitia,
non solum apparens, ut aliqui dicũt. Hæc Thomas in
art. 4. — Scripto. ¶Porro in prima parte, quæst. 113. respõdens
ad istud, an quilibet homo custodiatur ab angelo, scri
bit: Quãdiu homo ẽ in uia, imminent ei ab intra & ab
Psal. 139. — extra multa pericula, iuxta illud: In uia hac qua ambu
labam, absconderunt laqueum mihi. ideo sicut homi
nibus uiam non tutã pergentibus dãtur custodes, sic
cuilibet homini qdiu uiator est, custos angelus depu-
Questio. — tat. Insuper quærit ibidẽ, an singulis hoĩbus singuli an
geli præsint. Videtur φ non. Angelus nanq; hoĩe extat
superior atq; potẽtior, sed frequenter unus homo suf
ficit plures hoĩes custodire, dirigere, edocere: ergo pl⁹
angelus unus. Rursus, cum in angelis tot sint species
quot indiuidua, uidetur φ unus tantum sit angelus, q
immediate custodit homines, cum (iuxta phabita) in-
feriora per superiora reducant in deũ, sicq; solus unus
angelus, inter quẽ & homines nõ est aliquis medius.
Dicendum φ prouidentia dei comparatur ad singu-
los hoĩes, sicut ad singula genera ac species corruptibi
Gregori⁹. — lium rerum, ideo sicut, teste Gregorio, diuersi angelo-
rum ordines deputantur diuersis rerum generibus, ut
pote potestates ad dæmones coercendos, uirtutes ad
mirabilia facienda in rebus corporeis, estq; probabile
quod diuersis rerum speciebus diuersi angeli eiusdem
ordinis præficiantur: hinc rationabile est, quod diuer-
sis hominibus diuersi angeli ad custodiã deputentur,
uidelicet singuli singulis. Veruntamen alicui homini
adhibetur custos dupliciter. Primo, inquantum est sin
gularis persona. sicq; uni homini adhibetur unus cu-
stos, & interdum plures deputantur ad unius custodi
am. Secundo, inquantum est pars alicuius collegij, &
sic toti collegio unus homo præficitur in custodẽ, ad
quem spectat prouidere ea quæ pertinent ad hominẽ
unum in ordine ad totum collegium, ut sunt ea quæ
exterius sunt agenda, de quibus alij ædificãtur aut scã
dalizantur. Angelorum autẽ custodia deputatur ho-
minibus etiam quantum ad inuisibilia & occulta, quę
ad singulorum spectant salutem secũdum seipsos, per
quod patet ad primum solutio. ¶Ad aliud respõden
dum, quod angeli primæ hierarchiæ omnes quãtum
ad aliq, immediate illuminanĩ à deo, attñ quædã sunt
de qbus illuminanĩ supiores tm̃ immediate à deo, q̃ in
ferioribus reuelãt. Idem qq; in inferioribus est cõside-
randum ordinibus. Nam angelus aliquis infimus illu
minatur quãtum ad aliqua, ab aliquo supremo seu al
tiore: & quãtum ad aliqua, ab eo qui ei immediate p̃-
fertur. sicq; possibile est, quod aliquis angelus immedi
ate illuminet hominem, quãuis habeat aliquos ange-
los sub se qs illuminat. Hæc Thomas in Sũma. ¶Am
plius quærit, utrum singulos homines custodire per-
tineat solum ad infimum ordinẽ. Respondet, duplex
custodia homini adhibetur. Vna particularis, inquan — Hoĩ adhibẽ duplex custodia.
tum est determinata persona. & illa custodia ad ordi-
nem pertinet infimum: alia est custodia uniuersalis: q̃
secundum diuersos ordines multiplicatur. Nam q̃to
agẽs est uniuersaliùs, tãto est altius: hinc custodia mul
titudinis humanæ, ad ordinem principatuum aut for
te archangelorum est pertinens, qui archangeli nomi
nantur principes angeli. Vnde & Michael quẽ archan
gelum dicimus, unus de principibus appellatur à Da- — Danie. 12.
niele. Vlterius uero sup oẽs naturas corporeas custo
diã habent uirtutes, & sup dæmones ipsæ ptãtes. ¶Ve — Obiectio.
rum his obijci potest, qd super illud, Angeli eorũ in cæ
lis, &c. ait Chrysostomus: Nõ de quibuscunq; angelis, — Chrysost.
sed de supereminentibus loquiĩ Christus hoc dicens.
Iterum ad custodiam hominũ ualde necessarium est
arcere dęmones, quod secundum Gregorium spectat — Gregori⁹.
ad potestates, atq; ad aliorum cõuersionem multum
iuuant miracula, quę facere pertinet ad uirtutes. Ergo
& illi duo ordines deputantur ad custodiam hominũ,
& non solum infimus ordo. ¶Dicendum ad primum
quod uerbum Chrysostomi potest intelligi, ut loqua
tur de supremis infimi ordinis: quia, ut diuinus Dio- — Dio mar. Dilutio.
nysius contestatur, in quolibet ordine sunt primi, me
dij & ultimi. estq; probabile quod altiores angeli infi
mi chori, ad illorum deputentur custodiam, q ad ma
iorem gradum gloriæ sunt electi. Ad secũdum, quod
etiam inferiores angeli exercent officium superiorũ,
inquantum aliquid de proprietate & donis eorũ par-
ticipant. & ad superiores se habent ut executores offi
cij seu uirtutis ipsorũ. sicq; etiã angeli infimi ordinis,
dæmones possunt arcere atq; miracula opari. Hęc idẽ.

¶Qui denuo sciscitatur, quãdo angelus incipiat ho — Questio
minem custodire. Respondet, quemadmodum super
Matthæum recitat Origenes, sup hoc fuit duplex opi — Origenes
nio. Quidam enim dixerunt quod angelus deputatur
homini ad custodiam ab hora baptismi: alij, quod à tẽ
pore natiuitatis. Hanc opinionem approbat Hierony — Hierony.
mus. Beneficia enim quæ dantur homini diuinitus, ex
eo quod Christianus, incipiunt à baptismo, sicut per-
ceptio eucharistiæ. ea uero quæ prouidentur homini,
inquantum habet naturam rationalem, ex tunc ei de-
bentur, ex quo talem accepit naturam. & tale benefi-
cium est custodia angelorum. Deniq; puer quãdiu est
materno in utero, nõ est totaliter separatus à matre,
sed quadam colligatione est aliquid eius, quemadmo
dũ fructus pendens in arbore, est aliqd arboris. Hinc
probabiliter dicitur, quod angelus custos matris, cu-
stodit & prolem quandiu in uentre est matris: atq; in
natiuitate ex utero, quando separatur à matre, depu-
tatur ei angelus pro custode. Hęc Thomas.

Petrus. ¶Consonat Petrus: Custodes, inquiens, hominum proprie dicuntur angeli illi, qui ipsos homines immediate illuminant, per quod excluduntur angeli primę hierarchiæ, & qui habent actus limitatos circa humana officia, per quod excluduntur angeli hierarchiæ secundę, & qui specialiter ꝓcurant bonum singularium personarum, per quod excluduntur duo supiores ordines infimæ hierarchiæ. Hæc Petrus.

Udalric. ¶Insuper Vdalricus in Summa sua quarto libro uidetur de hoc aliter scribere: Angelis, dicens, de infima hierarchia, cōpetit custodire, quoniam custos singularis psonæ, est de infimo ordine. si uero præsint multitudini, tunc pro custodia suæ psonæ habet (ut dictū est) angelum infimi chori: & pro multitudine cui⁹ est caput, habet custodē de ordine principum. Si aūt sit priuilegiata persona, potest habere custodem de ordine archangelorum, sicut Gabriel extitit felicissimę uirginis custos. Confirmati quoque in uia, ut beatissima domina: & sanctificati qui mortaliter peccare nō potuerunt, angelicā habuerūt custodiam, q̄m potuerūt proficere. Similiter paruuli in maternis uisceribus. Nec sic singuli angeli singulis deputātur hominibus, q̄si ijdē angeli successiue nō ꝑsint diuersis hoībus; quia plures sunt hoīes oēs q̄ angeli, cū tot sint hoīes electi q̄t angeli sancti. sic & idē diabol⁹ successiuē diuersis deputatur ad exercitandū hominibus. Hæc Vdalricus.

¶Cuius uerba sunt intelligenda cum moderamine superius tacto, quia de numero & multitudine angelorum diuersę sunt opiniones.

Gulielm⁹. ¶Præterea dominus Antissiodorensis (qui in multis speciales habet opiniones) tenet quod Christus, in quantum minor fuit angelis, utpote secundum sensualitatem passibilemq́; naturam ut talem, habuit angelum custodem. Et quod angelus ille, quantum ad partē illā inferiorem, qua Chr̄s horruit mortem, uere cōfortauit eum passione instāte. Nec obstat, ut ait, ꝙ deitas Christi, imò & anima eius quo ad partem suam superiorem, sufficiebat ad suæ inferioris partis custodiam, cum & deitas sua suffecerit atq; sufficiat ad uniuersorum custodiam hominum. Vult enim nihilominus adhiberi custodiam angelorum propter meritum eorundem, & propter mutuum angelorum hominumq́; amorem, atq; ut homo suam consideret dignitatem, ad dandum quoq; exemplum nobis perfectæ obediētiæ & humilitatis, dum cernimus tā sublimes, deiformes, innocētissimos ac sacratissimos spiritus, nobis tā defectuosis, uilibus ac sordidis obsequi creaturis. Insuper refert hic doctor, quemadmodū quidam dixerunt quod antichristus non habebit angelum custodem, quod reprobat, quia ab initio sui non erit obstinatus, sed peccādo obstinationem incurret. Addit tamen, quod dum ad tantam elationem erumpet, ꝙ dicet se deum, mox totaliter ab angelo custode deseretur, & hoc ei propriū erit sic relinqui ab angelo.

Thomas de Argēt. Hiero. u. t. sup Matt. capite 4. Psalm. 90. ¶Idē dicit Thomas de Argentina ac alij multi. Sed quia beatus Hieronymus super Matthæū & alij plures sancti absolute affirmant, quod scripturam illam ex Psalmo, Quoniam angelis suis mandauit de te, diabol⁹ peruerse allegauit prolatam de Christo, quia de membris eius solum est edita: idcirco communi positioni reor consentiendum, quod scilicet non habuit angelum custodē: quia in nullo indiguit eo, sicut nec angelus inferior, quāuis angelo superiori sit minor, non tamen custoditur ab illo. Nec Christo cōpetebat ꝓficere sicut uirgini gloriosæ, & à suæ incarnationis exordio data fuit ei secundum naturam assumptam, ut uerbo unitam, oms eis potestas in cælo & in terra. Postremo in hac materia à diuersis diuersa dicuntur, quæ pie sunt suscipiēda, ut quod ait Albertus, Ibi custodia habet locum, ubi est casus periculum, ex quo sequi uidetur, quod gloriosissima uirgo, prius confirmata in bono, non habuisset angelum custodientem. Item quod ait Thomas, q̄d lex communis non est propter unum mutanda, ideoq; antichristus angelum habebit custodem, ex quo simili ratione sequi uidetur, quod Chr̄s q̄q; custodē angelum habuisset. Demum quāuis Christus apud Matthæum specialiter tangat de pusillorū custoditione angelica, non tamē hoc negat de hominibus alijs, imò potius alibi in scriptis hoc exprimit.

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, Utrū angelus bonus seu malus, interdum deserat hominem, quē custodit seu tentat. ¶Videtur quod sic, quoniam Michael qui fuit princeps synagogæ, ipsa relicta, est factus princeps ecclesiæ. Secundo Apostolus Iacob⁹ exhortat: Resistite diabolo, & fugiet à uobis. Tertio, Iosephus refert, quod templo secundo uastato, auditæ sunt uoces angelorum ibi dicentium: Transeamus ab his sedibus. Ad idem pertinet quod apud Ieremiam angeli dicunt: Curauimus Babylonem, & non est curata. derelinquamus eā. Et per Isaiam loquitur deus de synagoga: Auferam sepem eius, & erit in direptionem. Vbi per sepem intelligit Glossa auxilia angelorum. In Euangelio item Nazaræorum narratur, ꝙ tēpore dominicæ passiōis, auditæ sunt in aere uoces angelorum clamātium: Transeamus ab his sedibus. Ergo angeli tunc reliquerūt filios peruersissimæ synagogæ. In Vitas quoq; patrum habet, urqualiter quidam uir sanctus uidit angelos sanctos cum indignatiōe ab illis recedere qui inania loquebantur. Insuper angeli custodes frequenter ascendunt ad cęlum empyreum, nec ualent tūc homines custodire: quia ubi operātur, ibi sunt, & ita non operantur in homine, quādo in cælo sunt. Rursus sanct⁹ Bernardus in suis sermonibus, interdum insinuat, quod angeli gloriosi à fratribus somnolentis & pigris discedant, ꝓpter eorum negligētias, irreuerentias & torpores.

¶In contrarium est, quod angeli suum officium fidelissime ac obedientissime implent: & quandiu se uident aliquid posse in sibi commissis ꝓficere, ipsos custodire nō cessant. Possunt autem in eis usq; in finem uitæ præsentis aliquo modo proficere, saltē retrahendo à quibusdam excessibus. Nam & antichristum angelus custos eius à nonnullis sceleribus retrahet.

¶Ad hoc respōdet Albertus: Angelus nūquam sic recedit à custodito, nec eū quandiu uiuit, ita relinquit, quin aliquem effectū custodiæ exerceat circa ipsum. Dicitur autem aliquando relinquere hominē, quantū ad illum affectum qui est cōuersio à peccato, aut similem. Nihilominus semper facit quod in se ē, & retinet hominem, ne toties & tam grauiter cadat, ut caderet si custodem angelum non haberet. Et per hanc distinctionem soluuntur obiecta pro utraq; parte inducta. Hæc Albertus in Scripto. Et eadē in libr. de coæquis.

¶Vdalricus demum his consonans: Angelus, ait, custos, cum diuinæ prouidentiæ sit minister & executor, quæ prouidētia nunquā deserit nos omnino, nunquam deserit eum cui est deputatus, sed deserit & non deserit eum, sicut & deus, simpliciter autem deus non deserit quēquam, quia redigeretur in nihilum, sed de-

ferit quantũ ad quosdam effectus, ut dũ aliquem pro
sua utilitate aut pro suorũ exigentia meritorum tribu
2. para. 15. lari pmittit, aut cadere in peccatũ, iuxta illud 2. Parali.
Si dereliqueritis eũ, derelinquet uos. sic angeli nunquã
deserũt existẽtes in uia hac, ita ut nullum prouidentiæ
effectum ei exhibeãt. sed quantum ad aliquorũ operũ
subtractionẽ, ex dei uoluntate, ut ꝙ non iuuant in pe-
riculis & aduersis. Nec hinc credendũ ꝙ angelus semp
localiter sit cũ sibi cõmisso, sed per efficaciam suæ uir-
tutis semper est præsens: qm̃ imprimit fortes ac stabi-
les illuminationũ & affectionum impressiones, qbus
homo à malis spiritualib⁹ præseruat̃, & ad bona dispo
nitur, atq; ex illuminatione diuina cognoscit qñ sit op
portunitas ꝓmouendi hominẽ sibi commissum in ꝓ
speritate temporali aut spirituali. sicq; ascendit & de-
scendit. Cumq; uirtus eius motiua, sit uirtus substãtiæ
immaterialis, operatio eius est secũdum modum sub-
stantiæ à qua fluit. Vñ quia substantia spiritualis non
est proportionata spatio medij localis, q a non habet
quãtitatem nec principium quantitatis in sua natura:
ideo dum mouetur, uenit qdem de extremo in extre-
mum per medium, non commensurãdo se medio, nec
partes spatij numerãdo, sed uirtute medio impropor
tionata mouetur, uincendo medium impetu spiritus
sui, ita ꝙ quantitas medij non est ei quãtitas, sed ut in-
diuisibile punctũ. aliter em̃ non ueniret æque ueloci-
ter de cælo in terram, & de una parte terræ ad aliam,
quod falsum est. Eadem itaq; uelocitate per spatium
quodcũq; mouetur, quod patet ex hoc, ꝙ subito in lo
cis operatur diuersis, ut patet multoties in scripturis.
Sic ergo mouetur, ꝙ in uno nũc est in termino à quo,
& in alio in medio, atq; in tertio in termino ad quem.
nõ autem mouetur in tempore &c. Hæc Vdalricus.

T. Aquinas. ¶Hoc est quod loquitur Thomas: Angelorum cu-
stodia cum sit quædam executio diuinæ prouidentię,
oportet idem esse iudicium de utroq;. Diuina autẽ ꝓ-
uidẽtia nunquam hominẽ relinquit ex toto, licet ma-
Psal. 33. gis prouideat uni q̃ alteri. inde & oculi domini super
Roma. 8. iustos, quibus adeo prouidet, ꝙ omnia cooperantur
eis in bonum. in quibus etiam angelus quandoq; tam
fortem facit impressionem seu dispositionẽ, ꝙ manet
ad tempus notabile, ut dum aliquis multum deuote
orat per plures dies, remanet inde deuotior. sicq; ange
lus quamuis non semper sit p̃sens, potest semper cu-
stodire. & quamuis angelus sciret sibi commissum eẽ
pręscitum, attñ posset eum à multis malis retrahere, &
ad quædam bona inducere. Hæc Thomas in Scripto.

ar. 5. ad 3. ¶Eadem scribit in prima parte Summæ, quæstiõe
113. ubi & addit, quãuis angelus interdũ derelinquat
hominem loco, non tñ effectu custodiæ. nam & in cæ
lo existens, quid circa hominem agatur agnoscit, nec
indiget mora temporis ad motũ localẽ, sed statim po
P. Taran. test adesse. ¶Deniq; Petrus: Duplex ẽ, inqt, custodia
angelorum. una generalis totius alicuius communi-
tatis, & hæc aliquando deserit communitatem. unde
Danie. 12. dicitur ꝙ Michael, q fuit synagogæ præpositus, factus
est ecclesiæ princeps. Sequitur em̃ ecclesiam primitiuã
ex Iudæis, in qua remanserat fides eorum. Alia est cu-
stodia specialis personæ cuiuslibet, quæ nõ deserit sim
pliciter &c. ut supra. Hæc Petrus.

Richard⁹. Angel⁹ creditum sibi hoiem nũquã deserit ¶Porro Richardus: Quidam, ait, dixerunt ꝙ ange-
lus interdum deserit custoditum, dum se uidet circa il-
lum non posse proficere, quẽadmodum medicus pru
dens deserit ægrum, de cuius curatione desperat, sicut
& angelus malus, cum ita perfecte ab homine uictus
est, ꝙ se putat non amplius posse illi nocere, recedit &
omittit eum impugnare. Alia est opinio probabilior
atq; communior ꝙ nunquam in toto deserit hominẽ
custodia angeli sui. quia semper potest ei ꝓdesse in ali
quo, quod nõ potest medicus in quolibet ægro. Ange
lus quoq; malus nisi sit ita perfecte uictus ab homine,
ꝙ æstimat se non posse illum retrahere ab aliquo bo-
no, nõ totaliter recedit ab eo. His alludit q̊d in libro de
deo Socratis Apuleius asserit: Hic quem dico, uideli- Apuleius.
cet angelus custos, prorsus custoditor singularis, perfe
ctus, domesticus speculator, proprius curator, intim⁹
cognitor, assiduus obseruator, indiuiduus arbiter, inse
parabilis testis, improbator malorũ, approbator bo-
norum. Hęc Richardus.

¶Insuper Antisiodorensis in Summa sua libro 2. se Antisiod.
quitur primam illam, quam narrat Richardus, opini-
onem: Puto, inquiens, ꝙ cũ aliquis adeo fuerit purifica
tus atq; purgatus, ꝙ iam ascendit ad statum thronorũ,
& habet prudentiã spiritus oculatam ante & retro in-
star animalium Apocalypsis & Iezechielis: quæ, inquã, Iezechi. 1.
prudentia se habeat ad modum ancillæ ostiariæ, nul- Apoc. 4.
lum penitus motum illicitum permittẽtis intrare, sed
dicentis: Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem Iob. 31.
quidem de uirgine. In tali statu plenam habet uictori
am de diabolo, tuncq; eum desinet infestare. Hæc An
tisiodorẽsis. ¶Sed cum dicat scriptura, Iust⁹ septies ca Prouer. 24.
dit in die: itemq;, Si dixerimus quia peccatum non ha 1. Iohan. 1.
bemus, nosipsos seducimus: Et rursus, In multis offen Iacobi. 2.
dimus omnes: nõ uidetur ꝙ diabolus in toto recedat
ab aliquo, præsertim cum mens humana ad distracti-
ones sit prona, nec immobilitata in cogitatiõibus bo-
nis, potissime cum & sanctus fateatur Bernardus: Pu- Bernard⁹
to ꝙ qui clausit cælum oratione, non clausit animum
à cogitatione. i. Elias, qui utiq; fuit uir excellenter he- 3. Reg. 17.
roicus. imò & beatissimi apostoli, quamuis recepta ple
nitudine spiritussancti non peccauerũt deinceps mor
taliter, attamen uenialiter peccauerunt, sicut & glorio
sus princeps eorũ in Antiochia iudaizando, ita ꝙ Pau Galat. 2.
lo teste reprehensibilis erat. Hinc nõ apparet ꝙ aliqs
uiatorũ in hac uita sit talis, ꝙ diabolus desperet se posse
aliquid in ipso lucrari. Vñ & beatissimo Martino asti-
tit in extremis. Propter quod loquit̃ Augustinus: Per-
seuera usq; in finem, quia tẽtatio perseuerat usq; in fi-
nem. Vsq; in quẽ finem? quousq; finias uitam. Attamẽ
interdum ad horã fugit diabol⁹, sicut in Vitaspatrũ le
gitur de duobus præelectis iuuenibus eremitis, quo-
rũ uni non audebat appropinquare diabolus. quia ad
quemlibet uersum psalmorum exiuit flamma ignis in
cælũ ex ore ipsius. Dicit etiam Augustinus: In infinitũ August.
feruentior est angelus bonus ad custodiendum, q̃ an-
gel⁹ malus ad obsistẽdum. quo declaratur ꝙ angelus
custos non recedit in toto.

¶At uero Alexander concordat: Multiplex, dicens, Alexãder.
est effectus angeli custodientis circa animam hominis
custoditi. Vnus est, quo ad potentiam speculatiuam, Custodię
uidelicet illuminare eandem quo ad quædam occul- angelicę
ta. & quo ad istum effectum, angelus interdum re- multiplex
cedit. sicq; recessit à Zacharia. quia non semper tangit est effect⁹.
neq; illuminat corda ꝓphetarum. Alius effectus eius
est quo ad uim motiuam. & iste est quadruplex, utpo-
te ꝓficere in bonum gratiæ, non labi in malum culpę,
à malo resurgere, non tm̃ nec toties cadere, ut caderet
homo sine custodia illa, & aliquem horum actuum,

August. præcipue quartum, angelus usq; in finem exercet circa custoditum. Nec obstat quod loquitur Augustin⁹: Angelos sanctos repellimus, dum eorum cōsilio non acquiescimus. & uidentes se operam perdere, dicunt: Relinquamus eum. Et quod ait Hieronymus, Infructuosa est anima quæ non habet deum hospitem neque præsidium angelorum. Itemq;, Quotiescunq; humana fragilitas suæ relinquit imbecillitati, dei & angelorum auxilium ab ea recedit. Hæc Alexander. Ad tēpus em̄ recedunt.

Bonauēt. ¶ Præterea Bonauētura diffuse hic scribit: Communiter, inquiens, à doctoribus tenetur, ꝙ angelus nō relinquit obstinatos omnino quàm diu sunt uiatores, non tm̄ custodit eos tā diligenter ut iustos aut mediocriter malos. ideo dicitur eos quodam modo deserere. Verum custodiri hominem ab angelo, dupliciter potest intelligi: puta secundum habitum & secundum actum. Dixeruntq; aliqui ꝙ angelus deserit obstinatum quantum ad actum custodiendi, non quantum ad habitum: quia paratus est subuenire, si uiderit illum se ad uiam ueritatis disponere. sed istud nō sufficit, qm̄ nemo est ita obstinatus, quin angelus possit ei aliquod custodiæ beneficium impartiri. Hinc alij dicunt, ꝙ duplex est angelicæ custodiæ actus. Vnus respectu corporis cōsistens in repulsione hostis, ne opprimat corpora: alter respectu animæ, ne hostis peruertat eam. Efficacia primi actus consistit in angelo, efficacia uero actus secundi nō solum in angelo, sed & in nobis consistit. quantum ad primum actum, angelus hominem non relinquit usq; ad mortem, qui non sinit eū à diabolo opprimi aut occidi, nisi aliud exigat æquitas diuini iudicij: sed quantum ad actum secundum, cum actus illius efficacia sit non solum in angelo, sed & partim ex nobis, subtrahit custodiæ suæ beneficium ab his, circa quos uidet se frustra exerceri. Verumtamen cum custodia angelica magis respiciat animā q̄ corpus, non apparet probabile ꝙ angelus omnē actum custodiæ subtrahat animæ. Hinc alij uerius dicunt, ꝙ effectus angelicæ custodiæ est tā respectu boni adipiscendi aut conseruandi, q̄ respectu mali deuitandi aut minuendi: & quātum ad istū actum respectu mali, angelus bonus non deserit hominē obstinatum, imò semper pro posse retrahit eū ne ruat in peius. quātum autem ad actū respectu boni, deserit obstinatos, nec antichristum custodiet. Hæc Bonauentura.

G. Parrhi. ¶ Postremo Parrhisiensis secunda parte de uniuerso super his tractans diffuse: Quoniam, ait, hucusq; ꝑuenit inuestigatio ista, ut dixerim quosdam ex beatissimis istis spiritibus esse rectores inferiorum rerumq;

Angelicę custodię necessitas ꝓbatur. humanarum, ostendam tibi qualiter patuit istud. & dico ꝙ primo per Hebræorum ꝓphetas, in quorū uno,

Danie. 10. Dani. 12. Plato. puta Daniele, fit mentio de principe Persarum & Græcorum & Michaele, qui insinuatur ibi princeps existere Iudæorum. Plato autem & omnes Platonici ex ei⁹ doctrina senserunt, ꝙ beatis spiritibus credita sit cura & gubernatio generis humani. plebs quoq; Christianorum ex uerbis legislatoris sui hoc tenet, dicētis: Angeli eorum &c. quod & rationabiliter potest probari. Naturalis nanq; pietas atq; dilectio, est inter homines mutua. naturalis etiam amor honestatis compositionisq; uitæ, per quem unusquisq; paterfamilias ad hoc tendit, ut componantur mores, & decoretur uita familiæ suæ, in forinsecos quoq; extendit hāc pietatem & charitatem, commonens eos atq; corripiens ꝓ peccatis: quanto plus in sanctis angelis est pietas hæc & ista dilectio? Vtiq; tanto plus, quāto in donis naturæ ac gratiæ sunt nobiliores. Si ergo natura & gratia humana non sustinet homines bonos in pręsenti miseria à gubernatione & correptione proximorum ac subditorum cessare, quantomagis illa nobilissima angelorū ac copiosissima gratia, feruētissima charitas ac intima pietas, non sinet angelos abstinere à commnicatione consilij atq; auxilij in creaturas rationales, quas uidēt assidue crudelissimorum ac fallacissimorum dæmonū dentes incidere? Amplius, sicut hominib⁹ dantur homines rectores & custodes contra uisibiles hostes, ita ad diuinæ prouidentiæ spectat perfectionem, ut contra inuisibiles inimicos inuisibilibus custodibus angelis sanctissimis muniātur, præsertim cum homines defectuosi mortales, non sufficiant hominibus fragilib⁹ sibi similibus pro custodia atq; regimine, nec ualeant sibi commissis ubiq; adesse, imò calliditatibus, uiolentijs ac uiribus inuisibilium hostium nequaquā sua uirtute ualeant reluctari aut præualere. Cūq; bella & clades, ægritudines, persecutiones, damna & mortes hominum, ex occultis & iustissimis dei iudicijs ꝓpter innumerabiles hominum utilitates in hoc mundo contingunt, non est angelorum negligentijs imputandū, ꝙ nunc una gens, nunc alia datur in pestem & gladiū. quemadmodū ex iustissimo dei iudicio exercitus Aegyptiorum in mari rubro submersus est, & totum genus humanū uniuersali diluuio, octo exceptis, extinctum est: ita in multitudine hominum aut paucitate, & plerunq; in uno homine accidit, ex causis & utilitatibus quas nouit solus inspector omnium & curator altissimus. nec angeli constituti sunt hominum custodes, ut iustis dei resistant iudicijs. Stultus ergo sermo ē dicentium, quare princeps seu custos angelicus permisit urbem aut gētem aut hominem illū sic destrui, aut iustum tam iniuste occidi? Eadem ratione angeli non semper resistunt sęuientibus in innocentes, nisi in tantum ut ꝓ uoto non sęuiant. Et qm̄ mors iustorum, ꝑsertim pro fide atq; iustitia tolerata, tā preciosa & meritoria est coram deo, constat ꝙ deus supergloriosus ac angeli etiā illos custodiunt & defendunt, quos ꝑmittūt occidi. Verū circa hæc obijci potest, quia si angelorum officiū est homines informare, & ad dei cultum inducere, cur tot natiōes & regna in impijssimos errores cadere & manere perpessi sunt & nuncusq; ꝑmittant, præsertim cum officium custodiendi instruendiq; homines iniunctū sit non nisi propter dei gloriam & honorem, hominumq; salutem? Cur tantas cōtumelias creatoris & tātas hominum pernicies & spiritales strages ac clades non impediunt nec auertunt? Nempe cum tam grandis sit eorum sapientia ac potestas, nequaquam contra eas stare ualerent imbecillitas hominum atq; fatuitas, si ipsi contra hæc mala impenderēt quicquid possent. Sed ad hæc solutio est, quia iusto dei iudicio accidunt ista, cum gentes exhibeant seipsas indociles, neq; cogēdæ sunt, nec solo terrore inducendæ ad fidem. Et sicut per Osee prophetam locutus est deus, Quia tu scientiam repulisti, repellam & ego te, ne sacerdotio fungaris mihi. Sic & in nouo legit testamento, ꝙ Apostolum & suos coadiutores non ꝑmisit spiritussanctus prædicare ad tēpus in Asia. Quid igit mirum, si & angelos sanctos nō sinat creator impijssimis reuelare salubria & secreta, pręsertim cum & dn̄s ipse in euāgelio prædicatorib⁹ suis præcipiat: Nolite sanctū dare canibus, neq; margaritas uestras spar-

gere an̄ porcos, euidenter oñdens sacrã doctrinã non esse cõmunicandã caninis hominibus aut porcinis, utpote his q̃ sacris oblatrãt doctoribus, eosq̃ dentibus .i. uerbis maledicis psequuntur. Deniq̃ tãta est in quibusdam nationibus horribilitas, abominabilitas ac feculẽtia uitiorũ, q̃ angeli sancti eorũ cohabitationẽ abominantur ac horrent. Vñ & dixisse interdũ leguntur, Transeamus ex his sedibus. Præterea de angelorũ custodijs dico q̃ sicut ciuitatibus adhibent̃ custodis contra incendia, & pædagogi pueris cõtra ruinas, nutrices quoq̃ infantibus cõtra aquã & ignẽ ac porcos, & medici ægris ad curandũ & uisitandũ: his quatuor modis angeli sancti impendũt custodiã hominibus, psertim electis. quibus dormientibus, excubant tanquam fidelissimi uigiles, & etiã contra corporalia nocumẽta ptegunt illos. maxime aũt soliciti sunt a uitiorũ atq̃ libidinũ incendio refrigerare & eruere eos. Etiã instar pædagogi dirigunt sibi cõmissos, ne offendãt, scandalizent, lædant. Similiter tãquã nutrices spiritaliter alũt creditos suæ custodiæ, illustrando, hortãdo. & a spiritualibus ac corporalibus aquæ ac ignis periculis eruunt, atq; ut pijssimi medici spiritaliter & corporaliter sanant dispositiue. Postremo sancti & sapientissimi angeli isti custodes nostri, oĩa iuxta dei ppositũ exequentes, eiusq̃ bñplacito omnia operantes, interdum quosdam puniunt peccatores, & deteriores illis non puniũt, eo q̃ deteriores iusto dei iudicio reseruent̃ æternis supplicijs: alij tanquam minus rei, per temporales aduersitates ac pœnas pie & paternaliter castigantur ac reducuntur. Hæc Gulielmus.

Custodia angelica, q̃tuor modis hoi impenditur.

QVAESTIO IIII.

QVarto quæritur, vtrũ angeli doleãt de malis culpæ ac pœnæ, præsertim dãnationis æternæ eorum quos custodiũt, & an ex illorum perditiõe minuatur gaudiũ angelorũ. & hoc est quærere, an gaudiũ custodientiũ angelorũ augeatur. In hac questiõe tria tangunt̃. primũ est, an angeli doleant de uitijs custoditorũ. secundũ, an de dãnatione ipsorũ. tertiũ, an augeatur angelorũ iucunditas ex saluatione cõmissorũ. Videt̃ q̃ doleant de malis culpæ illorũ, qm̃ sicut ardentissime diligunt deũ, ita uehementissime cupiũt cultũ & honorificentiã eiꝰ: maxime quoq̃ de contumelijs, offensis, iniurijs q̃ tristãtur ipsius. Secundo, Deus ipse in Genesi legitur dolore cordis tactus intrinsecus propter flagitia hominũ: ergo & angeli sancti inde cordialiter dolẽt, suũ in hoc creatorem sequẽtes. Tertio, angeli sancti omni pietate & charitate abundãt, ergo uehemẽtissime pereuntibus condolent, & ex dilectione de tãtis eorũ malis tristantur. Ad quod allegari potest & illud Isaiæ: Angeli pacis amare flebunt. Quarto, angeli sancti cooperãtur hominibus ad salutem. ergo de eorum saluatione lætantur, præsertim cum dominus protestetur: Gaudium est angelis dei super uno peccatore pœnitentiam agente &c. Cumq̃ diuersæ causæ pariant diuersos effectꝰ, sequitur econtrario q̃ ex custoditorum damnatione gaudiũ angelorũ diminuatur, ergo & inde tristant̃.

Arguitur .4. q̃ veritatẽ. *Gene.6.* 2 3 *Isa.33.* 4 *Luce.15.*

¶Ad hæc Bonauentura respondet: De hoc an angeli doleant seu detrimentum incurrant ex hominũ damnatione ac malis, diuersi diuersa sunt opinati. quidã, q̃ quamuis non incurrant inde gloriæ detrimentũ, incurrunt tñ misericordiæ cõpassiõis ve gemitũ. Quamuis enim ex sublimitate gloriæ immortales & impassibiles asserantur, non tamen sunt incompassibiles. Et istud accipiunt ex quibusdam sancti Bernardi uerbis, q̃ uidet̃ id dicere. Sed nõ apparet pbabile, q̃ aliqs uere cõdoleat, nec doleat, cũ cõdolere sit cum alio dolere. Nec uerisimile est q̃ angeli aliqua pietate aut misericordia flectant̃ ad reprobos, cũ maxime zelentur iustitiam gloriamq̃ diuinã, utpote cõstituti in perfecto statu iustitiæ, atq̃ diuinæ iustitiæ cõformati. Propt̃ q̃d in homilia de Lazaro & diuite ait Gregorius, Iustorũ animæ quãuis in suæ bonitate naturæ misericordiam habeant, tamen autoris sui iustitiæ iã unitæ, tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos cõpassione moueantur. Hinc alij dicũt, q̃ angeli custodientes, ex eorũ quos custodiunt dãnatione nec gemitum habent propter plenitudinẽ gaudij sui, quod admixtionem nõ admittit contrarij, nec gloriæ detrimentũ incurrunt, propter stabilitatẽ immobilẽ boni adepti. nil etenĩ habẽt boni quod possint amittere. nec ex parte meriti, nec ex parte præmij, cũ sint in gloria atq̃ iustitia confirmati. Vñ quod asserit Origenes, angelos in iudiciũ adduci seu trahi propter homines pereũtes, intelligendũ ẽ quod adducuntur in testimonium cõtra iniquos, qui eorũ monitis acquiescere noluerũt. Illud quoq̃, angeli pacis amare flebũt, intelligitur non quo ad ueritatẽ fletus, sed quantũ ad similitudinẽ opis seu quantũ ad signũ effectus, queãdmodũ deus fertur tactus dolore cordis intrinsecus. Et si obijciatur q̃ desiderũ angeli custodis frustrat̃ in pereunte, ergo inde tristatur. Dicendũ q̃ desideriũ desiderantis frustratur, qñ id quod absolute & in omnẽ euentũ appetit, nõ impletur. Angeli aũt ita non appetunt custoditorũ salutem, sed cũ moderamine isto, si debite obedierint atq̃ adhæserint deo, & si sint prædestinati ab eo. Imo quos sciunt eẽ pscitos, uolunt absoluta uoluntate dãnari. nihilominus quantum in ipsis est, uolunt eos saluari. faciuntq̃ p illorũ salute quod in se est, sicut & deus uult illos dãnari uolũtate absoluta & consequẽte, licet uelit eos saluari quantũ in ipso est, & uoluntate añcedente. Hæc Bonauentura. ¶Cõcordat Alexander & addit: quamuis angelo reuelet̃ dãnatio hominis sibi cõmissi, nõ tñ quantitas dãnationis illius, qm̃ hæc ẽ de secretissimis dei. ideo angelus nescit quantũ pficiet circa illũ, quãtũ ad hoc q̃ minor sit eius dãnatio. ¶Deniq̃ Thomas: Angeli, inqt, cum sint in cõtemplatione dei continua, cui pfectissime cõformantur, nihil põt esse contra uoluntatẽ eorũ, sicut nec contra dei uoluntatẽ, põt tñ aliqd eẽ præter uoluntatẽ ipsorũ. sed hoc ipsum, inquantum est a deo, uolitũ est ab ipsis sicut a deo. ideo nihil põt accidere de quo doleãt, sicut nec de quo doleat deus. Hinc simpliciter est dicendum, q̃ neq̃ de hominum culpis nec dãnatione tristant̃. sed utrobiq̃ lætantur de diuina iustitia, & iusta eius pmissione ac debita prauorũ punitione. Quod aũt in Isaia habetur, angelis pacis amare flebunt, ad literã dictum ẽ de nuncijs Iezechiæ, quos misit ad quærendã ab Assyrijs pacem, q̃ nuncij fleuerũt amare, auditis blasphemijs Rapsacis. Allegorice uero exponitur de apostolis. Si uero ad angelos referat̃, intelligendus ẽ dolor metaphorice, sicut in scripturis attribuitur deo ira, furor & dolor. Hæc Thomas in Scripto.

Bonauẽt. *Bernard⁹.* *Luce.16. Gregoriꝰ* *Origenes* *Isaie.33.* *Gene.6.* *Obiectio* *Solutio.* *Albertus* *T. Aquinas* *Angelos custoditorũ dãnatio nõ contristat.* *Isaie.33.*

¶In idem redit quod scribit in Summa, parte prima quæstiõe 113. Dolor, ingens, & tristitia sunt de his quæ uoluntati contrariant̃, ut loquit̃ Augustinus. nil autem cõtingit in mundo, quod cõtrariet̃ uoluntati beatorũ, quorũ uoluntas omnino adhæret ordini diuinæ iusti-

art.7. *Augusti.*

tię. etẽm nihil in seculo accidit, nisi deo agẽte aut pmit tente. Hinc absolute loquẽdo, nihil fit in mũdo cõtra uoluntatẽ angelorum. Vt enim 3. dicit Ethicorum, Id simpliciter uoluntariũ dicit, quod quis uult in particulari, cõsideratis oĩbus quę circunstãt, quãuis in uniuersali nõ eẽt uoluntariũ: queadmodũ nauta absolute nõ uult mercium proiectionẽ in mare, sed imminẽtis submersiõis periculo: propter quod, hoc est magis uoluntariũ quàm inuoluntariũ, ut dicitur ibi. Cõformiter angeli culpas & pœnas non uolunt absolute loquẽdo, nihilominus uolũt circa eos seruari ordinẽ diuinæ iustitiæ, qua deus iusto iudicio pmittit quosdam peccare ac debite punit. Hæc Thomas in Sũma. ¶Insup, de hoc, an gaudiũ custodiẽtium angelorũ minuat aut crescat &c. ait in Scripto: Gaudiũ angelorum nõ minuit ex dãnatione sibi deputatorum, quoniam numerus electorum minorari nõ ualet. Gaudẽt quoque de bonis suis opibus, quæ custodiendo egerũt, quamuis custoditus damnetur. Hæc Thomas ibidem.

Philoso.

Bonauẽt. ¶Hinc Bonauẽtura disseruit: Ex saluatione hominũ crescit accidentale gaudium angelorum. nõ tñ sequit ex hoc quod ex dãnatione hoĩm incurrant detrimentum aut dãnum gloriæ præhabitæ. Si aũt sit detrimentum respectu rei habendæ, hoc solũ est quando ex impedimẽto remanet indigẽtia aliqua aut imperfectio in eo qui impeditur: & ita nõ est in proposito, quoniam quãtumcunque ille qui custoditur, dãnetur, nihilominus tñ angelus saluũ habet præmiũ suũ, quãtum ad gaudium quod habet in deo, & quãtum ad gaudiũ quod habet in seipso seu de proprio bono. Gaudebit quippe de bonis opib[us] quę fecit circa eũ quẽ custodiuit. Et itẽ quantũ ad gaudium quod habet in alio, quoniam uno cadẽte, alter accipit eius coronam. Hinc quãuis ruina angelica nõ reparat ex illo, reparabit tñ ex alio. Quãuis ergo propter culpam illius custoditi patiat hoc impedimẽtũ quod de ipso nõ gaudeat, aliunde tñ tantundẽ gaudebit. Præterea sicut duplex est finis, unus in se, alter in alio, ut patet de rhetore, cui[us] finis in se, est loqui ornate: alteri uero psuadere, est finis eius in alio. sic & accidẽtale pmium angeli duplex est: unum, quo gaudet de operibus bonis quæ fecit: aliud, quo gaudet de salute eius quẽ custodiuit. Et queadmodum artifex si habeat finẽ primũ careat que secundo, nihilominus perfecte habere dicit methodum, si ex contingẽtibus nihil omisit: sic angelus qui fideliter custodiuit sibi commissum ex propria culpa dãnatum, perfectũ habet meritũ & pmium, dũ de bonis operibus suis gloriatur. Hæc Bonauentura. ¶Circa hæc scribit Albertus: In angelis nõ sunt gaudiũ & tristitia, prout sunt passiones sensitiuã aĩæ partẽ respiciẽtes. est tñ in eis gaudium intellectuale, bonæ actioni annexum. quod ut super decimũ Ethicorum fassus est Michael Ephesius, est uniuscuiusque naturæ reflorittio in propria operatione, & hoc gaudium angelorum est diffusio naturę angelicæ in operatiõe quæ sibi est propria secundum theophaniã & illuminationẽ descendentẽ à deo in angelos. ideo gaudere dicunt in cõuersionibus peccatorum profectibusque bonorum, quoniam hęc per illuminationem descendunt in illos. Nec sequitur, accidit eis tale gaudium, ergo & tristitia opposita, eo quod opposita habent fieri circa idẽ: quia ut dicit decimo Ethicorum, tale gaudiũ talisque delectatio non habẽt cõtrarium, sed gaudiũ & delectatio (ut sunt passiones) contrariã habẽt tristitiã. Insuper dico quod angelus præscitũ custodiens, uult eũ saluari, & deus uult eũ hoc uelle, sicque in hoc se cõformat uoluntati diuinæ. uerum tñ sciens finalẽ præsciti uoluntatẽ esse ad peccatũ uertendam, & quod deus per ultimatã sententiã decreuit eum dãnare, se in hoc deo conformat. Nõ enim ista sunt opposita, aliquẽ uelle saluari, inquantum suæ curæ atque custodiæ est cõmissus, & eundẽ uelle dãnari, propter finalem dei sententiam & finalẽ illius impœnitentiam. Amplius, in angelis ac beatis præmium substantiale nõ crescit neque decrescit. pmium autẽ eorum accidentale, quod est gaudere de multis bonis operibus quæ quis fecit, & de multorum beatitudine quos conuertit ac custodiuit. & meritum pmij hui[us] in quibusdã crescit quotidie & decrescit. Nẽpe quo plura bona fecit in custodiendo angelus siue homo, & quo plures cõuertit, eo in plurib[us] exultabit: & quo egerit pauciora, eo in paucioribus congaudebit. & ita non est incõueniens dicere, quod crescat in angelis ex custodia meritum accidentale que præmium. Concordat Vdalricus.

angeli gaudiũ ob cõmissi dãnationẽ nõ minuitur.

Premiũ angeli accidẽtale duplex.

Albertus.

Michael Philosop.

Aristot.

¶Ad obiecta ex dictis patet solutio. Quod enim in angelis nõ sunt dolor aut pœnalis affectio, est ex sublimitate status ac felicitatis eorum. Detestãtur quoque, horrent & aspernantur peccata, inquãtum peccata: tamẽ inquantum sunt pœnæ. i. de merito præcedentis culpæ à deo iuste pmissa, sic & ipsi sustinẽt ea, sicut & de[us].

QVAESTIO V.

QVinto quæritur, an inter angelos sanctos sint pugna atque discordia. ¶Videtur quod nõ, quoniam inter eos est summa pax, charitas & cõcordia, sicut uera & plena requirit beatitudo, iuxta illud: Qui posuit fines tuos pacẽ. Secũdo, inter angelos est trãquillissima prælatio, & in omni causa concordant in deo.

¶In contrarium est quod Danieli angelus sanctus testat, Princeps Persarum restitit mihi uiginti & uno diebus. Itemque, Quatuor uenti cæli pugnabant. per quos secundum Glossam, designant quatuor angelicę potestates, quatuor principalibus regnis prælatæ.

¶Circa hoc scribit Antisiodorensis in Summa sua libro 2. Ieremias prophetauerat populum Israel à Babylonica captiuitate liberãdum mox septuaginta annis cõpletis, quos Daniel sciens impletos, orauit pro liberatione populi sui. cui angelus dixit tempus esse impletum, orationemque eius esse exaudiendam. & addidit, Princeps Persarum. i. angelus ille de ordine principatus, qui dicitur, præsidẽs regno Persarum, restitit mihi. Sicque uidetur inter angelos illos sanctos fuisse discordia. Ad quod dicimus, quod nihil aliud fuit illa resistẽtia, nisi quod angelus Persarum reuelauit angelo Danielis (cum esset eo superior) aliquid eẽ sibi reuelatũ quod non angelo loquenti ad Danielẽ. Reuelauit, inquam, ei ipsum uelle contrarium eius quod deus uolebat, & ille acquieuit, uoluntatemque suã diuinæ supposuit uoluntati. Voluit autẽ princeps Persarum nondum liberari Iudæos, ut cessaret odium Persarũ aduersus eos, quos ipsi per se fuerant aliquando persecuti. Et forte ipse erat archangelus. & ei reuelauerat de[us] Iudæos nõdum plene purgatos, quod tamen nõ reuelauerat angelo Danielis, qui erat de simplicibus angelis. Hęc Antisiodorensis.

¶Cuius responsio est obscura, & continens quædã incerta, uidelicet quod angelus Danieli apparẽs & loquẽs, fuit de simplicib[us] angelis, cum in lib. Danielis legatur Gabriel extitisse, iuxta illud in Daniele: Ecce uir Gabriel stetit coram me &c.

¶Porro Thomas planius pleniusque respõdens: Verba, inquit, hæc Danielis, ex quibus tota hæc difficultas exorta est, à sanctis diuersimode exponunt. Hierony

[Hiero. sup Danielem capite 10.] mus nanq; ait, q̄ princeps ille Persarū resistēs liberatiōi Israeliticæ plebis, fuit angelus malus Persis p̄latus. quē admodū eñ unicuiq; hoī dat ad exercitiū unus angel⁹ bonus, & alius mal⁹, sic singulis gētibus duo angeli p̄ponūt, unus bonus, alius malus. Sed hæc nō est dubitatio minor. Cōstat eñ q̄ angelus loquēs Danieli, extitit bonus. quō ergo tot diebus efficaciter ei restitisset angelus mal⁹, nisi causam haberet iustā, quā si habuisset, possibile fuit multo pl⁹ resistētiā illā fieri p angelū bonū? Ideo cū B. Gregorio ē dicēdū, *[Gregori⁹.]* q̄ uterq; angelus fuit bonus, q̄d etiā magis cōsonat literæ, q̄ in eadē locutiōis serie principē Persarū nominat angelū illū, & Michaelē principē Iudæorū, quē cōstat eē angelū sctūm. *[Psal. 35.]* Hæc aūt pugna f̄m Greg. ita ē intelligēda: Cū dei iudicia sint abyssus multa, p̄funditatē iudiciorū eius angeli scti cōphēdere nequnt. ideo q̄d unicuiq; gēti aut hoī debeat f̄m dispositionē diuinā, nō sp intelligūt nisi eis desup reuelet. In diuersis vero gētibus merita inueniūt diuersa, f̄m quorū diuersitatē uidet q̄ una gēs debeat alteri eē subiecta, uel ab eius dominio liberari. sicq; in Iudæis tūc fuit, qm̄ Danielis orō quātū in se fuit, liberationē populi Israel merebat: sed pctā plebis illius, & itē utilitas quā fecit in regno Persarū, qa p eū notitia ueri dei diffundebat in regno Persarū, erāt incōtrariū. *[Iob. 25.]* Cūq; unusq;q; angelus f̄m suū officiū ad diuinæ sapiæ examē referat merita sibi subditorū, ideo cōtrariorū relatio meritorū p diuersos angelos facta, diuinā sniam p̄stolātes, pugna angelorū uocat, quorū cōcordatio est in pceptione diuiæ sniæ seu illuminatiōis supnę, p quā de diuina uolūtate docet. Hoc q̄ppe cōcorditer uolūt, q̄d pcipiūt deū uelle. Vñ dr̄ in Iob: Deus facit cōcordiā in sublimibus suis. Diuersitas aūt opinionū nō repugnat amicitiæ neq; cōcordię, sed solū diuersitas uolūtatum. Hinc talis pugna. q̄ ē f̄m iudicia ex diuersis meritis sumpta, nō obstat unitati charitatis, cū uolūtas eorū sit una, ut scilicet diuīa p̄uidētia expleat. Hęc Tho. in Scripto.

[Hierony. Daniel. 9.] ¶Quo circa pēsandū, q̄ B. Hiero. uerba illa Danielis ualde humilit ac sobrie exponit sine assertiōe incauta. Vñ & Thomas in parte prima Sūmæ, quæst. 113. expositionē Hieronymi nō improbat: Hiero. inqēs, principē regni Persarū, dicit fuisse angelū qse opposuit liberatiōi Iudæorū, p qbus Daniel inuocauit, & Gabrielē p̄ces suas deo p̄ntātē rogauit. Hęc uero resistētia ita poterat fieri, q̄d princeps aliqs dæmonū Iudæos in Persidē ductos ad pctm̄ induxerat, p q̄d impedimentū fiebat exauditionis orationum Danielis. *[Gregori⁹.]* Secūdum Gregorium uero 17. moraliū, princeps ille Persarū fuit angelus bonus &c. ut supra. Hæc Thomas in Summa.

[Petrus.] ¶At uero Petr⁹: Inter angelos, ait, nūquā ē repugnātia neq; discordia, p̄prie sumpta. attñ f̄m cōsideratiōes diuersas pōt eē inter eos diuersa apphēsio de eodem, nō tñ diuersa diffinitio seu determinatio. *[Discordia angelica oritur ex tribus.]* Diuersitas aūt illa inter diuersarū angelos p̄uinciarū, ex tribus cōtingit. Primū est ignorātia sniç diuini iudicij. scdm diuersitas & q̄si cōtrarietas meritorū. tertiū ē cōsultatio angelorū referētiū se ad deū & p̄stolatio diuinæ sententiæ, &c. ut supra in Thoma. *[Richard.]* ¶Richardus q̄q;: Oēs, asserit, creaturæ à primo p̄cedūt principio, & q̄to plus distāt ab eo, tāto magis distāt & inter se, & q̄ amplius creatori p̄pinquāt, tāto plus inter se uniunt. Propter q̄d 5. de diuinis noib⁹ cap. *[S. Diony.]* S. Diony. egressionē creaturarū à deo, cōparat exitui linearū à cētro, qa q̄ lineæ plus elōgant à pūcto, tāto plus distāt ab inuicē. Cūq; angeli scti sint deo beatifice & immediate coniūcti, sunt & int se pfectissime p amorē uniti, q̄d nō eēt, si inter se haberēt discordiā. Pugna ergo eorū nonisi metaphorice dr̄ pugna, ut supra. Hęc Richardus. ¶Cōcordat Albert⁹: *[Albertus.]* Nō ē, ingens, int angelos ex custodia cōtradictio nec p̄liū. Nō eñ hæc cōtradicūt, populū eē liberādū pcib⁹ p̄phetarū, & nō eē adhuc liberādū, eo q̄d nondū satis sit castigatus. Hinc sup illud B. Iob, Qui facit cōcordiā *[Iob. 25.]* in sublimib⁹ suis, ait Greg. *[Gregori⁹.]* Sublimes spūs gētibus principātes, neq; q̄ p agētibus iniusta decertāt, sed eorū facta iuste iudicātes examināt, cūq; uniuscuiusq; gētis culpa aut iustitia ad supnę sapiētię cōsiliū ducit, eiusdē gētis p̄posit⁹ obtinuisse aut nō obtinuisse phibet, q̄rū tñ oīm cōcordia ē sui sup se opificis sūma uolūtas, quā dū sup se sp aspiciūt, q̄d obtinere neqūt, nūq; uolūt. Recte ergo dr̄, q̄ angeli scti cōtra se ueniūt, qñ subiectarū sibi gētiū merita cōtradicūt. Hęc Albert⁹ in Scrip. Idē lib. de coęquęuis. ¶Vdalric⁹ demū: Ex carentia, inquit, iudiciorū dei, uident interdū angeli discordare. *[Vdalricus.]* Circa q̄d dicim⁹, q̄ uolūtates angelorū possunt materialiter discordare, puta in uolito, nō aūt formalit. i. in rōne uolitorū, qm̄ oēs uolūt q̄d iustū ē, & q̄d deo placere cognoscūt. Liberatio uero Iudæorū de captiuitate, iusta fuit p̄pter p̄missionē, qua deus p Ieremiā p̄misit eos (70. annis elapsis) redimere, & p̄pter sctōrnm, pręsertim Danielis, p̄ces & merita. Propter q̄d in Zacharia *[Zacha. 1.]* angelus interpellās p Israel dixit: Iste septuagesimus annus ē. Alia rōne iustū fuit ut diutius captiui manerēt, p̄pter pctā eorū in ipsa captiuitate cōmissa, p̄cipue qm̄ alienigenas duxerūt uxores, à qbus uxorib⁹ & peccatis nōdū fuerūt separati neq; purgati, sed post reditum factum est hoc in Iudæa, ut patet in Esdra. Hæc Vdalricus. *[1. Esdr. 10.]* ¶Qui etiā scribit hic: Hiero. dicit angelos *[Hierony.]* de qbus dr̄ Danieli, fuisse principes malos, de qbus ad Corinthios Ap̄ls, Sapiētiā loqmur nō principū seculi *[1. Cor. 2.]* hui⁹. Sed hoc est cōtra id q̄d sequit ibi, q̄d ip̄e princeps uenit p̄pter orōnem Danielis, & Daniel uocat eū dominū, *[Danie. 10.]* & cōfortauit Danielē. Circa hæc uerba Vdalrici, dico q̄ Hierony. sup Danielē p principē Persarū principēq; Græcorū, intelligit spūs malos: spūm uero q uenit ad Danielē, & eū cōfortauit, docuit & erexit, intelligit spiritum bonū, ut patet in eius commentario sup Danielē. ¶Rñsio demū Alexandri consonat Thomæ, & tota sententialiter continetur in præinductis.

QVAESTIO VI.

Sexto quæritur de profectu angelorum sanctorū in cognitione, An scilicet ministrādo, custodiendo, ac iuxta dei imperiū extrinsecus operando, proficiant in dei cognitione essentiali ve præmio, aūt saltem in aliarum notitia rerū, præsertim an mysteriū incarnatiōis per ecclesiam didicerūt. *[Arguitur primo contra veritatem]* ¶Videt q̄ in dei cōtemplatiōe & p̄mio essentiali p̄ficiāt. oīs nanq; actio ex charitate p̄cedens, est meritora uitæ æternæ: sed angeli in charitate pfecti sunt, ergo ministrādo ex ea maxime p̄merentur. Rursus, cū deus sit liberalissim⁹ p̄miator, nequaq̄ *[2]* illa assidua angelorū obseqa promptissima charitate ac p̄fundissima humilitate atq; ingēti reuerētia sibi & suis ministris exhibita deserit irremunerata. Insup supra ōnsum est, *[3]* q̄ angeli sancti mutua locutiōe & illuminatiōe cognoscūt quædā de nouo. Quod uero mysteriū incarnatiōis, ex apostolorū p̄dicatiōe didicerint, uidet ex uerbis Apostoli ad Ephesios: Vt innotescat, inqt, principatibus & potestatibus in cælestibus &c. *[Ephes. 3.]*

¶Circa hæc loquit Thomas: Secundū philosophū, *[Motus & operatio differunt]* motus & operatio differūt. operatio nanq; est opus pfecti, ut lucere actus est lucidi, & intelligere actus ē intellectus iā actuati. motus aūt actus est impfecti ad pfectionē tendētis. Ideo quod est in ultima sua pfecti-

one, habet operationē sine motu, ut deus. quod uero distat ab ultima sua pfectione, habet opationē motui iunctā. cūq; pficere in beatitudine, sit qdā motus naturæ tēdentis in pfectionē, ideo qñcunq; angelus aut homo ponit̃ in ultima sua pfectiōe, opatio eius nō ē meritoria neq; pficiēs. Ver̃ de hoc qñ angelus ē in sua ultima pfectione, sunt duæ opiniones: Vna, quā Magister approbat, utpote q; hoc erit in die iudicij. alia, quæ etiā in litera tangit̃, q; hoc fuit in prima ipsor̃ ad deum cōuersione & cōfirmatione. Et hæc pbabilior mihi uidet̃, qm̃ ultima pfectio rei est in termino suæ uiæ. terminus uero uiæ angelor̃, fuit cōfirmatio eorūdē. Nō em̃ nūc uiatores dicunt̃, nisi forte fm qd, inquantū circa uiatores opant̃: tū, qm̃ idē iudiciū ē de hoībus post mortē, & de angelis post cōfirmationem seu lapsum. Hæc Thomas. De q̄bus ptranseo, qa p̄habita sunt, sicut & quæstiōes de pfectu sciētię angelor̃ ex mutua lo-

Hierony. cutiōe & illuminatiōe. ¶De ultima uero parte quæsiti

August. tñ dēt Thomas: De hoc uidet̃ cōtrouersia esse inter san-

S. Diony. ctos Dionysiū & Augustinū, & inter Hieronymū. quia Hieronymus ponit duo: unū, uidelicet añ incarnationē angelos incarnatiōis mysteriū ignorasse, & quo ad hoc, uidet̃ ei obuiare Augustinus, dicēdo q; à seculis .i. à mūdi exordio hoc nouerūt. Scdm est, q; angeli hoc mysteriū p hoīes didicerūt, & quantū ad hoc, uidet̃ ei B. Dionysi⁹ obuiare, pstās hoīes p angelos inde instructos fm ordinē diuinę sapiētiæ immobiliter cōstitutū, quo inferiores p superiores diuinitus illustrant̃. Vt aūt sciat̃ qualiter quodlibet horū possit uerificari, pēsandū q; incarnatiōis mysteriū dupliciter potest cōsiderari. Primo, quantū ad substantiā facti. & sic à principio mūdi oēs angeli id nouerūt futur̃, scilicet incarnationē, passionē, resurrectionē &c. Secūdo, quantum ad cōditiones illud circunstātes, ut quod sub tali p̄side, illaq; hora Christ⁹ esset passurus, & hoc à principio non sciuerūt. sic etiā differūt pphetà & euāgelista, quia

Angeli dupliciter recipiunt rerū notitiam. pphera p̄nunciauit substantiā facti, euangelista etiam recitat modū & circunstātias rei. Quantū ad scdm, notandū quod angeli dupliciter sumūt notitiā rerū, primo p illuminationē, sicq; angeli p homines nihil recipiūt, sed inferiores à superioribus illuminant̃, & superiores immediate à deo, p quē modū multæ rōnes mysterior̃ ecclesię edocent̃, secundo p modū cōpletionis rer̃, quemadmodū futura cōtingētia cognoscunt̃ dū actu cōplent̃, p hoc quod eē eorum ad effectus determinant̃, ut in eis queant agnosci: & sic quædā quæ circa incarnatiōis mysteriū nesciebāt, p̄dicantibus apostolis dū actu complebant̃ nouerūt, nō tñ ab apostolis inde edocti. Porro ut super p̄tacta uerba Ap̄li ait Glos. in apostolicis illis uerbis cū dr̃, ut innotescat &c. per ecclesiā, hoc cōplexū, p ecclesiā, nō determinat uerbū hoc, innotescat: sed p̄cedēs illud cōplexū, illuminare oēs: ut sit sensus, q; ap̄lis erat data gratia illuminādi

Hierony. Augustin. oēs de ecclesia. Hieronymus tñ uult q; determinet uerbū hoc, innotescat, & tunc intelligendū est mō prædicto. Potest quoq; intelligi de ecclesia angelor̃, ad quā colligenda est nostra ecclesia. ut sit sensus, Mysterium incarnationis fuit absconditū in deo, ita tñ, q; à seculis innotuit principibus p ecclesiā .i. in cælesti ecclesia. Et hanc expositionem ponit Augustinus quinto super Genesim. Hęc Thomas in Scripto.

art. 2. ¶Porro in prima parte Summæ, quæstione 117. Inferiores, asserit, angeli loqui superioribus possunt. sed de diuinis superiores ab inferioribus nunquam illumināt̃. Queādmodū uero inferiores angeli superioribus subdunt̃, sic supremi hoīes uiatores infimis angelor̃, iuxta illud: Qui minor est in regno cælor̃, maior est illo, puta Iohāne Baptista ut uiatore. Hinc de rebus diuinis, ut de mysterio incarnatiōis, angeli ab hominibus nunquā sunt illuminati, neq; illuminant̃. Qđ aūt Ap̄s loqtur, Mihi oīm sc̄tōrum minimo data est gratia hęc, illūinare oēs q̄ sit dispēsatio sacramēti abscōditi à seculis in deo, Aug. exponit sic: Abscōditi inq̄, ut tñ innotescat principibus & potestatibus in cælestibus p ecclesiā multiformis sapiētia dei. quasi dicat, Ita hoc sacramentū fuit absconditū hoībus, ut tñ cælesti ecclesiæ notū eēt. Pōt quoq; dici, q; id quod abscōditū ē in deo, nō tm̄ innotescit angelis desup, sed etiā apparet dū explet̃ per homines. Hæc Thomas in Summa.

¶Idē Petrus, & addit: Circa incarnationē ē cōsiderare cōditiones gñales ex diuina puidētia depēdētes, ut Chr̄m de uirgine incarnandū, nascitur̃ &c. Itē conditiōes speciales ex libero arbitrio determinatar̃ psonar̃ pēdentes, ut q; incarnaret̃ ex Maria uirgine, q; pateret̃ sub Pontio Pilato, traderet̃ à Iuda, p̄dicaret̃ à Paulo, atq; ut Haymo scribit, q̄sdā cōditionū istar̃ maiores angeli p quos incarnatiōis mysteriū annūciatum est, & Gabriel præsciuerunt, alij uero nō. Hæc Petrus.

¶Cōcordat Richard⁹, adijciēs: In angelis respectu dei maior est possibilitas seu potētialitas q̄ actualitas: ideo inter eor̃ naturā & deū, q purus est actus, est maior distātia q̄ ppinquitas, maiorq; dissimilitudo q̄ similitudo. Et quāuis angeli potuerūt disponere se per suum actuale ad gloriā, nō tñ se potuerūt intantū disponere, quātū de gratia recipere potuissent: ideo q̄uis eor̃ capacitas sit repleta p cōparationem ad dispositionē, quæ potuit in eis esse p suū actiuum, nō tñ p cōparationem ad receptibilitatē quæ est in eis p suū possibile passiuum. Porro in anima Christi & in aīa uirginis gloriosæ, tm̄ est de gratia, quātum p suū possibile absolute recipere potuerūt, ita quod de⁹ in illis aīabus nō plus posset ponere de gratia neq; de gloria. Hęc Richardus. ¶Cuius hoc ultimū dictum uidet̃ parumper obscur̃. Cū etem̃ aīa Chr̄i ac sacratissimæ uirginis eiusdē sint speciei, uidet̃ in eis æqualis esse naturalis capacitas ad gratiā & gloriā. cumq; gratia animæ Christi & gloria animæ eius, multoplus transcendat gratiā & gloriā suæ præstātissimæ matris, q̄ gratia & gloria deiferæ uirginis gratiā & gloriā cuiuscunq; sc̄tōrum, uidet̃ q; deus omnipotēs plus gratiæ & gloriæ de sua absoluta potētia possit cōferre seu dare potuerit animæ electissimæ uirginis q̄ donauit, quāq̄ tm̄ ei contulerit quātū cōdecuit. Om̄ia qppe in numero, mēsura & pōdere egit ac statuit. ¶Bonauētura quoq;: Cognitio, inquit, in angelis quædā est à natura, quædā à gratia. Prima est duplex. quædā etem̃ dicit̃ à natura, qa naturaliter est inserta, ut eor̃ cognitio quæ sunt à prima mūdi constitutione. Et quo ad hāc, angeli nō pficiūt neq; deficiūt. Nā quo ad hāc, habuerūt uniuersales omniū species. Alia habet̃ per naturalē potētiam, siue sit innata, siue acqsita. & quātum ad hāc, angeli profecerunt fm pcessum temporis p multiplicem experiētiam & cōuersionem sup ea quæ fiunt de nouo. Conformiter quædam est cognitio à gratia fixa, quædā à gratia influente. Quemadmodū em̃ in membris corporalibus ponūtur quædā uirtutes influentes, quædā fixæ, seu uita quædā influens, quædam fixa: ita intelligendum est in spiritualibus membris angelicisq; spiritibus, in quibus gratia fixa, est gratia cōfirmationis: & cognitio à gratia illa procedens, est uisio lucis æternæ, in qua nec proficiunt angeli, nec decrescunt. cognitio autē quæ ē à gratia influente, est cognitio reuelationis. Quę ideo

dicitur influens, quia non semper reuelat deus myste ria, sed loco & tempore opportuno. Atq; secundum hanc intelligit Magister angelos profecisse in dei uisi one, non q̄a uerbum uiderint apertius, sed quoniam facta ē eis reuelatio quædam de uerbo. Quod uero ait

Gregori⁹. Gregorius, Quid est quod non uident, qui uidentem omnia uident, non est dictum per proprietatem, sed per æquiualentiam & sufficientiam: quia cognitio so lius uerbi adeo sufficit angelis, ac si omnium rerū noti tiam etiā in particulari haberent. Hæc Bonauentura.

Alexāder. ¶Præterea circa præhabita asserit Alexander: Qui dam angeli cognouerunt mysterium incarnationis à principio non creationis, sed cōditionis, cum dictum est, fiat lux, & facta est lux. Alij uero non cognouerūt illud ex tunc, sed post plene nouerunt dum fuit imple tum, Duplex quoq; potest distingui cognitio, puta in uerbo, & in genere proprio. Primo modo cognoue runt à principio, non secūdo modo. Vnde libro quin

Gene.1. August. to super Genesim dicitur: Mysterium incarnatiōis nō in deo tantum innotescit angelis, uerum etiam eis in hoc mundo apparet, cum realiter manifestatur, iuxta

1.Tim.3. illud Apostoli ad Timotheum: Manifeste magnum ē pietatis sacramentum, quod manifestatum est in car ne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædi catum est gētib⁹, assumptum est in gloria. Hęc Alex ander.

Henricus ¶Ad intelligentiam prædictorum conferunt, quæ scribit Hēricus sexto quodlibeto, quæstione qua quærit, an CHRISTVS secundum quod homo, illuminet angelos: Om̄is, inquit, illuminatio procedit secundū ordinem & gradus illuminātium & illumina torū, ita quod superiora in gradu & ordine, nata sunt inferiora illuminare, inferiora uero non illuminant superiora. Et quia (ut patet ex diuini Dionysii dictis) iuxta naturalis ordinis rationē ordo supnaturalis illu minationis procedit: sciendum quod duplex est ordo rerum, & secundum hoc duplex est ordo illuminati onis inferiorum à superioribus, Est enim quidam or

Rerū du plex est or do. do rerum in esse naturæ, quidam in esse gratiæ. Ordo rerum in esse naturę, est secundum quem deus trinitas naturaliter est super omne ens, atq; ab ipso uniuersæ creaturæ secundum ordinem gradus naturalis proce dunt à summa inclusiue usq; ad infimam. Ordo rerum in esse gratiæ, est secundum quem deus trinitas super omnia bonus existens, donis gratiæ intellectualē cre aturam ad seipsum reducit. Itaq; post diuinam & sup

*eorum cælestem hierarchiam, quæ consistit in * earum ordi ne quæ in diuina considerantur essentia, ut sunt ratio nes attributales & personæ ad perficiendū totius mun danæ hierarchiæ decorem, sequitur ordo creaturarū hierarchicus duplex, secundum prætactum duplicem ordinem rerum. nempe secundum primum ordinem hierarchia creaturarum incipit à creatura in gradu & dignitate naturæ suprema, quæ lucifer creditur extitis se, post spiritus uero cælestes sequitur spiritus huma nus. Et quia hi spiritus per dona naturæ nequeūt suo creatori perfecte coniungi, idcirco est ordo secundus per gratiam ad intellectualem creaturam per se ac spe cialiter pertinens, quæ circulo quodam perfecto per gratiam & gloriam ad creatorem unitiue reuertitur. Estq; ordo gratiæ sublimior ordine naturæ, & angeli sancti dominantur dæmonibus, qui eis ordine naturę possunt esse sublimiores, saltem nonnulli. Nec solum hoc, sed & homines per dona gratiæ & gloriæ ange lis etiam bonis queunt præferri. Christus autem deus & homo cunctis angelis ineffabiliter est prælatus se

cundum naturam assumptam, non quantum ad ordi nem naturæ seu quo ad naturalia sua, sed quātum ad ordinē grāæ, secūdum quod per dona gratiæ & gloriæ angelis & omni mente creata est altior. ideo omnes il las in ecclesia triumphāte ac militante pōt illuminare, & de plenitudine sua exhuberantissima ill is commu nicare, imò & post ipsum gloriosissima uirgo mater ipsius, de qua in sermone quodam de eius natiuitate Maximus Episcop⁹ in laudem uirginis ma tris.

fatetur Maximus: Cælum quod penetrasti, & cuncta contenta in eo, noua & ineffabili gloria decora, quia priorem gloriam eius ex præsentia tua ultra quàm di ci possit aut cogitari, magnificasti, noua ac præcellen ti uirtutum tuarum dignitate illis irradians, immen saq; gratiarum tuarum luce perlustrans. Vnde ob istā illuminationem angeli sancti in Christum prospicere desiderant, deinde & in præstantissimam matrem isti⁹. 1.Pet.1.

Hæc Henricus.

¶Postremo Albertus & Bonauentura, assignant Bonauent. duodecim effectus custodiæ angelorum, quos tamen diuersimode exprimunt. Bonauentura quippe sic scri bit: Consueuerunt à magistris effectus custodiæ huius duodecim assignari, qui ex scripturis eliciuntur. Pri mus est pro delictis increpare. unde in libro Iudicum dicitur: Angelus descendit de Galgala ad locum flen Iud.2. tium, & dixit: Eduxi uos de terra Aegypti &c. & non audistis uocem meam. Quare hoc fecistis? Secundus est, à uinculis peccatorum absoluere saltem dispositi ue, ad quod designandum scribitur in Actis cum di ctum est, Angelus domini astitit, paulo post subditur: Actu.12. Et ceciderūt catenæ de manibus eius. ¶Tertius est, im pedimenta boni auferre, in cuius signū legitur in Exo Exod.12. do angel⁹ dn̄i primogenita pcussisse Aegypti. ¶Quar tus est, dæmones arcere, ut est in libro Thobiæ: Dæmo nium ab ea ipse compescuit. ¶Quint⁹ est docere, ut in Thob.12. Daniele, Nūc egressus sum ut docerem te. ¶Sextus, se Dan.9. creta reuelare, sicut in Genesi tres angeli summæ tri Gene.18. nitatis mysterium expresserunt, quorum unus addit ibidem: Num celare potero Abraam q̄ gesturus sum? ¶Septim⁹, consolari, ut in Thobia, Aequo animo esto. Thobię.7. in proximo est ut à deo cureris. ¶Octauus, in uia con fortare, uñ in 3. Regū libro dr̄, Surge & comede, gran 3.Reg.19. dis enim tibi restat uia. ¶Nonus est, in uia ducere atq; reducere, ut in Thobia, Ego ducam & reducā filiū tu um. ¶Decimus est, hostes deijcere, uñ in Isaia: Angel⁹ Isa.37. percussit in castris Assyriorum &c. ¶Vndecimus, ten tationes mitigare, quod significatum ē in Genesi ubi Gene.32. Iacob legitur luctatus cum angelo, & benedictiōe ac cepta confortatus, q̄uis emarcuit neruus femoris ei⁹. ¶Duodecimus est, pro nobis orare, & orationes no stras in cælum deferre, unde in Thobia: Quando ora Thob.12. bas cum lachrymis, ego orationem tuam obtuli deo. Hæc Bonauentura.

Albertus. ¶Albertus uero sic exprimit ista: Ponunt ab antiqs magistris 12. effectus custodiæ. ¶Primus est excitare à somno inertiæ, & illuminare ac soluere à uinculis pec catorū, quod significat ibi: Angelus dn̄i astitit, & lumē Actu.12. refulsit in habitaculo carceris. percussoq; latere Petri, excitauit eum, dicēs: Surge uelociter. Et ceciderunt ca tenæ de manibus eius. ¶Secundus est cōfortare ad la bores & cōfortantia ministrare, in cuius signū angel⁹ dixit Eliæ à facie Iezabel fugienti: Surge, uade. & dedit 3.Reg.19. ei subcineritiū panem & aquam. ¶Tertius est, dæmo nes arcere, ut supra. In cæteris nanq; Albertus concor dat Bonauenturæ, quamuis alio referat ordine. Ad ditq;, Si effectus isti accipiantur per artem, potest suffi cientia eorum sic assignari: Ad custodiā duo exigun

tur, puta exclusio mali & adductio boni. Et penes exclusionem mali sumuntur septem de istis effectibus. Triplex enim excludēdum est malum, utpote malum culpæ, malum pœnæ, & malum dispositiuum ad aliquid horum. Malum culpæ cōsideratur in se & in causa ad ipsum instigante. Si excludatur prout consideratur in se, sic est primus effectus: si uero consideratur in causa, sic considerari potest dupliciter, uidelicet penes instigantem & penes modum instigatiōis. si penes instigantem, est tertius effectus, uidelicet dæmones coercere: si penes modum, est undecimus effectus, uidelicet tentationes mitigare. Porro penes exclusionem mali est consideratio duplex. Pœna nanq; cōsideratur in se, & quantum ad nocumentum quod infert. Si excluditur malum in se, sic est effectus, septimus, qui est adiutorium contra hostes: si excluditur quantū ad nocumētum quod infert, est quintus effectus, qui est cōsolari afflictos. si ē exclusio mali quod disponit ad malū culpæ aut pœnæ, hoc est dupliciter, aut enim disponit ad malum directe, aut indirecte. Si directe, est octauus effectus, qui est increpatio pro delictis: si indirecte, sic est nonus effectus, qui est auferre impedimenta peccandi. Si uero pensetur custodia in adductione boni, seu in deductiōe ad bonum, hoc est dupliciter. nam bonum illud aut ē ex parte intellect⁹, aut ex parte affectus. Si ex parte intellectus, aut est de bonis pertinentibus ad salutem, aut de bonis pertinentibus ad reuelationem. Si primo modo, est quartus effectus, q est docere salubria. si spectat ad reuelationem, est sextus effectus, qui est reuelare mysteria per apparitiones. Si autem est bonum affectus, consideratur tripliciter. si em̄ consideretur affectus secundum statum, tūc uel est affectus non existens proprio genere, sed confortantibus indigens: & sic est secundus effectus, qui est cōfortatio ad bonum, ut uia pœnitentiæ peragatur. Aut secūdum feruorem affectus, qui indiget duce ne feruor præcipitet eum, & tunc est effectus decimus, qui ē ducere atq; reducere. Si uero sit ad bonum affectus impetrandum, tunc est effectus duodecimus, qui est orare & orationes offerre. Hæc Albertus.

Vdalric⁹. ¶ Vdalrico demum uidetur quasi superfluum esse, effectus custodiæ angelicæ numerare, cum innumerabiles esse probentur ex scripturis. nihilominus dici potest quod prætacta dinumeratio illorum effectuum bona & apta sit, & data in generali, ad quam alij possunt reduci. ¶ De hoc q; an angeli per homines in diuinorum proficiant cognitione mysteriorum, scribit sicut præhabitū est, q̄liter de hoc Hieronym⁹ & Augustinus diuersimode sensisse uidenť, atq; p̄habita uerba Apostoli diuersis modis exponant. Concordantiā etiam Haymonis qua illos cōcordat, quā & Alexāder sequit, asserit eē nullā: qm̄ Augustinus dicit illud mysteriū innotuisse à principio āgelis q sunt nūcij ad nos, q sunt de infima hierarchia. Verūtn̄ ista improbatio sm̄ quosdā antiquorū nō ꝓcedit, q dixerunt Michaelē & Gabrielē eē de superioribus angelis, ut dictū est supra. Itē scribit Vdalricus se nō approbare positionē dicētium, q; angeli cognouerūt incarnatiōis ac passiōis &c. mysteria quātū ad substantiā facti, nō quo ad circūstātias cōditiōesq; particulares. q positio ē Thomæ, Bonauēturæ, Richardi, multorūq; aliorū: nec tn̄ Vdalricus idoneā ponit improbationē positiōis illi⁹, sed ait q; sit cōtra mentē Hieronymi, asserētis angelos ignorasse mysteriū incarnatiōis, sed didicisse eos illud p p̄dicationē Apl̄i. ¶ Verū hoc dictū Vdalrici nequaquā efficaciter ē ꝓbatū, sequitur em̄ ex eo, q; angeli nescierūt illud añ apostolicā p̄dicationē, cū tn̄ ad lōgius in Chri ascēsiōe didicerint illud à Chr̄o, quātū ad substātiā facti, & quo ad aliquas circūstātias eius. ¶ At uero Scotus hic sciscitať, Vtrū angelus custodiēs possit effectiue aliqd ꝓducere in aīa quā custodit. Et dicit q; nō, cuius oppositū patuit sæpe. Et ut ex Gulielmo Parrhisiensi ostensum ē, lux sp̄ualis angelicorū sp̄uum, nō ē minus idonea & fœcūda, exuberās & causalis ad effundēdū, cōmunicādū ac dispgēdū se sp̄ualiter, q lux solis ad communicādū diffundendūq; se sensibiliter, & uere efficiēter radios ꝓducēdo & splēdorē in medio: ideo lux illa angelica emicātias resplēdētiasq; ꝓducit in mētibus inferiorū, iuxta modū ex Gulielmo, Alberto & alijs introductū, quorū positio dictis D. Diony. & Aug. cōcordat, imò & & philosophiæ Peripateticorū, Auicennæ, Algazelis, Auerrois, & autoris libri de Causis.

Post considerationem de angelis habitam, agitur de aliarum rerum creatione: & præcipue de operum sex dierum distinctione. Distinctio XII. A

De corporalis creaturę conditiōe quātū ad p̄ncipiū materiale & hęc ꝓductio dr creatio Gene. 1. a.

HAEc de angelicæ naturæ conditione dicta sufficiant: nūc supest de aliarū quoq; rerum creatione, ac præcipue de operū sex dierū distinctione nonnulla in medium pferre. Cū deus in sapientia sua angelicos condidit spiritus, alia etiā creauit, sicut ostendit supra dicta scriptura Geñ. quæ dicit, In principio deū creasse cælū. i. angelos: & terrā. i. materiā quatuor elementorū adhuc confusam & informē: quæ à græcis dicta est χάος, & hæc fuit añ omnē diē. Deinde elementa distinxit deus, & species ꝓprias atq; distinctas singulis rebus secundum genus suum dedit: quæ non simul, ut qbusdam sanctorum patrū placuit, sed p interualla temporū ac sex uolumina dierū (ut alijs uisum est) formauit.

Quod sancti tractatores uidentur super hoc quasi aduersa tradidisse, alijs dicentibus omnia simul facta in materia & forma, alijs per interualla temporum. B

Quidam nanq; sc̄torum patrū, q uerba dei atq; arcana excellenter scrutati sunt, sup hoc quasi aduersa scripsisse uidenť. Alij quidē tradiderunt oīa simul in materia & forma fuisse creata. quod Augustinus sensisse uidetur: alij uero hoc magis ꝓbauerūt ac asseruerūt, ut primū materia rudis atq; informis, quatuor elementorū cōmixtionem atq; confusionē tenēs, creata sit: postmodū uero p interualla sex dierū, ex illa materia rerū corporaliū genera sint formata scdm̄ species proprias. Quā sententiā Gregorius, Hieronymus & Beda alijq; plures cōmendāt ac præferūt. Quæ etiā scripturæ Geneseos, uñ prima huius rei ad nos manauit cognitio, magis cōgruere uideť. *Quō p interualla temporis res corporales conditæ sint.* C

Augu. li. 1. sup Gene. cap. 4. & 7. Itē li. 5. c. 15. 17. Gre. li. 32. Mor. c. 9. Hieron. in questi. Geneseos Beda.

Secundum hanc itaq; traditionē, ordinem atq; modum creatiōis formationisq; rerum inspiciamus, sicut supra memoratū est: In principio creauit deus cælum. i. angelicam naturam, sed adhuc informem, ut quibusdam placet; & terrā. i. confusam materiam quatuor elementorū, quam nomine terræ (ut Augustinus ait cōtra Manichæos) ideo appellauit Moyses, qa terra inter omnia elemēta minus est speciosa, & illa inanis erat & incōposita ꝑpter oīm elementorū commixtionē. Eandē etiā uocat abyssum, dicens: Et tenebræ erāt sup faciem abyssi &c. qa confusa erat & cōmixta, specie distincta carēs. Eadē etiā materia informis, dicta est aqua, sup quā ferebat̃ spūs dñi: sicut supfertur fabricādis rebus uolūtas artificis, qa subiacebat bonæ uoluntati creatoris, quod formandū perficiendumq; inchoauerat: q sicut dñs & cōditor præerat fluitanti & cōfusæ materiæ, ut distingueret p species uarias quādo uellet & sicut uellet. Hæc ideo dicta est aqua, qa oīa quæ in terra nascuntur, siue aīalia, siue arbores uel herbæ & similia, ab humore incipiūt formari atq; nutriri. His oībus uocabulis uocata est illa informis materia, ut res ignota notis uocabulis insinuaret̃ imperitioribus, & nō uno tm̃. Nā si uno tm̃ significaretur uocabulo, hoc esse putaretur, quod consueuerāt homines in illo uocabulo intelligere. Sub his ergo nominibus significata est materia illa cōfusa & informis, quæ nulla specie cerni ac tractari poterat. i. nominibus uisibiliū reꝝ, quæ inde futuræ erāt ꝑpter infirmitatē paruulorū, q min⁹ idonei sunt inuisibilia cōprehēdere, & tunc erant tenebræ. i. lucis absentia. Nō eñ tenebræ aliqd sunt, sed ipsa lucis absentia: sicut silentiū nō aliqua res est, sed ubi sonus nō est, silentiū dicitur: & nuditas nō aliqua res est, sed in corpore ubi tegumentū non est, nuditas dr̃: sicut & inanitas nō est aliquid: sed inanis dicitur locus esse ubi nō est corpus, & inanitas, absentia corporis.

Marginalia: Augusti. — Gene. 1. Aug. li. vni co de Gen. cap. 4.

Quo sensu tenebræ dicantur non esse aliquid, & quomodo dicantur esse aliquid. D

Attende qa hic Augustinus tenebras dicit nō esse aliqd, cū alibi tenebræ inter creaturas ponātur quæ bñdicūt dñm. Vñ dr̃: Bñdicite lux & tenebræ dño. Ideoq; sciēdū est, tenebras diuersis modis accipi, s. uel ꝑ lucis absentia, qualiter supra accepit Augustinus, iuxta quā acceptionē nō sunt aliqd: uel pro aere obscurato siue aeris obscura qualitate, & scd̃m hoc aliqua res creata sunt. Ideo ergo dicit tenebras tūc fuisse sup faciē abyssi, qa nōdū erat lux: quæ si esset, & supesset, & supfunderetur, sed nondū lucis gr̃a opus suum deus uenustauerat, quæ postea in primo die formata est.

Marginalia: Dan. 3. 1. — Gene. 1.

Duo hic consideranda sunt, quare illa materia confusa, sit dicta informis, & ubi ad esse prodijt, quantumq; in altitudine ascenderit. E

De qua re priusquā tractemus, duo nobis discutienda occurrūt. Primū, quare illa materia cōfusa, informis dicatur: an qa oī forma caruerit, an propter aliud. Secūdo, ubi ad esse ꝑdierit, & quantū in altū ascenderit. Ad illud ergo quod primo positū est, breuiter rñdentes, dicim⁹ illā primā materiā nō ideo dictā fore informē, ꝙ nullā oīno formā habuerit, qa nō aliqd corporeū tale existere pōt quod nullā habeat formam: sed ideo non absurde informē appellari posse dicimus, q̃a in confusione & ꝑmixtione quadam subsistēs, nondū pulchram * aptāq; & distinctā receperat formā, qualē mō cernimus. Facta est ergo illa materia in forma cōfusionis ante formam dispositiōis. In forma confusionis prius oīa corporalia materialiter simul & semel sunt creata, postmodū in forma dispositiōis sex diebus sunt ordinata. Ecce absolutū ē, quod primo in discussiōe propositū fuit, s. q̃re materia illa dicat̃ informis.

Marginalia: Ad primū breuiter respondet. — *aptāq; — Aug. li. 1. de Gene. cap. 15.

Hic ad id quod secundo quærebatur, respondet. F

Nūc supest qđ scđo proponebatur, explicare: ubi s. illa materia substiterit, & quātū in altitudine porrigebatur. Ad qđ nihil temere asserētes, dicimus, ꝙ illa prima rerū oīm moles, qñ creata est, ibidē ad esse uidetur prodijsse, ubi nūc formata subsistit. Eratq; terreū hoc elementū in uno loco, eodemq; medio * subsidēs, cæteris tribus in una confusione ꝑmixtis: eisdemq; circūquaq; in mō cuiusdam nebulæ * oppansis, ita * obuolutū erat ut apparere nō posset quod fuit. Illa uero tria in una permixtione confusa circunquaq; suspensa, eousq; in altum porrigebātur, quousque nunc summitas corporeæ naturæ pertingit: & sicut quibusdam uidetur, ultra locum firmamenti extendebatur illa moles, quæ in inferiori parte spissior atque grossior erat. In superiori uero rarior ac * leuior atque subtilior existebat: de qua rariori substantia putant quidam fuisse aquas, quæ super firmamentum esse dicun-

Marginalia: * subsistens — * oppāsis — * inuolutum — * lenior

tur. Talis fuit mundi facies in principio, priusquam reciperet formam uel dispositionem.

Ostenso qualis fuit mundi facies in ipso primordio, incipit prosequi operũ sex dierũ distinctionẽ. G

Gene.2.b Nunc superest ut dispositionem illam qualiter perfecta sit, ordine prosequamur. Sex diebus, sicut docet scriptura Genesis, distinxit deus & in formas redegit proprias cuncta, quæ simul materialiter fecerat. Perfecitq́ opus suum die sexto, & sic deinde die septimo requieuit ab omni ope suo. id est, cessauit nouam creaturam facere. Sex enim diebus sex rerum genera distinxit, nihilq́ postea fecit quod in aliquo illorum non contineatur: opatus est tamen postea, sicut ueritas in euangelio ait: Pater meus operatur usq́ nunc, & ego operor illud. Joha.5.c

De quatuor modis diuinæ operationis. H

Quatuor em̃ modis, ut ait Alcuinus sup Genesim, operatur deus. Primo, in uerbo oĩa disponendo. Secundo, in materia informi quatuor elementorum, de nihilo eam creando. Vnde: Qui uiuit in æternũ, creauit oĩa simul. Oĩa scilicet elemẽta, uel oĩa corpora materialiter simul creauit. Tertio, per opera sex dierũ uarias distinxit creaturas. Quarto, ex primordialibus seminib⁹ nõ incognitæ oriunt̃ naturæ, sed notæ sæpi⁹ reformãtur ne pereãt. Alcuinus. Eccl.18.

SVMMA DISTINCTIONIS XII.

Postquam in præhabitis distinctionibus à secunda usq́ hunc locum, determinauit Magister de incorporeis, spiritualibus & separatis substantijs, utpote angelis bonis & malis, hic tractare nunc incipit de substantijs materialibus, præsertim de operibus sex dierum. De quibus primo determinat, quantum ad eorum creationem in hac ipsa distinctione: secundo, quantum ad eorum distinctionem seu formam, distinctione immediate sequẽti: tertio, quo ad eorũ ornatũ, decimaquinta distinctiõe. Circa primũ tãgit ipsum creatiõis exordiũ, & ponit solẽni ores opiniões circa hoc ipsum, seu circa intellectũ scripturæ, in q̃ corporaliũ rerũ seu totius uniuersi creatio ipsa describit̃. Insup circa hęc q̃dã dubia mouet & soluit.

QVAESTIO .I.

Hic quæritur primo, Utrum omnia corporalia sint simul creata. ¶Et in hac quæstiõe multa cõprehenduntur, uidelicet an creata sint simul seu uno & eodẽ instanti, quantũ ad materiam & formã substantialẽ, an etiã quantũ ad formas accidẽtales. Quo circa se ingerit quæstio, an materia possit eẽ seu stare nuda, & utrũ oĩum corporaliũ rerũ sit una materia. Quod aũt oĩa simul creata sint, ꝓbatur primo per illud Eccĩ: Qui uiuit in ęternũ, creauit oĩa simul. Arguitur primo pro pte affirmatiua. Eccl.18.

2 Secũdo, deus ẽ infinitæ potẽtiæ in agendo, similiter infinitæ sapiẽtiæ in disponẽdo, infinitæ quoq́ bonitatis seu beneuolẽtiæ in cõplendo seu perficiendo: ergo in instãti cũcta creauit, distinxit & ordinauit, cõpleuit seu pfecit. Infinitę quippe potẽtiæ cõpetit agere in instãti. sic & infinitæ sapiẽtiæ cõuenit in instanti distin-

3 guere. Tertio, supsublimis deus oĩa condidit, ut in eis sua repræsentet̃ resplẽdeatq́ pfectio. sed in hoc omnipotentia atq́ immẽsa sapiẽtia eius ac pfectio infinita magis innotescit ac relucet, si dicat̃ oĩa simul creasse, di

4 stinxisse & ornasse, q̃ si p interualla dierũ. Quarto, op⁹ corrñdet suo factori, ergo supperfectissimo deo cõpetebat ꝓducere opus pfectũ, distinctũ, ornatũ, nõ confusum, informe, incompletũ. Vñ & in Deuteronomio Deut.32.

5 habet̃, Dei pfecta sunt opera. Quinto, Ordo ẽ optimũ qd in rebus, ut D. Dionysius ꝓtestat̃. ergo deus uniuersum in suo ordine cõdidit primũ, aliogn opus impfe- S.Diony.

6 ctissimũ plasmasset. Sexto, ponere res eẽ creatas p interualla dierũ, poeticũ eẽ uidet̃ & fabulis cõsonãs poetarum quę ita dixerũt, sicut in Metamorphosi legitur:

Ante mare & terras, & quod tegit oĩa cælum,
Vnus erat toto naturæ uultus in orbe,
Quẽ dixere chaos, rudis indigestaq́ moles &c.

Septimo, nõ decuit deũ lucis opus ꝓducere tenebrosum, neq́ à tenebris inchoare. ergo in exordio cõdidit 7.
lucidã creaturã. Octauo, supra 2. distinctione inductũ est, q̃ substãtiæ immateriales separatæ & res corpora- 8.
les, sunt simul ꝓductæ. ergo potius corporalia cũcta, cũ magis ab inuicẽ distẽt immaterialia & materialia, q̃ unũ materiale ab alio. Nono, si deus dicat̃ corpora- 9.
lia cõdidisse p tẽporis interualla, oportet fateri q̃ op⁹ cuiuslibet diei ꝓduxit in ipsius diei exordio seu primo instanti, cur ergo nõ statim post instãs primũ cõtinuauit & ꝓsecutus ẽ opus suũ? Nũquid in primo momẽto lassatus est & repausauit? ¶In cõtrariũ est sacra scriptura Geneseos, cuius scripturę maior est autoritas, q̃ oĩs intellectus humani pspicacitas, sed in illa scriptura apertissime describitur artifex summ⁹ p interualla sex dierũ creasse mundũ sensibilẽ. Præterea cõueniẽs eẽ uidet̃, à distãti in distãs, & ab impfecto ad pfectũ ꝓcedere, ergo cõdecẽs fuit res primo impfectas ꝓduci, deinde distingui atq́ ornari. In hoc quoq́ clarissime eluce scit, deũ adorãdũ ac supliberrimũ nõ de necessitate naturæ, sed liberali ac libera emanatiõe omnia ꝓduxisse.

¶Ad hoc Thomas in Scripto: Pertinentia, ingt̃, ad fidẽ, duplicia sunt. q̃dã nãq́ p se sunt de substãtia fidei, ut deũ esse unũ in eẽntia, & trinũ in psonis, & hmõi in qbus nulli licet aliter opinari. quædã uero per accidẽs tm̃, inquãtũ uidelicet in scriptura tradunt̃, quã fides psupponit spũ sctõ dictãte eẽ cõscriptã, q̃ & sine piculo pñt ignorari ab his, q scripturas scire non obligant̃, ut sunt historialia multa: & in his etiã sctĩ interdũ diuersa senserũt, scripturã diuersimode exponẽtes. Sic itaq́ circa principiũ mũdi aliqd ad substãtiã fidei ptinet, utpote mũdũ p creationẽ à deo cœpisse, nec æternaliter extitisse, quod sctĩ concorditer fassi sunt. Porro quo mõ ac ordine factus sit, nõ spectat ad fidẽ nisi p accidẽs in quãtũ in scriptura tradit̃, cui⁹ ueritatẽ sctĩ saluãtes eandẽ diuersimode exposuerũt. Augustinus etem̃ uult in ipso creatiõis principio quasdã res p species suas fuisse distinctas in ꝓpria natura, ut angelos, corpora cælestia & elemẽta, & prima rerũ indiuidua, alia uero in rõnibus seminalibus tm̃, ut aĩalia, plãtas & hmõi, q̃ oĩa postmodum in naturis ꝓprijs sunt distincta illo ope, quo post senariũ illorũ dierũ deus naturã prius cõditã administrat, de q̃ opere ait saluator: Pater me⁹ usq́ mõ opat̃, & ego opor. Vult igit̃ Augustinus in distinctiõe rerum non esse attẽdendũ ordinẽ temporis, sed naturæ atq́ doctrinæ. Naturæ, sicut sonus præcedit cantũ. sicq́ quæ naturaliter priora sunt, prius facta comme-

morantur, ut terra prius q̃ animalia, & aqua prius q̃ pisces, sic(que) de alijs. Ordine quoq(ue) doctrinæ, ut patet in docentibus geometriam. quamuis eñ partes figuræ sine ordine temporis figuram constituant, tamẽ geometria docet cõstitutionem figuræ, ꝓtrahendo lineã post lineam. Et hoc fuit exemplũ Platonis, ut dicitur (Plato.) primo cæli & mundi. Ita & Moyses rudem populum de mundi creatione informans, diuisit per partes quæ simul sunt facta. Porro Gregorius, Beda, & alij ponũt (Gregor. Beda.) ordinem temporis in rerum distinctione seruatum. & positio ista communior est, & literæ quo ad superficiem eius, consonantior esse uidetur. prima uero est rationabilior, atque à derisione infidelium scripturã (Augustin.) sacram magis defendẽs, quod secũdum Augustinum super Genesim libro primo ualde est obseruandum, ut scilicet scripturæ à fidelibus sic exponãtur, quod ab infidelibus non irrideant. ideo ista opinio amplius mihi placet. Vtraq(ue) tamẽ potest teneri. Sic(que) secundũ Gregorium (Gregori⁹) omnia dicũtur simul creata per substantiam materiæ, nõ per speciem formę. Conformiter secundum istam opinionem in rerum creatione non solum debuit manifestari dei potentia, sed & sapientia eius, quæ requirebat ut quæ sunt priora ordine naturæ, prius instituerentur. Similiter respondetur ꝙ hoc ordini sapientiæ magis conueniebat, ꝙ in reꝝ productione ab imꝑfectiõe ad perfectionẽ paulatim procederetur, quem(Deut. 32.)admodum in operatiõe naturali uidemus. Simili modo dicendum ꝙ dei perfecta sunt opera, non statim in exordio, sed opportuno tempore. nam sicut creatura non habet esse ex se, ita nec perfectionem. hinc ad ostendendum utrunq(ue), noluit deus ut creatura prius nõ eẽt, deinde fieret imperfecta, postmodum(que) perfecta. Vñ & ordinem indidit deus rebus ꝑ interualla dierũ, quãtum ad ordinis complementum. Hæc demum expositio à fabulis poetarum satis dissentit, sicut patebit. tamen quantum ad id quod in dictis poetarum uerum est, illis concordat. Postremo quamuis materialia magis distãt ab immaterialibus, q̃ materialia ab inuicem, saltem quantum ad aliqua, tamẽ quia materia præcedit natura compositum, idcirco ut ordo temporis ordini naturæ correspondeat, prius facta sunt materialia quo ad materiæ substantiam, deinde distincta per formas: ꝓducto quoq(ue) opere cuiuslibet diei in primo instanti, distulit deus opus sequens non quasi lassatus, sed ut unicuiq(ue) rerum distinctioni dies unus specialis ac proprius responderet. Qui autem uult aliam sequi (August.) opinionem, dicet quod expositio Augustini nõ derogat scripturarum ueritati nec fidei, & ꝙ magis decuit deum simul producere opus completum q̃ successiue, Hæc Thomas in Scripto, q̃ & infra clarius innotescẽt.

(ar. primo.) ¶Porro in prima parte Summæ, quæstione 66. ubi quærit, utrum informitas materiæ præcessit tempore eius formationem, conat prætactas opiniones quodammodo cõcordare: Diuersæ, inquiẽs, circa hoc sunt opiniones sanctorum. Augustinus eñ tenet ꝙ non. (August. Basilius. Ambrosi. Chrysost.) Basilius uero, Ambrosius & Chrysostomus senserunt ꝙ sic. Et quamuis opiniones hæ uideantur contrariæ, parum tñ abinuicem differunt, qm̃ Augustinus sumit informitatem materiæ pro carẽtia omnis formæ, sic(que) informitas materiæ nõ potuit tẽpore eius formationẽ præcedere, cũ oẽ eẽ actuale sit à forma. nec põt dici ꝙ materia habuit primo aliquã formã cõmunem, & postea superuenerunt ei formę speciales diuersę quibus distincta sit. qa hoc esset incidere in errorem antiquorũ philosophoꝝ, dicentiũ materiã esse corpus in actu, ut ignem, aerẽ, aquã uel aliquod mediũ. Sic(que) generari & fieri, nõ esset nisi alterari, ut ꝓbat philosophus libro (Philoso.) de gñatione, qa præcedens forma substãtialis daret eẽ simpliciter seu eẽ substãtiale. oportet ergo ꝙ materia fuerit primo creata sub formis distinctis, nec informitas eius suã formationẽ ꝑcesserit tẽpore. Alij uero sancti accipiũt informitatẽ materiæ, nõ ꝓut excludit cõmunem hanc formã, sed formositatẽ atq(ue) decorẽ nũc apparentẽ in creatura corporea, sic(que) opinantur ꝙ informitas materiæ ꝑcessit tẽpore formationẽ ipsius, & ẽm hoc quantũ ad aliqd, Augustinus cũ eis cõcordat: (August.) & quo ad aliquid, discordat ut infra patebit. Et quantũ ex litera Genesis accipi põt, triplex formositas deerat, (Gene. 1.) ꝓpter qd creatura corporalis dicebatur informis. Deerat qppe toti corpori diaphano quod dr̃ cęlũ, pulchritudo lucis, uñ dicit ꝙ tenebrę erãt super faciẽ abyssi. terræ quoq(ue) deerat duplex pulchritudo, una, quã habet ex hoc ꝙ ẽ aqs discoopta, ꝓpterea dicit, terra erat inanis seu inuisibilis, qm̃ corporali cõspectui apparere nõ poterat. Alia, quã habet ex hoc ꝙ ẽ herbis ac plantis ornata, ideo dr̃ ꝙ erat uacua uel incõposita secũdũ aliã trãslationẽ. i. nõ decorata. Sic(que) cũ ꝑmisisset duas naturas creatas, uidelicet cælũ & terrã, informitatẽ cæli exp̃ssit ꝑ hoc qd dixit, tenebræ erãt sup faciẽ abyssi, ꝓut aer sub cælo includit. informitatẽ(que) terræ, dicẽdo: Terra erat inanis & uacua. Præterea dũ dr̃, In principio creauit de⁹ cælũ & terrã, terra alit ab Augustino & ab alijs sctis accipit. Augustin⁹ eñ noĩe terræ & aquæ (August.) dicit significari materiã primam, quã Moyses rudi populo significare nequit, nisi nominibus reꝝ eis notaꝝ, ꝓpter quod sub multiplici similitudine exprimit eã, nõ uocãs eã tm̃ terrã aut aquã, ne uideat materia prima ẽm ueritatẽ tm̃ eẽ terra uel aqua. habet tñ similitudinẽ cũ terra, inquãtũ subsidet formis: & cũ aqua, inquãtũ apta ẽ formari formis diuersis. Scd̃m hoc ergo dr̃ terra inanis & uacua, seu inuisibil3 & incõposita, qa materia ꝑ formã cognoscit. hinc in se cõsiderata, dr̃ inuisibilis seu inanis, & ei⁹ potẽtialitas ꝑ formã replet. ꝓpter qd Plato materiã dixit locũ. Alij uero scti ꝑ terrã (Plato.) intelligũt elemẽtũ, q̃ ẽm eos fuit informis mõ ꝑfato. Nec scti hi incidunt antiquoꝝ philosophoꝝ errorẽ, q posuerũt in materia cõfusionẽ, q̃ oẽm excludit distinctionẽ, ꝑter hoc qd Anaxagoras posuit solũ intellectũ (Anaxago.) distinctũ atq(ue) immixtũ. sed añ op⁹ distinctiõis scriptura ponit distinctiõem multiplicẽ, primo qdẽ cæli & terræ, in q̃ oñdit distinctio etiã ẽm materiã, ut infra dicet. uñ ait, In principio creauit deus cælũ & terrã. scdo distinctionẽ elemẽtoꝝ, quãtũ ad formas suas substãtiales, (Gene. 1.) ꝑ hoc ꝙ nominat terrã & aquã. Aerẽ uero & ignẽ nõ nominat, qm̃ rudibus qbus loqbat, nõ fuit tã manifestũ eẽ ignẽ elemẽtarẽ & aerẽ, sicut terrã & aquam, q̃uis Plato ignẽ intellexerit significari ꝑ cælũ, qd dixit igneæ eẽ (quãtũ ad stellas) naturæ, ut recitat li. de ciuit. Augustinus. Sed Rabbi Moyses in alijs cũ Platone cõcordãs, dicit ignẽ significari ꝑ tenebras, qa in propria (August. R. Moy. Plato) sphæra nõ lucet. Cõuenieñti⁹ tñ uidet quod dictũ ẽ pri⁹, qm̃ spũs dñi in scripturis nõ nisi ꝓ spũscto cõsueuit poni, q aquis dicit supferri nõ corporaliter, sed sicut uolũtas artificis superfert materiæ quã uult formare. Demũ distinctio 3. significat ẽm sitũ, quo terra erat sub aqua, & aer q ẽ tenebraꝝ subiectũ, sub aquis, ꝑ hoc qd dr̃, tenebræ erãt sup faciẽ abyssi. Hæc Thomas in Summa. ¶Concordat Petrus, & addit qualiter secundum (Petrus.)

Augustinum intelligenda sit distinctio sex dierum, q̄d infra pandetur.

Richard⁹. ¶Richardus quoq; pro maiori parte concordans: Aliqui, inquit, dixerunt materiam fuisse creatam sub formis completis, & q; omnia corpora sub cælo empyreo à sua creatione simul fuerunt confusa, quæ opinio irrationabilis cōprobatur: quia dum aliqua corpora inter se confunduntur, manentia sub formis cōpletis, mutuo diuidunt se in partes multas. sed non est putandum q; corpora elemētaria unquam ita habuerunt se ad corpora cælestia, q; fecerint partes illorum distare ab inuicem per suarum partium interpositionem. Aliorū phantasia est, q; tota materia infra cælum empyreum, fuit creata sub una forma, & q; de illo corpore uno facta sint per interualla sex dierū, quę in Genesi facta narrantur, quæ phantasia irrationabilis est, (Gene. 1.) quia secundum eam corpora elemētaria atq; cælestia facta essent ex uno corpore illo. Alij ꝓbabilius dicūt, q; deus in primo instanti temporis fecit corpora cælestia & elementa, hypostases quoq; specierū animalium, quę in Genesi facta leguntur 5. & 6. die sub suis (Ibidem.) formis completis, quam opinionem uidetur sentire Augustinus super Genesim libro primo. Ego autem (August.) æstimo, q; quāuis materia cæli empyrei creata fuit sub forma completa, materia tn̄ corporum aliorum non fuerit creata sub forma completa, sed partes illius molis contentæ sub cælo empyreo, creatę fuerunt sub formis incompletis illorū corporum, quæ postea de partibus illis sunt facta per interualla sex dierum: quę opinio magis placere uidetur Magistro in litera, & Hugoni prima parte de sacramentis, quo ait: In forma cōfusionis primo materialiter omnia corpora simul & semel creata sunt, & in forma dispositiōis postmodum per interualla sex dierum ordinata. Gregorius quoq; super illud Iob, Ecce Behemoth quem feci tecum, testatur q; simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ. Idem sequitur Beda & doctores communiter, & magis cōsonat literæ. Hæc Richardus. De cuius opinione quid sentiendum sit, infra clarescit.

(Hugo li. 1. de sacra. parte 1. c. 1; Gregori⁹. Iob. 38.; Beda.)

¶Præterea Albertus ad dubium istud, utrum conueniebat corporalem creaturam primo in massa confusa & informi produci, respondens: De hoc, inquit, di(August.)uersificati sunt sancti. Augustinus etenī dixit q; omnia simul facta sunt in forma atq; materia secundū genera & species, sicut nunc sunt. Idem uidentur sentire Damascenus, Gregoriusq; Nysenus, dicentes q; de singulis speciebus animalium duo perfecta secundum speciem & sexum primo creauit deus, ex quibus alia propagarentur. Alijs uero sanctis, sicut Hieronymo, Gregorio & eorum sequacibus, potius uisum est, q; deus primo creauit confusam materiam elementorum & elementatorū, atq; ex illa per distinctionem & ornatū secundum species & genera res formauit sicut adhuc sunt: & utrunq; catholicum est. quamuis secunda ista positio magis consonet literę. Nihilominus expositio & sententia Augustini probabilior mihi uidetur. non (August.) enī apparet ratio assignabilis, cum deus quamlibet creaturā creauerit uerbo & in instanti seu primo momento suæ diei, quid in toto residui diei illius fecisset. ideo dicimus q; uno & eodem instanti cuncta condidit & compleuit. Verum ut loquitur Augustinus, quod si(August.)mul factum est, simul explicari nequiuit. ideo Moyses posuit uolumina sex dierum, per qua notaretur naturarum creatarum distinctio & ornatus. Præterea si q̄ratur, si oīa deus creauit in nūc, an hoc fuit nunc æter(Gene. 1.)nitatis uel æui aut temporis: respondendum quod illud non fuit nūc ęternitatis: qm̄ qcquid est in nūc ęternitatis, est ut in mensura sibi adæquata non excedente, non sicut in mensura excedente se & excellente. Eadem ratione uidetur dicendum, quod non est nūc ęui, sed est nunc quod est principium temporis, à quo cōtinue fluit tempus, & cuius fluxus efficit tempus. Ab illo nanque coæua sunt, natura angelica, cælum empyreum, materia corporalium prima, & tempus. Hęc Albertus in Scripto. Idē in libro de quatuor coæquæuis ultima parte, ubi determinat de eis in generali.

(Damasc. Gregori⁹. Nysenus. Gregorius Hierony.)

¶Concordat Vdalricus in Summa sua libro 4. Ma(Vdalric⁹.)teriam, inquiens, primo esse creatam ante omnia corporalia secundum suas species & uirtutes completa, asserunt concorditer omnes doctores, qm̄ hoc expresse legitur in Genesi. quo scribitur: In principio creauit de(Gene. 1.)us cęlum & terram. Nempe cum id quod Moyses primo nominat terrā, postea uocet aquam & abyssum, constat quod hoc nomine non intelligit terram proprie dictam, quæ est elementum, sed metaphorice per ipsam intelligit informem materiam, quam uocat terram propter informitatem, qm̄ inter omnia elementa terra minus habet formalitatis. Aquam quoq; appellat eandem propter potentiam ad formam, quoniam aqua bene receptibilis est. Abyssum etiā uocat eam propter indeterminabilitatem suæ potentiæ: qm̄ nunquam tam fortiter & perfecte per formam perficitur, quin adhuc sit in potentia ad alias formas. Veruntamen in horum specificatione sancti dissentiunt. Hieronymus enī, Gregorius, Beda ac alij multi, textui Genesis simpliciter incūbentes, contemnunt omnē scientiam quæ se erigit contra scientiam dei traditā nobis spiritu prophetali per Moysen. Dicūt ergo materiam primo esse creatam non penitus sine omni forma substantiali, sed materiam illam intelligunt cūcta simplicia elementa constituentia hunc mundum sensibilem, utpote quatuor elementa nobis nota, & quintum corpus, quod à philosopho nuncupatur quintum elementum & quinta essentia: non ideo quod ueniat in compositiōem generabilium, sed qm̄ est de integritate mundi sensibilis. Vocantur autem omnia hæc, materia per similitudinem, inquantum adhuc erāt in potentia ad suas figuras & qualitates uirtutesq; naturales. Hi ergo distinguunt triplex opus, uidelicet creationis, distinctionis, atq; ornatus. Verum his omnibus solita sua subtilitate obuiat Augustinus, dicens: Omnia (August.) secundum distinctas suas species simul esse creata, in quibus uniuersi consistit integritas, scilicet angelos, cælos, elementa, perfectorumque animalium prima indiuidua ac hominem primum. alia uero quę ex istis principijs sufficienter causantur, ut animalia imperfecta & plantas, dicit tunc esse creata in potentia causarū seminalium, quæ post processerunt ex causis istis de potentia in actum, propter quod in Genesi dicitur de(Gene. 2.)us fecisse omne uirgultū agri, puta causaliter antequā orïretur in terra actualiter. Sicq; intelligitur illud, Qui (Eccl. 18.) uiuit in æternum, creauit oīa simul. Ecce tactæ sunt duæ opiniones, estq; ostensum nullam earum esse contrariam fidei. Veruntamen illa quæ ponit creaturas per interualla dierum distinctas, continet aliquid q̄d est ad magnam indecentiam fidei sanctæ, secundum quod per ipsam scriptura non solum cōtra rationem

(Materia prima cor terre. aque & abyssi nominib⁹ exprimatur.; Hierony. Gregori⁹. Beda.)

exponitur, sed etiam ita ridiculosum errorẽ antiquorum philosophorum renouare uidetur, q̃ fides derisibilis apud infideles efficit, quod secũdum Augustinũ ualde cauendum est. aliter poneremus coram cęco offendiculum contra legem diuinam, & contra euangelium daremus sanctum canibus, prouocando eos ad oblatrandũ, nec parati essemus omi poscenti nos reddere rationem de ea quæ in nobis est, fide & spe. Incidit enim scriptura secundum illam expositionem in errorem uulgatum apud imperitos philosophos Epicureos, qui ex uno confuso mixto res in esse dixerũt ꝓcedere. Sic quippe dixerũt Anaxagoras, Empedocles, Democritus & Leucippus, intãtum q̃ Ouidius quoq; hunc errorem metro cecinit, dicens:

August. Matt. 7. 1. Petr. 3. Nota errorem antiquorũ de mundi origine.

Ouidius.

Ante mare & terras, & quod tegit omnia cælũ,
Vnus erat toto naturæ uultus in orbe,
Quem dixere chaos, rudis indigestaq; moles.

Et hic error in philosophia satis est reprobatus, quia nec omnia cõmiscibilia sunt, nec poni potest causa naturalis, cur mouens mouet illa mixta ex confusione ad determinatum esse nunc & non prius, cum tamen omne illud quod in natura non semper eodem modo est, habeat causam suæ diuersitatis, eo q̃ in natura nihil est inordinatũ. & hæc est ratio Aristotelis 8. Physicorum. Quod uero prædictus sensus sit contra rationem, patet ex omnibus quæ supra de mundi inceptione diximus contra rõnes philosophi astruẽtes mundi æternitatem. Illæ etenim rationes rationabiliter nequeunt solui, ponendo successiuam mundi productionem. sequeretur etiam, corpora cælestia non esse naturaliter incorruptibilia. Insuper multa ponũtur in illa opinione, quæ rationis nil habent, utpote cur confusio illa processerit ab operante per sapiam, cuius est ordinare potius atq; distinguere, & cur deus prius creauit naturas rerum, & non dedit eis suas naturales uirtutes, cur etiam deus qui lux est, non statim in principio lucem creauit: & quare deus successiue produxerit uniuersum, quod eadem facilitate potuit totum simul producere. Itaq; ex his motiuis opinioni Augustini consentio. Hæc Vdalricus.

Philoso.

August.

Dion. ¶Cuius dicta uidẽtur potius audenter q̃ sapienter prolata. Nempe si expositio illa sanctorum continet aliquid ad magnam fidei indecentiam pertinẽs, sequitur q̃ absolute sit falsa: q̃m fides Christiana nil prorsus indecẽtiæ docet, tradit aut continet, cũ sit supnaturalis radius sapientiæ increatæ. q̃ si falsa consistit, nequaquam catholica est. Amplius, ut ait Anselmus, In scripturis ac fide minimum inconueniens seu indecens, ẽ impossibile absolute. Et hoc ipsum in scriptis sup sententias & alibi, frequẽter allegat Albertus. Si ergo sensus ille sanctorum inconuenientiam indecentiamue includit, impossibilis est & falsus, nequaquam catholicus. Insuper secundum Augustinum & alios sanctos, quamuis ea quæ fidei sunt, sint supra rationem, nõ tñ sunt cõtra rationem. si ergo expositio illa sanctorum censetur catholica, non est irrationabilis nec ratiõi cõtraria. Nec uerum est q̃ expositio illa renouat ridiculosum antiquorũ philosophorũ errorem. nec incidit in eũdem, ut supra iã patuit partim, & nunc addo quod philosophi illi imperiti Epicurei, dixerunt materiam esse totam rerum substantiam, quod expositio illa refutat, asserẽdo res primo ꝓductas sub substãtialibus formis specificis, quamuis nondum quantum ad accidentalia sua distinctis. Nec uerum est quod causa seu ratio nequeat assignari, cur deus omnipotens mouit

Anselmus

August.

Epicurei.

res ex illo cõfusio esse ad esse determinatũ tunc & nõ ante, imo huius rõ est iã tacta, uidelicet ut cuilibet diei suum opus corrñderet, similiter unicuiq; operũ generi suus dies. Cæterorũ q̃q; motiuorũ & obiectorũ Vdalrici solutiones & rõnes nunc traditæ sunt, aut infra ponentur. Nec ista rerũ successiua productio fuit inordinata, cũ naturale sit ex imperfectione ad perfectiora gradatim ascendere. Si uero creator altissimus reliqsset creata omnino in tali confusione, inordinatũ fuisset. Nec ex ista expositiõe sequitur, rõnes Aristotelis solui non posse: quia & ista opinio dicit creatũ illud cõfusum, ab æterna & inuariabili dei uoluntate simplici emanatione fluxisse. Vnde iuxta Aristotelis debilia, imo reuera debilissima argumẽta, non sequitur, motũ fuisse ante primũ motum, nec temp' ante exordium temporis. Si autem sancti patres dixissent illud chaos confusum, ab æterno fuisse aut æternaliter fluitasse, inciderent philosophorum errores, & argumẽta philosophi contra eos aliquid apparentiæ seu efficaciæ sortirẽtur. Hæc breuiter tetigisse sufficiat, quæ diffusi' ꝓsequi non esset difficile. Itaq; in hac tam ardua fidei sacræ materia, loquendum est sine temeraria assertione & consentiendũ opinatiue uni expositioni sine alterius derogatione. Subiicienda q̃q; est rõ autoritati diuinæ nec increatæ sapientiæ sensus irreuerenter est discutiẽdus. Quis eñ cognouit sensum dñi? Quę oia beatus & disertissimus Augustinus in sua tũc noua & speciali expositione seruauit. Et quamuis expositio sua subtilior rationabiliorq; putetur, alia tamen expositio extat securior, utpote diuinæ scripturæ cõformior, nec in ueteri testamento aliquis doctorum Mosaicæ legis inuenitur ita ut Augustinus exposuisse, sed potius secuti sunt literam. Intẽtio tñ Augustini extitit pia, unde & merito excusatur. Deniq; quod pauloante ex Alberto inductũ est, q̃ Damascenus & Gregorius Nysenus Augustino concordant, dicendo omnia simul distincte producta, non uidetur certum, præsertim cum li. secundo ca. 1. Damascenus affirmet: In principio, sicut ait scriptura, ab aquis terra uelabatur & inornata erat, diuinaq; iussiõe proprium suscepit ornatum, oĩmodis herbis & plantis pulchrã effecta. In q̃bus, ni fallor, uerbis insinuat Damascenus, terram primo in sua creatione fuisse aquis opertam & inornatam, deinde deo præcipiente fœcundã.

Isaię. 40. Roma. 11. August.

Damasce. Gregori.

Dion.

¶Præterea Bonauentura primo hic sciscitat. Vtrum materia corporalium creata sit in oĩmoda informitate. i. absq; omni forma. Et respondet, De materia contingit loqui dupliciter. Primo, ꝭm quod existit in natura. Scdo, ꝓut consideratur ab aĩa. Primo mõ materia nunq̃ est ꝑter locum & tempus, nec potest informis existere per priuationẽ oĩs formæ, cum omne esse sit a forma. Secundo mõ põt considerari informis, siue per priuationem formæ distinctæ, siue per priuationẽ etiam oĩs formæ: quia materia ꝭm essentiam sui, est informis per possibilitatem omĩmodã. Dumq; sic consideratur, ipsa formarum capacitas seu possibilitas est ei pro forma. Hæc Bonauentura.

Bonauent. Materia nequit esse sine forma.

¶Qui quærit secũdo, Vtrum materia illa ꝓducta sit in actualitate perfecta, hoc ẽ, sub formis distinctis. Rñdet, Quidam sancti in hac quæstione magis secuti sunt theologicã uiã, trahẽtes rõnem ad ea quæ fidei sunt. quidã uero, inter quos ꝑcipuus est Augustinus, magis secuti sunt uiã philosophicã, ponẽdo ea q̃ uidentur rõni plus consona. Cũq; uideat rõnabilius, a summa potẽtia oĩa simul ꝓduci, moraq; temporis inter-

iacetis nullius uideatur utilitatis aut necessitatis, dixerunt oĩa simul distincte producta, quæ expositio fuit multũ rõnabilis & subtilis. Veruntñ quia ad hanc positionẽ uidetur intellectus scripturæ distrahi, & securius magisq́ meritorium est, intellectum nostrũ scripturæ supponere, quàm ipsam aliquo modo distrahere: hinc alij doctores communiter tam qui præcesserunt, quàm qui secuti sunt Augustinum, sic intellexerunt & exposuerunt scripturam, sicut textus sonare uidetur. Hanc positionem, quamuis minus rationabilis appareat, nõ est irrationabile sustinere. Nam quãuis ratio non percipiat eius congruitatem, secundum quod suæ considerationi innititur, percipit tamen eã prout lumine fidei captiuatur. Est etiam huius successiue formationis & distinctionis ratio quadruplex, utpote literalis, moralis, allegorica & anagogica. Literalis in hoc, quod deus non tantum facere intendit quantum potest, sed & tñ cõmunicare creaturæ quantũ potest recipere. Vnde cum possit beatitudinẽ absq́ meritis dare, uult tñ quod eam mereamur: sic cum possit statim naturam perficere, maluit tñ eam sub quadam informitate imperfectioneq́ facere, ut ex sua imperfectiõe quasi materia ad deum clamaret ut ipsam perficeret, & hoc idem uoluit per senarium dierũ differre, ut in ipsa perfectione numeri simul ostenderetur perfectio uniuersi. Senarius quippe est numerus perfectus, quoniam cõstat ex omnibus suis partibus aliquoties, ita quod nec deficit nec excrescit. Partes uero aliquotæ dicuntur, quæ sumptæ aliquoties, reddunt totum. Ratio moralis, ut in hoc hõ erudiatur, quod sicut natura corporea per seipsam extat informis, tuncq́ formatur dum diuina bonitas ei[9] informitati tribuit formam, sic anima formari nõ potest per bonitatẽ, nisi deus per gratiam suam infundat eandem. Cui etiam numerus senarius attestatur, quod tempus est merendi per uniuersum tempus uitæ præsentis, quaten[9] postmodum detur homini quies, quia non peruenitur ad perfectionem meriti usq́ ad consummationem gratiæ finalis post quam nulla sequitur uespera. Ideo dies septimus nõ habet assignatum uespere in scriptura. Porro allegorica rõ est, quia ut Augustinus aperte ostẽdit, in prima illa mundi constitutione quæ per senarium est distincta, totum spatium decursus mũdi præsentis secundum sex ætates præsignatur, ut primus dies primæ ætati respõdeat, secundus secundæ, sicq́ deinceps, prout plane adaptat super Genesim Augustinus. Anagogica ratio est, ut in illa dierum distinctione intelligatur cognitionis perfectio in angelica natura beatifica, ut plane ostendit Augustinus super Genesim ad literam quasi per totum, ideo uocat expositionem illam ad literam, quoniam expositionem istam quam alij reputãt anagogicam, dicit Moysen legislatorem intendisse ad literam. Nihil tamen asserendo dicit ibidem, sed modo inquisitorio procedere se testatur, atque ut patet ex eius intentione, potius uoluit intellectum ex scriptura elicere, ex quo scriptura non posset à uiris philosophicis irrideri: nec propter superficiem textus posset aliquis philosophia imbutus, à fidei ueritate ac susceptione retardari, quemadmodum ipse aliquãdo fuerat retardatus, magis inquã quàm intellectum principalem exponere quã ibi habuit legislator.

Notarõnes successiue formationis rerum.

Senarius est numerus perfectus

Septimo diei cur nullum sit assignatũ vespere

August.

August.

¶Consequenter quærit hic doctor, Vtrum materia illa corporalium creata sit sub aliqua formarum diuersitate. Respondet, quidam dixerunt quod materia illa dicta sit chaos propter contrarietatem multitudinemq́ formarum, quæ erant in partibus eius, ita quod partes illæ non distinguebantur ab inuicem secundum loca determinata, nec ita proportionabiliter inuicem iungebantur, ut ex eis resultaret aliquod mixtum completum. ideo erat ibi mixtio quædam non proportionis, sed confusionis, & sicut non erat ibi mixtio proportionalis, ita nec erat ibi regularis actio, imò cuiusdam pugnæ confusio, ita ut calida pugnarẽt cum frigidis, & humida cum siccis, sicq́ recte posset materia illa chaos uocari. Verum hic modus ponendi, magis poeticus quàm physicus reputatur: quoniam magis sequitur imaginatiõis fictionem quàm rationem, cum secundum istam positionem ponantur elementa materiam sic productam naturaliter præcedere, quod nec rationi consonat nec scripturæ. Idcirco est alia positio rationabilior, quod materia illa producta est sub aliqua forma: sed illa nõ erat forma completa, nec dans materiæ esse completum, ideo non sic formauit, quin materia adhuc diceretur informis: nec appetitum materię adeo finiebat, quin adhuc materia aliam formam appeteret, ideo forma illa dispositio erat ad formas ulteriores. Et quia ad multas formas materialia illa informis appetitum & inclinationẽ habebat, ideo quamuis illa forma non habebat in se diuersas naturas, tamen materia in partibus suis diuersis quandam diuersitatem habuit imperfectam nõ ex actibus diuersis completis, sed magis ex appetitibus uarijs. ideo commixta dicitur & confusa. Cuius est exemplum in embryone, qui actu habet unam formam & quandam massæ carnis figuram, illa tamen dispositio est ad diuersas membrorum figurationes. Attamen istud non est penitus simile, quoniam forma illa non erat tantæ actualitatis, ut est forma embryonis: nec in tanta propinquitate ad eductionẽ formarum sequentium, ut forma embryonis ad formationem membrorum. forma nanq́ embryonis existit uisibilis, atq́ per uim naturæ ad perfectionem perducitur. Illa uero materia sub tali forma incomposita fuit inuisibilis, & sola diuina uirtute ad formas sequentes ducibilis. Hinc propter imperfectionem formæ illius, materia illa appellatur informis: & propter indeterminatum multarum appetitum formarum, confusa dicitur & permixta. Hæc Bonauentura.

¶Verum ista est opinio quam Thomas sicut iã patuit specialiter reprobat, quam & Richardus nominat phantasiam. Richard.

¶Præterea Alexãder circa hæc multa quærit, & tandem sequitur Augustinum. perhibens omnia facta in eodem nunc, dicitq́ illud nunc fuisse nunc æui, non temporis, atq́ in ipso simul esse creata distincte inuisibilia ac uisibilia. Alexãder. August.

¶Henricus demum quodlibeto 6. quæstiõe ultima qua inquirit, utrum elemẽta sint distincta per corpora cęlestia, parum tangit de ista materia elemẽtorum dicens: Ordo ac dispositio non est à cælo, sed immediate à deo, siue in primo instanti creationis mundi, siue per interualla dierũ, ut narrat scriptura Geneseos. Vnde ne errandi occasionem accipere posset humana temeritas, si scriptura narraret primo factũ cælũ, deinde elemẽta, pronũciat ea simul creata, cũ ait: In principio creauit deus cęlũ & terrã, noĩe terræ naturã oĩm quatuor Henricus Gene. Ibidem

elementorum designãs, iuxta quem modum dicit in Hexamerõ Ambrosi⁹: Scriptura describit terrænascẽtia esse facta tertio die, cum tamen sol, luna, & stellę legantur quarto die ꝑducta, ne si prius sol, luna & sidera, per quorum uirtutem terrænascentia crescunt, facta describerẽtur, procreatio terrænascentiũ illis possit asscribi. Hæc Henricus.

¶In quibus non determinat, an õmia sint simul distincte producta, an non.

Thomas

¶Porro Thomas de Argẽtina magis sentire cõspicit, quod simul producta sint & distincta, dicẽdo: Deus dupliciter operatᷣ aliqua, mediante natura, & hæc cõiter fiũt sucessiue, aliq̃ per se immediate, ut res creare, peccata dimittere, gratiã'q; infundere: & talia in instanti fiũt perfecte, cum deus sit ꝑtãtis penitus infinitæ, cum'q; primordiales res non produxerit mediante natura, sed immediate ꝑ se, uidetur posse dici, ꝙ in instanti fecerit eas perfectas & completas, tã in materia q̃ in forma. Hæc ille, Idem Hanibal.

Gulielm⁹.

¶Præterea Gulielmus prima parte libri de uniuerso: Ordo, ait, naturæ est ordo creationis, ut quæ priora sunt natura, intelligantur esse priora creatione seu prius creata. Cum'q; extrema in õmi contrarietate priora sint alijs, cælum'q; ultimũ & terra sint extrema inter omnia mundi corpora atq; contraria, primo utiq; sunt creata. Ideo scriptum est: In principio creauit deus cælum & terrã, hoc est, ante corpora alia. Hinc quædam narrationes propheticæ sunt conclusiones philosophicæ, ut est illud prophetæ: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Item'q; illud, Dixit deus, Fiat lux, & facta est lux, Hæc autem narratio, In principio creauit deus cælum & terram, ex cõclusionibus multis est aggregata: quarum prima est, deũ esse, cuius declaratio ad primam spectat philosophiam. Alia conclusio est, cælum & terrã esse creata, & hãc declarat naturalis scientia. Tertia est, Cælum & terram inter corporalia primo creata esse, cuius probatio ẽ ꝑtacta, quoniam idem est ordo creationis quorumcunq; qui est esse siue essentia eorũdem: quoniam idẽ est ordo finium, & uiarum quæ ducũt ad fines. Porro esse & essentia ita se habent ad creationem seu generationẽ, ut finis ad uiam suam. Declaratur quoq; idẽ ordo (.i. prioritas creationis cæli & terræ) per hoc quod idem est ordo actuum & potẽtiarum. Qui autem est ordo potentialitatum, idem est & exituum de illis: & qui est ordo exituum, est & actuum siue effectuũ. Cũ'q; creatio & generatio exitus sint de potentia in actum, & de potentialitate in effectum essendi, manifestũ est quod quorum actus seu actualitates sunt primi, eorum exitus de potentialitate sunt primi. Cum ergo cælum & terra necessario prima sint, utpote extrema inter corporalia, constat quod primi sint eorum exitus seu ꝑductiones. Supra quoq; ostẽsum est, cælum & terram à nullo posse aut potuisse creari, nisi à deo, quod etiã sic probatur. Si non esset lux nisi solaris, nõ esset lucere nisi ab illa: sic cũ non sit esse primũ per se & independens nisi deus, nõ potest esse, aliquod esse aliud nisi ab ipso. Sic igitur imaginare creatorem in uniuerso, ut radiantissimam lucem & ipsum esse uniuersi ut latissimam ipsius radiositatem & circunfulgentiam in õmibus & super omnia expansam. Verum nunc perscrutandum est, utrum subito uel per partes cęlum (quod est citra cælum empyreum) & terra creata sint, & utrũ aliqua alia sint simul creata cum eis, hoc ẽ, eadem die uel hora seu puncto, & quę ac quot sunt illa. Itaq; dico

Ps. 32. 148.

Gene. 1.

Cęlũ & terra a solo deo potuerũt creari

quod si inter cælum illud & terram non essent aliquã intermedia corpora, uacuum esset, ergo cum cælo illo & terra simul creatum est aliquod medium unum aut plura. Et quidam dicunt hoc esse quatuor elementa, alij materiã quatuor elemẽtorum cõfusam, tanquam massam indistinctam: superiorem'q; partẽ eius, reuolutione cæli esse calefactã & exiccatam, ac subtiliatã, & sic generatum esse ignem elementarem, cælo lunari contiguam: secundam uero eiusdem materiæ partem dicunt eodem motu cæli subtiliatam & calefactã, nõ exiccatam, sed humidam remãsisse, sic'q; aerem ꝑcreatum. tertiam autem massæ illius partem ob eius maiorem à cælo elongationem, minus subtiliatam nec calefactam: idcirco ex ea factam aquam elementarem. Terram uero creatam fuisse ac remansisse in ea grossitie in qua ẽ, aut resedisse in fundo mũdi istius, tanquã omnium fecem elementorum, generatam'q; esse subtiliorum separatione ab ea. Sed istis difficile est saluare reliquã partẽ scripturæ in Gene. q̃ uidetur asserere cælum esse creatum in medio aquarum, ipsi uero non ponunt aquas esse supra lunam, imo omnia elementa esse sub illa. Deniq; cum cælum empyreum sit quietissimum, terra quoq; præ cæteris elemẽtis quieta sit, imo quo ad se totam omnino immobilis, sequitur ꝙ cælum ex sua natura mobilissimum sit in distantia æq̃li, inter duo illa extrema. i. in medio eorũdem sicut ait scriptura: Fiat firmamentum in medio aquarum. totam etenim massam seu molem quæ fuit inter cælum empyreum & terram, sapientes Christianorum ac Hebræorum dixerunt aquam uocari siue abyssum, aut etiam aliquando terram. Scriptura demum nominat eam abyssum, propter profunditatem & confusionẽ, insinuat'q; totum fuisse aquam à terra usq; ad cælum empyreum, atq; in medio tantæ aquæ factum esse cælum quod nuncupat firmamentum. De igne uero & aere generationibus'q; eorum, nullam uidetur scriptura facere mentionem. quamuis quidã ex philosophis Hebræorum somniauerunt, per spiritum domini aerem designari, quia in lingua eorum pro spiritu habetur uentus, quasi uentum opinaretur propheta esse aerem motum, quod & in lib. Meteororũ improbatur.

Gene. 1.

Ibidem.

Aristotel.

¶De hac materia scribit hic doctor diffuse, sequens superficiem literæ, dicendo cælos ex aqua constare ac factos in medio aquæ, ac conseruari in aquis quæ sunt supra cælos, quemadmodum pisces facti ex aquis inferioribus, conseruãtur in eis, prout hæc infra plenius exprimentur. Tenet quoq; quod per interualla dierum sint facta, & in substantialibus formis saltẽ quibusdam distincta.

QVAESTIO II.

NVnc ꝑtractandũ est, **An materia valeat stare nuda.** ¶Videtur quod non, quoniam õme esse est à forma, & ipsa materia est pura potẽtia, in se nil habens de actualitate.

Henricus

¶Ad hoc respondet Henricus primo quodlibeto: Hic oportet primo excludere falsam imaginationem quorundam de materia, dicentium quod nihil sit nisi potentia quædam. ideo quantum est de se, non est, qa quod solum est in potentia, inquãtum huiusmodi, nõ est, ita quod in sui natura intantũ appropinquat non enti, quod si careat forma, mox cadit in non ens. Hinc Plato in secundo Timæi debilitatẽ esse materiæ tangens, ait, quod mira quadam & incomprehensibili ratione inter nullam & aliquam substantiam posita pura uidetur potentia, Augustinus quoque duodecimo

Plato.

August.

cõfessionum testatur, prope nihil erat quod informe erat, propter quod Augustinus fatetur se quãdoq; putasse eam nihil posse nisi sub forma. Suadebat enim ratio uera, ut omnis formæ qualescunq; reliquias omnino si detrahere uellem, prorsus omnino informe cogitarem. Et hoc potui. Citius enim non esse cẽsebam quod omnino forma priuatur, quàm cogitarem quiddam inter formã & nihil, nec formatum nec nihil, sed informe & prope nihil. Vnde & Auicẽna quinto Metaphysicæ suæ: Materia, inquit, est quiddam quod nõ habet per se ullo modo esse, nec est in effectu nisi per formam. Et quanquam materia ita sit prope nihil, quia sit media inter ens actu perfectum sub forma, & non ens, ipsa tamen in sua natura est aliquid, prout duodecimo confessionum loquitur Augustinus: Non est, inquiens, corpus nec color nec forma nec spiritus, nõ tamen omnino nihil, sed aliquid factũ & creatum à deo. Nec solum materia est aliquid aliud præter formam, imo etiam inquantum est aliquid boni, est differens à bono quod est forma, quæ materia nõ per aliquam speciem sentiri, sed per omnimodam speciei priuationem cogitari uix potest. Quia ergo materia nõ ita est prope nihil, nec ita in potẽtia, quin sit natura atq; substantia capax formarum, differens per essentiam à forma: nec esse suum quo est quid capax formarum, à forma est, sed à deo etiam immediatius quàm forma, ita quod ipsarum formarum productio quodam modo magis dici possit formatio quædam de materia quàm creatio, non est dicendum propter debile & potentiale esse materiæ, quod omnino possibilitas esse eius simpliciter sit dependens à forma, sed potius econtrario, imò est susceptibilis esse per se tanquam per se creabile, & propriam habens ideam in creatore. Et quamuis secundum communem cursum institutionis naturæ sic sit facta materia, ut aliq; actione naturæ non possit omnino spoliari forma (quoniã pura actione naturę non est generatio unius sine corruptione alterius) tamen actione creatoris spoliabilis est ab omni forma, ut id quod formæ est, relinquatur suæ naturæ, nec ipa conseruetur ab illo, sed illud cadat in nihilum: idq; quod materiæ est, in esse conseruet deus per se. Non enim minus potens est deus esse materiæ conseruare, quàm ipsam creare: imo si non conseruaret, nec in composito staret: nec minus potẽs est eã per se creare, quàm esse formæ in composito ei communicare: quia natura & origine esse eius in actu creationis compositi, præcedit esse formæ atq; compositi, quamuis non tempore simpliciter. imo tenendum est quod actiõe diuina supernaturali, materia potest per se subsistere nuda absq; omni forma, multo plusq̃ accidentia, quæ magis remota sunt à per se subsistẽte substantia quàm materia, cum ipsa sit substantię pars essentialis. Et qui istud negant de materia, multo magis negarent hoc de accidẽte, nisi oppositum pateret per fidem. Ad obiectum dicẽdum, quod procedit ex defectu philosophiæ non determinantis omnem modum essendi non ex contrarietate eius ad theologicã ueritatem. Quemadmodum enim ait super secũdam hebdomadam Boethij Commẽtator, In philosophia esse simpliciter, & esse aliquid circa quamcunq; rem, multipliciter dicuntur. Nempe in theologia quod aliquid dicitur esse, hoc intelligunt theologi denominatione extrinseca, ab esse primi principij: quia uidelicet participant diuino esse, inquantum sunt similitudo quædam diuini esse. Quod uero res dr̃ aliquid esse, ut homo uel corpus, dicunt ei conuenire denominatiõe intrinseca à natura suæ essentiæ. Hinc in materia attẽditur triplex esse, utpote esse simpliciter, quod habet à deo participatione increati esse, inquantum est eius effectus: & esse aliquid duplex, unum quod est formarum capacitas, quod habet à sua natura, qua est id q̃d est, differens à forma: aliud, quo est cõpositi fulcimentum, & hoc habet à forma, quia quod forma habet ex natura suæ eẽntiæ, per hoc quod perficit capacitatem potentiamq; materiæ, cõmunicat materiæ ac toti cõposito: & tale esse est illud, q̃d materia habet in actu, per quod habet & existentiam actualem, ita quod q̃tum est ex aptitudine suę naturæ nisi supernaturaliter conseruetur, desinere esse sub forma, est ei desinere eẽ simpliciter. Vnde philosophi respicientes ad naturalẽ materiæ aptitudinem solum, dicunt quod materia est in potentia, & non habet actualiter eẽ nisi per formã. Hæc Henricus. Qui istud ibidem consequenter declarat, sicut & in quęstionibus suæ Summę.

Auicenna

August.

Boethius.

¶Porro Scotus respondet: Res materialis composita est ex duobus, quæ sunt partes eius essentiales oppositæ, & semper aliqd generantis p̃existit genito sub forma corrupti. Vnde teneo quod non est contradictio, materiam esse sine forma quacunque substantiali & accidentali, quoniam absolutum distinctum, & prius alio absoluto, potest esse sine illo absq; contradictione: sed materia est quid absolutum distinctum, ac prius forma quacunq; substantiali & accidentali. maior ẽ manifesta in oĩbus, nisi in illis sit simulteitas originis q̃ includit simulteitatẽ correlatinorũ. Materia aũt est quid absolutum, cum faciat compositionẽ realem & absolutã: & ẽ natura uel origine prior forma, cũ sit receptiua fundamentũq; formæ. Præterea quicqd deus absolutum facit in creaturis mediante causa secunda, potest facere sine illa per se. si ergo per formã dat esse materiæ, potest hoc facere per se effectiue & conseruatiue. Rursus, quod deus immediate creat, potest conseruare immediate, sed materiam immediate creat per se. Istud multipliciter probat Scotus, & autoritatem Boethij quod oĩe esse est à forma, exponit de esse perfecto specifico, uel quod loqtur de facto, non de possibili secundum omnipotentiam dei. Addit q̃q; quod materia non est ens in potentia, sicut futurum quod nunquam fuit, sed est in potentia respectu formæ & esse perfectioris. sicq; Scotus in isto consentit Henrico, à quo communiter seu ualde frequenter dissentit.

Scotus

Boethius

¶Porro Thomas & Bonauentura, ut patuit supra, dicunt impossibile esse, materiam actualiter sine forma existere. Attamen dubium esse potest, an intelligant hoc de impossibilitate secundũ cursum ordinẽq; naturæ, an de impossibilitate simpliciter, ita quod implicet contradictionem.

Tho. Aq.
Bonauen.

¶Richardus uero r̃ndet: Materia dupliciter accipi potest. Primo, p re pure possibili, trãsmutabili in actualitatem generabilẽ & corruptibilẽ, sicq; contradictionem includit. quia ex hoc res dr̃ pure possibilis, qđ sibi nullus actus conuenire potest per quamcunque potentiam. Secundo pro natura recipiente formam, quę manet altera pars compositi: & materiam taliter sumptã, deus facere potest absq; omni forma. Quãuis enim naturale esse materiæ sit esse sub forma, tamen deus supernaturaliter potest ipsam priuare illo esse, &

Richard.

dare ei esse per se, ut patet de accidẽte in sacramento. Et quia res pure possibilis, trãsmutabilis in formam, concreata est materiæ, put sumitur pro natura susceptiua formæ, quæ remanet altera pars cõpositi: ideo quamuis non sit possibile per quamcunq; potentiam fieri illam naturam pure possibilem per se, tamen per diuinam potentiam possibile est ipsam esse supernaturaliter sine actualitate, quæ est forma per hoc quod deus potest facere materiam sine forma. Hæc Richardus.

[Diony.] ¶Cuius responsio uidetur obscura & implicans. Si eñ contradictionẽ includit, materiã primo mõ sumptam, fieri per se, uidetur, quod nec per diuinã potentiam possibile sit ipsam esse supernaturaliter sine actualitate quæ est forma, In creaturis qppe quod fieri nequit, esse non ualet, Insuper quæ est illa res pure possibilis, trãsmutabilis in actualitatem? aut enim hoc est forma inchoata, seu quæcunq; inchoatio eius, uel aptitudo, potentialitas, dispositio ve ad ipsam, Propriissime autem loquendo, materia prima q̃ est altera pars compositi secundũ se sumpta, & abstractissime cõsiderata, est pura potẽtia passiua per totius actualitatis exclusiõem, utpote id quod remanet, abstracta ab ea per intellectum omni forma substantiali & accidentali, [Philoso.] quæ materia secundum Philosophum nõ est quid nec quale nec quantum, & de illa materia uersat hæc difficultas. Porro materia illa primo mõ accepta, ẜm [Richard⁹.] Richardum, uel est realiter idem cum materia secundo modo sumpta, uel cum forma substãtiali, aut cum toto composito, alioquin non est in genere substãtiæ per se, nec reductiue, Si autem est realiter idem cũ materia secũdo modo accepta, nõ transmutatur in actualitatem: si est idem cum forma, non est res pure possibilis. Hæc breuiter tacta relinquo alijs plenius prosequenda.

[Durand⁹.] ¶Insuper Durandus recitat ambas istas opiniones cum suis motiuis, & tenet quod implicet contradictionem, materiã quæ ẽ altera pars compositi, esse absq; omni forma substãtiali. quod item impossibile uideatur, materiam esse sub forma accidentali sine substantiali, & motiua eius sunt tacta. Nempe ut asserit commentator, materia substantificatur per posse, ideo eã actualiter esse sine forma, implicare uidetur. Præterea uerius reor quod omnipotentia dei, supernaturaliter possit materiam per se creare, & creatam per se nudã conseruare. Inquantum enim materia recedit à nõ ente seu nihilo, intantum sortitur & habet aliqd de opposito, hoc est, de entitate, quæ quãuis non sit actualitas formalis completa, naturaliter per se sustẽtabilis aut subsistens, attamen est entitas absoluta, incompleta, supernaturaliter conseruabilis in se, nec est successiuę naturæ, nec contra hoc Durandi obiectio militat. Et iuxta hoc omipotenti deo possibile est materiam conseruare sub forma accidentali sine substantiali.

QVAESTIO III.

Modo quærendum est, **An omnium corporalium sit vna materia**. i. uniuoce dicta seu eiusdem rationis. Aliqui uero communius quærunt, **An omnium spiritualium & corporalium sit vna materia**. Sed quia superius tam in isto secundo. quàm super primum est declaratũ, quod in angelis & anima non sit materia, proprie dicta, neq; uniuoce cũ rebus corporeis, hinc modo præcipue ẽ scrutandum, an omnium corporaliũ sit una materia. De alia tamen quæstione paulisper tangendo, sciendum q̃d Bonauentura circa hoc scribit supra 3. distinctione: [Bonauẽt.] Circa hanc quæstionem sapientes sapientibus uidentur contrarij. Magni etenim ac profundi in theologia philosophiaq; clerici, qui eminẽtius ueritatis inquisitores fuerũt, diuersificati sunt. Quidam enim posuerunt quod materia in spiritualibus & corporalib⁹ differt, nec unitatem nisi analogice habet. Alij posuerunt quod sit una per essentiam. Si autem quis sapiẽter consideret, uidebit quod utraq; opinio secundum diuersas uias uera loquatur. Ratio nanq; huius diuersæ positionis, fuit diuersus modus cognoscendi materiam: quia materia dupliciter scibilis est, utpote p priuationem & analogiam. [Materia dupliciter est scibilis] Cognitio per priuationẽ est prius remouendo omnem formam, deinde dispositiones ad formas, sicq; considerare ipsam essentiam materiæ nudam quasi intelligibilem tenebram. Cognitio uero per analogiam, est p cõsimilem habitudinẽ, Porro habitudo materiæ est per potentiam, & ista cognitio est per materiæ comparationem ad formã mediante potentia. Potentia quoq; materiæ dupliciter potest compari ad formam. Primo, inquantum materia præbet formæ fulcimentum in ratiõe entis, sicq; considerat eam metaphysicus: aut sub ratione mobilis, & sic considerat eam naturalis. Itaq; considerantes materiam secundum priuationem omnis formæ tam substantialis quàm accidentalis, dixerũt quod eadem est in spiritualibus & corporalibus secũdum essentiã. Si enim ab omnibus formis & ab omnibus accidentibus separetur utraq; materia, nulla omnino inter eas diuersitas apparebit. Cõsiderantes uero materiam secundum analogiam, uidelicet sub ratione potentiæ, inquantum præbet fulcimentum formæ in ratiõe entis, dixerunt esse eandem secundum analogiam, quia est ibi cõsimilis habitudo, quemadmodum enim materia corporalium sustinet & dat suis formis existere atq; subsistere, sic materia spiritualium est ratio participationis secundum plus & minus. Nam in spiritualibus substat formæ spirituali tantum, in corporibus autem superioribus formæ substantiali & quantitati: in corporibus uero inferioribus, formæ substãtiali & quantitati & contrarietati. Et quia quod pure est in genere substantiæ, plus participat de ratione per se stãtis & independentis: quod uero plus accedit ad accidentis naturam, in plus elongatur: hinc substãtiæ spũales per prius ac uerius substantiæ appellantur, deinde corpora supiora, postremo corpora inferiora. Potest quoque aliter dici, quod dũ loquimur de unitate materiæ, loquimur de ea prout ad ipsam stat ultima resolutio principiatorũ, ideo tripliciter possum⁹ loqui de ea, secundum quod tres sunt qui docent resolutiõem facere ad principium materiale. Ad materiam nanq; resoluit naturalis, qui considerat generationem & corruptionem. Ad eam resoluit physicus uniuersalis, qui considerat omne corpus mobile siue secũdum situm siue secundum formam. Ad eam resoluit metaphysicus, qui considerat omne ens. & quilibet horum resoluit secundum ampliationem suæ considerationis. Physicus quippe inferior, qui negociatur circa generationem & corruptionem, considerat materiam ut est principium generationis & corruptionis, sicq; solum est in inferiorib⁹. Cumq; omnia illa sint inuicem trãsmutabilia, ideo solum dicit generabilium & corruptibilium eandem esse materiam: physicus autem superior cõsiderat ipsam naturam mutabilem siue ad sitũ, siue ad formam, uidetq; omnem passionem in inferio

ribus & superioribus, per quam mutabilia sunt ad situm, esse à partibilitate mobilis, cuius principium est materia: aut contrarietate, cuius subiectum est ipsa, ideo resoluit ad materiam omnes passiones rei corporalis. Hinc secundum ipsum est eadem materia in corporalibus uniuersis. Porro metaphysicus considerat naturam omnis creaturæ, præsertim substantiæ, per se entis, in qua est considerare & actum essendi quem dat forma, & stabilitatem per se existendi quam præstat id cui innititur forma, hoc est, materia. Cumq́ꝫ per se esse, in spiritualibus & corporalibus dicat communitatem, non æquiuocationem, imò communitatē generis ac rei, non analogiæ tantum, ideo oportet recurrere ad principij unitatem. Vnde secundum metaphysicum, in omnibus per se entibus est materiæ unitas. Omnium horum philosophorum consideratio, uera est, sed iudicant differenter. Physicus nanq́ꝫ non dicit eandem esse materiam in corporalibus cunctis, quoniam non pertingit ad cōsiderationem materiæ secūdum eius essentiam, sed solum secundum esse: & absq́ꝫ dubio aliquod esse habet materia in corporalibus, q̄d non in spiritualibus, & aliquod in corruptibilibus, q̄d nō in incorruptibilib⁹. Metaphysicus demum nō tantum secundum esse, sed & secundum essentiam considerat materiam, cumq́ꝫ omni esse abstracto, non sit reperire, imo nec fingere diuersitatē in materia, ideo dicit esse unam in omnibus per essentiam. Idcirco dum hāc quæstionem tractat theologus, aut pertractat eā ut naturalis, aut ut metaphysic⁹. potest etenim ipse accipere omnium modos scientiarum cū ei deseruiant. Si ut naturalis, dicet non esse eandem: si ut metaphysicus, dicet eandem esse secundum essentiam, non secūdum esse. Et quoniam nobiliori modo iudicat metaphysicus quàm inferiores scientiæ, hinc qui posuerunt eandem in spiritualibus corporalibusq́ꝫ materiam, altius eleuati melius iudicarunt, quamuis secundum diuersas considerationes utriq́ꝫ potuerūt dicere uerum. Hæc Bonauentura.

¶Insuper quærit ibidem, utrum materia spiritualium & corporalium sit numero una. Respondet, Positio philosophorum & physicorum uirorum ē, quod materia in quibuscunq́ꝫ consistit, est una numero secundum essentiam, cum secundum se sit pura potētia nullum habens actū, nullamq́ꝫ formam, ergo nullā distinctionem. Hęc ibi.

Dion. ¶Quæ recitatiue induco, cum certum sit materiam quæ est in uno, non esse eandem numero quæ existit in alio: neq́ꝫ essentia unius est essentia alterius. Materia uero omnino abstracta & secundum essentiā suā considerata, ut sic, non est in pluribus: imo soli increatæ diuinæ essentiæ proprium est esse eandem numero in pluribus, ut primo patuit libro.

Questio. ¶Præterea hac duodecima q̄rit distinctione, utrū cęlestium atq́ꝫ terrestrium corporum sit una materia quantum ad esse. Videtur q́ꝫ sic, quia cum dicitur: In principio creauit deus cælum & terram. secūdum expositores communiter, nomine terræ intelligitur materia uisibilium omnium citra cęlum empyreum, & si extitit una, habuit aliquam formam, ergo cælestia & terrestria ex una materia q̄ ad eē materiæ, sunt producta.

responsio. ¶Dicendum quod quæstio ista potest dupliciter intelligi, primo, de unitate materiæ secūdum esse, quā habuit ante rerum ex ea productionē. Secūdo, de unitate materiæ secundum esse suum post productionē rerum ex ea. Primo modo fuit una, quoniam una fuerat moles, unicā habens formā incompletam. q̄tū uero ad secundū quæstionis istius intellectum, alia est cęlestium terrestriumq́ꝫ materia, utpote diuersis formis cōpletis formata. & corruptibilis ac priuationi subiecta sub una forma, non autem sub alia, quod non solum facit diuersitatem in materia s̄m esse quātum ad actum, imo etiam quantum ad potentiam ad actū ordinatam, quæ diuersitas nō est in materia, prout formis elementaribus est subiecta. Nempe etsi materia subiecta formis ignis & aeris, habeat aliud & aliud esse actuale, attamen quoniam utrobique subiecta est transmutationi atq́ꝫ priuationi & possibilis ad utrunq́ꝫ, ideo dicuntur materiam unam habere s̄m esse. porro in cælestibus & inferioribus corporibus nō est ita, Hæc Bonauētura. ¶Cuius respōsio ꝓcedit s̄m p̄pinductā eius opinionē, qua opinatus ē primordialē illā materiā una cōi & incompleta forma substantiali tm̄ fuisse formatā, cuius oppositum est ōnsum. ¶Postremo q̄rit de illa materia primordiali q̄tū ad tēpus & locū, uidelicet qn̄ & ubi fuerit creata. Et q̄tum ad tempus, rn̄det q́ꝫ ante oēm diē, q̄ ad prioritatē ordinis naturæ: sed q̄ ad ordinem durationis seu tēporis, diuersimode diuersi senserunt. Quidā nanq́ꝫ dixerunt q́ꝫ non fuit aliqua mora inter creationē & distinctionis inceptionē, ita q́ꝫ statim ut producta est illa materia, facta est & lux q̄ diem creauit, nec ulla fuit intermedia morula. Alij dicūt q́ꝫ intererat mora, cui plus cōsonat expositorꝫ sententia, q̄uis de his nō sit certitudo oīmoda. Hæc Bonauētura. Qui addit unū iuxta suā positionē notabile: Quadrupliciter, inquiēs, pōt intelligi unitas materiæ. Primo, q̄tū ad eius essentiā. Scdo, q̄ ad esse in cōpletū & à cōpletione remotū, aut s̄m esse incōpletū cōpletione proximi, aut s̄m esse suū cōpletum simpliciter. Et iuxta hoc distinguitur materia, q́ꝫ q̄dam ē subiecta formæ substantiali tm̄, sicut in angelis: quędā formæ substantiali & q̄titati, sicut in cęlestibus corporibus: quædam formæ substantiali, quantitati & contrarietati, ut in elementis: quædam formæ substantiali, quantitati, cōtrarietati & corruptioni, ut in mixtis, quæ secundum se tota corruptioni obnoxia sunt. Primo modo est eadem materia spiritualium & corporaliū, Secūdo, cælestiū & terrestriū, seu incorruptibilium & corruptibiliū. Tertio mō, corporum elemētariū ac inuicē trāsmutabilium. Quarto, corporū specie ac natura similiū. Atuero q̄tū ad secūdū, rn̄det q́ꝫ primordialis illa materia fuit in loco, & habuit situm, pertingens sursum usq́ꝫ ad cælum empyreum, habuit quoq́ꝫ differentiam in partibus suis secundum suam subtilitatem atq́ꝫ grossitiem semiplenam, positiones etiam secūdum sursum & deorsum quodammō, Hæc Bonauentura. — Materie unitas quadrupliciter intelligibilis.

¶Præterea ad hoc, an materia angelorum & corporalium sit unigenea. i. unius rationis, respōdet Richardus: Dicūt quidam q́ꝫ imo, eo modo q̄ plures annuli facti ex auro, dicunt̄ unigeneā habere naturā. i. in substātialitate consimilem. q̄d probant, quoniam lib. de mirabilibus sacræ scripturę primo capitulo dicitur: Ex informi materia quam deus primo ex nihilo cōdidit, cunctorum uisibilium & intellectualium ac intellectu carentium species multiformes diuisit. Sed mihi uidetur quod omnium horum nō est materia unigenea seu uniuoce dicta, Materiam em̄ corporaliū sequitur extensio, non aliorum. Materia quoq́ꝫ se habet ad formā, sicut potētia passiua ad actum. differentię autem potentiarū sumunt̄ iuxta differentias actuum. — Richard.

Vnde cum materia cuiuslibet elementi sit in potẽtia ad formam cuiuslibet elementi, dicimus in eis esse materiam uniuoce. cumq́ materia angelorum sit determinata ad formam spiritualem & ei proportionata, nec sit in potentia ad formam aliquam corporalem, non est unigenea materiæ corporalium rerum. ¶Ad autoritatem ergo prætactam dicendum, quod ibi accipitur informis materia non tantum pro illa, de qua fecit deus corporalia omnia infra empyreum cælum contenta, sed etiam largissime pro omni potẽtiali natura perfectibili forma substantiali. Hinc secundum philosophum primo de generatiõe, illorum tantũ est una materia, quę trãsmutationem habent adinuicem. Hæc Richardus. ¶Qui iterum quærit, An angelorum materia sit actualior q̃ forma corporum quorumcunq́. Respõdet, Probabiliter dici potest ꝙ imò, quoniam passio intellectualis nobilior est q̃ quæcunq́ actio pure corporalis, ergo nobilius est principium passiuum substãtię intellectualis, uidelicet eius materia, q̃ principium actiuum cuiuscũq́ substãtiæ pure corporalis. Veruntamen alij poterunt opinari, ꝙ si materia illa esset actualior quacunq́ forma corporali, ex ipsa & forma eius non posset unum simpliciter fieri. Hæc Richardus.

Philosop.

Richard⁹ ¶Ex quibus manifeste apparet, ꝙ isti ponentes spũalem materiã in intellectualibus, loquunt̃ de materia improprie atq́ æquiuoce, cum materia ꝓprie sumpta dicat quid ꝓrsus potentiale. Quid autem sup his ꝓbabilius uideat̃, dictum est supra & sup primum.

¶Amplius ad istud, utrum corporum incorruptibilium & corruptibilium sit una & unigenea materia, respõdet Richardus: Dici põt sine ꝑiudicio & assertiõe ꝑtinaci, ꝙ nõ: quia (ut tactum est) materia se habet ad formã sicut potentia passiua ad actum, ideo sicut potentiæ passiuæ nõ sunt unigeneæ, quæ ita sunt diuersis actibus ꝓportionatæ ac determinatæ, quòd una non põt recipe actum actui alterius similem nec econtra, ita materias iudicamus nõ unigeneas, quę ita ad diuersas formas sunt determinatę & ꝓportionatę, ꝙ una nõ ualet naturaliter recipe alterius formã, nec econuerso. Cũq́ materia corpoꝝ corruptibiliũ naturaliter neq̃at incorruptibiliũ corpoꝝ suscipere formas, neq́ ecõtra, patet ꝓpositũ. Hinc in metaphysica ait philosophus: Omnia materiã habent quæ trãsmutãtur, sed alia sempiternoꝝ materia quæ non trãsmutãtur. Cõmentator quoq́ octauo metaphysicæ, ꝓtestatur: Themisti⁹ dicit ꝙ sol & luna & stellæ aut sunt formæ sine materijs, aut p æquiuocatiõem habent materiã. Item asserit Cõmẽtator: Non inuenitur materia una communis unicuiq́ naturalium rerum, nisi in rebus habentibus generationem & corruptionem. Vnde & Rabbi Moyses: Materia, inquit, corporis quinti, non est quatuor elementorum materiæ unigenea.

Themisti⁹

Rab. Mo.

¶Porro ad istud, utrum omĩum corruptibilium sit materia numero una, rñdet: Siue materia generabiliũ & corruptibiliũ dicat ens puꝝ in potentia, siue infimũ actualitatis gradum, semp est numero alia, secundum quod cõsideratur sub formis: quia secundum dicentes ꝙ materia dicit infimum gradũ actualitatis materię diuersorũ cõpositorum, distinguunt̃ seipsis incõplete & p formas complete: si uero materia dicatur quid pure potentiale, quãuis in ipsa formis circunscriptis nulla possit intelligi distinctio in actu, posset tamen in ea distinctio intelligi in potentia, quæ per distinctas formas reduceretur ad actum, sicq́ materia in diuersis cõpositis adhuc esset numerata per formas, & formę formaliter numeratæ seipsis, ideo concedendum quòd in diuersis generabilibus & corruptibilibus non ẽ materia numero una. Hæc Richardus. ¶Qui etiam addit, quòd materia de se importat infimum actualitatis gradum. ¶Contra quod obijci potest, quòd cum materia & forma sunt extrema & primo diuersa ac seipsis distincta, unum nihil includit alterius, ergo materia de se nil actualitatis aut formalitatis includit. Deniq́, si cum Thoma concedit formas p materias indiuiduari, ergo & numerantur per eas.

Dionysi.

¶Præterea de hoc, an omĩum corporalium sit una materia, scribit Thomas: Duplex super hoc inuenitur philosophorũ opinio, quarum utraque sectatores habet. Auicenna etenim omnium corporalium dicit unam in specie esse materiam, argumentum ex ratione corporeitatis accipiens, quæ cum sit unius rationis, una sibi debetur materia. Hoc autem Commentator in principio cæli & mundi & alibi sæpe improbare conatur, quia materia quantũ in se est, est in potentia ad omnes formas, licet non possit simul esse sub pluribus formis, ergo secundum quod est sub una, est ad aliã in potentia. nulla autem inuenitur potentia passiua cui non correspondeat potentia quædam actiua potens eam in actum reducere, aliàs frustra esset potentia illa passiua. cumq́ non sit aliq̃ potentia naturalis actiua, quæ materiam cæli ad aliam queat formam perducere, nihil inuenitur in cælo de materia prima corporum inferiorum. sequeretur etiã, quòd materia elementorum posset actuari formis cælestiũ corporum. Hinc positio ista commentatoris ꝓbabilior mihi uidetur, & philosophi dictis plus consona. quãuis autem corporeitas secundum intentionem logicã in cunctis corporibus extat uniuoce, tamen secundum esse considerata, non potest in materia corruptibilium & incorruptibilium esse ratiõis eiusdem, quia non habent se similiter in essendi potentia, cum unum sit possibile ad esse & non esse, non aliud. Hæc Thomas in Scripto.

Tho. a q̃

Auicẽna.

Materia corruptibiliũ & incorruptibiliũ nõ est eius dẽ rõnis.

¶At uero in prima parte, quæstione 66. Circa hoc, inq̃t, diuersæ fuerũt opiniões philosophorũ. Plato nã ꝙ & oẽs añ Aristot. philosophi, posuerũt oĩa corpora eẽ de natura q̃tuor elementoꝝ. cũq́ q̃tuor elemẽta in una cõicent materia, ut mutua gñatio & corruptio in eis oñdit, sequebat̃ ꝙ oĩm corpoꝝ una cõsistit materia. Quod autem quędam corpora sunt incorruptibilia, Plato asscripsit nõ cõditiõi materię, sed uolũtati primi artificis, quẽ in primo Timæi introducit corpibus cælestib⁹ dicẽtẽ: Natura ũra estis dissolubilia, mea aũt uolũtate indissolubilia, qa uolũtas mea maior ẽ nexu uestro. Hãc positionẽ Aristoteles reprobat p naturales corporũ motus. Cũ eñ corpus cęleste habeat naturalẽ motũ diuersum à motu naturali elementorũ, sequitur ꝙ eius natura sit alia à natura illorum: & sicut motus circularis qui proprius est cælestis corporis, caret contrarietate, motus autem elementorum sunt inuicem contrarij, ut motus sursum & deorsum: ita corpus cæleste est absq́ contrarietate, corpora uero elementaria habent contrarietatem adinuicem. Cumq́ generatio & corruptio sint ex contrarijs, sequitur ꝙ corpus cæleste secundum suam naturã, sit incorruptibile, elementa uero corruptibilia. Verum non obstante hac differẽtia naturalis incorruptibilitatis & corruptibilitatis, Auicebron posuit omnium corporum unã materiã, attendẽs ad unitatem formæ corporalis. Sed si forma

arti. 2

Plato

Philosop.

Auicebrõ.

ncorporeitatis esset una forma per se, cui superuenirent aliæ formæ quibus corpora distinguuntur, dicere cogeretur quod forma illa immutabiliter materiæ inhæreret. & quantum ad illam formam, omne corpus esset incorruptibile, sicq; corruptio accideret per remotionem formarum sequentium, quæ nō esset corruptio simpliciter, sed secūdum quid: quia priuationi substerneretur aliquod ens actu, quemadmodum antiquis accidebat philosophis, qui ponebant subiectum corporum aliquod ens actu, ut ignem aut aerem aut aliquid tale. Supposito autem quod nulla forma quæ sit in corpore corruptibili, remanet substrata generationi & corruptioni, necessario sequitur quod non sit eadem corruptibilium incorruptibiliumq; materia corporum. Materia enim secūdū id quod est, est in potentia ad formam. oportet ergo ꝙ materia secūdum se considerata, sit in potentia ad formas omnium illorū, quorum est communis materia. per unā aūt formā nō fit in actu nisi quātum ad illā formā. remanet ergo in potentia quantum ad omnes alias formas. Nec hoc excluditur per hoc, si una illarum sit perfectior alijs, uirtualiter eas includens: quia potentia quātum est de se, habet se ad perfectum & imperfectum. Vnde sicut qn̄ est sub forma imꝑfecta, est in potētia ad formā ꝑfectā: ita dum est sub forma perfecta, remanet in potētia ad formā imꝑfectā. sicq; materia scd̄m quod est sub forma incorruptibilis corpis, erit adhuc in potētia ad formā corruptibilis corporis, & dū actu eā nō habet, erit simul sub forma & priuatione. Hæc autem est dispositio corruptibilis corporis. Impossibile ergo est ꝙ corruptibilis & incorruptibilis corporis sit una materia.

Auerrois Substantia separata nō ē forma celi.

Non tamen dicēdum est, ut fingit Auerrois, ꝙ ipsum corpus cęleste sit materia cæli, in potentia existens ad ubi & non ad esse, & forma eius sit substantia separata, quæ unitur ei ut motor, quia impossibile est ponere aliquod ens actu, quin uel ipsum totum sit actus & forma, uel habeat actum seu formam. Semota ergo ꝑ intellectum substantia illa separata, si corpus cæleste non est habens formam, sequitur quod totum sit forma & actus. Omne autem tale est intellectum in actu, seu quid actualiter intellectū aut intelligibile, quod de corpore cælesti dici non potest, cū sit sensibile. hinc materia corporis cælestis non est in potentia, nisi ad formam suam, siue illa sit anima, siue non. Hæc Thomas in Summa.

Petrus. Albertus August.

¶Petrus uero circa hæc narrat aliorum opiniones, tangens eaꝝ motiua, & q̄liter quælibet ꝓbabiliter q̄at defendi declarans, nec ad aliquam specialiter multum declinat, nolens in his quæ infra certitudinem sunt, assertorie loqui. Sic & Albertus expositionem Augustini tangit ac aliorum de operibus sex dierum, magis tamen declinare uidetur ad Augustinum. An uero sit una materia in omnibus spiritualibus ac corporalib9, uel saltem in corporalibus cunctis, non mouet in ista distinctione, sed supra in prima, ubi inducit positionē Auicebron & Platonicorum, sicut præhabitum est. Et sequitur Peripateticos, asserentes non esse uere ac proprie materiam in intellectualibus substantijs separatis, neq; in anima rationali. Infra quoq; decimaquarta distinctione tuetur, corpus cæleste non esse naturæ elementaris, nec materiam eiusdem rationis esse in cælis ac elementis.

Vdalric9. Durādus

¶Idem fatet Vdalricus in summa sua 4. uolumine.

¶Præterea Durādus in decisiōe hui9 q̄siti, utrū omnium corruptibilium & incorruptibilium sit materia eadem, scribit notabilia quædam: De hoc, inquiens, est triplex opinio. una, ꝙ ipsorum est alia & alia materia, secunda, ꝙ eadem. tertia, ꝙ nec eadem nec alia. Per incorruptibilia uero intelligit solum cælestia corpora. Nempe in angelis non esse materiam alibi comprobauit. Per tertiam uero opinionem intelligit positionem Auerrois, qui in libro de substantia orbis affirmat, in cælestibus corporibus non esse materiam quæ sit pars compositi. Prima uero opinio est quam Thomas & Richardus sequuntur, cuius motiua tangit Durandus, quæ & modo inducta sunt. Porro secunda est opinio ipsius Auicebron, quam Bonauentura magis sequi uidetur. Durādus uero sequitur primam. nihilominus obijcit contra eam: Huic, dicens, opinioni duo obuiare apparent. primum, quia secundum rationem eius sequitur, quod sicut corruptibilium & incorruptibilium corporum non est eadem materia, ita nec ipsorum incorruptibilium adinuicem: sed ꝙ erūt tot materiæ primæ, quot corpora cælestia: q̄a materia uni9 corporis cælestis aut est in potentia ad formas alioꝝ corporum cælestium, aut non. si est in potētia ad formas aliorum corpoꝝ, cum eas actu non habeat, est sub priuatione earum. materia autem sub priuatione, est corruptionis principium, sicut dicūt, sicq; corpus cæleste corruptibile esset, quod negāt. Materia uero est in potentia ad formas omnium, quorum est cōmunis materia, ergo cęlestiū corpoꝝ adinuicē nō ē aliq̄ cōis materia sed erit materia uniuscuiusq; differēs à materia alterius, ꝓpria rōne. Et præter materiam corruptibilium erūt tot primæ materię, quot cęlestia corpora. q̄d incōueniens ualde uidet̄. Sic nanq; cælestia corpora differrent inter se genere. Scd̄m est, quia impossibile ē ea quę diuersarum sunt rationum, esse in gradu propinquitatis æquali ad esse, quemadmodum impossibile est, diuersas species numeroꝝ esse in distantia æquali ad unum. Si ergo materia cælestium sit alterius rationis à materia corporum inferiorum, non sunt in gradu æq̄li. Cumq; materia generabilium & corruptibilium sit pura potentia ad esse & ad omnia quæ consequuntur ipsum esse, impossibile est quod materia cęlestiū sit potentia pura ad esse: quia in pura potentia nō sunt gradus, sicut nec in puro actu, sed materia illa necessario erit actus aut actum habens, quorum utrunq; est impossibile, quia quocunq; eorum dato, sequeretur ꝙ ex ipsa & forma non fieret unum per se, sicq; cælum non esset unum per se, nec unum simpliciter. Verum hæc solui possunt, dicendo ad primum quod corpora cælestia communicant in materia, non tamen sunt inuicem transmutabilia, nec materia unius proprie fertur priuata forma alterius. transmutatio nanque fit inter contraria, non inter similia. Communitas autem materiæ ad formas diuersas, ꝓuenit ex hoc ꝙ potest trāsmutari ad ipsas & ad formas diuersas secūdum diuersos gradus specificos. Cum ergo corpora cælestia non differant specie, nec formæ eoꝝ, sed numero solo, non sunt adinuicem trāsmutabilia. Ad secūdum dicēdum, ꝙ in potentia pura passiua est dare gradus & in puro actu similiter, sumēdo actū ꝓportionabiliter ad passiuā potentiam, sicut enī materia est pura potentia, sic forma est purus actus. Materia nāq; sic est pura potentia, ꝙ nec est actus, nec habet actum partem sui, tamen actui extat unibilis, sic forma ita est actus, ꝙ non ē potentia, nec habet potētiam partem sui, tamen potētię unibilis ē. Quemadmodū ergo in tali actu, sic & in huiusmodi potentia est dare gradus. Secūda opinio est,

Bonauen.

Obiectio prima.

2

ad primū

ad secūdū

Philoso. quod omnium corruptibiliũ & incorruptibiliũ est eadem materia. Hoc etenim ab alijs non negatur, nisi quia inferiora sunt corruptibilia, non alia. Sed istud non obstat, quia materia non est corruptionis principium, nisi inquantum priuationi & contrarietati subiecta, ut primo physicorum habetur. materia uero cæli, quamuis sit eadem cum materia inferiorum, non est tamen priuationi & contrarietati subiecta in cælo, imò forma cęli est quodammodo omnis forma, utpote productiua omnium inferiorum formarum. Quod demum ait philosophus, ea communicare in materia, quæ possunt inuicem transmutari, intelligitur de materia non prima, sed proxima. His autẽ obijcitur, quia materia susceptiua est formę, non solum secundum id quod est uirtualiter, sed itẽ secundũ id quod est essentialiter, forma uero cæli non est essentialiter omnis forma, ergo materia stans sub forma cæli, adhuc omni alia forma est priuata. Tertia opinio est, quòd in cælo non est materia, materia quippe dupliciter sumitur. primo ut est pars essentialis compositi, sicq; Auerrois cum suis sequacibus negat materiam esse in cælo, dicens quòd cælum sit corpus simplex, non solum simplicitate opposita mixtioni, secũdum quod elemẽta dicuntur simplicia corpora, sed & simplicitate opposita compositioni ex essentialibus partibus, seu ex forma & materia, qua simplicitate nullum corpus generabile & corruptibile potest esse simplex. Secundo sumitur materia ut est subiectum actu ens, secundum quod accidentia dicuntur habere materiam, sicq; dicũt in cælo esse materiã uel potius ipsum cælum esse materiam suæ quantitatis, diaphaneitatis & luminositatis: Denique opinio ista fundatur in hac imaginatione. Ea quæ à deo procedunt, quãto plus distant ab ipso, tanto compositionem incidunt ampliorem: & quo minus, eo minorem: cumq; cælestia corpora minus distent à creatore quàm corruptibilia, erunt minus composita, itaque in eis non erit diuersarum coniunctio naturarum, uidelicet formæ & materiæ, sed solũ partium quantitatiuarum. Præterea secundum Commentatorem, operatio arguit seu scire facit formam, transmutatio materiã. nam sicut operatio est entis in actu, sic motus seu transmutatio est entis in potentia. potẽtia quoque respicit materiam, quemadmodum actus formam. Quicquid ergo habet materiam quæ est in potentia ad esse, potest transmutari de esse ad nõ esse, & de non esse ad esse. Si igitur cælum haberet materiam talem, posset transmutari de esse ad nõ esse, esset[que] corruptibile. Veruntamen huic opinioni obijcitur, quia cælum aut est materia tantum, aut forma tantũ, aut compositum ex utroque. Non potest dici quòd sit materia tantum, quia non esset quid actu: nec forma tantum, quoniam forma per se actu subsistens, est intellectus, ergo cõpositum ẽ ex utroq;. Iterũ, in omni quod mouetur, oportet imaginari materiam, similiter in omni re corporali sensibili. Ad hæc tamen alij respondent, quòd diuisio substantiæ in materiam, formam & compositum, non est uniuersalis, sed solum in certo genere rerum, cum angelus non sit materia nec forma, quæ est actus materiæ, neque compositũ, similiter omne mobile atque sensibile habet materiam altero modo prætacto. Tamen huic non consentio opinioni, nec uerum est quòd omnis materia quæ est in potentia ad esse, sit in potentia ad non esse, præsertim dum est actuata propria forma ejus appetitum satiante. Hæc Durandus.

Auerrois

¶ In cuius uerbis obscurum uidetur, quòd ait corpora cælestia abinuicem specie non differre nec formas eorum, cuius oppositum alibi est ostensum. Thomas quoque & Richardus hoc improbant, & infra patebit contrarium. Dionysi.

¶ Præterea circa præhabitas quæstiones multa pulchra disseruit Alexander, quæ sententialiter sunt inducta, & tenet quod non est communis materia cæli & terræ: Non est, inquiens, una materia communis cælo & terræ, & quãuis omnium substantiarum sit unũ genus in rationali philosophia, non tamen eadem materia. Nõ enim correspondet materię genus, quãuis dicamus genus esse ad modũ materiæ, differentiasq; instar formæ, aliàs eadẽ esset materia spirituũ & corporũ. Distinguitur ergo, quod quædã est materia subiecta motui & contrarietati, sicut in elemẽtis: quædã motui, nõ cõtrarietati, ut in cælis: quædã nec motui, nec cõtrarietati, sed tm formis, ut in spiritibus. Oportet aũt nos, loquẽdo secundum expositiões sanctorum, fateri nõ eẽ eandẽ materiã cæli & terræ, si nomine cęli intelligatur cęlũ empyreum iuxta Strabum: si uero per cęlum intelligantur firmamentum ac sidera, est distinguendũ. Materia nanq; communis potest uocari, in qua fit formarum adinuicem transmutatio. nec sic est cęli & terræ communis materia, sicq; Gregorius loquitur, distinguendo cælum & ea quæ spectant ad ipsum, à terra & ab his quæ producuntur ex ea. Si uero dicatur materia, in qua est formarum distinctio, antequam plenarie distinguantur, sic communis potuit esse materia cęli aquei seu crystallini & firmamenti ac inferiorum cælorum. Insuper dici potest, quia cum dicitur, In principio creauit deus cęlum & terram, quòd per cælum & terrã designat informis materia, ex qua facta sunt cælũ & terra. Vnde Augustinus contra Manichęos, Primo materia facta est confusa & informis, ex qua omnia fierent quæ sunt formata atque distincta, quam credo à Græcis chaos uocari. Sic enim in libro Sapientię dicitur deo: Qui fecisti mundum de materia informi. pro quo aliqui codices habent de materia inuisa. Hinc rectissime creditur deus omnia ex nihilo condidisse. quia etsi omnia de materia illa sunt facta, ipsa tamen materia de nihilo facta est. Hęc Alexander, qui in cęteris satis cõcordat nunc approbatis, attamen nunc temporis, in quo omnia simul creata dicuntur secundũ utranq; expositionẽ, non secundũ eundẽ sensum, dicit fuisse nunc qui, non temporis.

Alexãder

Gregori.

August.

Sapien.

QVAESTIO .IIII.

Qværitur, An sint tantum quatuor coæquæua, videlicet angelus, cælum, tempus, materia. ¶ Videtur quòd non, quoniã locus est conseruatiuus locati & ei coæuus, sicut & tẽpus rei tẽporali, tẽpus uero est corruptiuũ rei tẽporalis, ergo locus est unũ coęquęuorum, sicut & tẽpus, imò & magis quam tẽpus. Secundo, tẽpus est mensura motus cęlestis, ergo satis datur intelligi noĩe cęli, ne ultra cęlũ ponit in numerum, imò cũ cęlũ mobile, utpote firmamentũ, secunda die sit factum, tẽpus secũda die incepit, nec coęquęuum est angelo.

Arguitur primo cõtra veritatem.

¶ In oppositum sunt autoritates Bede, Strabi ac Rabani.

In oppositum.

¶ Ad istud respondet Albertus libro de coæquæuis: Numerus coęquęuorum accipitur penes principia creationis & coexistentiam eorundem. Sunt enim quędam creata ex materia corporea mutabili, & illorum principium extat materia, quędam uero ex materia

Albertus

immutabili, id est, ingenita & incorruptibili p generationem & corruptionẽ, & horum principium est cælum. quædã autem creata sunt non ex corporali materia, & hæc nequeunt esse principiata ex materia aut ex cælo ut angelus, ideo tria ista sunt coæquæua. Tempus quoq; coæquum ponit eis, secundũ quod sumit extenso nomine, p mensura cuiuscũq; mutationis ad q̃dcunq; esse, uidelicet, p mensura ,pgressionis rerũ in esse pcreationem. Hinc tempus illud non est in uno dũtaxat, sed adiacet trib⁹, angelo, cęlo, materiæ: habetq; duplicem cõparationem ad id cui adiacet, utpote ut mẽsura & accidens. Atq; ut accidens principiatur ex illis, estq; posterius illis secundũ intellectum, non quo ad eẽ & durationem: sed ut mẽsura, est passio motus & adiacet ut coæuum. Porro locus, ,pprie non est nisi extremitas corporis alicuius, & refert ad ipm sicut terminãs ad terminatũ, & pars ad totum. Secundũ autem quod accipitur in generatione atq; natura, habet influẽtiam quãdam principij sup formã & figurã rei generatæ in ipso, ,put ait Porphyrius, locus generationis principium dicit uel ab eo q genuit, aut ab eo in quo quis genitus est. Hæc Albertus, & cõcordat Vdalricus.

Vdalric⁹. Tho. Aq. ¶Deniq; Thomas, p opus, ait, creatiõis instituta est tota natura, quãtum ad esse suum informe. Vnde quę reduci nequeunt ad unum informe principium, quod est materia, faciunt numerũ in opibus creationis. Substãtia autem & accidens non reducunt in unã materiam, quoniã accidentis pars, materia non est. Hinc accidens quod est sicut extra mensurãdo denominans, substãtiæ connumerat, uidelicet tempus. Substãtia q̃q; spiritualis & corporalis in materiã unã non reducũtur, cum spiritualia careãt ipsa materia. Similiter corporũ cælestium & inferiorũ non est una materia: ideo angelus, cælum & materia q̃tuor elementorũ inter coæqua connumerant. Cumq; locus sit supficies corporis locãtis, creatio loci in creatiõe intelligitur corporalis naturæ. At uero accidentium quædã denominãt illud, in quo sunt, ut albedo parietem, & illa intelliguntur creata in creatione subiectorũ suorũ, si sint de his q̃ primum esse consequunt, ut figura quantitatis: quædã uero denominãt illud in quo non sunt ut in subiecto, ut locus non est locus corpis continentis in quo est ut in subiecto, sed corpis contenti: & tempus est numer⁹ omium motuũ, quãuis primo mot⁹ eius in quo est ut in subiecto, uidelicet motus primi, p quem omnes motus alij mensurãt, ut decimo metaphysicę dicitur. Attamen alia ratio est de tempore & de loco, quoniã locus essentialiter est supficies corporis locãtis, tempus autẽ non est idem numero cum aliquo accidente in substãtia fundato. Locus quoq; totũ suum complementum sortit in re. Ratio aũt temporis cõplet actione animæ numerãtis, ideo magis habet rõnem extrinseci, q̃ locus aut aliud quodcunq; accidens. idcirco præ illis inter coęquęua annumerat: quod & factũ puto ad remouendum antiquorũ philosophorum errorem, qui tẽpus dixerũt æternum, præter Platonem, sicut octauo dicitur physicorum. Præterea si dicantur omnia nõ simul facta, motus cæli cœpit die secunda, sicq; tempus istud non potest intelligi mensura seu numerus motus primi mobilis, sed per tempus significatur æuum secundum quosdam, aut largissime sumitur pro mensura cuiuscunq; successionis, ita ut tempus primo creatum dicatur quod mensurat creationem rerum, qua post non esse prodierunt in esse. Postremo per cęlum intelligit cælum empyreum, aut etiã crystallinũ & firmamentũ, quantũ ad naturã eorũ informem. Cælum nanq; empyreũ mox in sua creatione ,ppriũ habuit cõplementum. Hæc Thomas in Scripto.

Loc⁹ cur inter coęq̃ua nõ cẽseatur.

Tps cur annumeret coęq̃uis.

Philoso.

¶Porro in prima parte, quæstione 66. testatur: Cõmuniter ponunt quatuor simul creata, uidelicet natura angelica, cęlũ empyreũ, materia, tempus. Veruntamen hoc dictũ non ,pcedit secundũ intentionem Augustini. Augustin⁹ quippe ponit duo prima creata, puta naturã angelicã & corporalem materiã informem, nulla mentione facta de cælo empyreo. Et hæc duo, natura angelica ac informis materia, p̃cedunt formationẽ non duratione, sed natura: & sicut natura p̃cedũt formationẽ, sic etiã & motũ & tps, sicq; tps nõ posset illis connumerari ut coæquũ. Procedit ergo enumeratio illa secundũ aliorũ intentionẽ sanctorũ, dicentiũq; informitas materiæ duratione p̃cessit formationem, sicq; illius duratiõis necesse est ponere aliquod tẽpus, aliter eñ mensura durationis illius accipi non ualeret. At uero si motus firmamenti non statim à principio cœpit, tunc tẽpus quod p̃cessit, non fuit numerus motus firmamenti, sed cuiuscũq; primi motus, accidit etenĩ tẽpori q; sit numerus motus firmamenti, inquantũ hic motus est primus motuũ, si autẽ esset alius motus primus, illius motus mensuræ esset tẽpus, quoniã omia mensurantur primo sui generis secundũ philosophũ, oportetq; dicere statim à principio fuisse aliquem motũ ad minus secundũ successionẽ conceptionũ & affectionũ in mente angelica: motus autẽ sine tempore nequit intelligi, cũ aliud nihil, sit tẽpus, q̃ numer⁹ prioris & posterioris in motu. Quod si quærat, cur tẽpus magis q̃ motus inter coæquæua annumeret, dicendũ quod inter primo creata seu coæquæua cõputant ea, quæ habent generalẽ habitudinem ad res, tempus autem habet rationẽ cõmunis mensurę, non motus, qui solũ ad suũ mobile cõparatur. Hæc Thomas in Summa. Ex quibus patent obiecta.

Arti. 4. Augusti. Motus cur coęq̃uis nõ censeatur.

¶Consonat Petrus: Vniuersale, inquiens, naturaliter prius est particulari. ideo ea quæ respectu aliarũ rerũ rationẽ alicuius uniuersalis principij habent, primo creata dicunt, in quibus cętera quodammodo continent. Ideo quatuor præfata, dicunt primo creata seu coæquæua. Nam oĩa sunt in materia sicut in sustinẽte, in angelica natura sicut in continente & regente, in cęlo empyreo ut in continente, in tempore ut in mensurante. Hęc Petrus.

Petrus.

QVAESTIO. V.

Consequenter quęrit, an secundum expositionem Augustini saluetur sex dierum distinctio. ¶Videt quòd non, quoniã dies ex sua ratione dicit successionem temporalem & tẽporis partem, & continet mane, meridiem, uesperam, quę in spiritali die, de qua loquitur Augustinus, non inueniuntur ad literam, sed metaphorice, mystice, & per adaptationem.

Augusti.

¶Ad hoc Alexander respondet: Lux illa fuit irradiatio sup intellectũ angelicũ ad cognoscẽdũ uel in uerbo, & sic diceret mane: uel in ,pprio genere, sicq; uespere uocaret. Istę uero irradiatiões distinguunt secundũ opara. In opere nanq; distinctionis erat triplex distinctio: una lucis à tenebris, alia aquarũ superiorũ ab inferioribus, tertia inferiorũ ab arida. Et ita tria sunt opara, & secũdũ ea tres dies: similiter in ornatu erãt tria, puta ornatus cęli, ornatus aeris, & aquæ, & ornatus terrę, sicq; sunt alij dies tres. Septim⁹ aũt dies determinat ẽm cõseruationẽ rerũ factarũ, qa nõ solũ optet ,pduce

Alexãder.

cere, sed etiam conseruare. Hæc Alexander.

Tho. aq. Denique de his Thomas diffusius ac clarius loquens: Illi, ait, sex dies (sm August.) sunt un⁹ dies simul præsentatus sex rerum distinctionibus, secundum quas numeratur, quemadmodum unum uerbũ est quo oĩa facta sunt, s. filius dei, quamuis sæpe legatur, Dixit deus. Et sicut opera illa saluantur in uniuersis sequentibus quæ ex ipsis propagantur operatione naturæ, ita illi sex dies manent in tota successione temporis. Natura quippe angelica, intellectualis est & lux est, & si proprie lux est, oportet ut eius illustratio dies uocetur. Angelica autem natura in prima rerum conditione cognitionem earum accepit, sicq; lux intellectus eius rebus creatis præsentabatur, inquãtum cognoscebãtur. unde ipsa cognitio rerum dicitur dies, atq; secundum diuersa genera ac ordinem cognitorum, dies illi distinguunt ac ordinantur, ut in prima die intelligatur formatio spiritualis creaturæ ad uerbum seu ad eius imitationẽ: in scda die formatio creaturæ corporeę, quãtum ad eius partem superiorem, quæ dicitur firmamentum, in tertia die, quantum ad partẽ inferiorem, uidelicet terræ & aquæ ac aeris sibi uicini, in quarta die, superior pars, scilicet firmamentum ornatur, in quinta, inferior pars, quo ad aquam & aerem. In sexta, quantum ad terram. Cumq; deus sit lux plena, in quo nullæ sunt tenebræ, cognitio dei plena est lux, creatura uero ex hoc quod tenebras passibilitatis imperfectionisq; habet, idcirco cognitio quæ creatura cognoscitur, tenebris est admixta. Potest autem cognosci dupliciter, puta in uerbo, secundum quod exit ab arte diuina, sicq; eius cognitio dicitur matutina: qm̃ niam sicut mane finis est tenebrarum, & principium lucis, sic creatura à uerbo principium lucis sumit, cum prius non fuerit. Cognoscitur quoque prout est in ꝓpria sua natura existens: & talis cognitio dicit uespertina, quoniam sicut uespera est terminus lucis, & tendit in noctẽ, sic creatura in se existẽs, ẽ termin⁹ opationis uerbi, tanq̃ facta per uerbũ, & de se in tenebras tendens defectionis &c. Hæc autem superius dicta sunt, ubi de cognitione angelorum matutina ac uespertina tractatum est. Hæc demum expositio subtilis & bona est, dummodo dies & lux in spiritualibus proprie, non metaphorice dicantur. Sed quoniam à plerisq; negatur, ideo sustinentes cum Augustino omnia esse simul facta atque per species distincta, dicere possimus ꝙ dies de quibus hic agit, accipiũtur, ꝓ illustratiõe lucis corporalis, ita tamen quod ordo dierum attendatur secundum ordinem & distinctiõem eorum, in quæ lux illa corporalis refulget. Itaque lux illa, tam spiritualis quàm corporalis potest intelligi, & si intelligatur corporalis, dies distinguentur secundum diuersa illuminata, non secũdum tempus illuminationis. Si uero intelligatur lux spiritualis, non est per influentiam luminis ad res creandas, sed per lucis fulgorem ad res cognoscendas. Præterea species rerum primo habent eẽ in arte diuina, quæ est uerbum æternum, quod significatur cum dicitur, Dixit deus, fiat, id est, uerbum genuit in quo erat ut fieret. secundo habent esse in intelligẽtia angelica, quod significatur cũ dicitur, factum est. tertio esse habent in rebus quod significatur dum dicitur, fecit deus. Hæc Thomas.

[margin: Angeli matutina ac vespertina cognitione sunt pditi] *[margin: Tho. Aq.]*

¶In his doctores satis concordãt, quamuis uariis uerbis eundem exprimunt sensum. Thomas quoque in prima parte quæstione 74. plenius sup his scripsit, ut suis locis tangetur.

QVAESTIO. VI.

Circa hæc quærit Richardus. An materia sit de essentia compositi. Videtur quod non, qm̃ niam septimo metaphysicæ, loquitur Commẽtator, ꝙ anima est substantia animati. ¶Itemq;, diffinitio est uniuersalis intentionis & formæ, non aggregati ex forma atq; materia. sed diffinitio indicat quid est res, ergo materi a nõ est de essentia rei. 2

[margin: Arguitur pmo contra veritatẽ]

¶In contrarium est quod septimo metaphysicæ suę capit. quinto Auicenna deprompsit: Composita non sunt ex forma tantum id quod sunt. diffinitio eñ cõpositorum nõ est ex sola forma. diffinitio quippe rei significat omne illud ex quo componitur sua essentia, unde contingit ut contineat materiam aliquo modo. Et per hoc agnoscitur differentia inter quidditatem & formam. forma nanq; est pars quidditatis in compositis. Rursus, philosophus 7. metaphysicę & Cõmẽtator ibidẽ affirmãt, ꝙ hõ & animal ẽ totũ aggregatũ.

[margin: In opposi tum. Auicẽna. Forma et qdditas differunt.]

¶Ad hoc ait Richardus. Aliqui dicunt ꝙ materia nõ est de essentia compositi, sed transmutatur in essentiam compositam, & est in quã resoluitur essentia cõposita, nec tamen annihilatur: materia uero transmutatur in id quod generatur. & quod generatur, dicunt non esse ex materia & forma compositum, ita ut materia sit actu pars essentiæ illius, sed pro tanto, quoniã ipsum genitum secundum id quod est, est actu forma. Quamuis autem opinio hæc aliquam habeat probabilitatem, est tamen expresse contra philosophum, ponente materiam ingenerabilem & incorruptibilẽ, esse I. physicorum, & ꝙ sit de essentia compositi, septimo metaphysicæ, & contra Auicennam quinto metaphysicæ suę quo ait, ꝙ quidditas compositi est compositio formam materiamq; complectens, & contra communem opinionem, quæ tenet ꝙ nulla forma generabilis & corruptibilis, potest naturalis existere per se. Mihi autem apparet, ꝙ sic accipiatur materia pro re potẽtiali transmutabili in formam. non est de essentia cõpositi, quamuis id in quod transmutatur, sit de illius essentia, Porro si sumitur materia pro fundamento trãsmutationis primario, quod recipit formam tanquam essentialem suam perfectionem, nec transmutatur in eam, ipsa est de essentia compositi. Hæc Richardus.

[margin: Richard⁹ Philosop. Auicenna]

¶De cuius hac duplici acceptiõe materię q̃d uideatur, tactum est supra, nec huius quæstionis discussioni uolo hic immorari. ¶Thomas uero in pluribus locis, ꝓsertim in tractatu suo de eẽ & essentia, tenet materiã eẽ de q̃dditate materialiũ rerum. Albertus uero Vdalricus & alij qdã, imo & Hugo de sancto Victore, senserũt materiã nõ eẽ de essentia materiali, nisi ut quid intrinsece terminans fluxum formę. Allegat q̃q; Thomas, ꝓ se ꝙ diffinitiõis naturaliũ nõ dant per additamenta, quæ tamen per materiam dantur. idcirco materia nõ uidet extranea essentiæ taliũ. Verũ de his loco opportuniori plenius inquiret.

[margin: Tho. Aq. Albertus. Udalric⁹. Hugo Victorinus.]

Amplius Scotus hic sciscitatur, utrum substantia rei generabilis & corruptibilis, sit aliqua entitas positiua, realiter distincta à forma. Quo circa inter cætera scribit: Opinio una est, quæ ponit rem generabilem & corruptibilem habere tantum in se unam realitatem positiuam. Verum aliqui hoc tenentes, dicunt realitatem illam esse materiam, aliqui formam. & differunt illæ opiniones solum in uoce, quia dicentes realitatem illam esse materiam, dicunt materiam in gradu suę entitatis proficere, quãdo res generatur: quemadmodum quantitas cum terminat, non acqrit nouã realitatẽ seu entitatẽ ab ipa realiter aliã, sed proficit in gradu propriæ entitatis. Alij, dicẽ-

[margin: Quæstio Scotus.]

Philoso. tes materiā non differre à forma, dicūt materiā in formam proficere in gradibus suæ entitatis atq; materiam, ut est sub hoc termino suo intrinseco, esse compositum hoc: & ut est sub alio termino intrinseco, esse cōpositum aliud. Quibus obijcitur, quia secundū philosophum primo Ethicorum, Omne agens naturale, aliqd corrūpit & aliqd pducit. ergo in omi actiōe naturali, optet cōtrariū esse aliquid generato. unū autem oppositorum non fit aliud, sicut albedo non fit nigredo, ergo oportet aliquid commune manere sub utroque terminorum. Siquidem omne agens naturale, requirit potentiam in quam agat, quam transmutat de opposito in oppositum, non sic quòd nihil commune remaneat utrique oppositorum, ergo ipsa materia in sua manet natura, nec mutatur in formā. ¶Circa hæc

Scotus. scribit Scotus prolixe, & bene cōcludit ac philosophice probat, quòd totum compositum non est forma tantum: quòd item materia non mutatur nec transit in formā, nec fit forma, sed sub utroq; termino manet una & eadē, & successiue diuersis substat ac perficit formis. Imo opinio illa huic cōtraria, uidetur, prsus irrationabilis & insana. Verūtamen non uidetur quomodo per hæc soluatur præposita quæstio, ista uidelicet, utrū substantia rei generabilis & corruptibilis, sit aliqua entitas positiua realiter distincta à forma. Quid enim intelligit per substantiam rei generabilis & corruptibilis? Si materiam, hoc uidetur ineptum, quia de hoc Aristoteles præcipue reprehendit antiquos Epicureos philosophos, q; dixerunt materiam esse totā corporaliū ac generabilium rerum substantiam, certumq; est quòd forma substantialis sit potius tota substātia talium rerum quàm materia, quanquam utrunque simul sit illorum substantia. Si autem per substantiam huiusmodi rei intelligit formam, inculta est quæstio, cum nihil sit quęrere, utrum forma generabilium sit aliqua entitas positiua, distincta realiter à forma, cum planum sit, idem à seipso non distingui realiter, nec in eodem sint plures formę substantiales, nisi forsan intelligatur de formis diuersimode dictis, puta de forma partis, & de forma totius. Apparet autem quòd Scotus per substantiam rei generabilis intellexerit materiam. Sic nanque quæstionem istam determinat, q; materia & forma realiter distinguuntur abinuicem, atq; q; sunt primo diuersa & extrema extreme distantia, quanquam ex eis unum per se naturaliter constituatur ex coordinata naturali pportione, qua potentia perfici & actuari habet per formam, & forma non intellectualis sustentari indiget per potentiam, id est, materiā extra quā neq; naturaliter separatim subsistere. Itaque quæstio ista planius & formalius formaretur hoc modo: Vtrum materia rei generabilis & corruptibilis sit aliqua entitas positiua, realiter distincta à forma. Opinio demum contraria, dicens materiam non esse aliquid positiuum, sed sic puram potētiam, tanquam in se nō sit quid reale, sicut res, pducēda nōdū producta, ut Antichristus est ens in potētia: satis est reprobata, cum materia sit subiectum transmutationis, & altera pars compositi, creationisq; terminus. Allegauit quoque opinio illa pro se id, quod septimo primę philosophiæ Aristoteles ait materiam non esse quid nec quale nec quantum. Ad quod Scotus respōdet uerbū hoc falsum esse, nec Aristotelē hoc dixisse ex intentione, sed arguendo ad partem falsam pro antiquorum opinione. ¶Veruntamē aliter dici potest & melius, quòd scilicet philosophus ex intentione hocdixerit. Nam & communiter uerbum istud tanquam autoritas suscipitur, exponitur atque conceditur ad hunc sensum, quòd materia non est quid nec quale nec quantū: qa in se considerata & abstractissime sumpta, non habet esse substantiale determinatum formale, nec accidentale quātum, nec quale, non tamen est nihil, sed aliquid positiuū. Attamen non arbitror concedendū, q; sit sumpta sic ens in actu aut aliquid actuale seu actus, quamuis Scotus concedat hoc: imò est ens prorsus pure & penitus potētiale per totius actualitatis exclusionē, propriissime loquēdo de actu atque potentia, secundū quod philosophus ea diffinit, dicendo q; actus est principiū transmutandi, agendi seu mouendi alterum inquantū alterum: potentia uero principium est transmutandi, mouendi aut perficiendi ab altero ut altero. sic etenim deus oīpotens & æternus, supgloriosissimus & immensus, uere ac subtilissime dicitur actus purus, utpote primū ac summū actiuū principiū, cuius est cætera uniuersa agere, transmutare, mouere, perficere. Et ex opposito materia prima secundū se considerata, est pura potētia, id est, passiuū infimūq; principiū, cuius est transmutari, agi, perfici & moueri, nullū esse actuale habens ex se. Idcirco rectissime dicitur facta prope nihil, & medium inter non ens & ens. idcirco qui dicunt eā esse quid purum potentiale possibile, nil positiuū reale, ualde modicum attribuunt ei: qui uero fatentur eā secundū se esse quid actuale, aut ens in actu seu actū, nimis multum ei ascribūt. Aliqui demum locuti sunt, q; aliquid dicitur ens in actu seu actuale dupliciter, primo, ab actualitate essentiæ, sicq; materiā primā posse dici quid actuale, inquantum recedit à nihilo, & distat à non ente. secundo, ab actualitate formalitatis seu formæ, à qua proprie ac simpliciter fluit esse. Sed quoniam recessus ille materiæ à non esse, est tam imperfectus & modicus, nō apparet quod absolute loquendo sufficiat materiam ita denominare, ut secundum se & ex se dicatur ens in actu uel quid actuale aut actus, sicut non ualet argumentū à dicto secundum quid, ad dictū simpliciter.

Scotus. Dionys. Actus et potentię diffinitio.

A

Quæ fuerit prima distinctionis operatio. Distinctio XIII.

Gene. 1. Aug. lib. 1. de Gen. cap. 1. PRima autem distinctionis operatio fuit formatio lucis, sicut ostendit scriptura Genesis, quæ commemorata rerum informitate, earum dispositionem à luce inchoauit, subdens: Dixit deus, Fiat lux. & facta est lux. & diuisit lucem à tenebris, appellauitq; lucem diem, & tenebras noctem. Et factum est uespere & mane dies unus. Congrue mundi ornatus à luce cœpit, unde cætera quæ creanda erát, uiderentur. B

Qualis fuerit lux illa, corporalis, an spiritualis.

Aug. li. 1. de Gene. ca. 4. 7. 16. Si quæritur qualis illa lux fuerit, corporalis scilicet, an spiritualis: id respondemus, quod à sanctis patribus legimus traditum. Dicit enim Augustinus, quia lux illa corporalis uel spiritualis intelligi potest, Si spiritualis accipitur, angelica natura intelligitur; quæ prius infor

mis fuit, sed postea formata est, cum ad creatorem conuersa ei charitate adhæsit: cuius infor mitatis creatio superius significata est, ubi dictum est, In principio creauit deus cælum & ter ram. Hic uero eiusdē formatio ostenditur, cum ait: Fiat lux, & facta est lux. Hæc ergo angelica natura prius tenebræ, & postea lux fuit: quia prius habuit informitatem & imperfectionem, deinde formationis perfectionem: & ita diuisit deus lucem à tenebris. Nam ut ait Augustinus super Genesim, Huius creaturæ informitas & imperfectio fuit antequam formaretur in amore conditoris. Formata uero est, quando conuersa est ad incōmutabile lumē uerbi. Si uero corporalis fuit lux illa, quod utiq; probabile est, corpus lucidum fuisse intelligitur, uelut lucida nubes: quod non de nihilo, sed de præiacenti materia formaliter factum est ut lux esset, & uim lucendi haberet: cum qua dies prima exorta est: quia ante lucem nec dies fuit nec nox, licet tempus fuerit.

De spūali luce. Gene. i.
August. sup Gen. li. i. cap. 6
Hic de corporali luce.

Quod lux illa facta est ubi sol apparet, quæ in aquis lucere poterat. C

Si autem quæritur, ubi est facta lux illa, cum abyssus omnem terræ altitudinem tegeret: dici potest in illis partibus facta, quas nunc illustrat solis diurna lux. Nec mirū lucem in aq̄s posse lucere, cū etiā nautarū operatiōe sæpius illustrētur, q̄ in profundū mersi, misso ex ore oleo, aquas sibi illustrant: quæ multo rariores fuerunt in principio q̄ modo sunt, quia nondum congregatæ fuerant in uno loco. Facta ergo lux illa, uicem & locum solis tenebat, quæ motu suo circumagitata, noctem diemq; discernebat. Ibi ergo primum lucem apparuisse uerisimile est, ubi sol quotidiano cursu circumuectus apparet: ut eodem tramite lux circūcurrens, ac primo ad occasum descendens, uesperam faceret: deinde reuocata od ortū, aurorá. i. mane illustraret. & ita diuisit de⁹ lucē & tenebras, & appellauit lucē diē, & tenebras noctē. Gene. i.

Quod dies diuersis modis accipitur. D

Hic notandum est, q; dies diuersis modis accipitur in scriptura. Dicitur enim dies lux illa, quæ illo triduo tenebras illuminabat, & dicitur dies illuminatio ipsa aeris. Dicitur etiam dies spatium uigintiquatuor horarum, qualiter accipitur cum dicitur: Factū est uespere & mane dies unus. Quod ita distinguēdum est, factum est uespere prius, & postea mane, & ita fuit dies unus expletus uigintiquatuor horarum. Dies scilicet naturalis, qui habuit uesperam, sed non mane. Mane enim dicitur finis præcedentis, & initium sequentis diei, quod est aurora: quæ nec plenam lucem, nec omnino tenebras habet. Mane ergo primus dies nō habuit, quia nec dies præcesserat, qui sequētis diei initio terminaretur: ex eo præcipue, quia luce apparente mox super terram plenus atq; præclarus dies extitit, qui non ab aurora, sed à plena luce inchoauit, & mane sequentis diei consummatus est. Vnde Beda super Genesim: Decebat ut dies à luce inciperet, & in mane sequentis diei tenderet: ut opera dei à luce inchoasse, & in lucem completa esse significarentur. Reliqui autem dies mane habuerūt & uesperam: quorum quisq; à suo mane incipiens, usq; ad alterius diei mane tendebatur.

Augu. de Gen. cap. 10. 11.
Gene. i.
Beda.

De naturali ordine computationis dierum, & de illo qui pro mysterio introductus est. E

Hic ē naturalis ordo distinctiōis dierū, ut distinguant̄ atq; cōputētur dies à mane usq; ad mane. Postea uero mysterio factū est, ut dies computentur à uespera in uesperam: & adiūgatur dies præcedenti nocti in computatione, cum iuxta naturalem ordinem præcedens dies sequenti nocti adiungi debeat: quia homo à luce per peccatum corruit in tenebras ignorátiæ & peccatorū, deinde per Christum a tenebris ad lucem rediīt. Vnde Apostolus: Eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Primus itaq; dies non ab aurora, sed à plena luce incipiens: & post uesperam paulatim occidente luce excipiens mane sequentis diei, expletus est. Vnde Beda: Occidente luce paulatim post spatium diurnæ longitudinis inferiores partes subeunte, factum est uespere, sicut nunc usitato cursu solis fieri solet. Factum est autem mane, eadem super terram redeunte, & alium diem inchoante: & dies expletus est unus uigintiquatuor horarum. Fuitq; nox ab illo triduo omnino tenebrosa quæ post creta sidera aliqua luce claruit.

Amb. li. i. Hexa. ca. 10.
Ephe. 5.
Beda.
August. lib unico sup Gen. cap. 13.

Cur sol factus est, si lux illa sufficiebat. F

Solet autem quæri, quare factus est sol, si lux illa ad faciendum diem sufficiebat? Ad quod dici potest, quoniam illa forte superiores partes illustrabat, & ad illuminationem inferiorum solem fieri oportebat. Vel potius ideo, quia facto sole, diei fulgor auctus est. Amplio ri enim multo luce radiauit dies postea quàm ante. Si autem quæritur, quid de luce illa fa-

Aug. sup Gen. li i. cap. 11.

ctum sit, cum modo non appareat: potest dici aut de ea corpus solis formatũ, aut in ea parte cæli esse in qua sol est, non ꝙ ipsa sit sol, sed sic est ei unita, ut discerni non ualeat.

Quomodo accipiendum sit illud, dixit deus: an sono uocis id deus dixerit, an aliter. G

Præterea inuestigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait, Dixit deus: utrum temporaliter uel sono uocis illud dixerit, an alio modo. Augustinus super Genesim tradit, nec temporaliter, nec sono uocis deum locutum fuisse: quia si temporaliter, & mutabiliter. Et si corporaliter dicatur sonuisse uox dei, nec lingua erat qua loqueretur: nec erat quem oporteret audire & intelligere. Bene ergo uox dei ad naturam uerbi per quod omnia facta sunt, refertur. Dixit ergo deus, fiat &c. non temporaliter, non sono uocis, sed in uerbo sibi coæterno, id est, uerbum genuit intemporaliter in quo erat: & disposuit ab æterno, ut fieret in tempore, & post in eo factum est.

Aug. li 1. sup. Gen. cap. 2. 4

Johan. 1.

Quomodo accipiendum sit quod dicitur pater operari in filio, uel per filium, uel in spiritusancto. H

Hic quæri solet, quomodo accipiendum sit quod dicitur pater operari in filio, uel per filium, uel in spiritusancto. Hoc enim scriptura frequenter nobis proponit, ut: Omnia in sapientia fecisti domine, id est, in filio. Et, In principio, id est, in filio creauit deus cælum & terram. Et illud, Per quem fecit & secula. Super illum quoque Psalmi locum, Verbo domini cæli firmati sunt &c. dicit Augustinus, quòd pater operatur per uerbum suum & spiritumsanctum. Quomodo ergo hoc accipiendum est? Putauerunt autem quidam hæretici quod pater uelut autor & artifex filio & spiritusancto in rerum operatione quasi instrumento uteretur, ex prædictis uerbis errandi occasionem sumentes. Quod uelut blasphemum atque sanæ doctrinæ aduersum abijcit pia fides. Non est itaque intelligendum, ideo scripturam frequenter commemorare patrem operari in filio uel per filium, tanquam filius non posset facere si ei non porrexisset pater dexteram, uel tanquam aliquod instrumentum fuerit patris operantis: sed potius illis uerbis patrem intelligi uoluit cũ filio & spũsancto operari, & sine eis nihil facere.

Augusti. lib. 2. de Gene. ca. 7. 8. Psal. 103. c Gene. 1. a Hebr. 1. a Psal. 32. b August. sup Psal. 32.

Hic apit ex q̃ sensu dicat pr opari in filio vel per filium.

Contra hanc expositionem surgit hæreticus. I

Sed dicit hæreticus hac ratione hoc* posse dixisse, filium operari per patrem uel in patre, & spiritumsanctũ cũ utroque uel per utrunq, quia filius cum patre, & spiritussanctus cum utroque operatur. Cui breuiter respondetur, Ideo illud dictum esse, & non istud, ut in patre monstraretur autoritas. Non enim pater à filio, sed filius à patre operatur, & spiritus sanctus ab utroque. Ideóq etiam filius per spiritumsanctum legitur operari, quia cum spiritusancto operatur hoc ipsum à filio habente ut operetur.

*posse

Respõsio.

Johan. 16

Alia prædictorum expositio. K

Potest & aliter illud accipi, ut dicatur pater in filio uel per filium operari, quia eum genuit omnium opificem, sicut dicitur pater per eum iudicare, quia genuit iudicem. Ita & per spiritumsanctum dicitur operari, siue pater, siue filius, quia ab utroq procedit spiritussanctus factor omnium. Vnde Iohannes Chrysostomus in expositione epistolæ ad Hebræos sic ait: Non ut hæreticus inaniter suspicatur, tanquã aliquod instrumentum patris extiterit filius: neque per eum pater dicitur fecisse, tanquam ipse facere non posset: sed sicut dicitur pater iudicare per filium, quia iudicem genuit: sic etiam dicitur operari per filium, quia eum constat opificem genuisse. Si enim causa eius pater est secundum quod pater, multo amplius eorum causa est quæ per filium facta sunt. Hæc de opere primæ diei dicta sunt.

Joh. 5.

Chrysost. super epistolã ad Hebr. ca. 1. homi. 2.

SVMMA DISTINCTIONIS XIII.

Descripto opere creationis præcedenti distinctione, describitur hic opus distinctionis quantũ ad opus primæ diei, & sequẽti distinctione quantũ ad opus diei secundæ. Primo igitur tangit, unde distinctio ista incepit, & quid fuit, utpote lucis formatio. Quo circa declarat, hoc posse intelligi de duplici luce, uidelicet spirituali ac corporali: & q̃lis extiterit corporalis lux illa, ac ubi formata sit. atq ut melius intelligantur quædã contẽta in textu Geneseos, exponit quot modis dies accipiatur, & qualiter distinguant̃ dies ac noctes, & itẽ quo sensu dicatur pater operari ꝑ filiũ & in spiritusancto,

Gene. 1.

QVAESTIO .I.

Hic quæritur primo, An ꝑ opus distinctiõis aliquid additum sit operi creationis Et si sic, quid sit illud. ¶ Et uidetur in primis ꝙ post opus creationis nõ fuit necessaria ista distinctio, quia ut ait Apostolus, quæ à deo sunt, ordinata sunt. Ergo procedentia à deo ꝑ creationẽ, in ipsa creatione ordinata sunt & distincta. Secundo, sapientis est opus ordinatum & distinctum producere. cumq, teste scriptura, deus in sapientia fecerit uniuersa, condidit ea distincte & distincta.

¶ In oppositũ sunt quæ habentur in litera.

¶ Ad hæc Thomas respondet: Natura in operibus sex dierũ ita est instituta, ut naturę principia tunc con

dita, in se subsisteret, & ex eis propagari alia possent p mutuã actionẽ & passiõem. ideo tunc datũ est eis esse, uirtutes quoq; actiuæ & passiuæ, quas Augustinus rationes seminales appellat, quibus producerentur ex eis effectus sequentes. Hinc quo ad esse ipsorũ principiorũ, attendit opus creationis, quo substantia elementorũ mundi in esse producta est. Virtutũ uero actiuarũ & passiuarũ aliquæ mouent ad species determinatas, ut uirtus seminis equi: quædã ad omnem speciẽ, ut calidũ, frigidũ &c. sicq; per opus distinctionis attributæ sunt rebus creatis uirtutes mouentes ad species determinatas. Porro distinctio non potest nisi tripliciter uariari. cum eñ motus alterationis secundũ quẽ fit generatio & corruptio, reducatur in unũ primũ alterãs, non alteratũ, scilicet cælũ, oportet in essentialibus mũdi principijs esse tria: Primũ, quod est alterans non alteratũ, utpote cælũ: secundũ, quod est alterãs alteratũ, ut tria elementa, ignis, aer, aqua: tertium, quod est ultimũ & minimum habẽs de alterandi uirtute, uidelicet terra.

Augu.

Distinctio variatur tripliciter.

¶Primo, ergo oportuit distingui primum ab ultimo, quod factum est per lucis productionem, quæ fontaliter est in cęlo, id est, corpore quodã cælesti, scilicet sole, & participatiue in elementis secundum magis & minus. Vltimũ uero elemẽtũ q̃d est terra, caret luce, aut minimũ habet de ea. Secundo oportuit esse distinctionẽ primi à medio, quod factum est die secundo, quando diuisæ sunt aquæ inferiores à superioribus, facto iam firmamento. Tertio facta est diuisio medij ab ultimo, quod factum est tertio die, quãdo congregatæ sunt aquæ in unum locum & apparuit arida. Itaq; distinctio partium mundi, facta non est per extractionem materialem ab aliquo mixto, ut putabant quidam philosophi, sed per hoc formaliter, quod diuersis reb⁹ diuersæ uirtutes collatæ sunt. Præterea in istis distinctionibus est quædam diuersitas, quia cum corpora cælestia & superiora non sint eiusdem naturæ cum elementis inferioribus, & ab hoc loco confundi non ualeant, ideo prima distinctio quæ est primi elementi ab ultimo, & secunda quæ est medij ab infimo, est tantum secundum collationem diuersarum uirtutum ad agendum ac patiendum. tertia autem distinctio, quæ est medij elementi ab infimo, quę commisceri possunt & loco confundi, est secundũ utrunq;, in quantum elementis collatæ sunt qualitates, quæ sunt principia alterationis, ut calor, frigus & illa quæ sunt principia motus localis, ut grauitas, leuitas. Hinc intertio die mentio fit de loco, cum dicitur: Congregentur aquæ, non ante. Sciendum quoque quòd opus distinctiõis interdum communiter sumitur, prout dicit discretionem secundum quamcunque uirtutis differentiam, sicq; includit in se ornatum. Vnde in litera dicitur, sex diebus deus creaturas per species distinxit. Quandoq; accipitur proprie, sicut iam patuit. Hæc Thomas in Scripto.

Gene. 1.

Gene. 1.

Tho. Aq.

arti. 4.

Augu.

¶Insup in Sũma quæstiõe sexagesima septima sup his plenius scribit: De productione, inquiens, lucis est duplex opinio. Augustino nanque uidetur quòd non fuit conueniens, Moysen prętermisisse spiritualiũ creaturarum productionem. Hinc cum dicitur, In principio creauit deus cælum & terram, per cęlum intellexit spiritualem naturam adhuc informem: per terram uero, corporalis creaturæ informem materiam. Cumq; spiritualis creatura sit dignior, prius formata ẽ, & eius formatio designatur, cum dicitur, fiat lux: Sicq; formatio lucis primo die facta, de spirituali exponitur luce.

Gene. 1.

Alijs apparet quod spiritualis creaturæ productio sit prætermissa à Moyse, non descripta. Cuius ratio secũdum Basilium est, quia Moyses principium suæ facit narrationis ab exordio pertinẽte ad tempus sensibilium rerum. ideo natura angelica prætermittitur, quia fuit ante creata. Chrysostomus autem aliam ponit rationem, quoniam Moyses rudi populo loquebatur, non nisi corporalia capere ualenti, qui etiam ad idolatriam fuit pronissimus, à qua eos retrahere uoluit. Qui si audissent spiritales esse substantias, occasionem sumpsissent colendi easdem, cum & procliues fuerint corpora adorare cælestia. Præmissa est autẽ circa corporales creaturas informitas multiplex. Vna cum dicitur, Terra erat inanis & uacua. Alia, cum subditur, tenebræ erant super faciem abyssi. Idcirco primo ablata est informitas tenebrarum per lucis productiõem: primo, quoniam lux est qualitas primi corporis seu cælestis. Hinc per lucem fuit mundus primo formandus. Secũdo, propter lucis communitatem, quia in luce inferiora cum superioribus corporibus communicant. Tertio, secũdum Basilium, quia per lucem oĩa manifestantur. Quarta ratio addi potest, quoniam sine luce dies esse nõ ualet. ideo prima die eã fieri oportebat, imò in primo instanti illius diei. Itaq; secundum ponentes informitatem materię formationem eius p̃cedere tẽpore, est dicẽdum q materia à principio fuit sub substãtialibus formis creata, postmodũq; formata s̃m cõditiones quasdã accidẽtales, inter q̃s primũ locũ lux obtinet. At uero lucem illam quidam dicunt fuisse lucidam nubem, quæ facto sole in materiam redijt præiacentem. Quod non uidetur, quia scriptura Genesis describit institutionem rerum quæ postmodum p̃seuerat: ideo dicendum non est, tunc aliquid factũ q̃d postea esse desierit. Hinc alij dicunt q nubes illa manet, & soli coniuncta est, quamuis discerni non queat. Sed secundũ hoc uideretur superflue permanere. Propter quod alij dicunt, q ex nube illa formatum est corpus solis. Quod stare non potest, si sol dicatur nõ esse de natura elementari. Dicendum igitur sicut quarto capitulo de diuinis nominibus beatus Dionysius protestatur, q lux illa fuit lux solis adhuc informis, quantum ad hoc q iam erat substantia solis, habens illuminatiuam uirtutem communem. postmodum uero data est ei uirtus specialis, & determinata ad particulares effectus. Sicq; in productione lucis istius, distincta est lux à tenebris, quantum ad tria. primo, quo ad causam, secundum quod in substantia solis fuit causa luminis, in opacitate autem terrę causa tenebrarũ. Scdo, q̃tũ ad locũ, qa in uno hemisphærio erat lumẽ, in alio tenebrę. Tertio, quantũ ad tẽpus, quoniã in eodem hemisphærio secundum unam temporis partem erat lumen, secundum aliam tenebræ. Hinc scriptum est, lucem uocauit diem, & tenebras noctem. Si autem quæratur, qualiter lux illa causauit diem & noctem, respõdet Basilius, quòd sine motu per emissionem contractionemq; luminis. Sed contra hoc obijcit Augustin⁹, quia nulla tunc ratio fuit emittendi retinendiq; lumẽ, quoniam homines & animalia quorum usibus deseruirent, nondum fuerunt. In prima quoque rerum institutione non quæritur miraculum, sed quid rerum competebat naturis. Idcirco dicendum q duplex est motus in cælo. Vnus toti cælo communis, qui fecit diem & noctem, & iste uidetur primo die institutus. Alius qui per diuersa corpora diuersificatur, secũdum quos motus diuersitas fit dierum adinuicem & men-

Chrysost. Angelicę creatiõis cur Moyses nõ meminerit.

Lux cur primo sit die formata.

Basilius

Lux primo die formata nõ fuit nubes lucida.

Dio. mar.

Lucis et tenebrarũ triplex distinctio

Gene. 1.

Basilius Augu.

sium ac annorum. Hinc in prima die fit mentio de sola distinctione noctis & diei, quæ fit per motum communem: in quarta autem die fit mentio de diuersitate dierum ac temporum & annorum, cum dicitur, Sint in tempora & dies & annos: quæ diuersitas fit ꝑ proprios cælestium corporum motus. Hæc Thomas in Summa.

Petrus ¶ Concordat Petrus, qui expositionem Augustini intelligentis per lucis productionem, angelicæ naturæ conuersionem, completionem seu formationem, dicit allegoricam magis quàm historicam esse, & addit: Doctores Græci dixerunt lucem illam sine motu locali causasse diem radios emittendo, & postea noctem radios contrahendo, sicut sol in Aegypto in habitatione Hebræorum radios fudit, in habitatione Aegyptiorum contraxit, nō naturali sua uirtute, sed omnipotentia dei. Hinc Damascenus libro secundo: Primis tribus diebus refuso & contracto lumine diuino præcepto, dies & nox fiebat. Doctores uero latini dixerūt lucem illam causasse diem & noctem, motu circulari de hemisphęrio uno in aliud per umbrā materiæ grossioris in medio positæ. Quæ opinio communior probabiliorq́ꝫ censetur. Materia enim illa prima, communis, informis, modo exposito circa medium densior fuit & rarior circa partes superiores, secundum aptitudinem quandā ad corpora quę inde erant formanda. Nihilominus fuit una. Hęc Petrus.

Exod. 10.

Damasce.

Richard⁹ ¶ Idem Richardus, quòd scilicet materia illa grossior fuit circa loca ubi nunc terra est, & quòd de ea facta sit. Quòd si quęratur ubi incepit moueri, respondet quòd à puncto orientis, uel ab illa parte orientis uersus occidentem, ad quam iam deuenisset per motum, si ab instanti creationis materiæ creata fuisset, atque moueri cœpisset, ita quòd comprehendendo tempus q̄d fluxit ab instāti creatiōis materiæ usq; ad creationem lucis in prima die, prima dies æqualis fuit sequenti, & tamen mane non habuit, q̄a nox nulla præcessit. Hæc Richardus.

Albertus. ¶ Consonat quoq; Albertus, cuius responsa Thomas clare expressit. Et addit Albertus, ꝙ lucē deus uocauit diem. i. luci dedit formam seu uim illuminatiuā, ob quā rectè dies uocatur causalis, q̄m causat diem: & per priuatiōem formæ seu luminis huius, opacum uocauit tenebras. Tenebræ nanq; dicuntur à tenendo, q̄niā tenēt lucē ne q̄d illustret, q̄d ē post seu retro opacum, dū luci opponit̄. Easdē uocauit noctē ab hac priuatiōe formę seu luminis. Nox q̄ppe à nocēdo nomē sortit̄. Nocet etenī impediēdo lumē uiuificum cælestium corporum, ne gn̄abilia & corruptibilia uiuificet, & ne uenustent̄ lumine illo cælesti. Si uero quærat̄, an lux illa fuit perfectior sole, aut efficacior eo ad illuminandū: dicendum secundum sanctos, ꝙ sol multo perfectior atq; lucidior est, & fuit lux illa nubecula parsq́ꝫ materiæ illius confusæ, quę uaporabiliter circa terram fuit appensa, in qua deus oriri fecit lucem ad illuminationem illius confusę materiæ, q̄tenus partes eius luce illa mouerentur ad distinctarum formas rerum, nec nubecula illa fuit essentialiter lux, sed lucis subiectum. Hęc Albertus.

Lucē cur deus diē vocauerit.

Tenebrę a tenēdo sunt dictę nox a nocendo.

Udalric⁹. ¶ Vdalricus uero de istis se expedit, dicens ꝙ omnia ista eodem instanti creata sunt, distincta & ornata.

Bonauēt. ¶ At uero Bonauentura de his scribit diffuse, opinionem recitans Augustini de lucis ꝓductione atq; motiua ipsius: nihilominus textui finaliter inhærens, declarat qualiter lux illa causauit diem & noctem, sicut expositum est. Videtur quoque sentire quòd de nube illa fulgenti factus sit sol, de qua re infra tractabitur.

Alexāder ¶ Porro Alexander: In eodem, inquit, loco in q̄ nūc est sol, facta est lux illa: & factio solis non uidetur nisi aut maior coadunatio lucis illius, aut eius diuisio ꝑ luminaria quæ sunt planetæ. Mouet quoque hic doctor quæstiunculas multas, intelligentiam textus concernentes, de quibus super Genesim satis uidetur inductum. ¶ Item respondendo ad istud, an lux illa adhuc permaneat: Dicitur, ait, quòd lux illa diuisa est, ita ꝙ de una ipsius parte factus est sol, de alia luna, ex alia & alia singulæ stellæ. Verum tunc quæritur, in quo situ erat ante diem, an in superiori uel inferiori, quàm sol seu aliæ stellæ. Dicimus ꝙ ex ista luce facta sunt luminaria, nō tn̄ oportet in ea ponere naturam grauis aut leuis: q̄a lux de natura sua est diuisiua seu diffusiua sui. Nam diffundit se undiq; nisi obstaculū habeat. Et q̄uis in partibus eius non erat ponere grauius & leuius, attamē fuit in eis ponere simplicius minusq́ꝫ simplex, secundum q̄d plus aut minus elongabatur ab inferioribus, sicut in elementis. Vnde secundum hoc plus uidetur eē de natura simplicitatis & ꝑspicacitatis in Saturno, qui est planeta superior. Nec inde consequitur ꝙ citius moueretur. quod consequens esset, si planetæ mouerentur motu proprio præter suarū motū sphærarum, ut posuit quidā philosophus. Sed non est sic, imò sphærarum motu mouentur, aut non citius mouentur quàm sphæræ. Quòd autem Saturnus tardior perhibetur, quia non perficit cursum suum ante uiginti octo annos, hoc non intelligitur quia grossioris sit corporis, nec quia tardior aut remissior sit motus ipsius: sed quoniam maius spatiū describit pertrāseundo quàm alij, ideo plus exigit temporis. Dicimus insuper ꝙ lux illa facta est nō diminuta, sed perfecta, ꝓut competebat usui ad quē ordinabat̄: nec oportebat aliquā transmutationē fieri circa eā ad hoc, ut ad illum usum seu actū esset idonea, utpote ad conseruationē declarationēq́ꝫ rerum, sed ad ulteriorē usum, ut scilicet eēt causa gn̄ationis & corruptiōis in inferioribus, cōpetebat ut ex ea luminaria fierēt. Verum si lux illa erat ꝑfectior luce solis, ergo non fuit materialis ad illā. Dicimus ꝙ si cōsideremus hanc lucē q̄ ad suū usum, & solē q̄ ad suū effectū, circūscripto uidelicet effectu lucis illi⁹, quē in se includit sol, sic effectus illius lucis erat cōseruare & declarare, solis uero ꝓprius effectus est gn̄ationē corruptionemq́ꝫ facere. Nempe ꝙ sol conseruat & declarat, accepit à luce ista. Vnde secundū hanc comparationē nobilior est effectus huius lucis q̄ solis, & ipsa lux q̄ sol. Si autem consideretur sol secundū q̄d in se includit effectū illius lucis, & cū hoc aliū superaddit, ita perfectior est sol, & materialis est lux ista respectu illius. Hæc Alexander.

Dionys. ¶ Cuius uerba recitatiue, non assertorię tango. Nā in multis dissonant à prædictis atq; sequētibus. In hoc tamen commendabilia esse uident̄, q̄a conformant se literæ libri Geneseos, quæ uidet̄ prætendere oīa corporalia etiam cælestia, ex prima illa confusa & informi materia esse producta, prout de hoc infra diffusius disseret̄. Hoc item pensandnm, ꝙ in his doctor hic sumit lucem ꝓ corporali substantia lucida, non ꝓ qualitate, sicut & litera. ¶ Ex pręhabitis innotescit, q̄d opus distinctionis superaddat operi creationis, uidelicet nō esse substātiale, seu accidentale: nec formas substantiales, sed q̄litates, nempe per opus creationis principia mūdi sensibilis distincta sunt, quantū ad esse primū, q̄d

est p formas substātiales. Sed aduenire oportuit opus distinctionis, ut distinguerent etiā ſm agere & pati, secūdum diuersas uirtutes rebus collatas. Vide & isto pcessu fecit oīpotēs opus ordinatū atq; distinctū, nō totū in primo instāti creatiōis pagendo, quāuis potuerit hoc ex parte omnipotentiæ suæ, sed successiue cōplendo ob causas etiā in præcedenti distinctiōe expressas, quod & increatæ sapientiæ congruebat, quæ nos in primo suo opere naturali uoluit informare instructione morali, ut paulatim & successiue studeam⁹ pficere.

Gul. Par. Gene. 1. ¶Postremo Gulielmus prima parte libri de uniuerso, disseruit: Post hæc ait scriptura: Dixit uero deus, fiat lux, Id est, oīpotenti uerbo suo pcepit ut fieret lux, & facta est lux. Et qm̄ lux pōt intelligi spūalis & corporalis, spūalem fieri lucem, nō fuit nisi solem intelligentiæ atq; iustitiæ oriri substantijs separatis. Dies q̄q; ex tali illustratione, pcedens, fuit illuminatio eaꝝ præclara. Cum eñ uerbū creatoris spūale, sit splēdor emicans ex luminositate illi⁹, & dictio eius sit gn̄atio uerbi eiusdē, ideo ortus eiusdē ueri spūalisq; solis, est dictio eius foris insonās, illustratio & illuminatio substātiaꝝ audientiū uerbū illud, & uidentiū pręclarissimā illā lucē. Hæc aūt illuminatio dies est in tota illa angelicoꝝ intellectuū regione. Porro si de corporali luce illud accipiat, cōuenientius intelligitur de empyrei cæli splēdore, q̄uis de lucida quadā nube qdā intellexerint illud, cuius reuolutionē dicūt factā in aq̄s aut sup aq̄s, q̄d incredibile ualde ē, cū nulla uideat utilitas nub; aut reuolutiōis illius, nōdū existētibus hoībus aut iumentis, q̄bus luceret aut horas distingueret. Amplius, q̄d factū ē postea de hac luce? Si eñ añ solis, pductionem destructa ē tāq̄ supflua, uel si corpus solis ex ea forma tū ē, sequunt multa (ut uidet) absurda. Vbi eñ fabricatū eēt corpus solis ex illa? Si eñ ubi lux illa ē facta, q̄liter trāsferri potuit p medios cælos ad cælū solis quarta die? Aut quō uisa ē lux illa creatori bona, si pmanētia eius nō placuit illi? Hæc Gulielmus.

Dionys. ¶Qui disputationē istā, plixe, psequit, quā dimitto, qm̄ à cōi doctoꝝ expositiōe & à Beda, Strabo, Rabano ac Magistro dissentit. Nec motiua eius cōcludūt, imò ex uerbis Alexādri inductis faciliter queūt solui. Cælū q̄q; empyreū in exordio mūdi simul eodē instāti creatū ē & distinctū. Et sicut primum hoiem extra paradisum plasmatū, deus trāstulit in paradisum celerrime, sic solem ex luce illa ubicunq; formatū, seu lucē illā ad locū solis potuit supgloriosꝰ creator facilime ac uelocissime trāsferre.

QVAESTIO II.

Arguitur pmo contra ueritatē Augu. Secundo quærit, **Utrum lux sit corpus.** ¶Videt q; sic, qa scriptura ueritatis uidet hoc expresse insinuare, intelligēdo p lucē illā primo die, pductā

2 lucidū corpus, sicut expositū ē. ¶Scđo, Aug. lib. de libero arbitrio, ptestat, q; lux inter corpora primū locū

Philoso. sortit, ergo ē corpus pcipuum. Philosophus q̄q; fatet q; lux ē species ignis, ergo ignis est genus ipsius & pdicat de ipsa. nec dubiū q̄n ignis existat substātia corporea ergo & lux. ¶Tertio, S. Dionysius 2. ca. de diuinis noī-

3 Dio. mar. bus loq̄tur: Duoꝝ luminariū lumina cōiungunt ac separāt, ergo substātiæ sunt, cū accidētia de subiecto uno nō migrēt in aliud. ¶Quarto, pprietates corporꝝ con

4 ueniūt luci, uidelicet reuerberari, moueri, cōfricari, & ex cōfricatione calorē causare. Videmus nanq; radios solis ad corpora solida reuerberari, & eos à sursum, deorsum descēdere, suaq; cōfricatiōe & intersectiōe cau

In oppositum. sare calorē. ¶In oppositū ē q; lux pōt adesse & abesse præter subiecti corruptionē, ergo ē accidēs. Ideo asserit Damascenus q; lux ē q̄litas. ¶Ad hoc Bonauēt.

Damasc. Bonauē. rn̄det: Quidā uerba Augustini nō penetrātes, dixerūt lucē eē corpus, & aliq̄d corpus eē purā lucem, ita q; in ipso nihil admixtū ē de tenebrositate materiæ, ut corpus solare. Sed q̄a pbatū ē nullā substātiā eē purā formā nisi deū, q̄ solus est purus actus & forma sine omi admixtiōe materialis pprietatis atq; materiæ, clarū ē nullū corpus eē purā formā, præsertim cū nullū corp⁹ careat extēsione q̄ fundat sup corporalē naturā. Vnde corpus sine materia eē negt. Si ergo lux dicit formam, nō pōt cōsistere corpus, sed aliq̄d corporis. imò si lux eēt corpus, cū lucis sit se ex se multiplicare, seq̄ret q; aliq̄d corpus posset multiplicare seipm sine appositione aliūde materiæ: q̄d ē omi impossibile creaturæ, cum nō educat nisi sola creatiōe. Hinc dicendū, q; sicut humor & calor sumunt dupliciter: Primo, put dicunt pprietates seu qualitates corporalis substantiæ, sicut cum dr̄, humor aquę, calor ignis: secūdo, ut nomināt substātiā sub hmōi pprietate seu forma, ut cum asserit Au-

Augusti. gustinus, humor & humus sunt elementa, & physici dicunt q; calor est substantia quædam subtilis: sic lux

Lux accipit dupliciter. abstractiue accipi potest pro qualitate seu forma accidentali corporis luminosi, per quam corpus habet lucere & agere: Secundo accipi potest quasi concretiue pro substātiā luminosa, sicq; sumitur in diuisione qua

Ignis tres sunt species. dicitur, q; tres sunt species ignis, carbo, flamma & lux: & ita frequenter loquitur Augustinus. Per quod patet ad autoritates solutio. Nam & sic loquitur quādo ait, lux & aer sunt corpa subtiliora. Hęc Bonauētura.

¶Qui insuper sciscitatur, utrū lux sit forma substantialis rei lucidę. Respondet, In huius solutione sapientes sapientibus contradicunt. Aliqui enim dicūt q; est forma & qualitas accidentalis, quemadmodum sapientia seu scientia, quæ spiritalis lux est & qualitas animæ. Sed quia scriptura inter cæteras formas corporales lucem commendat, & catholici tractatores, ut sanctus Dionysius quarto capitulo de diuinis nominib⁹,

S. Dion. Augusti. & Augustinus in pluribus locis, atq; philosophi principaliter attribuunt luci principium operandi in corporibus: hinc alij dicunt q; lux est substantialis corpo-

Lucis naturam oē corp⁹ participat. rū forma, secundū cuius maiorem & minorem participationem corpora habent uerius ac dignius seu indignius esse in gn̄e entiū. Vn̄ nobilissimū corpus, ut cęlū empyreū, ē maxime luminosum: infimū uero ut terra, maxime est opacum. Intermedia uero, scđm q̄d magis aut minus sunt nobilia, plus aut minus de luce participant. Porro q; omnia corpora naturam participāt lucis, plane ońdūt, q̄a uix ē corpus opacū, q̄n p multā tersionem & politionem possit fieri luminosum, ut dū de cinere fit uitrum, & de terra carbūculus. Vtraq; ista opinio est multum pbabilis, pro quarum concordantia dico, q; lux dupliciter accipi potest. Primo, pro forma quæ dat esse corpori lucido, & à qua corpus luminosum principaliter est actiuū, tanq̄ à primo mouente & regulante. Secundo, p fulgore q̄ est circa corpus luminosum, & seq̄tur existētiam lucis in tali materia: & est sensus obiectū, operationisq; instrumentum. & ita est qualitas accidentalis. Per quam distinctionem solui possunt obiecta quæ fiunt ad partem utranque. Hæc Bonauentura.

¶Quo circa uidet q; oīs forma substantialis respectu materiæ cui dat esse & ornatum, actiuitatem mul-

Forma substātialis nō est lux vniuoce dicta. tiplicemq; complexiōem, potest metaphorice lux uocari. Vniuoce tamen ac proprie, nulla forma substantialis est lux, cum lux augeatur, maius & minus recipi

at, contrarietatemq́ habeat seu oppositionem priuatiuam, atque obiectum sit uisus. Quod si lux esset forma lucidorum substantialis, tanto unumquodq́ esset nobilius, quanto lucidius, quod fallit in multis. Alia multa huic possent obijci opinioni.

¶Hinc Thomas: Differunt, inqt, hæc quatuor: lux, lumen, radius, splendor. Lux etenim dicitur, secūdum quod est in corpore aliquo lucido actu, à quo alia illuminantur, ut in sole: lumen autem, secūdum quod est receptum in corpore diaphano terminato. Radiꝰ uero dicit illuminatio secūdum directā lineam ad lucidum corpus. Ideo ubicunq́ est radius, est lumen, non econuerso. Contingit nanq́ lumē esse in domo ex radiorum solis reflexione, quamuis non ex directa oppositione propter aliquod corpus interiacens. Sed splendor est ex reflexione radij ad aliquod corpus tersum politum, sicut ad aquam siue argentum.

Tho. Aq.

Lux, lumē, radiꝰ, splendor, differunt.

¶Deniq́ circa naturam lucis ac luminis multiplex fuit opinio. Vna, quod lux est corpus, quod est substantia solis, ex quo fluunt quædam corpora parua. Quæ opinio est à philosophis reprobata. Sequeretur enim quod illuminatio esset motus localis corporum à sole fluentium, essetq́ motus hic successiuus, qui sensum latere non posset per spatium maximum ab oriente in occidentem, & à sole ad nos. Iterum sequeretur, duo corpora in eodem simul loco consistere, cum totū spatiū illuminatū, sit aere plenū ac lumine. Alij dicunt ꝙ lumen recipitur in aeris poris, quod ridiculum reputatur. Insuper sequeretur, ꝙ sol tali defluxu minueretur, & tandem deficeret prorsus consumptus. Alij dicunt ꝙ lumen receptum in corpore diaphano, est accidens, cum post esse completum adueniat & recedat rebus manentibus, sed in corpore lucido lux sit forma substantialis, aut ipsum lucidū corpus. Quod stare non ualet. Illuminatio enim est actio uniuoca qua lucidū illuminat. unde si lumē in aere est accidēs, oportet ꝙ principiū illuminationis in [illegible] corpore lucido, accidens sit, quemadmodū etiam Commētator ꝓbat, ꝙ calor non est forma substantialis ipsius ignis, qm̄ in corporibus calefactis est accidens. Quidā dixerūt ꝙ lux nō addit ultra colorē, sed euidentia ipsa coloris sit lumen seu lux. Quam positionem etiam improbat Auicēna, accipiēdo oēs modos qbus intelligi potest. Sensibiliter q̄q́ hoc falsum apparet in noctilucis, quorū color in nocte, occultat̃ dū lux apparet: & qn̄ color uidet̃ in die, lux nō uidet̃. sed uerū est ꝙ ꝑ lucē uidet̃ color, qm̄ facit colorē esse uisibilē actu. Nōnulli dicūt ꝙ lux non habet esse firmū & ratū in natura, sed intētionale, sicut species coloris in aere. Nā ꝑ eandē aeris partē species albedinis & nigredinis deferunt̃, ita intētio corporis lucidi in aere relicta, est lumē. Et hæc opinio ualde ꝓbabilis est. Primo, qa cū lumen det esse spūale colori, multo plus uidet̃ ꝙ ipm̄ eē habeat spūale. Secūdo, qm̄ q̄litas nulla habēs eē naturale immediate supposita organo uisus, potest uideri. lumē aūt oculū tangens, uidet̃. Verūtamen hoc nō uidet̃ omifarie uerū, qa per illud q̄d habet esse intentionis tm̄, non seqtur transmutatio nisi scdm animæ actionem, ut in uidendo & audiendo. Per illuminationem uero sensibiliter cernimus transmutationes fieri naturales per caliditatē ex radijs solis. Hinc alij qbus consentiendū uidet̃, dicunt ꝙ lux est forma accidentalis, habens esse ratū in natura. & sicut calor est q̄litas ignis actiua, sic lux q̄litas actiua est solis, atq́ in alijs ē scdm q̄d magis cū sole cōmunicant. Hinc Auicenna testat̃, ꝙ nulla q̄litas ē à corporibus superioribus descendēs in inferiora, nisi ꝑ lucem, sicut & ignis agit mediante calore. Vnde lux & lumen differūt, sicut calor in calido & calefacto. Cūq́ cælum sit primum alterans, omnis alteratio in inferioribus perficitur per uirtutem luminis, siue sit alteratio secundum esse naturale, siue secundum sensum: & ex hoc habet lux ꝙ cūctis corporibus generationem cōfert. coloribus quoq́ esse spirituale largitur, secūdum q̄d in medio & organo recipiunt̃. Nam & ipm̄ lumen uirtutem habet spūalem, & secūdum Augustinum lumē in omi sensu est medium, sed primo & immediate in uisu. Qualitates qppe uisibiles priores sunt cæteris, ꝓut secundum esse suū formale in inferioribus consistunt corporibus secundū q̄d cum cælesti conueniunt corpore, ut patet secundo de anima, & secundo de generatione. aliorū uero sensuū mediantibus qualitatibus alijs. Hæc Thomas in Scripto.

Lux nō ē corpꝰ aut solis substantia.

Auicēna.

Lux non habet tm̄ esse intētionale in aere.

Auicenna

Augusti.

¶Hæc eadem cū aliquantula additione seu potius euidentiori explanatiōe scribit in prima parte, quæstione 61. ubi & aliqua addit ad ꝓbandum ꝙ lumē, ꝓcedēs à luce seu luminari uel sole, nō sit corpus: Ome, inquiēs, corpus habet motū naturalem determinatū, motus aūt illuminatiōis est ad oēm partem, nec magis secundum circulum quàm secundum rectitudinē, nō ergo est motus localis corporis alicuius.

Arist.

¶Rursus, si lumē ē corpus, ergo dū aer obtenebrat̃, lumen corrūperet̃, & eius materia aliā accipet formā. Quod nō apparet, nisi qs dicat etiā tenebras eē qd positiuū. Nec uidet̃ ex q̄ materia q̄tidie gn̄etur tm̄ corpus, totū hemisphæriū replēs. Ridiculū q̄q́ ē dicere, ꝙ ad solā luminaris absentiā corrūpat̃ corpus tā grāde. Si uero dicat̃ nō corrūpi, sed simul cū sole accedere, recedere, circūferri, qd poterit dici de hoc, ꝙ ad interpositionē alicuius corporis ad candelā, tota domus obscurat̃? Nec dici pōt ꝙ lumen cōgreget̃ & refluat ad cādelam, qm̄ nō apparet circa eā claritas maior post q̄ ante.

¶Præterea ꝙ lumē in aere habeat esse naturale, nō intentionale, hinc cōstat: quia denominat aerem, sicut color parietem, & quoniā habet realem effectū calefaciendo subiectum. Hæc Thomas in Summa.

Bonauē.

¶De hoc scribit Bonauētura: Circa hoc fuerūt qtuor opiniōes. Vna, ꝙ lumē & radius ē corpus in medio & fluēs à sole, sicut riuus à fonte: nec sol tn̄ consumit̃, qa inferius attrahit sibi uapores, ex qbus depditum restaurat̃. Q̄d Seneca sensisse uidet̃, q̄d est cōtra philosophiam, quę corpora cælestia docet incorruptibilia eē.

Seneca.

¶Secunda opinio est, quod lumen & radius sunt corpus, ita à sole egrediens, sicut ramus à radice absque radicis minoratione. Sicq́ sol diceretur continue lumen radiumq́ emittere. Quod reprobat̃, quia si sol obscuretur, oporteret lumen & radium de nouo creari. ¶Tertia opinio imaginatur ꝙ lumen & radius in medio, corpus est: & quantum ad formam, sit à sole: & quantum ad materiam, à creatore. Contra quod est quod deus nunquam creat materiam sine forma. Hinc quarta & uera est positio, ꝙ lumen & radius sit qualitas. Hæc Bonauentura.

Petrus.

¶Cōcordat Petrus: Qui etiā tāgit opinionē dicentiū, ꝙ lumen indesinenter nouum fluit à sole, non habens esse fixum, sed in fluxu continuo. Ad quod allegatur quod loquitur Augustinus: Lumen non habet permanētiam nisi ad lucis influentiam. Verū ut super primum ostēsum est, uerius reputatur ꝙ lumen idem numero ad tempus conseruatur à luce seu lucido, quę conseruatio influentia appellatur, non tamē incessan-

Augusti.

ter aliquid superaddens lumini conseruato, sed est permanens habitudo causæ ad effectum.

Albertus. ¶ Amplius his cōcordans Albert⁹: Antiquissimus, inquit, philosophus Democritus, q secundū Aristotelē, de oībus curā gessit, dixit q lux & lumen sunt corpora parua, à sole seu lucido in corpus perspicuū seu diaphanum defluentia, cumq ubiq iungantur partibus perspicui, efficitur pspicuū actualiter luminosum. Atq ut 6. de naturalibus recitat Auicenna, rōnem accepit ex hoc, q uidebat lumen trāsire de loco ad locū: radiū q descendētem à corpore luminoso, ingredi p fenestrā, & reflecti à corpore solido, cūq talia sint corporalium rerum, dixit lumen & lucem consistere corpus, quod iam satis est reprobatum. Hæc Albertus.

Democriti opinio de natura lucis.

Auicenna

Dio. Car. ¶ Qui etiā contestatur, q lux & lumē sunt formæ intentionales & naturales. Intentionales, qa fm esse intentionale seruantur in diaphano medio, & illæ dicūtur spūales formæ, non q sint spūs fm substātiam, sed quia secundū esse intētionale, quod est esse spūale, existunt in sensu ac medio, ut dicit commentator sup secundum de aīa. Veruntū circa hoc uerior uidetur positio sancti Thomæ, nisi intelligatur q quodammodo habent modū spūalis intentionalisq esse, sicut ptactū est, alioqn non staret, qd ipse hic scribit Albertus: Re uera, inquiens, lux & lumē sunt formæ corporeæ, quę distenduntur in corpore fm corporis mēsuras, & sunt magnæ in magno, & paruæ in paruo. Circa quæ uerba Alberti dicendum, q inter sensibiles qualitates lux spūalissima nuncupatur, tanq minime cū materia & corporeitate participans: attū aliquo mō corporea dicitur, quia corporali inest subiecto, & in eo per accidens est extensa per dimensionem subiecti.

Albertus.

Soluūtur argumēta initio q̄stionis adducta ¶ Ex his patet ad obiecta pro parte solutio. Ad primum etenim & secundū est dicendū, q in illa & consimilibus autoritatibus sumitur lux, p corpore lucido, quemadmodum tenebræ seu caligo frequenter accipitur, p loco seu corpore obscurato, iuxta quē modū cōmentator 2. de aīa naturalē calorē, pbat eē corpus. Diuisio q ignis ptacta cōformiter sumit lucē, p igne, put in propria lucet materia, per carbonē uero & flāmā, put in materia lucēs ē aliena, ut p carbonē intelligatur ignis in materia sicca terrestri, per flāmā accipiatur ignis in aereo humido. Ad tertiū, q coniunctio & separatio illa intelligendæ sunt fm intentionem remissionēq luminis, multiplicatis aut subtractis luminibus, quorū radij inconfusi dicunt propter luminariū distinctionem. Ad quartū, q actus illi conueniunt lumini p similitudinē quandā, non, pprie. Dr nanq radius descēdere & moueri, qm principium illuminationis ē supra nos. Ex intersectione etiam radiorū solis non sequitur calor, sicut ex corporum cōfricatione: sed concurrentibus radijs multis ad unum punctum, oportet lumen multiplicari, ex quo multiplicatur & calor, inqtum lumē ex hoc quod est qualitas primi alterantis, habet ad alterationē iuuare, psertim fm qlitatē, q maxime & simpliciter est actiua, uidelicet calor q p hoc uirtuti primi alterātis maxime est cōformis. Deniq ut asserit Auicēna, lux & lumen sunt in gnē qualitatis, & in tertia specie eius, qm sensui inferunt passionē. Nec tū oportet q habeant contrariū, qa illius sunt corporis qualitates, quod est à contrarijs elōgatū. Hoc quoq pensandū, qa ut diuinus Dionysius fassus est, lumen solis in diuersis corporibus diuersimode secundū ipsorum dispositionem & capacitatem recipitur. hinc quędam illuminantur in superficie tātum, ut opaca: quædam usq in profundum, sicut diaphana, quæ tamē lucem non retinent, quoniam imperfecte illud suscipiunt, propter quod illuminante subtracto, cessat in eis lumen. aliqua autem perfectius suscipiunt illud ac retinent, sicut carbunculus. Hæc Thomas.

Radiorū intersectio non ē calo ris causa.

Auicenna

S. Dion.

Durādus S. Dion. ¶ Concordat Durandus per omnia. Qui tamen sic arguit: Lumina in medio sunt distincta, ut beatus Dionysius quarto capitulo de diuinis nominib⁹ ait, quod per experimenta probatur. Vnum corpus opacum luminaribus duob⁹ oppositum, duas producit umbras, qd non fieret, nisi essent lumina duo, cum umbra non sit nisi priuatio luminis. Rursus, à duobus luminarib⁹ q lumina transeūt per unū foramen, sunt duo fulgores in pariete opposito: qd non esset, nisi in foramine in q coniungunt subiectiue, manerent essentialiter distincta. Item pręcipua ratio cur lumen negatur eē corpus, est: quoniam simul consistit cum aere, duoq corpora nequeunt simul esse. Sed probatur quod hoc nō obstet. Ferrum nanq ignitur non in superficie tantū, sed etiam in profundo. Itaq in ferro ignito sunt ferrū & ignis, & tamē ferrum ignitum non occupat locum maiorem, q solum ferrum. Et respondendum ad primum, quod duæ umbræ nō sunt in eadem medij parte, sed in diuersis. idcirco nō arguunt pluralitatē luminis in eadē pte medij, sed in diuersis. Ad scdm, q lumina diuersa in eodē foramīe cōiungunt, & unū sunt lumē: attū radij & fulgores ultra, pcedētes distinguunt, nō, ppter distinctionē separationēve luminis in foramine existētis, sed qa nō pōt ad eandē partē ultra, pcedere utriusq actio lūinaris. imo, pcedit ad ptes diuersas propter corpus in q extat foramen, utriq luminari respectu alterius & alterius situs, interpositū. Ad tertium, q in ferro ignito nō est ignis intrinsecus, q nō est nisi in materia rara, sed est ibi dispositio ad formam ignis nondum ultima & perfecta. Hæc Durandus.

¶ Cuius huic ultimo uerbo obijci potest, quod nūc dictum est de triplici illa specie ignis, qualiter possit esse in materia propria & aliena.

Henricus Gādauus. ¶ Præterea ad istud, utrum lux sit res uera, respondet Henricus tertio quodlibeto: Tota huius quęstionis difficultas oritur ex modo generationis luminis, quod si dicatur educi de potentia medij tanquam ex materia, oportebit fateri q sit res uera, cum oms forma educta de potētia materiæ, sit res uera. Si autem dicatur produci solum de efficiente, per qualem nescio diffusionem seu multiplicationem lucis à corpore luminoso in medio, quod est solum in potentia receptiua, tunc aliquo modo posset dici non esse res uera. Nec tamē uideo quin adhuc illo modo esset res uera, cum realiter producatur, nec sit dare medium inter ens & nihil. Vnde dicendum, quod potest dici intentio respectu eorū q permanēt, causa eorum subtracta, quibus habet debilius esse, & res uera cōparatione non entium. Hæc Hēricus, q de mō productionis seu eductionis luminis, nō prosequit loco pallegato.

Lux est res vera.

Richard⁹. Questio. ¶ Porro Richardus mouet hanc quæstionē, utrum lumen educatur de potentia medij. Videtur quod sic, quia aliâs uideretur creari, id est, non ex aliquo fieri. Hugo quoq libro de sacramentis: Opus, inqt, creationis & multiplicationis, & annihilationis, soli deo possibile est, sed si lumen nō educitur, oportet quod per multiplicationem gignatur. ¶ Ad hoc Richardus respondet: Multorum & magnorum respōsio est, q lux producit lumen in medio, non ipsum de potentia medij educendo, sed multiplicando seipsam. Alij, quibus

Hugo.

Richard⁹.

cõsentio, dicũt ꝙ lux ꝓducit lumẽ, ipm̃ educẽdo de potẽtia materiæ: & quæcũq; creatura similitudinem suã producẽs in medio, educit de potẽtia materiæ eã. Aliter eñ̃ produceret̃ nõ de aliq̃. Istud Richard⁹ tenet sobrie, nõ imoderate. Porro q̃tũ cape queo, ista opinio pãdit hũani imbecillitatẽ, ne dicã ruditatẽ, ingenij. Si eñ̃ lux nõ producit lumẽ, diffundẽdo & multiplicando seu cõicando seipsam, ergo nec calor ignis calorẽ, cuius oppositũ experiẽtia docet. Et quõ lux posset tã instantanee & æque uelociter educere lumẽ de tã innumerabilibus, tamq; diuersimode dispositis atq; distantibus corporib⁹ ad luminis receptiõem? Quõ de ferro, saxo & cõsimilib⁹ põt tã repente educere lumẽ, & tã cito de illis, sicut de uitro, argẽto & stanno? Præterea opinio illa difficultatẽ quã euadere studet, illabitur. Etem̃ dato, ꝙ lux educat lumẽ de potẽtia medij seu subiecti, quæro de q̃ fit seu producitur illud lumẽ, an de nihilo, an de forma luminis inchoata, an de substantia medij. Si primũ, ergo creat̃. Si secundũ, quæro an forma luminis inchoata sit realiter idẽ q̃d lumen eductũ, an nõ. Si sic, erunt innumerabiles formæ accidentales, & inuicẽ cõtrariæ in subiectis latentes. Si nõ est realiter idẽ, quærit̃ q̃d sit, an sit ens uel non ens. Si aũt tertium admittatur, ergo substantia cõuertetur in accidens. Et quærit̃, an materia medij, an substãtialis forma ipsius, an utrũq; simul, an pars totius seu ꝑs partiũ conuertat̃ in lumen, an in aliã formã accidentalẽ, q̃ de potẽtia materiæ ꝓhibet̃ educi. Insuꝑ iuxta hanc opinionẽ nec color nec odor ꝓducit similitudinẽ suã in medio, sed de potẽtia materiæ seu medij eam educit. sicq; aer saltẽ materialiter causat similitudinem colorum, speciemq; odor̃ in medio, imo in se ipso. Cumq; omnis processio sit per similitudinẽ, & unumq̃dq; ꝓducat simile sibi, quid est in aere de q̃ tanq̃ de simili ꝓdeunt similitudines seu species illæ? Hinc grossa uidetur illa opinio, nec motiuum eius est ualidum. Productio quippe accidentis non semper requirit materiam ex qua, sed naturaliter materiã in qua. Estq; opinio illa apertissime diuini Dionysij documentis contraria, qui libro de diuinis characteribus, & 4. capitulo de diuinis nominibus ac alibi sæpe testatur, ꝙ sol naturali diffusione & emicatione lumen suum diffundit & cũcta uenustat. Modũ q̃q; gñationis æternæ ac diuinæ ad intra, præsertim quantum possibile est, declarat per emanationem luminis à luce solis. Naturaliter quippe luci conuenit emicare, quæ emicatio est luminis productio. Ad quod probandum possent uerba Thomæ, Alexandri, Alberti, Bonauenturæ, copiose induci: imo potius Augustini, Boethij, Anselmi.

¶Hinc Scot⁹ dicit triplicẽ esse radiũ, s. rectũ, fractũ, reflexũ: & quẽlibet immediate genitũ seu productũ à luce, ac speciẽ eẽ lucis. Cũq; inquirit̃ an lumẽ seu radi⁹ habeat esse intẽtionale, dicit intentionẽ non significare id quod sensus intendit, q̃a sic obiectũ esset intentio, sed id per quod tanq̃ per formale, & sicut per medium tendit in rem. Sicq; lumen uocatur intentio, cũ sit similitudo & species lucis, per quam ipsa à sensu uidetur. Et sicut quoddam signum est signum & res, sic lumen est intentio & res, quia per ipsum uidetur obiectum, & ipsum quoq; uidetur.

¶Amplius quæritur hic, an lux, lumẽ, radius, splendor, uerius ac perfectius magisq; proprie dicantur & inueniãtur in spiritualibus q̃ in corporalibus.

¶Ad quod Thomas respondet: In hoc uidetur esse quædam diuersitas inter sanctos, quoniã Augustinus sensisse uidetur ꝙ lux in spiritualibus uerius inueniatur. siquidem 4. super Genesim loquitur: Nõ sic Christus lux dicitur, quomodo lapis: q̃m̃ proprie lux uocatur, lapis figuratiue. Vnde & Iohannes ait: Erat lux uera. Et alibi: Deus lux est, & tenebræ non sunt in eo ullæ. Porro sanctus Dionysius & Ambrosius uident̃ sic innuere, ꝙ lux in spũalibus non nisi metaphorice inueniat̃, ait nanq; beatus Dionysius 4. cap. de diuinis noĩbus, ꝙ deus dicit̃ lumen ex eo, ꝙ similitudo eius præcipue resultat in radio solis, quantum ad causalitatem. Et ista positio uerior esse uidet̃, q̃a nihil per se sensibile spũalibus cõuenit, nisi metaphorice. Hæc Thomas.

¶Huic quæstioni nolo hic immorari. Alibi nanq; ꝑsertim in libro de diuina essentia seu dei natura, euidenter multipliciterq; monstraui, ꝙ lux, lumen, radius, splẽdor, illuminatio, manifestatio, claritas, multo uerius, eminentius, magisq; proprie, deo & separatis, ac spũalibus q̃ temporalibus cõpetũt, imò hæc oĩa & unũquodq; eorũ in rebus materialibus & sensibilibus non sunt, nec est nisi obumbrata imitatio seu imago lucis & radij spiritualis. Hinc Christus seipsum & deitatem ac spiritualia in toto euangelio secundum Iohannem nomine lucis potissime, ꝓprijssime ac uerissime, imo & frequẽtissime designauit. Deniq; hoc ipm̃ esse de mẽte diuini & illuminatissimi Dionysii, in ꝑalegato tractatu clare & copiose ostendi. Nonne deus ꝓprijssime appellatur ueritas, sapientia, sanctitas, quorum unumquodq; aptissime dicitur lumen? Sic & spiritualia dona, gratia, sapientia, scientia & uirtutes, rectissime lumina nuncupantur. Et quamuis lux, prout nos de ea contracte in communi loquendi loquimur usu, dicatur sensibilis qualitas, sicut & sapientia dicitur qualitas spiritalis, nihilominus loquendo de ea incontracte in sua communitate, multo eminentius spiritalibus conuenit, quemadmodum sapientia potissime cõuenit deo, iuxta illud Apostoli: Soli sapienti deo honor & gloria. Attamen sapientia prout communiter de ea loquimur, tanq̃ de forma accidẽtali, deo nõ cõuenit. Atuero Thomas approbando positionem secundã, infirmare uidetur opiniõem suã, qua pauloante secutus est Augustinũ, dicentẽ oĩa simul distincte ꝓducta, atq; per lucẽ intelligendum esse angelicam creaturam. Quæ expositio, ut ipsemet Thomas fatet̃, non literalis, sed spiritalis & mystica est, si lux & dies non proprie, sed transsumptiue seu metaphorice in spiritalibus ac diuinis cõsistit. dum ergo dicitur expositio illa literalis, & tamẽ lux metaphorice in spiritalibus ponitur, inuenitur cõtradictio & repugnantia quædam. Postremo, utriq; positiõi satisfacere cupiẽs, dicere potest, quod de luce loq ualemus dupliciter. Primo, quantum ad id à quo nomen imponitur, quod est manifestare, iuxta illud Apostoli: Oĩne quod manifestatur, lumen est. Vnde & Ioh. ait: Qui facit ueritatem, uenit ad lucem, ut manifestentur opera eius. sicq; lumen in spiritalibus potissime reperitur, in quibus omnia clara & euidentia sunt. Secundo, q̃tum ad id cui nomen imponitur: & sic iuxta usum loquentium lux in corporalibus magis est. Verunt̃n quo spiritalia ac diuina ex sua natura & in sua essentia, ab oĩni feculentia materiæ oĩq; mixtione & macula sunt magis immunia, eo uerius ac eminentius nomen ac ratio lucis conueniũt eis, quod & multi affirmant doctores.

¶Amplius quæritur: An pater omnia operetur per filium, & quali dictione, prolatione seu uerbo deus omnia fecit. Videtur quod pater non fecit omnia per

Marginalia (left): Dion. — Lumẽ de potẽtia medij non elicitur. — S. Dion. — Scotus. — Triplex ẽ radius — Questio — Tho. Aq.

Marginalia (right): Augustin. — Iohan. 1. Iohã. 1. — S. Dion. — Dion. — Lux uerius inuenitur in spiritualibus quam corporalibus. — Romano. — Tho. Aq. — Augu. — Conclusio. — Ephesio. — Iohan. — Questio.

filium, quoniam is qui facit & per quem facit, nõ sunt factor æque immediatus, nec factor unus & idem: sed pater & filius sunt omnium creaturarum unus, idem, & immediatus creator, non ergo unus eorum operatur per alium. De hac materia scriptũ est super primũ. Idcirco nunc breuiandum. ¶Itaq; Thomas: Operari, inquit, quis dupliciter dicitur per aliũ. Primo, per uirtutem seu autoritatem illi⁹, sicq; baliuus operatur per regem. i. per potestatem regis sibi cõmissam, quæ immediatior est operi q̃ uirtus sua, & sic nec pater operatur per filium, nec econtra, imo ambo una & indiuisibili operantur uirtute. Alio modo, sicut per operantẽ, ut rex per baliuũ. Cuius distinctionis ista est rõ, qa cum operatio sit medium inter operantẽ & operatũ, causalitas importata per prępositionem hanc per, potest referri ad operationẽ, secundũ quod exit ab operante, & sic quis operatur per illum, cuius uirtute est operans. Potest quoq; referri ad operationem, secundũ quod terminatur ad operatum. sicq; operatur qs per illud quod est ab operante ordinatum ad operatum, ut causa eius, hinc designatur autoritas in operãte respectu eius per quem operatur, in quo est causalitas respectu operati, quod cõtingit dupliciter. Primo, dum id quod ordinatur ab operãte ut causa, secundũ aliam operatur uirtutẽ à uirtute operantis, inquantũ est motum ab operãte: uel per imperium, sicut serui: uel motu corporali, sicut securis, & similia inanimata. unde secũdum philosophum octauo Physicorum, seruus est organum animatũ, & organa sunt serui inanimati. Et sic pater non operatur per filiũ, quod tamen hæretici asserebant. Alio modo, quando eadem uirtute operatur, quam tamen ab operãte recipit is per quem agit. sicq; pater per filium operatur, Nam filius est causa operatorum una & eadem uirtute cum patre, quam à patre nascendo accepit. Hæc Thomas in Scripto.

Tho. Aq.
Operari p aliũ dupliciter dr.
Philoso.

Insuper Petr⁹ ait: Dicere dei multipliciter sumitur. Quemadmodum enim in nobis dicere notat actum interiorẽ absolutũ, aliqñ interiorẽ exteriori cõiunctũ, interdum interiorẽ ad exteriorẽ ordinatũ (est em̃ uerbũ conceptũ, uerbũ imaginatũ, uerbũ ꝓlatum) sic dicere dei, qñq; noĩat actum æternũ tm̃, sine respectu ad creaturas, ut filiũ generare. Aliqñ uero actum æternũ cum respectu actuali ad creata, ut generare filiũ, atq; in illo disponere cuncta. Nonnunquam autem actum æternum temporali coniunctum, ut filium generare & in illo res ipsas producere. Primo modo non sumitur hic. Sic em̃ non connotat in creatura ullum effectũ uel respectũ: sed secundo ac tertio mõ potest hic accipi, quia sic connotat effectum actu aut habitu.

Petrus.

De opere secundæ diei, qua factum est firmamentum. *Distinctio* XIIII. A

Dixit quoq; deus: Fiat firmamentum in medio aquarũ, & diuidat aquas ab aquis. Diuisitq; aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Sciẽdum est q̃ illius cæli describitur hic creatio, sicut ait Beda super Genesim, in quo fixa sunt sidera, cui suppositæ sunt aquæ in aere & in terra, & superpositæ aliæ, de quibus dr̃: Qui tegis aquis superiora eius. In medio ergo firmamentũ est, s. sidereum cælũ, quod de aquis factũ esse credi potest. Crystallinus em̃ lapis, cui magna est firmitas & perspicuitas, de aquis factus ẽ. Si quẽ uero mouet, quõ aquæ natura fluidæ & in ima labiles, super cælum possint cõsistere, de deo scriptum esse meminerit: Qui ligat aquas in nubibus suis. Qui em̃ infra cælũ ligat aquas ad tempus uaporibus nubiũ retentas, põt etiã super cæli sphærã nõ uaporali tenuitate, sed glaciali soliditate aquas suspendere ne labantur. Quales aũt & ad quid cõditæ sint, ipse nouit q̃ cõdidit. Ecce oñsum est his uerbis, q̃ cælũ factũ sit, s. illud in quo sunt fixa sidera. i. quod excedit aerẽ: & de qua materia, s. de aquis: & quales sint aquæ quæ super illud cælũ sunt, s. ut glacies *solidatæ.

Gene. i.
Ambro. in Hexam. li. 2. cap. 3.
Beda
Psal. 103. a
Quõ aquę possunt esse sup celũ & q̃les sunt illę aquę
Job. 26. c.
Aug. li. 2. de Gene. capite 11.
*soliditate

Alij putant cælum illud esse igneæ naturæ, quibus consentit Augustinus. B

Quidam uero cælum quod excedit aeris spatia, igneæ naturæ dicũt, asserentes super aerem purũ ignem esse, qui dr̃ esse cælũ, de quo igne sidera & luminaria facta esse coniectant. Quibus Augustinus cõsentire uidet̃. Vtrũ uro noĩe firmamẽti cælũ quod excedit aerẽ, an ipse aer hic intelligatur, idem Augustinus quærit, nec soluit. Magis tñ approbare uidet̃ cælum illud hic accipi quod spatia aeris excedit. Aquas aũt quæ super illud cælũ sunt, dicit uaporaliter trahi & leuissimis suspẽdi guttis. Sicut aer iste nubilosus exhalatione terræ aquas uaporaliter trahit, & per subtiles minutias suspendit, & post corpulentius conglobatas pluuialiter refundit. Si ergo potest aqua (sicut uidemus) ad tantas minutias peruenire, ut feratur uaporaliter super aerem aquis naturaliter leuiorem, cur non credamus etiam super illud leuius cælum minutioribus guttis & leuioribus emanare uaporibus: sed quoquo modo ibi sint, ibi esse non dubitamus.

Augu. sup Gene. li. 2. capite 3.
Aug. li. 2. sup Gene. capite 4. 5. & 19

Quæ sit figura firmamenti. C

Quæri etiã solet, cuius figuræ sit cælum. Sed spiritussanct⁹, quãuis autores nr̃i sciuerint, per eos dicere noluit, nisi quod prosit saluti. Quæritur etiã, si stet, an moueatur cælũ. Si mouetur, inquiunt, quomodo est firmamentum: Si stat, quõ in ea fixa sidera circumeunt: Sed firmamentum dici potest non propter stationẽ, sed propter firmitatem uel terminũ aquarum intransgressibilem. Si autem stat, nihil impedit moueri & circumire sidera,

Vtrũ stet an moueatur celum.
Quare dicat firmamentum.

Quare tacuit scriptura de opere secundæ diei, quod in alijs dixit. D

Post hæc quæri solet, quare hic nō est dictum, sicut in aliorum dierum operibus: Vidit deus quod esset bonum. Sacramentum aliquid hic commendatur. Ideo enim fortassis non est dictum, quod tñ sicut in alijs factum est, quia binarius principium alteritatis est & signū diuisionis.

De opere tertiæ diei, quando aquæ congregatæ sunt in unum locum. E

Gene. 1. Beda

Sequitur: Dixit deus, congregētur aquæ in unum locum, & appareat arida. Tertiæ diei opus est congregatio aquarum in unum locum. Congregatæ sunt enim omnes aquæ cælo inferiores in unam matricem, ut lux quæ præterito biduo aquas clara luce lustrauerat, in puro aere clarior fulgeat, & appareat terra quæ cooperta latebat, & quæ aquis limosa erat, fieret arida & germinibus apta. Eodem enim die protulit terra herbam uirētem lignumq; faciens fructum. Si autem quæratur, ubi congregatæ sint aquæ quæ totum texerant spatium usq; ad cælum: potuit fieri ut terra subsidens, concauas partes præberet ubi fluctuantes aquas reciperet. Potest etiā credi, primarias aquas rariores fuisse, quæ sicut nebula tegerēt terras, sed cōgregatione esse spissatas: & ideo facile in unum posse redigi locum. Cūq; multa constet esse maria & flumina, in unum tamen locum dicit aquas cōgregatas, propter cōtinuationem uel congregationem omnium aquarum quæ in terris sunt: quia cuncta flumina & maria magno mari iunguntur. Ideoq; cum dixerit aquas congregatas in unum locū, deinde dicit pluraliter, congregationes aquarum propter *multifidos sinus earū, quibus omnibus ex magno mari principium est.

Ubi cōgregatæ sunt aquæ.

Ambr. li. 3. hexameron cap. 2.

Eccës. 1.

* multiplices

De opere quartæ diei quando facta sunt luminaria. F

Gene. 1. Aug. li. 2. de Gene. capite 13.

Sequitur: Dixit deus, Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem. In p̄cedenti triduo disposita est uniuersitatis huius mūdi machina, & partibus suis distributa. Formata em̄ luce prima die, quæ uniuersa illustraret: duo sequentes dies attributi sunt supremæ & infimæ parti mundi, firmamēto scilicet, aeri, terræ & aquæ. Nā secunda die firmamentum desuper expāsum est. Tertia uero aquarum molibus intra receptacula sua collectis, terra est reuelata, atq; aer serenatus. Quatuor ergo mūdi elementa illis diebus suis locis distincta sunt & ordinata. Tribus aūt sequētibus diebus ornata sunt illa quatuor elementa. Quarta enim die ornatum est firmamentū sole & luna & stellis. Quinta, aer in uolatilibus, & aquæ in piscibus ornamenta acceperunt. Sexta, accepit terra iumenta & reptilia & bestias, post quæ omnia factus est homo de terra & in terra, non tamen ad terram nec propter terram, sed ad cælum & propter cælum. G

Ante alia de ornatu cæli agitur, sicut prius factum est.

Qua vtilitate facta sunt cœlūinaria.

Quia ergo cælū cæteris elementis *specie præstat, priusq; alijs factū est, ideo añ alia ornatur in quarto die quo fiunt sidera: quæ ideo facta sunt, ut p ea illustretur inferior pars, ne esset habitantibus tenebrosa. Infirmitatiq; hominū prouisum est, ut circūeunte sole potirentur hoīes diei noctisq; uicissitudine, propter dormiēdi uigilandiq; necessitatē. Et ideo etiā ne nox indecora remaneret, sed luna ac sideribus consolarentur hoīes, quibus in nocte operandi necessitas incumberet, & quia quædam animalia sunt quæ lucem ferre non possunt. Quod autē subditur, Et sint in signa & tempora & dies & annos, quō accipiendū sit, quæri solet. Ita enim dictum uidetur, quasi quarto die cœpissent tempora, cum prius triduū sine tempore non fuerit. Ideoq; tempora quæ fiunt p sidera, non spatia morarum, sed uicissitudinē aereæ qualitatis debemus accipe: quia talia motibus siderum fiunt, sicut dies & anni quos usitate nouimus. Sunt enim in signa serenitatis & tempestatis, & in tempora: quia p ea distinguimus quatuor tempora anni, s. uer, æstatem, autumnū, hyemem. Vel sunt in signa & in tempora, id est, in distinctionem horarum: quia priusquam fierēt, ordo temporum nullis notabatur indicijs uel meridiana hora uel qualibet hora. Hæc quarta die facta sunt.

* specie

Gene. 1.

Augu. li. 2. de Gene. cap. 14.

SVMMA DISTINCTIONIS XIIII.

Descripto primo opere distinctionis præcedenti distinctione, hic describūtur duo alia opera distinctionis, uidelicet productio firmamenti in medio aquarū, & congregatio inferiorum aquarum in locum unum. Et circa hæc quęstiones mouētur in textu. Prima est, cuius figuræ sit cælū: secunda, an moueatur: tertia, cur in descriptione horum non additur, Vidit deus quod esset bonum, sicut in descriptione operum aliorum dierum.

QVAESTIO I.

Hic quæritur primo, Utrum firmamentū. i. cælum stellatum sit factū de aqua, & an vere in medio aquarū sit constitutū. ¶De qua tamen quæstione iam introducta sunt multa, uidelicet q; corpora cælestia & elementaria sint eiusdē ma-

Gene. 1. teriæ ac naturæ: & q̄ ita sit, scriptura Geneseos, quæ allegatur in litera, & ipse Magister in textu, sancti quoq; doctores, Augustinus, Basilius, Ambrosius, Beda & alij multi expresse testantur. Sed & multa loca scripturæ canonicæ, ut illud in Psalmo: Qui tegis aquis superiora eius. Et rursus: Aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen dñi. In hymno q̄q; puerorum: Benedicite aquæ omnes quæ super cælos sunt, domino.

Augustin. Basilius Ambrosi. Beda Psal. 103. Psal. 148. Dan. 3.

In opposi-tum. Philosop. ¶ In oppositū sunt rōnes philosophi primo cæli & mundi, ubi uarijs rōnibus probat, cælū esse alterius naturæ q̄ elemēta, utpote alienū à contrarietate, & nec graue nec leue, quod probat, q̄m naturaliter competit ei alius motus q̄ elementis, similiter alius locus, alia item figura saltem pro parte.

Alexand. ¶ Circa hæc scribit Alexāder: Cælū q̄d dr̄ firmamētū, uidetur esse ex eadē informi materia, de q̄ dr̄ in Genesi: Spiritus dñi ferebatur super aquas, non tñ ex eadem materia propria, imo sicut differt cælum crystallinum à firmamento, & aquæ inferiores congregatæ in unum locum differunt à firmamento, sic differunt proprie materiæ singulorum istorum. Præterea quidam dixerunt quod frigidum & humidū per hanc rationem cōtinet cęlum, cælum ignem, ignis aerem, aer aquā, ergo aqua similiter circūdare debuit totā terrā ex oṁi parte, quod fieri nequiuit, ꝓpter animalia terræ, hinc aquam eleuari oportuit alibi, ut circundare posset terram totam. ideo eleuatæ sunt sup firmamentum, ibiq; habent naturā frigidi & humidi. Alij dicunt quod solum sunt ibi secūdum naturam humiditatis. In aqua nanq; sunt humiditas atq; frigiditas. Humiditas autē continuatiua fluxibilisq; consistit, quoniā terra quæ sicca est, continuitatē sine aqua nō habet. Propterea medici dicunt q̄d humiditas glutinum est mēbrorum. Non autem sunt super cælum aquæ, inquantum fluxibiles sunt. Fluerent enim deorsum, ergo manent ibi secundum naturam continuationis. Siquidē hæc proprietas continuatiua, nobilior est in ea. Etēm cū in cælis sit natura supercælestiū & inferiorum, oportuit ea coniūgi. ideo aqua est ibi ſm hāc coniunctiuā & cōtinuatiuā naturā. Alij dicunt q̄ sunt ibi scd̄m naturam perspicui: perspicuum uero ē, quod habet aliquā dispositionem ad recipiendum lucem per totum. Verum hæ qualitates sunt ordinatæ, quia nil inordinatū est à summa sapiētia. Vna ergo harum qualitatū alia extat nobilior certumq; est q̄ secundum nobilissimā suam qualitatem ibi consistunt, hæc uero est perspicuitas. Aqua enim cum terra & aere ac cælo stellato & igneo conuenientiam habet. Cælum autem stellatum & igneum, nobiliora sunt terra & aqua. Aqua demū cū cælo stellato conuenit in diaphaneitate, ergo aqua secundum hanc qualitatem est super cælum. Præterea perspicuitas non est pura qualitas, quādo miscet̄ qualitatibus contrarium habentibus, ut cum humido graui & calido sicco, ergo alicubi est qualitas pura, q̄a ex ordinatione summæ sapiētiæ dei, si aliquid impurum sit alicubi, idē purum est alibi. In inferioribus aūt qualitas ista impura est. In aqua nanq; est cū frigido & humido, in igne cum caliditate, in cælo q̄q; stellato cum quadam difformitate: quia hoc cælum in orbe & stellis diuersimode extat dispositum, cū stella sit pars densior sui orbis. Ergo locus huius perspicui secundū q̄d pura natura est, est supra cælum stellatum & infra empyreū. In empyreo quippe esse non ualet, quia empyreū datiuū est luminis, diaphanum uero est luminis receptiuū, ergo super cælum stellatum sunt aquæ istæ.

Hinc super illud beati Petri, Elemēta calore soluētur, asserit glossa: Duo elemēta, uidelicet aqua & ignis, absumentur: cælum autem & terra in melius commutabuntur. Cælum ergo crystallinum nō habet aquas cū pōderositate, frigiditate aut humiditate, quoniā ignis ille conflagrationis non attinget usq; ad cælum illud. Talis uero erit renouatio duorum elementorum quæ remanebunt, q̄ omnes qualitates cōtrarium habētes, cedēt in pœnam damnatorum. si dicatur q̄ dispositio diuina separabit ab aq̄s illis quæ sunt supra firmamentum, qualitates contrarias: contra, ipse nō faciet in cælo stellato aquis illis inferiore, q̄ aliqua ei⁹ pars cedet in locum damnatorum, ergo nec in aquis illis supremis. Quoniam itaq; sancti super hoc nil certi definierunt, opinādo dico, q̄ cælum crystalliuum seu aqueū, est ex luce sicut ex complemento, & ex perspicuitate, tanquam ex dispositione materiali. Veruntamē Augustinus in libr. de ciuitate dei fatetur, Sicut humidū est in cerebro, & manet ibi quāuis sit superius, sic humidum esse super firmamentū nil ꝓhibet. Basilius q̄q; exp̄ssit, q̄ deus disposuit ibi aquas ad temperandū feruentissimū solis feruorem. In cuius etiam signū Saturnus dr̄ frigidus esse. Sed aduertendū, q̄ quoddā est calidum saluatiuū, ut calidum solis: quoddam destructiuū. Hæc Alexander. ¶ Cuius positio generat quæstiones, utpote quid intelligatur per lucē, ex q̄ tanq̄ ex complemento factum dicit cælum crystallinum: quid item per diaphaneitatē, ex qua sicut materiali dispositione opinatur id factū, p̄sertim cum cælum crystallinum nō sit lucidū luce sensibili, sicut sol, alioquin nō fieret nox in terra. Sācti q̄q; qui allegātur in litera, sensisse uidētur q̄ aquæ illæ sint humidæ, q̄uis nō fluidæ, sicut crystallus quæ est congelatissima aqua.

2. Petr. 3. Augu. Basilius Dion.

Bonauēt. ¶ Præterea Bonauentura: In hac, inquit, quæstione propter diuersitatē positionū debilitatēq; rōnum, uix dici pōt aliquid certū, sed ex diuersis r̄ſſionibus elici pōt quædā coniecturalis r̄ſſio sobria, inter fidē & rōnē incedēs quasi media uia. Quidā em̄ uiā ac rōnē sapiētiæ mundanæ sequētes, dixerūt q̄ supra firmamētū nō sunt aq̄ corporales, & scripturas loqui de sp̄ualibus aquis, aut noīe firmamēti intelligi aerē superiorē. Quod ex uerbis eliciūt Aug. 13. confess. dicentis: Sunt aliæ aquæ q̄ sup firmamētum sunt, immortales, & ab oī corruptione secretæ. Alij literæ innitentes, dicunt q̄ super cælū stellatū sit cælū aqueæ naturæ, quas diuina dispositio posuit ibi ad refrigerandum ætheris ardorem, ita q̄ deus in mundi constitutione magis attēdit finis utilitatem, q̄ formæ qualitatem. Hinc sicut in minore mundo, uidelicet hoīe, posuit cerebrum sursum ad temperandū cordis calorē, sic supra cælū stellatum locauit aqueum cælum: & ibi aquæ illæ quiescūt, & sustētantur soliditate, ut tangit Beda, uel sua subtilitate aut diuina uirtute sic ordinante. Sed quia credendū est, sapientissimū mūdi artificē corpora mūdi optimo ordine collocasse, nec solū cōsiderasse finis utilitatem, sed & perfectionis dignitatem, nō apparet quod uerum aquæ elementū supra firmamētū locauerit. Hinc tertia positio est, q̄ supra firmamentū non sunt aquæ ueræ & elemētis cōsimiles in specie ac natura, sed ob similitudinē ꝓprietatis in diaphaneitate uocātur aquę, sunt etiā frigidæ effectiue. Sicq; nomē aq̄ triplicit̄ sumitur in descriptiōe primæ institutiōis mūdi. Primo, pro inferiori materia, ut ibi: Spiritus dñi ferebatur super aquas. Scd̄o, ꝓ natura trāsparēti & luminis retentiua, ut ibi: Fiat firmamentū in medio aq̄rum. Tertio, ꝓ

August. Beda Aqua triplicit̄ sumitur.

ipso aquæ elemento, ut ibi: congregētur aquæ in locū unum. Et sic supra sidereū cælum ueræ sunt aquæ, nō tamen elementares, nec eiusdem naturæ cū illis, quantum ad corruptibilitatem: nec quantum ad grauitatē, ignobilitatem, grossitiem aut trāsfusibilitatem. Aqua autem quæ apud nos est, habet diaphaneitatē, non solum qa receptiua, sed etiam quoniam retentiua quodammodo est luminis, ut experientia docet, si metallum ponatur in fundo uasis in tenebris. Nam superfusa liquida aqua uidebitur sub luce retenta ab aq̄. Sicq; probari dicuntur rubini, qui per se non lucent de nocte. Verum in his omnino cauendum est, ne de incertis aliquid certitudinaliter asseratur. Melius qppe est pie ambigere, q̄ temerarie diffinire. Hæc Bonauētura.

Diony. ¶In cuius positione uidetur obscurum, q; dicit super cælum stellatū consistere ueras aquas, non tamen elemētares, nec eiusdem naturæ cum illis, &c. Ex quo sequi apparet, q; illæ & istę non sint aquæ uniuoce. Et si aquæ illæ sunt ex natura incorruptibiles, non uidentur eiusdē naturæ cum istis ex natura sua corruptibilibus. Humiditas quoq; & frigiditas uidentur naturales proprietates aquæ, ut calor ignis.

Thomas. ¶Deniq; respōsio Thomæ uidetur satis consonare responsioni Bonauenturę, dempto quod Thomas dicit aquas illas nō esse uere aut ueras aquas. Sic equidē ait: Circa hæc uaria dicta sunt. Ambrosius nanq; in libro de spiritusancto, uidetur dicere quod per aquas quæ super cælos sunt, intelligitur spiritussanctus. Sed hoc ad anagogicam, non ad literalem pertinet expositionem. Alij dicunt aquas illas esse de natura elemēti q̊d apud nos est, & eas cōtineri ibidem uirtute diuina. Quod remouet Augustinus, dicēdo: In operibus sex dierum quibus natura instituta est, non quæritur, quid deus facere possit sua uirtute, sed quid rerum patiatur natura, & quid eis conueniat. Augustinus quoq; inquirendo alium tangit modū, intelligendo per firmamētum aerem, super quem uapores aquę ascendunt. Sed hoc non uidetur concordare scripturæ, quæ stellas asserit positas in firmamento, nisi forte firmamentū diuersimode sumatur, quemadmodū rabbi Moyses dicit, qui etiam expositionem hanc innuit. Melius tamē intelligitur de firmamento quod est cælum sidereum supra quod sunt aquæ, nō de natura aquæ quæ apud nos est, sed de natura quintæ essentiæ, habentes similitudinem cum aqua quæ apud nos est. Propter quod nomen aquæ scriptura eis attribuit, occulta per nota sensibilia manifestans, quæ similitudo attendi nequit nisi secundum lucidum atq; diaphanum, in quibus corpora inferiora cum cælestibus cōueniunt, ut 12. de aīa dr̄. Ideo sicut dicitur cælū empyreum. i. igneum, quia cum igne conuenit in hoc q; totū est lucidū, sic dr̄ cælū crystallinū seu aqueum, inq̄tum conuenit cum aliqua in hoc quod est diaphanum, siue quod pars aliq̄ eius sit lucens, ut in cælo sidereo, cuius quædam partes lucēt ut stellæ. Hoc autem cælum aqueū nona est sphæra, ad quam primo reducunt astrologi motum orbis signorum, communem omnibus stellis, qui est de occidente in orientem: & iterum ponūt decimam sphæram, ad quam reducunt motum diurnū, qui est de oriente in occidentem, ita quod Saturnus infrigidat, ex propria sua habet natura & uirtute suam speciem cōsequente, non ex aquis quę supra firmamentum sint: quæ etsi uere essent ibidem, non possent tamen infrigidare Saturnum, qui cum sit de natura quintæ essentiæ, non est susceptibilis peregrinæ impressionis: imo si essent ibi huiusmodi aq̄, potius infrigidarent stellas octauæ sphæræ tāquam sibi propinquiores, quarum tamē aliquę calidissimi sint effectus. Amplius, in qualibet materialium specie, oportet esse terminum quendam rarefactionis ultra quē species non saluatur. Vnde ultima raritas ad quam potest perueniri, est secundū q̊d materia stat sub forma ignis elementaris, ut asserit commentator quarto Physicorum. Hinc aqua intantum rarefieri posset, quod non maneret aqua, sed fieret aer aut ignis. Non ergo potest intantum rarefieri, ut supra firmamentum leuetur. Imo cum ignis maxime sit actiuus, non potest uapor ille pertransire regionem ignis quin consumeretur. Minus quoq; esset possibile quod substantiam orbium penetraret, q̄ sm̄ oēs indiuisibiles ꝓhibentur. Hæc Thomas in Scripto.

Ambros. — August. — Augustin. — Rab. Mo. — Cælum aqueū cur dicatur.

¶Porro in prima parte Summæ, quæstione 48. Augustino, inquit, testante, maior est huius scripturæ autoritas, quàm omnis ingenij humani capacitas. Idcirco dicendum quod quomodocunq; aut qualescunq; aquæ sint sup firmamentum, nequaq̄ dubitādum est eas ibi esse: q̄les uero sint, à diuersis diuersimode traditur. Etenim Origenes: Aquæ, ait, q̄ super cælos sunt, sunt spirituales substantię. Vnde in Psal. dicitur: Aquæ quæ super cælos sunt, laudant nomen domini. In Daniele quoq; legitur: Benedicite aquæ omēs quæ super cælos sunt domino. Verum ad hoc respōdet Basilius in tertio sui Hexamerō, hoc non esse dictum sic, quasi aquæ illæ rationales sint creaturæ, sed quia earum cōsideratio apud sapientes completam glorificationem perficit creatoris. Nam idē dicitur ibi de igne & grandine. Sunt igitur aquæ corporales, sed quales oportet diuersimode definire secundum diuersas de firmamēto sententias. Si enim firmamentum seu cælum stellatum dicatur de natura elementoꝝ, idem necesse est de aquis illis fateri. Quod si cælum illud dicatur non esse elemētaris naturæ, idem de aquis illis erit cēsendum, utpote quod sicut secundum Strabum dicitur cælum empyreum. i. igneum propter solum splendorem, ita dicetur aliquod cælum aqueum, ob solam diaphaneitatem, quod est supra cælum sidereum. Posito etiam, quod firmamentum alterius sit naturæ præter quatuor elemēta, adhuc potest dici aquas distinguere, si per aquam non elementum aquæ, sed materiam corporꝫ informem intelligamus, quia secūdum hoc quicquid est inter corpora, diuidit aquas ab aqs. Si uero per firmamentum intelligatur pars aeris, in qua nubes condensantur: sic aquæ super firmamentū existentes, sunt quæ uaporaliter resolutæ super aliquam partem aeris eleuantur. Intelligēdo demum per firmamentum cælum stellatum, per aquas has intelligendum est cælum totum diaphanū, scilicet nona sphæra, quam alij dicunt primum mobile, quod reuoluit inferiores cælos motu diurno, ut operetur per illum continuitatem generationis, quemadmodum cælum sidereum per motum, qui est secundum Zodiacum operatur diuersitatem generationis & corruptionis per accessum & recessum per diuersas uirtutes stellarum. Hæc Thomas in Summa.

q. 78. a. — Origenes — Psal. 148. — Danie. 3 — Basilius. — Aquæ super cęlestes non sunt angeli — Strabus

¶Idem Petrus: Aquæ, ingens, illæ frigidæ sunt, non formaliter, sed effectiue seu uirtualiter, & positæ sunt supra firmamentum ad temperādum in inferioribus effectum ardoris corporum superiorum. Ideo autem aquæ dicuntur, non quia de aqua facta sunt elementari, sed de parte clariori primæ materiæ, quæ intelligitur nomine aquæ. Nempe cum firmamentū ex du-

Petrus — Firmamentum de ... elementari ...

plici natura cōpositum sit, uidelicet perspicua & luminosa, & ante omne difforme sit uniforme, oportet super firmamentum esse unum cælum totaliter perspicuum, aliudque totaliter luminosum. i. cælum crystallinum seu aqueum, & cælum empyreum. Hæc Petrus.

Richard. ¶Richardus præterea recitat hic opiniones præfatas, ad nullam declinans, & addit quod Augustinus 13. cōfessionum uidebatur sensisse aquas quæ super cælos sunt, esse spirituales seu angelos sanctos. idcirco in libro Retractationum hoc reuocat.

Albertus. ¶At uero Albertus post multam argumentationē autoritati scripturæ rationem subijciens, respondet fideliter: Nobis, dicens, rationabilius uidetur, quod supra 12. distinctione ait Magister his uerbis: Tria elemēta permixtione confusa circunquaque suspensa, eousque in altum porrigebantur, quousque nunc summitas corporeæ naturæ pertingit. & sicut quibusdam uidetur, ultra locum firmamenti extendebatur moles illa, quę in inferiori parte spissior erat & grossior, in superiori parte rarior atque subtilior, de qua rariori substātia putant quidam fuisse aquas, quæ supra firmamentū esse dicuntur. Hāc opinionem sequentes, dicimus aquas super firmamentum esse certissime, propter cælū crystallinum seu aqueum, quod sancti ibi esse dicūt. Et dicimus quod materia huius cæli est rarior atque nobilior illius informis primordialis materiæ pars. Dispositio autem materialis ad formam, ratiōe cuius disponitur & aptatur esse super firmamentū, est perspicuitas uniformis per totum, sicut aqua per totum perspicua est, & sicut crystallus: forma uero per quam ad locum sup firmamētum determinatur à deo, est luminositas uniformis. Per hanc namque est nobilior firmamēto, atque secundum ordinem naturæ super illud locata. Hæc Albertus.

Dionysi⁹. ¶Verum ut tetigi, cęlū illud nō potest dici luminosum luminositate perceptibili oculo corporali, alioquin indesinenter excluderet noctē à terra. Et quāuis Albertus prætacto respondeat modo in Scripto, nihilominus libro de coæquæuis conscripsit: Cum cælum non habeat motum, nec potentias, nec qualitates elementorum, non potest esse de elementorum natura.

Durādus ¶At uero Durandus Thomam hic sequens: Supra lunam, ait, non est locus generationis & corruptionis.

Philoso. Vnde philosophus loquitur quod super orbem lunę non est malum. Si autem supra cælum stellatū essent aquæ elementares, esset ibi locus generationis & corruptionis. Si etem̄ aquæ essent intē duas sphæras cælestes, possent, per motum cælestium corporum calefieri & rarefieri ultra q̄ cōgruit formæ aquæ. sicque eis corruptis aliquid generaretur, ut aer aut ignis, quod ibi fieri nequit. Non ergo sunt ibi aquæ ueræ. Hæc Durandus.

Dionysi⁹. ¶Veruntamen hæc ratio non conuincit. Nam multi dicunt quod nona sphæra sit mobile primum. & quamuis ponat decima sphæra mobilis, dici posset quod aqua inter eam & octauam sphæram locata, sic esset disposita, quod tali motu alterari nō posset, quemadmodum nec octaua sphæra à nona, sed simul circunuoluerentur.

Gulielm⁹. Antisiod. ¶Denique circa præhabita Antisiodorensis multa cōscribit, quæ in introductis continentᵉ. & sequitur textū ac Moysen magis q̄ Aristotelem, ponendo interualla dierum & opus creationis præcessisse opus distinctionis, opus quoque distinctionis, opus ornatus, & de prima illa informi materia, facta esse cælestia corpora.

Scotus. ¶At uero Scotus quærit hic, an corpus cæleste sit simplex essentia. In cuius quæsiti responsione inducit, utrum in corporibus cælestibus sit materia. Ad quod respondendo, inserit & hoc, an orbes cælestes sint animati. Quātum ad primum, testatur: Aliter uidetur hic respondendum secundū philosophos, & aliter secundum theologos. Secundum intentionem namque philosophi, cum omnis potentia passiua sit potentia cōtradictiōis, ut dicitur nono metaphysicæ, & sic quodcunque sempiternum sit necessarium, & ita nequaquam in potentia contradictionis, cælum quoque secundum ipsum philosophum sit sempiternum, sequitur quod secundum ipsum nihil sit in cælo existens in potentia contradictionis: atque per consequens nec habens materiam, quam si haberet formaliter, corruptibile eēt, quemadmodū ignis. dato em̄ quod non esset aliquod agens extra, q̄d posset ipsum corrumpere, quia non haberet contrarium, hoc non tollet quin intra haberet principium corruptionis, quo res potest esse & nō esse, ut ignis. Et in hoc uidetur Auerrois in libro de substantia orbis, melius habere intentionem philosophi, quàm alij ponentes in cælo materiam. Hæc Scotus. — Aristot.

Dionysi. ¶Cui obijci possunt duo. Primum, quod ista responsio uidetur incidere articulum Parrhisiensem damnatum, quo prohibetur sic responderi: Aliter dicendum est secundum Aristotelem seu naturalem rationem, & aliter secundum scripturam seu fidem uel theologicam traditionem: qm̄ talis respōsio sonat ac si sint duæ ueritates sibi inuicem contrariæ, cum tamen uerum consonet uero, nec aliq̄d ueritati contrarietur nisi falsum: & q̄cquid theologicæ ueritati repugnat, falsum est absolute. Secundum est, quia supra probatum est copiose, quod opinio illa Auerrois extat erronea, Aristoteli q̄que contraria. — nota dānā tā rñdēdi formam.

¶Insuper ait Scotus, Secundum theologos ponenda est in cælo materia, qm̄ chaos quod ponunt attigisse usque ad cęlum empyreū, erat materia oīm corporalium contentorum sub cælo empyreo. Imò poneretur ibi materia secundum se. & quantum est ex se eiusdem rationis, sicque cælum quantum est ex materia sua, corruptibile esset. ¶Sed huius dicti contrarium iam supra innotuit. Quid uero de animatione cælorum Scotus loquatur, infra pandetur.

G. Parrhi. ¶Postremo de his scribit diffuse Gulielmus prima parte libri de uniuerso, sequens & ipse fideliter Moysen sanctum, ex diuina inspiratione locutum magis q̄ Aristotelem cōdemnatū, humana ratione in multis deceptum: Declarabo, inquiens, firmamentū factū eē in medio aquarum, atque diuidere aquas ab aquis, utpote abyssum illam quæ impleuit totam concauitatem cæli empyrei usque ad terram. factum quippe, locatū & ordinatū est firmamentū hoc in medio corporum extremorum, id ē, in medio mūdi, puta in medio spatio, quod est inter cælum empyreū, & terram, & hoc medium fuit aquarum. Quod si quis dicat aquas illas supra firmamentū superuacue esse, respondebo quod sicut in mundo isto inferiori non sunt superuacuę aquæ ex quibus facti sunt pisces, qui & conseruantur in aquis: sic nec consumptæ nec superuacuæ sunt aquæ superiores, ex q̄bus formati sunt cæli, quos & uerisimile ē cōseruari in aquis illis, sicut ex ipsis sunt generati. Denique concordant hæc opinioni dicentium cęlos esse ex aq̄s illis per congelationem earum uehementissimam & obdurationem fortissimam instar crystalli. Vnde & crystallinæ substantiæ eos esse sunt opinati, sed longè

nobilioris atqꝫ subtilioris quã crystall⁹ terrestris. Veruntamen hoc potius dicitur, qm̃ color crystallinus secundum uulgi opinionem apparet in eis, color quoqꝫ sapphire⁹ uel hyacinthin⁹, iuxta illud in Exodo: Subter

Cęlũ crystallinũ est nõ ex aq̃rũ cõgelatiõe

deũ Israel erat quasi opus lapidis sapphirini, quasi cælum quando serenum est. Impossibile autem uidetur, ut uere crystallinæ substantię sit aliquod cælorum per congelationem ex medio aquarum. Congelari enim nõ uidetur aqua, nisi ex uehementia frigiditatis. neqꝫ congelatio aliud est, q̃ frigiditatis excessus. Qualiter autem congelatum fuisset medium illud aquarum, remanentibus extremis in temperantia suæ naturæ, præsertim cum superiores partes omnium aquarum prius congelentur, & ob id superior pars aquæ prius debuit congelari? Amplius, crystallina substantia plus ẽ terrestris q̃ aquea. Substantia quippe crystalli omniumqꝫ gemmarum, non est nisi cinis caloris uehementia resolutus seu liquefactus, & postmodum congelatus. nam per cõtritionem aut comminutionem resoluũtur in cinerem. Idem est sentiendum de uitro. Rursus, si substantia cælorum esset crystallina, quasi incomparabiliter ponderosior esset q̃ tota terra. quare

Cęlũ crystallinũ unde dicatur.

nec super ignem, nec super aerem stare posset. Adhuc, cum ignis impleat concauitatem cæli lunaris usqꝫ ad aera, quomodo stabit contiguum tanto igni cælũ lunæ, si crystallina est eius substantia? Itaqꝫ propter similitudinem apparitionis & uisus peruietatem, ac propter stabilitatem & soliditatem substantiæ corporeorum, dictum est cælum crystallinum. Est quippe crystallus difficilima ad liquefaciendum atque secãdum. Forma ergo cælorum, quam medium illud aquarum in sua suscepit materia, distinctæ naturæ est à formis elementorum & elementatorum. ideo nec à calore, neqꝫ frigiditate extat passibilis. Præterea mirum, cur q̃dam mirantur esse super cælos aquas huiusmodi, cum nullus miretur aut horreat ignem esse sub aquis, imò

Nota tres mõtes igniuomos.

sub terra, sicut apparet ex locis naturalium balneorũ, & ex inundatiõibus ac quasi diluuijs ignis, quę ex mõtibus tribus erumpũt, puta Vulcano, Aetna, Chimęra: quod non est minus cõtra naturam, q̃ aquas super cælos consistere. Nec dici potest ꝙ ibi fuerunt repositæ propter diluuium tũc futurum, & ut aqua pluuiarum inde descendat. impossibile enim est aquam inde descendere, eo ꝙ cælum omnino sit solidum. nec infra mille annos posset in terram ꝑtingere, ut in libro de profunditate cælorum ostensum est. Nec dicendum est ꝙ sint ibi ueluti in thesauris, eo ꝙ scriptum sit: Po-

Psal. 32.

nens in thesauris abyssos. nam & simili modo in libro Iob fertur: Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut

Iob. 38. Psal. 134.

thesauros grandinis aspexisti? Atqꝫ in Psalmo: Qui ꝓducit uentos de thesauris suis, cum tamen uenti non sint nisi dum flant. Ideo dico ꝙ aquæ quæ super cælos sunt, non sunt ibi in forma aquaꝝ, quæ circa nos sunt, sed ex eis regio illa quæ cælo empyreo circuntegitur, sic est facta, ut sit amœna & salubris, atqꝫ ꝑ omnẽ modum apta habitatio glorificandis hominibus, conueniensqꝫ immortalitati ac impassibilitati uitæ eorum. sicut quibusdam forsan uidetur. Nempe cum homines in aquis quæ hic sunt, uiuere nequeant, necesse est regionem superiorum aquarum sic esse dispositam, ut requirit salubritas immortalitatis & incorruptiõis futuræ post resurrectionẽ mortuoꝝ. Cõuenientius nãqꝫ uidetur, ut regio illa sit habitatio hominũ glorificandorum, q̃ substãtia cæli empyrei, ut q̃dam forsitã opinant, cũ cælũ empyreũ ob suã soliditatẽ spiratiõi & respirationi neq̃at deseruire. Quare si spirabit & respiraretur in illa uita, habitatio illa infra cęlum empyreum sola uidetur conueniens glorificandis hominibus. Deniqꝫ pulchritudo ac splẽdor cæli empyrei magis digna est conspici, q̃ calcari. imò cum cælum illud sit tectum totius mundi, non conuenit ut subsit habitantium pedibus, sed ut superemineat eorũ capitibus. Ergo aquæ illæ iam uersæ sunt in corpus tale, quale iam dixi: aut uertentur, dum homines glorificandi fuerint glorificati, & transferentur in altum. Hæc Gulielmus.

Dionysius.

¶Qui in his intricatus uidetur & singularis opinionis, dicendo cælos factos ex aqua illa primordialiter condita, & tamen distinctæ esse naturæ ab elementis seu aqua inferiori. Et multa superius tacta contra hoc obijci queunt. Quod uero subiungit de cælo aqueo, ꝙ erit habitatio hominũ glorificatoꝝ, uidetur dissonare à cõmuni doctrina sanctoꝝ, dicentiũ ꝙ in ipso cælo empyreo morabuntur. Veꝝ hoc ad quartũ sententiaꝝ est reseruandum. Apparet quoqꝫ ꝙ senserit, ꝙ cælum empyreũ cælumqꝫ aqueũ de quo loquitur, splendebunt luce perceptibili uisu exteriori. Quod demum ait, uersas aut uertẽdas esse aquas illas in corpus, quod erit habitatio glorificatoꝝ: dubium habet qualiter facta sit, aut fiet uersio illa, an per corruptionẽ & expulsiõem prioris formę substantialis. Et multa circa hoc inquirenda occurrunt. Loquitur tñ caute, nõ quasi secundum propriam, sed alioꝝ opinionem, & forsan nõ audens exprimere euidenter quod sensit: q̃a re uera illa opinio ẽ inepta, nec aliquod cælum nimis dignum est, ut in eo detineantur qui deo beatifice ꝑfruuntur.

QVAESTIO II.

SEcundo quæritur, an cælũ stellatũ seu firmamentum sit de natura elementorũ. ¶Quod sic, uidet̃ ex litera Genesis, & ex uerbis Magistri in textu, imò autoritate eorum quos allegat.

S. Diony

¶In oppositum uidetur autoritas magni Dionysii quarto cap. libri de diuinis nominibus affirmãtis, Cæli & sidera ingenerabilẽ & inuariabilẽ habẽt substãtiã.

Tho. Aq

¶Ad hoc Thomas r̃ndet: Circa hoc fuit diuersa philosophorum opinio. omnes nãqꝫ ante Aristotelem dixerunt cælum esse de natura quatuor elementoꝝ. Q̃d Aristoteles primo improbauit, dicens cælum esse sine grauitate & leuitate alijsqꝫ contrarijs, ut patet primo cæli. Et ꝓpter efficaciam rationũ eius, posteriores philosophi consenserunt ei. Vnde nũc om̃es opinionẽ ei⁹ sequunt̃. Expositores q̊qꝫ scripturæ diuersificati sunt, ſ̃m q̊d diuersorũ philosophorũ doctrinis in philosophia eruditi fuerunt. Basili⁹ nãqꝫ & Augustin⁹ & plures sanctorum, sequunt̃ in philosophicis quæ ad fidẽ non spectãt, opiniones Platonis, & ideo ponũt cælũ de natura quatuor elemẽtoꝝ. Porro D. Dionysi⁹ fere ubiqꝫ

S. Dion

Aristotelẽ sequitur, ut patet diligenter inspicięti libros ipsius. Hinc 4. cap. de diuinis nominibus secernit cælestia corpora ab inferiorum natura, ut patet in autoritate ei⁹ p̃allegata, cui cõsentio. Hęc Thomas in Scrip.

Aut

¶Insuper in prima parte, quæst. 68. Considerando, inq̃t, superficietenus literã Gene. posset q̃s imaginationem concipere similem imaginationi antiquoꝝ philosophorum, dicentiũ aquã esse corpus quoddam infinitũ, & oĩm corporum alioꝝ principiũ, quod corpus immensum posset accipere aliq̃s nomine abyssi, cũ dr̃ tenebræ erãt sup faciẽ abyssi. Dicebant quoqꝫ ꝙ cęlum sensibile q̊d uidemus, nõ cõtinet intra se oĩa corpora-

lia, sed esse infinitum corpus aquarum supra & extra cælum. & iuxta hoc diceretur ꝙ firmamentū diuideret inter aquas superiores & inferiores. Sed quia hæc opinio rationabiliter reprobatur, non est scriptura sic intelligenda. Idcirco dicendum ꝙ Moyses rudi populo loquens, atq; eorum imbecillitati condescendens, illa tantum proposuit eis, quæ sensui manifeste apparent. Aer autem non ita aperte ab omnibus percipitur sensu, ut aqua & terra. Vt tamen ueritatem capacibus exprimeret, dat locum intelligendi eundem, significās ipsum quasi aquæ connexum, dicendo: Tenebræ erant super faciem abyssi. Per quod datur intelligi, superficiem aquæ esse aliquod corpus diaphanū, quod est subiectum lucis & tenebrarum.

Empedoc.

Amplius, Empedocles dixit stellatum cælum ex elemētis esse compositum, nō tamen dissolubile esse: quia in eis non est lis, sed amicitia tantum. Alij dixerunt firmamentū esse de natura elementorum, non quasi ex elementis compositum, sed quasi simplex elementum, ut Plato, qui dixit corpus cæleste elementum ignis existere.

Plato.

Quidam posuerunt cælum non esse de natura elementorum, sed eē quintū corpus, ut Aristoteles. Hæc Thomas in Sūma.

Dionysi⁹.

¶Cui obijci potest, ꝙ Plato perhibuit stellas eē de ignis natura, ipsosq; orbes de aqua, ut & infra patebit.

Petrus.

Idem Petrus: Plato, inquiens, in Timæo asseruit, quod sphæra ignis est cælum, quod non habens altius quo ascendat, reuoluitur in circulum.

Richard.

¶Concordat quoq; Richardus: Aliqui, dicens: posuerunt cælum igneę esse naturæ, imò ipsum ignem in sphæra sua, non ponentes aliquam quintam naturam corpoream simplicem.

Marcian⁹

Cuius opinionis uidetur Marcianus fuisse, dicens ꝙ mundus constat ex quatuor elementis instar sphærę globatus, Plato etiam in Timęo, & Augustinus decimo de Trinitate, ubi uidetur abijcere opinionem ponentium quintum corpus sup quatuor elementa.

Plato August.

Celū esse q̄ntū corp⁹ ab elementis alienū.

Sed istud est contra Aristotelem & cōmentatorem, contra Auicennam ac Algazelem: & q̄d maius est, cōtra rationem. quod primo probatur per motus naturam. Quodlibet quippe elementum habet proprium motum & rectum, neq; possibile ē unū corpus habere duos motus naturales. cælum autē naturaliter mouetur motu circulari. Secundo per naturā cælestiū corporum. Experientia docet ꝙ Saturnus infrigidat, luna humectat, ignis uero calefacit & siccat. ergo Saturn⁹ & luna nō sunt igneæ naturæ, igiť nec cælum in quo luminaria ista cōsistūt. Sol demū calefacit atq; desiccat, terra infrigidat, aer & aqua humectāt: sol ergo nō est naturæ terreæ nec aqueæ neq; aereæ. Tertio, ex parte mixtionis elementoꝝ. Elementa eīm habēt cōtrarias qualitates, contraria uero nunquā cōueniunt ad aliqd unū cōstituendū: imò à se diffugiunt, nisi p aliqd sublimatū sup contrarietatē cōcilienť. ergo est corpus quintū, nō habēs contrariū. Quinto, ex parte saluatiōis, unū elementū nō est per se saluatiuū, sed potius corruptiuū alterius. & tñ unū elementū renuit separari ab alio, ut patet in clepsydra, in qua dū obturat foramen superius, ne aer possit intrare, aqua nō descendit p inferiora foramina, ergo hoc est ex influentia corporis superioris. Hæc Richardus. Concordat Vdalricus.

Vdalric⁹. Albertus. Firmamētū vñ dr̄.

¶Albertus quoq;: Firmamentū, ait, duobus dicitur modis. Primo, à firmitate naturæ naturaliter incorruptibilis, q̄m tota natura sua est à contrarijs aliena, & à contrariorum actione & passiōe immunis. Vñ ſm philosophū nō recipit peregrinas impressiones, sicq; totū corp⁹ q̄d dr̄ qnta essentia, à luna & supra, dr̄ firmamētum, atq; in decē cōprehenditur cęlis, uidelicet sphæris septē planetaꝝ, & cælo stellaꝝ fixaꝝ, cæloq; crystallino & cælo empyreo. Secundo dicitur firmamentum à firmitate standi ac distinguendi inter aquas, ut dictū est. sicq; solū cælū stellatū firmamētum uocať. Itaq; sol & luna alijq; planetæ sunt in firmamēto primo modo accepto, iuxta illud Genesis: Fecit deus duo luminaria, & posuit ea in firmamēto cæli, Itēq;, fiāt luminaria in firmamento cæli.

Gene. 1.

Pręterea cælū, ſm Augustinū nō est de natura aquæ deorsum fluxibilis, sed est ex aqua quę ꝓpter puritatē naturæ in substātia, & ꝑspicuitatē in dispositiōe materiali, ac luminositatē in ꝓfundū sui ꝑ op⁹ distinctionis sita est sup cælos, ut ex ea formareť cælestia, sicut est dictū. Et illa aqua nullum est elemētum, nec in ea sunt humidum & frigidū cōiuncta in elemēti cōplexiōe, sed cōfusa ut oēs aliæ qualitates. Nec materia illa ad formam cæli est determinata, nisi puritate substātiæ & ꝑspicuitate ac luminositate. Nec cęlum est igneum, quāuis Plato & Democritus hoc dixerunt. Est tñ cōpositum ex essentialibus partibus, scilicet ex forma & materia, & resolubile in easdē resolutiōe rōnis, nō reali. Per opus qppe distinctiōis diuinæ, materia cæli determinata est ad suā formā, sicut & alia quæ deus creauit. Veruntñ Aristoteles asserit cælū esse simplex, q a nō cōstat ex cōtrarijs, neq; ex elementis.

Celū cur simplex dicatur a philosopho. Obiectio.

¶Sed obijci potest, q̄m Ptolemęus in Abuagesti, & Albumasar in introductorio suo, diuidunt stellas & dicunt aliquas esse graues, ut Saturnū, Iouē & Martē: quasdā uero leues, ut lunā, Mercuriū, Venerē. grauissimas aūt quæ sunt in cælo stellato. grauia uero & leuia ex contrarijs cōstant & elementis. Macrobi⁹ quoq; suā sic incipit philosophiā: Mundus ex quatuor cōstat elementis, ijsdēq; totis. Idē loquiť Marcianus.

Macrobi⁹

Dilutio. Graue & leue dupliciter dicunť.

Et rñdēdum ꝙ graue & leue dicūť dupliciť, utpote à natura & ab actu. A natura, ut quæ ex cōtrarijs sunt composita. ab actu, ut uelox & tardū, ꝓut 6. Physicoꝝ dicit philosophus: Velox diuidit tempus, tardū aūt magnitudinē. Velox qppe in tēpore paruo transit spatiū multum, tardum autē in tēpore magno spatiū paruū. Sicq; stellæ dicunť ueloces & tardæ atq; tardissimæ. sicq; tarda & uelocia ex cōtrarijs cōposita nō sunt. At uero Macrobius tot⁹ fuit Platonicus. Idcirco Platonē sequēs hoc dixit. Aristoteles uero Peripateticus improbauit illā opinionē, necessarijs argumētis probās ꝙ materia corporis cælestis nō ē in potētia, nisi ad ubi. Hæc Albert⁹ in Scrip.

Bonauēt.

¶Præterea Bonauētura diffuse scribit circa hæc, dicēs in primis philosophos cōmuniter posuisse, ꝙ corpora cælestia nō sint elemētaris naturæ: sctōs uero doctores uoceten⁹ sensisse cōtrariū. Quos tñ cōcordat, dicēdo ꝙ scti corpora illa dixerunt elementaris naturæ ꝓpter similitudinē in claritate, diaphaneitate, effectibusq; qbusdā, nō ꝓpter ueritatē naturæ specificę.

Albertus. Philosop.

Cōformē cōcordantiā tāgit Albertus, dicens: Aristoteles ait ꝙ antiq dixerūt cælū igneū esse, & hoc, ut ipse subiungit, q̄m om̄e corpus inflāmās aut inflāmatum inflāmatiōe actiua seu passiua aut utraq;, ignē uocabāt. Videtesq; omne corpus cæleste suo lumine esse inflāmās aut inflāmatum, asserebant igneū eē. & hic nō est ignis q est elementū, sed q est lumē aut lux. Hæc Albertus.

Dionysi⁹.

¶Veruntñ si ea quæ Magister in textu cōscribit, pēsent, patebit ꝙ cōcordātia ista nō sit nisi ad hominē siue ad aerē, cū certū sit Platonē & Platonicos antiquiores quoq; sensisse, ꝙ corpora cælestia sint uere elementaris naturæ: atq; hoc ipsum Augustinū, Basiliū, Bedā,

Damascenū,aliosq́; p̄allegatos sensisse, ut S. Thomas
uere & plane enarrat,& infra ex uerbis clarebit sancti
Ambrosi. Ambrosii.

Alexāder. ¶Porro Alexander:Cælum,inquit,stellatū uidetur
ex eadem eē informi materia, de qua dicitur Genesis
primo:Spiritus domini ferebatur super aquas, nō ta-
men ex eadē materia propria,imò sicut differt cęlum
crystallinum à firmamento, & aquæ inferiores diffe-
runt à firmamento,ita differunt propriæ horum sin-
gulorū materiæ.Quæ r̄nsio breuis est & satis obscura,
sed ex p̄tactis eius uerbis clarius innotescit.

G. Parrhi. ¶Præterea Parrhisiensis lib. de uniuerso prima par
te:Generatio,inquit,nouem cælorum,ex aquis est fa-
cta.i.ex materia quæ erat inter cælum empyreum &
terram. Alioquin quid factum esset de aqua illa? Non
enim per motum localem translata est ad alium locū,
cum non fuerit tunc alius locus. Cumq́; impossibile fu
erit eam remansisse in loco,in quo nunc sunt cæli no-
uem, cum totum hunc locum cæli hi occupent, cōstat
eam per corruptionem transisse in generationem cæ
lorum, quod fieri in instāti nequiuit.aliâs eadem ma-
teria simul & semel sub pluribus substantialibus for-
mis stetisset. Hinc aliter facta est generatio cæli primi,
puta empyrei,& cæterorum cælorum. Ego autem in-
tendo hic literam Moysi planam defendere, Habet au
tem quæstionem,à qua parte inceperit generatio cæ-
lorum, estq́; uerisimile q cælum quod uocat aplanū,
primum creatum fuerit. i.in prima parte diei, deinde
cęlum fixarum stellarum quasi in parte secūda, tertio
cælum Saturni,& ita donec ueniatur ad cælum lunæ:
quod etiam uidetur requirere ordo dignitatis & nobi
litatis cælorum.Idem enim est ordo cęlorum in digni
tate & nobilitate,& in situ seu altitudinis positione,&
Alpetrag. s̄m Alpetragium etiam in uelocitate & tarditate. Qui
busdam quoq; uidetur q uirtutes & operationes alti-
orum cælorum inferioribus influunt cęlis. Aliqui ta-
men potius opinantur,quod om̄es cæli isti sint simul
formati,eo q deus propria uirtute per se fabricatus ē
eos. Sicq́; nomine firmamēti horū cælorum cōgeries
designat̄. Hęc Gulielm⁹. Qui de his scribit,p̄lixe,& inq
sitorie mag̃ q̄ assertorie,atq; diuersas tāgit opiniōes.

Diony. ¶Postremo,omnibus iam prætactis rite pro posse
pensatis,securius reor textum Geneseos ac sanctos se
qui doctores,& ipsam canonicæ scripturæ defendere
ueritatem. Certum est autem, excellentiores sanctos
doctores tā latinos q̄ Gręcos, Hieronymū, Augustinū,
Ambro. Gregoriū,posterioresq́; multos,uidelicet Be-
dam,Strabum,Rabanum,Alcuinum,Albinum,& in-
ter Græcos Basilium,Chrysostomum,Gregorium Ny
senum,Iohannem Damascenū & alios plures, ita egis
Quid antiquiores theologi senserit de cęlestiū corporū natura. se,ita q omnes hi senserunt,scripserunt & fassi sunt cor
pora cælestia elementaris esse naturæ:opinionem q̊q;
illam,q sint altioris speciei & quintæ essentiæ ex intē-
tione redarguisse,prout ex præallegatis ostēditur. Nā
Ambrosi. & beatus Ambrosius in suo fatur Hexameron: De na
tura & qualitate substantiæ cæli quid enumerem ea,q̄
disputatiōibus suis philosophi texuerūt, cum quidam
asserant illud ex quatuor elementis compositum, alij
quintam qnandam naturam noui corporis ad consti
tutionem eius inducāt, atq; confingant ætehereū esse
corpus,cui neq; ignis admixtus sit,neq; aer, nec aqua,
nec terra,quia huiusmodi elementa proprium habent
Matt. 24. motum,usum & cursum? Sed non ista opinio prophe
Lucę 21. ticæ potuit obuiare sententiæ,quā & Christus in euan
Psal. 101. gelio approbauit:qua dicitur, Initio tu domine terrā
fundasti,& opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peri
bunt,& sicut uestimentū ueterascent. Nil igitur agunt
qui ad defendendum cæli perpetuitatem,quintū cor-
pus æthereum introducunt,cum uideant unius mem-
bri partem dissimilem cæteris labem corpori magis
afferre. Hæc Ambrosius. Ita & Augustinus libro, de
Trinitate:Quidam præter humum & humorē, aerem Soluūtur
& ignem,quintā nescio quā inducūt essentiam. Argu argumēta
menta demū philosophi nō uidentur magni uigoris, philosopho.
cum & elementa superiora quibus naturaliter cōuenit
sursum moueri,naturaliter moueātur deorsum in ge-
neratione mixtorū,q̱bus per comparationem & respe
ctum ad uniuersalem naturā,& p̄pter conseruationē
boni uniuersi conuenit moueri deorsum,sicut & aquę
aliquando cōuenit naturaliter moueri sursum, etiam
ultra particularem suæ naturæ proprietatē ad uacuū
euitandum. Deniq; posset defendi,cælū sic esse contē-
peratū seu naturas & p̄prietates elementorū sic eē cō
tēperatas in cęlis cęlestibusq́; corporib⁹,ut nec sursum,
nec deorsum moueri sit eis naturale,sed orbiculariter
circunuolui,p̄sertim respectū ad totius uniuersi natu
rā cōsistētiāq́; seruādā. Sed & igni sub orbe lunæ nō ui
olēter,sed naturalit̄ cōuenit circularit̄ circūferri. Quā-
uis etiā Gulielm⁹ & alij q̱dā testent̄ corpora cælestia eē
formata ex informi & cōfusa illa materia primo creata,
quæ q̄nq; nomine aquę significat̄,& à terra usq; ad cæ
lum empyreum protendebatur,s̄m Magistrum in li-
tera, & eos quos ipse allegat, nō tamē fatēt̄ q ex aqua
elemētari sint p̄creata. Hæc breuiter tetigisse reor suf Damasc.
ficere,quia materia infra certitudinem est,nec expedit
in ea aliq̱d incaute asserere. Propter q̊d lib. 2. ca. 6 asse-
rit Damascenus: Substātiā cæli nimium quærere non
oportet,ignotam nobis existentem.

QVAESTIO III.

Tertio quærit̄,quot sint cæli. ¶Videt̄ q tm̄ sint Argumēta primo ... ritatem 2. Cor. ...
tres,quia Apostolus raptum se protestatur usq; Rabanus.
ad tertium cælum,& hoc fuit cælum supremum. Ra-
ban⁹ uero ponit septem cælos,cui obijcitur q septem
sunt cæli planetarum,& octauum est cælum stellatū.
Nonum uero cælum crystallinum,& aliqui addūt de- Thebid.
cimam mobilem sphęram,ut *Thebud, quod & Tho
mas supra secutus est.

In oppositum. ¶In contrarium sunt quæ habētur in litera.

Albertus. Damasc. ¶Ad hæc r̄ndet Albertus:Damascenus lib 2 cap. 6.
ponit decem cælos,puta empyreum, aqueum & stel-
latum, septemq́; orbes planetarum. Sed quærendum
quomodo intelligat̄ illud Deuteronomij: En dn̄i dei Deute. Rabanus.
tui cælum est,& cælū cæli. Vbi Rabanus ait in Glossa,
Aliqui dicunt tres esse cælos,uidelicet aereum, æthe-
reum atq; sidereum. Aliqui septē,utpote aereū, æthe-
reum,olympeum,quartum igneum,quintū firmamē
tum,sextum aqueum,septimum angelorum. Nempe
s̄m Rabanum ad esse cæli duo requiruntur. Primum Ad esse cæli duo requiruntur.
quod alicubi circulariter aliquod corporū simplicium
contineat. secūdum,q̊d sit sphæricum,receptiuū lumi-
nis ac datiuum. Hinc aqua & terra cum non contine-
ant aliquod corpus simplex,non sunt cæli:quia nec re
ceptiua sunt luminis,nec datiua. sed tot s̄m Rabanum
sint cæli,quot modis contingit multiplicari perspicuū
circulariter aliquid cōtinens simplex, tale uero perspi
cuum,aut est receptiuū luminis,aut datiuū:aut motū,
aut nō motū:& aut uniforme in lumine,aut nō unifor
me. si est datiuū luminis, uniforme & non motum, sic
est cælum empyreum:si uero est datiuū luminis,uni-
forme,motū, sic est cælū crystallinum seu aqueū: si est

datiuũ luminis,nõ uniforme & motũ,ſic eſt firmamẽtũ.qui tres cæli ad quintã ſpectãt eſſentiã. Porro quarta cõbinatio eſſe nequit,puta non uniforme immotũ, qm̃ omne non uniforme mouetur. Quod ſi ſit luminis receptiuũ,nõ datiuum,aut recipit illud ſeparabiliter,aut inſeparabiliter.ſi inſeparabiliter, aut hoc eſt ſecũdum circulũ ſuperioris ſuperficiei,quæ eſt in forma conuexi,& ita eſt igneũ cælum ſeu ſphæra ignis. Ignis nanq; eſt corpus inſeparabiliter recipiens lumen, cum

Philoſop. Auicenna

in Topicis dicat philoſophus,ꝙ ignis in propria natura lux eſt,atq; ut loquitur Auicenna,ignis ſecundũ ſuperficiem ſuam ſuperiorem ſeu exteriorem ubiq; tãgit cameram cæli lunæ. Si uero ſcd̃m ſuperficiem inferiorem,quæ eſt in forma concaui,ſic eſt cælũ olympium,

ὅλον Olympiũ cęlũ vñ dicatur.

ab * olon quod eſt totum, & lymphos,lucidum.quaſi totum lucidũ.à quo etiã dicitur lympidũ,quod eſt clarum. Si autem receptiuum ẽ luminis ſeparabiliter, eſt cælum aereum. Aer quippe præſente lumine illuſtrał, quo ſubtracto obtenebratur. Quod tamen ſecũdum

Rabanus.

Rabanum,in duo diuiditur.ſi em̃ accipitur aer in regione ſeu parte ſua inferiori,uocatur proprie cęlum ae-

Matt.13. Dani.3.

reum,iuxta illud Matthęi: Volucres cæli comederunt illud.atq; illud Danielis,Benedicite om̃es uolucres cæli dño.ſi uero ſumatur aer ſecundũ partem ſuam ſuperiorem inflãmabilẽ ex motu aſtrorũ,uicinitateq́; ignis, ſic Rabanus uocat illud æthereum:quia ut ait philoſophus primo Meteororum, Antiqui omne corpus ſimplex inflammãs & inflammabile,uocauerunt æthera. Hæc Albertus.

T.Aquin.

¶At uero Thomas:Cælum inqt, dici poteſt uel ab aliqua proprietate cæleſti,aut à proprietate pariter & natura.Natura nanq; corporis cæleſtis eſt,ut ſeparatũ ſit à corruptione atq; contrarijs. proprietates uero ei⁹ pręcipue attenduntur in altitudine ſitus & participatione claritatis.Si igitur nominetur cælũ à natura atq; cæleſti proprietate,ſic eſt triplex cælum:quorum unũ eſt uniforme & immobile,puta empyreum,ſecũdum uniforme ac mobile,ut cælum cryſtallinum,tertiũ difforme & mobile, ut cælum ſtellatum. Si uero dicatur à proprietatibus ipſis cæleſtibus tantum, ſic erit quadruplex cælũ.Sunt etem̃ duo elementa, quæ ſimul claritatem participant lucis & altitudinem ſit⁹, uidelicet aer & ignis.in quorũ utroq; diſtinguitur pars ſuperior, quantum ad conuexum ſphæræ ipſius, pars quoq; inferior,quãtum ad concauũ. Pars ergo ſuperior ignis, dicitur cælum igneum, qm̃ ignis ibi puriſſimus eſt propriam ſeruans naturam.pars autem eius inferior dicitur cælum olympium,à monte Olympo in Macedonia ſito,qui ultra nubes porrigitur. Superior demum pars aeris dicitur cælum æthereum,ob eius inflammationem ex ignis propinquitate: quia ut dicitur primo cæli & mũdi, Aether ẽ corpus uelocis motus,cito inflãmabile & inflãmãs.Inferior aũt pars aeris dicitur cælũ aereum,in quo eſt natura aeris nobis noti, atq; in noſtrum prouenięctis uſum. Itaq; cælum ſuperbeatiſſimę trinitatis dicitur cælũ metaphorice ipſa celſitudo maieſtatis diuinæ. Cælum quoq; ex natura ſua quamuis habet partem ſuperiorem & inferiorem, non tamẽ in duplex cælum diuiditur,qm̃ alterabile non eſt, ſed in utraq; ſui parte unius manet diſpoſitiõis atq; naturæ: imò cæli ſeptem planctarũ ſub cælo includuntur ſtellato,qa in hoc oẽs cõueniunt cum fixarum ſphęra ſtellarum,ꝙ habent difformitatem in partibus,eo ꝙ aliqua pars eorum eſt lucida,uidelicet ipſe planeta. & altera pars diaphana,ut reliquę partes orbis. Porro cum triplex diſtinguitur cælum,intelligitur ſecundũ Gloſſam triplex genus uiſiõis,triplex ue hierarchia. Vel dicitur triplex cælum,quod naturam habet cæleſtem,ſicq; tertium cælũ conſiſtit empyreũ. Hęc Thomas in Scripto.

Art. 4.

¶Præterea in prima parte, quæſtione ſexageſima octaua reſpondendo ad iſtud,utrum ſit tãtum unum cælum an plures:De hoc,inquit,uidetur quædam eſſe

Baſilius. Chryſoſt.

diuerſitas inter Baſilium atq; Chryſoſtomum.Chryſoſtomus nanq; dicit non eſſe niſi unum cælum. Quod uero pluraliter dicitur,laudent eum cæli cælorum:eſt propter proprietatem linguæ hebrææ,in qua conſuetum eſt, ut cælum pluraliter tantum ſignificetur, ſicut & in latino quædam nomina ſingulari numero carent. Porro Baſilius,ſequensq́; eum Damaſcenus,plu-

Damaſce.

res eſſe cælos teſtantur. Verum iſta diuerſitas uocalis eſt potius q̃ realis.Chryſoſtomus quippe unum cælũ nominat,totum quod eſt ſuper aquam & terram.ſed quia in corpore iſto multæ ſunt diſtinctiones,Baſilius aſſerit plures eſſe cælos. Damaſcenus uero uocat cælũ aereum,totum ſpatium quod eſt ab aquis uſq; ad orbem lunæ. Ponit quoq; cælum ſidereum & tertium, uſq; quod raptus ẽ Paulus.Cætera ut ſupra.Hæc Thomas in Summa.

2.Cor.12.

Petrus.

¶At uero Petrus:Cęlum,ait,dicitur à cælãdo.hinc cælum uocamus,quod habet uirtutem uniuerſalẽ cõtinendi & cælandi hunc mũdum inferiorem. Aut ergo habet uirtutẽ incorruptibilem,& ſic ꝓprie dicitur cælum:aut corruptibilem,ſicq; ignis & aer dicuntur cælum. Et utrunq; dupliciter, utpote ſecundum partem ſui ſuperiorem & inferiorem,ut patuit. Hæc Petrus.

Richard⁹.

¶Inſuper Richardus reſpondens ad iſtud, utrum om̃ia luminaria cæleſtia,utpote ſidera & planetæ, poſita ſint in uno corpore cõtinuo: Ad iſtam,aſſerit,quæſtionem dicunt nonnulli,quod imò, dicentes lumina re non aliud eſſe q̃ partem cæli,in qua congregata eſt lux multa: quoniam cælum in partibus quæ luminaria appellantur,magis receptiuum & retẽtiuum eſt lu-

Philoſo.

minis.Quibus conſentire uidetur philoſophus, dicẽs ſtellam eſſe denſiorem ſui orbis partem. Dicũt quoq; quod diſtinctio orbium inter ſe,non eſt propter diſtinctionem formarum in ſpecie diuerſarum,quemadmodum diſtinguuntur inter ſe elementa,nec ex diſcõtinuatione ſuperficierum,ſed ex diuerſitate motuum, quæ non diſcontinuat corpus ſubtile & ad motum habile,ut manifeſte uidemus in aqua, quãdo ſecundum uarias ſui partes mouetur ad poſitiones diuerſas. Nõ em̃ repugnat,corpus naturaliter eſſe fluxibile, & unã eius partem ab alia diuidi poſſe ac denuo poſſe continuari:nec tamen eius materiam naturaliter poſſe ſua forma priuari, & talem dedit deus naturam corpori quinto. Alij dicũt quod corp⁹ cæleſte ſit ſolidum neq; ſciſſibile, cum ſcriptum ſit: Cæli ſolidiſſimi ſunt quaſi

Iob.37. Philoſop.

ære fuſi. Philoſophus quoq; ſecundo cęli probat,quod ſtella non mouetur ab una parte orbis ad aliam,quoniam cælum ſcinderetur. quod habet pro inconuenienti. Hoc item multi rationabiliter uidentur defendere,quoniam ſi fluxibiles & ſciſſibiles eſſent,corruptibiles uiderentur. ideo dicunt quod illa contrarietas motuum eſſe non ualet cum continuatione ſphęrarum. Sunt ergo ſphæræ cæleſtes inter ſe contiguæ,non continuę:& deferens planetæ,cuius circunferentia eſt inter conuexum & concauum ſphæræ, contiguus cum parte ſphæræ ipſum ambiente,& cũ illa quæ ambitur ab ipſo:& epicyclis, cuius centrum & circunferentia ẽ inter conuexum ꝙ concauum deferẽtis,cõtiguus cũ

partibus deferentis: & planeta, cuius centrū & circun-
Obiectio. ferentia est inter conuexum & concauum epicycli, cō
tiguus epicyclo. Si autem obijciatur quod iuxta istam
opinionem ex confricatione cęlestium orbium in suo
motu sonus causaretur seu melodia. ¶Dicēdum quod
Dilutio. quidam hoc concesserunt, dicētes aures nostras ab ex
ordio natiuitatꝭ ita repleri sonitu illo, ut à nobis discer
ni non ualeat, sicut ærarij discernere nequeunt inter
uocem atq; silentium propter dispositionem consue-
tudinis auditus eorum & impressionem ex sonitu mal
Philosop. leorum. Sed hoc philosophus secundo cæli reputat ri-
diculosum. Alij dicunt quod ibi est sonus harmoniæ,
nō tamē tam magnus, ut ad nostras perueniat aures.
Iob.38. ad quod allegant illud Iob: Concentum cæli dormire
quis faciet? Verum ista opinio nulla est, & male expo
nit scripturam: quia scriptura illa intelligitur de con-
centu sanctorum in cęlo empyreo post resurrectionē,
sumendo continens pro contento. Vel concentus ille
est proportio motuū cælestiū corporū. Hæc Richard⁹.
T. Argen. ¶Quidam præterea, quos sequitur Thomas de Ar
gentina, ponunt septemdecim orbes seu cælos, uideli
cet empyreum, decimam sphęram, quam primum mo
bile nominãt, cælū crystallinū, firmamētū, septē orbes
planetarū, tria interstitia ignis, & tria interstitia aeris.
Bonauēt. ¶Amplius Bonauentura aliter à præinductis uide
tur sentire: Secundum communem, dicens, positionē
loquentium in hac materia, tam naturalium quā ma-
thematicorum, luminaria in orbibus collocantur di-
uersis: quæ distinctio orbium secundum eos qui meli
us intelligunt, non uenit ex distinctione formarum,
quemadmodum distinguūtur aer & aqua. Nec ex dis-
continuatione superficiei, sicut distinguitur lapis à la-
pide, sed à diuersitate motuum, quæ non tollit conti-
nuitatem à corpore subtili habiliq; ad motum, ut ma-
nifeste patet in aqua, quando secundum uarias sui par
tes mouetur ad positiones diuersas, atq; in aere. Itaq;
secundum istam opinionem dicendum, luminaria cæ-
li posita eē in pluribus orbibus, tamē in corpore uno,
Gene.1. quod scriptura nominat firmamentum, dicens: Fiant
Obiectio.1. luminaria in firmamento cæli. Verum his obijci po-
test primo. Numerus in corporibus eiusdem na-
turæ procedit, ex diuisione continui: sed orbes plane-
2 tarum sunt septem, ergo sunt discontinui. Secundo,
impossibile est duo corpora quę mouētur diuersis dis-
paratisq; motibus, secundum suum totum esse conti-
nuari. orbes autem planetarū secundum astronomos
mouentur motu directe contrario motui firmamen-
ti aut ultimæ sphæræ. Tertio, si omnia luminaria posi
3 ta sunt in corpore uno continuo, ergo oīa sunt side-
Ad primū. ra fixa, & nulla erratica. Dicendum ad primum, quod
numerus ille consurgit ex diuisione continui, quo nu
merantꝭ corpora eiusdē naturæ in gñe entiū. nō aūt est
uerū de nūero q̊ nūerantꝭ corpora in gñe mobiliū. imò
Ad scdm. ad hūc sufficit sola distinctio motuū. Ad scdm dicēdū,
quod uerum est hoc in corporibus solidis, non in raris
atque subtilibus, cum manifeste habeat instantiam in
aqua & aere, ut duo uenti contrarij flant simul in aere:
unus desuper, alter de subter. sicq; cælorum distinctio
magis attenditur secundum diuersitatem proprietatū
& motuum, quàm secundum discontinuitatem corpo
Ad tertiū. rum. ¶Ad tertium, quod nō sequitur, quoniam in cor
pore eodem contenta possunt diuersimode colloca-
ri, ita quod unum alligatur inseparabiliter, aliud non.
Stellæq; fixę dicuntꝭ imediate positæ in sphæra octaua,
cui⁹ motu mouēṫ. planetę uero in orbib⁹ sunt, q mo-
uēṫ alio motu, idcirco aspectui nr̃o errare uidentꝭ, dū

contra uiā superioris orbis incedūt. Hæc Bonauētura.
¶Contra cuius opinionem præsertim obijcitur, Dionys.
quod inuiolabili autoritate scripturæ canonicæ cæli
solidissimi sunt quasi ære fusi. propter quod unum & Iob.37.
idem cælum in diuersis partibus suis non uidetur sic
posse moueri contrarijs motibus, instar aquæ & aeris
seu consimilium subtilium mollium ac diuisibiliū cor
porum, & de hoc inferius plus tangetur.
¶Amplius Scotus circa hæc scribit: Supponendum Scotus.
est ꝙ nulla stella habet proprium motum localem, ita
ꝙ moueatur motu alio q̃ motu orbis in quo est. Si eñ
locum mutaret recedendo à parte orbis in qua locaṫ,
aliamq; intrando, aut nihil ei succederet, & sic uacuum
esset: aut aliquid ei succederet, & sic corpus cęleste eēt
rarefactibile & cōdensabile: aut posset scindi, receden
teq; corpore scindente, rursus continuari. uel si neutrū
istorum concedaṫ, oportet ꝙ stella mota semper sit si
mul cum alio corpore mouente. Hæc est intentio phi
losophi primo cæli. Hinc sequitur ꝙ quæcunq; stellæ
nō sunt æque distãtes, nō sunt in eodē cælo, qm̃ alia &
alia distãtia diuersis tēporibus nō pōt eē p motū pro-
prium stellæ, sed tantum per motum cæli, in quo ipsa
est. Et si stella à stella distat difformiter, ergo cælū hui⁹
mouetur difformiter à cælo alterius. ergo sunt cæli di
uersi. Mouentur autem septem stellæ seu planetæ dif-
formiter, ita ꝙ non semper æque distant à stellis fixis:
quæ fixę dicuntur, quoniam semper sunt inter se ęque
distantes, atq; eundem situm ac figuram seruãtes. ideo
respectu omnium stellarum fixarum nō oportet nisi
unum ponere cælum. Neq; reliquę septem semper in-
ter se æque distãt. Hæc duo de inæquali distantia pla-
netarum inter se & à stellis fixis, supponantur secundū
considerationem astronomorum. Possibile enim est,
de locis planetarū per instrumenta certificari, de quo-
rum numero tractat Ptolemæus in Almagesti, dist. 5.
cap. primo. ¶Et si obijciatur ꝙ radius uisualis frangiṫ Obiectio.
propter mediorum diuersitatem, ergo non certificat
de uero loco stellæ, dico ꝙ saltem certificabit de loco Dilutio.
stellæ uisibili: & si stellæ secundum locum earum uisi-
bilem æqualiter distent, ergo & secundum locum ue
rum, quoniam loca uisibilia nunc & tunc proportio-
nabiliter habent se ad loca earum uera nunc & tunc:
aut saltē nō ita improportionabiliter, ut possit esse tā
ta distantia locorum uisibilium, sine distantia locorū
uerorum. Et illa distantia ad propositum sufficit. Ad
minus ergo præter cælum stellatū sunt septem orbes
planetarum. Cōcedo q̊q; cælum superius cælo stella-
to, quia unius corporis tantum est unus proprius mo
tus. Motus autem diurnus non est motus proprius cæ
li stellati, cum cælum stellatum moueatur & alio mo-
tu, ut ex considerabilibus est probatum. Non eñ quę-
cunq; stella fixa semper æque distat ab immobilibus
polis, neq; etiā semper in tēporalibus æqualiter æque
distat à capitibus arietis & libræ, ergo motus iste diur
nus est proprius alicuius alterius corporis superioris.
Non eñ moueṫ aliquod cælū ꝑprio motu alterius, ni
si illud alterū existat superius. Consequenter de eo in q̊
nō oēs cōcordant, dubiū est an unicuiq; planetæ suffi-
ciat suū cælū, sicq; sufficiat ponere tm̃ nouē cælos. Tri-
plex quippe in motibus planetarū apparet differentia.
Vna in latitudine, qa nō sp planeta ab immobilibus
polis æque distat, secunda in longitudine, quia diuersi
nō æqualiter ꝑcurrunt zodiacū. tertia in eleuatione &
depssione, qm̃ idē planeta interdū plus ꝓpinquat cen
tro terræ, qñq; plus distat, ut ꝓbat Ptolemæus in Al- Ptolemæus.
magesti, ut apparet de Marte: qa dū ē in auge, apparet

notabiliter parug quantitatis, respectu quãtitatis quã uidetur habere dũ ẽ in opposito augis. ꝓbatur quoq; de luna, qm̃ ipsa & sole existentibus ꝓpe caudã & caput draconis, eclipsis nõ sp̃ æqualiter durat: sed qñq; diutius, aliqñ minus. q̃d esse nõ põt, nisi q̃a luna qñq; plus, qñq; minus intrat umbrã terræ, ita ꝙ ubi transit diamet lunæ, diuti⁹ morat̃ umbra p se: qm̃ ibi ẽ diameter umbræ lõgior q̃ alibi iuxta conum. Si etiam ultra negaret̃ ista eleuatio atq; dep̃ssio solis ac lunæ, neq; ex parte unius, neq; ex parte alteri⁹ posset assignari diuersa quãtitas umbrę. Sẽper etẽm umbra ęque in altũ porrigeret̃, ibiq; eẽt quantitatis æqualis. Semp quoq; luna qñ æqualiter esset ꝓpe conũ, æque eẽt iuxta &, ꝓpe umbrã. Itaq; ex his & alijs cõsideratiõibus Ptolemæi supponatur eleuatio & depressio iã p̃tacta. Porro primam distantiã scd̃m duas differentias, scilicet lõgitudinis & latitudinis, posset q̃s forsan saluare attribuẽdo planetę unũ cælũ per exitũ poloꝝ hui⁹ cæli, sicut Alpetragius nisus est saluare in suo libello de qualitate cælestiũ motuũ: qui ponẽs polos cæli stellati exire polos cæli noni, & percõsequens circa polos illos immobiles describere circulos paruos p̃ter cælũ octauũ super polos suos, sed nõ cõtrario motu moueri motui primi cæli, sed ad eandẽ partẽ: & ꝙ polus octaui cæli minus efficienter recipit influentiã illã, q̃ cælum nonum, ideo polus ille nõ cõplet circulũ, dum punctus in cælo circulũ cõplet. Cumq; polus cæli inferioris deficiat à cõpletiõe, uocat * intercisiõem primam, quam secũdum eum supplet mot⁹ cæli inferioris super polũ illum. In cælo autẽ octauo perfecte supplet, quantum ad lõgitudinem: sed quantum ad latitudinẽ, necessario est differentia. Nam polus exit polum, qm̃ mot⁹ factus sup polũ cæli inferioris, quamuis cõpleat motum huius cęli circa polũ superiorem, quantũ ad lõgitudinẽ, tñ non põt eẽ uere circulus alicuius stellæ motæ in circulo inferiore, sed sphæra: q̃a nõ redit ad punctũ eũdẽ à quo motus incepit. Ita p diuersitatẽ poloꝝ quorundã cæloꝝ ab alijs, & p * intercisionem primã & suppletionẽ eius, & specialiter in q̃busdã stellis p hoc ꝙ nõ situant̃ in medio cæli sui, nitit̃ dare fundamẽta ad saluãdũ differẽtias lõgitudinis & latitudinis in motibus planetarum. & hoc nõ ponẽdo aliq̃d cælũ inferius moueri cõtra motũ cæli sui superioris, ut talis, sed ponendo cælũ superius moueri ad eandẽ partẽ ad quã inferius. Attñ minus efficaciter, qm̃ naturale ẽ ꝙ uirtus recepta in aliquibus naturaliter coordinatis, efficacius recipiat̃ in ꝓximioribus. Hæc doctrina satis uidet̃ naturalibus cõsonare principijs, si p eã possent saluari oĩa apparẽtia s̃m lõgitudinẽ & latitudinẽ. Forsitã nanq; p eã possent saluari statiões & retrogradatiões, ꝓcessiõesq; planetaꝝ, sicut & ipse nitit̃ saluare in q̃busdã de polis. sed differentiã tertiã, utpote dep̃ssiõis & imp̃ssiõis seu eleuatiõis, impossibile ẽ saluare, ponẽdo oẽs cælos eẽ excẽtricos: q̃a tunc si planeta nõ exit cælũ suũ, sed tm̃ partẽ eius, & illa pars cæli qualitercunq; moueat̃, sp̃ æque distat à centro, ꝓ eo ꝙ totũ illud cælũ mundo cõcentricum, ubicunq; stella fuerit, sp̃ æque eleuabit̃, & æque deprimet̃ p respectũ ad centrũ suũ & quãuis nõ eẽt necessariũ ꝓpter duas differentias ponere excentricos & epicyclos, s̃m Ptolemæũ aliosq; astronomos, tñ propter differentiã tertiã necessariũ ẽ. Quo supposito, ad ꝓpositũ cõcludit, nulli planetæ ad suũ motũ sufficere unũ cælũ. Accipiat̃ ergo uerbi gratia cælum Saturni. si ponat̃ excentricũ mũdo, cũ cælũ octauum sit cõcentricũ mũdo, moueat̃ cælũ Saturni. succedit ergo aux hui⁹ cæli opposito augis, si aux huius nõ intrauit cælũ stellatum, ut duo corpora essent simul, sed tm̃ attingebat oppositum augis, minus est distãs à cẽtro terræ, q̃ aux qui nõ attinget super faciẽ cõcauã cæli stellati, uel erit ibi uacuum. Nõ ergo põt uitare incõueniẽs de scissiõe aut simulcitate uel uacuũ, nisi attribuendo ad minus cuilibet planetæ tres cælos terrã circundãtes, q̃rũ duo extremi habeãt superficies excentricas ultimas, utpote superius cõuexã atq; inferius cõcauã: habeãt quoq; illæ duæ superficies alias duas, puta superius cõcauã, inferiusq; cõuexã, excẽtricas mundo: & inter illas duas superficies erit tertius orbis, q̃ dicat̃ deferẽs, excẽtricus illis duabus superficiebus deferẽtibus: ita ꝙ dũ illi duo reuoluẽtes quãcunq; partẽ moueant̃, nõ sequit̃ uacuũ sp̃, si spissior pars unius est cõtra partẽ, minus ferẽs inter istos duos reuoluentes superiorẽ & inferiorẽ. sicq; ex motiõe eius nõ sequit̃ uacuũ nec scissio, qm̃ superficies ambæ sunt excentricæ superficieb⁹ intra quas cõtinẽt atq; mouent̃. sicq; stella fixa in parte una huius deferẽtis, qñq; erit in auge, qñ uidelicet pars in qua ẽ directe, supponit̃ parti spissiori inferioris reuoluẽtis, ac supraponit̃ parti minus spissę superioris reuoluentis: q̃a tũc maxime distabit à cẽtro terræ. Erit aũt stella in opposito augis, qñ & illa pars orbis deferentis, & ubi ipsa fixa ẽ, supraponet̃ tenuissimę parti superioris reuoluẽtis, supponet̃ spississimæ parti superioris reuoluẽtis, q̃a tũc maxime distabit à cẽtro terræ. Isti⁹ imaginatio patet exp̃ssius in figura. ¶Præterea cũ Mercurius habeat deferẽs, circa cui⁹ cẽtrũ mouet̃, & nõ circa terrã, sicut deferẽs lunę: sed ex una parte describẽdo circulũ paruũ, ut patet in Almagesti distinctione 6. sequit̃ ꝙ orbis deferẽtis cõcentricus ẽ reuoluẽtibus, sub primo uidelicet & infimo: ideo ẽ ibi ad minus ponere quinq; orbes reuoluẽtes. & q̃tuor deferẽtes. Insup præter istos oportet epicyclos ponere, q̃ nõ sunt orbes terrã circũdãtes, sed parui orbes situati in determinata parte orbiũ circũdãtiũ terrã: & hoc, q̃a maior ẽ eleuatio stellæ qñq; q̃ aliãs, q̃ eleuatio eẽ nõ posset ex solo deferente. statioq; & retrogradatio facili⁹ saluãt̃ p epicyclũ. Verũ quicq̃d sit de epicyclis, cęli mobiles circũdantes terrã, erũt saltẽ 25. uidelicet 21. planetaꝝ. Scriptura autẽ accipit firmamẽtũ ꝓ toto cælo int̃ empyreũ & elementa. Cælũ q̃q; nõ põt cedere stellæ, sicut aer & ignis reb⁹ p eos motis: qm̃ corpus naturalit̃ incorruptibile, est naturalit̃ indiuisibile. & hoc, si ponit̃ icorruptibile tã s̃m partes, q̃ s̃m totũ ut cęlũ. ideo nõ põt eẽ motus alicui⁹ in cælo nõ moto p agẽs naturale. Hæc Scotus. ¶Ex p̃habitis innotescit, quanta sit opinionũ uarietas in ista materia, quæ citra certitudinem esse censetur.

QVAESTIO IIII.

QVarto q̃rit̃, an corpora cælestia aĩata sint ac moueãtur a ꝓprijs aĩabus. ¶ Videt̃ ꝙ sic, q̃a s̃m philosophũ, in oĩ gñe id q̃d ẽ p se, ẽ pri⁹ illo q̃d ẽ p aliud siue p accidẽs: ergo in gñe mobiliũ ac motoꝝ, primũ mobile est p se motũ. & ita mouetur à motore ꝓprio intrinseco & cõiũcto, puta ab aĩa. Et hoc philosophus 8. physicoꝝ nõ solum affirmat, sed etiam ꝓbat. Similiter in libro de cælo & mũdo, defendit hoc ipsum. 2 In lib. quoq; de cælo restat̃, ꝙ differẽtiæ loci, ut sursum, deorsum, dextrorsum, sunt in cælo: q̃ tñ differentiæ s̃m eundem nõ nisi in rebus aĩatis cõsistunt. Insup ordo rerũ hoc uidet̃ exigere, sicut in lib. de causis, ꝓbatur, ubi per animas nobiles animæ cælorum intelliguntur. 3

¶Ad hoc Thomas r̃ndet: Circa hoc multiplex cõsistit opinio. Quidã etẽm dicũt, ꝙ sicut motus alioꝝ simpliciũ corporũ ẽ à naturis seu naturalibus formis eoꝝ,

Alpetragi.

interstitionem

interstitionem

Arguit̃ p̃mo ẽ ueritatem.

Tho. Aq.

Celeste corpus nō ē suiipsius motor. ita & motus cælestium. Quod nō uidetur, qm̃ omnis motus ab aliq̃ est motore. in motu uero simpliciū corporū, quãuis forma naturalis sit principiū motus, nō tamen est motor: sed essentialis motor est generãs q̃d dedit formã, & accidẽtalis motor ẽ remouẽs ꝓhibẽs, us 8. physic. ꝓbat, q̃ neq̃quã cælesti cõpetunt corpori. ¶Præterea motus naturalis est ad unã partem tm̃, & quiete perficitur naturali, estq́ corporis extra naturale ubi existentis, quæ oĩa à cælesti corpore sunt aliena. Hinc alij dicunt quod oportet cælestium corporū motum esse ab aliquo intellectu & uoluntate, sed im-

Cęlū mouetur a deo nō immediate. mediate à deo. Verꝝ hoc diuinę sapientiæ non cõgruit ordini, quia eius effectus per mediū deueniunt ad ultima, ut beatus Dionysius protestatur. Gregorius quo-

S. Diony. Gregori. q̃ 4. dialogorum fatetur, ꝙ corporalẽ creaturam deus per spiritualẽ administrat, mouet ac regit. Idcirco probabile, ꝙ aliquis intellectus creatus sit proximus motor cæli. Porro philosophi posuerunt diuersos motores diuersis motibus atq́ mobilibus correspondere. Vñ secundum eoꝝ numerum probauerunt & posuerunt numerum intelligentiarum mouentium. Vtriq́ tñ orbi assignauerunt duos motores, unũ coniunctũ, quem dixerunt animam orbis: alterum separatũ, quẽ dixerunt intelligentiam. Cuius positionis ratio fuit, quia intelligentia secundum eos habet formas uniuersales, quæ non conueniunt ad hoc, ut immediate dirigant in diuersis renouationibus motus cælestis, & in his quæ educũtur per motũ cæloꝝ. idcirco oportet habere motorem in quo sint formæ particulatæ dirigẽtes in motu, & hunc dicunt esse animã orbis. Hæc aũt positio partim hęretica est, & partim põt catholice sustineri. Philosophi nanq́ affirmãt ꝙ res secundum ordinem exeant & causentur à deo, ita ꝙ à prima causa immediate producta sit intelligentia prima, & ab illa sit anima orbis primi, & ipsa substantia orbis: & ꝓ tãto, forma seu anima illa uocari põt motor proximus sui orbis, quia dat sibi esse sicut causa sua proportiona-

Angelus angelum nō creauit ta. Sed hoc fides nostra non patitur, quæ solũ deum asserit creatorem: ideo angelos qui proxime mouẽt cælos, possumus eorum motores uocare, nõ formas substantiales aut animas: quia ab angelis recipiunt cæli motum tantum, nõ esse. Porro in hoc sustineri potest, ut dicamus angelos superiores, q formas habent uniuersaliores, esse motores remotos ac separatos: angelos autem inferiores, qui habent formas magis particulatas, proximos esse motores. Propter quod asserit

Auicenna. Auicẽna, ꝙ intelligentię apud philosophos sunt, qui in lege uocãtur angeli superiores. Animæ uero orbium dicuntur inferiores, qui dicunt angeli ministerij. Præ-

Celi mot⁹. q̃liter dici possit naturalis. terea si quæratur, an mot⁹ cæli sit naturalis: dicendum quia (ut primo cæli disseruit commentator) motus cęli dicitur naturalis, non quia principium eius actiuum sit forma aliqua naturalis, sed quoniam corpus cæleste est talis naturæ, ꝙ natum est talem suscipere motũ ab aliquo intellectu, nõ habens naturam huiusmodi motui repugnantem. Natura quippe non tantum de forma, sed etiam de materia dicitur. Verꝝ ut in lib. de substantia orbis ait Auerrois, corpus cæleste cũ sit ingenerabile & incorruptibile, nõ indiget anima uegetatiua. Motor quoq́ cæli nõ accipit cognitionem à rebus, sed habet scientiam quasi actiuam. idcirco nõ indiget anima sensitiua. hinc ſm philosophos nõ dr̃ uniuoce aĩa cęli & aĩa hominis. Hęc Thomas in Scripto.

art. 3. ¶Insuper in prima parte Summæ quæstiõe 70. Circa hanc, asserit, quæstionem apud philosophos diuersa fuit opinio. Anaxagoras nanq́, ut 18. de ciuitate dei recitat Augustinus, factus est reus apud Athenienses, Augu. quoniam dixit solem esse lapidem ardentem, negans utiq́ ipsum esse deum seu aliquid animatum. Platonici uero posuerunt corpora cælestia animata. Conformiter apud doctores fidei fuit de hoc diuersa opinio. Origenes quippe cælestia corpora asseruit animata. Origenes Quod Hieronymus quoq́ sensisse uidetur, exponens illud Ecclesiastis, lustrans uniuersa per circuitum pergit spiritus. Hieron. Eccles. Basilius uero & Damascenus libro secũdo Basilius. Damas. dicunt contrarium. Augustinus autem hoc relinquit sub dubio super Genesim secundo, atq́ in Enchiridio, ubi ait: Quod si cælestia corpora animata sunt, ad societatem pertinent angelorum. Porro ut in hac opinionum uarietate ueritas aliqualiter innotescat, cõsiderandum quod unio animæ & corporis non est propter corpus, sed animam. non enim forma est propter materiam, sed ecõtra. Natura autem & uirtus animæ deprehenditur ex eius operatione, quæ est quodammodo animæ finis. Corp⁹ uero necessarium est ad aĩæ operationem, quoniam operatio illa mediante corpore exercetur. Aliqua demũ ẽ operatio animæ, quæ non exercetur corpore mediante, sed tamẽ ex corpore aliquod adminiculum tali operatiõi exhibetur, sicut per corpus exhibentur animæ rationali phãtasmata, quibus eget ad intelligendum. Hinc talis anima cõiungitur corpori ob suam operatiõem, quamuis eam separari contingat. Porro cælestis corporis anima nequit habere operationes animæ uegetatiuæ, quæ nõ fiũt nisi in corpore corruptibili: nec animæ sensitiuæ, quia secundum philosophum omnes sensus fundantur supra tactum, qui est apprehensiuus elemẽtarium qualitatum, quæ in cælestibus nõ existunt corporib⁹. Omnia quoq́ organa sensitiuarum potentiarum determinatam requirunt proportionem secundum cõmixtionem aliquam elemẽtoꝝ, à quorum natura sunt cælestia corpora aliena. Hinc de operationibus animę nullæ cõueniũt cælesti animæ nisi duæ, uidelicet intelligere & mouere. Nã appetere sequit̃ sensum & intellectum, & coordinat̃ utriq́. Intellectualis uero operatio cum non exerceatur per corpus, nõ indiget corpore, nisi inquantum ei per sensus phantasmata ministrant̃. cumq́ uires sensitiuæ non conueniant præfatis corporibus, sicut iam dictum est, non unitur cælesti corpori anima propter operationem intellectualem, ergo ꝓpter motum duntaxat. Sed ad hoc quod moueat, nõ oportet ꝙ uniatur ei ut forma, sed per contactum uirtutis, ut mobili motor. Vnde Aristoteles octauo physicorũ, Philoso. postquam ostendit ꝙ primũ mouens seipsum, componitur ex duabus partibus, quarum una est mouens & alia mota, ostendens quomodo partes hæ uniantur, dicit ꝙ uel per contactum duorum, si utrunque sit corpus: uel per contactum unius ad alterum, non ecõtra, si unum sit corpus, non aliud. Platonici quoque non ponebant animas uniri corporibus, nisi per contactum uirtutis, ut motor coniungitur mobili. sicq́ per hoc quod Plato dixit corpora cælestia animata, nil aliud datur intelligi, quàm quod substantiæ spirituales uniuntur corporibus cælestibus, ut motores mobilibus. Denique quod cælestia corpora moueantur ab aliqua substantia apprehendente, non à natura, ut grauia & leuia, constat quia natura non mouet nisi ad unum: quo adepto, quiescit, quod in motu cælestium corporum non contingit. Sic igitur patet, quod corpora cęlestia non sunt animata eo mo

do, quo plantæ & animalia, sed æquoce. Propterea inter ponentes ea esse animata & alios, parua uel nulla differentia est in re, sed tantum in uoce. Hæc Thomas in Summa. Qui etiam in scripto secundi fatetur catholicæ fidei repugnare, quod cælestia corpora uere animata dicantur: imò ex hoc idololatriam gentilium ortam, quod aliquid uiuum esse putabant in illis.

Tho. cõtra Gentiles.

¶Insuper de his multa cõscribit in Summa contra gentiles, ubi tertio libro uigesimoprimo capite multipliciter probat, quod motus cæli est à principio intellectiuo: Nihil, inquiens, secundum propriam speciem agens, intendit formam forma propria altiorem, q̃m omne agens intendit simile sibi producere. corpus autem cæleste secundum quod est per motum agens, intendit formam ultimam, quæ est intellectus human⁹ seu rationalis anima, quæ omi forma corporali est altior. non ergo agit ad generationem secundum propriam speciẽ alicuius singularis agentis, ut agens principale: sed secundum speciem alicuius superioris agentis intellectualis, ad quod se habet corpus cæleste, ut instrumẽtum ad agens principale. Cumq́ agat ad generationem secundum quod mouetur, sequitur quod ab intellectuali substantia moueat. ¶ Amplius, si principium motus cæli est sola natura absq́ apprehensiõe aliqua, oportet quod principium mot⁹ cæli sit forma cælestis corporis, sicut & in elemẽtis. Quamuis enim formæ simplices non sint mouentes, sunt tamen principia motuum: quia ad eas consequuntur motus naturales, sicut & omes aliæ naturales proprietates. sed motus cælestis consequi non potest formam cælestis corporis, sicut actiuum principium. sic enim forma est principium motus localis, inquantum alicui corpori secũdum suam formam debetur aliquis locus, in quẽ mouetur ex ui suæ formæ, tendentis in illum locum: quem quia dat generans, dicitur esse motor: quemadmodum igni ex sua forma cõuenit esse sursum. corpori autem cælesti secundum suam formam non magis debetur unum quàm aliud. principiũ ergo motus cælestis non est sola natura, sed aliquod per apprehensionem intellectualiter agẽs. Hoc idem probat ibidem per alia multa. Veruntamen ea quæ scribit de hac re in libris præallegatis, non uidentur adinuicem consonare. Nempe (ut patuit) in scripto testatur hæreticũ esse, dicere quod corpora cælestia uere sint animata: sed in Sũma cõtra gentiles lib. secundo affirmat: Hoc quod dictum est de animatione cæli, non diximus quasi asserendo secundum fidei doctrinam, ad quàm nihil ptinet, siue sic, siue aliter dicatur. Vnde Augustinus in libro Enchiridion loquitur: Nec hoc quidẽ certum habeo, utrum ad eãdem, utpote angelorum, societatem pertineãt sol & luna & sidera cuncta. De his uero quæ fidei sunt, non licet ambigere. Insuper in prima parte Summæ asseruit, inter eos qui dicunt corpora cælestia animata & inter aliter sentientes, nullam aut modicã differentiam esse: quia secundũ utrosq́ anima cæli nõ posset nisi intellectualis consistere, non sensitiua: talisq́ anima non potest corpori uniri nisi ut motor, nõ ut forma substantialis. Ex quibus ibi concludit, quod etiam secundum philosophos corpora cælestia dicuntur æquiuoce animata, & planetæ ac animalia. Verũ his uidetur non concordare, quod in Summa contra gentiles lib. secundo cap. 69. disseruit: Quia, inquiens, Auerrois suam opinionem maxime nititur confirmare per uerba & demõstratiões Aristotelis, restat monstrandum, quod secundum doctrinam philosophi necesse sit dicere intellectum seu intellectiuum principium secundum suam substantiam uniri alicui corpori ut formam. Probat nanq́ philosophus in libro physicorum, quod in motoribus & motis impossibile sit in infinitum procedere. Vnde concludit quod deuenire oportet ad aliquod primum motum, quod uel mouetur ab immobili, aut mouet seipsum. atq́ de his duobus accipit secundum, uidelicet quod primum mobile mouet seipsum hac ratione, quia quod est per se, prius est eo quod est per aliud. deinde ostendit q́ mouens de necessitate in duas diuiditur partes, quarũ una est mouẽs, & alia est mota. ergo primum se ipsum mouens, ex talibus partibus duabus componitur, & omne tale est animatum. Cælum ergo secundum Aristotelẽ uere est animatum. Hinc secũdo de cælo, dicit expresse quod cælum est animatum. & q́ propter hoc oportet in eo ponere differentias positionis, nõ solum quo ad nos, sed etiam secundũ seipsum. Inquiramus ergo qua anima cælum sit animatum ꝭm Aristotelis positionem. Probat autẽ undecimo Metaphysicæ, q́ in motu cæli est aliqd considerare quod mouet oĩo immotũ: & aliqd q̃d mouet, motũ. Porro q̃d mouet, omino immotum, mouet sicut desiderabile ab eo q̃d mouet. Ostendit quoq́ q́ non sicut desiderabile desiderio cõcupiscentiæ, quod est desiderium sensitiuum, sed sicut desideratum desiderio intellectuali. ergo cælũ quod mouetur ab illo, est desiderans atq́ intelligens nobiliori modo q̃ homo, ut probat ibidem. Cælũ ergo secundum Aristotelem cõpositum est ex anima intellectuali & corpore. Hoc item insinuat secũdo de anima, dicens: Quibusdam inest intellectiuum & intellectus ut hominib⁹, & si aliquid huiusmodi est. actiuum autem homine rationabilius, utpote cælum. Cõstat demum q́ cælum ꝭm Aristotelem non habet animam sensitiuam, quia haberet organorũ diuersitatẽ: quod non cõuenit simplici corpori, ad quod designandum subiungit, quod quibus de numero corruptibiliũ inest intellectus, insunt omnes aliæ potentiæ, ut daret intelligere quod aliqua incorruptibilia habẽt intellectum, uidelicet cælestia corpora, quæ non habent alias potentias animæ. idcirco nec dici põt q́ intellectus cõtinuatur corporibus cælestibus per phãtasmata, sed dicere oportebit ꝭm philosophũ, q́ intellectus ꝭm suã substãtiã uniat corpori cælesti ut forma. Hæc Thomas ibidẽ.

Philoso.

¶Cæterũ, q́ ait Platonicos nõ posuisse aĩas uniri corporibus nisi sicut motores, uidet pati instãtiã, q̃a Porphyrius, Auicebrõ, Plotinus, Macrobi⁹, Apuleius, imò & Proclus, inter Platonicos summi, dixerũt materiam eẽ purã potentiã & non ens. i. nõ aliqd actuale. ideóq́ esse sortiri à forma substãtiali. Verũ est tñ, q́ animã rõnalẽ dixerũt corpori ita uniri. Siqdẽ in eodẽ ponebãt plures formas substãtiales, saltẽ q̃dam corũ. Porphyrius q̃ppe Aristotelẽ & Peripateticos in multis est assecutus. In hoc autẽ cõsentio, q́ ꝭm Aristotelẽ & Platonẽ p̃cipuosq́ eorũ sequaces, cælestia corpora uere sunt animata, quãuis ꝭm sacratissimæ nr̃æ fidei ueritatẽ uideat q̃ plurimis aliter sentiendũ. Et quãuis ꝭm Augustinũ sup Genesim, de hoc nõ sit aliqd asserẽdũ nisi p̃specta certius ueritate, securius tñ seu minus periculosum reor sentire, q́ nõ sint aĩata q̃ q́ animata existant, præsertim cum sancti communiter dicant duas rationales seu intellectuales creaturas deum creasse, utpote angelum & hominem, quod etiam Gregorius, Bernardus, Beda, multiq́ alij exclusiue intellexisse uidentur. Quod si corpora cælestia uere animata dicant, ita

Cælum mouet à principio intellectiuo extrinseco.

Dionysi⁹.

August.

Dionysi.

Cælestia corpora aĩata p̃bãtur Platoni ac Aristoteli non fidei.

quod orbes & stellæ sunt intellectualis naturæ, multa occurrerēt inq̄rēda, uidelicet an sint cōprehēsores an uiatores, & utrum sint cōfirmati in gratia, an etiā unq̄ peccauerūt, & si nō, quomodo accidit hoc, cū sint inferiores naturæ q̄ angeli, in q̄bus deus reperit prauitatē. & item an sint inuocandi, sicut & cæteri sancti.

Petrus. ¶Præterea Petrus: Quidā, inquit, dixerunt ꝙ cęlum cū sit primū mobile, mouet̄ immediate à prima causa, q̄m motus infinitus. i. sine fine, ē à uirtute infinita, ſm Philoso. philosophū 8. physicoꝝ. Veꝝ positio ista nō cōuenit, q̄a motus cæli nō ē infinitus: imò cessabit, nec æternaliter fuit. Virtus q̄ꝙ primæ causæ, cū sit infinita, est uirtuti cuiuscūꝙ motorꝫ ac moti improportiōabilis. ideo posset mouere spatio īproportionabilit̄ breuiori. Alij posuerunt ꝙ mouet̄ ab anima, dicentes corpora cælestia animata & animas eoꝝ mouere ea, ut assimilētur intelligētijs in ꝓductiōe inferioꝝ. Sed hæc positio extat erronea, q̄m corpora cęlestia nō sunt aīata, cū non sint corpora organica. Intelligētiæ quoꝙ nō sunt causæ inferioꝝ. Alij dicunt ꝙ mouet̄ à forma ꝓpria inclinante, quæ est causa motus eius ad locū suum, quēadmodum accidētium alioꝝ. Vñ libro de Trinit. ait Boethi⁹, habetꝙ motū forma materiæ cōiuncta. Sed q̄m mobile oportet esse ens actu, materia uero nō est ens actu cōpletū, hinc alij dicunt ꝙ nullum corpus mouet̄ sufficiēter à forma sua, sed mouet̄ à generāte suo tanq̄ ab essentiali motore, & à remouente ꝓhibens tanquā à motore accidentali. Veꝝ tali motore nō indiget cælum. ꝓpter quod dicunt ꝙ mouetur ab intelligētia ad regimē inferioꝝ per motum cæli diuinitus deputata, quoniam deus regit creaturam corporalem mediante spirituali, secundum Gregorium. Hæc Petrus.

Boethius. (margin, beside "modum accidētium alioꝝ")

Richard⁹. Aristot. Auicenna ¶Insuper Richardus absolute r̄ndet, ꝙ corpora cælestia nō sunt aīata, dicendo: Quamuis Aristoteles & Auicenna senserunt cęlestia corpora esse aīata, Aristoteles q̄ppe 2. de cælo testatur, Ipsa sunt uiua, operationem animalem habētia. Auicenna quoꝙ 9. Metaphysicæ suæ, Cælum, ait, est animal deo obediēs. & etiam Origenes Origenes, Cæli, dicens, sunt animalia rationalia, sicut apprehensores creatoris. ad quod item quidam allegant illud Baruch: Stellæ dederunt lucem in custo-Baruch. 3. dijs suis. Vocatæ sunt & dixerunt, assumus, & luxerunt ei cum iucunditate. in hoc t̄n istis acquiescendum non August. est. Quamuis etiam Augustinus hoc interdum sub dubio dereliquit, indubitanter t̄n dicendum ꝙ animata non sunt. Non enim habent uegetatiuam aut sensitiuam animam, nec possunt habere animam tantum intellectiuam: q̄m nullum corpus potest informari anima intellectiua, nisi habente uim uegetandi & sensificandi. Operationes nanꝙ intellectuales non exercet ꝑ corp⁹, nisi mediantibus uiribus sensitiuis quibusdam. autoritas ergo Baruch metaphorice est sumēda, sicut Psal. 113. & illud: Mare uidit & fugit. ¶Pręterea si corpora cælestia essent animata, essent uenerāda & inuocāda, q̄ cōtra Iob uir sanct⁹ ait: Si uidi solem cum fulgeret, & lu-Job. 31. nā incedentē clare, & osculatus sum manū meā, quæ ē iniq̄tas maxima, & negatio contra deum altissimum. Hinc ponere corpora cælestia animata, est articulus Parrhisiis excommunicatus à domino Stephano Parrhisiensi episcopo. Hæc Richardus.

Albertus. ¶Insuper de his scribit Albertus: Quod cælum à natura moueri non ualeat, concorditer dicunt om̄es phi-Celū à natura neq̄ moueri. losophi Epicurei & Stoici ac Peripatetici, ob unā hāc simplicem rationem, quoniam omnis motus naturalis localis, est à generante, uel prohibens remouente, ut probat philosophus. Cuius causam commentator assignat, dicendo: Quantum generans dat de forma, tantum dat de consequentibus formam, quę sunt motus & locus, Hinc nihil in suo loco existens mouetur à natura, sed quiescit ibidem. Cælum autem mouetur in loco suo, non ergo à sua natura, sed à causa superiori, quæ intelligentia est actiua. Nullum etenim mouens producit diuersa per ordinem artis & sapientiæ ordinata ad unum, nisi intelligentia. Hinc Peripatetici dixerunt intelligentiam esse actiuam formis plenā, quas explicat motu sui orbis in inferioribus quæ mouet. Rursus, quia uidebant ꝙ intelligentia secundum se non potest esse alicuius corporis actus seu forma, & motor coniunctus ei quod mouet, dixerunt omnes sectæ philosophorum, ꝙ hic motor cæli est anima, & ꝙ cæli mouētur immediate ab animabus, & mediate ab intelligentijs, ita ꝙ Plato ait in primo Timæi, ꝙ crea- Plato. tor ad imitationem pulcherrimi mundi archetypi existentis in ipso, mundum pulchrum producens, cū perfectio intellectus deesse non posset, & non nisi animę posset intellectus accedere, dedit ei animam rationalē & intellectualem, ipsamꝙ posuit in medio, quatenus æqualē relationē haberet in circuitu ad circunferentiam, in exercendo uires ad omnem partem mundi, cui tamē animali creator nec manus dedit, nec pedes, nec alas: quia nil erat extra ipsum, ad quod moueri deberet aut indigeret. Itaꝙ Aristoteles, Auicenna, Auerrois, cum suis sequacibus, dixerunt proximum cæli motorem animam esse, & illam moueri ab intelligentia, quæ est ordinatrix motus animæ ad finem à creatore dispositum. Verum hæc omnia cōtraria sunt patrum traditioni, ac fidei. Nā & Damascenus ait libro secun- Damas. do capite sexto: Nullus autem cælos animatos existimet. Inanimati sunt enim & insensibiles. Et iterum dicit, quod omnes tales qui cælos & luminaria animata dicunt, sunt patris sui diaboli, & cum ipso sunt maledicti. Dicendum est ergo, sicut ibidem loquitur Damascenus, quod uniuersa diuina iussione facta sunt & firmata, uoluntatemꝙ dei & eius consilium pro incon- Ambros. cussibili fundamento sortita sunt. Ambrosi⁹ quoꝙ in suo Hexameron libro primo: Ego, inquit, qui profun- Fides nō disputatione suspensa. dum artis ac sapientiæ dei comprehendere nequeo, non me disputationum libramentis committo, sed omnia in eius reposita æstimo potestate, sic quod uoluntas eius fundamentum sit uniuersorum. Ideo illos suis relinquamus contentionibus, qui mutuis disputationibus se refellūt. Nobis uero satis est ad salutem nō disputationum controuersia, sed ueritatis pręceptum: nec argumentationis astutia, sed fides mentis, ut seruiamus potius creatori quàm creaturæ. Hinc dicimusꝙ omnia ista mouentur iussu ac dispositione diuina, & quod deus omnium horum motor est. Et sicut deus disposuit sapientia sua, ita mouentur ad propagationem generationis & corruptionis inferiorum, quandiu stat hic mundus donec implebitur numerus electorum. Mouentur inquam in locis suis motorem habentia, nō naturam, nec animam, sed uirtutem diuini imperij, cui obedit omne quod in natura est. Veruntamen quidam temporis nostri dicunt, quod angeli sunt intelligentiæ, deo deseruientes in motu sphærarum. Quod ortum habet à Rabbi Moyse Iudæo. Sed hoc dictum ex imperitia uenit, quoniā omnis qui scit qualiter philosophi intelligentias posuerūt, scit quod angeli non sunt intelligentiæ. Nam ex alio & ad aliud creantur & multiplicantur intelligentiæ & angeli.

Omnes etenim angeli à deo immediate creati sunt, & ad ministeria uirtutis assistricis ac ministratricis multiplicant. Intelligentiæ uero secūdū philosophos nō immediate creant à deo, sed prima intelligētia immediate à deo est, secunda à prima, & tertia à secunda, sicq; deinceps usq; ad decimam. Adhuc tn̄ est una opinio, quam

Aneualpe. Alpetrag.

tangit Aneualpetras seu Alpetragi⁹ in astrologia sua, ꝙ omnia cælestia corpora mouentur ab uno motore primo, cuius uirtus fortior est in immediato q̄ in mobili mediato. Hinc supremum cælū qd̄ est stellatum, secundum ipsum, mouet in uiginti quatuor horis. Et si quis ita uult dicere, caueat ne per primū motorem intelligat deum, cuius uirtus nec ꝓficit, nec deficit, cōparata ad immediatum mediatumve mobile, sed est infinita ad quodlibet. Per primum ergo motorem intelligat uirtutē creatā, à deo influxā mobili primo. qd̄ uirtutem suā motiuā extendit in mobile quodlibet proportionabiliter sibi cōiunctū. Hæc Albertus in Scrip.

¶Ampli⁹ lib. de coæquæuis, tractatu de cælo, multa super his scribit, uarias allegādo autoritates Aristotelis, Auicennæ, Auerrois, ad ꝓbandum corpora cælestia esse animata. sed qm̄ certum est, Platonem, Socratem ac præfatos, imò Peripateticos Platonicosq; communiter ita sensisse, autoritates illas dimitto. Allegat

Rab. Mo.

& Rabbi Moysen in secunda collatiōe ducis neutrorū, dicentem: Cæli sunt animalia rationalia, apprehensoresq; creatoris. Et hoc uerum esse probatur etiam per legem. i. per scripturas ueteris testamēti seu legis Mosaicæ. Nec solum sunt corpora mota, ut ignis & aqua, ac terra. sed sunt sicut dixerunt philosophi, animalia obedientia creatori, & laudant ipsum, & cantant ei cā-

Auicenna.

ticum grande, & laudem sublimem. Præterea Auicenna 6. de naturalibus, & in libro suo de cælo & mundo, expresse dicit ꝙ cælum habet animam & phātasiam, cui obedit uniuersa materia mūdi inferioris, quemadmodum corpus animalis obedit animæ suæ. Et sicut corpus animalis immutatur secundum imaginatiōes delectabilium seu tristium rerum, apprehensas ab aīa animalis, ita materia elemētorum immutatur ad imaginatiōes motoris cæli. Propter qd̄ fiūt qñq; terræ mo-

Hierony. Eccle. 1.

tus atq; scissuræ in terra. Adhuc autem S. Hieronym⁹ super illud Ecclesiastis, Lustrans uniuersa in circuitu ꝑgit spūs, testatur: Ipsum solem Salomō spiritum nominauit, eo ꝙ animal sit & spiret & uigeat, ac omnes or-

Damas.

bes suo expleat cursu. Sed his obuiat Damascen⁹, apte affirmās cælos non esse animatos. Dicimus ergo cum sctīs, cælos animas nō habere, nec animalia esse. & si uellemus philosophos ad idem cum sanctis reducere, dicemus ꝙ quædam intelligentiæ in orbibus sunt deseruientes deo in motibus orbium, & intelligentiæ illæ dicuntur animæ orbium, non uniuoce cum intelligētijs. i. animabus intellectualibus hominum: quia nō egrediuntur in actum intelligendi per abstractionem à phantasmatibus, nec comparantur ad orbes secundum ratiōem hanc, qua anima dicitur endelechia seu forma corporis organici physici, potentia uitam habentis. Intellectus enim corporis, nullius est actus. Denicq; ꝙ ista sit sententia & intentio philosophorum, patet ex dictis eorum. Ait quippe Rabbi Moyses 2. collatione ducis neutrorum: Nullus cito dicit ꝙ cælū habeat animam, sed apprehendit hoc labore intellectus. Auditor autem putat ꝙ hoc longe sit à scientia. id est, à uera notitia, quando ascendit in cor eius, cum dicim⁹ quod cęlum habet animā, quasi anima illa sit sicut aīa hominis aut asini, sed non est ratione hac dictum. Est autem ratio eius, quod motus ipsius localis ostendit, quia in ipso est principium à quo mouetur sine dubio. & illa uirtus prima dicetur anima. Eandem sentētiam dicunt Auerrois & Auicenna, & penè omnes philosophi. sicq; non est contradictio inter sanctos atq; philosophos de animatione cælorū, nisi nomine solo. Sancti nanq; abhorrent nomen animæ circa cælorum formationem, ne cogantur fateri cælos animalia esse. bene tamen concedunt, ꝙ intelligentiæ quædam seu angeli moueant cęlos. Antiqui uero philosophi deum & angelos dicebant animas mundi. Vnde quarto de Ci-

August.

uitate dei loquitur Augustinus: Hi soli aduertisse uidentur quid sit deus, qui crediderunt eum esse animā motu ac ratione mundum gubernantē. Hæc Albert⁹.

¶Insuper in cōmentario suo super librum de Causis, etiam multa hinc scribit, primo recitans rationes propter quas Peripatetici ac Stoici dixerunt motum cæli esse ab anima: & addit, Epicurei autem qui principium motus ponebant figuras & uacuum, soli dixerunt motū cæli per naturam esse, atq; principium eius esse rotunditates atomorū, ex quibus cælum esse compositum asserebant. Auicenna uero & Algazel eius sectutor, & ante eos Alphorabius, & inter Græcos Alexander & Porphyrius, dixerunt cælum moueri ab anima imaginatiua & electiua. aliter enim secundum eos non moueretur determinate ab hoc situ in illum, & de illo in alium, ac rursus ab alio illo in primum. Nempe concipiens differentias situs particulariter & determinatè, imaginatiuum est & electiuum. Hanc demū opinionem Hermes Trismegistus, Socrates, Plato, totaq; secta Stoicorum defendit, ac multi Peripateticorum. Contra quam disputant Auerrois ac Rabbi Moyses, multiq; alij philosophorum Arabum: quoniam anima per imaginationem & electionem mouens, est determinata ad unum, in quod perueniens quiescit, nec ultra progreditur, quod motori non cōuenit cæli: cui⁹ cum motus sit iugiter uniformis, potius ab intelligentia erit q̄ ab anima tali. Et quamuis intelligentia secundum esse suum sit separata, tamen per lumen suū huic aut illi influxum, efficitur immediata mobili & coniuncta. & lumen illud acceptum in cælo, est specificum esse cæli. quod propria puritate perceptiuum ac susceptiuum est luminis huius. Hæc idem.

Nota uaria philosophorū dicta de cęli motore

¶Quæ tamen recitatiue magis scribit q̄ assertiue, præsertim ista in commentario suo super librum de Causis contenta. Denicq; in uerbis eius præhabitis aliqua contineri uidentur obscura. Primum est, quod in Scripto secundi testatur omnes philosophos Epicureos & Stoicos ac Peripateticos concorditer dicere, cælum à natura moueri non posse. In commentario autem super librum de Causis, sicut iam patuit, narrat ꝙ soli Stoici dixerunt cælum à natura moueri. Secundū est, quia in Scripto affirmat quod omnes sectæ philosophorum dixerunt cælum moueri ab anima, & cælos immediate moueri ab animabus, & mediate ab intelligentijs, sed in præfato ait commentario quod nō solum Epicurei, sed Auerrois quoq; & Rabbi Moyses asserunt cælum moueri nō ab anima, sed ab intelligentia: & quod intelligentia efficitur cælo immediata & cōiuncta per lumen à se cælo influxum. Tamen quod Auerrois & Rabbi Moyses dicunt de anima, uidētur intendere de anima imaginatiua, quam probabile est in cælo non esse.

Dionysi.

Celi motor nō idē scriis & philosophis. Hinc quoque quod ait Albertus, concordādo philosophos sanctis, quod solum dissentiant uoce, non re, non uidetur posse saluari: quia ut etiam fatetur Albertus, philosophi præcipui posuerunt intelligentias animasque cælorum realiter suppositaliterque distingui. sancti uero dixerūt immediatos cælorum motores angelos seu intelligentias esse, & eos per similitudinem quandā animas nuncupari. Rursus, quod Albertus reprobat uerba dicentium, quod intelligentiæ sunt angeli, non uidetur apte prolatum: quia re uera sic est, & ex uerbis Alberti hoc sequit, cū dicat omnē intellectualē seu rationalē creaturā esse hominē seu angelū. Et psuasio qua id reprobat, nō in ueritate, sed falsitate fundat. falsa quippe, imò hæretica est philosophorum illa opinio, quod una intelligentia creauit aliam. Eadem quoque substantia diuersis rationibus angelus & intelligentia nominatur, atque ut ex uerbis patuit Thomę, Auicenna etiam dixit hoc. Postremo quod dicit lumen ab intelligentia cęlo influxū, existere specificum esse cęli, non uidetur idonee dictū: quoniam esse specificum rei, est esse suum substantiale, substantialis ve forma, quod intelligentia non produxit, nec indidit cælo, sed omnipotens tantum creator.

Angelus & intelligentia tm̄ ratione differunt.

Celū esse specificum h. b. t a deo non ab intelligentia.

Udalric⁹. ¶ Hinc quoque Vdalricus in Sūma sua libro 4. fatetur: Substantiæ intellectuales quæ apud philosophos uocantur intelligentię, in scripturis angeli nuncupantur, secūdum quod penes illuminationes distinguuntur. Intelligentiæ uero mouent cælos, non autem deus effectiue & immediate. Nec efficiens motor & coniunct⁹ potest habere naturam & proprietates primæ causæ, ut in libro ducis neutrorum probatur, cum prima causa sit esse penitus separatum, cuius proprietas est omnipotentia. & actio eius creatio. Nec motor talis potest habere rationem ultimi finis, quoniam omne quod mouet, est propter id ad quod mouet, sicut propter operis finem. Finis uero ultimus est propter se ipsum, & omnia alia propter ipsum. Mouens quoque nō est perfectum neque sufficiens per seipsum suas largiri bonitates. aliter motus esset superfluus, sed prima causa per seipsam ad hoc omino perfecta est. Hinc philosophus hac uia procedens, ponit primam causam ante primam intelligentiam libro de principio uniuersitatis, atque in libro de natura deorum, & libro de regimine dominorum. Consentit & Plato qui in Timæo præter deos qui orbium sunt motores, ponit patrem deorum, qui deos illos & totum uniuersum cōdidit sine motu. Sic ergo de intelligentijs loquimur, sicque philosophi tractant hāc quæstionem, an intelligentiæ ipsę sint angeli. Variant tamen in hoc. Nam Auicēna & Rabbi Moyses ac Isaac dicunt intelligentias esse, quas lex diuina angelos uocat. Alij dicunt oppositum, quoniam ea quæ intelligētijs ascribunt philosophi, non conueniunt angelis. distinctio quoque secundum illuminatiōes & alia multa, quæ (teste scriptura) angelis competunt, nec ad intelligentias pertinēt. Inter hæc autem nos firmiter asserimus, uel intelligentias non esse in rerū natura, uel ipsos angelos esse. Oppositum quippe, fidei extat contrarium. nullum enim esse intellectualem naturam præter angelicam & humanam, pandit Christus apud Lucam, dicens mulierem. i. diuinam sapientiam habere decem dragmas, quarum decima olim perdita, per uerbū incarnatum reperta est. Præterea Prolemæus in Almagesti dicit intelligentias non mouere cælos, sed solam dei uoluntatem, quod & multi mathematicorum affirmant, specialiter uero Alpetragius in scientia secretorum astronomiæ, quæ sibi asserit reuelata. dicit enim omnes cælos immediate moueri uirtute diuina, & quod diuersimode mouentur, hoc est propter distantiæ gradus à primo: quoniam omnis primi motoris uirtus, maiorē in mobili immediato. ideo illud uelocius mouet. hanc quoque posuit causam, quod stellæ uidentur stantes siue retrogradæ. Epicyclos uero excētricosque negauit, & motum planetarum cōtra primi mobilis motum. Quod tamen irrationabiliter dictum esse hinc cōstat, quod in inferioribus istis uidemus omne mobile mouēs seipsum, esse perfectum per motorem sibi coniunctum, ut patet in animalibus uniuersis. idcirco quod primum mobile cuius motus est primus motuū, & causa omnis motus, non sit per aliquod mouens sibi coniunctum, perfectum seu actuatum, inconueniens ē omino. Porro nobis uidetur consentiendum probabiliori opinioni Peripateticorum, dicentium cælos moueri ab intelligentijs tantum, prout Aristoteles, Rabbi Moyses atque Auerrois dicunt. Sunt enim intelligentiæ tres ratiōes, secundum quas diuersa sortita est nomina. Etenim secundum naturam suam in se, intelligentia est: & secūdum proportionem suam ad mobile, anima dicitur: ac propter eleuationē sui supra id quod est actus corporis, appellatur in libro de Causis, anima nobilis. Est equidem anima nobilis principium & causa motus circularis ad formam intelligentiæ. Hæc Vdalricus.

Philosop.

Plato.

Lucę. 15.

Ptolemę⁹.

Alpetrag.

Intelligentia ... cupatur

Dionys.

¶ Veruntamen iuxta præhabita potius est tenendū, quod secundum Aristotelem, commentatorem, autorem libri de Causis, ac Rabbi Moysen, cuilibet orbi cælesti deputati sunt duo speciales motores, uidelicet intelligentia, anima nobilis, realiter personaliterque distincti, quod, librum de Causis subtiliter intuenti, lucide patet. denique quod Vdalricus refert de Alpetragio, ut quod secretum astronomiæ sibi asserit reuelatum &c. Albertus in scripto secūdi, de Alphorabio narrat. Nec potest dici quod fuit idem binomius: quia (ut ambo cōscribunt) Alphorabius sensit cælum moueri ab anima imaginatiua & electiua, non immediate uirtute diuina, ut Alpetragius.

De Alpetragio.

¶ At uero Durandus hic probat, quod motor cæli nō potest esse anima, quæ sit forma substātialis informās materiam: quia cū idem secundū idem nequeat esse mouens & motum, oportet ipsam rem motam ex se diuidere in partem mouentem, atque in partem motam, ut dicitur Physicorū 8. & pars quæ moueret aut esset anima, & pars quæ moueretur, esset materia: aut pars una quantitatiua, composita ex forma & materia, moueret aliam partem quantitatiuam ad imperium animę, sicut in animalibus. Primū non ualet dici, quia materia secundū se non potest habere rationem mobilis, cū secundum se non sit quāta, nec secundū se sit subiectum ens actu, quod pręcipue requiritur ad motum localē. Nec forma respectu materiæ potest habere ratiōem mouentis, quoniam forma & agens nō coincidūt in idem secundū numerū. Hæc Durandus.

Durand.

Dionys.

¶ Cuius dicta uidentur esse contra illud authenticum & commune, Formæ est agere & mouere, materiæ uero moueri ac pati. Rursus, quamuis materia secundū eē abstractiōis, quod habet in anima, nō sit quāta, tamen scdm esse suum reale nūquam est nuda, neque à quātitate actualiter separata. Quamuis etiam forma & agēs nō coincidant in idē numero respectu eiusdē, bene tamen respectu diuersorum, forma etenim rerū compositarum, est effectiuū & radicale principium re-

spectu quorundam effectuum, præsertim anima rationalis. Amplius, ex hac persuasione Durandi sequeretur, quod nec animalia mouerent se ipsa, seu q̃d aĩa in ipsis nõ esset pars mouens, nec materia pars mota.

¶Insuper Bonauentura, primo hic sciscitatur, utrũ cælum mouetur immediate à deo. Respõdet, In omi operatione deus intime & immediate operatur, cum diuina uoluntas sit omnium specierum motionumq; prima ac summa causa. In aliquib⁹ uero sic operatur, quod ipse est tota causa. In cæteris taliter agit, & mouet, quod uirtutem agendi ac mouendi communicat creaturæ. Et prima dicuntur mirabilia, secunda uero naturalia quantum ad egressum. Dũ igitur quærit, an motus primi mobilis sit immediate à deo, quæstio nõ est, an uirtus diuina immediate ac intime operet ad illam exercendã mutationem: quia sic nil mouetur, nisi ipse moueat & cooperet uirtuti motiuæ, sed est quęstio, utrum motus primi mobilis sit à deo tanquam à tota causa, an simul cum uirtute diuina mouente moueat aliqua alia uirtus. Ad quod plane potest responderi, quod cum motus ille nat⁹ sit conuenire uirtuti finitæ, diuinaq; bonitas cõmunicet creaturæ, quod ipsa est nata suscipere: hinc primũ illud mobile mouet mediãte uirtute creata, sicut & mobilia alia. Philosophus autem uirtutem motoris cælestis dixit adeo proportionari suo mobili, q; si modicum quid materiæ corpulentæ adderetur mobili illi, lassaretur in mouendo uirtus motoris. Consequenter quærit, an motus cælorum sit à propria forma uel ab intelligentia. Ad quod respondens: In hac, inquit, quæstione duæ sunt positiones probabiles, rationi ac scripturæ concordes, præter tertiam dicentiũ cælos esse animatos ac instar animalium inferiorum moueri à ꝓprijs animabus, quas dixerunt regi ac dirigi à deo mediantibus intelligentijs. Quæ opinio falsa est, propter quod Augustinus retractat, quod in libro de immortalitate animę dixit mundum animari. Est quoq; contra multos philosophicos tractatores, dicentes intellectualem essentiam corpori non uniri ut formam seu animam, nisi mediante uegetatiuo ac sensitiuo. Porro modus respondẽdi catholicus, duplex est. Aliqui enim dicunt quod cælum mouetur à propria forma, quoniam habet quantitatem atq; figuram per quam habile est ad motum huiusmodi. Habet quoq; lucis perfectiõem & formã, q̃ inter cæteras formas corporales est magis actiua & quasi mediũ tenẽs inter formas corpales ac spiritales. sicq; p uirtutẽ huius formæ mouẽtur cęlestia corpora motu orbiculari multo fortius & sufficientius, q̃ elementa motu recto: nec ad motum cælestem adhiberi oportet ministerium intelligẽtiæ aut animæ, sicut nec ad motum elementaris naturæ. Nec obstat, q; recedit ab eodem loco ad quem mouetur. Cælum nanq; proprie non mouetur ad locum, sed potius circa locum: nec pars existens in oriente, mouetur ad occidentem, quasi illum situm determinate intendat, sed quia intẽdit moueri orbiculariter, q est motus conueniens suæ naturæ. Verum ex his sequi uidetur, q; quies esset cælo uiolenta seu contra naturam. Alia positio est, q; deus mouet cælum mediante intelligẽtia seu angelo, iuxta congruentiam ordinis uniuersi, quo corporalia p spiritualia mouẽtur & gubernãtur. Vnde quemadmodum congruum est angelos deputari ad ministerium hominum, sic congruum est quosdam angelos deputari ad motum regimenq; cælorũ. Et ista positio magnorum est in philosophia ac theologia, quoniã consors est fidei, pietati ac rationi. Hæc Bonauentura.

Bonauen.

Cęlũ mouetur uirtute finita immediate

Philosop.

Cęlum nõ moueť ab intrinseco instar animalium.

Augustin.

Angeli ministerio cęlum mouetur

¶Præterea Gulielmus prima parte libri de uniuerso, narrat ac reprobat opinionem dicẽtium totum q̃d est à luna supra, uitam esse solummodo: & stellas ac luminaria nil aliud esse q̃ spiritus, & nihil omnino corporeitatis aut corpulentiæ esse ibidem. Fulgores autẽ & luminositates, quæ ibi apparent, procedere ab ipsis spiritibus. In quẽ errorem potissime lapsi uidentur ex consideratione nobilitatis ac ordinis lucis, quæ inter omnia quæ uidentur, prima & nobilissima est: ergo à spiritali natura primo profluxit, quare nec corpus est nec spiritus, sed medium inter ea. Verum ex horũ positione sequitur, non esse in cęlestibus uerum motum. & homines huius opinionis, non solum indigent sensu, quoniam nec sensibus credunt, ideo indigent pœna. ¶Consequenter Gulielmus in secunda parte libri eiusdem, scribit multum prolixe de animabus cælorũ, non quidẽ directe probando eas non esse ponendas, sed non posse poni eo modo, & ob talem finem q̃ eas posuerũt philosophi, utpote q; animæ illæ cælos mouerẽt ob situum renouationem, atq; ut intelligentijs assimilarentur, quasi ipsas intelligentias & assimilationes earum summe finaliterq; appeterent. Quod multipliciter reprobat, & (ni fallor) reprobationes eius parum cõcludunt cõtra mentem philosophorum, q utiq; cognouerunt & scripserunt deũ altissimũ esse omnium causam ultimate ac summe finalem, eiusq; cognitionem & assimilationẽ uniuersis intelligentijs & animabus nobilibus esse finem supremũ ac feruẽtissime affectatũ. Nihilominus posuerũt ordinẽ proportionalẽ inter intelligentias & animas nobiles, ita quod prima & summa anima nobilis, scilicet anima primi mobilis, specialiter conuerteretur ad intelligentiam primam: quatenus dirigeretur & perficereť ab ea immediate, attamen à deo principaliter ac mediate, hoc est, mediante intelligentia prima, à qua etiam putauerũt primã nobilem animam esse creatam. Cõformiter dixerunt secundam animam nobilem ad intelligentiã conuerti secundã, sicq; descendẽdo deinceps usq; ad ultimam. Fatetur quoq; Gulielmus, q; secundum Aristotelem & eius sequaces animæ nobiles & intelligentiæ realiter distinguuntur, sicut & Bonauentura testatur, quod cõsonat his quæ dixi.

¶Præterea Scotus: Videtur, inquit, q; celum secundum philosophos non potest dici nec esse animatum formaliter, quia aut esset intellectiua anima tantum, non enĩ posuerũt ibi animam, nisi intellectiuã, sicq; solus intellectus esset quantus: quod non est intelligibile. Nã constat cælũ esse formaliter quantum. Vel pter animam quæ est de essentia cæli, est ipsum cælum aliquid quo ad se perfectibile per animã, sicq; erit ibi passiua potentia atq; potentia contradictionis, nec esset perpetuum & incorruptibile. Vnde siue Philosophus siue commentator ponat cęlum formaliter animatũ, anima quæ sit per se de essentia cæli, uidetur statim recedere à prima positione, qua asserit intellectum separatum, nulliusq; corporis actum, nec esse corporeum. Sed quicquid sit de Auerroe, nõ imputemus hoc Aristoteli, nec uerba eius cogunt id sibi imponi: qm̃ ubicunq; ponit animam cæli, potest exponi quantum ad illam cõditionem, qua anima dr̃ motrix corporis, nõ qua dicitur forma, & illa anima est intelligentia propria motrix orbis, ei coniuncta ut ꝓpria motrix. Auicenna tamen plane distinguit inter intelligentiã & animam illam. Verum nulla extat necessitas multitudi-

Gulielm⁹

Dion.

Scotus.

Auicenna

nis tantæ. Præterea quantū ad animationem cæli s̄m theologos uidetur dubiū esse, q̄m Augustinus in Enchiridio de hoc loquitur dubitatiue. Primo quoq; retractationū, ubi tāgit q̄ alicubi dixit mundū esse aīal, addit: Hoc nō assero esse falsum, nec affirmo cōtrarium, q̄a de nullo horum autoritatē habeo scripturarū. Et sup Genesim uidet̄ dicere cælū habere animam. Qđ dicit non retractatum tanq̄ falsum. Vn̄ manifeste uidetur, q̄ in nullo libro scripto ante librum retractationū id retractauit, sed alius græcus, uidelicet Damascenus, asserit cælos nō esse animatos. Ad q̄d r̄o ponitur, q̄m anima illa frustra uniretur corpori illi, ex quo aīa illa non habet sensum, nec per consequens aliquā ex corpore illo perfectionē acquirit. Veruntn̄ hoc nō uidetur cōgrue dictum, q̄ scilicet forma unitur materiæ quatenus ab ea perfectionē accipiat, sed magis ut materiæ p̄fectionē communicet, imo potissime, ut totū ex eis compositum sit perfectum. Ad quod r̄ndendū q̄ forma aliquam à materia perfectionem sortit̄. Alioquin anima beata corpori frustra uniretur. Itaq; breuiter dico, si cæli sunt animati, hoc est creditum, non rōne conclusum: q̄m nulla est conditio in corpore illo tam perfecto, manifeste apparens animationi corporis repugnare. Hæc Scotus.

(August.) (Damasce.)

¶ Aturo Hēricus circa hæc quodlibeto decimotertio quærit, utrum angelus moueat corpus immediatius per uolūtatem, an p̄ intellectum. Ad quod respōdet: Quemadmodum in nobis primū principium motus & actiōis, ē intellectus appetibile rep̄sentans: sc̄dm uero, uoluntas determinans, interiori q; motu suæ uolitionis imperās uiribus ipsis motiuis: tertiū uero sunt uires motiuæ, motū operationem q; exequentes, tanq̄ principium immediatū & proximum mouens & agēs sic existit in angelis, & ita, ut per principium primum mouet per intellectum: per uoluntatē uero, ut p̄ principium mediatum: tanquam autem per principiū immediatū, mouet ui sua motiua: sic q; immediatius mouet per uoluntatem, quàm per intellectum. Hæc Henricus. (Henricus)

¶ Verum specialis ē difficultas, an in angelis seu intelligentijs uis illa motiua sit realiter à uolūtate distincta. & si non, uideret̄ angelus sua uoluntate effectum producere, ad quæ doctor iste hic non respondet, sed de hoc supra aliquid recolo tactum.

QVAESTIO V.

Amplius quæritur hic, **Utrū luminaria seu planetæ moueātur in orbibus suis motibus proprijs.** ¶ Respōdet Bonauentura: De hoc controuersia est inter naturales & mathematicos. Mathematici quippe potissime attendentes apparētia circa cælos, ut illa queant saluare, simul cum uniformitate & perpetuitate motus cælestis, epicyclos atq; excētricos posuerunt, planetas quoq; motibus proprijs moueri in epicyclis, sic q; salua motus uniformitate, q̄nq; contingit planetam deprimi, aliq̄n eleuari secundum motum planetæ in epicyclo, atq; epicycli in excētrico, & excentrici circa centrū propriū, quod est extra centrum mundi. Porro positio naturaliū, ut Aristotelis & cōmentatoris, est, q̄ planetæ non mouentur nisi suorū orbiū motu, ut clauus fixus in rota: q̄a, ut dicūt, corp⁹ illud cæleste scindi non potest. Ponunt quoq; idem esse centrū corporū superiorū & inferiorū, utpote centrū mundi: & hoc propter perfectā orbiū rotunditatē, q̄ circulariter mouentur, ita q̄ unus aliū non subintrat. Ponūt itē cū hoc maiorē ac minorē uelocitatē in motibus orbiū, & ex hoc habere mō retrogradatiōes, mō progressiones: quia cū unus planeta aliū multū p̄cedit sua uelocitate, alter retrocedere uidet̄. Quæ oīa uidentur rationi consona ualde, q̄uis positio mathematicorū s̄m iudiciū sensuū uerior æstimetur, quia s̄m illā positionē sensus non falluntur circa motū cælestiū: non tn̄ sequitur hoc uerius esse, q̄m falsum frequenter est uia inueniendi uerum. Nihilominus naturalis philosophus uidetur ratiōabilius dicere. Hæc Bonauētura. (Bonauēt.) (Aristotel.)

¶ Veruntn̄ agnoscēdū, q̄ Plato in Timæo asserit etiam stellas firmamenti moueri in eo, sicut auis mouet̄ in aere, & pisces in aqua, quā opinionē secutus est Ptolemæ⁹. ¶ Insuper Richardus: Luminaria, ait, q̄ sunt in in sphæra octaua, quæ dicunt̄ stellæ fixæ, proprijs motibus non mouentur, sed tm̄ motu sphæræ, quæ, p̄prio motu mouetur ab occidente in orientem in centū annis uno gradu, p̄ motū uero nonæ sphæræ mouetur motu diurno ab oriēte in occidentē. Quilibet aūt planeta præter motū suæ sphæræ q̄ est ab oriēte in occidēs, & p̄ter motū, p̄priæ sphæræ illius, q̄ est ab occidente in oriens, mouetur etiam motu deferētis. Quilibet item planeta præter solē, ultra motus prædictos mouetur per motū epicycli sui. Solus uero sol inter planetas epicyclo est carens. Nec est putandum quod epicyclus transferatur de una parte deferētis ad aliam, sed sicut tota sphæra mouetur motu circulari circa suum centrum, & deferens circa suum cētrum: sic epicyclus mouetur motu circulari circa centrū suum, quod habet inter conuexum & concauū deferentis. Porro an aliquis planeta moueatur circa centrum proprium, satis creditur de sole quod non. De reliquis quinque incertum est mihi. Attamen est certum, q̄ nullus transfertur de una epicycli parte ad aliam, sicut nec epicyclus de una parte deferentis ad aliā. De luna uero multis uidetur p̄babile, q̄ motu proprio circulariter moueatur circa cētrum suum quod habet inter concauū & conuexū epicycli: quoniam macula lunæ nunq̄ apparet nobis modo opposito, ita ut pars illa maculæ q̄ apparet superius, appareat inferius. quod & 2. cæli uidetur uelle Philosophus. Et si proprio motu non moueretur per epicyclum, macula illa transponeret̄. est q; motus lunæ circa centrum suum ad partem contrariam motus epicycli, tali proportione, quod quātum per motum epicycli illa macula transponeretur, tantum per motum lunæ proprium ad contrarium trāstum poni prohiberetur. Verum Aristoteles fuit simpliciter contrariæ opinionis, utpote quod planetæ non mouētur nisi suarum motu sphærarum ac motu diurno, qui est in sphæris inferioribus ex motu sphæræ supremæ. Sic quippe ait 2. cæli: Remanet ut dicamus quod circuli tantum mouentur, & stellæ quietæ sunt rotundæ in circulis fixæ. Eodem q; libro nititur hoc probare de luna per experientiam, dicens: Stellæ non mouentur motu rotundo, quod clarum est, quoniam res inuoluta cōuertitur atq; reuoluitur. Facies autem lunæ est eadem apud nos & semper nobis opposita. Hæc Richardus. (Platonis opinio de stellarum motu) (Richard.) (Aristotel.) (Dionys.)

¶ Verum modo communis opinio est, quod planetæ sunt stellæ erraticæ, & non fixæ, ideo quāquam Aristoteles dicat 2. cæli, quod planetæ moueantur solo suorum orbium motu, uerius tamen dicunt astronomi, ponentes ipsos moueri in epicyclis atq; excentricis. Quod de excētricis patet, quoniam stella quæ mouetur solum motu sphæræ, non potest quandoq; magis, quandoq; minus terræ appropinquare; quo-

niam omnes sphæræ existunt concētricæ, planetæ autem uno tempore plus propinquāt ad terram quàm alio. sicut p astrologica patet experimēta. Hinc coacti sunt astrologi ponere motum planetarum in circulis excentricis, quorum una pars maxime remouet à terra, ut aux seu eleuatio: altera uero magis accedit ad terram. Similiter patet de epicyclis, quoniam si planetæ mouerent solū motu sphærarū, cum sphæræ planetarum moueantur ab occidente in orientem, tunc si planeta aliqua nocte esset ex directo alicuius stellæ fixæ, sequente nocte præcederet ipsam uersus orientē, cuius oppositum sæpe in quibusdam planetis uidemus. Ergo præter motum sphærarum oportet in eis ponere motū retrogradationis. quod fit in epicyclis, in quibus planeta est retrogradus, stationarius uel direct⁹. Veruntamen non diuiditur sphæra planetæ. Ponitur enim excentricus circulus inter duas superficies sphæræ existens, cuius una medietas magis accedit ad superficiem sphæræ concauam, altera ad conuexam, & mouetur hic circulus infra sphęram, cum sit sphæræ contiguus, & motu eius mouetur planeta, tanquam pars eius existens, planeta, inquā, habens excentricū sine epicyclo, ut est sol. Si uero habeat epicyclū cū excentrico, tūc epicyclus ponetur moueri in excētrico per modū quo ponitur moueri excentricus in sphæra, quia epicyclus est sphæricū corpus infra excentricum contentum. ideo potest in excentrico proprium motum habere, cuius epicycli pars est planeta. Hæc Durandus.

Planetę mouentur non solum motu sphęrarum.

Dion. ¶In cuius uerbis uidetur obscurum, quod dicit planetam esse epicycli partem: quia sic non posset separari ab eo, aut egredi illum, cum istud non uideatur posse intelligi, nisi de parte integrali.

Questio. Richard. ¶Quærit demū Richardus, Vtrū cælum sit à nobis uisibile in parte nō stellata. Videtur quod non, quoniam Auicēna sexto naturalium loquitur: Corpus simplex translucens, nō est uisibile, sed cælum in parte nō stellata est corpus simplex translucens, quia per medium sphærarum ipsorum planetarum stellæ uidentur.
2. Rursus ibidem asserit Auicenna: Visibile ex sua natura, prohibet uideri id quod retro se est. pars autem cæli nō stellata, nō prohibet uideri quod post se est. Rursus, si partem cæli non stellatam uideremus in die, uideremus quoque eam in nocte. Cum igitur illud quod uulgus asserit esse cælum, non uideamus æqualiter in die & nocte, sequitur id non esse cælum. Iterum, ignis quamuis in sua sphæra sit luminosus, non tamen à nobis uidetur ob sui raritatem, sed cælum quocunque elemento rarius subtiliusve consistit.
3.
4.

In opposi tum. ¶In contrariū est quod galaxia à nobis uidetur, in qua tamen sunt partes plurimæ non stellatæ. Luna quoque uidetur à nobis non solum in parte in qua aggregatū est lumen, sed item in alia. Ergo à simili, pars orbis nō stellata, est nobis uisibilis.

Guliel. de Conchis. ¶Ad istud respondet Gulielm⁹ de Cōchis, in libro suo de naturalibus quæstionibus ad ducem Normānorum: Supra lunam nec tu nec ali⁹ præter stellas aliquid uidit. Nec est ibi obstaculum quo repercutiatur, sed deficit & deficiendo spissatur radius uisualis, cū ad superiora dirigitur. Cum autem trāsit per oculum in quo est albugineus humor & crystallinus cum exiritur, nec alius color sibi occurrit, talem uidelicet crystallinum & aqueum, sibi colorem confingit. Radium uero uisualem ut (patet in libro eodē) dicit esse corpus, quod naturali agilitate in eodem fere momento modo est in oriente, modo in occidente. Verum hāc opinionem inconuenientia multa sequuntur. Primum ē, quod uisio fieret extra mittendo, non intus suscipiendo. Aliud, quod unum corpus aliud penetraret ac pertransiret naturaliter sine alterius læsione. Alij ergo dixerunt, quod sicut non uidemus aerem purū, nec purum ignem, propter eorum raritatē: sic non uidemus aliquid de quinta essentia nisi stellas: quoniam quanto corpora sunt superiora, tāto sunt nobiliora: & quo nobiliora, eo & rariora. Igitur quod uidemus, est quoddam confusum resultans quantum ad apparētiam uisus nostri, ex aere, igne & cælo, sicut si acciperem⁹ plura corpora, quorum quodlibet esset tam tenue, quod neutrum eorum sufficeret per se terminare uisum nostrum à remotis: sed plura simul sufficerent, si ita ordinarentur, quod unum esset alio maius, distantia inter ea existente. Tunc etenim uisus à remotis aspiciens, iudicaret ea esse unum sensibile, nec apprehēderet inter ea distinctionem, appareretque sibi quoddam cōfusum ex illis, ut si obijcerentur uisui plures parietes uitrei, unus ante alium, diuersimode lumen participātes, sed siue uideamus, sicut dicit ista opinio, siue non, constat quod quædam falsa contineantur in ea. Sol quippe est nobilior inter planetas, & tamē super ipm sunt, Mars, Iupiter & Saturnus. Pars quoque cæli stellata non est minoris nobilitatis eo, lumine suo quod sortitur à sole, secluso. & tamen est densior, propter quod abundātius à sole suscipit lumen ac retinet. Nō est igitur uerū in partibus quintæ essentiæ, quod quanto sunt nobiliores, tanto sunt rariores. Subtilitas nanque cælestiū corporum non attenditur penes maiorem & minorē raritatem, sicut subtilitas elementorum, quamuis subtilissimum inter illa, uidelicet cælum empyreum, credatur rarissimum, eo quod dispositio talis congruat loco corporum glorificatorū: sed attenditur penes maiorem & minorem uirtutem substantiæ, quæ uirtus in aliqua parte densiori est maior, quàm in alia pte magis rara. Sicque dicimus aurum subtilius plumbo, quamuis plumbum sit rarius: sic & corpora beatorum erunt igne subtiliora, non tamen tam rāra. Alij dicunt, quod illud quod homo iudicat se uidere in parte cæli nō stellata, simile sit colori existens in parte cęli non stellata, in cælove crystallino. Quod quidem causatur ex naturali luce ipsius cæli & lumine, quod recipit à sole ac stellis. Siquidem pars illa non est densitatis tātæ, quod in ea possit aggregari lumen sicut in parte stellata, propter quā aggregationem non possumus uidere in parte stellata simile illud colori, quod uidemus in parte octauæ sphæræ nō stellata cælove crystallino. Illa quoque pars cæli, in quā uidemus simile illud colori, non est tantæ raritatis, ut purus aer purusque ignis. Vnde magis potest esse in ea æqualis aggregatio luminis, quàm in aere puro seu puro igne. Idcirco pars cæli nō stellata, cælumve crystallinum, magis ualet terminare uisum, quàm purus aer uel purus ignis. Hæc Richardus.

Raritas corporū cælestiū nobilitatis gradum non facit.

QVAESTIO VI.

Amplius quæritur, Cur, qua necessitate ponatur cælum crystallinum, seu aqueum præsertim cum quidam astronomi dicant cælum stellatum cum orbibus planetarum ad inferiorum productionem sufficere, nonnulli quoque theologi octauam sphæram cælestē, primum mobile nominent. ¶Ad hoc Albertus: Quadruplici, inquit, necessitate ponitur cælū crystallinum, Prima est ex parte motus, quia ab uno motore simplici, non nisi unus potest existere motus. mul-

Albertus.

Cælum crystallinum cur necesse sit ponere.

ti autem sunt motus in cælo stellato, non ergo est mobile primum. multi quoq; & multum difformes sunt motus in sphæris planetarũ. ideo nulla earum potest cõsistere mobile primum, aut ergo uniuersum nõ est completum in ordine mouentium & motorum, aut ponendum est cælum aliquod uniforme super cęlum stellatũ, quod uno motu simplici moueatur à primo motore. Secunda est, q͂a cũ sit corpus unũ circulare, q͂d participat bonitatem primi motoris sine motu, ut cælum empyreum: & aliud quod eam per multos participat motus, requirit mobile medium inter ista extrema, quod primi motoris bonitatem participat motu

Plato. uno. Tertia sumit ex dictis Platonis in Timæo dicentis: Creator circulum cæli in circulos duos reflexit, puta aplanes & planes: circulum quoq; planes, diuisit in circulos septem. Cumq; duo sint motus in genere, de perfectione principiorum naturæ est, quod uterq; habeat proprium mobile. Et quia in cælo stellato sunt motus primi, qui sunt planes: illud non potest eẽ mobile primum, nec mobile mot⁹, qui uocatur aplanes. Est equidem motus aplanes super polos mundi, & super polos æque distantes æquinoctiali ad tropicum æstiualem, & ad tropicũ hyemalẽ. Motus uero planes est super polos circuli æquinoctialis, q̃ dr̃ circulus decliuis, & super circulos æque distantes æquinoctiali ad partem utranq; : & mobile illi primo motui propriũ, oportet uniforme consistere, quod cælũ dicimus crystallinum, à quo in cælis omnibus inferioribus est mo

Philoso. tus diurnus, qui motus aplanes uocatur: quia philosophus secundo metaphysicæ tradit pro regula, q̃ quicquid est in plurib⁹ per rõnem, est in uno primo, quod est causa cæterorum. Quarta est ex parte finis. Nempe cum in inferioribus sit diuersitas in figura, difformitas quoq; generationis & alterationis, aliorũq; motuum, ad hæc causanda sunt orbes ac cæli difformes in p̃tibus & in motu. Est itẽ in inferioribus uniformitas in esse specifico, & in esse generico, oportet ergo quod sit cælum aliquod uniforme influens uirtutem ad conseruationem in specie & in genere: & hoc oportet uniforme esse in partibus & in motu, & hoc nõ potest eẽ, nisi quod appellamus crystallinum, quoniam nullum aliud est uniforme post empyreum. Denique multę difformitates sunt in cęlo, uidelicet dextrum & sinistrum, ante & retro. nam ad austrum ẽ ante, & ad aquilonem retro. Similiter est ibi sursum & deorsum, per eleuationẽ & depressionem in auge seu in opposito augis planetarum. & in ascensu descensuve circuli deferentis, secundum quod uirtus unius planetæ, pręualet super uirtutem alterius, atq; secundum quod unus ascendit in epicyclo, & alter descendit, & unus dirigitur, alter uero stat uel retrocedit, prout ait Albumasar. Quod si sol ascendit super Mercurium & lunã, & adiuuatur à Marte, facit lõgitudinem serenitatis & senectutis: si econtra fuerit, signabit humiditatẽ & pluuias longas. Hæc Albertus in Scripto.

Dion. ¶In cuius uerbis uidetur obscurum, quod ait ab

Motoris vnitas nõ non arguit motus vnitatem. uno motore primo & simplici non posse esse nisi motum unum, quod siue de deo uero, siue de intelligentia intelligatur, instãtiam patitur: nec iuuat si & illud philosophorũ q̄rũdã parit allegetr̃, Ab uno simplici nõ procedit immediate nisi unum, imo intellectualis substantia, potissime deus supergloriosus, sicut simul plura intelligit, ita & plura opere simul exequitur tam in creando quàm in mouendo ac perficiendo. & hoc etiam ipse Albertus super primum testatur. Superius quoq; ex Thoma est tactum, quod aliqui ponunt decem mobiles cælos.

Bonau. ¶Præterea Bonauentura hic sciscitatur, utrum conueniat alicui orbi absq; stellis moueri, hoc est, an sit ponendum aliquod cælum mobile non stellatum, utpote uniforme in omnibus partibus suis. Et respondens: Ponendum est, ait, aliquod cælum moueri, carens diuersitate luminarium ac stellarum, & hoc est cælum crystallinum. Et si peruenerũt philosophi pauci ad ei⁹ cognitionem, quia corporeum latet sensum, quidam tamen peruenerunt, dixeruntq; esse nonam sphæram, prout quidam astronomi probare conati sunt. Communiter uero ad eius notitiam peruenerũt tractatores catholici, illustratione scripturæ adiuti: q̃ illud esse aperte declarat, quãuis motum eius seu quietem non explicet. Doctores uero theologiæ ponunt & probant ipsum moueri potissime ex pfectione uniuersi, ex qua etiam distinctio numerusq; cælorum accipit, &c. ut supra in Thoma, Alberto ac alijs. Et breuiter, in isto concordant theologi, nec opus est immorari, cum & supra inde tractatum sit.

QVAESTIO VII.

Quæritur quoq;, An opus tertiæ diei cõuenienter describatur. ¶Videtur quod non, quoniam tertio die separata est aqua à terra, sed aer & ignis elementa sunt præstantiora quàm aqua & terra, ergo eorum distinctio debuit designari.

¶Secundo, elementa ab exordio suæ creationis habuerunt proprias & distinctas formas substantiales, ut probabilior tenet opinio, & supra ostensum est: ergo à principio fuerunt distincta ab inuicem etiam loco & situ, quia dans formam, dat consequentia eam. 2

¶Tertio, naturale est, leuiora superius collocari: & innaturale est, ea sub grauioribus situari. Cum ergo aqua sit leuior terra, innaturale fuit eam de superficie terræ ad locum redigere bassiorem. 3

¶Quarto, tres ultimi dies pertinent ad ornatũ, ergo in uno illorum debuit describi, qualiter terra plantas produxit & herbas, cum horum productio ad ornatum pertineat. 4

¶Quinto, scriptũ est in Genesi, quod post transgressionem primorum parẽtum locutus est dominus homini primo: Spinas & tribulos germinabit tibi, ergo terræ nascentia non tertia die, sed postea oriri cœperunt. Genes.

¶In oppositum est scriptura Genesis primo. In oppositum.

Tho. ¶Ad hæc Thomas respondet: Opus distinctionis attenditur in hoc, quod corporibus quæ sunt elementa, collatæ sunt uirtutes uniuersaliter ad effectus naturales mouentes, cuiusmodi sunt qualitates actiuæ & passiuæ elementorum, quæ datæ sunt illis tertia die, quibus ab inuicem proprietate & situ separantur, eo quod inter qualitates elementares grauitas & leuitas contineantur, quæ sunt principia motus elementorum ad propria loca ac naturalis quietis ipsorum in illis, quemadmodum calidum & frigidũ sunt principia alterationis. Hinc ex collatione talis uirtutis dicuntur aquæ tertia die in unum locum congregatæ.

Ad primum. ¶Ad primum ergo dicendum, quod ignis & aer sunt elementa magis latẽtia. ideo Moyses rudi populo loquens de eis expresse non dixit. Aer quoque & ignis, quantum ad suam abinuicem & ab alijs distinctionem, aliquo modo dantur per aquæ distinctionem intelligi, quemadmodũ secretiora per manifestiora relinquuntur prudentibus intelligenda. ¶Ad secun- Ad secundum.

dum, quod sicut calor & frigus non sunt formæ substantiales elemẽtorum, ita nec grauitas & leuitas. ideo sicut forma substantialis in elementis non est principium alterationis nisi mediante frigore & calore, ita nec quietis, nisi mediante grauitate aut leuitate. ideo quamuis aqua formam substantialem habuit ex opere creationis, non tamen ex hoc congregabatur in ꝓprium locum, sed per opus distinctionis factũ est hoc.

Ad tertiũ. ¶ Ad tertium, quanto elementum est subtilius, tanto maius, sicut aer maior est aqua, & aqua quàm terra: ideo aer complectitur ista duo, undiq; sphæricam conplens figuram, à quo deficit aqua terram cingens, nõ totam operiens, circulum complens, sed à completione sphæræ deficiens. Et hoc est propter exigentiam finis, ob quem creata est aqua & terra, ut in terra ualeat esse habitatio animalium respirãtium, generatioq; plantarum, terra uero quasi minima in centro concluditur. deniq; corpora inferiora præter ꝓprios motus sequuntur quodammodo motum superiorum. & quo corpus inferius extat perfectius, tanto plus consequit̃ de motu superioris. Quod patet ex hoc, quod in corporibus cęlestibus orbis inferior præter proprium motum retinet motum orbis superioris. Conformiter elemẽta ex motu cælestium corporum aliquid consequuntur de motu circulari. præter motus proprios naturales. quod euidẽter apparet in maris refluxu, qui sequitur motum lunæ: nec tamen hoc fit uiolenter, quia (ut asserit commentator super quartũ de cælo & mundo) motus quibus elementa sequunt̃ impressiones cælestium corporum, non sunt uiolenti, cũ sit secundum ordinem corporum naturalem, ꝙ inferiora impressionem superiorum sequantur, atq; ꝑ modum hunc ex corporum impressione cælestium mouentium elementa ad commixtionem, aqua subingreditur terram, ut sit ad generatiõem mineralium apta & animalium ac plantarum, & ex inde in locum proprium naturali motu reuertit̃, iuxta illud Ecclesiastis:

Ecclẽs. i. In locum unde exeunt flumina, reuertuntur. ¶ Amplius, elementa ubi se contingunt, abinuicem alterantur, ut sit quidam motus cõtinuationis inter ea, & exinde in mari causatur salsedo ex admixtione uaporis terrestris, simul cum adustione radij solaris, & hoc ꝑcipue prope terram & in superficie maris. (Salsedo vñ gignatur) In ꝓfundo etenim pelagi est aq̃ dulcis. ut patet ex uerbis philosophi libro de aĩalibus, ubi ait ꝙ piscis noĩe malarię, inuenitur magnus ualde in locis pelagosis, in quibus abundant aquæ dulces. (Philoso.)

Ad q̃rtum. Ad quartum respondendum quod de productione plantarum uidetur esse diuersitas inter Augustinum & alios sanctos. (Augustin.) Augustinus qp peuidetur uelle, quod cum dicitur, producat terra herbam uirentem, &c. non intelligitur tunc esse plantas productas in natura propria, sed tunc terræ datã esse uirtutem germinatiuam ad producendũ plantas opere propagationis. Alijs autem uidetur quod tunc etiam plantæ productæ sunt. (Ambrosi.) Propter quod ait Ambrosius: Herba sole antiquior est. Et utroq; modo plantarum productio ad distinctionis pertinet opus, quoniam ad earum productionem sufficit uirtus cælestis loco pr̃is, & uirtus terræ loco matris. (Plãtę quo t̃pore sint productę.) Sicq; principia actiua communia ad opus distinctionis spectantia, sufficiunt ad generationem plantarum, non ad productionem animalium perfectorum, ad quæ requiritur uirtus formatiua existens in semine. uel quoniam quæ libet res pertinet ad ornatum loci illius in quo mouetur, non in quo quiescit, Plantæ uero radicitus terræ infixæ adhærent, ideoq; ad ornatum eius non pertinent, sed computantur cum ipsa, ut super Genesim loquitur Augustinus: Plantæ nociuæ simul cũ alijs sunt productæ. Veruntamen ante peccatum hominibus non fuissent nociuæ, diuina protegente prouidentia: sed post peccatum cœperunt hominibus esse nociuæ. Hæc Thomas in Scripto. (Aequinus)

¶ Vbi & addit: Aristoteles dixit tantum orbes moueri, non stellas nisi in orbe. Ptolemæus uero dißeruit stellas habere proprium motum præter motum orbis. (Aristotel. Ptolem.) Insuper præter mysticam rationem quæ in litera tangitur, de hoc cur in descriptione operis secũdæ diei non dicitur, uidit deus quod esset bonum, aliam q̃ꝗ literalem in historijs Magister assignat, quam etiam rabbi Moyses tangit: qa uidelicet in secũdo die medium elementum à supremo distinguebatur, & ita non erat perfecta distinctio medij elementi, nisi etiam ab infimo distingueret̃, sicq; opus secundæ diei tertia die est consummatum. Hincq; benedictio tertiæ diei ad utrunq; refertur.

¶ Præterea in prima parte quæstione sexagesima nona: (articul. 1.) Tertia, inquit, die informitas terræ aufertur. Duplex uero informitas circa terram describebatur. (Terrę duplex informitas est ablata.) Vna quod erat inuisibilis seu inanis, quoniam aquis extitit cooperta. Alia, quod fuit incomposita seu uacua, id est, non habens decentem decorem, quæ acquiritur terræ ex plantis eam quodammodo uestientibus. idcirco utraque informitas die hac tertia remouetur. Prima, per hoc quod aquæ sunt cõgregatæ in locum unum, & apparuit arida. Secunda, per hoc, quod terra protulit herbam uirentem. (Mineralium productio cur a Mose prętermissa) De productione autem mineralium non loquitur Moyses, quoniam generationem habent occultam in uisceribus terræ. Moyses uero ea tantũ proposuit, quæ in manifesto apparent. Hæc Thomas in Summa.

¶ Circa hæc scribit Albertus: (Albertus.) Aer distinctus est, & liberam formam accepit distinctumq; locum, quando aquæ uaporabiliter in aere diffusæ, per congregationem condensatæ sunt, & descenderunt ad terram. Ignis quoque uaporabiliter in aere mixtus, per hoc liberam formam accepit, & per consequens motum: quia motus consequitur formam. Vnde tunc undiq; liber ascendit ad cameram cæli lunæ, sicq; ab alijs est distinctus.

¶ Si uero quærat̃ ad quẽ locũ cõgregatæ sint aquę, respondet super Genesim Beda: (Beda) Cum multa constet esse maria ac flumina, in unum tamen locum dicit aquas congregatas: quoniam cuncta maria & flumina magno mari merguntur, & si qui lacus in seipsis stricti uidentur, occultis tamen in mare meatibus reuoluuntur. (Aquę in quẽ locũ sint cõgregatę.) Fossores quoq; puteorum hoc probant, quoniam omnis tellus trahit aquas per inuisibiles uenas, quibus ex mari principium est. Vnde in Ecclesiaste: (Ecclẽs. i.) Omnia flumina intrant mare, & mare non redundat. Ad locum unde exeunt flumina, reuertuntur ut iterum fluant. Dicit etiam Beda, quod uerno tempore factus est mundus, in quo tempore solent herbæ apparere uirentes, & ligna pomis onusta. Hæc Albertus.

De opere quintæ diei, quando creauit deus ex aquis uolatilia & natatilia.

Distinctio XV. A

Gene.1. Ambro in Hexam.li.5.ca.1.2.3. Dixit etiam deus: Producant aquæ reptile animæ uiuentis, & uolatile super terram, &c. Opus quintæ diei est formatio piscium & auium, quibus duo elemēta ornantur: & de eadem materia, id est, de aquis, pisces & aues creauit: uolatilia leuans in aera, & natatilia remittens gurgiti.

De opere sextæ diei, quando creata sunt animalia & reptilia terræ. B

Aug.li.4. de Ge.c.1. Sequitur: Dixit deus, Producat terra animam uiuentem, iumenta & reptilia & bestias terræ, secundum species suas, &c. Sextæ diei opus describitur, cū terra suis animalibus ornari dicitur.

Vtrum post peccatum uenenosa animalia noxia facta fuerint, an propter peccatum nocere cœperint, prius facta innoxia. C

Aug.lib.3. super Gene. c.15. Quæri solet de uenenosis & perniciosis animantibus, utrum post peccatum hominis ad uindictam creata sint, an poti⁹ creata innoxia, peccatoribus nocere cœperint. Sane dici pōt quod creata nihil homini nocuissent, si non peccasset. Puniendorum nanq; uitiorum & terrendorū uel probandæ uel perficiendæ uirtutis causa nocere cœperunt. Fuerunt ergo creata innoxia, sed propter peccatum facta sunt noxia.

Vtrum minuta animalia tunc creata fuerint. D

Aug.lib.3. de Gene. capit.14. De quibusdam etiam minutis animantibus quæstio est, utrum in primis conditionibus creata sint, an ex rebus corruptis postea orta sint. Pleraq; enim de humidorum corporū uitijs uel exhalationibus terræ siue de cadaueribus gignuntur, quædam etiam de corruptione lignorum & herbarum & fructuum, & deus autor omnium est. Potest autem dici, quod ea quæ de corporibus animalium maxime mortuorum nascūtur, cum animalibus creata non fuerint nisi potentialiter & materialiter. Ea uera quæ ex terra uel ex aquis nascunt̄, uel ex eis quæ terra germinante orta sunt, tunc creata fuisse non incongrue dici potest.

Quare post omnia factus est homo. E

Omnibus autem creatis atq; dispositis, nouissime factus est hō tanquam dominus & possessor, qui & omnibus præferendus erat. Vnde sequitur: Vidit deus quod esset bonū, & ait: Faciamus hoīem ad imaginem, &c. Sed antequam de hominis creatione tractemus, quod supra breuiter tetigimus, plenius uersantes, clarius faciamus. In hac enim rerum distinctione catholici tractatores dissentire (ut supra diximus) inueniuntur, alijs dicentibus res creatas atq; distinctas secundum species suas per interualla sex dierum. Quorum sentētiæ quia litera Genesis magis inseruire uidet̄, atq; catholica ecclesia magis approbat: ideo hactenus studiose docuimus, quomodo ex illa communi materia prius informiter facta, postea corporalium rerum genera per sex dierum uolumina distinctim sint formata. Alijs autem uidetur, quod non per interualla temporū facta sint, sed simul ita formata ad esse prodierunt. Aug.lib.3. super Gene.capi.6. Quod Augustinus super Genesim, pluribus modis nititur ostendere, dicens elementa quatuor ita formata, sicut modo apparent ab initio extitisse, & cælum sideribus ornatum fuisse. Quædam uero non formaliter, sed materialiter tunc facta fuisse quæ post per temporis accessum formaliter distincta sunt, ut herbæ, arbores & forte animalia. Omnia ergo in ipso temporis initio facta esse dicunt, sed quædam formaliter & secundum species quas habere cernimus, ut maiores mundi partes, quædam uero materialiter tantū. Sed (ut dicūt) Moyses loquens rudi ac carnali populo, locutionis modum temperauit, de deo loquens à simili hominis. qui per moras temporum opera sua perficit, cū ipse simul sua opera fecerit. Vnde Augnstinus: Ideo, inquit, Moyses diuisim refert deum illa opera fecisse, quia non potuit simul ab homine dici quod à deo simul potuit fieri. Item potuit diuidere scriptura loquēdi temporibus, quod deus operandi temporibus non diuisit. Illi qui his autoritatibus & alijs huiusmodi inhærentes, dicūt quatuor elemēta atq; cæli luminaria ita formata simul esse & habuisse, illos sex dies, quos scriptura commemorat, sex rerum genera, id est, distinctiones, appellant, quæ simul factæ sunt, partim formaliter, partim causaliter.

Hic psequit opinionē illorum q̄ simul oīa facta contendunt. Aug.lib.1. capite 18.

Quomodo intelligendum sit deum requieuisse ab omni opere suo. F

Gene.2. Aug.li.4. de Gene. capite 12. Iam de septimæ diei requie aliquid nos eloqui oportet. Scriptum est, quia compleuit deus die septimo opus suum, & requieuit die septimo ab uniuerso opere quod patrarat. Requieuisse dicitur deus die septimo, non quasi operando lassus, sed ab uniuerso

opere requieuit, quia nouam creaturam facere cessauit. Requiescere enim cessare dicitur. Vnde in Apocalypsi dicitur: Non habebant requiem, dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, id est, dicere non cessabant. Requieuisse ergo deus dicitur, quia cessauit à faciendis generibus creaturæ: quia ultra noua non condidit. Vsque nunc tamen (ut ueritas in euangelio ait) operatur pater cum filio, scilicet administrationem eorundem generum, quæ tunc instituta sunt. Creatoris enim uirtus, causa subsistendi est omni creaturæ. Quod ergo dicitur, Pater meus usque modo operatur, & ego operor, illud uniuersæ creaturæ continuam administrationem ostendit. Die ergo septimo requieuit, ut nouam creaturam ulterius non faceret, cuius materia uel similitudo non præcesserit: sed usque nunc operatur, ut quod condidit, continere & gubernare non cesset.

Apoc. 4. c

Iohā. 5.

Qualiter accipiendum sit, quod dicitur deus complesse opus suum septimo die, cum tunc requieuerit ab omni opere suo. G

Sed quæritur quomodo septimo die dicatur deus complesse opus suum, cum ab omni opere illo die requieuerit, nec aliquod genus nouum rerum fecerit. Alia translatio habet, Consummauit deus die sexto opera sua: quæ nihil quæstionis affert, quia manifesta sunt quæ in eo facta sunt: & omnium consummatio eo die perfecta est, sicut scriptura ostendit, cum ait: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Omnia quidem naturaliter bona erāt, nihilq́ in sui natura uitij habētia. Et sunt bona quæ cōdidit deus etiā singula. Simul uero uniuersa ualde bona: quia ex omnibus consistit uniuersitatis admirabilis pulchritudo, in qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum & loco suo positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant, & laudabiliora sint dum comparantur malis. Sexto ergo die facta est omnium operum consummatio. Ideo præmissa oritur quæstio, quomodo dicatur deus die septimo opus suum complesse: quod Hebraica ueritas habet, in quo tamen nihil nouum creasse dicitur. Nisi forte dicatur die septimo compleuisse opus suum, quia ipsum benedixit & sanctificauit, sicut subijcit scriptura: Benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. Opus enim est benedictio & sanctificatio, sicut Salomon aliquid operis fecit cum templum dedicauit.

Gene. 1.

3. Reg. 8 b

Quæ sit benedictio & sanctificatio septimæ diei. H

Illum autem diem & benedixisse & sanctificasse dicitur, quia mystica præ cæteris benedictione & sanctificatione eum donauit. Vnde in lege dicitur: Memento sanctificare diem sabbati. Et inde est quod numerando dies, usque ad septimum procedimus: & dicimus septem esse dies, quorum repetitione omne tempus agitur, non quin alius sit ab illis dies octauus & nonus, & sic de cæteris. Sed quia in sex diebus rerum genera distincta sunt, & in septimo licet non fuerit nouum genus rerum institutum, fuit tamen in eo quasi quidam nouus status sanctificationis operum & requietionis opificis. Potest etiam sic exponi illud, Cōpleuit deus die septimo opus suum, id est, completum & consummatū uidit.

Exo. 20. b

SVMMA DISTINCTIONIS XV.

Descriptis operibus creationis & distinctionis, nunc describitur opus ornatus. Et primo ornatus cæli quarta die peractus, deinde ornatus aeris & aquæ, quinto die completus. Consequenter exprimitur ornatus terræ sexto die effectus. Mouet quoque circa hæc quæstiones, & quædam obscura exponit, uidelicet quare post omnia factus est homo: quomodo intelligendum sit deum requieuisse ab omni opere suo, quomodo etiam dicitur deus compleuisse opus suum sexto seu septimo, & qualiter * utrum uerificetur, utpote quod sexto die, & item quod septimo die opus suum compleuit seu consummauit. Quid etiam sit benedictio aut sanctificatio septimæ diei.

* utrunq;

QVAESTIO I.

Modo quæritur primo, de fine constitutionis cælestium corporum, et specialiter vtrum orbes cælestes influant inferioribus istis, & quos effectus producant in eis, potissime vero an luminaria cæli, id est, stellæ atque planetæ, sint causæ inferiorum etiam inclinationum et morum, interiorumq́ actuum humanorum. ¶Et ecce hæc q̄stio multa includit, q̄ per partes sunt prosequenda. Et primo quid & qualiter orbes seu cæli influant mixtis ac elementis. Superius uero ostensum est, ꝙ nec ultima, nec aliqua intelligētia, nec anima nobilis, nec aliquis orbis cælestis creauit aut distinxit elementa, ut quidam putauerūt philosophi, præsertim Auicenna & Algazel, asserentes ultimam intelligentiam præsidentem sphæræ actiuorum & passiuorum, produxisse, imò creasse elementa. Arguitur autem ꝙ cæli non influant inferioribus istis. Primo, quia ex opinione dicentium ꝙ corpora cælestia habent in inferiora ista influxū, secuti sunt multi errores, imo hæreticæ prauitates, ut ꝙ omnia proueniāt necessitate, etiam actus humani, ꝑut Gulielmus

Arguitur primo contra ueritatē

Guil. Par. Parrhisiensis libro de fide & legibus, uolumine quoq; de uniuerso declarat, ergo uitāda est talis positio tā-
Damasce. quam fomentum errorum. Deniq; ut uitetur, Damascenus ait libro 2. capit. sexto: Græci per astrorū istorū & solis ac lunæ ortum & occasum atq; concursum, aiunt omnia dispensari quæ circa nos sunt. Nos autem dicimus, quoniam signa fiunt ex ipsis siccitatis & frigiditatis & caliditatis & humiditatis. Itemq;: Nos, inquit, dicimus quoniam non sunt causa alicuius eorum quæ fiunt, nec generationis, nec corruptionis. Signa uero sunt imbrium transmutationisq; aeris. Videtur etiā Damascenus hæc specialiter protulisse contra Aristotelem, asserentem: Oportet hunc mundum esse contiguum lationibus superiorum, ut tota ipsius uirtus inde gubernetur. ¶ Præterea, signum distingui
2 tur contra causam, sed in litera, imò in Genesi scriptū est, Sint in signa: ergo corpa illa cælestia ac luminaria sunt signa, non causæ inferiorū. ¶ Insuper, cum certus
3 & inuariabilis pureq; naturalis sit cælestium corporum ordo, motus, cursus, uigor, influxus, si ipsa sunt causæ inferiorū, omnia in inferioribus necessario ac-
Tullius. cidunt, quemadmodum Tullius dixit. Nam & effectū opteret causæ suæ ꝓportionari. ¶ Amplius, causa no
4 bilior est suo effectu: sed inferiora, præsertim creatura humana, cælestibus corporibus extant præstantiora, potissime si illa dicātur inanimata, quod iuxta præ habita magis consonum uidetur dictis sanctorum. uiua nanq; non uiuentibus cōstat esse nobiliora. ¶ Ad-
5 huc in Deuteronomio habetur, ꝗ sol & luna ac cæle-
Deute. 4. stia corpora in ministerium cunctis gētibus sunt cre-
Jerem. 10. ata. Ieremias quoque: A signis, inquit, cæli nolite metuere, quoniam leges populorum (puta gentilium signa illa timentium) uanæ sunt. Ex quibus insinuari uidetur, ꝗ causalitatem nō habent in inferioribus istis, nisi prout in Genesi legitur: Vt sint, inquit, in signa & tempora & annos, & illuminent terram.

In opposi tum. ¶ In contrariū est autoritas sancti Dionysij quarto capitulo de diuinis nominibus protestātis: Radius so
S. Dion. lis generationi uisibilium corporum confert, ea ad ui
Augusti. tā mouet, auget, nutrit ac perficit. Augustinus quoq; lib. de ciuitate dei fatetur. Non absurde credi potest afflatus quosdam sidereos ad solas corporum differentias peruenire. Idem probari multipliciter potest argumentis Ptolemæi in Almagesti & alibi, & ipsius Albumasar in itroductorio maiori, Albategni, Alfragani, & aliorum, imo & Christianorū philosophorū.

¶ Circa hæc loquitur Alexander: Iuxta opinionem
Alexāder. dicentium sidera habere proprium motum, quam re-
Augusti. citat Augustinus: uel, si fixa sunt in orbe suo, ut ait philosophus, distinguēdum est inter fixa. Est etenim q̄ddam fixum, oriens ex illo cui infixum est. est & aliud fixum, quod factū est in illo cui infigitur & quod ornat. Primo modo herbæ & arbores infixæ sunt terræ, secundo modo sidera infixa sunt cælo & ornāt illud. Primus uero actus lucis notatur, cum dicitur, Luceat super terram. Reflectitur enim radius lucis ex resistētia terræ corporisve terrestris. Et quamuis luceant super aquam & aerem, non tamen scriptura hoc exprimit: quoniam uirtus in suo ultimo determinatur, & in illo alia dātur intelligi. Porro sol dicitur præesse diei in lumine quo causat diem, & luna nocti, nō quod luceat semper in nocte, sed quia dominatio seu duratio in die & nocte penes duo luminaria ista, quo ad effectus, præsertim pensatur, attamen ipsa nox ex so
Obiectio lis recessu causatur. Contra id uero quod fertur in Genesi, Diuidant inter diem & noctem, obijcitur: quia luminaria ista sunt facta quarta die, & ita fuit distinctio inter diem & noctem ante productionem istorum. Manich. August.
¶ Ad quod Augustinus in libro contra Manichæum respondet: Sic dictum est, diuidant inter diem & noctem, ac si dicatur: Sic inter se diuidant diem & noctem, ut dies asscribatur soli, nox lunæ atq; sideribus cæteris. quæ duo iam erant diuisa, sed nondum patebat quid per diem, quid per noctem appareret hominibus. Insuper quamuis sol planetæq; cæteri dicantur posita in signa, sunt tamē & alia signa in cælo, ut sunt duodecim signa zodiaci, qui signifer appellatur. & ꝓter illa secūdum philosophos, sunt signa quæ uergūt ad austrum, & signa quæ uergunt ad aquilonem. Ideo aduertendū ꝗ omnia signa quæ sunt in cælo, aut sunt signa principalia quæ sunt in zodiaco, uel uergētia ad austrum, uel ad aquilonem, & omnia determinantur per stellas, & uocantur imagines ex plurium stellarū coniunctione. Dicuntur etiam signa, quoniam aliquā præbent significationem circa inferiora. Similiter q̄n que planetæ aliquam habent significationem secundum differentiam sui aspectus seu motus super hęc inferiora. Principalit̄ uero sol & luna sunt in signa. Ideo alia habet translatio, Fiant sidera in firmamēto cæli, ut per hæc intelligantur hæc omnia. In nostra uero translatione habetur, Fiant luminaria. quod etiam est commune, quamuis magis specificet de sole & luna. Sunt etiam in signa, non quia de necessitate producūt semper quicquid in inferioribus operantur, sed quia frequenter atq; in pluribus. Sicq; cōcordantur Damascenus & quod dicunt philosophi, quoniam Damascenus loquitur de causa simpliciter: philosophi uero de causa propinqua. Actuum uero rationalis animæ nō sunt causa directa, nec certa signa. Verūtamen cum luminaria faciant immutationem in aere alijsq; corporibus, per hoc etiam faciunt alterationem in corporibus nostris, anima autem inclinatur ad sequendum sui corporis inclinationem, & ex hoc sequūtur in homine dispositiones, quarum causa est anima, quam tamen non est necesse sequi impressiones in corpore factas, imo per liberū arbitrium est domina sui actus. Sciendum est item circa illud, Sint in dies & tempora, ꝗ iam præcesserant dies & tempora quædam, sed nō erant luminaria, quæ ita manifeste discernerent dies priores, ut nunc. Tēpora uero possunt dici, uer, æstas, autumnus & hyems, quæ per motum solis discernuntur, nec prius ita discernebantur. Similiter solstitium æstiuale & hyemale, æquinoctiumq; uernale & autumnale. De annis etiam constat, ꝗ annus solaris & annus lunaris terminātur secundum motum solis & lunæ. ¶ Sed obijcitur, quia si luna condita fuit cum sole, cur annus lunaris non continet tot dies, quot annus solaris, qui continet dies trecentos sexagintaquinque cum quadrante: Vnde computantur in anno bisextili trecenti sexagintasex. Porro annus lunaris cōtinet dies trecentos quinquagintaquatuor. ¶ Dicendū, ꝗ sol factus fuit in quarto die mundi, Luna uero condita fuit perfecta seu plena, quemadmodum ait Damascenus, decuit eam plenam in lumine fieri: & fm Augu. ꝑfecta est cōdita, utpote à ꝑfectissimo cōditore ꝑducta. Cūq; luna facta sit plena, sol uero 4. die, oportuit ut anticiparet̄ cum sole undecim diebus, ut sic esset q̄si quartadecima, & uelut in oppositiōe: & inde ꝓcedēte tpe accidit, ꝗ ann⁹ lunaris excedebat̄ ab anno solari, ut astruit Damascenus. ¶ Deinde quod sequitur, &

stellas, exponitur tam de fixis quàm de erraticis stellis, qs dicitur posuisse in firmamēto cæli, prout firmamentum includit orbes planetarum inferiores. Hæc Alexander.

¶Qui etiam quærit hic, an luminaria moueantur proprio motu, an motu tantummodo sui orbis, quod perscrutatiōi astrologorū relinquit. Et addit quod ali qui ad saluandum diuersitatem motuum cælestium, opinabantur quod animata extiterint, ita quod mouerentur diuersis motibus ab animabus instar animalium mundanorum, cum corpora illa cælestia quantū est ex sua natura & figura, non plus mouerentur ab oriente in occidentem, quàm econuerso, nisi esset inclinatio motoris quo sic aut aliter mouerentur. Quo circa sequitur Damascenum, dicendo quod inanimati insensibilesq; consistant. Damasce.

Antisiod. ¶ In præinductis demum uerbis Alexandri continentur, quę Antisiodorensis in Summa sua libro secundo scribit de opere quartę diei.

¶At uero Thomas circa hanc quęstionem asserit: Multiplex fuit error. Antiqui etenim naturales, non cognoscentes aliquam esse substantiam pręter corporea, ea quę nobilissima extāt in rebus, corporalia esse dixerunt. propter quod naturalem seu physicam scientiam dixerunt primam esse sciētiarū, ut quarto metaphysicæ dicitur. Hinc corpora cęlestia deos uocabāt, quę & animata dixerūt, ipsamq; animam corpus esse putabant, ut fertur primo de anima. Vnde cælestia corpora senserunt primam habere influētiam in inferiora ex se, non aliunde, ex quo errore idololatria est secuta. Verum ista opinio non solum per scripturas, sed & per philosophos reprobatur, qui quasdam esse intellectuales substantias conuicerunt. ¶ Alia est opinio quorundam philosophorum, dicentium corpora cęlestia aliunde suscepisse essentiam ac uirtutem agendi, attamen esse inferiorum à deo procedere mediantibus illis corporibus. Nam & naturam elementorum dicit Auicenna à substantia cæli causari, & hoc ut ostendat cuncta à deo secundum ordinem processisse, uidelicet animas mediantibus intelligentijs, corporalia mediantibus spiritualibus, corruptibilia mediantibus incorruptibilibus. Quod erroneum est atq; contrarium fidei, quæ ponit solum deum materiæ rerum omium creatorem. ¶Aliorum opinio est, quod nullum omino effectū in inferiorum corporibus habent, quod est penitus contra sensum, & contra autoritates sanctorum. Idcirco dicendum quia (ut ait Auicenna) duplex est agens, puta diuinum & naturale. Agens diuinum, scilicet deus, est agens per se simplici emanatione. Agens naturale transmutat materiam. Sicq; cælestia corpora causæ sunt generationū & corruptionum, inquantum motus eorum est causa omium inferiorum mutationum. Sed cum motus omnis sit actus mouentis & moti, oportet in motu manere uirtutem mouentis, uirtutemq; mobilis. hinc ex mobili quod est corpus, habet uirtutem mouendi corpora inferiora ad dispositiones corporales: & ex uirtute motoris qui est substantia spiritualis, quæcunq; sit illa, habet uirtutē ad formas substantiales. Manet q̄q; uirtus cælestis motoris in motu cæli, sicut uirt⁹ mouētis in instrumento. sicq; formæ naturales descendūt à formis quæ sine materia sunt, ut testatur Boethius libro de trinitate, & Commentator decimo metaphysicæ, quemadmodū formæ artificiatorum ab artifice.

Tho. Aq. — Philoso. — Auicena. — Boethius

Obiectio. ¶Verum si obijciatur, quod omia cælestia corpora habent lumen, ergo omia calefacere, nō infrigidare haberent: dicendū quod lux quantum est de se, semper ē effectiua caloris, etiā lux lunæ. propter quod libro de animalibus ait philosophus, q noctes plenilunij sunt calidiores. sed præter naturam lucis, quæ cunctis cælestibus corporibus est cōmunis, quælibet stella determinatam habet uirtutem, consequentem speciē eius, ex qua lux eius & motus infrigidat seu humectat, sicut & præter communē motū diurnum quilibet orbis habet propriū motum. Dilutio. Noctes plenilunij sunt calidiores

¶Pręterea si quæratur, qualiter uirtus & influentia superiorum cælorum ad inferiora ista pertingat, cū medios orbes non immutet, mouens aūt & motum, quemadmodū agens & passum, oportet aliquo modo esse simul: dicendum quod actio cuiuslibet agentis situm habentis, prius recipitur in medio quàm in termino, nō tamen oportet quod recipiatur in utroque eodem modo, sed prout dispositio exigit utriusque. Cuius exemplum ponit Commentator physicorum octauo, de pisce qui stupefacit manum absque hoc quod stupefaciat rete, quod stupefactionis capax non est. & tamen aliquo modo alteratur à pisce. Sic & uirtutes superiorum stellarum ac orbium prius recipiuntur in inferioribus ac medijs orbibus, quàm in elementis ac mixtis, quāuis non eosdem effectus habeant utrobiq;. Hæc Thomas in Scripto. Questio Uirtus cęli supioris pmeat ad infima abs q medio rū orbium immutatione.

¶Insuper in prima parte Summæ, quæstione 115. arti. 3. Cum omnis, inquit, multitudo ab unitate procedat, quod autem immobile est, uno modo se habet: quod uero mouetur, multiformiter: considerandum est in tota natura, quod omnis motus ab immobili est procedens. Hinc quanto aliqua sunt immobiliora, tanto plus causæ sunt mobiliorum. Porro inter corporalia corpora cælestia sunt magis immobilia, quoniā non nisi motu locabi mouentur. ideo motus corporum inferiorū qui multiformes uarijq; consistunt, reducuntur in cęlestis corporis motū tanquā in causam.

¶Si uero obijciatur q in inferioribus inueniuntur agēs & patiens, ut calidū & frigidū, & ignis ac stuppa: quę ad alterationē sufficiunt, non ergo ultra requiritur influētia cęli. dicendū q principia actiua in inferioribus corporibus nō inueniūtur, nisi qualitates elemētorum, quę se habent ut materiales dispositiones ad formas substātiales corporum naturaliū. materia aūt nō sufficit ad agēdū, idcirco oportet super huiusmodi dispositiones materiales ponere actiuū principiū. Vnde Platonici posuerūt species separatas, secundum quarum participationem inferiora corpora formas sortirentur substantiales, quę positio non est uera, cum species illę essent omnino immobiles. idcirco secundum philosophū secundo de generatione & corruptione, oportet ponere principium actiuum mobile, quod per sui absentiam atque pręsentiam causa sit generationis & corruptionis ac uarietatis corporum inferiorum. Huiusmodi autē sunt corpora cęlestia. hinc quicquid in inferioribus mouet ad formam seu speciem, agit hoc ut instrumentum corporis cęlestis, ut secundo dicitur physicorum, quod homo generat hominē & sol. Hęc Thomas in Summa. Obiectio. Dilutio. Philoso.

¶Pręterea in Sūma cōtra gentiles libro tertio capitulo octauo: Quēadmodū, ait, in substātijs intellectualibus est supius atq; inferius, ita in corporalibus. hinc sicut substantię intellectuales inferiores à superioribus gubernantur, quatenus diuinę dispositio prouidentię ꝓportionabiliter descendat & pertingat usque Thomas cōtra gē.

ad infima, sic corpora inferiora per superiora reguntur. ¶ Item quanto corpus est loco superius, tanto existit formalius, ut patet in elementis, in quibus ignis elementaris formalior perhibetur. corpora uero cælestia sunt loca suprema, ergo corporibus inferioribus formaliora. Et quanto formaliora esse probantur, tanto sunt magis actiua & aliorum motiua, cum formæ sit agere & mouere. Agunt ergo & influunt in ista inferiora. Quod etiam constat ex hoc, quod sunt uniuersalioris uirtutis, spiritalibus quoque substantijs similiores & propinquiores. Et denuo, quia in omni genere primū est causa eorum quæ sunt post se. cumq; motus cæli sit primus, est causa motuū aliorū. Hæc Thomas diffuse prosequitur ibi.

Corpus superius est inferiori formalius

Quæstio

CIrca hoc locum habet quæstio ista, utrum elementa possent aliquid operari si cælum non influeret eis. ¶ Videtur quod non, quia in essentialiter subordinatis, posterius opari nō ualet sine primo.

¶ Circa hoc narrat Richardus tres opiniones. Vna est quod cælo non influente, quamuis elementa operari non possent omnia quæ nunc operantur, aliquid tamen possent operari naturali operatione. Quemadmodum enim à deo immediate creata sunt & formata, sic immediate ab ipso uirtutem actiuam sortita sunt. Insuper dominus Stephanus episcopus Parrhisiensis excommunicauit dicentes, si cælum staret, ignis stuppam non inflammaret.

Richard⁹

Stephan. Parrhisiē.

¶ Alia opinio est, quod cælo non influente elementa desinerent esse, cum Rabbi Moyses contestetur: Quemadmodum si cor à suo quiesceret motu, homo mox moreretur: ita si cælum quiesceret, mundus inferior desineret esse. Contra quod obijcitur, quod elementa non habent esse à cælo nec à motu cęlesti: unde nec conuerterentur in non esse, nisi subtracta eis influentia suæ causæ, uidelicet dei.

Rab. Mo.

¶ Tertia opinio est, quod cælo non influente elementa manerent in suo esse, & quamuis non possent producere naturales effectus qui fiūt p motū, possent tamen producere intentionales effectus, sicut est, species uisuales seu lumen diffundere, sensusq; immutare. Et ait Richardus, quod harum opinionum prima & tertia probabiliter possunt teneri, nō secunda. quia uidetur fauere errori dicentium materiam elementorum esse à deo productam, cælesti corpore mediante. Insuper Rabbi Moyses sentire uidetur, quod cęlum non influeret rebus nisi per motum. in quo consentio ei. fateor tamen quod cęlum habet aliquem modum influendi per motum, quem sine motu non haberet: quoniam eius influentiæ non sic innouarentur nec alternarentur per comparationem ad partes mundi diuersas, nec secundum illum modum proportionarentur ut modo. Hæc Richardus.

¶ At uero de causalitate & influētia cælestiū corporum super inferiora, disserit: Cęlestia corpora circa inferiora habent naturales quosdam effectus specie differentes, non tamen directe & immediate in liberū arbitrium aut super partem intellectiuam. Vniuersitatis etenim exigit ordo, ut per corpora nobiliora & potentiora regantur inferiora. uidemus quoq; elementa saluari in suis locis per cælestis influentiam corporis in ea proportiōe qua est elementi huius aut illius saluatiua. Siquidem diuersa cælestium influentiarū proportio in locis diuersis, est ratio quare sic ordinantur elementa secundum loca, & cur unumquodq; conatur esse in proprio loco. Hæc etiam ratio non tātum ostendit quod hic inferius habeāt quosdam effectus, sed etiam quod habeant effectus specie differentes. Denique à diuersis formis substantialibus emanant distinctæ uirtutes, per quas producuntur diuersi effectus. Cumq; cælestia corpora differant specie per influentias substantialium suarum formarum, quas immittunt, cum suis radijs luminosis causant effectus diuersos in specie in inferioribus istis. Propť quod Rabbi Moyses dixit: Inuenies à sapientibus dictum, non esse aliquam plantam inferius, quæ non habeat stellam in cælo quę percutit eam, & dicit ei, Cresce. Hæc Richardus.

¶ Consonat Petrus: Duplex, inquiens, est agens, uidelicet principale & instrumentale. Agens principale est deus respectu omnium entium tam superiorum quàm inferiorum. Agens instrumentale est cælum respectu effectuum corporalium inferiorum. Itaque in omni genere motus oportet esse aliquod mouens non motum, & aliquod mouens motum, atque aliquod motum non moueus. Hinc in alteratione inferiorū deueuire oportet ad aliquod principium alterans, non alteratum, utpote cęlum. Virtus autem agendi hoc, per tria completur, uidelicet per uirtutem consequentem totam speciem, ex qua diuersi diuersarum stellarum effectus nascuntur, & per radiū inferius emissum atq; per motū suū. Hæc Petrus.

Petrus

¶ Amplius circa hæc fatur Albertus: Signum multipliciter sumitur. Primo enim secūdum Augustinum, signum est quod præter speciem quam ingerit sensibus, aliud facit in notitiā deuenire. sicq; sacramētum proprie dicitur signum. Secundo dicitur signum causa communis, non propria, innuēs aliquem effectum, & non de necessitate illum inducens. sicq; luminaria cæli sunt in signa ex situ radiationis in coniunctione uel præuentione, aut alia radiatione oppositionis, puta quadrati, trigoni uel sextilis aspectus, signans effectum, quem non de necessitate inducit. Hinc in centilogio loquitur Ptolemæus: Sapiens homo dominabitur astris. Dicitq; Haly in commentario: Si stellæ scintillant ad melancholiam atq; quartanas, sapiens medic⁹ corpora disponat ad sanguinem, & quartanæ nō inducentur. Vnde Mestalach in libro de sphæra mota. Sapiens, inquit, homo circulum iuuat cęlestem, sicut ad fructum iuuatur terra aratione & seminatione. Causam quoque quod non possunt esse causę de necessitate producentes effectum, assignat Ptolemęus in quadripartito, dicens: Virtutes astrorum ac luminaria non deueniunt ad corpora inferiora, nisi per aliud atque per accidens. Per aliud, quia per alia elementa: per accidens, quia non agunt in nos nisi informando qualitates actiuas & passiuas elemētorum, quę sic informatę, corpora ipsa immutant. ideo non sunt causæ nec signa eorū quæ cadūt sub libero arbitrio hominis, qm̄ liberū arbitriū nō immutať uirtute cælesti, neq; uirtute elementari de necessitate. imò sicut Aristoteles, Gregorius Nysenus & Damascenus testāť, liberū arbitriū est de his q̄ in nobis sunt. i. in nr̄a ptāte, & q̄rū nos ipsi causa sumus. Et de his Aristoteles pulcherrimum dat exemplum, loquens de somnijs quę per signum, non per causam extant in nobis. Dicit enim quod, & sicut consilia magnorum qui multis intendunt, & ob hoc quę propria sunt singulorum circunspecte intendere nequeunt, sępe mutantur à priuatis hominibus, qui singulorum propria magis ualent attendere, sicq; fit ut signa quę ex inspectionibus fiunt astrorum,

Albertus

Signum multipliciter sumitur

Ptolemæus Haly. Mestal.

Damascenus Gregorius Nysenus Aristoteles

& imprimuntur in somnijs, sæpe fallant, eo quòd à proximis causis in corpora nostra agentibus uariꝭentur, ex quibus & alterantur ad alias dispositiones. idcirco frequenter decipiunt talia signa ac somnia, nisi sint uisiones siue oracula reuelatiõibus diuinis accepta. Hæc Albertus in Scripto.

¶Idem libro de coæquæuis, ubi & addit de causalitate effectibusq́ꝫ stellarum: Quędam stellæ dicũtur siccæ & calidæ, ut sol: quędam siccæ & frigidæ, ut Saturnus: quædam frigidæ & humidæ, sicut luna: quædã calidæ & humidæ, quemadmodum Iupiter. Quod qualiter uerum sit, triplex datur responsio libro de substãtia orbis. Prima, ꝙ qualitates istæ ęquoce sunt in stellis & elementis, sicut diaphanum: & ꝙ illæ quæ sunt in elementis, sequuntur actionem & passiõem. Verum ista solutio nõ uidet̃ idonea, quia si calor & frigus ęquoce essent in stellis & elementis, efficerent in inferioribus istis calorem & frigiditatem alterius rationis.

Nota de causalitate stellarũ

¶Alia est, ꝙ stellæ habent has qualitates solum effectiue, nec eis afficiuntur: nec sequitur si causent eas in inferioribus, ꝙ habeant eas in se: quoniam non oportet ꝙ alterans aliud, scd̃m aliquam qualitatem disponat scd̃m eandem. Id enim quod mouet localiter, calefacit. non tamen de necessitate oportet ꝙ sit calidũ. Calidũ q̃q́ꝫ interdum nigrificat, nec oportet ꝙ sit nigrũ.

¶Tertia solutio est, ꝙ sicut in motu locali u enitur ad unum mouens immobile, ita in motu alterationis secũdum qualitates primas, necesse est uenire ad unum alterans, non alterabile secundum qualitates easdem. & tamen qualitates primę sunt proprietates quas habent elementa à stellis mouentibus, nõ alterabilibus secundum has qualitates, quemadmodum motus primus est proprietas primi mobilis, quam habet à primo motore secundum motum illũ immobili.

Obiectio diluitur.

¶Si autem obijciatur, quia uidetur ꝙ omnes sint calidæ, cum omnes sint lucidæ (de proprietate nanq́ꝫ luminis est, ex motu reuerberatiõeq́ꝫ radiorum causare calorem) dicendum ꝙ stellæ mouent per radios & ꝓ ꝓportionem situs eaꝝ, quæ causatur ex motu. Et quãuis de ratione luminis sit calorem inducere, tamẽ q̃m lumẽ illud non est eiusdem naturę in omnibus stellis, nec ꝓportio situs est una in omni tempore motus, idcirco stellæ nõ faciũt semꝑ in inferioribus idem.

Cur plures sint stellę q̃ quatuor.

¶Circa hæc quæri potest, quare sint plures stellæ quàm quatuor, cum tamen accipiantur qualitates stellarum secundum complexiones qualitatum elementorum. Et respondendum ꝙ stellæ mouent elementa ad generationes & corruptiones rerum, & sicut est multiplex generatio, ita necesse est multiplicem esse motum. Hinc multa sunt mouentia quæ sunt stellæ, & multipliciter mouent secundum coniunctiones & præuentiones aliosq́ꝫ respectus stellarũ in se & in imaginib⁹ ac spatijs cæli, ut dicit Albumasar lib. iudicioꝝ.

Albumas.

Ptolemę⁹ Albumas.

¶Amplius super his ait in Scripto: Ptolemęus in q̃dripartito atq́ꝫ Albumasar in introductorio suo testãtur, ꝙ fixarum sphæra stellarum habet mouere terram & contenta in ea, ꝓpter inducendam multitudinem figuraꝝ generabilium & corruptibiliũ quæ sunt in terra. Sphæra uero Saturni, ꝓpter frigidũ & siccum, quæ dominantur in Saturno (secundum sensum præhabitum) quoꝝ utrunq́ꝫ parit potentiam retentiuã, habet in omni generabili & corruptibili mouere consistentiam, & retentiõem speciei ac figuræ. Sphæra autẽ Iouis, ꝓpter calidũ & humidũ quod dñatur in eo sicut in signo ex ordine diuinæ sapientiæ omnia disponentis, habet mouere calidum & humidũ, quæ sunt principia generatiõis in omni cõplexionato. Porro sphæra Martis, ꝓpter calidum & siccum, quę sunt in ea sicut in signo, habet mouere ad calidũ ustiuum, quod cõsumptiuũ est superfluoꝝ impediẽtium generatiõem. Sed sphæra solis, ꝓpter lumen quod abũdat in eo, accedẽs mouet ad generatiõem, & recedens mouet ad corruptiõem. Sphæra uero Veneris, ꝓpter frigidũ & humidũ temperatæ, quod est in ea sicut in signo, habet mouere humidũ cõplexionale, q̃d est quasi semen generatiõis & augmẽti in inferioribus. Sphæra demum Mercurij, ꝓpter multiplices eius mot⁹ ualde difformes, habet mouere humidum fluxibile, pręsertim aereũ ad diuersas figuras & formas. Hoc eñ necessariũ est, ꝓpter spũs discurrentes in generatis inferioribus, aduehentibus ad diuersas operatiões potentias & uirtutes: quia (ut asserũt Galenus & Auicenna) spũs uehiculũ est uirtutis. At uero sphæra lunæ cũ sit infima, mouet humidũ elementare aqueũ ad hoc, ꝙ moueat ad mixtionẽ generabiliũ & cõtinuatiõem terrenoꝝ. Itaq́ꝫ quęlibet inferioꝝ sphæraꝝ mouet ad unũ in speciali: & ad hoc unũ sortit̃ stellam siue planetam à prouidentia dei, atq́ꝫ ad illud complendũ adiuuat uirtutes omniũ superiorũ sphæraꝝ, q̃m regulariter uerũ est in omni natura, ꝙ sicut superiora uirtutibus suis informant inferiora, sic inferiora restringũt ad unũ atq́ꝫ determinant superiora.

Galenus. Auicena.

¶Præterea si quærat̃, an sphærę cęlestes se inuicem immediate contingant: dicẽdũ ꝙ ad hoc nil potest uerius responderi, q̃ q̃d etiam responderũt philosophi, utpote ꝙ sphæræ cælestes non se contingũt, sed una multũ suꝑ aliam exaltatur: & in medio earum est corpus spũale sicut aer, in quo omnes mouent̃. & hoc est rarum ac spissum, nõ raritate & inspissatione unius rationis cum raritate & inspissatione elementorũ: quoniam illa quæ est in elementis, ex actiõe & passiõe primaꝝ efficitur qualitatũ. idcirco nõ cõuenit nisi trãsmutabili & corruptibili corpi. illa uero q̃ in cęlesti est corpore, consistit in solo situ positioneq́ꝫ partiũ ꝓpinquiori seu distantiori, sicut expresse uidemus, ut loquitur Auicenna, ꝙ corpus solis magis conculcatũ seu compressum est in substantia & lumine, quàm alia pars orbis. ideo sphæræ per tale mediũ motæ, nõ diuidũt ipsum diuisione corruptionis, sed diuisiõe situs & positionis. ꝓpter quod nullam inducũt corruptiõem. Hæc Albertus in Scripto.

Questio

Sphęrę cęlestes nõ se contingunt.

Auicẽna.

¶De hoc etiam scribit libro de coæquæuis: Anealpetras dixit ꝙ sphæræ contingunt se. Auerrois autem opinatus est ꝙ à luna suꝑius totum est unum continuum. Cæteri dicunt ꝙ sphæræ non contingunt se, & ꝙ corpus eiusdem naturę est inter eas, diuisibile quidem à sphęris, non tamen transmutabile in aliam formam. De hoc dictum est supra.

Anealp. Auerrois

¶Deniq́ꝫ iã inductꝭ Bonauẽtura cõcordat, affirmãs luminaria diuersos habere effectus & influẽtias uarias in inferioribus, secundum quod ipsa inter se specifice distinguuntur, & iuxta specierum suarum diuersitatẽ diuersas sortita sunt uirtutes causales. Vnde cum luna ex indita sibi uirtute cũ adiutorio luminis aspectũ habeat suꝑ humorem, hinc per influentiam suam humidum auget: atq́ꝫ ad eius præsentiam excrescunt & q̃si æstuant ac effluũt maria, ad absentiam uero ipsius in sinũ suũ reuertunt̃ ac refluũt. Hæc Bonauentura.

Bonauẽt.

¶Durandus q̃q́ꝫ: Aliq, inqt, dicunt ꝙ quãuis cælum nõ sit uiuens, q̃niam tamen mouet̃ à substantia uiuente, id est, intelligentia, potest uirtute illius aliquod ui-

Durãdus

uens, ꝑducere. Sed hoc nō uidet̄, qa uel hoc esset ꝑ motū, aut per aliquam uirtutem ab intelligentia cęlo influxam. Non per motum, q̄niam motus localis nō potest esse ratio aliquid operandi: nec per uirtutem cęlo influxam, qa uel esset immediate influxa ab intelligētia, uel mediate. Non immediate, quia intelligentia non agit immediate per formam: nec motu mediante, q̄a per motum localem, qualis est motus cęli, nihil acquiritur. Hinc dicendū ꝙ sicut in semine quod non est uiuens, est uirtus generatiua rei uiuentis, eo ꝙ semē decisum sit à uiuēte, ita in cælo quāuis nō uiuente, est uirtus generatiua respectu uiuētium: quia productū est à deo tanquam semen quoddam omniū generabiliū & corruptibilium. sicq; agit uirtute dei ad productionem uiuentium, quemadmodum semen equi in uirtute equi generantis ad producendum similē equum. Hæc Durandus.

Diony.

¶ Cuius dicta uidentur inepta, & primo contra dictum illud cōmune philosophorū atq; theologorū, Cęlum agit in inferiora lumine, motu, influentia. Secundo, cum cælum sit instrumentum intelligentiæ, aliquā utiq; uim sortit̄ ab ea tanquam à suo motore. Nec tamen negandum est qn & uirtute à deo impressa agat. Attamen cælum ualde improprie dicit̄ semen inferiorū, cum semen sit ꝑprie principium rei intrinsecum & causa particularis uniuoca. cælum uero est principiū inferiorum extrinsecum & item æquocum. Rursus, ꝙ per motum localem nil acq̄ratur, est contra sensum, rationem & autoritatem, cum uideamus & experiamur motum localem esse calefactiuum productiuúmque ignis, qui ex chalybe & ferro motu concussionis producitur.

Cęlū im ꝑprie dr̄ semē inferiorum. Mot⁹ localis ē opa tiu⁹ alicu ius.

Scotus.

¶ At uero Scotus: Stellę, ait, habent actionem in inferiora tā in elementa quàm in mixta animata & non animata. In elementa dupliciter, utpote quo ad generationem, & q̄ ad alterationem. Ascendente nanq; sole, & alijs stellis calidis ad centrum cenith alicuius regionis, elementa superiora (ut ignis & aer) augentur, & inferiora (ut aqua & terra) minuuntur ac conuertunt̄ in superiora: & econuerso, recedente sole & accedentibus stellis frigidis, ut Saturno atq; Mercurio, accidit & auget̄ generatio aquæ & terræ. Itaq; sicut accedent sole ad cenith unius regionis per accessum eius plus generat̄ ibi de igne, & minuit̄ de aqua: sic per recessum eius ab alia regione, tantum generatur in illa de frigidis elementis: sicq; seruat̄ ibi æqualitas quo ad cælum. Secundo, stellæ habent actionem in elemēta. superior nanq; pars circulariter fertur ad motum cæli, cum uideamus impressiones ignitas ibi generatas circulariter transferri. multomagis sphæra ignis, ꝑpinqor cælo, ad motū cęli circulariter mouet̄. sic & luna causat in mari motum fluxus & refluxus. Vnde astrologi experimentaliter ꝓbant, ꝙ luna habet dominium super humida, sicut sol super sicca. Super quācunq; igit̄ regionem eleuat̄ luna, ascendit in directum aqua maris, tanq̄ uersus causam suam, ita ꝙ aqua maris illo in loco q̄ directe supponit̄ centro lunæ, est altior quàm in q̄cunq; alio loco. ¶ Qualiter demū fiat illa eleuatio effectiue, diuersimode assignat̄. Primo, ꝙ luna habet attractiuam uim aquę naturalem, quemadmodū magines attrahit ferrū. Scđo, ꝙ fit ꝑpter diuersitatem angulorū, q̄s faciūt radij lunæ super aquas in principio ortus lunæ, atq; in medio cęli existentis. Ponitq; exemplum de pulmento in olla super ignē, & de uapore resoluto à cibo faciente animal dormire. Primę opinionis fuit Albumasar scđo libro maioris introductorij in astronomiam. Verum sequendo opinionem utriq; communem, puta ꝙ tumor iste semper est in directo lunę ubicūq;, sequitur q̄m tumor ille totam circuit terram in tanto tempore, in quāto tempore luna circuit suū orbē per motū firmamēti. Sed cur bis fluit mare in die & refluit? Albumasar ubi supra, dicit ꝙ luna in quartis cæli habet effectum consimilem in quartis terræ oppositis, ita ꝙ sicut in orientali quarta inter oriētē atq; meridiē cū luna ē in ascēdēdo super hemisphæriū, tūc causat fluxū in hac quarta: & descēdēte luna à q̄rta meridiei ad occidētē, cōtinue incipit mare decrescere in illa q̄rta, in q̄ prius creuit, & fluit in alia parte occidētali, descēdēteq; luna ab occidēte sub terrā usq; ad angulum mediæ noctis, fluit mare in quarta orientali super terram illi quartæ oppositam, in qua est tunc luna. & ita iam bis in illa die fit fluxus in illa quarta, & sic de alijs.

Aquę eleuatio q̄liter effectiue fiat.

¶ De hac materia scribit Scotus diffuse, ꝓsequendo qualiter cælestia corpa agunt & imprimunt in mixta imperfecta, ut sunt impressiones quæ generantur in aere, prout hoc in libro meteorotum plenius edocetur. In cætera quoq; prætacta, imò & in homines quātum ad partem corpoream, non tamen quo ad partem intellectiuam necessitando, sed inclinando indirecte, ut tactum est.

¶ Insuper prima parte libri de uniuerso disputans Gulielmus aduersus eos, qui circa effectus planetarū ac siderum errauerunt: ¶ Circa effectus, inquit, planetarum atq; stellarum fixarum aliqui errauerunt erroribus impijs ac blasphemis, dicendo eos esse maleuolos & infortunatos, ac causas uitiorum seculi huius, uidelicet homicidiorū, furtorū, fraudiū, contentionū, bellorū & consimilium. sicq; specialiter diffamauerūt Saturnum & Martem, quod redundat in creatoris iniuriam, à quo naturam, esse, ac uirtutem sortiti sunt. unde sequeret̄ ip̄m esse maleuolū, qui scienter ac spōte tales creauerit illos. Quòd si dixerit mala huiusmodi nō ꝓuenire à Saturno & Marte per se & naturali intētione, nec uoluntario motu planetarum illorum aut siderum, constat eos malos non eē. Quod em̄ per accidens est, non directe denominat, nec naturales aufert proprietates: ideo Mars & Saturnus non extant maleuoli, sicut nec lux solis dicēda est mala ob hoc, ꝙ alicui uisui est nociua: nec ignis est malus, quia interdum comburit templum dei aut hominem sanctum. Vnde qui attribuunt Saturno uim adiuuandi intellectum humanum, nequaq̄ debent Saturno asscribere corruptiones, abusiones, fraudes, uersutias inclinationesq; prauas, mendacia atq; periuria intellectus: sed magis hæc omnia fieri in intellectu ex ineptitudine & inhabilitate susceptibilis, utpote potentiæ intellectiuę seu incapacitate ipsius, quæ ineptitudo inest ei ex parte materiæ seu corporis, sicut in tibia claudicante uitium claudicationis est ex indispositione materię, non ex ꝓgressiua & motiua uirtute. Iuxta exempla hæc ponendum esset astronomis, si ueræ essent eorum opiniōes, ut cum Saturnus secundum eos aspiciat uirtutem animæ intellectiuam, tamen ex parte corporis impeditur huiusmodi operatio Saturni, & retorquetur in aliud seu in contrarium. Nempe cum secundum nos Saturnus intendat dirigere & illuminare uirtutem intellectiuam humanam, ad intelligendum recta, utilia, salubria, etiam interdum usq; ad prophetiæ splendorem, impeditur tamen hæc intentio operatioq; Saturni ex

corporis dispositione: & cum ex illuminatione Saturni (iuxta eorum opinionem) deberet intellectus esse studiosus circa scientias salutares, efficit circa alias curiosus, intẽditq; fraudibus, ac interdum melancholicus redditur, quemadmodũ in uisu corporeo multiplex consistit deceptio, non ex ipsa ui naturali uisiua, sed ex organi qualitate accidentibusq; diuersis. Conformiter dicendum eis esset de Ioue, qui cum secundum eos intendat & influat super animas hominum fidem seu fidelitatem, clementiam, iustitiam, benignitatem, modestiam, mansuetudinem, tamen à parte materiæ seu corporis impeditur hæc operatio eius, ita q; animus hominis fit remissus, male flexibilis, dissolut⁹, aut certe crudelis ac durus. Sic & de Marte dicere habent, q; cum secundum eos intendat magnificentiam conferre hominibus, iustamq; indignationem contra uana, fœda & uilia, nihilominus ex parte corporis inclinatio huiusmodi bona ex influentia Martis (ut dicunt) impressa, in qualitates & actiones uergit contrarias: uelut si quis intendat ab igne recipere calefactionem, suscipiat ustionem. De Venere quoq; sic dicere habẽt, quæ cum iuxta eos intendat uim generatiuam prę̨stare aut adiuuare, tamen materiæ dispositio quandoq; extendit eam in detestandam luxuriam intolerabilemq; ac prostitutam libidinem. Mercurius item cum secundum eos intendat iuuare atq; dirigere uirtutem interpretatiuam in homine, eloquentiamq; conferre, dispositio tamen materiæ facit ut non eloquentia, sed loquacitas & histrionica garrulitas recipiantur. Pariformiter de sole habent sentire, qui cum secũdum eos eminentiam, dignitatem & uim aliorum regitiuam cõtribuat, ex ineptitudine tamen corporis recipiuntur superbia, ambitio & uiolenta oppressio aliorum. Postremo, de luna est eis consimiliter sentiendum, q; bona sit, & ex sua natura bene intendat animabus humanis, quamuis ex præfata radice contingat oppositum. Sicq; euidenter stat bonitas absq; infamatione malitiæ in septem planetis. Nec loquor hic nisi de uirtutibus naturalibus acquisitis, & uitijs eis oppositis. Hæc Gulielmus, qui præallegato loco & in libro de fide & legibus, de his multa inducit, quorum aliqua infra tangentur.

NVnc plenius perscrutandum, an cælestia corpora efficientiam habeant in liberum arbitrium superioresq; animæ uires.

Tho. Aq. ¶ Ad quod Thomas respõdet: Cum ꝓpria operatio rei sequatur eius naturam, illud tantum potest esse causa operationis rei, quod aliquo modo est causa suę naturæ. idcirco cum actus ex libertate arbitrij procedentes, ex hoc q; uoluntarij sunt atq; in nostra potestate, ꝓprie nominentur actus humani, non possunt in aliquam causam directe reduci, quæ ipsius animæ causa non sit. Ideo secundum diuersas positiones de causa & productione animæ rationalis, consecutæ sunt uariæ opiniones de causalitate actuum humanorum. Quidam nanq; philosophi sensum & intellectum idem esse dixerunt, intantum q; sicut ex transmutatiõe corporis transmutatur sensus, ita & intellectus, ꝓut de Democrito refert philosophus. Cumq; omnes uirtutes corporales ex corpore dependentes, reducantur in uirtutes cælestium corporum tanquam in causas, sequebatur q; corpora cælestia directe causalitatẽ haberent super animas rõnales, & per consequens super operatiões earum. hinc ponebant q; qualis unusquisq; est secundum dispositiõem, quam ex natiuitate cõsequitur ex impressiõe cælestium corporum, talis ei finis appareat bonus, sicq; diuersificentur hominũ electiões, uno hoc, alio aliud eligente. ¶ Verum ista opinio à philosophis satis est reprobata, qui ꝓbauerunt intellectum nõ esse potentiam organicam, electiões q̃q; in nr̃a cõsistere potestate, aliâs homo nec pœnam, nec gloriam mereretur. unde & sancti errorẽ istũ tanq̃ hæreticũ damnauerũt. ¶ Alij intellectum à sensu distinguentes in hoc q; ad corpus non dependet, nec actum suum corporali organo explet, dixerunt nullã corporalẽ uirtutẽ habere causalitatẽ super intellectũ humanum, sed ipsum omnino ab extrinseco esse: ideoq; electiõem humanam ex cęlestibus nõ dependere corporibus, nisi per accidens, inquantum uidelicet ex dispositiõe corporis (quam impressio cælestis relinquit) aliquo modo inclinatur anima ad sequendum corporales affectiões per modum q̃ passiões corporales rõnem inclinant & quandoq; deducunt. Verum tamen q̃niam posuerunt animas mediantibus intelligentijs à deo creari, dixerunt motores orbium causare motus affectiõesq; uoluntatis humanæ. Vnde Auicenna in fine metaphysicæ suæ affirmat, q; uarietas operum uoluntatis, reducitur ut in causam in conceptiões uniformes motorum cælestium. nec tamen posuerunt tolli libertatem arbitrij, cum impressio recipiatur secundum modum recipientis. Intellectus nõ ẽ potẽtia organica.

¶ Sed hæc q̃q; opinio est cõtra fidem, quæ testatur animas rõnales à solo deo immediate creari: idcirco nec corpus cęleste, nec anima eius, neq; intellectus, sed deus omnipotens est directe & per se causa electiõis humanæ. Nihilominus exteriores liberi arbitrij actus causalitati corporum subijciuntur cælestium, secundũ q̃d in corporali executiõe cõsistunt, nõ secundum q̃d à uoluntate aut libero arbitrio imperantur, cum motus inferiorum reducantur in motus superiorum tanquam in causas. ¶ Postremo, si obijciatur q; ex cõsideratiõe complexionum medici multa prædicunt de actibus & moribus hominum, q̃d fieri nõ ualeret, nisi homines etiam quantum ad partem intellectiuam sequerentur corporalem suam dispositionem. Obiectio.

¶ Dicendum q; plurimi sequuntur animæ passiões & corporis dispositiões, nõ tamen ex necessitate: ideo talia possunt præsciri nõ certitudinaliter, sed cõiecturaliter tantum. Ideo secundum Augustinum secundo super Genesim, nõ est tutum talibus prænunciatiõibus multum intẽdere, cum plerunque astrologi uera annuncient, non tam ex signis cælestibus, quàm ex dęmonũ occultis instinctibus. Hæc Thomas in Scripto. Dilutio. Augu. astrologorũ coniecturis non nimio intẽdendum. art. 4.

¶ At uero in prima parte Summę, quæstione 115. Corpora, inquit, cælestia in corpora quidem directe imprimunt & per se: in uires autem animæ quæ sunt perfectiones organorum, nõ directe, sed per accidens imprimunt: q̃niam uires illæ à suis actibus impediuntur ex indispositiõe corporalium organorum, quæ superiorum corporum influentijs directe subijciuntur. Intellectus etiam & uoluntas per accidens & indirecte cælestęs impressiões aliq̃ mõ suscipiunt, inquantũ aliquid ab inferioribus, atq; organicis uiribus sumunt in actibus: diuersimode tamen, q̃m intellectus de necessitate accipit ab inferioribus uiribus apprehẽsiuis, unde turbata imaginatiua uel cogitatiua aut memoratiua, necessario turbatur actio intellectus. uoluntas aũt non ex necessitate sequitur inclinationem sensitiui appetitus, hinc impressio cælestiũ corporũ minus pertingit ad uolũtatem, quæ est proxima causa actuũ

humanorũ, ꝙ ad intellectũ. Hæc Thomas in Sũma.

Thomas cõtra gẽt.

¶Qui ad ista probanda multas ac fortes infert rationes in Summa contra gentiles libro tertio: Primo, quoniam ordo diuinæ prouidentię habet, ut inferiora ac corporalia per spiritualia ac digniora regantur. sed intellectus noster & uolũtas sunt spirituales potẽtiæ, atq; cũctis corporibus digniores. ¶Item, nil agit ultra speciem suam. ergo nec corporalia & mobilia imprimere queunt directe in spiritualia ac immobilia, quales sunt intellectus & uolũtas. ¶Rursus, quæ naturaliter & necessario fiunt, hęc ut in pluribus accidunt, cum natura sit determinata ad unũ, nec deficit nisi ut in paucioribus secundũ philosophũ. electiones uero hominũ pro maiori & maxima parte sunt deuiantes. Falsum est ergo quod dixit Homerus: Talis est intellectus in dijs hominibusq; terrenis, qualem in die inducit pater deorũ atq; uirorũ, id est, sol uel potius Iupiter, quẽ summũ esse deũ dicebant, intelligentes p ipsum totum cælum, secundum Augustinum libro de ciuitate dei. Hæc ibi.

Cõtra Homerũ.

Petrus. Richard⁹

¶Cõcordat Petrus. Item Richardus, q loquitur de cometa: Dicũt aliq ꝙ cometa nec est stella cæli, neque naturaliter generat, sed iussiõe diuina: nec naturalem habet significationem. Alij uero uiam philosophicã magis sequentes, dicũt ꝙ cometa sit impressio sicca & calida, generata in superiori aeris parte, ꝓpe ignẽ ex uapore sicco & calido: & globus uaporis illius adunatus, apparet corpus stellæ: partes uero ipsius uaporis discontinuatæ circa globũ, in longinquũ ꝓtensæ, in suis extremitatibus globo coniũctæ, sunt q̃si coma ipsius. Et scdm hanc positionem cometa signat & causat nõ per se, sed per accidens mortalitatem ꝓuenientem ex infirmitatibus calidis & siccis. Vehemẽs qppe distemperataq; siccitas, cõsueta est præuenire & cõcomitari generationem cometę. Et qa ut plurimũ diuites calidis nutriũtur, ideo tempore illo multi diuites moriũtur, inter q̃s mors regũ ac principũ extat notabilis. Hæc Richardus.

Cometa vñ gñet̃ & quid signi ficet.

Bonauẽt.

¶Amplius Bonauentura præclare hic scribit, sed sensus q̃si totus præhabitus est. Etenim quærit, utrũ ex impressiõibus luminariũ causet̃ in hominibus diuersitas morũ. Respõdet, Mores hominũ euentusq; futurorũ à sideribus & planetis causari, dupliciter potest intelligi. Primo, ꝙ inde causent̃ necessario & sufficienter. Secũdo ꝙ dispositiue & contingenter. Primo mõ repugnat fidei, rõni & experientiæ, & culpã hominũ refundit in deũ, datq; peccandi licentiam, Derogat q̃q; diuinæ iustitiæ punienti hominũ culpas, cum eas uitare non ualeant, sicut de hoc scribit Damascenus libro secundo capitulo sexto. Hinc contra istum errorem disputat sanctus Gregorius in Homilia de epiphania. De his multa pulchra conscribit Bonauentura. de quibus, cũ sentẽtialiter sint inducta, ꝑtranseo.

Quęstio

Mores hoim quõ referri pos sint in si dera.

Damasce.

Gregori⁹.

Durãdus.

¶Durandus quoq;: Aliquid, inquit, habere causalitatem super actum seu motum alterius, intelligi potest dupliciter, puta causando aut impediendo. Causando, intelligi potest tripliciter. Primo, quoniam dat naturam ad quam sequitur actus seu motus, quemadmodum grauia & leuia dicuntur moueri à generãte. Secundo, in naturam subiectam imprimendo, ut q lapidem proijcit sursum, & horũ utrunq; est causa per se. Tertio aliquid est causa motus grauiũ per accidẽs, ut q remouet prohibens motũ illorũ. Impediendo etiam aliquid est causa alterius dupliciter. Primo directe, sicut contrariũ pręedominans, ut aqua frigida impedit ignem à calefactione. Secũdo indirecte, subtrahendo obiectũ, ut q retrahit lignũ ex igne. Cumq; cælũ non sit causa rationalis naturę, constat ꝙ non habeat causalitatem super actus intellectus aut uoluntatis primo modo, neq; secũdo modo: quoniam bonum & malũ quod inest nobis ab extrinseco, non habet rationem meriti siue demeriti, sed potius pœnę aut pręmij. Vnde scdm Augustinum primo de libero arbitrio, est malũ quod patimur, & est malum quod facimus. Primũ est malum pœnæ, secundũ est malũ culpæ.

Augu.

¶Amplius, corpus cæleste non potest directe impedire actũ liberi arbitrij, quoniam nihil per se impedit actum alterius, nisi ponendo actum suum circa idem subiectũ cum actu alterius: quia contraria compatiuntur se in diuersis, atq; impediũt se tantũ respectu eiusdem. Cælum autem nullam potest habere impressionem in liberum arbitrium, sicut ostensum est. ergo nõ potest directe impedire aut prohibere actum ipsius, potest tamen hoc indirecte, agendo in partem sensitiuam, sicut pręhabitũ est. Hæc Durandus.

PRæterea ut inducta de effectibus planetarũ ac siderũ plenius intelligant̃, aliqua sunt addenda. Nẽpe de ista materia diffuse disseruit reuerẽdus pater, dñs Petrus de Aliaco, doctor præclarus, Cardinalis, & Camaracensis episcopus, in tractatu suo de lege & sectis contra superstitiosos astronomos, in quo ait capitulo primo: Sicut narrat Gallorũ doctor eximius Gulielmus Parrhisiensis libro suo de fide & legibus, quidam sapientium seculi huius, diuersitates legũ attribuunt cælis & stellis, sicut & alias hominum diuersitates & conditiones, dicentes ꝙ lex Hebræorum ortũ habuit à Saturno & eius cælo, unde & diem Saturni qui est dies sabbati, celebrem habent, in qua etiam die præsertim uacant legi suæ legendæ atque discendæ, Ob multiplicia quoque infortunia Saturni, uidelicet retrogradationes, combustiones, aliasq; occasiones, lex illa & regimen eius ac populus uarijs cladibus, tribulationibus, multiplicibusq; infortunijs semper exposita fuit & est. Quoniam etiam Saturnus (ut aiunt) dux est prophetiæ ac reuelationum, idcirco hæc in lege illa plurimum abundabant. Sunt & alia propria Saturni, ut dicũt, uidelicet auaritia, pertinacia, duritia, quibus uitijs gens illa semper noscitur laborasse. Porro legem Saracenorum attribuunt Veneri, cuius die & hora extitit promulgata. propter quod diem Veneris habent solennem, & uenereis immoderãtissime sunt intenti. De lege uero Christianorum, quæ sola est lex ueritatis, honestatis ac sanctitatis, effantur ꝙ sit lex solis, & quod regimen eius regnum sit solis, ꝓpterea diem solis qui est dies dominica, habent festiuum: & supremus præsidens in hac lege, scilicet Papa, sedem habet in ciuitate solis, uidelicet Roma, quæ figuram habet leonis, qui in cælo domicilium solis est, ipsaq; ciuitas fundata est in leonis ascẽsu seu ortu. Atuero quidam dixerunt legem Christianorum esse legem Mercurij, quia Mercurius secundum astronomos respectum habet ad deitatem, ad oracula prophetarum, & ad credulitatem atque orationem, maxime dum ei coniungitur Iupiter. Vnde & lex Mercurialis prę cęteris difficilior est ad credendum, & hoc propter motus Mercurij multiplices, ad cognoscendum difficiles, & ob eius circuitus in epicyclo & excentrico & æquante, qui sunt difficiliores ac mirabiliores omnibus motibus planetarum, ut patet ex dictis Ptolemæi, & plenius Albategnij ac Alfragani. ideo si-

Petrus de Aliaco.

Gul. Par.

Nota errorẽ de diuersitaté legũ quorũdã.

gnat super legem quæ difficiles habet articulos, occultasq́ ueritates, cuiusmodi est lex Christiana. ¶Insuper dicunt quod Mercurius est significator scripturæ, & profunditatis scientiæ in libris profundis & facunditatis, & signat quod Christiana lex tam authenticis scripturis tamq́ profundis scientijs ac potestate eloquentiæ defendetur, quod stabit semper in robore suo, quousque lex ultima quæ erit lex lunæ, lex Antichristi, lex corruptionis & instabilitatis, eam ad tempus perturbet. Dicunt item quod ista est lex prophetæ nasciturі, nunc nati de uirgine, ut dixerunt astrologi. Omnes quippe Chaldæi Aegyptijq́ astrologi contestantur, quod in prima facie signi uirginis oritur in terra uirgo munda, puella immaculata, corpore decora, uultu uenusta, habitu modesta, crine prolixa, puerum fouens in gremio in terra Hebræa. Sic etenim scribitur in maiori introductorio Albumasar Mauri: His addunt quod si Iupiter coniungitur lunæ, erit ex hoc lex lunæ, quæ ultima erit, quemadmodum circulus lunæ est ultimus, & hæc erit lex corruptionis & fœda, quæ uiolabit omnes alias leges, & etiam legem Christianam ad tempus, Luna nanque (ut dicunt) signat nigromantiam & mendacium. idcirco lex lunæ erit magna & mendosa, uerum non diu durabit, quoniam luna mutatur uelociter figuratione & luce sua. Statuetur autem (ut dicunt) ab aliquo magno potente ac impio qui alijs præualebit. Aestimantq́ astronomi tam ueteres quàm moderni, quod hæc erit lex Antichristi, qui ultimo ueniens, legem corruptionis inducet, infatuabitq́ mũdum per magicam artem & per sua mendacia.

Vaticiniũ Chaldeorũ de partu virginis

¶ Præterea, quamuis quædam iam dicta uideantur pro laude euangelicæ legis sonare, potius tamen sunt pro euersione eius, si perspicaciter cõsiderentur. Nam ut in libro de fide & legibus ait Gulielmus: Vera fides docet stellas & planetas diuino cultui subditas esse ac legi diuinæ, non econuerso. Obedierunt enim sol & luna ipsi Iosuæ cultori dei, stando immobiles in cælo spatio unius diei, & non nisi propter cultum dei ac ministerium legis diuinæ. Ergo cultus dei, fides & lex, superiores & fortiores sunt sideribus ac planetis, & dei cultores faciunt illis potẽtiores. Idem patet ex retrocessione solis ad instantiam Iezechiæ & inuocationem Isaiæ.

Stellę legẽ dei non statuũt s3 eidẽ obtẽperant.

¶Insuper cæli & stellæ seu planetæ aut scienter ac uoluntarie hæc operantur, aut naturaliter. Si primo modo, grauissime peccant in deum, inducendo sectas perditionis & peccata prætacta. Rursus, malitia ista aut est eis innata, aut acquisita. Si innata, naturaliter mali sunt, & à creatione malitiam istam sortiti sunt. Si acquisita, ergo ab ingenita bonitate mutati sunt & decepti, eorúmque animæ peccauerunt. Si uero pure naturaliter agunt, seruiliter operant̃ & uilius quàm creaturæ, libertate gaudentes. atque in creatorem redundat prauitas eorum, cum opus naturæ sit opus primi opificis.

¶Amplius, si uirtutes cælestium corporum corporales consistunt, imprimere nequeunt in intellectum & uoluntatem, sicut est demonstratum. Si uero sunt spirituales, sequitur quod scienter & uoluntarie agũt præfatos effectus, cuius oppositum patuit.

¶ Hæc & alia multa argumenta dominus Petrus ex Gulielmo inducit, nihilominus fatetur quod planetæ dispositiue, non coactorie, agere possunt ad legum & cõsuetudinum immutationem, atque ad quędam eorum quæ deus æternaliter fieri præordinauit, quod etiam cõsonat dictis catholicorum doctorum præallegatis. Hinc præfatus Petrus affirmat: Omnes leges & sectæ, quantum ad ea quæ in eis pure naturalia sunt seu naturaliter fiunt, astronomicæ potestati, constellatiõi seu dispositioni cælesti subesse aliqualiter possunt: quia secundum philosophum, orbis iste inferior infra sphæram lunæ, contiguus est & subiectus lationibus superiorũ, id est, cęlestium corporum, ut tota eius uirtus inde gubernetur. Quod uerum est de his quæ naturalia sunt, naturaliterq́ procedunt: non de his, quæ pure libere miraculoseve fiunt. Verbigratia, CHRISTVS à sua natiuitate optimæ fuit naturalis complexionis. non est ergo fidei dissonum, imò rationi est consonum, quod sub bona cæli constellatione fuerit natus, à qua complexionis suæ bonitas naturaliter potuit dependere. Sic & de conceptione eius in utero uirginis est dicendum, quantum ad naturalem præparationem materiæ ac fomentum. Quemadmodum & in generali diluuio per cataractas cæli, quę tunc apertę fuisse leguntur, Gulielmus intelligit partes cæli, q̃ generatiuę sunt pluuiarũ & inũdationis aquarũ: qlia sunt signa aq̃tica, cãcer, piscis, stellæ pleiades & orion. Itaq́ figura seu dispositio cęli est quasi liber naturalis, inscriptus mauib[9] dei, in quo tanquam literas seu scripturas legibus fecit luminaria cęli, ut sint (sicut Moyses protestatur) in signa & tempora. Ibi ergo repræsentantur futura non quæcunque, sed naturaliter fieri possibilia. Hinc ex huiusmodi signis non potuerunt prænosticare astronomi de lege CHRISTI, aut de supernaturalibus ueritatibus fidei.

Philosoph.

Cataractę cęli signa sunt aquatica.

¶ Si uero obijciat̃ quod de huiusmodi multa prædixerunt infideles, ut Hermes Trismegistus de uerbo æterno, & Sibylla de CHRISTO, ut docet Lactantius, & libro de ciuitate dei recitat Augustinus. ¶Dico quod isti seu alij eis consimiles astronomi siue philosophi, non habuerunt hæc per astronomiam uel naturalem scientiã, sed forsitan ex scripturis, quas legerũt, aut per reuelationem propheticam, quam nec à Saturno neque à cęlo, ut fabulantur astronomi, sed à solo deo credimus prouenire. Verum ad confirmationem propositi, adhuc unam facio rationem, quæ tanquam Achilles est fortior. Nam signemus figuram cęli seu constellationem, quę secundum Albumasar aliosve astronomos signauit super lege CHRISTI futura: tunc quęro ab eis, an similis constellatio aliquando pręcesserit, an non. Si dicant quod sic, ergo tunc similis propheta ex uirgine natus, similis quoque lex atque consimiles fidei ueritates præcesserunt: quoniam similem causam similis sequitur effectus, sicut & simile signum simile signatum. quod consequens nullus concedit fidelium. Etenim fides tenet quod hæc lex, sicut & legislatoris nostri mater, sit incorrupta, nec primam similem uisa est, nec habere sequentem.

Obiectiõ.

Lactant. August. Diluuio.

Sedulius

¶Porro si dicant quod nunquam similis constellatio pręcessit, neque futura sit nec similis causa in cęlo aut simile signum, unde sequi ualeat talis euentus seu similis prouenire effectus, sequitur quod ipsi aliive autores astronomię, non potuerunt habere experientiam astronomię prędecessorum suorum, & per consequens nec naturalem scientiam, quod huiusmodi con

stellatio esset aliquo modo signum pręnosticans aut causa efficiens huius legis aut sectę futurę: quia nec talem esse eam futuram ex huiusmodi constellatione naturaliter pręcognoscere potuerunt. Insuper, si similis constellatio nunquam præcessit neque sequetur, consequens est quod motus seu reuolutiones cælestes improportionabiles incommensurabilesq́ consistant, ita quod cęlum nunquam reuoluitur punctualiter seu pręcise ad eundem statum, cuius oppositum uidetur supponere communis astronomorū opinio.

Diony. Hęc Petrus pręfatus.

¶In cuius uerbis uidetur obscurum quod ait, quod ex quo CHRISTVS optimę fuit complexionis, sub bona constellatione sit natus, à qua complexionis suę bonitas potuit naturaliter dependere. similiter conceptio eius in uirgine, quantum ad naturalem pręparationem materię ac fomentum. Contra quę breuiter obijci potest, quod sacratissimum corpus CHRISTI omnipotenti uirtute spiritussancti ex purissimis sanctissimę uirginis sanguinibus formatum, organizatum, complexionatum est in instanti, in quo mirabilissimo prorsúsque supernaturali opere nulla causa creata cooperata effectiue censetur. & iuxta quod asserit Augustinus, In his quę sunt super naturam, tota ratio operis est potentia facientis.

Cōplexio Christi cōstellationi nō fuit obnoxia

Quęstio

Amplius idem Petrus in eodem tractatu inquirit, an motus cęlestium corporum sint inuicem commensurabiles & proportionabiles. Ad cuius quęsiti partem utranque multas rationes inducit, quas tamen fatetur solum probabiles esse, nō demonstratiuas. Innuit quoque quęstionem illam de commensuratione & proportionalitate cęlestium motuum, dupliciter posse intelligi. Primo, an etiam pariant sensibilem sonū seu audibilem harmoniam. Secundo, an solum intelligibilem consonantiam generent. Quod autem audibilem faciant sonum, sic arguit: Proportio irrationabilis seu incommensurata, excludit è cęlis non solum arithmeticam, sed etiam subalternatam ei scientiam, utpote musicam. Proportio quippe sic irrationabilis, est ab omni consonantia aliena: magisq́ apta litibus horrendis inferni, quàm motibus atque concentibus cęli, in quibus dulcissima musica (secundum philosophorum testimonia) ponitur resonare & dei gloriam enarrare. Vnde Pythagoras summam ibi consonantiam se fatebatur audisse, per cuius dulcedinem opifex mundi nexum uniuersæ fabricę mundanę creditur moderari.

Petrus de Aliaco.

Pythago.

Tullius. ¶Deniq́ Tullius sexto de republica narrat somnium Scipionis, ubi dicit quod implebat aures eius cantus dulcisonus, qui pulsu & motu efficitur cęlestium orbium. Quod exponens Macrobius, allegat Platonem, qui dum in libro suo de repub. loqueretur, ait sphęrarum motum numeris musicis exhiberi.

Macrobi⁹

¶Insuper theologi gentilium, puta poetę, dixerunt esse nouem musas cęlestes, uidelicet octo sphęrarum musicos cantus seu sonos, unamq́ consonantiam maximam ex illis omnibus resultantem.

Hesiodus ¶Rursus, ad hoc propositum allegat Hesiodum Macrobius super somnium Scipionis, multaq́ dicit de musica illa cęlesti, concludens quod ideo omnis anima in hac uita musicis capitur sonis, qa in corpus descendens, secum defert memoriam musicę cuius in cęlo conscia fuit.

Boethius ¶Preterea Boethius contestatur, quod non frustra à Platone sit dictum, mūdi animam musica consonantia esse compactam: quod item dubitari non queat, quin animæ nostræ ac corporis status eisdem quodammodo proportionib⁹ uideatur esse compositus, quibus modulationes harmoniacæ copulātur.

¶Adhuc, Boethius musicam posuit trinam, primā uocans mundanam, de qua dicit quod in his suscipienda est, quæ in cælo aut elementorum compagine aut rerum uarietate uisuntur. Vnde subiungit: Non potest ab hac cælesti uertigine ratus modulationis ordo absistere.

Hermes

¶At uero Hermes pater philosophorum: Non immerito, inquit, in hominum cœtum musarum chorus à summa extat deitate demissus, ne terrenus mundus uideretur incultior, si modorum dulcedine caruisset: sed potius ministratis hominum cantilenis, celebraretur laudibus qui solus est om̄ia, aut pater est omnium: atque cælestibus laudibus, nec in terra harmonię defuisset suauitas. ¶Hęc demum rationalis proportio cælestem efficiens musicam, in eloquijs tangitur sacris, cum legitur: Quis enarrabit cælorum rationem? aut concentum cæli dormire quis faciet? Hinc Cassiodorus musicam recommendans: Quid, inquit, pręstantius machina cęli, quę sonora dulcedine modulatur, & naturę continentiā ubique dispersam uirtutis suę gratia comprehendit?

Iob. 38 Cassiod.

¶Veruntamen Plato rationalem cęli motū dixit fieri sine sono. Nec Aristoteli placet, quod orbiū motus faciant strepitū aut sonū audibilem. Non ergo intellexerunt philosophi mundi musicā auribus fore sensibilem, sed animo intelligibilē. hocq́ (secundū Hermetem) à paucissimis, qui pura mente dotati, sortiti sunt cęli suspiciendi uenerabilem curā. Hinc (secundū eundem) musicā noscere, non est nisi cunctarū rerū ordinē scire. Ordo quippe singularum rerum in unum collectus, concentum quendam dulcissimum uerissimumq́ confecit. Vnde quod hęc musica non sit perceptibilis auribus, Cassiodorus asserit dicens: Harmonia cęli humano nequit explicari sermone, quā animo tantū ratio dedit, sed auribus natura non prodidit. Qualis uero in cęlis sit musica, manifestius pandit, dicens q̄ lyrā Mercurius dicitur inuenisse, quā esse inter stellas requirendam putauerunt astrologi, persuadentes cælestem existere musicam, quando lunę formam cōplenderunt inter sidera collocatā. Hęc Petrus p̄fatus.

Plato Aristot.

Cassiod.

¶Veruntamen Pythagoras cum suis sequacibus, dixit cęlos suo contactu in motu sensibilē facere melodiam dulcissimam: & qui uult tenere contrarium, poterit dicere quod in hoc fuit deceptus, pręsertim q̄ dixit se illā sensibiliter audiuisse, quemadmodū etiā fuit deceptus, dicendo animas transcorporari: potissime tamen in eo, quod affirmauit se recordari quod ante diu fuit idem in alio corpore, & quod interfuit pręlio Troiano, atq́ in illo ipse extitit miles Euphorbius nomine, & se fuisse ibidē ab Achille occisum.

QVAESTIO .II.

Preterea quęrit de operibus quintæ et sextæ dierum. ¶Quinto etem̄ die producti sunt pisces & aues ex aqua. ¶Cōtra quod arguitur primo sic: Aqua est elementum non uiuum, ergo non potuit animalia uiua p̄ducere, cū nihil agat ultra propriæ speciei ac naturę gradum & dignitatem. ¶Secundo, omnia animalia mixta, constant ex quatuor elementis; ergo inconuenienter dicūtur aliqua facta ex aqua.

Si autem respondeatur quod dicuntur facta ex aqua tanquam ex elemento prædominante, obijcitur quoniam unicuique mixto debetur & conuenit locus secundum elementum in ipso prædominans, ut dicitur primo cæli: sed locus auium est uel aer uel terra. Nam uolant in aere, & quiescunt in terra: ergo terra aut aer est eis prædominans elementum.

3 ¶Tertio, uita animalium consistit in calido naturali & humido radicali, ergo ignis prædominat in eis.

In opposi tum. ¶In oppositum est scripturæ autoritas.

Tho. Aq. ¶Ad hæc Thomas respondet: Elementum prædominari in corpore, intelligi potest dupliciter. Primo secundum suum genus, seu quantum ad id quod est proprium corpori in genere illo. Dum eñ alicui corpori deputatur complexio aliqua, hoc non est secundum indiuisibilem gradum, sed secũdum latitudinem quandam, ita quod est inuenire terminos aliquos, ultra quos non saluatur generis illius complexio: imo inter terminos illos est diuersitas multiplex, secundũ quod acceditur ad unum uel alterum. Verbi gratia, Complexio debita corpori humano, est complexio temperatissima. attamẽ multi sunt gradus temperamenti, secundum quos quidam dicuntur melancholici, quidam cholerici &c. propter propinquitatem ad terminos complexionis speciei humanæ, uel in calore aut frigore, quem non transcendit humana complexio. Dico igitur quod loquendo de elemento prædominante in corpore animalis, quantum ad complexionem consequentẽ ipsum genus, oportet quod elementa inferiora & grossiora secundum quãtitatem excedant elementa subtiliora, quæ tamen excedunt uirtute in mixtis secundum calidum & humidum, in quibus uita consistit, quæ sunt qualitates principales ignis & aeris. Nempe cum corpora animalium debeant esse alijs temperatiora, quatenus à contrarijs magis remota, per æqualitatem complexionis assimilata naturæ corporis cælestis, sortiantur perfectionem similiorem uirtuti quæ mouet cælos, oportet elementa inferiora, quæ sunt minus actiua, eo quod habeant plus de materia & minus de forma, secundum quantitatem excedere, ut uirtutis defectum suppleat quantitatis excessus. Veruntamen complexio in qua saluatur animalis natura, multas habet diuersitates: atque secundum quod accedit ad unum extremum uel alterum, dicitur in eo dominari hoc aut illud elementum, Ignis demum secundum uirtutem dominatur in corporeo sensitiuo, eo quod calor instrumentum sit animæ: non tamen potest esse quod ignis dominetur secundum quantitatem materiæ, quia ignis cum maxime sit actiuus, alia consumeret elementa. Itaque in corporibus animalium terra prædominatur simpliciter, quantum ad quantitatem: quoniam aqua conti-

cõiõne nuat partes, ita ut non * cõminutionem, sed mixtionem efficiat. ¶Porro animalia præ cæteris habentia plus de aqua, dicuntur constare ex aqua, pensata eorum propria complexione per comparationem ad complexionem communi generi debitam. Et secundum hoc pisces dicuntur producti ex aqua, quo ad id quod in aqua est grossius: aues uero, quantũ ad id q̃d in aqua subtilius est. Autoritas uero philosophi ex primo de cælo adducta, de loco intelligitur naturali, qui est terminus motus, & in quo naturaliter corpus quiescit. sicq; locus auium non est aer, quoniam non in aere, sed in terra quiescunt. Aer uero est locus earum quantum ad motum naturalem, cuius principium non est grauitas & leuitas. Hæc Thomas in Scripto.

¶Ex quibus ad obiecta patet solutio, primo excepto, ad quod dicendũ quod aqua & terra dicuntur principia productiua materialiter, non efficienter.

¶Præterea in prima parte Summæ quæstione septuagesima prima: Operi, inquit, distinctionis correspondet per ordinem opus ornatus. hinc sicut inter tres dies deputatos distinctioni, media quæ est secunda, deputat̃ distinctioni medij corporis, scilicet aquæ: ita inter tres dies ornatui deputatos media, quæ est quinta, deputatur ornatui eiusdem elementi per productionem auium pisciumq; ex aqua. Sexta autem die, quæ est tertia dies ornatus, correspondens tertiæ diei distinctionis, decorata est terra per materialem productionem iumentorum ex ea. Per iumenta autem & pecora, intelliguntur bruta domestica: per bestias, animalia sæua, ut ursi, leones: per reptilia uero, designantur animalia non habentia pedes, quibus eleuentur à terra, uel habent tam breues, quod modice eleuantur, sicut lacertæ, formicæ. Alia inter hęc se habent medio modo, quę per quadrupedia designantur. Vel quadrupedia pręmisit quasi genus, & alia subiunxit ut species. Sunt etiam quędam quadrupedia reptilia, ut lacertę. In descriptione quoque productionis plantarum, nulla mentio fit de uita: quia imperfectissimam uitam habent, sed de generatione duntaxat, quia secundum hanc tantum in ipsis est uita. Porro inter animalia, communiter perfectiora sunt terrestria auibus & piscibus, propter maiorem distinctionem membrorum: ideo animalia terrestria uocat animam uiuentem, sed pisces nominat reptile animæ uiuentis. Cumq; inter animalia ista, perfectissimus gradus uitæ existat in homine, ideo uitam hominis non dicit Moyses produci à terra aut aqua, sed à deo. Quamuis etiam quædam animalia uidentur hominibus inutilia, quia eorum cõmoditates ignorant, non tamen superflua sunt, cum ordo rerum & uniuersitatis integritas compleatur ex ipsis. multasq; uires habent & utilitates quæ latent nos. Quemadmodum ergo fatuus esset, qui artificis ingrediens officinã, ea instrumenta reputaret superflua, quorum causam, usum & utilitatem nesciret: ita stultissimi sunt, qui creaturas quasdam iudicant inaniter factas, aut à principio malas plasmatas, quia earum utilitates, uires & proprietates ignorant, prout super Genesim libro primo Augustinus contra Manichæos conscripsit. Hæc Thomas in Summa.

arti. i. August.

Petrus. ¶Præterea Petrus circa hæc quærit tria. Primum est, an animæ brutorum sint productæ ex nihilo: secundum, an corpora ipsorum constent ex quatuor elementis, tertium, quæ elementa in eorum prædominentur corporibus. Primum horum reseruo ad quæstionem infra diligenter discutiendam, uidelicet an rationes seminales seu inchoationes formarum in materia sint ponendæ. Alia duo condependent, ad quorum primum respondet: Anima sensitiua est forma & motor corporis sui. forma, secundum essentiam suam: motor, secundum potentias. Inquantum forma, cum sit nobilis ualde forma, requirit materiã per multas formas dispositam & contemperatam. Vnde pręexigit formam potentiæ uegetatiuæ, formam complexionis, formamq; mixtionis. Porro inquantũ mo-

Corpus a͞ialis debet ẽ quatuor elementis conſtare

tor, cum per diuerſas moueat uires, requirit organorum diuerſitatem. Complexio uero contemperata & organorum diuerſitas, non poteſt in uno ſolo conſiſtere elemento, ſed in proportione quatuor elementorum conueniẽter proportionata. Idcirco oportuit omne corpus animalis eſſe ex quatuor elementis cõpoſitum. Terra quippe præexigitur, quia oportuit corpus ſolidum eſſe. Aqua autem cum ſit multum ſubtilior terra, penetrat eam uſque ad minima eius, & facit in ea continuationem ac partium cohæſionem. Aer uero cum ſit utroque illo elemento ſubtilior, penetrat ea uſque ad minima utriuſque, facitq; utriuſque extenſionem & rarefactionem. Sed & ignis tanquam ſubtilior illis, penetrat omnia illa uſque ad minima eorundem, & alterationem facit elementorum. ſicq; generatur ex ipſis corpus mixtum.

Obiectio

¶Si autem obijciatur quoniam elementa naturaliter ſunt in locis diuerſis, ergo ſi ita miſcentur, hoc erit per uiolentiam, non per naturam:

Dilutio.

Dicendum quod quamuis actu ſint in locis diuerſis, attamen in potentia ſimul ſunt, ita quod unumquodque eorum eſt in potentia ad alia tria. Vel reſpondendum quod quãuis ſecundum ſe tota diſtincta ſint locis, tamen ſecundum aliquas ſui partes coniuncta ſunt. Siquidem in terra ſunt alia tria. nam terra, aqua & aer alicubi ſe cõtingunt. ignis quoque generatur in terra mediantibus cæleſtibus radijs.

Elementorũ duplex ẽ quãtitas

Præterea duplex eſt quantitas elementorum, uidelicet molis atque uirtutis. & iuxta hoc prædominantia duplex eſt, Itaque elementa paſſiua, ſcilicet terra & aqua, prædominantur in animalibus quantitate molis, quæ elementa plus de materia habent: alia uero duo actiua, quæ plus de forma ſeu ſpecie habent, & de materia minus, utpote ignis & aer, prædominantur ſecundum quantitatem uirtutis. Aliter nanque obſeruari non poſſet proportio debita & æqualitas in corpore animalis: quoniam ſi paſſiua elementa utroque modo prędominarentur, non eſſent corpora ipſa idonea ad ſuſcipiendum operationes motusq; animæ, ſicut nec corpora mineralia. Quod ſi actiua utroque modo prædominarentur, ꝓpter nimiam ſuperabundantiã actiui agentis, & paucitatem paſſiui reſiſtentis, alia duo elementa corrumperent. Hæc Petrus.

Richard⁹

¶Idem pro parte Richardus, & addit quod determinatus eſt gradus, ultra quem uirtus elementorum actiuorum non poteſt excedere uirtutem elementorum paſſiuorum, ſalua proportione neceſſaria in corporibus animalium ad operationes uitæ & ſenſus, & ad conſiſtentiam corporis bonam. determinatus quoque eſt gradus, ultra quem non poteſt uirtus elementorum actiuorum excedere uirtutem elementorum paſſiuorum, ad hoc quod corpus ſit aptum uitam recipere animalem. ¶Præterea aliqui dicunt, quod graue & leue conſequuntur raritatem & denſitatem, quę ſunt in compoſito ratione materiæ. cumq; motus naturalis ſit in generabilibus corruptibilibusq; corporibus per naturã leuitatis & grauitatis, affirmant quod corpora mixta mouentur ſecundum exigentiam elementi prędominantis in eis ſecundum materiam. Sed contra hoc eſt, quod non ſemper denſius corpus eſt grauius, cum plumbum ſit rarius ferro, & tamen eſt grauius eo. Iterum, quamuis corpora mixta moueantur ratione materiæ, attamen mouent ſe ratione formæ, ergo prędominatio elementi ſecundũ materiam, non uidetur ratio quod mixtum huiuſmodi ſecundum exigentiam elementi illius ſe moueat. Hinc apparet quod autoritas philoſophi primo de cælo, dicentis, motus compoſitorum corporum ſunt diuerſi, ueruntamen motio eorum eſt per motum corporis ſimplicis uincentis ſuper ipſum, intelligenda ſit de uictoria quantũ ad prædominantiam quantitatis molis, inquantum mixtio in qua eſt talis prædominatio, diſponit ad talem formam mixti completiuam: quæ determinatur ad mouendum mixtum ad illam partem, ad quam elementum ibi prædominans, quantum ad molem moueretur per ſuam formam. Hæc Richardus.

¶Qui in ultimo iſto dicto uidetur à Thoma ac Petro recedere. Idem quoque Richardus & Petrus allegant philoſophum in libro de morte & uita, dicentem: Vita conſiſtit in calido difficulter infrigidabili, atque in humido difficulter deſiccabili, ita q̃ uita radicatur in humido aereo, quantum ad prædominantiam, ſicut in principio magis paſſiuo: & in calido aereo ac igneo, tanquam in actualiori principio. unde conſtat quod ad actiones uitæ animalis, plus confert uirtus ignis & aeris, q̃ terræ & aquæ. Hæc Richardus.

¶Inſuper Albertus: Quæritur, inquit, quomodo uno, utpote quinto, die producantur ornamẽta aquæ & aeris, cum tamẽ ſint duo elementa propter quod uidetur quod duobus diebus ornari debebant, quemadmodum cælum & terra. Dicendum quod quamuis ſint duo elementa, conueniunt tamen in hoc ſecundum Platonem, quod ſunt media inter ſenſibilis mundi extrema, quæ ſunt cælum & terra: idcirco diſtinctos ornatus habent cælum & terra per dies duos. Ad eandem uero diem pertinet ornatus medij tã aquæ quàm aeris. Aliter quippe, ut ait Plato, oporteret plures eſſe proportiones extremi ad extremum, quàm per media duo, quod eſſe non ualet. Hinc quia duobus medijs illis tanquam uno iunguntur illa extrema, ideo uno die ornata ſunt. Albertus Plato Aqua & aer cur uno ſint die ornata

¶Secundo quæritur, quomodo de uno materiali principio producta ſunt ornamenta illa duorum elementorum, cum ornamentum cuiuslibet elementi uideatur debere pro principio materiali habere ſuum proprium elementum. Reſpondendum ſecundum Auguſtinum in libro contra Manichæos, quod ideo non eſt dictum, producant aquæ reptilia, & aer uolatilia, ſed utrunque ex aquis productum narratur: quoniam quicquid eſt aquarum ſiue labiliter undoſum, ſiue uaporabiliter tenuatum, totum tamen naturæ humidæ deputatur. Et intendit aſſerere quod in libro de ſenſu & ſenſato dicit philoſophus, quod ſcilicet aer eſt elementum humidi quaſi ſpiritualis, quod non eſt incorporabile in generatione animalium & nutritione eorum. Aqua uero eſt elementum humidi corporalis incorporabilis in generatione atque nutritione, & quod faciliter induit formam aeris per euaporationem & exhalationem. Vnde iuxta terram aer mixtus eſt humido aqueo, per quod aliquantulum inſpiſſatus poteſt eſſe locus, in quo aues mouentur ſuſtentando alas earum, & per ſpirationem attrahi poteſt ad ſpirandi refrigerium. In altiori autẽ eſt ita ſubtilis, quod nec uapore humido ad rorandum, nec uapore ſicco terreo ad uentandum miſcetur: ideo habitatio animalium ibi eſſe non poteſt. Auguſti.

¶Tertio quæritur, quæ ſit differentia inter reptile,

Reptile, volatile & natatile differunt. uolatile, natatile. Respondetur, quod reptile dicitur, quod in uno motu processiuo toto se corpore rapit, nec nitit specialibus membris ad motũ illũ, sicut sunt, ala, pes, pinnula. Pedibus quippe nituntur gressibilia, alis uolatilia, pinnulis tãquam remis natatilia. Porro reptilia sunt, quæ uel motu & uirtute costarum se rapiunt, ut serpẽtes: uel motu anulorum, ut anulosa & uermes: uel contractione corporis in medium anulum, q loco est cordis, & emissione corporis eiusdem de illo & tractu oris. Emittunt etenim illa anteriorem corporis partem, & tunc figunt os, totumq; corpus tunc trahunt ad os, ut faciunt lumbrici terræ. ¶ Amplius, sunt animalia quædam quæ generant in terra, & nutriuntur in aqua, ut septimo de animalibus ait Philosophus de delphino, qui & partus suos usque duodecimum diem sæpe ducit à littore maris ad mare, ut assuescant ad illud. Talia ergo animalia ad ornatum illius pertinent elementi, in quo plus mouetur proprio motu. Ardea nempe & anser cum auibus ad aerem deputantur. Motus nanq; eorum uolatus est, fitq; in aere. Delphinus autem & crocodilus, ac consimilia, spectant ad aquam, quoniam motus eorum natatio est. Vrsus uero marinus & canis, castor & luter, quamuis interdum uenentur in aqua, quia pedibus nituntur & gradiuntur ac ambulant, ad ornatum pertinent terræ. Philoso.

¶Quarto quæritur, quare dicat scriptura, producat terra, cum uirtus productiua non sit in terra, sed in cęlo secundum astronomos, intantum ut Albumasar in introductorio dicat, quod uirgo seu uirginis signum, in cuius prima facie oritur constellatio quædam ad similitudinem uirginis puerum in gremio habentis, tantæ uirtutis est, ut fœcũditatem quibusdam uirginibus afferat sine commixtione uirili. Datq; exẽplum, quod tamen omnino hæreticum est, quod beata uirgo ita concepit dominum Iesum, quẽ gẽs Christianorum adorat. Albumas.

Damasce. ¶Insuper Damascenus dicit libro secundo, q̃d cuiuslibet speciei animalis perfecti, primæ duæ hypostases masculus & fœmina, primo à deo immediate creatæ sunt, in quibus propter distinctos sexus sementina est uis propagãdi: ergo debuit dici, ego producam in terra. Et respondendum quod dum dicitur deum dixisse, producat terra, &c. non designatur nisi quod terra sit materiale principium rerum huiusmodi. Qđ uero dixit Albumasar, error est pessimus, & uituperãdi sunt qui hoc quasi pro testimonio introducunt, q̃ philosophi nobis de partu uirginis attestãtur. In conceptu etenim saluatoris operatus nemo est nisi spiritussanctus. Autoritas quoq; Damasceni est uera, sed prætactæ expositioni non obuiat. Hæc Albertus.

¶ Qui & in fine libri de quatuor coæquæuis, scripsit de his, quæ in præinductis uirtualiter continentur.

Bonauen. ¶Præterea Bonauentura circa hæc scribit diffuse, cuius scripta pro maxima parte sententialiter extant præhabita: Corpora, inquiens, animalium habent sine dubio in se naturam quatuor elementorum. Primo, ut idonea sint ad sensum. Scđo, ut idonea sint ad motum. Tertio, ut apta sint ad multiplicem operationem. Quarto, ut habeant in se complexionis dignitatem. Perfecta uero mixtio non est, nisi quousque concurrant quatuor elementa. Aqua quippe cum sit subtilior terra in decupla proportione, penetrat partes terræ: sed non perfecte, quia aliquam habet grossitiem. aer autem qui est subtilior terra in centupla proportione, adhuc intimius se profundat, sed ignis qui est rarior atq; subtilior, in millesima ꝓportione subtilitate sua penetrat usque ad intima, sicq; fit usque ad intima alteratio plena mixtioq; perfecta, quoniã miscibilia perfecte sunt alterata. Denique non est putandum quod deus in exordio mundi corpora animalium componendo, fecit elementa ex diuersis sphæris concurrere. Hoc nanque non oportebat, quoniam terra & aqua non sunt pura elementa: in uno quoque sunt cætera in potentia, & ex eo fieri queunt alia, si assit uirtus alterans & actiua sine mutatione locali & uiolentatione. Hinc dũ fit commixtio elemẽtorum, natura non facit ignem aerem ve descendere, sed ignem aut aerem qui in terra est, uel per actionem alicuius generatur agentis, facit conuenire ad animalis constitutionem, quod fit per naturam, non per uiolentiam. Cũ enim natura secundum Philosophum semper desideret quod melius est, materia quæ sub forma est elemẽtari, appetit eẽ sub forma mixti: & quæ est sub forma mixtionis, cupit esse sub forma complexionis. ideo cum ex diuersis elementis fit mixtio appetitus naturę, completur uiolentia, non infertur. Hæc Bonauentura.

¶Veruntamen Auerrois & alij quidam, dicunt in productione mixtorum elementa superiora, simpliciora ac magis actiua descẽdere, talemq; motum aiũt eẽ naturalem per respectum ad natura uniuersalem, non quo ad naturam particularem. Auerrois.

¶Insuper scribit Bonauentura: Corpus mixtum idoneum non esset ad sensum, nisi pręd ominaretur in eo terra, cum tactus sit sensuum primus, in quo terram prædominari oportet quantum ad molem. Similiter ad hoc quod idoneum sit ad sensum, oportet in eo prædñari ignem quo ad suã uirtutem, puta calorem. Calor enim & spiritus, sunt instrumenta sensitiuæ uirtutis. Propter quod super Genesim libro tertio loquitur Augustinus: Tactus terreno elemento plus congruit. Siquidem per totum corpus animantis, quod maxime est ex terra, tacta sentiuntur. Anima enim cui sentiendi uis est, cum corporea non sit, per corpus subtilius uigorem agitat sentiendi. Inchoat quippe motum in omnibus sensibus per ignis subtilitatem. Vnde constat quod ad hoc quod corpus sit aptum ad sentiendum, necesse sit elementorum actiuorũ & passiuorum esse prædominium mutuum. Quemadmodum enim artifex aliquis miscendo terram cum aqua efficit lutum, & ex illo cõstituit statuam: ita dũ aqueus liquor terræ miscetur, fit humor, qui dum per naturam coagulatur, fit corpus organicum. Dupliciter q̃que potest intelligi ista commixtio, quia aut ita quod aquæ præexistenti fluxibili commisceatur terra, aut econtra. Rursus, quædam dicuntur facta ex aqua, nõ quod plus habeant de aqua quantum ad substãtiam, quàm de terra, cum omne corpus animãtis ad sui cõstitutionem atq; substãtiam recipiat plus de terra, eo quod ipsa alijs soliditatem stabilitatemq; prębeat, sed ideo aliqua dicuntur facta ex aqua, qa in eis potius q̃ in alijs natura aquea dñatur. Quod dico, nõ q̃tum ad ꝑdñium qualitatis actiuæ siue passiuæ, sed q̃tũ ad aliquã conformitatẽ naturæ, ꝑ quam illa quæ ex aquis ꝓducta sunt, magis delectant esse in aq̃. Cũq; humor aqueus duplex sit, unus in rõne humoris fluctuãtis, alter Bonauẽt. Augustin.

in ratione uaporis exhalantis: ideo aqua secūdum rationem humoris est principium natatilium, & secundum rationem uaporis principium uolatilium. Hæc Bonauentura.

Dionysi. ¶In cui⁹ uerbis uidet̄ obscurum, q̄d ait quædam ex aquis producta describi propter conformitatem naturę, qua magis delectantur esse in aquis. Quod quāuis de piscib⁹ pro maxima parte eorum uerum sit, de auibus tamen pro maxima parte instantiam patitur, cum plurimæ aues potissime delectentur uolare in aere, aut in terra quiescere ac nutriri.

Alexāder. ¶At uero Alexander circa hæc loquitur copiose, & inter cætera sciscitatur: Cum aqua & aer habeant suū ornatum, cur non etiam ignis? Rursus, cum duæ sint aeris regiones, cur superior non habet ornatum sicut inferior? Dicendum quod nomine aquæ intelligitur aer, qui in sua extremitate humiditatem habet aquosam, unde aliquando rorat. Hinc Augustinus libro cōtra Manichæos disseruit: Sciant omnes quos hæc mouent, hūc aerem nebulosum & humidum, in quo aues uolant, à doctissimis hominibus qui hæc diligenter inquirunt, deputari solere cum aquis. Cōcrescit enim & pinguis efficitur exhalationibus, & quasi uaporibus maris & terræ, ac de ipso humore pinguescit quodam modo, ut ipsos auium possit portare uolatus. Idcirco per noctes serenas etiam rorat, cuius roris guttæ mane in herbis inueniuntur. Nempe mons Macedoniæ qui Olympus uocatur, tantæ altitudinis esse fertur, ut in eius cacumine nec uent⁹ sentiatur, nec nubes se colligant, quia excedit altitudine sua totum hunc aerem humidum, in quo uolitāt aues. Idcirco nec aues ibi uolare dicuntur. Quod ab eis fertur expertum, qui p singulos annos solebant, nescio quorum sacrificiorū causa memorati montis cacumen ascēdere, notasq; aliqs in puluere scribere literas, quas integras anno alio inuenerunt, quod fieri non ualeret, si uentum aut pluuiam locus ille pateretur. Deniq; aer, qui ibi erat, eos nō inspirabat, qui erant ibidem, nec poterāt ibi durare nisi spongias humectas naribus applicarent, unde crassiorem & spissiorem spiritum ducerent. Hi quoque indicauerunt se nullam auem aliquando ibi uidisse.

Aquę nomine etiā aer exprimitur. Augustin. Olympi montis nota altitudinem.

¶Præterea, si quæratur cur cōmunis illa auium piscium'q; origo, magis nomine aquæ quàm aeris exprimatur: dicendum quod aqua magis est ordinata ad animantium generationem quàm aer, quamuis in aere multæ fiant impressiones propter ascensum aquarum. ¶Ad aliud respondendum, quod quamuis ignis pertineat ad mediam naturam inter cęlum & terram, non tamen sortitur ornatum secundum aliquam sui partem, nec superiorem, nec inferiorem: quia ob nimiam eius subtilitatem non possent ibi habitare, uiuere, aut nutriri animalia aliqua: multo utiq; minus id possent, quàm in superiore aeris parte aut in arce Olympi. Rursus, natura ignis est destruere corpus destructibile alienum, idcirco non possent ibi durare corpora aliena. Restat ergo, quod ipsa lux in utroq; cælo ē ornatus corporis sui sufficiens, ut sicut cælum aqueū seu crystallinum nullum habet ornatum corporeū præter suam perspicuitatem luminosam, nec cælum empyreum præter suam lucē, ita nec corpora ista in suo genere alium habent ornatum quàm lucē. Hæc Alexander.

Auiū origo ac piscium cur magis aq̄ tribuatur quā aeri

¶Cui obijci posset, quod secundum Auicennā ignis elementaris in propria sphæra non lucet, nec aqueum cælum: alioquin nunquā hic fieret nox. Ad quod forsan quis dicet, quod non lucent ad extra, sicut nec empyreum cælum, ut fertur.

QVAESTIO III.

INsuper quæritur, Utrum trium elementorū ornatus sufficienter ac ordinate describitur. ¶Videtur quod nō, quia homo est dignissimum aīalium saltem mixtorum, ergo ante animalia alia debuit fieri. Secundo, ornatus correspōdere debet rei ornatæ, sed inter elementa ornata præminet aer, ergo homo debuit dici ornatus seu ornamentū aeris, & nō terræ. Tertio irrationalia animalia magis conueniunt sibinuicem, quàm rationale & irrationalia: ergo animalia irrationalia gradientia super terram, & natantia in aqs, & uolantia in aere, potius debuerunt simul formari, quā homo & cætera bruta terræ. ¶Quarto, nullus uidetur ordo seruatus inter productionem ornatuum trium elemētorū: quia nec ordo dignitatis, nec successionis aut generationis. 4

¶Circa hæc Antisiodorensis in Summa sua lib. scribit secundo: Homo & animalia terræ ex eodē elemento, puta ex terra sunt facta, atq; ad terræ ornatum producta sunt. Hanc autem conuenientiam non est inuenire in animalibus solum gressibilibus & natatilibus ac uolatilibus. Vel si placet recurrere ad generalē illā Augustini solutionē, q̄ tm̄ in senario. i. numero sex dierū fecit deus opera sua, uolens operū suorū perfectionem ostendere: ideo hominē & animantia terræ uno constituit die, nolens senarium dierum numerum excedere. Ideo quoque hoc agit, quatenus homo cernēs se factum eodem tempore, & ex eodem elemento cū bestijs terræ, fragilitatem suæ conditionis pensaret, & se magis humiliaret. Si uero quis dubitet cur in operibus quintæ diei benedictio est adiūcta, non in operibus cęterorum dierum, dic quod benedictio dei facta uno die, intelligenda est facta cæteris diebus.

4 ¶Quæritur demum, cur de animalib⁹ dicitur quod facta sunt secundum genus suum, nec de uno dictum est. Respondendum, quod genus dicit ibi multitudinem atq; collectionem indiuiduorum sub specie, uel specierum sub genere, aut generum sub specie, & ponit uim generatiuam, secundum quod ipsa est subuentiua speciei, ne pereat, per propagationem indiuiduorum suorum: sic uero non est factus homo secundum genus, cum unus solus primo plasmatus sit, qui etsi in primo statu mansisset, corruptioni subditus non fuisset.

¶Quæritur etiā de ordine sex dierum, utrum sit artificialiter attendendus secundum operum dignitatem, an naturaliter secundum rerum essentias ac naturas. Quidam arbitrantur ordinem in operibus assignādum, uel secundum rationem principij siue causæ, uel secundum rationem loci aut fundamenti. Cælum namque empyreum locus est angelorum. Terra uero, causa & principium, ac locus & fundamētum est his quæ sunt facta ex ea. Alij ordinant secundum maiorem & minorem participatiōem ipsius esse, ita quod terra in principio facta est, in qua omnia erant confusa commixta'q; elementa, ita quod separari possent ab inuicem.

¶Postremo quæritur, cur elementū ignis non est ornatum. Si dicatur quod nihil in eo uiuere posset, falsum est hoc: quoniam salamandra uiuit in igne,

Salamādra qualiter uiuat in igne. & ex igne. Ideo dic, quod causa huius est, quia si essent ibi animalia aliqua, in nullo seruirent hominibus, nec etiam ibi possent gigni & educari. nec salamandra ex igne illo elementari tā puro & simplici gignitur & nutritur. Quod autem quatuor animalia, scilicet talpa, gramaleon, illec, salamandra, constare dicunt ex igne, intelligendum est secundum superabundantiam atque dominium. Hæc Antisiodorensis.

Alexāder. ¶Idem Alexander, qui & alias plures hic mouet quæstiones ex Augustino super Genesim, uidelicet de productione minutissimarum bestiarum & nociuarū, de quibus pertranseo: quoniam satis communia sunt & cōpetenter præhabita. Nempe in uniuersis & singulis multiplex ualde & magna inuenit utilitas, & quædam condita sunt ad terrorem, quædam ad exercitationem, quædam ad informationem, quædam ad solatium, quædam ad usum. Salubriter enim docemur timere infernalia illa tormenta, ferocitatesque dæmonum, si quarundam bestiarum horribilitatem & crudelitatem rite pensemus, & ex uisibilibus ad inuisibilia informamur.

Bonauen. ¶Præterea Bonauentura: In productione, inquit, sensibilium duplex attenditur ordo. Vnus secundum distinctionem diei à die. Alius, secūdum ordinem eorum quæ eodem die producta sunt. Primus ordo attenditur secundum exigentiam finis atque materiæ. Et quia uolatilia atque natatilia ex aqua producta sunt, ꝓut aqua communis est ad humorem atque uaporem, suntque ad ornatum naturæ perspicuæ, ideo scriptura asserit ea facta uno die. Cumque gressibilia nō solum rationalia, sed & irrationalia ad ornamentum pertineant terræ, & ex eadem materia, utpote terra, sint facta: ideo alio die à prædicto formata sunt, ita quod sicut uno die ornata est natura cælestis, uidelicet die quarta, sic una die, scilicet quinta, ornata sit natura elementaris perspicua: & alia, utpote sexta die, terra. Secundus ordo attenditur penes excellentiam perfectionis naturæ. Prius enim producitur imperfectum, deinde perfectum: quia hic ordo est, ut à minus completo perueniatur ad magis completum. Hinc scriptura prius dicit esse ꝓducta natatilia, quæ sunt minus perfecta, quàm uolatilia. Similiter sexto die prius producta sunt irrationalia quàm homo. Triplex quoque ponitur ratio, cur postremo productus sit homo. Prima est, propter multitudinem partium ei⁹. Nam corpus hominis inter corpora mixta est cōpletissimum. idcirco & compositum ex membris, neruis, uenis, uiribus, qualitatibus, proportionibusque diuersis. & quā to compositius est, tanto posterius. idcirco post cætera est productum. Secundo, propter animæ corporisque distantiam: cum enim distet anima à corpore, nō solum sicut forma à materia, sed etiam sicut spirituale à corporali, & sicut perpetuum à corruptibili: ideo. magna distantia debuit interuenire inter productionem hominis, quantum ad materiale principium, & coniunctionem partium eius: quatenus per distantiam temporis, intelligeretur distantia principiorum constituentium ipsum. Tertio, propter totius compositi perfectionem: nempe cum homo sua dignitate & complemento finis sit corporalium omnium, ideo fuit post omnia producēdus. Nam finis est ultimum in executione: & finit, complet, ac perficit media. Hæc Bonauentura.

Homo cur postremo sit productus.

¶Qui etiam quærit hic, utrum omnia sensibilia facta sunt propter hominem. Ad quod circa principiū huius secundi responsum est.

¶Atuero Thomas: Animalia, ait, non dicuntur ornamenta elementorum, nisi secundum quod comparantur ad elementa, ut locatum ad locum: comparatio autem corporis ad locum suum, ē secundum motum & quietem suam in loco, motus uero animalis ē duplex. Vnus consequens naturam corporis eius, secundum uirtutem elementi prædominantis in ipso, alius sequitur apprehensionem & appetitum, qui est motus proprius animalis, inquantum est animal: ideo animal ad illius pertinet elementi ornatum, in quo motum obtinet animalem, non ad quod mouet motu consequente naturam corporis sui, quoniam non consequitur animal inquantum est animal, sed prout ex grauibus leuibusque componitur. Quamuis igitur aues uolando mouent corpora sua contra eorum naturam, propter quod motus ille est cum labore & pœna, ut secundo cæli habetur: attamen ad aëris spectāt ornatum, sed naturaliter quiescunt in terra quiete, qua eorū labori succurritur. Hæc Thomas in Scripto.

Animalis duplex est motus.

¶In his doctores concordant.

¶Gulielmus quoque secunda parte libri de uniuerso: Multi, inquiens, admirantur, quod latissima illa regio ignis elementaris habitatoribus atque ornatibus caret, cum elementa inferiora, imo & terra fex elementorum, illis abundet. Deinde tangit tres rationes istius. Prima est, quia habitatio debetur & conuenit animali ratione elementi in ipso prædominantis, quantum ad molem materiæ, sicut præhabitum est. sic autem in nullo elemento est ignis prædominans. Secūda est, quod animalia quærunt esse in loco, quo possint nutriri & conseruari, ignis uero pure elementaris, nec nutritiuus est, neque animantium conseruatiuus. Tertio, quod animalia appetunt locum in quo suas operationes ualeāt exercere, quas in igne exercere non queunt. Asserit itē hic doctor, quod nec salamandra, nec aliud animal ex solo puroque igne potest constare aut enutriri.

Gulielm. Ignis cur ornatu careat & habitatorib⁹.

QVAESTIO IIII.

Quæritur consequenter, An creator septimo die sua opera consummauit, & ab eisdem producendis quieuit, ipsumque diem septimū sanctificauit, quia in ipso quieuit. ¶In hac quæstione tria tanguntur. Primum est, an deus die septimo sua opera consummauit. Secundum, an extūc ab operatione ad extra cessauit. Et duo hęc cōdependēt. Tertium est, de septimæ diei sanctificatiōe. ¶Quo ad duo prima, arguitur quod non. Primo, quoniā alia habet translatio, quod die sexto compleuit uel consummauit opera sua. Secundo, quoniam Christus ait: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Tertio, quoniam deus indesinenter conseruat, gubernat & administrat creata: imò quicquid agunt causæ creatæ secundæ, principalius agit causa prima & increata, iuxta illud in libro de Causis: Causa prima pl⁹ influit, quàm quæcunque causa secunda. Quarto, deus operando nō mouetur, ergo cessando ab opere non quiescit. Opposita quippe habēt fieri circa idē. Quinto, q̄ non operatur p motū, habet actionē in suo effectu non tm̄ q̄diu fit, sed q̄diu durat effectus in esse, ut Auicenna testat̄, deus autē non agit per motū, imo stabilis atque immobilis perseuerans, dat cuncta moueri, & solo imperio mundū creat: ergo incessant̄ ꝓducit esse mūdi, quem-

Arguitur primo contra veritatē. 2. Johan. 7. 3. 4 5. Auicenna Boethius.

admodum fons riuum ex fonte manantem. Sexto, solus deus iustificat, donaq́ gratiæ impartitur, & munera gloriæ elargitur, & rationales animas innumerabi-
Psalm. 32. les creat q̃tidie, iuxta illud: Qui finxit singulatim corda eorum. Septimo, Philosophus decimo septimo de
7. animalibus loquitur, quod quotidie apparent nouæ quædam animalium species in his quæ ex putrefactione gignuntur, ergo nec à nouis rerum condendis spe
8. ciebus deus septima die quieuit. Vltra uidetur, quod septimam diem non sanctificauit. Primo, quoniā omi die uacandum est deo, non septimo die tantum. Rur-
9. sus, sanctificatio cōsistit in actu exercitioq́ uirtutum, non in ocio & quiete: ergo diebus quibus operat⁹ est deus, potius conuenit sanctificatio q̃ diei quietis.

Albertus. ¶ Ad hæc respondet Albertus: Senarius qui perfectus est numerus, est causa congruentiæ, non necessitatis, quod in ipso fecit & compleuit deus opera sua.
Deute. 32. Dei enim perfecta sunt opera. Dicitur quoque deus quieuisse, id est, cessasse à suis operibus, quæ patrauit.
Philosop. Quies nanq; ut quinto dicitur Physicorum, priuatio motus est, motus uero diuinus, qui est in deo solummodo effectiue, atq; in creatura formaliter, ope peracto cessauit. Requieuit igitur deus, opere consummato secundum genera & species: nihilominus usque modo operatur, propagando successiue ex illis generibus ad ministrationem & gubernationem totius mūdi. Nec dicitur requieuisse q̃si laborauerit in creando: sed quoniam quæ de deo dicuntur, per effectum intelligūtur: hinc & requies illa per effectum accipitur, quia uidelicet creaturam angelicam & humanam fecit requiescere in seipso, tanquam in ultimo omnium fine. Porro sanctificatio diei septimi & benedictio eius, non fuerunt aliquid operis à quo deus cessauit. Etenim cessauit ab opere creationis & distinctionis atque ornat⁹, quæ pertinebant ad mundi constitutionem, ex qbus est postea propagatio facta, ad mundi permanētiam gubernationemq́ pertinens, imo benedictio ad operis spectat consummationem, à qua nunquam feriandum est aut cessandum. Hoc est quod loquitur Au
Augustin. gustinus super illud Genesis, Compleuitq́ deus die
Gene. 2. septimo opus suum, quia ipsum opus benedixit & sanctificauit. Opus quippe nonnullum, est benedictio & sanctificatio. Aliquid enim operis fecit Salomon cum templum dedicauit. Modus demum sanctificationis illius, non fuit nisi quod deus indicauit rationali creaturæ, quod nulla cordis quies & sanctificatio esset in his quę fecit ad mundi administrationem, sed in ipso duntaxat, quo solo fruendum est. Inquietum enim est cor nostrum, donec ad ipsum perueniat. Et hoc notatur in ipso modo loquendi, cū dicitur: Requieuit ab omni opere suo, id est, auersus seu cessans ab opere quieuit in seipso, indicans homini nihil esse finem desideriorum, nisi ipsum. Ideo septima dies mane habet, nō finem seu uesperam. Illustratio enim qua illustratur ratiōalis creatura à deo quo fruitur, uita beata est, quæ nunquam habebit finem, nec unquā tendit ad occasum. Hæc Albertus.

¶ Hinc in fine libri de coæquæuis: Quiescere, inq̃t, est ab opere cessare duobus modis, puta ex parte operis, & ex parte efficiētis. Ex parte operis, quoniam postea nouum nil fecit, cuius principia naturalia secundum formam uel materiam aut similitudinem in sex diebus non præcesserunt. Ex parte quoq; efficiētis, q̃a in sex diebus naturam in suis principijs deus per seipsum instituit. Postea uero non per se solus, sed cū natura res naturales propagauit. Atuero sabbatum sanctificare, est sanctam dei quietem demonstrare, ut scilicet libros legis discat, in deo per contemplationem & amorem quiescere, nec opera dei pro deo diligere, instar eorum qui creaturis fruuntur. Hæc idem ibidem. Sabbatum sanctificare quid.

¶ Hinc Thomas disseruit: Sicut Magister in litera ait, in hoc nostra translatio discordat ab ea qua utitur Augustinus: quia in nostra translatione sanctificatio ascribitur diei septimæ, in alia sextæ. Vtraque autem est uera, siue intelligatur septimus dies sequi sex alios successione temporis, ut alij sancti uolunt: siue secundum Augustinum ponantur septem dies, dies unus, rebus septempliciter præsentatus: puta cognitio angelica. Loquendo enim secundum Augustinum distinguenda est duplex rei perfectio. Vna totalitatis quā habet res ex hoc, quod ex omnibus partibus suis essentialibus integrata est, & talis perfectio mundi competit sextæ diei, quia post primos sex dies nulla perfectio mundo est addita, quæ non aliquo modo in operibus sex dierū extiterit, ut patebit. Alia perfectio rei ē, quā habet ex fine, quæ est pfectio ultima: talisq́ perfectio mūdi competit diei septimo, in quo deus ab operibus omnibus requieuit in seipso, sicut in fine. Verum alios sanctos sequendo, rursus distinguitur perfectio duplex. Vna est perfectio prima, quam habet res sm esse suum. Hæcq́ perfectio mūdi completa fuit sexto die, quoniam nulla pars mundi postmodū addita est, quæ in primis sex diebus, non aliquo modo præcessit. Alia est perfectio secunda, quæ est operatio rei, ut fertur secundo de anima. & talis perfectio mundi fuit septimo die, quia ex tunc cessante operatione qua deus naturam instituit, incepit operatio propagationis toto in uniuerso, secundum quod ex naturis iam conditis aliæ producuntur, quam operationem deus in rebus omnibus usq; nunc facit. Hinc innotescit, qualiter senarius conuenit operibus primæ institutionis. Senarius quippe numerus ratione partium suarum perfectus est, quia ex omnibus suis partibus aliquoties aggregatis consurgit: idcirco perfectio senarij congruit illi mundi perfectioni, quæ consistit in totalitate partium, quantum ad esse primum. Et sicut partes aliquotæ senarij ordinate atque continue sibi succedunt sine alterius numeri interpositione, uidelicet, unum, duo, tria: sic in productione partium uniuersi, ordo seruatus est, ut post productionem primæ partis, statim narretur productio partis secundæ, sicq́ deinceps usq; ad sextā. Ex præinductis patet solutio ad tria prima. Tho. Augustin.

¶ Ad quartum dicendum, quod deo non ascribitur quies opposita motui aut labori, sicut expositum est: nec deus dicitur cessare ab operatione, nisi ratione effectus sequentis. Deus quippe non agit aliq operatione media intrinseca uel extrinseca, quæ nō sit sua essentia: quoniam suum uelle est suum facere, & suum uelle est suum esse: nec tamen ab æterna operatione sequitur effectus, nisi secundum determinationem suæ liberrimæ uoluntatis. Hinc dicitur incipere operari, uel ab operatione cessare ex parte effectus.

¶ Ad quintum, quod sicut irradiatio solis semper & indesinenter est causa illuminationis, & lucem producit in aere, quandiu aer manet illuminatus: sic deus semper influit rebus esse non aliud & aliud, sed unum

& idem: nec tamen res dicitur semper fieri aut causari siue institui apud nos, sed tunc, quando primo sortita est esse. Ideo dicitur quod deus cessat creare & facere mundum.

Ad sextum ¶ Ad sextum, quod deus nil agit in creatura, quod in operibus sex dierum non præcessit, diuersimode tamẽ. Quædam nanq; fuerũt in operibus sex dierum, ut in principijs materialibus & actiuis: & secundum similitudinem speciei, ut ea quæ generantur ex sibi similibus in natura: quædam uero sicut in principijs actiuis materialibus, sed non secundum similitudinem speciei, ut animalia ex putrefactione genita: quædam sicut ex principijs disponẽtibus, nõ actiuis, & secundum similitudinem speciei, ut anima rationalis: quędam, ut in potentia obedientiali duntaxat, ut quæ miraculose & supernaturaliter fiunt.

Ad sept. ¶ Ad septimum, quod illę nouæ species producuntur ex uirtute cælesti, quæ tenet locũ uirtutis formatiuæ in animalibus ex putrefactione genitis, & ex putrescẽte materia: ideo species illæ fuerunt productæ in operibus sex dierum in suis principijs, scilicet in materia, & in rationibus seminalibus, quemadmodũ alia quæ p operationem producuntur naturæ. Ad alia respõdebitur infra. Hæc Thomas.

¶ Qui de requietione dei in septimo die subiungit: Quies proprie opponitur motui, & quoniam motus in operationibus nostris causat laborem secundũ philosophum, hinc quies labori quoq; opponitur. Atq; ex his significationibus duabus, quietis, trãssumptæ sunt aliæ duę.

Operatio cur mot⁹ dr̃ & cessatio quies. Nam quia operationibus nostris motus adiungitur, uenit in usum, ut omnis operatio motus dicatur, quamuis improprie, sicq; om̃is cessatio ab operatione, dicitur quies, & hæc à prima transumitur. Sed quoniam nil laborat nisi ex hoc quod à perfectiõe ꝓpriæ distat naturæ, ut patet in motibus uiolentis: hinc res in illo quiescere perhibetur, in quo sufficiẽtiam inuenit. sicq; uoluntas quiescit in ultimo fine, & hæc quietis significatio transumitur à secunda.

Quies q̃tenus deo conueniat. Itaq; quies cõuenit deo non quo ad primam aut secundam significationem, sed quantum ad tertiam & ad quartam. Veruntamen non sic quasi ab operatione deficiat, cũ sua operatio sit sua essentia: sed ratione effectus hoc dicitur, quoniam operatio æterna hoc facit, ut aliquis effectus temporaliter fit. Quies quoq; uolũtatis diuinæ in fine accipi potest dupliciter. Primo a uolunte, secundum quod in seipso sufficientiam inuenit. sicq; quies dei æterna est. Secũdo per relationem ad creaturam, secundum quod creatura complacet deo, nec sic quasi deus ea indigeat, sed illã ad se ordinans, in seipso sufficiẽtiam habet. Hæc idem.

Septimę diei duo tribuũtur. ¶ De sanctificatione demum & benedictione septimæ diei subiungit: Diei septimo duo attribuuntur, uidelicet consummatio operum, & quies opificis. Quãtum ad primum, debetur diei septimæ benedictio: quia

Gregor. secundum Gregorium, benedictio dei, est collatio donorum ipsius, & multiplicatio eorundem. Multiplicatio autem creaturarum, præsupponit duplicem rerum perfectionem, Vnam qua uniuersum perfectum est, ex omnibus suis essentialibus ꝑtibus constans, Vn

Philosop. de Philosoph⁹ quarto Metaphysicæ loquitur: Vnum quodq; perfectum est, quando potest alterum facere tale quale ipsum ẽ. Aliam, qua uniuersum perfectum est ex ordine suo ad finem: quoniã multiplicatio creaturarum, per generationem tẽdit ad hoc, ut diuinum esse pro posse perpetuent in posterisatq; participent, ut secundo de generatione asseritur. Omnis quoq; creaturæ opatio naturalis, ad finẽ aliquẽ ordinatur. hinc benedictio septimę diei debetur, in qua post primam uniuersi perfectionem, quæ sexto die cõpleta est, ipm uniuersum perfectum ẽ in ordine ad proprium finẽ.

Porro quo ad secundum, quod est quies dei, debetr̃ septimæ diei sanctificatio. Septim⁹ dies cur sanctificatus In scripturis etenim dicit aliquid sanctificari, quia diuino cultui deputatur seu cõsecratur. sicq; dies septimus est sanctificatus, quia actibus cultus diuini est deputatus, ut in eo fideles specialiter essent deo intenti, quatenus sicut deus à rebus cõditis à seipso, quieuit: sic nos non in operibus, sed in summo ipso opifice finaliter quiescamus: quæ utique quies Christianis non ad tempus, sed perpetua indicitur, quibus dicitur: Sine intermissione orate, 1.Thess. 5 ideo temporalis obseruatio ista in euangelica lege cessauit, seu potius obseruatio diei dominicæ ei successit. Denique quies ista in deo per actus contemplatiuos & internos non impeditur: imo in eis consistit, sed exteriori inquietudini seruilium actuum & uituperabilium ociositatum contrariatur. Hæc Thomas in Scripto, in quibus uirtualiter continentur quæ de his scribit in prima parte Summæ, quæstione septuagesima quarta. artic. 2. ad tertium. ubi & addit, quod deus septimo die opus suũ complendo etiam aliquid fecit, ea quæ facta erãt administrando, & ad suas operationes mouendo, imo & conseruando. In his etiam satis continẽtur non solum quæ Petrus & Richardus, sed item quæ Alexander & Antisiodorensis super his scribunt.

Henricus ¶ Insuper Henricus quodlibeto septimo quærit, an deus aliquid rebus influit, & respondet: Influere dupliciter dicitur, proprie & improprie. Influere dupliciter dicitur. Improprie dicitur res ipsas producere, quod magis proprie diceretur effluere. Proprie autem influere, est in res ipsas iam existentes beneficia sua causare, suaq; dona rebus cõmunicare. Et utroq; modo deus influit rebus. Primo modo, dando eis esse immediate per creationem: uel mediante naturali agente per generationem seu aliam ꝓductionem, Qualiter deus rebus influat quibus tamen prius dedit esse in suis primis principijs, ex quibus generantur, producendo illa in esse per creationem, de quo dicitur octaua propositione libri de Causis: Res omnes entia sunt, ꝓpter ens primum. Secundo modo influit in omnes, eas cõseruando, iuxta illud libri de Causis: Omnes uirtutes quibus est finis, sunt pendentes per infinitum primũ, quod est uirtus uirtutum. Virtutes quoq; & bonitates influendo ad dirigẽdum in bene esse, prout ait 20. propositiõe libri eiusdem. Causa prima regit res oẽs, ubi dicit in commẽtario, & influit super eas uirtutem uitæ & bonitatis, secundum modum receptibilitatis & pluralitatis earum. Hæc Henricus.

QVAESTIO V.

Adhuc quæritur circa ꝓræhabita, Vtrum in mixto remaneant elementa actu secundum suas formas substantiales. ¶ Videt quod non, quia mixta generãtur ex elementis, generatio autem unius, corruptio extat alterius.

¶ In oppositum est, quod primo de generatiõe ait Philosophus: Mixtio est alteratorũ, nõ corruptorum. Philosop.

Scotus. ¶ Circa hoc scribit Scotus: Fuit opinio Auicennæ, quam refert Auerrois tertio cæli & primo de generatione, ꝙ elemẽta manẽt in mixto, nõ ꝫm substãtiam, sed ꝫm qualitatem suam remissa. Cõtra q̃d arguit cõmentator, qui si remittuntur secundum qualitates, ergo secundum substãtias substantialesq; formas, cũ sit eadem ratio partis qualitatis, totiusq; qualitatis. Er-

go si pars qualitatis posset remitti non remissa substātia, eadem ratione qualitas tota: sicq; posset remanere elementum sine sua naturali qualitate, ut ignis sine calore: ergo potest substantia elementi remitti, sicut & qualitas eius. Probat aūt quod elementum manet aliqualiter secundum remissam substantiam. Primo, quia secundum philosophum tertio metaphysicæ, elementum est ex quo componitur res, & manet in re: ergo substantia elementi manet in mixto, quamuis remissa, sed contra hoc arguit ipse, quoniam sequeretur, quod forma mixti adueniret enti in actu, ergo esset forma accidentalis. Item nulli formæ competit intēdi & remitti nisi accidentali, substantia nanq; non suscipit magis & minus, ergo si formæ elementares remitterentur, accidentales consisterent. Dico ergo ad quæstionem, negando utranq; opinionem, uidelicet quod elementa non manent in mixto secundum substantiam remissam, ut opinatus est commentator: neq; secundum substantiam non remissam, ut loquitur Auicenna. Non enim est ponenda pluralitas sine necessitate. sed nihil cogit ponere substantiales elementorum formas in mixto: quia nec operatio, eo quod naturæ transmutatio maxime concludit aliam ibi consistere formā. Nec qualitas mixti, utpote frigiditas carnis, quoniam illa non est frigiditas terræ aut aquæ. Præterea forma elementaris est nata constituere indiuiduum per se subsistens in substantiæ genere: ergo si ibi manent quatuor formæ substantiales elemētorum, erūt ibi quatuor indiuidua: imo & quintum constitutum forma mixtionali. Insuper unum & idem subsistens, non habet plures formas specificas, præsertim quarum una nō est perfectibilis ab alia: quod tamē sequeretur, si elementa secundum suas formas substantiales manerent in mixto. Quomodo ergo manent elementa in mixto? Dico quod in omī genere & in qualibet re est inuenire medium rationis eiusdem cū extremis, ut decimo metaphysicæ dicitur. quamuis autem medium dicatur compositum ex extremis, ut rubor ex albedine atq; nigredine: tamen compositio illa non est nisi quædam conuenientia, quoniā nullus ponit quin qualitates mediæ sint simplices formæ. Hinc propter conuenientiam hanc naturalem medij ad extrema, quę non est extremorum adinuicem, dicuntur extrema seu qualitates eorum, esse atq; manere in medijs, nec dicitur quod extremum sit in extremo. Dico ergo quod in mixto dicuntur manere formæ elementorum propter naturalem conuenientiam formæ mixti cum elementis seu formis eorum, quæ conuenientia non est unius elementi ad aliud. Deniq; Aristoteles uult quod forma generati seu mixti est actualior & perfectior forma elementi, ita quod forma elemēti inferior potentialiorq; consistit: ideo elementa dicuntur uirtualiter manere in mixto, quemadmodum imperfectiora & inferiora dicuntur manere in superioribus, in quibus non nisi uirtualiter manent. Idcirco cum Aristoteles dixisset quod elementa manēt in mixto, adiecit: saluatur enim uirtus eorum. Dico ergo quod elementa non manent in mixto secundum substantiam, nec oportet dicere quod plus maneāt in mixto quàm uegetatiuum & sensitiuum in intellectiuo. Quomodo ergo generabitur mixtum? Dico quod nō est necesse quatuor elementa cōcurrere ad esse mixti, cum aliquando factum sit mixtum ex uno elemento, iuxta illud Genesis: Producant aquæ reptile, &c. Dico tamen quod si concurrant, nunquam generatur mixtum per actiones eorum se mutuo corrumpentium. Nam quæro utrum in instanti quo gignitur mixtum, sint in illo omnia elementa corrupta, an maneant aliqua. Si omnia sint corrupta, ergo mixtum generatur ex non ente: si aliquid manet, ergo non corrūpunt se inuicem in generatione mixti. Tunc quoq; non generaretur mixtū, nisi ex unico illo. Itaq; quod mixtio dicitur alteratorum unio, intelligendum est de unione in uno effectu cōmuni, in quo uirtualiter saluatur uirtus ipsorum. Vnde dico quod in mixto non sunt uerę qualitates elementorum, sed similes eis. Nam calor ignis, generat ignem: calor hominis, carnem. Hæc Scotus.

Philoso. (margin)
Philosop. (margin)
Philosop. (margin)
Gene. c. (margin)

¶ Circa cuius positionem sufficit tangere, quod ipsa est manifeste contraria omnibus iam præallegatis theologis, similiter Platoni ac Aristoteli, atq; eorum sequacibus peripateticis ac Platonicis, qui rerum naturas tam diligenter scrutati sunt. Multis quoq; experimentis constat, mixta ex elementis uere esse composita, in quæ etiam sensibiliter resoluuntur. Nec ratio Scoti alicuius censetur uigoris, cum constet elementa in generatione mixtorum non penitus annihilari, imo ad min⁹ materialiter remanere, materia uero numerat⁹ numero formæ suæ substantialis. ¶ Præterea de hac quæstione magistralius scribit Richardus: Aliqui, inquiens, dicunt quod in corporibus animalium & mixtorum sint formæ substantiales elementorum secundum suas essentias incōpletas. Quæ opinio multas pro se habet autoritates. Ait etenim Damascenus tertio libro, quod necesse est dicere hominem esse cōpositum ad minus ex quinq; naturis, i. ex quatuor elementis & anima. Philosophus quoque libro de generatione & corruptione probat omnia mixta esse composita ex quatuor elementis, quia nec sine aqua partes terræ sibi cohærent, &c. Alij dicunt quod formæ elemētares secundum suas essentias, nullo sint modo in mixto: quia cum quælibet pars mixti sit mixta secūdum philosophum primo de generatione, oporteret quod formæ illæ essent simul in qualibet parte materiæ corporis animalis: nec formæ illæ essent sine suis materijs, nec materiæ sine dimensionibus, & sic duo corpora essent simul. ¶ Rursus formæ illæ exigerent dimensiones diuersas, formæ quoq; substantiales non recipiunt magis & minus. Hæc Richardus.

¶ Qui utriusq; huius opinionis tangit & soluit motiua, declarās qualiter utraq; possit defendi, nec ad ullam declinans. Primam earum uidetur sequi Albertus, secundam Thomas: quam reputo ueriorem, & rationabilioribus argumentis fulcitam.

¶ Insuper quærit Richardus, An animæ brutorum sint extēsæ. Quo circa duas recitat opiniones. Vnam dicentium quod sic. Nam partes anguillæ & aliorum quorundam brutorum diuisæ, ab inuicem manent uiuentes ac sentientes, quod esse non posset, nisi anima earum diuisione corporis diuideretur: nec diuidi posset, nisi esset extensa saltem per accidens extensione materiæ, educitur quoq; de potētia materiæ. Alij dicunt, quod non est extensa, sed est in qualibet parte corporis tota: quia ut eis apparet, aliter non posset mouere corpus secundum oppositas partes positiōis, neq; sentiret tota in qualibet parte corporis. Hæc Richardus. ¶ Veruntamen alij tenent mediam uiam, dicentes quod animæ perfectorum brutorum sint indiuisibiles, & totæ in toto, ac totæ in quālibet parte. Cæterorum, ut anulosorum & consimilium, pręfato mō extensæ sunt,

De hominis creatione: ubi considerandum est, quare creatus sit homo, & qualiter sit institutus, quæ duo supra tractata sunt. & qualis factus, & qualiter lapsus, postremo quomodo sit reparatus: quæ discutienda sunt. Distinctio XVI. A

His excursis, quæ supra de hominis creatione præmisimus, effectui mancipare atq; ordine explanare nunc suscipimus. Vbi hæc consideranda uidentur, scilicet quare creatus sit homo, & qualiter institutus. & qualis & quomõ factus, deinde qualiter sit lapsus, postremo qualiter, & per quæ sit reparatus. Horum autem primo & secundo posita, id est, causam creationis humanæ & modum institutionis, superius pro modulo nostræ facultatis tractauimus. Ideoq; superest, ut qualis uel quomodo factus sit, discutiamus. In Genesi legitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. In eo ꝙ dicit, faciamus, una operatio trium personarum ostenditur: in hoc uero ꝙ dicit, ad imaginem & similitudinem nostram, una & æqualis substantia trium personarum monstratur. Ex persona enim patris hoc dicitur ad filium & spiritum sanctum, non (ut quidam putant) angelis: quia dei & angelorum non est una eadem imago uel similitudo. Gene. 1 c. Beda.

Quod imago & similitudo hic a diuersis accipitur uarie: a quibusdam increata, & ab alijs creata & increata: uel essentia trinitatis, uel filius & spiritussanctus. B

Imago autem & similitudo in hoc loco uel increata intelligitur, id est, trinitatis essentia, ad quam factus est homo. uel creata, in qua factus est homo, & ipsa homini concreata. Increatam enim imaginem quæ deus est, intellexisse uidetur Beda, cum dicit, non esse unam imaginem dei & angelorum, sed trium personarum: & ideo personis, non angelis fit ibi sermo. Improprie tamen imago dicitur: quia imago relatiue ad aliud dicitur cuius similitudinem gerit, & ad quod repræsentandum facta est: sicut imago Cæsaris quæ ipsius similitudinem præferebat, ipsumq; quodammodo repræsentabat. Proprie autem imago dicitur id, ad qđ aliud fit: sicut exemplum proprie dicitur, quod sumitur ex aliquo: & exemplar, ex quo sumitur aliquid. Ponitur tamen & aliquando abusiue alterum pro altero: ita & minus proprie accipitur imago essentia trinitatis, si tamen ea nomine imaginis in hoc loco intelligit. Beda sup Genesim. Matt. 22.

Opinio eorum qui putauerunt filium per imaginem & similitudinem hic accipi. C

Filius uero proprie imago patris dicit, sicut supra in tractatu de trinitate diximus. Vnde fuerunt nonnulli qui ita distinxerunt, ut imaginem in hoc loco intelligerent filium: hominem uero non imaginem, sed ad imaginem factum dicerent: quos refellit Apostolus, dicens: Vir quidem ẽ imago & gloria dei. Hæc nãq; imago, id est, homo: cum dicitur fieri ad imaginẽ, non quasi ad filiũ dicitur fieri. alioquin non diceretur ad imaginẽ nostram. Quomodo enim nostram diceret, cum filius solius patris imago sit? Fuerũt autem & alij perspicacius hæc tractantes, qui per imaginem filium, & per similitudinem spiritum sanctum intelligerent, qui similitudo est patris & filij. Et ideo pluraliter putauerunt dici nostram, id referentes ad similitudinem tantum: ad imaginem uero subintelligendum esse, meam. Hominem uero & imaginem esse, & ad imaginem & similitudinem factum esse tradiderunt, & imaginem imaginis esse & similitudinis. Aug. in 7. lib. de tri. cap. 6. 1. Cor. 11. b Aliorũ opinio.

Nec horum scientiam approbat, sed imaginem & similitudinem dei in homine quærendam & considerandam docet, ut imago & similitudo creata intelligatur. D

Veruntamen hæc distinctio licet reprobabilis penitus nõ uideatur, quia de medio montium, id est, autoritatibus sanctorum manat, congruentius in ipso homine imago & similitudo quærenda est & consideranda. Factus est ergo homo ad imaginem dei & similitudinẽ secundum mentem, in qua irrationabilibus antecellit: sed ad imaginem, secundum memoriam, intelligentiam & dilectionem: ad similitudinem, scđm innocentiam & iustitiam, quæ in mente rationali naturaliter sunt. Vel imago consideratur in cognitione ueritatis, similitudo in amore uirtutis. Vel imago in alijs omnibus, similitudo in essentia: quia & immortalis & indiuisibilis est. Vnde Augustinus in libro de quantitate animæ: Anima facta est similis deo, quia immortalem & indissolubilem fecit eam deus. Imago ergo pertinet ad formam, similitudo ad naturam. Factus est ergo homo secundũ animam ad imaginem & similitudinem non patris uel filij uel spiritussancti, sed totius trinitatis: ita & secundũ animam Zac. 6. In qbꝰ cõsideratur imago & similitudo. August. de quãtitate an. ca. 2. & de immortalit. eiq. cap. 2.

Aug. li. 15. de tri c. 14

dicitur homo esse imago dei, quia imago dei in eo est. Sicut imago dicitur & tabula & pictura quæ in ea est: sed propter picturam quæ in ea ē, simul & tabula & imago appellatur: ita propter imaginem trinitatis etiam illud in quo est imago, nomine imaginis uocatur.

Quod homo dicitur imago, & ad imaginem: filius uero imago, non ad imaginem. E

Aug. li. 7. de tri. c. 6.

Quocirca homo & imago dicitur, & ad imaginem: filius autem imago, nō ad imaginē. quia natus, non creatus: æqualis, & in nullo dissimilis: homo creatus est à deo, non genitus: non parilitate æqualis, sed quadam similitudine accedens ei. Vnde Augustinus in libro septimo de Trinitate: In Genesi legitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Faciamus, & nostram, pluraliter dixit: & nisi ex relatiuis accipi non oportet, ut facere intelligantur pater & filius & spiritussanctus ad imaginem patris & filij & spiritussancti, ut subsisteret homo imago dei. Sed quia non omnino æqualis fiebat illa imago, tanquam non ab illo nata, sed ab eo creata: ideo ita imago dicitur, ꝙ & ad imaginem: quia non æquatur parilitate, sed accedit quadam similitudine. Filius autem est imago, sed nō ad imaginem, quia æqualis patri. Dictus est ergo homo ad imaginem, propter imparem similitudinem. Et ideo nostram, ut imago trinitatis esse homo intelligatur: nō trinitati æqualis, sicut filius patri. Ecce ostensum est, secundum quid sit homo similis deo, s. secundum animā. Sed & in corpore quandam proprietatem habet, quæ hoc indicat: qa est erecta statura, secundum quam corpus aīæ rationali congruit, quia in cælum erectum est.

Qō ꝛ scḋm corp⁹ pōt dici factus ad similitudinem dei.

SVMMA DISTINCTIONIS XVI.

Completis pertractatiōibus de substantijs intellectualib⁹ separatis, de substantijs q̄ꝗ corporalibus tam cælestibus quā elementaribus atqꝫ mixtis: nunc tractatus inducitur de substantia partim spiritali & intellectuali, partim'qꝫ corporali & mortali, hoc est, de homine: de quo agitur hic, quando & qualiter, & quo fine sit institut⁹, & conditus. Specialiter uero, quomodo ad imaginem & similitudinem superbeatissimæ trinitatis formatus sit. Verum omnia quæ hic de ista tanguntur materia, præhabita sunt, & diffuse exposita circa exordium primi libri, ideo prolixitatem deuitans, lectorem ad locū illum remitto. & nunc decimamseptimam distinctionem aggredior.

De creatione animæ, utrum de aliquo facta sit uel non, & quando facta, & quam gratiam habuerit in creatione. Distinctio XVII. A

Gene. 2. d. Beda.

Qō nō corporeis instrumētis formasse vel sufflasse deus dr̄. Johan. 4.

Hic de origine animæ plura quæri solent, s. unde creata fuerit, & quando, & quam gratiam habuerit in creatione. Sicut hominis formatio secundum corpus describitur, cum dicitur, Formauit deus hominem de limo terræ: ita eiusdem secundū animam factura describitur, cum subditur, Et inspirauit in faciem eius spiraculū uitæ. Corpus em̄ de limo terræ formauit deus, cui animam inspirauit. Vel secūdum aliam literam, flauit, uel sufflauit: nō ꝙ faucibus sufflauerit, uel manibus corporeis corpus formauerit. Spiritus em̄ deus est, nec lineamentis membrorum compositus. Non ergo carnaliter putemus deum corporeis manibus formasse corpus, uel faucibus inspirasse animā, sed potius hominem de limo terræ secundum corpus formauit iubendo, uolendo, id est, uoluit & uerbo suo iussit ut ita fieret: & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. id est, substantiam animæ in qua uiueret, creauit: non de materia aliqua corporali uel spirituali, sed de nihilo.

Opinio quorundam hæreticorum, qui putauerunt animam esse de substantia dei. B

Responsio.

Isaię. 57. d

Putauerunt em̄ quidam hæretici deum de sua substantia animam creasse, uerbis scripturæ pertinaciter inhærentes, qbus dr̄: inspirauit uel insufflauit &c. Cum flat, inqunt, uel spirat homo, de se flatum emittit. Sic ergo cum dr̄ deus flasse uel spirasse spiraculum in faciem hominis, ex se spiritum hominis emisisse intelligit̄, id est, de sua substantia. Qui hoc dicunt, non capiunt tropica locutiōe dictum esse, sufflauit uel flauit, id est, flatum hominis, s. animā fecit. Flare enim est, flatum facere: & flatum facere, est animam facere. Vnde dn̄s per Isaiam, Omnē flatum ego feci. Non sunt ergo audiendi, q putant animam esse partem dei. Si enim hoc esset, nec à se, nec ab alio decipi posset: nec ad malum faciendum uel patiēdum compelli, nec in melius uel deterius mutari. Flatus ergo quo hominem animauit, factus est à deo: nō de deo, nec de aliqua materia, sed de nihilo.

Quando facta sit anima, an ante corpus, aut in corpore. C

Opi. Aug. li. 7. sup Genesim c. 21.

Sed utrum in corpore uel extra corpus, etiam inter doctos scrupulosa quæstio est. Augustinus enim super Genesim tradit animā cum angelis sine corpore fuisse creatam, postea

uero ad corpus accessisse. neq; compulsa est incorporari, sed naturaliter illud uoluit, id est, sic creata fuit ut uellet, sicut naturale nobis est uelle uiuere. Male autem uelle uiuere, nō naturæ, sed uoluntatis est peruersæ. Alij uero dicunt animam primi hominis in corpore fuisse creatam, ita exponentes uerba illa: Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ, id est, animā in corpore creauit, quæ totum corpus animaret: faciem tamen * specialiter expressit, quia hæc pars sensibus ornata est ad intuenda superiora. Sed quicquid de anima primi hominis æstimetur, de alijs certissime sentiendum est, ꝙ in corpore creentur. Creando enim infundit eas deus, & infundendo creat. Dicendū est etiam animam illam non sic esse creatam, ut præscia esset operis futuri iusti uel iniusti.

Alioꝛ sñia

Gene. 2.

* spūali ter

Qꝛ aīa illa nō ē pſcia opis futuri

In qua ætate deus hominem fecerit. D

Solet etiam quæri, utrum deus hominem repente in uirili ætate fecerit, an perficiendo & ætates augendo, sicut nunc format in matris utero. Augustinus super Genesim dicit, ꝙ Adam in uirili ætate continuo factus est: & hoc secundum superiores, non inferiores causas, id est, secundum uoluntatem & potentiam dei quam naturæ generibus non alligauit, qualiter & uirga Moysi conuersa est in draconem. Nec talia contra naturam fiunt, nisi nobis quibus aliter naturæ cursus innotuit: deo autem natura est quod facit. Non ergo contra dispositionem suam illud fecit deus. Erat enim in prima * creaturarum conditione, sic hominem posse fieri. sed non ibi erat necesse ut sic fieret: hoc enim non erat in conditione creaturæ, sed in beneplacito creatoris, cuius uoluntas necessitas est: hoc enim necessario futurum est quod uult & præscit. Multa uero secundum inferiores causas futura sunt, sed in præsciētia dei futura non sunt. Si autem ibi aliter futura sunt, potius futura sunt sicut ibi sunt, ubi præscit ille qui non potest falli. Sic ergo factus est Adam non secundum inferiores causas, quia non erat in rerum causis seminalibus ut ita fieret: sed secundum superiores causas non cōtra naturam operantes, quia in rerum causis naturalibus erat ut ita posset fieri.

Au. sup Genesim li. 6. cap. 16.

Exo. 7. b.

Au. li. 6. super Gñsim cap. 15.

* causarum

Quod homo extra paradisum creatus, in paradiso sit positus, & quare ita factum sit. E

Hominem autem ita formatum tulit deus, ut scriptura docet: & posuit in paradiso uoluptatis, quem plantauerat à principio. His uerbis aperte Moyses insinuat, ꝙ homo extra paradisum creatus, postmodum in paradiso sit positus. Quod ideo factum dicitur, quia nō erat in eo permansurus: uel ut non naturæ, sed gratiæ hoc assignaretur. Intelligitur autem paradisus localis & corporalis, in quo homo locatus est. Tres enim generales de paradiso sententiæ sunt. Vna eorum qui corporaliter intelligi uolunt tantum, alia eorum qui spiritualiter tantum, tertia eorum q utroq; modo paradisum accipiunt. Tertiam mihi placere fateor, ut homo in corporali paradiso sit positus, q ab illo principio plātatus accipi potest, quo terram omnem, remotis aquis, & herbas & ligna producere iussit. Qui etsi præsentis ecclesiæ uel futuræ typum tenet, ad literam tamen intelligendum est esse locum amœnissimum, fructuosis arboribus magnum, & magno fonte fœcūdū. Quod dicim⁹, à principio, Antiqua translatio dicit, ad orientem. Vnde uolunt in orientali parte esse paradisum, lōgo interiacente spatio uel maris uel terræ, à regionibus quas incolunt homines, secretum, & in alto situm, usq; ad lunarem circulum pertingentem. Vnde nec aquæ diluuij illuc peruenerunt.

Gen. 2.

Tres sñie de padiso sunt ꝛ quę sunt.

A q̄ principio sit plantatus.

Qualis sit loc⁹ paradisi ꝛ vbi.

De lignis paradisi, inter quæ erant lignum uitæ & lignum scientiæ boni & mali. F

In hoc autem paradiso erant ligna diuersi generis, inter quæ unum erat quod uocatum ē lignum uitæ, alterum uero lignum scientiæ boni & mali. Lignum autem uitæ dictum est, sicut docet Beda & Strabus, quia diuinitus accepit hanc uim, ut qui ex eius fructu comederet, corpus eius stabili sanitate & ꝑpetua soliditate firmaretur, nec ulla infirmitate uel ætatis imbecillitate in deterius uel in occasum laberetur. Lignum autem scientiæ boni & mali non à natura hoc nomen accepit, sed ab occasione rei postea secutæ. Arbor enim illa nō erat mala: sed scientiæ boni & mali ideo dicta est, qa post prohibitionem erat in illa transgressio futura, qua homo experiendo disceret quid esset inter obedientiæ bonum & inobedientiæ malum. Non ergo de fructu qui nasceretur inde, positum ē illud nomē, sed de re transgressionem secuta. Cognouit enim homo priusquam tangeret hoc lignum, bonum & malum: sed bonum per prudentiam & experientiam, malum uero per prudentiam tantum. Quod etiam per experientiam nouit, usurpato ligno uetito: qa per experientiam mali didicit, qd sit inter bonum obedientiæ & malū inobedientiæ. Si uero primi parentes obediētes essent,

Beda. sup Gñsim. Strabus.

Si p̄mi parentes non

peccassent nõ ideo minus scię bo ni & mali lignum dice retur.

nec contra præceptum peccassent: non ideo tamen minus diceretur lignum scientiæ boni & mali, qa hoc ex eius tactu accideret si usurparetur. A ligno ergo homo prohibitus est, q̃d malum non erat: ut ipsa præcepti conseruatio bonum illi esset, transgressio malũ. Nec melius consideratur quantum malum sit inobedientia q̃ hoc modo, cum scilicet ideo reus factus esse homo intelligitur, quia prohibitus rem tetigit: quam si non prohibitus tetigisset, nec peccasset, nec pœnam sensisset. Si enim uenenosam herbam prohibitus tetigeris, pœna sequitur: & si nemo prohibuisset, similiter sequeretur: * sic etiam prohibetur res tangi quæ non tangenti tantum, sed prohibenti obest, sicut aliena pecunia: ideo prohibitum est peccatum, quia prohibenti est damnosum. Cum uero tangitur, quod nec tangenti obest, si non ꝓhibetur: nec cuilibet, si tangatur: ideo prohibetur, ut per se bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ monstretur. Sicut primus homo à re bona prohibitus pœnam incurrit, ut nõ ex re mala, sed ex inobediẽtia pœna esse monstretur, sicut ex obedientia palma.

SVMMA DISTINCTIONIS XVII.

IN hac distinctiõe docetur, an primi hoïs aïa in corpore sit creata: & q̃d de aliarũ aïarũ rõnaliũ creatiõe sit sentiẽdũ, in qua etiã ætate factus sit hõ ꝓtoplastus: cõsequẽter hic agit̃ de paradiso, & cur extra paradisum factus sit primus hõ: de lignis q̊q; seu arboribus paradisi, & de earũ noïbus ac nominũ rõnibus.

QVAESTIO .I.

Arguit̃ primo ꝯ ueritatem.

HIc q̃rit̃ primo, an aïa primi hoïs uere sit creata. ¶ Videt̃ q̃ nõ, qa ſm philosophũ lib. de aïalib⁹, solus intellect⁹ ẽ ab extra, sed aïa rõnalis nõ intellectũ dũtaxat, imò cõprehẽdit in se uegetatiuũ & sensitiuũ. ergo quãtũ ad hoc, est de materiæ potentialitate educta.
2 Scd̃o, hõ uere gñatur. ergo aliq̃ forma substãtialis ẽ terminus hmõi gñatiõis, cũ materia prima ingñabilis incorruptibilisq; cõsistat, & non alia forma q̃ aïa rõnalis, nisi (q̊d absit) plures formæ substãtiales putent̃ in hoïe eẽ. ¶ Circa hunc passum diuersi diuersas ac plures mouẽt q̃stiões. Prima ẽ, an aïa sit de diuina essentia. Quocirca Thomas, Bouauẽtura ac alij recitãt antiquorũ opiniões adeo rudes & fatuas, ut prorsus indignæ sint recitari. Iã q̊q; à philosophis atq; theologis plenissime est ꝓbatum & demõstratiue ostẽsum, q̃ supgloriosissimus deus sit purus actus, bonitas pura, incõmutabile, incircũscriptibile, penitusq; ꝑfectũ ens, uniuersis & singulis prorsus in infinitũ sublimior, felicior, atq; in oï ꝑfectiõe, felicitate & gloria dignior. ideo supstultissimũ & ineffabiliter rudissimũ ac imperitissimũ est, putare aliq̃d factũ eẽ aut fieri posse de substãtia dei: q̃m sequeret̃ dei substãtiã esse mutatã, aut rẽ factã deo esse cõsubstantialẽ. Scd̃a quæstio ẽ, utrũ aïa rõnalis sit ex aliqua materia cõstituta siue cõposita. Cuius q̃stionis solutio elucescit ex dictis, tã in isto libro 2. de simplicitate & immaterialitate angelorũ seu intelligẽtiarũ ac etiã aïarũ, q̃ in lib primo de reb⁹ eisdẽ. Tertia q̃stio ẽ, an aïæ rõnales creatę sunt simul & extra corp⁹, an sigillatim & in corporib⁹. Et circa hoc aliq̃ quærunt, an in cunctis hominibus sit aïa una intellectiua, uel saltem unus numero intellectus. Et de his aliqua sunt dicẽda. specialiter quoq; ponẽdũ ẽ unũ motiuũ, q̊ Thomas ꝓbat aïam nõ eẽ in sua natura materialẽ. Nẽpe cũ aïa sit corporis forma, oportet ut uel tota sua essentia sit forma corporis, uel pars suæ essentiæ. si tota sua essentia est corporis forma, impossibile est q̃ materia sit pars suæ essentiæ. Q̃d em̃ in se ẽ pura potẽtia, nõ põt eẽ forma aut actus alicuius. Porro si secũdum partẽ substãtiæ suæ forma ẽ corporis, ſm quã partẽ ipsa ẽ in actu, & nõ ſm aliã quæ ẽ materia sua, sequunt̃ incõueniẽtia duo: Vnũ, q̃ un⁹ & idẽ numero act⁹ est diuersarũ formarũ materiarũ, uidelicet materiæ spiritualis & corporalis. Aliud, q̃ in potẽtijs nõ unius generis, ẽ unus actus ꝑficiẽs. in materia nanq; corporalis & spũalis nõ possunt esse unius rõnis. Hęc Tho. in Scrip.

T. Aq̃nas Bonauẽt.

Aïa nõ ẽ facta de diuina essentia

Aïa nõ est naturę materialis.

¶ Insup de hoc, an sit idẽ nũero intellectiuũ principium, seu ipse intellectus aut aïa rõnalis in uniuersis hominibus, scribit: ſm philosophos triplex distinguit̃ intellectus, uidelicet intellect⁹ possibilis, intellect⁹ agẽs, & intellectus in habitu. Intellectus possibilis est, q ẽ in potẽtia ad recipiendũ intelligibiles formas. Intellect⁹ agẽs, q intelligibilia in potẽtia, facit ĩtelligibilia actu, queãdmodũ lumẽ facit colores actu uisibiles. Intellect⁹ in habitu seu formalis uocat̃ ab eis, q̃n intellect⁹ possibilis iã ꝑfect⁹ ẽ spẽ intelligibili, ut ualeat operari. Nulla q̃ppe uirtus passiua habet opationẽ, nisi ꝑfecta specie sui obiecti, sicut uisus nõ uidet anteq̃ coloris recipiat species. Deniq; in hoc penè oẽs cõcordãt philosophi post Aristotelẽ, q̃ intellectus agẽs & possibilis differũt ſm substantiã, & q̃ intellectus agẽs sit quædã substãtia separata, intelligẽtiarũq; ultima, ita se habẽs ad intellectũ possibilẽ quo intelligimus, sicut intelligentiæ superiores ad aïas orbiũ. Sed hoc ſm fidẽ sustineri nõ põt. Si em̃ (ut ꝓbat Anselmus) reparationẽ hoïs deus ꝑ angelũ fieri noluit, ne paritas hoïs & angeli in gloria tolleret̃, dũ angelus homini fieret causa salutis: similit̃ si poneret̃ aïa nr̃a ſm naturalẽ operationẽ dependere ab intelligẽtia q̃dã seu angelo, non posset rõnabiliter sustineri q̃ aïa futura sit angelis æqualis in gloria: q̃m ultimũ uniuscuiusq; ꝑfectio, ẽ in cõplemento seu cõpletiuo suę operatiõis. idcirco ꝑtacti philosophi dicũt ultimã hominis felicitatẽ eẽ unionẽ cũ intelligentia illa agente. Ideoq̃ q̃dã doctores catholici ꝑfatã opinionem corrigẽtes & partim sequẽtes, posuerũt ipsum deũ eẽ intellectũ agentẽ: qa ꝑ applicationẽ nostrã ad ipsum, aïa nostra beata ẽ, q̊d confirmãt ꝑ illud Iohannis: Erat lux uera quæ illuminat &c. ¶ De intellectu quoq; possibili fuit magna diuersitas inter philosophos Aristotelẽ sequẽtes. Quidã em̃ dixerũt intellectũ possibilẽ in diuersis hominibus eẽ diuersum, aliq uero eundem in om̃ibus. Eorũ aũt q posuerũt eẽ diuersum in diuersis, sunt tres opiniões. Vna, q̃ intellectus possibilis non sit nisi ꝑparatio in natura humana ad recipiendũ impressionem intellectus agẽtis: & hãc esse uirtutẽ corporalem, cõsequentẽ cõplexionẽ humanã, quæ fuit opinio Alexãdri. Sed ipsa Aristoteli q̊q; repugnat, ſm quẽ intellectus possibilis receptiuus est specierũ intelligibilium, quarũ ꝑparatio illa nequaquã est receptiua. Cum em̃ sit corporalis, nõ nisi corporaliter recipit, nõ spiritaliter & abstracte. Præterea sequeret̃, q̃ intellect⁹ possibilis nõ eẽt uis cognoscitiua: q̃m nulla uis, ex elemen

Intellect⁹ triplex.

Anselmus Intellect⁹ agẽs nõ est substãtia separata.

Iohannis

Intellect⁹ possibilis non est uirtus corporalis ꝯ Alexandrum.

torꝝ cōmixtiōe causata, cognoscitiua cōsistit. aliâs elementa agerent ultra speciē suā. Alij ergo dixerūt, ꝙ intellectus possibilis nil aliud est q̃ uis imaginatiua, ſm q̊d nata ē ut in ea sint formæ intellectæ in actu. Et hæc
[Auēpothe] opinio fuit Auenpothe. quæ falsa est, qa ſm philosophū 3. de aīa, phantasmata quæ sunt in imaginatiua, se
[Intellect⁹ possibil' nō ē vis imaginatiua.] habent ad intellectū sicut colores ad uisum. hinc oportet ut phantasmata moueant intellectū possibilē, quēadmodū color uisum. Vn̄ aptitudo quæ est in intellectu possibili ad intelligendū, est similis aptitudini quæ est in patiente in potentia, ut actualiter patiat̄: aptitudo uero quæ est in imaginatiua, ē sicut aptitudo agentis in potentia, ut sit agens in actu. impossibile autem est, idē esse mouens & motū, agens & patiēs ergo impossibile est ꝙ uirtus imaginatiua sit intellectus possibilis. imò ex hoc sequeret̄ ꝙ intellectus possibilis esset uirtus organica: deniq;, ſm istas opininiōes intellect⁹ possibilis cū hoīe corrumperetur. cumq; in hoībus nō sit distinctio seu differentia intellectus, nisi ipsius intellectus possibilis, qm̄ agens est unus: seq̄tur ꝙ illud q̄d remanet de intellectu ex hoībus uniuersis post mortem, est unū nūero, intellectus uidelicet agens: quod ē ualde hæreticū, qm̄ tolleretur retributio meritorum
[Auicenna.] post mortem. Idcirco est tertia opinio Auicennæ, dicētis intellectū possibilē in diuersis esse diuersum, atq; in essentia aīæ rōnalis fundatū, nec gn̄ari neq; corrumpi cum corpore, sed cū eo incipere. Sicq; quantū ad intellectū possibilem, consonat fidei: sed circa intellectū agentem errat cū alijs. At uero eorꝝ q ponunt intellectum possibilē esse unū in cunctis hoībus, est duplex
[Themistij ⁊ Theophrasti opinio de intellectu possibili.] opinio: Vna Themistij & Theophrasti, ut commentator eis imponit 3. de aīa. Dixerūt em̄ ꝙ etiā intellectus in habitu est æternus & unus in omibus, & est quasi cōpositus ex intellectu agente atq; possibili: ita ꝙ intellectus agens est quasi forma illius, & per continuationem intellectus possibilis, continuat̄ etiā nobis intellectus agens. sicq; intellectus agēs est de substātia intellectus speculatiui, q etiā nuncupatur intellectus in habitu per quē intelligimus. Et huius signū inducūt, qm̄ actio intellectus quæ in nostra ē potestate, pertinet ad intellectū in habitu. cum ergo à phātasmatibus abstrahere species sit in nr̄a potestate, oportet ꝙ intellectus agens sit ut forma intellectus in habitu. Ad hāc demū positionē inducti sunt, qa ex demōstratiōe Aristotelis dicunt haberi, ꝙ intellectus possibilis sit unus in oībus, cū non sit hoc aliq̄d nec uirtus in corpore, ideoq; æternus. Intellectum quoq; agentem dicūt æternum, & ꝙ impossibile sit effectū esse corruptibilem, si agens & recipiens sit æternū. Hinc posuerunt ꝙ species intellectæ æternæ sint, & ideo non contingit ꝙ intellectus qn̄q; intelligat, & qn̄q; non intelligat per hoc ꝙ fiant in eo nouæ intelligibiles species, sed ex cōiunctione intellectus agentis cū possibili, ſm quod nobis cōtinuat̄ p suā impressionē. Verꝝ hanc opinionē reprobat etiā cōmentator, qm̄ sequeretur ꝙ formæ rerū naturaliū q̄ intelliguntur, essent ab æterno sine materia & extra animam, ex quo species illæ nō ponunt̄ in intellectu possibili tanq̄ forma ipsius, qm̄ forma intellectus possibilis ponitur ab eis intellectus agens. Sequeretur etiā ꝙ cū prima pfectio hoīs sit scd̄m intellectū possibilē, & ultima scd̄m intellectū in habitu, ꝙ hō nō differret nisi scd̄m primā pfectionem, nō secūdū ultimā. sicq; esset unū esse & una operatio oīm hominū. Ideo ipse tenet aliā uiā, ꝙ scilicet tā intellect⁹ agēs q̄ possibilis, sit ęternus ac unus in oībus, species uero intelligibiles nō sint æternæ: & ꝙ intellectus agens nō se habeat ad possibilem ut forma illius, sed sicut artifex ad materiā: & species intellectæ abstractæ à phantasmatibus, sint sicut forma intellectus possibilis, ex q̄bus duobus efficitur intellectus in habitu. Atq; p hāc positionē euadere nititur oīa impossibilia quæ cōtingunt Themistio. Primo, qa on̄dit nō esse necessariū, si intellectus agens est æternus & recipiens æternū, uidelicet intellectus possibilis, ꝙ obiecta sint æterna, utpote species intelligibiles. Quēadmodū em̄ species uisibilis habet duplex subiectū, unū in quo habet esse spūale, scilicet uisum: & aliud, in quo habet esse materiale, ut corpus coloratum: sic species intelligibilis habet duplex subiectū, unū in quo habet esse materiale, puta phātasma, & in quo habet esse immateriale, utpote intellectum possibilē. & secūdum hoc esse, etiā species illæ non sunt gn̄abiles nec corruptibiles. Sed ista rn̄sio nulla uidetur. Sicut em̄ nō est eadē nūero species, quæ ē in pariete & quæ ē in oculo, ita nō ē eadē nūero species, quæ est in imaginatiōe & intellectu. Scd̄o conatur on̄dere, ꝙ ex hac positione nō sequitur ꝙ oīm hominū sit unū eē & operatio una, scd̄m quās oēs sint sapientes. dicit nāq; ꝙ cū species intellecta se habeat ad intellectū possibilē quodāmodo sicut forma ad materiā, ita ꝙ ex eis efficitur quodammodo unū cōpletū, coniunctio eius ad nos, est p id q̄d est formale in dicta coniunctiōe, puta p speciem intellectā, cuius unū subiectū dicit esse phātasma q̄d est in nobis: aliud, intellectū possibilē. Cumq; in diuersis diuersa extent phantasmata, diuersis hominibus coniungitur intellect⁹ possibilis diuersa cōiunctiōe, & ex hoc homines habēt diuersum esse, unusq; scit ꝙ alter ignorat: qa scd̄m unā speciē intellectā cōiungit̄ uni, secundū quā nō cōiungitur alteri. Ex hac quoq; opiniōe sequitur, ꝙ nulla animarꝝ diuersitas manet post mortē.

¶ Verꝝ ista rō on̄ditur multipliciter friuola: qa (ut dictū est) species quę ē in intellectu possibili, nō est eadē nūero in phantasmate & in subiecto, sed est similitudo illius. un̄ seq̄tur ꝙ intellectus nullo mō nobis cōiungitur, & ideo per ipsum nō intelligeremus. Secundo, qa cōiunctio intellectus cū specie intellecta, est per operationē intellectus ptinens ad perfectionē secundā. impossibile ergo est, ꝙ mediāte tali coniunctiōe acquiratur homini perfectio sua prima & esse substātiale. sicq; cū hō ex tali cōiunctione sit habēs intellectū, ut dicūt, homo nō esset hō in specie determinata per hoc ꝙ habet intellectū: qm̄ mediū istud, uidelicet species intellecta, cōiungitur utriq; extremorꝝ per modū accidentis, q̄d est cōtra philosophū 8. Metaphysicæ asserētem, ꝙ [Aristote.] aīa cōiungitur nullo mediante etiā nec mediāte scientia, ut dixit Licoston. Tertio, operatio nō egreditur ab [Licoston.] obiecto, sed à potentia. nō em̄ uisibile uidet, sed uisus. si ergo intellectus nō cōiungitur nobis nisi per hoc ꝙ species intellecta aliquo modo habet subiectū in nobis, seq̄tur ꝙ hic hō nō intelligat, sed intellectus separatus intelligat ea quę ipse imaginatur. Alia multa absurda ex opinione illa sequuntur. ¶ Hinc remotis illis erroribus, dico cū Auicenna, intellectū possibilē cū corpore incipere nō deficere, & in diuersis diuersum esse ac multiplicatū, secundū diuisionē materiæ in diuersis indiuiduis, sicut alias formas substantiales, Et supaddo, [Auicenna. Intellect⁹ diuersus & in diuersis] intellectū quoq; agentē in diuersis esse diuersum. Nequaq̄ em̄ uidet̄ pbabile, ꝙ in anima rōnali nō sit principiū potestatiuū intrinsecū, quo naturalē ualeat operationē explere. Nec dico intellectū agentē & possibilē eandē esse potētiā diuersimode nominatā secundū [Intellect⁹ agēs ⁊ possibilis non sunt vna potentia.]

operationes diuersas: quia quæcunque operationes in cōtraria reducuntur principia, impossibile ē eas reducere in eandem potētiam. sed quomodo queant in eadem radicari substantia animæ, difficile est uidere. Non enim apparet quod eidem possit cōuenire substantiæ, esse in potentia respectu omnium formarum intelligibilium, quod est ipsius intellectus possibilis, & esse in actu respectu eaꝝ, q̄d est intellectus agētis. aliâs non posset formas facere intelligibiles actu. Verūtamen non est inconueniens aliqua duo esse, quorum utrunque secundum diuersa est in potentia respectu alterius, sicut ignis est in potentia frigidus, quod actu conuenit aquæ: & aqua est in potentia calida, quod actualiter conuenit igni: ideo agunt & patiuntur ad inuicem. Conformiter habet sensibile ad animam intellectiuam. sensibile nanque est in potentia intelligibile, & actu naturam habens determinatam. In anima quoque est actu lumen intellectuale, sed determinatio cognitionis respectu huius uel illius naturæ, est ibi in potentia, sicut pupilla est in potentia respectu huius & illius coloris. ideo anima uirtutem habens, per quam facit species esse intelligibiles actu, quæ uirtus est intellectus agens, habet etiam uirtutem per quam est in potentia, ut efficiatur in actu determinatæ cognitionis à specie rei sensibilis facta actualiter intelligibili, & hæc uirtus est intellectus possibilis. Harum autem duarum uirtutum actiones sequitur omne intelligere nostrum tam principiorum quàm conclusionum. Vnde apparet falsum, quod aliqui dicunt habitum principiorum esse intellectum agentem. Hæc Thomas in Scripto.

art. 1. & 2. ¶Insuper in prima parte, quęstione septuagesima sexta. mouet de hac re duas quæstiones condependentes. ¶Prima est, utrum intellectiuū principium uniatur corpori ut forma substantialis.

Intellectiuum principium forma ē corporis. ¶Secunda, an multiplicetur multiplicatione corporum. ¶Ad primum respondet quod imò. Illud enī quo aliq̄d primo & per se operaṫ, ē forma eius, cui operatio illa ascribitur sicut quo primo corpus sanatur, est sanitas: & quo primo scit anima, est scientia. propter quod sanitas forma est corporis, scientia animæ: quia nil agit nisi secundum quod est in actu. unde quo aliquid est actu, eo agit. manifestum est autem quod primum quo uiuit corpus, est anima. cumq́; uita manifestetur secundum diuersas operationes in gradibus diuersis uiuentium, id quo primum operamur, unumquodq; horum operum uitæ, est anima. Anima nanque est quo primum nutrimur, sentimus, localiterque mouemur ac intelligimus. hoc ergo principium quo primo intelligimus, siue intellectus dicatur,

Philosop. siue anima intellectiua, est corporis forma. Et hæc est Aristotelis demonstratio secundo de anima. Porro si quis dixerit animam intellectiuam non esse corporis formam, oportet ut assignet modum quo actus intelligendi conueniat homini isti. Experitur etenim unusquisque se esse uere intelligentem atque scientē.

Actio tribuit alicui tripliciter. Actio autem attribuitur alicui tripliciter secundum philosophum quinto physicorum. Nam dicitur quis mouere seu agere uel secundum se totum, sicut medicus sanat: uel secundum partem, sicut homo uidet: aut

Philosop. ꝑ accidens, sicut albū ædificat, q̄m ædificationi accidit eē albū. Cū autē dicimus Socratē intelligere, manifestum est ꝙ intelligere attribuitur ei nō ꝑ accidens, sed per se, inquantum est homo, quod essentialiter prædicatur de ipso. aut ergo Socrates intelligit secundum se totum, ut Plato asseruit, dicēs hominem esse animam intellectiuam: aut ita, ꝙ intellectus seu anima intellectiua sit aliqua pars hominis huius. Sed primum horū stare non ualet, q̄m idem homo est qui percipit se intelligere & sentire. sentire uero non est sine corpore, idcirco oportet corpus esse hominis partem. Intellectus ergo quo Socrates intelligit, ē aliqua pars Socratis, ita ꝙ intellectus aliquo modo unit corpori Socratis. Hanc uero unionem cōmentator 3. de anima dicit fieri per speciem intelligibilem quæ habet duplex subiectum, uidelicet intellectum possibilē & phantasma, sicq́; per speciem intelligibilem continuatur atq; coniungitur intellectus possibilis corpori huius siue illius. Verum hæc unio non sufficit ad hoc, ꝙ actio intellectus sit actio Socratis. nempe secūdum philosophum tertio de anima, ita se habent phantasmata ad intellectum, sicut colores ad uisum. Quemadmodum ergo species colorum sunt in uisu, ita species phātasmatum in intellectu possibili. sed ex hoc ꝙ colores sunt in pariete, quorum similitudines sunt in uisu, actio uisus nō attribuitur parieti. non enim paries uidet, sed uidetur. ex hoc ergo ꝙ species phantasmatū sunt in intellectu possibili, non sequitur ꝙ Socrates in quo sunt phantasmata intelligat, sed ꝙ ipse seu eius phantasmata intelliguntur. Hæc in Summa.

Plato

Quō nō sit aīa intellectiua. Auerrois

Philosoph.

Intellectus multiplicatur corporum multiplicatione.

¶Insuper ꝙ intellectiuum principium seu uis intellectiua possibilis, multiplicetur multiplicatione corporum humanorum, ostenditur. Si enī iuxta Platonis sententiam homo sit tantum intellectus, Petrus & Iohannes essent unus homo, nec distinguerentur nisi per id quod est extra essentiam utriusq;. Similiter, si iuxta doctrinam Aristotelis intellect⁹ ponatur pars seu potentia animæ, quæ ē hominis forma. Impossibile ꝗppe est plurium numero diuersorum esse unam numero formam, sicut impossibile est quod sit unū esse eorum. Hæc & multa cōsimilia introducit Thomas ibidem. ¶Ex quibus euidentissime claret error, imò insania atq; fatuitas Auerrois in hoc, quod dixit eundē numero intellectum esse in cunctis hominibus. Cum etenim actus intelligendi sit actus immanens, id est, essentialiter manens in eo à quo elicitiue formaliterq; egreditur, & quem denominat, apertissime constat ꝙ si in homine non sit formaliter & item intrinsece intellectiuum principium, utpote anima uere intellectiua seu potentia intellectiua immaterialis & inorganica, à qua actio intellectiua qua immaterialia & abstracta uniuersaliter & abstracte intelligunt, immanēter egrediatur ac profluat, quod homo nequaquam uere intelligat immaterialia, abstracta & separata uniuersalit' sine materia & conditionibus ac appendicijs eius, cuius cōtrarium experimur in nobis. Ideo opinio illa Auerrois fuit fictitium & error stultissimus. Et sicut super tertium de anima scribit Aegidi⁹, ipse Auerrois adhuc uiuens, non potuit opinionem suam defendere, sed sic aut simili modo dicere in publicis disputationibus cōsueuit: Viri fratres, hanc positionem tanquam probabilem, non demonstrabilem pono. ¶Præterea, omnibus consideratis, clarissimū est quod Auerrois ex alijs suis erroribus, imò perfidijs quas relinquere noluit, incidit, excogitauit & finxit istum errorem. fuit enim primo de lege Machometi, quam tandem propter multa uana & friuola ibi cōtenta reliquit. Fides quoq; Christianorum propter multa incomprehensibilia & su-

Aristoteles

D. Thomas

Auerroïs insana opinio

Aegidius

Auerrois perfidia

pernaturalia in ea inclusa, sibi displicuit. Similiter lex Moysi. Vnde lege naturali uoluit esse contentus. Hinc incidit multos prorsus enormes intolerabilesq; errores, ut subuerteret fundamenta sacratissimæ legis ac fidei Christianæ. Negauit enim prouidentiam dei, futurum iudicium, pœnas inferni, immortalitatemq; animæ. ¶Contra prætactum quoque suum errorem de unitate intellectus possibilis in cunctis hominibus, fecit Aegidius specialem tractatum pulchrum & planũ, Thomas etiam magis difficilem & profundum. Insuper in Summa contra gentiles libro secundo per diuersa capitula tractat subtiliter, fundamentaliter ac diffuse de ista materia, utpote quomodo intellectualis essentia seu anima intellectiua possit corpori uniri ut substantialis informans & intrinseca forma. Anima enim rationalis inferiorum naturalium formarum perfectiones & gradus includit in se, ita quod ipsa etiam est uegetatiua, sensitiua, & secundum locum motiua. Nihilominus quantum ad uires suas intellectuales supremas, est separata à corpore, id est, eidem non immersa nec obligata, sed inorganicas immaterialesq; uires habens, & actiones incorporeas ac diuinas. Hæc ibi copiose probantur.

Albertus. ¶His concordant scripta Petri, Richardi & Hanibalis, ac sententialiter comprehẽduntur in istis.

Albert⁹ & Auer. errore disputauit in curia. ¶At uero de hac re scribit Albertus multum prolixe. Dixerunt, inquit, Arabes quidam, sicut Auerrois, quod unus numero intellectus sit in omnibus animabus humanis, & in cunctis hominibus. Qui error intantum inualuit, quod multos habuit defensores. & ẽ ualde periculosus, contra quem disputaui in curia.

¶Ponit quoque Albertus triginta rationes pro hac opinione uanissima, quarum licet quędam uideantur Alberto subtiles & fortes, nulla tamen earum, quantum capere queo, ullius uigoris est. Ponit item Albertus triginta sex rationes magis idoneas contra insaniam illam, quarum potissima est, quam etiam in commentario suo super librum de Causis inducit: Homo, dicens, speciem sortitur à perfectione hac essentiali & quidditatiua, quæ est esse rationale, per quam potest in actus & exercitia rationis ex cognitione materialium & sensibilium rerum, ad diuinorum & immaterialium ac abstractissimorum contemplationem proficiendo, & multa prorsus incorporalia atq; subtilia intuendo absq; reflexione ad formas sensibiles appendiciasq; materiæ. Huiusmodi autem actio seu cõtemplatio cum sit actio pura, diuina, & circa uniuersalia uniuersaliter uersans, nullatenus potest subiectiue cõsistere in aliqua potentia organica, neq; in organo corporali: imò necessario inhæret ac inest immateriali indiuisibiliq; subiecto. Ergo in ipsa natura animæ est talis potentia & tale subiectum. Cumq; potentia nullatenus esse queat præstantior, immaterialior, sublimior aut diuinior essentia à qua fluit insolubiliter, sequitur quod ipsa essentia animæ sit pura, simplex, immaterialis ex se, deriuans, effluens & producens immateriales diuinas & inorganicas uires & actiones, quæ cõperunt homini ex specifica differentia sua, atq; ex essentiali sua perfectione intrinseca. Alioquin constitueretur in specie non ex propria quidditatiua & intrinseca perfectione, quod nulli competit rei, neq; in cælo, neq; in terra. ¶Præterea, nulla uis organica est reflexiua super proprium actum, nec rediens ad se reditione completa: quod Proclus in elemẽtatione sua theologica, & autor libri de Causis, subtilissime ꝓbãt. Nẽpe quod reflectitur atq; cõuertitur plene ad se & super se, ipsum secundum quodlibet sui coniungitur sibi, nec potest in ipso situalis distantia reperiri. omne quoque organicum & materiale, est in infinitum diuisibile, nec potest hoc actu compleri ac pertransiri. experimur autem in nobis, quod intellectus noster reflectitur ac redit ad se reditione completa, discutiẽdo, cognoscendo & intuendo seipsum & proprios actus, intentiones ac studia. ¶Amplius, ex errore illo pestifero sequitur quod anima humana mortalis sit instar animarum brutalium: ergo nulla post hanc uitam est merces seu retributio meritorum ac demeritorum, quod diuinæ iustitiæ ineffabiliter derogat, præsertim cum uideamus iustos & uirtuosos ac contemplatiuos frequenter plus opprimi in uita præsenti, quàm impios: imò interdum occidi à pessimis ac tyrannis, quod multis quoque philosophis legitur contigisse. Cumq; etiam, teste philosopho, homo cõtemplatiuus theoricus & heroicus, sit amantissimus deo, consequens erit quod iustissimus deus summe liberalis, bonus & amorosus, nullum penitus condignum exhibeat præmium suis charissimis. quod etiam sapientiæ creatoris indicibiliter derogat. Cur enim tribuit homini rationem, nisi ut ea utatur, & suum diligat, consideret, colat, ueneretur q; creatorẽ? Quod si fecerit bene & meritorie conuersetur, dignus est laude & felicitate. si non, utique demeretur & pœnas recipere habet. ¶Disputationem autem Alberti, breuitati studens, dimitto, præsertim cum error ille tam pessimus iam omnibus innotescat, & copiosissime à doctoribus catholicis sit destructus.

Proclus.

Henricus. ¶Insup Henricus de hac quæstione: Mihi, ait, non uidetur mirum, quod homines dubitãt quid de his duobus, uidelicet an intellectus sit idem numero in diuersis, & utrum intellectus sit forma & actus corporis, Aristoteles senserit. imò (ut arbitror) ipsemet Aristoteles super his semper in dubio fuit, nec unquam pro certo aut supposito quasi principio habuit, quod intellectus in omnibus unus sit, neque q; in diuersis diuersus, neque quod esset forma substãtialis q; actus corporis, neque quod non: sed inter utrunque horum fluctuans, modo pro una, modo pro alia parte apparentia protulit. Sed quod quidam expositorum eius, tam Græcorum quàm Arabum, exponunt eum in omnibus dictis suis pro una parte, & alij pro alia. Nempe qui dubitans fluctuat, non tanta profert pro una parte, cui forte magis adhæret, quin & alia quædam pro alia parte loquatur. Hinc non ex nudis propositionibus, quæ modo uidentur sonare ꝓ una parte, modo pro alia, nec ex dictis expositorum ipsius, sed ex fundamentis eius (de quibus omnibus cõstat quod de eius intentione fuerunt) inquirendum est, quid super his senserit, aut saltem cui parti magis consenserit. Denique duodecimo metaphysicæ ait: Causæ mouentes sunt quę ꝓcedũt. Hæ aũt sunt simul, sicut si homo est sanus, sanitas & homo sunt simul. Si autẽ aliquid remanet in postremo seu posterius, quærẽdum ẽ de hoc. Si ẽm anima talis est dispositionis, non tota, sed intellectus, tota enim forte impossibile est, hoc ẽ dicere q; causæ mouẽtes præcedunt generatum. for-

Aristo. qd senserit de immortalitate aię.

ma autem est simul cum eo: quia non prius habet esse homo sanus, q̃ sanitas eius. Sed si aliqua forma remanet sine eo cuius est forma, de hoc quærendum est hic in metaphysica. Quocirca notandum ꝙ dicẽdo, si anima talis est, non asserit ꝙ sit talis, neq; ꝙ post hominis mortem remaneat, quamuis asserat ꝙ non pręcedat, supposito tamen ꝙ sit forma substantialis, & actus materiæ. Ex quo euidens est, Aristotelem non asserere ꝙ in homine sit forma aliqua quæ manet eo corrupto. Rursus, euidens est ipsum non asserere, intellectũ esse formam & actum materiæ. Hinc non est certum nec euidens, an posuerit intellectus plures plurium, uel unicum singulorum. Si nanque sensisset quod non esset actus & forma materiæ, necessario dicere habuisset ꝙ sit unicus omniũ hominũ intellectus, ex illo uidelicet fundamẽto, ꝙ indubitant posuit sub eadẽ specie nõ multiplicari indiuidua nisi ꝑ materiã. Ecõtrario, si sensisset ꝙ intellectus sit act⁹ & forma materiæ, necesse dicere habuisset ꝙ singulorꝫ essent singuli intellect⁹, ex alio suo fundamento quo posuit formas existentes in materia, plurificari plurificatione materiæ. ¶Præterea, si Aristoteles asseruisset intellectum seu animã intellectiuam esse corporis formam, concessisset infinitam animarum talium multitudinem actualiter existentem ac separatam, eo ꝙ sensit mundum ab æterno fuisse, nec intellectum corrumpi posse. non autem concessit multitudinem actu infinitam in permanẽtibus rebus, sed bene in successiuis, ubi nunquam simul est infinita in actu. unde constat ꝙ Aristoteles nunq̃ in naturali philosophia asseruit animam separabilem esse corporis formam. Si enim hoc ibi assertiue dixisset, nequaquam in metaphysica sua, in qua supponit determinata in naturali philosophia, hoc sub conditione proposuisset. ¶Præterea certum ẽ quod animam humanam asseruit corporis formam, sed cum incertum sit an intellectum senserit esse corporis formam, incertum relinquitur an animam humanam sensit esse uere ex sua natura intellectiuam. sed cum homo intelligere nequeat nisi intellectus esset in anima eius, dubium remanet qualiter sensit actũ intelligendi homini conuenire. Vnde cum tres sint partes seu uires animæ principales, uegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum, utrum intellectus differat ab alijs subiecto, ita ut non sint in eadem substãtia animæ, an potius sit idẽ illꝫ subiecto, & sint sicut trigonum in tetragono indeterminatum relinquit. Hinc & quando animam definiens dixit quod anima est actus primus corporis organici, non dicit determinatiue de intellectu sic esse, nisi forte eẽt actus corporis, sicut sunt aliȩ uires in brutis & uegetabilibus. Propter quod subdit: Si oportet aliquid commune in omni anima dicere &c. Et quãuis pro certo determinet quod anima in qua sunt uegetatiuum & sensitiuum, sit substantialis forma hominis, non tamen pro certo determinat hoc de aĩa, in q̃ sunt uegetatiuum, sensitiuum & intellectiuum. Iterũ firmiter sensit (ut patet primo de cælo) nihil perpetuũ esse à parte post, quod non fuit perpetuum à parte ante. Si sensisset animas post corpora remanere, sensisset & eas à parte ante ab æterno fuisse, quod tamẽ nõ sensit, determinando formam in eodem non præcedere materiam, nec fuisse nec eẽ multitudinem simul actualiter infinitam. Hinc uidetur magꝫ ad hoc declinasse, quod principium intellectiuum nõ sit actus forma'q; corporis, nec plurificetur secundum corporum plurificationem, sed magis sit unus in oĩbus intellectus. Nec tamen suis intantum credidit fundamentis, ut id quod sequebatur ex eis, expresse uoluerit asserere: sed ne de facili reprehẽdi posset, sub dubio id reliquit: q̃m ad oppositum alias rationes habuit efficaces, quibus certitudinaliter respondere nesciuit, quin scilicet intellect⁹ esset corporis forma, ideo'q; plurificaretur secundum corporum numerum. Quod utiq; ex dictis Aristotelis certitudinaliter potest ostendi, præsertim quoniam experimur in nobis actum intelligendi. Actus autem nulli conuenit, nisi à forma cui debetur seu cõpetit ille actus, aut quia ipse agens est forma illa, aut quia forma illa est aliquid eius. Nam primo modo intelligit angelus seu intelligentia, secundo modo homo: quia si homo intelligeret primo modo, ipse homo non esset nisi intellectus seu anima intellectiua, ut dixerunt Platonici, cuius contrarium docet Aristoteles septimo metaphysicę. Et quamuis hæc ratio in se uere sufficiens sit ad probandum quod anima intellectiua sit corporis forma, Aristoteli tamen non fuit sufficiens, propter alia eius fundamenra quibus magis adhæsit. Nobis uero qui illa eius fundamenta falsa eẽ cognoscimus, ratione fide suffulta, demonstratio certa ẽ, quod intellectiua essentia sit corporis forma, & numero corporum multiplicata, atq; corrupto corpore ꝑmanens, quamuis simul cum illo incipiat, cui sufficienter præparato de nouo infunditur. Hæc Henricus. Plato.

¶Qui de his scribit prolixe. ¶Quo circa mihi uidetur, quod sicut expositores Aristotelis Græci & Arabes, ita & expositores eius latini atq; catholici uerba Aristotelis diuersimode sumunt, exponunt, intelligũt, imò aliqui horum dicunt Aristotelem absolute sensisse, quod anima hominis sit mortalis: quod & Gulielmus Parrhisiensis in libro de uniuerso Aristotelẽ sensisse frequenter insinuat, dicens quod secundum Aristotelem, corruptis hominibus non remanet nisi unũ commune intellectiuum principium, id est, intelligentia separata. Alij asserunt Aristotelem sensisse contrarium, utpote intellectiuum principium esse hominis formam, & incorruptibile esse, ac plurificari secundũ indiuidua hominum. Et hoc sanctus Thomas, Albertus, Aegidius & alij q̃dam, potissime sanctus doctor, affirmant. Alij demum fatentur Aristotelem in difficultate hac fluctuasse, ut probat Henricus, & horũ quidã sentiunt ut Hẽricus ꝓfatus. Alijs uero apparet, ꝙ nõ plus ad unã q̃ad aliã declinauerit partẽ. Verũ q̃m pars illa, ad quã ẜm Hẽricũ magis diuertit, ẽ in ueritate tam aperte irrationabilis & absurda, ita ꝙ eius oppositum cadit sub demõstratiõe, ut Hẽricus quoq; fatet, & Albertus, Thomas, Aegidius ac alij plurimi cõtestãt, rectior ꝙ Aristoteles magis cõsensit in hoc, ꝙ intellectus possibilis sit uere potẽtia aĩæ, ipsa'q; aĩa rõnalis intellectiua, sit hoĩs forma ac immortalis. Nã & hoc Aristoteles in q̃busdã alijs suis dictis, uidelicet in lib. de secretis secretorꝫ, in lib. quoq; de uita & morte, seu morte & pomo, atq; in q̃busdã suis epistolis sensisse cõspicitur. Postremo, q̃uis Gulielmus in lib. suo de uniuerso, ita ut tactũ ẽ scripsit, alibi tñ & si bñ recordor, in libro suo de diuina rhetorica. i. de orõne refert Aristotelem ꝓtulisse & exorasse: Nũc te inueni ô causa causarꝫ, fac me tibi acceptũ. At uero fundamẽtũ illud de mũdi ęternitate, Aristoteles sciuit ac fassus est non eẽ demonstratiuum, sed topicum, cum in topicis dicat problema de mundi æternitate esse pro utraque parte probabile. ¶Bonauentura quoq; alijs uerbis recitat præinducta, & q̃sdã antiquorꝫ imperitas refert opiniões:

D. Cart.

G. Pari.

qualiťetiā Auerrois tres intellectus distinxit in aïa, ut pote efficiētē, recipiētē & passiuū. Verę de huiuscemodi uanis friuolisq; erroribus satis dictum uidetur, quos & Gulielmus plenarie improbat.

QVAESTIO II.

Arguit 3 veritatem. NVnc restat ingrere an aïa rõnalis vniatur suo corpori immediate.i. absq; intermediāte alia aïa, ita q̃ in hoïe nulla sit alia forma substātialis, q̃ aïa rõnalis. ¶ Videt q̃ nõ immediate suo corpori uni- S.Diony. atur, cū inter ipsam & corpus sit tā grādis distātia, atq; (ut diuinus Dionysius docet) à distāti in in distās non Albertus. itur nisi p mediū. ¶ Circa hæc multa sciscitat Albertus. Gre.Nys. Primo, an aïa rõnalis corpori extet unibilis. Et rñdet, Sicut ait Gregori⁹ Nysenus in lib. suo de hoïe ca.5. difficultas quæstiõis istius Platonē cõpulit dicere, q̃ homo nõ ē cõpositus ex aïa & corpore, sed sit aïa corpore utēs. Et rõ sua fuit: Quæcūq; uniunť in unū q̃d neutrū unitorę est, distāt formis qbus unūquodq; unū est in seipso: qa si nõ distarēt à formis illis p unionē, non unirenť, sed manerēt distincta. Qd aūt aliqua duo distincta remaneāt & cõiunganť in unū, illa duo nõ stāt simul. Si ergo cõiungiť aïa corpori, iā incipit à sua distare natura ipsa unione. sed hoc ē falsum, qa sic simul cõfunderēť, & neutrū remaneret q̃d erat. Præterea aïa rõnalis est hypostasis & hoc aliqd, similiter corpus organicū: ergo ex eis nõ põt cõstitui unū. Et rñdendum q̃ absq; dubio aïa rõnalis & quæcūq; alia aïa, tā ex ordine creatiõis q̃ ex ordine suæ naturæ, unibilis ē corpori ad unū animatū cõstituendū: & operatiões uitæ quę sibi essentiales sunt & naturales, exercere nõ ualet nisi in corpore & p corp⁹, p̄ter intellectuales solas quas exercet p se: qa s̄m illas est separata. Porro Plato errauit, putādo q̃ nulla duo diuersa unirenť in unū nisi p modū mixti uel confusi, ubi utrūq; unibiliū alterat aliqd: q̃d nõ est uerę, nisi in corporibus qualitates actiuas ac passiuas habētibus: in his uero quæ cõiūgūť sibi ad cõmunicādum in una actiõe aut passiõe, nõ est unio talis, sed utrūq; manet distinctū, sicq; iunguntur intellect⁹ & appetitus, aïa q̃q; & corp⁹, & ita nõ distāt, uidelicet ordine cõmunicatiõis in operibus uitæ & passiõibus: imo in p̄portiõe cõgrua & immediatā se habent, nisi q̃ aïa ē sicut principiās, & corpus sicut subiectū. Deni- Philoso. q; nec corpus, nec aïa est p̄fecta hypostasis, sed h̄c cõstitutus ex eis. Corpus em̄ s̄m philosophū 2. de aïa, ē tāq̃ materia: & nõ ē hypostasis, sed p̄fectibile imp̄fectum. aïa aūt ut dicit ibi, est sicut forma, quæ etiā nõ existit hypostasis, sed p̄fectio p̄fectibilis.i. actus materiæ quę Gre.Nys. Aia corp⁹ continet. p ip̄am p̄ficiť. Hinc Gregorius ait Nysenus, q̃ cõtinens quod p se cõtinēs ē, sp ē incorporeū. cõtentū uero q̃d indiget cõtinētia ne dissoluať, sp corporeū ē. cõtinens aūt & cõtentū, cõiuncta sunt, & unū cõstituūt. aïa aūt continet corpus, cuius signū est s̄m philosophū in fine primi de aïa: q̄m aïa egrediēte, corpus expirat, marcescit, dissoluiť. ¶ Insup ad hoc, an aïa coniungiť corpori Albertus. immediate, rñdet Albertus: Duplex est mediū. unū in Mediū duplex. se alterās uniēsq; extrema, sicut ē mediū in mixto & cõplexionato, nec tali medio uniunť corpus & aïa. Nam quāuis corpus à suis sit qualitatibus alterabile, aïa tñ à suis p̄prietatibus nullatenus alterať. Aliud ē medium cõgruētiæ, faciēs extrema congruere sibi ad inuicē. taleq; mediū necesse est esse duplex, ut ferť in libro de spiritu & anima. Vnū, q̃d facit cõgruere unū extremū: aliud, quod facit cõgruere alterū. Et tale mediū ex parte carnis ē sensualitas, nõ illa quæ est pars aïæ sensibilis, sed illa quæ est sensibilitas quā aïa influit corpori organico, q̃tenus tāquā instrumētū susceptibile sit sensibiliū specierę sine materia, ea tñ p̄sente. Hancq; asserit ignē eē: qa q̃d laxat organa ad sensibiliū receptionē, calor ē naturalis, q̃ ignis habet p̄prietatē. Similiter cum dicit q̃ mediū ex parte aïæ est phātasticus sp̄us, q̃ congruit sensibilitati, nõ est intelligendū de sp̄u q̃ ē spiritalis substantia & anima uel pars eius, sed de spiritu per defert sensibiles formas ab organis sensuū: quē p̄bat Auicēna eē corporeū, qa in om̄ibus organis potētiarę Auicenna. aïæ sensitiuę interioribus & exterioribus, nihil recipiť nisi sub corporali figura, nec in somno neq; in uigilia. Nil q̄ppe recipiūt potētiæ aïæ sensitiuæ nisi sensibile, aut cū sensibili: sensibile, ut sensus exteriores: cū sensibili, ut æstimatiua, q̃ apprehēdit cõueniēs & nociuū: sicut ouis uidēs lupū, apprehēdit ut inimicū & nociuū, ac fugit: uidens canē, æstimat amicū & ipsum accedit. Hic quoq; sp̄us in li. de sp̄u & aïa, appellať uigor naturalis, & p̄prietatē ignį sortitur, ut Aristoteles loqtur: q̄m cõgregat homogenea & disgregat heterogenea, q̃d igni ē p̄priū. Hic laxat & penetrat organa ac media sensuū, & defert in ea, & ab eis in aïam formas sensibiles. sicq; sumēdo mediū q̃d facit sibi extra cõgruere, aïa corpori uniť p mediū, nõ aliter. Aïa insup quātū ad suā essentiā, est tota in corpore suo toto, cū ipsa sit indiuisibilis: & tota in qualibet corporis parte, ut Aristoteles, Augustinus, Gregoriusq; Nysenus testāť. nihilominus s̄m partes suas potētiales, ē in determinatis partibus corporis, in qbus opatiões suas exercet. Nec plures sunt aïæ substātiales sve formæ in hoïe, sed aïa rõnalis inferiores uirtualiter cõtinet. Hæc Albertus. ¶ Insup Tho- Tho.Aq. mas in prima parte quęst. 76. Plato, inqt, posuit diuer- Plato. sas esse aïas in corpore uno, etiā organis seu subiectis distinctas, qbus diuersa uitæ opera ascribebat, dicens uim nutritiuam eē in hepate, concupiscitiuā in corde, cognoscitiuā in cerebro. Qd Aristoteles reprobat lib. Aristote. de aïa, quātū ad illas aïæ partes seu uires, quæ corporeis organis in suis utunť operibus, ex hoc q̃ in aïalib⁹ quæ decisa uiuūt, in qualibet parte inueniunť operationes diuersę aïæ, sicut sentire atq; appetere: q̃d nõ esset, si diuersa principia operationū aïæ tāquam p essentiā diuersæ, essent diuersis corporis partibus distributa. sed de intellectu sub dubio uideť relinquere, utrū sit separatus ab alijs aïæ partibus rõne tm̄, an etiā loco.

¶ Porro opinio Platonis posset utiq; sustineri, si aïa unireť corpori solū ut motor, non ut forma, ut posuit Plato. Nullū nāq; incõueniēs seq uideť, si idē mobile à motoribus moueatur diuersis, p̄sertim s̄m operatiões diuersas. Si uero ponamus aïam corpori uniri ut for- Vno in corpore vna tm̄ ē anima mā, impossibile ē plures animas p essentiā differentes in uno corpore esse. Primo, q̄m animal nõ esset simpliciter unū, cū res habeat esse p formā, & ab eodē res habet q̃ sit ens & q̃ sit una. Hinc quæ denominātur à formis diuersis, nõ sunt unū simpliciter, ut hõ albus. Scdo, hoc patet ex mõ p̄dicatiõis. Quæ em̄ à diuersis formis sumuntur, p̄dicātur de inuicē uel p accidens, dū formæ nõ sunt adinuicē ordinatæ, si aūt formæ sunt inuicē ordinatæ, erit p̄dicatio p se, in scdo modo dicēdi p se: q̄n subiectū poniť in diffinitiõe p̄dicati, sicut supficies præambula est ad colorē. Si ergo dicať q̃ corpus supficiatū est coloratū, erit scds modus p̄dicatiõis p se. Vnde si alia forma sit à qua dicit animal, & à qua dr̄ homo, seqtur q̃ unū istorę nõ possit p̄dicari de altero nisi p accidens, si duæ hæ formæ non habent adinuicē ordinē, uel q̃ ibi sit p̄dicatio in scdo mõ dicēdi p se, si una aïarū ad aliā cõsistat p̄ambula. Vtrūq; aūt horę manifeste

est falsum, quoniam animal per se prædicatur de homine, non per accidens. Homo uero non ponitur in definitione animalis, sed e conuerso. oportet ergo eandem esse formam per quam res est homo & animal, alioquin homo nō esset uere id quod est animal. Tertio patet hoc, quoniā una operatio animæ cū fuerit intensa, impedit aliam: quod non esset, nisi principium actionum esset per se unū. ¶ Insuper cum anima intellectiua uniatur corpori ut forma substantialis, nō potest in homine poni alia forma substantialis quàm anima: quoniam forma substantialis dat esse simpliciter & ponit in specie, forma uero accidentalis dat esse secundum quid, & quicquid aduenit enti in actu, est accidentale. Hæc Thomas in Summa,

Richardꝰ. ¶ Verum in hac re aliter sentit Richardus: Quidam, inquiens, dicunt in homine non esse aliam formā substantialem quàm animam intellectiuam, nec completam, nec incompletam, nec in aliquo cōposito uno esse formam substantialē nisi unam, dicentes esse cuiuslibet substantiæ in indiuisibili consistere. & formam substantialem quæ fuit educta de potentia materię in aduentu animæ intellectiuæ, corrumpi: recedēteq́ anima intellectiua, aliam formam specificam in materiā introduci: noua quoq; accidentia prioribus similia, in eadem causari materia. Sed contra hoc quod dicunt esse cuiuslibet substantiæ indiuisibili consistere, sunt omnia argumenta dicentium elementa manere in mixto secundum formas suas substantiales. experimentaliter etiam constat, eandem plantam in una sui parte mori, in alia uiuere: & tamen partes eius manent cōtinuæ, q̄d nō esset, nisi aliq̄ forma substātialis maneret utriq; cōmunis parti. Aut ergo in planta sunt formæ plures substātiales, uel forma eius recipit magis & minus. sed quocunq; horum dato, sequitur falsum esse ꝙ esse plantæ in indiuisibili sit consistens. ¶ Præterea cōtra hoc quod dicunt formam eductā de potentia materiæ, in aduētu intellectiuæ seu animæ rationalis corrumpi, arguitur: Nō corrumpitur à seipsa, imò unumquodque suæ corruptioni pro posse resistit. nec ab essentia materiæ primæ, cum illa perficiatur ꝑ eam. nec ab essentia animæ intellectiuæ, cum una alteri nō cōtrarietur: nec à deo creante animam rationalē corrumpitur, cum illa corruptio naturalis nō esset: (Deus aūt in productione naturalium effectuum nō agit supernaturaliter aut miraculose) neq; à causa naturali quæ eam eduxit, quoniam causa naturaliter suum conseruat effectū. ¶ Præterea, si in aduentu animæ intellectiuæ corrumpitur, quicquid ante in materia fuit productum, ergo forma præcedens frustra fuit ꝓducta. Vñ uidet ꝙ facta prima corruptione in semine, rationalis anima mox crearetur & induceretur, quia extūc esset in materia dispositio requisita ad intellectiuæ animæ receptionē, utpote denudatio ab omni alia forma substantiali & accidentali. ¶ Insuper ex illa opinione sequtur unum inopinabile, quia si in eodē instanti introducerentur diuersis materijs forma hominis, formaq́ asini, materia hominis tam apta esset recipere formā asini ut formam hominis, similiter materia asini tā apta cōsisteret recipere formam hominis sicut asini formā: quia in illo instāti denudaretur ab omni forma præcedente seu ab omni dispositione ad formam, & nuda essentia materiæ non plus respicit unam formam quàm aliam. ¶ Amplius, contra hoc quod dicunt recedente anima intellectiua, noua accidentia introducuntur in materia prioribus similia, obijcitur: Nam introductio illa non esset à casu, cum casualia in paucioribus contingant, nec posset huius introductionis causa assignari determinata. Illa nanq; non est essentia materiæ primæ, quoniam quantū est de se, non magis determinatur ad accidentia illa quàm alia: nec essentia animæ intellectiuæ, quoniam ordine naturæ ipsa prius à materia separatur atq; recedit, quàm accidentia illa noua introducantur. Pari etiam ratione arguitur, quod priora accidentia materiam non determinant ad consimilia accidentia noua: quoniam ordine naturæ priora accidentia, prius oportet corrumpi quàm noua induci. sed impossibile ē quod ordine naturæ causa prius corrumpatur, quàm eius effectus producatur. Nec dici potest quod causa determinans materiam ad accidentia illa, noua sit influentia cæli: quoniam si in eisdē loco & tempore, in quibus decapitatur uir magnus & albus, decapitet paruus & niger, non apparerent accidentia illa in materia parui & nigri, quæ apparerēt in materia magni & albi. Nec dici potest quod corruptio illa fit ex parte corrumpentis naturalis assimilati corrupto per hoc, quod corrumpēdo patitur à corrupto: quia cum maxime patiat à qualitatibus actiuis ipsius corrupti, maxime determinaret materiam ad qualitates actiuas illis consimiles, quę in corrupto ante suam corruptiōem fuerunt. Deniq; forma prior, fuit forma uitæ: forma sequens, est forma cadaueris. ergo forma ista sequens cadaueris, non requirit neq; determinat nec producit in materia illa accidentia prioribus similia, sed potius dissimilia, sicut & formæ illæ substantiales dissimiles sunt. Nec est determinatio illa per ipsos spiritus qui erant in corpore dum uiuebat: quia secundum Constabulum in libro de differentia spiritus & animę, spiritus dum separatur à corpore, perit. Cumq; secundum prænarratam opinionē in separatione animæ intellectiuæ non remanet corporeitas in materia prima, spiritus qui erāt in corpore adhuc uiuente, pereunt, pręsertim cum secundum eundem Constabulum in libro eodē, spiritus uitalis exeat in morte. Præterea si illi spūs remanerēt, cū sint naturaliter oꝑantes, nunquam possent determinare materiam ad accidētia uiolenter introducta, sicut sunt cicatrices: & tamen uidemus in corpore mortuo cicatrices consimiles sicut in corpore uiuo. Restat ergo quod recedente anima intellectiua, remanent in corpore aliqua accidentia eadem numero, ut eadem quantitas, eademq́ figura. Alij dicunt quod in homine nō est alia forma quā intellectiua. nihilominus ea egrediente, manēt aliqua accidentia eadem numero quę inerant prius, propter unitatem materiæ: quia ut loquitur Auicenna primo suo physicorum, quæ consequuntur ex parte materiæ, aliquando manent post formam, ut uulnerum cicatrices & nigredo æthiopis post mortem. Pro hac demū opinione est, quod ait commentator libro de substantia orbis, quod dimensiones interminatæ præcedunt formam substātialem in materia, & sunt coæternæ ipsi materiæ. ¶ Verum his quoq; obijcitur, quia secūdum philosophum primo physicorum, materia cū formā ē omnium accidentium causa. ergo nullum accidēs potest esse in materia, nisi mediante forma aliqua substātiali. Ergo si post separationem animæ remanent accidētia aliqua eadē numero in materia corporis, oportet ibidem manere aliquam formam substantialem in materia cōpletā, quę simul cū anima intellectiua fuit in illa materia. ¶ Hinc mihi uidetur dicendū, ꝙ in Adam simul cū aīa eiꝰ rōnali fuit aliq̄ forma substātialis incōpleta,

& ita in quolibet alio homine, quę forma educitur de potentia materiæ, ex qua & materia constituitur unū compositum incompletum: quod cum aliquibus suis accidentalibus dispositionibus incompletis, est materia proxima & immediata ad recipiendum animam intellectiuam. Nec illud compositum habet plene rationem substantiæ, inquantum substantia est: nec corporis, inquantum corpus est: sed tantummodo incomplete atq; per quandam reductionem. Hæc opinio sic probatur: Per actum generantis educitur aliqua forma de potentia materiæ, nec corrūpitur in aduentu intellectiuæ, sicut probatum est. ergo in homine ē forma ita educta ad animæ rationalis susceptionem dispositiua. Item nisi sic esset, non manerent in corpore aliqua accidentia eadem numero post animæ separationem, cuius oppositum est ostensum. ¶ Præterea aliter filius carnalis non haberet esse genitum a patre. Materia nanq; ingenita est, anima uero creatur. Hæc Richardus. q̄ de ista materia scribit diffuse, & pro hac sua opinione uaria inducit motiua partim philosophica, partim theologica, quæ & infra tangentur.

Henricus. ¶At uero eidem fauens opinioni Henricus duodecimo quodlibeto: Si ex conditione, inquit, naturæ humanæ est, quod forma corporeitatis quoq; modo sit media ad hoc ut anima hūana uniat materiæ ad hoīs constitutionem, firmiter teneo (sicut & aliâs sæpius declaraui) quod sicut anima humana nō posset esse forma corporis asini, in quo clarum est, corpus esse corpus ab aliqua forma educta de potentia materiæ, sic impossibile est solam animam esse formam materiæ in homine. Nēpe si homo Christus Iesus (sicut & alij) esset corpus a substantia animæ rationalis, & transsubstantiatio panis fieret in corpus Christi, necessario fieret in substantiā animæ rationalis. Non enim dici posset quod fieret transsubstantiatio in animā, secundum quod dat esse corporeitatis, sic quod tamen non fieret in animam rationalem: quoniam non dat esse corporeitatis nisi per suam substantiam, nec separantur esse corporeitatis quod dat anima, & esse sensualitatis ac intellectualitatis, quæ similiter anima præstat nisi secundum rationem: neq; in id quod est accidens substantię, sed solum in id quod uera est substantia rei naturalis, fit transsubstantiatio illa. Hinc quicunq; cōcedit q̄d est impossibile fieri transsubstantiatiōem in substantiam animæ rationalis, & cum hoc quod sola anima rationalis sit forma hominis, contradictiōem in suis implicat uerbis. Hæc Henricus.

¶Qui argumentationem istam prolixe prosequitur, quæ tamen pro magna parte ad quartum pertinet librum.

Philosop. ¶Insuper tertio quodlibeto, soluendo hanc quæstionem, utrum homo generat hominem, ait: Secūdum philosophum quinto physicorum, Per se termini generationis & corruptionis, distinguuntur penes esse & non esse. ideo illi cōuenit proprie generari & corrumpi, cui conuenit esse, puta composito, & non parti in suo toto & quasi per accidens. Toti nanq; composito acquiritur esse per naturalis agentis ac particularis generātis operationem, cum tamen essentia materiæ ingenerabilis incorruptibilisq; dicat. Sic ergo alicui cōposito acquiritur esse per agēs aliquod, quāuis ipsum agens non possit super essentiam componentium secundum seipsas producēdo in esse, quo ad amborum essentiam, sed solum quātum ad esse actuale quod habēt in composito. Hinc sicut homo corrumpitur per agens naturale, sic generatur per agens tale, nō tamē omnino tam proprie ut animalia cætera: quoniam homo generans non ita extrahit animam intellectiuam de potentia materiæ, sicut in cæteris animal gignens. Nec solum sic homo generat hominē, sed oportet quod aliquam formam educat de potentia materię, aliter nullum esse faceret aut causaret in generato, nec aliquod esse ei præstaret. Hæc Henricus.

Dio. Car. ¶Inter has opiniōes reor cū Thoma, Alberto, Aegidio, Petro multisq; alijs, q; in homine seu quocunq; cōposito non est nisi una forma substantialis, sicut probatum est. Veruntamen sicut ait Albertus, inter animam & materiam est medium congruentiæ. Nec puto in ipsa animæ rationalis infusione præcedentes dispositiones accidentales figurationem, organizationē, qualificationem, complexionem, corrumpi aut desinere esse, sed easdem numero permanere. alioquin frustra præcessissent. Et si destruuntur, quid in ipsa infusione animæ rationalis seu immediate post ipsam producit in materia præfatas accidentales dispositiones, lineamenta, complexionem & organa? Non enim agens naturale potest illa in instanti producere, cui cōpetit successiue operari per motum. Si uero dicantur illa naturaliter concomitari & produci ab anima rationali infusa, ergo & sine præparamentis tot medijs poterant produci ab anima seu concomitari eandē. Postremo, dicere quod in homine seu iumento defuncto non maneant aliqua accidentia eadem numero, puta figura, cicatrix, color ac alia quædam, uidetur omnino contra sensum & experientiam ac rationem. Nec agēs naturale posset talia in defuncto in instanti producere. Et quamuis hoc posset, non tamen id ageret: q̄m forma substantialis in defuncto succedens, talia accidentalia non requirit in materia sua, nec ei deseruirēt in aliquo, cum per talia non operetur. ideo frustra ibi de nouo producerentur. Hinc dimensiones interminatas sentio coæternas seu magis coæuas materiæ, q̄ nūquam nec tempore nec instanti nudatur ab omni quantitate. Cumq; obijcitur, quod accidentia non migrant de subiecto in subiectum, quod item compositio prima est ante secundam: respondeo quod materia nunquam stat nuda a forma substantiali, & quod forma altior superueniens ac prioribus formis succedens, ipsas uirtualiter ac potestatiue includit in se, estq; ipsarum uicem locum & actum supplēs, ita quod subiectum æquiualenter est idem: imo & materia, ratione cuius insunt accidentia illa, eadem manet. Cum uero per mortem anima rationalis recedit, seu anima rationalis esse desistit, forma succedens quātum ad hoc, supplet uicem, locum & actum formæ prioris, quod præfata accidentia ad tempus conseruat in esse. Illa quoque forma potest in instanti educi, quoniam in materia morientis præparatio manet sufficiens ad ei9 eductionem. Hæc non nisi breuiter tango, præbens legenti occasionem perscrutationis maioris. ¶Porro q; argutum est a quo forma præcedens corrumpatur, faciliter solui uidetur, dicendo quod subtractio conseruationis suæ causæ, ad eius corruptionem sufficiens est, quæ conseruatio tunc ei subtrahitur, dum completo ministerio suo, aduenit forma ultimate intenta: q̄ infusa, superflua eēt inexistētia ipsius formæ prioris.

Accidētia eadē nūero manēt in viuo & mortuo.

Dimēsiōes interminatę sunt coęuę materię.

Obiectio. Dilutio.

Forma p̄cedens q̄ corrūpat succedēte pfectiore.

QVAESTIO III.

Modo quæritur consequenter, vbi & quando creata sit anima Adæ ac animæ cæterorū. ¶Ad q̄d Bonauētura rn̄det: Quāuis egregi9 doctor Bonauēt.

[August.] Augustinus dubitasse uidetur, quādo anima Adæ fuerit condita, quia utraq; pars uidetur de hoc probabiliter posse defendi, pro probabiliori tñ ac ueriori tenendum est, quod producta fuit in corpore non ante corporis formationem. Quamuis enim uideatur satis rationabiliter posse dici, quod deus ꝑduxerit animam ante corporis sui formationem, ut ostenderet eam nō dependere à corpore, ac sine corpore posse subsistere, conformitatem quoq; habere cum angelis, atq; ad illorum beatitudinem ordinari, multo tamen rationabilius est ut dicatur in corpore facta: tum, quia unitur corpori ut naturalis perfectio, cui naturaliter appetit copulari, intātum, ut pœna sit ei esse sine illo: tum, q̃a coniungitur corpori ut motor mobili, sine quo mereri nequit aut demereri. Hinc in Genesi legitur deus primo corpus Adæ formasse, deinde eidem uitæ spiraculum inspirasse. Hæc Bonauentura. [Verisimilius ē aiam corporis formationē nō pcessisse.]

¶Ex quibus elicitur, ꝙ & cæterorum animæ in suis corporibus sint creatæ non simul, sed sigillatim, iuxta illud psalmi: Qui finxit sigillatim corda eorū. Vnde de hoc plenius scribit hic doctor, dicendo ꝙ de hoc fuit triplex opinio. [psal. 32.] Vna quorundam philosophorum, dicentium ꝙ animæ rationales simul sint conditæ, & in stellis cōparibus collocatæ. [Macrobi⁹] Quam multū approbat Macrobius super somnium Scipiōis. Sed uere positio ista magis est somnium, quàm dictum authenticum. Alia fuit opinio hæreticorum Manichæorum, qui dixerunt animas simul creatas in cælo, & ibi ad suggestionem dei tenebrarum peccasse, atq; ob hoc in corpora tanquam in carceres esse demersas. Tertia est catholicorum positio, ꝙ animæ infundendo creantur, & creando infunduntur. Si enim animę ante corpora simul creatæ fuerunt, aut habuerunt usum rationis, aut nō. Si non, quid impediuit? Quod cum assignari non ualeat, sequitur ꝙ usum habuerint rationis: ergo meruerunt uel demeruerunt. Quorum utrunq; est contra illud Apostoli, [Roma. 9.] Antequam boni aut mali quicquā egissent &c. Hæc idem.

[Tho. Aq.] ¶Thomas quoq;: Quidam, inquit, philosophi dixerunt animas extra corpora esse creatas, quia dixerunt animas uniri corporibus ut nautam naui, & hominē uestimēto. quod Aristoteles reprobans, docet animā habere ad corpus suum, cui dat esse substantiale specificum, tam essentialem habitudinem, ut aliud corpus informare atq; perficere nequeat. Hæc Thomas in Scripto.

[Arti. 4. August.] ¶Porro in Summa quæstione 90. refert: Augustinus septimo super Genesim dicit, ꝙ aīa Adæ ante corpus cum angelis est creata: quoniam opinatur ꝙ corpus Adæ in operibus dierum non fuit productum in actu, sed solum secundum rationes causales, quod nō potest de anima dici: quoniam nec ex aliqua materia corporali aut spirituali præexistente fuit facta, nec ex aliqua potuit uirtute creata produci. Hinc apparet ꝙ ipsamet in operibus sex dierum sit creata cum angelis, & postea propria uolūtate sit inclinata ad corpus administrandum. Sed hoc locutus est Augustinus nō asserendo. imò cum anima sit naturaliter pars hominis, tenendum est ꝙ in corpore sit creata. Deus nanq; res primo instituit, sicut earum naturis conueniebat. Hęc Thomas.

[Alexāder.] ¶Præterea de omnibus his quæsitis Alexander scribit egregie, & penè omnium aliorum nunc allegatorum dicta continentur in ipso. imò in his quasi ōmes catholici concordant.

¶Richardus demum inter cætera quærit, utrū anima rationalis fuit ipsius Adæ specifica forma. [Rich.] Et patet ex dictis ꝙ imò. Sed & cuiuslibet hominis specifica forma, est anima sua. Obijcit tamen Richardus, quoniam Auicenna sexto naturalium ait de anima rationali: [Auicen.] Ipsa uerissime est ego, aut ipsa est ego, regēs hoc corpus. Ad quod respondet, ꝙ uerbum illud Auicennæ est falsum, & contra illud in symbolo, Anima rationalis & caro, unus est homo.

¶Præterea de hoc, an omnes animæ rationales fuerunt simul creatæ, effatur: Animæ hominum nō sunt simul creatæ. Cuius rationem quidam assignant, quia nō potuissent fieri animæ numero multæ ante corporum multiplicationem, quoniam animæ indiuiduantur per corpora. Et hoc sumptum uidetur ex Auicenna 6. naturalium. Verum hæc ratio nulla est: quia si deo placuisset, potuisset omnes animas simul creasse antequam aliquod corpus formaretur, & quælibet earū fuisset seipsa formaliter numero una, sicut & modo, quamuis à deo hanc unitatem sumpsisset. Hęc Richardus.

¶Quibus concordans Durandus: [Durand.] Quidam, inquit, affirmant ꝙ impossibile est animam ante corpus produci, quoniam impossibile est terminum generatiōis generationem præcedere. anima autem est terminus generationis. Item, quoniam formæ non multiplicantur secūdum numerum nisi ex parte materiæ. Sed ista positio necessitatem nō habet, nec prima ratio tenet. Nam eo modo quo terminus generationis ad quem, non ualet generatiōem præcedere: sic terminus à quo corruptionis, nequit post corruptionē manere. Quēadmodum enim terminus ad quem acquiritur, sic terminus à quo abijcitur. sed sicut anima est terminus ad quem in generatione, ita est terminus à quo in corruptione: ergo si non potest præexistere generationi, pari ratione non potest post corruptionem existere. Considerandum est ergo, ꝙ aliquid potest dupliciter esse terminus generationis. Vno modo, quia per generationem acquirit esse, & esse in hoc, puta in materia: quæ est generationis subiectum, talisq; terminus generationi præexistere nequit, nec post corruptionem manere. Et tales sunt omnes formæ naturales, anima rationali inferiores. Alio modo aliquid terminat generationem, non quia absolute per generationem acquirit esse, sed quia acquirit esse in hoc: & talis terminus potest post corruptionē manere, generationiq; præexistere, ut anima humana quæ acq̃rit esse per creatiōem, sed esse in materia acquirit aliquo modo per generationem, saltem dispositiue. Ratio item secunda non cogit, quia probatum est supra, nil prohibere substantias separatas & etiam formas materiæ unibiles numeraliter sine materia multiplicari. Hæc Durand⁹.

¶Et ambo isti doctores in his cōtradicunt scriptis beati Thomæ, cuius tamen positio in doctrina Aristotelis & Auicennæ euidenter satis fundatur.

¶Vnde Gulielmus Parrhisiensis libro de uniuerso alibiq; fatetur, ꝙ secundum Aristotelem non est multiplicatio indiuiduorum sub eadem specie specialissima nisi per materiam: propter quod nec in substātijs separatis nec in cælestibus corporibus sunt plura indiuidua sub specie una, cum & cælestia corpora ex tota sua constent materia.

¶Insuper libro de uniuerso Gulielmus longam & efficacem disputationem inducit contra Pythagorā & Platonem, dicētes animas simul ꝑductas, ad incorpo-

ratione descendere: in qua si impie uixerint, quandoque trascorporari quousque expiatæ & purgatæ rursus ascendant ad compares stellas, id est, animarum numero pares. Hi enim philosophi, ut probat Gulielmus, naturam rationalium animarum ignorauerunt: quod non solum sunt intellectualis, sed etiam sensitiuæ ac uegetatiuæ naturæ, ita quod naturale est eis uniri corporibus ac ea perficere: ideoque innaturale ac uiolentum eis consistere, extra corpora produci ac detineri. Porro si in stellis comparibus sunt locatæ, scientia fuit eis connata, ergo sciuerunt uitam illam multo nobiliorem atque feliciorem esse quàm immergi corporibus, & uitæ huius subdi miserijs. Non ergo descenderunt in corpora sponte, nec sine earum demeritis inde in ea detrusæ sunt, cuius tamen oppositum dixerunt philosophi præfati. Quod si fateantur eas propter sua demerita corporibus tanquam carceribus alligatas, uidentur sentire de animabus, quod theologi dicunt de angelis malis. Irrationabile quoque uidetur asserere nullam animam in corpore existentem quantumlibet proficientem, puram, contemplatiuam, abstractam, & eleuatam, posse reminisci se fuisse in compari stella ac siderea mansione, cum tamen in ueritate ex fide ac certissima relatione, imò & experientia multiformi noscamus multorum animas Christifidelium fuisse abstractas à corpore, siue per raptum, siue per mortem, siue per imaginariam subductionem aut alienationem propheticam, qui tamen resuscitati à morte, aut ad seipsos reducti, reminiscebantur eorum quæ in tali separatione seu raptu, uel abstractione contemplati fuerunt. Præterea adhuc mirabilius irrationabiliusque censetur fari, quod animæ miserias uitæ præsentis semel, imò frequenter ac pluribus annis expertæ, exeuntes de corpore, ac redeuntes ad sidera, prorsus obliuiscerentur omnium horum malorum culpabilium atque pœnalium, intantum quod post aliquanta temporum interualla rursus delectarentur corporibus, & afficerentur ad unionem contuberniumque cum eis in his tantis miserijs: unde esset in eis ignorantia maxima, & multo maior quam in animabus coniunctis, nec esset in illis ulla uera felicitas, de cuius ratione sunt æterna securitas ac secura æternitas. Hanc disputationem prosequitur Gulielmus prolixe. Hinc quoque, ut in libro de ciuitate dei recitat Augustinus, Porphyrius Platonicus in hac re à Platone recessit, & eius opinionem in re ista secundum Augustinum non parua correxit, dicens animas uirtuosas à corporibus separatas, nequaquam de cætero facere lapsum ad corpora, nec affici eis, sed fugere ea. Verum istud prosequi magis spectat ad quartum. Patet itaque ex prædictis, quod omnis rationalis anima creatur immediate à deo. cumque solus intellectus dicitur esse ab extra per intellectum, intelligitur intellectualis essentia, non sola eius potentia. *Augustin. Porphy.*

QVAESTIO IIII.

AMplius quæritur hic de formatione corporis hominis primi, a quo & ex quibus formatus sit. ¶Dicitur autem in Genesi: Formauit deus hominem de limo terræ. Vnde apparet quod a deo immediate sit corpus illud formatum, & ex limo terræ materialiter sumptum. Contra primum arguitur, Omne agens producit simile sibi. Propter quod effectus uocatur participata suæ causæ similitudo. hinc in elementatione sua theologica theoremate uigesimo octauo Proclus effatur: Omne producens, similia ad seipsum ante dissimilia substituit. Sequente quoque theoremate ibi testatur: Omnis processus per similitudinem secundorum ad prima efficitur. cum ergo deus gloriosus & adorandus sit incomparabiliter simplicissimus spiritus, & corpus humanum inter omnia corpora magis compositum, uidetur non esse immediate a deo formatum. *Arguitur primo contra ueritatem.* *Proclus*

¶Secundo, inter primum & ultimum est distantia maxima, sed a distanti in distans non itur neque pertingitur nisi per medium, ut diuinus Dionysius loquitur. ergo ultimum & ultime factum inter creata, non est immediate a deo. 2. *Dio. mar.*

¶Tertio, effectus contingens, corporeus & infirmus, non uidetur immediate a supsimplicissimo omnipotentique deo productus: corpus autem humanum ex sua natura est res prorsus contingens, corporalis, infirma. 3.

¶Insuper probatur, quod non sit formatum ex limo terræ, quia ex quatuor elementis formatum ac mixtum est, ut constat ex dictis. 1.

¶Secundo, corpus humanum fertur ad cæliformem æqualitatem potissime esse redactum, ergo aliquid de natura cælestis corporis ei admixtum est. 2.

¶Tertio, anima hominis per intellectualem suam portionem conuenit cum natura cælestis motoris, ergo & corpus humanum cum cælesti corpore conuenit in natura quintæ essentiæ. Eadem quippe est habitudo mobilium ac motorum. 3.

¶Quarto, in semine triplex est calor, utpote elementaris seu igneus, & cælestis atque uitalis: & ita in humano corpore est quid cælestis naturæ. Nec aliter uidentur elementa inter se tam contraria, ad tantam comproportionem & æqualitatem posse conciliari. 4.

¶In oppositum horum est præallegata scriptura, & item quod corpus cæleste incorruptibile est & incommiscibile elementis. *In oppositum.*

¶Circa materiam hanc Alexander multa sciscitatur. Primo, an corpus Adæ in statu innocentiæ sit factum a deo. Secundo, an fieri seu formari poterat ab angelo. Tertio, an a natura cælesti. ¶Ad primum respondet, quod corpus primi hominis conditum & formatum fuit a deo, non ab angelo, neque ab alia creatura. Vnde Augustinus super Genesim ad literam protestatur: Formare seu ædificare costam in mulierem usque, intantum non potuit nisi deus, ut nec illud quidem carnis supplementum in corpore uiri, quod loco costæ in ipso successit, ab angelis esse crediderim, sicut nec hominem ipsum de puluere terræ. ¶Duplex quoque est causa, ob quam decuit corpus immediate formari a deo. Prima, quoniam Adam etiam secundum corpus, est aliquo modo dei imago. nam sicut deus simpliciter causa est & principium omnium rerum, sic Adam secundum corpus suum fuit principium omnium sui generis corporum. Secundo, cum deus sit alpha & ω, principium & finis uniuersorum, uoluit ut homo secundum utranque sui partem a nullo alio sortiretur esse, quatenus se totum sciret deo astrictum, a quo etiam secundum corpus tanta bona suscepit. *Alexãder.* *Adami corpus formatũ a deo immediate.* *Augustin.* *Apocal. 1.*

¶Ad secundum respondet, quod angeli non potuerunt per ministerium suum educere seu formare corpus humanum, nec ad hoc fuit eorum potentia ordinata. ¶Si autem obijciatur quod non solum angeli boni, sed etiam angeli mali possunt formare atque assumere corpora in effigie humana: dicendum quod corpora illa non sunt uere, sed similitudinarie corpora *Obiectio.* *Dilutio.*

naturalia & humana: imo sunt artificialia corpora, opera autem naturę angeli facere nequeunt, nisi applicando actiua & passiua, in quibus etiam effectum accelerare ualent & expedire. Nec aliqua causa naturalis inferior poterat corpus Adæ formare, & intus ac foris congruenter organizare. Hæc Alexãder. Ad quæ ex alijs doctoribus plenius patebit responsio.

Auicebrõ. ¶ Item quærit, an corpus Adæ fuit compositum ex quatuor elementis. Respõdet, Sicut ait AVICEBRON in libro fontis uitæ, corpus humanum inter omnia corpora compositissimum est. Nam ut dicitur ibi, quanto substantia aliqua est à materia magis immunis, tanto plurium operationum est effectiua. Anima ergo intellectiua cũ maxime immunis sit à materia, plurimarũ operationum est ꝓductiua. ideo pluribus indiget organis atq; potẽtijs, ꝓpter q̃d corp⁹ eius oportuit eẽ compositissimum & heterogeneum. Veruntamen corpus illud factum specialiter perhibetur de limo terræ. Primo, quia secundum philosophũ terra in ipso magis abundat. Habet etẽm plus de materia, & minus de specie. Motus nanque sequitur prędominantis elementi naturam. Secundo, quia secundum Augustinum humus & humor, id est, terra & aq̃ aptiores sunt ad patiendum, aer & ignis ad agendum. Fieri autem dicit rationem passibilis. idcirco ex terra dicitur homo factus. Tertia est, ut homo magis humiliet se, sciens se ex elemento isto uilissimo factũ. Quarto, quoniam cætera tria elementa reperiuntur in terra. Hæc Alexander.

Adami corp⁹ cur de limo factum dicatur

Augustin.

Tho. Aq. ¶ Atuero Thomas hic quærit, an in compositione corporis humani sit aliquid de natura cælesti. Respõdet, aliquid aduenire in cõpositionem alterius, cõtingit dupliciter. Primo, secũdum essentiam suam p modum principij materialis aut formalis. sicq; nihil aduenit de natura cælestium corporum in compositionẽ corporum humanorum, quoniam plura corpora conuenire in constitutionem corporis unius, non contingit nisi tripliciter. Primo, per simplicem aggregationem, quemadmodum ex lapidibus fit aceruus: secundo, per compositionem quæ est in ordine & colligatione partium determinatarum, ut ex saxis & lignis fit domus: tertio, per commixtionem, sicut ex elementis fit mixtum. Sed nullo horum modorũ potest aliqua pars corporis cælestis in compositionem corporis uenire humani: qa in primis duobus modis oportet unã partium, esse distinctam secundum situm ab alia, non autem reperimus in corpore humano aliquid corporis cælestis, situ distinctum ab elementis. In tertio autem modo oportet alterationem componentium esse, cum mixtio sit miscibiliũ alteratorum unio, ut primo de generatione habetur. natura uero cælestis corporis, inalterabilis esse censetur. Alio modo uenit aliquid in compositionem alterius per effectum suæ uirtutis. sicq; natura cęlestis corporis in compositionem corporis humani descendit, omniumq; corporum mixtorum: quia nihil eorum consequitur formã substantialem, nisi per corporis cælestis uirtutẽ, eo quod corpus cæli est primũ alterans, cuius uirtute om̃es alterationes regulantur, atq; ad fines proprios perducuntur. Nihilominus quidam dicũt aliquid de natura corporis cęlestis essentialiter uenire in corporis compositionem humani, quasi concilians elementa: quod asserunt esse lucem, quam corpus esse affirmant. Verum ista opinio falso innititur fundamento, dicendo lucem esse corpus, quod reprobatum est supra, quo remoto, ueritatem haberet quodammodo. Nec tamen adhuc corpus cælestis naturæ esset de corporis humani compositione, quia natura cælestis seu lux non est forma substãtialis corporis humani, sed aliq̃ mõ causa eius, uidelicet dispositiue. Virtualis demum aduentus cælestium corporum, ad conciliatiõem sufficit elementorum. Hæc Thomas in Scripto.

Corpora plura qualiter in cõpositionẽ unius corporis conueniant.

Humanũ corpus cęlesti corpore non constat.

¶ In quibus uidetur obscurum, quod ait nullum mixtorum formam consequi substantialem, nisi per corporis cælestis uirtutem, cum anima rationalis immediate à deo creetur. Et si ad hoc respõdeatur, quod cum non creetur, nec infundatur nisi disposito corpori, ad cuius præparationem & organizationem dispositiue concurrit ac operatur corpus cæleste, ideo aliquo modo causa est animæ rationalis: obijcitur cõtra hoc, quod omnipotens uirtus dei per se immediate ac repentine disposuit corpus Adæ ad infusiõem animæ suæ, cælesti corpore non cooperante. Cõformiter obijci posset de corpe Christi, & ita in corpore primi hominis, nullo modo fuisset aliquid de natura orbis cælestis.

Dio. Car.

¶ Porro in prima parte Summæ, quæstione nonagesima prima sanctus doctor diffusius scribit de his. Etenim ad id, utrum hominis primi corp⁹ sit factum de limo terræ, respõdens: Cum, inquit, deus perfectus sit in suis operibus, perfectionem contulit rebus sm modum earum, iuxta illud: Dei perfecta sunt opa. Deus autem perfectus extat simpliciter, eo quod omnia præhabeat in se non per modum compositionis, sed simplicissime. Ista autem perfectio deriuatur ad angelos, secundum quod omnia à deo creata, in ipsorũ cognitione existunt. Ad hominem uero inferiori modo deriuatur per fidem. Non enim in naturali sua cognitione habet omnium naturalium rerum sciẽtiam, sed est quodammodo ex omnibus rebus compositus: qa de genere spiritualium substantiarum habet animam rationalem, de similitudine cælestium corporum, elõgationem habet à contrarijs per maximam æqualitatem complexionis. elementa uero secundum substãtiam, ita quod superiora elementa aer & ignis, prædominantur in eo secundum uirtutem: quia uita consistit in calido quod est ignis, & humido quod est aeris: inferiora uero elementa ut aqua & terra, abundant in eo secundum substantiam: aliter enim non ualeret in eo mixtionis æqualitas, nisi inferiora elemẽta quæ sunt minoris uirtutis, abundarent secundum quantitatem. Ideo corpus hominis fertur de limo terræ formatum, quoniam limus ẽ terra aquæ permixta. Hinc homo dicitur minor mundus, quoniam cuncta creata in ipso quodammodo continentur.

Deus

Homo minor mundus

¶ Secundo quærit Thomas ibidem, utrum corpus humanum ipsius Adæ, fuit immediate a deo productum. Respondet, prima corporis humani formatio, nõ potuit esse per aliquam uirtutem creatam, sed immediate a deo. Posuerũt autem quidam, formas quæ sunt in corpali materia, à formis immaterialibus deriuari: quam opinionem septimo metaphysicæ Philosophus improbat per hoc, quod formæ non competit secundum se fieri, sed composito. Cumq; oporteat agens esse simile facto, non conuenit quod forma pura quæ est sine materia, producat formam quæ est in materia, quæ non fit nisi per hoc quod compositum fit. Nec oportet quod forma quæ non est in materia,

Philosophus

sit causa formæ quæ est in materia, secundum q̄d com positum ā cōposito generatur. Porro solus deus quā- uis immaterialis, solus tn̄ materiam pōt creando ꝓdu cere; idcirco ipsius solius est formam in materia pro- ducere sine adminiculo præcedentis formæ materia- lis. Hinc angeli nequeunt corpora transmutare ad ali quam formam, nisi adhibitis quibusdam seminibus,

August. prout tertio de trinitate loquitur Augustinus. Quo- niam ergo corpus humanum nunquam ante fuit for matum, cuius uirtute corpus Adæ per uiam generati- onis formaretur, non poterat nisi à deo formari. Po- tuit tamen fieri quod aliquod ministerium angeli ex hibuerint deo in illius corporis formatione, quemad modum exhibebunt in ultima resurrectione pulue-

Obiectio p.ma. res colligendo. Sed obijci potest, quia nihil fit ex ma- teria corporali, nisi per aliquam materiæ transmutati onem, ad quam requiritur motus cælestis.

August. ¶Rursus Augustinus super Genesim ait, quod ho mo factus est secundum corpus in operibus sex dierū secundū ratiōes causales, quas deus corporali inseru- it creaturæ, postmodum uero factus est actu. Quod autem sic in materia p̄existit, per causas potest natura

Dilutio I. les produci. ¶Et respondendum quod motus cæli est causa transmutationum naturalium, non supernatu-

ad scđm ralium. ¶Ad secundum, quod secundum rationes cau sales aliquid in creatura præexistit dupliciter. Primo, secundum potentiam actiuam atq; passiuā, ita ut non solum ex materia præexistenti fieri possit, sed etiam ut aliqua uis in materia existens hoc facere ualeat. Secun do, quantum ad potentiam tantum passiuam, ut scili- cet ex materia præexistenti fieri possit à deo, sicq; s̄m

August. Augustinum corpus humanum præextitit in operi- bus sex dierum secundum rationes causales. Denique

Humano corpori nihil admi- scetur q̄nte essentię. falsum est, quod aliqui dicunt aliquid de quinta essen tia ad compositionem corporis humani materialiter aduenire, ponentes animam corpori, mediante qua- dam luce, uniri. Primo etenim falsum est, quod dicūt lucem esse corpus: secundo impossibile est, aliquid q̄n tæ essentię à cælesti corpore diuidi aut elementis mi- sceri propter impassibilitatem corporis cælestis. Hoc quoque sciendum, quod animalia perfecta quæ gene rantur ex semine, nequeunt generari sola cælestis cor

Auicenna poris potestate, ut Auicenna confinxit: imo exigit eti

Philoso. am uirtus particularis agentis, ut probat Philosoph⁹. Requiritur etiam locus temperatus ad talium genera

Albumas. tionem. Vnde secundum Albumasar, in locis excessi- ue calidis aut frigidis homines non gignuntur. Hæc Thomas.

Richard. ¶De hoc ultimo plenius scribit Richardus, dicēdo: Quidā ponebant corpus humanū posse gn̄ari de ter- ra per influentiam corporis qnti, sicut mus gignitur absq; concursu particularis agentis uniuoci, quamuis conuenientius generetur in matrice. Cuius opinionis extitit Auicenna, ut recitat commentator super octa- uum Physicorum. Hi quippe dixerūt, quod corpus hu manum ante animæ intellectiuæ infusionem, non sit nisi quoddam compositum ex materia & formis qua tuor elementorum incompletis, existētibus in eadem parte materiæ in aliqua proportione determinata, p quam sufficiēter disponitur ad animæ intellectiuæ sus ceptionem. Ad qualemcunq; autem elementorū pro- portionem in materia, sufficit influentia corporis qn- ti. Cum enim per influentiā eius possit de materia ter ræ educi forma cuiuslibet elementi in uarijs gradibus, eis apparet quod cuicunq; proportioni formarū ele- mentarium correspondeat cælestis influentia aliqua, tanquam sufficiens causa proportionis illius. Illam q̄- que influentiam dicunt regnasse quando corpus Adæ formatum fuit, non ubiq;, sed super locum terræ de q̄ corpus eius formatum est. Verum opinio ista hæreti- ca est, utpote contra illud Genesis: Formauit deus ho Gene .2.

Homo generari non pōt ex putrefactiōe. minem de limo terræ. Est quoq; articulus ille excom- municatus, q̄ homo generari posset ex putrefactione. Est item contra philosophiam, dicit etenim commen tator physicorum 8. quia si possibile esset quod homo generaretur ex non semine, homo sic genitus, dicere- tur homo æquiuoce: quoniam diuersificata materia proxima, diuersificatur & forma. Hæc Richardus.

Diluuium naturaliter fieri nō potuit ¶Præterea cognoscendum quod Auicēna dixit ge nerale diluuiū naturaliter fieri posse, & post illud spe- cies rerum naturaliter renouari modo præfato. quod est contra scripturam & philosophiā, Vnde Auerrois Auicennam irridēs, dicit tales opiniones prorsus abij ciendas ab homine uolente philosophiæ operā dare.

¶Insuper quærit Richardus, An qualitates elemen tares in corpore Adæ, fuerunt ad punctalem æquali- tatem redactæ. Et respondens: Quidam, inquit, dixe- runt quod non, loquendo de æqualitate æquiparātię. aliàs non fuisset in corpore illo mutua actio & passio, & per consequens nec consumptio cibi. Veruntamen quicquid sit de qualitatum æqualitate, falsum uidet̄, quod si qualitates in aliquo corpore essent secundum æqualitatem æquiparantiæ, non possent inuicem age re ac pati. Agens nanq; debilius, quamuis uincatur à

Agēs corporale in agendo repatitur fortiori agēte attamen aliquam trāsmutationem fa- cit in agente prædominante, si agentia illa in materia communicent. Nam omne huiusmodi agens, patitur in agendo ratiōe alicuius inferioris: ut cum ignis agit in terram, patitur ab eadem: quoniam ignis ex parte suæ materiæ, est inferior foma terræ. i. materia ignis ē inferior forma terrę. Hinc ponendo formas duorum elementorum, ut ignis & aquæ in punctali æqualita- te, adhuc ignis ratione suę materiæ pateretur ab aqua. Itaq; qualitates in corpe Adæ fuerunt in maxima æq̄ litate proportionis per comparationem ad naturales actus animæ eius, sic q̄ nobilius cōplexionari non po tuit. non tamen fuerunt in æqualitate æquiparantiæ.

Aequalitas æquiparantię nequit esse in hūano corpore imo secundum quosdam in nullo mixto uiuo, in tali æquiparantia esse queunt. Nempe cum uita stet p ca- lidum & humidum, cuius signum est q̄ corpora mor tua efficiuntur mox sicca & frigida, oportet in corpo- re uiuo, præsertim humano, plus esse de calido & hu- mido, q̄ de sicco & frigido. Alioquin ineptum eēt ad actus uitales. Hæc Richardus.

¶His consonant scripta Thomæ in prima pte, q̄st. 91, dicentis: Tactus qui fundamentum est sensuū alio artic. 3. ad primum. rum, perfectior est in homine q̄ in aliquo alio anima li. idcirco oportuit hominem temperatissimam habe

Tactu pręcellit hō cętera aialia re complexionē inter animalia uniuersa, Præcedit q̄q; homo animalia cætera, quantū ad uires sensitiuas in- teriores: sed q̄ ad aliq̄s sensus exteriores, hō à quibus- dam animalibus deficit. Siquidem inter oīa anima lia peiorem habet olfactum. Necessariū enim fuit, q̄d homo inter animalia omnia respectu & comparatio ne corporis sui, haberet cerebrum maximum: tum, ut in eo liberius perficerentur operationes sensuum in- teriorum, quæ necessarię sunt ad intellectus operatio nem: tum, ut frigiditas cerebri calorem temperet cor- dis, quem oportet in homine abundare ad hoc, quod sit erectæ staturæ: magnitudo quoq; cerebri ob suam

Visus et auditus obtusiores sunt hominis quam quorūdam animalium.

humiditatē, est impedimentū olfactus, q̄ siccitatē req rit. Conformis est rō, q̄ q̄dā aïalia sunt uisus acutioris & subtilioris auditus, q̄ hō, ꝑpter impedimentum sensuū hoꝝ in hoïe: q̄d necesse est in hoïe consequi ex suæ cōplexionis æq̄litate. Vñ & quædā aïalia sunt homine ueloc iora, cui excellētię uelocitatis repugnat ęq̄litas cōplexiōis. Postremo, statura recta cōuenit hoī.

Homini erecta statura cur conueniat

Primo, q̄m sensus dati sunt hoī nō solū ad uitę necessaria procurāda, ut aïalibus cæteris, sed etiā ad proficiendū in cognitiōe intellectuali. unde cū cætera aïalia nō delectentur in sensibilibus nisi per relationē ad cibos atq̧ uenerea, solus hō delectaꝰ in illis ipsa pulchritudine eorundē. Cūq̧ sensus in facie præcipue uigeāt, alia aïalia habent faciē pronā ad terrā, quasi ad cibū q̄rendum & prouidendū sibi de uictu. Hō uero uultū habet erectū, ut per sensus, ꝑsertim per uisum, qui extat subtilior & plures ostendit differentias reꝝ, ualeat ex omni parte libere sensibilia cælestia & terrena cognoscere, quatenus ex oïbus intelligibilē colligat ueritatē. Secundo, ut interiores uires liberius suas exerceant opationes, dū cerebrū in quo q̄dammō perficiunꝰ, nō est depssum, sed super oēs partes corporis eleuatum. Tertio, quia si hō pronā haberet staturā, utilitas manuū ad diuersa opa exercenda cessaret. Quarto, q̄m si haberet pronā staturā seu manibus uteretur loco pedū anterioꝝ, oporteret q̄ caperet cibū ore, sicq̧ haberet os oblongū, & labia dura ac grossa, linguāq̧ durā, ne ab exterioribus læderetur, ut in aliꝭ aïalibꝰ patet. talis aūt dispositio impediret oīno loquelā. Ista quoq̧ dispositio staturæ humanæ, maxime distat à plātis. nā hō habet suū superius, utpote caput uersus superius mūdi, & inferius sui uersus inferius mūdi, ideo optime dispositus est s̄m dispositionē totius mundi. Porro plantæ habent superius sui uersus inferius mūdi: q̄a radices in eis sunt ori ꝑportionales, inferius aūt sui habent uersus superius mundi, sed bruta se habēt medio mō. Superius eñ animalis, est pars quæ accipit alimētum: inferior pars, quæ emittit superfluum. Hæc Thomas in Summa.

Petrus.

¶Præinductis consonat Petrus: Duplex est, dicēs, æqualitas partiū componentiū. Vna ponderis, alia ęq̄tatis. Cuius exemplū est in modico auro & multo plūbo, quia modicū auꝝ s̄m æqualitatē iustitiæ, æquiualet multo plūbo, nō s̄m æqualitatē ponderis, quæ ē æq̄litas æquiparantiæ: & hæc in hūano corpore eē nequiuit, quia nec s̄m quātitatē solius molis, eo q̄ nimia esset ꝑdominantia elementoꝝ actiuoꝝ, quæ plus habent de specie .i. forma seu uirtute in minori materia: nec s̄m quantitatē solius uirtutis, q̄a non esset uictoria qualitatū actiuaꝝ super passiuas. ergo nec alteratio, nec motus naturalis, nec mixtio. Nec secundū q̄titatē molis atq̧ uirtutꝭ simul, q̄m elemēta q̄ plus habēt de materia, minus habent de specie, & econtra. Aequalitas uero iustitiæ, est æqualitas proportionis in cōparatione unius ad alteꝝ, oīmq̧ ad formā suā, & hæc in corpore Adæ fuit. Ex qua æqualitate fiebat alteratio quædā ad conseruationē corporis pertinens, non ad corruptionē ipsius. Hmōi quippe æqualitas in triplici gradu seu statu consideraꝰ. Primo, cū impossibilitate ad corruptionē. sic erit in gloria. Secundo, cū necessitate ad corruptionē. sic est in p̄senti miseria. Tertio, cū possibilitate ad utrunq̧. sic fuit in paradiso tp̄e innocentiæ. Hæc Petrus.

Partium componētium ē duplex equalitas.

¶Cuius rn̄sio ex Bonauentura sumpta uideꝰ, & hoc cōpēdiose cōplectiꝰ, q̄d Bonauētura ꝓlixe ꝓsequitur.

¶Porro circa compositionem corporis Adæ scribit: Corpus Adæ fuit de natura elementari, exigente hoc congruentia ordinis, quem in cunctis suis operibus conseruat sapientia creatoris. Exigebat nāq̧ hoc ordo hominis ad se, ad creaturam inferiorem, ad creaturam ęqualem, & ad omnium creatorem. Nempe cū homo creatus fuerit ut aptus multa de nouo cognoscere duplici cognitione, datū est ei corpus, diuersa organa diuersasq̧ uires habens. & q̄m fuit conditus in libertate uertibili liberi arbitrꝭ, qua potuit mereri ac demereri, datum est corpus mortale. Idē requirebat ordo hominis ad inferiora, quæ facta erāt ut homini deseruirent ad necessaria uitæ & ad profectum scientiæ: ideo factus est homo ex natura elementorum, nō cælestium corporum. Ordo quoq̧ ad parem, puta ad angelum. Queādmodum enim facta fuit creatura rationalis, incorporalis, immortalis in cælo, sic decuit fieri creaturam rationalem, corporalem, mortalē in terra, ut ista ad illius consociationem progrederetur, & creator omnipotens ab utraq̧ collaudaretur. Ordo itē ad deum, ut homo suæ conditionis & compositionis fragilitatem ac uilitatē considerans, suo se magis subꝭceret conditori, & illuc per humilitatem iugiter ascēdere niteretur, unde per arrogantiam deiectus dæmō agnoscitur.

¶Insuper quidam dixerunt, quod natura cęlestis uenit in compositionem humani corporis, ut elementū: quia dixerunt cælum esse naturæ ignis. quod improbatum est supra. ¶Aliꝭ dicunt, quod natura cælestis in compositionem humani corpis uenit non ut elementum, sed ut medium ligamentum elementa colligans atq̧ concilians, ut requirit dignitas conditionis humanæ. Sed contra hoc est, quod corpora cælestia incorruptibilis sunt naturæ, neq̧ à suis locis queunt secari siue descendere. Cæteri dicunt, quod uenit per influentiam & uirtutem, quod iuxta præhabita uerificatur. Quod uero Philosophus ait in semine hominis cælestem esse calorem, intelligendum est, non quod in cælestibus corporibus calor sit, sed quia ab ipsis causatur in inferioribꝰ secundum aptam ꝓportionem, qua ualet ad uitæ conseruationem. Hæc Bonauentura.

¶Denique scripta Alberti concordant præhabitis. Qui etiam quærit hic, an anima rationalis sit immortalis. Respondet, Peripatetici, qui dicebant animam à corpore separabilem esse, ac post mortem manere, decem signa immortalitatis huius inducebant, quæ oïa decimosexto de naturalibus colligit Auicenna. Primum est, quod omnis uirtus organica corpore destructo destruitur, intellectus uero non debilitatur neque destruiꝰ organo quouis destructo aut debilitato per infirmitatem aut senectutem. ergo natura intellectualis non est organica uirtus, sed separata & incorruptibilis. Secundum est, quod nulla organicarū uirtutum apprehendit se ac proprium instrumentū seu organum, intellectualis autē natura apꝑhendit seipsam, quia conuertit se supra se, quod facere nequit organica uirtus, ergo intellectualis natura est libera & separata. Tertium est, quod nulla uirtus organica qualitatem organo suo perfecte assimilatam apprehendit. calefactus nanque nō apprehendit sibi simile calidū. Ethicus quoque calorem suum non sentit, quamuis sit magnus, eo quod habitualiter conuersus est ad similitudinem habitus naturalis, sed intellectus melius apprehendit perfecte sibi assimilatum quàm aliud: ergo non est uirtus organica, sed separata in se existens.

¶Quartum est, quod nulla uirt⁹ organica agit seu operatur seipsa, sed instrumēto, utpote spiritu seu calore. intellectus autem agit seipso, & apprehendit in semetipso, habens agēs incorruptibile & separatum, nec immixtū alicui corpori, & habens in se in q̄d agit: quod est intellectus speculatiuus, qui est obiectum separatū & incorruptibile, ergo intellectus non est uirtus dependens à corpore.

¶Quintum est, quod ab Aristotele sumitur, quoniam omnis uirtus organica si multum intendatur ad unū, minus sentit ac percipit aliud, ut patet in uisu, qui ex intuitu luminis magni, minus conspicit aliud. Intellectus uero ex subtili intellectione unius ac altioris, melius intelligit & clarius uidet minora: ergo est uirtus separata, nil commune habens cum corpore.

¶Sextum est, quod actiones uirtutum organicarum post quadraginta annos debilitantur atq; lassantur, intellectus uero extunc confortatur.

¶Septimum est, quia si intellectus esset uirtus organica, nihil reciperet nisi sub figura corporis & in instrumento corporeo, quod falsum est, cum nullam talem recipiat formam.

¶Octauum est, quod & magis est proprium, quod intellectus nil recipit nisi separatum & à materia denudatum appendicijsq; materiæ: quia receptum ē in recipiente communiter, secundum naturam & potestatem recipientis. Sequitur ergo ex necessitate, q̄ intellectus sit à materia denudatus ac separatus.

¶Nonum est, quoniam si intellectus dependeret à corpore, uteretur q; corpore in operationibus suis, non apprehenderet nisi ea quæ de illius corporis sunt natura, sicut uisus & auditus non sentiunt, nisi quę ad sua corporalia spectant obiecta. Intellectiua uero potentia apprehendit omnia, quia per intellectum agentem est omnia facere, & per intellectum possibilem ē omnia fieri, ut dicitur tertio de anima. Intellectus ergo est separatus & immortalis. Philoso.

¶Decimum est, quod intellectus percipit formam infinitam, id est, non finitam corporali mensura. uniuersale nanque est ubique & semper, & hoc percipit intellectus. Porro nulla uirtus corporea accipit infinitum, sed potius limitatum mensuris corporis, in quo est, Ergo intellectus est liber & independens à corpore. Ex quibus omnibus sic arguit Auicenna: Quicq̄d secundum nihil sui dependet corpore, nec secundum esse, neque secundum agere, manet resoluto corpore: sed talis est anima intellectiua, ergo est immortalis. Hæc Albertus.

¶Sunt autem rationes istæ notabiles & subtiles. Veruntamen apud eos qui imaginantur hoīem non posse intelligere in hac uita, nisi intuendo phantasma ta, quædam earum parum concluderēt, prout hoc alibi sæpe ostensum est.

¶ Addit quoque Albertus, Quod anima separabilis sit à corpore, ita quod per se separata maneat, & agat secundum intellectum, ponit fides catholica, posueruntq; Stoici omnes, ut patet in libro Phædonis, quem in morte composuit Socrates, atque ad hoc probandum talem dat uiam Aristoteles primo de anima: Si est aliquod operum animæ proprium, quod scilicet nō habet in cōicatione ad corp⁹, sed ſm seipsam, erit ipsa aīa separabilis: si aūt nihil, non erit. i. si anima non habet huiuscemodi actum, non erit separabilis: quia sic nihil operabitur nisi in corpore. Philosop.

¶ Amplius, Plato hoc probat sic: Anima essentialem similitudinem habet ad intelligentiam, immortalem, ergo & ipsa est immortalis. Hinc Plato in Timæo inducit summum opificem, loquentem ad intelligentias planetis ac orbibus præsidentes: Horum, uidelicet inferiorum, sementem ego faciam, uobisq; tradam. uestrum autem exequi par erit, ita ut id quod uobis simile perspexeritis, atque iustitiam colere, & ueritatem amare, id est, animas rationales recipiatis ad uos post separationem à corpore. Hinc cum Socrates occidendus esset ueneno, & Plato ac alij socij sui flerent, consolabatur eos Socrates, dicens: Nolite flere. Animæ nāq; philosophorū mori nō possunt. imo p corporis mortē ibimus ad deos, & ad optimos uiros illos. Plato. Nota insignē fiduciam ethnici hois

¶Hinc Isaac Israelita philosophus, in libro definitionum fatetur, quod animæ peccatrices post mortem deprimentur sub orbe tristi, & erunt ibi in magno igne. Animæ uero bene meritæ erunt in psalmodia & laude ac contemplatione cum deo. Hæc Albertus. Isaac. Dionysi.

¶Ex quibus conuincitur, quod etiam iuxta Aristotelis mentem probari non ualeat, animam esse immortalem, si nullam habet in corpore actionem, in q̄ non indigeat communicatione seu ministerio organicæ potentiæ seu reflexione ad phantasma, cum nulla res ualeat esse expers propriæ operationis. Et si dicatur quod separata habeat alium modum intelligendi, sicut & alium modum essendi: hoc est petitio principij, quia hoc restat probandum, quod possit separari & manere corpore resoluto.

¶Quod autem Albert⁹ refert Socratem in morte composuisse librum Phædonis, uidetur dictum obscure: quoniam Plato librum illum cōposuit, quamuis & ibi & alibi inducat Socratē sub sua persona disputantem: quia Socratem maxime diligebat, ut in libro de ciuitate dei recitat Augustinus. Liber Phędoni inscript⁹ platonis ē. nō Socratis.

QVAESTIO V.

QVæritur demum, An ea quæ de paradiso terrestri leguntur, sint vere ad literā corporaliter intelligenda. ¶ Videtur quod non, quoniam deus præuidit genus humanum tali regione fore indignum, atque in hac terra miseriæ habitaturum: ergo frustra instituisset huiuscemodi locum. Si dicatur, quod primi parentes manserunt ibidem, & nunc Enoch & Elias sunt ibi, obijcitur quia propter tā paucos non oportuit nec decuit constitui regionem tam grandem, quæ toti generi suffecisset humano. Arguitur primo contra veritatē. 1.

¶ Secundo, fertur in litera ex uerbis Bedæ & Strabi, quod pertingit ad orbem seu globum lunæ. quod uidetur impossibile, quia sic penetraret ignem elemētarem, & staret in medio eius, nec aptus fuisset aut esset habitationi humanæ, præsertim quoniam (ut in historijs ait Magister) in cacumen montis Olympi nequibant ascendere philosophi, ob subtilitatem aeris ibi, nisi spongijs humidis ad nares applicitis, per quas crassiorem attraherent aerem, attamen mons ille nō pertransit mediam aeris regionem. 2.

¶ Tertio, homo primus præditus fuit mente spirituali, & ornatus scientia, nec morti subiectus: non ergo indiguit arboribus scientiæ boni & mali ac uitæ, imo nec ei comedere competebat, cum de corpore eius nihil deperderetur. comestio autem fit ad restaurationem deperditi, ergo frustra erāt ibi arbores cum fructibus suis, de quibus in litera. 3.

¶Quarto, Damascenus libro secundo testatur, q̄ 4. Damascen.

fons de quo habetur in Genesi, Fons ascēdebat de terra, fuit oceanus. Oceanus autem uniuersam ambit & circuit terram, ergo per paradisum intelligendus ē totus mundus, non determinata pars terræ.

5. ¶Quinto, flumina quatuor quę ex paradiso manare narrantur, alibi originem habere reperiuntur, ut historiographi scribunt, ergo falsa & fabulosa est ista de paradiso historia. Vnde & Origenes totum quod de paradiso dicit scriptura, spiritaliter asserit, non literaliter exponendum.

Origenes

In oppositum.

¶In oppositum est scripturæ autoritas.

Albertus.

¶Ad hæc respondet Albertus: Tres sunt de paradiso positiones, Vna, exponētium totum corporaliter, quod de paradiso ait scriptura. Alia, dicētium totum spiritaliter tantum esse intelligendum. Tertia, quod utroque modo sit accipiendum, quod uerius iudicatur. Rursus, de triplici paradiso fit mentio in scripturis, uidelicet de paradiso deliciarum, beatorū spirituum, iuxta illud Apostoli: Scio hominem in Christo, quoniam raptus est in paradisum dei. Item de paradiso terrestri corporalium personarū, iuxta illud Genesis: Plātauerat autem dominus deus paradisum uoluptatis à principio, in quo posuit hominem. Est item paradisus hoīm glorificatorū, q̄ non ponit in numerū cum primo paradiso. Et quamuis paradisus terrestris altior esse credatur monte Olympo, propter q̄d aquæ diluuij non deuenerunt ad eum, nihilominus aptissimus fuit & est habitationi humanæ: quoniam fontē habet rigantem uniuersam superficiem paradisi congruis locis ac modis, ex cuius humore & frigiditate tēperaī ilico aer, ut aptus sit respirationi humanæ. Hinc quod paradisus pertingere perhibetur usque ad sphæram lunæ, uidetur intelligendum nō de corporali extensione & eleuatione, sed imitatiua participatione, ita quod proprietates lunæ ac orbis sui participat per hoc quod est locus quietis, immortalitatis & incorruptionis. Non enim sunt ibi tempestates & peregrinæ impressiones. Hoc tamen dico sine pręiudicio sententiæ melioris, quoniam in quibusdam libris antiquissimis inuenitur quod gloriosus Thomas apostolus fuit illius sententiæ autor, quæ Bedæ ac Strabo asscribiī, q̄d scilicet paradisus sua altitudine tēdat usq; ad sphæram lunæ. ¶Atuero arbor seu lignū scientiæ boni & mali, uocatur non à uirtute causali, quasi scientiam causare potuerit uel conferre, sed à consecuto euentu: quia ex esu ipsius experimentaliter innotuit, quid intersit inter obedientiæ bonum & inter inobediētiæ malū. Immortalitatem quoq; in primo habuit statu ex tribus. Primo ex carentia culpæ, q̄ causa est mortis, secūdum illud Apostoli: Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Secūdo, ex gratia innocentiæ, quæ ab Anselmo uocatur originalis iustitia tanquam ex conseruante. Tertio, ex esu ligni uitæ, sicut ex disponente & dispositiones contrarias remouente. Hinc decimotertio de ciuitate dei loquitur Augustinus: Accepit Adam aliorum lignorū refectionem cōtra defectionem, esum autem ligni uitæ cōtra uetustatem & infirmitatem. Et quoniam immortalitas illa non fuit omnimoda, sed dependens, ideo cibis indiguit. Hæc Albertus in Scripto.

Paradis⁹ triplex in scripturis. 2. Cor. 12. Gene. 2. Luc. 23. Paradis⁹ ad usq; lunę sphærā ptigit imitatione nō extensiōe. Arbor sciētię boni & mali vñ dicatur. Adam immortalitatis gratiā vñ habuisset. Augustin.

Beda

¶Præterea in libro de homine circa finem, plenius super his scribens: Paradisus, inquit, terrestris est (prout Beda testatur) à nostra habitatione distans & secretus lōgo maris ac terræ tractu. Et sine præiudicio credo, q̄ sit in oriente ultra æquinoctialem uersus meridiem. Et sicut in Almagesti loquitur Ptolemæ⁹, de habitātibus ultra æquinoctialē, an aliqui ibi sint, æstimationē habere possumus, nō sciam: q̄a ex nr̄is regionibus nemo ibi puenit. Quidā uero philosophi dicūt, q̄ sub circulo ęqnoctiali sit q̄ddā mare salsissimū ob solis corrosionē, nec cōmeabile à nobis. Deniq; secūdus fluuius de paradiso egrediēs, q̄ Gen. 2. dr̄ Geō, & a sanctis Nilus, in Aegypto pcurrēs, determinato tp̄e terrā illā sine pluuijs inundat sole existēte in cācro, dū apud nos est solstitiū æstiuale, illoq; tp̄e sol est remotissimus a partibus meridianis ultra ęqnoctialē existentibus, Cūq; remotio solis inducat hyemē, in q̄ multi eleuanī humores nec cōsumunī, ex illo tp̄e ultra ęqnoctialem tp̄s multū est pluuiosum, a quibus pluuijs ultra æquinoctialē ueniēs, accipit inundationē aquarū in Aegypto: nec alia causa inundationis Nili, cū tūc magis deberet diminui, pōt rōnabiliter assignari. Et q̄m Nilus est fluuius paradisi, oportet paradisum esse in loco eodē. Si uero obijciat̄ q̄ tunc similiter alia flumina paradisi, utpote Tigris & Euphrates, deberent illo tēpore inundare, dicendū s̄m sanctos q̄ flumina illa non fluunt continuo fluxu, ut Nilus, sed interdum diuiduntur in partes et absorbentur sub terra, ac denuo quorundā mōtium mole expressi, partim siue totaliter in illorum montium radicibus oriuntur. Nilus aūt cōtinuo fluit fluxu de ultra ęquinoctialē fluens p Aethiopiam, ueniēsq; in Aegyptum. Notissimum demū est, & per nigredinem Aethiopū probantur ipsi Aethiopes habitare uersus ęquinoctialem iuxta torridā zonam, quæ sola prohibet transitū habitantiū in nostro habitabili ultra ęquinoctialem. Insuper cū Damasceno dicendum, q̄ pulchritudo atq; amœnitas paradisi excedit intellectū omnis formæ apud nos existentis, ita q̄ uere & digne correspōdebat pulchritudini hominis ad dei imaginē conditi in statu illo tā gratioso. Nec eñ fuit irrationaliū aīalium habitatio, quamuis ad breuem horulam fuerūt ibi adducta, dū Adam eis imposuit nomina. Habitatio quippe dicit moram cōtinuam, & erant ibi bruta ad modicum (ut legitur de serpente) ad uirtutis aut sapientiæ exercitiū. Hæc Albertus. Qui & per alia signa probat paradisum esse situatum in loco præfato.

Ptolem. Obiectio solutio. Damasc.

Tho. & Origenes. Epiphan.

¶Consonat Thomas, dicēdo: Origenes dixit paradisum nō esse locum corporalem, sed omnia quæ de paradiso dicuntur, allegorice de paradiso spūali debere intelligi. Quod tanquam erroneum reprobat Epiphanius Cypri episcopus, in quadā epistola ab Hieronymo trāslata. Simpliciter ergo ē cōcedendū, q̄ sit locus corpe⁹, quē aliq̄ æstimāt eē sub ęqnoctiali ad oriētē: q̄m locū illū q̄dā philosophi aiūt tēperatissimū esse, atq; exinde Nilus fluuius paradisi uenire uidet. Nec pbabile reputaī, alia aīalia illuc potuisse uenire, nisi aut uirtute diuina, ut q̄n adducta sunt ad Adā, ut uideret q̄d uocaret ea: nisi forte p interiorē repsentationē id factū sit aut dæmonis operationē, ut patet de serpēte, Nec potuit locus ille agnosci, nisi p reuelationem diuinā: quia non ualet adiri impediētibus mōtibus, aquis aut intēperie aeris in medio situatis. Posit⁹ q̄q; fuit hō in paradiso, ut custodiret ipse paradisum sibi, ne peccādo amitteret eum, & operareī, non quod in statu innocētiæ agricultura fuerit necessaria ac laboriosa, ut modo, sed delectabilis ex consideratione diuinæ prouidentiæ, & experientia naturalis uirtutis: uel ut deus

custodiret hominem ibi, sine cuius custodia nemo est tutus, & operaretur eum spiritaliter ad profectum colendo. Fons quoq; paradisi ex oceano habet ortum, sicut & flumina cætera. hinc primum exordium quatuor fluminum paradisi extat oceanus, proxima uera eorum origo, est fons præfatus. Hæc Thomas in Scripto.

arti. 1. ¶Porro in prima parte quæstione 102. Paradisus, inquit, in oriente cõuenienter credit̃ situs, quia in nobilissimo terræ loco est positus. Oriens autem est dextra cæli, qm̃ inde incipit motus, ut patet secundo cęli. Dextera uero nobilior est sinistra. Fuit autem primus hõ immortalis & incorruptibilis, nõ ꝙ corpus eius in se incorruptibilitatem habuerit, sed qm̃ inerat ei uis ꝓseruandi corpus suũ à corruptiõe & morte, uidelicet originalis iustitia &c. Corpus uero humanũ corrumpi põt à principio interiori & exteriori. Ab interiori, ꝑ cõsumptionem humidi radicalis ac senectutem, cui cõsumptiõi obsistere potuit per esum ciboꝝ. Porro inter exteriora corrumpentia, præcipuũ esse uidetur aer distemperatus: ideo cõtra hoc datus fuit homini paradisus, temperatissimo, tenuissimo atq; purissimo aere circũfulgens. Vnde qui dicunt paradisum esse sub circulo æquinoctiali, opinantur sub circulo illo esse temperatissimũ locũ, ꝓpter æqualitatem dieꝝ & noctiũ, & quia sol nunq̃ elongatur ab eis, nõ est ibi superabũdantia caloris aut frigoris: qm̃ etsi sol super illoꝝ capita transeat, nõ tamen diu in hac dispositiõe ibi moratur. Veruntamen Aristoteles in lib. meteoroꝝ ait expresse, ꝙ regio illa est inhabitabilis, ꝓpter æstũ. q̃d ꝓbabilius esse uidet̃, qm̃ terræ per quas nunq̃ sol pertrãsit in directũ capitis, intemperatæ sunt in calore, ꝓpter solã solis uicinitatẽ. Sed quicquid sit de hoc, credendũ est paradisum in loco tẽperatissimo esse. Factus est etiam primus hõ extra paradisum, ad innuendũ ꝙ locus ille cõcessus esset homini supernaturaliter ex liberalitate creatoris, sicut & originalis iustitia, nõ ex debito humanæ naturæ. Mulier tamen facta est in paradiso, nõ quia dignior uiro, sed ob dignitatem principij sui: quia ex uiro ibi iã posito, est formata. Hinc & filij fuissent nati in paradiso, in quo parentes iã fuerant cõstituti. Hæc Thomas in Summa.

Paradisus in oriente ẽ situs

Circulus equnoctialis ẽ inhabitabilis

Adã extra paradisum ẽ fact⁹ nõ Eua.

Petrus. ¶At uero Petrus: Paradisus, ait, est hortus seu locus deliciaꝝ. q̃d dupliciter põt intelligi, utpote deliciaꝝ ꝑpetuaꝝ aut temporaliũ. & secundũ hoc distinguit̃ paradisus cælestis & terrestris. Locus perpetuaꝝ deliciarũ dupliciter sumitur, scilicet ꝓprie ꝓ cælo empyreo, & improprie pro statu beatitudinis, ut in euangelio: Hodie mecũ eris in paradiso. Locus q̃q; tẽporaliũ deliciaꝝ dupliciter capitur, uidelicet ꝓprie, de q̃ hic agitur: & metaphorice ꝓ statu beatitudinis hominis primi. Atq; ut asserit Damascenus in utroq; positus fuit hõ, puta in loco corporaliũ deliciaꝝ secundũ corpus, & in loco spiritualiũ deliciaꝝ secundũ spiritũ, inde transferendus in locũ ꝑpetuaꝝ deliciaꝝ tã corporalium secũdum corpus, quàm spiritualiũ secundum spũm. Sicq; q̃drupliciter sumitur paradisus. Hæc Petrus.

Luc. 23

Damasce.

¶Veruntamen cælum empyreum nõ est locus corporalium deliciarum eo mõ q̃ Sarraceni ponunt carnales delicias in suo paradiso terrestri secundum gustum & tactum, sed secũdum uisum atq; auditum aut etiam odoratum: quoniam corpora glorificata suauissime redolebunt, quemadmodum corpora damnatorum fœdissima erunt.

Petrus ¶Hoc q̃q; pensandum, ꝙ paradisus in scripturis interdum accipitur quinto mõ, ꝓ q̃cunq; loco amœno & pulchro, ut in Iezechiele: Fili hominis, dic Pharaoni & populo eius, Cui similis factus es in magnitudine tua? Ecce Assur quasi cedrus in libano. Cedri nõ fuerunt altiores illo in paradiso dei. Omne lignum paradisi dei nõ est assimilatum illi. Quæ ad literam dicta sunt de rege Aegypti & rege Assyrioꝝ. Iezech. 31

¶Insuꝑ de altitudine paradisi terrestris loquitur Petrus: Cum sola tria elementa, terra, aqua, aer, secũdum suꝑficies suas iungantur, paradisus terrestris nõ transcendebat spatium aeris. Cumq; interstitium aeris triplex sit, scilicet infimũ, in q̃ uolitant aues: mediũ, in q̃ fiunt suꝑiores impressiões: & supremũ serenum, in q̃ nõ sunt uenti, nec pluuiæ, nec uapores, locus ille transcendebat interstitiũ primum ac mediũ ꝑueniens usq; ad supremũ aerẽ purissimũ, in q̃ ex triplici causa fuit tẽperamentũ maximũ. Habebat quippe calorẽ ex uicinitate sphæræ ignis & oppositiõe directa solis ac duplici transitu eius in anno suꝑ cenith capitis eoꝝ, id ẽ, ꝑ punctũ in cælo suppositum capitibus eoꝝ. Sed hũc calorem triplex causa cõcurrens tẽperabat. Vna subtilitas aeris, ob quam effectus radioꝝ solis minus poterat ei incorporari, sicut ignis in panno minus fortiter agit quàm in ligno. Altera, impmixta puritas eius: quia usq; ad locum illum radij à terra nõ reflectebantur. Quamuis itaq; paradisus sit sub torrida zona & circulo æquinoctiali, non tamen habet immoderatũ calorem: quia intemperantia illa caloris est in parte aeris inferiori, nõ in superiori. Quod uero paradisus dicitur pertingere usq; ad globum lunæ, per hyperbolen dictum est, ad denotandum inconsuetam altitudinem eius, sicut de nauigantibus in mari, seu de fluctibus maris fertur in Psalmo: Ascendunt usq; ad cælos, & descendunt usq; ad abyssos.

Aeris triplex interstitium.

Psal. 106

¶Postremo, quamuis aqua diluuij nõ peruenit usque ad paradisum, tamen ignis conflagrationis ꝑtinget ibi. ¶Et si instetur, quia secunda Petri secundo asserit glossa, Ascendet ignis ille quantum aquæ diluuij ascenderunt, dicendum ꝙ ignis ille duplicem habebit effectum, uidelicet purgationis & innouationis. Et quantum ad effectum purgationis, ascẽdet quantum aquæ diluuij: sed quo ad innouatiõis effectum, magis ascendet. Hæc Petrus.

Obiectio diluitur. Ignis conflagrationis duplex effectus.

¶Cuius positio quãtum ad hoc, ꝙ dicit paradisum transcendere medium interstitium aeris, uidetur multis incerta. Imò dicunt quàm plures, ꝙ nõ pertingit usque ad medium interstitium aeris, quod in parte prima Summæ, quæstione 102. Thomas uidetur sentire, dicendo: Quidam dicunt ꝙ paradisus pertingebat usque ad globum lunarem, id est, usq; ad interstitium aeris medium, in quo generantur uenti ac pluuiæ: qa dominium super euaporationes præsertim attribuitur lunæ. sed secundum hoc locus ille non esset conueniens habitationi humanæ, quoniam ibi est intemperies maxima, & quia aer non est ibi contemperatus complexioni humanæ, sicut aer inferior terræ magis uicinus.

Diony.

artic. pmo ad pmum.

¶Veruntamen Richardus ait cum Petro, ꝙ paradisus transcendit medium interstitium aeris, & summũ interstitium eius subintrat, nec tamen sphæram lunæ attingit. Puto præterea in isto certitudinẽ sine reuelatione haberi aut non, uel uix posse.

Richard⁹

¶Nihilominus Bonauentura consimilia scribit dictis Richardi & Petri, additq;: Vniuersitas lignorũ paradisi, cõprehenditur differentijs tribus, secundum q̃d ad triplicem hominis utilitatem ordinabantur. Aut

Bonauẽt. Lignorũ paradisi triplex diuersitas

enim ordinabantur ad commodum corporis, ut ligna fructifera, quæ ad corporis sustentationem alimenta præbebāt. Aut ad commodum animæ, ut lignum sciē entiæ boni & mali, quod ordinabatur ad probationē obedientiæ hominis. Aut ad utilitatem coniuncti, ut lignum uitæ, quod contulit ad uitæ humanæ perpetuationem. Verum de his lignis duo sunt tantummodo nominata, ob suos spirituales ac speciales effectus, ꝓpter quos deus ea constituit in medio paradisi, unū iuxta aliud, quatenus ex uno homo conciperet affectum amoris, ex alio affectum timoris: sicq; quasi opposita iuxta se posita, elucesceret clarius: & homo abstinendo ab uno, mereretur refici sufficienter ex alijs. Itaque deus posuit hominem in paradiso, ut esset facilitas ꝑueniendi ad patriam: atque ut deus ostenderet homini beneuolentiam suam, cui tam amœnum locum parauit, & ita habitaculi exterioris amœnitas corresponderet interioribus delicijs quas habet anima, quæ templū est dei, & quales habuit anima hominis primi.

¶ Præterea extra paradisum condidit hominē, quatenus hō magis attenderet beneficium creatoris, dum se in locum tam deliciosum uidit aliunde adductum. Et quamuis deus casum hominis præcognouit, attamen eum in paradiso locauit, ut hō inde eiectus, meli⁹ sciret quæ & quanta bona amisit, & quanta mala incurrit peccando. Hæc Bonauentura.

Alexāder. ¶ Porro Alexander de his præclarissime scribit: & uniuersa iam introducta, in eius scriptis contineri uidētur. Scribit autem modeste, nec de incertis assertorie loquitur. testatur tamen primum hominem factum in agro Damasceno de terra rubra, & inde translatum in paradisum, quatenus uisa terra extra paradisum, ipsum paradisum sibi ipsi ac posteris diligentius custodiret, non transgrediēdo dei præceptū, ac tāto beneficio lympidius cognito, gratior esset deo.

Adā fact⁹ credit̃ de terra rubra agri Damasceni.

¶ Additq; Alexander: Ex ꝓbabili positione aliorū expositorum scripturæ, oritur dubium ubi situs sit paradisus. Aestimant nanq; ꝙ sit in sectione, id est, loco diuisionis orientali duorum marium, puta oceani & mediterranei. Ait quippe Isidorus duodecimo libro etymologiarum: Oceanum Græci & Latini dicunt circulum ambiētem orbem terræ. Mare uero magnum est, quod ab occasu ex oceano fluit & in meridiem uergit, ac deinde tendit ad septentrionem: quoniam cætera maria in comparatione illius, minora sunt. Illud etiam est mare mediterraneum, quia per mediam terram usque ad orientem diffunditur. Dicunt ergo quo'd paradisus sit in sectione marium illoꝝ, puta in angulo oriētali quartæ habitabilis. Ex quo situ ponunt quo'd paradisus sit in circulo ęquinoctiali. quod ita ꝑsuadetur, Circulus ęquinoctialis diuidit sphęrā cęlestē in duo ęqualia, qui secundum quamlibet sui partem, ęqualiter distat à polo utroq;, hinc circulus iste diuidit sphęram in duo ęqualia sup eius centrum. Si ergo mare mediterraneum transit in orientem ꝑ mediam terram, transit sub circulo ęquinoctiali in illa parte in qua uergit in oriētem. Nam teste Isidoro, quamuis mare magnum, quod uocatur mediterraneum fluens ab oceano à parte occasus, aliquando transeat per meridiem in septentrionem, nihilominus secando terram ꝑ medium, trāsit in orientem. Vnde dicit Isidorus: In parte orientali secando terram in medio terrę, transit in oceanum. Medium autem terrę est sub circulo ęquinoctiali. sicq; patet ꝙ angulus orientalis iuxta sectionē prętactā, ē sub circulo ante dicto, quare & paradisus. Hæc Alexāder.

Isidorus.

¶ Præterea à pręinductis Scotus dissentit: De altitudine, inquiens, paradisi dicunt nonnulli quo'd pertingit usq; ad globum lunarem. Quo ad longitudinem uero, dicunt ipsum esse ad orientem. Nam alia translatio habet, Paradisus quem plantauit deus ad oriētem. Quantum ad latitudinem, dicunt ipsum esse sub ęquinoctiali, & quo'd locus ęquinoctialis est maxime habitabilis, quoniam sol uelocissime ibi ꝑtransit, ideo pauciores ibi facit reflexiones. Veꝝ si ratio attendat̃, uidet̃ concludere magis oppositum: quia cum motus causet calorem, maior & fortior motus maiorē ac fortiorē calorem causabit. Responsio quoq; illa in se nō ualet, sed est falsi cōtentiua, ideo recurrendum ad Auicennam primo Canonis, & ad Ptolemęum libro de dispositione sphærę, quātum ad hoc quo'd dicunt esse ad orientem in comparatione ad cęlum, uel respectu diuersoꝝ situum terrę, pręterquam respectu duorum poloꝝ qui sunt immobiles. Vnde per esse in oriente, non habet̃ aliqua determinatio terræ pręcisa, in qua paradisus existat. Nec potest paradisus attingere usq; ad medium interstitium aeris, quoniam locus frigidissimus ibi est ꝑpetue secundum philosophum. Cuius causa positiua, est frigiditas nubiū: causa uero priuatiua ē duplex carētia, uidelicet carētia caloris generati ꝑ reflexionem radioꝝ à terra, atque carentia caloris causati à sole directe. Cum ergo paradisus sit locus habitationi humanæ conueniens, sequit̃ quo'd non ꝑtingit tam alte, nisi ponat̃ locus huiusmodi accidentaliter tēperatus, ut sunt loca sub polo arctico, secundum Marcianum in uiridi descriptione, & Plinium septimo naturalium. nec ualet argumētum de diluuio, quia aquæ diluuij inundauerunt miraculose, utpote ascendentes ad puniendum peccatores. cum ergo in paradiso non fuerint peccatores, non debebant illuc ascendere. Quo'd autem dicunt sub æquinoctiali esse regionem temperatam, non uidet̃ ueꝝ: quia dum hyems est frigidissima nobis, non remouet̃ sol à nobis nisi ꝑ gradus triginta, & tunc est eis propinquior quàm nobis in maxima æstate, in qua distat à nobis ꝑ gradus uigintiquinq;. Ergo plus habent de calore in fortissima hyeme, quàm nos in fortissima æstate. Dico ergo quo'd paradisus non est in tanta altitudine, nec sub æquinoctiali, sed in regione temperata. Nec necessarium est ꝙ sit ad orientem, & si ibi est, tamen est æque temperata. Hæc Scotus.

Scotus. Auicen. Ptolem. Philosoph. Plinius.

¶ Cuius positio nullius censet̃ uigoris, utpote tot sanctis authenticisq; doctoribus contraria. Cuius etiam ꝑsuasiones solutæ sunt in dictis Petri, Richardi ac alioꝝ. Nec formaliter arguit. Nam contra illud, quo'd alij dicunt habitationem sub æquinoctiali esse temperatam, quoniam sol uelocissime ibi ꝑtransit, sic argumentat̃: Quanto motus est maior & fortior, tanto maiorem & fortiorem inducit calorem. quod concedendum est, cæteris paribus. Experientia uero pandit, ꝙ motus quātumcunq; fortis & magnus, tanto minus calefacit, quāto recedit celerius: & tanto plus incalescit, quāto diutius immorat̃. Insuꝑ positio alia non dicit paradisum esse in medio interstitio aeris, idcirco ex hoc ꝙ medium illud ꝓbatur frigidissimum esse, nō improbatur positio illa. Dionys.

¶ Hinc Durandus contra opinionem hanc loquit̃: Quærit̃ ubi sit paradisus terrestris. Dicendum ꝙ sub Durand. æquinoctiali, sed in monte eleuato suꝑ communem altitudinem montium, ubi nec aquæ diluuij attigerunt. Est autem locus ille temperatus, non ex natura

climatis, sed ex situ & altitudine loci. Reflexio enim radiorũ solis in locis planis illius climatis cũ sit ad angulos recte, quandoque puta in puncto libræ atq; arietis, quæ tangunt æquinoctialem, quandoque ad angulos quasi rectos, uidelicet omnibus temporibus aliis, causat ardorem nimium, & forte inflammat aerem: qui inflammatus & motus, forsan in Genesi uocatus est gladius flammeus & uersatilis. sed reflexio illa nõ pertingit usque ad altitudinem paradisi terrestris. Verum istud quibusdam non placet, imò dicunt impossibile eẽ q; supra medium aeris interstitium in quo ẽ locus ppetuæ frigiditatis, sit habitabilis locus, cum secũdum historiographos aer super mõtem Olympum ob suam raritatem ineptus sit respirationi humanæ, quãto magis in paradiso, si altior esset Olympo? Hinc dicunt quòd locus temperatus pro habitatione humana solum est super terram sub interstitio aeris medio, & ipse paradisus non sub æquinoctiali. Quod uero aqua non ascenderit super paradisum, cum ascenderet super montes altiores eodem, dicunt factum miraculose &c. ut supra. Sed istud nõ uidetur rationabiliter dictum: quoniam non est ad miraculũ recurrendum, ubi ueritas potest saluari naturali ratione & cursu rerum. Nunc autem rationabiliter est ostensum, q̃liter super medium interstitium aeris ualeat esse habitabilis locus, præsertim cum contraria non collocentur immediate. Cum ergo medium illud interstitium sit excessiuę frigiditatis, non est probabile quod interstitium superius proximum sibi, sit excessiuę caliditatis. Hæc Durandus.

Paradisus est ampla regio.

¶ Cuius uerba non sunt intelligenda iuxta quorundam simplicium imperitam imaginationem, putantium paradisum terrestrem esse quasi hortum angustũ aut habitationem paucorum, cum sit regio grãdis seu terra latissima, p totius humani generis inhabitatione sufficiens in innocentiæ statu.

Gul. Par.

¶ Amplius Parrhisiensis primo libro de uniuerso: Incipiam, inquit, loqui de paradiso terrestri, quem deum plantasse ad orientem seu ab initio Moyses scripsit. Sunt quoque de eo narrationes historiographorũ, ac testimonia experimẽtatorũ, qui eum se uidisse testati sunt, & posteris tradiderunt. Testantur hoc idem quatuor nobilissima flumina ex ipso manantia, & hoc, quod ortus seu origo eorum nec ex montibus, neq; ex fontibus totius nostræ habitationis inuenitur consistere. Et laboratum est à regibus antiquis Aegypti & orientalibus in inuestigatione originis Nili, quæ nõdum inuenta est: sed hoc solum inuentum est, quod ab extremis orientis finibus fluunt. Hinc constat ortum eorũ non innotuisse hominibus, nisi aut per primos parentes qui ibi fuerunt, aut p spũm, pphetiæ quo Moysi credit̃ reuelatum. Omnis demum recte intelligens, intelligit paradisum non minoris amplitudinis aut latitudinis esse, quàm tota est maior India aut Aegyptus, utpote totius humani generis habitationi primitus deputatam. Quidam uero dixerunt paradisum regionem esse, à tota terra, quæ in medio cæli est, longo tractu terræ, maris, aerisq; distantem, & usq; ad lunarem circulum eleuatam. Quod nec ratio patit̃, nec natura: quoniam tantam molem sustinere aer nõ posset, & regio ista in igne esset elementari, induceretq; interdũ eclipsim lunę ac solis, psertim in partib9 oriẽtalibus Armeniæ maioris ac Indiæ, & uideret̃ à pximioribus terris. Manifestum est ergo, paradisum terrestrem esse magnam partem totius corporis terræ, & esse in extremis finibus orientis. estq; uerisimile q; sit extremitas terræ à parte orientis.

¶ Pręterea, mirũ uidet̃ cum creator puiderit primos parentes tam modico tempore ibi mansuros, cur propter homines creauerit paradisum, cum omnes priuati sint illo. Ad quod dico, quod habitatio paradisi non conuenit hominibus p statu huius miseriæ ac corruptionis, in quo corporales deliciæ eis non psunt, sed obsunt. Sed in statu innocentiæ aliter fuit, in quo sensualitas rationi fuit sine renisu subiecta. Multa quoq; sunt pter hominem facta, quæ in ipsius nõ ueniunt usum, ut sunt innumerabiles pisces ac bestiæ. Sunt etiam aliæ multæ paradisi utilitates. Nam confert ad decorem & ordinem uniuersi, estq; materia & obiectum contemplandi altissimum, atque memoriale pclarum charitatis, misericordiæ ac munificentiæ eius ad homines, ptoplastos ac posteros eorundem: quibus tot ac tanta bona parauit, contulit aut conferre disposuit: & contulisset, nisi ex parte ipsorum fuisset defectus.

Paradisũ cur deus cõdiderit hominibus mox inde pellendis.

Alia quędã scribit de his Gulielmus, quæ sentẽtialiter sunt inducta. Recitat quoque quædam deliramenta stultissima Iudæorum, dicentium quod arbor seu lignum uitæ habuit in altitudine iter quingentorũ annorum. Grossities uero trunci seu stipitis eius maior erat grossitie totius terræ. Quam etiam arborem asserunt ambulasse. His addit: Nec mireris fructum ligni uitæ habuisse uirtutem conseruatiuam uitæ humanæ ppetuo, cum myrrha & aloë, sal & balsamum corpora hominum corrupta & mortua, à corruptione, putrefactione & fœtore diu pseruent. Sic & medicinæ quędam uitam prolongant conseruãdo naturalem humorem aut uitalem calorem, uel purgando aut remouendo corruptiua uitæ humanæ. Sunt item quædam habentia renouatiuam uirtutem, quam quidam in seipsis renouationem sortiti sunt & experti, ut carnes serpentum qui tyri uocantur. Hæc Gulielmus.

Nota deliramẽta Iudeorũ de paradiso

Lignũ vite fugãde mortis virtutem habuit.

¶ De hoc paradiso loquit̃ Damascenus libro secundo. Quia ex uisibili & inuisibili creatura conditurus erat hominem deus secundum ppriam imaginem & similitudinem, tanquam regem & principem omnis terræ, & omnium quæ sunt in ea, constituit ante eum quasi regiã aulam, in qua conuersans, beatam & omni* um diuitem duceret uitam. Et hic est paradisus diuinus, manibus dei in Eden plantatus, promptuarium exultationis uniuersæ ac gaudij. Eden enim uoluptas interpretat̃. In oriente est, omni terra excelsior, temperatissimo, purissimo ac tenuissimo aere circunfulgẽs, plantis floridis semp comatus, ac bono odore plenus, repletus lumine pulchritudinis uniuersæ. Alia multa solennia inde disseruit Damascenus.

Damasce.

*omnino

¶ In præinductis uero uerbis Gulielmi aliqua continent̃, quæ pariunt quæstionem, ut q̃d ait seu refert experimentatores quosdã paradisum uidisse, & neminem inuenisse ortum fluminis paradisi. Nullus nanq; mortalium naturali potentia corporeis oculis paradisum conspexit, nec experimentatorũ quispiam illuc adductus est. Nam & ipse Gulielmus in uerbis testatur præhabitis, quod sola primorum parentum relatione atque prophetica Moysi reuelatione paradisus innotuit.

Diony.

¶ Porro de quibusdam fluuijs paradisi beatus Augustinus in libro de ciuitate dei, Beda & alij fide digni, testati sunt quod in certis terræ locis oriri atq; erum-

August.

Fluuiorū paradisi alia ē origo prima & proxima

pere reperiuntur. Propter quod etiam quidam increduli scripturam Geneseos fictam fabulam reputarūt. Verum, sicut prætactum est, primus & originalis ortus ipsorum, est in paradiso ex fonte in eo scaturiente, qui ex oceano trahit originem. Decurrendo autem per terram alicubi in uoraginibus absorbentur & currunt sub terra, iterumq́ erumpunt. & hoc latuit perfidos. Nilus uero continuo fluxu sine huiusmodi absorptione currere recitatur, ita quod nullibi in terra habitabili inuenitur eius origo.

De formatione mulieris. *Distinctio* XVIII. A

Gen. 2. d Augusti. lib. 6. sup Gen. cap. 3

IN eodē quoq; paradiso mulierē formauit deus de * substantia uiri, sicut post plātatū paradisum hominēq; in eo positū, & post uniuersa animalia ad eum ducta, suisq; noībus designata, subnectit scriptura: Immisit deus soporē in Adā, cumq́; obdormisset, tulit unam de costis eius, & formauit eam in mulierem. *costa

Quare uirum prius, & postea de uiro mulierem creauit, non simul utrunq;. B

Aug li 6. sup Gen. cap. 2.

Hic attendendum est, quare non creauit simul uirum & mulierem, sicut angelos, sed prius uirum, deinde mulierem de uiro. Ideo scilicet, ut unum esset generis humani principium, quatenus in hoc & superbia diaboli confunderetur, & hominis humilitas dei similitudine sublimaretur. Diabolus quippe aliud à deo principium esse cōcupierat. Ideoq; ut eius superbia retunderetur, hoc homo in munere accepit, quod diabolus peruerse rapere uoluit, sed obtinere non potuit. Et per hoc imago dei in homine apparuit, quia sicut deus omnibus rebus existit principium creationis, ita homo omnibus hominibus principium generationis. Ideo etiam ex uno homine omnes esse uoluit deus, ut dum cognoscerent se ab uno esse omnes, se quasi unum amarent.

Alia rō q̄re ex vno hoīe oēs homines.

Quare de latere uiri, non de alia corporis parte formata sit. C

Hugo li. 1. pte 6 cap. 24.

Cum autem his de causis facta sit mulier de uiro, non de qualibet parte corporis uiri, sed de latere eius formata est: ut ostenderetur quia in consortium creabatur dilectionis, ne forte si fuisset de capite uiri facta, uiro ad dominationem uideretur præferenda: aut si de pedibus, ad * seruitutem subiicienda. Quia igitur uiro nec domina, nec ancilla parabatur, sed socia: nec de capite nec de pedibus, sed de latere fuerat producenda: ut iuxta se ponendā cognosceret, quam de suo latere sumptam didicisset. *seruitudum

Quare dormienti, & non uigilanti costa subtracta sit. D

Augusti. lib 6. sup Gen. ca 6

Non sine causa dormienti quoque uiro potius quàm uigilanti detracta est costa, de qua mulier in adiutorium generationis uiro est formata: sed ut nullam in eo sensisse pœnam monstraretur, & diuinæ simul potentiæ opus mirabile ostenderetur, quæ hominis dormientis latus aperuit, nec eum tamen à quiete soporis excitauit. In quo etiam opere sacramentum Christi & ecclesiæ figuratum est: quia sicut mulier de latere uiri dormientis formata est, ita ecclesia ex sacramētis quæ de latere Christi in cruce dormientis profluxerūt, scilicet sanguine & aqua: quibus redimimur à pœnis, atq; abluimur à culpis.

De sacramēto hui⁹ operis.

Quod de illa costa sine extrinseco additamento facta fuit mulier per dei potentiam, sicut quinq; panes in se multiplicati sunt. E

Solet etiam quæri, utrum de illa costa sine adiectiōe rei extrinsecæ facta sit mulier: quod quibusdam non placuit. Cæterum si ad perficiendum corpus mulieris deus extrinsecum augmentum addidisset, maius illud esset quàm ipsa costa. Ideoq; potius de illo addito quàm de ipsa costa mulier facta deberet dici, de quo plures accepisset substantiæ partes. Restat ergo ut de sola ipsius costæ substantia sine omni extrinseco additamento per diuinam potentiam in semetipsa multiplicata, mulieris corpus factum dicatur: eo sane miraculo, quo postea de quinque panibus Iesu cælesti benedictione multiplicatis, quinque millia hominum satiata sunt. Illud etiam sciri oportet, quod cum angelorum ministerio facta sit mulieris formatio, non est eis tamen tribuenda creationis potentia. Angeli enim nullam possunt creare naturam, ergo nec formare costam in mulierem, nec carnis supplementum in locum costæ: non quod nihil agant ut aliquid creetur, sed non ideo creatores sunt, sicut nec agricolæ segetum uel arborum. Solus deus, id est, trinitas est creator. Facta est ergo fœmina à deo, etiam si costa ministrata sit per angelos.

Hugo vbi supra.

Iohā. 6. a Matth 13.

Aug. lib 9 sup Gen. cap. 15

Vtrum secundum superiores, an secundum inferiores causas ita illa facta sit mulier: id ē, an ratio seminalis id haberet ut ita fieret, an tantum ut ita fieri posset, sed ut sic fieret, in deo eēt causa. F

Sed quæritur, an ratio quam deus primis operibus concreauit, id haberet, ut secundum ipsam ex uirili latere fœminam fieri necesse foret, an hoc tantum ut fieri posset. Ad quod sciendum est, omnium rerum causas in deo ab æterno esse. Vt enim homo sic fieret uel equus & huiusmodi, in dei potentia & dispositione ab æterno fuit. Et hæ dicuntur primordiales causæ: quia istas aliæ non præcedunt, sed istæ alias, quæ sunt causæ causarum. Cumq; unum sit diuina potentia, dispositio siue uoluntas, & ideo una omnium *principalis causa, tamen propter effectus diuersos pluraliter dicit Augustinus causas primordiales omnium rerum in deo esse: inducens similitudinem artificis, in cuius dispositione est, qualis futura sit arca. Ita & in deo uniuscuiusque rei futuræ causa præcessit. In creaturis uero quarundam rerum, sed non omnium causæ sunt, ut ait Augustinus. Quia inseruit deus seminales rationes rebus, secundum quas alia ex aliis proueniunt: ut de hoc semine tale granum, de hac arbore talis fructus, & huiusmodi. Et hæ quoque dicuntur primordiales causæ, etsi non adeo proprie: quia habent ante se causam æternam, quæ proprie & uniuersaliter prima est. Illæ uero ad res aliquas dicuntur primæ, quæ scilicet ex eis proueniunt. Ideo etiam primordiales dicuntur, quia in prima rerum conditione rebus à deo insitæ sunt: & sicut creaturæ mutabiles sunt, ita & hæ causæ mutari possunt. Quæ autem in immutabili deo causa est, mutari non potest.

Aug. li. 6. Gen. lit. cap. 15. — *Aug. lib. 9. sup. Gene. cap. 17.* — *Idem ubi supra.* — *pri- mordialis*

Distinctio causarum & rerum perutilis, scilicet quod quædam in deo & in creaturis, quædam in deo tantum sunt G

Omnium ergo rerum causæ in deo sunt, sed quarundam causæ & in deo sunt & in creaturis, quarundam uero causæ in deo tantum sunt, & illarum rerum causæ dicuntur absconditæ in deo: quia ita est in diuina dispositione, ut hoc uel illud fiat, quod non est in seminali creaturæ ratione. Et illa quidem quæ secundum causam seminalem fiunt, dicũtur naturaliter fieri, quia ita cursus naturæ hominibus innotuit. Alia uero præter naturam, quorum causæ tantum sunt in deo. Hæc aũt dicit Augustinus esse illa quæ per gratiam fiunt, uel ad ea significanda non naturaliter, sed mirabiliter fiunt. Inter quæ mulieris facturam de costa uiri ponit, ita dicens: Vt mulierem ita fieri necesse foret, non in rebus conditum, sed in deo absconditum erat. Omnis *creaturæ cursus habet naturales leges. super hunc naturalem cursum creator habet apud se posse de omnibus facere aliud quàm eorum naturalis ratio habet, ut scilicet uirga arida repente floreat, fructum gignat: & in iuuentute sterilis fœmina, in senectute pariat: ut asina loquatur, & huiusmodi. Dedit autem naturis, ut ex his etiam hæc fieri possent, non ut in naturali motu haberent. Habet ergo deus in se absconditas quorundam futurorum causas, quas rebus conditis non inseruit: easq; implet non opere prouidentiæ quo naturæ subsistunt ut sint, sed quo illas administrat ut uoluerit, quas ut uoluit condidit. Omnium ergo quæ ad gratiam significandam non naturali motu rerum, sed mirabiliter facta sunt, absconditæ causæ in deo fuerunt: quorum unum erit, quòd mulier facta est de latere uiri dormientis. Non habuit prima rerum conditio ut fœmina sic fieret, sed ut fieri posset: ne contra causas quas deus uoluntarie instituit, mutabili uoluntate aliquid facere putaretur.

Aug. sup. Gen. lib. 9. c. 17. — *Num. 17. c. Gen. 21. a. Num. 22. c.* — *Aug. lib. 9. sup Ge. cap. 18* — *natura*

De anima mulieris quæ non est ex anima uiri, ut quidam putauerunt, dicentes animas esse ex traduce. H

Quemadmodum mulieris corpus de uiri corpore traductum fuit, ita putauerunt aliqui ipsius animam de uiri anima propagatam, & omnes animas præter primam de traduce esse sicut corpora. Alij autem putauerunt simul omnes animas ab initio creatas. Catholica autem ecclesia, nec simul, nec ex traduce factas esse animas docet: sed in corporibus per coitum seminatis atque formatis, infundi, & infundendo creari. Vnde in Ecclesiasticis dogmatibus: Animas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales *creaturas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit, neque in corporibus per coitum seminari, sicut Luciferiani, Cyrillus & quidam latinorum præsumptores affirmant. Sed dicimus corpus tantum per coniugij copulam seminari. Creationem uero animæ solum creatorem nosse, eiusq; iudicio corpus coagulari in uulua, & compingi atque formari: ac formato iam corpore, animam creari atque infundi: ut uiuat in utero homo ex anima constans & corpore,

Aug. li. 10. sup Gen. cap. 1. — *Aliorum opinio* — *Aug in li. de ecclesiasticis dogma. c. 14.* — *naturas*

Hierony. & egrediatur uiuus ex utero, plenus humana substantia. Hieronymus etiam anathematis uinculo illos condemnat, qui animas ex traduce dicunt, inducens autoritatem prophetæ: Psal. 32. c Qui finxit singulatim corda eorum. Hoc satis, inquit, innuit propheta quòd non ipsam de anima facit deus, sed singulatim animas de nihilo creat.

SVMMA DISTINCTIONIS XVIII.

IN duabus præcedentibus distinctionibus tractauit Magister de homine protoplasto, uideli cet uiro: hic agitur de fœmina prima, illius uxore. Et primo ostendit causam eius materialem, deinde causam efficiētem, quia à deo ex costa uiri formata est supnaturaliter seu miraculose. Et circa hoc mouet dubia aliqua, utpote cur deus non simul ꝑduxit utrūq;: & cur potius de costa uiri, quàm de alia parte corporis eius sit facta, cur item ex costa dormientis magis quàm uigilantis. Amplius circa hoc tāgit duas difficultates. Prima est, an de sola costa uiri formatum sit corpus mulieris, sine alterius materiæ additione. Secunda, an in costa uiri fuit ratio seminalis ad hoc quòd ex ea formaretur fœminæ corpus. Quocirca tangit distinctionem inter rationes primordiales & seminales, & inter effectus naturales ac miraculosos. Vltimo sciscitatur ac docet, quando & qualiter ꝑducta sit anima mulieris, imò & cæterorum, ac circa hoc excludit errores.

QVAESTIO I.

HIc quæritur primo, **Utrum ex sola costa uiri formatum et factum sit corpus primæ mulieris.** ¶ Videtur quòd non, quoniam costa illa non continebat totam substantiam corporis mulieris illius, ergo aliquid materiale est additum ei.

Arguitur pmo contra ỽitatē

2 ¶Secundo, in prima rerum institutione deus unūquodq; produxit prout suę conueniebat naturæ, Augustino super Genesim protestante: In rerum creatione non quæritur quid deus sua omnipotentia facere potuit, sed quid rerum natura sustinuit seu exegit. fœminā uero ex costa uiri produci, nō est naturale.

3 ¶Tertio, costa illa ad uiri integritatem pertinuit: ergo ea illi subtracta, mansit truncatus & imperfectus, Et quærit, in quo amborum costa illa resurget.

4 ¶Quarto, in cæteris animalibus perfectis prima indiuidua masculus & fœmina sunt simul producta, nō unum ex alio: ergo in humana specie cæteris nobiliori, sic fieri debuit.

5 ¶Quinto, in costa illa non potuit alia forma substātialis induci, nisi priori sublata, ergo costa illa corrupta fuit antequam ex ea mulier formaretur.

In oppositum. ¶In oppositum est scriptura.

Tho. Aq. ¶Ad hoc Thomas respondet: Secundum catholicos dubium nō est, quin mulier de costa uiri sit facta, quamuis Iudæi multa circa hoc fabulentur. Nō enim magis impossibile est omnipotenti, mulierem ex costa uiri formari, quàm uirum de limo terræ produci, cum utrunq; secundum naturam impossibile reputetur. Modum uero quo id factum est, diuersimode diuersi assignāt. Magister enim in textu & Hugo de sancto Victore, dicunt ex costa uiri corpus mulieris esse formatū sine additione alicuius seu nouæ materię creatione. Quod intelligibile non uidetur. Si etenim per multiplicationem materiæ dicant hoc factū, oportet multiplicationem hanc aut secundum quantitatem tantum attendi, aut secundum materiæ essentiam. Si primo modo, sic oportet ut eadem materia numero, quę primo stetit sub dimensionibus paruis, postmodum maiores dimensiones receperit. & hoc est rarefieri, ut quarto dicitur physicorum. sicq; corpus mulieris per rarefactionem esset formatum, quod est impossibile manifeste, quoniam sic corpus mulieris fuisset rarius aere. Si autem multiplicatio essentiam attingat materiæ, cum nil aliud sit multiplicari, quàm aliquid quod prius non fuit, fieri, oportet aliquid nūc esse sub forma corporis mulieris, quod prius sub forma costæ non fuit, quàm necessario est uel per cōuersionem alterius corporis in corp⁹ mulieris, cuius materia sub forma corporis mulieris permaneat: aut per hoc ꝙ aliquid materię sit de nouo creatum, & hoc eēt per additionem nouæ materię de nouo createę, aut aliunde acceptæ. Sic quoq; panum multiplicatio accipi potest. Potius tamen uidetur factum per additionem materiæ præexistētis, cū oīa simul eē creata saltem in materia, sancti communiter tradant. Veruntamē corpus mulieris non dicit̃ factum ex illo adiecto, quia adiectum illud non uenit in materiam mulieris nisi ꝑ costam uiri: quemadmodum menstruum dicit̃ materia embryonis, quamuis oporteat ex cibis acceptis corp⁹ embryonis augeri, ita & aqua mediante uino in corpus Christi transsubstantiatur, quamuis esset maior quantitas aquæ, dummodo uirtute uini fortioris posset absorberi. ¶ Et per hoc patet ad primū solutio.

Hugo de S. Victo.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ institutio naturaliū rerum dupliciter potest considerari. Primo, quantum ad modum fiendi: secundo, quantum ad proprietates consequentes res institutas. Modus autem fiendi in principio mundi naturalis esse non potuit, cum non præcesserint aliqua principia naturalia, quorum actiones & passiones sufficerent ad effectus naturaliter ꝑducendos. idcirco oportuit per diuinam supnaturalem uirtutem prima principia in naturis constitui, ut ꝙ corpus hominis formaret̃ ex terra, corpus mulieris ex costa, sicq; de alijs. Sed ꝓprietates consequentes naturas institutas, non sunt miraculo ascribendæ, ut ꝙ aquæ super cœlos miraculose consistant. ¶Ad tertium, ꝙ aliquid dicit̃ esse de ꝑfectione alterius dupliciter. Primo, quia requiritur ad esse indiuidui, sicq; costa illa non fuit de perfectione integritateq; uiri. Secūdo, quia exigit̃ ad conseruationem speciei, ꝓut semen dicit̃ supfluum respectu indiuidui, quod tamen necessarium est ad conseruationem speciei: & ita costa extitit de ꝑfectione Adæ, inquantum principium generis humani. Hinc costa illa resurget in Eua, cum sit de ꝑsonali integritate corporꝫ eius. Porro q̃d reseruat̃ & ordinat̃ ad conseruationem speciei, non solum sine dolore, sed etiam cum delectatione descindit̃: ideo sine afflictione Adæ, costa illa separabat̃ ab eo. Vel dici potest, ꝙ diuina uirtute hoc accidit ꝙ dolorem nō sensit.

¶Ad quartum satis respondet̃ in litera. Hæc Thomas in Scripto.

¶Præterea in prima parte, quæstione nonagesima secunda: Conueniens, inquit, fuit in prima rerū institutione, mulierem formari ex uiro magis, quàm in animalibus alijs. Primo, ut in hoc quædam dignitas primo homini seruaretur, quatenus sicut deus est prin-

cipium totius uniuersi, sic primus homo esset principium totius generis humani. Secundo, ut mulierem tanquam ex se sumptam magis diligeret, & ei fidelius adhæreret. Tertio, quia (ut octauo dicit ethicorũ) in genere humano uir & uxor conueniunt non solũ ad generandum, sed etiam in releuamen curæ domesticæ ac mutuę prouisionis, in quibus quædam aptius fiũt p mulierem, in quibus tamen uir caput est mulieris. idcirco ex uiro tanquam ex suo principio est formata. Quarta est ratio sacramentalis. Figurat̃ enim p hoc, q ecclesia à CHRISTO sumit exordium. Vnde Apostolus: Sacramentum hoc magnum est. Ego autẽ dico in CHRISTO & in ecclesia.

Philosop.

Ephe. 5.

¶Conuenienter demũ facta est Eua de costa Adæ. Primo, ad significandum q inter uirum & mulierem debet esse socialis coniunctio, atque q mulier non debet uiro dominari, neq ab eo contemni. Ideo non est facta de capite aut pedibus uiri. Secundo, ꝓpter sacramentũ: qa de latere CHRISTI dormiẽtis in cruce fluxerũt sacramenta, uidelicet sanguis & aqua, quibus ecclesia est formata. Fuit quoq corpus Euæ immediate à deo formatum. Naturalis quippe generatio cuiuslibet speciei, est ex determinata materia. Materia uero ex qua homo naturaliter generat̃, est semen humanum, nec ex alia potest materia naturaliter generari. Verũ solus deus qui est institutor naturæ, potest pręter ordinem naturalem res ipsas ꝓducere. ideo sicut ipse solus potuit uirum de limo terræ formare, ita & mulierem de costa Adæ. Atq ut nono super Genesim loqtur Augustinus, quod ministerium angeli deo exhibuerunt in formatione mulieris, ignotũ est nobis. Hæc Thomas in Summa.

Eua cur ex viri costa sit formata.

Johan. 19

Augusti.

¶Vnde sup Iohannem asserit Augustinus, q deus misit soporem in Adam, & tulit unam de costis eius, non ideo ne ipse Adam in abstractione costæ doleret. Quis ẽm sic dormit, ut ei non euigilanti ossa euellant? An ideo Adam non sensit, quoniã deus auulsit? Potuit ergo & uigilanti sine ipsius dolore auellere. Sed ideo misit soporem in Adam, ad præfigurandum q sicut de costa dormiẽtis formata est fœmina, ita de latere CHRISTI iam dormientis in cruce emanarent ecclesiæ sacramenta, quibus formatur ecclesia. Vnus ẽm militum latus eius lancea apuit &c.

Costa cur dormienti auulsa.

Johã. 19.

¶Insup Petrus: Quamuis, ait, sapientia dei appareat in ꝓductione omnium rerũ, excellentius tamen declarat̃ in constitutione rationalium creaturarũ. Hinc quamuis sexus hominibus & bestijs sit communis, in hominibus tamen est dignior ob eminentiam animæ rationalis. Ideo congruebat differentem esse modum formationis eorum. Nempe in sexu humano ex superaddita ratione, est tripliciter addita comparationis differentia. Vna ad deum efficientem, secunda ad genus humanum ex se ꝓducendum, tertia ad se inuicem, scilicet uiri ad mulierem, & econuerso. Prima est, quoniam solus homo inter animalia est dei imago, ad quod insinuandum, uoluit deus q sicut ab ipso est emanatio uniuersorũ, ita ex primo homine esset cũctorũ processio hominum. Secunda est, quoniam indiuidua speciei humanæ non solum confœderant̃ fœdere naturę, sed & amicitiæ: idcirco ut omnes maiori amicitia colligent̃, uoluit deus ut omnes ex uno ꝓcederent homine. Tertia est, quia in homine solo sexus uirilis atq fœmineus miscent̃ secundum matrimonij legem. idcirco legem matrimonij exprimi decuit in ipsorũ formatione, in qua lege principalitas regiminis est in uiro: ideo mulier est formata ex eo. sed penes utrunque est æqualitas obligationis, quantum ad actum coniugalem, ideo mulier facta est de latere uiri: & quia à uiro firmitatem sortit̃, facta est de osse illius. Immisit quoque dominus soporem contemplationis in Adam, ut eum supnaturaliter erudiret de horum significatione, quoniam exercitium sensuum à contemplatione impedit hominem. Hinc ad se reuersus, mox dixit: Hoc nunc os &c. Hæc Petrus.

Petrus.

¶Idem Richardus, & addit: In coniugio magnum est sacramẽtum, id est, sacrum signum unionis animæ cum deo, & humanitatis cum uerbo æterno, ecclesiæ quoq cum CHRISTO. Dicunt etiam Petrus, Richardus & alij quidam, q secũdum quosdam corpus Euæ factum est de sola costa Adæ, supnaturaliter multiplicata uirtute diuina, sicut de pane fit corpus Christi. Richard⁹

¶Ait item Albertus: Costa os durũ est, non habens medullam. Ideo dicit Isidorus libro etymologiarum capitulo decimo: Deus fecit homini uigintiquatuor costas, tanquam totidem radios semicirculares, de spina dorsi contra seinuicem procedentes ad uiscerũ munimentum. cumq mulier formanda fuit de uiro, sapienter oportuit q ex ea uiri parte formaret̃, in qua potissima est adiutorij uirtus & ratio ęqualitatis. Hoc autem est latus, quia in latere dextro est uirtus ex qua est motus, & in sinistro est uirtus p quam regyratio fit uirtutis motiuæ in dexterum, ut iterum moueat. Secunda ratio est, qa cor nulla corporis membra æqualiter respicit nisi duo latera. situs etenim cordis est in sinistro. Ventriculum autem maiorem aptum porrigit in dextrum. idcirco in partem dexteri lateris magis exufflat spm̃ & calorem, quàm in sinistrum. Hinc partes laterum uicinius referunt̃ ad cor, quàm alia mẽbra. ideo cum mulier facta sit non ut subijcienda ancillariter, sed ut diligenda socialiter in ædificationem domus quæ consistit in pueris atque familia, ideo potissime facta est de latere uiri. Et formatum est corp⁹ eius in instanti diuina uirtute, quod à deo duntaxat fieri potuit. Angeli tamẽ ministrauerunt exhibuerũtq costam ad formandum ex ea. Non autem producunt effectum, nisi semina rerum colligendo & adhibendo, quod instantanee fieri neqt, quamuis fiat uelocius quàm per naturam. Albertus

¶Si præterea quærat̃, cur deus pro costa suppleuit carnem, & non potius os seu costam: dicendum quòd opera dei ad instructionem sunt futurorum. hinc dixerunt antiq q mulier ex complexione mollis ac fragilis, facta est ex osse uiri, ut sciat se à uiro debere accipere disciplinam continentiæ ac uirtutis. Caro autem suppleta ẽ, & non os, ut uir sciat se à muliere debere accipere emollitionem ad pietatem, seueritatisq relaxationem ad coniugem, tanquam ad infirmius uasculũ. Veruntamen caro illa suppleta est in uiro, in figura & fortitudine costæ, quæ & usum costæ accepit in uiscerum defensione. Hæc Albertus. Costę loc⁹ cur carne supple tus est, nõ osse.

¶Qui etiã commendat ac seqtur responsionẽ Magistri, dicentis quòd sine additamento extrinseci factum est corpus mulieris ex costa uiri. Verum circa hæc oritur quæstio, qa si costa illa fuit in uiro non ad eius pertinens personalem integritatem, sed ut in principio speciei, uidetur q caro pro ea suppleta, non sit in costam mutata.

¶Pręinductis etiam consonat Bonauentura, cuius responsionem compendiose expressit Petrus. Et addit Bonauentura, quòd non ex sola costa Adæ sumli li Bonauen.

ptum & factum est corpus Euę, sed & aliqua pars carnis ex carne Adę assumpta est & ędificata in carnem corporis mulieris. Ad quod innuendū asseruit Adā: hoc nūc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Omnium uero prætactorum dicta doctorum, in Scripto excellentissimi irrefragabilisq; docturis Alexandri habent, qui & alia multa circa hæc sciscitat ac scribit.

Durādus ¶Postremo Durādus hic refert: Triplex opinio est de isto, utrum de costa Adæ facta sit mulier sine additione. Vna, q non solum uirtute diuina, imò etiā uirtute naturæ potest de paruo fieri magnum, absq; rarefactione & additione materiæ. Quod declarant ex suppositionibus tribus. Prima est, q in omnibus rebus naturalibus dare est minimum secundum materiam,

Philosop. ut minimam carnem, ut primo physicorum habet. Secunda est, quòd elementa alternatim ex inuicem generantur. Tertia, quòd superiora generant ex inferioribus secūdum multiplicem analogiam. Itaq; ex uno pugillo terræ fiunt decem pugilli aquæ, sicq; ulterius, ut secūdo de generatiōe habet. Ex his ita arguit: Vnū minimum aeris potest conuerti in aquam ex suppositione secunda, Aut ergo cōuertitur in minimū aquæ, aut in minus minimo. Non in minus minimo, cum illud nō sit dabile: ergo cōuertitur in minimam aquam. Sed ex uno minimo aquæ possunt decem fieri minima aeris, & hoc absq; additione materię & rarefactione: quoniam æque rarum est minimum aeris, quod primo cōuertitur in minimum aquæ, sicut decem minima aeris, in quæ minimum aquæ conuersum est. Verum ratio ista non ualet. Quamuis enim in naturalibus dare sit minimum, hoc tamen intelligendum est de minimo separato per se existente, ita quòd in minori non saluaretur species rei. minimum autem toti coniunctum, non est dare. Cum ergo dicitur quòd minimum aeris conuertitur in minimū aquæ, aut in minus minimo illo: dicendū quòd conuertitur in aquā & in minus secundū decuplū minimo separabili. Illud tamen minus est coniunctū, non separatū. In minus em̄ separatū non potest cōuerti, quia nec illud potest esse: sed bene potest conuerti in coniunctū minus minimo separato, qm̄ in coniunctis non est minimū dare. Et si illud coniunctū minus minimo separato conuerteretur rursus in aerē, conuerteretur in decem partes aeris coniunctas, quę non efficerent nisi unū minimū aeris separatū, & non decē minima separata, ut isti putant: & ita non fieret aer magnus ex paruo, sed æqualis ex ęquali. Alia opinio est, quòd nec opere naturę, nec uirtute diuina potest fieri magnū de paruo, nec fieri potuit corpus Euæ ex costa Adæ sine rarefactione uel additione materiæ. quod probāt, ut supra in Thoma. Quā opinionē non reprobo, nihilominus tenentes mediā uiā, dicunt quòd deus potest facere magnū de paruo sine rarefactione & additione materiæ. Deus nanq; facere potest quicquid est in potentia materiæ non solū naturali, sed etiā obedientiali. Sed quælibet materia quantū est de se, ē æqualiter in potētia ad magnū & paruū, ad rarū & densum. materia nāq; secundū se non est æqualis aut quanta, imò ē in potentia ad quantitatē & qualitatē secundum quālibet earū differentiā. hinc si materia montis magni atq; materia lapidis parui, per intellectū separarentur ab omni forma substātiali & quantitate, nulla erit differentia inter eas, quantū ad susceptionē magnitudinis & paruitatis, rarefactionis & densitatis. idcirco æqualis magnitudo & densitas pōt utriq; induci. ¶Tertia & medio modo se habens opinio est, quòd uirtute naturali istud fieri nequeat, sed diuina. Hæc Durādus.

¶Quæ recitatiue commemoro. & si rite pēsentur, positio sancti Thomæ rationabilior esse uidetur. Qui tamen euidenter non negat, quin diuina & supernaturali id fieri ualeat potestate.

QVAESTIO .II.

SEcūdo quæritur, an omnium rerum quæ fiunt aut generantur, sint ponendæ in materia rationes seminales. ¶Quocirca multa occurrūt discutiēda, uidelicet quid sint huiusmodi rationes seminales, & utrū sint idē q rationes causales, radicales & naturales, seu primordiales aut exemplares. Et rursum, an rationes seminales, sint ipsæ inchoationes formarū: hoc ē, an formæ naturales generabiliū sint in materia inchoatæ, & quid sit inchoatio illa seu forma sic inchoata. Hæc est una pręcipuarū difficultatū in philosophia, in qua etiā magni theologi diuersimode sentiunt. ideo immorari oportet perscrutationi istorum.

¶Videtur q rōnes seminales non sint in materia statuendæ. Ratio em̄ dicit quid spirituale, materia uero corporeitatis est fundamētum.

¶Secundo, res dupliciter & in duobus habet esse, 2
uidelicet in intellectu & in ppria subsistentia, existentia seu natura. & esse in intellectu, est ratio rei. ergo rationes seminales non in materia, sed in mente sunt collocandæ.

¶Tertio, materia est pura potentia secundū se sumpta, quod de potentia passiua accipitur. In pura autē 3
potentia non est rō seminalis eorū quæ fiunt ex ea, cū semen sit actiuū principiū.

¶Quarto, om̄e ens est substātia uel accidens. quæritur ergo quid realiter sit rō seminalis. Non em̄ uide 4
tur esse substātia. Aut em̄ esset ipsa materia quod nullus admittit, aut forma quod non apparet, cum forma substantialis non recipiat magis & minus: nec in materia sunt plures formæ substātiales, nec formarū latitatio Anaxagorica est ponenda, ut Aristot. pbat.

¶Veruntamen super Genesim quarto asserit Augustinus: Om̄is iste usitatissim⁹ naturæ cursus, quasdā naturales habet leges quibus progreditur. Vnde apparet q rōnes seminales sint naturales leges, & ita uidentur esse accidentales dispositiōes & pprietates. Sed cōtrariū huius uidetur ex eo, quod rursus super Genesim loquitur Augustinus, quod & supra distinctione septima continetur. Ista quippe originaliter ac primordialiter in quadā elemētorum textura iā cuncta creata sunt, atq; acceptis opportunitatibus prodeunt. Talis autē textura uidetur non aliud esse, quàm ipsęmet rerū essentię inchoatę, ac ipsi materię radicalit concreatę.

¶Iterum, quarto sup Genesim disseruit Augustinus: Omnia hęc ex illis insitis rōnibus, q̄s tāq̄ seminaliter in mundo sparsit, prodierunt. Ergo rō causalis & ratio seminalis sunt idem in re.

¶Deniq; libro de trinitate Augustinus fatet: Omnium quippe rerum quę corporaliter uisibiliterq; nascūtur, occulta quędā semina in corporeis mundi huius elemētis latēt. Ipse nāq; creator uniuersorum, creator ē inuisibiliū seminum: quia quęcunq; nascēdo ad nostros prodeunt oculos, ex occultis illis seminibus sumunt progrediēdi primordia, ac debitę magnitudinis incrementa, & figurarum siue formarum distinctiones. Ex quibus elicitur, q rōnes istæ seminales sunt originales & causales rerum radices, & quasi immedi

ati ac proprij quidam effectus, ac emanationes ideali- um exemplarium atq; simpliciter primordialium rati onum mentis diuinæ: & uidentur realiter esse formæ in materia inchoatæ, cum aliud nihil in materia uide- atur posse assignari, imo nec fingi, quod sit omnium horum nascentium causa ita intrinseca, radicalis, fon- tana & quasi coëlementaris.

Albertus. ¶ Ad hæc respondet Albertus: Quemadmodũ ait glossa Genesis primo super illud, In principio creauit deus cælum & terram, deus quatuor modis operatur. Primo, in uerbo ęterno, in quo oĩa æternaliter præ- finita sunt, disposita & præuisa. Secundo, in materia & forma, iuxta illud Ecclesiastici: Qui uiuit in ęternum, creauit omnia simul. Tertio, in operibus sex dierũ no uas creaturas distinxit. Quarto, ex primordialibus se- minibus non incognitæ oriuntur naturæ, & natæ ne pereant, sæpius reparantur seu reformantur. Sic qua- tuor sunt rationes causales, quæ sub eisdem differẽtijs exprimuntur. Rationes nanq; quæ sunt in uerbo æter no simpliciter, primordiales & exemplares uocant, in quibus omnia æternaliter præluxerunt, in quibus prę definitum est, quid, quãdo, ubi, & qualiter ad esse per ueniat unumquodq;. Illæ etenim ab æterno sunt, & in illis primo orditus est deus quicquid in operibus natu ræ & gratiæ ac gloriæ naturaliter aut supernaturali- rer operatur. ¶ De secundo modo scribit Augustinus super illud Geneseos. Et oĩe uirgultũ agri anteq̃ ori ret in terra: Intelligitur terra causaliter produxisse her bam & lignum, id ẽ, uirtutem producendi accepisse, in qua tanquã in radice facta erant, quæ per tempora erãt futura. Fecit ergo ea de^s anteq̃ eẽnt ſm formalita tem materiæ, quæ cõsequenter erãt executiue formã- da. Et istæ rationes quas deus sic indidit materię qua- tuor elementorum, secundum Augustinum radica- les uocantur, quoniam aliæ, scilicet rationes semina- les radicantur in eis, nec uocantur primordiales sim- pliciter, sed secundum quid, utpote quo ad rationes seminales sequentes. Tertiæ sunt rationes distin- ctiuæ & ornatiuæ, per quas unumquodq; distinctio- nem sortitur, atq; ad suum locum & actum mouetur. Quarto modo dicuntur rationes seminales, quas indi dit naturæ ut ex similibus similia ualeat procreare, cũ dixit: Producat terra herbam uirentem. Et cum dixit hominibus ac iumẽtis, Crescite & multiplicamini &c. Rationesq; istę sunt aliquo modo efficientes in uirtu te primi principij, nec sunt primordiales nisi quo ad ea quę oriuntur ex eis. Veruntamen ante has tres ratio- nes, uidelicet ante rationes radicales & distinctiuas ac seminales, insunt omni naturę creatę rationes obedi- entiales, secũdum quas (ut Augustinus testatur) nihil iustius, nihil rationabilius, quàm ut oĩs creatura suo obediat creatori in omni quod ipse uoluerit. Quę ra- tiones quamuis obedientialiter sint in creatura, cau- saliter tamen sunt in creatore: quoniam solo creato- re causante deducuntur in actum. Deniq; præfatę ra- tiones realiter coincidere possunt, sed differunt ratiõe formali, & respectu diuersorum nomina sortiuntur di uersa. Sed ad ea quę miraculose & supernaturaliter fi unt, non sunt proprie in materia rationes seminales, sed obedientiales. Sunt itaq; rationes simpliciter pri- mordiales & ideales, quę sunt in uerbo ęterno: & sunt rationes originales, primitus inditę mundo. sunt quo que rationes obedientiales, quę sunt in creatura, pro- ut secundum rationem debiti ad creatorem refertur. sunt item rationes radicales, secundum quas elemen tata omnia radicãtur in rationibus uirtutũ elemento rum. Et sunt rationes naturales quę è principio intrin seco, quod est natura, faciunt pullulare consimile. Sũt etiam rõnes causales, secũdum quas tã ex causa super- naturali quę deus ẽ, quàm ex inferioribus & naturali bus causis rõnabiliter, pcedunt causata.

¶ Prętereà possibilitates seu habilitates rerum con siderari queunt dupliciter. Primo, penes primã radicẽ possibilitatis obediẽtię, secũdum quã unicuiq; rei crea tę inest, non ut ex ea fiat, sed ut ex ea fieri possit quic- quid deus uoluerit. Sicq; possibilitas tã ad consuetum cursum naturę, quàm ad miracula in principio condi tionis inserta est materię naturali. Potest etiam consi derari secundum potẽtiam ad actũ relatã uirtute edu centis potentiã ad actum, quę uirtus secũdum causa- les rõnes causę efficientis determinatur. & sic quod cõ sueto cursu naturę fit, materię naturali est insitũ. Qđ autem miraculose fit, in dispositione ac omnipotẽtia dei absconditum est. Disposuit etenim ab ęterno in uerbo sibi coęterno, quid, ex quo, & quãdo aliqđ tali um faceret: contra quã dispositionem, ut dicit Augu- stinus, nil unquã fecit aut faciet. Itaq; potẽtię seu uirtu tes uel rõnes ad miracula nõ sunt materię inditę nisi per obediẽtialem potẽtiã. Postremo, oẽs potẽtię siue sint seminales, siue secundum rõnes causales ad cau- sam, quę sup naturã est, siue secũdum rationes obediẽ tiales creaturę ad creatorem, ab exordio creationis si- mul sunt insitę materię à creatore. Et quãuis potentię illę sint gñe una, diuersę tamẽ sunt specie. Potẽtię nãq; pręsertim passiuę, determinãtur p actus, ut scđo de ani ma dicitur. Conformiť potẽtia obediẽtialis est una & plures. Porro semẽ se habet & in rõne causę materia- lis ad actum dispositę, atq; in rõne causę efficiẽtis, & in rõne formę per uirtutem formatiuam, quę est in ea. Hęc Albertus in Scripto. Augusti. Philosop.

¶ Porro in libro de coęquęuis, tractatu de materia, breuiť de his aliqua tangit, quę infra poterunt tangi. In libro quoq; de homine circa finẽ: Scđm Augustinũ, inquit, tria inueniuntur differẽtia scđm rationẽ, uideli- cet causæ seminales, rationes causales, & causæ simpli citer. Et causæ seminales proprie referuntur ad natu ram seminãtem, siue in generatione uniuoca, siue in generatione æquiuoca, siue in generatione per putre factionem. Rationes uero causales sunt simplices, & sunt in materia quo ad ea quæ ad aliquem finem rati onis educũtur de illa operatione intrinseca, scilicet na turali, aut extrinseca, ut arte seu uolũtate diuina. Cau sæ autem simpliciter, sunt materialis causa, formalis, ef ficiens & finalis, Augustinus tamen interdum ponit unum istorum pro alio, & asserit hæc esse inserta seu indita & concreata materiæ. Denique in commenta- rio suo super librum de causis, hinc inde insinuat for- mas naturales educibiles esse in materia inchoatas, & habere ibi esse formale formabile, quod est quasi esse confusum, incompletum seu indeterminatum, quem admodum species seu differentiæ habent in genere eẽ formale formabile indistinctum, ut rationale & irrati onale in animali. Augusti. Augusti.

¶ Præterea, Vdalricus in his Alberto consentiens, multa de his scribit in Summa sua libro quarto, satis obscure & prolixe tractans de his, quod tamen plane & breuiter exprimi potuit. Itaq; uerbis sæpe reitera- tis euoluit, qualiter forma aliter habet esse in lumine primæ causæ, in qua per esse ideale relucet, & in lumi- nibus intelligentiarum, quæ per suorum orbium mo- Vdalric.

Marginalia (left column): Albertus. — Deus q̃tu o^r modis operatur. Eccl. 18 — Augu. Gene. 2. — Augu. — Augusti.

tes formas educunt, & in materia in qua recepta est. Ponit autem inchoationem formarum, sicut Albertus, asserens formas in materia inchoatas, & esse ibi in potentia habituali formali, & in habitu quodam formabili. Quædam, inquit, formæ sunt causæ atque principia, ut omnes formæ naturales, quæ de potētia educuntur materiæ. Et hæ habent triplex esse, uidelicet esse priuationis, cum sint in materia potentia confusa habituali. secundo habent esse cuiusdam fieri, ut dum sunt in motu egressus potentię, sicq; habent rationem principij. Tertio habent esse quietum & perfectum in termino motus, & ita sunt causæ esse compositi. Hinc secundum Platonem materia transsumptiue dicitur

Plato. mater, quoniam præconcepit in se formam, quæ quasi pariendo producitur, quando ex ipsa de potentia ad actum educitur. Quod autem materia potentia habitus confusi habeat in se formam secūdum esse in cōpletum, probatur per hoc, quod in generatione rei ex materia uel tota forma est in materia: sed propter dispositiones contrarias non apparet, ita quod efficiens causa non mouet ad formam, sed tantum remouet à materia contrarias dispositiones, ut forma effulgeat, uel tota forma est ab extra à datore formarum, ita q̄ totum opus naturæ non est nisi præparatio materiæ ad formam recipiendam, uel forma est partim ab intra, & partim ab extra. Primum est falsum: quia ut ꝓbat

Philosop. bat philosophus, sic generatio non esset nisi alteratio, ita quod forma latens egrederet̄ in publicum, quodlibet quoque esset in quolibet. Secundum fuit Platonis positio, & uidetur interdum Auicenna ei consentire: non tamen consentit, quia loquendo de principijs corporis, ponit tria principia sicut philosophus. Attamen à quocunque dicatur, falsum esse probatur. Aut enim dicere oporteret quod forma de essentia materiæ educatur, ut dicunt qui materiam & formam dicūt esse unam essentiam: quod falsum est, cum sint primo diuersa, nec actus & eius potentia sunt idem realiter. Aut dicere oportebit, quod forma ex nihilo suæ essentiæ in materiam inducatur luce datoris formarum. sicq; ex nihilo aliquid fieret secundum naturam, quod est contra communem animi conceptionem apud omnes philosophos, nec compositum fieret per se, sed per accidens: quoniam actus datoris formarum non terminatur ad esse compositi per se, sed in existētia formæ. nec ipsum compositum esset unum, cum ista sint duo agentia non coniuncta, utpote intelligētia seu dator formæ, & natura quæ dispositiones causat materiæ, taliumq; duorum agentiū non potest esse terminus unus, quę omnia impossibilia sunt. Ergo tertium membrum est uerum. Vel igit̄ illud intelligit̄ de essentia formę tantum, uel de forma secundum duo, quæ sunt in ipsa, uidelicet essentia & esse. Non potest dici primo modo, quoniam forma ē simplex essentia, quæ partē & partem non habet. Ergo secundus sensus est uerus, quod scilicet forma est in materia per essentiam, secundum esse imperfectum & confusum atq; potētiale, & ipsa eadem numero est ab extra secundum esse suum actuale determinatum & perfectum per uirtutem formatiuā agentis immissam materiæ, quā tāgit agens, quemadmodum semen masculi mouet sanguinem menstruum. Cumq; utrunq; prædictorum dicat totam formā, quāuis non totaliter, hinc q̄dam sub eodem sensu dicunt, quod non sit formę pars ab intus, & pars ab agēte, sed quod tota forma est ab intus, & tota ē ab extra scd̄m eē diuersum. Hæc Vdalricus.

¶ Qui in tribus pluribusve capitulis loquendo de his, uidetur propemodum quasi Platonicus factus, affirmās Platonem de his multa uera scripsisse: nec Aristotelem reprehendisse sensum aut mentē Platonis, sed uerba & modū loquēdi, quia sub tegumentis metaphorarū in naturalibus est locutus. Fatet̄ quoq; doctrinam istā de formarū essentia, distinctione & ꝓductione, non posse plene exponi, nisi ad Platonicorū dogmata recurrēdo. Dionys.

¶ At uero Thomas in his aliter sentiēs: Emanatio, inq̄t, creaturarū à deo, est sicut exitꝰ artificiatorū à suo artifice. Hinc sicut ab arte artificis effluunt formæ artificiales in materiā, sic ab ideis mētis diuinæ fluūt oēs formæ & uirtutes naturales. Sed q̄a scd̄m beatum Dionysium secundo de nominibus diuinis capitulo, perfectiōes causarū pręexcellenter insunt causis, potissime primæ causæ, formæ receptæ in materia, nō adæquāt perfectionē idealium rationum mentis æternæ. Ideo manet in deo uirtus aliter operādi circa creata, q̄bus non est creatoris omnipotentia alligata. Conformiē in potestate est dei aliquid posse creatis addere, subtrahere & mutare. Veruntamen in duobus differt operatio creatoris ab operatione creati artificis. Primo, ex parte materiæ: quia cum artifex materiā non ꝓducat, sed ex præiacente materia operetur, non confert materiæ potentiam recipiendi formas quas materiæ influit. Verum deus omnium autor non solum contulit rebus uirtutes naturales ac formas, imò etiam potentiam recipiendi id quod ipse in materia facere ualet. Secundo, ex parte formæ, quoniam formę quas artifex introducit, non producunt similes sibi. Nam lectus putrescens non pullulat in lectum, sed in plantā. Formæ autem naturales producere sibi similes queunt. hinc proprietatem seminis habent, & seminales possunt uocari. Formæ itaq; rerum prout in arte diuina & increata cōsistunt, primordiales uocantur. potentia uero indita rebus ad recipiendum quod diuina disponit uolūtas, nominātur à quibusdam rationes obedientiales, ex quibus inest naturæ, ut ex ea fieri queat quod uoluerit deus. Ipsæ autem uirtutes in materia positę, per quas naturales fiunt effectus, rationes seminales dicuntur. Verum quid in re sint rationes hę seminales, à diuersis diuersimode assignatur. Quidam nanq; affirmant quod forma speciei non recipitur in materia, nisi mediante generis forma, intantum ut sit alia numero forma, per quam ignis est ignis, & per quam est corpus. sicq; formam illam generalem, & incompletam, rationem seminalem appellāt: quia per talem formam generalem, inest materiæ inclinatio ad formas specificas. Quod esse non potest, cum supra probatum sit plures formas substātiales in eodem simul esse non posse. Hinc alij dicunt, quod cum omnes formæ (secundum philosophum) de potentia materiæ educantur, oportet in materia ipsas præexistere formas secundum quandam inchoationem. & quia non sunt in esse suo perfecto, non habent uirtutem agendi completam, hinc nec exire ualent in actum, nisi sit agens exterius, quod formam incompletam excitet ad agendum, quatenus cooperetur exteriori agenti. aliâs non esset generatio naturalis, sed uiolenta: quia ut tertio dicitur Ethicorum, Violētum est, cuius principium est ab extra non conferente uim passo. Has igitur uirtutes & formas incompletas nuncupāt rationes seminales, quoniam sunt secundum esse incompletum in materia, sicut uirtus formatiua in semine.

Margin notes (right): Tho. St. — Dionys. — Creatoris operatio differt ab operatione artificis. — Rōnes seminales quid sint. — Philoso. — Philos.

Sed hoc non uidetur uerum. nam quãuis formæ educantur de potentia materiæ, illa tamen potentia non est actiua, sed passiua duntaxat. Quemadmodum etenim Commentator ait physicorum decimooctauo, in motu locali oportet aliud esse mouẽs, & aliud motum. similiter in motu alterationis, ut dum corpus sanatur, naturaliter cor est sanans, & alia membra sanata. Hinc sicut corpora simplicia non dicimus à seipsis mota secundum locum, quoniã ignis diuidi nequit in mouens & motum: sic quoque non potest esse alteratum ex se, quasi aliqua potentia existens in materia, aliquo modo in ipsam agat materiam in qua est, ipsam educendo in actum. Vtrunque uero contingit in animatis, quia sunt mota secundum locum ex se, & etiam alterata: idcirco in alijs rebus sumi non potest ratio seminalis, sicut in animatis. Nec tamen sequitur, si in materia est potentia tãtum passiua, quod non sit generatio naturalis: quia materia coadiuuat ad generationem non agendo, sed inquantum est habilis ad recipiendum huiusmodi actionem: quæ habilitas appetitus materiæ nominatur, & inchoatio formæ. Nõ enim eodem modo omnes motus dicuntur naturales, ut secundo physicorũ & primo cæli loquitur commentator: sed quidam, propter principium actiuum intus existens, ut motus localis grauium ac leuium: quidam, propter principium passiuum, quod est secundum potentiã ab agente naturali natum in actum educi, sicut in generatione & alteratione simplicium corporum. Vnde & natura in materiam ac formam diuiditur. Hinc concedo quod in materia nulla potentia actiua est, sed tantum passiua, atque quod rationes seminales dicuntur uirtutes actiuæ completæ in natura cum proprijs passiuis, ut calor & frigus, & forma ignis & uirtus. Dicũturq́ seminales, non propter imperfectum esse quod habeant, sed quia indiuiduis rerum primis primo creatis, collatæ sunt per opera sex dierum, quatenus ex eis tanquam ex quibusdam seminibus producerentur & multiplicarentur res naturales. Hinc huiusmodi uirtutes actiuæ in natura dicuntur rationes, non quod sint in materia per modum intentionis, sed quia ab arte producuntur diuina, & manet in eis ordo ac directio intellectus diuini, sicut in re artificiata manet directio artificis in finem determinatum. Rationes etiam seminales dicuntur materiæ inditæ, non quod præexistant in materia ante aduentum formæ completæ, quasi pertinentes ad essentiã formæ, uel ad rationem eius, secundum quod est in materia, sed per modum quo etiam formę completæ in materia esse dicuntur. Sub rationibus quoque seminalibus comprehenduntur tam uirtutes actiuæ quàm passiuæ, quæ per agentia naturalia perfici possunt, sicut & in generatione animalis semen extento nomine non solum dicit̃ sperma, sed etiam mẽstruum. Hæc Thomas in Scripto.

Auerrois

Philosop.

Motus dicitur naturalis non vno mõ.

arti. 2.

Philosop.

¶ Insup in prima parte, quæstione 115. Denominationes, ait, fieri cõsueuerunt à pfectiori, ut ferť secundo de anima. In tota aũt natura corporea perfectiora sunt corpora uiua. hinc nomẽ naturæ trãslatum est à uiuẽtibus ad oẽs res naturales. Nã & nomẽ naturę, ut quinto metaphysicæ dicit̃, primo impositum fuit ad significãdum gñationẽ uiuẽtium, quæ natiuitas appellat̃. Cumq́ uiuẽtia gñentur ex cõiuncto principio, ut pomũ ex arbore, ples ex matre, cõsequẽter tractũ est nomẽ naturę ad oĩe principiũ motus, q̃d est in eo q̃d mouet̃. Principia aũt actiua & passiua gñatiõis uiuẽtium, sunt semina, ex qbus uiuẽtia gñant̃: ideo Augustinus oẽs uirtutes actiuas & passiuas, quæ sunt principia generationis & motuum naturalium rerum, rõnes nominat seminales. Hæ uirtutes primo considerãtur, ut sunt in deo scdm rõnes ideales: secũdo, ut sunt in elementis mundi, in quibus simul à principio mundi productæ sunt, ut in uniuersalibus causis: ac deinde tertio, secundum temporum successiones producunt̃ in hac plãta, & in hoc animali tanquã in particularib⁹ causis, quarto sunt in seminibus, quæ ex animalib⁹ & plãtis producunt̃, quæ denuo cõparãtur ad alios particulares effectus, sicut primordiales causæ ad primos effectus productos. Hæc in Summa.

Augu.

¶ Præterea in Summa contra gentiles libro secundo capi. 42. probat, ꝙ prima formarũ productio & inductio in materiã, non fit nisi à deo. Primo, nã oĩe q̃d fit, ad hoc fit ut sit, cum fieri sit uia ad esse. sic ergo unicuiq́ creato cõuenit fieri, sicut sibi cõuenit esse: esse aũt non conuenit formæ tm̃, nec materiæ tm̃, sed composito. materia nãq́ non est nisi in potentia, forma uero est qua aliquid est. Solius ergo compositi est, proprie esse & fieri, non materiæ præter formam. Non ergo est aliud agens creãs materiã solã, & aliud formã inducens. ¶ Amplius, prima formarũ inductio non potest eẽ ab aliquo agente per motum tm̃. oĩs enim motus ad formã, est ex forma determinata in formã determinatã. cumq́ materia eẽ non ualeat sine omni forma, præsupponit̃ aliq̃ forma in materia. sed omne agẽs ad formã solã materialẽ, oportet eẽ agẽs ꝑ motum. Cum eñ formæ materiales non sint per se subsistẽtes, sed earũ esse sit inesse materię, nõ possunt produci in eẽ, nisi uel per creationem totius compositi, uel ꝑ trãsmutatiõem materię ad talẽ uel talẽ formã. Vel prima formarũ inductio est ab aliquo creãte formã, puta ab eo qui est creator totius compositi. ¶ Amplius, motus ad formã, est naturaliter posterior motu locali, cum sit actus magis ipfecti, posteriora aũt in essentia libus, ordine naturali causant̃ à pfectioribus. mot⁹ ergo ad formã, causat̃ à motu secũdum locum. Prim⁹ uero motus scdm locum, est motus cælestis. oĩs ergo motus ad formã, fit mediãte motu cælesti. Ea igit̃ quæ nõ possunt fieri mediãte motu cęlesti, nõ possunt fieri ab agẽte nõ ualẽte agere nisi ꝑ motum. Per motũ aũt cælestem nõ possunt ꝑduci multæ formæ sensibiles, nisi mediãtibus principijs determinatis suppositis, queãdmodum animalia quædã nõ fiunt nisi ex semine. ergo prima institutio harũ formarum, ad q̃rum ꝑductiõem nõ sufficit motus cælestis sine præexistẽtia similiũ formarũ in specie, oportet ꝙ sit à solo creãte.

Thomas cõtra gẽt.

Formarũ prima inductio est a deo.

¶ Item sicut idẽ est motus localis totius & partis, ut totius terræ & glebæ, ita mutatio gñationis est eadem totius & partis: sed partes gñabilium & corruptibiliũ horũ generãtur, acquirẽtes formas in actu, à formis quæ sunt in materia, nõ solũ à formis extra materiã existẽtibus, cũ opteat generãs eẽ simile gñato, ut ꝓbat philosophus 7. metaphysicæ. Neq́ ergo totalis acq̃sitio formarũ in materia, põt fieri ꝑ motũ ab aliq̃ substantia separata, sed oportet hoc fieri uel mediãte agẽte corpeo, uel à causa creãte, quæ agit sine motu. Hinc Genesis primo cum Moyses dixisset deũ in principio cælum & terram creasse, subdidit quõ ipse omnia in ꝓprijs formis distinxit. Alias demum rõnes ad idem ꝓbandum inducit sanctus doctor ibidem.

Philosop.

¶ At uero in eadẽ Sũma 3. lib. disserit: Dici nõ põt ꝙ in semine à suo principio sit anima scdm completã

Forma substantialis non inchoata in materia

suam essentiam. sequereret em̃ ꝓgñatio animalis esset per solã decisionẽ, sicut in animalib⁹ anulosis ex uno fiunt duo. Nec dici potest, ut aliqui dicunt, ꝙ quãuis a principio decisionis seminis, non sit anima actu in semine propter differentiam organoꝝ, est tñ ibi uirtute: & primo est ibi anima plantæ in actu, qm̃ organizationem minorem requirit: deinde eandẽ uirtutem fieri animam sensitiuam, organizatiõe sufficienti pacta. sicq; ulterius. Sequeret em̃ ꝙ aliqua uirtus eadem numero, nunc esset anima uegetatiua, postmodum sensitiua &c. sicq; forma substãtialis continue magis ac magis ꝑficeret, & sequeretur ulterius ꝙ non simul, sed successiue educeretur forma substantialis de potentia in actum: & ultra ꝙ generatio esset motus cõtinuus, sicut alteratio, quæ omnia sunt absurda in philosophia.

Virt⁹ formatiua foetus nõ est anima.

Hinc uirtus quę dicit formatiua, & cum semine descindit, non est anima, nec in processu generationis fit anima: sed cũ ipsa fundet in spũ corporali ut in proprio subiecto, cuius spiritus semen contentiuum tanquam quoddam spumosum, operat formationem corporis, put agit in uirtute animæ patris, cui attribuit generatio ut principali generanti, nõ ex uirtute seu ui animæ concepti, etiam postq̃ anima ei inest. Non enim conceptum gignit seipsum, sed generat à patre. Hæc ibi.

¶Et de his alibi multa cõscribit: quia si forma substantialis realiter esset in materia inchoata, reciperet magis & minus, & ꝑficeret paulatim ut q̃litates &c.

Petrus.

¶Amplius Petrus: Quærit, inquit, qualiter distinguãt rõnes primordiales, rõnes causales, rõnes naturales, & rõnes seminales. Dicendum, Nihil fit cuius ortũ legitima causa non præcedat secũdum Platonem. causa autem rõ appellat. causa uero aut ẽ generalis & indeterminata respectu diuersorum effectuum, aut specialis & determinata. Si generalis & indeterminata, aut ergo est primi opificis, & hęc proprie dicit primordialis: aut secundaria, quæ est in rebus conditis, q̃ de⁹ facit de eis quod uult. & hæc proprie nuncupat rõ causalis. Si specialis & determinata, aut ergo extrinseca, ut homo causa est hominis, & hęc ẽ proprie rõ seu causa naturalis: aut intrinseca, ut semen hominis, & hæc ẽ rõ seminalis. In costa autem Adæ nõ fuit rõ naturalis aut seminalis, ut ex ipsa fieret Eua: quia in illa costa nõ fuit ad hoc actiuum principium, aut dispositio naturalis: ideo factum est hoc scd̃m rõnem causalem & primordialem. Pręterea aliqui dicunt, ꝙ rõ seminalis in materia non est aliq̃ forma actiua, sed dispositio solũ passiua ad formã recipiendam: quoniã rõ seminalis dicit principium materiale, materia autẽ habet rõnem passiui, non actiui &c. Hęc Petrus prosequit, prout ex Scripto Thomę inductum est, & narrat opiniones diuersas, magisq; consentire uidet opinioni Alberti, soluendo obiecta contra eam.

Richard⁹

¶Richardus quoq; circa hęc scribit: Rõ, inquiẽs, seminalis potest accipi proprie atq; cõmuniter. Primo modo est quędã uis actiua in semine, connaturalis ei dẽ, per quã materia seminis determinatã respicit formã seu speciem: & trãsmutat naturaliter & per se ad formam, qua in specie illa reponitur. Quòd aũt sit uis actiua, insinuare uidet Augustinus 5. super Genesim, ubi loquens de cuiuscunq; arboris pulchritudine, quãtum ad robur, ramos, frondes & poma, dicit quod in semine omnia illa primitus erant non mole, sed ui potenti atque causali. Rursus, tertio super Genesim loquens de animalibus, quæ gignuntur de cadaueribus mortuorum, ait hoc ideo fieri, quoniam in corporib⁹

Rõ seminalis accipit dupliciter

Augusti.

animantium est quædam uis naturalis & quasi præseminata materia, & quodammmodo initiata primordia animalium quæ inde nascuntur. Quòd item per eam respiciat materia determinatam speciem, patet per Augustinum nono super Genesim, protestãtem: Per rationem seminalem ex grano tritici producitur triticum, & non faba: atque ex faba oritur faba, non triticum. Ratio igitur seminalis proprie dicta, non est principium pure potentiale, quoniam est uis actiua. Patet quoque quòd si in semine fiat quandoque aliqua impressio extranea, non connaturalis, per quã semen interdum degenerat, ita ut ex grano tritici producatur herba ex qua oritur granum non triticeum, quòd talis impressio non est proprie ratio seminalis, grani triticei. Patet etiam quòd ratio seminalis non est nisi in uiuẽtibus aliq̃ uita, uel quæ uitã habuerunt, aut ex re uiuente producta sunt: quia de solis uiuentibus dicit Genesis primo, ꝙ habent in se sementem generis sui. & rõ seminalis nõ est proprie nisi in semine. Iteꝝ patet ꝙ non est quid trãsmutabile in formã materiæ inducendã, quia cũ sit uis actiua, est quædã forma in actu, & una forma in actu siue substãtialis, siue accidentalis, non transmutat naturaliter in aliam. Nec põt dici ꝙ sit tota eẽntia sub esse incompleto, aut aliq̃ portio eius in actu imꝑfecto, quæ introducenda sit in materiã seminis. Nã q̃uis possibilitas ad formam illã, sit connaturalis materiæ seminis, attñ dici non põt ꝙ dum ẽ sub forma seminis, alia forma introducẽda aut aliqua eius portio sit cõnaturalis eidem. Patet rursus ꝙ rõ seminalis non est substantialis forma seminis: qa materia ꝑ suã substantialẽ formã nõ transmutat ad aliam formã naturaliter per se. Nulla em̃ forma naturaliter per se agit ad sui corruptionẽ, materia aũt seminis per rõnem seminalẽ transmutatur naturaliter & per se ad aliam formam. Restat ergo quòd ratio seminalis proprie dicta, sit uis actiua in semine, causata à creante aut generante, iuuãs ad seruãdum in materia formam illã, ad quam determinauit ac transmutauit materiam illã. Vñ philosophus 16. de animalibus, loquẽs de formatiua uirtute membroꝝ, quã asserit esse in embryone, dicit ꝙ sermo dicentis ꝙ illud q̃d operat, corrumpit, postq̃ fecerit omnia membra, est falsus. Nec ẽ intelligendũ ꝙ uirtus illa sit in semine, ut in subiecto: qm̃ nulla uirtus naturalis existens in materia, mediante forma substantiali, ita ꝙ sit connaturalis composito, agit per se ad corruptionẽ illius formæ. sed uis illa subiectiue est in spiritu corporeo incluso in semine. Hinc si spũs ille corrũperet, non maneret in semine rõ seminalis. ¶Si uero sumat cõmuniter, potest dici etiam de principio pure potentiali, transmutabili in formam educibilẽ per natura de potentia materiæ. sicq; in natura unius elementi, est rõ seminalis ad formam alterius elementi, atq; in elementis ad ea quæ naturaliter ꝓducunt ex eis. Et secundũ hunc sensum aliqñ loquit Augustin⁹ de rõne seminali. Communiter etiã accipi potest pro influentia recepta in materia unius elementi ab alio, & item pro quadã possibilitate obediẽtiali, quæ est in materia ad hoc, ut deus de ea & ex ea faciat quicquid uoluerit. Hæc Richardus.

Augusti.

philoso

Augusti

¶Cuius positio consonat Thomæ, quo ad inchoationem formarum, dempto quod rationem seminalem asserit esse proprie uim actiuam, non pure potentialẽ seu passiuum principium.

¶Pręterea Bonauẽtura de his scribit ꝓlixe, sed q̃ scribit sentẽtialit ꝑ maxĩa parte sunt introducta. Itaq; int

cætera scribit: Constat, dicens rationem seminalem esse potentiam actiuam materiæ inditam. Item constat rationem hanc seminalem, esse essentiam formæ, cum ex ea fiat forma operatione naturæ, quæ non producit aliquid ex nihilo. Hic rationabiliter ponitur, quod ratio seminalis est essentia formæ substantialis educēdæ, differens ab illa secundum esse completum & incompletum, siue secundum esse in potentia & in actu.

¶Deinde inquirit, an ratio seminalis sit forma uniuersalis uel ꝑticularis, prout supra de hoc duæ opiniones sunt tactæ, quarum utranq; dicit esse magnorum & ualde probabilem.

Dionysi. ¶Sed supra probatum est, opinio dicentium quod sit forma uniuersalis, stare non ualet. Vnde & Bonauentura magis declinat ad aliam. Porro quæ hic dicit de inchoatione formarum, consonant his quæ supra distinctione decimaseptima quæstione quinta ex Scripto eius prolata sunt. Apertissime quippe ponit hanc inchoationem, intātum ut fateatur formam eductam & completam, formæ educendæ & inchoatæ esse coelementalem seu consubstantialem, nec differre realiter quantum ad quidditatem, sed quo ad esse completum & incompletum, quemadmodum differunt rosa & globus eius. sicq; ex forma inchoata sit forma completa, ut ly ex, dicat consubstantialitatem, sicut ex globo fit rosa. Hæc quoque opinio etiam est Alberti, quamuis tam expresse & euidenter non dicat hæc.

Alexāder ¶Amplius super his scribens Alexander, uerba cōmemorat Augustini diffuse: Aliquid, inquiens, dicitur esse in alio seminaliter duplici modo. Primo communiter, & sic ratio seminalis uocatur, quicquid inditum est creaturæ à creatore ab exordio, ut de illa fieri queat aut nequeat. sicq; corpus Euæ fuit in costa Adæ secundum rationem seminalem. Secundo proprie, & sic ratio seminalis appellatur natura insita rei, qua simile à simili, cursu naturali producitur, ut planta de planta, granum de grano.

Seminaliter ē aliqd in alio dupliciter.

¶Insuper quærit, utrum uita in plantis & brutis sit immediate à deo. Quo circa recitat uarias opiniones de productione formarum, de origine animarū, de participationibus uitę. Tandem mentem suam humiliter exprimens, præfatis opinionibus reprobatis, quarum nihilominus una uidetur uera, si bene intelligatur, subiungit: Aliter uidetur insipientiæ meæ dicēdum, uidelicet quod elementis à creatore indita est quædam natura, alia à natura elementari, utpote simplex & incorporea, ut possit esse principiū substātiæ simplicis. Vn̄

Philoso. Philosophus libro de aīalibus, oīa ista inferiora dicit

Augustin. uirtute aīæ esse plena. Augustinus uero rationes seminales ait inditas mundo & partibus eius, quibus mūdus est grauidus, ex quibus opportunitate accepta, ꝓdeunt plantæ & animalia non tm̄ ſm corpora, sed q̄dāmodo ſm aīam. Hinc 3. tertio de trinitate loquit̃ Augustinus: Aliud est, ex intimo & summo causarum cardine condere atq; administrare creaturam, quod solius est creatoris: aliud, iuxta distributas ab illo uires aliquam operationem forinsecus admouere, ut tūc uel tunc, sic aut sic exeat quod creatur. Iste quippe originaliter ac primordialiter in quadam textura elementorum cūcta iam creata sunt, sed acceptis opportunitatibus prodeūt. Nā sicut matres grauidæ sunt fœtibus, sic mundus causis nascentiū, q̄ in mundo nō causant, nisi a summa illa essentia. ¶Præterea uirtus primi orbis inferiorūq; orbiū cooperat̃ uitæ & productioni uiuentiū. Hinc 2. de cælo & mūdo ſm ueterē trans-

Philosop. lationē, asseritur ꝙ primus orbis est principiū & uirtus & causa in uita cuiuslibet uiui, plus q̄ alij orbes: & ꝑ naturā lucis suæ quā ubiq; diffundit, uitā & motum operat̃ in oībus, in q̄bus est uita & motus localis. Sed hoc solū pōt esse ꝑ modū disponentis atq; cooperantis seu adiuuātis, qm̄ quodlibet corpus siue cæleste, siue aliud à uirtute corporis quinti, in naturā incorpoream non attingit. Idcirco non potest esse sicut ex q̄ fiat substātia spūalis, nec sicut à quo, cum sit indignius illa. Ex his igitur partibus mundi quæ plenæ sunt uirtu-

Philosop. te animæ secundum Philosophum, seu rationibus se-

Augustin. minalibus secundum Augustinum, opportunitate accepta, sicut dum confluunt uirtus primi orbis inferiorūq; orbiū, & uirtus generatiua ac aīalis: uirtus quoq; simplex indita elementis, fit corporis organizatio, & animæ sensitiuæ ac uegetatiuæ productio. Vnde Au-

August. gustinus: Animalium animæ non sunt per se existentes substantiæ, sed cū carne ipsa & carnis uiuacitate nascuntur. Quemadmodum autem creator ab initio rerum creauit corporalium substantiarum principia, s. elementa: ita in elemētis corporalibus creauit simpliciū substantiarum, q̄ dependent à corpore, elementa siue principia quædā. & sicut corpora ex elemētis gn̄antur, elementa tamen non sunt generata, sed creata: sic animæ irrōnales hn̄t principia unde generantur, tn̄ illa principia non sunt gn̄ata, sed creata. Et item, sicut corpora quæ fiunt ex elemētis, sunt corruptibilia: sic animæ uegetabilium & sensibiliū sunt corruptibiles, semina tn̄ earum incorruptibilia sunt. Quāuis aūt uirtutes seu naturæ simplices elementis impressę modo prætacto, dici ualeant corporales, quoniam in corporibus seu naturis corporalibus radicantur: tamen sunt simplices, quoniā corporea carent mole, & ex tali corporali potest fieri spirituale, scilicet forma seu anima, non autē ex corporali molem habēte. Illam ergo naturam incorporalem & simplicem, dico eē principium ex quo est ipsum quod est animarum huiusmodi, & potest illa uirtus substantia fieri. Hæc Alexander.

Dionysi. ¶Qui de his loquitur intricate & opinatiue, nec facile innotescit ex uerbis eius, an uelit cōcedere quod formæ sint substantialiter in materia inchoatæ, ut ponit Bonauētura, uel potentialiter tantum. Multa quoq; occurrerent circa opinionem hanc inquirenda & obijciēda. sed quia tam modeste & sobrie hæc deprōpsit, ad aliorum scripta est procedendum.

Henricus ¶Adhuc autem de ista materia doctor solennis quarto quodlibeto scribit diffuse: Hæc, inquiens, quinque se habent per ordinem in eodem: Materia, potentia, subiectum, ratio seminalis, & semen. Materia nominat quandam substantiam absolutam, inquantum materia per essentiam suam differt à qualibet forma, atq; a qualibet dispositione formali, estq; fundamentum omnium susceptiuum. Potētia uero nominat essentiam materiæ sub quodā respectu ad formas suscipiendas, sub indifferētia ad omnes, prout non ē in motu neque in transmutatione ad ullam earum, neque in actu sub aliqua earundem, nec ut dispositam ad transmutationem, ad aliquam formam determinatam. sicq; potentia dicit respectum in essentia materiæ fundatum. Subiectum uero appellatur ipsa materia, inquantum est actu sub tali forma, quod per corruptionem illius unica transmutatione & imme-

diate transmutari potest in aliam formam, quod certum est non semper conuenire materiæ. Nempe (ut Auerrois asserit commentator, aqua non est materia aceti, nisi prius mutetur in uinum, & iuxta hoc distinguit Philo Philosop. sophus duplicem materiæ potētiam, puta propinquā seu immediatam, & remotam seu mediatam. Rō aūt seminalis, ſm quod de ea omnes consentiunt, est aliquid in materia, aliud ab eius eētia, quod inclinat atq; determinat materiā in transmutationem ad actum formæ. Semē uero proprie appellatur subiectū, quod est materia habens in se rationem seminalem per alicuius formæ determinationem, ita quod non nisi sub illa forma habet ratio illa esse in materia, quemadmodum sperma est hominis semē. Est itaq; quæstio, utrū rationes seminales oporteat ponere, quæ sint inchoationes formarum in materia, & per essentiam aliqd formæ generandæ, & utrum necesse est ponere eas, si fateamur aliquid naturaliter generari, & non per uiolentiam neque per creationem, sed per naturam sicut ex materia. Si nanq; nil cōferat passum, est actio uiolenta, nō gnatio naturalis. In gnatione ergo aliqd cōfert passum, & id q̊ confert, est rō seminalis ac naturale principiū intra. Cū ergo rō seminalis sit principiū gnationis naturalis, uel tenet se ex parte materię tantum, aut ex parte formę tātum, aut certe ex parte utriusq;. Et quamuis aliqui non attendentes nominis significationem sicut oportet, dicāt quod pertineat ad materiam solum, ut nihil aliud sit ratio seminalis quā potentia seu habilitas in materia ad formam, aut quod pertineat ad utrunq; simul, ut nil aliud sit quàm uis potentiæ actiuę in naturalibus rebus cum suis passiuis, tamen si ad naturam rei significatæ attendamus, plane apparet nobis quod solum pertineat ad formæ naturam. Cum enim formæ sit proprium agere, materiæ pati, omne quod habet rationem agentis, ad naturam pertinet quæ est forma. Tale uero est ratio seminalis. Est quippe ratio seminalis, potentia seu uis actiua, ducens ad speciem seu formam id in quo est, ut uere dici queat natura, secundum illud secundi Philosop. Physicorum: Natura est quo pullulans pullulat, & est August. in eo secundum quod uerba resonant Augustini tertio de trinitate, & super Genesim tertio. Verum quæstionis huius est difficultas, quid per rationem hanc seminalem sit intelligendum, quibusdam dicentibus quod sit aliquid formæ in materia existens naturaliter per creationem, ingenerabile & incorruptibile per naturam, sicut & ipsa substantia materiæ, ne generatio sit creatio, & ne corruptio sit annihilatio. Et dicunt quod sit quiddam in potentia ad recipiendum perfectionem per agens generans, educens ipsum per transmutationem ad actum, ita quod ratio seminalis sit essentia formæ imperfectæ, cui per generationem acquiritur complementum, & esse in actu. Et ad hanc suam positionem adducunt & applicant omnia uerba Augustini de ratiōibus seminalibus, tertio de trinitate, & super Genesim, in quibus tamen nunquam inueniūt rationem seminalem uocari formam aut formæ inchoationem, imo semper nominat eam uim uel potentiam seu uirtutem, aut huiusmodi aliquid, quod actiui principij rationem importet.

Inchoatio formarum in materia conuenitur. ¶ Verum huic opinioni obuiant multæ difficultates. Si enim aliquid formæ sit in materia ante generationē, ex quo forma generatur seu fit, eo modo, quo sibi conuenit fieri in esse completo, atque in quod per corruptionem resoluitur, ne generatio sit ex nihilo & corruptio in nihilum, quæro de illo quod ita per generationem acquiritur super id, quod naturaliter est materiæ inditum, utrum re sit idem cum illo quod inditum est, differens solum penes esse completum & incōpletum, an sit aliquid aliud in re. Si primo modo, tunc generatio naturalis non est transmutatio in substantiam seu in esse substantiale, sed accidentale: quia ab una forma substantiali secundum rem, non est nisi unum esse substantiale, quod dat forma per suam substantiam statim cum habet esse in materia. Vel si est idem esse substantiale prius habitum in materia, & postea acquisitum per transmutationem naturalem, differens penes esse completum & incompletum, tunc forma substantialis susciperet magis & minus: similiter substantiale esse ipsius, quoniam esse substantiale semper & uniformiter sequitur formam substantialem.

¶ Præterea si esset inchoatio formæ in materia ante gnationem, tunc subiectū generationis nō esset ens in potentia & materia pura, sed compositum ex materia & forma: sicq; esse superueniens ei per generationem, esset ei accidentale. Propter quod iuxta antiquorum errorem, generatio esset alteratio magis quàm generatio.

¶ Insuper de illo esse, quæro an sit res aliqua absoluta aut respectus quidam in re, quæ subiecta est & absoluta. Secundum dici non potest, quoniam cum relatio non sit per se terminus motus aut transmutationis, oportet aliquid aliud in materia generari super quod fundatur ille respectus, & de illo quæretur sicut de ipso respectu, eritq; processus in infinitum, aut stabitur in absoluto. Si ergo ponatur res absoluta, redit quæstio prima, an sit idem re cum forma quæ præcedit in materia, an aliud. Si idem aut absolutum esse ipsius, ergo idem re absolute prius esset in re, quàm ei per generationem esse acquireretur, & esset idem in re prius posteriusq; seipso. Si ergo per generationem acquiritur aliqua forma seu esse super id quod est rō seminalis & gnationem pcedit, oportet quod sit res absoluta & alia, ita quod nihil suæ essentiæ pcedit in materia, atq; q; essentialit differat à forma in materia pcedente, seminaliq; ratione, sicut ab ipsa materia. Hinc rursus quæro de illo, an generetur ex aliquo quod in suam cadit essentiam, an de nihilo. Nō de aliquo, quoniam per positionem forma pręcedens in materia, realiter differt ab ista, ergo generatur de nihilo, non minus quàm si nulla forma in materia præcessisse dicatur. Remanet ergo & sequitur eadem difficultas, si ponatur inchoatio ista formarum, sicut si non ponatur.

¶ Hanc disputationem copiosissime prosequitur doctor ille, inquirendo an forma ista quæ de potentia materiæ educitur, sit eadem numero cum forma inchoata, an eadem specie, Et quicquid horum concedatur, multa sequuntur absurda. Nempe si omnium rerum producendarum principia seminalia naturaliter essent in materia mō præfato à creatiōis exordio, cū naturaliter ex qualibet materia quodlibet uniuscuiusq; rei naturalis fieri habeat, quamuis per transmutatiōes intermedias multas, quælibet ergo forma cuiuslibet rei ex materia generandæ, esset seminaliter in ipsa materia. sicq; innumerabilium rerum formæ inchoatæ essent in qualibet parte materiæ, imo & ea

quæ deus supernaturaliter in materia operatur, quæ tamen secundum alium modum agendi naturaliter fieri ualent ab ipso & à causis secundis, ipse deus ex seminalibus rationibus & formis iam in materia inchoatis operaretur.

¶Amplius, si forma educta in rationem seminalē resoluitur, idem realiter corrumperetur & maneret, cum forma illa sit realiter idem cum forma inchoata seu ratione seminali. Itaq; secundum Augustinum rationes seminales proprie nuncupantur uirtutes in seminibus existentes, seu in his quæ loco sunt seminum. Hæc Henricus. August.

¶Cuius positio est, quod præter seminalem rationem nihil de essentia formæ ante eius eductiōem seu productionem in materia continetur: non tamē creatur, quia ad eius productionem præsupponitur materia cum ui formatiua & aliis causis secundis causaliter concurrentibus, & ipsum compositum proprie generatur ex materia. Ratio quoq; seminalis est actiuum principium.

Gulielm. ¶Præterea Gulielmus de istis hinc inde aliqua tangit. Siquidem prima parte de uniuerso, exponēs illud Geneseos, Terra autē erat inanis & uacua: Duo sunt, inquit, plenitudinis genera, una enim plenitudo interior, & ex illa fiunt exuberātiæ generationum, quemadmodum uides ex interna quadam plenitudine exuberare & quasi eructare generationes uegetabilium animaliumq; multorum. Plenitudo secunda uocatur exterior, prout terra fertur plena habitatorib⁹. Terra autem ex sua natura est sicca & frigida, nec inde est productiua. ideo postea additæ sunt ei uirtutes fœcundæ, causales & productiuæ. Plenitudinis duo sunt gnā.

¶Rursus in eodem uolumine asserit: Sol per lucem suam colores non imprimit superficiebus corporum quæ illustrat, sed iuuat colores, qui potentia inexistūt corporibus: quemadmodum calor arenæ uel pulueris, non imprimit materiæ quæ est in ouo struthionis, formam struthiōis, sed adiuuat materiam illā ad hoc, ut exeat in effectū in forma struthionis. Potentia nanque quæ est in materia illa, est incompleta: nec sufficiens per semetipsam educere in effectum formam struthionis sine adiutorio caloris. Sicut uides manifeste in solis calore, quod ipse non imprimit uegetabilium formas, sed adiuuat semina ad hoc, ut ex eis educātur in effectum ea, & formæ eorum quæ potentialiter sunt in ipsis seminibus. Verū ut intelligas me de possibilitatibus & receptibilitatibus rerum creatarū & creandarum, cōsidera in qualibet specierum: quoniā (uerbi gratia) species leonina non est susceptibilis perfectionis humanæ, siue sit essentialis, siue accidentalis, siue spiritualis, seu corporalis. Nequaquam ergo intelligas, quod possibilitates seu receptibilitates rerū aptēt siue modificent sibi influentias descendentes à datore perfectionum. quin potius ipse per increatam sapientiam suam influit super unumquodq;, & aptat atq; p̄stituit illi quod sibi conueniat de suæ influentiis largitatis. Rursus scribit ibidem: Calores a sole non recipiunt, sed operatione solis iuuantur, ut quod in potētia habēt, educāt in actū. Sic & semina nō a calore aut humore recipiūt uegetabiliū aut animalium formas. Illas nanq; imprimere nullatenus possunt calor & humor, sed seminum potentialitas adiuuatur calore atq; humore, & impedimenta tollunt, quæ formas huiusmodi prohiberent exire in effectum seu actum.

¶In his uerbis uidetur hic doctor insinuare formas in materia præexistere quadammō, prout ex Alberto & Bonauētura inductum est. Porro quod ait possibilitates receptibilitatesq; rerum non modificare, neque aptare sibi influentias primæ causæ, sed econtrario, uidetur multis philosophorum & theologorum autoritatibus obuiare, dicentium quod causa prima unicuiq; influit iuxta illius capacitatem & dispositionem. Et Plato asseruit formas infundi iuxta merita. i. dispositiones materiarum seu corporum. Christus quoque in euangelio contestatur, quod dominus unicuiq; dedit iuxta propriam uirtutem. i. capacitatem seu dignitatem. Circa quod ait Hieronymus: Non pro sua parcitate aut largitate alteri plus, alteri minus tribuēs, sed pro accipientium uiribus. Nihilominus uerbum illud Gulielmi, si rite intelligatur, est uerum: quoniā diuersitas capacitatum, distinctio graduum, ordoq; rerū originaliter atq; causaliter ex fonte infinitæ omnipotentisq; sapientiæ dei fluxerunt, institutæ sunt ac depēdēt. Dionyst. Plato.

¶Insuper Scotus: Quæro, inquit, an aliquid formæ præcedit in materia, an nihil. Si nihil, ergo creatur, & per corruptionem annihilatur. A quo enim res incipit esse, in illud resoluitur. Ergo agens naturale potest creare & annihilare. Si uero aliquid præcedit, habetur propositum. Nam cum forma sit simplex, si aliquid eius præcedit, tota præcedit. Item generatio est naturalis, ergo habet in se principium intrinsecum naturale actiuum: quia ut secundo dicitur Physicorum, natura est principiū quietis, & motus eius in quo est per se. Natura quoq; magis est forma quàm materia, ut dicitur ibi, ergo oportet quod non tantum sit passiuum principium, sed actiuum. Illud uero actiuum principium non est forma inducenda, quoniam nondum est: ergo est inchoatio formę, quæ est ratio seminalis. ¶In contrarium est, quia si est ratio seminalis ponēda, aut est eadem respectu contrariarū formarum: aut singulæ rationes seminales sunt singularum specificarum formarū. Non potest dici q̄d sit eadem respectu earū, quia in isto non conueniunt. Si uero sint singulæ singularū, uel ergo una earum informabit materiam, & non aliæ. Si una, ergo aliæ erunt subsistentes. Si oēs informant & sunt distinctæ secundum speciem, tunc ista materia est informata diuersis formis substantialibus. q̄d est impossibile, quia nō magis repugnat formas remissas differentes specie, informare materiam, quā non remissas. Scotus Philosop.

¶Respondēdum quod in materia tria sunt, utpote potentia passiua, potentia receptiua, & actus. Potētia autem passiua materiæ seu ipsa materia, non pōt esse ratio seminalis, imo realiter differūt. Augustinus nanq; decimo super Genesim ait, quod Leui fuit decimatus in Abraam, & etiam Christus secundum Apostolum septimo ad Hebræos: sed diuersimode, quia secūdum Augustinum Leui fuit in Abraam secundum rationem seminalem, Christus uero non fuit in Abraā secundum rationem seminalem, sed secundum corpulentam substantiam. Vterq; tamen fuit in Abraam secundum passiuam potentiam materiæ, imo & secundum materiam. Non ergo materia aut passiua eius potentia, est ratio seminalis. Nec ratio seminalis est receptiua materiæ potentia: quia secundum Augustinum super Genesim, & habetur in litera, deus multa producit de materia, ad quæ non fuit ratio seminalis in ea: sed deus nihil potest creare uel de materia, p- Augustin. Rō seminalis non est ipsa materia. Augustin.

ducere, ad quæ ipsa nõ sit in potẽtia receptiua. Oportet ergo quod ratio seminalis sit actus, & huiusmodi actus ponitur à quibusdam eiusdem rationis seu essentiæ cum forma inducenda, quæ imperfecta est in ratione hac seminali. Vel pars formæ, est ratio seminalis, & quamuis imperfecta, tamen nata est coagere generanti extrinseco. sicq; uolunt saluare, quod non sit ibi creatio, sed generatio naturalis. Sed contra hæc arguo: Pars formæ de nouo adueniens, uel ꝑfuit ibi, aut non. Si non, ergo creatur. Si sic, ergo nihil nouum ꝑ generationem acquiritur. imo & sic quodlibet esset in quolibet. Idcirco dicendum quod non est ibi creatio, quamuis forma non fuerit inchoata, quia creatio est productio omnem aliam causalitatem excludens tam causæ materialis, quàm formalis & efficientis creati, & talis ꝓductio non conuenit producenti creato. Patet ergo rñsio ad argumẽtum de creatione, quod licet forma ista ꝑfecta seu noua nõ sit de aliquo, prout ly de, notat circunstantiã rei materialis, tamen ad rationem creationis requiritur quod nihil ꝑcesserit, necessario requisitum ad esse suum. Et per idẽ patet responsio de annihilatione.

Gñatio nõ ẽ creatio.

¶Præterea contuendum quod quædam producũt dissimilia sibi, ut agentia æquiuoca, sicut sol ranã. Alia producunt sibi similia, & hoc uel immediate, ut ignis ignem: uel mediate, ut mediante propagatione. In primis duobus non requiritur ratio seminalis, mediante qua forma inducatur, sed in tertio. Nihil autem est dicere, quod ignis producendo ignem in aq̃ uel de aqua primo causet ibi rationem seminalem, qua sibi coagit uel uniuersali agenti: quoniam elementa sunt imperfectissima entia in genere substantiæ, secundum commẽtatorem tertio cæli. Semẽ uero cuiuslibet entis ẽ imperfectius eo. Non ergo ratio seminalis ad perfectissimã ageret formam.

Auerrois.

¶Rursus, Philosoph⁹ decimo septimo metaphysicæ loquitur, quod sicut in artificialibus, ita in naturalibus sit aliquid tantum ab extra, ut ignis ab igne. Quæritur ergo quid sit semen, & quid ratio seminalis. Dico quod semen est corpus, cuius forma non est intenta propter se, sed propter alterũ, ut ex illo aliquid generetur simile generanti. Atq; ut hoc melius intelligatur, potest distingui duplex processus in natura. Vnus ascendẽdo, ut à forma seminis ad formam sanguinis, & à forma sanguinis ad formam embryonis: & iste ꝓcessus est ab imperfecto ad perfectius. Alius est processus, descendendo à perfecto ad imperfectius, resoluendo uidelicet in cadauer, aut in feces, sicq; procedẽdo usq; ad elementa, & usq; materiam primam. Id demũ à quo incipit natura in primo processu, est semen: constat autem, per se naturam ad id non sistere, sed ultra procedere ascendendo usq; ad ultimam formã ꝑfectiuam. In descendendo quoq; non sistit citra ultimũ. & tota natura inferiorum istorum est huic ordini ꝓcessuiq; astricta. Semẽ ergo est quoddam corpus, imperfectũ, a generante productum, ut sit uia ascendendi ad formas ulteriores perfectas. Porro ratio seminalis est aliqua forma seminis, inquantum est semen: & illa uel est substantialis forma seminis, uel qualitas necessario consequens eam. Nec semen, nec ratio seminalis sunt coæquæua materiæ: quoniã semẽ fit ex nutrimento, in quo semine est ratio seminalis, ut in subiecto, nec semper est semen in seminante, cum fiat de superfluo alimenti. Hæc Scotus.

Philoso.

¶De cuius dictis quid uideatur, paulopost exprimetur.

¶A uero Durandus: Videndum est, ait, an aliquid sit in materia quod conuertatur in formã, quia hoc aliqui dixerunt rationem seminalem. Et de hoc recitabimus opinionem magis nouam, quæ ponit purũ possibile sua corruptione conuerti in formam. In generatione, inquiens, naturalium est quatuor considerare per ordinem. Primo ipsum nihil, quod est totius entitatis negatio. secundo purum possibile, quod de proximo se habet ad nihil. tertio materiam. quarto formam substantialem. generatur ergo aliquid (ut dicunt) naturaliter per hoc, quod purum possibile quod est in materia, transmutatur in naturam formæ non sua perfectione, id est, non per hoc, quod perficiatur tanquam aliquid existens sub forma, & perfectum seu completum per formam: quia quod ita perficitur, est materia quæ manet sub forma rei factæ, sed transmutatur in formam sua corruptione, nec tamen annihilatur, q̃m uirtualiter manet in forma. Istud quoq; purum possibile dicunt multiplicari multiplicatione formarum, in quas est trãsmutabile, & esse minoris entitatis & actualitatis quàm materiam, quia materia manet in re facta, non illud. Cuius opinionis duplex fuit motiuum. Primum, quia timebant quod nisi aliquid conuerteretur in naturam formæ, forma crearet. Aliud, quia sup duodecimũ metaphysicæ ait Auerrois, q; numerus potentiarum est secundum numerum specierum generabilium & corruptibilium. quod non potest de materia accipi, cum ipsa sit una, sed (ut dicunt) de isto puro possibili.

Durãdus

Auerrois

¶In ista opinione (ait Durandus) sunt inconuenientia tria. Primum est, quia quod dicũt est fictitium. Philosophus nanque primo Physicorum inquirẽs de principijs naturalium rerum, nunquã posuit tale purum possibile nisi materiã: & tamen si esset, posuisset, cum magis requiratur ad generationem, quàm priuatio de qua tractat.

Possibile purum nõ conuertitur in formã.

¶Augustinus quoq; fatetur, quod materia facta sit prope nihil & infimum entium, estq; primum subiectum, id circo est pura potentia.

August.

¶Secundum inconueniens est, quod sibimet contradicunt. Si enim purum istud possibile, est minoris entitatis quàm materia, ergo plus distat à forma quã ipsa materia: idcirco non potest esse medium, ꝑ quod forma unitur materiæ.

¶Tertium inconueniens est, quoniam incidunt id quod uolunt uitare. Nempe si purum possibile illud corrumpitur, ergo saltem ordine naturæ prius est nihil quàm forma producatur: ergo forma fit ex nihilo seu post nihil.

¶ Hinc dicendum quod ante generationem nil in materia præexistit, quod conuertatur in formã. Quẽadmodum enim formã præexistit in potentia passiua materiæ, sic, imo & uerius, in potentia actiua agentis: & tamen in potentia actiua agentis seu generantis, non præexistit forma, ita quod ipsa realiter eadem sit in illa, aut aliquid generãtis conuertatur in ipsam. minus ergo in potentia passiua materiæ. Porro rationes seminales, sunt uirtutes actiuæ & passiuæ rebus collatæ, secundum quas simile generatur exsimili, sicut in generatione animalis semen uocatur nõ solum quod ex masculo ministratur, sed etiam quod ex fœmina, Principalius tamen illud in quo est uirtus

actiua. Hæc Durandus.

Dionysi. ¶Qui quamuis autorem huius recentioris opinionis non nominet, tamen in scripto eius fuit annotatũ quod esset opinio Scoti. Veruntamen ex præinducta Scoti opinione non uidetur hoc euidenter. Nihilominus plura sunt scripta seu lecturæ Iohannis Scoti super Sententias, & forsan in alia sic sensit lectura. Atq; ut Durandus tangit, opinio illa censetur fictitium. In prænarrata quoq; eius opinione multa contẽta sunt, quæ dictis beati Augustini & communi doctrinæ p̃allegatorum contrariari uidentur: ut q̃d ait rationem seminalem non esse coæuam materiæ, & quod ea non fiunt ex ratione seminali, quæ producuntur à simili in natura immediata productiõe, ut ignis ex igne. Rationes namq; seminales sunt innatæ & concreatæ materiæ secundum Augustinum, qui nono super Genesim protestatur: Horum effectuum ac modorum rationes non tantũ in deo primordialiter æternaliterq; consistunt, imo etiam ab ipso rebus creatis sunt inditæ & concreatæ. Itemq;, elementa huius mundi habẽt definitam uim qualitatemq; suam, qua unumquodq; ualeat aut nõ ualeat, quid de quo fieri possit, uel non possit. Ex his uelut rerum primordijs, omnia quæ gignuntur tempore suo, suos exitus finiunt atq; processus, fines quoq; & discessiones generis sui. Vnde fit ut de grano tritici non nascatur faba, sed triticum. Hunc autem motũ cursumq; naturalem potestas creatoris habet apud se, posse de his omnibus facere aliud, quã eorũ seminales continent rationes, non tamen quod non in eis posuit, ut ab ipso ex eis fieri queat. Neque enĩ temeraria, sed sapientiali uirtute omnipotens est, & hoc de unaquaq; re in tempore suo facit, quod antea in ea fecit ut fieri possit. Itemq; sicut prehabitũ est, asserit ipsum mundum seminalibus rationibus ab exordio grauidum extitisse ac fœcundum: & quicquid per temporum uices producitur, ab initio rerum originaliter, causaliter ac seminaliter præstitutum fuisse, inditum ac præfixum.

August.

¶Rursum, quod in materia dicit esse tria, uidelicet potentiam passiuam, potentiam receptiuam, & actũ, non uidetur rite prolatum, cum potentia passiua & receptiua re & ratione in materia coincidere uidentur, sicut & ipsum recipere dicitur quoddam pati: atq; ob hoc potentia materiæ uocatur passiua, quia formarũ est receptiua. Alia plura contra illam opinionem obijci possent, prout ex præhabitis uerbis Thomæ, Alberti, Henrici & Richardi patet legenti. Postremo, inter opiniones narratas positio illa Thomæ, Henrici, Richardi, Durandi, rationabilior esse uidetur: & quæ cõtra eam obijciuntur, satis soluta sunt.

QVAESTIO III.

Tertio quæritur hic de productione Euæ quantum ad animam. & circa hoc diuersi uarias inserunt quæstiones, uidelicet, An omnium hominum sit anima vna, an omnes animæ rationales simul productæ sint, an animæ ratiõales producantur immediate a deo, & vtrum sint ex traduce, & an animæ irrationales ex traduce nascantur. ¶Verum ad has quæstiones iam supra satis uidetur responsum, quia probatum est & ostensum, q; impossibile sit in cunctis hominibus eundem numero esse intellectum seu intellectiuum principium, q̃d item unumquodq; compositum propriam habet formam substantialem. Ostensum est insuper, quod intellectualis seu rationalis anima creando infunditur, & infundendo creatur, & quod in corpore, non extra corpus conueniat ei creari. Insuper demonstratum ẽ, quod soli altissimo deo conueniat per creationem p̃ducere, quodq; erroneæ sint opiniones dicentium, q; una intelligentia creauerit aliã, & quod animæ ad intelligentijs sint creatæ. Iam uero oñsum est q̃d aĩę irrationales & formæ inferiores, de potẽtia materiæ educãtur, ita quod partim sunt ab intra, partim ab extra: ideo non sunt creatæ, nec anima rationalis ex traduce habet originem, & de hoc ultimo aliquid est addendum.

¶Quo circa in Scripto loquitur Thomas: Traductio duo designat, uidelicet originem & diuisionem. Non enĩ ignis generatus ab igne gñante traduci proprie perhibetur, nec ligno diuiso dicitur una pars eius traduci ab alia. Hinc traductio proprie in generatione est animatorum, quæ est per seminis decisionem. Diuiditur autem aliquid dupliciter, puta per se ut corpus: & per accidens ut forma corporalis, impressa materiæ. Cumq; anima rationalis sit simplex, & incorporalis, nec uirtus in corpore, neque ab ipso dependens, constat eã ex traduce nullatenus esse: ideo aĩa filij non est traducta ab aĩa patris. Intellectus namq; secundum Philosophum est ab extra, cum habeat actionẽ à corpore separatam, alienam & liberã. Nec una anima potest producere aliam. Nempe cum duplex sit agens, unum quod habet causalitatem respectu totius speciei, quemadmodum sol est omnium generabilium & corruptibiliũ causa: aliud, quod est causa respectu indiuidui tantum, sicut hic ignis est causa illius ignis, neutro modo potest anima unius esse causa animæ alterius. In causis enĩ q̃ essentialiter habẽt causalitatem & ordinem ad totam speciem, oportet causam & causatum specie differre ac ordine. Alioquin aliq̃d esset sui ipsius productiuum. Nec secundo modo potest id esse, quod enim aliquid in una specie est causa alterius in specie eadem, est per hoc, quod agẽs mouet materiam ad talem formã, anima uero rationalis non est ex materia præexistente, nec est forma materialis de potentia materiæ educibilis, sicut ostẽsum est. Idcirco principium originis est causa separata & creans. Quod uero in scripturis dicuntur animæ egressæ de femore Iacob, per synecdochẽ dictum est, per animam intelligẽdo hominem totum, iuxta quem modũ aĩæ illę dicuntur ingressæ Aegyptũ. ¶Si uero obijciat̃ sicut obiecit Apollinaris hæreticus, quia si aĩæ rationales non sunt ex traduce, sequitur deum cooperari fornicarijs atq; adulteris. Qui enim dat formam complementumq; operi, cooperatur agẽti: ergo si deus creat animas fœtuum, qui per tales uitiosos generantur concubitus, apparet quod deus cooperetur ita peccantibus. ¶Dicendum, quod actiones illæ considerantur dupliciter. Primo, quantum ad esse suum morale, quo procedũt à peruersa & impia uolũtate, & ita non cooperat̃ illis deus. Secũdo, quo ad esse suũ naturale, put p̃cedunt à naturali potẽtia gñatiua: & ita deus illis cooperatur.

Tho. Aq.

Traductio duo significat.

Anima rõnalis nõ ẽ ex traduce.

Philosop.

Agens duplex.

Animę q̃liter sint egressę de femore Iacob

Obiectio Apollinaris hęretici.

Dilutio.

Fornicariegñatiõi quõ deus cooperet̃.

¶Insuper ut dictum est sępe, formas in materia existentes Plato dixit à formis idealibus deriuari. Auicẽna uero, Algazel, Themistius, ab intelligentia agente ultima. Aristoteles autem & commentator eius, q; dixerunt formas huiusmodi de potentia materiæ educi uirtute agentium naturalium cælestiumq; causarũ, animas sensitiuas & uegetatiuas ex traduce esse dixerunt: quoniam tales formæ non sunt per se subsistentes, sed partes subsistentium compositorum, ideo for-

Plato.

mis illis non conuenit proprie fieri, generari aut operari, sed ipsis compositis. Cumq; generatum generetur à simili, ipsa composita subsistentia generant, imprimendo genitis suas formas. Alij uero philosophi considerant formas has quasi eis p se & proprie conuenire esse & fieri & agere. Verum positio Aristotelis multo rationabilior est. idcirco cum ipso concedimus animam sensitiuam & uegetatiuam ex traduce procedere hoc modo.

Aia sensitiua quõ pcedat ex traduce.

Omne agens uniuocum & proximum, inducit formam suam in patiens. cibus quoque secundum quod est patiens & alteratum, in nutrimentum corporis cedit, quoniam nutrit secundum quod potẽtia caro, ut primo de generatiõe habetur. Vnde oportet ut in fine alterationis speciẽ & uirtutẽ nutriti recipiat, & antequã fiat hoc, uirtus speciei ẽ in eo indeterminate ad hoc uel ad illud. cumq; semen sit residuũ ultimi cibi digesti, propinquissimi ad conuersionem in ipsum cibatũ, ideo totum potentialiter in eo est, & nõ actu pars aliqua. sed antequam resoluatur per actum uirtutis generatiuæ, separatũ à reliquo sui generis, est in eo potẽtia illa indistincta, quẽadmodũ forma totius nõ est in parte, nisi in potẽtia. Porro dũ separatur, efficitur actu habens talem potẽtiam siue formam, sicut uidemus in animalibus anulosis, in quibus secundum Philosophum, una est anima actu, sed plures potẽtia.

Philoso.

Vnde dum diuiduntur, efficitur quælibet pars animata, animam habens propriam ac distinctam. In hoc tamen differt, quoniam propter paruam differẽtiam organorum in illis, pars est fere toti cõsimilis. ideo in parte remanet anima perfecta sicut erat in toto. Semẽ autem decisum, nondum est actu simile toti. idcirco post decisionem eius non est anima actu in eo, sed in potẽtia tantum. Propter quod dicitur secundo de anima, quod semen in potentia uiuit, non actu. Hæc autẽ potentia non est passiua in semine maris, sicut ligna & lapides sunt in potentia ad formam domus. sic nanque scilicet passiue, potentia est in menstruo mulieris. sed est actiua potentia, sicut forma domus ẽ in mente artificis. Hancq; potẽtiam Auicenna & Auerrois uocãt uirtutem formatiuam, quę quãtum ad modum operãdi, media est inter intellectũ & alias animæ uires.

Auicenna Auerrois

Vnde & decimosexto de animalibus arti eam comparat Philosophus. Aliæ quippe uires in operationibus suis utuntur organis determinatis, intellectus nullo. sed hæc uirtus aliquo utitur corporali in sua operatione, quoniam nondum habet speciem determinatam. subiectum enim & organum huius uirtutis, spiritus ẽ uitalis inclusus in semine. Hinc ad continendum huiusmodi spiritum, semẽ est spumosum, & hęc ẽ causa albedinis eius. Deniq; huic spiritui uirtus coniungitur formatiua magis per modum motoris quàm per formę modum, quamuis sit aliquo modo forma eius. Hinc commentator septimo metaphysicæ loquitur, quod in semine uirtus illa includitur quodammõ, sicut uniuntur motores orbibus suis.

Auerrois.

Illi uero spiritui corporali coniungitur triplex calor, uidelicet calor elementaris, qui est sicut instrumentum resoluens atq; consumens & operans: calor quoque animæ, qui est uiuificans: & calor cæli, cuius uirtute mouet ad speciem determinatam. Sed & uirtute triplicis huius caloris, uirtus formatiua materiam à muliere præparatam, mouet in substantiam membrorum per modum quo est transmutatio corporis in augmento, ut decimosexto de animalibus dicitur: & iuxta modum quo proceditur in perfectione organorum, secundum hoc anima incipit magis ac magis esse actu in semine, quæ prius erat in potẽtia, ita qđ cõceptus primo participat opa uitæ nutritiuæ. tuncq; dicitur uiuere uita plantæ, & ita deinceps quousq; perueniat ad similitudinem generãtis perfectam. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Insuper in prima parte quæstione centesima decimaoctaua: Quanto, ait, agens est potentius, tanto potest actionem suam diffundere ad magis distans: sicut quo corpus extat calidius, tanto in aere etiam remotiore, citius calefactionem producit. Hinc corpora nõ uiuentia inferiora generant simile sibi non per medium, quemadmodum ignis ignem: corpora uero uiuẽtia tanquam potentiora, generant sibi similia tam per medium quàm sine medio. Sine medio in opere nutritionis, in q̃ caro generat carnem: per medium, sicut in actu generationis: quia ex anima generãtis deriuatur uirtus actiua & formatiua ad semen animalis seu plãtæ, sicut à principali agente deriuatur uis actiua ad instrumentum. Et ita non refert dicere quod anima generati causetur ab anima generantis, uel à ui deriuata ab anima, quæ uis consistit in semine, quod in uirtute animæ operatur. Hæc Thomas in Summa. artic.1.

¶ Concordat per omnia Petrus.

¶ Richardus quoque animam intellectiuam pbat ex traduce non esse, per ea quibus probatur eẽ immaterialis, separabilis, immortalis, rediens ad seipsam, & reflexiua supra proprios actus, atq; nobilior omni dispositione corporea ac liberæ potestatis. Petrus. Richard.

¶ Præterea Alexander plurimorum hic recitat opiniones ac reprobat: Quidam, dicens, opinati sunt qđ animæ sensitiuæ ac uegetatiuæ multiplicentur per sui partitionẽ, uelut si linea diuidatur, sectio eius fit in puncto, nec tamen punctus diuiditur, sed ipsa diuisione totus ad partem cadit utranq;. sic anima cum sit impartibilis, non diuiditur, sed ad diuisionem seu decisionẽ materiæ suę tota cedit utrobiq; in ptibus diuersis, sequitur enim materiam suam. Hoc autem falsum uidetur, nec est simile: quia si punctus actu esset in linea aut linea esset ex punctis: quemadmodũ anima est actu in corpore, nec punctus diuideretur in linea, neq; in duo caderet: imo si secantis actionem susciperet, destrueretur, nunc uero cum solum sit ibi in potentia, quod in potentia erat, in actũ deducitur, nec quod erat unus punctus in potentia, efficitur duo: sed potẽtialiter duo reducuntur in actu, fiuntq; duo. Alij dicunt multiplicationem hãc fieri aiarum per modũ q̃ lux seu ignis unius candelæ undique se diffundit & generat sibi similia absq; sui diminutione. Sed non est hoc uerum, nec simile: quoniam multiplicatio ignis & lucis, non ẽ per diuisionem aut decisionem materiæ, sicut de animarũ multiplicatione iam tactum est. Alij dixerũt has animas, ex elementorum formis constitui, quod manifeste absurdũ est, cum una forma substantialis ex pluribus substantialibus formis non possit constitui. Alij opinãtur animas brutorum progredi ex traduce, & educi de potentia in actum, mediantibus corporibus cælestibus ac eorum motoribus. Quod reprobatur, quoniam operatio intelligentiæ est uelut operatio artis, quæ non causat formam substantialem, & spiritus brutales nobiliores sunt corporibus orbiũ. Hæc Alexander. Cuius positio pauloante est recitata. Alexãder. Aię sensitiuę non multiplicãtur sui partitione. Dio. Car.

¶ Veruntamen ultima ista positio quam repellere nititur, uera ad bonum intellectũ uidetur: quia (ut ait Philosophus) homo generat hominem & sol, cæteraq; cælestia corpora, orbes, planetæ & sidera, suas ha Philoso.

bent influentias efficaces, fortes ac uarias ad inferiorū productionem. Et sicut cælestia corpora motu suo, lumine ac influentia, corpora inferiorum disponunt, sic uirtute suorum motorum, uel potius motores eorum uirtute à prima causa collata, ꝑ orbes, planetas ac stellas, formas naturales, corruptibiles, substantiales de materiæ educunt potentia: non tamen ut causæ totales, immediatæ atq; appropriatæ: sed concausantibus particularibus agentibus in generatione animaliū perfectorum, iuxta modum expressum. Nec obest q; operantur per modum artis, cum & deus om̄ipotēs oīm artifex appelletur, atq; per artem increatam & exemplarem rationibus omnium plenam operetur. Quamuis etiam spiritus brutorum sint aliquo modo corporibus illis nobiliores, non tñ ipsorū motoribus, in quorum uirtute tāquā instrumēta agūt orbes ipsi ac astra.

De primo hominis statu ante peccatum, scilicet qualis fuerit secundum corpus & secundum animam. Distinctio XIX. A

SOlent quæri plura de primo hominis statu ante peccatum, scilicet qualis fue-
rit homo priusquam peccaret, & in corpore & in anima, mortalis an immor
talis, passibilis an impassibilis. De termino inferioris uitæ, & de transitu ad su-
periorem, de modo propagationis filiorum, & alia multa, quæ non inutiliter Au.li.9.su
sciuntur, licet aliquando * curiositate quærantur. At priusquam ad animi qualitatem perti- per Gñsim
nentia prosequamur, de qualitate eius secundum corpus & modo propagatiōis filiorum, cap.6.
& de alijs quibusdam inspiciamus. Primus ergo homo secundum naturam corporis terre-
ni, & immortalis fuit quodammodo secundum aliquid, quia potuit non mori: & mortalis
quodammodo, quia potuit mori. In illo nanq; primo statu habuit posse mori, & non posse
mori. Et hæc fuit prima humani corporis immortalitas, scilicet posse non mori. In secundo
uero statu post peccatum habuit posse mori, & non posse nō mori, q̃a in hoc statu moriendi
est necessitas. In tertio statu habebit posse nō mori, & non posse mori: quia ad illū statū ptinet
moriendi impossibilitas: quod ex grā erit, non ex natura. In primo statu fuit corpus homi- Au.li.6.su
nis animale, id est, egens alimonijs ciborum. Vnde & homo factus dicitur in animam uiuē- ꝑ Gñsim
tem, non spiritualem, id est, in animā corpus sensificantem: quod adhuc erat animale, nō spi ca.24.
rituale, quod egebat cibis ut per animam uiueret. Factus est ergo in animam uiuentē, id est, Gene.2.
uitam corpori dantem, tamen per sustentamenta ciborum: & tunc erat corpus mortale &
immortale, quia poterat mori, & poterat non mori. Post peccatum uero factum est mortu
um, sicut dicit Apostolus: Corpus propter peccatum mortuum est, id est, necessitatem mo Rom.8.b.
riendi in se habet. In resurrectione uero erit spirituale, scilicet agile & cibis non egens & im Au.li 6. su per Gñsim
mortale: non sicut in statu primo fuit, scilicet q; possit non mori, sed etiam q; nō poterat mo cap.25.
ri. Vnde Augustinus super Genesim: Apostolus ait, Corpus quidem mortuum est propter Au.sup Ge
peccatum &c. Prius de limo terræ formatum est corpus animale, nō spirituale, cum quali nesim li.6. ca.19.
resurgemus. Renouabitur enim à uetustate, non in corpus animale quale fuit, sed in meli- Rom.8.b.
us, id est, spirituale, cum hoc mortale induet immortale, in quod mutandus erat Adam, nisi
mortem corporis animalis peccando meruisset. Non ait Apostolus, Corpus mortale est ꝓ-
pter peccatum, sed mortuum. Illud enim ante peccatum mortale & immortale erat, quia 1.Cor.15.g Au li 6. su
poterat mori & non mori. Aliud autem est, non posse mori: aliud, posse non mori. Ideo fa- per Gñsim
ctum est per peccatum non mortale quod erat, sed mortuum: quod nō fieret, nisi peccaret. cap.25.
Animale enim non est hoc corpus sicut primi hominis fuit, sed iam deterius est. habet em̄
necessitatem moriendi. Ecce hic euidenter aperit Augustinus, q; corpus hominis ante pec-
catum mortale & immortale fuit, sed non qualiter fiet in resurrectione. De hoc eodem Be Beda.
da super Genesim ait: Non est credendum ante peccatum ita fuisse mortua corpora sicut
modo. Ait enim Apostolus: Corpus propter peccatum mortuum est. sed licet fuissent ani- Rom.8.b.
malia nondum spiritualia, non tamen mortua, quæ scilicet necesse esset mori.

Vtrum immortalitas quam habuit hō ante peccatū, esset de conditione naturæ, an gratiæ beneficio. B

Solet hic quæri, cum homo primus * mortale & immortale corpus habuerit, utrum ex
conditione naturæ ipsius corporis habuerit utrunq;, an alterum beneficium esset gratiæ,
scilicet immortalitas, id est, posse non mori. Ad quod dici potest, quia alterum habebat in
natura corporis, id est, posse mori. Alterum uero, scilicet posse nō mori, erat ei ex ligno ui-
tæ, scilicet ex dono gratiæ. Vnde Augustinus super Genesim: Quodammodo creatus est ho Au.li.6.su
mo immortalis, quod erat ei de ligno uitæ, non de conditione naturæ. Mortalis erat de cō- per Gñsim
ditione corporis animalis, immortalis beneficio conditoris. Non enim immortale erat q; cap.25.

* curiose

* mortalis esset

KKKk

omnino mori non posset, quod non erit nisi cum fuerit spirituale. Aperte dicit quod non ex natura, sed ex ligno uitæ habebat posse non mori. Propter hoc aliqui dicunt, ꝙ nisi illo ligno uitæ uteretur, non semper uiueret, quia peccaret. Peccaret enim si illo ligno non uteretur, quia præceptum erat ei ut comederet de omni ligno paradisi, nisi de ligno scientiæ boni & mali. Sicut ergo peccauit comedendo quod erat prohibitum, ita etiam peccaret, si nō comederet quod erat iussum.

Si non foret præceptū ut de illo ligno uitæ ederet, & alijs & non illo uteretur, an posset non mori. C

Sed adhuc quæritur, si non esset præceptū ut de ligno uitæ ederet, & alijs, & non illo uesceretur, nunquid posset non mori. Si semper uiueret non utens illo ligno, non erat ei ex illo ligno posse non mori. Si uero non posset sp uiuere, id erat ei ex illo ligno. Aliqui dicunt ꝙ si non fuisset ei præceptum uesci illo ligno, & alijs & non illo uesceretur, uiueret semper sic determinantes illud, quod supra dixit Augustinus. Erat ei de ligno uitæ, non de conditione naturæ tantum: scilicet quasi non ex cōditione naturæ solummodo erat ei, sed etiam ex illo ligno. Alijs autem uidetur, ꝙ ex ligno uitæ erat ei posse non mori, non ex natura. Ideo em̄ dicitur potuisse nō mori, quia poterat uti illo ligno, de quo edens non moreretur.

Opinio q̄randam. Aliorū opinio.

Quæstio Augustini quomodo immortalis factus sit homo. D

De hac uero hominis immortalitate qualis fuerit, Augustinus super Genesim quæstionem mouens, sic ait: Quæritur, quomodo immortalis factus sit homo præ alijs animantib⁹, & quomodo cum illis communem acceperit alimoniam. Sed alia est immortalitas carnis, quam in Adam accepimus: alia, quam in resurrectione speramus per Christum. Ille factus est homo immortalis, ut non posset mori, si non peccaret: moreretur autem, si peccaret. Filij uero resurrectionis nec poterunt ultra peccare, nec mori. Caro nostra nō tunc egebit refectiōe ciborum, quia tunc nulla poterit esse defectio. Caro Adæ ante peccatum ita immortalis creata est, ut per alimoniam adiuta, esset mortis & doloris expers. Sic ergo immortalis & incorruptibilis condita est caro hominis, ut suam immortalitatem & incorruptionem per obseruantiam mandatorum dei custodiret. In quibus mandatis hoc continebatur, ut de illis lignis concessis manducaret, & ab interdicto abstineret, per horum edulium immortalitatis dona conseruaret, donec corporalibus incrementis perductus ad ætatem quæ conditori placeret, multiplicata progenie, ipso iubente sumeret de ligno uitæ: quo perfecte immortalis factus, cibi alimenta ulterius non requireret.

Au. sup Genesim lib. 3 cap. 21. Solutio.

Summatim super ipsam uerborum sententiam perstringit. E

Ecce his uerbis uidetur Augustinus tradere, ꝙ caro primi hominis immortalitatem in se habuerit, quæ per alimoniam ciborum conseruaretur usq; ad tempus suæ translationis in melius: quādo de ligno uitæ comederet, & fieret oīno immortalis, ita ut nō posset mori.

Quod ex prædictis consequi uidetur, hominem de naturæ suæ conditione quodammodo fuisse immortalem, sed non omnino fieret immortalis, nisi participato ligno uitæ. F

Ideo aliqui dicunt ꝙ immortalitatem de natura habebat, qua poterat non mori, quæ aliorum lignorum esu poterat conseruari: sed non poterat consummari, nisi per assumptionē ligni uitæ. Quod uidetur Augustinus sentire. super Genesim dicēs: Hoc quoq; addo, talem cibum illam arborem præstitisse, quo corpus hominis stabili sanitate firmaretur, non sicut ex alio cibo, sed inspiratione salubritatis occulta. Hic innuere uidetur, ꝙ cum alijs cibis posset corpus sustentari, hoc cibo indeficiente sanitate firmaretur. Ex quo consequi uidetur, ꝙ sicut in natura sua habuit mortalitatem quandam, scilicet aptitudinem moriendi: ita aliquā immortalitatem in natura sua habuit, id est, aptitudinem qua poterat non mori cibis adiutus: sed si pstitisset, immortalitatis perfectio esset ei de ligno uitæ. Sed qui hoc tradunt, quomodo superiora Augustini uerba, quibus dicit ꝙ erat immortalis ex ligno uitæ, huic sententiæ non contradicant, diligenter inquirant.

Au. sup Genesim lib. 8 cap. 5.

SVMMA DISTINCTION. XIX.

Hic tractat Magister de ꝓprietatibus hominis in statu innocentiæ ante peccatū. Specialiter uero hic sciscitatur, qualiter mortalitas & immortalitas tunc homini competebant, & ex qua causa, qualiter item secundum corp⁹, & qualiter secundum animam. Quocirca aliorum recitat dicta, & ipse doctrinis Augustini consentit.

QVAESTIO .I.

Hic quærūt multi, an anima rationalis sit ex natura sua immortalis, an etiam animæ irrationales. ¶ Verum de his iam supra introducta sunt multa, & ipsa prolixitas est uitanda.

QVAESTIO II.

Arguitur ꝑ pte negatiua.

SEcundo quæritur, vtrum homo in statu innocentiæ potuit tolerare aliquod malū pœnæ: hoc ē, an mala pœnalia, ut læsio, fames, sitis, mors, &c. poterant ei accidere seu inesse. ¶Videtur ꝙ non, quoniam pœna debetur culpæ. & ut Augustinus super Genesim docet, ordinatio diuinæ sapientiæ atque iustitię fuit, ne aliquid talium homini ante culpam accideret.

In oppositum.

¶In contrarium est, quia gratia nō tollit naturam, sed naturale est homini esse mortalem, cum & mortale sit quædam differentia eius, & omne mixtum ex contrarijs constāns, necessario est corruptibile. corpora autem primorum parentum, ex elementis con-
2 stabant. ¶Rursus, ubi fames & sitis locum non habēt, non conuenit refectio corporalis: sed primis parentibus ante ruinam peccati conueniebat, imò & iussum fuit comedere, ergo fames & sitis quæ sunt mala pœ-
3 næ, poterant tunc ipsis inesse. Rursus, in his qui reficiuntur, est alteratio assidua atq; interior corruptio, incorporatio, deperditio, quorum quædā sunt mala pœnalia. ¶Item si quis intrusisset ensem illorum corpori-
4 bus, uulnerati fuissent. Hæc & consimilia argumenta possent multiplicari, quæ aliud non requirunt, nisi ut lucide exponatur qualiter mortalitas & immortalitas, passibilitas & impassibilitas ipsis conuenerunt, & quo dono.

Alexāder.

¶Ad hæc Alexander respondet: Homo ante peccatum non fuit penitus impassibilis & immortalis, neq; simpliciter passibilis. unde Hugo: Sicut immortalem non dicimus hominem primum fuisse ante peccatū, ut mori omnino non posset, sic etiam nequaquam impassibilem extitisse credere hunc debemus, quasi nihil omnino pati potuisset, quia naturam in se passibilem habuit. Attamen si non peccasset, sicut nec mortuus, ita etiam siue ad molestiam uoluntatis in mente, siue ad corruptionem integritatis in corpore, passus aliquid omnino non fuisset. Potentia quippe est multiplex. quædam obedientialis, quę in actum perducitur solum potestate diuina, sicut in costa Adæ fuit potentia, ut ex ea corpus fieret Euæ. Alia est potentia solum materialis, ut illa quæ est tantum passiua, nullam habens inclinationem ad actum sibi correspondentem. potest tamen perduci ad illum actione creaturæ, multiplici medio subiectum disponente. Alia est potentia passibilis, habens inclinatiōem ad actum. Alia, quę est propinque ad actum disposita, utpote dispositionem superadditam habēs. Alia est necessitatis, ut quæ est in cōiunctiōe ad actum. Quælibet harum trium ultimarum, est potentia disposita: sed prima, dispositiōe remota: secunda, dispositione propinqua: tertia, dispositione iam actuata. Hæc dico, extenso potentiæ nomine. potentia enim patiendi defectus, extat potentię potius q̄ potentia. Et quia secundum philosophum, si unum oppositorum multipliciter dicitur, etiam reliquum, hinc impassibile tot dicitur modis, quot passibile. Et intendimus hic de passibilitate & impassibilitate, prout dicunt potentiam uel priuationem passionis innaturalis, secundum quod ait Damascenus libro duodecimo, passio est motus præter naturā. estq; passio ista cum contrarietate recipientis atq; recepti. Est tamen & quædam passio naturalis. Cum itaq; quæritur, an primus homo fuit impassibilis ante culpā, dici potest ꝙ si per hoc quod dicitur impassibile, notatur priuatio necessitatis ad patiendum, seu dispositionis uel passibilitatis seu inclinationis, sic erat impassibilis: q̄a non erat in eo natura disposita, aut aliqua infirmitate inclinata ad patiēdum. Sed prout impassibile dicit priuationem potentiæ primo modo sumptæ, aut modo secundo acceptæ: sic non erat impassibilis, quia natura eius non fuit prorsus insusceptibilis infirmitatis & passibilitatis ac culpæ. sicq; aliquo modo fuit passibilis, & aliquo mō impassibilis, ut uult Hugo. Hinc impassibilitas illa non fuit dos corporis glorificati, quoniam illa omnem passibilitatis priuationem includit. Hæc Alexander.

Potentia multiplex.

Philosop.

Damasce.

Protoparēs quō fuerit impassibilis.

¶Qui etiam quærit hic, utrum homo in statu innocentiæ fuit passibilis per extrinsecarum receptionē impressionum. Respondet, Passio seu passibilitas proueniens ex impressione relicta ab extrinseca, duplex est. Vna naturalis & consona conueniensq; naturæ. Alia innaturalis seu destructiua naturæ. Prima est duplex. Vna concernens naturam & saluatiua ipsius esse. Alia respiciens ea quæ sunt perfectiua ipsius. Ea quæ sunt saluatiua seu conseruatiua ipsius esse, respicit passio q̄ relinquit̄ ex operibus generatiuę & nutritiuæ. Cōcernentia uero perfectiua ipsius, sunt impressiōes cognoscibilium specierum. Hæ itaq; passiones primis parētibus ante lapsum conuenerunt. sicq; etiā cælestia corpora in eis agere poterant. Passio uero destructiua & innaturalis, ipsis ꝓ statu illo inesse non poterat: & hoc fuit ex ordine diuinæ iustitiæ, qua inferiora omnia homini subdita erant, nec potestatem lædendi eum habebant. ex qua deus eos præseruauit ab omni læsiuo, quandiu sibi manserunt subiecti. Hæc idem.

Passio extrinseca duplex.

Bonauēt.

¶Præterea Bonauentura: Hæc, inquit, locutio, Aliquid est nunc immortale: secundum philosophum duplex est, quia aduerbium illud potest determinare ly immortale ratione actus moriendi, & itē ratione potentiæ. Conformiter ista locutio, Vtrum corpus hominis fuisset dissolubile ipso non peccante: quoniam ablatiui illi possunt absolute determinare ly dissolubile, uel quo ad posse dissolutiōis: & ita est uera, quoniam Adam in statu illo habuit posse ut dissolueretur. Potuit enim peccare. quo facto, potuit, imò & oportuit eū mori. Si uero determinet ly dissolubile, quantum ad actum dissolutionis, falsa est illa locutio, quoniam statu illo durāte nequiuit dissolutio ei inesse, eo ꝙ mors & innocentia simul non stent. Ordo quippe diuinæ iustitiæ non permisit, ut in statu illo culpam præcederet pœna. Hæc Bonauentura.

Lignū vitę peccantis mortē non impediuisset.

¶Qui rursus interrogat, utrum Adā peccante, corpus eius potuisset perpetuari in uita per esum ligni uitæ. Respondet, Eadem lege qua diuina iustitia nō patitur innocentem pati ac mori, non permittit malum impunitū manere. ideo fuit dei decretū, ut si homo dei præceptum trāsgrederetur, spiritus hominis dominiū suæ carnis amitteret. & sicut uoluntas hominis à deo recessit, sic anima sua corpus suum in hac uita desereret, q̄tenus dissolutum in suam rediret originē. Cumq; decretum dei fuerit immobile, non potuit homo post transgressionem per esum ligni uitę mortem euadere. potuisset tamē per esum illum uita uigorari ac prolongari. Hæc idem.

T. Aquinas.

¶Insuper Thomas his consonans: Ea, ait, quæ sunt ad finem, secundum rationem & exigentiam finis instituuntur ac disponuntur, ut ex 2. physicorum habet. cumq; homo ad supernaturalem beatitudinem conditus fuerit, aliquid supernaturale in sua creatione sibi ē præstitum. Ex suis uero naturalibus eē incorruptibi-

le atq; perpetuum,sibi non competebat, cum habuerit corpus ex contrarijs compositum,& materiam secundum suam capacitatem forma perficiat atq; informet. Hinc primo homini supra conditionem suæ naturæ cõcessum est,ut anima eius in tam supernaturalẽ ac nobilissimum finem ordinata,cõmunicaret corpori suo eẽ ꝑpetuũ supra corporis talis naturã,nisi aliunde prouenirer impedimẽtũ. Et qm̃ potestas hęc aĩæ supra corpus,consequebat̃ ex sua ordinatione ad huiuscemodi finem,non poterat impediri eius effectus, nisi ꝑ deordinationem eius à fine,quod sine peccato eẽ nequiuit.& quia peccare adhuc ualebat,libero suo arbitrio nondum cõfirmato in bono,potuit ille immortalitatis impediri effectus.hinc quodammodo fuit mortalis. Veruntñ,qm̃ moriendi potentia non potuit immediate in actum reduci,q̃a non sine præcedente mẽtis auersione,idcirco loquẽdo simpliciter,homo in statu illo extitit immortalis,& secũdum q̃d mortalis: q̃a ut 9 .metaphysicæ dicit̃,illud simpliciter est in potẽtia ad aliquid, quod uno motore potest ꝑduci in actum. nõ eñ dicim⁹ ꝙ ex terra ualeat fieri statua,sed ex cupro,quamuis ex terra sit cuprum.

¶At uero quidam dicunt,ꝙ in statu innocẽtiæ nulla depditio aut dissolutio fuisset in corpore Adæ,nec cibus sumptus fuisset ab ipso ad instaurationẽ depditi, sed contra cõmunem defectum naturæ, qui est uertibilitas in nihilum. Ex quo sequeret̃,ꝙ & cælestia corpora cibis egerent. Per cibaria quoq; nõ tollit̃ dependentia creaturæ à creatore,à quo & ipse cibus dependet: idcirco dicẽdũ ꝙ in statu illo sumptus fuisset cib⁹
Cibi vsus in statu innocentię. ad depditi restaurationem,ad corporis argumẽtum, atq; ad multiplicationem speciei ꝑ uiam seminalem,secundum quod nutritiua augmentatiuæ & generatiuæ deseruit. Aliqua ergo deperditio fuisset in corpore Adæ,nec tamen subsequi poterat dissolutio eius in toto,ꝑpter uirtutem corporis regitiuam profluentẽ ex anima,sicut & elementa secundum partem, non secundum totum corruptibilia perhibẽtur. Quod si nõ comedisset,obisset: non tamen ante peccatum, quoniam iussum ei fuit comedere.

Sõnũ inno cẽtia nõ excludebat. ¶Si autem quærat̃,an homo in statu illo dormisset: dicendum ꝙ quãuis aliqui opinent̃ ꝙ non, tamẽ cum dictum eorum,nec ratione nec autoritare firmet̃,probabilius æstimat̃ ꝙ sicut habuisset uitam animalem cibis alendam,sic habuisset & ea quæ uitam huiusmodi assequuntur,inter quæ ponitur somnus, præsertim q̃ ex naturalibus orit̃ causis,ut ex euaporatione alimenti,humiditateve cerebri in prima ætate. Somnus uero prout ex ægritudine,fatigatione,labore, innaturalive causa procedit,tunc non fuisset. Somnus quippe quãtum est in se,est passio ad perfectionẽ totius pertinẽs animalis: quia in somno uigorantur uirtutes naturales,& quietantur uirtutes animales,ut postmodum in suis sint actibus fortiores. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. ¶Concordat Petrus,dicendo: Finis necessitatẽ imponit medijs,corpus aũt datũ ẽ aĩæ,ut sit ei instrumẽtum in seruitio dei. hinc sicut se habuit aĩa ad dei seruitium,sic corpus ad animã. aĩa uero propter arbitrij libertatẽ habuit potentiã iugiter ꝑmanendi in dei obsequio ac etiã recedendi ab eo. ideo in corpore fuit potentia separandi ab anima,si peccaret: & inseparabiliter permanẽdi cũ anima,si nõ peccaret. Hæc Petrus.

T.Argen. ¶Thomas quoq; de Argentina testatur: Immortalitas illa corporis Adæ,principaliter fuit ab aĩa ei⁹,sicut ab influẽte intrinsece: & ab æquali eius cõplexione, sicut à causa disponente: à ligno uitæ, sicut à uegetãte: & à regimine diuinæ ꝓuidẽtiæ,tanquam à causa interius conseruante,atq; exterius protegente.

¶Richardus demũ hic refert: Dicunt quidã ꝙ concurrente uirtuositate cõplexionis Adæ,uirtuositateq; ligni uitæ,ac uirtuositate originalꝫ iustitiæ,simul poterat anima ꝓhibere,ne fieret tãta consumptio in humido radicali,nec tãta debilitatio in calido naturali: quę restaurari non possent ꝑ efficaciã ligni uitæ, cuius uirtus extitit tãta, ꝙ de illo poterat uirtus nutritiua ipsi⁹ Adæ cum adiutorio originalis iustitiæ generare humidũ tã uirtuosum,ad cõseruationẽ calidi naturalis,sicut est humidũ radicale. Poterat etiã cõtinere uirtutem corporis,ne distẽperaretur uirtute alicuius exterioris & naturalis influentiæ uel interioris. Hinc, ut istis uidetur,hõ in statu illo sine fine uiuere potuisset ꝑ adiutoria iam ꝓfata. Alij opinantur ꝙ quamuis ꝑ adiutoria ista Adã ualde diu uiuere potuisset,non tñ sine fine: nec tñ obisset,si non peccasset. qm̃ ante finem corporis quo ibi uiuere potuisset, translatus fuisset ad gloriã. Cui dicto uidetur consentire,quod 12. de ciuit dei. Augustinus disseruit,hominem cuius naturã quodãmodo mediã inter angelos bestiasq; constituit deus, ut si creatori suo tanquã uero dño esset subiectus,in cõsortiũ trãsiret angelicũ,absq; media morte beatã immortalitatẽ sine ullo termino cõsecutus. Hæc Richardus. Richard. In innocẽtię statu mors nõ ꝑuenisset beatitudinẽ. August.

¶Albertus præterea sciscitatur, An Adã in statu innocentiæ alterabilis fuit per senectutem. Rñdet, Duplex est alteratio talis. una accepta in mensurante,puta in tẽpore ipõ. Alia accepta in mẽsurato,uidelicet in re tẽporali. Primo modo fuisset alterabilis per ætatẽ. nam quo ad periodum mẽsurantẽ,modo iunior, mõ senior extitisset secundum ætatis processum. Secundũ id uero quod relinquit tempus mensurans,nõ fuisset alterabilis. hinc quantitate & uirtute substantiæ nõ ꝑ fecisset,nec defecisset, sed in perfectione in qua conditus fuit,stetisset usq; ad terminum præordinatũ à deo, in quo translatus fuisset ad uitam simpliciter immortalem. Hæc Albertus. Albertus. Alteratio q̃lis fuisset integritatis tẽpore.

¶Porro Scotus à ꝓinductis partim dissentiens: Hõ, inquit,durãte innocentiæ statu potuit mori. quod patet per causam mortis post lapsum,quę causę sunt duę in genere. Vna ab intrinseco, alia ab extrinseco. Prima est duplex, una ab intrinseco per actionem mutuam contrariorum inter se & infra corpus, uel propter actionem minus intensam unius ad alterum, ex defectu alterius contingentem ut ex subtractione nutrimenti. Primo mõ accidit corruptio naturalis in animatis,nõ ex actiõe elemẽti in elementũ,q̃a nõ manẽt in mixto,ut ostensum est supra: nec ꝓpter aliã qualitatẽ naturalẽ actiuã aut passiuã. Ponit̃ ergo ibi causa intrinseca corruptiõis ex actiõe unius partis organicę in aliã partẽ,corrumpẽdo ipsam ut corpus fiat indispositũ atq; inhabile ab actionẽ. istaq; actio deputat̃ calori in humidũ radicale,corrumpendo illud & cõsumẽdo, ad cuius corruptionẽ sequtur corruptio & cõsumptio ꝓpria,ut patet in igne & oleo ac lychno: q̃a pars scdm speciẽ habet certã periodũ & determinatã, in qua põt cõuertere in se partẽ nutrimẽti appositã, & in qua nõ. Hæc Scotus. Scotus. Mortis duplex causa.

¶Qui circa hæc plura cõscribit,quorũ oppositũ ex ꝓ habitis innotescit. Nã (ut patuit supra) dicit corpora primorũ parentũ ac posterorũ nõ eẽ ex elemẽtis cõstãtia, & hic scribit ꝙ in paradiso in innocentiæ statu potuissent corrũpi paulatim, nõ tñ fuissent corrupta: q Dionys.

niam añ tempus corruptiõis fuissent in paradisum cælestem trãslata, nec oẽs fuissent simul translati. alioquin pcedẽtes diutius, ualde excessissent posteriores in meritis. Verũ de his infra magis dicet. Certũ uero censet, q una pars unũve mẽbrũ seu organũ, non agit corruptiue in aliud directe, nisi pq̃litatẽ cõtrariã. Probabili9 itẽ uidet, q durãte innocentiæ statu, hõ nõ potuit mori, q̃ q tunc potuit mori, loquẽdo de statu illo formaliter. alioquin posset potentia illa poni in esse, sicq; sequeret q duratte statu illo, ista inconueniens non fuisset, Adam innocens moritur.

Innocẽtie status mortẽ non admittebat.

Durãdus. ¶Postremo, Durandus hic ait, q in statu innocẽtiæ non fuisset passio aliqua sensitiui pceptibilisve doloris ex perceptiõe læsiui, sed bene abiectio alicuius conuenientis fm naturã, uidelicet deperditio, ad cuius instaurationẽ alimẽto indiguisset. Verũtñ quod ita abijcit, nõ est prorsus inconueniens ipsi naturæ fm dispositionẽ quã habet in ipsa abiectiõe. tũc eñ paulatim in dispositũ factũ est, corruptioniq; pximum. ¶Verũtñ de somno hominũ in statu innocentiæ aliter à prætactis sentiẽs Alexander: Cibus, inqt, quo usi fuissent, naturæ eorũ ualde naturalis ac cõsonus extitisset, quo & prorsus temperate ac modice extitissent utentes. uirt9 quoq; digestiua erat ualida ualde, ita q nõ reqrebatur reuocatio exterioris caloris. idcirco nõ ascẽdissent fumositates somnũ causantes. Fumositates nãq; quæ somnum causant, sunt grossæ ac multæ, non modicæ ac subtiles. Hæc Alexander.

Alexãder.

QVAESTIO III.

Immortalitas innocẽtiæ gratuita erat nõ naturalis.

COnsequenter hic quærit, vtrũ immortalitas & impassibilitas iã præfatæ cõuenerũt homini in statu innocẽtiæ ex sua natura. ¶Ad qd ex iã dictis patet rñsio, q utiq; supnaturaliter & ex dono gratiæ inerant, atq; collatæ fuerũt homini ex elemẽtis fm corpus cõposito. cuius multiplici corruptibilitati defectuositatiq; naturali per multiplicia dei bñficia gratiosa, puidebat, sicut expressum est. ¶Quæritur quoq; hic, utrũ immortalitas illa fuit eadẽ cũ immortalitate corporũ glorificatorũ. Ad quod itẽ ex pinductis habet rñsio quod nõ, nec erat dos, nec ita perfecta, nec oẽm mortalitatẽ excludẽs, sicut immortalitas corporum beatorũ, nec fuit donũ gloriæ cõsummatæ, ut erit dos immortalitatis, sed innocẽtiæ & grãæ nõdũ cõpletæ. ¶Verũ plenius, psequẽdo Alexãder uidet: Quidã dixerũt q immortalitas in primo hoĩe fuerit à natura, qa ex sua natura habuit aptitudinẽ ad immortalitatem: qdã, q ex grã: qa ex dono gratuito habuit cõplexionẽ, quẽadmodũ hõ ex sua natura est beatificabilis, sed non nisi p gratiã consequit beatitudinem. Sed aduertẽdũ q triplex ẽ hoĩs status, fm Hugonẽ. Primus innocentiæ, in quo poterat primus hõ peccare & nõ peccare, similiter mori & non mori. Secundus est status naturæ lapsæ, in quo homo potuit peccare, & non potuit non peccare: similiter poterat mori, & nõ potuit nõ mori. tertius est status gloriæ, in quo poterat non peccare, & non poterit peccare: similiter poterit non mori, nec poterit mori. Cõformiter triplex est gratia, puta perfecta & imperfecta. Et imperfecta est duplex. Vna gratia gratis data, quæ respectu gratiæ gratumfacientis est imperfecta. similiter gratia gratumfaciẽs, imperfecta est respectu gratiæ consummatæ seu gloriæ, quæ tollit miseriam culpæ & pœnæ. Nam gratia gratumfaciens tãtum aufert miseriam culpæ. Immortalitas igit primi status, seu possibilitas nõ moriẽdi, fuit à gratia gratis data, non à gratia gratificãte. immortalitas uero secundi status, quæ est potestas non moriendi spiritualiter, est à gratia gratumfaciẽte. immortalitas autem tertia, est à plenitudine gloriæ, quæ est gratia consummata. Hæc Alexander.

Immortalitati btorũ innocẽtię cedit immortalitas

Alexãder.

Hois triplex ẽ stat9

¶Qui insuper scribit: Aliqui dicunt q eadem secũdum rem fuit potentia mortalitatis & immortalitatis, differens secundum maiorem appropinquationem ad actum suum ac finem. sicq; potentia quæ primo fuit moriendi & non moriendi indeterminate, postea determinata est ad unum, puta ad mortem: atque hæc eadem per meritum gratiæ, ac per præmium superuenientis gloriæ, determinatur ad uiuendũ beatifice. Sic ergo immortalitas innocẽtiæ & immortalitas gloriæ, est eadem potentia in re: non autẽ sunt idẽ, prout habitum dicunt, quia quod additur potentię in uia, realiter differt ab eo quod addit ei in patria. Hæc Alexander.

¶Hinc Thomas: Immortalitas, inquit, dicit potentiã ad semper uiuendũ & nõ moriendũ. quæ immortalitas duplicit põt cõsiderari. Primo, quantũ ad potentiam incõpletã ac naturalẽ. & ita est eadẽ, sicut & ipsa natura. secũdo, quantũ ad munus grę, quod formale ẽ cõplemẽtũ illius potẽtiæ, & ita diuersæ sunt. Hæc Thomas in Scripto. ¶Verũtñ Antisiodorẽsis in Sũma sua lib. 2. defendit & dicit, q nõ fuit potẽtia eadẽ: qa potẽtia moriẽdi nunquã fuit in Adã potẽtia semper uiuendi. Itẽ potẽtia nõ uiuẽdi, fuit in Adã potẽtia naturalis, sed potẽtia moriẽdi fuit in eo potẽtia innaturalis. Itẽ mori est pura priuatio, ergo potẽtia moriẽdi nõ ẽ aliquid positiuũ, sed potẽtia nõ moriẽdi, ẽ qd positiuum, uidelicet potẽtia semper uiuẽdi. Nõ ergo sunt idẽ. Nec sequit, eadẽ est potẽtia currẽdi, & nõ currẽdi: ergo eadẽ est potẽtia moriendi, & nõ moriẽdi: qa liberũ arbitriũ cuius actus in hoĩe est currere, habet se ad utrumlibet. mori aũt nõ est actus liberi arbitrij, sed naturę corruptæ. Hæc Antisiodorẽsis. ¶Verũtñ in primis parentibus in statu illo, mori & nõ mori ex libero pendebat arbitrio originaliter & añ ruinam, sicut peccare & nõ peccare. ¶At uero Petrus: Ad actũ, asserit, felicitatis & immortalitatis in statu gloriæ, inest homini aptitudo à natura: dispositio autẽ remota, à gratia gratis data: dispositio uero, ppinqua à gratia gratũfaciente, & complementũ à forma seu habitu gloriæ. Conformiter ad actum felicitatis & immortalitatis in statu innocentiæ, inerat primis parentibus aptitudo à natura cõplexionis, dispositio remota ab esu omnium lignorũ cõmuni, dispositio ppinqua ab esu ligni uitæ, complementum à gratia innocentiæ. Nempe in corpore nr̃o ex quatuor causat corruptio. Primũ est inęqualitas cõplexionis. Secũdũ, paulatiua defectio humidi radicalis, quæ restaurat per humidũ nutrimẽtale. Tertiũ ẽ debilitatio calidi naturalis, ex cõsumptiõe humidi radicalis & admixtione extranei humidi nutrimẽtalis, sicut & uirtus uini ex aquæ admixtione. Quartum est inclinatio elementorum contrariorum ad opposita regiones. Contra primum istorum, inerat primis parentibus præcipua complexionis æqualitas: contra secundum, refectio ex cibis diuersis: contra tertium, esus ex ligno uitæ: contra quartum, gratia innocentiæ, id est, originalis iustitia: qua sicut ratio subdita fuit deo, sic corpus animæ: cuius gubernatio plus ualebat in conseruando, quàm elementorum inclinatio in dissoluendo. Hæc Petrus, quæ & plenius sunt in Thoma.

T. Aquinas.

Antisiod.

Dionysi9.

Petrus.

Corruptio corpis fit a quat nor.

¶Scripta autem Bonauenturæ ad hæc, tam Thomæ q̃ Petri includunt continẽtiq; responsa.

De modo procreationis filiorum, si non peccassent primi parentes, & quales nascerentur filij.

Distinctio XX. A

Opinio quorundam, falsa.

Post hæc uidendum est qualiter primi parentes, si non peccassent, filios procreassent, & quales ipsi filij nascerentur. Quidam putant ad gignendos filios primos homines in paradiso misceri non potuisse nisi post peccatum, dicentes cõcubitũ sine corruptiõe uel macula nõ posse fieri. Sed añ pc̃m nec corruptio, nec macula in hoĩe esse poterat, qm̃ ex pc̃tõ hæc cõsequuta sunt. Ad qđ dicẽdũ ẽ, ꝙ si nõ peccassent primi hoĩes, sine oĩ pc̃tõ & macula in paradiso carnali copula cõuenissent: & eẽt ibi thorus immaculatus, & cõmixtio sine cõcupiscẽtia: atꝗ genitalibꝰ mẽbris sicut cæteris imperarent, ut ibi nullũ motum illicitum sentirent: & sicut alia membra corporis alijs admouemus, ut manum ori sine ardore libidinis, ita genitalibus uterentur membris sine aliquo pruritu carnis. Hæc enim lœtalis ægritudo membris humanis ex peccato inhæsit. Genuissent itaꝗ filios in paradiso per coitum immaculatum & sine corruptione. Vñ Augustinus super Genesim: Cur non credamus primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperasse potuisse, sicut cæteris in quolibet opere sine uoluptatis pruritu * utuntur? Incredibile eñ nõ ẽ, deũ talia fecisse illa corpora, ut si nõ peccassent, illis membris sicut pedibus imperarent: nec cum ardore seminarent, uel cũ dolore parerent: sed post peccatum motum illum illicitum meruerunt, quem nuptiæ ordinant, continentia cohibet. Infirmitas enim prona in ruinam turpitudinis, excipitur honestate nuptiali: & quod sanis est officium, ægrotis est remedium. Emissi quidem de paradiso, conuenerunt & genuerunt: sed potuerunt in paradiso eis esse nuptiæ honorabiles & thorus immaculatus, sine ardore libidinis & sine labore pariendi.

Rñsio ꝯ illã opinionem.

Heb. 13.

Au. sup. Genesim li. 9. ca. 6.

* utimur

Au li 9. super Gñsim cap. 7.

Au. li 9. super Gñsim cap. 3.

Quare in paradiso non coierunt, duobus modis soluit. B

Cur ergo nõ coierunt in paradiso? Quia creata muliere, mox transgressio facta est, & eiecti sunt de paradiso. Vel quia nondum deus iusserat ut coirent, & poterat diuina expectari autoritas, ubi concupiscentia non angebat. Deus uero non iusserat, quia casum eorum præsciebat, de quibus homo propagandus erat. Ecce expresse habes de mõ ꝑpagationis filiorũ.

Au li 9. super Gñsim cap. 4.

De termino illius inferioris uitæ, utrum natis filijs per successiones, an simul omnes transferendi essent. C

De termino uero temporis, quo transferrẽtur ad spiritualem cælestemꝗ uitam, certum aliquid scriptura non tradit. Et ideo ambiguum est, utrum * parẽtes genitis filijs, perfectaꝗ humani officij iustitia, ad meliorem statum transferrentur: non per mortem, sed per aliquã mutationem: an patres in aliquo statu uitæ remanerent, ligno uitæ utẽtes, donec filij ad eundem statum peruenirent: & sic impleto numero, om̃es simul ad meliora transferrentur, ut essent sicut sancti angeli in cælis. De quo Augustinus ambigue disserit, super Genesim ita inquiẽs: Potuerũt primi homines in paradiso filios gignere, non ut moriẽtibus patribus succederent filij, sed in aliquo formæ statu manẽtibus, & de ligno uitæ uigorem sumẽtibus: & filij ad eundem perducerentur statum, donec impleto numero, sine morte animalia corpora in aliã qualitatem trãsirent, in qua omnino regẽti spiritui deseruirent, & solo spiritu uiuificãte, sine corporeis alimentis uiuerẽt. Vel potuerũt parẽtes filijs cedere, ut per successiões numerus impleretur. Qui genitis filijs, perfectaꝗ humani officij iustitia, ad meliora transferrentur, nõ per mortem, sed per aliquam mutationem. Ecce hic habemus de transitu hominis ad meliora, sed incertum nobis relinquitur, utrũ simul trãsferretur, an p successiões.

* pres

Au. li. 9 su p Gñsim ca. 6.

Au. li. 9. super Gñsim cap. 3.

Quales procrearẽt filios, utrum perfectionem staturæ & usum membrorum habentes, qualis homo primus fuit conditus. D

Si uero quæritur, quales, si non peccasset, homo filios genuisset: utrum uidelicet sicut ipse primus homo secundum staturam corporis & usum membrorum perfectus mox cõditꝰ extitit, ita etiam eius filij in ipso natiuitatis exordio perfecti existerent, qui ambulare & loqui & cuncta facere possent. Responderi potest, ꝙ filios paruulos nasci oportebat, propter materni uteri necessitatem: sed utrum mox nati, perfectionem staturæ & membrorũ usum haberent, an paruuli & in minori ætate constituti, uti possent membroꝝ officijs: an per interualla temporum eo modo quo nunc fit, perfectionem staturæ & usum membrorum recepturi essent, de autoribus diffinitum non habemus.

Ambigua Augustini uerba ponit, ubi tamen uidetur innuere quod filij & paruuli possent membrorum uti officijs. E

Et super hoc Augustinus ambigue loquitur. Mouet nos, inquit, si primi homines nō peccassent, utrum tales filios essent habituri, qui nec lingua, nec manibus, nec pedibus uterētur. Nam propter uteri necessitatem forte necesse erat paruulos nasci, sed quamuis exigua pars corporis sit costa, non propter hoc paruulam uiro coniugem fecit. Vñ & eius filios poterat omnipotētia creatoris mox natos grādes facere. Sed ut hoc omittam, poterat certe eis præstare quod multis animalibus præstitit, quorum pulli quamuis sint paruuli, tamen mox ut nascuntur, currunt & matrem sequuntur. E contra homini nato nec ad incessum pedes idonei sunt, nec manus saltem ad scalpendum habiles: & iuxta se mammis positis, nascētes magis possunt esurientes flere, q̄ sugere. propriæq; infirmitati mentis congruit hæc infirmitas carnis. His uerbis uidetur insinuari, ꝙ filij etiam paruuli officijs membrorum ualerent uti. Augusti.

Quibusdam non absurde placuit, quod filij parui nascerentur: & per accessum temporis in statura & in alijs sicut nunc proficerent, quod non esset uitio imputandum. F

Sed cum Augustinus sub assertione de his nihil tradat, non irrationabiliter quibusdam placuit, primorum parentum filios nascituros paruos: ac deinde per interualla temporū eadem lege qua & nunc, natiuitatem humanam ordinatam cernimus staturæ incrementū & membrorum usum recepturos: ut in illis expectaretur ætas ad ambulandum & loquendum, sicut modo in nobis: quod utiq; non esset uitio imputandum, sed conditioni naturæ: sicut à cibo abstinere penitus non ualebāt: nec tñ illud erat ex uitio, sed ex natura conditiōis.

Oppositio quorundam uolentium probare eos posse uiuere sine alimonia. G

Ad hoc autem opponitur ita: Si non peccarent, non morerentur: sed non peccarent, si nō comederent. poterant igitur sine alimonia uiuere. Cæterum sicut supra diximus, non solum peccarent, si de ligno uetito ederent, sed etiam si concessis nō uterentur: quia sicut erat eis præceptum non illo ligno * uti, ita alijs uesci. Præterea contra naturalem rationem facerent, qua intelligebant de illis esse edendum, quod & naturaliter appetebant. Item opponitur: Cum fames sit pœna peccati, si non peccarent, famem non sentirēt: sed sine fame superfluum uideretur comedere. Vnde putant quidam eos cibis non indiguisse ante peccatum, quia non poterant esurire si non peccassent. Ad quod dici potest, ꝙ fames uere defectus est & pœna peccati. Est enim immoderatus appetitus edendi, cui non subiacuisset homo si non peccasset: sed ꝓculdubio peccaret, nisi hūc defectum cibo præueniret. Habebat eñ naturalē appetitum & moderatum, cui ita satisfaciendum erat, ne defectum famis sentiret. Sicut ergo non ex uitio, sed ex naturæ cōditione erat ꝙ ante peccatum homo cibis indigebat: ita nō ex uitio esset, sed de natura, si hominis conditio in principio suo .i. in primo parente à perfecto inchoata, in subsequenti propagatione à modico ad maiora proficeret, ut scilicet per interualla temporis staturæ corporeæ incrementum usumq; membrorum susciperet.

*uesci

Alia oppositio circa idem.

Responsio.

Vtrum sicut statura corporis, ita etiam sensu mentis paruuli nascerentur: & per accessum temporis proficerent in sensu & notitia ueritatis, an mox nati in his essent perfecti H

Et cū de corpe hūano nō sit absurdū uel incōueniēs hoc existimare q̄d dixim⁹, quæri solet, utrū de sensu aīæ & cognitiōe ueritatis eodē mō sentiendū sit: ut s. hi qui sine pctō nascerentur, sensu & intelligētia mētis impfecti existerēt, & p accessum tpis in his proficerēt usq; ad pfectiōnē, an mox cōditi pfectiōnē sensus & cognitiōis pciperēt. Illi q sentiūt paruulos natos in statura corporis & usu mēbrorū p accessum tēporis profecturos, nō diffitentur eosdem in exordio natiuitatis sensu impfectos existere, & p interuallū tpis in sensu & cognitione pficere usq; ad pfectum. Responsio.

Contra illorum sententiam opponunt quidam. I

Ad quod quidam opponunt, dicentes: Si mox nati non haberent perfectionem sensus & intelligentiæ, ignorantia in eis esset. ignorantia autem peccati est pœna. Sed qui hoc dicūt, non satis diligenter considerāt: quia nō omnis qui aliquid nescit, uel minus perfecte aliquid scit, statim ignorantiā habere siue in ignorantia esse dicendus est: quia ignorantia nō dicitur nisi cum id quod sciri & non ignorari debet, nescitur. Talisq; ignorantia pœna peccati est, cum mens uitio obscuratur, ne cognoscere ualeat ea quæ scire deberet.

Responsio.

Quō ignorātia dī eē in aliquo.

De hominis translatione in meliorem statum, & de duobus bonis, altero hic dato, altero promisso. K

Talis erat hominis institutio ante peccatum secundum corporis conditionẽ. De hoc autẽ statu transferendus erat cum uniuersa posteritate sua ad meliorem digniorem'q; statũ, ubi

Hugo de sacra. lib. 1. parte 2. c. 6 cælesti & æterno bono in cælis sibi parato frueretur. Sicut eñ ex duplici natura compactus est homo, ita illi duo bona conditor à principio præparauit: unum temporale, alterum

1. Cor. 15. f æternum: unum uisibile, alterum inuisibile: unum carni, alterum spiritui. Et quia primum est quod est animale, deinde quod est spirituale, temporale ac uisibile bonum prius dedit, inuisibile autem & æternum promisit, & meritis quærendum proposuit. Ad illius autẽ custodiam quod dederat, & ad illud promerendum quod promiserat, naturali ratione in creatione animæ hominis inditæ, qua poterat inter bonum & malum discernere, præceptum addidit obedientiæ: per cuius obseruantiam datũ non perderet, & promissum obtineret, ut per meritum ueniret ad præmium.

SUMMA DISTINCTIONIS XX

Determinato in p̃cedẽti distinctiõe quales fuerũt primi parẽtes ſm corp⁹ & aĩam in statu innocẽtiæ, nũc inq̃rit an & qualiter genuissent in statu illo, quales etiã ꝓles ꝓcreassent. Et primo oñdit q̃ ꝑ coitũ genuissent, tñ sine inordinata libidine & pctõ. Scdo, cur in paradiso ante culpã nõ cõuenerũt. Tertio quærit, an successiue fuissent trãslati ad gloriam, an simul: ad quod nõ dat̃ certa r̃nsio. Quarto tractat, quales fuissent paruuli mox nati, quãtũ ad mẽbrorũ teneritudinẽ aut soliditatẽ & usum, ac corporis quãtitatẽ, figurã & incremẽtũ. Quinto declarat, quẽadmodũ hoĩ ex corpore & aĩa rõnali cõposito, duplicẽ deus paradisum parauit, puta terrestrẽ, corporeũ, atq; cælestem, perpetuum, spiritalem.

QUAESTIO I.

Hic quærit̃ primo, an hoĩes fuissent in paradiso multiplicati per g̃nationẽ carnalẽ stãte in eis originali iustitia seu innocẽtiæ statu. ¶ Videt̃ q̃ nõ, q̃a nil uerecundũ & indecẽs ac celan-

Arguitur primo contra veritatem. dũ tunc fuisset, sed coitus oĩs etiã ille q̃ sine peccato ẽ, uerecũdiã habet, nec sine indecẽtia publice exhibet̃. Secundo, in illo statu nulla fuisset corruptio: ergo nec uir-

2 ginitatis amissio, quæ tñ ꝑ coitũ necessario ꝑdit̃. Ter-

3 tio, nil immundũ, maculosum aut turpe fuisset in paradiso, sed in oĩ cõcubitu immũditia, turpitudo seu ma-

4 cula quædã cõsistit. Quarto, ſm physicos semẽ est superfluũ alimẽti. tunc autẽ nõ fuisset tale sup̃fluũ. Quin-

5 to, si fuisset ibi corporal' cõmixtio, ergo & talis sup̃fluitatũ egestio siue emissio. quod indecẽs tali statui ex-

6 titisset. Sexto, delectatio talis cõmixtiõis à spiritali de-

7 lectatiõe & cõtẽplatiõe abducit, imò & rõnem absorbet: ergo in uita illa tã spiritali locũ nõ habuisset. Septimo, sctõrũ quorundã ac p̃cipuorũ doctorũ autoritates

In oppositum. sic sentire uident̃, ut Gregorij Nyseni & Damasceni.

¶In oppositũ ẽ, q̃ in frã ex Augustino inducit̃, imò & scriptura Genesis 1. quo legit̃, Crescite & multiplicamini & replete terrã. q̃d sine g̃natione carnali nõ agit̃.

Antissiod. ¶Circa hæc in Sũma sua scribit Antissiodorẽsis lib. 2. Postquã dñs posuit hominẽ in paradiso, dedit ei tri-

P̃ceptũ naturæ triplex primo datũ est hoĩ. plex p̃ceptũ naturæ & quoddã disciplinæ. Præceptum naturæ extitit triplex. unũ ꝑtinẽs ad sui sustentationẽ, ut illud: Ex oĩ ligno paradisi comede. Scdm, spectãs ad multiplicationẽ g̃nis humani, ut illud: Crescite & multiplicamini. Tertiũ, ad dilectionẽ dei & ꝓximi. Fuisset ergo in statu innocentiæ status matrimonij, ꝓut ẽ naturæ officiũ: q̃a de hoc fuit añ trãsgressionẽ mãdati ꝓpagatiõem'q; sobolis, datũ p̃ceptũ. Si ergo quærat̃, an Eua tunc peperisset sine fractiõe seu corruptiõe uirginalis signaculi, r̃ndem⁹ q̃a si uerbũ frangẽdi importet uiolentiã, sic sine fractiõe cõcepisset ac peperisset. si uero importet separationẽ dũtaxat, potuit mẽbrũ illud frangi sine pœna, & tñ à mẽbro naturali ad hoc deputato, quẽadmodũ adamas frangi põt sanguine hircino tñ. sic'q; Eua post copulã nõ mãsisset uirgo, tũ quia fracta, tũ q̃m cognita, quorũ neutrũ fuit in uirgine glo-

Uirginitatis nulla meriti p̃rogatiua in paradiso fuisset. riosa. ¶Præterea quæri põt, an in statu innocẽtiæ locum habuisset distinctio triplicis fructus, uidelicet fructus cẽtesimi spectãtis ad uirgines, fructus sexagesimi ꝑtinẽtis ad uiduas, fructus tricesimi cõcernẽtis cõiugatos. dicẽdũ q̃ nõ, q̃a tũc fuit matrimoniũ in præcepto & ad officiũ, nõ in remediũ: post pctm̃ uero fuit in officiũ atq; remediũ, p̃sertim tẽpore patriarcharũ, dũ rarus fuit populus dei. ideo cœlibat⁹ sancti Iohãnis baptistæ non præfertur coniugio Abrahæ. modo autẽ matrimonium magis est ad remedium & in permissione, nõ in præcepto: q̃a ubiq; multiplicatus est populus dei. Hęc

Albertus. Antissiodorensis. ¶Præterea Albertus: Bñ, inq̃t, dixerunt antiq; doctores Præpositiuus & Antissiodorẽsis, triplicẽ esse corruptionẽ, uidelicet continuitatis, fœditatis ac puritatis. Corruptio continuitatis consistit in

Corruptio triplex. diuisiõe cõtinui. corruptio fœditatis est in pruritu concupiscẽtiæ atq; libidinis, q̃ mẽtẽ fœdat & carnẽ, in qua rõ sub delectatiõe descẽdit. corruptio puritat' ẽ in susceptione alienæ naturæ, sicut dũ aurũ miscet̃ argento. Si ergo Eua tunc cõuenisset cũ Adam, non incurrisset duas primas corruptiones. Semẽ q̃ppe resolutũ à masculo, adhitũ genitali fœminę, mox uirtute matric' tractum fuisset in locũ conceptiõis, & ibi unitũ sanguini fœminæ, sicut coagulũ lacti, uaporabilit'q; diffusum in fœminæ sanguinẽ: & sic p̃fecisset cõceptũ, dũ semẽ masculi undiq; cõp̃hẽdisset sanguinẽ fœminæ, quẽadmo-

Philosop. dũ sp̃us formatiuus undiq; cõp̃hẽdit illud q̃d format. Sic nãq; ut Aristoteles ꝓtestat̃, uirtutes distinctorũ sexuũ maris & fœminæ uniunt̃ in conceptu, sicut uirtus galli & gallinæ in ouo. Verũtñ Eua incurrisset corru-

August. ptionẽ puritatis, q̃m cõcepisset ex semine alterius sibi ꝑmixto. Hinc in lib. de Ciuit. dei loquit̃ Augustinus: Credẽdũ est ita tunc potuisse utero cõiugis salua integritate fœminei genitalis uirile semẽ immitti, sicut nũc põt eadẽ integritate salua ex utero uirginis cuiuscunq; emitti cruoris mẽstrui fluxus. Eadẽ uia q̃ppe illud inijcit̃, & istud emittit̃. Hæc Albertus. ¶Qui etiã q̃rit hic, utrũ Eua in statu illo fuisset sine grauitate atq; grauamine grauida, & an peperisset sine dolore. ¶Ad primũ r̃ndet: Quædam est grauitas oneris tm̃, sic fuisset grauida grauitate. Alia est grauitas grauans seu pœnam inducens, nec sic grauida extitisset. ¶Ad secundum re-

August. spondet, quod sine dolore fuisset puerpera, quoniam Augustinus aperte hoc asserit, cui contradicere impium est in his quæ tangunt fidem & mores. Vi-

Eua pepe-risset in paradiso sine dolore. quoq; exitus in statu illo apertę fuissent sine dolore & laceratione p solam extensionē & laxationē. Hæc Albertus. ¶In libro quoq; de homine: Generare, ait, potuerunt per concubitum añ peccatũ &c. ut supra. Autoritates uero quæ in oppositum allegantur, opinatiue loquunt sub sentẽtijs alioꝝ, ut qđ ait *Damasce.* Damascen⁹, ꝙ de⁹ alio modo genus multiplicasset humanũ, si hõ in innocentia pstitisset. *August.* Augustinus q̃q; in libro de bono coniugali, Cõcubitus non nisi mortaliũ corpoꝝ eē põt. Et rursus ibidē, Sine coeũdi amplexu, aliquo alio modo homo esset filios habiturus ex oĩpotentissimi semine creatoris, qui potuit & primos parẽtes sine parẽtibus cõdere, Christiq; carnē de utero uirginali formare: atq; ut quasi infidelibus loquar, qui potuit apibus sine cõcubitu prolem dare. Hæc Albertus.

Dionysi⁹. ¶In cuius uerbis mirum apparet, ꝙ refert Præpositiuum & Antisiodorẽsem dixisse ꝙ genuissent in statu innocentiæ sine corruptione cõtinuitatis, cũ ex respõsione Antisiodorensis in Summa iam introducta habeat oppositũ. Augustinus etiã sup Genesim euidẽter insinuat, ꝙ corporalit genuissent, ꝑut in lr̃a cõtinetur. *Albertus.* ¶Amplius in libro suo de homine scribit Albertus, quod cibus à primis parentibus sumptus non fuisset eis in statu innocẽtiæ incorporatus nisi uirtualiter, nõ substãtialiter. imò ꝙ substãtialiter fuisset emissus per egestiões & euaporatiões p poros occultos ac manifestos. Incrementũ uero corpoꝝ filioꝝ eoꝝ, factũ fuisset ex multiplicatiõe corporalis substãtiæ in seipsa, quemadmodũ multiplicati fuerũt quinq; panes ad satietatē quinq; milliũ hoĩm. Semē itē gñationis tũc sumptũ fuisset de humido radicali, nõ nutrimẽtali: quod qa multiplicatũ fuisset uirtute cibi, suffecisset ad cõsistentiam corporis, & ad ꝑpagationē gñationis. Hæc Albertus. *Dionysi.* ¶Quoꝝ tñ cõtrariũ multi tenent, ut infra patebit. nec Albertus assertiue, sed potius opinanter hæc scribit.

T. Aqnas. ¶At uero Thomas: Per pc̃m, inqt, natura speciei uariata nõ est. hinc quæcunq; ad pfectionē hũanæ pertinent speciei, homini in statu innocentię cõuenissent. In oĩbus uero p naturã gñabilibus & corruptibilibus, ad pfectionē id ptinet, ut unũquodq; ualeat ꝑducere *Philosop.* alteꝝ tale q̃le ē ipsum, ut dr̃ 4. meteoroꝝ. idcirco oportet in humana natura aliquē ponere statũ naturalis ꝑpagatiõis, quãuis nũquã peccasset. Ad quãlibet demũ gñationē oportet duo cõcurrere, scilicet agẽs qđ formã inducit, & patiẽs quod p̃bet materiã. hinc ad generationē huiusmodi reqritur cõiunctio maris ac fœminæ. Mas nãq; se habet ut agẽs & formam inducẽs, fœmina ut patiẽs materiãq; ministrãs. *Uirginitas duo includit.* Ad uirginitatis uero pfectionē duo cõcurrunt, quæ sunt integritas carnis atq; integritas mẽtis. quaꝝ prima est uirginitati essentialior, alia honorabilior. In oĩ ergo cõcubitu uirginitas soluit, quantũ ad carnis integritatē. etiã in primo statu ita fuisset. *Mẽtis integritas dupliciter soluitur.* Sed mẽtis integritatē cõtingit solui dupliciter. primo, quantũ ad habitũ. sicq; amittit p illicitũ coitũ, quo castitas tollitur. secũdo, quantũ ad actũ. & ita post pc̃m pdit etiã p concubitũ matrimonialē, qm̃ p uehementiã delectationis rõ absorbet. Porro in primo statu neutro mõ fuisset soluta integritas mẽtis, sed solũ integritas carnis, cui pponderat fœcũditas ꝓlis. sciẽdũ q̃q; ꝙ quædã sunt supfluitates quæ attestant naturæ defectus, sicut putredines & sudores, quę in statu innocentiæ nõ fuissent. quædã uero superfluitates pfectionē naturæ ostẽdunt, ut semē & egestiões, quæ secundum cursum naturæ tãto melius fiunt, quãto natura extat robustior. propter quod ad uirtutē expulsiuam naturalē reducũtur, hinc in primo statu fuissent, tñ absq; fœditate omnino. Hæc Thomas in Scripto.

¶In Summa itē, q̃stione 98. Hõ, inqt, scd̃m suã naturã constitutus est quasi quoddã mediũ inter incorruptibiles & corruptibiles creaturas: quia s̃m aĩam in corruptibilis, corruptibilis uero s̃m carnē. intẽtio aũt naturę aliter fert ad incoruptibiles creaturas, q̃ ad corruptibiles: qa qđ sp est atq; ppetuũ, est p se de intentione naturæ. qđ uero ad certũ tẽpus corruptibiliter ē, nõ uidet principaliter à natura intẽtũ, sed potius ordinatũ ad illud. alioqn eo corrupto, frustraret naturæ intẽtio. cumq; incorruptibilibus nihil sit ppetuũ nisi species, bonũ naturæ est de principali naturæ intẽtione, ad cuius cõseruationē & multiplicationem natura in inferioribus ordinat ac tẽdit. Substãtiæ uero incorruptibiles, quo ad se indiuidualeq; esse, sunt de principali naturæ intẽtione. Hinc hoĩ quãtũ ad corpus suũ, gñatio cõuenit. Hinc in exordio statuit deus genus humanũ p gñationē multiplicari debere. Et quãuis corpus humanũ stante innocẽtiæ statu incorruptibile extitisset, hoc tñ ex supernaturali bñficio fuit. Nã ex sua natura corruptibile erat. ideo subtrahendũ ei nõ erat, quod naturaliter cõpetit ei. Quãuis etiã poterat cõseruari species hũana in statu primo sine gñatione, nõ tñ sine ea quit naturalit multiplicari. Nihilominus qdã antiqui doctores, ut Damascenus lib. 2. Gregoriusq; Nysenus *Damas. Gre. Nys.* in libro suo de homine, cõsiderãtes cõcupiscẽtiæ fœditatē, dixerũt ꝙ hoĩe nõ peccãte, multiplicatũ fuisset genus hũanũ nõ p gñationē, sed eo mõ quo angeli p oĩpotẽtiã dei. Cõcreauit tñ deus primis parẽtibus diuersum sexũ, & mẽbra gñatiõi deseruientia, qa futuꝝ eoꝝ casum ꝓuidit. Si aũt obijciat ꝙ in statu innocẽtiæ nulla *Obiectio* fuisset corruptio, sed p coitũ integritas corrũpit uirginalis: dicẽdũ ꝙ iuxta Augustinũ 14. de ciuitate dei, nul *Dilutio.* la corruptiõe integritatis infunderet uxori semē mariti &c. ut supra in hac quæstiõe. In illo etiã statu uoluptas rõne moderata fuisset, nec rõnis exercitia impediuisset, ut mõ: nõ qa tũc minor fuisset, ut aliq opinant, imò tãto maior delectatio tũc fuisset in coitu, quanto natura purior tũc fuisset atq; uiuacior, & corpus magis sensibile. sed cõcupiscibilis nõ ita inordinate se effudisset sup delectationē rõne moderatã, ad quã nõ ptinet ut sit delectatio minor in sensu, sed ut uis concupiscibilis nõ immoderate delectatiõi inhęreat. Et dico immoderatè, ꝑpter rõnis mensurã: queadmodũ in cibo non minorē delectationē sobrius sentit q̃ gulosus, sed in delectatione hmõi cõcupiscibilis sua minus qescit. Et hoc sonãt uerba Augustini, q à statu innocẽtiæ delectatiõis magnitudinē nõ excludit, sed ardorē libidinis & ingetudinē animi. Hinc cõtinẽtia in statu innocẽtiæ nõ fuisset laudabilis, q̃ nõ laudat, nõ qa fœcũditas mala, sed ꝑpter remotionē inordinatę libidinis. In paradiso demum nõ coierũt, uel qm̃ muliere formata paulopost de paradiso ob suã trãsgressionē eiecti sunt, uel qa expectabat autoritas seu iussio dei quãtũ ad tẽpus cõmixtiõis, ut 9. sup Genesim loqtur Augustinus. Hæc Thomas. ¶Quocirca pẽsandũ ꝙ Thomas in Sũ *Diony.* ma fatet cõmixtionē illã debuisse fuisse sine corporeæ integritatis corruptiõe, cuius oppositũ uidet in scripto sensisse, ut patuit. ¶Cõcordat Petrus. *Petrus.* Qui insup sciscitat, an uir & mulier unquã cõuenissent in innocẽtæ statu, nisi desiderio prolis, & utrum in q̃libet coitu fuisset conceptio. Respondet, In statu innocentiæ uires inferiores fuerunt subiectæ superioribus, tam propter rectum ordinem hominis in seipso, q̃ hoĩs quo ad deũ

attamen quædam uirium magis, quædam minus. Cū enim nutritiua pertineat ad naturam & conseruationem indiuidui, & natura ad se recurua est, ideo magis appetit conseruationem sui: hinc nutritiua magis operabatur per modum naturæ, generatiua uero ordinatur ad conseruationem speciei multiplicandæ in altero. hinc generatiua uoluntati plus subdebat̃. propterea appetit⁹ nutritiuæ poterat surgere & oriri sine præuio rationis iudicio, non ante appetitus generatiuæ. porro ratio recta semper ordinat actum ad debitum finem, ideo nunquam nisi ad generandū cõuenissent: nec in aliquo actu coniugali fuissent frustrati fine intento, uidelicet prole. Hæc Petrus.

Comestionis delectatio consurgit ex tribus.

¶Qui etiam quærit hic, an maior fuisset delectatio in edendo & coeundo tunc quam nunc. Respondet, Intentio delectationis in comedendo, consurgit ex tribus, uidelicet ex appetitu naturæ institutæ, ex appetitu naturæ destitutæ, & ex appetitu pcti. Ex appetitu naturæ institutæ, appetitur cibus propter conseruationem à consumptione immoderata: sed ex natura destituta appetitur cibus cum quadam anxietate propter reparationem consumptiõis immoderatæ iam factæ, ut patet in appetitu famis. ex uitio autem appetit̃ propter delectationem gulæ. Similiter delectatio in coitu ex tribus intenditur. Ex appetitu naturæ institutæ appetentis speciei conseruationem, ex appetitu naturæ destitutæ appetentis superflui emissionem, ex appetitu uitij appetentis delectationem. Prima radix in paradiso maior fuisset, secunda & tertia ibi nõ extitissent. Vnde tunc maior fuisset delectatio naturalis, sed delectatio generaliter dicta, fuisset minor. Hæc idem.

Gñatiõi vñ sit annexa delectatio.

¶Qui & de integritatis amissione adiungit, Vtrum esset ibi integritas carnis diuisio, dubium est. Quidam enim dicunt ꝙ non, & ꝙ in susceptione seminis emissioneq́ʒ prolis fieret solum quædam neruorum dilatatio naturalis, sicut oris in comestione, non aliqua fractio. Alij uerisimilius dicunt, ꝙ ibi fuisset naturalis, nõ uiolenta nec pœnalis diuisio. Hæc Petrus.

Richard⁹.

¶Idem Richardus, & addit: Aliqui dicunt ꝙ quamuis nec uirtus generatiua nec uirt⁹ concupiscibilis sint modo ita uiuaces & perfectæ, sicut in statu innocẽtię: tamen quia non ita possunt frenari à ratiõe in hoc statu sicut in statu innocentiæ, intensius nunc delectant̃: quẽadmodū equus lasciuiẽs celeri⁹ currit sine freno, q̃ dū freno regit̃ à sessore. De uirginitatis q̃q; amissiõe recitat duas pfactas opiniões, de qb⁹ infra magis dicet̃.

Bonauẽt.

¶Bonauentura quoq; consentit positioni ex Petro inductæ de hoc, an maior tunc fuisset delectatio in cõmixtione coniugali q̃ modo. Videt̃ etiam nõ bene intelligibile, ꝙ in muliere mãsisset integritas carnis: Si, inquit, mulier integra permaneret, nunq̃ eẽt uiri ad mulierem carnis commixtio. Hoc idem apparet Richardo, qui opinat̃ ꝙ si mulier nõ corrumperet̃ carne in tali statu, uir ei semen infunderet solū ab extra, nec membrum eius introiret organum sexus fœminei.

Alexãder.

¶At uero Alexander circa ista scribit diffuse, & tota responsio Bonauenturæ quasi sub eadẽ forma uerborum ex Alexãdro est sumpta, de hoc, an fuisset delectatio maior in statu primo in ipso coniugali cõcubitu q̃ sit modo. Circa q̃d scribit ꝙ nõ, sicut in Petri tãgitur rñsione. De hoc uero, an Eua perdidisset uirginitatem si tũc cognita fuisset ab Adã, scribit prolixe & satis obscure, multiplici utẽs distinctiõe. & tãdem uidet̃ cõcludere, ꝙ nõ amisisset uirginalis signaculi integritatẽ per ipsius realem corruptionem: sed quo ad hoc ꝙ nõ fuisset intacta ut ante, nec in ea puritate qua prius, admixto ei semine uiri. Quærit insuper, an omnes genuissent. & rñdet ꝙ imò cõmunit̃, quia præceptū fuit parentibus primis & posteris, Crescite & multiplicamini &c. Similit̃ post ruinã in statu legis naturalis ac scriptę continere non licuit nisi ex dispensatione.

¶Amplius quærit, an tunc natæ fuissent tot fœmellę quot masculi. Et respõdet, De hac quęstione diuersi diuersimode sentiunt. quidã, ꝙ æqualis fuisset multiplicatio uirorum ac mulierum. quod patet ex parte finis, quia distinctio sexuum esset propter multiplicationem generis humani & impletionem numeri electorum, & multiplicatio illa ad oẽs spectaret secundũ matrimonij legem, in qua una esset tãtum unius, nullaq́ʒ fœmina uiro careret, neq; uir aliqs muliere: oportuisset esse tot uiros quot mulieres, & econuerso. Alia ratio dat̃ ex parte principij, quia cum multæ sint rationes ꝙ uis generatiua uariat̃ in actu & fructu generationis, una sumit̃ ex parte animæ. uis quippe gñatiua multū cõformat̃ accidentibus & imaginatiõibus aïæ, ut experimentalit̃ cõstat. unde ex memoria delectationis gñat̃ pruritus, atq; ex forti imaginatiõe uenerea fit resolutio seminis tã in somno q̃ in uigilia. Vis q̃q; formatiua existens in semine, multum iuuat̃ ab imaginatiua, ut Genesis 30. patet in ouibus Iacob, ubi fert̃ in Glossa: Nec mirū hanc in conceptu fœminaꝝ esse naturã, ut qualẽ cõspexerint aut mente cõceperint in extremo uoluptatis æstu quo cõceperint sobolẽ, talẽ & pariant ꝓlem, cū hoc ipsum in equoꝝ gregibus apud Hispanos dicat̃. Et Quintilian⁹ idem fatet̃, excusando mulierẽ q̃ Aethiopẽ peperit. Hippocrates etiã idẽ refert, defendẽdo matronã q̃ false de adulterio impetebat̃, eo ꝙ pueꝝ peperisset pulcherrimū utriq; parẽti generiq́ʒ dissimilẽ. Hortabat̃ etẽm medicus ille scrutari, an in cubiculo ubi fœmina illa cõcepit, haberet̃ pictura huiusmodi seu imago: & inuenerũt ꝙ imò. Istud autẽ plus potuit esse in statu naturæ institutæ, qa tũc aïa plus dominabat̃ corpori suo: ideo parens uolẽs masculū ꝓcreare, uolẽdo & imaginãdo hoc ipsum, forti⁹ impressisset efficaciusq́ʒ mouisset ad hoc. Hęc Alexãder.

Gñatiua uirt⁹ cur uariet̃ in actu & fructu.

Quintilian.

Hippocra.

¶Hinc Bonauẽtura: Facile est, ait, rõnem assignare, cur in statu innocentiæ uiri & fœminæ nati fuissent in numero pari ex parte finis, sicut iam data est ratio. difficile uero est hoc ex parte effectiui principij, põt tñ inuestigari, descẽdẽdo ad principia sciẽtiæ naturalis ac medicinæ, quaꝝ utraq; seruit theologiæ. Magna qppe est q̃stio apud naturales & medicos, cur nũc mascul⁹ nũc fœmina generet̃, cui⁹ reddit̃ rõ triplex. Vna ex parte uasis suscipiẽtis. si nãq; suscipit̃ à parte dextra, dicũt masculũ gigni: qa in parte dextra magis abũdat calor. Si in parte sinistra, gignit̃ mulier, qm̃ ibi minor ẽ calor. Scđa ex parte cõmixtiõis, qa si semẽ uiri pdominetur, mascul⁹ generat̃: si semẽ fœminę, ꝓducit̃ fœmina. Tertia ẽ ex parte seminis uiri, q̃d si fuerit uigorosum ex triplicis cõcursu caloris ac spũs in ipso existẽtis, fit fortior coagulatio atq; cõplexio, gñat̃q; masculus: sin autẽ, parit̃ fœmina. Verũtñ semẽ fœminæ nunq̃ ꝓprie pdominat̃ semini uiri: qa f̃m philosophũ, semẽ uiri in omi gñatione tã maris q̃ fœmellæ, ẽ principalit̃ agẽs ac mouens. dr̃ tñ semẽ mulieris pdominari, dū semẽ uiri ex sua debilitate trahit̃ ad cõformitatẽ seminis mulieris. Sũt & aliæ causæ cõferẽtes ad gñatiõem talis aut talis fœtus, ut dispositio mẽbri genitalis, q̃litas uenti & tpis ac alimentoꝝ atq; ex parte aïæ, uis aïalis & imaginatiua ac impatiua. Hęc Bonauẽtura, q̃ ista diffuse ꝓseq̃t̃.

Bonauẽt.

Masculus cur gñet̃ nõ fœmina.

Durãdus. ¶Inſuper circa id, quod quęſitum eſt de uirginitatis amiſſione in ſtatu innocentiæ, ſcribit Durãdus: Dicũt quidam ꝙ in ſtatu innocentiæ fœminæ pepeviſſent ſi ne uirginitatis amiſſione, quia uirginitas maxime pertinet ad dignitatem humanæ naturæ, cum ſit portio angelica &c. Ergo in ſtatu innocentiæ non amitteretur. qualiter autem hoc eſſet poſſibile, dicunt ꝙ ad perfectiõem uirginitatis duo concurrunt &c. ut ſupra in Thoma ex ſcripto ſecundi. In ſtatu demum innocentiæ neutro modo fuiſſet ſoluta integritas mentis neq; integritas corporis, ſed fuiſſet ibi ſola membrorum dilatatio &c. ut ſupra ex Thoma in prima parte Sũmæ.

¶Deinde Durãd⁹ cõtra iſta ſic arguit: Iſtud nõ ualet, uirginitas nãq; ad dignitatẽ naturæ nõ ꝑtinet abſolute, cũ ſit priuatio actus gñationis, q̃ eſt naturæ conueniens, & intentus ab ea ad conſeruationem ſpeciei. Itẽ in ſtatu innocentiæ non fuiſſet uirginitas licita. & dato ꝙ licuiſſet, non tamen fuiſſet poſſibile, uirginẽ concipere aut parere ſecũdũ curſum naturæ: qa uirginitas eſt inexperientia delectationũ uenerearum, concept⁹ autem naturaliter non eſt ſine eis. Porro ꝙ dicũt ꝙ in uirginitate ſunt duo, uidelicet integritas mentis & corporis, quorum utrunq; fuiſſet ſaluatum in innocentiæ ſtatu: dicendum ꝙ neutrum, quia integritas mẽtis quę in uirginitate requiritur, eſt firmum propoſitum abſtinendi à delectatiõe uenerea, & hæc integritas ſe habet formaliter in uirginitate: immunitas uero ſeu inexperientia delectationum huiuſmodi, habet ſe materialiter, quorum neutrum potuit ſaluari in actu matrimoniali. Hinc male accipiunt integritatem mentis pro perſiſtentia rationis in actu ſuo: quia iudicium rationis abſorbetur in ſomno & ægritudinibus multis; ratione quorum nihil deperit uirginitati. Male quoq; accipiunt materiale uirginitatis, non enim hoc eſt integritas membri corporalis. imò per accidens ad uirginitatem ſe habet. materia quippe uirtutum moralium, eſt aliqua paſſio animæ, & non id quod pure ad naturam corporis pertinet. Hæc Durandus.

Dionyſi⁹. ¶Præterea contuendum ꝙ ſpecialiter contra Thomam diſputare uidet̃, cuius uerba ponit in forma, imò & allegando ſic addit: In Summa, prima parte, quæſtione 98. Verum inepte, non formaliter contra Thomã procedit. & quæ cõtra ipſum inducit, ex ipſo Thoma in Secunda Secundæ q̃ſtione 152. accepit. Nec Thomas dicit quod ei imponit, hoc ſcilicet, ꝙ uirginitas maxime pertinet ad dignitatem naturę humanæ, hoc etenim ſanctus doctor non dicit tam abſolute, neq; ꝑ hoc probat ꝙ in paradiſo nõ fuiſſet amiſſa uirginitas, quantum ad carnis integritatem, quamuis in ſcripto ſecundi breuiter tangat hoc, arguendo ad oppoſitum ſui intenti. nempe ut patuit ibi, concedit ꝙ quo ad carnis integritatem, fuiſſet amiſſa. Ibidem cõcedit quoq; ꝙ in paradiſo uirginitas non fuiſſet uirtus, nec matrimonio præferenda. Nec iterum dicit, ꝙ carnis integritas ſit materiale in uirginitate. imò ꝓbat & tenet cõtrarium in Secunda Secundæ quæſtione 152. dicendo: In delectatione uenerea tria cõſiderantur. Vnum, q̃d eſt tantum ex parte corporis, utpote uiolatio ſignaculi uirginalis. Aliud, in quo id quod eſt animæ, coniungitur ei quod ē corporis, ſcilicet reſolutio ſeminis delectationem ſenſibilem cauſans. tertium eſt ſolum ex parte animæ, puta propoſitum perueniẽdi ad delectationem huiuſmodi. Quorũ primũ per accidẽs ſe habet ad actum moralẽ, qui nõ conſiderat per ſe niſi ea quę ſunt animæ, ſecũdũ uero materialiter habet ſe ad actũ moralẽ, qa paſſibiles paſſiones ſunt materia moraliũ actuũ. tertiũ uero ſe habet cõpletiue atq; formaliter, qm̃ ratio moraliũ in eo q̃d eſt rõnis ſeu mentis, cõpletur. Denuo quoq; ait ibidem: Integritas mẽbri corporalis per accidẽs habet ſe ad uirginitatẽ, inquãtum ex hoc ꝙ ex ꝓpoſito uolũtatis abſtinet quis à delectatione uenerea, manet integritas mẽbri corporei, uñ ſi per aliũ modũ in caſu aliquo integritas mẽbri illius ꝑdat̃, nõ magis p̃iudicat uirginitati, q̃ ſi manus aut pes abcidatur. Art. 1. ad 3. Hinc primo de Ciuitate dei loquit̃ Auguſtinus: Mẽbra illa, ut uirginalis pudoris ſignacula, diuerſis caſibus uulnerata, uim perpeti poſſunt: & medici opitulãtes ſaluti, aliquãdo ibi faciũt ea quæ horret aſpect⁹. Obſtetrix etiã quædã cuiuſdã uirginis integritatẽ manu explorans, dũ inſpexit, ꝑdidit. Nec opinor quempiam tã ſtulte ſapere, ut huic aliq̃d putet periſſe de ſanctitate, quãuis mẽbri illi⁹ integritate iã perdita. Auguſt. Attamẽ in eadẽ quæſtiõe Thomas fatet̃: In uirginitate ẽ aliq̃d completiuũ & formale, uidelicet ipſum ꝓpoſitũ abſtinendi perpetue à delectatiõe uenerea. materiale uero in uirginitate, eſt integritas carnis abſq; oĩ experimento uenereæ delectatiõis. in quibus uerbis nõ ait abſolute, ꝙ integritas carnis, ſed integritas carnis ab oĩ experimento uenereæ delectatiõis, eſt materiale uirginitatis, quod iã tactis nõ obuiat. Art. 3. Cætera Durandi obiecta ſoluunt̃ per hoc, ꝙ uirginitas in ſtatu innocẽtiæ & poſt lapſum æquiuoce ſumit̃. Virginitas quoq; poſt lapſum dupliciter capit̃, utpote ſtricte ſeu proprie, & extenſe. & definitio illa ꝙ uirginitas eſt ꝓpoſitum abſtinendi perpetue à delectatione uenerea, dat̃ de uirginitate ſtricte ac proprie ſumpta, cui debet̃ aureola. Frequẽter autẽ communius extenſiusq; accipit̃ pro ꝓpoſito abſtinendi ab oĩ illicito coitu unà cũ carnis integritate ſeu inexperimento. & ita puellæ incognitæ uiris, quamuis nubere ꝓponentes, uirgines nuncupant̃ etiam in ſcripturis. Imò quandoq; uirginitas cõmuniſſime ſumit̃ pro inexperientia & immunitate ſaltem exteriori ab omni concubitu, quamuis mens in uenerea conſenſerit. Virginitas poſt lapſũ accipit̃ dupliciter.

Art. 1.

¶Obiectorum ſolutio ex dictis eſt euidens. Nam & ſemen quãuis ſuperfluat ſuſtentationi perſonæ, nõ tamen propagationi conſimilis in natura. Vñ ſoluãt̃ argumẽta initio q̃ſtionis adducta.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, an proles in ſtatu innocentiæ fuiſſent genitæ in robore corporis perfectioneq; animæ. ¶Quæ quæſtio plura complectitur. Primum eſt, an pueri nati, ſtatim fuiſſent idonei ad gradiendum, ad manducandum &c. Secundo, an uſum rationis protinus habuiſſent. Tertio, an ſcientia fuiſſet eis concreata. Quarto, an etiam gratia gratum faciens ac uirtutes. ¶Quantum ad primum, apparet quod cõfeſtim fuiſſent corpore ad exercitia corporalia ſatis fortes & apti. Fuiſſent enim ſuis parentibus ſimiles, qui in corporali fortitudine ſunt plaſmati. Arguitur primo ꝯ ueritatem. ¶Secundo, quoniam ignobilium & irrationalium quorundam animalium fœtus ſeu pulli, mox ut nati ſunt, currunt ad paſtum. ſi ergo talibus hoc naturaliter eſt conceſſum, quãto magis paruulis hominum in gratioſiſſimo illo innocentiæ ſtatu? 2

¶In oppoſitum eſt, quod teneritudo & mollities infantilium membrorum, hoc non permiſiſſet. In oppoſitum.

¶Ad hoc Alexander reſpondet: Infirmitas, propter quam paruuli in ſtatu naturæ lapſę non ualent aſſurgere ad mẽbrorũ officia, eſt pœna peccati. hinc ſi primi parentes genuiſſent pueros in ſtatu innocentiæ, nati Alexãder.

mox habuissent usus & officia quædam mēbrorum, ita ut gradi possent & matres sequi, ac iuxta congruentiam opportunitatis status illius, quædam membrorum exercere officia. Absurdum quippe uidetur, q̄ rationalis creatura nunquam uitio incuruata, imò originalis iustitiæ rectitudine p̄dita, modo bestiali contra usum suæ naturę incederet instar puerorum qui nunc manibus ac pedibus repūt. Potest itaq; dici, q̄ infirmitas ista paruulorum est pœna peccati, atq; deiectioni originalis iustitiæ attestatur. Quod sensisse uidetur Augustinus libro 5. de baptismo paruulorum, dicendo: Mouet nos si primi illi parentes non peccassent, utrum tales essent filios habituri, qui nec lingua nec manibus nec pedibus uterentur. Nam p̄pter uteri capacitatē oportuit paruulos nasci, sed poterat deus, quod multis q̄q; pecoribus præstat, illis conferre. Nam fœtus illi brutorum, quamuis minutissimi, nati p̄tinus currunt, & matres sequuntur: nec de sugendis huberibus admonētur cura ope ve aliena, sed in maternis corporibus ea req̄runt & norunt, quamuis abditis locis reposita, ubi mira celeritate reperiunt ea. Ecōtra homini nato nec ad incessum pedes idonei sunt, nec man⁹ sunt habiles ad scalpendum: & non nisi ope nutrientis admotis labijs papillæ huberis ingeruntur, nec ubi sint paruuli, sentiunt: & iuxta se iacentibus mammis, magis possunt esurientes flere q̄ sugere. Proinde infirmitati mentis congruit ista infirmitas corporis. Ecce q̄ plane dicit, q̄ hęc infirmitas corporis, infirmitati congruit mentis. Nec ita sentire de statu illo, difficile debet uideri, cum multa maiori admiratione digna ibi accidissent, ut paruulos ætate tenerrimos sine ueste, tegumento ac tecto absq; omni difficultate quasi feliciter uiuere, sine strato & stramento sedere ac decubare. & multa huiusmodi quæ nos latent, & uix creduntur, quia cōtraria sunt in usu. Vñ Augustinus 9. sup Genesim loquens de his q̄ accidissent homini in statu innocentiæ, ait: Qui hæc fieri potuisse non credunt, non aliud q̄ cōsuetudinem iam post culpam pœnamq; humanam attendunt. Nō autem in eorum genere debemus consistere, qui non credunt nisi quod uidere consueuerunt. Potest ergo cōcedi, q̄ paruuli in statu illo naturales habuissent us⁹ manuum ac pedum & linguæ ad degustandum: an uero ad loquendum, non definio, cum loquela per auditum soleat disci. Cum ergo obijcitur q̄ propter teneritudinem membrorum non potuissent gradi nec figere pedem, nec corpusculi sui pondus deferre, dicendum q̄ quamuis membra habuissent tenera, nō tamē passibilia: ideo nullam sensissent læsionem, quantumlibet fortiter figerent pedem. cumq; corpus fuisset aīę omnino subiectum, maiorem ab ea suscepisset firmitatem, ita q̄ tibiæ suffecissent ad corpusculi sustentationem. Hæc Alexander.

August.

August.

¶Qui istud adhuc multipliciter persuadet. Nam & in paradiso erant fructus diuersi diuersarum uirtutū, quę membra poterant roborare, cōsolidare similiter ossa.

Bonauēt. ¶Porro Bonauentura super his aliter sentit: Magister, inquiens, narrat hic duas opiniones, nullā pro certo affirmans, probabiliorem tamen iudicat eam, quæ dicit paruulos paulatim proficere ad usum membrorum. Teneritudo nanq; membrorum conuenit proli propter bonitatem complexionis, congruentiamq; naturæ. Processus uero & incrementum in talibus naturales, nō miraculosi tunc extitissent. Nec simile est de brutis, quæ durioris sunt complexionis & organizatiōis minoris. Hæc Bonauentura.

¶At uero Thomas: In hominis, ait, uita est circulatio quædam, quoniam à defectu incipit, tendens in naturalem ac debitam perfectionem, ex qua rursus descendit & in defectu finitur. hinc principiū hominis q̄dam defectus consequūtur in pueritia, similiter & finē in senectute. sed hō ante peccatū uitæ habuisset exordium, quamuis uitæ termino caruisset. ideo defectus qui ad finem seu terminum tendūt ut ægritudines, nō fuissent in eo: defectus uero qui sequuntur originem, nil prohibet fuisse in ipso. Nec fuissent ei in pœnā, q̄m nullū inde sensisset incōmodum, diuina eum prouidentia gubernante. Aliqui uero uerbis Augustini innitentes, aliter respondent, ut patet in litera. Verum cū Augustinus inde nil asserat, probabilius sustinetur quod continet cursus naturæ, ubi autoritas nō repugnat scripturæ. Hæc Thomas in Scripto. T. Aquinatis hois uita circulo ... soluitur.

¶Porro in Summa testatur: Ea quæ supra naturam sunt, sola fide tenemus: & quod credim⁹, autoritati debemus. hinc in omnibus asserendis sequi debemus rerum naturam naturalemq; rationē, præter ea quæ supra naturam sunt, & diuina autoritate traduntur credenda. cumq; pueris mox natis naturale non sit statim habere robur ad gradiendum & operandum, nec scriptura docet hoc, potius est tenendū q̄ paulatim creuissent ac profecissent in robore ad actus præfatos. Hæc in Summa. idem Petrus. Consonatq; Richardus. q̄st. 90. ar.

¶Albertus demū hoc ipsum fatet: Si, inquiēs, primi parentes in statu innocentiæ genuissent, nati sic, p incrementa ætatis ad debitam quantitatem substantiæ ac uirtutis peruenissent: usum uero membrorū ad necessarios actus, à creatoris omnipotentia accepissent. Nec illa teneritudo fuisset eis pœnalis infirmitas. non enim reputat infirmitas ipsa carentia roboris, nisi tunc quando debet inesse: sicut nō dicit cæcus, nisi dum uis uisiua merito iam inesset. Itaq; pueri tunc nati, non cōfestim habuissent perfectam uirtutem in membris, nec perfectam corporis quantitatem: nihilominus ad q̄sdam necessarios usus ad quos sufficit tenera ætas, imperfectaq; uirtus, usum habuissent membrorum. Hæc Albertus. Albertus

¶Cōsentit & Scot⁹: Nerui, dicēs, paruulorū illorum nō fuissent primo apti ad motū processiuū, sed successiue. Præterea uerius reor q̄ infantuli tunc nati non habuissent statim fortitudinem corporalem in neruis, ossib⁹ & carnibus suis, in cruribus, tibijs, manib⁹ ac spiritibus ad ambulandū & operandum: attamen in omnibus his multo celerius & efficacius profecissent, q̄ modo. Primo, ex meliori & fortiori complexione, atq; maiori uiuacitate naturæ. Secundo, ex maiori prædominantia animæ super corpus. Tertio, uirtute alimentorū arborum paradisi: quarum uires multiplices, efficacissimæ, & nobis pro maxima parte ignotæ sunt. Scotus

QVAESTIO III.

Tertio quærit, an paruuli fuissent nati in cognitione intellectuali perfecti. ¶Videturq; sic, quia primis parentibus fuit connata scientia, ergo & posteris connata fuisset. ¶Rursus, sicut probatum ē uerisimile esse q̄ mox uires corporales & usum habuissent membrorum, sed non minus fuissent perfecti in anima q̄ in corpore. Arguitur pro parte veritatis. 2

¶In oppositum est, q̄ anima corpori ad hoc unitur, quatenus per corpus sciētiam ac uirtutes uenetur. cū enim anima sit corporis finis, propter bonū suum coniungitur corpori. In oppositum.

¶Ad hoc Thomas respondet: Sicut Magister ait in T. Aquin.

litera, oportet positionem de perfectione mentis consonare positioni de perfectione corporis puerorum hominis protoplasti. idcirco qui dicunt quod corpora illorum mox post natiuitatem habuissent uires & robur ad exercitia corporalia, dicere habent quod intellectus ipsorum statim fuisset repletus scientia. Sed quia iam diximus ꝙ paulatim in uiribus corporis & motibus eius profecissent, etiam respondemus quod ad scientiam successiue peruenissent. Inter alia etenim corporis membra, cerebrum humidissimum est, unde si ꝓpter humiditatem aliorum membrorum habere non potuissent officia eorūdem, multo minus plenū usum imaginatiuæ uirtutis, cuius organum est in anteriori cerebri parte. Abundātia quippe humiditatis, confusionem parit phantasmatum, ut patet in ebrijs, ex multis uaporibus ad caput scandentibus. Phantasmatibus uero turbatis, impeditur operatio rationis. Hinc pueri primo habent notitiā quandam in generali uniuersalium indistincte, ex quo paulatim ad determinatas proficiunt cognitiones. Nā ut primo physicorum habetur, Primo omnes uiros nominant patres, omnésque fœminas matres, postea determinant unumquodq;. Hæc Thomas in Scripto.

Philoso.

artic. 1. ¶Porro in Summa quæstione 101, effat: In his quæ supra rationem sunt, soli autoritati credit. qua deficiente, rationē sequi debemus. Cūq; naturale sit homini per sensus adipisci scientiam, pueri in statu innocentiæ non nascerentur perfecti scientia, sed eam absq; difficultate, ꝓcessu temporis acqsiuissent inueniendo seu addiscendo. Primo autem parenti scientia fuit innata tanquam patri ac instructori suæ posteritatis. Pueri q̄ ꝙ non habuissent ignorantiam, ꝓprie, cum ignorantia sit priuatio scientiæ debitæ inesse. & illa in posteris est pœna & effectus originalis peccati. sed fuisset in illis nesciētia, quam diuinus Dionysius etiam in angelis ponit. Veruntamen pueri habuissent sufficientem scientiam ad dirigendum se in actibus iustitiæ, secūdum q̄d ad eos pertinuisset. Vniuersalia quoq; principia iuris & primorum principiorū habitus, fuissent in eo multo præclarius quàm in pueris post ruinam. Hæc idem in Summa.

Pueri ante lapsum ignorātia caruissent

S. Dion.

Petrus. ¶Atuero Petrus: Omnē, inquit, rectum appetitum præcedit rectum rationis iudicium. Pueri autē in statu primo fuissent nati in originali iustitia, & in quadā perfectione affectus respectu agendorum, ergo & in perfectione intellectus ad uidendum agenda. sed utrū perfectio ista esset in habitu tantum aut in actu etiam seu usu, est duplex opinio: quia dicentes quod mox habuissent pfectū usum mēbroꝶ, dicūt ꝙ & pfectū mox habuissent usum rōnis & uoluntatis. Alij dicūt cū Magistro, quod nec habuissent perfectū usum mēbrorū nec rōnis. quod probabiliꝰ reputatur. Itaq; sicut nascerētur in originali iustitia quantum ad habitum, nō secundum usum, ita de sciētia est dicēdum. Hæc Petrus.

¶Quæ responsio si intelligatur de habitu cognoscitiuo communi, qui appellatur habitus principiorum speculabilium, uidetur concordare cum Thoma: si autem de habitu scientiarum in speciali, plus ascriberet illis quàm Thomas.

Richard. ¶Richardus uero: Aliqui, ait, affirmant quod paruuli nō fuissent nati cū perfectiōe sciæ, nec q̄ ad habitū, nec q̄ ad actū: sed in ꝓcessu tpis acquisiuissent scientiam, inueniēdo uel addiscendo sine difficultate. Quibus uidetur Hugo fauere primo libro de sacramētis, dicēdo: Id potius approbamus, ut primus homo creatur pfectus mox factus sensu & corpore: nasciturós uero ex illo, per interualla temporū tam in sensu animi, q̄ in statura corporali incrementa sumpturos. Alij dicunt quod sicut pueri uirtutes recipiunt, quantū ad habitum, non quo ad usum: sic paruuli in statu innocentiæ nati, fuissent perfecti in scientia naturalium rerum, quo ad habitum, non q̄ ad actū. Hæc Richardus.

Hugo.

¶Responsio quoq; Alberti perbreuis, uidetur rn̄sioni Thomæ conformis. Sic & respōsio Bonauenturę qui de hac re nihil hic superaddunt. Qui autem aliam opinionem sequi eligeret, dicere possit quod naturalis humiditas in pueris illis fuisset celerrime temperata, quemadmodum teneritudo mollitiesq; membrorum consolidata iuxta prætacta. Albertus. Bonauen.

¶Præterea super his scribit Alexāder diffusius: Paruuli, inquiēs, in suæ natiuitatis primordio illuminationem aliquam cognitionis atq; scientię absq; dubio habuissent. Si enim natura non deficit in necessarijs, ꝓut de ea cōmuniter sumpta ait Philosophus, multo fortius natura illa tam sublimiter instituta, nō defecit in illuminatione necessaria intellectui ad iudicandū, sicut non defuit ei rectitudo uoluntatis & æquitatis ad appetendum & respuendum. Rectum enim appetitū uoluntatis præcedit rectum iudiciū rationis. sic & rectitudinem institiæ præit illuminatio scientiæ. Quemadmodum ergo indubitāter dici oportet, q̄d filij Adā affectus rectitudinem habuissent tam quo ad commoda, quàm quo ad honesta: sic ponendum est quod respectu utroruną; paruulus statim cum nasceretur, haberet illuminationem scientiæ, per quam habilis, idoneus & expeditus consisteret ad talia discernenda, ne per ignorantiam aut errorem affectus in aliquo deuiaret. Verum si ultra procedatur ad illius illuminationis atq; scientiæ usum & actum, difficile est determinare. Quibusdam nanq; uidetur quod paruuli statim habuissent usum rationis, quia in eis corpus animam non grauasset, profecissent tamen in scientia per experientiam, quemadmodum in uirtutibus per obedientiā. Alij putant ꝙ paruuli non statim habuissent usum rōnis, sicut nec in matrū uisceribus, & hoc, ꝓpter humiditatē, &c. Quid hoꝶ uerius sit, difficile est uidere. Possumus tn̄ sine p̄iudicio mediā uitā tenere, dicendo ꝙ paruuli protinus cognouissent quæ eorum naturę essent consona aut nociua, & hoc per naturalē industriā, cū & agnellis hoc ip̄m cōcessum sit. Quātum uero ad q̄dam quæ spectāt ad rōnem honesti, ut est distinctio p̄ceptoꝶ & cultuū, quibus deus est uenerādus, apparet probabile, ꝙ usus cognitionis hoꝶ fuisset in ipsis dilatus, q̄uis non absurde possit concedi, ꝙ ad hæc cognoscēda habitus fuisset ipsis innatus seu datus. Hæc Alexander. ¶Scotus breuiter dicit ꝙ primo fuissent nescij. Alexāder. Philosop. Nota epilogum

QVAESTIO IIII.

Qvarto quærit, An paruuli fuissent nati in originali iustitia. ¶Q̄d sic, uident̄ Anselmus & alij multi sensisse. Deus etēm infinite ac naturaliter bonus & piꝰ, nō ē ꝓnior uindicare, q̄ m̄iam exercere. imò miserationes eius sup oīa opera eius, sed propter trāsgressionē primoꝶ parentū priuauit posteros eoꝶ originali iustitia in tm̄, ꝙ nascunt̄ in originali peccato: ergo multo plus ꝓpter primoꝶ parentū obedīētiam cōtulisset eoꝶ posteritati originalē iustitiā. ¶Insuper Anselmus libro de cōceptu uirginali testat̄: Si Adā ad eos quos generaturus erat, nequisset iustitiam suā ꝓducere, nequaquam potuisset eis iniustitiā suam transmittere. Multa his consimilia ait hinc inde Anselmus, Psal. 144. Anselm.

LlLl

& alij quidā. Quibus obuiare uidet, q̄d libro de sacramētis asserit Hugo: Si primus hō in bono pstitisset, generaret filios sine peccato, non tamen necessarie hæredes paternæ iustitiæ.

Hugo.

¶Circa hæc multa occurrūt dicēda. Primo, an pueri nati fuissent in iustitia originali. Secūdo, an nati fuissent ī iustitia gratuita seu gratūfaciēte. Tertio, an nati fuissent in iustitia cōfirmata seu confirmante, an etiam in charitate & gratia.

Alexāder. ¶Ad quorū primū Alexāder rñdet: Dici pōt fm Anselmū, q̄ si primi parētes stetissent, filios genuissent hęredes p̄ṙnæ iustitiæ. Atq̄ ad autoritatē Hugonis dicēdū, q̄ p̄ṙna iustitia non descēdisset ad filios hæreditarie. Illud nanq̄ fertur hæreditarie descēdere ad ꝓlem, q̄d habēt filij à p̄re dño & possessore iure filiatiōis. illi aūt filij nō hæreditarēt gratuita dona parētū, tanquā à dñis & possessoribus, sed potius à ḡra cōditoris. Nēpe ut fatet Anselmus, in hoc apparet magnitudo bonitatis dei & plenitudo ḡræ eius, q̄ qualis extitit primus hō iustitia & felicitate, tales genuisset, nō q̄ ex sola ꝓpagatione tales existerēt, sed q̄m ꝓpagati dono dei essent tales. Siquidē oē donū gratuitū gratūfaciēs, est immediate à deo tanquā à causa efficiēte. Verūtñ sunt q̄dā tenētes cōtrariū, utpote filios nō fuisse futuros hæredes p̄ṙnæ iustitiæ, qđ uidet Hugo sentire, sic dicēs: Sūt qui credūt ueraciter asserēdū, q̄ si primus hō non peccasset, non nisi bonos filios genuisset, nemoq̄ oīm q̄ ex eius carne nascerētur, dānaret. Tñ hoc merito q̄ritur, an primi hoīs obediētia oībus posteris eius suffi cere debuisset ad meritū, an singuli q̄q̄ tpib⁹ suis post eū, queadmodū ipe prim⁹ probatus ē, siue eiusdē, siue alterius cuiusq̄ mādati obediētia probādi fuissent. Et pōt fortassis nō absurde credi, q̄ idē mādatū q̄d primo parēti datū est, posteri quoq̄ ei⁹ obseruare debuerūt, ut singuli propria obediētia ꝓbarēt, ac ꝓ ꝓprijs meritis glorificarent. ¶Ad scd̄m Alexāder rñdet, q̄ filij nō fuissent hæredes p̄ṙnæ iustitię, de gratuita loquēdo iustitia. Et si obijciat q̄ Adā trāsmisit posteris demeritū dānatiōis peccādo, ergo stādo misisset eis meritū saluationis: dicendū q̄ stando aliquid posteris meruisset p modū cōgrui, nō cōdigni. hinc Hugo: Credi pōt q̄ prima obseruata obediētia, causa fuisset ḡræ adiutricis in oēs sequētes, & ipsam obedientiā obediēdo sectātes. Deiñ rñdet ad tertiū: Si primi parētes stetissent, genuissent (fm Anselmū) filios hæredes p̄ṙnæ iustitiæ, quātū ad iustitiā cōfirmatā. Vñ Anselmus libro, cur deus hō, q̄uis nondū ꝓueherētur ad illā angelorū æqualitatē, ad quā ꝑuenturi erāt, in illa tñ q̄ erāt iustitia, si tentati ꝑualuissent, ita cōfirmarēt cū oī sua ꝓpagine, ut ultra peccare nō possent, queadmodū q̄m uicti peccauerūt ita sunt infirmati, ut q̄tū in ipsis est, sine pc̄tō eē nō ualeāt. Quis etem̄ audeat dicere, plus ualuisse iniustitiam ad ligandū in seruitute, quā ualeret iustitia ad confirmandū in sp̄us libertate? Vñ uidetur, q̄ si Adā stetisset, nullus de posteris eius perisset. Qđ nō uidetur, nisi cō firmati eēnt. Et hoc uidetur ab Augustino haberi 14. de ciuitate, quo ait: Nulli de posteris primorū parentū fuissent morituri, nisi primi parentes peccassent. Hinc Boethius de fide Chr̄iana: q̄m angelorū numerū immi nutū noluit deus cōditor ꝑmanere, formauit ex terra hoīem, atq̄ sp̄ū uitæ animauit, eūq̄ ꝑfixa lege in deliciis cōstituit paradisi, ut si sine pc̄tō manere uellet, tā eū q̄ eius ꝓgeniē angelicis cœtibus sociaret. Hæc Alexāder. ¶Quid aūt sentiat de hoc, an primus hō uel posteri eius in charitate & ḡra gratūfaciēte formati sint, pa

Anselm⁹ — Hugo. — Idem. — Anselm⁹ — August. — Boethius

tuit supra, & infra forsan tangetur. Bonauētura uero de hac q̄stione originalis iustitiæ in posteris Adæ, non scribit hic. ¶At uero sanctus doctor circa hæc scribit: sicut ait Philosophus 2. de ḡnatiōe, ē circulatio q̄dā q̄ nō redit in idem nūero, sed ad idē specie. Hō em̄ generat hoīem, nō se sed aliū. Hinc ḡnatū ḡnanti ī oībus assimilat, quæ ad naturā ꝑtinēt speciei, nisi adueniat impedimentū, sicut in mōstris. nō aūt assimilatur in proprietatibus, quæ consequuntur indiuiduū rōne indiuidui. Et q̄uis interdum cōtingat quod in aliquibus proprietatibus etiā ꝑsonalibus, assimiletur fili⁹ patri: hoc tñ ē in accidētibus corporalibus, ut q̄ albus ḡnat albū, podagricus podagricū, nō aūt in ꝑfectionibus aīæ generat similē sibi actu, ut grāmaticus grāmaticū, sed forte fm aptitudinē tm̄, fm qđ ex corpis cōplexiōe unus ē aptior ad sc̄iam uel uirtutē sui p̄ris q̄ alterius. Itaq̄ agnoscendū q̄ duplex est iustitia, quæ primo hoī poterat cōuenire. Vna originalis, quæ fuit fm ordinē debitū corpis sub aīa, inferiorūq̄ uiriū sub supiore, & superioris sub deo. Hęc iustitia ordinauit humanā naturā ī sui primordio ex dono diuino. ideo talē iustitiā in filios trāsfudisset. Alia ē iustitia gratuita, quæ meritorios elicit actus, de q̄ est duplex opinio. Vna, q̄ primus hō in solis naturalibus sit creatus. sicq̄ ad talē iustitiā requirebatur (ut apparet) ꝓparatio quædā p actus ꝑsonales, atq̄ fm hoc talis iustitia fuit proprietas ꝑsonalis & ex pte aīæ. idcirco in posteros nō fuisset trāsfusa, nisi scd̄m aptitudinē tm̄. Alij dicūt q̄ hō in gratia est creatus, sicq̄ uidetur q̄ donū gratuitæ iustitiæ sit collatū naturæ hūanæ. Vñ in trāsfusiōe naturæ simul trāsfusa fuisset gratia ista. Nec gratia seu iustitia fertur in posteros propagari, q̄si p seminalē uirtutē filij gratiā consequerētur, sed quia cum transfusione naturæ, cui ex prouisione diuina gratia debebatur seu competebat, gratia simul infusa fuisset scd̄m unā opinionē. Deniq̄ pc̄tm̄ nō trāsit à primo parēte in posteros p modū demeriti quasi ipse oībus meruerit mortē infectionē neq̄ culpæ, sed p modū traductionis cōsequētis traductionē naturæ. Nō em̄ unius ꝑsonæ actus totī naturæ mereri pōt aut demereri, nisi limites hūanæ transcendat naturæ, ut patet in Christo qui est deus & hō. Propterea à Christo nascūtur filij gratiæ non p traductionē carnis, sed p meritū actiōis: ab Adā uero nascūtur filij iræ p propagationē, nō p demeritū. Sicq̄ intelligitur illud Ap̄li: Per unū hoīem pc̄tm̄ intrauit, & p peccatū mors. ¶Si ꝑterea obijciatur quia impossibile est pœnā eē sine culpa, sed pœna originalis peccati ē carētia uisionis diuinæ. cū ergo in statu innocētiæ hoīes sine pc̄tō originali nati fuissent, habuissent meritū uisionis diuinæ, quod haberi nequit nisi p gratiā. ergo nati fuissent in gratia gratificāte atq̄ iustitia gratuita. Rursus, hō p pc̄tm̄ necessitatē peccādi incurrit, ergo si pstitisset in iustitia, cōfirmatus fuisset: quia scd̄m Anselmū oportuit, ut qualis extitit ipse, tales filios generaret, ergo & oēs fuissent in iustitia cōfirmati mox à sua natiuitate, ut peccare nō possent. Dicendū ad primū, q̄ diuinæ carētia uisionis dupliciter sumitur. Primo, negatiue, sicq̄ nō est pœna, sed naturalis defectus, quoniam cuilibet cōuenit creaturæ ex se non habere uirtutē seu meritū ascendēdi ac pertingendi ad beatificā uisionē. Scd̄o priuatiue, & ita est pœna, prout importat obnoxietatē ad non uidendū deū. ¶Ad aliud rñdendū, q̄ uidetur probabile q̄ Adā quamuis in prima tentatione pstitisset, nondū statim confirmationē iustitiæ fuisset adeptus, sed q̄ñ in sp̄ualem uitam fuisset translatus, si-

S. Thomas. — Philoso. — genitū q̄tenus assimiletur ḡnanti. — Roma. 5. — Obiectio. — Anselm⁹ — Ad primū — Ad secūdū

mul immortalitatem accepisset in corpore, atq; iustitiæ confirmationem in anima. Quod ergo dicitur peccando incurrisse necessitatem peccandi, intelligitur de ueniali peccato, quod non opponitur charitati seu gratiæ, sed accidenti ipsius, puta feruori: necessitatem uero peccandi mortaliter homo, etiam in peccato mortali existens, non habet: nisi peccare intelligatur in peccato esse, sicut uidere dicitur uisum habere. Non enim qui in peccato est, potest per se non esse in peccato, ita ut possit p se sine gratiæ infusione à peccato resurgere. Nec sequitur, si homo post peccatũ q̃d habet, non potest in peccato non esse, quod & existẽs in gratia, non possit in gratia non esse: quoniam homo per se potest peccare, non autem resurgere. Si tamen concedatur quod Adam confirmatus fuisset in gratia, statim deuicta prima tentatione, adhuc nõ sequitur quod filios cõfirmatos in gratia generasset, qa hoc consequebatur actus ipsius psonales, sicq; fuit perfectio pertinens ad personam, quam non oportuit in eius filios propagari: quemadmodum si gratiam prophetiæ uel uirtutem agendi miracula habuisset, nõ sequitur quod filij ei⁹ habuissent huiusmodi dona. Hæc Thomas in Scripto.

art. primo ad scõm ¶Porro in prima parte Summæ, quæstione 100. uidetur de his aliter partim sensisse: Quidam, inquiens, dicunt quod pueri non fuissent nati cum iustitia gratuita, quæ est merendi principium, sed cum originali iustitia. Verum cum radix originalis iustitiæ, in cuius rectitudine factus est homo, consistat in supernaturali subiectione rationis sub deo, quæ subiectio est p gratiam gratumfacientem, necesse est dicere quod si pueri nati fuissent in originali iustitia, quod etiam nati fuissent in gratia, sicut & primus homo. Insuper non uidetur possibile, quod pueri in statu innocẽtiæ fuissent nati in iustitia confirmati: quia in sua natiuitate nõ habebant plus perfectionis, q̃ eorum parẽtes in statu generationis: parẽtes uero quandiu genuissent, non fuissent confirmati in ipsa iustitia: quia ex hoc rationalis creatura in iustitia confirmatur, quod beata p apertam dei uisionem efficitur. Quod dico secundum legẽ communem, quoniam ex priuilegio speciali secus esse potest, ut certũ est de gloriosissima uirgine dei matre. Demum quã cito Adam ad illam beatitudinẽ peruenisset, qua deum per essentiam cerneret, efficeretur spiritualis in mente & corpore: & animalis uita in eo cessaret, in qua sola generationis usus fuisset. Hinc constat q; paruuli non nascerentur in iustitia confirmati.

Obiectio. Gregor. ¶Et si obijciatur illud Gregorij super Iob: Si primum parentem nulla putredo peccati corrumperet, nequã quam ex se gehennæ filios generaret: sed qui nunc saluantur per redemptorem, solum ab illo electi nascerentur: dicendum q; si Adam non peccasset, non generaret ex se filios gehennæ, ita q; ab ipso non contraherent peccatum, quod est causa gehennæ, sed quod nõ fierent filij gehennæ, non esset ex hoc q; essent in iustitia confirmati, sed ex prouidentia dei, per quam pseruarent à peccato immunes. Hæc Thomas in Summa.

Dilutio

Petrus. ¶Petrus uero sequitur rñsionẽ Thomæ in Scripto, non eam quam ponit in Summa, & addit: Quamuis modo nõ sit medium inter culpam & gratiam, eo quod cum altera earum nascimur, esset tamen medium in statu innocẽtię, ut fuit in angelis, si scilicet dicã tur in naturalibus tantum creati.

Richard. ¶His concordans Richardus: Quamuis, ait, originalis iustitia non fuit ex principijs naturæ causata, fuit tamen primis parentibus data, non inquantum erant singulares personæ, sed inquantum erant in eis speciei suæ indiuidua in uirtute. sicq; in ipsis primis indiuiduis fuit data toti naturæ humanæ, propter quod originale peccatum illi contrarium, appellatur pctm̃ naturæ. ideo rationabile fuit, paruulis communicari illã iustitiam. Nec tamen fuissent confirmati in ea, sed potuissent peccare & non peccare, quousq; fuissent translati ad gloriam, forsitan tamen nullus eorum peccasset. Quod uidetur Gregorius sensisse, dicens quod filios gehennæ non genuissent nisi peccassent. Nec obest quod extitit donum supernaturale seu habitus supernaturalis, per quem inferiora in homĩe, superioribus erant subiecta, seu debitus ordo naturaliũ inter se & ad deum. Hæc Richardus. Gregor.

¶Idem Albertus qui addit: Quãuis Adam nõ peccasset, nullatenus tamen iustitiam gratuitam in posteros transfudisset, quoniã in carnali transfusione trãsfundi non potest, quod neque per causam, neque per formam in carne est. Gratuita autem iustitia nequaquam in carne est ut in causa aut subiecto, imo in solo deo est tanquam in causa, atq; in spiritu creato angelico aut humano sicuti in subiecto. Nec fuissent primi parentes nec posteri eorundem confirmati in bono, quãdiu mãsissent in statu illo in q̃ fuerãt uiatores. Nec est simile de angelo & hoĩe, quia in angelo cõfirmatio sequitur conuersionem in deum, sed in homine sequitur mortem in statu peccati, aut trãslationem in cælum in innocentiæ statu. Hæc Albertus. Albertus.

¶Durandus uero sequitur positionem Thomæ in Summa, uidelicet q; paruuli fuissent nati tam in originali quàm gratuita seu infusa iustitia, nec tamen in ulla earum confirmati. Durãdus.

¶Hanibal autem testatur, quod cum iustitia gratuita ex mera liberalitate diuinæ dependeat uoluntatis, non potest efficax ratio assignari ad probandum aliquid horũ, ut quod fuerint uel non fuerint nati in ea. Hanibal

¶Postremo Scotus interrogat hic, utrũ in statu innocentiæ fuissent illi solummodo geniti, qui nũc sunt electi. Quęstio Scotus ¶Videtur quod non, quoniam aliqui nunc electi, ex reprobis nati sunt, sed tunc non fuissent reprobi, ergo nec filij eorum. Dico quod soli nunc electi fuissent in innocentiæ statu nati, quia (ut ait Gregorius) si primum parentem nulla peccati rubigo corrumperet, nequaquam ex se filios gehennæ generaret. Gregor. Et ratio huius est, quoniam omnis ordinate uolẽs, post uolitionem finis, uult id quod est immediatius atq; uicinius fini. cumq; deus sit ordinatissime uolens, qui uult seipsum seu propriam bonitatem ut finem supremũ, deinde uult alijs suæ bonitatis beatificam communicationem, deinde gratiam quæ ordinatur & ducit ad finem summum, deinceps uult ipsum beatum seu beatificandum, esse nasciturum à tali parente: cũ ergo prius sint beatificãdi determinati, quàm quod à talibus nascantur parentibus, per quoscunq; nascantur parẽtes, ex quo habent rationem posterioris ipsi parentes in ordine uolitorum, non poterunt uariare beatificãdos diuina autoritate determinatos. Hinc dico q; homo numero idem non solum quantum ad animam, sed etiam quantum ad corpus organicum, potuit esse filius Adæ & filius Abraæ. & ex quocunq; horum duorum fuisset, idẽ numero extitisset, quia si nihil de substãtia filij sit de substantia patris, sed totũ de menstruo, ut uult Philosophus secũdo de generatione ani Philosop

malium, uel si ibi concurrat semen uiri cũ semine mulieris: dico tamen quod eadem materia ex qua iste generatur, quæ fuit in statu naturæ lapsæ sub forma alimenti, talis potuit esse in statu innocentiæ sub alia forma pomi aut panni siue huiusmodi: nec requiritur ultra numeralis identitas causæ efficiẽtis, ut declarari faciliter potest in multis exemplis. Hæc Scotus.

¶Quæri etiam potest, an si primi parẽtes nõ peccassent, ipsi cũ sua posteritate tam diu uixissent in paradiso, quousq; completo numero hominum electorum, omnes simul transferrentur in cęlum empyreum, an potius successiue, ita quod patribus succederent filij. Augustin. Quam quæstionem Augustinus super Genesim relinquit sub dubio, Magister quoq; in textu. ¶Porro Bonauen. Bonauẽtura respondet, probabilius esse quod successiue fuissent translati. Primo, quoniam magnum esset dispendium patribus, tam diu differri a gloria quousque electorum numerus impleretur. Secundo, quoniam Prou. 13. spes quę differt, affligit animã, sicq; ex tanta dilatione boni optati, fuisset in eis (ut apparet) afflictio. Tertio, cum tam innumerabilis sit numerus hominũ electorum, non uidetur quod omnes pariter possent in paradiso terrestri decenter locari.

¶Alberto autem apparet probabilius esse, quod Albertus. omnes simul fuissent translati, ne filij ex translatione parẽtum desolationem haberẽt. Fatetur tamen quod uisiones aut responsiones Esdrę 4. libro, magis uidentur consentire in hoc q̊d successiue fuissent assumpti. Quærit nanque cur omnes homines non sunt simul producti, & rñdet ꝙ terra uniuersos simul non cõtineret.

¶Videtur demum responsio Bonauenturæ conueniens, præsertim quoniam deus omnipotens in prouidentia sua æterna, quemlibet electorum ad certum elegit ac præordinauit gradum præmij ac salutis, quã felicitatis mensuram cum promeruerit homo, tollit eum deus de seculo isto: totum autem tempus conuersationis in paradiso fuisset tempus peregrinatiõis seu uiationis, ac per consequens tempus merendi. si ergo priores mansissent ibi usq; ad nouissimos, multum uehementer tempus merendi præ alijs accepissent, & uiderentur in præmio nimis excedere illos.

¶Denique de translatione parentum ad paradisum cælestem, filij multo plus habuissent materiam ac incitamentum consolationis quàm desolationis, cum nec ipsi parentum solatio indigerẽt, certiq; essent de tanta glorificatione patrum suorum.

De inuidia diaboli qua ad hominem tentandum accessit.

Distinctio XXI.

A

Videns igitur diabolus hominem per obedientiæ humilitatem posse ascendere, unde ipse per superbiam corruerat, inuidit ei: & qui prius per superbiam diabolus fuerat, id est, deorsum lapsus, zelo inuidiæ factus est sathan, id est, aduersarius. Vnde & mulierem tentauit, in qua minus quàm in uiro rationem uigere nouit. Eius enim malitia ad tentãdum uirtutem timida, humanam naturam in ea parte ubi debilior uidebatur, aggressa est: ut si forte illic aliquatenus præualeret, postmodum fidutialius ad alteram quæ robustior fuit, pulsandam uel potius subuertẽdam accederet. Primum Quare ad fœminam prius venit. ergo solitariam fœminam explorauit, ut in ea primum omnem suæ tentationis uim experiretur.

Quare in aliena forma uenit.

B

Sed quia illi per uiolẽtiam nocere non poterat, ad fraudem se conuertit, ut dolo hoĩem supplantaret, quẽ uirtute superare nequiret. Ne autem fraus illius nimis manifestaretur, in sua specie non uenit: ne aperte cognosceretur, & ita repelleretur. Iterum, ne nimis occulta foret fraus eius, quæ caueri non posset, & homo simul uideretur iniuriam pati, si taliter circumueniri permiteret eum deus, ut præcauere non posset: in aliena quidem forma uenire permissus est diabolus, sed in tali, in qua eius malitia facile posset dep̃hendi. Vt ergo in propria forma non ueniret, uoluntate sua propria factum est: ut autem in forma suæ malitiæ congruenti ueniret, diuinitus factum est. Venit ergo ad hominẽ in serpente, qui forte si permitteretur, in columbæ specie uenire maluisset. Sed non erat dignum ut spiritus malignus Quare nõ nisi in forma serpentis accessit. illam formam homini odiosam faceret, in qua spiritussanctus appariturus erat. Non ergo nisi per serpentem tentare permissus fuit diabolus, ut per illud quod foris erat, astutiam tentantis animaduertere fœmina quiret: diabolus enim per serpentẽ tentabat in quo loque Augu. sup Gen. li. 11. capite 3. batur. Ideoq; serpens dictus est esse callidior cunctis animantibus terræ, quia ut ait Augustinus: Mali angeli, licet superbia deiecti, natura tamen sunt excellentiores omnibus bestijs Aug. li. 11. super Ge. capite 2. propter eminentiam rationis, quamuis serpens non rationali anima, sed spiritu diabolico possit sapientissimus dici. Non est ergo mirum, si diabolus spiritu suo implens serpentem sicut uates implebat, sapientissimum reddiderat omnium bestiarum, quẽ tamen ad tentandum non elegit diabolus: sed per quod animal permissus fuit, tentauit. Vnde Augu. sup Ge Augu. sup Gen. li. 11. capite 3. nesim: Non est putandum ꝙ diabolus serpentẽ per quẽ tentaret, elegerit: sed cum decipere cuperet, nõ potuit nisi p quod aĩal posse permissus est. Nocẽdi enim uolũtas inest cuiq; à se, sed potestas à deo, Sic aũt loquebatur diabolus per serpentem ignorantẽ, sicut per energu-

menos uel phanaticos loquitur. Serpente enim uelut organo est usus, mouens naturã eius ad exprimendos sonos uerborum & signa, quibus suã monstraret uoluntatem. Serpens ergo nec uerba intelligebat, nec rationalis est factus: callidissimus tñ est dictus propter astutiam diaboli. locutus est autem sicut asina Balaam: sed hoc diabolicum, illud angelicum fuit. Boni enim & mali angeli similiter operantur. Hic quæri solet, quare mulier non horruit serpentem. Quia cum nouerit creatum esse, ipsum etiam officium loquendi à deo accepisse putauit.

Nu. 22. c.

Quare mulier nõ horruit serpẽtem.

De modo tentationis. C

Tentatio autem hoc modo facta est. Stans coram fœmina hostis superbus, non audet in uerba persuasionis exire, metuẽs deprehẽdi: sed sub interrogatione eam aggreditur, ut ex respõsione colligeret, qualiter in malitia procedere posset. Cur, inquit, præcepit uobis deus ut non comederetis de omni ligno paradisi? Cui respondit mulier: De fructu lignorum quæ sunt in paradiso, uescimur: de fructu uero ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis deus ne comederemus, & ne tangeremus, ne forte moriamur. In quo uerbo dedit locum tentandi, cum dixit: Ne forte moriamur. Vnde mox diabolus dixit ad mulierem: Nequaquam moriemini. Scit enim deus quod in quacunque die comederitis ex eo, aperiẽtur oculi uestri, & eritis sicut dij, scientes bonum & malum. Attende ordinẽ ac progressum humanæ perditionis. Primo deus dixerat: Quacunque die comederitis ex eo, morte moriemini. Deinde mulier dixit, Ne forte moriamur. Nouissime serpẽs dixit, Nequaquã moriemini. Deus affirmauit, mulier quasi ambigendo illud dixit, diabolus negauit. quæ ergo dubitauit, ab affirmante recessit, & neganti appropinquauit.

Augu. lib. 11. sup Genesim c. 1.

Quare ex interrogatiõe exorsus est.

Gene. 3. a.

De uersutia diaboli, qui ut facilius persuaderet, malũ remouit, & bonum pollicito duplicauit. D

Qui ad suam persuasionem pleniter suffulciendã. i. ut malũ quod intendebat libere persuaderet, & malum quod mulier timuit, negando remouit, & promissionem addidit: & ut eius persuasio citius reciperetur, promissionem duplicauit. Vnam nempe comestionẽ suadens, duo in præmio proposuit, similitudinem dei, scientiamque boni & mali spõdens. Vbi tribus modis hominem tentauit, s. gula in persuasione cibi, cum dixit: In quacunque die comederitis. Inani gloria in promissione deitatis, cum dixit: Eritis sicut dij. Auaritia in promissione scientiæ, cum dixit: Scientes bonum & malum. Gula est immoderata cibi auiditas. Vana gloria, amor propriæ excellentiæ. Auaritia, immoderata habendi cupiditas, quæ non est tñ pecuniæ, sed etiam altitudinis & scientiæ, cum supra modum sublimitas ambitur.

Homo tribus modis tentatus est.

De duplici tentationis specie. E

Porro sciendum est esse duas species tentationis, interiorem s. & exteriorẽ. Exterior tentatio est, quando nobis extrinsecus malum uisibiliter suggeritur uerbo uel signo aliquo: ut ille cui fit, ad consensum peccati declinet: & talis tentatio tantum fit ab aduersario. Interior uero tentatio est, quando inuisibiliter malum nobis intrinsecus suggeritur. Et hæc tentatio aliquando fit ab hoste, aliquando à carne. Nam & diabolus inuisibiliter mala suggerit: & ex carnis corruptione suboritur motus illicitus & titillatio praua. Ideoque tentatio quæ ex carne non est, fit sine peccato: quæ autem est ab hoste, nisi ei consentiatur, nõ habet peccatũ, sed est materia exercendæ uirtutis. Tentatio autem carnis interior difficilius uincitur, quia interius oppugnans de nostro contra nos roboratur.

Que sit exterior tentatio, et a quo fiat.

Quare homo per alium surgere potuit, & non diabolus. F

Homo ergo qui sola exteriori tentatione pulsatus cecidit, tanto grauius plectendus erat, quanto leuiori impulsu fuerat prostratus. Et tamen quia aliquam (licet modicam) cadendi occasionem habuit, idcirco per dei gratiam iuuari potuit ad ueniam: ut qui per alium ceciderat, per alium erigeretur. Qui ergo incitatorem habuit ad malum, non iniuste reparatorem habuit ad bonum. Diabolus uero quia sine alicuius tentatione peccauit, per alium ut surgeret, iuuari non debuit, nec per se potuit: & ideo irremediabile peccatum eius extitit. Peccatum uero hominis sicut per alium habuit initium, ita per alium non incongrue habuit remedium.

Quare homo, non angelus sit redemptus. G

Præterea angelica natura, quoniam non tota perierat, sed ex parte perstiterat, non est redempta: humana uero tota perierat, & ideo ne penitus repente perderetur, ex parte est re-

dempta, ut inde ruina suppleretur angelica. Unde Augustinus in Enchiridio: Placuit uni-
August in Enchi. ca. 29. & 22. uersitatis creatori & moderatori, ut quoniam non tota multitudo angelorum deum deserendo perierat: ea quæ perierat, in perpetua perditione remaneret: quæ autem cum deo illa deserente perstiterat, de sua certissime cognita semper felicitate gauderet. At uero creatura rationalis quæ in hominib⁹ erat, quoniã peccatis atq; supplicijs tota perierat, ex parte poterat reparari, unde angelicæ societati suppleretur quod ruina illa minuerat. Hoc em̃ pro
Matt. 22. c missum est sanctis, quod erunt æquales angelis dei.

Quod non soli uiro præceptum fuit datum. H

Illud etiam notandum est, q; non soli uiro præceptum uidetur esse datum, cum ipsa mulier testetur sibi etiam esse mandatum, dicens: Præcepit nobis deus, &c. Supra tamen legi-
Gene. 3. a tur ante factam mulierem deum dixisse uiro: De ligno scientiæ boni & mali ne comedas. Non dixit, Ne comedatis. Forte quia facturus erat mulierẽ de uiro, sic præcepit, ut per uirum ad mulierem perueniret mandatum: quia mulier quæ subiecta uiro fuit, non nisi me-
1. Co. 14. g diante uiro diuinum debuit accipere præceptum. Unde Apostolus: Si quid discere mulie-
Quõ loq̃ potuerunt & loquentem intelligere. res uoluerint, domi uiros suos interrogent. Si quæritur, quõ loqui potuerunt, uel loquentem intelligere, qui non didicerant inter loquentes crescendo uel magisterio? Dicimus, q̃a deus eos tales fecerat qui possent loqui, & discere ab alijs, si essent.

SVMMA DISTINCTIONI. XXI

Distinctione p̃habita tractatum est de multiplicatione & profectu hominum in paradiso, si primi parentes nõ peccassent: hic agitur de ipsorum expulsione à loco illo tam amœno. Et primo ostendit Magister, ex qua radice & motione diabolus ad tentandum accessit, quo etiam ordine impugnauit ipsos parentes, utpote primo mulierẽ, & uirum per illã. Deinde declarat cur in specie serpentis adijt mulierem, & cur illa non horruit bestiam illam se alloquentem. Consequenter inducit formam, colorem & modum diabolicæ persuasionis, qua fœminam circumuenit. Deinceps ponit tentationis duplicem speciem, ex quibus infert cur hominem lapsum magis quàm angelum perditum deus recuperauit. Ultimo pandit qualiter præceptum à deo traditum Adæ, innotuit Euæ.

QVAESTIO I.

Hic quærit̃ primo, **Quid sit tentatio.** ¶Quocirca pensandum, quot modis in scripturis accipiatur, & qualiter diuersis diuersimode competat.

¶Circa hæc Bonauentura conscribit: Hoc uerbũ tẽ-
Tentare multa significat. tare, multas habet significationes, ut dicunt qui significationes uocum diligẽter rimati sunt. Proprie tñ tẽtare est probare, sicq; tentatio tactus est quidam, quo id quod tangitur, probatur: quemadmodũ cæcus fertur tentare, dum tangendo uult certificari de re. Sic in spiritualibus tentatio dicitur quidam tactus ad p̃bandum ordinatus, quod quadrupliciter fieri potest. Primo, qui pulsat seu tentat, intendit probare & approbare seu probatum ostendere. sicq; probare conuenit
Sapiẽt. 3. deo, iuxta illud Sapientiæ: Deus tentauit iustos, & inuenit illos dignos se. Secundo, quia qui pulsat intendit p̃bare, reprobare seu reprobum facere, & ita diabolo
Actu. 5. cõuenit, iuxta illud Actuum: Cur tẽtauit sathanas cor tuum mentiri te spiritui sancto? Tertio, quoniam pulsans intendit probare & experimentum sumere de eo quod est in tentato, & sic tentat cautus homo, iuxta il-
Eccl. 30. lud Ecclesiastici: Ex multis loquelis tẽtabit te, & subridẽs interrogabit te de absconditis tuis. Quarto, q̃m etsi pulsans nihil intendat, ad eius tñ pulsationem sequitur approbatio uel reprobatio hominis, sicq; tentat ca-
Jacob. 1. ro & concupiscentia eius, iuxta illud Iacobi: Unusquisq; tentat̃ à sua concupiscentia abstractus & illectus. Porro q; Hugo ait, tẽtare est callide experiri & quasi cona- Hugo.
tibus blandis probare, proprie sumitur de tentatione diaboli. Potest tamen extendi ad omnem tentationẽ inclinantem ad malum. Hæc Bonauentura.

¶At uero Thomas: Ad p̃fectã, inquit, rõnẽ tẽtatio- T. Aquin.
nis tria cõcurrũt. Primo, ut p̃ tẽtationẽ alicuius dubij cognitio accipiat̃. Scdo, ut hoc sit à tentãte intẽtũ. Tertio, ut ip̃e qui tẽtat, cognitionẽ illius rei accipere uelit. Tentationi tria concurrunt.
sicq; tentatio in hoĩbus inuenit̃, s̃m qd' unus hõ alium tẽtat, ut experimentũ sumat de scĩa aut fidelitate ipsius. Aliquando autem tentatio dicitur, in qua duo horum saluant̃, utpote manifestatio ignoti atq; intentio eius. & ita deus hoĩem tentat, ut patet in Abraæ tentatione. Præceptũ quippe dei factũ Abraæ de sui filij immolatiõe, tẽtatio eius uocat̃: quia p̃ hoc manifestabatur q̃lis esset ipse Abraã in fide & obediẽtia, quã etiam manifestationẽ alijs faciendã deus intẽdebat. tertium uero deerat. Nõ em̃ ad hoc deus tẽtauit, ut ipse alicuius rei cognitionẽ acciperet. Alia tẽtatio est, in qua solũ saluatur unum illorum trium, puta manifestatio tentati, & sic caro ac mundus tentare dicuntur, ex qua tẽtatiõe cognoscitur uirtus aut infirmitas cordis. Unde & ip̃a passiua impugnatio uirtutis, appellat̃ tẽtatio, q̊d cõtingit uel à principio intrinseco, ut ex carnis corruptione, cõcupiscẽtia seu fomite. & hæc uocat̃ tentatio à carne. Scdo, à principio extrinseco, & hoc dupliciter. nã illud exterius aut impugnat p̃ modũ obiecti, & sic est tentatio à mũdo, cuius obiectis & materijs corda hoĩm alliciunt̃: aut p̃ modũ agẽtis, q̃m trahit ad pct̃m p̃suadẽdo, terrẽdo, blãdiendo: & hæc tẽtatio est ab ho- Diabolus quõ dicatur solus tentare.
ste, ut à diabolo & mẽbris ipsius. Dr̃ aũt solus diabolus tentare, non q̃m solus immediate tentat, sed quoniã primo tentauit hoĩem primũ, ex q̃ tentatione aliæ sunt secutæ, & quoniam ipse solus cum mẽbris suis intendit tentãdo perimere ac nocere, & item q̃m utitur rebus mundi ac carne ad tentandum, ut instrumẽtis. articul.
Hæc Thomas in Scripto.

¶Insuper in Summa quæstione 114. Tẽtare, inquit, est p̃prie experimentũ de aliq̊ sumere. Experimẽtum uero de aliquo sumere, ẽ ad hoc, ut aliqd circa ipsum sciatur: ideo p̃ximus finis cuiuslibet tentantis, est scientia. Sed ex scientia illa interdum quæritur alius finis bonus aut malus: bonus, ut dum quis scire conatur,

qualis sit alius in scientia aut uirtute, ut eum promoueat, malus autem hoc quęrit, ut fallat. Ex quibus patescit, qualiter diuersis diuersimode tentare conueniat. Homo nanq; utroq; modo hominem tentat. Diabolus solum ut noceat, deus uero ut prosit. Nec tentat ut sciat, nisi scire sumat pro eo quod est alios facere scire. Caro autem & mundus tentãt instrumentaliter seu materialit, inquantum perfectio seu imperfectio eius agnoscit ex hoc, quod renititur aut consentit his, ad quæ caro uel mundus inclinat. Hæc in Summa.

Tẽtare diuersis diuersimode conuenit.

¶Præterea Alexander: Tentatio, inqt, secundũ Cassiodorum, est assimilatio boni ad fallendum, quod cõuenit omni tentationi actiuæ hostili, in qua malũ seu falsum sub specie boni aut ueri, ꝓponit, ut is cui ꝓponitur, decipiat. Descriptio autem Hugonis præhabita, intelligit de tentatione quo ad initium motus ad peccãdum. Accidit nanq; diabolo aliquando sicut cæco, q primo tentat baculo an inueniat uiam per quam possit incedere: cumq; inuenerit, incedit secure. sic diabolus primo tentat hominem, & si inuenerit eum fortẽ ad resistendum, blande conat & paulatim: si uero inuenit uiam paratam, quasi uiolentus pulsat. Procedit autem tentatio diaboli ex inuidia seu rãcore, quo dolet hominem illuc per humilitatem ascendere, unde ipse per superbiam lapsus est. Hæc Alexander.

Alexãder

Hugo

¶Si uero quærat, cur deus condidit hominem quẽ sciuit casurũ, seu reprobos quos pręsciuit damnandos, & cur sinit hominem tentari quem noscit uincẽdum, respondet Thomas de Argentina, ꝙ primo hoc agit, quatenus creatoris perfectio in creaturis diuersimode repręsentet atq; resplendeat. Secundo, ut in his dei sapientia manifestet, quæ ex malis multa elicit bona. Deus qppe tam bonus & sapiens est, ꝙ nõ fineret fieri mala, nisi sciret & posset inde elicere bona. Tertio, ut pietas dei in electis refulgeat, iustitia uero in reprobis, & hoc in multiplici gradu ac uaria differentia dispositiõis dei in rebus. Quarto, ut liberũ arbitrium exerceat, & creatura suam fidelitatem ad creatorẽ oñdat. Quinto, qa non decet ut ꝓpter creaturarum ingratitudinem ac puersitatem deus omittat pagere q̃d suæ est bonitatis. Sexto, ut maior sit decor uniuersi, dũ opposita iuxta se posita clarius elucescũt ac innotescunt. Verũ ut ait scriptura, deus q̃tũ in se est, uniuersos & singulos uult saluari, hoĩesq; pmittit ten[illegible]ri, ut resistendo & ꝓualendo copiosius mereant ac gloriosius coronẽt. Et rursus, ut suas infirmitates experiantur, atq; ad creatorem confugiant, ac semper magis soliciti, timorati, custoditi permaneant.

Thomas Argẽtinẽ.

Deus cur tẽtari sinat hominẽ superandum

¶Amplius Durãdus hic scribit: Tẽtatio, ꝓprie ẽ motus seu actus natus inclinare in aliq̃d illicitũ. Quẽadmodũ eñ se habet tẽtatio in speculabilib⁹ ad uerũ & falsum, sic in opabilibus ad bonũ & malũ, licitũ & illicitũ. Sed in speculabilib⁹ nõ ẽ tẽtatio, nisi cũ p apparentem syllogismũ seu rõnem cõcludit falsum, natũ inclinare intellectũ ad errandũ. Syllogismus eñ tẽtatiuus, est apparens & nõ existẽs, sitq; ad sumẽdũ experiẽtiã de scientia. Ergo nõ est tentatio in opabilibus, nisi p actum uel motum natum inclinare uoluntatem ad aliquid illicitum, ad sumendum experientiam de bonitate aut prauitate tentati. Hæc Durandus.

Durãdus

QVAESTIO .II.

Deinde quærit de motiuo diaboli ad tentãdum, de q̃ iã modice tactũ est, de quo ait Bonauentura: Hæc duo pctã, supbia atq; inuidia, maxime possidẽt mentẽ diaboli, quæ & quasi inseparabilia sunt, & unũ aliud concomitat. Supbus qppe amat excellentiã sui, idcirco nõ uult parẽ habere. unde & appetit excellẽtiam singularit possidere. Hinc mox actu aut habitu inuidet aliis, qbus nõ uult cõmunicari bonũ q̃d habet aut appetit ipse. Itaq; diabolus cernẽs hominẽ in paradiso cõstitutũ in tali statu, in q̃ adhuc poterat uinci & uictori subiici, ac etiã ad felicitatẽ ascendere, de qua diabolus ipse corruerat, ex superbia motus est ad ip̃m tentandũ, q̃tenus ip̃m sibi subiiceret: & ex inuidia, ut ip̃m à tanta beatitudine impediret. sicq; superbia fuit mouens primũ, inuidia mouens ꝓximũ. Nã dato ꝙ non potuisset dñium super hoĩem obtinere, adhuc studuisset eum gaudiis paradisi priuare. Inuidia q̃q; non solũ incitat inuidũ ut priuet aliũ bono q̃d habet, sed & eo quod potest habere. Sic ergo scriptura testante, Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Hæc Bonauentura.

Bonauen.

Diabolus quãobrem hominem tentet.

Sapien. 2

QVAESTIO .III.

Quærit consequenter, an omnis tentatio sit peccatum. Et constat ꝙ omnis tentatio actiua ꝓprie dicta, quæ est motus seu actus tentãtis, ordinatus ac tendens ad decipiendum siue nocendum, extet pctm̃. tẽtatio uero passiua, inflicta à tali tẽtatione, si ei resistat idonee, non solũ non est pctm̃, sed & meritũ magnũ. Specialiter ergo est quæstio, an oĩs tentatio, quæ est à carne, sit culpa.

Tẽtatio qñ sit peccatum.

¶Circa hæc loqt Thomas: Motus sensualitatis seu cõcupiscibilis, dupliciter põt insurgere. Primo ex q̃litate organi, sicut corpore calefacto insurgit motus libidinis sine aliq̃ imaginatiõe, q motus est pure naturalis, nec rõnẽ habet pcti, quẽ põt diabolus in nobis causare ex ptãte suæ naturæ, q̃ põt corporalia transmutare, nisi cohibeat uirtute angelica seu diuina. Secũdo, ex apprehensiõe delectabilis. cumq; ex hac parte appetitus aliquã habeat libertatem in hoĩe, secundum quod potest obedire imperio rationis, sic in cõcupiscibili est pctm̃, & tẽtatio sic cõsurgẽs ex carne, ẽ culpa. Nã eã diabolus extorqre nõ ualet, q̃uis uehemẽter inciter & inclinet. Verũ ut dictũ ẽ supra, diabol⁹ habet ptãtẽ imprimẽdi imaginationẽ interioresq; sensus, repsentãdo exteri⁹ sensibilia aliq̃ seu turbãdo imaginationẽ interi⁹, sicq; imprimẽdo dr̃ nos tẽtare. Hęc uero impssio q̃diu ẽ solũ in apphensiõe, nõ in appetitu, nõ habet rõnem pcti. Porro tẽtatio q̃ ẽ à mũdo seu hoste, pctm̃ nõ est, cũ uitari non queat. pctm̃ quoq; unius non cõsistit in actu alterius, sed ꝓprio. Cũq; in tentatiõe carnis ipse appetitus illicitus, secũdum quẽ tẽtari quis dr̃, ẽ actus eius qui tentat. (Non enim sola caro concupiscit, sed totum compositum) hinc talis tentatio est pctm̃ in illo. Tentatio aũt quæ est à mũdo uel ab hoste, ẽ à principio extrinseco, ita ꝙ actio ẽ in tẽtante, nõ in tẽtato: ideo nõ ẽ pctm̃ in tẽtato, nisi p eius cõsensum aut delectationẽ: qa tũc incipit coopari tentãti. ¶Et si obiiciat ꝙ tentationẽ carnis in toto uitare non possumus, ergo non ẽ pctm̃, qa (sm Augustinũ) nullus peccat in eo q̃d uitare nõ ualet: dicendũ ꝙ q̃uis oẽm talẽ uitare non ualeamus tentationẽ, quãlibet tñ singularit sumptã, uitare ualemus. Hæc Thomas in Scripto.

Tho. Aq.

Mot⁹ sensualitatis dupliciter oritur.

Obiectio

Augu.

Dilutio.

¶Cõcordãt Petr⁹, Hanibal, Durãdus & alii plures. Verũ Richardus parũp dissentire uidet: In tentatiõe, ingens, q̃ ẽ ex carne, nõ est semper pctm̃, sumendo pctm̃ ꝓ culpa seu demerito, qm̃ nisi causa tentationis illius fuerit uoluntas antecedenter aut ei cõsentiat cõcomitant, imò pro posse ei resistat, non uideo quomodo talis tẽtatio debeat culpari in homine baptizato, aut ei

Richard⁹

ꝓ demerito imputari. Veruntamen aduertendum ꝙ inť uitium, pctm̃, culpam & demeritum, poteſt differentia aſſignari, quamuis unum frequenter capiať ꝓ alio. Vitium quippe eſt carentia habitualis diſpoſitionis, conuenientis naturæ rei. Vnde Auguſtinus tertio de libero arbitrio loquiť: Quod perfectiõi naturę deeſſe ꝑſpexeris, id uitium uoca. Pctm̃ uero eſt actus uel carentia rectitudinis in actu, ex quo declinat à regula ſua, quemadmodum in naturalibus monſtra dicunť pctã, quia à regula recta naturæ declinant. In artificialibus q̃ꝗ uocať pctm̃, quia declinat à regula artis. In moralibus etiã eſt pctm̃ in actu, quia declinat à rectæ regula rationis. Culpa demum eſt in actu non recto, inquantum eſt in uoluntatis poteſtate. Demeritũ uero eſt culpa in comparatione ad retributionem. Itaꝗ dici poteſt, ꝙ om̃is tentatio carnis, eſt motus uitioſus: quoniam prouenit ex carẽtia habitualis diſpoſitiõis, conuenientis ꝑfectioni naturę humanæ, quam habuit in prima ſua inſtitutione. Eſt item pctm̃, quoniam omnis motus ad illicitum, à regula rectæ rationis diſcordat. ſed non omnis tentatio carnis, eſt culpa neꝗ demeritum, quia non eſt in poteſtate uoluntatis. Hęc Richardus.

Vitiũ qd ſit. Auguſti. Pctm̃ qd ſit. Culpa qd ſit. Demeritũ quid ſit.

¶Cuius reſponſio intricata uideť. Quicquid enim à regula rectæ rõnis diſcordat, culpabile demeritoriumꝗ cenſeť. Nihilominus uerum reor, culpam nõ eſſe neꝗ pctm̃, id cui uolũtas ꝓ poſſe reſiſtit, cum ultra uires deus non requirat ab homine, & omnẽ pctm̃, uolũtarium aliq̃ mõ exiſtat. Nec dr̃ tentatio carnis, niſi uoluntas & rõ queant ei aliquo modo reſiſtere, & eam uitare: nec omnis motus ſeu ſtimulus carnis, tentatio carnis uocetur: ſed qui ex apprehenſione ꝓcedit, ſicut & Thomas de Argentina fateť.

Dionyſ.

Queſtio. CONſequenter, ut uiteť ꝓlixitas, expediendæ ſunt quæſtiones minores ſiue argumentis. Et quęriť primo, quæ tentatio ſit grauior ac difficilior ad uincendũ. Et ait Magiſter, ꝙ illa quæ eſt à carne, cũ tñ Apoſtolus ꝓteſteť: Nõ eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates &c. ꝑ q̃d inſinuaſſe uideť, ꝙ multo maior difficiliorꝗ luctatio nobis ſit contra ſpũs malignos, quàm contra carnem.

Ephe. 6.

Bonauẽt. ¶Ad hoc Bonauẽtura rñdet: Quæſtio iſta põt dupliciter intelligi. Primo, reſpectu eiuſdẽ pcti, uidelicet an difficilius ſit reſiſtere tẽtationi uenereoꝝ, ad quã ſola caro inſtigat: aut tentationi uenereoꝝ ad quã ſolus inſtigat diabolus. Ad q̃d rñdet, ꝙ difficilius ſit tentationi carnis reſiſtere, ꝓpter coniunctionẽ carnis ad animam ſeu ſpũm, ob quam coniunctionẽ caro animam magis incuruat. ſicꝗ intelligit Magiſter in litera. Scdo, reſpectu diuerſoꝝ peccatoꝝ, ita ut tentatio carnis intelligať reſpectu carnaliũ: & tẽtatio hoſtis, reſpectu uitioꝝ ſpũalium. ſic habent ſe ut excedentia & exceſſa. Quidã nanꝗ ſunt ad carnalia ꝓniores, q̃bus difficiliꝰ eſt reſiſtere tẽtationibus hoſtis, q̃ carnis. Si qs aũt ſit indifferens ad utrunꝗ, ita ꝙ quantum ex parte ipſius eſt, æqualiter pronus ſit ad utraꝗ uitia: huic tentatio carnis quodammodo difficilior eſt, & quodammodo tentatio hoſtis. Tentatio etenim carnis ei difficilior erit, ꝓpter adhærentiam maiorẽ & magis intrinſecã atꝗ continuã: tentatio uero hoſtis difficilior ei erit, ꝓpter maiorẽ boni ꝓmiſſi apparẽtiã, & ꝓpter latẽtiorẽ inſtigãtis fallaciã. Nã hoſtis uitia tegit ac palliat colore uirtutũ. Hæc Bonauẽtura. Idem Richardus.

Que tẽtatio ſit alia grauior.

Petrus. ¶Porro Petrus: Vnam, ait, tẽtationem eſſe alia fortiorem, intelligi poteſt dupliciter. Primo, ſecundum ſe & abſolute, utpote ex fortitudine impugnantis. ſecundo, in comparatione ad tentatum ex debilitate impugnati. Primo modo tentatio diaboli fortior eſt, ſecundo modo tentatio carnis. Cumꝗ fortitudo prima ſit per comparationem agentis ad actionem, quæ comparatio eſſentialior eſt: ſecunda uero comparationem ad patiens, idcirco ſimpliciter tentatio hoſtis eſt fortior: ſed in comparatione ad tentatum, fortior eſt tentatio carnis. Hæc Petrus.

¶Thomas quoque in Scripto: Tentatio, aſſerit, carnis ideo grauior dicitur, quia tentato proximior, ſecundum quod per eam homo quodammodo diuiditur in deſideria diuerſa exterioris interiorisꝗ hominis. Quod dictum primæ reſponſioni concordat, certumꝗ reor quod abſolute loquendo, tentatio hoſtis multo ſit fortior, niſi ꝑtãs eius à ſuꝑiore reprimať. Ipſe etem̃ nouit mille artes ac modos uincẽdi, nocẽdi, tentandi. Tho. ad. ¶Inſuper quęritur, an una tentationũ iſtarũ ualeat ſeparari ab alia. Et hoc includit hanc quæſtionem, utrum omnia pctã hominum orianť ex tentatione diaboli. Et poſſent ad utranꝗ partem fieri argumenta, quorum ſolutiones ex reſponſione ad quæſtionem faciliter patent. Multæ etenim autoritates affirmant, ꝙ omnia hominum uitia ex dæmonum ſuggeſtione atꝗ tentatiõe procedunt, quod etiam in Vitaſ. patrum quidam patrum dixiſſe leguntur. Nihilominus certum eſt, ꝙ quamuis dæmones nunquam tentarent nos nec eſſent, homines tamen ex propria fragilitate, inſtabilitate, priuato amore ſuſtinerent ſtimulos carnis, impetus paſſionum, diſtractiones mentis, uarioſꝗ defectus culpabiles.

Queſtio. Tentatio oĩs nõ ẽ à diabolo.

¶Itaꝗ Alexander & Bonauentura reſpondent: Tẽtatiões inferri hominibus à diabolo ſiue à carne, intelligi poteſt dupliciter. Primo, tanquam à primo mouẽte, & ſic omnis tentatio carnis ad minus ab hoſte illo antiquo procedit, cuius inuidia mors culpæ introiuit in mundum, atꝗ infecit in primis parẽtibus genus humanum, ex qua infectione, corruptione ac tranſgreſſione originali cætera hominum uitia ſunt ſecuta. Secundo, tanquam à mouente immediato & proximo, ſic & tentatiões iſtæ ſequeſtranť ab inuicẽ ſeparatiõe formali ac diſtãtia tꝑali. Formaliť eq̃dẽ ſeparanť, q̃m alio mõ tentat caro, alio mõ diabolus, ad aliud etiã uitium mouet caro, & ad aliud hoſtis. Sed & principium mouẽs eſt aliud atꝗ aliud. Separanť itẽ tẽporali diſtantia, quoniã alio tẽpore tentat diabolus, alio tẽpore caro. Veruntñ tentatio hoſtis poteſt eſſe ſine tẽtatione carnis, tũc maxime, q̃n tentať is in q̃ nõ ẽ carnis corruptio, ſicut in Chrõ & Adã, & q̃n ex ipſa tẽtatiõe nõ ſequiť incuruatio ulla tẽtati. Dũ aũt tẽtatio hoſtis trahit in culpã, cũ nullũ in nobis pctm̃ ſit q̃d ex aliq̃ cõcupiſcẽtia nõ habeat ortũ, ſic tẽtatio dæmõis à tẽtatiõe ſeparari nõ ualet carnꝫ. Hęc illi, ꝑ q̃ꝝ diſtinctiões facile ẽ autoritates hinc inde diuerſimode ſonãtes, concordare & ſoluere. ¶At uero Thomas: Aliq̃d, inq̃t, ẽ cauſa alterius duplici mõ, puta directe & indirecte. Directe, dũ q̃d recto ordine cauſali oꝑať & influit ad eẽ alterius, ſicut ignis ẽ cauſa calefactiõis. Indirecte, dũ agẽs aliquã cauſat diſpoſitionẽ ad ꝓducendũ effectũ, quẽadmodũ ſiccans ligna, eſt cauſa cõbuſtionis eoꝝ. ſicꝗ diabolus ẽ cauſa oĩm maloꝝ nr̃oꝝ, inducẽdo primos parẽtes ad trãſgreſſionẽ ac ſuę poſteritatꝫ infectionẽ. Atꝗ hoc mõ ſumẽda ſunt uerba B Dionyſij, 4. cap. de diuinis noĩbꝰ aſſerẽtꝫ: multitudo dęmonũ, oĩm maloꝝ

Alexãder Bonauẽt. Tho. de S. Dion.

Damasce. est causa. Et q̄d asserit Damasce. Oīs malitia & immū ditia à diabolo sunt inuētæ & excogitatæ. Directe uero non est causa omnis tentationis & culpæ. Nempe Origenes ut Origenes testatur, quamuis non esset diabolus, homines appetitum ciborum ac uenereorum haberēt, circa quæ multiplex contingit excessus. Hæc in prima arti. 3. parte Sūmæ, quæstiōe 114. Idē Richard⁹ in Scripto.

Questio ¶Amplius quærit, an tentatio sit appetenda. Videtur ꝙ sic, quia tentatio est multiplicit utilis dei electis, materia quoq; exercendæ uirtutis: & id sine quo saluari, coronari, uictoresq; effici nō ualemus, dicēte Apostolo: Non coronaṫ nisi qui legitime certauerit. imò gaudere debemus de eius aduentu atq; pręsentia, ut S. Jacob. 1. Iacobus exhortaṫ: Oīe gaudium existimate fratres, Matth. 6. cum in diuersas tentatiōes incideritis. In oppositum est, ꝙ Christus docuit nos orare, Et ne nos inducas in tentationem. Et rursus, ꝙ tentatio est periculosa, & cōtra quam præualent pauci.

Tho. Aq. ¶Ad hoc Thomas rn̄det: Cum bonum sit appetit⁹ ac uolūtatis obiectum, eo modo aliquid est uolendū quo bonum. Quoddam aūt est bonum simpliciter & per se, ut bona honesta, sicut uirtutes, quæ tanq̄ fines, sui gratia appetunṫ, q̄uis ducant in aliud: quia in cūctis honestis utilitas honestati coincidit, nisi in summo & ultimo quod est finis finium, & tm̄ ꝑpter se, ac per se appetendum. Alia sunt quæ in se non habēt unde appetantur, si absolute considerentur: tamē in ordine ad aliud, expediētia sunt, ut sectio membri ob sanitatem. Verū ad finem consequendum potest aliquid dupliciter ordinari, puta per se & per accidens. Per se, q̄d q̄tū in se est, ad finem debitum est ductiuū, sicut fortis pugna ad triumphum. ꝑ accidens uero, quod quantū in se est, duceret in aliud. sed ex concursu alterius causæ ducit in finem, sicut qui bibit uenenum ut moriatur, & tn̄ inde sanatur. Cumq; causa ꝑ accidens non sit ꝓportionata ad effectum, sed solum causa ꝑ se, hinc ex ordine ꝑ accidens ad finem, non est aliquid bonū nec appetibile simpliciter sumptum, sed solum concurrentibus omnibus, quę ad hunc effectum seu finem determināt. Dico ergo ꝙ tētatio per se ordinata est ad hominis perditionem. Ad salutem uero non ordinaṫ, nisi per accidens, per hoc ꝙ homo uincit auxilio gratiæ dei. Ideo tentari per se ac simpliciter non est appeten- Tētari nō est ꝑ se appetendum dum, sed tentari & uincere simul sumptum. Veruntamen quia uictoria ꝑpter nostram fragilitatem ualde incerta est, idcirco tentatio securius fugiṫ quàm quæratur. Hæc Thomas in Scripto.

Diony. ¶Quibus obijci potest, ꝙ q̄uis tentatio sumpta in malo de qua nunc sermo, non ordineṫ nisi ad hominū perditionem ex parte tentantis, tamen ex parte dei eā permittentis ac moderantis, ordinatur ad hominum commodum, ꝑfectum atq; salutem.

¶Rursus, quamuis imperfectis sit periculosa, perfectis tamen ualde est fructuosa: quippe qui tanto instātius se erigunt ad uirtutum profectum, quanto acrius impugnari se sentiunt.

¶Item tētatio ualde utilis est electis ad uitandū inertiā ac torporem, & ut excitenṫ ad diligentiam, & assuescant ad deum confugere. & item ne quasi ex suis, ꝑfectibus extollanṫ, ꝓpriasq; infirmitates experiantur, & ita humilient se. In spiritalibus quoq; prælijs fiāt ex Eccl. 34. pti, & in exercitijs uirtuosis periti, atq; ad consulendū alijs idonei, qm̄ scriptū est: Qui nō est tētatus, q̄d scit? Quāuis ergo tentatio nō sit ꝑ se appetibilis, inquantū ex parte tentantis ad nocendū ordinaṫ, tn̄ inquantum ex parte dei ad tam multiplicem utilitatem ac salubritatem electorum est ordinata, & medium quodāmodo necessarium ad salutem, appetenda uideṫ: sic tamē, ut appetens de se ipso nequaquam præsumat, nec suis uiribus, sed gratioso dei auxilio innitaṫ, cui & q̄cquid in se fuerit boni, cum omni humilitate gr̄arumq; actione ac iugi cordis custodia semper asscribat. Tentationem etiam carnis, quæ culpa non caret, certum est non esse optandam.

¶Hinc Durandus: Cum bonū sit quod oīa appetunt, sicut aliq̄d habet rōnē boni, ita & appetibilis. Est Durād⁹ autem aliq̄d bonum secundum se, & aliq̄d rōne adiūcti siue sequelæ. Nullus itaq; recte eligens, appetit tentari tentatione carnis: nec secūdum se, cum sit malum culpæ: nec rōne adiuncti, quia secundum Apostolum, non sunt facienda mala ut eueniant bona. Roma. 3. Tentatio demum hostis ac mundi, non est appetenda propter se, quia inclinat ad culpam, quātum est ex sua natura: nec ex spe uictorię, cum non sit ex se inductiua, sed potius impeditiua illius &c. sicut Thomas supra.

¶Nihilominus secundum quod auxilio dei est occasio obtinēdi triumphum, iuxta illud, Deus faciet cū Dio. Car. 1. Cor. 10. tentatione prouentum, & medium obtinendi salutē, appetēda est modo prætacto, præsertim ꝑfectis, imò & suo modo ꝑficientibus. Hinc aliq̄ sancti patres ꝓuocauerunt dæmones ad certandū aduersus se, ut gloriosissimi uiri, Antonius, Pachomius, Hilarion: eos q̄ꝙ quos uiderunt in dei obsequio seriosos ac feruidos, stabiles & discretos, docuerunt tentationes assumere, & eis cor aperire. Nec petierūt liberari ab illis, sed gratiam efficaciter resistendi, cum Psalmista dicētes: Persequar inimicos meos & comprehendam illos, & nō Psalm. 17. conuertar donec deficiant. Atq; cum sancto Iob, Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Iob. 17. Deniq; strenuus miles & fidelis pugnator, contra aduersarios regis sui appetit præliari zelo dn̄i sui. quanto magis idoneus Christi seruus, præsertim cum sciat se auxilio domini sui posse salubriter triumphare, à cuius inuocatione proponit firmissime non cessare, imò in ocio & quiete à prælijs tentationum grauius periclitari, ac frequenter minus proficere se agnoscat?

QVAESTIO .IIII.

Quæritur de ordine tētationis primorum parentum. & uidetur non fuisse talis ut nar- Arguitur pmo contra ꝟitatē ratur in litera. Serpens enim non potuit loqui nec persuadere mulieri. Et si dicatur ꝙ loquebaṫ ꝑ serpentem diabolus, obijciṫ ꝙ potius debuisset se transfigurare in angelum lucis, quàm loqui per bestiam, quasi 2. Cor. 11. facilius persuasisset.

2 ¶Deniq;, potest lapsum hominibus in isto exilio interdum apparuit in specie angeli sancti, sciuit quoq; primos parentes, præsertim uirum, naturalium cognitione præditum esse, & per consequens, scire quòd serpens sit bestia, ideoq; spiritum aliquem naturæ intellectualis loqui in ea, & hoc non nisi uersute ad decipiendū. alioqn in propria persona aut specie appareret, nō ergo callidissimus impugnator tā obtuse ꝓcessit.

3 ¶Præterea, serpens ex sua natura uilis & detestabilis esse uideṫ, ergo per serpentem accedere, fuit ꝓpriā neqtiam ꝓdere. Si dicaṫ ꝙ non potuit modo alio apparere, apparet hoc esse contra scripturam & rōnem, cum in Genesi legaṫ: Serpens callidior erat cunctis Gene. 3. animantibus terræ. Ergo diabolus illum elegit tanq̄ per quem facili⁹ persuaderet, & tanq̄ sibi magis ꝓportionatū, p̄sertim quia (ut Beda & alij quidā dicūt) ser-

pens ille uultum habuit uirginalem, & corpore processit erecto.

¶In oppositum sunt quæ dicuntur in litera.

In opposi tum. ¶Ad hęc Alexander respondet: Pro eo q̄d Genesis
Alexāder. tertio habet nostra translatio, Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, septuaginta transtulerūt, Serpens erat prudentissimus bestiarum. Quod nō dicitur ratione suæ naturæ, sed ratione operationis dia
Augusti. boli in ipsa. Vnde Augustinus undecimo super Genesim, Serpens nōn irrationali anima sua, sed alieno spiritu, id est, diabolico plenus, sapientissimus dicitur bestiarum. Veruntamen non fuit in electione diaboli, assumere animal quod uellet, sed quod ei à deo fuit concessum. Vnde super Genesim loquitur Augustin⁹: Non debemus opinari, quòd diabolus serpentem per quem psuaderet, elegerit: sed cū esset in ipso diabolo peruersa & inuida nocendi cupiditas, non nisi per illud animal, per q̄d permissus est, accedere potuit & tētare. Quāuis etiā multa animalia alia sint humanę naturæ plus consona, attñ per serpentem diabolus tenta
Diabolus cur p serpentē tēta uit hōiem. re permissus est. Etenim serpens ille (secundū Bedam) uultum habebat uirgineū. & quantū ad hoc, diabolus forsan libenter in specie apparuit serpentina, ut per simile facilius falleret. Similitudo nāq; mater est falsitatis. Serpēs quoq; motū habet lubricū & suauē, sicq; cōuenit motui tētationis interioris, qui leuis lubricusq;
Augustin. consistit. Ideo Augustinus 12. de Trinitate effat: Quomodo coluber non apertis passibus, sed squamarū minutissimis nisibus repit, sic lubricus deficiendi motus negligentes occupat minutatim, & incipiens à peruerso appetitu similitudinis dei, ad similitudinem peruenit pecorinam. Hæc Alexander.

Bonauen. ¶Idem Bonauentura, & addit: Congruebat hominem tentari à diabolo in specie serpentina, quia ad hoc tendebat tentator, ut homo sibi consentiens, bestialis efficeretur, similisq; serpēti, dolosus, crudelis, inficiens alios ac terrenis inhærens. item ut homo tentatoris nequitiam deprehenderet citius, eo q̧ in huiuscemodi animalis effigie appareret, quoniā non pmittit hominē deus tētari supra id q̄d potest sustinere. In
Mulier cur primo tentata. cepit demum tentatio illa à muliere, & per eam deuenit ad uirum, ,ppter uiri exercitationem, & ne mulier haberet excusatiōem, atq; ob nostram eruditionem. Propť uiri inquā exercitationē, q̄a tam fortis spiritaliq; mente præditus fuit, q̧ non solum potuit ac debuit resistere tentationi serpentis, sed & suggestioni suæ uxoris. Rursus, si uir primo peccasset, cum ipse caput sit mulieris, non esset mirandum, si mulier consentiret. imo grandem haberet excusationis colorem. Itē ex illo modo tentationis uisibili, cognoscimus ,pgressum & modum inuisibilis tentationis. Nam sicut illa tentatio ,pdijt à serpente per mulierem ad uirum, sic nostra tentatio ,pcedit à sensualitate per rationem inferiorem ad superiorem. ¶Deniq; tentator uersutus à muliere exorsus est, quoniam uidit eam minus sapiētem, & ideo facilius seducibilem: minus constantem, ideo magis flexibilem: importunius adhærētem, ideo non acquieturam donec uirum sibi attraheret. Hæc Bonauentura.

Tho.Aq. ¶Insuper Thomas: Dæmones, inquit, aliqua possunt ui suæ naturæ, quæ nequeunt adimplere ex diuina seu angelica ,phibitione. sic & astutia intellectus atque nequitia uoluntatis eorum, frequenter impeditur ab opere, ut operari non ualeant, quod sciunt eorum intentioni magis expediens. Itaque in tentatione primorum parentum diabolus aliquid fecit quod uoluit, à muliere incipiendo, & in aliena specie accedendo ac suggerendo. sed quòd in forma serpentis uenit, non sponte elegit: imò in alia uenisset libentius, in qua suam uersutiam celasset dolosius. Hæc Thomas in Scripto.

¶Consonat Petrus, addens: Voluntas nocendi inest unicuique impio à seipso, potestas autem non nisi à deo. In hac ergo tentatione ex diaboli electione extitit quòd tentauit: ex coercitione uero dei, quòd nō inuisibiliter, sed in forma uisibili etiam bestiali egit hoc, ut eius fraus facilius notaret. Petrus. Roma...

¶Ex electione quoque fuit diaboli, quòd non in specie tentauit humana, quia cum Eua sciret præt uirum suum & se non esse hominem, mox considerasset fraudem tentantis.

¶Insuper, cum sit duplex tentatio dæmonis, una p uiolentiam, alia per fraudulentiam: diabolus primos parentes per uiolentiam nequiuit tentare, quia adhuc fuerant innocentes, nec pœna præcedere potuit culpam: idcirco per fraudulentiam ipsos accessit. Dæmon neqbat tētare hōies p uiolētiā

¶Si autem obijciať, q̄a tentatio respicit animam, sed quo ad animam non est in hominibus distinctio sexuum. ergo diabolus non debuit attendere sexus distinctionem, inchoādo à muliere. imò cum anima dominaretur tunc corpori, non uidetur in fœmina fuisse minor perfectio quàm in uiro. Obiectio.

¶Dicendum q̧ q̄uis in anima secundum se considerata, non sit differentia sexus, tñ inquantum coniungitur corpori, atq; corporeo utitur instrumento, sic secūdum diuersitatem corporalis complexionis, causaťin anima dispositiōis diuersitas. Hinc quamuis in anima mulieris separata, æque forte uiguit ratio sicut in anima uiri, non tñ in anima corpori iuncta. Hæc Petrus. Dissolutio.

¶Cuius hoc ultimū dictum uideť partim obscurū. Nec sic accipi potest, quasi anima primæ mulieris fuerit separata anteq̄ corpori uniret, imo aīa illa sicut & aīa uiri, infundendo fuit creata, & creando infusa. Maiorem quoq; perfectionem scientiæ ac uirtutū concreauit deus animæ Adæ, q̄ animæ Euæ, qm̄ ipsum Adā instituit ut esset caput directorq; fœminæ. Dionys. Carthus.

¶Deniq; Thomas ad argumentum istud rñdet: In primo statu corpus fuit sic subditū animæ, ut nihil in corpore esse posset, quod contra animæ bonum esset, q̄diu anima deo maneret subiecta. non tñ remouebatur quin & tunc scdm diuersitatem corporū diuersa fuisset dignitas animarū, cum oporteat eē ,pportionem animæ ad corpus sicut formæ ad materiā, & motoris ad mobile, Ideo mulier etiā q̄ ad aīam, imperfectior fuit uiro. in ultimo aūt statu talis erit subiectio, ut etiā q̄litas corpis seq̄ť uirtutē mētis. unde scdm q̄litatē meritorū, erit aīa unius dignior alia. Hęc Tho. in Scripto. Tho.Aq. Eua fuit uiro suo imperfectior etiā q̄ ad animā.

¶In cuius uerbis q̄d ferť de dignitate aīarū, constat non posse intelligi de dignitate essentiali siue specifica, q̄ in indiuisibili est consistens, in q̄ nec anima Christi fuit maior nec dignior anima Iudæ, ut articul⁹ Parrhisiensis ait. In statu itē innocentiæ fuisset (ut credit) cōplexionum diuersitas, & fœminæ quædam tam in naturalibus accidentibus q̄ in gratuitis eminentiores at q̧ electiores fuissent uiris quibusdam. Sufficit quoque proportio specifica inter corpus & animam, nec ultra hāc exigitur proportio dignitatis indiuidualis animæ unius sup aliam eiusdē speciei. Respōsio Richardi ad ista, in dictis Bonauenturę includitur. Respōsio quoq; Alberti in præhabitis continetur. Dionys.

QVAESTIO .V.

Arguitur pmo contra veritatē

POstremo hic quæritur de grauitate trāsgressionis primorum parentum, et quis eorū peccauerit grauius. ubi & inquiretur, cur eorum peccatum remissibile et remediabile fuit. ¶ Videtur autem quod peccatum Adæ fuit absolute grauissimum. Primo, quia maxime fuit nociuum, utpote infectiuū totius posteritatis, cui & originalē iustitiam abstulit, & uerā amouit salutem.

2 ¶Secundo, ob eius reatum delendū incarnari oportuit filium dei. Cum ergo tanto indiguerit reconciliatore, apparet ꝙ extitit dei grauissime offensiuum.

3 ¶Tertio, quia in eius peccato fuerunt multæ deformitates grauissimæ, ut statim patebit.

4 ¶Videt quoqꝫ plus peccasse, q̄ Eua, tū quia sapientior Eua fuit & altior: atqꝫ quo gradus altior, eo ruina est maior.

Antisiod.

¶ Circa hæc scribit Antisiodorensis in Summa sua lib. 2. Quæritur, q̄d fuit pctm̄ hominis primum? Et dicendum, ut dicunt sancti, ꝙ superbia, qua uoluit eē ut deus. Veruntn̄ quidam dicunt & ꝓbant, quod infidelitas fuit. Bonum em̄ apprehensum nō mouet neqꝫ appetitur nisi sub rōne boni & tanq̄ possibile. ergo anq̄ mulier appetijt esse ut deus sciens bonum & malū, ęstimauit hoc possibile eē. talis aūt æstimatio, infidelitas fuit. Alij ꝓbant, ꝙ fuit omissio: quia si apud se contulisset ꝙ creatori creatura æquari non ualeat, non appetisset hoc ipsum: & ita omissio debitæ considerationis, fuit primum eius peccatum.

Quod fuerit primū hominis peccatum.

¶Alij ꝓbant ꝙ fuit dubitatio, qm̄ ipsa dixit, Ne forte moriamur. sicqꝫ dubitasse uidetur de uerbis dei, dicentis: In quacunqꝫ die comederis inde, morieris. ¶Dicendum ad primum, ꝙ primum illud pctm̄ fuit infidelitas, & idem pctm̄ fuit superbia, ꝓut infidelitas large accipitur, ita ꝙ se extendit ad quatuor species elationis, quæ notantur hoc uersu:

Gen. 3.

Ex se, ꝓ meritis, falso, plus omnibus, inflat.

Sicqꝫ non sumitur hic superbia stricte ꝓ appetitu excellentiæ propriæ.

Elationis quatuor sunt spēs.

¶Ad aliud dicimus, ꝙ per se tenemur ad actus uirtutum: ad alia quædam præcedentia, ꝑ accidens. Omissio ergo habet locū circa principalia illa. Nostra tamē opinio est, ꝙ omissio nō consistit in sola negatiōe, sed in contemptu agendi quod faciendum est. Dicimus q̄ꝙ ꝙ primum pctm̄ Euę non fuit dubitatio, sed sup̄bia. Et cum dixit, Ne forte moriamur, non dixit hoc, ꝓut ly forte est aduerbium dubitandi, sed euentus & libertatem designans arbitrij.

Gene. 3.

Quæstio 1. Tim. 2.

¶ Quæritur insuper, Vtrum Adam uoluit eē sicut deus. Videtur ꝙ non, quia secundum Apostolum, Vir non est seductus in præuaricationem, sed mulier: atqꝫ ut Augustinus affirmat, Adam peccauit ut Salomon, quia non credidit idola eē colenda, sed adorauit ea ne suas contristaret delicias, id est, cōcubinas idololatras. Sic Adam peccauit non credens ꝙ posset eē ut deus, sed ne contristaret uxorem. Hinc iterū Augustinus testatur: Non est credendum ꝙ Adam spiritali mente p̄ditus, uoluit eē sicut deus. ¶ Sed obijcitur, quia sup illud, Quæ non rapui exoluebam, asserit glossa: Adā & Eua uoluerunt rapere deitatem, & amiserunt felicitatem. Et super illud ad Philippenses, Non rapinam arbitratus est, eē se æqualem deo, Glossa fatetur: Christus deo patri æqualis, non arbitratus est hoc eē rapinam, quemadmodum Adam arbitratus est ꝙ posset eē æqualis deo per rapinam. Ergo primus homo uoluit esse deo æqualis. ¶ Respondemus ꝙ caput mulieris est uir, idcirco tenet̄ regere eam & docere, atqꝫ arguere quando errat: & ubi non arguit, peccat: quia cōsentit. sicqꝫ Adam uoluit eē ut de⁹, qm̄ mulierem hoc uolentem non reprehendit. ipse uero non ꝓprie uoluit hoc. Hinc om̄ibus circūstantijs culpam grauantibus rite pensatis, Eua magis peccauit q̄ uir: quia peccauit ex tanta superbia, qua uoluit esse ut deus.

Augusti. 3. Regū. 11.

Augusti. Obiectio

Psalm. 68.

Philip. 2

Dilutio. Vir q̄liter caput sit mulieris

Eua peccauit grauius viro.

Augu.

¶Quæritur quoqꝫ de causa peccati Adæ. Nam asserit Augustinus, ꝙ Adā inexpertus diuinæ seueritatis iudicia seu rigorem, credidit esse ueniale q̄d fuit mortale. Contra hoc tamē argui potest, quia ignorantia illa aut fuit culpa, aut pœna. si culpa, ergo primū peccatum eius, non fuit comestio pomi, aut inobedientia. si pœna, ergo pœna præcessit culpam Imo ꝙ fuit culpa ꝓbatur, quia fuit error in moribus. Quod uero ignorantia fuit causa sui peccati, probatur ex hoc, quia peccauit ꝙ non contulit, id est, non discussit nec considerauit quod attendendum fuit. Hinc quædam ignorātia actualis, uidetur fuisse causa illius peccati, quod concedimus. Sed illa ignorantia non fuit culpa neqꝫ pœna, sed pura negatio atqꝫ defect⁹ de numero defectuum, de quibus B. Dionysius dixit: Quod malum est ex infinitis defectibus. Idem dicendum de ignorantia qua nesciuit pctm̄ suū tam grauiter puniendum, sicut fuit punitum. Et ꝙ secundum Augustinum credidit illud pctm̄ esse ueniale, non est ita intelligendum ꝙ nesciuit illud eē mortale: sed quia putauit se de illo ueniā adepturum facilius quàm inuenit, quæ erronea æstimatio seu ignorātia, nec pœna fuit, nec culpa.

Diony. martyr.

¶Præterea quæritur, An pctm̄ Adæ fuit ex libidine. Videtur ꝙ non, quia ꝓcessit ex quædam compassione & pietate, ut scilicet uxori gereret morem, nec eā contristaret. Et si sic, ergo non om̄e pctm̄ ex libidine oritur: quod est contra Augustinum 1. lib. de libero arbitrio, quo affirmat ꝙ omne pctm̄ ex libidine ꝓdit.

Augusti.

¶Nihilominus contra hoc ip̄m obijcitur, qm̄ sup illud, Incensa igni & suffossa, loquitur Glossa: Om̄e peccatū est ex timore male humiliante, aut ex amore male inflammante: ergo non om̄e pctm̄ est ex cupiditate, ergo nec ex libidine. ¶ Dicendū ꝙ om̄e pctm̄ est ex libidine seu cupidine, mediate uel immediate. Attamē quoddā pctm̄ est immediate ex timore. Quod uero ē ex timore immediate, est ex cupiditate mediate, qm̄ timor est ex cupiditate. Consimiliter pctm̄ Adę uel mediate uel immediate fuit ex cupiditate seu libidine, fuitqꝫ ibi duplex libido, Vna, qua nimis dilexit uxorem & eius delicias. altera, qua uetitum pomum comedit. Sic & in peccato Euæ fuit duplex libido. Vna in appetēdo eē sicut de⁹, altera in appetitu esus pomi ꝓhibiti.

Obiectio

Psalm. 79

Dilutio.

Pctm̄ oē ē ex libidine

Adę pctm̄ ex duplici cupiditate prodijt.

¶Quæritur demū, An pctm̄ Adæ fuit pctm̄ in sp̄m sanctū. Videtur ꝙ imo, qm̄ non peccauit in patrē peccando ex infirmitate, nec in filiū peccando ex ignorantia, sed ex certa scientia, quod est pctm̄ in sp̄m sanctum. ¶ Item pctm̄ Adæ fuit punitum grauissime, ꝓ quo & filius dei sustinuit crucem: ergo in se ipso fuit grauissimum. Quantitati etenim culpæ correspondet quantitas pœnæ.

¶In contrarium est, ꝙ non fuit desperatio, neqꝫ præsumptio, nec finalis impœnitentia, nec inuidentia fraternæ gratiæ, nec impugnatio agnitæ ueritatis, ergo non fuit peccatū in sp̄m sanctum. Dicendum ꝙ nō fuit peccatū in sp̄m sanctū, nec diuisio illa peccati extat sufficiens. Correspondentia quoqꝫ pœnæ ad culpam, intelligitur de pœna diffinitiuæ sententię, p̄sertim post

Adā non peccauit in sp̄m sanctum.

mortem, non de pœna tpali. imò interdū maius peccatū deus minus punit tpaliter, ꝓut uiderit expedire. Deniq; peccatum Adæ temporaliter fuit punitū magis quàm alia, duplici ratione. Primo ratiōe status, qa in delicijs paradisi existens peccauit. Alia rō ē generalis instructio hoīm, quatenus ex hoc ꝙ à principio tā dire puniuit peccata primorum parentū, homines discant & pensent, ꝙ̄ ineffabiliter deus omnipotens iustus ac metuendus, detestetur horreatq; peccata, sicq; satagant peccata uitare. Hæc Antisiodorensis. Cuius dicta pro parte commemoro recitatiue magis quàm assertiue.

Pœna nō sp correspondet culpę.

Pctm̄ Adę cur cęteris grauius sit punitum

Alexāder.

¶ Præterea Alexander circa hæc plurima sciscitatur. Primo, quod fuit primū pctm̄ hominis? Ad quod respondens, autoritatibus multis ꝓbat ꝙ fuit supbia. Appetebat quippe similitudinem sciētiæ dei, sicut diabolus similitudinem quoq; diuinæ potentiæ, atq; ex his ꝓcessit ad appetitionem fructus ꝓhibiti, & sic demum ad eius comestionem. Veruntñ immediatum, ꝓximumq; pctm̄, ꝑ quod transfusa est corruptio seu infectio primoꝝ parentum in posteros, fuit gula. Vnde cum dicitur, ꝙ pctm̄ hominis in paradiso fuit ꝓ̄sumptio uel inobedientia, totum ad supbiam reducit. Nec credidit Eua ꝙ possit esse ut deus, id est, deo æqualis: sed eo modo quo aliqui dicuntur dij participatiue & adoptiue, quod tamen uoluit ultra ꝙ̄ ei conueniebat.

Pctm̄ dr̄ alio grauius multis modis.

¶ Quæritur item, An pctm̄ illud fuit grauissimum. Et rñdendum ꝙ unū pctm̄ dicitur grauius alio uarijs modis. Primo, ratione eius in quem peccatur, uel propter magnitudinē iniuriæ ei illatæ, aut ꝓpter magnitudinem damni aut pœnæ consequentis pctm̄. aut ꝓpter magnitudinē causalitatis ad peccandū. Primo modo pctm̄ Iudæoꝝ occidentium CHRISTVM, extitit maximū. Secundo modo pctm̄ primoꝝ parētum maximum perhibetur. Tertio modo peccatum Luciferi.

¶ Porro de hoc, An peccatū Adæ fuit grauius Euæ peccato, an econuerso, rñdet sicut ex Antisiodorensi rñsum est. Similiter de hoc, an fuit pctm̄ in spm̄ sctm̄, aut irremissibile. Item ad hoc an fuit remediabile, rñdet ꝙ imò, allegās illud Isidori libro de Trinitate: Homo post peccatum idcirco redit ad ueniā, quia ex lutea materia pondus traxit infirmitatis. Hinc ꝓpter infirmā carnis conditionem reditus patet homini post culpam ad gratiam ac salutem. Et rursus, quoniam aliunde ad peccandū fuit inductus. Et de hoc in tertio magis dicendum est.

Adā q̄ tpe peccauerit

Psalm. 29.

¶ Quæritur quoq; de hora qua transgressus est dei ꝓ̄ceptum in paradiso. Et dicit Glossa sup illud, Ad uesperā demorabitur fletus: Vespa est qñ sol in occasum declinat, quo tpe Adam peccauit, & lux ueri solis ab eo recessit.

Obiectio.

Marc. 15.

¶ Vero obijcitur contra hoc, qm̄ sup illud Marci, facta hora sexta tenebræ factæ sunt super uniuersam terrā, ait glossa: Qua hora primus hō peccādo meruit mortē mundo, eadē hora secundus Adā moriendo mortē destruxit.

Dilutio.

¶ Dicendū ꝙ ꝙ̄uis hora sexta tenebræ illæ factæ sint, non tñ illa hora Christus tradidit spūm. sed hora nona aut modicū postea, tuncq; sol ꝓperat ad occasum, & tunc circiter Adā transgressus est. Vnde dr̄ in Genesi, Cū deambularet dñs in paradiso ad auram post meridiē, abscondit se Adā. sicq; ea hora qua Adam peccauit, CHRISTVS mortē destruxit. Vespa uero sumitur large, ꝓ tempore quo sol ad occasum declinat. Hæc Alexander.

Gene. 3.

Tho. Aq.

¶ De grauitate demū peccati Adæ respectu sequētium, Thomas effatur: In peccato multa possunt attēdi, ex qbus grauitatē sortit. & q̄d respectu unius illorū ē grauius, respectu alterius leuius eē pōt. Id tñ simpliciter grauius ē, q̄d scd̄m plura & potiora grauius est, præsertim secundum speciem culpæ: quoniam quantitas cōsequens speciem peccati, essentialior est peccato, ꝙ̄ quęcunq; circūstantia. Itaq; quamuis peccatum Adæ, quo ad hoc, grauius extitit, ꝙ minori pulsatus tentatione succubuit, ꝙ item facilius resistere potuisset, nihilominus quantum ad speciem peccati & alias circunstantias, quæ peccati grauitatem magis exaggerant, secuta sunt multa uitia grauiora. Quod autem peccatum illud ademit bonum tam magnum, atq; ꝙ̄ maximū intulit damnum, fuit ꝑ accidens, puta ex hoc ꝙ integrā inuenit naturam. Vnde non sequitur ꝙ grauius cæteris fuit, quia hoc ipm̄ cætera quoq; fecissent, si naturā integram inuenissent: quemadmodum & secundum peccatum mortale gratiam non aufert, quia non inuenit: sed si inueniret, auferret. Sic & pœna peccati illius, est duplex. Vna, quæ ei inflicta est inquātum fuit personale, particulare & actuale. sicq; multis alijs peccatis grauior pœna debetur. Alia, quæ ei indirecte debita est ratione originalis infectionis, & ita pœna maxima est ipm̄ secuta. Nec sequitur ꝙ Adam per se resurgere potuit, quoniam per se corruit. sicut & quilibet homo ꝑ se gratiam potest amittere, nec tamen potest eam per se recuperare. Gratia nanq; excedit uirtutem naturæ. Gratia quoq; quæ postea credit reddita Adæ, non nisi ad actus personales se extendebat. idcirco naturam in id quod supra ipam est, eleuare non potuit, neq; reducere: hoc est, in originalem iustitiam atq; impassibilitatem. imò hoc solus potuit filius dei, supra totam naturam existens. Hæc Thomas in Scripto.

Adā ꝑ se peccare potuit nō resurgere

¶ Insuper de specie peccati primoꝝ parentum conscribens: In eodem, inquit, actu contingit plurium peccatorum deformitates consistere. sed illa deformitas principalior est atq; formalior, complēsq; speciem culpæ, quæ ex principali motiuo seu intentione causat, in quod alia ordinantur, quoniam finis est id, quod primum cadit in uoluntate, ex qua est origo peccati, & ex fine actus morales specificantur. Propter quod ait Philosophus quinto Ethicorum: Si quis mœchatur ut lucretur, auarus magis est quàm mœchus. Iuxta hoc dico ꝙ in primo peccato hominis multæ deformitates fuerunt. Hinc Magister cōsiderat in eo gulam, inanem gloriam, & auaritiam. sicq; unum multiplex dici potest, attamē omnia alia sunt materialia respectu supbiæ, quia ad excellentiā obtinendā omnia ordinauit, ut pandit ꝓmissio dæmonis ad impietatem instigantis. Nam dixit, Eritis sicut dij. & ita dæmonis & hominis culpa à supbia cœpit. Aliorum etenim peccatorum occasio solet esse quidam defectus. sola superbia ex perfectione accipit fundamentum, ut asserit Augustinus: quia superbia etiam bonis operibus insidiatur ut pereant. Non ergo primorum parentū peccatū infidelitas fuit, quia non crediderunt deum falsum dixisse, sed putauerunt uerba eius forsan aliť eē intelligenda, uel metaphorice aut mystice dicta. Vel ex elatiōe, ꝙ̄ id quod ꝓmittebatur appetebant, oculus mētis eoꝝ extitit impeditus, ne actualiter ueritatem diuini attenderent uerbi, secundū quod omnis malus est aliq̄ modo ignorās. Verū ignorantia seu dubietas talis credendorū, infidelitatem nō facit. Fuit item in illa transgressione inobedientia, quę est generale peccatū, non ut est uitium speciale, quo quis ex contemptu ꝓ̄cepti peccat. Nec Euæ peccatū fuit, ꝙ scientiā appetebat impertinē

Philosophus.

Gene. 3.

Augusti.

[illegible]

uiū sibi, q̃a hoc curiositas extitisset: sed ꝙ in ipsa sciētia eminentiā cupiebat, ut in hoc deo quodammodo eq̃retur. Fuit etiā in illo peccato omissio, quę est uitiū generale, nō speciale, utpote consequens omne peccatū. Hoc nempe in omni peccato commune est, quod peccans non facit quod in se est.

¶ Præterea aduertendum, quod cupiditas tripliciter sumitur. Primo, ut est speciale peccatum, habens ꝑ speciali materia bona ad usum uitæ spectātia, & sic nō est radix omnis peccati, nisi quod non est ullum peccatum, quod non aliquando ex auaritia oriatur. Secūdo, ut generale peccatum, uidelicet pro immoderato appetitu habendi quodcunq;, ut scientiam, opes, aut aliquid tale. sicq; in peccato illo auaritia erat. Tertio, non ut est peccatum, sed radix omnis peccati, sicq; designat pronitatem quandam habitualem appetitus, q̃ inclinat ad aliquid actualiter appetendum inordinate. Et constat quod primus homo non peccauit ex cupiditate primo modo accepta.

Cupiditas tripliciter sumit.

1. Tim. 6.

¶ Si uero quæratur, An appetijt esse ut deus, dicendum ꝙ homo quantum ad aliquid, appetijt esse deus: & quo ad aliquid, non: quoniam non appetijt æqualitatem dei in scientia, potentia aut alio, cum hoc sit impossibile, sed quātum ad modum habendi. Nam quia inferioribus istis fuit præpositus, appetijt ut per naturæ suæ conditionem, & ligni uetiti usum, tantam scientiæ plenitudinem consequeret̃, quatenus ex lumine propriæ rationis tā seipsum quàm inferiora in omnibus regeret. Vnde loquit̃ Augustinus, ꝙ non uoluit ut seruus teneri præcepto quasi ab alio regulatus, per lumen naturalibus superadditum, & ita similitudinem dei inordinate optauit.

Hō q̃liter appetijt eē ut deus

Augusti.

¶ De hoc uero, quis primorum parentum peccauit enormius, respondendum ꝙ duorum uitiorum utrūq; potest altero grauius esse diuersis respectibus, circūstantijsq; diuersis attentis. Illud tamen simpliciter est grauius, quod in potioribus & in specie culpæ præpōderat, atq; in motiuo seu intentiōe peccandi. Hinc mulier magis peccauit, quia ex sola elatione mentis mota est ad peccandum. uir autem etiam ex quadam amicabili societate ad uxorem. Nec tāta fuit in Adam elatio sicut in Eua, quæ ex uerbis serpentis tm̄ excellentiæ appetitum cōcepit, ꝙ iudicium rōnis suæ fuit peruersum intm̄, ꝙ credidit uerum eē atq; possibile quod ꝓtulit serpens. ideo secundum Apostolum fuit seducta. in uiro autem non intm̄ excreuit propriæ excellētiæ amor, ꝙ credidit uerum esse & futurum quod dixerat serpens, sed quia illud uellet si possibile foret: idcirco dr̄ non fuisse seductus. Attamen illa eius elatio ad experiendum eum incitauit, ita ꝙ aliquam dubitationem elatio eius fecit, quæ in muliere firmam opinionem conceperat. Vir quoq; peccauit cogitans de misericordia dei cum proposito pœnitendi. Cogitare autem de misericordia dei sine ꝓposito pœnitēdi, hoc præsumptionis est & cōtemptus diuinæ iustitiæ, quod non fuit in Adam. Hæc Thomas in Scripto.

1. Tim. 2.
Uir cur dicatur non seductus

¶ Concordat Petrus per oīa, hæc eadem alijs uerbis exprimens.

Petrus.

¶ Richardus quoq;: Lucifer, inquiēs, peccauit enormius quàm primi parentes, quia in rem consensit magis illicitam, & lege æterna ac naturali prohibitā. res autem prohibita primis parentibus, utpote de pomo ligni scientiæ boni & mali comedere, non fuit illicita in se, sed solum prohibitione disciplinæ. Lucifer quoq; intensiori affectu ferebat̃ in malum, & minoris nescientiæ fuit, atq; minoris pronitatis in uitium quàm primi parentes. Hinc peccatum Luciferi non fuit remissibile nec remediabile, sed peccatum primorum parentum. Peccatum tamē mulieris fuit superbia, quam sciendi curiositas est immediate secuta. deinde & gula, & in ipsa comestione specialis inobedientia. Probabile nanq; uidet̃, ꝙ secundum ordinem tentationis de peccato in peccatum sit lapsa. In tentatione autem primo tangebat̃ excellentia, ibi: Eritis sicut dij. Secundo promissio sciētiæ, cum subdit̃: Scientes bonum & malum. Tertio exprimit scriptura aspectū ligni illius, & quarto comestionem ipsius. Forsanq; mulier appetiuit ꝑ statu illo non posse mori, plenam etiam potestatem transmutandi & gubernandi inferiora propria uirtute, & forsitan uniuersalem notitiam boni & mali. Virum uero ex quadam mentis suæ elatione solicitauit quædam experiendi cupiditas, cum cerneret mulierem, gustato pomo uetito, non esse mox mortuam. Deniq; cunctis pensatis, uidet̃ mulier magis peccasse quàm uir, quia minori tentatione deuicta est, & motiuo magis illicito, intēsioriq; affectu comedit de ligno, ut patet ex dictis. Hæc Richardus.

Richard⁹

Lucifer enormius peccauit ꝙ protoparentes.

Gene. 3.

¶ Amplius secundum Bonauenturam, Peccatum hominis remissibile fuit, quoniam homo fuit carne mortalis, uoluntate uertibilis, & in peccando aliqualiter excusabilis, utpote aliunde inductus. Lucifer quoque excessit enormius, quoniam ex maiori libidine, maiori ingratitudine: & plures scandalizauit, corrupit, deiecit: quia non angelos solum, sed & primos parentes, & in illis genus humanum. Peccatum etiam Adæ grauius fuit pctō Euæ, quantum ad ingratitudinem: quia præclariora à deo dona fuit sortitus. pctm̄ uero mulieris in hoc fuit enormius, quoniam ex maiori peccauit libidine, id est, intensiori affectu. Sed quo ad corruptionem seu nocumentum consequens ex pctō, est distinguendum: quoniam aliquid potest corrumpere seu lædere dupliciter. Primo, ꝑ modum causę: secūdo, per modum occasionis. Et primo modo peccatum Adæ fuit magis corruptiuum & infectiuum, quoniam fuit causa transfusionis peccati in posteros. Secundo modo peccatum Euæ magis extitit corruptiuum, quoniam instigauit uirum ad transgressionem. & ita tam uiro quàm posteris fuit incitamentum, occasioq; ruinæ. Iterum peccatum uiri fuit enormius, consideratis conditionibus ex parte peccātis: quia prælatus fuit uxori, & excellentioribus donis ornatus. mulier autem magis est transgressa, pensatis conditionibus ex parte peccati. nam deum sua ambitione inhonorauit, & ꝓximum sua suggestione deiecit. Hæc Bonauentura, qui de omnibus his scribit diffuse & pulchre, cuius scripta uirtualiter sunt inducta.

Bonauēt.
Pctm̄ hominis cur fuerit remissibile.

¶ Concordat Albertus, & insup quærit hic, Vtrum tētatio primi hominis fuit una, an multiplex. & idem quæri potest de eius transgressione. Respondet, Solutio Præpositiui ad hæc fuit per distinctionem, ꝙ scilicet peccatum potest dici unum simpliciter, & iterum potest dici unum multipliciter. Peccatum simpliciter simplex est, q̃d est uni⁹ actus & unius deformitatis, & ad unum appetibile determinatum. cumq; actus substantia sit peccati, hoc in substātia ē unū: & cū deformitas sit forma peccati, hoc etiam in forma est unū: & cū appetibile sit finis ac mouens, hoc etiam in fine & mouente unum consistit. sicq; simpliciter unum est. Porro peccatum unū multiplex est, quod in actu est unū, sed multas habet deformitates & plura mouentia, se-

Albertus.

Præposit.

cundū q̃d in ipo sunt plura, pluresq; habet fines, q̃s obtinere intēdit per unum eundemq; actum. & tale dixit esse peccatum primorum parentum. Mihi quoque uidetur bene dixisse. Idem dicendum de unitate tentationis illius. Si ergo quæratur, Vtrum simpliciter dicēdum sit unum, respondet quod imo iuxta illud Philosophi: Vbi unum est propter alterū, utrobiq; est unū. (Philosop.) Talia enim ab ultimo denominationem & unitatem ac multitudinem sortiuntur. Si uero quæratur, quod fuit inter hæc primum peccatum: dicendum quod ex parte tentati, primum fuit superbia: ex parte tentantis, inuidia: attamen primum disponēs angelum malum ad hoc quod uellet tentare, fuit superbia corrumpens naturam angelicam, quando uoluit esse ut deus. Et nisi angelus fuisset hac elatione corruptus, non fuisset inuidiæ susceptiuus qua hominem impugnauit. (Augusti.) Nempe ut asserit Augustinus, Superbiam semper comitatur inuidia, & talis regina nunquam est sine tali pedissequa. Primum uero ex parte suasionis diaboli, fuit infidelitas circa uerba dei: sed primum in intentione tentatoris, fuit homicidium primorum parentum. Hoc enim principaliter intendebat, ut mortem corporalem ac spiritualem induceret in naturam humanam. (Johan. 8.) Vnde ait Saluator: Ille homicida fuit ab initio, quia in ueritate non stetit. (Tētatio p̄toparentū fuit solum exterior.) Fuit quoque tentatio illa solum exterior, qua in statu illo nulla in homine fuit corruptio, nec in corpore, neque in anima, quæ ad illicita inclinaret. idcirco nō fuit inclinans ad culpam nisi exterius, quo persuadente, acquieuit homo, & cœpit inclinatio esse interior. Hæc Albertus.

(Alexāder) ¶Consonat Alexander: Vna, inquiens, fuit tentatio, quoniam ubi unum propter alterum, ibi totum reducitur ad unum. Tentatio autem fuit de inobedientia, motiuum uero ad illam transgressionem, fuit appetitus inordinatus similitudinis dei. & secundum hoc unica fuit tentatio. Quod enim Eua mouebatur ad esum uetiti fructus, fuit ex desiderio acquirendi q̃d promisit diabolus: Eritis, inquiens, sicut dij &c. Hæc Alexander.

QVAESTIO VI.

(Arguitur p̄mo contra ṽitatē) POstremo hic quæritur, **Vtrum homo in statu innocentiæ potuit venialiter peccare priusquam mortaliter.** ¶Videtur quod sic, quoniā qui potest maius, potest & minus: si ergo poterat peccare mortaliter, poterat & uenialiter.

2 ¶Secūdo, ueniale ē dispositio ad mortale, sed q potest principale attingere, pōt q̃q; præambulū tangere.

3 (Origenes) ¶Tertio, secundum Origenem in Periarchon, Nullus eorum qui in supremo perfectoq; gradu extiterit, subito & ex toto euacuatur, sed paulatim poti⁹ & per partes. Adam autem spiritali mente præditus, in magna fuit perfectione plasmatus: ergo non potuit repente peccare mortaliter, sed uenialiter primo.

4 ¶Quarto, potuit uerbum ociosum proferre, & hoc fuisset ueniale &c.

(In oppositum.) ¶In oppositum est cōis doctorū positio, ut patebit.

(Albertus) ¶Ad hoc Albertus respondet: Quod quærit, Vtrū homo tunc potuit peccare uenialiter, sophisma est ex cōpositiōe & diuisiōe. Nēpe si hoc q̃d dico primo, seu in primo statu, componitur cū uerbo hoc potuit: constat q potuit tunc uenialiter peccare atq; mortaliter, sicut & postea. Eādem quippe potentiam habuit, q̃uis aliter aliterq; dispositam. Si autem determinatio illa primo, uel in primo statu, diuidatur à uerbo hoc potuit, & coniungatur cum uerbo illo peccare: constat quod non potuit nisi mortaliter peccare. Id enim q̃d facit peccatum esse ueniale, est circunstantia peccatū excusans, puta infirmitas aut ignorantia, quę tunc nōdum erant in primis parentibus. Adhuc in primo statu recta fuit ratio in primis parentibus, sensualitatē habēs subiectam: ergo peccare non poterant nisi per exitum à rectitudine rationis, nō per inclinationē sensualitatis, quod est peccare mortaliter, quia ita uir comedit. Hæc Albertus.

¶Concordans his Alexander: Aliud, inquit, est dicere q homo potuit primo peccare uenialiter, & quod homo potuit peccare uenialiter primo. (Alexāder) Concedendū est quippe, q primo potuit peccare uenialiter, quia eādem possibilitatem habuit Adam in primo statu, quā modo habemus, sed aliter & aliter dispositam: quia tūc ita fuit disposita, ut prim⁹ egressus à rectitudine esset mortalis, & deinde esse potuit uenialis. nunc uero ita disposita est, ut primus egressus esse ualeat mortalis & uenialis, q̃d totum cōtingit ex statuū diuersitate.

¶Sed obijci potest, quoniam ueniale stare potest (Obiectio) cū charitate & gratia, nō mortale: ergo magis repugnabat statui innocētię, posse peccare mortalit̃ q̃ uenialit̃.

¶Dicendum quod duplex est rectitudo. una, quæ (Dilutio.) est ex statu innocentiæ, & hanc seruare non potuit homo uenialiter peccando. alia est rectitudo ex gratia (Petm̄ ueniale inte gritatis statui repugnat nō gratię.) gratumfaciente, existens in ratione & motiua superiori, non in alijs uiribus primo & per se. & ista seruari potest cum ueniali peccato, quo inferior uis à rectitudine egredit̃, seu recedit, superiore stante in rectitudine sua. Prima igitur rectitudo innocentiæ fuit uniuersalis in omnibus uiribus, secunda uero in ratione ac uiribus ei per se obedientibus. Cumq; rectitudo innocentię habuerit duplicem respectum, unum ad deum, alium ad uires inferiores, semper stetit rectitudo ad uires inferiores, stāte rectitudine rationis ad deum, nec illa sine ista deficere potuit. sed ratiōe recedente à deo, mox inferiores uires à rōnis rectitudine, obedientia atq; imperio recesserunt. Hæc Alexander.

(Tho. Aq.) ¶His Thomas omnino concordat in Scripto secūdi & super quartum, atque in prima parte Summę, alibiq; frequenter protestans, quod primus homo p originalem iustitiam sic fuerat institutus, quod ratio & uoluntas erant creatori sine rebellione & sine inclinatione ad illicitum prorsus subiectæ, sensualitas rationi, & caro spiritui. Nec in inferiori parte potuit inordinatus exurgere motus, quandiu superior pars animæ mansit deo subiecta. superior uero pars animæ à deo auerti non potuit sine mortali peccato. (Petrus.)

¶Hinc Petrus: Manente, inquit, conseruantia causæ, necesse est manere effectum. iustitia uero qua mēs Adæ fuit deo subiecta, ratio fuit quod inferiores uires rationi fuerunt subiectæ: ergo illa manēte, non potuit ulla inordinatio esse in homine, sed illa per peccatum ueniale tolli non ualuit, quoniā ueniale nō auertit à deo. Hæc Petrus.

(Bonauē.) ¶Porro Bonauētura & Richardus recitant de isto duas opiniones. Vnam, quę modo exposita est: aliam, quod Adam primo peccauit mortaliter, potuit tamē peccasse uenialiter primo peccato, ueruntamen non (Veniale ex genere & ex pronitate du plex.) omni genere uenialis. Nam quoddam est ueniale ex genere actus, ut uerbum ociosum pferre: & hoc est ueniale non solum cum præuenit iudicium rōnis, sed etiam dum sequit̃ illud. hocq; ueniali dicunt Adam uenialiter potuisse peccare. Aliud est ueniale dictum à ueniendo, quoniam uenit ex subreptione aut pronitate

naturæ corruptæ. & hoc præuenit, non sequitur ratio nis iudicium. Et tali ueniali dicunt Adam peccare nõ potuisse in statu primo, ꝓpter ordinem originalis iustitiæ, quo inferior potentia ita subdebat̃ superiori, ꝙ nihil appetisset sine eius imperio atque dictamine. Et hæc opinio fuit satis ꝓbabilis. attñ nõ approbat̃ eã cõmunit̃ doctores theologiæ. Improbabilis qppe ẽ, si qs attẽdat ad ꝑfectionẽ status & regulã rectitudinis in q̃ extitit Adã, à q̃ & cũ nullũ haberet repellẽs ab ea, exire nequit, nisi cõtemnẽdo diuinã iustitiã, atq; fœdãdo innocentiã suã, ac suã corrũpendo naturã, q̃ oĩa faciũt primã culpã Adę nõ uenialẽ, sed mortalẽ fuisse, nec aliter eẽ potuisse. Idcirco ẽ alia opinio, quã coĩter hodie tenẽt doctores, utpote iã narrata. Hæc Bonauẽtura.

Richard⁹ ¶Eadẽ Richardus, q ad nullã harũ opinionẽ diuertit se, sed q̃liter utraq; queat defendi, ꝓsequitur.

Antisiod. ¶Porro Antisiodorẽsis in Sũma sua lib. 2. seq̃t primã, dicẽdo: Sup illud Ap̃li, lignũ, fœnum, stipulã, loq̃ 1. Cor. 3 tur Augu. Quidã diligũt uxores suas ac filios plus de- Augu. bito, tñ citra deũ, & hi uenialiter peccãt. alij plus q̃ deũ, & hi peccant mortaliter. sed Adã plus debito poterat in statu innocẽtiæ diligere filios suos ac filias, tñ citra deũ, ergo potuit peccare uenialiter, q̃d cõcedim⁹. Hęc Antisiodorẽsis. Qui cõsequẽter ponit distinctionẽ seu diuisionẽ uenialis pc̃ti, sicut ex Bonauẽtura iã tactũ ẽ.

Scotus. ¶Idẽ tuet̃ Scotus: Potuit, inqẽs, in statu primo Adã uenialiter peccare. Mortale naq; pc̃m̃ nõ distinguit̃ à ueniali in hoc, ꝙ mortale est respectu finis, ueniale respectu medior̃ circa finẽ: sed in hoc ꝙ mortale ẽ deordinatio opposita ordinatiõi, sine q̃ finis ultimus obtineri nõ ualet. est aũt ordinatio q̃dã respectu finis adipiscẽdi, q̃ nõ est necessaria ad finẽ cõsequendũ, sed utilis ad eundẽ. ideo nõ cadit sub p̃cepto, sed consilio. de ordinatio aũt ei cotrnaria, est ueniale pc̃m̃. Itaq; dico ꝙ Adã excedere potuit, non tm̃ p actum deordinatũ contra p̃ceptum, sed etiã cõtra consiliũ tm̃, ut nõ faciẽdo maxime expedientia seu faciendo aliqua retardatiua, quamuis non faceret directe contra pręceptum necessarium ad salutem. Hæc Scotus.

Durãdus ¶Postremo Durãdus: Hæc, ait, q̃stio dupliciter põt intelligi. Primo, an durãte statu innocentiæ potuerit primus hõ peccare uenialiter. & constat ꝙ nõ, qm̃ ille nõ ẽ innocẽs, q est reus pœnæ. sed peccãs uenialiter, reus ẽ pœnæ nõ solũ damni, sed etiã sensus. Secũdo, utrũ primũ hoĩs pc̃m̃ p q̃d caderet ab innocẽtia, potuit eẽ ueniale, uel necessario fuit mortale. Et rñdendũ ꝙ primũ hoĩs pc̃m̃, eẽ nõ potuit ueniale. Pc̃m̃ naq; ueniale cõtingit in nobis dupliciter. Vno mõ ex impfectione actus, ut subiti ac subreptitij motus mortaliũ. Secũdo, ex inordinatiõe existẽte circa media. Et hor̃ utrũq; cõtingit ex ordinis cuiusdã defectu, eo ꝙ inferi⁹ nõ continet̃ firmiter sub suo supiori. Q̃d em̃ in nobis cõsurgit subitus motus sensualitatis, hinc accidit, ꝙ sensualitas nõ ẽ plenarie rõni subiecta. Q̃d etiã insurgit in rõne subitus mot⁹ nõ rectus, ut motus infidelitatis, cõtingit ex hoc, ꝙ nõ ẽ ꝑfecte rõ nr̃a deliberatiõi nũc subdita, q̃ ẽ ex altiori principio, puta ex lege dei, ut dũ qs repẽte apphendit resurrectionẽ mortuor̃ tã q̃ q̃d impossibile, nõ deliberãs ꝙ hoc nobis traditũ ẽ lege dei. Quòd aũt hũanus anim⁹ deordinet̃ circa ea q̃ sunt ad finẽ, uenit ex hoc ꝙ media illa nõ ordinant̃ infallibiliter sub fine. Porro in statu innocentiæ fuit infallibilis firmitas ordinis, ut semp inferius cõtineret̃ sub supiori, q̃diu supma uis hoĩs cõtineret̃ sub deo, ut & 14. de ciuitate dei disseruit Augustinus. Hinc nulla inordinatio potuit eẽ in hoĩe, nisi incipet ex hoc, ꝙ summa uis hoĩs deo non subderet̃. quod fit p peccatum mortale. Vnde concluditur, ꝙ primum peccatum hominis nullatenus esse potuit ueniale. Hæc Durandus.

Mot⁹ subiti uenialis uñ oriãtur

Augusti.

Diony. ¶In cuius dictis aliq̃ uident̃ cõtineri obscura, ut q̃d ait peccantẽ uenialiter reũ eẽ etiã pœna dãni. Etenim pœna dãni ẽ diuinę & beatificæ uisiõis carẽtia, q̃ nõ ueniali, sed mortali incurrit̃ culpa. Et rursus ꝙ ait innocẽtẽ nõ eẽ q uenialiter peccat, seu re⁹ ẽ pœnę, ꝓ ueniali infligẽdę. Seq̃ret̃ naq; nullũ mortaliũ q̃uis iustũ atq; heroicũ cõsistere innocentẽ, cũ tñ scriptura dicat: Innocẽs credit oĩ uerbo. Et, Saluabit̃ innocẽs, saluabit̃ aũt munditia manuũ suar̃. Itẽq;, Innocẽtes & recti adhęserũt mihi. Atq; ad q̃stionẽ hãc, Quis ascẽdet in montẽ dñi: rñdet Psalmista, Innocẽs manibus & mũdo corde &c.

Pctõ ueniali nõ debetur pœna damni

Prouer. 14. Psalm. 24. Psalm. 23.

De origine illius peccati. Distinctio XXII. A

Hic uidetur diligenter inuestigandũ esse, quæ fuerit origo & radix illius pc̃ti. Quidã putant quandã elationẽ in animo hoĩs p̃cessisse, ex qua diaboli suggestioni consensit. Quod uidetur Augustinus innuere, sup Genesim ita inqens: Nõ est putandũ ꝙ hõ deijceret̃, nisi p̃cessisset in eo quædã elatio cõprimẽda, ut p humilitatẽ peccati sciret q̃ falso de se p̃sumpserit: & ꝙ nõ bñ se habet natura, si à faciente recesserit. Itẽ in eodẽ: Quõ uerbis tẽtatoris crederet mulier deũ sea re bona & utili ꝓhibuisse, nisi inesset eius mẽti amor ille ꝓprie ptãtis, & de se supba p̃sumptio, quæ p tentationẽ fuerat conuincenda aut pimenda? Deniq; nõ cõtẽta suasiõe serpẽtis, aspexit lignũ bonũ esu, decor̃ aspectu: nec credẽs se inde posse mori, forte putauit deũ alicuius causa significatiõis illa dixisse: ideo mãducauit, & dedit uiro suo, fortassis cũ aliq̃ suasiõe quã scriptura intelligẽdã reliq̃t. Vel forte nõ fuit suaderi necesse, cũ eã mortuã esse ex illo cibo nõ uideret uir. Sicut ergo non est pmissus diabolus tẽtare fœminã nisi p serpentẽ, ita nec uir̃ nisi p fœminã: ut sicut præceptũ dei p uirũ uenit ad mulierẽ, ita diaboli tẽtatio p mulierẽ trãsiret ad uirũ. In muliere uero quæ rõnalis erat, nõ est ipse locutus ut in serpẽte, sed psuasio eius: q̃uis instinctu adiuuaret interius, q̃d p serpentẽ gerebat exterius. Ex p̃dictis tẽtatiõis modus atq; ꝓgressus insinuat̃, necnõ etiam quod p̃diximus innui uidetur, scilicet ꝙ tentationem præcesserat aliqua elatio & p̃sumptio in mente hominis.

Augusti. sup Gene. li. 11. ca. 5.

Augu. lib. 11. sup Gen. ca. 30

Obiectio contra illos, qui dicunt elationem præcessisse in mente. B

Quod si ita fuit, non ergo alterius suggestione prius peccauit, cũ autoritas tradat ideo pc̃m̃ diaboli incurabile eẽ, qa nõ suggestiõe, sed ꝓpria supbia cecidit: hoĩs uero pc̃m̃ cura-

bile, quia non per se, sed per alium cecidit, & ideo per alium resurgere potuit. Quocirca p̄dicta uerba Augustini pium ac diligentem lectorem efflagitant, quæ sic intelligere sane q̄mus: Non deijceretur homo in actum illius peccati, ut scilicet lignum uetitum ederet, & in has miserias per tentationem diaboli, nisi elatio comprimenda præcessisset, non utique tentationem, sed opus peccati. Talis em̄ fuit ordinis processus: Diabolus tentando dixit, Si comederitis, eritis sicut dij scientes bonum & malum. Quo audito, statim menti mulieris surrepsit elatio quædam & amor propriæ potestatis, ex quo placuit ei facere quod diabolus suadebat, & utiq; fecit. Suggestione igitur peccauit, quia tentatio p̄cessit: ex qua in mēte eius orta est elatio, quam peccatum operis secutum est & pœna peccati.

Uide tētationis ordinem.

Quæ fuit elatio mulieris. C

Et talis quidem elatio in mente mulieris fuit pro certo, qua credidit & uoluit habere similitudinem dei cum æqualitate quadam, putās illud esse uerum quod diabolus dicebat. Et ideo specialiter mulierem commemorat Augustinus, inqens: Quō crederet mulier diabolo, nisi esset in mente eius supba p̄sumptio? Et quod ibi seqtur, scilicet quæ p tentationē fuerat cōuincēda uel pimenda, ad mulierē referēdū ē: ut intelligat̄ quæ mulier, nō quæ elatio fuerat p tentationē &c.

Augusti. libr. 11. sup Ge. ca. 30.

Quæ fuit elatio uiri, an crediderit & uoluerit quod mulier. D

Solet quæri, utrū illa talis elatio & amor propriæ potestatis in uiro fuerit sicut in muliere? Ad qđ dicimus, qa Adā nō fuit seductus eo mō quo mulier. Nō em̄ putabat esse uerꝫ, qđ diabolus suggerebat. In eo tn̄ fuisse seductū credi pōt, ꝙ commissum ueniale putauerit, qđ pemptoriū erat. Sed nec prior seductus fuit, nec in eo in quo mulier, ut crederet deū illud lignū ideo tāgere prohibuisse: qm̄ si tāgerēt, fierēt sicut dij. Veruntn̄ p̄uaricator fuit Adā, ut testat̄ Apl's. Poterat em̄ aliq̄ elatio mēti eius inesse ilico post tentationē, ex qua uoluit lignū uetitū expiri, cū mulierē nō uideret mortuā esca illa percepta. Vnde Augustinus sup Genesim: Cū Apl's Adā p̄uaricatorem fuisse ōndit, dicens, In similitudinē p̄uaricationis Adæ: seductū tn̄ negat ubi ait, Adā non est seductus, sed mulier. Vnde & interrogatus, nō ait: mulier seduxit me, sed dedit mihi & cōedi. Mulier uero dixit, Serpens seduxit me. Hāc aūt seductionē proprie uocauit Apl's, p quā id quod suadebatur, cum falsum esset, uerū putatū ē, scilicet ꝙ deus lignū illud ideo tangere p hibuerit, qa sciebat eos si tetigissent, sicut deos futuros: tāq̄ eis diuinitatē inuideret, q eos hoīes fecerat. Sed etsi uirꝫ propter aliquā mētis elationē, quæ deū latere nō poterat, solicitauit aliqua expiendi cupiditas, cū mulierē uideret accepta illa esca nō eē mortuā, nec tn̄ eū arbitror, si iā sp̄ūali mēte p̄ditus erat, nullo mō credidisse quod diabolus suggerebat.

Roma. 5. c

Augustin. lib 11. sup Ge. ca. 42

Roma. 5. c 1. Tim. 2. b

Quis plus peccauit, Adam uel Eua. E

Ex quo manifeste animaduerti pōt, qs eoꝝ plus peccauerit, Adam scilicet uel Eua. Plus em̄ uidetur peccasse mulier, quæ uoluit usurpare diuinitatis æqualitatē, & nimia præsumptione elata, credidit ita esse futuꝝ. Adā uero nec illud credidit, sed de pœnitētia & dei misericordia cogitauit: dum uxori morem gerens, eius persuasioni consensit: nolens eam cōtristari, & à se alienatam relinquere ne piret, arbitratus illud esse ueniale, non mortale delictum. Vnde Apl's ait, Adam non est seductus. Quod utiq; ita accipi potest, ut intelligatur non esse seductus, prior scilicet * ut in eo in quo mulier, ut scilicet crederet illud esse uerū, * uel Eritis sicut sicut dij. sed putauit utrunq; posse fieri, & ut uxori morem gereret, & per pœnitentiam ueniam haberet. Minus ergo peccauit, qui de pœnitētia & dei misericordia cogitauit. Postquam enim mulier seducta manducauit, eiq; dedit ut simul ederēt, noluit eam contristari, quam credebat sine suo solatio contabescere, & à se alienatam omnino interire. Non quidem carnali uictus concupiscentia, quam nondum senserat: sed amicali quadam beneuolentia, qua plerunq; fit ut offendatur deus, ne offendatur amicus: quod eum facere non debuisse, diuinæ sententiæ iustus exitus indicauit. Ergo alio quodam modo ipse etiam deceptus est. Inexpertus enim diuinæ seueritatis, in eo falli potuit, ut ueniale crederet esse commissum: sed dolo illo serpentino quo mulier seducta est, nullo modo arbitror illū posse seduci. Ex his datur intelligi, ꝙ mulier plus peccauerit, in qua maioris tumoris præsumptio fuit: quæ etiā in se & in proximum & in deū peccauit: uir autem tm̄ in se & in deum. Inde etiam colligitur quod mulier plus peccauerit, quia grauius punita est, cui dictum fuit, In dolore paries filios.

1. Tim. 2. b

Augusti. lib. 11. sup Ge. ca. 42

In q̄ Adā decept⁹ ē.

Gen. 3. c

Quid prædictæ sententiæ aduersari uidetur. F

Sed huic uidetur contrarium, quod Augustinus super Genesim de uiro & muliere peccatũ suũ excusantibus ait. Dixit Adã: Mulier quã dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & cõedi: non dicit, peccaui. Superbia enim habet confusionis deformitatem, non confessionis humilitatem. Nec etiam mulier confitetur peccatum, sed refert in alterum, dicens: Serpens decepit me, & comedi: in impari sexu, sed pari fastu. Ecce hic dicit Augustinus quia parem fastũ habuit mulier cum uiro. Pariter ergo superbierunt, & pariter peccauerunt. Sed hoc ita determinari potest, ut dicamus parem utriusq; fuisse fastum in excusatiõe peccati & etiam in esu ligni uetiti: sed disparem, & in muliere multo maiorẽ, in eo ꝙ credidit & uoluit esse sicut deus, quod non uir. Veruntamen & de uiro legitur, ꝙ uoluit esse sicut deus. Dicit eñ Augustinus super illum locum Psalm. Quæ nõ rapui, tunc exoluebam: Rapuit Adam & Eua, præsumentes ut diabolus de diuinitate: rapere uoluerunt diuinitatem, & perdiderunt felicitatem. Item super illud locum: Deus, quis similis tibi? Qui per se uult esse ut deus, peruerse uult esse similis deo, ut diabolus qui noluit sub eo esse: & homo qui ut seruus noluit teneri præcepto, sed uoluit ut nullo sibi dominante esset quasi deus. Item super illum epistolæ locum, Non rapinã arbitratus est se esse æqualem deo: quia non usurpauit quod suum non esset, ut diabolus & primus homo.

Augu. sup Gene. li. 11. cap. f
Gene. 3. c
Determinatio p̃dictę autoritatis.
Augusti. sup Psal. 68.
Psal. 68. a
Psal. 82. a
Philip. 2. a

Quorundam sententia, quod Adam ambierit esse ut deus, sed non crediderit possibile. G

Ideo quibusdam uidetur, ꝙ etiam Adam ambierit esse sicut deus, non tamen crediderit id fieri posse: & ideo falsum esse quod diabolus promittebat, cognouit. Et licet diuinitatis æqualitatem concupierit, non tamen adeo exarsit: nec tanta est affectus ambitiõe, sicut mulier quæ illud fieri posse putauit, & ideo magis illud ambiendo superbiuit. Virum autem aliqua forte ambitionis subreptio mouit, sed non ita, ut illud uerum uel possibile fore putaret. Aliis autem uidetur ideo dictum esse, ꝙ Adam illud uoluerit: quia mulier de eo sumpta illud uoluit, sicut inquiunt. Peccatum dicitur per unum hominem intrasse in mundũ, id est, in humanam naturam: cum tamen mulier ante uirum peccauerit, quia per mulierem intrauerit de uiro factam. Vel potius ideo per hominem dicitur intrasse, quia etiam peccante muliere, si uir nõ peccasset, humanũ genꝰ minime pc̃tis corruptũ p̃iret. Minus ergo peccauit uir q̃ mulier.

Aliorum sententia
Roma. 5. b

Obiectio contra id quod dictum est, uirum minus peccasse. H

His autem opponi solet hoc modo: Tribus modis (ut Isidorus ait) peccatum geritur, scilicet ignorantia, infirmitate, industria. Et grauius est infirmitate peccare quàm ignorantia, grauiusq; industria quàm infirmitate. Eua autem uidetur ex ignorantia peccasse, quia seducta fuit. Adam uero ex industria, quia nõ fuit seductus, ut Apostolus ait. Ad quod dicimus, quia licet Eua in hoc per ignorantiam deliquerit, eo ꝙ putauit uerum esse quod diabolus suadebat: non tamen in hoc, quin nouerit illud dei esse mandatum, & peccatum esse contra agere. Et ideo excusari à peccato per ignorantiam non potuit.

Isidorus li. 2. de summo bo. c. 17
1. Timo. 2.

Quod ignorantia alia excusat, alia non. I

Est enim ignorãtia quæ excusat peccantẽ, & est ignorãtia talis quæ nõ excusat. Est aũt & ignorantia uincibilis, & ignorãtia inuincibilis. Excusatio oĩs tollit, ubi mãdatũ nõ ignorat.

De triplici ignorantia, quæ excusat, & quæ non. K

Est autem ignorantia triplex, & eorum scilicet qui scire nolunt, cum possint: quæ nõ excusat, quia & ipsa peccatum est. Et eorum qui uolunt, sed nõ possunt: quæ excusat, & est pœna peccati, non peccatum. Et eorum qui quasi simpliciter nesciunt, non renuentes uel p̃ponentes scire, quæ neminem plene excusat: sed sic fortasse, ut minus puniatur. Vnde Augustinus ad Valentinum: Eis aufertur excusatio qui mandata dei nouerunt, quam solent habere homines de ignorantia. Et licet grauius sit peccare scienter q̃ nescienter, non ideo tamẽ cõfugiendum est ad ignorantiæ tenebras, ut in eis quisquam excusationem requirat. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse: quia in eis qui intelligere noluerunt, ipsa ignorantia peccatum est: in eis uero qui non potuerunt, pœna peccati. Ignorantia uero quæ nõ est eorum qui scire nolunt, sed qui tanquam simpliciter nesciunt: nullum sic excusat, ut æterno igne non ardeat, sed fortasse ut minus ardeat. Non igitur mulier excusationem habuit de ignorantia, cum & mandatum nouerit, & peccatum esse secus agere non ignorauerit.

Augusti. in lib. de grã & libe. arb. cap. 1
Augusti. li. de natura & grã contra Pelagianos cap. 17.

Vnde processerit consensus illius peccati, cum natura hominis esset incorrupta. L

Solet etiam quæri, cum sine uitio esset natura hominis, unde consensus mali processerit. Ad quod responderi potest, quia ex libero arbitrio propriæ uoluntatis fuit. In ipso enim & in alio causa extitit ut fieret deterior. In alio, quia in diabolo qui suasit. In ipso, quia uoluntate liberi arbitrij consensit: & cum liberum arbitrium sit bonum, ex re utiq; bona malus ille consensus prouenit, & ita ex bono malum manauit. De hoc autem in sequẽti plenius tractabimus, cum origo mali & in qua re coalescat, inuestigabitur.

An uoluntas præcesserit illud peccatum. M

Si uero quæritur, utrum uoluntas illud peccatum præcesserit. Dicimus quia peccatum illud & in uoluntate & in actu consistit, & uoluntas actum præcessit: sed ipsam uoluntatem alia hominis uoluntas mala non præcessit, atque ex diaboli persuasione & hominis arbitrio illa uolũtas mala prodijt: qua iustitiam deseruit, & iniquitatem inchoauit, & ipsa uoluntas iniquitas fuit.

SVMMA DISTINCTION. XXII. Declarato distinctione præhabita, qualiter hostis sua malitia, fraude, inuidia supplantauit primos parentes: hic explanatur qualiter ipsi, ꝓpria culpa, uanitate, flexibilitate sint uicti. Deniq; ista distinctio præcedenti connexa est & condepẽdens ea, ꝓpter materia huius in quæstionibus præcedentis pro maxima parte ẽ expedita, nec restat hic quæstio nisi de ignorantia. Inqrit nanq; Magister in isto capitulo de origine originalis peccati, hoc est, ex qua radice, uanitate, seu defectibilitate primorum parentum originaliter prodijt. Deinde, an in Adam & Eua fuit elatio, quis item eorum magis peccauit. deinceps inducit qualiter Eua peccauit ex ignorantia aliquo modo, non tamen simpliciter: quia etsi credidit ueram esse persuasionem diaboli, non tamen ignorauit eam esse contrariam dei præcepto. Et occasione huius de ipsa ignorãtia & eius diuisione excusatione'q; tractat.

QVAESTIO I.

Hic quæritur, An ignorantia sit excusatoria culpæ, imo et alleuiatoria transgressionis primorum parentum. In hac quæstione multa tanguntur. primo, an ignorãtia excuset à uitio. Secundo, an primi parentes ex ignorantia peccauerũt. tertio, an ignorantia transgressionem ipsorum excusauerit atq; minuerit partim.

Arguitur ꝑmo contra ꝟitatẽ. ¶Circa primum oportet cognoscere quid sit ignorantia, & utrum sit pctm̃. Et uidetur ꝙ ignorãtia sit solum nescientia seu negatio cognitionis, præsertim q̃niam diuinus Dionysius in pluribus locis ignorantiã ascribit angelis sanctis, in quibus nunq̃ extitit culpa, neq; priuatio scientiæ debitæ eis inesse. Dio Mar.

In opposi tum. 1. Cor. 14. ¶In oppositũ est, quod ait sanctus Apostolus: Qui ignorat, ignorabitur: Videntur quoq; sibijnuicem esse contraria, quæ de ignorantia ꝓferuntur. Si eñ est culpa, ergo grauat & auget, non excusat pctm̃. si uero culpam excusat, attenuat, minuit, non uidetur esse pctm̃.

¶Insuper non uidentur primi parentes ex ignorantia excessisse, quoniam euidenter susceperũt à deo qd obseruarent, nec erant obliti: imò tentator in suæ tentationis exordio, mentionem diuini egit præcepti: Gene. 3. Cur, inqens, præcepit uobis deus, ne comederetis de fructu ligni scientiæ boni & mali? Nec Eua potuit ante suam ruinam esse tam imperita, ꝙ nescierit deum inuariabiliter esse uerum, & nec falli, nec fallere posse.

¶Amplius, cum peccatũ illorum fuerit tam enorme, uidetur ex grauiori peccandi radice fluxisse, uidelicet ex industria seu certa scientia. Verum hæc & consimilia argumenta, non requirunt nisi sanam intelligẽtiam horum, q̃ hinc inde de ignorãtia sunt cõscripta.

Bonauen. ¶Itaque circa hæc scribit dominus Bonauentura: Peccatum esse ex ignorantia, dupliciter potest intelligi. Primo proprie, prout distinguitur ignorãtia cõtra peccatum ex infirmitate & industria. sic'q; ignorantia dicit priuationem scientiæ, quæ non competit homini ex natura, sed demerito originalis culpę contracta est: nec sic primorum parentum peccatum ex ignorãtia fuit, nec continetur sub diuisione qua dicitur, Omne peccatum est ex ignorantia uel infirmitate, aut certa scientia. nam illa diuisio datur secundum statum naturæ lapsæ. Communiter uero peccatũ dicitur ex ignorantia esse, quod committitur aliqua nescientia existẽte in peccante, ratione cuius non considerat grauitatem peccati, nec acerbitatem supplicij: quæ si beneattenderet, non peccaret. Sic'q; peccatum primorum parentum dici potest ex ignorantia processisse, quoniam tam in uiro quàm in muliere fuit nescientia quædam, quæ non fuit pœna, sed imperfectio naturalis, magis reperta in muliere quàm uiro. Mulier etenim ignorauit, an serpens uerũ uel falsum suggereret. ignorauit quoque diuinæ seueritatem iustitiæ. Vir autem dicitur alterum horum nescisse, uidelicet diuinæ rigorem iustitiæ, quia putauit de illa transgressione ueniam inuenire, quia non fuit eam expertus. Vterque tamen per scientiam quam habebant, scire potuit facere se male. Proprie uero sumendo ignorantiam, dicit pœnã, utpote nescientiam rei quam homo debet atque exigitur scire. sic'q; eorum culpa non fuit ex ignorantia. Pctm̃ esse ex ignorãtia dupliciter intelligitur.

¶Præterea pro hoc, an ignorantia sit peccatum, sciendum quòd priuationes cognoscuntur per habitus. hinc cognitio ignorãtiæ depẽdet ex cognitione scientiæ. Quædam uero est cognitio rerum, quæ nec est necessaria ad salutem, nec ad ueritatem, ut mechanicarum & liberalium artium. & talis cognitio non est uirtus, nec de esse uirtutis: & ignorantia quæ est huius cognitionis priuatio, non est culpa. Alia est cognitio credibilium & operabilium ad salutem necessaria in adulto, ut est cognitio fidei atque prudentiæ, ad quam cognitionem habendam tenemur. Cuius cognitionis priuatio dupliciter inest nobis. Primo, manente tentione seu obligatione: secundo, non manente. Si primo modo, sic est culpa: si secundo modo, ita ꝙ non potest cognoscere illud, sic quòd impotentia illa excusat ab obligatione, sic ignorantia illa non extat culpabilis, sicut in furiosis. Aliter põt dici & quasi redit in idem, ꝙ priuatio cognitionis ad salutem necessariæ, dupliciter põt inesse. Primo in nobis, sed non à nobis: & ita nõ ẽ culpa, sed potiꝰ pœna. cũ'q; principiũ eiꝰ in nobis non sit, ea non meremur nec demeremur. scd̃o in nobis & à nobis, sic'q; ẽ culpa. qđ põt tripliciter esse. primo, dũ in uia ueritatis existẽtes, uoluntarie ab Ignorãtia qñ sit culpabilis.

ea recedimus. & in erroris foueã nosipsos pcipitam⁹, & ista priuatio põt ignorãtia nũcupari. scdo, dũ ad uiã ueritatis ualemus ptingere, sed in tñbris magis cupimus ambulare, q̃ est ignorãtia affectata & uitiosa. tertio, qa ex q̃dã pigritia & negligẽtia nõ curamus ueritatẽ addiscere, & hæc ẽ ignorãtia crassa & supina. Quælibet ignorãtiarũ istarũ ẽ culpa, maxiẽ prima, deiñ scda. Ex his põt patere, q̃liter ignorãtia excusatiua sit culpę. Oĩs qppe ignorãtia alquo mõ excusat pctm̃, qa de rõne uolũtarij minuit, minuit ãq̃ cõtẽptũ. Etenĩ cæteris paribus, magis peccat q ex industria male se habet, q̃ q ex ignorantia. Rursus, cũ uolũtariũ cognitionẽ includat, qđ priuat de cognitiõe, priuat de uolũtarij rõne. cũq; pctm̃ mẽsuret̃ ẽm q̃titatẽ libidinis & cõtẽptus, ipsaq; ignorãtia minuat rõnẽ istorũ, gñalit uerũ est, q oĩs ignorãtia, inq̃tũ ignorãtia, diminuat culpã. Atq; si tãta est, q oĩno priuat cõtemptũ ac uolũtarij rõnẽ, excusat in toto. si aũt nõ penitus priuat horũ rõnẽ, excusat à tãto. Sciendũ quoq; q duplex ẽ ignorãtia, utpote facti & iur. Ignorantia facti cõtingit dupliciter, primo, adhibita diligẽtia debita, & sic excusat à toto. scdo, nõ adhibita, & sic nõ excusat à toto. Ignorãtia quoq; iuris ẽ duplex, una ẽ uincibilis, q̃ ẽ culpa, q̃ esse põt uel ex cõsensu, uel ex negligẽtia crassa & supina. & hæc q̃uis ex una pte excuset, uic; inq̃tũ ignorantia, tñ ex alia pte plus grauat. Ignorãtia demũ inuincibilis põt inesse dupliciter. primo, ex culpa pãmbula introducta. scdo pter oẽm culpã p̃cedẽtẽ. & tũc uel priuat omnẽ iuris cognitionẽ, ut in infantibus ac furiosis q penitus carẽt usu rõnis, & hæc excusat à toto: aut nõ priuat totaliter usum rõnis, sicq; excusat à tãto, nõ à toto. Porro si ignorãtia sit inducta p ppriã culpã, sicut in ebrio, sic nõ excusat à toto, nec à tanto, qa ut ait Philosophus, Ebrius habet duplicẽ maledictionẽ, unã p culpa p̃cedẽte, aliã p subsequẽte. Verũ q̃tũ & q̃liter excuset à culpa sequẽte, diuersimode assignat̃, qbusdã dicẽtibus, q ebrius nõ cõmittit nouã culpã, sed ex inordinatiõe sequẽte, aggrauat̃ culpa sua p̃cedẽs. Põt nãq; culpa grauari ex sequẽti euentu. Alij dicũt q & nouã culpã cõmittat, q̃uis nõ adeo grauẽ, sicut si faceret illã ex certa scia. Prima tñ opinio pbabilior esse uidet̃. Hinc cõstat q Lot nõ excusat̃ in toto à culpa incestus. Prio, qa nõ fuit in eo ignorãtia plena, nã q̃uis legat̃ Genesi, q nõ senserit, &c. hoc ideo dr̃, qđ nõ discreuit. secũdo, qa in illã ignorãtiã p ebrietatẽ deuenit. Hæc Bonauẽtura. ¶ At uero Thomas: Quidã, ingt, dixerũt nullã ignorãtiã, q̃tũ in se ẽ, eẽ culpabilẽ, sed rõne alicuius annexi aut p̃cedẽtis aut cõsequẽtis. Præcedẽtis, ut causæ, uic; negligẽtiæ addiscẽdi: sequẽtis, tãq̃ effectus seu inordinatę actiõis. sed cũ de rõne de culpæ nõ sit plus, nisi q sit priuatio alicui⁹ debiti haberi, ideo ignorãtia priuatiue sumpta, pctm̃ ẽ. Vnicuiq; nanq; peccatũ est, ignorare ea q̃ ad bonos ptinẽt mores, & ad fidei ueritatẽ, cõstituti uero in officijs, scire tenẽt̃ cõcernẽtia suũ officiũ. ignorãtia uero sicut & omissio, imputat̃ in culpã nõ ad semp, sed p tẽpore opportuno, quo quis scire aut agere obligat̃. Ignorantia quoq; nõ ẽ originale pctm̃. nõ eñ imputat̃ infantibus añ tps determinatũ, sed ẽ pctm̃ actuale eo mõ quo omissio, ut infra dicet̃. Præterea ignorãtia quædã ex toto excusat pctm̃, q̃dã ex parte alleuiat, q̃dã nec ex toto neq; in pte. Diuisio eñ ignorãtiæ tripliciter sumit̃. prĩo, ex pte sciẽtis, qm̃ ẽ in ptãte ipsius. hæcq; dr̃ ignorãtia uincibilis seu affectata. q̃dã uero nõ ẽ in ptãte illius, & hæc inuincibilis appellat̃. Ignorãtia demũ q̃ ẽ in ptãte ignorãtis, cõtingit dupliciter. Prĩo, qm̃ ẽ in ptãte eius ẽm se, ut q ignorat p̃ceptũ quodcũq;, qđ statĩ cognoscere potest. scdo qa ẽ in eius ptãte, q̃tũ ad suã causam, ut patet in ignorãtia ebrij, q suã potuit ac debuit ebrietatẽ uitasse. scdo sumit̃ diuisio ignorantiæ ex pte scibilis. ẽ eñ ignorantia quædã rei, quã qs scire tenet̃, q̃ ẽm philosophũ dr̃ uniuersalis, & ẽm iurispitos ignorãtia iuris. alia ẽ ignorãtia eius qđ qs scire nõ obligat̃, ut sunt circũstãtię pticulares, quã Philosophus uocat pticularẽ, Iuristæ aũt ignorãtiã facti. Tertio diuisio sumit̃ ex ordĩe ad actũ. nã quędã ignorãtia causa ẽ actus, qa nisi ignoraret, nõ faceret. tũcq; p ignorantiã fert̃ peccare, cuius signũ est pœnitudo dũ scit. Aliq̃ uero ignorãtia nõ ẽ causa act⁹, sed p accidẽs se habet ad illũ. & ẽm hãc (ut dr̃ 3. Ethicorũ) nõ dr̃ qs p ignorãtiã facere, sed ignorãs. uñ talis in actu non pœnitet, ut si qs crederet ad unã accedere, accedat ad aliã: ad quã tñ accederet, si eã non ignorasset. Alia ignorãtia ẽ affectus, q̃ affectũ pctĩ conseqũt, ut qñ ex cõcupiscẽtia pctĩ, quã uolũtas nõ reprimit, absorbetur iudiciũ rõnis in pticulari opabili, ut dr̃ 6. Ethicorũ, q delectatio corrũpit existimationẽ prudẽtiæ. & hæc ẽ ignorãtia electiõis, ẽm quã oĩs mal⁹ uocat̃ ignorãs. Itaq; ignorãtia nõ excusat, nec minuit culpã, nisi ẽm q̃d causat inuolũtariũ. Non eñ põt esse uolũtariũ, qđ est ignotũ. Ignorãtia uero q̃ nõ ẽ causa actus, non causat inuolũtariũ, ut ait Philosophus 3. Ethicorũ. idcirco nec q̃q̃ excusat neq; diminuit culpã, sed solũ illa q̃ est causa actus. Hæc qppe põt excusare pctm̃, uel ĩ pte, uel in toto. Si eñ sit talis ignorãtia, cui nullatenus admiscet̃ rõ culpę, ex eo qđ ignorãtia ẽ, excusat ĩ toto, ut ignorãtia inuĩcibilis: ignorãtia q̃q; pticularis, adhibita tñ diligẽtia debita. Ignorãtia uero q̃ rõnẽ culpæ hʒ, excusat q̃tũ ad aliq̃d, s. inq̃tũ ẽ ignorãtia, qa sic habet in se q inuolũtariũ causat. nõ aũt excusat inq̃tũ ẽ culpa, qa sic rõnẽ uolũtarij habet. Hinc ignorãtia uniuersalis excusat pctm̃ seqũẽs nõ à toto, sed à tãto. Similiter ignorãtia uĩcibilis, siue sit ex se uincibilis, siue ẽm suã causam, dũ tñ rei illicitę operã nõ dedit, qñ ignorãtiã incurrit. Si eñ operã rei licitæ dedisset moderate, ignorãtia sequẽs culpã nõ haberet: & ita p cõsequẽs, pctm̃ sequẽs excusaret totaliter, ut patet in his, q in exercitio spũaliũ operũ in amentiã cõuertũt. ¶ Si aũt obijciat̃, q teste Ambr. ignorãtia grauissimũ ẽ pctm̃, & grauissime peccas si ignoras: dicẽdũ q hoc ẽ dictũ nõ, pter grauitatẽ magnitudinẽq; excessus, sed periculi cõsequentis. Qui enim morbum non cognoscit, medicinam non quærit. Vel Ambrosius non loquitur de grauitate peccati quod per ignorantiã sequit̃, sed de grauitate peccati quod est ignorantia beneficiorum, quod est grauissimum inter ingratitudinis species. Quamuis etiã ebrius homicida tã ebrietate quàm homicidio peccet, propter quod duplices maledictiones meretur, tamẽ nil prohibet quin quantitas sequentis peccati, per ignorantiam, ex præcedente cõsequentem minuatur. Hæc Thomas in Scripto. Qui & in prima Secũdæ, atq; in Secũda Secundæ super his plenius loquitur.

¶ Concordant Petrus, Richardus, alijq; communiter, & Albertus, adijciens eos nullatenus excusari, qui per rem illicitã dederũt ignorãtiæ occasionẽ, ut ebrij, de qbus 4. Politicorũ scribit Philosophus, q legislator iubet tales puniri dupliciter. ¶ Porro Durãdus dicit nullã ignorãtiã in se esse peccatũ, sed solũ rõne adiuncti, qđ ẽ negligẽtia addiscẽdi. pctm̃ nanq; dicit solã priuationẽ secundæ pfectionis q̃ est opatio, aut debitæ rectitudinis in opatione. ignorantia autem ẽm se

Marginal notes: Ignorantia iuris & facti — Philosop. — Ebrium ignorãtia non excusat — Gene 19. Lot incestus simpliciter inculpatus non fuit — Tho. Aq. — Ignorantia non est pctm originale. — Ignorantia tripliciter diuidit̃ — Philosop. — Philosop. — Obiectio — Ambrosi. Dilutio — Petrus. Richard. Albertus. — Durãdus

dicit priuationē scientiæ, nō opationis aut pfectionis
Dio. Car. in opatione. ¶Sed ista opinio ē inepta, ꝑsertim cū iu-
Ambrosi. xta Ambrosiū, pctm̄ sit diuinæ legis transgressio. In q̄
utiq; lege multa dāt ꝑcepta uitādi ignorātiā eoꝝ quæ
sunt necessaria ad salutē, & addiscēdi diuina præcepta.
Ignorantia q̄dam per se peccatum est. motiuū q̄q; illius opiniōis ꝓrsus inualidū est. Nā dato
q pctm̄ dicat solā priuationē scdæ pfectiōis, q̄ ē opa-
tio, nihilominus ignorātia iuris ē culpa. Est em̄ priua-
tio tā habitus scialis debiti, q̄ actiōis sciētificæ ꝓcedē-
tis ex habitu. Nec solū actio uirtuosa, sed etiā habitus
ipse uirtutis ē scda pfectio rōnalis creaturæ. imo actio
interior immanēs, sicut ē scire, diligere, mag ē pfectio
scda mētis creatæ, q̄ exterior actio, cui⁹ plane bonitas
ex interioris actiōis depēdet ac ꝓfluit bonitate. quem
admodū etiā pfectio rei prima, nō solū est eē, sed & for
Albertus. 1. Cor. 14. ma substātialis. ¶Hinc scribit Albertus: Apl's loq̄t de
ignorātia eoꝝ quæ debēt sciri, & illa accusat & aggra-
Augustin. uat, atq; in seipsa pctm̄ ē. Idcirco ꝑm Augu. ad illius la
tebras nō ē cōfugiēdū. ¶Præterea Aug. ad Valētinū:
Excusatio, inqt, ipsis auferē, q mādata dei nouerūt quā
de ignorātia hoīes solēt habere. Et q̄uis sit graui⁹ pec
care sciēter q̄ nesciēter, nō tñ ad ignorātiæ tñbras quis
debet cōfugere, ut in eis qcq̄ excusatiōis reqrat. Aliud
ē em̄ nescire, aliud scire noluisse. qa in eis q intelligere
noluerūt, ignorātia ipsa pctm̄ ē. Iteꝝ ad Valētinū loq̄t
Augu. In eis q potuerunt scire, ignorātia ē pœna pctī.
ignorātia uero quæ nō ē eoꝝ q scire noluerūt, sed sim
pliciter nesciunt, nullū sic excusat ut æterno igne nō ar
deat, sed fortassis ut minus ardeat. Ignorātia igit debi-
Sacerdotiū ambiens sine scientia peccat. toꝝ sciri, ē culpa. Et ē exēplū ātiq̄ꝝ, de sacerdote igno
rāte ad sacerdotale officium spectantia. Vel si doctor
ignoret, ꝑtinētia ad suæ doctrinæ officiū. Propter q̄d
Jacob. 3. dicit Iacobus: Nolite plures mgr̄i fieri frēs mei, sciētes
qa maius iudiciū sumitis. Circa q̄d Aug. testat q offici
um magisterij ī ecclesia dei assumēs, & scripturas igno
Antisiod. rās, nō pōt nō peccare. Hæc Albertus. ¶Cōcordat An
Henricus tisiodorēsis in Sūma sua. Hinc Hēricus 12. q̄dlibeto: Er
Ignorantia & error differunt. ror, inqt, & ignorātia differunt. Ignorantia em̄ inuin-
cibilis seu ignorātia facti, adiūcta cautela sufficiēti, nō
ē error. Ignorātia q̄q; philosophoꝝ q ignorabant deū
unū ac trinū, ac cætera quæ ad fidei spectāt articulos,
error nō fuit neq; pctm̄, q̄diu fecerūt qđ in ipsis erat,
ad sciēdū illa, nec excluserūt à se radiū lucis diuinæ. Sed
postq̄ sua temeritate & rebellione excluserūt radium
illū à se, cōsentiētes naturalibus argumētis fallacibus,
fctā ē eoꝝ ignorātia error. Deniq; dr̄ error fctī, nō qa
aliqs ipm̄ ignorat, & ex hoc facit nō faciēda. multi em̄
hñt ignorātiā facti, licet nō faciāt nō faciēda: sed quia
Gene. 20. ignorāt facienda, & ea quæ cōsistunt in facto. Abime-
Abimelech peccasset si Sarā cognouisset lech demū peccasset si cognouisset Sarā, etiā ea in cōiu
gē sumpta: qa nō quæsiuit sufficiēter an fuerit Abraæ
uxor. Fuisset tñ excusatus à tāto, qm̄ Sara reqsita dixit
se sororē Abraæ eē, q̄d ueꝝ putauit Abimelech. & si ali
ud cognouisset, nequaq̄ eā cognoscere uoluisset: in q̄
August. Aug. cōmēdat iustitiā eius in lege naturæ, atq; in tali
cordis simplicitate, abstulit eā suo marito propter qđ
de⁹ custodiuit eū, ne tāgeret illā. Ignorātia em̄ iurꝫ q̄d
qs scire tenet, nō excusat. Vñ doctores & ꝑlati q stude
re negligūt, seu discere ea, q̄ꝝ scia ad ipsoꝝ ꝓfessionē
seu officiū ꝑtinet, nō excusant à culpa. imo doctores q̄
oēꝫ diligētiā adhibēt ī studēdo ad sciēdū illa, nec ualēt
ad illoꝝ sciam ꝑuenire, ex naturali incapacitate, si do
cēāt falsa peccāt: qa nō fecerūt diligētiā debitā ad hoc
q nō ꝓmouerēt ad hmōi doctoratū. Porro si nesciat
qs ea quæ de necessitate salutis nō sunt, ut sunt multa

q̄ ad naturalē spectāt philosophiā, aut ea quæ nō tenet
scire nō peccat, etiā ꝑte falsā tenēdo, nisi tenere uelit te
mere, cōtra peritiores se. Certū q̄; ē q in oībus talibus in
q̄bus certi nō sumus, qđ sit tenēdū, tenere debeamus
qđ tutius ē ad salutē, ꝑm Augu. dicētē: Tene certū & di
mitte īcertū. sic & in oībus de penitus dubijs, tenere de
bemus partē mag piā, ut pote magis uergentē ad dei
honorē, dicēte 10. Moraliū btō Greg. Apud misericor Grego.
dē iudicē neq̄q̄ sine uenia culpa reliqt, cū p feruorē ze
li ex eius amore peccat. Sæpe etem̄ hoc magnis docto
ribus contingit, ut quo alta charitate ferueant, lingua
eoꝝ aliqđ qđ nō debet, dicat. Sed tāto citius uenia in
de pcipit, q̄to ex q̄ radice ꝓdeat, ꝑēsat. Hæc Hēricus.
¶Insup Scotus: Aliqđ, inqt, simplex offerebat Adę Scotus
qđ potuit apphēdi ut bonū, ut uxorē diligere, nō tñ ē
usus ut apphendit. nā sciuit melius esse deo placere, q̄
cōiugi. Et uolitio q̄ uoluit uxori placere, fuit añ oēm
errorē, nisi improprie sumendo errorē. ideo prius pec
cauit, q̄ errorē incurrit. Cuius ꝓbatio ē, qa si añ errorē
peccauit, bonū sibi apparuit, qđ nō erat bonū, & tunc
circa principiū potuit esse error, qm̄ illud est principiū
quod apparet p se ueꝝ, si aūt dicat qđ nō est principiū,
ergo si apparuit falsum, ex syllogismo falso in forma
non concludit sibi necessario, quoniā non oportet uo
luntatē adhærere, ꝓpter syllogismū sophisticū. Hinc
nō peccauit ex errore. Similit ignorantia facti, nō præ
cessit peccatū ipsius. Sciuit em̄ esse cōtra ꝑceptū dei co
medere de ligno ꝓhibito: sed ex ignorātia circūstan-
tiaꝝ consequētium, s. utrū tanta pœna seqretur. unde
potuit habere ignorantiā illā añ pctm̄. Similit ex igno
rantia potuit seq primū pctm̄, inquantū ex immodera
to appetitu placēdi uxori, peccādo credidit oppositū,
s. esse ueniale quod fuit mortale. Hęc Scotus.
¶ Cuius hoc ultimū uerbū uidet pīnductæ appro- Dio. Car.
batæ ueritati nō cōsonare, q̄ dictū ē, q transgressionē
diuini ꝑcepti nō putauit eē ueniale pctm̄, ꝓprie loquē
do de ueniali. Spiritali q̄ppe ꝑditus mēte, non potuit
tā repēte eatenus excæcari, ut patuit.
¶Præterea ei q̄d ex Thoma inductū ē, s. ignorātiā
Adæ nō fuisse originale pctm̄, uidet cōtrariari q̄d loq
tur Alexāder: Ignorantia uno mō dr̄ actuale pctm̄ in Alexāder.
eo q nō curat scire q̄d scire tenet, sicq; cōtinet sub actu
ali pctō, ꝓut ē à uolūtate nō curādi. Alio mō dr̄ igno
rātia originale pctm̄ ꝑm Hugonē, ꝓut originale pctm̄ Hugo
reddit liberū arbitriū culpabile, q̄ ad ignorantiā ex par
te rōnis, & q̄ ad cōcupiscētiā ex parte uolūtatis. Et hęc
ē intētio Hugonis, ꝑm q̄d trahimus ex primis parenti
bus originalē cōcupiscētiā & ignorātiā. Tertio mō dr̄
ignorātia habere cōueniētiā quādā cū originali pctō,
& aliquā cū actuali. aliqñ em̄ trāsit reatu, & remanet
actu, ut ī sacerdote cōtrito. aliqñ uero trāsit actu, rema
net q; reatu, ut ī illo q uoluit nescire, & postea addiscit,
sed nō cōterit de uolūtate priori culpabili: sicq; igno-
rātia mediā habet rōnē, q̄uis sub actuali pctō simplici
ter contineat, ꝑm q̄d ē pctm̄. Hæc Alexander. ¶Nec Dionys.
istud dictū Thomæ repugnat, q intēdit asserere q igno
rātia nō ē originale pctm̄, ꝓprie & formalit sumptū, ut
infra clari⁹ exprimet: ē tñ unū de q̄tuor uulnerib⁹, ꝑpt
originale inflictis. ¶Insup de hac materia sicut de cęte Alexāder
ris, Alexāder scribit diffusius: Quęrit, ingens, de puero
ab infantia clauso in carcere Sarracenoꝝ, Vtrū igno-
rādo ea quæ fidei sunt peccet, cum non habeat instru
entem. Dicendum quod talis cum peruenerit ad ad-
ultam ætatem, non habet impotentiam credendi
quia si facit quod in se est, dominus illuminabit eum

per occultam inspirationem, aut per angelum uel hominem, uidetur tñ per hoc quod dicit Augustinus in quæstionibus noui testamēti, q si non fuit à quo disceret, nec ad eū rumor doctrinæ aliq̃ mō puenerit, q tūc non suo uitio ignorat, sed immunis est à cōdemnatione. Quod intelligendum est de informatione exteriori aut interiori. Oportet aūt ut faciat quod in se ē, utēdo ratione, per quam potest cognoscere deum esse, & inuocare adiutorium eius. quod si fecerit, uocabit̃ uocatione interiori, quamuis non exteriori. Augustin.

¶Querit̃ quoq;, utrū unusquisq; catholicus tenetur de unoq̃q; pc̄tō mortali scire q sit mortale. Dicēdū q quilibet tenetur scire explicite uel implicite, particulariter, uel ad minus generaliter, sub illa scilicet rōne generali, qua docet scriptura. Itē de illo cui apparet diabolus in specie angeli, & ille credit quod sit angel' bonus, apponitq; omnem diligentiam sibi possibilem, ut sciat quod uerum est, & sic adorat diabolum, utrum peccet. Dicendum quod non apponit omnē diligentiam talē, quā si apponeret, deus ei aliquo mō reuelaret. ¶Rursus est quæstio de cæco à quo uxor petit debitum, & ipse dubitat an sit sua. si eā cognoscit, cōmittit seipm discrimini: si nō, cōmittit eā discrimini. Dicēdū, q si apponit diligentiā possibilē sibi, pōt p signa cognoscere, q sit uxor sua. q si nō pōt cognoscere, debet eā monere ut cōtineat, q̊usq; ipse certificet̃ de ueritate. Quod si illa noluerit, ipsa cōmittit se discrimini coeūdo cū alio, & nō ipse. Similiter q̃rit̃ de illo qui dubitat de aliquo an sit simonia, an non, eo q quidā iurisperiti dicunt hoc esse simoniā, & quidā non, quid agēdum est ei? Dicendum q abstinere debet à tali negocio seu contractu, ne discrimini se cōmittat. Hæc Alexander.

Quare deus permiserit hominem tentari, sciens eum esse casurum. *Distinctio* XXIII. A

PRæterea quæri solet, cur deus hominem tentari permiserit, quem decipiēdum fore præsciebat. Sed non esset laudabile homini, si ideo bene uiuere posset, quia nemo male uiuere suaderet: cū in natura posse, & in ptāte haberet uelle non consentire suadenti, deo iuuāte: & est gloriosius nō cōsentire, q̃ tētari nō posse. Mouētur etiā quidā, dicētes: Cur creauit deus, quos futuros malos p̄sciebat? quia p̄uidit qd boni de malis eoꝝ esset facturus. Sic em̄ eos fecit, ut relinqueret eis unde aliquid facerent: & si culpabiliter aliquid facerent, illum de se laudabiliter operantem inuenirent. A se habent uoluntatem malam, ab illo naturam bonam & iustam pœnam. Frustra ergo dicitur, nō deberet deus creare quos præsciebat malos futuros, sciebat em̄ bonis profuturos, & iuste pro mala uoluntate puniēdos. Addunt etiam talē hoīem debere facere, qui nollet omnino peccare. Concedimus quidem meliorem naturam esse quæ omnino peccare nollet. Concedāt & ipsi non esse malam, quæ talis facta est, ut posset non peccare, si uellet: & iuste punitā, quæ uoluntate, non necessitate peccauit. Cum ergo hæc bona sit, illa melior: cur non utranq; faceret, ut uberius laudaretur de utraq;? Illa enim de sanctis angelis, hæc de hominibus est. Item inquiunt: Si deus uellet, & illi boni essent. Et hoc quidem concedimus, sed melius uoluit, ut quod uellent essent. Et boni quidem non infructuose, mali uero non impune essent. Item inquiunt: Posset deus uoluntatem eorum uertere in bonum, quia omnipotens est. Posset reuera. Cur non fecit? Quia noluit. Cur noluit? Ipse nouit. Non debemus plus sapere quàm oportet.

Augu. sup Gen li. 11. capite 9. Secunda questio. Aug. li. 11. sup Gene. capite 6. Ter. q̄stio. Aug. li. 11. sup Gene. capite 7. Quarta questio. Aug. libr. 11. sup Gene. cap. 8. Quinta questio Aug. li. 11. sup Gene. capite 10. Roma. 12.

Hic qualis secundum animam, & agit de scientia hominis ante peccatum. B

Et quidem secundum animam rationalis fuit homo, habens discretionem boni & mali. Scientiam quoq; rerum creatarum & cognitionem ueritatis, quæ primæ perfectioni congruebat, mox conditus, non incongrue accepisse putatur: & ad illam non studio uel disciplina aliqua per interualla temporis profecisse, sed ab exordio suæ cōditionis diuinitus illam percepisse.

Hug. li. 1. de sacra. p te. 6. ca. 11.

Quod triplicē habuit hō ante lapsum cognitionē, s. rerū p̄pter se factarū, & creatoris, & sui. C

Fuitq; homo primus ante lapsum triplici cognitione præditus: rerum scilicet propter se factarum, & creatoris, & sui. Rerum quippe cognitionem hominem accepisse perspicuum est, cum non ipse creator uel angelus aliquis, sed homo omnibus animantibus nomina imposuerit, ut ostenderetur quod singulorum notitiam homo ipse habuerit. Quæ enim propter illum creata erant, & ab illo regenda & disponenda erant, horum omnium deus illi & scientiam tribuit, & prouidentiam atq; curam reliquit. Quia ut ait Apostolus: Non est cura deo de bobus. Quorum aliorumq; animalium deus homini curam reliquit & prouidentiam, ut dominationi eius subĳcerentur, & ratione illius gubernarentur: ut sciret illis necessaria prouidere, à quibus emolimentum debebat recipere. Hanc autem sciētiam hō peccando non perdidit, sicut nec illam qua carnis necessaria prouiderentur. Et idcirco in scriptura homo de huiusmodi non eruditur, sed de scientia animæ quam peccando amisit.

Hug. ibid. ubi supra. De cognitione rerū creatarū. Hug. lib. 1. de sacra. p te 6. ca. 13. 1. Cor. 9. b

De cognitione creatoris. D

Hugo ubi supra capite 14. Cognitionem quoq; creatoris primus homo habuisse creditur. Cognouit eñ à quo creatus fuerat. non eo modo cognoscendi quo ex auditu solo percipitur, quo modo à credentibus absens quæritur: sed quadam interiori aspiratione, qua dei præsentiam contemplabatur. Non tamen ita excellenter, sicut post hanc uitam sancti uisuri sunt, neq; ita in ænigmate, qualiter in hac uita uidemus.

De cognitione sui. E

Hug. ibid. capite 15. Porro sui cognitionem idem homo talem accepisse uidetur, ut & quid deberet superiori, & quid æquali & inferiori, non ignoraret. Conditionem quoq; suam & ordinem, scilicet, qualis factus esset, & qualiter incedere deberet, quid agere, quid cauere, intellexit. Si horum notitiam non habuisset, non esset reus præuaricationis, neq; seipsum cognouisset.

Utrum homo præscius fuerit eorum quæ sibi futura erant. F

Si autem quæritur, utrum homo scientiam habuerit eorum quæ circa eum futura erãt, id est, si ruinam suã præsciuerit: & similiter præscierit bona quæ habiturus fuisset, si in obedientia perstitisset. Responderi potest: quod ei magis faciẽda *indicia sunt quàm futura reuelata. Accepit enim scientiam & præceptum eorum quæ facienda fuerant: sed non habuit præscientiam eorum quæ futura erant. Nõ fuit ergo homo præscius sui casus, sicut & de angelo diximus. Quod Augustinus super Genesim asserit, ratione utens quã supra posuimus, Hæc de scientia hominis quantum ad primum statum pertinet, dixisse sufficiat.

(*indi. *dicta *indicta) Augu. lib. 11. sup Genesi, c. 17.

SUMMA DISTINCTIONI. XXIII.

HIc mouent̃ aliquæ quæstiones hoĩm potius curiosorũ & inexercitatorũ, q̃ peritorũ. Primo, cur creator pmiserit parẽtes primos tẽtari, q̃s nouit tẽtatione uincẽdos: cur itẽ eos creauit, quos p̃uidit mox peccaturos, & his q̃dã similia hic tangũtur. Deiñ utiliora discutiũt̃, uidelicet qualis fuit primus hõ, q̃tum ad cognitionẽ & gratiã, ante lapsum: & an suã prę cognouit ruinã. Horũ quædam iã añ exposita sunt, cur scilicet deus permisit illos tentari, cur itẽ creauit eos. Ipse eñ sapiẽtissimus deus cũcta creauit ut sint, & bñ sint, & intellectualia ut beata existant. Taliter q̊q; regit, disponit ac ordinat ea, ut suã sapientiam atq; illorũ naturã, proprietatesq; decet. Cũq; hõ fuerit constitutus in uita hac tanq̃ uiator & miles dei ad honorandũ creatorẽ suũ in omnibus, & ad resistendũ aduersarijs diuini honoris, decuit ut creator pmitteret eũ ab impijs impugnari, cũq; faceret libere reluctari. Nec ob id quod ex creaturarũ fragilitate, abusione & infidelitate fuerat secuturũ, decuit infinitã bonitatẽ & sapiam creatorꝭ omittere, q̊d ip̃am decebat. Ordo etiã uniuersi exegit esse creaturas libero arbitrio p̃ditas, quæ suos actus & motus libere exeq pmittãtur. Sed & deus altissimus tã bonus & sapiẽs est, q nõ sineret fieri mala, nisi sciret & uellet ac posset ex illis elicere bona. In malorũ etiã iusta punitiõe, debita ordinatione, pia reparatione, deus oĩpotẽs sapiam suã prorsus immẽsam, bonitatẽ ac oĩpotẽtiã gloriose mõstrat. Sed & opposita iuxta se posita, ex mutua cõparatione euidẽti⁹ elucescũt ac innotescũt, sicq; ex multiplici gradu malorũ ac miserorũ, ordo, gradus & excellẽtia multiformis bonorũ ac beatorũ præclari⁹ emicãt: pfectio, eminẽtia & gloria creatoris abũdantius repræsentantur, laudantur ac honorantur.

QUAESTIO .I.

HIs ergo suppositis, ulterius quæritur, An fieri potuit creatura intellectualis, cui ex sua natura competeret impeccabilitas. i. non posse peccare. ¶ Videt̃ q sic, quia ſm philosophos, prę sertim peripateticos, supra sphęrã lunæ, nõ põt cõtingere malũ: ergo aĩæ nobiles & intelligentiæ ex sua natura hoc habẽt, q nõ queũt peccare. Secundo, cõprehẽsores per dona gloriæ, ita immobilitati sunt in bono, q peccare nõ ualẽt. sed pfectio glorię, nõ excedit infinite pfectionẽ naturę, ergo deus oĩpotẽs posset creare mentẽ tã altã & excellentẽ, q pfectio illa gloriæ, esset perfectio naturalis specifica. sicq; ex intrinseco gradu suę naturæ specificæ haberet non posse peccare. Tertio, nullũ creatũ ẽ simpliciter infinitũ. oẽ quoq; finitũ p ablationẽ finiti tãdẽ cõsumit̃: potẽtia ergo seu aptitudo peccãdi in seipsa, & ĩ oĩ mẽte creata extat finita, ergo & cõsumptibilis ac totaliter auferibilis p naturã. Quãto eñ creatura fuerit creatori uicinior, tãto & similior. Cũq; ipse deus ex sua natura prsus impeccabilis inuariabilisq; cõsistat, põt creaturæ tantã sui similitudinẽ ac participationẽ naturalẽ cõferre, ut naturalis illa peccabilitas plena tollat̃. ¶ Ad hæc Thomas r̃ndet: Nulli creaturæ cõicatũ est, nec cõicabile fuit, q ex cõditione suę naturæ nõ possit peccare, cũ oẽ creatũ à deo depẽdeat tanq̃ à causa sui esse. hinc si sibi relinq̃tur, mox deficit: q̃diu aũt causæ influentiã recipit, cõseruat̃. Applicatio aũt causati ad suã causam, põt eẽ dupliciter. Primo sic, q sit in ptãte causati à causa sua recedere, q̃tũ ad aliqd uel nõ recedere. Scđo ita, q hoc nõ sit ĩ ptãte ipsi⁹. Primũ horũ ad liberũ spectat arbitriũ, cui essentiale est posse facere & non facere: qđ si suæ non adhæreat causę, oportet ip̃m deficere. Vñ 8. sup Gen. loquit̃ Aug. Hõ pñte sibi deo illuminat̃, absente quoq; illo obtñbrat̃. Implicat ergo, q seruata libertate arbitrij, det̃ creaturæ non posse peccare. Hæc Thomas in Summa.

¶ In Summa quoq; contra Gentiles 3. lib ait: In oĩbus in quibus finis rei distat ab ipsa re, ita q res non ẽ sibi ipsi finis, sed ad aliquid altius ordinat̃, potest malũ culpæ ex natura rei accidere, per recessum rei à suo fine, nisi per dona eminentiora in ipso suo beatifico fine firmetur. Cumq; creatura non possit sibi in se sufficere, necessario ordinatur ad creatorem, tanq̃ ad summũ finẽ, in quo solo salus creaturę consistat. Idcirco p auersionẽ ab ipso põt peccare. Ab ipso aũt posse auerti, cõuenit ei ex sua natura, qm̃ eo ip̃o quo ex nihilo ẽ producta, cõuenit ei ex sua natura posse deficere & pecca-

Arguitur primo cõtra ueritatem. (1. 2. 3. T. Aquinas. Augustin.)

re, quod etiam competit ei ex ingenita libertate. Hæc Thomas ibidem. Cõcordat Albertus, Petrus, Richardus, Vdalricus & alij multi.

Alexãder. ¶Porro Alexander circa hoc scribit, ꝙ deus nõ potuit potẽtia ordinata cõferre creaturę impeccabilitatẽ ꝑ naturã, nec libero arbitrio naturalẽ iuertibilitatẽ ad malũ, potuit tñ hoc potẽtia absoluta. Et dico, inquit, potẽtiam ordinatã, qua influit rebus esse, ſm quod ꝓuidit & ꝓordinauit ab æterno eas fiendas ac ordinandas. Ptãtẽ uero absolutã dico, ꝙ potuit aliter ab æterno ꝓuidisse res fiendas ac ordinãdas, & illis naturas alias in tpe indidisse. Potuit nãq; ab æterno ꝓuidisse primũ hoĩem futurꝫ inuertibilẽ, ꝙtũ ad liberꝫ arbitriũ, & illũ talis naturæ cõdidisse in tpe. Itaq; impossibile fuit primũ hominẽ, seu aliquã creaturã rõnalẽ, haberi liberũ arbitriũ inuertibile ad malum. Si eñ naturaliter inuertibile esset ad malũ, hoc esset uel ꝓpter ipsius artationẽ ad bonũ, & ita non esset liberũ, nec mereret: uel ꝓpter determinationẽ eius ad bonũ, ita ꝙ sic potẽs esset ad bonũ ꝑ suã naturã, ꝙ non posset uerti ad malũ, quẽadmodũ liberꝫ arbitriũ dei. Iã tale liberꝫ arbitrium careret naturaliter uanitate, & ita nõ esset creatura. Si aũt obijciat ꝙ deus de potẽtia absoluta, posset contulisse rebus naturã sic inuertibilẽ, & nihilominus essent creaturæ: dico ꝙ deus de potentia absoluta nõ posset creaturæ rõnali cõtulisse talẽ naturã, ꝙ s. staret ꝓpriã

Obiectio diluitur. ꝑ naturã in tali inuertibilitate ꝓfata. Hæc Alexander. ¶Cuius rñsionis hæc ultima clausula non uidet prima parti eiusdẽ rñsiõis oĩformiter cõcordare. imo ꝓinductæ positiõi Thomæ & aliorꝫ cõsona eẽ cẽsetur.

Durãdus. ¶Durãdus uero hinc partim recedẽs: Pc̃m, ait, nũꝙ ẽ in uolũtate, nisi præcedẽte aliq̃ defectu. i. errore, nescientia, uel inconsideratione in rõne. si ergo creaturæ cõicari põt, ꝙ ex naturalib⁹ suis sp actualiter & sine errore cõsideret circũstantias uniuersas, ex quibus aliqd põt eligibile aut fugibile iudicari, uel etiã si hoc actu cõsideret, dũ aliquid occurrit eligendũ aut fugiẽdũ, dico ꝙ talis creatura est impeccabilis ꝑ naturã: & si nõ, non. Dicendũ ergo, ꝙ eligibilia & circũstantia eligibiliũ, aut deducũtur solũ ex principijs legis naturæ, aut ex principijs atq; dictamine legis supnaturalis, utpote fidei aut disciplinæ. Si primo mõ, dicẽdũ ꝙ deus potuit facere aut forsitan fecit creaturã impeccabilẽ ꝑ naturã, quia maioris ambitus sunt ea ꝙ deducũtur ex principijs speculabilibus, ꝙ quæ ex principijs practicis. Plura quippe sunt à creatura rõnali cognoscibilia, ꝙ agibilia. sed deus facere potest, & forsan iã fecit, creaturam actualiter cognoscentem omnia speculabilia naturalia, omnesq; eorꝫ habitudines naturales & circũstantias. (nã hoc de angelis dr̃) ergo hoc similiter cõicari potest creaturæ de agibilib⁹. quo dato peccare nõ posset. Verꝫ respectu eorũ, quæ ex principijs supnaturalibus deducũtur, non põt creatura impeccabilis esse ꝑ naturam: quia ex sua natura nõ attingit illa, nec ex sua natura potest ei competere indesinenter attendere ea. Hæc Durandus.

Scotus ¶Amplius Scotus ꝙuis primę consentiat opinioni, uicq; deũ non posse facere rõnalẽ creaturã ex sua natura ĩpeccabilẽ, ꝓsertim qm̃ ad hoc sunt expssæ autoritates

Hierony. sanctorum. Hieronymus nanq; in libro de filio prodigo, ait quod solus est deus in quem non potest cade

Anselm⁹ re peccatum.

¶Atq; Anselmus in libro Cur deus homo, quærenti discipulo, Cur deus non potuit facere creaturam rationalem impeccabilem per naturam, respõdet: quia non potuit facere deũ. Augustinus quoq; in libro contra Maximinũ testatur: Cuicunq; creaturæ rõnali præstatur ꝙ peccare nõ possit, non est naturæ propriæ, sed gratiæ dei. Propter has autoritates magis ꝙ aliũde, sic teneo. Hæc Scotus.

Dio. Car. ¶Qui in hac quæstione satis subtiles tangit rõnes pro parte utraq;. Veruntamen rationes aliorum, quas dicit non cõcludere, satis concludunt, ꝙ ab Alexãdro, Antisiodorensi, Thoma, Alberto, Bonauẽtura, alijsq; inducuntur. Et si rite pensetur improbatio Scoti, non triumphat aduersus eas, quod prolixitatem deuitans, prosequi hic omitto. Sicut & argumenta Durandi cõtra positionem primam non conuincunt. Nam dato, ꝙ non sit peccatũ in uolũtate, nisi aliquis ꝓcedat defectus in ratione seu intellectu, quod tamẽ Hẽricus & alij quidam negant, non sequitur adhuc Durandi intẽtum. Quãuis enim ex hoc sequatur ꝙ defectus ille rationis sit causa sine qua non in uoluntate pc̃m eẽ nõ ualeat, non tamen ꝙ sit causa sufficiens & totalis.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, Utrum homo in statu innocentiæ habuit cognitionem sui creatoris ⁊ suipsius cæterarumq; rerum. ¶In quæstione hac tria tanguntur. Primo, an Adam in paradiso perfecte cognouerit deum. Videtur ꝙ non, quia erat uiator & quotidie proficere habuit, ergo non nouit per speciem deum, sed per speculum in ænigmate, ꝙd est imperfecte cognoscere. Secũdo, potuit peccare, ut probauit effectus, quia peccauit. qui autem uident deum clare per essentiã, sunt confirmati in bono nec ualent peccare. Tertio, uisio dei per speciem, est uera felicitas, ut asserit filius dei: Hęc est, inquiens, uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum. Status autem innocentiæ, non erat status felicitatis, sed inter statũ huius exilij & statũ beatitudinis extitit medius.

Arguitur primo ꝓ parte negatiua.

1. Cori. 13.

2.

3. Iohã. 17.

In oppositum. ¶In oppositum uidentur esse autoritates scripturæ. Vidit enim deum clarius ꝙ uiatores huius exilij, quorum quidam deum in hac uita facialiter uidisse credũtur, ꝓsertim Paulus in raptu & Moyses, prout in libro de uidendo deum Augustinus affirmat. ¶Insuper sanctus Iob dixit: Auditu auris audiui te, nũc autem oculus meus uidet te. Et patriarcha Iacob: Vidi, ait, dominum facie ad faciem.

Augustin.

Iob. 41.

Albertus. ¶Ad hoc respondet Albertus: Adam in statu innocentiæ deum facie ad faciem non cognouit, nec aliqs sanctorꝫ unquã in hac uita præsenti, ut expresse diuinus Dionysius ac Beda fatẽtur. Etenim Beda essatur: Deus per essentiã suam mortalibus nunquam apparuit. sed cunctæ uisiones quæ in ueteri testamẽto factę leguntur, per ministeria angelorum & per creaturam assumptam factę creduntur, in quibus sicut in signis per uirtutem & operationem agnoscebatur deus esse pręsens, quemadmodũ dixit ad Moysen: Facies mea præcedet te. i. præsentia gratiæ meæ, secundum Glossam. Hinc quod deus dicitur facie ad faciẽ locutus ad Moysen, sicut solet loqui homo ad amicum suũ, intelligendum est modo prætacto. Moyses quippe nõ aliter uidit deum, nisi illuminatione intellectuali, ꝙ à beato Dionysio theophania. i. apparitio nominatur, qua deus apparuit suis amicis, quibus reuelauit sua secreta.

Gene. 32.

Dio. mar. Beda

Exodi. 33

Ibidem

Obiect. 1. ¶Sed obijci potest, quod de Moyse dominus testatur: Si quis fuerit inter uos propheta, per uisiones & ænigmata apparebo ei. at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Palã enim & non per ænigmata uidet deum. ¶Insuper

Nume. 12

2.

Dilutio quarto Sententiarum distinctione prima habetur, q̄d
Adam sine medio uidit deū. ¶Et rn̄dendum, ꝙ in uer-
bis illis Numerorum 12. fit comparatio in modo ui-
dendi deum, secundum quod etiam Augustinus com
parationem facit duodecimo cōfessionum. Quidam
etenim uident uisione non corporali, quidam uisio-
ne somniali & imaginaria, sicq; uident boni & mali:
& illi non uident clare seu palam, nisi id quod figura-
tur in imagine, splendeat in lumine intellectus. & qui
bus sic splendet, uident palam, quoniam cernunt in lu
mine intellectus, in quo deus secūdum ueritatem est
1. Timo. 6. & apparet, iuxta illud ad Timotheum: Qui solus ha-
bet immortalitatem, & lucē habitat inaccessibilem.
Mediū cognitionis duplex. Deniq; medium duplex est, puta impediens & ꝓmo-
uens. Medium impediens est, quod obstat uidenti ne
clare intelligat, ut est peccatum atq; corruptio corpo
ris, quod subiectum est uitijs, & sine tali medio uidit
Adam deum ante trāsgressionem. Aliud est medium
promouens, ut fides & sapientię donum, nec sine hui-
usmodi medio Adam deum uidit. Hæc Albertus.

¶In quibus sensisse uidetur, ꝙ nullus uiatorum in
hac uita uiderit deum per speciem, quod dictis Augu
stini nō consonat. Sed ad hoc excludeudum idem Al-
bertus subiungit: Secundum Augustinum, spiritus est
uis quædam animæ inferior mente, in quo spiritu re
rum imagines imprimuntur. sicq; uisio intellectua-
lis, cælum tertium perhibetur, in qua refulgent rerum
ueritates sicuti sunt. & hæc uisio proprie est prophe-
Paulus q̄liter diuinā essentiā viderit. tarum. Veruntamē quoniam Paulus dicit se raptum
usq; ad tertium cælum, & exponit hoc Glossa quædā,
quod uidit deum sicut angeli de tertia hierarchia, q ui
dent facie ad faciem: hinc communiter dicitur, quod
rapti quando sic uident ui superioris luminis, exaltan
tur in id quod est patriæ, & non uiæ, tuncq; uident fa-
cie ad faciem, sed non diu permanent ibi. Ita & hoc di
2. Cor. 12. cunt sensisse Apostolum quando dixit, Siue in corpo
te, siue extra corpus, nescio. Deus scit. Et Augustinum
Augustin. 10. Confessionum, quo loquitur: Aliquādo intromit-
tis me domine introrsum in quandam dulcedinē, quæ
si perficeretur in me, nescio qd erit quod uita ista non
Gen. 2. erit. Sic quoq; dicunt Adam raptum in sopore, quo tu
lit deus unam de costis eius, qn̄ reuersus ad se, ꝓpheta
uit, q̊d ecclesia esset ædificāda de latere Chr̄i sicut Eua
de latere suo. Præterea q̄rit à quibusdam, an Adam ꝓ
fecit in cognitione quæ est per uestigium atq; imagi-
nem & per speculum creaturarum. Si ꝓfecit, ergo nō
est perfectus creat⁹ in anima, sicut in corpore. Verum
hæc quęstio stulta uidetur, cum certum sit, ꝙ Adam in
primo statu sensibus utebatur, per quorum usum si ꝓ
ficere nequiuisset, deterioris conditionis fuisset quàm
Augustin. nos in isto exilio. Imo secundum Augustinum, angeli
longa experientia multa didicerunt, & ex prædicatio
ne apostolorum, aliqua de mysterijs Christi nouerūt.
Si ergo angeli ita proficiunt, quantomagis Adā in pri
mo statu? Et quamuis perfectus creatus fuit cogni-
tione infusæ scientiæ, nihilominus alia uia, utpote ex-
perimentali cognitione, profecit. Hęc Albertus.
Dio. Car. ¶Quo circa pensandum, quod uerba illa Augusti-
ni duodecimo Confessionum nō oportet intelligi de
uisione dei per speciem, nec etiam præfatum Adæ so-
porem, sed de contemplatione quadam theologica
per donum sapientiæ, & reuelationem internam, seu
de mystica theologia & degustatione ualde suaui, ꝓ-
ut in peregrinatione ista potest haberi. Sed quod Adā
in sopore illo uiderit deum per speciem, in nullo do-
ctore authentico recolo me legisse, imo si tunc per spe
ciem deum uidisset, non puto quod paulopost tā gra
uiter corruisset.

¶Præterea Thomas: Modus, inquit, quo Adam de
um cognouit, sicut in litera dicit, medius fuit inter co- **Tho.**
gnitionem uiæ qua nunc deum uidemus & cognitio-
nem beatorum in patria. Tripliciter quippe deus ui- **Deus uideri p[otest] triplici[ter]**
deri potest. Primo per suam essentiam, secundo ꝑ ali-
quem eius effectum effluentem in intellectum uiden
tis, tertio per effectum ipsius extra uidētis intellectū,
in quo diuina similitudo resultat. Cuius exemplū ē in
corporea uisione. Lux nanq; nō uidetur per aliquam
similitudinē sui in oculo relictam, sed oculū ipsum in-
formans. Et huic comparatur primus modus uisiōis
diuinæ, qui est per essentiam, qui modus uidendi deū,
nulli debetur naturæ ex conditione suæ naturæ, nisi di
uinæ & increatæ. Lapis uero uidetur ab oculo, ꝑ simi
litudinem suam in oculo derelictam, huicq; mō com
paratur secūdus, qui est per affectum relictum in in-
tellectu uidentis, qui modus conuenit angelo ex suæ
cōditione naturæ: quia ut dicitur libro de Causis, Oīs
intelligentia scit id quod est supra se, per hoc quod est
causa ei. hinc cognoscens lumen naturæ suæ, quod est
similitudo luminis increati, uidet deū naturali cogni-
tione. Sed uultus hominis relucens in speculo, uidetur
nō per similitudinem suam immediate relictā in ocu
lo, sed per similitudinem eius relucentem in speculo,
ex quo resultat in pupilla. Et huic uisioni assimilatur
uisio, qua deus uidetur per effectū extra intellectū ui-
dētis, uidelicet per effectum naturalem, quemadmo-
dum per cognitionem creaturarum naturali cogniti-
one philosophi deuenerunt in deum: siue per effectū
spiritualem, ut est in uisione dei, quam habet ille q ad
hæret his, quæ alijs reuelata sunt, per influentiam lumi
nis spiritualis, Ideo dicimur nunc in speculo uidere se-
cundum Apostolum. Modus etenim iste cōpetit ho- **1. Cor. 13.**
mini secundum suæ conditionem naturæ, quoniā in-
tellectus noster nec seip̄m intelligere potest, nisi ꝑ spe
cies rerum quas apud se habet. Per obiecta nanq; ue-
nit in notitiam actuum, atq; per act⁹ in cognitionem
potentiarum. ¶Ad primum ergo modum uidēdi de-
um, perducuntur homo & angelus per gloriam. hinc
illa est uisio beatorum, quā homo in primo statu non
habuit. Porro ad secundum modum uidendi cogno-
scendiue deum, q naturalis est angelo & supra naturā
hoīs, eleuatur homo per grām etiam post lapsum na
turæ, ut patet in uiris contemplatiuis, qui reuelatiōes
merentur diuinas. & multo plus fuit hoc in statu inno
centiæ per gratiā originalis iustitiæ. Tertius uero mo-
dus est communiter uiatorum, sicq; constat quod mo
dus quo Adam in statu innocētię deū uidebat, medi- **Adam q̄[liter] cogno[uerit] de[um]**
us est inter utrunq;. Veruntn̄ Adam dicitur deū in pri
mo statu sine medio cognouisse, qa ad dei notitiā nō
ꝓcessit ꝑ mediū argumētatiōis ex sensibilibus creatu
ris. ¶Præterea si quærat, An Adā in statu innocētię ui
dit deum in ænigmate: dicēdum, ꝙ ęnigma obscurita-
tē quādā cognitiōis importat: qa ut ait Donatus, æni- **Donatus**
gma ē q̄stio uerborꝝ obscuritate inuoluta. Triplex aūt **Aenigma**
obscuritas intellectui pōt accidere. Primo ex hoc ꝙ ex
nihilo ē, qa ꝑ hoc differt à claritate intellectus increa-
ti. sicq; oīs intellectus creatus ænigmaticus est. Secun-
do ex hoc ꝙ intelligit inquirendo, & ꝑ cōtinuū & per
tp̄s. & tales obscuritas cōuenit intellectui hoīs ꝑ cōpa
tionē ad intellectū angelicū, q dr̄ deiformis. Intellect⁹
uero humanus rōcinatiuus ē & acceptiuus cognitiōis

à sensibilibus secundum conditionem naturæ humanæ. & secundum utrunq; modum homo etiam in primo statu in ænigmate cognouisset. Porro obscuritas tertia consequitur intellectum humanum ex peccato originali, & ex corruptione carnis animam aggrauantis. sicq; in ænigmate homo nunc uidet, tunc uero non ita. Hæc Thomas in Scripto.

Art. 1. Adã nõ uidit deũ per essentiã nisi in raptu. ¶Insuper in prima parte, quæstione 94. asserit: Primus homo per essentiam deum nõ uidit, nisi forte dicatur ꝙ sic uiderit eum in raptu, qñ deus misit in eũ soporem: quia cum dei essentia sit ipsa beatitudo, ita se habet intellectus uidentis diuinam essentiam ad deũ, sicut se habet quilibet homo ad beatitudinem. manifestum est autem ꝙ nullus homo potest à beatitudine per uoluntatem auerti. naturaliter eñ appetit eam & fugit miseriam. hinc nullus deũ per essentiam uidẽs, potest uoluntate ab eo auerti, qđ est peccare. cũq; Adã peccauerit, constat ꝙ deum per essentiam non conspexit. Deniq; uisio dei per essentiam, diuiditur contra uisionem dei per creaturam: & quanto creatura est altior ac deo similior, tanto clarius cernitur deꝰ per illã. hinc euidentius cognoscitur per intelligibiles ꝗ ꝑ sensibiles creaturas. Verum à consideratione intelligibilium seu spiritualium creaturarum plena ac lucida, impeditur homo in statu præsenti per sensibilium distra-
Eccẽs. 7. ctionẽ. Sed ut in Ecclesiaste scriptum est, Deꝰ fecit hominem rectum. quæ rectitudo fuit, ut in homine inferiora superioribus subderentur, & superiora ab inferioribus non impedirentur. hinc primus homo per inferiora & sensibilia non impediebatur à contemplatiõe intelligibilium firma & clara, quam ex irradiatiõe primæ ueritatis accepit, uel naturali uel gratuita cogniti-
August. one. Propter quod XI. super Genesim loquitur Augustinus: Fortassis deus primis loquebatur parentibꝰ ante lapsum, quemadmodum angelis, ipsa incommutabili ueritate illustrans mentes eorum, etsi non tanta diuinæ participatione essentiæ quanta capiunt angeli. Veruntamen in statu illo non potuit hõ cognoscere angelos secũdum eorum quidditates, quia & tũc fuit ei naturale per conuersionem ad phantasmata, intelligere, excellentiori tamẽ notitia, ut pote certiori & magis fixa eos cognouit ꝗ nos in statu isto. Propter
Gregoriꝰ. quod in 4. Dialogorum dicit Gregorius: Homo in paradiso assueuerat dei uerbis perfrui, angelorum beatorum spiritibus cordis munditia & celsitudine uisiõis interesse. Hæc Thomas in Summa.

D. Carth. ¶Istud uero de cognitione angelorum recitatorie tango. Procedit enim iuxta imaginationem phantasmaticorum. Responsioni autem Thomæ, quãtum ad principale, consonant Petrus, Richardus, Hanibal.

Bonauẽt. ¶Bonauẽtura uero prolixe hic recitat uarias diuersorum opiniones, quarum una fuit, Deum nunquam uideri à mẽte creata immediate per speciem, nec in uia neq; in patria. Alia econuerso fuit, ꝙ deus gloriosus & & excelsus uideatur immediate per speciem à mentibus depuratis, tã in patria ꝗ in uia, atq; in innocentiæ statu ita sit cognitus, nec differentia sit nisi secundum gradum claritatis maioris & minoris, secundum quod anima à sarcina seu onere impedimẽtisq; corporis magis aut minus eripitur. Tertia est, ꝙ in patria uidebit deus immediate ac plene, quantũ est ex parte uidentis: in statu uero miseriæ cernitur mediate & semiplene. sed in statu innocentiæ uidebatur medio modo, uidelicet immediate & semiplene. Nondum enim fuit ibi remuneratio ultimata, nulla tamen fuit ibi secundum istam opinionem uelaminis interpositio. Et hoc uidetͬ sonare uerba Hugonis. Veruntamen non est putadũ, Hugo.
ꝙ homo in statu innocentiæ uiderit deum immediate facie ad faciem. aliàs fuisset uere beatus & confirmatus in bono. Quarta est ergo positio, ꝙ cognitio statꝰ innocentiæ, media fuit inter cognitionẽ patriæ ac huiꝰ miseriæ, sicut & paradisus inter cælum & istam miseriæ uallẽ. & sicut paradisus magis se tenet ad huius miseriæ incolatũ, sic cognitio Adæ propinquior fuit cognitioni uiatorum quã comprehensorũ. Quadruplex Cognoscẽdi deũ quadruplex est modus.
quippe est modus cognoscendi deum. Vnus per fidẽ, qui est gratiæ generalis. Secundus est per contemplationem, qui est gratiæ excellẽtis: tertius apparitionis, qui est gratię specialis: quartus per apertam uisionem, qui est glorię cõsummatæ. Primus modus & ultimus, statui innocentiæ non competebant. non primus, propter ænigmaticam obscuritatem, & quia cognitio fidei ut plurimum, est ex auditu. nec ultimus, ob eius ꝑfectionem. Medij duo modi statui innocentiæ ac naturæ lapsæ conueniunt, præsertim modus contemplationis, qui amplius uiguit ibi propter animæ puritatẽ, & carnis sensualitatisq; sub ratione subiectionẽ. ¶Prę Cognitionis q̃druplex medium.
terea si quæratur, An deus in patria conspicietur ꝑ medium: dicendum ꝙ quadruplex est medium. Primum est medium disponẽs, & ita uidebitur per medium q̃d est lumen gloriæ. secundum est medium deferens, q̃d nullus hic ponit, cum deus incircũscriptibilis sit ubiq;. tertium est medium deducens siue contemperans, per quod aliqui dixerunt beatos deum uidere, ne excellentia lucis immensæ, acies mentis eorum obtunderetur. Quod ponere extat erroneum, quoniam lux diuina ẽ saluatiua, non corruptiua. idcirco excellentia eius ibi Deus uidebitͬ clare in patria.
non obest, sed cõfert. Pax quoq; & gaudium, & lux illa omnem superat sensum. Idcirco beati undiq; illis cõplentur, ut nil aliud quærant, imò absorbeantur eisdẽ. Pro certo ergo tenẽdum est, ꝙ deus in patria clare uidebitur in gloria atq; substantia sua, nec licet oppositũ opinari. Imò hoc est unus de decem articulis reprobatis ab uniuersitate magistrorum Parrhisiẽsium tẽpore episcopi Gulielmi, & Odonis Cancellarij & fratris Alexandri de Hales, patris & magistri nostri. Qui articuli ut euitẽtur, subscripti sunt. Primus articulus est, ꝙ Decẽ articuli parrhisiis cõdemnati.
diuina essentia ab nec angelo nec ab homine põt uideri. Secundus articulus est, quamuis diuina essentia sit una in patre & filio & spiritusancto, tamen ut in ratione formæ est una in patre & filio, & non in patre & filio ac spiritusancto. attamẽ forma idem ẽ qđ diuina essentia. Tertius, ꝙ spiritussanctus ut amor seu nexus, non procedit à filio, sed tãtum à patre. Quartus, ꝙ aiæ glorificatæ nõ sunt in cælo empyreo, nec corpora glorificata erũt ibi, sed solũ in cælo crystallino seu aqueo, quod est supra firmamentũ. Quintus, ꝙ angelus malus in primo instãti suæ creatiõis fuerit malus, & nunꝗ extitit bonus. Sextꝰ, ꝙ angelus uno & eodẽ instãti potest cẽ in diuersis locis, & etiam ubiq; si uelit. Septimꝰ, ꝙ multa sunt ueritates æternæ, quæ non sunt deus. Octauus, ꝙ primum nunc & passiua creatio, nõ est creator nec creatura. Nonus, ꝙ qui habet naturalia meliora, plus habebit de synceritate & gratia ac gloria. Decimus, ꝙ malus angelus nunquam habuit unde stare posset, nec Adam in statu innocentiæ. Hæc Bonauentura.

Dio. Car. ¶In cuius uerbis uidetur obscurum, quod ait Adæ in statu innocentiæ non conuenisse modum cognoscẽdi deum per fidem, cuius oppositum est inductum.

Qualiter uero uiderit in ænigmate, patuit. Verūtamē
tota responsio Bonauenturæ iam tacta, quasi de uer-
Alexāder. bo ad uerbū sumpta est ex scripto Alexandri. Qui eti
am Alexander sentire uidetur, ꝙ cognitio fidei nō cō-
petebat homini in statu innocentiæ, eo ꝙ fides ꝑ æni-
gma in cognitionē procedat. Sed ut alibi dictum est,
cognitio per fidem, & cognitio per contemplatiōem,
quæ est actus doni sapientiæ, simul stant. Et quāuis in
Adā nō fuit fides cū tali ac tanta ænigmatica cognitio
ne, sicut in nobis, nihilominus fuit in eo fides & spes.

Durādus. ¶ Insuper Durandus hic aliqua scribit, in principali
conclusione consonans superius introductis: Adā, in
quiēs, in statu innocētiæ cum esset uiator, sicut & nos,
uidebat deum eodem genere uisionis quo nos, ex cre-
aturis sumens cognitionē: sed tanto perfectius q̄ nos,
q̄to pfectiorem habuit cognitiōem de creaturis quā
nos. Circa quod dico ꝙ cognitio creaturarum fuit sibi
concreata. attamen ut est dictū, ex consideratione cre-
aturarū aliquo modo profecit. Insuper dicit, Certum
ꝙ nulla spūalis substantia potest cognosci ꝑ speciem,
De⁹ cogno neq; deus neq; angelus. Verū istud supra destructū est,
scibilis ē ꝑ & ostensum ꝙ omnis cognitio intellectualis fit per ali
speciē ꝛhic quā speciē seu similitudinē rei intellectæ, existentē in
ꝛ in patria intellectu intelligentis, uel per aliquid habens se per
modum intelligibilis formæ: imo & deus adorandus
ac supersublimis, tā in uia q̄ in patria uidetur per speci
em: in patria quidē per speciē increatam, quæ est sua
essentia, quæ est obiectum & species, quod & quo, res
& ratio, causa & exemplar: in uia uero per speciem cre
aturæ, inquantum in ea relucet creator. Intelligentia
quoq; plena est intelligibilibus formis.

QVAESTIO III.

NVnc perscrutandū, An homo in statu inno cētiæ habuit oīm rerū notitiā. Videt̄ ꝙ nō,
quia ut dictum est, etiā in statu innocentiæ in scientia
ꝓfecisset, & multa per experientiā didicisset. Quod au-
tē ante iam scitum est, non discitur. Item, si anima Adæ
fuit perfecta in scientijs à suæ creationis exordio, fru-
stra fuisset corpori unita: quia ad hoc coniungitur cor
pori, ut in eo scientias & uirtutes adipiscatur. Nēpe cū
forma sit finis materiæ, non coniungitur ipsi materiæ
nisi principaliter ob suū profectum.

¶ Ad hæc, prima rerum institutio extitit naturalis;
sed naturale est homini sciētiam paulatim ministerio
sensuum adipisci, non subito per infusionē accipere, er
go & sic factū est homini protoplasto.

¶ In contrarium est ꝙ Adam mox ut creatus est, &
in paradisum translatus, imposuit nomina rebus secū
dū proprietates earū. In Ecclesiastico quoq; scriptū ē,
Ecci. 17. Creauit illis scientiā spiritus, sensu impleuit cor illoꝝ.

Alexāder. ¶ Ad hoc Alexander respondet: Homo primus ab
exordio suæ conditionis habuit scientiæ cōplementū
ſm Hugonē & Magistrū Sniaꝝ. Et hoc hoī conuenie
bat tam per comparationem sui ad suum principium
productiuum ab ipso colendum, tam per comparati-
onem ad genus humanum ab ipso propagādum, tam
per comparatiōem eius ad animalia ab ipso gubernan
da. Quantum ad primum, id decuit: quia cum deus cę
Deu. 32. tera opera sua fecit perfecta, iuxta illud, Dei perfecta
sunt opera: quantomagis decuit deum, illum in scien-
tia rerum ad ipsum pertinentium facere perfectū, quē
instituit esse debere principium totius generis sui, & q
quodāmodo finis ē cæteroꝝ. Cūq; factus fuerit ad de-
um colendū, debuit scire leges diuinas, ſm quaꝝ illu-
minationē posset deo placere, atq; in uia morum uir-
tuose incedere. Similiter quo ad secundū, qm̄ factus fu
it ut principiū totius suæ posteritatis, oportuit eū sci-
re qualit̄ suā domū & ꝓlem instrueret, ædificaret, præ
iret ac regeret. Quo ad tertiū quoq;, nō decuit ut de⁹
cuncta hoī inferiora traderet ad regendum & obedi-
endum ac nominandū, nisi eorundē sufficientē notiti
am cōtulisset hoī ipsi. Idem ꝓbat̄ ex parte stat⁹ primi,
qa cū hō in statu illo deberet eē pfectus & rect⁹ in acti
bus affectus ne deuiaret, debuit esse perfectus in acti-
bus intellectus. Veruntn̄ ꝓficere potuit. profectus qp
pe scientiæ triplici pōt uia cōsiderari. Primo, ex parte
scibiliū: secūdo ex parte maioris habilitatis ad intelli-
gendum: tertio, ex parte modoꝝ sciendi. Quātū ad pri
mū, sciendū ꝙ quædā fiunt cursu naturali, quædā sup-
naturali, quædā aūt uoluntarie. In eoꝝ ergo notitia q̄
naturaliter fiunt, non ꝓfecisset hō ꝑ noui habitus acq
sitionem, qa ſm Hugonē & Magistrum, accepit à cre- Hugo.
atore scientiā oīm generꝝ reꝝ. profecisset tn̄ in mō sci-
endi, quia quod sciuit ex infusiōe simplici cognitione,
agnouisset & ꝓpria experientia ac magis in particula-
ri: & quod sciuit intellectualit̄, nouisset & sensibiliter.
Insuꝑ ex assuefactione atq; frequentia considerandi, ꝓ
fecisset, quo ad maiorē habilitationē sciēdi & iudican
di de rebus: quāuis etiā nō habuisset tarditatē hebetu-
dinis ex aggrauatiōe corruptelaq; corporis sequētem
culpam transgressionis, habuisset tn̄ uelocitatē tardio
rem seu minorē, ꝓpter aīalis corporis uegetabilitatem.
In cognitione demū eoꝝ quæ supernaturaliter aut uo
luntariæ fiunt, simplicit̄ ꝓfecisset: imò ad talia cogno
scenda indiguit illustratiōe supna, & ad cognoscendū
secreta alterius, indiguisset detectione ipsius. Nec talis
ꝓfectus statui innocentiæ derogabat, cū & angeli san
cti in taliū cognitiōe ꝓficiant. ¶ Sed circa hoc quęri po
test, an in tali statu decipi potuisset. Videt̄ ꝙ imò, quo
niā teste Apostolo, Mulier seducta fuit, uir quoq; puta- 1. Tim.
uit ueniale quod fuit mortale, ut dictū est, & in hoc iu
dicauit erronee. Ad hoc qdā rn̄dent ꝑ distinctionē, nā
quædā sunt ꝓprie scibilia, ut obiecta sciētiæ: quædam
opinabilia, ut sunt mētis secreta, futura, cōtingētia atq;
fortuita ac mere uoluntaria: quę nō certitudinalit̄, sed
coniecturalit̄ agnoscunt̄. In scibilibus Adā falli nequi-
uit, eo ꝙ taliū certā haberet sciētiā sibi connatā, in opi
nabilibus uero cōtingit falli duplicit̄: primo, falsis fir-
mit̄ adhærendo. & talis adhæsio error est, nec in statu
innocentiæ habuit locū. secūdo, qualitercūq; æstiman
do, quæ æstimatio est opinio falsa sine pleno consen-
su, & hæc potuit esse in Adā in primo statu absq; ipsius
ꝑuia culpa & pœna, ꝓsertim cū ex hmōi æstimatiōe nō
incideret culpā, neq; incurreret dānū. Et ꝑ hanc distin
ctionem soluerent̄ hinc inde autoritates diuersæ, quę
uident̄ inuicē repugnare, aliudve ꝓtēdere. Veꝝ qm̄ ista
rn̄sio non plene satisfacit rōni, nec concordat senten-
tiæ Augustini, ideo alij dicūt. Cum em̄ secundū Augu- Augu.
stinum in Enchiridio nō aliud sit errare, q̄ ueꝝ falsum
putare, aut certū ꝓ incerto tenere, quod ad huius uitę
spectat miseriā, constat ꝙ Augustinus gn̄alit̄ uocat er
rorē omnē deceptionē, & illū nominat indecorē. De-
ceptio quoq; ultra nescientiā addit iudicij obliquatio
nem, quæ in Adā in statu innocentiæ non fuisset, sicut
nec passio corporalis. Quemadmodū aūt duplicit̄ acci
dit aliquem lædi aut pati, uidelicet ab intrinseca cau-
sa, & à causa extrinseca, ut expressum ē supra, nullo ho
rum modoꝝ fuisset hō in statu innocentiæ passus: qm̄
uirt⁹ aīæ regitiua pfecte corpori ꝓsidebat, & ab extrin
seca passione præseruabatur: ita dupliciter potest quis

decipi. Primo à causa intrinseca, ipso paralogizãte seipsum. Secundo à causa extrinseca, alio ipsum circũuenientе. & neutro modo tunc accidisset, quia iudicium rationis in omnibus præsidebat perfecte inferioribus uiribus, quamdiu culpa non affuit. & si quis ab extra fallaciter ꝑsuaderet, diuina inspiratio seu angelica illustratio obuiaret. Aliq̃ tñ oppositum sentiunt, sed prædicta respõsio consonat Augustino. Non poterat etiam in statu innocentiæ inesse homini somnium ex ꝑpessione phantasiarum aut illusione hostili. Hæc Alexander. Idem Bonauentura, cuius responsio ex Alexãdro est sumpta.

T. Aquinas. ¶At uero Thomas: Illam, inquit, sciẽtiam oportet nos attribuere homini primo in statu innocentię, sine qua imperfectus fuisset & amplius nihil. tunc autẽ scientia alicuius dicitur imperfecta, quando ignorat aliquid pertinẽtium ad se. hinc nulla notitia eorum quæ ad hominem pertinebãt, primo homini in statu innocẽtiæ defuisset. Pertinebat autem ad ipsum dispositio suipsius in actibus proprijs. hinc habuisse asseritur ꝑfectam eorum cognitionem, quæ ab ipso agenda fuerant aut uitanda. Ad ipsum quoq; ꝑtinebant aliæ creaturæ, inquantum factæ fuerunt propter ipsum, & regerentur ab ipso. ideo tãtum de unaquaque re cognoscebat, quantum ad usum hominis ꝑtinebat. nec oportet plus cognitionis sibi pro illo ascribere statu. Hanc demum cognitionem aliter habuit Adam, aliter posteri eius ad eã uenissent: quia natura (ut ait Boethius) à perfectis sumit exordium, & dei perfecta sunt opera, ideo Adam tanquam principium totius humani generis, omnem perfectionem humanæ naturæ competẽtem in primordio sui accepit, sicut secundum corpus, ita secundum animam, ut esset potens ad ꝓpagãdum alios corporaliter, atq; ad instruendum intellectualiť. filij uero eius quia cum originali iustitia nati fuissent, quæ sine prudentia esse nequit, sicut nec aliqua uirtus, ut sexto dicitur Ethicorum, statim cum nati fuissent, habitum habuissent cognitionis illius, quo eligere potuissent, quid agere, quid uitare deberent, quãuis forsan usus rationis in ipsis impeditus fuisset propter organorũ indispositionem, secundum unam opinionẽ. habitum autem cognitionis aliarum rerum in sua natiuitate non habuissent de necessitate, sed per inuentionem & doctrinam, ut simul cum corporis incremento compleretur cognitionis perfectio. Nam & philosophus 6. loquitur Ethicorum, ꝙ prudentia atq; huiusmodi habitus ad rerum à nobis agendarum cognitionem spectantes, sunt nobis plus naturales, q̃ aliarum scientia rerum. Aliqui uero dicũt, ꝙ etiam habitus cognitionis omnium rerum accepissent mox nati. quod necessarium non uidetur, nec quantum ad integritatẽ naturæ, nec quantum ad originalem iustitiam. ¶Insuper, quia perfectio totius hominis primi pendebat ex perfectione superioris potentiæ suæ, qua deo inhæsit, ideo illa durãte nec defectus in corpore, neq; deceptio

Boethius Deu. 32.

Philosop.

in anima eius potuit esse. unde sicut iuxta præhabita Adam in statu illo poterat mori, uidelicet si prius peccasset, & tamen fuit quodammodo immortalis, quia potentia moriendi non exisset in actũ, nisi præcedente peccato: sic in statu innocentiæ poterat decipi, si prius peccaret, non aliter. Hinc Euæ seductio, fuit secuta elationẽ ipsius, quam ex uerbis concepit serpentis. Cõsimiliter fuit de Adam, ut patuit. Eua quoq; credidit serpentem usum loquendi accepisse diuinitus, non cõditione suæ naturæ, sed per spiritualis ministerium creaturæ. Nec contulit an hoc fieret uirtute angeli boni aut mali, & an deo iubente uel permittente. Hæc Thomas in Scripto. ¶In prima etiam parte, quæstiõe 94. Naturali, ait, ordine perfectum præcedit imperfectũ, quemadmodum actus potentiam. quod enim in potentia est, non reducitur ad actum nisi per ens in actu. cumq; res primo à deo sint institutæ, nõ solũ ut essent in se, sed ut aliorum quoq; essent principia, idcirco producta sunt in statu perfecto, in quo possent producere alia. Deniq; homo potest esse aliorum principium non solum per corporalem generationem, sed etiam per instructionem & gubernatiõem: hinc primus homo à sui exordio accepit à deo uniuersorum scientiã, in q̃bus homines nati sunt informari. Et hæc sunt oĩa quæ in primis principijs per se notis uirtualiter continentur, quæ homines naturaliter ualent cognoscere. Ad gubernatiõem uero propriæ uitæ ac aliorum, nõ sufficit cognitio naturaliter scibilium, sed requiriť etiã supernaturalis quorundam cognitio, quia ad supernaturalem beatitudinem uita ordinatur humana. taliũ autem cognitio spectat ad fidem. hinc de talibus tantam primus homo accepit cognitiõem, quanta sibi ꝓ statu illo necessaria fuit ad suam ac aliorum directionem. Cætera quæ nec naturali studio cognoscuntur, nec requiruntur ad gubernationem uitæ humanæ, primus homo non nouit, ut sunt aliorũ cogitatiões, contingẽtia quoq; futura, & singularia multa. Habuissetq; illã sciẽtiã ꝑ species infusas seu cõcreatas. Nec ideo illa sciẽtia fuisset alteriꝰ rõnis q̃ nr̃a sciẽtia. Porro de deceptiõe q̃dã dixerunt, ꝙ primus hõ decipi nequit q̃tũ ad ea q̃ sciuit, sed bñ quãtũ ad alia, deceptiõe large accepta, ut dictũ ẽ: qm̃ talis deceptio nec noxia fuit, neq; culpabilis. Sed hoc integritati primi status nõ cõuenit, cũ uera sit ꝑfectio intellectus, ideo falsitas ei disconuenit. Verũ sicut in corpore Adæ potuit esse carentia alicuiꝰ ꝑfectiõis, uidelicet claritatis, nõ tñ aliq̃d malũ: ita in anima eius potuit esse nescientia quædam, nõ tamẽ æstimatio falsi. Hæc Thomas in Summa.

Nota.

Art. 3.

Adam uniuersorũ sciẽtiã habuit naturaliter scibiliũ.

¶Postremo quidã hic sciscitanť, An Adã fuit præscius sui casus. Ad quod respondendũ est eo modo, quo supra ad similem respõsum est quæstionẽ, utpote istã: Vtrũ angeli fuerũt ꝑscij suæ ruinæ. Et dato ꝙ Adã in raptu cognouerit deũ incarnandũ, non tñ sequiť ꝙ suũ præscierit casum, quia reuelari ei poterat mysterium illud dignissimum sine reuelatione causę ipsius.

Adã casus sui ꝑscius nõ fuit.

De gratia hominis & de potentia ante casum. Distinctio XXIIII. A

NVnc diligenter inuestigari oportet, quam gratiam uel potentiam habuerit homo ante casum, & utrum per eam potuerit stare uel non. Sciendum est ergo ꝙ homini in creatione (sicut de angelis diximus) datum est per gratiam auxiliũ, & collata est potentia per quam poterat stare, id est, non declinare ab eo q̃d acceperat: sed non poterat proficere intantũ, ut per gatiam creationis sine alia mereri salutem ualeret. Poterat quidem per illud auxilium gratiæ creationis resistere malo, sed non perficere bonum. Poterat tamẽ per illud bene uiuere quodammodo, quia poterat uiuere sine

Q. ꝑ gr̃a creatꝰ hõ potuit stare, sed nõ ꝓficere.

peccato: sed non poterat sine alio gratiæ adiutorio spūaliter uiuere, quo uitā mereretur æternam. Vnde Augustinus in Enchiridio: Sic factus est homo rectus, ut & manere in ea rectitudine posset nō sine diuino adiutorio, & suo fieri peruersus arbitrio. utrumlibet horū elegisset, dei uoluntas fieret, uel ab illo, uel de illo. Et quia suam maluit facere uoluntatem quā dei, de illo facta est uoluntas dei. Item in eodem: Sic hominē prius oportebat fieri, ut & bene posset uelle & male. Nec frustra, si bene: nec impune, si male. Idem quoq; ī libro de correptione & gratia ait: Si hoc adiutorium uel angelo uel homini cum primum facti sunt, defuisset: quoniam nō talis natura facta erat, ut sine diuino auxilio posset manere si uellet, non utiq; sua culpa cecidisset. Defuisset quippe adiutorium, sine quo manere non posset. Idē: Dederat deus homini bonam uolūtatem, in illa quippe eū fecerat rectū: dederat adiutorium, sine quo nō posset in ea manere si uellet, & per qđ posset. Vt autem hoc uellet, in ei⁹ dimisit arbitrio. In eodem: Acceperat posse si uellet, sed non habuit uelle quo posset. Nam si habuisset, pseuerasset. His testimonijs euidenter monstratur, q homo rectitudinē & bonam uolūtatem in creatione accepit, atq; auxilium quo stare poterat. alioquin non sua culpa uideretur cecidisse.

Au. in Enchir. c. 107. Idē in eodē cap. 105. Au. in li. de correptiōe & grā. c. 11. Ibidē vbi supra.

Qualis fuerit illa rectitudo & bonitas uoluntatis in qua creatus est. B

Sed quō rectam & bonam uoluntatē habuit homo, si per eam nec mereri uitam ualuit, nec in ea stare uoluit: quia nec aliquid mali ea tunc uolebat, & ad tempus stare uoluit, sed nō perseueranter: & ideo recta & bona fuit tunc uolūtas hominis.

Oppositio contra illud quod dictum est, hominem non potuisse proficere. C

Ad hoc autem q diximus hominem non potuisse proficere uel mereri per gratiam creationis, solet opponi sic: Per illud auxilium gratiæ creatiōis potuit stare in bono qđ acceperat, potuit ergo resistere tētationi. Sed resistere tentationibus atq; suggestionibus malis, meritum est ac bonū remunerabile. Omne aūt bonū meritum, profectus est. Per gratiā ergo creationis pficere potuit sine adiectione alterius gratiæ. Ad qđ dicimus, quia resistere malo & non consentire tentationi, non fecisset illi meritum, & si non consensisset: quia nihil in eo erat qđ ad malum impelleret, sicut angelis qui non ceciderunt, nō fuit meritum q steterunt. i. q non corruerunt. Nobis antem meritum est aliquando, si malum non facimus, sed resistimus: ibi duntaxat, ubi causa subest quæ nos id facere mouet, quia ex peccati corruptela proni sunt ad lapsum gressus nostri. Vbi autem non interuenit causa nos ad malum impellens, non meremur si ab eo declinamus. Declinare enim à malo, semper uitat pœnam, sed nō semper meretur palmam.

Respōsio.

De adiutorio homini in creatione dato quo stare poterat. D

Hic considerandum est, quod fuerit illud adiutorium homini datum in creatiōe, quo poterat manere si uellet. Illud utiq; fuit libertas arbitrij ab omni labe & corruptela immunis, atq; uolūtatis rectitudo & omnium naturalium potentiarum, animæ synceritas atq; uiuacitas.

De libero arbitrio. E

Liberum uero arbitrium est facultas rationis & uoluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, uel malum eadem desistente. Et dicitur liberum, quantum ad uolūtatem, quæ ad utrumlibet flecti potest. Arbitrinm uero quantum ad ratiōem, cuius est facultas uel potentia illa, cuius etiam est discernere inter bonum & malum. Et aliquando quidem discretionē habens boni & mali, quod malum est eligit, aliquando uero quod bonum est. Sed quod bonum est, nisi gratia adiuta non eligit, malum uero per se eligit. Est enim in anima rationali uoluntas naturalis, qua naturaliter uult bonū, licet tenuiter & exiliter, nisi gratia iuuet: quæ adueniens, iuuat eam & erigit, ut efficaciter uelit bonum. Per se autem potest uelle malū efficaciter. Illa ergo rationalis animæ potentia, qua bonum uel malum potest uelle, utrunq; discernens, liberum arbitrium nuncupatur: quod bruta animalia non habent, quia ratione carent: habent tamen sensum & appetitum sensualitatis.

Bruta aīalia non habent liberū arbitrium.

De sensualitate. F

Est enim sensualitas quædam uis animæ inferior, ex qua est motus qui intenditur in corporis sensus atq; appetitus rerum ad corpus pertinentium. Ratio uero uis animæ est superior, quæ (ut ita dicamus) duas habet partes uel differentias, superiorem & inferiorem. Secundum superiorem, supernis conspiciendis uel consulendis intendit. Secundum inferiorem ad temporalium dispositionem prospicit. Quicquid ergo in anima nostra nobis considerantibus occurrit, quod non sit commune cum bestijs, ad ratiōem pertinet. Quod autem

De rōne.

Quid ad rōnē ptinet

* bestijs in ea reperis commune cum * beluis, ad sensualitatem pertinet. Et ubi nobis gradatim in cō siderationе partium animæ progredientibus primum aliquid occurrit, quod nō est commune cum bestijs, ibi incipit ratio. Hoc autem Augustinus docet duodecimo libro de Trinit. ita dicens: Videamus ubi sit quasi quoddam hominis exterioris interiorisq; confiniū. Quicquid enim habemus in animo commune cum pecore, recte dr̄ ad exteriorem hominem ptinere. Non eñ solum corpus exterior homo putabitur: sed adiuncta quadam uita sua, qua compages corporis & oēs sensus uigent, quibus instructus est ad exteriora sentienda. Ascēdentibus ergo introrsum quibusdam gradibus considerationis per animæ partes, ubi incipit aliquid occurrere quod non sit nobis commune cum bestijs, ibi incipit ratio, ubi homo interior iam possit agnosci. Rōnis autem pars superior æternis rōnibus cōspiciendis uel cōsulendis adhærescit, portio inferior ad temporalia gubernanda deflectitur. Et illa rōnis intētio qua cōtemplamur æterna, sapientiæ deputatur: illa uero qua bene utimur rebus temporalibus, scientiæ deputatur. Cum uero disserimus de natura mentis humanæ, de una quadā re disserimus: nec eam in hæc duo quæ commemorauimus, nisi p officia geminamus. Carnalis autem uel sensualis animæ motus, qui in corporis sensus intēditur, nobis pecoribusq; communis est: qui seclusus est à rōne sapientiæ, rōni autem scientiæ uicinus est.

Ubi incipit ratio.
Au. de tri. li. 12. ca. 1.
Au. li 12. de Trinit. c. 8.
Au. lib. 12. de tri. ca 4.

Quod talis est ordo peccandi uel cadendi in nobis, qualis fuit in primis hominibus. G

Illud quoq; prætermittendum non est, q̄ talis nunc in uno homine tentationis est ordo & progressio, qualis tunc in primis præcessit parentibus. Vt eñ tunc serpens malum suasit mulieri, ipsaq; consensit: deinde uiro suo dedit, sicq; consummatū est peccatum: ita & nūc in nobis pro serpente est sensualis motus animæ, p muliere inferior portio ratiōis, pro uiro superior rationis portio. Et hic est uir, qui secūdum Apostolum dicitur imago & gloria dei: & illa est mulier, quæ secundum eundem dicitur gloria uiri. Atq; inter hunc uirum & hanc mulierem, est uelut quoddam spirituale coniugium naturalisq; contractus, quo superior ratiōis portio quasi uir debet præesse & dominari, inferior uero quasi mulier debet subesse & obedire. Ideo uir secūdum Apostolum nō debet habere uelamen, sed mulier. Et sicut in cunctis animātibus nō est repertum homini adiutorium simile sibi, sed de illo sumptum quod ei formaretur in cōiugium: ita & in partibus animæ, quas cum pecoribus habemus communes, nullum mēti nostræ simile est adiutorium. Vnde Augustinus in eodem: Illud nostrum quod in actione temporalium tractandorum ita uersatur, ut nō sit in nobis cōmune cum pecore, rationale est quidem: sed ex illa rationali mente, qua subhæremus intelligibili & incōmutabili ueritati tanq̄ ductū: & inferioribus tractandis gubernādisq; deputatū est. Sicut eñ in omnibus pecoribus nō est inuētum uiro adiutoriū simile sibi, nisi de illo detractū in coniugiū formaretur: ita mēti nostræ qua supernā cōsulimus ueritatem, nullum est ad usum rerum temporalium, quantum naturæ hominis satis est simile adiutorium ex animæ partibus, quas communes cum pecoribus habemus. Ideoq; ratiōale nostrum nō ad unitatis diuortium separatum, sed in auxilium societatis quasi deriuatū, in suo dispartitur officio. Et sicut una caro est duorum in masculo & in fœmina, sic intellectum nostrū & actionem siue rationem & appetitum rationalem, uel si aliquo modo significātius dici possunt, una mētis natura complectitur: ut sicut de illis dictum est, Erūt duo in carne una, sic & de his dici possit, duo in mēte una. Ecce ex his aperte intelligi potest, qualiter in anima hominis exstat imago illius cōiugij: & qualiter in singulis nostrū spiritualiter sint illa tria, s. uir, mulier, serpēs.

Q̄ē in nobis ē vir & mulier & serpens & quomodo.
1. Cor. 11. b
De spūali cōiugio viri & mulieris in nobis
1. Cor. 11 b
Au. lib. 12. de tri. ca 3. & Gñ. 2. d

Qualiter per illa tria in nobis consummetur tentatio. H

Nūc superest ostēdere quō per hæc tria in nobis cōsummetur peccatū: ubi agnosci poterit, si diligēter intendatur, quid sit in anima mortale uel ueniale peccatum. Vt eñ ibi serpēs suasit mulieri, & mulier uiro, ita & in nobis sensualis motus cū illecebrā peccati cōceperit, quasi serpēs suggerit mulieri, s. inferiori parti rationis. i. rationi sciētiæ: quæ si cōsenserit illecebræ, mulier edit cibū uetitū. Post de eodē dat uiro, cū superiori parti rationis. i. rationi sapientiæ eandem illecebram suggerit: * quæ si consentit, tunc uir etiā cū fœmina cibum uetitum gustat. Si ergo in motu sensuali tātum peccati illecebra teneatur, ueniale ac leuissimum est peccatum. Si uero inferior pars rationis consenserit, ita ut sola cogitationis delectatione sine uoluntate perficiendi teneatur, mulier sola manducauit, non uir: cuius autori-

* qua
Q̄ñ petm̄ sit veniale

Qũ mortale. tate cohibetur uoluntas, ne ad opus usq; perueniat. Si uero assit plena uoluntas perficiendi, ut si assit facultas, ad effectum perducatur, uir quoq; manducat, quia superior pars rationis illecebræ consensit, & tunc est damnabile & graue peccatum. Quando autem mulier sine uiro gustat, aliquando est mortale, aliquando ueniale peccatum. Vt enim dictum est, tunc mulier sine uiro gustat, cum ita delectatione cogitationis peccatum tenetur, ut faciendum non decernatur: uel cum quidam terminus & mensura à peccato adhibetur à uiro, ut non liceat mulieri effrenata libertate in peccatum progredi. Si ergo peccatum non diu teneatur delectatione cogitationis, sed statim ut mulierem tetigit, uiri autoritate repellatur, ueniale est. Si uero diu in delectatione cogitationis teneatur, etsi uoluntas perficiendi desit, mortale est: & pro ea damnabitur simul uir & mulier, id est, totus homo: quia & tunc uir non sicut debuit, mulierem cohibuit: unde potest dici consensisse.

Repetitio summam perstringens. I

Itaq; ut breuiter summam perstringam, quando peccatum ita in anima concipitur, ut illud facere disponat: uel etiam perficiat aliud frequenter, aliud semel: uel etiam quando delectatione cogitationis diu tenetur, mortale est. Cum uero in sensuali motu tantum est, ut prædiximus, tunc leuissimum est, quia ratio tunc non delectatur. Ideo autem supra dixi, aliud frequenter, aliud semel: quia (ut quibusdam placet) quædam sunt quæ si tantum semel fiant, uel facienda disponantur, damnant: quædam uero non nisi sæpius fiant, uel facienda decernantur, ut de ocioso uerbo & huiusmodi. Hæc autẽ Augustinus in duodecimo libro. de Trinit. tradit ita: Sicut in illo coniugio primorum hominum serpẽs mãducãdum persuasit, mulier autẽ nõ mãducauit sola, sed uiro suo dedit, & simul manducauerunt: ita & in quodam secreto cõiugio, quod in uno homine geritur & dinoscitur, cum rationi scientiæ quæ in rebus temporalibus agendis ratiocinãdi uiuacitate uersatur, animalis sensus ingerit quandam illecebram, tunc uelut serpẽs alloqtur fœminam. Huic autem illecebræ consentire, de ligno uetito est edere. Sed iste consensus si sola cogitationis delectatione cõtentus est, superiori uero autoritate ita retinentur membra, ut non exhibeantur arma iniqtatis peccato: sic habendum æstimo, uelut si lignum uetitum mulier sola comederit. Si autem in consensu illo ita discernitur quodq; peccatum, ut si sit potestas, etiam opere impleatur, intelligẽda est mulier dedisse uiro suo simul edendum illicitum cibum. Neq; eñ potest peccatũ nõ solum cogitandum suauiter, uerumetiam perpetrãdum efficaciter mẽte decerni: nisi & illa mentis intentio, penes quam summa potestas est membra in opus mouẽdi uel ab opere cohibẽdi, malæ actioni cedat. Nec sane cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non q̃dem decernens esse faciẽda, tenẽs tamẽ & uolens libẽter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerũt: negandum est esse peccatum, sed longe minus quã si & opere statuatur implendum. Et ideo de talibus quoq; cogitationibus uenia petẽda est, pectusq; percutiendum & dicẽdum: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neq; eñ sicut in illis duob⁹ primis hominibus personam suam qsq; portabat: & ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola utiq; mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in homine uno, si delectatiõibus illicitis, à quibus continuo se deberet auertere, cogitatio libẽter sola pascatur: nec faciendo decernantur mala, sed tantum suauiter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine uiro posse damnari. Absit hoc credere. Hic quippe una persona est, un⁹ homo est, totusq; damnabitur: nisi hæc quæ sine uoluntate operandi, sed tamen cum uoluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur. Idem quoq; in libro contra Manichæos de hoc eodem sic ait: Apostolus dicit, Secundũ principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ. Nunquid ergo uisibiliter eis apparet, aut quasi corporeis locis accedit ad eos & operatur? Sed miris modis per cogitationem suggerit qcquid potest, qbus suggestionibus resistendum est, Non enim ignoramus astutias eius. Quomodo enim accessit ad Iudam, quando ei persuasit ut dominum traderet? Nunquid in locis aut per hos oculos ei uisus est? Sed utiq; (ut dictum est) in cor eius intrauit. Repellit autem illum homo, si paradisum mentis custodiat. Posuit enim hominẽ deus in paradiso, ut operaretur & custodiret illũ, qa sicut ecclesiæ dicitur in canticis canticorum, Hortus conclusus, fons signatus, quo utiq; non admit-

Marginalia: Au. lib. 12 de Tri. ca. 12 — Rom. 6. c. — Utrum sit mortale q̃d in sola delectatiõe tenet cogitationis. — Mat. 6. b. — August. Ephe. 2. a. — 2 Cor. 2. e. — Iohã. 13. a — Luce. 22. a — Gene. 2. b. — Can. 4. d

* cõsensum tituꝛ peruersitatis ille persuasor, sed tamen per mulierem decepit. Nõ enim etiam ratio nostra deduci ad *consensionem peccati potest, nisi cum delectatio mota fuerit in illa parte animi, * qua debet obtemperare rationi tanquam rectori uiro. *quæ Etiam in unoquoq; nostrum nihil aliud agitur nunc, cum ad peccatum quisq; dilabitur, quàm tunc actum est in illis tribus, serpente, muliere & uiro. Nam primo fit suggestio, siue per cogitationem, siue per sensus corporis; uel uidendo, uel tangendo, uel audiendo, uel gustando, uel olfaciendo. Quæ suggestio cum facta fuerit, si cupiditas nostra non moueatur ad peccandum, excluditur serpentis astutia; si autem mota fuerit, quasi iam mulieri persuasum erit, sed aliquando ratio uiriliter etiam commotam cupiditatem refrenat atq; compescit, quod cum fit, non labimur in peccatum, sed cum aliquanta luctatione coronamur. Si autem ratio consentiat, & quod libido commouerit, faciendum esse decernat, ab omni uita beata tanquam de paradiso expellitur homo. Iam enim peccatum imputatur, etiam si non subsequatur factum, quando rea tenetur in consensione conscientia.

Quare hæc de animæ partibus dixit. K

Hæc de animæ partibus interseruimus, ut ipsius animæ natura plenius cognosceretur: & secundum quam sui portionem in ea sit liberum arbitrium, intelligatur, scilicet secundũ rationem, qua omne peccatum mortale geritur, sed non omne ueniale: illud scilicet quod in solo motu sensualitatis existit.

Quod sensualitas sæpe in scriptura aliter quam supra accipitur, scilicet ut etiam inferior rationis portio, eius nomine intelligatur. L

Non est aũt silentio prætereundum, q̃ sæpe in scriptura nomine sensualitatis, non id solum in anima, quod est nobis commune cum pecore, sed etiam inferior portio ratiõis, quæ temporalium dispositioni intendit, intelligitur. Quod diligẽs lector in locis scripturæ, ubi de ipsa fit mentio, uigilanter annotet.

SVMMA DISTINCTION. XXIIII.

EXpeditis quæstionibus quæ circa tentationem & transgressionem primorũ parentũ à quibusdam mouentur, & ostenso qualis & quanta scientia fuerit in eisdem, nunc declaratur qualiter in naturalibus uiribus erant dispositi. Et primo inquirit, quale posse collatum fuit ipsis ante tentationem & casum, An scilicet per illud poterant stare ac tentationi resistere: deinde, an etiam per illud potuerunt mereri. Consequenter incipit tractare de libero arbitrio ac sensualitate, quid sint. Tandem pandit qualiter in nobis sit modus, ordo & gradus tẽtationis, conformis ordini tentationis primi parentis.

QVAESTIO .I.

HIc quæritur primo, **Utrum homo sit creatus in gratia gratũfaciente virtutibusq; infusis.** quæ quæstio eandem pene habet responsionem cum ea, qua supra de angelis est quæsitum, an creati fuerunt in gratia. Et nũc supra ex Thoma est introductum, quod originalis iustitia sine gratia gratumfaciente esse non potuit. Verum de hoc nunc plenius est scrutandum. tamẽ hæc quæstio etiam infra capite. 29. habet locum, & potest pene eisdem rationibus persuaderi q̃ non, quibus probatum est supra, angelos non fuisse in gratia tali creatos. Originalis quoq; iustitia & naturalis integritas ipsius naturæ, ac naturales uirtutes fecerũt primum hominem deo acceptum, nec potuit condemnari cum huiusmodi donis. ergo saluatus fuisset in eis & cum ipsis, cum in adultis non sit medium inter esse dignum amore aut odio, similiter nec inter saluari & condemnari.

Albertus. ¶Ad hoc respondet Albertus: Dicendum q̃ in gratia gratisdata secundum uirtutes naturales factus est homo. Ait quippe Magister in litera: homini datum ẽ in creatione per gratiam auxilium, & collata potentia qua poterat stare. i. ab eo quod accepit non declinare: quod probat per Augustinum, ut habet in litera. Porro gratia dicitur tribus modis, ut innuit Glossa super illud Iacobi, Omne datum optimum, & omẽ donum perfectum &c. quo asserit Glossa: Data optima sunt, quæ dantur cum natura, & eleuant naturales potentias ad act⁹ pfectos ẽm naturam, ut bonum ingenium, ordinata uoluntas, luminosus intellectus, clarus sensus, perfecta discretaq; ratio, naturæ habilitas ad uirtutes, secundum quod uirtus est extremum potentiæ, ut dicitur Ethicorum secundo. & in gratia tali creatus est homo, prout in textu probatur per uerba Augustini in libro de correptione & gratia. Secundo dicitur gratia, quod superadditur talibus adiutorijs potẽtiarum, & eleuat ipsas potentias ad meritorios actus. & hæc ẽ gratia gratumfaciens, in qua non est creatus Adam, secũdum Augustinum. Dederat enim ei deus unde posset stare, nõ unde ad meritũ posset proficere. Et huius adsignari solent tres causæ. Prima, quia in hoc relucet oĩpotentia creatoris, sapiẽtia & bonitas: oĩpotentia, in creatiõe naturæ: sapiẽtia, in ordinatiõe eius ad gratiã, & utriusq; ad gloriã: bonitas, in hoc q̃ pfecit naturã p gratiã gratumfacientẽ gradatim. Hæc Albertus.

[Margin: August. — Grã dr̃ tripliciter. Iacob. 1. — Philosop. — August.]

Alexãder. ¶Cõcordat Alexãder, qui primo hic inuestigat, An primus homo ex acceptis in sua conditione, fuit deo acceptus & gratus: atq; post longam ad utranq; partem disputationem, hoc potius tenet, q̃ non ꝓprie loquendo de acceptatione, secundum quam nulla creatura rationalis sit deo accepta, nisi per supernaturalia dona gratiæ gratumfacientis, & charitatis fideiq; formatæ, per quæ dona gratuita creatura rationalis consecratur in templum & sponsam, amicam & filiã creatoris. Sed ad satisfaciendum autoritatibus multis &

euidentibus, quæ oppositum uidentur prætendere, dicit quod acceptatio interdum extensius sumitur pro quacunq; complacentia, dilectione uel approbatione, sic enim complacent deo opera sua, & diligit cuncta q̃ fecit, nullumq; bonum etiam bonitate naturalium uirtutum, nec bonum ex genere dimittit irremuneratũ. (Sap. 11.) Deinde inquirit, Vtrum primus homo ex donis acceptis in sua conditione seu creatione potuit in bono ꝓficere. Ad quod respondet, quod loquendo de profectu meritorio uitæ æternæ non potuit hoc, quia non fuit creatus in gratia gratumfaciente & charitate, sine quibus nemo potest taliter promereri, sed indiget gratia tali, & etiam in statu innocentiæ eguit ea: tum ex parte dei retribuentis, qui bonorum nostrorum non eget, nec per ea sola obligatur nos acceptare secundũ rationem dati & accepti: tum ex parte retributionis, quæ est æterna & supernaturalis felicitas, quæ per naturalia sola obtineri nõ ualet. Idcirco ad hoc quod aliquod opus bonũ creaturæ, placeat deo ad remunerandum in cælo per fruitionem beatam, necesse est quod influentia suæ gratuitæ bonitatis in homine operante præcedat, per quam creatura creatori grata existat: quia non acceptat operationem, nisi primo acceptet operãtem, iuxta quod legitur: Respexit deus ad Abel & ad munera eius. Hæc Alexander.

(Opus sine grã nõ ẽ vite eternę meritoriũ.) (Psal. 15.) (Gene. 4.)

¶Qui nihilominus post hæc dicit, ꝓbabilius ac uerius esse, quod ante lapsum suũ ipse Adam habuit gratiam gratumfacientem, non ex conditione, ita quod in ea creatus extiterit, sed ꝙ post creationẽ suam & ante transgressionem meruerit eam. Et de hoc infra tangetur.

(Bonauẽt.) ¶Denique scriptis his Alexandri concordant per omnia dicta Bonauenturæ infra distinctione 29. ubi sub eadem pene forma uerborum respondet ad quæsita prætacta, per uerba magistri sui Alexãdri: Quidã, inquiens, dicere uoluerũt, quod homo fuit creatus nõ solum in naturalibus, uerum etiam in gratuitis: tum ꝓpter dei liberalitatem, tum propter hominis idoneitatem. Sed quia sanctorum autoritates uidenť sonare cõtrarium, alia extat communior opinio atq; probabilior, quod homo prius tempore habuit naturalia quàm gratuita. Et iuxta opinionem hanc in statu innocentiæ distinguuntur tempora duo. Vnum, in quo prim⁹ homo habuit naturalia tantum: aliud, in quo habuit naturalia atq; gratuita simul. Primum fuit ab instanti suæ creationis, usq; ad momentum in quo gratiã gratumfacientem meruit ac recepit. secundum fuit ab illo momento, usq; dum per consensum impietatis transgressus est. Et per distinctionem huius duplicis tẽporis, dissoluiť apparens contrarietas in uerbis sanctorum. Quidam enim affirmare uidenť, quod habuit gratiam & uirtutes in innocentiæ statu: quidam quod nõ, & utrique uerum dicunt pro diuersis temporibus. Hæc Bonauentura.

(T. Aquinas.) ¶At uero sanctus doctor circa hęc aliť sentiens: Triplex, inquit, opinio est hic. Vna, quod homo in primo statu gratiam non habuit, nec uirtutes gratuitas. Oẽs uero autoritates sanctorum, quas Magister adducit, ad probandum uirtutes in eo fuisse, de naturalibus exponunt uirtutibus, quæ propter humanæ integritatẽ naturę fuerunt excellentissimæ in primo homine. Sed hoc non uideť autoritatibus conuenire, in quibus ferť quod Adam habuit charitatem, quæ sine gratia non habeť. Alij statum innocentię in duos distinguunt seu diuidunt status, dicentes quod homo in principio suę creationis in naturalibus tantum sit productus, postmodumq; ante lapsum suum consecutus sit gratiam, atq; per hanc distinctionem uaria dicta sanctorum cõcordare nituntur. Sed nec hoc dictis sanctorum doctorum conuenire uideť, qui de statu innocẽtiæ quasi de uno statu indistincto loquuntur. Hinc ista opinio nõ magnæ extat autoritatis. Alij ergo dicunt quod homo in gratia est creatus, quod satis consonat Augustinõ, dicenti res simul tempore factas, & in materia ac forma distinctas. (August.) Prima autem opinio magis congruit positioni dicentium creaturas per successionem tẽporum fuisse perfectas. Veruntamen quæ harum opinionum sit uerior, ratione multum efficaci nequit probari, sicut nec aliquid horum quæ ex sola dei uoluntate dependent. Nihilominus hoc probabilius est, quod cum homo creatus fuerit in naturalibus integris, quæ ociosa esse non poterant, in primo instante creatiõis suæ ad deum conuersus, sit gratiam consecutus. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte Summæ, quæstione 95. Aliqui, ait, dicunt quod primus homo non fuit creatus in gratia, postmodum tamẽ collata sit ei gratia antequã peccauit. (Arti.) Sed ꝙ cũ gratia factus sit, uidetur requirere rectitudo status in quo deus condidit eum, secundum illud Ecclesiastis: Deus fecit hominem rectum. (Eccle.) Erat nanq; hæc rectitudo, quod ratio subdita fuit deo, inferioresq; uires rationi, ac animæ corpus. quæ subiectio non extitit naturalis, alioquin post culpam mansisset, cum & in dæmonibus naturalia manserint dona. Fuit ergo subiectio illa effectus & donum gratiæ supernaturalis. Propter quod 13. de Ciuitate dei differuit Augustinus: Facta transgressione, confestim dei gratia deserente, motum senserunt carnis inobedientis. (August.) Quo datur intelligi, quod si gratia deserente facta est inobedientia carnis ad animam, quod per gratiam animæ inexistentem inferiora ei subdebantur. ¶Sed his obijci potest primo, quia in quæstionibus ueteris testamenti asserit Augustinus, quod Adam non habuit spiritumsanctum. (Sed obiectio.) Magister quoq; testatur, ꝙ homini in sua creatione datum est unde posset stare, nõ unde posset proficere. (August.) Secundo, ad hoc quod aliquis accipiat gratiam, consensus requiritur ex parte recipientis, cum per gratiæ susceptionem fiat spirituale matrimonium inter deum & animam. ad matrimonium uero consensus exigitur. consensus uero non est nisi rei præexistentis. ergo homo non accepit gratiam in primo suæ creationis instanti. Dicendum ad primum, ꝙ Augustinus uult dicere, quod in Adam non fuit spiritus gratiæ eo modo, quo nunc est in ipsis fidelibus, ꝗ statim post mortem admittuntur ad perceptionem æternæ hæreditatis. (Ad primũ.) Veruntamen Magister loquitur secundum opinionem dicentium hominem creatum in naturalibus tantum. ¶Ad aliud, quod cum motus uoluntatis non sit continuus, nil prohibet primũ hominem in primo instanti suæ creationis gratiæ consensisse. (Ad aliud.) Hæc idem in Summa.

¶Præterea Petrus uidetur hic parumper à Thoma recedere: Quidam, inquiens, dixerunt quod tam angelus quàm homo in gratia conditus fuit. quod non uidetur, quoniam Augustinus expresse dicit, quod homo habuit à creatione unde stare, non unde pedem mouere potuit. (Petrus.) (August.) Hinc alij probabilius dicũt, quod nec angelus nec hõ à principio suæ creationis habuit gratiam: sed creatus, in primo suæ uoluntariæ cõuersionis actu ad deum, gratiã accepit. Gratia quippe cũ sit in actu

tanquam in subiecto uoluntario, non naturali, uoluntariam dispositiōem requirit. Hæc Petrus. Qui in isto Alexandrum & Bonauenturam sequitur.

Richard⁹. ¶Concordat Richardus, & quælibet harum trium opinionum, suos habet sequaces. Videtur autem positio illa Thomæ uerior esse, quia doctoribus magnis & sanctis amplius consona: quia non solum dicunt primum hominem ante lapsum habuisse charitatem & gratiam, imò insuper protestantur ꝙ à suo creatore fact⁹ sit uirtuosus, ita ꝙ uirtutes ei sunt cōcreatæ, nec in innocentiæ statu distinguunt tempora duo. Et certū

D. Carth. est ꝙ tales theologi de uirtutibus eloquendo, per uirtutes intelligunt uirtutes gratuitas & infusas, creaturā

Adā cōditus ē i grā suo creatori acceptam reddentes. Deniꝗ, cū gratia nominetur quoniam gratis datur, quāto plus alicui sine eius præuia dispositione aut meriti congruitate confertur, tanto plus ratio gratiæ cōuenit ei, nec oportet ꝙ uoluntariam dispositionem requirat in omnibus.

Damasce. De concreata autem uirtuositate primi hominis Damascenus apertissime scribit libro 2. Fecit igit̃ deus hominem innocentem, rectum, uirtuosum, omni uirtute decoratum, omnibus bonis comatum uelut alium angelum, & spiritum propter gratiam deificatum participatione illuminationis diuinæ, potentem in bono proficere dei gratia cooperante. Magister quoꝗ infra distinctione 29. euidentes ponit autoritates ad probādum, ꝙ Adam in statu innocentiæ gratiam habuit ac

Luce. 10. uirtutes. Sed & super illud Lucæ, Qui etiam expoliauerunt eum, asserit Glossa, ꝙ homo primus expoliat⁹ fuit gratuitis, & uulneratus in naturalibus. Sanctus itē

Bernard⁹. Bernardus fatetur: Cum hominum æmulus uideret patrem nostrum Adam charitate circundatum, ac omni uirtute uestitum, & hoc hominem accepisse terrenum, quod per superbiam ipse amisit, inuidit ei insatiabilis homicida. ¶Quod ergo obijcitur, ꝙ Adam non habuit unde pedem mouere posset, non est ita intelligendum, ꝙ non habuit gratiam quia posset proficere, sed ꝙ nec illa sibi suffecit sine actuali motione spiritus

Antisiod. sancti. Nempe ut ait Antisiodorēsis in Summa sua libro scđo: Opus meritorium semper ē ex tribus, uidelicet ex libero arbitrio originaliter, & ex gratia elicitiue, atꝗ à deo principaliter mouente.

QVAESTIO II.

SEcundo quæritur, An homo in statu innocētiæ sine gratia gratumfaciente potuit peccata vitare, tentationibusꝗ resistere. ¶Videtur

Arguitur primo contra veritatem. ꝙ non, quia nil facit rationalem creaturam displicentem deo & à deo distantem, seu felicitate indignam, ni

Isa. 27. si peccatum. propter quod loquitur Isaias: Et iste oīs

Isa. 59. fructus, ut deleatur iniquitas. Itemꝗ, Iniqtates uestræ diuiserunt inter deum uestrū & uos, & peccata uestra absconderunt faciē eius à uobis. si igitur homo in statu innocentiæ sine supernaturalibus donis charitatis & gratiæ, potuit uitare peccata, potuit per naturalia

2. Tim. 2. dona saluari & acceptari à deo, teste Apostolo: Nemo coronabitur nisi qui legitime certauerit, ergo legitime certans coronari meretur. qui autem tentationib⁹ resistit ac præualet, legitime certat. si igitur homo ex naturalibus seu alijs donis, non adiuncta charitate & gratia, potuit tētatori reluctari ac præualere, potuit sine charitate ac gratia æternam promereri ac adipisci

Apoc. 2. coronam. ¶Ad hoc ualet quod in Apocalypsi dominus loquitur: Vincēti dabo edere de ligno uitæ, quod

In oppositum. est in paradiso.

¶In oppositum sunt quæ habentur in litera, ut pote ꝙ homo per dona à deo accepta, potuit in statu primo stare & malo resistere, ac peccata uitare, non tamē in bono proficere aut mereri.

Bonauen. ¶Ad hoc Bonauentura respondet: Hominem posse diabolicæ tentationi sine gratia gratumfaciente resistere, intelligi potest dupliciter. primo sic, ꝙ continuatio diuinæ influentiæ excludatur: secundo ita, ꝙ excludatur appositio gratiæ nouæ. Primum simpliciter impossibile est. Nunquam enim liberum arbitriū malæ suggestioni resisteret, nisi oīpotēs deus suæ bonitatis influentia illud conseruaret in bono. Secūdo modo ueritatem habet pro innocentiæ statu. Queādmodum enim habetur in litera, magna fuit in primo homine immunitas liberi arbitrij ab omi corruptione & culpa, naturaliūꝗ potentiarum animæ synceritas atꝗ uiuacitas: & per hoc euitare potuit ac repellere diabolicam suggestionem, nec indigebat ad hoc sibi apponi gratiam nouam, cum respectu huius nulla esset in

Anselmus eo difficultas. Vnde secūdum Anselmum liberum arbitrium est potestas seruandi iustitiam propter se. Veruntamen post transgressionem istud non ualet liberū arbitrium, propter infirmationem & uulnerationem naturæ, quæ iam ex se uehementer inclinatur ad mala. Quamuis etiam liberum arbitrium ita queat tentationi resistere, non tamen potest eam proprie sine gratia superare: quia tunc proprie aduersarium quis superat, dum oppositum eius assequitur, ad quod ille trahere nitebatur: hoc est, dum gratiam aut salutem acqrit, seu meritorie operatur: quod opponitur miseriæ & damnationi, ad quas perducere conabatur diabol⁹. Idcirco non sequitur quod homo ex naturalibus mereri ualeat aut saluari. Per hoc obiecta soluuntur. Hæc Bonauentura.

Alexāder. August. ¶Consonat Alexander, ex cuius scripto totum qđ Bonauentura inducit, sumptum est. & addit Alexander, secundum Augustinum in libro de correctiōe & gratia, tunc dederat deus homini bonam uolūtatem. in illa quippe fecerat eum, qui fecit eum rectum. dedit & adiutorium, sine quo in ea non potuit permanere: quia non deerat adiutorium per quod posset, & sine quo non posset bonum perseueranter tenere. Etenim primus homo conditus fuit in gratia eo mō, quo gratia communiter sumitur, prout comprehendit quicquid est additum naturalibus, & quod additum est libero arbitrio, disponens ac faciēs ad rectitudinē eius. Nota igitur quod primus homo duplicem habuit gratiam in primo statu, antequam habuit gratiam gratū facientem, utpote gratiam gratisdatam. (gratia communiter sumpta, sicut iam dictum est) & gratiam supinfusam, quæ erat continua influentia ueritatis à prima causa. Itaꝗ donum & adiutorium per quod primus homo potuit stare, fuit libertas arbitrij ab omni corruptione ac labe immunis, uoluntatisꝗ rectitudo, atꝗ omnium naturalium potentiarum animæ syncera uiuacitas. Hæc Alexander.

Henricus. ¶Præterea tangi hic possent, quæ Henricus in suis Quodlibetis inserit. Siquidem quodlibeto quinto sciscitatur, Vtrum adultus sine gratia possit uitare peccata mortalia. Et respondet catholice, quod in statu naturæ destitutæ & lapsæ nō potest hō diu, imò nec uere pœnitere neꝗ resurgere à peccatis, ꝓut hoc infra clarius exponetur. Quodlibeto etiam sexto quærit, Vtrū originalis iustitia includebat donum infusum: Hoc ē, an sine grā gratūfaciēte poterat eē. Circa qđ scribit: Iustitia originalis, quantū est ex natura rei, appellari pōt

rectitudo naturalis ipsius uoluntatis absq; omni alio dono, sicq; nullum donum infusum includit. Talis uero rectitudo, est quid realiter distinctum à uoluntate. aliter uoluntas manens non posset eam amittere. & est ut qualitas quædam in quantitate spirituali, quemadmodum rectitudo in linea est qualitas in quantitate, & incuruatio ipsa est præternaturalis, quẽadmodum & uirgæ pullulanti ex radice. Sicq; respiciẽdo ad essentiam uolũtatis, donum hoc fuit necessariũ ei, quo erat in rectitudine hac creata. propterea illud custodire tenebat, & eius amissio fuit peccatum. Si uero originalis iustitia nominet illud per quod homo potuerit stare semper, & nunquam peccare, necessario includit donum gratuitum, quia ad hoc natura nuda non sufficiebat. Cumq; originalis iustitia donũ includit, non uocat præcise ipsum donum. imò ipso per intellectũ subtracto, adhuc staret natura in rectitudine naturali. sed donum una cum rectitudine naturali, dicit sic originalis iustitia, cui opponit iniustitia, quæ consistit in utriusq; carentia, & necessario ponit in uolũtate obliquatiõem rectitudini naturali contrariã, ita ut originalis iniustitia dicat uulneratione in naturalibus, & spoliationem in gratuitis. Cumq; originalis iustitia, secũdũ quod includit donum infusum, necessario simul includit rectitudinem naturalem: sed prout dicit solum rectitudinem illam, non de necessitate includit donum. Prior atq; simplicior est rõ eius, prout denotat rectitudinem illam, q̃ prout ponit utrunq;. quare cũ esse originale secundum quod originale, includat rõnem illi⁹ prioris & simplicioris, uidelicet naturalis rectitudinis: idcirco absolute loquendo, quantum est ex impositione nominis, iustitia originalis donum aliud non includit: quamuis quo ad usum & aliquas conditiones siue effect⁹, donum supernaturale præfatum includat hæc originalis iustitia. Hæc Henricus. Cuius responsio uidet satis obscura. Verum ex infra dicendis ueritas sup his clarius elucebit.

T. Aquin. ¶Insuper Thomas: Hominem, inquit, non posse uitare peccata, intelligi potest dupliciter. Primo, q; per uiolentiam ad peccandum impellat, quod libertati repugnat arbitrij, quæ coactionem non patit. secundo, q; liberum arbitrium ad malum incline per habitum aliquem aut passionem, cui liberum succumbit arbitrium, & nullo horum modorum primus homo peccata uitare non potuit, q̃m integrum habuit arbitrium liberum, nec passiones in eo fuerunt inclinantes ad malũ, nec habitus malus naturã deordinans: quæ oĩa ex peccato sunt consecuta. Hinc non solum habuit q; peccato resistere potuit, imò etiam q; hoc faciliter quit, atq; ex hoc grauior fuit eius offensa. Deniq; quod scriptum est, Vincenti dabo edere &c. intelligitur de uictoria q̃ procedit ex charitate & gratia, cui soli debet uitæ corona. Nam & iniq interdum quibusdam tentationib⁹ resistunt ac p̃ualent. Hæc Thomas in Scrip. Idẽ Petr⁹.

Adã pctã uitare potuit & tẽtationi resistere. Apoc. 2.

Richard⁹. ¶Richardus quoq;: Primi, inq̃t, parentes in statu innocentiæ per liberum arbitrium sine gratia gratum faciente potuerũt resistere omni malo culpę, tã mortalis q̃ uenialis, q̃a peccare est recedere ab eo quod est secundum naturam bene institutam & integram. ad quem recessum compelli non poterant propter arbitrij libertatem, nec inclinationem ab intra habuissent propter naturæ integritatem & rectitudinem, quæ fuit in eis per originalem iustitiam: quam magis puto fuisse gratiam gratis datam, q̃ gratiam gratumfacientẽ. Veruntamẽ nõ puto q; per pura naturalia potuissent resistere omni motui uitioso: q̃m uires inferiores à suis mouerentur obiectis præter & contra imperium rationis ac uoluntatis, quæ uires subiectæ fuerunt plenariè rationi ac uoluntati per donum illud supernaturale, quod uoco originalem iustitiam, quam non credo fuisse gratiam gratumfacientem. Hæc Richardus.

¶Concordat Albertus, & addit: Adiutorium creatoris multiplex est. Vnum per solam influentiam diuinæ uirtutis conseruantis in esse. aliud est gratia gratis data naturalibus superaddita, quam etiã habuit Adã, ut in præcedenti patuit quæstione. Nec sine his duob⁹ auxilijs posset quid conseruari aut peccata cauere. tertium est gratia gratumfaciens. Hæc Albertus. Cõcordat Durandus, Hanibal, alijq; communiter, & de hoc infra tractabitur. Albert⁹.

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, **Quid sit liberum arbitriũ.** ¶Cum enim in superiori parte animæ non sint nisi duæ potentiæ realiter ab inuicem distinctæ, intellectus uidelicet & uoluntas, ita tamẽ, q; intellectus in intellectum agentem & intellectum possibilem, ab inuicem realiter differentes diuidit, quod totũ super primum ostensum est: hinc quæritur, quid sit liberum arbitrium. Nempe si nominat naturalem potẽtiam, aut erit intellectus, aut uoluntas, aut utraq; uis. sicq; non esset quid unum simpliciter, sed aggregatiue. ¶Querit quoq;, cur philosophi rerum naturam diligenter scrutati, de libero arbitrio non inueniuntur locuti. & breuiter quæritur, quid sit, hoc est, An sit potentia, an potius habitus uirium prætactarum.

Antisiod. ¶Circa hæc scribit Antisiodorensis in Summa sua libro primo: Cum liberum arbitriũ æque se habeat ad bonum & ad malum, quærit cur potius dicatur bonũ quàm malum, imò cum pronius sit ad malum quàm ad bonum, uidetur q; malum dicendum sit. est etiam principium primum malorum, non bonorum. Ad q̃d dicendum, q; naturaliter & per se ordinatum est & datum ad bonum eligendum ac faciẽdum potius quàm ad malum. sed contingit ipso abuti, & ex hoc q; potest quis ipso abuti, & tamen recte utitur, eò amplius commendat, secundum illud Ecclesiastici: Qui potuit transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit. Est autem liberum arbitrium (ut asserit Augustinus) facultas uoluntatis & rationis, qua bonum eligitur gratia assistente, & malum gratia desistente. Cum igitur duos habeat actus, uidelicet uelle & discernere, & diuersitas potentiarum noscatur ex diuersitate actuum, apparet quibusdam q; neq; sit ratio, nec uoluntas, sed potentia mixta ex illis, qui eodẽ modo dicere possent, quod ex illis tribus fit quarta. Cumq; nequeant assignare actum proprium illius potentiæ, dicunt alij quod sit specialis potentia, utpote potentia eligendi. Verum contra hoc est, quod secundum Damascenũ liberum arbitrium libere consiliatur, inquirit, iudicat, uult. consiliari autem, inquirere, iudicare, actus sunt rationis: ergo non est alia à ratione potentia. Actus quoq; eligendi, necessario est annexus his actibus, & eiusdem potentiæ est. Potentiæ quippe diuersificantur per actus tanquam per fines ad quos sunt, quia essentia potentię non aliud est quàm habitudo ad actũ. Dicimus ergo q; liberũ arbitriũ est idẽ q̃d rõ, estq; potẽtia eligẽdi, & eligere est alicui deliberatorũ aut cõsiliatorum cõsentire. Ideo subtilissime loquit Augustinus, q; liberum arbitriũ est facultas uoluntatis ac rationis. Ratio enim sumitur pro discretione, uoluntas pro Eccl. August.

inclinatione in alterum. Ratio aūt est optimū & imperatissimū in aīa, & ipsa est rex & uir in animę regno. Libertas demū arbitrij, est habilitas eligendi quod synderesis dictat. Est qppe triplex libertas in libero arbitrio, scilicet libertas à necessitate, à pctō, & à miseria. Libertas à necessitate, est duplex: una à necessitate ineuitabilitatis, & hæc non est in diabolo, quia ineuitabilit peccat: alia à necessitate coactiōis extrinsecæ, & hæc ē in oī habente liberꝝ arbitrium. Atuero libertas à pctō, est magna nobilitas & uera libertas: qa qui facit pctm̄, seruus est peccati. Et Salomō loquit, Miseros facit populos pctm̄. Libertas uero à miseria, est in patria beatorꝝ. Hæc Antisiodorensis.

Liberi arbitrij triplex ē libertas. — *Johan. 8.* *Pro 14.* — *Alexāder.*

¶Qui de his plura conscribit. Sed scripta eius in dictis aliorꝝ nūc introducēdis, plenius clariusq́ habent. Etem̄ Alexander qui in scriptis suis scripta Antisiodorensis includit, quærit: An liberꝝ arbitriū sit habitus. & rn̄det, Liberꝝ arbitrium est potentia habitualis ꝓ libito eligentis. atq́ ex hoc ꝙ habitualis est, habet ꝙ facile exit in actum. hinc propter conuenientiam quam habet cum habitu naturali faciliter exeūdo in actum, frequenter nominatur habitus. Propter quod dicit Bernardus, ꝙ est habitus animi liber sui. Si aūt obijciat ꝙ potentia non exit de facili in actū, dicendū ꝙ nō est uerꝝ de potentijs uolūtarijs. imò hæ sine habitu superaddito de facili egrediunt in actū, qa immateriales sunt secundū philosophum. Deniq́ triplex est libertas, uidelicet naturæ & gratiæ ac gloriæ. Vñ quod Augustinus in Enchiridio loquitur: Homo male utens libero arbitrio, perdidit se & ipsum, intelligit de perditiōe seu amissione libertatis gratiæ & gloriæ, nō naturæ. Si denuo obijciat quia potentia non recipit magis & minus, nisi rōne inclinationis ad actum q̄d est per habitū: ergo cum liberū arbitriū recipiat magis & minus, qa liberius est in uno q̄ in alio, ergo non est potentia: respondendum ꝙ liberꝝ arbitrium mediū est inter potentiam & actum. potest igit accipi ꝓut se tenet immediate ad essentiam, sicq́ nō suscipit magis & minus: uel ut est principiū actus, & ita liberi⁹ extat in uno q̄ in alio. & s̄m hoc accipi pōt duplicit. primo, quantum ad terminum à quo: scdo, quantū ad terminū ad quē. secundum primū modum accipit ista diuisio liberi à coactione, à pctō, à miseria: quantū autē ad terminū ad quē, diuidit in liberꝝ confirmatū in bono, & in non confirmatum. & quo ad hoc, simplicit dicit magis & minus.

Bernard⁹. Obiectio diluitur. — *Libertas triplex. August.*

Tertio quærit, Vtrum liberꝝ arbitriū sit una potentia uel plures. Videt ꝙ plures, qm̄ s̄m Augustinum liberū arbitrium est facultas uoluntatis & rōnis, quæ sunt distinctæ potentiæ. Damascenus uero ait libro 2. de libero arbitrio, libere appetit, libere iudicat, libere impetū facit, libere disponit, libere uult, libere quoq́ inquirit. ¶Cumq́ isti sint diuersarꝝ actus potentiarꝝ, uidet liberum arbitrium plures esse potentię. Ad hoc rn̄dendū, ex his quæ loquit Augustinus in lib. de quinq́ rn̄sionibus: Cum loquimur de libero arbitrio, nō de parte aīę loquimur, sed de toto. hinc dicimus ꝙ liberꝝ arbitrium continet in se omnes uires, secundum quas est meritū siue demeritum. non tn̄ idcirco est plures potentiæ essentialiter, sed est plurium potentiarum. Specialiter q̄q́ dicitur facultas uoluntatis & rōnis, quia in his duabus potētijs primo ac principaliter est libertas. est em̄ rationis ut consiliantis, uoluntatis tanquam mouētis, atq́ per has duas uires descendit libertas ab alias uires.

August. — *Damasce.* — *Liberū arbitriū cur dicat facultas uoluntatis & rationis.*

Quarto quęrit, Vtrum liberum arbitrium sit ratio uel uoluntas uel potentia distincta ab illis. Videt ꝙ sit uoluntas, cum asserat Damascenus: Nil aliud uoco liberꝝ arbitrium, q̄ uoluntatem. Quod autem sit rō, apparet ex hoc, ꝙ in libro quinq́ responsionum disserit Augustinus: Liberum arbitrium dicit ab arbitrando, quia hinc nomen accepit, ꝙ rōnali parti denunciet quid eligat, quid recuset. Et s̄m Bernardum, Arbitrium idem est, quod iudicium. Et respondendum ꝙ liberum arbitrium est uniuersaliter imperans, & quemadmodum motor cælestis p̄sidet toti orbi, sic istud motor est uniuersaliter imperans. uerum sicut mens interdum comprehendit totam cogitatiuam, sicq́ ait Magister, imò & Augustinus, ꝙ memoria, intelligentia & uoluntas sunt una mēs. quandoq́ uero accipit distincte ꝓ uno illorum. similiter ex parte motiuæ liberum arbitrium quandoq́ sumit indistincte, sicq́ est potentia animæ uniuersalis, & actus eius sunt actus uirium aliarum: at ꝙ secundum hoc, non aliud est q̄ potestas animæ rationalis ad opposita, sicq́ asserit Augustinus: Cum de libero arbitrio loquimur, loqmur non de parte animæ, sed de toto. Alio modo sumit distincte, secundū quod actus eius est facere pro libito. & hæc est communis libertas arbitrij creaturæ rationalis, & creatori uel deo obtemperare, quod est proprium rationali creaturæ bonæ. uel eligere q̄d est actus elicitus rationis & uolūtatis, & actus omnis rationalis creaturæ, sicq́ ut distincte accipitur, est potentia distincta à ratione & uoluntate, & tenet imaginem patris, ratio filij, uoluntas spiritussancti. Postremo ex hac uaria sumptiōe liberi arbitrij, patet ad autoritates responsio. Hæc Alexander.

Damasce. — *August.* — *Bernar.* — *August.*

¶Insuper Bonauentura respondendo, an liberum arbitrium sit potentia distincta à ratione & uoluntate: Super hac, inquit, quæstione fuerūt diuersæ doctorum positiones. una dicentium ꝙ sicut mens duplicit sumitur, primo communiter prout comprehendit memoriam, intelligentiam & uoluntatem: secundo proprie, prout contra intelligentiam & uoluntatē distinguitur: sic liberum arbitrium primo accipitur communiter, & ita contra rationem & uoluntatem nō habet distinctionem. secundo proprie, sicq́ contra eas distinguitur, estq́ uis imperans rationi ac uolūtati, & regēs ac mouens eas, cuius actus primus non est discernere neq́ uelle, sed actus reflexus sup hæc duo, atq́ hæc duo mouens ac regēs, ille uidelicet, quo dicitur qs uelle discernere, & uelle se uelle, qui actus præambulus est ad rationem & uoluntatem. Et ista potentia correspondet patri, eo ꝙ actus eius maxime potens & prim⁹ est, cum non moueatur, sed moueat. propterea à sanctis uocatur facultas seu potestas uoluntatis & rationis. i. potestas faciliter mouens uoluntatem & ratiōem. Et consistit in his tribus ratio quædam imaginis ex parte motiuæ, quæ principaliter per gratiā in uia, & per dotes gloriæ habet in patria reformari. Alij dicūt ꝙ cum rationis & uoluntatis sit reflectere se sup se, & illæ duę potentiæ sufficiant ad omnes actus animæ perficiendos, puta ad iudicandū, fugiendū, eligendū, frustra poneret in parte intellectiua uis alia abillis distincta. Quęlibet harum positionum multam habet probabilitatē, & diligenter inspiciendo inueniūtur non discordare. Nempe dum dicimus potentiam unam distingui ab alia, dupliciter potest intelligi. primo, ꝙ distinguuntur realiter, quemadmodum intellectus & uoluntas: secundo, ꝙ secundum ratiōem, ut ratio superior atq́ inferior. sicq́ liberum arbitrium distinguitur à uoluntate & ratione, quoniam liberum arbitrium significat in ratione mouentis, uoluntas & ratio in ratione moti

Bonauent.

hoc in ratione imperantis, illæ in ratione exequentis. Nō autem differt liberum arbitrium ab illis realiter, quoniam omnes actus qui ei attribuuntur, per rationem & uoluntatem sufficienter exercētur, nec sine necessitate est inducenda pluralitas. Nā & uoluntas uult se uelle, & mouet se ad uolendum. ratio quoq; discernit se & proprium actum, & ad intelligendum se excitat. Attamen propter rationis distinctionem, quæ est inter liberum arbitrium & inter rationem ac uoluntatem, appellatur facultas rationis ac uoluntatis. Hæc Bonauentura.

¶Qui insuper dicit ꝙ liberum arbitrium rationem ac uoluntatem complectitur. Hoc, inquiens, manifestat nominatio ac notificatio eius, sed & inquisitio ꝓprietatis suæ. Dicitur enim liberum, & arbitrium. Arbitrium autem spectat ad rationem, liberum ad uoluntatem. Ideo loquitur Augustinus: Liberum arbitrium ab arbitrando nomen sortitur, eo ꝙ à rationali parte quid eligat, quid recuset, denunciet. Idem patet ex eius notificatione. Nam dicitur facultas seu cōsensus rationis ac uoluntatis. Patet item hoc ipsum per inquisitionem suæ proprietatis. Nam siue nominet potentiam siue habitum, nominat potentiã ipsam ut dominam, uel dominium ipsius potentiæ. quod constat ex ipso nomine libertatis. Dominium uero potest eē dupliciter. primo, respectu obiecti: secundo, respectu actus. Respectu obiecti attenditur in hoc, ꝙ possit in illud & in amplius, ut equus potens modios decē portare, habet dominium ad portãdum tres modios. dominium autē potentiæ respectu actus, cōsistit in hoc, ꝙ potest actum exercere, & non exercere ex proprio motu atq; imperio: quod nulli pōt cōuenire, nisi super seipsam reflexiuæ ac suipsius motiuæ. ¶Præterea si q̃ratur, An liberum arbitrium nominet potentiam uel habitum, potest quæstio ista duplicit̃ intelligi. primo, an præcise nominet aliquid horū. & ad hoc facile respondetur ꝙ non, quoniam omnia ferè nomina potētiarum animæ, interdum sumunt̃ pro potentijs, q̃nq; pro habitibus, nonnunquam pro actibus, ut patet de hoc nomine intellectus. Secundo, cui horum principaliter impositum sit nomē liberi arbitrij, secundum q̄d de ipso sancti doctores loquūtur. & de hoc est triplex opinio. Vna, ꝙ designet potentiam, quæ se habet per modum uniuersalis ad rationem & uoluntatem, comprehenditq; eas sicut totum uniuersale suas partes, ita ꝙ sicut potentia rationalis est nomē rationi ac uoluntati commune, sic libertas arbitrij. Sed hoc non potest saluari, quia cum ratio & uoluntas sint duæ distinctæ potentiæ rationales, iam essent in eis duæ libertates, duoq; libera arbitria in homine uno. Hinc alia opinio tenet, ꝙ liberum arbitrium nominet potentiam ex ratione & uoluntate constitutam ad aliquid faciendum, ad quod neutra poterat per se. & quoniam una iūcta est alteri, non solum reddit potentiam potentē, sed etiam facilem. Vnde etsi sit nomen impositum potētiæ, significat tamen per modum habitus. Sed quia difficile est uidere, quomodo ex duabus potentijs una constituatur, uel quomodo liberum arbitriū proprie formaliterq; loquendo sit duæ potentiæ, maxime cū non dicatur esse ratio & uoluntas, sed utriusq; facultas: ideo tertia ait opinio, ꝙ liberum arbitriū principaliter impositum est habitui, & hoc plane manifestat ipsa impositio nominis. Arbitrium quippe non dicit potētiam, sed habitum. Idem manifestat notificatio seu descriptio eius. Nō enim dicitur liberum arbitrium esse potentia facilis, sed potentiarum facultas. quemadmodū autem cum dico potentiam facilem, dico potentiam habilitatam, ita cum dico facultatem potētiæ, dico habitum eiusdem: quoniam liberum arbitrium secundū propriam rationem recte describit̃ esse rationis ac uolūtatis facultas. Hinc principaliter exprimit habitum, & complectit̃ rōnem ac uoluntatem non tanquã una potentia constituta ex eis, sed tanquam habitus unus, qui recte uocat̃ facultas, atq; dominium ex utriusq; cōiunctione consurgens, potensq; est super actum utriusq; potentiæ per se & in se consideratæ, quemadmodum arbitraria potestas in duabus existens personis, regimen habet super actus utriusq; personę in se consideratæ. ¶Insuper si quærat̃, An liberum arbitrium aliquid superaddat rōni ac uoluntati. ¶Dicendum, quoniam habitus potentiam efficit facilem, tribusq; modis potentia fit facilis, habitus ad potentiam comparatur triplicit̃. Nam quædam potentia per seipsam facilis est ad actum, ut dum mēs nata est reminisci sui aut aliorum: tuncq; talis habitus non differt secundum rē à potentia, nec aliquid secundum essentiã addit. Quædam uero est potentia, quæ respectu alicuius actus non est habilis per aliquid sui, ut potentia intellectiua ad geometricarum notitiam figurarum non est habilis per seipsam, sed per aliquod accidens, quod esse habet in ea: & tunc habitus talis addit super potentiã etiam quid reale. Porro alia potentia facilis est ad aliquem actum per seipsam, non tamen per se solam, sed una cum alia: sicq; potentia rōnalis sine aliquo habitu superaddito, ex sola coniunctione sui cū appetitu nata est in actū consentiendi & eligendi exire, & hoc modo habitus uel facultas non addit aliquid diuersum secundum substantiam: nec addit solum secundum rationem intelligendi, sed est medio modo secundum tē: quia nō addit aliquid absolutum, sed respectiuum, ut cum dico rōnem per se, & rationem associatam uolūtati, non addo aliquid nouum supra rōnem secūdum se, sed solum coniunctionem sui ad aliquid aliorꝫ, quãtum ad actum aliquem consequentem: quemadmodū dum plures concurrunt ad trahendum nauem, potētia unius reddit potentiam alterius facilem, nulla noua potentia adueniente uirtuti trahentis in se. sic in ꝓposito est intelligendū. ¶Postremo si quærat̃, ad quã harum potentiarum liberum arbitrium magis pertineat: dicendum ꝙ libertas ista arbitrij residet in ratiōe inchoatiuè, in uoluntate autem consummatiuè. Non enim mouet̃ nec operat̃, imò nec mouet uoluntas, nisi præcedente aliquo actu rationis. quod etenim nō cognoscimus, non optamus. Præuia itaq; cognitiōe uoluntas exequitur. & quia consummatio est principalior q̃ inchoatio, idcirco ad uoluntatem potissime pertinet liberum arbitrium. Hæc Bonauentura.

¶In cuius uerbis quædam contineri uident̃ obscura, ut ꝙ ait: Quædam potentia per seipsam facilis ē ad actum, tuncq; talis habitus non differt secundum rem à potentia. Contra quod obijci potest, ꝙ intellectiua potentia per se apta & prona est ad primorum apprehensionem principiorum. nihilominus habitus principiorum illorum, qui & intellectus uocat̃, differt realit̃ à ui intellectiua.

¶Deniq; Thomas præinductam opinionem narrans ac improbans: Hæc, inquit, opinio non recte uniī nomine habitus, quoniam habitus ex proprietate nominis sui significat qualitatem, quæ est principiū act⁹, informantem atq; perficientem potentiam. Idcirco si

Margin notes: Augusti. — Habit⁹ cōparatur ad potētiã tri plicit̃er. — Libertas arbitrij q̃ [illegible] ter sit in ratione ac uolū tate. — Dubium. — D. Thom.

Liberũ arbitriũ non ẽ habitus.

proprie accipiatur, oportet ꝙ sit superueniens potentiæ, sicut & perfectio pfectibili. Præterea si considerẽtur ratio & uoluntas, hoc non potest esse nisi tripliciter. Primo, ut utrunq; secundum se consideretur. sicq; utrunq; extat potentia, & sic quodcunq; ponatur liberum arbitrium, erit potentia. Secundo, ut unum consideretur in respectu alterius, nec sic potest dici, ꝙ unum sit habitus alterius, quia potentia non est habitus potentiæ. Tertio, ut ratio unius referatur ad alterum, nec hoc nomen habitus potest habere. hinc nõ uidetur rationabiliter dictum, ꝙ liberum arbitrium sit habitus. Ideo alij dicunt ꝙ nominat potentiam non absolutã, sed habitualem: hoc est, prout est per habitum quendam perfecta, non per habitum acquisitũ aut infusum sed naturalem, per quem facilis ẽ ad suum actum, ita ut actus sui dominium habere dicatur. Verũ nec istud conueniens reputatur, quoniam uoluntati per se & ex sua natura conuenit habere dominium sui actus, put alijs uiribus imperat, non econtra. sicq; hanc habet facilitatem ex se, non ex aliq̃ alio habitu. Præterea unusquisq; habitus se habet ad actũ, ut q̃ ipse actus laudabiliter fiat. liberum autem arbitrium ad electionis actũ se habet, ut quo actus ille fiat aliquando bene, aliquando male, quandoq; indifferenter. hinc non uidetur habitum proprie sumptum designare, sed potentiã, cuius proprie actus est eligere: qm̃ liberum arbitrium est quo eligitur bonũ aut malũ, ut loquitur Augustinus. Vnde beatus Bernardus, dicendo, liberum arbitrium est habitus animi liber sui, sumit habitũ pro habitudine quadam. ex hoc quippe liberũ arbitriũ in hoĩe dicitur, quod ita se habet animus eius quod actus sui liberam habet potestatem. Dicitur quoq; arbitrium istud facultas, non ꝙ sit habitus proprie, sed quia in usu loquentium facultas significat ptãtem qua aliquid habetur ad nutum. propter q̃d possessiones uocatæ sunt facultates, quia in dominio sunt possidentis. sicq; liberum arbitrium facultas uocatur, qm̃ actum suum habet in libera potestate, unde & liberum noĩatur. Liberũ quoq; iudiciũ in seipso, ut est potentia, nõ intendit neq; remittitur. Sed quia om̃is potentia in suo actu uigoratur aut debilitatur per habitum superuenientem uel per impedimentũ adueniens, ideo quo ad hoc, magis aut min⁹ liberũ appellaꝰ. Hæc Thomas in Scripto.

Augustin. Bernard.

¶Qui inquirendo ibidem, an liberum arbitrium dicat potentiã unã uel plures, ait: Quidam dixerunt liberũ arbitrium non esse determinatam potentiã, sed colligere seu includere omnes uires, sicut totum uniuersale suas partes: quod non uidetur, quoniam oporteret multiplicatis potẽtijs, liberum arbitrium multiplicari secundum esse. Multi enim homines, sunt animalia multa, non unũ. oporteret etiam liberum liberum arbitrium in singulis saluari potentijs, quod esse nõ ualet, quoniam actus qui libero arbitrio ascribitur, non cuiuslibet potẽtiæ est, sed determinatæ. Ideo alij dicũt ꝙ liberum arbitrium colligit plures potẽtias, sicut totum integrale suas partes. Sed nec hoc uidetur, qa potentiæ non queunt esse partes integrales alicuius unius, si accipiatur unũ simpliciter: nisi forte dicatur unũ aggregatiõe uel ordine. liberum autem arbitrium nõ est sic unum, sed unum simpliciter, cum sibi attribuatur actus unus. Quidam igitur dicunt quod colligit rationem & uoluntatẽ, sicut habitus utriusq;. Propter quod rationis & uolũtatis facultas uocatur, q̃d uel improprie dicitur: uel si nomẽ habitus proprie capiatur, non potest esse immediatus habitus unus diuersarum potentiarum, quoniam unus habitus ad unum ordinatur actum, qui est unius potentiæ. Hinc aliter est dicendum, quod scilicet aliquid colligit seu includit plura dupliciter, puta essentialiter & uirtualiter, essentialiter, sicut totum compositum partes suas essentiales: uirtualiter, ut dum uirtus plurium rerum in uno participatur, & sic liberum arbitrium rationem & uolũtatem includit. sic nanq; est in potentijs animæ, quod cũ omnes ab essentia animæ oriantur, tanquam proprietates ab essentialibus rei: est tamen quidam ordo originis huius, ita quod origo seu emanatio unius potentiæ originem alterius pſupponat, qua mediante, quodammodo ab essentia animæ fluat, quod ex actib⁹ earum potest attendi. Nam actus unius necessario præsupponit actum alteri⁹, ut actus appetitiuæ, actum apprehensiuæ. Hinc sicut uirtus essentiæ animæ relinquitur ac relucet in eius potentia, sic uirtus unius potentiæ præcedentis repræsentatur & manet in alia subsequente. sicq; una potentia uirtutes pluriũ colligit, quẽadmodum liberum arbitrium, quod patet ex actu ipsius. Eligere enim quod est actus eius, importat discretionem & desiderium, eligere quippe est unum alteri præoptare. hęc autem sine uirtute rationis & uoluntatis perfici nequeunt. hinc constat, ꝙ liberum arbitrium uirtutem uoluntatis rationisq; colligit, ideo facultas dr̃ utriusq;. Eligere quoq; ẽ actus liberi arbitrij elicitus, cæterarum uero uirium actiones possunt ei attribui, ut principio imperanti atq; mouenti. ¶Insuper ad id, Vtrum liberum arbitrium sit distincta potentia, respondens: Aliqui, inquit, dixerunt liberum arbitrium esse potentiam à ratione & uoluntate distinctam. ad quod diuersis motiuis sunt moti. Quidam enim dixerunt liberum arbitrium unam esse specialem potentiam, habentem iudicium super actus omnium potentiarum: ideoq; nominari liberum arbitrium, quod designat iudicium. Sed hoc non uidetur, quoniam iudicare de actibus omnium potentiarum, non potest alicui conuenire potentiæ, quæ sit aliud q̃ ratio aut uoluntas, præsertim cum dicat Anselmus, ꝙ uolũtas est omnium uiriũ motor. Oportet enim uim quæ liberrima est, sup alias dominiũ imperiumq; habere. Alij uero alia ad hoc mouentur uia magis idonea, utpote ex actuũ diuersitate. Vident quippe ipm̃ eligere, quod ẽ liberi arbitrij actus, aliud esse à uelle & à rõcinari. ideo reducunt hunc actum in potentiã, à rõne ac uoluntate distinctam, quã liberũ arbitriũ nuncupant, quod ponunt quodammõ mediũ inter rõnẽ & uoluntatem, & quodammõ utroq; posterius: quia ẜm ordinem naturæ & dignitatis sequiꝰ rõnem & uoluntatẽ. nã pſuppositis eis, ab aĩæ procedit essentia, quod & actus eius oñdit: quia eligere non est nisi prius apprehenso fine per rationem, ac desiderato per uoluntatem. A dignitate quoq; deficit uoluntatis, cuius obiectum est principale bonum uel finis. obiectum uero liberi arbitrij est secundarium bonum, quod eligibile & ordinabile ẽ ad finem. Sed quãtum ad participationem proprietatis, habet naturam medij utriusq;, ita ut ex ratione habeat iudicium, & à uoluntate desiderium, secundũ quod uirtutes seu proprietates pręcedentium potentiarum in sequentibus relinquuntur. Attamen istud uideꝰ extraneũ, quamuis probabiliter sic dicatur: quia philosophi qui potentias animæ scrutati sunt, nullam potentiam in parte intellectiua posuerunt, præter rationem seu intellectum & uoluntatem. Ideo non uidetur mihi, quod liberum arbitrium sit alia potẽtia à ra-

Liberũ arbitriũ qualiter rõnẽ & uolũtatẽ includat.

Anselm⁹.

Liberũ arbitriũ nõ ẽ alia potentia a rõne & uolũtate.

tione & uolũtate, quod item ex actu ipsius probatur. Dicit nanq; Philosophus sexto Ethicorum, quod electio est uel intellectus appetitiuus, uel appetitus intellectiuus. Id quod magis uerba eius sonare uidẽtur, ꝙ electio sit actus appetitus seu uoluntatis secundũ Damascenum, secundum quod manet in ea uirtus rationis. Quandocunq; enim aliquis actus est alicuius potentiæ, secundum quod manet in ea uirtus alteri⁹ potentiæ, semper actus ille attribuitur illi potentiæ, ex q̃ immediate producitur. uerbi gratia, intellectus ẽ principiorum ratio, aut (ut Isaac contestatur) proprie facit discurrere à causa in causatum. sicq; actus rõnis ꝓprie est deducere principia in cõclusiones. hoc ergo q̃d est cõclusiones elicere, actus est rõnis, ſm quod in ea manet uis intellectus, q est habitus principiorum. ꝓpter quod proprie attribuitur rationi magis quàm intellectui, ita electionem præcedit consilium, ut tertio dicitur Ethicorum, sicut dispositio conclusionem. est enĩ electio p̃consiliati appetitus, & ita eligere erit principaliter actus uoluntatis, non tñ absolute, sed secũdum quod in ea manet uirtus intellectus uel rationis consiliantis. Vnde sic cõsideratam uoluntatem nominat liberum arbitrium. Hæc Thomas in Scripto.

Philosop. Damasce. Isaac. Philoso.

articul. 1.

¶Quibus consonãt scripta eius in prima parte quæstione 83. Vbi declarat quod homo est liberi arbitrij.

Hõ ẽ liberi arbitrij.

Nam quædam agunt sine iudicio, ut non uiuẽtia, sicut lapis fertur deorsum. q̃dã uero agũt ex iudicio, sed non libero, ut bruta, quæ naturali instinctu iudicant aliquid sibi conueniens aut nociuum, sicq; insequũtur aut fugiunt illud. quædam operantur ex iudicio libero, quod sequitur rationis collationem, ut homo & angelus. in quibus propria actio liberi arbitrij extat electio, quia ex hoc dicimur liberi esse arbitrij, quod possumus unum acceptare, & aliud refutare, quod est eligere. Hinc naturam liberi arbitrij ex electione considerare oportet. Electio uero cum sit unũ alteri p̃optare, ad appetitiuam spectat potentiam: appetitiuas demum potentias oportet potentijs apprehensiuis esse proportionatas. Quemadmodum autem ex parte apprehensionis intellectiuæ se habent intellectus & ratio, ita ex parte appetitus intellectiui se habent uoluntas liberumq; arbitrium. porro ratio nil aliud est, q̃ intellectus, quod patet ex habitudine obiectorũ & actuum. intelligere nanq; importat simplicem rei cognitionem, sicut prima principia dicũtur intelligi, quæ simplici intuitu sine collatione nascũtur. Ratiocinari uero propria est, ex cognitione unius deuenire in cognitionem alterius. Similiter ex parte appetitus, uelle designat simplicem rei appetitionem, unde uolũtas dicitur esse de fine, qui propter se appetitur. eligere autem est aliquid appetere propter alterum obtinendum. idcirco est proprie mediorum. Et sicut se habet in cognitiuis principiũ ad conclusionem, cui ob principij euidẽtiam cõsentimus: ita in appetitiuis se habet finis ad media, quæ propter finem appetuntur. Hinc sicut se habet intellectus ad rationẽ, ita uoluntas ad uim electiuam, i. ad liberum arbitrium. Vnde sicut eiusdẽ potentiæ est intelligere & ratiocinari, sic eiusdem potentiæ est uelle atq; eligere. Ideo uoluntas & liberum arbitrium non sunt potentiæ duæ, sed una, actus habẽs diuersos, unde & nomina plura sortiť. Hæc Thomas in Summa.

Richard. Damasce. Augustin.

¶Concordat Petrus. Richardus quoque. Damascenus, inq̃t, libro tertio dicit: Liberum arbitrium nil aliud est, quàm uoluntas. Et Augustinus libro secũdo de libero arbitrio contestatur. Non peccamus nisi libero arbitrio uoluntatis. Itaq; aduertendum, quod si liberum arbitrium dicatur ab arbitratione consiliatiua, cum talis arbitratio actus sit intellectus, liberũ arbitrium comprehendit directe intellectum & uoluntatem in propria ratione, quoniam uelle liberũ à uoluntate elicitur, & arbitratio consiliatiua est actio intellectus. si uero dicať liberũ arbitriũ ab arbitratiõe imperatiua, prout arbitratur imperator uolendo omnino ut fiat ita, aut non fiat, sic intellectus non est de ratione liberi arbitrij nisi dispositiue, imo formaliter liberum arbitrium est ipsa uoluntas, prout cõsideratur post deliberationem in intellectu præcedentem, uel post tempus in quo deliberare quis potuit & debuit. Nec dici potest, quod liberum arbitriũ sit intellectus per se, quoniam intellectus cogi potest per euidentiã ueritatis, sed liberũ arbitriũ cogi non ualet. Itaq; uolũtas prout ab ipsa ꝓcedere potest elicitiue actus eligẽdi, est formaliter liberum arbitrium. Cõsilium quoq; oportet electionem p̃cedere, ut asserit libro secundo. Idem dicit Philosophus quarto Ethicorum. Præterea omnis actus liberi arbitrij contra diuinum præceptũ, est peccatum mortale: sed nullus actus uoluntatis ante deliberationem, ac tempus sufficiens ad deliberandum, est peccatum mortale: ergo uoluntas non sortitur rationem liberi arbitrij, nisi consideratam post deliberationem aut tempus sufficiens ad deliberãdum. Insuper promissio facta ante deliberationem, nõ obligat de necessitate salutis, & tamen facta ex libero arbitrio ac firmata, obligat de necessitate saluťs. Votum quippe dr̃ conceptio melioris propositi deliberatione firmata. Restat ergo quod uoluntas non habet rationem liberi arbitrij nisi post deliberationem, uel saltem post tempus sufficiens ad deliberandum, quia p̃suppositarei intellectione simplici, & habito tempore ad deliberandum sufficienti, uoluntas potest libere mouere uel non mouere intellectum ad considerandũ. idcirco si tunc añ cõsiliationem præcipitat se in aliquid illicitum, iuste imputatur eidẽ. Hæc Richardus.

Philoso.

Albertus.

¶Insuper circa hæc scribit Albertus: Re uera liberũ arbitrium est potentia per habitum naturalem perfecta, & habitus ille libertas eius ẽ, & hoc optime ostẽdit Gregorius Nysenus & Damascenus, dicẽtes quod cui de libero arbitrio sermo est, oportet eum præscire quid sit esse in ipso secundum causam & complerũ dominium. Id enim in nobis secũdum causam est, cuius nos perfecte causa & domini sumus: atq; q̃d ita agim⁹, ꝙ ad hoc agendum nil aliud nos impellit aut agit nisi nosipsi. Ex quo sequiť ꝙ nil nisi rõnale animal habet liberũ arbitrium in inferioribus istis. Hæc Albertus.

¶In cuius uerbis uidetur obscurum quod ait, libertatem esse habitum naturalem liberi arbitrij. Habitus etenĩ naturalis ad unum determinat. Liberum uero arbitrium ad utrunq; se habet indifferenter. nihilominus naturale multipliciter. Rursus, libertas est de eẽntiali & intrinseca ratione liberi arbitrij, non aduentitius habitus eius. ¶Amplius ad istud, An liberum arbitrium sit potẽtia specialis, respondet: Videtur ſm dicta sanctorum, ꝙ liberum arbitrium sit specialis potẽtia, eiusq; uirtus in uiribus inferioribus q̃s mouet, diffunditur, & primo in ratione & uoluntate: ꝓpter q̃d facultas rõnis ac uoluntatis uocať. Libertas quippe libero arbitrio conuenit per se, uolũtati aũt & rõni per participationem libertatis liberi arbitrij. ¶Præterea si quærať, Quid sit liberũ arbitriũ ſm diffinitionẽ: dicen-

Clemēs in itinerario. Liberi arbitrii̇ defi- nitio. dum q in Itinerario sancti Clemētis ita describitur in secunda disputatione contra Simonē magum à beatissimo Petro apostolo: Liberum arbitrium est potestas sensus animę, habens uirtutem qua se possit ad q̄s uoluerit actus inclinare. Augustin. Augustinus uero, Liberum arbitrium, inquit, est facultas rationis & uolūtatis quā bonum eligitur gratia assistente, malum gratia desc-rēte. Bernard⁹ Bernardus uero, Liberum, ait, arbitrium est liber consensus ob uoluntatis inamissibilem libertatē, & indeclinabile iudicium rationis. Ansel. Anselmus autē diffinit sic: Liberum arbitriū est potestas conseruandi uoluntatis rectitudinem, propter se & propter ipsam rectitudinē. Et omnes istæ diffinitiones sunt bonæ. Sed prima q̄ est beati Petri, magis dicit substantiā liberi arbitrij. & quod ait secundum sensum animæ, intelligit de sensu spirituali, qui est apprehensio faciendi uel nō faciendi. Hæc Albertus.

Dionys. ¶Cuius opinio fuit, sicut & Alexandri, quod liberum arbitrium sit potētia realiter distincta ab intellectu & uoluntate. Verior tamen rationabiliorq; censetur positio illa, quam sequitur Thomas. Imo libertas conuenit uoluntati ex sua natura, & sicut ex præindu ctis super primum innotuit, beatus Augustinus, Gregorius & cæteri sancti, imaginem summæ trinitatis in anima rationali constituunt in intellectu, uoluntate, memoria. Hasq; potentias dicunt prestantissimas esse in anima. nec quisquam ipsorū loquitur de libero arbitrio tanquam de ui realiter ab illis distincta. Nec sine necessitate est ponenda pluralitas.

QVAESTIO IIII.

Nvnc quæritur, De sensualitate, an sit potētia animæ. Arguitur primo cōtra veritatem ¶Videtur q non, quia potētię animæ sunt naturales quædam proprietates, sensualitas aūt dicit quid uitiosum siue infectum. Vnde & amor sensualis uituperatur. 2. ¶Secundo, sensualitas non designat unam uim animæ, sed plures, uidelicet concupiscibilem & irascibilem, aut etiam uires apprehensiuas in parte sensitiua.

S. Thomas ¶Ad hoc Thomas respondet: Sensualitas & sensibilitas differunt. Sensualitas & sensibilitas differunt. Sensibilitas nanq; omes uirtutes sensitiuæ partis comprehendit tam deforis, quàm apprehensiuas deintus & etiam appetitiuas. Sensualitas uero magis denotat partem per quam mouetur animal in aliquid prosequendum, appetēdum aut fugiendū. Quemadmodum autem in intelligibilibus apprehēsum non mouet uoluntatem, nisi apprehendatur sub rōne boni uel mali, propter quod intellectus speculatiuus non dicit de imitando aut fugiendo, ut dr̄ 3. de anima: Philosop. ita in parte sensitiua apprehensio sensibilis nō causat motum, nisi apprehendatur sub ratione conuenientis uel incōuenientis. Hinc 2. de anima fertur: Ad ea quæ sunt in imaginatione, ita nos habemus, ac si cōsideraremus terribilia aliqua in picturis, quæ passionē excitarent timoris, aut alicuius huiusmodi. uis aūt cōprehendens huiusmodi rōnes conuenientis uel nociui, uocatur æstimatiua, per quam agnus fugit lupum, & sequitur matrem. Quæ ita se habet ad appetitū sensitiuum, quemadmodum intellectus practicus ad appetitum intellectiuum seu uoluntatem. Hinc proprie loquēdo, sensualitas incipit in confinio æstimatiuæ & appetitus sensitiui sequētis, ut sic se habeat sensualitas ad partem sensitiuam, sicut uoluntas & liberum arbitrium ad partem intellectiuam. Hoc autē conueniens quod sensualitatem mouet, aut ratio suæ conuenientiæ est apprehensa à sensu, sicut sunt delectabilia sc̄dm singulos sensus: aut nō est apprehensa, sicut inimicitiā lupi percipit ouis non uidendo nec audiendo, sed solū æstimando. Ideo motus sensualitatis tēdit in duo, puta in ea quæ secundum exteriores sensus delectabilia sunt. & hoc est quod dicitur, q ex sensualitate est motus, qui tendit in corporeos sensus, & itē in ea quæ corpori nociua, aut conuenientia esse noscuntur sola æstimatione. sicq; ex sensualitate est appetitus rerū ad corpus spectantium. Veruntamen ad sensualitatē aliquid dupliciter pertinet. Pertinet aliqd ad sensualitatem dupliciter Primo tanquam de eius existens essentia, sicq; tantum appetitiuam partem includit. Secundo, tanquam præambulum ad eandem. sicq; uires apprehensiuæ sensitiuę pertinent ad sensualitatem, tn̄ secundum ordinem quendam, quia æstimatiua se ꝓxime habet ad eam, quemadmodū ratio practica ad liberum arbitrium. Imaginatio autē simplex, uiresq; sensitiuæ præcedentes, magis remotæ se habent ad sensualitatem, quemadmodum ratio speculatiua ad uoluntatem. Deniq; sensualitas non nominat simpliciter unam potentiam, sed unam secūdum genus, uidelicet appetitiuam sensitiuam, quæ in irascibilem, concupiscibilemq; diuiditur. Sensualitas nō nominat simpliciť vnā potētiam. sed cōcupiscibilis & irascibilis appetitum nomināt sensitiuum, secundum quod cōpletus est, & per diuersā distinctus, ac rationem respiciēs. Vnde in homine concupiscibilis & irascibilis rōni obtemperant. sensualitas uero sensitiuum nominat appetitum ut incompletum, indeterminatū ac magis depressum. ideo dicitur q in ea nequit esse uirtus, & q ē perpetuæ corruptionis, atq; ex sua indeterminatione quandam habet unitatem, ut uis quędam dicatur. Hęc Thomas in Scripto. ¶At uero in prima parte q. 81. articul 1. Nomen, inquit, sensualitatis sumptū uidetur à motu sensuali, sicut ab actu sumitur nomen potentiæ, ut uisus à uisione. motus autem sensualis est appetitus apprehēsionem consequens sensitiuā. actus nanq; apprehensiuæ uirtutis, nō tam proprie dicitur motus ut actio appetitus. apprehēsio quippe sensitiua perficitur in hoc, quod res apprehensæ sunt in apprehendente. Operatio uero potentiæ appetitiuæ perficiť in hoc quod appetēs in rē appetibilē inclinať. Hinc appetitiuæ apphēsiuæ uirtutis operatio, motui assimilatur. unde per sensualem motum intelligitur operatio appetitiuæ uirtutis. sicq; sensualitas non ē appetitus sensitiui. Hæc Thomas in Scripto. Concordat Petrus.

Petrus. Richard. ¶Richardus quoq; & addit: Sensualitas non numeratur sc̄dm numerum sensitiuarum potentiarum cognitiuarum, quoniam sensualitas est appetit⁹ sensitiuus communis, qui non distinguitur nisi in duas potētias, concupiscibilē scilicet & irascibilē. Distinctio nanq; potentiarū innotescit ꝑ distinctionē formaliū rōnū obiectorū suorū. Sed qcquid ꝑfatus appetit appetitus, appetit uel qa delectabile ſm sensum, aut quia apprehendiť sub rōne ardui. nec duo ꝑdicta appetit sub rōne cōi. idcirco nō est nisi duplex potentia. Hęc Richardus. Tho. Aq. ¶De hoc etiā asserit Thomas: Sicut in rebus naturalibus corruptibilibus nō solū oportet eē inclinationē ad cōsequēdū cōueniētia, & fugiēdū nociua, sed etiam ad resistendū corrūpentibus atq; cōtrarijs, q̄ cōuenietibus præbent impedimenta & ingerūt nocumenta, quemadmodū ignis non solū habet naturalē inclinationē recedēdi à loco inferiori sibi incōueniēti, sed & tēdēdi ad locū sursum sibi cōnaturalē, q̄d cōuenit ei ꝑ leuitatē: ita repugnantibus sibi ꝑ calorē resistit, ita in parte sensitiua sunt duæ potentiæ appetitiuæ, ꝑ quarū unā prosequiť cōuenientia, ꝑ aliā uero q̄ irascibilis ap

pellatur, contrarijs reluctatur. sicq; irascibilis est quasi propugnatrix & defensatrix ipsius cõcupiscibilis. Nec istæ inclinationes in unum reducũtur principium, qa interdũ anima tristibus se immergit contra inclinationem concupiscibilis. Vnde & passiones irascibilis repugnare uident passionibus concupiscibilis, sicut concupiscentia accensa minuit irã. & econuerso. Hinc & q; passiones irascibilis incipiũt à passionibus concupiscibilis & terminantur ad eas. nam iratus irascitur ex illata iniuria, qua ulta, lætatur. ideo pugnę animalium sunt de cõcupiscibilibus, ut de cibis atq; uenereis, ut dicitur octauo de animalibus. Hæc in prima parte quæstione prætacta.

Philosop.

Albertus. ¶Porro secundũ Albertũ sensualitas proprie ē appetitus sensitiuus, & fomite infectus, & irrõnabiliter illecebrose ve tendens in sua obiecta. Appetitus, inquit, rerum ad corpus pertinẽtium dupliciter cõsideratur. Primo, ut simplex & naturalis, & ita ē uis concupiscibilis uel irascibilis, quæ naturales sunt uires animæ sensitiuæ appetitiuæ. Omne etenim animal naturaliter appetit conuenientia sibi, & fugit contraria, ac contra ea insurgit, ut asserit Plato. Secundo consideratur ut improb⁹ ad illicita motus, Sensualitas quippe est una q̃dam communis uis, qua illecebroso motu intenditur ad appetendum ea quæ carnis sunt. Hæc Albertus.

Corpaliũ rerum duplex ē appetitus. Plato.

Alexãder. ¶Quibus concordat Alexander, affirmans philosophos ad notitiam sensualitatis non peruenisse, qm̃ sensualitas dr̃ secundũ rebellionem quã habet cõtra rationem ex pœna originalis peccati, quod cum latuerit philosophos, constat q̃d nec pœnam illud consecutam, nec motũ illicitũ inde exortum cognouerunt secundum quod ex originali peccato & fomite prodeunt. Tñ sensualitas realiter est idem cum sensitiuo appetitu quem nouerant. sicq; cognouerunt sensualitatẽ materialiter, seu secundum id quod est in re, non autem formaliter. Verũtamen concupiscibilis & irascibilis tripliciter accipiunt, & secundũ hoc tripliciter distinguuntur. Primo, ẽm appetitum boni & fugã mali, atq; secundum hunc modum bonum & malũ distinguunt appetitum concupiscibilẽ & irascibilem. Secundo distinguuntur penes differentẽ appetitum, ut cõcupiscibilis sit appetitus rei delectabilis: irascibilis uero, rei arduæ & honestæ. Tertio, secundum bonũ in præsenti cum suo opposito, & secundum bonum in futuro cum opposito suo. Hæc Alexander.

Sẽsualitatis notitiã philosophi nõ habuerunt. Cõcupiscibilis & irascibilis triplex distinctio.

Antisiod. ¶Concordat Antisiodorensis in Summa sua lib. 2.

Durãdus ¶Durandus quoq; consonat dictis Thomæ de realitate liberi arbitrij.

Albertus. ¶Albertus uero in libro de homine, de libero arbitrio, sensualitate alijsq; p̃ctis scribit diffuse, quæ & in præinductis iam sententialiter continentur. Ex p̃habitis etiam patet solutio ad obiecta, quia sensualitas ẽm id quod est in sua entitate, est potentia animæ,

Unde soluuntur argumenta.

QVAESTIO V.

MOdo quærendum est, An ratio superior & inferior sint vna potẽtia, & quid sint, ac qualiter ab intellectu distinguantur. ¶Videtur quod sint duæ distinctæ. Potentiæ enim per obiecta distinguũtur. Sed ratio superior uersatur, circa diuina incorruptibilia & æterna. ratio uero inferior circa mutabilia & humana, sicut iam exprimetur. 2. Item uoluntatis & rationis superioris obiecta minus diuersificantur, q̃ obiecta rationis superioris & inferioris: qm̃ unũ & idem realiter est obiectũ superioris rationis & uolũtatis, uidelicet summum bonum, quod est & primũ uerum, in quo solo rõ superior ac uolũtas finaliter quietantur. Ratio ergo superior & inferior plus distinguũtur ab inuicem, q̃ ratio & uoluntas, quę tamen ab inuicem distinguuntur realiter, ut dictum est super primũ. Præterea potentiæ differunt per proprios actus, 3. sed proprius actus rationis est discurrendo ueritatem cognoscere. proprius uero actus ipsius intellectus, est ueritatem lympide simplici intuitu contueri.

Arguitur primo cõtra veritatem.

¶In contrarium sunt autoritates doctorum cõcorditer. ¶Ad hoc Albertus respondet: Secũdum Isaac Iudæum philosophum in libro de diffinitionib⁹, Ratio est uis animæ, faciẽs currere causam in causatum. i. ex cognitione causæ, discurrens in cognitionẽ causati. p̃pter quod secundum Damascenum libro secũdo: Homo cum ratione & libero arbitrio inquirit, scrutatur, disponit & iudicat, quę rõcinationis sunt actus. Rõ ergo uirtus est collatiua, per quam homo de faciẽdis & argumentandis appetendisq; regitur & docetur lumine uultus dei. i. participatione & illustratione luminis increati: quod in creatione impressum est nobis, quantum ad prima uniuersalia scibilium operabiliũq; principia, quæ cũ ipsa natura inserta seu impressa sunt nobis, nec sine eis essemus scibilium & operandorũ capaces. Hinc Isaac dixit, q̃d rõ facit currere causam in causatum. Referendo nanq; principia talia ad ea quæ eliciuntur ex ipsis, fit in nobis scientia tam theologica. i. speculatiua, q̃ practica. sicq; illa principia uno mõ dicuntur lumen diuinum super nos signatũ, quo de agẽdis ac sciendis instruimur. Deniq; rõ & intellectus cõponens ac diuidens & conferens intellecta, sunt una potentia animæ, existens in anima secundum partem sui superiorem, Sunt igitur essentialiter una potentia, quæ secundum diuersos suos actus, diuersa sortita est nomina. Ratio quippe uocatur, inquãtum p̃fato mõ discurrit: intellectus, inquantum simpliciter intuetur. Insuper secũdum Augustinum 12. de trinitate, cum de natura loquimur mentis humanæ, non eam in duplicem rõnem nisi per officia geminamus. Illa quippe superior portio mentis, quæ ad deum extenditur, p̃ cõtemplationem ipsius ac rationum diuinæ iustitiæ, quibus regitur homo secũdum totum ordinem uitæ suæ, ad formam diuinæ iustitiæ, uocatur superior rõ. Hinc secundum Augustinum contemplandis & consulendis rationibus æternis inhæret. Hæc sapientiæ deputatur, secundum quod sapientia est scientia per causas altissimas, q̃s cognoscere homini extat difficile. Rõ aũt inferior est, quæ ad temporalia gubernanda deflectitur, non enim potest gubernari inferius, nisi ex p̃prijs rationibus eius. Imo nihil gubernabile est, nisi ex proprijs rationibus suis. Nihilominus temporalia gubernanda sunt ad æterna, atq; secundũ rationes diuinę iustitiæ ęternales, tanquam ad formã ac finem. Itaq; duplex hæc portio rationis, est eadẽ potentia actibus distincta, & ad diuersa obiecta relata, quæ nõ causant distinctionem specificã. Hæc Albertus.

In oppositum. Albertus. Isaac. Damasc. Philoso. Augustin. Augustin.

¶Hinc Thomas: Ratio, inquit, ut hic sumitur, ita se habet ad uoluntatem liberumq; arbitrium, quemadmodum apprehensio sensitiua ad sensualitatem. Nullus equidem appetitus in suum mouetur obiectũ, nisi apprehendatur sub ratione boni aut mali, seu conuenientis aut disconueniẽtis, quam homo aliter cognoscit quàm bruta. nam brutũ naturali instinctu, homo per collationem & inuestigationẽ (quæ consilium dicitur) cognoscit huiusmodi rõnes: hinc uis illa cognoscens, ratio recte uocatur, cumq; tota potẽtiarum ra-

Thomas.

tio ac distinctio ex obiectis sumantur, quorum specie bus potentiæ informantur, oportet in ratione quendam constituere gradum iuxta ordinem rerum quibus intendit. In rebus autem quas considerat ratio, talis inuenitur ordo atq; distinctio, ut æterna ac necessaria ad salutem temporalibus præponātur. Hinc ratio superioribus illis uacando, rite superior appellatur. nam & illa inferiorum sunt directiua, propter quod & in temporalibus dirigimur per æterna. sicq; ratio inhærere æternis potest dupliciter. Primo, considerando ea in se. secundo, considerando ea secundum quod sunt regula temporalium per nos disponendorum & agendorum. Et prima illorum consideratio ad speculatiuam spectat scientiam, secunda ad practicam. Hinc in litera ex uerbis dicitur Augustini, quod superioribus conspiciendis intendit in quātum speculatiua, & eidem consulendis ut practica. Vnde ex hoc quod ratio superior contra inferiorem diuiditur, non distat ab ea ut speculatiuum & practicum, quasi ad diuersa obiecta respiciant, de quibus ratiocinatio fiat, sed potius per media distinguūtur, ex quibus ratiocinatio fiat. Ratio quippe inferior ad electionem tendens, cōsiliatur ex rationibus temporalium rerum, ut quod est esse superfluum uel diminutū, utile aut honestum. sicq; de conditionibus alijs, quas naturalis pertractat Philosophus. Ratio uero superior sumit consilium ex rationibus æternis ac diuinis, ut quod sit contra dei pceptum, aut salutis impeditiuum. Diuersitas autem mediorū ex quibus ad eandē conclusionē proceditur, nō diuersificat ipsam potentiā, sed quādoq; diuersum parit habitum. ideo ratio superior & inferior non distinguuntur sicut potentiæ realiter differentes, sed magis secundum habitum, quē uel actualiter habent, uel ad quem naturaliter ordinantur. Ratio nāq; superior pficitur sapientia, inferior aūt scia. ¶Præterea aduertendum quod non quælibet diuersitas actuum, causat diuersitatem potentiæ: imo interdum ostendit tantum ipsius habitus diuersitatem, sicut geometrizare & syllogizare, aliquādo autem neutrum. Cum enim essentia uniuscuiusq; potentiæ est secundum quod nata est operari circa proprium obiectum, ut 2. de aīa de sensu ait Philosophus: ideo actiones secundū diuersa differentes obiecta, ostendunt diuersitatem potentiarū, accipiendo differentiā obiectorum secūdum id quod ad propriam pertinet rationem obiecti. homo nāq; & lapis differunt genere, sed conueniunt in hoc quo sunt uisus obiectum, uidelicet in colore, ideo uisio hominis & lapidis ad eandem spectat potentiam. Sentire autē sonos & colores, ad diuersas potentias pertinet: quoniam sonus & color secundum proprias rationes quibus abinuicem distinguūtur, sunt obiecta propria sensuum. Quādoq; autem diuersitas actuum causatur ex diuersitate medij aut principij, ex quo puenitur ad idē genus obiecti: talisq; diuersitas actuum, ostēdit diuersitatem habituum. Diuersæ nanq; scientiæ ex diuersis procedunt principijs, quamuis easdē conclusiones demonstrent, sicut astrologus & naturalis rotūditatem terræ demonstrant, ut secundo dicitur Physicorum. similiter uirtutes morales distinguuntur ex diuersis finibus, qui ita se habēt in operatiuis, sicut principia in speculabilibus. Quandoq; demum diuersitas actuum causatur ex eo quod est accidens actionis, uel ex parte agentis, secundum quod est potentius aut infirmius in agendo, ut hebetudo subtilitasq; ingenij, q̄ differunt secūdum uelocitatem & tarditatem discendi: uel

Ratio inheret eternis dupliciter

Augustin.

Rō supior & inferior distinguūt per media nō obiecta

Actuum diuersitas qñ diuersitatē arguat potētię aut habit⁹

Philosop.

Philoso.

ex parte medij, ut credere & opinari, quæ differunt secundum efficaciam debilitatemq; medij, uel ex parte obiecti, sicut uidere hominem & lapidem. accidit eñ colorato, hominem esse uel lapidem. & talis diuersitas actuum nec potētiarum neq; habituum diuersitatem requiret. quod enim per accidens est, diuersitatem nō causat in specie. Porro officium rationis superioris & inferioris, non differt penes diuersam rationem obiecti, cum utraque operabilia consideret: sed penes diuersam medij rationem. quia inferior ratio procedit ex temporalium rationibus rerum. ratio uero superior ex rationibus æternorum, sicq; diuersa ista officia, non oportet diuersas demonstrare potentias, sed habitus diuersos, ut dictum est. Hęc Thomas in Scripto.

¶At uero in prima parte quæstione septuagesima nona: Ratio, ait, superior atq; inferior nullatenus queunt in homine esse diuersæ potentiæ. Quod patet, si utriusq; actus consideretur. Intelligere nanque est, simpliciter ueritatem intueri: ratiocinari uero est, de uno intellecto in aliud tendere ad ueritatem noscendam. sicq; ratiocinari comparatur ad intelligere, sicut moueri ad quiescere, uel acquirere ad habere, quorū unū est perfecti, aliud imperfecti. cumq; motus ab immobili semper procedat, atque ad quietum aliquod terminetur: hinc ratiocinatio humana secundū uiam inquisitionis uel inuentionis procedit ab aliquibus simpliciter intellectis, quæ sunt prima principia, rursusq; in uia iudicij resoluendo redit ad ea, per quæ & inuenta examinat. Quiescere autem & moueri ad eandem spectant potentiam, sicut lapis per grauitatem mouetur deorsum, & quiescit ibidem: ideo per eandem potentiam intelligimus & ratiocinamur.

¶Insuper ratio superior & inferior non distinguūtur realiter abinuicem, prout de eis loquitur Augustinus, præsertim cum tēporalia sint medium cognoscēdi æterna, iuxta illud Apostoli: Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, cognoscūtur: nempe secundum uiam inuentionis, per temporalia in cognitionem pertingimus æternorum: in uia uero iudicij, per æterna iā cognita de temporalibus iudicamus, & secundum rationes ac regulas æternorum, temporalia ipsa disponimus. Potest tamen contingere, ut medium & id ad qd per medium deuenimus, ad diuersos pertineant habitus, sicut principia prima indemonstrabilia pertinent ad habitum intellectus: conclusiones uero ex eis deductæ, ad habitum scientiæ. Ex principijs quoque geometriæ contingit aliquid in alia scientia, puta in perspectiua concludere. sed eadem potentia rationis seu eadem ratio est, ad quam pertinent medium & ultimum, quoniam actus rationis est quasi quidam motus de uno in aliud. Item uero est mobile, quod pertransiens medium, pertingit ad terminum. Vnde una eademq; potentia est ratio superior & ratio inferior, secundum officia tamen actuum & diuersitatem habituum distinguūtur secundum Augustinū, ut patuit. Hæc Thomas in Summa.

¶Idem Petrus. Concordat quoque Richardus, & addit: Quoniam incommutabilis ueritas nobilior est inferioribus istis, estq; causa eorum, & intellectus noster in cognitione effectuum maxime dirigitur & iuuatur ex consideratione causarum, ideo ratio per considerationem incommutabilis ueritatis regit seipsam in consideratione & dispositione inferiorum. Vnde & nono de trinitate Augustinus testatur, quod super mentem impressæ sunt regulæ quædam incommuta-

articul. 8.

Intellect⁹ & ratio nō differunt.

August.

Roman. 1.

Petrus.
Richard.

Augustin.

biliter permanentes, quibus recte iudicamus. cũq; incommutabilis ueritas fortior puriorq; consistat penitus infinite omni ueritate creata, ideo ratio per conuersionem ad illam uigoratur, & fortius illustratur. Denique cum uir rector sit mulieris, & fortior, constantior atq; prudentior ea communiter, superior portio rationis comparatur uiro, inferior mulieri. Nec sequitur quod ratio superior atq; inferior sint duæ potentiæ, quoniam intellectus respicit incommutabilem ueritatem, & ista inferiora sub una rõne cõmuni analogica, utpote sub ratiõe ueri aut entis. Hæc Richardus.

Rõ superior comparatur viro, inferior mulieri

Bonauen. ¶Consonat Bonauẽtura, de cuius uerbis circa hæc infra tangetur.

Durãdus ¶Porro secundum Durandum & alios quosdam, principia ex quib9 discurrit ratio speculatiua aut practica, aut naturaliter sunt accepta & innata, ut quod totum est maius sua parte. aut supernaturaliter reuelata, ut quod deus est trinus. & quia principia supernaturaliter reuelata sunt digniora, hinc ratio ex eis discurrens, uocatur superior. discurrens uero speculatiue aut practice ex principijs naturaliter notis, uocatur inferior.

Dio. Car. ¶Sed istud non uidetur Augustino consonare nec rationi. Nam & unum deum esse colendum, est naturaliter inditum menti creatæ, ut Basilius & Damascenus fatentur. & tamẽ ex hoc principio ad dei cultum procedere, est superioris rationis dictamen. Imo secũdum illam distinctionem multa dictamina & decreta iuris diuini, & deum altissimum concernentia immediate, ad inferiorem pertinerent rationem, præsertim cum & præcepta decalogi, sint de rationis dictamine naturalis.

Basilius. Damasce.

Scotus ¶Præterea circa hæc loquitur Scotus: Duplex potest esse intellectus quæstionis huius, Vtrũ portio superior sit distincta potẽtia à ratiõe inferiori. Vnus est an portio superior sit tantũ una potentia, portio quoque inferior sit tantum una potentia distincta ab alia. Ad quod dico quod non, imo neutra portio tantum est una potentia: quia (secundum Augustinum) portio superior ẽ respectu æternorũ, respectu quorũ ẽ etiã memoria, intelligẽtia & uoluntas, q̃ sunt plures ac distinctæ potẽtiæ. Alius ẽ, utrũ intellectiua uis superior & intellectiua inferior sint diuersę potẽtię. ¶Ad q̃d dico quod non, eadem nanq; potentia cognoscit principium & conclusionem. nec enim principium noscitur nisi sciatur conclusio elici in illo contẽta. ratio autem superior cognoscit principium regulamq; ęternam, ut quod deo ex charitate est obediendum ac seruiendum. ratio uero inferior cognoscit cõclusionem, quæ est de hoc agibili temporali, igitur eadem erit potentia intellectiua illius portionis superioris cognoscentis principium, & portionis inferioris cognoscẽtis cõclusionẽ. Hæc Scotus. Qui istud & alijs, ꝓbat uijs, &c.

Augustin.

QVAESTIO VI.

QVærit cõseq̃nter, In quibus potentijs animæ sit peccatum. Et quæstio ista multa complectitur. Primo, an in sensualitate, aut saltem in sensitiuo appetitu peccatum consistat, & si sic, an solũ ueniale, deinde an in ratione superiori sit peccatũ mortale, an etiam ueniale. Idem quæri potest de ratiõe inferiori. Quocirca ambigitur an primi motus sint culpæ ueniales, & an sint semp culpabiles, de hoc tamen infra magis tractabitur. Porro quod in sensualitate uel saltem in sensitiuo appetitu sit peccatum tam ueniale quàm mortale, probatur: quoniam passiones animæ in hoc appetitu sunt subiectiuæ, quæ passiões quãdoq; sunt ueniales culpæ, ut primi motus ex præuia apprehensione surgentes. interdum uero mortales, ut dum impetus aut uehementia ratiõi prædominantur. Idem probatur de ratiõe superiori, in qua sunt subreptitij motus contra fidem. & contra sapientiæ donum. Infidelitas quoq;, puerilitatisq; uitium, & excæcatio mentis. Idem de ratione inferiori probari potest faciliter.

Arguitur contra veritatem.

¶In contrarium horum arguitur primo, quoniam omne peccatum est uoluntarium, Augustino dicente: Peccatum intantum est uoluntarium, quod si non esset uoluntarium, non esset peccatũ. ergo in sola uoluntate consistit peccatum.

In oppositum. Augustin.

¶Secundo, sensualitas non est rõne domabilis, nec primi motus ipsius queunt uitari.

¶Tertio, appetitus sensitiuus hominibus ac brutis communis est, ergo in ipso non ponitur culpa, alioqn bruta peccarent.

¶Ad hæc Alexander respondet: Malum culpæ est in libero arbitrio, non solum ut in agente, sed etiã recipiente, diuersæ autem sunt animæ uires. quædã sunt uires partis irrationalis tam cognitiuæ quàm motiuæ seu appetitiuæ. Itaq; secundum uim cognitiuam, i. in potentia sensitiua cognoscente, non est peccatum, nisi inquantum actus seu motus illius potentiæ ex libero procedit arbitrio imperante. Vt si ex libero arbitrio uisus figatur in mulierem, ad quod delectatio sequatur illicita, sed secundum se non est peccatum in illa potentia. De motiua autem est distinguendum. est enim quædam motiua, quæ respicit tãtum ea quæ sensibilis naturæ sunt, præter ordinem ad rationẽ: quemadmodum phantasia dicitur esse motiua, & secũdum hunc modum non est peccatum. Est quoque motiua quæ respicit illicitũ rationi seu licitum, & in hoc cõtingit esse peccatum, nõ in se, sed in ordine ad rationem: & hoc modo dicitur esse primus motus in sensualitate. sensualitas enim dicit quoddam mixtum ex motiua sensuali & rationali. Sunt insuper uires partis rationalis, quarum quædam sunt cognitiuæ, quædã motiuæ seu appetitiuæ.

Alexander.

¶Rursus, cognitiuæ sunt duplices. quædam, quarum actibus admiscetur actus motiuæ, quemadmodum actui credendi seu assentiendi miscetur actus alicuius uoluntatis. & tunc si sint circa conuenientia uel disconuenientia rationi, contingit in eis esse malũ culpæ, sicut in infidelitate. si uero non sint admixtæ motiuæ potentiæ, sed pure consideratæ in se, non erit malum culpæ in eis, cum eorum inclinatio sit tantum in uerum. Porro si sit motiua, aut ergo est naturalis, aut non naturalis, sed ex præuia apprehensione procedens. Si naturalis, tunc in ea non est culpa. si autem ex præcedenti apprehensione in id quod est licitum siue illicitum, aut est motiua per modũ imperij, sic peccatum est in libero arbitrio: aut per modum appetitus, & ita est in uolũtate: aut modũ consilij, & hoc dupliciter, utpote deliberãtis, aut p electionẽ diffinientis. si deliberãtis, põt eẽ culpa mortalis aut uenialis: si electiue diffinientis, põt eẽ mortalis. In sensualitate demũ ut ẽ pure irrõnalis ptis, nullatenus est pctm̃. Et si dicat in ea esse aliq̃ culpa, hoc est, ꝑpter rõnẽ adiunctã. Hæc Alexãder. ¶Cuius rñsio ꝓcedit sm̃ suã opinionẽ, q̃ dicit liberũ arbitriũ specialẽ esse potẽtiã à rõne & uoluntate distinctã, ut patuit supra. Verũ q̃ in his uerbis minus clare digesta sunt, ex cõseq̃ntib9 clari9 innotescẽt.

Dionys.

Tho. Aq. Philosop.

¶Itaq; Thomas super his diffuse ac clare conscribens: Motus, inquit, secũdum Philosophum est uia in ens. unde in partibus animæ motus proprie dicitur inclinatio in aliquid. hinc quibus uiribus inclinatio nõ conuenit, nõ attribuitur proprie motus. inclinatio autem est in appetitu qui mouet in aliquid agẽdum. ideo actus appetitiuarum uirtutũ proprie motus uocatur, non actus uirium apprehensiuarum.

Appetitus triplex est hominis

Est autem in nobis triplex appetitus, uidelicet naturalis, sensitiuus, rationalis. Naturalis (utpote cibi) est, quem imaginatio non pręcedit nec gignit, sed naturalium dispositio qualitatum, quibus naturales uires suas actiones exercent. isteq; motus rationi in nullo subiacet, nec obedit. hinc in eo esse nequit peccatum, ideo prætermittitur modo. Appetitus autem sensitiuus est, qui ex præcedenti sensu uel imaginatione consequitur, & appetitus sensualitatis uocatur. Appetitus uero rationalis est, qui apprehẽsionem assequitur rationis, rationisq; motus censetur, & actus est uoluntatis.

Rõnis duplex ẽ apprehensio.

Verum apprehensio rationis est duplex. Vna simplex & absoluta, dum statim sine discussione apprehensum dijudicat, & talem apprehensionem sequitur uoluntas, quæ dicitur non deliberata. alia inquisitiua, dum ratiocinando quid bonum aut quid malum sit, inuestigat: talẽq; apprehensionem sequitur deliberata uoluntas. Ratio autem inferior quæ terrenis disponendis intendit, utroque modo potest motum uoluntatis elicere circa terrena, uidelicet subito apprehendendo hoc conueniens aut inconueniens corpori esse. tuncq; sequitur motus rationis inferioris, qui delectatio nominatur: quia quod corpori delectabile est, accipit ut agendum. aut per inquisitionem deliberando, & tunc seq. nõ ualet appetitus ante deliberationis finitionem, & tunc consentire dicitur in delectationem. Porro superior ratio, quia per se rebus non intendit terrenis, sed solum prout rationibus regulantur æternis, nõ sequitur ipsam aliquis motus, nisi deliberatus respectu terrenorum. idcirco earum delectatio non attribuitur sibi, sed ultimus tantũ consensus, qui est executor operis. Hæc Thomas in Scripto.

Augusti.

¶Qui consequenter plenius declarãs ibidem, quomodo in sensualitate queat esse peccatum: Primi, inquit, motus qui sensualitati attribuũtur, peccata sunt, ut asserit Augustinus. Sed motus imaginationem præcedentes, quos iam diximus naturales, quoniam naturalium qualitatum actionem sequuntur, peccata non sunt. Atq; secundum hoc uerificatur, quod aliqui dicunt, quod motus primo primi non sunt peccata, sed motus secundo primi: ut motus primo primi uocentur, motus huiusmodi pure naturales: motus uero secundo primi, qui imaginationem sequuntur.

Mot⁹ primo pmi nõ sunt pctã

Peccatum quippe (prout hic est de ipso mentio) non est nisi actus inordinatus, ad genus pertinẽs moris. nullusq; actus ponitur in genere moris, nisi habita consideratione ad uoluntatem, quæ principium extat moralium, ut sexto metaphysicæ patet.

Philosop.

ideo ibi incipit genus moris, ubi primo uolũtatis dominium inuenitur. Habet autem uoluntas in quibusdam completum dominium, ut in actibus qui ex uoluntatis procedunt imperio, qui sunt actus deliberationem sequentes, rationiq; adscribuntur, in aliquibus uero habet incompletum dominiũ, sicut in actibus qui non per imperium rationis causantur. attamen uoluntas eos potuit impedire, ut sic q̃dammodo uoluntati subiaceant, quan sum ad hoc quod est impediri uel non impediri. ideo talium inordinatio actuum, rõnem habet peccati, sed incompleti. hinc in actibus istis uenialis atq; leuissima culpa ẽ, nõ mortalis.

Voluntas nõ ẽ cuiuslibet pctĩ subiectum sed causa.

Deformitas uero cuiuslibet act⁹ illi potentiæ attribuit ut subiecto, quæ est actus principium. cumq; sensualitas sit horum principium actuũ, recte dicitur in ea tanquam in subiecto esse pctm̃. est etenim in hominibus sensualitas aliqualiter subijcibilis rationi, sicq; aliter est in nobis q̃ brutis. Nec omne peccatum est in uoluntate ut in subiecto, sed ut in causa. Verũtamen uolũtatem esse causam alicuius actus, cõtingit dupliciter: primo directe & per se, ut dum ex uolũtate procedit elicitiue aut imperatiue: secũdo per accidens & indirecte, quia non impedit cum possit & debeat, & ita primorum motuum causa est.

Obiectio

¶Si quis autem instet, quod uirtus uitiumq; mortale possunt esse in sensitiuo appetitu, qui tamen realiter est sensualitas ipsa.

Dilutio.

¶Dicendũ q; electio est principale in uirtute, ut dicitur septimo Ethicorũ. unde oportet omnem actum uirtutis ex electione procedere. propter quod uirtus dicit habitus electiuus, ut secundo dicit Ethicorũ.

Philosop.

hinc uirtus esse non potest nisi in actibus illis, q ex imperio pfluunt uolũtatis, quamuis etiam sensitiuarum sint partium. propter quod in irascibili & concupiscibili ponimus esse uirtutem. Conformiter est de eo quod perfectam habet ratiõem peccati, & per se uirtuti opponit. ppterea actus irascibilis seu concupiscibilis põt esse actus uirtutis seu peccati mortalis. Sensualitas uero (ut dictum est) nominat partem sensitiuam, ut magis depressam ad carnem, prout in operando non sequitur uoluntatis imperium, sed proprio motu mouet. idcirco in ea non potest esse actus uirtutis & peccati mortalis, sed quoddam incompletum in genere moris, quod est ueniale peccatũ. Et quamuis uenialia peccata om̃ia simul considerata uitare non ualeam⁹, quia dum uni nitimur obuiare, ex altera parte potest illicitus motus subrepere: non enim potest simul esse intentio uolũtatis contra diuersa renitentis in actu: tamen si quodlibet eorũ sigillatim consideret, sic in potestate nostra sunt, quia quodlibet eorũ præueniendo impedire possumus. Hæc idem ibidem.

Pctm̃ rõnis dupliciter

¶Insuper pandit ibi, qualiter in ratione queat esse pctm̃: Pctm̃, inquens, rationis potest dici dupliciter. primo, quoniam est ipsius rationis secundum se. sicq; dicimus in ratione esse pctm̃, dum errat in iudicando, siue sit in speculatiuis, siue in practicis & hoc est peccatum in cognitione, eo quod male syllogizetur. Secundo ex parte uoluntatis, quæ per rationis iudicium regulatur, ita ut tunc in ratione dicat esse peccatum, dum sequitur peruersa electio. Sciendum ergo quod quidam philosophi dixerũt, secundo modo non esse peccatum in ratione, nisi & primo modo erret, dicentes omne pctm̃ ignorantiam esse, & scientem non posse peccare: quorum primus Socrates fuit, ut dicitur septimo Ethicorũ, hac ratione inductus, q; nobilissimum, puta scientia, ab ignobilibus passionibus non superetur, quod experientiæ sensuiq; repugnet. Idcirco philosophus libro prætacto ostendit, quomodo contingit scientem peccare, distinguens scientiam in uniuersali & in particulari, sciẽtiámque in habitu & in actu. in habitu quoq; dupliciter, quia habitus interdum ligatus est, ne egrediatur in actũ, ut patet in ebrijs, quãdoq; non est ligatus.

Quõ cõtingat sciẽtẽ peccare

Itaq; ait quod cõtingit peccantẽ esse scientem in uniuersali & in habitu, in particulari autem non contingit eum esse sciẽtem in actu, sed ha

bitu tantum & ligato passione iræ, cōcupiscentiæ aut alio uitio, ne ratio in rectam electionem prorumpat, sed motum passionis sequatur, etiam si passioni quis subditus pronunciet ore, quæ iusta & uera sunt in particulari, non tamen mente sic tenet: quemadmodum ebrius potest sapientium uerba proferre, quæ intellectu non capit. Cumq; ratio in operandis quodammodo syllogizet, inuenitur iudicium rōnis rectum in ꝓpositione maiori, quæ uniuersalis est: in minori uero ꝓpositione, quæ particularis est, admiscetur rō passioni, quę circa particulare uersatur, & sequitur rōnis corruptio in conclusione electiōis: ut si dicatur, Nulla fornicatio est committenda, in hoc iudicium rationis perfectum est. Item proponatur alia ista, Omnis fornicatio est delectabilis, sub quibus duabus adsumatur hęc particularis, accedere ad hāc mulierem est fornicatio. Si ratio fortis sit, ut nec in particulari passionibus superetur, inducet conclusionem negatiuam, eligens non fornicari. Si autem passione uincatur, eliget fornicari. sicq; nunc sumitur peccatū esse in ratione, quādo post rationis deliberationem sequitur praua electio, eo quod ratio in particulari corrumpitur passione. Quod si deliberatio sit per rationes diuinas, dicetur esse peccatum in ratiōe superiori, ut si procedat ex isto: Omne diuina lege prohibitum, est uitandum. Si uero per rationes creatas dicetur esse peccatum in ratione inferiori, ut si procedat ex isto: Omne in quo transcenditur medium uirtutis, uitandum est. uel aliquid tale. Nempe cum ratio sit cognitiua potentia, directiua est uoluntatis. unde non potest esse peccatum in uoluntate, nisi sit aliquo modo in ratione, pręcipue cum uoluntas non sit nisi boni ueri aut boni apparentis. hinc malam uoluntatem aliquo modo præcedit æstimatio falsa.

¶Insuper ad istud, Vtrum in delectatione rationis inferioris sit peccatum mortale: respondet, Delectatio inferioris rationis nil aliud est, quàm complacentia uoluntatis in eo quod apprehenditur conueniens per inferiorem rationem, hæc autem delectatio (sicut in litera dicitur) si mox ut mentem attigerit, autoritate uiri, id est, superioris rationis repellatur, peccatum est ueniale. hoc enim est, dum complacentia talis sequitur subitam rationis apprehensionem. Si uero diu teneatur, peccatū extat mortale. Sed diuturnitas ista non ex temporis quantitate est iudicanda, sed magis ex rationis deliberatione. Si enim post deliberationem rationis inferioris adhuc delectatio illa complaceat, delectatio morosa dicetur. tuncq; erit consensus in delectationem & culpa mortalis, ut ait Magister, & uerba Augustini sonare uidentur, quamuis quidam in hoc Magistro contradicant, uerba Augustini exponentes. Verum Magistri opinio ualde probabilior est atq; securior, quod sic patet: Quędam operationes ex suo genere sunt peccata mortalia, ut furtum, rapina. unde quod aliquod horum peccatum mortale non sit, non potest esse nisi per accidens, inquantum uidelicet eius subiectum non est mortalis peccati capax, ut quando est in sensualitate duntaxat. Porro secūdum Philosophum decimo Ethicorum, Idem iudicium est de operatione & eius delectatione. hinc si operatio est per se bona, etiam delectatio eius, & ecōuerso. Quod ergo delectatio consequens operationem mortaliter uitiosam, non sit mortale peccatum: esse non ualet nisi per accidens, ut ex defectu subiecti. hinc quandocunque talis delectatio aut operatio reducitur in id, in quo potest esse perfecta ratio peccati & uirtutis, necessario incipiet esse peccatum mortale. Perfecta uero ratio peccati mortalis ac uirtutis, esse nequit sine electione rationis consiliantis & deliberantis. ideo quicquid fornicationis ante hoc est, mortale non est: ubi uero ad hoc peruenitur, mox incipit eē peccatum mortale. Vnde si usus exteriorum membrorum & delectatio eorum esset sine huiusmodi uoluntate, peccatum non esset, sicut beata dixit Lucia: Si inuitam me feceris uiolari, castitas mihi duplicabiť ad coronam. Consensus uero actui exteriori adueniens, facit peccatum mortale. Conformiter appetitus sensualitatis & delectatio consequens eum ante consensum rationis deliberantis, non est culpa mortalis, sed post talem consensum.

Delectatio morosa q̄n cēseať.

Philosoph.

S. Luciæ dictū notabile.

¶Postremo ad istud, Vtrum in superiori parte rationis possit esse ueniale peccatum: respondet, Motum eē ueniale, contingit ex duobus. primo ex gñe actus, ut uerbi prolatio ociosi: secundo ex parte subiecti, inquantum motus ille electionem pręcedit, in qua principalitas uirtutis uitijq; consistit. Itaq; unaquæq; potētia quam possibile ē aliquo modo eleuari ad id quod super se est, habet subitum motum in id, quod sibi secundum se conuenit. Alium motū potest habere in id quod sibi conuenit ratione eius ad quod est eleuata in aliquid altius, sicut in appetitu patet sensibili, qui subito mouetur in id quod cōuenit sibi secundum sensum. Sed inquantum ratione regulatur, uirtutibusq; perficitur, habet motum post deliberationem in id, quod sibi conuenit secundum rationem. Quemadmodum autem appetitus sensitiuus eleuatur super se per regimen rationis, sic ratio superior per fidei lumen supra naturalē eleuať cognitionē. hinc subitus motus apprehensiuus superioris rationis, est secundum naturalem suam cognitionem. Qui si in aliquo obuiet fidei, est motus infidelitatis ex subreptione. sicq; ꝑ defectū deliberationis est ueniale pct̄m̄. Atq; secundum hoc est distinguēdum, quia aut motus sṻpioris rationis est in id, quod est ueniale ex gñe, sicq; motus eius ē uenialis: aut est in id quod est mortale ex gñe, quod contingit duplicit: quia uel illud ē proprium eius obiectū, & sic habet circa illud duplicē motum: unum subitum qui præcedit deliberationē, & iste est ueniale pct̄m̄: aliū deliberatiuum, qui est pct̄m̄ mortale, sicut in infidelitatis motib⁹ patet, aut est obiectum inferioris potētiæ, ut sensualitatis, ut patet in delectationibus carnis. sicq; sṻpior ratio non habet motum in illud nisi consultationis, quasi ministrans mediū quo de illo potest syllogizari: & ita circa illud non habet motum nisi deliberatum, idcirco in talibus motus sṻpioris rationis, semp est culpa mortalis: alijs uero duobus modis nūc tactis, pōt in ea eē ueniale peccatum.

Motus ueniale quot modis ueniale dicatur.

¶Si aūt qs instet, qa contēptus facit peccatum esse mortale. sed non pōt esse ꝙ quis post deliberationē in peccatum consentiat sine contēptu. ergo cum superior ratio sine deliberatione non peccet, apparet quod nūquam peccet nisi mortaliter.

Obiectio.

¶Dicēdum ꝙ deliberatus consensus in ueniale peccatum, non semp orit̄ ex tali contēptu, q pct̄m̄ reddat mortale. nēpe dum taliť in ueniale consentiť, ꝙ non cōsentireť in illud si eēt mortale, manet infra limites uenialis pcti, etiam si aduertat esse ueniale pct̄m̄: si uero consentiať sic in illud, quod & consentireť quāuis esset prohibitum præcepto, consensus in ueniale ex genere, esset mortalis. Hæc Thomas in Scripto.

Solutio.

Petrus.

¶Concordat Petrus in omnibus, & insuper quærit, Vtrum inferior ratio possit peccare sine sensualitate. Respõdet, Duo sunt genera peccatorum, uidelicet spiritualia & carnalia: Spiritualia quandoque contingunt circa obiectum apprehensum à sensualitate, aliquando uero non. unde in his interdum peccat inferior ratio sine sensualitate, ut in curiositate sciẽtiæ. quãdoque uero peccat mediante sensualitate, ut in odio alienę felicitatis uisæ. Carnalia autem peccata semper sunt circa sensualitatis obiectum, ideo in his nõ peccat rõ sine sensualitate. Hæc Petrus.

Rõ inferior q̃n peccet sine sensualitate.

¶Qui iterum sciscitatur, Vtrum ratio inferior possit peccare mortaliter sine consensu superioris. Respõdet, quemadmodum ad rationem inferiorem pertinet regere sensualitatem, ita ad superiorem rationem pertinet regere rationem inferiorem. hinc sicut sensualitas non peccat sine consensu aut negligentia rationis inferioris, ita nec rõ inferior sine cõsensu uel negligentia rõnis superioris. Hæc Petrus.

Richard⁹

¶Richardus quoque præhabitis consonat, in aliquibus tamen parum aliter sentire uidetur: Quibusdam, inquiens, dicendum uidetur quòd uoluntas possit deordinari non tantum respectu spiritualium, sed etiam carnalium obiectorum, deordinatione non habente ortum ex sensualitate, ita quòd homo potest desiderare delectationem alicuius carnalis peccati, non præinclinatus per aliquem motum sensualitatis, quãuis tale desiderium esse non ualeat, nisi respectu obiecti sensualitatis. Nam actum luxuriæ potest quis eligere non incitatus aliqua pręuia passione, imò nõnulli per electionem in se causant passionem. Hæc Richardus. Istud tamen cum positione Petri potest faciliter concordari. ¶Alia multa quærit hic Richardus, & inter cætera quærit, quod tamen alibi potius habet locum: Vtrum intellect⁹ noster ex creaturis ad creatorem discurrens argumentando, in fine discursus intelligat creatoris essentiam. Respondet quòd non. Quamdiu enim res non cognoscitur nisi per aliud obiectum pręcognitum, nõ cognoscitur immediate. sed essentia creatoris non cognoscitur à nobis etiam in fine discursus, nisi per aliud obiectum præcognitum. Hæc breuiter tetigisse hic reor sufficere.

¶Amplius quærit, Vtrum motus sensualitatis secundum suum impetum, sit naturalior ei quàm ille q̃ mouetur frenante ratione. Respõdet, Motus naturalis potentię, naturalis est etiam supposito cui inest illa potẽtia. cum ergo sensualitas hominis comprehendat duas eius naturales potentias, scilicet irascibilem & cõcupiscibilem, ille motus qui naturalis est sensualitati, est etiam homini naturalis. Dico ergo ꝙ motus ille q̃ sensualitas mouetur secundum impetum suum, est naturalior sibi quàm ille quo mouetur frenante rõne. naturalior est etiam homini sub ratiõe qua animal, quia cõuenit sibi inquantum per suam formam habet esse sensitiuum. motus autem q̃ mouetur frenante ratione, naturalior est homini inquantum homo. naturale nanq; est homini, inquãtum homo est, modificare suos motus secundum naturale iudicium ratiõis. cumq; talis motus sit homini naturalis principaliter per naturam speciei, ideo non oportet ꝙ ille motus quãuis naturalior sit homini, inquantum est rationalis, ꝙ etiam naturalior sit sensualitati. Hæc Richardus.

Dion.

¶Quocirca uidetur quod de sensualitate hominis loqui possumus dupliciter: primo, inquantum est sensualitas. sicq; uera apparet ista responsio: secũdo, inquantum est sensualitas hominis, & ita naturalius, cõuenientius, ordinatius, salubrius, magisq; debitum sibi est moueri secundum frenum directionemq; rationis, quàm secundum impetum passionis. nam & naturalis ordo hoc habet, ut inferius iuxta censuram feratur sui superioris.

Bonauen.

¶Præterea Bonauentura in præinductis satis uidetur concordare Alexandro, Thomæ & alijs iam prefatis. Veruntamen de hoc qualiter in sensualitate sit peccatum, addit: Cõtingit loqui de peccato, inquãtum habet rationem uitij, & inquantum habet rationem culpæ. Inquantum habet ratiõem culpæ, opponitur gratiæ, & facit uituperio dignum. sicq; om̃e peccatum est in libero arbitrio. Sed inquantum habet rationem uitij, dicit inordinationem alicuius potentiæ, respectu actus sibi debiti secundum suam naturalem institutionem. cumq; deordinatio talis in sensualitate cõsistat, ita quod est uia ad opus uituperio condignum, sic ponitur in sensualitate peccatum esse.

¶Insuper respondendo ad hanc quæstionem, Vtrũ ratio pars inferior possit peccare mortaliter absq; superiore: Quamuis, inquit, possibile sit mulierem comedere absq; uiro, id est, inferiorem rationem delectari absq; superiori, nõ est tamen possibile inferiorem rõnem seu mulierem peccare mortaliter sine uiro seu rõne superiori. aliud enim est peccatum mortale committere, aliud cibum uetitum degustare. Peccatũ ꝗppe mortale dicit deordinationem à deo cum consensu atq; contemptu. & inordinatio illa est per auersionem superioris partis. eius etenim est auerti, cuius est conuerti. cõsentire uero ad illam spectat potentiam, in qua residet iudiciaria potestas regiminisq; autoritas, & hæc est superior pars rationis. ideo impossibile est aliquod mortale peccatum esse in nobis, quod superiori rationi non imputetur. Est etiam ad hoc alia ratio: Quoniam inter superiorem inferioremq; rationem lex extat cõiugij, idcirco superior inferiorem tenetur regere atq; reprimere. propter quod impossibile est inferiorem rationem sine superiore mortaliter peccare. Possibile tamen est unam earum absq; altera comedere, & hoc, quia comestio dicit conuersionem ad delectationem secundum actum proprium. cõtingit autem rationalem potentiam conuerti ad delectationem à sensualitate oblatam secundum actum inferioris portionis, ita tamen, ꝙ nõ cõuertitur ad eam secundum actum superioris rationis: sicq; mulierem cõedere, uiro nõ degustante. Quod clarius patet, si attẽdamus ꝓgressum tentationis & delectationis. Primo enim delectabile offertur siue percipitur, secundo delectatio aduertitur, tertio in id ad quod trahit delectatio, consentitur uel dissentitur. Delectari, est percipere sensualitatis delectationem. Aduertere, est inferioris partis ac rationis interiores motus & adfectiones dijudicare ac noscere, quod non cõuenit potentiæ sensitiuę. Diffinire autem, est determinare quid sit amplectẽdum aut respuẽdum, quod superioris ẽ partis. Contingit igitur delectari ad apprehensionẽ delectabilis ante aduertẽtiã delectatiõis, & hoc ẽ sensualitatis. & absq; dubio ẽ ueniale pctm̃. Cõtingit iterũ delectari post apprehensionem delectabilis & perceptionẽ delectationis, & post plenũ consensum deliberationis, & hoc est inferioris partis. & aliquando est mortale, aliquando ueniale, tuncq; comedit mulier sola. Tertio contingit delectari post apprehensionem delectabilis & aduertentiam delectationis, & post ple-

num consensum deliberationis: & tunc dicitur comedere uir, estq; peccatum mortale in his generibus peccatorum, quorum actus sunt in prohibitione. Itaque dum tẽtatio inchoatur in sensualitate, est ueniale peccatum: dum consummatur in superioris parte rationis, est mortale: dum uero sola mulier comedit, potest esse mortale & ueniale. Et idcirco cum dubium est an sit mortale aut ueniale, potest ita discerni: Quia dum percipitur delectatio, aut statim repellitur, aut retinetur. si statim repellitur, tunc leue est peccatum: Si uero tenetur, hoc potest esse tripliciter: primo, quoniam placet ipsa delectatio & operis consummatio, ita quod est uoluntas delectandi in cogitatione, & itẽ in opere si adesset facultas. & sic est ibi plenus consensus & mortale peccatum, concurrente uiri ac mulieris comestione. Secundo, quia placet delectatio & displicet peccati consummatio, & sic semiplenus consensus est, & dicitur comedere mulier, & nihilominus peccat mortaliter dum in illam consentit delectationem. Aut utrunque displicet, scilicet interior delectatio & operis consummatio, & tunc aut aduertit periculum, aut non aduertit. Si nõ aduertit periculum delectationis, nec eam repellit, peccat: non tamen mortaliter, grauius tamen quàm si statim uiriliter repulisset. Aut aduertit periculum, & delectationem illam non repellit, imò mentem suam in talibus cogitationibus sinit reuolui, & sic (ut dicunt Magistri) peccat mortaliter. Nam quamuis non sit ibi mentis formalis consensus, est tamen consensus interpretatiuus, & comedit mulier sola. Attamen peccatum hoc imputatur & uiro, quoniam non compescuit mulierem ut tenebatur. Verum istud ultimum dictum non est penitus certũ. Negant em̃ aliqui eẽ pc̃tm̃ mortale in negligentia reprimendi ubi fuerit displicentia, quantũcunque quis aduertat periculum. Sed in hoc securior uia tenenda est, ut inde tanquam de mortali pœniteas. Nec loquimur hic de quacunque delectatione, quia nõ de ea qua quis delectatur in muliere quia formosa, sed de ea quæ surgit ex cogitatione actus uenerei. Hæc Bonauentura.

Albertus. ¶ Amplius iam inductis præsertim ex Thoma, cõcordat Albertus. qui insuper sciscitatur, qualiter spirituale coniugium sit inter superiorem inferiorémque

Augusti. portionem rationis. Respondet, secundum Augustinum portio superior est loco uiri, portio inferior loco mulieris. estq; metaphoricus sermo, fundatus super

1. Cor. 11. illud Apostoli, Vir non debet uelare caput suum, quia imago & gloria dei est. In superiori etenim portione relucet dei imago. Hinc inter deum & ipsam nõ ponitur medium, unde nec debet habere uelamen. Portio autem inferior dicitur mulier, cum sit imago & gloria rationis superioris, quemadmodum imago & gloria uiri uocatur uxor data ei in adiutorium generationis similis sibi, quantum ad rationabilitatem: & sic est naturalis contractus in partibus animæ rationalis, in quo superior pars quæ immediate participat imaginem dei, formatur ex ipso lumine sapientiæ eius, atque eadem forma regit inferiorem. Hæc Albertus.

¶ Qui item interrogat, qualiter peccatum consummetur in illis, puta in sensualitate & inferiori portione rationis ac superiori. Ad quod in litera datur responsio clara.

Sensualitatis notitiam cur philosophi nõ attigerint. ¶ Quærit insuper, Cur philosophi non deuenerunt ad sensualitatis notitiam. Respondet, quod theologi loquuntur de sensualitate, prout ex originali primorum parentum peccato infecta est, & prona ad mala ex fomite, quod totum philosophos latuit. Qui nihilominus de appetitu sensitiuo scrutati sunt, & de eius quoque diuisione in concupiscibilem & irascibilem elocuti. sicq; de eo quod realiter idem est cum sensualitate, effati sunt. Hæc Albertus.

¶ Qui demum hic addit, Antiqui, sicut Præpositiuus & Gulielmus Antissiodorensis, dixerunt delectationem dici morosam, non à temporis quantitate, sed à negligentia ratiõis superioris, dum superior portio conspicit & aduertit quod iniacet delectatio illecebrosa peccati in inferiori parte rationis, & non auertit nec abstrahit se ab illa. Imò dissimilat & permittit inferiorem rationem turpiter delectari. & hoc est mortale peccatum, quamuis sit minus q̃ si opere cõpleretur.

¶ Durandus quoque circa hæc loquitur: Oportet hic scire, quid sit mortale & quid ueniale peccatum. Pro quo sciendum, quod omne peccatum est deuiatio quædam à lege diuina aut naturali uel positiua. Cũq; omnis lex habeat uim coactiuam per pœnas, alioquin leges frustra darentur, si liceret impune transgredi eas: idcirco secundum unamquanque legem illud peccatum censetur mortale, pro quo pœna mortis infligit̃: ueniale uero, quod minori seu leuiori pœna punitur. Quamuis autem mors proprie appelletur priuatio uitæ corporalis, similitudinarie tamen priuari uita gloriæ, atque incurrere calamitatem gehennæ, mors dicitur. Vnusquisque enim dicit uitam suam cõsistere in eo in quo præcipue delectatur. ideo propter delectationem quæ est in uisione beata, in ipsa dicitur consistere uita æterna: & in eius priuatione cum afflictione gehennæ, mors consistit. Sic ergo quantum ad theologos, quorum est considerare opera humana secundum quod regulantur lege diuina, peccatum mortale uocatur, quo quis beatifica uisione priuari meretur: ueniale uero, quod non meretur hanc pœnam. Hæc Durandus.

Durãdus. Pctm̃ mortale & ueniale cur dicatur.

¶ Qui insuper ait, Cum delectatio uoluntatis sequitur apprehensionem rationis, hinc sicut est duplex rationis apprehensio, utpote simplex, quæ est in obiectum tantummodo ac directe, sicut quando quis cogitat de fornicatione: & reflexa, quæ est in actum, ut dum quis cogitat se cogitare de fornicatione: sic duplex est delectatio hos consequens actus, quia morosa delectatio sequens simplicem actum cogitationis de fornicatiõe aliove peccato mortali, semper est peccatum mortale. est enim complacentia in actum peccati mortalis, quia in illud fertur uoluntas solum per delectationem, quod est apprehensum per rationem. Sed per actum simplicis cogitationis de fornicatione, nihil apprehenditur nisi fornicatio, non cogitatio de fornicatione. aliâs non esset actus simplex, sed reflexus. ergo uoluntas sequens huiusmodi simplicẽ actũ, fertur solum per complacentiam in mortale peccatum, sicq; peccat mortaliter. Delectatio uero sequens actum reflexum, potest esse de duobus, sicut & cogitatio, uidelicet de principali obiecto, puta de fornicatione, & secundario de cogitatione: quia hæc duo se habẽt obiectiue ad actum reflexũ, uidelicet dum q̄s cogitat se cogitare de fornicatione. & si delectatio sit de principali obiecto, erit pc̃tm̃ mortale. Si uero de secũdario sit obiecto, non oportet esse mortale. Imò quãdoq; est ueniale, ut dum q̄s sola curiositate cogitat talia, & de cogitatiõe h̄mõi delectat̃. Aliq̃n uero nullũ ẽ

peccatum, sed meritum: ut dum quis de talibus utiliter cogitat, uolens contra ea disputare aut prædicare. nec talis delectatur de peccato, sed consideratione ueritatum & rationum salubrium: Hæc Durandus.

Henricus. ¶ Postremo circa hæc scribit Henricus q̃dlibeto 6. q̃stiõe qua quærit, Vtrũ primĩ motus sunt pctã: In hac quæstione sicut in cæteris omnibus, his quę sunt fidei præsuppositis, oportet respicere ad naturam, quid recta ratio queat inuestigare. Itaque aduertẽdum quòd originale peccatum duo includit, puta carentiam originalis iustitiæ, siue fuerit donum naturale, siue supernaturale: & dispositionem illi contrariam, utpote obliquationem quandam in uoluntate. quapropter in pœnam peccati rebellionem habent membra contra uoluntatem, ut erubescat libertas humani arbitrij, ꝙ dei imperium contemnendo, amisit propriorum mẽbrorum dominium. Insuper inflicta est carnĩ dispositio morbida, quæ uocatur languor naturæ, quo in carne primo pullulat delectabilis motus, quem secundo apphẽdit sensus. atq; per hoc tertio uis appetitiua sensibilis organice in carne existens, titillatur delectatione. & præueniunt hi tres gradus omnem penitus motum uoluntatis, Cõsistunt quoq; in istis duo motus, q appellantur primo primi: quorum unus dicitur suggestio à carne in appetitũ sensitiuum, alter uocatur delectatio seu desiderium in appetitu eodem, cum quibus Augustinus libro primo de sermone domini in monte, assumit uoluntatis consensum pro tertio, & distinguit alios gradus tres in progressu ad peccatũ, dicens: Tria sunt quibus completur peccatum, suggestio siue fit per memoriam, siue per corporis sensum. si autem consensio affuerit, peccatum iam plenum erit, quasi à serpente fiat suggestio & quædam suasio. In appetitu uero carnali seu sensitiuo tanquam in Eua, delectatio: & in ratione quasi in Adam, consensio. Cũq; totus motus existens in carne appetituq; sensitiuo, non fit aliud respectu uolũtatis nisi quædam suggestio & titillatio ad condelectãdum: hinc Augustinus totum motum q in carne & sensitiuo appetitu præcedit, pro uno reputans, & cum illo annumerans tres gradus, quibus in peccatum proceditur mortale per actum uoluntatis, distinguit tres gradus, quibus peccatum mortale perficitur, libro de uerbis domini dicens: Ad consuetudinẽ quadripartito quodam gradu ꝑuenit anima. Primus enim est titillatio delectationis in corde, secundus consensio, tertius factum, quartus consuetudo. Præterea aduertendum, quòd post illam titillationem in qua consistit motus primo primus ante consensum uoluntatis, in quo consistit peccatum mortale, est aliquis motus delectatiõis in uoluntate, qui est ueniale peccatum, prout Augustinus exprimit, dicẽs: Sunt qui res illicitas cogitationibus suis obuias ita oĩno abijciunt, ut nec delectentur in eis: sunt qui delectãtur, non tamen consentiunt, in quibus nondum perfecta est mors, sed quodammodo inchoata. Delectationi accedit cõsensio, iamq; est plena damnatio. post cõsensionem itur in factum. Ipsum factum in consuetudinem uertit, & fit desperatio quædam. Aduerte quia quod hic dicitur, accedit consensio & fit plena damnatio, idẽ est cũ eo quod dixit in libro de sermone domini, In mente si cõsensio fuerit, plenum peccatum erit, id est, mortale, quod intelligendum est de consensione deliberatiua, non subreptitia. Tuncq; est deliberatiua, quando postquam ratio percipit delectationem & aduertit iudicando eam esse illicitam, adhuc uoluntas se tenet in ea, nec cohibet eam. In tali ergo cõsensione deliberatiua primo consistit peccatum mortale, & quicquid præcedit in actu uoluntatis aut appetit⁹ sensitiui aut carnis, nullum peccatum est, aut ueniale duntaxat. Itaq; ante consensum uoluntatis per iudicium rationis præcedentis, duo ad minus præcedũt motus in uoluntate uergente in peccatum, utpote motus delectationis, & motus cõsensus subreptitij, & appellantur motus secundo primi: Primi inquam, respectu omnium motuum qui deinde fiunt in uoluntate: & secundo primi, respectu præcedentium in sensualitate & carne. Deniq; post istos motus primo primos, & secundo primos, qui præcedunt iudicium rationis, dum per rationis iudicium uoluntas ut est arbitrio libera, consentit in delectationem, ut in ea se teneat, tũc est primus gradus peccati mortalis in sola consensione existentis: siue in factum, ut in ipsum ulterius procedat, tunc est gradus secund⁹ peccati mortalis existẽtis in consensiõe. Vnde super illud, Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam &c. loquit Augustinus: Considerandum quod CHRISTVS non dixit, Qui concupiuerit mulierem, sed qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, id est, hoc fine, istoq; animo intenderit ut eam concupiscat: quod non est iam solum titillari delectatione carnis, sed plane consentire libidini, ita ut non refrenetur illicitus appetitus, sed si detur facultas, satietur. Et quod dictum est, postquam iudicium rationis pręcessit, intelligendum est, uel debuit præcessisse: quia contingit cõsentire dupliciter, scilicet uere seu formaliter & interpretatiue. Interpretatiue inquam, quando ex delectatione uolũtatis intãtum ratio absorbet, ut iudicio non possit intendere, negligitq; uolũtas rõnem mouere ad iudicandum: tempus quoq; permittit transire, in quo posset & merito deberet iudicare. Est igit talis in peccatũ progressus. Primo ex fomite fit motus quidam titillationis in carne ad libidinem, id est, ad carnalem concupiscentiam, quem apprehendit sensus in carne extensus, per cuius apprehensionem primo mouet appetitus sensitiuus sensui coniũctus motu delectationis, circa id ad quod caro titillat. tertio autem mouet motu desiderij ad ꝓsequendum illud in opus, quem motũ apprehendit ratio simplicis intelligentiæ, per cuius apprehensionem quarto mouet uolũtas motu delectationis, condelectando appetitui sensitiuo: & quinto mouet motu in delectationem, & sexto desiderio consensus subreptitij ad prosequendũ illud in opus, & iste est limes ac terminus uenialis pcti. Septimus ẽ cõsensus interꝑtatiu⁹ in delectationẽ. & ẽ primus & infimus gradus peccati mortalis, qđ appellat mortale ex delectatiõe morosa. Octauus ẽ cõsensus uerus in delectationẽ. Nono ẽ cõsensus in opus. decimo ẽ ꝓgressus in opus, si assit facultas. Vndecimo ex frequẽtia executiõis orit cõsuetudo. duodecimo ex cõsuetudine seqt desperatio, tertiodecimo ex desperatione obstinatio, iuxta illud Prouerbiorum: Peccator cũ in profundum uenerit malorũ, contemnit. Tũc ultimo, scilicet quartodecimo seqtur finalis impœnitentia, quæ est perseuerans cordis duritia. ¶ At uero motus primo primos qdam dicunt esse culpabiles, quia in se deformes sunt & contra rectam rationem, à qua cohiberi debebant. Sed quæro ab his, utrũ primi motus sint peccata omissionis, an commissionis. Non commissionis directẽ, quia non imperant à uoluntate: nec omissionis, quia non imputatur uoluntati in culpam id, cuius omissionem nequit uitare. Si dicatur quod quamuis non sit in potestate uoluntatis, omnes uniuersaliter prohibere, est

Marginalia: Originale pctm̃ duo includit. — Augu. — Pctm̃ tribus cõplet. — Augu. — Desꝑatio peccãdi sequitur assiduitatem. — Matth. 5. Augusti. — Cõsentire in pctm̃ cõtingit dupliciter. — Prouer. 18.

tamẽ in potestate eius singulos singulatim cohibere: obijcitur quòd tunc non peccaret in his, quos uitare non ualet, utpote occupatus in alterius deuitatione. Verum pro horum intelligentia aduertendum, quòd cum in peccato originali in non regeneratis sint duo, quorum unum est incuruatio, quæ consistit in uoluntatis obliquatione: secundum est reatus, id est, obligatio ad pœnam pro carentia rectitudinis originalis iustitiæ: secundum istorum in baptismate expiatur, primum uero manet. Quibus duobus duo correspondẽt in motibus primis carnalis cõcupiscentię, utpote ipsius motis deformitas & pœnæ reatus debitus ei, quorum primũ manet ad pœnam in regeneratis, sicut & obliquatio manet in uoluntate, & fomes in carne: secundum expiatum est, ita ꝗ sicut neutrum istorum habet rõnem pcti in renatis ex parte reatus, sed solum ex parte obliquationis, sic motus primo primi & si rõnem habeant culpæ ex parte deformitatis pudendæ, nullam tamẽ habent ex parte reatus. Et potest ex his dari ista distinctio. Motus primi considerari possunt dupliciter, sicut & quilibet actus uirtutis ac uitij. uno modo secundum se & absolute, quo ad dispositiõem & formã actus: alio modo in respectu in finem, quo ad præmium debitum actui. Primo modo primi motus etiam primo primi, sine dubio sunt peccata tam in renatis, quàm in non renatis, quoniam deformitatem habent in se contra regulas prudentiæ rationisq; rectæ, quæ deformitas rationem uitij habet, quemadmodum contraria informatio rationem habet uirtutis. hoc modo obliquatio dicta, rationem uitij habet: & fomes in carne eo modo, quo uirtutes & uitia conceduntur esse in uiribus sensitiuis, non per essentiam, sed participationem. Porro secundo modo primi motus inquantum primo primi, peccata nõ sunt in renatis propter baptismatis expiationem, sed in non renatis, in quibus super reatu nulla expiatio facta est, omino habent ratiõem peccati etiam quo ad illos, qui nõ sunt in uoluntatis potestate determinata ad reprimẽdum, & quo ad maculam seu deformitatẽ, & quo ad reatum. Et debet hoc peccatum in non renatis uocari non originale, sed actuale: quia ab actu proprio suę carnis, quamuis non uoluntatis suæ perpetratur. Veruntamen ad hoc quòd huiusmodi motus primo primus habeat rationẽ peccati, oportet ipsum reduci ad actum alicuius uoluntatis. dicuntq; aliqui quòd reducitẽ ad actum proprię uoluntatis in eo qui non curauit baptismi gratiam conseq, uel ad actum uoluntatis primi parentis, quod Augustinus potius sensisse uidetur. Aliter autem soluit Augustinus: uno modo, ꝗ primi motus dicuntur peccata, non quia in se peccata sunt, sed quoniam ex peccato processerunt primi parentis, sicut ab originali principio, quod manet in ratione peccati in non regeneratis in ratione maculæ ac reatus. Alio modo, quia si uincunt, faciunt reum peccati. Nam modo quodam peccatum uocatur, quod peccato factum est, sicut & lingua uocatur locutio, & manus scriptura, quæ manu est exarata. Hęc Hẽricus.

Motus p̃mo p̃mi q̃tenus culpę habeãt rationem.

Augusti.

Diony.

¶In cuius dictis multa continentur, quæ secundum suas opiniones promuntur, ut quòd uirtutes morales & uitia eis contraria non sunt realiter in appetitu sensitiuo. Videtur demum hic sequi opinionem Augustini, dicentis infantulos non renatos pro originali etiã sensibiliter in inferno puniri. Communior uero opinio est & rationabilior ualde, ꝗ motus primo primi, prout sunt ex causis pure naturalibꝰ nec in propria potestate habentis, nullo modo habent rationem peccati, propter causas à pręallegatis doctoribus inductas, nec originali peccato in infantibus aliquid debetᷣ pœnæ sensibilis in inferno.

QVAESTIO .VII.

INsuper, ut uitetur ꝓlixitas, breuiter & sine argumẽtis quæritur **quid sint synderesis et conscientia.** ¶Respondet Thomas: Quemadmodũ in motu naturalium rerum omnis motus ab immobili ꝓcedit mouente, ꝓut octauo super Genesim Augustinus testatᷣ, Philosophus quoq; septimo & octauo physicorum ostendit, sic in rationis ꝓcessu oportet ꝗ cognitiões inquisitiõesq; ratiõis ab aliq̃ principio cognoscitiuo, certo, quieto & quasi immobili oriantur. hinc sicut ratio in speculatiuis ꝓcedit ab aliquibus per se notis, uidelicet primis principijs: sic rõ practica à principijs operabilium per se notis procedit, & suas considerationes deducit, ut quod malum sit fugiendum, deo quoque sit obediendum, & uirtutibus inhærendum. Horum ergo principiorum habitus uocatur synderesis, sicq; synderesis à practica distinguitur ratione, tanquam innatus & connaturalis habitus eius. Synderesis ergo aut solum habitum nominat uel potentiam rõnalem habitui subiectam. Opponitur autem synderesi fomes semper ad mala inclinans, sicut synderesis iugiter malo remurmurat, atq; ad bona inclinat. ¶Præterea conscientia multipliciter dicitur. Primo enim conscientia dicitur res cõscita, iuxta illud ad Timotheum: Charitas ꝓcedit de cõscientia bona, id est, spe secundum glossam, quia ex meritis quæ conscientia tenet, motus & actus spei exurgit. Secũdo uocatur habitus, quo quis disponitur ad cõsciendũ. sicq; lex naturalis seu habitus ratiõis põt cõscientia appellari. Secundum quosdam uero cõscientia dicitᷣ potentiam. sed hoc ualde extraneum & improprie dictum uidetur, cum nulli potentiæ cõpetant actus qui cõsciẽtiæ asscribũtur. Itaq; sicut septimo dicitur Ethicorum, Ratio in eligendis ac fugiendis quibusdam utitur syllogismis. in syllogismo autem est triplex cõsideratio, secundum tres ꝓpositiones quæ sunt in eo, ex quarũ duabus cõcluditur tertia. sic contingit & in ꝓposito, dum rõ in operandis ex uniuersalibus principijs circa particularia assumit iudicium. cumq; uniuersalia iuris principia ad synderesim spectẽt, ratiões uero ad opus, magis appropriate pertinent ad habitus, quibus ratio superior atq; inferior abinuicem distinguũtur, synderesis in hoc syllogismo ministrat maiorem, cuius cõsideratio est actus synderesis: minorem uero ministrat ratio superior uel inferior, cuius consideratio est actus ipsius. sed cõsideratio cõclusionis elicitæ, est cõsideratio cõscientiæ. Verbi gratia, synderesis hanc ꝓpo nit: Omne malum culpæ uitãdum est. rõ superior hãc subsumit: Adulterium est malum, quoniam lege dei ꝓhibitum, uel inferior ratio sic subsumit, adulterium est malum, quia iniustum & inhonestum. ex quibꝰ cõ scientia infert, ergo adulterium est uitandum. & ita in differenter cõcludit de præsentibus, præteritis & futuris. Cõscientia nanq; de malis factis, remordet, & faciẽ dis cõtradicit. & inde dicitur cõsciẽtia, quasi cum alio scientia, quoniam cõscientia est applicatio uniuersalis notitię ad particularem. Vel etiam quia per eam aliquis sibi cõscius est eorum quæ fecit, aut facere intendit. Propterea dicitᷣ sententia uel dictamen rõnis. Vnde & cõscientiam cõtingit errare nõ ꝓpter errorẽ synderesis, sed ꝓpter errorem rõnis, quemadmodum in

Tho. Ar.

Augusti.

Philoso.

Cõsciẽtia multipliciter dicitur.

1. Timo.

Philoso.

Cõscientia quid sit.

hæretico patet, cui dictat conſcientia ſua, ꝙ potius ſe permittat comburi, q̄ iuret, qa ſuperior ratio in eo peruerſa eſt, in eo quod credit iuramentum ſimpliciter eſſe prohibitum. Itaq; ex his conſtat, qualiter differant ſyntereſis & lex naturalis ac conſcīa, qa lex naturalis noiat ipſa prima principia iuris, ſyntereſis vero nominat cognoſcitiuum habitum eorundem, potentiamve cum habitu, conſcientia autem dicit applicationem quandam legis naturalis ad operanda per modum concluſionis cuiuſdā.

Synterеſis, lex naturalis & conſcīa differunt.

Ex præhabitis patet qualiter intelligendum ſit q̄d loquitur Origenes: Cōſcientia eſt ſpiritus corrector pædagoguſq; animæ ſibi ſociatus, qua ſeparatur a malis, & bonis adhæret. Damaſcenus vero diſſeruit, ꝙ conſcientia eſt lex intellectus, quia videlicet ex habitu legis naturalis actus cōſcientiæ elici præcipue ſolent, atq; vt alij aſſerunt, conſcīa eſt ratiōis dictamen, q̄ iudicat aliq̄d faciendū vel nō faciendū. Verūtamen iudicare aliter ad liberꝫ arbitriū, aliter ad ſynteresim, aliterq; ad conſcientiā pertinet. Nēpe ad liberum arbitriū pertinet participatiue, quoniam voluntatis per ſe non eſt iudicare, ſed rationis. Iudicium vero per ſe vel eſt in vniuerſali, & ſic ad ſynteresim pertinet: vel in particulari, tñ infra limites cognitionis conſiſtens: & ita ad conſcientiā ſpectat. Hinc tam conſcientia q̄ electio concluſio q̄dā eſt particularis agendi, ſed conſcīa eſt concluſio cognitiua, electio concluſio effectiua: tales nanq; ſunt concluſiones in operatiuis, vt dr̄ 7. Ethi. Interdum q̄q; conſcīa pro ſyntereſi ſumitur, & econtra: cōſcientia tñ præcipitari dr̄ magis q̄ ſyntereſis, qa iudicium in vniuerſali non ita corrūpitur, quēadmodū circa particularia opanda. Hæc Thom. in Scripto.

Origenes
Damaſc.
Ar. 11. argu. 3.

¶ Eadem ſcribit in prima parte Summæ, queſtione 79. vbi & Auguſtinum allegat in libro de libero arbitrio aſſerentem: In naturali iudicatorio ſunt regulæ quædam veræ & incommutabiles, virtutūq; ſemina, & hæc ſeu habitū horꝫ ſyntereſim nuncupamus. Hæ etem̄ regulæ ſunt prima principia opabiliū circa q̄ non contingit errare. Vñ & Baſil. ſyntereſim naturale iudicatoriū vocat, nec proprie dicit potētiā. Conſcīa vero noiat actū, vt patet ex his q̄ ei attribuūt. Dicit̄ nāq; conſcīa teſtificari, ligare, iueſtigare, accuſare, remordere, reprehēdere, q̄ oia cōſequūt applicationē cognitiōis ſeu ſciē nr̄e ad ea q̄ agim⁹. Applicatio qppe iſta tripliciter agit̄. Primo, ſcd̄m q̄d recognoſcimus nos aliq̄d feciſſe vel non feciſſe, iuxta illud: Scit em̄ cōſcientia tua te crebro alijs maledixiſſe, ſicq; conſcīa dr̄ teſtificari. Secundo, prout per noſtrā ſcientiā iudicamus aliquid eſſe agendū, & ita conſcīa dr̄ inſtigare atq; ligare. Tertio, prout ex ſcientia noſtra iudicamus aliquid bene factum, aut non bene, ſicque conſcientia dicitur accuſare, excuſare, remordere, arguere. Hæc idē in Summa.

Conſciæ applicatio fit tripliciter
Alexād.

¶ Super his loquitur Alexander: Syntereſis non ſolum denotat habitum, ſed & potentiam habitualem, id eſt potentiam habitu informatam, loquēdo de habitu naturali innato, non acq̄ſito: cūq; habitualiter includat habitum naturalē cognoſcitiuum ſpectat ad rationem ſeu intellectum. Nec obſtat q̄d ſuper illud Ezechie. Facies aq̄læ deſuper ipſorum quatuor, ſcribit Gregorius: Dicunt plerique iuxa Platonem, rationabilitatem & iraſcibilitatem & concupiſcibilitatem animæ vires, quartam ponentes ſuper hanc quam Græci ſyntereſim vocant. Diuiditur enim contra rationem deliberatiuam.

Ezech. 1
Gregor.

¶ Præterea ſi quæratur, an ſecūdum ſyntereſim contingat peccare. Videturq; ſic, quia nonnulli ſancti dicunt eam præcipitari. Dicendum ꝙ ſecundum ſyntereſim non eſt peccare, nec in ea eſt error. Præcipitari vero dupliciter ſumitur. Primo pro ruere in pct̄m. Secundo mō pro deficere a ſuo effectu, ſeu retardari ab eo, ſicq; præcipitari pōt ſyntereſis: cuius effectus eſt duplex, vnus a malis retrahere murmurando aduerſus ea, alius eſt ſtimulare & illuminare ad bonū, & in his per pctā aliqualiter obnubilat̄.

Præcipitari dupliciter ſumitur.

¶ Si vero quæratur, an aliquādo vel in aliquibus totaliter extinguat̄. Dicendū ꝙ nec in damnatis totaliter extinguitur, imo remanet aliq̄s actus eius. Sunt enim quidam effectus ſyntereſis, q̄tum ad naturalem inſtinctum, & q̄tum ad diſplicentiā mali. Et hoc dupliciter. Primo, in comparatione ad penā & q̄tum ad hoc permanet in damnatis, qm̄ dolent de malo culpæ inquantū eſt inductiuum tanti ſupplicij. Secūdo, q̄tum ad diſplicentiā mali culpe ſimpliciter, vt eſt pct̄m, & ita in illis extinguitur. Hæc Alexander.

ſyntereſis ne i dānatis quidē totaliter extinguit̄

¶ Antiſiodorenſis vero lib. 2. ſuæ Summæ: Nobis (inqt) videt̄ ꝙ ſyntereſis ſit ſupior rō. Albert. aūt fatet̄: Syntereſis eſt ſcintilla practicæ rōnis, ſemper micans ad bonum & malo remurmurans. Præpoſitinus demū & Antiſio. dixerunt propriū eſſe ſyntereſis, non peccare ſecundū ſe. Veruntñ cōparatur ad duo, puta ad legē æternā, cuius participatio quedam eſt: & ad inferius, hoc eſt ad rationē & voluntatem ſeu liberꝫ arbitrium, ſupra quas eſt ſecundū Gregoriū, & ita interdum præcipitatur per accidens, ſicut miles equo cadente, q caſus non eſt vitiū militis, ſed equi: nec refertur ad militem, niſi quia non tenuit equum freno ne ceſpitaret: ſic interdum imputatur ſyntereſi pct̄m ratiōis & voluntatis, qa non tenuit eas ne caderent. Hæc Albertus.

Antiſiod.
Albertus
Præpoſi.

¶ QVAESTIO VIII.

VLtimo quærit̄ hic: Vtrum pct̄m veniale fieri poſſit mortale.] Videt̄ ꝙ ſic, qa hoc authoritates multæ ſctōꝝ inſinuare videntur, vt cū aſſerit Auguſtinus: Multæ guttæ implent fluuium. Item: Multa arena obruit. Hoc facit ſentina neglecta, quod fluctus irruens.

Arguitur primo cōtra veritatem

2\. Secundo, delectatio añ deliberationē eſt veniale pct̄m, ſed poſt deliberationem mortale. In eodē aūt actu, primo eſt delectatio ante deliberationem, deinde poſt deliberationē: ſic idem actus primo eſt veniale peccatum, & mox mortale.

3\. Tertio, durante eodē actu, creſcere poteſt mentis auerſio & cōplacentia vana, & quod fieri cepit recta intentione, proſequi poteſt & continuari intentiōe valde peruerſa: ſicq; idem actus primo fuit culpa venialis, deinde mortalis.

4\. Quarto, diſpoſitio ſecundum Philoſphum in prædicamentis, per reiterationē actionū fit habitus, veniale autem eſt diſpoſitio ad mortale, ergo fit mortale.

In oppoſitum

¶ In oppoſitū eſt, ꝙ mortale & veniale hñt proprietates prorſus contrarias, & diſtant in infinitum vt eorum punitio manifeſtat, ſpecieq; a contrarijs finibus ſortiuntur.

Thomas Aquinas

¶ Ad hoc Thomas reſpondet: Quæſtio hæc tripliciter poteſt intelligi. Primo, an vnus numero actus primo venialis, deinde fiat mortalis: & hoc eſſe nō valet, qm̄ vnus actus non eſt niſi ſemel, nec pōt reiterari permanens numero vnus & idē. Secūdo, an actus ex ſuo gn̄e venialis aliq̄ mō fiat mortalis: & hoc fieri pōt vt ſi tam immoderate complaceat, vt in eo ſeu eius obiecto finis vltimus ſtatuat̄. Tertio, an multa venialia tantæ ſint grauitatis, vt pertingant ad enormitatē pc̄ti mortalis: & hoc (per ſe lo-

quendo) est impossibile, qa reatus & macula culpæ mortalis in infinitū distāt a reatu & offensa venialis pcti: qm̄ p mortale peccans priuat̄ bono increato immenso, p veniale autē bono creato caduco, sed p accidens fieri pōt istud. Cū etem̄ veniale dispositio sit ad mortale, q̄to qs sæpius ac grossius venialiter peccat, tāto fit pronior ad peccandū mortaliter, magisq̧ placet ei id ad qd̄ cōsuescit, sicq̧ intelligēdæ sunt autoritates ptactæ & eis consimiles

Veniale fit mortale per accidens

¶ Ad scd̄m ergo & tertiū respondendū, q̧ delectatio in sensualite existens, nunq̄ fit mortalis, imo consensus rōnis adueniens est alius, & alia delectatio eius, cū diuersar̄ potentiar̄ nō sit numero vnus actus aut delectatio eadē. Iccirco nō seqtur q̧ act⁹ idē primo venialis, postmodū sit mortalis. Deniq̧ actus qdā continuus, q̄uis sit vnus scd̄m esse naturę consideratus, diuersus tñ est scd̄m esse morale acceptus, imo pro duobus actibus reputatur.

Diluunt̄ argumenta.

¶ Ad vltimū, q̧ dispositio proprie dr̄ id qd̄ se habet vt incōpletum in motu ad perfectū, quod est terminus motus, sicut addiscens est in dispositione ad sciam, q̄ est terminus disciplinæ. Ver̄ termin⁹ motus est duplex. Vnus q eiusdē est gn̄is: alius, q gn̄is est alterius: sicut terminus alterationis eiusdē gn̄is est qualitas, terminus vero alterationis existens alterius gn̄is, est forma substantialis. Dispositio ergo pōt habitus fieri, loquendo de termino eiusdē gn̄is, sicut calor impfectus fit calor intensus. Si aūt accipiatur terminus mot⁹ existēs alterius gn̄is, hoc nūq̄ contingit: sicut calor, quantūlibet augeatur, nunq̄ fit forma substantialis ipsius ignis. Cūq̧ veniale sit dispositio ad terminū tanq̄ ad bonū alterius gn̄is, nō pōt fieri mortale, vt dictum est. Hęc Thomas in Scripto. Idem in 1. Secūdæ, quæstione 88. In Summa quoq̧ contra Gentiles 3. libro.

¶ Redit ad liberi arbitrij considerationem.

DISTIN. XXV. Diffinitio liberi arb.

IAM uero ad propositum redeamus, scilicet ad liberi arbitrij tractatum. Quod philosophi diffinientes, dixerūt liber̄ de uolūtate iudicium: quia potestas ipsa & habilitas uolūtatis & ratiōis (quā supra diximus esse liberū arbitrium) libera est ad utrumlibet, quia libere potest moueri ad hoc uel ad illud. Liberum ergo dicitur arbitrium, quantum ad uoluntatem: qa uolūtarie moueri & spontaneo appetitu ferri ad ea pōt quæ bona uel mala iudicat, uel iudicare ualet.

¶ Quod liberum arbitrium non pertinet nisi ad futurum, nec ad omne futurum. B.

Hoc autem sciendum est, q̧ liberum arbitrium ad præsens uel ad præteritum non refertur, sed ad futura contingentia. Quod enim in præsenti est, determinatum est: nec in ptāte nostra est ut tunc sit uel non sit quando est. Potest enim non esse, uel aliud esse postea: sed non potest non esse dū est, uel aliud esse dum id est qd̄ est: sed in futuro, an hoc sit uel illud ad potestatem liberi arbitrij spectat. Nec tamen omnia futura sub ptāte liberi arbitrij ueniunt, sed ea tantum, quæ per liberum arbitrium possunt fieri uel non fieri. Si quis enim tale quid uelit ac disponat facere, quod in eius nullatenus sit potestate, uel quia sine ipsius dispositione æque fieret, in hoc ipse liberum non habet arbitrium.

¶ Quod supra posita descriptio liberi arbitrii non conuenit deo, nec his qui glorificati sunt. C

Et quidem secundum prædictam assignationem, in his tantum uidetur esse liberum arbitrium, qui uoluntatem mutare & in cōtraria possunt deflectere. In quorum uidelicet potestate est eligere bonum uel malum, & utrumlibet secundum electionem facere uel dimittere: secundum qd̄ nec in deo, nec in his omnibus qui tanta beatitudinis gratia sunt roborati, ut iam peccare nequeant, liberum arbitrium esse nequit. Sed q̧ deus liberum arbitrium habeat, Augus. docet in libro xxij. de Ciuitate dei, ita inquiens: Certe deus ipse nunquid quoniam peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est? Ambrosius quoq̧ in libro de Trinitate ait: Paulus dicit, quia omnia operatur unus atq̧ idem spiritus diuidens singulis prout uult. i. pro libero uolūtatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio

Aug. li. 22. de ciuitate dei, ca. 30 Amb. li. 2. de fide ad Grati. c. 3 1. Cor. 12.

¶ Qualiter in deo accipitur liberum arbitrium.

Sed aliter accipitur liberum arbitrium in creatore q̄ in creaturis. Dei etenim liberum arbitrium dicitur eius sapientiss. & omnipotens uoluntas: quæ non necessitate, sed libera uoluntate omnia facit prout uult. Ideoq̧ Hieronymus attendens nō ita esse liberum arbitriū in deo sicut est in creaturis, ab ipso uidetur liberum arbitrium excludere in homilia quadā de filio prodigo dicens: Solus deus est, in quem peccatum non cadit, nec cadere potest. Cætera cum sint liberi arbitrij, in utranq̧ partem flecti possunt. Dum ait, cætera: indicat liber̄ arbitrium sicut est in cæteris, non ita esse in deo. E.

Hierony. de filio pdigo Lu. 15. c.

¶ Quod angeli & sancti qui iam beati sunt, habent liberum arbitrium.

Angeli uero & sancti, qui iam cum domino feliciter uiuunt, atq̧ ita gratia beatitudinis confirmati sunt, ut ad malum flecti non uelint nec possint, libero arbitrio nō carent. Vnde Augustinus in libro uicesimosecundo de Ciuitate dei ait: Sicut prima immortalitas fuit, quam peccando Adam perdidit, posse non mori, ita primum liberū arbitriū, posse nō peccare: nouissimū, non posse peccare. Idē in Ench. Sic oportebat prius hoiem fieri, ut bñ uelle posset & male. Postea uero sic erit, ut male uelle non possit, nec ideo carebit libero arbitrio Multo quippe liberius erit arbitriū, quod omnino non poterit seruire pctō: neq̧ aut uolūtas non

Aug. de ciuitate dei, li. 22. c. 30. Aug. i Enchir. c. 105

tas non est, aut libera dicenda non est, qua beati sic esse uolumus, ut esse miseri non solum nolimus, sed nequaq̃ prorsus uelle possimus. Sicut ergo aīa nr̄a nūc habet nolle infelicitatem, ita nolle iniquitatem semper habitura est. Sed ordo seruandus fuit, quo deus uoluit ostendere q̃ bonū sit animal rationale, quod etiam peccare possit: q̃uis sit melius ꝙ peccare non possit. Ecce his uerbis euidenter astruitur, ꝙ post beatitudinis confirmationē erit in homine liberum arbitrium quo peccare non poterit, & nunc in angelis est & in sanctis, qui cum dn̄o sunt: & tanto utiqꝫ liberius, quanto a peccato immunius, & ad bonū pronius Quo enim quisqꝫ ab illa peccati seruitute, de qua scriptum est: Qui facit pct̄m̄, seruus est peccati, longius absistit, tanto in eligendo bonum liberius habet iudicium. Vnde si diligenter inspiciatur, liberum uidetur dici arbitrium, quia sine coactione & necessitate ualet appetere uel eligere, quod ex ratione decreuerit. Ioh. 8. d. Quare dicatur esse liberum arbitrium

¶De libertatis arbitrii differentia secundum diuersa tempora. F.

Ex prædictis perspicuum fit, ꝙ maior fuit libertas arbitrij prima q̃ secunda, & tertia multo maior, q̃ secunda uel prima. Prima enim libertas arbitrij fuit, in qua poterat peccare & non peccare. Vltima uero erit, in qua poterit non peccare, & non poterit peccare. Media uero, in qua potest peccare, & non potest non peccare ante reparationē etiam mortaliter, post reparationem uero saltem uenialiter.

¶De quatuor statibus liberi arbitrii in homine. G.

Et possunt in hoīe notari quatuor status liberi arbitrij. Ante pct̄m̄ em̄ ad bonū nil impediebat, ad malum nil impellebat. Non habuit infirmitatem ad malum, & habuit adiutorium ad bonū. Tunc sine errore ratio iudicare, & uoluntas sine difficultate bonū appetere poterat. Post peccatum uero ante reparationem gratiæ premitur à concupiscentia, & uincitur, & habet infirmitatem in malo, sed non habet gratiam in bono: & ideo potest peccare, & non potest non peccare, etiam damnabiliter. Post reparationem uero ante confirmationem premitur a concupiscentia, sed non uincitur: & habet quidē infirmitatem in malo, sed gratiam in bono: ut possit peccare propter libertatē & infirmitatē, & possit non peccare ad mortem propter libertatem & gratiā adiuuantē: nondū tamen habet posse oīno nō peccare, uel nō posse peccare, propter infirmitatē nondum perfecte absorptā, & propter gr̄am nondū plene consummatam. Post confirmationē uero infirmitate penitus consumpta, & gr̄a consummata, nec uinci poterit, nec premi: & tunc habebit non posse peccare.

¶De corruptione liberi arbitrii per peccatum. H.

Vnde manifestū est, ꝙ p̄ter alias penalitates pro pct̄ō illo incurrit hō penā in corruptione & depressione liberi arbitrij. Per illud nanqꝫ pct̄m̄ naturalia bona in ip̄o hoīe corrupta sunt, & gratuita detracta. Hic est em̄ ille qui a latronibus uulneratus est & spoliatus. Vulneratus quidē in naturalibus bonis, quibus non est priuatus: alioquin non posset fieri reparatio. Spoliatus uero gratuitis, quæ ꝑ gr̄am naturalibus addita fuerāt. Hæc sunt data optima & dona perfecta, quorū alia sunt corrupta ꝑ pct̄m̄. i. naturalia, ut ingeniū, memoria, intellectus. Alia subtracta. i. gratuita, q̃q̃ & naturalia ex gr̄a sint. Ad gn̄alem dei quippe gratiā ptinent. Sæpe tn̄ huiusmodi fit distinctio, cum gratiæ uocabulum ad speciē, non ad genus refertur. Corrupta est ergo libertas arbitrij ꝑ pct̄m̄ & ex parte perdita. Vnde Aug. in Enchir. Libero arbitrio male utens homo, & se ꝑdidit, & ip̄m. Cū em̄ libero arbitrio peccaretur, uictore pct̄ō, amissum est & liberꝫ arbitrium. A quo em̄ quis deuictus est, huic seruus addictus est. Ecce liberū arbitrium dicit hoīem amisisse, non quia post pct̄m̄ non habuerit liberum arbitriū: sed q̃a libertatē arbitrij ꝑdidit, non q̃dē oēm, sed libertatē à miseria & à pct̄ō Lucæ 10. c Augst. in Ench. c. 30

De tribus modis libertatis arbitrii. I.

Est nāqꝫ libertas arbitrij triplex, scꝫ à necessitate, à pct̄ō, à miseria. A necessitate et an̄ pct̄m̄ & post æque liberū est arbitriū. Sicut em̄ tūc cogi nō poterat, ita nec mō. Ideoqꝫ uolūtas merito apd̄ deū iudicatur, quæ sꝑ à necessitate libera est, & nunq̃ cogi pōt: ubi necessitas, ibi nō est libertas: ubi non est libertas, nec uolūtas, & ideo nec meritū. Hęc libertas in oībus est tā in malis q̃ in bonis. Est & alia libertas à pct̄ō, s. de q̃ dicit Apost. Vbi sp̄us dn̄i, ibi libertas. Et ueritas in euāg. Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Hæc libertas à seruitute pct̄i liberat, & seruos iustitiæ facit: sicut econuerso seruitus pct̄i, liberos iustitiæ facit. Vn̄ Apost. Liberati à pct̄ō, serui fct̄i estis iustitiæ. Et itē: Cū serui essetis pct̄i, liberi fuistis iustitiæ. Hāc libertatē peccādo hō amisit. Ideoqꝫ Aug. dicit, ꝙ hō male utēs libero arbi. & se ꝑdidit et ip̄ꝫ q̃a ꝑdita est ꝑ pct̄m̄ libertas, non a necessitate, sed à pct̄ō. Qui em̄ facit pct̄m̄, seruus est pct̄i. De libertate à necessitate De libertate à pct̄ō 2. Cor. 3. d Rom. 6. d. Aug. in Enchir. ca. 2 Iohan. 8. d

¶Qui habent hanc libertatem, scilicet à peccato, & per quid.

Istam libertatem quæ est à peccato, illi soli nunc habent, quos filius per gratiam liberat, & reparat: non ita ꝙ penitus sint sine peccato in hac mortali carne, sed ut in eis peccatū non dominetur neq; regnet. Et hæc est uera & bona libertas, quæ bonam parit seruitutem, scilicet iustitiæ. Vnde Augustinus in Enchiridio ait: Ad iustitiam faciendam non erit aliquis liber, nisi à peccato liberatus, esse iustitiæ cœperit seruus: & ipsa est uera libertas, propter recti facti lætitiam: simul & pia seruitus, propter præcepti obedientiam. Est alia libertas non uera, malæ seruituti adiuncta, quæ est ad malum faciendum: ubi ratio dissentit à uoluntate, iudicans non esse faciendum quod uoluntas appetit. Ad bonum uero faciendum concordat ratio uoluntati, & ideo ibi uera libertas est & pia. De libertate autem ad malum & seruitute mala ait Augustinus in Enchi. Serui addicti peccato, scilicet quæ potest esse libertas, nisi qn̄ eum peccare delectat? Liberaliter enim seruit, qui sui dn̄i uoluntatem libenter facit, ac ꝑ hoc ad peccandum liber est, qui peccati seruus est.

Aug. in Enchir. c. 30.

¶Quæstio de libertate ad malū, an sit ipsa libertas liberi arbitrii, an alia.

Hic quæri potest, utrū hæc libertas, q̄ quis liber est ad malū, sit libertas arbitrij. Si em̄ libertas arbitrij est, bonū quidē est, quia libertas arbitrij bonū naturale est. Quibusdā uidet ꝙ sit ipsa libertas arbitrij, quæ semper bona est, sed propter pc̄ti seruitutē ad malū sit liberior & pronior, & ideo dicitur non esse uera libertas, quia ad malum est. Alijs autem uidetur ꝙ hæc libertas ad malum (quā supra commemorauit August.) non sit ipsa libertas arbitrij sed sit quædam pronitas peccandi & curuitas, quæ ex peccato est, & mala est.

Respōsio secundum quosdam.

¶Quæstio alia de libertate ad bonum, an ipsa sit libertas arbitrii, an non. M.

Similiter etiam quæri solet, utrū illa libertas uera est, quæ ad iustitiam faciendā sit ipsa libertas arbitrij. Quidam dicunt illam eandem esse, sed reparatā per gratiam: qua iuuante, libera est ad bonū, sine gratia uero nō est libera ad bonū. Vnde Aug. in Enchir. Ista libertas ad bene faciendum unde erit homini addicto & uendito sub peccato, nisi eum redimat ille qui dicit: Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Quod anteq̄ fieri in hoīe incipiat, quomodo quisq̄ de libero arbitrio gloriatur, qui nondum est liber ad operandum bene? Ecce aperte ostendit liberum arbitrium per gratiam liberari, ut per illud bene operetur quis. Ideoq; dicunt illam libertatem ueram, quæ est ad bene faciēdum, cuius supra meminit Augustinus, esse libertatem ipsam arbitrij, gratia dei liberatam & adiutam. Alij uero putant non esse ipsam arbitrij libertatem, sed aliam quandam, quæ ex gratia & libero arbitrio in mente hominis deo operante incipit esse, cum reparatus est.

Aug. in Enchir. c. 30. Iohan. 8. d

¶Certa determinatio vtriusq; quæstionis, qua dicitur libertas ad bonum & ad malum esse libertas arbitrii. N.

Verū nobis magis placet, ut ipsa libertas arbitrij sit: & illa qua q̄s liber est ad malū, & illa q̄ q̄s liber est ad bonū faciendū. Ex causis em̄ uarijs sortit̄ diuersa uocabula. Dicit̄ em̄ libertas ad malū faciendū, anteq̄ ꝑ gratiā sit reparata: sed cū per gratiā fuerit reparata, dicit̄ libertas ad bonum faciendum: quia ante gratiam libera est uoluntas ad malum, per gratiam uero libera fit ad bonum. Semper ergo uoluntas hoīs aliquo mō libera est, sed non semp bona est. Non em̄ est bona, nisi à peccato liberata, est tamen à necessitate libera. Vn̄ Aug. in li. de gratia & libero arbitrio: Semper in nobis uoluntas libera est, sed non semper bona est. Aut enim libera est iustitiæ, quando seruit peccato, & tunc est mala: aut à peccato libera est quando seruit iustitiæ, & tunc est bona.

Aug. in li. de gratia & libero arbit. ca. 15

¶De libertate à miseria. O.

Est itē libertas à miseria, de qua Ap̄ls ait: Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorū dei. Hanc libertatē habuit homo an̄ pc̄m̄, quia omni carebat miseria, & nulla tāgebat̄ molestia: & plenius habebit in futura beatitudine, ubi miser esse non poterit. Sed in hac uita, quæ est inter primum peccatum & ultimam confirmationem, nemo à miseria liber est, quia pœna peccati non caret.

Rom. 8. d

P

¶Repetit de corruptione liberi arbitrii, vt addat alia.

Ex prædictis apparet, in q̄ ꝑ pc̄m̄ sit imminutū, uel corruptū liberū arbitriū, q̄a an̄ pc̄m̄ nulla erat hoī difficultas, nullūq; impedimētū de lege membrorū ad bonū, nulla impulsio uel instigatio ad malū. Nūc aūt ꝑ legē carnis ad bonū impeditur, & ad malū instigatur, ut non possit uelle & ꝑficere bonū, nisi ꝑ grām liberetur & adiuuetur, q̄a ait Ap̄ls: Pc̄m̄ habitat in carne. Liberū ergo arbitriū cū sp̄ & in singulis sit, liberū nō est: t̄n̄ pariter liberū & i bonis & ī mal̄, & ad bona & ad mala. Liberius ē em̄ ī bonis ubi liberatū est, q̄ in malis ubi liberatū nō ē. Et liberius ē ad malū q̄d ꝑ se pōt, q̄ ad bonū: q̄d nisi grā liberet̄ & adiuuet̄ nō pōt.

De liberta

¶De libertate quæ fit ex gratia, & quæ ex natura. Q

Libertas ergo à pctō & à miseria p gratiā est, libertas uero à necessitate p naturā. Vtrāq; libertatē, naturæ scilicet & grāe, notat Apl's cū ex psona hoīs non redempti ait: Velle adiacet mihi, pficere aūt bonū non inuenio. Ac si diceret, habeo libertatē naturæ, sed non habeo libertatem grāe: ideo non est apud me pfectio boni. Nam uoluntas hoīs, quā naturaliter habet, non ualet erigi ad bonū efficaciter uolendū, uel opere implendū, nisi p gratiā liberetur & adiuuetur. Liberetur quidē, ut uelit: & adiuuetur, ut pficiat. Quia ut ait Apl's, Nō est uolētis uelle, neq; currentis currere. i. operari, sed miserentis dei, qui operatur in nobis uelle, & operari bona, cuius grām non aduocat hoīs uoluntas uel operatio, sed ipsa grā uoluntatē præuenit præparando ut uelit bonū, & præparatā adiuuat ne frustra uelit. i. ut perficiat.

Rom. 7. c.

Roma. 9. c

SVMMA DISTIN. XXV

TRactatum de libero arbitrio precedenti distinctione inchoatū, prosequitur hic Magister, primo ostendens q̄liter a philosophis diffiniatur: deiñ loquitur de liberi arbitrij obiecto, vc; circa quæ versetur: & ostēdit q nec præterita nec presentia, sed solum futura concernit, atq; de eius subiectis, vtpote quibus conueniat. Insuper mouet dubia circa liberū arbitrium, & triplicē libertatis distinctionē inducit & quadruplicē statū differentiaq; bimembrem, de libertate vc; naturæ & gratiæ, & posset differētia tertia addi de libertate glorię, quæ & comprehendi potest sub gratia.

¶QVAESTIO I.

Arguitur primo cōtra veritatem

HIC quæritur primo, [in q̄bus sit liberū arbitrium.] Videtur q non in deo, q̄a eius obiectum ęternū est & inuariatū, liberū aūt arbitriū respicit act⁹ humanos, p̄sertim futuros, vt ferē in litera. Videtur quoq; quod nec beatis conueniat, cum sit maxime determinati ad vnum & imobilitati in bono.

Albertus

¶Ad hæc respondet Alber. Liberū arbitriū in solis est rationalibus substātijs, in q̄bus sunt, consiliū,

Damasc.

electio, sententia, & voluntas, vt asserit Damasce. secundū quod consiliū dicitur appetitus inq̄sitiuus in rebus quæ sunt fiendæ in nobis. Consiliat etenī libero arbitrio, an debeat rem perpetrare an non, deinde iudicat quid melius, & vocatur iudicium: consequenter disponit quod ex consilio iudicatū est, & noīatur sententia, demū post sententiā vel dispositionem fit electio, quæ est duobus propositis vnum optare præ altero. Itaq; non sufficit ad liberū arbitrium non cogi necessitate ad opus, nec hoc q agat non ex necessitate naturæ, imo req̄ritur q agat ex libera electione, liberoq; consilio, nec feratur impetu passionis iccirco nec brutis inest, nec inanimatis.

Liberum arbitriū deo attribuitur.

Porro in deo est liberum arbitrium, summa & excellentissima libertate, qui sperliberrimus facit omne quod vult, nec necessitate nec indigentia nec debito obligatur ad aliquid.

Obiectio

¶Si autem obijciatur, quod liberum arbitrium iuxta præhabita est vis, qua bonum eligitur gratia assistente, quod deo non competit: deo quoque non competit consiliari, quia vt asserit Damascenus, cōsilium est ignorantis naturæ, imo nec electio proprie secundum eundem.

Dilutio.

¶Dicendum, quod illa descriptio non est vera diffinitio liberi arbitrij, nec sic conuenit deo, sed vere & eminenter prout dicit increatam potentiam liberrime operātem: electio quoq; aliter competit creatori, aliter creaturis sic & consilium. Nempe consilium vt est ignorantis ac dubitantis naturæ, deo non conuenit: sed pro-

Gregori⁹

ut a Gregorio diffinitur dicente: Consilium est certa diffinitio fiendorum, sic & electio prout est determinatio voliti.

¶Si denuo inquiratur, an vniuoce vel æquiuoce conueniat ista deo glorioso & creaturis. Dicendum quod neutro modo, sed analogice, quia per prius & excellentius conuenit conditori. ¶Præterea tam in beatis q̄ damnatis est liberum arbitrium, secundum quod magister in textu illud diffinit, dicendo: Liberum arbitrium est liberū de voluntate iudiciū. In confirmatis nanq; atq; damnatis voluntas libera est ab omni coactione, cū nec aliquid sit quod cōpellat beatos ad bonū, aut damnatos ad malū: sed solus status illorū sic exigit, vt btī velint bonū, nec possint velle malū: dānati vero velit malū, nec valeāt velle bonū. Veruntn̄ beati hn̄t necessitatē cōfirmationis, quæ est secundum exigentiam diuinæ iustitiæ, nec aliquid tollit de libertate. Hæc Albertus.

Thomas Aquinas.

¶Hinc Thomas: Nil, inquit agit, nisi secundum quod est in actu. Hinc oportet omne agens esse determinatum ad alteram partem. Quod eīn ad vtrūlibet se habet, æqualiter est quodāmodo in potentia respectu vtriusq;. Ideo 2. Physicorū loquitur commentator: Ab eo quod est ad vtrumlibet, nil sequitur nisi determinetur. Determinationem autē agentis oportet esse ab aliqua cognitione finem actioni præstituente: cognitio vero hoc faciēs, in quibusdā coniuncta est operanti sicut in intellectuali substantia, in aliquibus separata, vt in naturali agēte. Vñ & opus naturæ dicitur opus intelligentiæ, nec aliquid potest sibijpsi præstituere finem, nisi finē agnoscat, & rationē eius ac mediorum ad finē. Hinc iudicium propriarum actionum non cōuenit nisi intellectuali substātiæ, in cui⁹ potestate est eligere istā seu illam actionem, propter quod dominium sui actus habere asseritur. Hinc soli tali substantiæ conuenit liberum arbitriū possidere. Hæc Thomas, qui de his plura scribit tam hic q̄ in Summa, de quibus cum satis videantur inducta, pertranseo. Concordant his Petrus, Richardus, alijq; communiter.

Auerrois

Bonauē. Liberoarbitrio prędita est sola intellectualis natura.

¶Bonauentura quoq;: Liberum, ait, arbitrium in solis intellectualibus & rationalibus substantijs inuenitur. Cuius ratio sumitur tam ex parte libertatis, q̄ ex parte arbitrationis. Ex parte libertatis, quia libertas opponitur seruituti, hinc illa sola potētia dicit̄ libera, quæ sui actus habet dñium plenum tam respectu obiecti, q̄ respectu proprij actus, & hæc est sola rationalis potentia, quæ quæcunq; appetibilia potest appetere, vtpote bona vtilia, bona delectabilia, bona honesta, nec ad appetitionē cogitur alicuius istorum. Hæc Bonauentura, qui circa hæc scribit multū diffuse, & plurimas mouet quæstiones, sicut & Alexander qui concordat in his.

¶QVAESTIO II.

Arguitur primo cōtra veritatem.

SEcundo quæritur [an liberum arbitrium possit cogi] sic, quia voluntas cogi potest, cum secūdum philosophos quædam sint actiones volūtariæ, quædam inuoluntariæ, & aliquæ mixtæ, sed

liberum arbitrium est ipsa voluntas, aut actus vel habitus eius, nec aliquid est in homine liberius voluntate, Aug. dicẽte: Nihil ita est in voluntatis potestate, vt ipsa voluntas.

2. ¶Secundo, qdã tyranni cõpulerunt quosdã fideliũ idola adorare, thura imponere, Chr̃m negare.

3. ¶Tertio in scripturis freqũẽter insinuaĩ hoc ipm̃, sicut in Genesi: Cõpulit eos oppido .i. valde, ipse Loth angelos. In euang. quoq; coegerunt discipuli Iesum.

Gen. 19. Lucæ 24.

¶In oppositum sunt autoritates sanctorum.

In oppositum Bonauẽ.

¶Ad hoc respondet Bonauent. Est loqui de libero arbitrio, q̃tum ad actũ suũ exteriorẽ, & q̃tũ ad actũ interiorẽ, & rursus q̃ ad actũ propriũ, & q̃ ad actum alienum, & respectu actus exterioris põt interuenire coactio: põt em̃ quis cõpelli vt genua coram idolo flectat: sed quo ad actũ interiorẽ, qui est velle, eligere, consentire, põt aliquo mõ induci aut impediri, nullatenus cogi. Induci etẽm põt p amorẽ & promissionẽ, prosperitatẽ, & per timorẽ aduersitatum: impediri etiã per nimiã læsionẽ & furiã, nõ aũt cõpelli: qa hãc dignitatẽ sortitur, inquantũ liberum ac soli deo subiectũ. Verũtñ qa inductio videtur esse q̃dã coactio, præsertim secundũ iura humana, q̃ dicunt illud quod fit cã metus non esse pro rato habendum, potissime de metu q cadere põt in virum constantẽ, qa attendunt opa exteriora: hinc interdum dr̃ qs cõpelli, tñ in veritate nõ est istud coactio, imo stat cum voluntatis libertate, sed potius amori & plenitudini voluntatis repugnat. Non em̃ tam plene vult aliquis qñ vult ex conditione, sicut dum vult absolute, vt patet de mercium proiectione in mare. Nihilominus saluatur ibi voluntatis libertatisq; rõ, propter quod talis motus nõ excusat corã deo a culpa, vt patuit in beati Petri negatione Hæc Bonauen. Qui insuper quærit hic, vtrũ liberũ arbitriũ queat a deo cogi. Respondet, Quæstio ista intelligi põt dupliciter. Primo, an deus possit rõnali creaturæ libertatẽ auferre, eãq; auferendo coactionem inducere. Constat quod deus de immensitate suæ potentiæ possit hoc. Secundo, an deus hoc valeat salua liberi arbitrij proprietate atq; natura: & hoc mõ nõ solum est impossibile, imo nec intelligibile, q̃m implicat. Nempe eo ipso quo liberum est, libere vult. Itaq; liberum arbitrium capax non est absolutę coactionis. Hæc idem. Cõsonat Alexãder

Voluntatis act⁹ interior est coactiõe superior

Thomas Aquinas. Coactio duplex

¶Atuero Thomas: Duplex est, inquit, coactio, quædam sufficiens, quæ vocatur cõpulsio: insufficiens alia, & noĩatur impulsio. In potentijs igitur aĩæ quædam queunt cõpelli, & hoc dupliciter. Primo, ex parte subiecti, vt vires organicæ, quæ cum sine organis suis operari nõ valeant, cõpulsis aut prohibitis organis, compelluntur aut prohibentur actus earum: secundo ex parte obiecti, vt inorganicæ vires, sicq; intellectus efficatia & euidentia demonstratiõis cogitur ad cõsensum, volũtas autẽ neutro mõ, quia nec organo est affixa neq; obiecto. Quantumcunq; etenim aliquid ostenditur bonum, nihilominus in voluntatis remanet potestate illud eligere & nõ eligere, quia obiectum intellectus est verum: obiectum autem voluntatis est bonum. Inuenitur autem aliquid verum, in quo nulla falsitatis apparentia potest misceri, vt patet in primis principijs, quib⁹ necessario intellectus cõsentit. Inuenitur quoque aliquod falsum, quod nullam veri apparentiã habet, vt propositiões cõtrariæ primis principijs: Hinc intellectus illis assentire non valet. Similiter si voluntati proponatur aliquod bonum, quod plenam boni habeat rationẽ, vt vltimus finis propter quem omnia appetuntur, non potest hoc non velle Vnde nullus potest nõ velle esse felix, aut velle miser esse. Porro in his quę ad finem vltimum ordinãtur, nil inuenitur tam malum, quin aliquid boni habeat sibi admixtum: nec aliquid adeo bonum, qđ in cunctis sufficiat. Ideo quantumcunq; talia præsententur vt bona vel mala, potest liberum arbitrium adhærere & refugere ratiõe alterius quod in ipso est, iccirco in vniuersis quæ cadunt sub electione, libera manet voluntas, in hoc solum determinationem sortita, quod beatitudinem naturaliter appetit, nõ tamen determinate in isto aut illo. Sic ergo quamuis deus sua infinita virtute voluntatem creatam immutet, afficiat et multipliciter imprimat in eandem, nõ tamen necessitat eam, imo secundũ voluntatis naturam & dispositionem influit ei, ita q̃ sponte & libere agit. Nec cælestes causæ aliquid necessitatis influunt ei, prout hoc super primum plenius est ostensum. Hæc Thomas. ¶De his etiam scribit in prima parte quæstione octogesimatertia. Et in Summa contra Gentiles, vt super primum Sententiarum est allegatum. Concordãt his Petrus & Richardus.

Intellect⁹ cur cogi q̃at ad cõsensum

Art. pri. Petrus Ricardus

¶Potest præterea quæri, vtrum propositis ab intellectu ipsi voluntati bono maiori & minori, possit voluntas eligere minus bonum. Videturq; non, quia voluntas nil potest eligere neq; appetere nisi sub ratione boni. sed minus bonum comparatione boni maioris habet speciem mali, vtpote deficientis, ergo comparatione illius non potest pręaccepta ri. ¶In contrarium est, quod libro de libero arbitrio sanctus ait Bernardus: Voluntas agit secundũ rationem & cõtra rationem.

Quæstio. Argumẽ contra veritatem

In oppositum Bernar.

Henricus

¶Ad hoc Henricus quodlibeto primo respondet Quidam dixerunt, q̃ quia in homine iudicium circa particularia operanda nõ est ex naturali instinctu, sicut in brutis, sed ex quadam ratiõis collatiõe quæ in diuersa põt ferri, ideo homo dicatur agere libera voluntate, quoniam potest in diuersa illa secundum rationis determinationem inclinari, quanquam voluntas ipsa non se queat diuertere in aliud q̃ quod determinatum atq; decretum est intellectu ac ratione, vt sic naturam liberi arbitrij consideremus ex electione includente liberum rationis discursum. Taliter sentientes dicerent q̃ propositis bono maiori atq; minori per iudicium rationis voluntas seu liberum arbitrium nequeat præeligere minus bonum, imo necesse habeat eligere maius bonum, seu id quod ratio reputat esse bonum maius. Sed huius contrarium manifeste dicit Boethius, Augustinus quoq; duodecimo de Ciuitate dei, quo probat quod nullo modo ex apprehenso, inquantũ apprehensum est, etiam quantumcunq; rationis iudicio sit firmatum, voluntas necessario mouetur. Iccirco cum istis maioribus est tenendum, quod voluntas seu liberum arbitrium vi propriæ libertatis, quam ratione non accipit, potest etiam minus bonum maiori bono præferre, ac contra rationem p̃ agere. Hæc Henricus.

Augu. Boethius

¶QVAESTIO III.

Argumẽ principale contra veritatem

TERtio, quæritur [an liberum arbitrium circa vniuersa versetur, circa quæ voluntas.] videtur quod nõ, qa in textu habeĩ quod solum sit circa futura: voluntas vero est æternorum ac temporalium rerum præteritarũ, præsentiũ, futurarum. Secundo, liberũ arbitriũ est potestas ad opposita, talis vero potestas est contingentiũ tm̃. ¶Ad hoc Alexander respondet: Liberũ arbitriũ humanum de se est cã

Alexander

est causa contingentiũ, q̃ aũt erit in futuro causa necessariorũ, hoc est ex superadditione determinatiõis q̃ est a iustitia causæ primæ retributiõis. Hæc Alexander, cuius respõsio non est clara. Tho. ergo pleniꝰ clariusq; respondẽs. Actus, inquit, est alicuius potẽtiæ seu habitus dupliciter, primo elicitiue, secũdo imperialiter. Ille actus a potentia elicitur, q̃ immediate ab ipsa procedit potentia, vt intelligere ab intellectu: sicq; oẽs actus humani non sunt ipsius liberi arbitrij, imo proprius eius actus est eligere. Verũ p imperium voluntatis ac liberi arbitrij mouentur potẽtiæ aliæ ad suos actus, vnde virtus appetitiua dicit̃ mouens, q̃m imperat motũ. Virtus vero motiua affixa neruis & musculis, q̃m motũ exequitur, sicq; oẽs actꝰ hũani possunt esse a libero arbitrio, & oẽs cadere possunt sub electione, inquantũ sunt media ad vltimũ finẽ. Actus etenim q̃ respectu quorundã mediorũ est finis, potest esse & mediũ respectu finis sublimioris. Nulla aũt operatio humana est vltimus finis nisi per accidens, inquantũ vltimo fini coniungit, ideo oĩm operationũ hũanarũ potest esse electio. Cumq; homo dicatur ex hoc q̃ rationẽ sortitus est, illi actus proprie nominantur humani, q̃ sunt viriũ per essentiã aut per participationẽ rationaliũ, ideo actus potentiæ nutritiuæ non proprie sunt humani, idcirco nec libero arbitrio subsunt. Hęc Thomas in Scripto. Concordant omnino Petrus & Richardus.

Tho. aq. Actus est habitꝰ elicitiue vel iperatiue.

Petrus Richar.

¶Porro Richardus circa hoc vltimo quęrit, vtrũ oẽ ens sit obiectũ liberi arbitrij. Et respõdet: Nostrũ liberũ arbitriũ est liberũ, inquãtũ per ipm possumus libere velle: est q̃q; delibertatiuũ, inquãtũ per ipm possumus libere cõsiliari: est item defectibile, inquãtum ex nihilo. Si consideretur vt liberum, sic omne bonum est eius obiectũ, quia per ipm possumus omne bonũ libere velle, etiã finẽ, loquendo de libertate a coactione, quãuis finẽ vltimũ seu felicitatẽ in generali velimus naturali necessitate, q̃a volendo finẽ voluntas sine coactiõe se mouet, quãuis ad illũ motũ determinata sit a natura creante. Si vero consideret̃ vt delibertatiuũ, sic nõ oẽ ens est eius obiectũ primũ, sed solũ ens operabile seu dispõibile per nos, vel p nr̃os amicos. Nullus q̃ppe deliberat de necessarijs, q̃a nõ valẽt aliter se habere, sic tñ oẽ ens est aliqualiter eius obiectũ remotũ, imo quodlibet ens potest esse obiectũ alicuius actꝰ a libero arbitrio imperati. Si aũt consideretur vt deuiabile, defectibilitatẽq; habẽs, sic eiꝰ obiectũ est malũ. Hæc Richar.

Bonauẽ.

Concordat Bonauentura, sup his diffusius scribẽs. Summa vero suæ respõsiõis in his videt̃ satis cõtẽta.

Alber.

Postremo Albertus. Queadmodũ, inquit, testatur Magister, liberũ arbitriũ non est nisi de contingentibus & futuris, q̃a nõ est nisi de operabilibus p nos quæ sunt in nobis. i. in nostra potestate, quo ad facere & nõ facere, & quorũ nos dñi sumus & causa, præsentia vero determinata sunt ad esse, præterita aũt ad necesse fuisse, ideo nec præsentia neq; præterita habent se ad esse & non esse, sed ad esse tm̃. Idcirco non est de eis consiliũ, q̃a nec inq̃sitio an sint agẽda. Consiliũ (vt dicunt Damas. Gregoriusq; Nicenus) est de operabilibus per nos, quę sic & aliter fieri queunt. Sicq; consilium non est nisi de contingentibus & futuris, propter liberum arbitrium, cuius est eligere id quod ex consilio sententiatum est, non est nisi contingentium futurorum. Hæc Albertus. Cuius responsio videtur a præinductis aliqualiter dissonare, sed faciliter concordatur per distinctiones prætactas, præsertim per hoc quod ista dicuntur de libero arbitrio, vt est deliberatiuum & practicum.

Damas. Greg. nic.

Diony.

¶QVAESTIO IIII.

Quarto quęrit̃ de statibus liberi arbitrij de q̃bus bene tractat Magister in litera. Quo circa scribit Albertus hic, & in libro de homine: Secundum August. quatuor sunt status libertatis, seu liberi arbitrij in homine. Vnus ante peccatum, secundus sub peccato, tertius sub gratia, quartus in gloria. Atq; in omnibus his (iudicio meo) libertas a coactione seu necessitate, æqualiter manet in homine, propter libertatem voluntatis, quam si homo amitteret, peccatum eius nõ esset peccatum. Et sicut in verbis Augustini fertur in litera: In primo statu nil hominem impendiebat a bono, nil impellebat ad malũ, nec habuit infirmitatẽ inclinãtẽ ad malũ, habuitq; adiutoriũ ad bonũ: tuncq; sine errore ratio potuit iudicare, voluntas quoq; sine difficultate bonum appetere. At post peccatum ante gratiæ reparationem homo premitur ac vincitur concupiscentia, habens infirmitatem in malum, nõ gratiam ad bonum, &c. prout habet̃ in litera.

Alber. Augusti. Libertatis q̃tuor sunt gradus.

¶Sed contra id quod dicitur de statu isto, quod homo in eo existens potest peccare, & non potest non peccare, obijcitur. Nam sequeretur quod homo gratia carens haberet necessitatem & coactionem peccandi: sicq; peccatum non esset voluntarium, nec homini imputandum.

Obiectio

¶Et respondendum quod istud non sequitur: Si enim quis habeat plura deprimentia ad peccandum, & nihil eleuans cõtra ea, necesse est quod deprimentia vincant & faciant eum labi deorsum: ita est in libero arbitrio gratiam eleuãtem non habente, sed propriam infirmitatem & culpam trahentem inferius: tamen non cadit nisi electione propriæ voluntatis, non necessitate coactionis. Ideo dicit Gregorius: Peccatum quod per penitentiam non deletur, pondere suo mox trahit ad aliud. Hinc quando homo est in peccato mortali, nec habet gratiam adiutricem ac vulnus peccati sanantem, non valet resistere peccato propter dispositionem malam quæ est in eo, attamen nulla necessitate cogitur ad peccandum, sed infirmitate propriæ voluntatis ita deprimitur, vt sit seruus peccati, & voluntarie seruiat vitio. Hæc Albertus.

Dilutio.

Grego.

¶Hinc Alexander liberum arbitrium fuit commune homini in statu innocentiæ & culpæ ac gratiæ, quia in quolibet statuum horum inerat homini flexibilitas seu vertibilitas secundum electionem. Et istud intelligendum est, secundum quod liberum arbitrium dicitur liberum a coactione, non vt dicitur liberum a peccato: imo & prout dicitur liberum libertate naturæ, quam culpa non aufert. Nam quamuis seruitus peccati non compatiatur secum libertatem gratiæ, nihilominus simul stat cum libertate naturæ. Hæc Alexander: Concordantq; alij.

Alexan.

¶Insuper a diuersis diuersæ hic q̃stiones mouentur. Vna est de distinctione triplicis libertatis. Circa q̃d loq̃tur Thomas: Libertas in sua ratione negationẽ coactionis includit. Omnis aũt priuatio distinguitur penes ea quæ per eam priuantur: hinc scd̃m ea q̃ cogere possunt aut impedire, oportet liberi arbitrij distinctionẽ accipere. Sed (vt dictũ est) duplex extat coactio. Quædam perfecta, q̃ vocatur compulsio. Alia imperfecta, & vocatur impulsio: considerãdo ergo libertatẽ vt per eã remouetur perfecta coactio sic est libertas a coactione vel necessitate: & hæc libertas per se ac semp liberũ arbitriũ cõseq̃tur tanq̃ essentialis eidem. Considerando autem libertatem per remotionẽ impellentis siue impedientis, occurrit du-

Tho. aq.

rit duplex differentia: quia aut impellit seu impedit liberum arbitrium per se, sicut habitus aut dispositio quæ fiunt in aīa, & ita est libertas a peccato vel per accidens, vt sunt impotentiæ & penalitates corporales vsum liberi arbitrij impedientes, & sic est libertas a miseria. Hæc Tho. Atq; vt addit Alexan. Alexander: Bernard. Sctūs Bernardus in li. suo de libero arbitrio aliā ponit distinctiōem triplicis libertatis, vcz libertatē arbitrij, libertatē cōsilij, & libertatem cōplaciti. In actibus qppe hūanis est aliqd licitū, nulla lege prohibitū, & respectu huius dicitur libertas arbitrij, qa in nostro cōsistit iudicio an illud sequamur aut non: Aliud est quod non solū est licitū, sed etiā vtile: quia vt ait Apost. 1. Corin. 6 Oīa licent non omnia expediūt, & respectu huius est libertas cōsilij. Cōsiliū nanq; est de bono meliori quod expedit ad salutem. Tertium est quod delectat, & circa hoc est libertas complaciti. Bernar. Vnde dicit Bernar. Libertas arbitrij discernere habet quid libeat, libertas consilij probare habet qd expediat: libertas complaciti experiri quid libeat.

¶QVAESTIO QVINTA.

Amplius quæritur hic [an liberū arbitriū sit in oībus illud habentibus æqualiter, an potius augeatur & remittatur, ita q̄ possit tandem amitti] Ad quod iā ex verbis Alberti rñsio tacta est Imo cū dictū sit, q̄ libertas a coactione, sit essentialis, & per se cōueniens libero arbitrio, constat quod amitti non valeat. Tho. aq. ¶Hinc Thom. plane respondēs Libertas, inqt, a coactiōe seu necessitate, cōseqt liberū arbitriū in oī statu, nec augeť neq; minuiť p se sed per accidens. Oīs em̄ proprietas quæ naturā consequiť aliq̄, tanto excellentius est in natura illa, q̄to ipsa natura in aliquo nobilius inuenitur. Vñ & angelus est magis sapiens atq; intelligens q̄ homo, angelus quoq; superior magis q̄ inferior, sic & de libertate arbitrij, quæ est a coactiōe perfecta, dicendum est, quod p̄clarius est in vno q̄ in alio. Porro libertas a coactione imperfecta seu ab impellente vel disponente in diuersis augetur, minuitur, acqritur & perditur, scd̄m quod impellentia vel disponētia illa augentur aut minuūtur, accedunt aut recedunt. Vñ libertas talis per se augetur atq; minuiť in hoīe scd̄m status diuersos. Libertas quoq; a pctō, pctā omittendo aut penitendo recuperať. Hęc Tho. in Scripto. Alexan. ¶Additq; Alexā. Libertas arbitrij non est amissibilis. Libertas vero cōsilij atq; cōplaciti possunt augeri ac minui, aut in toto auferri. In ipsis em̄ accidentaliter imago dei attenditur, & in inferno nulla est libertas cōplaciti: sed nec sapiētia nec sciētia, nec cōsiliū proderūt apud inferos. Eccle.

¶QVAESTIO VI.

Præterea Richard⁹ interrogat. An in vita hac possimus habere vsum liberi arbitrij sine phātasmate. Richar. Et rñdet, quod cū actio liberi arbitrij sicut & voluntatis, p̄supponat actū intellectus, nec absq; phātasmate intelligere valeamus, cōsequens est, quod nec actū liberi arbitrij sine phantasmatis speculatiōe habere possim⁹. ¶Iteꝝ quærit, vtrū in somno naturaliter habere possimus liberi arbitrij vsum. Rñdet q̄d nō, q̄m vsus liberi arbitrij vsum p̄exigit ratiōis, cuius vsus seu iudiciū per somnū impeditur. Haꝝ rñsionū prima scd̄m opinionē procedit Contra Dionys. dicētiū, q̄d non possimus sine phātasmatis speculatiōe in actū intelligendi ascēdere, cuius oppositū sæpe ostensum est. Secundæ q̄q; rñsionis cōtrariū supra est declaratū cū non solum secundū theologicā veritatē, sed & secundū philosophicā traditionē p̄cipuæ reuelationes fiāt in somno, vt ante diffuse innotuit.

¶QVAESTIO VII.

Postremo Scotus hic quærit, vtrū aliqd aliud a voluntate causet effectiue actū volēdi in volūtate. Iohan. Scotus Quocirca primo recitat & reprobat opinionē vnius doctoris, puta Henrici, dicentis, q̄ imo, p̄sertim phātasma, & additur: Alia est opinio cuiusdā antiqoris doctoris, eandē cōclusionē tenentis, ex alio tñ motiuo, & parti aliū modū ponentis, vtpote q̄ voluntas mouetur ab alio, & aliud illud dicit esse obiectū cognitū seu intellectiōnē, nā appetit⁹ sensitiuus effectiue mouetur ab obiecto sensibili, & ergo & intellectiuus ab intelligibili. Rñdetū, q̄ obiectū vt cognitū causat, hoc est dicere, q̄ intellect⁹ per suā intellectiōem causat volitiōem. Dionys. Hæc ille Veruntū verius reputatur, q̄ ipsa vis volitiua imediate producit intra se volitionē, sicut intellectiua vis intellectionē, cōcurrente concausalitate obiecti & speciei Deo quoq; oīpotenti propriū est imediate in ipsam imprimire voluntatem, nec solum esse causam potentiæ & habitus, sed etiam actionis, prout hoc clarius supra est deductum.

A.

¶De gratia operante & cooperante.

DISTIN. XXVI.

HAEc est grā operās & cooperans. Operās em̄ grā præparat hoīs uoluntatē, ut uelit bonū. Gratia coopans adiuuat, ne frustra uelit. Vñ Aug. in li. de grā & libe. arb. (August. de gratia & lib. arb. — Quæ sit grā opans & quæ cooperans.) Cooperādo deus in nobis p̄ficit, q̄d operando incepit: quia ip̄e ut uelimus operatur incipiens, qui uolētibus cooperatur p̄ficiēs. Vt ergo uelimus, opatur. Cum aūt uolumus, & sic uolumus ut p̄ficiamus, nobis coopatur: & tñ sine illo uel opante ut uelimus, uel coopante cū uolumus bona pietatis opa nihil ualemus. Ecce his uerbis satis apitur, qui sit opans grā, & quæ coopans. Operans em̄ grā est, quæ p̄uenit uolūtatē bonā: ea em̄ liberatur & p̄paratur hominis uoluntas, ut sit bona, bonūq; efficaciter uelit. Cooperans uero gratia, uoluntatē iam bonā sequitur adiuuādo. Vnde Augusti. contra Iulianum hæreticum: qui bonam uoluntatem ex libero arbitrio tantum esse dicebat, atq; hominem per liberum arbitrium posse bonum uelle & opari sine grā asserebat, ait: Apertā de cōmēdatione gratiæ Apo. sentētiā protulit, Rom. 9. c. cū ait: Non est uolētis neq; currētis, sed dei miserētis. Hæc si attēderes Iuliane, non extenderes cōtra grām merita uolūtatis hūanę. Non em̄ ideo miseretur deus alicuius, quia uoluit & cucurrit: sed ideo uoluit & cucurrit, quia misertus est deus. Psal. 36. d Paratur em̄ uolūtas hominis a deo: & a domino gressus hoīs diriguntur. De p̄fectione iustitiæ Ideoque congrue ait: Non est uolentis neque currentis, sed miserētis dei. Non quia hoc sine uoluntate nostra agatur, sed quia uoluntas nostra

nostra nil boni agit, nisi diuinitus adiuuetur. Vnde alibi Apostolus ait: Non autẽ ego, sed gratia dei mecum. Non ideo dicit, quia nihil boni agebat: sed quia nihil boni ageret, si illa non adiuuaret. His testimonijs aperte insinuatur, quia uoluntas hominis gratia dei præuenitur atq; præparatur, ut fiat bona, non ut fiat uoluntas: quia & ante gratiam uoluntas erat, sed non erat bona & recta uoluntas. 1.Co.15.b August. ad Paulinã

¶Quid sit uoluntas.

Voluntatem ipsam Augustinus in lib. de duabus aĩabus ita diffinit: Voluntas est animi motus cogente nullo, ad aliquid non admittendum uel adipiscendum. Hæc autem ut non admittat malum & adipiscatur bonum, prçuenitur & præparatur dei gratia. Vnde Apost. gratiam peruenientem & subsequentem commendans, id est, operantem & cooperantem, uigilanter dixit: Non est uolentis neq; currentis, sed dei miserentis: & non econuerso, non est miserentis dei, sed uolentis & currentis. Nam si (ut quibusdam placuit, quod dictũ est) ita accipiatur, non est uolentis neq; currentis, sed miserentis dei: tanquã diceretur, nõ sufficit sola uoluntas hominis, si non sit etiam misericordia dei: econtra dicitur, non sufficit etiam misericordia dei, si non sit etiam uoluntas hominis. Ac per hoc si recte dictum est illud, quia id uoluntas hominis sola non implet: cur etiam non a contrario recte dicitur, nõ miserentis est dei, sed uolentis est hominis, cum id misericordia dei sola non impleat? Homo eñ credere uel sperare non poterit, nisi uelit: nec peruenire ad palmã, nisi uoluntate currat. Restat ergo, ut ideo ita recte dictũ intelligatur, ut totũ detur deo: qui hoĩs uoluntatẽ bonã prçuenit, & præparat adiuuandã, & adiuuat præparatã: nolentẽ prçuenit ut uelit, uolentem subsequitur ne frustra uelit. Ecce his uerbis & alijs præmissis euidenter traditur, quia uoluntas hoĩs p̃paratur & præuenitur gratia dei ut uelit bonum, & adiuuatur ne frustra uelit. Aug. cõtra Manichæos de duabus aĩabus ca. 10. De gratia operãte & cooperãte & hoĩs voluntate Rom. 9. c. August. in Ench. ad Laurẽtiũ cap. 32.

¶Quod bona voluntas comitatur gratiam. C.

Itaq; bona uoluntas comitatur gratiã, non gr̃a uoluntatẽ. Vnde Aug. ad Bonifaciũ papã scribens contra Pelagianos, inquit: Cum fides impetrat iustificationẽ, sicut unicuiq; deus partitus est mensurã fidei, non gr̃am dei aliquid meriti p̃cedit hũani, sed ipsa meretur augeri, ut aucta mereat̃ & p̃fici: uolũtate comitante, non ducẽte: pedisseq̃, non p̃uia. Ecce hic aperte habes, ꝙ gr̃a p̃uenit bonæ uolũtatis meritũ, & ipsa bona uolũtas pedisseq̃ est gr̃æ, nõ p̃uia. August. ad Bonifaciũ li. 4. ca. 6.

¶Quæ sit gratia voluntatẽ præueniẽs, sc; fides cum dilectione. D.

Et si diligenter intendas, nihilominus tibi mõstratur quæ sit ip̃a gr̃a uoluntatẽ p̃ueniẽs & p̃parans, sc; fides cum dilectione. Ideoq; Aug. in eodẽ, tractans q̃uo iustificati sumus ex fide, & tñ gratis: utrunq; eñ dicit Aposto. qui dicit: Iustificati ex fide. Et alibi ait: Iustificati gratis per gratiam. Hoc eñ ideo dixit: ne fides ipsa superba sit: ne dicat sibi, si ex fide iustificati, q̃uo gratis? Quod eñ fides meretur, cur non potius redditur quã donatur? Non dicat homo ista fidelis, quia cum dixerit, habeo fidem ut merear iustificationẽ, respondetur ei: Quid habes quod non accepisti? Fides eñ qua iustificatus es: gratis tibi data est. Hic aperte ostenditur, ꝙ fides est causa iustificationis: & ipsa est gr̃a & beneficiũ, quo hoĩs p̃uenitur uoluntas & p̃paratur. Vnde Aug. in 1. li. retracta. Voluntas est qua & peccatur, & recte uiuitur. Voluntas uero ipsa nisi dei gr̃a liberetur a seruitute, qua pcĩi serua facta est, & ut uitia superet & adiuuetur: recte pieq; uiui a mortalibus non potest: & hoc bñficiũ q̃ liberatur nisi eam p̃ueniret, iam meritis ei daretur & non esset gr̃a: quæ utiq; gratis datur. Præuenitur ergo bona hoĩs uoluntas illo gr̃æ bñficio, q̃ liberatur & p̃paratur. Et illud bñficiũ fides Christi recte intelligitur, sicut Aug. in Ench. euidẽter oñdit, dicẽs: Ip̃m arbitriũ liberandũ est post illam ruinã a seruitute pcĩi. Nec oĩno p seip̃m, sed per solã dei gr̃am quæ in fide Christi posita est, liberat̃, ut uolũtas ip̃a p̃paretur. Ecce apte dicit gratiã p q̃ liberatur arbitriũ, & p̃parat̃ uolũtas, sitã esse in fide Christi. Fides eñ Christi (ut in eodẽ ait) impetrat q̃d lex imperat. Vbi supra Rom. 5. d. Rom. 3. c. 1. Co. 4. d. Augu. li. 1 retract. c. 9 De beneficio q̃ volũtas liberat̃

¶Quod volũtas bona quæ præuenitur gratia, quædam dei dona præuenit. E.

Ipsa tñ eadẽ uoluntas quædã gr̃æ dona p̃uenit. Vñ Aug. in Ench. Præcedit bona uoluntas hoĩs multa dei dona, sed non oĩa: quæ aũt non p̃cedit, ipsa in eis est, & ipsa iuuat. Nam utrunq; legitur in sc̃tis eloquijs: Et misericordia eius p̃ueniet me, & misericordia dei subsequetur me. Nolentẽ quippe p̃uenit ut uelit, uolentẽ subsequitur ne frustra uelit. Cur eñ admonemur orare pro inimicis nostris nolentibus pie uiuere, nisi ut deus in eis opetur & uelle? Itemq;, cur admonemur petere ut accipiamus, nisi ut ab illo fiat q̃d uolumus, a q̃ factum est ut uelimus? Inde Apost. ait: Non est uolentis neq; currentis, sed dei miserentis. Ex his apparet, ꝙ bona hoĩs uolũtas quædã dona dei p̃uenit, quia eã comitatur gr̃a adiuuans, & quibusdã p̃uenitur, quia eam præuenit gratia operans, sc; fides cum charitate. Augũ. in Ench. ad Laurẽtiũ cap. 32. Psal. 58. b. 22. b

¶Quæ

¶Quæ prædictis videantur aduersari. s. quod videtur dici fidem esse ex voluntate. F.

Non est tamen ignorandum quod alibi August. significare uidetur, quod ex uoluntate sit fides, de illa uerbo Apostoli: Corde creditur ad iustitiam, ita super Ioãnem tractãs: Ideo
Ro. 10 c. non simpliciter Apost. ait, creditur: sed, corde creditur: quia cætera potest hõ nolẽs credere
Aug. hom. 28. nõ nisi uolẽs: intrare ecclesiã & accedere ad altare potest nolẽs, sed non credere. Item sup ge
Gen. 24. f. nesi. ubi Labã & Batuel dixerũt: Vocemus puellã, & quæramus eius uoluntatẽ, dicit exposi
tor: quia fides est uoluntatis, non necessitatis. Ad q̃d respondentes, dicimus non hæc ita ac
Rñsio cũ de termi natione. cipiẽda fore, ut ex uoluntate hoĩs fides intelligatur prouenire, cũ ipsa sit proprie dei donũ
ut ait Apostol. & ex ea bona hominis merita incipiant. Per hanc enim, ut ait Augusti. sup
Ephe. 2 b: Psalm. 61 Psalm. 61. iustificatur impius, id est fit de impio pius, ut deinde ipsa fides incipiat per dile
ctionẽ operari, unde omnia bona merita incipiunt. Sed potius hæc ideo ita dicta sunt, quia non est fides nisi in eo qui uult credere, cuius bonam uoluntatẽ fides preuenit nõ tempore sed causa & natura. Vnde Augu. supra congruenter dixit, q̃ bona uoluntas in eis donis est, quæ non præcedit: & ipsa iuuat, quia ea iuuat quibus præuenitur, dum eis consentit ad effectum boni: & in eis est, quia tempore ab eis non præceditur.

¶Quædam adhuc addit, quæ grauiorem faciunt quæstionẽ, scilicet q̃ cogitatio boni præcedit fidem. G.

Augu. li. 1 de præde. sanctorũ ca. 2. Cæterum hanc quæstionem magis acuunt & urgent uerba Augu. quibus in lib. de prædestinatione sanctorum utitur, pertranctans illud uerbum Apost. Non q̃ sufficiẽtes simus
2. Co. 3. b. cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis: Attendant, inquit, hic & uerba ista perpendãt, qui putant ex nobis esse fidei cœptũ, & ex deo esse fidei supplementũ. Cõmendãs eñi istã grãm quæ non datur scd̃m aliqua merita, sed efficit oĩa bona merita, inquit: Non q̃ sufficientes simus cogitare aliquid boni, sc3 ex nobis. Quis aũt non uideat prius esse cogitare q̃ credere? Nullus quippe credit aliquid nisi prius cogitauerit esse credendũ. Si ergo cogitare bonum
Quid cre dere non est ex nobis, ut hic Apost. tradit, nec credere: quãquã & ipsum credere nihil aliud est q̃ cũ assentione mentis cogitare. Hic uidetur insinuari, q̃ cogitatio bona præcedat fidẽ, & ita
Determi. bona uolũtas præueniat fidẽ, nõ præueniatur: qđ prædictis aduersari uidetur. Ad hoc aũt dicimus, q̃ aliq̃ñ cogitatio bona siue uoluntas præuenit fidẽ: sed non est illa bona uolũtas uel cogitatio qua recte uiuitur. Illa eñ sine fide & charitate nõ est. Nam ut ait Aug. ad Ana
August. stasiũ, Sine spũ nõ est uoluntas hoĩs libera, cũ cupiditatibus uincatur: nõ est libera ad bonũ
Ro. 5 6. a nisi liberata fuerit. Nõ aũt liberatur, nisi p spm̃sctm̃ diffundatur charitas in cordibus. Non est libera uolũtas, nisi eã liberet grã p legẽ fidei. i. nõ est libera sine fide opante p dilectiõem
Gregori, & illa sufficienter & uere bona est. Non est enim fructus bonus, qui de charitatis radice non surgit. Si uero assit fides operans per dilectionem, fit delectatio boni.

¶De illa cogitatione boni, quæ præcedit fidem, plene differitur. H.

Illa aũt cogitatio siue uoluntas, quæ fidẽ & charitatẽ aliasq; iustificationes pręcedit, non sufficit ad salutẽ, nec recte ea uiuitur. Hac uolũtate cõcupiscitur illa bona uoluntas, quæ est magnũ bonum, ista uero non. Alia est ergo illa uoluntas siue cogitatio, alia ista. Et sicut illa
Aug. super Psa. 108. c istã p̃cedit, ita illã p̃uenit ĩtellectus. Vñ Aug. istã distinguẽs sup illũ locũ Psa. Cõcupiuit aĩa mea desiderare iusti ait: Cõcupiut desiderare, inquit, nõ desiderauit. Videmus eñ rõne non nũq̃, q̃ utiles sint iustificatiões dei: sed ĩfirmitate p̃pediti, aliq̃ñ nõ desideram⁹. Pręuolat ergo intellectus, sequit̃ tardus aut nullus affectus. Scimus bonũ, nec delectat agere, & cupimus ut delectet. Sic iste olĩ desiderare cõcupiscebat, quę bona ẽẽ cernebat: cupiẽs eorũ habere delectationẽ, q̃rũ potuit uidere rõem. Ostẽdit itaq; q̃bus q̃si gradibus ad eas p̃ueniatur: prius eñ est, ut uideãtur q̃ sint utiles & honestę: deinde, ut earũ desideriũ cõcupiscatur: postremo, ut
Scd̃m ṽba Augu. gratiarũ ordi nẽ expon. proficiente grã delectet earũ opatio, q̃rũ sola rõ delectabat. Attẽde hunc ordinẽ grãrũ, quẽ hic distincte assignat Aug. q̃liter sc3 intellectus bonorũ p̃cedit cõcupiscẽtiã eorundẽ, & ipsa concupiscẽtia delectationẽ, quæ fit p fidẽ & charitatẽ: qua habita, uere bona est uolũtas qua recte uiuitur. Ipsaq; fidei comes est, nõ p̃uia. Qui uerba Aug. p̃missa scd̃m hãc distinctionẽ cõsiderat, nullã ibi repugnãtiã fore aĩaduertit: nõ ignorãs etiã ante grãm p̃ueniẽtẽ & opantẽ, q̃ uolũtas bona p̃paratur in hoĩe, p̃cedere quędã bona ex dei grã & libero arbitrio: quędã
aug. de spũ & litera Augu. ad sixtum etiã ex solo libero arbitrio, quibus tñ uitã nõ meretur, nec grãm q̃ iustificatur. Illius eñ grę p̃cipiendæ q̃ uolũtatẽ hoĩs sanat ut sanata legẽ impleat, nulla merita p̃cedũt. Ipa est eñ q̃ iustificat⁹ impius fit iustus, qui prius erat impius: meritis aũt impij nõ grã, sed pœna debetur: nec ista esset grã, si non daretur gratuita. Datur aũt gratuita, quia nihil boni ante feceramus uñ hoc mereremur. Non negamus tñ multa ante hãc grãm, & p̃ter hãc grãm ab hoĩe fieri bona

bona p̄ liberꝝ arbitriū, ut tradit Aug. in rn̄sióibus cōtra Pelagianos, ubi dicit hoēm p̄ liberꝝ arbitriū agros colere, domos ædificare, & alia plura bona facere sine gratia cooperante.

¶Vtrum vna eademq; sit gratia, quæ dicitur operans & cooperans. I.

Hic considerandū est cū p̄dictū sit, p̄ grām opantē & p̄uenientem uoluntatē hoīs liberari ac p̄parari ut bonū uelit: & p̄ grām coopantē & subsequentē adiuuari, ne frustra uelit: utrū una & eadē sit grā, i. unū munus gratis datū, q̄d opetur & coopetur, an diuersa: alterꝝ opans & alterꝝ coopans. Quibusdā nō irrationabiliter uidetur, q̄ una & eadē sit grā, idē donū, eadē uirtus, quæ operatur & coopatur, sed propter diuersos eius effectus, dicit̃ opans, & cooperans. Opans em̄ dr̄, inq̄tū liberat & p̄parat uoluntatē hoīs ut bonū uelit: coopans, inq̄tū eandē adiuuat ne frustra uelit, sc; ut opus faciat bonū. Ipsa em̄ grā non est ociosa sed meret̃ augeri, ut aucta mereatur & perfici.

¶Quid sit ipsa gratia, & q̄ño meretur augeri q̃ritur K.

Si uero quæritur, q̄ño ipsa grā p̄ueniēs mereat̃ augeri & p̄fici, cū nullū meritū sit absq; libero arbitrio: & quid sit ipsa grā, an uirtus, an nō: & si uirtus, an actus uel nō, ut hoc aperte insinuari ualeat, p̄mittendū est tria esse gn̄a bonoꝝ. Alia nāq; sunt magna, alia minima, alia media, ut Aug. ait in. 1. li. retract. Virtutes, inquit, q̄bus recte uiuit̃, magna bona sunt. Species aūt q̄rūlibet corpoꝝ, sine quibus recte uiui potest minima bona sunt. Potētię uero aī sine quibus recte uiui nō potest, media bona sunt. Itē: Virtutib9 nemo male utit̃. Cæteris aūt bonis. i. medijs & minimis, non solum bene, sed etiam male quisq; uti potest, & ideo uirtute nemo male utitur, quia opus uirtutis est bonus usus istorum, quibus etiam non bene uti possumus. Nemo autem bene utendo male utitur: non solum autem magna, sed etiam media & minima bona esse præstitit bonitas dei. Ecce habes tria genera bonorum distincta.

Augu. li. 2 de libe. ar. ca. 19 & 1 li. Retra. cap. 10. Augu. Ibi.

¶In quibus bonis sit liberum arbitrium. L.

Queritur aūt, in quibus bonis contineat̃ liberꝝ arbitriū. De hoc Aug. in. 1. li. retract. ita ait: In medijs quidē bonis inuenit̃ liberꝝ uolūtatis arbitriū, quia & male illo uti possumus: sed tn̄ tale est, ut sine illo recte uiuere nequeamus. Bonus aūt usus eius iā uirtus est, q̄ in magnis reperit̃ bonis, quibus male uti nullus potest. Et quia bona & magna & media & minima ex deo sunt, sequit̃ ut ex deo sit etiā bonus usus liberę uolūtatis: qui uirtus est, & in magnis numerat̃ bonis. Attēde diligēter quæ dicta sunt, & cōfer in unū: sic em̄ apiet̃ q̄d supra quęrebat̃. Dixit equidē opus uirtutis eē bonū usum illoꝝ bonoꝝ, quibus etiā nō bn̄ uti possumus. i. medioꝝ, ī quibus posuit liberꝝ arbitriū, cuius q̄q; bonū usum dixit eē uirtutē. Q̄d si est non est ergo opus uirtutis, q̄d supra dixit: quia aliud est uirtus, aliud opus eius.

Augu. Ibi. Pręmissas aut orita tes considerari & cōferri iubet: vt possit solui q̄d quærebatur

SVMMA DIST. XXVI.

Completo in duab9 distictióib9 tractatu de li. arbitrio, nūc tractatur de supnaturali ei9 auxilio, q̄d est gratia p̄serti gratificās. i. suū subiectum deo gratum seu acceptum efficiens. Primo itaq; diuidit gratiam, secundo quid sit volūtas ostendit. Gratia nāq; iter vires aię videt̃ p̄cipue volūtatē cōcernere, q̄a in volūtate ē radix merēdi ac demerēdi, q̄ tn̄ sine gratia nil potest mereri, loquēdo de merito vitæ æternæ. Tertio referat q̄ño voluntas & gratia se habēt adinuicē. Quarto circa hæc q̄stiones & difficultates inducit, easq; soluit. Potissime vero inq̄rit, an in nob̄ sit aliq̄d boni, hoc est, vlla cogitatio siue affectio bona ante fidē & gratiā, atq; an idem in re sit gratia operans, & gratia cooperans.

¶QVAESTIO PRIMA.

Arguitur contra veritatem

Hic q̄ritur primo, q̄d sit gratia, an sit q̄d creatū in aīa, ac realiter idē q̄ virtus seu charitas Et q̄uis de ista sup̄ primū sit inq̄sitū. Dist. 17 nūc tn̄ q̄d breuiter est tāgendū. Q̄d aūt nō sit q̄d creatū, potest probari eiusdē motiuis q̄bus probatū est sup̄ primū, q̄ charitas sit ip̄emet sp̄ūssctūs. Effect9 q̄ppe q̄ gratiæ gratū facienti attribuūtur, tātę sunt dignitatis & eminētiæ, q̄ nō nisi deo cōuenire vidētur vc; de inimico dei facere eius amicū, hoēm fragilē facere dei filiū adoptiuū, deitatis hęredē, Chr̄i cōsortē, & aīam facere dei spōsam, & eē pricipiū promerēdi æternā beatitudinē, etiā q̄dāmō de cōdigno. Ex eisdē apparet, q̄ charitas & grā sint idē in re. Eædē nāq; proprietates & actiōes iā tactæ, vtrisq; cōueniūt, nec sine necessitate ē ponēda pluralitas. Oīa q̄q; q̄ grāæ asscribuntur, p̄ charitatē fieri q̄unt & saluari

¶Ad hoc rn̄det Albe. Grā est aliq̄d datū & creatū in aīa, estq; habit9 infus9 & similitudo bonitatis diuinę, q̄ deo p̄ id q̄d factū est, & suū ē, recōciliamur & vnimur. Si aūt obijciat̃ a simili, q̄m grā q̄miles efficit̃ regi: suo accept9, nihil ponit ī milite sed magis in rege bn̄uolētiā q̄ habet ad militē, ergo grā p̄ q̄ fit hō deo accept9, nihil ponit ī hoīe, sed in deo. ¶Dicēdū q̄ similitudo ista nō valet. Nā miles ex se potest aliq̄d facere & habere p̄ q̄d placeat regi: hō aūt ex se nihil potest habere aut facere q̄ placeat creatori, imo oportet totū eē a deo, atq; ex munere ei9 cōferri. Vn̄ & Plato disseruit in Mēnone, q̄ virtutes tā intellectuales q̄ morales nō sunt ab hōe, nec fiūt in eo p̄ assuetudinē & doctrinā, sed dona sunt dei. Itaq; grā ista gratū faciēs, habitus est, & q̄litas p̄ficiēs hoēm ad promerēdū, q̄ deus op̄at̃ in nobis sine nob̄. i. sine nostra cōcausalitate, q̄ īformat volūtatē p̄ueniēdo vt possit in meritoria op̄a: q̄m sicut habitus virtutis eleuat potētiā ad hoc q̄ possit ī actū virtutis p̄fectū sic habit9 grāæ eleuat aīam op̄antē eiusq; op̄ationē vt efficiatur meritoria vitæ æternæ. De q̄ re dictū est plenius sup̄ primū dist. de t̄pali processiōe sp̄ūss. ¶Pręterea si q̄rat̃, q̄d diffinitiue sit grā: Rn̄dēdū q̄ scd̄m Aug. in li. de correctiōe & grā, grā est habitus totius vitę ordinatiu9. Glos. vero sup̄ illud Psal. vt exhilaret faciē ei9 in oleo: Grā, inq̄t, interest aīæ cōcilians ei scīm amorē. Præpositin9 aūt, alijq; antiq̄ magistri diffinierūt sic grām: Grā est habitus īfusus diuīæ bonitati ac charitati cōsimilis, gratū deo reddēs habētē, & opus eius gratū efficiēs. Proprius em̄ effectus est gratiæ, totam hoīs vitam vniuersaliter

Albertus Obiectio Dilutio: Plato August. Gratiæ diffinitio Psal. 103. Pręposítinus.

ordinare ad deum, & in hoc differt ab vniuersitate virtutum, quoniam virtus non ordinat nisi ad actũ & potentiam, gratia autem vniuersaliter ordinat hominem totum ad deum. Dicit demum gratia nitor, nitor enim consistit in pulchritudine ex conformitate ad primum pulchrum, quod gratia facit. Sanctus vero amor, præcipue charitas perficit gratia, secundum quod est conformitas summi boni ad bonum quod in anima existit per gratiam. Postremo diffinitio illa Præpositini data de gratia, cæteris magis propria perhibetur, & per partes descriptionis illius gratia differt ab alijs. Nempe per hoc qđ dicitur habitus infusus, distinguitur ab habitibus acquisitis: per hoc quod dicitur diuinę bonitati similis, distinguitur ab habitibus particularibus, quia non vniuersaliter assimilãt nos bonitati diuinæ, sed cuidam perfectioni increatæ, sicut sapientia veritati, fortitudo potentiæ, sicq; de alijs: gratia vero vniuersaliter nos diuinæ assimilat bonitati, ideo gratũ facit habentem & opus eius deo acceptum. Hinc fertur in libro de laudibus bonis: Iustitia est habitus in anima tota consistens. Prudentia autem est in parte animæ potestatiua, puta in ratione, temperantia in concupiscibili, fortitudo in irascibili. Ita & gratia est habitus vniuersalis infusus, qui diffunditur in tota anima, atq; in omnibus viribus & operibus eius. Hæc Albertus. ¶Cuius verba ex sequẽtibus clarius elucescent. Gratia enim cum realiter sit habitus vnus in essentia simplex, nõ potest essentialiter esse in diuersis subiectis, sed influentialiter participatiueq; tantum. Vnde & vniuersalis dicitur non per quidditatem & prædicationem, sed virtualiter & per ramificationem, vt infra dicetur. Rursus obscurum videtur quod dixit, virtus non ordinat nisi ad actum & potentiam, non autem vniuersaliter ad deum. Ad minus equidẽ virtutes theologicæ ordinant hominem directe & immediate ad deum, qui earum obiectum est & proxima causa, quod & charitas præcipue agit.

Diony.

Tho. aq. Gr̃a dupliciter accipitur

¶Præterea Thomas: Nomen, ait, gratiæ quandam liberalitatẽ importat. Vnde ex hoc quod gratis datur, gratia appellatur. Liberalis autem donationis principium est amor. Hinc gratia dupliciter sumitur. Primo pro acceptatione amoris, secũdum quod aliquis dicitur habere alterius gratiam, quoniam alter diligit eum. Secundo, pro dono quod ex amore liberaliter datur. Sicq; gratia dicitur donum quod gratis confertur. Et quocunq; horum modorum gratia capiatur, oportet quod qđ creatum designet. Si enim pro dilectione sumatur diuina, constat quod effectum aliquem dei ponat in creatura, nam sicut scientia dei differt a nostra, quoniam ipsa est causa rerum, nostra vero a rebus causatur: ita & noster amor a bonitate dilecti causatur, quæ ad sui trahit amorem, sed amor dei bonitatem rebus largitur, iuxta quod 4. cap. de diui. nomi. sanctus Dionysius loquitur: Diuinus amor non permisit eum sine germine esse. Vnde per hoc quod deus dicit quẽquam diligere, insinuatur effectus dilectionis dei in ipso dilecto esse. Similiter si sumatur gratia pro dono gratis dato, adhuc dicit quid creatum, est etenim quoddam donum gratis datum increatum, videlicet spiritussanctus, verum quod hoc donum habeatur, cum prius non haberetur, non ex eius mutatione contingit, imo ex hoc ipso quod spũs sanctus alicui datur, oportet vt aliquid creaturæ accrescat, qđ antea non habebat, secundum cuius acceptionem spiritum sanctum habere dicatur. Hic gratia qualitercunq; significetur, dicit quid creatum in anima, cui gratis donatur, quamquam & nomine gratiæ aliquid increatum queat signari, vt acceptatio dei aut donum increatum, quod est spiritussanctus.

Dionysi. martyr

¶Insuper quamuis deus diligat aliquo modo omne creatum, secundum quod bonum naturæ omnibus tradidit & conseruat: illa tamen est simpliciter perfecta dilectio, quasi amicitiæ similis, qua nõ solum diligit creaturas, sicut artifex opus, sed etiã quadam amabili societate, sicut amicus amicum, inquantum trahit eas in societatem suæ fruitionis, quatenus in hoc ipso consistat eorum beatitudo & gloria, quo ipsemet deus beatus est. Et hæc est dilectio qua sanctos prædestinatosq; diligit, quæ antomatice dilectio nuncupatur: propter quod effectus huius dilectionis antomatice gratia dicitur, quamuis & om̃es naturales bonitates gratiæ dici possint quoniam gratis dantur a deo. Deniq; cum homo ad supernaturalem finem creatus sit, qui est visio superbeatissimi dei per speciem, nõ potest huiusmodi finẽ nisi per supernaturalia media præsertim p̃ gr̃am adipisci: nec hoc est imperfectio, sed p̃fectio ac dignitas hominis qđ huiusmodi medijs indiget: Dei quippe est creare & recreare, & sicut creãdo dat formam substantialem, quæ ponit in esse naturali specifico, sic recreando seu iustificãdo dat gratiã q̃ ponit in esse supernaturali ad promerendũ idoneo. Gr̃a accidens est

¶Præterea constat gratiam esse accidens, nõ substãtiam, cum de nouo adueniat valeatq; adesse & abesse, præter subiecti corruptionem. Veruntamen aliquid ad alterum accidentaliter habet se, quod tamen in se extat substantia, vt vestis ad hominem: sic quoq; aliquid substãtialiter se habet ad alterum quod tamen in se est accidens, vt color ad albedinẽ sed ita non potest esse de gratia. Cum enim ponatur gratia esse coniungens animam suo vltimo fini hoc non valet intelligi nisi per modum formæ vel efficientis: non per modum efficientis, quia sic oporteret aliquam substantiam creatam esse mediam inter deum & animam, quæ eam deo effectiue coniungeret: sicq; anima non immediate a deo gratificaretur & glorificaretur, quod est alienum a fide. Si vero intelligatur formaliter, oportet quod gratia sit animæ forma, cumq; post completum esse adueniat, necesse est quod sit accidens. Et si obijciatur q̃ accidens nõ migrat de subiecto in subiectum, quod tamen gratiæ conuenire videtur, cum dominus legatur dixisse ad Moysen: Tollam de spiritu tuo, & dabo senioribus, &c. Dicendum quod gratia eadem numero non transit de subiecto in subiectũ, sed modus ille loquendi intelligendꝰ est propter similitudinem gratiæ aut similes actus in specie. Si rursus instetur, quia gratia videtur præstantior suo subiecto videlicet anima, non ergo est accidens eius. ¶Dicendum sicut dictum est supra primum de charitate, quod charitas & gratia quantum ad esse suum formale, quo ratiõalem perficiunt creaturam, sunt ea quodammodo præstantiores, non tñ simpliciter. Obiectio Nunc Diluitur Dilutio obiectio

¶Nunc restat tangendũ, an gratia sit virtus atq; realiter idem quod charitas. Videtur quod sic, quoniam virtus est quæ habentem perficit, & opus eius bonum reddit. Et rursus secũdum Philos. 7. Physicorum, virtus est dispositio perfecti ad optimũ, qđ totum potissime competit gratiæ, quæ animã perficiens ad vltimum beatitudinis finem ipsam disponit. Secundo, in textu allegatur ex Augustino, qđ gratia præueniens est fides per dilectionem operans sed fides est virtus. ¶Et respondendum quod circa hoc Philo. August.

hoc sunt opiniones diuersæ. Quidã etẽm dicunt q̃d gratia & virtus sunt omnino per essentiam idem in re, solaq; differant ratione, ita quod gratia dicitur secundum quod hominem reddit deo acceptũ: virtus vero, vt est principium operis recti. Sed hoc non videtur conueniens, quia si virtus haberet vtrunq; istorum, oporteret quod omnis virtu s hoc faceret. Cumq; nonnullæ virtutes acquirantur per actus, sequeretur iuxta Pelagij hæresim, quod homo ex libero arbitrio gratus fieret deo. Si autem habet ab alio quod sit virtus, & quod gratum deo efficiat, oportet q̃d virtus & gr̃a nõ sint oĩo idẽ in re: diuersis nanq; effectibus q diuisim inueniuntur, diuersa correspondent principia. Hinc alij dicunt quod virtus & gratia realiter differunt, non sic quod per essentiam sint diuersa, sed quod ex gratia & virtute fiat vnum, sicut ex forma & eo cuius est forma. Dicunt enim quod ita se habet gratia ad virtutem, quẽadmodum lumen manifestans colorem ad colorem. Vnde sicut lumen efficitur quodammodo vnum cum colore existens in eodem subiecto cum ipso: sic dicunt quod gratia vnitur virtuti in subiecto eodem ipsam informans. Ponunt quippe quod subiectum gratiæ proprie extat potentia. Verum nec ista opinio videtur conueniens, quia dum ait, quod ex lumine & colore fit vnum, aut accipit lumen quod est de compositione coloris, cũ hypostasis coloris sit lux: sicq; rediret in primam opinionem, videlicet quod gratia & virtus sint idem secundũ rem non enim lumen quod est de compositione coloris, differt re a colore. Aut accipit lumen quod est in aere circumstante, quod constat in alio esse subiecto quam color, essentialiterq; a colore differre. Similiter, si sumatur lumen prout participatur in superficie corporis terminati in quo est color, de necessitate a colore per essentiam differt, quoniam adueniente ac recedẽte lumine, idem permanet color. Similiter quoq; oportet vt vel virtutes efficiantur deo gratæ per aliquid a deo influxũ: sicq; oportet illud p̃ essentiam a virtute differre, cum etiam quædam virtutes infusæ, vt fides & spes, recedente gr̃a informes remaneant: vel oportet quod virtutes deo sint gratæ, sine hoc quod aliquid addatur influxum a deo: sicq; gratia aut nihil creatum ponit in anima, aut nihil realiter a virtute distinctum. Ideo alij dicunt, quod gratia a virtute essentialiter differt. Oportet enim perfectiones perfectibilibus esse proportionatas. Hinc sicut essentia animæ a quafluunt potentiæ, a potentijs differt realiter, & accidens a subiecto, & tamen omnes vniuntur in essentia animæ tã quam in radice, ita a gratia quæ est perfectio essentiæ animæ fluunt virtutes, quæ sunt perfectiões potentiarum ab ipsa gratia essentialiter differentes: attamen in gratia sunt coniunctæ sicut in sua origine per modum quo diuersi radij ab eodem corpore lucente procedunt: & hoc iuxta prædicta conuenientius esse videtur. Veruntamen gratia ad genus qualitatis reducitur, atq; ad primam speciem eius, nec tamen proprie naturam habitus habet, cum non immediate ad actum ordinet, sed est velut habitudo q̃dam. Propter quod dicit Chrysostomus, quod est sanitas mentis. Vnde non computatur inter scientias aut virtutes, nec inter alias qualitates quas Philosophi numerauerunt, quorũ non erat tractare nisi habitus naturales aut acquisitos.

Chryso.

¶Ad obiecta ergo dicendum, quod virtus vocatur dispositio perfecti ad optimum, inquantum elicit operationem per quam res suum consequitur finem, & taliter gratia non est dispositio perfecti ad optimum, quia non respicit primo operationẽ sicut effectum proximum, sed potius esse quoddam supernaturale diuinum, quod animæ confert. Bonitas quoque quam virtus confert habenti, est bonitas perfectionis in comparatione ad opus: gratia vero confert animæ perfectionem in quodam esse diuino, non solum respectu operis, sed secundum quod gratiam habentes quodammodo deiformes constituuntur, propter quod tanquam filij deo grati dicuntur.

Soluũtur obiecta.

¶At vero gratia preueniens dicitur fides, nõ quasi realiter idem cum fide, sed quia in iustificatione q̃ gratia causat, motus fidei primus est. Cumque habitudines & habitus nobis per suos innotescant effectus, id in quo gratia primo manifestatur, est fides, ideo fides nominatur præueniens gratia.

Gratia p̃ ueniẽs cur fides dicatur.

¶Postremo, charitas alio mõ dicitur forma virtutum, aliter gratia. Charitas quippe est forma virtutum ex parte actus, inquantum vniuersos actus virtutum in suum conuocat finem, eo quod suum obiectum est vltimus finis: hinc alias informat virtutes, sicut virtus virtutem, gratia autem eas informat per modum originis, quia ex gratia quodammodo formaliter oriuntur habitus virtutum per potentias diuersas diffusi. Hinc gratia non est charitas præsertim cum gratia perficiat animæ essentiã, charitas voluntatem. Iterum illud in quo conueniunt diuersa in specie, & illud in quo eadem distinguuntur, nequeunt per essentiam esse idem: omnes autẽ virtutes conueniunt in hoc q̃d est opera meritoria reddere. Distinguuntur autem in hoc quod determinatos ac diuersos actus producunt, ergo quod est merendi principium, scilicet gratia, est realiter aliud ab eo quod est principium distinctionis actuum & speciei determinata virtutis, ergo gratia a qualibet virtute realiter differt. Hæc Thomas in Scripto.

Gratia dicitur virtutũ forma aliter quã charitas.

¶Præterea in prima Secundæ quæstione. 110 Gratia, inquit, in communi modo loquendi tripliciter sumitur. Primo, pro dilectione, sicut quis dicitur habere gratiam regis, quoniam rex habet eum charũ seu diligit eum. Secundo, pro dono gratis dato, vt cum dicitur, hanc gratiam tibi facio. Tertio, pro recompensatione beneficij gratis dati, secundum q̃d dicimur gratias agere benefactori. Quorum trium secundum procedit ex primo, & tertium ex vtroq;. Itaq; quo ad duo vltima ista, gratia aliquid ponit in eo qui gratiam accipit, vtpote donum collatum & eius recognitionem: sed quantum ad primũ, differentia est inter gratiam dei & gratiam hominis, quia dilectio dei est causa boni in creatura quam amat, dilectio vero hominis causatur a bonitate dilecti, præsuppónitq; eam in toto aut parte, nec semper causat eam totaliter. Hinc quamlibet dei dilectionem sequitur aliquod bonum in creatura, atq; secundum huiusmodi boni differentiam consideratur differens dilectio dei ad creaturas. Vna communis, qua diligit omnia quæ sunt, alia specialis, q̃ diligit prædestinatos, &c. vt supra.

Articu. 1. Gr̃a sumitur tripliciter.

¶Insuper quidam dixerunt realiter idem eẽ gratiam & virtutem, quod & Magister sensisse videtur. Verum si recte consideretur ratio virtutis, patebit oppositum. Virtus namq; est dispositio perfecti. Perfectum autem vocatur, quod dispositum est bene secundum naturam. Virtus ergo vniuscuiusque rei dicitur in ordine ad aliquam præexistentem naturam, quando videlicet res disposita est vt conuenit suæ naturæ. Porro virtutes acquisitæ sunt dispo-

Gr̃a non ẽ realiter idẽ quod virtus.

sitiones, quibus homo conuenienter disponitur in ordine ad naturam qua homo est. Virtutes vero infusæ disponunt hominem altiori modo, & ad finem sublimiorem, vnde oportet quod etiã in ordine ad aliquam altiorem naturã, hoc est, in ordine ad participatam diuinam naturam, iuxta illud: Maxima & preciosa dona nobis donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Secundum acceptionem quoq; huius naturæ dicuntur homines regenerari in filios dei, quemadmodum ergo naturale lumen rationis est aliquid præter virtutes acquisitas quæ dicuntur in ordine ad lumen naturale, sic lumen gratiæ quod est participatio diuinæ naturæ, est aliquid præter virtutes infusas, quæ ab illo lumine deriuãtur, atq; ad ipsum ordinãtur. Vnde ad Ephesios dixit Apostolus: Eratis aliquando tenebræ nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulate. Quemadmodum enim virtutes acquisitæ pficiũt hominem ad ambulandum congruenter naturali lumini rationis, ita virtutes infusæ perficiunt hominem ad ambulandum congruenter lumini gratiæ. Hæc Thomas in prima Secundæ.

2. Petri. 1.

Ephe. 5

Grã est aniæ qualitas.

¶Declarat item ibidem, qualiter gratia sit qualitas: In eo, inquiens, qui gratiam dei habet, significatur quidam effectus gratuitæ voluntatis & dilectionis dei ad ipsum, ex gratuita autem dei voluntate adiuuatur homo dupliciter. Vno modo, inquãtum anima hominis mouetur a deo ad aliquid cognoscendum volendum siue agendum, sicque gratuitus effectus non est qualitas, sed quidam animæ motus a deo. Actus namq; mouentis in moto, est motus, vt dicitur 3. Physicorum. Alio modo, aliqd habituale donum a deo suscipiendo, non enim conueniens est vt deus minus prouideat eis quos diligit amore amicitiæ ad bonum supernaturale, quam creaturis quas diligit ad bonum naturale habendum, creaturis autem naturalibus sic prouidet, vt non solum moueat eas ad actus naturales, sed etiã largitur eis formas atque virtutes, quæ sunt principia talium actuum, quatenus ex seipsis inclinentur & tendãt ad huiusmodi motus, sicque motus quibus a deo mouentur sunt creaturis connaturalis ac faciles, iuxta illud Sapientiæ: Disponit omnia suauiter. Multomagis igitur his quos mouet ad obtinendum bonum supernaturale æternum, infundit aliquas formas seu qualitates supernaturales, secundum quas suauiter & prompte moueantur ab ipso ad beatificum finem. Hinc gratia ista est qualitas. Hæc ibi,

Phil.

Sapient. 8

Petrus

Esse creaturę est duplex

¶Concordat Petrus per omnia, addens: Esse creaturæ est duplex, videlicet primum naturale substantiale specificum, quo exit a deo, esse quoq; morale quo redit ad ipsum, cumque omne esse fluat a forma, primum est a forma substantiali, secundum a forma accidentali, qualis est gratia, idcirco est accidens. Item gratia reformat animam, ergo ponit in ea aliquam formam. Rursus omnis actio egreditur a quadam forma agentis, ergo actus meritorius exit a forma merentis, aut ergo a forma naturali, sicque natura potest de se in meritorium actum, quod est hæresis Pælagiana, aut a superaddita forma, sed non a forma increata, quoniam deus nulli vnitur vt forma, ergo a forma creata, & ipsa est gratia, & sic ipsa est forma creata. Hæc Petrus.

Richard.

¶Porro Richardus in his a Thoma parumper recedit, narrans in primis positionem cum suis motiuis, sicut nunc recitata est, quam sanctus sequitur doctor: deinde aliorum refert opinionem, dicendo: Alijs videtur quod charitas & gratia non differunt secundum aliquid absolutum, sed ratione tantum, & relatione: ita quod charitas in comparatione ad animam, inquantum eam in supernaturali esse deo accepto constituit, & gratis confertur, est gratia gratum faciens: in comparatione vero ad proprium suum actum, quo tam chare diligit deum, vt eum propter suam propriam bonitatem, omni præferat creaturæ, dicitur charitas, & habet rationem virtutis. Nempe vt dicunt, si charitas & gratia absolute atq; realiter differunt, potest omnipotens deus vnum separare ab alio vel intellectus simplici appræhensione apprehendere vnum sine alio: quo concesso, sequitur creaturã posse esse deo acceptam aut sine gratia, aut sine charitate: quia vtrunq; istorum si insit per se, efficit suũ subiectum deo acceptum: imo impossibile est, eum qui habet charitatem, deo acceptum non esse. Idem constat de eo, qui gratiam habet gratum agentem. Hinc. 15. de Trinitate loqtur Augustinus: Sola charitas est quæ diuidit inter filios regni & Babylonis inter filios dei & diaboli. Constat autem quod & gratia agat hoc. Iterum Augustino testante, nullũ donum charitate pręstantius est, similiter grã gratum faciente nullum donum est dignius, aut ergo vtrumque est idem, aut vtrumq; illud dictũ est falsum: huic opinioni magis se consentire fatetur Richardus, exponit tamen qualiter vtraque queat defendi.

Augu.

¶Verum motiua opinionis quam sequitur, non videntur robusta. Etenim simili ratione argueretur, quod fides & charitas essent idem, cum et sine fide impossibile sit deo placere. Eadem quoque difficultas est de hoc, an beatitudo consistat in actu sapientiæ, an potius charitatis.

Dionys. Carthu.

Bonau.

¶Amplius Bonauentura refert hic tres opiniones, vtpote duas iam recitatas, & tertiam quæ nũc ex Thoma breuiter est narrata, cui consentit. Opinionem vero quam sequitur Thomas, dicit affirmare, quod in eodem sunt plures gratiæ gratum faciẽtes, quod improbat satis.

Dionys.

¶Veruntamen hoc illa positio non videtur sentire, nec Thomas hoc sensit, imo gratiam gratum facientem dicit in essentia vnam ac simplicem, & in influẽtia ac virtute multiplicem: De positiua vero essentia gratiæ protestatur: Diuina gratia aliquid ponit circa gratificatum quia voluntas dei in acceptando non afficitur, diuina veritas approbando non fallitur, & neutra earũ in gratificando mutatur. Quoniam ergo diuina voluntas acceptando non afficitur, nec quemquam acceptat per nouum affectum, necesse est quod acceptet propter aliquem effectum: sicque aliquis effectus ponitur circa eumqui acceptatur. Et quoniam diuina veritas in approbando non fallitur, idcirco non præfert vnum alteri, nec approbat vnum præ alio, nisi quia habet aliquid in se quo approbatione est dignior, neminem vero acceptat nisi quem approbat, ideo nemo est deo acceptus seu gratus, nisi in se habeat aliquid per quod approbatione sit dignus. Cumque in acceptatione nulla sit mutatio ex parte dei approbantis, oportet quod sit mutatio ex parte approbati, non in hoc quod aliquid ei auferatur, sed quoniam aliquod donum ei confertur. Nec hoc quod ei confertur, est tantum donum increatum, sed etiam aliquid habituale creatum, quod animam per informationem decoret, reformet, actuet & deo assimilet. Quidam tamen hoc totum attribuerunt gratiæ increatę, vt principio effectiuo non

non gratiæ creatæ, vt formali principio, cuius contrarium sentiunt piæ mentes, atq; communiter doctores Parisienses. ¶Postremo de corruptione gratiæ in eo qui peccat mortaliter, dicendum est, sicut de corruptione charitatis. Corrumpũtur namq; per hoc quod desinunt conseruari ab infundente, q peccãtis demerito auertentis se a deo, abstrahit suã conseruationem a charitate & grã quæ est in illo. Hæc Bonauentura.

Gratia q̃ modo corrũpatur.

Durãdus ¶Verum in his aliter sentire videtur Durandus: Operatio, inquiens, facit cognoscere formam, gratiæ autem & charitatis operatio duplex est, prima, reddere hominem deo gratum seu charum, secunda, perficere ad meritorium actum: quemadmodũ prima operatio albedinis est formaliter dealbare, secunda visum disgregare. Porro ex prima operatione quæ est facere deo acceptum, nequit poni aut sciri, quod gratia sit aliqua forma creata in anima impossibile namque est quod effectus præcedat causam suam, non solum efficientem, sed item formalem, esse vero deo acceptum seu gratum præcedit saltem ordine naturæ om̃e donum habituale, quod est aut esse potest in anima. Principium namque cuiuslibet liberalis donationis est amor, ergo prius est homo a deo dilectus, & per consequens acceptus et gratus, quam ei aliquid a deo donetur. Idcirco si q̃d postea ei donetur, non est gratumfaciẽs deo, sed gratis datum ab eo. Verum ex secunda operatiõe quæ est perficere ad meritorium actum, oportet ponere gratiam seu charitatem esse habitum creatum in anima, si contingat de condigno mereri vitam æternã. Hęc Durandus. ¶Cuius verba videntur satis obscura. Nempe quod ait ex prima illa charitatis seu gratiæ actione sciri non posse, quod charitas seu gratia sit forma creata, videtur absurdum. Dupliciter namque deus diligit hominem. Primo secundum æternam prædestinationẽ, & ista dilectio præcedit omne donum creatum, attamen illud includit inquantum deus ex sua gratuita dilectione æterna præordinauit & dare decreuit prædestinato gratiam in præsenti, & gloriam in futuro. Secundo diligit deus hominem secundum præsentem iustitiam, & ita non diligit nisi eum qui charitatem habet & gratiam. Insuper quod dixit Durandus, Si quid postea a deo homini detur, non est gratumfaciens deo primo videtur contra communem sanctorum doctrinam & theologicam traditionem, quia secundum Augustinum, Gregorium & alios sanctos, sola charitas infusa hominem efficit deo gratum. Gratia quoque creata diuiditur in gratiam gratum facientem, & gratiam gratis datam. Vocaturque gratia gratumfaciens, quia subiectum suum efficit deo gratum & placitum, etiam antequam operetur.

Dionysi. Carthus.

Augusti. Gregori.

Durãdus ¶Amplius scribit Durandus: Quidam dicunt q̃ gratia & virtus per essentiam seu realiter differũt quia principium essendi differt a principio operandi. Sed ista opinio deficit, quia destructo principio essendi, destruitur principium operandi. Gratia autem destructa, non destruitur principium operandi, nam gratia sublata, manent fides & spes. De principio etiam esse accidentalis non est verum quod sit aliud a principio operandi, quoniam calor dat esse accidentale igni, & cum hoc est immediate principium calefaciendi, gratia autẽ est principium esse accidentalis. Hęc Durandus, qui probat hoc ipsum per alia superius tacta. ¶Ad cuius obiecta posset faciliter responderi, quod aliud sit de esse accidentali naturali & supernaturali. Vnde quemadmodum oportet rem primo constitui in esse naturali, antequam sit ad operationes naturales idonea, ita oportet eam primo constitui in esse quodam supernaturali, prius quam efficax sit supernaturaliter & meritorie operari.

Dionysi. Carthus.

¶Præterea Henricus. 4. Quodlibeto circa hæc recitat quatuor opiniones, quarum duas propter aptam earũ absurditatem non refero. Tertia est, quod gratia & charitas virtutesque cæteræ abinuicem realiter sunt distinctæ, sic quod gratia & charitas sunt semper coniunctæ, nihilominus deo agente possent ab inuicem seperari, ita quod homo posset esse in charitate sine gratia. & econtra, & in vtroque statu diuisim inuentus glorificaretur. Quarta est, quod charitas et gratia realiter distinguuntur, et necessariam habent connexionem. Verum vtriq; huic opinioni videtur contrariari id Augustini: Radix omnium bonorum est charitas. Porro contra primam earum est illud Apostoli: Si linguis angelorum loquar & hominum, charitatem autem non habeam. Vnde & Augustinus asserit: Adde charitatem, & prosunt omnia, detrahe charitatem, nil proderunt alia. Gratia vero qualitercumque in nobis est, non potest nisi prodesse, etiam si sola insit, impossibile est ergo, gratiam ponere aliud quã charitatem, a cæteris tamen virtutibus gratia differt realiter. Charitas quippe est vita spiritualis, secundum quod est gratia & eẽntia animæ, estque forma virtutum, inquantum charitas & in voluntate existens atq; vt est perfectio essentiæ animæ, dat quasi actum primum. Vt autem est perfectio potentiæ volitiuæ, dat quasi actum secundum, qui est operari propriam operationem. Nempe cum omnia propria operatione determinentur secundum Philosophum primo Politicæ & 4. Meteororum ita q̃od quælibet res naturalis in esse naturæ ab eodem habet duo, videlicet actum primum, qui est esse secundum rationem illius formæ: & actum secũdum, qui est operari aliquam sibi debitam operationem, quemadmodum graue ab eodem esse in specie grauis, & moueri deorsum, & non ab alio & alio: Sic ab eadem gratia habet homo esse supnaturale, deiforme, gratuitum, quo diuinæ naturæ super naturaliter est conformis, & meritorie operari. Itaque gratia gratum faciens de qua loquor, est donũ dei ordinatum ad gratificandum ei intellectualem naturam, vt sit digna per illam vita æterna, charitas vero viæ, est principium actionum quibus natura deo accepta seu grata, meretur vitam æternã. Hæc Henricus. ¶Cuius opinioni obijci posset, quod eadem forma accidentalis numero vna, nequit vere realiter in pluribus esse subiectis, ergo nec gratia potest esse in essentia animæ & voluntate. Veruntamen hæc obiectio contra Henricum non militat, nisi vlterius extendatur. Imaginatur enim animam non differre realiter a suis potentijs. Cuius oppositum super primum est ostensum.

Henricus

Augusti. 1. Cori. 13.

gratia ac charitas separari nequeũt abinuicẽ

Philoso.

Dionysi. Carthus.

¶Postremo, quod de hac quæstione scribit Scotus, in præallegato continetur Quodlibero Henrici & sequitur opinionem Henrici, non ponendo inter gratiam & charitatem distinctionem realem. Quę cunque, dicens, excellentiæ attribuuntur charitati, attribuuntur & gratiæ, & econtra. Vtraque namque æqualiter diuidit inter filios regni & perditionis, vtraque est forma virtutum, & cæt. Et si dicerentur distinctæ, superflueret vna, quia sufficeret alia. Dicitur igitur charitas, quia per eam deum

Iohann. Scotus

habemus charum, ita quod reſpicit deum nō ſub ratione diligentis, ſed diligibilis: Gratia vero vocatur, qua deus aliquem habet gratum, ita quod ipſa reſpicit deum vt diligentem, & acceptantem, non vt dilectum, & acceptatio illa intelligitur per comparationem ad vitam æternam, quæ comparatio eſt in correſpondentia meriti ad præmium. Hæc Scotus.

Bonauē. ¶Bonauentura vero in breuiloquio ſuo ſup his multa conſcribit perpulchre, & tamen pene omnia quæ affirmat de gratia, conueniunt charitati, niſi quod poſtea ſcribit de ramificatione gratiæ & habitus virtutum atque donorum, & probat gratiam eſſe diſtinctam: Quemadmodum, inquiens, primum principium productiuum ſua ſumma perfectione in dando vitam naturæ, non tantum dat viuere quantum ad actum primum, verum etiam q̃tum ad actum ſecundum, qui eſt operari: ſic neceſſe eſt quod idem principium reparatiuum, vitam donet ſpiritui in eſſe gratuito, tam quantum ad eſſe quam quantum ad operari. Cumq; vnius viuentis ſecundum vnam vitam primam multæ ſint operationes vitales ad manifeſtationem vitæ illius perfectam, cum & actus diuerſificentur per obiecta, diuerſitas quoq; actuum diuerſitatem requirat habituum: hinc quamuis ſit vna gratia viuificans, ramificari tamen habet in varios habitus propter operationes diuerſas. Et q̃niam quædam ſunt opa moralia, primaria, vt credere: quædam media, vt intelligere credita: quædam poſtrema, vt videre intellecta: & in primis anima ramificatur, in ſecundis expeditur, atq; in tertijs perficitur: ideo gratia gratum faciens ramificatur in habitus virtutū, quarum eſt animam rectificare: in habitus donorum, quorum eſt animam expedire, i. promptam ac facilem reddere ad agendum: & in habitus habitudinum, quorum eſt perficere animam. Hæc Bonauentura proſequitur ibi diffuſe, cuius modū & poſitionē in his ſequi videtur Thomas de Argentina.

Thomas argentiñ. Dionyſi. ¶Itaq; ex tot opinionibus innoteſcit, veritatem huius materiæ infra certitudinem eſſe, ſubtilior tamen rationabilorq; videtur poſitio illa b. Thomæ ex cuius etiam verbis nūc introductis patet ſolutio ad obiecta.

Soluūtur argumēta initio quæſtionis adducta. Etenim actus qui tam gratiæ q̃ charitati attribuuntur, diuerſimode competunt eis. Similiter gratificare, ſanctificare, adoptare, & cæt. aliter conueniunt deo, aliter dono creato. Nam deo conueniunt, vt cauſæ primę et principali ac efficienti: gratiæ vero & charitati, vt cauſæ ſecundæ inſtrumentali atq; formali.

Virtutes quomodo ramificent ex gratia. Amplius, quod ex Thoma atque Bonauentura dictum eſt de effluxu & ramificatione virtutum ex gratia, non eſt intelligendum de reali ſeu effectiua productione ipſorum habituū virtuoſorum a gratia, nā virtutes infuſæ ac dona ſunt habitus ſupernaturales a deo immediate creati: ſed intelligendum cenſetur de emanatione, quantū ad actus ſecundum naturalē quandā connexionē, condependentiā & cooperationē, ſcd̄m q̄d actus vnius virtutis præſupponit & exigit actū virtutis alterius, quēadmodū actus charitatis p̄ſupponit & exigit actū fidei aut etiā ſpei in viatoribus, ſimiliter actus ſpei actū fidei: ſicq; ſecundū Aug. in Enchiridio, fides generat ſpē, & fides ac ſpes charitatem.

¶QVAESTIO II.

Arguitur primo a parte affirmatiua. QVeritur cōſeq̄nter, an gr̄a ſit ſubiectiue in eēntia aīæ] Videtur ꝙ ſic, qm̄ ipſa eſt vita hoīs, & ipſam naturā decorās, ac gratam ſeu acceptā creatori cōſtituēs, & dr̄ ſp eſſe in actu.

¶Iterum gratia dicitur eſſe vna, virtutes vero ſunt plures, gratia ergo reſpicit eſſentiam aīæ q̄ eſt vna, virtus vero potentias q̄ ſunt plures. ¶Rurſus, neceſſe eſt ipſam eſſentiam intellectualis creaturæ deo placitam et acceptā conſiſtere, anteq̄ operatio eius cōplaceat deo. Propter quod in Gen. legitur, dn̄m reſpexiſſe ad Abel & ad munera eius, ſed iſtud per gratiam agitur.

In oppoſitum. Auguſti. ¶In oppoſitū eſt quod Aug. teſtante, gratia ſe habet ad lib. arbitriū, vt ſeſſor ad equū, ergo immediate reſpicit lib. arbitriū tanq̄ ſubiectum. ¶Inſuper magiſter in litera gratiam tam præuenientem quā ſubſequentem diffinit per comparationem ad voluntatem: ergo voluntas eſt eius ſubiectum, cū accidens per proprium ſubiectum habeat diffiniri.

¶Item gratia & peccatum opponuntur: oppoſita vero habent fieri circa idem, cum ergo pct̄m potiſſime ſit in voluntate, videtur quod & gratia.

Bonau. ¶Ad hoc Bonauentura reſpondet: Communis tenet opinio, gratiam primo reſpicere eſſentiam aīæ, virtutes vero potentias eius, vt ſic per gratiam & virtutes reformatio fiat creatæ imaginis, quæ conſiſtit in vnitate eſſentiæ & trinitate potentiarum. Verum iſta poſitio dupliciter poteſt intelligi. Prio, quod deus prius influat gratiam eſſentiæ animæ, deinde influentia illa redundet in animæ vires, vt ſic ſit conformitas gratiæ ad animam, ſiue prout conſideratur ſecundum rationem imaginis, ſiue vt eſt perfectio corporis. Anima namq; vt eſt p̄fectio corporis, ratione ſuæ ſubſtantiæ reſpicit complexionis æqualitatem: ſed ratione potentiarum ſuarum concernit organorum diuerſitatem. Anima quoq; in ſe habet viuere & agere, viuere per ſe, agere per potētias: ſic & gratia per ſe reſpicit eſſentiam aīæ, deinde potentias per virtutes, & hoc non tantum per appropriationem, ſed etiam per proprietatem. Secundo intelligi poteſt poſitio illa per appropriationem quandam, non quod deus influat gratiam prius in eſſentiam animæ quam in eius potentias, ſed quia aīa ſuſcipit gratiā & virtutes mediante potentia, & tam gratia q̄ virtus inſit aīæ per potentias. Aliter tamen ei ineſt gratia, aliter virtus. Virtus nanq; dicit perfectionē reſpectu operationis, gratia reſpectu dei acceptantis. Cumq; reſpectu operū potentiæ diſtinguātur, hinc ipſæ virtutes concernunt potentias vt diſtinctas: tuncq; in actu ſunt, qn̄ potentiæ ſunt in actu. Potentiæ vero prout comparantur ad deum acceptantem, vnica acceptatione acceptantur cum eſſentia animæ. Hinc gratia vna eſt ſicut eſſentia aīæ, & eſt ſemper in actu continuo, et primo dicitur reſpicere eſſentiam animæ, non quia ſit in illa abſq; inhæſione potentiæ, aut per prius q̄ in potentia: ſed quia habet eſſe in potentijs, vt continuātur ad vnam eſſentiam animæ. Virtus vero dr̄ eſſe in potentijs, qm̄ eſt in eis ſcd̄m quod referūt ad operationes diuerſas. Et hic modus intelligendi

Aug. plus conſonat Auguſtino, qui aſſerit gratiam ſe habere ad lib. arbitrium, ſicut ſeſſorem ad equum, gratiam quoq; operantem et cooperātem deſcribit per comparationem ad voluntatē. Magis etiam conſonat rationi. Si etenim intelligamus gratiam tanq̄ habitum quendam ac influentiam inexiſtentē animæ ad deum conuerſæ, cum talis habilitatio & influētiæ ſuſceptio atq; conuerſio intelligi neq̄ant niſi per potētiā, nō videt̄ poſſe recte intelligi q̄uo gr̄a ſit in aīa, abſtracta potētia. Rurſus ſi gratia dr̄ q̄a gratificat, & ex hoc opponitur culpæ, oppoſita demū fiāt circa idē, ergo ſicut culpatio, laus & vitu-

periū

pectum insunt animæ primo secundum liberum arbitrium, sic & gratiæ donum. Non enim quæcunque acceptatio, gratificatio dicitur, sed illa sola, qua deus animã sic acceptat, vt æterna remuneratione eam reputet dignam, talisque acceptatio respicit arbitrij libertatem, ergo gratia primo inest animæ secundum arbitrij libertatem. Cuius signum est, quod gratia ad illas tantum potentias se extendit ad quas se extẽdit libertas arbitrij. ¶Cumque obijcitur quod gratia est continua in suo actu, et talem non habet in libero arbitrio. Respondendum quod duplex est actus formæ. Vnus quem habet per modum informãtis alius per modum efficientis, sicut albedo subiectum suum per informationem dealbat, & visum quasi efficienter disgregat: quantum ad primum, est forma in actu continuo, quoniam actus ille est vt habitus, non autem quo ad actum secundum. Ita & gratia est in actu continuo quo ad actum informationis quo gratificat, nõ quo ad actum quo prometur. Hæc Bonauentura.

obiectio soluitur

Thomas Aquinas

¶Porro in his Thomas aliter sentiens: Communiter, inquit, ab omnibus dicitur, quod gratia respicit essentiam animæ virtus vero potentiam, sed hoc a diuersis diuersimode intelligitur. Quidam intelligunt hoc dictum appropriate, non proprie, cum enim virtus dicatur secundum quod est operationis principium, & operatio sequatur potentiam conuenienter ad potentiam virtus refertur. Gratiæ autem effectus est, facere deo acceptum, quod per prius respicit animam quam eius operationem siue potentiam, iuxta illud: Respexit dominus ad Abel & ad munera eius. Alij intelligunt hoc tanquam proprie dictum, dicentes, quod primum & proprium subiectum gratiæ sit essentia animæ, quod rationabilius est, & dictis diu. Dionysij consonat. Cum enim nullius operatio supra facultatem naturæ operantis extendatur, oportet quod si operatio alicuius extendatur supra id quod naturaliter habet, quod etiam natura supra seipsam quodammodo eleuetur, cumque actus meritorij facultatem hũanæ excedant naturæ, non queunt ab homine procedere, nisi natura eius supra se per gratiam eleuetur. Hinc. 2. Ecclesiasticæ hierarchiæ capit. sanctus Dionysius protestatur, quod sicut in naturalibus id quod non habet naturam specificam acquisitam per generationem, non valet habere operationes specie debitas: ita quod nõ est diuinũ esse per spiritualem regenerationem adeptus, non potest operationes participare diuinas. Hinc primum donum quod homini gratis infunditur, oportet istum habere effectum, vt essentiam animæ eleuet atque constituat in quodam esse diuino, quatenus ad operationes diuinas existat idonea, cumque vnumquodque dicatur id esse simpliciter quod est per prius, sicut substantia simpliciter dicitur ens, hinc donum quod essentiam animæ ita nobilitat, principaliter gratia appellatur, & etiam quia non determinatur per specialem aliquẽ actum, ex quo speciale nomen sortiatur, Hinc proprie & per se gratia respicit essentiam animæ vt subiectum. Veruntamen quoniam inter potentias animæ volũtas seu liberum arbitrium maxime est communis, quoniam eius imperio actus aliarum subiacent potentiarum, nec gratia determinatum respiciat actum, hinc gratia immediatius respicit voluntatem, liberumve arbitrium quam alias vires, culpa vero opponitur virtuti magis quam gratiæ. Hæc Thomas in Scripto.

Dionysi. Martyr. Gratia est in essentia animæ

Dionysi. martyr.

Articu. 4 ¶At vero in prima Secundæ, qu. 110. Quemadmodum, inquit, gratia est a virtute distincta & prior ea, sic habet subiectum prius subiecto virtutum, ita quod est in essentia animę Sic enim per potentiã intellectiuam homo participat cognitionem diuinam per fidem, atque per voluntatem participat diuinum amorem per charitatis virtutem, sic per rationalem naturam animæ participat quandam supernaturalem diuinæ naturæ similitudinem per gratię donum. Hæc ibi. ¶In summa etiam contra Gentiles lib. 3, per diuersa cap. multa conscribit de gratia quæ in præinductis sententialiter continentur.

Thomas cõtra Gẽtiles.

¶Insuper Petrus his concordat: Quemadmodũ, dicens, corpus est vnum in multis membris, sic anima vna est in multis potentijs, accidentium vero corporalium quæ insunt corpori secundum se, vt albedo, possunt denominare totum corpus et singula membra, quædam vero insunt corpori mediante aliquo mẽbro, vt crispitudo vel simitas, & hæc quamuis denominent corpus cui insunt, per synecdochen & membrum mediante quo insunt per proprietatem, non tamen denominant alia mẽbra, nõ enim pes dicitur simus aut crispus. Similiter ex parte animæ duo sunt accidentium genera, quædã respiciunt essentiam animæ, hæcque denominant eam ac vniuersas eius potentias, vt gratia: quædam vero insunt mediantibus potentijs, vt virtutes, et hęc denominant essentiam animæ atque potentiã cui insunt, non alias vires. Hinc anima dicitur amans, itemque voluntas, sed intellectus non dicitur amans. Gratia igitur inest animæ per essentiam, virtus vero per potentiam. Aliqui tamen dicunt, quod vtrũque inest per potentiam, sed gratia respiciat subiectũ potentiæ, quod est vnum, puta essentia animæ. Virtus vero actum qui est multiplex secundum vires diuersas, Hæc Petrus.

Petrus.

Accidentium aiæ duo sint genera

¶Richardus vero sequitur opinionem dicẽtium quod sicut voluntas non dicit potentiam ab anima distinctam realiter, ita nec charitas reale quid gratiæ superaddat. Nihilominus gratia secundum quod ponit animam in quodam esse supernaturali deo accepto, proprie & prius ordine naturæ respicit essentiam animæ, & in ea consistit. Hæc Richardus. Idem sentit Henricus.

Richard.

Henricus

¶ Porro Albertus, Gratia, asserit, vniuersalis est habitus informans subiectum .i. essentiam animæ & potentias eius ac opera. Quę verba si intelligantur, quod gratia realiter informat essentiam animę & influentialiter secundario per virtualem impressionem potentias operationesque animæ, vera censetur, & consonans dictis Thomæ.

Albertus

¶Durandus demum hic multa expressit: Istud, inquiens, puta positio illa quod gratia prio & proprie inest essentiæ aniæ, non valet: quoniam impossibile est quod habitus perficiens essentiam animæ, maiorem colligantiam habeat cum habitu perficiente voluntatem, quam cum habitu perficiente intellectũ. ¶Sed huius contrariũ iam ex verbis Thomæ innotuit, prohibentis, quoniam inter potentias aiæ voluntas maxime est cõmunis. ¶Deinde addit Durãdus: Essentia aiæ non fit nec est primo grata gratificatione supnaturali quam potentiæ. Cumque id probatur, quia respexit dñs ad Abel & ad munera eius: dico quod non est intelligẽdũ quod dñs acceptãdo prius respexerit ad eẽtiã aniæ Abel, deinde ad opa eius: sed quod prius acceptauit deuotionẽ offerentis, quæ est actus interior voluntatis, deinde munera oblata. ¶Hoc dictũ Durandi non solũ videtur contra doctores scholasticos, Alexandrum, Thom, Alber, Bonau, &c, sed etiã contra sctõs pa-

Durãdus

Dionysi.

 tres

Augusti. Beda Gregori⁹ Dionysi. martyr.

tres, Augustinum, Gregorium, Bedã, & alios. Augustinus enim & Beda super Genesim, Gregorius quoq; super Iob, verba illa geneseos ita interpretãtur, vt dictum est supra. Et sicut ex præallegatis beati Dionysiȷ̃ verbis patescit, quemadmodũ ad exercendum naturales operationes, primo oportet sortiri naturam specificam, substantialemq; formam ita ad exercendum meritorios actus oportet in primis sortiri diuinitus per infusionem seu regenerationem quandam formam supernaturalem, constituẽtem intellectualem creaturam in esse supernaturali deiformi ad promerendum idoneo, vtpote gratiã gratumfacientem. Et sicut non potest aliqua actio voluntatis interior siue exterior deo esse accepta ac meritoria, nisi ipsa voluntas per virtutem charitatis sit iformata, ornata, deoq; grata, ita nec vlla offerentis oblatio potest altissimo esse accepta, nisi anima eius in sua essentia sit omnipotenti per gratiã conformata ac placita, Deniq; animæ infantulorũ in sacro baptismate fiunt creatori acceptæ supernaturali gratificatione recipiendo gratiam ex infusione antequam vllum deuotionis habeant actum.

¶Præterea scribit Durandus: Dicunt quidam quod gratia disponit essentiam animę in comparatione ad deũ, quia per eã efficimur diuinæ consortes naturæ. Sed istud non valet, quoniam esse consortem diuinæ naturæ, aut intelligitur per assimilationem in esse, aut in operari, non in esse, quia hanc habet essentia animæ maiorem per naturalia, cum ad imaginem dei sit facta, quam per quodcunq; aliud possit habere, præcipue, qm̃ aliud illud accidens esset quod semper plus distat a perfectione diuina, q̃ quæcunq; substantia. Intelligendum est ergo q̊ ad operationem, operatio vero non respicit essentiam nisi mediante potentia. ¶Hæc verba istius videtur

Dionysi. Carthus.

nimis absurda ac rudia. Rationalis namq; seu intellectualis creatura multo eminentius atq; salubrius assimilatur superbeatissimæ trinitati per dona gratuita gratificantia quam per naturalia dona, imo ꝑ gratuita reformatur ac decoratur naturalis imago & similitudo dei in anima. Per dona vero gloriæ adhuc multo clarius conformatur anima deo. Ad quod insinuandum, sanctus ait Iohannes: Cha-

1. Iohan. 3

rissimi, nũc filiȷ̃ dei sumus, & nondum apparuit q̊d erimus. Scimus enim cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Quibus verbis innuitur, quod beatifica visio donaque gloriæ tam excellenter assimilant animam deo, vt respectiue loquendo, viator non sit similis domino, quamuis ei per naturalia atque gratuita assimiletur. Cumq;

Soluitur lemma durandi.

obijcitur, quod dona ista gratiæ & gloriæ sunt accidentia, puerile est argumentum, & paulo ante solutum, vbi quæsitum est, vtrum gratia sit substantia vel accidens. Imperitissimum quoque est dicere absolute, quod dona gratiæ & gloriæ plus distant a deo quam quæcunq; substantia: imo quædam illorum donorum sunt nobilissimæ & ĩmediatæ, vel potius immediatissimę ac sacratissimæ coniunctiones cum deo, videlicet dotes gloriæ, suoq; mõ actiones meritoriæ, ex charitate directe elicitæ. Opinio

Ioh. Sco.

demum Scoti eadem est præinductæ opinioni Durandi in determinatione huius quæsiti.

QVAESTIO III.

Arguitur prio con traverita tem.

INsuper quæritur, an gratia gratumfaciens sit tm̃ vna in homine vno] Videtur quod non, qm̃ gratia gratumfaciens diuiditur in gratiam operantem & cooperantem, & rursus in gratiam præuenientem & subsequentem, diuisio autem numeꝝ parit. i. multitudinis causa est. Apost. quoq; ad Corin. Diuisiones, inquit, gratiarum sunt. ¶Secundo, gratia iuxta præhabita est forma virtutum. Forma autem secundum multitudinem formatorum diuiditur, cum vnicuiq; insit sua propria forma ¶Tertio gratia sacramentalis a gratia gratumfaciente prima infusa distinguitur, diuersorum quoq; sacramẽtorum diuersæ sunt gratiæ vnaq; habita, altera aliqñ non habetur, ergo diuersæ sunt gratiæ, cũ & in hymno dicatur: Tu septiformis gratia.

In oppo. Thomas Aquinas

¶In oppositum sunt iam inducta. Cum em̃ gratia ponatur in essentia animæ, vna est sicut & ipsa essentia. ¶Ad hoc Thom. rñdet: Qui dicunt gratiã & virtutem realiter non differre, dicere habent ꝙ gratia multiplicatur sicut & virtus, nam q̃uis dicere valeant quod virtus non multiplicetur scd̃m quod gratia, sed vt habet rationem virtutis, nihilominus dicere habent quod gratia scd̃m id q̊d realiter est, diuersificatur. Porro scd̃m opinionẽ dicentium ꝙ gratia a virtute realiter sit distincta, est multiplex modus dicendi. Dicentes em̃ gratiã non esse in essentia animæ vt in subiecto, dicere compelluntur ꝙ plures sint gratiæ scd̃m numeꝝ virtutum distinctæ, non em̃ vnũ numero accidens potest simul in diuersis esse subiectis. Si aũt ex eo q̊d est forma virtutũ, dicatur in eodẽ esse subiecto in quo est virtus, necesse est ꝙ sit in q̃libet potentia in qua est virtus, aut per prius aut per posterius, scd̃m q̊d quædã voluntates per prius a gratia informant̃ quã aliæ. Aliȷ̃ dicũt ꝙ gratia subiectiue est in essentia animę in qua oẽs potentiæ eius tanq̃ in centro colliguntur hinc quẽadmodũ lineæ vel radiȷ̃ in centro vniunt̃, & scd̃m quod a centro plus elongantur, magis ab inuicem diuiduntur: sic gratia scd̃m quod in aĩę cõsistit essentia, vna est, multiplicatur aũt scd̃m ꝙ in potentias diuersas diffunditur, in q̃bus virtutis accipit rõnem. Sed ista opinio videt̃ supponere ꝙ virtus et gratia non differunt scd̃m speciem & rõnem sed solũ secundũ subiecti diuersitatẽ. Si em̃ alterius rõnis est virtus a gratia, tunc ex multiplicatione virtutũ in potentiȷ̃s nõ sequitur multiplicatio grãæ: q̃a diffusiones gratiæ in potentiȷ̃s nomen & rationẽ amitterent gratiæ, sicut si lumen a centro diffundat̃ per radios varios, q̃ diu retinet luminis rõnem, dr̃ lumen multiplicari ac diuidi, Si vero secundũ diuersas lineas diffusionis luminis, ipsæ lineę rationes acciperent diuersorum colorum, diceretur quod lumẽ esset duntaxat vnũ secundũ quod est in centro & colores in lineis diuersis causati sint multi, nisi forsitã dicant ꝙ diffusio gratiæ in potentias est præter virtutũ essentiã, sicut diffusio lucis super colores q̃ per eam efficiuntur actu visibiles, est secundũ quorundã opinionẽ præter essentiã coloris, quatenus sicut lux super colores diffusa, præstat coloribus q̊d sunt visibiles actu, ita diffusiones gratiæ tanq̃ quidã radiȷ̃ eius, virtutibus p̃beant efficaciã promerendi, Sic quippe radius gratiæ receptus in potentia, retineret rationẽ lucis, & differret a gratia q̃ est in eẽntia aię sicut lumen differt a luce: sicq; gratia vt est in essentia aĩæ, esset vna: sed gratiæ diffusæ in potentiȷ̃s, essent multæ. Sed hoc stare nõ valet, q̃a ad actũ meritoriũ non req̃runtur nisi duo. Vnũ est, vt agens actũ dignus habeatur vita æterna, ad q̊d sufficit gratia in aĩæ existens essentia, ipsam gratificans: aliud est, vt actus ipse in finem debitum sit relatus, debitisq; circumstantiȷ̃s vestitus, ad quod sufficit virtus. Hic ad eliciendum meritorium actum non requirit̃ aliquid præter gratiam, quæ est in essentia animæ: & virtu-

actũ me ritorio duo suffi ciunt

Gra gratumfaciens est tm vna
1. Cor. 12.

virtutem quae est in potentia eius, quasi aliqua diffusio gratiae ab essentia animae praeueniat in potẽtiam praeter virtutem. Hinc alij melius dicunt, q̃d scilicet gratia est vna tantum non multiplicata, virtutes vero sint multae. Porro Apostolus dicens, Diuisiones gratiarum sunt, large accipit nomen gratiae pro q̃cũq; dono nobis gratis collato a deo. Gratia quoq; operans atq; cooperans, seu praeueniens & subsequens, non differunt realiter, vt dictum est & dicetur. Sed nec gratia est forma virtutum per informationem, sed efficientiam: idcirco potest vna permanens virtutum plurium esse forma. Postremo, gratia in diuersis sacramentis datur ad diuersos effectus, secundum quod plures infirmitates ex peccato sunt consequutae, contra quas gratiae sacramentales praecipue ordinantur, ideo sicut differt virtus a virtute per hoc, quod ad actus ordinantur diuersos, sic vna gratia sacramentalis differt ab alia, secundum quod ad diuersos ordinantur effectus. Hinc sicut ex multiplicatione virtutum non sequit̃ multiplicatio grãe: ita ex multiplicatione sacramentorum & sacramentalium gratiarum non sequitur multiplicatio gratiae, de qua sermo: imo perfectiones quae in diuersis sacramentis conferunt̃, emanationes sunt gratiae, de qua modo est mẽtio, sicut virtutes: sed quia non habent nomina propria, idcirco communiter nomine grãe nuncupantur. Haec Thomas in Scripto.

Dionysi.

¶ In quibus videtur obscurum quod ait eos qui dicunt gratiam non esse subiectiue in essentia aniae dicere oportere, q̃ plures sint gratiae secundũ numerũ virtutũ distinctae, quod non apparet. Quidã em̃ ita dicentiũ, asserunt gratiam non esse q̃cunq; virtutem, sed charitatem, vt Henricus, Richardus, & Scotus, sicq; non coguntur gratiã multiplicare magis quã charitatem. Hinc item qui dicunt gratiam a virtute realiter non differre, non compelluntur gratiam multiplicare secundum numerum virtutum, cum gratiam dicant non virtutem quancunque, sed charitatem duntaxat.

Petr.
Gra duplex est animae.

¶ Consonat Petrus: Duplex, dicens, est gratia in anima. quaedam gratis data, q̃ datur ad actus diuersos, vt patet. 1. Corint. 12. ideo recipit essentialem diuisionẽ. Quaedam vero gratumfaciens, quae dat̃ ad vnum actum primum, q̃ est gratificare, idcirco diuisionẽ non recipit essentialẽ. Quemadmodũ em̃ actus primus, qui est viuere, vnius est vitus: actus vero secundus, qui est operatio, est multiplex, propter quod a principio multiplicabili oritur, vtpote a virtute: sic gratia gratumfaciens vna est virtus autem multiplicatur. Et gratia ista vocatur forma virtutũ, non proprie tanq̃ pars esset illarum, vt aliq dicunt, sed similitudinarie, qm̃ efficit eas formosas, quẽadmodũ lux colores. Gratia quoq; virtutũ & donorum dupliciter dicitur, primo, intransitiue. i. gratia quae est virtus, & quae est donũ, & sic realiter differũt sicut virtus & donũ. Secũdo transitiue, id est, gratia q̃ est causa virtutũ, & q̃ est causa donorum, & sic idem sunt, qm̃ eadem gratia q̃ est causa virtutũ, augmentata est causa donorum, inquãtũ virtus & donũ sunt principia promerendi. In hoc quippe conueniũt, quãuis in actibus differant. Hinc id a quo habent rationem merendi, est vnum, videlicet gratia. Rursus gratia dupliciter dicitur. Primo qualitas ipsa animam gratificans, ac deo assimilãs scdo aliquis eius effectus, puta perfectio ab ipsa in animam profluens. Primo modo gratia sacramẽtorum, quemadmodum & virtutum, est vna, secun

Gratia q̃lis sit forma virtutum.

do modo, diuersae, sic etenim sacramentalis gratia nominatur, inquantum concernit & producit effectum contra aliq̃ peccati infirmitatẽ. Haec Petrus.

QVAESTIO IIII.

NVnc quaeritur, an gratia sit motor liberi arbitrij] Videtur quod non, quia liberum arbitrium mouetur ex seipso, nõ ergo ab alio.

Bonauẽ.

¶ Ad hoc respondet Bonauentura. Quemadmodũ sancti testantur, lib. arbitrium a gratia mouetur & excitatur, quia a gratia operante praeuenitur, atq; a gratia cooperante ad opera meritoria eleuat̃, ita q̃ respectu operis meritorij gratia est motrix specialis, & voluntas pedissequa. Propter quod Aug. comparat gratiam ad liberũ arbitrium, sicut sessorem ad equum. Et istud dupliciter põt intelligi, primo, quod gratia dr̃ mouere liberum arbitrium, qa dispositio est & disponit ad spiritualem motũ, cum ipsa sit spirituale animae pondus quo aĩa habet sursum moueri, cũq; liberum arbitriũ natum sit moue re seiptum ad actus in quos potest ex se, idcirco qñ adiutum est & informatum per gratiam, excellentius promptiusq; mouet seipsum. ita quod cũ liberũ arbitriũ sit mouens & motum, gratia disponit ip̃m ad actionem & motionẽ sub ratione mouentis: atq; pro tanto gratia dicitur mouere liberũ arbitrium seu voluntatem, qm̃ liberũ arbitrium gratia informatũ mouet seipsum, iuxta quem modum amor dicitur hoĩem ad opera magna mouere. Secundo põt intelligi ita, quod gratia est quaedam influentia procedens a luce prima, habens se propter coniunctionem cum luce illa fontana, sicut lumen solis cũ sole cumq; iugiter suo fonti iungatur, non solum attribuitur ei operatio ratione sui subiecti, sed et ratione sui fontalis principij seu obiecti, hinc sicut lumẽ nõ solum operatur cum aere, sed item in aerem ratione continuationis suae cum sole, sic gratia non tantum agit in liberum arbitrium, sed etiam operatur cum ipso, hinc non est aliud dicere gratiam mouere liberum arbitrium quam ipsam esse instrumentum spiritussancti ad mouendum liberum arbitriũ. Deniq; vterq; hic modus intelligendi est aptus, nec vnus sine alio sufficit. Nam primus competit gratiae cooperanti seu subsequenti, secundus gratiae operãti & praeuenienti. Nam gratia operans liberum arbitrium praeuenit, mouet & excitat, qm̃ deus illam infundendo, voluntatem sanat ac praeparat: Gratia vero cooperans seu subsequens fertur lib. arbitrium mouere, quia voluntas tali gratia informata mouet seipsam, cum sit potentia libera, non alligata materię. Nihilominus cõuenit ei moueri a deo & a gratia, a quibus libere non coacte mouetur. Sponte em̃ consentit, & ita se mouet ad opus. Haec Bonauentura.

August.

Gratia q̃liter moueat lib. arbitriũ.

Albert.

¶ Hinc Alb. Gr̃a, inq̃t, voluntatẽ est erigens, p̃parans ac adiuuans eã. Oportet tñ vt volũtas non statuat obicẽ, sed velit adiuuari p̃ gratiã, saltem in adultis, qa si nollet, non reciperet eã. Sicq; illud intelligitur August. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Ideo in libro de correctione & gratia, ex verbis illis Apost. Non volentis neq; currentis, sed miserentis est dei, sic arguit contra Iulianum haereticum: Hoc ideo dictum esse, quia nõ solius est voluntatis implere praeceptum dei, eo quod homo sperare & credere nequeat nisi velit, neq; ad palmam currere nisi volendo. Itaq; arguit Augustinus: Si ideo dictum est, Non est volentis neq; currentis, &c. quoniam sola voluntas non implet, sed adiuta per gratiam, ergo & ecõtrario dici potest, Non est

Augusti. Roma. 9

est dei misetentis, sed volentis, currentisqꝫ hominis & ita concludit. Restat igitur vt recte ita dictum intelligatur, vt totum deo detur, qui hominis voluntatem præuenit vt velit, & volentem subsequitur, ne frustra velit. Hæc Albertus.

Petr. ¶At vero Petrus: Mouere, ait, contingit dupliciter. Primo effectiue, sicut sol mouet vaporem sursum eleuando. Secundo dispositiue, vt pondus secũdum quod leuitas mouet sursum. Primo modo deus mouet liberum arbitrium, & etiam illud seipsum, præsertim dum per gratiam est perfectum & adiutum ad mouendum semetipsum. Secundo mõ gratia mouet illud. Quamuis ergo voluntas mouet seipsam, imo & omnia quæ sunt in anima mouet efficienter & imperialiter, nihilominus ab aliquo existente in anima potest dispositiue moueri. Hæc Petrus.

Richard. ¶Porro Richardus circa hæc curiosius seu subtilius scribens: Gratia, asserit, mouet liberum arbitriũ per modum efficientis instrumentalis, atqꝫ per modum formæ. Primo modo mouet liberum arbitriũ in instanti suæ infusionis, quia in illo instanti spiritus sanctus tanquam principale agens per influentiam suam, quæ est gratia tanquam per instrumentale efficiens in libero arbitrio, quandam causat excitationem & inclinationem ad bonum voluntatis actum, illaqꝫ excitatio seu inclinatio nõ est actus volendi, sed dispositio ad eundem, seu aliqualis inchoatio eius, quia in eliciendo actum liberi arbitrij, semper cooperatur liberum arbitrium, sed ad causandam illam excitationem vel inclinationem quæ causatur in instanti infusionis gratiæ, liberum arbitrium est passiuum duntaxat. Mouet autem liberum arbitrium per modum formæ, inquantũ per gratiam quæ est forma, potest se mouere & eleuare ad meritoria opera de condigno, quibus motibus se sine gratia mouere nequiuit. Hinc libro de gratia et Augusti. libero arbitrio, loquitur Augustinus: Deus præparat voluntatem, & cooperando perficit quod operando incipit, quoniam ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Et q̃a per duo se mouet liberum arbitrium, puta per se & Bernard. per gratiam, ideo idem opus fit per gratiam & liberum arbitrium. Hinc Bernardus in lib. de libero arbitrio contestatur, quod a sola gratia ceptum est, pariter ab vtroqꝫ perficitur: hoc est, a gratia & libero arbitrio. Hæc Richardus. ¶Vnde Albertus

Alber. hic recitat versus Præpositini.

P̃positi. Quicquid habes meriti præuentrix gratia donat.
Nil deus in nobis præter sua dona coronat.

¶Postremo, circa hæc diuersi, quæstiones mouẽt diuersas, videlicet vtrum habens gratiam gratum facientem, certitudinaliter scire valeat se esse in gratia. Item an & qualiter gratia possit intendi & remitti. Rursus, an & qualiter sit accidens corruptibile & amissibile. Ad quæ omnia respondendum est, prout super primum responsum est de cognitiõe in existentiæ charitatis, de eius quoqꝫ intensione & remissione & qualiter corrumpi valeat seu amitti.

¶QVAESTIO V.

Arguitur primo cõtra veritatem. VLtimo demum hic quæritur, an gratia operans & cooperans, seu gratia p̃ueniens & subsequens, sint realiter eadem gratia.] Videtur quod non, quoniam habitus distinguuntur p̃ actus cum ergo diuersi sint actus gratiæ operantis, & cooperantis, & c. vt patet in litera, seq̃tur quod realiter

2. In oppo. distinguãtur. ¶Itẽ operãs & cooperãs distinguunt, sicut perfectum & imperfectũ. quæ nõ sunt idẽ, alioquin idem esset seipso perfectius.

¶In oppositum est Magister in litera.

Alber. ¶In huius determinatione quæsiti concordant doctores. Vnde Albertus: Augu. Autoritas Augustini a Magistro inducta de gratia præueniente & subsequente, in libro Augustini contra Pelagianos habetur, qui gratiam dei euacuabant, dicẽtes a libero arbitrio esse opus bonum sicut a volente & currente, atqꝫ a gratia dei sicut ab adiuuante & comitante. Hinc Augustinus volens illum errorem secundum catholicam fidem corrigere, per illud Apostoli ad Romanos, Nõ volentis neqꝫ currentis, sed miserentis est dei: diuidit gratiam in operantem & cooperantem seu præuenientem & subsequentem, vt ostendat, quod totum est ex gratia dei, quæ prio p̃uenit volũtatẽ vt velit, atqꝫ subsequit̃ eã opus ministrãtẽ seu exequẽtem, ne frustra velit: q̃m opus voluntatis frustra agitur, nisi gratia informetur. Deniqꝫ sicut magister in litera fatetur, hæc duplex gratia realiter vna est, distincta penes actus siue officia Etenim proprius gratiæ actus est habentem facere deo gratum, opusqꝫ eius facere deo acceptum, q̃ actus vnius est rationis in generali in gratia operante & cooperante. Gratia quoqꝫ vere & simpliciter dicta a duobus nomen sortitur, videlicet quoniam gratis confertur, gratificatqꝫ habentem, quorũ vtrũqꝫ per eandem rationem conuenit gratiæ operanti & cooperanti, vnus est ergo habitus vtrius: Et quãuis actus diuersi conueniant eis, eadem tamen vis est in eis, vtpote virtus gratificandi ac promerendi. Vnde secundum aliquid sunt eiusdem potentiæ, & secundum aliquid non. Nẽpe in vi gratificãdi & promerendi conueniunt, differunt autẽ in hoc quod gratia operans facit hoc circa voluntatem, informando eandem, gratia vero cooperãs facit hoc circa actum liberi arbitrij, ipsum actum eliciendo, dandoqꝫ ẽi virtutem merendi. Hæc Albertus. Ex q̃ bus verbis sequi videtur, quod gratia sit subiectiue in voluntate secundum Albertum. Sed quid ad Thomas Aquinas hoc respondendum sit, supra inductum est.

¶Circa hoc planius scribit Thomas: Gratia habet in nobis diuersos effectus ordinatos. primũ nanqꝫ Augu. quod facit in nobis, est quoddam esse diuinum, secundus eius effectus est meritorius actus, Tertius est præmium meriti, seu vita æterna. In actibus q̃que est ordo, quoniam primum est opus interius voluntatis, secundum est opus exterius quo impletur voluntas. Et secundum hæc quatuor Augustinus diuersimode videtur accipere gratiam præueniẽtem & subsequentem, quoniam considerato ordine meriti ad præmium subsequens, vocat gratiam præuenientem, quæ est principium promerendi, gratiam vero subsequentem ipsum habitum gloriæ, qui in nobis beatam efficit vitam. Hinc in libro de natura & gratia loquitur: Gratia præuenit, vt pie viuamus: atqꝫ subsequitur, vt cum illo semper viuamus: & nunc præuenit, vt filij dei vocemur: tuncqꝫ subsequitur, vt glorificemur. Porro secundum ordinem actus interioris ad exteriorem, vocat gratiam præuenientem, quæ motum causat bonæ voluntatis: gratiam vero subsequentem, quæ opus exterius complet. Vnde asserit AVGVSTINVS Gratia præuenit volũtatem, vt velit bonũ subsequitur, vt compleat & perficiat illud. Sicqꝫ in litera ista per totum videtur accipere gratiam præuenientem & subsequentem: sed secundum ordinẽ ipsius esse ad actum seu operationem, sic nominat

gratiã

gratiam præuenientem, quæ dat animæ quoddam esse salubre: & subsequentem, quæ opus meritorium causat. Vnde dicit, quod præuenit vt sanemur, subsequitur vt sanati negotiemur. Verum distinctio gratiæ operantis & cooperantis, proprie tantũ accipitur prout pertinet ad statum vitæ præsentis, sicque dupliciter potest distingui. Primo, vt gratia dicatur operans, prout operatur in anima quoddam esse diuinum, quod gratum facit habentem: cooperans vero vocetur, prout meritorium causat opus, & sic illud deo efficit gratum. Secundo, vt gratia operans appelletur, quæ actum voluntatis producit interiorem: cooperans, quę exteriorem perseuerantiam vel in illo: & vtroque modo operans & cooperans idem est quod præueniens & subsequens. Denique gratia operans secundum vnam acceptionem operatur in anima formaliter, non effectiue, secundum quod quælibet forma facit esse aliquid in subiecto, vt albedo facit esse album. Alio modo dr̃ operari effectiue, prout habitus effectiue producit opus. Sicque gratia motum voluntatis meritorium operatur eliciendo, quamuis mediante virtute, propter quod operans dicitur. Sed primo modo hominem facit formaliter deo gratum, imo & sic sola gratia agit hoc, secundo autem modo motus voluntatis non est a gratia sine libero arbitrio. Attamen quia in hoc gratia habet se vt agens principale, quia inclinat per modum naturæ in huiusmodi actum, ideo sola gratia dicitur actum hunc operari, quemadmodum grauitas motum deorsum. Nec ideo gratia dr̃ coopans quasi minus principaliter agens, sed quia ministrat substantiam actus, & complet ac perficit illum, et quia cooperatur naturæ, sic tamen vt operans principale. Hæc Thomas in Scripto.

¶Præterea in prima secundæ quæstione. cxi. Gratia, inquit, vno modo vocatur diuinum auxilium, quo deus nos mouet ad bene volendum & agendũ alio modo dicitur habituale donum nobis diuinitus datum, & vtroque modo diuiditur gratia per operantem & cooperantem. Operatio quippe effectus non attribuitur mobili, sed mouenti: hinc in effectu in quo mens nostra est mota non mouens, solus autem deus est mouens, operatio ascribitur deo, atque secundum hoc gratia dicitur operans. In illo autem effectu in quo mens nostra mouet & mouetur, operatio non solum ascribitur deo, sed etiam animæ: & iuxta hoc dicitur gratia cooperans. Est etiam in nobis duplex actus voluntatis, puta interior & exterior: quantum ad interiorem, voluntas se habet vt mota, deus vt mouens, præsertim dum voluntas incipit velle bonum, quæ primo voluit malum, ideo secundum quod deus mouet mentem humanam ad hunc actum, dicitur gratia operãs: quãtũ vero ad actum exteriorem, cum ille a voluntate imperetur, consequens est quod operatio ad hunc actum voluntati attribuatur. Cumque etiam ad hunc actum deus nos adiuuet, tam interius confirmando voluntatem, vt ad actum perueniat, quam exterius facultatem operandi præbendo, ideo respectu huius actus dicitur gratia cooperans. Vnde asserit Augustinus: Vt velimus operatur, & vt perficiamus quod volumus nobis cooperatur. Sic ergo si gratia accipiatur pro gratuita dei motione, quæ nos mouet ad meritorium bonum, conuenienter diuiditur per gratiam operantem & cooperantem. Si vero sumatur gratia pro habituali dei dono [August.]

sic & duplex effectus est gratiæ, sicut cuiuslibet formæ. Primus est esse, secundus operatio: sicque habitualis gratia, inquantum animam sanat, iustificat seu gratam deo constituit, dicitur gratia operans: Inquantum vero est principium meritorij operis, quod ex libero arbitrio procedit, nuncupatur cooperans. Hæc Thomas in Summa, de quibus & aliqua scribit in Summa contra Gentiles.

¶Insuper de diuisione gratiæ in gratiam peruenientẽ & subsequentem, addit in prima secundę: Quemadmodum gratia diuiditur in operantem & cooperantem, secundum diuersos effectus, ita & in prę uenientem ac subsequentem. Sunt autem quinque effectus gratiæ dei in nobis. Primus est vt anima sanetur, secundus, vt bonum velit, tertius, vt bonum quod vult efficaciter operetur, quartus, vt in bono perseueret, quĩtus, vt ad gloriam perducatur. Hinc gratia secundum quod causat in nobis primum effectum, vocatur præueniens, respectu secundi effectus & prout causat in nobis secundum effectum, vocatur subsequens respectu primi effectus. Et sicut vnus & idem effectus est posterior vno effectu, priorque alio: ita gratia potest dici præueniens & subsequens secundum eundem effectu respectu diuersorum. Hoc est quod loquitur Augustinus in libro de Natura & gratia: Præuenit, vt sanemur: subsequitur, vt sanati vegetemur: præuenit, vt vocemur: subsequitur, vt glorificemur. Hæc idem ibidem. Concordat Richardus. [Articu. 3. Grãe dei sunt i nobis quinque effect⁹] [Augusti.] [Richard.]

¶At vero Petrus: Gratia, ait, vno modo sumitur largissime per omni dono gratis dato, sicque secundum Gregorium gratia diuiditur in gratiam præuenientem, quæ est donum naturæ, vt intellectus, ingenium: & subsequentem, quæ est donum gratiæ. Secundo sumitur gratia minus large pro omni dono superaddito gratis naturæ, sicque interdum gratia præueniens dicitur gratia gratis data, liberum arbitrium ad bonum disponens: & gratia subsequens dicitur gratia gratumfaciens, liberum arbitrium deo gratificans. Tertio capitur gratia magis stricte pro omni dono gratumficiente Et ita secundum Augustinum gratia preueniens est habitus viæ, & gratia subseqñs ẽ habit⁹ patriæ. Quarto accipitur pro oĩ dono gratiæ gratũfacientis, quæ est principium promerendi. Sicque secundum Magistrum, gratia præueniens dicitur quæ mundat & sanat liberum arbitrium a peccato: subsequens vero, quæ coadiuuat ipsum ad bene agendum. Prima dicitur operans, quoniam operatur in libero arbitrio, secũda cooperãs, quia operatur cum libero arbitrio, & gratia ista vna est secundum essentiam, sed diuiditur secundum effectum, velut si lux solis diuidatur in lucem constringentem & dissoluentem. Hæc Petrus. Concordat Bonauentura. [Petrus.] [Gregorius] [Augusti.] [Grã operans et cooperans differunt effectu.]

¶Postremo, Vdalricus in Summa sua libro sexto disseruit: Per se loquendo, gratia facit hominem formaliter iustum, deoque gratum ac meritorie bona volentem. Gratia vero cooperans, voluntatem adiuuat in duobus. Vnum est vt magis & facilis sit ad bona. Secundum, quod operibus tribuit virtutem merendi. Et constat quod homo etiam in innocẽtiæ statu indiguit istis. Quod autem gratia operans expellat peccatum, & gratia cooperans deleat difficultatem ad bonum, per accidens est ex parte subiecti. Idcirco hos grãæ actus primus ille status non habuisset. Hæc Vdalricus.

¶De virtute quid sit, & quid sit actus eius.

DISTIN. XXVII. Aug. de spiritu & aia. HIc uidẽdũ est q̃d sit uirtus, & q̃d sit actus uel opus eius. Virtus est (ut ait Aug.) bona q̃litas mẽtis, q̃ recte uiuit, & q̃ nullus male utit̃ q̃ deus solus in hoĩe opat̃. ¶ Ideoq; opus dei tãtum est, sicut de uirtute iustitiæ. Aug. docet super illum locum Psal. Feci iudicium & iustitiam, ita dicens: Iustitia magna uirtus aĩ est, q̃ nõ facit in hoĩe nisi deus. Ideoq; cum ait propheta ex persona ecclesiæ. Feci iustitiam: non ipsam uirtutem quam non facit homo, sed opus eius intelligi uoluit. Ecce aperte insinuatur hic, quod iustitia in homine nõ est opus hominis sed dei: quod & de alijs uirtutibus itidem intelligendum est.

¶ De fide itidem dicit quod non est ex homine, sed ex deo tantum. B.

Nam de gratia fidei Ephesijs scribens Apost. similiter fidem non ex hoĩe, sed ex deo tm̃
Ephe. 5 esse asserit, inquiens: Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis, dei em̃ donum est. Quod à sc̃tis ita exponit̃. Hæc s. fides nõ est ex ui naturæ nr̃æ, q̃a donũ dei pure est. Ecce & hic aperte tradit̃, quod fides non est ex libertate arbitrij, siue ex arbitrio uoluntatis: q̃d superioribus consonat, ubi dictũ est, gratiã præuenientẽ uel operantẽ esse uirtutẽ, quæ uoluntatẽ hoĩs liberat & sanat. Vñ Aug. in li. de spũ & litera ait: Iustificati sumus nõ p̃ liberam uoluntatẽ, sed per gr̃am Christi: nõ quod sine uoluntate nostra fiat, sed uoluntas nostra ostẽditur infirma per legem, ut sanet gratia uoluntatem, & sanata uoluntas impleat legem.

August. de spũ & litera. cap. 26.

¶ De gratia quæ liberat voluntatem, quæ si virtus est, non est ex libero arbitrio: & sic non est motus mentis. C.

Si igitur gratia quæ sanat & liberat uolũtatẽ mẽtis hoĩs, uirtus est, uel una uel plures, cũ ipsa gratia non sit ex arbitrio uolũtatis, sed eam potius sanat ac præparat ut bona sit: cõsequitur ut uirtus nõ sit ex libero arbitrio, & ita nõ sit motus uel affectus mẽtis. Cũ oĩs motus uel affectus mẽtis sit ex libero arbitrio, sed bonus ex gratia est & libero arbitrio, malus ꝟo ex libero arbitrio tm̃. Vt em̃ ait Aug. in li. Retractationũ: Hõ spõte & libero arbit. cadere potuit, nõ etiam resurgere. Idẽ in li. de duabus aĩabus: Aĩæ si libero ad faciẽdũ & nõ faciẽdũ motu aĩ careant, si deniq; his abstinẽdi ab ope suo ptãs nulla cõcedit̃, eaꝝ pc̃tm̃ tenere non possumus. Hic apte oñdit̃, quod motus aĩ siue ad bonũ, siue ad malũ, ex lib. arbitrio est. Ideoq; si gratia uel uirtus motus mẽtis est, ex lib. arbitrio est. Si ꝟo ex lib. arbitrio uel ex parte est, iã non solus deus sine homine eã facit. Propterea quidã non inerudite tradũt ꝟtutem esse bonam mẽtis q̃litatẽ, siue formam quæ animã informat, & ipsa non est motus uel affectus animi: sed ea liberꝫ arbitriũ iuuat, ut ad bonũ moueat̃ & erigatur: & ita ex uirtute & lib. arbitrio nascitur bonus motus uel affectus animi, & exinde bonũ opus procedit exterius: sicut pluuia rigatur terra ut germinet & fructũ faciat: nec pluuia est terra, nec germẽ, nec fructus, nec terra germẽ uel fructus, nec germẽ fructus. Ita gratis terræ mẽtis nostræ. i. libe. arbitrio uoluntatis infunditur pluuia diuinæ bñdictiõis. i. inspiratur gr̃a: quod solus deus facit, nõ homo cum eo: qua irrigatur uolũtas hoĩs ut germinet & fructificet. i. sanatur & p̃parat̃, ut bonũ uelit, sc̃dm quod dicitur opans: & iuuatur ut bonũ faciat, sc̃dm q̃d dicitur cooperans. Et illa gr̃a ꝟtus non incongrue noĩatur quia uolũtatẽ hominis infirmã sanat & adiuuat.

Aug. lib. 2. de lib. arbitrio. ca. 20. & li. 1. Retr. ca. 9. Idẽ contra Manichæos de duabus aĩab. cap. 12.

¶ Ex quo sensu dicuntur ex gratia incipere bona merita, & de qua gratia hoc intelligatur D.

Cũ ergo ex gratia dicũtur eẽ bona merita & incipere, aut intelligatur gratia gratis dans i. deus, uel potius gratia gratis data, quæ uolũtatẽ hominis p̃uenit. Non em̃ eẽt magnũ, si hæc à deo dicerẽtur eẽ à quo sunt oĩa: sed potius eius gr̃a gratis data intelligitur, ex q̃ incipiũt bona merita, quę cũ ex sola gr̃a eẽ dicantur, non excluditur lib. arbitriũ, q̃a nullũ meritũ est in homine, quod non sit p̃ lib. arbitriũ. Sed in bonis merẽdis, causæ principalitas gratiæ attribuitur, q̃a principalis causa bonoꝝ meritoꝝ est ipsa gratia, qua excitatur liberum arbitrium, & sanatur atq; iuuatur uoluntas hominis ut sit bona.

Qualiter itelligatur cum ex sola gratia eẽ dicũtur

¶ Quod bona voluntas gratiæ principaliter est, & etiam gratia est: sicut & omne bonum meritum. E.

Aug. ad Sixtũ ep. 28. Quæ ipsa etiã donũ dei est, & hominis merit imo gratię, quia ex gratia principaliter est & gratia est. Vñ Aug. ad Sixtũ p̃sbyteꝝ: Quid est meritũ hoĩs añ gratiã, cũ oẽ bonũ nostꝝ meritũ nõ in nob̃ facit nisi gr̃a? Ex gr̃a em̃, ut dictũ est, quę p̃uenit & sanat arbitriũ hoĩs: & ex ipso arbitrio pcreatur in aĩa hoĩs effectus siue bonus motus mẽtis, & hoc est primũ bonum hoĩs meritũ. Sicut ꝟbi gr̃a, ex fide & fidei uirtute & hoĩs arbitrio generatur in mẽte motus quidã bonus & remunerabilis, s. ip̃m credere: ita ex charitate & libero arbitrio alius quidã motus bonus prouenit, s. diligere, bonus ualde. Sic de cæteris uirtutibus intelligendum est. Et isti boni motus uel affectus, merita sunt & dona dei quibus meremur & ipsorum augmẽtationem, & alia quæ consequenter hic & in futuro nobis apponuntur.

¶ Ex

¶Ex qua ratione dicitur fides mereri iustificationem & alia. F.

Cum ergo dicitur fides mereri iustificationem, & uitam æternam, ex ea ratione dictum accipitur, quia per actum fidei meretur illa. Similiter de charitate & iust itia, & de aliis accipitur. Si enim fides ipsa uirtus præueniens diceretur esse mentis actus, qui est meritũ, iã ipsa ex libero arbitrio originem haberet: quod quia non est sic dicitur eẽ meritũ: quia actus eius est meritũ, si tamẽ assit charitas, sine qua nec credere nec sperare meritũ est uitæ. Vnde apparet uere, quia charitas est spiritusſ. quæ aĩæ q̃litates informat & sc̃tificat: ut eis aĩa informetur & sc̃tificetur, sine qua animæ qualitas nõ dicitur uirtus, quia non ualet sanare animam.

¶De muneribus virtutum, & de gratia quæ non est, sed facit meritum. G.

Ex muneribus itaq; uel actibus uirtutũ boni sumus & iuste uiuimus, & ex gratia quæ nõ est meritũ, sed facit: non tñ sine libero arbitrio proueniunt merita nostra, s. boni effectus eorũque progressus atque bona opera, quæ deus remunerat in nobis, & hęc ipsa sunt dei dona. Vnde Aug. ad Sixtum presbyteꝝ: Cũ coronat deus merita nostra, nihil aliud coronat quã munera sua. Vñ uita æterna quę in fine a deo meritis p̃cedentibus redditur, quia & eadẽ merita quibus redditur nõ a nobis sunt, sed in nobis sunt p gratiã: recte & ipsa uita gratia nũcupatur quia gratis datur. Nec ideo gratis, quia non meritis datur: sed quia data sunt per gratiam & ipsa merita, & quibus datur. Aug. ep. 18

¶Epilogat vt alia addat. H.

Ex præmissis iam innotescere nobis aliquatenus potest, qualiter gratia præueniens meretur augeri, & alia, & quid ipsa sit, an uirtus an aliud: & si uirtus, an sit actus uel non. Oñsum eñ est supra ex parte q̃rundã, ꝙ ipsa est uirtus: quia uirtus nõ est actus, sed eius causa, nõ tñ sine libero arbitrio. Vnde quod supra August. dixit bonũ usum liberi arbitrij eẽ uirtutẽ, ita accipi põt. i. actũ uirtutis: alioquin sibi cõtradicere uideretur, qui etiã opus uirtutis supra dixit eẽ bonũ usum eoꝝ quibus nõ bene uti possumus, in quibus posuit libeꝝ arbitrium. Si uero bonus usus liberi arbitrij opus uirtutis est, iam uirtus non est. Cum ergo bonũ usum eius uirtutem esse dixit, nomine uirtutis ipsius usum significauit.

¶Quod idem vsus est virtutis & liberi arbitrii, sed virtutis principaliter. I

Idem nempe usus bonus ex uirtute est, & ex libero arbitrio, sed ex uirtute principaliter. Et bonus ille usus in magnis bonis annumerandus est. Illa autem gratia præueniens quę et uirtus est, nõ usus liberi arbitrij est: sed ex ea potius est bonus usus liberi arbitrij, quę nobis est a deo, non a nobis. Vsus uero bonus arbitrij & ex deo est, & ex nobis: & ideo bonũ meritum est. Ibi enim solus deus operatur, hic deus & homo. Hoc meritum ex illa purissima gr̃a prouenit, ꝙ Apost. notauit, dicens: Gr̃a dei sum id q̃d sum, & gratia eius in me uacua nõ fuit. Super quem locum August. ita ait: Recte gratiã noĩat: primum eñ solam gratiam dat deus, & non nisi gratiam, cũ nõ præcedant nisi mala merita, sed post p gratiam incipiũt bona merita. Et ut ostẽderet etiam libeꝝ arbitriũ, addit: Et gratia eius in me uacua nõ fuit. Et ne ipsa uoluntas sine gratia dei putetur aliquid boni posse subdit: Nõ autẽ ergo solus, s. sine gratia, sed gratia dei mecum. i. cum libero arbitrio. Plane cum data fuerit gratia, incipiunt esse nostra merita bona, per illam tamen: quia si illa defuerit, cadit homo. 1. C. 15. b. August. de gratia & lib. arbit.

¶Aliorum sententia hic ostenditur, qui dicunt virtutes esse bonos vsus liberi arbitrii, id est, actus mentis.

Alii uero dicunt uirtutes esse bonos usus naturalium potentiaꝝ, non tamen oẽs, sed tantummodo interiores qui in mente sunt: exteriores uero, qui per corpus geruntur, nõ uirtutes esse dicunt, sed opera uirtutum. Et ideo ꝙ August. dicit, opus uirtutis esse bonum usum naturalium potentiaꝝ, de usu exteriori accipiunt: ꝙ uero dicit bonum usum liberi arbitrii uirtutem esse & in magnis numerari bonis, de usu interiori intelligunt. Vt uirtutes nihil aliud esse, q̃ bonos affectus uel motus mentis asserunt: quos deus in homine facit, nõ homo: quia licet illi motus sint liberi arbitrij, non tamen esse queunt, nisi deus ipsum liberet & adiuuet gratia sua operante & cooperante, quam dei gratuitam uoluntatem accipiunt, quia deus est qui & operatur in nobis uelle & operari bonum. Qualiter p̃dicta verba Aug. huic snię conueniunt.

¶Quibus autoritatibus muniunt quod virtutes sint motus mentis.

Quod autem uirtutes sint motus mentis, testimonijs sanctoꝝ astruunt. Dicit eñ Augustinus sup Iohannem: Quid est fides? Credere quod non uideo. Credere aũt motus mentis est. Idem in lib. iij. de doctrina Christiana: Charitatem autem uoco motũ animi. Si uero charitas & fides motus animi sunt uirtutes, ergo motus animi sunt. Quibus alii rñdentes, p̃missa ṽba August. ita intelligenda fore inquiunt: Vides est credere q̃d nõ uides. i. fides est

uirtus

uirtus qua creditur quod non uidetur. Item Charitas est motus animi. i. gratia qua moue
tur animus ad diligendum. Et quod hæc & his similia ita accipienda sint, ex his conijcitur,
quæ alibi Augustinus ait. Nam in primo libro quæstionum euangelij inquit: Est fides qua
creduntur ea quæ non uidentur, quæ proprie dicitur fides. Item. xiij. libro de trinitate: Ali
ud sunt ea quæ creduntur, aliud est fides qua creduntur. Ex quibus uerbis sic argumentan
do procedunt: Aliud est credere, aliud illud quo creditur. Prædictum autem est, fidem id
esse quo creditur. Sic ergo credere non est fides, quia credere non est id quo creditur. Ad
dunt quoq;: Virtus opus dei tantum est, quā ipse solus facit in nobis. Ipsa ergo non est usus
uel actus liberi arbitrij, sed credere est actus liberi arbitrij, non est itaq; uirtus. Præmissis alijs
q; rationibus ac testimonijs innituntur utriq;. Horum autem iudicium diligentis lectoris
relinquo examini, ad alia properans.

Determinationem confirmat autoritatibus. Aug. in. 1. li. q. ca. 11. Idē. 13. li. de tr. ca. 3. Harū sententiarum iudiciū lectori relinquitur.

SVMMA DISTIN. XXVII

IN præcedenti distinctione tractauit Magister de gratia & eius diuisione & actibus, iam tractat de virtute quæ propinqua omnino est gratiæ, imo & eadem illi, vt quidam sunt opinati: & vt in ista distinctione apparet, etiam ipse Magister. Primo ergo ostendit quid sit virtus, vtpote habitus seu qualitas mentis, non actus. Et circa hoc proponit dubitationes & soluit, ac autoriatates quæ inuicem contrariæ esse videntur concordat: opinionem quoque erroneam tangit dicentium, quod virtus sit actus seu vsus liberi arbitrij, cuius motiua inducit ac soluit.

¶QVAESTIO I.

Augusti. Arguitur primo cōtra veritatem.

HIC quæritur primo, quid sit virtus.] Et quia Magister in litera specialiter ponit diffinitionem Augustini, dicētis: Virtus est bona qualitas mentis, qua nullus male vtitur, & quam solus deus operatur in nobis. Contra quam argui potest. Nam ex suis virtutibus aliqui extolluntur. Aristoteles quoq; in Ethicis docet, qualiter homo acquirere possit ac debeat virtutes, ita quod virtus est habit⁹ acquisitus, non ex sola infusione concessus.

2. Augusti.

¶ Rursus, virtutum infusio est iustificatio hominis, sed Augustino testante, qui creauit te sine te, nō iustificabit te sine te. i. absq; tua cooperatione, ergo virtus nobis non inest ex sola infusione.

In oppositum.

¶ In oppositum est Augustini autoritas.

Albertus. Philoso. Cicero

¶ Ad hoc respondet Albertus: Ex dictis Aristotelis trahitur, quod virtus est habitus circa bonum atq; difficile optimorum operatiuus, estq; medium tenens inter duas extremas malitias in passionibus et operationibus. Tullius vero primo Rhetoricæ, virtus, inquit, est habitus in modum naturæ rationi cōsentaneus.

Anselm⁹

Anselmus quoq;: Virtus, ait, est dispositio mentis bene constitutæ: Verum inter omnes has diffinitiones optima est diffinitio Augustini.

Augusti.

Dicitur enim virtus bona qualitas mentis eo modo, quo omnis forma accidentalis prædicatur in quale, nec aliquis vtitur virtute male directe, & per se seu elicitiue: quia ex ipsa virtute non deriuatur actio praua: per accidens tamen aliquis virtutis operatione abutitur, non referendo eam ad debitum finem. Ad infusionem quoq; virtutis nihil operatur homo vt causa, sed vt remouens contrarium, ne scilicet ponatur obstaculum spiritui sancto. Deus namque non iustificat inuitum, sed volentem & consentientem. Hocque intendit dicere Augustinus. Hæc albertus.

Bonauē.

¶Circa hęc Bonauentura effatur. Virtus tripliciter sumitur, primo communiter, sicq; comprehendit virtutem moralem ac naturalem, & ita dupliciter diffinitur. Primo in cōparatione ad actum, Secūdo in comparatione ad actum ac vltimum finem.

Philoso.

Primo modo diffinitur a philosopho, libro de Cælo & mundo cum ait; Virtus est vltimum potentiæ de re, secundo modo diffinitur ab eo. 7. Physicorum, dicente: Virtus est dispositio perfecti ad optimum. Secundo virtus sumitur proprie, prout comprehendit moralem tantum, extenditur tamen ad politicā atq; gratuitam. Et sic consideratur dupliciter, primo in comparatione ad principium directiuum, per cōparationem tamen ad actum, & ita diffinit a Philosopho. 3. Ethicorum: Virtus est habitus qui habentem perficit, & opus eius bonum reddit.

Phil.

Per comparationem autem ad directionem, diffinitur ab eodē ibidē: Virtus est habitus electiuus in medietate consistens, recta ratiōe determinatus, prout sapiens determinabit.

Cicero.

Sic quoq; a Tullio diffinitur his verbis Virtus est habitus mentis per modum naturæ, rationi consentaneus.

Augusti.

Atq; secundum hanc duplicē cōparationem diffinitur ab Augustino virtus moralis per alia verba idem signantia in libro de spiritu & anima: Virtus est habitus mentis bene compositæ. Et in libro de quantitate animæ. Virtus est ęqualitas vitæ, rationi vndiq; consentiens. Et ista intelliguntur de virtutibus acquisitis. Tertio sumitur virtus magis proprie pro virtute gratuita seu infusa, sicq; tripliciter potest comparari, puta ad finem, ad subiectum, ad actum, & ad suum principium, secūdum quadruplex genus causæ, videlicet finalis, materialis, formalis, & efficientis. Per comparatiōem ad finem, diffinitur ab Augustino in Soliloquijs ita: Virtus est ratio recta ad finem suum præueniens.

Augusti.

Per comparationem vero ad subiectum quod informat, quod est voluntas, diffinitur ab Aug. libro de Ciuitate dei: Virtus est bona voluntas. Porro in comparatione ad suum proprium actum seu complementum diffinitur ab Augu. libro de Moribus ecclesiæ: Virtus est ordo amoris, seu amor ordinat⁹ Sed in comparatione ad suum principium effectiuū datur diffinitio in litera ista: Virtus est bona qualitas mentis, Vbi bona qualitas ponitur pro genere, & subduntur tres differentiæ, per quarum vnam, videlicet, qua recte viuitur, separatur a corporalib⁹ bonis: per secundam, qua dicitur, q̄ nemo male vtitur, separatur a proprietatibus naturalibus & spiritualibus. Per hanc tertiam, quam deus in deus sine nobis operatur, secernitur a proprietatibus spiritualibus & consuetudinalibus.

Obiectio solutio.

¶Si autem obijciatur quod diffinitio ista etiā conuenit donis ac gratiæ, alijsq; habitibus.

¶Dicendum quod virtus non diffinitur hic prout distinguitur contra alia dona, aliosue gratuitos habitus, sed prout nomine virtutis comprehenditur omnis gratuita qualitas mentis. Posset etiam dici, q̄ per appropriationem recte viuere sit virtutum, & expedite viuere sit donorum, perfecte vero viuere sit beatitudinum. Quod demum subiungitur, q̄ deus sine nobis, &c, non excludit dispositionē susceptiuam

ptiuam virtutis, sed potestatem productiuam ipsius. Hæc Bonauentura.

Tho. aq. ¶ Atuero sanctus doctor: Effectus, inquit, proportionatur suæ causæ. Hinc rationalis potentiæ actum oportet suæ causæ esse proportionatum. In actu autem virtutis non solum consideratur substātia actus, sed & modus agendi, non enim qui casta operatur quocunque modo, est castus, sed qui faciliter ac delectabiliter, vt primo Ethicorum habetur. Delectatio autem ex conuenientia causatur, vtpote ex coniunctione conuenientis cum conuenienti, oportet ergo quod actus virtutis procedat a potentia adaptata & assimilata ad actum hunc, hoc autem potentia rationalis non habet ex seipsa, cum sit ad vtrumlibet: oportet ergo aliquid superaddi potētiæ tanquam eius perfectionem, per quod talem actum educat vndecunque illud causetur: & hoc dicimus esse habitum virtutis. Ideo ait Philosophus secundo Ethicorum, quod signum virtutis seu habitus generati oportet accipere delectationem fientem in opere. Hinc potentia per habitum virtutis perfecta tendit in actum cōsimilem per modum naturæ, propter quod asserit Tullius, quod virtus est habitus mentis in modum naturæ rationi consentaneus: quemadmodum enim grauitas tendit deorsum, sic castitas casta operatur. Hinc in natura completa, cuius potentia ad malum flecti nō potest, nō requiritur habitus quo mediante agat, quoniam ipsa potentia ex seipsa proportionata est ad actum perfectum. vt patet in deo. Si vero quis instet, quia potentiæ naturales quæ sunt minus perfectæ quam rationales, possunt suos producere actus sine habitibus medijs, ergo multo plus possunt hoc potentiæ rationales. Dicendum quod naturales potentiæ ex seipsis sunt ad proprios actus determinatæ, non autem vires rationales quæ ad vtrumlibet sunt, idcirco non illæ, sed istæ habitibus indigent. Veruntamē quamuis virtus per modum naturæ inclinet potentiam ad agendum, non tamen consequitur quod potentia rationalis sit indesinenter in actu secundo, q est operatio, quoniam virtus naturam potentiæ talis non tollit, natura vero talis potentiæ est libere operari, non cogi. Hinc opinio dicentium quod virtutes indesinenter habent in anima quosdam actus quamuis frequenter nos lateant, stare non valet. Non enim contingit aliquem actum seu operationem ex libero arbitrio esse cum electione, sine qua actus virtutis esse nequit, quin percipiatur a nobis.

(Margin: Philoso. — Philoso. — Cicero — Obiectio — Dilutio. — Potentiæ rōales habitib⁹ indigēt nō naturales — Virtutes nō opant̄ indesinēter)

¶ Denique Augustinus in prætacta diffinitione non intendit diffinire virtutem quamlibet, sed infusam, hancque completissime diffinit, ponendo eius formalia, vtpote genus & differentiam, dicendo, bona qualitas: & subiectum, cum addit, mentis, & actum seu finem ipsius, subdendo, qua nemo male vtitur: & causam efficientem, adijciendo, quam deus operatur, &c. Contingit tamen vti virtute dupliciter. Primo, vt forma, quæ est principium vsus seu actionis, & sic nullus vtitur male ipsa virtute. Secundo, sicut obiecto, & sic quidam ea male vtuntur, vt q de ea superbiunt. Hęc Thomas in Scripto.

(Margin: Virtutis duplex ē vsus.)

¶ De his itidem scribit Thomas in prima secundæ quæstione quinquagesima quinta, & quæ ibi conscribit, in præhabitis continentur,

Petrus Richar. ¶ Concordant Petrus & Richardus, qui etiam quærunt hic an virtutes sint semper in actu. Ad qđ respondent, sicut modo ex sancto Thoma responsum est;

¶ Amplius quærit Richardus. An aliqua virtus valeat esse sine gratia gratumfaciente. Respondet: De virtutibus contingit loqui dupliciter. Primo secundum esse eius informe, insufficiens & imperfectum, secundum quod non faciunt habentem deo placentem & gratum, vt virtutes morales acquisitæ, & etiam quædam infusæ, quæ non sunt charitati inseparabiliter cōiunctæ, vt fides & spes: & sic haberi possunt sine gratia gratumfaciente. Secundo, quantum ad esse virtutis sufficiens, firmatum atque perfectum: sicque sine gratia non potest haberi virtus, cum gratia sit forma virtutum, & eas gratificet deo.

¶ Præterea Guilhelmus Parrisieñ circa exordium tractatus sui de vitijs & virtutibus, gradem inducit disputationem de hoc. An virtutes sint habitus, aliquid reale superaddentes potentijs: Habet inquiēs, quæstionem, quid differt potentia ab habitu, & iam aliqui æstimauerunt, quod subiecto vnū sunt potentię & habitus, atque quod habitus nihil addat super potentiam nisi expeditionem, quæ non est nisi sublatio seu priuatio impedimenti, quo impeditur potentia bene agere actum suum, & ita deliberate. Huius autē exemplum est virtus gressibilis in homine compedito, cui⁹ pedes ligati sunt ita vt ambulare non queat. Quemadmodum igitur iste ambulando nouam virtutem gressibilem non acqrit, sed compedes confringendo aut vincula dirumpendo aufert a se impedimenta eundi, & expedit se: sic quicunque bonis operibus se exercens nil nouum acquirit, sed naturales suas liberat vires ab impedimētis & expedit. Hanc opiniōem cum suis motiuis doctor iste diffuse prosequitur, finaliter tamen reprobat eam, atque vt Thomas fatetur, opinio illa a dictis sanctorum discordat, & Philosophiæ non conuenit, sed ab autoritatibus quibusdam male intellectis habuit ortum. Nec valet illud exemplum & argumentum de naturali potentia introductum, propter causam expressam. Guilhel.

¶ QVAESTIO II.

Secundo quæritur [vtrum existens in gratia, valeat de condigno mereri beatitudinem æternalem] quod non, quoniam illa felicitas incomparabiliter excedit intensiue & extēsiue omnem dignitatem & efficaciam temporalium meritorum, præsertim cum dicat Apostolus: Non sunt condignę passiōes huius temporis, ad futuram gloriam, &c. Et Isaias: Quasi pannus menstruatæ, vniuersæ iustitiæ nostræ. Condignum autem æqualitatem dignitatis designat. ¶ Secundo, soluenti quod tenetur, amplius nil debetur, sed homo deo in omnibus obediēdo facit quod debet, prout ipse Christus ait: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. ¶ Tertio, omnia merita nostra sunt dei dona, nec aliquid deus in nobis remunerat, nisi quod ipse nobis concessit, influxit & inspirauit iuxta illud Apostoli: Quid habes quod non accepisti? Ad quod etiam pertinet illud primo Paralipomenon: Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. ¶ Quarto, deus nulli est debitor, ergo de condigno nil nobis rependit. ¶ Quinto, nostro obsequio ipse non eget, nec proficit, neque iuuatur, iuxta illud Psalmi: Bonorum meorum non eges. In libro Iob quoque ait quidam: Si bene egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet? ¶ Sexto, pro beneficijs quæ deus

(Margin: Arguitur primo cōtra veritatem. — Rom. 8 — Isai. 64 — 2. — Lucæ. 17. — 3. — 1. Cori. 4. — 1. Para. 29 — 4. — 5. — Psal. 15 — Iob. 4 — 6.)

deus iam nobis contulit, non valemus ei æquiualẽs reddere: ergo pro meritis nostris nil amplius reddet nobis per modum condigni, sed liberalitate duntaxat.

2. Tim. 4. In oppositum. In contrarium est illud Apostoli: Superest mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus iustus iudex, ergo corona illa ex iusto iudicio redditur igitur ex condigno.

¶Item impijs ex condigno rependitur æterna damnatio, ergo iustis salus perpetua. Etenim sicut se habet culpa ad penam, sic actio meritoria ad gloriam. ¶Iterum principalis motor & autor in omni opere virtuoso, est spiritussanctus cuius dignitas est immensa, ergo & operi tali debetur fruitio boni infiniti.

Tho. aq. Ad hoc Thomas respondet: Circa hoc sunt duæ opiniones. Vna, quod nemo potest de condigno promereri vitam æternam, sed solum de congruo. Alia, quod de condigno. Porro de condigno quis promeretur, dum inter meritum & præmium æqualitas inuenitur secundum rectam existimationem. De congruo autem, dum talis deest æqualitas, & solum secundum liberalitatem dantis, munus seu merces rependitur quod condecet dantem.

Mereri de congruo & cõdigno quid sit

Videtur autem vtraque opinio quantum ad aliquid, dicere verum, cum enim sit duplex æqualitas, videlicet quantitatis & proportionis, secundum æqualitatem quantitatis nõ meremur vitam æternã ex gratia de condigno non enim tantum bonum est in quantitate actus virtutum, quantum est præmium gloriæ quæ est finis illius. Secundum æqualitatem vero proportionis etiam ex condigno meremur vitam ęternam attenditur namque æqualitas proportionis, quando æqualiter se habet hoc ad illud, sicut aliud ad alterum, non autem maius est deo vitam æternam tribuere, quam nobis actum virtutis exhibere, imo sicut hoc congruit huic, ita illud illi. Ideo quædam æqualitas proportionis est inter deum pręmiantem & hominem promerentem, dum tamen præmium referatur ad idem genus in quo est meritum, vt si præmium omnem facultatem naturæ humanæ excedit, vt est vita æterna, meritum etiam sit per talem actum in quo fulgeat bonum habitus, qui diuinitus infunditur nos deo consignans.

Philoso. ¶Veruntamen dicentes nos ex condigno posse æternam mereri vitam, verius fari videntur. Nempe cum secundum Philosophum quinto Ethicorum, duplex sit species iustitiæ, vtpote distributiua & commutatiua, quæ est in contractibus, vt in emptione & venditione: iustitia commutatiua respicit æqualitatem arithmeticam, quæ ad æqualitatem pertinet quantitatis: iustitia vero distributiua æqualitatem geometricam respicit, quæ est æqualitas proportionis. In redditione autem præmij ad merita, magis seruatur forma distributionis cum deus vnicuique secundum opera sua reddet: quam commutationis, cum deus a nobis nihil accipiat, quamuis aliquando metaphorice dicatur quod fideles bonis operibus regnum emant cælorum, inquantum deus opera nostra ita acceptat. Hinc verius dicitur, quod ex condigno meremur, quam quod non ex condigno.

Soluũtur argumenta initio q̃stionis adducta. ¶Denique per hanc distinctionem duplicis æqualitatis, soluuntur quædam obiecta.

¶Ad primum itaque dicendum, quod Apostolus per dictum suum intendit excludere æqualitatem quantitatis: quia non est tanta acerbitas præsentium passionum, quam gaudium futuræ gloriæ.

¶Ad secundum vero dicendum, quod homo meretur etiam in reddendo quod debet, cum hoc sit actus iustitiæ coram deo atque hominibus laudabilis meritoriusque consistens, quamnis quidam hoc aliquando negauerunt. Licet enim debitum quod quis alteri soluit, non sit reddentis, nihilominus modus agendi, in quo fundatur & vis merendi & laus reddentis, est voluntarius, & propter iustitiæ bonum. *Ad se... Meret... hõ sol... do deb...*

¶Ad tertium, quod quamuis nostra merita sint dei munera, tamen in executione seu exhibitione meritorum, sumus concausa spontanea, ac liberum arbitrium cooperatur, ac sponte se subijcit deo eiusque inspirationem obtemperanter acceptat. *Ad te...*

¶Ad quartum, quod deus non est neque efficitur debitor noster absolute, sed quodammodo ex suijpsius gratiosa promissione, quoniam iuste agentibus promisit regnum cælorum. Insuper dici potest, quod in iustitia commutatiua ille apud quẽ quis meretur, efficitur debitor promerenti, vt patet familias mercenarijs & operarijs suis, verum in iustitia distributiua non requiritur ratio debiti ex parte distribuentis. Potest enim quis ex liberalitate distribuere aliqua, in quorum tamen distributione exigitur iustitia aliqua, secundum quod diuersis proportionabiliter tribuit, prout gradus eorum requirit. *Ad q...*

¶Ad quintum, quod illud verum est in iustitia commutatiua, nõ distributiua. *Ad q...*

¶Ad sextum, quod illud satis ostendit, quod non meremur de cõdigno secundum iustitiam commutatiuam, ac secundum æqualitatem quantitatis. Hæc Thomas in Scripto. *Ad sex...*

¶Atuero in prima vicesima secunda quæstione vltima: Opus, inquit, meritorium hominis, dupliciter considerari potest, primo, secundum quod procedit ex libero arbitrio, secundo, prout procedit ex motione & gratia spiritussancti. Si ergo consideretur secundum substantiam operis, prout ex libero arbitrio profluit, non est ibi condignitas propter maximã inæqualitatẽ: sed est ibi cõgruitas propter quandam proportionis æqualitatem. Congruum quippe videtur, vt homini operanti secundum suam virtutem, deus recompenset, secundum suæ excellentiam potestatis. Si vero loquamur de opere meritorio, prout procedit ex motione & gratia spiritussancti, ita est meritorium vitæ æternæ ex condigno. Sic etenim valor meriti attenditur secundum virtutem & dignitatem spiritussancti mouentis nos in vitam æternam, secundum illud Iohã. quarto: Aqua quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. *Tho. aq.*

¶Attenditur etiam precium operis secundum gratiæ dignitatem, per quam homo diuinæ factus consors naturæ, adoptatur in filium dei, cui sic adoptato debetur hæreditas, iuxta illud ad Romanos octauo: Si filij, & hęredes. Hæc idem in Summa. Qui & in Summa contra gentiles libro tertio aliqua super his scribit. Concordant per omnia Petrus & Richardus, Antisiodorẽ quoque in Summa sua libro tertio.

Bona... ¶Præterea BONAVENTVRA: Quidam, inquit, dixerunt quod cum meritum condigni dicat quandam obligationem in retribuente, & quandam commensurationem in seruitio & retributio

butione, DEVS vero non possit alicui abligari,
Psal. 61 nec præmio gloriæ aliquid aliud possit commensu
1. Reg. 26 rari, ideo nemo valeat gloriam illam de condigno
Ierem. 23 mereri. Sed quoniam sæpius in scripturis reperi-
Apoc. 22. tur, quod deus vnicuique retribuet secundum
Matt. 20. opera sua, & in parabola de præmio retributionis apud Matthæum legitur, Tolle quod tuum est, multaque similia inueniuntur: hinc aliqui dicunt, quod de condigno mereamur ex gratia vitam beatam, non tantum de congruo, cum hoc meritum reperiatur in gratia gratis data. Denique gratiæ & gloriæ est quædam commensuratio, atqui in deo quædam cadit obligatio, non ex necessitate, sed ex mera liberalitate, qua voluit dignanter promittere, pactumque confirmare cum diligentibus se, quod seipsum redderet eis in præmium.

¶ Verum ad intuendum quæ harum opinionum sit verior, sciendum quod opus meritorium cōparari potest ad principium a quo exit, & ad finem pro quo fit, & ad quem tendit, habet autem ortum a libera voluntate, & ita non est meritorium de condigno: & item a gratia, & ita de condigno meretur, cum gratia sit quid diuinum, faciens hominem deo acceptum. Si vero comparetur opus meritorium ad eum pro quo fit, hoc potest esse dupliciter, primo ad largitatem dispensantis, secundo, ad veritatem pollicentis. Si ad largitatem dispensantis, sic est meritorium ex congruum, quia ex suæ liberalitatis immensitate decet deum pro modica seruitute retribuere præmium magnum. Si vero compare-
Eccles. 3 tur ad veritatem pollicentis, qui quoddammo-
1. Corin. 6 do sponte promisit & obligauit se, quod tanto talique operi dabit præmium tantum, sic est meritorium merito cōdigni. Porro si opus meritorium comparetur ad statum, hoc potest esse dupliciter, primo, quo ad temporis opportunitatem, & cum nunc sit
Matt. 19. tempus merendi & seminandi, vt ait Apostolus: congruum est vt ex seminatione hac obtineat fructus grandis vitæ æternæ. Ideo Christus dimittenti modicum, promisit reddere centuplū. Secundo, quo ad operis arduitatem, quoniam opus tale sic est in
Durādus voluntate facientis, vt sit supra vires eius, & eleuetur supra se, ac bono proprio præponat bonum diuinum, hinc hoc modo est meritorium ex condigno Hæc Bonauentura.

Philoso. ¶ Præterea Durandus hic nititur sancti doctoris positionem prosternere, redarguens eam in multis. Primo in hoc, quod ait redditionem præmij pro meritis, ad distributiuam spectare iustitiam, quod Durandus sic improbat: Ei qui seruit communitati, redditur merces pro impenso obsequio per iustitiam commutatiuam, non distributiuam. Sed istud verius negatur quam conceditur. Distributiua nanque iustitia reddit cuique secundum merita sua, vt secundo dicitur Ethicorum. Secundo reprehendit præinductam positionem, dicendo quod male accipiat æqualitatem proportionis ad distributiuam iustitiam pertinentis. In distributiua quippe iustitia non attenditur proportio rerum secundum proportionem dantis & accipientis, sed secundum propor
Matt. 21. tionem accipientium personarum. Ad quod dicen-
Lucæ. 21. dum, quod non solum hoc modo, sed alijs quoque modis sumitur ista proportio. Nempe de vidua offerente duo minuta dixit saluator, quod plus omnibus misit, vtique non secundum magnitudinem quantitatis, sed proportionis. Deinde redarguit positionem sancti Thomæ ex prima secundæ natratam, contra quam scribit: Valor actus nunquam est a motore nisi ratione alicuius formaliter existentis in actu vel in potentia actus elicitiua. Ad quod secundum Magistrum respondetur quod falsum sit. Dixit enim Magister actum charitatis causari in nobis a spiritusancto absque intermedio habitu charitatis. Sed quia in hoc deuiauit, aliter respondendum, quod scilicet valor seu dignitas vel preciositas actus & motus, ex multis pensatur ac sumitur. Primo, ex parte agentis atque mouentis. Dignitas actus humani ex multis pēsatur
Vnde beneficium a rege exhibitum, maioris est dignitatis & reputationis cæteris paribus, quam impensum a milite. Secundo, ex causa formali intrinseca, quemadmodum actus, a charitate elicitus est 1. Cor. 13.
nobilior actu elicito ex fide & spe, quoniam teste Apostolo, virtus charitatis maior est habitualiter fide & spe. Tertio, ex termino ad quem. Quarto, ex dispositione subiecti quod agit seu mouetur, ex alijs quoque circumstantijs. Sic in proposito valor & dignitas, acceptabilitas ac preciositas meritoriæ actionis, sunt tam ex parte spiritussancti, qui ad omnem meritoriam actionem immediate principaliter causaliter operatur, actualiter mouens excitansque mentem & animam promerentis, intantum vt dicat Apostolus ad Philippenses secundo: Deus est, qui operatur in nobis, & velle & perficere, tam ex parte gratiæ, gratumfacientis, quæ est supernaturalis similitudo diuinæ essentiæ: tam ex parte charitatis, quæ est supernaturalis similitudo spiritussancti: tam ex parte vitæ æternæ, ad quam tendit ac ordinatur: tam ex parte rationalis creaturæ, quæ per gratiam & charitatem in supernaturali esse constituitur deo in templum & sponsam, in amicam & filiam consecratur, vnde & iure debetur ei hæreditas, quamuis totum originaliter ex mera dei liberalitate, præuenientique eius charitate & pietate procedat. Et quantum ad hoc totum, diuinæ miserationi, pietati & gratiæ, non meritis nostris ascribitur.

¶ Præterea motiuum istud Durandi, ad propositum non est. Non enim dicimus valorem actus meritorij esse ex motione spiritussancti absque concursu & ratione alicuius formaliter existentis in actu seu potentia elicitiua, cum gratiam & charitatem esse formalia & intrinseca inhærentia, & creata principia ponamus actuum meritoriorum. Si vero diceremus eas non esse quid creatum in anima, posset argumentatio illa alicuius apparentiæ æstimari.

¶ Insuper in hac quæstione etiam alia multa scribit Durandus, quæ videntur inepta, videlicet Durādus
quædam venialia peccata esse peccata simpliciter, cum tamen, (secundum AMBROSIVM) Ambro.
Peccatum simpliciter dictum; sit transgressio legis diuinæ, & cælestium inobedientia mandatorum, quod peccato veniali non conuenit.

¶ Iterum dicit, quod Spiritussanctus mouet etiam ad actus non meritorios, sicut ad prophetandum. Et si hoc intellexit de motione mediata, Dionysi.
non est ad propositum. Si autem de motione immediata & speciali, videtur contra diuinum DIO- martyr.
NYSIVM edocentem, quod omnes reuelationes propheticæ, factæ sunt ministerio angelorum.

¶ Amplius negat quod gratia æquatur gloriæ virtualiter, cum sit seminarium eius, Contra quod dicit quod semen non est nisi respectu eorum quæ de potentia educuntur materiæ vel crea- Matt.

 turæ,

turæ. Cui obijci potest, quod, (CHRISTO testan-
te.) semen est verbum dei. Et certum est quod se-
men in scripturis valde multipliciter sumitur.

¶Postremo adiungit quod nec gloriam, nec a-
liquod bonum spirituale nec temporale meremur
apud deum merito condigni, sed solum de congruo
Ad quod adducit quædam motiua iam ante solu-
ta. Estque responsio ista nimis extrema. Actio etem̄
virtuosa, ex motiōe actuali spiritussancti & ex sup̄
naturalibus præstantissimis donis gratiæ & chari-
tatis procedens, tantæ est dignatis, quod nullū tpa
le bonum, potest esse condigna aut sufficiens mer-
ces eius. Ideo secūdum valentiores doctores schol.
August. Alexandrum, Thomam, Albertum, Bonauentu-
Gregori. ram & alios, imo & secundum Augustinum, Gre-
Beda gorium, Bedam & alios sanctos, in omnibus pro-
missionibus Mosaicæ legis, in quibus temporalia
bona pro præmio actuum virtuosorum promit-
tuntur sub promissionibus temporalium, intelli-
guntur spiritalia gratiæ bona ac gloriæ dona. Quā
uis autem omnia bona quæ habemus, sint dona
Rom. 13. dei, attamen bene & laudabiliter vti eisdem, est me
Psal. 103. ritorium. Et quoniam quę a deo sunt, ordinata sunt
& ipse supergloriosissimus deus omnia in sapien-
tia facit, atque in cunctis operibus suis misericordi
am iustitiamque contemperat, ipsemet sic ordina-
uit & ita instituit, vt rationalis creatura per viam
non solum misericordiæ, sed etiam iustitiæ ad sum-
mam & æternalem illam felicitatem pertingat.
Ad incitandum quoque & confirmandum nos in
fide, spe, & charitate, & ad laborandum idonee, in
defesse ac feruide, dignatus est hominibus dona sua
beatifica ac diuina non solum asserendo, sed &
promittendo ac iurando prænunciare, sicque seip-
sum quodammodo ad ita agendum constrinxit &
Genes. 22 debitorem constituit. Vnde ad Abraam loqueba-
tur: Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem,
Lucæ. 1 benedicam tibi. Propter quod Zacharias in canti-
co suo deprompsit: Iusiurandū quod iurauit ad A-
braam patrem nostrum, daturum se nobis. Hinc et
Iacobi. 1. Iacobus dixit apostolus: Beatus vir qui suffert ten-
tationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet
coronam vitæ, quam repromisit deus diligentibus
Titum. 1. se. Itemque Apostolus Paulus ad Titum. Quam
Apoca. 3. promisit qui non mentitur deus. In Apocalypsi eti
am: Ambulabunt, inquit, mecum in albis, quoni-
am digni sunt, sicque de condigno hoc meruerunt.
Nihilominus totum originaliter ex mera bonitate
& munificentia superbeatissimi dei fluxit. Prop-
ter quod ait Apostolus, quia ex sua misericordia di
Coloss. 1. gnos nos fecit in sortem sanctorum in lumine. Et de
nuo, Reposita est mihi, ait, corona iustitiæ. Multa
omnino sunt de his testimonia scripturarum. Sed
& de Cassio præsule scribit diuus Gregorius. Eum
cui ipse debitor fuit, videlicet Christum, iam ex pro
missione cepit habere debitorem.

QVAESTIO III.

Arguitur prio contra veritatem.

TErtio quęritur, Vtrum non existens in gratia
gratūfaciente, valeat sibiipsi aut alteri huius
modi gratiam promereri.]De hac quæstione
aliqui faciunt duas: Vnam: an non existens in gra-
tia, possit eam sibijpsi mereri: aliam, an alteri. Vi-
detur quod eam sibi queat mereri. Deus enim vl-
tra posse nihil requirit ab homine, ergo dum ho-
mo facit quod in se est, conando secundum vires na
turæ ad gratiæ infusionem, videtur se ad gratiam
sufficienter disponere.

¶Insuper, quærere bonum alterius, præsertim
bonum commune, potissime placet deo, ergo si ali
quis non existens in gratia, taliter oret pro alijs, ap
paret quod exaudibiliter oret.

¶Ad hæc Thomas respondet: In omni qui
meretur, exigitur vt actus eius sit aliquo modo pro
portionatus ad id quod promeretur, nullus enim Thomas
meretur id quod sibi secundum conditionem suam Aquinas
non conuenit, quemadmodum seruus non mere-
tur a domino, vt in hæreditate filiorum admitta-
tur sed vt mercedem suam recipiat, cūq; gratia gra
tumfaciens omnino transcendat conditionem, di-
gnitatem, gradum & ordinem naturæ creatæ, qa
in quodam supernaturali esse constituit, atq; ad su-
pernaturalem finem perducit eam, cōstat quod nō
existens in gratia, nequeat eam sibijpsi mereri, eti-
am si in puris stet naturalibus, non depressus effe-
ctu prioris peccati, multoque minus valet alteri
talem gratiam promereri. Hæc THOMAS in
Scripto.

¶ Idem in prima secundæ vltima quæstione,
ostendit quod homo non potest sibi mereri repara- Articu.
tionem post lapsum nec merito condigni, quoni-
am tale meritum dependet ex gratia & motione
spiritussancti, quę interrumpuntur, per sequens pec
catum: nec merito congrui, siquidem existens in
gratia potest alteri gratiam promereri de congruo
non de condigno: quoniam gratia gratumfaciens
datur homini ad suam salutem, vt per eam moue-
atur a spiritussancto ad operandum salubriter, ac
pertingendum meritorie ad vitam beatam. Chri-
stus vero de condigno meruit gratiam alijs tanquā
caput, de cuius plenitudine accepimus vniuersi.
Hæc Thomas. Iohan.

¶Cuius dictis satis concordant Petrus & Ri- Petr.
chardus, tamen aliter loqui videntur. Petrus nam- Richard.
que adfirmat quod duplex sit meritum, vt pote ve- Petrus
rum, quod procedit ex charitate & gratia: & inter
pretatiuum, quod quamuis in se non sit verum me
ritum, acceptatur tamen ab alio quasi sit meritum
& hoc ex bonitate & liberalitate alterius. Loquen
do de tali merito, is qui non est in gratia, potest gra
tiam promereri faciendo quod in se est, & potius si
bi quam alij. Tale quoque meritum interdum vo-
catur meritum congrui. Richard.

¶Porro Richardus: Duplex est, inquit, meri
tum. Vnum simpliciter dictum, & aliud secūdum
quid. Loquendo de merito simpliciter, is qui non
est in gratia, non valet sibi gratiam promereri. Po-
test tamen hoc loquendo de merito secundum quid
Thomas autem dicendo, quod homo post lapsum
non potest sibi gratiæ reparationem mereri, nec de
condigno, neque de congruo, strictius sumit meri-
tum de congruo.

¶Insuper quæritur hic, An existens in gratia
possit sibi mereri gratiæ augmentum. Ad quod di-
cendum, sicut sup̄ primum dictum est de charitatis
augmento, decimaseptima distinction. ibidem.

¶ Hinc Bonauentura testatur: Eodem modo Augusti.
gratia & charitas habent augeri. Nam & gratia Bonau.
secundum Augustinum per actus bonos meretur
augeri, vt aucta mereatꝛ & perfici. Modū vero me
rēdi augmentū gr̄æ videre sic possumus, contingit
aliqd

aliquid mereri ex cõdigno, & contingit aliquid mereri ex congruo, tuncq́ȝ est meritũ ex condigno, qñ ratio meriti inuenitur ibidem pfecte, & tunc est q̃dam commensuratio & adæquatio meriti ad præmium, & quia hoc non potest esse dum gratia augetur, idcirco non potest homo mereri augmentum gratiæ merito condigni, sed congrui. Porro meritum congrui dicitur, in quo est aliqua dispositio congruitatis respectu eius ad quod illa dispositio ordinatur, quæ deficit a ratione condignitatis. Aut em̃ est ibi congruitas sine dignitate, sicq́ȝ peccator per opera bona extra charitatem facta meretur de congruo gratiam. Est enim ibi congruitas quædam, quoniam facit quod in se est, sed non est ibi condignitas], quia inimicus est dei, & indignus pane quo vescitur. Aut est ibi dignitas cum indignitate, vt quando vir iustus meretur peccatori gratiam plenam. Dignitas est enim ibi ex parte iusti, qui est dei amicus, exaudiriq́ȝ dignus: indignitas vero ex parte peccatoris, ideo non est ibi pfecta ratio meriti. Aut est ibi dignitas cum gradus inferioritate, sicq́ȝ habens gratiam minorem, meretur eius augmentum, qui modus merendi, ad meritum condigni magis propinquat. Hæc Bonauentura.

¶Veruntamen quibusdam apparet, quod consistens in gratia minori, meretur de condigno gratiæ incrementum, nec obstat inferioritas illa, cum iuxta prehabita existens in charitate, mereatur de cõdigno vitam æternam, cuius gratia seu gloria multo plus excedit gradum charitatis & gratiæ viæ, q̃ minor charitas seu gratia viæ augmentum eius in vita præsenti. Nec em̃ minor gratia per quemcunq́ȝ actum, sed per actum tota diligentia factum meretur augmentum, sicut & Alexander effatur. Gratia equidem minor cum huiuscemodi vsu commẽ-

Alexan. suratur eius augmento, quod effectiue a deo duntaxat est. Vnde Antisiodoreñ in Summa sua tertio dis-

Antisio. seruit libro: Meremur de condigno charitatis augmentum, sed non quibuslibet charitatis operibus, sed solis operibus strenuitatis & supererogationis.

Tho. aq. Quare nõ possit quis alteri mereri gratiam. ¶Deniq́ȝ sanctus Thomas circa hæc loquitur: In sufficientia causæ ad producendum effectum, interdum est ex parte causæ, sicut modicus ignis calefacere nequit: quandoq́ȝ ex parte recipiẽtis, aut subiecti siue effectus, vt quod ignis humida nequit ligna incendere. Sic quod quis alteri non potest primam gratiam promereri, est vel ex imperfectione gratiæ suę, vel ex indignitate & vitiositate alterius.

Durand. ¶Postremo Durandus: Habitus, ait, acquisiti causantur ex actibus nostris, non autem infusi, hinc actus nostri habent se aliqualiter effectiue ad habitus acquisitos, & ad augmentum eorum: ad gratiam vero habitusque infusos, & ad eorum augmentum habent se tantum dispositiue per modum meriti. In omnibus autẽ habitibus acquisitis, habitus generatur ex vno actu, & ex quolibet augmentatur, veruntamen non omnis actus ex gratia seu charitate procedens, meretur gratiæ seu charitatis augmentum, sed solum illi, qui sunt secundum proportionem charitatis aut gratiæ aut excellentiores, puta ex toto voluntatis conatu. Cuius ratio est, quoniam ille solus dignus est accipiẽdis, qui bene vsus est iam acceptis. Sed habens habitum intensum, remisseq́ȝ vtens eo seu operans negligenter, non vtitur habitu illo debito modo, cum actus huiuscemodi non proportionetur ipsius habitus intensioni; ergo per tales actus augmentum gratiæ non meretur, imo solum per illos qui excellunt habitum vel adæquãt. Hæc Durandus.

¶In quibus non videtur idonee dictum, quemlibet habitum acquisitum ex vno actu generari, atque ex quolibet actu augeri. Hoc enim euidenter est contra Philosophum in pluribus locis. Nempe & in Ethicis docet virtutes non ex vno actu, sed pluribus generari. Sed & vna hirundo non facit ver. Communiter quoque asseritur, quod habitus generetur ex actibus pluries iteratis. Nihilominus Guilhelmus Parrisieñ in tractatu suo de vitijs & virtutibus videtur sentire, quod interdum vna operatio tam vehementem & fixam impressionem facit in anima, quod habitus generatur ex ea. — Habitus acquisiti nõ gñant ex vnico actu Philoso. — Guilhel.

POSTREMO Bonauentura hic sciscitatur. Vtrum gratia & gloria essentialiter differant. Respondet. Tam gratia gratumfaciens quã gloria nominant diuinam influentiam, per quam anima habet deum, & deus ipse in anima habitat. Habet autem anima deum dupliciter, puta, perfecte, sicque habet deum per modum quiescentis, q̃d est in patria: item semiplene, & per modum tendentis, quod est in via. Primum est gloriæ ac præmij, secundum est gratiæ ac meriti. Hinc gratiæ attribuitur actus merendi, gloriæ vero actus regnandi. Cumque idem per essentiam possit esse magis & minus perfectum, hinc gratia & gloria secundum quod distinguuntur penes modum habendi deum diuersimode, differũt solum scd̃m statum: & quoniam nos deum habere, non est aliud nisi deum habitare in nobis, ideo gratia & gloria non solum distinguuntur secundum modum habendi deum, sed etiam secundum modum habitandi deum in nobis. Cumque dico deum habitare in nobis, duo dico: vt pote diuinam dignationem qua hominem deus acceptat ac sibi confederat, & per consequens humanam exaltationem, ex qua homo ea quæ dei sunt excellenter participat. Hinc influentia per quam habitat deus in nobis, dicitur gratia secundum primam comparationem, inquantum videlicet deus hominibus condescendit: vocatur quoque gloria quo ad secundam comparationem, quantum ad substantiam, prout homo per illam inhabitationem sublimatur: & secundum hunc modum gratia & gloria nõ differunt nisi sola cõparatione, propter quod vita æterna gloria nominatur & etiam gratia, iuxta illud ad Romãos sexto: Gratia dei vita æterna, non ergo essentialiter differunt. In Christo quoque & in beatis sunt simul. Hæc Bonauentura: Quocirca sciendum, quod gratia & gloria multipliciter capiuntur: & lumen gloriæ, prout de ipso quidam loquuntur, a gratia realiter distingui censetur. Similiter gloria, si tamen lumen gloriæ intransitiue sumatur pro gloria. Verum istud ad quartum spectat sententiarum, & ibi deo agente dicetur. Quærunt etiam quidam hic, an per gratiam mereamur gratiam iam concessam: & respondent quod non, præsertim cum gratia se habeat in ratione causæ respectu meriti sui. Idem autem non est causa suipsius. — Bonaue. Quæ sit differẽtia gratię & gloriæ. — Gr̃a & gloria multipliciter capiuntur.

DIST. XXVIII

¶Prædicta repetit, ut alia addat, diffinitã assignationẽ ponens de gratia & libero arbitrio cõtra Pelagianos. A.

ID uero inconcusse & incunctanter teneamus, liberum arbitrium sine gratia præuenien te & adiuuante non sufficere ad salutem & iustitiam obtinendam, nec meritis præceden tibus gratiam dei aduocari, sicut pelagiana hæresis tradidit. Nam ut ait Augustinus in primo libro retracta. Noui hæretici pelagiani liberum sic asserunt uoluntatis arbitrium, ut gratiæ dei nõ relinquant locum: quam secundum merita nostra dari asserunt.

Aug. lib. 1 Retra. c. 9

¶Quæ sit hæresis Pelagianorum de gratia & libero arbitrio. B.

PElagianorũ hæresis oĩm recẽtissima, a Pelagio monacho exorta est. Hi dei grãæ q̃ pde stinati sumus, & q̃ meruimus de potestate tenebrarũ erui, intm̃ inimici sunt, ut sine hac credant hoẽm posse facere oĩa diuina mãdata. Deniq; Pelagius a fratribus increpatus, q̃d nihil tribueret adiutorio gratiæ dei ad eius mãdata facienda, non eam libero arbitrio præ ponebat, sed infideli calliditate supponebat, dicens ad hoc eam dari hominibus, ut quæ fa cere per liberum arbitrium iubentur, facilius possint implere per gratiam. Dicendo utiq; facilius possint, uoluit credi & si difficilius, tamen posse homines sine gratia facere iussa di uina. Illam uero gratiam dei sine qua nihil boni possumus facere, non esse dicunt nisi in li bero arbitrio, quod nullis suis præcedentibus meritis ab illo accepit nostra natura, ipso ad hoc tamen iuuante nos per suam legem atq; doctrinam, ut discamus quæ facere & quæ spe rare debeamus. Non autem ad hoc per donum spiritussancti, ut quæ didicerimus esse faciẽ da, faciamus. Ac per hoc diuinitus nobis dari scientiam confitentur, qua ignorantia pelli tur: charitatem aũt negant diuinitus dari, qua pie uiuitur, ut scilicet sit donum dei scientia quæ sine charitate inflat: & non sit donum dei ipsa charitas, quæ ut scientia non inflet, ędifi cat. Destruunt etiam orationes quas facit ecclesia, siue pro infidelibus & doctrinę dei resistẽ tibus, ut conuertantur ad deum: siue pro fidelibus ut augeatur eis fides & perseuerent in ea. Hæc quppe non ab ipõ accipere, sed a seipsis homines habere contendunt, gratiam dei qua liberamur ab impietate, dicentes secundum merita nostra dari. Paruulos etiam sine ullo peccati originalis uinculo asserunt nasci.

¶Hic ponit ea quibus suum confirmant errorem, verbis Augustini contra ipsum vtentes. C.

QVod uero dicunt sine gratia hominem per liberum arbitrium omnia iussa implere huiusmodi inductionibus muniunt. Si, inquiunt, non potest ea facere homo quę iu betur, non est ei imputandũ ad mortem, sicut tu ipse Augustine in libro de libero arbitrio asseris. Quis, inquis, peccat in eo quod nullo modo caueri potest? Peccatur autem, caueri er go potest. Hoc testimõio Augustini Pelagius usus est, disputans aduersus eum, imo aduer sus gratiam, sicut Augustinus in libro Retractationũ illud & alia huiusmodi retractans cõ memorat, inquiens: In his itaq; huiusmodi uerbis meis, quia gratia dei commemorata nõ est: de qua tunc nõ agebatur, putant Pelagiani suam nos tenuisse sententiã, sed frustra hoc putant. Voluntas quippe est qua peccatur & recte uiuitur, quod his uerbis egimus: sed ipsa nisi dei gratia liberetur & ut uitia superet & adiuuetur, recte a mortalibus uiui non potest. Ecce aperte determinat, ex quo sensu illa dixerit, inimicos gratiæ refellens.

Aug. lib. 3. de libe. ar bi. c. 18. & li. 1. Retra cap. 9

¶Aliud testimonium Augustini ponit, quo Pelagius pro se vtebatur. D.

Similiter autem innitebatur Pelagius uerbis Augustini contra gratiam, quę in libro de duabus animabus dicit: Peccati, inquit, reum tenere quemquam, quia non fecit quod face re non potuit, summæ iniquitatis & insaniæ est. His auditis, exilijt Pelagius, dicens: Cur er go paruuli & illi qui non habent gratiam, sine qua non possunt facere mãdata diuina, rei te nentur? Hoc autem qua occasione dixerit, in libro retractationum Pelagio respondens, ape rit. Id enim contra Manichæos dixit, qui in homine duas naturas esse contendunt: unã bo nam ex deo, alteram malam ex gente tenebrarum: quæ nunquam bona fuit, nec bonũ uel le potest: quod si esset, non uideretur ei imputandum esse, si bonum non faceret.

Aug. cõtra Manichæ. de duabus aĩab⁹ c. 12

¶Aliud quod videtur contradicere gratiæ dei, addit. E.

Alibi etiam Augustinus dicit, quæ huic gratiæ contradicere uidentur qua iustificamur. Ait enim in libro cõtra Adunantũ Manichęi discipulũ: Nisi quisq; uoluntatem suam muta uerit, bonum operari non potest: quod in nostra potestate esse positũ dominus docet, ubi ait: Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos, &c. Quod Augustinus in retractatio nibus non esse contra gratiam dei quam prædicamus ostendit. In potestate quippe homi nis est mutare in melius uoluntatem: sed ea potestas nulla est, nisi a deo detur, de quo dictũ est: Dedit eis potestatẽ filios dei fieri. Cum enĩ hoc sit in potestate qđ cũ uolumus, facimus nihil tã in potestate q̃ ipsa uolũtas est: sed pparatᷣ a dño uolũtas, eo ergo mõ dat potestatẽ.

Aug. cõtra Adumãtũ cap. 26. Augu. li. 1 Retrac. cap. 22.

¶Aliud

Aliud testimonium eiusdem, quod videtur aduersum. F.

Sic etiam intelligendum est quod in eodem ait, scilicet in nostra potestate esse, ut uel inseri bonitate dei, uel excidi eius seueritate mereamur: quia in potestate nostra non est, nisi quod nostram sequitur uoluntatem: quæ cum præparatur à domino, facile fit opus pietatis, etiam illud quod impossibile & difficile fuit.

Aliud testimonium. G

In expositione quoq; quarundam propositionum epistolæ ad Romanos, quædam Augustin. interserit, quæ uidetur huic doctrinæ gratiæ aduersari. Ait enim: Quod credimus, nostrum est: quod autem bonum operamur, illius est qui credentibus dat spiritum sanctū. Et paulo post: Nostrum est credere & uelle, illius autem dare credentibus & uolentibus facultatem bene operādi per spiritum sanctum. Quæ qualiter intelligi debeant, Augustinus in libro Retractatio. aperit, dicens: Verum est quidem à deo esse quod operamur bonum: sed eadem regula utriusq; est, & uolendi scilicet & faciendi: & utrumq; ipsius est, quia ipse præparat uoluntatem, & utrunq; nostrum est, quia non fit nisi uolentibus nobis. Illa itaq; profecto non dixissem, si iam scirem etiā ipsam fidem inter spiritus sancti munera reperiri. Augu. li. 1 Retract. c. 23.

Adhuc addit aliud quod videtur contrarium. H.

Illud etiam diligenter est inspiciendum, quod Augustinus in libro Sententiarum Prosperi ait, scilicet quod posse habere fidem, sicut posse habere charitatem, natura est hominū habere autem fidem sicut habere charitatem, gratia est fidelium. Quod non ita dictum est tanq̄ ex libero arbitrio ualeat haberi fides uel charitas, sed quia aptitudinem naturalem habet mens hominis ad credendum uel diligendum, quæ dei gratia præuenta credit & diligit quod sine gratia non ualet. Determinatio.

Testimonio Hieronymi astruit, quid tenendum sit de gratia & libero arbitrio, vbi triplex hæresis indicatur, scilicet Iouiniani, Manichæi, Pelagii. I.

Id ergo de gratia & libero arbitrio indubitantes teneamus, quod Hieronymus in explanatione fidei catholicæ ad Damasum papam, Iouiniani & Manichæi & Pelagij errores collidens, docet: Liberum, inquit, sic confitemur arbitrium, ut dicamus nos semper indigere dei auxilio: & tam illos errare qui cum Manichæo dicunt hominē peccatum uitare non posse, q̄ illos qui cum Iouiniano asserunt hominem non posse peccare. Vterq; tollit arbitrij libertatem. Nos uero dicimus hominē semper & peccare & non peccare posse, ut semper nos liberi confiteamur esse arbitrij. Hæc est fides quam in catholica ecclesia didicimus & quam semper tenuimus, & tenemus.

SVMMA DISTIN. XXVIII. In Pelagium hæreticum

Declarato quid de libero arbitrio & gratia catholice sit tenendū, nunc recitantur & reprobantur quidā errores hæretici cōtra hoc, & primo recitatur error Pelagij superbi & incorrigibilis monachi, qui tamen fuit informiter doctus, multumque eruditus. Vnde quidam exponunt de de ipso illud in Apocalypsi: Stella magna cecidit de cælo, ita quod propter eminentiā sciæ suæ stella vocetur, quæ de cælo, id est, militanti ecclesia in foueam hæreticæ cecidit prauitatis, fuitque tempore Augustini, & ex libris eius collegit quasdam autoritates ad suorum munimen errorum, & scripserūt contra seinuicem. Incidit quoq; alios diuersos errores, negando paruulos in originali concipi ac nasci peccato. Itaq; motiua & autoritates quas infelix & obstinatus Pelagius pro suis roborandis erroribus allegauit, ponit communiter magister in textu, soluitq; eas. Vltimo ex verbis sancti Hieronymi tangit ac reprobat hæreticas falsitates Iouiniani & Manichæi.

QVAESTIO PRIMA.

Arguitur primo, ad partē affirmatiuam.

Hic quæritur [vtrum homo per liberum arbitrium naturalemq; rationem & dona naturæ valeat facere aliquid boni, peccata vitare ac diuinæ legis præcepta implere.] quod sic, Nam quidam Gentiliū tam virtuosi fuerūt, quod ab Aristotele vocati sunt viri heroici ac diuini, a
2. Platonicis autem viri purgati animi. Insuper Hieronymus protestatur, quod deus contulit Romanis adhuc gentilibus atq; idololatris monarchiam pro
pter eorum virtutes. Præterea præcepta decalogi sunt de dictamine naturalis rationis, ergo naturalis ratio pōt ea implere, præsertim cum & rō secūdum Philosophū deprecetur ad optima, synderesis quoq; iugiter remurmuret contra mala. Adhuc sicut in litera tangitur, si homo ex naturalibus non 4.
posset peccata vitare, & naturalem legem implere nec peccata commissionis nec peccata omissionis ei iuste imputarentur, & ipsi Gentiles, quibus lex diuina non patuit, nec reuelata est fides, excusabiles penitus viderentur. Insuper Hieronymus loquitur: maledictus qui asserit deum hominibus impos- 5.
sibilia præcepisse, ergo omnia dei præcepta potest homo implere.

In contrarium sunt ea quæ in textu habentur, & quod ait Saluator: Sine me nihil potestis facere. In oppositum
Cui consonat quod per Osee dominus contestatur: Perditio tua ex te, in me tātummodo auxiliū tuū. Iohan. 14.
Hinc Apost. Fiduciam, inquit, talem habemus ad Osee 13
deum, quod non sumus sufficientes cogitare aliqd 2. Cor. 3
ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Item: Nemo potest dicere dominus Iesus, ni 1. Cor. 10.
si in spiritu sancto. Circa hæc scribit Henricus quodlibeto quinto, quæstione qua quærit, Vtrum adultus possit sine gratia vitare peccata mortalia Adultus sine gratia existens, aut est in solo originali peccato, aut etiam in mortali, & de vtroq; est quæstio.

stio. Quidam ergo dixerunt, ꝙ impossibile est solũ
veniale peccatum esse in adulto cum culpa origina
li, nam ante tempus discretionis excusatur ab omi
mortali & veniali, mox autem vt discretionem sor
titur, tenetur de sua deliberare salute. Vnde Tullius
Cicero 1. Officiorꝫ 1. de officijs: Regna, imperia, honores, dignitates, di
uitiæ ac horum cõtraria in casu sita, temporibus gu
bernantur, quam autem personam nosipsi gerere
volumus, a nostra proficiscitur voluntate. Alij ad
philosophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiã
se applicant. Alius in ista, alter in illa excellere vult
virtute. Hoc igitur primo discutiendum, quo gene-
re vitæ tempus hoc pertransire conemur, cuius rei
deliberatio difficilima ꝓhibetur. Etẽm Herculẽ cũ
pubesceret, dicũt exisse in solitudinẽ, & ibi diutius
discussisse quã ingredi vellet viã, virtutis an volu-
ptatis. Verꝫ ista responsio nõ videt̃ nisi fuga incon
uenĩẽtis, aut ꝗa nõ videt̃ vbi ponedꝰ esset ꝗ sic mo
reret̃ in solo originali ac veniali, ꝗa nõ posset salua
ri cũ originali, nec dãnari cũ veniali sine mortali,
nec posset esse in limbo, ꝗa in eo nõ est nisi pena da
mni, quæ originali soli debetur: nec in purgatorio,
quia dum inde eriperet̃, non posset intrare in regnũ
cælorum. Veruntamen vno modo potest ita teneri
ꝙ scilicet talis neꝗt cauere quin primo peccet mor
taliter, nõ tamen ob causam prætactam, sed quia
peccatum nõ habet nisi ex alieno facto, & quia pec
catum præoccupauit in ipso omnem liberi arbitrij
vsum. Hinc quoqꝫ misericordia dei omnem vsum
liberi arbitrij ita in ipso pręoccupat, vt in eodem in
stanti quo vti incipit ratione, liberum eius arbitriũ
suo instinctu excitat & inclinat ad bonum, cui in-
stinctui si rebellando non acquiescat, peccat morta
liter: si vero obtemperet, deus omnipotens gratiam
gratumfacientem ei infundit, per quam ab origina
li purgatur. Potest & aliter responderi, quod tamẽ
non assero, ꝙ scilicet existẽs in solo originali, sic po
test vitare mortale, vt nõ sit necesse eum primo pec
care mortaliter, imo primo venialiter possit pecca
re. Cumqꝫ obijcitur ꝙ non esset locus quo puniret̃,
responderi potest sine assertione ꝙ puniretur in in-
ferno pena sensus æterna sibi proportionabili, qua
li puniretur si veniale illud esset mortali coniunctũ
Quamuis enim pena inferni non debeatur per se ni
si mortali, per accidens tamen debetur veniali, in-
quantum coniunctum est mortali. Vel potest dici
ꝙ omni peccato etiam veniali inquantum pecca-
tum est, debetur pena ęterna in acerbitate ei propor
tionabili. Sed quoniam veniale gratiã secum com
patitur, iccirco per accidens, vtpote ratione gratię
sibi coniunctæ, temporalis ei pena debetur, propter
quod & veniale vocatur, quia sic veniam cõsequi
valet. Præterea hæretici quidam, sicut Pelagiani,
dixerunt, quod existens in mortali potest sine gra-
tia penitere ac surgere viribus suis, atqꝫ quod gra-
tia detur nõ tamꝰ vt homo resistat peccato, ꝗ̃ vt ex
peditius bene agat & crescat, quod in pluribꝰ libris
Augustinus reprobat satis. Aliorum vero opinio
est prorsus contraria, quod scilicet in pctõ mortali
existens, nullo modo possit cuicũqꝫ tentationi resi-
stere. Verum ex hoc sequeretur, ꝙ in vno existens
mortali, necessario esset intemperatus intempera-
tione generali, quę circuit vitia cuncta, vel ad mi-
nus incontinens: quod nõ est dicendum. Non enim
vitia necesse est in eodem esse connexa. Iccirco dicẽ
dum quod liberum arbitrium hominis etiã in mor
tali vitio existentis, potest cõsiderari dupliciter. Pri
mo ex parte suæ propriæ libertatis secundum se, Se
cundo, prout tentationibus ipsis exponitur. Primo
mõ põt cauere simpliciter, ne in aliud cadat morta
le, quoniam nulla necessitate incidit illud: imo si in-
cidit, voluntarie incidit: imo nisi voluntarie incide-
ret, incidendo nõ peccaret. Si consideretur secundo
modo, dico ꝙ diu sibi cauere non põt, quin necesse
sit quod aut in mortale incidat satis cito, aut gratiã
cauendi adipiscatur a dño. Quodcunqꝫ tamen horꝫ
cõtigerit ei, nõ nisi voluntate eius cõsentiente cõtin
get, quemadmodum necesse est vt cras curram aut
non curram, quodcunqꝫ tamen acciderit mihi, vo-
luntarie accidet. Hæc Henricus. ¶ Insuper quod
libeto 13. quæstione qua quærit, vtrum adultus pos
sit esse nec in statu salutis, nec damnatiõis, disseruit:
Quicunque non est regeneratus aqua baptismi
aut alio eius virtutem habente, est in statu damna-
tionis saltem propter originale, siue sit adultus, siue Quilibet adultꝰ est
non. Sed & aliam damnationem expectat qui ori- in statu
ginali superaddit actuale, & ille qui iam renatꝰ est salutis
non potest esse quin determinate sit in statu salutis, aut dãna-
aut in statu damnationis. Aut enim est in charitate tionis
& ita est in statu salutis: aut non est in charitate, &
sic est in statu damnationis. ¶ Et si obijciatur quod Obiectio
Iudæus mox baptizatus, non est in statu damnatio
nis, quia in baptismo purgatus est, & charitatem
sortitus: nec in statu salutis, quoniam nondum ago
nizauit, nec operatus est bona: non autem corona-
bitur nisi qui legitime certauerit. ¶ Dicendum qd̃ Dilutio.
ꝗ̃uis non agonizauit in se & per se, agonizauit ta
men in capite suo & per illud .i. in Christo, & per
Chr̃m, quod sufficit, quãdo non supest tempus ago
nizandi in propria persona, in qua sine charitate et
gratia Christi non potest ꝗs meritorie operari. Hæc
idem.

¶ Porro Thomas: Virtus, inquit, essentiam sequi Thomas
tur, ideo secũdum diuersitatem naturarum diuersa Aquinas.
est facultas ad operandum. Quod quidã non atten-
dentes, operationem liberi arbitrij operationemqꝫ
naturalium rerum pari modo determinauerunt, pu
tantes, quod sicut lapis naturaliter & necessario ni
si impediatur, descendit deorsum: sic homo necessa
rio operationes suas exerceat secundũ congruentiã
alicuius naturæ existentis in ipso. Et quia in homi-
ne est duplex natura, vna intellectualis, ex qua in-
est ei inclinatio ad appetendum per se desiderabilia
& honesta: alia sensitiua, per quam pronus est ap-
petere delectabilia carnis: ideo ad hæc duo respici-
entes hæretici, ad duas contrarias hæreses sunt pro
lapsi. Nempe Iouiniani ad intellectualem naturã
intendentes, dixerunt hominem peccare non posse.
Alij vero, vtpote Manichæi, sensitiuam naturam
pensantes, quam in se malam esse, & a principio te
nebrarum productã fuisse mentiti sunt, asserebant
peccata non posse vitari, vtriqꝫ libertatem arbitrij
destruentes. Porro Pelagiani libertatem arbitrij ni
mium ampliantes, dixerunt ex ipso procedere de-
terminationem cuiuslibet operis sui, atqꝫ ob id ho-
minem posse per facultatem liberi arbitrij in quod
libet opus bonum sine superaddita gratia, etiam in
opus meritorium: non attendentes quod opus me-
ritorium non determinat genus actus, sed efficaciã.
Genera enim actuum distinguuntur secundum di-
uersitatẽ obiectorꝫ, cũqꝫ liberꝫ arbitrium ad nullũ
obiectum determinatũ sit, ideo in quodlibet genus
actus ex se potest, vt facere iusta & fortia: actus ve
ro meritorius efficatiã habet excedentem naturalẽ
virtutem, inquantum est efficax ad illud præmium
consequendũ, quod facultatẽ excedit naturæ. Hinc
ad hoc

ad hoc quod opus sit meritorium, non potest liberū arbitrium ex se nisi eleuetur per habitum, qui facultatem naturæ excedit, qui habitus gratia nuncupatur. Itaq; secundum fidem catholicam in medio cōtrariarū hæresum est tendendum, vt dicamus hominem per liberum arbitrium bona & mala facere posse, non tamen in meritorium actum exire sine habitu gratiæ, quemadmodum nec sine habitu virtutis acquisitæ potest talem facere actum, qualem efficit virtuosus quantum ad modum agendi, quāuis posset per se talem facere quantum ad genus operis, ita vt per se non excludat causalitatem diuinam, secundum quam deus in omnibus operatur sed habitum creatum naturalibus additū, sine quo multa bona facere valet homo, quamuis non meritoria. Deus quoq; non tantum iuuat nos ad bene agendum per habitum gratiæ, sed & intus agendo in voluntate sicut in re qualibet operatur, imo & foris auxilia atq; occasiones præbendo ad bene agendum & sine his omnibus nemo bene facere valet. ¶Hæc Thomas in Scripto, vbi et consequēter respondet ad istud. An homo sine gratia possit vitare peccata. Dicunt quidam quod hō secundum naturalem suam virtutem ita est conditus, vt possit peccata vitare: sed ipsa natura per peccatum ita est immutata, vt homo in peccato existens, peccatum vitare non valeat, imo in aliud præcipitet̄, nisi per gratiam liberetur. Verum ne videantur ponere peccatum omnino necessarium, addunt quod homo in mortali existens potest hoc, seu illud, nō tñ omnia deuitare, sicut de venialibus dicitur. Hæc autem opinio falsa videtur. Primo, quia peccatū naturalia non tollit, sed minuit. Hinc quod ad naturā rationalis potentiæ pertinet, homo per peccatū amittere nequit, quamuis infirmetur in illo. Cumq; libera electio atq; spōtanea fuga mali seu boni, ad naturam liberi arbitrij spectet, non subtrahitur hoī per peccatum facultas fugiendi peccatum, sed solū minuitur, ita quod post peccatum difficulter vitat, quod ante faciliter vitare valebat. Nec simile est de venialibus, quia in illis non requiritur deliberatio seu consensus perfectus, quemadmodū in mortalibus. Ideo sicut homo potest vitare hoc, ita & aliud quodlibet. Nec dici potest quod ad tempus vitet nō diu, quoniam liberum arbitriū ad tempus resistendo peccatis, non efficitur infirmius ad resistendū deinceps, sed fortius. Hinc dicendū cum Sāis, q; vitare peccatū intelligi potest dupliciter. Primo, de peccato cōmisso: secundo, de cōmittendo si de cōmisso, sic hō in mortali existēs, nō pōt sine grā vitare pctā qa non pōt se a pterito pctō absoluere, nec a reatu culpæ, nisi p grām liberet̄. Et in hoc delirauit infelix Pelagius putās hoīem proprijs virib. atq; opibus se posse a pteritis pctis satisfaciēdo absoluere. Pctm vero cōmittendū pōt hō vitare sine gratia, qtūcunq; in mortali existat, si per gratiā intelligatur habitus supernaturalis infusus, non diuina voluntas, q oīa bona causantur malaq; repelluntur. ¶Ex his patet responsio ad hoc, an hō sine gratia queat præcepta implere. Etem de pceptis possumus loqui dupliciter. Primo, qtū ad illud quod directe cadit sub præcepto. Secundo, quantū ad intentionē legislatoris. Directe autē sub præcepto cadit actus vitutis q tum ad substantiā operis, & non quātū ad modū agendi, quod circa ipsum ponit virtus. Hoc quippe alicui directe pcipitur, qd statim in ipō est vt faciat illud, non autem est in homine vt faciat actū virtutis eo modo quo virtuosus facit priusquā virtutem habeat infusam vel acquisitam. Porro intentio legislatoris est, vt secundo dicitur Ethicoꝝ, ciues facere bonos, & per assuefactionē operū quæ iubentur inducere ad virtutes. Cui consonat illud apostoli ad Timotheum: Finis præcepti est charitas de corde puro, quia ad hoc data sunt legis præcepta, vt hoēs in dilectione dei & proximi instituantur. Hinc intentio legislatoris est, vt non solum hæc opera fiant sed etiam vt ex charitate agantur. Itaq; respondendū, quod præcepta legis quantū ad id quod directe sub præcepto cadit, potest quis per liberū arbitrium adimplere sine gratia gratis data aut gratumfaciēte, si gratia capiatur pro habitu infuso: sed quantū ad legislatoris intentionē, sine gratia nequeunt adimpleri, quoniā charitas ex sola infusione habetur. Hinc hæreticus delirauit Pelagius, dicēs simpliciter pcepta legis sine grā posse seruari. Hæc Tho. ī Scri.

¶Cuius positio quantū ad primū istorum, a positione discordat Henrici cui fauere videtur illud Greg. Peccatū quod per penitentiam non delet̄, suo mox pondere trahit ad aliud. ¶Deniq; de his videtur Thomas alibi aliter conscripsisse, nempe in prima Secundæ quæst. 109. Natura, inquit, hoīs dupliciter potest considerari, vno mō in sua integritate, sicut fuit in statu innocentiæ in primo parente, secundo, vt est corrupta in nobis, & vtroq; mō indiget diuino auxilio ad volendū & faciēdū quodcumq; bonū sicut primo mouente, eo mō quo deus operatur oīa in oībus. Sed in statu naturæ integræ quantū ad sufficientiā virtutis operatiuæ, poterat hō per sua naturalia velle & operari bonū suæ naturæ proportionatū, quale est bonū virtutis acquisitæ, non autē bonū superexcedens, quale est bonū virtutis infusæ. Porro in statu naturę corruptæ deficit hō ab hoc, ita quod per naturalia sua non possit huiusmodi bonū implere. Veruntñ quia natura humana nō est per peccata totaliter corrupta, vt sc; toto bono naturæ priuetur. Potest ad hoc in statu naturæ corruptæ per virtutē suæ naturæ aliquod agere bonū vt domū ędificare, vineāq; plantare, & consimilia agere: nō tñ totū bonum sibi connaturale, ita qd in nullo deficiat. Quemadmodū hō infirmus potest p se aliquē motū habere, non tñ potest perfecte moueri motu hoīs sani, nisi sanetur. Sic ergo virtute gratuita superaddita virtuti naturæ indiget homo in statu naturæ integræ quantum ad vnum, videlicet ad volendū & operandū bonum supernaturale in statu vero naturæ corruptæ, quantum ad duo, vt pote vt sanetur: & vlterius, vt bonum supernaturalis virtutis operetur, quod est meritorium. Vlterius quoque in vtroque statu indiget homo diuino auxilio quo moueatur ad bene agendum. Hæc Thomas in Summa, de hoc an homo possit velle & facere bonum absq; gratia. ¶Demum, de hoc, an possit præcepta legis sine gratia adimplere, scribit ibidem. Implere præcepta dei contingit dupliciter. Primo, quantum ad substantiam operum, sicque in statu naturæ integræ potuit cuncta legis mandata implere, alioquin non potuisset in statu innocentiæ non peccare, cum nil aliud sit peccare quam dei præcepta violare. In statu vero naturæ corruptæ non potest homo omnia diuina implere præcepta sine gratia sanante. Secundo, quantum ad modum, vt scilicet fiant ex charitate, sicque in nullo statu hoc fieri valet sine gratia gratificante, sine qua nec charitas potest inesse. Indiget itidem homo in statu vtroque auxilio dei mouentis ad mandata implenda. Nihilominus possu

Marginalia: Philoso. — 1. Tim. 1. — Pelagij morologia. — Gregori. Articu. 2. — Hō non potest a peccato mortali absolui sine gratia — Articul. 4 — præcepta legis contingit impleri dupliciter.

possumus aliquo mõ dei præcepta implere etiã mõ
secundo, inquantũ hoc possumus deo nobis auxili-
ante, qui certissime auxiliatur facientibus quod in
Philoso. ipsis est. Vnde tertio dicitur Ethicorũ: Hoc dicimur
posse, quod possumus per nostros amicos, & ita in-
telligitur illud Hierony. quod deus non præcepit nobis
Hieron. quicquam impossibile. Nam & Hieronymus addit ibi
dem: Sic liberum arbitrium confitemur, vt nos dei
Obiectio diluitur auxilio indigere iugiter fateamur. ¶ Nec obstat
præhabitis, quod homo dicitur dominus actuum
suorum. Hoc etenim dicitur propter deliberatio-
nem rationis, quæ flecti potest ad partem vtranque:
sed quod deliberet vel non deliberet: si etiam huius
sit dominus, oportet quod hoc fiat per deliberati-
onem præcedentem: & cum hoc non procedat in in
finitum, oportet ad hoc finaliter deuenire, quod li-
berum arbitrium hominis moueatur ab aliquo prĩ
Philos. cipio exteriori, quod est supra mentem humanam,
puta a deo, vt etiam probat philosophus lib. de bo
na fortuna. Hæc Thomas in Summa.
Petr. ¶ Concordat Petrus rationibus Thomæ in Scri
pto. Narrat tamen vtramque opinionem de hoc, an
homo possit sine gratia facere bona, & magis de-
clinat ad illam, quæ habetur in Scripto Thomæ, ad
dens quod aliqui dicunt hominem non posse facere
bona meritoria nisi ex gratia gratumfaciente: nec
opera bona ex genere, nisi ex gratia gratis data, quæ
responsio quanto breuior, tanto obscurior.
Richard. ¶ Porro Richardus respondendo ad istud, an hõ
valeat vitare casum in nouum peccatum mortale,
sequitur positionem supra ex Henrico narratam.
Respondẽdo autem ad id, an sine gratia possit im
plere præcepta, sequitur responsionem Thomæ in
prima secundæ.
Alber. ¶ Quæ item Albertus circa hanc scribit distin
ctionem, satis in ducta sunt & expressa, quantum
ad præsentem spectat materiam. Aliqua vero ad-
dit de erroribus Iouiniani, etiam in hoc quod ma-
trimonium prætulit virginitati: quod alibi habet
locum, & recitat qualiter sanctus Hierony. contra
Hieron. Iouinianum inter cętera induxit autoritatem Theo
Theoph. phrasti Philosophi, qui in libro qui dicitur Aureo-
Philoso. lus, vel in lib. de nuptijs scripsit quod sapienti nõ est
vxor ducenda, quoniã plurima affert impedimenta
Bonauẽ. in spiritualibus philosophiæque studijs. Verum hæc
super quartũ habent locum. ¶ Insuper Bonau.
Mãdata, ait, quantum ad genus operis, impleri q̃-
unt per gratias gratis datas, sicut mandatum de ad
oratione vnius dei per fidem: mandatum quoque
Per quid possit liberum arbitrium a peccato resurgere de honoratione parentum, per naturalem pietatem
Si autem quæratur, an liberum arbitrium absque oĩ
gratia gratumfaciente possit a culpa resurgere, di-
cendum quod de hoc aliter senserunt philosophi, a-
liter hæretici, aliterque catholici. Philosophi namque
ignorantes, qualiter per peccata offendatur diuina
maiestas, minuatur potentiarum habilitas, ac læda
tur natura peccantis, dixerunt quod hõ per exerci-
tationes fit iustus sed per inordinationes iniustus.
Hæretici autem aliquid fidei cognoscentes, non ta-
men considerantes qualiter natura vitijs infirme-
tur, dixerunt liberum arbitrium sine gratia posse a
culpa resurgere, atque a vitijs abstinere. Catholici ve
ro desuper illustrati, scientes deum per peccata offẽ
Tentatione superare plus est q̃ eidẽ resistere. di, naturam lædi, & damnificari, dum homo se trãs
fert de obsequio dei ad iugum diaboli, fassi sunt libe
rum arbitrium sine gratia non posse a culpa resur-
gere. ¶ Si denuo quæras, an liberum arbitrium
sine gratia possit tentationi resistere, Dicendum q̃d
tentationi resistere, est ei non consentire, quod põt
homo per gratiam gratis datam, tentationem ve-
ro superare, est ei sic reluctari quod effectus sibi cõ-
trarius obtinetur. Tentator nanque intendit hominẽ
a virtutibus impedire, dei inimicum efficere, atque p
petuæ damnationi immergere, ideo tentationũ vi-
ctoriam adipisci, est eis sic dissentire, quod tentatus
in virtutibus crescit, deo plus placet, finaliterque sal
uatur, quod constat sine gratia gratumfaciente nõ
posse compleri, ideo sine ea non valemus tentatio
nis triumphum acquirere. Hæc Bonau. Concordãt
Thomas, Richardus & alij.

QVAESTIO II.

AMplius quæritur an hõ sine gratia possit se ad gratiæ infusionem disponere] Videturque sic, quia si facit hõ quod in se est, deus nõ deserit eum, sed gratiam infundit. Hinc quoque hoc ipsum insinuans scriptura, hortatur: Appropinquate deo & appropinquabit vobis. *(argũtur ad partẽ affirmatiuã. Iacob. 4.)*

¶ Ad hoc Bonauentura respondet: Vix aut nũquam libertas arbitrij destituitur omni gratia gratis data, per quam hic intelligitur omne quod superadditur naturalibus, adiuuans aliquo mõ ac p̃parans voluntatem ad habitum vsumve gratiæ, siue sit habitus, vt timor seruilis, aut ingenita pietas: siue instinctus diuinus, aut allocutio interior excitans animum hominis ad conuersionem: & vix aliq̃s sine his inuenitur, nec sine huiusmodi gratia aliq̃s se disponit: imo nec disponere potest ad grãm gratumfacientem, vt expresse ait Bernardus in lib. de libero arbitrio capitulo. 17. Conatus, inquiens, liberi arbitrij ad bonũ, sunt cassi, si a grã nõ iuuentur: et nulli, si nõ excitent. Cuius rõ est, q̃d grã gratũfaciẽs necessario p̃reqrit dispositionẽ gratiæ gratis datæ, nẽpe cum gratia gratũfaciens sit quid diuinum, supra liberũ arbitrium & supra iudicatoriũ naturale existens, ideo nunq̃ assurgit liberũ arbitrium ad ipsam cognoscendam, appetendam aut petendã, nisi desuper excitetur per grãm gratis datã: quæ cũ oĩbus præsto sit, Dñs in scripturis sic loquit̃, quasi in nobis sit conuerti ad ipsum, vic; p̃supposito huiuscemodi gratiæ dono: & q agit quod in se est, habet in promptu hoc donũ, & p illud gratiã gratumfacientẽ sortitur. Hæc Bonauentura. *(Bonauẽ. Bernard.)*

¶ Hinc Thomas: Gratia, inq̃t, dei dupliciter sumitur. Primo, pro diuina prouidentia gratis oĩbus prouidente. Secundo, pro dono habituali in mente recepto. Et certũ est quod sine gratia primo mõ sumpta, nullus se possit ad gratiam gratumfacientẽ disponere. Vt em̃. 8. Physicorum ostenditur: Mutatio voluntatis effici neq̃t sine aliquo mouente p modũ excitantis, oẽ etem̃ motũ necesse est moueri ab aliq̃ nec refert quicq̃d sit illud q̃d huius variationis p̃bet occasionem, excitando vic; voluntatem, siue sit admonitio hoĩs, siue ægritudo corporis, aut aliq̃d huiusmodi, quæ oĩa constat diuinæ prouidentiæ eẽ subiecta atque in bonũ electorũ ordinata. Hinc q̃cq̃d excitat hoĩem ad emendationẽ & gratiæ salutaris susceptionem, gratia gratis data potest vocari: nec sine ea q̃s præparat se ad gratiam obtinendam etiã si motus liberi arbitrij quẽ deus causat in nobis, dicat̃ grã gratis data, q̃ præparamur ad grãm. Porro si gratia capiat̃ pro dono habituali infuso, tũc ẽ de isto duplex opinio, vna q̃ sine lumĩe mẽti ĩfuso q̃ & donũ grẽ nũcupat̃, nẽo se valet ad grãm gratũfaciẽtẽ parare. Sed hoc nõ videt̃. q̃m p̃paratio ad grã; nõ est p actus ipsi gratię adęq̃dos ę q̃litate proportionis, quẽadmodum meritũ æquatur præmio: ideo *(Thomas Aquinas. Grã dei dupliciter sumitur. Philoso.)*

ideo non oportet proportionē hanc fieri per actus naturam transcendentes humanam. Queadmodū enim natura humana se habet in potētia naturali ad gratiam, sic virtutum naturalium actus se hn̄t vt dispositiões materiales ad ipsam, propter quod non exigitur ad præparationem hanc aliquod gratiæ lumen præcedens: imo secundum hoc videtur esse processus in infinitum, quia nec illud lumen daretur nisi præparāti se ad illud, aliąs cunctis dareť, quod non potest intelligi, nisi forsan gratia gratis data dicatur naturale lumen rationis, quæ ad naturalia, non ad gratuita pertinet dona, nisi large accepta. Si autem gratia talis gratis data indiget pręparatione, redibit quæstio de ista præparatione, vtrū homo possit in eam ex se vel non, sicq; ibitur in infinitum, aut erit deuenire ad aliquam gratiam, ad quam homo per se præparare se potest: nec est ratio efficax, quare hoc magis sit in grā vna q̄ alia. Hinc aliis consentiendo, dicimus ꝙ ad gratiā gratumfacientem habendam homo ex solo libero arbitrio præparare se valet. Faciendo nanq; quod in se est, gratiam a deo consequitur: hoc autem solum in nobis est, quod in potestate constitutum est nostri liberi arbitrij. ¶Nec his obuiat ꝙ homo nō potest se ad gratiam præparare, nec aliquid boni facere sine dei auxilio, propter quod exorandus est deus, vt nos ipsos & alios ad se dignetur conuertere. Attamen non oportet quod illud auxilium semper sit ꝑ habitum infusum, sed potest esse per multa quæ exterius occasio sunt salutis, atq; per interiorem actū quem deus causat in nobis. Deniq; etiam ad fidem aliquis præparare se potest per id quod in naturali est ratione. Vnde dicitur, quod si aliquis in barbaris nationibus natus quod in se est faciat, deus sibi reuelabit id quod necessarium est saluti, inspirādo, aut docentem mittendo. Ideo non oportet quod fidei habitus præparationē præcedat ad gratiā gratumfacientem, sed simul præparare potest se homo ad fidem & gratiā aliasq; virtutes. Hæc Thom. in Scripto. Quæ rite intellecta non discrepāt a Bonauent. ¶Præterea in 1. Secundæ quæstione 109. duplex est, ait, præparatio voluntatis humanæ ad bonū. Vna qua præparatur ad bene operandum & ad deo fruendum, quæ præparatio fieri nequit sine habituali gratiæ dono, quod sit principium meritorij actus. Alia ad obtinendum habitualis gratiæ donum, ad quā non oportet præsupponere aliquod habituale donū in anima, q̄a procedereť in infinitū: sed oportet pręsupponi auxilium gratuitum dei interius mētem mouentis, seu bonum propositum inspirantis. His quippe duobus modis diuino indigemus auxilio. Quod vero indigemus auxilio isto, hinc constat Cum omne agens agat propter finē, oportet ꝙ oīs causa conuertat suos effectus ad finem ipsorū, cum que secundum ordinem agentium siue mouentium ordo sit finium, oportet quod ad vltimum finē conuertatur homo per motionem primi mouentis, ad proximum aūt finem per motionem alicuius inferiorum mouentium: quemadmodum miles conuertitur ad quærendam victoriam ex motiōe ducis exercitus, ad sequendum vero vexillum alicuius aciei ex motione tribuni, sicq; ex motione dei primi motoris omnia conuertuntur in ipsum secundum cōmunem boni intentionem, per quam vnumquodque secundum suum modum intendit deo assimilari. Propter quod sanctus Dionysius libro de diuinis nominibus loquitur, ꝙ deus conuertit omnia ad seipsum, homines vere electos & prædestinatos conuertit ad se, tanquam ad finem beatificum spiritualem: ideo ꝙ homo conuertatur ad deum, non potest esse nisi a deo ipsum conuertēte, & hoc est se ad gratiam præparare. Hæc idem in Summa.

Margin (left): Obiectio Diluitur. — Thomas Aquinas — Dionysi⁹ Areopa.

¶Concordat Petrus: Dispositio, dicens, ad gratiam duplex est. Vna remota, per quodcunq; opus de genere bonorum, taliq; dispositione potest se homo per seipsum disponere. Alia dispositio est propinqua, &c. vt supra in Bonauent. Idem Richar. Petrus.

¶Insuper Durandus hic recitat præinductā Thomæ responsionem ex Summa, & addit: Alij dicunt quod si spirituale adiutorium vocetur immediata motio voluntatis a deo, sine tali adiutorio potest se homo præparare ad gratiam: quoniam bonum q̄d habet ordinem immediatum ad gratiam, præparatorium est ad eam, hoc autem est bonum moris, in quod potest homo sine huiusmodi motione spiritus sancti: si vero spirituale adiutorium appelletur spiritualis prouidentia, quam deus habet de his qui hæreditatem capiunt salutis: sic prædestinati interdum peccantes, nequeunt ad gratiam se parare sine dei adiutorio spirituali. Quemadmodum em̄ sub generali ordine diuinæ prouidentiæ quam habet de omnibus rebus, cadit quicquid promouet rē in finem: ita sub ordine prouidentiæ spiritualis, quā habet dominus de electis, cadit quicquid promouet eos ad salutem, siue sit exterior admonitio, siue infirmitas corporis. Et si hoc dicatur gratia, non potest se homo sine gratia ad gratiam pręparare. Nā & infimum agens potest ad supremum finem disponere. Hæc Durandus. ¶Ad quod poterit responderi, quod infimum agens non disponit dispositione propinqua & immediata, de qua Thomas loqui videtur. Durand. Heb.1.

¶QVAESTIO V.

Postremo hic quæritur, [An homo in hac vita sine gratia possit aliquā cognoscere veritatem.] videtur ꝙ non, cum de philosophis dicat Apostolus ad Rom. Deus illis reuelauit. ¶Dicendū secundū Thomā, ꝙ verorū quædā sunt naturaliter cognoscibilia, naturaliq; lumini proportionata, & hęc naturaliter queunt cognosci sine altioris luminis infusiōe. Aliqua vero rōnem transcēdūt vt ea q̄ sunt fidei futurorūq; pure cōtingētiū ꝑcognitio certa, & hæc sine fide & grā prophetiæ aut reuelatione nō queunt agnosci. Veruntū sicut præhabitum est, quidā dixerunt intellectū agentē esse substantiā separatā, vt deū vel intelligentiā, nec intellectum nr̄m possibilē aliq̄d de nouo posse intelligere sine irradiatione illius intellectus agentis, sicut nec color pōt videri sine lucis perfusiōe, & ita nō posse nos q̄cq̄ de nouo ītelligere sine emissiōe hm̄ōi radij spūalis, q̄ est grā gratis data. Verū ista opinio reprobata est supra, intellectusq; agēs est q̄dā potētia aīę ad cui⁹ naturalē cognitionē nō oportet cōcurrere superadditū lumen. Apostolus vero in verbis ꝑallegatis sumit reuelationē multū extense pro q̄cunq; intellectuali manifestatiōe, naturaliq; luminis coīcatione. Hæc Tho. in Scrip. ¶Porro in 1. Scdæ, quæst. 109. scribit de hac parūp profundi⁹, & ni fallor obscurius: Videm⁹, inq̄ens, in corpalib⁹ ad oēm motū regri motū primi mouētis, s. cæli, ita ꝙ q̄tūcūq; ignis est calidus, nō alteraret nisi ꝑ cælestis corporis motū, & sicut oēs mot⁹ corporales reducūť i motū cælestis corporis sicut ī primū mouens: sic oēs mot⁹ & actus reducūť ī primū agēs & mouens simpliciter quod est deus. Hinc omnis actio & motio atq; cognitio intellectus humani dependent a deo, nec potest intellectus in actum nisi deo mouente, sic quod

Margin (right): Arguitur primo cōtra veritatem Roma.1. — Ar. primo Tho. Aquinas

quod ad cognitionem cuiuscunq; veri indiget homo diuino auxilio, vt intellect⁹ a deo moueatur ad suũ actum. Sed in his quæ naturaliter potest scire, nõ indiget semper noua illustratiõe superaddita naturali illuminationi. Hæc Thomas in Summa.

Dionysi⁹ Car. ¶Quibus obijci posset, hoc esse articulũ Parrisijs a domino Stephano episcopo & doctore damnatum, ꝙ ignis non posset incendere stuppam sibi applicatam motu cæli cessante, & verum est quod dominus Stephanus ille fuit diu post Thomã, & tempore magistri Henrici. Præterea verum est, quemadmodum in prima propositione libri de causis & in eius commentario habetur, ꝙ in omni operatione causa prima plus influit, imo intimius & inseparabilius agit, ꝙ quæcunq; causa secunda: quod qualiter intelligendum sit, elucidatum est super primũ. Vnde ꝙ sanctus Thomas hic scribit de motione intellectus humani a deo ad actum in omni cognitione, certum est posse verificari de generali influentia dei, qua agit in omni agente. In multis autem etiã specialiter & supernaturaliter operatur.

Petrus Cognitio duplex ¶Atuero Petrus breuiter hic respondet: Duplex est cognitio, vna simplex, informis & nuda, ad sciendũ quæ non procedit ex gratia: alia affectiua ad approbandum seu operandũ, hæc est a gratia gratumfaciẽte aut gratis data. Hinc secundum Alexandrum, scientia practica & formata boni approbatiua & amorosa procedit ex gratia.

Alexan.

Richard. ¶Dictis demum ex Thoma concordat Richardus, dicendo: Est quædam veri cognitio ac boni volitio supra naturam, & quædam infra eandem, & respectu vtriusq; cognitionis ac volitionis, indiget mens humana generali motione primi mouentis. Quemadmodum enim nulla creatura posset subsistere nisi conseruaret̃ virtute primi entis, sic conseruata operari non posset, nisi virtute primi mouẽtis Hæc est generalis influẽtia primi agẽtis, sine qua nulla creatura procedere valet in actum, vltra quã necessariũ nobis est supernaturale adiutorium dei in cognitione veri dilectioneq; boni, quæ naturalẽ facultatem transcendunt, &c. vt supra in Thoma.

Durand. ¶Durandus demũ hic aliqua scribit: Si accipiatur, inquiens, gratia pro habituali dono, aut illud erit gratumfaciens, aut gratis datum. Si gratumfaciẽs, sic sine gratia possumus quodcunq; verũ intelligere: tum, quia non est dare gratiã sic acceptã: tum, qa si est, consistit in voluntate, quæ est intellectu posterior: perfectio aũt prioris non dependet a perfectione posterioris, ergo intellectus ad intelligendũ verũ non exigit gratiã, quæ ponitur perfectio voluntatis Hæc Durandus.

Diony. cõtra Durundum ¶In quibus primo erroneum est, quod dicit gratiam non esse donum habituale creatum, vt supra ostensum est. Secundo, quod dicit gratiam si est, esse in voluntate, quod q̃uis aliqui dicant, verius tamen putatur ꝙ sit in essentia animæ, prout diffuse probatũ est. Tertio, ꝙ dicit perfectionẽ prioris non dependere a perfectione posterioris. Cognitio enim intellectus informis est imperfecta & nuda, nec meritoria nisi per charitatem formet̃ & ꝑficiat̃. Accidens quoq;, vt scientia, virtus, & consilia quædam sunt perfectiones & ornamenta substantiæ seu animæ, quæ non est ipsis posterior. Alia quædã scribit Durandus cõtra prętallegatos doctores, vt ꝙ homo consentire possit his quæ sunt fidei sine habitu fidei Sed hæreticus discedens in vno articulo fidei, credit in alijs. Verũ hæc & consimilia impertinentia sunt nec contra mentem doctorum, quia æquiuoce sumitur credere, quod si proprie capiatur, certum est quod sit elicitus fidei actus, ipsamq; fidem præsupponens.

¶Vtrum homo ante peccatum eguerit gratia operante, & cooperante. A

DI. XXIX De ꝓtãte liberi arbit. primi hoĩs

Post hęc considerandum est, utrum homo ante peccatum eguerit gratia operante & cooperante. Ad quod breuiter dicimus, quia non cooperante tantum, sed etiam operãte gratia indigebat, non quidem secundum omnem operandi modum operantis gratiæ. Operat̃ eñ liberando & præparando uoluntatem hominis ad bonum: egebat itaq; homo ea, nõ ut liberaret uoluntatem suam, quæ peccati serua non fuerat, sed ut præpararet ad uolendũ efficaciter bonum quod per se non poterat. Non enim poterat bonum mereri sine gratia, ut Aug. in Enchiridio euidenter tradit: Illam (inquit) immortalitatem, in qua poterat nõ mori, natura humana perdidit per liberum arbitrium. Hanc uero in qua non poterat mori, acceptura est per gratiam, quam fuerat, si non peccasset acceptura per meritum. Quamuis sine gr̃a nec tunc ullũ meritũ esse potuisset, quia & si ipsum pc̃m in solo erat arbitrio constitutũ non tamen iustitiæ habendæ uel retinendę sufficiebat liberum arbitrium, nisi diuinum pręberetur adiutorium. Ecce his uerbis satis ostenditur ꝙ ante pc̃m homo indigebat gratia operante & cooperante. Non enim habebat quo pedem mouere posset sine gratię operantis & cooperantis auxilio, habuit tamen quo poterat stare.

Aug. in Enchir. ca. 73

Quod homo ante lapsum virtutes habuerit. B.

Præterea quæri solet, utrũ hõ ante lapsum uirtutem habuerit. Quibusdam uidetur ꝙ nõ habuerit, id ita probare conantibus: Iustitiã (inquiunt) non habuit, quia præceptum dei cõtempsit: nec prudentiam, quia sibi non prouidit: neq; temperantiam, quia aliena appetijt: neque fortitudinem, quia prauæ suggestioni cessit. Quibus respondentes, dicimus eum qdẽ non tunc habuisse has uirtutes quando peccauit, sed ante, & tunc amisisse. Quod multis sanctorum testimonijs comprobatur. Ait enim Aug. in quadã homilia: Adã perdita charitate malus inuentus est. Item: Princeps uitiorũ dum uicit Adam de limo terrę ad imaginem dei factum, pudicitia armatum, temperantia compositum, charitate splendidum, primos parẽtes illis donis ac tantis bonis expoliauit, pariterq; peremit. De hoc eodẽ Ambro. ad Sabinũ ait: Qñ Adã solus erat, nõ est ꝑuaricatus, qa eius mens deo adhærebat. Sup ꝓsal. q̃q; dicit, ꝙ homo

Ambro.

homo an̄ pcc̄m beatissimus aurā carpebat ætherea. Sed quō sine uirtute beatissimus erat? Aug. q̄q; super Gen̄. dicit Adam an̄ pcc̄m spiritali mente præditū fuisse. Non est ergo dubitandum hoiem ante pcc̄m uirtutibus fulsisse, sed illis per peccatū expoliatum fuisse.

¶De eiectione hominis de paradiso. C.

In illius quoq; peccati pœnam eiectus est de paradiso in istum miseriarū locum, sicut in Genesi legitur: Nunc ergo ne forte mittat manū suā, & sumat de ligno uitæ, & comedat, & uiuat in æternum: emisit eū deus de paradiso uoluptatis. His uerbis insinuari uidet, q̄ nūq̄ moreretur, nisi postea de illo ligno sumpsisset. Gen. 3. d

¶Quō intelligendum sit illud, Ne sumat de ligno uitæ, & comedat, & uiuat in æternum. D.

Sed quia p pcc̄m iam mortuū corpus habebat, illa uerba ex tali intellectu accipi possunt Deus modo irati loquens, de hoie superbo ait: Videte ne forte mittat manū suā, &c. i. cauete uos angeli ne comedat de ligno uitæ, quo indignus est: de quo, si perstetisset, comederet & uiueret in æternum. Sed modo propter inobedientiā indignus est comedere. Et sicut uerbo dixit, ita opere exhibuit. Emisit eñ eū deus de paradiso uoluptatis in locū sibi cōgruū, sicut plerūq; cū malus inter bonos uiuere cœperit, si in melius mutari noluerit, de bonorū congregatione pellitur, pondere prauæ consuetudinis pressus.

¶De flammeo gladio ante paradisum posito. E

Ne uero ad illud posset accedere, collocauit deus ante paradisum Cherubin, & flammeū gladium atq; uersatilem ad custodiendā uiā ligni uitæ. Quod iuxta literam pōt hoc modo accipi, quia per ministeriū angelorū ignea custodia ibi constituta fuit. Hoc eñ per cælestes potestates in paradiso uisibili factum esse credēdum est, ut per angelicū ministeriū ibi esset quædam ignea custodia: non tamen frustra, sed quia aliquid significat de paradiso spūali. Cherubin enim interpretatur plenitudo sciæ, hæc est charitas, quia plenitudo legis est dilectio. Gladius autem flammeus pœnæ temporales sunt, quæ uersatiles sunt, quia tpa uolubilia sunt. Illa ergo ad custodiā ligni uitæ ideo posita sunt ante paradisum, q̄a ad uitā nō reditur nisi per Cherubin, s. plenitudinē sciæ. i. charitatē, & per gladium uersatilem. i. tolerantiā passionum temporalium.

An homo ante pcc̄m comederit de ligno vitæ. F.

Potest autem quæri, utrū de ligno uitæ ante peccatum comederit homo. De hoc Aug. in lib. de bap. par. sic ait: Recte profecto intelliguntur primi hoies an̄ malignā diaboli persuasionem abstinuisse à cibo uetito, atq; usi fuisse concessis. His uerbis ostēditur, q̄ de ligno uitæ ante pcc̄m sumpserint: quibus præceptum erat, ut de omni ligno paradisi comederent nisi de ligno scientiæ boni & mali, quibus nomina imposuit. Aug. de baptis. puul. epistola 23.

Quare non sunt facti immortales, si comederunt de ligno vitæ. G.

Quare ergo perpetua soliditate & beata immortalitate uestiti non sunt, ut nulla infirmitate uel ætate in deterius mutarentur? Hanc eñ uirtutē naturaliter illud lignū habuisse dr. Sed forte hoc non conferebat, nisi sæpe de illo sumeretur. Potuit ergo fieri, ut de illo sumeret semel & non sæpius: qui per aliquam moram in paradiso fuisse intelligitur, cū scriptura dicat eum ibi soporatum fuisse, qn̄ costa de latere eius assumpta est, & inde formata mulier, & animalia ante eum ducta.

SVMMA DISTIN. XXIX.

Superius cepit magister tractare de primis parētibus, & occasiōe hinc sumpta, induxit tractatū de his, q̄ coīter gn̄s cōcernunt humanū; vt de potentijs aīæ, p̄sertim de libero arbitrio, de grā & virtutibus: nūc redit ad pertractandū de pertinentibus ad primos parentes, de quibus aliquas inserit quæstiōes, an indiguerint grā tā operante q̄ cooperante, an etiam virtutes eis concreatæ fuerint. Insuper tractat de penis originale pcc̄m secutis, vtpote de eiectione eorū ex paradiso, & iusta corū irrisione ac prohibitione reditionis in paradisum. Vltimo q̄rit an primi parentes an̄ transgressionē vsi sint fructu arboris vitę: & si sic, cur ex illius esu non fuerunt immortalitatem adepti.

¶QVAESTIO I.

Circa hæc multa quæruntur, quorū quędā iā supra sunt expedita, vt an primi parentes fuerunt creati in scientijs atq; uirtutibus, & item in gratia, & de multiplici pfectione eis p creationem collata. Patuit quoq; q̄ per naturalia sine supernaturalibus charismatibus gratiæ nec mereri potuerunt, neq; saluari. ¶Sed vltra nunc quæritur: [An maior fuisset perfectio parentū primorū & posterorū ipsorū, si in paradiso sine transgressiōe mansissent, q̄ fuit post transgressionē.] ¶Circa hoc Alexander plurima sciscitatur. Primo, an habuerīt fidem. Sed cum fuerint viatores fideles, certū q̄ fidem habuerunt, imo & fidē formatā, qm̄ charitatē an̄ lapsum habebant, & erant in statu merendi. Secundo an habuerunt vniuersitatē virtutū, videt q̄ sic, q̄a 2. libro asserit Damasce. deus fecit hoiem oī virtute circūdatū, & oībus bonis ornatū. Præterea sicut tunc abundauit sciā præ oībus nobis, sic & virtute: ergo fuit in ipso abūdantia maior virtutū tūc, q̄ postea in ipso aut alijs. ¶Rursus, virtutes cōcatenatæ dicūt, ergo si habuit vnā, habuit vniuersas: & tanto perfectius, q̄to in ipso viuacior fuit natura, et ab interiore pronitate corruptionis & fomite purior atq; immunior. Ad hoc respondendū, q̄ cum sit

Alexāder

Arg. pri. ad partē affirmatiuam

comparatio multitudinis donorum gratiæ ad statum naturæ lapsæ & statũ naturæ institutæ, hoc pōt intelligi vel de donis gratiæ gratis datæ, vel de donis gratiæ gratũfacientis. Si intelligatᷣ de donis gratiæ gratis datæ, sic se habent sicut excedentia & excessa, qm̄ aliqua dona grãæ gratis datæ habuit Adam in statu primo, vtpote immortalitatē & impassibilitatem, quæ non habuit aliquis posterorum ipsius. Aliqua quoq; dona grãæ gratis datæ habuerũt posteri eius, quæ ipse non habuit, vt sunt grã sanitatum, operatio virtutũ, gñā linguarũ. Ratio autē
1.Cor.12. huius diuersitatis est, ꝙ alia dona cōpetebãt statui illi, alia isti. Si aũt loqmur de donis grãæ gratũfacientis, cũ dona illa connexionē habeãt, q̃tum ad habitus, & q̃tum ad actus, qui perfectionis sunt: sic concedendum ꝙ in multitudine æquali fuerũt in primo hoīe & eius posteritate: & hoc dico, quãtum ad habitus et actus q perfectionis sunt: quãtũ vero ad actus qui hñt imperfectionē annexã, non fuerunt in Adã in statu primo. Nempe vt 14. de Trin. loquitur
Augusti. Aug. Virtutes alios actus habebunt in pr̃ia, q̃ habeant nunc in via. Actus nãq; prudētiæ ibi erit, nullum bonũ deo præferre neq; æq̃re: actus fortitudinis ibi erit, deo firmissime adhęrere: temperãtię, nullo defectu noxio delectari. Hos eosdē actus & vsus habuerunt in primis parentibus añ lapsum, quãuis
Obiectio diluitur. non ita perfecte sicut in patria. ¶ Si aũt obijciatᷣ, ꝙ non habuerunt virtutes penitentiæ & perseuerãtiæ dicendum ꝙ penitentia reducitur ad virtutem iustitiæ. Cum enim sit de speciebus iustitiæ statu existente naturę lapsæ, actus eius fuisset dolere de pc̄tõ, qui non añ fuisset, sed actus eius in statu innocentiæ fuisset deo regenti esse subiectum. Perseuerãtia demũ accipitur primo modo pro proposito perseuerãdi in bono, & ita est virtus vel dispositio virtutē insepa rabiliter consequens, secundo pro continuatione in bono vsq; in finem, & ita non dicit habitum, sed actum quem primus homo non habuit. Hæc Alexander.

Hugo victorius. ¶ Insuper quæritur an virtutes in statu innocētiæ habuerunt tantã efficatiã promerendi vt modo. Dicendum ꝙ, secundũ Hugonem, diuinæ dispensationis ordo & ratio hoc poposcerunt, ꝙ sicut ab initio tp̄e procurrente magis ac magis aduentus saluatoris appropinquauit: sic semper magis ac magis effectus salutis cresceret atq; cognitio veritatis, maior aũt effectus est ex maiori efficacia gratuitorũ secũdum comparationem personæ ad personã, aut status ad statũ. Si primo mō, sic se haberent sicut excedentia & excessa: probabiliter qppe p̄sumi pōt, ꝙ post lapsum quidã fuerunt q gratiã habuerunt maiorē & in meritis efficatiorē, q̃ aliqui q fuissēt in statu innocentiæ, si status ille perseuerasset: aliqui vero minorē, sicut & creditᷣ de personis Mosaicæ ac euãgelicæ legis: si secũdo mō .i. si gñaliter cōparetᷣ status ad statũ, ad hoc cōcurrit cōsideratio duplex, qm̄ gratia seu virtutes possunt cōsiderari, vel in cōparatiōe ad eos q eas habuerunt, seu q̃s perficiũt & informãt, hoc est, ad suscipientes: vel considerantur in se seu secundũ se: si cōsiderentur per cōparationē ad suscipientes, qa efficacia gratiæ ac virtutũ maior est ex idoneitate suscipiētis, quæ idoneitas est ex cōsentaneitate voluntatis & promptitudine obediendi seu subijciendi se grãæ atq; virtutib⁹: sic dici pōt ꝙ grã & virtutes efficatiores erãt in statu innocentię. Si vero considerentᷣ gratia & virtutes scd̄m se, sic non est vsquequaq; certũ in q̃ statu deus contulerit maiorē efficaciorē ve gratiã, eo ꝙ magnitudo grãæ distributæ & efficatia virtutũ attenditᷣ secũdum discretionē distribuentis quæ nostrã latet notitiam, & itē secundũ præparationē maiorē ex parte suscipientis. Veruntñ pie & non improbabiliter supponendũ est, ꝙ maiora munera grãæ ac virtutũ largitus est hoī lapso, q̃ dedisset hoī si in statu innocentiæ ꝑmansisset: tũ qa post lapsum hõ magis indiguit, tũ qa condecuit deũ de malo maius bonũ elicere, q̃ sit illud bonũ quod malũ tollit seu adimit. Hinc sequitᷣ ꝙ maiora efficacioraq; dona grãæ post lapsum data sunt hoī, præsertim sub euangelica lege, in q̃ Chr̃s apparet vultui pr̃is pro nobis. Quod videtᷣ insinuari in Iohãne, quo legitur: Sp̃us nondũ Iohan.7.
erat datus, quia Iesus nondũ erat glorificatus. Hinc Psal.67.
protinus post ascensionem dedit præclarissima dona hominibus. Hæc Alexander. Ephes.4.

¶ Circa hæc quærit Bonauentura: Vtrum Bonauē.
primus homo habuit tot virtutes añ lapsum, quot postmodũ. Ad quod respondet ꝑ verba iã habita Alexãdri, distinguendo de cōparatione. Porro de hoc vtrũ dona gratuita fuerint æque efficacia ad merendum añ lapsum vt postea, scribit: Efficatia meriti venit ex trib⁹, ex difficultate operis, ex promptitudine voluntatis, ex magnitudine charitatis. Difficultas operis multũ cōfert ad meritũ, intm̄ vt hõ qui est multo minoris charitatis q̃ angelus, mereatur venire ad sublimitatem angelicã, vt constat ex hoc quod Christus ait de beatiss. Iohã. Bap. In
ter natos mulieꝝ, &c. Non enim est dubitãdũ quin Matth.11
Iohãnes sit exaltatus ad ordines excellentiũ angelorum, & tñ in hac vita multo minoris extitit charitatis q̃ infimus angeloꝝ. Promptitudo etiã volũ
tatis facit plurimũ ad hoc, dicente Apost. Si volun 2.Corin.8
tas prompta est scd̄m id quod habet, accepta est ad meritũ: q̃tacunq; enim sit gratia in hoīe, nisi voluntas sit gratiæ cōsentanea, nunq̃ elicit meritoria opa & q̃to plus voluntas subiacet gratiæ & conformatur, tãto plus in operibus meritorijs exercetᷣ & crescit. Magnitudo insuper charitatis inter oīa principaliter facit ad meritũ, quia scd̄m ipsius q̃titatem magis attenditᷣ remuneratio præmij substantialis. Pondus nãq; amoris valorē meritorijs præstat operibus. Si igitur fiat cōparatio efficatię promerendi in donis gratuitis secundũ statũ post lapsum, & secundum statũ añ lapsum, rñderi pōt ꝙ q̃tũ ad opis difficultatē efficatiores sunt virtutes nunc quã tũc: nunc etenim plus impugnatur, & impugnãdo probatur examinaturq; virtus q̃ tunc, vt patet in sanctis martyribus: q̃tum vero ad promptitudinē voluntatis efficatiores fuissent virtutes in promerendo tunc quam nunc, quia voluntas tunc quasi continue fuisset in bonis operibus deo placentibus sine retardatione. Atq; per istam distinctionē soluuntur varia argumenta, quæ hic fieri queunt pro parte vtraque.

¶ Præterea si quæratur de maioritate efficatiæ ex parte charitatis, dicendum quod aut fit comparatio particularis personæ ad particularē personam, aut status ad statum. Si primo modo, sic haberent se sicut excedentia & excessa. Probabile quippe est, quod quidam post lapsum maioris fuerunt & erunt perfectionis, quibusdam qui in innocentiæ statu fuissent, si Adam stetisset: aliqui vero minoris quibusdam, quemadmodum dici solet, dum fit cōparatio status legis scriptæ ad statum euangelicæ legis. Si autem comparetur gñaliter status ad statũ, non videtur oīfarie certum, in quo statu deus grãm ampliorem contulisset hominibus: quia secundum diuer-

diuersas conditiones reperit maior & minor idoneitas in hoĩe suscipiente, &c. vt supra in Alexãdro.

Thomas Aquinas ¶ At uero responsio Thomæ ad præinducta a prę inductis videtur aliquantulũ discrepare: Donorum (inquiens) gratuitorũ quædã ordinant absolute ad perfectionẽ eius cui donantur, quædam ad aliorũ vtilitatẽ. Vtilitas vero quædã est, defectibus proximorum succurrere, sicut per signa infidelitati medetur: & quia defectus huiusmodi in primo statu nõ extitissent, iccirco nec dona contra eos collata fuissent in illo: dona vero absolute in perfectionẽ recipientis ordinata, quibus secundũ corpus aĩam ve pficitur, vt grã gratũfaciens, charitas, impassibilitas corporis, in statu innocentiæ amplius abundassent. Sed iste excessus considerari potest dupliciter, vtpote intensiue & extensiue: & extensiue plura de huiusmodi donis homo in primo statu habuisset. Habuit eñ impassibilitatẽ obedientiamq́ perfectam virium inferiorum ad rõnem & cõsimiliũ, quæ in hoĩbus post lapsum nõ sunt. Verũ est q̃q́ ꝙ q̃dã dona sunt post pctm̃, q̃ imperfectionẽ hñt annexã, q̃ vel in primo statu nõ fuisset, aut si fuissent, hoc secũdum aliũ modum ac alios actus fuisset: intelligẽdo tñ hoc ipsum nõ de imperfectione quæ naturam cõsequitur, sed quæ ex pctõ est cõsecuta. Nempe & fides ex sua natura est imperfecta, cũ eius sit per speculum in ænigmate intueri, quod etiã in primo statu hoĩ cõuenissent nõ tam multũ vt mõ. Continentia vero prout includit imperfectionẽ ex repugnantia passionũ, nõ fuisset in innocentiæ statu, nec penitentia, vt est virtus spũalis, scd̃m eosdẽ act⁹ ad minus. Porro si iste excessus intensiue cõsideret, præsertim q̃tum ad gratũfacientia dona, sic cõsiderando seu cõparando statũ ad statum coĩter, hõ añ pctm̃ maiori gratia præditus fuisset q̃ postea. Nihilominus aliqui post pctm̃ maiorẽ gratiã habere poterãt quam aliqui ante pctm̃. Hæc Thomas.

Alexãd. Bonauẽ. ¶ Rationabilior aũt videt responsio Alexandri & Bouanẽ. Deus etenĩ copiosiora & eminentiora gratiarũ charismata hoĩbus est largitus, virtute & merito suæ incarnatiõis, virtuosissimæ in mundo hoc cõuersationis, bñdictæq́ passionis, quam si hõ factus nõ esset. Nec dubiũ quin hoĩ Christo ac gloriosiss. virgini data sit gratia ineffabiliter maior ratione hypostaticæ vnionis naturæ humanæ cũ verbo æterno & gñationis filij dei ex virgine alma.

¶ Asserit quoq́ hic Thomas: Ex quo indigentia dicitur respectu finis, nõ est dicendũ ꝙ hõ post pctm̃ magis indiget gratia quam ante. Illud eñ ad q̃d ꝑ se gratia ordinat, vz gloria, super naturales est vires tam añ pctm̃, quam postea: sed quantum ad id ad quod gratia per accidẽs ordinat, quod est remotio mali, hõ plus indiget gratia post pctm̃. Per respectum aũt ad gloriam attendit mensura gratiæ, q̃m per maiorẽ gratiam maiorẽ gloriam quis meretur Non aũt attenditur mensura gratiæ per respectum ad remotionẽ pcti vel infirmitatis, cũ minima sufficiat gratia ad delendum vniuersa pctã: vñ nõ maiori gratia indiget hõ post pctm̃ quam ante, sed verum est quod ad plura indiget hõ gratia post peccatum quam ante. Hæc Thomas.

¶ Contra quæ obijci potest, quod cũ gratia directe ordinetur ad gloriam, & gratia iuxta Tho. maior fuisset in statu innocentiæ: ergo gratia illa per pctm̃ amissa, hõ in statu corruptiõis magis indiguit gratia: & tanto plus, q̃to amplius distabat a gloria & quanto supiores vires eius, intellectus vz & voluntas, ꝑ quas capax est gloriæ, infirmiores factæ fuerunt & pauperiores, vtpote gratuitis spoliatæ, atq́ in naturalibus læsæ. Deniq́ q̃uis minima gratia sicut & minima charitas sufficiat ad delendũ cuncta pctã, quantũ ad necessitatẽ salutis regritur: non tñ quantũ ad reatũ, nec quantũ ad expurgationem reliquiarũ pcti, sicq́ magis indiguit grã post pctm̃ tam intensiue q̃ extensiue. Et istud affirmant nõ solum doctores magni scholastici, Antisidorensis, Alexand. Bonauẽ. sed & scti pr̃es, August. Bernardus & Beda. Nec verum apparet ꝙ indigentia sit tm̃ vel determinate respectu finis. Indigem⁹ eñ etiã cibo, potu & vestibus. Sed & in Canonica S. Iacobi legitur: Indigeant victu quotidiano. Iacobi 2

¶ Porro in prima parte Summę, quęst. 95. Homo inquit, in statu innocentiæ aliqualiter habuit oẽs virtutes, talis etenim extitit rectitudo ipsius, ꝙ ratio sua fuit deo subiecta, inferioresq́ vires rationi, virtutes aũt nõ sunt nisi quædam perfectiones quibus aĩa ordinatur ad deum, & inferiores vires disponuntur secundũ regulã rõnis: hinc rectitudo primi status exegit, vt hõ vniuersas quodammõ virtutes haberet. Veruntñ virtutes quædã sunt, q̃ in sui rõne nullã imperfectionẽ important, &c. vt supra in Scrip. De efficacia aũt merendi maiori tpe innocentiæ, subdit in Sum. Quantitas meriti ex duobus pensatur. Primo ex radice charitatis & gratiæ, cui merito correspondet præmium essentiale. Qui eñ ex maiori charitate aliquid facit, pfectius deo fruetur. Secundo ex q̃titate operis, q̃ duplex est, vtpote absoluta & proportionalis. Vidua enim q̃ obtulit duo æra minuta, minus obtulit q̃ diuites q̃titate absoluta, q̃titate vero proportionali obtulit plus q̃ illi. Et vtriq́ huic q̃titati correspondet p̃mium accidentale, quod est gaudiũ de bono creato. Itaq́ opa hoĩs in statu innocentiæ efficatiora fuissent ad promerendũ primo mõ, vz q̃tum est ex radice charitatis & gratiæ, q̃ copiosior tunc fuisset: similiter q̃tũ ad absolutam operis quantitatem, quia cum homo maioris tunc esset virtutis, opera fecisset maiora. Si autem attendatur quãtitas proportionalis, maior fuit ratio meriti post peccatum propter hominis imbecillitatem: magis enim excedit paruum opus potestatem eius qui cum difficultate operatur illud, q̃ magnum opus potestatem eius, qui sine difficultate operatur. Hæc idem in Summa, quæ consonãt dictis ei⁹ in Scripto. Ideo de vtrisq́ par est iudiciũ.

Art. 3

Art. 4. Meriti q̃titas pẽsatur ex duobus.

¶ Alber. ãt de his nõ scribit in ista distinctiõe, sed supra, vt patuit. Petrus vero: Verius, inq̃t, credo, ꝙ dona grãe gratũfaciẽtis in statu inocẽtię statuq́ culpæ eẽnt æq̃lia, q̃a scd̃m essentiã grę mẽsurat glia: esset ãt gñaliter æqualis gloria electorũ vtriusq́ status. Erimus enim æquales angelis sctis. Gratia tñ secundum efficatiã maior tũc fuisset, q̃tum ad bonũ agẽdum, quia voluntas tunc promptior esset, propter quod frequentius & facilius moueretur in deũ, gratia vero secundum efficientiã contra malum nunc maior est, quia in illo statu non essent culpa & pena. Queadmodum etiã fuisset æqualis gratia, ita et æqualis efficatia, quãtum ad præmium essentiale, non quantum ad præmium accidentale, quod attẽditur penes genus & circumstãtias operis, vt præmium aureolæ, virginum, doctorum, ac martyrũ: nunc quippe maior est difficultas in bene agẽdo ac patiendo, ideo maius est modo præmium accidentale. Hæc Petrus. ¶ Quibus obijci potest, quod præmium essentiale non correspondet essentiæ, sed efficientiæ gratiæ in bonis. Si ergo in statu innocentiæ fuisset maior efficientia grẽ, q̃ post culpã, ergo & Matth. 22

Richard. maius præmium essentiale. ¶ Richardus demum præinductas refert opiniones cum suis motiuis, ad nullam earum se multum diuertens: sed qualiter ꝗlibet probabiliter queat defendi, declarans. ¶ Durandus vero sequitur positionem Petri de æqualitate gratiæ in statu vtroque, & de æqualitate efficaciæ ad merendum. Durãdus

¶ QVAESTIO II

Arguitur prio contra veritatem. AMplius quæritur, An originale peccatū cōuenienter punitum sit per eiectionem peccantium de paradiso: & prohibitionem redeundi ac mortem.] Videtur ꝗd non, quia vt diuus Dionysius loquitur. Peccatum non tollit naturalia (Dionysi. Areop.) sed paradisus terrestris fuit naturalis locus primorꝝ parētum originali iustitia ornatorum: ergo per peccatum auferri non debuit. ¶ Secundo, deus non (2.) punit vltra, sed citra cōdignum, ergo vnum & simplex peccatum non fuit tam multiplici pena puniendum.

Albertus ¶ Ad hoc respondet Albertus: Quemadmodū super Genesim asserit Augustinus: Deus iusto iudicio eiecit Adam de paradiso in hunc locum miseriæ. (Augusti. Nahū.1.) Nec derogat his illud Nahum, Non surget duplex tribulatio, quia hæc omnia pro condigna punitione computantur, & sunt vnum aggregatiue & sicut paradisus fuit congruus locus primorum parentum propter multiplex donum gratiæ eis collatum, sic donis illis amissis inde fuerunt expellendi. Rursus, cum necessitati moriendi essent addicti, non competebat eis mansio paradisi, qui est habitaculum beatorum beatitudine innocentiæ. Deniqꝫ vt sancti super Genesim protestantur, Deus puniendo sic primos parentes, non continuit in ira sua misericordias suas: (Psal. 76.) quia in ipsa promulgatione penæ eiectionis, signauit modum quo possent reuerti meliorem ad paradisum, puta cælestem. Nempe cum Cherubim & flammeum gladium constituit, ante paradisum ad custodiendum viam ligni vitæ, per Cherubim quod interpretatur plenitudo scientiæ, charitas designatur: per flammeum atque versatilem gladium, signantur penæ huius mortalis vitę, quæ scindūt vt gladius, atqꝫ vt flamma exurunt versatilesque sua variatione consistunt. Hinc quãuis ad literam fuit ibi angelorum custodia secundum Augustinum, (Augusti.) tamen ipso modo loquendi misericorditer designauit, quod per temporalium tollerantiam passionum & charitatem, spes sit redeundi ad paradisum supremum. Vnde & ignis ibi in specie corporali est constitutus ceu igneus gladius.

¶ Præterea si quæratur, an primi parentes ante suam eiectionem comederunt de fructu ligni vitæ, videtur quod sic: quoniam mulier dixit serpenti, de lignis quæ sunt in paradiso, vescimur, (Genese. 3) quod si concedatur, quæritur cur per esum primum nō fuerint protinus immortalitatem adepti. Ad hoc Magister ex verbis Augustini & Strabi modeste sine temeraria assertione respondet, quod esus fructus illius forsan non contulit immortalitatem, nisi frequenter reiteratus.

Obiectio ¶ Et si obijciatur, quia quod sæpe comestum confert aliquid vt ex sua natura, hoc etiam semel comestum confert idem, quamuis forsitan non intantum. ¶ Dicendum quod solutio Magistri (Dilutio.) est bona, & iuxta dicta Augustini, Ambrosij, Strabi, ac Bedæ, Lignum vitæ habuit hanc virtutem, quod comestum semel aut sępius præstitit immortalitatem; sed quod parentibus primis non contulit secundum Ambrosium in suo Hexameron, ideo fuit, (Ambros.) quoniam deus præuidit eos casuros, moriendiqꝫ necessitudinē incursuros. Hinc immortalitatis effectum non senserunt, ne pena eis comminata a deo propter peccatum, impediretur per lignum. Dixerat namqꝫ eis deus: Quacunqꝫ die comederitis ex eo morte moriemini, (Genes. 2.) id est, moriendi necessitatem incurretis. Hanc responsionem Ambrosij credo cæteris probabiliorem. Si vero sequi quis velit responsionem Magistri sumptam ex Augustino, dicere potest quod lignum vitæ sæpe comestum, fortiorē habuit impressionem quam semel sumptum, idcirco non sequi quod assumit obiectio. Hæc Albertus.

Thomas Aquinas ¶ Hinc Thomas: Ad felicitatem, inquit, aliquid pertinet tanꝗ de substantia eius vt visio: aliquid vero per modum congruentiæ, sicqꝫ sicut beatitudini electorꝝ corrñdet cælum empyreum, sic statui innocentiæ paradisus. Itaqꝫ ad illã viæ beatitudinē aliqua tanꝗ essentialia pertinebant, sicut inferiorꝝ obedientia viriū, immortalitas corporis, tēperatissimus vero locus, vtpote paradisus, per congruentiam ꝗdam. Ideo sicut per transgressionē perdidit innocentiæ statū, ita & locū tã tranquillū & gaudiosum. Impedimenta vero accedēdi paradisum forsitan per flãmeū gladiū designantur. Nam locus ille inaccessibilis præcipue æstimatur, propter intemperatum calorem in intermedijs locis. Insuper, quãuis homo ante peccatum de ligno vitæ sumpsisset, non tñ immortalitatem consecutus fuisset, quã fructus illius ligni conferre nequiuit nisi freqnter sumptus. Nec enim arbor illa fuit per se causa immortalitatis, sed potius dispositio quædam ad hoc, dispositio autem non perducit ad effectum, nisi multiplicata. Non enim vna applicatio medicinæ per se efficit sanitatem. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus Richard. ¶ Concordant Petrus & Richardus, qualiter autem mors sit inflicta propter originale peccatū, sequenti distinctione tractabitur. ¶ De his etiã scribit Thomas in secunda secundæ, quæsti. 164. In Summa quoqꝫ contra gentiles libro quarto.

Bonaue. ¶ Porro Bonauentura: Deus, ait, hominem de paradiso eiecit æquo iudicio, ita quod misericordia fuit ibi admixta, quatenus homo in terram huiꝰmiseriæ pulsus, reminiscatur quid peccando amiserit, peregrinum & exulem se agnoscat, atqꝫ ad paradisum respiret cælestem. ¶ Quæritur item de hoc quod Magister ex Augustino affirmat, ipsum Adã tunc non habuisse virtutes quando peccauit, videtur enim hoc falsum, quia si non habuit eas quando peccauit, ergo antequam peccauit eas amisit: sed non amisit eas nisi peccando, ergo peccauit antequam peccauit. ¶ Dicendum quod tempus commissionis peccati, dupliciter potest considerari primo secundum inchoationem. Secundo penes cōsummationem. Si primo modo, sic non habuit virtutes quantum ad actum earum quando peccare cepit, habuit tamen eas quantum ad habitum. Si secundo modo, sic nec actu nec habitu habuit eas, sed in peccato fuit mortali. Probabiliter quoqꝫ potest teneri, quod esus ligni vitæ vna comestione contulit immortalitatem, & quod Adam ea vsus non fuit: quia præceptum illud, Ex omni ligno paradisi vesceris, fuit affirmatiuum, (Genes. 2.) ideo obligauit non ad semper, sed tempore opportuno, ante quod Adam peccauit. Potest etiam alia pars defendi, vt dictum est. Hæc Bonauentura: Concordat Alexander.

¶ Quod per Adam peccatum & pena transit in posteros.

IN superioribus insinuatum est, licet ex parte (non eñ perfecte sufficimus exponere) qualiter primus homo deliquerit, & quam pro pctõ pœnam subierit: quibus adijciendum est, peccatũ simul ac pœnam per eum trãsisse in posteros, sicut Apostolus ostendit, inquiens: Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, ita in omnes homines mors pertransiit. DI. XXX. Rom. 5. d.

¶ Vtrum illud peccatum fuerit originale vel actuale. B.

Hic primo uidendum est, quod fuit illud peccatum, originale scilicet an actuale: & si de originali intelligatur, consequenter quid sit originale pctm̃, & quare dicatur originale, & quomodo transierit uel pertranseat in omnes, diligenter inuestigandum est. Quibusdam placuit de peccato actuali Adæ illud accipere, asserentibus hoc Apostolum sensisse, cum inferius ait: Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita, &c. Euidenter (inquiunt) etiam ipso nomine exprimit Apl's peccatũ, quod per unum hominẽ intrauit in mundũ, s. inobedientiam. Inobedientia uero peccatum actuale est.

Quomodo intrasse in mundum dicunt. C

Hoc autem dicunt intrasse in mundũ, non traductione originis, sed similitudine præuaricationis, omnesq; in illo uno peccasse dicunt, quia oĩbus ille unus peccandi exemplũ extitit. Hoc male senserũt quidam hæretici, qui dicti sunt Pelagiani, de q̃bus Aug. in lib. de baptismo paruulorum cõmemorat dicens. Sciendũ est (inquit) hæreticos quosdã (q̃ noĩati sunt Pelagiani) dixisse pctm̃ primę transgressionis in alios hoĩes non propagatiõe, sed imitatione transisse. Vnde etiam in paruulis nolunt credere per baptismum solui originale peccatum, quod in nascentibus nullum esse omnino contendunt. Sed eis dicitur, quia si Apl's peccatum imitationis non propagationis intelligi uoluisset, eius pcti principẽ non Adam, sed diabolum diceret. De quo in libro Sapientiæ dicitur: Inuidia diaboli mors intrauit in orbẽ terrarum. Et quia non uult intelligi hoc esse factum propagatione, sed imitatione, cõtinuo subiunxit scriptura: Imitantur autem eum qui sunt ex parte ipsius. Imitãtur quidẽ Adam, quotquot per inobedientiam transgrediuntur mandatum dei. Sed aliud est quod exẽplum est uoluntate peccãtibus: aliud, qđ origo est cum peccato nascẽtibus. Non est igit̃ accipiẽdũ pctm̃ Adæ transisse in oẽs posteros imitationis tm̃ exẽplo, sed prapagatiõis & origitis uitio

Aug. lib. 1 de pctõrũ meritis & remissiõe cap. 9

Sap. 2. d

Hic aperit illud esse peccatum originale quod transit in posteros. D.

Et est illud pctm̃ originale (ut apte Augustinus testatur) quod per Adam transiuit in oẽs per eius carnem uitiatam concupiscentialiter generatos.

Quid sit originale peccatum hic inquiritur. E.

Quod diligenter inuestigandũ est qđ sit. De hoc eñ sancti doctores sub obscuritate locuti sunt, atq; scholastici doctores uaria senserunt. Quidam eñ putant originale peccatũ esse reatũ pœnæ pro peccato primi hominis, i. debitũ uel obnoxietatem, qua obnoxij & addicti sumus pœnæ temporali & æternæ pro primi hoĩs actuali pctõ: quia pro illo (ut aiunt) oĩbus debet̃ pœna æterna, nisi per gratiam liberent̃. Iuxta horum sententiam oportet dici originale pctm̃ nec culpam esse nec pœnam. Culpam non esse ipsi fatentur, pœna quoq; secũdum eos esse non potest: quia si debitum pœnæ originale pctm̃ est, cũ debitũ pœnæ non sit pœna, nec originale pctm̃ est pœna: quod etiam quidam eorum admittunt, dicẽtes in scriptura originale pctm̃ sæpe noĩari reatũ: & reatũ ibi intelligũt, ut dictũ est, obnoxietatẽ pœnæ: & ea ratione asserũt pctm̃ originale dici esse in paruulis, q̃a paruuli pro illo primo pctõ rei sunt pœnæ, sicut pro peccato iniqui parentis aliquando exulant filij secundũ iustitiã fori.

Quorũdã de pctõ originali opinio falsa

Quod originale peccatum sit culpa autoritatibus probat. F.

Sed q́ originale pctm̃ culpa sit, pluribus sctõrum testimonijs edocet̃. Sup Exodũ, ubi dicit̃: Primogenitũ asini mutabis oue. Grego. ait: Oẽs in pctĩs nati sumus, & ex carnis delectatiõe concepti, culpam originalẽ nobiscũ traximus: uñ & uoluntate nostra peccatis implicamur Ecce culpã originalem dixit nos trahere. Vnde constat originale pctm̃ culpam esse. Aug. quoq; in lib. de natura & gr̃a de hoc eodẽ sic ait: Oẽs (ut ait Apl's) peccauerunt, utiq; uel in se ipsis, uel in Adam, quia sine pctõ non sunt, uel quod originaliter contraxerũt, uel quod malis moribus addiderunt. Peccatum enim primi hoĩs nõ solum ipsum, sed omne necauit genus humanũ: quia ex eo damnationẽ simul & culpam suscepimus. Idem super psalmũ 50. Quod de corpore mortuo seminatur, cũ uinculo pcti originalis nascit̃ & mortis. Ideo igit̃ se in iniquitatibus conceptũ dicit Dauid, quia in oĩbus trahitur iniquitas ex Adã & uinculum mortis. Nemo enim nascitur, nisi trahens pœnã & meritum pœnæ. Meritũ aũt pœnæ

Exodi 34. Grego. August. Roma. 3. e

peccatum est. Omnis ergo qui nascitur per carnis concupiscentiam, pctm̃ trahit. Pctm̃ itaque originale culpa est, quam oẽs concupiscentialiter concepti trahunt. Vñ in ecclesiasticis dogmatibus scriptum est: Firmissime tene, & nullatenus dubites, oẽm hoiem q̃ p̃ concubitum uiri & mulieris concipitur, cum originali peccato nasci, impietati subditũ, mortique subiectũ: & ob hoc natura iræ nasci filiũ, à qua nullus liberat̃ nisi per fidẽ mediatoris dei & hominum. His & aliis autoritatibus euidenter ostenditur, pctm̃ originale culpam esse, & in omnibus concupiscentialiter genitis trahi à parentibus.

Augu. lib. de fide ad Petrũ dia conũ. c. 26 de con. di. 4. cap. Firmissime

Quid sit quod dicitur peccatum originale, sc3 fomes peccati, id est, concupiscentia. G.

Nunc superest uidere quid sit ipsum originale peccatum, quod cum non sit actuale, non est actus siue motus aïæ uel corporis. Si enim actus est animæ uel corporis, actuale utique peccatum est: sed actuale non est, non est ergo actus uel motus. Quid ergo originale peccatum dicitur fomes peccati, s. concupiscentia uel concupiscibilitas, quæ dicitur lex membrorum, siue languor naturæ, siue tyrannus, qui est in membris nostris, siue lex carnis. Vñ Augustinus in libro de baptismo paruulorum: Est in nobis concupiscentia quæ non est permittenda regnare. Sunt & eius desideria, quæ sunt actuales concupiscentiæ: quæ sunt arma diaboli, quæ ueniunt ex languore naturæ. Languor autem iste tyrannus est, qui mouet mala desideria. Si ergo uis esse uictor tyranni, atq; inermem inimicum inuenire, non obedias cõcupiscentiæ malæ. His uerbis satis ostenditur fomitem peccati esse concupiscentiam.

Alia opinio

Quod nomine concupiscentiæ intelligitur fomes peccati, & quæ dicitur fomes peccati. H.

Nomine autem concupiscentiæ, non actum concupiscendi, sed uitium primum significauit, quum eam dixit legem carnis. Vnde idem in tractatu de uerbis Apostoli ait: Semper pugna est in corpore mortis huius, quia ipsa concupiscentia cum qua nati sumus, finiri non potest q̃diu uiuimus, quotidie minui potest, finiri non potest. Quæ autem est concupiscentia cum qua nati sumus? Vitium utiq; est, quod paruulum habilem concupiscere facit, adultum etiam concupiscentem reddit. Sicut enim in oculo cæci in nocte uitium cæcitatis est, sed non apparet: nec discernitur inter uidentem & cęcum nisi luce ueniente, sic in puero uitium esse non apparet, donec ætatis prouectioris tempus occurrat. Ex his datur intelligi, quid sit originale peccatum, s. uitium concupiscentiæ, quod in omnes concupiscentialiter natos per Adam intrauit, eosq; uitiauit. Vnde Augustinus in libro de baptismo paruulorum: Adam præter imitationis exemplum, occulta etiam tabe carnalis concupiscentiæ suæ tabificauit in se omnes de sua stirpe uenturos. Vnde Apostolus recte ait: In quo omnes peccauerunt. Circũspecte & sine ambiguitate dicit hoc Apl's. Siue enim intelligatur, in quo hoie siue in quo peccato, sanum est. In Adam enim omnes peccauerunt ut in materia, non solum eius exemplo, ut dicunt Pelagiani. Omnes enim ille unus homo fuerãt, id est, in eo materialiter erant. Manifestum est itaq; omnes in Adam peccasse quasi in massa. Ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit, omnes nati sunt sub pctõ. Ex eo igitur sicut cuncti constituti sunt peccatores, ita & in illo uno peccato quod intrauit in mundum, recte oẽs dicuntur peccasse: quia sicut ab illo uno hoïe, sic ab eodem uno peccato immunes esse non possunt, nisi ab eius reatu per Christi baptismum absoluantur. Alia ergo sunt propria peccata, in q̃bus tm̃ peccant quorum pctã sunt. Aliud hoc unũ in quo omnes peccauerunt, i. ex quo omnes peccatores constituti sunt.

Ser. 90. & est i lib. de bap. paru. cap. 5

Q. p Adã pctm̃ orig. in oẽs intrauit. i. cõcupiscẽtia

Roman. 5

¶ Quid sit peccatũ in quo oẽs peccauerunt, s. originale, quod ex inobedientia processit. I.

Hoc est originale peccatũ, quo pctõres nascuntur oẽs concupiscentialiter geniti, quod ex Adam siue ex eius inobedientia emanauit, & in posteros demigrauit. Vnde Apl's consequẽter p̃ inobedientiã unius hoïs multos dicit constitutos esse pctõres, quę est actuale pctm̃. Cum aũt dixerit p̃ unum hoïem pctm̃ intrasse in mundum, & in eo omnes peccasse, de originali dictum esse oportet accipi.

Roman. 5

¶ Ex quo sensu dictũ est, per inobedientiam vnius multi constituti sunt peccatores. K

Quod ergo ait per inobedientiam unius multi constituti sunt peccatores, eo sensu dictũ esse intelligendũ est, quia ex inobedientia Adæ, s. ex pctõ actuali Adæ processit originale pctm̃, quo oẽs peccatores nascuntur, ut & in illo esset, & in omnes trãsiret. L.

¶ Quod peccatum originale in Adam fuit, & in nobis est.

Vnde Aug. Iuliano hæretico, nullum pctm̃ in paruulis esse cõtendẽti, respondẽs: Aperte asserit pctm̃ originale ex uolũtate Adę processisse, ac p̃ eius inobedientiã in mundũ intrasse. Quærit eñ Iulian. p̃ quid pctm̃ inuenitur in paruulo, ita inquiẽs: Nõ peccat iste q̃ nascit̃. Nõ peccat ille q̃ genuit. Non peccat ille q̃ cõdidit. Per q̃s igit̃ rimas inter tot præsidia innocentiæ

Aug. lib. 2. de nupt. & concupi cap. 28.

centiæ peccatum fingis ingressum? Et respondet sancta pagina: Per unum hominem pec- August.
catum intrauit in mundum? per unius inobedientiam, ait Apostolus: Quid quærit ampli- Iulianus
us? quid quærit apertius? Item, inquit, Iulianus: Si per hominem peccatum intrauit in mũ-
dum, peccatum uel ex uoluntate est, uel ex natura est. Si ex uoluntate est, mala uoluntas est
quę peccatum facit. Si autem ex natura est, mala est natura. Cui respondeo: Ex uolun August.
tate peccatum est. Quærit forte, utrum originale peccatum ex uoluntate sit. Respondeo,
prorsus & originale peccatum ex uoluntate esse: quia hoc ex uoluntate primi hominis se-
minatum est, ut in illo esset, & in omnes transiret.

¶Obiectio quorundam contra id quod supra dictum est omnes in Adam fuisse homines. M.

Ad hoc autem quod diximus in Adam fuisse omnes homines, quidam uerborum se-
ctatores sic obijciunt, dicentes: non omnis caro quę ab Adam traducta est, in eo simul ex-
istere potuit: quia multo maioris quantitatis est, quam fuerit corpus Adæ. In quo nec tot
etiam atomi fuerunt, quot ab eo homines descenderunt. Quo circa uerum non esse asserũt
substantiam uniuscuiusq; in primo fuisse parente.

¶Responsio, vbi aperitur qualiter fuerunt in Adam secundum rationem seminalem,
& quomodo ex eo descenderunt, scilicet lege propagationis. N.

Quibus responderi potest, q̃d materialiter atq; causalter, nõ formaliter dicitur fuisse in
primo homine omne quod in hũanis corporibus naturaliter est, descenditq; a primo pa
rẽte lege propagationis, & in se auctum & multiplicatum est, nulla exteriori substãtia in id
transeunte, & ipsum in futuro resurget. Fomentum quidem habet a cibis, sed non conuer-
tuntur cibi in humanam substantiam, quæ scilicet, per propagatiõem descendit ab Adam Quõ p pro pagationẽ descendit
Transmisit enim Adam modicum quid de substantia sua in corpora filiorum quãdo eos
procreauit, id est, aliquid modicum de massa substãtiæ eius diuisum est, & inde formatum
est corpus filij, suiq; multiplicatione sine rei extrinsecę adiectione auctum est: & de illo ita
augmẽtato aliquid inde separatur, unde formantur posterorum & corpora: & ita progre
ditur procreationis ordo lege propagationis usq; ad finem humani generis. Itaq; diligen
ter ac perspicue intelligentibus patet, omnes secundum corpora in Adam fuisse per semi-
nalem rationem, & ex eo descendisse propagatiõis lege.

¶Autoritate & ratione probatur, nihil extrinsecum conuerti in humanam substantiã quæ ab Adam est. O.

Quod uero nihil extrinsecum in humani corporis naturam transeat, ueritas in Euange Magister
lio significat, dicens: Omne quod intrat in os, in uentrem uadit & in secessum emittitur. hic non te netur.
Quod etiam ratione ostendi potest hoc modo: Puer qui statim post ortum moritur, in il- Mat. 15. b.
la statura resurget quam habiturus erat, si uiueret usq; ad ætatem triginta annorum, nullo
uitio corporis impeditus. Vnde ergo illa substantia quę adeo parua fuit in ortu mortua, in
resurrectione tam magna erit, nisi sui in se multiplicatione? Vnde apparet q̃d etiamsi uiue-
ret, non aliunde, sed in se augmentaretur illa substantia, sicut costa de qua facta est mulier
& sicut panes euangelici. Non inficiamur tamen quin cibi & humores in carnem & sangui- Gene. 2
nem transeunt, sed non in ueritate humanæ naturæ quæ a primis descendit parentibus Ioha. 6.
quæ sola in resurrectione erit: reliqua uero caro in quam cibi transeunt, tãquam superflua Matth 14
in resurrectione deponetur, quæ tamen ciborum aliarumq; rerum fomentis coalescit.

SVMMA DI. XXX.

Postquam tractauit Magister de ori
ginali peccato pro parte, iam prose
quitur de eodem, primo inquirens q̃
liter transfundatur in posteros, secũ
do, quid sit ipsum originale pecca-
tum, & cur originale dicatur. Quo
circa inducit quorundã errores hæreticos, tertio prin
cipaliter manifestat atq; exponit quædam sancto-
rum patrum dicta difficilia intellectu, videlicet quo
sensu peccatum originale dicatur fomes peccati, q̃-
liter etiam concupiscentia nominetur originale pec
catum seu fomes peccati. Quocirca exponit quasdã
scripturæ autoritates ad propositum pertinentes.
Et circa hoc introducit quæstionem difficilem, scili-
cet, qualiter omnes posteri Adæ fuerunt in eo: atque
hoc discutiendo, incidit specialem opinionem, puta
quod nihil extrinsecum cõuertatur in veritatem na
turæ humanæ.

¶QVAESTIO I.

Hic quæritur primo [quid sit, proprie formali
terq; loquendo, originale peccatum] Vide- Arguitur primo cõ tra veritatem.
tur quod nihil sit. Non eñ est peccatum, cũ
peccatum sit transgressio legis diuinæ, quæ trans-
gressio non est sine vsu rationis ac propria volunta
te, originale autem peccatum in paruulis est, in qui
bus nec vsus est rationis, nec voluntatis libertas.
¶Secundo, baptismus delet culpam & penam, er 2.
go in baptizato nihil manet de originali peccato,
ergo nec illud trãsfundit in posteros suos. ¶Tertio 3.
si ambo parẽtes sint baptizati, nihil in eis remanet
originalis peccati, ergo nec illud trãsfundunt, cum
nemo influat alteri quod ipse non habet. ¶Quarto 4.
si originale peccatum necessario est in prole, vide-
tur quod nuptiæ malæ sint, ex quibus sequitur pro-
les infecta, imo prius damnata quam nata. ¶Quin 5.
to, originale peccatum ante animæ infusionem non
potest

potest subiectiue esse in carne, quæ cum sit corpulenta substantia, non est culpæ subiectum, sicut nec gratiæ nec virtutis, nec potest esse ex parte animæ, quæ est immediate a deo, non ergo potest deuenire ad prolem. ❡In oppositum est autoritas scripturarum & fides ecclesiæ.

In oppositum.

❡Ad hoc Alexander respondet: Originale peccatum est, qđ primo ostenditur per timorem bestiarum, timor etenim hominis atq; dominiũ, ante peccatum fuit sup omnia gñа bestiarũ, secundum illud in Gene. Dominamini piscibus maris, & bestijs terræ, præsertim quod timet homo serpentem, quem ante nõ timuit. Et hoc vnde? Nam timor iste cunctorum est hominũ. Dicit equidem Tullius: Quod oĩm est, naturale est, ergo pena ista est naturalis, aut ergo homo non est naturaliter pure innocens, aut deus iniustus est, quoniam sine peccato punit innocentes. Si ergo deus est iustus, originale peccatum est. Secundo patet hoc p dolorem parientium mulierum, qui cum sit omniũ mulierum, naturalis consistit. Tertio per mala quæ pueri patiuntur, qui cum actu nihil cõmiserint mali & nihilominus patiantur combustiones, febres, variasq; ægritudines, quod iniustum esset, si innocentes per omnia essent. Aliquod ergo peccatum in eis præcessit, & non actuale: ergo originale. Quarto p pugnã sanctorũ, q̃ habent contra malum cõcupiscẽtiæ carnis, & pugnam hanc omnes habent, estq; bona, & non est cõtra bonũ, sed cõtra malum, ergo generale omnium malum, est originale peccatum. Quinto per circumcisionem Isaac, qui filius fuit promissionis, & tamen nisi circumcisus fuisset, perisset & nõ nisi propter originale peccatum. Sexto p hoc quod primi parentes fecerunt sibi perizomata, & quod quędam mẽbra dicta sunt pudibunda, & non nisi propter corruptiõem in porta originis apparentem. Idem patet autoritatibus multis.

Alexã. Originale pctm̃ esse ostẽdit. Gene. 1. 2. Cicero. Gene. 17.

❡Ad obiecta dicendum, quod originali culpæ duplex pena debita fuit, vna quæ est carentia visionis diuinæ, & quoniam hæc non fuit prouocans, sed suffocans, ideo remouet in baptismo cum culpa. Alia pena est pronitas ad peccandum, & hæc non fuit pena suffocans, sed promouens illum cui infligebatur ideo in baptismo non tollitur, sed relinquitur homini ad exercitium, contra quam efficaciter præliando coronari meretur. Deniq; quamuis proles sit bonum matrimoñj, prolemq; cõcomitetur malum peccati originalis, non tamen ad nuptias directe sequitur malum culpæ: quoniam aliunde est proles, aliunde originale peccatum. Proles enim a deo est, originale vero peccatum a defectu aut carentia iustitiæ debitæ. Nuptiæ autem ordinãtur ad prolem & ad eius profectum. Dicitur autem peccatum traduci in posteros non idem numero, sed specie. Ad cætera infra patebit solutio. Hæc Alexander.

Soluũtur q̃dã argumenta. Ad scđm. Ad tertiũ. Ad q̃rtũ.

❡Qui de quidditate originalis peccati subiungit: Multæ sunt diffinitiões originalis peccati. Vna est Peccatum originale est carentia seu immunitas debitæ iustitiæ in potentia habendi eam, per inobediẽtiam Adæ cõtracta. Quocirca sciendum, quod duplex est iustitia, vna gratiæ gratumfacientis, & de illa non intẽdimus modo. Alia est iustitia naturalis & illa est duplex. Vna quæ fuit in statu innocentiæ, alia remanens adhuc in statu naturæ corruptæ. De illa quæ fuit in statu innocentię, fertur in Ecclesiaste Deus fecit hominem ab initio rectũ. Hanc rectitudinem, si Adam stetisset, eius posteri habuissent, nũc vero curuitatem quam ex peccato contraxit, ad posteros suos trãsmisit, ideo appellatur nuditas seu carentia debitæ iustitiæ, per inobedientiam Adæ cõtracta. Et ista descriptio datur per causam efficientem. ❡Alia diffinitio est: Peccatum originale est vitium ex corruptione seminis in homine natũ, quæ diffinitio datur per causam materialem. Tertia est: Peccatum originale, est concupiscentia ex vitiosa conditione originis nostrę contracta. Quæ datur formaliter. Concupiscẽtia vero non sumitur hic specialiter pro affectu, motu seu actu ipsius concupiscibilis, sed generaliter prout est cuiuslibet appetitiuæ rationalis, ex coniunctione primaria cum carne corrupta. Est aũt alia concupiscentia, quæ est partis sensibilis, & hæc dicitur esse pena, illa vero quæ rationalis est, aliquando dicitur esse culpa. Vtraq; vero proprie loquendo pena est, consequens ex corruptiõe naturæ. Hæc Alexander.

Originale pctm̃ diffinitur. Eccls. 7.

❡Bonauentura quoq; his consonans: Natura, inquit, humana in has tentationes miseriasq; est deiecta, merito primæ præuaricationis, non instituta a primordio suæ conditionis. Hoc etenim prædicat fides, scripturarum confirmat autoritas, rationis probabilitas manifestat. Fides quippe testatur, dei filiũ incarnatum ac passum, vt nos a morte eriperet, in quam nos primus parens induxerat. Scriptura docet, quod homo per inobedientiæ culpam, mortalitatis incidit penam. Ratio quoq; id probat, tam ex ordine diuinæ iustitiæ, quam ex ordine diuinæ sapiẽtiæ, atq; ex ordine bonitatis supremæ. Differt quidem hic triplex ordo, quia per iustitiam fit ordinatio remunerationum & meritorum, per sapiẽtiam vero ordinatio partium adinuicem, per bonitatem autem ordinatio in vltimum finem. Ex parte diuinæ iustitiæ arguitur sic: Nulli infligitur pena, nisi p̄cedat culpa. Nam nihil aliud est pena, quam passio inuoluntaria in rationali creatura, ergo nullo modo talis passio fuit in homine, antequam præcessisset culpa in eo, talis igitur corruptio non venit in humana natura a primordio suæ conditionis, sed ex merito transgressionis. ❡Insuper a summa iustitia curuitas nulla procedit, humana autem natura corrupta est non solum corruptione penalitatis, verumetiam curuatione obliquitatis: quia videmus homines a corruptione sibi indita, inclinari ad vitia. Hoc ergo ex præuia transgressione processit. ❡Ex ordine diuinæ sapientiæ arguitur ita: Vbicunq; est summa sapientia, ibi est summa pulchritudo, a summa autem pulchritudine nihil procedit turpe & fedum, nihil quod rationalem offendat aspectũ: sed in homine ratione vtente sunt aliquæ passiones connaturales, de quibus rationabiliter erubescit, vt experimur: ergo tales passiones non insunt homini a sua origine, sed transgressione.

Bonauẽ. Natura humana cur deiecta sit in has tentatiões atq; miserias.

❡Præterea vbicunq; est summa sapientia, est & veritas summa, imo & summa æqualitas, a summa autem æqualitate nulla procedere debet improportionabilitas, duratio autem & conseruatio corporis secundum statum præsentis miserię, est improportionabilis animæ, quæ eius est forma, cum corpus sit temporale, anima vero perpetua, ergo humana natura nõ fuit a sui primordio sic producta a sapientia summa, sed in hoc ex sua cecidit culpa.

❡Amplius ex ordine diuinæ arguitur bonitatis: A summa bonitate nihil procedit quod ex sua natura sit magis propinquum & pronum ad mala q̃ ad bona, sensus autem & cogitationes cordis hũani, pronæ sunt ad malum ab adolescentia sua, hoc ergo non ex creatore, sed transgressione creaturæ processit. Item nihil procedit a summa bonitate, quod

Gene. 8.

quod dignum sit maledictiõe, multæ aũt sunt in nobis passiones & defectuositates maledictione condignæ, propter q̃d Iob & Ieremias maledixerunt diei suæ natiuitatis, & in lege steriles maledicebantur: ergo non videtur quod hũana natura in ea corruptione qua nunc est creata sit a summa bonitate, videt̃ ergo quod in hanc corruptionem & statum deuenit merito culpæ. ¶Præterea si his obijciatur, quod mortalitas, passiones, defectuositates oriuntur ex naturalibus causis & naturalem sequuntur elementorum commixtionem, ac variam complexionum dispositionẽ. Vnde & in animalibus etiam mitibus inueniuntur, & a philosophis sufficientes horum causæ assignantur. Non ergo repugnant diuinæ sapientiæ, nec bonitati, neq; iustitiæ dei. ¶Et respondendũ, q̃ Philosophi in consideratione atq; notitia defecerunt, nec simile est de rationali irrationaliq; creatura, neq; de homine, cuius anima est ex sua natura immortalis ac veræ capax salutis. Hinc sapientia, bonitas & iustitia omnipotentis id exegerunt, vt ratiõalis creatura institueretur ordinata ac bene disposita secundum sui exigentiam finis. Veruntamen aduertendum quod ratio in inquirendo dupliciter potest procedere. Primo, vt adiuta radio fidei, sicq; procedit aspiciendo ad causas superiores Secundo, prout proprio iudicio est relicta, & ita procedit aspiciẽdo ad causas & naturas inferiores, prout acquirit scientiam per viam sensus & experientiæ. Primo modo procedunt catholici, sicq; prætactæ rationes inductæ sunt. Secundo modo processerunt philosophi, qui in hominis conditione non aspexerunt suum principalem autorem sed ad principia componentia ac operationes quas habet per virtutem naturæ, hinc catholicæ fidei veritates non attigerunt. Hæc Bonauentura de hac quæstione: Vtrũ corruptio quæ est in humana natura, insit ei ex ortu suæ conditionis, vel ex demerito primę transgressionis. ¶Præterea quærit vtrum originale peccatum sit concupiscentia vel ignorantia. Et respondet: Quemadmodum actuale peccatum non dicit omnimodam priuationem, quia non solum dicit auersionem, sed & quandam conuersionem, nec omnimodam dicit priuatiõem boni, imo relinquit aptitudinem quandam & aliquem actum priuando circumstantiam circa ipsum. Sic suo modo intelligendum est in originali peccato. Hinc sicut non dicitur actuale peccatum in aliquo esse ex hoc solo quod caret iustitia (sic enim lapis haberet peccatum) sed ex hoc quod inclinationem habet ad aliquid in qua cum deberet esse iustitia, non est. Sic originale peccatum dicitur esse in aliquo, non solum quia caret originali iustitia, sed etiam quoniam curuitatem sortitus est, & necessitatem habet concupiscendi. Hinc sicut videmus in ægritudine corporali vt in paralysi, quod morbus talis inest ex quadam dissolutione virtutis, ita tamen quod non penitus tollitur virtus motiua sicut in mortuo, imo aliquo modo manet, non potens membrum mouere, sicq; sequitur partim ex defectu potentiæ, partim ex defectu manus tremulatio, cõformiter intelligendum est tam in actuali quã in originali peccato. Quemadmodum ergo si quis quæreret quid est peccatum carnis, posset ei dupliciter notificari, videlicet ratione inclinationis deordinatę, dicendo quod sit immoderatus appetitus rei tractabilis secundum carnem & item ratione priuationis boni, vt dicatur esse priuatio castitatis: ita dum quæritur quid sit originale peccatum, recte respondetur quod sit immoderata concupiscentia, & iterum recte respondetur carentia iustitiæ debitæ: imo in vna responsionum istarum clauditur alia, quamuis vna earum notificet originale peccatum, quantum ad id quod in ipso se habet per modum conuersionis, vt cum dicitur concupiscentia: altera vero, quo ad id quod in ipõ se habet per modum priuationis seu auersionis, vt cum dicitur carentia: Vnde ab Augustino & Magistro vocatur concupiscentia, ab Anselmo autem in libro de virginali conceptu, debitæ iustitiæ carentia. Et ista stant simul, dicitur nanque cõcupiscentia nõ quæcunque, sed prout concupiscentia includit in se debitæ iustitiæ carentiam. Hæc demum concupiscentia tam immoderata est & intensa, vt sit carnis ad spiritum prædominatiua, talisque semper cõiuncta est carentiæ iustitiæ debitæ, & prout nobis inest ab origine, nuncupatur originale peccatum. Hoc est quod dicit Glosa super illud: Beati quorum remissæ sunt iniquitates: Iniquitatem nominat fomitem qui est ante baptismum, & non tantum est pena, sed etiam culpa, post baptismum vero pena est solum, non culpa. Cum enim deletur originale, deletur non vt omnino non sit, sed vt non sit peccatum. ¶Denique per hæc soluuntur argumenta quæ fieri solent, vt si arguatur: Concupiscentia est vnum de quatuor vulneribus, quæ inflicta sunt nobis propter originale peccatum, quæ sunt infirmitas, concupiscentia, ignorantia, malitia Item concupiscentia manet post baptismum, & stat simul cum gratia, sicq; non excludit iustitiam. ¶Ad quæ dicendum, quod in his concupiscentia æquiuoce sumitur. Nempe vt remissa stat cum gratia: estq; sequela concupiscentiæ intensæ, quæ est originale pc̃m. ¶At vero de hoc, an peccatum originale sit ignorãtia, scribit hic doctor In adultis ignorãtia pc̃m non est, nisi vt habet voluntatem concomitantem, sic econtra cognitio non est virtus nisi ei sit iuncta affectio. Ita si ignorantia dicat nesciẽtiam solam, non est culpa, si vero dicat nescientiam vt est concupiscentiæ coniuncta, sic est culpa, quia oppositionem sic habet ad gratiã & virtutes. Gratia quippe in animam veniens, nõ solum rectificat affectionem per charitatem, sed & cognitiuã per fidem, nõ ẽm potest volũtas dirigi, nisi pariter dirigatur & ratio, libertas quoq; arbitrij simul in ratione & voluntate consistit. Sic ergo concedi potest, originale peccatum esse ignorãtiam. Vnde Hugo libro de sacramentis parte septima, ait: Originale peccatum est vitium, quod nascendo contrahimus per ignorantiam in mente, & per concupiscentiam in carne. Et quamuis originale pc̃m sit formaliter vnum, deordinat tamen ac vitiat animam totam, non solum secundũ affectiuã, sed etiam cognitiuam: attamen principaliter affectiuam, propter quod magis proprie originale notificatur per concupiscentiam & carentiam iustitiæ debitæ, quã per ignorantiam quia tam concupiscentia, quã debitæ iustitiæ carentia, notificant originale vt est culpa. Hæc Bonauentura.

¶Porro sanctus doctor: In quolibet, inquit, pc̃tõ est aliqd materiale, & aliquid formale: vt in actuali pc̃tõ substantia actus deordinati, materialiter se habet, deordinatio aũt ab vltimo fine, est formale pc̃ti: qa ex hoc p̃cipue habet rationẽ pc̃ti. Hinc dr̃, q̃d cõuersio mentis ad bonum cõmutabile, est sicut materiale in pc̃tõ: atq; auersio ab incõmutabili bono, q̃si formale. Qđ cõtingit ex hoc, q̃d etiã in actu virtutis p̃fecto, ex ordine ad finẽ est forma actus.

Quemad

Marginalia: Dilutio. — Rõ dupliciter procedit ĩ inquirendo — August. — Anselm. — Originale pc̃m vocat̃ & cõcupiscẽtia & carẽtia debitæ iustitiæ — Psalm. 31 — Obiectio — Dilutio — Quatenus originale pc̃m censeri possit ignorãtia — Hugo. — Tho. aq̃. In q̃libet pc̃tõ est materiale & formale.

Quemadmodum autem peccatum actuale cōsistit in deordinatione actus, sic originale in deordinatione naturæ, propter quod deordinatio virium est quasi materiale in ipso, deordinatio vero a fine, est quasi formale. Vis autem per se apta coniungi fini vltimo, est voluntas: quæ habet ordinem finis omnibus alijs imponere viribus, sicq; destitutio voluntatis a rectitudine ad finem, quam habet in institutione naturæ, est formale in originali peccato, hoc est, priuatio originalis iustitiæ. Vires demũ appetitus sensitiui, sunt natæ recipere ordinationem ad finem a voluntate, sc̄d̄m quod ei subiectæ sunt, & ita subtractio vinculi quo refrenantur a voluntate, est materiale in originali. Ex qua subtractione consequiť quod vnaquæq; vis, in suum fertur obiectũ, inordinate illud cōcupiscendo, ideo cōcupiscentia qua proni sumus ad male cōcupiscendũ, est originale pc̄t̄m tanquã materiale in ipso. In actibus quippe moralibus, cōsiderantur materiale & formale, sicut in artificialibus in quibus materia prędicatur de toto, sicut cultellus est ferrũ, sic & cōcupiscentia dicitur originale pc̄t̄m, non ipse actus concupiscendi, sed pronitas ad eundē. Concupiscentia quoq; hæc, q̄ est originale pc̄t̄m, non denominatur a cōcupiscibili, quæ cōtra irascibilem diuiditur, sed ab appetitu sensualitatis, qui in concupiscibilē irascibilemq; partitur.

¶Deniq; ignorantia non per se respicit voluntatem, ideo si ignorãtia inueniať dici originale pc̄t̄m, intelligendum est de ignorantia priuante scientiam quæ includitur in originali iustitia. Nullus enim iustus est, aut temperatus, nisi sit prudens, vt sexto Ethicorum habetur. Quod Socrates intuens, dixit omnem virtutem esse scientiam, & omne vitium ignorantiam, vt narratur ibidem.

Philoso. *Socrates.* *Obiectio*

¶Si autē obijciatur, quia sicut per concupiscentiam, ita per iracundiam perturbatur iudiciũ rationis, multiq; alij defectus, quã actus concupiscentiæ ex originali sequuntur: ergo non solum concupiscētia, sed & iracundia & ignorãtia ac malitia originale pc̄t̄m dicenť, eruntq; in eodē multa originalia pc̄tã.

Dilutio *Philoso.*

¶Et respondendũ, q̄d sicut 2. asseritur Physicorum: Peccatum contingit in his quæ ad finem sunt ordinata, secundũ quod a fine suo deficiunt. Hinc in illis viribus animæ præcipue est peccatum, sc̄d̄m quas homo ordinatur ad finem, cumq; appetitus tendat in finem, in ipso præcipue est pc̄t̄m, voluntas vero ordinatur in finē hominis immediate, appetitus aũt sensitiuus mediante voluntate, prout ab ipsa ordinationē ad finē capit, hinc defectus ordinis in appetitu, est formale: defectus vero ordinis in appetitu sensitiuo, est materiale, quod est cōcupiscentia. Ideo nullus alius defectus, nec ex parte rōis, nec ex parte sensitiui appetitus, originale peccatum vocatur, nisi concupiscentia, sicut materiale, & priuatio originalis iustitiæ sicut formale. Hæc Thomas in Scripto.

Originale pc̄t̄m est habitus

¶Præterea in prima 2. quęstione 82., primo sciscitatur, an pc̄t̄m originale sit habitus. Respondet: Duplex est habit⁹, vnus quo inclinatur potētia ad agendũ, vt sciētiæ & virtutes, sicq; originale nō est habitus. Sc̄d̄o habitus dicť dispositio alicui⁹ naturæ, ex multis compositæ, sc̄d̄m q̄ bene aut male se habet ad aliquid, præsertim cum versa fuerit dispositio talis quasi in naturam, vt de sanitate & ægritudine patet: & sic originale peccatum est habitus. Est enim inordinata dispositio proueniens ex dissolutione harmoniæ illius, in qua consistebat ratio originalis iustitiæ, quemadmodum ęgritudo corporalis est quædam inordinata dispositio corporis secundum quam dissipatur æqualitas, in qua consistit bonitas sanitatis. ¶Porro vt dictum est, peccatum originale in homine vno est vnum. Nec obstat illud Psalmi: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Ibi enim ponitur plurale pro singulari. Vel quia in originali peccato virtualiter præexistunt actualia vitia, aut quia in peccato primi parentis quod per originem traducitur, plures fuerunt deformitates, videlicet, superbiæ, inobedientię, gulæ: seu quoniam multæ vires aniæ originali peccato inficiuntur. Insuper tota ordinatio originalis iustitiæ fuit ex hoc, quod voluntas hominis fuit deo subiecta, idcirco ex voluntatis auersione consecuta est inordinatio in alijs viribus animæ, hinc priuatio originalis iustitiæ per quam voluntas fuit deo subiecta, est formale originalis peccati, inordinatio vero aliarum virium animæ, præcipue attenditur in hoc, quod inordinate ad bonum commutabile conuertuntur, quæ inordinatio communi nomine concupiscentia nominatur.

Psalm. Originale pc̄t̄m ē t̄m vnum i vno hōie

¶Præterea si quæratur, an originale peccatum omnibus insit æqualiter, Dicendum, quod in originali peccato sunt duo. Vnum est carentia seu defectus originalis iustitiæ. Aliud est relatio huius defectus ad peccatum primi parentis. Et quantum ad primum, originale peccatum non recipit maius & minus, q̄m totum donũ originalis iustitiæ est sublatum, similiter nec quantum ad secundum. Aequaliter enim omnes relationem habent, ad primum principium vitiatæ originis, relationes quoq; non recipiunt magis & minus secundum Philosophum.

Originale pc̄t̄m inest oibꝫ equaliter

Obiectio

¶Si vero obijciatur, quia secundum Augustinum libro de nuptijs, libido trãsmittit originale peccatum: sed maior est libido in actu vnius quam alterius, ergo peccatum originale est maius in vno quam alio.

Dilutio

¶Dicendum, quod libido quæ transmittit peccatum hoc, non est actualis libido, etenim dato quod generans nullam libidinem in actu illo diuina virtute sentiret, nihilominus originale in prolem transmitteret. Ideo libido illa est habitualiter intelligenda, secundum quod appetitus sensitiuus non continetur sub ratione vinculo originalis iustitiæ, & talis libido in omnibus est æqualis. Hæc Thomas in Summa. ¶Concordant per omnia Petrus, Richardus & alij. Nam & Albertus circa hæc scribit diffuse, ea quæ ex Alexandro inducta sunt tangens, quæ iterare superfluum est. Ponit quoque argumenta Pelagij & Iuliani hæreticorum. Dixit quippe Pelagius, nullum esse originale peccatum, sic arguens AVGVSTINO:

Argumētũ Pelagij aduersus originale peccatum.

Sexus a deo distinctus est, anima a deo creata, corpus a deo factum atq; formatum, matrimonium diuinitus institutum, actus generationis a deo præceptus est, cum dictum est: Crescite & multiplicamini, per quas igitur rimas, inter tot præsidia innocentiæ fingis ingressum originale peccatũ, o Augustine? Alia quædam consimilia argumenta scelerati ssimi hæresiarchæ Pelagius, & eius complices fecerunt, ad quæ supra responsum est, quæ & Thomas in Summa contra gentiles libro quarto diligenter exequitur ac dissoluit. Prætactum quoque Pelagij argumentum beatus Augustinus soluit, dicendo: Impudicus ille concupiscentiæ prædicator, cum singula diceret, concupiscentiam tacuit, quæ in concupiscibili corrupta est & infecta. Quod qualiter intelligendum sit, supra iam patuit, clariusque patebit. Dixerũt autē Pelagius & Celestinus, quod peccatũ originale non trãsit in paruulos nisi fuerint imita-

imitatores effecti peccati parentum. Contra quam hæresim Augustinus multoties disputat ¶ Antisiodoreñ demum in Summa sua libro secundo: Libido, ait, nil aliud est quam concupiscentia voluntasve improba, qua diligitur res transitoria, vt in ea homo propter se delectetur. Vnica vero est radix peccati, puta libido, secundum Augustinum libro de libero arbitrio. ¶ Insuper de originali peccato scribit Vdalricus in Sũma sua libro sexto: Primus pater noster, non solum conditus fuit, vt singularis persona, sed etiam vt principium totius posteritatis, in quo omnes fuimus, secundum rationem seminalem, secundum Augustinum id est, sicut in principio efficiente secundum viam generationis naturalis, non materialiter, vt quidã male senserunt. Hinc gratia innocentiæ in duplici ratione ei fuit collata, videlicet vt perfectio personalis, & vt donum naturæ omnibus datum seu dandum, qui fuerunt in primo parente, Ideo sicut perfectionem prædicti habitus innocentiæ omnes habuissent, ex ipso actu naturæ, qui descendissent a primo parente, in quo habuit rationem gratiæ atq; iustitiæ: sic quoq; defectum qui est priuatio huius perfectionis, omnes contrahunt, qui per actum naturæ ab ipso descendunt. Et quamuis iste defectus prout ex necessitate naturæ inest natis, non habeat rationem peccati, tamen omnes fuerunt in Adam, sic iste defectus est carentia iustitiæ, quæ deberet inesse, quẽadmodum quilibet tenetur conseruare, vtiliterque impendere donum domini sui. Et sic est defectus voluntarius, quia causatus est ex voluntate eius, in quo omnes fuimus, vt asserit Augustinus contra Iulianum, & in quo ipsum defectum omnes incidimus. Ideo habet rationem culpæ, quoniam voluntaria abiectio debitæ iustitiæ, est peccatum. Vnde ait Apostolus: In ipso, scilicet Adam, omnes peccauerunt. Vel in ipso peccato Adæ. Vtroque etenim modo exponit hoc Augustinus. Sic ergo originale peccatum traducitur, sine traductione proprij sui subiecti, quod est anima: quia natura per actum suum se communicat talem, qualis est ipsa. Patet etiam quare hoc peccatum corrumpit naturam, cum nullum aliud peccatum corrumpat naturam. Non enim corrumpit naturam, prout in suis cõsistit principijs, sed secundum quod gratia innocentiæ fuit perfecta. Hæc Vdalricus.

Augusti. Vdalric⁹ — August. — Gra innocẽtiæ collata fuit protoparẽti in duplici rõne — August. — Rom. 5. August.

¶ Præterea Egidius de Roma, Episcopus, de hac materia tractatum edidit specialem, puta de originali peccato, quem deuotionaliter inchoat ab allocutione altissimi: Ego, inquiens, cum sum puluis & cinis, loquor ad dominum deum meum, dicens: Domine deus iustus iudex, si omnes animæ tuæ sunt, sicut anima patris, ita & anima filij, portabit ne filius iniquitatem patris? Vertetur ne inter nos illud vulgare prouerbium: Patres comederunt vuas acerbas, & dẽtes filiorum obstupescunt? Quod si sic non est, sed iustitia iusti super eum erit, & anima quæ peccauerit, morietur, quare innocentibus & paruulis liberi arbitrij vsum nondum habentibus, protoplastorum noxa imputatur ad culpam? Nonne fateri cogimur, eẽ peccatum aliquod, quod non voluntate, sed necessitate contrahitur? Quod si huic culpæ ideo subditur anima, quoniam carni corruptæ infunditur, decet ne bonitatem tuam, animam bonam, a te bono deo creatam infundere corpori quod feditati obnoxium esse cognoscis? Finito huiusmodi prologo, partim iam introducto, subiungit: Putauerunt quidam originale peccatum esse penæ reatum, nõ culpam, cuius oppositum pandit Psalmista, dicẽdo: Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sum, &c. Inuenimus autem a sanctis, præsertim ab Augustino, in libro de baptismo paruulorum, hoc pctm̃ quinq; nominibus appellatum. Dicitur enim concupiscentia, fomes pcti, lex membrorũ seu carnis, languor naturæ, tyrannus. Deus quippe fecit hoĩem ab initio rectũ, quia inferiora in eo superioribus erant subiecta: quorũ coordinatio iustitia dicebatur, cum iustum sit inferiora superiorib⁹ subdita esse. Dicebat̃ quoq; iustitia ista originalis, primo, qm̃ Adam a sua origine eam acceperat. Scd̃o, qa in posteros ꝑ originẽ fuerat trãsfundenda. Itaq; scd̃m institutam naturã, hic erat ordo salutis, quod homo haberet originalem iustitiã: porro ipso Adam se auertẽte a suo superiori per trãsgressionẽ, mox cepit in eo caro rebellare spiritui, inferioresq; vires rationi, sic amissa originali iustitia, nequit eã in suos trãsfundere posteros. Hoc est ergo pctm̃, q̃d vocamus originale, qm̃ ex origine ipsum contrahimus, vtpote carentiã huius rectitudinis. i. originalis iustitiæ, cum debito eam habendi. Quia vt tactũ est, secundũ ordinẽ institutæ naturæ, necessaria fuit originalis iustitia ad salutẽ. Etm̃ qm̃ ea caremus, eamq; inquantũ sumus mẽbra Adæ, haberi tenemur: recte priuatio, seu carentia eius cũ debito habẽdi, vocata est originalis iustitia. ¶ Ex qbus patet, cur tam diuersimode nuncupatur. Dicitur nanq; languor naturæ, qa per originale pctm̃ vulneratus est homo in naturalibus, ac necessitatẽ moriendi contraxit, ipsa quoq; natura, facta est inepta atq; inhabilis ad bona agenda. Dicitur itẽ tyrannus, qa per ipsum originale pctm̃ homo spoliatus est gratuitis. Tyrãni em̃ est, spoliare subiectos. Rursus dicitur lex mẽbrorũ seu carnis, qa ex ipso conseqtur rebellio sensualitatis & carnis aduersus vires superiores, iuxta illud Apostoli: Video aliã legẽ in mẽbris meis, repugnãtem legi mentis meæ. Dicitur etiã concupiscẽtia, qa ex ipso est pronitas concupiscendi inordinate. Quinto & vltimo dicitur fomes peccati, cum sit corruptela, ex qua est habilitas ad peccandũ. ¶ Insuper ad videndũ qualiter hoc pctm̃ paruulis imputetur ad penã, sciẽdũ quod sicut duplex est pctm̃, puta originale & actuale, ita duplex est pena, sc; damni & sensus. Pena damni correspõdet originali, pena sensus pctõ actuali. Et q̃uis pena sensus esse nõ valeat sine pena damni, attamẽ pena dãni potest esse absq; pena sensus, quãdo per penã dãni priuatur qs bono supernaturali, aut sibi improportionato. Non em̃ rationabiliter tristatur qs quod nequit volare. Hinc defuncti in solo originali, de amissione æternæ ac supernaturalis felicitatis, nõ dolent. Itaq; quãtũ ad penã sensus, filius non portabit iniqtatẽ patris, nihilominus quãtũ ad penã damni, præsertim si damnũ sit carentia supernaturalis boni, iniquitas patris iuste filio imputatur: Vt si rex terrenus det castrũ alicui militi, q̃tenus filij militis succedãt patri in castri possessione, dummodo miles ille fidelis sit regi, si tunc miles rebellis sit regi, iuste priuatur castro illo in seipso ac posteris suis, quibus in hoc nulla irrogatur iniuria, potissime qm̃ castrum illud liberaliter fuit militi datum, & filij eius per ipsum debebant conseq illud. Sic quia originalis iustitia liberaliter fuit Adæ collata, vt si staret, in posteros eam transfunderet, idcirco dum cecidit, eam sibijpsi ac posteris perdidit, nec in hoc posteris derogatur, quia eorũ naturæ seu meritis originalis iustitia illa nõ debebatur, Cũq; scd̃m ordinẽ naturæ institutæ, iustitia illa ad salutem

Egidius Gene. 18 Psalm. 7. Ezech. 18 Ibidem — Originale pctm̃ culpa est non tm̃ reatus. — Psalm. 50 — Augusti. — Eccls. 7 — Iustitia originalis vñ dicatur — Originale pctm̃ qnq; vocatur nominibus. — Rom. 7 — Originale pctm̃ q̃liter paruulis imputet̃ ad penam. — Filius q̃liter portet patris iniquitatem

ad salutē necessaria fuit, & amissa ab homine primo recuperari sibi ac suis nō valuit, indiguit genus humanum Saluatore, & iuste priuatum fuit visiōe beatifica. ¶Nunc restat attendere, qualiter iusto dei iudicio originale peccatum imputetur posteris paruulisq; ad culpam. Ad quod intelligendum valet prætactum exemplum. Ad cuius intelligentiam intuendum, quod filij huiusmodi militis considerari queunt dupliciter. Primo, vt sunt quædam psonæ in se, & ita non puniuntur per castri amissionē pro patris excessu. Secūdo, vt sunt quasi membra & filij militis, & aliquid eius, sicq; puniūtur, & quodammodo peccant in patre. Sic posteri Adæ considerantur dupliciter. Primo vt quædam personæ secundū se, & in se, & ita non puniuntur pro peccato Adæ, quoniam propter illud nullo bono priuantur quod eis sit debitum secundum se & in se seu eorum naturæ ac meritis debito. Secundo cōsiderantur vt membra & filij ac aliquid primi parētis, in quo originaliter virtualiterq; fuerunt, & sic modo præhabito puniuntur. Et in suo peccauerunt parente, non actualiter, sed radicaliter & virtualiter tantum, vnde nec actualis sensibilis pena eis debetur, sed pena dāni, quæ est priuatio boni, quod nec naturali dignitati, nec meritis eorum, debitum erat. Ista est doctrina Apostoli, ad Romanos, quo ait: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Itemq;: Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, &c.

Originale pctm̄ q̄liter imputetur paruulis ad culpam

Rom. 5

Ibidem

¶Amplius diligenter considerandum, quod paruulus in originali conceptus, tripliciter potest considerari. Primo, vt est aliquid in se: secundo, vt refertur ad parentes proximos: tertio, vt comparatur ad hominem protoplastum. Secundum hanc triplicem considerationem, triplex hic oritur difficultas. Prima est, quomodo originale peccatum pertingat ad animam, quæ nō est ex traduce, nec ex potentia materiæ, sed immediate a deo. Secūda, quomodo a parentibus proximis baptizatis, & ab originali purgatis, deriuetur hoc peccatū ad prolem. Tertia, quō ex carne infecta anima inquinatur, cum caro omnium posterorum non fuerit realiter in homine primo & tamen caro infecta asseritur, quia in primo parēte fuit corrupta. Ad soluendam primam difficultatem, quidam dixerūt animas esse ex traduce, quod certum est philosophicæ rationi ac theologicæ veritati obuiare. Ad soluendam secundam dixerunt Pelagiani, peccata parentum non redundare in filios nisi per actualem imitationem, quod fidei contrariatur. Ad soluendam tertiam. Magister sententiarum, singularis fuit opinionis, dicens, quod nihil de veritate carnis existat in posteris, nisi quod a primis contraxerunt parentibus: quod, vt dicitur, stare non potest. ¶Aliter ergo dicendum, sicut iam tactū fuit, quod posteri inquantum membra & filij, inquinantur originali peccato primi parētis, quod in ipso non fuit proprie originale, sed actuale. Porro in originali peccato tria considerantur. Primum est carētia originalis iustitię, secundum infectio animę, tertium naturalis origo per quam infectio ipsa contrahitur. Verum si primi parentes non peccassent, generassent sine libidine: sicq; originalem iustitiam in posteros transfudissent, ita quod animæ posterorū coniunctæ carni conceptæ sine libidine, originalem habuissent iustitiam, hinc ad hoc quod cōtrahat originale peccatum, nō oportet eam esse ex traduce, sed sufficit eam esse coniunctam carni, conceptæ ex corruptione & libidinose. ¶Secunda difficultas prætacta sic soluitur. Nam duplex generatio competit homini, vna carnalis qua accipit esse naturæ: alia spiritualis ac baptismalis, qua suscipit esse gratiæ. In omnibus igitur considerandum, quid sit per se, & quid per accidens. Iste ergo baptizatus generans filium, vel generat ipsum vnde carnaliter nat⁹, vel vnde spiritualiter regeneratus. Cumq; per regenerationem absoluatur ab originali, si generat filium, vnde spiritualiter regeneratus gignet filium sine originali peccato: si vero generat eum, vnde carnaliter natus, cum secundum hoc in originali nascatur, ideo quantumcunq; sit ipse baptizatus, generabit filium in originali peccato: certumq; est quod patres generent carnali & naturali generatione, qua geniti sunt, idcirco generant filios originali infectos Et hæc est solutio Augustini i libro de baptismo paruulorū. Vbi & loqtur: Quēadmodū hoēs circūcisi gn̄ant filios incircūcisos, & sicut granū a palea purgatū gn̄at granū a palea non purgatū: sic homo baptizatus, & ab originali mundatus, gignit filiū ab originali nō mundatū. Quemadmodum enim granum generat granum, nō ex eo quod a palea est excussum, sed quia est cum palea ortum, & homo circumcisus generat non ex eo quod est postea circumcisus, sic homo baptizatus generat non ex eo quod est spiritualiter regeneratus, sed ex eo quod est carnaliter natus, & in originali conceptus. ¶At vero tertia difficultas, sic sumitur: Quoniam non debemus imaginari animam inquinari ex carne infecta, per appositionem turpitudinis alicuius, sed per subtractionem alicuius decoris. Dupliciter quippe posset deturpari corporalis imago. Primo, per appositionem & superlinitionem rei immundæ, vt luti. Secundo per subtractionem ornatus. Anima ergo inficitur & deturpatur originali peccato, non sicut imago ex luto, cum anima sit simplex & spiritalis sed per carentiam originalis iustitiæ, quam haberet si coniungeretur carni non infectæ, nec conceptæ ex libidine & corruptione. Hinc nō oportet totam carnem posterorum carnaliter & materialiter fuisse in Adam, sed sufficit quod per propagationem carnis sic libidinose sit corrupta. Hæc Egidius. Qui consequenter in illo tractatu declarat, qualiter peccatum originale dimittitur in baptismo, & quomodo decet bonitatem diuinam infundere animam corpori maculoso, de quibus infra dicetur, imo de his q̄ nunc breuiter dicta sunt, infra clarius exprimetur.

Qualiter pctm̄ originale ptingat ad animam

Qualiter purgatus ab originali pōt ipm̄ trāsfundere

Qualiter ex carne infecta inquinatur anima

¶QVAESTIO II.

Secundo, quæritur. [An aliquis defectus, in posteros Adæ per generationem descendens, rationem habeat culpæ] Videtur quod non, qm̄ culpa non est, nisi ex voluntate peccantis, sed quia de isto iam plura formata sunt argumenta, breuiter respondendum.

Arguitur contra veritatem

Tho. ag.

¶Itaque secundum Thomam, circa istud duplex tangitur error in litera. Vnus hæreticorum, negantium originale peccatum, vt Iuliani, Pelagiani, Cælestini, quorum hæresis sacramentorum necessitatem, & redemptionis opportunitatem excludit quæ contra seruitutem originalis peccati in qua nascimur, ordinatæ sunt. Alius error est quorundam, q peccatum originale nomine tenus concedentes, illud secundum rem negabant, dicentes in puero nato nullam consistere culpam, sed tantum obligationem ad penam. Quod manifeste repugnat diuinæ iustitiæ, vt scilicet aliquis obligetur ad penam qui culpam non habet. Concedendum est ergo simpliciter, culpam originalem deriuari in posteros.

¶Sciendū

¶ Sciendum est ergo, quod tria hęc, defectus, malum, ac culpa, ex superadditione se habent: quia defectus simplicem negationem alicuius boni importat. Malum verò est nomen priuationis. Vnde carentia boni, quamuis nõ sit natum haberi, defectus potest vocari, sed malum nõ potest dici, nisi sit natum haberi. Hinc carentia vitæ in lapide, potest nominari defectus, sed non malum. Culpa autem superaddit voluntarij rationem. Ex hoc etenim quis culpatur, quia non habet quod potest & debet habere. Quemadmodũ vero est quoddam bonum, quod concernit naturam, & quoddam concernens personam, ita est quædam culpa naturę, & quędam personæ, hinc ad culpam personæ, requiritur voluntas personæ, vt patet in actuali peccato, quod per actum personę committitur, ad culpam vero naturæ non requiritur nisi voluntas in illa natura. Sic ergo dicendum, quod defectus illius originalis iustitiæ, quæ homini in sua creatione collata est, ex voluntate primi hominis accidit, et sicut illud iustitiæ donum fuisset in totam naturam propagatum homine primo in iustitia persistente, sic priuatio boni illius in totam deriuatur naturam, tanquam priuatio vitiumve naturæ. Nempe ad idem genus habitus atq; priuatio referuntur. Et præfatus defectus in quolibet homine rationem culpæ sortitur, ex hoc quod per voluntatem naturę. i. primi hominis est inductus. Vnde peccatum originale cum non sit vitium personæ vt persona est, sed quasi per accidens, inquantum persona talem habet naturam, ideo non oportet quod sit in potestate huius personæ, hanc culpam habere aut non habere, sed sufficit quod fuerit in potestate alicuius qui extitit in illa natura: quia ex hoc quod primus habens ipsam naturam peccauit, natura infecta est, & per consequens inficitur in omnibus, qui ab illo trahunt naturam. Ideo potest dici culpa naturæ, quoniam quidam in natura ista subsistens, sua voluntate causauit in totam naturam defectum hunc. Deniq; non traducitur hoc peccatum per traductionem sui subiecti, videlicet animę, sed seminis. Nã cũ anima patris per originale infecta fuit, sequitur inordinatio in corpore eius, ordine illo subtracto, quẽ natura instituta prius acceperat. sic quoq; ex semine illo, generatur corpus tali originalis iustitiæ ordine destitutum. Hinc anima quæ corpori tali infunditur, de ordinatiõem incurrit ex hoc ipso, quod corporis huius efficitur forma, cum perfectionem suo perfectibili oporteat esse proportionatum: sicut frequẽter ob seminis corruptionem contingit defectus non tantum in corpore prolis ut Lepra aut podagra: sed item in anima. vt patet in naturaliter stolidis. ¶ Verum si obijciatur quod semen non habet in se culpæ infectionem, cuius subiectum esse non valet, ergo nec ipso contrahitur. ¶ Dicendum quod quamuis semen non habeat actu in se culpã originalem, aut eius infectionem virtualiter tamen habet eandem: quod constat ex hoc, quod ex semine leproso generatur leprosus, quamuis in semine non sit actualiter lepra. Est nanq; in semine aliqua virtus deficiens, per cuius defectum contingit lepra in prole. Consimiliter ex hoc quod in semine est dispositio priuatiua impassibilitate & ordinabilitate ad animam, quam in primo statu corpus habebat humanum, sequitur quod in prole originalis peccati susceptiua, efficiatur originale peccatum in actu. Hæc Thomas in Scripto.

Obiectio

¶ Præterea in prima secundæ, quæstione. 81. Secundum fidem, inquit, catholicam est tenendum, quod primum peccatum primi hominis originaliter transit in posteros. Propter quod infantuli nati, mox deferuntur ad baptismum, tanquam ab aliqua culpę infectione abluendi. Et huius contrarium Pelagiana est hæresis, vt patet per Augustinum in pluribus locis. Ad inuestigandum vero qualiter peccatum primi parentis originaliter queat transire in posteros, diuersi diuersimode sunt scrutati. Quidam etenim considerantes, quod peccati subiectum est anima rationalis, dixerunt eam traduci cum semine; vt sic ex infecta anima infectæ animæ deriuari videantur. Alij hoc ostendere conati sũt per hoc, quod corporis defectus traducuntur a parente in prolẽ sicut ostensum est. Verum huiuscemodi viæ insufficientes probantur. Nam dato hoc ipso, tamen ex origine defectum habere, videtur ratiõem culpę excludere, de cuius ratione est voluntariam esse. Hinc dato quod anima traduceretur, attamen ob hoc quod infectio animę prolis non esset in eius voluntate, amitteret rationem culpę obligantis ad pœnam, cum & tertio Ethicorum dicat Philosoph⁹, q; null⁹ improperabit. sed poti⁹ miserebitur cæco nato. ¶ Aliter ergo dicendum, quod cuncti posteri Adæ possunt considerari vt vnus homo, inquantũ conueniunt in natura, quam à primo habent parente, secundum quod tota ciuitatis communitas dicitur vnũ corpus, tota quoq; communitas quasi vnus homo, iuxta quod dixit Porphyrius: Participatione vnius speciei, plures homines sunt vnus homo. sic igitur multi homines ex Adam deriuati, sunt tanquam multa vnius corporis mẽbra. Actus vero vnius membri corporalis, nõ sunt voluntarij voluntate membri, sed animæ membra mouentis. sic si ordinatio hominis huius ex Adam progeniti, voluntaria est, non volũtate hominis huius, sed primi parentis, qui motu generationis mouet omnes q ex eius origine generantur, quemadmodum voluntas animæ mouet omnia corporis mẽbra ad actum. Hinc peccatum a primo parente ita ad posteros deriuatum, vocatur originale, sicut peccatum ab anima deriuatum ad mẽbra dicitur actuale. Et sicut peccatum actuale huiusmodi membri, non est membri illius nisi inquãtum membrum illud est aliquid hominis, sic peccatum originale non est peccatum huius personæ inquãtum est ista persona, sed prout naturã recipit a primo parente. Hinc vocatur peccatũ naturæ, iuxta illud ad Ephesios: Eram⁹ natura filij iræ. Hæc Thomas in Sũma.

Originale peccatum quõ traducatur in posteros.

¶ At vero in Summa contra gẽtiles lib. 4. cap. 5 & duobus sequentibus, dehis egregie scribit, Primo p autoritates & probabilia signa declarãs, quod de originali peccato tenet ecclesia, & ista, iã supra pro magna parte sunt habita. Allegat q; q; in Gene. legitur de⁹ dixisse homini primo: Quacũq; die comederis de ligno sciẽtię boni & mali, morte morieris. Cũq; Adã die q̃ hui⁹ egit cõtrariũ nõ obierit, oportet ita exponi, morte morieris. i. necessitati moriẽdi eris addict⁹ Qđ frustra diceret, si hõ ex institutiõe suę naturę, necessitatẽ moriẽdi haberet. Mors ergo atq; necessitas moriẽdi, sunt pœnę homini, p pctõ inflictæ, cũ pœna nõ infligat nisi, p culpa. Cũq; hę pœnæ sint in posteris Adę, mox q̃ndo sunt nati, cõstat in eis tũc aliq̃ eẽ culpã nõ actualẽ, sed originalẽ. ¶ Item in Iob dicit. Quis põt facere mũdũ, de inmũdo cõceptũ semine? & cẽ Vñ clarissime innotescit, q ex immũditia humani seminis aliqd immũditię ad hoĩem ex semine tali, cõceptũ deriuet, q nõ nisi de originali culpa potest verificari. Hinc denuo scriptũ est: Nemo mund⁹ a sorde, etiã si vnius diei vita eius fuerit sup terrã. Deinde ibidẽ ostẽdit, sicut ex Prima Scdæ inductũ est, q̃liter originale pctm̃ in posteros deriuet. Et q̃ scribit ibi, sententialiter satis iã supra expressa sunt. ¶ Concordat Petrus, & addit: Natura dat

Gene.

Iob. 14

instrumenta vt competit fini, vt vngues defensioni, manus operationi, pedes ambulationi: multomagis diuina prouidentia ita agit, quæ cum produxerit hominem ad sui perpetuam cõtemplationem, nunc imperfectam, in futuro perfectam, dedit ei corpus impassibile, immortale, id est, potens non mori, nec pati, ne retardaretur in contemplatione. Hæc Petrus.

¶ In præhabitis etiam continentur, quæ Albertus, Vlricus, Richardus, & alij quidam scribunt de ista materia. Albertus tamen, Petrus ac alij quidam affirmant peccatum originale sumi dupliciter, puta actiue, sicq; vocari originale originans, & ita fuisse in Adam, à quo in alios deriuatur. Secũdo passiue, & vocari originale originatum, id est in posteros deriuatum, & ita non fuit in primis parentibus.

Bonauen. ¶ At vero Bonauentura, diffuse hic scribit, sed prolixitas est vitanda, nec introducta iteranda sunt. Originalis, inquit, peccati transfusionem ostendit diuinæ visionis carentia, rationalis erubescentia, & concupiscentię prædominantia. Nullus enim sine demerito & peccato, priuatur beatifica visiõe, ad quam diuinitus est creatus, nec aliquis rationabiliter erubescit de passionib⁹ quas habet natura, nisi insint ei per aliquam culpam, omnes vero naturaliter erubescũt de genitaliũ motu mẽbrorũ. Siſr pdõinãtia passionũ hoc euidẽtissime oñdit, q ẽ inordinatio magna, subuersio grauis, iniustitia dura detrahens animam in profundum, Cumq; hæc ab origine homini insint, non est hoc sine malo cõtracto ac præ

Johan. 3 uio vitio. Hinc apud Iohannem dixit saluator: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest intrare in regnum cœlorum. Si ergo omnis non baptizatus tam paruulus quam adultus inde excluditur, aliquam habet culpam non commissam, cum & ante rationis vsum huic subdatur sententię, vt etiam patuit in paruulis

Gene. 17 incircumcisis, de quib⁹ in Genesi dominus est testatus, Masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo. Potuit autẽ Adam totam suam posteritatem originali inficere, cõditione triplici concurrente. Prima est, quia non tantum humanę naturę suppositum, sed toti⁹ quoq; humanę naturę principium. Secunda, quia mandatum sibi non extitit datum vt singulari personæ, sed tanquam stipiti totius naturæ humanæ, & hoc bene indicat textus Geneseos, quia mãdatum illud descendit a viro in mulierem. Tertia quoniam Adam immortalitatem innocentiamq; susceperat, p se ac tota sua posteritate, hinc ipse immortalis & innocens, immortales & innocentes genuisset. Ipse quoq; p transgressionem mortalis & re⁹ effect⁹, mortales ac originali infectos generauit. Hæc Bonauentura.

Adam potuit posteritatẽ suã originali inficere.

Alexãder. ¶ Consonat Alexander. Qui etiam quærit hic, cum in peccato Adę fuerint plures deformitates, puta superbiæ, gulæ, auaritiæ, inobedientiæ, ob quam harum deformitatum transfusum ẽ illud peccatum in posteros. Et respondet: Originale peccatum contractum est per inobedientiam primorum parẽtum, principaliter Adę.

Anselmus Vnde Anselmus: Originale peccatum nil aliud intelligere queo, nisi nuditatem iustitiæ debitæ per inobedientiam Adæ factam, per quam omnes sunt filiæ iræ. Ratio itaq; transfundẽdi fuit, quia prohibitio esus ligni facta fuit Adæ, in quantum erat habens naturam totam in se. Superbia vero & gula seu auaritia large sumpta, corrupit naturam in Adam, vt in certo supposito, non vniuersaliter, vt in primo generatiõis principio. ¶ Iterum sciscitatur, An originale peccatum traducatur secũdum solam carnem, an secundum solam animam, an secundum vtrunq;. Et respõdendũ, quod cũ peccatũ originale sit pœna & culpa, ab alia causa trahit rationem culpæ, & ab alia rationem pœnę. Etenim rõnem pœnę trahit a fœditate vitiosa quæ est in carne, quã cito enim infunditur carni fœdatur, sicut a vitio vasis vinum corrumpitur. Rationem autem culpæ trahit a carentia debitę iustitię. Multa cõ similia q̃rit hic Alexender, sed breuitati studẽdũ ẽ.

Originale traducitur ... secundũ carnẽ ... cundũ ... niam.

Scotus. ¶ Præterea ad intelligẽdũ huius articuli veritatẽ, cõfert quod scribit Scotus: Communiter, inquiens, dicitur quod voluntas peccãs, causauit in carne quandam morbidam qualitatem, consequentẽ curuitatẽ voluntatis, q̃ morbida q̃litas dicitur fomes, lex mẽbrorũ & c̃. Et est q̃si quoddã põdus in anima, excitãs mot⁹ sensuales, inclinãsq; animam ad condelectandum carni, sicq; reprimẽs a delectationibus spiritualibus virtuosis, iuxta illud libri Sapientię: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Nempe in instanti creationis infusionisq; animæ, ipsamet maculatur à carne infecta, ita quod quamuis infectio carnis non fuit culpa formaliter, sed culpæ sequela, est tamen occasio culpæ in anima carni vnita: quia dũ anima carni vnitur, infectio eius talis est, qualis nata ẽ esse in anima. Exemplificatur de pomo dato mundo, à manu recipientis fœdata. Et quia secundũ Anselmũ Adã accepit originalẽ iustitiam pro se & tota natura, q̃ tũc erat in eo, ideo deus iuste requirit a tota natura in quocunq; est, istam iustitiam. Nec personas excuset recuperandi impotentia, quoniam ipsæ sibi impotẽtiã fecerũt in primis parentibus deserendo iustitiã, seu ipsa natura in illis, hãc sibi ipsi impotentiã fecit iustitiã relinquẽdo. Sed contra istud obijcitur, q̃m hæc natura numero, quæ est in Petro, non fuit in Adã, licet ibi fuerit natura eiusdẽ speciei, ergo ista natura non accepit illã iustitiã, nec est debitrix eius. Si dicas quod fuit in Adã causaliter, ita etiam hæc persona fuit in Adam causaliter: ergo idẽ est loqui de personis propagatis, & de naturis propagatorũ quantũ ad propositum. Eodẽ enim mõ oportet ostẽdere quod persona sit debitrix, queãdmodũ hęc natura, quia eodẽ mõ fuit in Adã causaliter, quando ipse iustitiã accepit formaliter. Qualiter ergo sufficit modus accipiendi iustitiã, ad debere iustitiã acceptũ? si enim non fuit in Adã secundũ voluntatẽ, sed tantũ secundũ carnẽ, & nõ põt esse debitor iustitię, nisi scdm volũtatẽ, scdm q̃ põt habere iustitiã, nõ ergo ẽ debitor iustitię, q̃a fuit in Adã causaliť vt in pricipio ppagatiuo. Respõsio. Nõ faciẽdo mẽtionẽ de hac psona & de hac natura, ostendo quod iste debitor sit iustitiæ, quia iustitiã accepit formaliter ipse Adam, & ipse in illo. Probo hoc sic, Omne donũ est debitum, q̃m datur a deo donante voluntate antecedente, quamuis nõ voluntate consequente: quantum est ex parte dei sine speciali gratia & merito eius cui datum est, sed ipso Adam accipiẽte iustitiam, etiã filijs ei⁹ data est ipsa iustitia voluntate dei antecedẽte, vtpote quantũ fuit ex parte dei, quia daretur & filijs, nisi esset ex parte ipsorum seu patris ipsorum impedimẽtum: ergo ex ista collatione facta patri, filij quoq; debitores cõstituuntur eiusdem iustitię. Hæc Scotus.

Sapien. 1

Anselmus

Obiectio

Dilutio

Durand. ¶ Porro Durandus, hic latius refert opinionẽ dicẽtiũ, quod originale peccatum non sit nisi reatus, i. obligatio quædam ad pœnam. Sed cum sit cõtra prællegatos doctores, cõcorditer astruẽtes, hoc repugnare diuinæ iustitiæ, vt aliquẽ priuet beatifica visione & pœnæ adijciat, etiam post hanc vitam, nisi pro aliqua eius culpa: idcirco Durandus non audet simpliciter opinioni illi assentire, quam tamen videtur non minime approbare. Idcirco ad satisfaciendum calumniæ, dicit quod ista opi

opinio & aliorum positio, qui affirmāt originale peccatum uere cōsistere culpam, non diuersificantur nisi in uerbis, quod non uidetur posse defendi, nisi quis penitus abusiue atq; improprie utatur nominibus culpę & pœnæ. Verum est equidem quod unum & idem diuersis respectibus est pœna & culpa, imo & originale peccatum est tale, sicut ex Alexandro iam patuit. Sed prima illa opinio accipit pœnā pro eo quod ita est pœna, quod non est culpa, sicq; dicere quod originale est pœna tantum, seu reatus ad pœnam, & affirmare quod etiam sit culpa, nequeunt simul stare. Quod uero pro erronea illa opinione inducit Durandus, Peccatum actuale ipsius Adæ, non potuit traduci in nos per originem seu generationem quo ad actum, in quo formaliter ratio culpæ consistit, sed solum quantum ad reatum, istud (inquam) inidonie uidetur prolatū. Dico enim, quod traducitur quantum ad carentiam originalis iustitiæ, cum debito habendi eandē, quod constat esse peccatum.

Parisiensis ¶Præterea Gulielmus libro de uitijs & uirtutibus, atq; tractatu cur deus homo, multa de ista conscribit materia: Introitum, inquiens, animę ad corpus, casum dico & incarcerationem ex alto suæ rectitudinis, deiectionemq; libertatis, & propter animæ uulnerationē & inquinationem ita se habet. Recte quippe dixerunt antiqui philosophi, lapsum hunc animæ, esse sicut lapsum cadentis in lutū lapidosum, ubi cadens immergitur, inquinatur, & uulneratur. Inquinantur etenim animæ nostræ per recessum a sua puritate, uulnerātur quoq; multiplici infirmitate uirium suarum, immergūtur in profundo laci, ita quod nisi adiutorio gratiæ dei suam dexteram porrigentis, extrahi nequeunt. Cadit anima in solicitudinē prouidēdi necessitatibus corporis, & in diuersas miserias ac molestias uitæ præsentis: & ita obruitur, quod spiritualia & diuina ei non sapiunt: imo ad carnales delicias, ad perituras diuitias se totam effundit. De his multa hic doctor prosequitur, inquibus & aliqua inserit, quæ a communi traditione doctorum aliena uidētur, de quibus breuitati studens pertranseo. Verum quod ait de ingressu & lapsu animę in corpus, uelut in lutum saxosum, consonat ei quod gloriosus pater Bernardus testatur, animam in unione sua cum corpore, quasi in aceruum acutarum testarum, lapidumve lædentium cortuisse.

Bernard⁹. Henricus Augustin⁹ ¶Insuper super his scribit Hēricus quodlibeto secūdo quæstione 11. Paruuli incurrūt culpā, non solū pœnā pro culpæ reatu, ut Augustinus prolixe pertractat in libro contra Donatistas, qui originale pc̄tm̄ negabant. Pro quorū intellectu sciendū, quod originalis iustitia in primo parente, nil aliud fuit quam supernaturalis gratia, quæ naturalem iustitiā roborabat, & pronitatē inclinandi se ad bonū quasi ad dexterā, dabat: qua per inobedientiam perdita, in rectitudine naturali uolūtatis debilitatus est, & pronitatem contrarię inclinationis ad sinistram peccati incurrit. Ab hac autē deordinatione uoluntatis in seipsa cōsecuta est statim in pœnam, quasi naturalis discrasia in carnem, qua caro cum appetitu suo ac sensibus cœpit contra spiritum rebellare. Caro uero sic infecta, dum semen uirtute sua informare debuit ad prolis procreationē, semini morbidam suam qualitatem impressit, quæ semper remansit in anima. Cumq; semen cōpletæ dispositionis esset, & organizatum ad animam, & hæc ei infunderetur ex ipsius animæ connexione cum tali carne, ipsa quoq; anima mox pronitatē ad consentiendū carni in peccatum, concepit, quo paruulus statim pronus fuit ad concupiscendum, & factus adultus cōcupisceret actu. Et dispositio talis ad culpam, non est nisi culpa. In ea nāq; cōsistit formalis ratio omnis culpæ tā actualis q̄ originalis. Hæc Henricus.

QVAESTIO III.

Tertio q̄ritur, An mala poenalia quae sentimus assidue, sint effectus et poene originalis peccati. ¶Videtur quod nō, qm̄ omnia ista, uidelicet mors, fames, sitis, timor, pressura, labor & consimilia, sunt pure naturalia, utpote complectionem mixtorum sequētia. Naturale quoq; est sensualitati, in suum ferri obiectum mox ut sibi offertur, sicut & parere cum dolore non solum hominibus, sed bestijs quoq; naturale est & commune. Conformiter naturale est, fœminā subijci uiro. Imo omnium horum naturales & rationales causas signauerunt Philosophi. Ergo in his non est confugiendum ad ea quæ naturalem rationem trāscendunt & fidem concernunt. Hæc non nisi breuiter tango quoniam competenter extant præhabita. Arguitur contra veritatem.

¶Ad hæc Alexander respondet: In Genesi ponuntur tres pœnæ ex parte mulieris. Prima est multiplicatio erumnarum in multiplicatione conceptuum. Secunda est, dolor in partu. Tertia, subiectio sub potestate mariti. Duplex quippe est cognoscitiua uis aiæ. Vna rationalis, alia sensitiua. Quantum ad rationalem, sumitur pœna subiectionis: quantum ad sensitiuam, sumitur duplex pœna. Vna secūdum multitudinem, cū dicitur: Multiplicabo ærumnas tuas. Alia secundum magnitudinem, cum dicitur: In dolore paries. Vel sic, Indiuiduum tendit ad duo, uidelicet ad conseruationem sui secundum tempus determinatum, & ad cōseruationem speciei simpliciter, mulier uero est sexus passiui, & iuxta utrunq; contrahit pœnam ex peccato. Nempe quantum ad actum generationis qui est ad cōseruationem speciei, duplicem contrahit poenam unā in portando, alteram pariendo. In initio autem actus generatiui, est delectatio, & ibi uidetur esse sine poena. Et fortasse hoc uoluit designare nomine conceptus, uel tacuit hoc propter delectationem, in qua non uidetur poena. Sed ex parte actus qui est ad conseruationē indiuidui, est subiectio præfata sub uiro, quāuis etiā non existente peccato, fuisset mulier aliquo mō sub uiro rōne sexus & corporis. atn̄ post pc̄tm̄ subiecta est ei subiectiōe poenali, ita ut uelit nolit uiro subiciaī. Et cōiter ac naturalit̄ esse sic debet, q̄uis interdū ex abusu, puersitate, aut alia causa alit̄ fiat. Alexander. Mulier tripliciter ē punita ꝓpter transgressionē. Gene 3 ¶Deinde in Gen. tāgūtur poenæ uiri, cum dicitur: Quia audisti uocē uxoris tuæ, maledicta terra in opere tuo. Quarū poenarū q̄dā consistunt in ablatione boni, ut cū dicit: Videte ne forte mittat manū suā & sumat de ligno uitæ, & uiuat in æternū. Quædā aūt cōsistūt in exhibitione inflictionēq; mali, cū dicitur: Maledicta terra in ope tuo. Verū uniuersæ hæ poenę in speciali possunt faciliter ex textu Gene. considerari. Hæc Alexander. De his præcedēti distinctione introducta est Bonauenturę responsio. Ibidem. Ibidem.

¶At uero Thomas: Ea, inquit, quæ sunt ad finē, disponunt secundū necessitatē & exigentiā finis. Cūq; ad sup naturalē finē fact⁹ sit hō, data sunt ei in prima sua institutiōe nō tm̄ naturalia, sed & supnaturalia dona, p q̄ ad supnaturalē felicitatē facilius perueniret. Et qm̄ ultimo fini per amorē non potuit inhærere, nisi superior pars sua quæ est mēs, libere eleuaretur in deū, subiectę ei fuerunt uires inferiores, ut nihil in eis posset accidere, per quod mentē retardarēt ab eleuatione in summū Thomas.

 bonū

bonũ. Hinc q̃q; corp⁹ ita fuit dispositũ, vt nulla in eo posset accidere passio, p q̃ mẽtis cõtẽplatio impediret. Rursus, qa hęc oĩa inerant homini ex ordine ad vltimum finem, hinc mente per inobedientiam à deo auersa, sublata sunt præfata supernaturalia dona, sicq; relictus est homo in naturalibus suis. Quod quarto Ecclesiasticæ Hierarchiæ capite diuinus Dionysius expresse fatetur. Veruntamẽ isti defectus possunt ad naturã humanã dupliciter cõparari. Primo per respectũ, ad naturalia sua principia, prout ex elemẽtis est constitutus, & ita sunt ei naturales, queadmodũ ex nihilo esse & dipẽdere cõseruationeq; indigere, est defectus omnẽ cõsequẽs creaturã, nec vlli pœnalis .i. in pœnã pro culpa inflictus. Secũdo cõparãtur ad hoĩem vt primo in supernaturalibus institutum, & ita sunt ei pœnę, quia etiam ex priuatione eius quod gratis cõcessum est, punitur is cui illud aufertur. Ex his patet solutio ad obiecta breuit tacta. De his diffusius scribit Thomas in Scda Scdę, q̃stione. 164. Et in Summa contra Gẽtiles lib. quarto. Sed qa materia ista specialem non habet difficultatem, & doctores in ea cõcordant, pertranseo.

QVAESTIO. IIII.

Quarto q̃ritur. Vtrũ quis a deo miraculose formatus ex digito aliave materia, contraheret originale peccatum. ¶ Videt q, sic, qa & taliter genit⁹ fuit virtualit in hoĩe primo, in q̃ etiã tota caro videt infecta. ¶ Ad hoc respõdet Henri. q̃dlibeto primo q̃stione scda. In semine de q̃ formaẽ corp⁹ humanũ, non est originale pcm̃, nisi vt in materiali radice, & q̃si infectio morbida existẽs in semine, cõtracta à parẽtib⁹ propter fomitẽ manẽtẽ in ipsis, etiã post originalis peccati ablutionẽ: in aĩa vero cõiũcta corpori tali, est q̃si incõplemẽto formali. Verũ illã morbidã infectionẽ dicũt aliqui nõ pcedere à volũtate primi parẽtis, nisi mediante patris proximi volũtate, & hoc duplicit. Vno mõ, vt ex volũtate primi parentis dicaẽ procedere dicta infectio morbida existẽs in semine, inquantũ oẽs q ab ipso procedunt, ipse mouet motu gñationis p virtutẽ actiuã in gñatione, q̃ principaliter procedit à patre, ita q, fœt⁹ nõ cõtraheret pcm̃ originale à matre, patre non infecto. Alio mõ, vt qa ex volũtate libidinosa prim⁹ parẽs post pcm̃ suũ gñauit, gñatus q̃q; libidinose, similiter libidinose gñauit: p hoc ex libidine generati, contrahũt originale peccatũ. Vnde secundũ istas positiones, generat⁹ miraculose ex carne digiti, non contraheret originale. Sed mod⁹ ponẽdi traductionẽ originalis peccati talit, nõ videt cõueniẽs. Pcm̃ cm̃ originale vocaẽ pcm̃ naturę, iuxta illud Apli: Eram⁹ natura filij iræ. Simile aũt q̃dammõ est de traductione naturæ humanæ ex primo parẽte, & de traductiõe originalis peccati, ita q, sicut scdo generãtes nõ traducũt naturã vt natura ẽ, nisi qa talẽ receperũt à parente primo, nec eã, ppria actione immutare valent in aliq̃, sic & pcm̃ originale nõ traducũt, nisi vt ipsum in natura à primo acceperint parẽte, ita vt, ppria actiõe in ipsa originalis peccati natura immutare nil q̃ant. In q̃buscũq; ergo inueniẽ natura ab Adã p, pximos parẽtes traducta obnoxij sunt radici originalis peccati, qa natura infecta q̃si materialit in se habet originalis peccati radicẽ, ita q, quicq̃d de illa formaẽ, necesse est q, aĩa eius ex cõiũctiõe cum illo cõtrahat originale. Hinc Apo. traductionẽ originalis non nisi primis ascribit parentib⁹ ad Roma. V. & de pœnalib⁹ dispositiõib⁹ in nobis ex originali cõsecutis, loquiẽ Aug. lib. tertio de libero arbitrio q, ideo dicũẽ peccata q̃m sunt de pctõ illo primo liberæ volũtatis, Volũtati aũt & actiõi alicui⁹ pximi parẽtis, nõ attribuit eas. Dicẽdũ ergo q, traductio originalis peccati, est, ppter morbidã dispositionẽ naturæ, ex volũtate peccatrice primi parẽtis productæ, non ex aliq̃ actionẽ proximi generãtis, itaq, q̃cũq; substãtia materiali traducta, p naturalẽ generationẽ p medios generãtes, ex primo parẽte, siue substãtia illa traducta sit in semine vnius parẽtis, siue ambo, siue in substãtia mẽbri, vt in manu vel pede, vel quicq̃d ex illa gñetur siue miraculose, aut q̃cũq; alio modo, nisi substãtia illa pri⁹ purgeẽ ab infectione pfata, cõtrahit aĩa originale pcm̃, ex cõiunctiõe cum corpore formato ex illa materia: velut si quis lepra esset infectus, quicquid ex eius corpore gignereẽ, esset leprosum. Porro si quis miraculose generaretur de materia ex primo parente non traducta, aut certe ab ipso traducta, sed ab illa infectione prius purgata, nullum contraheret originale. Si autem obijciatur, nullus contrahit originale, nisi fuerit in Adã secundum seminalem rationem, ideo etenim Christus non contraxit illud, secundũ Augustinum 10. super Genesim, generatus autem miraculose non fuit in Adam secundum rationem seminalẽ quæ est vis naturalis generationis in semine. ¶ Respondendum, quod illud generatum dicitur fuisse secundum seminalem rationem in Adam, quod ex suo principio formali sub eadem ratione & dispositione existente formatur, sub qua erat in Adam, atq; ex ipso traductum, vt sicut sub morbida dispositione in illo fuit & ab ipso traductum est, sic sub eadem dispositione aliud generetur ex ipso, alias non est generatum ab eo secundum rationem seminalem, sicq; Christus fuit in Adam secundũ corpulentam substantiam, quia substantia virginei sanguinis, de qua corpus Christi formatum est, fuit substantialiter traducta de Adam, non tamen secundum seminalem rationem, quoniam non sub eadem extitit dispositione cum Christus formatus erat de illa substantia sub qua descendit de Adam, imo vel sacratissima mater Christi pri⁹ purgata fuit & sanctificata à fomite originalis peccati, quam Christus conciperetur ab ea, vt non haberet nisi semen purum & mundum, aut ipsum purificatũ fuit omnino in virgine. Miraculose vero potest quis generari ex morbida substantia, quæ secundum seminalem rationem fuit in Adam, per seminalem quoq; rationem, quamuis non naturaliter nec seminaliter ex illo fit generatum. Hæc Henricus.

¶ Verum de hoc videtur sanctus Thomas in prima Secundæ quæstione octaua aliter sensisse, dicendo: Originale peccatum à primo parente traducitur in posteros, inquantum posteri mouentur ab Adam per generationem, quemadmodum membra mouentur ab anima ad actuale peccatum. Non autem est motio ad generationem, nisi per virtutem in generationem actiuam, Hinc illi duntaxat contrahunt originale, qui ab Adam descendunt per virtutem actiuam in generatiõe ab Adã originaliter deriuatam, quod est secundum seminalem rationem ab eo descendere. Ratio quippe seminalis nil aliud est, quam vis actiua in generatiõe. Si autẽ quis formaretur virtute diuina ex carne humana, constat quod vis actiua nõ deriuareẽ ab Adã, ideo nõ cõtraheret originale, sicut nec opatio seu actiua pcussio man⁹, ptineret ad pcm̃ humanũ, si man⁹ nõ moueret ab hoĩs voluntate, s3 solũ a mouẽte extrinsec⁹. Hinc scdm Aug. sup Gene. fuisse in Adã scdm seminalẽ rõnẽ, solũ causat originalis peccati traductionẽ, Hęc Tho. in Sũma. ¶ Durãd⁹ sequiẽ positionẽ Henri. Bona. vero in q̃stionib⁹ circa literã, narrat positionem vtramq;, & addit securius esse sequi respõsionẽ istam secundam, quã & Tho. secut⁹ est: quia & hoc

hoc magis concordat Magistro, & quod plus est etiā Augustino in libro contra Pelagiū.

QVAESTIO. V.

Matth. 15
Arguitur contra veritatem.

QVinto quæritur, Vtrum aliquid transeat in veritatem humanae naturae per actum nutritiuę aut generatiuae potentiae. ¶ Videt quod non, per illud Matthæi, Omne quod intrat p os, in uētrē uadit, & in secessum emittitur. Secūdo ueritas uniuscuiusq; rei consistit in hoc, quod secundū speciē est seu quod specifice est. quod aūt p modū aduenit nutrimēti, habet se p modū materiæ, ut secūdo de gñratiōe habetur, sed caro secundū materiā, nō fit caro secundū speciē, ut ex prima de generatione probatur, ergo nutrimentum in ueritatē non transit humanæ naturæ. (Philoso.) Tertio, illud ad ueritatē humanæ naturæ spectat, in q̄ calor conuertens humidū, radicatur: sed tale humidū consumptū non restauratur secūdū medicos, ut patet in laborantibus tertia specie Ethicæ, quę idcirco in cūrabilis est, quia non restauratur humidū tale. Cum igitur om̄e illud in quod alimentū conuertitur, post consumptionē ualeat restaurari, apparet quod nutrimentū in id quod ꝓprie ad ueritatē humanæ naturæ pertinet, non mutetur. Quarto, omne illud in quod cibus conuertitur, etiā per calorē cōtinuo agētē dissoluitur, ut fluens & refluens, idem iudicet. sed impossibile est, quod est in corpore, sit ut totū & refluens fluens, sicut probabitur. ergo oporte taliquid in corpore esse manens, in quod alimentum non conuertat, & hoc præcipuæ ad humanæ naturæ pertinet ueritatem, ergo elimentum in id quod per se est de ueritate humanæ naturæ, nequaquam mutatur. Probatio minoris, si non esset aliquid fixum manēs in corpore humano, contingeret quālibet partē eius euanescere posse, aliquo alio in loco eius substituto, per eandem quoq; rationē, cōtingeret sic in toto, sicut in qualibet eius parte, contingeret ergo quod de tota materia illa, quæ primo fuit in corpore hominis alicuius, nil remaneret in fine. Cū q; unitas indiuidui sit ex unitate materiæ, non esset idē hō numero in principio infantiæ & in fine, quod est absurdum. Quinto, nulla uirtus naturalis debilitatur, multiplicata materia sibi conueniente, sed solū per admixtionem extranei, uirtus autem conuersiua in homine debilitatur in fine uitæ, alias homo in infinitum posset augeri ac uiuere, Hoc ergo contingit per admixtionem extranei. Nihil uero admiscetur naturæ, in qua uirtus conuersiua prius fundabatur, nisi quod ex alimento est generatum. id ergo quod ex nutrimento est generatum, extat extraneum ei in quo ueritas fundatur naturæ. Sexto natura facit unumquodq; faciliori mō quo fieri potest, deus aūt multo ordinatius agit quā natura, cum ergo facilior mod⁹ augendi quid, sit p multiplicationē materiæ, q̄ p conuersionē alterius in id quod augetur, ergo in homine ita fit. Septimo, quæ uni⁹ sunt speciei, uno mōꝰ suū sortiūtur cōplementū, sed paruuli quidē defuncti, in resurrectione exurgēt in quantitate completa, non per additionem nutrimēti, sed p multiplicationē materię in seipsa, ergo & cæteri homines ita ad congruā perueniūt quātitatē.

Philoso. In oppositum.

¶ In oppositū est, q̄d secūdū Philosophū Primo de generatione, Nihil nutrit carnem nisi quod potentia caro est. Rursus secūdū eūdē, nutrimētū in principio dissimile est nutrito, in fine consimile.

Thomas.

¶ Ad hoc Thomas respondet: Circa hoc sunt multæ opiniones, quidam dicunt quemadmodū & Magister in litera sentire uidetur, quod id quod ex parentibus decisum est, id est, in quo ueritas naturę corporalis huius nati consistit, id quoq; in maiorem excrescere quantitatem, saluatum omnino seu integrū manens, ita quod nihil ei adiungitur, ut in quantitatē surgat maiorē, Et hoc solum sic auctū, dicūt resurrecturū. Ponūt demū alimēti susceptionē necessariam esse: non ad augmentum, quatenus nutritiua augmentatiuæ deseruat, neq; ad restaurationem deperditi, sed tantum ad fomentum naturalis caloris, quemadmodum liquescēti auro miscetur plumbum, ne aurum consummatur calore, sed solum plumbum. Verū ista opinio uidetur irrationabilis ex duobus, uidelicet tam ex parte eius quod nutritur, quam ex parte alimenti quod aduenit. Non enim fieri potest augmentum, nisi secundum hoc quod materia quæ primo est terminata sub dimensionibus paruis, post ad maiores perducitur, quod fieri nequit nisi dupliciter. Primo, quod tantum de materia sit sub dimensionibus magnis, quantum sub paruis, talisq; mutatio de paruo in magnum rarefactio appellatur, & per eam efficitur In hoc enim differunt densum & rarum, quod in raro est parū de materia sub dimēsionibus magnis, atq; in denso multum sub paruis, ut quarto dicitur Physicorum. Secundo, quod plus de materia sit sub magnis dimensionibus quam sub paruis, Quod nequit contingere, nisi q̄a uel materia est de nouo creata, ue lper hoc quod id q̄d fuit materia alterius corporis, efficitur huius, corpore illo transmutato in istud. Vnde & Augustinus 10. super Genesim ad literam, ait: Nil irrationabilius esse, q̄ putare ullū esse corpus, quod manente suę quantitate naturæ undiq; crescat, nisi rarescat. ¶ Porro augmētū corporis humani non fieri per rarefactionē, neq; p materiæ de nouo creatæ additionem, est euidens: q̄a materiā omnium simul creauit deus, ut sancti testant, restat ergo augmentum hoc fieri per conuersionē alterius corporis, in corpus humanum uere cōuersi. Ex parte etiam alimenti hoc patet, quia secundū præfatam opinionem sumptio alimenti non esset a natura per se intenta, sed per accidens, ut scilicet alicui nociuo occurreret, puta calori naturali digerenti, ei si trāsmutatio cibi non esset necessaria per se ad corporis humani augmentum, tunc calor conuertens esset superfluus, sicq; in operibus naturę diuinitus institutæ multa inuenirentur superflua. Veruntamen sustinentes opinionem hanc, inuenerunt tres modos pro ea, quorum quilibet refutatur. Quidam eorum dicunt, quod talis multiplicatio fit miraculose uirtute diuina, quē admodū panes quinq; legūtur in euangelio multiplicati. Sed istud expressam continet falsitatem, dum opus naturæ in miraculum uertitur, nec certum est illam panium multiplicationē esse factam ut dicūt, imo forsan oporret fateri quod facta sit per aliorum corporum conuersionem in panes uirtute diuina. Hanc autem conuersionem cibi in carnem natura facere potest, quę trāsmutat id quod est in potentia in actum. quod autem naturę possibile est, deus committit illi, qui unicuiq; p fectionē largitur secūdū q̄d capax est. Hinc non oporret ad miraculū confugere. Alij dicūt q̄d cū in corpore humano sit multū de quinta essentia, multiplicatio corporis humani est instar multiplicationis q̄ntæ essētiæ, ita q̄d sicut lux solis multiplicat in seipsa diffusa in aere, sic corpus humanū multiplicetur sine additione extrinseci. Quæ adinuentio duas cōtinet falsitates, Prima, q̄m corpus quinte essentiæ non uenit in cōpositionem corporis humani nisi uirtute tm̄, cū non sit cō-

Philoso.
Augustin.
Augmētū humani corporis quo modo fiat.
Johan. 6

 misci

miscibile nec diuisibile nec extra proprium locum ualeat esse. Secunda est, quia diffusio lucis non est p multiplicationem materiæ, cū lumen non sit corpus, sed est multiplicatio tantū formalis, sicut in qualibet alteratione aut generatiōe agens multiplicat suā formā in materia. ¶Tertij dicūt, q̄d materia prima in se caret omni quantitate & forma, sicq; æqualiter habet se ad recipiendū omnē quantitatē, sicut & quamlibet formā. Ideo quantumlibet parū sit de materia prima in quouis corpore paruo, potest a deo recipere quantūlibet quantitatē, ut ex grano milij fieri ualeat totus mundus. Nec mirū, cum ex punctali materia mundus sit fact⁹. Cum em̄ materia careat q̄titate, indiuisibilis ē instar pūcti. Verū & iste modus multipliciter deficit. Primo, quoniam imaginatur materiæ indiuisibilitatē ad modū puncti, ut sic ex materia punctali mūd⁹ sit factus, q̄si p q̄dā extensionē, ac si res parua extendatur in magnā, q̄d nō est uerū. Materia nāq; dicitur indiuisibilis, p negationē totius generis quātitatis, punctus uero indiuisibilis est tanq̄ quantitatis principiū, sitū habens determinatū. Hinc ex materia res fit quanta, non per extensionem loquendo de materia prima, cum extensio non sit nisi eius quod alicuius extitit quantitatis, sed per quantitatis susceptionem. Secundo, quia etsi materia prima prout in se consideratur, non habeat quantitatem, non tamen sequitur quod sit in potentia ad quamcūq; quantitatem imaginabilem. Cum enim materia recipiat alia accidentia quantitate determinante, secūdū exigentiā formę, qa subiecta materia cū forma, est causa eorum q̄ insunt, ut primo Physicorū habet, oportet quod materia prima ad nullā quantitatē sit in potentia, nisi quę sit formę naturalis, quæ certā in suam materia exigit quantitatē. Tertio, quia si materia quæ fuit sub dimensionibus paruis, fiat sub maioribus, hoc esse non potest nisi per rarefactionem, qui modus augmētationi corporis humani non competit. Quarto, quia dum loquimur de materia existente in hac re, iam dimittimus considerationem materiæ absolutæ, ideo quod conuenit materiæ absolute cōsideratæ, nō oportet huic cōuenire materiæ. Hinc materia q̄ est in hac re, non est in potentia ad quantitātē totius mundi, sed ad determinatū q̄d, quātū per rarefactionē consequi potest. Et hoc nō excedit raritatē ignis, quia ut asserit Cōmentator super quartum Physicorum, maior esse nō ualet. Hinc aliorum positio est, q̄d in corpore humano & alijs q̄ aluntur, aliq̄d fixum est manens in toto tempore uitæ, in quo ueritatem humanæ naturæ dicunt consistere: aliquid quoq; aliud fluens & refluens, quod aduenit atq; consumitur, quod ex cibo est generatū. Differunt tamen a primis in hoc, quod sumptionem cibi dicunt necessariā non solū in caloris fomentum, sed in augmentū etiā quantitatis. Non enim posset, quod primo a generantibus decisum est, quod & permanens dicit, in tantā quantitatē extēdi, ut est quātitas corporis humani, nisi alia materia adderetur, q̄ simul cum p̄existente materia totam reciperet quantitatem sine rarefactione. Hoc quoq; quod permanet dicunt diffundi per totum. consimiliter quod aduenit & recedit, sicut in admixtione uini & aquæ, q̄ in uinum conuertitur, sic quod uirtus uini fortior manet in parte materiæ, quæ ante permixtionem aquæ sub forma uini fuit. Sic igit̄ ponunt hi illud q̄d ex alimento est generatum, non esse penitus alienū a ueritate naturæ humanæ, ut primi dicunt, sed secundario pertinere ad eā, secundū quod necessariū est ad debitæ necessitatis cōplementū. Idcirco non totū in resurrectione dimittet quod ex alimento conuersum est, sed reseruabitur tantum, quantum expedit ad p̄fectionē quantitatis corporis resurgētis. Deniq; autor hui⁹ opiniōis extitit Alexander Cōmentator, ut libro de generatiōe ait Auerrois. ¶Sed nec istud uidet̄ ueritatē habere. Cū em̄ de natura caloris sit, humorē cōsumere, ignei inquam caloris, oportet quod calor ignis, qui est instrumētū aīæ uegetatiuę, ut secundo de Aīa dicitur, indifferēter quātum in se est, humidū omne cōsumat. hinc nō pōt efficax ratio assignari, cur aliquod humidū signatū in tota p̄maneat uita. Præterea secūdū hāc positionē sumptio alimenti primo & p se non esset ad restaurationē deperditi, sed solū ad augmentū. constat aūt quod op⁹ augmenti præsupponit opus nutrimenti, & illud tm̄ nutritū, in quo deperditio facta est, quod per nutrimētū restauratur. Vnde si non esset consumptio nisi eius quod p augmentū principaliter assumitur, nutrimentū non esset nisi propter augmentū. ¶Tertia opinio est, quā primo de Generatione ponit Auerrois, quod nihil potest accipi in corpore signatū, quod sit fixū & p̄manens. sed totū quod in corpore est, cōsiderari pōt dupliciter. Primo ex parte materiæ, & sic non est permanēs. Secūdo ex parte formæ & speciei, & ita ex permanēs. Cōparat em̄ Aristoteles primo de generatione trāsmutationē cibi in carnē adustioni lignorū: uidemus enim quod si ignis accendatur, & continue ei ligna immittantur secundū q̄d alia cōsumunt, q̄d forma ignis semper remanebit in lignis, attñ materia q̄libet cōsumet, alia sibi succedēte materia, in qua species ignis manebit, q̄uis illud q̄d recipit formā cōtinue cōsumat & restauret. ¶Hęc positio a duabus primis differt in hoc, quod secundū eam non pōt aliq̄d materiæ designari quod maneat semper, sed quælibet pars signata ex hoc quod est materię, in ipsa habet quod fluat & refluat, ita tñ, q̄d illud q̄d ē formæ sem p̄maneat. Primæ uero positiones, ponebāt aliq̄d materiæ signatū, sp esse p̄manēs, in q̄ primo ac principalit̄ ueritas humanæ cōsistat naturæ, atq; in hoc differūt inter se, q̄d prima opinio ait alimentū nullo mō in ueritatē naturæ cōuerti: secūda uero opinio dixit illud cōuerti in id, q̄d secundario est de ueritate naturæ humanæ, nō primo: sed 3. opinio dicit nutrimentū cōuerti in id, q̄d primo ac principalit̄ est de ueritate naturæ hūanæ. Quāuis em̄ id q̄d primo in carnē cōuersum est ex semine perfectius sit speciem carnis assecutum, quam quod ex cibis adgeneretur, tamen adueniente cibo, in fine digestionis fit permixtio, ut totum uniformiter ueritatem speciei recipiat sine aliqua distinctione. Et secūdum hoc etiam patetq; in resurrectione oportet tm̄ de eo q̄d gñratū est resurgere, quātū p̄tinet ad cōplementū debitæ quātitatis. Et huic 3. opinioni magis cōsentio sine p̄iudicio aliarū. Ad primū r̄ndeo, q; in auctoritate illa ly totū nō designat totū integrale, sed totū in quātitate. Nō ergo totū integralit̄ in secessum emittit, sed de q̄libet aliq̄d, cū oporteat purū ab impuro secerni. Ad sc̄dm dicendū, q̄d secūdū tertiā opinionē, caro secundū materiā & caro secundū speciē, nō differunt re: sed dr̄ caro secundū speciē, prout participat formā & proprietates consequentes speciē. dr̄ quoq; caro secundū materiā, inquantū ex materia cōstat. Ad tertiū, quod secundū medicos humidū quod ex primis gñantib⁹ trahit̄, nō oportet ideo radicale uocari, qa semper permaneat distinctū secundū materiā & hūiditatē ab humido ex alimentis adgñato: sed q̄m calor naturalis in

inhumido illo prius existit, & illud quod permiscetur, non participat speciē, nisi uirtute humidi cui miscetur, sicq; est radix totius qd' postea ex alimēto cōuertitur: Non q utrunq; humidū post finē ultimæ digestionis distinctū remaneat, sed unā accipit proprietatē. Necdicitur consumi humidū radicale propter discessum talis materiæ, sed qa non manet ꝓprietas quā totū mixtū habebat ex uirtute humidi primi. tūc eñ nō pōt restauratio fieri. Ad quartū, qd cū illud qd aduenit ex alimento ad gñatū, permixtū sit ei qd prius erat, atq; ex ambobus simpliciter unū effectū fit, sp fit deperditio in utroq; proportionabiliter, ideo nunquā contingit, q totum illud quod prius erat, abscedat ita quod nihil prioris materiæ maneat, imo sp aligd manet: & illud quod aduenit, est unū cū eo qd præerat. Ideo est materia una, unūq; indiuiduū per totā uitā, ut patet in igne qui lignis nutritur, sp eñ manet un⁹ nūero ignis, q̄uis quibusdam lignis appositis, alia cōsumantur: qm illud quod aduenit, semper efficitur unū cū illo qd' præerat. Magis quoq; simile esset, si fieret cōmixtio secundū totū, ut ex in nutrimento: secus esset, si ex materia adueniente generaretur ignis aut caro seorsum. Tunc enim propter omnimodā diuersitatē materiæ esset diuersitas secūdū numerū. Ad qntū, qd' illud ex nutrimēto ad generatur, non ita perfecte naturā cōsequitur speciei, ut illud qd' primo per uirtutē formatiuā in carnē aut os extat conuersum: tū, qm prima generatio erat carnis secundū se, secunda aūt est carnis quasi per commixtionē: tū, quia quo uirtus animæ magis diffunditur ac spargitur, eo debilior redditur, ut patet in corde, qd' quanto fuerit maius, tanto minus est calidū. propter quod animalia cor magnū habentia, naturaliter sunt timida, ut 13. de Aīalibus scribit Philoso. Ad sextū, q multiplicatio materiæ non est possibilis per naturā, q̄ cū nō agat secundū se totam, sed secundū formā suam tm̄, multiplicat solū formā. Ad septimū, q oīa q̄ eiusdē sunt speciei, operatione naturali uno mō suam consequūtur perfectionē. si tñ unus naturaliter id consequatur, & alius per miraculū, nō erit idē modus. Hæc Tho. in Scripto. ¶Insup de hac re scribit in prima parte Sūmæ, quæst. 119, Iuxta Philo. 2. Metaph, ita se habet unūquodq; ad ueritatē, sicut se habet ad esse seu entitatē. Id ergo pertinet ad ueritatē naturæ, quod est in constitutiōe naturæ ipsius. Natura uerō dupliciter pōt considerari. Primo in cōi secundū rationē suam specificam, Secundo, ut est in hoc indiuiduo. Itaq; ad ueritatē naturæ primo mō acceptæ, pertinent forma & materia coīter sumptæ. Ad ueritatē aūt naturæ in hoc particulari acceptæ, pertinent materia indiuidualis signata, & forma per eā indiuiduata. Porro nonnullæ sunt formæ, quæ saluari non queūt nisi in una signata materia, ut forma solis. Et iuxta hunc modū aliqui posuerunt, quod anima humana non potest saluari nisi in materia, cui in exordio sui fuit unita &c. ut supra. Sed hæc positio irrationabilis comprobatur: Primo, quia eiusdem est rationis quod forma fieri possit in alia materia, & quod propriam materiam possit relinquere, hinc omnia gñabilia, sunt corruptibilia. Cūq; anima hominis possit ab hac sua materia separari, alioqn corpus hūanū non esset corruptibile. sequitur quod alij materiæ queat uniri, quæ in ueritatē naturæ humanę conuertitur. Secundo, qm impossibile est multiplicari materiam, nisi uel secundum quantitatem tantū, sicut in rarefactis, uel etiam secundū substantiam materiæ. sola aūt eadem substantia materiæ permanente, non

Cor magnū minus est calidū Philoso.

potest dici quod sit multiplicata, qm idem ad seipsum non constituit multitudinem, cū necesse sit oēm multitudinē ex aliqua diuisione causari. unde oportet aliquā aliam materiæ substantiā addi per creationē, aut per conuersionem alicuius in ipsam. Tertio, qa in omibus quorū materia tota est in uno supposito, non est nisi unū indiuiduū in specie una, ut patet in sole & luna. sicq; nō esset nisi una speciei humanæ persona. Quarto cū hō quātū ad partē uegetatiuā, nō differat à plantis & animalibus, sequeretur quod in ipsis quoq; nō fieret conuersio alimenti in corpus nutriti. Hæc Tho. in Sūma, ubi præfatas recitat opiniones partim sub alijs uerbis, & addit ibidē: Si uno ligno cōbusto, aliud paulatim in ignem mutatur, sicq; deinceps quousq; omia prima ligna consumant, remaneret ignis nūero idem: quia semper quod additur, transit in præexistens. Idē dicendum de corporibus uiuis, in quibus ex nutrimento restauratur, quod per naturalem calorē cōsumitur.

¶Præterea has opiniōes iam tactas Petrus quoq; hic recitat, ad nullā earum specialiter se diuertens: sed qualiter unaquæq; earū possit, defendi, declarās: Quemadmodū, inquiens, in sua Metha loquitur Auicenna: Veritas uniuscuiusq; rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei. hinc illud de ueritate naturæ humani est corporis, qd manet in ipso, non quod continue fluit ac refluit. Alioquin non esset ueritas naturæ humani corporis eadem, à principio uitæ usq; in finem, si nihil in fine maneret, quod in principio fuit: Et qd manet est id, cuius uirtute à principio conuersio alimenti aduenientis efficitur. id uero quod non manet, est quod per conuersionem aduenit. Quid aūt sit id quod manet, est triplex opinio, &c. sicut narratum est. Et de tertia opinione subiungitur. Alij dicunt, qd nihil in actu de substantia primorū uel proximorum parentū trahimus, sed ex superfluo alimenti proximorum parentum, quod alimentum fuit substantia parentū in potentia, generamur: & corpus inde formatū, ex conuersione alimenti in ipsum augetur, atq; in speciē corporis uerā conuertitur. Tota quoq; materia continue fluit ac refluit, ita quod parum aut nihil eius, signatū manet à principio usq; in finem: sed successiue, non simul tota uel fere tota renouatur. Humido nanq; seminali humidū nutrimentale totaliter miscetur, & æque uere participat speciem sicut ipsum. Porro secundum primam opinionem, multiplicatio ista materię in se cum adminiculo naturæ, non est miraculum, sed illa quæ sine adminiculo fit naturæ, sicut infundere animam corpori non organizato, esset miraculum. non autem infundere eam corpori organizato, quamuis utrūq; solius sit dei. sic & multiplicatio ista materiæ, dei dūtaxat est effectiue: attamen quando fit adminiculo naturæ, tunc est opus naturæ dispositiuæ. Sicq; augmētum tale potest dici naturale, sicut infusio animæ in corpus bene dispositum.

Petrus.

Auicenna

¶Richardus demum: Quidam, inquit, ut Magister, opinantur quod quamuis cibi & humores in carnem & sanguinem conuertantur, non tamen in ueritatem naturæ humanæ. Dicunt quippe, quod primi parentes in generatione filij deciderunt aliquam partē substantiæ suæ, & illa per naturam multiplicata est in seipsa sine cōuersiōe alicuius in ipsum. Cōformiter dicūt de filio illo respectu ꝓlis ipsius, idq; solū dicūt ptinere ad carnē, q̄ est de ueritate naturæ hūanæ. Contra hoc arguo: Hugo primo libro de Sacramentis testatur: De nihilo aliqd facere, & de aliquo aliqd in maius,

Richard⁹.

& de aliquibus aliquid in minus, siue de aliquo nihil, solus de⁹ potest. hinc quod illa parua portio a primis decisa parentibus, esset multiplicata intm̄, quod de illa sit facta omniū hominū caro, qui ab Adam per illum filium naturaliter descenderunt, sine alicuius alimenti conuersione in carnem, non potuit esse opus naturę. Videtur ergo mihi dicendū, certū esse, alimentū non posse conuerti in ueritatē naturæ hūanæ ratione suæ formę completiuę, quæ est anima intellectiua: idcirco si conuertitur in ueritatē naturæ humanæ, oportet q̄ conuertatur in carnē, quæ est de essentia naturæ hūanæ. Porro caro indiuidui huius signati, dupliciter pōt intelligi esse de essentia eius. Primo, tanquā necessaria ad repositionē eius in specie hūana. Secundo, tanquā necessaria ad conseruationē eius per suā periodū, ac perfectā quātitatē ipsius. Primo mō nulla caro in isto indiuiduo, est de sua essentia, nisi quę formata est ex semine a parētibus ministrato. Secūdo mō, caro in quā conuertitur nutrimentū in indiuiduo isto, est de essentia suæ naturæ, quia ex ea & anima fit unū simpliciter. Hæc Rich. ¶ At uero Bona. Opinio, inquit, Magistri hoc mō multū rationabilis esse apparet, si uerba attendantur sanctorū, conditio resurrectiōis, lex quoq; cognationis. Hanc opinionē quidā sustinentes, dixerūt præfatā multiplicationē sobolis hūanæ sine extrinseci appositione fieri supernaturali uirtute: alij quod supcœlesti potestate. Tertij, quod uirtute elementari. Primi dixerunt, quod sicut deus omnipotens reseruat sibi animarū creationē, ppter earū immortalitatē, sic substantiā corporū hūanorū multiplicat & augmentat sine additione extrinseca, quēadmodum multiplicauit quinq; panes, & costā de qua formata est Eua. Et hoc, qm̄ corpora humana ad immortalitatē sunt ordinata. Veruntm̄ sic multiplicando, non dicitur operari miraculo, quia hoc facit quasi faceret per naturam. Natura quippe alendo quasi fouet extrinsecus, deus uero est q̄ nutrimentū uel incrementū præstat intrinsecus. Huic aūt opinioni obuiāt sensus & ratio atq; autoritas. Sensus, q̄a uidemus hoīem produci ex homine, sicut equū ex equo, & plantā ex planta. ergo si alia corpora naturalia sunt ex materia addita, & sensus non fallitur, uidetur de humanis corporibus similiter iudicandū. Ratio etiā obuiat, qm̄ nō est gn̄atio naturalis nisi ea in q̄ natura est uere agens ac simile sibi producens. Si ergo multiplicatio hominū ex hominibus esset per supernaturalē uirtutē, non uirtute naturæ, generatio hominis ex homine naturalis non esset, & per consequens nec gn̄atio uera. Obuiat itē autoritas, qm̄ Augu. 10 super Gen̄. protestatur: Nos fuimus in Adam secundum corpulentā substantiam, & scdm rōnē seminalem, Chrūs tm̄ scdm corpulentam substantiam, sed si corpora nostra educerentur ex semine Adæ supernaturali uirtute dici deberent fuisse in Adam (sicut & Christus) solum secundū corpulentā substantiā, non secundū seminalē rationē, cū seminalis ratio uim dicat actiuā. ¶ Alij dicunt multiplicationē hanc fieri uirtute supercœlesti. Corpus nanq; quintæ essentiæ seu luminosum, aptum est ex seipso emittere lumē, & multiplicare seipm̄, non adducendo naturā huius ex corpore illo quod illuminat, imo simul multiplicat formā atq; materiā. Sic dixerunt quod q̄a in corpore hūano multū est de quintæ essentiæ natura, potest in seipso multiplicari. Verū his quoq; obuiant sensus, ratio, autoritas. Sensus, q̄a ut cernimus nullū corp⁹ cœleste multiplicat lumē suū in se, sed solū extra se, & in materia extra se. Videmus etiā, q̄ sol lumen suū multiplicando nō gn̄rat solem. Obuiat itidē ratio, q̄a multiplicatio per uirtutem creatam, est ab aliquo simul actiuo. cumq; agere solius sit formæ, quæ non assimilatur materiæ, impossibile est aliquid multiplicari, quo ad materiale principiū uirtute cœlesti. Obuiat rursus autoritas, qm̄ lumen ex lumine egrediens, non est corpus, nec in se habet materiam. ¶ Tertij dicunt id fieri uirtute inferioris naturæ, concurrente simul potentia susceptiua ex parte materiæ, & actiua ex parte formæ. Materia nanq; de se non habet extensionem: sed quod extendatur tm̄ aut plus, est ratione formæ sibi adiunctæ. hinc quantūcunq; parum ponatur de materia in aliquo corpore, capax est ualde magnæ extensionis, si sit agens, formam tantæ extensiōis imprimere ualens. Porro ex parte formæ est ibi potentia multiplicandi sibi simile. cumq; semen iuuetur & confoueatur per alimentum extrinsecum, uis illa seminalis sua materia pōt seipsam multiplicare & crescere nullo repugnante. ideo non oportet aliquod extrinsecum in ueritatem humanæ naturæ transire. Hoc uidetur Augustinus sensisse, dicendo: Ex uno semine segetes segetum, siluæ siluarum, populi populorum possunt educi, ita quod nihil reperitur postea in omnibus illis, quod prius non fuerit inuisibiliter in seminē illo primo.

¶ Attamen huic quoq; positioni, quamuis rationabilior cæteris uideatur, obuiāt sensus, ratio, autoritas. Sensus, quia secundum eam mundus esset multo maior quam fuit ab initio, cresceretq; quotidie. Non em̄ posset dici, quod per resolutionem grana decem frumenti reducunt̄ ad unū. Ratio etiā repugnat q̄a materia nō est subiectū transmutatiōis, nisi sub aliq̄ esse, unde etsi materia corporaliū per intellectū abstrahi posset a forma, nunquam tamen uirtute creaturæ potest expoliari omni extensione & forma corporea. Proptere quod in pluribus locis loquitur Augustinus, quod impossibile est ex corpore fieri spiritum. Si ergo hæc materia sub tali esse habet statū & determinationē in sua extensione, ultra quam natura non potest procedere, iuxta illud Philosophi: Omniū natura constantiū, terminus est & ratio magnitudinis & augmenti: & item quod ex uno pugillo terrę potest generari ignis in millecupla porportiōe: Ex uno tn̄ pugillo terræ nō ualent gn̄ari nisi 10. pugilli aquę: si in q̄ hoc ita est, impossibile est quod aliqua res corporalis in seipsa augeatur absq; sua rarefactione, & alterius appositione. Et hoc dico operatione naturę. Et attendendū est hic, quod longe aliter loquendū est de materia secundū eius essentiam, quā secundū esse ipsius: nec dicendū q̄d tm̄ de materia sit in lapide paruo, sicut in monte magno, loquēdo secundū esse materiæ, quāuis in materia secūdū essentiā, nō sit considerare tm̄ & quantū. Obuiat quoq; autoritas. Hugo em̄ in 6. parte, distinguit sex op̄a, quorū primū est, de nihilo aliq̄d facere, secundū est, de aliquo facere aliq̄d, secundū substantiā & quātitatē in maius. Tertiū opus est, de aliquibus aliq̄d facere secundū substantiā & quantitatē in minus. Quartū opus est, de aliquo uel aliq̄bus aliqua facere, nō tamē scdm substantiam, sed scdm quantitatē in maius. Quintū opus est, de aliquibus aliqua facere, non tamen secundū substantiā, sed scdm quantitatē in minus. Sextū est, de aliquo facere nihil. Et addit, Primū opus & scdm ac tertiū & ultimū, soli⁹ dei sunt. Cū ergo talis multiplicatio, ut ibi dē dicit, ad scdm ptinear op̄is genus, fieri neq̄t uirtute naturæ inferioris. Quod si autoritas ista non sufficit, ostendit

Caro qualiter sit de eēntia particularis hominis.

Bonauen.

Gen. 2

Hominum multiplicatio non est per solam virtutē supernaturalem.

Augu⁹.

Augustin.

ostenditur idem hoc autoritate Augustini quinto sup Genesim, quo fatetur. Quæ producuntur ex semine, omnia primitus in semine extiterunt non mole, corporeæ magnitudinis, sed causali potentia nam illa magnitudo, copia humoris terrę congesta est. Verum illa in exiguo grano mirabilior præstantiorq; valuit adiacēs humor terræ, commixtus terræ tanq̄ materies, verti in ligni illius quantitatē, in ramorū diffusionē, in foliorum viriditatem. Non ergo semen in seipso augetur sine alteri⁹ appositiōe. Vnde 10. sup Genesim, clarius ait: Quid absurdius quam putare ullum esse corpus, quod manente naturæ suæ quātitate vndiq; crescat, nisi rarescat? Hinc multi recusant hanc opinionem Magistri. ¶Secunda quorundam circa ista opinio est sequentium verba naturalium ac medicorum, dicentiū quod mediante vi generatiua non solum aliquid transit in veritatem naturæ humanæ, imo tota veritas corporis prolis gñratę, fit extrinsecus addita, vtpote ex supfluo alimēti. Hoc dicūt, q̄niam operandi modus est ordinatus & delectabilis ac expeditus. Ordinatus, quoniā ibi incipit operatio generatiue vbi desinit operatio nutritiue. Natura quippe pri⁹ intendit sibi quā alijs. Hinc materia generationis est superfluitas vltimi cibi. Quæ q̄uis superflua sit nutritiuæ, necessaria tamen est generatiuæ. Modus quoq; est delectabilis, quia natura delectatur in emissione supflui. Est etiam expeditus, quoniā cibus terti⁹ est in dispositione proxima, vt conuertatur in singula membra. Conuenit etiā istud dispositioni diuinæ, ordinationiq; corporū ad resurrectionē. Nempe cum semen non resurgat in generante, sed in generato, non videtur humor ille fuisse de generantis veritate, sed potius de humidi superfluitate. Quamuis aūt ista opinio multū probabilis videatur, obuiant tamen etiā ei sensus, ratio, autoritas. Sensus, quia videmus prolem aliquādo assimilari proauo, imo & ei qui præcessit, & hoc vsq; ad decimam generationem, sicq; sursum deinceps, ergo in prole illa videt̃ aliq̄d esse traductum a primo parente. Rursus, cum videamus hominem ex coitu attenuari, & ex frequentia coitus mortē accelerari, videtur in emissione illa non solū supflui, sed & aliquid humidi radicalis effundi, sicq; proles non tm̄ est de superfluitate alimenti, sed de veritate etiam generantis. Insuper obuiat ratio, quia si esset proles solū de superfluitate cibi parentis, nō esset generatio vera, cū generatio fit de substātia generantis. Nec esset vera cognatio, imo magis attineret homo porco, de quo sumptū est nutrimentum, quam patri. Repugnat demū autoritas Augustini, dicētis: Omnes fuimus in Adā secūdū corpulentā substantiā & secūdū seminalem rationē, & quod maius est, secundum Apostolū, Omnes in Adam peccauimus. Leui quoq; erat in limbis patris sui Abrahæ, quando decimatus est. Hinc necesse est, inter opiniōes istas extremas mediā eligere, dicēdo quod aliquid de superfluo alimenti māsit in semine, nec tamē semē omnino est de supfluo alimenti, imo aliquid est in eo de humido radicali, & ex vtroq; semen propagatur. Vnde sicut videmus circa nutritiuam quod est humiditas radicalis & nutrimentalis, videlicet illa quę fluit, sic in generatiua est aliq̄ humiditas radicalis, & etiā aliqua fluēs ac refluēs, atq; in generatione prolis vna currit cum alia. Itaq; Adam dum genuit primum filium suum, trāsfudit aliquid de humiditate radicali, illudq; modicum virtute naturæ toti corpori filij fuit commixtum commixtione perfecta, quoniam nullam corporis partem erat signare in corpore filij, in quo non esset aliquid de humido illo. Si ergo filius Adæ in generando prolem similiter aliquid diffudit de suo humido radicali, necesse fuit quod transmitteret aliquid de eo, quod a suo habuit patre, sicq; deinceps, & pro tanto omnes dicuntur fuisse in Adam, non quod ibi fuerit totaliter materia omnium corporū nostrorum, sed quoniam ibi erat aliquanta materia, ratio seminalis seu potentia conuertēdi in se aliam naturam, ita vt sufficeret ad omnem procreationem, additio sibi illo in quo posset se multiplicare. Et est exēplum: Si quis haberet fermentum, commisceretq; illud toti pastę commixtione perfecta. nihil fieret de pasta illa commixta, q̄ non diceretur fieri de ipsa pasta. Similiter, si pasta illa adhuc misceretur pastæ maiori, & sic procedendo quasi innumerabiles panes fierent fermentati ex modico fermēto per oppositionem rei fermentabilis, sic in proposito, ex modico semine per appositionem humoris susceptibilis ratiōis seminalis, possunt innumerabiles homines propagari. Huic ergo positioni tanquam magis consonę philosop. ac scripturis, magis adhæreo. Et si obijciatur, quod Magister Sententiarū & Hugo de sancto Victore Sexta parte de Sacramētis dicunt contrarium (de Magistro etenim patet in textu) Hugo autem loco præfato testatur, quod de costa Adæ in seipso multiplicata, formatū est sine adiuncto extrinseco corpus Euæ, quēadmodum propagatum videmus genus humanum ex modico illo, quod fuit in Adam &c̄. dico quod in hac parte positioni eorum magistri communiter non assentiūt. Nec ego bene intelligo eos, non tamen dico eos falsum dixisse. Si rursus obijcias, quia si primo parente traducitur in singulos aliquid de humido radicali, pari ratione possit totum traduci, & quod necesse sit illud multiplicatum esse in se, præsertim cū nec tot atomi fuerint in corpore Adæ, quod geniti sunt ex eo, & quot humida huiusmodi sunt decisa. Dicendum quod semen est quantū mole, & quantum virtute, quā titas vero virtutis se tenet ex parte formæ potestq; dici ratio seminalis, quæ cum sit forma multiplicabilis potest in materiam sibi oppositam inducere similem sibi. Quantitas vero molis, quāuis sit parua, adeo tamē potest extendi, ut commisceatur valde magnæ quantitati per naturam, qua omne corp⁹ in infinitum diuisibile est, sicq; magnæ quantitati poterit commisceri, & totum trahere ad suam naturam, atq; ex illa totali quantitate potest aliquid fieri per se, quod non fieret de ipso semine per se. Et quotcūq; fiant de illa quantitate totali, dicuntur facta per se, nec tamen oportet ibi distinguere diuersas partes, ex quibus diuersi fiāt in illo semine primordiali, sed solū in proximo semine, pro eo quod illud per additionē superflui nutrimēti adauctum est. Hæc Bonauentura. ¶Præterea Alexander Totum, ait tripliciter dicit̃, vt quinto Metaphysicæ fertur. Primo, idem est quod perfectum. Secundo, prout totum dicitur aliquod vnum continens naturaliter partes, quæ vniuntur in eo in aliqua forma vna substantiali, prout totum vniuersale vnit contenta in vna forma. Tertio dicitur totum aliq; vnū continens plures partes, quæ existentes in toto, potentia vniuntur in vna quantitate, vel secundum naturam, aut secundū artificium: sicq; dicitur totum in quantitate correspondens parti in quātitate. Primo modo erat tota natura in Adam, qui perfectus erat homo ex anima & corpore. Similiter secundo modo erat in eo tota natura humana, inquantum hoc q̄ dico humana natura, erat q̄dā forma cōtētis sub se, vtpote indiuidiuis, scd̄m illud Boethij: Species ē totū esse indiuiduorum in qua vnita sunt, scd̄m illud Prophirij.

Par

Participatione speciei plures homines sunt unus homo. Tertio modo erat materia omnium corporũ humanorum in corpore Adam in potentia solum, & nõ in actu per distinctam materiam. Tripliciter ergo dici tur tota natura humana fuisse in Adam, quia fuit in eo perfecte, & quia quandoq; fuit in eo solo, & quia aliquid in ipso erat, quod per propapagationem est de constitutione corporum omnium hominum.

Humana natura fuit in Adã tripliciter

¶ Cum igitur quæritur quomodo tota natura humana fuit in Adam, dicendum quod secundum materiam. Quocirca notãdum, quod in corpore Adæ fuit quantitas molis cũ ratione seminali, & ratione quantitatis molis poterat extendi & diffundi, secundum extensionem corporis quasi improportionabiliter maioris, quemadmodum gutta uini fusa in magno uase aquæ, materia illius diffundit se per totum uas aquæ: imo ut ponunt aliqui, aliquid paruæ quantitatis sensibile est ad diffusionem quasi infinitam ratione quantitatis suæ materiæ, sicut quantum, ratione qua quantum est, diuisibile est in infinitũ. Ratione igitur quantitatis molis corporis Adæ, partes ipsius decisæ in generatione, quantacũq; eis facta fuerit additio per susceptionem alimenti, diffundebat se secundum extensionem quantitatis additæ. Deniq; ratio seminalis in Adã uirtutem actiuam habebat, qua poterat se multiplicare in materia susceptibili, sicut põt uirtus lucis & ignis. Quoniam ergo portio decisa a corpore Adæ, ratione quantitatis materialis poterat se extendere secundum extensionem corporis cuiuscunq; quantitatis additæ, uirtus autẽ seminalis multiplicare se sufficiebat in materiali addito ad omnia corpora humani generis seminanda. potest equidem humor modicus commisceri sic magno, quod nulla est post commixtionem distinctio, ita quod nihil dici possit factum de illo magno, quod non sit factum de illo paruo. satis rationabiliter uideri potest, etiam secundum operationem naturæ oẽs hoies materialiter fuisse in Adã & de Adã, quamuis modicum fuerit ab ipso decisum. Et nisi sic esset, quomodo uerificaretur illud Augustini, Quod Christus fuit in Adam secundum corpulentam substantiã, nisi aliquid descendisset de corpore Adę usq; ad Christum? & illud Isaiæ, Egreditur uirga de radice Iessæ. Ergo in Chr̃o aliqd fuit de radice Iessæ. Cũ ergo obiicit, quod in corpore Adæ nõ erant tot atomi, dicẽdũ qđ quãuis nõ erant actu & secundum formam, erant tamen in potentia & secundum materiam, sicut expositum est. Hæc positio dictis Bonauenturæ concordare uidetur.

Augu.

Isaie. 11

Obiectio diluitur.

¶ Durandus in his positionem sequitur sancti Thomæ, & q̃ scribit, in dictis sancti Thomæ cõtenta sunt.

Durand'. Henricus

¶ Porro Henricus quodlibeto secundo, quæstione decima, de hac ipsa quæstiõe se expedit breuit', & difficultates prætactas transiliens atq; per autoritatẽ Augustini in libro de uera religione, elucidans, quod nutrimentum conuertitur in ueritatem naturæ humanę in nutrito, cum in libro de uera religione asserat Augustinus: Alimenta corrupta, id est, amittentia suam formam, in membrorũ istorũ fabricã migrant. Inter tot opiniones, uidetur positio illa Alexandri philosophi rationabilior esse, quantum ad philosophicę ueritatis pertinet forũ. Quantũ uero ad theologicę ueritatis spectat synceritatẽ, positio illa Alexan. theologi ac Bona. amplius placet, quanquã in ea quædã contineantur, q̃ difficile est saluare, præsertim quod dicunt semen illud hoĩs protoplasti posse per quantũlibet multos diffundi, cõmunicari ac diuidi: quia inquantum est continuũ quid, est diuisibile in infinitũ. Quamuis enim hoc uerũ est, non tamen est diuisibile in infinitum, nec in quantumlibet multa, ita quod sub qualibet eius particula maneant natura & ratio seminis, quoniã omniũ naturã constantiũ, certus est terminus & finis ac ratio magnitudinis, secundum Philosophum.

Augustin'

Diony.

¶ Deniq; contra opinionẽ quã Thomas defendit, instat Richardus: Quia si uera esset p, oportet tota prima caro defluere, ut supra argutum est, nec quæunt euadere per exemplũ quod adducunt, dicentes quod si igni radicato in multitudine lignorũ, addãtur successiue ligna, sicq; continue nutriatur, manet idem nũero ignis, etiam postquã combusta fuerint prima ligna. Contra quod arguitur, quia si asser unus putridus esset in naui, & alius sanus substitueretur, sicq; deinceps quousq; omnes primi essent remoti, & alij noui substituti, non maneret eadem nauis in numero, quantũcunq; primę naui assimilaret in forma. ¶ Amplius, circa hæc uerba Thomæ, Totũ quod est in corpore hominis, considerari potest dupliciter. Primo ex parte materiæ, & ita non manet: secundo, ex parte formæ & speciei, & ita est permanens, sic argui potest: Materia quę est in corpore hominis, utpote caro, quæ est de ueritate naturę ipsius, formã substantialẽ atq; specificã non habet, nisi animã rationalẽ, de qua nulli est dubiũ quin maneat eadẽ. sed huius, formæ permanẽs unitas, seu fixa identitas non sufficit ad hoc quod maneat eadẽ nũero caro, quia hęc forma immortalis potest successiue plures informare materias. Si uero intelligatur de forma accidentali, illa non potest eadẽ nũero permanere, sublato & corrupto eius subiecto, quod est materia informata forma substantiali, seu ipsum cõpositũ, cuius materia (ut tactũ est) defluit. & sic accidentalis forma non maneret nisi specie eadem, sicut nec caro, & ita nõ esset idem corpus per totã periodũ, sicut nec est idem Rhenus aut riuus toto anno decurrens.

Thomas. Richard'

¶ At uero Alber. hanc quæstionẽ nõ mouet hic, sed in libro de hoĩe sciscitatur, Vtrũ nutriẽs trãseat in substantiã nutriti. Ad qđ breuiter ibi r̃ñdet: De hoc disputatũ est in quæstiõe de resurrectione, Vtrũ cibus transit in ueritatẽ naturæ hũanæ, breuiter nos absoluimus hic, dicentes, quod cibus transit in substãtiã corporis, & quodãmodo in ueritatẽ naturæ hũanæ. Cur aũt dicit, q; transit quodammõ in ueritatẽ naturæ hũanæ, ut detur aperire quęstiõe ibi sequẽte, qua quærit, Vtrũ nutritũ nutriat scđm speciẽ & materiã, uel scđm materiã tm̃. Ad qđ r̃ñdet, secundũ oẽs intelligentes nutrimentũ nõ est nisi scđm materiã, q̃uis quidã ex ignorãtia dicãt contrariũ. & id qđ additur, nõ efficitur in alia specie, quam quæ prius fuit. idcirco nutritũ nõ nutritur secundũ speciẽ illã, quãuis aliqd ei addatur. Sed quia aliquas accipit partes materiales, ideo mutat in partib' materiæ, & nutritur. Cũq; perditur & defluit pars materiæ, nõ destruit, pp̃ter hoc species mẽbri corporis aiati pars nanq; deperdita non fuit necessaria speciei, sine qua esse nõ posset. ideo põt effluere illa, & influere alia sicut per simile oñdit Philo. in uase & aqua. Hæc Alb. Qui & sequenti distinctiõe ait: Sequẽdo dicta sanctorũ, dicimus q; tota natura gñeris hũani fuit in Adã tripliciter, puta perfecte, & materialiter, ac integraliter, imo & quarto modo, scilicet formaliter. Adã em̃ fuit homo in corpore & anima pfectus, & in eo scđm corpulentã substantiã oẽs extitimus, oẽs q; in eo fuimus unũ, & uniti in ipso ut mẽbra in toto, & in eo solo fuit ad tp̃s natura humana. Hæc Alber. ¶ Cuius dicta sunt satis

Albertus

Philos.

satis obscura, nec queũt intelligi, nisi cognita differentia inter carnẽ sc̃dm materiã, & carnẽ sc̃dm speciẽ, de qua re sc̃dm Henricũ magna est difficultas, quę tamẽ ex scripto Richardi elucescit, dicẽtis. De distinctiõe inter carnẽ secũdũ speciẽ & carnẽ secundũ materiã, sunt q̃tuor expositiões atq; opiniões. Vna ẽ, q caro sc̃dm speciẽ ẽ tm̃ illa q̃ est a parẽtib⁹ tracta per op⁹ generatiuæ quia, in illa fundatur species & caro in quã conuertitur nutrimentum, est caro secũdũ materiã, & nõ secũdũ speciẽ, qm̃ aduenit post cõstitutionẽ hoĩs in specie. ¶ Secũda opinio est, q caro secũdũ speciẽ dicitur illa, q̃ per se potest in op⁹ carnis: & caro secũdum materiam, quę nõ potest in hoc, & talis caro in quã conuertitur nutrimẽtũ, quę tamẽ cõiuncta carni a parẽtibus tractę hoc potest. Videt̃ tñ magis esse intẽtio Philo. q etiã in carne tracta a parẽtibus sit caro sc̃dm materiã & sc̃dm speciẽ. Hinc tertia opinio est, q̃d caro secũdũ materiã tã modica portio est, q p se non potest in opus carnis, & caro secũdum speciem, est portio carnis tã magna, q p se põt in hoc. Quarta opinio est, q carnẽ secundũ speciem vocat Philosophus formã carnis & carnem secundum materiã, ipsius materiã carnis. Et materiã dicit difluere, formã manere: quia dum tantum est de materia sub vna parte formæ, quod inde fieri valeant plures partes defluẽte vna parte, saluari potest forma in alia, quousq; alia pars materiæ per nutrimentum substituat̃ loco partis materiæ quę defluxit. Quinta q̃q; fuit opinio, quod sicut homo secundum speciem dicitur homo in cõmuni, & homo secũdũ materiã homo signatus seu indiuiduum, & sicut homo in cõmuni manet, indiuidua vero fluunt: sic Philosophus carnem sc̃dm speciem noĩet carnẽ in coĩ, carnẽ vero secundũ materiã, q̃ cunq; carnis partẽ signatã, q̃ dicit defluere, sicq; caro sc̃dm speciem, est compositum ex forma carnis & materia in cõmuni, & caro secundũ materiã cõpositũ ex forma carnis & materia signata. Hæc Richardus. ¶ Porro prætactis scriptis Alberti, consonant scripta. Vlrici in Summa sua libro quarto capl'o de generatione, & augmẽtatione, vbi fatetur nutritũ conuerti in substantiã aliti, additq; partes formales augeri nõ partes materiales, iuxta Philosophum. ¶ Postremo ad intelligẽtiã & cõfirmationem præhabitorum nunc valet quod in principiis suis sanctus Cirillus doctor & præsul libro primo disseruit. Quatuor, inquiens digestionibus cibus præcoquitur, vt deinde mẽbris purior atq; veracior tribuatur. Primo vadit ad stomachum, & ibi digeretur & separatur sequestratur purum ab impuro, & impurũ emittitur per secessum. Deinde purũ relictum ad hepar emittitur, ac ibi digeritur, & fit sanguis, sequæstraturq; purum ab impuro. Impurum emittitur per vrinam Deinde relictum purum a venis attrahitur, & tertio ibi digerit̃, ac sequestratur purum ab impuro. Impurum emittitur per sudorẽ & sputum, deinde purum relictum per membra diffunditur, atq; in membris, quarto digeritur, & sequestratur purum ab impuro. Et illud impurum quod quasi purũ est, reseruat̃ in vasis spermaticis, & in generatione emittitur. Purissimum autem relictum, conuersum in membrorum substantiam, finaliter animę copulatur, factum vnum & substantia uitæ. Hæc Cyrillus. ¶ Ex quibus, p batur nutrimentum tandem conuerti quarta digestiõe in ueritatem naturæ nutriti. ¶ At uero Magister historiarum magnus cantor Parrhisieñ. frater Magistri Sententiarum, in Scholastica historia tractans euangelicũ illud, Omne quod in os intrat, uadit in secessum, etiam præinductam opinionem Magistri tuetur.

Richard⁹

Quę sit caro secũdũ speciẽ, & q̃ secũdũ materiã.

Philoso.

Philoso.

Philoso.

Udalricus

Cyrillus.

Cibus quatuor digestionibus precoquit.

Petr⁹ Comestor historię euãgelicę ca. 7. Matth. 15

QVAESTIO. VI.

Sexto quæritur, Vtrum decisio seminis et productio prolis sint ex substantia generantis. ¶ Videtur quod sic, quia secũdũ Damascenũ, generatio est opus naturæ ex substantia generãtis producens id q generatur. Supfluũ uero alimẽti, non est aliquid substãtiæ generãtis. Coĩter quoq; asseritur quod pater est res ex sua substantia generãs filiũ, atq; q filius sit res genita ex substantia patris. Secundo, teste Augustino, Omnes fuimus in Adam secundum corpulentam substantiam. Corpulenta autem substantia non descendit a parentibus nisi semine mediante, ergo semẽ a proximo parente traductum, non est ex alementi super fluo, nec ex eo q ex elimento conuersum est, sed ex eo quod generans a suo accepit parente. Tertio, si semen esset ex superfluo alimenti, non sequeretur ex eius decisione debilitatio generantis, sed alleuiatio potius, cuius oppositum experientia pandit. Quarto, idcirco filius patri suo frequenter potissime assimilatur, quia ex eius semine natus est, interdum uero assimilatur non solum patri, sed & auo ac, p auo & attauo, ergo ex omnibus illis semẽ successiue descendit, & tamen in illis non fuit superfluum alimenti patris proximi. Quinto, si ex superfluo alimenti sit semen, sequeretur quod proles sępe plus attineret boui aut porco, quam progenitoribus suis, ex alimento enim carnis brutorum illorum generatum est semen. ¶ In contrarium sunt autoritas, & rationes Philosophi quinto de animalibus, ubi dupliciter probat, quod semen sit superfluum alimenti. Primo, quoniam semen naturaliter est in corpore animalis. sed quicquid naturaliter est in corpore animalis, aut est pars eius, vt caro, pes, manus: aut est superfluum eius, ut lac & urina, semen autẽ non est pars organica cum simile sit in toto & parte, quod organicis non conuenit partibus: nec est de partibus consimilibus cum in constitutionem membrorum nõ ueniat quemadmodum partes organicæ in organicorum constutionẽ membrorum, restat ergo quod sit superfluum alimenti. Secundo, quoniam si semen non est tale superfluum, oportet quod resoluatur a membris, & ita per decisionem amitteret suam naturam ac formam & corrũperetur, sicq; perderet virtutem & naturam mẽbrorum, ex quibus descinditur, ergo non esset principium generandi consimile, cum generatum virtualiter contineatur in semine ac gignente. ¶ Ad idem ponit Philosophus tria signa. Vnum est, quod nullum dissolutum a corpore, habet in eo locum determinatum, sed vagatur per corpus. Semẽ autem habet determinatum locum in corpore, scilicet vias seminales, ergo superfluum est, non decisum de membrorum substantia. Secundum signum est, quod natura alleuiatur per emissionem superflui, nũquam autem per dissolutionem eius, quod est de sustantia membri, sed natura quandoq; per seminis effusionem alleuiatur, non ergo a membris dissoluitur. Tertium signũ est quod ubi minus inuenitur de superfluo alimenti, ibi & minus de semine. hinc in pueris non est semen, quia superfluum nutrimenti in augmentum conuertitur. Vnde & homines pingues, pauci sunt semini, & modicæ generationis, quia superfluum alimenti in pinguedinẽ vertitur. Hinc quoq; animalia quãtitatis maioris minus habent de semine secundum proportionẽ corporis sui, & paucæ sunt generationis, quoniam multo indigent nutrimento, vt patet in elephante. Si autem semen esset dissolutum, esset contrario modo, quoniam ex maiori corpore fieret dissolutio maior. ¶ Ad hæc Alexander respõdet: De hac quęstione diuersę sunt opiniones, quas propter difficultatem materiæ expedit declarare.

Iohã. Damascenus.

Arguitur primo contra veritatem.

Augustin⁹

Philoso. In oppositum.

Semen est alimenti superfluum.

Philoso.

Pingues ac pueri pauci sunt semine.

Alexãder,

Quidã

Quidam Magistro consentientes, dicunt quod Adam transmisit de sua substantia modicum quid in corpora posterorũ, quod sine extrinseca additione multiplicatũ est in seipso, per modum in præcedenti quæstione expressum. Deniq; ad ostendendum quomodo hoc existat possibile, dicũt ꝙ materia q̃ est in minimo aeris, hoc mõ sufficiens est, ut ex ea fiat quasi infinitum, non solum alterius speciei, ut terræ aut ignis, sed item eiusdem, ut aeris eadem ratione cum semen decisum ab Adã habuerit in se quatuor elementa in minimo terræ, quod fuit in semine illo, fuit materia sufficiens quasi ad infinitam terram, atq; in minimo aquæ, quasi ad infinitam aquam, & similiter de aere & de igne, sicq; in semine illo fuit materia sufficiens quasi ad homines infinitos. Non dico materia nuda, sed materia cum rationibus seminalibus. Materia nanq; (ut dicunt) q̃ est sub modico aere, est possibilis ad tantam extensionem, quantæ est totus aer, imo quod tantus aer inde fieri posset, quantus est aer uniuersi, ut tactum est in quæstione præcedenti. Dicitur ergo secundum istam opinionem, quod in semine a parentibus deciso ad procreationem prolis, est duplex natura. Vna ad id quod requiritur ad partes secundum materiam, & illa habet vim augmentatiuã per nutrimenti susceptionem. Alia ad id quod requiritur ad partes secũdũ speciem, & illa habet uim augmentatiuam per multiplicationem, Quantum ergo ad id, quod in nobis est partium, secundum speciem est descensus secundum propagationem a primo homine: quantum uero ad id q̃d in nobis est secundum materiam est augmentatio secundum multiplicationem Alij sunt contrariæ opinionis, dicentes semen multiplicari non posse, sine extrinseca additione. Hæc Alexander. Qui de ista quæstione scribit prolixe, & cuncta que inde conscribit, ad præcedentem pertinent quæstionem. Nam ex illius solutione, huius dependet solutio pro maxima parte. Nempe secundum Magistri opinionem, semen quod est ueritas naturæ corporalis in prole, non est ex alimenti superfluitate, sed ex substantia Adæ.

¶ At uero Thomas clarius scribens: Hinc inquit, sunt tres opiniões. Vna, quod semen est pars decisa ab eo ꝙ est de substantia membri, ita quod tota substantia seminis est ex humido radicali, ex quo primo principaliterq; substantiam mẽbrorũ dicunt cõponi, quod ex generantis substãtia tractũ est. Et qa supra substantiã seminis in gñrato nil addit, ꝙ fit ad veritatẽ naturæ ipsius ptinens, vt dicũt, idcirco secũdũ eos totũ quod est de ueritate naturæ in filio, fuit in patre, de veritate eius existens, sicq; ascẽdẽdo cõsequit, ꝙ qcq̃d ẽ de veritate naturę in cũctis hominibus, totũ actualiter fuit in Adam. ¶ Deniq; ista opinio a quibusdã Philosophis antiquitus posita fuit & a qbusdã theologis, vt a Magistro diuersimode tñ motis. Quidã enim antiquorũ Philosophorũ, præsertim Anaxagoras dixerunt generationẽ nõ fieri nisi per cõgregationẽ similium partiũ, quę prius in erant generãti, ita q̃d nihil in naturam carnis trãsiret, quod prius caro nõ fuerat, sic quod ad generationem carnis & ossis in prole exigeret̃ aliqd de carne & ossib⁹ patris resolui, sicq; de alijs mẽbris ac partibus corporis. Quidã vero totã virtutem agẽdi attribuentes materiæ, quam solam rerum totam substantiam esse putabant, inuenire nequibant causam assimilationis filij ad patrẽ in singulis partibus, nisi per hoc ꝙ materialiter aliquid de singulis mẽbris resolueretur. Verum harum opinionum radices ac rationes a philosophis sequẽtibus sufficiẽter sunt reprobatæ per hoc, quod materia transmutatur de forma in formam, vt sic ꝙ pri⁹ naturã carnis nõ habuit, postea habeat eã. Siñr virt⁹ actiuæ ex parte formalis principij, vñ & causa assimilationis filij ad patrẽ, est virtus formatiua in semine. ¶ Magister aũt & ei consentientes, ad hanc positionẽ inducti sunt ex traductione originalis peccati, quasi in similem errorem cum prioribus declinantes, quasi traductio originalis peccati esse non possit, nisi materia posterorum in primis parentibus fuerit dum peccabãt, vt sic assimilatio in peccati corruptione sit secundum conuenientiam in materia, non secundum rationem virtutis actiuæ. Cuius oppositum Aug. expresse asserit, dicẽs, q̃d non propter hoc in nobis originale peccatum est, quod ex Adam secundum corpulentam substantiam propagati sumus. Sic enim etiam in Christo originale fuisset, sed quia secundum seminalem rationem concupiscentialiter ex ipso descendimus. Vnde opinio illa in quæstione præhabita satis est improbata. ¶ Alia opinio est, quod semen non solum fit ex humido radicali, ex parentibus deciso, sed ex ipso simul cum humido nutrimẽtali, quod fuit superfluum alimenti, in patre. et quod totum hoc erit humidum radicale in filio pertinensq; ad veritatem naturæ humanæ in ipso primo modo, sicq; aliquid ei⁹ quod in nobis ẽ de veritate naturæ humanę, fuit etiam de veritate humanæ naturæ in patre & eius parente. & sic usq; ad Adam, per quem modum omnes in ipso extitimus secundum corpulentam substantiam. Sed quamuis opinio ista euadat inconuenientia aliqua contra primam inducta, non tamẽ potest euadere omnia. Primo quoniam præinducte rationes & signa Philosophi euidẽter conuincunt, quod semen nullo modo ex membris sit resolutum. Vnde eisdem ratiõibus improbatur opinio, ponens totum semen esse aliquid resolutũ vel partem ipsius. Itẽ iuxta opinionem istorum, argumentatio fieret per admixtiõem, sicq; minus de veritate humanæ naturæ esset in filio quam in patre, velut si vino aqua cõmisceatur, & parti vini diuisæ ab illo vino admisceatur iterum aqua, sicq; deinceps constat quod virtus vini semper minor erit in sequenti vino, quousq; omnino deficiat. ¶ Tertia opinio est Philosophi, quod semen fit totaliter de superfluo alimenti. Vult enim quod semen non sit aliquid resolutum a toto, sed illud quod est dispositum & habens naturam, vt conueniat toti. Agẽs quippe assimulat sibi patiens pro posse. hinc alimentum post vltimam digestionem antequam conuertatur in membra quasi perfectam similitudinem totius corporis, consecutum est virtualiter: etsi non actu: ideo virtus est in eo, per quam totum corpus prolis potest formari. Cumq; vis nutritiua ex alimento ita assimulato, assumpserit tãtum, quãtum ad nutrimentum membrorum requiritur siue ad augmentum, tunc residuum quod vocatur digestiõis superfluum, vis nutritiua, ministrat generatiuæ, atq; ex hoc resultat seminis substantia. Huic opinioni cõsentio, quoniam rationabilior cæteris esse videtur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod generatio in viuentibus dicitur esse ex substantia generantis, id est ex decisione eius quod fuit conueniens, conuerti in substãtiam generantis, imo in proxima dispositione ad hoc. Nam & sanguis dicitur esse, aliquo modo de substantia generantis, & multo plus quod est ad vlteriorem digestionem perductum.

¶ Ad secundum, quod omnes fuimus in Adam secũdum corpulentam substantiam, non quod corpora nostra fuerint actu in ipso, vt corpulenta substantia, sed quia materia ex qua formatum est corpus vniuscuiusq; virtualiter fuit in Adam tanquã in principio originaliter

ar effectiuo. Vnde secundum hoc patet qualiter differt in Adam fuisse secundum corpulentam substantiam tantum, & secundum rationem seminalē. Ad constitutionē nanq; corporis humani duo exiguntur, videlicet materia ex qua corpus formetur, quæ dicitur corpulenta substantia & virtus formans, quæ dicitur ratio seminalis, quorū vtrunq; est originatum ab Adam: & qui per coitum descendunt ab ipso, fuerūt vtroq; modo in eo. Christus vero ex virgine natus, cuius vtiq; corpus spiritus sanct⁹ formauit ex materia a beatissima virgine ministrata fuit in Adam solum secundum corpulentam substantiā.

Philoso.

¶ Ad tertiū, quod ex immoderato coitu debilitatio oritur, quia non solum emittitur superfluum sed etiā q; necessarium erat ad nutrimentum membrorum. imo vt 15. de Animalibus dicitur, ex immoderantia coitus, sanguis loco seminis emittitur.

Philoso.

¶ Ad quartum responsio patet ex dictis. Causa nanq; assimilationis prolis ad patrē, est ex virtute actiua agentis. Et ex eadem causa actiua sumitur ratio cognationis, non ex parte materiæ. Propter quod quinto Metaphisicæ scribit Philosophus, q̄d homo est magis de genere sui patris quam matris cum a patre recipiat formam, quia vis formatiua est in semine patris, a matre autem materiam. Per quod habetur ad quintum solutio. Hæc Thomas in Scripto, & eadem scribit in prima parte, quæstione vltima.

Petrus.

¶ Concordant Richardus, Durandus, & alij multi. Petrus vero ponit, qualiter quælibet harum opinionum queat defendi.

Albertus

¶ Albertus autem in aliquibus locis conscribit quod semen sit de substantia generantis. Et in sequenti distinctione ad istam quæstionem respondens: In veritate, inquit, omnes doctores sancti, Hieronymus. Augustinus, Gregorius, Beda, Strab⁹ & Magister in Sentētijs, in hoc conueniunt, quod secundum corpulentam substantiam propagatio hominum facta est ex Adam, ita quod modicum corporis Adæ decisum ab ipso, transiuit in generationem filiorum suorum, quod multiplicatum in seipso virtute diuina, est augmentatum in totam quantitatem corporum omnium posterorum ipsius. Et quoniam credimus tantos patres per inspirationem hoc dixisse, non licet contradicere eis.

Augustin

De hoc Albertus plura, quæ in præhabitis Alexandri verbis habentur, cōscripsit, quæ si ita se haberent, videretur præinducta responsio Thomæ minus idonea. Veruntamen idem Albertus distinctione 31. sub quæstione hac præcedente. Quod Magister, ait, in Sententijs dicit, quod per multiplicationem corporis seu seminis Adæ in seipso, facta est propagatio omnium posterorum eius ab ipso. Sed quia ex hoc sequitur, quod totum opus naturæ, quod fit per generationem, fit miraculosum, probabilius dicit iuxta Augustinum, quod hoc fiat per diuisionem corpulentæ substantiæ in infinitum. Quod dictum Alberti, non videtur prædictis ipsius verbis corcordare &c̄.

¶ Quomodo peccatū originale à patribus transeat in filios, an secundū animā an secūdū carnē.

NVnc sup est inuestigare, qualiter illud peccatū a patribus traducat̄ in filios. s. an secundū solam animā, an secūdū carnē, siue scd̄m vtrūq;. Putauerūt qdā scd̄m animā trahi pct̄m originale, nō solū scd̄m carnē: qa nō solū, carnē sed & aīam ex traduce esse arbitrati sunt. Sicut em̄ in gn̄atiōe ꝓlis de carne paterna substātialiter trahit̄ caro, ita etiā de gignētis aīa aīam geniti essentialit̄ deduci ab his existimabat̄. Ideoq; sicut de corrupta carne caro corrupta seminat̄, ita etiā de aīa peccatrice anima peccatrix corruptione originali infecta, ab illis trahi dicitur.

Opinio quorundā male credētiū aīas esse ex traduce

¶ Prædictam opinionem damnat, & quod p carnem traducatur peccatū dicit & q̄uo, ostēdit.

Hoc autem fides catholica respuit, & tanquam veritati aduersum damnat, quæ non animas, sed carnem solam (sicut superius diximus) ex traduce esse admittit. Non ergo secundum animā sed secundū carnē solam peccatū originale trahit̄ à pa entibus. Est em̄ pct̄m originale (vt supra diximus) concupiscentia, non quidam actus, sed vitium. Vnde Augustinus: Ipsa concupiscentia est lex membrorum vel carnis, quæ est morbidus quidam affectus vel languor: qui cōmouet illicitū desiderium. i. carnalem concupiscentiā, quæ lex peccati dicitur. Quæ dicitur manere in carne, non quin in anima sit, sed quia per corruptionem carnis in anima sit.

Augu. contra episto. Petiliani lib. 4. c. 13.

Quare cōcupiscētia dr̄ esse in carne.

¶ Causam corruptionis carnem ostendit, ex qua in anima peccatum fit

Caro enim propter peccatum corrupta fuit in Adam adeo, vt cum ante peccatum vir & mulier sine incentiuo libidinis & concupiscentiæ feruore possent conuenire, essetq; thorus immaculatus iam post peccatum non ualeat fieri carnalis copula absq; libidinosa concupiscentia: quæ semper vitium est & etiam culpa, nisi excusetur per bona cōiugij. In concupiscentia ergo & libidine concipitur caro formanda in corpus prolis. Vnde caro ipsa quæ concipitur in vitiosa concupiscentia, concupiscentia polluitur & corrumpitur: ex cuius contactu anima cum infunditur, maculam trahit, qua polluitur & fit rea. i. vitium concupiscentię, quod est originale peccatum.

¶ Quod propter corruptionem carnis, quæ est causa peccati, dicitur peccatum esse in carne.

Ideoq; ipsum peccatum dicitur manere in carne. Caro ergo quæ in concupiscentia libidinis seminatur, nec culpa habet, nec actum culpę, sed causam. In eo ergo quod seminatur, corruptio est in eo autem quod nascitur, concupiscentiæ vitium. Vn̄ Ambrosi. de verbis Apostoli sic, ait, Quo modo habitat peccatum in carne, cum nō sit substātia, sed priuatio boni? Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum, ipsaq; corruptio per conditionem offensiōis manet in corpore robur tenēs diuinæ sententiæ datæ in Adam cuius consortio anima maculatur peccato. Per id ergo quod facti causa manet, inhabitare dicitur peccatum in carne, hæc est lex carnis. Idem (Nō habitat

Amb in e pist. Rom. cap. 7

506 bitat peccatum in anima, sed in carne: quia peccati causa ex carne est, non ex anima: quia caro est ex origine carnis peccati, & per traducem omnis caro fit causa peccati: anima vero non traducitur, & ideo in se causam peccati non habet. Augustinus quoq; ex carne peccatum animam cõtrahere in sermone quodã de verbis Apostoli ostendit, dicens: Vitium concupiscentiæ est, quod anima non ex se, sed ex carne contraxit. Natura quippe humana non opere dei cum vitio primitus est instituta, sed ex voluntatis arbitrio priorum hominum venieñti vitio est sauciata, ita vt nõ sit in carne bonum, sed vitium quo inficitur anima.

Amb. ibi, Augustinus

¶ *De causa originalis peccati quę est in carne, vtrum sit culpa, an pœna.*

Hic quæri solet, vtrum causa peccati originalis, quæ dicta est in carne, culpa sit vel pęna, siue aliquid aliud. Culpa esse non potest, quia culpa non est in re irrationali. Si enim culpa esset in carne ante infusionem animæ, actualis esset vel originalis. Sed actualis ibi non est, nec originalis culpa est, quia ipsa causa est originalis peccati. Si autem pęna est, quæ est illa? passibilitas vel mortalitas, vel alia corruptio. Hos enim defectus carni inesse constat,

Quod nõ sit culpa, pbat.

¶ Hic aperitur quid sit fęditas tracta ex libidine coeuntium, quæ vitiũ vel corruptio dici potest.

Ad quod dici potest, quod multiplex defectus carnis, & præcipue pollutio quædam quam ex feruore coitus parentum & concupiscentia libidinosa contrahit caro dum concipitur, causa est originalis peccati, quæ recte vitium siue corruptio carnis appellari potest. Quæ fęditas maior videtur esse in carne concupiscentialiter traducta, quam in ea vnde traducitur. Et quod vitium siue corruptio sit in carne ante cõiunctionem animæ, effectu probatur cum anima infunditur, quę ex corruptione carnis maculatur, sicut in vase dinoscitur vitium esse, cũ vinũ infusum acescit.

¶ Inductu similium ostendit, non absurde dici filios trahere peccatum a parentibus etiam mundis.

Ne autem miremur & intellectu turbemur, audientes peccatum originale filios traducere a parentibus iam per baptismum ab illo peccato mundatis diuersarũ similitudinũ inductione id fieri posse insinuat Aug. in li. de bap. paruu, inqẽs, Qũo pputiũ pcircũcisionẽ aufert, manet tñ in eo quẽ genuerunt circuncisi, quomodo etiã palea quę operę humano tanta diligẽtia separatur, manet tñ in fructu qui de purgato nascitur tritico, ita peccatum quod in parentibus per baptismum mundat, manet in eis q̃s genuerũt. Ex hoc em̃ gignũt ꝙ adhuc vetustũ trahũt, nõ ex hoc ꝙ lex in nouitate pmouit eos inter filios dei. Nõ em̃ generant parentes filios secũdum illã generationem qua denuo nati sunt, sed potius secundum illam qua carnaliter & ipsi primum sunt generati.

Augusti.

¶ Quare dicatur originale, hic dicitur cum epilogo.

Iam ostensum est, quid sit originale peccatum. & qualiter a parentibus in filios, & per carnem in animam transeat. Ex quibus etiam innotescit, quare dicatur originale peccatum: ideo. s. quia ex vitiosa lege originis carnis nostrę in qua concipimur, s. carnis libidinosa concupiscentia traducitur, vt supra dictum est. Non enim quia ex carne tracta ab Adam cõcepti sumus, ideo peccatũ traximus: quia & Christi corpus ex eadem carne formatum est quæ ab Adam descẽdit, sed eius conceptus est celebratus non lege peccati, id est concupiscentia carnis, vnde & caro eius peccatrix nõ fuit, imo operatione spiritussancti. Noster vero conceptus non fit sine libidine, & ideo non est sine peccato. Quod euidenter Augustinus ostendit in lib. de fide ad Petrum, dicens: Quia dum sibi inuicem vir mulierq; miscentur, sine libidine non est parentum cõcubitus: ob hoc filiorum ex eorum carne nascentium non potest sine peccato esse conceptus, vbi peccatum in paruulos non trãsmittit propagatio, sed libido: nec fęcunditas humanę naturę facit homines cum peccato nasci, sed fęditas libidinis quam homines habent ex illius iustissima condẽnatione peccati. Ideo beatus Dauid propter originale peccatum, quo naturaliter obstricti sunt filij irę, dicit: In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ex hoc itaq; apparet, ex lege conceptionis traduci originale peccatum: quia nisi conceptio sic fieret in carne, anima ex coniunctione concupiscentiæ vitium non traheret.

Aug. de fi de ad Petrũ cap. 2.

Psalm. 50

¶ Obiectio quorundam, nitentium probare peccatum non traduci ex lege coitus.

Sed adhoc opponitur hoc modo. In ipso conceptu vbi dicitur transmitti peccatum, propagatur caro: nec tamen tunc infunditur anima secundum physicos, sed iam effigiato corpore: quod etiam Moises in Exo. aperte significat, vbi ait de pcussura mulieris pręgnãtis: Si quis, inq̃t, pcusserit mulierem pręgnantem, & abortum fecerit: si ad huc informe fuerit puerperiũ, mulctabitur pecunia: si aũt formatum fuerit, reddat animam pro anima. Formatum vero intelligit, ppria anima animatũ: & informe, ꝙ nondũ habet animã. In ipso ergo conceptu cũ caro ppagat, nondũ infunditur

Exodi. 21

ditur anima. Quomodo ergo ibi peccatum transmittitur, cum peccatum non possit esse ubi anima non est? Ad quod dici potest, quia in illo conceptu dicitur peccatum transmitti, non quia peccatum originale ibi sit, sed quia caro ibi contrahit id ex quo peccatum fit in anima cum infunditur. Et vtrunque uocatur conceptus, scilicet cum & caro propagatur formamque corporis humani recipit, & cum anima infunditur, quod aliquando etiam dicitur natiuitas. Vnde, Quod natum est in te. Proprie autem natiuitas dicitur in lucem editio.

R esso est solutõe

Luce. i

SVMMA DISTINCTIONIS 31

PRæhabita distinctione discussum est, quid sit originale peccatum, & qualiter contrahatur. Hic plenius inquiritur, qualiter traducatur, & circa hoc primo narratur falsa, imo & hæretica quorundam opinio, qui dicebant originale peccatum secundũ animam & carnẽ traduci, putantes animam prolis propagari atque causari ab anima patris, quemadmodum caro ex carne descendit. Deinde declarat carnem esse infectam, & in ea radicaliter esse originale peccatum, quod contrahit anima ex carne, iuxta sensum præhabitum, in unione & infusione sua cum carne. Verum de materia huius distinctionis iam dicta sunt multa, atque, ut patuit, Magister hic in quibusdam communiter non tenetur, præsertim de modo traductionis per carnem, ita quod caro posterorum quantum ad id, quod ad ueritatem spectat naturæ humanæ, fuit substantialiter, realiter actualiterque in primo parente, & per eius traductionẽ originale deriuetur, & traducatur in posteros.

QVAESTIO I.

CIrca hæc aliqui quærunt, Vtrum per traductionem carnis traducatur originale peccatum. Magister quoque mouet in litera, An originale peccatum sit pœna uel culpa. Ad quæ iam supra risum est & ostensum, qualiter originale peccatũ uocetur libido & cõcupiscẽtia, & qualiter nomina hæc diuersimode capiãtur. ¶Denique ad intelligendum hæc clarius confert, quod Thomas, hic scribit: Libido, inquiens, tripliciter sumitur. Primo, ut cõsistit in actu uoluntatis illicitæ, desiderantis aliquid inordinate, & sic est actuale peccatum. Secundo, prout consistit in delectatione sensualitatis, præsertim in actu generatiuæ, ubi prædominatur & ita est quid ex peccato relictum, nõ quia delectatio non esset, nisi peccatum præcessisset, sed quia inordinata non esset, quod nomẽ importat libidinis. Tertio sumitur libido quasi habitualiter pro illa inordinatiõe nimia, ex qua inest nobis pronitas ad concupiscẽdum. A prima libidine mens iusti generantis liberatur seu præseruatur, cum contingat actum illum exerceri sine omni culpa mortali ac ueniali: imo illa libido non transmittit originale peccatum in prolem, nec illa quæ est inordinata delectatio sensualitatis. Etenim quamuis per miraculum a tali delectatione inordinata coitus aliquorum purgarentur, nihilominus eorum nati peccatum originale contraherẽt. Hinc libido tertio modo dicta, est originalis peccati causa. Omne nãque generans gignit sibi simile in natura. Vnde cũ hæc sit conditio humanæ naturæ originali iustitia destitutæ, ut talis inordinatio, uirium animæ in ea existat, cõstat quod etiam talis cõditio in prole remanebit, et si feruor coit⁹ inueniatur dici causa originalis peccati, hoc non dicitur propter se, sed inquantum est signum eius quod uere est causa, quia ex uirium inordinatione delectatio coitus inordinata procedit, tanquam signum & effectus suam indicans causam. In hoc quippe peccato persona, uidelicet primus homo, infecit naturam per actum peccati, utpote per primam suam transgressionẽ, quæ naturæ infectio secundario transiuit in personam, à persona peccante propagatam. Hæc Thomas in Scripto.

Thomas.

QVAESTIO. II

AMplius quæritur. In quo sit originale peccatum tanquam in immediato subiecto. ¶Et uidetur quod in potentia generatiua, quia (ut infra dicetur) illa potissime est infecta, cum ergo originale peccatum sit innata infectio, uidetur ad generatiuã maximam pertinere ac illi inesse. Accidens nãque denominat suum subiectum. Secundo præhabitũ est in textu, quod originale peccatum sit lex carnis & concupiscentia, sicque ad sensualitatem & appetitum sensitiuum spectat præcipue, ac subiectatur in eo. Tertio quia ostẽsum est, quod ex carne infecta inficit anima, ergo peccatum originale per prius in carne est.

¶Sed in oppositum est, quod iuxta inducta peccatum originale non est carne ante infusiõem animæ realiter, sed radicaliter tantum. Virtus quoque & uitiũ nõ sunt nisi in rõnali intellectualique creatura. Rursus, peccatum originale infectio est naturæ, ergo potissime est in naura seu in essentia animæ. ¶Ad hoc Bonauentu. respondet: Quæstio est, secundum quid originale primo inest animæ, an scilicet ratione substantiæ, an ratione potentiæ. Et si ratione potentiæ, utrum aut uegetatiuæ, aut sensitiuæ uel intellectiuæ. Itaque quidam dixerunt originale peccatũ primo inesse animæ, quod nõ uidetur, cum originale peccatum sit carentia debitæ iustitiæ, quam constat esse in uoluntate. Iterum, originale peccatum est concupiscentia, cuius actus est concupiscere, qui non inest animæ, nisi mediante appetitiua potentia. Dictum est quoque quod originale peccatum est deordinatio animæ. Deordinatio uero non inest animæ, nisi per potentiam per quam potest deordinari. Hinc sicut gratia respicit essentiam animæ, nõ quod anima sit eius subiectum circumscripta potentia, sed quia inest potentijs, prout cõtinuãtur ad unam essentiam, sic originale peccatum dicitur respicere substantiam animæ, quoniam est in potentijs animæ, non ex actibus proprijs, sed ut continnantur in uua essentia animæ, prout unita est carni infectæ: ita tamen, ut primo insit deordinatio potentiæ quam essentiæ. Quo posito, sciẽdũ quod dupliciter loqui contingit de originali peccato. Primo, ut est culpa reddens aĩam deo odiosam. Scđo, ut est uitiũ deordinãs potẽtiã. Primo mõ ꝓprie inest aĩæ scđm liberũ arbitriũ, ꝓsertim scđm uolũtatẽ. Solũ ꝗppe liberũ arbitriũ est scđm quod aĩa culpatᷣ & laudatᷣ dũ ẽ in actu, atque inquãtũ culpabilis siue laudabilis est ab actu suo. Scđo mõ inest aĩæ rõne partis sensitiuæ, quæ sicut & caro fomentũ est deordinationis animæ in parte superiori, ac trahit deorsum. Hæc Bo.

Bonauen.

¶Alexander uero breuiter ait, quod originale est in carne causaliter, in aĩa subiectiue. ¶Albertus quoque: Fomes, inqt, in aĩa est, sed dicitur esse in carne, quia delectabilia sunt in carne, & ad membra corporalia se extẽdunt, quæ habent deseruientia sibi tanquam arma iniquitatis peccato. ¶At uero Thomas: Originale, ait, pec-

Thomas, Philoso. catum est in essentia animæ. Nam sicut octauo Metaphysicæ ostendit Philosophus. Vnio materiæ & formæ non est per aliquod uinculum medium, imo unũ alteri per se unitur aliter non esset unio essentialis, sed accidentalis: cumq́ anima sit corporis forma, oportet quod per suam essentiam immediate corpori coniungatur, & ex ambobus efficiatur unum per se, quemadmodum ex sigillo & cera, ut secũdo de Anima dicitur. Et
Philoso. quoniam originale causatur in anima ex coniunctione eius ad tale corpus, ut ē forma illi⁹, sic em̃ ex utrisq́ cõiũctis talis natura resultat, oportet quod in essentia animæ primo principaliterq́ ut in subiecto, originale consistat, in potentiis autem ex consequenti, ut supra de gratia dictum est. Deniq́ per originale omnes potentiæ animæ inficiuntur, quæ non uniuntur nisi in essentia, ergo originale peccatum per prius essentia respicit. Itaq́ quamuis originale peccatum per uim generatiuam traducatur, nõ tamen in ea, sed in essentia animæ originale fũdatur. Anima quoque agit p potentiam tanquam per instrumentum, & inter potentias generatiua potissime fert̃ infecta, nõ tñ magis quã anima. Per quæ patet solutio ad primam obiecta.

¶ Ad secundum uero dicendum, quod iuxta præhabita concupiscentia & lex carnis est uelut materiale in originali, carentia autem iustitiæ, est formale in ipsa, sicq́ partim in superioribus uiribus præsertim in uoluntate, partim in inferioribus sitũ est, & hoc secundario, unde primo & immediate secundum se totum ad essentiam animę pertinet. Ad tertiũ q̃ anima inficitur ex carne, nõ quod caro ante infusionem animæ sit subiectũ peccati, sed radicaliter est in ea, sicut expositũ est. Hæc Thomas in Scripto. Amplius in prima secundæ quæstione 83. super pis plenius scribens. Aliquid, inquit potest esse in aliq̃ dupliciter. Primo, sicut in causa principali uel instrumentali. Secundo, ut in subiecto. Peccatum igitur originale omnium hominum, sicut in Adã, sicut in prima causa principali iuxta illud Apostoli. In
Roman. 5 quo omnes peccauerunt, in semine autem, sicut in causa instrumentali, quoniam per uirtutem seminis actiuam traducitur originale in prolem, sed in carne esse nõ ualet ut in subiecto. sic solũ imo in aĩa est. Nẽpe ex uoluntate primi hominis originale peccatum traducit ita in posteros p gñratiuã motionẽ, sicut a uolũtate
Originale peccatum est in anima subiectiue. alicuius hominis deriuatur actuale peccatũ ad quamcũque ipsi⁹ partem, in qua quidẽ deriuatione potest attendi quod quicquid prouenit ex motione uoluntatis ad quã cunq́ partem hominis, quæ aliquo mõ potest esse capax particepsq́ peccati, siue per modũ subiecti, siue per modum causæ, habet rationem culpæ. quemadmodum ex uoluptate gulę prouenit concupiscentia cibi ad concupiscibilẽ, & sumptio cibi ad manus & os, q̃ inquãtũ a uoluptate mouẽt̃ ad culpã, sunt instrumẽta peccati. Quod uero ulterius moueť ad uim nutritiuã interioraq́ mẽbra, quæ non sunt nata a uolũtate moueri, rationẽ nõ habet culpę. Sic ergo cũ anima queat esse subiectũ culpæ, qcquid peruenit de corruptione primi peccati ad animã, rationẽ culpę sortit̃, quod aũt pertingit ad carnẽ, nõ rationẽ habet culpæ, sed pœnę. Præterea in infectione originalis pctĩ duo cõsiderãt̃. Primũ ẽ adhærẽtia eius ad subiectũ, sicq́ concernit essentia aĩę Scdm ẽ inclinatio eius ad actũ, & sic respicit aĩæ uires, & primo illã quę primam habet ad pctm̃ inclinationẽ, utpote uolũtatem. Verũtñ uis gñratiua & post eã sensus tactus, dicũt̃ præsertĩ in fectę originali pctõ. Illa quippe corruptio specialit̃ noĩat̃ infectio, quæ nata ẽ transferri in aliũ, Hinc morbi cõtagiosi infectiões uocãt̃, ut lepra, corruptio aũt originalis pctĩ p actu⁹ gñratiõis traducit, unñ potẽtię ad hũc actũ ampli⁹ cõcurrẽtes, magis corruptę dicũt̃, ut sunt gñratiua, tact⁹ cõcupiscibilis, uel uoluntas. Peccatum nanq́ originale ex ea parte, qua ad actualia peccata inclinat potissime spectat ad uolũtatem: sed ex parte qua in prolem traducitur, pertinet propinque ad generatiuam & tactum, remote ad uoluntatem. Hæc Thomas in Summa. Ex quibus patet responsio ad quęstionem, qua quæritur, quæ uires sint magis infectæ, et an generantia potissime. De qua etiam ait in Scripto. Infectio peccati asscribitur tribus potentiis. Nam inter partes animæ attribuitur generatiuæ, & inter sensus tactui, & inter uires operatiuas cõcupiscibili. Peccatum etenim originale est ipsius naturę, propterea eius infectio ad illas uires principaliter pertinet, quæ aliquem ordinem habent ad actum quo natura traducitur: qui actus duo continet, puta substãtiam actus & delectationem, delectatio autem illa ad sensum pertinet tactus, substantia uero actus attribuitur generatiuæ uirtuti, ut exequenti, uirtuti quoq́ concupiscibili, ut imperanti, quoniam eius est tẽdere in delectabilia secundum sensum, sicq́ diuersis rationibus his tribus potentiis asscribitur ista infectio. Originalis pecti infectio tribus potentiis tribuitur.

¶ Verum si obiciatur, quod uis generatiua rationi non obedit, sed pura naturaliter agit, ergo nec uirtute potest perfici, nec uitio infici. Obiectio

¶ Dicendum quod peccatum actuale consistens in actu peccantis, esse nequit in parte quę rationi non obedit, attamen in parte seu potentia, quę est principium naturalis operationis, infectio naturæ potest consistere: imo & actuale peccatum in generatiua ui est materialiter, non subiectiue, inquantum concupiscibilis actum generatiuæ includit. Hæc Thomas in Scripto. Solutio

¶ Consonat Petrus, & addit: Virium quæ sunt in anima, quædam deseruiunt personæ, id est, conseruationi indiuidui, ut nutritiua: quædam communi naturæ, utpote conseruationi speciei, ut generatiua. peccatum autem originale defectus est naturæ potius quã personæ, hinc magis corrumpit uim, quæ deseruit propagationi naturæ. Petrus

¶ At uero Richardus utrãq́ hic narrat opinionem de originalis peccati subiecto, ad nullã diuertens: sed qualiter quælibet probabiliter possit defendi, elucidans. Et quod sit in essentia animæ, probat hac ratione: Peccatum originale contrahitur per originem, ergo quod prius atq́ immediatius concernit originem, est immediatum proximumq́ originalis peccati subiectum. Sed origo prius attingit animam ut terminum generationis, inquantum est corporis forma, quam ut potens est operari, est autem corporis forma immediate per suam essentiam, & potens est operari p suas potentias, ergo origo prius attingit eam sub ratione formæ, sicq́ ut forma per suam essentiam, est originalis peccati subiectum. Richard.

¶ Postremo ei quod dictũ est, originale peccatum nõ contrahi ex libidine seu feruore coitus proximorum parentum, uidetur contrariũ quod scribit hic Bonauentura: Expresse, inquiens, loquitur Augustinus in libro de fide ad Petrum, & Magister hoc dicit in litera, quod fœditas carnis atq́ contractio originalis peccati, non solum est ex lege propagationis, sed item ex fœditate libidinis. Veruntamẽ horum concordia patet ex diuersa acceptione libidinis. quam ponit tam Thomas quam Bonauentu. Multa alia hic possent induci, nisi paulo ante inducta essent, aut paulo post inducenda &c. Bonauen. Augustin.

Quo

Distinctio. XXXII. Quõ originale pctm̃ dimittat in baptismo, cũ & post sit illa concupiscentia, quæ dicitur originale peccatum.

QVONIAM supra dictũ est, originale pctm̃ esse vitium concupiscentię, assignatumq; quõ à parentibus trahatur, & originale dicatur: superest inuestigare quõ in baptismo dimittatur, cũ etiã post baptismum remaneat concupiscẽtia quę añ fuerat. Vñ videt vel pctm̃ originale nõ esse cõcupiscẽtiã, vel non remitti in baptismo. Manet quippe (vt ait Aug.) in corpore mortis huius carnalis cõcupiscẽtia, cuius vitiosis desiderijs nõ obedire pcipimur: tñ cõcupiscẽtia qtidie minuit in pficiẽtibus & cõtinẽtibus, sed licet remãeat cõcupiscẽtia post baptismũ, nõ tñ dominat & regnat sicut añ: imo p gratiã baptismi mitigat & minuit, vt post dñari nõ valeat, nisi qs reddat vires hosti eundo post concupiscentias. Nec post baptismũ remanent ad reatum, qa nõ imputat in pctm̃, sed tm̃ pœna peccati est: añ baptismũ vero pœna est & culpa. Qualiter peccatum originale deleat seu curetur. Aug°. Eccle. 18.

Qd originale pctm̃ duobus modis dimittit, s. extenuatiõe sui & solutiõe reatus.

Duplici ergo rõne peccatũ originale dicitur dimitti in baptismo: quia per gratiã baptismi vitiũ concupiscentię debilitatur atq; extenuat, ita vt iã nõ regnet, nisi cõsensu reddãtur ei vires, qa & reatus ipsius soluitur. Vnde Aug. in lib. de baptismo paruulorũ: Gratia per baptismũ id agitur vt vetus hõ crucifigatur, & corpus peccati destruatur, nõ ita vt in semetipsa viuẽte carne cõcupiscẽtia respersa & innata repẽte absumatur, & nõ sit, sed ne obsit mortuo quę inerat nato. Nã si post baptismũ vixerit, in carne habet cõcupiscẽtiã cũ qua pugnet, eaq; adiuuãte deo superet, si tamẽ nõ inuacuum gratiam eius suscepit. Non itaq; hoc prestatur in baptismo, nisi forte miraculo ineffabili creatoris, vt lex peccati quæ est in membris, prorsus extinguatur & non sit, sed vt quicquid mali ab homine factum, dictum, cogitatumq; est, totum aboleatur, ac velut factum non fuerit, habeatur. Ipsa vero concupiscentia, soluto reatus vinculo, quo per illam diabolus animam retinebat, & a suo creatore seperabat, maneat in certamine. Ecce hic aperte ostẽdit, ea ratione dimitti in baptismo, non quia non maneat post baptismum, sed quia reatus in baptismo aboletur. Deinde idẽ ipse ostẽdit eo mõ etiã dimitti in baptismo, qa baptismi gratia cõcupiscẽtia ipsa mitigat & minuitur, in eodẽ li. ita dicẽs, Lex carnis q̃ Apo. appellat pctm̃, cũ ait, Nõ regnet pctm̃ in vestro mortali corpore, nõ sic manet in mẽbris eorũ q ex aq̃ & spiritusctõ renati sunt, tanq̃ non sit eius facta remissio, vbi omnino plena fit remissio peccatorũ: sed manet in vetustate carnis tanq̃ superatũ & pemptũ, nisi illicito consensu quodã modo reuiuiscat, & in regnum pprium dñationemq; reuocetur. Hic apte insinuat, in baptismo concupiscentiã debilitari, ex quo & dicit dimitti: nõ solũ ideo, quia reatus ibi soluit. Quẽ remissiõis modũ alijs etiã pluribus testimonijs scriptura edocet. Ait em̃ Aug. contra Iulianũ: Lex quæ in mẽbris est, vitiũ carnis est: quod ex pœna pcti & ex traduce mortis puenit. Sed lex ista quæ est in mẽbris, remissa est regeneratiõe spũali, & manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus solutus ẽ sacramẽto, quo renascũt fideles. Manet aũt, qa opãtur desideria, cõtra quæ dimicãt etiã fideles. Idẽ in sermone quodã de cõcupiscẽtia carnis. Per gratiã baptismatis & lauacrũ regñratiõis solutus est & ipse concupiscentię reatus, cũ quo eras natus: & quicquid antea cõsensisti malę cõcupiscẽtiæ, siue cogitatione, siue locutione, siue actione. Idẽ in li. de nuptijs & cõcupiscentia, Concupiscentia carnis licet in generatis iam non deputetur in peccatum, quęcũq; tamẽ ples nascit, obligata est originali peccato. Item, Dimittit concupiscentia carnis in baptismo, non vt non sit, sed vt nõ imputetur in pctm̃. Hoc est em̃ nõ habere pctm̃, nõ esse reum pcti. Qũo ergo alia pctã prætereũt actu & remanẽt reatu, vt homicidiũ & similia: ita econuerso fieri põt, vt concupiscentia prætereat reatu, & remaneat actu. Ex prædictis euident mõstrat quomodo peccatum originale in baptismo remittatur. Autoritate de vno modo remissionis. Augustin.

De fœditate quam caro ex libidine coitus contrahit, vtrum in baptismo diluatur.

Solet autem hic quæri, vtrum & ipsa caro in baptismo ab illa fœditate purgetur, quam in conceptione ex concupiscentia libidinosa cõtraxit. Quibusdã videtur quod sicut anima a reatu purificatur: ita & caro ab illa pollutione purgatur, vt sicut duobus completur mysterium baptismi, s. aqua & spiritu: ita ibi duo purgentur, anima. s. a reatu, & caro ab illa contagione, quod quidẽ probabile est. Alij vero putãt tm̃ animã ibi mũdari, carnẽ vero nõ ab illa fœditate purgari. Si vero remanet illa fœditas vsq; ad pcreationẽ filiorũ quę fit in concupiscentia carnis, videtur natura carnis magis ac magis corrũpi, & magis corrupta videt caro prolis quã parẽtis, quia de carne pollutionẽ quam habuit à conceptu retinente trahit polluta, & in concupiscentia concipitur, vnde & polluitur, & ita ex duplici causa contaminatur. Vnde & maior videtur pollutio carnis in prole quam fuerat in parente. Ad quod illi dicunt quia licet caro prolis ex carne fœda seminetur, & in concupiscentia concipiatur, non tamen fęditatem maiorem trahit quam caro vñ seminat habuit. Quidã dicunt carnẽ mundari ab illa pollutione, alij non. Rñsio.

Quamuis etiã si fœdior atq; immundior sit caro prolis,& ideo magis corrupta quã caro parentis,
nõ tñ (vt aiũt) fit p̃iudiciũ veritatis,q̃a nec absurdũ eẽ dicũt,si carnis natura magis in posterioribus
corrupta trahatur,neq; ex ipsa magis corrupta anima amplius inficiatur.

¶Ex quo autore sit illa concupiscentia,deo scilicet vel ab alio.

Præterea quæri solet,vtrũ concupiscentia quæ post baptismũ remanet,& tm̃ pęnalitas est: ante baptismũ vero pęna erat & culpa,ex deo autore sit vel ex alio. Ad quod breuit' respõdẽtes, dicimus: quia inq̃tũ pęna est,deũ habet autorẽ:inq̃tũ vero culpa ẽ,diabolũ siue hoĩem habet autorẽ.

¶Qua iustitia animę mundę excreatione illud peccatũ imputetur,cũ non possit vitare.

Rñsio q̃rũdam falsa. Solet etiam quæri,qua iustitia teneatur illo peccato anima innocẽs a deo creata,cũ non sit in potestate sua illud vitare. Non em̃ p liberũ arbitriũ illud cõmittitur,quia non prius est anima quã illi
Congrua rñsio z p̃a peccato obnoxia. Ad hoc quidã dicũt,ideo animã ream eẽ illius peccati,licet munda à deo sit creata:quia cũ infunditur corpi,condelectatur carni,ex q̊ peccatũ cõtrahit. Qđ si esset,iam non originale sed actuale diceret. Potius ergo ideo recte põt dici imputari aĩæ illud peccatũ,q̃đ ex corruptiõe
Aug. de ciui. dei ca 3 corpis ineuitabiliter trahit, quia vt ait Aug. in li. de ciui. dei. Nõ fuit corruptio corpis,quę aggrauat animã,causa primi peccati,sed pœna:nec caro corruptibilis animã peccatricem fecit,sed peccatrix anima carnem corruptibilem fecit,

¶Vtrum illud peccatum sit voluntarium vel necessarium.

Quod voluntarium põtz dici necessariũ psalm. 24. Illud etiam non immerito quæri potest, vtrum peccatum originale debeat dici voluntarium vel necessarium. Et necessarium potest,dici,quia vitari non potest. Vnde & propheta dicit: De necessitatibus meis erue me. Et voluntarium non incongrue appellatur,quia ex voluntate primi hominis processit. Vt Aug. in. i. li. retra ostendit,dicens: Illud quod in paruulis dicitur originale pec-
Aug°. catum,cum adhuc non vtantur libro arbitrio voluntatis,non absurde vocatur voluntarium,quia ex prima hominis mala voluntate contractum,factum est quodam modo hæreditariũ.

¶Quare deus animam corpori iungit sciens eam inde maculari,& ideo damnari.

Si vero quæritur,cur deus qui fecit animam ipsam sine macula,& scit eam ex corporis coniunctione maculam peccati contrahere,& aliquando ante baptismum seiungi ab ipso corpore,& sic damnari,eam corpori iungit. Respondemus,ex altitudine iudiciorum dei id prouenire,& nec iniustæ hoc a deo fieri. Ipse em̃ non incongrue humanę conditionis modum,quem a principio instituit, licet pcceata hominũ intercesserint, sine immutatiõe continue seruat, corpora de materia a principio sine vitio facta fingens,animasq; de nihilo creãs,eorumq; coniunctione hominem perficiens. Cum ergo vtraq; hominis natura a deo sine vitio sit instituta, licet à se peccato sit vitiata, non ideo immutabilis deus humanę conditionis primariam legem mutare debuit,siue ab hominum multipilcatione desistere.

¶An anima sit talis qualis a deo creatur.

Hic a quibusdam qnęri solet,vtrum anima talis sit ante baptismum,qualis a deo creatur. Quod non esse,probare conantur hoc modo: Anima in corpore creatur,in cuius coniunctione peccato maculatur. Quam cito ergo est peccatum habet:nec prius fuit quam peccatum habuit, non est ergo talis qualis a deo creatur. Creatur enim a deo innocens & sine vitio,& nunquam talis est. Ad
Solutio. quod dici potest,quia non omnino talis est,qualem eam deus fecit. Deus enim bonam eam fecit, & bonitatem ei sine corruptione indidit. Et dicitur illa naturalis bonitas quam in creatione a cõditori suscepit,quam bonitatem per peccatum pęnitus non amisit,sed vitiatã habuit: quam deus tñ sine vitio fecit. Si em̃ res bona non esset anima,in ea malum esse nequiret,cum non possit malũ esse nisi in bono,vt post dicetur. Non ergo omnino talis est anima qualis a deo est creata. Sicut q̃s pollutas habẽs manus,nõ tale habuit pomũ,q̃le ego dedi mũdis manibus. Ego em̃ dedi mũdũ.

¶An animæ ex creatioue sint æquales in donis naturalibus.

Illud quoque non incongrue quæri solet, vtrum omnes animæ ex creatione æquales sint,an aliæ aliis excellentiores. Pluribus non irrationabiliter uidetur,quod ex ipsa creatione aliæ aliis excellant in naturalibus donis,vt in essentia alia aliis sit subtilior, & ad intelligendem mmmorandumq; habilior,vtpote acutiori ingenio & perspicaciori intellectu prædita. Quod nõ improbabiliter dicitur,cum in angelis ita fuisse constet. Et licet naturalibus donis aliæ præ aliis polleant, tamen ante baptismum a corpore discedentes parem pęnam,& post baptismum statim æqualem coronam sortiuntur,quia ingenii acumen vel tarditas,præmium vel pœnã in futuro nõ collocat.

Post

SVMMA DISTINCTIONIS. 32.

Postquam iam tractauit Magister, quid sit originale peccatum, & qualiter contrahatur, nunc docet qualiter curetur ac remittatur. & suam responsionem testimonijs multis Augustini confirmat. Deinde circa hæc dubitatiões adducit. Prima est, an sicut anima ab originali purgatur in fonte baptismatis, sic caro in eodem mundetur a fœditate, quam ex libidinosa concupiscentia in cõceptu attraxit. Secundo sciscitatur, quæ sit causa potissime effectitiua concupiscentiæ, quæ remanet post baptismũ. Tertio inuestigat, qualiter originale peccatũ à iusto deo iuste imputetur animæ, mox ut corpori est infusa, cum nõ sit in eius potestate illud euadere, seu non contrahere & uitare. Ad quod iã supra clare responsum est. Quarto quærit, an originale peccatum sit uoluntarium uel necessarium, ad quod item responsum est supra. Quinto inquirit, cur bonus ac sapiens deus animas rationales infundit corporib⁹, quas mox in ipsa infusione scit maculari, ac sibi odibiles fieri. Sexto perscrutatur, an anima quandoq; sit talis, qualis a deo creatur. Septimo, an rationales animę, ex creatione, æquales sint in naturalibus donis.

QVAESTIO. I.

Hic quæritur primo, An originale peccatum in baptismo deleatur, curetur ac dimittatur.

¶ Videtur quod non, quia post baptismũ realiter manet concupiscẽtia uel concupiscibilitas tam in infantulis quam adultis actu aut habitu. Nec geniti ex Christianis parentibus ac loti unda baptismatis, sunt minus proni ad concupiscẽdum, quam ex infidelibus orti & non baptizati. Adulti quoq; dum baptizantur, ita procliues ad libidinem inueniuntur post baptismũ ut ante. Secundo, actus prauus non progreditur nisi ex praua radice seu habitu uitioso, si procedit ex habitu, sed actus concupiscendi seu concupiscentia actualis in baptizato extat culpabilis post baptismum, sicut & ante, & sicut in non baptizato: ergo concupiscentia illa habitualis, quæ uocatur originale peccatum, remanens post baptismum, ex qua actualis concupiscentia oritur, est uitiosa post baptismum quemadmodũ ante. Tertio, originale peccatum formaliter est priuatio, quæ non aufertur nisi habitus ei contrarius condonetur, sicut cæcitas nõ aufertur ab oculo, nisi uisus præstetur, sed in baptismo non confertur originalis iustitia, quæ est habitus originali peccato contrarius, cum non remaneat debitus ordo inferiorum uirium ad rationem, ergo non tollitur illa priuatio. Quarto, sicut in actuali peccato actus materialiter substat deformitati, ita in originali cõcupiscentia habitualis subest deformitati culpabili: ergo sicut deformitas peccati actualis auferri non ualet ipso actu manente, ita nec deformitas originalis peccati, concupiscentia habitualiter inexistente. Quinto, si iuxta uerba Magistri in litera, quæ tamen uerba sunt Augustini, ita deletur originale, quod non imputatur, ergo nulla pœna pro ipso sic deleto infligeretur, cũ tamẽ & in hac uita pro ipso uariæ pœnæ sequantur. Etenim reatus, deformitatẽ consequitur culpæ, & ad hoc pœna infligitur, quatenus deformitas culpæ tollatur, aut ordinetur. Si ergo in baptismo dimittitur originale peccatum, quo ad culpæ deformitatem, nulla restaret pro eo pœna, nec obligatio seu reatus ad pœnam. (Augustin.)

¶ In contrarium est, quod in baptismo homines renascuntur, & ex filijs iræ, filij gratiæ statuuntur. (In oppositum.)

¶ Ad hoc respondet Aegidius in tractatu de originali peccato: Vehemẽs difficultas oritur ex prædictis, quomodo originalis noxa dimittitur in baptismo. Dictum est enim quod originale peccatum est languor naturæ, lex membrorum, concupiscẽtia & fomes peccati. Cumq; homines experiantur ista in se post baptismatis fontem, ut ante, non uidetur in fonte baptismi hoc peccatum deleri. Ideo aduertendum quod originale peccatum est carentia originalis iustitiæ cum debito habendi eam, & quia in protoparente peccauim⁹ ac perditi sumus iuxta modum expositum, oportuit ut per alium modum consequeremur salutem. Hinc consideramus naturam humanam in triplici statu, uidelicet ut innocentem, ut corruptam, ut restauratam. A deo innocens est creata, in Adã corrupta, per Christum restaurata, per cuius institutionem originale peccatum dimittitur in baptismo, non quia nobis restituatur originalis iustitia, sed quia dimittitur nobis debitum habendi eandem. In statu quippe naturæ corruptæ tenemur eam habere. Cum uero per baptismũ efficimur membra Christi, qui naturam reparauit humanam, absoluimur a debito habẽdi. illam iustitiam. Per baptismum etenim consepulti sumus Christo, atq; in alio statu ac ordine naturæ constituti, ut iam nõ dicamur de ordine Adæ terreni, sed de ordine Adæ cœlestis, utpote saluatoris. Deniq; factis & cõsistentibus nobis membra Christi, datum est donum supernaturale in baptismo, scilicet gratia baptismalis, quæ est efficatior ad salutem, quam originalis iustitia. Hinc de consecutione salutis quodammodo simile est, sicut de transitu magnæ aquæ, ad quam pertranseundam necessaria est nauis, præsertim nescienti natare, & ponte super eam non facto. sed ponte facto, nauis non requireretur. Ita quamdiu eramus in ordine Adæ terreni seu naturæ corruptæ, originali iustitia tanquam naui indigebamus ad ptranseundũ hoc seculum & attingendum portum salutis. Nunc uero renati in Christo, habemus gratiam baptismalem ut fontem, ad permeandum mare seculi huius, & obtinendum portum felicitatis. Et hæc gratia potior est ad salutem, quia (secundum Magistrum) per originalem iustitiam solum habuit Adam quod potuit stare, sed per gratiam istã ultra hoc ualemus proficere. Vnde apparet, quod gratia baptismalis simpliciter loquendo, quantum ad consequendam salutem, sit potior quam originalis iustitia. attamen habent se sicut excedentia & excessa. Nã quantum ad standum, potior erat originalis iustitia, quia non solum tollebat peccatum, sed etiam pronitatem ad peccandum. gratia uero baptismalis quamuis tollat omne peccatum, non tamen pronitatẽ peccandi, sed solum eam minuit atq; debilitat. Ex quibus innotescit intellectus uerbi Augustini, dicentis: Carnalis concupiscentia seu originale peccatũ dimittitur in baptismo, non ut non sit, sed ut non imputetur in culpã. Per baptismum ergo non tollitur concupiscentia ita ut non sit, quia non restituitur nobis originalis iustitia: sed sic tollitur, ut in pctm̃ nobis non imputetᵉ quia absoluimur a debito eã habendi, ex quo debito originale pctm̃ rõnẽ habuit culpæ. Hæc Aegid. ¶ Præterea circa uerbum Augustini iã allegatũ, quod & in textu habetur, Albert⁹ tria hæc sciscitatur. Primũ, an fomitẽ contingat extingui. Secundũ, quid sit extinguere fomitẽ. Tertium, in quibus sanctis extinct⁹ sit. ¶ Ad primũ rñdet, quod in nullo fomes totaliter est extinctus nisi in uirgine gloriosa. Hinc etenim Augustinus in libro de natura & gratia: Excepta, inquit, uirgine sancta Maria, de qua propter Christi honorẽ, cũ de peccatis agitur,

(Margin: Coloss. 2. — 1. Petri. 3 — Augu. — Albertus — Fomes nõ passim extinguitur in renatis.)

agitur, nullam prorsus uolo fieri mentionem, hac, inquã excepta, si uniuersos alios sanctos & sanctas congregare & interrogare possemus, utrum haberẽt peccatum, quid responsuros putamus, nisi quod una uoce clamarent, si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus &c. Fomitem nanq̃ habentes, inclinationem ad peccandum habebant. Bernardus quoq; super Cantica: Quantũlibet, ait, in hoc corpore manens profeceris, erras si uitia penitus mortua putas. Velis nolis, intra fines tuos habitat Iebusæus. Subiugari potest, non extirpari. Per Iebusæum autem, fomitem concupiscentiamve intelligit. ¶Ad secundũ respondet, quod fomitem extinguere, est omnem eius inclinationem penitus eradicare ac tollere, quod post sacratissimam uirginem nulli creditur sanctorum concessum. Nam & Hieronymus ad Marcellam de seipso testatur: Pallebant ora ieiunijs, laxa cutis ossibus adhærebat, & in omnibus his cor huius miserabilis senis choris interfuit puellarum. Insuper sacerdos ille timoratus, de quo quarto Dialogorum scribit Gregorius, in extremis positus, propinquante sibi muliere, clamauit: Recede o mulier, adhuc uiuit igniculus. Quãuis autem fomes maiori gratia magis debilitetur, nunquam tamen in alijs in toto extinguitur.

1. Johã. 1. — Bernardus. — Josue. 15 — Hierony. — Gregorius.

¶Et si dicatur quod imo, quia omne finitum ablatione finiti tandem omnino consumitur: dicendum quod uerum est in his quæ essentialiter minuũtur, nõ in his quæ uirtualiter tantum. Virtus quippe est quodammodo infinita, prout ad infinita quodammodo se extendit.

Obiectio

Dilutio.

¶Porro ad tertium sic respondet: In nullo sanctorum post uirginem beatissimam in toto extinctus est fomes. Sciendum uero, quod fomes tria habent in se, uidelicet instigationem ad mortale, instigationem ad ueniale, & pœnam quæ est fœditas carni adhærens. In Apostolis itaq; extinctus fuit, quantum ad instigationem ad mortale, non quo ad instigationem ad ueniale. Manet ergo fomes seu concupiscentia post baptismum, prout est pœna & sequela originalis peccati. Hæc Albertus.

Vdalricus

¶Hinc scribit Vdalricus in Summa sua sexto libro: Vigor rationis ad uires inferiores, per originale peccatum emarcuit, ut non queat de facili eas sub regulis suis constringere. ideo suæ naturę relictæ, licentiose ac sine honestate rectitudinis rationis, in sua ferũtur obiecta. Et quoniam magis percipimus sensibilia quam intelligibilia, hinc (ut in pluribus) appetitus sensitiuus appetitum superat rationis. Hæc pronitas (de qua in Genesi asseritur. Proni sunt sensus hominis in malum ab adolescentia sua) est concupiscentia habitualis seu fomes, & a quibusdam dicitur originale peccatum. Nam dicit totam animæ deordinationem consequentem primum peccatũ, & illa materialiter idem est, quod originale peccatũ. Formaliter uero ratio peccati consistit in auersione ab eo qui lux est & uita, per carentiam iustitiæ debitæ. Propter quod dum per iustitiam gratiæ recompensatur hoc debitum, tunc deletur originale peccatum. Tunc nãq; resurgit natura ad status perfectionem, ideo adhuc manet fomes seu concupiscentia. Et hoc est quod a quibusdã dicitur, quod actuale peccatum transit actu, & manet reatu. Solum autem originale peccatũ econuerso transit reatu, permanetq; actu. In quibus uerbis æquiuoce sumitur actus, Primo enim capitur pro opere. Secundo pro præsentia eius quod est essentiale originali peccato. non tamen sub

Gene. 8

ratione peccati, sed secundum quod est in subiecto. Debitum quippe habendi originalem iustitiam, in baptismo dimittitur. ¶Postremo, infectio originalis peccati nõ causatur a libidine generantium actuali, quia sic non contraheretur a parentibus primis, sed proximis, imo causatur ex propagatione, inquantũ illa est actus naturæ corruptæ. Veruntñ quia corruptio ista ostenditur in libidine coitus, estq; in ea sicut signatum in signo, ideo Augustinus in libro de fide ad Petrum fatetur: Quoniam sine libidine non est parentum concubitus, idcirco sine peccato esse non potest filiorũ conceptus, quod in paruulos transmittit nõ propagatio, sed libido. Ibi etenim accipit propagationem simpliciter & secundũ se, qualitercunq; fiat, sicq; includit etiã Christi generationem. Libidinẽ uero uocat corruptionem naturæ, quæ est habitualis libido, ex qua omnis libido pullulat actualis. Hæc Vdalricus.

Augus.

¶At uero Thomas: De remissiõe, asserit culpæ originalis, oportet nos loqui proportionabiliter ad remissionem culpæ actualis. Nempe ex actu peccati duplex effectus in peccante relinquitur, puta priuatio gratiæ ratione auersionis a fine. dispositio quoq; ad similem actum, quam actus peccati inducit ex conuersione ad commutabile bonum, atq; ex hoc quod gratia est priuatus, propria uoluntate reatum pœnæ incurrit. Hinc gratia sibi restaurata macula tollitur, quæ in defectu gratiæ consistebat, & obligatio ad pœnam: quæ obligatio uocatur reatus. Dispositio autem ex actu peccati inducta, non mox totaliter tollitur, sed minuitur, secundum quod gratia ad contrariũ dispositionis illius inclinat. Postmodum uero per bonorum consuetudinem operum dispositio illa aufertur. Conformiter ex actu naturę, qui est propagatio carnis, relinquitur dispositio inclinans ad malum in ipsa generati natura, quæ fomes aut concupiscentia nominatur. & ex hoc ipso, quod illa naturæ corruptio uim peccati (ex quo causata est) continens, attingit personam, reddit eã gratia dei indignam. Vnde relinquitur macula defectus gratiæ in anima, & per hoc ad reatum pœnæ tenetur, ut scilicet careat præmio, quod gratię debebatur. Verum per baptismum gratia donatur, cuius uirtute infectio illa ab homine tollitur, quæ ex natura, in personam deuoluebatur, Sicq; anima purgatur a macula culpæ, ac per consequens reatus soluitur pœnæ.

Aquinas. — Ex actu peccati duplex effectus relinquitur.

¶Porro dispositio ad malum, quæ fomes seu concupiscentia dicitur, non ex toto aufertur, quoniã dispositio illa sequitur conditionem naturæ. baptismus aũt non purgat animam, nisi quantum pertinet ad infectionem personæ. ideo dispositio illa ex toto non tollitur ante beatitudinis statũ, in quo natura perfecte curabitur. Attamen dispositio illa per baptismum minuitur, inquantum gratia quæ in baptismo confertur, ad contrarium est inclinans, & ita uis fomitis per auxilium gratiæ minoratur. Hæc Thomas in Scripto. Qui & in Scripto quarti hinc plenius loquitur.

Fomes non tollitur statim a baptismo.

Petrus.

¶Cõsonat Petrus: In peccato, dicens, originali duo sunt, Puta carentia iustitiæ loco formæ, & cõcupiscentia loco materiæ. Gratia ergo opponitur carentiæ secundũ se. non enim compatitur secum iustitiæ carentiam. Cõcupiscentię uero opponitur scdm effectũ, inquantum gratia ipsa inclinat ad oppositũ concupiscentiæ. Hinc in baptismo culpa originalis tollitur totaliter secundum formam, unde desinit esse peccatũ. Sed non remittitur quo ad materiam. Non tamen retinet rationem peccati nisi synecdochice, sicut nec corpus

Qualiter fomes opponit gra.

ratio-

rationem hominis anima separata. Hæc Petrus.

¶Idē Richardus, adijciēs, Originale peccatum, quātum ad suum materiale quod est concupiscētia, non totaliter tollitur, sed per quādam gratiā gratis datam, ut forsan est baptismalis character, & per gratiam gratum facientem debilitatur. propter quod, cæteris paribus, in non baptizatis est fortior.

Alexāder Bonauē. ¶Circa hæc Allexander & Bonauētura scribūt diffuse, quorum dicta sententialiter uirtualiterq; expressa sunt in iam dictis.

Durand⁹. ¶Insuper Durādus: Duo, inquit, uidenda sunt hic. Primum est, qualiter omne peccatum generaliter remittatur. Secundum, qualiter originale remitti dicatur. Itaq; peccatum remitti non est aliud, quam ipsum non imputari ad poenam. Peccatum nanq; remitti nō pōt, nisi uel quo ad offensam uel quātū ad maculā aut q̄ ad pœnā. Nec em̄ aliud occurrit cōsiderandū circa peccatum. Remissio autem peccati quātum ad offensam, est ipsum non imputari ad pœnam: quoniam sicut deus dicitur offensus, non secundum affectum, cū ꝓrsus inuariabilis sit, sed effectū secūdū, ꝓut instar offēsi pœnam infligit aut præparat, ita offensa remitti dicitur solum, quoniam non infligitur pœna, nec præparatur. Idem patet de remissione peccati quantum ad maculā: cū macula nō sit nisi priuatio grē habitualis. Macula ergo remittit, dum gratia reddit. Relinqtur ergo tertium in quo præcedētia incidunt, utpote quod peccatum remitti, est ipsum ad poenam non imputari. Nec ualet, si dicatur quod præter hæc tria, est in peccato actuali deordinatio actus. Quemadmodum enim actus pertransit, sic & inordinatio eius. Conformiter peccatum originale remitti, non est nisi ipsum nō imputari ad pœnam originali debitam. Deniq; pœna originali debita, duplex est. Vna ex parte animæ, scilicet carentia gratiæ in præsenti ac gloriæ in futuro. Alia pertinet ad uires inferiores & corpus, uidelicet carentia rectitudinis uirium inferiorum ad rationē, & passibilitas atq; mortalitas corporis. Quo ad primam pœnam, originale dimittitur in baptismo, in quo infunditur gratia. Secunda uero pœna in baptismo non tollitur. Cuius rationem quidam (scilicet Alexander & Bonauentura) assignant, dicentes. Quoniam in baptismo non tollitur nisi infectio personæ, non naturæ. unde & pater baptizatus generat filium in originali, quia in patre purgata est persona, non natura. actus autem sunt suppositorum, non naturæ, siue sint actus meriti siue præmij. ideo gratia & gloria quæ hos actus perficiunt, per baptismum restituuntur. Gratia in re, gloria in spe. Passibilitas autem & necessitas moriendi, & rebellio carnis ad spiritum, sunt conditiones naturæ, totā speciem consequentes, & ex principijs naturæ causantur, ideo in baptismate non tolluntur, sed in resurrectione generali penitus auferentur. Verū quamuis istud probabiliter dictum sit, non tamen uidetur sufficere, cum in eodem idem sint persona & natura.

Cur culpa originali remissa, non simul condonata sit & pœna.

¶Iam restat quærendum, cur defectus naturę isti non reparātur quo ad eius personam, quatenus sicut in baptismo gratia restituitur. baptizato pro se, & non pro sua posteritate, sic restitueretur immortalitas pro se, non pro posteritate. Hinc respondendum, quod sacramēta restituūt id quod est necessitatis absolute, nō quod est dignitatis. sunt enim sacramenta medicamenta salutis animæ, non corporis. Sicut per sacramentū pœnitentiæ recuperatur gratia necessaria ad salutem, non uirginitas spectans ad dignitatem. Similiter per baptismum redditur rectitudo uoluntatis per gratiā quæ necessaria est ad salutem, non impassibilitas quæ ad status dignitatem est pertinēs. Nec decuit plus, sed potius minus conferri reparatis quam reparatori, qui uenit per passionem & mortem redimere mundum. Atuero sicut defectus hi fuerunt in Christo in sua resurrectione sublati, sic tollentur à nobis in resurrectione communi, uirtute & merito Christi, qui potest inter connexa diuidere, & unum sine altero redonare. Et quamuis interim hi defectus non auferātur, nihilo minus originale peccatum potest simpliciter dici in baptismo remissum: quia (ut dictum est) peccatum remitti, est ipsum ad pœnam non imputari. Quemadmodum ergo peccatum actuale dicitur simpliciter remissum, quādo solutus est reatus pœnę æternę, quamuis homo maneat obligatus pœnæ temporali, ita originale peccatum simpliciter remittitur per baptismū, quoniam soluitur ibi reatus pœnæ æternæ, utpote carentia uisionis diuinæ, quamuis pœnæ remaneant temporales: quia secutæ sunt ex peccato originali, sicut à causa remouente prohibens. Hæc Durandus.

¶ Præterea Scotus: Peccatum, inquit, formaliter non dimittitur, nisi id quod in peccato formale est deleatur, non quod materiale, debitum autem iustitiæ originalis, non est formale in originali peccato. Qualiter enim fuit debitum in statu innocentiæ, nisi quia habens eam debuit eam habere. Ergo non uidetur remitti formaliter, nisi tollatur deformitas seu carentia ista aut in se, aut saltem per aliquem habitum communem, habitui huius rationis formalis æquiualentem. Hinc dico quod formale originalis peccati non est debitum iustitiæ huius, quia hoc fuit in innocentiæ statu, sed carentia iustitiæ: ergo hoc in baptismo deletur per positiuum ei proprium oppositum, uel per aliud uirtualiter continens illud. Et hoc est gratia gratumfaciens, quæ quamuis nō coniungat ultimo fini ita perfecte, quantum ad aliquid fini accidentale sicut originalis iustitia, simpliciter tamen loquendo coniūgit perfectius ultimo fini sicut ostensum est, cum charitatem includat. Hinc originale in baptismo perfectius dimittitur, quam si in eo originalis iustitia redderetur. Nam soluitur debitum habendi eam, quoniam commutatur in debitum habendi donum gratiæ huius, quæ in baptismate datur. Hæc Scotus. Scotus.

¶Et si obijciatur quod aliqui sancti dicere uidētur, quod concupiscentia sit peccatum originale: Dicendū quod concupiscentia potest accipi uel prout est actus uel habitus, uel pronitas in appetitu sensitiuo, & nullum istorum formaliter est peccatum: quia peccatum non est in appetitu sensitiuo secundum Anselmum. Secundo accipitur ut est pronitas in appetitu rationali ad concupiscendum delectabilia immoderate, quę nata est cōdelectari appetitui sensitiuo, cui cōiuncta est. Et ita est materiale originalis peccati. Hæc idem.

¶ Cuius uerba uidentur obscura, quia (ut patuit) præallegati doctores concorditer dicunt, quod originale peccatum formaliter est debitum habendi originalem iustitiam, cum nō habeatur, seu ipsa eius carentia cum debito eam habendi. Nempe carentia originalis iustitiæ secundum se non est peccatum, cum sit in angelis & in rebus inanimatis. Materiale uero originalis peccati (ut asserit Scotus) non est debitum huius iustitiæ, sed concupiscentia, iuxta sensum expositū, imo secundum Augustinum, Bedam, Magistrum & præallegatos doctores. Dionysius.

Nec-

Nec uerum est quod in statu innocentiæ fuit debitum huius iustitiæ, secundum quod doctores prætacti dicunt debitum tale, esse originalis peccati formale. Etenim debitum quod uocant formale originalis peccati, est debitum eam habendi cum non habeatur, quod non fuit in statu innocentiæ, quamuis tunc fuit debitum habendi, imo potius cõseruãdi custodiendiq; eã.

¶Nunc obiecta soluenda sunt, atq; ad primum dicendum, quod concupiscentia in baptizatis minuitur & debitum habendi eam dimittitur, ideo multa in illa instantia continentur non uera. Attamen fieri potest quod aliquis adultus baptizatus, post suum baptismũ fiat & fit libidinosior quam ante, quemadmodum & superbior siue gulosior, non ex defectu sacramenti baptismatis, sed ex ingratitudĩe, negligẽtia, & incustodia sua: quoniam gratiam in baptismo sortitam nõ custodit, imo deo ingratus est: & sic uitia eius grauiora redduntur, & eum trahunt quotidie ad peiora: quia ut ait Saluator, Cui plus datum est, plus requiretur ab eo. Seruus quoq; sciens uoluntatem domini sui, & non faciens, uapulat plagis multis. ¶Ad secundũ, quod non oportet semper actum malum procedere ex radice culpabili, quia non esset deuenire ad primum peccatum: sed sufficit quod procedit ex radice defectuosa in se, prout defectus dicit quamcunq; imperfectionem seu labilitatem ad malum. Nam & in actualibus peccatis frequenter manet dispositio pronitasq; ad culpã post gratiæ infusionem. Et quamuis ex illa dispositione sequatur actus culpabilis, non tamen illa in se culpa consistit. Sic licet concupiscentia quę actus est fomitis, exter culpabilis, nõ tamen oportet fomitem ex quo progreditur, manere post baptismum sub ratione peccati. ¶Ad tertium patet responsio, quia priuatio non aufertur, nisi habitus ei oppositus aut æquiualẽs seu præualens rependatur. ¶Ad quartum, quod non eodem modo se habet fomes seu concupiscentia ad maculam originalem, sicut act⁹ peccati ad maculam actualem. Concupiscentia nanq; quamuis ad maculam originalem materialiter se habeat, nõ tamen est causa ipsius, secundum quod in eodem inueniuntur subiecto. sed actus peccati causat maculam actualem. ideo actu illo manente, nequit macula seu reatus eius auferri. sed in originali transit & cessat reatus seu macula, manente concupiscentia iam præfata. Ad quintũ, quod peccatum dicitur dimitti & non imputari, quando reatus seu obligatio ad pœnam æternam, aufertur, ut iam dictum est plenius. Attamen de hoc pũcto est alia quæstio, seu potius alia pars quæstiõis istius, An scilicet originale dimittatur in baptismo etiam quo ad pœnam. Ad quod Alexander respondet: Gratia baptismi delet originale peccatum quantum ad culpam, & quantum ad pœnam suffocantem, & non quantum ad pœnam promouentem: quia ad idem tendũt gratia baptismi & promouens pœna, id est, ad consecutionem æternę salutis. Additur etiã a quibusdã, quod in baptismo dimittitur omne peccatum quantum ad pœnam, ut nulla debeatur post baptismũ pro originali: & si qua manet, hoc est ad exercitium bonum. Dimittitur ergo originale in baptismo quantum ad culpam, & quantum ad dominium concupiscentiæ, quæ est pœna suffocãs in præsenti: & quantum ad carentiam uisionis dei, quę est pœna in futuro. Sunt demum alię pœnæ, ut fames, sitis, mors, cõcupiscentia, quæ pœnæ remanent ad exercitium salutare: quia reducũt ad memoriam, deum in tribulatiõibus inuocare in adiutorem, faciuntq; cogitare de miserijs incolatus hui⁹ exilij, ut sic defleat homo sua peccata, seq; in cunctis humiliet. Reprimunt etiam concupiscibilem, ne defluat per concupiscentiã, & sic ualent ad diuinæ & internæ reformationem imaginis. Hæc Alexander.

¶Cõsonat Bonauentura in quæstionibus circa textũ: Concupiscentia, inquiens, quæ permanet post baptismum, non est pœna suffocans. Non enim præcludit aditum uitæ, statq; simul cũ gratia. Et si incitet ad illicita, non tamen prępualet, quoniã subtus nos est appetitus noster, & possumus dominari illius. Hæc pœna est promouens atq; materia bonæ exercitationis, quod in libro iudicum significatum uidemus, quo legitur, quod filijs Israel terram promissiõis post Iordanis transitum introgressis, reliquit deus Iebusæos in exercitium, quatenus in ipsis experiretur Israelem, an seruaret mandata domini, an non. Hæc Bonauentu.

¶Circa hoc Thomas disseruit: Peccatum originale est per se ac primo naturæ infectio, & ex consequenti inficit personam, secundum quod dispositio naturę in personam redundat, atq; per hoc duplex pœna originali debetur. Vna, inquantum personam inficit, puta carentia beatificæ uisionis, quæ est actio quædam pertinens ad personam. Alia pœna ei debetur, prout inficit naturam, sicut necessitas moriendi, rebellio carnis ad spiritum, & cõsimilia, quæ ex principijs naturæ causantur, totamq; speciem cõsequuntur, nisi miraculose impediantur. Baptismus itaq; infectionem originalis mundat, secundum quod infectio naturæ in personam redundat. Tollitur nanq; per baptismum diuinæ uisionis carentia. non autem remouet infectionẽ naturæ, secundum quod ad naturam refertur per se. sed hoc erit in patria, quando natura nostra perfectæ libertati ac immortalitati restituetur. Hæc Thomas in Scripto. Concordantq; alij, nec in his uidetur difficultas consistere, ideo pertranseundum.

QVAESTIO. II.

QVæritur quoq; hic, An fomes seu concupiscentia, et praetactae poenalitates ex originali peccato secutae, et post baptismum manentes omnibus insint aequaliter.

¶Ad quod Thomas respondet. Cum corruptio fomitis sit per se infectio naturæ humanę, oportet idem esse iudicium de eius intensione seu augmento, & de intensione humanæ naturæ. Natura aũt humana consideratur dupliciter. Primo, secundum rationem suam specificam, sicq; in cunctis hominibus æqualiter inuenitur. Secũdo prout naturæ perfectio redundat in indiuiduorum perfectionem, per modum quo ex principijs speciei sequuntur indiuiduorũ operationes, sicq; unus hõ aptior est atq; potentior alio ad exercendum operationes naturales, sicut ad ratiocinãdum, ad intelligendum. Conformiter de fomitis corruptione dicendum. Qui si consideretur secundum quod per se naturam concernit, sic omnibus inest æqualiter. & hæc est absoluta consideratio eius. Nempe quod subtrahebatur rectitudo illa, quæ uniuersas animæ uires respiciebat, ac in unum tenebat, hoc omnibus æqualiter cõuenit: quia priuatio quantum in se est, non recipit magis & minus. Si uero cõsideretur fomes secundum quod infectio originalis redundat in infectionem personæ, inquantum potentiæ rectitudine sua carentes inclinãt in fœdas affectiones turpesq; operationes, ita in uno est maior corruptio fomitis quam in alio, prout ex naturali complexione seu assuefactione concupiscibilis aut

aut irascibilis vis vnius efficatior atq; feruentior est ad suos actus quam alterius. Et iuxta hũc modum fomes dicitur minui post baptismũ, secundũ quod gratia retardat ac reprimit impetũ sensualitatis, in cõtrarios act⁹ inclinans. ¶ Praeterea si quis instet, ꝙ ex foeditate ardoreq; coitus causatur infectio fomitis, cũq; foeditas illa & ardor libidinis plus abundent in gñatione vnius q̃ alteri⁹, videtur idem dicendũ de fomite & eius corruptione. ¶ Rursus aliae poenalitates ex originali secutae, magis abundant modo q̃ olim, & in vno q̃ alio: nam vt fertur cõmuniter, homines sunt modo breuioris vitę ac minoris virtutis q̃ olim, ergo idem dicendũ de fomite. ¶ Respondendum ꝙ causa inducens peccatum originale, nõ est actualis delectatio coitus, sed habitualis concupiscẽtia generantis, quae non inducit maiorem concupiscẽtiã proli q̃ fuit in ipso. Ad aliud respondetur. quod alię poenalitates non sunt magis in homine modo, q̃ antiquit⁹ à tempore diluuij, cũ & Dauid de hominibus sui tẽporis dicat: Dies annorum nostrorũ in ipsis septuaginta anni. Veruntamen ante diluuiũ homines vixerunt diuti⁹ virtute diuina, ad humani generis multiplicationem, & ob alias causas. Mortalitas quoq; & passibilitas secundum quod naturam respiciunt, non intenduntur nec remittuntur. Vnde mortale prout est differentia hominis nõ suscipit magis & min⁹, sed solũ, put ad consistentiã & operationes indiuidui cõparatur. Haec Thomas in Scripto. Hinc quoq; in prima Secundę quaestione 82. In originali inquit peccato sunt duo. Vnũ est defectus originalis iustitiae. Aliud, relatio eiusdem defectus ad peccatum primi parentis, à quo per originem viciatam deducitur. Quantum ad primum, nõ suscipit magis & minus, cum totum donum originalis iustitiae sit sublatũ. Priuationes autem quae totaliter aliquid priuant, vt tenebra & mors, nequaq̃ magis & minus recipiunt. Similiter nec secundo modo, quia aequaliter omnes relationem habent ad vitiatam originem, ex qua peccatũ originale rationẽm accipit culpae. Relationes nanq; non suscipiunt magis & minus. Hinc originale non est magis in vno q̃ alio. Haec idem in Summa.

Obiectio.

Psalm, 89

Petrus.

¶ Circa haec quaerit Petrus, Vtrum foeditas carnis in baptismo aufertur. Respondet, Peccatum originale corrumpit personam atq; naturam, quia vtriq; aufert iustitiam originalem: gratia vero infusa pertinet ad personam, non ad naturam: nõ enim potest cum natura trãsfundi, ideo sanat personam, non naturam: sicq; sanat foeditatem animae & carnis quantum ad corruptionem ꝑsonae: non quo ad corruptionem naturae. Vnde sanat ꝑsonam cui confertur in se absolute, non inquantum alterius est origo. Haec Petrus.

Richard⁹

¶ Porro Richardus videtur parumper à praehabitis dissentire, dicendo: aliqui dicunt ꝙ causa originalis peccati quae est in carne, per baptismum destruitur quo ad hoc, ꝙ in eadem persona nequit amplius peccatum originale causare: non tamen sic, quin posset illud causare in prole. Quod non videtur sufficienter prolatum. Ad huc enim restat quaerendum, cur caro haec si manet infecta, non valet causare originale peccatum in anima sibi coniuncta, cum tamen caro ab ea genita causabit illud in anima sibi iungenda. Hinc mihi videtur dicendum, quod cum originale peccatum sit formaliter carẽtia originalis iustitiae debitae, nihil ad plenum est causa originalis peccati, nisi sit causa carentiae illius originalis iustitiae, praesupposito debito habẽdi eandem. Quamuis enĩ debitum illud secundum se non sit peccatum, nec pars peccati, cum sit res aliqua, & à deo, attamen carentia originalis iustitiae non est peccatum, nisi praesupposito debito illo. Infectio denuum quae est in carne, etsi sit causa carentia originalis iustitiae in anima, non tamen est causa debiti eam habẽdi, sed illa iustitia quae fuit data Adę, imò potius toti naturae in Adã. Caro ergo infecta, causare originalem iustitiam non valet in persona cuius ẽ caro, nisi persona illa sit debitrix originalis iustitiae: & debitũ illud remittitur in baptismate: idcirco in anima baptizati de caetero causari nequit originale peccatum à carne sua infecta. Sed quia hoc debitum nõ est dimissum non baptizato, ideo caro à baptizato propagata, potest animam sibi coniunctam originali peccato inficere. Haec Richardus. ¶ Verum ex praeinductis patet ad istud solutio melior. Similiter ex quaestione qua infra quaeretur, An deus sit causa concupiscentiae, quae remanet post baptismum. Iustitia vero data primo homini, non est proprie causa debiti iam praefati, sed potius institutio creatoris seu vnitas, qua omnes in primo hoĩe vnum quodammodo fuimus, vt supra est declaratum.

Bonauẽ.

¶ Hinc scribit Bonauentura rñdendo ad id, Vtrũ originale peccatum deletur per baptismũ quantum ad causam: Dupliciter, inquiens, contingit loqui de causa originalis peccati. Primo per respectum vnius hominis in se. Secundo per comparationẽ eius ad alterum ex ipso propagandum. Primo modo semper deletur causa originalis peccati cum ipso, quia non valet amplius eundẽ inficere: non autem secundo modo, qm̃ rõne vitiatae originis & vt est infectio quaedam naturę, transfunditur in prolem, vt iam diffuse expositum est. Et consonat Alexander. Vlricus quoq; in Sũma sua libro quarto.

QVAESTIO III.

Amplius quaeritur, An fomes seu concupiscentia, vel originalis infectio sit a deo. ¶ Videtur quod non, quia in se mala sunt, & directe inclinant ad malum. ¶ Secundo, filius dei per incarnationẽ assumpsit quicquid in nobis plantauit, vt tertio lib. Damascenus testatur: non aũt assumpsit originalẽ infectionem, fomitem aut concupiscentiam. ¶ In cõtrarium est, ꝙ omne ens positiuum extat à deo, & tale est concupiscẽtia. Rursus omnis poena iuste inflicta, est à deo: sed talis est fomes & concupiscentia ista. Iterum, anima prĩo instanti suae creationis infunditur, & eodẽ instanti peccato originali inficitur: quod autem primo suae creationis instanti sortitur, non nisi à creatore sortita videtur, praesertim quoniam supra dixit Magister de angelo lapso, quia si primo instanti suae creationis fuisset malus, à deo habuisset malitiam. Ergo idem dicendum de anima & eius infectione.

Arguitur contra veritatem, Iohã. Damascenus. In oppositum.

Bonauen.

¶ Ad hoc Bonauentura respondet: De concupiscentia est loqui dupliciter. Primo, vt est poena, id est, prout est aliquid cõsecutum & iuste inflictum pro originali culpa. Secundo vt est concupiscentia. Primo modo ordinẽ dicit ad culpam, sicq; habet causam promerentem & ordinantem. Meretur etenim homo habere ac sustinere talem rebellionem ex culpa & inobediẽtia sua. Deus vero ex sua sapientia atq; iustitia ordinat hoc malum ad aliud praeexistens. Secundo modo concupiscentia dicit duo, videlicet appetitũ & appetitus excessum. Et appetitus in se quoddã bonũ est & à deo: excessus vero in appetendo q̃uis videatur esse positio, est tamen magis priuatio, & habet causam deficientem magis quam efficiẽtẽ. Quod enĩ affect⁹ excedit in tẽporaliũ dilectione, venit ex defectu virtutis, qua se indemerito refrenaret: sicut ꝙ membrũ paralyticũ velocissime mouetur ac tremulat, non ẽ ex virtutis motiuę cõfortatiõe & incremẽto,

Cõcupiscentia habet causã promerentẽ & ordinantem.

sed

sed potius dissolutione & detrimento. Et per hanc distinctionem obiecta soluuntur, & autoritates sanctorum, qui sibi inuicem repugnare videntur, faciliter concordantur. Hæc Bonauentura in Scripto.

Alexãder. ¶ Atueto Alexander circa hoc duplicem tangit opinionem: Pœna, inquiens, cuius effectus non est peccatũ, vt fames, ægritudo & oĩs talis, à deo est, pęna vero, cui⁹ effectus non est nisi peccatum, non est à deo: vt pronitas ad superbiendum, ad inuidendum, non est à deo, & talis est fomes. Alij dicunt quod fomes & omnis pœna, inquantum est, & inquantum est agens, fit à deo: inquantũ vero corruptio est, & inclinans ad malum, à diabolo est vel ab homine. Et iuxta primam opinionem, dicendum quod iustum potest respicere ordinationem, sicq; omnis pęna secundum quod iusta est, id est, ordinata, a deo est: potest quoq; respicere id quod iuste ordinatur, & ita nõ est verũ, quod omnis pœna iuste inflicta, a deo fit. Hæc Alexander.

Que pena sit a deo.

Albertus. ¶ Cuius positioni concordare videtur, quod ait Albertus ad istud respondendo quæsitum: Fomes consideratur dupliciter. Primo secundum ordinem ad peccatum originale, ex quo est vt propria sequela ei⁹ ac pœna. Secundo, quo ad ordinem ad peccatum sequẽs, ad quod instigat atq; inflammat, & ita est causa mali, & in istis considerationibus a deo esse non valet, quoniam deus causa mali non est, attamen ordinator est mali, & ordinat illud. Vnde ordinatio fomitis hoc modo a deo est, quod scilicet sit in pœnam peccati præteriti, & in exercitium sanctorum in pugna contra futurũ: quia si fomes non esset, non esset contra incontinentiam pugna. Hinc sancti diuersimode de de isto loquuntur. Quidam etenim dicunt quod fomes non sit a deo, quidã quod sit. Nam ordinatio eius a deo est, & ita est iusta pœna ordinatione diuina inflicta, tamen secundum se nõ est a deo. Hæc Albertus. Veruntamen de isto infra plenius dissetetur; vbi quæretur, An deus sit causa actionis iniustę.

Vdalricus. ¶ Concordat Vlricus in Summa sua libro quinto: affirmans: Infectio culpæ originalis, inquantum culpa non est a deo: hoc est, inquantum est deformitas consecuta ex inordinata voluntate primi parentis. Illius enim volitionis iniquæ deus causa non fuit. Inquantum vero est pœna, id est, defectus alicuius perfectionis, ita est iusta pœna, & est ex deo, a quo est omne iustum. Nec tamẽ est pœna inflicta, quæ fiat deo agente, vt est pœna sensus sed est pœna damni, quæ non fit deo aliquid perpetrante, sed suam influentiam reprimente. Hæc Vlricus.

Thomas. ¶ His Thomas concordans, addit: Non eodem modo est deus causa omnis pœnæ. Quædam nanq; est pœna per inflictionem alicuius contrarij affligentis vel corrumpentis, & talis pœna est a deo agẽte, a quo omnis actio secundum quod ordinata est, & per consequẽs passio, sumit principium, omnis autem pœna, inquantum iusta, est ordinata. Quædam vero pœna simpliciter est in ablatione vel defectu consistens, sicut subtractio gratiæ: & hæ pœnæ a deo sunt non tanquam agente, sed sicut a non influente, quia in ipso est influere & non influere, & vtriusq; causa est sua voluntas. ¶ Cum autem arguitur, quod anima eodem instante quo creatur, fœdatur: dicendum quod quãuis creatio & infusio simul sunt respectu animæ, attamen differunt: quia creatio dicicitur per respectum ad terminum a quo est anima tantum, infusio vero per respectũ ad duo, videlicet ad principium a quo anima procædit, & ad materiam quã perficit. Cum itaq; dicitur, anima creatione maculatur, ablatiuus potest denotare habitudinem alicuius causæ, & sic falsum est, quia creatio animæ nõ est causa quod maculetur. Anima quippe ex creatiõe nil habet quod a deo non sit. Vel potest concomitantiam designare, sicq; verũ: quoniam dum creatur, maculatur. Ex hoc tamen non sequitur quod de⁹ autor sit maculæ. Porro dum dicitur, anima infusione maculatur, si ablatiuus designet habitudinem causæ, duplex est: quia vel intelligitur infusio esse maculæ causa ex parte principij a quo, & ita est falsa: vel ex parte termini ad quem, & sic est vera. Nec simile est de anima & angelo. Angelus nanq; creatus est, non vt corporis forma quemadmodum anima: ideo non ille, sed ista potuit ex parte corporis incidere maculã. Per quod alterius patet obiecti solutio. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. Augustinus. ¶ At Petrus his consentiens: Omne, ait, peccatum est priuatio modi, speciei ac ordinis, secundum Augustinũ. Duplex est autem priuatio boni. Vna boni iam habiti, vt cæcitas excæcati. Alia boni habendi, vt cæcitas illuminandi. Conformiter duplex est spiritualis priuatio, secũdum quod duplex est genus peccati, vtpote actualis & originalis. Peccatum actuale est priuatio boni iam habiti, et quia non potest idem simul haberi & non haberi, idcirco non potest rationalis creatura in primo suæ creationis instãti peccare. Peccatum vero originale est priuatio debiti nũquam habiti, ideo potest inesse in primo instanti creationis, nõ ex creatiõe aut creatore, sed corpore cui infunditur anima. Hæc Petrus.

QVAESTIO. IIII.

Consequenter quæritur, An decuit deum infundere animam rationalem carni infectę. ¶ Videtur quod non, quoniam hoc videtur derogare infinitæ sapientiæ dei, vtpote tam præclarum thesaurum tam fœdo infundere vasculo: item diuinæ iustitiæ, animam innocentem inficiẽti & quasi venenosæ vnire materiæ: diuinæ etiam pietati, immunem scilicet animam tot & tantis calamitatibus implicare. Secundo, spiritualis infectio peior & vitabilior est corporali infectione, cum ergo leprosis consolatur à coitu abstinere, ne infectam generent prolem, apparet quod deus potius consulere debuerit hominibus a tali copula abstinere, ex qua damnabilis nascitur proles. ¶ Tertio, sapiens actor suũ producit effectum iuxta exigentiam & congruentiam finis. Cum ergo finis creationis hominum sit æterna felicitas, cuius adeptio per originale impeditur peccatũ, videtur quod nequaquam sapientissimum deceat deum animas vnire corporibus, ex quorum vnitionibus certissime inficiuntur & impediuntur a suę cõsecutione salutis. ¶ Quarto, si de⁹ in noxium poneret in infernũ, reputaretur iniustum: ergo & pari ratione videtur iniustum, quod animam puram coniungit sordido corpori, ex cuius coniunctione incidit in reatum damnationis perpetuæ.

Argum̃ta contra veritatem.

Egidius. ¶ In contrarium est attestatio fidei Christianę, & ea quę iã dicẽtur. Ad hoc respondet Egidius in opusculo de originali peccato: Sunt nonnulli de sua intelligentia psumentes, ac diuina iudicia metiri volentes, dicentes bonitatem clementiamq; diuinam non decere animam corpori infundere maculato. Et quoniam humana rõ non quiescit, nisi dictorum ratio assignetur, triplici via ostẽdo deum istud decere, iuxta quod triplex bonum in rebus cõsistit, videlicet bonum vniuersale, speciale, & personale. Prima via hec est: Ad summam & vniuersalem causam pertinet, principaliter procurare, intendere, prosequi bonum vniuersale, quod est decor & complemẽtũ vniuersi, ad cuius ornatum & complementũ spectat vniuersitas specierum, inter quas species humana est de eminentioribus vna, ergo eius generatio & continuatio nõ

fuit

fuit deserenda propter originalis peccati dispendium. ¶Secunda via est, quoniam toti speciei humanæ voluit & potuit deus prouidere contra originalis peccati incommodum, copiosum ac salubre remedium, vtpote vnigeniti filij incarnationem, passionem: ac cætera mysteria sacramentaq; eius, atq; in Christo exaltauit naturam humanam super omnem penitus creaturam, & de remedio cōtra originale ab exordio, puidit hominibus, quibus & multa ac maxima supernaturalia dedit charismata. ¶Tertia via est, quia & originale peccatum est factum diuersis personis speciei humanę occasio amplioris gratię ac salutis, quibus diuersa & eminentia dona gratiæ gratūfacientis ac gratiæ gratis datę collata sunt, prout in epistolis suis tangit Apostolus. Hinc exclamat Gregorius: O felix gratia, quæ talem ac tantum meruit redemptorem. Et quamuis multi tantarū nō fiant participes gratiarum, hoc ex eorum negligentia contingit & culpa, non ex redemptoris defectu, qui vniuersos ad suam gratiam multipliciter conuocauit. Hæc Egidius.

Grego.

Thomas.

¶In idem redit quod scribit Thomas, dicēdo: Sicut bonum gentis diuinius est quam bonum vnius hominis, sic bonum vniuersi præpollet bono particularis naturæ ac singularis personæ, idcirco defectus in vniuersum redundans, deterior est, si autem multiplicatio humani generis tolleretur, in totius vniuersi redundaret defectum. ¶Præterea ordo iste est naturalis in rebus, vt posteriori sublato, id quod prius est maneat, vt in cōmento primæ propositionis libri de causis habetur. Bonitas autem naturalis præexistit omni bonitati supadditæ, tam acquisitę, quam gratis collatę. Hinc subtractæ bonitate gratuita originalis iustitiæ collata hominib⁹, cessare non debuit propagatio hominum naturalis, p̄sertim cum deo omnipotenti facultas suppoteret recuperandi huiusmodi damnum. ¶Et per hoc prima instātia soluitur, quia in isto quod deus naturalia conseruauit, & gratuita tam copiose recuperauit maioraq; gratiæ dona largitus est, atque tam mire ac gratiose redemit genus humanum, ipse omnipotentiam, pietatem, iustitiam, sapientiam ac misericordiam suam multo p̄clarius declarauit & comunicare dignatus est. ¶Ad secundum dicendum, quod lepra est incurabilis morb⁹, originalis vero peccati languorem deus felicissime sanare & instaurare decreuerat. ¶Ad tertium quod deus primo instituit genus humanum, prout conuenientius fuit eidem, sed quoniam primi parentes illum statum corruperunt, prouidit deus de alio modo salutis, nec opus inchoatum debuit omnino omittere, sed misericorditer reparare. Vnde & melius fuit animam infundi carni corruptæ, sed reintegrabili, quam prorsus non fieri: sicut & melius esset thesaurum prætiosum collocare in vase immūdo quam penitus illum disperdere. ¶Ad quartum, quod in inferno duplex est pęna. videlicet pęna sensus, quæ est corruptio & afflictio naturalis boni, ideo esset iniustum alieni sine demerito proprio illam pœnā inferri. Alia est pœna damni, quæ & pro originali peccato infligitur, quæ nihil subtrahit horum quę naturæ ex proprijs principijs suis debentur, sed aliquid supernaturale, ad quod natura fuerat ordinata per donum gratuitum. Hinc iniuria nulla fit homini dum sibi non datur: quod suę naturæ non debetur, vt beatifica visio dei. Hæc Tho. in Scripto. Cōcordāt Petrus, Richardus & alij

Pœna damni absq; demerito proprio infligitur, nō pœna sensus.

Bonauent.

¶Bonauentura quoq; Iustitia, inquit, dupliciter sumitur. Primo, pro condecētia diuinæ bonitatis. Secundo, pro æquitate in meritorum retributione. Primo modo sumendo iustitiam, decuit diuinam iustitiam venire animam carni infectæ, ne opus creatum & læsum dimitteret irreparatum, nam & hoc decuit deum vt cōseruatorem, cuius est opus secundum capacitatem ipsius seruare in esse, & aliquid melius prouidere pro ipso. sic & summo vniuersorum gubernatori iustum & condecens fuit, calamum conquasatum non prorsus confringere, sed in melius renouare. Si autem iustitia secūdo modo sumatur, iustum non fuit animam quę adhuc nil boni aut mali commiserat, corpori sic infecto coniungi. Hæc Bonauentura. Concordant in his Albertus, Vlricus alijq; cōmuniter, nec immorari oportet.

Isai. 42.

QVAESTIO. V.

AD huc quæritur hic, Vtrum animae rationales ex sua creatione habeant aequalitatem in omnibus. ¶Videtur quod non, quia in libro Sapientiæ fertur de Chananeis, quod naturalis fuit eorum malitia. Econtra in libro eodem quidam fatetur, Puer eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonā. Quorundam ergo animę naturalem atq; ingenitam habent bonitatem. quorundam vero naturalem innatāq; prauitatem. ¶Secūdo, quidam in naturalibus sunt multo elegantiores quam alij, vtpote magis ingeniosi ac indolis melioris, & hoc ab exordio ipsis innatum est.

Arguitur contra æqualitatem.

¶In oppositum est, quod vniuersę animæ rationales eiusdem sunt speciei, species vero rerum in indiuisibili consistunt.

In oppositum.

Aquinas.

¶Ad hoc Thomas respondet: Quidam in angelis & animabus posuerūt materiam, & hi forsan aliquo modo possent saluare differētiam animarum in dignitate. Et huius opinionis videtur fuisse Magister, dicendo q̄ eo modo differentia sit in animabus sicut in angelis. Sȝ quoniam supra probatum est, neq; in angelis neq; in animabus materiam esse, non potest inter animas rationales esse distinctio penes dignitatem naturæ, aut secūdum gradus essentialis perfectionis, imo omnes secūdum se nude & absolute consideratæ, in natura sunt pares atq; æqualis perfectionis. Diuersitas vero & grad⁹ eminentiæ, quibus quędam quibusdam in naturalibus eminentiores cēsentur, venit ex diuersa corporis dispositione. Vnde (secundum Philosophum) molles carne, apti sunt mente. Quod enim in aliquo recipitur, recipitur in illo secundum modum & dispositionem recipientis. Hæc Thomas in scripto, secūdum quem de isto supra plenius est tractatum.

Philoso.

¶At vero Petrus circa hæc aliter sentire videtur, dicendo. Sicut Magister hic dicit, quemadmodum est diuersitas attributorum. i. naturalium donorum in angelis, ita in animabus, quoniam erim⁹ similes angelis dei in cœlo, hinc sicut in angelis est æqualis aptitudo naturæ ad gloriam, ita videtur esse in nobis. Vnde vero inæqualitas hæc veniat, diuersi diuersimode tradunt. Nam aliqui dicunt, quod animæ rationales habent quasi spiritualem materiam ex qua sunt, et secūdum quod plus vel minus de tali habent materia, secūdum hoc sunt subtilioris naturæ, vel minus subtiles. Alij dicunt quod nō habent materiam nisi in qua sunt, vtpote corp⁹. et hi dicunt quod secundum diuersitatem corporum prouenit à deo diuersitas animarum; qm̄ nobiliori perfectibili, nobilior semper perfectio infunditur ac debetur. Horum primum verius esse videtur, quia frequēter in corpore fragiliori melior anima inuenitur. ¶Cumq; obijcitur quod differentia formalis diuersificat speciem. Respondendum quod duplex differentia formæ est. Vna formalis secundum principia formalia, & hæc diuersificat speciem. Alia materialis secundum diuersita-

Petrus.

Mat. 19

tem materiæ, & hæc non diuersificat speciem. Prima est differentia formæ secundum essentiam, secunda vero penes esse, quod in materia habet. Hæc Petrus.

¶ Deniq; huic opinioni consentit Richardus, & eam magis explanat, dicendo: Siue animæ rationales habeãt materiam, siue non, credo quod aliquæ sint alijs nobiliores ex creatiõe nõ solũ in grĩs supnaturalibus gratis datis, sed item in naturalibus donis. Constat nempe in anima esse principium quoddam passiuum siue possibile, seu quod est, etiam si materia careat, per quod potest à deo diuersimode trãsmutari. Videmus autem in duob⁹ indiuiduis eiusdem speciei, quod quamuis essentia materiæ non sit in vno nobilior quam in alio, tamen quoniã aliter passa est ab agente in vno quam in altero, causantur per naturam materiæ, diuersæ proprietates naturales in indiuiduis eiusdem speciei, vt in masculo patet & fœmina, & in hominibus diuersarum complexionum. Ergo à simili quamuis animæ similes sint in essentia, at tamen ratione sui possibilis diuersimode transmutatæ siue dispositæ à creante, possunt in eis causari proprietates diuersæ naturales indiuiduis, non speciei. Nam q̃uis sint supernaturaliter & voluntarie datæ, tamen inquantum sunt inseparabiles ab anima illa, & concordãtes eius naturæ, nec eleuantes eam supra speciem suam, sunt illi animæ quodammodo naturales. Hæc Richardus, qui de his multa conscribit, quæ non videntur philosophiæ Aristotelis consona. Richard⁹.

¶ Veruntamẽ Bonauentura quoq; videtur huic opinioni plus consentire: Quæritur, inquiens, vtrum subtilitas ingenij & habilitas memorãdi, veniat ex parte corporis, an ex parte animæ. Et quod ex parte animæ, videtur sentire Magister: quod vero ex parte corporis, quoniam anima quæ secundum se & per se non variatur per tempora, modo dementior est ad intelligendũ, modo acutior, quod non videtur posse esse, nisi ex varia corporis dispositione. Dicendum quod dictum Magistri satis probabile est, & quod animæ dicuntur consistere pares, non intelligitur per priuatiõem ordinis naturalium in præcellentia, sed quantum ad priuationem ordinis in dominio & seruitute. Cumq; corpus sit propter animam, non ecõtra, excellentia ista in naturalibus ex parte animæ venit: nõ ratione principij ex quo, cũ sit ex nihilo, sed ratione principij à quo, hoc est à sapientia conditoris, omnia secundum congruum ordinem producentis. Nihilominus dispositio corporis, multum confert ad exercitium habilitatum illarum, quamuis principalis causa non sit diuersitatis habilitatum illarum, p̃sertim quia videmus frequenter homines peioris complexionis esse ingeniosiores. Vnde cum videamus quosdam ad metaphysicalia, quosdam ad physica, quosdam ad mathematica aptiores, si ratio horum quæratur, respondebit theologus hoc esse ex distributiõe donorum dei, quæ omnia gratiæ appellantur à sanctis. Philosophus autem diceret hoc esse ex varia corporis dispositione, & vterq; diceret bene. Sed theologus melius, vtpote principaliorem causam assignans. Vnde Philosoph⁹ libro de animalibus, assignando causas dispositiõis mẽbrorum, vbi non inuenit causam principalem ex parte naturæ, recurrit ad dispositionem conditricis sapientiæ. Hæc Bonauentura.

¶ Porro Durandus positiõem sequitur sancti Thomæ: Aequalitas, dicens, seu inæqualitas animarum, potest attendi: primo quo ad dispositiões gratuitas, & sic non sunt ex creatione seu ab origine æquales, cum animæ primorum parentum in originali iustitia sint creatæ, & anima Christi in summa perfectiõe gratiæ & gloriæ. Secũdo, quantum ad perfectiones naturales, & hoc dupliciter. Primo enim est quęstio, an animæ quo ad suas essentias sint inęquales. Et videtur quod nõ, cum forma substantialis non recipiat magis & minus. Secundo, an quantum ad suas potentias seu naturales proprietates, & sic rursus est distinguendum. Nam quędã sunt proprietates seu vires communes toti composito, vt potentiæ vegetatiuæ ac sensitiuæ, quædam sunt proprię ipsi animæ, vt potentiæ inorganicæ. Potentiæ illæ communes toti composito, nobiliores & perfectiores sunt in vno quam in altero eiusdem speciei supposito, ex diuersa dispositione subiecti seu organi, de potentijs autem inorganicis vt sunt intellectus & volũtas maior est difficultas, quia immediate respiciunt essentiam animę, ex qua fluunt & cui insunt. Et ita ex parte animæ nõ potest esse inæqualitas virium harum in diuersis indiuiduis speciei eiusdem, nec etiam ex parte creantis, qui quamuis animabus eiusdem speciei & in essentia æqualibus posset concreare seu dare inæquales proprietates seu vires, non tamen hoc agit, quia secundum Augustinum in rerum creatione, non quæritur quid deus possit, sed quid competat rerum naturis. Hinc inæqualitas virium inorganicarum, contingit ex varia corporis dispositione. Nam corpore & sensitiuis potentijs vtũtur vt instrumentis. Hęc Durandus. Durand⁹. Augustin.

¶ Hinc secundum Albertum, qui abundant in bonitate sensus communis, aptiores extant ad Physicam: qui in bonitate imaginatiuę, ad mathematicam: qui autem in bõitate cogitatiuę, ad Metaphysicã. Videmus quoq; q̃d in infantulis & obsessis ac naturaliter stolidis, vsus ratiõis totaliter impeditur ob corporis indispositionẽ. Albertus.

QVAESTIO, VI.

RVrsus quæritur: Si sola Eua peccasset, vtrum originale peccatum seu aliud quid transfusum fuisset. ¶ Videtur quod sic, quia in Ecclesiastico scriptum est, A muliere initium peccati factum est, & p illam omnes morimur. ¶ Secundo, mater ministrat substantiam seu materiam carnis, ergo ad minus defectus ac pœnæ carnis transfunderentur. ¶ Tertio, à vase corrupto corrumpitur contentum in eo. Eua autem fuit vas primum totius sobolis propagatę. Eccle. si

¶ In oppositum est illud Apostoli ad Romanos: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Roman. 5

¶ Ad hoc Albertus respondet: Hæc quęstio soluta est ab Anselmo, dicente: Si Eua sola peccasset, peccatum vt personale in ea sola mansisset, & deus de corpore Adę aliam fœminam produxisset, per quam commixtione mediante cum Adam, propositũ dei de hominum multiplicatione perficeretur. Verum antiqui doctores Præpositiuus & Gulielmus Antisiodorensis, dixerũt, quod si sola Eua peccasset, & Adam post peccatum eius per eam generasset, pœnam corporeę fœditatis trãsfudisset, non peccatum originale. Sed dictum Anselmi probabilius mihi videtur, propter verbum Augustini, dicentis: Diuinę iustitię non congruit, quod eos teneat pœna, q̃s ad pœnam non obligat culpa. Hinc videretur iniustum quod a matre reciperent fœditatem pœnalem, qui non accipiunt culpam. Hęc Albertus. ¶ Atuero circa hoc aliter Tho. sensisse videt: Pctm̃, dicẽs originale a primo parente traducitur inq̃ntũ ipse mouet ad generationem Albertus Anselmus

natorum, ita quod si materialiter tantum quis ex carne generaretur humana, non cõtraheret originale peccatum. Cumq; secundum philosophos principiũ actiuum in generatione est a patre, materiã autẽ mat ministrat: hinc peccatũ originale non contrahitur a matre, sed patre. Et secundum hoc si Adam nõ peccante, Eua peccasset, filii pctm̃ originale non cõtraherent. Ecõtrario autẽ esset, si Adã peccasset, & non Eua. Veruntamen quibusdam uidetur, quod Eua peccãte, si Adam nõ peccasset, filij fuissent immunes a culpa originali, cõtraherent tamen necessitatem moriendi, aliasq; passibilitates & pœnalitates prouenientes ex parte materię quam mater ministrat: habuissent inquam illas nõ sub ratione pœnæ, sed ut quosdam naturales defectus. Quod non uidetur conueniens. Immortalitas enim & impassibilitas primi status, non erant ex conditione naturæ, sed ex dono originalis iustitiæ, per quam corpus subdebatur animę, quamdiu anima fuisset deo subiecta, defectus autem originalis iustitiæ, est originale peccatum. Si ergo Adam non peccante, peccatum originale non transfunderetur in posteros propter peccatum Euæ, manifestum est quod in filijs non fuisset defectus originalis iustitiæ, ergo nec passibilitas, neq; necessitas moriendi. Hæc Thomas. ¶ Ad autoritatem uero Ecclesiastici respondet Albertus: A muliere fuisse initium peccati personalis, sed non originalis in natura. Secundum obiectum solutũ est. Ad tertium respõdetur, quod Eua nunquam fuit uas in quo vnquam simul fuerit tota natura humana, in quam serpit originale peccatum, sed Adam fuit uas tale, in cuius lumbis omnes homines erant secundum corpulentam substãtiam. Præterea uterus mulieris extrinsecum uas est ad paruulum, semen uero uiri formans, uas extat intrinsecum, ideo corruptio seminis uiri serpit in paruulum, nõ corruptio utero matris. Hæc Alber. Attñ opinionẽ illam Antisiodorñ, & Præpositini plurimi tenent.

¶ Insuper quidam hic quęrunt, An deus animas quas creat quotidie, faciat bonas uel malas, mundas aut immundas, iustas aut iniustas. Ad q; breuit̃ respondet, q; facit eas bonas bonitate naturali, non morali. Similiter creat mundas immaculatas, seu sine labe peccati, prout ab ipso egrediuntur: nõ autem facit iustas, nec tamen iniustas, iniustum nisi pure negatiue sumatur.

¶ An peccata omnium pręcedentium patrum paruuli originaliter trahant vt peccatum Adę. a

PRædictis adijciendum videtur, an peccata pręcedentium patrum ad paruulos transeant, sicut illud primi hominis delictum in omnes carnaliter genitos diximus redundasse: & si peccata parentum trãseunt in paruulos, vtrũ omniũ q fuerunt ad Adam vsq; ad ipsos, an aliquorum & non omnium.

Utrum originale peccatum per peccata primorũ parẽtum multiplicetur & intendat. Aug. in enchir. c. 47

¶ Quid super hoc Aug. in enchiridio dicere videtur. b

De hoc Augustinnus in Enchiridio ambigue disserit: videtur em̃ approbare, peccata parentum p̃cedentium imputari paruulis, non oĩm tñ qui fuerunt ab Adam, ne importabili & nimia sarcina in pœna æterna grauarentur paruuli: sed tm̃ eorum parẽtum, qui eos a quarta generatione præcesserunt. Quod confirmat illis verbis, quibus in Exodo dominus ait: Ego sum deus visitans iniquitates patrum vsq; in tertiam & quartam generationẽ: quasi peccata parentum proximorum tantum paruulis imputentur, & non alia, quod est per moderationem diuinæ miserationis.

Exo. 20.

¶ Eorum ponit documenta, qui dicunt transire in paruulos parentum delicta. c

Et quod non illud solum primi hominis delictum paruulos teneat, sed etiam alia: illi quibus ita videtur, ex eo confirmãt, quod etiam paruuli, non modo maiores dicunt baptizari in remissionem peccatorum, per pluralem numerum: non per singularem, in remissionem peccati. Et Dauid de legitimo matrimonio procreatus, dicit. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Non dicit, iniquitate vel peccato. Vnde putant non tantum illud vnum peccatum originale, sed etiam plura quę in peccato Adæ reperiri pñt, & alia parentũ pc̃tã p̃uulis imputari.

Aug. ibidẽ cap. 44.
Psalm. 50.

¶ Quod in illo vno primo peccato plura reperiuntur. d

Quod vero in actuali peccato Adę plura notari valeãt peccata, Aug in Ench. insinuat. Possunt (inquit) intelligi plura peccata in vna transgressione Adæ, si in sua quasi membra diuidatur. Nã & superbia est illic, quia hõ in sua potius esse quã dei potestate dilexit: & sacrilegiũ, quia deo nõ credidit: & homicidium, quia se in mortẽ p̃cipitauit: & fornicatio spiritualis, q̃a integritas mentis humanæ serpentina suasione corrupta est: & furtũ, quia cibus prohibitus usurpatus est: et auaritia, quia plusquã sufficere illi debuit appetiuit, & si quid aliud in hoc vno peccato inueniri potest. Deinde de parentum p̃cedentium peccatis, vtrum pauulis imputentur, magis opinando q̃ asserẽdo disceptat, ita inquiens. Parentum peccatis paruulos obligari, nõ solum primorum hominum, sed etiam suorum de quibus ipsi nati sunt, non improbabiliter dicitur. Illa quippe diuina sententia, Reddam peccata patrũ in filios, tenet eos ante regenerationem vsq; adeo, vt etiam de legitimo matrimonio procreatus, dicat. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Non dixit, in iniquitate vel in peccato, cum & hoc recte dici posset, sed iniquitates & peccata dicere maluit, quia & in illo vno quod in omnes homines pertransijt, atq; tã magnum est, vt eo mutaretur humana natura, reperiuntur (sicut supra disserui) plura peccata, & alia parentum, quę non ita possunt mutare naturã, reatu obligant filios, nisi gratia dei subueniat.

Aug. ibidẽ cap. 45

De parentum peccatis an paruulos teneant.
Exo. 20.
Psalm. 50.

Vide opiniões varias.

Sed de peccatis aliorum parentum,q̄bus ab ipso Adam vsq; ad patrem suū pro generationibus suis quisq; succedit,non immerito disceptari pōt,vtrū omniū malis actibus & multiplicatis delictis originalibus,qui nascitur,implicetur,vt tanto peius,quanto posterius quisq; nascatur? An propterea deus in tertiam & quartam generationem de peccatis parentum posteris eorum comminetur,quia iram suā quantū ad progeneratorū culpas, nō extēdit vlterius moderatiōe miserationis suæ,ne illi quibus regenerationis gratia non cōfertur,nimia sarcina in ipa æterna damnatione ꝑmerentur,si cogerent ab ipo initio generis humani, oīm ꝓcedentiū parentum suorum originaliter peccata contrahere,& pœnas pro eis debitas pendere. An aliquid aliud de re tanta scripturis sanctis diligentius perscrutatis ac tractatis valeat velnō,valeat reperiri,temere affirmare nō audeo. Ecce perspicuum fit, lectori Augustinum superiora dixisse, non asserendo,sed diuersorum opiniones referendo.

Ostendit Augustinum sibi fore contrarium,si id sentiret. e

Aug. in enchir. c. 93.

Alioquin sibiipsi contradicere ostenderetur,qui in eodem libro omnium mitissimā dicit esse pœnā paruulorum,qui originali tantum tenentur peccato,his uerbis: Mitissima sane pęna eorū erit,qui præter peccatum quod originale contraxerunt,nullum insuper addiderunt, & in cæteris qui addiderunt,tanto quisq; ibi tolerabiliorem habebit damnationem,quanto hic minorem habuit iniquitatē. Ecce hic aperte dicit, paruulorum pœnā, oīm aliarū pœnarū esse leuissimam. Quod si est,non ergo peccatis patrum præcedentium obligantur nisi Adæ. Si enim pro peccatis parentum actualibus ęternaliter punirentur,& pro suo originali, non iā minus,sed forte magis q̄ ipsorū parentes punirentur. Non ergo pro peccatis parentū actualibus,nec etiā pro actualibus primi parentis,sed pro originali quod a parentibus trahitur,paruuli damnabuntur, pro eo nullam aliā ig nis materialis vel cōsciētię vermis pœnā sensuri,nisi quod dei visiōe carebūt in perpetuum. Vno ergo,& non pluribus peccatis ꝑuuli obligati sunt Vn̄ etiā ea q̄bus illa opinio muniri videtur,s. quod peccata & iniquitates in paruulis aliqñ scriptura esse significat, vtens plurali numero,ita determinat Augustinus in eodem libro. Quia in scriptura per singularem numerum pluralis numerus sæpe significari solet,vt ibi: Ora ergo ad deum, vt auferat a nobis serpentem,non ait, serpentes quos patiebatur populus. Et econuerso per pluralem significatur singularis numerus,vt in euangelio. Mortui sunt em̄ q quærebant animā pueri. Non ait,mortuus est, cum loqueretur de Herode. Et in Exo. Fecerunt deos aureos,cum vnum fecerunt vitulū,de quo dixerunt: Isti sunt dij tui Israel. Ita & illud originale vnū plurali numero significatur, cū dicimus paruulos in peccatorū remissionē baptizari,& in peccatis vel iniquitatibus concipi.

(Margin: xv. q. 1. c. sitmissime. & de con. ca. sitmissime. — Aug. in enchi, ca. 44 — Num. 21 — Matth. 2 — Exo. 32 — psalm. 50)

An actuale peccatū Adæ sit grauius cæteris. f

Aug. in enchi, ca. 48.

Hic quæri solet,vtrū peccatum Adæ transgressionis,ex quo processit originale,& in quo plura superius notata sunt peccata,grauius fuit cæteris peccatis. Quibusdam ita esse videtur, quia illud peccatum totam humanam naturam mutauit, sicut Augustinus dicit in Enchiridio: Illud vnum peccatum in loco & habitu tantæ felicitatis admissum,tam magnum est, vt in vno homine originaliter,& (vt ita dixerim) radicaliter totum genus humanum damnaretur. Idem in libro de Ciuitate dei: Tanto maiori iniustitia violatum est illud mandatum, quanto faciliori poterat obseruantia custodiri. Nondum enim ipsi voluntati cupiditas resistebat,quod de pęna transgressionis postea secutum est. His alijsq; vtuntur autoritatibus, qui illud peccatum cæteris aliorum hominum peccatis grauius esse dicunt. Quod etiam ratione ostendere laborant,hoc modo: Magis nocuit illud peccatum quam aliquod aliorum,quia totum humanum genus vitiauit,ac morti vtiq; subdidit,quod nullo alio peccato factum est. Maiorem ergo effectum mali habuit illud peccatum quā aliquod aliud.

(Margin: Aug. lib. 4 de ciui. dei cap. 15)

Responsio contra illos, vbi alia peccata ostenduntur illo maiora.

Matth. 12

Ad quod dici pōt,quia licet illud peccatū humanā naturā mutauerit,in necessitatē mortis, & in totū genus humanū reatū diffuderit: nō est tn̄ putādū,grauius fuisse pctō in spm̄ sctm̄,quod neq; hic neq; in futuro (vt veritas ait) dimittit. Quod vero totā hūanā naturā corrupit,non ideo est quia grauius fuit cūctis alijs peccatis: sed quia ab homine cōmissum est,quando in vno homine tota humana natura consistebat,& ideo tota in eo corrupta est,maioreq; effectū mali intulit,quantum ad multiplices defectus qui ex eo manauerūt: sed nō quātū ad pœnā ęternā,quā grauiorē nō meruit,quā plures postea meruerūt per alia pctā: imo alios grauiorē ꝑmeruisse credimus irā quā Adā meruerit.

An illud peccatū sit primis dimissum parentibus. h

Aug.

Si vero quæritur,an illud peccatū fuerit dimissum primis parentibus. Dicimus eos per pœnitentiā veniā cōsecutos. Vn̄ Aug. in libro de bapt. paruulo. ait, Sicut illi primi parētes postea iuste viuēdo

viuendo credūtur per dñi sanguinem ab extremo liberati supplicio, nō tñ in illa uita meruerunt ad paradisum reuocari: sic & caro peccati etiam remissis peccatis, si homo in ea iuste vixerit, non continuo meretur eam mortem non perpeti, quam traxit de propagine peccati.

¶ Qđ pctā parentū visitant in filios, & ꝙ nō sunt aduersa quę deus dicit in Exo. & in Ezech. i

Et licet peccatis parentum nisi Adæ paruuli non obligentur, non est tamen diffitendum, peccata parentum in filios redundare, sicut dominus in Exodo ad Moysen ait: Ego sum deus fortis, zelotes, visitās iniquitates patrum in filios vsq; in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me. His verbis aperte insinuatur, quod deus reddit peccata patrum super filios tertios & quartos. Huic autem videtur aduersari quod dominus ait in Ezechiele: Quid est ꝙ inter vos parabolam vertitis in prouerbium istud, dicentes: Patres comederunt vuam acerbā, & dentes filiorū obstupescūt? Viuo ego dicit dominus, si erit vobis vltra parabola hæc in prouerbiū in Israel. Ecce omnes animæ meæ sunt: vt aīa patris, ita & anima filij mea est: & anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. Iustitia iusti super eū erit & impietas impij erit super eum. His verbis videtur deus corrigere per pphetam quod maledixerit in lege. Si enim peccata patrum reddit in tertiam & quartam generationem, iniustitia videtur dei esse, vt alius peccet, & alius puniatur. Quomodo enim iustum est, alium peccare, & alium pecca ta ꝗ lugere?

Exo. 20

Iezech. 18

*luere.

¶ Determinatio, præmissarum autoritatum conuenientiam ostendens. k

Sed vt ait Hieronymus, Ne lex & pphetæ, id est, Exo. & Iezechiel, imo ipse deus qui & hic & ibi locutus est, in sententia discrepare videantur, attēdamus finem illius autoritatis Exo. Dicto enī, reddam iniquitates patrum in filios, addit, his qui oderunt me. per quod euidenter ostendit, non ideo puniri filios, qa peccauerūt patres, sed qa eis similes q̄dā hæreditario malo deum oderunt.

Hiero. li. 6 super Jezechielem. cap. 18

Illud ergo quod in Exodo dominus dicit, sicut Hieronymus tradit, non id sonat quod multi æstimant: nec est simile huic prouerbio, patres comederunt vuā acerbam &c. Illud enim Exodi Hieronymus sup Ezechielē, & Aug. super Psalmū, Deus laudē meā ne tacu eris, de filijs pctā patrū imitantibus accipiendum censent, super quos dicitur deus reddere peccata patrū, quia punit eos, eo quod imitantur peccata patrū, non quia patres peccauerunt. Non itaque corrigit deus in propheta quod ante dixerat in lege, sed quomodo intelligendum sit, aperit. Vnde & illos qui praue intelligebant, arguit, qui dicebant: Patres comederunt &c.

Hiero. ibi. Augu. sup. Psalm. 108

¶ Quare dixerat in tertiam & quartam generationem, & quare patres tantum cōmemorauit. l

Veruntamen si de imitatoribus malorum illud accipitur, quare tertiam & quartam generationem tantum commemorauit, cum in qualibet generatione rei teneātur, qui peccata patrū imitantur: & quare patres commemorauit, cum & illi omnes mali sint, qui quorumlibet malorum peccata imitantur. Sed ideo patres specialiter nominauit, quia maxime patres filij imitari solent, quos præcipue diligunt. Et tertiam & quartam generationem ideo commemorauit, quia solent parētes interdum tamdiu viuere, donec filios tertios & quartos habeant: qui patrum iniquitates videntes, eorum impietatis hæredes per imitationem efficiuntur. Secundum hunc modum recte intelligitur ad literam, quod in Exodo dicitur.

Solutio.

Quomodo illud Exodi intelligi debeat secundum mysterium. m

Quod etiam mystice intelligendum esse ostenditur, ex eo quod parabola dicitur. Si enim parabola est, vt ait Hieronymus. aliud verbis sonat, aliud sensu continet. Vnde aliqui ita edisserunt. Patrem in nobis esse dicunt, leuem punctum sensuum, s. primum motum suggestionis vel cogitationis. Filium vero, si cogitatio conceperit peccatum: in quo notatur consensus & delectatio mulieris. Nepotem, si quod cogitaueris atq; conceperis, opere compleueris vel cōplere decreueris: in quo notatur consensus viri siue patratio peccati. Pronepotem autem, si non solum feceris, sed in eo glorieris: & hæc est quarta generatio, non quia tres præcesserint: sed quarta dicitur, quia quarto loco a primo motu qui est quasi pater, enumeratur. Deus ergo primos & secundos stimulos cogitationum, quos græci propatheos vocant, sine quibus nullus hominum esse potest, non puniet æternaliter: sed si cogitata quis facere decreuerit, & quæ fecit corrigere noluerit, quæ sunt mortalia peccata, & tertia & quarta generatio.

Hieron. li. 6. sup. Jezech ca. 18

¶ Per quid probatur quod primus motus non puniatur æternaliter, n

Ad probandum vero, vt ait Hieronymus, quod primus pulsus cogitationis non puniatur ęternaliter a deo, illud de Genesi afferendum est. Cham enim peccauit irridens nuditatem patris, & sententiam non ipse, sed filius eius Chanaan accepit: Maledictus chanaan, seruus erit fratrū suorū. Quæ enim iustitia est, vt pater peccauerit, & filius punitus sit? Sed in misterio illud dictū est.

Hiero. vbi supra. Gene. 9

SVMMA DISTINCTIONIS. 33

PRæhabita distinctione tractatum est. Vtrum & qualiter originale peccatum in baptismate deleatur: iam inuestigatur, an etiam actualia proximorum parentum peccata, vna cum originali transfundantur in prolem. Et circa hoc inducit atq; exponit beati Augustini responsiōem. Quo circa ostendit, quod in primo Adæ peccato fuerūt plures vitiorum deformitates. Deinde circa expositionem responsionis Augustini tractat de pœna soli originali peccato debita ac reddenda. Consequēter inquirit, an primum Adæ peccatum fuit grauissimum. Quo circa duas ponit opiniones, veriorem'q; eligit ac cōfirmat. Ostendit quoq; primos pœnituisse parentes. Post hæc redit ad primam quæstionem, elucidando qualiter peccata parentum puniantur in filijs eisve imputentur. Et circa hoc ponit verum intellectum autoritatum scripturæ, quas allegauit.

Augustin.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur primo. Vtrum peccata proximorum parentum, imo et propinquorum progenitorum, iuste imputentur diuinitus posteris, et puniantur in posteris ipsis. ¶Videtur quod sic, quoniam in Exodo dominus protestatur. Ego sum deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios vsq; in tertiam & quartam generationem. Rursus, Moyses loquitur deo: Dominator domine, qui reddis iniquitatē patrum filijs ac nepotibus in tertiam & quartam generationem. Idem habetur apud Ieremiam. ¶Secundo, causa remotiua non operatur in causatum nisi per causas secundas & proximas, ergo nec originale peccatum deriuatur in posteros, nisi per actualia proximorum ac propinquorum peccata parentum.

Arguitur contra veritatem. Exo, 20

Exod, 24

Ierem, 31

¶In oppositum sunt autoritates scripturæ, vt quod per Iezechielem dominus ait, Filius nō portabit iniquitatem patris.

In oppositum Iezech, 18

¶Ad hoc Alexander respondet: Originale peccatum non transmittitur nisi à primis parentibus, nec proximorum aut inter-mediorum parentum peccata in posteros trāsferunt, alioquin q̄nto filij essent posteriores, tāto essent miserabiliores, iniquores, ac magis dānabiles. ¶Præterea cum in Exodo dicitur, Ego sum deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, additur terminus per hæc verba, vsq; in tertiam & quartam generationem. Ergo ex peccatis aliorum parentum non contrahitur peccati corruptio, quamuis cōtrahatur aliqua pœna, iuxta illud Ieremiæ in Threnis: Patres nostri peccauerunt, & non sunt, & nos iniquitates eorum portauimus, Anselmus quoq; libro de cōceptu virginali: Proximorum, inquit, parētum peccata ad originale arbitror non pertinere. Si enim Adam nequisset ad eos quos gñaturus erat, originalem iustitiam producere, nequaq̄ potuisset eis iniustitiam originalem transmittere, cūq; nullus post Adam valeat posteris originalem communicare iustitiam, patet quod nec originale peccatum. Quod si dicatur, quod originale peccatum augetur in posteris à parentibus proximis, hoc stare non valet. Nā vbi nulla iustitia est, nulla potest auferri, & vbi nulla potest auferri, nulla potest iniustitia addi, saltem originalis, quę non est nisi carentia iustitiæ debitæ. Ad autoritates ergo dicendum, quod intelliguntur de visitatione iniquitatum in prole, quantum ad pœnas non nullas præsertim in prole peccata parentum sectante. Propter quod dominus addit in Exodo, His qui oderunt me. Sic vero non est in originali peccato, quod posteri contrahūt quamuis paterni sceleris non existant imitatores. Vnde super illud ad Romanos, quinto Sicut per unū hominem asserit Augustinus: Quemadmodum Christus præter imitatiōis exemplum, dat occultissimam, fidelibus gratiam, quam latenter infundit & paruulis, ita & Adam præter imitationis exemplum, occulta tabe carnalis concupiscentiæ tabificauit in se omnes ex sua stirpe gignendos. ¶Denique, quoniam primi parentes poterant posteris suis originalem conseruare iustitiam, quod alij parentes non poterant, ideo ipsi soli poterant posteris transmittere culpam originalem. Nec queunt proximi parentes in sobole sua originale peccatum augere, sed quod effectus ex illa corruptione celerius eliciatur, suis possunt demeritis procurare. Hæc Alexanander, cuius responsio ex sequentib' fiet euidentior. Hæc nanq; materia difficilis est. ¶Circa quam scribit doctor deuotus: Peccata parentū transire ad prolem intelligi potest tripliciter, utpote punitione, imitatione, transfusione. Punitio autem est duplex. uidelicet temporalis & æternalis. Punitione æterna non transit ita, ut quis damnetur pro solo parentis peccato. Vnde Anselmus libro de uirginali conceptu. Paruuli ait, non damnātur pro culpa Adæ tantummodo, sed pro propria culpa, quamuis nō agendo, sed cōtrahendo habeāt eā. Punitione autē tēporali paf punit in filio, sicut scriptura ostēdit atq; uidemus. Vnde transit peccatum parētis in prolem, siue uolentem siue nolentem, & hoc est de seueritate diuinæ iustitiæ. Imitatione demum transit peccatum diaboli in genus humanum, peccatum'q; Adæ in posteros, & peccata proximorum parentum in filios frequenter. Sed ista transitio non est nisi in uolentes. Transfusione uero transit originale peccatum in posteritatatem, quia in Adā tota natura obligabaf ad originalē iustitiā. filij aūt in ꝓximis parentibus ita nō obligant noua obligatiōe ad æquitatem, quibus tamen quandoq; meritis parentum suorum multa desuper beneficia condonantur, sicut & illorum demeritis interdum temporalia incōmoda proueniunt proli. Hinc libro de conceptu uirginali fatetur Anselmus: Nō nego, ꝓpter merita bona parentū, filijs multa & magna beneficia animæ corporisq; conferri: Propter peccata quoque parentum, filios ac nepotes, usq; in tertiam & quartam generationem, & forsitan ultra in hac uita tribulationibus flagellari, eaq; perdere bona corporis & animæ, quæ forsitan consequerentur, si iusti fuissent eorum parentes. Hæc Bonauentura. ¶Cuius responsio adhuc studiosum animum non quietat. Quod enim proles pro peccatis parentum temporaliter affligatur, ac multis bonis priuetur in corpore, cū nequaquā communicet nec particeps sit culparum parentum non, uidetur diuinæ consonare iustitiæ, imo mirabilius sonat, quod etiam multis bonis priuetur in anima, maxime cum proles secundum animam sit solum a deo, nec aliquid suorum parentum. ¶Itaq; circa hæc plenius ac plani' scribit Thomas: Proles, inq̄s, dupliciter potest considerari. Primo ut est quædam persona. Secundo ut est res quædam parentum, quoniam ad felicitatem ciuilem inter alia bona fortunæ quæ prosunt organice, ꝓles est, ut dicitur primo Ethicorum, est autem res parentum quantum ad id quod trahit a parente, & quātum ad res mundi, de quibus filius patrem iuuare tenetur. Sed quantum ad animam, quæ immediate a deo creatur, non est res parentis carnalis, sed creatoris, iuxta illud Iezechielis: Sicut anima patris mea est, ita & anima filij. Porro culpam consequitur duplex pœna, Vna

Alexāder.

Exod. 20

Threnis

Anselmus

Exod. 20

Roma. Augustin.

Bonauen. Peccati parentū sit in filio triplicit.

Anselmus

Anselmus

Dio. Car.

Thomas. Qualiter tēporaliter proles possit plecti p peccato parentum.

Vna per se quæ ad animam pertinet, & in præsenti, ut amissio gratiæ, perturbatio conscientiæ & consimilia: & in futuro, ut pœna inferni. Talibus ergo pœnis proles pro peccatis parẽtum nunquam punitur, quia hæc pœna prolem non attingit, quo ad id quod est res patris. Alia pœna consequitur peccatum quasi per accidens, ut corporales infirmitates, pœnæq; temporales. unde nec semper nec omnibus peccatoribus infliguntur, sed secundum moderamen diuinæ prouidentiæ exhibentur. Et tali poena proles pro peccato parentis interdum punitur, nisi ex parte filij fiat obstaculum, ut quando est contrarius peccatis parentum uirtuose uiuẽdo. Hæc quippe pœna prolẽ attingit, quantum ad id quod est aliquid patris, seu res aliqua sui parentis, quemadmodum etiam quandoq; pro excessibus hominis, occiduntur pecora eius, effodiunturq; domus, in quib9 nulla est culpa. Et de huiusmodi pœnis intelliguntur præallegatæ autoritates, atq; de his qui imitanda peccata parentum non præbent obicem ultionis. ¶Denicq; in filio peccata patris sequẽte, duplex est ratio cur temporaliter puniatur. Prima, quoniam ipsemet peccat, patrem peccantem sequendo. Secũda, quia est res patris, sicq; etiam pater punitur in eo. Itaq; iuxta hæc, mutatio illa non est prima causa pro qua filio poena infligitur, sed quasi media causa, per quã influentia primæ causæ ad effectum cõiungitur. Vis enĩ seu reatus peccati parentis, non peruenit in filiũ, si peccato parentis resistat, sed per immutatiõem quodãmõ continuatur. & sic filius pro peccato parentis aliquo modo punitur, imo & sic secundum humanam iustitiam, filij pro peccatis patris rei criminis læse maiestatis, exhæredantur, truncantur, ac alijs modis grauantur. Non tamen humana iustitia punit in hoc casu filium in bono iam accepto, sed accipiendo. Non enim si pater peccat, filius iã natus truncatur: nec filius emancipatur, exhæredatur, sed per accidens poena patris redundat in filium, dum patri aufertur id quod ex patre transire debebat in filium. Notandumq; quod populus est res aliqua sui regis, idciro interdum pro peccato regis punitur, ut patet 2. Regum de Dauid & populo eius. Quod secundum Gregorium præcipue accidit, quãdo populus promeretur reum regem habere, uel ut rex permittatur in culpam cadere. Hæc Thomas in Scripto.

Gregori9.

¶Quibus obijci posset, quod in subuersione Sodomitarũ innocentes paruuli fuerũt sulphureo igne combusti. Similiter in egressu filiorum Israel in terram promissionis, innumerabiles infantes fuerunt occisi. Insuper per Iezechielem dominus dixit, Occidam in te iustum & impium, quod ad literam dictum est, de occisione Iudæorum in Ierusalem à Chaldæis. Item in captiuitate Iudæorum a Babilonijs, Daniel & socij eius ac alij quidam iusti fuerunt in captiuitatẽ transducti, quemadmodum & Thobias in captiuitatem decem tribuũ ab Assyrijs. Vnde elicitur, quod non solum filij peccata patrum sequentes, sed etiam innocentes, imo & parentum uitijs resistentes ac iusti, temporaliter affliguntur pro suorum uitiositate parentum. Nempe si autoritates illæ solum loquerentur de filijs peccata parentum sequentibus, dominus non addidisset, usq; in tertiam & quartam generationem, quia in filijs uitia pro genitorum sequentibus, uisitantur peccata parentis in generationes multo ulteriores.

Dionysi9

Iezechi.

Dan. 1

Tobis. 1

¶Igitur pro horum solutione pensandum, quod Thomas scribit in prima secundæ, quæstione 87. Pœna, inquiens, dupliciter sumitur. Primo modo simpliciter ut est poena, & ita pro propria culpa infligitur. Secundo, inquantum est satisfactoria, quæ est uoluntaria. Et loquendo de hac satisfactoria poena, contingit quod unus portet poenam alterius, inquantum sunt quodammodo unum, sicut inter homines seinuicem amantes uidemus quod unus transfert in se debitum alterius. Si autem loquamur de poena pro peccato inflicta, inquãtum habet rationem poenę, sic unusquisq; solum pro suo peccato punitur, quoniam actus peccati est aliquid personale. Vbi sciendum quod interdum aliquid uidetur esse poenale, quod tamen simpliciter loquendo non habet rationem pœnæ. Poena quippe est species mali, malum uero est priuatio boni. Cumq; sint plura hominis bona, utpote animæ & corporis, exteriarumq; rerum, contingit interdum quod homo patiatur detrimentum in bono minori, ut augeatur in bono maiori, ut dum patitur detrimentum pecuniæ propter corporis sanitatem, aut detrimentũ in utroq; illorum propter gloriam dei ac animæ suæ salutem. Et tale detrimentum non est simpliciter malum hominis, sed secundũ quid, idcirco non habet simpliciter rationem poenæ, sed medicinæ. Nam & medici propinant infirmis potiones amaras, quatenus conferant sanitatem. Sic ergo loquẽdo de pœna, ut habet rationem medicinæ, unus interdum punitur pro peccato alterius. Nempe ut tactum est, detrimenta corporalium rerum, aut etiam corporis, sunt medicinæ pœnales, ordinatæ ad animarum salutem. Vnde nil prohibet aliquem talibus poenis puniri à deo uel homine pro peccatis alterius, scilicet filios pro patribus, & subditos pro dominis suis, inquantum sunt res quædam illorum, ita tamen, quod si filius aut subditus est particeps culpæ huius pro qua infligitur talis pœna medicinalis, habet ipsa afflictio rationem pœnæ tam quo ad eum qui punitur, quam quo ad illum pro quo punitur. Si uero non sit particeps culpæ, habet rationẽ poenæ, quantum ad eum pro quo punitur: quantum uero ad eum qui punitur, rationẽ medicinæ tantum. Ordinatur nanq; ad bonũ animæ suæ, si patienter sustineat. Poenæ autem spirituales non sunt tantum medicinales, quoniam bonum animæ (quod deus est, seu animæ salus) non ordinatur ad aliud melius bonum. Hinc in bonis animæ nullus patitur detrimẽtum, nisi pro propria culpa, nec un9 punitur pro alio. Nã quantum ad animam, filius nõ est res patris. Ideo dominus huius rei causam assignans, dicit per Iezechielem: Oẽs animæ meæ sunt. Specialiter quoq; dicuntur peccata parentum puniri in filijs, quoniam filij in peccatis parentum nutriti, proniores sunt ad peccãdum propter consuetudinem & exemplum parẽtum. Ideo etiã additur, usq; in tertiam & quartam generationem, quia tam diu consueuerunt homines uiuere, ut usq; in tertiam uel quartam generationem uideãt. & sic mutuo uidere possunt. & filij peccata patrum ad imitandum, & patres poenas filiorum ad dolendum. Hæc Thomas in Summa.

¶Ex quibus patet ad prætacta solutio Nã & paruulis illis per mortem medicinaliter est prouisum, ne ad adultam ætatem uenientes, grauioribus inuoluerent sceleribus, sicq; nõ solũ poenã dãni, sed & poenã sensus æternalit paterent. Iustis itẽ ita occisis fuit passio mortis corona gloriæ amplioris. Hinc innotescit quod homo nõ semper affligitur ꝓ propria culpa, &

quod poena infligitur non solum pro culpa patientis, sed interdũ pro ipsius exercitatione, profectu & gloria ampliori, proximorumve ædificatione, aut pro gloria dei, ut patuit in Iob, Thobia, & multis gloriosis martyribus. Hinc de cœco nato dixit Saluator: Neq; hic peccauit, neq; parentes eius, sed ut manifestẽtur opera dei
Johan. 9 in illo. Atq; de Lazaro: Infirmitas hæc non est ad
Johan. 11 mortem, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius hominis per eam.

¶Atuero in p̃inductis scriptis Tho. sentẽtialiter continentur & eis concordant scripta Petri, Richardi & plurium aliorum, responsiones quoq; Alberti & Durãdi. A diuersis etiam doctoribus hic multa quærunt̃, quæ & in textu tanguntur: uidelicet, An peccatũ originale sit unum uel plura, Et utrum æqualiter sit in om̃ibus. Vtrũ fuerit grauissimum, An multa uitia in se contineat, Et de pœnis ipsum secutis: De quibus cum præinducta modo sint multa, pertranseo.

QVAESTIO. II.

SEcũdo hic principaliter quæritur. De poena originalis peccati, videlicet an puniantur dolore sensibili. ¶Et continet hæc quęstio duo. Primum, an animæ in originali peccato separatæ a corpore, ha
Arguitur contra veritatem, Augustin. beant pœnam sensus, habituræ post resurrectionem finalem huiusmodi pœnam in corpore quoq;. Secundum est, an interiore dolore seu mœrore afficiãtur de amissione felicitatis æternæ. Quod autem sensibilem habeant pœnam, imo ignis punitionem, uidetur beat[9] August. in multis locis sensisse, quamuis dicat pœnam eorum mitissimam, comparatiue loquendo. Deniq; in libro de Fide ad Petrũ. Firmissime, inquit, tene & nullatenus dubita, paruulos qui sine sacramẽto baptismatis de hoc seculo transierunt, æterno supplicio puniendos. Secundo, pœna post hanc uitam, excedit pœnãuitæ præsentis. sed pro originali infliguntur multæ pœnę sensibiles in hac uita, ut patuit, ergo multo plus in futuro. Tertio, sicut in peccato actuali est conuersio atq; auersio, ita in originali loco auersiõis est carentia originalis iustitiæ, & loco conuersionis concupiscẽtia seu libido. Sed peccato actuali ratione conuersionis debetur pœna sensibilis, ergo & originali ratione libidinis. Quarto, originale peccatum est grauius ueniali, cum subtrahat gratiam & æternam recipiat poenam. cum ergo ueniali debeatur poena sensibilis, multa plus originali. Quæritur quoq; an resurgent, & qualia corpora deinceps habebunt.

¶Insuper quidam sic arguunt, In paruulis non baptizatis manent originale & quatuor uulnera animæ pro illo inflicta, uidelicet, malitia, ignorantia, concupiscentia, ira. Et per hæc sunt animæ illæ à deo auersæ, & ad creata inordinate conuersæ.

¶Ad hoc Thomas respondet: Culpã oportet pœ
Thomas. Isai. 27 næ esse proportionatã, secundũ illud Isaiæ: In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabo eam. Defectus autem originalis peccati non est per subtractionem alicuius, quod hũanã naturã consequitur ex naturalibus suis principijs, sed per subtractionẽ superadiuncti: nec culpa ista ad hunc hominẽ pertinet, nisi secundũ quod talem habet naturam, quæ destituta est hoc bono, quod in ea potuit esse & cõseruari: ideo nulla alia pœna ei debetur, nisi subtractio finis ad quem ordinauit hoc donũ subtractũ, uidelicet subtractio supernaturalis beatificæ uisionis. Quod si aliqua pœna sensibilis post mortẽ pro originali infligeretur peccato, puniretur iste non secundũ hoc quod habuit culpã, qm̃ poena sensibilis pertinet ad id quod personæ est propriũ, quia per passionẽ hui[9] particularis poena est talis. Hinc sicut culpa non fuit per actionẽ eius, ita nec poena debet esse per passionem ipsius, sed solũ per subtractionẽ illius, ad quod natura per se insufficiẽs erat. In alijs uero perfectionibus & bonitatibus, quæ hũanam sequuntur naturã, nullũ sustinebunt detrimentũ damnati pro solo originali peccato. Idcirco in prætactis autoritatibus Augustini, per suppliciũ poena intelligitur damni, sicut & nomine ignis qualibet poena solet in scripturis designari. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro de hoc, an habebunt interiorẽ dolorẽ siue tristitiã de tantæ felicitatis amissione, respõdet: Circa hoc est triplex opinio. Vna, quod nullum sustinebunt dolorẽ, quia rõ intm̃ erit obtenebrata in eis, quod nõ cognoscent se amisisse quod amiserũt. Qđ probabile nõ uidetur, quod scilicet anima à corporis onere separata, nõ ea cognoscat q̃ saltẽ rõne inuestigari possunt, & etiam multo plura. Hinc secunda opinio est, quod in ipsis est perfecta cognitio eorũ, quæ cognitioni subiacent naturali, & deũ agnoscent, scientq; se esse priuatas beatifica uisione, & dolorẽ inde aliquẽ sentient, q tñ in eis mitigabitur, inquantũ nõ propria uoluntate eã demeruerũt. Sed nec hoc uidetur probabile, qm̃ dolor ille paruus esse non posset de tanti boni amissiõe, & præcipue sine spe reparationis. Vnde poena eorum nõ esset mitissima. Præterea eadẽ rõne, qua dolore sensibili exterius nõ punientur, etiã dolorẽ interiorẽ non sentiẽt, qm̃ dolor poenæ, delectatio culpæ correspondet. Hinc remota delectatione a culpa originali, om̃is dolor ab eius poena excluditur. Hinc 3. opinio est, qđ in naturali cognitiõe erunt perfecti, & scient se esse priuatos uita æterna, nec tñ inde dolebunt. Nẽpe ex hoc
quod aliquis caret eo, quod suam proportionem exce Paruuli non dolebunt de felicitatis carentia.
dit, non cruciatur, si recte sit rõnis, quẽmadmodũ sapiens homo non contristatur de hoc, quod non potest uolare, uel quia non est imperator aut rex, cũ hoc sibi debitũ non sit. Sed affligitur, si eo priuetur ad qđ aptitudinem habet. Dico ergo, quod omnis hõ usum liberi arbitrij habens, proportionatus est ad obtinendum uitam æternam, quoniam potest se ad gratiam præparare, per quam uitam æternam merebitur. Ideo qui in hoc deficiunt, maximum habebunt dolorem: quoniam id amittunt, quod poterant obtinere. Pueri autem usum rationis nondum adepti, ad adipiscendum gloriam æternalem non fuerunt apta tinec apti, idcirco de eius carentia non dolebũt, imo magis gaudebũt de hoc, quod multum participabunt de bonitate diuina in perfectionibus naturalibus. Nec potest dici quod fuerunt proportionati ad salutem, quia ab alijs poterant baptizari, sicut & alijs multis factum est pueris. hoc quippe superexcedentis est gratiæ, ut aliquis sine actu proprio præmietur. Hinc defectus gratiæ talis non magis causat tristitiam in pueris illis, quã in sapientibus quod gratias illas non habent, quas similes eis habuisse cognoscunt.

¶Insuper, si de sua poena seu carentia uisionis diuinæ dolerent, cum poena illa sit eis iuste a deo indicta, uoluntas eorum diuinæ contrariaretur iustitiæ, sicq; actualiter esset deformis, quod non conceditur. ¶Sed obijci potest, quia (ut ait Chrysostomus) hoc in dãnatis est poena grauissima, quod uisione carent diuina, imo hoc grauius est quã igne torqueri gehennæ. ergo & pueri poena damni damnati, inde dolebunt.

Iterũ

Iterũ, immunitas à culpa, dolores non minuit, sed augmentat, ut si quis sine demerito suo exhæredetur aut mutiletur, grauius cõtristatur. Pueri ergo qui sine proprio demerito tanta salute priuantur, ex hoc grauius affliguntur. Rursus, naturali amore deum super omnia diligũt, ergo cupiũt eo frui, imo alias actualiter essent deordinati. ¶Respondendum ad primum, quod autoritas illa est intelligenda de damnatis, in quibus fuit aptitudo promerẽdi seu usus liberi arbitrij. ¶Ad secundum, quod uoluntas ordinata & sapientialis non est nisi ad ea, ad quæ quis ordinatus, aptus & proportionatus existit. Alia autem non uult simpliciter, sed uellet si possibile esset. ¶Ad tertiũ, quod sicut cognoscũt & diligunt deum naturali amore, ita & proportionabiliter eo fruuntur, & naturalem beatitudinẽ habent: ideo non sunt prorsus separati a deo seu Christo, sed per naturalium participationem donorum ei iunguntur. Hæc Thomas in Scripto.

¶Quibus per omnia consonant scripta Petri atq; Richardi. Aitq; Petrus: Cõtenti sunt paruuli illi bono quod habent, uidelicet delectatione quam habent ex eo quod sciẽt se perpetuo esse, uiuere, intelligere, multo plus quam aliquis in uita hac ærumnosa, in qua multi sunt qui nollent eam unquam finire, quatenus ad beatitudinem peruenirent.

Petrus.

¶Richardus quoq;: Plus, inquit, gaudent quã aliqui forsan in hac uita, qui tamen in hoc statu semper manere uellent. Veruntamen non credo prætactam tertiæ opinionis rationem sufficere ad hoc quod non dolent, sine speciali prouidentia dei excludente ab eis dolorem. Hæc Richardus.

Richardus.

¶Circa hoc ait Albertus: Pœna damni nõ est propria pœna originalis peccati, sed communis originali, & etiã actuali ratiõe auersiõis existentis in eo. Ignis uero nõ est pœna originalis rõne adustiõis, sed tenebrositatis. ¶In quibus uerbis Alberti uidetur insinuari, qđ paruuli illi erunt tenebroso in loco, quod & Thomas alicubi uidetur sentire, cum in eis sit fœditas carnis ex originali secuta. Alijs magis apparet, quod tenebrositas loci esset priuatio naturalis pfectiõis & causa mœroris, quæ in ipsis non erunt. Vnde Petrus de Aquila, & quidam alij, imaginantur quod ambulabunt spaciando per terram & conferendo. Richardus uero effatur: Quoniam fœditatem in carne habuerunt, locum habebunt ignobilem, quamuis aliqui dicant, quod habitabunt in superficie terræ. Verius autem putatur, q naturalis loci cõuenientia nõ carebunt. Thomas etiã super quartum sententiarum testatur, quod resuscitati cõparebũt in generali iudicio, nõ ut iudicẽtur, sed ut gloriã iudicis incarnati in forma assumpta cõspiciãt.

Albertus

Thomas.

¶ Vdalric⁹ demũ in Sũma sua lib. 6 Pœna, ingt, originalis peccati nõ est dolor sensibilis, neq; afflictio spiritualis ex carentia beatitudinis. Nec eñ omnipotens deus ulciscitur scelus hoc ualde, sed cum iratus fuerit, misericordiæ recordatur, puniens citra condignum, quamuis secundum proportionem seu medietatẽ geometricam, reducat excessum culpæ ad mediũ per pœnam, ut scilicet maiori culpæ correspõdeat maior pœna, & minor minori. Non tamen seruat medietatem arithmeticã, ut tantum puniat quantũ meremur, qm̃ secundũ multitudinem iræ suæ non quæret. Cũ ergo originale peccatum sit peccatum naturæ & non personæ nisi per naturam, nec sit actu m, sed contractum, si pœna sensibili puniretur, quæ non pertinet ad naturã, sed personam, & pertinet ad reducendum actum peccati, cum delectatiõe in actu ad medium per tormentum, in quo actu peccãs plus debito sibi usurpat de bono delectabili, cui opponitur dolor sensibilis, secundũ illud Apoca. Quãtum glorificauit se & in delicijs fuit, tantum date illi luctum & tormentũ. Hinc pœna hæc pueris illis non infligetur. Nec sentiunt dolorem ex carentia uisionis diuinæ, sed magis gaudebunt de multimoda participatione bonitatis diuinæ in naturalibus perfectionibus. Et pœna in eis manet solum in ratiõe damni, ad quod duo cooperantur. Vnum, quia nõ habent fidem quæ est substantia rerum sperandarũ, sed solum naturalẽ cognitionẽ. credo quod de eius amissione nil sciant, quam nec possibilem fore cognoscunt. Secundum est, quod si in die iudicij ex separatione electorum à reprobis aliquid coniecturant, tamen quia ex suo demerito eam non perdiderunt, uermem remorsionis cõscientiæ non habebunt. Hæc Vdalricus.

Vdalricus

Iob. 35

Psalmus

¶ Verum ex præhabitis satis patet, quod paruuli illi utiq; sciunt supernaturalem beatitudinem & infernalem miseriã esse, quod & in die iudicij certissime noscent, & experimentaliter intuebuntur.

¶Atuero Bonauentura scribit de his diffuse: Quidam, inquiens, attendentes diuinæ rigorẽ iustitiæ, quã deus gloriosus & sanctus hominẽ pro uno breui peccato mortali, in quo momentanea & modica delectatio fuit, æternaliter cruciat, dicũt quod paruuli cremabuntur igne materiali, attamen multo minus quã illi qui actualiter peccauerunt, quatenus sicut in originali peccato erat carentia debitæ iustitiæ cum cõcupiscentia, ita in pœna eius sit carẽtia beatificæ uisiõis & ignis afflictio. Sed cum durum ualde ac asperum uideatur, quod deus sic agat cum paruulis, qui nec mortem naturæ, nec mortem culpæ potuerunt uitare, præsertim cum uideamus deũ cum impijssimis & sceleratissimis peccatoribus in multis misericorditer agere, hinc est alia positio, pietati fidei ac iudicio rationis plus consona, quod cum paruuli careant iustitia & gratia spiritus sancti, priuantur beatifica uisiõe. Et quia in carne eorũ fuit fœditas, ponẽtur in loco uili, utpote infernali, seu limbo quodam inferni. Sed quia non habuerunt delectationem, nec actum peccati, non sentient ignis acerbitatem. Hanc positionem Magistri communiter approbant, & item Magister in litera, dicens: Pro originali peccato nullam aliam materialis ignis aut conscientiæ uermis pœnam sensuri sunt paruuli, nisi quod uisione dei carebunt. ¶Præterea iniustum est, plus exigere in pœna quam commissum est in culpa, cumq; paruulus nullo actu proprio contempserit diuinum imperium, uidetur quod nullum ei debeatur æternale tormentum. Rursus horribilius est cõtinue & æternaliter in tormentis esse, q̃ oĩno nõ esse. Si ergo deus, animã quã creauit æternis deputaret supplicijs absq; perpetratiõe alicuius peccati, nullũ ei præstari bñficiũ uideret, nec misericordia simul cũ iustitia curreret. ¶Insup de hoc, an interiorem habeant dolorẽ, tres extant opiniones: & patuit de duabus q nõ uideanť idoneæ. Ideo dico, q aĩæ paruulorũ tenẽt mediũ inter eos, qui sunt in charitate & gratia, & inter existentes in actuali pc̃tõ. Cumq; status retributiõis corrñdeat statui uitæ pñtis, aĩæ paruulorũ sunt in statu medio inter statum beatorum statumq; damnatorum. Beati autem carẽt omni pœna, & sunt in plenariã luce, damnati econuerso sunt in graui dolore sensibili atq; in tenebris. hinc paruuli cum utrisq; in aliquo cõmunicant, quia cũ beatis carẽt dolore sensibili interiori & exteriori, & cũ dãnatis

Bonauen.

 natis carent uisione diuina & luce corporea. Cumq; ex una consideratione, uidelicet ex hoc quod tanta mala euaserunt, habeant consolationē: & ex amissiōe æternæ felicitatis desolationem, ita æqua lance diuino iudicio eorum cognitio affectioq; libratur, & in statu tali perpetuatur, ut nec tristitia eos deijciat, neq; lætitia reficiat. In quo ordo diuinæ sapientiæ mirabiliter refulget, ita quod sicut in beatis potissime manifestatur misericordia, & in damnatis iustitia, sic in istis utrunq;. Vnde, si quæras, quid faciunt paruuli illi, utrū addiscant aut conferant, uel aliquod aliud opus exerceant? Dico quod inuariabilitas diuinæ æquitatis in eodem illos statu conseruat, quantum ad corpus & animam, & quantum ad cognitiuam & affectiuam, ut nec proficiant nec deficiant, nec lætentur neq; tristētur: sed semper sic uniformiter maneant, ut sint materia laudandi diuinū iudiciū, quod nullū malū deserit impunitum, nec ullum bonum irremuneratum, perfectissime tenens medium inter superfluum & diminutum. Hæc Bonauen. Cuius positio a paucis tenetur.

Durand⁹. ¶ Potro Durandus: Concors, inquit, doctorū sententia est, qđ pueri non baptizati non dolebunt de carentia uisionis diuinæ, diuersificantur tamen in assignando causam Nam aliqui dicūt hoc ideo esse, quoniam sciunt se non propria culpa ac uoluntate illam demeruisse. Sed hoc nihil est, imo hoc magis augeret eorum dolorem, quod non sua, sed aliena transgressione scirent se tanto bono priuatos. Alij dicunt quod ideo, quia non fuerunt proportionati ad beatificam uisionem. quod non uidetur sufficere, quoniam beatitudinē illam habuerunt in sua radice, puta in Adam, ideo sicut filius militis, cui gratis collatum esset imperium pro se ac sua posteritate, doleret si ob culpam patris sui priuaretur imperio, sic paruuli tristarentur sciendo se demerito primi parentis, esse salute priuatos. Idcirco dicendum quod non dolent, quia de supernaturali illa beatitudine nil agnoscunt, nec ipsis reuelatur: quia hoc cederet ad eorum afflictionem. Veruntamen etiam istud calumniam patitur, quia in die iudicij aderunt, & iustum esse dei iudicium noscent. Ideo dici potest, quod ideo non dolebunt, quia in naturali cognitione erūt perfecti, nec erit in eis aliqua uoluntatis obliquitas, ita ut irrationabiliter de aliquo doleant, dolerent autem irrationabiliter, si de carentia felicitatis dolerent: quia nō habuerunt id, quod per gratiam Christi datur baptizatis, adultis uero pro proprijs meritis. Et forte non sciunt quod careant uisione beata propter peccatum primorum parentum, quia hoc scire, esset forsitan eis causa doloris. Hæc Duran.

Dio. Car. ¶ Sed cum limbus puerorum sit pars quædam inferni extense accepti, & iuxta purgatoriū, ac supra infernum, non uidetur putandū quod descensus ac mansio damnatorum in inferno, & purgandorum in purgatorio lateant eos. & certum est quod post diem iudicij non latebit eos exilium damnatorum, & gloria electorum, nec Christi maiestas, nec incarnatio eius, incarnationisq; ratio.

Scotus. Augustin. ¶ Insuper Scotus: Communis, ait, opinio est, quod nullam habebunt tristitiam, quia (secundum Augustinū) tristitia est de his, quæ accidunt nobis inuitis, sicq; tristarētur de suo statu, & uellent contrarium, ac murmurarent cōtra dispositionē diuinam. Hinc sine assertione potest concedi, quod cum habeant modo intellectum non impeditum a corpore aut tormētis, habebunt naturalem rerum cognitionem, & hoc de nouo acquisitam, cum hoc non repugnet immobilitati status eorum, imo nec immobilitati stat⁹ beatorū, quos constat de nouo posse intelligere cōtingentia aliqua. Hinc uidetur mihi probabile, quod omnium naturaliter cognoscibilium possint intelligere ueritatem excellentius quam philosophi aliqui in statu isto nouerūt. Si uero quæratur, an supernaturalis beatitudinis habebunt notitiā, dico quod illa haberi non ualet, nisi mēs supernaturaliter eleuetur. Aut ergo non dabitur eis, quia cognitio illa esset ad tristitiam ipsis, quoniam eā non demeruerūt, sicut pagani adulti, qui de eius amissione tristantur grauissime, & de eius recuperatione desperant. Aut sic dabitur eis, quod de ipsius carentia nō dolebunt, scientes deum ita de ipsis disposuisse, nec se eam suo actu demeruisse, ideo de statu suo erunt contenti. Diuina quoq; dispositione ac potestate corpora eorum impassibilia erunt, non dote impassibilitatis, sed præseruatione, quemadmodum etiam fomes nullum inordinatum motum suscitauit eis in uita præsenti, ita nec ibi aliquando suscitabit. Hæc Scotus. Cuius opinio uidetur opinioni Durandi propinqua.

¶ Ad primū itaq; respondendum, quod in autoritate Augustini præallegata per æternum supplicium, intelligitur pœna damni, loquiturq; Augustinus extreme, & quasi per hyperbolen excessiue ad reuocandum legentes omnino ab errore Pelagij, peccatum originale prorsus negantis. Sic quoq; intelligenda sunt uerba Gregorij super illud Iob, In turbine conteret, & multiplicabit uulnera mea, & c. sine causa, ubi repetitis asserit uicibus, quod paruuli non baptizati sustinent æterna tormenta, id est perpetuam pœnā damni, ita ut per plurale intelligatur singulare. Augustin. Gregori. Iob. 9 ¶ Ad secundū, quod nō est eadem ratio de pœna sensibili originalis peccati, in hac uita & postea, nam ante mortem pœna sensibilis consequitur uirtutem naturæ agēns, siue sit pœna sensibilis interior, sicut febris: siue exterior, ut incisio. Post mortem uero naturale agens non agit nisi secundum ordinem diuinæ iustitiæ. ¶ Ad tertium, quod conuersioni actualis peccati correspondet pœna sensibilis, inquantum conuersio illa est actualis, & actualem delectationem habens annexam. Talis autem nō est concupiscentia, quæ est quasi conuersio in originali peccato. quæ concupiscentia non est actualis, sed quasi habitualis. ¶ Ad quartum, quod omnium peccatorum minimū est originale in posteris, quoniam minimum habet de uoluntario. non enim est uoluntarium uoluntate huius personæ, sed primi parentis. peccatum autē ueniale, uoluntarium est uoluntate cuiuscunq; personæ. ideo maior ei pœna debetur quam originali. Nec obstat quod originale non compatitur gratiam secū. priuatio nanq; gratiæ, rationem non habet culpæ, sed pœnæ, nisi inquantum cōsistit ex uoluntate: ideo ubi minus est de uoluntario, ibi minus de ratione culpæ. Nec denuo obstat, quod peccato ueniali actuali debetur pœna tēporalis. Hoc nāq; per accidens est, inquantum decedens in ueniali, gratiam habet ratione cuius pœna est purgatiua. Si uero ueniale peccatum sine gratia est, perpetuam recipit pœnam. Hubertin⁹ Pro solutione ultimi aduertendum, quod quidam quāuis pauci, his contradicūt, quos sequitur Hubertin⁹ in 4. imo & 3. libro de uita Saluatoris. Nempe in quarto affirmat: Insanū atq; erroneum est, quærere medium, & inuenire illud inter supplicium ignis æterni & inter possessionem regni cœlestis, quoniam Iesus iudex omes sententias diiudicans, medium aliud non inuenit. Et rursus ibidem

Augustino testante, inter omnes pœnas afflictiuas damnatorum, mitissima est, quæ decedentes in solo originali affligit. Habuerũt quippe & isti omnes improbas delectationes & fastidium, in delectationes æternas in omnium radice malorum, scilicet originalibus habitibus malis, actu ipsorum animas deturpantibus, deordinantibus, separãtibusq; à deo. Et quis eorũ volũtates actu non cõcupierint, hoc nõ fuit nisi quia impediẽte infirmitate ætatis, in nullum actum potuerũt exire, ideo affliguntur ab igne. Hæc Hubertinus. Qui in tertio libro de vita Christi, plura super his scribit, in qbus multa delirasse probatur, & inconsiderate loquutus in materia ista, vbi tot solennes doctores ante eum concorditer determinauerunt contrarium. Et mirum quod nõ aduertit euangelicæ seriem veritatis quam allegat, in q̃ dominus & saluator asserit se dicturum his qui à dextris erunt, Venite benedicti patris mei: alijs vero qui à sinistris consistent, Ite maledicti in ignem æternũ. Et de quibus id dixerit, pandit, quod ipsemet de electis illis subiungit. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. &c. De alijs, Esuriui, & non dedistis mihi manducare. Quo cõstat quod de adultis loquatur, qui proprijs meritis seu demeritis præmia illa suscipient, nec inter illos Iesus repperit medium. Quod vero Hubertinus adiecit, q̧ paruuli isti habuerunt omnes improbas delectationes, fastidium quoq; æternalium deliciarum in radice malorum, dico quod sic habuisse improbas delectationes, nõ est eas habuisse simpliciter nec actualiter, sed potentialiter, habitualiter & radicaliter: hoc est, secundum quid. Et pro tali inexistentia consequuntur incõmodum satis magnum. vtpote pœnã damni æterni, immensi & maximi, quod est carentia dignissimæ visionis deificæ ac diuinæ: præmium autem non correspondet habitui soli, sed actui potius, sic & pœna sensus actuali delectationi, in qua quis propriæ voluntati relaxauit habenas, contra dictamen & æquitatem voluntatis diuinæ, quam inordinationem oportet recõpensari per pœnam sensibilem. Rursus quod ait, quod actu deturpant voluntates eorum, falsum est, si ita intelligatur q̧ actualem turpitudinem inferunt eis, sed habitualiter suo modo eas deturpant, absq; omni cooperatione, cõsensu & scitu eorum. ¶ Præterea reor, q̧ paruuli naturali amore diligunt deum plus q̃ seipsos, & proportionabiliter ipso fruuntur, ipsumq; in suis effectibus contemplantur, laudant & gratias agunt ei. Veruntamẽ de his non est aliquid asserendum incaute, nisi quãtum ex scripturis & doctrina seu determinatione ecclesiæ innotescit. ¶ Postremo doctor irrefragabilis protestatur: Pœna originalis peccati, est carentia visionis diuinæ, præsertim ratione priuationis originalis iustitiæ: & quis in originali præter priuationem illam sit etiam concupiscẽtia, tamen concupiscentiæ illi nõ debetur aliqua alia pœna. Non enim est concupiscentia actualis, sicut in peccato est actuali, cui correspondet actualis afflictio. Hæc Alexander. Quod autem dictum est, peccatum originale minus habere de ratione culpæ q̃ peccatum veniale, ex Thoma acceptũ est. Aliqui vero videntur sentire oppositum, imo nonnulli vocãt illud mortale, quod tamẽ improprie & propter similitudinem dictum videtur, quoniam conuenit cum mortali in hoc, quod gratiam dei excludit, atque æternam pœnam sortitur. Diuisio autem peccati per mortale & veniale, de peccato traditur actuali.

Mat. 25

Alexãder

¶ Denique vt præhabita clarius capiatur, tangẽda sunt aliqua, quæ quidam doctores circa expositionem textus huius scribunt distinctionis. Itaq; Thomas, Sciendum inquit, q̧ in aliquo peccato queunt notari deformitates plurium vitiorũ, dupliciter. Primo proprie, sicq; in peccato Adæ apparet deformitas gulę, superbiæ, inobedientiæ & huiusmodi, 2. metaphorice, & sic in illo peccato consideratur deformitas homicidij, quoniã spiritualiter seipsum occidit: & fornicationis, quia spiritualiter fornicabatur à deo recedens. Attamen vnum solũ peccatum est, has deformitates ex diuersis circunstantijs habens, speciem vero peccati ex vltimo fini suscipiẽs. Ideo non oportet q̧ originale peccatum ex primo peccato Adę causatum, sit multa. Amplius, q̃uis Adam potuit sua transgressiõe naturam humanam corrumpere, non tamen potuit eam sua pœnitentia reintegrare seu reparare, nec satisfacere pro eadem. Primum etenim Adę peccatum interrumpere potuit ordinem rectum rationis humanæ in deum, ex quo interruptus est ordo corporis ad animam, sicq; vitium personę in naturam potuit redundare: sed pœnitentia eius non potuit facere, vt ordo suę naturę non sit interruptus: quia quod factũ fuit: nequiuit pro non facto haberi, vnde nõ potuit restitui, quod per peccatum fuit ablatum naturę, sed solũ quod ablatum fuit personę, quę ab actuali reatu per pœnitentiam purgabatur. Non enim potest natura in statum altiorem reuocari, nisi per id quod totam naturam excedit. ¶ Pręterea Bonauentura hic scribit: Vnum peccatũ dicitur maius seu grauius alio, multis modis. Primo causalitate. & sic peccatum diaboli maximum fuit, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Secundo generalitate, sicq; peccatũ Adę fuit maius, quia in totum se diffudit genus humanũ. Tertio enormitate, & ita peccatum Iudę fuit maximum, quia vendidit deum ad occidendum. Quarto ingratitudine, & sic illius peccatum est grauius, qui maiora & plura beneficia à deo est sortitus. Quinto periculositate, vt ignorantia. Sexto inseparabilitate, vt auaritia, quę in senibus iuuenescit, cum cætera vitia cum homine consenescant. Septimo importunitate, vt superbia quę ex bonis quoq; consurgit operibus. Octauo pronitate, sicut luxuria. Nono, maioris gratiæ impugnatione, vt peccatum in spiritum sanctum. Decimo, ratione maioris offensæ, vt idololatria. Vndecimo ratione facilitatis resistendi, & ita secundum Magistrũ peccatũ Adæ grauissimum fertur. Duodecimo, ratione maioris improbitatis atq; libidinis, & sic cuiuslibet generis peccatum potest esse altero maius, ex parte peccantis. ¶ Quęritur quoq;, an Adam corrupisset naturam & originale transfudisset, si alio genere peccati peccasset, q̃ illo quod in Genesi legitur contra obedientiam perpetrasse. Et respondendum quod circa hoc est duplex opinio. Vna q̧ imo, quoniam omne peccatum mortale est præuaricatio legis diuinæ, & cœlestium inobedientia mandatorum, & ita per illud fit anima deo rebellis, sicq; caro spiritui. Rursus, omne peccatum est iniustitia q̃dam, ergo quodcũq; mortale Adam cõmisisset, fuisset priuatus sua iustitia. Item omne peccatum tale est mors, & ita per illud Adam incurrisset mortalitatem. Per hęc autem transfunditur originale peccatum. ¶ Alij dicunt contrariũ, quia pro sola transgressione illius mandati cõminatus est ei deus mortẽ. Prima rñsio probabilior esse videtur, q̃m cõminatio illa non absurde intelligitur se ad omnem mortalẽ extendere culpã. Quid horũ sit verius ignoratur: nec est vis magna in hoc facienda, cum in hoc sit parua vtilitas, & nulla sciẽdi necessitas. Hęc Bon.

Bonauent. Sapien. 2

Distin. 34. Quę de peccato actuali animaduertẽda sint.

POST prædicta de peccato actuali diligenti indagine quædam consideranda sunt, scilicet quę fuerit origo & causa primi peccati, vtrū res bona an res mala: postea, in qua re sit peccatum: deinde, quid sit peccatum, & quot modis fiat, & de differentia ipsorum peccatorum.

De peccato actuali secūdū er causalitatē

¶Quæ fuit origo & causa peccati prima. b

Causa & origo prima peccati, res bona extitit: quia ante primū peccatū nō erat aliquid mali vnde oriretur. Cum enim originem & causam habuerit, aut ex bono aut ex malo habuit. Sed malum ante non erat, ex bono ergo ortum ē. Prius enim in angelo ortum est peccatum, & postea in homine. Et quid erat angelus, nisi bona natura dei? Non ex deo ortum est malum quod fuit in angelo, non ex alio q̄ ex angelo: ex bono ergo ortum est. Vnde Augustinus in responsionibus contra Iulianum hæreticum, qui dixerat: Si ex natura peccatū est, tunc mala est natura: ait, Quæso vt si potest respondeat. Manifestum est, ex voluntate mala tā quam ex arbore mala, fieri omnia opera mala tanquā fructus malos: sed ipsam malam voluntatem vnde dicit exortam, nisi ex bono? Si enim ex angelo, quid est angelus nisi bonum opus dei? Si ex homine, quid erat ipse homo nisi bonum opus dei? Imo quid erant hæc duo anteq̄ orire in eis mala voluntas, nisi bonum opus dei, & bona & laudanda natura? Ergo ex bono oritur malum, nec fuit vnde oriri posset, nisi ex bono. Dico ergo quia voluntatem malam nullum malum præcessit, sed ex bono originem habuit. Hic aperte dicitur, primam causam & originem mali, bonam fuisse naturā. Et nihilominus ostenditur cuius peccati fuerit causa, s. malæ voluntatis.

Aug lib. 2. de nuptiis & cōcu. c. 28

¶Quod mala voluntas secundaria causa fuit malorum. c

Mala autem voluntas, illa angeli vel hominis, causa est etiam malorum subsequentium, scilicet malorum operum & malarum voluntatum. Vnde Augustinus in Enchiridio: Nequaquā dubitare debemus, rerum bonarum quæ ad nos pertinent, causam non esse nisi bonitatem dei. Malarum vero, ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatē: prius angeli, postea hominis: hoc primum est creaturæ rationalis malum, id prima priuatio boni. Ecce habes primam voluntatem boni mutabilis, id est, angeli vel hominis, deficientem ab immutabili bono, id est, a deo, causam esse malarum rerum ad nos pertinentium: quia causa est tam peccatorum quam pœnarum, quibus præmitur humana natura. Prima ergo origo & causa peccati, bonum fuit: & secūda, malum quod ortum est ex bono.

Aug. in enchir, ca. 23

¶In qua re sit peccatum, an in bona an in mala: & dicitur quia in bono tantum. d

Ostensa origine mali superest videre in qua re sit malū, scilicet an in re bona, an re mala. Qui recte acuteq; sapit, non nisi in bono malum esse intelligit. i. in natura bona. Malum enim est corruptio vel priuatio boni: vbi autem bonum non est, non potest esse corruptio vel priuatio boni. Peccatum ergo non potest esse nisi in re bona. Sicut enim morbis ac vulneribus corrumpuntur corpora, quæ (vt ait Augustinus in Enchir.) sunt priuationes boni quod dicitur sanitas: ita & animorum quæcunq; sunt vitia, naturalium sunt priuationes bonorū. Quid est ēm aliud quod malum dicitur, nisi priuatio boni: bonum enim minui malum est: q̄uis quantūcunq; minuatur, necesse est, vt aliquid remaneat, si adhuc natura est. Non enim consumi potest bonum quod est natura, nisi & ipsa natura consumatur. Cum vero corrūpitur, ideo malum est eius corruptio, quia eam qualicunq; priuat bono. Nam si nullo bono priuat, non nocet. Nocet autem adimendo, ergo bonum. Quādiu itaq; natura corrumpitur, inest ei bonum quo priuetur. Ac per hoc nullum est quod dicitur malum, si nullum sit bonum: sed bonum omnino malo caret, integrum bonum est. *Cum vero inest malum, vitiatum vel vitiosum bonum est, nec malum vnquā potest esse vllum, vbi est nullum bonum. Vnde res mira conficitur, vt quia omnis natura inquantum natura est, bonum est, nihil aliud dici videtur, cum vitiosa natura, mala natura esse dicitur, nisi malum esse quod bonnm est, nec malum esse nisi quod bonum est. Hac contextione euidenter insinuatur, malum nō posse esse nisi in re bona, vbi etiam, licet absurdum videatur, manifeste dicitur, esse malum quod bonum est.

Aug. in enchir. ca. 11. Au. ib. c. 12 Au. ibi c. 13 *Cui.

¶Quod ex præmissis sequitur, scilicet, quod cum dicitur malus homo, dicitur malū bonū. e

Ex quo colligitur, nihil aliud significari cū dicitur homo malus, nisi bonū malū. Vnde Augustinus in eodē subdit, Quid est malus hō nisi mala natura? quia homo natura est. Porro si homo aliquod bonum est, quia natura est, quid aliud est malus homo, nisi malum bonum? Tamen cum duo ista discernimus, inuenimus nec ideo malum, quia homo est, nec ideo bonum, quia iniquus est, sed bonum, quia homo: malum, quia iniquus. Omnis itaq; natura, etiam si vitiosa sit, inquantum natura est, bona est, inquantum vitiosa est, mala est.

Aug. ca. 13

¶Quod

¶Quod regula dialecticorum de contrarijs fallit in his, scilicet bono & malo f

Ideoq; in his contrarijs, quæ mala & bona vocantur, illa dialecticorum regula deficit, qua dicunt, nulli rei duo simul inesse contraria. Nullus enim potus aut cibus simul dulcis est amarus. Nullum simul vbi album simul & nigrum: & hoc in multis, ac pene in omnibus reperitur contrarijs, vt in vna re simul esse non possint. Cum autem bona & mala nullus ambigat esse contraria, non solum simul esse possunt, sed mala omnino sine bonis, & nisi in bonis esse nõ possunt. Et hæc duo cõtraria ita simul sunt, vt si bonũ non esset in quo esset malũ, prorsus nec malum esse potuisset: quia non modo vbi consisteret, sed vnde oriretur corruptio, non haberet nisi esset quod corrumperetur: quoniam nihil est aliud corruptio quã mali exterminatio. Ex bonis ergo mala orta sunt, & nisi in bonis non sunt: nec fuit prorsus vnde oriretur vlla mali natura, nisi ex angeli & hominis natura bona, vnde primitus orta est voluntas mala. Au., ibid. cap. 14.

¶Epilogum facit ad alia transiturus. g

Ex his aperitur, quod primo & secundo supra inuestigandum diximus, scilicet quę fuerit origo mali, & in q̃ re sit. Ex bona enĩ re ortũ, & in re bona cõsistere, p̃missis testimonijs cõprobatur.

¶Sententiæ illi qua dictum est bonum esse malum, opponitur de prophetia quæ ait: Væ his qui dicunt bonum malum. h

Ad hoc autem quod dictum est, malum esse quod bonum est, quidam sic opponũt: Si bonũ malum esse dicimus, incidimus in illam sententiam propheticam, vbi legitur: Væ his qui dicunt bonum malum & malum bonum. Igitur si hanc maledictionem vitare volumus, nullatenus dicere debemus bonum esse malum, & econuerso. Hoc autem Augustinus in eodem libro determinat, dicens: Id quod dictum est in prophetia, intelligendum esse de ipsis rebus quibus homines mali sunt, non de hominibus. Vnde qui adulterium dicit bonum, in eũ cadit illa prophetica detestatio: & in eum qui dicit malum hominẽ, vel bonũ esse iniquũ. Qui enim dicit hominẽ, inquantũ hõ ẽ, malũ eẽ, & bonitatẽ esse iniqtatẽ, opus dei culpat, q̃d ẽ hõ: & vitiũ hõis laudat, q̃d ẽ iniqtas. Isai. 5. Au., cap. 19

SVMMA DISTINCTIONIS. 34

COMpleto tractatu de peccato originali, nunc tractatur de actuali peccato. Et circa hoc quinq; inquirit. Primũ est quæ fuit causalis origo primi illi⁹ peccati. Secũdũ, q̃d sit peccati actual' subiectũ. Tertiũ, q̃ diffinitio sit pcti. Quartũ quot modis fiat. Quintũ de cõpatiõe pctõꝝ q̃ ad grauitatẽ. De horũ quinq; duob⁹ primis tractatur in ista distinctione.

QVAESTIO. I.

CIrca hæc quæritur, An bonum sit origo & causa mali culpæ, & an subiectiue sit in eo a quo procedit. ¶Nec oportet hic immorari, quoniam circa exordium huius secundi introducta sunt multa de ista materia. Itaq; ꝙ bonum non sit causa mali, primo, p̃batur: Productio fit per similitudinem, quoniam omne agens producit simile sibi, ideo vnum oppositorũ non est directe causa alterius. Bonum autem & malum opponuntur, ergo bonum non est causa mali. Secundo S. Dionysius loquitur, quod malum non habet causam effectiuam, sed defectiuam. Tertio, quicquid est causa causæ, est causa causati, omne quoq; causatum causæ secundæ, in causam reducitur primam. si ergo bonum creatũ est causa mali, oportet ꝙ bonum increatũ sit prima principalisq; causa mali illius. Quarto, si bonũ est causa mali, aut inquantum bonũ & in actu ac perfectionale, aut inquantum malum & defectiuũ ac potentionale. Non primum, quia affect⁹ est participata similitudo suę causæ: ideo bonum vt bonum & perfectionale, non efficit nisi bonum & perfectum. Nec secundum, quia sic malũ non esset a bono, sed magis a malo, imò iretur in infinitum. Cum enim malum sit defectiuũ, oportet ꝙ in causa eius sit aliquis defectus, & hoc vel actu vel potentia. Quod autem deficit actu, est malum, & sic non bonum, sed malum est causa prima mali. Nec adhuc hoc erit primum malum, cuius quærimus causam. Si vero defect⁹ sit in bono in potentia tantum, non potest educere aliquid in actu cum nihil agat, nisi secundum quod existit in actu. ¶In oppositum est Augustinus in litera, vt circa principium huius secundi præhabitum est: Non sunt duo prima principia rerum, sed vnum dũtaxat: nec malum potest fundari nisi in bono, estq; bono annexũ, & cõcomitatur illud. Ad hoc respondet Albertus. Hęc quæstio disputata est supra in principio huius operis distinctione de principio mali, ideo breuiter est transeundum, & dicimus cum Magistro ex verbis augustini, ꝙ malum non est nisi ex bono: quia vt asserit augustin⁹ libro responsionum contra Iulianum Hæreticum, qui dicebat, si peccatum est ex natura, ergo natura illa ẽ mala. Ad quod augustinus, Rñdeat quæso si potest. Manifestum est omnia opera mala ex mala voluntate fieri, veluti fructus malos: sed ipsam malam voluntatem vnde dicit exortam nisi ex bono? Nam siue ex angelo, siue ex homine prodijt malum, quid est angelus nisi bonum opus dei? & quid homo, nisi bonum opus dei? imò quid erant hæc duo antequã oriretur in eis malum, seu mala voluntas, nisi opus dei bonum, & bona ac laudanda natura? Insuper beatus Dionysius libro de Diuinis noĩbus ait: Malum non agit nisi in bono in quo est, nec coalescit nisi in bono. Veruntamen malum non oritur ex bono, inq̃tũ est bonũ: sed inquantũ deficit a specie, modo & ordine, quibus bonum determinatur. Bonum quippe vt diuinus Dionysi⁹ cõtestat̃ q̃rto capi. de Diuinis noĩbus, est a bono plantatũ in bono & ad bonum. Hinc si auertit̃ a bono a quo est, auertit̃ a suo principio: & si auertit̃ a specie boni in qua plantatũ est, tunc per auersionẽ a bono in q̃ est, caret debito mõ q̃ debet esse bonũ. Per auersionẽ q̃q; a specie boni, in q̃ plãtatũ est, caret specie: atq; p̃ amissionẽ ordinis ad bonũ caret ordine: sicq; caret oĩb⁹ his q̃bus bonũ determinat̃, & rõnẽ boni sortit̃, & nõ retinet nisi id q̃d est boni subiectũ, q̃d est ens q̃ddã a deo creatũ. Et ita ex eo orit̃ malũ culpæ, tam

Arguitur contra veritatem. Dionysius. Albertus. S. Dion.

tam in angelo quam in homine: quoniam ita procedens in actum, non potest procedere nisi in actum defectuosum, qui vocatur peccatum ac malum. Propter quod in Enchiridio disseruit Augustinus: Pecccatum est actus ex defectu incidens boni, sicque oritur malum ex bono. hoc est, ex eo quod bonū est, non inquantū est bonū, sed inquantū est à ratiōe boni deficiens. Vnde constat quod cōtraria non oriuntur ex inuicē, imo magis se destruūt qm̄ vnum nō procedit ex alio ut est tale, sed vt opposito mō se habēs. sicque vnū cōtrariorū semper oritur ex alio, sicut ex cōtinua abiectiōe albi orit̄ nigrū, & ita in alijs vniuersis. ¶Præter ea si obijciatur quod in euāgelio legitur. Nō potest arbor bona fructus malos facere. &c. Itē, Dn̄e, nōne bonū semē seminasti in agro tuo? vnde ergo habet zizania? Respondit dn̄s. Inimicus homo hoc fecit, ergo bonū semē à deo est. Malū aūt quod per zizania designatur, ab inimico: per quē secūdū glossam diabolus denotatur, producitur. Respondendū q̄ arbor bona secundū q̄d bona, non pōt fructus facere malos sic quoque arbor mala vt talis, nequit bonos producere fructus, sic et semen bonū. Semē vero malū, inquantum malū, est ab inimico: sed inquātū bonū, procedit à deo. Cōformiter intelligendū est illud Matthęi. Nūquid colligunt de spinis vuas aut de tribulis ficus? ¶Atuero q̄d in littera dicitur, regulā dialecticor̄ deficere in istis cōtrarijs quæ sunt bonū & malū, eo quod vnū eor̄ sit in alio, cū logici dicant vnū contrariorū non posse in alio esse, nec ambo simul in eodē: dicēdū quod regula illa dialecticor̄ nō fallit hic, si recte intelligatur: quia dū dicit̄, quod duo contraria non possunt esse pariter in eodē, intelligēdū ē hoc secūdū idē & per se. Malū aūt non est in bono, nec econtra secundū idē. nā malū inest secūdum defectū eorū q̄bus bonū determinatur, Hoc est, secundū recessum à specie, modo, & ordine, sicut expositū est. bonū aūt secundū q̄d ē natura & substantia a deo creatū. Quod vero loquitur Esaias. Væ qui dicitis bonum malum, & malū bonū, repōitur de virtuibus & vitijs, seu de bonis & malis, moraliter seu formaliter loquēdo de eis. Et si dicat̄ quod eidē nō insunt cōtrariæ formę, dicēdū q̄ verū est scd̄m idē, & scd̄m esse cōpletū. Hæc Alb. & cōcordat Vlricus.

¶Præterea Thomas. Nihil, inquit, agit nisi secundum quod est in actu. Nihil quoque in actu est, nisi secundum quod formam aut perfectionem aliquam habet. vnde oportet vt omne quod agit, agat inquantum aliquo modo perfectum est, & ita inquantum bonum. Intentio quoque omnis agētis, est similitudinem suam in altero facere, ideo ab agente per se, intentum est, ut aliquod bonum efficiatur. Hinc bonum per se causam habet, sed defectus incidit præter intentionem agentis. Quod contingit tripliciter. Primo, ex parte eius quod intentum est ab agente, quod dum nō compatitur secum aliam quandam perfectionem seu formam, excludit illam, vt patet in generatione naturali. Nam ignis formam suam intendit in materiam sibi applicatam inducere. Sed quoniam forma ignis non cōpatitur secum formam aeris, sequitur præter intentionem agentis priuatio formæ aeris. Secundo, ex parte materiæ recipientis actionem, indisposite ad conse quendam perfectiōem, quam agens intendit inducere, vt patet in naturalibus in partubus monstruosis, in artificialibus quoque in ligno nodoso, quod non flectitur ad actionem artificis, propterea in artificiato manet defectus, aut ex parte instrumenti vt patet in claudicatione, quoniam a virtute gressiua procedit gressus distortus propter curuitatē cruris. Porro malū culpæ ex duobus horū modor̄ pōt contingere, puta ex parte intenti ac instrumenti. Ex defectu nāque materię malū culpæ non accidit, quia operationes morales non sunt factiones, vt per eas aliquid in materia constituatur, vt sexto Ethicorum habetur, sed sunt actiones in ipsis agentibus permanentes. In omnibus enim peccatis, quæ per deliberationē rōnis contingunt, malum incidit ex parte intenti. Quēadmodū enī in naturalibus nequeunt esse duæ formæ substātiales vltimę in eodem, ita non valent esse duo vltimi fines volūtatis. Hinc sicut agens naturale inducendo vnam formā, causa est defectus alterius formæ: ita voluntas adhærendo vni & vltimo fini, qui tn̄ non est debitus ei finis, à debito fine auertitur, in quo completur ratio culpæ præter voluntatis intentionem. Peccata autem præcedentia rationis deliberationem, vt primi motus, incidunt ex defectu instrumenti, id est virium inferior̄, quæ sunt sicut instrumenta rationis aut voluntatis, vt patet in motibus primis. Sic igitur patet, q̄ malum eomodo quo causam habere potest, bonū efficiens est per accidens causa eius, non vtique summum bonum. Ex quibus innotescit solutio ad obiecta. Bonum quippe vt tale, est causa boni: per accidens aūt, vel inquantū difficile, est causa mali, sicque producit simile sibi, & ita malum non habet causam effectiuam, sed defectiuā, quia non habet causam per se, & causa eius effectiua vt peccās, est defectiua. Ad tertium r̄ndetur, q̄ quicquid agit causa secunda per se, & vt manens sub influentia & ordine primæ causæ, agit & prima causa: non aūt quod agit per accidēs, atque vt defectiua & recedens ab ordine primæ causæ. Ad quartum, q̄ in voluntate creata est duplex defectus. Vnus, qui est potentialis causa mali, videlicet esse ex nihilo: ex hoc enim potest deficere peccando per vertibilitatem electionis. Non tn̄ iste defectus est actualis causa mali, nam sequeretur, q̄ voluntas semper deficeret, sicut crus claudi claudicat in omni incessu. Alius est defectus eius actualis, secundum quod actu deficit. & quicquid procedit ab ea, vt stat sub tali defectu, totum est malum. Illius autē defectus, qui est in actu volūtatis, non oportet q̄ causa sit aliquis alius defectus in voluntate actualiter præexistens, quia iretur in infinitum, sed ipsamet voluntas secundum se considerata, illius defectus est causa. Ille quippe defectus in voluntate est, secundum quod ipsa voluntas ad aliquid indebito modo conuertitur, & ad hoc voluntas est libera, & quasi dominium habens. Nec enī est simile de voluntate & naturali agente, quod ex sua natura determinatur ad vnum. propter quod non pōt esse causa actionis inordinatæ, nisi per hoc quod aliq̄s defectus in ipso est: voluntas vero per seipsam determinat libere, secundum quod huic vel illi adhæret, & in tali adhæsione primum voluntatis malum consistit. Sicque res bona, scilicet voluntas ipsa, est causa primi mali culpæ inexistentis in actu ipsius, sed per accidens, quemadmodum dictum est: secūdi vero mali, quod est actu exteriori. ipsa voluntas iam mala per actum interiorem est causa. Hæc Thomas in Scripto. Concordant petrus, Richardus, Alexander quoque, Bonauentura & alij, q circa hæc multa pulchra conscribunt. Sed nequeo immorari, quia materia supra plenarie est tractata. Nēpe Magister eadē aliq̄ties repetit, vnde & contigit, vt quæstiones quas vnus doctor mouet in vna distinctione, alius moueat in alia. Alexāder vero in suo processu magis obseruat ordinem materiæ, q̄ Magistri. Alexander.

¶Distinctio. 35. Quid sit peccatum.

Post

POST hæc videndum est quid sit peccatum. Peccatum est (vt ait Aug.) omne dictum vel factum vel concupitum, quod fit cõtra legem dei. Idẽ in li. de duabus aĩabus: Pctm̃ ẽ uolũtas retinẽdi vel cõsequẽdi qđ iustitia vetat. In vtraq; assignatione de actuali peccato agit & mortali, non veniali. Ex prima descriptione ostenditur peccatum esse voluntas mala, siue locutio & operatio praua. i. actus malus tam interior quam exterior, ex altera vero tantum ostendit esse actus interior. Voluntas em̃ (vt in supioribus dictũ est) motus animi est actus ergo interior est. Ambro q̃q; in li. de paradiso ait: Quid est pctm̃, nisi legis diuinæ præuaricatio & cœlestium in obedientia præceptorum? Ergo in præuaricante pctm̃ est, sed in mandante culpa nõ est. Nõ em̃ consisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Nõ cõsistente aũt pctõ, nõ solum malitia, sed etiam uirtus fortasse non esset. Quæ nisi aliqua malitiæ fuissent semina, vel subsistere vel eminere non posset. Ecce præuaricationẽ legis & in obedientiã diffinit Amb. esse pctm̃. Aug. contra Manichæos de duabus animabus. c. 11. & lib. 1. Retrac. c. 15 Amb. in libro de paradiso c. 8

¶ Diuersorum sententias de peccato ponit. b

Quocirca diuersitatis huius verborum occasione, de peccato plurimi diuersa senserũt. Alij em̃ dixerunt, voluntatem malam tantum esse peccatum, & non actus exteriores. Alij voluntatem & actus, alii neutrũ, dicẽtes, oẽs actus esse bonos & adeo & ex deo autore esse, malũ aũt nihil esse, vt ait Augu. sup Iohan. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. i. peccatũ ꝙ nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant. Supra etiam dixit Aug. quod malum est priuatio boni uel corruptio boni, qui etiam in libro. lxxxiii. q. ait. Summum malum nullum modum habet, caret em̃ omni bono. At modus aliquid boni est, non igit est: quia nulla specie continetur, totumq; hoc nomen mali de speciei priuatione repertum est. Item in dogmatibus ecclesiasticis dicitur malũ vel malitiam non esse a deo creatam, sed a diabolo inuentam, qui & ipse bonus creatus est. Idem etiam in libro contra Manichæos, quid sit peccatum ostẽdit, dicẽs. Peccare qđ aliud est, nisi in veritatis præceptis vel in ipsa ueritate errare? Quod si non voluntate faciunt peccatores iniuste iudicantur. Quid ergo in hac tanta varietate tenendum? quidve dicendum? Triplex opinio de peccatis. Aug. sup. Iohãnem tractatu 1. Iohãe. 1 Aug. in enchir. ca. 11 Aug. in li. quest. 83 questiõe 6 Au. de dogmatib' ecclesiasticis cap. 57

¶ Vera sententia de peccato proponitur. c

¶ Sane dici potest & libere tradi debet, peccatum esse actum malum interiorem & exteriorem. s. malam cogitationem, locutionem & operationem: præcipue tamen in voluntate consistit peccatum, ex qua tanquam ex arbore mala procedunt opera mala tanquam fructus mali.

¶ Traditio quorundam, qui dicunt volũtatem malam & actum, inquãtũ sunt esse, naturas, & ideo bona: inquantum vero mala sunt, esse peccata. d

Quidam autem diligenter attendentes verba Augustini quibus supra & in aliis scripturæ locis vtitur, non in docte tradunt volũtatem malam & actus malos, inquantum sunt, vel inquantũ actus sunt, bona esse: inquantum vero mala sunt, peccata esse: qui voluntatem & actum quemcũque, bonam dei naturam esse dicunt, inquantum actus est vel voluntas, & ex deo autore esse: inquantum vero in ordinate & contra legem dei fit, & fine debito caret, peccatum est: & ita inquantum peccatum est, nihil est. Nulla enim substantia est, nulla natura est.

¶ Autoritatibus probat voluntates & actus omnes esse bona, inquantum sunt. e

Quod autẽ voluntas omnis & actio bonũ sit, inquãtũ est, ex eo ꝓbãt ꝙ ait Aug. in li. de. lxxxiii. q. Deus boni tm̃modo causa est. q̃circa mali autor non est: quia oĩm quæ sunt autor est, quę inquantũ sunt, in tantũ bona sunt. Idẽ ꝓbans nihil casu fieri in mundo, ait in eodẽ: Quicquid casu fit, temere fit: quicquid temere fit nõ fit dei ꝓuidentia. Si ergo casu aliqua fiunt in mundo, nõ prouidẽtia vniuersus mundus administratur. Si non prouidentia vniuersus mundus administratur, aliq̃ natura vel substantia est, quæ ad opus prouidentiæ non ꝑtinet. Omne autem qđ est, inquantum est, bonũ est. Sũmũ em̃ est illud bonũ, cuius ꝑticipatiõe sunt cętera bona: & omne qđ mutabile est, nõ ꝑ se, sed boni illius ꝑticipatiõe, inquãtũ est, bonũ est: qđ diuinã etiã ꝓuidentiã vocamus. Nihil ergo fit casu in mũdo. His testimoniis innitũtur, ad ostendendũ oẽ qđ est, inquãtũ est, bonũ esse. Vñ idẽ Aug. in. 1. li. de doc. Christia. ait. Ille summe ac primitus est, qui omnino incõmutabilis est, & cætera quæ sunt, nisi ab illo esse nõ possunt: & intantũ bona sunt, inquãtũ acceperũt vt sint. Aug. in li. quest. 83. quest. 21. lib 1. Retrac. ca. 26 Au. ibidẽ que. 24 Augu. de doctrina chr̃iana libro 1. c. 32

¶ Quid ex prædictis sequatur.

Ex prædictis colligitur atq; infertur, quia si mala voluntas & mala actio est: inquantum est, bona est, Sed quis est qui diffitetur malam volũtatem esse & malam actionem? Mala ergo voluntas siue actio inquantum est, bonum est: & inquantum volũtas est vel actio, bonum similiter est, sed ex vitio mala est, quod vitium a deo non est, neq; aliquid est. Quod August. notasse videtur in li. lxxxiii. q. dicens: Vitiũ est ꝗ voluntas quo est homo deterior: ꝙ vitium lõge abest a volũtate dei, *volũtatis

vt ratio docet. Ex hoc loco probat, voluntatem inquantum vitiosa est, non esse a deo: & inquantum vitiosa est, peccatum est. Et peccatum est, vt aiunt, inquantum non habet ordinem nec finē debitum. Ita & actio inquantum ex malo procedit, & ordinem non habet, & ad malum tēdit.

¶ Alia probatio, quod omnis actus in quantum est, bonus est. g

Item & aliter probant omnē actum interiorem vel exteriorem, inquantum est, esse bonum: qa non esset actus malus, nisi esset res bona: quia non est aliqua res mala, nisi eadem res bona sit. Vñ Augustinus in Ench. Omnis natura bonum est, nec res aliqua mala esset, si res ipsa quæ mala est, natura non esset. Nō ergo potest esse malum, nisi esset aliquod bonum. Quod cum dici videatur absurde, connexio tamen rōcinationis nos compellit hoc dicere. Ex p̄missis testimonijs asserunt omnes actus inquantum sunt, esse res bonas: nec aliqd esse malum. i. pctm̄, nisi idem qq; secundū aliquid bonum sit: & omnium quæ sunt, inquantum sunt, deum autorem prædicant: & eius volūtate omnia esse quæcumque sunt, quæ inquantum sunt, naturæ sunt.

Aug. in Ench. c. 13.

Summa p dictorum per strigit

¶ Obiectio contra illos, qui dicunt omnes actus inquātum sunt, esse bonos. h

Quibus opponitur: Si omnia quæ sunt inquantū sunt, bona sunt & naturæ sunt: ergo adulterium & homicidium & similia, inquantum sunt, bona sunt & naturę sunt, & deo volente fiunt. Qd si est, tunc illi qui faciunt illa, bona agunt, quod penitus absurdum est. His vero sic illi respondēt. Dicunt equidem adulterium, homicidium & huiusmodi, nō simpliciter actus denotare, sed actuum vitia, actusq; ipsos adulterij & homicidij, inquantum sunt vel in quantum actus sunt a deo esse, & bonas naturas esse, sed non inquantum adulterium & homicidium sunt. Et ideo non sequi dicūt, si actus qui homicidia & adulteria sunt, à deo sunt, quod homicidia & adulteria a deo sunt.

Respōsio aliorum.

¶ Alia illorum oppositio contra eosdem. i

Item aliter eis opponitur. Si aliquid non est malum, qd̄ non sit natura vel res bona, quō ergo peccata sunt, non credere in deum, non ire ad ecclesiam & huiusmodi, cū ista non sint naturæ, imo omnino non sint? Non est enim aliquid uel res aliq̄, non ire ad ecclesiam, vel nō credere in deū & hmōi. Ad qd̄ dicunt, his atq; hmōi dictionibus, quæ vident̄ priuationes simpliciter notare & nihil ponere, quia p negationem dicuntur, vere aliqua poni, actusq; per eas significari. Non credere eñ in Christū, incredulitatē dicūt, & nomine incredulitatis, mali malum mētis actum significari. Ita etiam cum dicitur, non ire ad ecclesiam, malum est: non euntis contemptus significatur. i. volūtas mala vel propositū: hoc est enim declinare à bono, & ideo malū est: sicut ecōuerso declinare à malo, bonum est. Sicut ergo declinatio à malo aliquid ponit. s. voluntatem & propositū vitandi malū. Nō enim potest esse bonū quod omnino nihil est, ita declinatio à bono quod est, significat. s. volūtatē & propositū mali. Et scd̄m hoc v̄a est & ḡnalis illa peccati mortalis descriptio, quam suprapostuit Augustinus, scilicet peccatum est dictum &c̄.

Respōsio.

¶ Vtrum malus actus inquantum pctm̄ est, sit priuatio vel corruptio boni. k

Potest etiam quæri ab eisdem, cum peccatum sit (vt supra dictum est) priuatio vel corruptio boni, & omnis actus malus sit peccatum, vtrum sit priuatio vel corruptio boni inquantum peccatum est, vel non. Si enim inquantum peccatum est, corruptio boni est, cum corruptio vel priuatio boni pœna sit homini: inquantum ergo peccatum est, pœna est. Quod si est, tunc inquantū peccatum est, bonum esse videtur, & à deo esse. Si autem non, inquātū pctm̄ est, corruptio boni est. Quæritur ergo scd̄m qd corruptio sit? Si enim corruptio boni est, & nō inquātū pctm̄ est, cū nō sit nisi bonū, p̄terquā in eo qd̄ pctm̄ est, ergo inq̄ntū bonū est, corruptio vel priuatio boni est. Ad quod etiam ipsi dicunt, actum malum non inquantū est, neq; inq̄ntum bonū est, esse priuationem vel corruptionem boni, sed inquantum pctm̄ est. Non tñ inquātū pctm̄ est, pœna est, vel aliquid qd̄ à deo sit. Vt enim ex v̄bis præmissis Aug. colligitur, pctm̄ dicitur corruptio vel priuatio actiue, non passiue. Nam ideo malū vel peccatū dicitur corruptio boni, quia naturā bonā q̄licūq; priuat bono. Nā si nō priuat aliq̄ bono, nō nocet, vt supra Aug. ait. nocet aūt adimit ergo bonū. Nō aūt nocet, nisi inq̄ntū pctm̄ est, ergo inq̄ntū pctm̄ est, priuat bono. Itaq; inq̄ntū peccatum est priuatio est vel corruptio boni.

¶ Quomodo inquantum peccatum est possit corrumpere bonum, cum nihil sit.

Sed cū nihil sit inquantū peccatū est, quō pōt bonū corrūpere vel adimere? Aug. te hoc docet in lib. de natura boni, dicēs: Abstinere à cibo, nō est aliq̄ substātia, tñ substātia corporis, si oīno abstineatur à cibo, lāguescit & frāgit: sic nō est substātia pctm̄, e o tñ natura animæ corrumpitur.

Responsio Augustini per similitudinem.

¶ Quod peccatum proprie corruptio est animæ, & quomodo.

Peccatū v̄o id est culpa, p̄prie aīæ corruptio ē. Si aūt quærit̄ in q̄ possit corrūpi aīa? In parabola illius q̄ incidit in latrōes, q̄ eū vulnerauerūt & spoliauerūt, clarescit. Incidit enim homo in latrones,

trones,quando per peccatum in potestatem diaboli trahitur:& tunc per peccatũ expoliatur gratuitis bonis,id est,virtutibus,& in naturalibus bonis vulneratur, quæ sunt ratio intellectus, memoria & ingenium,& huiusmodi,quæ per peccatum obtenebrantur & vitiantur. Per peccatum etiam priuatur illo bono,cuius participatione cætera bona sunt,quo tanto magis priuatur,quanto magis se ab eo elongat. Luce. 10

¶ Qualiter homo se elongat a deo,scilicet per dissimilitudinẽ quam facit,hoc est,peccatum. n Aug. in li. quest. 83. q. 20.

Ab eo autem se elongat homo per peccatum,non loci distãtia,quia vbiq; totus & præsens est omnibus,& omnia in ipso sunt sunt,vt ait Augustinus in libro de. lxxxiij. q. & ipse locus non est Au. ibidẽ q. 23 Locus tamen dei abusiue dicitur templum dei,non quod eo cõtineat,sed quod ei præsens sit & inhabitãs,id aũt aĩa munda intelligit. Per peccatum ergo nõ secundum locũ aliquis lõge fit a deo, sed in eo longe fit quod ab eius similitudine recedit:& tãto longius,quãto fit dissimilior. Illa aũt vt ait Aug. in li. de. lxxxiij. q. quæ pticipatione similia sunt deo,recipiunt dissimiliudinẽ. At ipsa similitudo nullo modo ex aliqua pte põt esse dissimilis. Vñ fit,vt cũ similitudo patris filius sit, ex nulla pte pr̃i possit esse dissimilis,cuius pticipatiõe similia sunt,quęcũq; deo similia sunt,& illa pñt recipe dimissimilitudinẽ. Nihil est autem quod hominem adeo deo dissimilẽ faciat,quemadmodum peccatum. Cum autem pctm̃ sit priuatio vel corruptio boni,quæ est in aĩa, est etiam priuatio vel corruptio boni corporis:sicut corpus hoĩs priuauit bñficio illius immortalitatis & impassibilitatis,quã habuit ante peccatum.

¶ An pœna sit priuatio boni. o

Quæri autem solet,vtrũ & pœna sit priuatio vel corruptio boni. Ad qđ facile r̃nderi põt, si p̃dicta ad memoriã reuocent̃. Diximus enim supra,priuationẽ vel corruptionẽ boni accipi actiue vel passiue. i. scđm efficientiã vel effectũ. Ioq; priuatio vel corruptio boni dicitur & peccaũ & pęna:sed peccatũ scđm efficiẽtiã,q̃a priuat vel corrũpit bonũ. Pœna aũt scđm effctũ. i. scđm passionẽ,quę ẽ effectus pcti. Aliud ẽ em̃ culpa,aliud pœna. Alterũ ẽ dei. i. pęna:alterũ diaboli vel hoĩs ẽ, (.i. culpa.

SVMMA DISTINTIO. 35.

PRæcedenti distinctione tractauit Magister de peccati origine & subiecto,nunc tractat de eius diffinitiõe, Quo facto,tangit diuersas diuersorũ opiniões,qb⁹ cõueniãt descriptiones peccati. Quocirca inducit difficultatem,qualiter peccatum sit nihil,cum tamen uocetur actus malus. Ostenso autem quod peccatum formaliter non sit aliquid positiuum,sciscitatur quomodo possit corrumpere bonũ. Postremo discucit qualiter peccatum elongatio sit a deo,& elongans ab eo:utrum sit non solum culpa,sed etiam pœna, quam quæstionem sequenti distinctione prosequitur.

QVAESTIO. I.

Alexãder. Peccatum diuersimode diffinit. HIc quęritur primo, Quid sit pctm̃ An hoc Alexander respondet:Cum plures sint diffinitiones actualis peccati datæ a sanctis,quasdam tangemus. Dicit equidem Augustinus:Peccatum est conuersio indebita uolũtatis ad bonũ cõmutabile In li. aut ẽ libero Arbitrio: Peccatũ inquit, est spreto incõmutabili bono,adhærere bono mutabili. In libro uero de uera religione:Peccatũ,ait,est appetere quæ Christus cõtẽpsit,uel fugere quæ Christus sustinuit. Et iterum loquit̃. Peccatũ est,cõcupitũ,uel dictũ,uel factũ cõtra legẽ dei, Itemq;,Peccatũ est affectio uolũtaria mala. Et denuo; Peccatũ est actus incidens ex defectu boni. Porro Ambrosius:Peccatũ,asserit, est præuaricatio legis diuinæ, & cœlestium inobedientia mandatorum. Anselmus uero diffinit sic:Peccatũ est carentia iustitię debitę, ex propria uolũtate procedens. Sic nanq; distinguitur cõtra originale,quod est carentia debitæ iustitię aliunde cõtracta. Hæ descriptiones possunt distingui secundũ cõparationes ad causas diuersas peccati,uel sui oppositi,peccatũ nanq; in priuatione cõsistit. Diffinitur autẽ peccatũ actuale pœnes materiã multipliciter. Est q̃ppe materia in qua,est materia circa quam,& est materia ex qua. Materia in qua,determinatur cũ dicitur:Peccatum est affectio uoluntaria mala. Affectio enim uoluntaria est id,in quo primo fundatur actuale peccatũ Materia uero circa quam,tangitur cum dicitur:Peccatum est,dictum uel factum uel concupitum,&c.

Ambros⁹

Anselmus

¶Circa hæc em̃ contingit esse peccatum: Porro materia ex qua,tangitur cũ dicitur. Peccatũ est actus incidens ex defectu boni,quia cum dicitur ex defectu boni,notatur defectus potentiæ uel scientiæ,aut bonitatis, prout dicimus peccatum aliud esse ex infirmitate, aliud ex ignorantia &c. Diffinitur quoq; peccatum penes formam suam, puta priuatiõem,cum dicitur: Peccatum est carentia debitę iustitię Adiungitur item causa efficiens cũ additur, ex propria uolũtate procedẽs.

¶Insuper diffinitur respectu causæ finalis, a qua deficit, cum dicitur:Peccatum est auersio ab incõmutabili bono,seu spreto incõmutabili &c, Diffinitur itidem resepctu efficiẽti a quo retrahit,dum dicitur: Pctm̃ est præuaricatio legis diuinæ. Diffinitur quoq; respctu exemplaris a quo recedit,cum dicit̃:Peccatũ est appetere ea quæ Christus contempsit: Sicq; diffiniri potest per causas proprias & per defectus causarum ipsius boni. Amplius,quædam diffinitiones cõmunes sunt peccato mortali & ueniali ut illa, Peccatũ est affectio mala uoluntaria.& illa,Peccatum est actus incidens ex defectu boni. Quædam uero sunt proprie actuali mortali ut illa,Peccatũ est priuaricatio legis diuinæ. Et hæc, Peccatum,est concupitum aut dictum uel factum cõtra legem dei. Hæc Alexander. Contra diffinitiões has obijcit & soluit,quod longum est prosequi,& ex aliorum dictis patebit. At uero Bonauentura:De peccato inquit est loqui dupliciter, puta formaliter & materialiter. Et quia formaliter est priuatio,materialiter uero actus substratus, idcirco aliquando diffinitur per priuationem aliquando per positionem Quædam enim sunt diffinitiones formales,quædã materiales,& utroque modo multipliciter diffinitur. Si enim consideremus peccatum,ut dicit priuatiõem, hoc potest esse tripliciter. Primo,inquantum simpliciter dicit recessum Bonauẽt.

 à bono. Secundo, vt dicit recessum à rectitudine naturę. Tertio vt dicit recessum ab omnis bono complemento & perfectione. Primo modo sumitur diffinitio triplex ab Augustino, prima ex libro de Ciuitate dei, Peccatum est absentia boni vt debet esse. Secunda, ex libro de vera religione. Peccatum non est appetitus naturarum malarum, sed desertio meliorum bonorum. Tertia, ex libro de natura boni. Peccatum est corruptio modi & speciei ac ordinis. Secundo modo, videlicet prout peccatum dicit recessum à rectitudine naturę, sunt etiam tres diffinitiones. Vna est Damasceni, dicentis: Peccatum est auersio ab eo quod est secundum naturam, in id quod est pter naturam. Alia Anselmi, Peccatum est carentia debitæ iustitiæ. Tertia Augustini, Peccatum est defectus alis quis ad veritatem naturæ non pertinens, sed obscurans. Tertio prout peccatū dicit recessum ab omnis boni cōplemēto, inuenitur triplex diffinitio. Prima Augustini. Peccatum est auersio ab incommutabili bono. Secunda, Peccatum est carere incommutabilibus bonis, quibus fruēdum est. Tertia, Peccatum est intelligibilis tenebra.

Augustin. — Iohā. Damascenus — Anselmus Augustin. — Idem. — Idem. Ambrosi⁹, Augusti.

¶ Aliæ diffinitiones peccati, sunt materiales, & concernunt actum substratum, & variantur secundum triplicem considerationem peccati. Aut enim refertur ad deū quem offendit, aut ad virtutem quam excludit, aut ad bonum vt nunc, quod similat seu prætendit. Si primo modo, sic diffinitur tripliciter. Primo ab Augustino, in libro contra Manichæos dicente: Peccatum est in præceptis veritatis vel in ipsa veritate errare. Secundo ab Ambrosio in libro de paradiso: Peccatum est præuaricatio legis diuinæ & cætera. Tertio, ab Augustino: Peccatum est dictum vel factum & cætera. Secundo diffinitur per comparationem ad virtutem quam excludit, & sic rursus tripliciter diffinitur. Primo sic, Peccatum est indispositio animæ se habens ad virtutem. Secundo ab Augustino in libro de duabus animabus. Peccatum est affectus assequendi, vel retinendi, quod iustitia vetat, vbi iustitia generaliter sumitur, prout omnem virtutem complectit. Tertio, ab Augustino, Peccatum est appetere q Christus contempsit. Tertio diffinitur per comparationem ad bonum quod prætendit, sicq; denuo tripliciter diffinitur: Primo ab Augusti. libro de Ciuitate dei, Peccatum est male vti bono. Secundo, in libro de Trinitate: Peccatum est vti fruendis & frui vtendis. Tertio sic, Peccatum est spreto incommutabili bono &c̄. Alia quoq; est diffinitio circumloquens peccatum secundum suum materiale atq; formale, videlicet: Peccatum est actus incidens ex defectu boni. Et illa, Peccatum est meritum pœnæ æternæ; Hæc Bonauentura.

Questio. ¶ Insuper circa hæc quærit hic doctor, Vtrum peccatum sit ipsa corruptio. Respōdet, Pctm̄ est corruptio cōsistēs circa volūtatē & actum eius cum sit obliquatio a rectitudine iustitiæ, Voluntas autem in actu suo, est instrumētū seipsum mouens. Hinc dū voluntas mouet ad aliqd libere, si moueatur aut afficiatur in ordinate, inordinatio illa respicit voluntatē tam mouentem quā motā: quia voluntas dum inor dinate afficitur, inor dinate mouet & inordinate mouetur. Cumq; culpa prout cōsideratur in actu, non aliud sit: quam motus volūtatis inordinatus, ad quem actio passioq; concurrunt, nō tantum est corruptio actiua, sed item passiua. Nam & inordinatio qua anima se deordinat, & inordinatio qua deordinatur, vtraq; est culpa, differens comparatione, attamen essentialiter vna. Et quoniam quales sunt actus, tales sunt habitus: maxime dum habitus generantur ex actibus, vt est in genere malorum habituum, Hinc deformitas uel priuatio imediate relicta, habet aliquid in se correspondens actioni, & aliquid correspondens passioni. uoluntas quippe dum peccat actualiter, efficitur inhabilis, inquātum habet rationem mouentis, atq; inquantum habet rationem moti, sicq; culpa considerata ut in habitu, etiā prout remanet post actum peccati, est corruptio seu priuatio correspondens actioni, & est corruptio seu priuatio correspondens passioni. Et sic eadem culpa est corruptio seu priuatio boni, non solum actiue, sed passiue etiam dicta, secundum ueritatem loquendo. Sed appropriate loquēdo corruptio illa actiue accepta, tenet magis rationē culpę: passiue uero accepta, tenet rationē pœnę. Nā dicta actiue, rationem uoluntarij habet. Inquantum autem passiue accipitur, rationem inuolūtarij tenet. Nec ista sunt incompossibilia circa eandem actionem & motum, quia uidem⁹ quod eadem actio corporalis delectat & lædit, & ex consequenti contristat, quemadmodum scabiosus scalpendo carnem suam dilaniat, & dilaniando delectatur ac læditur, unumq; placet, & aliud displicet. Similiter in eadem actione unū est auersio ab incommutabili bono, & ad cōmutabile bonum conuersio, & conuersio placet, auersio displicet. Sic eadem culpa dici potest actiue & passiue. Si autē obijciatur, quod oīs pœna laudabilis est & iusta, dicendum quod est pœna inflicta & acta & cōtracta, omnis ergo pœna inflicta a deo, est iusta: non omnis pœna acta, seu contracta, nisi prout sumitur sub ratione pœnæ, priuatio autem boni passiua, siue deformatio animæ, non est pœna inflicta, sed acta: quoniā anima pœnā istam in se facit dum peccat. Hæc Bonauen. Solutio obiectio.

¶ Præterea Thomas: Peccatum, ait, est malum quod in operatione consistit, hinc ad ratiōem peccati duo concurrunt, utpote ipse actus & eius defectus, ex quo ratio incidit mali, & ille defectus, est defectus rectitudinis in actu p q act⁹ in finē dirigitur. Finis uero rationalis creaturæ ultim⁹ quē considerat Theo. est beatitudo æterna, ad quem finem lex diuina nos dirigit ueluti instrumentum, & iustitia sicut uirtus in finem illum inclinans. Hinc peccatum tripliciter hoc loco describitur. In prima enim descriptione tangitur substātia actus in ordine ad instrumēta, quibus exercitur cū dicitur: Factum uel dictum seu concupitum, tangitur quoq; priuatio illius dirigentis, quod dirigit instruendo, cum dicitur, contra legem dei. In secunda descriptione tangitur substantia actus ex parte obiecti, cum dicitur: Voluntas retinendi aut cōsequendi, & priuatio illius dirigentis per modum habitus inclinantis in finem, cum additur, quod iustitia uetat. In tertia tangitur formale peccati, cum dicitur: Peccatum est præuaricatio legis diuinæ & deordinatio a fine, dū subditur. Et cœlestium inobedientia mandatorum. Porro obedientia aliquando sumitur ut specialis est uirtus, ut quando ratio faciendi aliquid, ē autoritas præsidētis ac pcipientis, & huic opponitur inobedientia, quæ est speciale peccatum. Aliquando obedientia sumitur ut omnem uirtutem concomitans, cuiuslibet nanq; uirtutis actus cadit sub precepto aliquo legis, sicq; quęcunq; aliquem actum facit uirtutis, obedit. Huic autē obedientiæ opponitur inobedientia, quæ omne peccatum mortale consequitur, & ita in prætracta diffinitione peccati accipitur. Hæc Thomas in Scripto.

Non omnis pœna est iusta. Aquinas. — Peccatum tripliciter describitur. — Obedientia duplex accipitur.

¶ Insuper in prima Secundæ quæstione ar. 6 Peccatum, inquit, nil aliud est quam actus humanus malus, q autem aliquis actus sit humanus, habet ex hoc q est uolū

est uoluntarius, siue sit uoluntarius, sicut a uoluntate elicitus, sicut uelle & amare: siue ut a uoluntate imperatus, ut loqui & exterius operari. Qđ uero actus humanus sit malus, habet ex hoc q̃ caret debita cōmensuratione, Omnis quoq; cōmensuratio sumitur per respectū ad aliquā regulā, à qua si diuertat, fit incōmensurata. Deniq; regula uolūtatis hūanæ est duplex. Vna homogenea & propinqua, utpote ratio ipsa. Alia uero prima & summa, ucȝ lex æterna Hinc Aug. in diffinitione peccati posuit duo, unū pertinens ad substantiā actus humani, quod est quasi materiale in peccato, cum ait: Dictū uel factū aut concupitū. aliud pertinēs ad rationem mali, quod est quasi formale in peccato, cū subdit: Contra legem dei. ¶ Verū obijci potest, quia non omne pctm̄ consistit in actu, ut pctm̄ omissionis, ergo non omne peccatum est dictum uel factum uel concupitum &c. Dicendū quod affirmatio & negatio secundum Philosophum reducuntur ad idem genus, quemadmodū in diuinis genitū & ingenitū ad relationē secundū Augustinū 5. de Trinitate. ideo pro eodē sumendū est, Dictū & non dictū, factū & non factum &c. Hæc Thomas in Summa.

Uo͛lūtatis huma- næ duplex est regula Aug°.

Philoso.

Albertus.

¶ Circa hanc distinctionem multa scribit Alber. & multo plura q̃ circa septē residuas, tractans de septem peccatis mortalibus & eorū speciebus, filiabus, effectibus & motiuis. Et ea quæ de diffinitiōibus peccati cōscribit, iam satis præhabita sunt. ¶ Scotus quoq;: Pctm̄ ait, formaliter est priuatio boni, qm̄ agens inferius tenetur se conformare in agendo agenti superiori: quia si in potestate eius sit conformare se illi, nec se confirmat, non conformari est culpa. Ideo loquendo de peccato siue contra legem diuinam siue humanā, aliquid dicitur peccatū, qm̄ peccans potuit concordare legi superioris agentis & discordare. Iste ergo actus, qui est in potestate discordātis, & per hoc uoluntarius extat, formaliter est peccatum: quia si iste esset concors regulæ superiori, nō esset peccatū præcise: ergo in isto actu ratio peccati est priuatio istius concordiæ, & est corruptio rectitudinis in actu, sicut priuatio dicitur formaliter corruptio sui habitus, Hæc Scotus.

Scotus.

¶ Præterea Gulielmus Parrhi. in tractatu suo de uitijs & uirtutibus, parte ultima, de natura, qualitate, uilitate, enormitate & fœditate peccati nō solū subtiliter, sed & deuotionaliter ualde disseruit: In primis, ingens, scire debes, quod peccata nominātur casus, iuxta illud: Septies cadit iustus, & resurgit. Cadit enim, qui peccat, ex alto gratiæ in uitiorū profundū, & ex sublimitate uirtutū in lacum inferni in fauces ac uentrem diaboli, atq; in immunditiæ foueam & cloacam, ubi totus inquinatur, extinguitur, suffocatur, sicut lampas ardens & lucens in latrinam diuersa, dū ei non restat alius casus, nisi quo in gehennæ profundū casurus est. Secūdo peccata nominantur debita, & hoc non solum mortis æternæ, cui autores suos obligant & astringunt, imo etiam sunt usuraria debita. Pro illis enim exactissimus fœnorator diabolus alia peccata semper exigere & extorquere non cessat, dum una iniquitas suo pondere & excessu trahit ad aliam. Sunt quoq; debita irreparabilium malorum, non habentiū numerū neq; mensuram, maxime quædā, ut uitia mulierū turpitudinis publicæ, & eorū q indignos & malos præficiunt, seu prælatos, principes, iudices ve efficiunt. In immensum enī extenditur corruptela, q̃ ab hmōi hoībus deriuatur in ecclesias seu subiectos. Quis ergo dānatorū milliū animas deo restituet, dū animæ ipsæ dānatæ nequeunt reparari aut redimi. Tertio peccata nominantur ingnationes, ex quibus peccatores in scripturis immundi & sordidi nūcupantur. Cuius ingnatiōis fœtor, est prauirumoris infamia. Quantū ergo ingnatus est, cuius fœtor tā longe lateq; dispergitur? Quarto peccata uocantur cruentationes. Vñ Esaias, Manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Hinc deprecatus est Dauid, Libera me de sanguinib⁹ deus deus salutis meæ. Quinto uocantur putrefactiones ex fluxu saniei interioris, iuxta illud: Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ. Sexto dicūtur opa tenebrarū: qm̄ fiūt in tenebris cordis & ab hominibus obtenebratis, nō aduertentibus qd faciant, & quā dire se ledant. Opera enim dementiæ & furiositatis, sunt omnia peccata mortalia: qm̄ nemo uidens corde, talia faciet. Obtenebrāt quoq; & excæcāt peccantes. Hanc materiā doctor iste diffuse prosequit, exprimens alia noīa multa, quibus peccata propter sui effectus in scripturis uocantur, utpote fasciculi deprimentes, laquei mortis, rete diaboli, pocula mortis, infernale uenenum, & consimilia multa.

Gulielm°.

Prou. 24.

QVAESTIO. II.

SEcundo hic quæritur, Vtrum peccatum sit priuatio. & præsertim, vtrum peccatum seu malum sit priuatio modi, speciei et ordinis. ¶ Et apparet primo quod nō sit priuatio, per illud in prima sancti Iohannis canonica. Nolite diligere mundū neq; ea quæ in mundo sunt. Sed diligere mundū nō est priuatio, imo potius qd positiuū. Secūdo, comedere carnes in quadragesima, est peccatum, non tamen priuatio.

¶ Ad hoc rñdet Antisio. in Summa sua libro 2. Malū seu pctm̄ formaliter extat priuatio, & ad instantias rñdemus, q̃ triplex est dilectio. Vna gratuita, q̃ dr̄ charitas. Alia naturalis, qua deus diligitur, p aliqua necessitate, ut quia beneficus. Tertia libidinosa, de qua loqtur S. Iohan. Hæcq; dilectio realiter habet in se priuationē modi, speciei & ordinis. Nimis enim diligit creaturā, q diligit eam ad fruendū, & in hoc cōsistit priuatio modi, priuatio quoq; speciei, qm̄ talis amor priuationem habet debiti finis. Est etiam ibi priuatio ordininis, qm̄ tpalia diligenda sunt in ordine suo, seu ordinate & infimo loco, atq; in relatiōe ad ultimū finē, ita ut eis utamur, & solo deo fruamur. Conformiter, comedere in quadragesima carnes, nō pōt facere Christianus, excepto casu necessitatis, nisi ex magna libidine, & si fieret ex timore, timor ille ex libidine oriretur, essetq; ibi priuatio modi, speciei & ordinis. ¶ Præterea si quæratur, Vtrū peccatū sit auersio a deo, uel cōuersio ad creaturā, Dicȝ pōt qđ sit utrunq;, & quod realiter idē sunt auersio & cōuersio illa. Sed cū dicimus, malū est auersio, tangim⁹ causam formalē peccati eo mō, quo peccatū pōt habere causam, cū aūt dicimus, malū est cōuersio ad creaturas, tangimus causam efficientē. Cōuersio etenim illa, est amor creaturæ libidinosus, q priuatur mō, specie & ordine. Hæc Antisiodorensis.

¶ Insuper quærit, cuiusmodi priuatio sit peccatū, & cur potius dicatur corruptio horum trium, uidelicet modi, speciei & ordinis, quam aliorum bonorum hominis, quæ enumerat Augustinus in libro de natura boni, dicendo: Vita, salus, memoria, tranquillitas, uirtus, pax, lumen, sanitas, pulchritudo, mensura. Cur ergo non dicitur, Peccatum est corruptio uitæ & pacis, & cætera. Imo beatus Dionysius ait, Peccatum est defectus scientiæ & uirtutis. Dicendum quod malum seu peccatum est corruptio modi, speciei & ordinis, naturalis, ut loquitur Augustinus.

Præcipue aūt perhibetur corruptio modi, speciei & ordinis, quia in his tribus generaliter consistit perfectio cuiuslibet rei. Cumq; peccatū sit corruptio perfectiōis, recte asseritur priuatio & corruptio trium istorū. Species quippe seu decor creaturæ, substantiæ est habitudo seu habitus naturalis, quo perficitur ad agendū qđ ei naturaliter cōperit, per quod imitatur operationē diuinā ac deum. Et ob hoc dicitur harmonia, quia per hoc consonat operationi diuinæ, cæterisq; creatis, quę tendunt ad utilitatē uniuersi, & ad gloriam creatoris, atq; ad ultimum suū finē. Hanc speciem habet cratura quælibet cū mensura, cum solius dei perfectio sit immensa. Et per hoc habet eā in modo, & item in ordine, id est ad utilitatem uniuersi, ad gloriā dei, & ad pprīū finem. sicq; in his consistit rerum perfectio, & in horū corruptione & priuatione sita est rerum culpa, turpitudo, miseria. Hæc Antisiodorensis.

Alexāder ¶Idē Alexan. q & in scriptis suis dicta Antisi. cōiter inserit. unde & ipsum Antisiodorensem minus allego.

Bonauen. ¶Porro Bonauentura circa hæc scribit diffuse. Triplex, inquit, fuit modus distinguēdi & assignandi modū, speciem & ordinē. quia aut acceperunt hæc tria secundū diuersas proprietates in eadem re consideratas, ita quo modus dicat aliquid pertinens ad quantitatē, & species aliquid pertinens ad qualitatē, & ordo aliqđ pertinens ad rationē. Quæ assignatio nō cōsonat Augustino, qui uult quod in quolibet quatumcunq; paruo bono, non solum substantia, sed etiā in proprietate substātiæ sit inuenire hæc tria, ita quod se extendūt ad omnia entia prædicamētorumq; genera. Hinc alij distinguunt hæc tria per cōparationē ad diuersa. Quælibet nanq; res tripliciter consideratur, utpote in se & per respectū ad alias res, & per cōparationē ad finem. Secundū primā considerationē ponitur in re modus, qm̄ quælibet res in seipsa est modifica & mensurata. ut aūt cōparatur ad alia, ponitur in ea species, sicut attenditur pulchritudo partium secundū situ quē habēt in toto. Secundū respectū uero ad finem, consistit in ea ordo. Hæc assignatio quamuis ex uerbis uideatur elici Augustini, nō tamen attingit ueritatē complete. Nēpe una tantū anima existente, adhuc posset peccare, & inuenirentur in ea hæc tria. Idcirco est tertia positio rationabilior, quod tria hæc considerantur in eadem re secundū diuersas cōparationes seu relationes ad idē. Attenditur nāq; in unaquaq; creatura uestigiū creatoris, secundū quod ipsa est, quod uestigiū consistit in respectu ad creatorē secundū triplex genus causæ. sicq; modus attenditur in creatura, prout refertur ad creatorē acceptū in ratiōe causæ efficientis: Species, prout refertur ad ipsum sicut ad causam exemplarē: ordo, inquantū comparatur ad ipsum tāquam ad causam finalem. Cumq; quodlibet ens, quantumcunq; modicū, habeat hanc triplicē comparatiōem ad deū, in unoquoq; creato inueniūtur hæc tria. ¶Porro rationalis creatura est nō solū quædā natura, sed etiā per uoluntatē operās, atq; utroq; modo cōparatur ad deum, & utroq; modo sunt in ea hæc tria. Vtroq; etiā mō reperitur in ea malum corruptiuū horū triū. sed malū culpæ proprie est in ea, prout est uoluntarie agens, & corrūpit in ea hæc tria, ut uoluntarie operante. Voluntas uero in se habendo modum, speciem & ordinē, prout debet, est bona. Tuncq; bona est, cum in agendo unitur diuinæ uirtuti ut principio, mouetur & conformatur ei ut regulæ dirigenti, & unitur eidem ut fini quietanti. Atq; in primo horum attenditur modus, in secundo species, in tertio ordo, secundū comparationem ad triplex genus causæ. Quantūcunq; demū aliquis peccat, necessario discontinuatur à deo tanquā à mouente principio qm̄ deus nunquā mouet ad peccatum. Discordat itē à deo tanquā a regula dirigente, & deordinat & elongat se ab eo tanquam a fine quietante, quæ tria in omni peccato concurruut, sicq; omne peccatū corrūpit hæc tria, circa uoluntatem consimiliter & inseparabiliter. Propter quod asserit Augustinus, quod malum est priuatio modi & speciei ac ordinis. Necenim unum horū potest inesse aut abesse sine alio, imo inseparabili⁹ sunt connexa quam uirtutes, quæ tamen omnes dicuntur auferri, dum una aufertur. Augusti.

Obiectio ¶ Verum his obijci potest, quoniam creatura auersa a deo sicut a fine, adhuc nō auertitur ab eo ut a causa efficiente & exemplari. alioquin desineret esse, ergo potest auferri a creatura modus, nō sublatis ab ea specie & ordine. ¶Respondendum quod uerum est illud de uoluntate, ut est res quædam seu natura, non prout est uoluntas & uirtutis uitijq; subiectum. Hæc Bonauentura. Concordant Petrus & Richardus per oīa. Dilutio

Quæstio ¶Qui insuper circa hæc quærunt, Vtrum modus species & ordo, sint in omnibus æqualit, & an in omnibus æqualiter aut totaliter corrumpantur per malū. Quocirca loquitur Petrus. Hæc tria in creatura attenduntur per comparationem ad creatorem sub triplici genere causę, ut patuit. quæ comparatio semper æqualis est. Nam quantum habet creatura à deo efficiente, tantum habet de eius exemplaritate, tantumq; tendit in ipsum tanquam in finē ordine naturali. Idcirco hęc tria in omnibus extāt æqualia inter se, & æqualiter minuuntur. Si uero interrogas, an ualeant per peccatum totaliter tolli, dicendū quod in subiecto peccante tria considerantur, puta natura peccantis, gratia quæ perficit, habilitas quoq; naturæ ad gratiam. Horū primū non tollitur per peccatum, nec in toto nec in parte, qa naturæ subiecti nihil est cōtrarium. Secundū per mortale peccatum omnino corrumpitur, quoniam gratia essentialiter peccato opponitur. idcirco nequeunt simul inesse eidem. Tertium corrūpitur in parte, nō in toto. Non enim corrumpitur secundū id quod est, sed secundum reducibilitatem ad actum, & secundū actus participationem. Illa nanq; habilitas media comparatur ad naturam in qua radicatur, & a qua oritur. quæ habilitas cum sit incorruptibilis, nec habens contrariū ex illa parte, nec corrumpitur, nec augetur. Comparatur quoq; ad gratiam, ad quam inclinat tanquam ad actum suum seu complementum quo perficitur, quæ uariabiliter animæ inest, & peccato opponitur. Hinc ex hac parte illa habilitas minuitur & augetur per effectum. Virtus quippe uniuscuiusq; in coniunctiōe cum suo complemento perficitur, & in elongatione ab illo minuitur. Dico ergo quod habilitas illa secundū essentiam suam per comparationem ad subiectum nō minuitur, ut beatus Dionysius protestatur, sed secundum efficatiam suam per comparationem ad actū. Quemadmodum enim per actum bonum uoluntas ad gratiam præparatur, ita per oppositum a gratia elongatur. Habilitas etenim illa secundum id quod est a uoluntate nō depēdet: sed secūdū cōparationē sui ad actū depēdet ab ea. Nec em̄ a subiecto uolūtate mediāte oritur. attū ad actū & cōplementū suū mediāte uolūtate reducitur. Ideo ex parte actus per opera uolūtatis, & dispositiones ex operibus gn̄atas minuitur aut augetur, secūdū quod magis aut minus propinquat ad gratiā, quæ

Petrus

Quatenus modus species et ordo tollantur peccatum.

Dionys. Areopagi.

quæ est eius perfectio, aut elongatur ab ea, non autẽ ex parte suæ essentiæ. Exemplum huius dimunitiõis ponitur in sole, cuius fulgor in aere minoratur, non claritas in se, per nubis interpositiõem, secundũ quod nubes densior aut rarior fuerit: atq; in fonte, cui⁹ effluentia non pulchritudo per obstaculum impeditur. Et in pondere leui, cuius per additionem alicuius grauis non essentia, sed actualis inclinatio impeditur.

¶ Si dixeris, Nonne inclinatio actualis habilitatis illius finita est, sicut & eius essentia? & constat qđ sic, ergo per plures diminutiones totaliter corrumpitur. Ad hoc quidam dixerunt, quod quantum per malitiã actionis minuitur, tm̃ per genus actionis, quod bonũ est roboratur. Quibus obijcitur, quia secundũ hoc natura peccantis est tam bona post peccatũ ut ante. Alij dixerũt quod ista habilitas cõtinue scaturit instar fontis. Idcirco totaliter nunquã corrumpitur. Sed ex hoc sequeretur, quod deperditio habilitatis per culpã effecta, posset sine gratia reparari. Alij ergo dixerũt, quod habilitas minuitur secũdum proportionem arithmeticam, non geometricã: quia per æqualia peccata tollitur æquale in proportione. i. duplũ uel triplũ eius, qđ inuenitur nõ æquale in quantitate. ¶ Sed contra, quia secundũ hoc peccatũ sequens minus damnificaret quã præcedens, quoniã minor est portio quæ per illud tollitur. Alij dicũt quod illa habilitas, quãuis ex parte subiecti finita sit, tñ ex parte obiecti est infinita: q̃a p ipam anima ordinatur ad bonũ infinitũ, ue; deũ: ideo nunq̃ tota corrumpitur. Sed contra hoc est, q̃ quãuis obiectũ sit infinitũ, tñ natura ordinat̃ ad illud finite. Hinc alij rñderunt, quod illa habilitas sit finita, attñ æqualis potentiæ peccandi, propter quod nunquã per illã consumitur tota. Quibus obijcitur, quod peccatum est infinitum, ergo & potestas peccandi. Nec enim unquam intm̃ peccat hõ in carne, quin plus possit peccare. sicq; illa habilitas consisteret infinita. Alij ergo dixerunt, q̃ à deo determinatũ est usq; quo queat corrũpi. Sed contra, Si tota illa habilitas eiusdẽ est gñis, ergo tota æqualiter ualet corrumpi. Idcirco cõius dicitur, qđ quãuis illa habilitas sit finita in se, attamen quia ex ea infiniti actus elici possunt, infinitæq; dispositiones gñari, ideo illa habilitas quasi infinita est & improportiõabilis respectu cuiuslibet actus seu dispositiõis generatæ ex actu. Cumq; per actũ malũ tollatur bonũ improportionabile bono quod remanet, tota bonitas habilitatis illius nunquã consumitur: qm̃ nõ scđm esse naturæ quę finita est, sed secundũ efficientiã quæ quodãmodo infinita est propter perpetuitatẽ naturæ, per singulos actus malos minuitur, & per bonos augetur. Hæc Petrus. ¶ Præterea Thomas hic sciscitatur, Vtrũ per peccatũ corruptio aliqua in potentijs animę fiat? Videtur quod non, qm̃ (teste diuino Dionysio) etiã in dæmonibus naturalia integra permanserunt. Peccatũ quoq; nõ cõtrariatur potẽtię, sed potius uirtuti eius ve actui. Et respondet, Dũ aliquid est in potẽtia ad diuersa, hoc contingit dupliciter. Primo sic, quod utrunq; illorum ad quod est in potẽtia, æqualiter competat ei, & perfectiuũ sit eius, quemadmodũ situs ad quos corpus cęleste in potentia est, ideo acquirendo aliquẽ talẽ situm, non dicitur simpliciter perfici, nec amittendo corrũpi. Vnde in tali amissione nõ consistit malũ, præsertim cũ supra orbẽ lunę malũ cõsistens in defectu naturali esse nõ possit. Secũdo sic, quod unũ simpliciter cõuenit ei, aliud discõuenit. tuncq; in acquisitiõe cõuenientis est perfectio eius, & illius amissio uocatur corruptio, sicut in acquisitione scientiæ & uirtutis consistit rationalis creaturæ perfectio, & in acquisitiõe uitij corruptio: quia per uitiũ alteri & uiliori assimilatur, ut iracundus in proprietatẽ canis mutatur. Hinc secundũ Boethiũ, homines quando peccant, naturã humanã quodammõ exuunt, & in bruta uertuntur, partẽ sensitiuã, non rationẽ sequendo. Ad primũ ergo dicendũ, quod perfectiones naturales considerantur dupliciter. ut pote quo ad esse suũ primũ, & ita non corrumpuntur, etenĩ intellectus & uoluntas remanent post peccatũ. Et itẽ quo ad ordinẽ in suũ finẽ, sicq; per peccatũ modo prætacto corrumpuntur, dũ earũ secundaria perfectio ut habitus seu actus bonus aufert̃, & quantũ ad hoc esse secundũ, potentia contrariatur peccato. Hęc Thomas. Qui insuper in prima secundæ quæstione 85. Modus, inquit, species & ordo consequũtur unũquodq; bonũ creatũ, in quãtum huiusmodi, imo & unũquodq; ens. Cuiuslibet nanq; rei natura & bonitas, consistit per aliquã formã a qua sumitur species. Forma quoq; cuiuslibet rei tã substantialis quã accidentalis, est secundum quandã mensurã, Vnde 8. Metha. dicitur, quod formę rerum se habent ut numeri, & ex hoc res suscipit modũ qui concernit mensurã. Vnũquodq; demũ ex forma sua ordinatur ad aliud siue ad finẽ. sic ergo secundum diuersos gradus bonorũ, diuersi sunt gradus modi, speciei, ac ordinis. Est enim quoddã bonũ, pertinẽs ad substantiã ipsius naturæ, quod habet suũ modũ, speciẽ & ordinem. & illud nec priuatur, nec diminuitur p̃ peccatũ. Et etiam quoddã bonũ naturalis inclinationis, quod etiã habet suũ modũ, speciẽ & ordinẽ. & hoc diminuitur per peccatũ, nõ tamẽ totaliter tollitur. Est item quoddã bonũ, quod est ipse actus ordinatus, qđ itidẽ habet modũ, speciem & ordinẽ. huiusq; priuatio est essentialiter culpa. sicq; patet qualiter peccatum est priuatio speciei & ordinis, & priuat speciẽ, modũ & ordinẽ. Hæc Thomas in Summa.

¶ Postremo Scotus hic loquitur: Peccatũ corrumpit bonũ, nõ corruptiõe quæ est transmutatio, sed formaliter corruptione quæ est priuatio, & hoc nõ bonũ quod infuit, sed quod deberet inesse. Et si obijciatur, quod peccatum uulnerat in naturalibus, quod nõ est uerum, si nihil auferat a perfectione naturæ. Dico qđ corrumpit minus habilẽ faciendo, seu bono usu priuando, Nec potest effectiue corrumpere gratiam, sed demeritorie tm̃. Hæc Scotus. Quibus obijcitur quod peccatum ratione sui materialis frequenter corrumpit bonũ corruptione quæ est trãsmutatio, ut patet in fornicatiõe qua corrumpitur castitas. Insuper peccatum sæpe corrumpit bonũ quod infuit, ut in uirginitatis amissione, in infidelitate, qua ad perfidiam a fide labitur. Amplius peccatũ corrũpit secundariã perfectionẽ naturæ, ue; actũ habitumq; uirtutis, & ratione sui materialis ad hoc effectiue uidetũ cõcurrere, sicut iã patuit.

QVAESTIO. III.

TErtio quæritur, An omne peccatum consistit in actu, etiam peccatum omissionis, ita quod in omni omissione sit actio seu commissio quaedam. ¶ Videtur quod non, quia peccatum omissiõis per hoc distinguitur à peccato commissionis, quia in omissionis peccato nõ agitur quod est agendum, sed in peccato commissionis agitur quod nõ est agendũ, Secundo, Aug. testatur: Duobus modis peccatur, seu duabus de causis peccamus. Primo, dum nondum uidemus quid facere debeamus. Secundo, dum uidem⁹ quid facere debeamus, nec facimus.

Sed

Sed primum horum uidetur esse peccatum omissiõis, & in ipso nulla est actio, sed solum non uidere seu nosce re, & non facere. Tertio, in Leuitico distinguuntur ab inuicem delictum & peccatum, quia delictum dicitur quasi derelictum, id est, desertio boni agendi. Peccatum uero est perpetratio mali, & ita in delicto quod est peccatum omissionis, nulla est actio.

Leui, 30

¶In oppositum est, quod in omni peccato, præsertim mortali, dicitur esse à summo bono auersio, & ad bona caduca conuersio, quæ conuersio actus quidam existit. ¶Rursus, pœna sensus (ut fertur) debetur peccato ratione libidinosæ conuersionis ad creata, seu inordinatæ delectatiõis in illis. delectatio autem sine actu consistere nequit, sicque in omni peccato etiam omissionis est aliquis actus.

Alexãder

¶Circa hæc multa disseruit Alexander: Et primo interrogat, an omissio sit actuale peccatum. Et respondet, Peccatum dicitur actuale, quia ex actu propriæ uoluntatis procedit. cum enim tenetur quis aliquid facere, potens etiam illud facere, si illud non facit, peccatũ dicitur actuale. Simili modo cum tenetur uelle, & nõ uult, quia in uoluntate est nolle, sicut & uelle, est actuale peccatum. Non ergo ab hoc exteriori actu nominatur actuale pctm̃, sed ab actu interiori. Et ita quamuis in omissione sit remotio actus exterioris, nihilominus est in eo interioris actus positio. Itaque omissio atque commissio penes alium & alium actum determinantur. Velle enim non facere, quod tenetur facere: & uelle facere, quod tenetur nõ facere, actus sunt disperati. Sicque omissio est actuale peccatum aliud a commissione, & in ipso est actus interior. Hæc Alexander. Qui insuper sciscitatur, An omissio sit peccatum separatum a transgressione, an sese concomitentur. Respondet, diuisio peccati quam ponit Augustinus, dicendo, Duobus modis peccamus, aut non uidendo quid agere teneamur, aut non agendo quod agendum cõspicimus, tendit ad hoc ut ostendatur differentia inter defectum ex parte cognitiuæ potentiæ, & ex parte opatiuæ. Propterea proprie loquendo separat peccatum omissiõis à peccato ignorantiæ. Peccatum nanque ignorantiæ est, dum non uidemus quid facere debeamus. Peccatum omissionis, cum nõ facimus quod uidemus. Posset tamen large accipi membrum illud, ut non facere communiter accipiatur, & debitum similiter, atque secundũ hoc sub membro illo contineretur omissio proprie dicta & transgressio. Qui enim transgreditur, non facit quod fieri debet. Denique, dum quis tenetur non fornicari, & fornicatur: transgreditur & simul omittit, quia tenetur tentationi resistere, nec resistit. ergo eodẽ actu peccat peccato transgressionis & omissionis, sicque unũ aliud concomitatur. ¶Ad quod dicendũ, quod omissio sumitur proprie & communiter. Si proprie, distinguitur à transgressione: si cõmuniter, sic ad transgressionem sumitur omissio non ut genus, sed ut concomitans. Hæc idem. Qui denuo quærit, quando cõtingat omissio. Verbi gratia. De eo qui dormit, quando tenetur ire ad matutinas. Non enim omittit dum surgit, neque dum dormit, quia à dormiente nulla fit culpa. Dicendum quod tunc quis omittit quando se applicat ad actum incompossibilem actui ad quem tenetur: Vt si iste qui tenetur ire ad matutinas, inebriet se seu infructuoso intersit colloquio, propter quod non surgit, tunc omittit. Si uero applicat se actui bono ad quem tenetur, & ex illo fessus obdormit, non omittit. Si autẽ fuerit actus indifferens, tamen quia impeditiuus est eius ad quod tenetur, omittit. Sed dato quod obligatus surgere non surgat, non tamẽ ex aliqua causa præcedente quæ sit in ipso, sed tantum quoniam ligata est uis sensitiua in ipso, nunquid dormiẽdo omittit: Dicendũ quod non. subintelligendũ est enim quod tenetur surgere, cũ audierit signũ. Si uero nõ surgit ex causa quæ fuit in ipso, tunc omittit dũ perpetrat causam. Hæc idẽ.

Augustin. Questio.

Obiectio

Dilutio.

Questio.

¶Porro Bonauentura super his breuiter scribens: Omne, inquit, peccatum (ut asserit Augustinus) radicem habet amorem malum. hinc quamuis in peccato omissionis sit priuatio alicuius actus principalis, attamen quoniam illa priuatio ortũ habet ex amore commutabilis boni, ut quod quis non uult ad matutinas consurgere, quia uult in lecto quiescere, ideo peccatũ omissionis reducitur ad concupiscentiæ motũ, & actũ appetitionis uidetur includere. Hæc Bonauentura.

Bonauen. August.

¶At uero de his plenius loquitur Thomas: Omne, inquiens, peccatum oportet aliquo modo in actu consistere, non tamen eodem modo. Quemadmodũ enim originale peccatum rationem peccati sortitur ex hoc, quod est uoluntarium, nõ uoluntate propria, sed aliena, ita & rationem peccati habet ex eo quod per alterius actum inductum est. Peccata uero actualia in proprio actu illius in quo sunt consistunt, quod planũ est in his, quæ per commissionem aguntur. Vtrum autem in peccato omissionis sit aliquis actus à potentia elicitus, super hoc est duplex opinio. Vna, quod in peccato omissionis semper oportet aliquem esse actũ, per quẽ ab executione præcepti quis retardatur, siue interiorẽ uoluntatem, sicut dum quis uult non obedire: siue exteriorem, ut dum quis actum exercet, per quem ab impletione impeditur mãdati, ut qui nimium uigilat, ita quod debita hora surgere nequit. Sed ista opinio necessaria non uidetur. Cum enim uolũtas sit libera, nec ad aliquid faciendum seu non faciendum determinetur, potest sic præmittere aliquid, quod non uelit eius contrarium, nec de eius contrario cogitet, neque de aliquo alio quod sit impeditiuum eius quod facere obligatur. Nempe si aliquid uelit, quod quantum est in se, non est impeditiuum expletionis præcepti tanquam oppositum, constat quod ex hoc quod uult illud, non peccat: quoniam illud potest secundum se licitum esse, sed peccat in hoc, quod prætermittit illud quod facere debet. Hinc constat quod actus ille interior siue exterior, se habet per accidens ad omissionis peccatum, sicque in eo omissionis deformitas non fundatur, nec rursus in actu præcepti contrario. Nam positũ est quod actus ille non sit determinatus, cum uoluntas in neutrũ oppositorum ualeat ferri, sicut etiam deus: nec uult mala fieri, nec uult mala non fieri. Nec dubium quod aliquis sic se habens per omissionẽ peccat, quia iuste punitur ex hoc quod præceptum non implet. Vnde patet quod peccatum omissiõis in sola negatione debiti actus consistit. Et hæc est opinio alia. Sed quia opposita in idem genus reducuntur, omissio actus ratiõem peccati consequitur, eo quod uoluntaria sit, sicut & actus uoluntarius rationẽ peccati habet. His consonant dicta Philosophi 3. Ethicorum, ubi ostẽdit negligentiam sciendi ac faciẽdi, a legibus iuste puniri, ex hoc quod sicut in potestate hominis est facere aliquid, ita non facere. ¶Denique omissio est actuale peccatũ, nõ quia in actu consistit, sed quia ad genus reducitur actus, cuius negatio est. Opponitur quoque præcepto affirmatiuo, quod obligat semper, sed nõ ad semper. ideo tunc reus hõ omissiõis tenetur, quando quid facere obligatur, nec facit. Hæc Tho. in Scripto.

Thomas

¶Petr'

¶Petr⁹ quoq; hæc recitat, & qualiter vtraq; possit defendi opinio, pandit. De peccato, dicēs, omissiōis duplex est opinio. Vna, q̄d consistit in actu omisso. Alij dicūt quod in actu commisso incompossibili actui debito, in quo actu pctm̄ omissionis fundatur materialiter, atq; in defectu debiti act⁹ formaliter. Hæc Petr⁹. ¶Porro Rich. Pctm̄, ait, consistere in actu, tripliciter potest intelligi. Primo, q̄d sit aliquis act⁹ formaliter. Scdo, ꝙ sit aliquis actus materialiter. Tertio, ꝙ de necessitate p̄supponat aut includat aliquē actū, tanq̄ sui causam vel occasionē. Primo mō nullū pctm̄ nec omissiōis nec cōmissiōis, cōsistit in aliq̄ actu: qa (vt patuit) nullū pctm̄ quātū ad suū formale, est actus, sed alicui⁹ priuatio boni, seu auersio à bono altissimo. Scdo mō, quāuis pctm̄ cōmissiōis semper cōsistat in aliq̄ actu, non tn̄ pctm̄ omissionis, alioqn nō distinguerentur. Præterea pctm̄ omissiōis est carentia act⁹ debiti, quā nō oportet cōsistere in aliq̄ actu substrato illi carentiæ, nō ergo oportet ꝙ omissionis pctm̄ materialit̄ cōsistit in aliq̄ actu, si aūt cōsistere in aliq̄ actu sumat̄, p̄ p̄supponere vł includere aliquē actū tanq̄ cām vł occasionē, sic etiā dico, ꝙ pctm̄ omissiōis pōt nō cōsistere in aliq̄ actu, hoc ita intelligēdo, ꝙ non est necesse p̄cedere aliquē actū in volūtate, q sit illi⁹ omissiōis cā siue occasio. Aut em̄ ad actū illū de necessitate sequeret̄ illa omissio, aut non. Si sic, tūc esset actus malus, quia ad bonū actū nō seq̄t̄ de necessario actus malus. & sic sequeretur ꝙ aut peccatū omissionis formaliter non esset peccatū. aut ꝙ non posset homo peccare peccato omissionis; qn peccaret duobus peccatis quorum vtrūq; est falsum. Si non, aut ille actus esset bonus seu malus moraliter, sequeretur q; incōueniens mox p̄tactū. Si bonus, tunc malū culpæ depēderet necessario à bono morali, q̄d falsum est, quamuis dependeat ab aliquo bono naturæ, ergo peccatum omissionis non præsupponit necessario, nec includit aliquem actum, tanquam sui occasiōem vel causam. Hæc Richardus quæ consonant dictis Thomæ. Similiter dicta Alberti, responsio quoq; Durandi, quorū positio probabilior esse videtur. Alia autem opinio cōsonat Alexandro. ¶Verum Henricus Quodlibeto duodecimo, super his loquitur: In pura negatione absq; omni positiuo, non consistit ratio peccati: quia peccatū non habet rationem negationis, sed potius priuationis modi, speciei & ordinis. Priuatio autem necessario requirit subiectum, quia secundum Philosophum quarto & nono Metaphysicæ, In hoc priuatio differt à negatione, ꝙ requirit & præsupponit subiectum, non ipsa negatio, sicq; peccatum omissionis necessario requirit aliquod positiuum. Vnde qui omnino nil cogitat, nihilq; vult aut agit, seu forte nō habet liberi arbitrij vsum pro illa hora & tempore, nil omnino potest peccare, nisi ex ordine ad actum aliquē positiuum, in quo sicut in radice peccauit atq; demeruit. Quod si in tali tempore aut hora aliquid faceret non faciendum, vel omitteret faciendum, ei imputaretur, quemadmodum suffragia viuorum prosunt defunctis, pro quanto meruerūt adhuc viuentes, vt talia eis possent prodesse. Nec tamen dico, ꝙ ratio peccati omissionis est in actu positiuo nisi sicuti in radice, sed solummodo in actus negatione seu omissione, & ab illa radice traxit omissio actus quod rationem habet peccati, quemadmodum peccatum homicidij in ebrietate commissum, prout in subiecto, consistit formaliter in actu occidendi vt in radice, aut in actu potationis, quo se inebriauit, in qua radice est causa illius omissionis. Cumq; radix non sit causa actus vitiosi, nisi & ipsa in se sit vitiosa, necesse est quod sit peccatum in omissione quo ad actum omissum: quod etiam sit peccatum in cōmissione, quo ad actum exercitum, vt secundum hoc nūquam possit esse vnum peccatū omissionis, sine alio cōmissiōis. Hinc si aliquis nullo exercito actu delinqueret aut ille non esset causa & radix omissionis, aut illa omissio non esset omittenti imputanda in culpam, sed excusaretur per inuoluntarium ex ignorantia inuincibili. Veruntamnn aduertendum, quod actus ille positiuus, in q̄ sicut radice est causa omissionis, potest esse actus volendi terminatus ad negationem seu omissionem eius ad quod quis tenetur, quamuis non sine alio termino, puta dum quis omittit honorare parētes, quia vult hunc actū omittere: siue quia non vult honorare parentes, quoniā vult seruare pecuniam qua eos honoraret. Talis quippe ex eo quod vult hoc, committit: & ex eo quod non facit hoc, terminat negatiue actum volendi, omittit. Vel act⁹ ille qui est radix omissionis, est actus principaliter exercitus aut imperatus à voluntate: vt studium, per quod intellectus determinetur circa vnum intentus, ita vt nō possit se conuertere ad cogitandum de faciendo id, ad ꝙ quis tenetur, & quando tenetur. Qui actus studendi licet sit licitus in se, & pro aliquo tempore, ita quod in ipso non esset omissio aliqua, committit tamen voluntas in eo, quod intellectum tenet in tali attentione propter circunstantiam temporis, in quo deberet esse attenta ad faciendum id ad quod tenetur: quia tenetur dimittere pro tunc actum secundum se licitū, ad quē non tenetur. Ideo simul cum isto actu positiuo, incidit in alio peccatum omissionis. Nempe in hoc, quod voluntas vult intellectū tam intentum studio esse, quod se non valet conuertere ad considerandum quid aliud sit agendum, vult interpretatiue omittere faciendū. Hæc Henricus.

Petrus. Richard⁹. Henricus. Philoso.

QVAESTIO. IIII.

Quæritur quarto. An etiam in actu exteriori sit culpa. ¶Videtur quod nō, quia vt dictum est, virtus & vitium sunt in anima non in corpore, actus vero exterior est actio corporalis. ¶Secundo, in eodem sunt actus & habitus eius, seu virtus & actus bonus ex ea procedens, similiter habitus vitiosus, prauaq; actio eius, prout in libro de somno & vigilia docet Philosophus, sed virtus & habitus vitiosus non consistūt in corpore, sed tantum in anima, ergo & actio vitiosa seu culpa. ¶Tertio, communiter dicitur, deus respicit cor & interiora, non exteriora, ergo in exterioribus vitium non consistit.

Arguitur contra veritatem. Philoso.

¶In oppositum est, quod deus exteriora multa prohibuit, vt furtum, rapinam. Rursus, in euangelio loquitur Christus: Quæ procedunt de ore, coinquinant hominem. De ore enim procedunt mendatia, blasphemię, adulteria & cætera.

In opposi tum. Mat. 15

¶Ad hoc respondet Thomas: In omnibus agentib⁹ ordinatis commune est, quod res mota ab aliquo vt instrumentum à primo agente, sequitur in suo actu conditionem primi agentis quantum potest. Cumq; in omnibus actibus hominis voluntas principalitatem obtineat, eo quod ipsa tanquam liber rima cunctas potentias in suos actus inclinet, oportet quod in actibus humanis conditio voluntatis saluetur, puta in his quæ fiunt ad imperium volūtatis. Hinc cum voluntati sit proprium habere sui actus dominium, hoc quoq; in cæteris quæ à voluntate mota sunt inuenitur, secundum quod eius cōditionē seu proprietatē cōsequi possunt. sicut intellect⁹ pōt cōsiderare & nō cōsiderare, put à volūtate ē mot⁹. Cōformit̄ ē de cōcupiscibili & iracibili, idq; vsq; ad act⁹ exteriores extēdit̄, scdm q̄d hō pōt ambulare & loq & nō loq. Cūq;

Thomas.

540 Cumq; in hoc consistat ratio meriti & demeriti, laudis ac vituperij, quod malum seu bonum quod fit, est in potestate agentis, hinc actus voluntatis primo sortitur rationem peccati & culpæ, consequenterq; alij actus à voluntate imperati, atq; hoc modo etiam in actibus exterioribus consistit deformitas culpæ. Deniq; cum actus potius asscribatur primo agenti quam instrumento, sicut secare artifici magis quam securi: ideo quidam considerantes quod actus à voluntatæ imperati, rationem culpæ non habent nisi à voluntate, dixerūt peccatum nō esse nisi in actu voluntatis interiori. Alij vero considerātes tam id in quo primo est ratio culpæ, quā id in quo est secundo, dixerunt tam actus interiores quā exteriores esse peccata. Vtriq; quoq; considerauerunt peccatū non solum quo ad id quod est formale in ipso, vnde rationem mali habet, puta auersionem, sed etiam quantū ad conuersiōem, quæ est materiale in peccato. Aliqui vero cōsiderantes solū id vnde rationē mali sortitʳ, dixerūt nec actus interiores nec exteriores esse peccata. Inter q̄s verior extat opinio media, dicens in vtroq; esse peccatū. Et plenam considerationem peccati habuit prima opinio, considerans peccatum quo ad id quod est formale in ipso, & quo ad id quod est materiale in ipso, non solū quod primo deformitatem peccati continet, sed etiam quod secundo. Itaq; plene, proprie & immediate virtus & vitium sunt in anima: secundario autem & participatiue, in actu exteriori, in quo tanquam in effectu manifestatur actus interior & quantitas eius, sicq; deus respicit actū exteriorem, prout ab interiori procedit, & eius qualitatem participat. Hæc Thomas in scripto. Qui de hac re scribit in prima secundæ quæstiōe. 74. & scripta ibidem in his sententialiter continentur. Concordant Petrus, Richardus, cæteriq; communiter. ¶ Durandus quoq;: Actus, dicens, exterior potest comparari, ad immediatum principium, eliciens ipsum, & item ad voluntatem imperantem. Primo modo non potest esse culpa in actu exteriori secundum se, sed solum vt comparatur ad voluntatem iubentem. In essentialiter enim subordinatis vltimum non refertur ad primum nisi per mediū. ratio autem, voluntas & actus exterior, essentialem ordinem habent, ita quod actus voluntatis medius est inter actum rationis exterioremq; actum, ergo opus exterius non est natum regulari per rationem, nisi mediante voluntate. Rursus opus exterius non est nobis imputabile, neq; in nostra potestate, nisi prout à voluntate procedit: imo per respectum ad proximum principium eliciens, est pœnitus naturale. Hæc Durandus.

QVAESTIO. V.

Amplius quæritur hic, **Vtrū peccatum ex hoc quod corrumpit bonum contrarietur bono increato.** ¶ Videtur quod sic, quia formaliter est à summo bono auersio, facitq; rational em creaturā summo bono rebellem, contrariam, inimicam, cōtrariatur quoq; diuino præcepto. Vnde & Augustinᵘˢ vndecimo. de Ciuitate dei disseruit: Vitium est cōtrarium deo, sicut bonum malo. Naturæ vero quam vitiat, non solum est contrarium, sed etiam noxium.

¶ In oppositum est, quod contraria habent fieri circa idem, & corrumpunt se inuicem, ac sub eodem genere continentur, quorum nullum conuenit bono increato & peccato.

¶ Ad hoc Bonauentura respondet: Aliquod bonum contrariari alicui malo, intelligi potest dupliciter. Primo, in se ac propria forma: Secundo, in suo effectu. Primo modo malum contrariari nō valet summo bono, cum illud sit per essentiam bonum, cui nihil omnino extat contrarium. Secundo autem modo, malum quodammodo contrariatur summo bono, & quodāmodo non. Dupliciter namq; potest vnum alteri repugnare in suo effectu. Primo, quia repugnat ex parte virtutis ipsius agentis. Secundo, quia repugnat ex parte idoneitatis ipsius suscipiētis. Primo modo nihil potest repugnare deo in opere suo, quoniam virtus dei est omnipotens, quæ nullum potest inuenire obstaculum. In secundo modo est subdistinguendum, quoniam nocumētum inferre effectui contingit dupliciter. Primo, simpliciter & vniuersaliter: secundo, in parte. Primo modo nihil potest deo contrariari in opere suo. Talis nanq; & tantus est ordo vnitatis, vt quod conditor ei dedit, à nullo malo valeat perturbari, vt in pluribus locis asserit Augustinus. Vero vltimo modo pōt aliquid repugnare deo in opere suo, quia per malum contingit aliquem dei effectum reddi minus habilem ad diuinæ influentiæ susceptiōem, & ad obtentum perfectionis beatitudinisq; finalis. ¶ Si autē quæratur, qualiter peccatum seu malum faciat hominē dei inimicum ac aduersarium, cum dei voluntas impleatur ex omnibus, & cuncta subiaceāt eius volūtati ac nutui: dicendum, distinguenda de voluntate dei. Est enim voluntas beneplaciti, & est voluntas signi, quæ dicitaliquem effectum creatum & primę voluntati quæ est ipsemet deus volens, nemo dicitur aduersari aut inimicari, quoniam semper impletur, sed voluntati signi, id est, diuinis præceptis, consilijs, monitis, faciendo contraria illis. Hæc Bonauentura.

Rvrsus hic quæritur, **An malum sufficienter diuidatur per malum culpae, et malum poenae.** ¶ Videtur quod non, quia sunt multa mala quæ non comprehenduntur sub hac diuisione, videlicet malum naturæ, malum fortunæ. &c. ¶ Ad hoc Thomas respondet: Malum, per se loquendo, est priuatio boni, bonum vero rei in perfectione & actu consistit, ideo secundum distinctionem perfectionum, oportet esse distinctionē malorum. Est autem duplex actus siue perfectio, vtpote primus & secūdus. Actus primus est ipsa forma, actus secundus est operatio. Hinc ex priuatione vtriusq; perfectionis diuersæ differentiæ mali consurgunt. Si enim priuetur seu auferatur aliqua forma aut perfectio alicuius rei naturalis, dicetur esse malum naturæ: si autē priuetur perfectio operationis, dicetur esse peccatum, vt in secundo dicitur Physicorum. Peccatum quippe est in his, quæ nata sunt consequi finem, dum eum non cōsequūtur, quælibet vero res per suam operationem nata est consequi suum finem, vnde oportet quod peccatū in operatione consistat, secundum quod non est directa vt exigit finis. Sed vt septimo Metaphysicæ dicitur, quodam speciale modo sunt in his, quæ per electionem agunt, & rationem finis cognoscūt, finemq; sibi possunt determinare. idcirco peccatum in illis quandam specialem mali accipit rationem, ita quod peccatum in eis dicitur culpa. Vnde peccatum in pluribus est quam culpa. Nam vt secundo Physicorum probatur. Peccatum est etiam in naturalibus ac artificialibus. culpa vero nō est nisi in his quæ voluntarie fiunt. Nil etenim ratiōem obtinet culpæ, nisi quod vituperabile extat: nec vituperiū debetur alicui propter actum inordinatum, nisi actus ille subiaceat suo dominio. Similiter malum naturæ in electionem habentibus mali accipit ratiōem, vtpote rationem pœnę, inquātum voluntas dissentit defectui. Hinc omnis pœna, malum naturæ est. Pœna equidem secundum Augustinum dicitur malum, quia bonæ no-

cet naturæ, inquantum subtrahit ei id per quod natura perficitur, vel in suo esse naturali, vt cæcitas: vel in super additis naturæ, vt subtractio gratiæ. Veruntamen aliq dicunt, ꝙ etiam in brutis naturalis defectus rationẽ pœnæ sortitur: sed melius videtur vt pœna non sit, nisi vbi culpa consistit. Itaq; patet, ꝙ malum rõnalis creaturę sufficienter & conuenienter per pœnam & culpam diuiditur. Propter quod pœna & culpa non sunt differentiæ mali absolutæ sumpti, sed mali prout est in habentibus electionem. Hoc quoq; sciendum, ꝙ passio dupliciter sumitur. primo quoad naturam rei, prout logicus & naturalis passionem considerant, & ita non oportet omnẽ pœnam esse passionem; sed quandam, videlicet pœnam sensus. Vel quantum ad modum significandi, prout grãmaticus considerat, sicq; passiue id dicitur quod à verbo passiuo deriuatur. Vnde priuatio qua aliquis priuatur à liquo, vocatur passiua priuatio: & priuatio qua aliquis priuat, priuatio nominatur actiua: sicq; sumendo passionem, omnis pœna est corruptio aut passiua priuatio. Hæc Thomas in Scripto. In prima etiam parte Summæ quęstione 48. scribit hęc ipsa, Durandus quoq; in Scripto, Obiecti item solutio patet ex dictis. Mala enim fortunę reducuntur ad mala naturæ.

Distin. XXXVI. ¶ Quod quædam simul sunt peccata & pœna peccati, quædam peccata & causa peccati, alia vero peccata & causa & pœna peccati. a

Vtrũ peccatũ sit pęna peccati

SCiendum est tamen quędam sic esse peccata, vt sint etiã pęnæ peccatorum. Vnde Augustinus super illum locum Psalm. lvij. Supercecidit ignis, & non viderunt solem, ait: Ignis superbię & concupiscentię & iræ intelligitur. Istas poenas pauci vident, ideo eas maxime commemorat Apostolus in epistola ad Romanos, & enumerat multa quæ peccata sunt & poena peccati. Inter primum enim peccatum apostasiæ & vltimam pęnam ignis æterni, media quæ sunt, & peccata sunt & poena peccati Gregorius quoq; super Ezechielem ait: Contemnenti qui non vult poenitere ponit deus offendiculum, vbi scilicet grauius impingat. Peccatum enĩ quod per pęnitentiam citius non deletur, aut peccatum est & causa peccati, aut peccatum & poena peccati, aut peccatum simul & causa & poena peccati. Vnde Moyses: Nondum sunt completa peccato Amorręorum. Et Dauid inquit Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. Et alius peopheta. Sanguis sanguinem tetigit, id est, peccatum peccato additum est. Paulus quoq; ait Propterea tradidit illos deus in passiones ignominię. &c. Et item. Vt impelant peccata sua semp. Iohanni quoq; per angelum dicitur: Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Ex his testimonijs colligitur, peccatum aliquod & peccatum esse, & poenam peccati.

Aug. sup. psalm 57.
Roma. 1.
Gene. 15.
Psalm. 68
Osee. 4
Roman. 1.
1. Thess. 2
Apoca. 22.

¶ Ex prędictis quęstio oritur, scilicet, an inquantum peccatum est, sit pęna peccati b

Et ideo merito queritur. vtrum inquantum peccatum est, sit pœna peccati. Quod non videtur, cum omnis pęna peccati iusta sit. Vnde Augustinus in libro retrac. Omnis pęna peccati iusta est, & supplicium nominatur. Si ergo peccatum quod est peccatum & pęna peccati, inquantum peccatum est, pęna peccati est, cum omnis pęna iusta de iustitia dei veniat, videtur inqantum peccatum est, iustum esse & a deo prouenire. Ad quod illi respondent, peccatum sic dici pęnam peccati, quia per peccatum in quod merito pręcedentis peccati homo labitur, deserente deo corrumpitur bona natura. Sicut ignis æternus dicitur pęna malorum, quia ea cruciantur, nec tamen ipse cruciatus malorum ignis est, sed per ignem fit in homine. Ita per peccatum corrumpitur natura, & imminuitur bonum naturæ, & est ipsa imminutio & corruptio boni, passio & pœna, & nõ est essentialiter ipsum peccatum per quod fit, sed ideo peccatum dicitur, vt præmissum est, quia per peccatum ilico vt peccat homo, fit in homine illa corruptio, quæ tamen fit deo autore. Illa enĩ pęna siue passio quę est boni corruptio, a deo est. Illius tamen, vt sic dicam, materia & causa ẽ peccatum, quod a deo non est. Quod videtur Augustinus notasse, & iuxta hunc sensum intellexisse, cum ait in libro de prædestinatione sanctorum. Prædestinatione deus ea presciuit, quæ fuerat ipse facturus. Sed præsciuit deus etiam quæ non est ipse facturus. i. oĩa mala, quia etsi sunt quædam quę ita peccata sunt, vt etiam pęnæ sint peccati, secundum illud Apostoli, Tradidit illos deus in passiones & cætera. non tamen peccatum dei est, sed iudicium, scilicet pęna. In scriptura enĩ sæpe nomine iudicij pęna intelligitur. Hic diligenter intẽdentibus insinuare videtur, ea quę peccata sunt & pęnæ peccati, non inquantum peccata sunt, sed inqnantum pęnæ dei esse dicũtur. Nã cum dixisset deum non esse facturũ mala aliqua, id est, peccata, quia posset ei obijci, quædã peccata esse etiã pęnas peccati, & pęna peccati omnis iusta est, & ideo a deo est, quasi determinando secundũ quid faciat ea, vel secundũ quid non faciat, addidit reliqua. Iuxta ꝟo prædictã intelligẽtiã peccata sane dicunt̃ pęnæ. Vñ Apost. appellat ea passiões ignominię, qa vt ait autoritas, licet quędã pctã sint quę delectãt, sunt tñ passiões naturę nominãdę, qa p ea corrũpit̃ natura. ¶ Qd' cum oẽ pctm̃ possit dici pęna, nõ tñ oẽ ẽ pęna pcti. Et licet ex hoc sensu oẽ pctm̃ mortale possit dici pęna

Aug. li. 1. Retrac. caput. 9
Rñsio illorũ vbi docent ex q̃ sensu peccatũ dr̃ pęna peccati vel pœna.
Aug. lib. 1 de prędestinatione sctõrum cap. 10.
Roma. 1
Roma. 1

na

na, non tñ omne põt dici pœna pcti. pœna em̃ pcti (vt pdictũ est) est illud, cuius causa est aliud pcedens pctm̃. Nã pctm̃ sic dicitur pęna pcti respectu pcedentis, sicut dicit causa pcti respectu sequẽtis. Quo fit vt idẽ pctm̃, & causa sit & pęna pcti: sed alterius pcti pęna, & alterius causa: vt em̃ Grego. in moral. ait. pctm̃ qđ p pęnitẽtiã nõ diluit, suo pondere mox ad aliud trahit. Vñ fit vt nõ solũ peccatũ sit, sed & causa pcti. Ex illo quippe culpa subsequens oritur. peccatũ vero qđ ex peccato oritur, non solũ peccatũ, sed & pęna peccati est: quia iusto iudicio deus cor peccantis obnubilat, vt præcedentis peccati merito etiam in alia cadat. Quem em̃ liberare noluit, deserendo percussit. proinde vt Augu. ait, præcedentis est hęc pęna peccati, & tamen etiam ipsa peccatum est. Iudicio enim iustissimi dei traditi sunt, vt ait Apl's de quibusdam, siue deserendo, siue alio modo explicabili, siue inexplicabili, in passiones ignominiæ: vt crimina criminibus vindicarentur, & supplicia peccãtium non tantum sint tormenta, sed & vitiorũ incrementa. Illa ergo peccata quę enumerat Apl's, qa de supbia sunt: nõ solũ pctã, sed etiã supplicia sunt. Ecce ex his iã fit perspicuũ, quædam pctã etiã pęnas & causas pcti esse: & illud peccatũ esse pęnam peccata, qđ causam præcedentem habet peccatum: atq; illud peccatum esse causam peccati, quod est meritum sequentis culpæ.

Grego, li, 25. Moral, ca, 11 — *Aug. lib. 5 contra Iulianum Rom, 1*

¶ Ex prædictis videtur significari, ipsa eadem quę peccata sunt, esse & poenas peccati. d

Sed cũ ait crimina criminibus vindicari, videt insinuare ea ipsa quę pctã sunt, essentialr esse pęnas pcti. i. punitiones pcti. Ad hoc aũt inquiũt illi, hæc & sĩ'ia dicta esse scđm rõnẽ pdictã, & ideo intelligẽda fore scđm pmissam expositionẽ. Intelligẽtia em̃ dictorũ, ex causis ẽ assumẽda dicendi.

Hilarius lib. 1. Di, 15

¶ Quod non obuiat veritati, si quis dicat ipsa peccata esse pęnas peccati essentialiter. e

In nullo tñ præiudicium factum veritati putatur, si quis dicat ipsa eadẽ quæ peccata sunt, essentialiter (vt ita dicã) esse pęnas. i. punitiões pctõrũ pcedentium: quę iustę sunt, a deo sunt: nec tamen inquãtũ pctã sunt a deo sunt: nec inqtũ peccata sunt, pęnæ peccati sunt: & tñ inquantum peccata sunt, priuationes boni sunt, sed vt supra dictum est, causaliter & actiue dicuntur priuationes.

¶ Aperte ostendit, peccata quædam esse pęnã peccati, & pęnã ipsam iustam esse a deo. f

Quod autem quædam peccata pęnę sint, & ipsa pęna iusta sit & a deo sit, euidẽter tradit Augu. in li. retrac. 1. dicens quędã necessitate fieri ab hoĩe quę mala sunt, & eadẽ iusta pęna pcti sunt. Sũt inqt, quędã necessitate facta improbanda, vbi hõ vult recte facere, & non potest. Vñ & illud Apl'i, Nõ qđ volo facio bonũ, sed quod odi malũ, hoc ago. Et illud, Caro concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim inuicem sibi aduersãtur, vt non ea quæ vultis faciatis, sed hęc omnia ex illa mortis damnatione sunt. Nam si non est ista pęna hominis, sed natura, nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo quo naturaliter factus est homo, cũ hæc facit, ea vtiq; facit, quæ debet. Si autẽ hõ, quia ita est, non est bonus, neq; habet in potestate vt sit bonus, siue nõ videndo qualis esse debeat, siue vidẽdo & nõ valendo esse qualẽ se esse debere videt, pęnam istam esse quis dubitet? Omnis autem pęna si peccati pęna est, iusta est, & supplicium nominatur, Si aũt iniusta est, pęna, quoniam pęnam esse nemo ambigit, iniusto aliquo dominante, homini imposita est. Porro qa de omnipotẽtia dei & iustitia dubitare dementis est, iusta est hæc pęna, & pro peccato aliquo impendit. Non em̃ quisquam iniuste dominãs, aut surripere hoĩem potuit velut ignoranti deo, aut extorquere inuito tanquam inualidiori, vt hominem iniusta pęna cruciaret, Relinquitur ergo, vt hęc pęna iusta de damnatione hominis veniat. His atque aliis pluribus testimoniis docetur, quædam esse peccata & pęna peccati essentialiter.

Aug. li. 1. retrac, c, 9 — *Roma, 7* — *Galat, 5*

¶ De quibusdam quę sine dubio peccata sunt & pęnæ, vt ira, inuidia. g

Præterea nullatenus ambigendũ est, quędã pctã absq; vllo scrupulo pęnas esse, vt inuidia, quæ est dolor alieni boni, & ira, quę etiã nõ inquãtũ pęnæ sunt, peccata sunt: ita etiam de cupiditate & amore & aliis hmõi sentiendũ est. Vnde Aug. in libro. lxxxiii. q. ait: Om̃is perturbatio, passio, oĩs cupiditas, perturbatio. Omnis ergo cupiditas, passio. Omnis vero passio cum est in nobis, ipsa passione patimur. Omnis ergo cupiditas cum est in nobis, ipsa cupiditate patimur: & inquantum cupiditas est, patimur ea. Omnis autem passio, inquantum ipsa patimur, non est peccatum: ita & de timore. Non enim consequens est vt si patimur timorem, ideo non sit peccatum: quia multa sunt peccata quæ patimur, sed non inquantum patimur eis.

¶ Quod verbis Augustini præmissis quędã sententia Hieronymi obuiare videtur. h

Illud aũt diligenter est annotandũ, q supra positis verbis Aug. dicẽtis, quędã necessitate facta esse improbanda & mala, videt obuiare q Hiero. ait in explanatione fidei: quod licet supra sit positum, tamen vt pfectius sciatur, iterare non piget. Execramus inquit, eorum blasphemiam qui dicunt impossibile aliquid homini a deo esse pręceptum: & mandata dei non a singulis, sed ab omnibus in commune posse seruari. Et paulo post. Et tam illos errare dicimus, qui cum Manichæo

Augustin9 li. 1. Retractat. ca. 9.

cheo dicunt hominẽ peccatũ vitare non posse:q̃ illos qui cum Iouiniano asserũt, hominem nõ posse peccare. Ecce Hieronymus dicit errorem esse, si quis dicat hominẽ vitare peccatũ nõ posse. Qui autem dicit quædam necessitate fieri, quędam dicit non posse vitari. Cum ergo id Augu. dicat, videtur aut erroris esse quod tradit, aut non esse verum quod Hieronymus ait.

¶ Determinatio contrarietatem submouens de sanctorum medio. i

Ad quod dici potest, quia Augustinns scd̃m statũ huius miserię (ad quam pertinet ignorãtia & difficultas, vt idem ait in libro de libero arbitrio, quæ ex iusta damnatione descenderunt) illud tradidit, vbi & venialia peccata inclusit. Hieronymus vero tantum de mortalibus peccatis loquitnr, quæ vnusquisque gratia illuminatus valet vitare, vel de homine secundum statum liberi arbitrij ante peccatum, illud ait.

Aug. in li. 3. de libero arbitrio c. 18.

¶ Epilogum facit, ad alia transiturus. k

Satis diligenter eorum posuimus sententiam, qui dicunt omnes actus naturas esse, & in quantum sunt, bonos esse: in quo tractatu quædam interseruimus, quæ non ex eorum tantum persona accipienda sunt, quia ab omnibus catholice sapientibus absque hæsitatione tenentur: atq; autoritatum testimonijs & rationibus eorum traditionem muniuimus, qui dicunt omnes actus essentia sui, id est, inquantum sunt, esse bonos: quosdam vero inquantum inordinate fiunt, peccata esse. Addunt quoque quosdam non tantum essentia, sed etiam genere bonos esse: vt reficere esurientem, qui actus est de genere operum misericordiæ: quosdam vero actus absolute ac perfecte bonos dicunt, quos non solum essentia vel genus, sed etiam causa & finis commendat: vt sunt illi qui ex bona voluntate proueniunt, & bonum finem metiuntur.

Mat. 25

SVMMA DISTINCTIONIS. 36.

PRæhabita distinctione induxit Magister q̃d sit peccatum, hic discutit an idem possit esse peccatum & pœna peccati. Quæ quæstio habet ortum ex dictis in fine pręcedentis distinctionis. Primo itaq; manifestat, quod unum & idem in plurimis sit peccatum & pęna peccati, atq; ex hoc aliam inserit quæstionẽ, uidelicet: utrũ peccatũ inquantum peccatũ, sit pœna peccati. Quo circa declarat quod omne peccatum ualeat dici pœna, non tamẽ pœna peccati. Et circa hoc pandit quomodo peccata quæ sunt pœnæ peccati, sint a deo inquantum sunt pęnæ, & hoc superius est expressum. Deinde docet, quędam peccata specialiter esse pœnas, ut iram, impatientiam, inuidiam. Vltimo concordat & exponit uerba sanctorum Hieronymi & Augustini, quæ prima facie uidentur inuicem repugnare.

QVAESTIO I.

HIc quæritur primo Vtrum vnum peccatum sit causa alterius, ita quod aliud illud sit effectus et pęna acvltio quędam peccati illius prioris. ¶ Videtur quod non, quia peccatum formaliter nihil est, & ad minus non ens positiuum: sed priuatio quædam, ut patuit, causare autem præsupponit esse. Secũdo, uirtutes connexæ sunt, non peccata, ergo unũ non est causa alterius, quoniam causa & causatum connexionẽ habẽt præcipuũ. Tertio, peccata nõ necessarie, sed volũtarie fiunt, cũ ergo causa sit ad cui⁹ esse de necessitate sequitur aliud, peccatum unum non est causa alterius. In oppositum est, quod deus iustus, de merito unius excessus permittit peccantem in alium etiam enormiorẽ labi excessum, iuxta illud Apostoli ad Romanos: Propterea (id est, propter superbiam præcedẽtem) tradidit illos deus in passiones ignominiæ & in reprobum sensum. Vnum quoque peccatum uocatur mater alterius, & experimur, quod ex superbia generatur ira, ex ira inuidia, Item quod deus omnipotens rebelles, ingratos & induratos permittit in grauissima cadere uitia ꝓpt eorũ præcedẽtes iniquitates, sicut testatur in psalmo: Non audiuit populus meus uocem meam, Et dimisi eos secundum desideria cordis eorũ, ibunt in adinuentionibus suis: Ad hæc respondet Albertus: Duplex est pęna, uidelicet pęna damni & poena sensus. Loquendo de poena damni, omne peccatũ est pęna eo ipso quo peccatum, cum sit corruptio modi, speciei & ordinis, quæ corruptio maximum damnum est. Loquendo autem pęna sensus, peccatum est tantum causa poenę. Relinquit enim pronitatẽ in anima suo pondere inclinantem ad culpam. Vnde secundo Confessionem loquitur Augustinus: Iussisti domine, & sic est, ut sibijpsi sit poena animus inordinatus. Et alibi: Inter primum peccatum apostasiæ, & ultimã poenam ignis inferni, media quæ sunt, & pecccata sunt & poena peccati, Gregorius quoque: Contemnenti, inquit, nec poenitere uolenti ponit offendiculum deus, ut grauius impingat. Peccatum namq; quod per pęnitentiam citius non deletur, aut peccatum est & causa peccati, aut peccatum & poena peccati, aut peccatum simul & causa & poena peccati. Verum si instes, quoniam omnis poena est iusta atq; a deo, quod non conuenit pctã, nõ ergo est poena. Dicendũ q̃d nil ꝓhibet unũ & idem scd̃m diuersas ratiões quas habet, a iustitia dei ꝓcedere, & ab eo non ꝓcedere. Et illius deus ẽ causa nõ ĩpertiẽdo malitiã, sed gratiã subtrahendo. Pręterea, si quęrat̃ An pctõ essentialit̃ iũctũ sit esse pœna Dicendũ quod ex ordinæ diuinæ iustitiæ pęna semper comitatur culpam, imo quadruplex est poena. Prima est amisso dei summi & incommutabilis boni. Secunda, spoliatio gratuitorum, per quę deus in homine commoratur. Tertia, uulneratio naturalium. Quarta, inordinatio seu confusio in regno animæ, in qua superiores uires, ut ratio & uoluntas, per peccatum fiunt inferioribus ancillantes, per quod totus homo subuertitur. Et si obijciatur de Christo & Iob, qui sine culpa sua passi sunt poenas. Dicendum quod poena non ita se habet ad culpam, sicut culpa ad poenam. Culpa quippe est causa poenæ. Poena uero expiatiua est culpæ. Ideo poena tam Christo quam membris eius inflicta est. Nam poena comparatur ad culpam, ut medicina ad morbum. Vnde & innocẽtibus infligitur ut satisfaciant pro alijs, cum tamen non infligatur nisi ꝓ peccatis proprijs aut alienis. Insuper unum peccatum est poena alterius tribus modis. Primo, ex parte spolia

In oppositum

Roman. 1

Albertus.

Augustin.

Gregori⁹.

Dilut in

Questio.

Soluitur obiectio.

peccatum est pœna alteri⁹ tribus modis

tionis gratuitorum. Secundo, ex parte amissionis boni increati. Tertio, ex parte corruptionis boni naturæ: quia per incommutabile bonum, & per gratuita eius dona, atq; per naturalium integritatem, homo continetur in gratia & uirtute ne peccet. destitutusq; illis, faciliter cadit. Additur quoq; tertius modus, quia peccata commissa dispositionem & habitum relinquunt in anima, ex quibus fit homo pronior ad peccandũ. Propter quod fatetur Gregorius: Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere trahit ad aliud. unde fit ut nõ solum peccatum sit, sed & causa peccandi: quia ex ipso consequẽs culpa oritur. Peccatũ aũt quod ex peccato oritur, non solum peccatum est, sed & pœna peccati: quoniã iusto iudicio deus cor peccantis obnubilat, ut præcedentis peccati demerito, etiam in alia ruat. Sicq; secundum Augustinum, deus omnipotens peccata peccatis ulciscitur, ac per hoc supplicia peccantium nõ solum sunt tormenta, sed & incrementa uitiorum. Hæc Albertus.

Grego,

Aug⁹.

¶Veruntamen contra id quod ait, pœnas non infligi nisi pro proprijs aut alienis peccatis, obijci põt: quia communiter dicitur, quod quidam tribulantur & puniuntur a deo, ut probentur & alijs in exemplum patientiæ proponantur, ut Iob & Thobias: Alij, ut humilientur, ut Paulus. alij, ut in eis dei gloria manifestetur, sicut de cæco nato dixit saluator: Neq; hic peccauit, neq; parentes eius, sed ut opera dei manifestẽtur in eo. Alij, ut in pręsenti purgent̃, ut soror Moysi. Alij ut condamnatio in pręsenti incipiens, perpetue pertrahatur, ut Herodes & Dathan ac Abiron. Alij, ut copiosius coronentur, ut martyres sancti. Alij, ut suis poenis alios redimant a pœnis, ut potissime Christus.

Dionysi⁹

Iob. 12, Tobie. 2, Actu. 9, Iohan. 9, Nu. 12, Actu. 12, Nu. 16,

¶ Atuero Thomas: Vnum, inquit, peccatum põt esse causa alterius in triplici genere causę, utpote p modũ causæ efficiẽtis & finalis ac materialis. Per modum causæ efficientis, dupliciter. Primo p se, Secũdo per accidẽs. Per accidens quidẽ ex parte auersiõis, vñ ipsum pctm̃ habet rationem mali. Etenim malum nõ habet causam nisi per accidens. Et dico per accidens, sicut remouens, prohibens dicitur mouens per accidens. Prohibens uero peccatum est gratia, quæ conseruat aĩam in rectitudine sua, & tollit peccata. sicq; per accidens causa est uitiorũ quæ fiunt ea subtracta. Atq; per hunc modum quodlibet peccatum mortale potest esse causa cuiuslibet peccati mortalis gratiam auferendo. Potest quoq; hic modus causandi aliquo modo reduci ad genus causæ formalis. Quemadmodum enim gratia est formale principium actus gratia informati, ita priuatio gratiæ, ex qua peccatũ procedit, est quasi forma peccati. Sed per se causa quasi efficiens est unũ peccatum alterius ex parte conuersionis, inquantũ ex actu peccati relinquitur in anima dispositio seu habitus inclinans iterum ad peccandum. Attamen hoc mõ peccatum non est causa cuiuscunq; peccati, sed tantũ eius quod est simile sibi in specie, ut luxuria luxurię. Per modum autem causæ finalis, unum peccatum est causa alterius, inquantum aduocat aliud in finem suum: ut dũ unus interficit alium ut uindicet se de illo, sicq; quodlibet peccatum causari potest ex quolibet. Nam & actũ prodigalitatis exercere quis potest ad tempus, ut postea finem auaritiæ cõsequatur. Nihilominus hoc mõ quædam peccata magis nata sunt cõsequi ex quibusdam, ut homicidium ex ira, & mendacium ex auaritia. Hinc peccata quæ ex alijs frequentius solent oriri, dicuntur illorum filiæ. Per modũ demũ causæ materialis, unum peccatum est causa alterius, dum unum alteri ministrat materiam, ut gula luxuriæ, & auaritia dissentioni, multiplicando terrena quæ litis ac dissentionis materia sunt. Itaq; sicut peccatum ex parte auersionis nihil est, sic non est causa nisi per accidens. ex parte uero conuersionis est aliquid, & ita est causa modis præfatis, & per hoc patet solutio primi. ¶Ad secundũ, quod etiam quædam peccata prætacto modo, cõnexa seu sibi propinqua sunt, quamuis non tam inseparabiliter atq; consequenter, ut uirtutes. ¶Ad tertium, quod non ad quamlibet causam sequitur effectus de necessitate, sed ad causam naturalem, non impeditam, non ad causam contingentem, & spontaneam ac libere operantem. Non autem oportet quodlibet peccatũ causari ex alio. alias iretur in infinitũ. Imo accidit peccato ut causetur ex alio, sicut & motui ut unus sit causa alterius. idcirco est dare primum motum. Hæc Thomas in Scripto.

Aquinas, Thomas.

Solui argum.

Art. 4,

¶Præterea in prima Secundæ, quæstione 75, Peccatum ait cum habeat causam ex parte actus, ita unũ peccatũ potest esse causa alterius, sicut unus actus hũanus potest esse alterius causa. Contingit ergo unũ peccatum esse causam alterius, secundum quatuor genera causarum. Primo, secundum modum causę efficientis seu mouentis, uel per se siue per accidẽs. Sicut dũ homo per unum peccatum amittit charitatem, gratiã aut uerecundiam seu quodcunq; aliud retrahens a peccato, & incidit ex hoc in aliam culpam &c. ut supra.

peccat

¶Concordat Petrus, & addit: Aliquid dicitur esse pœna dupliciter, Primo, causaliter, utpote instrumentum quo læsio infertur, quemadmodum ignis dicitur pœna cõdemnatorũ. Secundo essentialiter ipsa læsio, Peccatum autem est instrumẽtum quo læsio infertur, & est læsio ipsa. Vnde utroq; modo potest pœna uocari. Sed primo modo omne peccatum est pœna, qm̃ læsionem infligit. Secundo modo peccatum sequens, pœna est præcedentis: quia est læsio contingens permissiõe diuina merito præcedẽtis peccati. Pœna nanq; essentialiter dicta, duo includit, utpote læsionẽ & ordinem ad causam læsionis præcedentis. peccatũ uero sequens est læsio, & ordinem habet ad causam præcedentem, tãquam ad sui causam. Hinc peccatũ sequẽs, pœna uocatur non tantum ratione consequentiæ, ut infamiæ uel hmõi, sed etiã ratiõe essentiæ. Hęc Petrus,

Petrus

¶In hac re non uidetur specialis difficultas, idcirco nec arbitror immorandum. Et sicut Bonauẽtura prosequitur de hac quæstione, Vtrum peccatum sit pœna peccati, sunt duæ opiniones, quas in litera narrat Magister magisq; probat secundam. Et intẽtio Bonauenturæ in responsione Petri breuiter continetur.

QVAESTIO. II.

SEcundo quęritur, An passiones animae sint peccata. ¶Videtur quod sic, quoniam homines passionati dicuntur uitiosi, quoniam homo tenetur passiones reprimere, ergo in se sunt indomitæ & iniquæ. Secundo, inuidia, ira, tristitia, sunt animæ passiones, & sunt inordinatæ & prauæ affectiones, quemadmodũ Salomon loquitur: Ira in sinu stulti requiescit. Itemq;, Putredo ossium inuidia.

¶In oppositum est, quod passiones sunt naturales motus affectusq; animi, propter quas (secundum Philosophũ) nõ laudamur nec uitupamur. ¶Ad hoc Bona. rñdet. Sicut Magister expresse dicit in litera, & autoritate August. id probat, multę sunt aĩæ passiões non solum pœnalis, sed itẽ culpabiles, ut ira, inuidia,

Quamuis

Quamuis autem huiusmodi passiones peccata sint, nõ tamen inquantum passiones, ut idem asserit Augustinus, & habetur in litera, Omnis autem passio inquantum ipsa patitur aliquis, non est peccatum: sed huiusmodi passiones peccata sunt ratione inordinationis uoluntatis coniunctę antecedenter uel consequenter. Hinc notandum, quod quædam est passio ab extrinseco illata, & circa hanc non consistit meritum neq; demeritum, nisi inquantum a uoluntate respuitur & acceptatur. Nempe occidi pro Christo, non est meritorium, nisi ut uolitum ab eo qui trucidatur. Est alia passio quæ ab intrinseco habet ortum, & hoc dupliciter. Quædam enim oritur ex corruptione naturæ, quędã ex liberæ uoluntatis conuersione. Illa quoq; quæ oritur ex corruptione naturæ, in duplici est differentia: quoniam natura corrupta est in se corruptione concupiscentiæ, corruptione quoq; pœnali per mortem inflicta. Illæ igitur passiones quæ oriuntur ex corruptione naturæ, ut corrupta pœnali corruptione, habent rationem pœnæ duntaxat, ut fames & sitis. Illæ aũt quæ oriuntur ex ea ut corrupta est corruptione uitiosa, nõ tantũ habent rationẽ pœnæ, sed etiam culpæ, ut sunt inordinatæ affectiões animæ, quæ consurgũt ex morbo concupiscentiæ, sicut ira, inuidia.

Augustin. | multiplex est passio.

¶ Porro prout huiusmodi passiones oriuntur ex conuersione ad aliquod bonum amabile, sic sunt in duplici genere, secundũ quod uoluntas dupliciter potest conuerti ad aliquid. Aliquando quippe conuertitur ad bonum simpliciter, tuncq; detestatur & odit quod aduersatur huiusmodi bono, puta peccatum: & passiones inde surgentes, iustæ ac meritoriæ sunt. Conuertitur etiam uoluntas interdum ad aliquod bonũ propositum sibi, & ad bonum ut nunc: & passiones inde surgentes, extant culpabiles, similiter uoluntas a quã oriuntur: attamen non habent plenam rationem mali & culpæ, nisi dum uoluntate consummantur, ut dũ aliquis uult irasci & contristari ira per uitium, & inordinata seu seculari tristitia. Sicq; patet quando huiusmodi passiones animæ sint peccata, & inquantum oriuntur ex corruptione concupiscentiæ, & inquantum nascuntur ex inordinato amore uoluntatis deliberatiuæ. Ex quibus patet solutio ad obiecta. Cõsonat Alexander. ¶ Atuero Thomas: Homo, inquit, non inquinatur culpabiliter nisi per id quod ab ipso est, iuxta illud Matthæi: Quæ procedũt de homine, hæc coinquinant hominem. Hinc passio, secundum quod passio, non est peccatum, cum non sit a patiente, secundum quod huiusmodi, sed ab alio in patientem inducitur. Per accidens tamen contingit passionem esse peccatũ, secũdum quod operatio uoluntatis per quam sumus actuum nostrorum principium, aliquo modo ad passionem se habet. Verum ad diuersas passiones diuersimode habet se. Sunt etenim aliquæ passiones, quę sunt passiones tantum, ut in passionibus corporalibus patet, quæ ab exteriori infliguntur, ut adustio, sectio: aut a principio intus agente etiam naturali, ut febris. Et ad has passiones se habet uoluntas ut causans eas, ut est in passionibus sponte assumptis, uel ut sustinẽs eas libenter ob aliquem finem. sicq; contingit in passionibus istis meritum, si sint decẽtes: uel demeritum, si sint indecẽtes. Quædã demum sunt passiones, quæ nõ solum sunt passiones, sed etiam operatiões, ut sentire, quod (secundum Philosophũ secundo de anima) est quoddam pati, secundum quod uis uisiua mouetur ab obiecto recipiendo speciem, qua informata operationem suam exercet, & ita est in cunctis potẽtijs passiuis, quales sunt omnes uires partis sensitiuæ, & etiam intellectiuæ præter intellectum agentem, & præter uirtutes motiuas organis affixas. Vnde & intelligere, quoddã pati est, & uelle atq; appetere. Hinc ira, inuidia, & consimiles affectiones dicuntur animæ passiones, quãuis in his minus ve proprie nomẽ passionis sumatur, prout magis aut minus ad corporalem trãsmutationem accedit, quæ transmutatio consequit in ira & inuidia, estq; etiam secundũ materiales qualitates calidi & frigidi, in sensu aut secundum species in organo corporali quodammodo spiritualiter, non materialiter receptas: in intellectu autem est secundum receptionẽ pure spiritualẽ. Hinc passiones quæ plus de ratione passionis sortitæ sunt, minus in nostra sunt potestate. propter quod specialius passiones uocantur. Veruntamẽ in omnibus his non est peccatum, nisi secundũ quod uolũtas aliquo modo circa eas se habet, uel eas imperando inquantum sunt operationes: uel acceptando, prout sunt passiones.

Aquinas. | Philosõ.

¶ Præterea aduertendum quod nomen iræ secundum primam impositionem, passionem quandam significat. postea uero transsumptum est ad designandũ uitium quoddam. Cum enim uirtutes quædã, quãuis sint medietates inter uitia, duo extrema, magis opponantur uni extremo quam alteri, sicut mãsuetudo magis opponitur iræ quam defectui eius, contingit quod uitia uirtutibus illis opposita, nominãtur nomine passionum, ad quarum refrenationem uirtutes illæ præcipue ordinantur. sicq; ira prout uitium nominat, non est nomen passionis, sed actus aut habitus. Hoc item pensandum, quod passio non pugnat contra rationẽ, quasi per se oppositũ uirtuti qua ratio perficitur: sed quia per se opponitur medio, quod uirtus & ratio in passionibus statuũt & obseruant. Hęc Tho. in Scripto.

Ira pro uitio posita hoc tuo est non passio.

¶ Præterea in prima 2. quæstione 24. de his plenius scribit, primo inquirens, An aliqua passio animę sit bona uel mala moraliter: hoc est, utrum bonum & malũ morale ualeant in passionibus animæ inueniri & respondet, Passiones animæ dupliciter queunt considerari. Primo, secundum se: secũdo, ut subiacent imperio rationis ac uoluntatis. Primo modo non est in eis bonum aut malum morale, quod dependet a ratione Secũdo modo est in eis malitia bonitas ve moralis. Propinquior namq; est appetitus sensitiuus rationi ac uoluntati, quam membra exteriora: quorum tamen motus & actus sunt boni aut mali moraliter, secundum quod uoluntarij: multomagis passiones secundũ quod uoluntarie, sunt bonæ aut malæ moraliter. Dicuntur quoq; uoluntarie, quia a uoluntate imperantur: uel quia ab ea non prohibentur pro posse. Siquidem motus primo primi, non sunt in nostra potestate.

Quęstio.

¶ Deinde sciscitatur ibidem, Vtrum passiones animæ sint moraliter malæ. Respondet, Circa hoc diuersa fuit Stoicorum & Peripateticorum sententia. Stoici quippe dixerunt omnes passiones esse malas. Peripateticiuero dixerunt passiones moderatas, consistere bonas. Quorum discrepantia quamuis secundum uocẽ appareat magna, tamen secundum rem est nulla aut parua, si utrorumq; pensetur intentio. Stoici enim nõ discernebant inter sensum & intellectum, & per consequens nec inter appetitũ sensitiuũ & intellectiuũ, hinc nõ discernebant passiones animæ a motibus uoluntatis, secundum hoc quod passiones animæ in appetitu sint sensitiuo. Simplices autem motus uolũtatis sunt

Quęstio.

in intellectiuo appetitu, sed omnem rationalem motum appetitiuæ partis uocabāt uoluntatem. passiões uero dicebant motum progredientem extra limites rationis. Hinc eorum sententiam sequens Tullius 3. libro de Tusculanis quæstionibus, uniuersas passiones appellat animæ morbos, ex quo argumentatur, quod qui morbosi sunt, sani non sunt: & qui sani non sunt, insipientes sunt. Propter quod insipientes nominamus insanos. Peripatetici uero omnes motus appetitus sensitiui, nuncupant passiones, easq́ʒ reputant bonas, cum fuerint moderatæ per rationem: malas uero, cum rationis moderationem excedunt. Vnde patet qđ Tullius in eodem libro Peripateticorum sententiā approbantium passionum mediocritatem, inconuenienter reprobat, dicens quod omne malum etiam mediocriter uitandum est. Quemadmodum enim corpus mediocriter ægrum, nō sanum: sic mediocritas horū morborum, uidelicet passionum, non est sana. Verum (ut dictum est) passiones non sunt morbi aut ægritudines animæ, nisi dum carent moderamine rationis. Tertio quærit Thomas: An passio semper diminuat dé bonitate actus moralis. Respondet, Sicut Stoici posuerunt omnem passionem animæ esse malam, ita dixerūt eā actionis minuere bonitatē. Sed ponendo quod passiones sint simplicitẽ motus appetitus sensitiui, in se nec boni nec mali moraliter, sic ad perfectionem humani pertinet boni, quod etiam ipsæ passiones per rationē sint moderatæ. Cum enim bonum hominis consistat in ratione & in radice, tanto hoc bonum extat perfectius, quanto ad plura quæ conueniunt homini, deriuatur. Vnde nemo dubitat, quin ad perfectiōem moralis boni pertineat, quod actus exteriorum membrorum, per rationis regulam dirigantur. Cumq́ʒ appetit⁹ sensitiuus obedire ualeat rationi, ad humanam pertinet perfectionem, quod passiones animæ per rationē sint regulatæ. Quemadmodum igitur melius est qđ homo non solum uelit, sed etiā extrinsecus faciat bonum, sic ad perfectionem pertinet boni moralis, quod homo afficiatur & moueatur ad bonum morale, non solum per uoluntatem, sed & per sensitiuum appetitū, iuxta illud Psalmistæ: Cor meum & caro mea exultauerunt in deum uiuum, intelligendo per cor appetitū intellectiuum, per carnem appetitum sensitiuū. Si aūt obijciatur, quod passiones semper impediunt iudiciū rationis, dicendum quod passiones dupliciter habēt se ad rationis iudicium. Primo antecedenter, præueniendo iudicium rationis, & sic illud aliquo modo obscurant, bonitatemq́ʒ actus diminuunt. Secundo consequenter, & hoc dupliciter. Primo, per modū redundantiæ, ut dum superior pars animæ intense mouetur in aliquid, pars inferior sequitur motū eius. sicq́ʒ passio consequenter existens in appetitu sensitiuo, signū est intentionis in uoluntatis affectu. & sic indicat bonitatem moralem esse maiorem. Alio modo per modum electionis, quando uidelicet homo, ex præuio ratiōis iudicio eligit & uult affici aliqua passione, ut promptius operetur quod bonum est, appetitu sensitiuo cooperante. sicq́ʒ passio addit ad operis bonitatem. Sic quoq́ʒ passio præcedens iudicium rationis, in malis, diminuit culpam: quoniā minus peccat peccans ex passione, quam ex industria. Sed consequens aliquo prædictorum modorum auget eam, aut signum est talis augmenti. Hęc Thomas, cuius dicta gratiose, pbata sunt.

Quæstio Thomæ.

Passiones non semper minuunt bonitatem act⁹ moralis.

Psalm. 83

Soluitur obiectio.

Dio. Car.

¶ Veruntamen contra id quod ait discrepantiam illam inter Stoicos & Peripateticos esse paruam aut nullam, obijci potest. Nam quoq́ʒ pro ratiōe assignat utpote quod Stoici inter sensum & intellectum non discernebant, discrepantiam augmentasset, cum certū sit Peripateticos inter sensum & intellectū distinxisse. Sed ad hoc forsan quis faciliter responderet.

Quod autem affirmat Stoicos inter sensum & intellectum nō distinxisse, non uidetur. Communiter namq́ʒ dicuntur tres philosophorum sectæ fuisse, uidelicet Epicurei, Stoici, Peripatetici. Et quamuis, nōnulli Epicurei tam indocti fuerunt & rudes, quod intellectum a sensu saltem interiore non discuterent, præcipui tamen Stoicorum inter has uires differentiam posuerunt, sicut & Tullius ipse, & Seneca, atq́ʒ Macrobius, imo & Plato & Socrates Stoici fuisse feruntur, saltem pro parte, & præsertim quātum ad philosophiam moralem. Concordant Petrus, Richardus, alijque communiter etiam Antisiodoreń.

QVAESTIO. III.

Tertio quæritur, Vtrum omnis poena infligatur pro culpa. ¶ Videtur quod sic, quia beatus Maximus præsul loquitur in sermone de beatissimo Iohāne baptista: Quicquid uirium hostibus est, quicq̃d aduersitatis ab illis infertur, nostra impietate nutritur, nostris cōtingit demeritis. Gregorius quoq́ʒ in collecta effatur: Nulla nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas.

Argumēta contra ueritatem. Gregor. Hieron.

¶ Itemq́ʒ Hieronymus: Quicquid patimur, nostra meruere peccata.

¶ Istud etiam uidetur exigere iustitia, quoniam innocenti non debetur pœna, sed reo. Et pœna debetur culpæ, non innocentiæ nec uirtuti.

¶ In oppositum est illud Augustini super Canticū Deuteronomij: Quinq́ʒ modis flagella contingunt. Primo, ut iustis merita per patientiam augeantur, ut Iob. Secundo, ad uirtutum custodiam, ne superbia tentet, ut Paulo. Tertio, ad corrigenda peccata, ut Mariæ sorori Mosi lepra. Quarto ad initium pœnæ, ut Herodi, quaten⁹ hic uideatur quod in inferno sequatur. Quinto, ad gloriam dei manifestandam, ut in cæco nato. Sed tres horum modorum non ostendunt pœnam pro peccato inflictam.

In oppositum. Augustin. Iob. 1. 2. Corin. Iohan.

¶ Ad istud pauloante dictū est aliquid ex Alberto. Thomas uero plenius respondens: Nullus, inquit, punitur nisi in hoc quod aliquo priuatur quod ei est bonum. Aliquid autem est homini bonum dupliciter. Primo secundum propriam eius naturam, inquantū est homo. Secundo penes naturam eius communem, inquantum est animal, aut uiuum. Cumq́ʒ homo sit, id quod est, inquantum rationalis, ideo principalia bona eius sunt, quæ ei conueniunt secundum rationē & intellectum. Hinc per talium priuationem non punitur nisi pro propria culpa. Secundario quoq́ʒ sunt bona rationis, quæ ad opus uirtutis ac sapientiæ organice instrumentaliter ue deseruiunt, ut sanitas corporis & terrenorum possessio: quæ non sunt simpliciter bona rationis, sed secundum quandā mensuram, inquantum cooperantur ad opus uirtutis. Propter quod decimo Ethicorum ait Philosophus: Persuperabundantiam diuitiarum, quæ bonū opus impedit, fortuna non est bona dicenda, sed mala. Vnde si quis priuatur his bonis quantum ad id quod non proficiunt ad opus uirtutis, sed magis officiunt, illa priuatio nō est poena hominis, in quātum est homo, sed quando priuatur his quibus indiget ad opus uirtutis. Propter quod dicitur: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi. Hinc nullus

Thomas. Philosoph.

Psal. 36. nullus nisi pro culpa sua punitur in horum subtractione bonorum, secundum quod necessaria sunt uirtuti. Vnde Psalmista, Iunior fui, etenim senui, & non uidi iustum derelictum. Sicut constituitur homo secundum naturam communem, sic omnia bona corporis etiam exteriora, sunt bona sibi, sicque quaelibet horum bonorum priuatio, quaedam poena est ei. Non autem omnis talis poena inducitur pro proprio eius peccato, attamen semper aliquod peccatum, sequitur ad minus peccatum naturae: quoniam nisi humana natura per peccatum originale esset infecta, nullam molestiam aut defectum homo in his pateretur. Hinc patet ad obiecta solutio.

Soluuntur argumenta. Quod enim homo ad augmentum meriti flagellatur, non est poena ei, inquantum est homo, sed inquantum habet communem seu animalem naturam, ideo talis poena non sequitur semper propriam culpam eius qui peccat aut patitur, sed culpam naturae infectae, quae si infecta non esset, homines sine huiusmodi molestijs ad profectum meriti peruenirent. Denique Christus nullo modo habuit poenam hominis inquantum homo, quia in bonis rationis nusquam passus est detrimentum, sed habuit poenas quantum ad naturam communem. Non ergo oportuit quod in eo fuerit propria culpa, sed quod culpa praecessit in natura humana. ¶ Iterum sicut principale praemium actuum virtuosorum non est opulentia temporalis, sic principale supplicium vitiorum non est damnum temporale, sed carentia beatificae visionis, poenaque infernalis. Impij quoque ad maiorem suam damnationem temporaliter prosperantur, sicut & iusti ad pleniorem suam salutem aduersitatibus exercentur. Haec Thomas in scripto.

¶ Insuper in prima secundae, quaestione 87. scribit de hac quaestione, & illa iam supra sunt allegata. Poena, inquit, dupliciter consideratur, puta simpliciter, & item vt est satisfactoria, & quodammodo voluntaria. Et hanc vnus interdum ex charitate suffert pro culpa alterius. Poena vero simpliciter dicta, prout rationem poenae habet, semper dicit ordinem ad propriam culpam, atque interdum ad culpam actualem: vt dum quis a deo vel homine pro peccato a se commisso punitur: quandoque ad culpam originalem, & hoc vel principaliter, vel consequenter: principaliter equidem poena originalis peccati est, quod natura sibi ipsi relinquitur, destituta auxilio originalis iustitiae. veruntamen aliquid quandoque videtur poenale, quod tamen simpliciter rationem non habet poenae. Poena namque est species mali. Malum vero est priuatio boni, cumque sint plura hominis bona, videlicet animae & corporis, exteriorumque rerum, aliquando homo sustinet detrimentum in bono minori, vt proficiat in maiori: at dum patitur detrimentum pecuniae propter corporis sanitatem, vel in horum vtroque ob animae suae salutem, tuncque tale detrimentum non est simpliciter hominis malum, sed secundum quid, idcirco non habet simpliciter rationem poenae, sed medicinae. Ideo non reducuntur ad culpam, sicut ad causam, nisi pro tanto: quia hoc ipsum quod oportet naturae humanae medicinas adhibere poenales, est ex corruptione naturae, quae est poena originalis peccati. Vnde & quaedam infirmitates ac poenae quandoque apparent in pueris baptizatis, vt febres & daemonum opressiones, quae nihilominus ex diuina prouidentia ad patientiam, salutem, & ad intuentium admonitionem contingunt. Haec Thomas in Summa. Qui etiam in secunda secundae, & in Summa contra gentiles, de his in pluribus locis loquitur.

Petrus. ¶ Praeterea Petrus circa haec scribit: Omne nocumentum ex peccato proueniens, poena vocatur, nullum vero peccatum caret nocumento ex se proueniente. hinc nullum peccatum caret poena. Duplex quippe est nocumentum ex peccato, proueniens. Vnum effectiue, quod peccatum facit peccanti, quae laedit, & haec dicitur poena acta, ut naturalium bonorum corruptio, & nunquam caret hac poena. Aliud dispositiue, quod ab altero inferri promeretur. Haecque uocatur poena inflicta, & hac aliquando caret ad tempus deo seu homine ultionem differente, iuxta illud in Iob: Nunc enim deus non infert iram, nec ulciscitur scelus ualde. Haec Petrus ad quaestionem qua quaeritur, Vtrum culpa potest esse sine aliqua poena. Concordat Richardus per omnia, eadem parum prolixius scribens. At uero Bonauentura scribens: Malum, inquit, poenae dupliciter potest ordinari. Vno modo ad malum culpae, quod puniendo ordinat. Alio modo ad bonum quod deus ex culpa seu poena elicit. Itaque dico, quod si aliqua poena infligitur, cuius ordinatio principaliter consistat in comparatione ad malum, dico inquam quod poena necessario requirit malum culpae praecessisse: nec tantum praecessisse, sed etiam aliquo modo separabiliter concomitari. Poena namque aut est directe ordinata ad puniendum, aut est principaliter ordinata ad malum excludendum. Primo modo est poena infernalis. Secundo modo, purgatorij poena. Primo quoque modo poena requirit praesentiam culpae, secundum deformitatem & maculam. Secundo modo requirit culpae praesentiam secundum reatum & sequelam. Si autem poena infligitur principaliter propter ordinem quem habet ad bonum quod inde elicitur, aut ergo propter bonum proprium, aut propter bonum alienum. ¶ Si propter proprium bonum, sic exigit quod in subiecto illo aliquando fuerit culpa, possitque esse in futuro. Si uero propter bonum alienum, tunc sufficit ut fuerit culpa in alio, quam in eo qui punitur, puta in eo pro quo punitur, sicut in Christo. Sic igitur patet quod omnis poena aliquo modo respicit culpam, sed quaedam ut praesentem in se, utpote poena infernalis: quaedam ut ut praeteritam in se, sed praesentem reatu atque sequela, ut purgatorij poena: quaedam solum ut praeteritam in eo qui punitur, ut est omnis poena iustorum Christo excepto. Quaedam uero respicit culpam non in se, sed in alio, ut in Christo. Cum itaque quaeritur, Vtrum omnis poena sit causata a culpa, dicendum quod si intelligatur de causa meritoria de condigno, ita non habet ueritatem.

Iob. 35. Richard. Bonauent.

Si uero intelligatur de causa sine qua non, sic aliquo modo uerificatur. Nulla quippe esset poena, nisi praecessisset aliqua culpa. Haec Bonauen. Qui insuper sciscitatur, Vtrum in aliquo sit culpa sine omni poena subsequente. Ad quod iam secundum Petrum & Richardum est responsum, Bonauentura uero diffusius scribens: Impossibile, ait, est in aliquo esse culpam, quin ad ipsam inseparabiliter poena sequatur. Cuius ratio sumitur ex perfectione diuinae iustitiae, ex pulchritudine uniuersi, ex corruptione inordinationeque culpae, & ex conditione peccantis naturae. Ex perfectione diuinae iustitiae sumitur ratio, quoniam tanta est iustitia dei, quod non patitur dedecus culpae ad modicum esse sine decore iustitiae. Omnimode enim debet iustitia iniustitiam superare. Ex pulchritudine etiam uniuersi, quod ex ordine sortitur decorem, unde requirit inordinationem peccati per ordinationem supplicij reparari. Sic & ex corruptione culpae sumitur ratio. Nunquam enim peccatur, quin modus, species & ordo circa actionem uoluntatis tollantur: quod magnum est damnum quod instaurari oportet per suum contrarium

Quaestio. Petrus. Bonauent.

Culpā ergo inseperabilit̄ sequit̄ poena, quæ est damni
ficatio, læsio siue corruptio, quā peccās ingerit sibimet
ipsi. Hæc Bonauentura. ¶Circa hāc demū distinctio- Quęstio.
nē aliq̄ quærunt, An aliqua pœna sit a deo. Et rursus,
Vtrū oīs pœna a deo sit. Ad quæ Alexander & Bona-
uētura prolixe respōdēt, Petrus uero & Richardus suc
cincte. Sed cū de his iam dicta sint multa, ptrāseo. Nē-
pe cū pœna includat ordinē quendā ad culpā aliq̄ mo
do a deo est. Et qm̄ dictū est ꝙ & ip̄m pctm̄ sit pœna,
constat ꝙ pœna inquātū peccatum, nō causatur a deo
saltem quo ad suum formale. Est etiam pęna sensus, q̄
est quid positiuum quā constat effectiue esse a deo. Pę
na uero damni, quæ est carētia beatificę uisionis, a deo
est, non effectiue, cum sit priuatio quædam: nec effe-
ctiuam habēs causam, imo ex demerito hominis est.
Nihilominus inquantum est iusta poena, dicitur esse a
deo, eo modo quo causā potest habere, quē admodū
subtractio gratiæ. Talia nanq; a deo sunt non influēte,
sed influentiam retrahente.

QVAESTIO. IIII.

POstremo hic quæritur, An conueniens sit bono
rum diuisio, quam in litera assignat Magister.
¶Respondet Thomas, Quemadmodum sanct⁹ Thomas Aquinas. Dionysi⁹ Areopa.
Diony. undecimo Coelestis Hierarchiæ ait capitulo,
In oī substantia inuenit̄ essentia, uirtus & operatio: quo
rum iste est ordo, quod uirtus ab essentia oritur, ope-
ratio a uirtute. Et quoniam quod a bono (inquantum
bonum) procedit, non potest esse nisi bonū, ideo sicut
essentia & uirtus bona sunt, ita & operatio secundum
quod a uirtute agente procedit. Cumq; uirtus in uolū
tarijs agentibus ad multa se habeat, ideo actio ex uir-
tute agentis determinationem nō habet, sed propria
determinatio actus est ab obiecto. Vnde si obiectum
proportionatum sit actui, ex ipso obiecto ulteriorem
recipiet bonitatem. Et quoniam prima determinatio
qua aliquid determinatur, est determinatio per for-
mā gn̄ris: ideo huiusmodi actus ex determinatiōe ob
iecti bonitatem habentes, dicuntur boni ex genere.
Verum cum circa idem obiectum contingat aliquem
actum diuersimode se habere, ideo actus ex obiecto
determinatus, est adhuc determinabilis per alias circū
stantias: quæ si fuerint conuenientes, ulteriorem boni
tatem recipiat ex eijsdem, diceturq; actus bonus ex cir
cunstantijs, quousq; perueniatur ad bonitatem actus
perfectam, quæ est per informationem habitus, & di
cetur bonum uirtutis. ¶Hæc quoque bonitates ad
inuicem comperantur. Etenim prima bonitas, quę
est ex essentia actus, communis est actibus uniuersis,
propter quod substernitur bonitatibus cæteris, inter
quas primo superuenit ei bonitas ex materia debita,
cui supinducitur bonitas ex fine ac circūstātijs alijs, at
q; ex forma habitus. Et secūda bonitate subtracta, nō
potest esse tertia: attamen secunda posita bonitate, nō
necessario tertia ponitur: ideo contingit actum ex ma
teria bonitatem habere, & tamē propter indebitas cir
cunstantias fieri male. Deniq; bonitas illa ex genere,
manet, quantumcūq; per circunstantias alias actus de
ordinetur. Actus quoq; habet duplicem finem, utpo-
te proximum qui est eius obiectum, & remotum quē
agens intenditur, idcirco dum bonum ex fine distin-
guitur contra bonum ex genere, intelligitur de fine re
moto. Hæc Thomas in Scripto. Qui super his plenius
scribit in prima secundæ, superius quoq; de his facta est
mentio. At uero Bonauentura in quæstionibus circa Bonau.
literam: Magister, inquit, hic diuidit bonum, non quo-
cūq; modo sumptum, sed bonum in genere actus. Qd
si consideretur in se & secundum se, uocatur bonū na-
turæ. Si uero consideretur quo ad materiam debitam
dicitur bonum ex genere. Consideratur etiam secun-
dum alia genera tria causarum, puta efficientem, for-
mam & finem, & ita est bonum perfectum, sicq; patet
sufficiētia, qm̄ omnis actus aut comparat̄ ad suū prin
cipiū efficiens solum, cōparatur ad suum pricipium ef
ficiens, prout debitum cōcernit obiectum: aut cōpara
tur ad suum principium efficiens, prout respicit debitū
obiectū & cōgruū finē. Porro bonum secundum qd
respicit materiam debitam, dicitur bonum ex genere:
quoniam sicut genus dicit esse potentiale ad esse cōple
tū, q̄ cōplet̄ p aduētū differētiarū, ita in actu trāseūte su
p materiā debitā, inchoat̄ quodāmō bonitas moris, q̄
p aduētū circūstātiarū cōplet̄ & specificat̄. Vn̄ pōt fie-
ri bene & male. Hæc Bonauentura. Concordat Rich- Richard.
ardus. Quidam, inquiēs, actuū habēt bonitatem effici
entis, ut leuare festucam: quidam bonitatem mate
riæ moralis, ut reficere esurientem: quidam bonitatē
circūstātiæ informātis, ut dare eleemosynā ex cōpassi
one, qdā habēt bonitatē finis & ueræ formæ, ut dare
eleemosinam ꝓpt̄ deū ex charitate. Hæc Richardus
Idem Petrus, adijciēs hoc ultimū. Est bonū pfectū, ho
rūq; duo media Magister compræhendit sub una.

¶ Dist. 37. Aliorum ponit sententiam, qui dicunt malos actus nullo modo esse à deo, nec esse bo
nos, siue in eo quod sunt, siue alio modo. a

SVNT aūt & alij plurimi lōge alit̄ de pctō & actu sentiētes, asserūt em̄, volūtatē
malā & actū malū, pctā esse & nulla rōne bona, nec scd̄m aliq̄ rōnē ex deo au- Johan. 1.
tore eē, qa sine deo fiūt. Sine eo nāq; (vt ait euāgelista) factū ē nihil. i. pctm̄, q̄ di
cit̄ eē nihil, nō qa nō sit actio volūtas mala, qui aliqd ē: sed quia à vero eē sepa-
rat hoīes, & ad malū trahit, & sic ad nō eē deducit. Qui em̄ à summi boni parti
cipatiōe recedūt ꝙ solū v̄e ac ꝓprie ē, merito nō eē dicūt̄. Ideoq; Aug. dicit sup Quare peccatum dicitur esse nihil
Ioh. Pctm̄ nihil eē, nihilq; fieri cū peccāt hoīes. Hac ergo rōne astruūt pctm̄ ni Aug. super Johā tractatū. 1
hil eē, quia à v̄o eē hoīem elōgat. Volūtatēq; malā atq; actiōem siue locutionē malā, pctm̄ esse di-
cūt: quia p̄uaricatio & inobediētia hęc sunt, & cōtra legē dei fiūt, quę tn̄ sunt, s; ab hoīe vel diabo-
lo, nō à deo. Nullatenus enim hęc à deo esse dicunt, siue inquātū sunt, siue alio modo.

¶Qualiter determinēt v̄ba Aug. præmissa, quibus ait: omne quod est, inquantū est bonū est. b

Augustin. Illa q̊q; Aug. v̄ba, quibus dicit, omne qd̄ est, inq̄ntū est, bonū eē, & deū habere autorē, de natu-
ris siue de substātijs tm̄ accipiēda fore, tradūt. Substātię v̄o noīe atq; naturę dicūt significari sub-
stātias ipsas & ea quę naturalit̄ hn̄t, s. quę cōcreata sunt eis, sicut aīa naturalit̄ habet intellectū & in
geniū & volūtatē & hmōi, ꝙ ex v̄bis Aug. p̄missis colligitur, vbi bonū hoīem appellat bonam na

turā,& malū hoiem malā naturā. Scdm hāc ergo assertionē vel acceptionē, mali actus nō sunt naturę vel substātiæ, nec etiā boni actus: qđ vtiq; videt Aug. innuere in li. retractionum, distinguēs int substātias siue naturas,& bonas actiōes siue malas. Apiens em̄ qūo intelligēdū sit qddā in li. de vera religiōe ab eo traditū, ait: Hoc de substātijs atq; naturis dictū est, inde em̄ disputabat, non de bonis actiōibus atq; pctis. Apte hic videt diuidere inter naturas siue substātias, & actiōes siue pctā. Ideoq; asserūt pfati doctores, actiōes interiores vel exteriores nō esse naturas vel substātias: quę si malę sunt, pctā sunt, neq; à deo sunt. Qđ vo mali actus nō sint naturę, Aug. videt notare in prima rñsione cōtra Pelagianos, ita dicēs: Opa diaboli quę vitia dicūt, actus sunt, nō res. Idē in qrta rñsione: Oīe malū natura nō est, sed actus accidēs alicui ex defectu boni. Quāobrē qđ natura nō ē, deus nō fecit: qa natura est oīe qđ fecit. Itē. Oīe qđ natura bonū ē, deus ex nihilo fecit, nō (diabolus.

Secundū quos actus mali nō sunt naturę vel substantię. Augustinus li. 1. Retracta. ca. 13. & de vera religione, ca 30. Aug. li. 1. hypognosticon, contra pelagianos circa finē. li. 1

¶ Scdm hos, res aliquę sunt quę a deo nō sunt qbus hoīes mali sunt. c

Ex q̄ colligit, res aliquas esse quę a deo non sunt, eisq; hoīes mali sunt. Qđ nihilominus & ipsi cōcedūt, innitētes vbis Aug. supius positis, q in Ench. determinās illa vba pphetę, Vę his qui dicūt bonū malū: dicit de ips rebus quibus hoīes mali sunt, nō de hoībus hoc esse intelligēdū. Sunt ergo aliquę res, quibus hoēs mali sunt. Id aūt q̄ hō fit deterior, adeo nō ē: quia vt ait Aug. in li. de. lxxxiij. q. deo autore nō fit hō deterior. Nō ē ergo deus autor rerū quibus hō deterior fit. At sunt aliquę res, vt dictū ē, quibus hoīes mali fiūt. Sūt ergo aliquę res quę a deo nō sunt, quia pctā ipsæ sunt. Ideoq; scriptura in pluribus cōtestat locis, deū non esse autorē maloꝝ. i. eoꝝ quę pctā sunt.

Idē li. 4. ad 4. arti. Ibidē in principio libri. 4.

¶ Ex parte eorū pręmissę opponit sententiæ in illo verbo, deus autor malorū nō est. In hoc aūt vbo supiorū snię recte opponit, q dicūt deū nō esse autorē eorū quę mala sunt, inqtū mala sunt: sed inqntū sūt, & inqtū mala sunt, dicūt ea nihil esse. Quid ergo mirū, si deus dicit nō esse autor eorū inqntū nihil sunt, cū nihil nullus autor existere queat? Iōq; cū dicit deus esse autor oīm quę sunt, bonorū isti subintelligi volūt. Bona aūt illa eē dicūt quę naturalit sunt. Ea vo naturalit esse dicūt, nō solū quę substātię sunt vl cōcreata substātijs, qlit supra acceperūt, sed & oīa quæ naturā nō priuāt bono. Et ita scdm eosdē multiplex in scripturis fit intelligētia, vbi de natura siue de substātia vl de his quę naturalit sunt, sermo occurrit, Sed sup illū locū psal. Nō ē substātia, ita Aug. de substātia disseruit, vt pmissę snię videat cōsentire, dicēs: Substātia intelligit illud qđ sumus: qcqd sumus hō, pecus, tra, sol, oīa ista substātię sunt, eo ipo q̄ sunt naturę ipsę, substātię dicūt. Nā qđ nulla ē substātia, nihil omino est: substātia ergo ē aliqd eē. Deus fecit hoīem substātiā, sed p iniqtatē lapsus ē hō à substātia in q̄ factus ē. iniqtas qppe ipsa nō ē substātia. Nō em̄ iniqtas ē naturā q̄ formauit deus, sed iniqtas est pursio q̄ fecit hō. Naturæ oēs p ipsum factę sunt, iniqtas p ipsum facta nō est, quia iniquitas nō est substātia. In illo hymno triū pueroꝝ vniuersa creatura laudās deū cōmemorat. Laudāt enim oīa deū, sed quę fecit deus. Laudat ibi serpēs deū, sed nō auaritia. Oīa reptilia ibi noīata sunt, sed nō aliq vitia. Vitia em̄ ex nobis & ex nr̄a volūtate habemus, & vitia nō sunt substātia. Intēdāt diligēt his verbis pmissaꝝ assertores sentētiaꝝ, & pcipere potuerūt rōnē & causā dictoꝝ vbi scriptura de natura vel substātia mētionē facit. Illaꝝ vo sentētiaꝝ iudiciū, prudētis lectoris (cui vtriusq; sententiæ notitiam plenarie dedimus) arbitrio relinquimus, ad ea quę adhuc nobis supsunt tractanda festinantes.

Aug. in Enc. c. 19. Isaia. 5. Aug. li. q. 83, quę. 3. al's ipsa. Aug. sup psalm. 68. Dan. 3.

¶ Quod de pctō, non de pœna intelligitur, cum dicitur: deus non est autor mali. e

Cū igit in hoc oēs cōsentiant catholici tractatores, s. q deus non est autor maloꝝ: cauēdum est tñ, ne maloꝝ noīe pœnas sicut pctā gnaliter includas. Pęnarū em̄ deus autor est, sicut ipse per prophetam ait. Non est malum in ciuitate quod dominus non fecerit. Item alibi ex persona sua ait: Ego sum deus creans malum & faciens bonum. Ecce hic dicitur creasse & fecisse malum, sed mali nomine pęna intelligitur, non peccatū: sicut econuerso cum dicitur deus non esse autor malorum, nomine mali peccata intelliguntur. Ideoq; Augustinus qui dixerat in libro, de. lxxxiij. quæstion. quod deus autor mali non sit, in primo libro retrac. quomodo intelligendum sit, aperit dicens: Videndum est ne male intelligatur quod dixi, deus autor mali non est, qui & omnium quę sunt autor est: quia inquantum sunt, intantum bona sunt, & ne hinc putetur non ab illo esse pęnam malorum, qui vtiq; malum est his qui puniuntur, sed hęc ita dixi, sicut dictum est, deus mortem non fecit, cum alibi scriptum sit mors, & vita a domino est. Malorum ergo pœna quæ a deo est, malum est quidem malis, sed in bonis dei operibus est: quoniam iustum est vt mali puniantur, & vtiq; bonum est omne quod iustum est. Sic ergo dicitur deus non fecisse mortem, quia non fecit illud pro quo mors infligitur. id est, peccatum. Audisti lector causam dictorū ex qua sana intelligentia formatur, cum dicitur, deus non est autor mali, & deus mortem non fecit.

Amos, 3. Isa. 45. Aug. in li. q. 83. q. 21. Idē, li. 1. Retracta. cap. 26. Sap. 1. Eccl. 11. Quod pena malorum deo est.

SVMMA DISTINCTIONIS. 37

IN præcedenti distinctiõe Magister induxit opinionem & rationes dicentium peccata, quantũ ad id quod positiuum in eis est, esse a deo efficienter, nõ autem quo ad deformitatem peccati. Hic aliam introducit opinionem cum rationibus & autoritatibus suis, & ad nullam earum declinat, sed tantæ difficultatis determinationem prudenti relinquit lectori. Deinde fatetur mala poenæ esse à deo.

QVAESTIO. I.

Arguitur contra veritatem.

HIc quæritur, Utrum actio vitiosa inquantum actio, sit a deo. ¶ Videtur quod nõ, quia actuũ fornicationum, furtorum, blasphemiarũ, odiorum, desperationum, deus nequaquam est causa, nec ipse aliquem mouet aut dirigit ad huiuscemodi actus. Secundo, liberum hominis arbitrium est mouens & agens sub deo, & aliquando continuatur cum eo qui est agens uniuersale, interdum discontinuatur & separatur ab eo. cumq; in actione sua continuatur cũ primo agente, procedit ab ipso libero arbitrio actio bona: cum uero discontinuatur in actione sua ab illo, dicitur ab ipso procedere actio mala. Ex hoc ita arguitur, quod ꝓcedit a libero arbitrio per discontinuationem suam a primo agente, non potest dici procedere ab ipso primo agente: sed actio mala est huiusmodi. Quicquid enim procedit a libero arbitrio, inquãtum est deficiens, procedit ab ipso per discontinuationem & separationem a deo. Cumq; talis sit actio praua, sequitur quod nullatenus sit à deo. Tertio, qui cooperatur agenti & præstat ei uirtutem agendi, adiuuat eum, estq; ei in facto communicans, & secum participat. Si ergo actio uitiosa est non solum a peccatore, sed item à deo: erit deus peccatori cooperans, communicans, imo & prima pincipalisq; causa peccati. Quarto, scriptum est in Genesi: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. ergo si opera uitiosa inquantũ opera, sunt à deo, sunt ualde bona. Scriptum est quoq; in Matthæo: Non potest arbor bona fructus malos facere, quomodo ergo deus naturaliter, totaliter, infiniteq; bonus, erit causa operum iniquorum, quæ ex propria ratione sunt mala. Quinto, omne agens producit simile sibi. Deus igitur nihil producit nisi bonum. imo cum ipse sit summa mensura, primaq; regula uniuersę bonitatis & æquitatis, quicquid ab ipso procedit, eo ipso quo procedit ab ipso, est bonum & æquum.

Gene. 2

Math. 7

In oppositum.

¶ In oppositum est, quod omne esse, omne agere, omne bonum omnisq; actualitas a primo uniuersitatis principio fluxit. Ad quod sunt multæ autoritates & probationes, quæ partim habẽtur in litera. Nempe ut in principio fertur libri de Causis, Causa prima plus influit quam quæcunq; causa secunda. Rursus, unus est fons essendi, & ut dicunt non solum philosophi, sed etiam sancti, quicquid est uerum seu positiuum esse habens, est etiam unum & uerum ac bonũ. Idem ostenditur per exempla. Legitur nanq; apud Iohãnem, quod Caiphas a semetipso nõ dixit, Expedit uobis ut unus moriatur homo pro populo, sed a spiritu sancto. & constat quod fuit mortale peccatum, quia hoc dixit ad persuadendum quod Christum occiderent. Item Isaias loquitur deo: Indurasti corda nostra ne timeremus te. In propheteis etiã passim describitur, quod deꝰ adduxit, mouit, instigauit, Chaldæos, Assyrios, Philisteos, Aegyptios ad uastandum filios Israel. nihilominus illi increduli peccauerunt mortaliter filios Israel persequendo, imo & ob hoc meruerunt exterminari.

Iohã. 11

Isai. 63.

Alexãder

¶ Ad hoc Alexander respondet: Mala actio secundum quod actio, est à deo: sed non ut mala, imo ut mala, est a mala uoluntate creata. Cumq; dico a mala uoluntate, dico duo: uidelicet ipsam uoluntatem seu uolitionem, quæ est motus potentiæ: & defectum ipsius quæ est malitia. Voluntas ergo ratiõe potentiæ in primam reducitur causam ac summam potẽtiam. Quod autem dico in ea malum, sistit in ipsa, secũdum quod est deficiens, nec ultra procedit. Hoc nanq; non habet à deo, sed inquantum ex nihilo, propter quod uertibilis est ad malum. Ideo quamuis uoluntas sit à deo, & malum a uoluntate, nõ tamẽ malum culpæ à deo est: quoniam malum non est a uoluntate, prout ad deum refertur, sed ad nihil. Similiter actio procedit a uoluntate secundũ quod est potentia à deo descendens: sed inquantũ mala, est a uoluntate ut est deficiens. Denique dum dico discontinuationem à deo, dico duo, dico enim separationem liberi arbitrij à deo, quãtum ad affectũ uel effectum. Dico quoq; coniunctionem ipsius, quantum ad esse. Separatio ergo illa inducit deformitatem, sed coniunctio cum summo bono quantum ad esse, inducit actionem. Hinc constat, quod deus non adiuuat nec confortat liberum arbitrium ad male agendũ, sed ad agendum. Dat enim potentiam ad actionẽ, inquantum est actio. non autem dat potentiam uoluntati aut libero arbitrio ad defectum seu malum: quoniam hoc non est posse, sed non posse. Ex his patet ad obiecta solutio. Nam cuncta quæ fecit deus, id est, oĩa simul accepta, sunt ualde bona, inquantũ ab ipso sunt, quæ tamen ex se & inquantum ex nihilo prodierunt, defectuositatem & pronitatem ad malum habent admixtas. Mala etiam actio inquãtum actio, nõ est fructus malus. Conformiter quod in uerbis Caiphæ fuit de ueritate & reali prolatione, fuit a deo. Frequenter etiam deo attribuuntur aliqua permissiue, & ipse deus inspirauit præfatis incredulis uoluntatem impugnandi inobediẽtes incredulos, inquantum id meruerunt, & iustissimum fuit ut uastarentur. non autem inspirauit ipsis, ut facerent hoc praua intentione & ex uitiosa radice, puta ex odio, ambitione, cupiditate, crudelitate sicut egerunt hoc. Hæc Alexander.

Gene. Solut. argum.

Antisiod.

¶ Concordat Antisiodorensis. Hic est, dicens, triplex opinio. Vna, quod omnis actio mala est solũ ab homine uel diabolo. Alij dicunt quod omñis actio mala est a deo, quoniam solus deus largitur potentiam exercendi illam. Tertij dicũt quod actio mala, inquantum actio, est a deo: quod uerum esse, probatur per illud Isaiæ, Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? id est, Nũquid tu Sennacherib debes in te & de tua potentia gloriari, quasi propria uirtute sis fortius uictoriam contra eos, quos per te tanquam per flagellum meæ iustitiæ castigaui? Hæc Antisiodorensis in Summa sua libro secundo, ubi disputationem istã prolixe subtiliterq; prosequitur, & inter cætera quęrit, Quid faciat actionem malam esse. an scilicet sola prohibitio. Videtur quod sic, quoniam actio, bona est in se cum sit a deo, ergo sola prohibitio facit eam malã. Respondet, quamuis nulla facta esset prohibitio, adhuc esset aliqua actio mala: quia ut Augustinus testatur, anima posita est inter deum & creaturas. unde si per amorem cõiungat se deo, tanquam suo superiori, illum inatur, cũctisq; bonis perficitur: Si uero per amorem coniungat se inferioribus ad fruendũ, obtenebratur, & omnibus bonis dei minuitur atq; abutitur. Hinc quamuis nulla prohibitio esset facta, attamen frui creatura esset homini malum, quia uoluntarium, ideoq; peccatũ.

Isaias

Quæstio

Augustin.

Et si nulla lex esset, prohibito adhuc esset actio aliqua mala

peccatum. Sed ad vitandum tale malum, data est rationi cognitio talis mali à deo, qui scripsit legem naturę in ratione, per quã caueat tale malum. Hinc fornicari, adulterari & consimilia sunt prohibita quia mala, non econtrario. Hæc Antisiodorensis.

Dionysius ¶Quibus obijci potest illud Apostoli, Vbi non est lex, nec præuaricatio. Vnde secundum Ambrosium, Peccatum est præuaricatio legis diuinæ, & cœlestium in obedientia mãdatorum. Ex quibus videtur, quod nisi hominibus deus dedisset præcepta bene agendi, prohibitiones quoq; male agendi, nõ reputarentur ei in culpam. ¶Veruntamen iuxta præhabita, deus est institutor omnis iustitiæ: & quod ipse cẽset iniquum vere iniquũ est.

Ambrosius

Bonauen. ¶Ast uero Bonauentu: Circa hanc, inquit, quæstionẽ fuerunt opiniones diuersæ adeo magnorum virorum, tam'q; rationabiles, vt nec Magister ausus fuerit diffinire, quę earum sit rationabilior. Attamen quia per multam discussionem dubitabilia ducuntur ad manifestationem, modo communiter tenetur, quod opinio illa sit verior, quæ dicit, quod omnis actio siue substrata peccato, siue non, sit à deo. Sic quippe oportet fateri, si consideretur essentia diuinæ potentiæ, & indigentia creaturæ. Cum enim deus sit primordialissima causa, ideo est influentiæ maximæ in causas secundas, vt nec modicum quid quãtumlibet paruum, dummodo sit ens, procedat à causa secunda nisi cooperante omnipotentia causæ primę. Omnis quoq; potentia creata, quantum est de se, defectiua est, non pure actiua, idcirco in omnibus adiuuari indiget potentia illa quæ est purus actus. Hæc Bonauentura. ¶Qui rursus interrogat, Vtrum fortuita & casualia secundum quod talia, sint à deo. Respondet, Quamuis fortuita sint à deo, quantum ad id quod sunt, non tamen inquantum fortuita: quia fortuitum & casualia aliquid ponunt, puta effectum ex concursu causarum ob aliud attentatarum. Aliquid quoq; priuãt. dicũt enim defectum intentionis & præcognitionis, quod nõ conuenit deo. Cum'q; tam casuale quam fortuitum, vt sic, est nomẽ impositũ a priuatione intentionis, ideo secundum quod priuatio intentionis dupliciter potest intelligi, secundum hoc casuale & fortuitum dupliciter capiuntur. Vno enim modo, potest intelligi priuatio intẽtionis vniuersaliter respectu cuiuscũq; agentis, siue particularis siue vniuersalis, siue operantis siue cooperantis, siue exequentis siue gubernantis: sic'q; nihil est casuale, imo fortuna & casus sic nihil sunt. Et tamen sic quidam philosophi posuerũt casum, quod reprobat Augustinus libro 83. quæstionum, per hoc quod prouidentia totus mũdus administratur, ita quod nihil fit, quod non pertineat ad opus prouidentiæ dei. Secundo intelligi potest priuatio intentionis, respectum particularis agentis, videlicet particularis naturæ & intellectus creati, sic'q; casuale est aliquid. Et Boethius casum diffinit, ostendens qualiter quis casualiter operetur. Hæc idem.

Quæstio.

Augustin.

Boethius

Questio ¶Qui denuo sciscitatur, Vtrum enuntiatio falsa, secundum quod falsa, sit a deo. Quo circa declarat, quod sicut actio vitiosa secundum quod actio, est à deo, non vt vitiosa, ita enuntiatio falsa, vt enuntiatio, a deo est, non vt falsa. De hac vero materia qualiter fortuita & casualia cadant sub prouidentia dei, & qualiter per respectũ ad deum nihil sit casuale, plenissime scribit Gulielmus prima parte libri de Vniuerso, quod ad primum pertinet librum Sententiarum.

¶Insuper Thomas: Opinio, inquit, dicentium, quod actio mala secundum quod actio, non est a deo, modo a paucis aut nullis tenetur. Est enim propinquissima duplici errori. Nã primo videtur ex ea sequi, quod sint plura prima principia, cum hoc sit de ratione primi principij, vt agere valeat sine auxilio & influentia prioris agẽtis. Ideo si voluntas humana actionem aliquam posset producere, cuius deus autor non esset, voluntas humana rationem haberet primi principij: quamuis conẽtur hoc soluere, dicentes quia non habet esse ex se, idcirco nõ conuenit ei primi principij ratio. Sed & hoc inconueniens esse videtur, vt quod ex se non habet esse, ex se agere queat, cum nec durare possit ex se. Deniq; cum virtus sit ab essentia, & operatio ex virtute, id cuius essentia est ab alio, virtutem & operationem ab alio habere oportet. Quamuis etiam per illam responsionem euitaretur, quod non esset primum simpliciter, non tamen quin esset primum agens, si eius actio non reduceretur in aliqd prius agens sicut in causam, sequeretur quod deus non esset vniuersalis causa totius realis & positiuæ entitatis. Idcirco dicendum, quod actus malus inquantum actus, est a deo, non autem secundum quod deformitatem habet. quod qualiter sit, sic potest considerari. In omnibus in quibus incidit defectus ex causa secunda, & nõ ex causa prima, oportet quod quicquid essentiæ & bonitatis est in effectu deficiente, totum a causa prima procedat: quod vero est defectionis, reducatur in causam secundã deficientem, vt patet in claudicatione, quæ est a virtute gressiua, mediante tibia curua, per cuius curuitatem obliquitas in claudicantis gressu relinquitur, vnde quicqd est ibi de gressu, totum est a virtute gressiua: defectus autem seu obliquitas gressus, non est a virtute gressiua, sꝫ ex tibia tm̃. Cõsimilit vero ẽ ordo dei ad volũtatẽ creatã sicut causę primę ad cãm scdam. Cũq; in deo nullꝰ defectꝰ sit, & volũtas creata defectibilis extet, ideo qcqd de ratione entis & actus est in actu deficiente, vcꝫ in peccato, totum a primo agente seu deo procedit, sed defectus actionis est a voluntate creata, quod nõ procedit a deo.

Hinc quicquid deformitatem simul cum actu significat, siue in generali, siue in speciali, non potest simpliciter dici a deo esse. Ideo dici non potest quod homicidiũ, furtum seu peccatum sit a deo, nisi cum ista aut simili additione, inquantum est actus, vel inquanum est ens. Hec Thomas in Scripto.

¶Porro in prima secundæ, quæstiõe 76. eadem scribit, & addit: Homo dupliciter est causa peccati proprij seu alieni. Vno modo directe, vtpote voluntatem suam vel alterius inclinando ad peccandum. Alio modo indirecte, non retrahendo alios a peccato dum potest & debet. Vnde per Iezechielem ait dominꝰ speculatori: Si nõ dixeris impio, morte morieris, sanguinem eius de manu tua requiram. Deus autem non est directe causa peccati, cum omne peccatum sit per recessum ab ordine qui est in deum, sicut in finem, deus vero omnia inclinat & conuertit in seipsum sicut in vltimum finem, vt sanctus Dionysius secundo capitulo de diuinis nominibus protestatur. Similiter nec indirecte est alijs causa peccãdi. Cõtingit quippe quod aliquibus non præbet auxilium ad vitandum peccata, quod si præberet, non peccarent. Verum hoc facit secundum ordinem sapientiæ atq; iustitię suę, idcirco ei non imputatur quod tales peccant, quemadmodum gubernator non dicitur causa submersionis nauis ex hoc quod nauem non regit, nisi dum subtrahit gubernationem potens & debens gubernare. Hæc Thomas in Summa.

¶Conso

552 ¶Consonat Petrus, additq; Quidam considerantes actionem malam secundum esse morale, dicunt quod non est à deo, quia deordinat à fine vltimo. Vnde vt dicunt, non est a primo principio, nec secundum quod actio, nec secundum quod mala. Alij melius considerātes actionem malam secundum absolutū esse naturæ, dicūt quod est a deo vt a primo principio, & tēdit in ipsum vt in finem naturalem, nō moralem, non tamē est a deo in quātum mala, quia sic finem ac principium priuat. Hinc Augustinus disseruit, quod dei voluntas est prima causa omnium specierum atq; formarum, actionū atq; motionum. Præterea quæcunq; habent idem genus, habēt eadem principia generis sui: sed actus fornicationis & actus matrimonij habent idem genus naturæ, & vterq; est actus partis vegetatiuę. cum ergo actus matrimonij sit à deo, similiter & actus fornicationis. ¶Item a primo motore dependet omnis motus, quoniam eo cessante à mouēdo, cessat omnis motor, cumq; actio praua sit motus, dependet à primo motore, estq; à deo. ¶Amplius, Si deus non est causa omnis malæ actionis, ergo nec passionis seu effectus, ergo non est causa prolis quæ generatur ex fornicatione, nec redemptionis quæ consecuta est ex Christi passione. ¶Postremo actio mala est a libero arbitrio, aut ergo scdm q; illud est ex nihilo, aut scdm q; ē a deo. Si scdm q; ē ex nihilo, ergo & ipsa est nihil. Si secundum quod est a deo, ergo & ipsa ex deo est. Hæc Petrus. Concordant Albertus, Vlric. Rich. cæteriq; cōmuniter, nec vllum modo doctorē inuenio, qui sequatur opinionem dicentium, quod actio mala etiam inquantū actio, non sit a deo. Veruntamē Sanctus Fulgentius ait, & habetur in glossa ad Romanos super illud. Tradidit illos deus in passiōes ignominiæ: Deus inclinat voluntatem creatū in omne quod voluerit, siue bonum siue malum. Ad quod respondet Albertus, quod non eodem modo deus hoc facit, quia directe atq; causaliter inclinat ad bonum, permissiue vero seu gratiam non præstando vel retrahendo, inclinat ad malum. ¶Porro Durandus scribit aliquid speciale, Deus, inquiens, est causa vniuersalis & prima actionis peccati, non tamen est causa immediata & proxima eius. Nempe à quo est essentia rei, ab eo ē virtus & operatio eius saltem mediate, sed omnis essentia est a deo, ergo & actio peccati Quod autem deus nō sit immediata & proxima causa actionis peccati, probatur. Nam impossibile est eandem numero actionem esse a duobus aut pluribus, ita quod a quolibet sit immediate atq; perfecte, nisi in illis sit eadem numero virtus, in deo autem & creaturis nequit esse eadem numero virtus: actio vero creaturę immediate & perfecte est a creatura, cum non excedat virtutem propriæ speciei, ergo eadem actio non est immediate a deo. Contingit quippe quod eadem actio numero sit a duob9, et a quolibet perfecte, sed ab vno immediate, ab alio mediate, quia eandem actionem quam facit causa propinqua perfecte & immediate, facit causa vniuersalis remota perfecte inquantum causę proximę dat virtutem & conseruat eandem. & hoc est mediate duntaxat, Secundo contingit eandem numero actionem esse a pluribus immediate, sed a nullo perfecte, vt patet in trahentibus nauem. Veruntamē deo imputari non valet hominis culpa. Actio nāq; imputari non debet agenti, nisi secundum quod ab ipso procedit. Actiones vero liberi arbitrij non procedunt a deo nisi secundum indifferentiam boni ac mali, quoniā deus non est causa actionum liberi arbitrij, nisi quia ab ipso est liberum arbitrium & conseruatur, & per hoc est indifferens ad eliciendum bonum & malū. Hęc Duran.

Augustinus

Dio. Car. Fulgētius episcopus Roman. 1.

Albertus. Durandus

In quibus primo videtur erroneum, quod ait deum esse causam vniuersalem & primam actionis peccati, quia sicut ex verbis Thomæ iam patuit, quicquid deformitatem simul cum actu significat, non potest simpliciter dici esse a deo, nisi cum ista additione, inquantum est ens aut actus. Sed actio peccati includit deformitatē simul cum actu. Secundo quo dicit. Impossibile est eandem numero actionem esse a duobus aut pluribus, ita quod a quolibet sit immediate & perfecte, nisi in ambobus sit eadem numero virtus, Istud enim videtur pati instantiam, cum duo illa agentia non sunt causa in eodem modo seu genere productionis. Tertio, quod ait actionem creaturæ non esse immediate a deo. Vt enim in cōmentario primæ propositionis libri de Causis asseritur, Causa vniuersalis prima agit in causatum causæ secundæ, antequam agat in illud causa secunda, & ita per prius attingit & influit. Quarto quod ait deum non esse causam actionum liberi arbitrij, nisi quia ab ipso est & cōseruatur liberū arbitriū. Nā & deus influit & imprimit in liberum arbitriū, mouens & exercitans illud ad operandum, præsertim in meritorijs actibus. Deniq; de his super primum dictū est plenius, hæcq; breuiter tango, vt veritas perscrutatius inquiratur.

¶Præterea Scot9 hic sciscitatur, An voluntas creata sit totalis & immediata causa respectu sui velle, ita quod deus respectu huius non habeat aliquam efficientiam immediatam, sed tantum modo mediatam. Quo circa conscribit: Ad istam, inquiens, quæstionem posset dici quod imò. Primo, quoniam aliter voluntas non esset libera, nec aliter posset causare aliquid contingenter, nec aliter posset peccare, nec liberam aliquam actionem haberet. Ista prolixe prosequitur, quod omitto, quia persuasiones modici aut nullius extant vigoris. Idē allegat illud Ecclesiastici. Deus ab initio constituit hominem & reliquit eum in manu consilij sui, adiecit ei mandata & præcepta: si volueris mandata seruare, conseruabunt te, apposuit ante te aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem bonum & malum, vita & mors. quod placuerit ei dabitur illi. Augustinus quoque fatetur: sic deus res quas condidit administrat, vt eas agere proprios motus sinat. Item Anselmus de Concordia: Deus omnes efficit actiones, omnesq; motus, quoniam fecit res a quibus & in quibus & ex quibus fiunt, & nulla res habet ullam potestatem volendi aut faciendi, nisi ipso dante.

Scotus Quæstio

Augustinus

Anselmus

Vnde & Commentator nono Metaphysicæ loquitur. Moderni ponunt vnum agens, omnia agens sine medio, & contingit illis vt nullum ens habeat naturaliter propriam actionem. Et cum entia non habuerunt proprias actiones, non habebunt essentias proprias, actiones nanq; non distinguuntur nisi per diuersas essentias. Hæcq; opinio à natura hominis est valde extranea. Hęc Scotus. Qui consequenter aliam tangit opinionem, dicendo: Sed si hæc via esset vera, posset secundum etiam faciliter assignari, quomodo deus non sit causa peccati. Loquendo enim siue de materiali, siue de formali in peccato, totum esset a voluntate creata, sicut a causa totali, & ideo nullo modo a deo nisi mediate, quia deus voluntatem produxit talem, quæ posset sic & sic velle. Verum contra hanc viam obijcitur, quia secundum eam saluari non posset, deum esse causam meriti hominum, cum meritum sit tam liberum sicut peccatū. Similiter non saluaret ordinem essentialem causarum, secundum quem iuxta primam propositionem libri de Causis. Omnis causa primaria plus influit quam quęcū

quæcunque causa secunda. Deinde Scotus tangit, qualiter ista possent solui. Ad primum, inquiens, dici potest quod deus aliquo modo est causa meriti, quo modo non est causa peccati: quoniam immediate causat in anima gratiam seu charitatem, quæ per modum naturæ inclinat ad merendum. Et quandocunque forma per modum naturæ actiua est ab aliquo agente, tunc actio formæ est ab eo. ¶ Sed contra istam Scoti solutionem instatur, quoniam deus non solum est causa meritorum nostrorum per hoc quod habitualem charitatem & gratiam creat in anima, imo etiam per hoc quod ad actionem meritoriam producendam immediate causaliterque concurrit. Atque vt sancti & catholici tradunt doctores, ad omnem meritorium actum exigitur ac necessaria est actualis motio spiritussancti, qui est immediata causa in suo modo ac genere producende vniuersæ meritoriæ actionis. Ad quod insinuandum scripsit Apostolus: Fiduciam talem habemus ad deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis. Itemque, Deus est qui operatur in nobis velle & perficere. Isaias quoque: Omnia, inquit, opera nostra operatus es in nobis. Hinc Thomas in Summa contra Gentiles subtiliter & efficaciter disputat contra talem errorem, asserẽs hũc fuisse errorem Origenis in Periarchon, quod deus pro tanto dicatur causa actuum operumque nostrorum, quia est causa virium & virtutum ex quibus procedunt. Alias Scoti solutiones dimitto, quia patent calumniæ. Ipse tamen satis moderate ac sobrie videtur hic loqui, imo adhuc fortiter contra primam arguit opinionem. Ex ipsa, inquiens, sequitur quod deus non sit naturaliter præscius futurorum. Secundo, quod nõ sit omnipotens. Deus enim non habet sciẽtiam de futuris contingentibus, nisi quia certitudinaliter nouit determinationem voluntatis suæ, respectu eorum ad quæ voluntas sua immutabilis impassibilisque consistit. Si autem voluntas creata est totalis causa respectu sui velle, & ipsa contingenter se habet ad suum velle, ergo quantumcunque voluntas diuina ponatur determinata ad vnam partem eorum quę dependent à voluntate creata, poterit volũtas creata aliter velle: & ita non sequitur certitudo ex cognitione determinationis voluntatis diuinæ. Istam disputationem prosequitur, quam dimitto: quia nec istæ ratiões demõstratiuæ concludũt, nec facile innotescit, cui opiniõi plus faueat. Sed subiungit, Propter istas rationes de omnipotentia & omniscientia dei non tenendo viam istam, restat inquirere qualiter peccatum sit à voluntate creata, & non à deo. Etenim in peccato concurrunt actus positiuus tanquam materiale, atque priuatio iustitiæ debitæ vt formale, & respectu huius priuationis nulla est causa efficiens, sed solum deficiens. Voluntas nanque quæ debitrix est dandi rectitudinem actui suo, & non dat, deficiendo peccat. Istud autem deficere seu non dare rectitudinem debitam actui suo, est à causa quæ libere posset hoc tempore suo: & hoc est peccare formaliter. Hæc Scotus, qui de his prolixe disceptat.

¶ Postremo Henricus Quodlibeto 14. quæstiõe quã quærit, Vtrum agens secundum agens in virtute primi agentis habeat in se virtutem illius mansiuam. Hic, inquit, oportet primo videre quid sit virtus primi agẽtis, existens in agente. Secundo, quid inquam sit in se & in effectu quem agit agens secundum per illam. Dicuntque aliqui quod sit forma agentis secundi qua subsistit, & per quam operatur opus debitum propriç formç, cui usmodi est forma ignis, inquantum ignis, quæ vocatur igneitas, qua ignis generat ignem: & forma calidi, inquantũ est calidum, quæ vocatur caliditas, qua calidum producit calidum. Et dicitur virtus primi agentis esse in agente secundo, quia à primo habet esse in secundo. Attamen hoc non potest generaliter esse verum in causis ordinatis, quarum vna est prima, & altera secunda. Non enim semper in illis secũda causa habet esse & virtutem à causa priori seu prima in ordine suo, sed solum verum est hoc de causa simpliciter prima, & de quacunque causa secunda nisi secundum errorem quorundam philosophorum, præcipue Auicennæ, qui posuit cœlum ab intelligẽtia esse creatum, & elementa à cœlo. Vnde si a tali causa prima aliqua vis esset in causa secunda, necessario est aliquid præter ea quæ sunt de natura agentis secundi, & præter quod est ipsum agens secundum: quamuis forte a causa prima quæ deus est, non sit aliquid in causa secũda, quo agit suam propriam operationem, præterquã id quod est ipse vel ipsa causa secunda. Propter quod aliqui dicunt, quod in singulis alijs causis a deo non est nisi id quod naturaliter est ipsis a deo, quo quælibet earum agit propriam operationem, vt quod ignis sola forma igneitatis generat ignem, ita quod deus nil aliud influat igni vt generet ignem, neque calori vt gignat calorem, pter hoc quod causat in isto formam igneitatis atque caloris: ita quod quicquid agit in eo quod fit & procedit ab agente creato mediate seu immediate, hoc agit virtute naturæ suę substantialiter præsentis, nõ per aliud a deo influxum ipsi agenti secundo. Insuper quidã affirmãt, quod deus non aliter operatur opera ignis, quæ agit vi igneitatis aut caloris, quam inquantum operatus est ista in igne, ita quod nõ sit ponendum quod immediate operatur in opere quolibet creaturæ præter hoc, quod mediate operatur inquantum id quo illa operetur, habet esse ab ipso. Quomodo autem & qualiter necessariũ sit ponere, quod aliter quam modo tactum est, deus mediate vel immediate cooperetur in omni opere eius, nõ video. nec tamen dico contrarium. Forsitan enim illud diuinæ congruit maiestati, ideoque ponendum est. Quoniam quicquid maiestati eius cõgruit, hoc necessario cõgruit ei, quia in ipso nihil est contingenter. Nam & causæ secundariæ in elementis & elementaribus supra formam eis à deo naturaliter inditam, indigent virtute influxa à cœlo, dicente Philosopho: Homo generat hominem & sol. Hanc disputationem Henricus diffuse prosequitur, non tamen descendit ad hoc, an praua actio sit à deo, sed circa istud versatur præcipue, an in omni operatione causæ secundæ deus immediate cooperetur, & aliquid influat speciale, sicut immediate vnamquamque rem conseruat in esse. De qua re nil audet determinare. Quid autem videatur super hoc sentiendum, supra primum expressi.

¶ Præterea quidam circa hanc distinctionem varias inserunt quæstiones, videlicet, An peccatum sit aliquid, An sit natura aut substantia, & consimilia quædam, cũ tamen hæc supra frequenter sint expedita, præsertim circa secundi huius exordium. Si autem peccatum secundũ suum materiale dicatur substantia, hoc est sumendo substantiam multum extense pro quacunque positiua essentia, prout dici solet, quod hoc aut illud est bonum secundum substantiam actus, & prout nomen dicitur significare substantiam.

QVAESTIO: II.

Quæritur quoque hic. Vtrum malum principalius dicatur de culpa an de poena. ¶ Ad quod quã quis ex præinductis patet responsio, aduertenda est tamen Richardi solutio, asserentis: Optimum hominis

Scotus.
Dio. Car.
2. Cori. 3.
phil. 2
psalm. 26
Aquinas.
Origenis error.
Henricus Quæstio.
Auicenna
Philosophus
Richardus Culpa est maximum hominis malum.

 nis bonum præsertim consistit in actu perfecto intellectus & voluntatis, quia in hoc consistit hominis beatitudo: ergo maximum hominis malum consistit in defectiuo intellectus volũtatisq́; actu, qui defectus est culpa, sicq́; culpa est maximum hominis malum.

¶ Præterea pœna sub ratiõe qua pœna, est a deo, nõ autem culpa. ergo in pœna est aliqua participatio bonitatis, cum in effectu sit aliqua suæ causæ similitudo. Iuxta illud sancti Dionysij capitulo secundo de diuinis nominibus: Causata habent causalium receptas imagines, in culpa autem loquendo formaliter vt est culpa, nulla est participatio bonitatis. Rursus, malum pęnę directe opponitur bono creaturæ, inquantum per ipsum creatura aliquo bono temporali priuatur, quemadmodum per destructionem oculorum priuatur visu, vel inquantum in creatura est quædam carentia boni perpetui, vt carentia beatificæ visionis, sed malum culpæ contrariatur directe diuino honori, quo deus est honorandus secundum se, ac diuino amori quo secũdum se deus amandus est. Amplius, bonum creaturæ maxime consistit in recto ordine eius ad vltimum finem, cui ordini maxime contrariatur peccatum quod est ipsa a summo bono auersio, per pœnam autem quãdoq; homo refertur, reparatur & ordinatur ad deum. Nam qui per culpam auersus est, per pœnam reducitur & reconciliatur. Tanta demum est grauitas mali culpæ, vt dicat Anselmus primo libro, Cur deus homo: Pro cõseruanda tota creatura nihil facere deberemus contra dei voluntatem, etiam si essent plures mundi creaturis repleti, sicut est iste: etiam si infinito numero multiplicarentur, idem responderem. Hæc Richardus. Deniq; planum est istud, quia per malum culpæ efficimur deo odibiles, rebelles & hostes, fœde, dissimiles, maxime viles: at ipsa culpa est mors pessima.

Culpa est maximum hominis malum.

Dionysi⁹ Areopa.

Anselm.

Distinctio. XXXVIII

¶ De voluntate & eius fine, ex quo & ipsa iudicatur. A

POST predicta de voluntate eiusque fine disserendum est. Sciendum ergo est, quod ex fine suo (vt ait Aug.) voluntas cognoscitur, vtrum recta an praua sit. Finis autem bonę voluntatis, beatitudo est: vita ęterna, ipse deus. Malæ vero finis, est aliud, s. mala delectatio vel aliquid aliud, in quo non debet voluntas quiescere. Finẽ bonũ insinuat prophęta, dicens: Omnis consumatiõis vidi finem &c. Charitas ergo cuius latum mãdatum est, finis omnis consumatiõis est. i. omnis bonę voluntatis & actionis, ad quam omne præceptum referẽdũ est. Vnde Aug. in Enchir. Omnia pręcepta diuina referuntur ad charitatem, de qua dicit Apost. Finis pręcepti est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta. Omnis itaq; pręcepti finis, charitas est. i. ad charitatem refertur omne pręceptum. Quod vero ita fit vel timore pœnæ vel aliqua intentione carnali, vt non referatur ad charitatem, quę est dilectio dei & proximi, nondum fit quemadmodum oportet fieri, quamuis fieri videatur. Tunc enim recte fiunt quę mandat deus & quę consilio monet, cum referuntur ad dilectionem dei & proximi. His verbis aperte insinuatur quis sit rectus finis voluntatis siue actionis bonæ, scilicet charitas, quæ & deus est, vt supra ostendimus.

Quid sit finis bon⁹. Finis malus.

Psalm. 118

Augustin⁹ in Ench. cap. 121. 1. Thim. 1

¶ Quod deus est finis omnis bonæ actionis, quia charitas est: nec tantum spiritussanctus, sed etiam Christus & pater, nec hi sunt tres fines, sed vnus. B

1. Joh. 4.

Qui ergo charitatem sibi ponit finẽ, deum sibi ponit finẽ, vnde & Christum finem legis ad iustitiam dicit Apostolus esse omni credenti. Et recte dicitur Christus finis legis ad iustitiam, quia vt ait Augustinus in libro sententiarum. Prosperi, in Christo lex iustitiæ non consumitur, sed impletur. Omnis enim perfectio ex ipso & in ipso est, & vltra quẽ nõ est quo spes se extendat. Finis fidelium Christus est, ad quem cum peruenerit currentis intentio, non habet quo amplius possit venire, sed habet id in quo debeat permanere. Finis ergo rectus atq; supræmus, deus pater est & filius & spiritussanctus: nec hi tres sunt tres fines, sed vnus finis: quia non tres dij, sed vnus deus.

Roma. 10 Augustin.

¶ Quod omnes bonæ voluntates vnum habent finem, & tamen quædam bonæ diuersos fines sortiuntur. C

Sed quæritur, vtrum omnes bonę voluntates vnum tantum habeant finem. De hoc August. in xi. lib. de. tri. ita ait: Aliæ atq; aliæ voluntates suos proprios fines habent, qui tamen referuntur ad finem illius voluntatis, qua volumus beate viuere: & ad eam peruenire vitam, quæ non refeferatur ad aliud, sed amanti per se ipsam sufficiat: quemadmodum voluntas videndi finem, habet visionem: & voluntas videndi fenestram finem habet fenestræ visionem. Altera vero est voluntas per fenestram videndi transeuntes, cuius item finis est visio transeuntium. Ad quod etiam prædictę referuntur voluntates. Item, Rectę sunt voluntates & omnes sibimet religatæ, si bona est illa, ad quam cunctę referuntur: si autem praua est, prauæ sunt omnes: & ideo rectarum voluntatum connexio, iter quoddam est ascendentium ad beatitudinem, quod certis velut passibus agitur. Prauarum autem & distortarum voluntatum implicatio, vinculum est quo allegabitur, qui hic agit vt proijciatur in tenebras exteriores. His auctoritatum testimonijs euidenter mõstratur. plures infidelibus rectas esse voluntates proprias, ac diuersos fines habentes: & tñ vnũ eũdemq́; q a oẽs referũtur ad vnũ, q est finis finiũ, de q paulo ante dixim⁹: ita ecõuerso forte est & in malis.

Aug. li. 11. de Trini. cap. 6.

Aug. ibidẽ

¶ Quædam huic sententiæ videntur aduersari. D

Veruntamen huic sententię qua dictum est, fidelium quasdam rectas voluntates diuersos fines sortiri, & tamen ad vnum referri, videtur obuiare quod alibi Augu. admonet, ne scilicet nobis duos fines constituamus, ita inquiens in li. de ser. domini in mõte: Non debemus iõ euangelizare vt manducemus, sed ideo mãducare vt euangelizemus: vt cibus non sit bonum qđ appetitur, sed necessariũ qđ adijcitur, vt illud impleat: Quærite primum regnum dei, & hęc oĩa adijcientur vobis. Non dixit, Primũ quærite regnũ dei, & deinde quærite ista, quãuis sint necessaria: sed ait, hęc oĩa adijcient uobis, id est, hęc consequentur si illa quæratis: ne cũ ista quæritis, illinc auertamini: aut ne duos fines constituatis, vt & regnum propter se appetatis, & ista necessaria propter illud: ergo propter regnũ dei tm̃ debemus opari oĩa, nec solũ vel cũ regno dei mercedem corporalem meditari. Ecce hic aperte dicit, ne duos fines nobis constituamus sed vnum tm̃, id est, regnum dei: cum supra dixerit, bonas voluntates alias & alias, proprios habere fines. Augustin. li. 2. sermo domini in monte. Mat. 6.

¶ Hic ostenditur quomodo licet videatur, non repugnent prædicta. e

Hæc autem sibi non repugnare animaduertit, qui uerbis præmissis simplici oculo diligenter intendit: qui enim dixit, ne duos fines nobis constituamus, sed omnia propter regnum dei faciamus, ipse præmisit quod debemus manducare vt euangelizemus. Cum autem hoc ita facimus, actionis illius finem euangelium constituimus: sed & hunc finem ad regnũ dei referimus. Manducamus enim propter euangelium, & manducamus & euangelizamus propter regnũ dei. Duos igitur fines nobis in manducando constituimus. Sed ista facientes, nunquid peccamus? absit: Nam & ipse sic facere suadet, si diligenter eius nerba inspiciamus. Cum ergo ait, ne duos fines nobis constituamus, fines in diuersa tendentes intelligi uoluit, scilicet quorum alter ad alterum nõ referatur: ita & cum dicit propter regnum dei tantum omnia agenda, nec cũ ipso mercedẽ tpalẽ meditandã, ita intelligendũ est, vt non appetendo meditemur cũ regno mercedem temporalem: ita ꝙ non ꝑpter regnũ, sed ꝑpter se: vt scilicet regnum ꝑpter se appetamus, & ista ꝑpter illud, sicut ipse docet. Si enim petimus vitã æternã, petimusq; etiam temperalia a deo: si ea petimus propter vitã ęternã, non offendimus: neq; sinistra tunc scit quid faciat dextera, quia mercedẽ tpalem non ꝑpter se meditamur, sed propter regnum dei: vt sit læua sub capite, & dextera in amplexu. Alioquin si hæc tpalia ꝑpter se quęrimus sicut ęterna, miscet dextera sinistra. Ideoq; cum dominus dixerit: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alibi ait, Sic luceant opera vestra bona coram hominibus, vt glorificent patrem vestrum qui cœlis est. Propt deum ergo omnia facienda sunt, vt omnia quę facimus, omniumq; fines ad eum referamus. Luce. 12. Math. 6. Cant. 2. Matth. 5. Matth. 5.

¶ De differentia voluntatis, intentionis & finis. f

Solet etiam quæri, quid distet inter voluntatem & intentionem ac finem. Ad quod dici põt, inter voluntatem & finem certo atq; euidenti modo distinguitur: quia voluntas est qua volumus aliquid. Finis vero voluntatis, est vel illud quod uolumus, per quod impletur ipsa voluntas, vel potius aliud ꝑpter ꝙ illud volumus. Intentio vero interdum pro voluntate, interdum pro fine voluntatis accipitur, quę diligens ac pius lector in scriptura vbi hęc occurrunt, discernere studeat. Finis vero voluntatis est delectatio bona vel mala, ad quã nititur quisq; ꝑuenire. Vñ Aug. sup illum locũ psalmi, Scrutãs corda & renes, sic ait. Deus solus scrutat corda. i. qd quisq; cogitet, & renes. i. quid quęq; delectet, quia finis curæ & cogitationis est delectatio, ad quã cura & cogitatione nitit quisque ꝑuenire. Et paulopost. Opa nostra quę sunt in dictis & factis, pñt homines videre, sed q̊ animo fiãt, & q̊ venire cupiãt, solus deus videt, qui cũ videt cor esse in cœlo, & non delectari nos in carne, sed in dño. i. cũ bonę sunt cogitationes & earum fines, dirigit iustũ. Idem super alterius psalmi locũ, illũ, s. In laqueo isto quẽ absconderũt, cõprehensus est pes eorũ. dicit. Pes animę amor est, qui si prauus est dicitur cupiditas vel libido, si rectus, dicit charitas. Eo mouetur anima q̃si ad locũ quo tẽdit. i. ad delectationẽ bonã vel malã, q̊ se ꝑuenisse ꝑ amorẽ lętat. Finis ergo voluntatis (ut ꝑmissum est) dicitur & illud quod volumus, & illud propter quod volumus, & intentio ad illud respicit propter quod volumus, & voluntas ad illud quod volumus, vt verbi gratia, si velim esurientẽ reficere vt habeã vitã ęternã, voluntas est qua volo reficere esurientem cuius finis est refectio esurientis. Intentio uero est, qua sic ad vitam peruenire uolo. Finis vero supmus est ipsa vita ad quam & alius finis refertur. Quid uoluntas. Intentio quõ accipitur. Aug. super psal. 7. Augustin. in expositiõe psal. 9. Repetit prędicta subdens exẽplum.

¶ An illa intentio sit voluntas. g

Sed quæritur, vtrum intentio talis sit voluntas, & si voluntas est, an in hoc opere sit vna eademq; voluntas, qua volo reficere esurientem, & qua volo habere vitam æternam. Videtur nempe talis intentio voluntas esse, vt enim voluntas est qua volo reficere pauperem, ita & voluntas est qua per illud volo habere vitam. Et alia quidẽ videtur voluntas esse qua volo habere vitam, & alia qua pauperi subuenire volo, sed ista ad illam refertur. Nam et si hoc ita placeat, vt in eo cum ali-

qua delectatione voluntas acquiescat, nondum est tamen illud quo tenditur, sed hoc ad illud refertur, vt illud deputetur tãquã patria ciuis, istud vero tanquã re ectio vel mãsio viatoris. Et sunt istę volũtates affectus siue motus mẽtis, qbus quasi gressibus vel passibus intẽditur ad patriã. Sicut ergo altera est volũtas vidẽdi fenestras, vt supra docente Aug. didicimus, altera quę ex ista nectitur voluntas, scilicet per fenestras videndi transeuntes, ita nonnullis alia videtur esse voluntas eleemosynas dandi pauperi, alia volũtas habendi vitam. Alij autem putant, quod vna sit voluntas & hic & ibi, sed propter subiectorum multiplicitatem, diuersitas memoratur voluntatum. Cęterum quodlibet horum verum sit, illud nulli in ambiguum venit, quin voluntas ex suo fine pensetur vtrum recta sit an praua, peccatum an gratia, & quin nomine intentionis aliquando finis, aliquando voluntas intelligatur.

Aug. li. 11 de Trinitate cap. 6

SVMMA DISTINCTIONIS 38

Postquam de entitate & causa actionũ malarum perscrutatur est Magister, nunc in quęstionem inducit, a quo formaliter actiões bonitatem seu malitiam sortiantur, puta a fine. Et hac occasione tractat de hominis ultimo fine, ostẽdens quod ille sit deus, Et item quod charitas sit finis omnium exercitiorum actuumq; bonorum, id est, actualis dilectio, iuxta illud Apostoli: Finis pcepti est charitas. Deinde declarat, quod quamuis omnium sit unus ultimus finis, nihilominus tam unius eiusdemq; hominis quam hominum diuersorũ, diuersi sunt fines subordinati ac speciales. Et pro ampliori declaratione contra hoc obijcit, atq; in unam reducit concordiam, quæ ab inuicem dissonare uidentur. Vltimo ponit distinctionem inter uoluntatẽ, intensionem & finem.

1. Thim. 1

QVAESTIO. I.

Hic quęrit primo, Vtrum omnium hominum bonorum, sit vnus vltimus finis, et quis sit ille. ¶ Videtur quod non, quia in litera dicit q deus est omnium, finis ultimatus, & item quod charitas, & rursus quod beatitudo. hæc autem ab inuicem realiter differunt. Secundo, ultimus finis hominis, est summa perfectio eius. sed omnium bonorum nõ est una eademq; perfectio, cum unus sit alio multum perfectior, ergo nec idem ultimus finis. Tertio, uidemus quod diuersæ nationes & sectæ diuersos sibi constituunt ultimos fines. Quarto, interdum fertur quod ultimus finis hominis est uisio deitatis, interdũ quod fruitio eius, nec ista sunt unum, sed dotes diuersæ.

Arguitur contra veritatem.

¶ In contrarium est, quod omnium hominum est una natura specifica, ergo & unus ultimus finis. Nam supersapiens deus ad eundem finem instituit totũ genus humanum.

In oppositum

¶ Ad hoc Thomas respondet: Eodem ordine res referuntur in finem quo procedunt a causali principio: quoniam agens unusquisq; ordinat suum effectũ in aliquem finem. Hinc secũdum ordinem agentium, ordo est finium. In progressu autẽ rerum a principio, inuenitur unum rerum omnium primũ principium, quod commune est omnium, sub quo sunt alia rerum principia propria, diuersorum diuersa. Sic in relatione rerum ad finem, est unus omnium ultim' finis, fines uero proprij, sunt diuersorum diuersi. Bonum quippe inuenitur in rebus secundum duplicem ordinem, ut 11. Metaphysicæ dicitur. Primo secundum ordinem unius rei ad aliam, qui ordo est similis ordini, quem una pars exercitus habet ad aliam, seu partes exercitus eiusdem adinuicem. Alius ordo est rerum ad ultimum finem, similis ordini exercitus ad regem seu principem Cumq; res referantur ad finem communẽ ultimum, mediante proprio fine, ideo secundũ diuersitatem proprij finis efficitur diuersa rerum relatio ad ultimum finem. Itaq; sicut rerum omnium est unus ultimus finis, uidelicet deus, ita & uoluntatum omnium, ultimus finis est deus. nihilominus sunt alij proximi fines. & si secundum illos fines seruetur relatio debita uolũtatis in ultimum finem, est recta uoluntas: si nõ, erit peruersa Debita quoq; relatio uoluntatis ad ultimum finem, saluatur secundum illum finem, quo uoluntas nata est ultimum finem participare, in quo ab alijs rebus distinguitur, quæ ultimum finẽ alio modo participant. Porro finis quo uoluntas nata est participare ultimum finem, utpote deum, est beatitudo seu charitas. idcirco non solum deus, sed etiam charitas finis est omnium uolũtatum rectarum. Charitas uero nõ est omnium rerum, sed omnium uoluntatum ultimus finis, non obiectalis, sed formalis. Hæc Thomas in Scripto.

Aquinas.

Philoso.

¶ Insuper prima parte Summæ, quæstione 44. Omne, inquit, agens agit propter finem. alioquin ex actione agentis non magis sequeretur hoc quã illud, nisi a casu. Idem autem est finis agentis & patientis, inquantum huiusmodi, sed aliter & aliter. Vnũ quippe & idem est, quod agens intendit imprimere, & quod patiens intendit recipere. Deniq; quædam simul agũt & patiuntur, sicut agentia imperfecta, quæ & agendo intendunt aliquid acquirere, quod deo non conuenit imo intendit suam perfectionem seu bonitatem communicare. Vnaquæq; uero creatura intendit suã perfectionem adipisci seu consequi, quæ est quædam participata increatæ perfectionis similitudo, Itaq; omnia suo modo apperũt deum ut finem, apperendo quodcunq; bonum uel appetitu intellectuali, uel sensitiuo aut naturali, qui caret cognitione. quoniam nihil sortitur rationem boni aut appetibilis, nisi secundum qd similitudinẽ dei participat. Hæc Thomas in Summa.

¶ At uero in Summa contra gentiles 3. libro: Oĩa ait, ordinantur in unum finem, qui est deus. cum enim nihil tendat in aliquid sicut in finem, nisi inquantum est bonum, ergo bonum est finis, & maximum bonũ ultimus est omniũ finis, sic tamen, quod rebus omnibus præexistit, Aliquis uero finis est, qui quamuis primatum habeat in causando atq; mouendo, secundum quod est in intensione, est tamẽ posterior in essendo, quod contingit in quolibet fine, quem agens sua actione constituit, ut medicus sanitatem, Aliquis uero est finis, qui sicut pcedit in causando, ita in essendo: quemadmodum id quod aliquid suo actu aut motu intendit acquirere, ut ignis locum sursum. Deus uero est finis, sicut aliquid ab unaquaq; re suo modo obtinẽdũ, De his per diuersa capitula conscribit multa: bidẽ imo & alibi, ut in prima secundæ & super quartum. ¶ Consonat Petrus: Finis, dicẽs, est id ad quod uoluntas principaliter

cipaliter conuertitur, & est duplex, vtpote principalis, in quo quiescitur: & finis sub fine, quo quiescitur. Finis in quo quiescitur, est bonum vltimitate intentum. Finis autem quo in illo quiescitur, est operatio qua iūgimur illi fini: sicut in eo qui magistrari appetit propter honorem, finis quo quiescit, est adeptio magisterij: sed finis in quo quiescit, adeptio est honoris. Itaq; charitas increata seu deus est finis in quo quiescit mens bona, quoniam vltra non procedit intentio. Charitas vero creata tam viæ quam patriæ, est finis quo quiescitur in summo obiecto ac vltimo fine. Sed charitate viæ quiescitur quiete imperfecta, charitate vero patriæ quiete perfecta. Hæc Petrus.

Richard. ¶Concordat Richardus, addens quædam communia, vtpote quod charitas tripliciter sumitur. Primò, pro charitate increata. Secundò, pro actu charitatis creatæ. Tertiò, pro habitu, atq; vt actus magis sortitur rationem felicitatis & finis ac finalis perfectionis. Felicitas nanq; est optima operatio potentiæ optimæ.

Quæstio. Malarum voluntatū nō est vn9 finis vltimus. ¶Insuper quærit, An sicut omnium bonarum volūtatum est vnus & idem vltimus finis, sic omnium volūtatum malarum sit idem vltimus finis. Ad quod tam ipse quam Petrus respondent quòd non. Voluntates enim peruersæ, finem sibi constituunt in rebus variabilibus imperfectis & vanis, in quarum nulla sufficientiam reperiunt, ideo vnus iniquus in isto, alter in illo statuit sibi finem, vt patet de superbis, auaris, lasciuis. Iusti autem in summo bono, totius bonitatis sufficientiam plenam inueniunt. Hæc illi.

Bonauen. ¶Præterea circa hæc Bonauentura: Bonæ, inquit, voluntatis vnus solus est principalis finis. Ideo aduertēdum quod plures fines statuere, potest esse tripliciter. Primo sic, quod sit finis sub fine, & propter finem. Secundo ita, quod vnus sit finis principalis, alter non, nec etiam ad finem principalem actualiter referatur. Tertio sic, q̄ vterq; sit finis principalis, vt si quis intret ecclesiam ad pcipiendum distributiones. Hoc nanq; facere potest tripliciter, Primo ad decātandum horas ad laudem & gloriam dei, atq; vt ipsas distributiones pauperibus largiatur, aut in alios pios vsus conuertat. Secundo potest ire ad ecclesiam, intendens deo seruire, pecuniamq; acquirere, sic quod eam ad deum non refert, nec tamen eam finem statuit principalem, quoniam ipsam non diligit, ppter se. Tertio quis ad ecclesiam pergit duplicata intentione, ita quod vult deo placere, pecuniam quoq; adipisci, quam appetit vt auarus, vt augeat suum thesaurum, & delectetur in ea propter se. Primus horum modorum meritorius ac bonus est. Secundus vero modus statuendi duos fines, non est bonæ voluntatis: nec tamē sic ei repugnat formaliter, vt nequeat stare in ea, quoniam nō est nisi veniale peccatū. Hinc in libro Confessionū Aug.

Augustin9 loquitur deo: Min9 te amat qui aliquid tecū amat, quod propter te non amat. Tertius modus est peccatum mortale, duobusq; dominis velle seruire. Hæc Bonauentura. Concordant his scripta Antisiodorensis, & Alexandri.

¶Præterea Durandus videtur hic aliquid introducere speciale:

Durand9 Omnium voluntatum bonarum atq; malarum vnus est finis in generali consideratus. Omnes etenim appetunt esse suo modo beati, carendo omni nociuo, & habendo omne proficuum secundum rationē communem. Veruntamen quia voluntas nō dicitur simpliciter bona ex hoc, quod appetit finem bonum in generali, sed solum secundum quid: ideo responsio ista cēsetur invalida. In his aliorū dicta satis virtualiter cōtinēt.

Dionysius Veruntamē recitat Aug. in libro de Trinitate, quod quidam poeta omnibus conuocatis disseruit: Iam dicam uobis uerbum in quo omnes cōcordatis, & dixit: Omnes uultis care uendere, & uiliter emere. Verum ut Augustinus addit ibidē, non hoc tenet in oībus, cū q̄dā sint adeo iusti, ut nec citra nec ultra iustū cupiūt pciū. Augustin.

QVAESTIO. II.

SEcundo quæritur, An volūtas sit bona ac cōmēdabilis ex ordine suo ad bonum et cōmendabilem finem. ¶Videtur quod non, quia si quis cū hæretica fonicetur, ut trahat eam ad fidem catholicā, bonus est finis, & tamen actus est uitiosus. Similiter si quis inimicum & psecutorem suū occidat, q̄tenus eo occiso uiuat quiete, & pacē habeat, bon9 est finis, sed actio pessima. Secundo, aliquæ actiones ex ppria atq; intrinseca ratione sunt bonæ, non ex relatione ad extraneū aliquid. Sed finis ē extra rem & extra formā ipsius, & differt a forma. Tertio, eadem sunt principia essendi & distinguendi secundum Philosophū. Finis autem est posterior re, & per agentem in ipso producit, non ergo distinguit neq; specificat actionē. In oppositum sunt quæ dicuntur in litera. Ad hoc Bonauentura respondet. Magister in litera recte dicit, asserendo charitatē esse finem oīs bonæ ac laudabilis actiōis. In hoc enim sequitur Apl̄m, contestantem q̄ charitas ē cōsummatio præcepti plenitudoq; legis. Augustinus quoq; in Enchiridio fassus est q̄d ad charitatis impletionem, ordinanē oīa diuina præcepta, & tota scriptura, etiā euāgelica consilia ad charitatis impletionē ordinantur perfectam. In quæstionib9 etiā circa textum effatur, Cognitio beatitudinis est duplex, uidelicet in uniuersali & particulari. Cognitio beatitudinis in uniuersali omnibus nota est, sed cognitio eius in particulari, utpote in quo sit ponenda, nō est omnib9 cognita, imo p fidē iā nobis innotescit, & q̄uis per fidem nō innotescat clare & plene, sed per speciem & experientiam magis, nihilominus per fidem cognoscim9 quod sit bonum perfectum in dei uisione ac fruitione consistens. Porro de uoluntate nostra non sumus penitus certi, sed coniecturaliter tātum, an sit bona aut mala, cum ignoremus an simus in charitate, quæ uoluntatē absolute efficit bonam. Hæc Bonauētura. ¶Hinc Thomas: Actus, inquit, uoluntatis potest ferri in finem dupliciter, Primo immediate in ipsum finem, sicq; actus uoluntatis māifeste bonitatem maliciamq; sortitur ex fine, q̄m uelle bonū finem, est bonum: & uelle malum finem, est malum. Bonitas etenī finis non depēdet ultra ex aliquo, sicut bonitas eius quod est ad finem, dependet ex fine. Et talis actus proprie dicitur uoluntas finis, ut uelle beatitudinē. Alio mō fertur uolūtas in finē, mediante eo quod est ad finē, & hoc proprie dicit̄ intendere finem, sicq; distinguēdū est, quia in malis actus habet ex fine maliciā absolute: quia si finis intētus est malus, uo'untas est mala quātūcunq; sit bonū, q̄d ad talē finē ordinat: q̄m un9 pticularis defect9 sufficit ad maliciā act9. In bonis uero ē distinguēdū, q a aut loquimur de fine uolentis, aut de fine actus uolūtatis. Et dicit̄ finis uolētis, quē ipse uolens sibi præstituit. tūcq; nō sequitur, si finis bon9 est q̄d uoluntas sit bona: q̄m id quod uolitum est, potest esse malum. Et unū tm̄ sufficit ad maliciā uolūtatis, siue finis sit malus, siue uolitum. Et q̄uis uno modo idem sit actus uolūtatis q fertur in finem, & in id quod est ad finem, tamen intētio nominat actum secundum ordinem actus ad finem. Voluntas uero nominat eundem actum secūdum ordinem ad proximum obiectum, quod ad finem ordi-

Bonauen. In opposi tum. Roma, 13 Augustin. Philoso. Aquinas.

 nat

natur. Idcirco in tali casu uoluntas est mala, intẽtio bona. Porro finis actus est ad quẽ ipse actus est proportionatus; sic quoq; si finis est bonus, & actus: quoniam actus malus non est proportionatus ad finem bonũ, ut dicit Philosophus 6. Ethicorũ, de his qui per actus malos intendunt consequi fines bonos, quod quærũt sortiri finem medio inconuenienti. Quemadmodum enim non quælibet materia est disposita ad quamlibet formam, nec quodlibet instrumentum ad quemlibet effectum, nec quodlibet mediũ ad quã cunq; conclusionem, ita nec quilibet actus ad quemlibet finem. Hæc Thomas in Scripto. Præterea in prima Secũdæ 18. quęstione: eadẽ, ait, est dispositio rerũ in bonitate & in esse. Sunt enim quędam, quorum esse ex alio non depẽdet, & in his sufficit considerare ipsum esse eorum absolute. quędam uero sunt, quorum esse dependet ab alio, idcirco considerandũ est p comparationem ad causam a qua dependent. Quemadmodum aũt esse rei dependet ab agente & forma, ita & bonitas rei dependet a fine. Hinc in diuinis personis quæ non habent bonitatẽ depẽdentem ab alio, non consideratur aliqua ratio bonitatis ex fine. Actionis autem humanæ, & alia quorũ bonitas dependet ab alio, habent rationem bonitatis ex fine, a quo dependent, præter bonitatem absolutã, quæ in eis existit. Sic ergo in actione humana quadruplex bonitas consideratur. Vna secundum genus, inquantum est actio. Nam quantum habent de actione & entitate, tantum habent de bonitate. Alia secundũ speciem, quæ accipitur secundum obiectum conueniens. Tertia secundum circunstantias, quasi secundum accidentia quædam. Quarta secundum finem, quasi secundum habitudinem ad causam bonitatis. hæc Thomas in Summa.

Philoso.

In actiõe humana quadruplex bonitas consideratur.

¶Consonat Petrus: Bonum, inquiens, dicit rationem complementi, malum uero complemẽti, complementum autem rei ex fine est. Vnumquodque etenim est perfectum, cum finem suum attingit. Bonum ergo in rebus ex ordine est ad finem, malum autem principaliter est ex defectu ordinis huius. Hinc bonitas actus tam interioris quam exterioris, extat ex ordine ad debitum finem. Ad perfectiõem quoq; ordinis huius quatuor requirunt. Duo ex parte actus ordinabilis, & duo ex parte finis, ad quem fit ordinatio. Nẽpe ex parte act⁹ exigitur, ꝙ ipse ex sua natura ordinabilis, existat ad talem finem, ita quod per talem actum finis huiusmodi conuenienter possit acquiri, secundum quod actus de genere sit bonorũ. Requiritur autem quod actu ordinetur in finem secundũ operantis intẽtionẽ. Ex parte etiã finis duo cõcurrũt. Primũ, ut finis sit debitus secundũ id quod est finis, i. bonus. Secũdũ, ꝙ sit debitus inquantum finis, utpote magis bonus quã id qd' fit propt ipsum, qm̃ finis est melior his quæ sunt ad finẽ. Vbi ergo hæc quatuor simul concurrũt, actio bona est ex hoc, qd' ordinat ad debitum finem: atq; quocũq; horum deficiẽte, actio mala est, qm̃ bonum est ex integra causa. Hæc Petrus. Idẽ Richardus. Sed & responsio Alberti in prætactis Thomæ uerbis uirtualiter continetur. Imo & oĩm horum dicta in Alexandro sententialiter conpręhenduntur, qui de his plurimas inserit quæstiones.

Petrus.

¶Præterea Henricus 13. Quodlibeto super his aliqua scribit, quæ a præhabitis dissonare uidentur. Nempe inter cætera protestat: Nõ restat ex quo actio sit moraliter bona, nisi circunstantia ex parte agentis, quæ circunstanttia duplex est. Vna procedens ex principio naturaliter indito, quod est, libertas arbitrij. Alia profluens ex principio supernaturali infuso, ut est fides syncera. Ex quorum primo actio habet quod sit bona bonitate morali. ex secundo, quod sit bona bonitate gratuita ac meritoria. Hinc dico, quod actio uolitionis moralis speciem moris ac bonitatis moralis sortitur, non ab obiecto, neq; a fine, sed potius ab agente, uidelicet a libero arbitrio uolente sponte bonũ agere bene. Hæc Henricus.

Henricus

Sed quoniam ista responsio uidetur manifeste repugnare Magistro atq; sanctorum autoritatibus quas allegat, aduertenda sunt adhuc aliqua alia uerba Henrici, prætacto loco dicentis: Bonũ circa actionem dicitur quinque modis. Primo enim dicitur bonum simpliciter, & sic quæcunque actio dicitur bona bonitate entis, inquantum est quædam natura. Secundo dicitur bonum ex genere, & talis est quęlibet actio ex circunstantia sui obiecti: qua nata est esse uirtutis materia. Vnde uocari potest bonum ex circunstantia finis generaliter, ut pascere ęgrum. Tertio dicitur bonum ex circunstantia, & talis est quælibet actio specialiter ex circunstantia finis boni atque honesti, propter quod dici potest bonum ex fine, ut pascere pauperem propter deum. Quarto dicitur bonum ex circunstantia agentis, quam habet a natura, & talis est quælibet actio moralis, & inde nominatur moralis. Et in hoc consistit ratio uirtutis moralis inquantum moralis est. Et hoc bonum potest dici bonum ex libero arbitrio. Quinto dicitur bonum ex circunstantia agentis quam habet ex gratia. Talisq; est actio unaquæq; gratuita. Actio quoque proprie appellatur laudabilis, inquantum modo præfato est, ex libero arbitrio, rationem uero uirtutis habet simpliciter ex circunstantia finis. Hæc Henricus.

Bonũ circa actionẽ dicitur q[...] modis.

¶Præterea Durandus circa hæc loquitur: Bonitas actus moralis maxime est actus uoluntatis, & eius cõformitas ad rectam rationem. Ratio eñ boni est rõ cõuenientis, bonitas ergo actus hũani, est conueniẽtia eius ad id per hoc quod homo est homo, sed homo est homo per rationem, quæ non est ratio, nisi sit recta, ergo bonitas cuiuslibet actus moralis, qui proprie dicitur actus humanus, est conformitas seu cõuenientia eius ad rectam rationem. Idem probatur ex comparatione actus rationis ad actum uoluntatis. Sicut se habet ueritas rationis ad rerum entitatem, sic bonitas actus uoluntatis ad ueritatem rationis. nam sicut obiectum intellectus sunt res exteriores, sic bonũ a ratione uoluntati propositum, est obiectum uoluntatis. sed ueritas rationis est conformitas eius ad entitatem rerum. propter quod ueritas diffinitur, quod sit adæquatio intellectus ad rem, ergo similiter bonitas actus uolũtatis ẽ cõformitas eius ad rectã rationẽ. Quib⁹ concordat dictum istud commune, quod bonitas cuiuslibet rei consistit in conformitate ad regulã suam: ratio autem est regula uoluntatis. Semper nanque non cognoscentia, nata sunt a cognoscentibus regulari. Deniq; cum ad relationem non sit per se motus aut actio, sed ratiõe fundamenti duntaxat, conformitas autẽ uoluntatis ad rationem est quædam relatio, non est inquirenda alia causa dictorum, nisi fundamẽtũ aut causa fundamẽti relationis. Fundamentũ autẽ secundũ ꝙ attenditur conformitas inter uoluntatẽ & rationem, est solum obiectum: uel quod ratione continetur obiectũ, quia secundũ hoc attenditur conformitas inter uoluntatẽ & rationẽ, quod uolũtas uult, quod ratio dictat. Omne autem quod est à ratione dictatũ, uel à uoluntate uolitum, est obiectum, aut cadit sub obie-

Durand.

cto

cto uoluntatis seu intellectus. Nam quamuis pluriu uolitorum unu possit esse circunstantia finis, aut finis alterius, omnia tamen respectu uoluntatis habent rationem obiecti. sicque ostenditur, quod bonitas atque conformitas uoluntatis ad rationem, est totaliter ex obiecto sicut ex fundamento, nec oportet aliam quærere causam. Hæc Durandus. Solutio obiectorum innotescit ex dictis. Primu quippe obiectu est Præpositini, & soluitur ab Alberto: quia medium illud, utpote fornicari, non est proportionatum huiusmodi fini. Finis quoque secundu esse quo præconceptus est, antecedit & quasi intrinsecus est, vnde & dicitur primum in intentione.

Solutio argumentorum initio quæstionis adducta.

QVAESTIO. III.

Tertio quæritur, De intentione, quid sit, et in qua vi animae sit, et qualiter differt a voluntate, atque an bonitas actionis dependeat ab intentione. In hac quæstione multa tanguntur, quorum quia solutio ex declaratione nominis huius intentio, pendeat: aduertenda sunt hic uerba Alexandri, dicentis: Primo considerandum quid sit intentio. Secundo an sit uolutas seu actus ipsius. Tertio, an secundu ipsam meritu & demeritu attendatur. Quarto, an reputetur pro facto. Itaque intentio dicitur ab eo quod est, tendere & in, quasi in aliquid tentio seu perrectio. Sed quoniam tendere in fine, quod est bonu ueru uel apparens, dicitur comuniter de uoluntate & ratione: hinc nomen intentionis uno modo coiter sumitur, sicque dici pot, quod intentio imponit operi nomen, & quod super Matthæu legitur, Thesaurus est cordis intentio, ex qua dominus iudicat opera. Alio modo intentio pot appropriari rationi seu uolutati, secundu quod utraque diuersimode tendit in bonu. Tedit enim ratio in cognoscendo & diffiniendo atque præeligendo, uoluntas uero in appetendo non habitu, aut perseuerando in habito. Id ergo quod intentio dicitur esse oculus cordis, ad rationem plus pertinet: cuius est præuidere, itemque dirigere. Vnde Augustinus fatetur, quod fides dirigit intentionem, intentio uero ultra dirigit in finem.

Alexander
Intentio quid sit.
Matth. 11.
Augustinus

Demum quod asserit Damascenus, intentionem esse intelligentiam circa aliquid determinatam, pertinet ad cognitiuam potentiam. Interdum autem intentio sumitur pro actu uoluntatis tendentis in aliquid, ut dum ait sanctus Bernardus ad papam Eugenium: Vt simplex sit oculus, duo sunt necessaria: charitas in intentione, ueritas in electione. Voluerunt aut quida inter uoluntatem & intentionem ita distinguere, ut uoluntas sit rationalis appetitus in se consideratus: & idem appetitus cu consideratione finis, diceretur intentio. Sed uidemus in utroque nomine respectu ad finem seu bonum signari. In textu quoque habetur, quod intentio respicit id propter quod aliquid uolumus. Verbi gratia, Si uelim esurientem reficere ut habea uita æterna, uoluntas est esurientem reficere: intentio aut, qua uita æterna cupio obtinere. Per quod uidetur innuere, quod uoluntas respicit id quod est ad finem, intentio uero ipsum finem. Veruntamen differentia ista non uidetur dari nisi per quandam appropriationem: quia ut ait Philosophus, uoluntas est ta ipsius finis qua eius quod est ad finem, sed magis ipsius finis.

Bernardus

Præterea mensura meriti atque demeriti attenditur penes intentionem uno modo acceptam, uidelicet prout intedere est in aliquid tendere per aliquid. Sicut enim intentio non tantum respicit finem, sed & illud per quod uenitur ad finem. sicque complectitur genus operis cum circunstantijs. Si autem intentio tantum respiciat finem, non omnino, sed principaliter, attenditur meritum seu demeritum, penes intetionem. Ex quibus patet qualiter intelligendum sit quod ait Isidorus: Ex intentione bonum probatur, malumque reprobatur. nec rursus obuiat istis quod loquitur Augustinus, Non diuturnitas temporis, nec numerositas operis, sed maior charitas meliorque uolutas auget meritum, quia in uolutate cointelligitur ipsa intentio. Hæc Alexander. De hoc demum. An intentio reputetur pro facto, infra dicetur.

Isidorus.

Concordat Bonauentura, dicendo: Frequenter ad cognitionem rei per uocabulorum consideratione perducimur. Qui enim imposuerunt uocabula, proprietates rerum potissime considerauerut. Intendere autem compositum est ab in & tendere. Hæc quoque præpositio in, duplicem potest habitudinem importare, uidelicet ut ad obiectum, & ut ad terminum. Primo modo designat solam conuersionem potentiæ ad obiectum. Secundo designat cum hoc quandam collationem atque coniunctam quietationem. Et secundum hanc duplicem acceptionem, habet uerbum intendere duplicem constructionem. Differt etenim dicere, Intendo in hoc, & intendo hoc: quia dum dico, intendo in hoc, intendere dicit conuersionem potentiæ ad obiectum: cum uero dico, intendo hoc, intedere dicit conuersionem potentiæ ad aliquid tanquam in ultimum finem, que intendit assequi, & cui uult copulari. Hinc in prima acceptione inter hoc uerbum & eius casuale cadit præpositio. quatenus per hoc designetur directio & conuersio potentiæ ad id, tanquam ad obiectum supra quod. In altera autem significatione non cadit præpositio media. quia hoc uerbum tendere, de se dicit inclinationem & ordinationem ad aliquid. Hæcque præpositio in, sibi adiuncta, superaddit quietationem, ita quod sensus est: Intendo beatitudinem. i. tendo in beatitudinem. Et hoc ultimo modo est de intentione hic mentio. Cumque uocabulum istud duo importet, puta collationem & conuersionem cum collatione, imo & quanda cu quietatione tendentia, quoru unu puta collatio est rationis, alteru uoluntatis, idcirco in nomine intentionis, simul clauditur actus uoluntatis & rationis, sicut in nomine hoc cosensus, quod designat concordia ronis & uoluntatis. Intetio etia proprie nomen est actus, quamuis interdum sumatur pro habitu, aliquando pro potentia, nonnunquam pro re intenta. Itaque intentio duos actus importat, & quo ad hoc, quod notat collationem, principalius est in ratione: quantum uero ad hoc quod designat tendentia, principalius ponitur in uoluntate. Hæc Bonauentura.

Bonauentura.
Intendere in hoc & intendere hoc no idem.
Intentio duo importat.

At uero Thomas strictius loqui uidetur de intentione: Ex ipso, inquiens, nomine intentionis accipi potest, ad quam potentiam pertineat. Intendere namque dicitur, quasi in aliud tendere: tendere uero in aliquid illius, extat potentiæ ad quam pertinet prosequi seu fugere aliquid. hoc autem est appetitus seu uolutatis, no intellectus. Attamen uerum est quod intellectus practicus dicit aliquid de fugiedo aut, prosequedo, ut 3. de aia dicitur. sicque iudiciu de fuga & prosecutione, ad intellectum pertinet practicu, no prosecutio ipsa seu fuga. Hinc intentio non est actus potentiæ cognitiuæ, sed appetitiuæ. Verum per hoc quod dicitur in aliquid tedere, importatur quædam distantia tendentes ab eo in quod tendit, ideo quando appetitus fertur immediate in aliquid

Aquinas.

non dicitur esse illius intẽtio, siue hoc sit finis ultim⁹, siue aliquid ad ultimum finem. sed quãdo per unum quod uult, in aliud peruenire nititur, intentio dicitur illius in quod nititur peruenire. Hoc autem est finis. Idcirco intentio dicitur esse de fine, nõ secundũ quod uoluntas absolute fertur in finem, sed secundum qd' ex eo quod est ad finem, tendit in finem ipsum. Hinc intentio in sua ratione ordinem quendam unius ad alterum signat. Ordo quippe unius ad alterum, non est nisi per intellectũ, cuius est ordinare. In aliquibus autẽ intellectus ordinans in finem, appetitui est cõiunctus, ut in intellectualibus creaturis: in alijs, ut in naturalibus est separatus. Naturalia enim diriguntur in finem ab intellectu naturã instituente, & finem singulis præfigente. Hinc intentio primo & per se actum nominat uoluntatis, secundum quod in ea est uis intellectus ordinantis. Hæc Thomas in Summa.

¶ At uero in prima secundæ 12. quæstione: Intentio ait, prout nomen designat, dicitur quasi in aliquid tendere. in aliquid autem tendit tam actio mouentis, quã motio mobilis. uerum quod motus mobilis in aliqd tendit, habet ab actione mouentis. hinc intentio primo ac principaliter pertinet ad id quod mouet ad finem. Propter quod dicimus architectorem omnemq; præcipientem, mouere suo imperio alios ad id quod ipse intendit. Voluntas uero mouet omnes cæteras animæ uires ad finem: unde manifestum est, quod intentio proprie actus sit uolũtatis respectu finis. sed uoluntas respicit finem tripliciter. Primo absolute, sicq; uocatur uoluntas, prout absolute uolumus sanitatẽ aut aliquid tale. Secundo consideratur finis prout in ipso quiescitur, & ita fruitio respicit finem. Tertio considератur finis ut est terminus alicuius quod ordinatur in ipsum, sicq; intentio respicit finem. Neq; enim ex hoc solum dicimur intendere sanitatem, quoniã uolumus eam, sed item quia uolumus ad eam per aliquid aliud peruenire. Hæc Thomas in Summa.

Voluntas respicit finem tripliciter.

¶ Veruntamen controuersia prætacta uidetur in diuerso usu terminorum consistere, idcirco nec immorandũ est ei. Videtur tñ positio Bonauenturæ aptior esse. Certum est nanq; quod omnis potentia tendat in suũ obiectũ, etiã intellectus speculatiuus. & sæpius in scripturis intendere sumitur pro considerare, aduertere intueri, sicut in Psalmo: Intende deprecationi meæ.

Dionysi[us]

Psal. 15.

¶ Petrus uidetur hic rñsionẽ Bona. sequi potissime, Richardus Thomæ, similiter Duran. q addit: Intentio respicit finẽ, & differt ab electiõe. electio eñ directe est de his quæ sunt ad finẽ, q̃uis in habitudine ad finem. intẽtio aũt est directe de fine, licet in habitudine ad ea q̃ sunt ad finẽ. Et forsitan nõ differũt nisi secundũ rationẽ. Nẽpe dũ simul & eodẽ actu uoluntas fertur in finẽ, atq; in ea q̃ sunt ad finẽ, simul & eodẽ actu finẽ intendit, & ea q̃ ad finẽ sunt eligit. Idẽ atq; actus uocatur intẽtio quo ad finẽ, & electio quo ad illa q̃ sunt uolita propter finẽ. Hæc Duran. ¶ Postremo Scotus: Intẽdere, inqt, dicit in aliud tẽdere, qd gñalit̃ accipi põt, siue res a se habeat q; tẽdat in aliud, siue ab alio. Põt quoq; tendere in aliqd, ut in obiectũ pñs, uel ut in terminum distantẽ aut absentẽ. Primo mõ cõuenit oĩ potẽtiæ respectu sui obiecti. Secũdo mõ proprie cõuenit illi qd' tẽdit in aliud, nec dr̃ in id, sed ducit se in illud. Sicq; nõ cõuenit potẽtiæ naturali, sed liberę. Cumq; libere uelle sit totius liberi arbitrij, qd' iuxta p̃habita intellectũ ac uoluntatẽ includit, scd̃m hoc intendere cõuenit toti: & hoc, si proprijssime capiatur: & nõ erit alicuius respectu sui obiecti, sed respectu finis. Cumq; in oĩ uolitiõe scd̃m Ansel. sit accipere qd & cur, intẽdere nõ respicit qd, sed cur, prout scz dicit tendentiã in aliqd, ut distans, p aliqd tanq̃ per mediũ. Hæc Scotus. ¶ Amplius quæritur hic, An idẽ nũero sit motus seu actus, quo qs fert̃ in finẽ & in mediũ: hoc est, in id qd' ordinatur in finẽ. Ad qd Tho. rñdet: Dũ aliqd dr̃ scd̃m relationẽ ad alterũ, põt duplicit̃ cõsiderari. Primo ut est res quædã scd̃m se absolute, & sic nõ est eadẽ cõsideratio eius & illius ad quod refertur seu dicitur, sed diuisim considerat̃ur utrũq;. Secundo, prout refertur ad alterũ, sicq; est utriusq; cõsideratio eadẽ: quia qui nouit unũ relatiuorũ, nouit & reliquũ. Vt si quis cõsideret imaginẽ ut est alicuius imago, eadem erit cõsideratio imaginis, & eius cuius imago cõsistit. Sic & in ea quæ sunt ad finẽ, põt uolũtas ferri dupliciter. Primo scd̃m qd ea uult, ppter aliud, & ita est idẽ motus uoluntatis, q est ad finẽ & ad id qd' est ad finẽ. Secũdo, prout res quædã sunt p se appetibiles, sicq; est alia utriusq; uolitio, & sunt diuersa obiecta. Sed primo mõ sumunt̃ ut unũ & idẽ obiectũ. Hæc Tho. in Scripto. Porro in prima 2. quæst. 12. addidit: Cũ dico, uolo medicinã ppter sanitatẽ, nõ designo nisi unũ motũ uolũtatis. Cuius ratio est, q̃ finis est ratio uolendi ea q̃ sunt ad finẽ. idẽ aũt actus cadit sup obiectũ & super rationẽ obiecti, sicut eadẽ est uisio coloris & luminis, estq; simile de intellectu, q si absolute principiũ & cõclusionẽ cõsideret, diuersa est cõsideratio utriusq;. in hoc aũt q; cõclusioni assentit ppter principia, est unus actus ipsius intellect' dũtaxat. Hæc Thomas in Summa. Quibus responsiones doctorum ad hanc quæstionem concorditer consonant.

Petrus. Durand⁹

Scotus.

Anselm.

Thomas quæstio.

Distinctio. XXXIX.

¶ Cum uoluntas sit de his quę homo naturaliter habet, quare peccatũ fore dicatur, cum nullum aliud naturale peccatum sit.

Quare uoluntas magis deprauetur in suo actuq; aliqua alia potentia.

Hic autem oritur quæstio satis necessaria, ex superioribus causam trahens. Dictum est enim supra, uoluntatem inesse naturaliter homini, sicut intellectus & memoria. Quæ autem homini naturalia sunt, quantumcũq; uitientur, bona tamen esse non desinunt, quia non ualet uitium bonitatem, in qua deus eã fecit, penitus ✝cõsumere. ut uerbi gratia, Intellectus uel ratio & ingenium ac memoria, & si uitijs ac peccatis obnubilentur & corrumpantur, bona tamen sunt, nec peccata nominãtur, sicut Augustinus de ratione quæ est imago dei, in qua facti sumus, euidenter ostendit in xv. libro de tri. Hæc est, inquit, imago in qua homines sunt creati, qua cæteris animalibus præsunt, quæ creatura n rebus creatis excellentissima est, cũ à deo iustificatur, à deformi forma in formosam mutatur formam. Erat enim etiam inter uitia natura bona. hæc autem imago, ratio est uel intellectus. Cum ergo uoluntas de naturalibus sit, quare ipsa non semper bonum sit, & si aliquando uitijs subiaceat. Ad hoc facile respondent, qui dicunt

✝ absumere.

Aug. li. 15 de Trinitate ca. 8

dicũt oĩa quę sunt, inquãtum sunt, bona esse: qa & ipsam volũtatẽ inquãtũ bona est, vel inquantũ volũtas est, vt supra posuimus, bonũ esse asserũt, sed inqtũ iordinata ẽ, mala ẽ & pctm̃. Vbi põt ab eis rõnabilit' queri. Si volũtas inqtũ inordinata ẽ, pctm̃ est: quare ergo intellectus, rõ & ingeniũ, & hmõi, cũ inordinata sunt, pctã nõ sunt. Inordinata vero sunt sicut voluntas, cũ ad rectũ finẽ non tẽdũt, eorũq; actus pūaricatiões existũt. Ad qd illi dicũt, volũtatis noĩe aliqñ vi, s. naturalẽ potentiã volẽdi, aliqñ actũ ipsius vis significari. Vis aũt ipsa naturaliter aię insita, nũq̃ pctm̃ est, sicut nec vis mẽorãdi vel intelligẽdi: sed actus huius vis q & volũtas dicit', tũc pctm̃ est, qñ inordinatus est.

¶ Quare actus volũtatis sit peccatum, si actus aliarum potentiarum non sunt peccata. b

Sed adhuc querit' quare huius naturalis potẽtiæ actus pctm̃ sit, si aliarũ potẽtiarũ actus pctã nõ sunt, s. potẽtiæ mẽorandi, cuius actus ẽ memorare: & potẽtiæ intelligẽdi, cuius actus est intelligere. Ad qd & ipsi dicũt, qa alterius gñris ẽ actus ille volũtatis, q̃ actus memoriæ vel intellectus. Hic em̃ actus est ad aliquid adipiscendũ vel non admittendũ, qui non potest esse de malis quin sit malus. Velle em̃ mala, malũ est: sed intelligere vel memorari mala, malũ nõ est: q̃uis eorum quidam etiã hos actus malos esse interdũ, nõ improbe asserant. Memorat enim interdum quis malum vt faciat: & quærit intelligere verũ, vt sciat impugnare. Ecce qualiter soluitur præmissa quæstio ab his, qui tradunt omnia esse bona inquantũ sunt. Qui vero dicũt volũtates malas pctã esse, & nullo mõ bona, breuius rñdent, dicẽtes actũ voluntatis non esse de naturalibus, sed vim ipsam & potentiã volendi quę semper bonũ ẽ, & in oĩbus est, etiam in puulis in quibus nondum ẽ eius actus. d. 37 ca. Se
pimus, & c. se turba, & c q̃ de mẽ sa.

¶ Quomodo intelligendũ sit illud, & hõ etiã qui seruus est pcti, naturaliter vult bonum. c

Preterea quæri solet, quomodo intelligendum sit quod ait Ambrosius exponens illud verbũ Apostoli. Non quod volo illud ago, sed quod nolo illud facio. Dicit em̃ quod homo subiectus peccato, facit quod non vult, quia naturaliter vult bonum. Sed voluntas hęc semper caret effectu nisi gratia dei adiuuet & liberet. Si homo subiectus peccato est, vult quidem malum & operatur, quia seruus est pcti, & eius volũtatẽ (sicut supra dixit Aug.) libẽt facit, q̃uo ergo naturalit' vult bonũ? An est eadẽ volũtas. i. idẽ motus q̃ libenter peccato seruit, & quo naturaliter vult bouum? Si non est eadẽ volũtas, quæ ergo istarũ est, q̃ cũ hõ iustificatur, à seruitute pcti liberat'? Vt enim disseruimus superius, gratia dei volũtatẽ hoĩs liberat & adiuuat, quę voluntatẽ hoĩs præparat adiuuandã, & adiuuat præparatã. Sed quæ est illa voluntas, an illa quę naturalit' vult bonum? an illa quę libent' seruit pctõ, si tñ duæ sunt voluntates? Proposita est quæstio profunda, quę varia a diuersis expositiõe determinat'. Aliĩ em̃ dicũt duos esse motus, vnum quo vult bonũ naturaliter, & quare naturalit', & q̃re naturalis dicit'. Quia talis fuit motus naturę hũanę in prima cõditiõe, in q̃ creati sine vitio sumus, quę ppriẽ natura dicit'. Fuit em̃ hõ creatus in voluntate rectus. Vnde in eccle. dogma. scriptum est. Firmissime tene primos homines bonos & rectos esse creatos cum libero arbitrio, quo possent si vellent, propria volũtate peccare, eosq; non necessitate, sed propria voluntate peccasse. Recte ergo dicit' hõ naturalit' velle bonũ, quia in recta & bona volũtate cõditus est. Superior em̃ scintilla rationis, quę etiã (vt ait Hieronymus) in Cain nõ potuit extingui bonum semp vult, & malũ semp odit. Aliũ autẽ dicũt motũ esse mẽtis q̃ mẽs relicta supiorũ lege, subiicit se peccatis, eisq; oblectatur, iste motus, vt aiunt, antequam assit alicui grã, dñatur & regnat in homine, alterũq; deprimit motum, vterq; tñ ex libero arbitrio est. Veniẽte autem gratia, ille malus motus eliditur, & alter naturalit' bonus liberat' & adiuuatur, vt efficacit' bonũ velit. Ante gratiã ẏo licet naturalit' hõ velit bonũ, non tñ absolute concedi oportet bonã hr̃e voluntatẽ, sed potius malam Aliĩ autem dicunt vnam esse voluntatem, d est, vnum motum quo naturaliter vult homo bonum, & vitio vult homo malum, eoq; delectatur, & inquantum vult bonum naturaliter, bonus est inquantum malum vult, malus est.

Ambrosi. super epistolam ad Rom. c. 7.

Augustin. Encadẽ voluntate velit homo naturaliter bonũ & libenter peccato seruiat.

Aug. de fi de ad petrum, c. 25

Hieronym.

SVMMA DISTINCTIONIS. 39

IN præcedẽti distinctiõe præsuppositũ est, uirtutẽ & uitiũ esse in uolũtate: Hic pscrutatur, qualiter peruersitas culpæ in uolũtate ualeat esse, q̃ circa arguit & soluit, Deinde mouet aliã quæstionẽ, qualit' scilicet intelligẽda sint uerba quædã sanctorũ, quæ intricata uidẽtur, & qualit' uoluntas humana naturaliter uelit bonũ, cũ tã frequẽt' appetat mala.

QVAESTIO. I.

HIc quærit' primo, Vtrũ volũtas humana possit p pctã subuerti. ¶ Verũ de hoc supra iã tãta sunt introducta, ut nõ uideat' hic imorãdũ. Sed de hoc aliqd est tãgẽdũ, An naturalit' uelit bonũ. & uidet q̃ nõ, qa q̃ naturalit' cõuenit rei, conuenit ei semp: nec oppositũ põt ei cõpetere, sicut risibile cõuenit hoĩ, sed uolũtati nõ semp inest bonũ uelle, imo frequẽtius cõuenit ei oppositũ, insup naturale & liberũ seu deliberatiuũ ex opposito distinguũt. Cũ ergo uolũtati sit, ppriũ & maxime ingenitũ, spõte moueri, libere affici, & ex rõnis deliberatiõe in actũ, pcedere, nõ apparet q̃ libere uelit bonũ, in cõtrariũ sunt q̃ cõtinẽt in litera. Circa hęc scribit Alber Beat' Diony. 3. cap. de diuinis noĩb', & Aug. cõtestãt', q̃ oĩs hõ naturalit' uult bonũ, atq; q̃ malũ ẽ inuolũtariũ, insecũdũ & pigrũ. Et hoc intelligunt secundum suam primam institutionem, uel prout bona est bonitate conueruertibili cum ente.

In eis

Inest etiam ei ex sua natura habilitas quædam ad bona. Præterea duplex est ratio, cur uoluntas in actu potius dicitur bona aut mala, quam cæteræ uires. Prima est, quoniam ipsa sola est libera proprie ex se. & quicquid libertatis extat in anima, diriuatur ab ea, propter quod ipsa præcipue causa est actionum suarum. Vnde primo Metaphysicæ dicitur: Liberum dicimus hominem, qui causa sui est. Socrates quoque (ut in Politicis refert Philosophus.) dixit: Seruus est qui nullam habet uirtutem, nisi ad domum suam respiciens. Voluntasque domini sui est uirtus sua, ultra quam nihil potest. Secunda ratio est, quam Anselmus tangit in libro de libero arbitrio, dicens: Voluntas, uniuersalis motor est in toto animæ regno. Nempe si dixero, Possum ambulare: subintelligitur, si uolo. Ideo bonum & malum uirium cæterarum, sunt in uoluntate sicut in causa. Hinc uirtus diffinitur per uoluntatem, dicente Tullio in fine primæ Rethoricæ: Virtus est habitus uoluntatis in modum naturæ rationi consentaneus. Hæc Albert⁹.

¶ At uero Thomas hæc plenius scribens: Hoc, inquit, naturale est rei, quod conuenit ei secundum conditionem suæ formæ, per quam constituitur in tali natura, quemadmodum ignis naturaliter tendit sursum. forma autem per quam homo est homo, est ratio uel intellectus, hinc in illud quod sibi conuenit secundũ rationem uel intellectum, naturaliter tendit. Bonũ uero cuiuslibet uirtutis est homini conueniens secundũ rationem, quoniam talis bonitas est ex quadam commensuratione actus ad circunstãtias & ad finem, quẽ efficit ratio. Vnde & quædam inchoationes uirtutum seu aptitudines naturaliter præexistunt in rati͂oali natura, quæ uirtutes naturales dicuntur, etiam antequã per exercitium deliberationemque compleantur, ut 6. Ethicorum asseritur. Hinc homo naturaliter tendit in bonum. Verum mot⁹ naturalis à forma progreditur secundum formæ conditionem. cumque ratio & uoluntas non sint formæ determinatæ ad unũ, ita ut in aliud nequeant flecti, ideo quamuis uelle bonum sit homini naturale, nihilominus potest malum uelle, nõ inquantum malum, sed inquantum æstimat illud bonum. Hæc Thomas in Scripto. Qui in prima secundæ quæstione 8. super his plenius scribit.

¶Concordat Petrus, Richardus, aliique communiter, quorum diuersi diuersa hic sciscitãtur. Primum, an uoluntas naturalis & deliberatiua sint una potentia: Ad quod Petrus respondet: Obiectum uoluntatis est bonum, quod considerari potest dupliciter. Primo, secundum se absolute. Secundo, in comparatione ad aliud. Primo modo inuariabilis est bonitas eius in se, sicque uniformiter mouet, estque obiectum uoluntatis naturalis. Secundo bonitas eius uarijs modis concipitur, & est obiectũ uolũtatis deliberatiuæ: sicut secari est malũ in se, bonũ est tamẽ ob sanitatẽ. Bonũ aũt sic aut sic acceptum, non differt per essentiam: imo est unum & idem obiectum secundum speciem, sed differenter mouens. idcirco non diuersificat uoluntatem secundum speciem atque essentiam, sed secũdum mouendi modũ. Cumque duæ qualitates eiusdem speciei non sint in eodem, oportet uoluntatem naturalem & deliberatiuã esse unam numero potentiam.

¶Concordat Richardus & addit: Regula motus uoluntatis naturalis, est naturalis cognitio intellect⁹, & uoluntas sub ratione qua est natura, est eius principium. Regula uero motus uoluntatis deliberatiuæ est cognitio intellectus acquisita seu infusa, & sequitur consiliationem deliberationẽque intellectus. Hæc Rich.

¶Amplius quæritur hic, An sit eadẽ uoluntas, qua homo uult naturaliter bonum, & qua uult malum. Quocirca certum est, & facile est respondere, quod sit eadem potentia uolitiua, quæ est utriusque actus principium. Si autem uoluntas sumatur pro actu uolitiuo, non est utique utriusque una uoluntas. Verum si uolũtas sumatur pro sensualitatis affectu, sic non est illorum una eademque uolũtas: quia uoluntas inclinans ad mala, dicitur sensualitas, appetitus ue sensitiuus, uoluntas uero inclinans ad bonum, est uoluntas rationalis. In isto consistit responsio Thomæ, Petri, Richardi & plurium. Veruntamen non sensualitas solum, sed & uoluntas ipsa intellectiua, inquãtum ex nihilo & per originale peccatum corrupta inclinat, mouet & trahit ad mala. Quod & in angelis patuit, in quibus originale peccatũ non fuit. In his facilibus nequeo immorari.

QVAESTIO. II.

PRæterea quæritur, An sola voluntas sit peccati subiectum. ¶ Videtur quod non, quoniam in eodem sunt uirtus & uitium. Sed uirtutes morales ꝓ maxima parte in appetitu sunt sensitiuo, quemadmodum & passiones quas reprimunt & refrenant. Secundo, fides donumque sapientiæ & alia quædam dona in intellectu consistunt, ergo & uitia eis opposita. Contraria namque nata sunt fieri circa idem. Tertio, in confessione quotidie dicimus: Peccaui nimis cogitatione, locutione, opere & omissione. nec ibi sit mentio de peccato affectionis seu uoluntatis, ergo in intellectu, in uerbis, atque operibus est peccatum.

¶In oppositum sunt quædam præhabita, & quod uirtus dicitur esse habitus uoluntatis.

¶ Ad hoc Thomas respondet: Cum in peccato sit ratio mali, & ultra hoc ratio culpę, utrumque diuersimode reperitur in actibus intellectus & uoluntatis. Malum namque in actu uoluntatis est ex obiecto, non autẽ in actu intellectus. Nam uelle mala, est malum: sed intelligere mala, malum non est. Cuius ratio sumitur ex utriusque obiecto. Obiectum quippe uoluntatis est bonum, intellectus uero obiectum est uerum. Porro bonum & malum, ut 6. Metaphysicæ dicitur, sunt in reb⁹, uerum autem & falsum in anima. hinc uoluntas in suũ fertur obiectum secundum quod est in re. propterea ex bonitate & malitia uoliti, actus uoluntatis censetur bonus seu malus. Verum intellectus tendit in rem ut est in anima, cumque ratio bonorum & malorum in intellectu sit bonum, cognoscere bona & mala est bonum. Propter quod ait Boethius: Mali cognitio non potest deesse bono. Malum autem accidit in actu intellectus ex proportione indebita intellectus ad rem, puta ex hoc quod intellectus aliter apprehendit rem quam est. Intelligere enim rem falsæ, est malũ in actu intellectus, sicut uerum est bonum eius. Actus quoque intellectus non habet rationem culpæ eodem modo quo actus uoluntatis, quoniam ratio culpæ primo in actu uoluntatis inuenitur. in actibus autem intellect⁹ & aliarum potentiarum, non nisi secundum quod imperati sunt a uoluntate. Ratio enim culpæ in actu desformi est, ex hoc quod procedit ab eo quod habet dominum sui actus, hoc autem in homine est secundum illam potentiam, quæ ad plura se habet, nec ad aliqd eorum determinatur nisi ex seipsa, quod tantum conuenit uoluntati. Potentiæ enim organis affixæ, coguntur ad aliquem actum per immutationem organorũ, sine quibus in actu exire non ualẽt. Intellectus quoque

quamuis

quamuis non sit vis organica, cogitur tamen euidētia argumentationis, & deficit in aliquo in quod non potest ex defectū demonstratiōis intellectualis ve luminis. Voluntas vero potest in apprehensum quodcumq; nec ab eo per aliquam rationem violenter poterit prohiberi. Nempe cum intellectus feratur in rem secundum q̃d res est in anima, rationemq; veri habet, indiget intellectus ad intelligendam rē aliquo medio seu lumine aut demonstratiōe, per quod rem deducat ad hoc, quod ad intelligendum sit sibi proportionata. Vnde & per argumenta potest à consensu auelli. Voluntas vero cū feratur in suum obiectum secundum quod illud est in re, non oportet vt habeat aliquam operatiōem in re ad hoc q; fiat sibi proportionata, expoliando eam à materia, sed directe fertur in rem apprehensam vt est, ideo impediri non potest quin feratur in quodcūq; voluerit, neq; aliquo prohibente, neq; per quemcunq; defectum. Itaq; in cogitationibus potest esse peccatum dupliciter. Primo, inquantum cogitationes sunt: & sic non est in eis peccatum, nisi peccatum vanitatis, secundum quod intellect⁹ vtilioribus cogitationibus occupari deberet, atq; inutilibus occupatur: nec hoc imputatur ad culpam, nisi secundum quod intellectus à voluntate natus est imperari. Secundo, inquantum cogitationes propter delectationem rei cogitatæ quæruntur, sicq; potius est peccatum in delectatione rei cogitatę secundum memoriam vel speciem, quam in ipsa cogitatione. Illa quoq; delectatio non est in intellectu, sed in concupiscibili aut irascibili, cuius est actus cogitatus. Hinc tale peccatum reducitur ad idem genus, vt fornicationis aut homicidij, in quo est actus peccati exterius perpetratus. Per q; patet solutio tertij.

In cogitatione pōt esse peccatū bifariā.

¶Ad alia respondetur, quod peccatum de quo nunc loquimur, quod rationem habet demeriti, non opponitur virtuti quocunq; modo acceptæ, sed vt est principiū meritorij ac remūerabilis actus. Et quamuis perfectio intellectus vt sapientia & scientia possit habere rationē virtutis, ex hoc solo quod est perfectio intellectus, actionem eius bonam efficiens, secundum quod facit rem intelligere, non tamen facit quod actus eius meritorius remunerabilisq; existat, nisi secundum quod à voluntate est imperatus. ¶Denique infidelitas non est peccatum in voluntate existens, nisi quod actus intellectus est imperatus a volūtate. Sic enim & fides in intellectu est, quia secundum Augustinum credere non potest homo nisi volēs. Conformit nisi hō volūtarie omittat q; facere debet, in infidelitatem non incidit. Et rursus. Quia si hoc quod in se est faceret, de⁹ ei veritatem reuelaret, & quid credere deberet.

Soluūtur argu.

Augustin.

¶Si autem obijciatur, quod quędam artes vt necromantia prohibentur, ergo in seipsis sunt vitiosæ, cū nil prohibeatur nisi peccatum: dicendum quod artes illę nō sunt prohibitæ, secundum quod tantum in cognitione consistunt, sed per accidens, inquantum sunt peccandi occasio, secundum quod notitia artis disponit seu inclinat ad vsum ipsius, quod sine peccato esse non valet. Quod si etiam ipsa speculatio artis peccatum vocetur, hoc non est nisi ex parte speculantis, qui alijs tenetur intendere, si tamen ab illis per considerationem huiusmodi retrahatur. Hæc Thomas in Summa.

Obiectio.

Dilutio.

Thomas Aquinas.

¶Atuero de hac materia plenius scribit doctor sanctus in prima secundæ quæstione 74. Omne, inquiens, quod est principium voluntarij actus, est subiectum peccati, actus autem voluntarij nominantur non solum q eliciuntur à voluntate, sed etiam illi q imperātur ab ea; hinc non solum voluntas peccati subiectum est, sed & vniuersæ potentiæ, quæ ad suos actus possunt moueri ac reprimi ab eisdem per voluntatem. Eædem quoq; potentiæ sunt moralium subiecta bonorum habituum, quia eiusdem est actus & habitus. Itaq; quod in libro de duabus animabus loquitur Augustinus, quod non nisi voluntate peccatur intelligendum est, quod sola volūtate peccat vt primo mouente, alijs autē quibusdam potentijs tanquam ab ea motis.

Voluntas est subiectū peccati.

Augustin.

¶Præterea peccatum cuiuslibet potentiæ consistit in actu ipsius. Ratio autem duplicem habet actum. Vnū secundum se in comparatione ad proprium obiectum, quod est cognoscere aliquod verum. Alius actus rationis est, inquantum directiua est viriū aliarum, & vtroq; modo contingit esse peccatum in ratione. Primo, inquātum errat in veri cognitione, quod ei ad peccatum tūc imputatur, quando habet ignorātiam aut errorem circa id quod debet & potest scire. Secundo, dum inordinatos inferiorum virium actus imperat, vel post deliberationem non arcet. Hæc Thomas in Summa.

Ratio est peccati subiectum

¶Consonat Petrus. Voluntas, dicens, est instrumentum mouens seipsum secundum Anselmum, imo & omnia quæ existunt in anima. Sola ergo voluntas est libera, cæteræ vero vires non nisi inquantum voluntati iūgūtur. Cumq; peccatum & meritum in libero motu cōsistant, actus voluntatis per se potest esse peccatum. Act⁹ autem virium aliarum, non nisi inquantum voluntati vniuntur vel imperanti vel omittenti, id est, non reprimenti. Hæc Petrus.

Petrus.

Præterea contra rationem illam quam Thomas assignat, cur intelligere malum, malum non sit, instat Richardus, dicēdo: Hoc nō sufficit. Intellectus enim per similitudinem rei aliquo modo conformatur rei ipsi extra animam existenti aliter ipsam & suum esse reale nō intelligeret. Deinde Richardus obijcit contra rationē quam Bonauentura & alij quidam tradunt: Alij, inquiens, dicunt, quod etsi intellectus per similitudinem rei ei assimiletur, non tamen transformatur in eam, quemadmodum volūtas transformatur in volitum propter maiorem vim vnionis ex parte volūtatis, quam intellectus. Sed neq; hoc sufficit, quia per hoc non redditur ratio, quare intelligere malum non est malum, sed tantū quare nō est ita magnum malum, vt velle malum. Ideo dici potest quod quamuis intellectus feratur in rem intellectam, attamen quoniam res sub ratione qua bona, nō est obiectum intellectus, sed sub ratione qua ens vel vera: nec est obiectum voluntatis sub ratione qua vera, sed sub ratione qua bona, ideo actio intellectus respectu ipsius rei non dicitur bona, sed vera. Et actio voluntatis respectu eiusdem rei non dicitur vera, sed bona. Sic dico quod malum est obiectum intellectus per accidens sub ratione qua oppositum enti vel vero, per cuius speciē ex cōsequenti intelligitur, sicq; patet quod est obiectū intellectus sub ratione qua falsum. Est quoq; obiectum voluntatis p accidens sub ratione qua bonū apparens, ideo sicut voluntas in volendo malum non dicitur falsa, sed mala: sic intellectus intelligendo malum non dicitur malus, sed verus, si intelligat sicut est: vel falsus, si aliter iudicat quam est iudicandum. Est nanq; de actibus iudicandum secundum ratiōem obiecti formalē.

Richard.

¶Insuper dici potest, quod per simplicem apprehensiōem mali, nō determinatur intelligēs ad aliquam realē coniunctionem cum malo, sed per apprehensiōem dictantem malum esse prosequendum, inclinatur apprahēdēs ad realē cū malo cōiunctionē sicut per velle malū; ita

ita vt hanc realem coniunctionem exequatur, nisi assit impedimentum. Hinc primus horum trium actuũ non est malus, sed secũdus malus, & tertius peior. Hęc Rich.

¶ Porro Durandus obiectionem illam contra rationem Thomæ inductam, cur intelligere mala nõ sit malum, prolixe prosequitur ac reprobat, dicens. Quoniã sicut obiectum voluntatis est res extra animam, sic ipsamet res, vt est extra animam, est obiectum intellectus. Et sicut ratio rei intellectæ est in anima, quæ ratio nõ est id quod intelligitur, sed tantum quo aliquid intelligitur: sic ratio rei volitæ est in anima. Hæc Durandsu. Veruntamen ratio illa sancti Thomæ videtur idonea ac subtilis. Constat enim ꝙ voluntas sit vis profectiua in suum obiectum, ita ꝙ eius natura, proprietas atq; ꝑfectio, aut certe defectio consistit in hoc, quod tendit in rem, & ei realiter iungitur sicuti est: intellectus vero potius est vis susceptiua rei in se, non quidem omnino eo modo quo res consistit in se, sed spiritualius, prout in ipso intelligente receptibilis est, ac suscipi potest. Propter quod secundum Aristotelem tertio de Anima, & Boethium, Cognitio rei est secundum modum cognoscentis, non cogniti. Vnde eandem rem aliter cognoscit sensus, aliter imaginatio, aliter intellectus, vt etiam in cõmentario libri de Causis habetur. idcirco nec omnifarie verum est, ꝙ res vt est extra animam, est intellectus obiectum: sed magis prout per speciem suam est in anima actu vel aptitudine. Nec inde consequitur ꝙ res nõ intelligatur sicuti est, & secundum suum esse reale: quia quod cognitio dicitur esse secundum modũ cognoscentis, non cogniti, refertur ad modum actus, nõ ad rei naturam. ¶ Deinde addit Durãdus: Hic vidẽda sunt duo. Primum, quod scire malum non est peccatum nec culpa. Secundo, qualiter in actu intellectus valet consistere culpa. Primum patet, quoniam in sciendo malum nullus est defectus siue deformitas in operatiõe intellectus. Cũ enim obiectum intellectus sit ens, perfectio eius consistit in attingendo & cognoscendo rem sicuti est, nec in hoc est peccatum. Ex isto patet secundum, quia dum res nescitur, aut aliter quam est apprehẽditur, accidit error seu defectus, deformitas & ignorantia in intellectu etiã eorum quæ quis scire tenetur, quod non caret peccato. Hæc Durandus. quæ stare videntur.

Philoso. Boethius

QVAESTIO. III.

NVnc quæritur, Vtrum conscientia liget seu obliget, siue sit recta, siue erronea. ¶ Videtur quod sic, quoniam Damascenus ait libro secundo: cõscientia est lex intellectus nostri. cum ergo obtemperãdum sit legi, ergo & conscientiæ. ¶ Secundo super illud ad Romanos, Cum gentes quæ legem non habent, ait Glossa: Etsi non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua intelligunt & sibi conscij sunt, quid sit bonum, & quid malum. Et sicut scientia ligat intellectum speculatiuum ad ea quæ egrediuntur à primo scibili, ita & cõscientia ligat intellectum practicum ad ea quæ sciuntur ab ipso. ¶ Tertio, conscientia est iudex, iuxta illud Ecclesiastes: Scit enim conscientia tua, &c. sed iudex ligat & obligat subiectos suo iudicio. ¶ Quarto illud ad Romanos, Omne quod non est ex fide, peccatũ est: exponitur, q̃d est contra conscientiã: ergo cõsciẽtia ligat ad faciẽdũ & nõ faciendũ. Idem videtur de cõscientia erronea. Nam super illud, Omne quod non est ex fide, asserit Glossa: Omne quod ad conscientiam pertinet, si aliter fiat, peccatum est. Quamuis enim fiat q̃d bonum est, etsi non esse faciendum credatur, vel non sic faciendum vt fit, peccatum est. ¶ Rursus ad Corintheos scribit Apostolus: Quidam cum conscientia idoli quasi idolothytum manducant, & conscientia eorum cum sit infirma polluitur. Non autem est pollutio nisi per culpã. Nec hoc erat quia idolothythum comederunt, sed quia eorum conscientia dictauit id idolis consecratũ. Dictabat ergo conscientia nõ esse licitum, quod in se licitũ fuit, ideoq; peccabãt sic faciẽdo, ergo cõscientia errãs ligat.

Iohã. Damascenus. Arguitur contra veritatem, *Roman. 2* *1. Corin.*

¶ In contrariũ est, quod conscientia est in ratione, ratio autem est consiliaria voluntatis, sed consilium non est ad obligatorium. Item omne erroneum est refutandum, ergo & conscientia errans.

In contrarium

¶ Ad hoc Alexander respondet: Quinq; sunt genera operum. Quædã ita sunt bona, ꝙ nullo malo fine fieri queunt, vt deum diligere propter se & super oĩa. Quædam vero ita sunt mala, vt nullo bono fine fieri valeant, vt fornicari, furari, mentiri. Alia sunt opera bona ex genere, quæ tamen fieri possunt animo malo, vt eleemosynã dare, quod fieri pro gloria vana potest. Quedã vero sunt mala ex genere, vt tendere ad lupanar: quod tamen fieri potest sine bono, videlicet ad conuertẽdam meretricẽ. Aliqua verõ indifferentia sunt omnino. Itaq; in primis duobus ligat conscientia ad agendũ quod agẽdum est, atq; ad non agendum quod non est agendum. In alijs aũt non ligat. Nec est lex intellectus nostri in alijs, nisi inq̃tũ ad duo hæc pria reducũtur, sicut ligat ad dandum eleemosynã, inquantũ formatur circunstãtijs debitis. Conscientia vero erronea nõ ligat quo ad duo prima membra, sed conscientiæ error est deponendus, vt si conscientia dictet aliquid esse agendum contra legem dei. In alijs vero, etsi conscientia erronea inquantũ erronea, non liget, tamen ligat sub conscientiæ ratione dum non deponitur: imo ad hoc principaliter ligat, & homo ligatur, vt error deponatur. Hæc Alexander, atque ex ista distinctione potest responderi ad obiecta.

Alexander

¶ Secundo quæritur, vtrum conscientia magis liget, q̃ prælati præceptum. Videtur quod sic, quia secũdũ Glossam ad Romanos, Quicquid fit contra conscientiã, ædificat ad gehennã. In oppositum est illud Apostoli, Omis anima sublimioribus potestatibus subdita sit. Glossa, Mandatũ superioris absoluit à mãdato inferioris. Spirituales aũt ꝑlati aĩabus ꝑsident subditorum, vt ad Heb. dicitur: Ipsi peruigilant q̃si rõnẽ, ꝓ aĩabus vestris reddituri. Ergo ꝑsunt conscientijs eorundẽ. ¶ Dicendũ, Obediendum est ꝑlato magis q̃ conscientiæ in indifferentib⁹. Vnde Glossa sup illud ad Romanos, Non solũ, ꝑpter irã, scilicet principis aut dei vitandã, sed etiã propter consciẽtiam, scilicet vt munda sit mens nostra: ergo consciẽtia nostra ordinat ad hoc, ꝙ obediam⁹ ꝑlatis in indifferẽtibus. De talib⁹ eñ loq̃t Apls: Loq̃r eñ de discernentibus cibos, cõsequenť & de his q̃ debenť ꝑlatis. Veruntñ alitẽ in secularibus & in religiosis. Seculares nanq; tenentur ad sententiã platorum in his q̃ respiciunt cathedrã, prout dicitur super illud Matthæi: Quæ dicunt vobis, facite. Religiosi vero, qui renunciauerunt propriæ voluntati ac proprio sensui, tenenť sequi mandatũ supioris in his q̃ non sunt præcepta, vel econtrario, ꝓhibita à deo vel in regula sua, aut in cõstitutionibus obligatorijs ad culpã q̃ fiunt ab ecclesia super ipsos, vel à capitulo Gñali cũ ꝑlatorum consensu. Cauere aũt debenť ꝑlati, ne indiscrete ꝑcipiant, ꝑpter cõscientiarum piculũ. ¶ Ad obiectũ dicẽdũ, ꝙ sicut q agit cõtra cõscientiã, ædificat ad gehennã, ita q agit cõtra discretũ ꝑlati ꝑceptũ. cõsciẽtia demũ subditi debet formari secundũ directionẽ prælati in dubijs. Prælatus vero non tenetur in agendis formari secundũ conscientiam quamcunq; subditi sui.

Quæstio. Obiectio *Roman.* *Math.* *Decisio*

Ideo

Ideo standum est mandato discreti prælati. Nam & hoc conscientia dictat. Hæc idem.

Bonauen. ¶ Insuper circa hæc Bonauentura conscribit: Conscientia aliquando dictat aliquid quod est secundum legem dei. Et loquimur hic de dictamine secundum modum præceptionis aut prohibitionis. Non per modum consilij aut persuasionis. In primis conscientia simpliciter ligat, videlicet in præceptis: quia ad illa homo ligat⁹ est per legem diuinam, & conscientia illis concordans, ligatum ostendit. In secundis vero cōsciētia ligat, quā diu manet, idcirco tenetur homo conscientiam deponere, aut id quod dictat conscientia adimplere, vtpote si faciendum dictet, quod necessarium sit ad salutem, festucam de terra leuare. In tertijs vero conscientia nō ligat ad faciēdum vel nō faciendum, sed ligat ad se deponēdū pro eo quod cum talis conscientia sit erronea, errore repugnante legi diuinæ, necessario quam diu manet, ponit hominem extra statum salutis, idcirco oportet eam deponere, quoniam siue homo faciat quod illa dictat, siue nō faciat, peccat mortaliter. Si etenim agit quod cōscientia dictat & illud est contra legem dei, sine dubio mortaliter peccat: si vero faciat oppositum ei⁹ quod cōscientia dictat, ipsa manente, peccat mortaliter, non ratione operis quod facit, sed quoniam malo modo facit. Facit enim in dei contemptum, dum credit dictante sibi cōscientia, deo hoc displicere, quamuis ei complaceat. Cuius ratio est, quia non tantum attendit deus qd faciat homo, sed quo animo faciat. Hæc Bonauentura.

¶ Præterea de his non nisi breuiter tangit Antisiodorensis in Summa sua libro tertio circa finem: Conscientia inquantum cōsciētia, obligat: sed inquantum erronea non obligat: nec debet eam aliquis sequi inquantum erroneam, sed inquantum est conscientia. Attamē totum coniunctum obligat, scilicet cōsciētia erronea, & tenetur eam quis sequi, estq; simile de actione mala. Actio etenim mala non corrumpit bonum, inquantū mala, nec inquantum actio, sed totum permixtum, Nec sine permixtione boni, malum potest corrumpere bonum, et hoc non nisi in bono. Ideo loquitur Augustin⁹: Tanta est superexcellens boni magnitudo, quod malū non potest pugnare contra bonum nisi virtute boni. Hæc Antisiodorensis.

Augustin

Aquinat. ¶ Præterea Thomas à præinductis videtur aliqualiter dissentire. Recitata nanq; opinione ex Alexandro narrata, subiungit: Si diligenter cōsideretur qualiter cōscientia ligat, inuenietur ligare in omnibus, vt alia dicit opinio. Conscientia enim dictamen quoddam est rationis, voluntas autē nō mouetur in aliquid appetendum, nisi præsupposita aliqua appręhensione. Cumq; actus voluntatis ex obiecto specificetur, oportet vt secūdum iudicium rationis aut conscientiæ, iudicandus sit actus voluntatis: atq; per hunc modum conscientia fertur ligare, quia si aliquis fugiat per voluntatem quod ratio dictat bonum, est ibi fuga boni: quę fuga est malum, qa voluntas fugit illud ac si esset bonum secundum rationem propter tristititiam aliquam secundum sensum. Conformiter, si ratio dictet aliquod bonum esse malū, voluntas non potest in illud tendere quin sit mala. Tendit nanq; in illud, vt ostensum est à ratione, & ita vt in malum simpliciter, propter apparens bonum secundū sensum. Ideo siue ratio siue conscientia recte iudicet siue non, voluntas obligatur hoc modo. Quod si voluntas iudicium seu dictamen rationis, quod est cōscientia nō sequatur, actus voluntatis inordinatus cōsistit: & hoc ē ligare, id est, astringere voluntatem, vt nequeat sine deformitatis nocumēto in aliud tendere, sicut ligatus nō valet ire. Veruntamen aliter ligat conscientia errans, & aliter conscientia recta. Conscientia etenim recta obligat simpliciter & per se, nempe quod iudicat bonum est, bonum in se, & ex ratiōis iudicio bonum apparet. Hinc si non fiat, malum est: & si fiat bonum est. Cōsciētia vero erronea non obligat, nisi per accidens & secundum quid. Si enim dictet aliquid faciendum, id fieri in se consideratum, non est bonum necessarium ad salutem, sed inquantum appræhenditur tanquam bonum. Ideo cū non liget nisi secundum quod bonum nō obligatur voluntas per se ad hoc, sed per accidens, vtpote ratione apprehensionis qua iudicatur bonum, idcirco si fiat aliqd quod est secundum se malum, quod ratio errās iudicat bonum, peccatum non euitatur. Si autem non fiat, peccatum incurritur: quoniam vnus bonitatis defectus sufficit ad hoc, quod aliquid dicatur malum, siue videlicet desit bonitas, quę est per accidēs, siue bonitas per se. Hęc autē solutio sumit ex verbis Philosophi septimo Ethicorum, quo quęrit an aliquis dicatur incōtinens ex hoc quod propter passionem discedit à qualicunq; ratione recta vel nō recta. Vel dicatur incontinēs propter hoc, quod discedit à ratione recta: & soluit quod vocatur incontinens per se & simpliciter propter hoc, quod à recta ratione discedit. Per accidens vero fertur incontinēs ob hoc, quod discedit à qualicunq; ratione siue recta, siue non recta.

Conscientia erronea obligat secūdum quid

Philoso.

Questio.

¶ Deniq; conscientia errans obligat non virtute propria, sed virtute diuini præcepti. Non enim dicit aliquid faciendum quia sibi videtur, sed quia à deo p̄ceptum est, sicq; per accidēs obligat præcepti diuini virtute, inquantum dictat hoc vt præceptum à deo, ideo dictamen conscieniiæ plus obligat quam præceptum prælati, quemadmodum & præceptum diuinum, in cuius virtute ligat. Velut si præceptum regis non perueniret ad populum nisi mediāte aliquo principe, si princeps diceret, hoc est præceptum à rege, quamuis dictum suum nō esset verum, obligaret vt præceptum regis, ita quod contemptores pœnam mererentur.

Obiectio. ¶ Si vero quis instet, quia si conscientia errans ligat, sequeretur hominē esse perplexum. Nam siue agat quod conscientia illa dictat, peccat, siue non agat illud.

Dilutio. Dicendum quod nullus est perplexus, absolute loquēdo sed quodam posito, nō est inconueniens illo stante aliquē fore perplexum: quēadmodum mala intentione stante, siue fiat actus pręcepti, siue non peccatur. Similiter stante conscientia erronea, quicquid fiat, peccatum incurritur. Sed potest & debet homo conscientiam errantem, sicut & prauam intētionem, deponere, ideo simpliciter non est perplexus. Hæc Thomas in Scripto.

Dionys. ¶ Insuper in prima secundę quæstione 19. eandem tenet positionem: Verum in hac sua responsione hoc potissime mouet me, quod ait, dictamen conscientiæ plus obligare quam præceptum prælati, cuius contrarium (sicut iam patuit) Alexander & Bonauentura, imo & alij multi dicunt, & rationabiliter probant. Nam & oppositum dicere periculosum videtur Si enim dicatur dictamen conscientiæ plus ligare quam præceptum prælati, possent subditi etiam religiosi ab obedientia suorum superiorum se excusare, dicendo: Dictamen conscientiæ meę dictat mihi contrariū, nō audeo in hoc obedire, sicq; dare. ur [illegible] yscolis color excusationis iniquę. Idcirco de isto in[illegible] edicet.

Petrus. ¶ Circa hęc loquitur Petr⁹: In regno tēporali duplex ē lex, sc; diuina immobilis semp'q; ligās atq; humana mobilis, nō iugit' ligās, sed solū quā-

Isidorus. diu manet. Humanum enim genus duobus regitur, vt dicit Isidorus, vtpote iure diuino & humano, ita in regno animę spirituali duplex est lex, puta diuina immobilis semper ligans, videlicet lex naturaliter impressa, altera humana positiua mobilis, non semper ligans, sed quamdiu manet scilicet conscientia. Praeterea tria sunt genera operum de quibus est cōscientia. Quaedam quę pręcipit lex diuina, & in his conscientia ligat nos quantum est de se temporaliter, sed ratione materiae ligat immobiliter. Quaedam vero sunt opera quae lex nec praecipit nec prohibet: & in his conscientia ligat mobiliter, scilicet quam diu stat, materia vero non ligat, ideo deposita conscientia, ad ea non tenetur quis. Quędam autem sunt contra legem, & in his conscientia ligat ad vnum mobiliter sed materia ligat ad oppositum immobiliter Vnde magis peccat qui sequitur conscientiam in talibus quam qui non sequitur. Itaq; conscientia erronea ligat, quamuis aliqui dicant contrarium. Haec Petrus.

¶Respōsio demū Richardi per omnia consonat Thomę: tamen de hoc, an subditus magis tenetur stare iudicio conscientiae suae, q̃ praecepto praelati sui, nil scribit.

Durand⁹. ¶Durandus quoq; hic multa scribit, inter caetera dicens: Aliud est ligari, aliud obligari. Qui enim obligat, tenetur illud facere ad q obligatur. Nullus autem ad illicitum obligatur, Ligari aūt moraliter dicitur, qui ita dispositus est circa aliquod agibile, quod in neutrā partem potest licite declinare. Idcirco dicendum, quod cōscientia erronea neminem obligat, sed ligat. Sed dictū istud Durandi in vsu terminorum consistit, ideo de hoc disputare prolixius reputatur inutile. Praeallegati quippe doctores pro eodem indifferenterq; sumunt ligare & obligare. Et quamuis absolute loquendo nullus obligetur ad illicitum, sub ratione illiciti apprehensum, per accidens tamen & secundum quid atq; in casu obligatur ad illud iuxta sensum expressum.

Ligari & obligari non sunt idem.

Henricus ¶Praeterea Henricus primo quodlibeto consentit his, distinguit tamen de ignorantia. Nam quaedā est facti & inuoluntarium causans, idcirco nec imputatur ad culpam, & rationem seu conscientiam erroneā, ex ignorantia tali perhibet non esse culpabilem, idcirco voluntas discordans ab illa excusatur, nec mala cēsetur. Alia est ignorantia iuris non excusans, sed affectata & vitiosa. Hinc voluntas ab illa discordans, est praua. In hac q̃stione ponit Henricus opinionem suam de conscientia atq; synderesi. affirmans vtranq; esse in voluntate: Sciendum, inquiens, quod non idem sunt in operandis ratio recta & conscientia. Ex vniuersalibus enim regulis operādorum, quae sunt de dictamine legis naturae, quasi ex prepositione maiori, & particularibus operandis sumptis sub vniuersalibus regulis illis, consilio rationis quasi minori propositione formatur ratio particularium operandorum. Sed nondum ex hoc habetur operandi cōscientia, alias omnis habens operandorum notitiam, haberet strictiorem conscientiam de operandis cuius oppositum saepe videmus, quoniam consciētia spectat ad partem animae affectiuam, non cognitiuam. Quemadmodum enim in parte cognitiua sunt naturalis lex tanquam vniuersalis regula operandorum, & ratio recta tanquam regula particularis, ita ex parte voluntatis est quidam motor vniuersalis stimulans ad opus secundū regulas vniuersales legis naturę, & vocatur synderesis, estq; in voluntate quaedam naturalis electio, semper cōcordās naturali dictāmini legis naturę, ideo noīat syn deresis, a syn qđ est con, & heresis electio Est quoq; in voluntate qdā motor particularis stimulans ad opus secundū dictamen rectę rationis, ideo dicitur conscientia, id est, cū scientia. Quędā est electio in voluntate deliberatiua, cōcordans cū scientia in ratiōe recta. & semper formatur conscientia à consensu & electione liberę voluntatis, iuxta iudiciū atq; sciētiā rōnis. vt si sit rō recta, recta est cōscientia si vero ratio extet erronea, erronea est conscientia. Cūq; conscientia nō formetur nisi ex volentis libera electione, quamuis iuxta notitiā rationis, ex hoc cōtingit q aliqui multā notitiā operandorū habentes, nullam aut modicā habent cōscientiam de agendis: vel quia de agēdis nihil deliberāt, sed praecipitāter omnia agunt, aut non desiderant eam, libere tñ contra cōscientiā eligunt, ideo respuunt eā, aut certe debiliter in eligendo eā sequuntur, agūtq; cōtraria his quae nouerunt. Vñ omnes tales cōtra suā scientiā agūt sine consciētia remordente, aut modicū tm̄ habētes remorsum synderesis, quae omnino extingui non pōt. Haec Henricus. Ex quibus patescit, quid ipse cōsciētiā synderesimq; appellet, & in qua vi animae eas constituat. ¶Circa hoc loquit̄ Scot⁹ in primis diligent̄ recitans p̄tactā Hērici opinionē. Deinde ita arguēs cōtra eā: Si synderesis habeat actū elicitū necessario tendentē in bonū, resistentēq; malo, ergo nō est in volūtate: quoniam prima distinctiōe primi libri probatum est, quod voluntas nō necessario fruitur fine ostenso. nec aliqua vis aut habitus potest esse in ea principiū necessario fruendi: ergo nec principiū necessariū cōcordit̄ volēdi principijs practicis, q̃ sumūtur a fine. Praeterea scđm illā opinionē, synderesis esset sūpmū in volūtate, atq; respiceret finē vltimū, à q̃ sumūt prima principia practica: ergo in ei⁹ pōtate eēt voluntas scđm q̃libet vim & portionē suā inferiorē, ita q ipsa mouente, portio inferior ei obediret & cōformiter moueretur, ergo ipsa impediret omne peccatum in voluntate. Etenim sicut ipsa necessario moueretur, sic & necessario moueret totam voluntatem. Haec & consimilia q̃dam inducit Scotus contra Henricum, quae tamen satis faciliter soluerentur. Nihilominus positio Scoti hoc loco verior reputatur, quippe quae consonat positiōi Thomae, & aliorum doctorum, vt supra distinctione 26. innotuit. Imò doctrinae Magistri in litera, & quod mai⁹ est, verbis sancti Hieronymi super Iezechielem dicētis, quod superior portio rationis extat synderesis, quae secundū hoc responsionē est habitus primorū principiorū in operādis iugiter rectus, vt q bonū est faciendū, malū vitandū, quēadmodū secundū philosophos intellect⁹ est habitus primorū principiorū in speculabilibus. De his doctores multa conscribunt in ista distinctione, quorū non nulli testantur synderesim & conscientiam in voluntate esse, vt Bonauentura: de quibus modo pertrāseo quoniam supra distinctione 26. inde tractatū est. ¶Postremo de eo q tactū est supra ex Thoma, q subdit⁹ magis debeat stare iudicio cōsciētię q̃ p̄cepto p̄lati, sentio sicut iā tetigi, vtpote magis cōsentiēdū eē Alex. & Bona. oppositū docētib⁹: q etiā sentire videt̄ Hen. 8. asserēs qđlibeto: Si cōstet & certū sit, p̄ceptū supioris eē cōtra deū, cōtēnēdū est penit⁹. Quāuis em̄ qs iuret aut voueat gn̄alit̄ obedire in oībus, non tñ intelligit̄ nisi delicitis, iustis & honestis. In dubijs vero, an sit cōtra p̄ceptū dei, stādū est p̄cepto p̄lati: q etsi sit cōtra deū, attñ, p̄pter obediētię bonū nō peccat subdit⁹, s; p̄lat⁹. Multo magis si bonū est q praecipit, obedire oportet, p̄priūq;, p̄positū de faciendo bono maiore dimittere atq; suppōere, q rationabilis causa sit q̃re sic pręcipit. Et ita p̄pter bonū obediētię recōpēsat̄ subdito in bono minori, q amittit in maiori. Vñ loquit̄ Aug. Melior ē vna obediētia q̃ cūctę virtutes hoc

Scotus. *Dionys.* *Hieron.* *Henricus.*

hoc est quam quecunque opera uirtutum contra obedientiam facta: quæ ex hoc uitia sunt, quamuis aliunde de genere essent uirtutum. Et sicut est de uno, ita de omni, ad quod quis uoto astringitur, quod ei non debet præponi aliud uoluntarium, quamuis in se melius uideatur. Hæc Henricus ad quæstionem qua quæritur, Vtrum religiosus propter sui superioris præceptum, debet omittere maius bonum & facere minus. Ad quod respondet quod imo.

¶ Dist. XL. An ex fine omnes actus pensari debeant, vt simpliciter boni vel mali dicantur. A

Post hæc de actibus adijciendum videtur, vtrum & ipsi ex fine sicut voluntas pensari debeant boni vel mali. Licet enim secundum quosdam omnes boni sint, inquantum naturaliter sunt: non tamen absolute dicendi sunt omnes boni, nec omnes remunerabiles, sed quidam simpliciter mali dicuntur, sicut & alij boni. Nam simpliciter ac vere sunt boni illi actus, qui bonam habent causam & intentionem, id est, qui voluntatem bonam comitantur, & ad bonum finem tendunt. Mali vero simpliciter dici debent, qui peruersam habēt causam & intentionem. Vnde Ambrosius ait, Affectus tuus operi tuo nomen imponit. Et Aug. Ambro. li. 1. Officio. cap. 30.
al's q fine super Psalm. xxxi. Nemo computet bona opera sua ante ꝗ fidem. Ita enim videntur mihi esse vt Augustin. super psal. 31.
magnæ vires & cursus celerrimus præter viā: qa vbi ipsa fides non erat, bonū opus nō erat. Bonū enī opus intentio facit, intentionē fides dirigit. Non valde attendas quid hō faciat: sed quid cū facit attendat, quo lacertos optimæ gubernationis dirigat. His testimonijs insinuari videtur, ex affectu & fine opera bona esse vel mala. Quibus consonat quod veritas in euangelio ait: Non potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. Nomine arboris nō natura humanę mentis, sed uoluntas intelligitur: quę si mala fuerit, non bona, sed mala opera facit. Si uero bona fuerit, bona, non mala opera facit. Matth. 7.

¶ Vtrum omnia opera hominis ex affectu & fine sint bona vel mala.

Sed queritur, vtrum omnia opa hominis ex affectu & fine sint bona vel mala. Quibusdam ita videtur esse, qui dicunt omnes actus esse indifferentes: vt nec boni nec mali per se sint, sed ex intentione bona, bonus, & ex mala, malus sit omnis actus. Secūdum quos quilibet actus potest esse bonus, si bona intentione geratur. Alijs autem, videtur quod quidam actus in se mali sint: ita vt nō possint esse nisi peccata, etiam si bonam habeāt causam: et quidam in se boni, ita vt etsi malam habeant causam, non tamen boni esse desinant. Quod testimonio Augustini confirmant, qui dicit bonum aliquando non bene fieri. Quod enim quis inuitus vel necessitate facit, non bene facit: qa non bona facit intentione, vt ait Aug. super Iohan. Seruilis, inquit, timor non est in charitate, in quo quamuis credatur deo, non tamen in deum: & si bonum fiat, non tamen bene. Nemo enim inuitus bene facit, etiam si bonum est quod facit. Ecce habes quod aliquis non bene facit illud ꝙ bonum est. Facit ergo quod bonum est intentione non bona. Ideo asserunt illi quædam opera esse talia, quæ sic bona sunt, quod mala esse non possunt quocunq; modo fiant: sicut econuerso quędam sic sunt mala, vt non possint esse bona quacunque ex causa fiant. Alia autem esse opera, quæ ex fine vel causa, bona sunt vel mala: & ad illa referunt sanctorum testimonia, quibus vel ex affectu vel intentione iudicium operum pensari dicūt. Triptitam edunt isti differentiam actuum.

Augustin. 20. q. 3. presens & 3. q. 5. ad fidem Augustin. ad Rem. & 1. Joha. 4.

¶ Aliter Augustinus sentire videtur, qui dicit opera hominis esse bona vel mala ex intentione & causa, pręter quædā quæ per se peccata sunt.

Sed Augustinus euidentissime docet in libro contra mendacium, omnes actus secundum intētionem & causam iudicandos bonos vel malos, præter quosdam qui ita sunt mali, vt nunquam possint esse boni, etiam si bonam videantur habere causam. Interest inquit plurimum, qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtētu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt. Ea quippe opera hominum si causas habuerint bonas vel malas, nūc sunt bona, nūc mala: quę nō sunt per seipsa peccata, sicut victū prebere pauperibus bonum est, si fit causa misericordiæ cum recta fide: & concubitus coniugalis quando fit causa generandi, si ea fide fiat, vt gignantur regenerandi. Hæc rursus mala sunt, si malas habeant causas, velut si iactantię causa pascitur pauper, aut lasciuiæ causa cum vxore concumbitur: aut filij generantur non vt deo, sed vt diabolo nutriantur. Cum vero opera ipsa per se peccata sunt, vt furta, stupra, blasphemiæ: quis dicat causis bonis esse facienda, vel pecccata non esse, vel quod est absurdius, iusta peccata esse? Quis dicat, furemur diuitibus, vt habeam quid demus pauperibus: aut falsa testimonia proferamus, nō vnde innocentes lędantur, sed potius saluentur? Duo enim bona hic sunt, vt inops alatur, & innocens non puniatur. Aut quis dicat adulterium esse faciendum, vt per illam cum qua fit, homo de morte liberetur? Testamenta etiam vera cur nō supprimimus & falsa supponimus, ne hereditates habeant qui nihil boni agunt, sed hi potius qui

Aug. contra mendaciū ad Cōsentiū, c. 7
33. q. 4. nec cū pptia.
14. q. 5. forte alij & c. a. Scriptū est 1 q. 1, nō ē putanda.

indigentes adiuuant: Cur non fiant illa mala propter hæc bona, si propter hęc bona, nec illa sunt mala? Cur non ab immundis meretricibus quas ditant stupratores, rapiat diuitias vir bonus, vt indigētibus eas largiatur, cum nullum malum malum sit si pro bono fiat? Quis hoc dicat bonū, nisi qui res humanas moresq; conatur & leges subuertere? Quod enim facinus non dicatur recte fieri posse, nec impune tantum, verumetiam gloriose, vt in eo nō timeatur supplicium, sed speret & præmium: si semel consenserimus in malis actibus, non quid fiat, sed quare fiat esse quærendū, vt quęcūque pro bonis fiunt causis, nec ipsa mala esse iudicentur? At iustitia merito punit eum, q dicit se subtraxisse superflua diuiti, vt prçberet pauperi: & falsariū q alienū corrumpit testamentum, vt is esset hæres qui faceret eleemosynas largas, non ille qui nullas: & eū qui se fecisse adulterium ostendit, vt per illam cum qua fecit, hominem de morte liberet. Sed diceret aliquis: ergo ęquandus est fur quilibet furi, qui voluntate misericordię furatur: quis hoc dixerit? Sed horū duorum non ideo quisquam est bonus, quia peior est vnus. peior enim est, qui concupiscendo, quā qui miserando furatur. Sed si furtum omne peccatū est, ab omni furto abstinendum est. Quis enī dicat esse peccandū, etiā si aliud sit grauius, aliud leuis peccatum? Nunc aūt quærimus quis actus peccatum sit vel non, non quod grauius sit vel leuius. Intēde lector propositis verbis tota mentis consideratione, quæ non inutilem hebent exercitationem: & dinosces quis actus sit peccatum, q scilicet malam habeat causam: nec ille tantum, quia sunt nonnulli actus, qui etsi bonā habeāt causam, tamen peccata sunt, vt supra positum est. Ex quo consequi videtur, quod non semper ex fine iudicatur uoluntas siue actio mala, sicut in illis quę per se peccata sunt. Illa enim cum quis gesserit pro aliqua bona causa, bonum q videntur habere finem: nec ex fine voluntas est mala, nec ex voluntate actio fit mala, sed ex actione voluntas fit praua. In quibus aliqui ponūt actū Iudęorum qui crucifigendo Christum arbitrabantur se obsequium præstare deo: quia bonum finem dicunt eos sibi posuisse, scilicet dei obsequium, & tamen voluntatem eorum & actionem peruersam fore asserunt. De bonis autem nulla fit exceptio in præmissis verbis Augustini, quin omnis voluntas bona, ex fine fit bona, & ex fine & voluntate omnis actio bona, bona est. Sed non omnis mala voluntas ex fine mala est, nec omnis mala actio ex fine & voluntate mala est, & omnis quæ habet malam causam, mala est, sed non omnis quę bonam causam habet, bona est. Ideoq; cum ex affectu dicitur nomen imponi operi, in bonis operibus generaliter vera ē hęc regula, sed in malis excipiūt illa, quæ per se mala sunt. Omnia ergo hominis opa secūdū intētionē & causam iudicantur bona vel mala, exceptis his quę per se mala sunt. i. quę sine p̄uaricatiōe fieri nequeūt.

Nō tm̄ q̄re sed etiā q̄d sit attēdēdū, ē.

Augusti, vbidē ca. 8.

Peior qui cōcupiscēdo quā q̄ miserādo furatur.

Intra ea q̄ actus mali sunt q̄dam ponūt actū iudeorum.

¶ Quidam dicunt hęc prædicta non posse fieri bono fine. D

Quæ tamen quidam contendunt nunquam habere bona causam. Qui enim aliena furatur vt pauperibus tribuat, non pro bono (vt aiunt) furatur. Nō enim bonum est, aliena pauperibus erogare. Qui enim de rapina sacrificium deo offert, idem facit vt ait autoritas, ac si filium in conspectu patris victimet, vel sacrificium canis deo offerat. Abominabilis nempe deo est impiorū oblatio. Ita etiam & hominem per adulterium a morte liberare, malum esse dicūt. Et si enim bonū sit hominem a morte liberare, tamen sic hominem liberare, malum esse asserunt. Ideoque Augustinū in superioribus dicunt temperasse sermonem, cauteque locutum, vbi ait: Ea quæ constat esse peccata, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda. Non enim simpliciter dixit, bono fine & bona intentione, sed addidit, quasi & velut, quia talia non fiunt bono fine & bona intentione, sed intentione quæ videtur bona, & fine qui putatur bonus, sed nō est. Nec ideo excepit Augustinus ista, vt aiunt, quin causas habeant malas, sed quia causas habēt quę videntur bonæ, sunt tamen malæ.

Isa. 66. Ecci. 34

Aug. ad Consentium cōtra mendatiū cap. 7

SVMMA DISTINCTIONIS. 40.

PRæinducta distinctione tractatū est de actibus, præsertim interioribus, in quibus ratio meriti demeritive existit, hic de exteriobus actionibus inuestigat, qualiter & ex quibus causis sint moraliter bonæ aut malæ. Et pene tota distinctionis hui⁹ materia iam paulo ante pręhabita est, idcirco nec immoderantius insistendū. Quęrit quippe Magister, An opera ipsa exteriora de quibus iam mentio, sint bona ex affectu unde procedūt, & ex fine propter quem fiunt.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur primo, Vtrum exterior actio, ex voluntatis affectu sit bona censenda. ¶ Videtur quod non, quoniam scelera multa ex bona procedunt uolūtate, ut si homo compassiuus furetur, quatenus indigentibus largiatur. Verum de isto prorsus p̄transeo, quia ex dictis in distinctionibus immediate p̄habitis patet responsio. Nempe cum actus exteriores ab interiorib⁹ actiōib⁹ ex quib⁹ emanant, bonitatē & malitiam sortiuntur, idem iudicium ē de exterioribus & interioribus actibus. si qdē, q̄ est causa causę, ē causa causati. ¶ Præterea circa hæc quærit, An bonum & malum sint differentiæ actus humani. Ad quod Thomas: Actiones, inquit, differunt specie secundum diuersitatem formarum, quæ sunt principia actionum, quā uis etiam agentia non differant specie, quemadmodū calo-

cale facere & infrigidare differunt specie, sicut calor & frigus. Forma autem uoluntatis est finis & bonum quod est obiectum eius ac uolitum, hinc in actib⁹ humanis oportet differentiam inuenri specificam, secundum rationem finis. Cumque actus sint in genere moris ex hoc quod sunt uoluntarij, idcirco in genere moris est diuersitas speciei, secundum finis diuersitatem, quoniam bonum & malum secundum ordinem ad finem sumuntur. Hinc necesse est quod bonum & malum sint essentiales differentiæ in genere moris. Porro aliqua reducuntur ad genus dupliciter. Primo per se, ut quæ per essentiam suam in illo genere continentur, sicut albedo & nigredo reducuntur & pertinent ad genus coloris. Secundo per accidens, ratione alicuius existentis in ipsis, ut res alba & nigra ad colorem. Ea ergo quæ simpliciter sunt in genere, differunt specie per differentias generis essentiales, quæ uero reducuntur ad genus per accidens, non differunt per differentias generis simpliciter, sed secundum quid tantum, secundum quod ad illud pertinet genus, prout præcipue in artificialibus patet. Formæ autem artificiales sunt accidetales, sicque cultellus & clauus differut specie, sed quo ad substantiam eiusdem sunt generis: quia substatia utriusque est ex materia naturali, non ex forma artificiali. Et quia (ut dictum est) ita aliquid ad genus pertinet moris, quo uoluntarium extat, ideo actus uoluntatis immediate & per se ad uoluntatem pertinentes, per se in genere moris sunt. Hinc simpliciter specie distinguuntur interiores actus uoluntatis per bonum & malum, tanquam per differetias essentiales. Actus imperati autem a uoluntate, aliquando per alias potentias pertinent ad genus moris per accidens, secundum scilicet quod sunt a uoluntate imperati, ideo actus illi secundum substatiam non distinguuntur specifice per bonu & malum, sed per accidens, secundum quod ad genus pertinent moris. Veruntamen malum ut est differentia actionis uoluntariæ, non sumitur pro sola priuatione, sed ut fundatur in aliquo fine uoluntatis positiuo, & sic dicit aliquam entitatem. Hæc Thomas in Scripto. ¶ At uero Petrus: Quemadmodum, ait, tangit Magister, quidam dixerunt quod omnia opera siue bona siue mala, iudicantur ex intentione: alij uero, quod sola indifferetia: quarum opinionum concordia hæc est, quia intentio dupliciter sumitur. Primo, pro motu uoluntatis ordinantis opus in finem: Secudo pro fine intento, ad quem uoluntas ordinat opera. Primo modo intetionem accipiendo, omnia opa siue bona siue mala, iudicatur ex intentione. Nam ille motus uoluntatis ordinantis, nunquam est bonus, nisi ordo sit rectus, ita quod extrema conuenienter ordinentur. Sed accipiendo intentionem secundo modo, non omnia opera ex intentione iudicantur, sed illa quæ de se bona sunt uel indifferentia; Hinc Ambrosius dicens quod affectus operi nomen imponit, affectum uocat intentionem primo modo sumptam. Similiter in Mattheo ubi habet, Nō potest arbor bona fructus malos facere, arbor appellat in tentio primo mō, quæ est ordinatio operis in finem. opus autem dicitur fructus. Hæc Petrus. ¶ Concordat Richardus per omnia, respondendo ad hanc quæstionem, Vtrum omnis actus exterior bona intentione factus sit meritorius, & ait, quod sumedo intentionem pro motu uolutatis ordinantis actum exteriorem in finem, sic omnis actus exterior bona intentione fact⁹ est meritorius. Si autem sumatur intentio pro fine intento, sic solum actus exteriores qui de genere sunt bonorum aut indifferentes, sunt meritorij ex bona intentione. Hæc Richardus. ¶ Albertus demum de hac quæstione & de pertinetibus ad distictionem præsentem. parum aut nihil scribit, præter ea quæ habentur in textu. Responsio quoque Bonauenturæ in responso Petri sententialiter continetur, atque in idem coincidit solutio Alexandri. ¶ Porro Scotus primo, inquit, dicendum est de naturali actus seu operis bonitate, secudo de bonitate morali. De primo dico, quod sicut in corpore pulchritudo est ex cōgregatione omnium conuenientium corpori, & inter se, utpote quantitatis & coloris atque figuræ, ut asserit Augustinus quinto de Trinitate, sic bonitas naturalis, non illa quæ cum ente conuertitur, sed quæ habet malum oppositum, est perfectio secunda alicuius rei integratæ, ex omnibus conuenientibus sibi & adinuicem omnibus quoque illis cōcurrētib⁹, pfecta est bonitas, iuxta illud diuini Dionysij: Bonum est ex perfecta & integra causa. Omnibus uero istis deficientibus, ac stante natura quæ nata esset perfici illis, est perfecta malitia. quibusdam uero subtractis, est malitia non perfecta, sicut est de pulchritudine & turpitudine corporis. Actus autem naturaliter natus est conuenire suæ causæ efficienti & obiecto ac fini & formæ. Tunc ergo bonus est naturaliter, quando habet omnia conuenientia, quatum ad ista quæ nata sunt ad esse eius concurrere. De secundo dico, quod bonitas actus moralis est ex aggregatione omniū cōuenientiū actui, non absolute ex natura actus, sed quæ cōueniūt ei secundū rectā rationē. Cūque recta ratio dictet actui determinatū cōuenire obiectum, determinatūque modū & circūstantias alias, non est tota & plena bonitas eius ex fine solo: sed prima ratio bonitatis eius est cōuenietia actus ad efficiens, a quo actus uocat moralis, qa libere elicit⁹. Et istud actui tā bono quā malo cōmune est, cū neque laudabilis nec uituperabilis exteu nisi sit ex uoluntate. Secunda conditio ex obiecto est, quod si cōueniat, tūc actus est bonus ex genere. Post istud prima circunstatia est primus finis, nec ista sufficit sine circunstantijs alijs, ut est circunstātia formæ, utpote quod debito mō fiat, quæ est circūstantia quarta, Deinde sequūtur circūstātiæ magis extrinsecæ, utpote quando & ubi, Sequitur ergo, quod sola bonitas finis, etiā ut secundū rectā intenditur rationē nō sufficit ad actus bonitatem, sed requirunt aliæ circunstantiæ scdm ordinē pdictū, ad hoc quod bonitas sit moralis. Bonitas quoque meritoria, addit super bonitatē moralē, qm bonitas meritoria principaliter est ex fine: qa psupposita seu cōpleta bonitate morali, supaddit bonitas meriti ex debita relatione actus istius in finē, quæ relatio debita sit, prout ex charitate elicitur. Hæc Scotus. Cuius dicta uident a præhabitis aliqualit dissentire. Nihilominus p distinctionē concordant. Bonitas nanque sufficiēs, ad hoc quod actus uocet bonus, ex fine est & medijs proportioātis iuxta sensum phabitū. Bonitas uero pfecta, etiā illa requirit, quæ tetigit Scotus. ¶ Præterea Durandus circa hoc nititur cōprobare, quod bonū & malū nō sint differētiæ essentiales actus moralis, probāshoc eo quod præsupponāt actū moralē cōstitutū in esse specifico. Qd si ita esset, haberēt se actualiter ad actū moralē, nec oporteret actū moralem esse bonū aut malū, cuius oppositū infra dicet. Multa quoque circa hæc scribit, in qbus occupari uidet infructuosum.

Margin notes: Dupliciter reducitur aliquid ad genus. — Petrus. — Ambrosi⁹ — Matth. 7. — Richard. — Questio. — Io. Sco. — Augusti. — Dionys. Areopa. — Durand⁹

QVAESTIO. II.

SEcundo quæritur, Vtrum actus exterior aliquid bonitatis aut prauitatis superaddat actui in

tui interiori, ex q̄ elicitiue imperialiter ve procedit.

Arguitur primo cōtra veritatem. ¶ Videtur quod nō, quia tota perfectio causati continetur & præexistit in causa, atq; ab ea deriuatur, & causato communicatur. Actus autem exterior ab interiori pcedit, sicut effectus à sua causa, vnde & dicitur quod tota bonitas actus exterioris, ab interiori dependet. Secūdo, totum correspondet interiori radici seu internæ charitatis pfectiōi, pręmiū vero dat̄ scd̄m q̄ntitatē bonitatis act⁹ virtuosi, ergo tota bonitas ei⁹ in in̄tiori cōsistit.

Philoso. ¶ Idem videtur per autoritates. Philosophus nāq; testatur decimo Ethicorum, quod act⁹ exteriores sunt ad virtutum manifestationem. Et concordat illud Bernard⁹ Bernardi: Bona voluntas sufficit ad meritum, sed actio bona requiritur ad exemplum. Glossa quoq; super Matthę-Matth. 12 um loquitur: Quantum intendis, tātum facis. Tota ergo bonitas ac ratio promerēdi in interiorib⁹ sita est.

¶ In oppositum est, quod etiam opera bona exteriora præcipiuntur, & specialiter remunerantur à deo, & commendabilia extant. Bonum autem creatum additum bono creato finito, efficit illud maius.

In oppositum. Bonauen. Quęstio ¶ Circa hæc Bonauen. mouet tres quęstiones. Prima, Vtrum opera exteriora ratione suæ priuiligiatę dignitatis & eminentiæ, aliquid addant bonitatis & excellētiæ ac meriti supra interiorem bonitatem voluntatis & intentionis seu actionis. Et respondet. Aliquid dici potest maius bonum dupliciter. Primo intēsiue, videlicet quoniam amplius placet deo. Secundo extensiue, vtpote quoniam plurib⁹ placet, & iuxta hoc dupliciter potest quęstio ista intelligi. Primo, an opus priuelegiatum aliquid addat quantum ad proximorum ędificationem. Secundo, quantum ad dei approbationem. Primo modo attenditur augmentum hoc bonitatis quantum ad exemplum. Secundo quantum ad meritum. Itaq; primo modo addit, quia interior bonitas non lucet nec innotescit hominibus, nisi per ostensionem operum bonorū, præsertim priuilegiatorū. Loquendo autem de augmēto secundo modo, distinguendum est: quia est loqui de augmento præmij substantialis, & item de augmento premij accidentalis & respectu præmij accidentalis, opus priuilegiatum addit aureolam. Sed loquendo de merito præmij substantialis, adhuc oportet distinguere cum duplex sit meritum, vtpote congrui & condigni. Quātū ad meritū congrui, opus priuilegiatū addit: q2 voluntas in opere illo disponitur ad susceptionem maioris charitatis & gratiæ, per quam digna fit retributione præmij essentialis maiori. Si vero loquamur de merito condigni, non addit: quoniam quantitas meriti condigni pensat̄ ex quantitate radicis, & tantum placet deo qui plenam habet voluntatem nec potest habere opus, q̄ntū q habet voluntatē & opus, quantū ad p̄miū essentiale, si sint in charitate eq̄li. Sic patet responsio primi.

(Margin: Opus exterius augat bonitatem actus interioris.)

Quęstio. ¶ Secundo querit, An opus exterius quo ad quantitatem dati, aliquid bonitatis supperaddat actioni bonę interiori. Respōdet de q̄ntitate dati est loq dupliciter. Primo cōparādo datū ad datū solū. Scd̄o, cōparando ea ad inuicē atq; ad dantis facultatem: Primo mō maior quātitas doni aliquid superaddit, non quò ad præmium essentiale directe, sed q2 aliquo mō disponit hoīem ad proficiendū in bono, & ad recedēdū à malo. Nempe qui maius tribuit munus, vt faciat sibi amicū de mămona iniquitatis, plus obligat recipientem ad orandū pro se. In hoc q̄q; ꝙ elemosynā facit maiorē, absolui meret̄ à pęna maiori, iuxta illud: Date eleemosynā, & ecce oīa mūda sunt vobis. Daniel quoq; ait: Pctā tua redime eleemosynis pauperū. Similit̄ si cōparem⁹ quātitates datorū adinuicē, & facultatē donātiū, maior q̄titas nō addit q̄ ad meritū præmij substātialis directe, sed q̄dāmō dispositiue, Qui em̄ pēsatis uiribus suis plus largit̄, quā alii pensatis uiribus suis, magis ad donum gratiæ se disponit, & magis a peccato recedit. Porro dum ex una parte datum unum excedit aliud in se, & econtra exceditur ab alio in comparatione ad facultatem donātis, secūdum quod dominus dixit, quod paupercula uidua plus misit quā diuites: tūc se habent sicut excessa, quia secundum diuersas conditiōes unum donum plus pmouet quam reliquum. Maior etenim quantitas dati, plus promouet ad pœnam euadendum, iuxta illud. Prouerbiorum: Redemptio animæ uiri, sunt propriæ diuitiæ. Maior uero quantitas dati secundum facultatem dantis, plus ualet ad gratiam acquirendam. Nā sic dans disponit se ad beatitudinē paupertatis, de qua dicitur: Beati pauperes spiritu. Hęc idem. ¶ Tertio quęrit, Vtrum opus bonum, quantum ad suam numerositatē, uidelicet sæpius iteratū, superaddat interiori bonitati, ita ut reddat operantem maiori gloria essentialis præmij dignum. Respondet, dupliciter proficitur in merito, utpote in præmio substantiali, & præmio accidentali, quod cōsistit in gaudio, quod habetur de bono creato uel deliberatione a malo. Ita loquendo de merito respectu præmij essentialis, aliquid ualet ad pfectum meriti tripliciter. Primo, quia per illud meretur homo gloriam maiorem, & talia sunt opera perfectionis, quæ dicunt facere ad meriti profectum. Secūdo, quia conseruat id per quod homo gloriam promeretur. sicq; omnia opera bona proficiunt ad meritum, quia in ipsis charitas exercetur, conseruatur, & radicatur, ut homo finaliter perseueret in illa: quod non est parum, cum sola perseuerātia coronetur. Non tamen operum multitudo meretur maiorem gloriam præmij principalis de condigno. Conformiter ad profectum maioris præmij accidentalis, potest aliquid ualere tripliciter. Primo, ratione adeptionis aureolę, sicq; opera specialis excellentiæ, conferūt ad profectum meriti bonę uolūtatis. Scd̄o, ratiōe adeptiōis alicui⁹ delectatiōis internæ, & sic omnia opera quæ fiunt ex gratia, quodammodo ualent ad profectum præmij accidentalis: quia secundum quod homo plura opera bona facit, secundum hoc de pluribus iucundabitur in cōscientia sua. Tertio, ratione diminutiōis pœnæ, & opera difficilia atq; pœnalia, faciunt ad profectū meriti, & ad bonæ meritum uoluntatis: quia remissionem alicuius pœnæ meretur homo ex uoluntate cum opere, quam non mereretur sola uoluntate. Hæc demum distinctio non solum ualet ad determinandum quod dictum est, sed etiam ad præcedentia duo. Generalit̄ em̄ uerum est, quod operum dignitas & dati quantitas, & opationū numerositas, ad pfectū meriti facit respectū præmij accidētalis, quāuis differēt. Generalit̄ quoq; uerū est, ꝙ ista nō faciūt ad pfectū meriti respectu p̄mij substātialis, nisi disponēdo & cōseruādo. Hæc Bonauētura. Cōcordat Alexāder. Antisiodorēsi quoq; in Sūma sua libro 3. dicēs: Multitudo operū bonorū, nō facit ad mai⁹ p̄miū, supple essentiale: q̄m opa a radice uirtutis habēt ꝙ sint meritoria. Vñ si duo in pari charitate decedāt, eq̄ boni sūt, & eq̄le p̄miū sortiēt̄, quāuis un⁹ plura fecerit opa bona. Hinc rursus eodē asserit libro. Opa bona reuiuiscūt quātū ad tria. Primū est, ꝙ maior charitas dat̄ resurgenti, quā dare¹ si nō pcessissent in eo opera bona, Scd̄m ē, quod charitas citius augetur in eo. Tertiū, q̄d firmius pmeret̄. Verū est em̄, q̄d si ex ea dē charitate nō crescēte, fiāt multa opa bona, nō ma⁹ præmiū

(Left margin: Luce. 16. — Luce 11. — Dani. 4.)

præmiũ meret hõ omnibus illis simul sumptis, quã uno tãtũ eorũ. attamẽ omnibus simul firmius promeret. Veruntamen non ideo minus multiplicãda sunt opera bona, quoniam ualent ad octo. Primum est, quod, per ipsa uitantur negligẽtia atq; omissio. Secundũ est quia per ea charitas radicatur in homine. Tertium est charitatis augmẽtum. Nam charitas occasionaliter augetur per huiusmodi opera. Quartũ est dimissio pœnæ temporalis. Quintũ est debilitatio fomitis. Sextũ repulsio dæmonis, qui uulneratur & tabescit, dum uidet hominem salubriter occupari, beneq; operari. Septimum est iucunditas mentis. Octauum, quia stabilius certiusq; meremur multis operibus bonis; quam uno. Hæc Antissiodorensis. Qui etiam addit, non expedire quod istud publice prædicetur, ne simplices retrahantur a bonis operibus. Nihilominus quidam dicũt horum oppositum, asserentes hominem remunerari secundum opera sua, & secundum suos labores. Sed de isto suo loco dicendum est.

opera bona ualent ad octo.

Incaute dictum.

Aquinas.

¶Amplius Thomas: Actus, inqt, exterior & actus uoluntatis interior, ita comparãtur adinuicem, quod uterq; est alteri causa quodãmodo bonitatis, & uterq; quandam in se continet bonitatem, quam alteri præstat. Actus nanq; exterior bonitatem sortitur ex circunstantiarum commensuratione, secundum quã proportionatus est ad finem hominis consequendum. Cumq; actus exterior comparetur ad uoluntatẽ, sicut obiectum ad potentiam, ideo hanc bonitatem uoluntatis actus interior ab exteriori habet, non secundum quod est exercitus, sed secundum quod est intentus ac uolitus: quia inquãtum exercitus, sequitur actũ uoluntatis. Quædam autem ratio bonitatis consistit in actu interiori secundum se, prout uoluntas est suorum domina actuum, secundum quam bonitatẽ actus habet rationem meriti siue laudabilis. Hæcq; bonitas ab actu interiori ad exteriorem procedit. Loquẽdo ergo de illa bonitate, quam actus interior pr̨ebet exteriori, actus exterior nihil adijcit bonitatis, dummodo uoluntas æqualiter sit intensa. Quod addo, quoniam quidam actus ita delectabiles sunt, quod uoluntas non potest in eis esse ita intensa ante actum, sicut in actu, ut patet in actu fornicationis. Ideo non æqualiter demeretur qui uult fornicari, & qui fornicatur. Quidam uero sunt actus difficiles, in quibus uoluntas in actu remittitur, atq; in his uoluntas potest esse magis perfecta ante actum quam in actu, ut patet in actibus fortitudinis qui sunt in bello. Si autem loquamur de bonitate actus, quam actus exterior secundum se habet, sic actus exterior complet interiorem in bonitate aut prauitate, quemadmodum terminus motus complet motum. Comparatur enim ad uolũtatem ut obiectũ. Et quia ad pr̨emium essentiale ordinatur actus per bonitatem quam habet a uolũtate, prout liberaliter redditur & ex amore, ideo actus exterior nihil adiungit ad præmium essentiale. Tantum nanq; meretur hoc modo qui habet perfectam uoluntatem aliquid faciendi, quantum si faceret: & tantum si facit unum actũ, quantum si faceret multos uoluntate æquali manente. Frequenter quoq; exeundo in opus bonum, magis habilitatur ad bene agendum & ad proficiendum in charitate. Hæc Thomas in Scripto.

¶Hinc in prima Secundæ, quæstione 20. Loquendo, ait, de bonitate exterioris actus quam habet ex bonitate finis, sic actus exterior nihil addit ad bonitatem nisi contingat ipsam uoluntatem secundum se fieri meliorem in bonis, aut peiorem in malis. quod uidetur tripliciter posse contingere. Primo secũdum numerũ; ut dum aliquis uult aliquid facere bono fine uel malo & tunc quidem non facit, postmodum autem uult & facit, duplicaturq; actus uoluntatis, & fit duplex bonũ seu duplex malum. Secundo, quantum ad extensionẽ, puta cũ aliquis uult facere aliquid bono fine aut malo, sed propter aliquod impedimentum desistit, alius uero continuat motum uoluntatis quousq; perficiat opere: constat quod huiusmodi uoluntas est diuturnior in bono uel malo, & secundum hoc est peior aut melior. Tertio, secundum intensionem. Sunt enim quidam actus exteriores, qui inquantum delectabiles aut pœnales, nati sunt intendere siue remittere uoluntatẽ. & certum est quod quanto uoluntas intensius tendit in bonum aut malum, tanto melior est aut peior. Si autem loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet secundum materiam & circunstantias debitas, sic comparatur ad uoluntatem ut finis & terminus. sicq; addit ad bonitatem aut malitiam uoluntatis, quoniã omnis motus seu inclinatio perficitur in hoc, quod consequitur finem, terminumve attingit. Vnde non est perfecta uoluntas, nisi sit talis quæ data opportunitate operetur. Si uero possibilitas desit, uoluntate existente perfecta ad operandum, si possit, defectus perfectionis qui est ex actu exteriori, est simpliciter inuoluntarius. Inuoluntarium autem sicut non meretur pœnam aut præmium in operando bonum aut malũ, ita non aufert aliquid de præmio uel de poena, si simpliciter inuoluntarie homo deficiat ad faciendum bonum aut malum. Sicq; intelligendum est quod super Matthæum ait Chrysostomus: Voluntas est quæ aut remuneratur pro bono, aut condemnatur pro malo. opera uero sunt testimonia uoluntatis. Non ergo quęrit deus opera propter se, ut sciat quomodo iudicet, sed propter alios, ut omnes intelligãt quod iustus est deus. Quod totum intelligendum est, quando uoluntas hominis est consummata, nec cessatur ab actu nisi propter impotentiam faciendi. Hæc Thomas in Summa. Præinductis ex Bonauentura & Thoma, concordant per omnia scripta Petri & Richardi, quæ & continentur in illis.

Iohannes Chrysost.

QVAESTIO. III.

Tertio quæritur, An in actibus humanis sit aliquis indifferens, id est, nec bonus nec malus moraliter. ¶Videtur quod sic, quia sunt mali hominum actus, nec boni nec mali, uidelicet nec ex uirtute, nec ex uitio procedentes, sed uel ex sola imaginatione, aut naturali ratione, qui non sunt in se mali nec demeritorij, ut honorare parentes, nec semper ex uirtute procedunt. ¶Secundo, peccatoribus prædicatur, ut quamuis in peccato persistant, non tamen penitus ab actibus abstineant ex suo genere bonis, ut sunt ieiunare, orare: qui actus ab ipsis facti, nec boni nec mali sunt moraliter. ¶Tertio, opera non sunt meritoria nisi propter deum facta. aut ergo exigitur actualis in deum relatio, & sic nunquam quis meretur, nisi cogitaret actu aliter de deo, quod esset uiam salutis artare: aut sufficit relatio habitualis, sicq; sufficeret semel in mense aut anno actum referre in deum, quod esset uiam salutis nimium relaxare. ¶Quarto, bonum & malũ sunt contraria media, ut in prædicamentis habetur. Nec uidetur aliquod medium inter ea nisi indifferens. Quinto, festucam de terra leuare, barbam fricare, sunt actus humani indifferentes, & possunt referri in finem

Arguitur primo cõtra ueritatem.

In oppositum.

indifferentem, uidelicet ut alius uideat illos actus.

¶In oppositum uidetur illud Apostoli: Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite. Et si homo hoc implet, bene & meritorie operatur. Si non, peccat. ergo actus hominis meritorius demeritoriusve consistit. Rursus loqui ociose peccatum est, ergo & frustra seu inaniter operari, quod est actum in finem debitum non referre, præsertim cum plus sit facere quam dicere tantum.

1. Cor. 10.

¶De huius quæstionis solutione breuiter expedit se Albertus, dicendo: Ociosum & indifferens non sunt idem. Ociosum nanque redimit inutiliter tempus. Indifferens autem æqualem habet dispositionem seu potentiam ad bonum & malum. Indifferens uero non. Hæc responsio incompleta est & obscura, innuit tamen quod secundum theologos aliquis actus indifferens sit.

Albertus. Ociosum & indifferens non sunt idem

¶Thomas uero super hoc plenius scribens: Tres, inquit, opiniones circa hoc sunt. Nam aliqui dicunt quod in dictis non potest esse aliquid indifferens, sed in factis. Verbum nanque ordinatur ad aliquid, cum sit signum rei. Factum uero cum non sit signum, non est ordinatum ad aliud. idcirco in uerbo deformitas incidit, si ociose proferatur, non autem in facto, si sine causa legitima fiat. Verum hæc ratio nulla est. Quamuis enim factum non sit ordinatum ad aliud, sicut signum ad signatum, est tamen ordinatum ad aliquid sicut ad finem: quoniam omne quod a principio est, ad aliquem tendit finem. Ociosum uero opponitur ordini illi, qui est eius quod ordinatur in finem, ad finem ipsum: Non ordini, qui est signi ad signatum. Hinc alij dicunt, quod tam in dictis quam in factis contingit aliqua indifferentia esse, quæ nec bona nec mala sunt, ut illa quæ ordinantur ad præceptorum impletionem, ut sic propter deum fiant, neque diuinis contrarientur præceptis, siue sit in dictis, siue in factis: ut si quis loquatur alicui ex amicitia quadam ciuili, aut amicabile quoddam opus ad ipsum exerceat. Sed nec istud uidetur, quoniam actus uirtutis politicæ non extat indifferens, imo de se bonus est: & si gratia informetur, meritorius redditur. Nec est accipere aliquid in quod ordinetur actus humanus, quod uel secundum politicam uirtutem rectum non sit, aut rectitudini aduersum: quia non potest esse aliquis actus ab aliquo deliberante sine intentione finis, ut secundo Metaphysicæ dicitur. Porro finis ille est homini conueniens uel secundum animam, uel secundum corpus, aut secundum res exteriores, quæ ad utrumque ordinantur: quod bonum nisi contrarietur bono conuenienti homini secundum rationem, rectitudinem habet uirtutis ciuilis: quoniam uirtus ciuilis dirigit in omnibus quæ sunt corporis, & etiam quæ propter corpus quæruntur. Hinc si quis mediocriter his utatur, usus est rectus. Si autem secundum abundantiam uel defectum, usus est uitiosus uirtuti contrarius. Ideo aliter secundum alios est dicendum, quod nullus actus a uoluntate deliberatiua procedens, potest esse qui non sit bonus aut malus, non tantum secundum theologum, sed etiam secundum moralem philosophum. Et ultra non potest esse aliquis actus a deliberatiua uirtute procedens in habente gratiam, qui meritorius non sit. Veruntamen in non habente gratiam, potest esse aliquis actus deliberatiuus, qui nec meritorius nec demeritorius sit, attamen bonus aut malus est. Cuius ratio est, quoniam malum inquantum malum, non opponitur bono, nisi sicut priuatio habitui. Oppositio autem contrarietatis est ex eo quod id super quod fundatur priuatio talis, non compatitur secum aliquod bonum quod sit simpliciter bonum: quemadmodum delectatio immoderata in cibis, non compatitur secum bonum sobrietatis, quod est simpliciter bonum. Hinc immoderata delectatio adiungitur priuationi boni, sicque mala uocatur. Si ergo in actionibus inuenitur medium inter bonum & malum, hoc non erit nisi inquantum bonum & malum consistunt contraria. In priuatiuis uero oppositis non inuenitur medium nisi per hoc quod subiectum non est habitus susceptiuum. Propter quod lapis qui uisionis susceptiuus non est, nec uidens nec cæcus asseritur. Atque per hunc modum oportet accidere medium inter bonum & malum, Vt si aliquid est quod alicuius bonitatis susceptiuum non est, nec malitia opposita inerit sibi, unde relinquetur indifferens. Hoc autem contingit dupliciter. Primo per modum abstractionis, secundum quod uniuersale aliquid significatur uel abstractum a differentijs contrarijs diuidentibus ipsum. ideo in sua communitate sumptum, significatur ut indifferenter se habens ad utramlibet differentiarum: ut animal non significatur ut rationale, neque ut irrationale, & tamen oportet ut omne particulare animal, rationale aut irrationale existat, & ita est hic. Si enim significetur actus in eo quod est agere, habet naturalem bonitatem inquantum est ens. Sed indifferenter se habet ad bonitatem malitiamve moralem. Conformiter bonum ex genere indifferenter se habet ad bonum & malum ex circunstantia & ex fine, quamuis non inueniatur aliquid in genere particulare, quod non sit circunstantia quadam uestitum, & ad finem aliquem ordinatum. Atque secundum hanc considerationem quidam dixerunt omnes actus esse indifferentes, inquantum sunt actus. Quidam autem dixerunt quod non omnes actus, sed aliqui, accipientes nomina actuum magis in speciali, quæ non exprimunt aliquid ex quo actus ad bonitatem uel malitiam determinetur, ut materiam aut finem uel circunstantiam, ut comedere, ambulare. Alio modo contingit hoc secundum quod aliquod particulare signatum deficit a susceptibilitate alicuius perfectionis ut lapis a susceptibilitate uisus: sicque aliqui actus deficientes a susceptibilitate perfectionis moralis, non morales dicuntur. Actus demum susceptibilis est bonitatis moralis, secundum quod moralis est, humanus autem est, secundum quod aliquo modo a ratione deducitur: quod contingit tantum in actibus illis, qui a uoluntate imperantur, qui rationis deliberationem sequuntur. Actus uero qui sequitur apprehensionem subitæ imaginationis, ut confricatio barbæ, hoc modo indifferens est. Sed nullus rationem deliberatiuam sequens, erit indifferens, imo necessario bonus aut malus bonitate aut prauitate ciuili. Attamen actus bonitate ciuili perfectus, non est susceptibilis efficaciæ promerendi, nisi in eo qui gratiam habet. Hinc in eo qui gratia caret, indifferens est ad meritum siue demeritum, sed in eo qui gratiam habet, oportet uel meritorium uel demeritorium esse: quia si est malus, erit demeritorius: si bonus, meritorius erit: quia cum charitas imperet cunctis uirtutibus sicut uoluntas uniuersis potentijs, oportet quod quicquid ordinatur in finem alicuius uirtutis, ordinetur in finem charitatis & ita cum omnis actus bonus ordinet in finem alicuius uirtutis, ordinet in finem charitatis, sicque meritorius est, sicut bibere & comedere, seruato modo temperantiæ: & ludere ad recreationem,

Aquinas.

nem, seruato modo eutrapeliæ in eo qui charitatem habet, qua deum ultimum finem uitæ suæ constituit: Hæc Thomas in Scripto. ¶Insuper in prima secunda quæstione 18. mouet super hac re dubia duo. Primũ an aliquis actus sit indifferens secundum speciem. Secundum, utrum aliquis actus indifferens sit secundum indiuiduum. Ad primum respondet. Omnis actus habet speciem ex obiecto, actus quoq; humanus qui uocatur moralis, speciem suscipit ex obiecto relato ad principium actuum humanum, quod est ratio. unde si obiectum actus includat aliquid quod conueniat ordini rationis, erit actus bonus secundum speciem suam ut dare eleemosynam indigenti. Si autem includat aliquid quod ordini rationis repugnet sicut furari, erit actus secundum speciem malus. Interdum autem obiectum actus non includit quicquam ad ordinem pertinens rationis, ut leuare festucam, seu ire ad indifferentem campum: & tales actus secundum speciem suam sunt indifferentes. ¶Cum ergo obijcitur, quod malum & bonum sunt immediate opposita, sicut habitus atq; priuatio: respondendum, quod duplex est priuatio. Vna consistens in priuatum esse, & hęc nihil relinquit, sed totum tollit, ut mors, cæcitas. Et inter hanc & habitum oppositũ non est mediũ circa susceptibile proprium. Alia consistens in priuari, quemadmodũ ægritudo est priuatio sanitatis, non quasi totum mox auferēs, sed ut uia ad totalem sanitatis ablationem, quę fit per mortem. ideo talis priuatio cũ aliquid relinquat, non semper est immediata cum opposito habitu. sicq; malum est priuatio boni, ut in commentario suo super librum prædicamentorum ait Simplicius. hinc potest esse medium inter bonum & malũ. ¶Ad secundũ respondet: Cõtingit interdũ aliquem actum secundum speciem esse indifferentē, qui tamen est bonus aut malus in indiuiduo cõsideratus, quoniã actus moralis non solum sortitur bonitatem ex obiecto à quo speciem habet, sed etiã ex circunstantijs quæ sunt quasi accidentia quædam, sicut aliquid conuenit homini secundum accidentia indiuidualia, quod nõ conuenit ei secundum rationem speciei. Oportet autem quemlibet actum indiuidualem habere circunstantiã aliquam per quam trahatur ad bonũ uel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim actus rationis sit ordinare, actus à ratione deliberatiua procedens, si non sit ad finem debitum ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali, estq; necesse ut uel ordinetur uel non ordinetur ad debitum finem. Vnde necesse est, omnem hominis actum à ratione deliberatiue procedentem, in diuiduo consideratũ, esse bonũ aut malũ. Cũ ergo obijcitur, quod nulla ē species quæ nõ contineat aut cõtinere ualeat aliq; indiuiduum sub se, ergo si actus secũdum speciē potest esse indifferētes, ergo & actus indiuidualis. Dicendũ quod actũ esse indifferentē secũdũ speciē, potest intelligi dupliciter. Primo, q; ex sua specie debeatur ei esse in indifferentē, sicq; nullus actus ex sua specie extat indifferens. Nõ enim est aliq; hũani actus obiectum, quod ordinari non queat ad bonum uel malum per finem aut circunstantiam. Secundo quia ex specie sua non habet q; sit bonus uel malus, nihilominus potest per aliquid aliud fieri bonus aut malus, sicut homo ex specie sua non habet quod sit albus aut niger, nec tamen habet ex specie sua quod non sit albus aut niger: quoniam aliunde potest hoĩ supuenire albedo uel nigredo, quã ex principijs speciei. Hæc Thomas in Summa. ¶Petrus uero hic tangit duas opiniones, unam iam dictam, & aliam plenius infra ponendam, nec declinãs ad aliquam, sed breuiter depromens qualiter utraque possit saluari. ¶Richardus quoque ea quæ Petrus scribit, prosequitur magis diffuse, ambas referens opiniones, & ad eam quam Thomas tuetur, magis declinãs. Ad quod allegat q; q̃rto cap. de Diuinis nominibus sanctus Dionysius protestatur: Dæmonis malum est esse contra deiformem intellectum, malum uero animæ, esse contra rationem: corpori, contra naturam. Sed omnis actus deliberatiuæ uoluntatis in nobis est aut secundum rationem, & sic est moraliter bonus, aut contra eam, sicq; consistit moraliter malus. Quod si fuerit præter rationem, adhuc esset moraliter malus, quia secundum Damascenum libro secundo manendo in eo quod secundum naturam est in uirtute manemus: declinantes uero ab eo quod est secundum naturam, ad id quod est præter naturam, in malitia sumus. Et per naturam intelligit ratioēm, Hæc Richardus. Præterea Bonauētura circa hæc scribit diffuse, Hæc, inquiens, quæstio intelligitur de actione uoluntatis deliberatiuæ, secundum quod deliberatiua est. De qua etiam actione est loqui dupliciter, utpote per comparationem ad genus operationis, & in comparatione ad operãtem. Et hoc ultimo modo intelligitur quæstio, suntq; diuersæ opiniones de ista materia. Nam aliqui dicunt, quod nihil faciat homo ex deliberatione, quod deus non reputet ei ad præmium uel ad pœnam, ita quod in die iudicij, de omni actu deliberatiuo rationē reddemus. Et huic opinioni uidentur consonare uerba sanctorum, dicētium q; sicut non peribit capillus de capite, sit nec momētum de tēpore de quo rationē non reddemus, ut dicit Bernard9. Et idē dicere uidetur Anselmus, Exigetur, dicens, a nobis omne tempus nobis impensum qualiter sit expensum. Quibus cõsentire uidetur quod ueritas ipsa testatur, De omni uerbo ocioso &c. Verũ ista opinio aut multum ampliat uiam salutis aut multum angustat. Nempe ad hoc quod opus sit meritorium, aut dicerent exigi actualem relationem operis in deum & in particulari, aut dicerent sufficere relationem in habitu atque in uniuersali. Et si dicant primum, nimis coartant uiam salutis. Sic enim in omni opere quod hõ non referret actualiter in deũ, peccaret ac demereī quod ualde durum est dicere. Si autem sufficit intentio habitualis & in uniuersali, sic dũ quis semel in pricipio anni aut mēsis uel septimanæ uel diei ,pponeret deo seruire, omnia opera bona quæ postea faceret, etiã nihil de deo recogitans, meritoria sibi essent, quod esset uiam salutis ualde laxare. Hinc est alia positio magis tēperata, uidelicet, quod quædam sunt actiones uoluntatis deliberatiuæ, quæ respiciunt ipsã directe, quædã uero concernunt eam secundum quod regit potentias naturales. Prima operatio est locutio, quæ est potētiæ rationalis, secundum quod utitur ratione: secunda est comestio, ambulatio. Dicunt ergo quod circa illas operationes quę concernunt uoluntatem rationalem secundum quod rationalis est, non inuenitur mediũ neque indifferens, sed circa alias inuenitur. Hinc concedunt, quod non omnis actio deliberatiua est bona uel mala, locutio aũt oĩs uel bona est uel mala Aut enĩ est utilis, aut ociosa, etsi ociosa ergo & mala: si utilis tũc est bona. Ideo & dominus dixit. De omni uerbo ocioso rationē esse reddendã, nõ de omni facto, Beat9 q̃q; Iacob9. Si q̃s ĩ uerbo nõ offēdit, hic pfect9 ē uir. ¶Verantñ ista positio non uidet adhuc satisfacere plene.

Nam

Marginalia (left): Quæstio. — Quæstio — Obiectio — Dilutio. Priuatio duplex. — Simplici9 — Nullus ē actus in differēs in indiuiduo — obiectio. — Dilutio. — Petrus.

Marginalia (right): Richard. — Dionys. Ariop. — Ioan. Da. — Bonauē. — Luce. 12. Bernard9 Anselmus Matth. 12. — Matth. 12. Iacob. 3

Nam uelle cogitare de ueritate, actus est uoluntatis secundum quod rationabiliter mouetur. & tamen homo frequenter cogitat de ueritate non referendo ad deum, & durum est dicere quod tunc peccet. Vlterius quoq; potest loqui ex naturali pietate, aut ciuili urbanitate, ut hominem salutando in uia: & ualde durum est dicere quod sic peccet, nec dici potest quod omnis talis locutio sit meritoria. Deniq; si plus est facere quã dicere, potius reddemus rationem de facto ocioso, q̃ de huiuscemodi uerbo. Propter quod sancti concludunt hoc a minori ex uerbo Christi. Hinc est positio tertia, quod in operibus uolũtatis deliberatiuæ, sit medium inter bonitatem & prauitatem. Quædam etenim actio a uolũtate deliberatiua procedit, ordinata in debitum finem, puta in deum: & ista est bona, & si fit ex charitate, est meritoria uitæ æternæ. Si uero fiat extra charitatem, est meritoria merito congrui. Quædã aũt actio ex uoluntate deliberatiua procedens, non est ordinata. Et hæc est diuisio per immediata procedens. Sed non omnis actio non ordinata ad deum, sicut ad finem, est mala. Nam quædam ita non ordinatur propter inordinatam conuersionem ad creaturam, quædam uero non ordinatur propter negligentiam operantis. Quædam uero non ordinatur propter operantis infirmitatem atq; miseriam. Prima diuisio actionis non ordinatæ, est mala, malitia commissionis. Secunda est mala, malitia omissiõis. Tertia uero neutro modo est mala, sed est indifferens. & hoc, dũ quis facit aliquam operationem, ita quod circa creaturam nõ afficitur inordinate: nec tamen operationem illam refert ad deum, sed facit eam ob aliquem finem, qui indigentiam concernit naturæ, sicut dũ ambulat ut recreetur, uel comedit ut reficiatur. Talis actio reputatur indifferens, quia nec deus eam remũerat, nec imputat ad peccatum. Et hoc, quia in tali actione nõ est malitia commissionis, cum non sit inordinata delectatio, nec etiã omissionis. Non enim semper omittit homo quando actiones suas non refert in deum. Oportuit enim indulgere naturæ infirmæ ac fragili, ut possit facere talia multa. Nec deus requirit ab homine in statu distractionis & miseriæ, quod omnia dum facit refert ad se. requirit tamen aliquando, quando uidelicet est locus & tempus: & si homo tũc non referat, peccat omittẽdo.

Habitualiter aliquid refert in deum.

¶ Præterea aduertendum, quod ad hoc quod aliqua actio sit meritoria, non oportet quod semper referat actualiter eam in deum, sed sufficit habitualis relatio. Habitualem autem relationem appello, non qa habeat charitatem, per quam sit habilis ad referendũ, sed quia in primordio illius operatiõis uel alterius, ex qua illa consequenter se habet, intentionem habet ad deum directam. Vt si quis intendat dare pro deo centum marcas, & incipit dare, cogitatq; de deo in prima marca, & in alijs non cogitat, nihilominus omnes dationes illę sunt meritoriæ. si autem opus alterius generis inchoet, oportet quod intentio renouetur ad hoc quod opus hoc esset meritoriũ. Sic quoq; intelligitur in uiris religiosis, quoniam in principio uouerunt ex charitate portare pondus religionis. quicquid enim faciunt, quod ad suæ religionis obseruantiam spectat, ex prima intentione fit eis meritorium ad salutẽ, nisi forte (quod absit) contraria intentio superueniret. In alijs autem quæ ad religionem non spectant, secus est quia illa intentio non se extendit ad alia habitualiter. Ideo non est paruæ securitatis & utilitatis, religionem intrare. Attamen quidam dixerunt, quod sola habitualis intentio sufficit ad meritũ satisfactionis. opus enim satisfactorium est, si fiat in charitate. ad hoc uero quod opus sit meritorium uitæ æternæ, dicunt requiri actualem intentionem, ita quod nullum opus sit meritorium, nisi ueniat ex charitate actualiter mouente. Probabilius est tamẽ dicere, quemadmodum dictum est, quod ad utrumq; sufficiat relatio habitualis. Relationem autem uoco habitualem, non qua quis in generali refert ad deũ omnia opera diei uel anni, sed qua quis refert aliquod opus ad deum, ita quod opus sequens directam habet ad opus primum ordinationẽ & consequentiam, ut est in illo qui dat pro deo centũ marcas, uel intendit ad sanctum Iacobum ire. In alijs autem locum non habet. Insuper habitualem intentionem relationemve uoco, quando non pręcogitato de actu ut tunc uel aliter fiat, ex sola boni operis consideratione charitas seu alia uirtus charitate informata, prompta est & ad bonum opus inclinat, ut dum subditus meretur obediendo suo pręlato sibi iubenti, etiã si nihil cogitet de deo, sed solum consideret quod bonum est obedire. Hæc Bonauentura.

¶ Præterea Scotus mouendo hanc quæstionem, remittit ad Bonauenturam, additq; aliqua: Aliter, inquiens, potest esse de bonitate & malitia morali, & de bonitate meritoria ac malitia demeritoria. In prima bonitate & malitia comparando ad actum naturalẽ, uidetur posse inueniri actus indifferens, qui habeat determinatam speciem in genere naturæ per comparationem ad omnes causas suas, & tamen possit indifferenter habere bonitatem malitiamve moralem: quia secundum Philosophum 2. Physicorum, habitus iustitiæ generatur ex operibus iustis, non tamẽ iuste factis, & iste actus ex quo generatur uirtus, nõ est bonus moraliter, quia nõ est ex uirtute. similiter de actibus post acquisitam uirtutem, quoniam non uidetur necesseq; uoluntas habens uirtutem, utatur ea: sed solum quando occurrit tã uehemens passio, quæ subuertat rationem nisi utatur uirtute. Secundo etiam modo loquendo de bono & malo, uidetur esse medium inter actũ bonum & malum. Supposita nanq; bonitate morali, meritum uidetur esse ex relatione ad ultimum finem, quę relatio fit a charitate inexistente. Potest aũt actus referri ex charitate in debitum finem tripliciter. Primo actualiter, quemadmodum actualiter cogitans de fine, appetit seu diligit illum, uultq; aliquid propter ipsum. Secundo uirtualiter, ut dum ex cognitione & dilectione finis deuenitur ad uolitionem entis huius ad finem. Tertio habitualiter. Tripliciter quoq; potest actus non referri. Primo penitus negatiue, quia nec actualiter nec habitualiter refertur in finem: Secundo priuatiue, quoniam nõ est natus referri, ut ueniale peccatũ, quamuis stet cũ charitate, nõ tũ natio est a charitate referri in finem. Tertio contrarie, quia corrumpit principium referendi uidelicet charitatem, ut peccatũ mortale. De his duobus ultimis mẽbris, certũ est quod actus illi sint mali, puta peccatum mortale & ueniale. Porro de tribus primis certum est, quod primus actus est meritorius: & de duobus alijs, qui scilicet referuntur uirtualiter & habitualiter, idem satis probabile est. De actibus uero qui pure negatiue, id est, nec actualiter nec uirtualiter referuntur, dubiũ est an sint meritorij, an uenialiter mali, an indifferentes. Si ponatur alterum duorũ primorum membrorũ, uidetur quod homo existens cõtinue in gratia, mereatur continue, aut peccet uenialiter saltem: quoniã multos tales elicit actus

Io. S

philoso

Actus fertur: charitate in debitum finem trifariam.

tus, qui nec actualiter nec virtualiter referuntur in deū. Vnde videtur probabile, q sint indifferentes. quia non habent sufficientem malitiam peccati venialis, cum possibile sit nullam esse in eis inordinationem: nec videtur in eis esse sufficiens ratio meritoriæ bonitatis, ad q̄ videtur ad minus requiri relatio virtualis, qualis in istis nō est. Sunt ergo multi actus indifferentes, non solū secundum esse quod habent in esse naturæ, sed etiam secundū esse quod habent in esse morali. Et sunt indifferentes ad bonum meritorium & malum demeritorium, quoniā vnum indiuiduum potest esse tale, & aliud tale. Multi etiam singulares actus eliciti sunt indifferentes, qui non sunt tales nec tales. & non solum actus nō hūani, de quibus non est sermo, vt barbam fricare, sed etiam de actibus libere elicitis. Hæc Scotus, q in his seqtur Bonauen.

Durand.

¶ Insuper Durandus præfatas opiniones hic tangit, & ad nullam multum declinat. Opinionē quoq; quā sequitur Thomas, sic probat: Ratio deliberans sicut deliberando procedit ex fine ad consiliandū de his quę sunt ad finem, sic imperando executionem eius quod deliberatum est, ordinat actum imperatum ad aliquem finē. Ex hoc ita arguitur: Omnis actus imperatus à ratione, ordinatus est ad finem debitum, vel non: si ordinatus ē, non est indifferens, sed bonus: si nō, ergo est malus. Nec dici potest q ordinetur ad finem indifferentem, quia impossibile est rōnem boni non includi in ratione finis.

¶ Secundo si esset aliquis actus indifferens, oporteret dare habitum indifferentem: quia habitus determinat potentiam, vt dicitur secūdo Ethicorum, vbi & dicitur, q habitus est quo bene aut male possumus: sicq; per habitum disponitur potentia, & determinatur ad bene vel male, ergo nullus habitus potest indifferens esse. Cumq; ex actibus generetur habitus, sicut ex actibus bonis frequētatis generatur habitus bonus, ita ex malis malus, & ex indifferentibus indifferens.

Durand.

¶ Deinde Durandus obijcit contra aliqua contenta in Thoma, & ait: Dicitur quod in habente gratiam, nullus actus ex deliberatione procedens, est indifferēs, sed meritorius aut demeritorius: sed in non habente gratiā potest esse aliquis actus deliberatus, nec meritorius, nec demeritorius &c. ob causam in positione Thomæ expssam. In quo dicto est aliquid satis clarum, videlicet q in habente gratiam & in non habente gratiam, omnis actus malus à deliberatione procedens, est demeritorius: & aliquid dubium, vtpote q omnis actus moraliter bonus, est meritorius. Oppositum quippe videtur probabile, qm̄ circunstantia quæ est solū cōcomitans actum, & nō informans, nullam bonitatē aut malitiā ponit circa ipsum, vt patet in actibus tam bonis quam malis. In malis, nam infidelitas non ponit malitiam aliquam circa actum moralem, nisi dum actus ille ex infidelitate procedit. tunc enim est conditio informans, non solum concomitans. sed in alijs, puta in eo quod est dare eleemosynam ex naturali pietate, vel honorare parentes ex naturali pietate, respectu quorum infidelitas est solum cōditio comitās, nullā ponit deformitatē. Similiter est in bonis. Constat autem q charitas & gratia frequenter ē solum circunstantia concomitans actum bonum moralem, nequaq̄ informans, vt dum quis solo dictamine naturalis rationis reddit alteri quod suum est. Charitas ergo & gratia non ponit in tali actu aliquam bonitatē, præter simplicem bonitatem moralem. ¶ Deniq; q in habente charitatem omnis actus moralis debeat ordinari in finem charitatis, nō apparet. Nam q̄uis quilibet teneatur vitare malū, nullus tamen tenetur facere omne bonum quod potest: alioquin vnusquisq; teneretur ad opera supererogatiōis. Hinc quilibet solum tenetur ad bonum, cuius omissio in ipso est mala, & pœnam meretur. De numero autem talium non videtur esse ordinatio vniuscuiusq; actus moralis in finem charitatis in eo qui gratiam habet. Quod patet, quia ad omne illud ad quod tenetur fidelis existens in gratia, tenetur fidelis gratia carens: quia defectus culpabilis nullum absoluit ab eo ad quod tenetur. Ideo cum fidelis habens gratiā, nisi amittat ipsam per culpam suam, ad omne illud tenetur amissa gratia, ad quod tenebatur gratiam habēs. Fidelis autem gratia carens, non tenetur omnem actū moralem bonum ordinare in finem charitatis, vt patuit. Hæc Durandus. Qui contra prætactum verbum diffusius arguit, & (vt apparet) idonee. Positio demum Bonauenturæ rationabilior esse videtur, & ex dictis eius innotescit responsio ad motiua alterius opinionis.

QVAESTIO. IIII.

Arguitur primo pro parte affirmatiua

QVarto quæritur, An eadem numero actio, possit esse bona & mala moraliter. ¶ Non enim dubiū est de bonitate naturæ seu entis, qua omnis actio positiua est bona: & quod eadē actio possit bona esse & mala, probatur. Nam eadem actio potest incipi recta intētione, & continuari ac finiri intentione peruersa. Secundo, aliquis in mortali existens, facit suffragia pro defuncto: & operatio illa est meritoria mortuo, non ipsi agenti, cum charitatem non habeat. defuncto tamē meretur pœnæ mitiorationem, & satisfactoria est pro ipso: sicq; eadem actio est meritoria, & non meritoria.

Secundo

Tertio, si dominus aliquis ex charitate præcipiat seruo suo eleemosynam dare, & seruus inuitus hoc faciat, videtur eleemosynæ illius largitio esse bona per respectum ad dominum, & mala per comparationem ad seruum.

Tertio

Quarto, secundum Philosophum tertio Physicorum, idem motus est, qui in agente est actio, & in patiēte passio: quemadmodum eadem est via ab Athenis ad Thebas, & econtrario: sed contingit actionem esse malam, passionemq; bonam. sicut mala fuit actio crucifigentium Christum, & optima passio eius. & sic idem actus seu motus est bonus & malus.

Quarto Philoso.

¶ In contrarium est, quod bonum & malum cōtraria sunt, & differentiæ oppositæ actus humani. Contraria vero nequeunt simul inesse eidem.

In oppositum.

¶ Circa hoc Alexander scribit: Oppositio inter bonum ex genere & malum ex genere, est oppositio disparata: quoniam separantur ab inuicem secundum rationem seu formam & subiectum: non autem proprie cōtraria, cum non sint nata fieri circa idē subiectum, nec sub eodem genere continentur, imo sunt disparata. Quemadmodum aūt bonitas & malitia disparata sunt inter se, ita & actiones quibus conueniunt. Nihilominus bonum & malum possunt eidem accidere actioni Nam bona actio ex genere, potest esse mala ex intentione aut bona: & ita hoc est per respectū ad diuersa. Simpliciter aūt nō potest eadē actio numero esse bona & mala. Hinc aliter se habent bonum & malum circa actionē & circa agentem. Possunt enim eidem numero agenti inesse, sed non simul: vni autem & eidem numero actioni nequeunt simul secundum prius & posterius conuenire. Cuius ratio est, quod agens numeratur propria numeratione præter malum & bonum, quæ ei accidūt actio vero cum non sit in se stans, sed transiens, numeratur cum conditionibus suis. vnde alia numero est actio bona, & alia numero actio mala. Hæc Alexander cuius responsio intricata videtur.

Alexand.

¶ Porro

Aquinas. ¶Porro Thomas clarius scribens, testatur: Cum vnum & ens conuertatur secundum hoc, quod res se habet ad esse, ita se habet ad vnitatē. Est autē in re duplex esse considerare, videlicet esse ipsius secundum se, quod est esse ipsius primum & substantiale, & esse superueniens, quod est secundum & accidentale, idcirco contingit quod aliquid secuudum se consideratum, est vnum: q̄d tamen secundum aliquid sibi accidentale, quandam habet pluralitatem: vt lignum cuius vna pars est alba, & alia nigra, in se vnum est lignum: sed quo adesse coloratum, est quodammodo plura. Cum ergo actus exteriores participent bonitatem malitiamve moralē, tanquā quoddam superueniēs, inquantum sunt imperati a voluntate, contingit talem actum esse vnum secundum se consideratum, & tamen esse multa, prout ad genus moris refertur, secundum quod moraliter bonus aut mal⁹ vocatur. ¶Per quod patet ad primum solutio. Talis etenim actio secundum esse naturę est vna, sed prout diuersa intentione ac varia voluntate exercetur, est moraliter alia & alia, & bona ac mala. ¶Circa solutionem autem secundi, est duplex opinio. Vna, quod suffragia quæ facit quis in mortali existens, quantum ad opus operans, non sunt meritoria agenti, nec ei pro quo fiunt, si vero consideretur opus operatum, vt sacrificium aut aliquid tale, sunt meritoria ei pro quo fiunt, non operanti. Et sic operatio eadem non est meritoria, & non meritoria: quoniā operatio ipsa, nullo modo meritoria extat. Sed quoniam efficatia suffragiorum mensuratur secūdum charitatem eius pro quo fiunt: nam tantum vnicuiq; valent, quantum meruit vt sibi valerent, vt testatur Aug. idcirco ab alijs verius dicitur, quod etiam ipsa operatio sine charitate facta, valet ei pro quo fit, virtute charitatis illius, & non operantis. Nec tamen sequitur quod illa operatio bona esset simpliciter, sed quod est bona huic pro quo fit. Simpliciter enim bonum est quod facienti bonum est. Nec est inconueniens quod aliquid simpliciter malum sit, quod tamen alicui bonum est.

Soluunt Argumē.

Nota de suffragiis ac sacrificio criminosi sacerdotis.

Augustin⁹

¶Ad tertium respōdetur, quod seruus agit vt instrumētum domini sui, atq; vt motus a domino, alia autem est actio mouentis, & alia moti. Nec enim secundum eundem motum, potest idem esse mouens & motū, sicq; alia numero est actio domini, alia serui. ¶Ad quartum, quod cum actio sit in agente, & passio in patiente, non potest esse idem numero accidēs quod est actio, & quod passio, cum idem accidens nequeat esse in diuersis subiectis. Vnde & Auicenna affirmat, quod nō est eadem numero æqualitas in duobus, sed specie tantum, sed quia eorum differentia, nō est nisi penes terminos, vtpote penes agens & patiens, motusq; ab vtroq; abstrahat termino, hinc motus significatur vt sine differentia ista, propter quod dicitur quod motus est vn⁹. Meritum quoq; non consistit in passione vt passio est, sed in operatione patientis, qua passionem voluntarie sustinet propter deū, q̄ opatio alia est ab opatiōe agētis. Hęc Tho. in Scrip.

Auicenna

Petrus. ¶Hæc eadem scribit in Prima Secundæ, quæstione 20. quibus concordat Petrus, & addit: Duplex est actio quędam simplex & indiuisibilis, vt actio interior, & hęc non potest eadem esse bona & mala. Quędam vero successiua atq; exterior, & hæc eadem potest esse bona & mala, sed non secundum eandem partem. quemadmodum eadem superficies secūdum vnam partem est alba, secundum aliā nigra. Nam sicut hæc actio habet duplex esse, videlicet esse naturæ, prout procedit a naturali potentia, vt ambulatio, a vi gressiua, & esse moris prout p̄cedit a voluntate, sic habet duplex esse morale, inquantū inchoat ex charitate, & continuat ex vanitate. Hęc Pe.

¶Consonat Bonauentura & Richardus. ¶Verū contra illud dictum Petri de actione interiori simplici & indiuisibili, quod eadem numero nequeat esse bona & mala obijcit sic Durandus: Sicut se habet intellectus ad verum & falsum, ita voluntas ad bonum & malum. Sed idem actus ipsius intellectus quamuis sit simplex & indiuisibilis, attamen successiue potest esse ver⁹ & falsus, vt dum aliquis credit Socratem sedere, qui veraciter sedet, & in eadem actuali credulitate perseuerat Socrate surgente, ergo idem actus voluntatis simplex & indiuisibilis potest successiue esse bonus & malus. Nec valet quod dicitur, quod actus non est bonus & malus, quia nō habet successionem. Nam idem secundum idem, potest successiue opposita suscipere, non per sui successionem, sed per successionem oppositorum circa ipsum, dummodo contingat, ipsum pluries sumere, sicut corpus secundum eandem partem potest successiue calidum esse & frigidum. Actus autem voluntatis quamuis sit simplex & indiuisibilis, potest tamen pluries sumi, quia non solū habet esse sc3 p instans tēporis, sed plurib⁹ partib⁹ tēporis coexistit: iō act⁹ volūtatis pōt successiue eē bon⁹ & mal⁹ vt dū bona volūtate vult publice celebrare: & ipso p̄seuerante in eodē velle, a superiore ei legitime prohibet, nihilominus in eodū velle p̄sistit. Hæc Durandus. Cuius obiecta videntur procedere, nisi Petr⁹ loq̄tur de actu simplici indiuisibili & instāneo tantum.

Dura.

Postremo hic quæritur, An bene agens, tantum bene agit ac promeretur, quantū intēdit. Ad hoc Alexander respondet breuissime. Petr⁹ uero & Richardus responderionem eius clarius scribunt, dicendo: Scotus est in bonis & malis, quia ad bonum nō sufficit bonitas generis sine bonitate intentionis. Ad malum uero sufficit tam malitia generis, quam malitia intentionis. Hinc in malis augmentum mali mensuratur secundum intentionem, quoniam qui intendit multum peccare, multum peccat. Sed non diminutio. Non enim parum peccat, qui intendit parum peccare. In bonis uero distinguendo est, quoniam quantitas intentionis potest considerari dupliciter. Primo, secundum quantitatem affectus ipsius intendentis. Secundo, penes quātitatem effectus intenti. Primo modo intentio mensurat opus, quia tam bonum est op⁹ quam bonus est affectus, ex quo fit, non autem secundo modo, imo aliquando qui credit facere maius bonū, facit minus, & ecōuerso. Hęc Petrus & Richardus.

Quæstio petri. Rich.

Distinctio XLI.

Qualiter ex obliquitate intentionis habeat fieri opus malū. Roma, 14.

¶An omnis intentio vel actio eorum qui carent fide, sit mala. A

Cvm intentio (vt supradictum est) bonum opus faciat, & fides intentionē dirigat: non immerito quæri potest, vtrum omnis intentio omneq; illorum opus malum sit qui fidem non habent: Si enim fides intentionem dirigit, & intentio bonum opus facit, vbi non est fides, nec intētio bona, nec opus bonū esse videtur. Quod a quibusdam non irrationabiliter astruitur, qui dicunt omnes actiones & voluntates hominis sine fide malas esse quæ fide habita bonę existūt. Vnde Apostolus ait: Omne quod non est ex fide, pct̄m est. Q̄d exponēs Augu. ait

ait: Omnis infidelium vita pctm est, & nihil bonum est sine summo bono, vbi deest agnitio ęternę veritatis, falsa virtus est etiā in optimis moribus. Et Iacobus in epistola cano. ait: Qui offendit in vno, scilicet in charitate, factus est omnium reus. Qui ergo fidem & charitatem non habet, omnis eius actio peccatum est, quia ad charitatem non refertur. Quod enim ad charitatem nō refertur, vt supra meminit Aug. non fit quēadmodū fieri oportet: ideoq; malū est. Nō ergo mādata custodit qui charitate caret, quia sine charitate nullum mādatorum custoditur. Vnde Aug. super epistolam ad Gal. ait: Custoditiōem legis dicit Apost. nō inebriari, nō occidere, nō męchari, & alia huiusmodi ad bonos mores pertinentia, quę sine charitate, fide & spe impleri non possunt. Nullū ergo mādatū implet, nullū bonū opus facit, q fidē & charitatē nō habet. Impossibile est em̄ (vt ait Apo.) sine fide aliqd placere deo. Quę ergo sine fide fiūt, bona nō sunt, qa oē bonū placet deo.

Aug. in li. sententiarū Prosperi, ca. 106. Iaco. 2. Augusti. Quod sine charitate nō custodiūtur mandata. Heb. 11

Quæ præmissæ sententiæ obijciuntur ex verbis Augustini. B

His autem obijcitur, quod supra dixit Augustinus. s. quod in seruili timore etsi bonum fiat, nō tñ bene. Nemo enim inuitus bene facit, etiā si bonū est qđ facit. Hic em̄ dicit bonū fieri, sed nō bene ab illo q charitatē non habet. Qui em̄ seruiliter timet, charitate vacuus est, de q̄ tñ hic dicit quia bonū facit, sed nō bene. Qui etiā sup illum locū Psal. Turtur inuenit sibi nidū vbi reponat pullos suos: dicit, qđ Iudęi & hęretici, pagani, opera bona faciunt, quia vestiunt nudos & pascunt paupes, & hmōi, sed nō in nido ecclesię. i. in fide, & ideo cōculcant pulli eorū. Quibus illi rñdent, dicentes bona opera appellari hmōi quę sine charitate fiunt, non quia bona sint qñ sic fiūt, qđ cui dēter supra Augustinus docuit: sed qa bona essent si aliter fierent, quę etiā in suo genere sunt bona, sed ex affectu fiunt mala.

Aug. sup. Iohanne. Psalm. 83.

Aliorū sentētia de pmissa questiōe q̄ querebat, si omnis actio eorū mala est, q fidē nō habet. C

Alij vero qui trifariam distinctionē actuū faciūt, opa cuncta quę ad naturę subsidiū fiūt, semp bona eē astruunt. Sed quod Aug. mala esse dicit, si malas habeant causas, non ita accipiendū est, quasi ipsa mala sint, sed quia peccant & mali sunt qui ea malo fine agunt. Itē & illud aliud, s. bonū opus intentio facit, & intētionē fides dirigit, determināt, dicētes ibi bonū vocatū qđ remunerabile est ad vitā. nō qa illud sit solū bonū opus: imo etiā alia plura, licet nō ea rōne qua illud, sint bona. Bonum enim multipliciter accipitur, s. pro vtili, pro remunerabili, p signo boni, pro specie boni, pro licito, & alijs forte modis. Solaq; illa intentio remunerabilis est ad vitā quā fides dirigit, sed non illa sola bona est, vt aiūt. Nā si quis Iudęus vel malus Christianus necessitatē proximi reuelauerit naturali pietate ductus, bonum fecit: & bona fuit voluntas qua illud fecit.

Determinant predicta verba Augusti. Quibus modis dicatur bonum.

Hic pōit quędā Aug. capla, quę retractauit, nō q̄si praue dicta, sed q̄ sensu dixerit insinuās. D

Post hęc inuestigari oportet, q̄lit intelligendū sit qđ Aug. ait in li. de vera religiōe: Vsq; adeo inquit, peccatū voluntariū malū est, vt nullo mō sit peccatū, si nō sit volūtariū. Huius dicti rōnē Aug. aperiens in li. retrac. dicit: Potest videri falsa hęc diffinitio, sed si diligēter discutiatur, inuenitur esse verissima, peccatū quippe illud cogitādū est, qđ tātummō pctm̄ est, nō qđ est etiā pęna peccati, s. pctm̄ primi hoīs, qđ fuit pctm̄ & causa pcti, sed nō pęna. Quāuis & illa quę nō voluntaria pctā nō immerito dicunt, qa vel a nesciētibus vel a coactis ppetrant, nō omni mō possunt sine volūtate cōmitti: qm̄ & ille q peccat ignorās, volūtate vtiq; facit: quod cum faciendum non sit putat esse faciendū: & ille qui cōcupiscente aduersus spiritū carne, non ea quę vult facit, cōcupiscit quidē nolēs, & in eo nō facit quod vult: sed si vincitur, cōcupiscētię cōsentit volēs, & in eo nō facit nisi qđ vult: & illud qđ in paruulis ē originale pctm̄ (cū adhuc nō vtant volūtatis libero arbitrio) nō absurde vocat volūtariū, qa ex primi hominis volūtate mala cōtractū est. Non itaq; falsum est quod dixi, vsq; adeo pctm̄ voluntariū est &c. Ecce qualiter accipiendū sit illud, s. vel de primo pctō hoīs, vel de omnibus generaliter peccatis mortiferis: quorū licet quędam dicantur non voluntaria, quę scilicet per ignorantiam vel per infirmitatem fiunt: eadem tamen ea ratione possunt dici voluntaria, quia sine voluntate non committūur.

Aug. in li. de vera religione. c. 14. Et li. 1. Retrac. ca. 13

Quod nunquam nisi in voluntate peccatum est. E

Illius etiam intelligentia perquirenda est, quod in li. de duabus aīabus edidit, inquiens: Nusquam nisi in voluntate pctm̄ est. Quod etiam in libro retrac. plane determinat, dicēs: Potest putari ista falsa esse sententia qua diximus: Nusquā nisi in voluntate esse peccatū, cum Apost. dicat, Quod nolo hoc facio &c. Sed peccatum quod nusquam est nisi in voluntate, illud pcipue intelligēdū est, quod iusta damnatio consecuta est. i. primū hominis pctm̄. In eodē quoq; li. de duab⁹ aīabus aliud tradidit cōsideratiōe dignū, ait enim. Non nisi volūtate peccat, ipsamq; volūtatem diffinit, dicens, Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non admittēdum vel adipiscēdū. Huius dicti cām aperiēs, & intelligētiā pādēs in li. retra. ait, Hoc ppterea dictū est, vt hac

Augu de duabus animabus. ca. 10. Et lib. 1. Retractatio. cap. 19 Roma. 7

diffinitiōe volēs a nolēte discerneret, & sic ad illos referretur intētio, qui in paradiso fecerūt originē mali, nullo cogēte peccādo. i. libera volūtate, qa & scientes cōtra pceptū fecerūt, & ille tētator suasit vt hoc fieret, nō coegit. Nā q nesciēs peccauit, nō incōgruēter nolēs peccasse dici pōt, quis & ipe quidē nesciēs fecit, volēs tn̄ fecit. Ita nec tale pctm̄ sine volūtate esse potuit, sed voluntas facti ibi fuit, nō pcti uolūtas, qd̄ tamen factū, fuit peccatum, hoc em̄ factū est, q fieri nō debuit. Quisquis aūt sciens peccat, si potest cogēti ad pctm̄ sine peccato resistere, nec tn̄ facit, vtiq; volens peccat, quia qui pōt resistere, non cogitur cedere, qua ppter pctm̄ sine volūtate eē nō posse, verissimū est. Ex his liquet, q̄liter supiora accipiēda sint. ¶ Qd̄ mala volūtas est volūtariū pctm̄. F

Aug. libr. de libero arbitrio. c. 12. Et li. 1. retrac. ca. 9. Aug lib. 3 de libero arbitrio. c. 16. Et lib. 1. retr. c. 9

Si autem omne peccatum mortale voluntarium est, cum volūtas mala peccatum sit mortale, constat ipsam esse volūtariū pctm̄. Quid em̄, vt ait Aug, tā in voluntate q̄ ipsa voluntas sita est? Voluntas itaq; mala, recte voluntarium dicitur peccatum, quia in voluntate consistit. Voluntas quippe, vt ait Aug. in eodē, est prima causa peccādi, aut nullum peccatum est prima causa peccādi, nec est cui recte imputetur peccatum, nisi peccanti. Non ergo est cui recte imputetur nisi voluntati, hoc autem de peccato actuali & mortali intelligēdū est. Neq; his v̄bis aliud voluit ōndere Aug. vt ipse ait in retra. nisi quia voluntas est qua peccatur, & qua recte viuitur.

SVMMA DISTINCTIONIS. 41

Declarato qualiter actiones exteriores & interiores a fine, ab intentione, a uolūtate ab obiecto bonitatē & maliciā sortiūt, hic ex p habitis aliquas inserit quęstiones, ut patet in litera. Prima est, utrum omnis intentio omnisq; operatio infidelium sit peccatum. Et super hoc arguit ad partem utranq;, atq; diuersas tangit opiniones. Secundo inquirit, quomodo omne peccatum sit uoluntarium. Tertio, an sola uoluntate peccetur, uel in sola uolūtate peccatum consistat.

QVAESTIO. I.

Hic quæritur primo, An fides sit ita necessaria intentionis directrix, quod omnis infidelium actio, sit indirecta, inordinata, et aliquo modo culpabilis. ¶ Et uidetur primo, quod fides nō habeat intentionem dirigere. Primo, quia hoc spectat ad legem diuinam, item ad prudentiam, quæ uocatur uirtutum auriga. In contrarium est quod fides est oculus cordis & lumen mentis, ostendens homini ultimum finem, & dirigens in eundem. Rursus, ultimus finis hominis est supernaturalis, quem oportet per fidem cognoscere, & iuxta fidei directiōem in illum procedere. ¶ Præterea quod omnis actus infideliū sit pctm̄, appet primo ex eo quod ait Apostolus: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Et denuo ex hoc quod asserit Glossa, Omnis infidelium uita peccatum est. Secūdo, quoniam uerisimile est quod infideles omne bonum ex genere quod agunt, in suæ infidelitatis referant finem actu uel habitu, & omne tale culpabile est. Tertio, ōme bonum placet deo sed infideles nihil deo placitum operantur. Nil etenim deo acceptum efficiunt, sicut nec hi qui in mortali sunt uitio, cum careant charitate & gratia. ¶ In contrarium est, quod multi gentiliū legūt fuisse naturalibus & acquisitis uirtutibus decorati. Imo secundū Aristotelem, quidam eorum fuerūt uiri heroici, secundum Platonem uero & Macrobium & Plotinum, uiri purgati animi. Insuper decalogus legis ad naturalē pertinet legem, estq; de naturalis dictamine rationis. ergo si infidelis faciat talium opera præceptorum, ex naturali ratione & pietate ac æquitate deum amando, laudando, parentesq; honorando, nō peccat in talibus: imo per opera misericordiæ quidā gentilium ad dei gratiā sunt perducti, ut patet de sancto Eustachio. ¶ Ad hoc Bonauentura respondet: Infideles non peccāt in omni sua actiōe. Nempe dū eorū actio nec fidei nec moribus bonis repugnat nō peccat. Et si obijciat̄ q ait saluator: Nō pōt arbor mala, fructus bonos facere, & qd̄ ait autoritas. Vbi deest agnitio ueritatis, falsa est uirt⁹ Dicē dū, qd̄ arbor mala, inq̄tū talis, nō pōt fructus facere bonos. Virt⁹ q̊q; sine ueritatis notitia, nō ē uera, uirt⁹ pfecta nec pōt saluare nō tn̄ ē falsa i seipa, nec uitiū. Sicut & tota Ifideliū uita ferē pctm̄, nō q unaqueq; eor̄ actio demeritoria culpabilisq; existat, sed qa uita eorū nō ē sine pctō, nec p eā q̄ūt liberati a culpa. Hæc Bonauentu. Eadē Alexāder. ¶ At uero Thomas, declarās qualit̄ fidei sit intētionem dirigere. Rectū est, inqt cuius mediū, nō exit ab extremis. actus autē inter duo extrema est medium, utpote inter agentē & finē intētū. hinc in ope uel in intētiōe rectū uocatur, scd̄m qd̄ op⁹ ab agēte egrediēs, nō ptergredit̄ ordinē debiti finis. Idcirco illius extat dirigere, cuius est in finē ordinare. Ordinare aūt in finē cōtingit dupliciter Primo ostēdēdo finē qd̄ spectat ad rationē. Secūdo, inclinādo in finē qd̄ ptinet ad uolūtatē: qm̄ amor in q̄ actus uolūtatis cōsistit, est quasi aīæ pōdus scd̄m Augustinū. Perfecte uero finē ostēdere, nō cōpetit ratiōi, nisi secundū qd̄ p habitū est perfecta similiter nec uolūtati. Finis q̊q; actuū est duplex, uidelicet pprius & pximus & item cōmunis & ultimus, q est duplex. Vnus facultatem naturę excedens, qui est æterna felicitas patriæ, in quem finem ostendendo dirigit fides, & inclinando charitas. Cumq; ad hunc finem, tanquā ad summum ac ultimum alij fines sint ordinādi, ideo fides & charitas dicūt̄ uniuersalit̄ dirigere intētionē in oīb⁹. In finē aūt pportionatū facultati naturæ dirigit eā ostensiue, habitu sapientiæ acquisitæ & naturalis perfecta, cuius sapiētiæ actus, est contemplatiua felicitas, ut dicitur decimo Ethicorum, aut perfecta habitu prudentiæ, cuius est ciuilis felicitas. inclinando uero uirtus appetitiua, secundum quod est perfecta habitibus uirtutem moralium, sicq; diuersa diuersimode in ultimum dirigunt finem. Directio quoq; fidei præcedit directionē legis atq; iustitiæ. Lex etenim docet actum, & iustitia inclinat ad ipsum. ostensio autem finis, quæ est ex fide actus illos præcedit.

¶ Insuper sicut in naturalibus una perfectio superadditur alteri, sic ut quedam res habeat unam illarum, quædam duas, sicq; deinceps: sic in moralibus cōtingit considerare unam perfectionem alteri superadditam, ex quarum qualibet, actus dicitur bonus. & si aliqua illarum desit perfectionum, deerit bonitas quę est secundum illā perfectionē. Verbi gratia, Omīs actus inquātū actus, habet quandā bonitatem essentialem, inqua

Arguitur primo cōtra veritatem

Romā. 14

In opposi tum.

Philoso. Plato. Macrobi⁹ Plotinus.

Bonauen

inquantum omne ens est bonū, sed in aliquibus actibus superadditur bonitas ex proportiōe actus ad debitum obiectum, & secundum hoc dicitur actus bonus ex genere, ulterius uero ex commensuratione debitarum circunstantiarum, dicitur bon⁹ ex circunstātia, & ita deinceps, quousq; perueniatur ad ultimam bonitatē, cuius humanus actus est susceptiuus, quæ est ex ordine in ultimum finem per habitum gratię uel charitatis. Hinc actus illorum, qui gratiam & charitatem nō habent, hoc modo nequeunt esse boni, & hæc est bonitas, secundum quam actus meritorius appellatur. remanet tamen bonitas alia, puta uirtutis politicæ, uel ex circunstantia siue ex genere. Subtracto nanq; posteriore, nihilomin⁹ remanet prius, ut in libro de Causis habetur. Hinc non oportet, quod omnis actus infidelium malus sit, sed quod sit deficientis imperfecteq; bonitatis. Omnis uero actus, quem ex infidelitate exercent, uel ad finem suæ perfidiæ referunt, est inquus. Actus uero quos faciūt, ex acquisita uirtute, aut natura li pietate, intantum complacent deo, inquantum de bonitate participant. Non autem simpliciter placent deo, quasi remunerabiles præmio sempiterno. Postremo, infideles semper ex infidelitatis suæ errore finem sibi præstituunt, sed interdum ex uero & recto rationis iudicio, ideo non semper præfigunt sibi finem erroneū. Hæc Tho. in Scripto Consonat Petr⁹ Porro Richardus refert quorundam opiniones. unā dicentium (Petrus, Richard.) quod omnis operatio infidelium nō baptizatorum, est peccatum, cum ipsis non sit remissum originalis iustitiæ debitum, quod remissum est baptizatis. Ideo illi manent ad originalis iustitiæ rectitudinem obligati, nec ullus actus eorum habet rectitudinem per relationem ad ultimum finem. Verū ista opinio est nimis dura, quia ad finem naturalem & proximū, potest actus eorum esse congruenter relatus, qui finis ultra ordinabilis est ultimum finem, quamuis actu nō ordinetur, nec in seipso est curu⁹. Hinc alij opinati sunt, quod omnes inordinati motus & actus infideliū nō baptizatorum, sunt peccata mortalia: quoniā ad originalem tenentur iustitiam, a qua huiusmodi actus motusq; discrepant. Infidelium uero baptizatorum, puta hæreticorum, non omnis motus inordinatus est peccatum mortale, quoniam ad originalem iustitiam non tenētur. Tertia positio est, quæ modo est recitata, & uerior reputatur. Nihil enim est in homine mortale peccatum, sine deliberatiuæ uoluntatis, omissione aut cōmissione. Hæc Richardus. ¶ Amplius quærit Richardus, Vtrum ad meritum sufficiat intentio secundum habitum. (Quæstio.) Respondet, Intentio secundum habitum tripliciter potest intelligi. (Intentio triplex secundum habitum.) Primo, quod consistit in solo habitu, tam quo ad operationis inchoationem, tam quo ad eius continuationem usque in finem, sicq; non credo, quod ob talem intentionem habitualem, operatio sit meritoria, sic nanq; intentio non est illius operationis principium. Secundo, quod intētio sit actualis respectu principij operationis, non tamen respectu totius continuationis eius in finem. Et sic aliqui dicunt, quod tota operatio meritoria est uirtute actualis intentionis, per quam fuit incepta. (Quæ intentio sufficiat ad meritū.) Tertio, qd sit in actu respecu principij operationis explicitæ, ita quod explicite intendit actionem inchoare & consummare: Tamen respectum totus continuationis operationis, non manet in actu explicito, sed implicito. Quemadmodum quis volendo quicquid est ad finem actualiter, tamen implicite vult ipsum finem, & sic aliqi dicūt necessarium esse ad hoc quod tota operatio sit meritoria, quod tota intētio sit in actu explicito per totam operationem, à principio eius vsq; in finem. Hæc Richardus. (Durand⁹ Quæstio.) Media vero via videtur de mente sancti doctoris.

¶ De hoc scribit Durandus. Quæritur qualis intentio in deum directa per fidem, sufficit ad meritorium actum. Credo quod non sufficiat habitualis, quia habitibus non meremur, sed actibus, ideo requiritur actualis intentio, nō quidem actu manens per totum processum, & in singulis partibus eius, sed virtute: quod fit dū opus inchoatur intentione in deum directa, & proceditur in opere sic inchoato, intentione in contrarium non mutata. Hæc Durandus.

¶ Veruntamen probabiliter æstimatur, quod siue in principio, siue in prosecutione actionis assit intentio ex charitate, actio meritoria redditur, & totum a parte vigoratur & viuificatur. (Nota pro timoratis conscientiis.) Imo si ex humana fragilitate sine attentione inchoetur, & in processu mens inattentionem & negligentiam suam aduertens, de eisdem intime doleat, & cum aduertentia prosequatur, totū fit meritorium. Imo si feruide & intente continuet, potest actio magis meritoria esse, quam si in principio ei⁹ mediocris & minus feruida fuisset attentio. Nihilominus cęteris paribus, specialiter expedit vt in principio actualiter attendatur, cum virtus principij in sequētibus maneat. Sed & specialiter satagendum est, vt & feruide ac attente finiatur, cum & à fine denominatio assumatur.

QVAESTIO: II.

INsuper quæritur, An omne peccatum sit voluntarium. ¶ Videtur quod non, quoniam originale peccatum in posteris non est voluntarium. (Arguitur primo cōtra ueritatem.) ¶ Secundo, quoniam primi motus sæpe sunt inuoluntarij & penitus improuisi, & tamen venialia sunt peccata. ¶ Tertio, omne voluntariū est aliq̄ modo cognitū, sed multa peccata per ignorantiam fiunt; ergo illa voluntaria nō sunt. ¶ Quarto, malum (vt diuinus Dionysius contestatur) est præter voluntatem, non ergo voluntarium. (Dionys⁹ Arecta. Philoso.) Philosophus quoq; tertio loquitur Ethicorum, Dum quis habitualiter malus effectus est, non est in ipso malū vel non malum esse, talis ergo necessario malus est.

¶ In oppositum sunt verba Augustini frequenter p̄habita. (August⁹ in opposi tum.) De hac quæstione dictum est supra, vbi discussum est, an originale peccatum voluntarium sit dicēdū. Ad quod ex Alexandro & alijs est responsum.

¶ Thomas quoq; respondens hic: Peccatum, inquit, proprie sumptum, locum non habet nisi in habentib⁹ actuum suorum dominium, quibus solis malum culpæ imputatur in vituperium & tormentum, & bonum virtutis in laudem & pręmium. (Aquinas.) Dicitur autem malum esse præter voluntatem, quia per se & sub ratione mali, non appetitur neq; intenditur. Qualiter autem primi mot⁹ sint peccata, expressum est supra: qui & aliquo modo voluntarij perhibentur, quia voluntas & ratio poterant p̄ præuentionem eos particulariter impedire. Peccatum vero originale per se loquendo, est peccatum naturę, nō personæ, nisi mediante natura. Ideo voluntarium est voluntate naturę, non voluntate personę cuiuslibet in quā est, sed Adæ tantum, qui naturam infecit. ¶ Ad autoritatem demum Philosophi respondetur, quod sicut habit⁹ virtutis politicæ nō acquiritur subito, quoniam vna dies non facit ver, ita nec repente corrumpitur. Hinc in habitualiter vitioso non est habitum ipsum mox extinguere. (Petrus.) Attamen potest actum prauū reprimere.

¶ Hinc Petrus. Duplex, ait, in nobis defectus est secū

dum Augustinum in libro de libero arbitrio. Quidam inuoluntarius, vt corporalis infirmitas, & hic defectus prouocat ad compassiõem magis quam ad vindictam, cum non existat culpabilis. Alius est defectus voluntarius, quem vitare potuit homo, sed noluit. ideo vltionem meretur. Omne ergo peccatum, volũtarium est: sed hoc dupliciter accidit. Primo à voluntate, vt à causa prima remota, sicq; peccatum originale in posteris voluntariũ nuncupatur. Secundo, vt à causa proxima, & sic peccatũ actuale voluntarium fertur, quod rursus contingit dupliciter. Nam quoddam est voluntarium in vniuersali & particulari, vt mortale. quoddam in particulari, non in vniuersali, vt veniale. Hæc Petrus.

Omne peccatum est volũtariũ.

Richard⁹.

¶ Eandem solutionem ponit Richardus prolixius, partimq; clarius. Veniale quippe peccatum dicitur esse voluntarium in particulari; quoniam quolibet veniali assignato, verum est quod voluntas potuit illud vitare, non tamẽ omnia in communi; imò dum circa vnum vitandum intenta est, incidit in aliud.

Bonauen. Nouem sunt gradus volũtarij.

¶ Postremo Bonauentura hæc soluit: Nouem sunt, dicens, gradus voluntarij, secundum quos peccata dicũtur voluntarie fieri magis aut minus. Primus & principalis gradus, dum voluntas inique se habet ex sola, nullo instigante exterius, neq; interius inclinante, sicq; peccatum primi apostatę, puta luciferi, voluntarium fuit. Secundo voluntarium dicitur, quod est a voluntate aliquo exterius suggerente, sed nullo interius inclinante, sicq; voluntarium fuit Adæ peccatum. Tertio, quod est a voluntate aliquo exterius atq; interius inclinante, & ita voluntaria sunt peccata mortalia, quæ fiunt a posteris ex deliberatione & intentiõe eorum. Quarto, quod est a voluntate non directe mouente ad illud, mouente tamen ad incompossibile, vt est peccatum omissionis, quo quis omittit ad matutinas surgere, quia inebriauit se sponte. Quinto, quia est a voluntate non ad illud directe mouente nec appetente. sed aliud refugiente, vt dũ quis peccat mortis timore. Sexto, quia est a volũtate nõ plene quod ait cognoscente, vt peccatum ex ignorantia: in quo cognoscitur quod agitur, quamuis ignoretur esse peccatum. Septimo, quia cõsequitur ad aliquid quod voluntarie factum est ab eodem a quo fit illud, sicq; peccata sequentia ebrietatem, quam quis scienter incidit, dicuntur aliquo modo voluntaria. Octauo, quia est ab aliquo prohibere potente nec prohibẽte, & sic primi motus dicuntur culpabiles. Nono, quoniam introductum est a voluntate aliena, sicut a prima causa, vt peccatum originale. Hæc Bonauentura.

¶ Prætereà quæritur hic, An in sola uoluntate sit peccatum subiectiue. Ad quod responsum est supra. Quidam etiam quærunt, An sola uoluntas punitur. Ad quod Bonauẽtura respondet: Pęna nominat duo, uidelicet nocumentum personæ, & instrumentum diuinæ iustitiæ. Primum ut materiale, secundum tanquã formale. Ideo pœna est ultio & passio. Cũ ergo pœna cõparatᷓ ad aliquid, hoc est uel ut ultio, uel ut passio, si ut ultio, sic proprie cõparatᷓ ad uoluntatẽ. Deus nanq; non ulciscitur se de manu uel de pede, aut de aliqua potentia sensitiua, sed de uoluntate deliberatiua; de qua se ulciscitur deus non solam affligendo ipsam in se, sed item in membris & uiribus per quæ peccauit. Si uero comparetur pœna ad aliquid ut passio, sic dicendum, quod cum non quæcunq; passio pœna sit secundum completam rationem pœnę, sed passio lædens, passio affligens, passio displicens: Sic pęna proprie sumpta, quæ scilicet facit hominem miserum, respicit uoluntatem. Nemo enim secundum Augustinũ, miser est quoniam patitur, sed quia contra uoluntatem suam sic patitur. Si autem sumatur pœna secundum rationem suam semi plenam, uidelicet pro pœna lædente & affligente in eo, in quo non est nata esse secundum primã suæ naturæ institutionem, sic non pertinet solum ad uoluntatem, sed etiam ad animæ uires & omnia corporis membra. Non tamen spectat ad ea sine uoluntate, quia in nullo est proprie pœna, nisi in quo est rationalis uoluntas. Quamuis enim bruta affliguntur, nõ tamen puniuntur. Hæc Bonauentura. ¶ Petrus uero & Richardus respondẽt: In pœna sunt duo unum quasi materiale, uidelicet damnum seu passio: alterum quasi formale, uidelicet sensus seu perceptio aut displicentia illius. Quo ad primum, pœna est in omnibus membris corporis ac uiribus animæ, quo ad secundum, est præsertim in uoluntate. Hæc illi. Verum tamen sensus seu perceptio pœnæ seu doloris, est etiam in membris corporis, atq; in potentijs sensitiuis, tam cognitiuis quam appetitiuis: quod in tractatu de gaudio spirituali & pace interna clare ostendi, quãuis quidam aliter opinentur.

Petrus. Richard.

Distinctio XLII. ¶ An voluntas & actio mala in eodem homine & circa eandem rem sint vnum peccatum, an plura.

Descēdet ad speciales differentias peccati in cõmuni.

A

Cum autem uoluntas mala & operatio sint peccatum, quæri solet: vtrum in eodem homine & circa eandem rẽ hæc duo vnum sint peccatum, vel diuersa: vt si quis voluntate furatur, voluntatem habuit malam, quæ peccatum est, actũ malum, qui item peccatum est. Hæc autem duo diuersa sunt, scilicet voluntas & actio. Sed nunquid diuersa sunt peccata an vnum? Quidam dicũt vnum esse peccatum, alij vero dicunt diuersa esse peccata, quia cum constet hęc duo esse diuersa, aut diuersę duo peccata esse dicũt, aut duo diuersa non pctã. Quibus alij respondẽt, hæc duo diuersa esse peccata, non plura. Non enim plura peccata sunt, sed peccatum vnum: quia vna preuaricatio vel inobedientia in vtroque admittitur, siue quando vult, siue quando agit: & vnus est ibi contemptus, sed minor cum in voluntate solum peccatum continetur: maior vero, cum voluntati etiam operatio additur: & ideo maius fit peccatum, sed non plura, cum voluntas operi mancipatur.

Questio Responsio.

B

¶ Alia contra eosdem oppositio.

Sed adhuc eisdem obijcitur: Si vnum tantum illa duo peccata sunt, cum quis voluntate mala prius concepta deinde opus patrauerit, non pro aliquo reus est, nisi pro quo ante opus reus erat, cum

cũ adhuc in sola voluntate peccatũ consistebat. Nullus enim reus est ęternę mortis nisi pro peccato: sed pctm̃ aliud nõ est admissum actiõe, q̃ prius admissum erat uolũtate. Nõ ergo p aliq̃ alio iste fit dãnabilis actu peccãdo, quã ante fuerat cũ sola voluntate delinquebat. Ad hoc etiã & illi respondent, dicẽtes propť pctm̃ qdẽ tm̃ illũ furẽ reum constitui, q̃uis eius volũtas & actio vnum sint pctm̃: p alio tñ reus factus est actu peccãdo, q̃ prius erat sola volũtate delinquendo: quia p actu q est aliud q̃ voluñtas, licet nõ aliud pctm̃. Responsio

¶ Alia aduersus eosdem obiectio. C

Itẽ & adhuc quæstioni instãt, dicẽtes, hæc duo ideo diuersa esse pctã, quia diuersorũ legis mandatorũ p̄uaricatiõe sunt. Alio enim mãdato legis phibetur actio furti, s. Nõ furaberis: alio furandi volũtas, s. Nõ cõcupisces rẽ proximi tui. Cũ aũt hęc duo diuersa mãdata sint, quibus illa duo phibẽtur: patet illa duo diuersas esse p̄uaricatiões, diuersa igitur pctã. Ad qd̃ etiã illi dicũt, diuersa quidẽ esse mãdata quibus illa duo distinctim phibẽtur, vt Augu. docet sup Exodũ. Verũtñ in illis non obseruatis vna tantũ p̄uaricatio incurritur, vnũq; cõcrahitur peccatum, licet duo diuersa illis phibeãtur. Sicut ecouerso duo sunt mãdata charitatis, quibus duo præcipiuntur diligi, vna tamen in eis nobis commendatur charitas. Exod. 20 Respõsio. Aug lib. 2. q. Exo. 9. 7

¶ Si peccatum ab aliquo admissum, in eo sit quo usq; pœniteat. D

Præterea queri solet, cũ ab aliq̃ ppetrato volũtate pctõ volũtas id agendi & actio trãsierit, nõ dũ tñ vera habita pnĩa, vtrũ illud peccatum vsq; quo pœniteat, sit in eo. Qd̃ nõ esse videtur, qa volũtas illa quę prius fuit, nõ est, neq; actio: qa nõ vult illud vel agit, qd̃ ante voluit & egit. Sed non est ignorãdũ, peccatũ duobus modis dici esse in aliq̃ & trãsire. s. actu & reatu. Actu est in aliq̃, dũ ipm qd̃ peccatũ est, vt actio vel volũtas, in peccãte est. Reatu vero, cũ pro eo siue trãsierit siue assit, mẽs hoĩs polluta est & corrupta: totusq; homo suppliciis obligatur perpetuis, nec vnq̃ est in aliquo pctm̃ actu præter originale, quin sit etiam reatu: sed est reatu interdum postquam trãsit actu. Respõsio, q determinatiua.

¶ Quibus modis dicitur in scriptura reatus. E

Reatus in scriptura multipliciter accipitur, s. pro culpa, p pœna, p obligatione pęnę tpalis vel ęternę. Si enim mortale est, obligat nos pęnę æternę: si veniale, obligat nos pęnę tpali. Duo enim sunt genera pctõrũ, mortaliũ, s. & venialium. Mortale est, p qd̃ homo mortẽ æternã meretur. Crimẽ enim, vt ait Aug. est qd̃ est dignũ accusatione & dãnatione. Veniale aũt, quod hoĩem vsq; in reatũ perpetuę motis non grauat, veruntamen pęnam meretur, sed facile indulgetur. Sup Ioh. ho. 41. Quid est mortale peccatum Quid sit veniale peccatum

¶ De modis peccatorum qui multipliciter assignantur. F

Modi autẽ peccatorũ varias in scriptura habẽt distinctiões in q̃ dicitur peccatũ duobus modis committi, s. cupiditate & timore: vt Aug. tradit sup illũ locũ Psalmi. Incensa igni & suffossa. His eñ duobus modis dicit oĩa peccata mortalia includi. Et incensa ea dicit ea quæ ex cupiditate male incendente oriuntur: suffossa vero, quæ ex timore male humiliante proueniunt: quod est qñ qs cupit nõ cupienda, vel timet non timẽda. Alibi vero dicitur pctm̃ fieri tribus modis, s. cogitatu, ṽbo & ope. Vñ Hieronymus sup Ezech. Tria generalia delicta sunt, quibus humanũ subiacet genus. Aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. His aliqñ etiam additur quartus modus, s. cõsuetudinis, qd̃ in q̃triduano Lazaro significatũ est. Dicit q̃q; hõ peccare in deũ, in se, & in pximũ. In deum, cũ de deo male sentit, vt hæreticus: vel quæ dei sunt, vsurpare p̄sumit, indigne pticipãdo sacris, vel qñ nomẽ dei peierãdo cõtemptibile facit. In pximũ peccat, cum pximũ iniuste lædit. In se vero, cum sibi & non aliĩ nocet. Psal. 79. c Ioh. 11.

¶ Quomodo differant delictum & peccatum G

Variã q̃q; appellationẽ habet. Dicitur enim peccatũ etiã delictũ. Et delictũ fortasse est, vt ait, Aug. in quęstiõibus Leuitici, Declinare a bono: peccatũ est, facere malũ. Aliud est enim, declinare a bono: aliud est, facere malum. Peccatũ ergo est, perpetratio mali, delictũ, desertio boni, qd̃ & ipm oñdit nomẽ. Quid enim aliud sonat delictũ nisi derelictum, & qui delinquit, quid derelinq̃t nisi bonũ? Vel delictũ est, qd̃ ignorãter fit, pctm̃, qd̃ sciẽter cõmitit. Indifferẽter tñ & pctm̃ nomine delicti, & delictũ nomine pcti appellatur. Aug. libro 3 quę. Leui. quęst. 20

¶ De septem principalibus vitiis. H

Præterea sciẽdũ est septẽ esse vitia capitalia vel principalia, vt Grego. sup Exo ait. s. inanẽ gloriam, irã, inuidiã, acediã vel tristitiã, auaritiã, castrimargiã, luxuriã, quę vt ait Iohã. Chrysostim⁹ significata sunt in septẽ pplis, qui terrã pmissiõis Israeli pmissam tenebat. De his q̃si septẽ fõtibus cũctę animarũ mortiferæ corruptelę emanãt. Et dicũtur hęc capitalia, quia ex eis oriũtur oĩa mala Nullum enim peccatum vľ malũ est, quod etiam non ab aliquo horum originẽ trahat. Greg. lib. 31. Moralium ca. 31 Io. Chri.

¶ De supeebia, quæ est radix omnis mali. I

Ex superbia tñ oĩa mala oriũtur, & hæc alia, quia vt ait Grego. Radix cũcti mali est supbia. De qua dicitur: Initiũ oĩs pcti est supbia, quę est amor proprię excellentię. Cuius quatuor sunt spẽs, Greg. li. 31. Moraliũ cap. 31 Eccli. 10

 vt

De quatuor speciebus superbię

vt Grego. ait, Prima est, cum bonum qđ habet quis sibi attribuit. Secunda, cum credit a deo esse datum, sed tamen ꝑ suis meritis. Tertia, cū se iactat habere quod non habet. Quarta, cum cæteris despectis, singulariter vult videri. Merito ergo radix oīs mali dicitur supbia. Huic aūc uidetur obuiare, qđ Apl's ait, Radix oīm malorū est cupiditas: quia si radix omnium malorum est cupiditas, ergo superbiæ. Quomodo ergo superbia radix est, & initium omnis peccati?

Quod cupiditas est radix omnium malorum.

¶ Quo sensu vtrumq; radix dicatur omnium malorum, s. & superbia & cupiditas. k

Sed vtrumq; recte dictum esse intelligitur, si genera pc̄tōrū singulorū, nō singula generū vtraq; locutiōe includi intelligātur. Nullū qppe genus pc̄ti est, quod interdū ex supbia nō ꝓueniat: nullum etiā, qđ ex cupiditate aliqñ non descendat. Sunt enim nonnulli hominum qui ex cupiditate fiunt supbi, & aliqui ex superbia fiunt cupidi. Est enim (vt ait Aug.) homo qui non esset amator pecunię, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse: ideoq; vt excellat, diuitias cupit, tali homini ex superbia oboritur cupiditas. Et est aliquis qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc diuitias maiores habere. Ideo ergo excellere laborat, quia diuitias habere amat. Huic innascitur supbia, id est, amor excellentiæ ex cupiditate. Patet ergo quod ex superbia aliquādo cupiditas, & ex cupiditate aliquando supbia oritur: & ideo de vtraq; recte dicitur, quod sit radix omnis mali.

Augustinus

SVMMA DISTINCTIONIS. 42.

HIC circa præhabita duas mouet quæstiōes Magister. Prima est, An actus interior vitiosus, & actus exterior mal⁹ ex ipso procedēs, sint duo peccata, an vnum duntaxat. Secunda est, An peccatum pertransiens actu, perseueret reatu. Horum quoq; occasione tangit de peccato mortali ac veniali.

QVAESTIO. I.

Arguitur primo cōtra veritatem

HIc quęritur primo. An actus interior vitiosus et operatio seu locutio praua ex ipso procedens, sint duo ac distincta peccata. ¶ Videtur quod sic, quoniam quodlibet eorum per se sumptum, ē vnum peccatum: ergo simul sunt duo peccata.

¶ Secundo, actus interior est actus in se vitiosus, loquendo de actu prohibito, similiter actus exterior, & distinguuntur ab inuicem realiter, sicut causa & effectus, ergo sunt duo actus vitiosi, ergo & duo peccata. ¶ Tertio, actus interior frequenter prior est tēpore actu exteriore, differunt quoq; subiecto, non ergo sunt idem malum. ¶ Quarto, diuersis prohibentur ꝑceptis, cum dicitur: Non concupisces rem proximi tui, &, Non furaberis.

In oppositum.

¶ In oppositum est, quod eadem pœnitentia iniungitur pro vtroq;, & eadem pœna debetur vtriq;.

Alexan.

¶ Ad hoc Alexander respondet: Peccatum duas habet rationes. Est enim peccatum actus incidens ex boni defectu, & rursus, Peccatum est volūtarium malum. Itaq; secundum primam diffinitionem, sunt duplex peccatum, quoniam est defectus duplicis boni. Vtrobique quoq; est actus, sed vnus interior, alter exterior. Bonitas enim actus exigit quod sit in materia debita & debitis circunstantijs. Cumq; ita non ordinatur, est ibi defectus boni, vt si vir misceatur cū aliena. Volūtas etiam deficit ibi per auersiōem a summo bono. Iuxta aliam diffinitionem respondeo quod sunt vnum peccatum, quia in illa diffinitione attenditur radix peccati, quę est volūtas, tuncq; intelligendum est de voluntate. i. voluntatis intentione seu actione, quæ tempore non procedit op⁹ ex ea progrediens. Nempe de volūtate quæ prior est tēpore, constat quod aliud sit peccatum. Hęc Alexander.

Quęstio.

¶ Qui insuper quærit, si puniatur peccator pro mala intentione, & pro actu prauo sequente, quę est pœna correspondens vtriq;. Cum enim sit alterum peccatum intentionis, & alterum actus, pœna differens eis debet correspondere. Dicendum quod quædam est pœna vermis, & illa potest esse duplex, vtpote pro voluntate peruersa, & pro opere prauo exorto. Pœna vero gehennalis afflictionis debetur vtriq;, aut vna pœna cōmunis indistincta illis debetur. Nā siue quis peccet actu exteriori, siue non, nihilominus corpore & anima punietur in inferno, si in interiori peccato decedat.

Quęsti[o]

¶ Iterum quęritur, Iste intendit adulterari, & simplicem fornicationem committit: alter intēdit simpliciter fornicari, & adulteratur: quis eorum graui⁹ peccat. Dicendum quod habent se sicut excedentia & excessa. Vbi nanq; deterior est intentio, est quantum ad radicem peccati grauior culpa: Vbi vero peior est actus, deterius est peccatum quantum ad genus peccati, quod attenditur secundum operis genus. Hæc Alexander.

Bonau[e]

¶ Porro Bonauentura respondens diffusius: Dupliciter, inquit comparantur ad inuicem peccatum operis exterioris, & culpa voluntatis interioris. Primo, prout ita coniuncta sunt & ordinata, quod vnum oritur ex altero, & sic sunt vnum peccatum, cum ibi sit vnus dei contemptus & vna auersio, vna quoq; conuersio. Voluntas nanq; est quæ contemnendo auertitur, dum ad commutabile bonum conuertitur, non solum quantum ad proprium actum, sed etiam quantum ad actum inferioris potentiæ, quæ ibi subijcitur. Cumq; peccatum secundum quod huiusmodi, dicat deordinationem, ꝑ cōtēptū & auersionē a deo & cōuersiōem ad creaturā. hinc duo illa sunt unū peccatū formaliter, secūdum ꝙ ita coniuncta. Et quamuis sit ibi deordinatio una, plura tamē materialiter sunt ibi deordinata: ideo quāuis sint unum peccatum formaliter, plura tñ sunt materialiter. Si autem consideremus uoluntatem & actum exteriorem ut sunt separata, ita quod unus peccet uoluntate duntaxat, alius uoluntate & opere, sic sunt diuersa peccata formalit̃ & materialit̃. ¶ Magister uero quærit in litera, Vtrū uolūtas interior, & actus exterior secūdū quod unū ex alio oritur, & ei coniūgitur, sint unum peccatum. Ad quod dicendum, quod quāuis sunt plura culpabilia & deordinata, attamen quoniam una est ibi ratio deordinationis, & unius est act⁹ uolūtatis, nec actus exterior extat culpabilis, nisi propter illum, ideo unū est ibi peccatum, sicut & Magister tenet, alijs respondendo, & recte. Nam quamuis interdum aliquid numeretur ex parte materialis principij ex quadā improprietate, propriē tñ non numeratur ꝗd ex pte materialis pricipij, nisi cōcurrēte numeratione

tione ex parte formalis principij. Et per istam distinctionem soluuntur autoritates atque obiecta. Hæc Bo.

Tho. aq. ¶Insuper Thomas respondens: Quoniam, ait, unū & ens conuertuntur, oportet ut secundum hoc a quo res habet esse, iudicium de eius unitate & multiplicate accipiatur, sicut in naturalibus, ubi res habet esse per formam, habet & unitatem a forma. Hinc diuersarū rerum diuersæ sunt formæ, quamuis fortassis principium multiplicationis formę sit materiæ diuisio. Actus uero non ponitur in genere moris nisi per uoluntatē inquantum a uoluntate procedit elicitiue aut imperatiue. hinc secundum uoluntatis unitatem iudicium sumitur de unitate actus moralis. Vnde actus quantum ad esse naturæ unus, potest moraliter esse plures, ut dictum est, & econtra: Vt si quis furetur ut gulæ & luxuriæ uacet. Sic & uoluntas coniuncta actui exteriori, & actus ille, sunt unum peccatum: quia non multiplicatur actus uoluntatis interior, & cætera, ut supra. (Exo. 20) Hinc isto præcepto, Non cōcupisces rem proximi tui, prohibetur uoluntas separata ab actu: quæ autē coniuncta est actui, prohibetur eodem præcepto quo furtum. Hoc quoque pensandum, quod intentio & remissio in his quæ secundum magis & minus dicuntur, nō est per additionem, sicut in his quæ secundum quantitatem augentur. (Philoso.) Non enim additur calor calori ut aliquid fiat calidi⁹, nec curuitas curuitati ut fiat plus curuum, ut 4. dicitur Physicorum: sed ex hoc causatur intensio, quod illud quod intenditur, magis perfectum inuenitur ac impermixtius suo contrario. Hæc Thomas in Scripto.

(Vnū ē specie petm̄ cordis oris ⁊ operis) ¶At uero in prima Secundæ, quæstione 72. testatur: Peccatum diuiditur in peccatum cordis & oris ac operis, non sicut per species diuersas completas. Peccatum enim inchoatur in corde, manifestatur ore, & opere consummatur. sicque distinguuntur hæc tria secundum diuersos gradus peccati. Pertinēt tamen ad unā completam peccati speciem, cum ab eodem motiuo procedant. Iracūdus quippe ex hoc quod appetit uindictam, primo turbatur in corde, secūdo in uerba contumeliosa prorumpit, tertio usque in facta iniuriosa procedit. Hæc Thomas in Summa.

¶Concordat Albertus: Actus, inquiens, & uoluntas duo quædam sunt, sed unum peccatum, per malitiam duplex, ut ait magister Præpositinus, rationemque tradit: (Albertus) (Prepos.) quia si quilibet actus interior atque exterior deberet reputari pro diuerso peccato, nimis graue esset opus & onus peccatorum. Et dedit exemplum, Si quis surgat ad furandum uel occidendum, quilibet passus esset ei sic speciale peccatum. Ideo dixit, quod totum a principio uoluntatis malæ usque ad finem consummationis operis, est unum peccatū multiplex, unū secundum substantiam operis, duplex seu multiplex prauitate. Hæc Albertus,

QVAESTIO. II.

(Arguitur contra ueritatem) SEcūdo quæritur, An transeunte et cessante peccato, manet reatus peccati. ¶Videtur quod non qm̄ cessante causa, cessat effectus. Cum ergo peccatum sit causa reatus, cessante peccato, cessabit reatus.

(In opposi.) (Albertus) ¶In contrarium est, quod cessante actu peccati, manet homo obligatus ad pœnā. ¶Ad hoc rn̄det Albertus: Reatus fundatur in malitia culpæ, quia ex culpæ malitia obligatur hō ad pœnā æternā. Pctm̄ quoque relinquit habitū & dispositionē in anima, & pōdere illius trahit ad aliud peccatū simile illi, ut dicit Grego. (Gregori⁹) Sed ex hoc nō obligat ad pœnam. Quocirca notanda est distinctio Magistri, quam ponit in litera de reatu, utpote quod reatus in scripturis interdū accipitur pro macula, interdū pro pœna, quādoque pro obligatione pœnæ æternæ aut temporalis. Per quam distinctionē argumenta quædam soluuntur. Hæc Albertus.

¶Thomas autem de hoc plenius scribit: Reatus, inquiens, dicitur secundū quod aliquis est reus pœnæ. (Tho. aq.) hinc reatus proprie nil aliud est, quā obligatio ad pœnā. Cūque obligatio ista sit media inter culpā & pœnā, eo quod propter culpā homo obligetur ad pœnā ferendā, (Reat⁹ qd) ideo nomen medij huius interdum transsumitur ad extrema, ut quandoque ipsa culpa seu pœna dicatur reatus. Cumque pœna sit medicina quædā, ut 2. dicitur Ethico. medicina uero non nisi cōtra aliquē est defectum, (Philoso.) oportet quod homo ad pœnā pro aliquo obligetur defectu, non quod ille defectus semper sanetur per pœnam in eo in quo est, ut certū est in damnatis, sed pœna recompensat defectum in statu uniuersi siue rei publicæ per ordinem iustitiæ, qui in pœna apparet. Defectus aūt ad pœnā obligans non est nisi qui oritur ex uoluntarijs actibus seu omissionibus. Et qm̄ transeunte actu remanet talis defectus, oportet reatū manere post actum. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima 2. quæst. 87. In peccato, inqt, duo considerātur, uidelicet actus culpæ & macula sequēs. Et planū est q̄ cessante actu peccati, remanet reatus in cūctis actualibus peccatis. actus enim peccati facit hominem reū pœnæ, inquantū transgreditur ordinē diuinæ iustitiæ, ad quē nō redit nisi per recōpensationē aliquam pœnæ, quæ ad æqualitatē reducit iustitiæ, ut qui plus indulsit suæ uoluntati quā debuit, contra dei mandatū agendo, aliquid patiatur spontaneus seu inuitus secundū ordinē diuinæ iustitiæ, cōtra illud qd uellet simpliciter. Quod etiā obseruatur in iniurijs q̄ irrogantur hominibus, ut per recōpensationē pœnę reintegretur æquitas iustitiæ. (Qualiter peccati aboleatur macula) Vn̄ patet quod cessante actu peccati seu illatæ iniuriæ, adhuc remanet debitū pœnæ. Si uero loquamur de ablatione peccati quantū ad maculā, manifestū est quod peccati macula auferri nequit ab anima, nisi per hoc quod anima deo coniungitur, a quo distādo detrimentū incurrit sui nitoris, qd est macula. coniungitur aūt deo per uoluntatē. Hinc macula peccati ab homine tolli non ualet, nisi uoluntas hominis ordinē diuinæ acceptet iustitię, pœnā sibi spontanee assumendo in recompensationē culpæ prę teritæ, uel a deo illatā patienter sustineat. Vtroque etē mō pœna rōnem satisfactionis sortitur. Pœna autem satisfactoria, aliquid de ratione pœnæ diminuit, quia de ratione est pœnæ, quod sit quodammodo contra uoluntatem. Hæc Thomas in Sūma, & in his responsiones Petri & Richardi continentur,

(Bonauēt.) ¶Bonauētura quoque hic loquitur: Tria sunt in peccato, quæ sunt actus peccandi & habitus, pronitas seu macula peccati, & defectus seu boni priuatio, quæ deformitas appellatur. Iuxta hęc fuit hic triplex positio: Quidam nanque dixerūt quod reatus peccati fundatur super actum, nec tamē sequitur quod transeat cū actu, quoniam pro peccato præterito manet homo obligatus ad pœnam. Verum huic positioni obuiat possibilitas absolutionis a reatu. cum enim actum præteritū necesse sit esse pręteritū, reus non posset non esse reus, quod manifeste est falsum. Alia positio fuit, quod reatus fundatur super pronitatem, quæ pronitas dicitur esse macula peccati, reddens animam punitione condignam. Et ratione amotionis illius maculæ dicimur

lauari in sanguine Christi a nostris peccatis. Sed huic responsioni obuiat possibilitas amotionis pronitatis illius absque gratiæ infusione, ut dum auarus fit prodigus. Tertia opinio est, quod reatus fundatur super deformitatem, deformitas autē non solū dicit boni priuationem, sed & debitum id habendi. cumque peccator debeat deo iustitiam & honorem, dum illis per peccatum priuatur: deformatur, atque ex hoc ad pœnā obligatur. Sed & huic opinioni obuiat reatum multiplicitas. quot enim peccata quis perpetrauit, tot pœnis est reus. ex multis uero peccatis eiusdē speciei, una deformitas resultat in anima. Præterea carentia boni in homine obligat ad carentiam summi boni, non ad passionem supplicij, ut patet in originali peccato. Iterum remota deformitate per gratiam, adhuc remanet obligatio ad pœnam. Ideo dici potest quod obligatio ad poenam est duplex. Vna respectu pœnæ æternæ, alia respectu pœnæ temporalis. Obligatio ad pœnam temporalem, non semper requirit culpam præsentem: sed sufficit culpam esse præteritam, nec subsecutam esse plenam satisfactionem siue emendam. Obligatio demum ad pœnam æternam, fundatur super ipsam culpam, quæ non est proprie pronitas, sed deordinatio consistens in actu uel in anima ex conuersiōe & auersiōne. & ratione auersionis uocatur deformitas, ratione conuersionis macula. Itaque dico quod reatus pœnæ æternæ fundatur super peccatum, & inquantum est deformitas, atque inquantū est macula, sed differenter: quoniam ratione conuersionis dignus est supplicio sensus, ratione auersiōis carentia beatificæ uisionis. Fundatur autem reatus super deformitatē & maculam per comparationem ad actum, per quem inducta sunt. Hæc Bonauentura.

Obligatio duplex ad pœnam

¶ Veruntamen prima illa positio uerior esse uidetur, nec obstat obiectum, quoniam reus omni potest pœnitere momento. Atuero regula illa, cessante causa cessat effectus, locum habet in causis essentialibus, non uolūtarijs: ut patet in fabro & cultello, prout in Summa sua libro tertio ait Antisiodorensis.

Ad argu.

QVAESTIO. III.

Arguitur primo cōtra veritatem

TErtio quæritur, An per mortale et veniale peccatū congrue diuidatur, et qualiter haec membra diuidentia ab inuicem distinguantur. ¶ Videtur quod mortale & ueniale non diuidant peccatū. Diuisum enim de diuidētibus prædicatur, sicut animal de animali rationali & irrationali. Sed peccatum non prædicatur de ueniali peccato. Peccatum namque secundum Ambrosium est transgressio legis diuinæ & cœlestium inobedientia mandatorum, quod certum est ueniali peccato non conuenire. Secundo, bene sequitur est homo mortuus, ergo non est homo, ergo a simili sequitur, est peccatum ueniale, ergo non est peccatum, quoniam determinatio diminuēs de ratiōe eius, cui adiungitur, infert oppositum eius. Nam sequitur, est homo pictus, ergo non est homo. Tertio, peccatū est auersio a deo, mors animæ, ianua inferni, quorum nullum conuenit ueniali.

Ambrosi⁹

In oppositum.

¶ In oppositum est communis doctrina, & quod ueniale peccatum in scripturis frequēter uocatur peccatum, etiam absolute loquendo, ut cum sanctus Iob loquitur: deo: Parce peccatis meis, q nihilominus protestatur Neque enim reprehēdit me cor meum in ōni uita mea, uidelicet de mortali. Iacobus quoque, In multis offendim⁹ omnes. Et beatus Iohānes, Si dixerimus quia peccatum non habemus, & cætera. & tamen sine mortalibus fuit.

Iob. 14
Iob. 27
Iacob⁹ 3
Iob. 1

¶ Ad hæc Alexander respondet: Multæ ponuntur diuisiones actualis peccati. Vna est, Aliud mortale, aliud ueniale. Alia, Peccatum aliud est cordis, aliud oris, aliud operis. Item, aliud superbia, aliud inuidia, aliud ira, & cætera. Item, aliud ex infirmitate, aliud ex ignorantia, aliud ex industria seu ex certa malitia. Item, aliud ex timore male humiliante, aliud ex amore male inflammante. Item, Aliud concupiscentia carnis, aliud concupiscentia oculorum, aliud superbia uitæ. Item, Peccatum aliud commissum, aliud delictum. Item, Aliud in deum, aliud in proximum, aliud in seipsum. Harū diuisionū quædā accipiūtur penes materiā aliquæ penes formā, q̄dā secūdum affectiōes quæ respiciūt finem, secundum quod est principium motus, quædam penes conditionem eius in quem peccatur, quædam uero ex parte efficientis. Ex parte materiæ accipiuntur tres diuisiones. Est enim materia circa quā, & penes illam accipitur duplex diuisio. Vna, quæ communis est ueniali atque mortali, cum dicitur: peccatum cordis, oris, & operis. Alia quæ propia est mortali, cum dicitur, delictum & commissum: quia delictum est, non facere quod quis facere obligatur: commissum uero, facere quod facere prohibetur. alia diuisio est penes materiam ex qua, cum dicitur: Peccatum aliud ex infirmitate. Diuisio quoque secundum speciem attenditur dupliciter. Primo secundum speciem formalem, cum dicitur, mortale & ueniale. Hæc enim differentia est secundum reatus. Secundo penes speciem materialem, cum dicitur: Aliud superbia, aliud inuidia. Porro diuisio respectu finis, est: Peccatum aliud concupiscentia carnis, & cætera. Quæ diuisio sumitur secundum diuisionem concupiscentiæ, ut asserit Augustinus. Omnis etenim peccans, aut conuertitur ad bonum exterius, uel ad bonum interius. & huiusmodi bona apparentia dicuntur fines peccati. Ex parte efficiētis accipitur illa diuisio, Peccatum aliud ex amore est male inflammāte, & cætera. Amor quippe & timor sunt dispositiones peccantis, ex quibus oritur culpa. Ex parte uero eius in quem peccatur, capitur illa diuisio: peccatum aliud in deum, & cætera.

Alexa.

1 Iohan.

August.

Quæstio

¶ Præterea de ueniali quæritur. primo, An sit macula. Respondetur quod macula dupliciter sumitur, Primo communiter. Sic ueniale peccatum est macula, q̄a per ipsum diminuitur rectitudo imaginis dei quoad aliquem actum. Secundo proprie, prout tollit nitorē gratiæ, & sic ueniale peccatum macula non est. Et potest poni tale exemplum: Interdum denigratur imago depicta, ut uideri non ualeat: Quandoque sic obscuratur, ut plene discerni non possit. Hinc Gregorius Inter mortale & ueniale talem differentiam ponit, quod ueniale obscurat, mortale obtenebrat. Distinguuntur rursus ab inuicem, quoniam ueniale est libido seu in creatura citra deum uoluptas, mortale autem est libido seu uoluptas in creatura supra deum aut æque deo Cumque ualde uicina fuerint in eodem genere materię, difficile est determinare usque ad quid extenditur ueniale peccatum, & quando incipit mortale esse.

Macula dupliciter sumitur

Gregori⁹

Quæstio. August.

¶ Insuper si quæratur, An libido sit radix peccati uenialis, dicendum quod libido secundum Augustinum decimoquarto de Ciuitate dei, tripliciter sumitur. Primo pro inordinata concupiscentia, siue respectu uenialis, siue respectu mortalis peccati. sicque libido est radix uenialis peccati.

Secun-

Secundo pro inordinata cõcupiscẽtia cõtra deũ, & ita est radix mortalis peccati duntaxat. Tertio pro inordinata cõcupiscentia circa uim generatiuã, ut cũ loquitur Augustinus: Originale peccatum transmisit ad posteros non propagatio, sed libido. Hæc Alexander. *Augustin*

¶Præterea Bonauẽtura circa hæc sciscitatur. Vtrũ peccatum mortale & ueniale conueniant in auersiõe. Respondet quod proprie non communicant in auersione à deo. auersio nanq; proprie importat dei contemptum, qui iram meretur & mortem, quod nõ conuenit nisi mortali. Aut enim auertit̃ homo à deo, quoniam facit contra diuinnm prçceptum, aut quia bonũ creatum ponit sibi tanquam ultimum finem. In hoc nanq; quod facit contra diuinum præceptum, directe à deo auertitur, quia mandatum est uia recte pertingendi ad deum. Similiter cum statuit sibi creaturam pro ultimo fine, prorsus a deo auertitur, declinans faciem suam a summo bono, & eam ad inferiora diuertens, magis quoq; appreciatur creaturam quam creatorem. Veniale autem non est contra prçceptum, nec per illud præponitur creatura creatori & summo bono. Sed quoniam ueniale fit præter dei præceptum, & in ipso creatura non refertur in deum, hinc per ueniale quodammodo recedit homo à deo, & quasi moro se adhæret ei, per quod deberet transire. est q; in ueniali peccato elongatio & retardatio quædã in deo. Amplius mortale & ueniale differunt in reatu, quia mortali debetur pœna æterna, cum auferat principium uitæ & ueniæ, utpote charitatem & gratiam. Veniali autem secundum se, & per se non debetur nisi pœna temporalis, cum charitatẽ non tollat. Cũ uero ueniale peccatum coniungitur ei quod separat a uita, & separatum tenet ab ea, puta peccato mortali, tunc ratione adiuncti debetur, imo & infligitur, ei pœna æterna in his qui in mortali decedunt. Nec enim ullum peccatũ deletur sine gratia, & quamdiu durat culpa, durare debet & pœna. Multæ quoq; ratiões assignãtur, cur peccato mortali pœna debetur æterna, ut alibi habet declarari. idcirco nũc sufficit tangere unam. Nempe ista præcipua est, quia dum peccat mortaliter, separat se à uita gratiæ, & subijcit se perpetuæ impotentiæ exeundi de culpa, quantũ est in se. Nemo enim potest à peccato mortali resurgere, nisi per creati●nem & infusionem gratiæ nouæ nouæq; uitæ. Huic ratione impotentiæ huius annexa est peccato mortali obligatio pœnç æternæ, nihilominus auxilio gratiæ potest homo prçueniri, releuari, resurgere. Hæc Bonauẽtura, qui super quartum de his plenius scribit.

Bonauen. Quęstio — *Mortali peccato cur debeatur pœna æterna.*

¶Thomas quoq; circa hæc loquitur: Duplex est modus diuidendi commune in ea quç sub ipso sunt, quemadmodum duplex est modus communitatis. Vna est diuisio uniuoci in species suas. Alia est per Analogiã, quã commune perfecte de uno, & imperfecte de alio prædicatur, sicut ens diuiditur in substantiam & accidens. Hæc q; diuisio quasi media est, inter uniuocum & æquiuocum, & talis extat diuisio peccati in mortale & ueniale, q̃m ratio peccati perfecte inuenitur in peccato mortali, imperfecte uero & secundũ quid in ueniali. Porro uenia alicui debetur dupliciter. Primo, ut ei quod indulgetur, & sic conuenit ueniali peccato, nec conuenit nisi culpæ, quia nil indulgetur nisi q̃d pœnã meretur Secundo, ut ei quod est ratio indulgẽdi, & ita nõ debetur peccato, sed alicui q̃d facit imperfectionẽ in gñe peccati, ut infirmitati seu ignorantiæ inuincibili. Vnde per hoc quod dicitur peccatũ ueniale nõ tollitur ratio tota pc̃ti, sicut p mortuũ tollit̃ rõ hoĩs. Atuero pc̃m tripliciť dr̃ ueniale. Primo ex causa, q̃a cãm ueniæ habet, & facile indulget̃, ut q̃ ex infirmitate aut ignorãtia fiunt. Secũdo ab euetu, q̃a per aliq̃d pc̃tõ superueniens efficitur pœna eius cito solubilis, sicut confessio mortali superueniens, facit pœnam eius temporalem, & uiribus confitentis proportionatam. Tertio, quãdo actus per se faciliter remissibilis est, utpote nõ pertingens ad rationem peccati perfectam: & hoc pró prie dicitur ueniale, de quo nunc sermo. Nam alia duo possunt esse mortalia in se. Imperfectio quoq; peccati potest esse dupliciter. Primo ex parte peccantis, Secundo ex genere actus. Genus autem peccati sumitur ex materia uel obiecto. Vnde quemadmodũ dicitur bonum ex genere propter materiam debitam, ita malũ ex genere propter indebitam materiam, & ueniale ex genere propter materiam in quã peccatur. In illa demum materia, perfecte consistit peccatũ, in qua si peccetur, charitas ad deũ proximũq; dissoluitur. Idcirco dum aliquis peccat in his, sine quibus recte seruatis nõ manet hominis ad deũ subiectio, & fœdus societatis humanæ, est peccatum mortale ex genere. Et talia peccata Philosophus appellat malitias. Societas quoq; humanæ uitæ seruari non posset, nisi unicuiq; seruaretur quod suum est. ideo quæ sunt directe cõtra iustitiam, censentur mortalia. Si autem in eo quod ex genere est ueniale, aliquis tam immoderate delectetur, ut in eo sibi constituat finem, peccat mortaliter: quoniam debita ad deum reuerentia nõ seruatur, qui est ultimus finis, citra quem sunt omnia diligenda. Ex parte autẽ peccantis imperfectio est peccati, propter imperfectionem potentiæ actum elicientis, ut primi motus sensualitatis qui deliberationem præcedunt, quãuis sint in materia mortalis peccati. unde sunt uenialia per accidens, propter quod adueniente consensu rationis deliberatæ, efficiuntur mortalia.

Thomas. — *Peccatũ dicitur ueniale tripliciter.* — *Philoso.*

¶Præterea ex tribus sumitur ratio, cur peccatum mortale ad æternam obliget pœnam. Primo ex parte dei, qui infinitæ est maiestatis & dignitatis, idcirco eius offensa digna est pœna infinita: quia quo maior est is in quem peccatur, eo enormius est peccatum, & maior ei pœna debetur. Secundo ex uoluntate peccantis, qui finem suç dilectiõis sibi cõstituit in eo in q̃ mortaliter peccat, pro quo etiam deum cõtemnit. Quicunq; autem aliquid summe diligit tanquam finem, uellet illi semper inhærere. ideo peccans mortaliter, illo actu uoluntatis quo eligit peccatum mortale, eligit peccato semper adhærere, nisi retrahatur per accidens timore pœnæ aut huiusmodi aliquo: imo si inulte adhærere posset, semper adhçreret. ideo peccat in suo çterno, estq; dignus æterno supplicio. Tertio ex statu peccantis, qui peccando mortaliter gratia spoliatur, sine quã non remittitur culpa &c. ut supra. Et q̃a peccator peccat in deũ immensum, meretur pœnam acerbitate immensam. cũq; in creatura esse nõ ualeat qualitas intensiue infinita, recompensatur per infinitam durationem acerbitas illa. Hæc Thomas in Scripto.

Mortale peccatum cur obliget ad pœnã æternã.

¶De his plenius scribit in prima 2. q. 87. & sup 4. atq; in Summa contra gentiles, ubi & aptiorem habet locum. idcirco hic tantundem tetigisse sufficiat.

¶Concordat Petrus, qui etiam quærit, Vtrũ auersio & cõuersio sint duo pc̃ã. R̃ndet, Auersio a summo bono, dupliciť sumit̃. Primo specialiter ut ab obiecto, prout supra dixit Magister, quod auerti in angelis, fuit odio habere ac inuidere. & talis auersio ẽ speciale pc̃m. Alio

Petrus. Quęstio

Alio mō generaliter, ut a fine. & sic nominat formā peccati, quæ cum actu conuersionis ad creaturā tanq̄ cum materia propria facit unum peccatum: quia conuersio ad creata, non est peccatum nisi inquātum priuat ordinem ad ultimum finem. Hæc Petrus.

Richard⁹ ¶Cōsonat & Richardus, adijciēs quod in omi peccato mortali est conuersio ad creaturam, intrinseca pctō, uel præsupposita ab eodē, atq; a deo auersio, non prout auersio dicit inordinatum motum in deum sicuti in obiectum, cum talis auersio sit specialis motus & speciale peccatum, ut deum odire & ei inuidere: sed prout dicit recessum & elongatiōem a deo, sicut a termino a quo.

Richard⁹ Quęstio. ¶Insuper quærit Richardus, cum in peccato mortali sint conuersio & auersio, quid horum sit prius ordine naturæ. Respōdet, Motus uoluntaris quo ad creaturam conuertitur, & à deo auertitur, inordinatus est amor, respiciēs creaturam ut terminum ad quem, & deum ut terminum a quo, hinc ordine naturæ prior est comparatio illius amoris ad creaturam amatā. sicut in terminum in quē tēdit, quā ad deum, a quo sub rōne q̄ est terminus a q̄, uoluntas per illū amorē recedit. Accessus quippe uolūtatis ad creaturam per amorem, est causa recessus à deo. Qui etiam amor inordinatus, inquantum tendit in creaturam, est conuersio: & inquantum uoluntas per ipsum recedit a deo, est auersio, nec sunt duo motus distincti realiter, sed unus diuersimode relatus & sumptus. sicq; in eodem actu peccati conuersio ad creaturam, prior est ordine naturæ, quam a deo auersio. Hæc Richardus.

Durand⁹ ¶Circa hæc etiam scribit Durandus, Quamuis ex culpa oriatur reatus pœnæ, ut iustitia reparetur p pœnā quæ læsa fuit per culpā, tñ cōmensuratio pœnæ ad culpā nō attenditur quantū ad durationē, neq; in diuino nec in humano iudicio, Non enim quia homicidiū seu adulterium in breuissimo tempore committitur, propter hoc pœna momētanea punitur, sed quādoq; perpetuo carcere aut exilio, & aliquādo morte: in qua non consideratur mora occisiōis, sed potius ut in perpetuum auferatur a societate uiuentium. Nec etiā proportionatur poena culpæ, quantum ad acerbitatē sic, ut solum tam intense affligatur quis pœna, quam intense delectat⁹ est in culpa. Nam multoplus affligitur qui propter homicidij crimen occiditur, quam homicidium committendo delectabatur. ideo illud in Apocalypsi, Quantum glorificauit se & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum: non est sic intelligendum, quod dolor pœnæ debet æquari delectationi culpę, sed quod in generali sicut excedit culpa culpā, sic pœna pœnam: imo interdum quis magis delectatur in ueniali quam in mortali. Itaq; commensuratio pœnæ ad culpam, attenditur secundum quantitatem iniuriæ seu offensæ illius in quem peccatur, siue sit persona, siue res publica: quoniam culpæ debetur pœna, inquantum est iniusta. culpa autem iniusta est non ratione delectationis aut morę, sed ratione iniuriæ, læsionis seu offensæ redundantis in alterum. Mortali ergo, non ueniali, debetur pœna æterna. Quemadmodum enim in ciuilitate mundana is qui totaliter subuertit, quantum in se est, pacem & amicitiam ciuium, meretur totaliter extirpari a ciuilitate per mortem, exiliū, carcerem seu aliomodo, quę pœna perpetua est secundum capacitatem subiecti seu legis intentionem, ita ut talis nunquam reuocetur ad communitatis societatem in quam deliquit: sic & in ciuilitate diuina, in qua homines congregantur per fidem & charitatem, ille q̄ quantum in se est, subuertit ordinē charitatis ad proximum aut subiectionis ad deum, meretur totaliter à ciuilitate hac extirpari per mortem damnationis æternæ. talis autem subuersio fit per peccatum mortale. Verum in ciuilitate mundana mox pœna infligitur, in ciuilitate aūt diuina misericorditer expectatur, et usq; ad mortem pœnitentiæ locus conceditur. Hæc Durandus. ¶In cuius uerbis aliqua continentur quæ patiuntur instantiam, ut quod ait culpam esse iniustam non ratione delectationis aut moræ: imo delectari in malis est pessimum, & præsertim grauat peccatum, ut sanctus ait Bernardus. Vnde de ualde uitiosis fatetur scriptura, Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Mora quoq; aggrauat culpam, propter quod loquitur Ieremias: Vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Et Isaias asserit: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis uanitatis, & uinculū plaustri peccatum. Porro culpa est iniusta, potissime quia contra increatæ iustitiæ rectitudinem agitur, seu contra diuinum præceptum, Imo ex ualde multis causis iniustitia culpæ pensatur, ut in libello de Enormitate peccati ostendi.

Pœna non semper cō mensurat culpę secū dum dura tionem,

Apoca, 18,

Pęna de bet equari culpę ex ponitur.

Dionys.

Bernard. Prouer. Ieremi. 4 Esa.

¶Sequitur textus: modi autem, id est, species peccatorum, varias in scripturis habent distinctiones. In quo loco quidam incipiunt sequentem distinctionem quæ tamen communiter inchoatur infra, quo scriptū est, Est praeterea quoddam genus peccati. Quæ aūt in passu prętacto habetur, iam supra tractata sunt pro maxima parte.

QVAESTIO. IIII.

PRo maiore tamē elucidatione hic quęritur, De distinctiōe septem capitalium vitiorum, Vtrū conuenienter septem esse dicantur. ¶Videtur q̄ non. Primo, quia secundum Augustinum libro de Ciuitate dei, Amor sui crescens usq; ad contemptum dei, est omnium uitiorum origo: quemadmodum amor dei crescens usq; ad contemptum sui, est omnium bonorum origo. ¶Secundo, capitale peccatum uocatur ex quo plura alia oriuntur, sed ut testatur sanctus Gregorius, Superbia est regina, caput & fons omnium uitiorū, ergo ipsa sola est uitium capitale. ¶Tertio, fides est fundamentum omnis meritoriæ actionis, ergo infidelitas ei contraria, est caput, fundamentum & origo omnium uitiorum, quod etiam uidem⁹ ad oculū. Nempe qui fidem non habent prouidentiæ dei ac diuini iudicij, sine freno grauissime peccant. Vnde & in libro Sapientiæ legitur: Infandorum idolorum cultura, omnis mali principiū est & origo. ¶Quarto, in Prouerbijs habetur: Sex sunt quæ odit domin⁹, & septimū detestatur anima eius. atq; ut asserit Glossa, tanguntur ibi septem capitalia uitia, quæ tamen sunt alia à positis in hoc loco.

Augustin. Argumē primo cō tra septē tem,

Sap. 14 Prouer. 6

¶In oppositum est quod in textu habetur. Ad hoc Thomas respondet: Capitale uitiū appellatur ex quo alia oriuntur, & in hoc differt capitale uitium a radice peccati, quoniam capitale peccatum est quoddā peccatum, Radix autem peccati proprie sumpta, secundū quod radix huiusmodi, non est peccatum. Porro peccatum ex peccato oritur quatuor modis, Vnus modus est ex parte auersionis, prout peccatum gratiam priuat, qua sublata, homo mox ruit in culpā. Sed ista origo

In opposi tum, Aquinas.

Peccatum oritur ex peccato quatuor modis.

origo nō est nisi per accidēs, qm̄ primū pctm̄ causat secundū, remouens prohibendo. caput uero designat originē per se. hinc uitiū capitale nō pōt ,pprie dici hoc mō. Alio mō ex parte conuersionis, secundū quod ex actu peccati relinquitur habitus, & ex habitu rursum procedit actus. Nec secundū istā originē uitiū dicitur capitale, quia hic nō est origo peccati ex peccato directe, sed habitu mediante. Tertio unum pctm̄ oritur ex alio, inquantū unū alteri ministrat materiā, sicut luxuriæ gula. Cumq; res nō habeat esse secundū materiā, sed secundū formā, ideo nō cōplete oritur pctm̄ ex illo qd ei materiā præstat. Vñ nec in hoc mō perfecta est ratio uitii capitalis. Quarto oritur pctm̄ ex pctō, qd ordinatur ad finē illius ex quo oritur: ut cū quis ad habendā pecuniā furatur, furtum ex auaritia nascitur. Et qm̄ in moralibus species est a fine, ideo hæc est formalis & cōpleta origo peccati ex pctō. Et secundū hanc originē uitiū proprie dicitur capitale, saluaturq; ibi metaphora capitis, secundū quod principē exercitus, caput exercit⁹ appellamus: qm̄ princeps exercitus est, ad cuius bonū totus exercitus ordinatur, ut II. Metaphy. dicitur. Et sic uitiū illud ad cuius finem alia ordinātur, caput eorū uocatur. Hinc Grego. uitia capitalia ponit quasi duces exercitus: uitia uero quæ nascuntur ex illis, uocat illorū exercitus, exponēs illud Iob: Audit clamorē ducū & ululatū eorū. Cumq; finis appetibilior sit his quæ sunt ad finē, oportet ut illa peccata præcipue capitalia nūcupētur, in quorū fines appetitus corruptus est pronior tendere. hmōi uero sunt peccata, q circa principalia sensitiuarū potentiarū obiecta uersantur, quia ex sensualitatis corruptione peccata in nobis nascūtur. Porro appetitus sensitiuus in cōcupiscibilem irascibilemq; diuiditur. obiectū quoq; concupiscibilis est delectabile atq; conueniens secundū sensum. ideo peccatū capitale in cōcupiscibili existēs, aut est ex hoc, q inordinate desiderat delectabile secūdū sensum, aut ex hoc q inordinate fugit huius delectationis impedimentū. Si primo mō, hoc est dupliciter. Primo ex hoc q appetitus tendit in hoc quod est ordinatū ad delectabile, ut sunt bona exteriora, & ita est auaritia. Scdo ex hoc q appetitus inordinate tendit in ipsum delectabile sensus. perfecta aūt delectatio secundū sensum, est secundū tactū & gustū, prout gustus est quidā tactus, quia est secundū applicationē rei ad sensum. ideo circa delectabile tactus, absolute est unū uitiū capitale, puta luxuria. Et circa delectabilia gustus, ut est tactus quidā, est aliud, scz gula. Verū ex eo q inordinate fugitur impeditiuū delectatiōis sensibilis, est acedia, quæ ad spiritualis tædiū boni, secundū qd bonū illud impedit delectationē aliquā dissolutā. At uero obiectū irascibilis proprie est arduū magnū ve aliqd, ad quod nititur hō. hinc capitale uitium in irascibili pōt esse dupliciter. Primo ex hoc, q irascibilis inordinate fertur in arduū: & proprie est superbia uel inanis gloria. Secundo ex eo quod contra tendit ad id, quod est ardui impeditiuū: quod pōt esse dupliciter, qm̄ impedimentū contra qd tendit, uel impedit directe in contrariū agendo, sicut impugnans aliquem impedit eū, sicq; est ira: uel indirecte, & sic est inuidia, quæ est dolor de bono alterius, secundum quod æstimatur impeditiuū excellentiæ propriæ. Præterea aduertendū q cupiditas seu auaritia tripliciter sumitur. Primo pro passione seu pronitate ad passionem ex originali peccato relictam, & sic nō est peccatum, sed radix peccati. Secundo pro inordinato appetitu cuiuscunq; cōmutabilis boni siue scientiæ siue honoris siue pecuniæ aut cuiuscunq; alterius, & ita est genus omniū uitiorū, & idē quod amor priuatus. Vñ super illud ad Rom. Concupiscentiam nesciebam, loquitur Glossa: Bona est lex, quæ dū concupiscentiam prohibet, omnia mala uetat. Tertio ,p inordinato appetitu exteriorū ad usum uitæ spectantiū, & ita est speciale peccatum. Superbia quoq; tripliciter sumitur. Primo pro habituali contemptu præcepti ac præcipiētis ex corruptiōe naturæ proueniens, seu ex quocunq; creaturæ defectu. & sic non est peccatum, sed peccati initium. Secundo dicitur appetitus excellentiæ in quibuscunq;, & quia quicūq; appetit aliquid inordinate, uult quodammodo in illo excellere, hinc superbia sic sumpta, fere ad omnia peccata est communis, prout est desiderium excellentiæ cuiuscunq;. Tertio, pro inordinato appetitu excellētiæ, cui honor debetur seu reuerentia, & sic est speciale peccatum. Itaq; si primo mō cupiditas atq; superbia capiantur, ex ipsis oriuntur omnia uitia, tanquam ex initio seu radice, non sicut ex capitali peccato. Secundo modo oriuntur ex ipsis cūcta peccata, sicut species ex genere. Sed tertio modo nascuntur ex eis specialia quædam peccata. Interdū tñ oriuntur ex eis uniuersa peccata, atq; frequentius ex aliquo eorum omnia gignuntur peccata, quam ex aliquo aliorum, cuius ratio est communitas obiectorum ipsorū, quia obiectū auaritiæ, quod est pecunia, promittit sufficientiam in omnibus quæ sunt necessaria homini. hinc affectus facilime inclinatur ad eā. Similiter excellētia quæ est obiectū superbiæ, uidetur esse bonum homini magis propinquū. propter quod appetitus facile inclinatur in illam, imò magis quam in auaritiā, quia pecuniā nemo diligit nisi ob aliud, quod per eā adipisci intendit, ut I. Ethico. dicitur. excellētia uero est quoddā propter se desideratū. Et per hæc patet ad primū solutio, & etiā ad secundū. ¶ Ad tertiū respondetur, quod fides est fundamentū inquantū includit cognitionem ex qua generatur affectio. infidelitas uero est cognitionis priuatio, idcirco non ualet per se affectionē causare, sed per accidens, sicut remouēs cognitionē quæ prohibet peccatum. per modū quo ignorātia causa est peccati. sicq; idolorū cultura dicitur oīm malorum origo. Sed iste nō est modus quo uitia ex capitalibus oriunt. ¶ Ad quartū, quod uitiū capitale sumitur ibi pro uitio graui, quod pœna capitis est plectendū. & ita est æquiuocatio de capitali. Hæc Thomas in Summa.

¶ Insuper de his scribit diffusius in prima Secundæ, quæstione 84. primo quærens, Vtrum cupiditas radix sit omnium peccatorum. Secundo, An superbia sit initium omnis peccati. Tertio, An præter hæc duo uitia sint alia capitalia uitia. Quarto, quæ & quot sunt illa. Ad quorum primum respondens, narrat qualiter quidam cupiditatem accipiant tribus modis præfatis, & addit: Quamuis ista sint uera, tamen non uidetur esse secundum intentionē Apostoli, qui ad Thimotheum dixit cupiditatē esse radicem omnium uitiorum. Manifeste enim loquitur contra eos, Qui uolunt diuites fieri, incidūt in tentationem laqueumq; diaboli, eo q radix omnium malorum est cupiditas. Quo cōstat eū loqui de cupiditate, secundū quod est inordinatus appetitus diuitiarū. Hinc dicendū quod cupiditas, prout est speciale peccatum, radix est omnium uitiorum, ad similitudinem radicis arboris, quæ alimentum toti arbori præstat. Videmus enim quod per diuitias homo facultatem acquirit perpetrandi quæcunq; peccata, iuxta illud Ecclesiastis: Pecuniæ obediunt omnia.

¶ Insuper

Marginalia: Gregori⁹ Mor. 31. — Auaritia trifariā sumitur. — 1. Thimo. 6. — Eccle. 10.

¶ Insuper ad secundnm respondens, recitat qualiter quidam sumant superbiam tribus modis prçhabitis & subiungit, Quamuis ista sint vera, non tamen sunt secundũ intentionem sapientis, qui in Ecclesiastico loquitur: Initium omnis peccati superbia. Manifeste nanq; loquitur de superbia prout est appetitus propriæ excellentiæ, vt patet per illud quod subdit, Sedes ducum superborum destruxit deus. Et fere in toto illo capitulo loquitur de ista materia. Idcirco dicendum q superbia etiam vt est speciale peccatum, est omnis peccati initium. In actibus enim voluntarijs, cuiusmodi sunt peccata, duplex est ordo, videlicet intentionis & executionis. In ordine primo fixis habet rationem principij. Nam finis est primũ in intentione. Finis vero in tẽporalibus bonis, est in corde iniquorum, per ea acquirere excellentiam aliquam: ideo superbia quæ est appetitus excellentiæ, ex hac parte ponitur initium omnis peccati. Sed ex parte executionis illud est primum, quod præbet opportunitatem adimplendi omnia desideria vitiorum, quod habet rationem radicis, puta diuitiæ: idcirco ex hac parte auaritia radix est omnis peccati. Cupiditas quippe respicit peccatum ex parte conuersionis ad bonum cõmutabile, ex q̃ peccatum fouetur, idcirco cupiditas dicitur radix. Superbia vero respicit peccatum ex parte auersionis á deo, cuius præcepto homo subdi recusat: hinc vocatur initium, quia ex parte auersionis incipit ratio mali. Nec obstat illud Ecclesiastici, Initium superbiæ hominis, est apostatare á deo, quia apostatare à deo, dicitur initiũ superbiæ ex parte auersionis. Ex hoc enim quod homo non vult subijci deo, sequitur quod excellentiam propriam velit inordinate in rebus caducis: sicq; apostasia à deo non sumitur hic quasi speciale peccatum, sed magis vt quędam generalis conditio omnis peccati, quæ est auersio ab incommutabili bono. Potest etiam dici, quod apostatare à deo dicitur initium superbię, quia est prima species superbiæ. Ad superbiam equidem pertinet, superiori subijci nolle, potissime deo. Ad tertiũ demum respondet: Capitale á capite nuncupatur: caput autem proprie membrum est animalis, directiuum animalis toti⁹: vnde metaphorice omne principium caput vocatur. & homines qui alios dirigunt & gubernant, capita illorum vocantur. Dicitur ergo vitium capitale vno modo á capite proprie dicto, & sic vitium dicitur capitale, quod capitis pœna punitur. sed modo ita non loquimur de vitio capitali, sed prout capitale dicitur á capite metephorice dicto. sicq; dicitur vitium capitale, ex quo alia vitia oriuntur, & præcipue secundum originem causæ finalis, quæ est formalis origo. Hinc vitium capitale non solum est principium aliorum, sed etiam est directiuum & quodammodo ductiuum illorum, Semper enim ars seu habitus ad quem pertinet finis, principatur & imperat circa ea quæ sunt ad finem. Hæc Thomas in Summa, cuius rñsio ad quartum ibi descripta, contineri satis videtur in rñsione nunc introducta. In primis vero duabus responsionibus, videtur á responsionibus in Scripto expressis parũper recedere. In Secũda quoq; Secũdę q. 162. affirmat. Cassianus & Isidorus considerantes superbiam prout ẽ speciale peccatum, posuerunt eam vitium capitale. Gregorius vero eam considerauit prout habet influentiam vniuersalem super omnia vitia, ideo vocat eam omniũ vitiorum reginam ac matrem, non capitale peccatum: imo capitalium vitiorũ principium, quoniam cõiter q̃d ipsa occupat, septem pricipalibus vitijs implet. Hæc idẽ ibidem. ¶ Concordant Albertus, Petrus, Richardus, & alij plures. ¶ Bonauentura vero in quæstionibus circa literam diffuse scribit de his, & concorditer ad prædicta, additq;: Inanis gloria vno modo est vitium capitale, alio modo est filia superbiæ: quia vt dicit appetitum dignitatis & excellentiæ, sic est capitale peccatum, & est idem quod superbia: verum vt dicit appetitum laudis, sic est superbiæ filia: quia non desideratur laus humana nisi propter excellentiam quandam. Hæc Bonauẽtura.

In actib⁹ voluntariis duplex est ordo.

Bonauen.

¶ Distinctio XLIII. De peccato in spiritũ sanctum, quod dicitur etiã peccatum ad mortem. A

EST præterea quoddam peccati genus, cęteris grauius & abominabilius, quod dicitur peccatum in spiritum sanctũ, de quo in euangelio veritas ait: Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei neq; hic neque in futuro. Et Iohannes in epistola canonica: Est peccatum ad mortem, nõ pro eo dico vt quis oret. Qui enim peccat in patrem, remittetur ei. & qui peccat in filium remittetur ei: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctũ, non remittetur ei neque hic neque in futuro. Sed quæritur quid sit illud peccatum in spiritum sanctũ vel ad mortem. Quidam dicunt illud peccatum esse desperationis vel obstinationis. Obstinatio est induratæ mentis in malitia pertinacia, per quam homo fit impenitẽs. Desperatio est, qua quis diffidit penitus de bonitate dei, æstimans suam malitiam diuinæ bonitatis magnitudinem excedere, sicut Cain qui dixit: Maior ẽ iniquitas mea q̃ vt veniam merear. Vtrũque vero dicitur peccatum in spiritum sanctum, quia spiritussanctus ẽ amor patris & filij, & benignitas qua seinuicem & nos diligunt, quæ tanta est, cuius finis non est. Recte ergo in spiritum sanctũ delinquere dicuntur, qui sua malitia dei bonitatem superare putant, & ideo pęnitentiam non assumũt: & qui iniquitati tam pertinaci mente inhærent, vt eam nunquam relinquere proponant, & ad bonitatem spiritussancti nunquam redire, patientia dei abutentes, & de misericordia dei nimis prçsumentes: quibus placet malitia propter se, sicut pijs bonitas. Isti nimia pertinatia & præsumptione peccant, autumantes deum non esse iustum. Illi desperatione deum non bonum existimãt, tollentes in hoc turbulentissimo iniquitatum mari portum diuinæ indulgentiæ, quo se recipiãt fluctuantes. Atque ipsa desperatione addunt peccata peccatis, dicentes misericordiam nullam esse, & quod super peccatores necessaria damnatio debetur.

Luce, 12. 1. Iohã. 5.

Peccatũ in spiritũs. quod, obstinatio quid. Desperatio quid

*Iustitię.

¶ Vtrum omnis obstinatio sit peccatum in spiritum sanctum. B

Sed

Sed queritur, vtrum omnis obstinatio mentis in malitia obduratæ, omnisq; desperatio sit peccatum in spiritum sanctum. Quidam dicunt omnem obstinationẽ & omnẽ desperationẽ esse peccatum in spiritũ sanctũ. Quod si est, aliqñ illud peccatũ remittitur: quia multi etiã obstinatissimi & desperatissimi conuertuntur, vt Augustinus ait super illum locum psalm. Conuertam in profundum in profundum maris. i. eos qui erant desperatissimi. Et ibi: Mittit crystallũ suum sicut frustra panis. i. obstinatos facit aliorum doctores. Taliũ conuersio ibi etiam euidenter ostenditur, vbi ait: Qui educit vinctos in fortitudine, similiter & eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Secundũ istos illud peccatum dicitur irremissibile, non quin aliqñ remittatur, sed quia vix & raro & difficulter dimittitur. Non enim soluitur crystallus, nisi vehementi spiritus impetu. Alij vero tradunt, non quãlibet obstinationẽ vel desperationẽ appellari peccatum in spiritũ sanctũ, sed illã tñ quã comitatur impœnitentia, q etiã impœnitentiã dicũt esse peccatũ in spiritũ sanctũ. Sed quia Augustinus dicit impœnitentiam esse peccatũ in spiritum sanctũ, cum sic obstinatus est aliquis vt non pœniteat: discuti oportet, an aliud sit obstinatio, aliud impœnitentia sit in eo peccatũ; an idẽ, sed diuersis modis cõmissum. Secundũ istos peccatũ illud dicitur irremissibile, eo qd nunquã dimittatur. Vnde Augustinus etiã dicit, quod hoc solũ peccatũ veniã mereri nõ põt. Et Hiero. quod taliter peccãs digne pœnitere nõ põt. Et ideo recte Iohãnes dicit, vt non ꝓ eo oret quis: quia qui sic peccat, orõnib⁹ ecclesię hic vel in futuro iuuari non põt, habẽs cor induratũ tãq lapis, sicut de diabolo legit. Post hãc vitã qui valde mali sunt, meritis ecclesiæ iuuari no possunt.

Aug. sup. psalm. 67 — Psal. 147 — Psal 67 — Aug. de fide ad Petrum. ca. 3 — Augu. ad Bonifaciũ epistol 50 — Hiero. sup Marc. c. 3 — 1. Johan. 5

¶ Qualiter accipitur peccatum in spiritum sanctum. C

Est etiam alia huius peccati assignatio. Hoc enim peccatũ Augustinus diffiniens in li. de ser. dñi in mon. ait: Peccatum ad mortẽ est, cum post agnitionẽ dei per gratiã Christi, oppugnat aliqs fraternitatẽ: & aduersus ipsam gratiam qua reconciliatus est deo, inuidiæ facibus agitatur: quod fortasse est peccare in spiritũ sanctum, quod peccatum dicitur non remitti, non quia non sit ignoscendũ peccanti, si pœniteat: sed quia tanta est labes peccati illius, vt deprecandi humilitatẽ subire non possit, etia si peccatũ suum mala conscientia agnoscere & renunciare cogatur: vt Iudas cum dixit, peccaui: facilius desperans cucurrit ad laqueũ, quã humilitate veniã peteret, quod propter magnitudinẽ peccati iam ex damnatione peccati talis habere credendum est. Ecce quædam assignatio peccati in spiritũ sanctum vel ad mortẽ, hic posita est: quia illud peccatũ esse traditur oppugnatio fraternitatis post agnitionẽ, & inuidentia gratiæ post reconciliationem, quod species quædã obstinationis intelligi potest. Illã tñ diffinitionẽ Augustinus in li. Retract. rememorans, aliquid adijciendũ ibi fore, nec asserẽdo se dixisse aperit, ita dicens: Qd' quidẽ non confirmaui, qñiã hoc putare me dixi. Sed tñ addendũ fuit, si in hac scelerata mẽtis puersitate finierit hanc vitã, quoniã de quocunq; pessimo in hac vita constituto non ẽ desperãdũ, nec pro illo iprudẽter oratur, de quo non desperatur. His verbis insinuatur, peccatũ pmissa definitiõe descriptũ, tunc solũ debere dici ad mortẽ vel in spiritũ sanctum, cum non habet comitẽ pœnitentiã: nec de aliquo peccatore desperãdum ẽ in hac vita. & ideo ꝓ omni esse orãdum. Vñ illud Iohannis, Non ꝓ eo dico vt quis oret: sic accipiendum videtur, vt ꝓ aliquo peccante ad mortẽ vel in spiritum sanctũ, postquã finierit hãc vitã, non oremus. Dum autẽ in hac vita ẽ, nec peccatum illius iudicare, nec de illo desperare, sed ꝓ illo orare debemus. Vñ August. de verbis dñi de ipœnitentia, quæ est blasphemia in spiritum sanctum, sic ait: Ista ipœnitentia vel cor impœnitens, quãdiu quisq; in carne viuit, non potest iudicari. De nullo enim desperãdum est, quãdiu ad pœnitẽtiã patientia dei adducit. Paganus ẽ hodie, Iudæus infidelis est hodie, hæreticus ẽ hodie, schismaticus ẽ hodie: quid si cras amplectatur catholicã fidẽ vel pacẽ, & sequatur catholicã veritatẽ? Quid si isti quos in quocunq; gñe erroris notas, & tanquã desperatissimos dãnas, añquã finiant istã vitã, agunt pniam, & inueniunt verã requiẽ & vitã in futuro? Nolite ergo añ tẽpus iudicare quẽquã. Ex his oñditur, ꝓ singulis peccatoribus in hac vita esse orandum, nec de aliquo esse diffidendum: quia conuerti põt, dum in hac vita est, quia non potest sciri de aliquo, vtrum peccauerit ad mortẽ vel in spiritũ sanctum, nisi ab hac vita discesserit. nisi forte alicui per spiritum sanctum mirabiliter reuelatum fuerit. Ex pdictis aliquatenus capi potest, qũo accipiatur peccatũ in spiritum sanctum, s. inuidentia gratiæ fraternitatẽ ipœnitenter oppugnãs, quæ vtiq; obstinatio esse videtur, & oĩs ipœnitentis obstinatio atq; desperatio. Notãdum vero est, qd non oĩs qui non pœnitet, impœnitens dici potest, quia impœnitentia proprie obstinati est, & vt quidam volunt, etiã desperati.

Aug lib. 1 De sermone dñi in monte. — Matt. 27. — Aug. lib. 1 retr. c. 19. — 1. Johan. 5 — August. — 1. Cor. 4

¶ Alia assignatio peccati in spiritum sanctum. D

De hoc quoq; peccato in spiritũ sanctũ Ambrosius in li. de spũ sctõ, disserens, diffinitã assignationẽ tradit, dicẽs, Cur dñs dixerit, Qui blasphemauerit in filiũ hoĩs, remittetur ei: qui aũt blas-

Ambr. li. 1 de spũ sancto. cap. 3 — Matt. 12

590 phemauerit in filiũ hõis, remittetur ei: qui aũt blaſphemauerit in ſpiritũ ſanctũ, neq; hic neq; in futuro remittetur ei, diligenter aduerte, nunquid alia eſt offenſio filij, alia ſpiritusſancti? Sicut vna ꝭdignitas, ſic vna iniuria. Sed ſi quis corporis ſpecie deceptus humani, remiſſius aliquid ſentit de Chriſti carne quã dignũ eſt, habet culpã: non ẽ tñ excluſus à venia. Si quis vero ſancti ſpũs dignitatẽ, maieſtatẽ & ptãtẽ abneget ſempiternã, & putet non in ſpiritu dei eijci dæmonia, ſed in Beelzebub: nõ põt ibi eſſe ꝗ exhortatio veniæ, vbi ſacrilegij plenitudo eſt. Satis hic aperte explicat, quid ſit pctm̃ in ſpm̃ ſctm̃. Qđ illi Auguſtini deſcriptiõi cõgruere videt, ꝙ illud peccatũ dicitur eſſe inuidẽtia gratiæ oppugnãs fraternitatẽ. Qui em̃ poſt cognitionẽ veritatis ſcti ſpũs veritatẽ negat, eiusq; opa dicit eſſe Beelzebub, ptãti, bonitati & gratiæ dei inuidere non dubitat. Nõ itaq; diſtinctio illa verboꝝ ſic accipienda eſt, quaſi triũ pſonaꝝ diuiſæ ſint offenſæ, ſed ibi peccatoꝝ gña diſtincta ſunt. Pctm̃ em̃ in patrẽ id intelligitur, qđ fit p infirmitatẽ, quia patri ſcriptura frequẽter attribuit potentiã. Pctm̃ in filiũ, qđ fit p ignorantiã: quia ſapientia filio attribuitur. Tertiũ expoſitũ eſt. Qui ergo peccat per infirmitatẽ vel per ignorantiã, facile veniã adipiſcitur: ſed non ille, qui peccat in ſpiritũ ſctm̃. Cum aũt vna ſit potentia, ſapientia, bonitas trium: quare patri potẽtia, filio ſapientia, ſpiritui ſancto bonitas ſæpius aſſignetur, ſuperius dictum eſt.

x diuinitas

Peroratio. Aug. lib. I de ſermo ne dñi in

SVMMA DISTINCTIONIS. 43

POST quã in quibuſdã diſtinctionibus iã actũ ẽ de peccato in gñali, & de vitiorum initio & radice, diuiſiõibusq; pcti: hic nunc agit de grauiſſimo gñe pcti, & de ſpecieb⁹ ipſi⁹, hoc eſt, de pctõ in ſpm̃ ſctm̃, de ꝗ in litera diffuſe tractatur, prio ex ſcripturis pbando, eſſe tale pctm̃. Deinde inquirit, ꝙ & quot ſint illa, ꝗliter etiã diuerſimode dicat peccatũ in ſpm̃ ſctm̃, atq; de varia aſſignatiõe hui⁹ peccati.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur, An aliqđ ſit peccatũ in ſpm̃ ſctm̃, & quæ ſint huiuſmodi vitia. ¶ Videt ꝙ nullũ ſit peccatum in ſpm̃ ſctm̃, qa peccatũ in ſpm̃ ſctm̃ irremiſſibile noiatur: oĩe aũt peccatũ pñtis vitæ, remiſſibile eſt: alioqn deſpandũ eſſet, nec mors eſſet termin⁹ merendi ac demerẽdi: contra qđ loqtur Damaſcen⁹. Quod in angelis fuit caſus, hoc in hoibus mors. Si rñdeatur ꝙ peccatũ tale vocat irremiſſibile, qm̃ valde difficult ac raro dimittit: cõtra hoc apparet eſſe, ꝙ p Iezechielẽ dñs pteſtatur: In ꝗcunq; hora peccator ingemuerit, oĩum iniquitatũ ei⁹ non ampli⁹ recordabor. ¶ Secũdo, ꝗcunq; verã habet contritionẽ, veniã ac grãm á deo conſeqtur: nullũ ergo peccatũ irremiſſibile eſt cenſendũ. ¶ Tertio, dictũ eſt, ꝙ peccatũ grauitatẽ ſortitur ex parte ei⁹ in quẽ peccatur, ſed ſpũs ſctũs non eſt maior prẽ aut filio, ergo non eſt graui⁹ peccare in ſpm̃ ſctm̃ ꝗ in prẽm aut filiũ: imò cum ſupglorioſiſſimæ trinitatis ſit vna maieſtas, ꝗcunq; peccat in vnã increatã pſonã, peccat in totã ſuperdigniſſimã trinitatẽ, & ita non erit aliquod ſpeciale pctm̃ in ſpm̃ ſctm̃. ¶ Quarto, in litera dicitur ꝙ peccatũ in ſpm̃ ſctm̃ eſt, dum qs ex certa peccat malitia, ita ꝙ ſibi placet ipſa malitia in ſe & ſecundũ ſe: ſed talit nemo peccat, cũ bonum ſit appetitus obiectum, atq; vt diuinus Dionyſius teſtatur, Nullus reſpiciens ad malum operatur.

Arguitur primo cõtra veritatem Matth. 12

¶ In oppoſitũ ſunt ꝗ hñtur in textu. Ad hæc Alexãder rñdet: Peccatũ in ſpm̃ ſctm̃ duplr dicitur. Prĩo ſcdm̃ qđ addit conditionẽ ſup genus peccati. Alio mõ, put eſt qđdam gen⁹ peccati. Prĩo mõ peccatũ ĩ ſpm̃ ſctm̃, eſt qđcũq; mortale peccatũ ex certa malitia cũ ptinatia mẽtis: Alio modo ſcdm̃ Auguſtinũ, non qđcunq; peccatũ eſt in ſpm̃ ſctm̃, ſed in quo p ſe ipugnat grã ſpũs ſancti, in ꝗ & per quã fit peccatoꝝ remiſſio. ſicq; peccata quædam dicũtur ſpecialr eſſe in ſpm̃ ſctm̃, vt impugnatio agnitæ veritatis, & inuidentia fraternæ grãæ, ac alia quædã, & ita videtur loqui Auguſtin⁹ de peccato in ſpm̃ ſctm̃ in libro de Blaſphemia. Hinc & alibi loquitur Auguſtinus: Peccatũ in ſpm̃ ſctm̃, eſt perſeuerans duritia cordis impœnitẽtis. Et rurſus, Peccatũ in ſpm̃ ſctm̃ eſt conſuetudo peccandi, qua dei metus amittit. Intelligendũ eſt de peccato in ſpiritũ ſctm̃, put ſupponit aliud genus peccati, cũ additione ſuper addita. Obſtinatio aũt dupliciter ſumitur. Prĩo vt conditio qđã mortalis peccati, cũ qs perſeuerat aut induratur in illo, ſicq; peccatũ in ſpiritũ ſanctũ, put addit ſup aliud genus peccati, dicit obſtinationẽ cũ certa malitia, quæ eſt cauſa illius, nec tota ratio peccati in ſpm̃ ſctm̃ ẽ pſeuerãs duritia. nec peccans ex infirmitate, ſi obduret ne q; pœniteat, p ſeuerãtẽ habet duritiã cordis impœnitẽtis, Sed peccatũ in ſpiritũ ſanctũ, put diuidit cõtra pctm̃ ex infirmitate & ignorãtia, dicit induſtriã ſeu certã malitiã tanꝗ cauſam peccati. Scđo obſtinatio appellat, ppoſitum ſeu volũtas pſeuerãdi in duritia cordis impœnitẽtis, ſic ꝙ eſt diſtincta ſpecies pcti in ſpm̃ ſctm̃, & põt eſſe cũ alijs pctĩs & ſine illis. ¶ Scđo qrit, An pctm̃ in ſpm̃ ſctm̃ ſit idẽ ꝙ pctm̃ ad mortẽ. Dicendũ ꝙ pctm̃ ad mortẽ multipliciter dicit. Prĩo vt ſit idẽ ꝙ pctm̃ mortale, ſcdm̃ illud I. Iohannis: Oĩs iniquitas eſt pctm̃ ad mortẽ. Scđo, p oĩni peccato in quo quis morit. Tertio, p pctõ qđ diſponit ad inexcuſabilitatẽ, vt dũ poſt veritatis agnitionẽ qs impugnat fraternitatẽ grãm ve fraternã. Dicẽdũ ergo ꝙ prio mõ pctm̃ in ſpm̃ ſctm̃, ẽ pctm̃ ad mortẽ, non ecõuerſo: Si vero pctm̃ ad mortẽ ſumat ſcđo mõ, põt dici pctm̃ in ſpm̃ ſanctũ, ſecũdũ aliã rõnẽ peccati in ſpm̃ ſctm̃, ſed nõ oĩe pctm̃ in ſpm̃ ſctm̃ dicet pctm̃ ad mortẽ. Si vero tertio mõ accipiat pctm̃ ad mortẽ, ſic videt realit eſſe idẽ, ꝗuis differãt rõne: Dicitur nanq; pctm̃ in ſpm̃ ſctm̃, ppter impugnationẽ grãæ ꝙ fit peccati remiſſio. Peccatũ vero ad mortẽ, qm̃ ꝗſi irremediabiliter diſponit ad pœnã. Deniq; ſex ponuntur differentiæ ſeu ſpecies peccati in ſpiritum ſanctũ: videlicet: Deſperatio, pſumptio, inuidentia frñæ prãæ, impugnatio veritatis agnitæ, obſtinatio & impœnitentia. Quod em̃ deſperatio ſit peccatũ in ſpm̃ ſanctum, habetur in Gloſſa ad Romanos ſup illud, Scdm̃ duritiã & c̃. Idem patet de pſumptione & deſperatione p Auguſtinũ in lib de fide ad Petrũ, quo dicitur: Sicut miſericordia ſuſcipit abſoluitq; conuerſos, ita iuſtitia repellit & punit obſtinatos. quidã vero deſperant de indulgentia peccatoꝝ, qdã aut ſperant ſine meritis de miã dei pſumentes: hij peccant in ſpiritũ ſanctũ: Ex quo habetur ꝙ pſumptio eſt pctm̃ in ſpm̃ ſanctũ. Quod itẽ inuidentia ſeu impugnatio fraternæ gratiæ ſit peccatũ in ſpm̃ ſctm̃, patet per Auguſtinũ in libro de Sermõe dñi in monte, quo ait: Paulus apoſtolus non orauit pro Alexandro, quoniã inuidentiæ facibus fraternitatem impugnãdo peccauerat. Et denuo, Hoc ẽ peccare in ſpm̃ ſctm̃, p malitiã & inuidẽtiã impugnare frñã charitatẽ poſt acceptã

ceptam sancti spiritus gratiam. Demum, quod impugnatio agnitæ ueritatis sit peccatum in spiritum sanctum, asserit Augustinus in libro de unico baptismo. Mat. 12. De obstinatione quoq; idem testat in Enchiridio hoc ipsum asseritur in Glossa super Matthæum de impœnitentia, super illud, Spiritus blasphemiæ, non dimittitur &c. ¶ Præterea ratio quod hęc sex assignantur peccata in spiritum sanctum, esse potest. Peccatum enim in spiritum sanctum, opponitur gratiæ spiritussancti, per quam est unitas ecclesiæ, in qua fit peccatorum remissio, sed ad hoc quod iste effectus sequatur ex gratia illa, multa sunt per se adiuuantia, duo uidelicet ex parte dei remittentis, alia ex parte eius cui fit remissio, duo quoq; alia ex parte proximi. Ex parte dei remittētis, est misericordia cum iustitia. Contra iustitiā dei extat præsumptio: cōtra misericordiam dei, desperatio. Qui enim præsumit cum suis demeritis, ponit deũ esse iniustum: qui uero in hac uita desperat, ponit deum esse immisericordem. At uero ex parte eius, cui fit remissio, duæ requiruntur dispositiones, quæ sunt, cōmissa deflere, & deflenda non committere. Contra quæ duo sunt, duæ species peccati in spiritum sanctum, utpote impœnitentia, & opstinatio: quia per impœnitentiam proponit deflenda committere, & p obstinationem commissa non plangere. At contra ea quæ respiciunt proximum, est inuidentia fraternæ gratiæ, qua deordinatur affectus: & impugnatio agnitæ ueritatis, qua deordinatur intellectus. Motiuum enim ad remissionem, est amor agnitæ ueritatis, per quam ordinatur intellectus: amorq; fraternæ gratiæ, per quam ordinatur affectus. Aliter quoq; possunt hæ species accipi, Vt impugnatio ueritatis agnitę respiciat effectum spiritu sancti in intellectu, inuidentia fraternæ gratiæ impugnet effectum spiritussancti in uoluntate. Motiuum autem ad remissionem peccatorum, est ut diligamus per fidem operātem & per dilectionem, per quam est unitas membrorum ecclesiæ.

Quæstio ¶ Amplius, si quæratꝰ cui gratiæ per se opponatur peccatum in spiritum sanctum, an scilicet gratiæ innocentiæ uel gratiæ baptismali: dicendum quod gratiæ pęnitentiali, per quam fit reparatio a lapsu peccati actualis mortalis. Verum huic gratiæ opponitur aliquid dupliciter. Primo, quia expellit eā, sicq; omę peccatū mortale actuale, perpetratū post iniūctā.. pęnitentiā, aut præhabitam contritionem, opponitur gratiæ illi. Secundo, quoniam maxime contrariatur & impedit, ut homo non conuertatur ad pœnitentiam, nec ad gratiam illam pertingat, & ita peccatum in spiritumsanctum opponitur gratiæ illi. ¶ Postremo peccatum in spiritumsanctum aliquo modo remissibile est, & aliquo modo irremissibile. Remissibile quippe est ex parte omnipotentiæ dei remittentis, & etiam quoniam potest homo inde pœnitere, excepta finali impęnitentia. Remissibile quoq; uocatur, quia secūdum esse finibile ē, nisi fuerit causa in alio, utpote in uolūtate peccatoris. Dicitur autem irremissibile, quod per se cōtrariatur gratiæ remissiōis, sicq; finalis impęnitentia irremissibilis nuncupatur. Et item quod inhabile est remitti, & sic obstinatio irremissibilis perhibetur. Rursus irremissibile dicitur quod indignum est remitti q̄niam tollit adminiculans remissioni, sicq; inuidētia fraternæ gratiæ est irremissibilis, uel quia non habet colorem excusationis sicut, quæ fiunt ex infirmitate aut ignorantia, & ita peccatum in spiritum sanctum est, quod est ex certa malitia aut industria. Quod uero dixit saluator, quod peccatum in spiritumsanctum non habet remissionem in hoc seculo, neq; in futuro, non est intelligendum, quod peccatum mortale post uitā hanc dimittatur, quoad culpam, potest tamen quo ad Mar. 12. pœnam, imo sic ignoscitur ei qui pœnitet, & non satisfacere in seculo isto. Hęc Alexander. quibus & dicta Bonauen. Antisiodoreñ. continentur. ¶ Deniq; Bonauentura eadem exprimit alijs uerbis: Peccatum, inquiens, in spiritum sanctum, est genus distinctum ab alijs generibus peccatorū triplici ratiōe. Primo rōne sui principij. Secūdo, ratione sui oppositi. Tertio, ratione subtracti actꝰ. Ratiōe principij, quia peccatum in spiritumsanctum dicendum est omne illud, quod procedit ex certa malitia seu industria. Ratione sui oppositi, quia opponitur gratiæ pœnitentiali. Ratione actus substrati, quia cum sit gratiæ impugnatiuum, & malitia sit in spiritū secundum se, peccatum in spiritumsanctum, consistit circa actum spiritus seu mentis, ut patet in desperatione & obstinatione. Hinc peccata carnalia, quæ in actibus carnis consistunt, dici nequeunt peccata in spiritū sanctum. Est quoq; peccatum istud grauissimum, quia naturam maxime lædit, non solum ei auferens sanitatem spiritualem, imo & uiam ad illam præcludens, nec ullum excusationis habens colorem, præsertim cum sit ex malitia atq; industria: quia tunc peccat quis in spiritum sanctum, quando mouetur ad malum scienter, sciens se moueri ad malum. Hinc peccatum in spiritū sanctum, est malitia conflata ex cōcursu malitię ex originali peccato contractæ, actualis quoq; malitiæ coniuncte industriæ: propter quod dicitur esse non solum ex malitia, sed ex certa malitia. Malitia uero ex originali contracta, non excusat nec minuit hoc peccatum, sicut ignorantia & infirmitas: quia malitia illa extat in uolūtate, & subiacet ei, nec minuit rationem uoluntarij. Hinc istud peccatum maxime oculos dei offendit, unde & irremissibile dicitꝰ: quia uix & raro ac difficulter dimittitur. Et ut aliqui dicunt, irremissibile est, quoniam ex se ineptitudinem habet ad hoc quod remittatur. Porro impœnitentia dupliciter sumitur. Primo, p posito non pœnitendi, & hoc aliquo modo potest remitti, quia propositum potest mutari. Secūdo pro cōtinua permanentia in peccato usq; in finem uitæ inclusiue, & sic simpliciter est irremissibilis. Amplius, quoniam fere omnes actus qui procedunt ex certa malitia queunt procedere ex infirmitate & ignorantia, & nomina peccatorum imponuntur ab actibus, hinc nullū nomen specierū peccati in spiritumsanctum, impositū est alicui earum, secundum quod est præcise peccatum in spiritum sanctum. Vnde in omnibus illis necessaria est generalis ista distinctio, quod sex nomina ista designant peccata in spiritumsanctum, prout ex certa malitia oriuntur, & nō secundum quod ex infirmitate uel ignorantia nascūtur. Verbi gratia: desperatio interdum uenit ex pusillanimitate, ita quod desperans, in ipsa desperatione non habet nec inuenit complacentiam, imo dolet ac nititur contra eam: & ita non est peccatum in spiritum sanctum, sed prout quis diffinitiue diffidit, instar Cain; quasi abscondens se a facie domini. Nam hoc est in contumeliam misericordiæ dei, cui suam præfert ac præponderare putat iniquitatem. Insuper ueritas potest tripliciter intelligi impugnari. Primo propter ipsam ueritatem, & sic nemo eam impugnat, cum omnes homines naturaliter scire desiderent. Secundo propter dicentem. Tertio propter effectum sequentem. hisq; duobus modis potest impu-

gnari non solū ex malitia certa, sed item ex infirmitate & ignorantia, siue ad sui excusationem, siue ad alterius confusionem. Item dupliciter potest quis inuidere gratiæ alienæ. Primo, prout æstimatur minoratiua proprij boni seu propriæ famę, laudis aut glorię, & ita est peccatum capitale. Secundo, quoniam oculus animæ ita est deprauatus, vt sicut nō videt bonum in se, sic nec in alio velit videre, & sic est peccatum in spiritum sanctum, oriturq; ex mera corruptione atq; malitia voluntatis, quæ intantum gustum eius peruertit, vt bonum apparere faciat malum, & malum bonum. Sic & impœnitentia dupliciter dicitur, vtpote priuatiue & contrarie. Priuatiue non est peccatum in spiritum sanctum, quia non ponit nouum peccatum, sed dicit conditionem seu circunstātiam præcedentis peccati. Cōtrarie vero sumpta, est peccatum in spiritum sanctum secundum modum expressum. Hæc Bonauentura in diuersis quæstionibus quas hic mouet.

¶Circa hæc scribit Thomas: Peccare in spiritū sanctum contingit dupliciter. Primo, quia peccatur contra eius personam. Secundo, quia contra attributum ipsius. Peccat autem contra personam spiritussancti, qui male sentit de ipso, vt qui dixerunt eum patre filioq; minorē ac creaturam, quod infidelitatis est vitium. Peccare vero contra attributum spiritussancti, quod est bonitas, est peccare ex certa malitia, sicut peccare in patrem, est ex infirmitate peccare: Peccare in filium, est ex ignorantia transgredi. Quorum differentia accipi potest ex quinto Ethicorum, quo ait Philosophus, quod tribus modis cōtingit peccatum, videlicet ex ignorantia, ex passione seu infirmitate, & ex electione. Veruntamen malitiam sub ratione malitiæ nemo vult, sed secundum quod peccatū putatur bonum peccanti, quasi quietans appetitum eius corruptum, propter hoc quod secūdum se desideratur. Hoc ergo peccatum in spiritum sanctum, est speciale genus peccati: Nempe quod aliquis ex certa malitia, electione seu deliberatione eligat actum peccati, nulla passione impulsus, contingere potest dupliciter. Primo per positionem alicuius in eligente per quod inclinatur in talem actum, vt qui peccat ex habitu vitij aut virtutis. Secundo, quando voluntas reijcit illud per quod à peccato retrahi posset, vt qui abijcit spem futuræ remunerationis, aut timorem futurę damnationis. Sumendo autē peccatum ex electione primo modo, nō est speciale peccatum, sed circunstantia quædam peccati, vt quod peccatum procedit ex habitu, quod in omni vitiorum genere contingit. Secundo autem modo est speciale peccatum, quoniam speciale peccatum vocatur ex speciali obiecto. Hoc vero est speciale voluntatis obiectum in quo peccatur, videlicet quod natum est à peccato retrahere, cui voluntas dissentit sponte ab ipso discedens. Peccatū itaq; in spiritumsanctum, non proprie dicitur illud q̄d ex electione procedit primo modo, sed modo secundo: quia peccata specificantur ac nominantur ab obiectis, habetq; hoc peccatum obiectum, vt patuit speciale. Cum autem quis peccat hoc secundo modo ex electiōe, quod est proprie peccatum in spiritum sanctum, sunt ibi duo actus, quorum vterq; peccatum est, & primus est causa secundi, verbi gratia. Aliquis vno actu volūtatis p̄mia ęterna contemnit, eorum spem abijciens a se, atq; in hoc ipso est peccans. Et quia desperat de præmio, incidit in actum fornicationis, qui actus prouenit in eo ex certa electione propter actum pręcedentem. Vnde cum dicitur peccatum ex industria, ipsa industria quæ notatur causa esse peccati, est quoddam peccatū, & est determinatū genus peccati, & proprie peccatum in spiritum sanctū & actus secundus ex illa proueniens, non est peccatū in spiritum sanctum, nisi forte secundum quod actus primus manet in eo. Præterea sicut ex textu colligitur de peccato in spiritūsanctum, est duplex opinio. Quidam nanq; sumentes impœnitentiam prout est circunstantia peccati, assignant quinque species peccati in spiritum sanctum, quæ supra annumeratæ sunt impœnitentiæ, dicentes nullam illarum habere completeratione peccati in spiritum sanctum, nisi ei iūgatur impœnitentia illa, sicq; dicunt peccatum in spiritum sanctum, simplicit & omnino irremissibile esse. Quę opinio non uidetur idonea esse, quia sic omne peccatum usq; ad mortem continuatum inclusiue, est irremissibile. Ideo alia positio est, sex esse species peccati in spiritum sanctum, sicut præhabitum est, quę positio uerior, reputatur. Hæc Thomas in Scripto. Concordant Albertus, Petrus, Richardus. Præterea quæritur, An peccatum in spiritum sanctum, existat grauissimum. Ad q̄d Petrus: Quemadmodū morbus corporalis, ita & spiritualis potest dici unus alio grauior dupliciter. Primo ratione maioris læsionis, secundo ratione difficilioris reparationis. Ratione maioris lęsionis dupliciter. Primo intensiue, quia plus tollit de bono intensiue. Secundo extensiue, quoniam plura bona tollit, sic ergo tripliciter potest peccatum peccato grauius dici. Primo ratione maioris læsionis, secundo ratione læsionis uniuersalioris, tertio ratione difficilioris reparationis. Primo modo peccatum in spiritum sanctum grauissimum est, quia plus opponitur bonitati, unde pl' priuat de bono naturali. Tertio quoq; modo grauissimum est, quoniam nihil aut minus habet excusabilitatis, plusq; habet adhæsionis, quia uoluntas pertinaciter illi malo adhæret. Secundo modo quędam alia peccata sunt grauiora, ut malum infidelitatis, quod aufert fundamentum totius boni, & ex consequenti omnia bona. Similiter peccatum primorum parentū, quod tamen nō fuit peccatum in spiritum sanctum, q̄d nō habet locū in statu naturæ corruptæ. Hęc Petr'.

RVrsus hic quærit, An peccatum in spiritum sanctum necessario præsupponat aliud peccatum. Ad quod idem Petrus respondet: Sicut in alijs contingit peccatis, ita & in peccato in spiritum sanctū in alijs quippe peccatis, quędam sunt peccata per se, ut fornicari: quædam uero peccata sunt quę super alia fundantur, tanquam super materiam, ut gloriari de fornicatione. Similiter peccata in spiritumsanctum quædā sunt species per se, sicut præsumptio, inuidentia fraternæ gratiæ, impugnatio agnitæ ueritatis. Quędam autem quæ alia peccata pro materia habent, ut desperatio, obstinatio, impœnitentia: quæ tria præexigunt aliam culpam, non prima tria. Hæc Petrus. In cuius cōpendioso responso, continetur Richardi responsio.

¶Porro Thomas plenius loquens: In peccatis, ait, quorum unum ex alio nascitur, cōsideratur non quid semper, sed quid ut inpluribus fiat, propter aptitudinem quādam, quam unum peccatum habet, ut ex alio frequentius oriatur, sicut fraus dicitur auaritiæ filia, quæ tamen ex fornicatione aut alio uitio potest oriri, illud uero peccatum aptitudinem habet ut aliud ex ipso gignatur, cuius obiectum est amplius appetibile, utpote quod maiorem habet apparentiā boni. Hinc peccatū cuius obiectum maxime recedit a ratione boni, minime potest esse primum, sed quasi semper aut frequentius ex alio oritur, & tale est peccatum in spiritum sanctum

ctum. Hinc sæpius & quasi semper alia peccata sequitur, attamen nō sic, quin possibile sit hominem in primo actu in spiritum sanctum peccare, pcipue in duabus speciebus huius peccati, uidelicet in impugnatione agnitæ ueritatis, atque in inuidentia gratiæ, qua sumus reconciliati, quia hæ species maiorem uidentur habere distinctionem ab alijs. Nihilominus quoque hoc cōtingit in alijs peccatis, quæ sunt in spiritum sanctum, si diligenter consideretur. Potest etenim aliquis inspectis diuersorum hominum statibus, abijcere spē futuræ gloriæ propter difficultatem pertingendi ad eā & propter delectationes eorum, qui de ipsa non curant: consimiliter in hoc firmare animum suum, ut suam in omnibus uoluntatem sequatur, quod est obstinationis, & ita de alijs. Hæc Thomas in Scripto. ¶Porro Bonauentura consentit primæ positioni a Petro inductæ. Quædam sunt, inquit, species peccati in spiritū sanctum, quæ nullo modo possunt esse sine peccato pambulo, ut obstinatio, desperatio, finalis impœnitentia. Hæc nanque respiciunt peccatum præambulum, sicut materiam circa quam, & ut causam. Nemo enim desperat de uenia, nisi qui peccauit. Nemo obstinatur in malo, nisi qui incidit malum. Nemo impœnitēs est, nisi qui habet unde pœniteat. Hæc Bonauentura. Et istud uerius esse uidetur. Nec enim aliquis diuersis hominum statibus consideratis, spem gloriæ potest abijcere mō ptacto, nisi ante hoc multipliciter peccet, per in consideratione eorū quæ considerare tenet, & per uilipensionē eorum, quæ præcipuæ diligere obligat quod etiam manifeste patet de firmatione animi in hoc, quod propriam in omnibus sequatur uoluntatē. ¶Insuper circa hæc quærit Scotus: An uoluntas creata possit peccare ex certa malitia, uolendo aliquid non ostensum sibi sub ratione boni ueri aut apparētis. Ad quod non respondet directe & assertiue, attamen dicit, quod quamuis dicatur quod non, nihilominus potest teneri, quod peccatum in spiritum sanctum sit ex certa malitia, quia non uenit ex hoc quod uoluntas appetitui sensitiuo condescendit, condolet & condelectatur siue assentit, sicut in peccato ex infirmitate: nec ex hoc quod uoluntas errore rationis abducitur ut in peccato ex ignorantia, sed ex propia libertate ac prauitate, non aliunde impulsa fertur in malū, in quo maxime consistit ratio malitiæ & peccati. Nec tamen fertur in malum sub ratione qua malum, quamuis feratur in id quod totaliter malum est, sed ut apparens bonum. Hæc Scotus.

Bonauen.

Dio. Car.

Scotus. Questio

POstremo hic quærit, An peccatum Adæ fuit in spiritum sanctum. Et iam ex Petro tactum est qd non. Thomas uero respondet: Quidam dicunt q peccatum dæmonis & peccatum primi hominis, non fuit in patrem neque in filium nec in spiritum sanctum. Hæ nanque non sunt differētiæ peccati absolute accepti sed pcti qd contingit in statu naturæ corruptæ. Infirmitas quippe & ignorātia & malitia ex peccato, cōsequūtur naturā corruptā. Sed, sciendū quod quāuis infirmitas in natura integra inueniri nequiuit, & ita nec peccatum in patrem, ignorantiæ tamen aliquo modo in natura integra potuit inueniri, non prout ignorantiā dicitur priuatiue, sed negatiue. Sic enim est defectus consequens intellectum creatum, inquantum creatus est. Ex hoc enim deficit a perfecto lumine intellectus increati, ut nō oīa sciat, uel saltē nō omnia actu simul consideret, atque peccatum ex tali nescientia proueniens peccatum in filium dici potest. Malicia quoque ex qua peccatum in spiritum sanctum procedit, non oportet quod sit pœna, sed est aliquis actus peccati. Vnde etiā in natura integra potuit esse peccatum in spiritum sanctum. Veruntamen primus actus peccati hominis & angeli, non fuit peccatum in spiritum sanctum, prout peccatum in spiritum sanctum est speciale peccatū, qd patet ex obiecto peccati. Vterque enim peccauit altitudinem propriam immoderate appetendo. ideo quantum ad genus peccati, fuit peccatum in spiritum sanctum: quantum uero ad circunstantiam peccati, utrūque peccatum fuit in filiū, quia uterque peccauit ex hoc quod non considerauit ea quæ consideranda erant ad euitationem peccati. Non autem fuit primum peccatum eorum ex hoc, &c. q propria uoluntate repugnauerunt spei, aut alicui tali, sicut fit in peccato in spiritū sanctum. Hæc Thomas in Scripto. ¶Nihilominus re- or infirmitatem etiam proprie accipi posse pro defectu qdā cōuenienti oī naturæ intellectuali creatæ inqtū creata est, quæ ex se imbecillis est, nō solū incessabiliter indigens manutenentia creatoris, ne labatur in nihilū, imo etiam prona ex se, fragilis, labilisque ad peccandum si gratuitis destituatur.

Questio. Thomas.

Distinctio XLIIII. ¶De potentia peccandi, an sit homini a diabolo uel a deo. A

POst prædicta consideratione dignum occurrit, utrum peccandi potentia sit nobis a deo, a diabolo, vel a nobis. Putant quidam potentiam recte agendi, nobis esse a deo: potentiam vero peccandi, non a deo, sed a nobis vel a diabolo esse: sicut mala voluntas non a deo nobis est, sed a nobis & diabolo: bona autem a deo tantum nobis est. Bonæ nanque voluntatis & cogitationis initium non homini ex seipso nasci, sed diuinitus parari & tribui, in eo deus euidenter ostendit: quia nec diabolus nec aliquis angelorum eius, ex quo in hanc caliginem sunt detrusi, bonam potuit vel poterit resumere volūtatē: quia si possibile foret, vt humana natura postquam a deo auersa bonitatem perdidit voluntatis, ex seipsa rursus eam habere potuisset, multo possibilius hoc natura haberet angelica: quæ quāto minus grauatur terreni corporis pondere, tanto magis hac esset prædita facultate. Non ergo hō vel angelus a se voluntatem bonam habere potest, sed malam. Similiter & de potentia inquiunt per similitudinem voluntatis boni vel mali, differentes quod illa sit a deo, non ista.

Vnde habeat ortū potentia peccandi.

¶Autoritatibus astruit, potentiam peccandi esse a deo. B

Sed pluribus sanctorum testimonijs indubitanter monstratur, quod potestas mali a deo est, a quo est oīs ptās. Ait eñ Apls: Nō est ptās nisi a deo. Quod non de ptāte boni tantum, sed & mali in-

 telligi

telligi oportet, cũ Pilato etiã veritas dicat: Non haberes in me potestatem, nisi datum esset tibi de super. Malitia nẽpe hoim (vt ait Aug.) cupiditatẽ nocẽdi per se habet, potestatẽ aũt, si ille nõ dat, non habet, Ideoq; diabolus antequam aliqd tolleret Iob, dicebat dño: Mitte manum tuam. i. da potestatem, quia etiam nocentium ptãs nõ est nisi a deo, sicut sapientia ait: Per me reges regnant, & tyranni per me terram tenent. Vnde Iob de domino ait: Qui facit regnare hypocritam ꝓpter peccata populi. Et de populo Israel dicit deus: Dedi eis regem in ira mea. Nocẽdi enim voluntas põt esse ab ꝗ hoie omnino, ꝓtãs autẽ nõ est nisi a deo, & hoc abdita aptaq; iustitia. Nã per ptãtem diabolo datam, iustos deus facit suos. De hoc etiam Gregori. in moral. ait: Tumoris elatio, non ptãtis ordo in crimine est. Potentiam deus tribuit, elationem vero potentiæ malitia nostræ mentis inuenit. Tollamus ergo quod de nostro est, quia nõ potentia iusta, sed actio praua dãnatur. His autoritatibus alijsq; pluribus euidenter ostenditur, quod non est potestatas boni vel mali cuicumq; nisi a deo æquo, etsi te lateat æquitas.

Iohan. 19 — Aug. sup psalm. 85 — Iob. 14 — Aug. in li. de natura boni. ca. 32 — Prouer. 18 — Iob 34 — Osee. 13 — Gregori⁹ — *hominis animã

¶ An aliquando resistendum sit potestati C

Hic oritur quæstio non transilienda silentio. Dictum est enim supra, quod potestas peccandi vel nocendi non est homini vel diabolo nisi a deo. Apostolus autem dicit, quod qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Cum ergo diabolo sit potestas mali dei ordinatione, eius potestati non esse resistindum videtur. Sed sciendum est, Apostolum ibi loqui de seculari potestate, scilicet rege & principe, & huiusmodi, quibus non est resistendum in his quæ iubet deus eis exhiberi, scililcet in tributis & huiusmodi. Si vero princeps aliquis vel diabolus aliquid iusserit vel suaserit contra deum, tunc resistendum est. Vnde Augustinus determinans ꝗqualiter resistendum sit potestati, in libro de natura boni ait: Si aliquid iubeat potestas quod non debeas facere, hic sane contemne potestatem, timendo maiorem potestatem. Ipsos humanarum rerũ gradus aduerte. Si quid iusserit procurator, nuuquid faciendnm est, si contra proconsulem iubeat? Rursus si quid ipse proconsul iubeat, & aliud iubeat imperator: nunquid dubitatur, illo contẽpto, illi esse seruiendum? Ergo si aliud imperator, aliud iubeat deus, contempto illo, obtemperandum est deo. Potestati ergo diaboli vel hominis tũc resistimus, cum aliquid contra deum suggesserit, in quo dei ordinationi non resistemus, sed obtẽperamus. Sic enim deus præcepit, vt in malis nulli potestati obediamus. Iam nunc his intelligendis atq; pertractandis quæad verbi incarnati misterium pertinent, integra mentis consideratione intẽdamus, vt de ineffabilibus vel modicũ aliquid fari deo reuelante valiamus.

Roman. 13 — Quod aliquãdo resistendum est ptati. — *quando

SVMMA DISTINCTIONIS. 44

Completo tractatu de peccato, hic ultimo sciscitatur de peccandi potẽtia, an sit a deo Quocirca arguit ad partem utranq; & soluit. Deinde quærit an aliquando resistendũ sit potestatti, & soluit quæstionẽ eãdẽ.

QVAESTIO. I.

Hic quærit primo, An potẽtia peccãdi sit a deo. ¶ Videt quod nõ, quia potẽtia peccandi formaliter dicit aliqd imperfectiõis, quod est origo causaq; mali. Sed qd, ẽ causa causę ẽ causa causati. Imo prima causa pl⁹ influit quã quæcũq; causa secũda ergo si deus est causa potentię peccandi, esset causa peccati, imo prima atq; præcipua causa eius. Cumq; in Deuteromio scriptum sit, Dei perfecta sunt opera: non uidet talis, potẽtia esse, dei effectus. Secũdo, Boethius ait: Cuius usus malus est, ipsum quoq; malũ est. sed usus potẽtiæ peccãdi est prauus ergo & ipsa potentia. nõ ergo a deo, cuius omne opus bonum est, dicente Apostolo: Omnis creatura dei bona est. Verum ista quæstio soluta est supra, & responsio Alexandri ibi inducta est. Albertus uero primo hic querit, Vtrum potẽtia a peccandi sit potentia. Ad quod respondet, Potentia peccandi seu mali, duobus dicitur modis, uidelicet ad actũ & ad actum malum, qui dupliciter potest considerari puta ut actus, & ut actus sub deformitate peccati. Si cõsideretur ut actus, certum est quod potentia ad actum illum sit potentia. Si autem consideretur sub deformitate culpæ, cum malum defectus sit, & non ens, nõ potest habere nisi causam deficientẽ, quæ non est potentia simpliciter. Insuper potentia peccandi secundũ qd potentia, est a deo: sed secundum quod est potẽtia mali, est ex defectu boni, seu a bono deficiente, nõ a deo. Propter quod asserit Augustinus: Mali nocendi cupiditatem habent ex se, potestatem uero non nisi a deo. Hæc Albertus. ¶ At uero Thomas: Potentia, inquit, per actus suos cognoscit. hinc ex consideratione actus peccandi, iudicium est sumendum de peccandi potentia. In actu autem peccandi sunt duo, uidelicet substantia actus, atq; deformitas. Ideo in potentia peccandi, duo sunt attendenda, puta ipsa potentia, quæ est principium actus, & hæc una & eademq; est principium actus ordinati & inordinati, estq; a deo. Consideratur quoque in ea defectus, secundum quem potest producere actum deficientem. Potentiæ uero perfectissimæ nunquam deficiunt ab eo ad quod ordinatæ sunt ut patet in necessarijs. Ideo quod potẽtia impediat aut retrahat ab eo ad qd naturalit ordinata est, oportet ꝙ sit ex defectu ipsius, inquãtũ agẽti impediẽti succũbit. Cũq; potẽtia uolũtatis hũanæ sit ꝑ se ordinata ad bonũ, defectus a bono in actu ipsius causat ex aliq defectu in ipa ꝑ quẽ ab aliq uinci põt, uel delectatiõe uel suggestiõe, uel ꝗcũq; alio, & ab eo qd est naturale sibi, ad id qd est innaturale, trahat. Hic aũt defectus inest ei, scdm qd ex nihilo est. Hui⁹ ꝗq; defect⁹, qd scz creatura ex nihilo est, de⁹ nõ ẽ causa: cũ hoc cõueniat creaturæ ex seipa, nec sit aliqd positiuũ, ut ꝓbat Auicẽna. Posset tñ dici, ꝙ iste defect⁹ a deo ẽ, nõ sicut ab agẽte, sed sicut a nõ agẽte: queãdmodũ dicit causa priuatiõis grãæ, qa nõ influit eã, nisi creatura esset incapax huius ꝑfectiõis, ꝗ ẽ nõ eẽ ex nihilo Hinc dicẽdũ, ꝙ iste defect⁹ nullo mõ a deo ẽ, nec directe nec idirecte. Itaq; potẽtia pec

Arguitur primo cõtra veritatem

peccādi quantū ad id quod potētię est, est a deo: quantum uero ad defectum qui implicatur, non est a deo. Per quæ patet ad obiecta solutio. Nam usus ad quem ordinatur directe, bonus est. peccare uero abusus est. Hæc Thomas in Scripto. Ex cuius dictis de his multa introducta sunt supra. In his concordant Bonauentura, Petrus, Richardus, alij quoq; communiter.

QVAESTIO. II.

Deniq; ꝑhabitæ quæstiōi similis est quæstio ista, Vtrum omnis praelatio, omnisque potestas praesidendi a deo sit. ¶ Videtur q̄d nō, quia si sic, deus uideret inordinate egisse, cū tot indignissimi præsint, quibus non uidetur data a deo potestas præsidentialis siue prælatica, præsertim cum per Osee dicat, Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterūt & non cognoui. Rursus quę a deo sunt, ordinata sunt. Sed in ordinationibus uitæ præsentis sunt multę inordinatiōes & deformitates, ut quod insipientiores præsunt sapientioribus, iuuenes senibus, uitiosi iustis.

¶ Ad hoc Thomas respōdet: Cum deus sit autor omniū bonorū, nec autor sit mali, oportet ut si in prælatiōibus aliquid boni & aliquid mali inueniatur, prælatio sit a deo, quantum ad bonum, quod in ipsa consistit: quantum uero ad malum adiunctū nō si ab eo. In prælatiōe aūt tria cōsiderātur, puta prælatiōis principiū, modus & usus. In quibusdā ergo quodlibet horū bonū est, ut in his qui ad prelationē ordinate perueniūt, debite quoq; prelatiōis actū exercent. In quibusdā uero principiū malū est, sed usus bon⁹, ut in his qui indebite & indigne ad prelationē perueniūt, siue ex insufficientia sua, aut propter modū perueniendi ad eā: attamē actū seu officiū prælationis debito modo exercent. In quibusdā aūt est econuerso. In aliquibus autē utrunq; est malū. Modus demum seu forma prælationis, in omnibus bonus est. consistit nanq; in quodā ordine unius tanquā regentis, & alterius tanquā subiacentis. Cumq; iudiciū de re simpliciter dandū sit secundū illud quod est formale in ea, idcirco simpliciter est dicendū, omnē prælationē esse a deo: Sed quasdā prælatiōes non esse a deo secundū quid, utpote quantum ad abusum, seu quo ad modum obtinēdi indebitum, sicq; reges & principes iudæorum dicuntur nō regnasse ex deo, inquantū contra Samuelis consilium reges sibi præfici uoluerunt, uel quantum ad illos qui impie præfuerunt. Sic quoq; indigni dicuntur usurpatā potestatem habere, inquantum inordinate peruenerūt ad eam, quamuis subditi mereantur per eos opprimi & affligi. atq; secundum hoc eorum prelatio est a deo in pœnam subditorum, iuxta illud in Iob: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Et quantū ad hoc, non est penitus inordinatum quod indigni præficiuntur. vnde per Osee dominus contestatur: Dabo tibi regem in furore meo, & principes in indignatiōe mea. Hæc Thomas in Scripto. Idem Petrus & Richardus.

¶ Præterea contra responsionē Thomæ & aliorū iam habitam, multa scribit Durandus, quæ nullius uidentur uigoris, præsertim cum non solum Augustin⁹, Gregorius, Damascenus, Anselm⁹, sed Auicena quoq; & meliores philosophi dicant quod in illa responsione expressum est, utpote creaturam, inquantum ex nihilo est, habere deficere & peccare. Quod item deformitas actiōis & defectus potētiæ, non sint a deo tanq̄ causa efficiente, imo deformitas culpæ a deo nequaq̄ est nisi permissiue. Veruntamen si quid efficaciæ sortiuntur obiecta Durandi, non est contra prætactos doctores, defectū rei esse aliquo modo a deo, eo modo quo nauta per suam absentiam fertur causa naufragij, sicut & in responsione ipsorum est tactū. & itē ex ipsa re, inquantum est ex nihilo: quemadmodū & naufragium etiam est ex imperitia, negligentia & impotētia horum qui submerguntur.

¶ Amplius ad dubiū illud, Vtrū potentia peccandi sit a deo, respōdet Scotus: Aut potentia peccandi dicit immediatum ordinē ad actum peccādi, aut dicit ip̄m fundamentū ordinis huius, ratione cuius is qui habet hoc fundamentū, puta potentiā quæ pōt peccare, dicitur peccare posse. Si primo mō, aut ordo est ad actum substratū, aut ad ipsam deformitatē q̄ cōsistit in actu. Si primo mō, iste ordo est a deo ad utrūq; extremū ordinis, ad istud quoq; substratū deus habet potentiam. Secundo mō iste ordo ad peccare nihil est, sicut & terminus eius, puta pc̄t m̄, nihil cōsistit. Si uero loquamur de fundamēto ordinis huius, dico quod hoc est aliq̄d positiuū. ¶ Verū si obijciatur q; uoluntas semper deficit inquātū ex nihilo est, nō per aliquid positiuū in ea: rn̄deo q; esse defectibile, i. esse uertibile in nihil, cōsequitur oēm creaturā, inquantū est ex nihilo. Sed esse defectibile per pc̄t m̄, est propriū huic intellectuali naturę, & cōsequitur eā sub rōne, qua hæc natura specifica potest esse principiū oppositorū, agendo uidelicet & deficiendo. Hæc Scotus. ¶ Rn̄sio demū Alexan. & Bonimo & Antisi. prorsus cōcordāt ꝑinductæ rn̄siōi Tho. ad istud q̄sitū, Vtrū oīs ꝑlatio ac ꝑsidēdi ptās sit a deo.

QVAESTIO. III.

INsup quæritur hic, Vtrum in statu innocentiae fuisset principatus atque praelatio vnius hominis super alium. ¶ Videtur q; nō, q̄m oēs fuissent cōfirmati in gratia, & ita unus nō indiguisset directiōe alterius. Secūdo, Aug. 19. de Ciui. dei testat̄: Hoīem ad dei imaginē factū, uoluit dn̄s dn̄ari nō nisi irrōnabilib⁹ creaturis. Grego. quoq;: Natura, inqt, hoīes fecit æquales, sed ꝓ uarietate meritorū dispēsatio dei occulta, sed iusta, alios alijs subdidit. ¶ In oppositū est. q; unus alio sapientior perfectiorq; fuisset, & ita fuisset idoneus regere illū. Rursus prælatio est proprietas dignitatis, & participatio quędā diuinitatis, ergo eminētiori mō tūc in hominibus extitisset q̄ postea, præsertim cū & in angelica Hierarchia & triūphāti ecclesia habeat locū, imo & naturale est parētes præesse pueris suis. ¶ Ad istud Bona. rn̄dens: Ptās, inqt, dn̄andi seu præsidēdi, tripliciter dr̄, Puta largissime, & cōiter ac proprie. Largissime dn̄andi ptās dr̄ respectu oīs rei, qua hō pōt uti ad uotū ac libitū suū. sicq; est hō dn̄s possessionū suarum. Cōiter aūt ptās dn̄andi dr̄ excellētia ptātis in imperando ei qui capax est rōnis atq; ꝑcepti. Proprie uero dr̄ ptās coercēdi subiectos, estq; quædā artatio libertatis in subdito, & proprie appellatur dn̄im, cui seruitus correspōdet. Primo mō ptās dn̄andi omni statui est cōis, ucq; statui naturæ institutæ, naturæ lapsæ, & naturæ glorificatæ, excellentiori q; modo fuit in statu naturæ institutæ, quam lapsæ. Secundo modo competit statui uiæ pro statu eius utroq;. Nam & in statu innocentiæ uir potuisset imperare uxori, paterq; filio: quod & in angelis reperitur, quamdiu sunt administratorij spūs. Nam quantum ad hoc, sunt quasi in uia. Hæc tamen præsidentia non manebit in gloria. Tertio modo potestas dominandi conuenit homini solum secundum statum naturæ lapsæ in punitionem, & seruitus ei correspondens, est pœna peccati. Et per hanc distinctionem

nem est facile soluere argumenta. Hæc Bonauentura. Consonat Alexander.

¶Concordat & Thomas. Duplex est, inquiēs, modus prælationis. Vnus ordinatus ad regnum, alius ad dominandum. Domini autem ad seruum extat prælatio, sicut tyranni ad subditum, ut 8. dicitur Ethicorum. atq; ut ibi ait Philosophus, differt rex à tyranno, quoniam suam prælationem ordinat ad gentis sibi subiectæ bonum commune, tyrannus uero ad propriā utilitatem. Itaq; secundus ille modus prælationis in statu naturæ non fuisset, nisi respectu irrationabilium creaturarum, quarum finis est homo, quia ad eius commodum ordinantur. Vna uero rationalis creatura, quantum de se est, non ordinatur ad aliam sicut ad finem. Et si hoc fiat, hoc non erit nisi inquantum per peccatum assimulatus est irrationabilibus creaturis. Vnde & Philosophus seruum uocat animatum organū domini sui. Porro prima prælatio quantum ad aliquem usum, fuisset in innocētiæ statu. Est enim prælatio ad dirigendum subditos in his quæ agenda sunt, ad supplēdum eorum defectus, ut quod populi a regibus defenduntur. Et rursus ad corrigendum mores, dū mali puniuntur, atq; coactæ ad actus inducuntur uirtutum. Sed quoniam ante peccatum nihil fuisset quod nocere homini potuisset, nec uoluntas alicuius contradicēret bono: ideo quantum ad istos usus seu actus, prælatio in statu innocentiæ non fuisset: sed solum quantū ad primum usum, qui est dirigere in agēdis seu cognoscendis, secundum quod unus alio munere sapientiæ maioriq; lumine intellectus naturalis præditus fuisset. Hæc Thomas in Scripto.

¶Insuper in prima parte Summæ, quæstione 96. Dominiū, inquit, dupliciter sumitur. Primo, ut opponitur seruituti: Secundo, prout communiter refertur ad alium qualitercunq; subiectū, sicq; dominus appellatur etiam qui officium habet gubernandi ac dirigendi filios suos seu liberos. & sic, non primo modo fuisset dominium in innocentiæ statu. Homo nanq; naturaliter est animal sociale. ideo homines socialiter in paradiso uixissent. Socialis uero uita esse non posset, nisi aliquis præsideret commune bonum intendēs. Secundo, quia cum unus homo habuisset tunc super alium eminentiam scientiæ ac uirtutis, inconueniens extitisset si eas alijs non communicaret, iuxta illud beati Petri: Vnusquisq; sicut accepit gratiam, in alterutrum illā administrantes. Hæc Thomas in Summa. Petrus aūt positionē Bonauēturæ cōpendio narrat ac sequitur.

QVAESTIO. IIII.

Amplius quæritur, Utrum Christiani teneantur secularibus potestatibus obedire, etiam tyrannis. ¶Videtur quod non, quia tyranni & infideles ac uitiosi sunt indigni præesse. ¶Secundo, saluator loquitur, Ergo liberi sunt filij. Et ut recitatur ibidem, hoc dixit ad probandum quod non esset obligatus tributum persoluere. Cum ergo Christiani sint filij adoptiui regis altissimi, liberi esse uidentur a dominio principū terrenorum. Tertio, Tullius laudat eos qui Iulium imperatorem occiderunt, quoniam usurpauit sibi imperium, ergo subditis licet tyrānum occidere, ergo non tenentur ei obedire.

¶In oppositum est, quod Petrus apostolus iubet: Serui, obedite dominis uestris, nō solum bonis & modestis, sed etiam dyscolis.

¶Circa hæc disseruit Alexander: Beatus Ambrosius ait: Iulian⁹ imperator, quamuis esset apostata, habuit tamen sub se milites Christianos. quibus cū diceret: Producite aciem pro defensione reipublicæ obediebant. Similiter legitur de alijs sanctis uiris, qui sub infidelibus principibus militabant. ¶Verum his obuiare uidetur, quod de infidelibus principibus scribit Gregorius: Nos sanctorum prędecessorum nostrorum statuta seruantes, eos qui excommunicatis sacramēto aut fidelitate astricti sunt, apostolica autoritate & a sacramento absoluimus, & ne illis fidelitatē obseruent, modis omnibus prohibemus, quousq; ad satisfactionem ueniant. ¶Verum ad hæc dici potest, quod quamcito princeps excōmunicatus est nominatim propter apostasiam, subditus absoluitur ab executione obnoxietatis sacramenti. Quod autem de Iuliano inductum est, responderi potest quod tunc non fuit excommunicatus, & adhuc tolerabatur, distulitq; ecclesia ab eo remouere obediētiam subditorum propter scandalum euitandum. Vbi enim princeps delinquit, uel multitudo est in causa, aliquando detrahendum est iuris rigori, ne maior fiat ruina. Aliter tamen uidetur esse dicendum, dū aliqui Christiani subsunt principibus qui nunquā fuerunt fideles. tunc enim eum possunt iuuare in bello iusto. Hæc Alexander. Qui alibi diffuse declarat, qualiter in ecclesia sit duplex potestas, uidelicet secularis & spiritualis: & qualiter secularis spirituali debeat esse subiecta, non econuerso.

¶Atuero Thomas: Obedientia, ait, respicit in præcepto quod seruat debitum obseruandi, quod debitū causatur ex ordine prælationis, quæ coactiuam habet uirtutem, non temporaliter tantum, sed spiritualiter etiam propter conscientiam, ut ad Romanos scribit Apostolus. Ideo secundū hoc quod a deo est illa prælatio, obediendum est ei a Christianis. non autē secundum id quod a deo non est. Et iuxta iam dicta, potest a deo non esse dupliciter, utpote quantum ad modū adipiscendi prælationem, & quantū ad eius abusum. Quo ad primū, cōtingit dupliciter. Primo propter defectum personæ, quia indigna est. Secūdo propter defectū in ipso modo acquirendi, ut quia per uiolentiā aut simoniā, aut simili modo illicito obtinet eā. Ex primo defectu non impeditur qm̄ ius prælationis ei acquiritur. Cumq; prælatio secundū suā formā semper a deo fit, quod debitum obedientiæ causat, ideo talib⁹ prælatis quāuis indignis obedire tenentur subiecti. Secundus uero defectus impedit ius prælatiōis. Qui eñ per uiolentiā dominiū subripit, nō efficitur uere prælatus aut dn̄s. ideo data facultate, pōt quis dn̄m talē repellere, nisi ille fit postea dn̄s uerus effectus per subditorū consensum, aut per superioris autoritatē. Abusus quoq; prælati pōt cōsistere duplex. Primo ex hoc, q̄ pceptū prælati contrariū est ei ad quod ordinatur prælatio, ut si iubeat peccare. tuncq; subditus non solum non tenetur obedire, imo etiam tenetur non obedire, quemadmodum sancti martyres maluerunt occidi, quā iussis tyrannorū contra deū parere. Vel q2 cogūt ad hoc, ad qd̄ nō extēdit se ordo seu autoritas prælationis, ut si princeps requirat tributa, ad quæ seruus nō obligatur. & tūc quoq; subditus nō tenetur obedire, nec tamen tenetur non obedire. Deniq; ista prælatio quæ ad utilitatē subditorum ordinatur, libertati eorū spūali non derogat. Vel dicendum quod Christus loquitur de seipso ac suis discipulis, qui nec seruilis erant conditionis, nec res temporales habebant, propter quæ obligarentur principibus dare tributa. idcirco non sequitur quod omnis Christianus huius libertatis sit particeps

ceps, sed solum qui apostolicam uitam sequuntur, nihil in mundo hoc possidentes, & a conditione seruili immunes. Per quod patet ad primũ solutio. ¶Ad secundum dicendum, quod Tullius loquitur in casu illo dum quis per uiolentiam subripit sibi dominium, nolentibus subditis, uel ad consensum coactis, & quãdo non est recursus ad superiorem, per quẽ de inuasione iudicium fieri ualeat. Tunc enim qui ad liberationem patriæ occidit tyrannum, laudatur & præmium accipit. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in secunda 2. quæstiõe 104. idem affirmat: Fides, inquit, Christi est iustitiæ principiũ & causa, iuxta illud Apostoli ad Rom. Iustitia dei per fidem Iesu Christi. idcirco per fidem Christi non tollitur ordo iustitiæ, sed magis firmatur. Ordo autem iustitiæ exigit, ut inferiores superioribus suis obediant, aliter non ualent hũanarum rerum status pacifice obseruari. Hinc per fidem Christi non excusantur fideles, quin principibus secularibus teneantur obedire, inquantum ordo requirit iustitia. Ideo si non habeant iustum principatum, sed usurpatum, siue iniusta præcipiant, nõ tenentur eis subditi obedire, nisi forte per accidens propter scandalũ periculũve uitandũ. Hæc Tho. in Sum.

¶Verũ de hoc, quod ait in Scripto in solutione autoritatis sumptæ ex Tulio, commedante eos qui Iuliũ occiderũt, aliter & forsan consultius scribit in libro de Regimine regum, dicendo: Curandum est, si rex in tyrannidem diuerteret, qualiter possit occurri. & quidẽ si non fuerit magnus excessus tyrannidis, utilius est remissam tyrannidẽ tolerare ad tempus, quam cõtra tyrannum agendo, multis implicari periculis grauioribus ipsa tyrannide. Porro si intolerabilis sit excessus, quibusdam uisum fuit, ad fortiorum uirorum pertinere uirtutem, tyrãnum perimere, seq; pro multitudinis liberatione exponere mortis periculis, quemadmodũ Ahud in libro Iudicũ fecisse describitur, qui Eglon regem Moab occidit. Sed hoc apostolicę doctrinæ non congruit, nonsolum dominis bonis atq; modestis, sed etiam discolis obedire docenti. Vnde cum multi Romanorum imperatorum, Christianos persequerẽtur tyrannice, magna quoq; multitudo tam nobilium q̃ populi esset ad fidẽ conuersa, non resistendo, sed mortem pro Christo patienter ferendo, sunt coronati à Christo. Hinc contra tyranni sęuitiam procedendum uidetur non priuata quorundam præsũptione, sed publica autoritate. Hæc ibi, ubi de hoc tractat diffuse.

¶Concordat Petrus & Richardus. ¶Bonauentura quoq; & addit: Quia seruitus opponit libertati, ideo sicut est triplex libertas, uidelicet a coactione, a culpa, à miseria: sic triplex est seruitus, quæ consistit in libertatis artatione. Secundum enim artationem libertatis à culpa, attenditur seruitus peccati, de qua in Iohanne habetur: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Secundum uero artationem libertatis a miseria, attenditur seruitus pœnæ & mortis, de qua ad Romanos dicitur: Christus resurgens a mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dñabitur. Secundũ autem artationem libertatis a coactione, attenditur seruitus conditionis, de qua ad Corinthios dicitur: Seruus uocatus es, nõ sit tibi curæ. Cumq; triplex sit seruitus, una ortum habet ab alia. Non enim esset seruitus pœnæ, nisi præcessisset seruitus culpæ. nec seruitus conditionis sequeretur, nisi utraq; illa præcessisset. Cum autem quis regeneratur in Christo, liberatur a seruitute peccati, non tamen a pronitate peccandi & recidiuo. Hinc Christiani, sicut & aliæ gentes, indigent rege & principe gubernari terreno, suntq; serui in eis. Propter quod Christus præcepit. Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris. Hoc ipsum docet, & aliter dogmatizantes reprehendit Apostolus, ad Timotheum dicẽdo: Quicunq; sub iugo sunt serui, dominos suos omni honore dignos arbitrẽtur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Siquis autem aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, superbus est, nihil sciẽs. Hoc idẽ docet in pluribus locis in suis epistolis. Hęc Bonauen.

QVAESTIO. V.

VLtimo quæritur, An religiosi ac cæteri subditi teneantur superioribus suis in omnibus obediri. ¶Videtur quod sic, quia beatus Bernardus in Sermonibus suis ac libris plurimum reprehendit religiosos, qui discernunt in quibus obediant, & in quibus non. & docet ut nequaquam superiorum suorum iussa & facta diiudicẽt, sed in simplicitate ouina, obtemperantes, quocunq; pastor tetenderit baculum atq; direxerit, illuc mox eant. ¶Secundo, quoniã sancti patres obedientiam indiscretam ualde cõmendant, etiam in his quę sunt supra seu etiam contra naturam, quod & quidam subditi sancti implesse leguntur. ut quod sanctus Maurius ad præceptũ beatissimi Benedicti cucurrit super aquas. Et alius quidam propriũ filium proiecit in fornacem ardentẽ. Discipulus quoq; Pauli abbatis ligauit draconem. Et talem obedientiã deus omnipotens per multa præclara approbauit miracula, sicut in Vitaspatrũ & alibi est conscriptũ. Hinc & Benedictus in sua regula loquitur: Quod si prælatus etiam impossibile aliquid iusserit, subditus conari debet & acceptare ut impleat. multoplus in cunctis possibilibus debet parere. ¶Tertio, sicut religiosi tenentur suæ uoluntatis affectum & libertatem iudicio sui superioris subijcere, ita & propriæ rationis iudicium. Vñ & supra ostensum, quod magis tenentur stare iudicio præsidentis, quam conscientiæ suæ. Non ergo possunt in aliquo licite non obedire, præsertim cum inferior non habeat suum superiorem iudicare aut reprobare. Quarto religiosi tenentur in omnibus castitatẽ & paupertatem, ergo & obedientiam. Nam sicut illa duo, ita & hanc uouerunt. ¶Quinto, Apostolus ad Colossenses iubet: Filij, obedite parentibus uestris per omnia. religiosi autem patribus spiritualibus magis tenentur obedire, quam filij suis parentibus.

¶Ad hæc Thomas: Triplex est, inquit, obedientia. Vna indiscreta, secũda imperfecta, tamẽ discreta, tertia uero perfecta. Indiscreta, quæ nec obedientia est dicenda, dum quis obedit in his quæ diuinę legis regulis contrariantur, quam legem oportet inuiolabiliter obseruari, uel etiã in his quæ contrariantur regulæ, quã religiosus ipse professus est, in his dũtaxat quæ dispensationi prælati non subduntur. Et ad hanc obedientiã nullus tenetur, imo quilibet tenetur eam nõ habere. Imperfecta autem obedientia, sed sufficiens ad salutẽ profitentibus obedientiã, est, qua aliquis obedit in his quæ seruare promisit, & non alijs. Vnde Bernardus dicit: Cæterum subditus huiusmodi obedientiã quæ uoti finibus continetur, nouerit imperfectã. Et ad hanc obedientiã ꝓfitẽtes obediẽtiã, ex necessitate tenent. Obediẽtia uero perfecta est, q̃ subditus simplicit obedit in his. q̃ nõ sunt cõtraria legi diuinæ seu regulæ suæ, ꝓfessionis. Vñ ibidẽ dicit Bernar. Perfecta obediẽtia legem nescit, terminis non artatur, non concinetur professionis angustijs, largiori uoluntate fertur in latitudinẽ charitatis

charitatis, & ad omne quod iniungitur, spontaneo uigore liberalis alacrisq; animi, modum non considerans, in infinitum extenditur. Et ad hanc obedientiam nullus tenetur debito necessitatis, sed solum ex quadã necessitate uel congruitate, sicut tenemur semper æmulari charismate meliora. Hinc in libro de dispensatiõe & præcepto ait Bernardus: Nihil mihi prohibeat prælatus eorum quę promisi, nihil plus exigat quam promisi. Deniq; obedientiam profitentes, non profitentur nisi quę continentur in regula suæ professiõis: propter quod libro præallegato scribit Bernard⁹: In hoc non parum prælati præscribitur uolũtati, quod is qui profitetur, uouet obedientiam non tamen omnimodam, sed determinate secundum regulam præfixam sibi. Prælatus ex regula sciat mensuram, & sic demum sua moderetur imperia, circa id solum quod rectum esse constiterit, nec quodlibet rectum, sed hoc tantum quod regula statuit. Veruntamẽ quidam aliter dicũt, uidelicet quod professi tenentur odedire in omnibus quæ regulæ non contrariantur, siue sint indifferentia, siue de genere bonorum, dummodo non sint altiora quam proprij ordinis requirit professio, sed quod ad æqualia ac faciliora prælatus cogere potest, quamuis secundum præcepta regulæ non sint. Verũ prima opinio longe est melior, quia cum debitum obedientiæ ex ordine prælationis censetur, ad illa tantummodo ex obedientiæ uoto subditus obligatur, ad quæ prælatio ordinatur. ad hoc autem prælationes in religionibus ordinantur, ut status prælationis secundum instituta regulæ conseruetur. idcirco in his solum quæ ad regulam pertinent, debitũ obedientiæ causatur. ¶ Ad regulam quoq; aliquid dupliciter spectat, puta directe & indirecte. Directe, ut ea quæ in statutis regulæ continentur, ut non comedere carnes, tenere silentium. Indirecte, ut ea q̃ pertinẽt ad obsequia mutua, sine quibus status religionis non posset seruari, uel quæ spectant ad pœnam transgressionum, etsi de eis nulla fiat specialis mentio in regula. Hęc Thomas in Scripto.

2. Cori. 12 Bernard. Idem.

¶ Præterea in secunda Secundæ, quæstione 104. Obediens, ait, mouetur ad præcipientis imperiũ quadam necessitate iustitiæ, sicut res naturalis mouetur ex uirtute sui motoris necessitate naturæ. Quod autem res aliqua naturalis non mouetur a suo motore, dupliciter potest contingere. Primo, ex impedimẽto quod prouenit ex fortiori uirtute mouentis alterius, sicut lignum non comburitur ab igne, si fortior uis aquæ impediat. Secundo ex defectu ordinis ipsius mobilis ad motorem, quoniam & si subijciatur eius actioni, quantum ad aliquid, non tamẽ quantum ad omnia: quemadmodum humor interdum subijcitur actioni caloris quantum ad calefieri, non tamen quantum ad desiccari siue consumi. Similiter ex duobus potest accidere quod subditus non teneatur suo superiori in omnibus obedire. Primo, propter præceptũ potestatis maioris. Nempe ut dicitur super illud ad Romanos, Qui resistunt, damnationem sibi acquirunt. Si quid iusserit curator, nunquam agendum est, si contra præconsulem iubeat: rursus, si proconsul aliquid iubeat cõtra imperatoris præceptum, non dubitatur contempto præconsule, imperatori in omnibus esse obediẽdum. ergo si aliud imperator, aliud deus præcipiat, contempto illo, obtemperandum est deo. Alio modo non tenetur subditus suo obedire superiori, si aliquid ei præcipiat, in quo superiori non subditur. Dicit nanq; Seneca 3. de Beneficijs. Errat, siquis existimat seruitutem in totum descendere hominem. pars eius melior excepta est. corpora obnoxia & ascripta sunt dominis. mens sui iuris est. Idcirco in his quę pertinent ad interiorem motum uoluntatis, homo non tenetur, homini obedire, sed tantum deo. Tenetur uero homo homini obedire in his, quæ exterius per corpus sunt facienda. In quibus tamen secundum ea quæ ad naturam corporis pertinent, non tenetur homo homini obedire, sed deo solum. Nam oẽs homines pares sunt in his quæ concernunt naturam, puta in his quæ pertinẽt ad corporis sustentationem, prolisq; generationem. Vñ non tenentur serui dominis, nec filij parentibus obedire de matrimonio contrahendo, aut uirginitate seruanda, aut aliquo tali. Sed in his quæ pertinent ad dispositionem actuum rerumq; humanarum, tenetur subditus suo superiori obedire secundum rationem superioritatis, ut miles duci exercitus in his quæ spectãt ad bellum, seruus domino in pertinentibus ad similia opera exequenda, filius patri in his quæ pertinent ad disciplinam uitæ & curam domesticam, sicq; de alijs: Cũq; homo secundũ omnia interiora & exteriora deo subdatur, debet ei in omnibus & super omnia obedire. Hæc Thomas in Summa.

¶ Verum contra id quod ait, Hominem non subijci homini nisi in his quæ exterius per corpus agẽda sunt, ita quod mens sui permanet iuris, & pars melior seu superior à subiectione & seruitute humana excepta est: obijci potest, quod religiosi per uotum obedientiæ propriam uoluntatem subijciũt non solum creatori, sed & uicario eius, prælato, etiam quantũ ad motum uoluntatis interiorem, quia prælato suo obedire tenentur ex animo, prout obedire est actus uirtutis, quæ obedientiam nuncupatur. Vnde & sancti patres, Benedictus, Bernardus, Eusebius Emissenus, Climacus, Cassianus, sanctus quoq; Basilius, & gloriosus Hieronymus in regulis suis fatentur, non sufficere foris insecus obtemperare, nisi ex prompto corde hoc fiat. Insuper dictum est, quod religiosus ex uoto obedientiæ suæ teneatur iudicium sui superioris proprio præferre iudicio, magisq; stare commissiõi sui superioris, quam conscientiæ suæ dictamini. Hinc iuxta præallegatorum patrum doctrinam, religiosi rebelles censentur, sacrilegi ac spirituales pessimi fures, quoniã uoluntatem suam deo & eius uicario solenni uoto oblatam iniustæ sibi resumunt, usurpant acretrahunt. At uero in præinducta responsione Thomæ in Scripto, cõcordant omnino Alexander, Bonauentura, Petrus & Richardus.

¶ Insuper contra id quod Magister ait in textu, magis esse obediendum potestati superiori quam inferiori, sic obijcit Thomas: In quibusdam magis obeditur superiori potestati, & in quibusdam minus: quemadmodum in quibusdam plus obeditur patri carnali q̃ duci exercitus, & in quibusdam econtra, ut 9 Ethicorum habetur. Secundo, potestas archiepiscopi maior est potestate episcopi. sed subditi in quibusdam magis tenentur obedire episcopo suo quam archiepiscopo. Tertio monachus tenetur magis obedire suo abbati quã præsuli, quo tamẽ abbas inferior est. Quarto, potestas spiritualis, est altior seculari. Si ergo maiori potestati magis est obediendum, spiritualis prælatus semper absoluere posset subditũ suum a secularis potestatis præcepto, quod falsum est. ¶ Ad hæc respondet Thomas: Potestas superior atq; inferior dupliciter se habent ad inuicem. Primo sic, quod inferior potestas in toto oritur

atur ex superiori, tũcq; tota virtus inferioris fundatur super virtutem superioris. Idcirco in omnibus magis obediendum est potestati illi superiori quam inferiori, sicut etiam in naturalibus causa prima plus influit super causatum causę secundę, quam ipsa causa secunda, vt in libro de Causis asserit, & ita se habet potestas dei ad omnem potestatem creatam, potestas quoq; imperatoris ad potestatem proconsulis. Sic itẽ se habet potestas papæ ad omnem spiritualem in ecclesia potestatem, quia a papa gradus dignitatum diuersi in ecclesia disponunt ac ordinant, propter qđ eius potestas est quasi quoddã ecclesię fundamentum, prout in Matth. patet. Idcirco in omnibꝰ magis tenemur obedire papę quã episcopis aut
Mat. 16 archiepiscopis, & etiam monachus, quã abbati, absq; ulla distinctiõe. Scđo potestas superior & inferior ita cõparatur adinuicẽ, quod ambæ oriuntur ex vna quadam superiori potestate, quæ vnam alteri subdit secundum quod vult, & tunc vna nõ est superior alia nisi in illis in quibus vna supponitur alteri à potestate illa superiori, atq; in illis tm̃, magis est obediendũ superiori quam inferiori, & ita se habent potestas episcopi & archiepiscopi, descendentes à potestate papę. ¶ Ad primum dicendum, quod non est inconueniens, patrem carnalem esse superiorem in rebus familiaribus, & ducem in bellicis rebus. sed ei qui in omnibus superior est, vtpote deo, est in omnibus magis obediendum, & ei qui vices eius in terra plenarie gerit, scilicet papę. ¶ Ad secundum, quod in illis in quibus magis obediendum est episcopo quam archiepiscopo, archiepiscopus non est superior episcopo, sed tm̃ in casibus determinatis à iure, in qbus abepiscopo ad archiepiscopum habetur recursus. ¶ Ad tertiũ ꝙ monachus magis tenetur obedire abbati quam episcopo in pertinentibus ad statuta regulę. In his vero quę ad ecclesiasticã pertinent disciplinã, magis tenetur obedire episcopo: quia in his abbas est episcopo subditus. ¶ Ad quartum, quod potestas spiritualis & secularis vtraq; à diuina deducitur potestate. Hinc, intantum secularis est sub potestate spirituali, inquantum ei à deo supposita est, scilicet in his quæ ad salutem animę pertinẽt. Vnde in his magis est obediendum potestati spirituali, quam seculari, in his autem quæ ad ciuile pertinent bonum, magis obediẽdum est potestati seculari quam spi-
Matt. 22 Marc. 12 Luc. 20 rituali, iuxta illud, Reddite quæ sunt Cæsaris cæsari, & quæ sunt dei deo, nisi forte potestati spirituali secularis quoq; potestas iungatur, sicut in papa, qui vtriusq; potestatis apicem tenet, videlicet spiritualis & secularis. Hęc Thomas in Scripto. Quibus per omnia cõcordat Alexander, Bonauentura, Petrus, Richardus, aliiq; communiter. ¶ Nihilominus Durandus circa hæc cauillati-
Durandꝰ onem inducit. Non videtur, inquiens, verum quod monachus tenetur plus obedire papę q̃ suo abbati, etiã in his q̃ ad regulã & statuta suæ spectant religionis. Quãuis em̃ oĩs ptãs ecclesiasticæ iurisdictionis deriuetur à ptãte papæ, quo ad illa ad quæ Christiani tenẽtur, etiã si propria sponte non obligarent se, quia intentio hæc est ex ordine ecclesiasticæ platiõi, tñ vbi tota ptãs plati sup subditũ, est ex spõtanea obligatiõe subditi q̃ ad illa in quibꝰ est subditꝰ ita liber, ꝙ cõtra pceptũ papę põt ea facere licite, nõ videt̃ qđ talis ptãs aliq̃ mõ ex ptãte depẽdeat papę. Ex q̃ em̃ adeo liber sum, ꝙ cõtra pceptũ papę possum hoc licite facere siue omittere, possum me licite obligare prout volo vni ita ꝙ nõ alteri. Ptãs aũt religiosi plati sup subditũ suũ, q̃ ad vota religiõis & obseruãtias regulę ac statuta, orit̃ ex spõtãea obligatiõe subditi, q̃ ad illa in qbꝰ subditꝰ est ita liber, ꝙ contra pceptũ papę põt ea facere vl̃ omittere, vt sunt pauptas, castitas: ergo talis ptãs in nullo depẽdet à ptãte papę. Idcirco in talibꝰ si abbas aliqđ pcipiat monacho, puta ꝙ non comedat carnes, & papa cõtrariũ iubeat, videt̃ ꝙ regulariter loquendo esset abbati obediendũ. Attamẽ in casu cõtingere posset cõtrariũ, vt si papa propter cõmunẽ vtilitatẽ ecclesiæ indigeat, p aliqua legatiõe discreto monacho, & pręcipiat ei vt vadat, tenetur ire, non obstante abbatis præcepto ꝙ in claustro resideat: qa spontanea obligatio monachi huius, non absoluit eũ ab obligatiõe qua erat prius obligatus ecclesiæ. Sed si papa volẽs solũ ostẽdere potestatẽ suam, dicat monacho, volo ꝙ eas ad forũ & possis ire per villã sine licẽtia q̃tienscũq; volueris, & similia quę cõtra statuta sunt ordinis, & abbas dicat contrarium, videtur probabiliter quod abbati esset obediẽdum. Hæc Durandus. Diony.

¶ Qui in his non videtur considerasse, quod summi pontificis est omnem religionem monasticam approbare, ratificare, authenticare, ita ꝙ tota autoritas religiosorum prælatorũ sup subditos suos, ex huiusmodi cõfirmatione, ratificatione ac autoritate domini papę oritur ac dependet. Idcirco ptãs talis prælati super monachũ suũ, non est ex sua obligatiõe spontanea subditi, quãuis monachus sponte se tradiderit atq; astrinxerit regulę. Rursus, præfati doctores loquuntur de actu obediẽtiæ, q, ꝑprie potest cadere sub pręcepto, & sup debitã fertur materiã, nõ de q̃cunq; actu irrationabilit iusso. Et tñ quantũ ad substantiã facti, etiã in talibꝰ plus esset obediendũ papæ quã abbati in his q̃ nõ sunt ꝑ se mala.

¶ Prehabitis consonat responsio Hẽrici ad questionem hanc, q̃ q̃rto qđlibeto proponit, Vtrũ religiosus institutus in cura, plꝰ debet obedire episcopo remanendo in curą abbati recedẽdo ab ea. Vnicuiq;, inquit, supiori obediendũ est, q̃ntũ ad eius iurisdictionẽ & obediẽtiã pertinet. cũ ergo q̃ntũ ad regimẽ aĩarũ exercẽdũ qlibet curatus, siue religiosus, siue secularis, ad iurisdictionẽ obediẽtiãq; episcopi spectet, ita ꝙ de iure cõmuni nullus curatus põt curã suã sine episcopi licentia dimittere, vt extra de Renũciatione, Admonet: Abbate monachũ reuocante à cura, atq; episcopo præcipiente vt in cura permaneat, obedire debet episcopo. Hęc Henricꝰ.

¶ Ad primũ ergo in principio q̃stionis obiectũ, dicendũ ꝙ verba sancti Bernardi accipiũtur de verbis & factis superiorũ, nõ existentibus euidenter cõtra diuinũ pceptũ, loqturq; Bernardꝰ hmõi verba, hortãdo ad obediẽtiã plenã, & eorũ pusillanimitatẽ ac negligentiã increpando, qui ad perfectiora ac viciniora salui non extẽduntur.

¶ Ad secundum, quod sancti patres non videntur laudasse obedientiam quæ dicitur indiscreta per veræ discretionis excessiõem, cum omnium virtutum directrix & auriga existat discretio, sed eã quæ humanã discretionem transcendit, & vnctionem ac motionem spiritussancti, assequitur. Veruntamen talis obedientia viris heroicis est exhibenda, quos constat in omnibus moueri a spiritu sancto, quorum gesta sunt frequenter admiranda magis quam imitanda. Talium quoque obedientias omnipotens deus interdũ per miracula commẽdat, in signum quod in spiratione sua moti fuerunt præcipiendo aut obediendo, atq; ꝑ nostra ædificatione, vt in minoribus obedire discamus, & ad declarandum quanta sit obedientiæ virtus. ¶ Deniq; de lege communi talia non licerent, quæ expresse prima fronte sunt cõtra ius diuinũ ac naturale, sed ex speciali dei dispẽsatiõe & inspiratiõe licita extiterũt.

¶ Ex his

¶Ex his patet solutio tertij. Ad quartum, quod castitas & paupertas habent determinata obiecta, & satis arctatam materiam, ideo in omnibus sunt tenẽdę. Obedientia vero latissimam habet materiam, ideo nec obseruari potest in omnibus quemadmodum illæ. ¶Ad quintum, quod Apostolus loquitur de omnibus nõ absolute, sed quæ autoritatem cathedramq́ue respiciunt patris & disciplinam domesticam, sicut inductum est, quatenus sic oĩa ordinate agãtur ad laudẽ & gloriã omnipotẽtis, qui est super oĩa deꝰ sublimis & bñdictꝰ. Amẽ.

¶CONCLVSIO EX ALBERTO MAGNO, in qua per modum orationis breuissime tractatur materia libri Secundi Sententiarum.

Domine Ihesu Christe, q̃ in principio simul creasti tempus. cœlũ empyreum, angelos, & materiã quatuor elementorum, nõ ab æterno, vt ostenderes te nõ indigere creaturis ad perfectam tui bonitatẽ, vt gratuita diuina voluntate res esse monstrares, & vt nullæ res esse suum sibi attribuant, sed soli deo. Ne igitur natos tuos diligamus pro te, concede vt qui dilectione ĩuoluntaria, brutali siue humana nihil meremur voluntaria concupiscentia, siue amicitia, gratuite potius q̃ naturaliter te diligamus, vt vis nostra concupiscibilis, quę propter cęcitatẽ ignorãtię errorẽ iudicij, impotentiã bene agendi, & fomitẽ magis se habet ad diligendã temporalia q̃ deum, purgetur per causam efficiẽtẽ & inducentem, cum dilectio nostra alterius fuerit speciei, licet sit eiusdem actꝰ cum naturali promoueat nos pœna purgans, instruẽs & conseruãs: & non suffocet per desperationem, vt per siñtudinẽ naturę & gratię pueniamꝰ ad siñtudinẽ glorię tuę, non ęqparantię. Et ne liberũ arbitriũ p defectũ sit nobis causa mali, infunde nobis gratiã tuã q̃ semp paratus es dare, vt boni fientes bene agamꝰ potiꝰ q̃ male agẽtes malificamus. ¶Domine Iesu Christi, qui deiformem intellectum angelo dedisti, vt videat omnia facienda in instanti sine successione & medio, sine collatione & ratiocinatione, propter quod peccatum dęmonis in infinitum maius peccato hominis, & irremissibile est, & casus eius spiritalis & localis, qui omni motu suo, & operibus liberi arbitrij sui peccat, quæ exeunt à libero arbitrio libere, & non per violentiam, custodi nos ab insidijs diaboli, qui naturali dilectione diligit, & odio voluntario odit deum, qui vult in hominibus malam actionem: in seipso autem nec bonam nec malam, cum non velit corruptionem sui esse. In quo extincta est synderisis, quia non promouet eum ad bonum, sicut nec aliquem hominem damnatum. Insuper quia ex superbia vult agere contra deum, licet sciat quod contingat contra suum propositum, & inde sequatur suum nocumentum. Et quia vult se potius esse quam non esse, vt pugnet contra deum. ¶Domine Iesu Christe, qui hierarchiam rerum sacrarum & rationabilium ordinatam potestatem in subditis retinentem dominatum, distinctam in epyphaniam, hyperphaniam & hypophaniã, id est, supercęlestem, cęlestem & subcęlestem, à principio datis, & postea donis confirmasti secundum mẽsuram naturalium, vt omnes angeli mittãtur, superiores ad medios, medij ad inferiores, inferiores ad nos. Concede vt sicut nos exercemur a malis angelis, ita à bonis, propter meritum angelorum, propter mutuum amorem hominis & angeli. Et vt homo intelligat suam dignitatem, semper custodiamur, & nunq̃ ab ipsis deseramur, licet q̃nq; nos exponãt tentationibꝰ & tribulationibus vt resipiscamus. Et cũ omnibus modis dominum imitemur, custodiant nos, consulẽdo nobis bonum faciendum, & iuuando ad faciendum, & nõ permittendo malum angelum excedere methas suas, q̃ permissus nocet bonis quantum ad violẽtiam tantum, malis vero hominibus quantum ad violentiam & suggestionẽ, qui immittãt cogitationem mali, sed non malam per imagines rerum sensibilium delectabiliumq́s imprimit instrumento imaginationis, vel per modum consulentis, sicut & boni angeli qui desiderant salutem nostram, vt numerus eorum restauretur. Et quia sumꝰ eorum amici, eiusdem beatitudinis fratres. Et quia augmẽtabitur eorum gloria cum impleta fuerit hominibus curia cœlestis. Qui cognoscunt res melius in verbo quã in propria natura, eo quod in demonstratiuis multa supponatur, de quibꝰ non est certa cognitio. Et quia in naturalibus est visus noctuę similis. Et quia causa necessaria diuina magis est causa omni suo effectui quam aliqua causa naturalis, quantumq́ue sit necessaria. Et cum res sint in deo per causam, per gratiam, & ab æterno p cognitionem, quicquid vident in verbo vident in proprio genere, & econuerso, licet nõ videant in verbo omnia actu, nisi secundum quod tanguntur & illuminantur a prima luce, nec seipsi, nec per rerum imagines vident creaturas, sed intelligentijs suis per hoc quod sunt in luce decus rerum. ¶Domine Iesu Christe, cum prophetæ tui diuinitus inspirati rerum euentus immobili veritate denunciẽt, eo quod sicut angeli ea quæ vident, vidẽt in speculo ęternitatis, licet donũ prophetię virtꝰ non sit, vt quia secundum se non tenet medium aliquod laudabile, nullam habẽs difficultatem. Et quia prophætia vt in pluribus, non est in his quæ pertinent ad cultũ dei, quare & artes liberales non sunt virtutes. Insuper quia nituntur rationibus naturalibus & principijs, quę per se humanus cognoscit intellectus, da nobis prophetiam præscientiæ large, quæ semper à dei pręscientia & comminationis, quę non semper descendit, discernere, vt cum falsum dici possit spiritu operante, non reuelante, veros prophetas per vitam, euentus & correctionẽ cognoscamus. Et talibus etiam sequi, legem dei in se & non secundum se præcipiant, licet tamen timore & expectatione credamus. ¶Domine Iesu Christe, qui mũdum non in tempore, sed in instanti creasti, qui non subiacet mutabilitati priorum mobilium, cum ipsum sit primum mobile. Et hominem ad imaginem & similitudinem tuam nõ conformitatis proprietatis proprietatum, vel representationis, sed imitationis in operibus discretis, libera nos a peccato per gratiam, a miseria per gloriam, & à necessitate ineuitabilitatis & coactionis sufficientis & efficientis. Et concede vt ratio nostra discretiõem suam incipiat a prima forma potius quam a sensibilibus, ne per rationes sensibilium apparentes decipiamur, ne oculum cognitionis eruat imaginatio corrupta per errorem, vel oculum amoris sensualitas per concupiscentiam, vt anima quę est medium inter creaturas, per amorem dei illuminetur & melioretur, non p amorem creaturarum obtenebretur & peioretur, nec cum per peccatum sprete incommutabili bono rebꝰ mutabilibus adhæret, gratiam tuam ei subtrahas, id est non apponas. ¶Domine Iesu Christe, munda à peccato, quod est auersio à deo, quod nascitur ex corruptiõe vitij, non passibilitatis, quod nihil est, quia facit nos recedere à vero esse, & trahet ad nõ esse. Et quod nõ est p

fectares alicuius speciei composita ex ente & non ente, ad quod sequatur subtractio gratiæ, corruptio naturalium per modum deficiẽdi, & pœna materialis primos motus, qui sunt in cohibitione nõ prohibitione, q̃ sunt peccata, quia ducunt ad illicitum, & obdurant animam, & peiorant, quos in vniuersali nõ possumus vitare, fac nos saltem in particulari vitare ne subitum consensum in illecebrã carnis incidamus in peccatũ veniale, qd' est maius originali, vel per deliberationem rationis in peccatum mortale, vt per punctum præsentis pœnæ, deuitemus lineã purgatorij, superficiem solidumq; gehẽne.

¶Domine Iesu Christe, ne per delictum contrariemur tuo (quod semper obligat) præcepto, vel per commissionem tuæ prohibitioni quę obligat ad semper. Et quia plura exiguntur ad esse virtutis q̃ ad esse vitij, & ne pro priuatione qua nihil meremur, damnemur, purga iudicium rationis nostræ ob ignorantia simplicis negationis, priuationis, ne ignoremus expediens quod teneremur scire, vel quod tenemur opinari, ne aliter opinemur de re quam sit per ignorantiam facti, quæ est ex toto vel iuris, quæ neminem excusat à simplici, quæ est ex parte à crassa & supina, quæ minus ab effectu, quę neminem, vel quæ excuset à tanto, licet non à toto. A vincibili & inuincibili per naturam vel culpam, vt bonum discernat & imperet faciendum, vt sic declinemus à mortali. Fac nos reprimere motum venialem, licet non teneamur ad impossibile per se, siue per accidẽs. Et q̃uis nõ teneamur ad virtutes, sed ad opera virtutum, quia tamẽ vniuersaliter quicquid facere tenemur, tenemur facere ex charitate. Da nobis cum virtutibus apprehensiones generatiuas motuum virtutum, ne per omissionẽ priuemur à bono actu, aut ne incidamus in negligẽtiam operis circunstantię, vel modi ne simus in mora, per quã etiam in mortali existens emittit, & quando cogitat de deo & de peccatis toleratiue, si non dolet, licet talis nihil ex charitate facere teneamur.

¶Domine Iesu Christe, libera nos à peccato, motu scilicet interiori vel exteriori contrario legi dei, à concupiscentia siue mala voluntate, quæ est radix omnium malorum actiõum per modum causæ efficientis, & ab infidelitate, quæ per modum defectus, & etiã quandoq; per modum causæ efficientis. A cupiditate & superbia, quæ comprehendunt genera singulorum, non singula generum, à tribus orginibus peccatorum, à septem capitalibus vitijs, & à duabus portis mortis, amore scilicet & timore mundano. Et quia omne peccatum est voluntarium, libera nos à mala voluntate absoluta vel collatiua vniuersali, vel particulari admota siue remota, vt comedamus & bibamus ex charitate, & omnem actionem nostram referamus ad debitum finem pro loco & tempore, ponẽtes finem temporalem sub spirituali, nõ econuerso. Non duos fines vltimos non in prætiabilẽ vendamus. Charitas moueat virtutem motiuam, imperatiuam, quæ est in corpore, & illa lacertos & neruos, & de omnibus motibus procedentibus ex imperio charitatis præsentis vel præeũtis, mereamur, fac nos digne administrare verbum dei, arare in spe & nõ, p spe, vt nõ admittamus malum, quia prohibitum est sed prohibitũ quia malũ, quod nulla necessitas excusat. Excutiamus puluerem inanis gloriæ, vt simus pastores, amplectẽdi potius, q̃ mercenarij tolerandi, vel fures abijciendi. Vitemus opus excellens in mortali, & medium existentes in criminali: sed opus necessitatis nũquam. Dirige intẽtiõem nostram, vt per veram charitatem mereamur vitam ęternam: dimissionem vero pœnæ per charitatem, intentionem & statum. Et quoniam voluntas progressiua, in actum pro facto reputatur, euentus sequens non aggrauat peccatum, licet pœna accidentalis, quæ est apud inferos possit crescere sine augmẽto peccati, quemadmodum & accidentale gaudium beatorum. Custodi nos à peccato voluntatis & operis, q̃ paria sunt, & idem peccatum quantum ad finem & effectum, licet sint diuersa in substantia per rationem & intellectum propter colligantiam animæ ad corpus, ita mala actio corporalis agat in animam, & augmentum habitum mali agendi & per eandem viam corrumpat bonum naturale animæ. Libera nos à contemptu, ne appretiemur rem minus iusto, ne aspernemur quasi viles, ne negligamus vel non curemus, aut per malam voluntatem ab ipsis auertamur, quamuis circunstantia quæ est proprietas, vel negotij ex se pertinens ad laudem & vituperium, minuendo vel augmentando intus non augeat meritum, qd' tantummodo in conuersione consistit. Quia tamen auget peccatum, quod tamen non habet aliquam certam radicem, secundum quam mensuretur. Custodi nos ne veniamus cõtra maiorem obligationem, ex genere, statu, proportione, commisso, dimisso, consuetudine, scientia, fortitudine, infirmitate, paupertate, vel quacunq; de causa maius minusve motiua. Munda nos à peccato hypocrisis, ne velimus videri boni pro munere cordis, linguæ, vel manus, ne decipiamus proximum, ne vsurpemus nobis gloriam soli deo debitam, ne bonum opus minus debito appretiemus, ne simulemus bona, qd' est grauius quam aperte peccare, cum tamẽ occulte peccare leuius sit in genere quàm aperte, licet in singulari velut excedentia & excessa se habeant, vt de manifestis bene iudicemus iudicio certitudinis. Fac nos vitare iudicium suspiciõis, ne secrete bonos malos æstimemus, ne malos obstinatos vel incorrigibiles esse credam⁹ & asseramus, cum nullus sine peccato determinate possit dicere de aliquo q, sit malus. Irascamur vitio, actu aut habitu charitatis ira per zelum quæ est virtus ex se delectãs, turbans ex suspitione non per se. Ira per vitium pronitate vel motu subito surgenti, quasi veniale, vel ex deliberatione rationis, quę est peccatum mortale. Custodi nos ab acceptione personarum, ne aliquam personã ex causa indebita honoremus vel inhonerem⁹, cum homo tantum debeat honorari inquantum est similis deo: qa intantum est nobilis & altigeneris. Honoremus prælatos magis, quia in eis magis relucere debet similitudo dei per veram doctrinam & bonam vitam. Et diuites honoremus tantum propter scandalum vitandũ, & nõ intuitu diuitiarum. Custodi nos ne per certam malitiã cum obstinatione siue pertinacia mentis per genus peccati, scilicet præsumptionis, desperationem, impugnationem veritatis agnitæ, societatis fraternæ, & per finalẽ impœnitentiam peccemus in spiritum sanctũ, quod peccatum irremissibile dicitur propter impotentiam abilitandi ad gratiam, propter finalem impœnitentiam annexã. Et quia de pœna eius nihil demeritur, ne pro peccato æterno, vel tẽporali æternaliter vel temporaliter puniamur, aut ne peccatũ fiat nobis pœna vel causa peccati per subtractionem gratiæ, ne peccato puniamur p modũ efficiendi vel deficiendi, sed ab omni pœna contracta, vel in natura, vel illata liberemur. Per te domine Iesu Christe, qui cũ patre & spiritu es super omnia deus sublimis & bñdictus in secula Amen.

Errata.

Errata hoc secundo Sententiarum libro in textu ope rarum incuria cõmissa, vt cõmode restituas meminisse debes lector, primo numero indicari folium, posteriori lineam, inde veram poni lectionem. Sed priusquam ad tabulas accedas hos restitue nũeros. 56.77.219.448 454.476.496.518. Folio 232. linea 13. q inter se in. 310. 3. Sacramẽtũ aliquod. 372. 3. ipsam aĩam de aĩa. 418. 19. dixisse sufficiant. 446. 26. liberæ voluntatis. 448. 17. fit liberior. 452. 7. quæ sit. 467. 21. & quia. ibidẽ. 34. sola gratia dat. ibi. 45. Et virtutes. ibi. 52. nõ vides. ibi. 55. Fides ẽ. 474. 50. cõtra Adimãtiũ. 481. 32. quibus noĩa imposuit. est superfluũ. ibi. 40. añ eũ ducta, quib⁹ noĩa imposuit. 485. 28. & originis. 505. 28. vitiũ est. 506. 9. est esse. ibi. 46. carnis coniũctione. 509 11. remanet ad. 520. 11. est obnoxia. 519. 5. ab Adam. 538. 25. id est prima. ibi. 35. eius boni. 529. 4. ibi & nigrũ. 532. 27. mali, superfluit 541. 11. ant causa peccati. 548. 6. actio vel voluntas. 549. 22. cũ nihili nullus. ibi. 35. percipere poterunt. ibi. 53. Audisti lector. 554. 11. ita sit. 556. 3. tendetur ad. 561. 43. & ex vitio. 567. 48. non vt inde innocentes. 568. 14. leuius pctm̃. ibi. 25. sit bona. 577. 30. reuelauerit. ibi. 40. & ideo non. ibi. 45. eadẽ tñ rõne ea possunt. 580. 5. & actũ. 581. 8. præuaricationes sunt. ibi. 44. & quid derelinquit qui delinquit nisi bonũ? 594. 27. non resistimus.

In hac erratorũ in collectaneis cõmissorũ tabula, prior numerus indicat paginã, scđs columnã, terti⁹ lineã, inde seq̃t ỽa lectio.

Folio. 2. columna. 1. linea 33. per quã efficiẽs. ibidem col. 2. li. 62. gloriã dñi. fo. 6. col. 2. li. 22. qđ habeant esse suũ ab alio. ibi. 44. oĩa entia. ibi. 54. superaddidit. ibi. 56. exẽplaria nuncupabat. 7. fol. 1. 6 non põt cã. ibi. 39. illud oporteret. 8. 2. 11. in potẽtia materiæ. ibi. 49 ab extrinseco. 11. 1. 57. qđ est à malo. 12. 1. 43 ex aliq̃ 13. 1. 42 ab aliis. ibi. 2. 52. q̃d sit. ibi. 58. & q̃d sit. 14. 1. 13. causet rẽ. ibi. 2. 30. sicut gñatio. 15. 1. 2. creatio ista. ibi. 50. nõ haberet se vno mõ ad oĩa nec esset. ibi. 2. 1 sicq; aliq̃ mõ. ibi. 45. primũ causatũ quo causata sunt. 16. 1. 47. neq; virtute. ibi. 2. 51. intelligentia illa. 17. 1. 28. & creaturæ. ibi. 41. q̃ ex rõne. ibi. 2. 40. libro de vniuerso. 18 1. 8. aĩas i; sas. ibi. 53. quã & ob hoc. ibi. 61. filij nouerint. ibi. 2. 33. diuersimode in rerũ. 19. 1. 22. sicut artificiatũ ab artifice seu fabricaui q̃cunq;. ibi. 2. 48. nõ incepit per aliquẽ. ibi. 51. in illo Nũc. ibi. 53. sicut & alia multa ibi. 62. ac regnũ, & vniuersale dominiũ. 20. 1. 6. cãrõnabilis. ibi. 2. 26. q̃d ad demõstratorẽ nullaten⁹. ibi. 40. cũ ille exponeret. 21. 1. quas itidẽ soluit. ibi. 2. 39. ignorauerint infimũ. & . ibi. 51. creationẽ id est ꝓductionẽ. 22. 1. 45. hemisphæriũ illũinauit. 23 1. 8. & sic gñatio non. 24. 1. 6. ab alio esse. ibi. 17. p̃existens actus. ibi. 2. 6. p̃cederet imperfctm̃, &. 25. 1. ibi 41. illud mouisse. ibi. 43 primo & vniuerso. 26. 2. 30. intellecto, & fuit. 27. 2. 8. philosophos hoc dixisse. ibi. 12. vtpote nonã sphæram. ibi. 2. q̃ sunt annus, mensis. 1. 1. ibi. 2. 10 & circulatio prima. 30. 1. 15. est suæ proprietatis. ibi 44. id est à vero. ibi. 57. per circulationẽ. ibi. 2. 19. demonstrat ꝙ. ibi. 51 Et sicut, est motus. ibi. 52. forma nanq;. ibi. 53. scđm philosophiã. 31 1. 29. theoreumate septuagesimo secundo. 32. 1. 17. Dicebant quippe circulũ. ibi. 19. nonã sperã. 33. 2. 1. Recte igit̃. ibi. 10. esse q̃d adunatũ ex. 34. 1. 11. in libro illo poteris. 35. 1. 7. quẽadmodũ sol eadẽ. ibi. 41. quãtũcunq;. 37. 1. 8. & creata est. ibi. 23. qđ potest 38. 1. 48 certõ, est ꝙ. ibi. 49. finis operis sp. ibi. 2. 1. nõ relıq̃t deũ. 40. 1. 40. vt recipiẽtis. 41. aliq̃d altius. ibi. 42 tãq̃ principij. 41. 1. 58. essent manifestatiua suæ. ibi. 2. 11. q̃ sunt viuere. 42. col. 1. 51 ad eandem. ibi. 2. 21. intellectus angelus sortitur 43. 2. 4. differre ab angelo gñe. 44. 2. 26. hñt operationẽ nisi. 45. 1. 45. id quo tale ens est. ibi. 50. talis operationis. ibi. 2. 1. sit primo &. Ibi. 21. ideo quærit & hoc ibi. 64. in creatiua potentia. 48 1. 11. de prioritate dignitatis. ibi. 2. 22. ꝓut est cõtinuatio motus nũerata. 50. 2. 44. motus & esse. ibi. 56. æternitatẽ & tp̃s. ibi. 2. 61. cõius verbũ illud. 51. 1. 3. ad ꝑficiẽdũ in. ibi. 2. 34. est vtrũq; ens, id est imperfctm̃. ibi. 59. id est ad cõparationẽ. 52. 1. 6. æuũ mensurat. ibi. 1. 50. qđ æuiternitas. 53. 2. 56. in gñe illo. ibi. 57. nota minor est. 55. 1. 6. mensuratur æuo. ibi. 37 hanc Thomę. 56. 2. 6. vero nũerationẽ. 58. 1. 35. accidentis. In gñe. 59. 1. 1. ꝙ si æuũ. ibi. 39. Vna, ꝙ æuũ est. 60. 1. 19. Nec est ibi. ibi. 2. 3 quantitas mensurati. 61. 1. 1. determinatur sic. 64. 1. 56. quinto de Ciuitate. 66. 1. 46. per quæ etiã. ibi. 1. 30. Qui ista attendit. 68. 2. 23. qui mittunt̃ q̃uis ipsi. 72. 1. 38. corporali insigurabilit̃. 82 1. 9. partıcipato particularit̃. 87. 1. 37. essentiã eẽ idẽ cum. 90 1. 1. 59. vicissitudinẽq; oꝑationũ sortit̃. 95. 2. 13. suã entitatẽ &. 104. 1. 38. eiusdẽ puritatis. ibi. 2. 21. & puritate cõicent. 105. 2. 45. vel grana quæq;. 107. 1. 20. irrõnaliũ rerũ. 114. 2. 18. sensitiuæ q̃q; potẽtiæ. 115. 2. 24. esse nisi specie. 117. 2. 5. æternis ideis. 119. 1. 1. ỽbo & in seipso. ibi. 2. 3. q̃ nisi actus. 121. 1. 15. effctm̃ & q̃ñ. 1. 2. 6. 1. 5. videant dei. ibi. 8. de Trinitate r̃ñdet. ibi. 37. cognitionẽ dei. ibi. 50. an possimus diuinã formã. ibi. 2 34. nõ adæquant. 127. 2. 5. illimitata &. ibi 48. intelligit se directe &. 129. 2. 11. vel ad delectandũ. 130. 1. 60. secundũ hoc deus. 131. 2. 37. solum dirigit ibi. 21. animæ recte. ibi. 40. quæ dirigit. 135. 2. 1. sine vllo lapsu. ibi. 57. iustitia supernaturali. 136. 1. 30. vñ dicit Aug. ibi. 37. monstrat̃ q̃d illi per naturã. q̃d itẽ per gratiã possent. 139 2. 54. sed & formidine. 140. 2. 7. libro de quatuor coæqueuis. 141. 2. 53 tanq̃ diurna cognitione. 142. 1. 11. diuisio ista. 143. 1. 21. ordinẽ conditorũ hanc. 145. 2. 4. ꝓductum & distans. 146. 1. 41. dictum est plenius. ibi. 2. 37. Verũ opiniones illæ. 147. 1. 9. bono vt vltimo fini. 148. 1. 9. ea quę in reb⁹. ibi. 12. põt esse pctm̃. ibi. 21. reputari impeditiuũ boni. ibi. 56. vt sc; eã. ibi. 2. 2. quia id ad qđ. 149. 2. 22. qđ colitur & c̃. 151 1. 40. Qui etiã aliorũ. 152 2. 43 p̃supponit aliqđ velle. 153. 1. 64. pñtẽ intelligat, cuius cognitionẽ. 157. 1. 22. manere sciebãt. ibi. 28. ordo institutiove. ibi. 59. qđ dare nõ fuit nisi. 158. 1. 29. etiã causalitate. ibi. 43. q̃a si. 159. 2. 6. tm̃ est sufficiens. 160. 2. 11. in eodẽ instanti. ibi. 61. super firmamentũ. 161. 2. 49. etiã tp̃e præcessisse. 162. 1. 37. vt ex p̃inductis. 163. 1. 1. mox sine dilatione. ibi. 2. 16. instãti vię in q̃. 164. 1. 45. deliberatiuũ dicit inguit. 168. 1. 48. suo effectu fallit̃. ibi. 2 1. aliq̃ sint euulsi. 169. 2. 60. Ignis vero elementaris est. 170. 2. 7. & deriuatus. ibi. 2. 7. imo & experimentatiões. 171. 2. 14. locus cõnaturalis. 173 2 19. sequat̃ rei naturã. 179. 1. 23. de alio vitio. 188. 2. 11 inserit quęstiões. 191. 1. 34. vt pote incõuertibilit̃. 192. 2. 12. hoc nolunt bñ. ibi. 61. atq; diminuit. 196. 1. 37. Hinc in libro nono. ibi. 29. hoc fuit ex potẽtia. ibi. 60. seu deordinatiõe. 199. 1. 59. sensibilibus patiant̃. ibi. 2 18. impediat quin patiant̃. 200. 1. 56. ab eis sc;, spũalibus. ibi. 58. corporalibus rebus nõ per. 201. 1. 36. sed nũq̃d intentio. 202 2. 1. imprimendi ei suos cõceptus per modũ q̃ oĩs natura superior tã spũalis quã corporalis h; ptãtẽ imprimẽdi in inferiora. ibi. 41. exteriorẽ & interiorẽ, qui 204 1 30. mirabile cur dicat. 501. 2 34. materialit̃ sc;, put. 206. 2 1. cõcursus causarũ est de definitiõe casualis effectus. 208. 2. 31 & cõsideratiõnẽ excedit. 210. 1. 26. in actũ deducere. 211. 1. 30. & hoc nõ sic ꝙ. 212 1. 40. hũores ve oculi. ibi 2. 4. in sensu corporeo. 213. ibi 2. 10. seipsos tradiderint. 214. 1. 36. ac p̃itialiter. 217. 2. 10. cõicare sacrilegũ. 220. 2. 59. nõ posset nisi. 221. 2. 12. deriuatũ videt̃. ibi. 65. iudicatorio sensus. 222 1. 48. indiget corpore. ibi. 2 1 grossum & materiale. 225. 1. 12. virtutes atq; calori. ibi. 31. eã ꝯsequẽtes vt. ibi 60. dicũtur vniuoce. ibi. 2. 3. atq; traijciãt. 226. 2. 12. ab eo ita ꝙ. 230. 1 25. terminos quãtitiuos. 232. 2. 8. affectionũ illicitarũ. 235. 1. 3. ordo vnus gradus. ibi. 64. per ęquiparantiã. ibi. 2 7. deiforme quantũ. ibi. 27. & ad diuinissimũ. ibi. 41. vnitati dicit, vt. 236. 2. 4. & ita est in. ibi. 28. oĩs scientiæ. 237. 2. 2. diuina agalmata. 138. 2. 16. ita diffiniũt. 239. 1. 7. in gñe illo. ibi. 47. illũinatio descendens. ibi. 2. 57. officij seu ad. 242. 2. 16. quia nec. ibi. 30. in regno illo esse. 243. 1. 36. appellatiõe & ꝓprietate. ibi. 52. dum denoĩant̃. ibi. 58. in ipsis differenter hñt. 244. 2. 4. 8. vltimũ cõplemẽtũ. 245. 1. 62. dicit nanq; angeli. 246. 1. 15. quoddã dominiũ. ibi. 2. 14. sed in ordine. ibi. 59. est eius positio. 247. 1. 2. de ordine principatuũ. ibi. 60. per hoc qđ ipsi ibi. 2. 1. nec est nũc sermo. 248. 1. 10. pax cõitatis consistit. ibi. 24. nõ est ita. ibi. 36. ad sctãm hãc. 249. 1. 7. beatũ Hierothæũ. ibi. 33. ne quantũ velint. 250. 1. 47. angeli sancti sunt. 251 1. 43. idea id est forma, sed. 253. ibi. 2. 24. aliq̃ nude videat̃. 255. 1. 23. in specie officiũ sdeputati sunt. ibi. 25. q̃uis ꝓportionatã ipsarũ. ibi. 2. 10. post hanc vitã. ibi. 14. post resurrectionẽ erunt sicut. 257. 1. 53. ꝓuincias q; disponere. ibi. 2. 44. quarũ aliq̃ 259. 1. 17. ad nihilũ tenderet. 261. 1. 2. filij dei sup. 262. 2. 49. ꝓpt qđ intellctũs 263 1. 53. rõnes nominũ in. 264. 1. 10. itẽ sine assumpto. 265 2. 57. in spũalib⁹ lux prima. 269. 2. 25. & intecta anima viuerem⁹ ex. 270. 2. 54. absq; immutatiõe 273. 1. 11. vtrũ mysteriũ. 275. 1. 40. homine extat sapiẽtior atq; potẽtior. ibi. 59. fides patrũ. 178. 2. 5 nobilissima angelorũ natura ac 283. 2. 10. gloria decorasti. ibi. 16. matrẽ ipsi⁹. 290. 1. 48. natura beatificata. ibi. 2. formas materia illa. ibi. 44. imple plus elõgat̃. 294. 2 26. q̃ diẽ causauit. ibi. 33. esse incõpletũ cõpletioni ꝓximũ. 299. 2. 48. esse de essentia materiati. 303. 1. 11. ỽtutes actiuæ & passiuæ cões, ad speciẽ oẽm mouẽtes ꝑ opus aũt ornatus collatæ sunt reb⁹ ỽtutes mouẽtes. 305. 1. 3. Vñ & in isto. 306. 2. 20. quęstiõe 67. vbi &. 312. 1. 52. cũ aqua in hoc. ibi. 53. Quarto, ex parte. ibi. 2. 27. in Almagisti. 317. 2 65. connexũ & cõcauũ. 321. 1. 60. & plantæ ac. 322 2. 24. in exerẽdo vires. 336. 1. 42. sicut accedente sole. ibi. 61. scđm eos. ibi. 63. vtilia, salubria. 339 2. 28 scripturas legibiles fecit. 345. 2. 65 mundũ creauit. 347. 2. 11. conditis in seipso. ibi. 63. quia si remittunt̃. 353. 1. 14. patiẽs scđm idẽ, ergo. ibi. 20. sequit̃ q; illud. 354. 1. 15. h; se sensibile. ibi. 62. qm̃ ædificatori accidit. 357. 1. 34 alterat aliud. ibi. ij. xxij sibi extrema cõgruere. 358. 1. xxvi in indiuisibili. 365. 1. 45. dependet à corpore. ibi. ij. 48. pertingit vsq; ad orbẽ. 367. ij. xxv. ad locũ illũ terreni vapores nõ ascendebant. Tertio altitudo eius quia vsq; ad locũ radij à terra. 369. ij. 51. multa sublimia. 374. 1. 58. nõ est qualis aut quanta. 376. ij. 16. perfectiones causatorũ 382. 1. 34. rõ illa seminalis 393. ij. 51. q̃ mõ laudat̃. 404. 1. 55. tentationibus carnis. Quidã ad spũalia vt ad superbiã, ambitionẽ & c̃. & his difficilius est resistere tẽtatiõibus hostis, q̃ carnis ibi ij. 7. vero per. 418. b. xxix. Hęc Tho. in Scripto. 421. ij. 56. ꝙ multę sũt ỽitates. 438. ij. 49. cũ earũ inclinatio. 450. 1. 33. talis metus nõ excusat. 451. 1. 28. de hoc vlterius q̃rit. 459. ij. xxix. qđ est gr̃a. & in essentia aĩæ. 461. ij. 3. Sicut em̃. 462. ij. 29. q̃dã ỽtutes per prius. 463. 1. ij. ab eẽntia aĩæ perueniat in potẽtiã. 465. ij. 47. Quarto accipit̃ strictissime ꝓ. 468 ij. xxviii. ad finẽ suũ perueniens. ibi. xlij. quã deus in nobis sine. 475. 1. 9. vocet̃, q̃ de cœlo. ibi. 18. incõuemẽtis quia 477. 1. 65. ad modũ agẽdi, quę circa ip̃m. ibi. 39. Põt adhuc. 478. 1. xxi. Concordat Petrus r̃ñsiõibus Tho. ibi. 58. fit iustus sicut per. ibi. 64. duplex opinio. 479. ij. 1. beatificũ specialẽ. ibi. xii. qđ si speciale adiutoriũ. ibi. 18. si ỽo speciale

Quæstionum principalium et minus principalium libri Secundi, Index.

An

Distinctio

¶ Indicis quæstionũ principaliũ & minus principaliũ
FINIS.

¶ D. DIONYSIVS CARTHVSIANVS, DE EXALTATIONE GLOriosissimæ virginis Mariæ super omnes ordines angelorum.

Ex Tomo primo minorum operum, Articulo XI. libro III. De laudibus gloriosæ virginis Mariæ.

QVAE est ista quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectũ suũ? Sicut in sermone de beatissimæ Mariæ assumptione ait Hieronymus, à gloriosissimæ virginis exequias sancti angeli famulabãtur, & vniuersæ cælorũ curiæ congratulabantur. Nec mirũ, qm̃ honor matris est honor illius, qui ex ea nasci dignatus est, quem omnis cælorũ ordo veneratur & adorat super se eleuatum cum patre. Consequẽter Hieronymus, pbat istud per locũ à maiori, adijciens:

Legim⁹

Legimus frequenter ad funera sanctorꝝ quorundā sanctos angelos aduenisse, & ad eorꝝ exequias ꝑstitisse obsequia: sicq̃ animas sanctorū cū hymnis & canticis ac laudibus detulisse ad cœlos, vbi & vtriusq̃ sexus chori cōmemorantur auditi, ac laudes cecinisse in terra: & quod perspicatius est, eosdē sanctos nonnunq̃ multo lumine resplenduisse: insuper, & adhuc viuentes in carne, ibidē miri odoris sensisse fragrantiā Quod si interdum ad recreandam & corroborandā spem astantiū saluator noster ob merita electorꝝ suorꝝ amplius cōꝓbanda ac declaranda, tāta & talia dignatus ē exhibere circa morientes, quanto magis eius genitrici in die obitus sui credēdum est, cœlorꝝ militiā cum suis agminibus festiue obuiam aduenisse, eamq̃ ingenti lumine circūfulsisse, & vsq̃ ad thronum sibi olim ante mundi constitutionē paratū, cum laudibus & canticis spiritualibus perduxisse. Nulli dubiū est, totam illam cœlestē Hierusalē ineffabili tūc lætitia exultasse, atq̃ inæstimabili charitate tunc iucundatam. Nec immerito. Creditur eñ quod ipse saluator oīm, per se, totus festiuus occurrit, eamq̃ cū gaudio secū in throno glorię collocauit. Alias, qualiter impleuit quod in lege ꝑcepit, Honora patrē tuum & matrē tuā? Hæc Hieronymus. O quis cogitare sufficiat, q̃ gloriose ea die mūdi regina ꝓcessit, & quāto deuotiōis affectu tāta in eius occursum cœlestium legionum multitudo ꝓdierit? quibus canticis ad thronū glorię sit deducta, q̃ placido vultu, quā serena facie, quā diuinis amplexibus à filio sit suscepta, ac super omnem creaturā exaltata, eo honore, quo tantā matrē à tanto decuit filio exaltari ac honorari? Hinc quoq̃ dicit Bernardus: O quā gloriosa apparet in ascensu suo uirgo Maria, cuius ascēdentis dignitatē et gloriē admirat̃ partus ac filius eius, Hinc Christo occurrēte suę beatissimæ genitrici, tota trinitas obuiā illi, ꝓcedit in filio. Quod si angelorꝝ dñs obuiam illi procedit, totus gratulabūdus atq̃ congratulās, quis putas angelorꝝ retro tardauit, quin reginę suę et matri regis æterni cum festinatiōe & gaudio obuiā currens nō exilierit? Talis ꝓcessio à principio nūquā facta fuit, nisi tunc dum Christus cœlū ascendit. Obuiā processerunt virgineæ matri dei Cherubin ac Seraphin cū Thronis Dñationibus, cæterisq̃ choris angelicis. Et assumptam ac eleuatā sup se reginā, splendidis honorāt obsequijs. Cūq̃ serenissima virgo Maria in cœlū deducit̃, præ nimia exultatiōe cœlestes curiæ deo cū iubilo resonātibus organis gloriā cōcinunt: Angeli et Archāgeli, Principatus & Potestates, ꝓsusceptione tantæ matris ac virginis, chorus ante illā diuinis concentibus agunt: inter quos Gabriel archāgelus felicissimæ Mariæ familiarissimus, vtputa ipsius panymphus, illi post Christū nimirū occurrit, & quasi cantor cæteros ad cantandū ꝓuocās suauissimū illud glorię Mariæ cāticū inchoans ait: Aue Maria gratia plena, dñs tecum &c. Qui cantus dum ab alijs repetit̃ modulatis vocibus & organo variāte, in iubilatiōe virgo mater deducit̃. De hac celeberrima ꝓcessione loquit̃ Vbertinus: O, quis sufficiet exprimere cœlestis curiæ solennitatem qñ surrexit Iesus rex festiuus, & lætus, decoreq̃ regio laureatus, & totam cōmouit ciuitatē supernam, vt oēs cœli ciues occurrerent matri virgini ascendenti. Tunc implebat̃ quod in libris Regū narrat̃: Adduxit Dauid arcā dei cū gaudio, & erant cum eo septē chori psallentiū. Sic etenim deduxit Christus matrem suam charissimā cum iubilo summo, & erāt cum eo cœlestiū spirituū, patriarcharꝝ, prophetarꝝ, apostolorum, tunc defunctorꝝ, martyrū, confessorum, ac virginum turbæ. O imperialis solēnitas, ô inexpressibilis iubilus, qui nec plenæ exprimi valet neq̃ taceri. Nam salua reuerētia ascēsionis Christi, assumptio ista virginis benedictæ, atq̃ ꝓcessio eius assumptionis, aliqd excellētius habuit, quo ad triūphalem occursum prę Christi ascensione, cui ascendenti soli occurrere poterant angeli. Porro matri ascēdenti filius eius cū tota curia, tam angelorꝝ quām animarꝝ beatarꝝ occurrens, solenniter euexit eam ad beatissimę consistoriū sessiōis. Hinc ait Bernardus, qui de beatissima virgine cęteris gratiosius atq̃ deuotius videt̃ esse locutus: Fateor (inqt) imperitā meā, & pusillanimitatē propriā non abscōdo. Nō est q̄d amplius me delectet, sed nec est q̄d magis me terreat, q̃ sermonē facere et habere de gloria virginis matris. A laudibus quidem humana mortalitas nō debet cessare, cum hoīs sola natura sup spūs immortales exaltat̃ in virgine, de cuius laude & gloria nec silere patit̃ deuōtio, nec dignū aliquid pōt cōcipere cogitatio, aut inerudita parturire locutio. Nā ipsi cœlestis curię principes in tātę nouitatis cōsideratiōe clamāt nō sine admiratiōe: Quæ est ista quæ ascēdit de deserto. i. de sub sole, vbi nō est nisi labor & afflictio spūs. Ascēdit inq̃ delicijs affluens spūalibus. Quid nisi delicias dixerim decus virginitatis cum munere fœcūditatis, humilitatis insigne, fauū charitatis distillāte viscera misericordiæ, pulchritudinē gratię cogitatiuā ꝑ glorię singularis? Ascēdēs ergo speciosa, facta est suauis etiā angelis sc̄tis. Hæc Bernardus. Insuper, beatissimā dñam esse super oīm angelicorꝝ ordinū altitudines eleuatā, & collocatā iuxta soliū filij sui multipliciter cōprobat̃. Primo qm̃ rex et regina ab eodē principatu, regno ac dignitate denominant̃, sicut rex Franciæ, & regina Frāciæ, ab eodē regno noīa suæ ꝑsidētiæ sortiūt̃. Sed sicut Christus vocatur rex cœlorꝝ, sic bn̄dicta virgo Maria regina cœlorꝝ asseritur. Dignitas autē Christi, et regnū principatusq̃ eius, incōparabilit̃ est sup dignitates oīm angelicorū spūum: ergo & dignitas, regnū ac potestas sacratissimæ virginis. Amplius, plus transcendit diuinissima virgo Maria Seraphin, q̃ Seraphin Cherubin. Sed tāta ē excellentia Seraphin sup cherubin, q̃ ad diuersos pertinēt choros, ergo ꝑclarissima dña sup Seraphin est, ꝓuecta, & Seraphico ordine altior est effecta. Deniq̃ oēs angelici spūs sunt serui creatoris, & cōparant̃ ad virginē summā, vt serui ad dñam: ideo ipsa sup vniuersos illorꝝ ordines ē sublimata, tāto sublimus, q̃to matrē regis creatorisq̃ oīm virtuosissimā, ꝑfici decuit & supferri māsionibus ministrorꝝ & ordinibꝰ angelorꝝ sanctorꝝ, ad dexterā filij collocata. Rursus, ad gl̄am Seraphin hoīes possunt ꝑtingere, non aūt ad gradū, dignitatē & gloriā virginis bn̄dictæ. q̃ cū sit vera genitrix dei, iure, titulo ac ꝑuilegio maternitatis istius, ꝑlata est oñi ꝑsonæ creatæ regina & imperatrix ac dña angelorꝝ. Postremo decētissimū fuit, Chr̄m dei virtutē ac dei sapiētiā, ꝓpriā matrē in donis gr̄æ ac diuitijs gloriæ, & tā in donis gr̄æ gratificātis, q̃ in donis gr̄æ gratis datæ, omnibus suis præferre ministris: imò incomparabiliter collocare, exaltare, & honorare præ illis.

¶ Ordo alphabeticus huius secundi Sententiarum. *Aa *Bb Aa Bb Cc. &c̄. primū totum alphabetum, Zz. vltimum. AaAa. BbBb. &c̄. secundum totum alphabetū, ZzZz. vltimū. AaAaAa. BbBbBb. CcCcCc. DdDdDd. EeEeEe. Omnes sunt terniones, præter * Aa binarium: suntq̃ omnes simul quinquaginta tres.

EXCVDEBAT IASPAR GENNEPAEVS. ANNO SALVTIS M. D. XXXV.

ALARDI AEMSTELREDAMI IN LAUDEM D. DIONYSII RI-
CELI CARTHUSIANI EPIGRAMMA.

Quis nouus ecstaticus sophus hic? Dionysius ille
  Ricelus è cœlo ceu Cato prosil ens.
Quatuor ista nimis metuēda nouissima quorsum?
  Hoc gentilitium vendico stemma mihi.
Quid latus clauus, vestisq́ simillima cygno?
  Index germane candor amicitiæ.
Quid calami? quid pugilares? plurima produnt
  Scripta, quibus quosuis hortor & admoneo.
Ecquod habes epiphonema tandē singula claudēs?
  Sit deus in seclum, sit benedictus amen.
Quid sol in manibus sibi vult? errātibus vnde
  In rectam possent monstro redire viam.
Sub pedibus, pstratus humi cacodęmō, inanes
  Demonstrat fastus, quos ego despicio.
Quid sidi vult tādē cęlū vndiq; & vndiq; lumē?
  Nil cœleste nisi mens mea solicitat.
Sed quid op⁹ multis frustra me prodere signis?
  E scriptis melius noueris effigiem.

48

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm